

Historia Carpato-Ruthenorum I, Михайла Лучкая
(Lutskay M., Historia Carpato-Ruthenorum Sacra, et Civilis, Antigua, et
recens usgne ad praesens tempus, Cassovia, 1843)

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 11,
Пряшев, 1983, стр. 41-181

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ — ПЕРШОДЖЕРЕЛА

„HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM” МИХАЙЛА ЛУЧКАЯ

ЮРІЙ САК, УЖГОРОДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, СРСР

Серед закарпатських письменників першої половини XIX ст. видне місце займає Михайло Михайлович Лучкай, лінгвіст і фольклорист, історик і перекладач, культурний і громадський діяч.

М. Лучкай відомий в літературі як автор граматики, яка вийшла в світ 1930 року Будині під заголовком „Grammatica Slavico-Ruthena: seu Vetero-Slavicae, actu in montibus Carpathicis Parvo-Russicae, seu dialecti vigentis linguae” (Грамматика слов'яно-руська: або старо-слов'янської, ма-ло-російської мови, або діалекта, який існує тепер в карпатських горах). Це була перша друкована грамматика на Закарпатті, яка принесла Лучкаю велику популярність. Проте друга велика праця Лучкая „Historia Carpato-Ruthenorum sacra et civilis (antiqua et recens) usque ad praesens tempus” (Історія карпатських русинів церковна і світська / давня і новітня аж на наш час), вченим відома здебільшого по назві та відгуках окремих дослідників спадщини Лучкая, або ж із цитат, взятих з цієї праці іншими істориками. «Історія» М. Лучкая не була надрукована ні за життя автора, ані після його смерті, вона залишилася в рукопису, написаному латинською мовою, тому, власне, була недоступною для ґрунтовного дослідження.

Доба, коли М. Лучкай жив і працював, була насичена бурхливими подіями в Австро-Угорській монархії, до складу якої входило тоді Закарпаття. Під кінець XVIII і в першій половині XIX ст. в Європі відбувалися епохальні події не лише в соціально-політичному житті, але й в літературі та науці. Французька буржуазна революція повалила феодально-абсолютистський лад і відкрила широкі можливості для розвитку капіталізму. Загарбницькі походи Наполеона прискорювали революційні ситуації в країнах Європи. Габсбурзька імперія була також напередодні революції. В європейській літературі цей період характерний новим напрямом — романтизмом, який пробудив у вчених потяг до вивчення минулого своїх народів. Прогресивні романтики очолили національно-визвольний рух, поширювали ідеї народності і гуманізму,

лінгвістиці на заміну старому схоластичному методу приходив новий, історико-порівняльний, який відкрив широкі можливості для розвитку порівняльного мовознавства.

В 1812—1816 рр. М. Лучкай навчався у Відні в духовній семінарії. В цей період також сюди сягав вплив основоположника слов'янської філології Йозефа Добровського; тут, у Відні, працював Варфоломій Копітар, філолог-славіст, який, хоч і був австрофілом і консерватором, будучи за національністю словенцем, в організованому ним лінгвістичному гуртку заохочував молодь слов'янського походження до вивчення і дослідження слов'янських мов, культури та історії своїх народів. Нові віяння доби, а також знайомство з поглядами видатних славістів, звичайно, не проходили без впливу на молодого допитливого юнака.

У передмові до «Граматики слов'яно-руської» Лучкай обіцяв видати історію «рутенського племені». Минуло більше десяти років напруженої праці і Лучкай виповнив свою обіцянку. В 1843 році рукопис «Історії» в шести томах був підготовлений до друку, але автор не встиг вже його надрукувати, бо 3 грудня цього ж року, на 54 році життя, передчасно помер.

На квартирі Лучкая знайдено багато архівних матеріалів, якими він користувався, працюючи до останнього подиху. Сучасники Лучкая не зуміли оцінити його багаторічну працю, не розуміли її завдання. Епархіальна консисторія прийняла рішення або продати рукопис у Будапешті за 1000 флоренів, або ж надрукувати його і за виручені гроші ліквідувати борги, яких за Лучкаєм залишилось понад п'ять тисяч флоренів.¹ Рукопис передано на рецензію члену тієї ж консисторії Андрію Балудянському. Невідомо, яку оцінку дав Балудянський «Історії» М. Лучкая, фактом є те, що вона не була надрукована. Недрути Лучкая, його «зависники», як він їх називав, ставились недоброзичливо до автора і не погоджувались з його поглядами; вони вважали за доцільніше приховати його працю на полицях єпископської бібліотеки.

Проте праця Лучкая була відома дослідникам історії та культурної спадщини Закарпаття, вони посилалися на неї, використовували її багатий фактичний матеріал, висловлювали жаль, що вона не досліджена і не опублікована. Окремі томи рукопису, ба навіть і весь рукопис, зникали з бібліотеки. Про це згадував О. Петров (лист від 19. VIII. 1928 р.), писала і «Закарпатська правда» (10. IV. 1963 р.). Останній раз «Історія» Лучкая зникла після другої світової війни. Автору цих рядків вистало в 1962 р. відшукати всіх шість томів і передати їх на зберігання в бібліотеку Ужгородського державного університету.

Підготовлений до друку рукопис займає чотири книги великого формату (41×23 см) на 1437 сторінках. В першій книзі об'єднані два томи, з яких перший (188 с.) охоплює події від найдавніших часів до X ст.; другий (325 с.) — від приходу уторців по 1690 рік. Друга книга вміщує також два томи, третій (242 р.) і четвертий (251 с.); в них йдеться про події від 1690 р. по 1770 рік. Третя книга — п'ятий том (223 с.), належить перу Івана Пастелія, який описав у ній події на Спичі (ЧССР). Остання книга містить шостий том (208 с.), в ній розглядаються події з кінця XVIII ст. по 30 роки XIX ст. Таким чином, М. Лучкай охопив всю історію Закарпаття від найдавніших часів і довів її до своїх днів.

У передмові до першого тому Лучкай висловив думку про те, що вся праця не займе більше п'яти томів, але допускав, що в процесі роботи може виявитись і більше. Чорновий варіант праці, який зберігається в Закарпатському обласному архіві в Берегові, має п'ять томів, із яких перший налічує 68 листів, другий — 132, третій — 132, четвертий — 176, п'ятий — 79 листів². У цьому варіанті наявний почерк Лучкая, але рукопис, підготовлений до друку, писав хтось інший, Лучкай своїм почерком тільки виправляв помилки і вносив доповнення. Сюди Лучкай включив як п'ятий том працю І. Пастелія. Т. Легоцький, Е. Сабов, Е. Недзельський³ та інші згадують про п'ятитомну працю Лучкая. Насправді ж «Історія» М. Лучкая має шість томів.

Попередник Лучкая Й. Базилович (1742—1821) у своїй праці відстоював права Мукачівського монастиря⁴. М. Лучкай приділяє увагу історичним подіям, які вплинули на розвиток суспільно-політичних, економічних та культурних відносин народів Європи, в тому числі і на Закарпаття, притіснене безправ'ям і визискуванням чужоземних поневолювачів. Відстоюючи історичне право населення Закарпаття на рівноправне існування поряд з іншими народами Австро-Угорщини, Лучкай прагнув передусім довести, що «карпатські русини» є частиною великого слов'янського народу. Про це свідчить вже і епіграф до першого тому: „Historia etiamsi obscurae gentis, lumen addit clariori nationi”. (Історія навіть маловідомого племені освітлює славніший народ).

В першому томі автор дає детальний перелік та опис народів і племен, які в різні історичні епохи населяли територію між Карпатами, Дунаєм і Чорним морем до приходу угорців, а саме, киммерійців, скіфів, сарматів, язигів, метанастів, гетів, антів, неврів, певцінів, бастарнів, карпіанів, агафірсів, меланхлонів, телонів, массагетів та інших. Спростовуючи антислов'янську концепцію С. Хорвата, Лучкай доводить слов'янське походження всіх цих народів, посилається на праці грецьких і римських істориків (Гердота, Страбона, Цезаря, Тацита і т. ін.), наводить давні королівські грамоти, а також пробує свої доводи підтвердити етимологією оронімів, гідронімів, етніонімів та антропонімів. Так, назву Карпат виводить від прикметника «горбат». Греки, як твердить автор, вимовляли це слово неправильно, тому у Геродота записано: «Корпат». Річка Тиса, на думку автора, дістала назву від вищого ступеня прикметника тихий, отже «тихша», але ж у греків не було звука «ш», тому писали «Тиса». Язиги від слов'янського слова «язик» і т. ін.

Таким чином М. Лучкай хотів довести слов'янське походження всіх тих народів, які жили в тих краях до приходу угорців. І. Дулишкович, який добре знав «Історію карпатських русинів» М. Лучкая, бо використав її при написанні своєї праці «Исторические черты Угро-Русских», зауважив таке: «У Лучкая тут показується все быти Славянским, как у писателей Стефана Горвата и Гернея Мадьярским».⁵ Очевидно, Дулишкович мав на увазі, що як Лучкай, так і Хорват входили в крайності, перший вважав всі народи слов'янами, а другий, що всі були угорцями.

М. Лучкай відчував, що його етимології не переконливі, тому він і писав, що «не вважає себе сліпим аматором етимологізування» (I, с. 16), однак слов'янські назви населених пунктів, річок і гір є вірними свідками того, що край під Карпатами споконвіків населяли русини. М. Луч-

кай робить такий висновок: „Nomina primitiva locorum montium, fluviorum originalia praesens usque retinet: Polyana, Bisztra, Lyuta, Ticha, Holubina, Berezna, Zemlyun, Temnik, Husztz ets. Donec itaque docuerit quidam hic loci alium, quam Ruthenum (:Slavum:) populum exstitisse, nominaque pagorum, montium, ac gentium alia fuisse, eosque Rutheni manebunt aborigines plagarum suarum, erunt Getarum, Dacorum, et Jazygum, ac Sarmatarum genuina soboles.” II, 24—25. (Первісні назви місцевостей, гір, річок зберігає аж по сьогодні: Поляна, Бистра, Люта, Тиха, Голубина, Березна, Землюн, Густ та ін. Отже, поки хтось не доведе, що тут існував інший народ ніж руський (слов'янський), і що назви поселень, гір та племен були іншими, до тих гір русини залишаться аборігенами своїх країв, будуть справжніми потомками гетів, даків і язигів та сарматів).

В «Історії» М. Лучкая освітлені події, які тісно пов'язані з минулим нашого краю, це і розповідь про прихід угорців, про діяльність братів Кирила і Мефодія в Моравії, про напад татарів, про реформацію Лютера і запровадження унії, про події, пов'язані з повстанням Ракоція і таке інше. Всі ці події автор розглядає на фоні Мукачівської єпархії.

Про гуманне ставлення М. Лучкая до важкої долі поневолених селян можна судити з таких слів, якими він підводить підсумок придушеного селянського повстання, яке відбулося під веденням Дожі. У 49 главі другого тому Лучкая пише таке: „Magis adhuc adgravata est sors rusticorum, quod perpetuae servituti subiecti sint, robottae, nonae, aliaque innumera onera eis imposta sunt. Duris his legibus rustici subiecti, non modo tunc deprauperati, sed actu adhuc miseram suam sortem lugent.” II, 203. (Це значить: «Ще більш важкою була доля селян, тому що були кинуті у вічне рабство. Панщина, дев'ятина та безліч інших труднощів положено на їх плечі. Селяни, підкорені цим суворим законам, не тільки тоді збідніли, але ще й сьогодні оплакують свою долю»).

Історичні факти і події, про які М. Лучкай розповідає у своїй «Історії», відомі вченим, проте сама праця як рукописна пам'ятка є цікавою і цінною. Наукова її цінність полягає ще і в тому, що М. Лучкай використав багатий архівний матеріал Мукачівської єпархії, різні грамоти, важливі документи, листи, протоколи, які сучасному дослідникові недоступні, бо вони вже зникли, або важко їх розшукати. Викладачі латинської мови Ужгородського державного університету (Ігнат А. М., Орос М. В., Сак Ю. М., Яцина О. І.) працюють над дешифруванням латинського тексту рукопису та його перекладом на рідну мову. Переклад праці М. Лучкая дасть можливість науковцям краще вивчити і дослідити це цінне джерело історії Закарпаття, дати самій праці та її авторові належну наукову оцінку.

ПРИМІТКИ

¹ В. Гаджега. Михаил Лучкай, житепис і твори. Одбитка із «Наукового зборника тов. «Просвіта» в Ужгороді, річник VI. з р. 1928/9. Ужгород, 1929, с. 125.

² Державний архів Закарпатської області, Ф. 151, оп. 9, од. зб. 494—498.

³ Lehoszky Tivadar. Beregvármegye monográfiája. Ungvárott, 1881, II kötet, 147 lap. — ков. В Унгаре, 1893, с. 194. — Е. Недзельский. Очерк капраторусской литературы, Е. Сабов. Христоматия церковно-славянских и угро-русских литературных памятников. Ужгород, 1932, с. 99.

⁴ Joannicus Basilovits. Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits. Cassovia, 1799.

⁵ Иоанн Дулишкович. Исторические черты Угро-Русских, т. I, Унгар, 1874, с. 80.

М. ЛУЧКАЙ

ІСТОРІЯ КАРПАТСЬКИХ РУСИНІВ

I

**ІСТОРІЯ
КАРПАТСЬКИХ РУСИНІВ
церковна і світська
(давня і нова аж по наш час)**

Написав
на матеріалі достовірних авторів, королівських грамот та архівних
документів Мукачівської єпархії

Михайло Лучкай
придворний наставник храму П. Д. М. в м. Лукка в Італії і ужгородський
священик, перед тим єпархіальний секретар

Том I

Від найдавніших часів до приходу мадярів у Язигію та Дакію

Кошиці
(843)

**HISTORIA
CARPATO - RUTHENORUM
Sacra, et Civilis
(antigua, et recens usque ad praesens tempus):**

Ex probatissimis Authoribus, Diplomatibus Regiis, et Documentis Archivi Eppalis Dioecesis Munkats, elaborata, per MICHAELEM LUTSKAY B. M. V. Praepositum Aulicum Lucensem in Italia et Parochum Unghvar antea secretariu Eppatem.

TOMUS I.

**A sera antiquitate, usque adventum Magyarorum
in Jazigiam, et Daciam.**

Cassoviae. Typis

3а

Передмова

Займа сирава писати довгі передмови, бо їх здебільшого не читають. Тому що у вступі до руської граматики, виданої у м. Буда 1830 р., я пообіцяв, що треба буде видати історію руського племені, даного слова дотримую і пропоную її згідно з зазначеним заголовком твору. Вважаю, що не буде більше п'яти томів. Послідуюча програма це краще з'ясує.

В Ужгороді 1842 р.

Михайло Лучкай,
наставник

3б

Зміст глав та параграфів

Глава I

- § 1. Про неясне походження племен та про причини цього. — Видатні мужі приховали своє походження у казках. — Приклади. — Рід Рурика ведеться від Августа Цезаря. — Корятович від князів з Колони. Те саме було з народами. — Греки і латиняни завжди позначають племена не тим ім'ям, яким вони себе соми називали. — Приклади. Слов'яни Стор. 52

Глава 2

- § 2. Повідомлення давніх письменників про Карпати. — Походження назви. — Опис. — Озеро Прибіна. — Зелене озеро. — Озеро Чорба. — Озеро Попер. — Озеро фелкенське. — Озеро Морське око. — Червоне озеро. — Чорне озеро. — Біле озеро. Стор. 55
- § 3. Про річки. — Істер. — Етимологія і початок. — Тир або Дністер. — Пората. Прут. — Серет. — Алута. — Марош. — Тиса. Стор. 59

Глава 3

- § 4. Перелік північних племен. Стор. 61
- § 5. Кіммеритці. Історична довідка про них. Стор. 61
- § 6. Скіфи. Дослідження та міркування про них. Стор. 62
- § 7. Сармати. Стор. 66
- § 8. Давня історія сарматів. Стор. 68
- § 9. Язиги. — Метанасті та їх історія. Стор. 69
- § 10. Мезія і Фракія. Стор. 71
- § 11. Гети. Стор. 72
- § 12. Анти. — Анарти. Стор. 73
- § 13. Неври. — Певціни. — Бастарни і Карпіани. Стор. 73
- § 14. Агафірси. Стор. 74
- § 15. Неври. Стор. 75
- § 16. Меланхлони. Стор. 75
- § 17. Гелони. Стор. 75
- § 18. Масагети. Стор. 75

Глава 4

- § 19. Про походження цих племен. Досліджується і висвітлюється походження цих племен. Стор. 78

Praefatio.

Longas praefationes scribere superfluum est, nam potissimum non leguntur. Quoniam ego in Praefatione Grammaticae Ruthenicae 1830 Budae editae adpromiseram: Gentis Ruthenae Historiam edendam, datam exolvere fidem, et eam secundum adpositum Titulum operis, sisto. Non oredo, ut plures sint Tomi, quam quinque. Programa secuturum id magis elucubrabit.

Dabam Unghvarini 1842.

Michael Lutskey
Praepositus.

Elenchus

Capitum, et Paragraphorum.

Caput 1-um

§-phus 1. De obscura Origine Gentium, et Causis. — Viri singulares suam Originem fabellis involverunt. — Exempla eatenus. — Rurik ab Augusto Caesare deducitur. — Kyriatovich a Principibus de Colonna. — Id ipsum evenit cum Nationibus. — Graeci, et Latini Gentes semper alio nomine insigniunt, quam Gentes solae se nominaverunt. Exempla. — Slavi. pagina. 52

Caput 2.

§. 2. De Carpatho antiquorum Scriptorum Relationes. — Origo Nominis. — Descriptio. — Lacus Pribina. — Lacus Viridis. — Lacus Csorba. — Lacus Poper. — Lacus Felkensis. — Lacus Morskoje Oko. — Lacus Ruber. — Lacus Niger. — Lacus Albus. — pag. 55

§. 3. De Fluviis. — Ister. — Ethymologia, et origo. — Tyras, seu Dniester. — Porata. — Pruth. — Seret. — Aluta. — Märos. — Tibiscus, pag. 59

Caput 3.

§. 4. Enumeratio Gentium antea Septentrionalium, pag. 61

§. 5. Cimerei, eorum historica Notitia. pag. 61

§. 6. Scythae. — Dissertatio, — et opiniones de iis. pag. 62

§. 7. Sarmatae. pag. 66

§. 8. Antiqua historia Sarmatarum. pag. 68

§. 9. Jazyges. — Metanastae, et eorum historia. 69

§. 10. Moesia, et Tracia. pag. 71

§. 11. Getae. pag. 72

§. 12. Anthae. — Anarti, seu Anartes. pag. 73

§. 13. Neuri. — Peucini, Bastarnae, et Carpiani. pag. 73

§. 14. Agathyrses. pag. 74

§. 15. Neuri. pag. 75

§. 16. Melanchloni. pag. 75

§. 17. Gelones. pag. 75

§. 18. Messagetae. pag. 75

Caput 4.

§. 19. De origine harum Gentium. — Origines harum gentium perstringuntur, et clarificantur. pag. 78

- § 20. Кіммерійці. Стор. 79
- § 21. Гети. Стор. 80
- § 22. Про розрізнення назв різних народів. Стор. 80
- § 23. Пояснення назв народів. — Тракс, Рац, Шокацц, Серби, Чорногорці, Клементи. Стор. 84
- § 24. Мізи. Стор. 85
- § 25. Гети, Даки, Язиги. Стор. 85
- § 26. Беси. Стор. 86
- § 27. Певціни. Стор. 87
- § 28. Імена царів та славних осіб. Стор. 87
- § 29. Назви місцевостей і країв. Стор. 88
- § 30. Язиги. Стор. 89
- § 31. Хазари. Стор. 90
- § 32. Печеніги або Пацінаціти. — Їх походження. Половці та висвітлення їх походження. Стор. 91
- § 33. Кумани і їх давнє поселення. Стор. 92
- § 34. Беси або Бисени та їх походження. Стор. 93
- § 35. Повніше об'єднання цих племен. Дослідження. Стор. 95
- § 36. Мідійці та їх споріднені. Стор. 97

Глава 5

- § 37. Подробніше про давніх мешканців цих країв. Дослідження. Стор. 102
- § 38. Ширше подається історія гетів. Стор. 105
- § 39. Історія даків. Стор. 111
- § 40. Про походження валахів. Стор. 112

Глава 6

- § 41. Про готів. Стор. 116

Глава 7

- § 42—52. Детально подається історія язигів та метанастів. Стор. 117—126

Глава 8

- § 52—56. Про гунів, про аварів, про мадярів. Стор. 126—130

Глава 9

- § 56—68. Грунтовніший виклад історії гуннів. Стор. 130—138

Глава 10

- § 68—73. Чи гунни були споріднені з мадярами. Стор. 138—147

Глава 11

- § 73. Гунни в Дакії і Язигії. Стор. 147

Глава 12

- § 74. Слов'яни, даки, язиги не були поневолені. Стор. 153

Глава 13

- § 75. Про аварів, які напали на Дакію і Язигію та про їх долю. Стор. 157

Глава 14

- § 76. Про болгарів та їхню долю. Стор. 161

Глава 15

- § 77. Про прихід мадярів. Стор. 164

- § 78. Доля племені та його його давня історія. Стор. 165

- §. 20. Cimerei, pag. 79
- §. 21. Getae pag. 80
- §. 22. De Gentium diversorum nimirum distinctione. pag. 80
- §. 23. Explanatio Nominum populorum. Trax, Rátz; Schokatz. — Serbi. — Nigromontani. Clementini. pag. 84
- §. 24. Mysi, pag. 85
- §. 25. Getae, Daci, Jazyges. pag. 85
- §. 26. Bessi. pag. 86
- §. 27. Peucini. pag. 87
- §. 28. Regum nomina, et personarum celebrium. pag. 87
- §. 29. Nomina Locorum, et Civitatum. pag. 98
- §. 30. Jazyges. pag. 99
- §. 31. Chazari. pag. 90
- §. 32. Pecsényegi, seu Pacinacitae. — Eorum origo. — Polócz. — et Eorum Originis elucubratio. pag. 91
- §. 33. Cumani, eorumque antiquae sedes. pag. 92
- §. 34. Bessi, et Bisseni, et eorum origo. pag. 93
- §. 35. Nexus uberior harum gentium. Dissertatio eatenus. pag. 95
- §. 36. Medi, et eorum Congenerationales. pag. 97
- Caput 5.
- §. 37. De partium harum antiquis incolis in specie. — Dissertatio eatenus. pag. 102
- §. 38. Historia Getarum fusius traditur. — pag. 105
- §. 39. Dacorum historia. pag. 111
- §. 40. Origo Valachorum fusior. pag. 112
- Caput 6.
- §. 41. De Gotis. pag. 116
- Caput 7.
- §. 42. — 52. Historia Jazygum, — Metanastarum fuse traditur. pag. 117—126
- Caput 8.
- §. 52. — 56. De Hunnis, Avaribus, et Magyaris. pag. 126—130
- Caput 9.
- §. 56 — 68. De Hunnis in specie historia fuse elucubrata, pag. 130—138
- Caput 10.
- §. 68 — 73. An Hunni ejusdem Labij erant cum Magyaris. pag. 138—147
- Caput 11.
- §. 73. Hunni in Dacia, et Jazygia. pag. 147.
- Caput 12.
- §. 74. Slavi, Daci, Jazyges jugi alieni expertes. pag. 153
- Caput 13.
- §. 75. De Avaribus, Datiam, et Jazygiam invadentibus, — et eorum Fata. pag. 157
- Caput 14.
- §. 76. De Bulgaris, et eorum Fatis. pag. 161
- Caput 15.
- §. 77. De adventu Magyarorum. pag. 164
- §. 78. Fata gentis, et antiqua historia. pag. 165

Глава I

ПРО НЕЯСНЕ ПОХОДЖЕННЯ
ПЛЕМЕН ТА ЙОГО ПРИЧИНИ

§ 1. Подібно до того як першоджере-
ла, початки, а також спосіб спілкування
та існування всіх створінь людському ро-
зуму незрозумілий, до того ж покритий
кімерійською темнотою, втомлює смерт-
них, які прагнуть все розвідати, і при-
водить їх до різних домислів і помилок,
так само першопочатки народів і пле-
мен, загублені в сивій давнині, скрива-
ються від допитливих істориків і жоден
із них не був і не буде настільки щас-
ливим, щоб висвітлив усе неясне, роз-
віяв різні сумніви, викрив приховану
правду і, таким чином, задовільнив своє
та інших бажання. Це й не могло бути
інакше. Бо ж жереб і доля народів та
націй така ж як і видатної людини. По-
ки видатна людина не привернула на
себе увагу своїх сучасників великим вчин-
ком, надзвичайним знанням, високим
сумлінням і сильним характером, зали-
шається непомітною, зробившись відо-
мою після першого вчинку, становиться
предметом подиву і дослідження свого
походження. Але рідко досягають справ-
жньої уяви про предків, тому що, част-
ково, насправді про них нічого не відо-
мо, частково, а це заслугоує на увагу,
якщо гордість героя і лестощі зумовлю-
ють те, що шана до нього буде тим біль-
шою, чим більше казками і поясненнями
оточать родословно героя: тому правди-
телі народів вигадували, що їх початок
пішов від богів і, діставшись з бідогою до
трону римлян [2] та візантіїців, вони не

Caput 1

DE OBSCURA ORIGINE GENTIUM,
ET CAUSIS.

§ 1. Sicut rerum Creatarum prima sta-
mina, principia, modusque coalitionis, et
existentiae, ingenio humano haud pervius;
sed cimaereis tenebris involutus, mortales,
cuncta penetrare nitentes, fatigat, ad
variasque hypotheses, ac errores deducit;
ita primordia Nationum, et Gentium, in
obscura antiquitate deperdita, fugiunt his-
toricos avidos, nullusque fuit, aut erit ita
felix, ut omne obscurum illustret, dubia
varia removeat, velatamque veritatem fa-
ciat palam, taliterque suo et aliorum de-
siderio faciat satis. Id secus nec fieri po-
terit. Fatum enim, et sors Populorum, Na-
tionumque eadem est, quam viri singularis,
donec vir singularis grandi actione, ex-
traordinaria scientia, alto officio, et mag-
no caractere orbis coetanei attentionem
excitaverit, manet obscurus, actione pri-
ma notabilis effectus, fit obiectum admi-
rationis, et in sui originem pervestigatio-
nis. Sed raro pervenitur ad genuinam no-
titiam antenatorum, nam partim effective
ignorantur, partim, et cumprimis, siqui-
dem Herois superbia, et amicorum adu-
latio tanto majorem in se laudem redun-
daturam supponant; quanto pluribus fabel-
lis, et commentis prosapiam Herois in-
volverint: ideo Ethnicorum Reges origi-
nem suam a Diis processam fabulantur,
ad Thronum Romanorum, (2) et Bysanti-

* Числом в квадратних дужках (в латинському тексті — звичайні дужки) позначено сторінку рукопису публікованого тут твору. (Примітка редакції).

почервоніли при поясненні, що рід їх є гілкою якогось античного кореня, і якщо хтось викрив правду, його вважали ворогом щодо особи героя. Ось чому ті, які піднялися із самих низів до трону, прагнули, щоб не залишилось жодного живого свідчення про їх походження і молодість. Також і пізніші племена вважали для себе ганьбою, якщо їх новообраний король не запозичив свій початок від римлян. Що дивного в тому, якщо б історики на півночі пишались тим, що Рурік, перший князь росіян, походив від римського імператора Августа, а наш Корятович — із славного римського роду із Колонни. На перших початках те саме траплялося з народами. Плем'я, про яке сусіди мало знали, вільно блукало в степах і лісах, проводило кочове життя; там, де було пасовисько для тварин, засновувалася батьківщина і домівка; молоко і м'ясо тварин були харчами, шкіра — одягом, шкури пастухи і тварини не розмножувалися настільки, що попередній простір вже не міг вижити збільшену юрбу, яка, ставши тятарем сама для себе, доходила до сутічок і взаємного вбивства, внаслідок чого слаба сторона змушена була уступити сильнішій, або також в надії на кращу батьківщину шукала інші краї, несподівано напала на мешканців, або своїх, або ж вбивством інших звертала на себе увагу, страх і улесливість сусідів; тоді вони вперше діставали нові назви, невідомі й невласивні їм, так що залишалось шукати справжній зв'язок походження, [3] або якщо навіть був досліджений, тому що і самі нащадки не цікавилися і не знали про своїх предків. Справа вирішувалась поетично, вдумували першопочатки і достоїнства, героїчні вчинки і древність. В усе це народи так легко вірили і одриймали як і окремі особи. Так виникла розповідь про божественне походження давніх племен або нащадків,

nomum eluctati stipitem suum antiquae cujusdam stirpis surculum commentari non erubuerant, et qui veritatem detexisset, in Herois personam perduellis putabatur, inde factum est ut ex imo pulvere ad Thronum elevati cupiissent, ne ullum extet vivum testimonium originis, et juvenutis suae. Posteriores quoque Gentes oprobrio sibi dixissent, si eorum neo creatus Rex non a Romanis mutuasset originem, quid mirum si Rurikum, primum Russorum Principem, ab Augusto Romanorum Imperatore, nostrum vero Koriatowich a celebri familia Romana Principum a Colonna processisse gloriantur scriptores septentrionales. Id ipsum evenit cum Nationibus in principio, vix vicinis nota gens in desertis, et sylvis libere erravit, vitamque duxit nomadicam; — ubi pascuum pro pecoribus adfuit, ibi patria, et domicilium figebatur, lac et caro pecudum victum, pellis vestitum praebebat, donec multiplicatis pastoribus, et pecoribus, spatio priori auctam turbam alere nequeunte, sibi ipsi onerosa evadens ad collisiones, mutuasque caedes delapsa fuit, sieque pars debilior fortiori cedere coacta, aut sponte etiam spe melioris Patriae allecta, alienos petiit oras, invasit inopinate incolas, aut sua, aut illorum caede excitavit finitimorum attentionem, timorem, et adulationem; tunc primo novis baptisabantur nominibus, sibi ignotis, nec propriis, quin in verum nexum descenditiae (3) indagatum extitisset, aut si etiam investigatum fuit, quoniam nec ipsi nepotes erant suorum antenatorum curiosi, et gnari; res poetice tractabatur; fingebanturque primordia, et virtutes, facta heroica, et antiquitas. Quae omnia per Nationes ita facile creduntur, et acceptantur; sicut per singularia Individua. Inde Gentium antiquarum divinae origines, aut minimum a populis antea celebratis derivata progenies.

Romani ipsi non contenti armorum suo-

які походили від народів, що раніше були найменше прославленими. Самі римляни, незадоволені тріумфами своєї зброї, божеством Марса і древністю троянців, прагнули зробити славнішим своє походження. Ось чому першопочатки племен або невідомі, або дійшли до нас по-вигі казками. Зовсім по-другому було б, якщо б племена, яким було відоме письмо, передали б у творі: вели хроніки та літописи та відмічали всі оусідні краї, про які вони знали. Письмові пам'ятки не зникли б так легко і не можна було б їх фальсифікувати, як перекази. Найяскравіший приклад цього — єврейське плем'я. Якщо б історія всіх народів була настільки ясною і певною, як цього народу, яке світло засіяло б на історичному горизонті, і скільки спроб, зусиль і праці вчених, часто витраченої даром, можна було б оминати. Крім цього слід додати, що грецькі та римські історики ніколи не називали племена тою назвою, якою ті племена самі себе називали, [4] але звичайно надавали їм назви від річок, гір, країв, за одягом, за способом життя та з інших оглядів. З бігом часу ці назви мінялися, треба було міняти і назву племені, тому один і той же народ появляється під різними назвами. Візантійці називали угорців турками, бо населення територію біля річки Турк, інші називалися Куманами, бо жили біля річки Кума, одна і друга вливаються в Каспійське море. Самим народам було відоме таке поименовання, вони самі собі його давали. Такими назвами спочатку занадто захоплювалися північні слов'яни. Ладовичі від озера Ладого, Доляне від долини. (Русин від річки Русь, що біля Києва, тому тепер називаються руси, рутени) а) Та грецьких і римських істориків треба виняти більше в тому, що за звичаєм [5] єгиптян, як свідчить Геродот, які мали звичку називати варварами всіх іншомовних людей, продовжуючи їх традицію, вони були згодні зарахувати до варварів всі народи, які їм не були раніш

rum Triumphis originem divinitate Martis, et Trojanorum antiquitate illustriorem reddere ambiebant, hinc est quod genuina primordia Gentium aut ignorentur, aut fallibellis involuta ad nos pervenerint. Longe aliud fuisset, si gentes scripturae gnarae, opere pretium duxissent: Chronica, et Annales ducere, et cunctas vicissitudines, quas expertae sunt, praenotare. Scripta non ita facile interissent, aut falsificata fuissent, sicut traditiones. Exemplum amoenissimum in Gente Hebraea, si omnium Gentium historia adeo clara, et certa esset, sicut hujus populi, quae lux luceret in horisonte Historico, et quot virorum conatus, sumptus, et fatigia in vanum impendi solita, emanere possent!

Accedit praeterea, quod Graeci, et Latini scriptores Gentes nunquam eo nomine compelaverint, quo solae semet compellaverant (4) sed a fluviis, montibus, Regionibus, vestitu, vivendi ratione, allisque respectibus nomen eis indere consueverant, quibus decursu temporum mutatis, nomen quoque Gentis mutari oportuit, unde una eademque Natio variis sub nominibus comparet. Hungari apud Byzantinos Turci vocantur, quia circa fluvium Turc, alii populi dicebantur Kumani, quia ad Cuma fluvium, qui uterque semet in Caspium mare effundit habitaverunt. Ipsae Gentes non erant alienae a simili nomenclatione, sibi ipsi tribuenda, in primordiis Slavi septentrionales admodum delectabantur his nominibus. Ladovici a lacu Ladoga, dolyane a Campo. (Русин a fluvio Русь prope Kiev nominati; inde Russi, Rutheni actu compellantur). a) Sed magis culpandi Graeci et Latini scriptores in eo, quod more Aegyptiorum (5), teste Herodoto, non proprii labii homines omnes barbaros compellere solitorum ultro sequendo, cunctos populos sibi antea non notos barbaros scribere contenti fuerint, quin de nomine solliciti fuissent.

Sortem reliquorum populorum experti sunt Slavi quoque. Gentem hanc originem ex planitie Senaar duxisse non est, qui ne-

відомі, щоб не турбуватися про їх поменування.

Долго інших народів зазнали також і слов'яни. Ніхто не заперечує, що це плем'я веде свій початок із рівнини Сенар, але із-за відсутності документів нікому не пощастило вивчити і висвітлити їх зв'язок, долю та співвідношення. Коли польські, чеські письменники, а також наш земляк Папанек а) визначають для слов'ян королів, починаючи від Само аж по наші дні, вигадують війни та героїчні вчинки, все це тільки слова і звуки. Для греків і персів сам Дунай не був відомим до походу Дарія Гістапта проти скифів, який відбувся 515 р. до н. е. Адже, що можна було знати про народи, які проживали за Дунаєм? Для того, щоб читачі переконалися, наскільки непевними були гео- та етнографічні знання древніх, я приведу всі дані, які засвідчили перші письменники про гори та річки, про постійні пам'ятки та про їх переходових мешканців.

[6] Глава 2
ПРО КАРПАТИ

§ 2. Ланцюг гір, що починається біля Пожоня і простирається до Трансильва-

[4] а) Окремі угорці проявляють повне незнання етнографії та безтурботність про милозвучність своєї мови, називаючи рутенів русняками; смішним виявився б для їх земляків той, хто лисав би так: у Відні, Дрездені та Гамбурзі населення розмовляє дойч мовою, в області Арва все населення — слов'яки, тому, бачте, бо німці називають себе дойч, а слов'яни — слов'як. Так само смішно виходить, коли угорець називає рутенів русняками лише тому, що самі рутени називають себе русинами. Державою прийнята назва для германців — німці, для словаків — товт, для рутенів — орос. Хай користуються цими назвами, тоді їх не будуть звинувачувати ні в упереженості перекладу.

[5] а) Історія слов'янського племені... (?) 1780 у 4.

get, sed nexum, fata, et correlationem eorum in defectu documentorum nullus feliciter docuit, nec illustravit. Dum scriptores Polonici, Bohemici, ac nostras Papaneck a) inde a Samo usque praesentia tempora reges Slavis assignant, bella, et virtutes fingunt, sunt voces, et soni, praeterea nihil. Graecis, et Persis Danubius fuit ignotus usque expeditionem Darii Hispaspis in Scytas anno 515. ante Christum adornatam, quid ergo sciri potuisset de populis ultra Danubium degentibus? Et ideo quo Lectores videant, quam restrictam notitiam Geo- et Ethnographicam habuerint Antiqui; omnia adducam, quae de montibus, et fluviis, velut stabilibus Monumentis, et eorum fluxis Incolis notarunt primi scriptores.

(6) Caput 2-um.

DE CARPATHO.

§ 2. Catena montium ad Ponium exurgens, usque Transylvaniam extensa, se-

(4) а) Nonnulli Hungari admodum monasticam, suaeque linguae Euphoniae trant suam ignorantiam Ethnographanon student, Ruthenos Rusznjakok compellendo, ridiculo esset suis popularibus, qui scriberet: Betsben, Drezdaban, és Hamburgban a lakosok Deutsch nyelven beszélnek, Arva Megyében a nép mind Szlovják, quia Germani se nominant Deutsch, Slavi Szlovják, sic ridiculum est dum Hungarus Ruthenos Rusznjak compellat ideo, quia Rutheni se Ruszin nominant. Nomen Germanorum civitate donatum est Németh. Slavorum Tóth, Ruthenorum Orosz, usuent has nomenclationes, tunc nec ignorantiae, nec studii traductionis arguentur.

(5) а) Hist. Gentis Slavicae quinque Ecclesiis 1780, in 4.

нії, описує півкруг і утворює міцні природні межі між давньою Сарматією, що потім називалась Польщею, і сььогоднішньою Угорщиною. Якщо розглядаємо висоту цих гір, то між європейськими вони займають друге місце, щодо чудової краси і рідкісного змісту, вони не уступають жодним в Європі. Сиву давнину Карпата не можна освітити світлом історії, зовсім невідомо, коли мешканці вперше почали заселяти *скили* цих гір. Із назви, яка була дана цим горам, явно, що першими мешканцями (тут) були слов'яни. Карпат це зіпсована слов'янська назва, у них гора — горб означає підвищення, вершина, від горб походить прикметник горбак, що означає нерівний, горбатий, така сама назва дається багатьом вершинам, по-угорськи *görbe*, тому що букву Н многи народи, а також окремі слов'яни вимовляють як латинське G, так грек називає горб (*gorb*) або корб, а замінивши «б» на «п» — (вимовляє) корпат замість корбат, так виникло карпат. Однак зберігається (його) первісна вимова у слові Горват, що були колись сусідами, від якого виникло для греків Кроботи, а для латинян — кроати. Очевидно, слов'яни, які населяли околицю Карпат, дістали назву від гори Горбат — *Horbath*, Горбаці або Горваці, адже, як бачимо, первісна назва гори була Горбат, *horvath*, що є слов'янського походження. Таким чином, Карпати так були названі слов'янами. [7] Біля Пожона величаво піднімається, у Липтові вже помітно виростає, а у Спиші, нарешті, набирає колосального вигляду. Вершини біля Ломніц та Шлагендорфу сміливо можуть суперничати з гельветськими і тирольськими, тут мінеральними водами освіжується серце мандрівника, там своїми природними мінералами очаровує людську душу. Скільки кольорів існує у призмі, стільки ж кольорів містить у своїй глибині озеро, що прозвано мешканцями Морське око. Із багатьох (озер) заслуговують на увагу: 1. озеро Прибіна а)

micirculum describit, et format limites inter antiquam Sarmatiam, Tardius Poloniam dictam, et modernam Hungariam ipsa natura stabilitos. Si altitudinem horum montium spectemus, inter Europeos secundam classem occupant, si multa mirabilia, et rara iis contenta; nulli in Europa cedunt. Profunda antiquitas Carpathi lumine historiae illustrari nequit, quando nam primo incolae latera horum montium incolere coepissent penitus ignoratur. Slavos fuisse primos incolas ex nomine montibus huius indito patet. Carpathus est corruptum slavicum nomen, quibus (ropa horra mons — ropb horb, tantum est ac protuberantia, et iam cacumen, ex horb adjectivum horbat, curvus, gibbosus, aut quod idem est pluribus cacuminibus provisus, hungarice görbe, quia litteram h multae gentes, ipsi nonnulli Slavi exprimunt velut latinum g, inde Graecus adpellavit gorb, vel korb, et b mutato in p korpat in locum. gorbat, et inde enatus karpat, remanet tamen genuina expressio in Horvat, qui olim accolae, ex quo Graecis Groboti, et Latinis Groatae prodire. Scilicet olim ad Carpathum habitantes Slavi vocabantur a monte Gorbat = Horbath, Horbaczi, vel Horvaczi, ergo ut patet primitivum nomen montis fuit Gorbat, horvath, quod slavicum est. Carpathi itaque a Slavis ita dicti sunt. Penes (7) Posonium majestaticè exsurgit, et jam in Liptovia notabiliter excrescit, donec in Scopus Colosaiscam induat faciem. Cacumina ad Lomnitz et Schlagendorf cum Helveticis, et Tyrolensibus aemuli congredi videntur, hic aquis mineralibus recreat cor viatoris, ibi suis mineralibus naturae stupere facit mentem humanam, quotquot colores prismatici existunt, totidem colorum lacus, incolis Morszkoje oko nominatos in sumitate sua perpetuo retinet. E pluribus notabiles sunt: 1. Lacus Pribina a) ad 200. et ultra orgias profundus, raro, aut nunquam radiis solaribus pervius a calore aquae suae dat nomen, et existentiam fluvio = lo бела, biela, alba. Non procul ab hoc situatur alter lacus. 2. Viridis a co-

глибиною на 200 і більше сажнів, рідко або ніколи недоступне для проміння сонця. Від кольору своєї води воно дає назву та існування річці Бела, Біла. Недалеко від нього розположене друге озеро 2. зелене, названо так від кольору своєї води, помітне тим, що дає життя річці Ваг. Початок його помічається не скоріше як за багатьма сотнями кроків біля села Важець б), де проривається із землі. Подорожуючи далі у напрямку села Чорба, здивований мандрівник побачить 3. озеро Чорба на великій висоті між грізними скалами, тому й дуже глибоке. Не менше глибоке, але більше за обсягом і простором є 4. озеро Попер на самому верху, названому Висока в). Воно годує таку велику кількість риб, що окремих дослідників природи може дійти до крайнього здивування, як (там) може існувати і годуватись така велика кількість (риб). Довжина його має всього 400 сажнів. [8]. Проте щодо довжини воно є найбільшим озером, величезне, невиміряної глибини, виливає річку, названу Попер, що тече вбік Галичини. Залишивши комітат Ліптов, трохи в напрямку до Списької землі, вже йде на зустріч 5. озеро Феркенське, що знаходиться між двома найвищими верхами Ботетдорф і Герсдорф, вода цього озера зелена, але на смак приємна. Якщо йти направо від Кежмарку до вершини Карпат, появляється 6. озеро, яке мешканці назвали Морське око (око, джерело моря), вода його зеленого кольору, на смак добра. Не стану описувати чудове положення цього славного озера та давні казки, розповсюджені про нього, а саме, що в його околиці знаходився замурований вхід, який вів до величезних скарбниць. Переходжу до північної частини гори і знаходжу 7. Червоне озеро, розташоване у скалах, на які можна лише насилу

lore aquae suae dictus, memorabilis propterea, quia dat existentiam fluvio wág, quin effluxus ejus citius, quam ad plures centenos passus penes pagellum Wazsetz b) e terra prorumpens observatur. Progre diatur viator ultro versus pagum Csorba, attonitus spectabit. 3. In summa altitudine, et ideo summae profunditatis inter horrida saxa lacum Csorba nominatum, non minoris altitudinis, sed majoris capacitatis, et extensionis est. 4. Poper lacus in summitate cacuminis vizzoka c) dicti tantam copiam piscium alit, ut singulum naturae scrutatorem stupere, et obmutescere faciat undenam tanta copia existentiam, et alimentum suum nanciscatur. Quamvis latitudo ejus solummodo 400. orgias (8) efferat. Maximus tamen est locus relate ad longitudinem, et enormis, nec mensuratae profunditatis, effundit fluvium Poper nominatum versus Galliciam currentem. Diserto Comitatu Liptov vix gressus ponitur ad Scepusiensem terram, jam occurit. 5. Lacus Felkensis inter duo cacumina altissima Botsdorf, et Gersdorf situs, aqua hujus lacus est viridis, sed saporis amoeni. — Si recta linea ducitur a Kezsmárk, ad Sumitatem Carpathi. 6. comparet lacus incolis Morszkoie oko (oculus, fons maris:) dictus, aqua ejus est viridis, saporis boni, celebris, hujus lacus amoenum situm, et antiquas fabellas de eo sparsas, quod in vicinitate ejus reperitur obmuratus introitus ad immanes thesauros ducens, describere nolo, sed transeo ad montis septemtrionalem partem, et invenio. 7. Rubrum lacum situm in saxis vix pede humano calcari queuntibus, non alio enim modo ex vicino lacu viridi ad hunc penetratur, quam transgrediendo ex uno ramo abietino ad alium inferius impracticabili profunditate omnem gressum humanum vetante. Si ramus infra pedem viatoris frangatur, perpetuam invenit sepulturam suam. Si sumitur via per late-

[7] а) В комітаті Ліптов.

б) Зменшене від Ваг, вага, рівновага.

в) Висока.

(7) а) in Comitatu Liptov.

б) diminutivum a Vag- seu Vah, bilanx, pondus.

с) vizzoka, alta

дібратися людською ногою, бо від сусіднього зеленого озера до нього добираються лише так, що переступають із однієї смерекової гілки на другу, тому що внизу незмірена глибина забороняє всякий людський прохід. Якщо гілка під ногою мандрівника зломиться, він знайде свою вічну могилу. Якщо пробирається через бокові скали, дорога стає небезпечнішою, бо з однієї скали на другу можуть перескочити лише серни. Кажуть, що в печерах скал, яких тут є дуже багато, знаходиться батьківщина нетопирів. По сусідству цих озер [9] знаходиться приголомшуючої висоти циліндрична вежа карбункула, так названа згідно народному переказу про те, що на її вершині знаходився колись карбункул, який освітлював, як сонце, цю сумну околицю в нічну пору. Він частково надірваний бурєю, частково досягнутий кидками якогось пастуха, упав і, поглинутий у водах Червоного озера, там знаходиться а). З другого боку карбункулової вежі утворюється озеро 8., води якого проміння сонця не освітлюють, і має колір чорніший, ніж вода Стікса. Що більше говорити; Ще існує 9. озеро, яке із-за білого кольору своєї води дає назву собі та общині Бела. В Карпатах знаходяться ще нелічені рідкісні речі природи, які (Карпати), якщо б були відомі античним поетам, прославлялися б по всьому світу устами вчених і про них писали б як про Олімп. Не знаходиться майже жодне місце, яке не має свого зачарування. Оминувши інші (гори), якщо входитиму в комітат Унг біля Бескїда над Ужком, захоплююся великою масою зібраних скал, тут озера нема, але із цього Бескїда витікають три відомі річки, а саме, Сан, Дністер і Уж, дві перші беруть напрямом на північ, одна вливається під Сандомі-

ralia saxa fit periculosior, nam ex uno ad aliud saxum saltare, solum rupicaprae norunt. In antris saxorum hic in copia existentium vespertilionum dicitur esse Patria. In vicinitate horum lacuum (9) jacet stupendae altitudinis cylindrica turris carbunculi, inde sic nominata, quod secundum traditionem popularem in sua sumitate grandis carbunculus olim exstisset, qui instar solis nocturno tempore illustrabat tristem hanc plagam. Qui jam per tempestatem avulsus, jam per pastorem quemdam eiusque jaculis impetitus, donec ruisset, et in aquis rubri lacus absorbtus esse perhibetur, a) altero ex latere turris carbuncularis formatur. 8. Lacus cujus aquas radii solares non illustrant, et aqua Stygis nigriorem praesefert colorem. Quid ultra recenseo? exstitit adhuc et 9. Lacus qui colore albae suae aquae sibi, et civitati Bela alba dat nomen. Innumerae adhuc raritates naturae reperiuntur in Carpathis, quae si antiquis fuissent nota! Poëtis, orbetenus evasisent celebres in ore eruditorum ita versarentur, velut Olympus. Nullum fere punctum reperitur, sua carens admiratione. Missis aliis, si ascendero in Comitatum Ungh ad Beszkid supra Uzsok, rapior admiratione tantae Massae saxorum congestorum, — hic quidem lacus non existit, sed tres fluvii notabiles ex eodem Beszkid promanant, sunt hi San, Dniester, et Unghus, duo priores sumunt cursum versus septemtrionem, alter illabitur infra Sandomirz Vistulae, al-

[9] а) Насправді колись пастух знайшов незвичайної величини карбункул, який закупила родина Другетів, після її зникнення, він перейшов у королівську скарбницю у Відень.

(9) а) revera inventus olim Carbunculus magnitudinis extraordinariae per Pastorem, et per Drugeth familiam emptus, qua extincta ad thesaurariam regiam Viennam devenit.

ром у Віслу, друга швидкою течією [10], протікаючи через Галичину і Молдавію, вливається в Чорне море. А Уж, взявши курс на захід, об'єднаний з Лаборцем і Ондавою, утворює Бодрог, який біля Токая вливається в Тису. а) В комітаті Мараморош біля Ясіня знаходиться ще гарніша місцевість Карпат, тому що тут бере початок друга після Дунаю річка Угорщини — Тиса, вода якої каламутна і повна риби, тече на захід. Багатий, кажу, Карпат на примітні місцевості був невідомим для древніх, та для населення він був священним, бо за свідченням Костянтина Порфірогеніта б) одна його частина, без сумніву, Татра, називалась Багібарка; всі вчені вслід за Бандуриєм вважають, що тут скривається слов'янське Бабягора, тобто жіночі гори, але я вважаю, що тут мовиться про Божія гора, богягора, тобто божі гори. Але цю святу гору, і всю цю область покривала кіммерійська темнота, тому карпатські племена дотепер не знайшли місця в історії. Що я кажу? Перед походом Дарія проти Скіфів сам Істер був невідомий і тільки під час наступного походу став відомим.

ПРО РІЧКИ

§ 3. Перси, від часів Кіра, володаря Азії, важко переносючи нанесену поразку мідійцям, які недавно перед тим були їхніми попередниками, а потім безперервні напади скіфів, що проживали в Європі, а також спустошення їхньої держави, [11] або як вважають інші: пишні багатством і силою, тому що в Азії не мали жодних ворогів, вирішили покорити Європу. Таким чином, цар Дарій Гісдаспі, маючи намір щасливо розпочати діло, виправляє Сцитакса розвідати краї Європи. Цей, закінчивши доручення, біля 514 року до н. е. робить своєму панові донесення. Геродот, використавши цей твір, вивчивши нові джерела, в яких дізнався

ter cursu (10) celeri Galiciam, et Moldaviam scindens illabitur Ponto euxino. Ung-hus vero cursum sumit versus occidentem et junctus cum Laborcz, ac Ondava efficit Bodrogum, qui ad Tokay illabitur Tibisco. a) Celebrius adhuc punctum est Carpathorum in Comitatu Maramoros ad Jaszin (:Körösmező:) hic enim exoritur post rum Græcis notae erant hae partes! Vacuas tamen et desertas non fuisse testantur verba: fluit per terram habitatam. Sed quinam Populi inhabitabant? Ex nomenclatione fluvii prosumo(?) statuere: ad fluvium hunc primo Slavos fuisse Incolas, nam nominatur Dunaj v Dunav et Ister. Danubium secundus Hungariae fluvius Tibiscus dictus, qui aqua turbida, piscium copia refertus currit versus occidentem. — Dives inquam mirabilibus Carpathus antiquis ignotus fuit, incolis tamen fuit, sacer, nam teste Constantino Porfirogenito b) pars quaedam ejus indubie Tatra vocabatur Bagibarca; post Bandurium omnes eruditi censent hic Slavicum latere Babiahora, montes foemineae, sed ego existimo hic latere Божія гора bogiahora montes Dei, sed sacrum hunc montem, et totam hanc plagam cimerae tenebrae tangebant, ideo Gentes Carpa(t)hi (. ?) in Historia locum non invenerunt. Quid dico? ante expeditionem Darii in Scythas susceptam ipse Ister fuit ignotus, et nonnisi sequenti incidente innotuit.

DE FLUVIIS.

§ 3. Persae a temporibus Cyri, Asiae Domini, aegreferentes Medis paulo ante suis antecessoribus illatam cladem, et exposit continuas Scytharum in Europa degentium incursiones, et sui Imperii (11) depopulationes, aut sicut alii censent: divitiis, et potentia tumidi, nullis amplius hostibus in Asia habitis, ad Europam subjugandam animum adjecerunt. Itaque Rex Darius Hysdaspis rem feliciter adgressurus, expedit Scytacem, ad Europae littora

[10] а) Звідси походить Токай, або сток.
б) Про управління імп., гл. 30.

(10) а) inde enatum Tokaj, seu СТОК, sztok, confluxus.

більше, пишучи о 60 років пізніше, відмічає і так перераховує річки: 1. Істер. Витікаючи із країни Кельтів і міста Пірене (кельти ж знаходяться на крайньому Заході Європи), протікає через середню Європу і, змірявши всю (територію), яку населяють Істріани, мілезійські поселенці, кінчається у Чорному морі; протікає через заселену землю і пізнається між першими (Підкреслено автором.) а) Ось як мало було відомо прекам про ці краї! Та про те, що вони не були пустими і занедбанними, свідчать слова: **тече** через заселену землю. (Підкреслено автором.) Але, які народи її населяли? Із назви річки можна встановити, що біля цієї річки спочатку мешканцями були слов'яни, бо вона називається Дунай або Дунав та Істер. Перша назва походить від Дун або Дух або дунув; дух, тому що колись народи поважали ріки за богів, адже Данубій був Дух, бог, або душа інших, тому що він же наймогутніший із річок. Друга назва (Істер) від слова **бістрий**. Одна і друга назви свідчать про слов'янське походження населення. Колись він мав чотири камінні мости, а саме, за часів Дарія, Ксеркса, Траяна і Костянтина Великого, Геродот згадує ще й інші річки, близькі до нас, наприклад, 2. Тир, сьогодні мешканцями названий Дністер. Ця річка витікає [12], як ми бачили, з гори, що називається Бескід, біля Ужжа, із Турці, але не з озера, і не там, де бере свій початок Тиса, як повідомляє Шлецер а), бо тут нема ніякого озера, і початок Тиси знаходиться на віддалі десяти і більше міліарів. Вливається в Меотійське море. 3. Пората, названа Геродотом, Прут — мешканцями, тому що тече прямо (прут точніше від ірудкий, тому що швидко тече). Птоломей його називає Герас. Ця річка бере початок в Карпатах, в крайньому куті між комітатом Мараморос і Буковиною, він та його притоки вливаються в Дніс-

exploranda, qui circa annum 514. ante Christum natum, officio defunctus, Periplum (:relationem:) praestat suo Domino, quo opere usus, et novis relationibus uberiora edoctus Herodotus, 60. annis exposit scribens, notat, fluviosque ita enumerat: 1-o Ister. Fluens ex Celtis, atque urbe Pirene (:Cetae enim in Europa ad Solis occasum extremi sunt:) mediam Europam scindit, totamque permensus, quam Istriani Milesiorum Coloni incolunt, mari Euxino finitur; fluit per terram habitatam, et inter primos cognoscitur. a) En quam primum venit a Dun, Дун v Duch = Дух, vel dunuv; halitus, spiritus, quia olim populi fluvios pro diis colebant, ergo Danubius fuit Spiritus, Deus seu anima reliquorum, quod idem est praecipuus fluviorum. Posterius a Bistrij celer. Utumque Ejus nomen testatur accolarum originem Slavicam. Habuit olim quatuor lapideos pontes, utpote: sub Dario Xerxe, Trajano, et Constantino Magno. Imo alia etiam flumina nobis vicina per Herodotum nominantur, utpote. 2. Tyras nunc incolis Dniester nominatus, prodit hic fluvius, (12) ut vidimus, ex Beszkid monte sic dicto ad Uzsok, ex Turza, sed non ex lacu, neque ubi Tibiscus oritur, ut Schlötzer refert a) nam ibi nullus lacus est, et origo Tibisci decem, et amplius miliaribus distat. Infunditur Meotydis Paludi. 3. Porata. Herodoto dictus, Pruth ab incolis ideo nominatus, quia directe fluit (:pruth pertica rectius a prutkij vehemens, quia est praiceps. Ptolomeus eum nominat Hyerasus, oritur vero hic fluvius in Montibus Carpathicis in angulo extremo inter Comitatum Maramoros et Bukovinam, hic, et reliqui subsequi Istro miscentur. 4. Nominatur fluvius Arar, qui Sereth esse statuitur, non procul a priori in Bukovina capit incrementa, et uterque Istro infunditur. 5. Jalonicza et Ardissus fluvii Valachiae, prior sub nomine Naparis posterior Ordissus Herodoto noti sunt. 6. Tiarantus,

[11] а) Герод. кн. II. і IV.

[12] а) Нестор 2, стор. 27.

(11) а) Herod. Libr. II et IV.

(12) а) Nestor 2, pag. 27.

тер. 4. Річка, що визнається за Серет, називається Арар, бере початок недалеко від попередньої на Буковині і вливається одна і друга в Дністер. 5. Ялониця і Ардіс — річки Валахії, перша відома Геродотові під назвою Напаріс, а друга — Ордіс. 6. Тіарант, про яку вчені думають, що це Алута, що витікає з Трансильванії, і населення назвало її Люта. 7. Маріс, яку сьогодні називають Марош, бере початок на землі Агатирсів (Трансильванія), вливається в Тису. 8. Апіні, не може бути інша річка тільки Тиса, яку так назвав Птоломеї, що назву (Тиса) тепер зберігає. Пліній пише про Патис. Мешканці говорять Тиса, тобто тихша, від слова тиха, спокійна. По відношенню до люта і прудка, вона є тихіша. Стільки передали нам старовинні помітки про нерухомі пам'ятки нашої Батьківщини. Але й ці скупі повідомлення є ціннішими за золото. Тепер гляньмо, що і скільки знала про племена *сива* давнина.

[13] Глава 3
ПРО НАРОДИ

§ 4. Геродот перелічує багато племен, які населяли територію з обох боків Дунаю, а саме: кimmerійці, скіфи, агатирси, елони, меланхлени, маосагети, сігінні, сармати, мизи, фракійці і гети. Страбон, Птоломеї та інші додають: даки, язиги, метанаста, анарти, генети, анти, ліміганти, бесси. Пізніше: слов'яни, готи, лонгобарди, квади, маркоммани, гунни, авари, булгари, нарешті, угорці та магомедани турки. Тепер трохи про кожний зокрема.

§ 5. **Кimmerійці.** Про древність цього царства і народу передає Гомер, тисяча років до н. е. так співаючи:

Хмарами і млою повиті. Ніколи про-
мінням ласкавим
Не осяває їх сонце в блакиті яній
світлодаїне,

Ніч лиховісна там вічно нещасних людей скриває. а) Звідси походить вислів: **кimmerійська темнота.** Царство було розташоване біля Чорного моря або Боофо-

quem existimant eruditi esse Aluta in Transylvania ortum, et ab incolis Iyuta, lyuta aspera ita dictum. 7. Maris, quem nunc vocant Maros in terra Agathyrsum otiri perhibet (:Transylvania:) infunditur Tibisco. 8. Apin, qui alter nequit esse, quam Tibiscus, per Ptolomeum sic dictus; quod nomen actu retinet. Plinius Patissum scripsit. Incolae dixere Tisza id est ТИХ-ША а ТИХА lenta, in correlatione cum Iyuta, et prutka lentior. Tantum prodiderunt nobis veteres notitiae de immobilibus Patriae nostrae monumentis! Sed avarae hae Relationes sunt tamen auro pretiosiores. Nunc videamus quid, et quantum de gantibus cognitum habuerit obscura antiquitas?

(13) Caput 3.

DE POPULIS IN SPECIE.

§ 4. Gentes idem Herodotus plures enumerat Cis, et Trans Istrum habitantes, signanter: Cimereos, Scythas, Agathyrsum, Jelonos, Melanchlaenos, Massagetas, Sigynos, Sarmatas, Mysos, Traces, et Getas. Strabo Ptolomeus, et subsequi addunt: Dacos, Yaziges, Metanastas, Anartes, Henetos, Antes, Limigantes, Bessos. Tardiores: Slavos, Gothos, Longobardos, Quados, Marcomannos, Hunos, Avaros, Bulgaros, tandem Hungaros, ac Turcas Mohamedanos. Nunc pauca de singulis.

§ 5. **Cimerei.** Antiquitatem hujus Regni, et Populi prodit Homerus, mille annis ante Christum sic canens:

Hos aër nebulaeque tegunt, neque
splendidus unquam
Illustrat radiis illos, et lumine Titon,
Sed tristes noctis se se extendre
tenebrae

Desuper. a)
inde enata phrasis: **Cimer^{ae} tenebrae.**
Situm Regnum fuit ad Pontum Euxinum, seu Bosphorum, a populo Cimmerium

ра, названого народом Кіммерійським (морем). Ніхто з античних авторів не передає, до яких пір воно простягалося. Скіфи, продвигаючись із Азії біля 600 року до н. е., напали на них, витіснили їх із осель. Вони, залишивши батьківщину, як засвідчує Геродот, знайшли захист в Азії. б) [14]. Всупереч цій оповіді Шлецер вважає, що кіммерійці пішли у напрямку на Захід і заснували там царство кімбрів (кімбри або кімерійці, сьогодні бельги), а також кельтів та кельтиберів, яких покорив Юлій Цезар, і дали початок галлам, аквітанам та гельветам. а). Цю думку, як невіддільну жодним доказом давнішого письменника, не можемо схвалити, але довіряємо Геродотові, який розповідає, що вони просуваються вздовж моря, тому що скіфи в напрямку Кавказу збилися з дороги, зайняли Малу Азію і появилися перед синами слов'ян, генетів та фригійців.

§ 6. Скіфи. Жодна нація не втомляла настільки істориків як скіфська, і все ж таки жодна не залишилася більш невідомою ніж вона. Жодна нація не називала себе сама цим ім'ям, але тому що греки, як засвідчує Геродот (кн. IV), називали всі народи, які проводили кочове життя і використовували шкіру тварин, диких звірів для одягу і наметів, скитами, тобто шкіряниками (чинбарями), бо шкіра по-грецьки скітос; пізніше всі народи, які населяли територію Європи та північної Азії від Дунаю по Азовське море, були поименовані цієї назвою. Це саме ім'я широко застосовувалося для кожного народу, який жив на Півночі, або звідти мандрував [15]. Нема нічого дивного, якщо численні нації, що різняться між собою не менше походженням ніж мовою, вже тепер спорять про цю назву, яка була невідомою для їх предків настільки, наскільки внукам, які спорять. Тому ще часто бувають суперечки про

[13] а) Одис., XI, 15. Переклад Б. Тена.
б) В першій книзі, стор. 22, видання Колон, 1537, рівно ж кн. IV, стор. 109.

[14] а) Норд. Історія.

compellatum. Quousque extendebatur nemo scriptorum antiquorum tradidit. Hos Scythae, circa annum 600. ante aeram vulgarem ex Asia adpellantes adorsi, sedibus movent, qui Batria destituti, teste Herodoto, in Asia asylum quaesierant. б) (14) In obversum hujus narrationis Schlötzter existimat: Cimmericos occidentem petisse, regnumque Cimbriorum (:Kymbren, seu Cimmericen nunc Belgarum.) Celtae item, et Celtiberorum, per Julium Caesarem debellatorum, fundavisse, originemque Gallis, Aquitanis, ac Helvetis dedisse. а) Quam sententiam, velut nullo testimonio antiquioris Scriptoris firmatam, acceptare non possumus, sed Herodoto fidem damus narranti, eos secundum mare progressos, Scythis versus Caucasum deviantibus, Asiam minorem occupavisse, et ante natos Slavorum, Henetorum, Paphlagonum, ac Phrygum extitisse.

§ 6. Scythae. Nulla natio adeo fatigavit Historicos, ceu Scythica, et tamen nulla mansit obscurior eadem. Nulla etenim Nazione, semet ipsam hac nomenclatione, compellente, sed Graecis dumtaxat, Herodoto teste, Libr. IV.: omnes Gentes nomadicam vitam ducentes, ideoque corio pecorum ac bestiarum vestimentis, et Tentoriis utentes skytos, quasi coriatis, corium enim graece skytos audit. б) Nominantibus imo tardius omnes populos Europae, et Asiae septemtrionalis a Danubio versus Paludem Meotydum sursum habitantes, hac nomenclatione adficiuntibus, nomen hocce, velut unicuique populo in septemtrione degenti, aut inde migranti, indi solitum, evasit (15) vagum, quid mirum si plures Nationes originis, non minus ac labii ab invicem diversi jam nunc de hoc nomine certant, quod antenatis ita ignotum fuit, ac certantibus. Interim cum de re nullius, aut communi, lites non soleant esse rarae, ast potissimum

(13) а) Odys. XI. 13.

б) Libro I. pag. 22. Editionis Colon. 1537. item Libr. IV. pag. 109.

(14) а) Nord Geschichte.

б) Asseman Orig. Eccl. Slav. Tom. 4.

річ нічівину або спільну, але найсильніше тоді, коли йдеться про втрату рівніш належного майна, тому нічого дивного, якщо якась нація, намагаючись зробити себе спадкоємицею назви та мужності одного або багатьох славних народів, виключаючи при цьому інших, сама повбавляється усієї спадщини, або ж що дивного в тому, якщо той, хто занадто доводить, нічого не може довести, чужим пір'ям прикрашаючись, залишається голим? Боюсь, що те саме трапиться з паном Степаном Горватом а), який, приділяючи назву та діяння скіфів виключно угорцям, робить угорське плем'я космополітичним і вигнаним із батьківщини на всі три частини давнього світу, де вони появляються як землероби, кочові, стрільці та царські мешканці, тому він так передає, бо, за свідченням Геродота, скіфи поділялися на паслухів, кочових землеробів, орачів, стрільців і царських. Наче б то жодна інша нація не пасла стада, не носила стріл, не обробляла землю і не була залежна від царів! Нема сумніву, що угорці також зараховуються до тої товпи північних народів, яких греки називали скіфами, [16] але всю властивість скіфів привласнювати угорцям було б безпідставно і неоправданливо. Самі скіфські слова, які збереглися у Геродота, наприклад, *аріма* — один, *опу* — око, *ексампеос* — гірке джерело свідчать про те, що цей народ був інший, його не можна ототожнювати з угорцями. Тубільці між собою називали себе *сколот*, а угорці себе так ніколи не називали. Якби вони успадкували від предків цю назву, напевно називали б себе так. Але й інакше, *сколот* розпочинається з двох приголосних, а природа угорської мови не терпить слово, яке починається з двох приголосних. Та як би я був сліпим аматором етимологізування, вже із самих назв встановив би, що скіфи є слов'яни. Бо що може бути легше, як слова Ге-

cum jactura praehabitarum opum; idcirco nihil mirum, si natio quaeprim unius, aut plurium celebrium populorum nominis, et virtutum, haeredem semet ponere conata cum exclusione reliquarum, — tota haereditate exuatur, aut quid mirum, si nimium probans, nihil probare dicatur, vel alienis pennis semet ornans, nudus maneat? Vereor ne id ipsum eveniat D-o Steph/ Horváth a) qui nomen, et facta Scythica solis Hungaris adtribuendo, gentem Hungaram Cosmopoliticam, et Patria extorrem facit, perque omnes tres orbis antiqui partes: ubi agricolae, Nomades, Sagittarii, ac Regii incolae comparent, ideo traducit, quia, teste Herodoto, Scythae in pecuarios, — Nomades, — Agricolas, — Aratores, — Sagittarios, — *ijász* — ac Regios dividiebantur. Quasi nulla alia Natio, pecora aluisset, sagittas tractavisset, terram cultivasset, et Regibus subiecta Fuisset! dubio caret Hungaros quoque in caetera illa populorum septemtrionalium comprehendi, per Graecos nomine Scythico baptisatorum, (16) ast totam proprietatem Scythicam Hungaris adtribuere infundatum, et a veritate alienum esset. Ipsa vocabula Scythica per Herodotum conservata; *arima* unus, *spu* oculus, *eksampeos* fons amarus, testantur aliam gentem fuisse, quam ut ad Hungaros detorqueri quiret, populares invicem *Skolot* nominabant, ast Hungari semet nunquam ita compellabant, compellaturi certe, si ab Ante Natis nomen hoc haereditassent. Sed et secus *Skolot* a duabus consonis inchoat; natura vero Hungaricae linguae non patitur vocem a duabus consonis ichoatam, imo si caecus Aethymologisationis amator forem, ex ipsis nomenclationibus Scythas, Slavos redderem. Quid enim facilius esset, quam Herodoti a) *Lipoxain*, *Arpoxain*, *Koloxin*, in *Liposin* (:filius:) *Arpo-sin*, *Kola-sin*, quasi di-

[15] а) Нариси з найдавнішої історії угорського народу, Пешт, 1825.

(15) а) *Rajzolatok a Magyar Nemzet legrégibb Történeteiből*, Pest 1825.

родота а) Ліпоксайн, Арпоксайн, Колак-сайн передати по-слов'янському Ліпо-син, Арпо-син, Кола-син, тобто син Ліпо, син Арпо, син Кола? Сама назва сколот слов'янського походження і означає «відділений», наче від іншого тіла відокремлений, звідси тепер у Росії розкольник означає схизматик. Тому греки називають метанастами одне плем'я сарматів, яке, залишивши інших, поселилося під Карпатами між Дунаєм і Тисою. Яка легка і без злого умислу здоблена етимологія, і все-таки їй не повірять, або, в усякому разі, важко. Та якого б походження і якої б мови не були скіфи, [17] які зрушили з місця киммерів, я тепер коротко розповім про них, про їх долю, яка кидатиме світло на історію тих країв. Скіфи, як показує Геродот, колись мешкали за річкою Араксом а), отже в сьогодиншній Вірменії, але він цього довести не може. Масагети ж, за свідченням Птолемея, жили біля пирла річки Окса, таким чином, скіфи, які витіснили масагетів, жили також за Оксом, а не за Араксом. Ця річка, як спостерігає Фосс, у Целарія, т. 2, стор. 709, перед походом Кіра проти Томіри, царці масагетів, називалася Аракс. Якби скіфи жили за теперішнім Араксом у Вірменії, вони були б витіснені не масагетами, але мідійцями, тоді повернулися б у Мідію тою ж дорогою, якою від них утікали, бо там за Араксом розпочинається Мідія. Проте Байер намагається показати, що Волга це є Аракс Геродота б). Я теж вважаю, що ця думка правильніша, і що давні поселення скіфів знаходилися біля та навколо Волги. Звідси скіфи, витіснені сусідніми масагетами, переправившись через Волгу, біля 600 р. до н. е., нападають на киммерійців, які внаслідок свого спокійного характеру відмовляються воювати, примушують своїх царів із скіфами об'єднатися, а самі направились в Азію. [18]

[16] а) Кн. IV, стор. 108.

[17] а) Кн. IV, стор. 109.

б) Див. Карамзін, т. 1, помітка 7.

cas filius Lipo, filius Arpo, filius Kola, in Slavicum transformare? Ipsum nomen skolot slavicum est, et significat separatum, quasi a reliquo corpore sejunctus, unde actu in Russia *razkolnik*, schismaticus audit, inde Graeci Metanastas compellant unum ramum Sarmatorum, qui reliquis desertis infra Carpathos inter Danubium, et Tibiscum conedit, quam facilis, et sine violentia facta ethymologisatio, et tamen fidem non inveniet! aut saltem difficulter. Ast cujusque originis, (17) et labii sint Scythae, Cimmericos loco moventes, nunc pauca de illis fatis suis historiam hujatum partium illustrantibus praenotabo. Scythae, Herodoto indigitante, quondam tenuere domicilium ultra flumen Araxem a) consequenter in moderna Armenia, at illud subsistere nequit; Massagetae etenim teste Ptolomeo ad ostia Oxi fluvii erant, ergo etiam Scythae, per Massagetas pressi, ultra Oxum, et non Araxem habitare, qui fluvius, observante Vossio, apud Celarium Tom. 2. pag. 709, ante Cyri expeditionem contra Tomirim, quae Massagetarum Regina fuit, Araxes vocabatur. Si Scythae ultra modernum Araxem Armeniae habitassent, non per Massagetas, sed Medos pressi fuissent, et tunc aedem via rediissent in Mediam, qua ab iis fugissent, nam ultra Araxem illico Media inchoabat. Bayer autem demonstrare conatur: Herodoti Araxem esse Volgam b). Hanc sententiam et ego existimo justiore, et antiquas sedes Scytharum ad, et circa Volgam fuisse. Unde Scythae per vicinos Massagetas pressi, trajecta Wolga, circa annum 600. ante Christum invadunt Cimmericos, qui pro suo tranquillo ingenio pugnare recusantes cogunt Reges suos cum totidem Scythis congregari, et soli Asiam versus iter (18) susceperunt. Scythae occupatis Cim-

(16) а) Libr. IV. pag. 108.

(17) а) Libr. c. IV. pag. 109

б) Vide Karamzin Tom. 1. Not. 7.

Скіфи, зайнявши поселення киммерійців, або з метою, щоб їх переслідувати, або, щоб їх пограбувати, відправляються за киммерійцями в напрямку до Азії. Тому що киммерійці обороняють узбережжя Пропонтида, скіфи відходять у напрямку Кавказа і нападають на країну мідійців. Внаслідок цього, ставши сміливими та сильними, завоювали Єгипет та Палестину, але, будучи жадібними, хотіли поневолити мідійців. Мідійці їх споювали і вони занедбували воєнну справу, і однієї ночі частково були вбиті, частково вигнані. Після того як 28 років були тягарем для мідійців і загибеллю для всієї Азії, повернулися до жінок, які, зненавидівши довге чекання, віддали себе рабам. Згодом коли верховна влада перейшла від мідійців до персів, Дарій Нігартис після восьмидесяти років виявив бажання відомстити за кривду, зроблену мідійцям, вирішив здійснити похід проти скіфів. З цієї метово вислав Сідлока, щоб розвідав береги Чорного моря, які прилягають до Малої Азії та Європи. Тоді вперше відмічено Істер та інші річки, які до нього вливаються, і народи, що там мешкають. Задуманий похід відбувся 515 року до н. е. Зробивши міст на Істрі, перси напали на скіфів, але тому що ці відступили в напрямку, до агатирсів (у Трансильванії), все військо загинуло б від голоду, якби Дарій не повернувся назад [19]. Таким чином, скіфи володіли землями, починаючи від Дунаю аж по Дон. а) Ксеркс, який був спадкоємцем трону і кривди персів, зробив другий похід, але не з більшим успіхом, як Дарій, Філіп Македонський занадто вичерпав їх сили, погнавши чоловіків, взяв у полон 20 тисяч жінок і дітей б). Мітрідат наніс їм такої поразки, що римляни овобідно дійшли аж по Дон. Біля 80 року до н. е. сармати, умяновивши сили і чисельність,

meriorum sedibus, sive ut eos insequantur, sive ut praedari valeant, Asiam versus post Cimmeros movent. Cimmericis littus Propontidis servantibus, Scythae versus Caucasum discedunt, et Regnum Medorum invadunt, ac imparatum Regem Cyaxarem, pugna ad Caucasi dextrum latus inita, victum tributarium reddunt. Exinde audaces, et potentes effecti Aegyptum, et Palestinam depopulabantur, sed avaritia ducti Medos opprimere volebant, rem militarem negligendo per Medos inebriati, una nocte partim interempti, partim ejecti, postea quam 28 annis oneri Medorum, totiusque Asiae exitio fuissent, ad uxores redeunt, quae longae expectationis pertaesae servis se tradunt. Interea temporis summa imperii a Medis ad Persas translata, Darius Histaspis Medorum injuriam post octoginta annos vindicaturus, in Scythas expeditionem adornandam statuit. Quem in finem Scylacem ad parvae Asiae, et Europae Pontum Euxinum attingentis littora exploranda expedit. Tunc primo innotuit Ister, alique fluvii in hunc influentes, et populi adcolentes. Meditata expeditio evenit 515. annis ante Christianam aera, facto in Istro ponte, Scythas agressi sunt Persae, sed his versus Agathyrsos (Transylvaniam) recedentibus totus exercitus fame contabuisset, nisi Darius pedem retraxisset. Tenebant, (19) itaque Scythae terram a Danubio inchoando usque Tanaim a.). Versus septentrionem quousque fuerit extensa eorum habitatio certo statui non potuit. Xerxes Troni, et injuriae Persicae successor alteram expeditionem suscepit, sed non majori cum fructu, quam Darius. Philipus Macedo vires eorum admodum adtrivit, fuis viris, 20 milia uxoribus, et prolium in captivitate abduxit. b.) Mitridates tantam eis cladem intulit, ut Romani usque Tanaim libere progressi sint.

[19] а) Курцій, кн. 7, гл. 9.
 б) Юст. Епіт. Трога. Тут відмічаємо, що цей похід той самий, про який маємо намір згадати в історії гетів.

(19) а) Curtius Libr. VII. c. 9.
 б) Just. Epitom. Trogi. Hanc expeditionem eandem esse, quam commemoraturi sumus in Historia Getarum, hic loci praenotamus.

вигнали скіфів, захопивши їх опустілі місцевості, так їх перебили, що навіть ім'я їх з історії зникло в). Пізніше, коли ці племена стали римлянам більш відомими, залишивши давню широковідому скіфську назву, поіменували народи їхньою, а саме, сарматською.

[20]

САРМАТИ

§ 7. Не менше як скіфи стомлює вчених назва і нація сарматів. Одні під сарматами намагаються розуміти германців, велика кількість слов'янських письменників вважає, що ця назва слід віднести виключно до слов'ян. Кожна сторона приводить свої доводи, багато підстав для дебат. Я вважаю, що одна і друга сторони мають рацію. Бо ж древні письменники були настільки необережні в уживанні назви сармати, як і назви скіфи: всяке плем'я, яке знаходиться за Дунаєм в напрямку на північ, в Азії та Європі, називалося скіфським. Після того як могутність сарматів зміцніла і скіфська назва зникла, появилася назва сармати, з чого випливає, що ця назву частіше зустрінеш для поіменування германців та інших народів, які жили на півночі, та все ж таки найбільше під цією назвою зустрічається слов'янське плем'я. Геродот згадував сарматів. Дає їм міфологічну назву, наче б вони походили від амазонок, які туди прийшли, та від скіфів, і розміщує їх за річкою Доном а) від Азовського моря на північ, в країну рівну, без дерев. Здається, що вона співпадає з провінцією, названою Астрахань, б). [21] Страбон також розміщує сауроматів над Азовським морем, а за Дніпро ставить роксоланів, від Дніпра по річку Дністер скіфи, а в межах Дністра, Дунаю та Карпат (розміщує) гетів. У часи Плінія весь той край, який

[19] в) Діодор Сіцилійський, т. 1, стор. 90.

[20] а) Кн. 4, стор. 124. Вид. Колон, 1537.
б) Кн. 4, стор. 111, там же.

Circa annum 80 ante Christi nativitatem Sarmatae viribus, et numero adacti vicinos Scythas extrudunt, et occupatis eorum desertis tanta clade afficiunt, ut nomen quoque eorum ex Historiis interierit. c.) Aut quod idem est, posteaquam uberius gentes hae cognitae Romanis extitissent, hi deserto antiquo vago nomine Scythico, Populos proprio, utpote Sarmatico compellavere.

(20)

SARMATAE.

§ 7. Non minus ac Scythae fatigat eruditos nomen, et Natio Sarmatorum. Sunt, qui sub Sarmatis Germanos intelligere volunt, turma Slavicorum scriptorum id nomen unice Slavis tribuendum censet, et quaevis pars sua producit argumenta, totidem disputationum fomenta, ego existimo utramque partem rectum habere. Scriptores etenim antiqui ita erant incauti in usu nominis Sarmatici, sicut et Scythici: quidquid ultra Danubium versus Septemtrionem, in Asia, et Europa Gentium reperiebatur, id Scythico veniebat nomine; ita invalescente potentia Sarmatica, et evanescente nomine Scythico, successit Sarmaticum, unde evenit, ut Germanis aliisque gentibus in septemtrione gentibus id nomen saepius inditum invenias, potissimum tamen gens slavica hoc nomine venit Herodotus Sauromatas nominabat, datque eis Mythologicum nomen, quasi ex advenis Amasonibus, ac Scythis progressi fuissent, locat eos ultra Tanaim a.) a secessu Meotidis versus aquilonem, regionem planam, et arboribus vacuam, quae videtur congruere provinciae Astrachan nuncupatae b.) (21) Strabo quoque supra Paludem Meotydis illocat Sauromatas, et ultra Boristhenem Roxolanos, a Boristhene versus Tyran fluvium Scythas et intra Tyran, Istrum, ac Carpathos Getas posuit. Plinii tempore tota illa plaga, quae

(19) c) Diodor. Siculus Tom. 1. N-ro 90.

(20) а) Libro 4. pag. 124. edit. Colon. 1537.
б) (Libr. 4. pag. 111. ibidem.

раніш вважався за скіфами, відводиться для сарматів. Птоломеї розширив межі сарматів на північ від Карпат, а вже Амміан називає сарматами всі народи, які жили між Дунаєм, Віслою, Чорним морем. У цьому розумінні також наша Батьківщина, вся Дакія належали до Сарматії. Таким чином, як на думку давніших письменників були дві Скіфії, так тепер на географічних картах появляються дві Сарматії. **Європейська Сарматія** від Дунаю, Вісли, Азовського моря і Дону до гіперборейських або північних гір. **Азіатською, Сарматією** називалась вся територія, яку охоплювали ріка Дон, Кавказькі гори і Волга аж на північ у Азії. Цезарій, а з ним новіші (дослідники) відступають (від такого розуміння) і вважають Сарматією край, який граничить з Карпатськими горами, річкою Тир або Прут і Віслою. Із сказаного ясно, що назва сарматський, колісь властива одному краю і народові, набула широкого значення, і що раніш (означало) скіф, тепер уже [22] значить сармат. Якщо окремі пізніші письменники в своїх творах вживали ще скіфську назву, це траплялося скоріш в емфатичному значенні, аніж у звичайному. І сьогодні, вважаючи (цю назву) не в іншому ніж емфатичному розумінні вжив письменник, який утворців називає скіфами. Птоломеї перелічує занадто багато сарматських племен. Старовинні народи мали звичку брати собі назву від гір, річок, озер або від одягу, або ж від способу життя. Як що самі народи себе інакше називали, письменники звичайно давали їм подібні назви, ось чому в Сарматії появляються: венеда, певціни, бастарни, язиги, роксолани, алауни, або алани, гітони, аваріни, біеси, галінди, судіни, гамаксаоби, тагри, тарангіти та інші. Згодом ці назви здебільшого зникли, збереглися більш відомі: роксолани, язиги, історію яких прослідкуємо нижче.

antea Scythis tribuebatur, Sarmatis assignatur. Ptolomeus a Carpatho Septemtrionem versus extendit Sarmatiam, ast Amianus jam omnes gentes inter Danubium Vistulam, et Pontem Euxinum degentes Sarmatas nominat. Hoc sensu nostra quoque Patria, Dacia tota, ad Sarmatiam spectaret, ut adeo sicut ex mente antiquiorum scriptorum duae Scythiae, ita nunc duae Sarmatiae in tabulis geographicis comparent. Sarmatia Europaea ab Istro, Vistula, Meotye, et Tanai, versus montes hyperboreos, seu septemtrionales. Sarmatia Asiatice vocabatur, quidquid fluvius Tanai, montes Caucasi, et Volga usque septemtrionem in Asia intercipiunt. Celarius, et cum eo recentiores retrogradiuntur, et plagam montibus Carpathicis, fluvio Tyra, seu Pruth, ac Vistula clausam pro Sarmatia tenent. Ex his adparet: Nomen Sarmaticum, antea unius plagae, et nationis proprium, evasisse vagum, et quod antea Scythia, jam nunc (22) Sarmata audit. Si posteriores quidam scriptores nonnumquam adhuc nomine Scythico in suis scriptis utantur, id potius ex emphatico, quam characteristico stylo evenit. Nec nunc alio, quam emphatico sensu usum fuisse supponas scriptorem, qui Magyaros compellat Scythas. Gentes Sarmatiae apud Ptolomeum admodum copiosae enumerantur, antiquis enim proprium fuit a montibus, fluviis, lacubus, aut a vestitu aut vivendi ratione se nominasse, aut si ipsae gentes se aliter compellavissent; scriptores similia nomina eis indere solebant, inde factum, ut in Sarmatia compareant Venedi, Peucini, Bastarnae, Jaziges, Roxolani, Alauni, vel Alani, Gythones, Avarini, Biesi, Galindae, Sudini. Hamaxaobii, Tagri, Tarangitae etc. Lapsu temporis nomina haec plurima interierunt, manserunt celebria: Roxolani, Jaziges, quorum Historiam inferius prosequemur.

§ 8. В давнину про сарматів мало згадувалось. Геродот передав, що сармати брали участь у війні, яка велась між скіфами і Дарієм Гістаспом 515 року до н. е., і що вони помагали скіфам, як своїм сусідам, і, мабуть, спорідненим. а) Діодор говорить, що сармати утворювали колонію мідійців, яка розпростиралася через (територію) скіфів по Дон. [23]. Згодом сармати, збільшившись чисельністю і зміцнівши, виділилися скіфів і зайняли їх оселі й батьківщину. Пізніше не зустрічається конкретна згадка про сарматів, але завжди стоїть питання про одну або іншу галузь. У цьому розумінні відмічено вищезгадану галузь сарматів — роксолани. а) У війні, яка велась проти Мітрідата, роксолани під веденням свого царя Тассія воюють на боці Палака, сина Шура б), проти командирів Мітрідата, але не можуть перемогти встановлену фалангу. в) [24] Після того як римляни перемогли Мітрідата біля 80 року до н. е., сармати досягли вже в силі та у военній справі такого успіху, що в часи Полінія, який жив за Веспасіана, покорили все аж по Дунай і увійшли у оусідство з гетами, язигами та массагетами. Тому що сармати розмовляли тою ж мовою, може, відмінним діалектом, що й гети та язиги, Арріан, письменник 4 сторіччя, зараховує також

§ 8. De Sarmatis parum vetustas notavit, Herodotus, tradit: Sarmatas Belli inter Scythas, et Darium Hystaspem 515. ante Christum gesti participes fuisse, Scythisque, velut suis vicinis, et forte cognatis, auxilio fuisse. а.) Diodorus Sarmatas coloniam esse perhibet Medorum, quae per Scythas ad Tanaim (23) illocata fuit. Tractu temporis aucti numero, et potentia Sarmatae Scythas penitus excidere, sedesque et Patriam eorum occupavere. Exposit in quaestionem. Hac ratione innotuit sutio, sed semper unus alterve ramus venit in quaestio nem. Hac ratione innotuit suprafatus ramus. Sarmatarum Roxolani, а.) In Bello contra Mytridatem gesto Roxolani, Tassio Rege suo ducti in auxilium Palaco Sciuri filio б.) contra legatos Mytridatis pugnant, sed adversus compositam phalangam victores esse nequeunt. с.) (24) Mytridate circa 80 annum ante Christum per Romanos victo, Sarmatae viribus et arte militari jam instructi adeo proficiunt, ut, tempore Plinii sub Vespasiano viventis usque ad Istrum totum sibi subjugaverint et sic cum Getis, ac Jazigibus. Metanastis in vicinitatem venerint, et quoniam Sarmatae eadem cum Getis, et Jazigibus lingua, forte dialecto distincta, loquebantur, ideo Arrianus 4.

[22] а) Герод. кн. 4, стор. 123.

[23] а) Роксолани. Вважаю, що це ім'я складене із русь та алан, тобто рус-алани. Птоломей говорить, що язиги та роксолани живуть на всьому узбережжі Азовського моря, а ті, що знаходяться ближче, є амаксоби та алани, мабуть, скіфи, адже ці племена одної нації, але з різною назвою. Алани колись називались массагетами. Прокопій їх називав гуннами, це правильно, гети біля Дунаю, язигети біля Дністра, а массагети на півночі, посередині роксолани та язиги, які відрізняються (між собою) назвою, а не походженням.

б) Назви рутенські: поляк, щур.

в) Страбон, кн. VII, стор. 354.

(22) а) Herod. Libr. 4 pag. 123.

(23) а) Roxolani. Existimo nomen compositum esse ex rusc et alani seu Rus = alani. Ptolomeusper totum latus paludis Meotidis dicit habitare Jazyges, et qui interiores sunt Amaxobii, et Alauni Scythae, videntur itaque hae Gentes unius Nationis esse nomine diverso, Alani olim Massagetae nominabantur. Procopius eos Hunnos nominat, res in ordine est, Getae ad Danubium, Jazygetae ad Tyran, et Massagetae ad Septemtrionem, intermedii Roxolani, et Jazyges, nomine, non origine diversi.

б) Nomina Ruthenica поляк Polyak. Щур, stsur mustella.

с) Strabo Libr. VII. pag. 354.

іх землі до Сарматії. За часів Гадріана сармати і роксолани підняли бунт у зв'язку з зменшенням платні за воєнну службу, але Гадріан, узнавши про неспокій, установив мир. Назва роксоланів згодом перейшла в русинів. Корнелій Тацит і Фотій (користувались назвою) роксоланів, а Гельмонд користується назвою рутенів і так пише: народи європейської Сарматії, країна яких є Рутенія і Русс. Бонфіній (Дек. кн. I.) також називає їх русинами. Ця назва проіснувала аж до 12 ст. Біля 1150 р. у Києві панував Володимир, у Новгороді Монослава. Хоч вони були князями одного роду, опустошуючи володіння один одного, вели жорстокі війни, дочку Монослава Евфразину взяв за жінку угорський цар Гейза 2 і, будучи у родинному зв'язку, давав допомогу проти Володимира, якого підтримували кумани. Внаслідок сприятливого закінчення війни Монослава займає багато міст, але, щоб бути безпечнішим, переніс осідок у Галич, звідси вся провінція названа Галиччина. Володимир же переніс царську столицю з Києва в місто, назване його ім'ям, тоді виникла Володимирія чи Ладомерія. Таким чином, назва русинів пішла в забуття. Проте ті русини, які жили по той бік Карпат під угорською короною, не були підпорядковані князям Галичини і Ладомерії, зберігають ще й сьогодні давню руську назву.

ЯЗИГИ

§ 9. Вперше про них згадує Страбон а), однак він визнає, що не знає їх місце перебування, поєднує їх з роксоланами і басгамами, також з германами, без сумніву як із взаїмними сусідами. Пліній називав язигів сарматами б) і відзначає, що вони загнали даків до Падіска. в) Карта Пентінгера показує сарматів як

[24] а) Кн. VII, стор. 334.

б) Істор. кн. IV, гл. 12.

в) Із цих слів Плінія можна зробити висновок, що язиги біля Тиси були пришельцями, але час цього переселення не засвідчено.

saeculi scriptor, horum quoque terras Sarmatiae adnumerat. Sub Hadriano tumultuantur Sarmatae, et Roxolani, ob imminutum stipendium, sed Hadrianus cognito negotio pacem composuit. Roxolanorum nomen tardius abit in Ruthenorum, Cornelius Tacitus, et Photius Roxolanorum, sed Helmondus Ruthenorum nomine utitur ita scribens: Populi Sarmathiae Europaeae, quorum regnum est Ruthenia, et Russ. Bonfinius pariter Dec. I. L. 1 Ruthenos compellat. Perstitit haec nomenclatio usque saec. 12-um. Scilicet circa a. 1150 Kioviae regnabat Vladimir, in Nowogzod Monoslav. Qui eiusdem stirpis licet princeps unus alterius provincias depopulando, acerba bella gesserunt. Monoslai filiam Euphrasinam duxit in uxorem Geisa 2 Hung. Rex, et socerosus auxilia adversus Vladimirim a Cumanis adiutum, praestitit. Fausto belli eventu multa oppida recipit Monoslav ut tamen fit tutior sedem ad Halics transtulit, exinde tota provincia nominata est Gallicia, Vladimir vero ex Kiow regiam sedem transtulit ad sui nominis civitatem, tuncque exorta est Vladimiria vel Ladomeria. Hac ratione nomen Ruthenorum in desuetudinem abiit. Ii tamen Rutheni, qui cis montes Carpaticos sub Corona Hungariae habitantes Galliciae, et Ladomeriae Principibus subjecti non erant, antiquum nomen Ruthenicum et hodie retinent.

JAZIGES.

§ 9. Eorum primus meminit Strabo a.) sedem tamen eorum se ignorare fatetur, conjungit eos cum Roxolanis, et Bastamis, atque Germanis, indubie tanquam vicinis adinvicem. Plinius Jaziges Sarmatas appellat b.) et per eos ad Patiscum pulsos esse Dacos innuit. c.) Tabula Pentingeriana Sarmatos vagos notat, Amianus Sar-

(24) а) Libr. VII, pag. 334.

б) Hist. N. Libr. IV, c. 12.

в) ex his Plinii verbis concludi posset Jaziges ad Tibiscum advenas esse, sed tempus hujus migrationis non assignatur.

кочовиків, Амміан каже, що вони є [25] частиною сарматів. а) Краще визначає їх назву та місцеперебування Птоломея, який їх, називаючи язигами метанастами, розміщує між Дунаєм і Тисою аж по Карпатські гори. б) Отже все, що обмежується ланцюгом карпатських гір, починаючи від Пожоня аж до джерела Тиси і вниз аж по впадіння Тиси в Дунай, була Язигія. Вслід за Страбоном багато хто язигів, що жили біля Азовського моря, сусідів роксоланів, розміщує за річкою Прутом. Тому що, крім Птоломея, жоден автор пізніше не згадував про язигів, які жили біля Азовського моря, всі, як бачимо, розміщують їх між Дунаєм, Тисою і Карпатами. Те, що Страбон і Птоломея передають про язигів, які знаходились біля Азовського моря, треба розуміти про наших язигів біля Тиси. Прокі скоріше Страбон приділяє цей край гетам в). Таким чином, спочатку тут панували гети, які пізніше називаються язигами, і вони не є заможними, але скоріше корінним населенням Тиси і Дунаю, бо сам Овідій задовго до Плінія і також до Страбона [26] вже оспівав язигів:

Що савромати, або ж що роблять жорстокі язиги а) Здається, що поет говорить про плем'я, яке було найближче до Дунаю, трохи далі він додає:

«...та інші народи, які проходять через річку по льоду на швидких конях, коли від морозу Дунай замерзає. Найбільша частина людей не турбується ні про тебе, найкращий Риме, ані не боїться зброї воїна Авзонії. Сміливості додають їм луки і повні сагайдаки, привчені до будь-яких довгих походів коні, і те, що навчилися довго переносити холод і голод, а також те, що ворог, який їх переслідує, не матиме жодної води.» Із цього свідчення поета очевидно, що тут йдеться не про язигів біля Азовсько-

matarum (25) partem esse dicit. a.) magis determinat eorum nomen et sedes Ptolomeus, qui eos Jaziges Metanastas compellendo, inter Danubium, et Tibiscum, usque montes Carpaticos locat. b.) Itaque quidquid Catena montium Carpatiorum a Posenio inchoando usque fontes Tibisci, deorsumque ad influxum Tibisci in Danubium continetur, Jazigia fuit. Ex mente Strabonis multi locant Jaziges ad Meotydem, Roxolanis vicinos, ultra fluvium Pruth. Ast cum praeter Ptolomeum Jazigum ad Meotydem nullus ex post meminisset, sed omnes ut vidimus eos inter Danubium, et Tibiscum, ac Carpatum locent; quod Strabo, et Ptolomeus de Jazigibus ad Meotydem tradit, id de nostratibus Jazigibus ad Tibiscum intelligendum est. Regionem hanc, Strabo Getis paulo ante tribuit. c.) Getae itaque hic primo dominabantur, qui postea Jaziges nominantur(!) nec sunt illi advenae, sed potius aborigines Tibisci, et Danubii, nam ipse Ovidius longe ante Plinium, et tantisper Strabonem (26) jam Jaziges cecinit:

Aut quid Sauromatae faciant, quid Jaziges acres a.) loqui videtur Poëta de Gente Istro proxima, non illico addit:

Quaeque aliae gentes ubi frigore

constitit Ister

Dura meant celeri terga per amnis

equo.

Maxima pars hominum nec te

pulcherrima curam

Roma, nes Ausonii militis arma timent.

Dant animos arcus illis, pleneaque

Phaetrae,

Quamque libet longis cursibus aptus

equus.

Quodque sitim didicere diu tolerare

famemque

Quodque sequens nullas hostis

habebit aquas.

Ex hoc Poëtae testimonio existimo; sermonem hic loc esse non de Jazigibus ad

[25] а) кн. I.

б) кн. III, гл. VII.

в) кн. VII, стор. 334.

[26] а) кн. I, Із Понта, елегія 3.

(25) а) Libr. 1.

б) Libr. III. c. VII.

в) Libr. VII. pag. 334.

(26) а) Libr. 1. de Ponto. Eleg. 3.

го моря, але про язигів, які жили близько Дунаю. Язиги біля Меотиди не були таким тягарем для римлян, адже мовиться тут про тих, які не боялися гарного Рима; слід відмітити, що нема ніякого краю навколо Азовського моря, де не було б води, проте край між Дунаєм і Тисою бідний на воду. Отже поет говорить про язигів, які жили біля Дунаю, тому роблю висновок, що вже в той час язиги були побеленцями цих країн. Ці язиги, названі пізніше також сарматами ліміпрутами, залишилися на своїх поселеннях до приходу гуннів. Про їх історію дивись нижче.

[27] МЕЗІЯ І ФРАКІЯ

Територію, яка простягається від гори Таври до Пропонтида в Азії, а в Європі від гирла Дунаю до Гірдинійських лісів, населяло фракійське плем'я, внаслідок чого в Малій Азії розрізняється Мезія велика і мала, а народи пафлагонці, генети. В Європі (територію) від гирла Дунаю направо вгору по цей бік Гема називали Мезією, по той бік Гема до Македонії — Фракією. Автори сперечаються, до яких пір на захід простягалася Мезія; деякі приєднують до Мезії саму Паннонію. Ця європейська частина Фракії та Мезії були відомі вже Гомеру, який так (їх) оспівує:

Сам же Юпітер повернув сіяючі очі, помітивши збоку землю фракійців — вершників та мізів, які зблизька воюють, і славляться кіннями, їдять молоко і є найсправедливішими з давніх людей. а) Геродот погоджується, що після Індійців найчисленнішим є, мабуть, плем'я фракійців, яке, якщо об'єдналось би під одне володіння, або було дружнім, було б непереможним і найсильнішим з усіх племен. б) З цього — висновок, що Фракія вже в давнину була обробленою і багатою, тому що сусідні найсильніші царі прагнули завойовувати цю провінцію.

Meotydem, sse de Jazigibus Danubio vicinis. Jaziges ad Meotydem non adeo molesti erant Romanis, ergo hic sermo est de iis, qui Romam puchram nan metuebant, accedit, nullam esse plagam circa Meotydis Paludem, aqua vacuum, ast plaga inter Danubium, et Tibiscum est inops aquae. Poëta itaque loquitur de Jazigibus ad Istrum, et ideo concludo: jam tempore illo, Jaziges harum partium incolas fuisse. Hi Jaziges ex post Sarmatae Limigrutes etiam dicti, usque adventum Hunnorum sedibus suis immanserant. Eorum Historiam vide inferius.

(27) MOESIA, ET TRACIA.

§ 10. Quidquid a monte Tauro ad Propontidem in Asia, in Europa vero ab ostiis Danubii usque ad saltus Hircinios continetur Traciae gens incolebat. Inde est ut in Asia minori Mysia major, et minor cernatur, populique Paphlagones, Henei legantur, in Europa vero ab ostiis Istri dextram partem sursum cis Haemum Moesiam, trans Haemum ad Macedoniam, Traciam nominabant. Quousque ad occidentem Moesia extendebatur auctores disputant, nonnulli ipsam Pannoniam Moesiae incorporant. Haec Europaea Tracia ac Moesia jam Homero nota fuit, qui ita canit: Ipse autem (Jupiter) retrovertit oculos fulgidos

Seorsum equestrum Tracum intuens terram

Mysorumque cominus pugnantium, et illustrium equimulgorum

Lacte viventium longaevorumque justissimorum Hominum a.)

Post Indos gentem Tracicam velut maximam esse Herodotus laudat, quae si unius imperio jungeretur, aut idem sentiret, inexpugnabilis foret, et omnium gentium validissima b.) Traciam jam olim cultam, et divitem fuisse exinde concluditur, quod vicini potentissimi Reges huic pro-

[27] а) Іліад. кн. 13.

б) Кн. V.

(27) а) Іліад. Лібр. 13.

б) Лібр. V.

Цар Крез підкорив собі лідійську Фракію в), [28] Дарій Гістасп, направляючись у Скіфію, спочатку повинен був покорити Фракію. Філіп та Александр Македонський за рахунок Фракії збільшили межі свого царства і своєю могутністю а). Після падіння Александра вона припадає на долю Лізімаха, в 70 роках до н. е. Лукул вносить Фракію в список римського володіння. б)

ПРО ГЕТІВ

§ 11. Давні не знали про гетів. в) Вперше згадує про них Геродот і ставить їх поміж фракійців та скіфів відповідно від гирла Дунаю уверх г). Від Овідія відомо, що вони заселяли оба береги. Овідій засвідчує, що він уже вивчив гетську мову, якою розмовляли у Томах, говорячи: бо я навчився говорити по-гетськи і по-сарматськи. д). Саме узбережжя він називає гетським: цей твір тобі надсилав з гетського узбережжя. Страбон про це ширше говорить, він повчає, що весь край від Гірцінійського лісу вздовж Дунаю аж по Карпати до гирла Дунаю належить гетам е). Таким чином, услід за Страбонем у царство гетів входила частина Мезії, [29] Бессарабія, Валахія, Молдавія, Трансільванія, частина Угорщини з обох боків Тиси, з цього боку Дунаю, також частина Австрії та Богемії. Пліній та Птоломеї розміщують язигів, метанастів від Пожоня між Дунаєм і Карпатами, а даків і гетів — від Тиси до гирла Дунаю. Арій, який жив за часів М. Антоніна приділяє західну частину аж до Прана квадам і маркоманам, після них відмічає язигів, від Тиси — даків, до гирла Дунаю — гетів. І звідси ясно, що розміщення гетів раніш було від гирла Дунаю до Богемії, погім географи дали

vinciae inhiaerint. Cresus Rex Lidorum Traciam sui juris fecit. c.) (28) Darius Hystaspis in Scythiam movens, primo Traciam sub jugum mittere debuit. Philipus, et Alexander Macedo Regni sui fines, et potentiam Tracia auxit a.) Post fata Alexandri sorte obtigit Lisimacho. 70 annis ante Christum Luculus Thraciam Romani ditioni adersipit b.)

DE GETIS.

§ 11. Getarum antiqui ignari erant. c.) Primus eorum meminit Herodotus, locatque inter Traces, et Scythas, consequenter ab ostiis Istri sursum versus. d.) Utramque ripam per eos tentam esse ex Ovidio collimatur, qui ipsam Lingvam Geticam Tomis vigentem jam condidicisse se testatur dicens: Nam didici Getice, Sarmaticeque loqui e.) ipsum Litus geticum nominat: Hoc tibi de Getico Litore mittit opus. Strabo extensius loquitur, totamque plagam a sylvā Hyrcinia secundum Danubium usque Carpathos ad Istri ostia Getarum esse docet. f.) itaque sensu Strabonis pars Moesiae, (29) Bessarabia, Valachia, Moldavia, Transylvania, pars Hungariae cis, et trans Tibiscana, et cis Danubiana, imo Austriae, et Bohemiae pars, Getarum Regio fuit. Plinius et Ptolomeus a Posenio inter Danubium, et Carpathos Jaziges Metanastas, a Tibisco usque ostia Danubii Dacos, et Getas locant. Arius florens sub M. Antonio occidentalem partem usque ad Granum Quadis, et Marcomanis tribuit, post hos Jaziges, a Tibisco Dacos ad ostia Istri Getas signat. Et hinc apparet: Getarum extensionem antea fuisse, ab ostiis Istri, usque Bohemiam, dein per Geographos particularia nomina indita fuisse, et sic quae antea regio Getica, jam tem-

[27] в) Герод. к. 1, стор. 6.

[28] а) Аріан, кн. 5, гл. 4 та Страбон.

б) Евтроп. VI.

в) Страбон. кн. 2, стор. 95.

г) Из Понта кн. 3, ел. 2, в. 37; кн. 3, ел. 14.

д) кн. 4, стор. 125.

е) кн. VII.

(27) c) Herod. 1. I. p. 6.

(28) a) Arian. L. 5. c. 4 et Strabo.

b) Eutrop. VI.

c) Strabo. L. 2. p. 95.

d) Libr. 4. pag. 125.

e) Pont. L. 3. El. 2. v. 37 et L. 3. Eleg. 14. Tristium

f) L. VII.

окремі назви, і так країна, яка перед тим вважалася гетською, вже в добу Арія була поділена на багато провінцій, наприклад, Квадія і Маркоманія, яка займала всю західну частину аж по Гран, в тому числі і Австрію, Богемію, Моравію і частину Угорщини, що знаходилася між Дунаєм, Карпатами і Граном.

Важко розрізнити, що займали квади, а що маркомани. Здається, що квади посідали Австрію і карпатські гори, все інше — маркомани: важко, кажу, визначити ще й тому, що квади і маркомани мали завжди спільне володіння. Тому що походження та історію [30] квадів та маркоманів багато слов'янських письменників влучно висвітлили, а моїм завданням є власне зупинитися на історії епархії мукачівської, а згадаю ще про квадів та маркоманів трохи нижче, а тепер зупинюся прунтовніше на долі інших народів, які походять з роду гетів.

АНТИ, АБО АНАРТИ

§ 12. Вже Юлій Цезар згадає їх і вважає, що вони були сусідами даків а). Птоломей їх розміщує у північній Дакії, отже в Трансильванії та Буковині, починаючи від Тиси або Сигого б). І називає їх анартами. Пізніше зустрічаються анти, які завзято воювали між Тисою і Дунаєм. Із цього явно, що тут були тільки різні назви, а не племена, які раніш були названі гетами, потім язигами і, нарешті, антами лінггантами. Де перед тим (були) агафірси, там посідають анарти. Заселення не визначається, але там, де по-являється нова назва, припускається новий народ і його заселення, та це неправильно, тому що, коли міняється назва, не міняється особа, ані рід. [31]

ПЕВЦІНИ, БАСТАРНИ І КАРПІАНИ

§ 13. Певціни розміщені на острові в гирлі Дунаю. До них не міг добратися Александр В., вони відомі під назвою істриянів. Назва походить від слов'ян-

pore Arii divisa fuit in plures particulares Provincias, utpote Quadium, et Marcomaniam, quae comprehendebat partem occidentalem totam usque Granum, consequenter Austriam, Bohemiam, Moraviam, et partem Hungariae inter Danubium, Carpathos et Granum sitam.

Quid Quadi, quid Marcomani(!) tenere distingvere difficile est. Quadi videntur Austriam, et montes Carpathicos tenuisse, reliquum Marcomanni(!); difficile inquam vel ideo determinare, quin Quadi, et Marcomanni imperium semper simul tenuere. Quoniam Quadorum, et Marcomannorum originem, et Historiam (30) plures Slavici scriptores egregie pertractent, sed et secus instituti mei ratio ad Dioecesis dumtaxat Munkács Historiam proprie extenderetur, hinc de Quadis, et Marcomannis inferius pauca injiciam, reliquorum tamen populorum de genere Getarum ortorum fata uberius prosequar.

ANTHAE, ANARTI, SEU ANARTES.

§ 12. Jam Julius Caesar eorum meminit, vicinosque ponit Dacis a.) Per Ptolemeum locantem in Dacia ad septemtrionem, ergo in Transylvania, et Bukovina, a Tibisco, seu Szigethino inchoando b.) et vocantur Anarti. Tardius occurrunt Antes, dimicantes inter Tibiscum, et Danubium. Ex his adparet hic solum nomina non Gentes esse diversas, qui antea Getae, dein Jaziges, ac tandem Antes Linnigantes dicti sunt. Ubi antea Agathyrsi ibi Anarti sedent. Immigratio non docetur, sed ubi novum comparet nomen, praesupponitur novus populus, et ejus immigratio, ast false, quia mutato nomine non mutatur persona, neque genus (31).

PEUCINI, BASTARNAE, ET CARPIANI

§ 13. Peucini locantur in insula Istri Ostriorum, quos Alexander M. adire nequirit, et qui sub nomine Istriorum veniunt. Nomen sortiti a voce Slavica Put-

[30] а) Кн. VI, гл. 24.

б) Кн. 3, гл. VIII.

(30) а) Libr. VI. c. 24.

б) Libr. 3. c. VIII.

ського «пучина», що крім виру означає море, тобто морські. Але якщо це утворення назви не подобається, отже будуть теми, що пишени, чи печеніги, про яких мова йтиме нижче.

Бастарни та карпіани займали карпатські гори на північ від даків, отже, в частині Молдавії, Галичини та Поділля. Страбон твердить, що бастарни споріднені з тірігетами і германами, отже посідали Карпати від річки Дніпра на захід. Рівно ж Птоломей розміщує ці племена біля Карпат, але він міняє порядок і переносить спочатку карпінів до гірля Дунаю, потім бастарнів і після всіх певцінів, навпаки, звичайно, бо повинен був біля гірля розмістити певцінів, потім бастарнів і останніх карпінів. Карпіни названі так від карпатських гір, які інколи від бастарнів називались бастарнськими Альпами. Страбон, мабуть, говорить про германів, що вони є бастарнами і одного походження з певцінами. Тацит не знає, чи їх зараховувати до германців або до скіфів, ось його слова: сумніваюсь, [32] чи народи певцінів, венедів і феннів записати до германів або до сарматів, хоч певціни, яких деякі називають бастарнами, ведуть себе як германи щодо мови, звичаїв, місця населення і домівок а). Здається, що в таборі Аттіли є бастарни, які заселили Паннонію. Бонфіній розповідає: за рікою Аксиак знаходяться певціни, карпіани і бастарни, і хуни, які, витіснені з рідної землі, прийшли в Угорщину і від короля Матія Корвіна випросили острів на Дунаю, пізніше добровільно прийняли православну віру. б).

ПРО АГАФІРСІВ

§ 14. Агафірси за свідченням Геродота населяли край, де бере початок Марузії, отже у верхній Трансильванії. Ці не виявили бажання подати допомогу скіфам проти Дарія.

[32] а) гл. 46.

б) Про ... (?) кн. 7, стор. 7.

sina (ПУЧИНА) quod praeter gurgitem mare denotat, quasi martimi, aut si haec derivativum nominis non placet, ergo erunt iidem, qui Piceni seu Petsenegi de quibus infra.

Bastarnae, et Carpiani tenebant montes Carpathicos a septentrione supra Dacos, consequenter in Moldaviae parte, et Galliciae ac Podoliae, Strabo Tirigetis, et Germanis dicit esse vicinos Bastarnas, ergo a Tyro fluvio occidentem versus tenebant Carpathos. Ptolomeus pariter ad Carpathos locat has Gentes, sed invertit, et primo ad ostia Istri Carpianos, dein Bastarnas, ac supra omnes Peucinos transfert, inverse certe, nam ad ostia Peucinos, dein Bastarnas, et supremos Carpianos ponere debuisset. Carpiani a montibus Carpathicis ita sunt dicti, qui nonnunquam a Bastarnis Alpes Bastarnae vocabantur. Strabo fere Germanos dicit esse Bastarnas, et ejusdem originis cum Peucinis. Tacitus nescit, an Germanis, aut Scythis adnumeret, sunt ejus verba: Peucinorum, (32) Venedorum, et Fennorum nationes Germanis, an Sarmatis adscribam, dubito, quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede, ac Dominiciliis, ut Germani agunt. а) in Attiliae castris Bastarnae esse dicuntur, et Pannoniam occupavisse, Bonfinius narrat: ultra Axiacem fluvium Peucini, Carpiani, et Bastarnae sunt, et Chuni, qui natali solo ejecti in Hungariam venerunt, et a divo Mathia Corvino Danubii Insulam impetrarunt, paucis post tempore sponte se orthodoxa fide initiarunt. б)

DE AGATHYRSIS.

§ 14. Agathyrsi teste Herodoto tenuere plagam, unde Marusius oritur, consequenter superiorae Transylvaniae. Hi Scythis nolebant auxilia contra Darium praestare.

(32) а) с. 46.

б) De cad. 1. Lib. 7. p. 6.

§ 15. Крім цих є у Польщі неври, про яких розповідає Геродот, що вони в певну пору року звикли перетворюватись у вовків. Напевно взимку користувались вовчою шкірою. Ім'я їх з історії зникло. [33]

§ 16. Меланхлени розміщуються на 4000 стадій від Чорного моря, значить, у сучасній Росії, ім'я дістали від чорного одягу. Ці разом із своїми сусідами людодідами харчувалися людським м'ясом, тому на своїй мові називалися самоедзлами, вони ще й сьогодні існують в Росії.

§ 17. Гелони, які мешкали за Астраханом, значить, за сарматами, були грецького походження, здержувались (там) із-за доходів, мали укріплення з дерева, вони зникли з історії.

МАССАГЕТИ

§ 18. Про осідок і батьківщину. Автори розглядають масагетів як царство амазонів і до сих пір жодний із них не розв'язав успішно це питання, проте всі погоджуються, що вони жили за Араксом, оскільки Кір, цар персів, який готувався вести війну проти Томіра, повинен був перейти через Аракс. Та нема одної думки щодо Араксу, бо якщо взяти Аракс у Вірменії, за яким жили масагети, тоді не підходить оповідання Геродота, який передає, що скіфи, вигіснені масагетами, перейшовши через Аракс, направились в Європу, осідок собі зробили біля Азовського моря, залишивши дома жінок і слуг, напали на мідійців, як про це вище згадувалось, отже, звістки прийшли, туди повинні були повернути. Для висвітлення [34] цього питання Фосс добавляє, що Окс є річка, яка позначається назвою Аракс, отже, масагети жили за річкою Оксом. Здається, що у повній згоді з цією думкою є повідомлення Аріана, який, говорячи про Александра В., що зупинився в Согді, повідомляє, що масагети мали осідки ще далше а). Геродот оповідає, що плем'я (масагетів) було розміщене на сході за Араксом б). Здається, що і те не мож-

§ 15. Supra hos Neuri in Polonia, de quibus Herodotus narrat: eos solitos esse quadam anni parte in Lupos converti, scilicet pelle Lupina tempore Hyemis uti, nomen horum ex historiis interit. (33).

§ 16. Melanchlaeni locantur 4000. stadiis a Ponto Euxino, consequenter in moderna Russia, nomen acceperunt a veste nigra. Hi una cum suis vicinis androphagis carne humana vescabantur, et ideo propria lingua Samoedzi nominabantur, et actu in Russia existunt.

§ 17. Gelones ultra Astrachan consequenter ultra Sarmatas habitantes Graecae originis erant quaestus gratia commorantes, et fortolicium ligneum habentes ex historiis evanuerunt.

MASSAGETAE.

§ 18. De sede et Patria. Massagetarum ita disputant auctores, sicut de Regno Amazonum, et nullus adhuc quaestionem feliciter terminavit, omnes tamen consentiunt: eos ultra Araxem habitasse, siquidem Cyrus Rex Persarum contra Tomyrin pugnaturus, Araxem transire debuerat. Ast in Araxe non conveniunt, si enim Araxes Armeniae sumatur ultra quem Massagetae habitassent; eo tum non convenit Herodoti narratio, qui tradit Scythas per Massagetas pressos trajecto Araxe Europam petiisse, et ad paludem Meotydis sedes fixisse, omissis uxoribus, ac servis domi, Medos adgressos fuisse, ut superius dictum, ergo unde venire, eorsum redire debuissent. Ad solvandam (34) hanc rem supponit Vossius: Oxum esse fluvium, qui nomine Araxis insignitur, ergo Massagetae ultra Oxum fluvium habitassent, ad stipulari videtur huic sententiae relatio Ariani, qui Alexandrum M. in Sogdam subsistentem Massagetas adhuc ultiores sedes habuisse refert a.) Herodotus ad Auroram solis ultra Araxem sitam esse gentem refert b.) Ast nec illud stare posse videtur, ut Massagetae ultra Oxum in situ quo per Celoriam locantur habitassent. Nam si Scythae per Massage-

на прийняти, щоб массагети жили за Оксом, у тих місцях, які визначає Целорій. Бо, якби скіфи були витіснені массагетами, які проживали за Оксом, легше могли б напасти на мідійців, переправившись туди через Окс, і, якби напали, то яким чином могли б залишити жінок біля Азовського моря? Отже, повинні би були з півночі обійти все Каспійське море, перейти Волгу і, зайнявши осідок біля Азовського моря, так на мідійців іти походом, який простір тоді треба було їм подолати! Простір настільки незаселений, що його могли б пройти на протязі багатьох років і перемогти не тільки киммерійців, але й інші племена! Таким чином, якщо з повідомлень давніх авторів не можемо визначити їх поселення, [35] то це треба буде поповнити із сусідства інших племен. Аміан ясно визнає, що массагети це ті, яких називають аланами, поселяє їх за Араксом недалеко від албанів біля Каспійського моря. Його слова: щоб я перевершив Лукулла або Помпея, який через албанів і массагетів, яких тепер називаємо аланами, після подолання також цього народу, побачив Каспійське озеро а). Та ми знаємо, що албани мали свій осідок за Араксом у Вірменії біля Каспійського моря, адже алани також повинні були бути їхніми сусідами і, значить, вони жили навколо і за Волгою, навколо Каспійського моря. Пліній їх також ставить у це положення, поєднуючи їх із сарматами і рокооланами: сармати, потім алани і рокоолани б), але ці є європейські (народи), адже, як вони могли вигнати скіфів із Азії? Із цього свідчення Плінія можна зробити тільки такий висновок: сармати, рокоолани та алани були одне і те саме плем'я, а назви три. Та хоч вся древність засвідчує, що азіатські сармати жили за Волгою, як і Пто-

tas ultra Oxum nabitantes pressi fuissent, facilius trajecto Oxo illico adgredi potuissent Medos, et si adgressi fuissent qua ratione uxores ad Meotydem omittere potuissent? ergo debuissent a parte septemtrionali totum mare Caspium circumivisse, Volgam transiisse, et captis sedibus ad Meotydem, ita in Medos movisse, et sic quantum spatium permeandum eis fuisset! Spatium adeo vastum, ut id duntaxat pluribus annis perfecisse potuissent, et non solum Cimerios, sed et plures gentes devicisse! Itaque siquidem ex notionibus circa Massagetas per auctores (35) antiquos datis, sedes eis assignare nequeamus, ex vicinitate reliquarum Gentium id supplendum erit. Amianus clare perhibet Massagetas eos esse, quos Alanos nominamus, locatque eos trans Araxem juxta Albanos ad Caspium lacus. Sunt ejus verba: „Ut Lucullum transeam, vel Pompejum, qui per Albanos, et Massagetas, quos Alanos nunc adpellamus, haec quoque natione perrupta vidit Caspium lacus a.) ast Albanos scimus ultra Araxem Armeniae ad mare Caspium sedisse, ergo etiam Alanos eis vicinos debuisse esse, et signanter circa, et ultra Volgam circa mare Caspium. In hoc situ Alanos Plinius quoque locat, eos Sarmatis, et Roxolanis jungendo: Sarmatae mox Alani, et Roxolani b.) sed hi Europaei sunt, ergo quomodo potuissent Scythas ex Asia expulsi? Ex hoc Plinii testimonio id solum concluditur: Sarmatas, Roxolanos, et Alanos eandem esse gentem, et tria nomina. Ast quandoquidem Sarmatas Asiaticos ultra Volgam habitare tota testetur antiquitas, uti Ptolomeus ignotos ab oriente ponit Sarmatae Asiaticae limites c.) ergo Sarmatia Asiatica (36) tantundem est ac Alania, sed Alani sunt, qui antea Massa-

[34] а) кн. 4.

б) кн. 2, гл. 201.

[35] а) кн. 23, гл. 14.

б) кн. 4, гл. 12.

в) гл. 9, фаб. 2.

(34) а) Libr. 4.

б) Libr. 2. c. 201.

(35) а) Libr. 23. c. 14.

б) Libr. 4. c. 12.

с) c. 9. Fab. 2.

ломей не ставити зі сходу певні межі для Сарматії в Азії в), адже, Сарматія [36] в Азії це власне Аланія, але алани це ті, що раніш називалися массагетами, отже, осідок давніх массагетів був біля Волги і, прогнавши скіфів, перейшли через Волгу і завняли весь край між цією річкою і Доном. Це підтверджується ще й тим, що массагетів у цій частині світу ставить і Геродот, точніше кажучи, між Доном і Волгою не існує володіння скіфів, але сарматське а). Та гети і массагети різняться землею і батьківщиною, а не родом. Такому розселенню суперечить Феофан Візантин, який на сході біля Дону ставить Турків, що раніш були названі массагетами б). Угорські письменники це свідчення настільки цінують, що прикладують собі всі діла і вчинки аланів, массагетів, а також турків, тому що у візантійців угорці називаються турками. І тому що Феофан жив у 9 сторіччі, він не може засудити вірність вищезгаданих давніших письменників, бо в його вік почало бути широковідомим ім'я турків, яким позначалися всі північні племена, як недавно перед тим гунським (ім'ям), таким чином, Феофан вжив назву турків або в цьому розумінні, або тому, що вже тоді турки заняли старовинні землі аланів та массагетів. Ні в якому разі не слід робити висновок, що массагети є турецького або мадярського походження. Зв'язок доводів настільки неповний, що не можу достатньо дивуватись, яким чином Феофлер, вчена людина, дійшов такого неправильного висновку, що твердить, наче б то массагети турецького походження; що ж до пана Горвата, нема чого дивуватись, бо він вдячно одягає мадяр у чуже пір'я. І тому виникає питання саме по собі, якого походження були ці племена?

getae nominabantur, ergo antiquorum Massagetarum sedes erant ad Volgam, et expulsis Scythiis Volgam transeundo totam plagam occuparunt inter hunc fluvium, ac Tanaim. Confirmatur id per hoc etiam, quia Massagetae etiam in hac parte orbis per Herodotum ponuntur, expresse asserendo, intra Tanaim et Volgam non esse Scythicam, sed Sarmaticam ditionem a.) Sed Getae, et Massagetae solo, et Patria, non genere differunt. Huic Deductioni contradicit Theophanes Bizantinus, qui in oriente ad Tanaim Turcos ponit, qui antea Massagetae dicti sunt b.) Testimonium hocce Hungarici Scriptorum tanti aestimant, ut omnia acta, et facta Alanorum, et Massagetarum, nes non Turcorum propra faciant, quia apud Byzantinos Hungari vocantur Turci, quomiam Theophanes duntaxat 9. saeculo vixerit, antiquiorum superius attactorum scriptorum fidei projudicare nequit, tanto a fortiori, quod ejus aetate coepit nomen Turcorum esse vatum, quo insigniebantur omnes Gentes septemtrionales velut paulo ante Hunnico, sive itaque hoc sensu sumpsit nomen Turcorum Theophanes, sive eo, quod jam tunc Turcae terras antiquas Alanorum, et Massagetarum occupaverint; nullo sub obtutu sequitur, Massagetas, Turcicae, aut Magyaricae originis esse. Est nexus demonstrationis adeo mancus, ut sufficienter mirari nequeam undenam vir eruditus Fessler ad sinistram hanc opinionem deductus sit, ut asserat Massagetas esse Turcicae originis, de Dno Horvath non est cur mirer, nam is, lubens applicat Magyaris penas alienas. Et ideo sola semet offert quaestio cujus originis sint haec gentes?

[36] а) кн. 4, стор. 111.

б) Стриттер, Спогади про народи, т. I, стор. 655.

(36) а) Libr. 4. pag. 111.

б) Stritter Memor. Popul. Tom. 1. p. 655.

ПРО ПОХОДЖЕННЯ ЦИХ ПЛЕМЕН

§ 19. Яке було походження вищезгаданих племен, які своєю долею пояснюють нашу історію? Це питання настільки складне, що, якби його хтось щасливо розв'язав, друге сонце засвітило б на світі, тому що він освітив би неприємливі темноти, і зразу розв'язав би незчисленні здогади. Моя думка не є вирішальною, але сподіваюсь, що мої спостереження обгрунтовані. Декілька слів про окремі племена.

Рід і мову скіфів не міг ніхто із давніх визначити, виходячи з вищезгаданих народів. Баер вважає, що під назвою скіфів розуміли литванів, старинних прусів, куронів, лівонів, естів, фіннів та латонів і, значить, мали поселення в європейській Скіфії. На підтримку цієї думки виступає чимало характерних рис, бо ж відомо, що скіфи населяли територію від Дунаю до Дону, а їх поселення потім зайняли сармати. Таким чином, або сармати прийняли їх переможеними у своє суспільство, або ж їх вигнали. Діодор Сіцилійський передає, що сармати винищили всіх скіфів, а Скіфію повністю спустошили. а) У першому випадку не зник би слід і мова тих, так само, як не зникла мова й рід переможців. Бо рід і мова народу, прийнятого в суспільство, звичайно зберігались, про це свідчать незлічені приклади. Якщо ми вважаємо, що вони були вигнані, [38] в такому разі, куди вони направились? Напевно не в Азію, бо римляни були в той час достатньо сильними для того, щоб затримати переможене плем'я, яке втікало. Або хто повірить, що римські письменники, які в той час розквітали, могли замовчати це вторгнення? Але із таких же міркувань не пустилися на захід, отже, само собою розуміється, що скіфи або, згідно з Діодором, швент були винищені, або зали-

DE ORIGINE HARUM GENTIUM.

§ 19. Cujus nam originis gentes erant superius recensitae, et fati suis nostram historiam illustrantes? Est thesis adeo grandis, quam siquis feliciter solveret, alter sol in orbe celebraretur, quia impenetrabiles tenebras illuminaret, et innumeras Hypotheses ictu solveret. Decisivam sententiam non fero, sed reflecto, an non meae observationes suo nitantur fundamento? Pauca de singulis gentibus.

Scytharum genus, et labium nemo antiquorum, ex praeallatis nationibus feliciter determinavit. Bayer existimat: Litvanos, Prussos veteres, Curones, Livones, Aestios, Finnos, et Lapones nomine Scytharum fuisse comprehensos, et signanter in Scythia Europaea sedes habuisse. Multum opitulatur huic Sententiae rerum adjuncta, constat enim Scythas ab Istro usque Tanaim incoluisse, sedesque eorum subin per Sarmatas occupatas fuisse. Ergo Sarmatae aut eos devictos in Societatem civilem assumpserunt, aut expulerunt. Diodorus Siculus tradit per Sarmatas Scythas omnes excisos, et Scythiam penitus desolatam esse a.) in primo casu non interisset vestigium, et labium eorum, sicut non periiit triumphantium labium, et genus. Nationis etenim in Societatem assumptae genus, et labium retinere solitas esse, innumera exempla docent. Si vero pulsos esse existi- (38) memus, ergo quo delapsi? ad Asiam certe non, nam Romanorum vires tunc validiores erant, quam ut devictam, et profugam gentem reprimere non vluissent, aut quis credat Scriptores Romanos, tunc florentes irruptionem hanc silentio praeterire potuisse? Sed ob has ipsas rationes ad occidentem se effuderant, ergo suapte sequitur Scythas, aut secundum Diodorum usque ad pedem excisas esse, aut in hoc mansisse, aut versus septentrionem recessisse.

[37] а) Том I, стор. 137, № 90.

(37) Tom. 1. pag. 137. N 90.

шилися на місці, або відступили на північ. Якщо вони були знищені, неправильно шукаємо за ними сліди, неправильно намагаємось успадковати їх славу. Якщо залишилися на місці, тоді вони змішалися з сарматами і гетами, тому що між сарматами вони не знайшли ніякої різниці у мовному відношенні, ми повинні припустити, що вони були сарматського походження. Якщо, нарешті, вони відступили на північ, тоді треба рахуватись з думкою Баєра тим більше, що вищезрозглянуті північні народи тоді, а від часті і тепер, живуть за скіфським звичаєм, замість одягу користуються тваринною шкірою, нема у них полів, країв і держав, які так задовільні пишались своїм способом життя, як пишались давні скіфи.

§ 20. Кіммерійці. Про мову цих не знаємо встановити щось певного так само, як і про скіфів. Етимологічні доводи не знаходять [39] у критиків довір'я, а я все-таки вважаю, що мова їхня була слов'янською, про що свідчить сама назва кімєри, бо (слов'янське) море означає (ю-латині) море, а прийменник к, що по слов'янському означає «біля», отже, кморяне ті, які живуть біля моря, подібно як біля германського моря Померавія, «по» та «моряне», вздовж моря жили, із слова кморяне греки зробили кімєреї, а латиняни, у якого відсутня буква к, зробив Цімереї. Вони, виселившись до Азії, втратили назву і мову, а також перенесли туди слід свого походження.

§ 21. Шлецер, Фесслер та інші відомі письменники нашого віку стверджують, що гети германського походження тому, що Капітолій, св. Ієровім, Прокопій та Йорнанц називають їх готами. Фесслер, прийнявши цю гіпотезу, бажаючи бути послідовним, повинен заявити, що самі давні фракійці є германського походження. Що дивного в тому, якщо у видатній праці цього останнього вченого «Історія Угорщини» є так багато прогалин, які кожний читач на перший погляд спроможний помітити, а сам автор не спро-

Si excisi sunt, perperam quaerimus eorum vestigium, perperam laudes eorum haereditare studemus. Si in loco mansissent tunc cum Sarmatis, et Getis liquefaciunt: cum nullum idiomatis sui discrimen inter Sarmatas retinuerint, eos originis Sarmatae fuisse supponere debemus, si denique versus septemtrionem recessissent; eo tum opinio Bayeri vel ideo contemnenda non est, quod praerecensitae septemtrionales nationes exposit, et actu in parte, Scythico more vivant, corio bestiali pro vestitu utantur, agris, pagis, et civitatibus careant, qui ita contenti gloriantur sua vivendi ratione, velut gloriabantur Scythae antiqui.

§ 20. Cimeri. de norum quoque lingua ita certi nescimus quidpiam statuere, sicut et de Scythiis. Argumenta ex ethymologia fidem (39) apud criticos non inveniunt quidem, ego tamen ex nomine Cimeri, eos slavici labii fuisse existimo; nam more (more) denotat mare, praepositio vero k. Slavice tantum significat ac ad; ergo Kmorane ad mare habitantes, seu maritimi, sicut ad mare Germanicum Pomerania no, et моряне, secundum mare habitantes, ex voce Kmorane Graeci fecere Kymerei, et Latinus carens littera K Cimeri fabricavit. Qui ad Asiam emigrantes lapsu temporis nomen, et labium amiserunt, vestigium suae originis illuc etiam perduxerunt.

§ 21. Getas Schlötzer, Fessler, alique celebres saeculi hujus scriptores Germanicae originis esse ideo tradunt, quod Capitolinus, S. Hieronimus, Procopius, ac Jordanes Gotos compellent. Hac Hypothesi assumpta Fesle(!) sonsequens esse volendo, ipsos antiquos Traces originis Germanicae esse declarare debuit, quid mirum si in postremi hujus viri classico opere Historiae Hungariae, tot et tanti saltus dentur, quos quisvis lector primo obtutu observare, et nec ipse author complendo est in statu? Supposito etenim eo, quod Ge-

можний їх заповнити? Якщо допустити те, що гети, готи і фракійці є германцями, то настане зовсім інша картина справ, кімерійська темнота покриє [40] гори, річки і місця, які могли б жинути світло при дослідженні походження цих племен. Але прослідкуймо, що і наскільки треба вірити вищезгаданим авторам?

§ 22. Вже вище було зауважено, що прецькі і римські письменники не турбувались про те, щоб називати різні народи їхніми іменами з метою їх розпізнання, але вони називали їх на підставі загальної думки, як це було звичкою в той вік. Коли вже було ясно, що готи оволоділи землями гетів, (римляни) внаслідок подібностей назви поміняли гетів на готів. Ієронім за походженням також слов'янин (далмат) насправді міг більше знати, але його свідчення не має вирішального значення. Він говорить так: «всі давні вчені під гетами розуміли готів» а), отже, він передає, що вчені так розуміли, чи правильно, або погано, він не висловлює своєї думки. Та хто ж вони, ті вчені? Вищеназвані **Спартіан і Капітолін**, які жили за Діоклетіана. Спартіан, із незнатного роду, піднесеного жорстоким юнаком, робить коротке зауваження, щоб готи називались гетами. б) [41] А Капітолін каже тільки те, що Максимін, за походженням із Фракії, проводив торгівлю з гетами, що гети його любили як свого промадянина. а). На підставі цього самого твердження легко засвідчую, що гети не були готами, бо відрізняє їх один від другого, а Максиміна гети, любили тому, що він, будучи їх земляком, знаходився в імператорській столиці. Звідси ясно, що свідчення Прокція не має більшої цінності як джерело, звідки він черпав, тобто від трьох попередніх (письменників) і мало брав до уваги думку простого люду. б) Нема по-

tae, Gothi, et Traces Germani sint, longe alia facies rerum occurret, cimmerae te-
nebrae obumbrabunt (40) montes, fluvios,
et loca, quae illucescent, si gentibus his
suam restituamus originem. Sed investi-
gemus nunc. et in quantum attendendi
sint praenominati Auctores?

§ 22. Jam superius est attactum, Graecos, Romanosque scriptores non sibi sumpsisse curam: Gentes diversas suis distingvendi nominibus, sed ex vulgi opinione, et saeculi usu compellasse, jam vero cum constitisset Gothos terras Getarum occupasse, similitudine nominis Getas in Gotos commutarunt. Hieronimus origine aequae slavus (Dalmata) potuisset equidem uberius scire, sed ejus testimonium vim decisivam non praesefert, verba Hieronimi sunt sequentia: **Omnes retro eruditos per Getas intellexisse Gothos** a) tradit itaque eruditos ita intellexisse, num recte, aut male? Suam opinionem non manifestat. Et qui sunt illi eruditi? Superius nominati **Spartianus** et **Capitolinus**, qui sub Diocletiano vixere. Spartianus ex incidenti foci, per Pertinacem juniorem prolatus, ut Caracallae titulos varios affectanti nomen Getici adiciatur, addit brevibus nam Gothi Getae dicerentur. b) (41) Capitolinus autem nihil aliud dicit, quam Maximinum Tracia oriundum cum Gothis commercia exercuisse, et a Getis amatum esse, velut suum civem a). Ex quo ipso testimonio facile probat: Getas non fuisse Gothos, nam distingvit eos ab invicem, et Maximinum a Getis ideo amatum esse, quod suae gentis homo in sede Imperatoria fuisset. Unde facile patet Procopii testimonium non plus valere, quam fontem, unde desumpserit, scilicet e tribus prioribus, et vulgi opinione parum examinata b.) Ut Jornandem multis refutem

[40] а) Питання евр. у Генез. про гот і магор.

б) у Каракал. X.

[41] а) У життєписі Максиміна, 4.

б) Про війну з Ванд., гл. 2.

(40) а) Quaestione Hebr. in Genesi de Gog et Magog.

б) in Caracal. X.

(41) а) in vita Maximini 4.

б) de Bello Vand. c. 2.

треби в тому, щоб багатослівно спростовував Йорнанда, вистачить сказати, що він, будучи готом за національність, провіяний духом націоналізму, до того дійшов, що вважав для себе честю приділити своїй нації всю долю і мужність готів, раніше відомих у цивілізованій Європі. Керуючись цією метою і славою, Шлецер і Фесслер встановлюють для готів германське походження. Але візним до уваги письменників більш критичних і послідовних, у всякому відношенні незалежних, або також тих самих, що були вищезгадані, ґрунтовніше дослідженнях.

Назва слов'ян у вій сивій давнині була невідомою [42] не тому, начебто слов'янське плем'я раніше не існувало, або жило в лісах як тварини, але тому, що письменники завжди не так називали племена, як вони самі себе називали, внаслідок чого навіть назва слов'яни залишилась невідомою до тих пір, поки Йорнанд, письменник шостого сторіччя, який, пишучи про події біля 470 року, їх назву не відкрив. Він за національністю гот, народжений між гетами (слов'янами), чудово знав, що це плем'я само називає себе слав, таким чином, він виявив назву слав. Щоб привласнити своїм предкам вчинки і мужність готів, врешті, за уважною слави пообавляє одноплемінників своєї назви слав. Йорнанд власне виділяв для слов'ян ті самі поселення, які Птоломеї визначав для сарматів і готів а). Таким чином, всякі діяння, які Йорнанд приписує готам, слід визнати за гетами, тому то не треба також дивуватись, якщо той самий автор так часто буває незаним. Бо якщо приватна особа могла б з труднощами і тільки під покровом морокки придбати собі та зберігати чужу власність, то якийсь народ без цього покрову ще з більшими труднощами спроможний наділити себе мужністю і вчинками (іншого народу). Цього темного автора освічує Феоділакт Сіморатта, який доводить [43], що давні сло-

opus haud est, sufficiat dixisse: eum natione Gothum, zelo nacionalismi eo processisse, ut omnia fata, et virtutes Getarum, pridem in Europa culta notorum, suae nationi tribuere gloriae sibi duxerit. Hoc zelo, et gloria ducti Schlötzer, ac Fessler Getas originis Germanicae statuunt. Sed expendamus scriptores magis criticos, et exactos ab omni partium alienos, aut ipsos etiam praecitatos uberius examinatos.

Nomen Slavorum in tota retro antiquitate ignotum fuit, non (42) quasi gens Slavica antea non extitisset, aut instar ferarum sylvas incoluisset, sed quod scriptores aliter semper gentes compellaverint, quam ipsae solae semet nominarunt, unde nomen Slavi eo usque ignotum mansit, donec Jornandes saeculi 6-ti scriptor ad annum 470. scribens nomen eorum patefecisset, fuit is natione Gothus inter Getas (Slavos) natus per bene novit: Gentem hanc semet slav nominare, ideo nomen slav patefecit, quit ut ut facta et virtutes Getarum Gothis suis antenatis tribuat, manifesto tamen nomine slav gentiles suos praemeditata gloria orbat. Etenim Jornandes Slavis, et Antis easdem sedes tribuit, quas Ptolomeus Sarmatis, ac Getis assignat a.) Ergo quidquid gestorum Gothis tribuitur per Jornandem, id tribuendum est Getis, inde etiam non est mirum, si idem author tantisper obscurus fiat, si enim privata persona alterius proprietates difficulter, et duntaxat per velum obscuritatis sibi adparare, et sustinere valeat; eo difficilior natio quaedam virtutes, et facta sine hocce velamine sibi tribuendo est in statu. Clarificat obscurum huncce authorem Theophilactus Simoratta, clare perhibens (43) Slavos antiquos Getarum nomine venisse: **Romani Getis, hoc enim barbaris Slavinis nomen vetus erat propiores facti, manum conserere non audebant.** b.) Sed ut magis clarescat testimonium hocce, Photius, vir omnium voto eruditissimus, librum Simo-

[42] а) Історія готів, гл. 23.

(42) а) Rerum Geticar. cap. 23.

в'яни прийшли під назвою гетів: римляни, наблизившись до гетів, бо така була назва давни суворих слов'ян, не смілювалися вступити з ними у рукопашний бій. а) Але Фотій, на думку всіх великий вчений, даючи оцінку книзі Сіморатти, щоб це свідчення було яснішим, каже: проти склабенів або гетів, бо гетами споконвіку називалися б). Сам Прокопій передає, що слав'яни мали свої вітчизняні поселення недалеко від берега Дунаю в). Цей же письменник, говорячи про слов'ян з іншої нагоди, сповіщає, що вони живуть на лівому березі Дунаю г). Отже, всі вищезгадані письменники погоджуються у визначенні поселень слов'ян. Але хто [44], прошу, з ровесників, або з пізніших письменників міг би був пам'ятати, куди направилися язиги, даки і гети із своїх давніх заселень? Ми знаємо, що більше ніж один письменник твердять, що готів у 3 сторіччі затиснули сюди, та нема жодного, хто оповідав би, що давні мешканці з місця вирушили. Слов'янським народам також властиво не менше як іншим прагнення зберегти свої дідівські, хоч і не дуже добрі, поселення і тільки внаслідок засухи змушені поширити батьківські колонії. Подібно в наш час карпатські слов'яни заселили Чабу і Березь, Куцуру і Керестур, стали мешканцями інших областей, проте вони не звільнили повністю свої попередні поселення. Для чого повинше висвітлювати, що давні гети не були готами, а слов'янами. Про це явно і ясно повчає у своїй записці великий вчений Катанчич, а) Але, якщо все це когось не переконує, хай переконається сьогодні наявним доказом, а саме, що плем'я ва-

rattae recensendo, ait: Contra Sclabenos sive Getas, Getae etenim antiquitus appellati sunt. b.) Ipse Procopius tradit Slavinos non procul a ripa Istri sedes Patrias habuisse. c.) imo idem scriptor alia occasione de Slavis agendo tradit: eos ad sinistram Danubii habitare, d.) ergo omnes praeminati scriptores conveniunt in defigendis sedibus Slavorum. At qui (44) rogo Coaevorum, aut subsequorum scriptorum meminisset, Jaziges, Dacos, et Getas antiquis suis sedibus, et quo movisse?

Gothos saevulo 3. huc adpulisse, plures quam unum referre scriptorem novimus, ast antiquos incolas loco movisse, nullus est, qui referat, sed et secus Slavicis populis proptium est magis, quam aliis studium, sedes suas avitas etiamsi incommodas conservandi, et dumtaxat loci aretudine adacti patriales colonias dilatandi. Sic recenti aevo Csabam, et Berény, Kutzuro, et Keresztur Slavi Carpatici occupare, aliarumque plagarum incolae effecti sunt, aretas tamen suas sedes penitus non evacuavere. Sed quid uberius dilucidem, Getas antiquos non fuisse Gothos, at Slavos doctissimus Katanchich in suo Comentario a.) palam, et clare docuit. Sed si quis his omnibus vinci nesciret, vincatur actu viventi documento, scilicet gentem valachicam, ut superius dictum est, longe ante Gothos in Daciam adpu-

[43] а) Кн. 1, гл. 2. У Ассем., походж. слов., I, ч. II, гл. 5.

б) У Ассем., цит. місце. Склабени тому називаються склавами, бо грецька мова не терпить після С букву Л, тому вставляє К.

в) Прокопій був одного віку з Йорнандом. Гот. війна, гл. 35.

г) Про побудови ст. Профірог. гл.

[44] а) Коментар про Дунай, Буда, 1798, на багатьох місцях.

(43) а) Libr. 1. c. 2. apud Assem. orig. slav. Tom. 1. Part. II. c. 5.

б) apud Assem. loco citato. Sclabeni Slavi ideo dicuntur, quia lingua Graeca post s non patitur L. ideo interjecit k.

с) Procopius ejusdem aetatis cum Jornande fuit Cap. Bell. Goth. cap. 35.

д) de aedificiis Just. — Porphyrog. Cap. 29.

(44) а) De Istro Commentar. Budae 1798. plurib. in locis.

лахів, про яке вище згадувалось, прийшло в Дакію намого раніше ніж готи. Таким чином, якби даки і гети були германського походження, тоді мова валахів мала б домішки германської, однак виходить навпаки, вона походить з латинської і була змішана з дакськими, гетськими чи слов'янськими словами. [45] Кожний, хто трохи знайомий з цією мовою, легко може в цьому перекоонатися. Цілком ясний висновок, що валахи колись були змішані з гетами, не з германами, але з слов'янами. Та щоб хтось не подумав, що гети і даки були різні (народи), вистачить пригадати слова Страбона, який ясно і явно передає, що гети з даками користувались однією і тою ж мовою, кн. VI. Отже, гети і даки користувались одною мовою, чому тоді дві назви? Пліній пояснює: греки називали (ξ) гетами, а латиняни даками. Кн. IV, гл. 25. Пор. Діон Касс. кн. I, гл. 51, Юстін. 32, 3. Отже, із тільки ясих свідчень різних (вчених) приходжу до певного висновку, що гети і даки є одні і те ж. Та хто встановив із двох назв два народи? Самі латиняни і греки позначають себе багатьма назвами, але жодному (народові) не заперечується його національність.

Звичайно, для підтвердження моєї тези, що гети є власне слов'янського походження, в повній мірі вистачають (висловлювання) вищенаведених письменників, проте для завершення добавлю ще Фіофілакта кн. 3, гл. 4, який так розповідає: в шостий рік правління Мавриція гети, що є те саме що і слов'яни. Таким чином, за свідченням також цього письменника підтверджується, що гети були слов'янами, або раніше називалися гети, а пізніше слов'яни.

Таким чином, оскільки відомо від Геродота, Страбона, Плінія та Птолемея, що гети споконвіку населяли (територію) з цього боку Дунаю і за Дунаєм, і ніхто із пізніших не доводить, що вони переселялися, навпаки многі твердять, що готи прийшли в третьому сторіччі, а піз-

lisse, consequenter, si Getae ac Daci Germanicae originis fuissent, lingua Valachica cum Germanica commixta fuisset, ubi tamen contrarium evenit, eamque ex Latina ortam, Dacicis, Geticis seu Slavicis vocibus commixtam esse (45) facile quivis persvadebitur, qui linguae hujus minimam notitiam habet. Quid itaque clarius evadit, quam Valachos Getis quidem, ast non Germanis, sed Slavis commixtos olim fuisse. Sed ne quis Getas, et Dacos diversos esse existimet, sufficiat attulisse Strabonis verba, qui clare et manifeste tradit: Getas eadem cum Dacis lingua uti. Libr. VII. ergo eadem Getae, et Daci lingua utebantur, sed cur duo nomina? Plinius explicat: Graecis Getae, Latinis Daci nominantur Libr. IV. c. 25. Id ipsum Dio Cass. Libr. 1. c. LI. Justin. 32. 3. Ergo ex tot variorum adeo claris testimoniis secure concludo: Getas, et Dacos eodem esse. Sed quis ex duobus nominibus duos statuat nationes? Ipsi Latini, et Graeci pluribus insigniuntur nominibus, sed ideo nulli sua nationalitas negatur.

Praerecensiti scriptores equidem abunde sufficiunt ad Thesim meam firmandam, Getas nempe Slavicae originis esse, pro superabundanti tamen adducam adhuc Theophylactum L. 3. c. 4. ita narrat: Anno sexto Imperii Maurittii Getae, quod idem est, ac Slavini. Ergo hujus quoque scriptoris testimonio firmatur: Getas esse Slavos, seu antea Getas, posterius Slavos esse nominatos.

Itaque quandoquidem Getae cis, et trans Istrum antiquitus habitasse per Herodotum, Strabonem, Plinium, ac Ptolemeum tradantur, et per nullum posterio-rem emigravisse referantur, imo Gothos velut saeculo 3. advenas ex post excessis-

ніше відійшли, ніщо не заважає, щоб ми гетів і даків називали і вважали самими слов'янами.

Із цього легко зробити висновок: як що гети і даки слов'янського походження, то і мизи та фракійці були того ж роду. Страбон вирішує питання [46] твердженням, що гетське плем'я користується тою ж мовою що і фракійці а), які раніше називалися мізами, пізніше гетами, а коли заникла гетська назва, нарешті мизи або мези, поки Порфірогеніт вперше не назвав їх болгарами б). Але той самий Страбон вносить ясність, що мези є той самий народ що і фракійці, що мези є фракійським плем'ям, він каже: Гомер відмічає також Дунай, згадуючи мизів, які є плем'ям фракійським, що жовіє біля Дунаю в). Таким чином ясно, що гети, даки, мизи і фракійці є одного походження, поименовані багатьма назвами. Пригляньмося також, чи їх мова була слов'янською? Уже вище торкались (питання), що валаська мова має багато слов'янських слів, запозичених від давніх своїх співмешканців даків. Всі ці (слова) приводити тут було б і довго і зайво, вистачить пояснити давні назви без сумніву дацькі, гетські і фракійські, що зустрічаються в історії, такі є: назви народів, царів, славних осіб, держав, передусім гір та рік.

ПОЯСНЕННЯ НАЗВ НАРОДІВ

§ 23. Назва тракс (фрак, фракієць) слов'янського походження, походить від слова «старець» старик, [47] або в тому розумінні, яке має германське «урфатер». Расціани звичайно вимовляють «отарец». Грек, що завжди зник перекручувати чужі слова, пропустивши «С», вимовляв «таракс» або тракт, з чого виникло трацес (траки, фраки, фракійці). Від давнього тракс є ще залишок «рац», відведено з перекрученням від тракс. Таким чином, назва рац не є ганебною, навпаки, вона є почесною, яка походить від давнього

se plures tradant, nihil obstat, quominus Getas, et Dacos ipsos Sclavos nominemus ac habeamus.

Ex his facile concluderetur: si Getae, et Daci erant Slavicae originis, Mysos quoque, et Traces ejusdem fuisse stirpis. Strabo quaestionem (46) decidit dicendo: Geticam gentem eodem cum Tracibus sermone uti a.) qui enim antea Mysi nominabantur tardius Getae, et intereunte nomenclatione Getica, demo Mysi aut Moesi audiebant, donec per Porphyrogenitum primo Bulgari adpellarentur, b.) Sed Moesos eandem nationem esse cum Tracibus, seu Moesos gentem Tracicam esse, idem Strabo palam facit dicendo: Homerus Istrum quoque notat, mentionem faciens Mysorum, quae est gens Tracica Istrum accolens. c.) Atque ita clarum est Getas, Dacos, Maysos, et Traces ejusdem esse stirpis, pluribus nominibus insignitos. Videamus etiam an labium ipsorum Slavicum fuerit? jam superius attactum est lingvam valachicam innumera vocabula Slavica continere ab antiquis suis Coincolis Dacis mutuata, quae hic omnia adducere sicut longum, ita superfluum foret, sufficiat indubitata antiqua nomina Dacica, Getica, et Tracica in Historiis occurrentia explanare, talia sunt: nomina Populorum, Regum, celebriorum personarum, civitatum, et maxime Montium, ac fluviorum.

EXPLANATIO NOMINUM POPULORUM.

§ 23. Trax est origine Slavicum, provenit a Траец старець senecio, (47) aut eo sensu quo Germanus exprimit Urvater. Rasciani solent exprimere Starecz. Graecus voces alienos semper corrumpere solitus omissis exprimit tarax, vel Trax, inde exorti Traces, a trax antiquo residuum adhuc est Racz corrupte deductum a Trax. Nominatio itaque Racz non est opprobriosa, sed honorifica ab antiqua gente Tracica procedens, unde Rasciani lubentius se Rácz, quam Tóth nominari

[46] а) Кн. VII, стор. 343.

б) Кн. II, Тем.

в) Кн. 1, стор. 5.

(46) а) Libr. VII. pag. 343

б) Libr. II. Them.

в) Libr. I. p. 5.

фракійського племені, тому расціани охоче називають себе рацами, а не товтами, бо товт — тевтон, або герман, а вони не хочуть бути германами. Є багато родин, прозваних рацами, які ведуть свій початок від фракійців, існують цілі області і міста, напр., Рац Бесермень, Рац Дорог, міста Гойдону мають такі назви, що показують на їх походження. Сьогодні мешканці Фракії так відрізняються між собою, що ті, які доприймаються лагінського обряду, називаються шокац, а ті, що визнають східно церков, називаються рацами. До фракійської сім'ї відносяться ще серби, чорногорці, неправильно названі клементинами, насправді вони є албанці.

МІЗИ

§ 24. Щодо назви мізів у Страбона говорить про те, начебто мізійські народи так були названі від оксійського дерева, що росте в Азії біля Олімпу і називається міз а). Але тому, що сам Страбон розповідає це як казку I (гл. 7, стор. 335) твердив, що мизи, які так називалися в Європі, мали багато колоній в Азії, тому назву треба виводити інакше. Фракієць і всі слов'яни чоловіка називають МУЖ, тому мужі, [48] тобто бойові мужчини, які походили від своїх предків фракійців, або пращурів.

§ 25. Гети. По-слов'янськи ДЪТЬ, у множині ДЪТИ, називають підростків, юнаків. Із подібних найменувань, які їм давалися в честь, грецькі письменники утворювали назви (в той спосіб), як із старац тракс, так із мужі мизи, а із дети — гети.

Даки. Страбон вважає, що це давні даки, але я думаю, що краще виводити від попереднього ДЪТИ, у зменшувальній формі ДЪТКИ або ДЪТЦИ, або ще як, вимовляють росціани ДАТКИ, звідки — даки або даци. У русинів ДЯК означає грамотія а), звідси угорець запозичив деяк, що також означає грамотій. Це слово знаходиться у багатьох працях і завжди в цьому розумінні. б) У ро-

sinunt, Toth enim Teuton, seu Germanus audit, illi vero Germani esse nolunt. Extant plures familiae Rácz nominatae, quae a Tracibus originem ducunt, extant integri Tractus et oppida, uti Rácz Bőszörmény, Racz Dorogh oppida Hajdonicalia ad designandam suam originem ita nominata. Actu Incolae Traciae ita distinguuntur, ut qui Rítum Latinum sequuntur, Schokácз nominantur, qui vero orientalis Ecclesiae cultores sunt adpellantur Racz. Ad Traciam Familiam adhuc spectant Serbi, Nigromontani, Clementini abusive, realiter Albanenses dicti.

МЫСИ.

§ 24. Apud Strabonem Mysorum nominatio perhibetur quasi ab arbore oxia, in Asia ad Olimpum crescente, quae Mysus adpellatur, populi Mysiani essent nominati. a.) sed cum ipse Strabo hoc velut fabulam narraret, et cap. 7. pag. 335. Mysos in Europa nominatos, colonias in Asiam suppeditasse perhiberet; ideo aliunde nomen est derivandum. Tracus, et omnes Slavi virum nominant муж музс, ideo Muzsi (48) quasi viri pugnaces, progressi a suis antenatis Tracibus, aut Protoparentibus.

§ 25. Getae. Slavice дѣтъ in plurali дѣти djeti adolescentes, juvenes dicuntur. Ex similibus nominationibus, honoris causa sibi tributis, per Graecos scriptores sicut ex Staracz Trax, ita ex Muzsi Mysi, ex djeti autem Geti exsurrexerunt nomina.

Daci. Strabo putat hos antiquos esse Dacos, ast potius derivandum existimo a priori дѣти in Diminutivo дѣтки vel дѣтци aut secus sicut Rosciani expriment дятки exinde Daku, aut Dacu. Apud Ruthenos дяк denotat Litteratum a.) inde Hungarus Deák desumpsit, quod aequae Litteratum denotat, innumera Diplomata continent hanc vocem et semper hoc sensu b.) Apud Russos дяк vocabatur Secretarius ab epistolis scribendis, ergo Dak,

[47] а) Страбон, кн. 12, стор. 666.

(47) а) Strabo Libr. 12. p. 666.

сіян дяком називався секретар по написанню листів. Отже, дяк або дяк це вчений юнак, освічений, грамотий, звідси у латинян не за значенням їхньої мови, але як говорили мешканці, виникла назва даки для поименування народу того самого [49] походження, що й попередні, але який жив біля лівого берега Дунаю, так що фракійці, як гілка з того боку Гема, з цього боку Гема мези, за Дунаєм по-грецьки називалися гети, по-латині же даки. Сусіди вищезгаданих народів називалися язиги. Угорці хочуть вивести від «ій» — лук, звідси іяс, той що кидає лук (лучник), через синккопу яс, яоони або язиги. Але це перекручення насильне і неприродне; свавільне тому, що не тільки угорці носили луки, як це ми бачили інде, але й, навпаки, сучасні угорські язиги є пізнішими на цьому місці, аніж могли би бути змішані з давніми язигами, тому природньо, що язиги походять від (слова) язык, лингва (язык, мова), або людина тої мови що й даки та гети. Неправильно, отже, мадяри привласнюють собі язигів, тому що давні язиги були слов'янами, сьогоднішні тому називаються язигами, бо населяють землю язигів, назва властива не народу, але краю, вони назву успадкували із краєм.

§ 26. Бесси, або як Птоломей висловолює Бієси, що виражає ніщо інше як «ти є вищий». ВЬШШИИ, вищии, та

[48] а) Ці руські грамотії мають також свою мову, то за допомогою утворення складів, то переставленням або доданням інших складів так розмовляють по-руськи, що простий люд їх не розуміє, цей спосіб мовлення називається по ДЯЦКИ, по-дяцькому. Зразки цієї мови диви у творі виставленому багатом зауваженням: початок і утворення мадярської мови. Відень, 1834, стор. 48.

б) Деяк нель по сьогодні в Угорщині означало вчену мову або латинську, вже тепер, невизнаючи за значення слова деяк, новатори замінюють «латан нель» (латинська мова).

vel djak, juvenis doctior, eruditior, Litteratus, exinde apud Latinos, non ex propriae linguae sensu, sed incolarum usu loquendi Daci prodierunt ad designationem (49) populi ejusdem originis cum prioribus, sed ad latus sinistrum Istri habitantis, ita ut Traces velut stipes ultra Haemum, cis Haemum Moesi, ultra Danubium Cetae Graecis, Latinis vero Daci nominarentur. Vicini praenominatis populis alii voca alantur:

Jaziges. Hungari volunt deducere ab ij: arcus, inde ijász, jaculator, per sincope Jász, Jaszones, aut Jaziges. Sed haec detorsio est violenta, neque naturalis, violenta, quia non solum Hungari tractabant arcus, ut alibi vidimus, sed et secus moderni Hungariae Jaziges recentiores sunt hic loci, quam ut cum Jazigibus antiqui(s) confundi possint, ideo Jaziges naturaliter proveniunt a язык, jazik, lingua, seu homo ejusdem labii, scilicet cum Dacibus, et Getis. Perperam ergo Jaziges Magyari sibi adpropriant, quia antiqui Jaziges erant Slavi, moderni vero ideo Jaziges compellantur, quia Jazigum terram incolunt, non itaque Populo, sed plagae nomen proprium est, et illi cum plaga nomen haereditarunt.

§ 26. Bessi, vel ut Ptolomeus exprimit Biessi, quod nihil aliud denotat, quam superior es. ВЬШШИИ, vuschschi, vel vus-

(48) а) Hi Ruthenici Litterati Lingvam quoque habent propriam, jam per Syllabizationem, jam transpositionem, aut interjectionem Syllabarum alienarum ita loquuntur Ruthenicam, ut a communi plebe non intelligantur, haec loquendi ratio vocatur по дяцки Dacice. Specimina hujus sermocinationis vide in opusculo, multis crisibus exposito: origo et formatio Linguae Magyaricae Viennae 1834.

б) Deák nyelv adusque in Hungaria denotabat lingvam eruditam, seu Latinam, jam nunc ignorando vim vocis Deák, Novatores Látán nyelv substituunt.

грек не має букви В, адже висловлює бієси або бєси. Бєси завжди розміщують на гористих місцевостях так біля Гена, як і біля Карпат, щоб позначити не їх походження, але перебування. Верх карпатської гори сьогодні називається Бєскідом, інші називають тепер Верховинець від верх (вершина гори), або крайняк від край, межа, де живуть ті, яких так назвали. У комітаті Мараморош (50) один із районів називається Вішшов, має села і річку такої ж назви, від руського «вишший» — верхній. Бєси, таким чином, ніщо інше як гірські мешканці, сьогодні існують села з подібною назвою: горяне, подгоряне.

§ 27. Певціни (ця назва) походить від слова ПУЧИНА, що означає вир, пропасть, МОРЯ ЧЕРНАГО ПУЧИНА, Чорного моря глибина, або ще має значення «море», а тому гети, які живуть біля гирла Дунаю, називаються певціни або приморські.

НАЗВИ ЦАРІВ ТА СЛАВНИХ ОСІБ

§ 28. Котіс = Котісон у Лівія а) кат, що по-слов'янськи мучитель, або жорстокий, отже, катис, або, як висловлює грек, котіс, жорстокий, власне ім'я царя даків, син його називався котісон, тобто син ката, бо СЫН (син) означає філіус. Син Котісона Бітіс — не що інше як Витязь, бо у грека нема буква В, тому звучить Бітіс або ВИТЯЗЬ, герой, переможець, звідки уторці перейняли вітеіз, що має те саме значення.

Подібний приклад є у іншого короля даків по імені Орол, орел означає «аквіла». Сама назва Децебала є слов'янською, ДАЧЕЙ ХВАЛ, Дачейхвал, слава даків, не перешкоджає закінчення: не хвал [51] але бал, бо подібні приклади порушення є нелічені: БОГУПАЛ Богу-пал, єпископ польський, походить від Богухвал, подібно із Деціхвала став Децебал, Йорнанд Децебала називає: Дорпаном, тому що легше виводити від двор

si, sed Graecus caret littera V. ergo expressit Biessi, vel Bessi. Bessi locantur semper ad altiora montium, ita ad Haenum, sicut ad Carpathum, ad designandam eorum non originem, sed habitationem. Montis Carpathici sumitas actu vocatur Beskid, nominantur actu alii Verchovinecz a verch, cacumen montis, vel Krajnyak, a kraj, margo, limes, ubi habitant, sic appellati. In Maramoros Comi — (50) tatu inter Districtus unus nominatur Vissov, habet pagos, et fluvium hujus nominis, a Ruthenico vyššij superior. Bessi itaque nihil aliud quam incolae montani, actu existunt pagi similis nominationis горяне, подгоряне horjane, podhorjane, montani, submontani.

§ 27. Peucini, provenit a voce ПУЧИНА, quod gurgitem, profunditatem denotat, МОРЯ ЧЕРНАГО ПУЧИНА maris nigri profunditas, vel mare etiam significat, et ideo ad Istri ostia habitantes Getae Peucini, seu maritimi vocabantur.

REGUM NOMINA ET PERSONARUM CELEBRIMUM.

§ 28. Cotys = Cotyson apud Livium a.) Kat slavice Carnifex, seu crudelis, ergo Catis, vel ut Graecus exprimit Cotys, crudelis, nomen proprium Regis Dacorum, hujus filius vocabatur Cotyson filius Kati, nam СЫН sin, significat filium. Kotysonis filius, Bitis, quod nihil aliud, quam ВИТЯЗЬ quia Graecus caret littera B ideo occurrit Bitis, seu ВИТЯЗЬ, heros, victor, inde Hungari acciperunt vitéz, quod idem denotat. Non minus clarus exemplum est in alio Rege Dacorum Orol nomine, орел significat aquilam, ipsum nomen Decebal est Slavicum, Дачейхвал Dacejchval, gloria Dacorum, nec obstat: non chval, (51) sed bál terminatio, nam similia exempla corruptionis innumera sunt: БОГУПАЛ Bogupál Episcopus Polonicus, venit a Boguchval, sic et Dacychval, Decebal effectus est. Jornandus Decebalum nominat Dorpanium, quod facilius derivatur a Dvor. et

[50] а) Кн. 45, 42.

(50) а) Libr. 45, 42.

і пан, пан двору. Зізайн, вождь язигів, походить від ЖГИЗАЙ, жгизай, який палять, тому що в той час героями були ті, які прославили себе також у цих ділах. Існує багато угорських прізвищ: двойтов, ронтов, толвай і т. д. Замолксин, учень Піфагора і грецький пророк, (походить) від ЗАМОЛЕН СЫН, замолен син, вимолений син, Богосин, Бог — е — он, він е бог.

§ 29. Хоч багато назв селищ та міст дійшло до нас у спотвореній формі, все ж такі закінчення засвідчує їх походження, наприклад, Комідава, Натіндава, Сандава, Сінгідун, Берродава та всіх інших гетських областей слов'янське закінчення: Комідово, Нетідово, Сандово, Сінгідово, Беррово; зараз є подібні закінчення: Мукачево, Давидково, Страбичово та багато інших. Сарміцегетуза, заснована гетом Сарміц, була царською фортецею Децебала, пізніше названа Ульпія Траяна. Коли ця назва після гибелі римлян зникла, (царська фортеця) називалася Клуч, як засвідчив 400 років тому Тімон а), що означає «кочок» [52], від слов'янського слова клуч (лішла назва) Колуш, сучасне Колош, а звідси Колошвар, Клавдіополіс. До цього всього добавлю ще назви річок, які звичайно з тривалістю своїм течінням зберігають ще тривалішу назву.

Істер за свідченням Йорнанда а) мовою беосів називається Йстер або Бістер, що має те саме значення що й «бистрий», тобто швидкий, стрімкий. Інша назва є Данубій, від «дун» дихання, звідси Дунав, дух, душа. Те саме Танаїс, який тепер називається Дон, бо давно річок поважали як богів і слов'яни називали: Дун, Дон або дух, дихання. Близько до нього (Дунаю) є річка Тиса або Тижша, або як висловлює Пліній Патісус, «потихший», повільніший ніж попередній, тобто, Істер. Алута, (люта) від слова лютий, жорстокий. Прут або «прудський», стрімкий. Морош від слова

Pan Aulac Dominus. Zizain Dux Jazigum a ЖГИЗАЙ, zshizaj, gyujtó, incendiarius, quia tunc temporis heroes etiam in his rebus erant gloriosi. Hungaricae plures familiae existunt: Gyujtó, Rontó, Tolvaj etc. Zamolxin Pythagorae discipulus, et Propheta Graecum a ЗАМОЛЕН СЫН, zamolensin exoratus filius, Bogaeon, Boh-e-on, Deus est ille. —

§ 29. Nomina Locorum, et Civitatum plura quidem corrupta nobis remansere, nihilominus terminatio originem probat, talia sunt: Comidava, Netindava, Sandava, Singidunum, Berrodava, totidem Comitatus Getarum, omnium terminatio Slavica, Comidovo, Netidovo, Sandovo, Singidovo, Berrovo; — actu sunt similes terminationes, Munkatsovo, Davidkovo, Strabitsovo, et centum milia. Sarmizegethusa a Sarmicz Geta condita fuit Regia Deceballi, ex post Ulpia Trajani dicta. Hoc nomine post obitum Romanorum evanescente vocabatur Kluts, teste Timone a.) ante adhuc 400. annos, quod significat: Clavim, (5a) ex slavica voce Clucs, Kolus, et modernum Kolos, et inde Kolosvár, Claudiopolis. His omnibus adjicio adhuc fluviorum nomina, quae cum perpetuo fluxu suo nomen quoque magis perpetuum retinere solent. —

Ister teste Jornande a.) Lingua Bessorum vocatur Jster, seu Bister, quod non aliud denotat, quam бистрий, Bistrij, celer, praiceps. Aliud nomen est Danubius, a дун halitus, inde Dunav, duch, spiritus, id ipsum Tanais, qui modo Don vocatur, adorabant enim antea fluvios instar Deorum, et Dun Don, vel Duch Spiritus appellabant Slavi. Vicinus sic fluvius Tissa, seu Тижша, tichsa, aut sicut Plinius exprimit Patissus, потихшіл, lenior priore, seu Istro. Aluta, люта, lyuta, asper. Pruth, seu пруд, cataracta, aut прукій praiceps. Moros, a мор, pestifer. Sereth a sred, seu intermedius, sed quid clarius est, quam quod Carpathus a voce Slavica horbat

[51] а) стор. 142, видання 1733 р.

[52] а) гл. 22.

(51) а) pag. 142. edit. 1733.

(52) а) Cap. 22.

«мор», згубний. Серет 'від слова «сред», тобто середній, але що може бути ясніше, як те, що Карпат походить від слов'янського слова «горбат» б), також Багіберра Порфірогеніта ніщо інше як «Божія гора». Це, і багато іншого, є наявним доказом того, що траки і мізи, гети і даки за походженням і мовою є слов'яни. [53]. Якщо б вірш Овідія, написаний гетською мовою в честь Друза, не зник, була б нам відома сама структура та діалекти мови. Поет так висловлюється:

«Ой, соромно! Гетською мовою я написав книжочку, чужі слова я пристосував на наш лад, і сподобалось, (побажай мені щастя) і я здобув славу поета між жорстокими гетами. Ти питаєш про зміст? я прославляв

Цезаря. а)

Втрата тим більша, що ми могли б побачити сам розмір вірша, який випробував поет.

§ 30. Пояснивши походження і мову траків, мізів, гетів та даків, нема ніякого сумніву, що язиги також цього походження і мови. Сама назва язик «мова» або «народ» є слов'янського походження. Бо язик означає не тільки мову, але й народ: с нами Бог разуміте язиги, зрозуміте народи, тому що з нами бог. Тому називалися язиги народними, бо були того самого походження і мали ту саму мову, що й сусідні їм гети та даки. Із їх мовлення зберігається ще слово марга. Аміан розповідає, що язиги цим словом були збуджені до нападу проти імператора, а саме, коли язигів допустили на близьку відстань до імператора, який стояв на валу, тоді хтось із язигів вигукнув: марга, марга. Почувши це, всі кинулися на імператора, вимахуючи мечами, адже воно було сигналом до битви, але слово «марга» є слов'янське, тепер означає худобу, або як раніше

dictus sit, b.) et Porphyrogeniti Bagiber-ra nihil aliud est, quam Bozsia hora. Haec et centum alia manifesto indicio sunt, Traces, et Musos, Getas, et Dacos esse originis, et labii Slavici. (53) Si Ovidi Carmen Geticum in honorem Drusi scriptum non interisisset, ipsa structura, et Dialectus Linguae fuisset nobis nota ita fate-tur Poëta:

Ah pudet! et Getico scripsi sermone

Libellum

monte Pannoniae esset erigendum, si elu-Horváth monumentum, aere perennius in

Et placuit (gratare mihi) coepique

Poëtae

Inter inhumanos nomen habere Getas.

Materiam quaeres? Laudes de Caesare dixi. a.)

jactura tanto major quod ipsum Metrum per poëtam tentatum videre potuissemus.

§ 30. Demonstrata origine et Labio Tracum, Mysorum, Getarum, et Dacorum, nullum dubium est Jaziges quoque hujus originis et labii esse. Nomenclatio ipsa язик lingua, aut populus Slavicum est. Jazik enim non tantum lingvam, sed etiam populum denotat: с нами Бог разуміте язиги sz nami Boh razumite jazici. Intel-ligatis Gentes quia nobiscum est Deus. Dicebantur ideo Jaziki populares, quia cum Getis, et Dacis vicinis ejusdem lin-gae, et originis erant. Ex sermone eorum superest adhuc vox Marha, quo vocabulo Jaziges contra Imperatorem ad invasio-nem excitatos esse narrat Amianus. Scilicet admissi Jaziges in conspectum Impe-ratoris in aggere stantis, eo tum quidam Jazigum edidit vocem: Marha, marha, qua audita omnes in Imperatorem vibra-tis gladiis irruerunt, ergo fuit signum bellicum, sed marha est Slavicum, nunc pecus denotat, aut ut antea mrscha, seu

[52] б) диви вище § 2, § 3.

[53] а) Із Понта, кн. 4, лист 13, р. 19.

(52) b) videantur haec etiam superius § 2, § 3.

«мерша» чи «мерша» [54] «труп». Язиги підбадьорювали себе, називаючи ворога **труп** або **худоба**. Крім цього всього не останнім доказом, який доводить слов'янське походження язигів та вищезгаданих племен, є те, що траки, мези тепер зберігають давню мову, а де жили гети і даки та язиги, тепер знаходяться слов'янські племена, яких імміграція, як будемо бачити з їх історії, не пояснюється, але скоріш неспростовно доводиться їх постійне перебування на оселях предків. Тепер (поговоримо) про племена, які пізніше зустрічаються в історії, такі як: хазари, бацінацити, печеніги, комани, бесси та біосени.

ХАЗАРИ.

§ 31. Загальна думка така, що хазари турецького походження. Феослер вважає, що ця гілка, відірвана від турків до християнської ери, розмістилася біля Азовського моря. Про неї згадують Мела та Пліній, що займається вона полюванням. Гілками цього племені є: сирак, сабір, сарагур, кідар і сарсело. Шлецер висловом майже доказав турків називає хазарами, але тому, що хазари дали мадярам вождя Арпада, майже всі сучасні угорці доводять, що хазари є родичами мадярів, тим більше, що восьма триба (частина) хазарів приєдналася до тих, які переселилися в Паннонію. У володіння хазарів (55) входили Хероонес або Таврика і навколишні краї, де зараз живуть донські козаки. Таврика вже була відома Овідію:

У Скіфії є місцевість, мешканців якої давніше називали таврами, вона не на великій відстані від гетьської землі. а) Давні її мешканці називалися киммерійці. Невідомо, як далеко вони заходили на північ, здається однак, що фортеця Царкел була прикордонною. Хазари є власне киммерійці.

merscha мерша (54) cadaver. Animabant se Jaziges hoste, **cadaver**, et pecus nominando. Praeter haec omnia non ultimum argumentum est Jaziges et praerecensitas Gentes Slavicae originis esse perhibens, quod Traces, Moesi actu lingvam antiquam retineant, ubi vero Getae, et Daci, ac Jaziges incolebant, Gentes Slavicae actu reperiuntur, quarum immigratio, ut ex illorum historiis videbimus, non docetur, sed potius continua immansio sedibus avitis evincitur. Nunc de Gentibus tardius in historiis occurrentibus uti Chazaris, Bacinacitis, Petsenegis, Comanis, Bessis, et Bissenis. —

CHAZARI.

§. 31. Communis opinio fert: Chazaros Turcicae originis esse. Fessler existimat: ante aeram christianam hunc ramum a Turcis separatum, sedes ad Meotydis aquas fixisse, per Melam, et Plinium memoratum, et venatione viventem. Gentis hujus ramos esse Sirak, Sabir, Saragur, Kidar, et Sarselo. Schlötzer cum expressione **beynahe erwiesen** Turcas dicit Chazaros sed quoniam Chazari dederint Ducem Magyaris Arpadum, ferme omnes recentiores Hungari Chazaros cognatos esse asserunt Magyaris, tanto a fortiori, quod migrantibus his in Pannoniam octava tribus de Chazaris semet adjunxerit. Tenuerunt Chazari (55) Chersonesum, seu Tauricam, et circumjacentes plagas, ubi nunc Kozaki Donski degunt. Taurica jam Ovidio fuit nota:

Est Locus in Scythia Tauros dixere priores,
Qui Gethica longe non ita distat humo.
a.)

Antiqui ejus coloni Cimmerii vocabantur. Versus Septemtrionem quousque extendebatur non constat, videtur tamen Czarkel fortalicium fuisse limitaneum. Chazari non alii sunt quam Cimmerii.

[55] а) Овід. із Понта. кн. 3, л. II, р. 45.

(55) a) Ovid de Ponto L. 3. Epist. 11. v. 45.

§ 32. Першу назву вживають руські, другу — греки. Горват вважає, що давні півціни і сучасні половці є одні і ті ж, що вони є мадярського походження. Всі мадярські історики погоджуються, що вони є мадярського походження, але розходяться в особистому позначенні. Прай вважає, що вони є сучасні трансільванці. Фесслер мовчить. Горват, як було сказано, згідний розуміти сучасних половців, які колись утворювали одну із семи триб. Та всі вони помиляються. Справа в тому, що половців і печенігів знав добре Нестор, і він говорить [56] про них як про різні народи. Руські мали багато клопоту з обома народами вже після того, як мадяри були в Паннонії, що інакше можливим не було б, хіба що внаслідок повернення (?); також чинно оба народи були руськими, а не мадярськими. Назва печенєги походить від слова печи «варити», «товкти» та єди «які їдять», тому що вже були настільки свійськими, що їли потовчене м'ясо, на відміну від тих, що називаються самоеди, або як інші точніше виражають середзі, які споживають сире, бо «сиро» означає неварений. Було ще й інше найменування подібного значення, а саме, «варіаж», які вже мали таку культуру, що їли варену страву, бо «варити» по-руськи значить те саме що латинське коквере, угорське фєвзні та «ясти» — їсти, звідси пішло «варі-яж», «варети». Від тих руські мали першого вождя Рурика з його братами. Кульчицький по-іншому тлумачить, а саме, що вони мали звичку приносити в жертву богам живих тварин. «Половці» по-угорськи нічого не означає, адже і не може бути мадярського походження, але в руській мові, звичайно, має значення, одні виводять від слова «ловити» (половати), тепер по-руськи «полов» означає галасливе полювання, адже були мисливцями? Але, може (походити) також від слова «поль», що означає

§ 32. Aliud Russi, aliud Graeci usuant. Horvath existimat Peucinos antiquos, et hodiernos Palóczones eosdem esse, originis Magyaricae. Omnes Historiographi Magyarici conveniunt, eos Magyaricae originis esse, sed dissentiunt in designatione Personali. Pray censet esse modernos Transylvanos. Fessler silet. Horvath, ut dictum, Palóczones (!) hodiernos intelligere vult, qui olim unam ex 7. tribubus effecerant. Sed omnes errant. Nam Palovczios, et Petsenegas Nestor bene novit, et qua diversas (56) nationes pertractat. Cum utraque natione multum ad agendum habuere Russi, posteaquam jam Magyari in Pannonia fuissent, quod secus possibile non fuisset, nisi per figuram replicationis, itaque utraque natio fuit Russica, et non Magyarica. Petsenegi a voce печи petsi coquere, pinserere, et jedi commedentes, quia jam erant in tantum cicurati, ut pistas carnes vorarent, ad distinctionem eorum, qui Szamojedzi, aut ut alii rectius exprimunt Szirojedzi cruda vorantes, audiunt, nam sziro tantum ac crudum denotat. Erat etiam alia nomenclatio similis sensus variasz, qui tantae jam culturae erant, ut coctos cibos ederent, variti enim Ruthenice tantum ac soquare, fözni, et jazsti edre, inde vari-jasz, varegi. Ex his Russi primum ducem habuere Rurikium cum suis fratribus. Kulczinszky tantisper aliter derivat, quasi victimas vivas Diis cremare soliti fuissent. Polócz hungarice denotat nihil, ergo nec potest esse originis Magyaricae, sed in Ruthenica omnino significativum est, alii derivant, a loviti, venari, actu Ruthenice полов venationem strepitosam denotat, ergo fuissent homines venatores? Sed potest etiam a пол Pol, quod tantum est, ac

половина [57], мововці у цьому розумінні ті, що розмовляють руською мовою наполовину, тобто спотворено, бо за свідченням Юл. Помпонія Сабіна «існує в Сарматії, каже автор, сім різних мов, із них більша є скіфська, яка називається руською, і менша — лектонійська. а) Якщо мадяри хочуть собі присвоїти поименування «половці» в цьому останньому розумінні, погоджуюся, тому що велика частина їхньої мови складається з руської, але самі вони половців інакше називають, тому що спотворено говорять по-мадярськи. Половці були відомі руським коли мадяри вже знаходилися в Паннонії, і значно пізніше укладали з руськими договори про війну і мир, адже пізню переселилися в Угорщину, але коли? Цього ніхто не довів, навіть мадяри не допускали б твердження, що не сім гілок їх прийшло в Паннонію, між якими знаходилися і половці, але не погоджуються з Нестором, який передає, що половці вели війни на Русі на багато століть після приходу мадярів. Настільки меншої уваги заслуговує Свід, який твердить, що пацінаціти були даками. Але це треба розуміти в такому значенні, що пацінаціти зайняли частину Дакії, а саме, Молдавію і Валакію, яка до того називалась Дакією. Анна Комніна [58] називає самих мадярів даками в тому розумінні, що населяли Дакію, а не тому, що вони того самого походження. Якби пацінаціти були спорідненими з мадярами, напевно не були б такими запеклими ворогами мадярів.

КОМАНИ

§ 33. Кума — це річка в Азії, яка вливається в Каспійське море, колись тут кочувала частина мадярів, яка дістала цю назву (комани). Потім печеніги про-

[57] а) У Шляецера Нестор II, 43 — Може це місце хтось не перекрутить на мадярське, тому що сказано скіфська (мова), але слід було б вже переконатися в тому, що не скрізь, де йдеться про скіфське, треба розуміти мадярське.

dimidium, (57) Polovzi, quasi qui Lingvam Ruthenicam in medietate id est corrupte loquuntur, teste enim Jul. Pomponio Sabino: Sunt in Sarmatia, inquit author, variae Lingvae VII, earum major est Scythica, quae Ruthenica dicitur, et minor est Lectonica a.) Si hoc postremo sensu volunt Magyari sibi nomen Palocz adpropriare, concedo, nam magna pars lingvae eorum ex Ruthenica constat, sed et secus soli illi Paloczcos nominant, corrupte Magyarice loquentes. Polovci innotuere Russis, jam Magyaris in Pannonia existentibus, et longe exposit cum Russis commercium belli, et pacis habuere, ergo tarde immigrassent in Hungariam, sed quando? nemo docuit imo nec admitterent Magyari assertum, non septem ramos eorum in Panonian(!) adpulisse, inter quos et Paloczii erant, sed reflexe semet non habent ad Nestorem, qui Paloczcos, pluribus saeculis post adventum Magyarorum in Russia bella gerentes tradit. Tanto minorem considerationem meretur Suidas, qui Pacinacitas, olim Dacos fuisse tradit. Sed id eo sensu est intelligendum, quod Pacinacitae partem Daciae, scilicet Moldaviam, et Valachiam, quae antea Dacia adpellabatur, occupavere. Anna Comnena (58) ipsos Magyaros nominat Dacos certe eo sensu, quod Daciam teneant, non quod ejusdem sint originis. Si Pacinacitae fuissent stirpis Magyaricae, certe non fuissent adeo acerbi hostes Magyarorum.

COMANI.

§ 33. Cuma est fluvius Asiae Caspium mare ingreditur, olim hic pars Magyarorum sedens hoc nomen sortita est. Exposit Petsenegi pellunt Magyaros, et occupant

(57) а) apud Schlötzer Nestor II. 43. forte locum hunc non detorquet quispiam in Maguaricum, siquidem Scythica dicatur, sed potius convinci deberet non ubique Magyarum intelligi, ubi Scythia legitur

ганяють мадярів, займають Куму і самі називаються цією назвою, тому печеніги, які пізніше зайняли Молдавію, називалися також куманами, але ці комани відрізнялися від сікулів, про це свідчить цей уривок листа єпископа мільковинського Теодора, який так говорить: «Що вам завважає зміна поименування, якщо гідність єпископства супроти вашого народу залишається тою самою? Чи не в церкві Христа пана годиться пасти разом вовка і ягня?» Із цього уривка ясно, що йдеться про сікула з команом і валахом, що подібно до того, як вовк відрізняється від ягняти, так (відрізняється) сікул від комана і валаха а), але ця різниця могла виникнути лише так, [59] що комани, мабуть, був руської, а валах своєї мови. Це відповідає також умовам, тому що печеніги населяли Молдавію, де знаходився мільковинський єпископат, і правильно розміщують команів у Молдавії. Ці комани або хуни нападають за часів св. Ладіслава на Угорщину під керівництвом королівського сина по імені Крул, але цих же біограф св. Ладіслава називає биссенами, Дандал називає бессами а), Бесси, биссени, комани і піцени чи печеніги є одні і ті ж, але до сих пір ніхто не довів, що вони є тотожні з мадярами.

БЕССИ АБО БИССЕНИ

§ 34. Страбон розміщає їх біля південного схилу Гама або гори Балкана. Птолемею же — біля північної частини Карпат. Бесси були вже відомі Овідію, бо він так пише:

Хай знає, що я живу в середині варварства,
в оточенні савроматів, дикого племені,
і бессиів, і гетів.

Як ці назви негідні мого таланту».

В іншому ж місці: «...яке нещастя жити і між бессами, і між гетами». Тріст.

[58] а) У Бенке Мільковія, том I, стор. 116.

[59] а) Див. все у Катона, Історія король. I, 547 і сл.

Cumam, ac soli hoc nomine adpellantur, et ideo Petsenegi tardius Moldaviam occupantes Cumani etiam dicebantur, sed hi Comani diversi erant a Siculis, testatur hoc fragmentum Litterae Theodorici Episcopi Milkoviensis ita narrantis: Quid dicit vobis nominis mutatio eadem manente Episcopatus erga vestram nationem virtute? Nonne in Ecclesia Christi Domini lupum et agnum simul pasci convenit? Quid ni etiam Siculum cum Comano, et Olaho? а.) ex hoc fragmento adparet: sicut lupum ab agno diversum esse, ita Siculum a Comano, et Valacho, sed haec diversitas non secus subsistere poterit (59) quam si Comanus Ruthenici, et Valachus proprii labii esse dicatur. Convenit id etiam circumstantiis nam Petsenegi Moldaviae insederunt, ubi Milkoviensis Episcopatus situs fuit, et recte in Moldavia Comani ponuntur. Hi Comani, aut Chuni sub s. Ladislao Hungariam invadunt, filio Regis Krul nominato ducti, sed hi ipsi Bisseni per Biographum s. Ladislai dicuntur, Dandalus Bessos adpellat а.) ergo Bessi, Bisseni, Comani et Piceni seu Petsenegi iidem sunt, sed cum Magyaris eodsem esse nemo adhuc docuit.

БЕССИ, VEL БИССЕНИ.

§ 34. Per Strabonem locantur ad latus meridionale Haemi seu Balkan montis. Per Ptolomeum ad septemtrionalem partem montis Carpathici. Bessi jam Ovidio erant noti sic enim canit:

Me sciat in media vivere barbaria.

Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique,

Getaeque,

Quam non ingenio nomina digna

meo!*

Alibi autem: vivere quam miserum est inter Bessosque, Getasque Trist VI.* ergo

(58) а) apud Benkő Milkovia Tom. 1. p. 116.

(59) а) Vide omnia apud Katona Hist. Reg. I. 547 et ss.

* Trist. IV, I, 67.

** Ov., Trist. III, 10, 4.

IV. — Адже між гетами і сарматами, або принаймні в їх [60] сусідстві жили бесси. В історії мадярів часто зустрічається згадка про бесси та про биссенів. Прай а), а з ним багато інших, як Северині б), вважають, що биссени є ті ж самі, яких ми назвали пацінацітами, тепер трансільванські угорці, але вже Бенке дивувався в), що вчені можуть так помилятися, і не звернули увагу на те, що давні завжди відрізняли биссенів від угорців, наскільки сторіч до угорців Овідій знав биссів і поєднав (ix) з гетами, коли угорці кочували в пустинях Азії! Та угорці все-таки твердять, що оба народи є одні і ті ж! Із творів письменників не менше яно як із вірогідних грамот, що биссени, маючи в королівстві Угорщини своїх воеводів, завжди відрізнялися від мадярів. Правильніше повідомляють Сеґеді та Тімош, г) що бесси чи биссени, або під іншими назвами пацінаціти, пацінаки, пеценати, яких руські називають відповідно печенєги, що вони ті ж самі, що й ті, яких тепер називають русинами, це є ті, яких Птоломеєм розміщає біля Карпат, які переслідували мадярів, як про це розповідає Порфірогеніт [61], і це ті, про яких після багатьох століть згадується в грамотах як в Трансільванії, так і в Угорщині. Сеґеді сповіщає, що вони вільні і служили королю зброєю не плугом, і разом із сиккулами перемагали угорське військо. Паґій а) розповідає, що блаженний Феодосій в 316 році н. е. під час відвідування помешкань монахів засновував храми, в яких спочатку прозвучали похвали в честь бога грецькою мовою, потім бесси на своїй мові співали побожні молитви, далі молилися вірмени і, нарешті, проганяли злих духів. Ці бесси не могли бути гуннами, тим менше мадярами, бо

inter Getas, et Sarmatas, aut saltem in eorum (60) vicinitate habitabant Bessi. Bessorum, et Bissenorum frequens est in Historia Magyarorum mentio. Pray a.) et cum illo multi alii uti Severini b.) existimant Bissenos eosdem esse, quos Pacinatos diximus, nunc Hungaros Transylvanos, sed jam Benkő miratur c.) viros eruditos adeo errare potuisse, et non observavisse antiquos semper distingvere solitos fuisse Bissenos ab Hungaris, quot saeculis ante Hungaros Ovidius novit Bessos, jungitque Getis, Hungaris in desertis Asiae errantibus! et tamen utramque Gentem eandem esse tradunt Magyari! Ex antiquis non minus Scriptoribus, quam fide diplomatum constat: Bissenos etiam in Regno Hungariae propriis Vajvodis gavisos, semper fuisse, distinctos a Magyaris. Rectius itaque Szegedy, et Timon d.) tradunt, Bessos vel Bissenos, aut aliis nominibus Pacinacitas, Pacinacos, Picenos, Pecenates, Russis constanter Petsenegos dictos, esse eosdem, quos nunc Ruthenos adpellamus, hi sunt, qui per Ptolomeum ad Karpatum (!) ponuntur, qui Magyaros persecuti sunt, ut Porphyrogenita (61) narrat, et hi sunt, quorum tam in Transylvania quam Hungaria pluribus exposit saeculis in Diplomatibus mentio fit. Szegedy vero homines Liberos, et armis non aratro Regibus servivisse, atque exercitum Hungarorum unacum Siculis praecedere solitos fuisse tradit. Pagius a.) narrat: anno Christi nati 316-o Divum Theodosium in ambitu aedium monachorum aedificavisse templa, in quorum primo laudes Dei graeca lingua personabant, in altero Bessi sermone suo divina praeconia canebant, in tertio Armeni supplicabant, et in quarto Cacodemones exigebantur. Bessi hi non poterant

[60] а) *Аннали гуннів, дисерт. VI, § I та дисерт. VII, § 10.*

б) *Конспект історії Угорщини. Кн. 3 до 889 р.*

в) *Мілковія, т. I, стор. 89.*

г) *див. Мілковія, Бенке, т. I, 52.*

[61] а) *Т. 2, у Бенке Мілковія, том I, стор. 52.*

(60) а) *Annal. Hunnor. Dissert. VI. § 10.*

б) *Conspect. Hist. Hung. L. 3. ad annum 889.*

в) *Milkovia Tom. 1. pag. 89.*

д) *Vid. Milkovia Benkő Tom. 1. 52.*

(61) а) *Tom. 2. apud Benkő Milkovia Tom. 1. pag. 52.*

перші тоді далеко в Азії випасали стада, а про других і вісті ще не було. Уявляють собі сина перед батьком ті, які вважають, що біссени та печеніги є залишками Аттилових гуннів. Беоси, як я сказав, були відомі вже Овідію, а де блукали гунни, коли жив Овідій? Катона б), як йому властиво, не доводить, лише критично міркує: кумани є ті самі що кабари, кабари споріднені з хазарами, а ці з пацінацітами або біссенами утворили один народ і вони то під назвою куманів [62], то під назвою біссенів переселилися в Угорщину, всі вони є за походженням гуни. І так написав критик-історик. Поки хтось палає огнем націоналізму, бачить багато, чого не помічає спокійний дослідник, багато вірить, що інший відкидає. За часів вождя Фокса біссени під керівництвом Томізоби, від якого походить плем'я томів, прийшли в Угорщину і від вождя отримали 1021 р. землю для заселення біля Тиси. Аврелій називається бесси́ким вождем за походженням з Дакії а), в грамоті св. Стефана Тома називається графом біссенів. — Інший вождь біссенів називається Казар. Проти Саламона на боці Гейзи воюють біссени під своїм начальником, передає Золтан Туроц. [б] Звичайно ми ніколи не будемо знати походження біссенів, якщо будемо твердити, що вони відділені від русинів. Якби все це опівпало з історичною правдою. Тепер же (поговоримо) про давні зв'язки та об'єднання цих народів із іншими племенами, відомими в давнину.

[63] ПІЗНІШИЙ ЗВ'ЯЗОК ПЛЕМЕН

§ 35. Давнім історикам ставиться за провину велика помилка, що вони зовсім не враховували етнографію, ані не пробували поділяти на свої класи давні племена і вони зберігали казки про їх виникнення та зникнення. Геродот зга-

esse Hunni, tanto minus Magyari, nam priores tunc remote in Asia pecora pascebant, de postremis nec fama adhuc extitit, filium ante Patrem figurant, qui tradunt Bissenos, et Petsenegas Hunnorum Attilanorum reliquias esse. Bessi jam Ovidio, ut dixi, noti erant, et ubi Hunni vivente Ovidio vagabantur? Katona b.) morte suo non probat, sed tantum criticè existimat: Cumanos eosdem esse cum Cabaris, Cabaros cum Chazaris, et hos cum Pacinacitis seu Bissenis eandem Nationem effecisse, et jam sub Cumanorum, (62) jam Bissenorum nomine Hungariam immigravisse, omnes vero esse Hunnicæ originis. Et hæc ex critici Historiographi calamo promanarunt!! Dum quis aestu nationalismi exandescit, multa videt, quæ tranquillus indagator non cernit, multa credit, quæ alter rejicit. Tempore Foxi Ducis Bisseni Duce Thomizoba, a quo genus Thomoy descendit, venire in Hungariam, et a Duce ad Tibiscum obtinere terram inhabitandam 1021. Aurelius Dux Bessus natione e Dacia oriundus dicitur a.) in diplomate s. Stephani Thomoy Comes Bissenorum dicitur. — Alter Princeps Bissenorum Kazar adpellatur Contra Salamonem pro parte Gejzæ I. pugnant Bisseni sub suo principe Zoltan Thurócz tradit. b.) certe nunquam sciemus originem Bissenorum, si eos a Ruthenis distinctos dixerimus. Quo omnia si quidem fidei Historicae congruerent; nunc de antiquo nexu, et conjunctione horum Populorum cum aliis gentibus antiquitus notis.

[63] NEXUS GENTIUM ULTERIOR.

§ 35. Scriptoribus antiquis gravis error imputatur: eos Ethnographiæ nullam rationem habuisse, neque fuisse conatos, gentes antiquas ad suas redeigisse classes, et tenuisse con- et descensionis Fabulas. Herodotus admodum parum, Strabo plus memi-

[61] б) Історія вождів, стор. 479 і сл.

[62] а) Катона, Історія король., I, стор. 280.

б) У Катони 2, 334.

(61) b) Hist. Ducum pag. 479. et ss.

(62) а) Katona Hist. Reg. 1. pag. 280.

б) apud Katona 2.334.

дує дуже мало, Страбон (говорить) більше про зв'язок та взаємини племен, і таке неясне міркування набуло вже широкого розповсюдження. Якби наступні історики не занедбували наполягати на розпочатому, не виникли би були такі історичні неясності, але тому що історикам захотілося один і той же народ називати багатьма і різними назвами, навіть коли не відбулася жодна зміна осідку, однак змінена назва продовжувалася. Що дивного в тому, що племена подібно до безквіткових рослин створювалися, зникали і дуже незначні могли зберегти джерело походження. Звідси (бере початок) таке потаємне об'єднання народів та незнання їх. Неясність збільшується тим, що, починаючи з четвертого сторіччя, всі письменники намагаються відвести своє походження від синів та потомків Ноя і правдою та неправдою з ним поєднатися. Сперечалися про давність свого роду і наповнили поле історичної правди вимислами. Що дивного в тому, що історики, як слов'янські та інших [64] великих і малих народів, ба й сам вітчизняний Анонім, писар короля Бели, пішовши цим шляхом, вважали, що їх потомки будуть звертатися до них так само як до пророцтва і ніколи не виникне так невідячне потомство, яке б їх вірність взяло під сумнів і підкинуло критичі їхні вимисли. Тим більше похваля заслугували б сучасні вчені, якби вони змогли поєднати, будучи озброєні доводами древніх, сучасні племена з давніми, тоді не було б неясностей і суперечок, які звичайно втомлюють людський розум. Пану Степану Горвату слід би підняти на горі паннонській пам'ятник, триваліший за мідь, якби він з'ясував, що шляхетне угорське плем'я бере свій початок від знатних скіфів та жадливих партів. Із руським народом до такої великої справи приступити не бажаю, але все ж таки насмілююсь міркувати, чи не можна б поєднати слов'янське плем'я з мідійця-

nit nexus, et correlationis gentium, et jam magni usus est obscura haec innuitio, si subsequi scriptores non neglexissent insistere coeptis, tantae tenebrae historicae enatae non fuissent, sed quoniam placuerit scriptoribus, unam eandemque gentem pluribus, diversisque nominibus compellavisse, imo nulla intercedente mutatione sedium nomenclatio tamen mutata intercesserit, quid mirum, si gentes, velut plantae cryptogamae creabantur, interiebant, et paucae admodum filium originis retinere potuerant, inde sacra tanta Gentium confusio, et ignorantia, augebantur tenebrae per id, quod a saeculo 4. scriptores omnes origines suas a Noemi fillis, nepotibusque deducere, et per fas, et nefas se cum illis jungere satagebant, aemulabantur de antiquitate gentis suae, et repleverant commentis campum veritatis historicae, quid mirum, si tam slavici, alia. (64) rumque majorum, quam minorum etiam gentium Historici, ipse adeo Patrius Anonimus Belae Regis Notarius, hoc tramite processerit, existimabant illi: nepotes suos ad se velut totidem oracula provocaturos, et nunquam exsurrecturam adeo ingratam progeniem, quae fidem eorum in dubium vocaret, crysique subjiceret figmenta eorum. Tanto majori laude digni forent moderni eruditi, si testimonio veterum armati gentes modernas cum antiquioribus jungere quirent, cessarent, tunc obscuritates, et lites, ingenium humanum fatigare solitae. Dño Stephano cubraret: nobilem gentem Hungaram a generosis Scythis, et formidabilibus Parthis originem trahere, ego cum gente Ruthena tam grande opus adgredi nolo, sed tamen reflectere audeo, an non cum Medis gens slavica jungi quiret? An non la-

ми. Чи цей широкорозповсюджений народ не завдячує своє походження мідійцям? Вже багато письменників це відмітило, але доводами жодний не підтвердив цю думку. Хто буде заперечувати, що слов'янське плем'я, напевно перед тим не в лісах розповсюджене на зразок тварин, об'єдналося в мовну та збройну спільність, але воно повинно було походити від племені [65] вже до того облагодоженого, що такі славні і могутні мідійці не могли нараз зникнути. Бо племена ніколи не зникають, щоб не залишити по собі сліди свого існування, таким чином, ми повинні вважати, що одіноко мідійці були настільки нещасливими, щоб їх сім'я зникло з поверхні землі. Коли це не може бути доведено, то тим менше (не можна довести), що слов'яни вирости нараз із землі від стовбура і сімени. Спробуємо поміркувати, чи слов'янське плем'я без предків, а мідійці без поміжків, не є одного і того ж роду.

§ 36. Страбон, ґрунтовний історик свого віку, ясно вчить, що мідійці були племенем фракійським, або як він сам виразився: «мідійцями племені Фракії». а) Він відмічає, що фракійці і мідійці є того ж походження. Він же прохи далі в той же главі розміщає бесів і мідійців біля Істра. Та й Катанчич у своїй записці ясно вчив, що фракійці є слов'янського походження, а бесси їх гілка. Геродот (гл. 5) доводить, що сігини та генети були поселенцями мідійців, тільки він не показує час, коли ці поселення відбулися, сам відверто визнає, що на протязі довгого часу може все трапитися. б) Той же

tepatens natio haec Medis suam debeat originem? Jam plures scriptores id innuerant, sed nullus opinionem fulcivit testimonio. Gentem slavicam certe non in sylvis more ferarum antea divagatam, coaluisse in consortium linguae, et armorum, sed debuisse eam a gente (65) jam antea culta processisse, at nec Medos adeo claros, et potentes ad semel interire potuisse quis negabit? Gentes enim nunquam evanescent, quin vestigia suae existantiae relinquant, itaque Medos unicos adeo infelices esse existimare debemus, ut semen eorum de terrae superficie evanisset? cum id supponi nequeat, tantominus slavos absque stipite, et semine ad semel e terra prorupisse, an non gens slavica antenatis; Medica nepotibus carens eadem sit progenies? meditari conemur.

§ 36. Strabo diligens sui aevi Historicus clare docet: Medos fuisse gentem Tracicam, seu quod idem est per verba sua: Medis Traciae genti. а.) Traces et Medos ejusdem fuisse originis innuit. Idem paulopost eodem capite Bessos, et Medos ad Istrum locat, ast et Katanchich in suo Commentario clare docuit: Traces esse originis Slavicae, Bessos vero eorum ramum. Herodotus Cap. 5. Sigynos, et Henetos esse Colonos Medorum perhibet, non capit tamen tempus, quando hae Coloniae fuissent factae? ast intra longum tempus omnia fieri posse ipse ingenue fatetur б.) idem

[65] а) Кн. 7, стор. 368.

б) Слова Геродота, що сігини чоловіки носили одяг мідійців, що їх кордони найближчі до генетів, що вони також називали себе поселенцями мідійців. Якщо хтось не хотів би із одягу роботи висновок про належність сігинів до роду мідійців, повинен все-таки роботи висновок із частки «також», яка підтверджує, що сігини і фракійці були поселенцями мідійців.

(65) а) Libr. 7. pag. 368.

б) Verba Herodoti Sigynos homines veste Medica utentes, horum fines proxime accedere Nenetos, eos quoque se colonos Medorum dicere. Si quis ex veste ad Sigynorum genus Medicum nollet concludere, debet tamen concludere ex particula quoque, quae innuit Sigynos et Traces esse Medorum Colonos.

Геродот відносить до мідійців будинів та мелануленів [66], а сарматські племена біля Дону, кн. 1, стор. 21 та кн. 4, стор. 111. Страбон об'єднує беосів, мешканців Гема, з мідійцями, а будини, меланхлени та беоси були фракійські або сарматські племена. Пліній також ясно говорить, що фракійці є потомками мідійців а), навіть іде далі і біля Дону розміщує потомків мідійців, названих яксамайти (якся маєте), перераховує багато гілок цього народу, між якими сармати б), адже за часів Плінія сармати і фракійці вважалися за потомків мідійців. Не менш сміливий, як попередні, аргумент дає нам Діодор Сіцилійський, який ясно говорить, що скіфи є вихідцями в Мідії і поселилися біля Дону. Ці народи називаються савроматами, вони з часом зміцнили і спустошили всю Скіфію, а після того як всіх переможених повибивали, зробили її всю безлюдною (всю спустошили) в). Що може бути яснішим від цього доводу і хто може бажати ясніших даних від темної давнини? Звичайно той, хто грунтовніше міркує над вищезгаданими фактами, повинен прийти до висновку, що мідійці, які численно [67] зросли, або з інших домашніх незгод, або збройною силою примушені були вигнати поселенців. Діодор розповідає, що мідійці переселилися із-за великої кількості горобців, які спустошали посіви а), і, таким чином, поклали початок сарматській імперії. — Уже між вченими, за винятком окремих, є погодження, що сармати згідно з Мелом Помпонієм були поділені на багато гілок, а саме, алани, роксолани б), язиги, мстанаста та анти. До цього ми повинні додати, що ці язиги були земляками роксоланів або руслав'янів. Впливає це з того, що за свідченням Дона Касія в) на умовах миру домовилися про свободу торгівлі на спілкування з роксоланами, напевно лише на тій підставі, що були

Herodotus Budinos, et Melan- (66) chlenos (gentes circa Tanaim Sarmaticas) ad Medos refert L. 1. pag. 21. et L. 4. p. 111. Strabo Bessos Haemi adcolas conjungit cum Medis, sed Budini, Melanchleni, et Bessi erant Tracicae, vel Sermaticae gentes. Plinius quoque clare loquitur Tracesse soboles Medorum a.) imo ultro progreditur, et ad Tanaim locat Soboles Medorum dictos Jaxamaites, (якся маєте) enumeratque plures ramos hujus populi, inter quos Sarmatae b.) ergo temporibus Plinii Sarmatae, et Traces pro Medorum nepotibus habebantur. Non minus forte, quam superiora suppeditat nobis argumentum Diodorus Siculus, qui clare docet: Scythas ex Media Coloniam eduxisse, et ad Tanaim illocasse, cujus populi Saurmatae vocantur, qui tractu temporis viribus aucti totam Scythicam devastarunt, et omnibus, quos debellavere internecio- nem deletis, totam prope desolavere c.) quid ergo clarius hoc testimonio? et quis clariora data ab obscura antiquitate desiderare potest? Certe uberius pensans supra allata rationum momenta convinci debet: Medos numero (67) auctos, aut aliis domesticis malis, aut armorum potentia coactos colonias emisisse. Ipse Diodorus narrat, Medos ob copiam passerum sata devastare solitorum emigravisse a.) taliterque Sarmatici Imperii originem praebuisse. — Jam vero apud eruditos paucis demptis convenit: Sarmatas secundum Melam Pomponium in plures ramos fuisse divisos, e quibus Alani, Roxolani b.) Jaziges Metanastae, et Antes fuisse, ast itidem admittere debemus: hos Jaziges fuisse populares cum Roxolanis, seu cum Russlavjanis, exinde patet, quia secundum testimonium Dionis Cassi c.) iidem Jaziges conditionibus pacis stipulaverunt libertatem commercii, et versationis cum Roxolanis, certe non alio ex fine, quam quod Roxolani eorum congenerationales essent:

[66] а) Кн. 4, гл. II.

б) Кн. 6, гл. 7.

в) Том I, стор. 137, № 90.

[67] а) Том I, стор. 196, № 114.

б) Мені здається, що тут скрита наз-

(66) а) Libr. 4. c. 11.

б) Libr. 6. c. 7.

в) Tomo 1-o pag. 137. N 90.

(67) а) Tomo 1-o pag. 196. N 114.

з ними споріднені. Пліній так само разом розмищає гетів, даків, сарматів, аланів та роксоланів г) і розглядає їх як одне і те саме [68] плем'я. Не слід нехтувати доводом, взятим із мови. Як засвідчує Геродот, Кіра годувала груддю собаку, мовою мідійців названа *спака*, адже якщо мідійці називали собаку *спака* а), хто не бачить, що тут скривається собака. Всі русини називають пса жіночої статі *собакою*, а те, що О випало, і замість Б вжито П зовсім нічого не значить, бо відомо, що у східних (народів) не було колись голосних, користувались тільки приголосними, а заміна губних іншими звуками дуже часто, таким чином, мідійці так як слов'яни пса називали *собакою*. Цар мідійців називався *Кіаксар*, що зрештою може бути зведено до «Кій Цар». Кій у слов'янській (мові) означає дрючок, булава; *бузогань* (булава), а цар — *рекс* (цар). Це дивно, що царі давніх користувалися подібним поїменуванням, бо називали себе *ведмедями*, *вовками*, *битчами*. Самі уторці визнають, що *хаганум* не що інше як «чакань» (кирка), чому ж тоді не міг називатись *бузогань*, що дорівнює кій? У Діодора читаємо, що у саксів панувала Царіна (Царина), тобто дружина царя. Другого царя мідійців називає *Аспада* б), який не що інше як «Господь» пан або «господар» пануючий, принаймні приголосні С. П. Д. свідчать про слов'янське поїменування [69]. Не бажано пояснювати численні слова мідійців, розсіяні у Геродота та Страбона. Сама назва, якою перед тим користувалися мідійці, свідчить про те, що природа та ім'я їх є слов'янськими. За свідченням Діодо-

*Plinius aeque Getas, Dacos, Sarmatas, Alanos, et Roxolanos simul locat d.) et pertractat qua unam eandemque (68) gentem, accedit non contemnendum argumentum ex lingua desumptum. Teste Herodoto Cuminum lactabat Canis, Medica lingua Spaca nominata, ergo si Medi vocabant canem spasa? a.) quis non videt hic latere sobaka sobaka. Rutheni omnes canem faeminam vocant sobaka, quod o emanserit, et in locum B adhibeatur Littera П nihil prorsus obstat, nam scimus orientales vocalibus olim caruisse, solummodo radicalibus usos fuisse, et permutatio labialium in vocibus alienigenis admodum frequens est, ergo Medi ita sicut Slavi Rutheni canem **szobaka** vocarunt. Rex Medorum vocabatur *Kyaxar*, quod absque violentatione sinit se zeduci *Kijczar*, Кій царь. *Kij* in slavico denotat fustem, clavam, *buzogány*, *czarj* autem Regem, nec mirum simili nomenclatione Reges antiquorum unos fuisse, nam et ursos, luppos(!), flagela se nominavisse, ipsi Hungari recognoscunt *chaganum* nihil aliud esse quam *csákány*, et cur non *buzogány*, quod aequivalet *Kij*, nominari potuerit? Apud Diodorum legitur: apud *Saccos* Reginam *Zarina* (Царина) id est Regia Coniunx, imperavisse. Alterum Regem *Medorum* *Aspada* adducit b.) qui nihil aliud est, quam *Gospod* Dominus, vel. *Gospodary* Regnans, saltem radicales Litterae c. п. д. nomenclationem slavica[m] [69] produnt. Plura vocabula Medica apud Herodotum, et Strabonem sparsa nolo explanare. Ipsum nomen, quo antea utebantur Medi probat naturam, et nomen eorum esse sla-*

ва «русь» і поєднано (з ним) «слав'ян», якби хтось сказав: руски-славяне, спотворено роксолани.

в) Кн. 71.

г) Кн. 4, гл. 12. Гети — по-грецьки, по-римському — даки, інакше — сармати, потім алани та роксолани, а язигам виділяє гірську частину біля Тиси.

[68] а) Кн. I.

б) Том I. стор. 148.

(67) б) Mihi videtur hic latere nomen ruscum, et slavicum junctum, quasi dicas: ruscis-slavicis corrupte roxolani.

с) Libr. 71.

д) Libr. 4. c. 12. Getae Graecis, Romanis Daci, alias Sarmatae mox Alani et Roxolani, et Jazigibus montanam partem ad Tibiscum dat.

(68) а) Libr. 1.

б) Tom. 1. pag. 148.

ра Мідія позначається багатьма назвами, кн. 18, стор. 261, але, зокрема, за свідченням Геродота мідійці перед тим називалися арії а), за Плінієм ареати б), чи тут не прихована слов'янська назва Арес, Марс, бог війни? Адрже мідійці перед тим називалися марціями, або такий народ, який вважав Марса за найвищого бога. Аміан Марцеллін в) засвідчує, що алани мали одинокого бога Гладія (слов'янському «меч»), і встромленого в землю умоляли як бога, адрже поименування меди г) походить від слова меч «меч» або народ, який обожає гладія, що на їхній мові означає меч, і тому назвав себе мечі-меди (мідійці). Прок виразив значення слова через арес, бог війни, або мечи, і назвав (іх) ареатами. Таким чином, назва мідійців є слов'янською. Але прослідкуймо дальший зв'язок між мідійцями, аланами, мессагетами та слов'янами. Що алани були потомками мідійців відомо від Діонісія із Хараки, який у першому сторіччі зробив згадку про аланів і назвав їх спорідненими з роксоланами. Проккопій Цезар називав аланів готичним народом, але слід читати гетичним, тому що тоді вважалося, що готи і гети той самий народ, і, щоб відрізнитися від дунайських гетів, називалися массагетами або великими гетами. Зрештою з вищезгаданого [70] відомо, що роксолани і гети слов'янський народ, отже массагети є також слов'яни, які за свідченням Аміана, як вище було сказано, пізніше обрали назву аланів і були розміщені біля Дона, де знаходилося поселення мідійців, яке витіснило пізніше скіфів із Європи, і дало назву Сарматії. Таким чином, ніяк не можна втратити нитку розповіді, якщо визнаю, що мідійці мали потомків массагетів, які називаються алани або савромати, а споріднені з савромата-

vicum, teste Diodoro Media insignitur nominibus multis Libr. 18, pag. 261, sed signanter Medi teste Herodoto antea vocabantur Aarii a.) secundum Plinium Areates b.) an non hic lateat nomen slavicum? *Ἄρης* Mars, Deus Belli ergo Medi antea vocabantur Martiales, seu talis populus, qui Martem pro summo Deo agnovit. Amianus Marcellinus c.) testatur Alanos unicum Deum habuisse Gladium (slavice меч) et infixum terrae adoravisse tamquam Deum, ergo nomenclatio Medi d.) provenit a voce mets, меч, gladius, seu populus, adorans gladium propria lingua mets dictum, et ideo cognominavit se Metsi = Medi. Proculus sensum vocis expressit per *Ἄρης* Deum Belli, seu gladium, et vocavit areatés. Ergo nomen Medorum est slavicum. Sed prosequamur ulterius nexum inter Medos, Alanos, Massagetas, et Slavos. Alanos nepotes Medorum fuisse constat ex Dionysio Characensi, qui primo saeculo mentionem Alanorum injicit, et nominat eos, Roxolanis congenerationales. Procopius Caes. nominat Alanos Gothicum populum, sed legatur Geticum, quia tunc Goti, et Getae eadem natio esse censebatur, et ut distingvantur a Getis Danubianis; Massagetae, seu magni Getae appellabantur, ast ex superio (70) tribus constat: Roxolanos, et Getas esse nationem Slavicum, consequenter etiam Massagetas esse Slavos, qui teste Amiano ut superius dictum, exposit Alanorum nomen sortiti, et locati erant ad Tainaim, quo Medorum Colonia posita fuit, quae excidit postea Scythas ex Europa, et nomen dedit Sarmatiae. Itaque nequaquam filium narrationis perdidisse valeo, si assero; Medos habuisse posteros Massagetas, qui Alani, et Sauromatae nominantur, Sauromatarum vero congenerationales esse: Traces, Mysos, Getas, Dacos,

[69] а) Кн. VII, стор. 195.

б) Гл. 4, 12.

в) Историк IV сторіччя, кн. 21, гл. 2.

г) У жодному випадку не від Мадаї, сина Яфета, як твердить Бардошші, стор. 164, та сл.

(69) а) Libr. VII, pag. 195.

б) Cap. 4. c. 12.

в) IV saeculi Scriptor Libr. 21 cap. 2.

д) nequaquam a Madai filio Japheti ut Bardossy contendit. id. pag. 164 et ss.

ми е: фракійці, мізи, гети, даки, язиги та інші народи слов'янської мови. Однак, ясно також, що алани споріднені з гетами: «бо Максимін, родом гет, пише Капітолін, вшанував аланів як своїх земляків». Таким чином, якщо Максимін любив аланів як своїх співгромадян, впливає, що вони були того ж походження і мови, що і гети. Якби алани та массагети були турками, гетський начальник не визнав би їх за своїх співгромадян. Нема потреби довше зупинятися на цьому питанні, неупереджений читач легко помітить, що я поставив не безпідставну тезу, а саме, що слов'яни походять від давніх мідійців.

Коли і як відбулося це переселення племені у різні сторони світу? Це питання не може бути вирішене точним розрахунком, однак я допускаю, що первісне місце перебування слов'янського племені було в Азії, звідки всі племена розійшлися, одна частина поступово численністю збільшилася, перебравшись через Чорне море, заснувала поселення у Фракії, а пізніше, коли плем'я розмножилось, заселили лівий берег Дунаю. Одні називаються фракійцями, другі — гетами, треті — мізами, інші — іллірами і т. д. Інші взяли напрям на північ і, поселившись за Доном, називаються гетами, але, щоб відрізнитися [71] від інших гетів, називаються **массагетами**, тобто великими гетами. Царця їхня Томира (то мір, це мир або мироносна) дає забити Кіра. Томира — назва слов'янська, яка часто вживалася у руських і слов'ян: Владимир, Самомир, Мумир. Не слід недооцінювати також свідчення Прокопія, який розповідає про слов'ян, що вони живуть так, як массагети, скромною їжею, зовсім так як тамті. а)

Із вищесказаного впливає такий розподіл племен. Мідійці або арійці як основа, звідси **массагети, албани, алани, сармати** із своїми гілками, а саме, **кімерійцями, роколанами, язигами, бесса-**

Jaziges, et alios populos slavici labii. Ast itidem Alanos congenerationales esse Getis patet: Maximinus enim genere Geta, Alanos velut suos compopulares muneribus affecisse scribitur per Capitolinum. Si ergo Maximinus, Alanos qua suos compopulares diligebat, sequitur eos fuisse ejusdem cum Getis originis, et labii. Si Alani, et Massagetae fuissent Turcae, a Geta Imperatore, velut sui compopulares, agniti non fuissent. Non est opus diutius immorari huic demonstrationi, impartialis Lector facile perspecturus est: me non vanam posuisse Thesim: Slavos ab antiquis Medis descendere.

Sed quandonam, et quomodo emigratio haec gentis evenisset ad diversas orbis partes? Quaestio haec calculo securo superari nequit, suppono tamen Slavicae Gentis originariam sedem fuisse in Asia, inde omnes Gentes promanarunt, sensim multiplicata turba partem unam Ponto Euxino trajecto Colonias fecisse in Tracia, ac tardius, et hic multiplicata Gente, sinistrum latus Danubii occupasse. Alii nominantur Traces, alii Getae, alii Mysi, alii Illyri etc. Alii versus septemtrionem tendebant, et ultra Tanaim consistentes, nominantur Getae, sed ut Distin — (71) gvantur a reliquis Getis Massagetae id est Magni Getae vocabantur. Horum Regina Tomyris (То мір haec pax seu pacifica) Cyrum occidi fecit. Tomyris nomen slavicum, quale apud Russos, et Slavos frequens fuit Владимир, Самомир, Мумир. Non contemnendum etiam testimonium Procopii qui de Slavibus agendo narrat: eos ita vitam ducere sicut Massagetas victu arido, toti sicut illi a.)

Ex praedeductis sequens exurgit Gentium Classificatio. Medi, aut Arii tamquam radix: exinde **Massagetae, Albani, Alani, Sarmatae** cum suis ramis, utpote Cimeriis,

[71] а) Прокоп. кн. 3, гл. 14.

(71) а) Procop. Libr. 3. c. 14.

положення місцевості, за часів Богемії аж по річку Прут і, тому що ні той ні другий не пам'ятає, коли гети зайняли ці краї, можна зробити лише такий висновок, що вони були первісними мешканцями цих країв, а племя ігінів є одне і те ж із гетським. Здається однак, що вже біля середини першого століття після народження Христа германські народи увірвалися з другого боку Лаби в Богемію і Австрію, зайняли їх оселі, бо Тацит біля 50 р. після Христа згадує на цих місцях квадів та маркоманів, а сарматів робить їхніми союзниками проти Вібулла, короля гермундів. [74] Потім уже постійно згадують квадів та маркоманів. Арій, який жив за Марка Антонія, доводить, що квади і маркомани, кельтські племена, вже зайняли західну частину гетського краю або Богемію, Моравію і якусь частину Угорщини і тільки після них розміщує язигів кн. I, а пізніше за Марка Аврелія панування квадів і маркоманів поширилося аж по річку Граф, однак ні в якому разі вони не винищили гетів, первісних мешканців, навіть можна припустити, що користувалися їхньою допомогою, і так в Богемії як і в Моравії та в частині Угорщини тепер існують слов'янські племена, прихід яких не відмічається. Таким чином, можна з впевненістю припустити, що західну частину володіння гетів, заселену германами, з первісним племенем рівночасно тримали, тому завжди згадувались два народи, квади — як германи, і маркомани — первісні гети, а східно же заселяли самі гети, але вже за часів Плінія між Тисою і Дунаєм аж по Карпати різною назвою називались сармати, язиги, які нізвідки не прийшли, але були давніми мешканцями. Птоломей називає язигів метанастами, але ані він не ставить їх як прийдів на те саме місце, а саме, між Дунаєм і Тисою та Карпатами, так що [75] гетська провінція від за-

possederant inde a sylva Hircinia, seu Bohemia, moderna Vienna, Moravia, et deorsum Istri usque Pruth fluvium, et cum nec ille nes alter meminerit, quandoam Getae oras has occupaverint, nihil aliud concludi potest, quam eos esse primitivos incolas harum partium, et Gentem Sigynarum eandem esse cum Getica. Videntur tamen jam circa medium saeculi 1-i post Christum natum Germani populi ex altera parte Albis ad Bohemiam, et Austriam irrupisse, ac sedes eorum occupasse, nam Tacitus circa 50. annum post Christum Quadorum, et Marcomannorum his in partibus meminit, et Sarmatas eorum socios armorum facit contra Vibillum Hermundorum Regem. (74) Quadorum, et Marcomannorum jam ex post continua est mentio: Arius sub Marco Antonio vivens: Quados, et Marcomannos Celticas gentes occidentalem partem Geticae Regionis, seu Bohemiam, Moraviam, et partem quandam Hungariae jam occupavisse parhibet, et dumtaxat post hos Jaziges locat L. 1. et tardius sub Marco Aurelio scilicet usque ad Granum fluvium Quadorum, et Marcomannorum Regnum extendebatur, nequaquam tamen Gates primitivos incolas excidisse vel ideo supponendum est, quod auxilio eorum usi sint, et tam in Bohemia, quam Moravia, et Hungariae parte gentes Slavicae actu existunt, quarum immigratio non assignatur. Supponi i taque tute poterit: occidentalem partem Getarum Regni per Germanos occupatam cum primitiva gente in simul tenuisse, ideoque semper duas nationes nominatas fuisse; Quados utpote Germanos, et Marcomannos primitivos Getas, orientalem vero solos Getas retinuisse, sed jam Plinii tempore diverso sub nomine, utpote inter Tibiscum, et Danubium usque Carpathum, Sarmatas Jaziges esse nominatos, non aliunde advenas, sed veteres incolas. Ptolomeus, Jaziges Metanastas compellat, sed nec Is, qua advenas, ad eundem locum ponit, scilicet inter Danubium, Tibiscum, et Carpathum ita, ut jam (75) Getica Provincia ab occidente

ходу Квадія і Маркоманія, від Грана ж по Прут та устя Істра мала три назви: Язигія, Дація і Гетика.

Щоправда грецькі та римські історики звикли згадувати лише ті війни, які стосувалися імперії, і дозволяли вільно в свою чергу покоряти чужоземні народи, тому могло легко трапитися, що сармати напали на гетів, без того, щоб історія був переданий спогад про битву. Деякі вважають, що це трапилось, поки сармати не рушили з місця скіфів (80 років перед Христом), інші — після падіння Берелісти, короля гетів. Але хай пригадають ті, хто це твердить, якщо похід сарматів у Скіфію, щоб їм знову нагадати, та інші менші зміни не пройшли мовчанням, як можна припустити, що їхню увагу обійшло таке переселення і заселення такої країни, яка знаходиться між Карпатами, Дунаєм, Граном і Тисою? Уже значно скоріше римляни оволоділи Паннонією, таким чином така велика кількість варварів, яка переселилася в їх сусідство, легко могла би була пробудити страх. Страбон, найвидатніший історик свого часу, не пропустив би був відзначити, якби вторгнення язигів відбулося за часів Юлія або Августа. Після нього ані Пліній, ані Птолемеї, ані жодний інший не згадує, що язиги прийшли сюди від Азовського моря. [76] Слушне спостереження Катанчіча на стор. 68: Якщо язиги повинні були прийти зі сходу, повинні би були напасти на даків і їх загнати, та й не від заходу, тобто від Дунаю, рухатись на схід і заселяти край, або якби так було зроблено, яким способом могли би були даки, яких із одного боку тиснули сармати, а язиги, їхні споріднені, — з другого боку, зберегти своє існування і бути до того ще й погрозою римлянам? Хіба припустимо, що племена можуть падати з неба, або з невідомого світу несподівано з'явитись. Ми знову мусимо зробити висновок: так як гети є тими самими що й даки, так само язиги з даками є рівно ж гети. Це співпадає з свідченням

Quadia, et Marcomania, a Grano vero usque Pruth, et ostia Istri tria nomina praeseferat: Jazigia Dacia, et Gethica. Verum quidem est Graecos, et Romanos scriptores dumtaxat eorum bellorum mentionem facere solitos esse, quae Imperium tangebant, et barbaras nationes libere invicem debellare permisisse, hinc facile evenire potuerit, ut Sarmatae Getas invaserint, sedesque eorum occupaverint, quin Historiae mandata fuisset memoria belli. Nonnulli existimant: id factum fuisse, dum Sarmatae Scythas (80. annis ante Christum) loco movissent, alii post casum Berelistae Regis Getarum. Ast recogitent, qui id asserunt, si Sarmatorum missionem in Scythiam, velut a se remonerem, aliasque minores mutationes silentio non praeteriverint, quomodo supponi posset: tantam immigrationem, et tantae plagae, qualis est inter Carpathum, Danubium, Granum, et Tibiscum occupationem attentionem eorum effugisse? Panoniam jam per prius tenuere Romani, et Danubius fuit limes, facile itaque metum excitare potuisset tanta copia barbarorum, in suam viciniam immigrans? Strabo diligentissimus sui temporis Scriptor, non neglexisset praenotasse, si Jazigum irruptio, Julii, aut Augusti temporibus evenisset. Post eum nec Ptolomeus, nec ullus tradit Jaziges a Palude Meotide huc (76) adpulisse, et certe observante Katanchichio pag. 68: Si ab oriente debuissent irrupisse Jaziges, a fronte Dacis debuissent adgredi, et removere, non vero ab occasu, a Danubio scilicet removisse versus orientem, et soli consedissee, aut si ita factum fuisset, qua ratione Daci a Sarmatis ab una, et Jazigibus eorum cognatis ex alia parte pressi, suam existentiam tueri, et Romanis adhuc terrori esse potuissent? ut adeo nisi Gentes de Caelo dilabi, aut inscio orbe ad semel exurgere posse supponemus, recognoscere debemus: sicut Getas eosdem esse cum Dacis; ita Jaziges cum Dacis pariter Getas esse. Convenit id cum Leonis Sapientis testimonio, qui Batriam Slavorum trans Danu-

Леона Мудрого, який поєднує слов'янську Батрію з задунайським краєм, а) Самі угорці застали на цих місцях не інше плем'я ніж слов'янське. Це засвідчують як всі історики, так різні грамоти, а також сліди, які збереглися ще до наших днів щодо заснування Угорщини. Про все це розповімо, коли піде мова про прихід угорців. Тепер [77] тільки на те звернім увагу, чи первісні мешканці гети, даки та язиги залишилися на своїх первісних поселеннях? Чи вони відстояли всі зміни настільки, щоб зберегти свої поселення і національність до приходу угорців, що стане яоним із історії, яка коротко додається, тих вародів, зокрема, спочатку даків або гетів, а потім язигів.

ІСТОРИЯ ГЕТІВ

§ 38. За часів Філіппа, царя Македонії, у гетів царював Афей, на якого напали його споріднені істрини. Він звернувся за допомогою до Філіппа і дав йому надію на усиновлення. Македонці прийшли на допомогу, але коли суперник, вождь істриянів, раптово помер і небезпека війни минувала, він відправив без нічого македонців, заперечив, що мав потребу або в допомозі, або необхідності в усиновленні, оскільки він має достатньо сил проти ворога, а в наслідники має сина. Філіпп, ображений такою поведінкою ворога, залишивши Візантій, із сином Александром рушив проти гетів. Та гети напоголові прийняли небажаного гостя і погано поступили, однак Філіпп за допомогою воєнних хитроців вийшов не пошкодженим, ще й відвів з собою стадо і жінок, а також дітей як добиччу. а)

[76] а) Дивись Коллар Краса королівства угорського. Відень, 1783. Порівняй також Катанчіна на багатьох місцях.

[77] а) Див. Фрейнсен, доповнення Куртія кн. 1, стор. 22. Видання Штудгарт, 1829.

bianam plagam perhibet. a.) ipsi Hungari non aliam gentem, quam Slavicam his in sedibus, deprehendere; testantur id tam Scriptorum omnes, quam Diplomata varia, et actu adhuc in constitutione Hungarica remanentia. Haec omnia demonstraturi sumus, ubi de adventu Hungarorum sermo instituetur. Nunc (77) solum videamus an incolae primitivi Getae, Daci, et Jaziges perstiterint in primitivis suis sedibus? restiterintne omnibus vicissitudinibus ita, ut suas sedes et nationalitatem conservaverint usque adventum Hungarorum, quod patebit ex eorum populorum Historia, breviter adnexa, signanter primo Dacorum, seu Getarum, ac demum Jazigum

HISTORIA GETARUM.

§ 38. Tempore Philippi Macedoniae Regis regnabat apud Getas Atheas, qui a congenerationalibus suis Istrianis armis pressus, pro auxilio confugit ad Philippum, eique spem adoptionis pollicitus est. Aderant Macedones auxilio Getis, ast aemulo Duce Istrianorum fatis functo, et belli periculo evanescente, Macedones vacuos remisit, negavitque se, seu auxilio, seu necessitate adoptionis eguisse, siquidem adversus hostes sufficientes vires, et in successionem filium haberet. Hac Barbari procedura offensus Philippus omisso Bisantio cum filio Alexandro contra Getas movit. Ast Getae parati exceperunt ingratum hospitem, maleque tractarunt, stratagemate tamen bellico non modo salvus evasit Philippus; ast etiam pecora, et faeminas, atque proles instar praedae secum abduxit a.) aliud nihil ideo acceptum,

(76) а) Vide Kollár Amoenitates Regni Hungariae Vind. 1783. Confer etiam Katanchich pluribus in locis.

(77) а) Vide Freinseni supplement. Curtii Libr. 1. pag. 22. edit. Stuttgartard. 1829.

Іншого нічого було взяти, [78] тому що гети вважали бідноту за вигоду життя, задоволені були щоденною їжею. Але коли треба було перейти через землю трибаллів, ці вимагали частину добичі. Поки Філіпп вів переговори з трибаллами, грецькі наємники, які служили в таборі Філіппа, важко переносячи зменшення добичі, піднімають бунт. У цьому заколоті добичу розхвачують частково гети, частково трибалли, сам Філіпп поранений у стегно, коли кінь був убитий, упав на землю, без сумніву загинув би, якби його лежачого Александр щитом не захищав, одних, що нападали, вбивав, інших погнав. Батько, врятований відданістю та мужністю сина, назавжди залишився кульгавим а). Після смерті свого батька 330 року перед Христом [79] Александр, маючи намір відомстити ганьбу обох, вирішив приборкати гетів і, перемігши фракійців, яких зустрів по дорозі, перейшов через гору Гем, нападає на трибаллів, король яких Сірм (Сірмой) не міг робити опір, шукав спасіння на острові Певцен і знайшов. Александр, залишивши боязливого ворога, на звідусіль роздобутих човнах і шкіряних мішках переправив через Дунай і піхоту і кінноту а) під покровом ночі та посівів, які закривали переправу, зі сходом сонця появляється перед царською палатою гетів. Гети налякалися і тому більше турбувалися про жінок та дітей, ніж про захист домівок, таким чином, посадили

[78] quia Getae paupertatem inter com-
moda vitae censuere, victu quotidiano
contenti. Ast cum per terram Triballorum
transeundum fuisset, hi partem praedae
postulavere. Tractante eatenus Philippo
cum Triballis, Graeci mercenarii milites
in Castris Philippi servitutes aegre feren-
do seram praedam imminui, seditionem mo-
vent. Quo in tumultu partim Getae, partim
Triballi praedam diripiunt, ipse Philippus in
femore sauciatus, occiso equo terrae alli-
sus, indubie periisset, nisi Alexander ja-
centem clipeo periisset, irruentes alios
occidisset, alios in fugam egisset. Salvatus
quidem Pater pietate, et virtute filii,
mansit tamen semper claudus. a.) Alexan-
der ante Christ. 330 post mortem Patris
sui (79) utriusque ignominiam ulturus, Ge-
tas domandos statuit, et obvii Tracibus
victis, montem Hemum transiens, Tribal-
los adoritur, quorum Rex Syrmus (Syr-
moj) resistendo impar, in Insula Peucen
salutem quaesivit, ac invenit. Alexander
omisso timido hoste, accersitis undique
Lintribus, ac Utribus, tam equites, quam
pedestres per Danubium traduxit a.) (te-
nebris nocturnis, ac segetibus transitum
protegentibus sole illucescente ante Re-
giam Gatarum comparet. Expavere Ge-
tae, et ideo magis de uxoribus, ac proli-
bus, quam domiciliis defendendis solliciti
erant, itaque impositis equis, quot pote-
rant faeminis, ac prolibus, cuncta hostibus

[78] а) Ця вада Філіппа врятувала Алек-
сандра від смерті, бо коли на ве-
сільлі Александр кинув келих до
батька невісти Аттала, Філіпп
напав на сина мечем і убив би
його, якби, кульгаючи, не спітк-
нувся.

[79] а) Говорять, що Александр із-за від-
сутності суден залишив Певцен
недоторкнутим, але здається, що
це не відповідає дійсності. Якщо
він міг переправитись через весь
Істр з наміром напасти на гетів,
тому я вважаю, що Александр
недооцінював Сірма і тому напав
на гетів.

(78) а) defectus hic pedis Philippi salvavit
a morte Alexandrum, nam dum
occasione nuptiarum, Patri sponsee
Attalo poculum Alexander allisisset,
Philippus ense insecutus est filium,
quem et occidisset, ni claudicans
pes tardus fuisset.

(79) а) Narratur quidem Alexandrum ob
defectum Navigiorum Peucen in-
tactum reliquisse, ast id contradic-
torium esse videtur, si potuit
transmeare integrum Istrum Getas
adorsurus? ideo existimo Alexan-
dram vilipendisse Syrmum, et ita
Getas adorsum esse.

на коней, скільки було можна, жінок і дітей, інше залишили ворогам. Александр зненацька захопив місто і до основи зруйнував, знайдену добычу забрав, а щоб гети, зібравшись силами, не відомстили за сміливість, ще того дня, залишивши місто гетів та лівий берег Істра, як переможець швидким [80] походом поспішив назад у табір і там прийняв послів як від Сірма, так і від германів. а) Коли Александр В. звернув свою увагу на схід і залишив захід у своєму положенні, гети повністю пішли війською на Германію. б) Лізімах, якому після передчасної смерті Александра випадково припала Фракія, без сумніву, маючи намір розширити свої кордони, 283 року до Христа виповів війну Дроміхиту, царю гетів, але був позбавлений не лише перемоги, але й свободи, лише із-за людяності царя гетів відпущений на волю. в) Десять років після галли, які мали намір напасти на Македонію, погнали гетів. г) Той же Юстин повідомляє, що в битві проти бастарнів д) вони (гети) зазнали ще більшої ганьби за царя Орола (Орел). Після того повсякденно міцніла назва та слава гетів, [81] внаслідок чого почали вже надолужувати римлянам, Дідій примушував їх залишитись у межах Фракії, але тому що це нічого не помагало, Друз визначив для них Дунай кордоном. Тому що всі ці не чинили опору, гети нападали на кордони римлян, внаслідок чого Курію, переправившись через Дунай, 60 року до Христа напав на Дакію, але, побачивши темні ліси, поспішив назад, поки Лукулл, жорстоко розгніваний на гетів, пройшов аж по Дон і триумфував над Мітрідатом. а) Але Береліст, цар гетів, взявши в союзники по зброї народи

reliquere. Alexander contentus gloria Urbem improviso coepisse, et funditus delevisse, ac inventam praedam abduxisse, imo ne Getae viribus recollectis audaciam castigarent, eadem adhuc die omissa urbe Getarum, et sinistra ripa Istri ad Castra instar victi cele- (80) ri gressu remeavit, ibique tam a Syrmo; quam Germanis legatos excepit. а.) Alexandro M. ad orientem suam convertente attentionem, occidentemque in suo statu permittente, Getae in Germania plane sua arma circumferebant б.) Lysimachus, cui post praematura fata Alexandri sorte Tracia obtigit, indubie limites suos extensurus, Ante Christum 283. Dromichitae Regi Getarum bellum indixit, ast non solum victoria, sed etiam libertate privatus est, humanitate tamen Regis Getarum liber dimittitur. с.) Decennio post Gallii Macedoniae invasuri Getas fugant d.) Magis adhuc prostitutos sub Rege Orole (Orel) idem Justinus refert in bello contra Bastarnas e.) — Expost in dies magis invaluit nomen, gloriaque Getarum, [81] ut adeo Romanis jam molesti esse coeperint, Didius intra Traciae limites eos manere cogebat, ast cum minime profuisset, Drusus Danubium Eis assignavit limites His omnibus non obstantibus Getae Romanos limites infestabant, quare Curio trajecto Danubio ante Christum 60. Daciam est ingresus. at visis sylvarum tenebris remeavit, donec Lucullus crudeliter in Getas saeviens, Tainaim usque pervenisset, et de Mytridate triumphasset. а.) Ast Berelistas Rex Getarum suae gentis populis, libere viventibus in armorum societatem assumptis, gloriam

[80] а) Страбон, кн. VII, стор. 341 і доповн. Куртія.

б) Йорнандес, гл. X.

в) Страбон, кн. VII. 395; Плутарх у житті Дем. Пауз. 1 стор. кн. 1.

г) Юстин., кн. 25, гл. 1.

д) Кн. 32, гл. 3. повинні були слухати жінкам і голову ложити до ніг жінки.

(80) а) Strabo Libr. VII. pag. 341. et suppl. Curtii.

б) Jornandes Cap. X.

с) Strabo Libr. VII. 395. Plutarch. in vita Dem. Paus. Hist. Libr. 1.

д) Justin. Libr. 25. c. 1.

е) Libr. 32. c. 3. uxoribus ministrare, et capite ad pedes mulieris cubare debebant.

свого племені, які вільно жили, хотів знову поновити славу племені, звів у Іллірію та Македонію переможне військо, але передчасно помер ще до того, як би був переможений римлянами, а саме, Помпеєм Великим, який тоді прославився, а може, він би був переможцем над римлянами. б) За Юлія Цезаря біля 46 року до Христа гети або даки знову нападають на Фракію, яка знаходилася під владою римлян. в) Тому що імператор був зайнятий важкими справами г), помста за кривду була відотрочена на інший час, внаслідок чого [82] даки, безкарно діючи, настільки прославилися, що, якщо вірити Светонію, Август хотів одружитися на дочці Котисона, царя гетів, а свою віддати йому. а) Тому що задум Августа не здійснився, Котисон продовжував пустошити римські володіння. б) Сам Гораций визнає в), що даки нагнали римлянам великого страху. Август задля слави, бажаючи покласти тягар своєї влади на варварів, відправив проти них Красса, який, перемігши фракійців, мізів і бастарнів (напевно півцінів), наніс поразку гетам г). Тому що даки не припиняли нападів, висланий був Лентул, щоб їх покорити, який за 30 років до Христа, після того як їхні вожді були вбиті, загнав ворога за Дунай і встановив укріплені пости д). Потім даки відпочили, щоб згодом сміливіше повстати, довгий час були невідомими, щоб перед усім світом отали славними. Коли римською імперією керував Доміціан (від 82 — до 96 рр. після Христа), у даків прославився [83] цар Децебал, за свідченням Діона Кассія, прославлений не менше грамот-

gentis revindicaturus, victricem exercitum in Illirico, et Macedonia circumduxit, sed morte est praeventus antequam per Romanos, et signanter tunc inclarescentem Pompejum Magnum victus, (aut nefors de Romanis victor evasisset. b.) Sub Julio Caesare circa 46. annum ante Christum denuo Getae, seu Daci ditiones Romanas; Traciam invadunt c.) et imperat gravioribus negotiis impedito d.) injuriae vindicatio ad aliud tempus dilata est, unde (82) Daci impune grasassantes adeo inclaruerunt, ut si Svetonio fides est, Augustus filiam Cotysonis Regis Getarum uxorem ducere, ac suam eidem tradere voluerit. a.) Intentione Augusti haud realisata existente, Cotyson vastationem ditionum Romanarum continuavit. b.) Ipse Horatius fatetur c.) Dacos Romanis magnum terrorem iniecisse. Augustus secundum celebritatem, et potentiae suae pondus, barbaris impositurus, Crassum contra eos expedit, qui devictis Tracibus, Mysis, et Bastarnis (indubie Peucinis) Getis cladem intulit d.) Dacis non cessantibus a suis incursionibus, eos debellaturus, missus est Lentulus, qui 30. ante Christum annis ducibus eorum caesis hostem ultra Danubium repulit, et praesidia constituit e.) Quieverunt expositi Daci, ut alacriores expositi surgant, obscuri erant longo tempore, ut coram toto orbe clari evadant. Imperium Romanum tenente Domiciano (ab 82—96 post Ctristum) inclaruit (83) apud Dacos Rex Decebalus, teste Dione Cassio, Litteris non minus; quam arte bellica insignis. Is valida manu Praesidia Romana trans Danubium locata non

[81] а) Евтроп., кн. VI, Флор. III, гл. 4.
б) Страбон, XVII.
в) Светон, кн. 1, 44.
г) Апіан про громадянську війну кн. 11.

[82] а) Светон. кн. 11, гл. 63.
б) Флор IV, 12.
в) Ода VI, кн. 3.
г) Див. Діон у життєписі Августа.
д) Светон 11, 31, Флор. IV, 12. Гор. Ода 8, 111.

(81) а) Eutrop. Libr. VI. Flor. III. Cap. 4.
б) Strabo XVII.
в) Sveton. L. 1. 44.
г) Apian de bello Civili L. II.
(82) а) Sveton Libr. II. c. 63.
б) Florus IV. 12.
в) Ode VI. Libr. 3.
г) Vide Dion. in vita Augusti.
д) Sveton II. 31. Flor. IV. 12. Hor. Ode 8. III.

ністю як військовою справою. Він на-
смілювався сильною рукою не лише на-
пасти на охоронні пости римлян, що бу-
ли розміщені по той бік Дунаю, але та-
кож розгромив Алпія Сабіна та Корне-
лія Туска. а) Незважаючи на цю пораз-
ку, як перед тим Август, так тепер До-
міціан, за свідченням Тацита, пише в
Рим як переможець і думає триумфува-
ти над даками. Якість цього триумфу
кожний може бачити з того, що Доми-
ціан і Нерва уклали угоду на річну дань
Децебалу. Однак, щоб сміливий Деце-
бал із своїми даками не досяг у світі
того, чого пізніше Аттіла з гуннами, бу-
ло вирішено, щоб Траян, наділений від-
повідними здібностями, унаслідував вла-
ду і римський трон. Він вважав для себе
ганебним платити надалі щорічну дань,
а також небезпечний ріст із дня в день
сил і сміливості даків, тому він 99 року
направляється проти Дакії. Децебал,
почувши про прихід Траяна, налякався, бо
дуже добре знав, що він не матиме біль-
ше справи з лінивим Доміціаном, але
[84] з вождем Траяном, який був озбро-
єний не менше воєнною мужністю, як
любов'ю римського народу, тому союзні
племена умовляли його, який чекав при-
хід Траяна біля місця, прозваного Тapis,
щоб, уклавши мир, повернутися додому.
а) Тим часом Траян, не бажаючи триум-
фувати, і втративши майже стільки ж
ворог, вийшов переможцем, навіть захо-
пив царський палац даків. Децебал, ба-
чачи свою небезпеку, вислав знатних лю-
дей до Траяна, щоб просили мир. Траян
не роздумував довго, уклав мир, внаслі-
док якого Децебал був змушений зни-
щити все спорядження, воєнні машини і
їх майстрів, повернути назад дезертирів,
укріплення зруйнувати, частину володін-

modo adgredi audeat; verum etiam Appium
Sabinum, et Cornelium Tuscum vastat. a.)

Non obstante hac clade sicut antea
Augustus; ita nunc Domitianus, teste Ta-
cito, tamquam victor Romam scribit, et de
Dacis triumphum duxisse fingit, qualitatem
hujus triumphi facile quisque ex eo pers-
pecturus est, quod Decebalo tributum
annuum stipulaverit, Domitianus, et Ner-
va. Ne tamen virtuosus Decebalus cum
suis Dacis id evadat in orbe, quod tar-
dius Attila cum Hunnis, in fatis locatum
fuit, ut Potentiam, et Thronum Romanum
Trajanus, paribus dotibus istructus, con-
sequeretur. Is sicut opprobrio sibi duxit,
annuum tributum ultro pendere; ita peri-
culosum censuit, vires et audaciam Daco-
rum in dies augeri, itaque Daciam versus
proficiscitur A. Chr. 99. Deceballus audito
Trajani adventu territus est, perbene
enim novit, se non amplius rem habitum
cum deside Domitiano, sed (84) cum
Trajano Duce, bellica virtute non minus;
quam amore populi Romani munito, ideo
advenientem Trajanum ad Locum Tapis
dictum a.) per socias Gentes hortatus est,
ut pace composita domum rediret, inte-
rim Trajanus triumphare nolens, conflictit,
et hostium non majori, quam suorum cla-
de, victor evasit, ipsam adeo Regiam Da-
corum occupavit. Decebalus periculum
suum cernens: primores expedit ad Tra-
janum pacem petituos, nec Trajanus diu
cunctatus, pacem composuit, quo fine
omnem adparatum machinas bellicas,
earumque artifices resignare, transfugas
restituere, propugnacula diruere, partem
regionis, a finitimis gentibus antea adem-

[83] а) Светоній VIII. 6. Евтроп. VII. Марц. VI. 76. Ювен. IV. 112.

[84] а) Тapis — як говорять трансільванські історики, є Торда, де зараз рівнина, «поле Траяна», поле Керестеш, Крейцфельд, по-валашському прате трояну луй.

(83) а) Sveton VIII. 6. Eutrop. VII. Mart. VI. 76. Juv. IV. 112.

(84) а) Tapis Transylvaniae scriptores dicunt esse Tordam, ubi actu planities: Campus Trajani: Keresztes Mező, Kreutzfeld, Valachice Prate Trajanu lui.

ня, захоплену перед тим від сусідніх племен, повернути і мати приятелями і ворогами тільки тих, що їх мав і римський народ. б) [85] Децебал, приведений до Траяна, неохоче прийняв ці умови, якщо тільки ворог переможець залишить Батрію. Траян же, повернувшись із військом у Рим, провів триумф і прийняв титул «Дакійський». Тим часом язиги метанаста, які були у союзі з квадами, жили мирно з римлянами і зовсім не брали участі у війні, яка велася між Децебалом і Траяном. З цієї причини роздратований Децебал напав на їх країну і зайняв більшу частину, а щоб міг забезпечити себе від помсти римлян, всупереч даному слову поновлює укріплення, готує зброю, приймає дезертирів, а сусідні племена, що були союзниками римлян, через послів намовляє на відпадиння. Після того як про це було сповіщено Рим, римський сенат проголосив Децебала ворогом батьківщини. Тому то Траян дав побудувати камінний міст через Дунай біля 102 року і переправив військо. Децебал, почувши про прихід імператора, підкупив декілька дезертирів і відправив їх у Мезію, щоб убили Траяна. Мало хибувало, щоб досяг мети, а) Тому що підступ не вдався, Децебал звернувся до прохання і в письмовій формі просив, щоб Траян поновив мир, пообіцяв, що римському полководцю Лонгіну, який був перед тим викликаний на розмову і затриманий внаслідок підступного схвачення, повинна бути дана воля. Траян дав двозначну відповідь, начебто він і не зневажає, ані на багато не цінує Лонгіна, і, переправивши через міст [86] військо, напав на даків. Децебал відповів до своєї мужності бадьоро захищав себе, але позбавлений два роки тому зброї, воєнних машин, а також самих майстрів, за такий короткий час не мав змоги забезпечити себе всім, змушений був уступити перед римським військом, яке мало все необхідне, і після

ptam, restituere, nec non amicos, et hostes eosdem cum populo Romano habere, coactus fuit Decebalus b.) (85) Has conditiones Decebalus, ad Trajanum deductus, invitus acceptavit, dummodo hostis victor Batria exisset, Trajanus autem cum exercitu redux Triumphum Romae duxit, cognomenque Dacici assumpsit. Interea temporis Jaziges Metanastae, Quadis foederati, cum Romanis in pace vivere, bellique inter Decebalum, et Trajanum gesti participes nequaquam fuerunt. Quam ob rem Decebalus infensus, Regnum eorum invadit, et magnam partem occupavit, utque a vindicta Romanorum se tutari valeat, contra datam fidem arces instaurant, arma comparat, transfugas recipit, et finitimas gentes, Romanis foederatas, ad defectionem per legatos sollicitat. Re Romam delata Decebalus per Senatum Romanam Patriae hostis est renuntiatus. Atque ideo Trajanus pontem lapideum in Danubio circa a. Chr. 102 fieri curat, et exercitum traducit, Decebalus, adventu Imperatoris inaudito, nonnullos transfugas subornat, et ad necem Trajano inferendam in Moesiam expedit, et parum absfuit, quin scopum consecutus fuisset. a.) Fraude non subsequente Decebalus ad preces se convertit, et Litteratorie petiit Trajani reconciliationem, promisitque Romanum Ducem Longinum, ad colloquium antea evocatum, ex insidiis captivum detentum, illico libertate donandum. Trajanus nec contemnere, nec multi aestimare visus Longinum, ambiguum dedit responsum, et trajecto per pontem (86) exercitu Dacos adgressus est. Decebalus pro sua virtute strenue se defendebat, sed ante biennium armis, machinisque bellicis, imo ipsis artificibus privatus intra tam breve tempus cunctis se providere nequeans, exercitui Romano, omnibus necessariis proviso, cedere coactus est, et posteaquam Regiam, Regnumque suum captum intellexisset, maluit violentas sibi inferre manus; quam capti-

[84] б) Див. Ксіфілін у витягах із Діона.
[85] а) Ксіфіл. та Діон.

(84) б) Vid. Xiphilin in excerptis Dionis.
(85) а) Xiphil. et Dio.

того як він зрозумів, що царський палац і його край захоплені, волів покінчити самогубством, аніж полонений бути веденим у триумфі на Капітолій. Коли його — голову принесли Траянові, передають, що Траян сказав: «Чи я тобі, Децебале, не говорив, що згубно зачіпати Геракла? Неправильно ти зробив, що загинув від власної руки». а) У знак перемоги ця голова доставлена у Рим, вся Дакія увійшла під владу римлян, навіть всі окарби Децебала, приховані в землі і знайдені за допомогою полоненого Віціла, якого майно збереглося, імператор забрав. Траян розмістив у Дакії римські колонії, щоб згодом даки, укріпивши сили, не підняли повстання. У римлян постійно був звичай зміцнювати переможених провінції своїми колоніями. Ці колонії, розміщені по всій римській імперії, зникли разом з імперією, одна лише Траянова збереглася і зберігається цілою.

§ 39. Про підкорення Траяном Дакії крім істориків існують пам'ятки: **напис на камені, срібна монета, колона в Римі та плем'я валахів.** Камінний напис гласить: Юпітеру Статору Гераклові переможцю М. Ульп. Нерва Траян Цезар приносить жертву в честь перемоги над Децебалом та за покорення Дакії [87]. Срібна монета: Імпер. Траяну Авг. Герм. Дак. П. М. Тр. П (?). Колона знаходиться в Римі, зготовлена з білого мармуру, чуда щодо величини та мистецтва, висота її 128 римських футів, на її верх виступають 183 східцями, де були вміщені останки імператора Траяна. В останній час цю урну звідти взяли, а на її місце поставлена статуя св. Петра з ключами царства небесного. В 1830 році я сам бачив цей славний пам'ятник і якби нічого не залишилося із древнього Рима крім цієї колони та форуму Траяна з пошкодженими стовпами давнього храму, що лежать на землі, був би достатній доказ про велич і багатство римлян. Зовні на цій колоні можна бачити всю війну з да-

vus in triumphum ad Capitolium duci. Capite ejus ad Trajanum delato dixisse dicitur Trajanus: Nonne Tibi dixi Decebalae funestum est Herculem lacessere, non recte fecisti tua ipse quod jaces manu a.) In signum victoriae, caput hocce Romam delatum, Dacia tota in Romanorum potestatem devenit, ipsos adeo Thesauros Decebali in terra reconditos, et per captivum Bicilum, cui unice res constabat, revelatos occupat victor Imperator. Ne vero Daci tractu temporis viribus reasumptis rebelles evadant, Colonias Romanas in Dacia illocavit Trajanus, fuit enim perpetuus mos Romanis Provincias devictas Coloniis suis firmare. Coloniae hae per totum Imperium Romanum diffusae cum ipso Imperio intercidere, unica Trajani mansit, manetque incolumis.

§ 39. Subjugatae per Trajanum Daciae quadruplex exstat monumentum, praeter scriptores: **inscriptio Lapidaris, nummus argenteus, Columna Romae, et gens Valchica.** Inscriptio Lapidaris sonat: Jovi Statori. Herculi Victori M. Ulpi. Nerva Trajanus Caesar victo Deceballo domita Dacia votum vovit. [87] Moneta argentea: Imp. Trajano Aug. Germ. Dac. P. M. Tr. P. Columna existit Romae ex albo marmore fabricata, magnitudine, et artificio stupenda, altitudo ejus 128 pedum est, ad summitatem ejus 183 gradibus ascenditur, ubi cineres Trajani Imperatoris locati erant. Recentioribus temporibus urna haec inde amota, et in locum ejus s. Petrus cum clavibus Regni Caelorum positus est. A. 1830 ipse spectavi hoc celebre monumentum, et si nihil praeter hanc columnam, et Forum Trajani cum truncatis columnis antiqui templi humi jacentibus ab antiqua Roma residuum mansisset, abundans documentum fuisset splendoris, et divitiarum Romanorum. Externe in hac columna integrum bellum Dacicum cum

[86] а) Фесслер, Історія Трансільв. 44.

(86) a) Fissler Hist. Transylv. 44.

ками, художньо вирізьблену з людських та вершиницьких фігурок. Поки я ступав по східцях на вершок колони, я пройнявся такою пошаною, наче б я прямував побачити того великого імператора.

ВОЛОХИ

§ 40. Звідки походить ця назва, між істориками нема згоди, кожний пояснює по-своєму, а саме, Кромер із польського «улог», що означає колонія. Луцій в історії про Далмацію виводить (його) від хорватського «улах», що має те саме значення. а) Замосцій [88] у збірці а) про Дакію виводить від угорського «олас», цією назвою угорець наділяє італійців, щоб, таким чином, вказати на справжнє італійське походження валахів. Еней Сільвій, пізніше папа Пій II, бажає довести, що (походить) від Флакка, префекта Мезії, начебто названі флакками, тобто валахами. Цю думку приймає також Фреліх в історії Угорщини, у Белл, спираючись на Овідія, який писав, що Флакк старанно утримував гетів і даків від римських кордонів. б) Але Сільвій в історичному факті міг помилитися і, якщо не хочемо зробити неясним походження племені валахів, ми повинні визнати, що вони існували скоріше ніж Овідій і Флакк. Не менш безпідставною є заява поляка Гваніні, який передає, що валахи звідти мають назву, що сприянням і за допомогою руської княгині Ольги, яка 942 р. в Константинополі була вихрещена, прийняли християнство грецького обряду. Нижче повідомимо, що частина валахів вже до Ольги була християнською. [89] Я вважаю, що ця назва бере свій початок від того, що германець на-

humanis, et equilibus figuris artificiose exsculptum cernitur. Dum gradus scandebam ad summitatem columnae tanta me reverentia perstrinxit, ac si ad conspectum Magni illius Imperatoris tetendissem.

VALACHI.

§ 40. Unde haec nomenclatio ortum habeat scriptores non conveniunt, singulus ex sua propria explicat opinione; signanter: Cromer a Polonico Uloh. *Colonia* derivat. Lucius in Historia de Regno Dalmatie a Croatico Ulach, quod tantundem significat a.) Zamoscius (88) in Analectis a.) Daciae ab Hungarico Olasz, qua nomenclatione Italos afficit Hungarus, ut taliter genuina origo Italica Valachorum manifestetur. Aeneas Sylvius, ex post summus pontifex Pius 2-us a Flacco Moesiae Praefecto, quasi Flaccos, seu Valachos nominatos esse vult, hanc opinionem Fröhlich quoque in apparatu Historiae Hungariae, apud Béll acceptat, ex autoritate Ovidii, qui Flaccum sollicitate Getas, et Dacos a finibus Romanis arcuisse cecinit. b.). Sed falli potuit in re historica Sylvius, et ni Gentis Valachicae originem obscurare velimus, fateri debemus: eos Ovidio, et Flacco recentiores esse. Non minus infundatum est assertum Guanini Polonici tradentis: Valachos inde nominatos, quod agente, et cooperante Olga Russica Principissa, quae a. 942. Constantinopoli baptisata est, sacro christianorum ritu Graeco amplexos esse. Valachorum partem jam ante Olgam christianam fuisse inferius docebimus. (89) Existimo nomenclationem hanc suam originem habere abinde, quod Italos Germanus Vâlch, Slavus autem Voloch nominet, quia rationem nominationis

[87] а) Кн. 4, гл. 5.

[88] а) Гл. 3.

б) Недавно, Герціне, ці місця захищав Флакк і під його керівництвом жорстокий берег Істра був у безпеці. У вірній покорі держав він мізійські племена, луком розбитих гетів він мечем утримував. Із Понта, кн. 4, елег. 9.

(87) а) Lir. 4. c. 5.

(88) а) Cap. 3.

б) Praefuit his Graecine locis modo
Flacus et illo
Ripa ferox Istri sub Duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace
fidelis,
Hic arcu fisos terruit ense Getas.
De Ponto Libr. 4. Eleg. 9.

зиває італійців велш, а слов'яни — во-лох, тому що не усвідомлюють назви. Якщо ж слов'янин валахів називає во-лох, засвідчує його італійське походження. Простий люд ніколи не називає себе валахами, але ромун. Внуки будуть досліджувати, коли вперше у наших анналах зустрічається назва валах. На мою думку, вперше зустрічається ім'я валах у грамоті Андрія II, даний саксам 1223 року, в якій ліс блаків і бісенів призначається для спільного користування також саксам. а) У чужих (істориків) назва (валах) зустрічається вперше у Анні Комніні біля 1100 р. За свідченням Райнальда, Іннокентій III називає Валахію Блахією біля 1223 р. Автори не менш спорять про назву, як про походження. Шлецер вважає, що вони є внуками даків, гетів та фракійців, отже слов'янського походження. Але кожний, хто мав нагоду хоч здалека пізнати звичай та мову валахів, повинен визнати, що валахи не є слов'янського походження і мови, але скоріше на перший погляд повинен буде переконатися, що вони є залишком колонії Траяна. Цьому не суперечить [90] багато слов'янських слів, якими вони користуються, тому що вони, поселившись між даками, що були слов'янського походження, взаємно торгували і одружувались, багато запозичали від тубільців, вірно зберігали італійську національність та мову. Зараз валахи населяють Дакію або Валахію, Молдавію, Трансильванію і більшу частину затисянської Угорщини. У мукачівській єпархії в Мараморощі мають 48 парафій, в сатмарському комітаті 41 парафію, в Угочі — 5; в комітаті сабольчському валахи, як і всі русини, змадяризовані, таким чином, 94 парафії з 95644 мешканцями. Якщо приглянешся до тої мінілювості, якій була Дакія вигавлена, не встигаєш надихатися божим провіданням, що було навколо валашського народу, який у стількох бурях і пересе-

reddant. Si itaque Slavus Valachos nominat Voloch, originem Italicam ejus testatur. Populares se nunquam Valachos, sed Romun compellant. In nostris Annalibus quandonam primo nomen Valachus occurrat? excutit nepotes, ad meam notitiam primo in Andreae II — i Diplomate Saxonibus 1223 dato, ubi Sylva Blacorum, et Bissenorum pro communi usu etiam Saxonibus confertur a.) occurrit. Apud exteros primo occurrit nomen apud Annam Comnenam ad annum 1100. Innocentius 3. teste Rajnaldo ad annum 1223 Valachiam Blanchiam adpellat. De origine non minus; quam de nomine disputant authores. Schlötzer existimat esse nepotes Dacorum, Getarum, et Tracum; consequenter originis Slavicae. Ast quicumque mores, et labium Valachicum vel a procul cognoscendi occasionem, et patientiam habuisset, agnoscere debet: Valachos nequaquam esse Slavicae originis, et labii; sed potius primo obtutu convinci debet: eam Coloniae Trajanae reliquias esse, nec obstant (90) multa vocabula Slavica apud eos civitate donata esse, illi enim inter Dacos, originis Slavicae, locati, commercia, et matrimonia mutuo ineundo, plura mutuarunt ab indigenis, nationalitatem Italicam, et labium fideliter retinentes. Inhabitantes Valachi actu antiquam Daciam, seu Valachiam, Moldaviam, Transylvaniam, et partem majorem trans Tibiscaniam Hungariae, in Dioecesi Munkáts tenent in Marmatia Parochias 48. in Szatthmariensi Comitatu Parochias 41. in Ugotsa 5. in Comitatu Szabolcsensi Valachi ita; sicut et Rutheni omnes hungarisati sunt, consequenter 94. Parochias cum 95,644 animabus. Si tot, tantasque vicissitudines, quibus Dacia exposita fuit, perspexeris mirari non sufficies: circa gentem Valachicam divinam providentiam, quae tot tantisque tempestatibus, et migrationibus, cladibusque non

[89] а) Едер, про початки та права саксонів у Трансильванії, Відень, 1792, 4, стор. 188.

(89) а) Eder de intis juribusque Saxonum in Transylvania Vienna 1792. int. pag. 188.

леннях, у боях, які не витримали, зберегли існування і свою мову, але це слід шукати також у самому характері, бо у випадку потреби як італієць, так і валак розмовляють іншими мовами, а між собою завжди по-валашському, не легко пускається на переселення, вперто тримається дідівської землі, занадто дотримується звичаїв та релігійних обрядів, тому з релігійного боку скоріш забобний, ніж лобожний. Кривд [91] легко не забуває, тому мають прислів'я: **тіне менту «остається глибоко в пам'яті»**, тому вони схильні до помсти, також гарячого характеру, але добросердечні. Після захоплення Дакії та її приєднання до імперії, Траян укріпив її легіонами і першим претором провінції назначив М. Скавріана. Розпорядився, щоб безмежна кількість людей з усієї імперії зійшлася для оброблення землі та для будівництва, щоб ця придбана земля не відрізнялася у культурі від іншої частини імперії. а) Були побудовані храми, амфітеатри, лазні і водопроводи, відкрив також золоті копальні, щоб зібрати і обробляти для загального використання велику кількість золота, яке знаходилося в цій провінції, так що спокійно міг дати викарбувати на монетах: **«Спокій, добробут і багатство для Дакії»**.

Наступник Траяна Адріан наказав зруйнувати славний міст через Дунай і вивести частину війська з Дакії під приводом, щоб варвари не могли легко нападати через міст на Римську імперію, а насправді ж, щоб зменшити пам'ятки величчя Траяна і щоб не здавалося, що вона зразу залишена, Турбона назначив префектом. Незадоволені даки настільки занедбуються, що в часи Антонія Пія повстають б). [92] Призначаються нові префекти, із яких один Гай Клодій, як засвідчує напис на камені у Замозія стор. 12, був префектом даків та язигів. Після того як ці легати були назначені

obstantibus, existentiam, et linguam suam servaverit, sed id ipsa etiam indole quaerendum est, sicut enim Italus; ita Valachus alienas lingvas tantum in casu necessitatis loquitur, inter se semper Valachicemmigrationes non facile suscipit, avitis sedibus mordicitus insidet, consuetudinibus, et caerimoniis Religiosis nimium inhaeret, unde in Religine superstitiosus potius; quam pius.. Injurias non (91) facile obliviscitur, et ideo apud eos proverbium **тіне менту: manet alta mente repostum**. proptereaque vindictae studiosi sunt, secus etiam indolis fervidae, sed in genere cordis optimi. Occupatam Daciam, et Imperio adjectam Trajanus tutavit Legionibus, et primum Praetorem Provinciae dedit M. Scaurianum, imo ne aquisita haec regio a reliquo Imperio in cultura differat, infinitam copiam hominum ad colendam terram, et ponenda aedificia, ex toto Imperio confluere fecit. а). Tempла, amphiteatra, Balnea, et aquaeductus constructi sunt imo Aurariam quoque erexit, ut copiosum hoc in Provincia aurum pro utilitate communi colligatur, et tractetur, ut adeo secure in numis exculpi facere potuerit: „**Securitatem, felicitatem, et abundantiam Daciae.**“

Successor Trajani Adrianus sub specie, ne Barbari per pontem facilius infestent Imperium Romanum, revera autem, ut monumenta magnitudinis Trajani sufferat, celebrem pontem Danubianum derui, et partem copiarum e Dacia extrahi ordinavit, neve ad semel deserta videatur, Praefectum Turbonem fecit, discontenti Daci se adeo negligi sub Antonio pio rebellant, sed conpescuntur. б.) et (92) novi Praefecti constituuntur, e quibus unum Caj. Clodium Dacorum, Jazigumque Praefectum fuisse testatur Inscriptio lapidaris apud Zamosium pag. 12. — Legatis his indubie

[91] а) Евтроп. кн. 58, гл. III.

б) Глави в життєписі Антонія Пія.

(91) а) Eutrop. L. VIII. C. III.

б) Capit. in. Vita Antonii Pii.

на великій відстані від Рима, намагалися задовільнити шкорою своєю жадібністю, аніж дублічний добробут. Пригнічені даки повстають, вони були покарані і за Антоніна префектом Г. Рутелієм Коклем 168 р., і за імператора Коммода 180 р. легатами Альбіном та Ніпром. У Юлія Капітоліна говориться про те, що Гельвій Пертинакс, до того як здобув владу, добре управляв Дакією. На початку III століття справи даків повинні були бути сумними. Римляни, зайняті домашніми незгодами, дуже мало уваги приділяли цій провінції, тому не можна встановити, яким префектом була довірена. Готи, маючи намір повернути на власну користь безтурботність римлян, нападають на Дакію, вже 213 р. велику її частину зробили своєю. Хоч римляни звичайно купували за дорогу ціну щорічно мир від готів і сам імператор Максимін Тракс або тому, що був у відносинах з новим готським правителем, або тому, що був родом фракієць, у Юлія [93] Капітоліна згадується, що гети а) його любили, навіть даки дістали заново нові привілеї. Однак не можна не згадати, що 250 року імператор Децій, переможений у битві, став жертвою готської люті, а його наступник Требоній Гал змушений був платити готам податки, поки готів, занадто легковажних, які постійно насмілювалися, переправившись через Дунай, загрожувати римському пануванню і просуватись аж до Азії, вождь Еміліан у Греції остаточно не переміг, а даць, яку повинні були заплатити римлянам, розподілив між воїнами і за цей благородний поступок був проголошений імператором 254 року. б) Насправді триумф не був тривалий, бо даки, зненавидівши римську неволю і постійні зміни префек-

remote Roma constitutis, avaritiae suae potius; quam felicitati publicae studiosis existentibus, oppressi Daci rebellant, et tam sub Antonino per Praefectum C. Rutelium Coclem a. 168. quam Commodo imperante a. 180. per Albini, et Nigrum legatos castigati sunt. Helvius Pertinax antequam imperio potitus fuisset bene Daciam administrasse dicitur apud Julium Capit. Sub initium saeculi III. res Dacorum tristes esse debebant, Romani domesticis malis distenti, exiguam curam provinciae huic impendebant, unde nec quibus Praefectis credita fuerit notum esse potest. Incuriam Romanorum in proprium commodum conversuri Gothi Daciam adgrediuntur, et jam a. 213, magnam partem ejus suam fecerunt, et quamvis Romani caro pretio redimere soliti sint annuam pacem a Gothis, ipseque Imperator Maximinus Trax. sive in Correlatione cum novo Regnante Gothico, sive quod Tracica gente oriundus fuerit, apud Julium (93) Capit. Gethis a.) amatus esse perhibeatur, imo Daci variis privilegiis remunerati essent, evitari tamen nequirit, quin a. 250. Decius Imperator proelio victus, praeda Gothicae furiae obiret, successorque ejus Trebonius Gallus tributum Gothis solvere coactus existeret, donec Gothos nimia temeritate ductos, continuo Istro trajecto, Romanas ditones infestare, ac usque Asiam progredi ausos Aemilianus Dux in Graecia devicisset, tributumque quod Romanis pendere debebant, inter milites distribuisset, et ob nobilem hunc actum Imperator proclamatus a. 254. existisset b.). Verum non diuturnus fuit Triumphus, nam Daci pertaesi Romani jugi, et semper variari solitorum Praefectorum, velut totidem vesparum, manus junxerunt cum Gothis, et cum iis trajecto

[93] а) Гадаю, що треба читати гети, а не готи, бо гети були слов'янського, а готи германського походження, і тому не готи, але гети могли хвалитися імператором співгромадянином.

б) Зосин, кн. 1, гл. 27.

(93) а) Existimo Gethis, non Gothis esse legendum, nam Gethae erant Slavicae Gothi Germanicae originis, et ideo non Gothi, sed Getae gloriari poterant Imperatore concive.

б) Zosin. Libr. 1. C. 27.

тів, таких як оси, об'єдналися з готами і разом із ними, переправившись через Дунай, уздовж і впоперек пустошили римські провінції. [94] Авреліан, за національністю дак, за походженням або із римської сім'ї, або з дакійської, у перемозі над своїми земляками мав таке щастя, що заповнив римські провінції багатьма захопленими готськими і дацькими вождями, а також їхніми рабами, а Дакію знову приєднав до Римської імперії а), проте не зміг утримати сильну Дакію, навіть проки пізніше, потерпівши поразку, не зміг утримати цю провінцію, вивівши військо, залишив її варварам.

Глава 6
ПРО ГОТІВ

§ 41. Залишену в цей опосіб Дакію захопили готи, б) проте жодний з істориків не пам'ятає, щоб вони винищили мешканців, але не можна ані припустити, щоб вони були настільки жорстокими, сам розум радить, що корисніше панувати над покореними ніж над трупами. Таким чином, готи поселилися в Молдавії, Валахії, Трансильванії і в частині Угорщини аж по річку Марош, звідси [95] аж по річку Тису — їх родичі вандалі, тому що язиги залишилися у своїх оселях і потім безперервно нападали на римлян. Діоклетіан, Гален та Костянтин були змушені придбати готів для подолання спільного ворога, тобто язигів, і подолати варварів за допомогою варварів. Згодом, як передає Фесслер, простір, даний варварам, був тісний і тому вандалі, переправившись через Тису, підкоряють язигів. Та вони не довго панували ні в попередній, ні у новій багківщині, тому що готи виповідають війну вандалам за розкол і, без сумніву, за відмов-

Istro longe, lateque Provincias Romanas populabantur. (94) Aurelianus natione Dacus, sive e familia Romana, sive Dacici oriundus, in popularibus suis debellandis ita felix exstitit, ut multis Principibus Gothicis, et Dacicis captis, ac servis eorum Romanas Provincias impleverit, Daciamque Imperio Romano revindicaverit a.) firmam tamen Daciam retinere naquivit imo paulopost clade affectus: hanc Provinciam retinere nequeuns, educto milite, Barbaris reliquit.

Caput 6.
DE GOTHIS.

§ 41. Derelictam taliter Daciam Gothi b.) occuparunt, incolas tamen per eosdem excisos esse nullus meminit scriptorum, sed nec supponi potest eos tantae barbarici fuisse, ipsa ratio svasit: utilius esse subditis; quam cadaveribus dominari. Consederunt itaque Gothi in Moldavia Valachia Transylvania, et parte Hungariae usque Maros, abinde (95) usque Tibiscum cognati eorum Vandali, Jazigibus in suis sedibus manentibus, et continuo exposit Romanos impetentibus, Diocletianus, Galenus, et Constantinus, cogebantur Gothos ad debellationem hostis communis: Jazigum scilicet conducere, et barbaros per barbaros debellare. Paulo post referente Fessler spatium Vandalis datum, fit angustum, et ideo Vandali trajecto Tibisco Jaziges subjugant. Sed non diu dominabantur sive in priori, sive nova Patria. Quia Gothi ob secessionem, et negatum indubie tributum bellum indicunt Vandalis. Qui soli resistendo impares armant Jaziges,

[94] а) Помпон Л... (?)

б) Вважаю зайвим пояснювати обширно походження готів, бо воно настільки відоме, як їх історія. Що ж торкається долі цього краю, я коротко розповім.

(94) а) Pimpon. L...

б) Cothorum originem multis commentari superfluum existimo, siquidem adeo est nota pariter, ac historia eorum, ut solummodo in quantum ad Plagae hujus fata pertineat, breviter attingam.

лений податок. Ті, самі неспроможні протистояти, озброюють язигів, у той час своїх підданих. Битва відбулася на річці Марош і в момент, коли перемога нахилилася на бік готів, язиги повертають зброю проти своїх пригнічувачів вандалів і помагають готам повністю розгромити вандалів, проте залишилось ще 300 тисяч і, шукаючи допомоги в Костянтина, прийняли Норік за батьківщину. Язигам же було дозволено користуватись своєю свободою і місцем перебування. а) Готи були поділені на східних і західних, пануванням і гнобленням населення [96], звичаєм грабежу завжди були обтяжливими для сусідніх римлян. Сто з лишком років продавали римлянам мир за золото, поки гунни біля 275 року, просуваючись до Азії не поклали кінець їхньому пануванню. Перед тим, якби ми розпочали історію угорців, подивимося на сусідів давніх — язигів.

Глава 7 ІСТОРІЯ ЯЗИГІВ

§ 42. Із мовчання письменників, які нічого не говорять про напади язигів та гетів, робимо висновок, що язиги а також гети, найдавніші мешканці цих країв, досить мирно жили, задоволені своєю долею, не обтяжливі для сусідів, але на початку християнської ери їх мирне життя порушив вождь маркоманів Маробод, який після довшого перебування у дворі імператора Августа, то він благодійністю переможений, то від вродженої дикості освітою приборканий, вважав за краще показувати себе римлянам за друга, аніж проголошувати себе їх ворогом. [97] Після того як Август покорив для римлян народи, що жили навколо Дунаю, маркомани чи то на пораду, або ж змушені силою перенесли свої оселі на лівий берег Дунаю, так що від гірцінійського лісу, або від Богемії, аж по устя цієї ріки був кордон Римської імперії. а) Маробод спробував придбати на лівому березі Ду-

tunc suos subditos, in ripa Maros pugnatum fuit, et in puncto, dum victoria inclinabat in partem Gothorum Jaziges arma vertunt in suos oppressores Vandalos, juvantque Gothis Vandalorum plenarium excidium, Tercentena tamen milia adhuc mansere, et ad Constantinum confugientes Noricum acceperere Patriam. Jaziges vero permissi sunt sua libertate, et sedibus frui. а.) Gothi divisi erant in orientales, et occidentales, dominando, et opprimendo in- (96) colas, vicinis Romanis praedandi consuetudine semper molesti. Centum, et quod excurrit annis auro vendebant pacem Romanis, donec Hunni circa a. 275. ex Asia adpellentes dominationi eorum finem imposuissent. Antequam Hunnorum Historiam attingeremus videamus Dacorum vicinos Jaziges.

Caput 7. HISTORIA JAZIGUM.

§ 42. Jaziges itaque, et Getas, primitivos partium harum incolas, satis pacifice vixisse, sorte sua contentos, finitimis nequaquam molestos, ex silentio scriptorum inferimus, qui nihil de eorum irruptionibus attingunt, sed cum initio aerae christianae pacem eorum turbavit Marobodus Marcomannorum Princeps, qui longiori mora in Aula Augusti Imperatoris exactum beneficiis devinctus, tum cultura ingenii a nativa feritate mitigatus, ac inter suos summa potestate potibus, satius existimavit, amicum se fingere Romanis; quam hostem (97) declarare, idcirco posteaquam Augustus gentes circa Danubium Romanis subjecisset, Marcomanni consilione, aut vi adacti sedes suas transulerunt ad sinistram Danubii rippam ita, ut a sylva Hircinia seu Bohemia usque ostium fluvii hujus limes foret imperii Romani а.) jacturam in dextra rippa Da-

[95] а) Фесслер I, стор. 12. Істор. Угорщ.

(95) а) Fessler 1. pag. 12. Hist. Hung.

наю втрату, яку понів на правому березі, негайно захопив західну частину провінції язигів, свою міць розпростер би напевно глибоко, якби Готвальд 19 р. н. е. не примусив його, позбавленого батьківщини та правління, постаріти і завершити життя у Равенні. б) Така ж доля спіткала Готвальда, бо вигнаний силою гермундів, шукав захисту в Галлії, а його земляки не могли більше піднімати повстання, поселилися між Маром і Кузом в). В цей час язиги знову отримали свою незалежність, бо як даки спустошили Мезію, так язиги — Паннонію, яка була покорена римлянами 35 року г), і після вигнання Готвальда приходять на допомогу Ваннію, царю маркоманів д). Однак [98], зненавидівши постійну небезпечку, розходяться по рівнинах і 50 року забезпечують Ваннію втрату влади, а собі незалежність. Частина маркоманів, що була переможена, розміщається в Паннонії, по цей бік Дунаю. Підданими римлян залишаються потомки від сестри Ваннії. а) Даки та язиги не перестали нападати на римські кордони, бо Доміціан підготував проти даків та сарматів дві виправи в 82—96 роках. І хоч він ні в одній не був переможцем, відзначив два б) триумфи над даками, за перемогу над язигами отримав лише лавр Юпітера капітолійського. в) Цей же імператор за поразку від даків та язигів хотів відом-

nubii perpressam rehabere conatus in sinistra Marobodus, partem occidentalem provinciae Jazigum semsim occupat, potentiam suam extensurus certe profunde, nisi per Gotwaldum Anno Chr. 19. Patriasidione pertaesi per campestris oras sparguntur, Vannio amissionem Regni, suam vero independentiam Anno 50. procuri — et Regno exutus Ravennae consenescere, et vitam claudere adactus fuisset. б.) Idem fatum expertus Gotwald, nam Hermundorum potentia pulsus, in Gallia refugium quaesivit, neve populares sui turbas amplius ciere valeant, inter Marum, et Cusum illocantur. с.) Independentiam suam hoc tempore retinuerunt Jazyges(1) nam sicut Daci Moesiam, ita Jazyges(1) Panoniam, Romanis subjectam Anno 35. vastarunt d.) et Vannio. post pulsum Gotwaldum, Regi Marcomannorum equitibus auxilio adsunt. е.) Ast (98) longaeva obrant. Pars Marcomannorum victa in Panonia illocatur, cis Danubium, Vasalli Romanorum manent Nepotes ex sorore Vannii а.). Daci, Jazygesque non cessarunt infestare Romanorum fines, nam Domitianus contra Dacos duas б.) atque Sarmatas expeditiones а. 82—96 adornavit. Et quamvis nullibi victor exstiterat, de Dacis totidem Triumphos Romae celebravit, de Jazygibus solum lauream Jovi Capitolino obtulit с.) Idem Imperator perpressam apud Dacos, et Jazyges cladem in Marcomannis, et Quadis, auxilia sibi haud subministrantibus, vindicare volendo, cum

[97] а) Страбон кн. 7. Валеі Патеркул кн. 2. Гл. 108. Щоденник Секста Руфа гл. 8.

б) Тацит, кн. 2, гл. 62.

в) Та сама гл. 62. Мар і Каз, без сумніву Марош і Кереш, бо Кереш по-латині звучить Кріз або Крізії. Книжники легко зробили з Кріза Куз.

г) Віктор в Тібер.

д) Тацит, кн. 12, гл. 29.

[98] а) Тацит, цит. місце.

б) Светон. гл. 6.

в) Пор. Светонія цит. місце і гл. 39. Тацит гл. 41.

(97) а) Strabo Libr. 7. Velej. Patr: L. 2, C. 108. Sext. Ruffi Breviar. Cap. 8.

б) Tacit. Libr. 2. C. 62.

с) Idem Cap. 62. Marus, et Casus, indubie Maros, et Körös, nam Körös Latine Crisus, vel Crisius audit, Librarii facile fecere ex Crisus, Cu-

д) Victor. in Tiber.

е) Tacit Libr. 12. с. 29.

(98) а) Tacit. loco citato.

б) Sueton. с. 6.

с) Confer. Sueton. loco citato et Cap. 39. Tacit Cap. 41.

стити маркоманам та квадам, які йому не допомогли, тому з військом вступає в Паннонію. Настрашені маркомани послають до нього послів, яких Доміціан жорстоко вбиває, повторяють посольство, а цей вбивство, тому маркомани у відчай збирають всі можливі сили і проганяють тирана. Безпомічний імператор у страху, щоб даки не грабили імперію з другого боку, 91 року посилає до них послів у надії укласти мир, який перед тим даки частіше просили, але їм завжди було відмовлено. г) [99].

§ 44. Між тим маркомани та язиги не перестають вороже ставитись до римлян, і тому мешканці Мізії просять допомогу від імператора. Маркомани та язиги об'єднано переправляються через Дунай, маючи намір напасти на римлян. а) Таким чином, у ці часи язиги повинні були бути в союзі з маркоманами та квадами. Об'єднані вороги римлян напевно нанесли би римлянам більшу поразку, якби у них був видатний вождь, як у даків Децебал, або якби були настільки розумними, щоб об'єднались з Децебалом, воєнна мужність якого спричинила те, що римляни сплачували дакам податки з часів Доміціана. У війні, що велася між Децебалом та римлянами, язиги не брали участі, тому розгніваний Децебал захопив частину їх території, яку Траян хоч і відібрав, однак не повернув язигам, які просили. Хоч Сіфілін і не згадує, яка це була частина, можна однак здогадатись, що це була та, яка знаходилася біля Тиси в Дунай, бо ж відомо, що верхній край язигів ніколи не корився римлянам. Пізніше на протязі довгого часу римські письменники не згадують про язигів або тому, що вони жили мирно, або тому, що не наносили римським полям якоїсь значної шкоди. Тим частіше робиться згадка про них за М. Антонія Пія, за часів якого квади, маркомани,

exercitu Pannoniam intrat. Marcomanni territi legatos ad Eum expediunt, quos Domitianus crudeliter trucidat, reiterant legationem, hic caedem, quare Marcomanni in desperationem acti colligunt vires possibiles, et Tyrannum fugant, deses Imperator veritus, ne Daci altera ex parte Imperium diripiant, fine concludendae pacis antea per Dacos saepius petitaе, sed semper negatae, Anna 91. Legatus mittit d.) (99)

§ 44.(!) Interim Marcomanni, et Jaziges non cessant Romanis esse infesti, et ideo Mysiae incolae auxilia ab Imperatore petunt, Marcomanni et Jaziges junctim transeunt Istrum, Romanis occursuri.

а) — His itaque temporibus Jaziges cum Marcomannis, et Quadis confederati esse debebant, junctique Romanorum inimici, majorem certe Romanis cladem i Maturi, si adeo ingeniosum nacti fuissent Dusem, velut Daci Deceballum(!) aut si tanta prudentia praediti fuissent, ut semet Deceballo conjunxissent, cujus virtus bellica effecit, ut a temporibus Domitiani tributarii manserint Dacis Romani. Belli inter Decebalum (!), et Romanos gesti participes nequaquam erant Jeziges, et ideo iratus Decebalus, partem Regionis eorum occupat, quam Trajanus equidem recepit, patientibus tamen Jazigibus non restituit. Quae nam haec pars fuisset Siphilinus equidem non commemorat, collimari tamen potest, eam fuisse sitam ad influxum Tibisci in Danubium, constat enim bene Superiorem regionem Jazigum, Romanis nunquam paruisse. Longo tempore exposit sive quieti erant Jaziges, sive minus momentuosa dama agris Romanis intulerunt, et ideo Romani Scriptores eorum non meminere. Tanto crebrior memoria eorum est sub M. Antonino Pio, sub quo Quadi, Marcoman-

[98] г) Діон, Історія римлян, кн. 67.

[99] а) Діон, цит. місце.

(98) d) Dio Hist. Rom. Libr. 67.

(99) a) Dio loco citato.

сармати, [100] бури, роксолани, бастарни, алани, певціни та всі інші племена зговорилися, внаслідок чого виникла відома війна проти квадів, маркоманів та сарматів (язигів), та ще відоміша перемога, отримана над ворогом. Ба Антонін, зібравши всі сили імперії і, маючи намір вийти на зустріч ворогу, переправившись через Дунай 171 р. нападає на ворога біля Пожоня. Із-за нестачі води та продуктів без сумніву загинув би був разом з військом, якби не був врятований чудом, як він сам про це доповів римському сенату. Поки корисний дощ кропив римське військо, блискавки наспрашили ворога. Капітолій та інші чужі письменники приписують це явище молитвам римських воїнів, а воїни-християни та інші християнські письменники приписують це молитвам християн, які воювали в римських таборах, звідки і назва легіона, він був названий християнською блискавкою. Римляни, підбадьорені цією битвою, поставили перед квадами та маркоманами суворі умови миру, одна із яких була, щоб відступили на 38 стадій від Дунаю, а язигам, які тоді ані не приступили до миру, була нанесена найбільша поразка а) 173 року н. е. У зимню пору, як звикли перед тим, коли Дунай замерз, спустошать Паннонію в надії, якщо сильний наступ, то військовою хитрістю підуть на втечу з тою впевненістю, що римляни їх будуть переслідувати, а їхні коні, які не привикли до льоду, ввійдуть у явну небезпеку. Але римляни, помітивши небезпеку, одну ногу прикріплюють до скинутих щитів і, утворивши так фалангу, просуваються і [101] приймають перший удар язигів. Битва дійшла до рукопашного бою, але тому що римляни певніше трималися, деякі з язигів відступили.

§ 45. Після поразки язигів у цій битві, їх другий цар Банадаспан (ця назва не малярська!) а) в числі інших заходів ви-

ni Sarmatae, (100) Burri, Roxolani, Bastarnae, Alani, et Peucini, gentesque omnes conspirarunt, unde enatum est celebr(e) Bellum contra Quados, Marcomannos, et Sarmatas (Jaziges) gestum, et celebrior adhuc victoria de hoste reportata. Antoninus etenim Imperatoris viribus collectis, et hosti occursurus trajecto Danubio Anno in circa 171, hostes ad Posonium adgreditur, ob defectum aquae, et anno-nae indubie cum exercitu perisset, ni miraculo, ut ipse Senatui Romano retulit, servatus extitisset. Dum enim pluvia salutaris Romanum exercitum riguisset, fulmina hostem contrivere. Miraculum hocce Capitolinus, et alii Scriptores gentiles, militum Romanorum gentilium precibus, christiani scriptores precibus militum Christianorum, qui in castris Romanis militabant, adscribunt, unde et legio haec Christiana fulminatrix dicta fuit. Hac clade elati Romani Quadis, et Marcomannis duras conditiones pacis dictarunt, inter quas una fuit, ut 38. stadiis a Danubio recedant, Jazigibus vero tunc necdum ad pacem accedentibus, maxima clades illata est a.) anno Christi 173. Tempore hiemis, ut antea consueverant, congelato Danubio, Pannoniam populantur, spe validiorem resistentiam nacti stratagemate fugae se committunt, firma spe ducti: Romanos insecuturos, equisque eorum glaciei minime asuetis, in periculum manifestum oppressionis venturos. Ast Romani periculo observato, dejectis scutis alterum pedem infigunt, et composita taliter phalange frontem offerunt pri-(101) mumque impetum Jazigum excipiunt. Res ad luctam devenit personalem, sed quoniam Romani gressus firmiores habuissent, de Jazigibus pauci evasere.

§ 45. Clade hac afflictis Jazigibus, alter eorum Rex Banadaspan (haec quidem non est nomenclatio Magyarica!) a.) in consul-

[100] а) Ксіфіл, кн. 71, гл. 3 та Хрон. Паш.(?)

(100) а) Xiphil Libr. 71. C. 3 et Chroni. Pasch.

слава до Антонія послів з метою укласти мир, але мирної угоди не досяг і втратив свободу. Коли інші узнали про цю справу, кинули Банадаспана в ув'язнення. Ув'язненням Банадаспана справи язигів аж ніяк не покращились, бо в чому його засуджували, в наступному 174 році Зантік, інший цар язигів, відправляється до Антонія зі своїми знатними, маючи намір просити мир. Марк Антоній хотів зробити римською провінцією як Квадію, так і область язигів, але, узнавши про відпадиння Кассія на Сході, вирушив проти нього і тому Зантік отримує мир на тих умовах, що квади і маркомани, з добавленням спеціального зобов'язання, відійдуть від Дунаю на подвійне віддалення. б) Якщо квадам було заборонено наближатись до Дунаю на 38 стадій, то язигам треба було відійти на подвоєну віддаль, тобто на 76 стадій, що відповідає двом міліаріам. Задум імператора був утримати їх від кордонів, їхні сили зломити [102], або, за словами Діона, зовсім знищити. Однак даремно був прийнятий відповідний захід, бо ж хто хотів охороняти, щоб вони не наближались до забороненої зони, або не нападали на римські провінції. Звичайно, тут могла бути лише моральна гарантія і непорушність договору, а не віддаль двох міліарій. Якби дане слово у цих варварів було священним, вистачило б, щоб тільки Дунай відділяв їх від римлян. Більш дійовим засобом зламати їх сили було те, що вони повинні були повернути сто тисяч римських полонених, а із власної кінноти передали римлянам вісім тисяч на допомогу, з яких імператор передбачливо виставив 5500 чоловік у Британію. а)

§ 46. Хоч у цей спосіб язиги були по-

titis renquis, pacis componendae causa Legatos misit ad Antonium, ast pacem non obtinuit, et libertatem amisit, religui enim re detecta Banadaspanum in vincula conjiciunt. Vinculis Banadaspani res Jazigum nequaquam prosperiores redduntur, nam quod Ei improbatur, sequenti anno 174. Zantik alter Jazigum Rex, pacem supplicaturus, una cum suis Proceribus Antonium adit. Antoninus Marcus tam Quadium, quam Jazigum in Provinciam Romanam redigere voluit, sed, audita Cassii in oriente defectione, contra Eum movit, et ideo Zantik iis, quibus Quadi, et Marcomanni conditionibus pacem obtinet, adjecta speciali obligatione, dupplo spatio a Danubio recedenti b.) Et cum Quadis vetitum fuerit ad 38 stadia Danubio adpropinquare, Jazigibus dupplo spatio seu 76. stadiis recedendum fuit, quod 2. miliaria efficit. Mens Imperatoris fuit, ut a limitibus arceantur, vires eorum frangantur, aut juxta verba Dionis, penitus excindantur. medium tamen nequaquam idoneum adhibitum est, quis enim custodiam acturus est, ne vetitum spatium contingant, neve provincias Romanas adgrediantur, certe non alia, quam moralis garantia, et Sanctimonia pacti, non vero duorum miliarium spatium, et si data fides apud hos barbaros sancta fuerit, fuisset certe etiamsi Danubius, solum eos a Romanis segregavisset. Aptius medium vires eorum frangendi fuit, quod 100. mille captivorum Romanorum reddere debuerant, et ex propriis equitibus octo milia Romanis in vim auxilii cedere, ex quibus Imperator provide ad Britanniam 5,500 hominum expedit. a.)

§ 46. Hac ratione enervabantur equidem

[101] а) Із цього повідомлення Діона Кассія ясно, що язиги були підпорядковані багатьом князям.

б) Там же, гл. 16.

[102] а) Сила язигів повинна була бути великою, якщо вони полонили сто тисяч римлян і могли їх без небезпеки охороняти у своїй країні.

(101) а) Ex hac Relatione Dio. Cass. adparet, Jaziges pluribus Principibus subjectos fuisse.

б) Ibidem Cap. 16.

(102) а) Potentia Jazigum immanis esse deduit, ut centum milia Romanorum capere, ac in Regno suo

слаблені, проте вони не були зовсім пригнічені, бо, виславши послів, вимагали, щоб їм на основі укладених угод були зроблені певні уступки. Тому що язиги були тими, про яких Антоній знав, що вони для нього найбільш корисні, дозволив їм усе, за винятком того, що було встановлено угодою і щоб на власних кораблях не плавали по Дунаю та утримувались від островів на Дунаю.

§ 47. Із цього видно, що, хоч язиги в багатьох відношеннях були залежними від воеводів, все ж таки збирали збори, [103] у справі війни і миру радилися, були забезпечені власними суднами. Вулкаций повідомляє а), що за Авідія Кассія, який проголосив себе імператором за життя Марка, було вбито на березі Дунаю три тисячі сарматів.

§ 48. За Коммода, сина Марка Антонія, сармати повинні були підняти повстання, бо у Лампрідія згадується, що Коммод за допомогою вождів добре виконав справу. Капіталін згадує, що Максим також винищував сармат. Та біля 262 року за Галлієна, переправившись через Дунай разом з квадами, язиги пустошать Паннонію і захоплюють її, але за Авреліана їх знищують і ведуть в Рим на триумф, тому Авреліана названо сарматським. У надробному слові Горіана третього читаємо: **переможець сарматів**. Під час імператора Проба їх виганяють з Паннонії. Після смерті цього імператора язиги стали сміливішими, загрожують нападом не лише Іллірії та Фракії, але й самій Італії. Після того як 16 тисяч імператором Каром було вбито і 20 тисяч різної статті було полонено, вони були відтиснуті 282 року у свої кордони.

§ 49. Біля 295 року маркомани розбиті наголову, а весь рід карпів відступив у римські володіння. б) [104] Після того довгий час не було жодної згадки про сарматів, здається, що їхні північні сусіди ними оволоділи, утягнуті у війни, щоб

Jaziges, sed non penitus opprimebantur, nam missis Legatis, quaedam ex pactis conventis sibi remitti petebant. Et quoniam Jaziges erant ii, quos utilissimos sibi experiebatur Antoninus, omnia eis remisit, excepto eo, quae ad convetus stabilita erant, neve navibus propriis in Danubio utantur, et ab Insulis Danubianis abstineant.

§ 47. Ex his adparet Jaziges pluribus equidem regulis Vojvodis subjectos, con-(103) ventus tamen celebrare solitos fuisse, in negotio belli, et pacis consultavisse, in navibus item propriis provisos fuisse. Sub Avidio Cassio, qui vivente Marco se Imperatorem creaverat, tria milia Sarmatarum in rippa Danubii occisa esse refert Vulcatius a.).

§ 48. Sub Commodus, filio Marci Antonini, rebellare debebant Sarmatae, nam Commodus rem bene gessisse per Duces refertur in Lampridio. Maximus quoque Sarmatas contudisse refertur apud Capitolinum. Ast Circa annum 262. sub Gallieno una cum Quadis trajecto Danubio Pannoniam vastant, et occupant Jaziges, ast sub Aureliano vastantur, et in Triumphum Romae ducuntur, unde Aurelianus sarmaticus est dictus. In Gordiani tertii Epitaphio legitur: **Sarmatarum victor**. Ast sub Probo Imperatore ex Pannoniis exterminantur. Morte hujus Imperatoris audaciores effecti Jaziges, non tantum Illyricum, et Traciam, sed ipsam Italiam invadendam minantur, ast per Carum Imperatorem caesis 16. millibus, et 20. millibus diversi sexus captis, intra suos limites a. 282. repressi sunt.

§ 49. Circa annum 295. Marcomanni caesi, et Carporum universa gens in Romanas ditiones discessit b.). (104) Longo ex post tempore nulla fit Sarmatarum mentio videntur suis vicinis Septemtrionalibus occupati esse, bellisque impliciti,

(103) a) In vita hujus Imperatoris. periculo custodire poterant.
b) Victor.

[103] а) В життєписі цього імператора.
б) Віктор.

легше їх могли перемогти, не хотіли прирікати себе до колишнього рабства, повстали проти панів, які у втечі шукали опасіння, і Костянтин прийняв їх у межі імперії а). На думку Фесслера, вандали, незадоволені своєю батьківщиною (між Марошем і Тисою), напали на язигів, стали господарями, а язиги ж слугами, тобто частина язигів, які проживали там, де Тиса вливається в Дунай. б) Сармати були занадто ослаблені поразкою, нанесеною їм Костянтином, сином Костянтина В., 358 року. Імператор, зібравши військо, ранньою весною переправляється через Дунай по мосту, зробленому з суден, несподівано нападає на сарматів, які кинулись на втечу, шукали захисту в горах. Але після наради, тайно зібравши сили і зміцнені своїми помічниками квадами нападають на римлян, однак їх перемагають і вони просять миру від імператора, передаючи себе імператорові цілою областю з майном, дітьми і жінками. Імператор наказав утримувати область у мирі, тільки поповнити умови миру. в) Потім імператор відправився до сарматів, які знаходилися нижче, так званих лімігантів, які 24 роки тому вигнали своїх акрів [105]. Почувши про прихід імператора, настрашені сармати вимагають навіть найсуворіших умов миру, проте жестами і виразом обличчя виражали незгоду в разі, якщо їм накажуть переселитись на інше місце. а) У битві були повністю переможені, після того як багато тисяч було вбито, тих, що залишилися, спровадили інде, цілий край був переданий сарматам після вигнання попередніх. Із цієї розповіді Марцеліна ясно: сармати-слуги були переселені у спокійніший край, але куди, невідомо. Здається, що віддалилися недалеко від колишньої батьківщини, бо незадовго

quos ut facilius vincere queant, Servos suos Sarmatas limigantes dictos armant, qui parta de hostibus victoria nolebant priori servituti semet subicere, sed arma in dominos verterunt, qui fuga salutem quaesiere, et a Constantino intra fines Imperii recepti sunt a.) Fessler putat Vandalos Patria sua non contentos (inter Maros et Tissam) invasisse Jaziges, et effectos esse Dominos, Jaziges vero Servos, scilicet partem Jazigum ad influxum Tibisci in Danubium habitantem b.). Plurimum enervati sunt Sarmatae clade per Constantinum Constantini M. filium a. 358. anno illata. Imperator etenim primo vere collecta manu militum per pontem navalem trajecto Istro, insperate adgreditur Sarmatas, qui in fugam effusi in montibus refugium quaesiere. Sed posthabito consilio latendo vires recolligentes, et suis auxiliariis Quadis adjecti Romanos adgrediuntur, sed vincuntur, et ab Imperatore pacem postulant, se cum facultatibus, prolibus, uxoribus, ac tota Regione Imperatori tradentes. Imperator jussit pacate Regionem retinere, et solummodo conditiones pacis adimplere. c.) Movét ex post Imperator ad inferiores Sarmatas limigantes dictos, qui ante 24. annos Acros suos (105) expulerant. Audito adventu Imperatoris Sarmatae terri- ti durissimas etiam conditiones pacis postulant, gestibus tamen, et vultu abnuebant, si juberentur aliorum migrare a.) Tentata pugna Sarmatae plenarie victi, et multis millibus caesis reliqui aliorum sunt translati, plaga vero tota prioribus expulsis Sarmatis reddita est. Ex hac Marcellini narratione equidem patet: Servos Sarmatas esse ad paccatiorem plagam translatos, sed quo non constat, videntur non procul a priori Patria retrusi esse, nam paulo post denuo ad Danubium si-

[104] а) Евсевій у життєписі Костянтина В. вважає, що були прийняті в Каринтії.

б) Істор. Том I, стор. 11.

в) Ам'ян, кн. 17, гл. 12.

[105] а) Ам'ян, цитоване місце.

(104) а) Euseb. in Vita Constantini M. ad Carinthiam recepti esse existimantur.

б) Hist. Tomo I. pag. 11.

в) Amian. Libr. 17. C. 12.

(105) а) Amian. loco citato.

знову зупиняються біля Дунаю. Ясно, отже і те, що поновлені були не чужорідні мешканці, але попередні, які були вигнані невірністю слуг, таким чином, і вигані, і прийняті були аж ніяк не вандали, але сармати. Аристократія у язигів була, мабуть, тягарем для народу, але силою зброї була поновлена.

§ 50. Сармати ліміганти, як вповіщає Амміан Марцеллін, б) у нових своїх оселях не були заспокоєні, наступного року поспішали до Дунаю, маючи намір перейти кордон. Імператор, який в той час знаходився в Сірмію, зібравши воєнну силу, розмістивши військо біля Дунаю, спостерігав варварів, виславши до лімігантів двох воєнних начальників та посередників, розпитував, чому вони, залишивши домівки, всупереч договору направлялись до їх кордонів. «Приводячи безпідставні і недійсні причини для виправдання, від великого страху притворяючись, благаючи принцепса о пробачення, прохали, щоб, позабувши про вороженечу, їм було дозволено, переправившись через річку, прийти до нього, вони бажать пояснити, які труднощі переносять і готові в межах римської держави, якщо того потрібно, зайняти землі найбільш віддалені, щоб, у тривалому [106] спокої плекаючи мир, як богиню спасительку, прийняти обов'язки і назву підданих». — Узнавши про це, імператор радів із щасливого завершення справ і вже бажаного кінця настільки обтяжливої війни, і тому він не заперечував, щоб вони, переправившись через Дунай, з'явилися на розмову до нього, проте він догадувався, що в їх намірі прихований обман, тому прийняв усі застережні заходи, щоб не могли пошкодити йому і іншим, з цією метою Аціміна (Петро Варадина) зроблено рів і високий насип у вигляді трибуналу (підвищеного крісла), на Дунаю розміщено кораблі з озброєним військом із вказівкою, щоб негайно з'явилися на допомогу, якби випадково варвари пов-

stuntur, sed etiam id patet, non alienigenos sed priores incolas perfidia servorum pulsos restitutos esse, atque ideo nequam Vandalos, sed Sarmatas et pulsos, et receptos fuisse. Videtur apud Jaziges Aristocratia populo onerosa posthabita, sed vi armorum restituta fuisse.

§ 50. Sarmatae Limigantes referente Ammiano Marcellino b.) in novis suis sedibus quieti nequaquam erant, sed anno sequenti ad Danubium properabant, limites transgressuri. Imperator, tunc Sirmii existens, collecta manu militari, exercitu ad rippas Istri dislocato, Barbaros observabat, duobus tribunis, ac interpretibus ad Limigantes missis percontabatur: quam ob rem relictis laribus in obversus pactorum limites invaderent suos? „Qui vana quaedam causantes, et irrita, pavore adigente mentiti, Principem exorabant in veniam, obsecrantes, ut simultate abolita, transmissio flumine, ad eum venire permitterentur, docturi, quae sustinerent incommoda, paratique intra spatia orbis Romani, si id placuerit terras suscipere longe discretas, ut diuturno (106) otio involuti quietem colentes, tamquam salutarem Deam, tributariorum onera subirent, et nomen.“ His compertis Imperator exultabat de felici rerum successu, bellique adeo onerosi tam optato fine, et ideo non obstitit quominus trajecto Istro in sui colloquium compareant, suspicabatur tamen fraudem intentioni eorum inesse, ideo omnem cautelam adhibuit, quominus sibi, suisque nocere valeant, quem in finem ad Aciminum (Petro Varadinum) vallo, celsoque aggere in speciem tribunalis erecto, dispositisque armatis navilus in Danubio ea cum instructione, ut si barbaros tumultuari contingat, illico auxilio

[105] б) Там же.

(105) b) ibidem.

стали. Язиги нічого крім прохання не виявляли, стоячи схилені, проте в думці зовсім інше міркували, бо хтось із них, проїнятий страшенною люттю, кинувши черевик у напрямі підвищеного крісла, закричав: марга, марга. І тому, що слово марга у них було сигналом до битви, вся товпа його наслідувала і напала на трибунал, де сидів імператор, після того як прапор піднято, всі почали кричати і кинулися з зброєю на принцепса. Імператор, побачивши небезпеку, залишив трибунал, сів на коня і щасливо уник, хоч декілька з почту загинуло. Язиги нищать пусте крісло і сидіння, прикрашене золотом. Тоді наступило військо і римський флот, вони жорстоко розправились з язигами. Імператор повернувся в Сірмії а). [107]

§ 51. Із вищесказаного випливають два варті уваги висновки, по-перше, що язиги були відомі у цих краях, відколи історія пам'ятає, і, незважаючи на всі злигодні, утримали свої оселі. По-друге, що це плем'я було слов'янської мови, бо марга тепер у слов'ян означає худоба, а тоді було воєнним сигналом, тобто: **нападати як на худобу!** худоба — це вороги! Хай береться в тому значенні, що під мершею розуміється труп, те саме слово марга. Із цього ясно, що римляни ніколи не мали колоній за Дунаєм, тому треба мати на увазі, якщо й знаходяться за Дунаєм зброя, монети, камні та інше римське знаряддя, що вони були туди занесені язигами крадьком, а потім знайдені. Мій дід знайшов біля Собранець в Ужському комітаті в озері різну арматуру римського виготовлення. Вже всі хотіли робити висновок, що римляни колись пробиралися аж по Собранці. Це саме треба буде розуміти і про інші міста за Дунаєм, в яких звикли знаходитись римські залишки. Але слід звернути увагу й на те, що язиги і даки не були колись командами, в яких

sint. Jaziges nihil praeter preces fingentes, stabant curvi, mente tamen longe aliud meditabantur, nam quidam eorum furore percitus truci, calceo suo ad Tribunal projecto: **Marha, Marha, exclamat.** Et quoniam vox Marha apud eos belli signum fuerit, tota turba eum sequuta, Tribunal ubi sedit Imperator adgressa est, vexillo praeeunte omnes ululare coeperunt, et ferrum in Principem ferebant. Imperator viso periculo relicto Tribunali equo inedit et feliciter evasit, paucis ex comitibus pereuntibus. Jaziges vacuum sedem et pulvinar aureum diripiunt. Tunc exercitus, et Classis Romana prorupit, et in Jaziges majorem in modum saevit, Imperante Sirmium se recipiente a.) (107)

§ 51. Ex praedictis duo notabilia consectoria sequuntur, primo Jaziges inde a memoria historiae his plagis innotuisse, et per cunctas vicissitudines sedes suas retinuisse. Secundo eandem gentem Slavici labii fuisse, nam Marha actu apud Slavos pecus significat, fuit tunc signum bellicum, scilicet: „**ruatur sicut in pecus!**“ pecus sunt hostes! eodem sensu sumetur, si in Merscha cadaver explicetur, eadem vox Marha; adparet simul Romanos nunquam habuisse colonias cis Danubium, unde si arma, monetae lapides aliaque instrumenta Romana reperiuntur cis Danubium, ea per rapinas Jazigum huc delata, et subin inventa esse censeri debeant. Avo meo circa Szobrántz in Comitatu Unghensi in lacu inventae sunt armaturae variae, styli Romani, jam cuncti concludere volebant: Romanos olim usque Szobrantz penetravisse. Id ipsum intelligendum erit de aliis locis cis Danubium in quibus reliquiae Romanae reperiri solent. Sed et illud reflecti debet: Jaziges, et Dacos non fuisse olim Nomades, Civitatibus, et pagis carentes. Ptolomeus in Aegypto scribens illico post Christum altero saeculo

[106] a) Диви у Катони, Історія ... (?) ... (?) у першому томі, стор. 42.

(106) a) Vide apud Katona Hist. Colonicens (?) Alppan(?) tomo 1. pag. 42.

не було міст і сіл. Птоломею, який писав у Єгипті, жив зразу в другому столітті після Христа, вже йому були відомі в Язигії міста: Успен, Горман, Абрикта, Трісс, Парка, Кандан, Пессій та Патіск, а скільки не знав, кільки і які були імовчу про помістя і села. Набагато більше [108] міст знав той же географ у Дакії, нараховує їх 43, звичайно, сьогодні не знаходяться на тому місці, між тими 43-ма була царська столиця Зармегетуза. Багато вчених робило спробу визначити положення міст як Язигії, так і Дакії, але жодний не дістав схвалення, ані не міг, бо відсутність доводу ставила перешкоди. Ані я не буду робити спробу в тому, в чому інші зазнали невдачу, тому що я приступив до написання не топографії, а історії. Із повідомлення Пріска ясно, що в цих краях було багато не лише міст, але й сіл; поки був учасником посольства до Аттіли, багато чого спеціально спостерігав. Щоб усе це стало яснішим, звернемося до гуннів, аварів та мадярів.

Глава 8

ПРО ГУНІВ, АВАРІВ ТА МАДЯРІВ

§ 52. Всі три назви невідомі давнім, не зустрічаються у Геродота, Страбона або Птоломея, тим менше у Гомера і Мойсея. Хуни Птоломея не можуть бути приєднані до жодного з цих народів, тому що в такому разі кожний утратив би з своєї слави, а в протилежному разі хуни Птоломея були сусідами бастарнів [109] та рокооланів і нема про них згадки, що колись переселилися в Азію, свідчення ж усіх авторів говорять про те, що гунни прийшли з Азії. До сих пір ще нікому не пощастило вивести етимологію цих трьох назв. Костянтин Порфірогенет (Багрянородний) називає власне мазарів а), але він єдиний буде могли спостерігати, коли відрізняти мазарів від турків, під якими розуміє угорців, так що він єдиний повинен прийти до висновку, що під мазаром слід розуміти

[109] а) У Стриттера, Тушнікор, § 133.

vivens jam novit in Jazigia Civitates: Uscenum, Gormanum, Abrieta, Trissum, Parca, Candanum, Pessium, et Patiscum, et quot, et quantae erant, quas non novit! taceo de villis, et pagis. Longe! plures novit (108) idem Geographus civitates in Dacia, et jam 43. enumerat, certe nec actu plures in eodem spatio reperiuntur, inter eas 43. Zarmegetusa Regia fuit. Tam Jazigiae, quam Daciae Civitatum situm determinare multi conati sunt, sed nullus adplausum accepit, nec potuit, nam defectus probae cunctis obicem posuit, nec ego id tentabo, quod alii amisere, quia non Topographiam, sed Historiam scribere adgressus sum. Ex Prisci relatione adparet: non solum Civitates; sed etiam pagos innumeros fuisse his in partibus, dum legationis socium ad Attilam egisset specialiter multa attingit. Quae omnia ut magis elucescant transibimus ad Hunnos, Avaros, et Magyros.

Caput 8.

DE HUNNIS, AVARIBUS, ET MAGYARIS.

§ 52. Omnia tria nomina antiquis ignota, nec apud Herodotum, Strabonem, aut Ptolomeum; tantominus Homerum et Mosen comparent. Ptolomei Chuni nulli horum populorum ideo adplicari valent, quia secus de sua gloria singuli amitterent, sed et secus Chuni Ptolomei Bastarnis (109), et Roxolanis vicini sunt, nec unquam ad Asiam emigrasse perhibentur, Authorum vero omnium testimonia tradunt: Hunnos ex Asia adpulisse. Originem ethymologicam horum trium nominum nullus adhuc feliciter eduxit. Constant. Porph. nominat quidem Mazaros a.) sed singulus observare poterit, cum distingvere Mazaros a Turcis, sub quibus postremis Hungaros intelligit, ut adeo singulus concludere debet, sub Mazar non Magyar, sed potius Mazur intelligendum esse. Agathias palam fatetur: Gentes ul-

(109) а) apud Stritter Hunnicor § 133.

не мадара, а скоріше **мазура**. Агатій явно визнає, що племена, які живуть за Азовським морем до гори Імай, спільно називаються **скіфами і гуннами**, хоч вони мають окремі назви б). Це відповідає повідомленню Страбона, який роз'яснює, що скіфи, які живуть за Каспієм, мають багато своїх назв. Таким чином дуже правдоподібно, що в Скіфії на Імаї та поза ним існувало плем'я, означене назвою гун, згодом ця назва стала розповсюдженою і тому Агатій написав вищезгадані слова. Візантійські письменники приділяють назву гун татарам, монголам, аварам та угорцям, вона стала ще більш поширеною, тому що цією назвою наділені слов'яни, булгари і гети, ба навіть Феофаном турки, ще й самі киммерійські алани та массагети відносяться до гунів. [110] Кожне плем'я, кожен народ, що живе на півночі, має право на цю назву і якби ми щось добавили до Феофана Прегора, весь світ належав би гуннам. Прай добавляє, що гунни з самого початку називалися хан-йонгами, а Феслер — аорсами, але тому що жоден не показав ясно основу свого твердження, хай їм вірить той, хто звик сліпо вірити. Я ж спочатку розповім про те, характерне для гуннів, але тому що майже всі угорські письменники стверджують, але не доводять, що угорці є того ж походження, що й гунни та авари, то про все інше треба розповісти водночас.

§ 53. Дехто виводить гуннів від кун, звідси кумани, Хорват — від кан хоробрий, звідки царственні, інші, нарешті, від слов'янського конь, тому що гунни, за згодою всіх, сидючи на конях, творили начебто одну тварину, на спині коня скакали, їли та навіть спали, і тому русини називали їх конями, але більшість угорських письменників суперечить такому тлумаченню і згідна хоч звідки виводити цю назву, тільки не руського. Остякони в Росії називаються конні-юнг або хон-діхо (BischingsРосія). Прай передає,

tra Meotydem, usque montem Imaum, degentes communiter Scythas, et Hunnos vocari, quamvis sua privata nomina habeant b.) consentit id relationi Strabonis, qui Scythas ultra Caspium degentes multa nomina propria habere docet. Ergo valde verosimile(!) est, in Schythia in- et extra-Imaum fuisse Gentem nomine Hunn insignitam, sed exposit evasit nomen hoc vagum, et ideo Agathias superius attacta scripsit verba. Byzantini scriptores tribuunt nomen Hunnicum Tartaris, Mogolis, Avaribus, et Hungaris, magis adhuc redditum vagum, quia Slavi, Bulgari, et Gepidae, quin imo per Theophanem Turcae hoc nomine afficiuntur, ipsi adeo antiqui Cimaerei Alani, et Massagetae ad Hunnos referuntur. Ex his jam adparet, quam difficile sit genus Hunnicum determinare. (110) Singula Gens, singula Natio in Septemtrione degens jus habet ad hoc nomen, et si Theophani Gregorae quidpiam deferamus, totus orbis Hunnus foret. Pray asserit perprius Chan-Jong, Fessler Aors fuisse nominatos Hunnos, sed quoniam nullus evidenter commonstret fundamenta asserti sui, credat eis, qui caeae credere solet. Ego quidem de Hunnis praemittam specifica, sed quoniam hungarici scriptores feres omnes Hungaros cum Hunnis, et Avaribus ejusdem originis esse contendant, non tamen probent, reliqua dicenda in simul complectar.

§ 53. Hunnos nonnulli derivant a Kun inde Kumani, Horváth a (Kan) masculus, inde Regii, alii denique a Kony Slavico, quod equum denotat, quia Hunni omnium consensu equis insidentes, quasi unum animal effecerint, in dorso equorum consultabant, edebant, imo et dormiebant, et ideo a Ruthenis nominabatur Kony, конь, sed turba scriptorum hungaricorum contradicit huic derivationi, et mavult undecunque derivatum nomen hoc dummodo non a Ruthenico. Ostjakones in Russia se vocant: Konni- jung, vel Chon-dicho (Bi-

що перед тим гунни називалися гюнг-ну. Із цього ясно, що походження і назва гуннів оповиті темним туманом.

§ 54. Авар. З цією назвою, подібно як із назвою гуннів, угорські письменники жартують. Строкочій виводить її то з угорського, то з гебрейського, але так ошавільно, [111] що не заслуговує ніякої уваги. Прай знову іде в Татарію і стверджує, що колись були названі геонгенами, але він не досяг мети. Феоділакт, а за ним Фесслер та інші виводять аварів із Татарії і кажуть, що перед тим називалися огорами, від їхніх же вождів Вара та Хуна названі вархонітами, жили перед тим між Йаїк та горами Алтая, були гілкою та підданими турків. Піднявши повстання проти турків, були перемоскени і шукали спасіння в утечі і направились до Азовського моря, там їх мешканці прийняли як аварів, славних і прізних (хоч вони й не були аварами), залишають в помилці сусідні племена, дозволяють, щоб їх називали аварами, вступають з аланами в союз і мають можливість зайняти Дакію, тому пізніші письменники називають їх псевдоаварами.

Таким чином, всі письменники погоджуються на тому, що авари — плем'я гуннів або, що є одно і те ж, плем'я татарське, яке преки назвали турецьким, і початок бере з Татарії. Одна частина аварів поселилася біля Кавказу і тепер ще називається уар, авар, оар, увар і визнає нащадків аварів а).

[112] МАДЯРИ

Угорські письменники занадто стурбовані розшуками предків мадярів. Одні вважають, що Пріском згадані оногури, сарагури та уроги є самі угорці, яких Агафій називає унугурами, Феоділакт гуннугурами, огорами, Менандер уннїгарами, Йорнанд гуннїгарами та кутрігурами. Угорські письменники вважають їх

schings Rusland) Pray tradit: Hunnos antea Hiong-nu fuisse dictos. Ex his adparet: originem et nomen Hunnorum atra caligine involutam esse.

§ 54. Avar, cum hoc nomine aequae, sicut cum Hunnico ludunt scriptores Hungarici. Otrokocius jam a hungarico, jam hebraico derivat, sed adeo violente, (111) ut nullam mereatur considerationem. Pray vadit denuo ad Tartariam, et Geongenos olim fuisse dictos condendit, ast non evicit. Theophilactus, et ex hoc Fessler et reliqui Avars deducunt ex Tartaria, et Ogor antea nominatos esse tradunt, a ducibus vero suis Var et Chum, Varchoniti dicti, habitavisse antea inter Jaik, et montes Altai, fuisse ramum, et subditos Turcorum. Seditione contra Turcos facta victi fuga salutem quaesiere, et ad Paludem Meotydem appellentes, per incolas tamquam Avars ibi celebres, et terribiles assalutati, (quamvis Avars non fuerint), in errore relinquunt finitimas gentes, se Avars nominari permittunt, medio Alanorum obtinent foedus, et facultatem Daciam occupandi, ac ideo per scriptores posteriores pseudo Avars audiunt.

Conveniunt itaque scriptores omnes Avars esse gentem Hunnicam, aut quod idem est Tartaricam, tunc Graecis Turricam nominatam, originemque ex Tartaria duxisse. Pars quaedam Avarorum ad Caucasum montem consedit, et actu adhuc Uar, Awar, Oar, Uvar, se cognominat, et Avarorum progeniem fatetur a.)

(112) MAGYARI.

§ 55. Hungarici scriptores nimium solliciti sunt de Antenatis Magyarorum invenendis, et alii quidem existimant: Onoguros, Saraguros, et Urogos per Priscum adductos esse ipsos Hungaros, quos Agathias Unugur, Theophilactus Hunnugur, Ogor, Menander Unnigur, Jornandes Hunnigar, Procopius Uctigur, et Kutrigur no-

[111] а) Фесслер I, 47 б.

(111) а) Fessler I. 47.

мадярами, але тому що ці племена не зіграли великої ролі у світі, незадоволені, шукають походження інде. Довгий був спір, чи мадяри є єннійського походження. Фесслер пише багато сторінок, щоб довести протилежне. Між народами самоєдів знаходиться гілка, яка (так) називається. Однак, щоб можна маляр приєднати до якогось іншого народу, тому Фесслер каже, що вони є турецького походження і твердить, що споріднені з хазарами, булгарами, гаятелітами, огурами та печенігами і куманами (урами), яких пізніше греки конкретно називали турками. а) Прай пробує відвести від гуннів, але хоч повинен би правильно цей зв'язок показати, він нічого не показує. По-науковому і по-справжньому передає історію гуннів, але не пов'язує з мадярами і розповідає, що під георгами треба розуміти гунгарів. Бардоші вважає, що самі мадяри є монголами, тому що сінерси, у яких не було букви Р поставили Л, так виникли могори або мадяри, але жодним свідченням не доводить, насправді ланцюг там обірваний, де повинен би бути цілим, на поновлення якого трудяться спочатку вчені угорці, трудяться Чома де Кереш, але [113] по сьогодні все даремно. Важливо віднайти поселення племені номадів. Ч. Кереші ніколи їх не знайде, бо скільки долин, скільки лісів, стільки батьківщин мали мадяри, поки, об'єднані вождем Арпадом, не стали здібними до виконання великих справ. Порфірогеніт згадує плем'я мазар, але тому що він там же додає, що плем'я відрізняється від того турецького, під яким розуміє угорців, тому мазар не може бути віднесений до мадярів, але скоріше до слов'янського племені мазур. Фесслер, щоб все рятувати, визначає для мадярів три поселення, першіє біля річки Іртиш та гір Алтая, як побачимо в історії. Тепер вже (перейдемо) до історії кожного (народу) окремо.

minant, Hungarici scriptores sumunt pro Magyaris, sed quoniam gentes hae non magnam rollam luserint in orbe, non contenti alii, quaerunt alibi originem. Longa fuit lis an Magyaris sint Jenniae originis? Fessler multas replet paginas in probam contrariam. Inter populos Samojedorum occurrit ramus, qui se nominat. Quo tamen alicui alteri populo possint iungi Magyaris, ideo Fessler dicit illos esse turcicae originis, et cognatos cum Chazaris, Bulgaris, Hajatelitis, Oguris, et Petsene-gis, ac Cumanis (Uris) esse contendit, quos subin Graeci in concreto Turcas nominarunt a.) Pray conatur deducere ab Hunnis, sed recte dum nexum hunc ostendere deberet, nihil ostendit. Erudite, et genuine Hunnorum historias tradit, sed cum Magyaris non connectit, et narrat sub Geourgis - Hungaros intelligendos, Bardossi existimat: Magyaros ipsos Mongolos esse, quia Sinerses carentes Littera R, posuerunt L et ita ortos Mogores, vel Magyares, at nullo testimonio probat, recte ibi catena rupta, ubi integra esse debuisset, in qua redditegranda desudant pridem eruditi Hungarici, desudat Csoma de Kőrös, sed (113) praesens usque omnia perperam, difficile est Nomadicae gentis sedes invenire. D. Kőrösi numquam inveniet eas, nam quot valles, quot nemora, tot Patriae erant Magyaris, usque dum Duce Arpád juncti, ad majora praesusci-pienda apti redditi sunt. Porphyrogenitus equidem memorat gentem: Mazar, sed quoniam illico subdit: diversam esse ab illa gentem Turco, sub quibus Hungaros intelligit, ideo Mazar nequit ad Magyaros, sed potius ad Mazur gentem Slavicam referri. Fessler ad cuncta salvanda tres sedes Magyaris assignat, primitivam ad fluvium Irtisch, et Altaï Montes, ut in Historia videbimus. Jam nunc ad singulorum Historias.

[112] а) Історія, том I, стор. 185.

(112) а) Hist. Tom. 1. pag. 185.

§ 56. Все те, що про гуннів сповідають нотаріус короля Бели, Бонфіній, Туровці, Антоній Флорентин, Отрокочі, Баєр та Дезеріцій, я не згадую, тому ще вельмишановний Прай все зібрав, і частково науково спростував, частково виправив, і, таким чином, підготував шлях Девінчюві, який згідно з рукописами та китайськими авторами а) передає, що гунни [114] були однією з перших колоній, яка від потогу після змішання мов залишила долину Сенаар. Після того, як інші пішли на схід, Гунн направився в напрямку гір Вірменії і Грузії, коли ж численність народу збільшилась, проник на рівнину, оточену Волгою і Доном, а із цього краю розповсюдилися європейські та татарські племена: гунни, турки, моголи та угорці і татари. Там, де гірські варвари вже перед народженням Христа р. 2057 були відомі під назвою хан-йонг, він твердить, що ця назва пізніше змінилась на гюнг-ну, а потім перейшла на гуннів. Далі говорить, що всі племена, які населяли сучасну Татарію на півночі були поділені сіненсами на східних і західних. Східні є предками татар і населяли південні долини і рівнини на півночі. Але тому що гунни постійно нападали на китайську державу, 300 року до народження Христа була побудована та славна стіна на перешкоду ворогам, яка ще сьогодні зберігається в руїнах.

Таким чином, царство гуннів знаходилось оточене річкою Іртиш із заходу, Амуром зі сходу, славною стіною з півдня, з півночі не встановлюють жодних певних кордонів, але за річкою Об і Ангараю жили племена, яких підкорив Метевс.

§ 57. Метевс біля 210 року до Христа прийняв ім'я Тан-йо, яким пізніше ко-

§ 56. Quidquid de Hunnis Belae Regis Notarius, Bonfinius, Thuróczius, Antonius Florentinus, Otrocotsi, Bayer, et Desericus in medium proferunt ideo non adduco, quia Rdissimus Pray omnia con-gessit, et partim erudite refutavit, partim correxit, taliterque Degvinchio viam praeparavit, qui secundum Codices, et Authores Chineses refert a.) Hunnos (114) unam e primis Coloniis fuisse, quae a Diluvio post lingvarum confusionem campum Senaar deseruit. Reliquis ad orientem abeuntibus, Hunnus versus Armeniae, et Georgiae montes discessit, aucto vero numero populi ad grandem planti-tiem Volga, et Tanai conclusam penetra-vit, et ex hac plaga Europeas, et Tartari-cas gentes esse propagatas. Hunni, Turci, Mongoli, et Hungari, ac Tartari, qua montani Barbari jam ante Christum natum a. 2057, sub nomine Chanoong fuere noti, nomen hoc tardius mutatum in Hiong-nu, et tardius in Hunnos transivisse scribit. Porro refert gentes omnes modernam Tartariam ad septemtrionem habitantes per Sinenses divisas fuisse in orientales, et occidentales. Orientales, Majores esse Tartarorum, et meridionales valles, et plana loca ad septemtrionem coluisse. Sed quoniam Hunni Imperium Chinense continuo infestarent 300 annis ante Christum natum, celebris ille murus ad impe-diendos hostes structus est, actu adhuc in ruinis superstes.

Continebatur itaque Regnum Hunnorum fluvio Irtis ab occidente, Amur ab oriente, celebri muro a meridie clausum, a septemtrione nulli quidem certi limites ponuntur, sed trans fluvium Obi, et Angara gentes incolebant, quas Meteus debellavit.

§ 57. Meteus circa a. 210 ante Christum assumpsit nomen Tan-jo, quo et reliqui

[113] а) Загальна історія гуннів, турків, монголів та інших західних татарів, том 4, 1756—1758 у Парижі.

(113) а) *Histoir General de Huns der Turcs, des Mogols, et des autres Tartares Occidentaux*, Tomi 4. 1756 — 1758. Parisiis.

ригтувалися і інші начальники [115] гуннів. Згодом йому підкоряються сусідні племена, і з ростом імперії, зростали також і внутрішні юрби так що в 45 р., незадовго до християнської ери, імперія була поділена на північну і південну. Піоля такого поділу підкорена Тан-йо. Південні гунни згодом прогнали північних, які, перебравшись через Волгу і Дон, направилися в Європу і проникли аж в Угорщину 376 р. після Христа. Південні угорці, залишившись на батьківщині, помішані з татарами і китайцями, втратили мову і народність.

§ 58. Феослер вважає, що гунни є монгольського походження, які незадовго до нашої ери зайняли весь край від джерел Амура і Алтайських гір, по течії річки Сір аж по північне узбережжя Каспійського моря. Тоді вони були відомі грекам і римлянам під назвою аорсів. Із них одна частина заснувала міцне царство аланів і аорсів між Волгою і Дунаєм, друга частина залишилася біля Каспійського моря і займалася торгівлею, третя на півночі біля річки Об у найбільшій дикості виродилася. Частина з цих північних аорсів у другому столітті після Христа емігрувала і поселилася біля Дніпра по сусідстві з бастарнами і роксоланами [116]. В кінці четвертого століття багато загонів цього племені під керівництвом Баламбера, перемігши спочатку аланів германського походження, відмінних від попередніх аланів гунського роду, вторглися в Угорщину. Але хто не бачить, що оба вчені мужі розглядають історію татар, частина яких згодом спустошила Паннонію 375 р., але жоден не вказав на тожність народу з мадярами, навпаки, від обох можна вивести протилежне, бо якщо вся маса племені перебуваючи в Азії не могла зберегти материнську і первісну мову, як міг зберегти загін мадярів, який ввійшов у Паннонію, і керуючись яким свідченням, доводять ці мужі, що татари втратили первісну мову, і яким свідчен-

Imperatores (115) Hunnorum expost utebantur. Tractu temporis viciniae gentes sibi subjugantur, et crescente Imperio creverunt etiam internae turbae ita, ut. a. 45 paulo ante aeram Christianam in Septemtrionale, et meridionale Imperium divisum fuerit, suis distinctis Tan-jo subiectum. Meridionales Hunni tractu temporis expulerunt Septemtrionales, qui versus Europam migrantes trajecta Volga, et Tanai Hungariam usque penetrant a. 376. post Christum. In Patria remanentes Hungari Meridionales cum Tartaris, et Chinensibus commixti labium et nationalitatem amiserunt.

§ 58. Fessler existimat Hunos originis Mongolicae esse, qui paulo ante aeram vulgarem a fontibus Amur, et montibus Altai, in decursu fluvii Sir, usque maris Caspii latus septemtrionale totam plagam occupassent, tum Graecis, et Romanis sub nomine Aorsorum fuisse notos, horum unam partem inter Volgam, et Tanaim, potens Regnum Alanorum, et Aorsorum, condidisse, alteram partem ad mare Caspium mansisse, et mercaturam exercuisse, tertiam ad Septemtrionem ad fluvium Obi in sumam feritatem degenerasse, partem horum septemtrionalium Aorsorum altero saeculo Christi omigrasse, et ad Dnieper in vicinitate Bastarnarum, et Roxolanorum consedissee. Donec (116) plures cohortes hujus gentis cum fine 4, saeculi Duce Balamber, superatis primo Alanis, originis germanicae, diversis a prioribus Hunnicae stirpis Alanis, Hungariam invaderent. Sed quis non videt utrumque virum eruditum tractare historiam Tartarorum, quorum pars postea Pannoniam depopulata est? describit uterque gentem terribilem, quae invasit 375. Pannoniam, ast nullus demonstravit identitatem nationis cum Magyaris, imo contrarium ex utroque deduci poterit, si enim tanta Massa gentis in Asia remanens linguam retinere nequiverit maternam, et primitivam, quomodo potuit Magyarorum manipulus retinuisse, Pannonias vagus intrans? et quo testimonio ducti asserunt

ням хочуть пояснити, що мадярська мова пішла в забуття. Це є необгрунтовані проголошення, без жодного довір'я, гідності, які мають значення для тих, що звикли гордитися уявними похвалами, міркування вважати за пророцтво і захоплюватися читанням, замість того, щоб потрудитися у дослідженні першоджерел. Хто-небудь хай прочитає 196 сторівок Анналів Прая, де повинно було б говоритися про зв'язок між гуннами і мадярами, не знайде там мадярів, там оповідається історія зовсім іншого племені. Сам Фесслер вважає, що [117] Сіненські (?) аннали і перекладача Деквіч (?) не можна розглядати як першоджерело, поки ті аннали не будуть критично перевірені, але наші вчені, мабуть, не відчують потреби в критиці а). Насправді ж історики Угорщини самі собі суперечать, бо вони услід за Порфірогенітом твердять, що перед тим мадяри не підкорялися владі жодного короля, і вперше Алм був обраний вождем усіх, а все-таки розповідають історію гуннів та турків, які мали здавна стільки могутніх правителів. Згідно з думкою Региона визначають, що «мадяри не вміли використовувати шерсть і (готувати) одяг, і хоч страждали від постійних морозів, одягалися тільки в шкури тваринні і м'ясачі б) і лише, коли прийшли у більш культурний край, від Київлян умовами миру домогалися страви та одягу, в) а все-таки, дехто привласнює їх стільки й такі перемоги, стільки й таке багатство. Ніщо не перешкоджає славі росіян та їх величі тим, що розпочинають свою історію від Рюрика [118], ані угорці не принизились би тим, якби розпочали свою історію від Алма. Але мадяри не могли здійснити великі діла, тому що вони не мали монарха, мали тільки керівників триб, а без провідника жодні племена не здійснили величких справ. Племя, яке не підкорялося одному, воно не могло мати

hi viri: Tartaros lingvam primitivam amississe? et quo testimonio docturi sunt oblivioni traditam Lingvam fuisse Magyariscam? Sunt haec nuda asserta, nulla fide dignitate praedita, pro illis valitura, qui fictis laudibus superbire, opiniones pro totidem oraculis adorare, et delectari solent lectione, quin sibi fatigium sumant, in fontes inquerendi. Legat quiscunque Pray Annalium paginam 196 — ubi nexus inter Hunnos, et Magyaros doceri deberet, non inveniet ibidem Magyaros, longe alterius gentis ibi historia narratur. Fessler ipse reflectit: (117) Annales Sinenses, et versorem Dequincs, velut fontem nequire considerari, donec eadem Annales critice examinatae non fuerint, sed nostri eruditi non videntur egere crisi a.) Verum et secus contradicunt sibi Historici Hungariae, tradunt enim secundum Porphyrogenitum Magyaros antea nullius Regis imperia paruisse, et primo Almu electum ducem omnium, et tamen enarrant Hunnorum, et Turkarum historias tot, et tam potentibus Monarchis ab antiquo provisorum! Agnoscunt ex sententia Regionis: „Magyaros Lanae usum, ac vestitum ignoravisse, et quamvis continuis frigidibus afficiuntur, pellibus tantum ferinis, ac murinis indui b.) et ideo ad cultiorem plagam, adpellentes, a Kioviensibus victualia et vestes conditionibus pacis petiisse c.) et tamen nonnulli tot, et tantas victorias, tot et tantas divitias eis affingunt! Russorum gloriae, et magnitudini nihil obest, quod a Rurikio in-(118) choent suam Historiam, nec Hungari humiliarentur, si suam Historiam ab Almo incepissent. Sed nec poterant Magyarica grandia perpetrare, quia carebant Monarcha, solummodo tribuum capitibus erant provisi, sine capite vero nullae gentes grandia perfecere, quae gens non paruit uni, non potuit illa dominari pluribus.

[117] а) Фесслер, I, стор. 218.

б) У Катони, стор. 61, Історія вождів.

(117) а) Fessler 1, pag. 218.

б) apud Katona pag. 61. Hist. Ducum.

с) Katona Hist. Ducum pag. 71 et 72.

владу над багатьма. Живі приклади на-
 яєні в Індії, яка велика маса народу без-
 корисно живе під (владою) казіків, якби
 вона об'єдналася під владою одного, не
 служили би, але володіли над англійця-
 ми. Племя, яке здійснило великі діла,
 не має потреби в одязі, не живе з пол-
 вання, мадяри же, за визнанням самого
 Аноніма, полотняний одяг (гати, сорочка)
 вперше дістали від русинів а). Пізніше
 його так полюбили, що бойські єпископи
 біля 889 р., маючи намір пом'якшити
 дикість мадярів, принесли їм шерстяний
 одяг (без сумніву гати) б). На основі цьо-
 го можна буде зробити висновок, яка
 моя думка про гіпотези пана Горвата,
 я волів би їх віднести краще до бабських
 казок, широко названих романкузами,
 але щоб бачили цей літературний твір
 і ті, які не володіють угорською мовою,
 наводжу (його) в уривках [119].

§ 59. А саме, Горват встановив, що
 скіфська назва була властива тільки
 угорському племені, і все те, що вважа-
 ється належним скіфам, треба розуміти
 про угорців, і тому що Геродот поділив
 скіфів на скотарів або номадів, араго-
 рів, регіїв, гамаксобітів і так ін., він та-
 кож поділив угорське плем'я на 7 триб
 (племен, родів): палощ а), мадяр, яс б),
 кун, вал, секель в), уз. Цим семи пле-
 менам, на думку пана Горвата, майже
 весь світ завдячує своє походження, мо-
 ву, установи і благополуччя. Як це мог-
 ло трапитися? Ось як! Мадяр, який по-
 ходить з роду Хама спочатку поселився
 в Нубії та Абіссинії, і тому там легко
 знайти біссенів, абіссинів, аварів, енареїв
 та узів. Мадяри побудували Гушнові слав-

*Exempla viva loquuntur in Indiis, quanta
 Massa populi sub Kazikiis inutilis vegetat,
 quae si unius imperio jungeretur, non
 serviret, sed dominaretur Anglis. Gens,
 quae grandia perpetravit, non caret vesti-
 tu, non vivit venando, Magyari vero so-
 lo Anonymo fatente: lineas vestes (gaty-
 ing) primo a Ruthenis acceperunt a.) Pos-
 tea tamen eas ita adamarunt, ut Eppi
 Boici circa annum 899. Magyarorum fe-
 rociam mitigaturi: lineas vestes (indubie
 gatyas) eis obtulerint b.) Ex his jam col-
 limari poterit, quid ego sentiam de Hypo-
 thesibus Dni Stephani Horváth, cuperem
 eas potius relegare ad aniles fabulas vul-
 go Romancusis dictas, sed ut illi quoque
 videant productum hocce Litterarium,
 qui Magyarice ignorant, in excerptis ad-
 duco. (119)*

§ 59.(1) Statuit utpote Horváth Scythi-
 cum nomen unice genti Hungariae fuisse
 proprium, et quidquid Scythis tributum
 legitur, id de Hungaris esse intellegen-
 dum, et quoniam Herodotus Scythas in
 pecuarios seu Nomades, Aratores, Regios,
 Hamaxobitas etc diviserit, ille quoque
 gentem Hungaricam in 7. Tribus dividit:
 Palócz, a.) Magyar, Jász, b.) Kun, Val,
 Székely c.) Uz. His septem familiis fere
 integer secundum Dnum Horváth orbis
 suam originem, Lingvam, institution, et
 felicitatem debet. Quomodo hoc fieri po-
 tuit? En! Magyar ex Semine Cham ortus
 in Nubia, et Abisinia primo conseedit, et
 ideo ibidem facile reperire Bissenos, Abis-
 sinios, Avaros, Enareos, et Uzos. Hunno
 Magyari aedificarunt celebrem turrim Ba-
 bel, non in Senaar, sed Aegypto, et cele-
 bres Ejus Piramides; — sed quoniam id

[118] а) Гати по-руськи спідній одяг;
 гачник, шнурок у гатах.

б) Катони, Історія вождів стор. 220.

[119] а) Про половців уже згадувалося
 вище § 33.

б) Ніхто не довів, що мадяри ко-
 лись називалися ясами, сучасні
 язиги назву дістали від батьків-
 щини, яку дістали для заселе-
 ння.

в) Про сікулів диви нижче.

(118) а) Gatyá, Ruthenicum, perisomatá;
 hatsnik, gatyá madzag.

б) Katona Hist. Ducum pag. 220.

(119) а) De Polovciis jam actum superius
 § 33.

б) Ut Magyari quondam Jász fuis-
 cognominati, nullus probavit,
 moderni Jaziges nomen sortiti
 sunt a Patria quam incoledum
 obtinuerunt.

в) De Siculis inferius vide.

ну вавиланську вежу, не в Сенаар, але в Єгипті, і славі його піраміди, але тому що це було важко, вони втекли, ця втеча тому була згубною, бо повинна була відбуватися по морі і по суші. Узи, перебравшись через Чорне море, поселилися в Фракії, у країні гетів знайшли нову батьківщину. Пізніше Сесостріс [120] пішов війною проти фракійців і скіфів, і відвів 5 мільйонів і за допомогою цих, як своїх союзників, дістали в подарунок для заселення Сірію, Ассірію, ба навіть всю Азію, або точніше Каппадонию. Європейські скіфи важко переносили відлучення співплемінників, назвали їх парфянами, тобто вигнанцями, бо по-угорськи *партош* означає *вигнанець, нещасливий*. На тій же підставі називалися також киммерійці, циммери, або кумани, або єгиптяни, і тому ще європейські скіфи не могли назад привести цих вигнанців, тому виникла війна між скіфами і циммерами. Оскільки мадяри обожнювали сонце, називалися титанами, гігантами (Різен), тому гіганти знаходяться лише там, де жили мадяри. Хай продовжує далі:

§ 59. Угорці зарахували між богів своїх королів, які були відважними, тому в Гомера боги одружувалися. Згодом об'єднані по відношенню до самих єгиптян стали небезпечними, зайняли Сірію і тому там появились пергезеї (мадяри), хананеї (кун), гамореї (яс), ебузеї (уз), кетей (половці) і т. ін. спільна назва всіх цих була пеласта, філістеї, що є те саме, що і парти. У цій батьківщині до них прийшов Авраам, могутній вождь євреїв, син якого Агар, полюбивши стріли, став язигом і взяв за жінку угорку. [121] Філістеї (мадяри язиги) робили перешкоди Мойсею та євреям, щоб не могли вступити в Палестину, але він пізніше все-таки переміг язигів, а Йозуе зруйнував усю державу угорців парфян. Таким чином, парфяни розігнані шукали домівки одні в Арабії, інші в Єгипті, тут виник порт філістейський, тобто аліенітський та Агра, тобто Егра, Мадярвар. Інші,

onerosum fuisset, fuga elapsi sunt, fuga haec adeo fuit peremptoria, ut marci, siccoque fieri debuerat. Uzi trajecto Ponto Euxino in Tracia condecorerunt, in Getarum Regione novam Patriam consecuti. Tardius Sesostris (120) contra Traces, et Scythas bellum movit, et 5. milliones seduxit, et per hos velut suos foederatos Syriam, Assyriam quin imo totam Asiam, vel rectius Cappadociam inhabitandam dono acceperunt. Europaei Scythae aegre ferentes Congenerationalium sejunctionem, eos Parthos, id est exules nominarunt, nam Hungaricé pártos, exulem, rebellem denotat. Nominabantur etiam ex eadem ratione Kumerii, Cimmerici, vel Cumani, aut Aegyptiani, et quoniam Europaei Scythae non poterant reducere exules hos, ideo enatum bellum inter Scythas et Cimmericos. In quantum autem Magyari solem adoravissent Titanes, Gygantes, (Riesen) nominabantur, et ideo tantum ibidem reperiuntur Gygantes, ubi Magyari habitabant.

Continuat porro:

§ 59.(1) Hungari suos Reges, qui virtuosius fuerant, inter Deos retulerant, et ideo apud Homerum Dii nubebant. Tardius pro ipsis Aegyptiis confoederati hi evaserunt periculosi, occupantes Syriam, et ideo enati sunt ibidem Pergaesei (Magyari) Chananaei (Kun) Hamoraei (Jász) Jebuzaei (Uz) Khetaei (Polótz) etc horum omnium commune nomen fuit Pelasgi, Philistei, quod ibidem est, ac Parthi. In hac Patria adiit eos Abraham, potens Hebraeus Princeps, cujus filius Agar Sagittas adamando, Jaziga factus est, et Hungaram uxorem duxit. (121) Phylistei (Magyari Jaziges) obstitere Moysi, et Hebraeis, quominus Palestinam ingredi poterant, sed tardius tamen Jaziges devicit. Yozue autem totum Imperium Hungarorum Parthorum evertit. Parthi dissipati taliter alii in Arabia, alii in Aegypto, quaesiere habitaculum, hic exortus est Portus Philistaeus, id est Alieniticus, et Agra, id est Egra, Magyárvár. Alii denique in Africa circa Cyrenaica consedere, modernum Ca-

нарешті, поселилися біля Кіренайки, побудували сучасний Кадікс, тут спорудили колону. «Ми, каже Горват, спасаючись від Куна вождя ворога Йосуе, тут встановили батьківщину».

§ 60. Ті, що жили в Аравії, досягли такого успіху, що провінція дістала назву малярську, або Малярська Аравія, а тому що Аравія мала також назву Саба, тому також маляри названі сабінами, звідки сабіни латинян були угорцями. Самі греки запозичили (слово) макар-щасливий від (слова) маляр, бо поняття щастя мали тільки маляри, інші дістали назву від Варварії — варвари, від Маврії — маври, інші, нарешті, негри від ефіопійців, але всі вони походження малярського. Парфяни і скіфи, важко переносячи приниження до себе, сідають [122] на кораблі і знову займають Каппадокію, стають хазяями Малої Азії, і будують Тарс, Малярвар та Маллас, і, поступово загарбавши Вірменію та Персію, просунулися аж за річку Інд.

§ 61. Війни ізраїльтян, про які говориться в біблій, проводилися з парфянами (малярями), навіть Давід переселився до них і став начальником сейкелів (маркграфом), сейкельським графом. Скіфи-маляри винайшли мистецтво виготовляти луки, тому й називаються як — язиги, Давід переніс це мистецтво від них до євреїв, і Кіаксар, мідійський цар, запросив малярів, щоб навчили малярські мові та вмінню стрільяти з лука. Євреї були схильні вивчати угорську мову, і тому пророк Негемій їх ганьбив, що говорять по-азотійському, по-малярськи, а не вміють по-єврейськи. Езел. II, гл. 13 вірш 23, і тому в біблій багато угорських слів, сам Ірод був угорець.

§ 62. З розмноженням племені одна частина під керівництвом Геркула Барта (Гунгара) емігрує і займає Грецію, і тому винайшли паласта, аргіви, агреї (маляри), іони, пайіони, пеіони (яс), кімери, базілії (хуни), плавії (полюці), сікули (сей-

dix aedificarunt, ibidem columnam extruxerunt. „Nos Kuni Ducis hostem Yosue fugientes hic Patriam fiximus“, ait Horvath.

§ 60. In Arabia habitantes adeo profecerunt, ut provincia nomen Magyaricum, seu Magyar Arabia consequeretur, nam felix graece macar = Magyar, ergo felix Arabia Magyar Arabia nomen accepit, et quoniam Arabia nomen habuit etiam Sabab, ideo etiam Magyari Sabini nuncupati unde Latinorum Sabini Hungari fuerant, ipsi Graeci Macar = felicitatem a Magyar mutuauerunt, nam solummodo Magyari sensum felicitatis habuerant, alii a Barbaria Barbari, a Mauria Mauri, alii denique ab Aethiopicibus Negeri nomen consecuti, sed omnes sunt originis Magyaricae. Humiliationem sui Parthi, et Scythae aegre ferentes, conscendunt (122) naves, et Cappadociam reoccupant, Asiaeque minoris Domini evadunt, et extruunt Tarsum, Magyarvár, et Mallos, ac sensim occupata Armenia et Persia usque, et ultra fluvium Indum progressi sunt.

§ 61. Bella Israilitarum in Bibliis contenta cum Parthis (Magyaris) gesta esse, imo Davidem ad hos emigrasse, et Székely Nagygyá (Markgrofá) comitem siculum factum esse. Scythae Magyari invenerunt artem Sagittariam, et ideo vocantur Jász = Jaziges, ab his Dávid detulit hanc artem ad Hebraeos, et Cyaxar Medorum Rex Magyaros conduxit, ut proles Medicas lingvam Magyaricam, et artem Sagittariam doceant. Hebraei proclives erant ad lingvam Hungaricam condiscendam, et ideo per Prophetam Nehemiam reprehenduntur, quod Azotice, Magyarice loquantur, et Hebraice ignorent. Esel. II. c. 13 v. 23. et ideo Biblia plena sunt hungaricis vocibus, ipse Herodes Hungarus fuit.

§ 62. Multiplicata gente altera pars Duce Hercule Bartho (Hungaro) emigrat, et Graeciam occupat, et ideo enati sunt Pelasgi Argivi, Agraci (Magyari) Iones, Panjones, Poeones, (Jász) Cimerii, Basili (Kuni) Placii (Palótz) Siculi (Székelyek) Curetes, Quirites, (Ústökös Magyarok) tunc

келі), курети, квірити (штекеш мадярок), тоді вперше появилось мадярське (йонське) письмо [123] та мадярські вірші (йонійські).

§ 63. Сард, син мадярського Геркулеса, захопив Сардинію, а друга частина — Італію, звідки взяли початок авзони (узи), кумани (куни), певціни (половці). Мадяри приходять під назвами кампанів, сабінів та семнітів, які латинцям дають в подарунок релігію, національне угорське право, збори, положення, ордени, батьківську шапку (?), сусідство (Секельшер), домінію, володіння, ба також триумф, але, на жаль, забули рідну мову. Виправа аргонавтів була угорська війна, тема самої троянської війни: Ілій (Ілушвар), була мадярською. Александр В. домігся стільки перемог завдяки допомогі мадярів та язигів, навіть в Кілікії приносять жертву мадярській Мінерві.

§ 64. Одна частина мадярів, яка перебувала в Африці, зустрічається під назвами: мазікс, масікс, мазути, маври і т. д. В Іспанії, Лузітанії є тільки Угорщина Лузітанія, тому що одна гілка мадярів називалася уз, яка побудувала Лісабон, мадяри заснували також Урцію та провінцію Мурцію; одна частина мадярів навіть заснувала Карфаген у Африці. [124] Після зруйнування Трої одна частина мадярів пішла в глибину Африки, друга в Іспанію, і тому є подібність між іспанською та угорською мовами.

§ 65. Після того, як п. Горват розповів таке і багато подібного про мадярів африканських і західних, переходить до північних та тих, які жили біля Чорного моря, і говорить, що все, що знаходиться між Дунаєм, Далматським морем і Понтом, а також Волгою, належало скіфам. Під скіфами землеробами та георгами треба розуміти мадярів, під скіфами номадами — сікулів, а під язигами — ясів. Вище цих усіх на півночі жили кумани, відомі під назвами скіфів базілів, казарів. Це є ті гунни, які вторглися в Паннонію, зокрема мадяри та гунни настільки є одні й ті ж, що ко-

primo usus invaluit Litterarum (123) Magyaricarum (Jonum), et versus Magyarici, Jonici.

§ 63. Herculis Magyarici filius Sard, occupavit Sardiniam, imo alia pars Italiam, inde Ausonii (Uzi) Cumani (Kuni) Peucini (Polótz) exorti. Magyari sub nominibus Campanorum, Sabinorum, et Samnitum veniunt, qui Religionem, et Jus nationale(?) Hungaricum, Comitata, Status, et ordinis, Pileum Patricum, Confinia (Székelység) Dominium, et Possessionem, imo, et triumphum Latinis donarunt, sed proh dolor lingvae nativae oblitii sunt! Expeditio Argonautica fuit Bellum Hungaricum, ipsius trojanici Belli objectum; Ilium (Ilusvár) fuit Magyaricum. Alexander M. auxiliis Magyarorum, et Jazigum tot, tantasque victorias reportavit, imo in Cilicia Magyaricae Minervae litavit.

§ 64. Quaedam pars Magyarorum in Africa censidens, sub nominibus Mazix, Masix, Mazuges, Mauri etc venit. In Hispania, Lusitania est tantum ac Hungaria Luzitania, quia unus ramus Magyarorum vocabatur Uz, qui aedificarunt Lisabonam, imo Urciam, et Murciam Provinciam Magyari condidere; imo quaedam pars Magyarorum in Africa condidit Carthaginem (124) Carthagine diruta alia pars Magyarorum in ulteriora Africae, alia in Hispaniam emigravit, et inde est lingvae Hispanicae similitudo cum Magyarica.

§ 65. Posteaquam haec, et similia plurima D. Horváth de Hungaris Africanis et occidentalibus narravisset, transit ad Septentrionales, et ad Pontum Euxinum degentes, et quiquid inter Danubium, Mare Dalticum, ac Pontum, nec non Volgam interjacet Scytharum fuisse tradit. Magyaros signanter sub Scythis aratoribus, et Georgiis, sub Scythis nomadibus Siculos, et sub Jazigibus Jász, intelligendos esse. Supra hos omnes ad Septemtrionem digebant Kuni, sub nomine Scytharum, Basiliorum, et Kazarorum noti, et hi sunt illi Hunni, qui Pannoniam ingressi sunt, et signanter Magyaros, ac Hunnos ita eodem esse, ut et lingvae Dialecto eadem

ристуються тим же діалектом мови. Нарешті, вище гуннів жили ще половці.

§ 66. Хтось би подумав, що я описую сон, та ні, я зробив вірний витяг із твору пана Горвата, який проводить угорців по всьому світу. Хто не бачить, що згаданий пан бажає присвоїти мадярам цілу античну історію, і все, що здавна існує зроблене в історії, приписати мадярам? [125] (Жаль, що Наполеон не жив скоріше на декілька століть, тому що також мав би був славу стати мадяром! Колись Езоп прикрасив свого папуґая не більш підібраним пір'ям, ніж пан Горват своїх мадярів.) Якби угорське плем'я було розповсюджене настільки, наскільки його розповсюджує пан Горват, цілий світ повинен би бути угорський. Чи міг би мені сказати п. Горват, чому інде замовкли мадяри і тільки в Паннонії говорять по-мадярськи? Я не хочу спростовувати окремі положення пана Горвата, бо це було б довго, саме повідомлення спростовує себе, але зупинюся коротко над тим, що спонукало його згурочити парфян? Певно ніщо інше, як свідчення Костянтина Манасса, який повідомляє, що Сесостр прийняв у союз скіфів і передав їм для заселення Сірію, та коли це трапилося? Тисяча років до Христа, і коли жив Манасс, за часів Мануїла Комніна, таким чином, що ґрунтовно міг знати Манасс про скіфів після стільки століть? Скільки ми знаємо сьогодні. Всього цього не знала древність, не знаємо й ми, а свідчення Манасса нічого не значать.

§ 67. Але й взагалі розповідається неможливе. Горват встановив сім родів для угорського племені, розміщує їх так у Палестині, як в Африці у своїй повноті, навіть у Греції та Італії [126] і ралпом цих сім родів появляється як із печери, об'єднується і захоплюють Паннонію. Але ціле оповідання з самого початку носить ознаку п'утаниці та спростування, суперечить історичному зв'язку і вірності. Якби мадяри спорудили єгипетські піраміди, ієрогліфічні написи засвідчили б

uterentur. Finaliter supra Hunnos adhuc habitabant Poloczi.

§ 66. Existimaret quis me somnia scribere, sed absit, genuinum extractum feci ex opere Dni Horváth, qui Hungaros per totum orbem traducit. Quis non videt praefatum Dnum totam antiquam Historiam Magyaris tribuere velle, et quiquid antiquitus gestum in Historiis exstat, Magyaris adscribere? (125) (Dolendum Napoleonem non citius aliquot saeculis vixisse, quia etiam habuisset gloriam Magyarum fiendi! Aesopus non selectioribus pennis exornaverat olim suum Psitacum; quam D. Horváth suos Magyaros). Si gens Hungara adeo extensa fuisset, ut eam D. Horváth extendit, totus orbis Hungarus esse deberet. Dicat mihi D. Horváth cur alibi obmutuerunt Magyari, et solum in Pannonia Magyarice loquantur? Nolo ego singulam positionem Dni Horváth refutare, nam longus forem, ipsa relatio se refutat, sed reflecto brevibus, quid permovit Eum Parthos hungarisare? certe nihil aliud, quam Constantini Manassis testimonium, qui refert Sesostrem Scythas in foedus assumpsisse, et eis Syriam inhabitandam tradidisse, ast quando hoc factum? mille annis ante Christum, et quando Manasses vixit sub Manuele Comneno, quid itaque plus de Scythis potuit Manasses scire fundati(?) post tot saeculorum decursum, quam nos scimus actu? ignoravit haec omnia antiquitas, ignoramus et nos, et Manassis testimonium nullum est.

§ 67. Sed et secus narratur impossibilia. Septem Familias statuit Horváth gentis Hungarae, et locat eas ita in Palestina, sicut in Africa in sua integritate, imo in Graecia non secus; ac Italia (126) et ad semel hae 7. Familiae velut ex antro prosiliunt, conjunguntur, et Pannoniam occupant. Sed et tota narratio in fronte gerit stigma confusionis, et refutationis contrariatur nexui, et fidei historicae. Si Pyramides Aegyptiacas Magyari struxissent hieroglyphica scripta proderent proprietatem linguae Magyaricae, vel forte

властивості мадярської мови, або, може, славний тлумач ієрогліфів Шамполіон обнародував таке чудо угорської мови? Щодо того, що мадяри дали грекам письмо, римлянам законодавство та існування місту Кадікс, це все є чуже пір'я, яке не прикрашає, але ганьбить мадярів. Якби вони застосовували законодавство латинянам і грекам, то не запозичали б свого від слов'ян і гермнів та сусідніх племен. Мадяри були завжди благородні і від приходу в Паннонію настільки славні, наскільки страшні, не потребують чужих вчинків та похвал, тому що в протинному разі затьмарили б своєю славу. Довід про те, що греки перейняли від мадярів поняття про щастя і значення макар, занадто дитячий, і тому що інше також не заслуговує на оцінку, я не затримуюсь на спростуванні, а повертаю до гуннів, аварів і мадярів і пригляньмося, чи ці племена мали спільну мову?

[127]

Глава 10

§ 68. Чи гунни мали з мадярами одну і ту ж мову? Угорські письменники проголошують, але не доводять, що гунни з мадярами були того самого походження. Горват і тут категорично заявляє, що гунни і мадяри є ті самі. На підтвердження сказаного одні приводять повістяра, нотаря Бели короля, інші — пізніших компіляторів хронік, але тому що свідчення цих усіх було недійсним, Прай наводить Сціліка, грецького автора, який передає, що плем'я турків є гунське, дуже велике і вільне, біля гори Кавказа. А на іншому місці: ми виявили, що гунни, які зайняли Паннонію, були європейцями і що вони одне й те ж плем'я що турки. Але хто не бачить, що Сцілік помиляється в тому, що гунни, які захопили Паннонію, були європейцями, коли відомо, що вони азіати, і що автор говорить про справжніх турків, а не про мадярів, які у час Сціліка а) називалися вже не турками, а угорцями, сам Сцілік називає їх не турками, але угорцями. Землю їхню називає Угорщиною, а їх

positione, et radice tvor, et fecit zár, Champolion celebris ille enodator Hieroglyphicarum rerum, penes lumen linguae Magyaricae tanta mirabilia produxit? Ut Magyari Litterarum usum Graecis, legislationem Romanis, ac Civitati Cadix existentiam dedissent, sunt haec omnia pennae alienae, quae non ornant, sed deformant Magyaros, si illi Latinis, et Graecis legislationem commodassent, suam non mutuavissent a Slavis, et Germanis, vicinisque gentibus. Magyari semper generosi et ab introitu in Pannoniam sicut celebres ita terribiles non egent alienis factis et laudibus, quia secus suam gloriam obscurarent. Assertum porro, Graecos felicitatis notionem, et sensum makar, a Magyaris traxisse, est admodum puerile, et quoniam reliqua quoque non mercantur recenseri, ideo nec immoror refutationi, ac redeo ad Hunnos, Avaros, ac Magyaros, et videamus, an hae gentes unius labii fuerint? —

(127)

Caput 10.

§ 68. An Hunni ejusdem cum Magyaris labii fuerint? Hungarici Scriptorum asserunt, sed non probant Hunnos ejusdem cum Magyaris originis fuisse. Horváth et hic cathogorice Hunnos, ac Magyaros eodem esse declamat, in probam asserti alii fabulatorem Belae Regis Notarium, alii posteriores Chronicorum Compillatores in medium proferunt, sed horum omnium testimonium cum infirmum foret, Pray in medium profert Scylicem authorem graecum, qui perhibet: Turcarum genus Hunnicum esse, circa Caucasum montem gentem maximam, et liberam. Alibi autem:prehendimus Hunnos, qui Pannoniam ceperunt, Europaeos, fuisse, hosque simul eandem esse gentem cum Turcis. Sed quis non videt Scylicem in errore versari? Hunnos Pannoniam occupantes Europaeos esse, ubi tamen constat Asiaticos fuisse, et loqui authorem de Turcis realibus, non vero Magyaris, qui tempore Scylicis a.) non amplius Turcae, sed Hungari adpellabantur, ipse Scylices eosdem non Turcos, sed Hungaros appellat. Terram

короля Кралом б). Якби хотів під турками розуміти мадярів, ясно сказав би про них: «які тепер називаються угорцями». Таким чином, висловлене [128] свідчення Йоанна Сціліна про те, щоб довести, що угорці й гунни є одні й ті ж, не має значення, більш переконливим є, що гунни були татарського роду, підтверджується це свідченням Цедрена, який так пише про плем'я турків є ушвійське, живе на північній стороні гори Кавказа, мивоголомудне і вільне, ніколи не зазнало панування іншого народу а). Ясно, що Цедрен говорить тут про справжніх турків, бо говорить біля 1020 року, коли угорці вже розмістились не біля гори Кавказа, але в сучасних оселях.

§ 69. Щоб вищесказане було більш яким, слід прочитати Халкокаділа, який ясно відзначає, що турки походять від північних скіфів і підтверджує свою думку тим, що у турків ті ж самі звичаї та мова, що й у тих, які живуть на сході. Таким чином, якщо не хочемо слухати всю історію світу і прикрити покривалом давності зір очей, якщо, кажу, не хочемо від учених насильно вимагати сліпу віру, ми повинні визнати, що гунни є татарського походження і не мають нічого спільного з мадярами. Татари прийшли у ці краї вперше під назвою гуннів, потім аварів, по-третє за Бели IV. Перші дві виправи [129] мадяри відносять у список спорідненості, а чому не третю? Сам одяг Атіла Долмань проголошують за національний, а чому не той, який носив Джінгіс-хан, на думку Бардошя, Дендешхан? а) П. Горват, як ми бачили, повністю приписує мадярам історію, викладену Нікефором Грегором, але коли приходять до періоду, як спус-

eorum Hungariam, et Regem eorum Kral nominat, b.) si sub Turcis voluisse intelligere Magyaros, patefecisset; eos dicendo: „qui nunc Hungari vocantur“, ut adeo prolatum (128) testimonium Joannis Scylicis pro eo, ut Tunnos, et Hungaros eosdem esse probetur, non valet, rectius evincitur Hunnos fuisse stirpis Tartaricae, firmatur hoc testimonio Cedreni ita scribentis: **Turcorum gentem Unnicam esse habitantem ad Caucasi Montis partes Septemtrionales, populosissimam, et liberam nullius unquam Nationis dominium expertam.** a.) Cedrenum hic loqui de Turcis realibus apparet, loquitur enim ad Annum 1020. dum jam Hungari non ad montem Caucasum, sed in modernis sedibus constituebantur.

§ 69. Ut magis adhuc clarescant praedicta, legatur Chalcocondilas, qui manifeste notat: Turcas a Scythis septemtrionalibus originem referre, firmatque suam opinionem eo, quod Turcae moribus, et lingua eadem utuntur cum Tartaris (Scythis) actu in oriente viventibus, nisi itaque totam Historiam Orbis confundere velimus, et velo obscuritatis, oculorum aciem tegere, nisi inquam caecam fidem ab eruditis viris exigere, ac extorquere velle dicamur agnoscere debemus Hunnos esse Tartaricae originis, et nihil communis habere cum Magyaris. Venere Tartari ad has oras urimo sub nomine Hunnorum, dein Avarorum tertio sub Bela II. Duae primas expeditiones (129) acceptant Magyari ad suam Cognationis Tabulam, et cur non tertiam? ipsam vestem Atilae Dolmány velut nationalem depraedicant, et cur non eam, quam Dsingischan secundum Bardossy Gyöngyöschan a.) portavit? D. Horváth per Nicaephorum Gregoram narratam

[127] а) Йоан Сцілік був офіційною постановою в Константинополі біля 1080 року.

б) У Стріт(ера) Гунг(ари) 630.

[128] а) У Стріттера, стор. 76, турків.

[129] а) Доповнення, стор. 25 д).

б) У Стріттера називається Тарта-ріка.

(127) а) Joannes Scylices fuit Status officialis Constantinopoli circa 1080.

б) apud Stritt. Hung. 630.

(128) а) Apud Stritter p. 76. Turcicor.

(129) а) Supplement. pag. 25 d.)

б) vocatur apud Stritter Tartarica.

тошили Угорщину за Бели IV, тоді для нього гроно кисле. Нікефор ясно заявляє, що він пише долю племені, яке пустошило Європу та Азію 1240 р. Хоч попередні (події) приписує мадярам, пізніші відхиляє. Нещасні татари! За свідченням Нікефора називалися скіфами. Давні скіфи, зіхи, абосги, гамаксобіти, гунни, комани, киммерійці тощо, одначе Горват виключає їх з родословної мадярів. Або заслугоує довір'я Нікефор, або ні. Якщо заслугоує, тоді гунни та авари є татарами, якщо ні, то вся історія пана Горвата чудовисько, мальоване, а не справжнє пір'я.

§ 70. Але угорці наполягають і, підкріплені свідченням Йорнанда, знаходяться такі, що твердять, що гунни після поразки синів Атіли відступили до Чорного моря і спорудили їхньою мовою названий Гунніввар, і тому що крім угорців жодний народ [130] фортецю не називає вар, значить, гунни мали таку ж мову як і мадяри?

Аргумент, звичайно, був би таким, що вирішив би справу, якби був реальним. Прослідуймо, однак, слово вар, звідки походить і що означає. Із угорської мови не можна вивести етимологію цього слова, але з руської вона виводиться, в якій твор, корінь означає створене, звідки дієслово творити (робити), від цього іменник «двор», із якого угорці зробили «удвар», інший іменник із заміною О на А, тварь (обличчя) або створене, із цього зробив угорець вар і не заважає, що Т пропустив, бо так зробив той же угорець із (словом) «притвор» (що складається) з применника при (до, біля) та твор, притвор, додаток або сини, а звідти піввар, також сини, тут випало Р. Таким же способом із твар зробив вар. Ще є й інші слова, ще більше спотворені, напр., затвор, із применника ЗА і основи ТВОР, а зробив (угорець) ЗАР, що також означає замок. Таким чином, Гунніввар, походження слов'янського, тобто Гунні твор, двір гуннів, або замок чи фортеця. Більш спотворене є слово Вархоні-

Tartarorum historiam b.) antiquam per extensum Magyaris attribuit, ut vidimus, ast dum venit ad epocham, qualiter Hungariam sub Bela 4. populabantur, tunc est ei uva acerba, Nicephorus clare perhibet se scribere fata Gentis Europam 1240. et Asiam vastantis, et tamen anteriora Magyaris attribuit, respuit posteriora. Miseri Tartari! teste Nicaephoro vocabantur Scythae. Scythae veteres, Zichi, Abosgi, Hamaxobite, Hunni, Comani, Cimerei etc et tamen ex Geneologia Magyarorum eos Horváth excludit, vel meretur itaque fidem Nicaephorus vel non, si meretur, tunc, Hunni, et Avars sunt Tartari, si non, tunc tota Historia Dni Horváth est Chimera, sunt pennae pictae, non reales.

§ 70. Sed instant Hungari, et testimonio Jornandi firmati adsunt, qui docent Hunnos post cladem filliorum Atilae ad Pontum secessisse, et Hunnivár sua lingua dictum aedificasse, et quoniam nulla natio (130) arcem vár nominet praeter Hungaram, ergo Hunni ejusdem erant labii cum Magyaris?

Argumentum certe esset tale, quod rem decideret, si esset reale, examinemus tantisper vocem vár, unde veniat, et quid significet. Ethimologia hujus vocis ex hungarica nequit deduci, sed deducitur ex Ruthenica, in qua tvor, radix denotat facturam, inde verbum творити tvoriti facere, inde substantivum двор, aula, ex qua Hungari fecere udvar, aliud substantivum O mutato in A. tvarj, facies, vel creatura, inde Hungarus fecit vár, nec obstat t. emansisse, nam sic fecit idem Hungarus cum prítvor, ex praepositione pri, ad, et tvor, prítvor additamentum, seu atrium et exinde pítvar, aequae atrium, emansit hic R. Eadem ratione ex tvár fecit vár. Sunt etiam aliae voces adhuc magis corruptae, eg. zatvor, clausura, ex ZA praeaeque clausuram denotans vocabulum, itaque Hunni vár Slavicae originis Hunnitvor Hunnorum aula, aut factura, clausura, seu arx. Magis destructa vox adhuc comparet in Varchonita, quod sic se habet: Avars, qui circa 552. annum Daciam

та, яке так тлумачать: авари, які біля 552 р. захопили Дакію, були підданими турків, що панували біля Волги і Каспійського моря. Двадцять тисяч людей втекло і зброєю відкрили собі дорогу, появилися біля Азовського моря. Посередництвом аланів домагаються у Юстиніана договору і можливості зайняти Дакію, таким чином, [131] після того як частина з них була розбита, частина підкорена, захоплюють Дакію, Язигію та Паннонію. Турецький хан, почувши про це, зроби́в докір імператорові, що прийняв у союз його підданих вархонітів. Хто не бачить, що тут приховане слов'янське слово удворнокі, або точніше дворнікі. Давно раби, які належали до царського двору, називалися «дворніці», тому уторці також, за свідченням багатьох грамот, які наводить Адам Коллар, рабів називали «удворніками». а) Не дивно, що слово удворнікі так спотворили, що зробили (з нього) Вархоніта, бо самі мадяри із слов'янського слова «надвор» пан зробили «надор», що означає палатин. Колись руська мова на півночі була мовою культурною, мовою двора, і тому як уторці запозичили майже все, що стосується достоїнства двора, що побачимо на іншому місці, так і турки запозичили, тому хан Туксант, називає втікачів авар своїми удворніками. Але як турки перейняли від русинів руське слово та його вживання? Племена між Карпатами і Волгою всі, або здебільшого були слов'янського походження. Самі хазари, в той час уже могутні, мали хана, двір тощо, були русинами, щоб це довести, наведу [132] докази, задовго до мене наведені Геншенієм та славним Прайом на стор. 308 Угорських авналів, ніким не спростовані. а) Св. Кирил вивчив слов'янську мову у хазарів, до чого ще може бути додване те, що

occuparunt erant subditi Turcarum ad Volgam, et Caspium mare, regnantium. Viginti mille hominum profugerunt, et vi armorum aperta sibi via ad Meotidem comparent. Alanorum intercessione apud Justinianum obtinent foedus, et facultatem Daciam occupandi, itaque (131) partim pulsus, partim subjugatis eatibus populis occupant Daciam, Jazigiam, et Pannoniam. Chaganus Turcarum re audita exprobravit Imperatori, quod suos subditos Varchonitas in foedus receperit. Quis hic non videt vocem Slavicam Udvornokii, aut rectius Dvornikii latere. Antiquitus servi ad Regiam Aulam pertinentes vocabantur Dvorniczi, et ideo Hungari quoque, testantibus pluribus Diplomati-bus, per Adamum Kollar, adductis, Ser-vos regios Udvornikios nominarunt. a.) nec mirum vocem Udvornokios ita corrup-sisse, ut etulerint Varchonita, nam ipsi Hungari ex voce Slavica Nadvor pan ef-fecerunt Nádor, quod aequivalet Palatinus. Lingva Ruthenica fuit olim in Sep-temtrione lingva culta, lingva Aulica, et ideo sicut Hungari mutuarunt ferme om-nia ad Aulae dignitates spectantia, ut alibi videbitur, sic mutuarunt Turcae, et ideo Chaganus Turxanthus suos Udvorni-cones nominat Avaros profugos. Sed quo-modo Turcae vocem Ruthenicam, et usum ejus a Ruthenis accepissent? Gentes inter Carpathum, et Volgam omnes vel majori ex parte erant Slavicae originis, ipsi Chazari tunc temporis jam potentes Chagano, Aula, et aliis abunde provisi, erant Ruthe-ni, ut id asseram, inducor (132) argumen-tis per Henschenium longe ante me ad-ductis, et per clar. Pray pag. Annal. Hun-gar. 308. nullatenus refutatis a.) S. Cyril-lum lingvam Slavicam apud Chazaros di-dicisse, quibus adhuc adjici poterit, quod

[131] а) Красоти Коллара, Відень, 1783, т. 2, стор. 116. Дехто напевно помилився, що руське оправда виводить із англійського упрайт.
[132] а) В атаках місяця березня, т. II, до дня XI, § 4, XXX.

(131) a) Amoenitates Kollarii Viennae 1783 v. 2. pag. 116. nonnulli eo plane lapsi, ut Ruthenicum opravda ex Anglico upright deducant.
(132) a) in actis SS. Mensis Martii Tom. II. ad diem XI. § 4. XXX.

читається в руській метрології та в життєписі св. Кирила: «За патріарха (константинопольського) Ігнатія та імператора Михайла хазари вислали послів до імператора з проханням, щоб зволив їм за давньою дружбою вислати вченого мужа, який вів би бесіду з юдеями та сарацинами, які намагаються перевести їх на свою релігію. Костянтин (потім названий Кирилом), викликаний з Олімпа, умовляє брата Мефодія, який до того часу розмовляв по-руськи, щоб пішов із ним. Оба прибули в Херсон, а саме, на рубіж хазарів. Там вони довше затрималися, поки не вивчили досконало руську мову, тому що хазари розмовляли по-руськи (по-слов'янськи)». Що скажуть мені мадяри на цю цитату? Те, що Шледер: це неправда! Але чи переможе суперника голе заперечення? Якби Шледер ґрунтовніше досліджував справу, якби, кажу, не був сповнений ідеї, що хазари є турецького походження, він би напевно зробив більше користі для історії росіян (133), тоді розкрив би таємницю, чому переклад біблії був зроблений тим же Кирилом і Мефодієм, ані не по-російськи, ані не по-моравськи або по-чешськи, але по-руськи, тобто на мові дуже близькій до говору Малої Росії, тому що автори вивчили мову в Малоросії і там здійснили переклад. У жодному говорі неозначена форма дієслова не закінчується на -ТИ, але у всіх на -ЦІ, або на -ТЬ, лише руська має -ТИ, напр., ходити, а не ходиц, чи ходить. Напевно, якби автори вивчили десь інде слов'янську мову, наслідували би той говір, але вивчили від хазарів, тому писали тим говором. Але хтось скаже: цей метрологій є легендою і не заслуговує довір'я. Вірно, що це легенда, але котрий критик скаже, що в легендах нема вже ніякої правди, зокрема тоді, якщо зустрічається щось таке, що передає не чудо, але історичну правду? Якщо угорці оцінюють як пророчтво слова нотаря короля Бели або Гартвіка чи Хартуїція та Стілінґія, чому забороняють нам лише частково вважати

in Metrologio Ruthenico et vita S. Cyrilli legatur: „Sub Ignatio Patriarcha (Constantinopolitano), et Michaële Imperatore misere Chazari Legatos ad Imperatorem, qui rogarent: vellet eis ex antiqua amicitia Doctum virum expedire, qui cum Judaeis, et Saracenis, se ad suam Religionem pertrahere zelantibus, disputaret. Constantinus (postea Cyrillus nominatus) ex Olimpo evocatus permovet fratrem Methodium, qui Ruthenice tantisper loquebatur ad se sequendum. Uterque adpulit Chersonam, limitem utpote Chazarorum. Ubi diutius permansere, donec exacte Ruthenice intellegerent, quia Chazari loquuntur Ruthenice (Slavonice).“

Quid mihi ad hunc locum dicturi sint Magyari? id, quod Schlötzer: es ist nicht wahr! Sed num nuda negatio eyincat contrarium? Si Schlötzer uberius rem examinaisset, si inquam plenus idaea non fuisset: Chazaros Turcicae originis esse, certe multa utilia pro Historia Russorum (133) praestitisset, tunc arcanum detexisset, cur versio Bibliorum, per eundem Cyrillum, et Methodium facta nec Russicae, nec Moravicae, aut Bohemicae, sed Ruthenicae, id est parvae Russiae dialectui vicinissima sit, quia Authores in Parva — Russia linguam perceperat, et in ea adornarunt versionem. In nulla dialecto infinitivus verborum exit in = ti, sed omnium vel in cz, vel f, unice Ruthenica habet ti eg. ходити choditi, et non chodicz, aut chodit', certe si authores alibi didicissent Slavice, ejus dialectum secuti fuissent, sed didicere apud Chazaros, ideo hac dialecto scripserunt. Sed dicit quidam: Metrologium hoc esse Legendam, et fidem non mereri. Verum est Legendam esse, sed jam in Legendis nihil veri esse, praesertim, si quid tale occurat, quod non miraculi, sed historiae speciem praeseferat? quis criticus dicere audebit? Si Belae Regis Notarii vel Hartvici, seu Chartuitii, tum Stilingii verba, velut totidem oracula aestimant Hungari, cur nobis vetant tenores Synaxiariorum, in parte solum pro veris habere? Si Hungari rejicient fidem supra nar-

за правду зміст Синаксаріїв? Якщо угорці відхиляють віру у вищесказане, дають можливість всім недовіряти ногарю короля Бели. Хоч автор цього Синаксарія невідомий, але давність історії передає так, що визнає, що матеріал відібрав із багатьох рукописів. Автор не має потреби у жодному домислі, зокрема на спростування угорців [134], тому що роблять родичами мадярів лише пізніших хазарів, із другого боку, якби хазари були турками або мадярами, були б наявні залишки, але там є наявними народи русинів, і хто не знає, що народи Росії тепер так звикли називати себе: козар, козак, які не розмовляють ні по-мадярському, ні по-турецькому, але по-руськи, і справедливо займають оселі в краї, який колись належав хазарам. Не слід нехтувати свідченням Порфірогеніта, який говорить а), що кабари є потомками хазарів, але після повстання зазнали поразки і перейшли до турків (мадярів), звідки названі кабарями і мові хазарів навчили турків (мадярів). Таким чином, кабари не були мадярами, якщо навчили мадярів хазарської мови і хазарська мова відрізнялася від мадярської. На тому ж місці імператор Костянтин додає, що мають також сьогодні той самий діалект, користуються іншою мовою турків. Адже мадяри користувалися своєю мовою, але хазари навчили їх іншій мові, а саме, придворній (руській) мові хазарів, якою користувалися при розмові у вищих кругах. Так, слово, про яке йдеться, запозичили від хазарів, грек, який мав звичку зіпсувати чужі слова, перемінив на вархон. [135]

§ 71. Нам відомо, що перед тим слов'янська мова вживалася не тільки в північних, але й в інших королівських дворах Європи.

Юстиніан В., римський імператор, перед тим як вступив на трон, називався Управда а), що тільки значить як руське справедливий. Вступивши на трон, переклав варварську назву на народну і став

[134] а) Стріттер, Угор., стор. 611.

ratae rei, toti orbi dant facultatem rejiciendi fidem Belae Regis Notarii. Author Synaxarii hujus ignoratur quidem, sed antiquitatem historiae prodit per id, quod ex pluribus manuscriptis rem desumpsisse fateatur. Sed et secus nulla ratio fictionis Authori adfuit, in refutationem Hungarorum certe (134) non, quia recentiores tantum Chazaros Hungaris cognatos faciunt, alia ex parte, si Chazari Turcae, aut Magyari fuissent, reliquiae adessent, sed ad sunt Ruthenorum ibidem populi, et quis ignorat: Populos Russiae actu ita nominari solitos: Kozarj, Kozák, qui nec Turcice, nec Magyarice, sed Ruthenice loquuntur, et recte in plaga olim Chazaris tributa sedes habent. Non est contemnendum testimonium Porphyrogeniti, qui refert a.) Cabaros esse progeniem Chazarorum, sed rebellione exorta victos, et ad Turcas (Magyaros) semet contulisse, unde Cabari dicti, et Chazarorum linguam docuerunt Turcos, (Magyaros) ergo Chabari non erant Magyari, si Magyaros docuerint linguam Chazaricam, et Chazarica distincta fuit lingua a Magyarica? nam illico addit Imperator Constant. habent etiam hodie eandem dialectum, aliaque item Turcorum lingua utuntur. Ergo Magyari quidem utebantur sua lingua, sed docti per Chazaros alia lingua; nempe Chazarorum Aulica (Ruthenica) in nobilioribus conversationibus utebantur, vocem proin disputatam mutuarunt a Chazaris, Graecus alienas corrumpere solitus voces, transformavit in Varchon. (135)

§ 71. Sed non solum in septentrionalibus, in aliis etiam Aulis Europaeis Linguam Slavicam antea usuatam fuisse constat nobis.

Justinianus M. Imperator Romanorum antequam ad Thronum venisset vocabatur Upravda a.) quod tantum est ac Ruthenice justus, ad thronum erectus barbarorum nomen in nationale versit, et fac-

(134) а) Stritter Ungaricor. p. 611.

Юстиніаном. Його батько був Істок або Істїн, що повністю має значення справедливий, справжній. б) Вождь угорців Лебедїас від руського лебедь в), тому що напевно був білий. Алмус так само від руського юл або ял, прикрашений, і муж, адже прикрашений мужчина, це більш правдоподібно, аніж від Алмош сонний, тому що напевно сонного не обрали б за вождзя. [136]. Син Арпада Золтан — Золтан, по-руськи означає жовтий, шарга, тому що за свідченням нотаря короля Бели мав жовте волосся. Мати св. Стефана, за свідченням тогочасного письменника біографа св. Адальберга, називалася Белегненені, тобто бела княгня, гарна принцеса, Прай, Анналі, 372. Сам св. Стефан до вихрещення мав ім'я Воик, що означає воїн, герой. П. Сарка гідний сміху, коли доводить, що Ваїк зіпсоване від Іштван. Внук його називався Василь, яким русини позначають Базиля, замінено на Базул. Бела, як називалися чотири королі, походить від слов'янського белый, білий, севке. Сестра св. Ладіслава, видана заміж за короля Хорватії, Лепа, що означає гарна, прикрашена а). Придворні чини взяті від слов'ян, згідно з Порфірогенітом угорці, які жили по сусідству з казарами, називали своїх вождів воеводами. Ніхто здоровомислячий не заперечуватиме, що воно руське, звідси

[135] а) Диви Красоти Коллара, у Відні, 1783, т. 2, стор. 116. Дехто помиляється в тому, що руське Управда виводить із англійського упрайт.

б) Коллар, Красоти, т. 2. Істї, істен означає також дійсність, тому угорці перейняли (це слово) в значенні бог: іштен (бог). Фесслер стор. 340 говорить, що слово іштен належить мадярам, воно у них означало добре божество, збережене від народної спадщини, одні виводили з перського, інші з єврейського, але невдало, і ніхто не подумав звернутися до русинів, з якими мали більше торговельних зв'язків.

в) Лебедь читається у руському перекладі біблій.

tus est Justinianus. Pater Ejus fuit Istok, vel Istii (n), quod aeque justus, genuinus, denotat. б.) Dux Hungarorum Lebedias a Ruthenico Lebedj, лебедь cygnus c.) quia indubie albus fuit. Almus aeque a Ruthenico юл, vel ял, jal, vel al = nyalka, decorus, et муж, muzz, férfiu, vir, ergo vir decorus, et hoc est decentius, quam ab Álmos somnolentus deducere, quia vere somnolentum pro Duce non elegissent. (136) Arpadi filius Zoltan = Zsoltan, ruthenice denotat flavus sárga, quia secundum Belae Regis Notarium flavos habuit capillos. Mater S. Stephani teste Coëvo scriptore Biographo S. Adalberti, vocabatur Belegneheni, id est biela knyahena pulchra Principissa Pray annal. 372. Ipse S. Stephanus ante baptismum nomen gessit. Volk, quod tantum donotat, ac katonátska, heros, D. Szarka est risu dignus, dum asserit Waik corruptum esse ex István. Nepos ejus Vaszily quo Rutheni Basilium denotant in Vazul detortus vocabatur. Bela, uti Reges quatuor insignabantur a Sltvico bielij albus zöke provenit. S. Ladislai Soror nupta Regi Croatiae vocabatur Lepa, quod tantum denotat, ac pulchra, decora а.) Dignitates Aulicae a Slavis sunt desumptae, secundum Porphyrogenitum Hungari in vicinitate Chazarorum habitantes Duces suos vocabant Voevod, quod nemo sanus negabit esse Ru-

(135) а) Vide amoenitates Kollárii Viennae 1783, vol. 2. pag. 116. Nonnulli eo lapsi, ut Ruthenicum Upravda derivent ab Anglico Upright.

б) Kollár Amoenit. Fasc. 2. istii, isten denotat etiam valóság, inde Hungari pro Deo mutuarunt: Isten, Deus. Fessler pag. 340. dicit vocabulum Isten proprium Magyaris bonam Dietatem denotans, ab Ethnicis reliquiis retentum, alii ex Persico, alii ex Hebraico deducunt, sed infeliciter, et nulli incidit ad Ruthenos cum quibus commercii plus habuere, se convertere.

в) Lebedj in versione Bibliorum Ruthenicorum legitur.

Вайди, Войводи. Надор, іспан б) начальник королівського двора [137] від руського двор, приймєнника НА та пан. Проте, що руська мова була в королівському дворі св. Стефана домашньою, свідчить також його гаманець, який звизь зберігатися в царській скарбниці у Відні, на якому можна прочитати вишті руські букви, як нижче побачимо. Якби угорці хотіли признати, що угорці за свідченням Порфірогеніта прийняли від ха зарів ідею монархії, а також від них і чини та закони щодо монархії, тоді вони не приголошували б, що хазари є то турками, то самими угорцями, Фесслер навіть самих булгар вважає турецького походження, однак жоден не пояснює, звідки походять ці руські слова, чим пояснити, що навіть у XIII ст. в Угорщині право, суд називається Правда, а королівський комісар Пристальд а), але угорці воліють все замовчати або обернути на турецьке, аніж звернутися до русинів. Це має таке значення, як шукати джерело Дунаю на Олімпі, а Тиси — на горі Паннонії.

§ 72. Але нехай угорці виснажуються в шуканні своїх осель, у поясненні своєї старини із мов татарської, сінійської, турецької та санскритської, цілий день працюючи, [138] змучені, нічого не знайшовши, хай потім звертаються до руського архіву і те, що так старанно даремно шукали інде, знайдуть у скарбниці згаданої мови. Дивна річ! Вважають для

thenicum, hinc Vajdae, Vojvodae. Nádor Ispán b.) Aulae (137) Praefectus a Ruthenico dvor, Aula, na praepositio supra, et pan Dominus. Quod Lingva Ruthenica fuerit familiaris in Aula S. Stephani prohibet etiam Marsupium Ejus in Thesaurario Regio Viennae consevari solitum, in quo insutae litterae Ruthenicae leguntur, ut videbimus inferius. Si Hungari vellent agnoscere, Hungaros testante Porphyrogenita a Chazaris accepisse idaeam Monarchiae, et ab iis etiam dignitates, et leges spectantes ad Monarchiam, tunc non declamarent Chazaros jam esse Turcas, jam ipsos Hungaros, imo ipsos Bulgaros Fessler Turcicae originis contendit, et tamen nullus explicat, undenam voces hae Ruthenicae promanent, inde est, quod etiam 13. saeculo in Hungaria Jus, tribunal vocaretur Pravda, et Commissarius Regius Pristald a.) sed malunt Hungari potius cuncta ignorare, aut ad Turcica detorque, quam ad Ruthenos semet convertere, quod tantum significat, ac Danubii fontes quaerere in Olympo, et Tibisci in monte Pannoniae.

§ 72. Sed sinamus Hungaros defatigari in quaerendis suis Sedibus, in explanandis suis antiquitatibus e lingvis Tartarica, Sinica, Turcica, ac Sancritica tota die laborantes, (138) defatigati, nihil capientes, convertentur tardius ad Archivum Ruthenorum, et id quod adeo sollicite alibi perperam quaesiere, invenient in Scrinio dic-

[136] a) Якби Катона знав по-слов'янськи, або бажав знати, не заповнив би вісім сторінок шуканням, чи Лєпа та Гелєна одна або дві особи на перший погляд міг би сказати, що Гелєна по-грецьки, а Лєпа по-слов'янськи означає гарна, таким чином Гелєна і Лєпа, одна і та сама особа. Історія королів, 2, стор. 186.

b) Той же Катона багатослівно доводить, що надор іспан походить від надь ур, детальніше нижче.

[137] a) Диви Коллар I, стор. 98, та спосіб дослідження правди у Белл.

(136) a) Si Katona slavice scivisset, aut scire voluisset, non replevisset octo paginas inquirendo, an Lepa, et Helena una, aut duae personae sint? primo obtutu dicere potuisset: Helenam Graece, Lepam Slavice denotare pulchram, consequenter Helena et Lepa una, eademque fuit persona. Hist. Reg. 2. pag. 186.

b) Idem Katona verbose contendit Nádor Ispán a Nagy úr provenire, uberius infra.

(137) a) videatur Kollár 1. p. 98. et Ritus explorandae veritatis apud Béll.

себе славою, що походять від турків або татарів, а ганьбою, що закони і вождя прийняли від русинів! Але, щоб не відійти далеко від мети, повергаю до теми, і явно встановлюю, що жоден із письменників не довів, що мадьяри походять від гуннів і аварів, для цього необхідно ґрунтовніших доказів. Один пештський професор виділив премію в сумі 200 флоренів, щоб хтось ясно вивів родовий зв'язок між гуннами, аварами та мадьярами, але пройшло вже багато термінів розподілу премії і ніхто ще не надіслав відповідний трактат. Але хто-небудь хай уважно читає або п. Прая, або Катону, Пальма, Фесслера, де мовиться про спорідненість мадьярів із турками, гуннами або монголами, чи там є логічний зв'язок? Ачеї, мабуть, правдоподібніше — ось такі їх доводи, а вчені мадьяри приймають це за пророцтво. Як ці доводи є безпідставними, так теж фесслерівський розподіл мадьярів на маг (мадьяр), конкелі (печеніги), огур (кумани) є вимислений, ще більше необґрунтованим є твердження Прая про те, що монгольська, татарська і отоманська імперія є та сама що й уторська, бо неясним є свідчення із якого впливає твердження, а саме, Порфірогеніт розповідає, що коли турки (мадьяри) були печенігами переможені, одна частина відступила на захід [139], а друга направилась у напрямку до Персії. Це ясні слова, але невідомо, де поселилася друга частина і, зокрема, в якому краї. Після декілька років, а саме р. 889, Нікофор Брієнцій розповідає: ці турки пішли на допомогу сарацинам проти вавилонян і, переправившись через Аракс, прийшли в Персію. Прай помиляється, що тут можна розуміти турків Порфірогеніта, бо ті повинні були перейти через Аракс, утікаючи від печенігів, і в Персії страшилися, але й так Нікофором як помічники згадуються не турки, а гунни. Той же вельми помиляється, хто вважає, що скрізь, де згадуються мадьяри, там мовиться про гуннів. Назва гунни була широко розповсюджен-

tae lingvae. Mira res! gloriae sibi ducunt a Turcis, aut Tartaris descendisse, Leges et Ducem accepisse, et opprobrio a Ruthenis! Sed ne a Scopis procul divertatur ad thesim redeo, et palam stauo: nullum scripturum adusque demonstravisse: Magyaros a Hunnis, et Avaribus processisse, solidioribusque ad hoc argumentis opus est. Quidam Professor Pestanus praemium exposuit 200 fnoꝝ, ut quis clare deducat nexum gentilicium inter Hunnos, Avaros, et Magyaros sed plures jam transierunt termini distribuendi praemii et nullus adhuc submisit Tractatum. Sed legat attentius quisunque seu D. Pray, sive Katona, Palma, Fessler, ubi affinitas Magyarorum cum Turcis, Hunnis, aut Mogolis traditur, an Logicus nexus isthic adsit? vielleicht wahrscheinlich, probabilius, non dubito sunt eorum argumenta, et Magyari eruditi sumunt pro totidem oraculis. Sicut fluxa sunt haec argumenta, ita etiam Fessleria divisio Magyarorum in Mag (Magyar) Kankeli (Petsenegen) Ogur (Kumani) imaginata est, magis adhuc vacillat Pray assertum: Mongolicum, Tartaricum, et Ottomanicum Imperium idem cum Hungarico esse, nam testimonium, ex quo promanat assertum, est obscurum: Scilicet Porphyrogenita narrat devictis Turcis (Magyaris) per Petsenegas altera parte versus occidentem (139) descendente, altera versus Persidem secessit. Haec verba sunt clara, sed non constat, ubi consedit altera pars? et signanter in qua parte? contra Babilonios auxilio sunt, et trajecto phorus Briennius narrat: hi Turci Saracenis Araxe in Persiam pervenerunt. Errat Pray hic posse intelligi Turcos Porphyrogeniti, nam illi a Petsenegis fugientes Araxem transire debuerant, et in Persia perdi, sed et secus non Turcae, sed Hunni per Nicaephorum auxiliares esse nominantur. Is vero nimio opere errat, qui ubique Magyaros putat, ubi Hunni nominantur. Nomen Hunni erat v a g u m, et nunquam fixum Magyaris; non possunt hic intelligi Magyari, si enim a. 884. in toto corpore non poterant resistere Petsenegis, quomodo

на, ніколи не поєднана з мадярами, не можна тут розуміти мадяр, бо якщо всією масою не змогли вистояти проти печенігів 884 року, як могли зберегти себе на попередньому місці, а в 889 році були вже такими, що давали допомогу постороннім? Адже тут під гуннами розуміються атаманські турки, і тоді для пана Прая буде справжнє здивування, як могло трапитись, що початок османів, татарів та сінензів у світі великих імперій пішов із одного і того ж народу. Але мова, яка не має нічого спільного з турецькою і монгольською [140] та татарською, не дозволяє, щоб тут розуміти мадярів. Читач спостерігатиме й те, що ці автори красою стилю звеселяють душі читачів, не повчають, а ще менше задовільняють критику. Велика більшість читачів не знаходить радості у добі, у побуті, в дослідженні першоджерел, таким чином, багато поетичного вважається за правду. Ла Фонтен та Вальтер Скот поздоровляли себе, що їх твори так облюблені. Скільки недоліків читачі недоглянули, і скільки насправді недоглянуто фактів розповіді? Що дивного в тому, що також наші вчені Прай, Катона, Фесслер та Горват тішать своїми учнями, читачами та шанувальниками, які, незважаючи на добу і побут, не перевіряють розповідь, але присягають на слова вчителів.

Тепер перейдемо до історії, по-перше, гуннів, потім, по-друге, аварів, і, по-третє, мадярів, які прийшли вже в Угорщину.

[141]

Глава 11

ГУННИ В ДАКІЇ ТА ЯЗИГІЇ

§ 73. Потряслася земля, налякався світ, почувши звістку, що наближається велика орда, готова все знищити вогнем і мечем, і направляєється на захід. Простий люд називає їх гуннами, невідомо, якою назвою вони самі себе називали. Ця орда монгольського походження біля 374 р. під керівництвом Даламіра а), переправившись через річку Волгу, мешканцями

potuissent in loco semet conservavisse priori? et tamen a. 889, jam tanti esse, ut extraneis auxilia praesent? Intelliguntur ergo hic sub Hunnis reales Turcae Ottomanici, et tunc Dni Pray realis erit admiratio, quomodo fieri potuerit, ut Ottomanorum, Tartarorum, et Sinensium in orbe maximorum Imperiorum origo ex eadem Natione promanaverit? Sed Magyaros illuc intelligere lingua vetat, nihil communis cum Turcica, et Mongolica (140) ac Tartarica habens. Observabit et id Lector: authores hos styli amoenitate oblectari, animos lectorum, non vero docere, tantominus criticae facere satis, Massa Lectorum non tempore, non mediis gaudet in fontes inguirendi, et sic multa poetica pro veris habentur, — La Fontaine, et Walter Scot gratulabantur sibi, sua opera adeo grata esse, et quot Lectores deliquia passi, et passae sunt realitate narrationis factae? Quid mirum viros quoque nostros eruditissimos Pray, Katona, Fessler, ac Horváth, suis gaudent discipulis, Lectoribus, ac Admiratoribus, qui tempore, et mediis destituti rem narratam non examinant, sed jurant in verba Magistrorum.

Nunc transeamus ad Historiam 1-o Hunnorum, dein 2-o Avarorum, ac 3-o Magyarorum jam in Hungariam adpellentium.

(141)

Caput 11.

HUNNI IN DACIA, ET JAZIGIA.

§ 73. Contremuit terra, expavit orbis, rumore inaudito, magnam turbam barbarorum adpropinquare, tendereque occidentem versus, igne, ferroque omnia vastaturam. Vulgus nominat eos Hunnos, soli, quo nomine se adpellavere non constat. Haec turba Mongolicae originis circa annum 374. Duce Dalamir a.) trajecto fluvio Volga, rectius Atel incolis dicto, Alanos

точніше названу Ател, взявши в союзники по зброї переможених аланів, нападає на Дакію. Після битви біля Дністра готи здалися, а ті, що не хотіли здатися гуннам, шукали захист у римській області, охоче прийняті римським імператором. Атанаріх, король готів, покинутий своїми, в супроводі небагатьох утік до русинів, які населяли Карпати, потім пішов у Константинополь просити допомоги, щоб легше досягти свого бажання, прийняв християнство, незабаром захворів і помер. Гунни без труднощів захоплюють Дакію і нагнали такий страх сусідам, що візантійський імператор [142] пообіцяв гуннам податок, сусідні же князі запропонували союз. Між Дунаєм і Тисою, як ми вже бачили, жили антилімганти, інакше названі язиги, народи слов'янські, тому що не могли робити опір гуннам, стали підданими. Наступник Даламіра, на думку Прая, Харігон, на думку інших, Гульдін, заволодівши Паннонією, був страхом для візантійців. Мундзук, інакше Бендегutz, батько Аттіли, не зробив нічого пам'яті гідного, сам Прай визнає, що його вчинки невідомі. Після нього слідували його брати — Руа та Октур. Після смерті останнього Руа сам панував, був досить відомим, але повноту слави залишив своєму двоюрідному брату — Аттілі, сину Мандзуха. Він зібрав усі розділені племена в свою імперію і зробив їх союзниками своїх сил. Його високий розум заставив ці розрізнені племена об'єднатись в єдино і сприяти його славі. В скорому часі все, що знаходилось між Волгою і Реном аж до Адриатичне море та гору Гем, корилося його залізній булаві. Таким чином, мало правдоподібно, щоб гунни винищили народи, яких закрили в Дакії, скоріше прийняли всіх у воєнний союз, розширили імперію і Аттіла при їх допомозі став бичем бо-

debellatos in socios armorum sumendo, inita Gothi succubuerunt, et qui Hunnis Regione Romanorum quaesiere refugium, se subdere nolebant trans Danubium in Daciam adgreditur. Pugna ad Dniester per Imperatorem Romanorum prompte excepti. Athanarich Gothorum Rex a suis derelictus, paucis Comitibus stipatus ad Ruthenos Carpathum inhabitantes confugit, subin auxilii petendi gratia Constantinopolim venit, utque voti sui facilius compos reddatur Christianus factus, paulopost infirmatus, et mortuus est. Hunni facili negotio occupant Daciam, tantumque timorem vicinis incutiunt, ut Imperator (142) Byzantinus Hunnis tributum adpromiserit, vicini Principes autem foedus obtulerint. Inter Danubium, et Tibiscum, ut superius vidimus, habitabant Antelimites, alias Jaziges nominati, nationes Slavicae, resistere Hunnis nequenter, evaserunt Vasalli. Dalamirii successor secundum Pray Chariton, secundum alios Huldin Pannonia quoque potitus Byzantinis fuit terrori. Mundsuch alias Bendegutz Atilae Pater nihil memorabile gessit, ipse Pray fatetur res gestas ejus in obscuro esse. Huic successere fratres ejus Rua, et Octur. Postremo fatis functo Rua solus regnavit, satis celebris evasit, plenitudinem tamen gloriae reliquit fratrueli suo Atilae Manzuchi filio. Qui universas gentes in suo Imperio dispersas collegit, viriumque suarum consocios fecit. Sublime Ejus ingenium heterogenas has gentes in unum conjungere, et in sui gloriam cooperari fecit, ac paulopost quidquid inter Volgam, et Renum usque mare Adriaticum, et Hemum montem jacet suo ferro sceptrum paruit. Hunni itaque tantum abest, ut gentes in Dacia et Jazigia adpertas(?) excidissent, ut potius in socios armorum cunctis assumptis imperia dilatabant, et Atila(!) horum auxilio adjutus

[141] а) Угорці роблять з Даламіра Баламбер (балембер — лівша), щоб було ясно, що походження гуннів малярске.

(141) а) Hungari ex Dalamir faciunt Balamber (balamber sinister homo) ut adpareat origo Hunnorum esse esse Magyrica.

га. Вважається, що Аттіла зробив осідок [143], на думку Катони, в Язигії біля Язбериня, а на думку Прая, у верхній частині Тиси. Але або один, або другий вчений говорить правду, це мало стосується справи, визначає те, що Аттіла жив між народами з слов'янською мовою, адже нічого дивного, якщо в його дворі, за свідченням очевидця Пріска, між трьома мовами, а саме скіфською, латинською, третьою була гетійська. Пріск розповідає, що готійська, але я гадаю, що треба читати гетійська, бо з попереднього відомо, що готи в цих краях були зайдами. Після того як вони були розбиті Даламіром біля Дністра, залишена частина перебралася через Дунай, а незабаром поспішила в Італію. Сам король Атанарік з небагатьма своїми приховався у русинів (карпатських сарматів). Переважна кількість народу залишилася у своїх оселях і не можна пояснити, чому Пріск згадує так багато сіл, які пройшов, якщо ми не стверджували, що велика кількість попередніх мешканців залишилася, бо він, між іншим, говорить так: переправившись через Дунай та багато інших річок, постачали нам продовольство із сіл. Адже общини були упорядковані, знали відповідно користися догвозорам. Відомо, що вдова Бледи була володаркою багатьох сіл, а також і Беріхій [144] був володарем багатьох сіл. Гунни були зайняті битвами, а не землеробством, за свідченням Марцелліна, ніколи не торкалися чепіги а), отже, на місці знайдені мешканці населяли села й помістя. Але з попереднього випливає, що в час приходу готів у цих краях жили валахи та гети, латинянами названі даками, отже, якщо валахи не були винищені, але й тепер тримають свої оселі, чому допускаємо, що даки або гети були винищені? Отже, велика кількість давнього народу, залишена на місці, була на службі у деспота. Це підтвер-

flagellum Dei evaserit, quid quod ipsam sedem (143) secundum Katona in Jazigia prope Jázberény, secundum Pray autem in superiori parte Tibisci existimetur Attila fixisse. Sed sive unus, sive alter eorum verum dicat, ad rem parum confert, sufficit Attilam inter populos Slavicj labii habitavisse, nihil ergo mirum, si in Aula ejus Prisco oculato teste inter tres lingvas Scythicam utpote, Latinam, tertiam Gethicam fuisse. Priscus quidem Gothicam esse narrat, sed ego existimo Gethicam esse legendam, nam constat ex superioribus Gothos advenas fuisse in his partibus, quibus fuis per Dalamir ad Dniester, a clade residua pars trans Danubium se recepit, et paulopost Italiam petiit, ipse Rex Athanaricus cum paucis suis apud Ruthenos (Sarmatas Carpathicos) delituit. Massa vero populi immansit sedibus suis, nec posset explicari, unde nam tot et tanti vici per Priscum commemorentur, quos transiit, nisi Massam priorum Incolarum superstitem esse affirmemus, narrat enim in alia: trajecto Istro, et pluribus aliis fluviis congregabantur nobis ex vicis comenatus. Ergo erant pagi ordinati, qui mandatis conformiter morem gerere noverunt. Bledae vidua multorum vicorum Domina esse, pariter et Berichius (144) plurium vicorum Dominus fertur. Hunni armis non agricultura ocoabantur, teste Marcellino, stivam nunquam contigerunt a.) ergo in loco inventi incolae vicos, et rura colebant. Sed ex superioribus patet: tempore adventus Gothorum his partibus Valachos, et Getas Latinis Dacos dictos insedis, ergo si Valachi excisi non sunt, sed actu sedes priscas tenent, cur Dacos seu Getas excisos fuisse supponamus? ergo Massa populi antiqui ultro in loco relicta Despotae ministerio fuit. Firmatur id testimonio Jornand ita scribentis: Hunni in Dacia cum diversis subditis (Valachis et Getis) Nationibus insidebant. b.) et ideo Priscus refert: Attilam plurium si-

[144] а) Катона. Історія Кол. Епіск., стор. 55.

(144) а) Katona Hist. Col. Epp. pag. 55.

джується свідченням Йорнанда, який пише так: гунни розселилися в Дакії з різними підданими народами (валахами і гетами) б) і тому Пріск передає, що Аттіла звик приймати послів багатьох народів, які були йому підкорені, таким чином, у дворі Аттіли процвітала не мова готів, які силою зброї змушені були направитись в Італію, але гетська мова. Для того, щоб таке міркування було яким, наведу свідчення очевидця, того ж Пріска, який розповідає таке: приносили нам із сіл продовольство, замість пшениці просо, замість вина мед. Хто не бачить тут гетське, не готське, слово мед, тобто з меду зроблений напиток, яким користуються сьогодні на півночі, у яких нема вина, [145] це саме стверджує Йорнанд, який, описуючи пишній і сумний похорон Аттіли, додає: Після того як таким риданням Аттіла був оплаканий, страву на його могилі, як самі (гунни) називають, великим пиром відзначають а). Із цього місця ясно, що гунни називали стравою іжі, які споживали над могилою короля. Йорнанд, за походженням гот, не вважає слово страва готським, але доводить, що гунни так називали іжі, вони могли запозичити його напевно не інде, як від своїх співмешканців гетів. Ані нема потреби, щоб ми відправились за походженням слова з Прайом до Чорного моря, тому що в самому місці перебування Аттіли знаходилися слов'яни, гети та язиги. Йорнанд, такий прихильник слави свого племені, не пропустив би був відзначити, що страва перейшла до гуннів від своїх, так як він не пропустив присвоїти усі події гетів своїм готам. Якщо, таким чином, і він, а також інші із-за подібності назви гетів, справи переносять на готів, і там, де повинні би стояти гети, поставлені готи, також і під мовою, яка розвітала в дворі Аттіли, треба розуміти не готську але гетську

[144] б) Історія, гл. 43.

[145] а) Порівняй Прай, Угор. аннали, стор. 6 та 175. Катона, Історія Кол. Епіск. I, стор. 49.

bi subiectorum populorum Legatos excipere solitum fuisse, itaque non Gothica, qui vi armorum Italiam petere coacti sunt, sed Gethica lingua in aula Attilae viguit. Quo hoc opinio evidens evadat, oculati testis ejusdem Prisci testimonium adduco, qui haec narrat: congregabantur nobis ex vicis commeatus, pro frumento cenchrum(?) (millium) pro vino medum. Quis hic non videt Gethicam, non Gothicam vocem. мед, mel; scilicet ex mele facta potio, qua actu utuntur septemtrionales vino carentes, (145) confirmat id ipsum Jornandes, qui sepulturam Attilae pomposam, et luctuosam describendo subjungit: Postquam talibus lamentis est defletus Attila, **stravam** super tumulum ejus, quam adpellant ipsi (Hunni) ingenti commessatione celebrant. a.) Patet ex hoc loco Hunnos cibos super tumulo Regis sumptos strava nominavisse. Vocem strava non facit Jornandes Gothicam origine Gothus, sed Hunnos ita adpellasse cibos perhibet, qui certe non aliunde, quam a coincolis suis Gethis eam mutuare poterant, nes est opus ut ad Pontum Euxinum cum Prayo pro vocis origine excurramus quia in ipso loco habitationis Attilae Slavi, Getae, et Jaziges commorabantur. Jornandes adeo studiosus gloriae suae gentis non intermisisset adnotare: Stravam a suis devenisse ad Hunnos, sicut non intermisit omnia facta Getorum: Gothis suis adpropriare, si itaque tum is, etiam alii ob similitudinem nominis Getharum, res in Gothos transferunt, et ubi Gethae stare deberent, ponuntur Gothi, lingua quoque in aula Attilae vigens non Gothica, sed Gethica intelligenda (146) est. Unde Pray errat vocem Strava dubiae

(144) b) Rerum gest. c. 43.

(145) а) Confer Pray Annal. Hunn. pag. 6. et 175. Katona Hist. Epp. Colocen. 1. pag. 49.

Тому Прай, твердячи, що слово справа є сумнівного походження і значення, помиляється, тому що таке саме слово слов'янське означає їжу. (Звідки також зерхон, церкун, розвага після пир у Аттілі, повинно допустити, що змішало латинське, слов'янське та гунське а). Пріск у Стріттера, гунни, стор. 512. Сам пир після похорону мертвих справляється ще й тепер у русинів і називається комашня.)^{*} Зовсім нема жодної підстави, щоб доводити, що гунни користувалися мадярською мовою, тому етимологізування Острокоція, начебто Крека, дружина Аттіли, означає те саме, що керек колесо, здрибніле керека, або каріка коліско, а друга Рекка, рокон — родичка, настільки неправильна, що я не можу з ним погодитись. Але ця етимологія не має ніякого значення і тому, що вчені вже погоджуються, що Крека і Рекка була одна особа, отже, не можна ім'я однієї особи тлумачити як коліско і водночас як родичка. Тим менше із слова Гунніввар, замок, мабуть, побудували сини Аттіли, можна вивести, як ми вже бачили, що вони мадярського походження. Але повернімся до долі гуннів. Перемоги Аттіли, душевні здібності, мужність і сила настільки прославлені письменниками, що я вважаю зайвим про це доповідати [147], вистачить відзначити, що перед тим у цих краях не було більшого героя, який зумів би був своєю хоробрістю використати недосвідчені племена для того, щоб прославити себе. Така слава і така велика держава, від якої більшою була лише римська, після смерті героя Аттіли, яка відбулася внаслідок крововиливу, почала розпадатись, бо його сини, які змагалися за владу, всі бажають нерозумно керувати і всі водночас позбавлені влади. Перші гепіди, родичі готів, які залишилися в Панноії, суперечки братів повернули на свою користь і складають з себе ярмо обезсилених братів. Цих наслідують інші племена і бра-

esse originis, et significationis asserendo, quia est gemina vox Slavica cibum denotans, [(unde etiam zerchon (Czerkun) post coenam Attilae distractor Latinam, Slavicam, et Hunnicam miscuisse supponi debet a.) Ipsa commessatio post sepulturam mortuorum peracta apud Ruthenos actum viget et vocatur Komashnya. a.) Priscus apud Stritter Hunn. pag. 512)]* Hunnos lingua Magyarica usos fuisse nullum est prorsus fundamentum, ut asseramus unde Ostrokotsy Aethymologisatio, quasi Kreka uxor Attilae tantum ac kerek rota, diminutivum keréka, vel karika rotula, et altera Rekka, rokon, cognat, denotaret, adeo violenta est, ut eidem assentiri nequeam. Sed et ideo nullius considerationis haec theymologisatio est, quia eruditi jam consentiunt Krekam, et Rekkam unam eademque personam fuisse, ergo unius personae nomen nequit in rotulam, et simul in cognatam detorqueri. Tantominus ex voce Hunnivár, quam Arcem Attilae filii aedificavisse feruntur deduci valet eos Magyricae originis esse superius vidimus. Sed redeamus ad fata Hunnorum. Attilae victoriae, dotes animi, virtutes, et potentia adeo est per scriptores celebrata, ut eandem referre (147) superfluum esse existimem, sufficiat praenotasse majorem heroem his in partibus antea non exstitisse, qui virtute sua incultis gentibus ad procurandos sibi Triumphos uti novisset. Tam gloriosum, tamque amplum Regnum, quo majus nisi Romanum fuit; Morte Herois Attilae ex profluvio singvinis intervento labi coepit, filii etenim Ejus de Regno contententes, inconsulte regnare cupiunt concti, et omnes simul Imperio exuuntur. Primi etenim Gepidae Gothorum cognati, et in Pannonia restantes contentiones fratrum in proprios convertunt usus, et jugum imbecilium fratrum excutiunt. Hos sequuntur aliae gen-

^{*}) Текст між дужками в рукописі перекреслений. (Прим. Ю. Сак).

тів, що жили в незгоді, так придали, що вони, позбавлені всієї сили, були змушені повернутися в давню батьківщину, але, за Йорнандом, туди не повернулися, зупинилися біля Чорного моря і побудували Гуннівар та дали початок утугурам і кутугурам. Інші вважають, що гунни не дійшли аж до моря, але залишилися в центральній Дакії і дали назву комітату Гуняд, а сікулам, як своїм потомкам, дали існування, Тімон вважає, [148] що Гуннівар гуннів знаходився між Задьвою, Варною та Тисою, є й такі, що стверджують, що Гуннівар є сам Унгвар, славне місто в Ужаському комітаті. Не знаходжу підстави для підтвердження, котра думка є більш правдоподібна. Ніде, ні біля Понта, ні біля Дніпра нема слідів про замки гуннів, але крім Йорнанда ніхто не згадує про Гуннівар, або він згадує останній. Візантійські історики не пройшли би були мовчанням, якби в їх суоїстві виникло подібне укріплення. Те, що утугури та кутугури були потомками гуннів, це чиста здогадка, до сих пір не підкріплена жодними доводами. Але Гуннівар не міг існувати ані в Дакії, бо жодний з давніх істориків про нього не згадує. Гуняд значно пізніша назва і проіснувала для того, щоб могла бути віднесена до гуннів. Але ані не можна подумати, щоб народи з природним потягом до незалежності, піднімаючи повстання проти спільних пригнічувачів, гуннів, дозволили спорудити укріплення на такій малій відстані. З цього міркування ані Унгвар не може бути Гуннівар, бо Унгвар є руського походження. Вже вище я торкнувся, що вар не є [149] мадьярське, але руське і означає двір, або тварь, творіння, споруду, фронт (фасад) тобто замок. Тепер залишається пояснити Унг. Уг у русинів означає острів, угл кут, але дехто вимовляє Н як Г, адже Уг з епентезою Н Унг острів, добавлено вар. Унгвар — двір або укріплення на острові, утвореному річкою тої ж назви. Прські русини тепер називають місто Унгвар Угом або Югом, іду до Уга

tes, dissidentesque fratres in tantum preserant, ut ii omni potentia exuti versus antiquam Patriam regredi cogerentur, sed secundum Jornandem eo non penetrantes ad Pontum Euxinum substitere, ac aedificavere Hunnivár, dedereque originem Utugurorum, et Cutugurorum. Alii existimant Hunnos non pervenisse usque ad Pontum, sed in Dacia mediterranea mansisse, et Comitatu Hunyad nomen. Siculis vero, velut suis nepotibus existentiam dedisse. Timon existimat (148) Hunnorum Hunni Vár inter Zagvum, Varnam(?), et Tibiscum situm fuisse, non desunt et tales, qui affirmant Hunnivár ipsum esse Unghvár, oppidum in Comitatu Unghensi, utcunque celebre. Utra sententia verisimilior sit, non invenio fundamentum, ut asseram. Sive ad Pontum sive ad Borysthenem nullibi inveniuntur vestigia arcia Hunnorum, sed nec ullus memoriam Hunnivár praeter Jornandem reliquit, aut posterior memoravit. Byzantini scriptores silentio rem non praetermississent, si simile fortalitium in sua vicinia exsurexisset. Ut vero Utuguri, et Cutuguri nepotes Hunnorum essent, est mera conjectura, nullis argumentis adusque firmata. Sed nec in Dacia potuit existere Hunnivár, nam nullus scriptorum aatiquorum ejus mentionem fecit. Hunyad longe posterius nomen, et existentiam sortitum est, quam ut ad Hunnos valeat referri. Sed nec existimari potest, ut gentes sensu et stimulo independentiae ductae arma contra communes oppressores, Hunnos capessentes passae fuissent, in tam exigua distantia fortalicia erigere. Ex hac ratione nec Unghvár potest esse Hunnivár, sed et Magyarici ex Hunnivár inconsequenjam superius attigi var non esse (149) Magyaricum, sed Ruthenicum, et significare dvor, aulam, aut tvárj facturam, creaturam, frontem id est arcem. Nunc restat, ut Ung explanetur. Uh, Ruthenis tantum est ac insula, Uhl angulus, sed nonnulli H pronuntiant velut G ergo Ug, cum epenthesi N. Ung insula, adjecto var. Ungvar aula, vel fortalicium insulare, ef-

або Юра (иду в Унгар). В усякому разі Уг по-мадярськи нічого не значить, а назви міст звичайно мають значення, напр., Поляна — поле, рівнина, Пасіка — вижоріновання, Кошіце (італійська гірлянда), букет квітів, вінок, косиця. Будин (Буда) — споруда, Печ, те що й Пец, п'ять, звідки П'ять церков, Пешт від пещ, пец, каменце, цій деривації відповідає німецьке оффен (Буда), бо ці обі назви колись означали одне місто. Бувають випадки, що в окремих назв не можна точно визначити їх походження, бо мадяри опотворюють чужі слова, напр., замок Меморуда називався Белгород, маляр змінив на Бігар. Таким чином, як місцезнаходження Гуннівара неясне і недосвідчене, так само непослідовно встановлюється тождество назви гунна і мадара від Гуннівара.

[150]

Глава 12

СЛОВ'ЯНИ, ДАКИ ТА ЯЗИГИ НЕ
ЗАЗНАЛИ ЧУЖОГО ЯРМА

§ 74. Після того як гунни вийшли з Угорщини, народи почали освідомляти існування та свої сили, найбільше їм допоміг воєнний досвід, набутий у таборі Аттіли. Першими в Паннонії піднімають голову гепіди і, досягнувши свободи, роблять своєю такою частину Язигії. Наслідуючи їх приклад, і інші давні племена та мешканці цих країв, стали страхом для сусідів. Греки, бачачи силу варварів, гадали, що вони, як і гунни, прийшли з інших місць, тому Прокопій відзначає, що слов'яни прийшли до Дунаю через землю гуннів. У давніх письменників був звичай, якщо не знали походження племені, називали його то варварами, то скіфами, то гуннами або виразами, напр., за Меотійським озером, за Волгою, яке тільки означало, що вони не знають місце, звідки прийшли, але мали й такий звичай, що коли якесь плем'я стало загрожувати, завжди діставало

fective Ungvar jacet in insula per fluvium ejusdem nominis formata. Rutheni montani actu nominant oppidum Ungvár Uh, vel Juh иду до Ура vel Юра pergo Unghvárinum. Saltem Uh Magyrice nihil denotat, civitatum vero nomina semper significativa esse solent, uti Polyana, campus apertura, Paszika, exstirpatura, Kosicze, (ghirlanda italice) fasciculus florum, korszoru, косиця. Budin (Buda) aedificium, Péts, tantum ac Pécz, quinque inde Quinque Ecclesiae, Pest a пещ pscs, pecz kemencze, cui derivationi congruit germanicum Offen (Buda) quia haec utraque, olim una fuit civitas, nec obstat nonnulla ad originem suam reduci nequire, nam Magyari corumpunt alienas voces, sic Memorudi Castrum vocabatur Bielhorod, Magyar corripit in Bihar. Sicut itaque situs Hunnivar obscurus, ac demonstratus non est, ita identitas idiomatis Hunnici, et Magyarici ex Hunnivar inconsequenter statuitur.

(150)

Caput 12.

SLAVI, DACI, ET JAZIGES JUGI ALIENI
EXPERTES.

§ 74. Hunnis Hungaria motis icepexrunt Gentes existentiae, et virium suarum conscii esse, juvit eos plurimum experientia armorum in castris Attilae comparata. Gepidae primi in Pannonia capita erigunt, et libertati asserti Jazigiae quoque partem suam faciunt. Horum exemplum et aliae antiquae Gentes, et incolae partium harum secuti, vicinis terrori esse coeperunt. Graeci Barbarorum potentiam cernendo existimabant eos more Hunnorum aliunde adpulisse, et ideo Procopius Slavos per terram Hunnorum ad Danubium venisse innuet. Moris fuit antiquis scriptoribus, si ignorabant originem Gentis, nominare jam barbaros, jam Scythas, jam Hunnos, et expressionibus uti: **ultra Paludem Meotidem, ultra Volgam**, quae tantundem significabat; se ignorare locum, unde adpulerint, sed etiam illud moris fuit, ut quatienscunque gens quaedam terribilis evadere coepit, semper alia, et alia sortita

інші та інші назви. В цей час стало відомим вченому світу слов'янське плем'я, яке після вигнання гуннів знову завоювало свою незалежність, славу і популярність, але не [151] назву, бо до тих пір називали їх гетами, даками та язигами, тепер із забуттям попередніх стала міцніти їх справжня назва. Грецькі письменники вважали, що вони є новим народом, і тому за своїм звичаєм помилково твердили, що вони переселилися з півночі, однак, не позначають ані час — коли, ані місце — звідки переселення було здійснене. Йорнанд вважає, а) що ліміганти — слов'яни прибули до Дунаю року 276 за імператора Проба, але він не посилається на жодного сучасного йому письменника. Шлецер та інші (вважають), що слов'яни прийшли до Дунаю після вигнання гуннів, але жодний не підтверджує (своєю) думку фактами. Незрозуміло, чому ці вчені спираються на гіпотетичну імміграцію, передусім необхідно було б дослідити, куди поділися аборигени даки та язиги, і чому змушені були переселитися. Та як міг Проб залишити провінцію, якою він не володів, вже його попередник Авреліан залишив Дакію на розграбування, а щодо Язигії, то жоден римлянин нею не володів. Але й історичній вірності суперечить, [152] як міг Проб в Іллірії вже розгромити сарматів, якщо він передав їм спочатку місце на лівому боці Дунаю для випасу стада. На цьому питанні я не можу загризуватись, вже багато вчених визнано помилку сучасників і, керуючись руським Нестором, твердять, що слов'яни є аборигенами Дунаю, Паннонії та Іллірії, а хто бажає в цьому повніше переконатися, хай звертається до записок вченого Катанчіча про Дунай.

Таким чином, слов'яни під кінець п'ятого століття стали сильними, а за свідченням Пріска а) 527 року за Юстиніана, переправивши через Дунай велике військо, напали на римські кордони, але

est nomina. Hoc tempore innotuit orbi litterario Gens Slavica, qui pulsus Hunnis antiquam independentiam, gloriam, et celebritatem recuperaret, sed non (151) nomen, antea etenim Getae, Daci, et Jaziges nominabantur, nunc genuinum eorum nomen incepit invalescere prioribus oblitteratis. Graeci scriptores existimabant nimam esse gentem, et ideo pro more suo a septemtrione immigrasse inconsiderate innuebant, sed nec tempus quando, et locum unde emigratio facta determinant. Jornandes a) existimat a. 276. sub Probo imperatore Limigantes Slavos ad Danubium adpulisse, sed nullum scriptorem adducit coevum, aut supparem. Schlötzer, aliique post expulsos Hunnos Slavos ad Danubium adpulisse, sed nullus opinionem testimoniis probabilem facit. Non video cur ad hypotheticas confugiunt viri hi immigrationes, primo enim doceri deberet, quo devenerunt aborigines Daci, et Jaziges, et cur emigrare coacti sint? Sed quomodo potuisset Probus Provinciam cedere, quam non tenuit, jam Ejus antecessor Aurelianus Daciam reliquit Barbaris in praedam, Jazigiam vero nunquam Romanus ullus possedit. Sed et contradicitur historiae fidei, quomodo (152) enim Probus in Illyrico jam Sarmatas fundere potuisset, si primo eis locum in sinistra parte Danubii ad pecora pascenda cecisset. Sed his immorari nequeo, plures jam eruditi viri agnoverunt recentiorum errorem, et Duce Nestore Russo statuunt, Slavos aborigines esse Istri, Pannoniae atque Illyrici, atque qui uberius vult eatenus convinci inviatur ad eruditi Katanchich Commentarium de Istro.

Slavi itaque cum fine saeculi quinti potententes evasere, et teste Prisco a) sub Justiniano a. 527. magno cum exercitu per Istrum transmissis in Romanorum fines irruerunt, sed per Germanum Traciae

[151] а) Походження Славії, стор. 66.

[152] а) У Стріттера. Слов'янин, стор. 25.

(151) a) Origines Slavicae pag. 66.

(152) a) Apud Stritter Slavi, pag. 25.

Герман, префект Фракії, наніс їм повну поразку. Та коли виник страх, що слов'яни зберуться силами, Хільбудій, префект Фракії, був назначений стерігти береги Дунаю. Цей полководець настільки був грізним для слов'ян, що жоден із них не насмівився перейти Дунай, римляни були небезпечними для слов'ян стільки раз, скільки раз переплавлилися через ріку. Хільбудій був щасливим на протязі трьох років, поки слов'яни не загартувалися в битвах, набравши військо з цілого племені, вирушивши проти римлян. У жорстокій битві б. 533 року все військо було переможене, а сам полководець убитий. Після цього для варварів перехід через Дунай був вільним б). Але і римляни, [153] щоб їх зробити для себе менше ворожими, приймають їх за воєнних союзників. Тому, мабуть, слов'яни та анти брали участь у багатьох походах, здійснюваних греками. В Італії воюють у таборі Белезара. Допомагають у завоюванні міста піднів Авксіна. Анти своєю мужністю визволяють від поразки Тулліана та його військо, проганяють готів і все це відбувається біля 540 року н. е. Плодів перемоги — мир і спокій — слов'яни не використали на благо та на збільшення своєї держави, розпочали внутрішню війну. У той час берег Дунаю населяли дві гілки, а саме, яких біля 546 р. називали слов'янами та антами. У цій війні анти зазнали поразки. Якийсь юнак, по імені Хільбудій, ант, схвачений слов'янином і вивчений грамоті, став відомим. Бо якийсь римлянин, який попав у полон до антів, виявив бажання мостити дорогу, порадив хазяїнові, щоб викупив славного вождя Хільбудія, який перебував у полоні у слов'ян, і передав прекам, за що отримає велику нагороду. Довірливий хазяїн викупив юнака Хільбудія за велику суму і після приведення викупленого переконався, що був обманутий своїм рабом. Тим часом раб наполягав на продовженні

[152] б) Прокоп. у Стрїттера. Слов'яни; стор. 26.

Praefectum ad internecionem caesi. At cum metus fuerit Slavos vires recollecturos, ad Istri rippas custodiendas Chilbudius Traciae Praefectus constitutus est. Dux hic adeo fuit Slavus formidabilis, ut eorum nullus Danubium transire ausus sit, Romani vero toties, quoties fluvio trajecto Slavis infensi erant. Triennio Chilbudius felix fuit, donec Slavi cladibus prudentiores effecti, conflato ex tota Gente exercitu obviam ivere Romano. Duro certamine circa 533 a. inito non modo totus exercitus, sed ipse Dux caesus est. Expost liber fuit Barbaris transitus Istri b). Sed et Romani, (153) quo eos minus nocuos sibi faciant, in socios armorum assumunt. Ouare multis expeditionibus per Graecos susceptis legentur interfuisse Slavi, et Anthae. In Italia in Castris Bellezari pugnant. Auxilio sunt in expugnatione Auximi Picenarum Metropolis, virtute sua Tullianum, et exercitum ejus a clade liberant Anthae, et Gothos fugant, idque totum factum est circa annum Christi 540. Victoriae fructus pacem et otium non converterunt Slavi in prosperationem, et ampliacionem Regni sui, sed intestinum inchoarunt Bellum, duo rami tunc temporis Rippam Danubii incolebant nempe circa 546 a. Slavi, et Antae nominati. Hoc bello Antae succubuerunt. Adolescens quidam nomine Chilbudius Anta per Slavum captus, et litteris excultus evasit celebris. Nam Romanus quidam in captivitate Antarum incidens viam ad Batriam sternere volendo, svasit hero, ut celebrem Ducem Chilbudium apud Slavos in captivitate delitescens redimeret, restitueretque Graecis magnam remunerationem reportaturus. Credulus herus magna summa redemit juvenem Chilbudium, et adducto redempto, primum convictus est, de erratica servi sui opinione. Interim servus perstitit in continuatione coepti operis, persuasitque turbae Antarum, ut

(152) б) Procop. apud Stritter Slavi, pag. 26.

розпочаті справи, радив антам, щоб (154) вони вірили, що мали в себе справжнього Хільбудія. Тоді Лжехільбудій почав видавати себе за славного грецького воєначальника. Поки це відбувалося, Юстиніан, виславши посланців, заохочував антів, щоб общину Турін, яку Траян побудував на правому березі Дунаю, а тепер залишену тримали у своїй владі і забезпечили своєю державу від нападу варварів. Анти погодилися з проканням імператора, однак просили, щоб славний вождь Хільбудій, якого він тримав у полоні і знайшов там притулок, був поновлений у своїй попередній гідності. Імператор у довіреному листі дав наказ своєму воєначальнику Нарзетові, щоб роздобув повідомлення про стан справи. Той по дорозі образив Хільбудія і, встановивши комісію по обману у співжитті, нов'язаного Хільбудія доставив у Константинополь.

Або з цієї причини, або по своїй звичці союз між антами, слов'янами і греками розірвався, бо слов'яни, які в той час уже перейшли Дунай, опустошили Фракію, але герули, союзники греків, їх прогнали. З метою помсти за цю поразку слов'яни, зібравши могутню силу, переправляються через Дунай і пустошать Іллірію аж по Епідам. Кожного зустрінного, незважаючи на вік, то убивають, то беруть у полон року 548. Захоплюють укріплення і, не зустрічаючи жодного опору, руйнують їх. [155] Після жорстоких 550 років слов'яни поновлюють владу, але переможені поплатилися за свою легковажність. Прикро вражені, зібравши сили, знову вступають у бій з греками, захваченого вождя Аскада спочатку вбивають, а потім кидують у вогонь а). До ранку все спустошують, приморське місто Родопе (Тацер) захоплюють, 15 тисяч чоловік убивають, майно розграбовують, жінок і дітей забирають у рабство і, тому що жодного зустрінного не пощадили, вся Фракія та Іллірія

[155] а) Про все це дивись у Стріттера. Слов'яни, стор. 34, 35 сл.

(154) *crederent verum Chilbudium apud se detentum esse, tunc pseudochilbudius incepit se credere Generalem Graecorum adeo celebratum. Dum haec aguntur Justinianus missa legatione invitavit Antas, quo Civitatem Turin in dextra rippa Istri per Trajanum extructam, et nunc desertam occuparent, et contra incursionem Barbarorum imperium suum tuteerentur. Antae annuerunt desiderio Imperatoris, petierant tamen, ut celebris Dux Chilbudius apud se in captivitate detentus aequae mansionem ibidem nanciscatur, dignitatisque suae pristinae restitatur. Imperator in Commissis dedit Narseti suo Duci, ut de statu rei informationem capiat, ut de statu rei informationem capiat. Qui in itinere offendit Chilbudium, et instituto collegio de inpostura convictus ligatum Chilbudium Constantinopolim expedit.*

Sive propterea, sive de sua consuetudine ruptum est foedus inter Anthas, Slavos, et Graecos, nam eodem tempore jam Istrum transgressi populantur Traciam Slavi, sed per Herulos foederatos graecorum fugati sunt. Cladem hanc vindicatorum Slavi collecta valida manu, transmisso Danubio Illiricum vastant usque Epidamum obvios quosque sine discrimine aetat (is) partim mactant, partim in captivitate a. 548. abducunt. Castella capiunt, et nemine prohibente diri- (155) *piunt. — Post duros annos 550 renovarunt Expeditionem Slavi, sed victi temeritatis suae poenas dedere. Exacerbati propterea viribus recollectis manu cum Graecis denuo conserunt, et Ducem Askadem interceptum primo decoriatum(!) in flammam conjiciunt. a) usque mane omnia vastant, Urbem maritimam Rodope (Toper) expugnant, 15 millia virorum trucidant, opes diripiunt, mulieres, et proles in servitutem abducunt, et cum nulli obvio perpercerint tota Tracia, et Illiricum cadaveribus ins-pultis tecta fuit. Nec suffecit sine discrimine aetatis cunctis vitam adimere, sed*

(155) а) Haec omnia vide apud Stritter Slavico(um) pag. 34, 35, ss.

були покриті непохороненими трупами. Не задовільнялися тим, що без огляду на вік усіх убивали, але опустили до крайньої жорстокості, бо живих притягнули до стовпів і в муках убивали. Військо, напившись вдостаток людської крові, повернулося додому 550 р. з великою добычею. У наступному році юрби слов'ян, які до того часу ніколи не зустрічалися, мають намір проникнути аж до міста Фесалоніки в надії на велику добычу, але, узнавши, що їм на зустріч іде Герман, внук імператора Юстиніана, з великим військом, повертаються назад і беруть напрям на Далмацію, поділивши сили, загрожують всій Європі, а то тим більше, що грізний для них [156] Герман помер. Бо друга частина направилась у Фракію, повністю перемагають римських полководців і на протязі одного дня вникають у Візантію. Але поки слов'яни нерозумно відділяють себе і розходяться з метою наживи, римське військо повністю винищує певну частину, а іншим тільки наганяють страх, щоб повернули додому 551 р.

Слов'яни повторюють виправу в Іллірію і безкарно грабують, тому що римські воїни не насмілюються воювати. Таким чином, варвари повертаються додому з великою добычею 552 р. Про багату добычу можна судити по тому, що одна особа повинна була платити золоте блюдо гепідам, які їх переправляли через Дунай, і тому імператор розпочав переговори з гепідами, щоб їм у переправі не допомагали.

Тим часом гепіди (дуже) були зайняті, бо встановлену суму римлянами здешевлюють і знову слов'ян переправляють.

Глава 13

АВАРИ

§ 75. Поки ці події відбуваються, до слов'ян доходить звістка, що їхнім оселям загрожує більша кількість варварів, ніж вони, що вже набліжаються, простий люд назвав їх аварами, [157] про те, як вони самі себе називали, історія мовчить. Слов'яни, бачачи, що небезпека набли-

ad summam asperitatem delapsi sunt, vivos enim ad palos traxerunt, et ita inter cruciatus vitam extorquebant. Nimio sanguine humano ebrius exercitus 550. ingenti cum praeda domum reversus est. Sequenti anno Slavorum catervae quantae nunquam antea prodeunt, et usque Thesaloniam urbem velut ditissimam praedae causa penetrare intentionantur, sed inaudito Germanum Justiniani Imperat (oris) nepotem ingenti cum exercitu obviam sibi venire, pedem retrahunt, et versus Dalmatiam convertuntur, divisim copiis toti Europae gravissima damna minantur, idque tanto securius, siquidem metuendus eis (156) Germanus vita functus sit. Nam altera pars Thraciae semet infudit, et Duces Romanos ad internecionem cedunt, et ad unius diei distantiam Byzantium penetrant. Sed dum etiam Slavi temerarie semet separant, et praedatum digrediuntur, Romanorum exercitus quamdam partem penitus fundunt, reliquis tantum timorem incutiunt, ut domum reverterentur a. 551.

Repetunt expeditionem Slavi in Illyricum, et impune diripiunt Romanis militibus congregari non audentibus. Barbari itaque 552. ingenti praeda onusti domum revertuntur. Opulentiam praedae inde metiri licet, quod Gepidis, qui eos per Danubium transvexere auream stateram singulum individuum solvere debuerit, et ideo Imperator cum Gepidis tractare coepit, ne eis in transvectione ministerio sint.

Interim Gepidae (valde) operati sunt, nam stipulatam summam a Romanis, levant, et Slavos denuo transvehunt.

Caput 13.

AVARES.

§ 75. Dum haec aguntur fana venit ad Slavos, majores se barbaros sedibus suis imminere, et jam jam adesse, vulgus eos Avares nominavit, (157) quomodo illi soli se nominaverint historia tacet. Slavi cernentes periculum in vicinia esse, non arma, sed verba — Legationem — oppo-

жається, виставляють проти ворога не зброю, але слова — посольство. Обирається славний між ними Мезамін, син Ідарісія, брат Келагаста, який, звернувшись до аварів, своєю беззмістовною і пихатою промовою так розлютив варварів, що його вбили і розпочали 557 р. широко й вільно спустошувати землі слов'ян. Не зустрівши жодної перешкоди, авари пройшли не тільки Дакію та Язигію, але і Паннонію. Наступні факти й події аварів наші історики так вичерпали, що я вважаю за зайве те саме повторяти, хочу тільки підкреслити, що авари не нищили знайдене плем'я, але й не брали його в поюн. Це явно з того, що хан аварів за часів Юстиніана, який панував з 565 по 578 рр. послав посланців до Лавріта, царя слов'ян, і до начальників племен, щоб записалися в число тих, які приносять щороку податки аварам. Слов'яни гордо відповіли: хто ж бо є між людьми, який гріється проміннями сонця, хто міг би нашу силу перемогти і підкорити собі. Ми то звикли придбати країну інших, а не інші нашу, так буде до тих пір, поки існуватимуть війни і мечі. [158] Посланці, ображені такою пихатістю, вирішили приборкати гордість, і так, як перед тим їх Мезамір, змушені були загинути, Хан не спшив відомстити кривду, бо ж сила слов'ян не була мала. Біля 581 р. сто тисяч слов'ян напало на Грецію і спустошили країну. Імператор Тіберій, виславши посольство, просить хана, щоб напав на оселі слов'ян, щоб ворог поспішав захищати свої домівки. Хан, пам'ятаючи на попередню кривду, переправившись через Дунай, напав на землі слов'ян і тому що не було жодного опору, всі втекли скоріше в ліси і в печери, все, що міг, грабував. а)

Спокій римлян не був тривалим, бо слов'яни, підбурені аварами 583 р. знову спустошували територію римлян і проникають аж до довгої стіни. Андрагаст, їх вождь, з добучею вже повертав додому,

[158] а) Менандер у Стріттера, стор. 47 і сл.

nunt hosti. Deligitur via inter suos conspicuus Mezamin Idarisii filius frater Kelagasti, qui ad Avaros componendo vano, et superbo sermone suo Barbaros in tantum exacerbavit, ut eum morti tradiderint, coeperintque a. 557. late, et libere terras Slavorum depopulari.

Nullis impedimentis nactus Avaros non modo Daciam, et Jazigiam, sed etiam Pannonias pervagati sunt. Ulteriora (?) facta et gesta Avarorum per scriptores domesticos adeo sunt exhausta, ut ego eadem repetere superfluum existimem, solum reflectere cupio, Avaros nequaquam inventam gentem excidisse, sed nec in servitutem abduxisse, quod patet exinde, quia Chanus Avarorum temporibus Justiniani II. ab 565—578. regnantis Legatos misit ad Slavorum Regem Lauritam, et Principes gentis, ut eorum numero se adscribi sinant, qui annua Avaris tributa solvere consueverunt. Slavi superbum dedere responsum: quis hominum inquit est, qui solis radiis tepescit, qui nostram potentiam possit sibi subigere, et domare, aliorum enim Regionis dominatum acquirere solemus, non alii nostrae, qui nos certo manet, donec erunt bella, et ense. (158) Arrogantia hac offensi Legati superbiam retundere praesumpserunt, et ideo velut antea suos (!) Mesamir necem pati coacti sunt. Chaganus non properavit vindicare injuriam, erat enim Slavorum potentia non exigua. Nam circa annum 581. centum mille Slavorum in Graeciam irrumpunt, et vastant Regionem. Tunc Tiberius Imperator legatione missa rogat Chaganum, ut agrediatur sedes Slavorum, quo hostis ad tutandos suos lares properet. Chaganus prioris injuriae memor trajecto Istro Slavorum terras invasit, et cum nullus resisteret, sed potius omnes in sylvas, et cavernas confugerint, omnia, quae poscit(!) rapuit. a)

Non fuit diuturna quies Romanorum, nam a. 583. subornati per Avaros Slavi denuo fines Romanorum vastant, et usque

(158) а) Menander apud Stritter Slavicorum, pag. 47, et ss.

коли після нападу римлян був змушений велику частину втратити. В той час гет Маврїцій, що те саме що й Славїн, в Константинополї був обраний імператором. б) І пізніше слов'яни не переставали переходити Дунай і безспокоїти римлян. [159] 592 р. Прїск виправляється проти них. Він був настїльки щасливим, що, переправившись через Дунай, уночі напав на місце відпочинку Андрагаста, який спочатку на конї, потїм пїшки ледве мїг спастись, велике число з його (овити) було від частї вбито, від частї відведено в полон. Інший король слов'ян званий Мужик вночі з засади схоплений і відведений у Візантію. Піднесені цією перемогою римляни віддалися п'янці. Тим часом слов'яни, зібравши сили, нанесли їм поразку.

За наказом хана біля 594 р. слов'яни знов перейшли Дунай, спустошують Марціанополь, але обтяжені добичею зустрічаються з римським вождем Петром і, щоб захистити себе від великого числа римлян, поставивши посередині вози, огороджують себе дїтьми і жінками. Римляни не насмілюються розпочати бїй з гетами, бо ж такою була їхня давня назва а), але зіскочили з коней, напали на вози. Тим часом гети, не маючи змоги спастись втечею, полонених римлян вбивають. А римляни, захопивши їх табїр, винищують гетів і відбирають здобич.

Перїгаста, вождя слов'ян, [160] римляни 596 р. перемагають і вбивають його. Внаслідок цієї перемоги римлянин Петро вникає в середину слов'ян, але через нестачу води військо майже не загинуло, виснажені довгою спрагою, римляни на рїшті дїстаються до води, але слов'яни з'являються з другого боку і утримують їх від пиття води. Римляни, переправившись через річку, розпочинають битву, але їх перемагають і розбивають.

ad murum longum penetrant. Andragastus eorum dux praeda onustus jam domum redibat, dum per Romanos impeturo facto partem majorem amittere cogebatur. Eodem tempore Mauritius Geta, quod idem, ac Slavinus, Constantinopoli Imperator est creatus. b) Non cessabant expost etiam Slavi Danubium transmeare, et Romanos (159) infestare. A. 592. expeditur Priscus contra eos, qui adeo fuit felix, ut trjecto Danubio ipsam mansionem Andragasti noctu invaserit, qui primum eques, dein pedis difficulter evadere potuit, suorum ingens numerus partim occisus, partim in captivitatem abductus est. Alter Rex Slavorum Muzsik nominatus noctu ex insidiis capitur, et Bizantium deducitur. Qua victoria elati Romani ebrietati se dedere. Interim Slavi collecta manu eis cladem intulerunt. Jussu Chagani circa a. 594. Slavi denuo Istrum transeuntes Martianopolim populantur, sed praeda onusti Petro Romanorum Duci obviant, utque se a multitudine Romanorum tutentur pueris, et uxoribus in medium collocatis vehiculis se sepiunt. Romani Getis, hoc enim illis nomen vetus est a) propiores facti manum conserere non audebant, sed desilientes de equis ad vehicula irruunt. Interim Getae fuga salutem quaerere nequeuntes captivos Romanos occidunt. Romani vero expugnatis eorum castris Getas mactant, et praedam recipiunt.

Perigastus Slavorum Dux (160) per Romanos a. 596 debellatur, et occiditur, victoriae hujus fructus persequendo Petrus Romanus in Slavorum interiora penetrat, sed aquae defectu ferme interiit exercitus, longa siti cruciati Romani tandem impigunt in aquam, sed ecce adsunt ex altera parte Slavi haustum aquae prohibentes. Romani trajecto fluvio manus conserunt, sed vincuntur, et dispelluntur.

[158] б) Феофілакт у Стрїттера, стор. 53.
[159] а) Феофілакт у Стрїттера, стор. 64.
Звідси ясно, що давні гети були слов'янами.

(158) б) Theophylactus apud Stritter Slacor(um) pag. 53.

(159) а) Theophylactus apud Stritter Slacor. pag. 64, et ex hinc patet antiquos Getas Slavos fuisse.

Рік 600-й був для слов'ян нещасливим. Бо хан, зібравши військо біля Тиси, направляєтьсЯ до Дунаю, римляни, які вийшли їм на зустріч, виходять переможцями, вбивають і беруть в полон багато тисяч слов'ян. Недавці слов'яни стали славними, бо були переважно союзниками то авар, то римлян і бельгів, які в той час почали ставати відомими.

Римляни або з обману, або насилу почали посилати слов'ян в Азію біля 762 р., щоб перемогти турків. Із Македонії в Азію переселилося більше двоохот тисяч. В 766 році слов'янський патріах Ніцет став безславним у Константинополі. Говорять, що він нічого не знав, лише їсти й пити. а) Під кінець цього століття фесалійські [161] слов'яни також направилися в Азію, з яких створився легіон у більше ніж 30 тисяч чоловік.

Під кінець того ж 8-го століття був зроблений також володінню аварів. Безсилля візантійських імператорів вгамовувало жорстокість аварів золотими носилками та податком. Західні слов'яни під керівництвом Франка, званого Самоном, уже скоріше біля 623 р. скинули ярмо аварів. Плодом багатьох перемог був початок слов'янських володінь, чеського, моравського, стирського, корінтського, а також сербського. Великої поразки завдав аварам Карло В., який у десятилітній війні настільки послабив сили цих варварів, що певна частина була змушена прийняти християнську віру, а всі стали його підлеглими. Але тому що могутність Карла закінчувалася межами Дунаю, слов'яни Язигії та Дакії також підняли голови і скинули з себе ганебне ярмо аварів. Ми вже вище бачили, що не повністю підкорили слов'ян, але використовували їх як таких, що платили дань і були їх союзниками по зброї. Однак на багатьох місцях, як засвідчує Нестор, порушували цей союз, авари убивали слов'ян, а їх жінок використовували як тварин [162] у запряжку до возів.

[160] а) Глік у Стріттера. Слов'яни, стор. 81.

Annus 600. pro Slavis fuit infelix. Chaganus enim ad Tibiscum collecto exercitu versus Istrum proficiscitur, Romani ei obviantes victores evadunt, et plura milia Slavorum occiduntur, ac capiuntur. Parum exposit memorabiles fectere Slavi, nam potissimum socii solummodo erant jam Avarorum, jam Romanorum, et Belgarum, qui hoc tempore inceperunt esse noti.

Romani sive fraude, sive vi inceperunt Slavos Asiae transmittere ad barbaros Turcas debellandos circa Annum 762, ex Macedonia ducenta et amplius milia Asiam immigrarunt.

Anno 766 Nicaetas Slavius Patriarcha inglorius Constantinopoli est factus, dicitur enim nihil plus quam edere, et bibere scivisse a). Circa finem saeculi hujus Thesslocenses (161) quoque Slavi Asiam petierunt, a quibus triginta milium legio superabundans creata est.

Circa finem ejusdem 8-i saeculi Avarorum quoque dominii finis est factus, imbecillitas Bizantinorum Imperatorum aureis lecticis, et tributo leniebat ferociam Avarorum. Slavi occidentales duce Franco Samone nominato jam perprius excusserunt jugum Avarorum circa a. 623. multarum victoriarum fructus fuit, initia regnorum Slavicorum, Bohemici, Moravici, Sturici, et Karinthici, atque Servici. Maximam cladem Avaris inflixit Carolus M. qui decennali bello vires horum barbarorum in tantum attrivit, ut quaedam pars fidem Christi, omnes vero jugum ejus experiri cogentur.

Sed quoniam potentia Caroli limitibus Danubii fuerit, finita, Slavi quoque Jazigiae, ac Daciae capita erexerunt, et jugum nefandum Avarorum excusserunt. Jam superius vidimus Avaros non penitus in servitutem Slavos redigisse, sed eis, qua tributariis, et sociis armorum usos fuisse, multis tamen in locis, teste Nestore hoc foedere abusi Avaros Slavos necabant, uxoribus eorum abutebantur,

(160) а) Glicas apud Stritter Slavico. p. 81.

Тепер, після того як галли зломали їх силу, слов'яни також довели своє існування. Близька до моравів країна повстала. Загально вважалося, що це нові слов'янські поселенці, простий люд дав їм нову назву, а саме, болгар.

Глава 14

ПРО БУЛГАР

§ 76. Назва «булгар» древнім була невідома, Феофан перший з греків пам'ятає, він помер б. 817 р. Мозес Хороценський, який вже 100 р. до н. е. передає, що багато з них внаслідок внутрішніх воєн залишили свою первісну батьківщину. Пізніше багато інших розповідає про діла болгар. Нікефор Грегор (1350) вважає, що вони споконвіків жили біля Волги, звідки принесли також назву. Більшість письменників, прийнявши цю думку, відносить Велику Булгарію до Волги. Був час, коли думали про те, що біля Волги існувала також Велика Гунгарія і Мала Валахія в області Пожегано, але боює, що така доля спіткала і В. Булгарію. Вважалося, що всяке невідоме плем'я зі Сходу приходило від Волги та Азовського моря [163], тому до назви давніх країн добавлялося слово Велика, проте жоден не довів їх межі та існування. Проти того, що болгари були названі від Волги, свідчать історичні пам'ятки. Бо ж відомо, що греки цю річку називали Ра, а ацеоли Етел або Ател, але скорше ця ріка дістала назву від болгар. Звідки все ж таки народ дістав цю назву? Порфірогеніт ясно доводить, що предки болгар називалися Бойлад чи Блад, адже болгари називали своїх предків, магнатів і видатних бійців: болад. Хто не замічає, що тут скривається назва Боліар, або Болъар, Болгар, але що значить Боліар? По-старослов'янському «болій» є вищим ступенем від «велик» або «велій», таким чином болій, болъар у множині болъаре або магнати. Сьогодні болгарі магнатів називають «болъар», звідки походить боер. Це не є пусте ети-

mo instar (162) jumentorum vehiculis eas praeiungere consueverant.

Nunc fractis eorum per Gallos viribus, Slavi quoque suam existentiam testati sunt. Vicinum Moravis exsurrexit regnum. Vulgus existimando hos Slavos novos incolas esse, novum eis nomen utpote Bulgarorum indidit.

Caput 14.

DE BULGARIS.

§ 76. Nomen Bulgaricum antiquis fuit ignotum, primus Graecorum meminit Theophanes, quia. 817. fatis functus est, exterorum. Moses Chorocensis, qui jam centesimo ante Christum natum anno multos eorum internis bellis adactos Patriam primitivam deseruisse, et in Armenia consedisse tradit. Expost copiosi alii res Bulgaricas pertractant. Nicaephorus Gregoras (1350) existimat eos antiquitus ad Volgam vixisse, unde etiam nomen sortiti essent. Vulgus scriptorum hanc opinionem amplexando finxit Magnam Bulgariam ad Volgam. Fuit tempus ut ad eandem Volgam etiam Magna Hungaria existere somniaretur, et parva Valachia in Comitatu Pozsegano, sed vereor ne eadem fors sit etiam M. Bulgariae. Quidquid Gentium ignotarum occidentem versus adpulit a Volga, et Meotyde (163) advenisse existimabatur, et ideo antixuae sedes nomine Magna adficiebantur guarum tamen limites, et existentiam nemo demonstravit. Ut Bulgari a Volga fuissent nominati obstant monumenta historica, constat enim Graecis fluvium hunc Rha, Aceolis autem Etel, aut Atel fuisse dictum, sed potius fluvium hunc a Bulgaris traxisse nomen. Sed undenam natio hoc nomen consecuta? Porphyrogenitaclare perhibet Boilad vel Bliad nominari solitos esse primores Bulgarorum, ergo Bulgari suos Primores, Magnates, et Antesignatos nominarunt: Boliad. Quis non videt hic latere nomen Boliar, seu Bolyar, sed quid denotat Boliar? Vetero Slavice болій bolij, est comparativus a велик velik aut велій velij, magnus, ergo bolij, bolýar, major, in plurali bolýare, majores, aut

мологізування, бо показує на походження цілого племені і вчить, що воно було споріднене з слов'янами, а не з угорцями і турками. Не з угорцями, бо мова болгар не має нічого спільного з мадярською, не можна припустити, що все плем'я втратило мову, як не втратив мадляр своєю. Царі [164] Гунгарії, давні історики, як вітчизняні, так і зарубіжні не пропустили нагадати про те, що певний слід мови і народності зберігся. Вже у 13 столітті мадлари шукали своїх рідних біля Волги, напевно легше знайти б їх на правому березі Дунаю, якби з булгарами були споріднені. Візантійські письменники і мадлярів і болгар називають гуннами, із цього випливає лише те, про що вже частіше говорилося, що візантійці широко користувалися поймаванням: скіф, гун, не брали відповідного поймавання якомусь племені для означення його походження або народності, але майже таким способом, як англійці тепер застосовують щодо індіан. Первісних мешканців чи то в Індії, чи в Азії або в Африці треба називати індіанер. А скільки різних племен ховається під цією назвою? Так неправильно робить висновки той, хто після 1000 років із цього вживання слова переносить назву на всі народи, які живуть в Америці, Африці та Азії, тому що англійці дають всім одне прізвище, так помилуються сьогодні ті, які вважають, що племена, названі скіфами та гуннами, є одного і того ж походження. Тим менше можуть бути турками. Слід турків у Фракії не існував до Амурата, який вперше з Азії привів їх в Європу і б. 1350 р. захопив Булгарію. Якби булгари були турецького походження, напевно якісь сліди залишилися б до нашого часу, не слід робити висновки з того, що імена [165] давніх вождів і царів Вулгер, Дронго, Піган, Кубрат, Курат, Барбай та Аспарух більше підходять туркам аніж слов'янам, значить, вони є турки.

Хто має намір визнати імена семи угорських царів за угорські, а мадлари все ж таки визнають їх за своїх. Таким

magnates, actu apud Bulgaros Magnates adpellantur Bolyár, exinde Bojer provenit. Non est haec vana ethymologisatio, nam totius Gentis originem prodit, et docet, eam non Hungaris, non Turcis, sed Slavis cognatam esse. Non Hungaris, nam lingvae Bulgarorum nulla est similitudo cum magyarica, supponi autem non potest, ut tota Gens lingvam amisisset, sicut non amisit Magyar suam. Reges (164) Hungariae, antiqui scriptores, tum Patrii, tum exteri non intermisissent id annuere, et aliquod saltem vestigium lingvae, et nationalitatis superstes fuisset. Jam 13. saeculo ad Volgam quaerebant Magyari suos cognatos, certe facilius invenissent in dextra Danubii parte, si cognati fuissent Bulgari. Exinde quod Bizantini scriptores tam Magyaros, quam Bulgaros Hunnos adpellent, non aliud sequitur, quam quod saepius dictum est — Bizantinos cum nomenclatione: Scytha, Hunnus, vage usos fuisse, neque alicui Genti proprium sumsisse ad designandam ejus originem, aut nationalitatem, nomen sed potius eodem modo, quo Angli nunc Indianos sumunt. Sive in America, sive Asia, aut Africa aborigines barbari sint nominandi Indianer compellatur, et quot diversae Gentes sub hoc nomine latent? Sicut itaque male concluderet post 1000. annos si ex hoc abusu vocis concluderet ad omnium Gentium in America, Africa, et Asia degentium identitatem, ideo quod Angli omnes uno eas nomine adficiunt, ita errant nunc, qui gentes Scythas, et Hunnos compellatos ejusdem originis esse statuunt. Eo minus Turcae esse possunt. Turcarum in Tracia pes non exstitit ante Amuratum, qui primus ex Asia in Europam trajecit et circa a. 1350. Bulgariam occupavit. Si Bulgari fuissent originis Turcae, certe vestigia quaedam ad nostram pervenissent aetatem, nec exinde, quod nomina (165) antiquorum Ducum, et Regum, Vulger, Drongo, Piganos (?), Cubrat, Curat, Barbaj, et Asparuch, Turcis magis, quam Slavis conveniant, sequitur eos Turcos esse. Quis agnitus est septem Ducum Hun-

чином, правильніше судять ті, які передають, що булгари є слов'янського походження, тільки на основі цього можна пояснити, чому булгари і слов'яни анти не були смертельними ворогами, але скоріше з чужинцями, ніж із своїми оородичами, об'єднаючи військо і зброю були небезпечними для аварів і візантійців, звідси стане ясним і те, чому булгари, прийнявши християнську віру, послідовно користуються слов'янською мовою, не іншу а слов'янську мову прийняли як рідну з св. грецьким обрядом. Пишуть, що св. Мефодій виконував військову службу на кордонах грецької держави на протязі багатьох років, де вивчив слов'янську мову. За життя св. Мефодія грецька держава не межувала з слов'янами антами за винятком незначної частини біля Сірмія, бо між ними знаходилися вже булгари, адже повинен був навчитися від болгар, про що свідчить і те, що той же св. Мефодій, подорожуючи через Булгарію, проповідував євангеліє і передають, що він їм зачитав I главу євангелія Йоанна, звичайно не іншою мовою як тою, яку він залишив у Моравії. Ще навіть і сьогодні вісім голосів русини [166] називають болгарськими, тобто запозиченими від болгар. Про це свідчать імена царів і осіб, наприклад, Дронго, Дрогій, дорогий, Теребель, теребель, руйнівник, Телец, толочит, гнобитель, Паган, поганин, Тиран, Токт або тост, толстой, товстий, Балдімір, Богоріс, Мокрус, Даргамір (Долгомір), Доромір та інші. Із турків напевно не стали так швидко слов'яни, якщо за походженням ними не були. Якщо можна зробити висновок із назви, здається, що булгари є древні массагети, себе (називали) великими гетами, грек зрозумів, що це племя називає себе Болійар, адже переклав на грецьку мову масса, добавивши відоме йому слов'янське гета. Можуть знайтись, які вищесказане будуть заперечувати, але не знайдеться жоден, або дуже мало, хто буде доводити, що булгари є мадярами або турками. Хто б не були

garorum nomina pro Hungaricis, et tamen eos suos fatentur Magyari. Rectius itaque judicant, qui tradunt Bulgaros esse slavicae originis, exinde enim solum explicaveris, cur Bulgari, et Slavi Anthae capitales non fuerint hostes, sed potius cum advenis velint suis congenerationalibus manus, et arma jungentes Avaribus, et Bizantinis exitiosi evasere, exinde explicabitur etiam cur Bulgari subseque slavica lingua uti comprehenduntur Religione Christiana imbuti, non aliam sed slaviam velut maternam cum s. Ritu Graeco adoptaverint. Scribitur s. Methodium ad limites Imperii Graecorum militarem positionem pluribus annis custodivisse, linguam slaviam condidicisse, vivente s. Methodio Graecorum Imperium ad Istrum, non fuit contiguum cum Slavis Antis, exigua parte ad Sirmium excepta, nam interjacebant jam Bulgari, ergo a Bulgaris percepisse debuit, firmatur id, quia idem s. Methodius per Bulgariam iter faciens Evangelium praedicavisse, et cap. 1. Joannis Evangelii eis legisse perhibetur, certe non alia lingua, quam ea, quam reliquit in Moravia, quid quod actu adhuc figurati toni octo apud Ruthenos (166) Bulgarici dicantur (Болгари) scilicet a Bulgaris ad eos derivati. Testantur id nomina Regum, et Personarum, uti Drongo, Drohij, drága. Terebelis, trebely, depopulator. Teleczes, tolotsit, conteritor. Paganus, pohan, Tyrannus. Toctus, vel tostus, tolstoj, crassus. Baldimir, Bohoris, Mokrus, Darhamir, (Dolhomir), Doromir, et alii. Ex Turcis certe non sunt adeo cito facti Slavi, si origine tenuis non fuissent. Si ex nomine concludere licet videntur Bulgari esse antiqui Massagetae, se magni Getae, Graecus enim intellexit Gentem hanc se nominare Bolij-ár, ergo vertit in Graecum Massa adjecto noto sibi nomine slavico Geta. Possunt inveniri, qui praeducta negaturi sunt, sed invenietur nullus, aut saltem difficulter, qui Bulgaros esse Magyaros, aut Turcas docturus est. Cujuscunque originis sint Bulgari, primo comparent ad Danubium 501. anno, par-

булгари за походженням, вперше вони появились біля Дунаю 501 року, покорили приморські околиці і, взявши в союз слов'ян, стали небезпечними для римської держави. Авари не могли зломити їх силу і вважали за краще бути з ними в союзі, ніж у ворожнечі. Роблячи спільну справу з аварами, зберігають свою славу і силу, навіть відчували в собі стільки сили, що з нагоди виборів нового хана зіткнулися з аварами. [167] Однак, досягши бажаного, ніяк не заспокоєні, зову беруться за попереднє заняття, тобто за спустошення Римської імперії. Щодо походження та дальшої долі болгар заслуговує на увагу твір російського вченого Венеліна, виданий 1836 року. Після того як авари були розбиті, справи болгар покращились. Приймаючи слов'янських князів, які панували в Дакії та Язигії, виникла звичайна болгарська держава. Не знаходжу ніякого зауваження про слов'янських князів на протязі 80 і більше років, проміжок часу, який відбувся між вигнанням аварів і приходом мадярів. Вони були схильні скоріше до миру, ніж до війни, більше цінували внутрішнє щастя, аніж небезпеку війни. Тому мадяри, за свідченням нотаря короля Бели, коли прийшли, захопили в цих краях села і міста, замки й укріплення, що свідчить про їх цивілізацію. Тепер про мадярів та їх прихід.

Глава 15

ПРО ПРИХІД МАДЯРІВ

§ 77. Приступаю до питання, яке мучить уми мадярських письменників, і змушує їх приймати гіпотези, які один відкидає, і наскільки один будує, настільки інший руйнує. Дехто пробує додати проміння слави і цим саме віднімає підготовлене іншим. Вчені історики до сих пір не могли зійтися на тому, хто були справжні предки мадярів, звідки і коли вони прийшли [169]. Дехто обирає собі своїм розумом і для своєї мети до рогу, історичні дані викручує, перекру-

tesque maritimas sui efficiunt, juris, sumptisque in foedus Slavis Imperio Romanorum exitiosi effecti sunt. Nec Avari poterant vires eorum frangere, et satius existimabant eos socios, quam hostes habere. Rem communem cum Avaris faciendo famam, et robur suum retinent, imo tantum potentiae in se sensere, ut cum Avaris occasione electionis novi Chagani concurrerint, ast voti compotes, nequam (167) effecti, priorem occupationem scilicet depredationem Imperii Romani reassumunt. De origine, aliisque fatibus Bulgarorum, legi meretur opus Russici scriptoris nomine Venelin, anno 1836 editum.

Pulsis Avaris res Bulgarorum crevere, sumptis etenim Principibus slabis in Dacia, et Jazigia regnantibus regulare Bulgaricum exurexit Regnum. De slavici Principibus per 80. et amplius annorum spatium, quod inter expulsionem Avarorum, et adventum Magyarorum intercessit, nihil notatum invenio. Pacis potius quam belli erant studiosi internam felicitatem pluris aestimarunt, quam aleam belli, et ideo teste Belae Regis notario pagi, et Civitates, artes, ac fortalitia, velut civilisationis titidem indicia, his in partibus cum suo adventu deprehenderunt Magyari. — Nunc de Magyaris, eorumque adventu.

Caput 15.

DE ADVENTU MAGYARORUM.

§ 77. Venio ad quaestionem, quae torquet ingenia scriptorum Magyarorum, cogitque ad hypotheses assumendas, quas alter rejicit, et in quantum unus aedificavit, in tantum alter ruinat. Singulus conatur radios gloriae audere, et ipso facto adimit per alium praeparatos, praesens usque non poterant convenire eruditiores Historici, qui erant gemini antenati Magyarorum? Unde, et quando prodierint, (168) genio, et scopo suo singulus eligit sibi viam, et data historica torquet, detor-

че, поширює, затемнює, щоб вишло те, чого він бажає. Існують три засвідчені джерела про прихід мадярів: Костянтин Порфірогеніт, Нестор і Анонім, нотар короля Бели. Перші два легко будуть хотіти об'єднатись, але третій між ними є винятком. Катона, Корнід, Прай, Енгель та інші пробували співставити Аноніма з іншими, але тому що спосіб зближення був насильний, критики зовсім не знайшли виходу. Якщо співставити Нестора і Порфірогеніта та інші фрагменти традиції, мадяри, колись کوچуючі пастухи, далекі від тої слави, яку їм приписують погомки, випасували стада, з часом зайняли територію між Каспійським і Азовським морями. Греки називали тих, які знаходились біля річки Тарек, турками, а тих, що були біля річки Куми — куманами.

Існував і другий поділ племені, а саме, білі і чорні мадяри. Цей поділ ми повинні віднести на рахунок Нестора, який, перераховуючи народи, які з перемінним успіхом нападали на землі слов'ян біля Дунаю, на другому місці ставить білих мадярів, щоб відрізнити від тих, які під керівництвом Плега займали ті самі землі, яких він називає чорними мадярами.

ДОЛЯ НАРОДУ

§ 78. Прийшовши у більш культурну батьківщину, відчули потребу укріпленого міста і тому на зразок сусідніх племен побудували укріплення і місто, назване за їх ім'ям — Маджар. [169] Руїни цієї пам'ятки сьогодні можна бачити, дехто неправильно пробує віднести її початок до татар. а) Це співпадає з казкою леслів, яку розповів Фесслер. б) Рокку 551 частина монгольського народу, виселившись з північної імперії Тибет і Кипчак, зайняла провінцію Бухара і поширила свою владу аж по Астрахань. Згодом, коли юрба не могла прожити, час-

[169] а) Диви Фесслер, Історія Угорщини, I, стор. 226 і сл.
б) Істор. I, стор. 226 у примітці.
в) без сумніву Орос.

quet, explanat, obscurat, ut prodeat, quod vult. Tres sunt fontes de adventu Magyarorum testimonium perhibentis. Constantinus Porphyrogenitus, Nestor, et Anonymus Belae Regis Notarius. Priores duo facile, sed tertius est anomalum inter utrumque. Katona, Cornides, Pray, Engel, aliique conabantur quidem componere Anonymum cum reliquis, sed quoniam modus conciliationis violentus fuit, extrahere critici ne adusque acquiesere. Si Nestor et Porphyrogenita, aliaque fragmenta traditionis conferantur, Magyari olim Nomades vagi procul a gloria eis per nepotes tributa, pascua colebant. Successu temporis insederunt plagae inter Mare Caspium, et Paludem Meotiden jacenti, qui ad Tarek fluvium, Turci, qui ad Kuma considerant, Cumani a Graecis vocabantur.

Fuit etiam alia divisio Gentis utpote Albi, et Nigri Magyari. Hanc divisionem Nestori in acceptis referre debemus, qui enumerando Gentes, terras slavorum ad Danubium successivis vicibus invadentes, secundo loco ponit Uhre bieli, Albi Magyari, ad distinctionem eorum, qui sub Plego easdem terras occupaverunt, quos nominat tsernii Uhre, Nigri, Magyari.

FATA GENTIS.

§ 78. In cultiorem Patriam delati exemplo vicinarum Gentium propugnaculo eguerunt, et ideo aedificarunt arcem, ac Civitatem a nomine suo Madzsar (169) nominatam. Ruinae hujus monamenti actu visuntur, cujus originem perperam nonnulli ad Tartaros detorquere conantur. а) Convenit id Lesgorum etiam fabulae per Fessler narratae б) anno utpote 551 pars Mongolicae Nationis a Septentrionali Imperio Tibrth et Kiptsák emigrans occupavit Provinciam Buchara, et usque Astrachan suam potentiam extendit, spatio turbam alere nequeunte alia

(169) а) videatur Fessler Hist. Hung. I. p. 226. et ss.
б) Hist. I. pag. 226 in nota.
с) indubie Orosz.

тина подалася на захід, частина на північ. Перша частина зайняла землю лесів і Гіс (вищезгадану територію біля Терека і Куми) і за допомогою покороного населення побудувала місто Мажар і назвала всю країну за своєю колишньою батьківщиною Кіпчак. Їх кан в історії Дербента називається Гіс, Турк, Маскус, (Нократ та Урус. в) Більш відомі події мадярів вперше зустрічаються біля 626 року. Імператор Гераклій, маючи намір покорити персів, вирушив проти неї (цієї частини) і, зустрівшись поблизу лавів, вимагав від (білих) турків допомогу в кількості сорока тисяч чоловіків. Коли кан дав йому надію на допомогу, (Гераклій) відвідав його особисто. Почувши про прихід імператора, кан вийшов йому назустріч із великою свитою і, побачивши імператора, [170] зіскочив із коня, і разом з своїми припав до землі. Імператор, вражений такою людяністю, наказав встати, удостоїв їх обіймами, навіть зняв з своєї голови діадему і коронував хата. Після коронації відбувся бенкет. Під час бенкету імператор показав образ своєї дочки Евдоксії і пообіцяв ханові за жінку. Закінчивши бенкет, імператор подарував ханові весь столовий посуд з царською прикрасою разом з дорогоцінностями. а) Прийнявши їх, цар турків (тому що вже був коронований діадемою), виділив прохану допомогу разом з відповідним вождем. Гераклій використав цю допомогу проти персів, вогнем спустошив багато міст і самі святині. Хозроес, коли почув про об'єднання турків з греками, повчав свого вождя Сарбара, щоб зупинився біля грецьких кордонів з метою відбити напад ворогів. Між тим Сарбар, отримавши листа, в якому Гераклій змінив зміст, залишився на місці. Турки, боячись приходу зими у вересні місяці, відчувуючи ненависть до служіння імператору, непомітно відій-

loco manet. Turci mense Septembri hycem adpropingvantem verentes, et secus servitii Imperatori praestandi pertesi sensus occidentem, alia versus septentrionem recessit, prior pars occupavit terram Lesgorum, et Ghysz (supra attacktam plagam ad Terek et Cuma) et incolis subjugatis aedificavit civitatem Mazsar et totam plagam ex antiqua sua Patria Kiptsak nominavit, Chan eorum in Historia Derbenti vocatur Ghysz, Turk, Maskus, Nokrat, et Urus c). Nobiliora acta Magyarorum primum occurrunt ad annum 626. Heraclius Imperator Persas domiturus versus eam movit, et in vicinitate Laziorum consistens a Turcis (albis) quadraginta milia virorum auxilia postulavit. Et posteaquam spem auxilii a Chagano accepisset, personaliter eum invisit. Audito adventu Imperatoris Chaganus obviam ivit magno cum comitatu, et conspecto Imperatore (170) equo desilit, ac una cum suis terrae provolutus est. Humanitate hac tactus Imperator surgere jussit, et amplexu suo dignatus est, imo diademate e capite suo levato Chaganum coronavit. Coronandum convivium sequebatur. Inter epulandum exhibuit Imperator filiae suae Eudoxiae imaginem, et Chagano uxorem promisit. Finito convivio Imperator totam supellectilem mensalem Chagano donavit, regio ornatu, et clenodiis adjunctis a). Quibus perceptis Turcorum Rex): quia jam diademate coronatus fuit;) auxilia petita resignavit una cum Duce idoneo. Heraclius auxiliis his usus est contra Persas, multas Civitates, ipsa delubra Ignis prosterni curavit. Chozroes audita conjunctione Turcarum cum Graecis Sarbarum Ducem suum ad Graecorum fines constitutum eatenus edocet, et fine repellendorum hostium evocat, interim Litteris interceptis, ac per Heraclium contrarii sensus substitutis Sarbarus in sim domum dilapsi sunt b). Sed nec ma-

[170] а) Уже тоді починається період, (який свідчить про те), чому мадяри сьогодні багато мають від греків.

(170) а) jam tunc inchoat epocha cur Magyari multa a Graecis actu teneant.

шли додому. б) Але ані не відбулося одруження Евдоксії з ханом, бо стало відомо, що в дорозі хан був убитий, тому заручена повернулася до батька. в) [171] Погоджуюся з Феосером у тому, що ці турки не були хазарами, але мадярами, які жили біля Куми. Ані повідомлення Порфірогеніта не суперечить тому, що турки ніколи не мали вождя, а ці мали коронованого хана, бо сам Порфірогеніт дає згоду, що вони мали голів родів. Таким був той, що вийшов на зустріч імператорові, але коли він після коронації вимагав для себе більшого авторитету, ніж мав перед тим, був убитий. Це так швидко трапилося, що ані нареченої не дїждався, тому Костянтин міг впевнено писати, що турки, тобто угорці, не мали жодного вождя.

Ці білі мадяри, за повідомленням Нестора, пройшовши біля Києва, зайняли землю слов'ян, розташовану біля Дунаю. а) Причину цього відходу Феослер на підставі уривка з історії Дербента передає так. б) За каліфату Гес-хана 739 р. вождь арабів Мерван ал Гемар пішов аж до Дербента, в якому тоді знаходилося турецьке військо, тобто мадярське. Мадярського хана зобов'язав платити дань. [172] З цього часу мадяри та араби постійно воювали за володіння Кіпчак і Шірван. Друга частина, яка знаходилася біля Куми, зненавидівши постійні війни, відділилася від інших мадярів і пішла на захід, пройшла біля Києва, згідно з Нес-

trimonium Eudoxiae cum Chagano con(c)lusum fuit, in itinere enim compertum est Chaganum occisum esse, ideo sponsa ad Patrem reversa est. c) (171) Consentio Fesslerio, ut Turcos hos non fuisse Chazros, sed Magyaros ad Cumam habitantes statuam, nec obstat Porphyrogeniti relatio Turcos nunquam habuisse Principem, hos vero Chaganum coronatum habuisse, nam ipse Porphyrogenitus tribuum capita fuisse annuit, qualis fuit, qui obviam Imperatori processit, sed quoniam ille post coronationem majorem autoritatem sibi vindicavisset, quam habuerit, antea, ideo mactatus est, idque ita cito evenit, ut nec sponsa adexpectaretur, et ideo Constantinus tute scribere potuit Turcos id est Hungaros nullum Principem habuisse.

Alibi hi Magyari referente Nestore penes Kiow transeuntes occupaverunt terram Slavorum ad Danubium sitorum a). Secessionis hujus causam ita tradit Fessler ex fragmento Historiae Derbent. b) sub Caliphatu Hes = Cham 739 Dux Arabum Mervan al Hemar processit usque Derbentum, in quo tunc militia Turcica i: e: Magyarica jacuit. Chaganumque Magyaricum tributarium fecit. Ab hoc (172) tempore certabant continuo Magyari et Arabes de possessorio Kiptsák, et Schirvan. Continuorum bellorum pertaesa altera pars ad Cumam degens, separat se a reliquis Magyaris, et processit versus occidentem penes Kiow transeundo, se-

[170] б) У Стріттера, Хазари, § 1 і сл.
в) Нікефор патріарх у Стріттера, цитоване місце.

[171] а) Слова Нестора такі: по сем придоша Угре Беліі і наследиша землю словенскую. Сіі бо Угре почаша быти при Ираклію цесарі, іже ходіша с ним Хоздроя царя перскаго. — А потім прийшли угри білі, зайняли землю слов'ян, бо ці угри почали існувати за імператора Ераклія, брали участь у поході проти Хоздроя, царя персів. Шлецер, Нестор 2, 112.

б) Історія угорців, том I, стор. 227.

(170) б) apud Stritter Crazaricor. 1. § et ss.

с) Nicaephor Patriach apud Stritter loco citato.

(171) а) Nestoris verba sunt: po szem prijdosa Uhre Biellii, i naszliedisa zemlju Szlovenszkuju. Sii bo Uhre pocsasa byti pri Irakliju Czari, izse chodisa s nim Chozdroja Czarka Prierszkaho. Et postea adpulerunt Uhri albi, et occuparunt terram Slavorum, hi enim Uhri inchoarunt existere sub Aeraclio Imperatore, et interfuerunt expeditioni contra Chozroe Imperantem Persarum. Schlötzer Nestor 2, 112.

б) Geschichte von Ungarn tom. 1.

тором, зайняла землю слов'ян, які жили біля Дунаю. Але і друга частина, яка залишилася біля Терек, не затрималася довго, бо зі Сходу араби їх постійно тиснули. Втративши саму метрополію Маджар, з труднощами могли зберегти свої поселення. Ще більша небезпека їм загрожувала від пацінаців (печенігів). Ці до того жили біля Ател і Геет (Волга і Яік), сусідами їх були мазури а) та Узи, які, змовившись, напали на печенігів і вигнали їх з поселень б). Печеніги, втративши батьківщину, нападають на мадярів, що находилися біля Терек і Куми.

Мадяри, досить послаблені арабами і позбавлені метрополії, не в силі протистояти, залишили свої поселення і взяли напрям на захід, куди вже перед тим відійшли їхні сородичі. Перед тим як прослідкувати за мадярами в цій подорожі, виникає питання, хто такі білі угри. [173] Нестор не пояснює, Шлецер же не висвітлює. Останній, мабуть, тому, що не знав мадярської мови. Якби йому було відомо, що «севке» значить те саме, що по-руськи «білий», тоді він награв би на білих мадярів, наприклад, секель, сикель, сікул. Якби цей поділ був схвалений також Феофаном, до того ж і прийнятий, зникло би багато труднощів з історії мадярів. Тоді нотар короля Бели знаходився б у зв'язку з Нестором і Порфірогенітом. Анонім виводить мадярів із Азії, про це саме розповідає Нестор і доводить, що прийшли зі Сходу. Для Нестора, який писав у київських печерах, Терек і Кума були на Сході, а не в Башкирії. Ясною вийшла розповідь того ж Аноніма (про те), що біля Києва сікули з мадярами спочатку воювали, а потім об'єдналися з ними. Сікули, прийшовши біля Києва, зайнявши давні посе-

cundum Nestorem occupavit terram Slavorum ad Danubium habitantium, sed nec altera pars ad Terek remanens diuturnam habuit mansionem, nam ab oriente per Arabes continuo pressa, ipsaque Metroполи Madzsar amissa, aegre sedes suas conservare poterat. Magis adhuc eis periculum imminuit a Pacinacitis (Petsenegis). Hi antea ad Atel et Geeth (Volga, et Yaik) habitantes conterminos habuerant Mazuros a) et Uzoz, qui conspirantes agrediuntur Petsenegos, et sedibus exuunt b). Petsenegi Patria destituti irruunt in Magyaros ad Terek, et Cuma.

Magyari per Arabes satis attriti et Metroполи exuti, resistendo impares, avitas sedes deserere, et versus occidentem, quo jam per prius sui cognati discesserunt, directionem sumunt. Antequam Magyaros in hac peregrinatione prosequeretur quaestio oritur, quinam sint albi (173) Uhre? Nestor non explicat, Schlötzer autem non elucubrat, indubie posterior propterea, quia Magyaricae linguae gnarus non fuit. Si notum habuisset Magyarice szöke, tandem significare ac Ruthenice bielij, tunc incidisset in albos Magyaros, utpote Szökely, Székely, Siculos. Nas Nestoris distinctione per Theophanem quoque probata, et ultro acceptata multae difficultates ex historia Magyarica evanescerent. Tunc Belae Regis Notarius cohaereret cum Nestore, et Porphyrogenita. Anonymus ex Asia educit Magyaros, id ipsum narrat Nestor, et ab oriente venisse docet, Nestori in cryptis Kiowiensibus scribenti Terek, et Cuma ad arientem fuit, non vero Baskiria. Clara evaderet narratio ejusdem Anonymi, qualiter ad Kiow Siculi cum Magyaris primo bellent, dein eis jungantur. Scilicet Siculi penes Kiow transeundo antiquas sedes Slavorum,

[172] а) Тут не треба замінити хазарів, тому що слід читати мазури, плем'я, яке тепер існує в Польщі.

б) Порфірогеніт у Стриттера, Печеніги, стор. 797.

(172) а) Non debent hic substitui Chazari quia legi debent Mazuri Gens actu in Polonica existens.

б) Porphyrogenit apud Stritter Pacinacitor pag. 797.

лення слов'ян (getiv), Молдавію і Трансильванію, легко могли надати допомогу руським проги чорних мадярів, про яких пізніше узнали, що мають спільну мову, перестають воювати і вступають з ними в союз. Не суперечить (і те), що Анонім називає їх куманами. Ця назва збереглася у них від давніх поселень, коли ще жили біля Куми. Шановний Прай і Катона повинні були роз'яснити, [174] а не звинувачувати в помилці Адемара, хабоненського монаха, який зробив ясну різницю між чорною і білою Угорщиною, один і другий засуджує монаха, тоді як оба гідні засудження. а) Таким чином, сікули є білі угорці, а чорні угорці, це самі мадяри. Із такого поділу ясно, чого сікули і сьогодні в Трансильванії утворюють окремий народ і не хочуть змішатися з мадярами, бо вже в Азії мали відмінну назву і давніше перебувають в Трансильванії ніж мадяри. Те, що Катона розповідає про походження та про назву сікулів, скоріше затемнює їх історію, аніж висвітлює, але славний критик і не хоче від нас більше, лише те, щоб ми йому вірили. б) Та вернімося до мадярів. Через нахабність печенігів мадяри, залишивши батьківщину, поселяються в сусідстві хазарів. Лебедіаш, один із вождів, входить у стосунки з ханом, одружується із знатною хазаркою, від якої однак не має ніяких нащадків, щоб зробити його більш відданим для себе, вона хоче дати вождя всьому мадярському племені, у якого не було ніякого вождя. Скромний мужчина просить ласку хана і домагається того, [175] що хан відправляє з ним своїх людей до мадярів. Після наради був знайдений більш відповідний, а саме, Арпад, розумний, розсудливий і хоробрий, ніж його батько Алмуш. За

[174] а) Диви Прай, *Аннали угорців*, стор. 378. — Адемар був ровесником Гейзи і св. Стефана. А А також Катона, *Історія*, I, 104.
б) Його слова: Чому це не можна повірити про сікулів, не знаю. *Історія вождів*, стор. 260.

(Getarum) Moldaviam, et Transylvaniam occupantes auxilio Russis facile esse poterant contra nigros Magyaros, quos posteaquam cognovissent, sui labii homines esse, desistunt ab armis, et manus jungunt. Nec obstat per Anonymum Cumanos nominari, hoc nomen inhaesit eis ab antiquis sedibus dum adhuc ad Cumam degerent. Rus Pray et Katona debuissent delucidavisse, (174) non vero erroris arguisse Ademarum Monachum Chabonensem, qui inter Hungariam Albam et Nigram claram distinctionem fecit, uterque castigatione dignus fiat a). Sunt itaque albi Uhre Siculo, et nigri Uhre ipsi Magyari. Ex hac combinatione patet, cur Siculo, et actu distinctum populum in Transylvania efficiant, et cum Magyaris commisceri nolint, quia jam in Asia distinctum nomen habebant, et antiquiores sunt in Transylvania quam Magyari. Quae de origine, et nomenclatione Siculo Katona refert, obscurant potius quam dilucidant Historiam eorum, sed nec celebris criticus plus a nobis desiderat, quam ut credamus ei. b). At redeamus ad Magyaros. Ob insolentiam Petsenegorum Patriam deserentes Magyari in vicinitate Chazarorum consistunt, Lebedias unus e Ductoribus notitiam inquit cum Chagano, et obtinet nobilem Chazaram uxorem, ex qua tamen nullas suscepit proles, imo quo magis reddat sibi illum obligatum toti Genti Magyaricae nullo principe provisae caput dare voluit. Deprecatur vir modestus gratiam Chagani, et suo influxu (175) effecit, ut Chaganus suos homines cum illo expediret ad Magyaros. Facta consultatione magis idoneus inventus est. Арпад utpote: prudentia, consilio, et fortitudine praeditus, quam Pater ejus Almus. Quem etiam solenni Chazarorum more, ac consuetudine in

[174] а) vide Pray *Annales Hungaror* pag. 378 Ademar fuit coevus Gejzae et s. Stephano. Et Katona *Hist. Critic.* Tom. 1. pag. 104.
б) Sunt ejus verba: Cur id de Siculo credi non possit, non video. *Hist. Ducum* pag. 260.

урочистим звичаєм хазарів, піднявши на щиті, проголосили його вождем. а) До того часу королівські корони виділяли римські імператори. Хан думав також для себе здобути таку перевагу, запропонував це мадярам і знайшов порозуміння. До Арпада турки ніколи не мали жодного вождя. Також і від його предків по сьогодні вожді встановлюються по-турецьки. б) Після трьох років печеніги, напавши на турків, переслідували їх з вождем Арпадом. Таким чином, турки, втікаючи і шукаючи землю для заснування поселення, напали на Велику Моравію, прогнали її мешканців і там поселилися. в) Тут мадярські історики не мають правильної уяви, вони роблять різницю між Арпадом, вождем невстановленим, і Арпадом — встановленим. Слова Порфірогеніта яніші, ніж допускає б подібну схолястичну неясність. [176] З повідомленням Порфірогеніта співзвучний Нестор, який в оригіналі так говорить про прихід угорців: В лето 6406 а) ідоша утре мимо Кіев горою, еже ныне зовется угорское, і пришедше ко Днепру стаха вежами б) сій реч станами, беша бо ходяще яко і половці, і пришедше от востока (підкреслено автором) і устремішася чрез гори великія, яке прозвашася Угорская, і почаша воевати на живуция ту Волохи і Словени. Сидяжу бо ту прежде словене і волохове прияша землю словенскую, і по сем же угри прогнаша волохи, і наследиша землю ту, і седоша со словєными покоривше я под ся. І от толіе прозвася земля угорская. І начаша утре воевати на гре-

[175] а) Порфірогеніт, у Стріттера про угорців, стор. 610.

б) На цитованому місці слова Порфірог. неправильні.

в) В Моравію називається, бо вміщувала більшу частину Угорщини.

[176] а) Від заснування світу, що відповідає 898 року нашої ери.

б) *Учине* треба б читати «возами» (возами, накритими шатрами).

scuto erectum Principem fecerunt. а) Coronas Regias antea divdebant Imperatores Romani, Chaganus existimabat sibi quoque id praerogativae competere, id svasit Magyaris, et invenit Complacentiam, ante Arpadum Turci Principem alium nullum unquam habuerunt. Ex Ejus etiam posteris ad hunc usque diem Principes turcice constituuntur б). — Post annos tres Turcos invadentes Pacinacitae eos cum Principe Arpado persecuti sunt. Turci itaque fugientes, et terram ad sedes collocandas quaerentes Magnam Moraviam ingressi incolas ejus expulerunt, ibique sedes suas posuerunt, с.) hic hallucinantur Magyarici scriptores, et distinguunt inter Arpadum Ducem non installatum, et Arpadum installatum. Porphyrogeniti verba clariora sunt, quam ut similem scholasticam distinctionem patiantur.

(176) Relationi Porphyrogeniti consentit Nestor, qui de adventu Hungarorum taliter refert verbis originalibus: V lieto 6406. а.) idosa Uhre mimo Kiew horofu, ezse nunyje zovetszja Uhorszko, i prise-se ko Dnepru sztasa vezsami б) sijrierz sztanami, biesa bo chodjaszse jako i Polovtzi, i prisedse ot vosztoka i usztremisaszja tsrez hory velikija, jazse prozvaszja Uhorszko, i potsasa vojevati na szivuszsija tu Volochi, i Szloveni. Szidja-

(175) а) Porphyrog. apud Stritter Ungaricor. pag. 610.

б) Sunt verba Porphyrog. 1. c. perperam hic hallucinantur Magyarici sciptores, et distinguunt inter Arpadum Ducem non installatum, et Arpadum installatum. Porphyrogeniti verba clariora sunt, quam ut similem Scholasticam distinctionem patiantur.

с) M. Moravia dicitur, quia majorem partem Hungariae ~~comprehendit~~

(176) а) Ab orbē condito, qui nostrae Aerae aequivalet Anno 898.

б) rectius legi deberet возами vozami curribus tentoriatis.

ки, і поплениша землю францескую, і Македонску даже до Селуна, і начаша воєвати на Морави, і на Чехи. — Це (в перекладі) так звучить: 6406 року а) угорці пройшли біля Києва через гору, яка називається угорською. І прийшли до Дніпра і розложили табори, бо вони прийшли, як і половці, зі Сходу і переправилися через високі гори, які називаються угорськими, почали завоювати волохів і слов'ян, які там жили, потім захопили землю слов'ян, після того угорці вигнали [177] валахів і зайняли землю, разом із слов'янами поселилися, яких собі підкорили, з тих пір почала називатися угорська земля. Потім угорці почали завоювати греків, спустишили землю франків і македонів аж по Фесалонію. Згодом почали завоювати Моравію і Чехію. — Це той славний пасаж про угорців, який так славно прокоментував Шлецер, і тому угорці його знаєвиділи. Воно ясне і відповідає правді, а саме, що мадяри прийшли зі Сходу, зупинилися біля Києва, потім переправились через високі гори (Карпати), перемогли валахів і слов'ян у Трансильванії, в Молдавії та Язигії і Дакії, підкорили їх собі і з ними залишилися на землі, потім завоювали землю франків, тобто (Нестор розуміє) Паннонію і саму Моравію та Чехію. Всі угорські історики визнають ці твердження. Але появляється писар короля Бели, який зовсім по другому розповідає про події, наслідуючи його, угорські письменники одні частково, інші повністю ясній історії надають вигляду поетичного і так передають. а) Росташування землі давно було зовсім іншим, ніж сьогодні, і Північна Азія (Сибір та Камчатка) колись була батьківщиною історичних муртів. Там на горі Меру перебував [178] Куверо, бог достатку. Там мав свою святиню Фамула, бог пермів. Тут же розміщений еден (рай) Аполліна приманював розовим оком смертних з півдня і тих, які хотіли насити-

[177] а) Слідєє текст Фесслєра.

chu bo tu prezze Szlovene, i Volochove prijasa zemlyu Szlovenszkuju, i po szemzse Uhri prohnasa Volochi, i naszedisa zemlyu tu, i szedosa szo Szlovenymi pokorivse ja pod szja. I ot tolie prozvaszja zemlya Uhorszka. I natsasa Uhre vojevati na Hreki, i poplenisa zemlyu Franceskiju, i Makedonszku dazse i do Szeluna, i natsasa vojevati na Moravi, i na Tsechi. Quod Latine ita sonat: Anno 6406. a.) pertransierunt Ungari penes Kiew per montem, qui Ungaricus adpellatur. Et venerunt ad Dnepr, et conseederunt in tentoriis, quia illi progrediuntur, sicut Polovczii. Et venerunt ab oriente, et ruerunt per altos montes, qui Hungarici dicuntur, et inceperunt ibidem habitantes Valachos, et Slavos debellare. Quia ibidem sederunt Slavi, et Valachi, dein occuparunt terram Slavorum, postea Hungari expulerunt (177) Valachos, et occuparunt terram, et sederunt Cum Slavis insimul, quos sibi subjugarunt, ab hoc tempore incepit nominari terra Hungaria. Tunc inceperunt Hungari Graecos debellare, et depopulati sunt terram Francorum, et Macedonum, usque Tessalonicam. Postea inceperunt Moraviam, et Bohemiam debellare. Iste ille celebris locus de Hungaris, super quo Schlötzer adeo pompose commentatur, et ideo Hungarorum odium incurrit. Est planus, clarus, et veritati consentaneus, Magyari enim ex oriente venisse, penes Kiew substitisse, dein altos montes (Carpathos) transiisse, Valachos, et Slavos in Transsylvania, Moldavia et Jazigia, ac Dacia debellavisse, sibi subjugassee, et cum illis terrae immansisse, dein Francorum terram id est (intellegit Nestor) Pannoniam, et Moraviam (ultra Granum plagam) ac ipsam Moraviam, et Bohemiam ocupasse perhibentur. Sunt totidem asserta, quae omnes Historici Magyarici agnoscunt. Sed comparet Belae Regis Notarius, qui longe aliter rem tradit, hunc Magyarici Scriptores alii in parte, alii in toto sequendo planae Historiae a.) Telluris dispositio antiquitus longe

(177) а) Sequatur Fesslerii textum.

тися амброзією. Та коли нічого з цього не знайшли, одна частина вважала себе щасливою, якщо знайде в собі сил, щоб повернути на Захід, інша частина, втративши надію, залишившись на місці, поплатилась за жадібність і святу славу золота. Так виник занепад фіннів, які захищали своє бідне життя та існування потомків від диких тварин між горами Урал та рікою Іртиш.

Між цими дикими створіннями кочового життя перебували мадьяри, теперішні господарі Паннонії, а) від слова «маг» сім'я, або від магош «високий», фіннами названі угер, огур, що на мові остяків значить «високий». Культурні греки звикли їх називати уграми, точніше турками, латиняни ж — оногурами, унграми, агаренами, слов'яни — уграми, венграми, невідомі письменники — гуннами та скіфами. Мадьяри запозичили своїм сусідам фіннам багато виразів, тому в обох мовах існує подібність слів та подібність в характері. б) [179] З давніх пір існував народ турків, який походив із східної Індії, а) названий Птолемеєм: дарбіки, парни, даи, япарі, салатари, хомари, йохари; Плінієм: сарапари, хомари, комани, даги, массагети, абульфелди, гаяткліти; давніми греками: індоскіфи; бізантійцями: авталіти, ефталіти і білі гунни, письменником Амрузом — прямо турки. Перси їх називали спочатку сакками, пізніше турками. Із них сім родин, а саме, хазари, булгари, іателіти, огури, мадьяри, печеніги та узи (кумани), які поселилися між Азовським морем і Волгою, називалися одним ім'ям «турки», а через подібність походів вважалися гуннами. На підставі цього турецького походження мадьярів пояснюються пелвійські, персидські та санскритські слова, спорідне-

[178] а) Адже в поетичній, романтичній батьківщині.

б) Як просто виходить, щоб мадьярів не вважати фінського походження.

[179] а) Без всякого порушення відбувся цей перехід від мадьярів до турків.

alia, ac nunc fuit, et Asia Sepemtrionalis (Siberia et Kamtsatka) olim fuit Patria Myrthorum historicorum ibi habitabat Meru (178) Kuvero Divitiarum Deus. Ibi Fumala Permiorum Deus templum suum habebat. Ibidem Apollinis eden situatus (Paradisus) alliciebat mortales meridionales rosarum succo, et ambrosiae rore satiari aventes, et cum nihil horum reperitum esset pars alia felicem se reputavit, si viribus adhuc praedita exstisset versus occidentem elabendi, alia pars in desperationem acta manendo in loco luit poenas avaritiae et auri sacrae famis. Hac ratione exurexit Finnoorum colluvies, et inter montes Ural, ac fluvium Irtsch miseram suam vitam, et prolium existentiam a feris, gazulis frondosis defendebat.

Inter has feras creaturas nomadicae vitae debebant Magyari, Pannoniae moderni Domini a.) a Mag semen, aut a Magos, altus, a Fexnis Uher, Ocgur, in lingua Ostyakorum altus nominati, quos eruditiores Graeci Ugros, aptius Turcos, latini autem Onoguros, Ungros, Agarenos, Slavi Uhros, Wengros, et ignari scriptores Hunnos, ac Scythas adpellare solent. Magyari suos vicinos Finnos manuduxerunt in multis rerum expressionibus, ideo in utraque lingua vocabulorum, ac characteris similitudo originem habet. б.) (179) Antiquissimo tempore extitit Turcorum Populus ex India Orientali oriundus а.) Ptolomeo Darbicci, Parni, Daae, Iapari, Salatari, Chomari. Plinio Sarapari, Chomaci, Comani, Dahi, Massagetae, Abulfeldae, Hajatclitae, Graecis antiquis Indoscythae. Bizantinis Euthalitae, Ephtalitae, et Hunni Albi. Amruso scriptori directe Turci nominatus. Persae Saccos antea, postea Turcos appellarunt. Horum septem familiae Chazari, Bulgari, Hajatelitae, Oguri, Magyari, Petsenegi, et Uzi (Cumani) inter Tanaim, et Volgam consistentes, uno no-

(178) а) ergo in Patria poetica, Romantica.

б) Quam subtiliter obviat ne Magyari Finnicae originis statui possint.

(179) а) absque omni incidenti fit hic transitus a Magyaris ad Turcos.

ні з мадярськими. Фесслер конкретно розглядає всю історію цих турків, перераховує і прикрашає війни і посольства, про які є згадки у візантійських письменників, які повторилися між турками і грецькими імператорами, начебто спрямовані на бездоганність історії мадярів. Далі ділить всю Турцію на східну і західну. Постійні війни та труднощі примусили на переселення спочатку хазарів, потім мадярів, узів і печенігів. Перед 626 роком володіння хазарів було вже міцним і дозволило одній частині мадярів перехід через Волгу, [180] але заборонило великій юрбі мадярів. Частина мадярів, якій було дозволено по своїй волі шукати нові поселення, розмістилася біля річки Терек, друга біля річки Кума. Тут Гераклій відвідав мадярського хана а), прийняв гостинно, і подарунком всіх столових посудин та надією на одруження з його сестрою Евдоксією приманив його, щоб йому дав допомогу проти персів. Другий же частині (велике плем'я) було заборонено перейти, вона змушена була поселитися на півночі, а саме, в Башкірії, як сьогодні прийнято її називати. Більше двісті років мадяри прожили, вишасуючи худобу в цих пустинях, коли в надії на великий подвиг були підбадьорені б) на переселення та відшукання поселень свого родича Аттіли. в) Так, 884 року, коли королями були: Карло у франків, Святоплук у Моравії, Сімеон у болгарів, Ольга на Русі, коли грецьким імператором був Лев, а церквою керував на Сході Стефан, на Заході Гадріан, а каліфат мав Ахмед Магомед, тоді зібралось (за повідомленням писаря короля Бели) сім родів мадярів, що жили між річкою Камою і горою Уралом.

- [180] а) Згаданий хан не був мадяром, тому що за свідченням Порфірогеніта мадяри до Арпада не мали жодного вождя.
 б) Точніше: печеніги їх вигнали з тих місць. Диви Порфірогеніта.
 в) Заперечує, що мадяри є за походженням гунни, однак, приймає спорідненість з Аттілою.

mine Turci nominabantur, et propter similitudinem expeditionum Hunni audiebant. Ex hac Turcica Magyarorum origine explicantur tot voces Pehlvicae, Persicae, et Sancriticae Magyaris familiares. Pertractat Fessler horum Turcorum in concreto totam Historiam, — bella et legationes, apud Bizantinos Scriptores memoratas inter Turcos, et Imperatores Graecos repetitas tamquam ad Historiae Magyaricae integritatem spectantes enumerat, et exornat. Subdividit dein totam Turciam in Orientalem, et occidentalem. Continua bella, et fatigia coegerunt primo Chazaros, dein Magyaros, Uzos, et Petsenegos ad emigrationem. — Ante annum 626 Chazarorum Regnum fuit jam potens, et Magyarorum uni parti transitum per Wolgam (180) admisit, sed magnae Massae Magyaricae prohibuit. Admissa pars Magyarorum ad sedes ultro quaerendas, alia ad Terek, et alia ad Cuma fixit domicilium. Hic Heraclius visitavit Chaganum Magyaricum a.) convivio exceptit, et praesentatione omnium mensalium supellectilium ac spe matrimonii cum sua socore Eudoxia ad sibi praestandum auxilium contra Persas allexit. Altera vero pars (gross Stamm) prohibita fuit a transitu, sedes figere coacta in Septemtrione, et signanter in Baskiria nunc dici solita. Ducentos, et amplius annos in desertis his pascendo pecora transegerunt Magyari, donec stimulo magna faciendi impulsu. b.) fuissent ad amigrationem, et exquirendas sedes Attilae sui cognati c.) Itaque anno 884 Carolo Francorum Swjatopolko Moravorum, Simeone Bulgarorum, Olego Russorum regibus, et Leone Graecorum Imperatore Stephano in Oriente, Hadriano in occidente Ecclesias gubernantibus,

- (180) а) Non est Chaganus memoratus Magyar propterea, quod teste Porphyrogenita Magyari nullum Ducem habuerunt ante Arpadum.
 б) rectius per Petsenegos locis suis puls. Vid. Porphyrogenita.
 в) Negat esse Magyaros Hunnicae originis et tamen acceptat sognitionem Attilae.

[181] Голови їхні Алом, Лебед, Конду, Онду, Тосу, Губа і Тутутум оголошують переселення і обирають верховним вождем 64-річного Альма, мужа між усіма шановного а) і вступають 5 пунктів утворення майбутньої монархії:

1. Вічне успадкування з роду Арпада б)
2. Різний поділ добичі.
3. Щоб голови родів та їх нащадки ніколи не утримувались від впливу в управлінні. в)
4. Хто виявиться невірним вождеві, хай буде покараний смертю.
5. Якщо хтось порушить вищенаведене, хай карається вигнанням. г)

Уклавши цей союз, мадяри створили одну націю, яка пізніше стала такою славною. д) З метою легшого керування тобою встановили менших вождів і після багатьох промов вирушили в напрямі до Волги. Переправившись через ріку, напали на Суздаль, руску землю, [182] і на протязі двох місяців зупиняються перед Києвом. а) Знаходячись на півночі,

[181] а) Все оповідання суперечить Порфирогеніту, який заслуговує більшого довір'я, ніж писар короля Бели.

- б) Однак цього не дотримали, бо Лебеді перший його порушив.
- в) Верхівка аристократії зовсім некорисна для республіки, але ж вона ніколи не існувала в історії Угорщини.
- г) Цей пункт суперечить 4-му, тому що проти невірного виносили вирок смерті.
- д) Це правдиві слова, тому що мадяри ніколи не були б такими, якими вони є, якби не навчилися підкорятися одному голові, і те правда, що перед тим як згуртувалися в один народ, не можна їм приписувати такі славні вчинки, які їм так явно видумали мадярські письменники і сам Фесслер.

[182] а) Від Башкірії до Києва 372 миль. Фесслер говорить, що мадяри це здолали на протязі 6 місяців. Катона дає їм 4 роки.

et Achmed Mohamedo, Caliphatum tenente septem tribus Magyarorum inter Kama (181) fluvium, et montem Ural degentes congregantur (ex relatione Belae Regis Notarii) Eorum capita Alom, Lebed, Kondu, Ondu, Tosu, Huba, et Tuhutum publicant migrationem, et eligunt Ducem supremum Almum 64. annorum virum inter omnes seniores a.) ponuntque 5. conditiones in futurae Monarchiae consolidationem:

1. Successio perpetua ex stirpe Arpad. б.)
2. Aequa divisio praedae.
3. Ne unquam reliqua Capita eorumque nepotes tribuum excludantur ab inflexu regiminis c.)
4. Qui infidelis redderetur Duci morte luat.
5. Si quis praecallata laederet mulcetur d.)

Hoc foedere icto Magyari effecere unam Nationem exopt adeo illustrem e.) Ad turbam facilius regendam minores etiam Ductores constituerunt, et post plurimum dictum iter ad Wolgam adpulerunt. Trajecto fluvio ingressi Susdal terram Russorum, et intra (182) duos menses eorundem Kiew subsistunt a.) In hac positione Magyari Septemtrionem spectando nacti

(181) а) tota Narratio contrariatur Porphyrogenitae, qui tamen majorem fidem meretur, quam Notarius Belae Regis.

- б) Quae tamen observata non fuit, nam Lebedias primus eam fregit.
- в) Summa Aristocrazia pro Republica nequaquam utilis, sed nec unquam exstitit in Historia Hungariae.
- г) haec conditio contraria est 4-ae quia in infidelem mors dicitur.
- д) dicta haec sunt vera, quia Magyari nunquam effecti fuissent quod sunt, nisi uni capiti parere didicissent, sed et id verum est, antequam in unam nationem coaluissent non possunt illis tribui adeo celebria facinora, quae Magyarici scriptores et ipse Fessler adeo candite (!) consarcinarunt.

(182) а) A Baskiria usque Kiew sunt 372. miliaria, Fessler intra sex menses id perfecisse Magyaros tradit. Katona 4. annos eis dat.

мадари зустріли русів, які платили дань хазарам, направо (зустріли) мадярів, які, залишивши свого вождя і земляків, від ріки Куми прийшли сюди і займалися скотарством і землеробством б), зліва знаходилися хазари. Недалеко від джерела Дінця, де знаходиться Белгород, був розміщений Саркел, прикордонне укріплення хазарів, нижче на 24 милі знаходилась Лебедія, нижче на 45 миль був ліс Лебедин, сьогодні називається Чорний ліс, тут беруть свій початок річки Інгал, Інгулець, які Порфірогеніт називає Хідмас, Хінгіл. Весь край називався Лебедія від вождя Лебедь. Хан віддав цей мадярам, щоб його заселили. в) Голова роду Лебедій, сусід хана був широко відомий і вважався одним із перших, бо мадари, які не знали коритися одному, [183] відмовилися підкоритись Алмові і почали називати себе «вільними партверами» (підкреслено автором) а) і тому Лебедій не міг сподобатися мадярам ані через одруження з хазарською принцесою, ані з-за ласки хана. б) Алом між тим, переправившись через Дніпро, напав на Червону Русь. На прохання русів появляються допоміжні війська куманів, за допомогою яких руси насміялися вступити в бій з мадярами. Але після невдалого бою русів мадари готувалися нападом взяти Київ, коли несподівано кумани пізнають в мадярах своїх роди-

sunt Russos Chazaris tributarios, a dextris Magyaros, qui relicto suo Duce et Popularibus a Cuma fluvio huc adpulere, et pascuatione ac agricultura occupabantur b.) a sinistris Chasari constitutebantur. Non procul a fontibus Donecz, ubi jacet Belhorod, situabatur Sarkel arx limitanea! Chazarorum. — miliaribus 24. inferius jacet Lebedia, — intra quod miliaribus 45 sylva existit Lebedin, nunc csernij Liesz vocata, ibi oriuntur fontes fluviorum Ingal, Ingulez, Porphyrogeniti Chidmas, Chyngilus vocitarorum. Plaga tota vocabatur Lebedia a Duce Lebedj, quam Chaganus Magyaris inhabitandam tradidit c.) Caput tribus Lebedias vicinus Chagano notissimus existimabatur esse primarius, nam Magyari inscii uni parere, Almo recusa — (183) bant subesse, et se nominare incepere **szabados felessek** a.) ac ideo Lebedias nec per matrimonium cum Principissa Charara, nec per favores Chagani Magyaris imponere potuit b.) Alom interea trajecto Dnieper rubram Russiam infestavit. Ad preces Russorum comparent auxilliales Cumanorum Copiae, quibus adjuti Russi audebant conflagere cum Magyaris. Sed infeliciter concussis etenim Russis Magyari parabant impetu capere Kiew, cum repente Cumani agnoscunt Magyaros suos congenerationales, et jungunt

[182] б) Це Фесслер розповідає тому, щоб міг об'єднати Костянтина Порфірогеніта з Авонімом, писарем короля Бели, але цього не може бути, якщо вірити писарю короля Бели про прихід мадярів, тоді Костянтин не знав мадярів, його слова не відносяться до мадярів.

в) Тут Фесслер марить і сам не знає, що він робить.

[183] а) Але і це слово не мадярське, бо знаємо, що «свобод» слов'янське слово і означає вільний, з нього мадари зробили сабад.

б) Уже писар короля Бели визнає, що перший пункт — видумка пізнішого віку.

(182) б) Haec ideo narrat Fessler, ut possit Constantinum Porphyrogenitum et Anonymum Belae Regis Notarium conciliare, sed ids stare nequit, nam si Belae Regis Notarium conciliare, sed id stare nequit, nam si Belae Regis Notario fides tribuatur de adventu Magyarorum, tunc Constantinus non novit Magyaros, verba ejus Magyaros non attinent.

с) Hic hallucinatur Fessler, et solus nescit, quid agit.(!)

(183) а) Sed nec haec vox est Magyarica, nam scimus szvobod esse slavicum et significare liber, frey, inde Magyari fecere szabad.

б) Jam agnoscit Belae Regis Notarius punctum 1. esse rosterioris aetatis figmentum.

чів і об'єднуються з ними. в) Згідно ради киявлян мадяри розуміють, що батьківщина Аттіли знаходиться за (горами) Гаваш. Алом прийняв слово миру, а киявляни проявили своєю вдячністю золотими і срібними подарунками та продуктами. Та кумани над усе раділи, що знайшли своїх рідних г) і тому об'єдналися з мадярами. У куманів було 7 родів д) ед, едум, ету, бунгер, онсад, уроур, бойта і ретел. Таким чином, з новими земляками, а також новими родичами куманами та декількома киявськими русами [184] супроводжений Алмуш вступає у Владимир і підкоряє його. а) Скрізь дружньо прийнятий не потребував зброї, подарунками навантажений, після того як йому були дані супутники, які знали проходи карпатських гір, після втомливої дороги переходить через Карпати і потрапляє в чудову долину, яку оминає Латориця, приходить до Мукачева. Тут відпочив 40 днів. Тим часом поширилася про них звістка по цей і по той бік Тиси, тут мали свої пасовиска моравські, а там болгарські пастухи. б)

Інші гілки мадярів на протязі трьох

[183] в) Правильно що Абул і Агет беруть зброю проти себе і б'ються за Ербію, випадково узнають, що вони брати, а Ербія їх сестра.

г) Вони не були куманами, але хазарами, казарами, козаками, як вище бачили, руського походження.

[184] а) Вчені знають, що Владимир той ще не існував, і не було потреби на подібне збочення, але Анонім тому видумав їх відхід, щоб повчити мадярів, що вони мають право на Ладомерію. А це мадярські історики обожають. Порівняй у Шлецера.

б) Одне і друге неправильно, бо морави до Мукачева ніколи не доходили, а тут були не лише пасовиська, але й укріплення, наприклад, Унгвар, як будемо бачити. З другого боку не були булгари турецького походження, а слов'янського, як будемо бачити.

se suis cognatis. c.) Suasu Kiowiensium intelligunt Magyari Attilae Patriam esse ultra Hovas. Alom pacis vocem sumpsit, Kiovienses vero donis auri, argenti, et victualium suam gratitudinem testabantur. Ast super omnes congratulati Cumanis se suos cognatos invenisse d) et ideo conjungere semet Magyaris. Erant autem Cumanorum tribus septem e.) Ed, Edum, Etu, Bunger, Onsad, Ursur, Bojta, et Retel. Itaque cum suis popularibus, item novis cognatis Cumanis, ac nonnullis Russis (184) Kiowiensibus stipatus Almush intrat in Vladimir et facit sui juris. a.) Ubique amice exceptus non eguit armis, sed potius donis cumulatus, et datis Comitibus anfractus montium Carpathicorum noscentibus post fatigiosa itinera Carpatos superat, et in amoenam planiciem, quam alluit Latortza, Munkatsinum delabatur. Quadraginta diebus hic quies capta. Interim rumor eorum penetravit ultra, et cis Tibiscum hic Moravi ibi Bulgari Pastores habebant sua pascua. b)

Reliqui rami Magyarorum tribus annis

(183) c) recte sicut Abules et Agetas arma stringunt invicem, et pugnant pro Erbia in casu edocentur seu fratres esse et Erbiam eorum Sororem.

d) Non erant illi Cumanis, sed Chazari Kozari, Kozaki, Ruthenicae originis ut superius vidimus.

(184) a) Eruditi sciunt Vladimir tunc necdum extitisse, nec opus fuisse similibus deviationis, sed anonymus ideo finit eorum digressionem, ut doceat Magyaros jus habere ad Ladomeriam. Et hoc Magyarici Scriptores adorant!! Confer Schlötzer.

b) Utrumque falsum, nam Moravi usque Munkáts nunquam extendebantur, et hic non tantum pascua, sed etiam Arces erant, ut Unghvar, sicut videbimus. Altera ex parte non erant Bulgari Turcicae originis, sed slavicae ut videbimus.

роки жили в Лебедії як союзники хазарів у походах і не бажали брати участі в спорах, які виникали між хазарами.

В цей час хазари склалися з 8 родів кабар, нег, мегер, куртугермат, таріан, генах, кар і каз. Кабари повстали, але переможені об'єднуються з лебедійськими мадярами. Хоч таке поповнення не заважало, все-таки мадяри не могли вистояти проти печенігів, [185] вісім родів яких, а саме, ертем, цур, гіла, кулпе, харобо, талмат, хопон і цопон, напали на мадярів у Лебедії. а) Після отриманої поразки одна частина займає Ателькузу між Прутом і Серетом, друга частина повертається до Азії до річки Куми і Кавказьких гір, де між персами під назвою «сабадош фелешек» (вільні партнери) зникають. Печеніги, ставши сусідами, почали бути обтяжливими для хазарів не менш, як перед тим для мадярів, тому хан хазарів думав, що як для нього, так і для мадярів взаємний союз корисний, навіть необхідний. Відправляє корабель із Таврії з проханням, щоб перший вождь мадярів прийшов до нього.

На місце Алмоша наступив вождь Лебедій, який добре знав, що обіцяв мадярський народ, який розмістився в кріпості Унгвар між Бодрогом і Тисою.

Хан пропонує Лебедійові принципат під умовою, що він його визнає за верховного пана і зобов'язує до цього своїх наслідників.

Лебедій скромно відмовляється від гідності, щоб не зробити марним захист сильного сусіди, [186] його пропозицію не відкидає, але пам'ятаючи на свою присягу Алмові, дану ще в Башкирії, виявив себе нездатним виконувати верховну владу і готовий її від себе відкинути, пропонує Алма, або його сина Арпада. План сподобався ханові і разом з Лебедієм вислав послів до мадярів. Мадяри, як сабадош фелешек (рівні партнери) і вільні від поразки, однак в Лебедії пе-

habitant in Lebedia socii Chazarorum in gerendis armis, et ortarum inter Chazaros dissensionum nolebant partem sumere.

Hoc tempore Chazari ex octo tribus Post aliquot Annos utpote a. 889. Nicoconstabant. Kabar, Nek, Meger, Kurtu-germat, Tarian, Genach, Kar, et Kaz. Kabari rebellarunt, sed victi conjungunt semet cum Magyaris Lebedianis. Hoc aug-mento non obstante non tamen poterant resistere Magyaris Petsenegis, (185) quorum octo tribus utpote Ertem, Czur, Gyla, Kulpe, Charobo, Talmat, Chopon, et Czopon a) Magyaros in Lebedia adgressi sunt. Post cladem acceptam altera pars occupat Atelkuzu inter Pruth, Et Seret, altera pars remigrat ad Asiam, ad fluvium Kuma, et Montes Caucasi, ubi inter Persas sub nomine: szabados felessek perduntur. Petsenegi vicini facti Chazaris coeperunt esse molesti non minus, ac prius Magyaris, quare Chaganus Chazarorum, tam pro se, quam Magyaris utile, imo inevitabile mutuum foedus esse ratus, expedit navim ex Taurica requirendo, quo primarius. Dux Magyarorum ad se veniret.

In locum Almos conscendit Dux Lebedias bene sciens, quid populus Magyaricus inter Bodrogh, et Tibiscum constitutus in arce Ungvár promiserit.

Chaganus offert Principatum Lebediae sub conditione, ut se Dominum supremum agnoscat, suosque successores ad id obliget. Lebedias modeste deprecatur Dignitatem, ne Patrocinio Potentis vicini frustretur, (186) Propositionem Ejus non rejecit, sed memor juramenti Almo adhuc in Baskiria dati, se finxit incapacem Dignitatem supremam exercendi, sed eandem a se admiturus, Almu, aut Ejus filium Arpadum projecit. Placuit Projectum Chagano, et una cum Lebedia Commissarios expedit ad Magyaros, Magyaris utut szabados felessek: liberi clade, tamen in Le-

[185] а) Фесслер. Історія угорців, т. I, стор. 247.

(185) а) Fessler Geschichte v Ungarn Band I. 247.

ченіги примусили їх визнати' верховну владу хана, обрали і за звичаєм хазарів проголосили Арпада, сина Алма, верховним вождем з абсолютним правом спадкоємства. Із цієї розповіді випливало би, що обрання Алма в Башкірії та утворення союз з облюдними, якщо була необхідність у других виборах та інавгурації, що мадяри зайняли край між Тисою і Бодрогом від верховного вождя і вже пани цього краю визнали зверхність хазарів, потім мали цю батьківщину як лен, отриманий від хазарів; але випливало б (із сказаного вище) і те, що Арпад був проголошений в Унгарії, і, мабуть, тому Анонім розповідає, що унгри дістали назву від Унгарів. Чи все це можна порівняти з історичними джерелами та славою мадярів? Залишаю на розсуд кожному. Всякий, хто не хоче залишитися зовсім сліпим, ясно буде бачити, що історія мадярів до нападу на Дакію та Язигію є загадковою і невпевною для роз'яснення та доповнення чого-небудь. Письменника, пустившись до гіпотез, [187] надали їй вигляду більше поетичного, аніж правдивого.

Сучасні мадяри не мають жодного більшого бажання, як те, щоб могли розшукати батьківські поселення своїх предків. Письменники в поті чола трудяться, мадрівники втрачають життя, але нічого не досягають. Олександр Чома де Кереш, перебувши двадцять років на Тибеті, втратив життя, а поселення мадярів не відкрив. Тому що важко віднайти батьківські поселення кочового народу, бо вони не мали постійного поселення, були дома скрізь і ніде. Однак, перед тим як закінчу перший том, зупинюся на спробах письменників, зроблених до сих пір.

Журнал «Саводунк» 1839, № 81 так рецензує

1. Нестор і Порфіроген, передають, що мадяри прийшли з Кавказу.
2. Монах Юліан 1237 р. натрапив біля Волги на мадярів.
3. Планкарпін та Рубріквіс 1257 р. за

bedia a Petsenegis affecti coacti sunt supremum Dominatum Chagani agnoscere, in horum consequentiam Arpadum filium Almi, cum absoluto jure successionis in supremum Ducem elegerunt, et more Chazarorum inaugurarunt.

Ex hac narratione sequeretur:

Almi in Baskiria electionem, et ictum fedus esse illusorium, siquidem altera electione, et inauguratione opus fuerat, Magyaros absque supremo Duce occupavisse plagam inter Tibiscum, et Bodrogh, et jam hujus plagae Dominos agnovisse suprematiam Chazarorum, proin Patriam hanc velut feudum a Chazaris acceptum tenuisse; — sed sequeretur et illud Unghvarini Arpadum inauguratum esse, et ideo forte Anonymus Ungaros ab Unghvár nominatos narrat. Omnia vero haec cum fontibus historicis, et gloria Magyarorum compatebilia (!) sint? cuique relinquo judicantem. Omnis clare perspicit, qui prorsus coecus manere non vult, historiam Magyarorum ante ingressum in Daciam, et Jazigiam esse obscuram, incertamque ad cujusnam clarificationem et suppletionem. Scriptores ad hypotheses delapsi (187) ei faciem magis poeticam, quam veram indiderint.

Nihil magis in votis habent moderni Magyari, quam ut sedes avitas antenatorum suorum exquirere valeant. Scriptores desudant, Itineratores vitas amittunt sed producant nihil. Alexander Csoma de Kőrös viginti annos in Tibet explendo vitam amisit, sed non sedes Magyarorum detexit. Quia durum est Nomadicae Gentis sedes avitas, quas stabiles nullas habuit, sed ubique, et nullibi domi fuit, invenire. Antequam tamen Tomum hunc concluderem Conamina scriptorum eatenus posita recenseo.

Századunk 1839, N 81 ita recenset.

1. Nestor et Porphyrog. tradunt Hungaros a Caucaso venisse.
2. Julianus Monachus 1237 ad Volgam impigit in Magyaros.
3. Plankarpin, et Rubriquis a. 1257 ultra

Волгою знайшли плем'я, якого мова подібна до мадярської.

4. Еней Сільвій, Історія Азії, гл. 29 розповідає, що він чув від мандрівника з Верони, що біля Дону кочують народи, які розмовляють по-мадярськи.
5. Бонфіній Дек. (?) I, кн. III передає, що Матій Корвін прийняв послів від сарматських купців і вислав розвідників на Дон. [188].
6. Капрінай, Додаток Угор, дипл., стор. 577 і наст.
Шал Адам і Челеш Мартон 1709 згадують багато племен, які біля Волги розмовляють мадярською мовою (Будай, Нариси I, т. 57).
7. Мадярська Мінерва, 1825, т. 2.
Сабо Назаріаш, францісканець, під час свого перебування в Азії узнав, що в Азії існує багато мільйонів мадярів.
8. Кіш Балінг, Мадяр рєгішегек (Угорські древності), 1839, стор. 222 згадує, (Рейнегг, Опис Кавказу, Гота, 1797, т. I, 135) що інги, які проживають біля р. Терес, є мадяри.
9. Регуль 1843 р. шукав мадярів у Швеції і Фінляндії. Пізніше в Петрограді підготував собі знання мов для подорожування по Азії, за що був обраний членом Мадярської Академії. Цей вчений виголосив в Академії доповідь 1843 р. із одного місця Албатери про поселення мадярів у 9 столітті. Він же доповів про реліквії татар (1243) в Угорщині. Він же говорив про руїни Мадярвару (підкреслено автором). Адже вибір був добрий, щоб п. Фернеї на місці бачив і пізнав руїни Мадярвару. Що зробили ці вчені, які подорожували на кошти Академії? Покажуть результати. Але обличимо, хай письменники сперечаються за і проти, хай видумують нові гіпотези, ми ж вернімося до історії Дакії та Язигії в час приходу угорців.

Латинський текст рукопису дешифрував і переклав на українську мову Ю. Сак

Кінець першого тому.

Volgam invenit Gentem similis lingvae velut est Magyarica.

4. Aeneas Sylvius. Historia Asiae cap. 29. narrat: se a veronensi Itineratore audisse, quod circa Tanaim Magyarice loquentes populi nomadizent.
5. Bonfinius Dec. 1. Libr. III tradit Mathiam Corvinum a Sarmaticis Mercatoribus Legatos accepisse, et misisse Exploratores ad Tanaim. (188)
6. Kaprinay Suppl. Hung. Dipl. pag. 557 ss. Schal Adam et Cseles Marton. + 1709. plures Gentes referunt, ad Wolgam Magyarice longuentes (Buday Esaias 1. köt. 57.)
7. Magyar Minerva 1825, tom. 2. Szabo Nazarias franciscanus tempore commorationis suae in Asia relatu accepit: plures Miliones Magyarorum in Asia existere.
8. Kiss Bálint Magyar régiségek 1839 pag. 222 memorat: quod Reinegg: Beschreibung des Caucasus Gotha, 1797, B. 1. 135 Ingos ad Terek fluvium habitantes Magyaros esse statuat.
9. 1843 Reguly per Schvediam et Finlandiam Magyaros quaesivit. Expost petropoli comparavit sibi notitias linguarum pro peregrinatione Asiatica et ideo factus est Membrum Academiae Magyaricae. Ajungitur Ei 1844 Fernei Ordinarium Membrum Academiae. Vir hic in Academia a. 1843 recitavit Dissertationem ex Albaterae uno loco de sedibus Magyarorum saeculo 9-o — Idem disseruit de reliquiis Tartarorum (1243) in Hungaria. — Idem peroravit de ruinis Magyarvár. Ergo bona fuit electio, ut D. Fernei in facie loci videat, et combinet ruinas Magyarvar. Quid isti viri sumptibus Academiae peregrinantes producturi sint? eventus docebit. Sed sinamus scriptores, eatenus pro, et contra disputare, novas hypotheses fabricare, nos redeamus ad historiam Daciae, et Jazigiae, cum tempore adventus Hungarorum.

Finis tomi I.

RESUMÉ

Jurij Sak: Dejiny Karpatských Rusínov Mychajla Lučkaja

V prvom zväzku Dejín karpatských Rusínov M. M. Lučkaja sú opísané udalosti od najdávnejších časov až do príchodu Maďarov (koniec IX. stor.) do oblasti stredného Dunaja, na územie, ktoré bolo osídlené rôznymi kmeňmi slovanského pôvodu. Pretože prvopramene o pôvode kmeňov sú zastreté závojom tajomnosti, historici vysvetľujú genézu kmeňov mýtickými a božskými motívmi, alebo spájajú ich začiatok s osudom hrdinských osôb. M. M. Lučkaj spochybňuje hodnovernosť pomenovaní, ktoré uvádzajú starí historici, so zvláštnou nedôverou posudzuje pomenovanie riek, hôr a národov, s ktorými sa stretávame v prácach gréckych a rímskych autorov, pretože posledne menovaní podľa Lučkajovej mienky prekrúcajú pomenovania „barbarských národov.“ Preto sa autor obracia k etymológii a pri opise hôr, riek a jazier, jediných verných svedkov dávnoveku, sa snaží dokázať ich slovanský pôvod. Tak oronymum „Karpát“ M. M. Lučkaj odvodzuje od prídavného mena gorbat (hrbatý), hydronymum „Dunaj“ od Dun, duch, „Tisa“ od komparativu prídavného mena tichý. Takým istým princípom naivnej etymológie sa Lučkaj riadi aj pri opise dejín kmeňov, ktoré osídľovali územie rozprestierajúce sa medzi Karpatmi, Dunajom a Čiernym morom — Kimerov, Skýtov, Sarmatov, Jazygov, Meganastov, Getov, Antov, Pevcínov a mnohých iných. Polemizujúc s maďarským historikom I. Horváthom a riadiac sa slovanským presvedčením, M. M. Lučkaj sa snaží dokázať slovanský pôvod všetkých týchto etnoným aj podľa kmeňov. Cieľom autora Dejín karpatských Rusínov je vyvrátiť argumenty I. Horvátha a iných historikov, ktorí popierajú autochtónnosť Rusínov. M. M. Lučkaj predkladá aj svoju tézu odvodzujúcu pôvod Slovanov od Medov. Jednotlivé kapitoly venuje opisu dejín a zvykov Gótov, Hunov, Dákov, Jazygov a Bulharov. V poslednej 15. kapitole M. M. Lučkaj opisuje príchod Maďarov do oblasti stredného Dunaja.

РЕЗЮМЕ

Юрий Сак, «ИСТОРИЯ КАРПАТСКИХ РУСИНОВ» МИХАИЛА ЛУЧКАЯ

В первом томе «Истории карпатских русинов» М. М. Лучкая описаны события с самых древних времен до прихода венгров (конец IX в.) в бассейн среднего Дуная, на территорию, населенную разными племенами славянского происхождения. Так как первоисточники о происхождении племен окутаны пеленой таинственности, историки объясняют генезис племен мифическими и божественными мотивами или связывают их начало с судьбой героических личностей. М. М. Лучкай подвергает сомнению достоверность названий, приводимых древними историками, с особым недоверием он относится к названиям рек, гор и народов, встречающихся в сочинениях греческих и римских авторов, так как последние, по мнению Лучкая, извращают названия «варварских» народов. Поэтому автор обращается к этимологии и при описании гор, рек и озер, единственно верных свидетелей древности, пытается доказать их славянское происхождение. Так, ороним «Карпат» М. М. Лучкай выводит из прилагательного горбат, гидроним «Дунай» из Дун, дух, «Тиса» — из сравнительной степени прилагательного тихий. Этим же принципом наивной этимологии Лучкай руководится и при описании истории племен, населявших территорию, расположенную между Карпатами, Дунаем и Черным морем — киммерий-

цев, скифов, сарматов, языгов, меганастов, гетов, антов, певцинов и многих других. Полемизируя с венгерским историком И. Хорватом и руководствуясь славянским убеждением, М. М. Лучкай пытается доказать славянское происхождение всех этих этнонимов и соответственно племен. Цель автора «Истории карпатских русинов» опровергнуть доводы И. Хорвата и других историков, отрицавших автохтонность русинов. М. М. Лучкай выдвигает также свой тезис относительно происхождения славян от мидийцев. Отдельные главы отводит описанию истории и обычаев гетов, гуннов, даков, языгов и болгар. В последней, 15 главе, М. М. Лучкай останавливается на описании прихода венгров в среднедунайский бассейн.

RESUMÉ

Jurij Sak, Die Geschichte der Karpatoukrainer von Mychajlo Lučkej

Im I. Band der Geschichte der Karpatoukrainer von Mä M. Lučkej werden die Geschehnisse von den ältesten Zeiten bis zur Ankunft der Ungarn (Ende des 9. Jahrhunderts) in das Gebiet der mittleren Donau, das von verschiedenen Stämmen slawischen Ursprungs besiedelt war, erörtert. Weil die ältesten Quellen vom Ursprung der Stämme mit Schleier der Heimlichkeit verhüllt sind, erklären die Historiker den Ursprung der Stämme auf Grund mythischer und göttlicher Motive, oder sie verbinden den Anfang mit dem Schicksal heldenhafter Kämpfer. M. M. Lučkej bezweifelt die Glaubwürdigkeit der Angaben, die die alten Geschichtsschreiber anführen und mit besonderem Mißtrauen wertet er die Fluß- und Gebirgsnamen, wie auch die Namen der Völkerschaften, die in den Werken der griechischen und römischen Autoren vorkommen, weil die letztgenannten, nach Lučkej, die Benennung „barbarische Völkerschaften“ überschreiten. Aus diesem Grunde wendet sich der Verfasser zur Etymologie und bei der Beschreibung der Gebirge, Flüsse und Seen, die einzigen Zeugen der Vorzeit, versucht er den slawischen Ursprung zu beweisen. So die Orognose „Karpäten“ leitet M. M. Lučkej vom Eigenschaftswort „gorbat“ (bucklig) ab, die Hydrognose „Donau“ von Dun, Geist, „Teis“ vom Komparativ des Eigenschaftswortes tichý = still. Dieselbe naive Etymologie leitet Lučkej beim Behandeln der Geschichte einzelner Stämme, die das Gebiet zwischen den Karpaten, der Donau und dem Schwarzen Meer besiedelt hatten. Es waren die Kimeren, Skythen, Sarmaten, Jazygen, Mesanasten, Četen, Anten, Pevciner und mehrere andere. Er polemisiert mit dem ungarischen Historiker J. Horváth. Nach seiner slawischen Überzeugung versucht M. M. Lučkej den slawischen Ursprung aller dieser Stämme zu beweisen. Lučkajs Ziel ist, des Verfassers der Geschichte der Karpatoukrainer, die Argumente J. Horváts und anderer Historiker zu widerlegen, die die Autochtonität der Rusinen absprechen. M. M. Lučkej legt seine These vor, wonach er den Ursprung der Slawen von den Meden ableitet. Einige Kapitel widmet er der Beschreibung der Geschichte und der Sitten der Goten, Hunnen, Daziern Jazygen und Bulgaren. Im letzten, dem 15. Kapitel, beschreibt M. M. Lučkej den Einzug der Ungarn ins Gebiet der mittleren Donau.

Kolektív

VEDECKÝ ZBORNÍK

MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY VO SVIDNIKU Č. 11

I. vydanie

Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave
odbor ukrajinskej literatúry v Prešove

ako svoju 330. publikáciu

Zostaviteľ: **Ivan Rusinko**, riaditeľ Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidniku
Zodpovedný redaktor **Ivan Macinský**
Výtvarný redaktor **Ivan Firkal**
Graficky upravila **Miroslava Smižanská**

Tlačili Duklianske tlačiarne, n. p. v Prešove — strán 656 — AH 45 — VH 46,66 (text 43,35, grafika 3,31) — náklad 1400 — 02/63 — Schválené výmerom SÚKK — GR č. 1970/I — 80.

Колектив

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ 11

Видання перше

Видало Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі,
відділ української літератури в Пряшеві,

як свою 330 публікацію

Упорядник **Іван Русинко**, директор Музею української культури у Свиднику
Відповідальний редактор **Іван Маціцький**
Художній редактор **Іван Фіркаль**
Графічно оформила **Мірослава Сміжанська**

Друкували Дуклянські друкарні, н. п. у Пряшеві — стор. 656 — АА 45 — ВА 46,66
(текст 43,35, графіка 3,31) — тираж 1400 — 02/63 — Ухвалено постановою СОКК—ГД
№ 1970/I—80.

Historia Carpato-Ruthenorum II/1, Михайла Лучкая
(Lutskay M., Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria Sacra, et
Civilis, Cassoviae, 1843)
Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 13,
Пряшев, 1988, стр. 109-245

М. ЛУЧКАЙ

ІСТОРИЯ КАРПАТСЬКИХ РУСИНІВ

II

Латинський текст дешифрував і переклав на українську мову Юрій С а к.

HISTORIA
CARPATO-RUTHENORUM
IN HUNGARIA SACRA, ET CIVILIS

ex probatissimis Authoribus, et Documentis originalibus Archivi
Dioecesanı Eppätus Munkáts desumpta.

Per MICHAELEM LUTSKAY
Aulicym Praepositum B. M. V. de Luca, condam
Parochum Unghvar.

TOMUS SECUNDUS.
Continet harum Partium Statum ab Adventu
Magyarorum, usque 1690. —

(Budae Typis Regiae Universatis Pestanae. 1843)

PRAEFATIO

Alterum Tomum Historiae Dioecesis Munkats, sacrae, et sivilis sisto, et exhibeo, non
ego laudabo opus, sed continentia laudes, aut vituperia ferat.
Criticus optime faciet, si in silentio melius quid produxerit. Verbalem Crisim contemno,
realem accepto.

Unghvarini 1842.

Michael Lutskay
Praepositus.

(2 b) E l e n c h u s Capitum

Cap. 1. Status Regni Hungariae tempore adventus

pag.
118

111

Салан починає битву, але втрачає	там же
Тугут перемагає Гела, вождя волохів	там же
Арпад перемагає також Менуморота, його дочка виходить за Зол- тана і дістає в придане Бігарський край	там же
Поразка Глада, слов. князя	там же
Святополк ділить державу між синами, які втрачають Паннонію і Моравію	там же
Гл. 2. Угорці не були варварами, не винищували народи	122
Гл. 3. Русини під угорцями і походження слов'янської назви	123
Гл. 4. Думки авторів про походження слов'ян, Сірмай	124
Гл. 5. Гоял	127
Гл. 6. Карамзін	132
Гл. 7. Журнал «Vaterländische Pilger v. Jurende»	134
Гл. 8. Бардоші, Діонісій Зубрицький	139
Гл. 9. Перші сліди християнської релігії в Угорщині і думки відносно цього	140
Гл. 10. Про походження греко-слов'янського обряду, слов'яни в Германії	144
Гл. 11. Їхні князі Моймар, Прівіна і Коцел	145
Гл. 12. Запрошення Кирила і Мефодія з Константинополя	147
Гл. 13. Кирило	147
Гл. 14. Мефодій і Кирило в Моравії	150
Гл. 15. Виклик Мефодія в Рим	152
Римський папа про це Мефодію Твентару та Святополку	там же
Гл. 16. В яких провінціях процвітав гр. слов'янський обряд?	158
Гл. 17. Чи Мефодій переклав на слов'янську мову латинську месу, або ж грецьку літургію, і чи правив богослужби?	159
Гл. 18. Як зник гр. слов'янський обряд з Богемії, Моравії та Паннонії?	160
Гл. 19. Про гр. слов'янських черниць у Веспремі	162
Гл. 20. Чи були вони грецького походження, і чи мова їх була грецькою?	163
Гл. 21. Наступні події і занепад греко-слов'янського обряду	166
Гл. 22. Татари нанесли останню поразку цьому обряду	172
Гл. 23. План викоренення гр. слов'янського обряду в Польщі	175
Гл. 24. Як волохи позбулися розквіту свого обряду?	183
Чи волохи використовували колись латинські букви?	там же
Гл. 25. Як прийшли волохи в Мараморош?	194
Міркування про це	наст.
Думки авторів	наст.
Гл. 26. Волохи біля Мукачева	199
Грамоти про це	наст.
Гл. 27. Походження Федора Кірятовича	205
Опис та історія давньої Литви	
Генеалогія князів Литви та Поділля	наст.
Гл. 28. Історія Вітена і Годемія	210
(за) Зміст глав	
Гл. 29. Ольгерд і його історія	215
Історія Федора Кірятовича	там же
Його вигнання	там же
Гл. 30. Чи Федір прийшов в Угорщину з родовими общинами?	219
Гл. 31. Кірятович в Угорщині	220
Гл. 32. Які закладини зробив Кірятович?	221
Гл. 33. Чи Кірятович зробив також інші закладини?	224

Magyarorum	ibidem
Magyari ad Munkács	ibidem
Balajthy Fabula de arce Munkács	ibidem
Unghvár occupatur	ibidem
Inde dicti Ungari	ibidem
Hungari ad Zemplény Cottum	ibidem
Salani Legatio, et dona	ibidem
Magyari occupant Borsod, et plagam usque Zagyvam	ibidem
Salanus tentat pugnam, sed amittit	ibidem
Gelo Valachus Dux per Tuhutum vincitur	ibidem
Arpad vicit etiam Menemórot, Ejus Filia Zoltano nubit, et dotem fert Biharienses partes	ibidem
Gladus Princeps Slav. vincitur	ibidem
Swjatopolk dividit Regnum inter filios, qui Pannoniam, et Moraviam amittunt	ibidem
Cap. 2. Hungari non erant barbari, non exciderant gentes	122
Cap. 3. Rutheni sub Hungaris, et Origo nominis Slavici	123
Cap. 4. Opiniones authorum, de Origine Slavorum, Szirmaj	124
Cap. 5. Gaujal	127
Cap. 6. Karamzin	132
Cap. 7. Vaterlandischer Pilger, v. Jurende	134
Cap. 8. Bárdossy, Dionysius Zubticzky	139
Cap. 9. Prima vestigia Religionis Christianae in Hungaria, et opiniones eatenus	140
Cap. 10. De Origine Ritus Graeco-Slavici; Slavi in Germania	144
Cap. 11. Eorum Principes Moymar, Privina, et Koczal	145
Cap. 12. Evocatio Cyrilli, et Methodii, Constantinopoli	147
Cap. 13. Cyrillus	147
Cap. 14. Methodius, et Cyrillus in Moravia	150
Cap. 15. Citatio Methodii Romam	152
Eatenus Pontifex Romanus Methodio Twentaro, et Swjatopolko	ibidem
Cap. 16. In quibus provinciis viguit Ritus Gr. Slavicus	158
Cap. 17. An Methodius Latinam Missam, anve Graecam Liturgiam in Slavicum verterit, Divinaque peregerit?	159
Cap. 18. Quomodo evanuerit Ritus Gr. Slavicus e Bohemia, Moravia, et Panno- nia?	160
Cap. 19. De virginibus Monialibus Gr. Slavis Veszprim	162
Cap. 20. Erant ne illae originis, et labij Graeci?	163
Cap. 21. Ulteriora vestigia, et Decadentia Ritus Graeco-Slavici	166
Cap. 22. Cladem finalem intulerant Tartari Ritui huic	172
Cap. 23. Planum in Polonia exstirpandi Ritum Gr. Slavicum	175
Cap. 24. Quomodo Valachi florem Ritus sui amiserint?	183
An Valachi olim Latinis Litteris usi sint?	ibidem
Cap. 25. Valachi in Marmatiam quomodo devenerint?	194
Eatenus dissertatio	ss.
Opiniones Authorum	ss.
Cap. 26. Valachi ad Munkács	199
Diplomata eatenus	ss.
Cap. 27. Origo Theodori Kyriatovich	205
Descriptio, et Historia antiquae Litvaniae	ss.

Гл. 34. Чи Кірятович заснував єпископство?	225
Гл. 35. Наступництво та вчинки єпископів	232
Гл. 36. Чи залишився Кірятович в Мукачеві і коли він помер?	233
Гл. 37. Чи Федір був затриманий у Вільні як полонений?	235
Наслідуючий текст змісту в НЗ № 14	
Гл. 38. Суспільні відносини 1365 р.	
Гл. 39. Про походження та прихід циган	
Гл. 40. Становище церкви в 14 столітті	
Гл. 41. Перші відомості про Грушівське абатство	
Гл. 42. Його доля	
Гл. 43. Лука, перший відомий мукачівський єпископ	
Гл. 44. Єпископ Іван і грамоти щодо нього Історія унії і Флорентійський собор	
Гл. 45. Ісидор і продовження історії унії Падіння Константинополя	
Гл. 46. Суперечка між ігуменом та мукачівським єпископом	
Гл. 47. Політичне становище цих країв і Георг. Бранкович А також Гуняді та його спадкоємці мукачівського володіння і грамоти	
Гл. 48. Становище церкви	
Гл. 49. Повстання селян під керівництвом Дожи	
Гл. 50. Розповідь про реформацію Лютера і Кальвіна	
Гл. 51. Булла Льва X про захист грецького обряду	
Гл. 52. Мукачівські єпископи підпорядковані Терговицькому митрополиту	
Гл. 53. Єпископ Василь	
Гл. 54. Після розхитання становища держави настає моральний упадок	
Гл. 55. Послаблення моралі має вплив на підрив самих догм	
Гл. 56. Єпископ Іларіон Сумне становище Угорської держави, Телекеші руйнує замки в цих краях, Зрінї в Сігетварі, політичні угруповання в дворі Заполіїв	
Гл. 57. Єпископ Єфим	
Гл. 58. Єпископ Василь, церковне і світське становище	
Гл. 59. Сергій і повстання Бочкая та його наслідки Єзуїти поселяються в цих краях	
Гл. 60. Політичне становище після смерті Матвія Корвіна	
Гл. 61. Єпископ Петроній і політичне становище цих країв	
Гл. 62. Єпископ Іван Грегорович	
Гл. 63. Василь Тарасович, його походження, доля та ув'язнення	
Гл. 64. Порфірій Ардан	
Гл. 65. Софроній Юско	
Гл. 66. Тарасович звільнений і поновлення унії	
(36) Зміст глав	
Гл. 67. Доводи проти Василя Тарасовича та його полонення	
Гл. 68. Парфеній Петрович	
Гл. 69. Духовенство звертається до папи і його пересвячення	
Гл. 70. Вислане до папи повідомлення архієпископа естергомського про становище Мукачівської єпархії	
Гл. 71. Список церков та архіпресвітерств в мукачівській єпархії	
Гл. 72. Граф Юрій Другет звільняє священників від панщини у своїх володіннях	
Гл. 73. Пізніша історія Парфенія і грамоти	

Genealogia Principum Litvaniae, et Podoliae		seq.
Cap. 28. Vitenis, et Godemii historia		210
(3 a) Elenchus Capitum		
Cap. 29. Olgerdus, et ejus historia		215
Historia Theodori Kyriatovich		ibidem
Expulsio Ejus		ibidem
Cap. 30. An Theodorus cum gentibus ad Hungariam venerit?		219
Cap. 31. Kyriatovich in Hungaria		220
Cap. 32. Quales Foundationes fecit Kuriatovich?		221
Cap. 33. An Kyriatovich etiam alias Foundationes fecerit?		224
Cap. 34. An Kyriatovich Episcopatum fundaverit?		225
Cap. 35. Series, et Acta Episcoporum		232
Cap. 36. An permanserit Kyriatovich Munkacsini, et quando mortuus?		233
Cap. 37. An Theodorus Vilmae(!) captivus detentus sit?		235
Наслідуючий текст змісту в НЗ № 14		
Cap. 38. Status Civilis, 1365.		
Cap. 39. De Zingarorum origine, et adventu		
Cap. 40. Status Ecclesiae 14-o Saeculo		
Cap. 41. Prima notitia Abbatiae de Körtvélyes		
Cap. 42. Ejus fata		
Cap. 43. Lucas primus notus Episcopus Munkacsiensis		
Cap. 44. Joannes Episcopus, et Diplomata circa eum		
Historia Unionis, et Concilium Florentinum		
Cap. 45. Isidorus, et Continuatio Historiae Unionis		
Excidium Constantinopolitanum		
Cap. 46. Lis inter Abbatem, et Episcopum Munkacsensem		
Cap. 47. Status Politikus harum partium, et Georg. Brankovich		
Item Hunyady, et ejus Successorum Domini Munkács, et Diplomata		
Cap. 48. Status Ecclesiae		
Cap. 49. Revolutio Rusticorum Duce Dózsa		
Cap. 50. Reformatio Lutheri, et Calvinii, enarrata		
Cap. 51. Pro tutamine Ritus Graeci Leonis X. Bullae		
Cap. 52. Munkacsenses Episcopi Metropolitae Tergoviscensi subsunt		
Cap. 53. Ladislaus Episcopus		
Cap. 54. Convulso Regni Statu, fit Convulsio moralis		
Cap. 55. Laxitas morum influxum habet ad infringenda ipsa Dogmata		
Cap. 56. Episcopus Hilarion.		
Tristis Status Regni Hungariae, Telekessy arces diruit in his parti-		
bus, Zrinyi in Szigethvár, Factiones in aula Zapolyianorum		
Cap. 57. Euthymius Episcopus		
Cap. 58. Basilius Episcopus, Status Ecclesiae, et Civilis		
Cap. 59. Sergius, et Revolutio Bocskay, et sequelae		
Jesuitae illocantur ad has partes		
Cap. 60. Status Politicus post mortem Mathiae Corvini		
Cap. 61. Petronius Episcopus, et Status Politicus harum partium		
Cap. 62. Gregorivich Joannes Episcopus		
Cap. 63. Basilius Taraszovitz, Ejus origo, Fata, et incarceratio		
Cap. 64. Porphyrius Ardan		
Cap. 65. Sophronius Juszko		

- Гл. 74. Іоанікій Зейкан, єпископ мукачівський і
- Гл. 75. Костянтин Мултянський, князь Волощини
- Гл. 76. Церковні справи, ченці підпорядковуються польській провінції
Єзуїти в Патаку
- Гл. 77. Соціально-політичне становище і заворушення в Угорщині
Повстання Франца Ракоція
Змова Вешеленія
Повстання Текелія
- Гл. 78. Єпископ Іван Волошиновський
- Гл. 79. Життя Софії Баторі
- Гл. 80. Єпископ Михайло Сербин
- Гл. 81. Феофан Маурокардаті, єпископ, митрополит
- Гл. 82. Єпископ Порфірій Кульчинський
- Гл. 83. Єпископ Ліпницький
- Гл. 84. Монастеллі
- Гл. 85. Рафаїл Ангело, адміністратор мукачівського єпископства
- Гл. 86. Мефодій Раковецький, мукачівський єпископ
- Гл. 87. Петроній Камінський
Перше донесення духовенства і зрада єпархії
- Гл. 88. Мефодій користується єпископською владою
Його вигнання

- Cap. 66. Taraszovits restitutus, et Renovatio Unionis
- (3 b) Elenchus Capitum.**
- Cap. 67. Contra Basilium Taraszovics, et ejus incaptivationem argumenta
- Cap. 68. Parthenius Petrovits
- Cap. 69. Clerus recurrit ad Pontificem, ejusque Reconsecratio
- Cap. 70. Informatio Archi Episcopi Strigoniensis, de Statu Dioecesis Munkacsiensis ad Pontificem data
- Cap. 71. Connotatio Ecclesiarum, et Archi-Presbyteratuum Dioecesis Munkacsiensis
- Cap. 72. Comes Georgius Drugeth a Robottis exemit Parochos in suis Dominiis
- Cap. 73. Ulterior historia Parthenii, et Diplomata
- Cap. 74. Joannicius Zékány, Episcopus Munkacsiensis, et
- Cap. 75. Constantinus Multyánszky Princeps Valachiae
- Cap. 76. Res Ecclesiasticae, Religiosi se subjiciunt Provinciae Polonae Jesuitae in Patak
- Cap. 77. Status Civilis, et Turbae in Hungaria
- Rákoczy Francisci Revolutio
- Conspiratio Vesselényiana
- Revolutio Tököliana
- Cap. 78. Joannes Volosinószky Episcopus
- Cap. 79. Báthory Sophiae vita
- Cap. 80. Michael Serbin Eppus
- Cap. 81. Pteophan Maurocordati Episcopus Metropolita
- Cap. 82. Porphyrius Kulcsinszky, Episcopus
- Cap. 83. Lipniczky Episcopus
- Cap. 84. Monastelli
- Cap. 85. Rafael Angelo, Administrator Eppatus Munkacsiensis
- Cap. 86. Methodius Rakoveczky Episcopus Munkacsiensis
- Cap. 87. Petronius Kaminszky
- Prima delatio Cleri, et Dioecesis proditio
- Cap. 88. Methodius fungitur Episcopali potestate
- Ejus expulsio

Глава I

СТАНОВИЩЕ УГОРЩИНИ ПІД ЧАС ПРИХОДУ МАДЯРІВ.

Мадяри біля Мукачева

(1) Caput I.

STATUS REGNI HUNGARIAE TEMPORE ADVENTUS MAGYARORUM.

Magyari ad Munkács.

Дев'яте століття ознаменувалося чотирма вікопомними подіями, славними не тільки в анналах відповідних провінцій, але й в загальній історії народів. Це такі: початок російської держави 863 р., виникнення греко-слов'янського обряду, і в 884—9 рр. прихід угорців у Європу та Паннонію, нарешті нещасливий розкол східної і західної церков. Тому що доля російської держави не стосується нашої справи, нижче будемо говорити про виникнення слов'янського обряду, а також про унію, передусім торкнемося становища Угорщини під час приходу мадярів. Аборигени, різні народи за назвою, а не насправді, слов'яни і булгари населяли край між Дунаєм і Тисою, аж по рубежі Росії і Галичини, підкорялися вождю Салану, внуку Крумія.^{a)} За Тисою між сучасною Трансільванією, річками Самош і Марош панував другий булгарський (слов'янський) князь Менуморут, який мав осідок в Бігарі. Третій слов'янський князь — Глад займав територію між Марошем, Дунаєм, Відіном та Оршовою.

Сучасну Трансільванію під керівництвом Гелова населяли волохи, змішані з слов'янами (бессами), край по той бік річок Грана і Морави аж по Дунай, Верхня Паннонія підкорявся Святополку, королю моравів. Саму ж Нижню Паннонію від Дунаю по Саву, яку раніше мав слов'янський князь Прівіна і Ростислав, угорські історики Катона, Фесслер та інші називають його Браслав, 882 р. Свя-

Saeculum nonum quatuor memorabiles eventus produxit non solum respectivarum Provinciarum Annalibus, sed universali Gentium Historia celebres. Sunt hi: Incunabula Imperii Russici, 863. Origo Ritus Graeco-Slavici, et 884-9. adventus Hungarorum in Europam, ac Pannoniam, tandem infausta scissio Ecclesiarum Orientalis, et Occidentalis. Russici Imperii fati ad nostram rem non spectantibus, de origine vero Ritus Slavici, ita sicut de Unione inferius acturi, unice de statu Hungariae attingemus tempore adventus Magyarorum Aborigines Gentes nomine, non re diversae Slavi, et Bulgari sederunt inter Danubium, et Tibiscum, usque limites Russiae, et Galliciae, Duci Salano, nepoti Crumli parentes.^{a)} Trans Tibiscum inter modernam Transylvaniam, Szamos, et Maros alter Bulgarus (:Slavus:) Princeps Menumoruth regnabat, sedem Biharini habens. Tertius slavus Princeps Glad, tenuit plagam inter Maros, Danubium, Vidin, et Orsova.

Modernam Transylvaniam sub Duce Gelow possessere Valachi Slavici mixti (:Bessis:) ultra Granum, et Moravam fluvios usque Danubium Plaga, Pannonia superior parebat Swjatopolko Moravorum Regi. Ipsam Pannoniam Inferiorem a Danubio usque Savum antea per Principem Slavum Privinam, et Rostislaw per Hungaros Scriptoros Katona, Fessler, et alios Braslaw cognominatum tentam a. 882 vastat Swjatopolk et 884. Tractatu mediante cum Arnulpho, (2) et Carolo Crasso inito jungit suo Magnae Moraviae Regno.^{a)}

тополк спустошує і 884 р. на основі договору, укладеного з Арнулфом (2) та Карлом Крассом, приєднує до своєї Великоморавської держави.^{а)} В цей час угорці залишають Кіовію руським князям і мандрівницьким походом після випасання Галичини спускаються з Карпатських гір у долину Латориці,^{б)} хоч і вузьку біля Верецьких; але біля Чинадієва і Мукачева вона переходить в чудову долину. У цій долині на лівому березі річки піднімається стрімка скала, створена не людським мистецтвом, а витвір природи, ця скала прикрашена тепер непереборним замком Мункач. Угорці, виснажені труднощами подорожування, розташувалися тут табором і відпочили 40 днів. Балайті^{в)} розповідає неймовірне.

в) Наші предки прийшли через Веречанський перевал, вночі між готими горами прийшли сюди, де починається долина і тут, розташувалися табором, вождь Альмош наказав розкинути намет на тій горі, на якій тепер красується монастир ордену св. Василя для руських ченців, а верховний жрець війська розмістився на тій горі, де тепер красується замок. Альмош, піднявшись ранком і на сході сонця розглядаючи рівнину, яка розпростерлася перед ним, побачив, що з замкової гори піднімаються до неба товсті клубки диму. Альмош, вважаючи це за вогневий сигнал якогось ворожого вартового загону, негайно вислав розвідників для уточнення справи. Вони, повернувшись, дали йому знати, що верховний жрець приносить жертву подяки (зарізавши найжирнішого білого коня, робить великий алдомаш) великому богові мадярів за те, що мандрівників щасливо привів сюди через усі перешкоди. Так пізніше поступив Бела, за свідченням безіменного писаря, на горі Тарцал.

(3) На цей алдомаш з'явився і він сам зі своєю свитою і, тому що йому це місце сподобалось, просив верховного жреця, щоб його поміняв з ним на ту гору, на якій він розмістив свій намет. Довго ухилився шановний бородатий жрець, поки, нарешті, після довгих умовлянь, доставши на додаток білого коня, відбулась заміна. Альмош, перенісши свій намет на гору, що дісталась йому в цей спосіб, зразу розпочав закладати фундамент замка і все військо на протязі 40-денного гуляння мало деякі успіхи у будівництві. Після того як минуло 40 днів, відведених для відпочинку, все військо вирушило на Ужгород, за-

In hoc situ rerum, Hungari Ducibus Ruthenis deserunt Kioiviam, gressuque nomadico Gallicia depasta descendunt de montibus Carpati in vallem Latorcae^{b)} angustam equidem ad Vereczke, sed in amoenam planitiem ad Szent Miklós, et Munkats desinentem. In hac planitie ad sinistram rippam fluvii exurgit rupis praecipua non arte humana, sed naturae lusu producta, rupis haec ornatur nunc arce invincibili Munkács.

Hungari incommoditate peregrinationis lassissimi hic Castra metati quieverunt 40. diebus. Balajhy^{c)} fabulose narrat.

c.) A Vereczkei szoros meneten (:passus:) bé jöven Kalpagos Atyáink, éjszakának idején történt a kopár hegyek között az itt kezdődő térré lett meg érkezésük, és itt táborot ütven Almos vezér azon hegyre vonatta fel sátorát, mellyen most a Sz. Basilius Rendén lévő Orosz Szerzetesek klostromuk díszeskedik: a sereg Fő Papja pedig azon hegyen telepedett meg, hol most a Vár fénylik. Reggel felkelvén Almos és a nap feljöttével az előtte elnyúló síkságot szemlélvén, szemébe ötlött, hogy a Vár hegyéről vastag füst gombolyagok tödulnak az Ég felé, Almos ezt valamely ellenséges őrbeli tsapat jeltüzének gondolván, azonnal szagulozókat küldött ki a dolog vóltaképeni kikémlelésére, kik vézszaérkezvén hürül adák neki, hogy a Fő-Pap a vándorokat minden akaddályokon szerentsésen ide vezérlett Magyarok nagy Istenének nyujt hálaadó áldozatot (:occiso equo albo pinguissimo, magnum áldomás facit:), mint annakutánna a Béla nevetlen Irója bizonyysága szerént a Tarczali hegyenis tselekedett, (3) mély áldomásra maga is meg jelent,

főembereivel, és meg tetszvéen néki az a hely, kérte a Fő-Papot, hogy azt cserélné fel vélle azon hegyen, melyen az ő sátorra van felvonva. Sokáig vonogatta magát a tisztos szakállu Áldozó, míg nem végre sok unszolások után egy fehér paripát kapván töldásul, meg lett a csere. Almos az ekképpen birtokába esett hegyre vonatván fel sátorát, azonnal hozzá kezdett a Vár alapja meg vetéséhez, és az egész sereg

лишивши будівельників і потрібних їм до нього помічників. Альмош після захоплення Ужгорода із-за похилого віку передав князівську владу своєму синові Арпадові і заставив маляр скласти присягу йому на вірність. Арпад розташував біля Серенча намет, коли прибули сюди на зміну іншим ті, що були зайняті на будівництві мукачівського замка, і на запитання про умови під час будівництва, тому що каміння, дерево та інше змушені були носити на вершини гори з великими труднощами на власних плечах, так відповіли: «Хай береже бог і наших ворогів від такого міста, це місто надміру трудове «мункаш»». Звідси пішла по традиції і назва міста і замка: Мункаш або Мункач. Здається, що з цих пір по 1359 рік, якщо і в деякій мірі збільшили замок його заможні й багаті власники, однак його збільшення не могло бути очевидним. Але названого 1359 року Мукачево ще тоді разом з незначних розмірів замком попало у володіння Кірятовича, або Федора Корятівича. Цей багатий подільський князь його цілком поновив, надав йому вид справжнього замка, зміцнив вежами, обвів його довкола ровами, викопаними в камнях великим зусиллям і труднощами, а якщо буде потреба, щоб мешканці замка не відчували нестачі води (4), дав викопати посередині замка в скалі на великі кошти і з великим зусиллям колодязь майже на 50 сажнів, вода якого в достатній кількості задовільняла потреби замка.

Про угорців пишуть, що вони його похоронили біля Сомотор (соморотор — сумні поминки), а це протиприродно, бо для них був не соморотор (сумні поминки), але віг тор (веселі поминки). Нотар Бели так описує подію: «Тоді вождь Альмуш і його знать билися біля фортеці Гунг, щоб її зайняти, і поки розташувались табором навколо мура, тоді князь тої фортеці на ім'я Лаборець, який на їхній мові називався Дука, вислизнувши, поспішав до фортеці Землум. Воїни вождя, переслідуючи його, біля якоїсь річки схопивши, повісили на тому ж місці, і від того дня ту річку назвали за його ім'ям Лаборець. Тоді вождь Альмуш і свита, увійшовши у фортецю Гунг, принесли велику жертву безсмертним богам і бенкетували протягом чотирьох днів. Четвертого ж дня, прийнявши рішення і придбавши присягу всіх своїх, вождь Альмуш за свого життя назначив свого сина Арпада вождем і наслідником. І проголошений був

40. napi itt mulatása alatt meglehetősen előment az építésbe. El telvén pedig a pi-henésre elszánt 40. nap, az egész sereg Ungvár felé utnak indult, hátra hagyván az építőket, és az azok mellé meg kívántatott segéd munkásokat. Minekutána pedig Almos Ungvárnak meg vétele után a Fejedelemséget koros vólta miatt le tette vólna, és azt maga fiának Árpádnak által adván, a Magyarokat annak hűségére felleskette vólna: Árpád Szerencs mellett sá-tort vonatván, midőn a Munkács Vár építésén dolgozók másokkal fel váltódvá, ide meg érkeztek, és tőlők az építés ideje alatt állapotjokról kérdezősködtek volna; minthogy a követ, fát, és egyebet csak a vállokon nagy munkával kentelenítették a hegy tetejére fel hordani, így feleltek: Isten ments meg ellenségünket is az olyan helytől, felette munkás hely vala az. És e szerént a hagyomány szerént innen vette mind a város, mind a vár Munkás, vagy Munkács nevezetét. Ugy láttik, hogy ezen időtül fogva egészen 1359. dikig ha nagyobbított is valamennyire tehetős, és sok kintsü birtokosi által a vár, de annak nevedése nem lehetett felette szembetűnő: hanem a nevezett 1359-n Munkács még akkor csekely ki terjedésű Várával Kiriatovics, vagy Koriatovics Tódor birtokába esvén, ez a gazdag Podoliai.

Herczeg ezt egészen meg ujjította, annak valóságos Vár formát adott, bástyákkal meg erősítvén, és a termés kövekbe nagy erővel, és fáradsággal beásott árkokkal vétetvén azt körül; és hogy a szükség úgy hozván magával, a Vár lakosi viz dolgá-(4) ban fogyatkozást ne lássanak, egy szinte 50, öles /ku/tat ásatot nagy erővel, és kölcséggel a Vár kellő t/ete/jén a kősziklába, mellynek bővséges vize elegendő a Vár ebbéli szükségének ki pótlására.

Hungari scribuntur ad Szomotor ejus exsequias egisse (:szomotorutor:) sed contra rei naturam, nam pro iis nem szomotorutor, hanem vig tor vala. Notarius Belae rem ita describit: Tunc Dux Almus, et sui Primates ad Castrum Hung /cer/tarunt, ut cape-rent eum, et dum castra metati/es/sent circa murum, tunc Comes ejusdem Castris nomine Laborczy, qui in lingua eorum Duca /vo/cabatur, fuga lapsus, ad Castrum Zemlum/pro/perabat, quem milites Ducis persequentes ju/xta/quendam fluvium comprehendentes laqueo suspenderunt in eodem loco, et a die illo fluvium illum vocaverunt sub nomine ejusdem La/borczy/. Tunc Dux Almus, et sui Castrum Hung subintrantes, Diis immortalibus magnas victimas fecerunt, et convivium per quatuor

Арпад вождем Угорщини, і від Гунгу прозвані всі його воїни гунгарами згідно з мовою іноземців, і ця назва триває до сьогодні у всьому світі».

Гл. XIII.

Після захоплення Мукачева і Ужгорода мадярам легко було зайняти після трьохденної облоги саму фортецю Боршову, і як полонених бійців у кайданах відправити в Ужгород⁵⁾, так і підкорити собі весь край між Бодрогом і Тисою аж по Угочу. Вони люблять над усе край, багатий на рибу та різного роду всіх тварин.

Салан, узнавши про це, виславши до Арпада послів, почав у відповідності з духом доби засуджувати неясне походження угорців і владно більше, ніж були сили, розпоряджатись, щоб повернувшись туди, звідки прийшли, вигрожуючи, що у противному разі він за допомогою греків та болгар, своїх родичів, що володіють по той бік Дунаю, нанесе зайдом такого нищівного удару, що ледве залишиться сповісник про поразку. Арпад відіслав назад послів Салана, схиливши їх на свій бік, приєднав (до тих) і своїх, цінні подарунки, а саме, 12 білих коней^{а)} вручаючи, прохав, щоб йому уступили землю аж по Шайо. Тому що Салан у всьому попускав проханню Арпада, цей просунув свій табір до Серенча. Арпад незадоволений уступленою територією, укріплений фортецею Боршод, який він дістав від Арпада у володіння, крім того просунувся далі, захопивши фортеці Шовар і Сцепус, комітати Шарош і Спшш приєднав до решти володіння.^{б)}

Тому що справи відбувалися на основі обіцянки, Арпад, ставши сміливішим, просив від Салана край, розпростертий аж по річку Задьву, і отримав. Саланові стало прикро, що він настільки щедрий, після захоплення угорцями фортець Гермер і Новіград справедливо боявся, що буде позбавлений цілого володіння. Зібравши свої війська, і супроводжуваний одержаними допоміжними силами болгар з Медії, так нещасливо вступив у рукопашний бій з угорцями, що, після того як більша частина війська була потоплена в Тисі, пустився на втечу, покинувши всю провінцію між Дунаєм і Тисою, був позбавлений володіння. Решта угорців підбадьорена бажанням отримати нові пасовища під керівництвом Тугутума, прогнавши вождя Гелова, підкорила собі Трансильванію.

Залишався ще Менуморут, якому прий-

dies celebraverunt. Quarto autem die inito consilio, et /em/pto juramento omnium suorum Dux Almus /i/pso vivente filium suum Arpadum Ducem, /et/ Praeceptorem constituit. Et vocatus est Arpad/us/ Dux Hungariae, et ab Hungi omnes sui /mi/lites vocati sunt Hungari secundum lingu-/am/ alienigenarum, et illa vocatio durat ad praesens usque per totum mundum. Cap. XIII.

Munkacsino, et Unghvarino capto, facile fuit Hungaris ipsam arcem Borsovam post triduanam obsidionem occupare, et sicut milites captos catenis oneratos Unghvarinum (5) expeditivisse, ita plagam totam, inter Bodrog, et Tibiscum, usque Ugocsa sui fecisse juris. Plagam velut abundantia piscium, et omnium bestiarum gaudentem genere, ultra quam dici potest adamantes. Salanus de his edoctus, missis ad Arpadum Legatis, obscuram Hungarorum originem pro spiritu saeculi explodere, ac imperiose magis quam vires adessent, praecipere coepit, pedem ut illico referant unde venerent, minaturus secus se auxiliis Graecorum, et Bulgarorum suorum cognatorum ultra Danubium dominantium stipatum tantam in advenis stragem editurum, ut vix nunciis cladis remansurus sit. Arpadus legatos Salani benevolentia conciliatos remisit, suosque adjunctis, munera ampla, et signanter 12. equos^{a)} albos^{a)} praesentando, terram usque Sajó sibi concedi petiit. Salano Arpadi petito in omnibus deferente, Castra sua ad Szerents promovit.

Non contentus Arpadus cesso terreno, Ducem Borsi versus Tatram expedit, Borsi totam plagam occupavit arce Borsod communitam, ab Arpado possidendam obtinuit, imo ultro progressus, arcibus Sóvár, et Scepus expugnatis, Comitatum Sóros, et Ssepus reliquo junxit regno.^{b)}

Rebus e voto cedentibus, Arpadus audacior factus, plagam usque ad Zagyva fluvium diffusam a Salano petiit, et obtinuit. Poenituit Salanum adeo liberalem esse, quia posteaquam Hungari arces Gómör, et Novigrad occupavissent, justo veritus, ne toto regno exuat collectis suis copiis, et acceptis Bulgarorum Moesiae auxiliis stipatus, manum cum Hungaris conseruit adeo infeliciter, ut coriis in Tibisco majori parte mersis, fuga lapsus, totam provinciam inter Danubium, et Tibiscum omitendo, regno exutus sit. Hungarorum reliqua pars stimulo nova pascua obtinendi impulsus, Duce Tuhutum Transylvaniam fuso Duce Gelow sui juris fecit.

Restabat adhuc Menumorut, sortem Salani, et Gelowij experturus. Posteaquam resistere imminentibus Hungaris ausus fuisset,

шлося зазнати долю Салана і Гелова. Після того як він насмілився робити опір угорцям, які наступали, переслідуваний з одного (6) боку Тугутом, з другого ж вождями Тосу і Саболч, втратив фортецю Бігар, і щоб втратити все скоріше мирно ніж боєм, за посередництвом послів відіслав вождю Золтану свою дочку, одну кою спадкоємицю своїх провінцій.

Арпад дав згоду на домовленість і на те, щоб Менуморут, поки живе, тримав залишену фортецю Бігар. Його володіння він захопив скоріше правом шлюбу, аніж боєм.

Після цього Арпадові було легко за допомогою своїх вождів, переправившись через Тису, розбити віцент Глада і своє володіння новим придбанням поширити аж до Панчови.

В цей час Святополк навки похоронив свою державу, поділивши її між трьома синами. Незадовго після смерті батька, тому що два сини Моймир і Святополк вели між собою війну, угорці захоплюють край від Грана по річку Вар.

Арпад звернув увагу на Сікамбрію (Старий Будин) і, переправившись через Дунай, як її, так і всю Паннонію без труднощів дав захопити по Драву і Саву, і став славним засновником.

Згідно з Шлоцером та іншими найбільш досвідченими авторами²⁾ угорці по-третє вигнані з Трансильванії печенігами, направившись на захід, вриваються в Паннонію через проходи, відкриті їм раніше Арнульфом, більше не натрапляють ні на Арнульфа, ні на Святополка, тому що всі перебували в незгоді, без труднощів захоплюють Паннонію 895 р.

Глава 2

Хоч угорці, сини степів Азії, не були знайомі з сільським господарством, навіть самого льняного одягу не знали, проте вони не були дикого характеру, вже у київських русинів багатьом навчені, наблизившись ще до цих найбільш культурних областей, вже християнською вірою освічених, більш ніж можна було чекати, стали лагідними, не жадали людської крові, але шукали дружбу.

Підкорених народів не винищували на зразок татарів, ба навіть не перетворювали їх у рабів, але робили своїми союзниками по зброї і славі. Слов'янами, за свідченням Льва Мудрого, тогочасного письменника, (7) керувало багато князів. Ці, залишені угорцями у своїй функції, платили угорцям податки і постачали їм допомогу і не давали відчувати своїм народам нової влади. Бо за

altera (6) ex parte per Tuhutum, altera vero duces Tosu, et Szabolcs pressus, fortalicium Bihar amisit, utque pace potius, quam ense omnia perdat, /per/ legatos filiam suam unicam haeremem suarum provinciarum Zoltano Duci abtulit.

Arpadus consensit in tractatum, et relicta arc/e/ Bihar ad dies vitae Menumoroto tenendam, Regnum ejus jure potius Matrimonii, quam Marte occupavit.

His actis facile fuit Arpado per suos Duces transmissio Tibisco Gladum ad intercessionem delere, regnumque suum nova acquisitione us/que/ ad Poncovam extendere.

Hoc tempore Swjatopolk Regnum suum... viae inter tres filios distribuendo in perpetuum/ sepelivit. Patre paulo post mortuo duobus /ve/ro filiis: Mojmor, et Swjatopolk inter se be/l/lantibus Hungari occupant plagam a Grano usque Vagum fluvium.

Arpad convertit oculos ad Sicambriam (:Vetere-Budam:) et trajecto Danubio sicut eam, ita totam Pannoniam levi brachio usque Dravum, et Savum occupari fecit, et evasit Fundator celebris.

Secundum Schlötzer aliosque probatissimos scriptores²⁾ Hungari per Petsenegos /ter/tia vice e Transylvania ejecti, versus Occidentem tendentes Pannoniam per passus sibi antea per Arnulphum apertos, invadunt non amplius Arnulphum, non Swjatopolkum inveniunt, sed omnibus in disordine existentibus levi brachio occupant Pannoniam a. 895.

Caput 2.

Utut Hungari Desertorum Asiae Filii omni agrorum cultura, et artibus, ipso adeo lineo vestitu caruerint, non tamen erant ferreae naturae, jam apud Kiovienses Ruthenos multa docti, ad cultiores adhuc has partes (jam) fide Christiana illuminatas appellendo, magis, quam expectari potuit, politici evaserunt, non gentium sanguinem sitiabant; sed amicitiam prensabant.

Subjugatos populos non more Tartarorum exciderunt, tantominus in servitutem redegerunt, sed fecerunt suos socios armorum et gloriae. Slavi testante coaevo Scriptore (7) Leone Sapiente per plures regebantur Principes. Hi per Hungaros relicti, in suo officio tributum, et auxilium Hungaris praestabant, populosque suos nec sentire fecerunt novi Imperii. Teste enim Leone Sapiente Tacticor. 18. apud Kollár pag. 65. Nemini alii servire volunt Slavi, quam suis: melius enim arbitrantur a principibus gentis suae atteri,

свідченням Льва Мудрого (Tacticor. 18 у Коллара стор. 65), слов'яни не хочуть нікому другому служити, тільки своїм: бо вважають за краще зазнавати зневаги і бути пригнічуваними князями свого роду, аніж підкорятись чужим законам.

Самі угорці перейняли від слов'ян форму управління, а також і спосіб господарювання та засвоєння наук.

При такому стані речей назва і політичне існування слов'ян та русинів були поглинуті.

Глава 3

Русини під угорцями

У першому томі цього твору, в 37-му і слідуючих параграфах п'ятої глави, докладно висвітлено, що перші мешканці неправильно були названі сїгінами, тому що на початку християнської ери були відомі під назвами сарматів, генів, даків та язигів-метанастів, і що вони не прийшли звідки-небудь, але цими назвами їх поїменували греки і латиняни як аборигенів своєї батьківщини. В шостому столітті Йорнанд зробив ці народи відомими у світі під своєю національною назвою слов'яни (підкреслено автором). На цей народ нападали колись готи, вандали і гунни; мінялися заїди і їх династії, але первісне плем'я залишалося у своїх оселях, хоч і зазнавало шкоди, було цілком захищене звивинами гір, густотою лісів та глибиною болот. Тепер вже виникає питання, чи угорці біля Мукачеве і далі знайшли насправді русинів? Із усіх доказів найцінніший: письменник того часу Лев Мудрий виділив слов'янам батьківщину, відзначаючи (їх) за Дунаєм.^{а)}

Яскравіше пояснює Нестор^{б)}, який говорить: «Угорці прийшли зі Сходу, і попрямували через високі гори, які називаються угорськими, і почали завойовувати волохів і слов'ян, які там жили. Тому що там жили слов'яни, потім землю слов'ян загарбали волохи (за Траяна), і тоді угорці вигнали волохів, і загарбали землю, і жили разом із слов'янами, яких собі (8) підкорили». Адже ті, що раніш називалися сїгінами, потім гетами, сарматами, даками та язигами, мешканців цих країв Йорнанд і Нестор називають слов'янами. Те, що Нестор чи Йорнанд не називають їх русинами, зрозуміло, тому що назва русин пізнішого віку. Народ слов'янської мови, який населяв Карпати, об'єднаний з угорцями тим менше не був поглинутий землею, чим більше відомо, що в природі ніщо

et opprimi, quam alienis subijci legibus. Hungari ipsi Regiminis formam, non minus, ac oeconomiae rationem, artiumque tractationem a Slavis acceperunt.

In hoc situ rerum nomen, et existentia politica Slavorum, ac Ruthenorum absorpta est.

Caput 3.

Rutheni sub Hungaris.

Operis hujus Tomo primo, Cap. V. §-pho 37. et sequentibus, fuse ostensum est: primos incolas sinistre vocatos fuisse Syginos, cum initio aerae Christianae Sarmatas, Getas, Dacos, et Jazyges Metanastas nominibus inclarusse, non aliunde immigrantes, sed Patriae suae aborigines per Graecos, et Latinos his nominibus insignitos fuisse. Hos populos Jornandes 6-to Saeculo suo nationali nomine Slavi orbi reddit notos. Super hanc gentem irruerant olim Gothi, Vandali, et Hunni; mutabantur advenae, et Dynastiae eorum, sed primitiva gens suis sedibus immanisit. etiamsi adriata montium anfractibus sylvarum densitate, et paludum profunditate abunde defensa. Jam nunc quaestio oritur, an revera Ruthenos invenerint Hungari ad Munkács, et ultro? Omnium Testimoniorum validissimum coaevus scriptor Leo Sapiens tribuit Slavis Patriam ultra Danubium assignando.^{а)}

Clarius explanat Nestor^{б)} dicens: Hungari venerunt ab Oriente, et ruerunt per altos montes, qui Hungarici dicuntur, et incoeperunt ibidem habitantes Valachos, et Slavos debellare. Quia ibidem sederunt Slavi, dein Valachi occuparunt terram Slavorum (:sub Trajano:) et tunc Hungari pepulerunt Valachos, et occuparunt terram, et sederunt cum Slavis insimul, quos sibi (8) subjugarunt. Ergo qui antea Sigunos (!) Getae, Sarmatae, Daci, et Jazyges compellabantur, harum partium incolae per Jordandum (!), ac Nestorem Slavi nominantur. Quod eos Nestor, aut Jordandes (!) Ruthenos non compellent, ratio est, quia nomen Ruthen est aevi tardioris. Natio labij Slavici Carpathis insidens, cum Hungaris juncta per terram absorpta tantominus est, quanto magis certi esset in natura nihil perire solere, Gens integra certe a se non periit; Qui negare volunt Ruthenos non esse aborigines, doceant, quo fato primitiva gens Slava interisset, aut quando excissa, aut nefors emigra-

не звикло загинути. Цілий народ, певна річ, не загинув. Ті, які хочуть заперечити, що русини не є аборигенами, хай пояснять, як зникло первісне слов'янське плем'я, або коли його винищили, або, може, виселилось. Історики відзначають менші виселення, вихід гетів і язигів-метанастів не міг би був уникнути уваги. Правда, що постійні переселення народів і зокрема напад татарів, який відбувся 1242 року, спустошили ці краї, але це нещастя постигло рівнину, а долини гір, і тайники гаїв та густі ліси охороняли мешканців від смертельної поразки, прикладом може послужити волоське плем'я, тому що не робило опору ворожому спустошенню, потомки Дакії збереглися стійкими.

Глава 4

Що думають окремі історики про походження русинів?

По-перше. Антон Сірмай у «Топографічній замітці комітату Земплина»^{a)} говорить так: Найдавніші письменники Бєрос, Геродот, Ксенофонт, Кромер та інші згадують, що ці краї до приходу угорців населяли сармати, споріднене плем'я з россами, роксанами, роксоланами, русами, русинами, москами та козаками. Незважаючи на це, вони називали себе слов'янами (славами), що походить від слова слава. Анонім, нотар короля Бєли, передає, що і вождь слов'ян Лаборець був повшєний у цьому комітаті наринувшими угорцями, і річка Лаборець від нього дістала назву. — Пабєброхій пише, що ще 867 р. (9) св. Кирило і Мефодій, на прохання Рагислава, князя Моравії, навчили їх християнським священним звичаям, а із твору імператора Юстиніана (Constit. XI. Novell.) явно, що вони мали свого єпископа. І мешканці Тавернської долини сьгодні хваляться, що вони є їх потомками, названі сотаками, від спорідненого їм способу мовлення «сво», які відрізняються від решти слов'ян мовою, одягом, звичаями; хитре і лукаве плем'я людей, про яких давня народна традиція передає, що вони є залишками марафонського вїсьька вождя Салана. Долина ж, яку вони населяють, називається Сотакерія. За свідченням згаданого Аноніма, велика кількість русинів прийшла в цю область із Галичини та Ладомерії з сьома угорськими вождями і розмістили свої оселі на окраїні, щоб охороняти країну. Тому їхнє місцєперебування ще й сьгодні називається Країня, тобто межі (кордони).

visset. Minores emigrationes per Scriptores notantur, Getarum, et Jazygum Metanastarum exitus attentionem effugere nequivisset. Verum equidem est per Gentium perpetuas migrationes ac cumprimis, Tartarorum 1242. interventam irruptionem has partes depopulatas fuisse, sed haec fatalitas planitiem feriebat; at montium valles, et nemorum abdita, ac silvarum densitas tutabant incolas a lethali (!) clade; exemplo esse poterit gens Valacha, non obstantibus hostilibus vastationibus permansit fixa Daciae soboles.

Caput 4.

Quid sentiant nonnulli Scriptores de origine Ruthenorum l-o Antonius Szirmaj in Notitia Topographica Comitatus Zemplénya) ita fatur: Oras has ante adventum Hugarorum inhabitatas fuisse per Sarmatas idem cum Rossis, Roxanis, Roxolanis, Russis, Ruthenis, Moscis, et Kozacis genus, memorant antiquissimi Scriptores Berosus, Herodotus, Xenophon, Cromerus, et alii. Hi nihilominus a Szlava, quod gloriam significat, Slavos se vocabant. Unde et Ducem Slavorum Loborcy per supervenientes Hungaros in hoc Comitatu suspensio affectum, amnemque Laborcza ab eo nomen accepisse refert Anonymus Belae Regis Notarius. — Hos anno adhuc 867. ad preces Ratislai Moraviae Principis (9) per SS. Cyrillum, et Methodium Christianis Sacris initiatos fuisse scribit Pabebrochius, suumque Episcopum habuisse patet ex Constit. XI. Novell. Justiniani Imperat. Horumque posteris hodie dum se esse gloriantur vallis Tavernensis incolae a familiaris iis loquendi modo szvo, Szotak dicti, lingua, habitu, moribus a reliquis Slavis distincti, vafrum, et astutum hominum genus, quos Ducis Salani Marahonicarum (!) Copiarum reliquias esse, antiqua, et communis popularium traditio est. Illa vero, quam incolunt, vallis, Szotakeria vocatur. Plures successive Rutheni cum septem Hungarorum Ducibus in hanc Regionem intrarunt ex Gallicia, et Ladomeria, suasque sedes ad limites pro regni custodia fixerunt, teste Citato Anonymo. Unde eorum domicilia hodiedum Krajnya, sive fines compellantur. Sed etiam gentem cultiorem hic habitasse vestigia

Але залишки монет, посудин та могил біля Земплина, Имрега та Сомотора свідчать про те, що тут жило також культурніше плем'я. Ми самі маємо товсту срібну монету, знайдену біля Земплина, на якій зображена фігура якогось птаха. Дехто вважає, що вона належала королю Аттілові на підставі того, що за свідченням Сімона де Кеца (кн. I гл. 2), бонерій короля Етели, який він звичайно носив на своєму щиті, мав подобу птаха, якого по-угорськи називали турулом. Про монети Аттіли робить згадку і Белій у давній літературі гуннів; насправді те плем'я не було тоді настільки культурне, щоб могло залишити такі сліди про життя і смерть. Во зустрічаються глечики і посудини та могильні речі племені дещо визначнішого, а також багато монет і карбованого срібла. Із них легше можна зробити висновок, що римляни, поки панували над мешканцями цих країв, мали тут гарнізон, і своїм прикладом спонукали інших на кращий спосіб життя та ховання померлих.

§ 85. Сьогоднішні мешканці будуть появлятися на своїх місцях за походженням з найрізноманітніших народів; це змішування відбулося внаслідок переселення угорців, розбійництва хазарів, наїздів поляків і турків; зосередження гушитів та майже безперестанних громадянських заворушень.

§ 86. Багато русинів переселенців привели з собою руські князі внаслідок шлюбів з угорськими королями (Notit. Hist. § 16), найбільше привів замісник угорського короля Ладислав, потім вождь Опулії, за свідченням Кромера (10) кн. 13, руського походження, потім Федір Керятович, вождь Білої Русі, за часів Людовіка I привів у цей комітат (переселенців), які заселили вовчі гори (§ 42), і корилися руським вождям з Мукачеві, поки володіння Гомонна, передане 1400 р. родині Другетів (про що свідчить грамота (досл. межовий привілей), збережена між актами лелеських зборів), не обмежилось вовчими горами і кордонами русинів. Все таки пізніше вони мали суддів, відомих навіть у наш вік, які від околиці Крайня, якою керували, називалися їхньою мовою крайниками, латинською ж Скульгетами, від угорського слова шолтес, що означає відпущеного на волю, тому що вільно без всякої оренди і податків посідали землі, зокрема млини, звані скульгетськими, замість цього були зобов'язані виконувати функцію господарів своїх панів та здійснювати накази службовців комітату. Згадка

nummorum, urnarum, et sepulchrorum, ad Zemplén, Imregh, et Szomotor producunt. Nos ipsi possidemus nummum crassiorem argenteum, ad Zemplén repertum, avis cujusdam figuram prae se ferentem, quem aliqui Atillae Regis fuisse putant ex eo, quod teste Simone de Keza lib. 1. cap. 2. Bonerium Regis Ethele, quod in proprio scuto gestare sveverat, similitudinem avis habuerat, quae Hungarice Turul dicebatur, nummorum vero Atillae, et Belius in antiqua literatura Hunnorum faciat mentionem; verum ea gens tam culta tunc non fuit, ut potuinaeque, et sepulturae gentis paulo eminenter ejusmodi vitae, atque necis vestigia relinquere. Occurrunt enim ampullae, urtioris, nummi item, et signati argenti copia. Ex quibus facilius est ad colligendum Romanos dum incolis harum partium imperarent, praesidium hic habuisse, exemploque suo reliquos incitasse ad praestantiorum vivendi, et mortuos sepeliendi rationem.

§ 85. Hodierni incolae suis locis in conspectum dabuntur orti ex diversissimis nationibus. Mixturam hanc fecit Hungarorum transmigratio, Tartarorum grassatio, Polonorum, Turcarumque excursiones, Hussitarum domicilia, et continui fere motus civiles.

§ 86. Ruthenorum multas colonias Duces Ruthenorum per connubia cum Regibus Hungariae Notit. Hist. §. 16. plurimas vero Ladislaus Palatinus, dein Dux Opuliae teste Cromero (10) Lib. 13. origine Russus, dein Theodorus Keriatocich Dux Albae Russiae sub Ludovico I. ad hunc Comitatum deduxit, quae montes lupi §. 42. insederunt, Ducibusque Ruthenorum de Munkáts parebant, donec Dominium Homonna Familiae Drugeth collatum anno 1400. teste metali privilegio inter acta Conventus Lellesiensis reposito montibus lupi, et finibus Ruthenorum circumscriberetur. Habebant attamen exposit etiam distinctos usque nostram aetatem iudices, qui a finibus Krajnya, quos regebant, lingua eorum Krajnik, Latine autem Sculteti, ab Ungarica voce Soltész, quae libertum designat, ex eo compellabantur, quod fundos, praesertim molas Scultetiales dictas, libere sine ullo censu, aut tributo possederint, vicissim pro his oeconomos Dominorum Terrestrium agere, ac jussa Comitatus Officialium in effectum deducere obligati. Mentio eorum occurrit in mandato Ferdinandi I. de anno 1531. apud Clariss. Praey. in Hierarch. Hung. Tom. 1. pag. 390. Quin S. Emericum etiam Ducem Russorum fuisse Synchronus scriptor annalium Hildesheimensium memorat ad annum 1030.

про них зустрічається в розпорядженні Фердинанда I з 1531 р. (у славно. Прая, в I томі Hierarch. Hung., стор. 390). Тогочасний письменник Гільдесгаймських анналів біля р. 1030 згадує, що навіть св. Емерік був таким вождем русів.

§ 87. Звичай їх майже по наш вік були занадто грубі, зайняті крадіжками і грабежами, не сходилися між собою на второваних дорогах, але кожний відкривав собі дорогу через тайники лісів, передусім з метою крадькома приносити польську сіль; з чесною людиною заручали незрілих дівчат у юному віці, п'ятирічних, шестирічних і подібного віку, перебравшись у дім батьків, спали з матерями, поки дівчата не дозріли, або викрадаючи зрілих, одружувалися з ними проти їх волі та згоди батьків. Торгівля, звичайно, дівчатами і вдовцями відбувалася тричі на рік (у селі Красний Брод родини Сірмай) біля монастиря Василянів, який їхньою мовою називається Монастир. Туди, поки багато тисяч русинів приходило релігійним походом, по-народному процесією, появлялися дівчата, розпустивши волоси, і прикрашені гірляндами, а також вдовиці з зеленою гірляндою над платком, щоб їх можна було відрізнити від одружених; чоловіки навпаки, котрому яка сподобалася, хоч і криком виражала незадоволення і проти волі батьків, силою тягли в монастир: ходи до попа, якщо тобі треба хлопа! І як тільки були заведені за мури монастиря, там їх ценці вінчали без будь-якого допиту або оголошення. Цей звичай двоєжонства та злочинного співжиття давав привід для сварок і вбивств, бо численні женихи та друзі-суперники (II) змагалися за викрадені відданиці. Подібно легковажним був спосіб розриву шлюбів. Як тільки хтось став ворожим своїй спільниці, він давав дружині в знак розводу решето і, привівши її в Красний Брод, звільнявся від шлюбних уз. Цей спосіб вступлення в шлюб і розводів знаходиться забороненим вже в королівському мандаті, даному в Пожоні 15 березня 1552 р. (у сл. Прая, і в творі Hierarch. Hung. (том I, стор. 390). А втім проїснував по 1720 рік, поки внаслідок строгої заборони уряду повільно не припинився. Але й шлюбні та похоронні обряди були особливі. Мати відданиці поклала на голову дружці хліб, і жменю зерна, і фасолі, давши обітницю, просила всякого роду щастя. Непокрите тіло несли спочатку в храм, а потім в могилу, кожний супроводив поцілунком у

§. 87. Mores eorum usque nostram fere aetatem nimis feri erant, furtis, et latrociniiis dediti, nullis inter se viis tritis cominebant, sed quilibet viam per abstrusa sylvarum, praesertim ad salem Polonicum furtim adferendum sibi aperiebat; justo teneriori aetate puellas quinuenas, sexennas, et id genus viro immaturas sibi despondebant translatique in aedes parentum, cum matribus concumbebant, dum filiae maturescerent, vel maturas invititis ipsis, parentibusque, conjugabant sibi raptu. Nundinae nimirum puellarum viduarumque in pago Krasznibrod Familiae Szirmaj pone Monasterium Basillitarum, quod lingua eorum Monastir audit, ter in anno celebrabantur, illuc Religiosa peregrinatione, vulgo processione multa milia Ruthenorum dum excursarent, puellae passis capillis, sertisque decorae, viduae autem, ut a maritatis dignosci queant, serito viridi supra vittam posito comparebant; viri e contra, quam quis adamarat, licet reclamantem, parentibusque invititis ad monasterium raptabant: Pod do Popa, kdi ty treba hlopa, Veni ad Sacerdotem, si virum cupis! ac ut primum cincturae Claustri inducebantur illico per Monachos sine ulla disquisitione, vel promulgatione copulabantur. Consuetudo haec bigamiae, incestuosisque nuptiis, ac dum de sponsa rapienda plures proci, vel reluctantes amici (11) contenderent, rixis, caedibusque ansam dedit. Similis temeraria fuit dissolvendorum matrimoniorum ratio. Quamprimum quis consorti suae fuerat infensus, is conjugi in signum repudii colum assignabat, ductaque eadem ad Krasznibrod, a vinculo matrimonti solvebatur. Consuetudo haec ineundorum, solvendorumque matrimoniorum jam mandato Regio Ferdinandi I. interdicta reperitur de dato Posonii 15. Martii 1552. apud Cl. Pray in Hierarch. Hung. Tom. 1. pag. 390. Caeterum perduravit usque annum 1720. donec severo Magistratus interdicto sensim tolleretur. Sed et peculiare erant nuptiis, et sepulturae ritus. Sponsae mater pronubae panem, volamque frumenti, et leguminis capiti imponebat, datoque voto omnis generis felicitatem precabatur. Cadaver non coopertum primo in delubrum, dein ad tumulum deferebant, osculisque singuli humo devovebant. Infinitis denique dediti

землю. Нарешті вони безмежно забобонні, постійними заклинаннями проганяли то вампірів, то нечистих духів, замість домів мали неохайні хатини, внутрі з печами, що курилися; згодом звичаї дикого племені стали лагідними. Ще й сьогодні, мучені нестерпним голодом, дуже важко живуть. —

По-друге. Думка барона Гояля своєю дивовижністю заслуговує того, щоб її на цьому місці згадати.

Глава 5
Барон Гоял.
Рутени Франції
в малярській батьківщині

Б. Гоял визнав свій трактат про малярських русинів гідним включити в збірник Малярської Академії (січень 1839), щоб малярські русини або ставилися шанобливо до його тверджень, або ж відповідали. — Поки більш вчений русин наважиться на це, я роблю свої зауваження. У скарбниці історичної науки письменники мали звичку розшукувати походження кожного народу (досліджувати родоначальників), робити попередні дослідження і приєднати до якого-небудь славного народу стародавнього світу, бо твердо вірили, що як окрема людина мала початок перед 2000 роками, так і кожен народ, в час будівництва Вавилонської вежі і розселення народів, після того як залишив долину Сенаар, в будь-якому куточку світу повинен був існувати як народ, і народи, як і сім'ї, зберігали своє походження у назвах (12), цілком забувши про те, що подібно до того як в щедрому лоні природи рубіни й діаманти виникають шляхом сполучення частинок, так і народи засновуються шляхом скупчення племен і можуть стати народами. Прикладом цього може послужити Північна Америка.

Цих звичаїв дотримувалися і письменники, які писали про русинів, згадували, але не довели їх походження від рутенів Франції. Вчений, пан професор Надь, ожививши звичаї середніх віків, повідомляє істориків, що з честю можна б виводити рід малярських русинів від гальських рутенів.^{a)}

Використавши ці дані, пан Гоял так викладає:

У 231 році до нашої ери Волки Тectosages^{b)}, об'єднавшись із своїми сусідами, напали на Іллірію, Паннонію і Фракію і між іншими державами заснували державу скордисків.

superstitionibus, jam vampiros, jam imundos spiritus continuis exorcismis pellebant, pro domibus tuguria fumantibus interne furnis squallida habebant, donec feri gentis mores sensim mitescerent. Hodieum etiam acribus intenti jejuniis, miserime vivunt. —

2-o. Baronis Gaujal sua Curiositate digna opinio hic loci insertione:

Caput 5.
Baro Gaujal
Frantzia Ruthenei Magyar
Honban

B. Gaujal a Magyar Országai Ruthenokról értékesítését azért érdemesítette a Magyar Academia Tárába (:Jan. 1839.) való béiktatására, hogy a Magyar Ruthenok vagy hódoljanak állításainak, vagy feleljenek. — Mig tudósabb Ruthen reá gondolkozik, észrevételeimet teszem. A Történet-Tudomány zsengéjében szokások vala az Iróknak minden nemzet eredetét fürkészni (:in Origines indagare.) elő vizsgálatokat tenni, és a régi világ valamely híres nemzethez kaptcsolni, mért erősen hitték, hogy valamint egyes ember elei ez előtt 2000. esztendővel léteztek: ugy minden nemzetis, Babilon tornya építése, és a népek el széledésökkor mint nemzet vált el a Szenáár mezejéről, s bár melly világ szögében mégis léteznie kellett mint nemzetnek, és hogy a nemzetek szintygy, mint a családok, származásaikat a nevek azonságában tartottak (12) fel, egészen el felejtkezvén, hogy valamint a egy természet keblében a Rubinok, és Gyémántok per aggregatio-nem particularum teremnek, szintygy a nemzetekis per colluviem gentium alapulnak, és nemzetekké válhatnak. — Éjszaki Americát lehet például elő hozni.

E szokáshoz hiven ragaszkodtak a Ruthenokról is szálló irók, említették, de nem mutatták meg a Franczia Ruthenoktól származásaikat. Tudós Nagy Professor Ur a középkori századok szokását fel éleszvéen, értesíti a Történet irókat, melly dicsőségesen lehetne a Magyar Ruthenokat Gaal Ruthenoktól származtatni.^{a)}

E adatot Gaujal Ur fel vállalván, imigy fejti ki:

A mi számlálásunk előtt 231. évben Tectosages Volkok^{b)} szomsédjaikkal egyesülvén Illyriában, Pannoniába és Traciába rohonván, a többi országok közt Scordiscek Statusát alapították.

Але 114 р. до Христа були переможені, жили в біді і 78 р. до народження Христа їх прогнали аж по Сарматію. Коттіни, що були частиною скордисків, після перемоги римлян відірвані від основної частини своїх співвітчизників, були переслідувані до гір Клапач або Карпат. Від верхньої і великої Бані простягається одна частина гірського пасма Клапач, яка називається Кутун. Загальноприйнята думка, що залишки скордисків, переслідувані на цю гору та в її середину, вважали себе щасливими, що можуть прийняти цю назву. Вони були зацікавлені приховати свою назву, замінити на іншу, і називалися коттунами.

Повідомлення стає ясним, бо мова скордусів в Іллірії називалася русинською мовою. Якщо це так, чи коттіни, залишки скординів, розмножившись і поширившись на Червону Русь, не могли бути предками галицьких та мадярських русинів (стор. II), тим більше, що мадярські русини ще й сьогодні називають себе русинами.

Такі твердження, цілковита вигадка, недовладні історично необґрунтовані здогади і висновки безпідставні (13). До того як галли (краще кельти) напали на Іллірію (231 до народж. Хр.), там вже існував іллірійський народ, який взяв назву від гори Скорд, яка знаходиться в Дарданії. Кельти не принесли з собою цю назву з Франції, вони її тут знайшли. З місцевим населенням брали участь в походах під назвою скордисків, не називаючи своєї французької назви; тому письменники, за твердженням Юстіна, називали їх скордисками і вважали, що вони французького походження.

Це зовсім не дивно, бо Юстін вважає два переселення галлів, які відбулися в 163 та 474 рр., за одне.а) Страбон^{б)} називає і таврисків галлами, правдоподібно тому, що були змішані з цими, тоді як всім відомо, що норіки до нападку кельтів називали себе таврисками^{в)} але грецькі і латинські письменники не вважали ані первісних нориків, ані таврисків, тим паче скордисків, грецького походження, бо скардиски, за Лівієм, займали лише гори, що простягаються до Адріатичного моря, а інші частини Іллірії та Паннонії мали іллірійці, без огляду на те, чи кельтські скорди коли-небудь там були, тому Апіан зараховує скордистів до іллірської народності, до фравків, що одне й те ж. Пліній^{г)} і Птоломеї приєднують їх до паннонської народності.

Пан Г. відчував цю причину, зокре-

De Kriszt, előtt 114. évben meg győzöttettek, nyomorgattattak, és Krisztus Urunk sz. e. 78. évben pedig egész Szarmatiáig elűzettek. A Cottinek egy részét tevők Scordiscoknak a győztes Római fegyverek által honfi társaik tömegétől elszakasztvák egész a Klapáts, vagyis Karpát hegyekig verettek.

Felső, és Nagy Bányán fellyül nyulik tel Klapáts hegy lánczainak egy ize, és ennek neve Kutun. Közönséges a vélemény, miszerint a Scordisek maradványi e hegyre, sőt e hegy belsejébe üzetvék, szerentséseknek tartották magokat e nevezetet felvehetni. Ezeknek érdekében fekvék nevéket titkolni, s mással felcserélni, és Cottunoknak neveztetni.

Világosan ki fejjik az adat, mert a Scordusok nyelve Illyriában Ruthena nyelvnek neveztetett. Ha ez így van, Cottinek Scordisc maradványai szaporodván, és Veres Russia felé terjedvén, nem lehetnének é a Galliciai, és Magyar Ország Ruthenek elődei? p. 11. leg inkább azon okból, hogy a Magyar Ruthenek még mostis Rutheneknek nevezik ön magokat.

Ezen állítások merő képzelődések, izekkel szűkölködő lánczok, historia körébe bé nem fogadható gyanítások, és így belőlök vont következesek alaptalanok. (13)

Minekelőtte a Gallok, (inkább Celták:) beütöttek volna Illyriába (:231. Kr. szű. előtt:) ugyan ott Illyriai nemzet már létezett, nevét vévén Dardaniában lévő Scord hegyéről. Celták nem hozták magokkal Francia Országból ezen nevet, hanem itt találták. A bent születettek valamint hadvállatokban, ugy a Scordisc névben is részesültek, mellék Francia nevéket ki nem fejtvén; azért az írónál Justinus szerént Scordiscoknak, és Francia eredetűeknek mondattanak lenni.

Ez éppen nem csoda, mert Justinus a Gallok két kivándorlását, mély U. C. 163. és 474. történt, egynek adjy elő.а) Strabon^{б)} még Tauriscokatis Galloknak nevez, minden bizonnyal azért, mert ezekkel vegyítve valának, holott kiki tudja, hogy Noricok a Celták beütések előtt már magokat Tauriscoknak irák.с) de sem az eredeti Noricokat, sem Tauriscokat, annál kevesebb Scardiscokat Görök, és Latán (!) írók Gall eredetűeknek mondották, mert Scordiscok Livius szerént tsak Adria felé nyuló bérceket foglaltak el, a többi részket Illyriának, sőt Pannoniát Illyriai bírták a nélkül, hogy Celta Scardok valaha ott léteztek volna, és azért Apianus Scordisokat Illyriai nemzetséghez, Trácusokhoz, ami mindegy, számlállya. Nem külö-

ма після того як висловився, що галли мали звичку з собою носити дух батьківщини і свою назву, тому він звертається з проханням до читача, щоб не читав скордиски, але кадурки, тому що це народ французького походження, в противному разі не може довести, що в таборі тектосагів були кадурки і рутени, і, таким чином, всі його намагання зійшли б нанівець.

Цього не можна дозволити пану Г., тому що таке читання не походить ані від Лівія, Юстіна, Птоломея, Плінія, ані від інших давніх достовірних письменників, ба навіть не зустрічається між варіантами (14).

Лівій,^{a)} як і Юстін^{b)}, ґрунтовно говорять про цей напад, але в таборі Бренна не розміщують ані кадурків, ані рутенів. Думка пана Домініція, породжена в 17 столітті, не є достатньою для того, щоб імпонувала світу в справі, якій майже дві тисячі років, викликає здивування, як міг пан Г. відправитись з вірша автора такої пізньої доби. Подібно без всякої письмової вірогідності твердження, начебто котіни, потомки скордисків, засуджений народ на обробку заліза в Чехії. Таціт не згадує про них ані словом.^{в)} Від верхньої і великої Бані можливе гірське пасмо під назвою Кутун, але хто може довести, що перед 2000 роками воно існувало під такою назвою; і те ніхто не підтримує, що там переховувався коттунський народ, але якщо він там і був, як і коли помандрував у Чехію здобувати залізо, де їх Таціт знайшов 98 року після народження Христа? А якщо вимандрували, від гори Коттун не могли дати русинам ані народності, ані мови. Таціт напевно згадує про тих кельтів, які під керівництвом Сіговеза в 163 році випадково зайняли Гірцінські ліси. Лівій^{г)} згадує про цей похід, навіть і народи перелічує, але не зустрічаються ні котіни, ні скордиски або кадурки, тим менше рутени.

Пан Г. сам собі суперечить, коли говорить, начебто бездомні скардоки були зацікавлені в тому, щоб приховати свою назву і бідувати під чужою назвою коттунів, — чи їх потомки могли після 900 років потрапити на назву рутен, якої вони не вживали ані в Іллірії, ані під горою Клапач, і, таким чином, у Червоній Русі дати існування рутенському народові, заснувати не галло-рутенську, але слов'яно-рутенську мову. Якби пан Г. довів, що галлорутен розмовляє тією

бен Plinius'és Ptolomeus Pannon nemzettséghez tartolja.

Érzette G. Ur ezen bökkenőt, főképp miután fel tette hogy a Gallok hazájok szellemét, és mellék nevéket szokták magokkal hordozni, azért kéri az olvasót, ne olvassa Scordisco-t, hanem inkább Cadurco-t, mert ez Francia eredetű nép, másképp meg nem mutathatja, hogy Tectosagesek táborában Cadurc-ok, és Ruthenek valának, következőleg minden igyekezete a Ruthenek eránt füstbe menend.

Ezt G. Urnak meg engedni nem lehet, mert illy nemű olvasás sem Livius, Justinus, Ptolomeus, Pliniusban, sem más régi hiteles írókban nem gyökerekszik, mégcsak Variánsok (14) közt sem fordul elő.

Liviusa) szintugy, mint Justinusb) bőven el beszéllek ezen beütést, de Brenno táborában sem Cadurcookat, sem Ruthenokat nem helyeztetnek. Dominicy Urnak 17. században szül./v. véleményye nem elegendő majd kétezeres tárgyban a világnak imponálni, tsodálni is lehet, mint indulhatott el G. Ur illy késű kori szerző költeménye után. Szintugy minden írói bizonytság nélküli állítás, hogy Cottini, Cseh Országban vas mivélésre el átkozott nép Scordiscok ivadéka, Tacitus egy szóval sem említi.^{c)} Félső, és Nagy Bányám felől lehet Cuttun nevű hegy lántz, de ki bizonyította, hogy 2000. esztendővel ez előtt illy néven neveztetett? Azt sem támogattya senki, hogy ottan Cottuni nemzet lappangot volna, de ha lettis volna, mikép, és mikor vándorlott ki Bohémiába vasat vájni? a hol őket Tacitus Krisztus szűl. ut. 98. évben találta, s ha ki vándorlottak, Cottun hegyéből nem adhattak Rutheneknek sem nemzetiséget, sem nyelvet. Tacitus minden bizonynyal azon Celtákról szól, kik U. C. 163. évben Sigovesus vezérlése alatt Hircinai erdőket sors által el foglalták. Livius^{d)} ezen hadvállalatot elő hozza, sőt a nemzeteketis számlállya, de sem Cottini, sem Scordiscok, vagy Cadurcok, annál kevesb Ruthenek fordulnak elő.

G. Ur világos ellenkezésbe esik, beszélvén: mint földön futó Scardoknak érdekében vala, nevéket el titkolni, és idegen név alatt Cottunnal nyomorogni, — lehetett é tehát 900. esztendő mulva ivadékaiknak Ruthen névre, melyet sem Illyriában, sem Klapats hegy alatt nem viseltek, reá akadni, és így Veres Russiában Ruthen nemzetnek létét, nem Gall Ruthen — hanem Slav-Ruthen nyelvet alapítani. Ha G. Ur meg mutatná, hogy Gall Ruthen szint olly nyelven beszél, mint Magyar Országi Ruthen, akkor hódolok véleményyének. Hiszen még mostis Magyar Országi Ruthe-

ж мовою, що й мадярський русин, тоді я глибоко поважаю його думку.

Адже ж ще й сьогодні мадярські русини, як твердить Балбі, вживають цю назву і називають себе русинами, звідки ж вони могли взяти цю назву, як не від галло-рутенів. Заслугоує на увагу, ба навіть необхідно торкнутися питання про походження назви русин (15) і народу.

Велика територія, що простилається на північ між Дунаєм і Карпатами, грекам була невідомою. Геродот пише так: «Відомо, що той край, який знаходиться за Істром; незаселений і невідомий, де, як я чую, живуть тільки люди, що називаються сігінами, користуються мідійським одягом».^{а)} Страбон називає це населення гетами, мідійською колонією, розміщуючи їх батьківщину на великій площі землі від Гірканського лісу між Карпатами і Дунаєм.^{б)} Птоломеї пізніше називає мешканців, які населяли частину між Дунаєм, Тисою і Карпатами, язигами-метанастами.^{в)} На берегах Тиси: Дунаю аж по Чорне море показує гетів, тобто даків. г) — Пліній між гетами і даками робить таку різницю: греки їх називають гетами, а латиняни — даками. В книзі IV, гл. 25. Йордан, письменник 6-го століття, всіх, тобто язигів, гетів чи даків, називає одним слов'янським ім'ям і поділяє їх на гілки: венети, анти і слов'яни.^{д)} Прокопій, письменник того часу 494 р. говорить про військo слов'янського народу.^{е)} Менандер їх знав 557 року під час засвоєння візантійських провінцій. Пан Гоял відносить зайняття слов'янами Галичини на це саме століття. Але послухаймо, як про переселення слов'ян говорить Нестор. Багато століть перед цим слов'яни населяли оба береги Дунаю, звідси поширився слов'янський народ на землі, доставши назву від місця поселення, наприклад, морави, чехи, хорвати, серби і корінти. Коли волохи напали на слов'ян, зупинившись біля річки Висли, стали називатися ляхами, окремі з них поляками, лутичами, мазовами та помєранами. Подібно слов'яни, що зупинилися біля берегів Дніпра, були прозвані поляками, інші дерев'янами-полоцькими.

Також слов'яни, що прийшли від берегів Дунаю, поселившись біля Ільмерського (!) озера, побудували місто Новгород, зберігши свою слов'янську назву. Таким чином, новгородці (16) мали назву слов'ян, кияни (Галицька Україна) — полян.^{ж)}

Рюрик, запрошений 862 р. новгород-

nek Balbi szerént ezen nevezettel élnek, és magokat Rutheneknek nevezik, hol vették volna ezen nevet, hanemha a Gall-Ruthenoktól. Méltó, sótt szükség meg érinteni Ruthen név (15) és Nemzet eredetét. Duna, és Kárpát közt éjszak felé fekvő nagy térség Görögök előtt esmérten volt. Herodot (így ír: Illam, quae trans Istrum est, Plaga, constat vastam esse, atque ignotam, ubi solos audio habitare homines nomine Sigynas, Veste medica utentes,^{а)} Strabo ezen lakosokat Getáknak, — Med Gyarmatnak nevezi, hazájokat Hyrcani erdőtől kezdve Carpát, és Duna közt egész Ister torkolatjáig temérdek földön helyeztetvén.^{б)} Ptolomeus később: Duna, Tisza, és Carpát közt fekvő részen lakosokat Jazyges Metanastáknak hija.^{в)} Tisza, Duna partjaikon Geták — az az Dacusoknak^{д)} egész a fekete Tengerig mutatja. — Plinius Geták, és Dacusok közt azon különbséget teszi: Graecis Getae, Latinis Daci nominantur. Libro IV. Cap. 25. Jordan 6. századi Író egy névvel mindnyájukat, úgy mint Jazygeseket, Getákat, vagy Dacusokat Sclavus névvel keresztelt három ágra osztván őket: Veneti, Antes, és Sclávokra.^{е)} 494-re Procopius akkori Író: Sclav nemzet seregének mondja^{ж)} Menander 557. évi Bizantiai tartományok beütésekor esmérte őket. Gaujal Ur ugyan ezen Százodba foglaltatja el Galliciát a Slávok által. De halljuk a Slávok kívándorlását Nestor szerént.^{з)} Sok esztendőkkel ez előtt a Duna két partjain laktanak Slávok, innét terjedett el a Sláv nép a földön, nyervén nevöket a letelepedés helyeiről, ugymint: Moravok, Csehek, Horvátok, Serbusok, és Karintok. Midőn Valachok reá ütöttek a Slávusokra, velők letelepedvén, és erőszakoskodván, sokan kívándorlottak, Vistula folyónál meg állapodván, Lyachok lett a nevök, némellyek ezek közül Polonok, Luticsek, Mazovek, és Poméránok. Szintugy Slávok Dnepr partjain meg állapodván, Polyánoknak, mások Dereviek — Polotzkoknak hivattattak el.

Ugyan a Duna partról jött Slávok Ilmertó mellett telepedvén, Várost építettek Novogrodot meg tartván a Slav nevöket. Tehát Novogrodiek (16) Slavoknak, Kieviék (:Ukrania Gallicia:) Polyánok nevét viselték.^{а)}

Rurik 862. elhivattatott a Novogrodiek által Varagektől Russ nevet hozott. Oleg 882-ben el foglalván Kiewet, minden nemzetek Russok hivatlni keztek, el vesztvén Slav és Polyán, s egyéb nevezeteket^{б)}

цями від варягів, приніс ім'я Рус. Після того як Олег 882 року зайняв Київ, кожен народ почали називати русами, втративши назву слов'ян і поляни та інші⁶⁾, нові гості скоро познайомилися з своїми сусідами, насамперед на свою шкоду з візантійцями, скоро потім ввійшли у знайомство з німцями і поляками, їх назви Рос, Росія, Руссія, Рузія, Рузія, народ Русці, Роксоланія, Ольга Королівна ругів, руги або рутени, — Рузія, руззен, будучи важким для вимови, змінилося на русин, без того, щоб хто-небудь колись подумав на галльських рутенів.

Скоро чужинцям, а не вітчизняним ця остання назва стала відомою, бо Анонім, нотар короля Бели, зупиняє мадяр в 884 році біля Києва. Київського володаря називає вождем русинів, а народ — товпою русинів.⁷⁾ Але наведу ще декілька хронік: Біографія святого Гелерта називає Роксоланією⁸⁾, Туроці Червону Русцію — Русцією, а Андрій I, син матері-русинки, взяв за жінку також русинку.⁹⁾ Із цього випливає, що назва Руссія починається тільки з 882 року. Зовнішні народи їх називають ругенами, але ані населення Червоної Русі, ані Мадярщини не називали себе ніколи рутенами і не називають Червона Русь, як вводить пан Г., входить у володіння київського князя Володимира лише 1015 року і лише тоді могли би називатися русами, значить, якщо до Володимира називалися русинами, виходить, що вони вже мали таку назву. — Із цього я роблю такий висновок, що чужі, а не населення себе так називало. На все це найяскравіший довід: Нестор написав свій літопис слов'янською мовою і не знає назви рутен, наводячи інші назви, невже він не згадав би назву такої відомої своєї батьківщини і народу? Довід мовчання набагато вагоміший, аніж хтось насмілиться заперечати. — В той час латинська мова була мовою дипломатії та історії, внаслідок чого, самі ж руси, пишучи по-латині, вживали назву рутен.

Пан Г. має рацію в тому відношенні, що мадярські рутени вживають цієї назви, але тільки по відношенню до інших народів і письменників, коли пишуть по-латині, на рідній мові народ завжди іменує себе назвою русин і не знає, кого і що значить слово рутен. Мадяри перед рус ставлять букву о і дають їм назву ороси. Таким чином, назва рутен під впливом зовнішнім дипломатична та історична, а не народна. На Іллірію ця назва не поширилася і її мешканці ні-

аз уј vendégek korán meg esmérkedtek a szomszédjaikkal; károkka leg-elébb a Bizantiak, tústént a Németekkel, és Lengyelekkal jöttek esmeretségbe, evöket Ros, Rosia, Russia, Ruzia, Ruzzia, gens Rusciae, Roxolanía, Olga Regina Rugorum, Ruthi, sive Rutheni — Ruzzia, Ruuzen nehéz vala a kiejtésre, vált Ruthen név a nélkül, hogy valaha gondolta vala valaki Gall Ruthenekre. —

Csak hamar a külsöeknél, de nem a Honnyiaknál közönségessé leve ezen utolsó nevezet; mert Anonymus Belae Regis Notarius 884. évben a Magyarokat Kiewnél meg állítja, Kiewi Uraikodót nevezí Dux Ruthenorum, és a nemzetet multitudinem Ruthenorum. c.) De még egy-néhány Cronikát elő hozok. Szent Gelért Biographiája Raxolániának hívja d.) Turo/czy/ Veres Russiát Rusciának, és I. András Ruthen Anyától születvén, ugyan csak Ruthén feleséget vett. e.)

Ebből ki tűnik, hogy Russia név csak 882. évtől kezdődött. Külső Nemzetek azt Ruthennak hívák; de sem a Veres Russia, sem Magyar Országí lakóсок magokat Rutheneknek soha nem nevezték, nem is nevezik. Veres Russia úgy mond G. Ur csak 1015. évben jön Wladimir Kiewi Herczeg birtokába, és csak ekkor neveztetének Russoknak, következőleg, hamar Wladimir előtt Ruthenusoknak neveztetének, következík, hogy ök e nevet már viselték. — Ebből én meg azt következtetem, hogy a külsöek, de nem a lakóсок magokat úgy nevezték. Mindezekre legvilágosabb próba: Nestor Slav nyelven írta Cronicáját, és Ruthen nevet nem esmér, mellék neveket öszve hord, illy nevezetes hazája, és Nemzete nevént nem említette volna? Argumentum a silentio sokkal erősebb, hogysen más tagadni merje. — Diplomatica, és Historica nyelv akkoriban vala a Latán, ebből történt, hogy magok a Russókis Latánul írván, Ruthen nevezettel éltek. Anyiban igassága van G. Urnak, hogy Magyar Országí Ruthenek ez névvel élnek, de csak a többi nemzetek, és Irók miatt midőn Latánul írnak, a nemzet anya nyelvén mindenkor Russin névvel magát nevezí, nemis tudja mit, és kit jelent a Ruthen szó. Magyarok Russ elejében O betűt tesznek, és Oroszoknak keresztelik. Így tehát külsöektől ragasztott Diplomaticai, és Historiai, nem pedig nemzettségi Ruthen név. Illyriána ezen név nem terjedett, és annak lakóssai soha magokat Rutheneknek nem nevezték; a nyelvök mindenkor Illyriai, és nem Ruthen nyelvnek hivattott.

коли не називали себе рутенами; мова їх завжди називалася іллірійською, а не рутенською.

Ороси Мадярщини повинні бути вдячні, що пан Г. і про них згадав і хотів їм привласнити французьке походження та прикрасити їх пір'ям пави, але ж твердження його безпідставне, читач на перший погляд бачить, що це штучно зроблена генеалогія, про що можна переконатися на прикладі оросів, хай же пан Г. поміркує, чи мають правду?

Той народ, якого Геродот 400 років перед Христом називає сігинами, пізніше греки — гетами, латиняни — даками, знову мідійською провідницею, язигами метанастами, Йордан національним ім'ям називає слов'янами, багатим розгалуженням дав початок мораву і чеху, біля Висли — полякам, біля Дніпра — русам, русинам, корінь свій тут залишив. Незважаючи на те, що, починаючи з 374 року, безперервно проходило переселення народу, береги Дунаю і Тиси з просторими полями опустіли, все таки Карпатські гори, їх долини й печери, а також густі темні ліси постачали корінним слов'янам пристановище — все це непереборні фортеці. Під їх захистом народ мав можливість проіснувати від 559-го по 796-й, а на рівнині переносили жорстоке ярмо аварів з 559 по 796 рік. Коли якийсь авар хотів возитися, запрягав чотири, п'ять жінок.) Мадяри, вирушивши з Азії 884 року, біля Мукачєва, як твердить Нестор^{б)}, знайшли слов'ян і (18) давів. Безіменний писар Бєли згадує слов'ян, булгар і волохів.)

Первісний і корінний слов'янський народ біля Карпат, Дунаю і Тиси, нинішні русини Мадярщини, це є потомки великого народу мідійського походження, які в цих місцевостях залишилися. З мадярами також прийшли з околиць Києва, тут знайшли своїх родичів і все-таки залишилися з ними, пізніше також частинами перейшли через гори, але корінь, який би не був, завжди вітчизняний.

Глава 6

По-третє. У Карамзіна про нас такє:б)

Росіяни, які проживають в різних округах або графствах Угорщини на лівому боці Дунаю, з давніх часів, але вже були християнами (не скоріше XI або XII століття): тому що всі вони були грецького віросповідання, отже не в католицькій Угорщині прийняли християнську віру. Хоч візантійські літописці Ю-

Кöszönöttelek tartoznak a Magyar Országai Oroszok, hogy G. Ur rólokis meg emlékezett, és Frantzia eredetüeknek tenni, s Páva tollakkal fel ékesíteni akarta, de mely semminémü okokon alapul az állítása, első ütlelettel át látja az olvasó, hogy izekkel, és kaptsokkal szükölködö légyen ezen Genealogia, ezt az Oroszok által látják, G. Ur pedig itélje el van é igasságok?

Azon nemzet, melyet Herodot 400. eszten-dövel Kr. előtt Syginásnak, később a Görögök Getáknak, Latánok Dácusoknak, ismét Méd—Gyarmatnak, Jaziges Metanas-táknak, Jordán nemzettségi névvel Slávok-nak nevez, bö ágaival Morvának, és Cseh-nek, Vistulánál a Lengyeleknek, Dneprnél Russoknak, Rutheneknek létét adta, gyö-kerét itt hagyá.

Jöllehet hogy 374-dik évtől kezdve nezmét vándorlás szakadatlanul folyt, Duna, és Tisza partjai, és sik mezeikkel ki pusztul-tak, de mégis gyökeres Slávoknak menedék helyet adtanak a Carpath Bérczei, annak völgyei, és barlangjai, nem külömben sűrű setét erdei — mind annyi még vivhatatlan várjai. Ezek védvén a nemzetet, időt, s módót adtanak a fenmaradásra 559-től 796 -ikig, a sikon pedig még az Avarok 559. — 796-ig kegyetlen igáját el túrték, midön valamelly Avar. taligázni akart, négy, öt aszszonyt fogtak be. a.)

A Magyarok 884-ik évben Asiából ki indulván, Munkács mellett Nestor szerént b.) Sláv, és (18) Dacusokra találtak. Nevetlen Belae Irásza Slav, Bulgar, és Blachokak em-lit. a.)

Eredeti, és gyökeres Slav nép Carpáth, Du-na, és Tisza mellett a Magyar Országai mostani Oroszok ezen Med eredetü nagy nem-zetnek helyben maradt Ivadéka. Magyar-okkal szintén Kiewi részekről bé érkeztek, itt találtak atyafiakna, és mégis maradtak velök, később szintén részenként átt jöttek a bérceken, de a gyökér bár mely tsekélyis, mindenkör honni.

Caput 6.

3-o. Karamzsin (!) haec de nobis habet: d. (!)

Россіяне, живущіе въ разныхъ округахъ или графствахъ Венгріи, на лъвой сторонѣ Дуная въ древній времена, но толь-und Eltern, und Verwandte muszten sich mis nationibus. Mixturam hanc fecit Нун-ко уж/е/ Хрѣстянами неранѣе XI или XII вѣка; ибо они всѣ были Греческаго Исповѣданія слѣдственно не въ Католи-

ан Свідіціс, Кедрін, Зонара говорять про двох угорських князів: про Булосуда (Бульца) і Геля, які в X віці вихрестигли в Царгороді і взяли з собою ченця Іерофея, який був призначений першим єпископом їхнього народу (Метог. рору., т. III, стор. 620); але цей випадок не мав важливих наслідків і християнство було встановлено в Угорщині тільки при Гейзі римськими, а не грецькими місіонерами (Геггарді Gesch. des Reichs Hungara, III, 3, стор. 361).

Жорстоке пригнічення примусило на решті бідних угорських росіян прийняти унію. Один, п. Орлай, штаб-лікар Двора нашого, у своїй праці говорить про карпато-росів: — «ми позбавлені батьківщини, прабатьківського закону і волі!» Чисельність їх, за повідомленням п. Орлая, досягає до 800 000, вони розмовляють і пишуть цілком російським говором. Як приклад приводжу один з їх найновіших віршів: (Див. лат. текст с. 19).

ческой Венгрии приняли Христианскую Вѣру. Хотя Вѣзантійскіе Лѣтописцы, Іоанъ Свидицисъ, Кедринъ, Зонара, говорятъ о двухъ Венгерскіхъ, Князяхъ, Булосудъ (Бульць) и Гѣль, которые въ X вѣкѣ крестились во Царѣградъ и взяли со собою монаха Іерофея, названнаго первымъ Епископомъ народа ихъ (Метог. рору.: Т. III, стр. 620); но сей случай не имѣлъ важныхъ слѣдствъ (ій) и Христианство утверждено во Венгрии только при Геизѣ, Римскіми а не Греческіми Миссіонерами (Геггарді Gesch. des Reichs Hungara. Т. 3, стр. 361). Жестокія утѣсненія заставили наконецъ бѣдныхъ Венгерскіхъ Россіянъ пристать ко Уніи. Одинъ, Г. Орлай, Штаб-лекаръ Двора нашего, говоритъ во сочиненіи своемъ о Карпато-Россахъ: —мы лишились отечества, Закона прародителскаго и свободы! Число ихъ, по извѣстію Г. Орлая простырается до 800,000. они говорятъ и пишутъ совершенно Русскимъ нарѣчіемъ. Въ примѣръ сообщаютъ одно изъ новѣйшихъ стихотвореній Рускія Музы! (19) со Карпатскихъ снидите горъ, до Уга; во мой ставтеся Владычій дворъ. Внушите: отъ Перста (!) вѣсть радостну прияхъ, Что праздникъ строится на Дунайскихъ струяхъ, францъшкъ, Граф Сечени, Угорскій Аполло, Егоже имя во Европѣ процвило, Венгерскія библіофеки создатель, Здѣшнихъ народовъ Музамъ истый пріятель, На день Обручнику Іосифъ святый, Князю Палатину тезоименитый, Готовитъ пиръ и изрядное торжество, Сообщаяя себѣ во томъ все отечество. Для того подданнымъ Музамъ разгласилъ Соборъ, да оберутся на Парнасъ, то есть, его дворъ. Той Цареревучу (!) представитъ оныхъ лики, Игры, прѣвѣты и веселы музыки, Во храмъ Славы покажетъ Музамъ дорогу, А може со вами тшуся, колико могу. Сихъ ради и вы, моя дширы любезны! Кончайте скорбь, и лиятъ потоки слезны, Невку (!) престаньте Нимфу плакати (*): Дастъ Небо ей во сестрѣ равной востати. Прочь слезы, и черны ризы! мракъ отходитъ; Вновь солнце восходяй, вновь свѣтъ намъ воводитъ... Вѣмъ: Палласъ при небѣ (!) Престолъ положила — ...Карпаты Славяновъ есть истый отецъ, мати; Но разсѣяны дѣти то не ищутъ знати. Буди тако: вы отъ Перемесскихъ токовъ Далеко: да живеть тамо Сумароков! Любав (!), вѣрность, кротость простота природна, Паче правилныхъ рифмовъ Княземъ угодна — и проч:

По-четверте. Якийсь анонім в журналі Ausland Jahrg. 1837 №-ро 92, а потім в Jurendes Vaterlandischer Pilger Jahrgang 1838 про русинів на стор. 254 пише так: Русини: а) Цей народ, загальновідомий також під назвою русняки, розповсюджений не лише в Галичині та Семиграді (Трансильванії), але також здебільшого у верхній Угорщині. Його загальна кількість відгадується приблизно до півтора мільйона чоловік, з чого тільки в Угорщині було нараховано понад 400 000 тисяч, де вони здебільшого живуть в горах комітатів Берег, Бігар, Мараморощ, Шарош, Сатмар, Сабольч, Торна, Угоч, Унгвар, Земплин і Спиш. Крім цих одинадцяти комітатів мають також в Сірмії поселення біля 500 чоловік, а в комітаті Бач два села — Куцура і Керестур.

Русини є слов'янського походження і як щодо їхньої мови, так і щодо їх звичаїв найбільш споріднені з росіянами. Загалом придержуються східної греко-католицької (уніатської) церкви і виконують свої богослужіння на слов'янській мові. Первісно вони походять з Червоної Русі, яка тепер називається Східною Галичиною, звідки вони зненавидівши російську і польську кабалу, втікали протягом попередніх віків до угорців і скривалися в Карпатах, де вони разом з волохами населяли хоч і сувору смугу землі, проте внаслідок столітньої привички навчилися задовольнятися малим. Ті русини, які оселилися на сході Сану в Семиграді і Молдавії, з сусідніми народами, зокрема з волохами, так сильно злилися, що вони навіть по мові, що є основною ознакою народу, вже не можуть бути розпізнаними і тому їх вже не можна зарахувати до русинів. Загалом русини здорові й кремезні люди, до того ж дуже високої, коренастої постати, але з дуже грубою будовою кісток, склепистою грудною кліткою і широкоплечі; волосся у них здебільшого біляве (20), рудувате або темно-рудувате, лукаві очі чорні або темно-сірі, над якими згинаються сильні, густі брови. Риси обличчя обох статей повністю слов'янські і є надзвичайно багато подібності між ними із-за чого нерідко вважають, що бачать лише члена однієї сім'ї, взагалі між молодими жінками зустрічаються окремі з дуже приємними, правильними рисами обличчя. Обом статям властивий надзвичайно ніжний слух, хоч наскільки вони в цьому пере-

4-o Anonymus quidam in Periodico Scripto Ausland Jahrg. 1837. N-ro 92. et exinde Jurendes Vaterlandischer Pilger Jahrgang 1838. de Ruthenis ita disserit: pag. 254. Die Ruthenen: a.) Diesesgemeinhin auch mit dem Namen Ruszniaken bezeichnete Volk, ist nicht allein durch Galizien, und Siebenbürgen, sondern auch hauptsächlich durch einem groszen Theil von Ober-Ungarn verbreitet. Seine Gesamtzahl wird beiläufig auf anderhalb Millionen köpfe geschätzt, wovon über 400,000. in Ungarn allein gezählt werden, wo sie meistens im gebirge der Komitate Beregh, Bihar, Marmaros, Sáros, Szathmár, Szabolts, Torna, Ugocs, Unghvár, Zemplin, und Zips wohnen. Auszer diesen eilf Komitaten haben sie auch in Surmien die Ansiedelungs Schid mit etwa 500. seelen, und im Bacser Komitat die beiden niederlassungen Kutzura, und Keresztur.

Die Ruthenen sind slavischer Abkunft, und hinsichtlich ihrer sprache sowohl, als ihrer Gebräuche am nächsten mit den Russen verwandt. Sie bekennen sich durchgängig zur orientalischen griechisch-katholischen (unirten-) Kirche, und halten ihren Gottes dients in slavischer Sprache. Ursprünglich stammen sie aus Rotreuzsen, nun Ostgalizien genant, von wo auch sie der Russischen, und polnischen Knechtschaft überdrüssig, im Laufe der frühern Jahrhunderte zu den Ungarn flohen, und sich in den Karpathen verbargen, wo sie gemeinsam mit den Walachen einen zwar rauhen Erdstrich bewohnten, aber auch mit Wenigem zufriednen zu leben durch hundertjährige Angewöhnungen lernten. Jene Ruthenen, welche in Osten, des San in Siebenbürgen, und der Moldau sich ansiedelten, haben sich mit ihren Nachbarvölkern, besonders mit den Walachen, so sehr verschmolzen, das sie selbst an der Sprache, dem Hautsiegel eines Volkes, nicht mehr zu erkennen, daher auch den Ruthenen nicht mehr anzureiben (!) sind. Im Allgemeinen sind die Ruthenen ein gesunder, und wohlgewachsener Schlag von Menschen, Zwar selten grosz, mehr unter-setzter Statur, aber von sehr derbem Knochenbau, hochgewölbter Brust, und breit-schulterig; sie haben meist blonde (20) röthliche, oder rothbraune haare, schwarze, oder dunkelgraue, verschlage(ne) augen, über velche starke, buschige braunen (!) sich wölben. Ihre Gesichtzüge sind bei beiden Geslechtern(!) vollkommen slavisch, und haben ausserordentlich viel Aehnlichkeit unter sich, weszhalb man nicht selten glaubt, nur Glieder einer Familie zu sehen

вершують мадярів і німців, проте у гостроті інших відчуттів вони відстають від них. Трапляється багато мужчин, які своєю бородою носять на патріархальний лад. Жінки в молодості мають шкіру свіжого кольору, не такого стрункого росту як чоловіки, дуже скоро дозрівають і в 12, щонайменше 13 років дівчина вже доросла, тим швидше вони в'януть, тим скоріше стають дуже негарними, до чого їх доводить скоріше грубе відношення чоловіків та виснажлива праця, яку їм доводиться виконувати, ніж у надзвичайній мірі використані купелі.

Характер цього народу складається із дивної суміші своєрідних частот і помилок. Русин загалом добродушний, послухний і послужливий, проте щодо чужинця недовірливий і гарячий в усіх пристрастях. Менше схильний до праці, ніж до пиття і розваг, не турбуючись про майбутнє, живе частіше для сьогодні, працює лише тоді, коли змушений, і дає себе використовувати євреям. Ця картина відноситься скоріше до тих русинів, які живуть у Галичині, аніж до угорських, тому що ці завжди піднімалися з свого грубого стану, а також є працюватіші й миролюбніші, ніж ті; грабіж і вбивство роблять найчастіше у п'яному стані і смертні кари бувають дуже рідкісними. Частіше трапляються крадіжки і розбійництва і, зокрема, охоче крадуть дрібні речі з заліза та продукти харчування. Залізо і подібні речі мають для них значно більшу ціну, ніж щось інше.

В одяганні русини мало різноманітні; русин в бережанському та угочському, так само як і в спишському (21) комітаті і в Мараморосі носить взимку і влітку довгі темно-сині або червоно-коричневі полотняні штани, а також подібний піджак, над або під яким знаходиться ще усередину повернутий волоссям кожух із барана без рукавів. Інколи піджак має підкладку з кожуха і держиться поясом, в який кладуть ніж, піпу та кистет з тютюном. Шия завжди відкрита, а голову влітку покриває низький круглий капелюх, взимку висока шапка з баранячої шкіри. Вуття складається тільки з одного напівобробленого куска овечої шкіри, скріпленого за допомогою ремена. У жіночої статі кофта і піджак із тієї ж грубої, темнокольорової матерії, тільки на ньому буває інколи як спереду, так позаду вузький кусок в'язаного різнокольорового шерстяного ки-

unter dem jüngern weiblichen Geschlecht findet man übrigens manche mit sehr angenehmen, regelmässigen Gesichtszügen. Beiden Geschlechtern ist ein überaus feines Gehör eigen, aber so sehr sie hierin den Magyaren, und Deutschen übertreffen, scheinen sie an Schärfe der übrigen Sinne denselben nachzustehen. Bei den Männern trifft man zu weilen mehre, die ihren bart nach patriarchalischer weise tragen. Die Weiber haben in ihrer Jugend eine frischfarbige Haut, aber weniger schlanken Wuchs, als die Männer auch reifen sie sehr früh, und mit dem 12. mindestens 13. Jahre ist das Mädchen bereits mannbare desto schneller verblühen sie aber auch und werden bald sehr hässlich, wo zu die rohe Behandlung der Männer, und die angestregten Arbeiten, denen sie unterworfen sind, mehr beitragen, als die im Uebermass gebrauchten Bäder. Der Charakter dieses Volkes ist aus einem wunderlichen Gemisch von eigenthümlichen Tugenden und Fehlern zusammengesetzt. Der Ruthene ist im Allgemeinen gutmüthig, folgsam, und dienstfertig, gegen Fremde hingegen ohne Treu, und Glauben, und heftig in allen Leidenschaften. Weniger zur arbeit, als zum Trunk und Vergnügen aufgelegt lebt er meist, um die Zukunft unbekümmert, in der Gegenwart, arbeitet nur, wenn er musz, und läst sich von den Juden übervortheilen. Dieses Bild ist in dessen mehr auf die in Galizien wohnenden Ruthenen, als auf die in Ungarn anwendbar; denn diese werden immer mehr aus ihrem rohen Natur-Zustande gehoben so wie sie auch arbeitsamer, und friedfertiger sind als jene; Raub und Mord verüben sie höchstens im betrunkenen zustande, und Todesstrafen gehören zu den Seltenheiten. Häufiger kommen Diebstahle, und Räubereien vor und besonders gerne entwenden sie kleinigkeiten von Eisen, und Eszwaaren. Eisen, und derlei Gegenstände scheinen für sie einen bei weitem unwiderstehlichem Preis zu haben, als manches andere.

In der kleidung zeigen die Ruthenen nur wenig Verschidenheit; der Ruthene in Bergeher, und Ugoecser, so wie der in Zipser (21) Comit, und in der Marmaros, trägt im Winter beinahe wie im Sommer dunkelblaue, oder rothbraune lange Beinkleider von tuch, und einen ähnlichen Rock, über oder unter welchem noch ein mit den Haaren einwärts gekehrter Schafpelz ohne Aermel sich befindet. Zuweilen ist aber auch der Rock mit schafpelz gefüttert, und wird durch einen Gürtel zusammengehalten, in welchem ein messer, pfeife, und Tabaksbeutel stecken. Der hals ist immer

лима. Дівчата люблять на своїх сорочках барвисті вишивки, не тільки на грудях, але й на плечах і рукавах; їх стегна облягає барвистий, з одного боку одвислий пояс. Голова у них звичайно непокрита, зате прикрашає її ряд червоних коралів з малих черепашок, мідні кульки, а також намиста, в той час як блискуче волосся в довгих косах звисає позаду. Замість бісеринок наряджуються влітку частіше вінком із свіжих квітів, які не без смаку змішані та упорядковані за їх кольором. Вони носять також на шиї всякого роду барвисті оздоби з бісеринок і раковин, в чому взагалі кожна руська дівчина знаходить велике задоволення і закоханий, який забуде принести своїй дівчині, коли є базар, кілька мотузків цих червоних кульчок, дуже легко ризикує, що вона з ним розійдеться. Їхне взуття мало відрізняється від чоловічого і тільки в неділю і свято носять барвисті чоботи на шнурівці. Жінки завжди одягнені простіше і без прикрас і звичайно мають голову обгорнуту в білу хустку, оба вишивані кінці якої вільно розвіваються. Загалом розваги русинів полягають майже виключно в питті горілки і танцях, чим особливо втішається вся незамужня молодь у недільні та святкові дні (22), як також при всіх урочистих нагодах. Нерідко в цьому беруть участь також старші та жінки, причому останні звичайно бувають інколи надміру веселі. Проте в новіші часи рідко чути, щоб траплялися разючі непристойності, але, мабуть, дуже часто буває, що діти, або рідні юнаки ведуть додому старших. Якщо всі й не беруть безпосередньої участі в танці, то звичайно всі вікна трактира зайняті допитливими глядачами, які з вулиці спостерігають за танцюючими і взаємно довіряються своїми зауваженнями. Танець русинів врешті має багато спільного з танцем словаків. Нежонатий парубок кличе дівчину на ім'я з-поміж зібраних глядачок. Як тільки вона появиться, він плесне руками і дівчина крутиться наче вихром гнана в крузі, що від плаваючого у висоті короткого піджака, під яким виділяється довша сорочка та від оголення кінцівок, набуває дуже смішливого вигляду, причому парубок, розглядаючи її з задоволенням, на декілька хвилин стає спокійним глядачем; тепер вони обнімаються і так, один одного обнімаючи, обертаються при півтакті півкроком вперед і півкроком назад до тих пір, поки парубок не дасть повторним оплеском знак до нового кружляння дів-

frei, und den kopf bedeckt im Sommer ein niedriger, runder hut, im Winter eine hohe Mütze von Lämmerpelz. Die Fuszbekleidung besteht bloss in einem halb zugerichteten mittelst eines Riemens befestigten Stück Schafleder. Bei dem weiblichen Geschlechte sind Jacke, und Rock aus demselben groben, dunkelfarbigem Stoff, nur an letzterem ist manchmal sowol vorne als hinten ein schmales Stück von einem gewirkten verschiedenfarbigem wollenen Teppich angebrachte. Die Mädchen lieben an ihren hemden gerne buntfarbige Stickerei, nicht nur auf der Brust, sondern auch auf den Achseln, und Aermeln; ihre Lenden umschlieszt ein buntfarbiger einerseits herabhängender Gürtel. Der kopf ist bei ihnen in der Regel unbedeckt, dagegen zielt denselben eine Reiche (!) rothe Korallen kleiner Muscheln, Messingkügelchen, auch Glasperlen, während die von Fett glänzenden Haare in langen Flechten rückwärts herabhängen. Anstatt der Perlen schmücken sie sich im Sommer häufiger mit einem Kranz von frischen Blumen, welche nicht ohne geschmack nach ihren Farben gemischt, und geordnet sind. Auch am Halse tragen sie allerlei bunte Zierrathen von Perlen, und Muscheln, woran überhaupt jedes ruthenische Mädchen viel vergnügen findet, und der Liebhaber, der es vergisst, seinem Mädchen, wenn der Jahrmarkt ist, einige Schnüre dieser rothen Kügelchen zu bringen, läuft sehr leicht Gefahr seinen Abschied zu erhalten. Ihre Fuszbekleidung ist von der Männer wenig verschieden, und nur an Sonn- und Festtagen tragen sie buntfarbige Schnürstiefelchen. Die Weiber sind stets einfacher, und schmuckloser gekleidet, auch ist bei ihnen der Kopf gewöhnlich in ein weisses Tuch gehüllt; dessen beide gestickte Enden frei herabflattern. Im Allgemeinen bestehen die Vergnügungen der Ruthenen fast einzig in Bratwein trinken, und Tanzen, womit sich namentlich die gesammte ledige Jugend an Sonn- und Feiertagen, (22) so wie bei allen festlichen Anlässen Abends ergötzt. Nicht selten nehmen auch Aeltere, und Weiber daran Theil, wobei letztere freilich manchmal über die Gebühr lustig werden. Jedoch hört man in neueren Zeiten selten mehr dazw auffallende Unanständigkeiten vorfielen, wohl aber ereignet es sich gar oft, dasz die Kinder, oder Jüngern anverwandten die Aeltern nach hause führen. Nehmen auch nicht alle an dem Tanze unmittelbar Theil, so sind doch gewöhnlich alle Fenster des Wirtshauses mit neugierigen Zuschauerinnen besetzt, die von der Strasse die Tanzenden beobachten, und

чини, після чого знову починається танок.

До 1720 р. у русинів був звичай, що дівчат заручали вже в 5—6 років, тоді зразу перенесені в дім нареченого ім хлопця, спали у майбутньої тещі так довго, поки не стали зрілими. Часто також вже дорослі дівчата, проти їхньої волі, були ведені примусом до шлюбу. Тричі в році відбувалися своєрідні, так звані ярмарки дівчат, куди звичайно з'являлися і вдови, в селі Краснобрід при тамтешньому монастирі Василян. Щороку на це свяченне місце приходило на відпуст багато тисяч русинів. Дівчата з'являлися туди з розпущеним волоссям і прикрашені вінками, а вдови з'являлися з зеленим вінком, прикріпленим до платка на голові. Чоловіки, які закохалися до однієї з дівчат, бажаючих вийти заміж, налітали на неї як стріла і лише сказали: «Подь до попа, кид ти треба хлопа». (Якщо (23) ти хочеш чоловіка, ходи до попа). Потім, незважаючи на всякі заперечення потяг її прямо в монастир, де їх ченці негайно повінчали. Такий спосіб одруження, розуміється, потяг за собою не раз також жорстокі бійки і сварки, тому що не кожний сподобався нареченій, і батьки, і родичі часто змушені були втручатися, і лише той, хто був сильніший, відвів наречену додому. Тепер дівчата виходять заміж у 12, в крайньому разі в 13 років, після того як спочатку придане було визначене письмово. В день вінчання наречена прикрашується вінком із полині в знак того, що в шлюбі прийдеться їй перенести—багато горя. Весілля завжди справляється з великими витратами і триває, звичайно, протягом цілого тижня, причому в перші дні проходить тихо і спокійно, а в наступних днях тим шаленіше буває. Кожного дня запрошуються інші гості, між якими однак жоден не приходять з пустими руками, так що, власне кажучи, весь видаток господареві повертається. А втім, вони влаштовують при всякій святковій нагоді великий, але простий бенкет, на якому головною стравою є токан, їжа з кукурдзяної муки і овечого сира, а головним напоем — горілка.

Русини у тверезому стані зустрічаються з взаємною пошаною, яку від людей їхнього роду ледве можна б чекати. Якщо знайомий зустріне з русином на вулиці, то він правою рукою знімає капелюх або шапку, погладить себе лівою рукою по голові, щоб привести в порядок волосся, бере праву руку друга,

sich wechselseitig ihre Bemerkungen mittheilen. Der Tanz der Ruthenen hat übrigens viel mit dem der Slovaken gemein. Ein lediger Bursche ruft ein Mädchen aus den versammelten Zuschauerinnen mit Namen; sobald diese erscheint klatscht er mit den händen, und das Mädchen dreht sich, wie von einem Wirbelwind getrieben, in Kreise herum, was durch den in der höhe schwimmenden kurzen Rock, unter welchem das längere hemd hervorsieht, so wie durch das Entblößen der Gliedmaßen sehr komisch manchmal sich gestaltet, und wobei der Bursche, sie wohlgefällig betrachtend, einige Minuten den ruhigen Zuschauer abgibt; jetzt umhalsen sie sich zumal, und so, einander umschlingend, ringen sie sich bei einem Zweiviertel-Takt halb Schritt vor und halb Schritt rückwärts, so lange bis der Bursche durch wiederholtes Klatschen zum neuen Drehen des Mädchens das Zeichen gibt, worauf der Tanz aufs Neue beginnt.

Bis 1720. war es bei den Ruthenen Sitte dasz sich die Mädchen schon im 5-ten bis 6-ten Jahre verlobten, wo sie dann gleich in die Wohnung des ihnen zugeordneten Knaben gebracht, bei der künftigen Schwiegermutter schliefen, so lange bis sie herangereift waren. Oft wurden auch die schon mannbaren Mädchen, selbst wenn sie nicht wollten, zur Heirath entführt, und gezwungen. Dreimal des Jahres waren eigene sogenannte Mädchen-Jahrmärkte, wobei aber auch Witwen sich einzufinden pflegten, in dem Orte Krasznibrod, bei dem dortigen Basilitzer-Kloster. Viele tausend Ruthenen wallten alle Jahre zu diesem heiligen Orte. Die Mädchen erschienen dabei mit fliegenden haaren und mit Kränzen geziert, die Witwen aber fanden sich mit einem grünen, auf der Kopfbinde befestigten Kranze ein. Die Männer, welche sich in eines der heiratlustigen Mädchen verliebten, flogen auf dasselbe pfeilschnell zu und sagten bloz: Pod do Popa, kdi ti treba chlopa". /:brauchst (23) Du einen Mann so komm zum Popen:/ zogen es dann, ohne einen Widerspruch zu achten, gerade ins Kloster, wo sie von den Mönchen sogleich kopulirt wurden. Diese Art zu heirathen, zog natürlich oftmals auch grausame Prügeleien, und Streit nach sich, denn nicht Jedermann gefiel der Braut, und Eltern, und Verwandte muszten sich oft ins Mittel schlagen; allein der, dessen Arm der stärkste war, führte die Braut heim. Gegenwärtig heiraten die Mädchen im 12. mindestens 13. Jahre, nachdem zuvor die Mitgabe schriftlich bestimmt worden ist. Am Kopulations tage wird die

сильно тисне її і говорить протяжно звичайне привітання: «Дай боже!» В неділю і свято нерідко буває, що прості селяни, як закохані, навіть цілуються в щоку або в чоло. Молодші жінки і дівчата цілують старших навіть у руку, а ті їх дуже ласкаво обнімають і цілують, що молоді завжди сприймають як ознаку доброзичливої подяки. (Ausland. 1837, N—ro 92) (24).

По-п'яте. Балаїти а) поділяє русинів на три частини: мукачівських, веречанських та мараморощьких. 1-е. Веречанські аж по Росвигово — є потомками тих, які мігрували з угорцями. 2-е. Мукачівські — внуки тих, що прийшли з Корятовичем. 3-е. В Мараморощ-Верховині та ті, що біля Ясіня, є поляками, які паступово несвідомо переходили крадькома через Бескід і поселилися, зрештою ця гілка є безумовно польського діалекту; перші два мало відрізняються один від другого у говірці.

Всі ці міркування мають як свої особливості, так і недоліки. Із вищесказаного ясно випливає, що ці погляди у всьому не можуть бути відповідними. По-перше, ніхто не доводить, що первісні мешканці були винищені; по-друге, з угорцями власне русини імігрували, як що можна вірити Анонімові, але ж Нестор мовчить про таке виселення свого племені. Кому вірити? Але, навпаки, за свідченням самого Аноніма захожі русини, розселені біля Мусуна, побудували пізніше Оросвар, адже вони не залишилися біля Мукачева. По-третє, ніхто не передає, що з дружиною Андрія I-го імігрувало плем'я, навіть одного прикладу не можна навести, щоб був звичай королівським нареченим додавати племена, занадто жорстока була б милість королеви, якби вона, приведення з собою з приємної російської рівнини, дала закрити в найсуровіших Карпатських горах, з любові до батьківщини гості безумовно повернулися б до своїх домівок. По-четверте, імміграція з Кірятовичем або безпосередньо після нього не відбувалася, тому що вигнаний Кірятович сам не привів з собою племена, він непошкоджений зумів спастись. — Згодом подробніше про прихід Кірятовича.

Я не тільки далекий від того, щоб заперечити, що в різні часи відбувалися часткові імміграції і (приїжджі) змішались з первісним населенням цієї місцевості, я навіть скоріше припускаю, що пристосувалися до їх мови і звичаїв і утворили в області різні говірки. Бо ті переселенці, які імігрували більшим

Braut mit einem Wermuthkranze geschmukt um ihr anzudeuten, dass sie in der Ehe viel Bitteres zu erdulden habe. Die Hochzeiten werden stets mit groszem Aufwande gefeiert und dauern gewöhnlich eine ganze Woche hindurch, wobei es an den ersten Tagen sehr still, und ruhig zugeht; allein desto toller geht es an den folgenden her. Jeden Tag werden andere Gäste berufen worunter aber keiner mit leeren Händen kommen darf, so dass im Grunde der ganze Aufwand dem Hauspater ersetzt wird. Uebrigens halten sie auch sonst bei jedem festlichen Anlass grosse, aber frugale Schmausereien, wobei der Tokan, ein Gericht aus Maismehl, und Schaffkäse, die Hauptspeise, der Brantwein jedoch das Hauptgetränk ausmacht.

Die Ruthenen begegnen sich im nüchternen Zustande wechselseitig mit einer Achtung die man von Leuten ihres Schlages wohl kaum erwarten möchte. Begegnet dem Ruthenen auf der Strasse ein Bekannter, so lüftet er mit der Rechten den Hut, oder die Mütze, fährt sich mit der Linken über den Kopf, um die Haare in Ordnung zu bringen, ergreift des Freundes Rechte, schüttelt sie kräftig und spricht dehnend den seltsamen Grusz: „Daj Bozse!“ (:Gib Gott!) An Sonn-und Festtagen ist es sogar nicht selten, dass gemeine Bauern sich wie Verliebte auf die Wange oder Stirne küssen. Die jüngern Weiber und Mädchen küssen den ältern sogar die Hände und werden von diesen hinwieder aufs zärtlichste umklaffert und geküsst, was die Jüngern stets als ein Merkmal des Wohlwollens dankbar anerkennen. — (:Ausland. 1837. N-ro 92:) (24) 5-o. Balajthy a.) In tres partes dividit Munkacienses, Vereczkenses, et Marmarosenses Ruthenos. 1-o Vereczkenses usque Oroszvég esse progeniem cum Hungaris immigrantium. 2-o. Munkacienses cum Kiriatovics adpellentium nepotes. 3-o. Marmatico-Verchovino, et eos ad Körösmező esse Polonos sensim sine sensu per Beszkid furtim intrantium, et sedem figentium, postremum hunc ramum prorsus Polonicae Dialectus esse; priores duos partium ab invicem in dialectu differre.

Omnes hae opiniones suis laborant ita naevis, sicut defectibus. Ex supratractis sat, superque liquet opiniones has in omnibus subsistere nequire. 1-o. Primitivos incolas nemo excisos docet, 2-o Cum Hungaris equidem immigrarunt Rutheni, si Anonymo fides habenda foret, sed Nestor tacet de hac suae gentis emigratione. Cui fides habenda? Sed et secus ipso Anonymo teste advenae Rutheni penes Musun

числом в Мараморош, пригнобивши корінне населення, створили говірку, яка значно відрізнялася від способу мовлення іншого народу, і в цьому відношенні Балаїтї має правду.

Таким чином народ не був винищений, але поповнився пришельцями. Первісні назви місцевостей, гір, річок зберігає аж по сьогодні: Поляна, Бистра, Люта, Тиха, Голубина, Березна, Землюн, Темник, Густ і т. ін. Отже, поки хтось не доведе, (25) що тут існував інший народ, ніж руський (слов'янський), і назви поселень, гір і племен були іншими, до тих пір русини залишаться аборіте-нами своїх країв, будуть справжніми потомками гетів, даків і язигів та сарматів.^{а)}

illocati, aedificavere tardius Oroszvár, ergo non mansere ad Munkács. 3-o Cum Andreae 1-i Uxore nullus tradit immigravisse gentem, imo nec ullum exemplum adduci potest: Sponsi Regiis gentes adjici solitos (!) fuisse, nimis crudelis fuisset favor Reginae, si ex amoena, et plana Russiae plaga secum adlatos, asperrimis montibus Carpati includi fecisset, dulcedine Patriae ducti hospites tutissime proprios repetiissent lares, 4-o Immigratio cum Kyriatovics vel ex eo non subsistit, quod profugus ipse Kyriatovics gentes secum non adtulit, salvum evasisse sufficit. — Eatenus uberius de adventu Kyriatovicsii. Tantum abest, ut negem partiales immigrationes variis temporibus intervenisse, et primitivae genti hujus loci se commiscuisse, ut potius agnoscam linguae, moribus eorum semet accommodavisse, et varias produxisse in Dioecesi dialectus. Majori enim numero Coloni immigrantes ad Marmatiam supprimendo nativos Ruthenos produxerunt Dialectum longe diversam a reliquae gentis loquendi modo, et in hoc puncto Balajthy habet rectum.

Non itaque exlisa fuit natio, sed advenis aucta. Nomina primitiva locorum montium, fluviorum originalia praesens usque retinet: Polyana, Bisztra, Lyuta, Ticha, Holubina, Berezna, Zemlyun, Temnik, Huszt etc. Donec ita(que) docuerit (25) quidam hic loci alium, quam Ruthenum (:Slavum:) populum exstisise, nominaque pagorum, montium, ac gentium alia fuisse, eousque Rutheni manebunt aborigines plagarum suarum, erunt Getarum, Dacorum et Jazygum, ac Sarmatarum genuina soboles. a.)

Глава 8

Caput 8.*

(Із усіх міркувань Бардоші вивдавав найбільш безглузде — хай буже шостим).

Ласло IV, маючи намір відомстити татарам і їх спільникам, понтійським куманам, які в попередньому 1285 році уздовж і впоперек спустошили Угорщину аж по Дунай, обійшов^{б)} з своїм угорським військом всю (землю) татар, або Куманію, зібрав велику кількість полонених куманів і сісматиків, між якими (були) також сини і дочки князів, і напевно Айдуа, або Едва з своїм братом, вихрещеним на Миколу. 1290 року Ласло був убитий під час помсти над ти-санськими куманами (Туроц., цит. місце, примітка 5) . . .

Король Ласло привів з собою цих полонених в Угорщину через Київ, сто-

(Omnium ineptissimam opinionem fingit Bardossy: — sit sexta, Ladislaus IV. semet in Tartaris, horumque contributibus(!?) Cumanis Ponticis qui Hungariam priori anno 1285 usque ad Danubium longe lateque vastarunt, vindicaturus, Tartarorum omnem, sive Cumaniam cum Hungarico exercitu suo pervagatus, b.) innumeros Cumanorum, et Sysmaticorum Captivos collegit, inter quos Principum quoque filii, filiaeque, ac diserta Aydua, vel Edva cum fratre suo in Nicolaum baptisato, et Ladisla; caedem A. 1290 subsecutam in Cumanis Tibiscanis (:Turocz, 1. c. Nota 5.) ulciscente; — — — Captivos hos Rex Ladislaus per Kiowiam, Russiae scilicet Hungaricae seu Regni Lodomeriae Metropolim, ubi non solum Donationem praemis-

лицю Русі, а саме угорської, або Ладомерії, де він не тільки зробив згаданий дарчий лист, але, взявши разом з своєю знаттю відомих руських переселенців, (26 а) привів їх з собою в Угорщину через великі ворота Галичини, сьогодні відомі як ясінський перехід, з яких частина розмістилася в мараморошській, частина з своїм вождем в бережській, частина же в унгарській, земплинській, абауйварській, шарішській та спишській провінціях, у підніжжі Карпат, ще не заселених мешканцями. Нарешті полонені кумани, яких, як кріпаків мадярів або угорців, називали по-німецьки нейгарос або новими угорцями, переведені з Спишшя в нижні частини держави, розселилися в різних місцях Угорщини. Звідси бере початок Мукачівське володіння, яке вождь русинів, якому Ласло передав свій королівський замок Берегсас, цим вождем був Григорій, внук його Федір Кірятович, зміцнив замком Мункач. — І таким є початок володіння Мункач. Це міркування я не повинен спростовувати, воно явно видамане. Пан Бардоші завжди так доводить, щоб стати помітним: в X, як Талпа. — Бардоші, Спишський збірник, стор. 257. Довід —*)

Глава 9

Перші сліди християнської віри в Угорщині

Існує велика суперечка, яка палко проводилася і по сьогодні незакінчена, а саме, чи на долю східної або західної церкви випала честь повернути угорців до християнської віри. Наскільки мені відомо, ніхто ще з греків, тим менше з русинів не виступив публічно; однак виступили Годфрід Шварц^{б)} і Бардоші^{в)}, а потім Шлецер^{г)} та інші, які славу за навертання приділяли грекам. Угорські письменники, ні в чому не поступаючи грекам, з великим обуренням спростовують Шварца і рішуче заявляють, що мадярам сонце зійшло із заходу. Скрутна справа бути посередником між палкими сторонами, я не виділяюся настільки ні ерудицією, ні упередженістю, щоб взяти на себе доручення винести вирок, вистачить дуже коротко викласти доводи однієї і другої сторін, а вирок залишити читачам.

Захисники грецької версії, забезпечені свідченням Цедрена, Зонари і Сціліка, заявляють: «950 року за правління Костянтина Порфірогеніта угорські вожді Булосуда та Дюла, приходячи до сто-

сам fecerat, verum etiam notabiles una cum suis Primoribus Ruthenorum colonias recipiens (26a) per magnam Galliciae Partem hodie passum ökörmezöensem dictum, secum in Hungariam adduxit, quarum pars in Maramorosensi, pars cum Duce suo in Bereghiensis; pars vero residua in Unghvariensi, Zemplenyensi, Abaujvariensi, Sarosiensi, et Scepusiensi provinciis, ad Carpatum radices habitatoribus nondum obsitas; Captivi denique Cumani, quos velut Magyaris, aut Hungaris hominibus Germanice Neugaros seu novos Hungaros adpellarunt, e Scepusio ad inferiores Regni partes tracti, per diversa Hungariae loca condescerunt. Atque huc spectat origo Ducatus Munkatsiensis, qui a Duce Ruthenorum, cui Ladislaus arcem suam Regalem Beregszáz contulerat, fuit is Dux Gregorius hujus nepos Theodorus Kyriatovich, arcem Munkáts ampliavit. — Et haec est origo Ducatus Munkáts. Praesentem opinionem non debeo refutare. In fronte gerit stygma fictionis. Dnus Bardossy semper ita argumentatur, ut prodeat: in X, ut Talpa. — Bardossy Analetha(!) Scepus. 257 pagina. Deductio —)

Caput 9.

Prima Vestigia Fidei Christianae in Hungaria

Magna est Controversia, fervide agitata, et ne adusque finita, an Orientalis, aut Occidentalis Ecclesia honorem nacta sit Hungaros ad Fidem Christi convertendi. Graecorum nullus adhuc in quantum sciam, prodiit in arenam, tanto minus Ruthenorum; prodiit tamen Godefridus Schwartz b. (et Bárdošy c.) et post Schlötzer, d.) allique primam gloriam Conversionis Graecis tribuentes, Hungarici Scriptores ne hilum quidem Graecis cedentes, bile pleni Schwartzium refutant, et Magyaris ab Occidente solem ortum esse contendunt. Ardua res est inter fervidas partes Arbitrum agere, nec eruditione, nec studio partium adeo praeditus sum, ut iudicii ferendi mihi provinciam arrogem, sufficiat utriusque Partis argumenta quam brevissime adnotasse, et iudicium Lectoribus reliquisse.

Fautores Graecae causae, Cedreni, Zonarae, et Scylicis testimoniis muniti praedicant: Anno 950. Constantino Porphyrogenito regnante Hungarorum Duces Bulo-

лиці, з пошаною були прийняті і добре обізнані з таїнствами християнської віри, були вихрещені». У Цедрена про це так мовиться: «А втім турки не припинили нападати на римські володіння, поки Булосуд (Булчу) не прийшов до Константинополя і, будучи вихрещений, був прийнятий Константином, який дав йому звання патриція і великі подарунки, і обдарований повернувся додому. Скоро потім з такою ж метою добрався туди і сам Гілас, турецький верховода, і вихрещений, і таким же способом прийнятий як перший, відвів з собою ченця Герофея, прославленого побожністю, якого патріарх Феоділакт назначив єпископом Туреччини (26). І той, як прийшов у Туреччину, багатьох перевів з варварської омани на християнську релігію, і Гілас же стійким залишився у вірі і він не нападав на римлян. Проте Булосуд, розірвавши угоду, яку уклав з богом, часто з усіма своїми робив походи проти римлян, що спробував і проти франків, схвачений і їх королем Йоанном (згідно з Сціліком, точніше Оттоном) був страчений»^а).

В такому ж дусі говорить Зонара, і тому що має щось особливого, наведу його слова: «Вождь їх (угорців) Бологуд та верховода якоїсь частини Гілас прийшли до імператора, оба вихрещені за обрядом священного оновлення, і обізнані з таїнствами нашої релігії, і наділені званням патриція, і навантажені грішми вернулися в свої місця пробування, привівши єпископа (архієрея)^б), за допомогою якого багато хто прийшов до пізнання бога, та Гілас же залишився у вірі, другий, розірвавши угоду, яку уклав з богом, напав на римлян, спробувавши зробити те саме проти франків, схвалений і розп'ятий»^в). —

Кон. Сціліка, із усіх автор найближчий, оповідає так: «Турки не переставали нападати на римську область, і її спустошувати, поки їх вождь Болесод не вирішив прийняти християнську віру, прийшов до Константинополя, і вихрещений, імператором Константином прийнятий, наділений званням патриція, і, маючи багато грошей, потім повернувся додому. Згодом також Гілас, сам вождь турецький, прийшов до Константинополя, вихрещується, і обдарований такими ж подарунками і почестями відійшов. Взяв же і привів з собою якогось ченця по імені Герофея, який вважався релігійним і побожним, обрайив Феоділактом за єпископа Туреччини, який,

sut, et Gyula ad Urbem adpellentes honorifice excepti, et in mysteriis Fidei Christianae imbuti, Baptismo abluti sunt. Cedreni verba sunt sequentia: „Caeterum Turcae non ante finem fecerunt in Romanas ditiones grassandi, quam Bulosudes (:Bultsu:), Constantinopolim venit, baptisatusque, a Constantino est exceptus, ab eo Patricii dignitate, et magnis donis ornatus, ditatusque domum rediit. Non multo post Gylas ipse quoque Turcicus Princeps eodem se, ejusque rei causa confert, baptisatusque, et eodem, quo prior, modo tractatus, Monachum secum abduxit Hye-rotheum, pietatis fama celebrem, quem Turciae Episcopum Theophilactum Patriarcha designavit (26). Isque, ut in Turciam venit, multos a barbarica fraude ad Religionem Christi traduxit, ac Gylas quidem constans in fide permansit, et neque ipse in Romanos impressiones dedit. Bulosudes autem, pactis, quae cum Deo inierat, rescissis, saepe cum omnibus suis in Romanos expeditionem suscepit, quod idem contra Francos conatus, captus, et ab eorum Rege Joanne (:secundum Scylicem, rectius Ottonem:) in palum suffixus est. a.) Zonaras eodem tenore loquitur, et quoniam nonnulla peculiaria habeat, verba ejus adfero: Dux eorum (:Hungarorum:) Bologudes, et Partis cujusdam Princeps Gylas Imperatorem convenerunt, amboque Sacro-Sanctae renovationis lavacro initiati, et arcanis nostrae Religionis imbuti, ac Patritia dignitate ornati, onustique pecuniis, in suas sedes redierunt, adducto Pontifice (:Archiierea:) b.) per quem multi ad Dei Cognitionem pervenerunt, at Gylas quidem in fide permansit, alter pactis, quae cum Deo inierat, rescissis arma Romanis intulit, idemque in Francos facere adgressus, captus, et in crucem actus. c.) — Author Con. Scylices omnium proximus haec narrat: Non desistebant Turci in Romanorum Regionem irrumpere, eamque depopulari, quoad ipsorum Dux Bole-sodes quum decrevisset Christianorum fidem amplexari, ad Constantinopolim pervenit, et baptisatus, a Constantino Imperatore suscipitur, Patriciatus dignitate decoratus, ac multae pecuniae compos effectus deinde domum reversus est. Paulo post item Gylas, ipse quoque Turcorum Dux Constantinopolim ingressus, baptisatur, paribusque, et ipse affectus muneribus, et honoribus discessit. Assumpsit autem, et secum adduxit Monachum quemdam Hye-rotheum nomine, qui habebatur religiosus, et pius, Turciae Episcopum a Theophilacto delectum, qui eo profectus, multos a bar-

відправившись туди, багатьох перевів з варварської омани на християнську релігію.) Угорські письменники-критики вважають, що вищенаведеним свідченням зовсім не слід вірити тому, що Гілас не може бути Дюла, бо це два різні імена і особи, Гілас це титул, а Дюла — власне ім'я, таким чином греки не заслуговують довір'я; крім того Дюла, в той час вигнанець Трансильванії, не був (27) угорцем, але паціантом.) А найбільше ці свідчення слід відкинути тому, що сучасник Порфірогеніт глибоко мовчить. Яке значення можуть мати ці свідчення, я залишаю на розсуд читачам. Крім того угорські письменники додають, що Герофей або ніколи не приходив в Трансильванію, або, якщо й прийшов, то не залишив ніяких слідів ні про своє єпископство, ні про його існування. Та я сумніваюся, що вони спростують багато ясих документів. Відомо ж, що майже вся Трансильванія і край між Тисою та Мараморешем здебільшого населені віруючими грецького обряду; хотілось би знати, до якої доби хочуть віднести їх навернення. Напевне не до найближчої, тому що вже король Саламон прохав з Рима єпископа для віруючих грецького обряду. Певна річ, з неба вони не впали, ані латинники їх не перевели на цей обряд, адже повинні були вже до св. Стефана прийняти від греків світло релігії. — Коротко розкажемо, що до цих пір історія знає про це: Був час, коли вважали, що історики не справилися з своїм завданням, якщо не довели аж до Ноя початок народу, долею якого вони займалися, і тому всі історики, починаючи з 5 сторіччя, керувалися цією родовідною гілкою і розпочинали свою історію від Ноя, при (ii) відсутності сміливо вдавалися до вимислів. У такому ж розумінні церковні історики, наслідуючи світських, намагалися пов'язати навернення свого народу на християнську віру з самими апостолами, або в крайньому разі з їхніми учнями. Тому що про св. Павла говорять, що він дійшов до Іллірії⁶⁾, вже багато хто був схильний зробити висновок, що всі слов'яни були навернені св. Павлом. Отже, що дивного в тому, якщо Нестор згідно з духом своєї доби уявляв собі, що св. Андрій прийшов аж до гори Київської і там поставив хрест.⁸⁾ Між іншим, зовсім невідомо, коли світло євангелія вперше проникло за Дунай і осягло Дакію. Однак це повинно було трапитись давно, і саме сусідство Візантії (про це) свідчить, і запал кліру в поши-

baro errore ad Religionem Christianam traduxit, d.) Critici Scriptorum Hungarici praecallatis testimoniis ideo nullam fidem tribuendam esse censent, quod Gylas non possit esse Gyula, sed esse duo diversa nomina, et Personas, Gylas quidem dignitatis, Gyula autem proprium, tum Graecos dignos non esse fide; insuper quia Gyula eo tempore Transylvaniae profugus, non fuerit (27) Hungarus, sed Pacinacita a.) maxime autem propterea seposenda esse testimonium cum Porphyrogenita coevus possint, Lectoribus dijudicandum relinquo. Adjungunt praeterea Hungarici Scriptores: Hierotheum aut nunquam in Transylvaniam venisse, aut si etiam venerit, nulla vestigia sive sui Episcopatus, sive existentiae reliquisse. Sed vereor, ne multis, clarisque documentis refutentur. Constat enim fere totam Transylvaniam, et partem inter Tibiscum, et Maros, ex magna parte Ritus Graeci fidelibus repletam esse; vellem scire, ad quamnam Epocham referre cupiant horum conversionem? ad posteriora certe non, quia jam Salamon Rex pro Graeci ritus fidelibus Roma Episcopum petiit, de Caelo certe non sunt delapsi, nec per Latinus ad hunc ritum perducti, debebant ergo ante S. Stephanum jam a Graecis Religionis lumen accepisse. — Paucis attingemus, quae eatenus in Historiis adreperiuntur: Fuit tempus, dum Historici officio suo defuisse sibi videbantur, si gentis originem, cuius fata pertractarunt, non usque Noëmum perduxissent, et ideo omnes inde a Saeculo 5. Scriptores hoc tramite processerunt, et a Noëmo suam historiam ordiebantur, ac in defectu ad figmenta descendere non erubuerunt. Eodem tenore Historici Ecclesiastici profanos aemulando, Gentis suae conversionem ad Fidem Christianam ad ipsos Apostolos, aut saltem eorum discipulos referre conabantur, quod S. Paulus ad Illyricum penetrasse scribatur, b.) jam multi concludere erant proni omnes Slavos per S. Paulum fuisse conversos, quid ergo mirum, si Nestor de genio saeculi sui S. Andream usque ad Collem Kioviensem penetrasse, et Crucem ibidem erexisse fingat. c.) Certum interim est nos ignorare, quando primo lux Evangelii transierit Istrum, et Daciam illustraverit, id tamen antiquo tempore fieri debuit, et ipsa vicinitas Bizantii svadet, et zelus Cleri Fidem propagandi notior est, quam ut multis demonstrari debeat. Unde non est mirum, si jam in Synodo Oecumenica I-a Nicaena I-a Theophilus Episcopus Dacorum sub-

рени віри більш відомий, ніж треба б багато-кому пояснювати. Тому й не дивно, якщо вже на першому вселенському соборі, першому нікейському, можна прочитати підпис Феофіла, єпископа даків. Невідомо, чи вже тоді існувало більше єпископств, як невідомо й те, які були наступники Феофіла. Нам відомо і те, що Костянтин (28) заставив окремих переможених народів прийняти християнську віру і, таким чином, згодом стали християнами фракійці, скіфи та сармати. Біля 325 року Андрій, єпископ Месопотамії, звинувачений у лжевченні, висланий на заслання в скіфську Романію, або Фракію, перейшов Дунай і в Дакії споруджує християнські церкви, запроваджує монастирі? А втім, різні спустошення Візантійської імперії, (здійснені) готами, відбувалися внаслідок росту християнської віри, бо готи привели багато полонених віруючих і священиків, які в своєму нещасті шукали втіху в тому, що здобували для Христа дикі племена. Проте відомо, що св. Нікета, який помер на початку 5-го століття, єпископ не римський, проповідуючи євангеліє в Медії, в Дакії робив дикі і варварські народи лагідними і покірливими,^{а)} навіть передають, що поставив двох єпископів аргійського та мілковійського. Ясно і ґрунтовніше повідомляє Бенке, що мілковійське єпископство або вже тоді, або тільки пізніше, але було встановлено на користь віруючих сікулів та бессенів,^{б)} більше того, Созомен хвалить Феотіма, єпископа томітанів за чудове старання повернути гуннів на християнську віру, за що гунни назвали його римським богом, перейшов через Дунай і, правдоподібно, ходив як апостол, повний святості й набожності розпочав роботу. Ось чому св. Ієронім впевнено міг заявити: «Відклав сагайдак вірмен, гунни вивчають псалтир, скіфи жаром віри нагрівають морози».^{в)} З другого боку Дунаю св. Мартин, народжений в Сабарії, що розташована не в комітаті Кастріферреї, але в підніжжі гори Паннонії, 351 року на 15 році свого життя змушений іти в Італію, а звідти потім 353, відправившись в Галлію, прийняв хрещення. Гіларій, єпископ піктарійський, його відправив назад на батьківщину, він намагався повернути на Христову віру своїх рідних і близьких і, правдоподібно, повернув. На горі Паннонії повинен був довгий час затриматись, якщо св. Стефан, бажаючи вішанувати пам'ять цього святого мужа, на цій же горі спорудив славне архіаббат-

scriptus legatur. Num plures Episcopatus jam tunc viguerint, non constat, sicut nec illud, quos Successores habuerit Theophilus. Constat nobis et id, quod Constantinus sin gulas (28) gentes devictas ad assumendam Fidem Christi adegerit, et sic paulo post Traces, Scythae, et Sarmatae Christiani sunt facti. — Circa annum 325. Andreas Episcopus Mesopotamiae accusatus Heterodoxiae, ad Scythiam Romanam, seu Traciam exul missus, transiit Danubium, et in Dacia Ecclesias Christianas erigit, Claustra Monialium introducit. Imo variae Gothorum Imperii Bizantini vastationes pro augmento Fidei Christianae cesserunt, Gothi etenim multos Fideles, et Sacerdotes captivos adtulere, qui in sua infelicitate consolationem quaesierunt feras gentes Christo lucrandi. Constat tamen S. Nicaetam sub initium Saeculi 5-ti fatis functum Episcopum secus Romanum in Moesia, in Dacia feras, et barbaras gentes Evangelii praedicatione mites reddidisse, ac mansuetas, a.) imo duos Episcopos, Argensem, et Milkoviensem erexisse traditur. Clare, et uberius docet Benkō Milkoviensem Episcopatum sive jam tunc, sive tantisper posterius tamen fuisse erectum in Siculo, et Bissonorum Fidelium emolumentum, b.) magis adhuc Theotimus Episcopus Tomitanorum per Sosomenum laudatur ob praeclarum zelum Hunnos ad Fidem Christianam convertendi, unde per Hunnos Deus Romanorum dicebatur, transiit Istrum instar Apostoli circumibat probabilium, et sanctitate morum, ac Divino spiritu plenus opus adgredebatur, unde S. Hieronimus tute exclamare potuit: Deposuit pharetram Armenus, Hunni discunt Psalterium, Scythae frigora fervent Calore Fidei. c.) Ex altera parte Danubii, S. Martinus Sabariae non in Comitatu Castriferrei, sed ad radicem montis Pannoniae, sitae natus 351, aetatis suae 15-o militiani, sequi coactus, Italiam, et illico exposit Calliam profectus 353. Baptismum suscepit, per Hilarium Pictaviensem Episcopum ad Patriam remissus, Parentes suos, aliosque ad Fidem Christi perducere studuit, ac probabilium etiam perduxit, diutiusque in monte Pannoniae commorari debuerat, siquidem S. Stephanus viri hujus Sancti memoriam recoliturus, in eodem monte celebrem Archi-Abbatiam actu florentem exerit, prout haec omnia Rmus Katona clare docet. d.) S. Martinum fuisse Slavum ipsa res loquitur, cum ante adventum Hunnorum non aliae gentes Pannoniam incoluerint, quam Slavi, quos in

ство, яке сьогодні процвітає, як про все це ясно повідомляє вельмишановний Катанчич.^{г)} Про те, що св. Мартин був слов'янином, говорить як сама справа, так і той факт, що до приходу гуннів Паннонію населяли не інші народи, тільки слов'яни, про яких досить ясно говорить Катанчич у своєму коментарі про Дунай, що вони є аборигенами в Паннонії (29). Ще більше поширювалася віра Христова за панування аварів, бо ці спустошуючи то Хридну грецьку імперію, то сусідні християнські народи, привели з собою багато полонених християн. Після того як король франків Піпін і Карло розхитали державу аварів, сам їх вождь Тудун, названий Феодоном, під кінець 8 ст. в Аквиґрані вихрестився разом з багатьма знатними і почтом.^{а)} Навертання Тудуна пробудило у народів велику радість, однак не тривало, бо біля 803 року він вже поламав мир і віру. Не все населення наслідувало відступництво вождя, через те що Карло довірив єпископу ювавінському або самсбургському керівництво священними справами в Паннонії, який і його наслідник керував священниками і вислав їх до паннонських слов'ян, вождь Інґо не тільки сам вихрестився, але подбав, щоб його піддані прийняли хрещення.^{б)} Також вождь аварів, надіючись на захист галлів, піддався хрещенню і дістав ім'я Федір. Але авари не були в достатній мірі захищені ані щитом хрещення, ані покровительством франків, бо паннонські слов'яни і язиги, об'єднавшись із своїми родичами бегемами та мараганами, почали на тих нападати з усіх боків. Авари ж звернулися за допомогою до франків і хоч слов'яни зазнали поразки, для тих було виділене місцеперебування між Карнумом і Сабарією, але все-таки не могли робити перешкоду слов'янам, щоб поновилася слава й могутня Моравська держава. Ця держава тим цінніша для нашої історії, чим більше було відомо, що звідти бере початок слов'янський обряд. Поки торкнемося долі цієї держави, необхідно тут же розповісти про походження слов'янського обряду.

Глава 10

Про походження греко-слов'янського обряду

Давня Германія була дуже добре відома римлянам, від неї дістав ім'я внук Августа Цезаря Германік, Тацит же написав чудовий твір про звичаї римлян; згідно з Птоломеем вона була розміщена

Pannoniis (29) aborigines esse satis clare docuit Katanchich in suo Commentario de Istro.

Magis adhuc propagabatur Fides Christi sub Avarorum Regno, hi enim jam Orientale Imperium Graecorum, jam vicinas gentes Christianas vastantes, plures Christianos captivos secum duxerunt.

Imo posteaquam Res Avarorum per Francorum Regem Pipinium, et Carolum adtrictae fuissent, ipse Dux eorum Tudun, vel Theodon dictus, cum multis Proceribus, et viae Comitibus Aquisgrani circa finem saeculi 8-vi baptisatus est. a.) Conversio Tuduni magnum apud gentes excitavit gaudium, non tamen diuturnum, Circa annum enim 803. jam pacem, fidemque fregit. Nec cuncti populares Ducis Apostasiam secuti sunt, siquidem Carolus Sacrorum administrationem per Pannoniam Juvaensi, seu Salisburgensi Episcopo concrederit, qui, et eius successor Presbyteros ordinavit, et ad Slavos Pannonios mittebat, quorum Dux Ingo non modo solus baptisatus, sed suos quoque subditos baptisari fecit. b.) Avarorum quoque Dux protectionem Gallorum sperans, Baptismo semet subiecit, et nomen Theodorus est consecutus. Ast nec scuto Baptismi, nec Patrocinio Francorum fuerunt Avares sufficienter protecti, Slavi enim Pannonii, et Jazigii cum Bohemiis, et Marahaniis suis cognatis jungentes brachia, undique eos premere ceperunt, recurrunt, quidem Avari ad Francos fine auxilii, Slavisque clade affectis assignantur eis sedes inter Carnutum, et Sabariam, sed tamen impediti Slavi non poterant, quominus celebre, et potens regnum Moravicum exsurgeret. Regnum hocce tanto est ponderosius pro Historia nostra, quanto magis notum foret inde ortum fuisse Ritus Slavicum.

Dum Regni hujus fata attingeremus, simul de origine Ritus Slavici agere necessum est.

Caput 10.

De Origine Ritus Graeco-Slavici.

Antiqua Germania Romanis perbene fuit nota, a qua nepos Augusti Caesaris Germanicus dictus, Tacitus vero de moribus Romanorum(!) Classicum scripsit opus; — situabatur secundum Ptolomeum inter Rhe-

між Реном, Дунаєм аж по Стригоній, звідси до Вісли аж по море, так зване Германське. Названа римлянами За-Ренською, за Реном, також Германія варварська. Її населяли два найсильніші (30) народи, а саме, германці і західні слов'яни по Рейн, а південних германців скоро покорили римляни. Але велика частина на сході залишилася незалежною, будучи в постійних війнах з римлянами, служила для слов'ян муром, щоб їх римляни не могли або підкорити, або пізнати по імені, тому то слов'янська назва ніде в історії не зустрічається. Після занепаду Римської імперії слов'яни починають повільно ставати відомими. За Карла Великого як слов'яни Германії, так і Паннонії вийшли на світову арену. Мільйони слов'ян, що займали величезну територію від Балтійського моря по Адриатичне, поділені на різні племена, по-різному поійменовані, спільною назвою називалися венедами, склавами, склавинами. За Карла Великого виступили під своїми своєрідними назвами. 822 року послали посольство до сина Карла Великого у Франкфурт, вперше в історії відомі як морави. Всі слов'яни керувались різними вождями, які рідною мовою називалися князями. Тому що князів було багато, вони були слабі і безславні. Перший князь моравів став відомим світу як Моймар (мой Мир) 824 р. Другий — Прівіна р. 830 з сином Коцелом, третій Ростислав, а четвертий Святополк.

Глава 11 Місцє перебування цих князів

Народи і провінції, розміщені між Віслою, Германським морем, Реном і Дунаєм, і Карпатами, тепер розрізнені своїми назвами, до часів Карла Великого були непомітними в гущі варварської Германії. Триумфи цього імператора підняли завісу темноти і показали нам народи і держави до того часу невідомі, як вищезгадану Моравію, виявлену 822 року за допомогою посольства, висланого у Франкфурт, (держави) як мурашки з гнізда появилися на світло. Для нас не важно, звідки походить ця назва, і досліджувати, якій долі вони були виставлені перед тим, проте необхідно знати, де знаходилася Моравія.

Давні, мало турбуючись про її положення та кордони, залишили пожоньському професору Юрію Скленару^а) честь визнати положення Моравії. (31). Цей муж, прагнучи бути оригінальним, ство-

num, Danubium usque Strigonium, abinde ad Vistulam usque ad mare sic dictum Germanicum. Romanis Trans Rhena dicta, Trans Rhenum item Germania Barbara. Inhabitabatur per duas potentissimas (30) nationes, Germanos utpote, et Slavos Occidentales ad Rhenum, et Meridionales Germanos cito subjugarunt Romani. Sed magna Pars Orientem versus mansit independens, perpetuis cum Romanis bellis implicita, deserviebat Slavīs pro muro, quominus Romani eos sive subjugare, sive nominatenus nosse potuissent, ideo nomen Slavicum nullibi in Historiis figurat. Post lapsum Imperii Romani sensim inceperunt Slavi innotescere. Sub Carolo Magno tam Germaniae, quam Pannoniae Slavi prodire in Theatrum Mundi. Milliones Slavorum a mari Baltico usque Adriaticum enormem plagam tenentes, in varias Tribus distinctis nominibus insignitas divisi communi nomine Venedi, Sclavi, Sclavini appellabantur. Sub Carolo Magno prodire sub suis specialibus nominibus. A. 822. Legationem miserunt Francofurtum ad filium Caroli Magni Moravi primo in Historia cogniti. Omnes Slavi regebantur per Principes distinctos materna lingua knjáz (:князь:) vocatos. Quoniam Principes erant innumeri, ideo debiles, ac inglorii. Moravorum Princeps primus innotuit orbi Mojmar (:Moj Mir:) 824. Alter est Privina a. 830 cum Filio Kotzel, Tertius Rostislaw, et quartus Szwjatopolk. —

Caput 11. Sedes horum Principum.

Gentes, et Provinciae inter Vistulam, Mare Germanicum, Rhenum, et Danubium, et Carpatos sitae, nunc suis nominibus distinctae, ante Carolum Magnum in caligine Germaniae Barbarae latebant. Triumphus hujus Imperatoris velum tenebrarum submove, et nobis stitere populos, ac Regna antea ignota Moravi, ut superius attatum a. 822 per legationem Francofurtum missam, velut formicae e nido in lucem prodire. Nostra non interest, unde nomen hoc derivetur, et quibus antea fuerint expositi fatis indagare, scire tamen oportet, ubi Moravia situabatur.

Antiqui de Ejus situ, ac limitibus parum solliciti reliquere gloriam Georgio Szklenár Professori Posoniensi, a.) Situm Moraviae desi gnandi (31). Vir hic Originalis Author esse stitens, creat Moraviam in Moesia, protrahit ad Pannoniam, orasque Nitrienses, et Vágenses, extendit per Da-

рює Моравію в Мезії, протягує до Паннонії і берегів Нітри і Вага, продовжує через Дакію і Язигію метанастів і за Святополка об'єднує обі гілки в сучасній Моравії. Пробуджений з цього сновидіння вчений Степан Катона порядно вичитує оригінальному авторові.^{а)} Скленар же пробує піднятися в своєму Гіперкритиконі^{б)}, але бажаючи встати, падає по-друге і глибше.

Якби я хотів додати ще що-небудь до вченого мужа Степана Катони, я був би новачком, який бажає вчити вчителя, я тільки вважаю, що давно і тепер народи були названі від річок і гір, і називаються істриани, певціни, олімпи і т. ін., тепер потисяни, затисяни, міжбодрожці і т. ін. авасіени, крайняни і верховинці. Існує річка Мораба (греко-слов'яни не мають Б, б) і такої ж назви місто в давній Мезії, сьогодишній Сербії, яка протікає недалеко від Пассароваца, і біля Куліч вливається в Дунай. Мешканців цієї річки греки називали морабамі, їхнього архієпископа — морабійським або маравійським, обманутий цією назвою Скленар, засновує Моравію в Мезії. Всі доводи, які він зібрав, підтверджують мою спостереження, викривають його помилку і явно доводять, що там існував народ моравський, який дістав таку назву від річки, а не від Моравії. Із цього ясно, що вищезгадані три князі панували спочатку між Дунаєм, Граном, Карпатом і Моравою, тому що після виникнення домашнього заворушення, Ростислав, сміливіший ніж інші, вигнав Прівіну з держави і примусив його переселитися за Дунай. Князь-утікач, знайшовши притулок в імператора Людовіка, вихрестившись з необхідності, отримав частину Паннонії. Шлецер розміщує його між Савою і Дравою. Після вбитого батька за допомогою своїх наслідство дісталось сину Коцелу.^{в)} Вигнавши Прівіну з лівого берега Дунаю, його перемиждь безсумнівно зайняв береги Нітри і Вага, Святополкові залишилась так звана Моравія. Мало пізніше Святополк піймав свого сстрия Ростислава і пов'язаного передав германцям, які його осліпили, закритий (32) в монастирі загинув. Святополк, збільшивши сили, напав на Паннонію, 882 р. жорстко розправився з германцями, а не з слов'янами.^{г)} На з'їзді, який відбувся у Вієнці, Святополк дістав від Карла Красса всю Паннонію, сам Арнульф, який мав Паннонію, підписав договір, Арнульф навіть відступив йому своє во-

ciam, et Jazygiam Metanastarum, et utrumque ramum conjungit sub Swjatopolco in moderna Moravia. — Excitus his somniis eruditus Stephanus Katona, et originale auctorem solide dedolat. a.) Conatur equidem Szklenár semet erigere in suo Hypercriticon b.) sed surgere volens, alterum, et profundius ruit.

Si Doctissimo Viro Stephano Katona adhuc addere quidpiam vellem, essem Tyro, Magistrum docere volens, reflecto solum antiquitus, et actu a fluviis, et montibus gentes nominatas fuisse, ac nominari: Istriani, Peucini, Olimpici etc. nunc Tisz-mellyéki, Tiszahátiak, és Bodrogeköziek etc. Avasienses, Krajnyenses, et Verchovinenses. Existit fluvius Moraba (:Graeco-Slavi B, b non habent.) cum ejusdem nominis Civitate in antiqua Moesia, moderna Servia non procul a Passarowitz praeterfluens, et ad Kullics Danubio immergitur. Accolas hujus fluvii Graeci vocabant Morabas, Archi Episcopum eorum Morabicum, vel Moravicum, hac nomenclatione deceptus Szklenár fundat Moraviam in Moesia. Omnia Testimonia per eum congesta justificant meas observationes, revelant ejus errorem, palamque faciunt gentem ibidem existitisse Morabam a fluvio sic dictam, sed non Moraviam.

Tres supra nominatos Principes initio intra Danubium, Granum, Carpathum, et Moravam regnasse exinde patet, quia ortis domesticis turbis Rostislaw caeteris fortior Privinam Regno ejecit, et trans Danubium migrare coegit. Fugitivus Princeps asilum nactus apud Ludovicum Imperatorem, ex necessitate baptisatus, Pannoniae portionem obtinuit. Slötzer restringit eum inter Savum, et Dravum. Mactato Patri per suos successit filius Kotzel c.) Pulso Privina e sinistra ripa Danubii victor indubie ejus oras Nitrienses, et Vágenses occupavit, Swjatopolko in proprie sic dicta Moravia manente. Paulo post Swjatopolk Patrum suum Rostislaw cepit, et ligatum extradedit Germanis, per quos excaecatus, Caustro (32) inclusus contabuit. Swjatopolk viribus auctis Pannoniam invasit, crudeliter Germanos, sed non Slavos tractavit 882.a.)

In Congressu penes Viennam celebrato a Carolo Crasso obtinuit Swjatopolk totam Pannoniam, Ipse Arnulphus, qui tenebat Pannoniam, confirmavit Tractatum, imo Arnulphus Possessorium suum in Bohemia eidem cessit. b.) has ratione enata est Magna Moravia.

лодіння в Богемії.⁶⁾ Так виникла Велика Моравія.

Глава 12 Запрошення Кирила і Мефодія

Князі Великої Моравії: Святиполк — Моравії, точно такий і Богемії, Ростислав — Паннонії Передньої і Коцел — Паннонії Задунайської — Савії, бажаючи зберегти своє існування супроти могутності германців, як із політичного, так і релігійного огляду вираджають посольство в Візантію до імператора Михайла, щоб, між іншим, сказала: «Хоч народ наш вихрещений, але нема у нас наставника, який би нами керував, вчив, пояснював святі і побожні книжки, тому що не знаємо ні грецької, ні латинської мови, одні нас вчать так, а другі знову по-іншому, не розуміємо суті святого письма і не сприймаємо його благородність, пришліть до нас учителів, які могли б нам пояснити слово боже і його суть».⁷⁾ Михайло, який це почув, скликавши вчених мужів, розкрив прохання князів Моравії. Вони, порадившись, намітили братів Мефодія і Костянтина з Фесалоніки.

Мефодій

Син Леона, видатного мужа з Фесалоніки, військового трибуна, досягнувши зрілого віку, засвоїв військову професію батька, за воєнну відвагу милій імператорові, став воеводою на кордонах слов'ян. Ніхто не може обгрунтовано заперечити, що у Фесалоніці та в Епірі жили слов'яни. (33).

Мефодій, зупинившись на кордонах слов'ян (пізніше названих булгарами), мав дуже широке поле для ґрунтового вивчення слов'янської мови. Зненавидівши після десяти років військові зусилля, зрікшись світської марноти рівно ж як і свого звання, прийшов на Олімп і поступив у ченці ордену св. Василія Великого. Не в малій мірі сприяли зміцненню такого наміру непорядки та гоніння Феофіла (панував від 829 по 842 рік), найлютішого противника образів.

Глава 13 Костянтин або Кирило

Молодший брат попереднього, передчасно відданий в школу, виявив незвичайне дарування.

Caput 12.

Evocatio Cyrilli, et Methodii.

Magnae Moraviae Principes: Swjatopolk Moraviae stricte talis, et Bohemiae, Rostislaw Pannoniae Anterioris, et Koczel Pannoniae Trans Danubiano-Saviae, existentiae suae, contra potentiam Germanorum consulturi, sicut ex politico, ita religioso respectu Legationem adornant Bizantium ad Imperatorem Michaellem, quae inter alia diceret: Populus noster equidem est baptisatus, sed caremus Institutore, qui nos manuduceret, doceret, et Sacros, divinos libros explicaret, quia nec Graecae, nec Latine Linguae gnari sumus, alii aliter, et denuo aliter nos docent alii, non intellegimus sensum Sacrae Scripturae, nec capimus virtutem ejus, mittite ad nos Instituteores, qui sint in statu nobis verbum Dei, et ejus sensum manifestare. c.) Auru, qui facta Consultatione, designarunt diens haec Michael, convocatis eruditis viris, petitionem Moraviae Principum aperfrates Methodium, et Constantinum Thessalonicenses.

Methodius.

Leonis Viri nobilis Thessalonicensis Militum Tribuni filius, justam aetatem attingens, Patris statum Militiae amplexus, ob virtutem militare Imperatori commendatus, evasit Vojewoda in limitibus Slavorum, Thessalonicae, et in Epyro Slavos habitasse nemo est, qui fundate negare valeat.

(33) Methodius in finibus Slavorum (:tardius Bulgarorum dictorum:) constitutus, uberrimum campum habuit liguam Slavicam fundate condiscendi.

Post decem annos fatigiorum militarium, pertaesus, mundanae vanitati non minus, ac suae dignitati renuntiando, Olympum adiit, et Professionem Ordinis S. Basilii Magni amplexus est. Non parum contulerunt ad propositum isthoc firmandum turbae, et persecutiones Theophili (:imperabat ab anno 829.—842:) acerrimi hostis imaginum.

Caput 13.

Constantinus, seu Cyrillus.

Frater prioris junior mature scholis traditus, talentum evolvit portentosum.

Феофіл, помираючи 842 р., залишив неповнолітнього Михайла і вдовицю матір Феодору. До неповнолітнього князя були призначені опікуни: Доместік, патріцій і логофет Феохтіст та Бардас. Логофет Феохтіст знав батьків Костянтина і чув, що його талант прославляється, прийняв його в палац, ввів у спілкування з князем, щоб пробудити (в останнього) змагання. Біля цього вчителі імператора познайомили його як з вітчизняною, так і зарубіжною літературою, і при такому розквіті самої вищої науки в той час у Візантії його чудовий розум і досконалість в науках принесли йому титул філософа (вченого).² До того ж логофет його любив і тому зробив його начальником свого палацу (доместікос), ба навіть з його приязні став пізніше бібліотекарем св. Софії і професором філософії. Костянтин плекав дружбу з Фотієм, як з вченим сам вечний, але коли 857 р. патріарх Ігнатій був усунутий з посади і Фотій успадкував престол і патріаршу митру, відкрито вчив, що одна людина має дві душі, тоді то Костянтин його засудив. Анастасій бібліотекар, сучасник Костянтина, так пояснює справу: філософ Костянтин, дуже сміливий муж великої набожності, його приятель, засудив і спростував його (Фотія) — Нестор, 3, с. 171.

Приклад царя наслідують всі. На візантійському дворі весь державний апарат і поборники релігії перебували в пустих сперечаннях про релігійні справи, пристрасть сперечатися, наслідувати противників або одностумців, кожний хизувався своєю вченістю, і подібно до того як алетів сильнішої сторони вихваляли, так переможених противників безпощадно проклинали. Цей настрої, розпалюваний ченцями і духівництвом, проник в самі палати імператора і спричинив пожежу. Імператор часто загорявся в сперечанні з імператрицею (34) коли держала дома і зовні знаходилась в небезпеці. Нічого дивного, якщо ця зараза охопила всю імперію, проникла навіть до найвіддаленіших племен.

В цей час, як відомо, подвійне посольство було відправлено з візантійського двора з метою провести диспут, одне до сарацинів, друге до хазарів. Костянтин обирається до обох. Від сарацинів посольство, нічого не зробивши, повернулося. Брат Методій, втягнутий в друге посольство з Олімпа, як знаток слов'янської мови відправляється до хазарів. Хазари ж бо користувались слов'янською мовою. (Шледер вигадує: це

Theophilus a. 842. moriturus, reliquit Michaellem minorennem, et viduam matrem Theoram, Minorenni Principi tres Tutores Manuel Domestik, Theocistat Patricius, ac Logotheta, et Bardas dati sunt. Logotheta Treocistat novit Parentes Constantini, audivitque talentum ejus celebrari, recepit ad aulam, adjunxit Principi fine excitanda aemulationis, apud eundem sub Imperatoriis Magistris instructus est sicut in Patria, ita extranea Litteratura, ipsaque adeo Scientiis altioribus tunc Bizantii Florentibus mirabile ingenium, et eminentia ejus in Studiis peperit ei nomen Philosophi (:Eruditi:) a.) Logotheth ultro illum diligebat, et ideo praeficit illum aulae suae (:Domestikos:) quin imo tardius favore Ejus creatus est Bibliothecarius S. Sophiae, ac Professor Philosophiae. Constantinus cum Photio, velut erudito solus eruditus amicitiam fovit, sed dum 857. Ignatius Patriarcha deponeretur, et Photius sedem, et Mitram Patriarchalem consecutus, palam doceret: singulum hominem duas habere animas, eo tum objurgavit eum Constantinus. Anastasius Bibliothecarius coaevus Constantini sic rem exponit: a Constantino Philosopho, magnae Sanctitatis viro fortissimo ejus amico objurgatus, et refutatus est (:Photius:) — Nestor 3. p. 171. „Regis ad exemplum totus componitur orbis. In aula Bizantina tota Politia, et Religiositas constitit in vanis disputationibus, de rebus Religionariis pruritus disputandi, et hostes, vel amicos consequendi, quavis eruditionem suam jactitabat, et sicut Partis fortioris athletae axeltabantur, ita adversarii depressi diris devovebantur. Spiritus hic per Monachos, et Clerum suscitatus, ipsa Palatia Imperatoria penetravit, incendiumque excitavit. Saepe Imperator cum Imperatrice in disputanto aestuabat, (34) dum Reipublicae salus domi, forisque periclitaretur. Quid mirum, si contagies haec totum Imperium occupaverit, imo ad ipsas exteras gentes penetraverit.

Hoc tempore duplex Legatio legitur ab aula Bizantina expedita fuisse fine instituendae Disputationis; altera Saracenorum, altera Chazarorum; ad utramque eligitur Constantinus. A Saracenis missa legatio rediit re infecta. Ad alteram legationem Frater Methodius ex Olympo protractus velut Linguae Slavicae gnarus ad Chazaros processit. Chazari enim Slavica lingua utebantur (:Schlötzer exclamat: ist nicht war! Nestor 3. pag. 237. a.) Multum exinde utilitatis tulit Methodius quia sicut in lingua Slava ultro excultus,

неправда! Нестор 3, стор. 237.а) Мефодій здобув з цього велику користь, тому що і вдосконалив свої знання в слов'янській мові, а також багатьох навернув. Залишивши тут багато священиків, яких привели з собою з Візантії, брати відправились в Херсонес і поцестило їм знайти тіло св. Клементя і згідно з звичаєм доби принести з собою. Коли в цей час появляється посольство з Моравії, знову розшукують двох братів і згідно з наказами імператора приймають провінцію. Костянтин на запитання, чи хоче бути єпископом, перед висвяченням домігся 40-денного посту. Брати, забезпечені всім необхідним, ідучи через Булгарію (давню Фракію) в напрямку до Дунаю, щасливо прибули в Моравію, тепер Паннонію. Самі критики-історики мають твердий передсуд, що нічого не слід приймати, що міститься в легендах, зокрема якщо оповідь не співпадає з їх наміром, вони воліють своїми доводами створити нові історичні правди, аніж навіть уваги приділити легендам. Насправді в легендах зустрічається багато вимислу, але з цього не слідує, що (в них) нема ніякої правди, тому що і в болоті знаходяться перли; незацікавлений історик відділить там болото від перли і не буде настільки нерозумним, щоб відкинути все, зокрема якщо в трьох різних провінціях, іншою мовою і майже в один і той же час були написані. Попередні біографії я взяв з російської легенди, так природно послідовної, що якби хтось заперечував, треба б, щоб він вимислами доповнив.б) Мефодій в сусідстві з слов'янами навчився по-слов'янському, з братом відправився до хазарів, щоб черпати знання слов'янської мови із самого джерела.

Політика двору, не в меншій мірі як сама необхідність, вимагала, щоб один із двох братів був обраний єпископом. Бо ж запрошене посольство посилається в двори трьох пануючих князів. Було б ганьбою для держави вислати простих священиків-ценців. Вимагаються знайоми св. письма, адже ж вони повинні були виховувати юнаків, здібних до духовного сану і цих урівноважених розподілити для турботи про душу.

Окремі історики воліють приховувати свою непослідовність, аніж признати явну правду. Всі чеські та інші латинські письменники погоджуються і зображують обох апостолів у єпископському вбранні, а саме, під інфулами, але жодний не повідомляє, коли і хто висвятив Кирила, таким чином, нема нічого більш

et eruditus evasis, ita etiam multos convertit. Pluribus Presbyteris secum Bizantio allatis ibidem relictis, fratres processerunt versus Chersonesum, felicesque erant Corpus S. Clementis invenendi, et pro more Saeculi secum circumferendi. Hoc tempore Legatione Moravica comparente duo fratres denuo exquiruntur, et jussis Imperatoris conformiter provinciam acceptant. Interrogatus Constantinus an Episcopus esse velit? ante susceptionem Consecrationis 40. dierum jejunium sibi expetit. Provisi Fratres necessariis, per Bulgariam (Antiquam Traciam;) versus Danubium tendentes, in Moraviam, nunc Fanoniam feliciter penetrarunt. Apud ipsos Criticos Historicos fixum praejudicium est, nihil acceptandi, quod Legendis continetur, praesertim si scopo suo non congruant narrata, malunt suis argumentationibus novas creare veritates historicas, quam Legendis vel conspectum tribuere. Verum etiam in Legendis multa ficta contineri, sed non sequitur: nihil inesse veri, quia etiam in luto gemmae reperiuntur; disinteressatus Historicus illico secernet lutum e gemma, neque erit ita imprudens, ut totum abiciat, prassertim si in tribus provinciis diversis, idiomate alio, eodemque fere tempore scriptae fuerint. Biographias praevis desumpsit ex Legenda Russa adeo naturaliter fluente, ut si quis rejciat, oportet eum figmenta surrogare. b.) Consentient ei duae aliae in Germania, et Diocleae scriptae. Methodius in limitibus Slavorum (35) didicit Slavice, cum Fratre profectus ad Chazaros, ut Slavicae linguae notitiam in ipso hauriat fonte. Politica aulae non minus, quam ipsa necessitas imposuit, ut alteruter Fratrum Episcopus creetur. Mittitur enim expetita Missio ad Trium Principum regnantium aulas. Imperio dedecori fuisset simplices Presbyteros Monachos expedire. Petuntur Doctores S. Scripturae, ergo instituire debebant Juvenes ad Sacerdotium aptos, et hos ordinatos ad Curam animarum dispo- nere.

Nonnulli Historici malunt suam inconsequentiam palliare, quam veritatem apertam agnoscere. Omnes Bohemici, alijque Latini Scriptores agnoscunt, et pingunt, utrumque Apostolum in ornatu Episcopali, et quidem sub infulis, sed nullus docet, quandonam, et per quem fuisset Kyrillus consecratus? nil itaque vero similis est, quam ut testimonio Presbyteri Diocleae innixi statuamus Episcopum fuisse Constantinum a.)

правдоподібного, як те, щоб ми, спершись на свідчення священника з Діоклеї, встановили, що Костянтин був єпископом.а)

Глава 14 Мефодій і Кирило в Моравії

Паннонія і Моравія, власне, проіснували вже 40 років вихрещеними, однак, тому що германські священники не знали слов'янської мови і богослужіння відправляли на мові, народу незрозумілій, не було жодної духовної користі. Між ними несподівано пролунала чутка: оскільки хазари, їх споріднені, вже мають щастя слухати слово боже на рідній слов'янській мові, через те три князі звернулися до Візантії, і тому Кирило та Мефодій в тому розумінні не можуть бути названі апостолами Паннонії й Моравії, проте їх хвалять за велику користь, яка випливає з їх праці по відношенню до віруючих. Як таких, що їх запрошують в Паннонію і Моравію, і князі, і народ приймають з найбільшою пошаною, зокрема у володінні Ростислава^{б)} (в провінціях Нітри). Ці мужі обходили, як апостоли, села й хутори, великі й малі міста і скрізь, відправляючи богослужіння на рідній мові, пояснюючи віруючим св. євангеліє (36), але більше всього співаючи грецьку літургію, перекладену на слов'янську мову, зуміли не лише в душах слухачів викликати подив, але й їх серця пом'якшити до розкаяння.

Святополк, спостерігаючи наполегливе старання апостолів з одного боку, а з другого ж боку радість народу, виносить рішення, в якому наказує, щоб всі піддані без різниці прийняли грекослов'янський обряд. Внаслідок чого два апостоли відвідали всю Моравію й Паннонію і ставили на чолі церков висвячених Кирилом нових священників.а) Ці святі мужі розподілили провінції свого апостолату, єпископ Кирило залишився в Моравії і Передній Паннонії, Мефодій відійшов у Паннонію Коцела. Один і другий дали зібрати в своїй провінції юнаків і, позаіюмивши їх з новим слов'янським алфавітом, навчали їх читати й розуміти новоперекладені книги Часослов і Псалтир.б) Таким способом добре підготовлену велику кількість юнаків, здібних і відданих богослужінню, відіслали в села і общини, в малі і великі міста. Кирило, як було сказано, здібних залучав у сан священників і розподіляв на парафії. Поряд з цим подвійним за-

Caput 14.

Methodius, et Cyrillus in Moravia.

Pannonia, et Moravia equidem a 40. annis baptisata exstiterat, cum tamen germanici Presbyteri Linguam Slavicam ignoraverint, Divinaque in lingua ignota decantarent, nullus fructus Spiritualis emerisit; Interea fama subito pervolavit: Qualiter Chazari sui Congenerationales jam materna slavica lingua Verbum Dei audiendi falcitate fruuntur, ideo tres Principes converterunt se Bizantium, atque ideo Cyrillus, et Methodius Apostoli Pannoniae, ac Moraviae eo sensu dici nequeunt, laudantur tamen ob magnum fructum ex laboribus eorum in Fideles promanantem, quatales adpellentes ad Pannoniam, et Moraviam, quemadmodum a Principibus, ita a populo honorificentissime excipiuntur, vel maxime vero in Regno Rostislav.(!) b.) (:in provinciis Nitriensibus:)

Viri hi more Apostolorum perlustrabant vicis, et villas, oppida, et Civitates, ubique materna lingua Sacras functiones peragendo, S. Evangelium (36) Fidelibus explanando, sed vel maxime Graecam Lyturgiam in Slavicum translata decantando non poterant non sicut animos auditorum in stuporem agere, ita corda emolire, et ad compunctionem excitare.

Intensum Apostolorum Zelum parte ab una; parte vero ab altera Populi gaudium cernens Swjatopolk, emisso decreto jubet, ut omnes subditi sine discretione Ritum sequantur Graeco-Slavum. Unde duo Apostoli totam Moraviam, et Pannoniam visitabant, et ordinatos per Cyrillum novos Presbyteros Ecclesiis praeficiebant. a.) Sancti hi viri diviserunt Apostolatus sui provincias, Cyrillus Episcopus mansit in Moravia, et anteriori Pannonia. Methodius discessit ad Pannoniam Kotzelii. Uterque in sua Provincia multitudinem adolescentium comportari fecere, et in novo Alphabeto Slavico instructos manuduxere ad neo translatos libros, Csaszozglów, et Psalterium legendos, ac intelligendos; b.) Hac ratione multitudinem juvenum bene praeparatam Cultui Divino aptam reddidit ad vicos, et pagos, oppida, et Civitates remiserunt. Ap'tis per Cyrillum, ut dic-

няттям, а саме, священиків та педагогів, приступили з таким непохитним старанням до перекладу святого письма з грецької мови на слов'янську, що на протязі 4½ років завершили Новий Завіт, Псалтир і Октоїх. Щоб їх праця не пропала, Кирило назначив двох скорописців, які з подібною наполегливістю протягом шести місяців переписали згадані книги, щоб ними користувались в церквах.

Якою швидкістю пролетіла чутка про ці книги і з якою пристрасною вони розмножувалися, явно з того, що Федір, єпископ фесалонський дав принести собі Псалтир, а, може, і інші.^{в)} Перед Ватиканом не можна було приховати такий щасливий успіх двох греко-слов'ян в їх апостолаті і дивувалися, що священики насмілилися переспівати Часослов на слов'янську мову. З цієї нагоди папа Микола I викликав їх обох до себе, або, як волюють інші, оба брати бажали відвідати з побожності місцеперебування апостолів Петра і Павла.

(37) Біля 868 року брати, прибувши в Рим, не знайшли Миколу в живих. Його наслідник Гадріан II по-батьківському прийняв нових апостолів, почувши, що вони несуть з собою мощі св. Клементя, за свідченням руської легенди. урочисто вийшов на зустріч, коли наближалося до міста, вихваляв їх апостольські зусилля і щоб проявити свою батьківську ласку та задоволення не тільки їх прийняв гостинно, але і мимоволі висловив надію на їх майбутню послужливість. Похвалив переклад книг на народну мову, схваливши живання цієї мови в літургії, прокляттям закликає всіх, які протиставили б себе читанню, співу та святкуванню літургії на цій мові, або задумали явно ганити, ба навіть наказав, щоб нові апостоли правили урочисту літургію в присутності міста.

Сам Ассеман сумнівається в тому, чи питання, прийняте на обговорення про обряд та слов'янську мову, після приходу братів залишилося, однак домірся від них визнання віри не тільки усно, але й на письмі.^{а)}

Після цього Костянтин поступив у чин Василянів, з тих пір прийняв ім'я Кирило, Мефодій же повернувся в Паннонію.

Після трьох років, року 871, Кирило, наперед відчуваючи послаблення свого тіла, прикутий до ліжка на 50 днів, заповів своє єпископство старшому брату Мефодію і помер. Урочисто був похований у церкві св. Клементя біля його

tum, ad S. Presbyteratus Ordinem promotus ad Parochias distributis.

Penes duplex isthoc Sacerdotum utpote, et Paedagogorum munus Sacram Scripturam e Graeco in Slavicum transferre adeo adamantina diligentia adgressi sunt, ut intra 4½ annum Novum Testamentum non minus, ac Psalterium et octioch paratum exstiterit. Ne vero suos labor intereat, duos Tachigraphos constituit Cyrilus, qui pari assiduitate intra 6. menses praedictos libros descripserunt, usibus Ecclesiarum deservituros.

Quanta celeritate pervolavit fama horum librorum, quantaque aviditate multiplicabantur, exinde patet, quod Theodoros Thesslonicensis Episcopus Psalterium, nefors, et alios pro se transumi fecerit. c.) Non potuit latere Vaticanum adeo felix duorum Graeco-Slavorum in suo Apostolatu progressus, mirabanturque, quod ausi fuissent Sacerdotes Domini horas Canonicas in Slavonico decantare, ideo Nicolaus I Papa utrumque ad se evocavit; aut quod alii malunt, uterque frater fine devotio- nis/ Limina Apostolorum Petri, et Pauli visitare cupiebant.

(37) Anno incirca 868(!!) Fratres Romam adpellentes, Nicolaum vivum non invenerunt. Successor ejus Hadrianus secundus novos Apostolos paterne excepit, imo inaudito: Eos Corpus S. Clementis secum ferre, teste Russica legenda, adpropinquantibus ad Urbem solenniter obviam processit, collaudavit apostolicos eorum conatus, ad demonstrandamque suam paternam benevolentiam, ac complacentiam non tantum convivio excepit, sed de ulteriori eorum accomodatione necessario disposuit.

Collaudavit Versionem librorum in linguam popularem, confirmatoque usu hujus linguae in Liturgia, anathemate ferit omnes, qui Lectioni, Cantui, ac Celebrationi Liturgiae in hac lingua semet opponerent, aut plane blasphemare praesumerent, quin imo jussit, ut in conspectu Urbis per novos Apostolos solennis Liturgia decantetur. Ut quaestio Ritus, et Linguae Slavicae post adventum Fratrum in pertractationem sumpta exstisset, ipse Assemanus dubitat, Fidei tamen professionem non tantum Verba- lem, sed etiam scriptam ab eis exegit a.)

Post haec Constantinus Ordinem Basilianorum intravit, ab illaque hora Kyrillus cognominatus, Methodius vero ad Pannoniam reversus est.

Post triennium, adeoque a. 871. Kyrillus praesentis resolutionem Corporis sui, 50. diebus lecto affixus, in favorem Fratris senioris Methodii Episcopatu suo renun-

мошей, які приніс з собою. Інші гово-
рять, що він спочатку був похоронений
в базиліці св. Петра, але на прохання
Мефодія звідти був перенесений. Між
тим Мефодій не порозумівся з Святопол-
ком і за свідченням легенди відлучив
його від церкви разом з його володін-
нями.⁶⁾

Не легко переконуємося в тому, що Ме-
фодій допустився того, однак легко можу
допустити, що між ними виникли
непорозуміння, для вирішення яких вва-
жав за найкраще викликати брата Ки-
рила з Рима (38). Тому він направився
туди, але довідався, що брат вже 871
року помер. Мефодій здобув користь від
своєї подорожі 872 р., тому що Гандріан
обрав його архієпископом Моравії і Пан-
нонії і він повернувся додому. Знову мав
можливість в мирі і спокою віддатися
перекладу св. письма та забезпечувати
церкви відповідними особами, але 879 р.
неприємна обставина припинила про-
грес.

Глава 15 Виклик Мефодія в Рим

Після перемоги над аварами 803 року
Карло Великий доручив архієпископу
сальцбургському і патевійському, щоб
навернули на християнську віру слов'ян
паннонських, моравських та інших сло-
в'ян. Латинські пресвітери протягом 75
років досягли такого успіху, що Мефодій
знайшов всіх вихрещених. Адалвін,
архієпископ сальцбургський, справляв
день народження 865 р. в одній фортеці
князя Коцела і посвятив одну церков,
а також після смерті наставника цієї
церкви Алікріда, встановив нового —
Ріхбальда.

Використаю слова письменника того
часу: Ріхбальд, виконуючи свій обов'язок
за наказом свого архієпископа, на-
довго задержався (в Паннонії), поки
якийсь грек, на ім'я Мефодій, винай-
шовши по-новому слов'янські букви, по-
чав перед усім народом, по-філософсько-
му обґрунтовуючи, знецінювати латин-
ську мову, римську науку, а також за-
гальноживані латинські букви, від час-
ті месоу, євангеліє та церковні обов'язки
тих, які це по-латині виконують. Той, не
будучи в силі перенести те, знову повер-
нувся в ювавійську столицю.⁶⁾ Ріхбальд,
вигнанець, який повернувся, заохочував
архієпископа, щоб він обвинив перед
папою Мефодія у двох пунктах, а саме,
що той, проповідуючи, навчає у вірі не
так, як римська церков, і, таким чином,

ciavit, et in Domino expiravit, solenni-
ter in Ecclesia S. Clementis penes Ejus
Reliquias secum adlatas repositus est. Alii
dicunt Eum primo in Basilica S. Petri se-
pultum, sed ad preces Methodii eorsum
translatum exstitisse. Interea temporis Met-
hodium cum Swjato polko disconvenit, et
teste Legenda Eundem cum suis possessioni-
bus excommunicavit. b.) Non facile pers-
vadeor, ut id Methodius attentavisset, fa-
cile tamen supponere valeo: inter eos dif-
ferentias ortas fuisse, ad quas componen-
das optimum medium ratus, Cyrillum frat-
rem Roma (38) revocandum esse. Quare
eorsum iter direxit, sed Fratrem jam a.
871. mortuum comperit.

Itineris sui fructum tulit 872. Methodius,
quia Archi-Episcopus Moraviae, et Panno-
niae ab Hadriano creatus est, domum re-
diit. In pace, et quiete potuit S. Scriptu-
rae versionj ultro incumbere, et Ecclesias
idoneis individuis providere, ast 879. in-
grata Circumstantia turbavit progressum.

Caput 15. Citatio Methodij Romam.

Carolus M. 803. debellatis Avaris Slavos
Pannonios, et Moravos, aliosque Slavos
Salisburgensi Arcri-Episcopo, ac Patavien-
si commisit ad Fidem Christianam con-
vertendos, Presbyteri Latini in tantum pro-
fecerunt, ut intra 75 annos omnes baptis-
atos Methodius invenerit. Adalvin Archi-
Episcopus Salisburgensis 865 in uno Castro
Principi Koczel subjecto Festa Natalitia
celebravit, et quamdam Ecclesiam con-
secravit, quin imo Alikrido Praeposito
Ecclesiae hujus fatiis functo, novum consti-
tuit Richbaldum. Utar verbis coaevi; Scrip-
toris Richbaldus multum demoratus est
(:in Pannonia:) exercens suum officium,
sicut illi injunxit Archi-Episcopus suus,
usque dum Graecus quidam Methodius no-
mine, noviter inventis Slavici litteris,
linguam Latinam, Doctrinam Romanam,
atque Litteras Auctorabiles Latinas philo-
sophice superducens vilescere fecit cuncto
Populo ex parte Missas, et Euangelia, Ec-
clesiasticumque officium illorum, qui hoc
Latine celebrabant, quod ille ferre non va-
lens Sedem repetiit Juvaviensem, a.) Rich-
baldus profugus redux concitavit AEp̄p̄m,
qui in duobus punctis Methodium coram
Pontifice accusavit. Eum in Fide, non ita;
sicut Romana Ecclesia docendo docere,
atque ideo Populum in errore permitte/re/
(39) Missas in barbara lingua absolvere
solum esse. Ipse Swjatopolk misso Ro-
mam Presbytero Joanne se in fide dubia
fasset. Unde Anno 879 Joannes VIII

залишає народ в омані (39), що меси звик правити на варварській мові. Сам Святополк, виславши в Рим пресвітера Іоанна, визнав, що він у сумнівній вірі. В результаті чого папа Іоан VIII 879 року вислав Мефодію таку буллу.а)

(40) (Чиста сторінка)

(41) I. Високопреподобному Мефодію, архієпископу паннонської церкви.

Тому що повчанням своєї проповіді ти повинен спасати і наставляти народ господа, довіреним тобі як духовному пастирю, ми чули, що ти, проповідуючи, вчиси не те, чому навчилася св. римська церква від самого вождя апостолів і повсякденно проповідує, і сам народ ти зводиш в оману. А тому цим листом нашого апостолату тобі наказую, щоб, відклавши в бік все, негайно поспішав прийти до нас, щоб ми з твоїх уст почувли і дізналися, чи ти того дотримуєшся і так проповідуєш, як ти усно і письмово пообіцяв, що ти св. римській церкві віруєш, або ні, щоб ми справді пізнали твою науку. До нас доходить слух, що ти правиш меси на варварській, тобто, на славинській мові. Тому вже в листі нашому, направленому тобі через анконітанського єпископа Павла, ми заборонили, щоб ти на тій мові урочисто правив святі меси, але або на латинській, або на грецькій мові, як прославляє церква, розповсюджена по всьому світі і поширена серед усіх народів. Проповідувати ж або говорити до народу ти можеш, тому що автор псалма нагадує, що всі народи прославляють господа, і апостол: «Кожна, каже, мова визнається, тому що господь Ісус знаходиться в славі бога отця».

Дано 14 червня, оголошення XII.

II. Твентару з Маравни

Хочемо знати, тому що ми, з ласки божої намісник блаженного Петра, першого з апостолів, обнімаємо вас в найбожній любові як наймиліших синів і любимо батьківською любов'ю, і нашими повсякденними молитвами всіх вас віряємо Ісусу Христу; молячись завжди за ваші серця і привів вас на дорогу правди, укріпив вас у добрих вчинках і зволив вас щасливо і в цілості довести до кінця у правдивій (42) вірі і добрій дії. З повідомлення вашого пресвітера, якого ви до нас прислали, ми довідалися: ви сумніваєтесь у правдивій вірі. Звертаємо увагу вашої милості на те, щоб ви держали так, вірили так, як свята римська церква від самого першого з апостолів навчила, держала і буде держати аж

Pontifex sequentem dimisit ad Methodium Bullam^a)

(40) — — —

(41) I. Reverendissimo Methodio, Archiepiscopo Pannoniensis Ecclesiae.

Praedicationis tuae doctrinis populum Domini, tibi quasi spirituali pastori commissum salvare, instruereque cum debeas: audivimus, quod non ea, quae S. Romana Ecclesia ab ipso Apostolorum Principe didicit, et quotidie praedicat, tu docendo doceas, et ipsum populum in errorem mittas. Unde his Apostolatus Nostri literis tibi iubemus, ut omni occasione postposita ad Nos de praesenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus, et cognoscamus, utrum sic teneas, et sic praedices, sicut verbis, et literis te S. Romanae Ecclesiae credere promisisti, aut non; ut veraciter cognoscamus doctrinam tuam. Audimus etiam, quod Missas cantes barbara, hoc est: SLAVINA lingua: Unde jam literis Nostris, per Paulum Episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua Sacra Missarum solemnia celebres, sed vel in Latina, vel in Graeca lingua, sicut Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, et in omnibus gentibus dilatata, cantat. Praedicare vero, aut sermonem populo facere tibi licet, quoniam Psalmista admonet: omnes gentes laudare Dominum; et Apostolus: Omnis inquit, lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris. Data XVIII. Kal. Julij Indict. XII.

II. Twentaro de Maravna.

Scire volumus, quia Nos, qui per Dei gratiam b. Petri Apostolorum Principis vicem tenemus, pio amore vos quasi charissimos filios amplectimur, et paterna dilectione amamus, nostris, assiduis precibus vos omnes Jesu Christo commendamus; orantes semper pro vobis, ut Deus omnipotens, qui corda vestra illuminavit, et ad viam veritatis perduxit, in bonis operibus confirmet, et usque ad finem in recta (42) fide bonaque actione decoratos vos atque incolumes dignetur perducere. Qu(o) autem, sicut Joanne presbytero vestro, quem Nobis misistis, referente didicimus, in recta Fide dubitatis, monemus Dilectionem Vestram, ut sic teneatis, sic credatis, sicut Sancta Romana Ecclesia ab ipso Apostolorum Principe didicit, tenuit, et usque in

до кінця світу. І по всьому світу щодня розповсюджує слова святої віри і сімена правдивої проповіді і ви знаєте, що наші попередники, тобто святі наставники апостольського престолу з початку так навчали ваших батьків. Однак, якщо хтось, чи ваш єпископ або який-небудь священник, розпочне вам по-другому пояснювати або проповідувати, божим завзяттям сповнені всі одною душею і одним баганням відкиньте фальшиву науку, відстоюючи і додержуючись апостольського престолу. Ми дуже здивовані, тому що ми чули, що ваш архієпископ Мефодій, якого наш попередник папа Адриан висвятив, повернувся до вас, інакше учити, ніж усно і на письмі перед апостольським престолом визнав, у що він вірить. З цієї причини ми його повідомили, щоб він негайно спішив прийти до нас, щоб ми з його уст почули, чи він так держить і вірує, як пообіцяв, або ні. Дано 14 червня, оголошення XII.

Мефодій, отримавши буллу, взявши з собою Семісісна, промовця Святополка, з'явився в Римі. Вже з великим запалом почали обговорювати різниці: в центрі уваги була частка «і сину». Бо ж Мефодій, підданого на соборі єпископів кононічному іспиту, передусім запитали, чи він так говорить і співає символ православної церкви, як цього вимагає св. римська церква. Мефодій не тільки був визнаний православним, але також дістав схвалення і підтвердження слов'янського обряду, слов'янську мову зробив літургійною. Щодо цього зміст булли такий:

III. Улюбленому синові Сфентопулхру (Святополку), славному однопумцеві. Бажаємо довести до відома твоєї ласки, що після приходу нашого ченця Мефодія, високопреподобного архієпископа свято моравської церкви, разом з твоїм вірним Семісісном, до столиці святих апостолів Петра і Павла, і до нас, а також після виголошення промови, яка проливає світло, ми пізнали щирість твоєї побожності і багання усього твого народу, яке ви маєте до апостольського престолу і до мене, як до батька. Бо натхненний божою ласкою, зневаживши інших керівників цієї доби, ти найвірнішою любов'ю обрав собі блаженного (43) Петра, наставника апостольського ордену, і його замісника, захисником і помічником в усьому і поборником разом із своїми славними вірними мужами, і з усім народом твоєї землі, і сплягаючи на його захист та на захист його замісника, набожно бажаєм, за допомо-

finem saeculi tenebit. Atque per totum Mundum quotidie Sanctae Fidei verba, rectaeque praedicationis semina mittit, et sicut antecessores nostros, sanctos videlicet sedis Apostolicae praesules, Parentes vestros ab initio docuisse cognoscitis. Si autem aliquis vobis, vel Episcopus vester, vel quilibet sacerdos aliter annuntiare, aut praedicare praesumpserit, zelo Dei accensi omnes uno animo, unaque voluntate doctrinam falsam abjicite, stantes, et tenentes traditionem sedis Apostolicae. Quia vero audivimus, quid Methodius vester Archi-Episcopus ab antecessore Nostro, Adriano scilicet Papa ordinatus, vobisque directus, aliter doceat, quam coram Sede Apostolica se credere verbis, et literis professus est, valde miramur. Tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni occasione ad nos venire procureret, quatenus ex ore ejus audiamus, utrum sic teneat, et credat sicut promisit, aut non. Data XVIII Kalend. Julii. Indict. XII.

Methodius accepta Bulla ad latus sumpto Semisino Oratore Swjatopolki Romae comparuit.

Jam majori cum aestu agitari coeperunt differentiae: particula Filioque in medium prodeunte. — Methodius etenim in Corona Episcoporum Canonico examini subjectus, ante omnia interrogatus, an Orthodoxae Fidei Symbolum ita recitet, et decantet, sicuti S. Romana Ecclesia tenet?

Methodius non solum Orthodoxus adinventus est, sed etiam adprobationem, et confirmationem Ritus Slavici obtinuit. Linguam Slavicam Liturgicam effecit. Tenor Bullae eatenus est sequens.

III. Dilecto Filio SFENTOPULCHRO glorioso Comiti. Industriae tuae notum esse volumus, quoniam confratre nostro Methodio, reverendissimo Archiepiscopo sanctae Ecclesiae Marauensis, una cum Semisino fidelibus tuis, ad limina Sanctorum Apostolorum Petri, et Pauli, nostramque pontificalem praesentiam veniente, atque sermone lucifluro referente, didicimus tuae devotionis sinceritatem, et totius populi tui desiderium, quod circa sedem apostolicam et nostram paternitatem habetis. Nam divina inspirante gratia, contemptis aliis saeculi hujus principibus b. Petrum (43) apostolici Ordinis principem, Vicariumque illius habere patronum, et in omnibus adiutorem, ac defensorem pariter cum Nobilibus Viris fidelibus tuis, et cum omni populo terrae tuae, amore fidelissimo eligisti, et usque ad finem sub ipsis, et Vicarii ejus defensione colla submittens, pio affectu cupis, auxiliante Domino, utpote filius devotissimus permanere. Pro qua

гою господа, залишитись навки найвірнішим сином. За таку вірність і відданість твоєю і твого народу до нашого апостолату ми тебе, як одинокого сина з великою любов'ю обнімаємо і приймаємо тебе з усіма твоїми вірними в наше батьківське лоно, як овець господа, нам довірених, і щиро бажаємо годувати живою життя, а також стареємось постійними нашими молитвами прохати всемогутнього господа, щоб ти, досягнувши заслуги святих апостолів, міг на цьому світі перемогти всі труднощі, а потім у небесному царстві з Христом нашим богом triumфувати.

Адже цього Мефодія, шановного вашого архієпископа, в присутності наших братів єпископів ми запитали, чи він так вірить у символ праввірної віри, і чи так співає підчас святих урочистих мас, як вимагає свята римська церква, і як святі отці проголосили і передали згідно з євангельським авторитетом Христа, нашого бога, на святих VI загальних синодах. Він же щиро заявив, що згідно з євангельським та апостольським вченням дотримується і так співає псалми, як вчить свята римська церква і як передали отці. Ми же, переконавшись, що він в усіх церковних науках та послугах є правовірним і корисним, відсилаємо його знову вам, щоб керував повіреною йому церквою бога. Наказуємо, щоб ви його радо прийняли як свого пастиря з гідною шаную і повагою, тому що настановою нашого апостольського авторитету ми йому затвердили право архієпископату, і (44) встановили, щоб воно з божою поміччю зберегло силу навки, як існують авторитетом наших попередників встановлені і затвержені закони і права всіх церков бога, щоб так і він турбувався згідно з канонічною традицією про всі церковні діла і, паче підру доглядом бога, керував. Бо йому поручено народ бога і він дасть звіт про їх душі.

А також самого пресвітера, на ім'я Віхіна, якого ти до нас направив, обраного за єпископа, ми висвятили для святої церкви в Нітрі і наказали, щоб в усьому був послухним свому архієпископу, як вчать святі канони, і бажаємо, щоб рівно ж за згодою і турботою самого архієпископа у відповідний час ти направив до нас іншого придатного пресвітера або диякона, якого подібно ми назначили б за єпископа в іншу церкву, де ти будеш вважати, що необхідний є єпископський престол, щоб вищезгаданий ваш архієпископ в майбут-

scilicet tanta fide, ac devotione tua, et populi tui, Apostolatus nostri ulnis extensis, te quasi unicum filium amore ingenti amplectimur, et cum omnibus fidelibus tuis paternitatis Nostrae gremio, velut oves Domini Nobis commissas, recipimus, vitaeque pabulo clementer nutrire optamus, atque Nostris assiduus precibus Omnipotentem Domino commendare studemus, quatenus sanctorum Apostolorum suffragantibus meritis, et in hoc saeculo adversa omnia superare, et in coelesti postmodum regione cum Christo Deo Nostro valeas triumphare.

Igitur hunc Methodium, venerabilem Archiepiscopum vestrum interrogavimus coram positis fratribus Nostris Episcopis, si Orthodoxae fidei Symbolum ita crederet, et inter sacra Missarum solemniam caneret, sicuti sanctam Romanam Ecclesiam tenere, et in sanctis VI. Universalibus synodis, a sanctis patribus, secundum euangelicam Christi Dei Nostri auctoritatem promulgatum, atque traditum constat. Ille autem professus est, se juxta Euangelicam, et Apostolicam doctrinam, sicut sancta Romana Ecclesia docet, et a patribus traditum est, tenere, et psallere. Nos autem illum in omnibus Ecclesiasticis doctrinis, et utilitatibus Orthodoxum, et proficuum esse reperientes, vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam Dei remittimus, quem veluti pastorem proprium, ut digno honore, et reverentia, laetaque mente recipiatis, jubemus, quia Nostrae apostolicae auctoritatis praecepto Archiepiscopus ei privilegium confirmavimus, et (44) in perpetuum Deo juvante firmum manere statuimus; sicut antecessorum nostrorum auctoritate omnium ecclesiarum Dei jura, et privilegia statuta, et confirmata existunt ita sane, ut juxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse, et velut Deo contemplante dispenset. Nam populus Dei illi commissus est, et pro animabus eorum hic redditurus erit rationem.

Ipsam quoque presbyterum, nomine Vichinum, quem Nobis direxisti, electum Episcopum consecravimus sanctae Ecclesiae Nitriensis, quem suo Archiepiscopo in omnibus obedientem, sicuti sancti Canonnes docent, esse jubemus, et volumus, ut pariter cum ipsis Archiepiscopi consensu, et providentia, alterum Nobis apto tempore utilem presbyterum, vel diaconum dirigas, quem similiter in alia Ecclesia, in qua episcopalem sedem noveris esse necessariam, ordinemus Episcopum, ut cum his duobus a nobis ordinatis Episcopis, praefatus Archiepiscopus vester, juxta

ньому міг керувати разом з цими двома єпископами, згідно з апостольським рішенням, в тих місцях, де єпископи з честю повинні і можуть існувати. Ми дали розпорядження, щоб пресвітери, диякони, або священники якого-небудь ордену, або слов'яни, або якогось іншого народу, які знаходяться в межах твоєї провінції, були підпорядковані і послухні в усьому нашому співбрату, вашому архієпископу, щоб зовсім нічого не робили без його відома. Якби вперті і непослушні заходились робити якусь спокусу або розкол і після першого і другого напominання зовсім не виправилися б, нашим авторитетом даємо розпорядження, щоб їх як сіячів бур'яну, треба далеко відкинути від церкви і ваших кордонів згідно з авторитетом розділів, які ми дали йому і направили вам.

Нарешті слов'янські букви, які винайшов якийсь філософ Костянтин, щоб ними давали богу належну хвалу, законно хвалимо і наказуємо, щоб тою мовою розповідали оголошення нашого Христа бога (45) та про його вчинки, бо святий авторитет, який наказує словами: хвалить господа всі племена і прославляє його всі народи, спонукає нас хвалити господа не тільки трьома, але всіма мовами, і апостоли, натхненні святим духом, на всіх мовах розповідали про чудеса бога. Тому і божественний Павел грає також на трубі, напominаючи: хай визначається кожна мова, тому що господь наш Ісус Христос знаходиться в славі бога отця; про що також в першому листі до коринф'ян в достатній мірі і явно нагадує нам, щоб розмовляючи мовами, ми будували церкву бога.

Розумній вірі або науці ніщо не суперечить, чи то месу співати на тій же слов'янській мові, або читати святе євангеліє, або правильно перекладені і витлумачені побожно читання нового і старого завіту, чи то виконувати всі інші церковні обов'язки, тому що хто зробив три основні мови, а саме, єврейську, грецьку і латинську, сам створив і всі інші для своєї хвали і слави. Проте наказуємо, щоб в усіх церквах нашої землі для більшої шанобливості читалось євангеліє по-латині, а потім переклад на слов'янській мові хай буде оголошено для народу, який не розуміє латинських слів, як це проводиться в окремих церквах. А якщо тобі і твоїм суддям більше подобається слухати месу на латинській мові, розпоряджуємось, щоб для тебе відправлялися урочисті меси по-латині. Дано місяця червня, оголошення XIII.

decretum apostolicum, per alia loca, in quibus Episcopi honorifice debent, et possent existere postmodum valeat ordinare. Presbyteros vero, diaconos, seu cujuscunque ordinis Clericos, sive Sclavos, sive cujuslibet gentis, qui intra provinciae tuae fines consistunt, praecipimus esse subjectos, et obediētes in omnibus jam dicto confratri nostro, Archi-Episcopo vestro, ut nihil omnino praeter ejus conscientiam agant. Quodsi contumaces, et inobediētes existentes, scandalum aliquid, aut Schisma facere praesumpserint, et post primam, et secundam admonitionem se minime correxerint: quasi Zizaniorum seminatores, ab ecclesia, et finibus vestris auctoritate Nostra praecipimus esse procul abiciendos, secundum auctoritatem Capitulorum, quem illi dedimus, et vobis direximus.

Literas denique Slavicas, a Constantino QUODAM Philosopho repertas, quibus Deo laudes debitas resonant, jure laudamus, et ut in eadem lingua Christi Dei nostri praeconia (45), et opera enarrentur, jubemus: neque enim tribus tantum, sed omnibus linguis, Dominum laudare auctoritate sacra movemur, quae praecepit dicens: laudate Dominum omnes gentes, et collaudate eum omnes populi; et apostoli repleti spiritu sancto, locuti sunt omnibus linguis Magnalia Dei. Hinc et Paulus coelestis quoque tuba insonat, monens: omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris; de quibus etiam in prima ad Corinthios epistola satis, et manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes, ecclesiam Dei aedificemus. Nec sanae fidei, vel doctrinae aliquid obstat, sive Missas in eadem Slavonica lingua canere, sive sacrum Evangelium, vel lectiones divinas novi, et veteris Testamenti bene translatas, et interpretatas legere, aut alia horarum officia omnia psallere: quoniam, qui fecit tres linguas principales, hebraeam scilicet, graecam, et latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem, et gloriam suam. Jubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae, propter majorem honorificentiam, euangelicum latine legatur, et postmodum slavonica lingua translatum, in auribus populi, latina verba non intelligentis, annuntietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi, et iudicibus tuis placet Missas latina lingua magis audire, praecipimus, ut latina Missarum tibi solemnia celebrentur. Data mense Junii, Indict. XIII. Instituti Ratio vetat longiorem moram penes hanc Bullam nectere, Lectorum quivis uberiorēs poterit sibi facere observatioes; Unicum tantum patet ex ea: Lingvam

Принцип звичаю не дозволяє довше затримуватись навколо цієї булли, кожен із читачів зможе собі зробити ґрунтовніше спостереження, із неї явно випливає тільки одне, що слов'янська мова, хоч і з труднощами, та все-таки стала літурґічною. З цієї булли також очевидно, що в Паннонії і Моравії 880 року існував архієпископ Мефодій і єпископ Віхін. Я ж не встановлюю, але сповіщаю місцеперебування цих наставників. (46). Вище ми бачили, що Ріхбалд утік перед Мефодієм з Паннонії з якогось укріплення Коцелла, адже певно можна зробити висновок, що Мефодій знаходився саме в такій Паннонії.

Та певнішим є місцеперебування Віхіна, бо ясно доводить, що була Нітрія, певно не інша Нітрія, як сучасна в Угорщині.

Мефодій, звільнившись від нападок, під захистом римського папи безпечно виконував свій архіпастирський обов'язок, і спокійно передався перекладу святих книг. Цю нелегку роботу треба було продовжити, Костянтин в римському монастирі, звичайно, не відпочивав, але в різний період різні частини так старанно перекладені, потім разом зібрані, що 900 року були підготовлені не тільки біблія, але також і інші книги, необхідні для богослужіння. З цього приводу пресвітер Діоклеї з 1161 р.²) дає задовільне свідчення цими словами: «Таким чином, Костянтин (і Мефодій) назначав пресвітерів і, укладши букви слов'янської мови, переклав Євангеліє Христа, а також Псалтир і всі побожні книги старого і нового завіта з грецької мови на слов'янську, а також встановив для них месу за грецьким звичаєм, закріпив їх у Христовій вірі».

Ніхто не думає, що вже в той час були перекладені всі літурґійні книги, тому що переклад багатьох дав зробити руський Володимир, найбільше ж дав виготовити Ярослав 1054 року.

Ця доба була найбільш квітучою для слов'янського обряду. Вся Паннонія і околиці Вага, Моравія і Богемія і інші провінції, які належали під владу Святотолка, як вище було сказано, повинні були відноситись до слов'янського обряду. (47). Нічого дивного, якщо така приємна новина, перейшовши також через Гран, наповнила душевною радістю серця інших карпатських і тисянських слов'ян, і пустила настільки ранні корені, що, за свідченням Сірмая³), вже за часів Мефодія не тільки прийняли віру Христа, але також підкорені своїми со-

Slavicam, ut ut difficulter tamen effectam esse Liturgicam, Manifestum etiam ex hac Bulla est in Pannonia, et Moravia 880-o exstitisse Archi-Episcopum Methodium, et Episcopum Vichinum; Non equidem statuo, sed collimo horum Antistitum Sedes (46). Superius vidimus Richbaldum e quodam Castro Kotelii e Pannonia prae Methodio profugisse, ergo tute concludi poterit Methodium in stricte tali Pannonia resedisse.

Ast certior est sedes Vichini, manifeste enim docet esse Nitriam; Nitriam certe non aliam, quam modernam Hungariae. Methodius liberatus ab impetitionibus sub Clipeo Romani Pontificis sicut munus suum Archi-Pastorale tutus prosequitur; ita SS. Librorum versioni paccatus incumbit. Durum isthoc opus sensim fieri oportuit Constantinus in Claustro Romano certe otiosus non fuit, sed vario tempore varia frustra adeo sollicitate versa, dein simul collecta, ut 900. anno jam non tantum Codex Bibliorum, sed alii quoque ad Cultum Divinum necessarij libri parati fuerint. — Sufficiens Testimonium eatenus praeast Presbyter Diocleae de 1161-o a.) his verbis: Itaque Constantinus (:et Methodius:) ordinavit Presbyteros, et litteram lingua Slavonica componens commutativ Euangelium Christi, atque Psalterium, et omnes Divinos libros Veteris, et Novi Testamenti de Graeca litera in Slavonicam, nec non Missam eis ordinans more Graecorum, confirmavit eos in fide Christi". —

Nemo existimet omnes jam tunc versos fuisse libros liturgicos, quia multorum translationem adornari Russorum Vladimiri, plurimorum vero Jaroslaw 1054-o consumari fecit.

Epocha haec fuit pro Ritu Slavo florentissima. Tota Pannonia, et Partes Vagenses, Moravia, ac Bohemia, ac aliae provinciae Swjatopolko parentes, ut superius dictum, Slavico Ritui (47) adhaerere debebant. Quid mirum, si noritas adeo grata Graminum quoque transgressa, corda — reliquorum Carpathicorum, et Tibiscanorum Slavorum gaudio Spirituali compleverit, et in tantum maturae fixerit radices, ut referente Szirmay a.) jam temporibus Methodij non solum Christi Fidem assumpserit, sed etiam a Congenerationalibus suis uno sceptro Swjatopolkj subjectos mutavisse Ritum, teste Papebrochio proprio Episcopo gavisus fuisse.

Si enim ante adventum Hungarorum Carpatho-Tibiscani Slavi Christiani non exsistissent, docere oporteret: quandonam, et per quem baptisati, et Graeco-Slavo Ritui provisi sint?

родичами під одну владу Святополка змінили обряд, як свідчить Папebroхій, тішилися власному єпископові.

Бо якби до приходу угорців карпатотисянські слов'яни не були християнами, треба було б довести: коли і хто їх вихрестив і дав їм греко-слов'янський обряд.

Глава 16

В яких провінціях процвітав греко-слов'янський обряд?

Із певних джерел відомо, що слов'янський обряд процвітав уже за часів Мефодія в таких провінціях: Богемія, Моравія, Гунгарія, Верхня Паннонія, земля язигів-метанастів, за Тисою, давня Дакія, яку чужоземці тоді називали Булгарією, в Фесалонії, пізніше ввійшов до Кроатії, Славонії і в Далмацію, а також у Валахію, Молдавію і закріпився у Малій і Великій Русії.

Вище ми повідомили, що Кирило і Мефодій, викликані з Візантії в Моравію, перекладали літургійні книги та біблію. В буллах Мефодій називається архієпископом то Моравії, то Паннонії.^{б)} Ніхто з учених не буде заперечувати, що всі ті провінції користувалися слов'янською мовою (48)^{а)}.

Самі назви поселень є слов'янські — Мункач, Унгвар, Поляна, Бистра, Тиха, Люта, Землун, Сомотор (Зеркало) та численні інші, вважаю, що зайво їх наводити.

Вище ми привели у Сірмая (Історія комітату Земплин, стор. 50), що давні письменники (доводять), що в землі язигів-метанастів до приходу угорців жили слов'яни або русини, які були вже християнами. Тому не можна говорити про те, що св. Степан навернув (на християнство) ці краї, або якщо б хтось це твердив, повинен би мимоволі додати, що св. Степан ввів грецький обряд в цілій Угорщині, тоді Бардоші, Шварц та Інгофер не будуть байкарями, але істориками, гідними довіря.

Нестор^{б)} великий свідок того, що булгари за Тисою були слов'янами і належали без винятку до слов'янського обряду. Ми доводимо в першому томі, що хазари були слов'янами. Фесолоніка з Булгарією проводила торгівлю і мала ту саму мову^{в)}, там же народився Кирило і Мефодій.

Той же Нестор в цит. праці стор. 185 явно говорить, що серби і бассани (біссени, тепер босняки) вже користувалися слов'янською мовою. Вся давнина свід-

Caput 16.

In quibus Provinciis viguit Ritus Graeco-Slavicus?

Jam temporibus Methodii Ritus Slavicum viguisse ex certis fontibus constat in sequentibus Provinciis:

Bohemia, Moravia, Hungaria, superiori Pannonia, Terra Jazigum Metanastarum, Trans Tibiscum, antiqua Dacia, quam extranei tunc Bulgariam compellabant, Tesseloniae, tardius intravit ad Croatiam, Slavoniam, et Dalmatiam, item Valachiam, Moldaviam, ac firmavit se in parva, et Magna Russia.

Cyrillum, et Methodium Bizantio ad Moraviam evocatos, libros Liturgicos, et Bibliam vertisse superius docuimus. Methodius Archi-Episcopus jam Moraviae, jam Pannoniae in Bullis dicitur, b.) Omnes vero istas provincias Slavica lingua usas (48) fuisse nemo doctus negabit. a.)

Ipsae nomenclationes Possessionum sunt Slavicae — Munkáts, Unghvár, Polyana, Bisztra, Ticha, Lyuta, Zemlun, Szomotor (:Specula:) et innumera alia, quae superflua existimo adducere.

In terra Jazygum Metanastarum ante adventum Hungarorum Slavos, seu Ruthenos jam Christianos vixisse antiqui Scriptores apud Szirmaj Hist. C. Zemplén. pag. 50. superius adduximus. Unde dici nequit per S. Stephanum partes has convertisse, aut si quis id asserat, admittere debet invitus, S. Stephanum in tota Hungaria Ritus Graecum induxisse, tunc Bárdossy, Schwartz, et Inghofer non erunt Fabulatores, sed fide digni Historici.

Trans Tibiscum Bulgaros fuisse Slavos, et Ritus Slavico addictos omni exceptione major Testis Nestor b.) Chazaros fuisse Slavos 1-o Tomo — forte evincimus. Thessalonica cum Bulgaris commercio exercuit, et linguam eandem habuit c.) ibidem nati Cyrillus, et Methodius.

Serbos, et Bassanos (:Bissenos, nunc Bosnyakos:) jam Slavica lingua usos fuisse idem Nestor citato loco pag. 185. palam facit. Transylvanos, Moldavos, et Valachos Ritus Graeco fuisse semper addictos, tota retro antiquitas testatur.

чить про те, що трансильвани, молдави і волохи завжди були віддані грецькому обряду.

Тільки невчений буде заперечувати, що в Русії від самого початку був цей обряд.

Глава 17

Чи Мефодій переклав на слов'янську мову латинську месу, або ж грецьку літургію, і чи правив богослужби

Феслер в «Історії угорців» категорично заявляє, що Мефодій (49) переклав на слов'янську мову не грецьку Літургію св. Васілія або Хризостома, але римську Месу та Бreviарій. — Добнер) заявляє, що Мефодій і Кирило переклали і використовували в Моравії латинську Месу та хоральні книги, цей же слов'янський обряд ніколи не проник до Богемії, але від 845 року там завжди існував латинський обряд і тому Мефодій і Кирило зображуються в українській латинській церкві в інфулі. —

Не бажаю пускатися з ним у словесне сперечання, але хай його спростовують історичні факти, яких він не зможе заперечити. Із Візантії запрошують Мефодія і Кирила, як вище ми пояснювали, де процвітав грецький обряд і, за свідченням Нестора, перекладають святі книги та хорали, між ними Октоїх; але ж ця книга ніколи не вживалася в латинській церкві і тепер не вживається, але в грецькій постійно була у вжитку і є. Ці книги там були розповсюджені між сусідніми народами і тепер вживаються в церквах провінцій, які дотримуються грецького обряду. Хай противники вдумують, що Мефодій переклав одну Месу або ще щось подібне, написане кирилицею, чи це може свідчити про латинський обряд?

Із слідуєчого хай буде ясно, що слов'янський обряд насправді проникав у Богемію: хоч Мефодій ніколи не був у Богемії, але він вихрестив Борживоя (хоробрий герой) князя Богемії, який прийшов до Моравії. В анналах Хагеція таке читаємо: «Князь Борживой, якого св. Мефодій вихрестив у Моравії (50), потім, коли він повертався, св. Мефодій приєднав до нього пресвітера слов'янського на ім'я Кайха та інших, як про це говорить в житті св. Людмили, його дружини» — Борживой, після того як забрав з собою священників, повернувся в Богемію і потурбувався про вищення своєї дружини з великою кіль-

Russiam huic Ritui a primordiis litavisse nisi inductus negabit.

Caput 17.

An Methodius Latinam Missam, anve Graecam Liturgiam in Slavicum verterit, divinaque peregerit?

Fessler Geschichte v. Ungarn cathogorice declarat: Methodium (49) non Liturgiam Graecam S. Basili, aut Chrysostomi, sed Romanum Missale, et Breviarium in Slavicum transtulisse: — Dobner a.) asserit: Methodium, et Kyrillum in Moravia Latinam Missam, et libros Chorales vertisse, ac usuavisse, ad Bohemiam vero Slavicum hunc Ritum nunquam penetravisse, sed ab anno 845. semper ibidem perstitit ritus latinus et ideo Methodius, et Kyrillus in Ornatu Latinae Ecclesiae cum Infula pingitur. —

Nolo ego verbis cum illo disputare, sed refutent illum facta historica, quae negare non poterit. (Methodius, et Kyrillus evocantur Bizantino, ut supra docuimus, ubi Ritus Graecus viguit, et teste Nestore vertunt libros sacros, et Chorales, inter illos Octoich; atqui liber hic in Latina Ecclesia nunquam usuabatur, nec actu usuatur, sed in Graeca perpetuo in usu fuit, et est. Libri hī propagati sunt illico per vicinas gentes, et actu in Ecclesiis provincialium Ritum Graecum sequentium vigent; producant vero opinionis contrariae Viri, Unum Missale, aut quid simile per Methodium versum, litteris Kyriacis scriptum, quod Latinum Ritum testaretur?*)

Ad Bohemiam effective Ritum Slavicum penetravisse pateat exinde: Methodius equidem nunquam fuit in Bohemia, sed comparentem ad Moraviam Ducem Bohemiae Borziwoy (:strenuus Heros:) instructum, S. lavacro abluit. In annalibus Hagecii ita legitur: Princeps Borziwoy baptisatus per S. Methodium in Moravia (50), exinde redux (:reduci:) eidem S. Methodio associavit Presbyterum Slavicum nomine Caich, aliosque, prout dicitur in Vita S. Ludmillae, uxoris ejus" — Borziwoy Sacerdotibus secum receptis, Bohemiam revertitur, et uxorem suam Ludmillam cum multitudine gentis Bohemicae curavit baptisari.

Ex hoc tempore Ecclesiae atque Capellae aedificantur, ad eas dirigendas Sacerdotes

кістю чеського народу. З тих пір будують церкви і каплиці, для керівництва якими направляють слов'янських священників, у фортеці, яка називалася Градец Вішеград, як у місці перебування керуючих князів, встановлюють вищезгаданого священника (Койх!) ... Борживой і Людмила, заснувавши церкву в честь мученика папи св. Клементя, Борживой в честь пречистої діви Марії будує в Празі другу церкву Теін.

Карло IV на пам'ять св. Мефодія заснував і побудував монастир і церкву в Празі в новому місті, Новгород в Емаус^а) У монастирі Василіян Сазава (не Бенедиктинів) також процвітав слов'янський обряд.^б)

Тепер уже котрий вчений буде доводити, що інші міста і села, і самі магнати, і народ не наслідували той же обряд, що і князі, але чужий латинський, мову якого не розуміли?

Сам Добнер згадує, що на Вішеграді біля Праги аж по XI століття існувала славна теологічна школа, в якій викладали теологію і сам Катехізіс св. Кирила Ерусал., де формувалася ревний та набожний клір. Сам св. Прокопій виховувався з дитинства в цій школі. Як славний слов'янський пресвітер відзначився у турботі про душі, потім самітник 1033 р. у монастирі Сазава, аббат ченців Василіянів. Року 1050 життя цього святого слов'янською мовою (51) описав сучасний життєписець. Адже процвітав в Богемії (греко-слов'янський обряд. Вже тепер слідує питання.).

Глава 18

Як зник греко-слов'янський обряд з Богемії, Моравії та Паннонії?

Греко-слов'янському обрядові, який розквітав у В. Моравії, смертельного удару наніс прихід мадярів; народ войовничий і завжди переможець, якщо не рахувати поразок, нанесених їм печенігами, поневолили багато племен. Цей народ був настільки благородним, що не винищував переможених племен, але приймав їх як союзників по зброї, і славі, і добичі. Та вони були ще благороднішими в тому відношенні, що ані церкви не руйнували, ані не примушували (переможених) приймати їхню релігію, тому християни безпечно сповідували свою віру. Навіть після смерті Мефодія, архієпископа Паннонії 899 р. і після того як перша буря, яка виникла у зв'язку з приходом нових грізних ворогів, утихла, слов'яни Паннонії, Язигії-мета-

Slavi applicantur, in Castello, cui inerat nomen: Gradetz Wissegrad, velut loco h/abi/tationis Principum Regnantium su /pra/ dictum Sacerdotem (:Coich:) statuunt ... pe Borziwoy, et Ludmilla, fundantes /Ec/clesiam in honorem S. Clementis Papae Martyris, aliam Ecclesiam Pragae Tein aedificat Borziwoy in Honorem (B)M. Virg. Carolus IV. in memoriam S. Me/tho/dii erexit, et fundavit Claustrium, et Ec/cle/siam Pragae in Nova Civitate (:Neustadt:) Novgorod in Emaus, a.) In Claustro /Ba/silianorum Sazava (:non Benedictinor/um:) aeque Ritus Slavicus viguit. b.)

Jam nunc quis prudens statuet reliquias/Civitates, et pagos, ipsosque Magnates, et Populum non eundem Riturum, quem Princeps, secutos fuisse, sed extrancum Latin (um), cujus linguam non intellexerunt? Ipse Dobnerus recognoscit: quod in Wissegrad ad Pragam, usque undecimum Saeculum celebris Schola Theologi/ae/ floruerit, in qua Theologia, et ipsa Catechesis S. Kyrilli Hyerosol. tradebatur, Clerusque Curatus, ac Religiosus formabatur. Ipse S. Procopius in hac Schola a pueritia informatus fuit. In Cura animarum excelluit qua Presbyter Slavicus eximius, exposit Eremita 1033. in Monasterio Sazawa, Basilitarum Monachorum Abbas. Anno 1050, vitam hujus Sancti coaevus (51) Biographus descripsit in lingua Slavica. Ergo viguit in Bohemia (Ritus Graeco-Slavicus, jam nunc sequitur Quaestio:*)

Caput 18.

Quomodo evanuerit Ritus Graeco Slavus e Bohemia, Moravia, et Pannonia?

Florescenti in V. Moravia Ritui Graeco-Slavico fatalem stragem intulit adventus Magyarorum, Natio bellicosa, et semper victrix, si clades eis illatas per Petsenagos excipias, multas gentes subjugarunt. In tantum fuit Natio haec generosa, ut gentes sub jugum missas non exciderit, sed in armorum, et gloriae, ac praedae socios assumpserit, magis adhuc generosiores erant in eo, quod nec templa diruerent, nec eos ad suam Religionem assumendam cogerent, ideo tute Christiani exercebant suum cultum, ac ideo mortuo Methodio Archiepiscopo Pannoniae 899. primaque procella ex adventu novorum terribilium hospitum orta sedata, Slavi Pannoniae, Jazygiae Metanastarum, et Daciae incolae per Hungaros non excisi, Riturum, et Religionem suam tuti exercere poterant.

настів та мешканці Дакії, яких угорці не винищили, могли безпечно виконувати свій обряд і релігію.

Припускаю, і не без підстави, що архієпископат бачський є тотожний з кафедрою Мефодія, який опісля був поновлений св. Ладиславом, а його наставники були наслідниками Мефодія, в усякому разі, про це говорить сама справа: зовсім зайво було заснувати для латинників так близько два архієпископати, отже слов'яни Паннонії та сусідні племена могли мати від нього світський і чернечий клір; але знову саме по собі випливає зауваження: оскільки був архієпископ, повинен був мати єпископів.

Вище згадувалося, що Сірмай узнав (Notitia Topogr. C. Zemplén, pag. 50) із творів найдавніших авторів, що християни існували вже підчас приходу угорців і мали свого єпископа. Але відомо й те, що вже до (52) св. Стефана процвітав єпископат морісанський, моріссанський, точніше марошський, пізніше названий чанадський⁴⁾. Тільки, виходячи з цього, можна пояснити, чому Іннокентій III 1204 р. докоряв королю Емеріку за те, що не дозволяв ані один чисто латинський монастир, кажучи: «Хай буде один монастир для латинників, тоді як там багато (ix) для греків»⁵⁾.

Але повернімось до Богемії: Як в Угорщині, так і в Богемії смерть Мефодія мала великі наслідки, бо богеми, позбавлені єпископа, звернулися до регенсбургського єпископа латинського обряду і підкорилися йому в духовних справах. Єпископ зразу не вигнав греко-слов'янських пресвітерів, але поступово на місце померлих греко-слов'янських так ставив латинських, які знали богемську мову, що греко-слов'янський обряд залишився лише в монастирях. Богемі, переконавшись, що не вигідно бути залежним від єпископа чужого краю і мови, просили Іоанна XIII, щоб їм дав відповідного єпископа. Той дав згоду під ясною умовою: «Для цієї справи слід підібрати одного священика за згодою всієї церкви, який добре обізнаний з латинню, який більш згідний не з обрядом або сектою народу Булгарії чи Русії, але з апостольськими настановами і рішеннями». Що і трапилося.

Князь Спітігнеї 1058 р. пішов ще далі, бо вигнав з Вишеграду греко-слов'янських ченців.

Король Вратіслав після п'яти років поновив слов'яно-грецький обряд, ба навіть настільки (його) полюбив, що про-

Suspicio, et non vane, Bacsensem Archiepiscopatum esse eundem cum Methodii Cathedra, ut ut tardius per S. Ladislaum restauratum, et ejus Antistites fuisse Methodii Successores, saltem ipsa res loquitur: adeo vicinos duos Archiepiscopatus fundare penitus superfluum fuit pro Latinis, ergo Slavi Pannoniae, et vicinae gentes ab eodem Clerum Saecularem, et Regularem habere poterant; Sed denuo observatio sponte fluit: quandoquidem Archiepiscopus fuit, Suffraganeos habere debuit.

Superius attactum est Szirmayum Notitiam Topogr. C. Zemplén pag. 50, ex antiquissimis Authoribus eruisse: Tempore adventus Hungarorum jam fuisse Christianos, et suum habuisse Episcopum, sed etiam illud certum est, quod Morisanus, Morissanus, rectius Marosiensis Episcopatus, ante (52) S. Stephanum jam floruerit, ex post Csanadiensis dictus a.) exinde tantum explicari potest, cur Innocentius III. 1204. Regi Emerico exprobraret, quod nec unum Latinum purum Claustrum pati velit, dicens: Licet sit unum Latinorum Coenobium, quum tamen ibidem sint multa Graecorum b.)

Sed redeamus ad Bohemiam: Sicut in Hungaria, ita et in Bohemia mors Methodii magnas sequelas peperit, nam Bohemi orbatī Episcopo, converterunt semet ad Latini Ritus Episcopum Regensburgensem, et semet ei subjecerunt in Spiritualibus. Episcopus illico non removit Graeco-Slavos Presbyteros, sed Latinos Linguae Bohemicae gnaros, sensim ita substituebat defunctis Graeco-Slavis, ut Ritus Graeco-Slavus tantum ad Claustra restringeretur. Bohemi experti non esse commodum alterius Regionis, et labi Episcopo subesse, a Joanne XIII. distinctum sibi Episcopum dari supplicabant: annuit Is sub expressa conditione: „Non secundum Ritus, aut sectam Bulgariae Gentis, aut Russiae, sed magis sequens Instituta, et Decreta apostolica, unum potioem totius Ecclesiae ad placitum eligas in hoc opus Clericum Latinis adprime Literis eruditum“ quod et factum est.

Spitislavus Dux 1058. ultro processit, nam Monachos Graeco-Slavos Wissegrado expulit.

Wratislavus Rex post quinque annos revocavit ritum Slavo-Graecum, imo in tantum dilexit, ut a Gregorio VII. 1080. ad Bohemiam revehendum rogavit, ast Pontifex cathedorice negavit, et refutat argumenta Regis, scribens: „Neque enim ad excusationem juvat, quod quidam Religiosi Viri, hoc, quod populus simpliciter quaerit, patienter tulerunt, seu incorrectum dimise-

хав Грегорія VII 1080 р. завести в Богемію, але папа рішуче відмовив і спростував доводи короля, пишучи: «Бо ж для виправдання не досить того, що якісь ченці терпеливо перенесли або не виправленим відіслали те, що народ просто вимагає, тому що рання церква багато приховала, що святі (53) отці внаслідок гострої роздратованості виправляли згодом після зміцнення християнства та зростання релігії». Вратіслав аж до смерті тримався цього обряду, його наслідник Боржіслав так само зберігав ще 17 років і захищав би був і далі, якби сазавські василяни не підняли найогидніші обвинувачення, як перед єпископом, так і перед самим князем проти свого аббата Бозетеха, коли єпископом пражським був Козма. Таким чином, ченці залишилися би по сьогодні, як залишилися в Далмації, Хорватії і Славонії, якби не зробили собі самі гибіль. — За свідченням чеського літописця (— у Шлецера 3, стор. 221): «Книги на слов'янській мові повністю знищені і потрачені, на тому місці більше ніколи не читалися вголос». Те саме Добнер у вищезгаданій праці.

Досить про Богемію, тепер про Гунгарію.

Глава 19

Про греко-слов'янських черниць у Веспремі

Угорці, які жили між слов'янами і русинами, прийняли від них спосіб господарювання, привикли також до їх релігійних обрядів, а також вихрестилися. Це дало привід для такого гострого і ненависного сперечання між Готфрідом Шварцом і Стілтіном, а також між сучасними істориками-критиками.

В усякому разі це правда, що Дюла старший, князь Трансильванії, перед великоднем був викликаний Костянтином Порфірогенітом у Візантію, там же вихрестився і взяв з собою єпископа Герофея, який вихрестив як його батька Горку, так і багатьох інших. Шарлота, дружина Гейзи, короля Угорщини і матери св. Стефана, коли побачила успіх Герофея, намовила мужа, щоб запросив латинських єпископів для навертання тубільців, які ще залишилися. Князь дав згоду і запросив, але потім сердитий вигнав їх з королівства.

Ціле століття минуло від смерті Мефодія (899) до св. Степана, на честь (54) якого випало зробити королівство апостольським. Сам вихрещений св.

runt, cum primitiva Ecclesia multa dissimulaverit, quae a SS. (53) Patribus postmodum firmata Christianitate, et Religione crescente subtili ex animatione correctae sunt. Wratisslaus usque mortem retinuit hunc Ritum, Successor ejus Borzitslau pariter tuebatur adhuc 17. annis, et ultra protexisset, nisi Szavienses Basilitae sub Episcopo Pragensi Cosma contra suum Abbatem Bozetech turpissimas criminationes non aggressissent, tam coram Episcopo, quam ipso Principe. Perseverassent itaque Monachi usque hodiernam diem, sicut perseverant in Dalmatia, Croatia, et Slavonia, nisi soli sibi ruinam paravissent. — Unde testante Chronico Bohemico — apud Schlötzer 3. pag. 221: „Libri linguae Slavicae delati omnino, et disperditi, nequaquam ulterius in eodem loco recitabantur; item Dobner in praecitato Abhandlung.

Satis de Bohemia, nunc de Hungaria.

Caput 19.

De virginibus Gr. Slavicae Wesprémiensibus.

Hungari inter Slavos, et Ruthenos habitantes, agriculturam, et artes ab eis percipientes, externis Religiosis Ritibus etiam eorum adsueverunt, et etiam baptisati sunt, hoc dedit ansam tam acerbae, et odiosae disputationi inter Godefridum Schwartz, et Stiltinum, ac Modernos etiam criticos Historicos.

Saltem hoc verum est, quod Gyula Senior Transylvaniae Princeps pro Festis Paschalibus per Constantinum Porphyrogenitum Bizantium evocatus, ibidem Baptisatus exstitit, et tulit secum Episcopum Hyerotheum, qui sicut Patrem ejus Horkam, ita et multos baptisavit. Sarolta Gejzae Ducis Hungariae Conjug, et S, Stephani Mater, viso Hyerothei progressu instigavit Maritum, ut Latinos Episcopos pro convertendis indigenis adhuc residuis evocet, annuit Dux, et evocavit, ast exposit iratus, expulit Regno.

Integrum Saeculum elapsam a morte Methodii (:899:) usque S. Stephanum, Cui (54) gloria relicta fuit Regnum efficere Apostolicum. Solus baptisatus per S. Adalbertum, evocavit multos viros eruditos, et sanctos,

Адальбертом, запросив багатьох вчених і священників, але не грецьких, і повірив їм доглядати виноградник госпада. Він в короткому часі спромігся заснувати десять єпископств (але про них ще історики сперечаються) і багато абатств.

Не входячи в мое завдання перерахувати все, що св. муж зробив для християнської релігії, вистачить сказати в його похвалу, що він був далекий від того, щоб викоренити грецький обряд, який слов'янські народи держали, більше того, він його захищав, побудував і підтримував монастирі не тільки для мужчин, але й для дівчат черниць заснував монастир на зразок ордену св. Василя В. і по-царському обдаровував: во ім'я отця, і сина, і святого духа.

Я, Степан християнин, який і король усієї Угорщини, засновую піклуючий, і управляючий, і керуючий столичний (єстермогський) монастир пресвятої богородиці, який знаходиться у Веспремі, і в ньому зібрана велика кількість черниць для спасіння моєї душі (водночас) і дружини та моїх дітей, і цілої Паннонії. І виділяю для того ж монастиря щороку дев'яту частину з списком маєтків. Те підтверджую, присягаю. Назви маєтків такі і т. ін.^{а)}

Із змісту грамоти ясно, що там існувала велика кількість дівчат, і, в залежності від кількості, було зроблено щедри дарування.

Король Коломан на тій основі, що хотів повністю зберегти всі заснування св. Степана, переклав грецьку грамоту на латинську мову і, перерахувавши маєтки, ціле заснування затвердив. Ані грамота св. Степана, ані грамота Коломана не має року, але історики першу відносять до 1011, а другу до 1109 р.^{б)} (55) Року 1190 появляются цистерціти і, вигнавши як василіянських, так і бенедиктинських черниць, займають їх монастир і маєтки.^{в)} У той час виникли нові ордени: премонстрати, цистерціти та багато жебраків. Королі, князі та вельможі вважаючи, що вони не люди, але ангели, змагалися між собою, щоб запросити, заснувати і потурбуватися про нових апостолів, зненавидівши старих, говорили їм вслід за Вергілієм: прийшли нові, переселяйтесь старі мешканці. Такої долі зазнали і веспремські черниці.

Глава 20

Чи вони були грецького походження і чи мова їх була грецькою?

В «Критичній історії» Степана Катони

sed non Graecos, et concedit eis vineam Domini cultivandam, qui brevi temporis spatio in statu fuerat decem Episcopatus, sed qui illi, adhuc Historici disputant, et piures Abbattas fundandi.

Ad meum scopum non spectat omnia enumerare, quae S. Vir pro Religione Christiana fecerit, sufficiat dixisse in ejus laudes, quod tantum abest, ut Ritus Graecum, quem populares Slavi sequebantur, eradicare adgressus fuisset, ut potius eum protexeret, et non tantum pro viris Monasteria extruxit, et dotavit, sed etiam pro Virginibus Monialibus, secundum Ordinem S. Basilii M. Claustrum condidit, ac Regaliter dotavit: In Nomine Patris, et Filii, et Sancti Spiritus.

Constituo Ego Stephanus Christianus (!), qui et Rex totius Hungariae curantem et administrantem, et gubernantem Monasterium Supersanctae Dei Genetricis Metropolitanum — (:Strigoniensem:) quod est in Vesprem, et in illo collectam multitudinem Monialium, pro animae meae salute, una et Conthoralis, et Filiorum meorum, et Pannoniae Universae. Et do annuas eidem Monasterio Nomas, cum praediorum numeris. Istud jurejurando affirmo. — Nomina praediorum sunt ista: etc. a)

Ex tenore Diplomatis apparet: ibidem multitudinem Virginum exstitisse, et pro ratione multitudinis adeo largam donationem datam esse.

Colomanus Rex ex illo principio, quod omnes Fundationes S. Stephani Integre servare velit, Diploma Graecum in Latinum transformavit, et enumerando possessiones totam Fundationem ratihabuit. Nec S. Stephani, nec Colomani Diploma annum praesefert, sed Historici illud ad 1011. posterius ad 1109. referunt. b.)

(55) 1190. Superveniunt Cistercienses, et pulsati tam Basilianis, quam et Benedictinis Monialibus, Claustra, et Bona eorum occupant. a.) Illis temporibus novi exsurrexere Ordines: Praemonstratenses, Cistercienses, et innumeri mendicantes. Reges, Principes, et Magnates existimantes eos non homines, sed Angelos esse, aemulabantur in evocandis, fundandis, et providendis novis Apostolis, antiquorum pertaesi, edicebant eis secundum Virgilium Successere novi, veteres migrate Coloni, Eandem sortem expertae sunt et Moniales Vespriemienses.

Caput 20.

Erantne illae origine, et labii Graeci?

In Historia Critica Stephanj Katona (:Pest.

(Пешт, 1779) стор. 168 читаємо так: «Тому що видав грамоту про заснування на грецькій мові, дехто припускає, що це колонія черниць була переселена з Греції». Однак славному Праю, який видав опис цього грецького листа св. Степана на основі автографа короля Коломана, здається більш правдоподібним, що той, хто порадив Степану заснувати монастир, був грецького походження, тому що в грамоті Коломана зустрічається таке: Давній же привілей, написаний по-грецьки згідно з мовою автора монастиря, тому відмічений, щоб з порівняння старого з новим можна було пізнати вірогідність правди. Проте Сегедій робить таке зауваження до цього параграфу грамоти Коломана: Під автором монастиря для якого грецька мова була власною, правдоподібно розуміє абати-су, або першу наставницю черниць, яка привела цю святу колонію на запрошення св. Степана у Веспрем і там керувала будовою монастиря згідно з звичаєм св. ордену Василя. Щоб вона була задоволена установчим листом і розуміла (його) без перекладача, святий король розпорядився видати його на її рідній мові. Здається, що Сегедій розумів це правильно, проте він не заявляє, що тоді, коли в Угорщині майже нарівні процвітала грецька мова з латинською, (56) св. Степан безперечно знав (її) але він цього не доводить. Однак судження, яке він пізніше додає, здається правдоподібним, а саме про те, що мешканці цього столичного монастиря, з долини Веспрема, були грецькими черницями, яких запросили із країв Сходу, і які дотримувалися правила св. Василя, засновника чернечого життя на Сході, тому василіянки. Подібно до того як ченцям, запрошеним з Ладія, розуміється з гори Касіно, які після розмістилися на горі Паннонії, латинською мовою, так також набожний король наказав видати цим свої установчі або дарчі листи грецькою мовою. Проте з якої б то причини не було, угорські дівчата не думали приєднатися до грецьких, а зі Сходу приходило все менше, з часом число їх зменшилося і, здається, біля 1109 року наступили бенедиктинки, які дотримувалися в богослужінні латинського обряду і правил св. Бенедикта, тому що в той час не процвітав жодний інший святий орден черниць при церкві або східній, або західній крім василіанок і бенедиктинок.

Правильно говорить Прай, що давня грамота була написана по-грецьки у від-

1779:) pag. 168. haec leguntur: Quia vero Diploma Foundationis idioma Graeco dedit; nonnulli Coloniā hanc Sanctimonialium ex Graecia deductam esse suspicantur. At Cl. Praio, qui has S. Stephani litteras Graecas ex autographo Colomani Regis transsumto (4) descriptas edidit, vero videtur similis eum, qui D. Stephano condendi Coenobii auctor erat, origine Graecum fuisse, quod in Diplomate Colomani haec reperiantur: Vetus autem privilegium, juxta linguam Auctoris monasterii Graecae scriptum, ideo adnotatum, ut ex concordia veteris, et novi, cognosceretur certitudo veritatis. Szegedius tamen ad hunc Colomani Diplomatis paragrafum haec notat: Per auctorem monasterii, cui lingua Graeca propria fuerit, intelligit probabilius Abbatissam, seu praefectam Monialium primam, quae sacram hanc Coloniā, invitante S. Stephano Vesprimium deduxit, ibique Monasterii aedificium juxta morem S. Ordinis Basiliani direxit, et instruit. Quae ut fundationalium litterarum contenta, absque interprete intelligeret: eas Rex sanctus familiariter, ac nativo ejus idioma expediri jussit. Recte hic videtur sensisse Szegedius; non item, quum Graeci idioma, tum in Hungaria pari fere passu cum Latino (56) crescentis, notitiam habuisse S. Stephanum extra controversiam esse, pronuntiat, sed non probat. Conjectura tamen, quam mox subicit verisimilis apparet: Fuisse autem hujus Metropolitani Monasterii, de Valle Veszprimiensi incolas, moniales Graecas, ex Orientis partibus accitas, et regulam S. Basilii, monasticae vitae in Oriente auctoris, sequatas, proinde Basilianas. Quum sicut ex Latino, monte nimirum Cassinensi, accitis monachis, in monte Pannoniae dein collocatis, Latino idioma; ita his idioma Graeco fundationalibus, seu donationales suas rex piissimus expediri jusserit. Quibus tamen quacunquē de causa, fors quia Virginibus Ungaris haud animus esset Graecis semet adjungere, et ex Oriente pauciores adventarent, lapsu temporis deficientibus circa annum 1109. Benedictinae, Latinum in Sacris ceremoniis ritum, regulamque S. Benedicti sequatae, successisse videntur; quum nullus alius religiosarum Virginum sacer Ordo tunc in ecclesia Dei, seu Orientali, seu Occidentali praeter Basilianas, et Benedictinas floreret.

Recte dicit Praio, quod vetus Diploma juxta linguam auctoris Graecae scriptum sit. Auctor fuit S. Stephanus. Res loquitur Abbatissam jam ad paratum Coenobium venisse, ergo auctor dici nequit. Supra nominati magni historici, linguae Latinae cor-

повідності до мови автора. Автором був св. Степан. Справа говорить про те, що абатиса прийшла вже у готовий монастир, адже не може бути названа автором. Вищезгадані великі історики, які від глибини серця захищають латинську мову, вважають, що недосконалістю є знати також по-грецьки, і тому несправедливо відмовляють св. Степанові, королю найосвіченішому, у знанні грецької мови. Що ж, якщо їм доведеться признати, що св. Степан знав також слов'янську мову? Ніхто не довів, що веспремські черниці були запрошені зі Сходу, і що приходило поповнення, на них не було ніякої потреби, тому що грецька мова не була популярною в Паннонії, але до приходу угорців існувала слов'янська мова. Св. Мефодій, архієпископ Паннонії, залишив кліру і ченцям добре підготовлену провінцію, які (57) навчали народ обряду і релігії, але не вистачало черниць, відповідних для виховання дівчат, тому св. король з метою заповнити цю потребу, заснував веспремський монастир для черниць, які б виховували дівчат.

Черниці повинні були вибиратися з слов'янської народності, а не грецької, тому що грекinya між слов'янських дівчат непотрібна, тому що були непотрібними, св. король не обдарував би був їх такими маетками, які перераховуються в грамоті короля Коломона, адже повинні були бути греко-слав'янками. Важливим документом є золотий гаманець, із якого розподіляв милостині. Картуїцій з цього приводу має таке: «Одної ночі в душевному пориві, коли ніхто не знав, сам, відданий богу Христу, несучи повний гаманець, який взяв, як мав звичай, на відвідування» (з метою розподілити милостиню). Туроцій пояснює детальніше: «За поясом носив золотий гаманець, повний денаріїв чистого срібла і коли побачив бідних, скоро туди підходив і власними руками роздавав їм».^{a)}

Але як був зшитий той гаманець?

Королівські дорогоцінності як найсвятіші реліквії та скарб держави перейшли до королів наслідників, інше охороняється двома баронами королівства, цей гаманець зберігається у королівській скарбниці у Відні у капучинів, кожний зможе його побачити. П. Капроші, в 1815 р. в день свята св. Степана, у Відні, говорячи на зборах про милосердя до бідних, як свідчення такої добротності дав наповнити цей золотий гаманець грішми і роздати прмсутнім на зборах. Цей я також вставляю.*

dicitur litantes imperfectionem esse putant scire etiam Graece, et ideo injuriose abjudicant S. Stephano Regi cultissimo cognitionem Graecae linguae. Quid si admittere debebunt S. Stephanum etiam Slavicae linguae gnarum fuisse? Moniales Vesprienses nemo docuit ex Oriente evocatas, et suppletatas fuisse, harum nulla utilitas fuisset, quia Graeca lingua in Pannonia popularis numquam fuit, sed ante adventum Hungarorum fuit Slavica, S. Methodius Archi-Episcopus Pannoniae reliquit Clero, et Monachis bene provisam provinciam, qui populum in (57) ritu, et Religione instruxerunt, sed defuere Moniales ad puellas instruendas idoneae, ideo S. Rex huic necessitati occursurus, fundavit Clastrum Veszprimiense, pro Monialibus instructuris puellas.

Moniales debebant desumi populares Slavicae, non Graecae, quia Graeca inter Slavos puellas inutilis est, inutilia Entia non dotavisset S. Rex tantis latifundiis, quae enumerantur in Diplomate Colomani Regis, ergo debebant esse Graeco-Slavae. Documentum non exiguum est aurea Bursa ex qua eleemosinas distribuebat. Cartuitius haec eatenus habet: „Quadam vero nocte Spiritualj monitu tactus, nemine sciente solus plenum homo Dei gerens sacculum Christi pusillum, quem solito more porrexit visitare” (:fine distribuendae Eleemosinae:) uberius explicat Thuroczius: „Bursam auream in lumbis gestabat, refertam denariis puri argenti, et dum pauperes vidisset, mox ibi accedebat, et propriis manibus eis providebat”. a.)

Sed qualiter consuta fuerat ista Bursa? Clenodia Regalia, velut Sanctissimae Religioae, Regnique Thesaurus devenerunt ad Successores Reges, alia custodiuntur per duos Barones Regni, Bursa haec aurea conservatur in Thesaurario Regio Viennae apud Capucinos, quavis eam inspicere poterit. D. Kaprossy 1815. in Festo S. Stephani Viennae concionatus de liberalitate erga pauperes, in documentum hujus virtutis Bursam hanc auream curavit aeri incidi, et suae impressae Concioni adjungi. Hanc ego quoque sisto.*)

(58) Насправді гаманець такої форми, як показано (на рисунку), вишитий червоним шовком, золотом і щедро оздоблений дорогоцінним камінням.

Всі ікони грецькі, наверху Серафим, під ногами Христа Херубим, інші: Михайло, Ісая та ангели з крилами. На лівому боці можна прочитати на старослов'янській мові, написано кирилицею: Буди Господи милость Твоя на нас нині і во віки, що в перекладі звучить так: «Хай буде пане твое милосердя на нас тепер і у віках». Нижче: Боже уцедри ны, благослови ны, просвіти лице твое на ны и помилуй ны. (Псалом 66). Кожен, хто побачив або буде бачити той гаманець в оригіналі, повинен зробити висновок, що це є праця черниць. Вже за свідченням історії та визнанням самого Катони, у цей вік не існували інші черниці, ніж бенедиктинки та василіянки, перші не вивчали слов'янського письма, адже повинні були виконати цю працю василіянки. Мова не грецька, а слов'янська, таким чином, черниці не були грекині, а слов'янки. Крім того з цього документа випливає: черниці не подарували б королю гаманець, опоганений невідомою мовою, отже св. Степан знав не тільки грецьку мову, тому що на ній видав грамоту, але також і слов'янську, тому що встановив черниці цієї мови, і подаровану ними працю прийняв і використовував.

Глава 21

Наступні події і занепад греко-слов'янського обряду

Під час приходу угорців край від Тиси до Мароша був у володінні Меморута, звідси аж по Відін — у володінні Глада, оба вони князі слов'янського походження, іноземці їх назвали булгарами. Згодом нащадки Глада поширили своє панування аж по Нір і Тису, з яких останній — Ахтун був вихрещений у Відіні за грецьким звичаєм. Зразок короля (59) наслідують всі, його піддані, магнати і шляхта, і простий люд прийняв греко-слов'янський обряд. Ахтун встановив в марошському місті Чанаді ченців і абацтво ордену Василя Вел. під назвою св. Івана Хрестителя. Абат був водночас єпископом, ченці виконували обов'язки каноніків; такий звичай в монастирях, бо і ченці східної церкви, і священники повинні були призначатися для піклування про душі.

Наслідники Глада, мабуть, не були підпорядковані князям Паннонії, бо щой-

(58) Est vero ista Bursa talis formae ut exhibetur ex rubro serico auro insuta, et gemmis abunde exornata.

Icones sunt omnes Graecae, in summitate Серафим (:Seraphim:) infra pedes Christi Херубим (:Cherubim:) reliquae Michael, Isaias, et angeli cum alis. In sinistro latere haec leguntur lingua vetero Slavica Litteris Cyrilliaticis: Буди Гди млть Твоя на нас нинѣ и во вѣки, quod Latine ita sonat „Sit Domine Benedictio Tua super nos nunc, et in Saecula.” Inferius: Бже оуцедри ны, блгослови ны, просвѣти Лице Твое на ны, и помилуй ны. (Псалом: 33) Quiscunq;e illam Bursam in origine inspexit aut inspiciet, concludere debet laborem esse Monalium. Jam vero teste Historia, et ipso Katona recognoscante, non floruerant hoc saeculo aliae Moniales, quam Benedictinae, et Basilianaе, priores Litteraturam Slavicam non coluere, ergo debebant hunc laborem Basilianaе perfecisse. Lingva non est Graeca, sed Slavica, ergo etiam Moniales non Graecae, sed Slavicae erant. Sequitur praeterea ex hoc documento: Moniales non obtulissent Regi Bursam, lingua ignota contaminatam, ergo S. Stephanus non tantum Graecae, quia in hac Diploma edidit, sed etiam Slavicae lingvae gnarus fuit, quia hujus labii Moniales et laborem ab eis oblatum acceptavit, et usuavit.

Caput 21.

Ulteriora Vestigia, et Decadentia Ritus Graeco-Slavici.

Tempore adventus Magyarorum a Tibisco usque Maros tenuit plagam Memoruth, ab hinc usque Vidin Glad, uterque Slavicae originis Principes, per extraneos Bulgari nominati, successu temporis nepotes Gladi extenderunt Dominium suum usque ad Nyir, et Tibiscum, horum postremus Achtun Vidini more Graeco baptisatus fuit. Regis ad exemplum totus (59) componitur Orbis, Subditi ejus, Magnates, et Nobiles, ipsaque plebs Ritus Graeco-Slavum secuta est. Achtun in Civitate Marosenna — Csanadini — fundavit Monachos, et Abbatiam Ordinis S. Basilii M. ad titulum S. Joannis Baptistae. Abbas fuit simul Episcopus, et Monachi vices Canonorum obibant; ita est moris in Claustris, nam et monachi Orientalis Ecclesiae, et Sacerdotes pro cura animarum debebant ordinari.

Successores Gladii non videbantur subjecti fuisse Ducibus Pannoniae, nam solummodo

но внаслідок зради Сунада опинилися під владою св. Степана.

Сунад або Канадін був вождем Ахтуна, але за якусь провину мав бути схвачений, втік у двір св. Степана і домігся того, щоб йому довірили військо проти Ахтуна. Битва відбулася біля Арадіна. І Сунад зазнає поразки. З військом, що зберглося, дається на втечу і на одному горбку заупинається. Ахтун радіє перемозі, необережний віддається нічному відпочинку разом з своїми і бенкетують. Поки ці п'яні спали, Сунад, зібравши сили, нападає на необережних ендиміонів і повбивали (ix) як худобу. Сам Ахтун загинув. Трупи воїнів Сунада похоронили в монастирі с. Івана Хрестителя, тому що іншого монастиря тоді в цих краях не було (тобто латинського). Здобувши цю перемогу, св. Степан подарував весь той край Сунадові і дозволив, щоб Маросена була названа за ім'ям переможця Чанад. Сунад, бажаючи зробити подяку господу богу за перемогу на горі, де був переможений і дався на втечу, і, як кажуть, що мав у ночі видіння, побудував монастир Василіянів під назвою Юрія і декількох з монастиря св. Івана перемістив сюди. Але незабаром св. Герард, який прийшов з 12 латинськими ченцями, зайняв монастирі і св. Івана і св. Юрія, а ченців василіянів відправив до Красни. Тоді розпочалося пропагування латинського обряду, (60) і пригноблення греко-слов'янського. Бо королівський почет і службовці своєю владою примушували греко-слов'ян знову прийняти хрещення і призначити юрисдикцію єпископа Герарда.

Герард розпочав відвідувати єпархію, якої до цього часу не мав. Його випереджало сім ченців, які проповідями підготовляли душі греко-слов'ян. Герард благословляв кладовища і місця для побудови церков, побудував також школу під керівництвом Валтера, в якій навчали граматиці і музиці (співу). Бачивши це, магнати і шляхта посилали своїх дітей у цю школу, і так розпочалася пропаганда латинського обряду.^{a)}

Без сумніву, в час руського літописця Нестора, який помер на початку 12 століття, в Болгарії — по той бік Тиси аж по Відін процвітав греко-слов'янський обряд.^{b)}

Андрій I, прийнятий угорцями в Абауйварі, одружився з руською княгинею Анастасією і установив Василіяни у Вишеграді, які перестали існувати 1221 року; сама королева жила в Шарош-Патаку, бо за нащадків Арпада королі Угор-

per proditorem Sunadi devenerunt in potestatem S. Stephani.

Sunád, aut Canadinus fuit Dux Achtuni, sed propter quoddam delictum intercipiendus, profugit ad aulam S. Stephani, et effecit, ut sibi exercitus contra Achtun crederetur. Penes Aradinum fit pugnae congressus, et Sunád concutitur, fugam cum residuo exercitu arripit, et in quodam colliculo subsistit. Achtun laetus de victoria, incautus sumit nocturnam quietem cum suis, et epulatur, dum hi vino, et somno oppressi jacerent. Sunad collectis viribus adgreditur incautos endymiones, et velut pecora conscindunt; ipse Achtun interiit. Cadavera exercitus Sunadi sepulta sunt in Claustro S. Joannis Bapt. quia aliud Clastrum pro tunc in iis partibus non fuit. (:scilicet Latinum:)

Parta hac victoria, Sunad a S. Stephano tota plaga ista donatur, utque Marossena a nomine victoris Csanád appelletur, conceditur. Sunad gratias acturus Domino Deo pro victoria in colle, ubi victus, et profugus exstiterat, et visionem nocturnam dicitur habuisse, exstruxit Clastrum Basilianorum ad titulum S. Georgii, et nonnullos e Claustro S. Joannis eorsum illocavit. Ast paulo post S. Gerardus cum 12. Latinis Monachis adpellens, sicut S. Joannis, ita et S. Georgii Claustra occupavit, et Monachos Basilianos ad Krasznam expedit. Tunc incoepit propagatio Ritus Latini, (60) et suppressio Graeco-Slavi. Comites enim, et Officiales Regii potentia sua coebant Graeco-Slavos ad suscipiendam rebaptisationem et agnoscendam Gerardi Episcopi Jurisdictionem.

Gerardus Dioecesim, quam adhuc non habuit, visitare coepit. Septem Monachi ei praecedebant, praedicando praeparabant animos Graeco-Slavorum. Gerardus benedicebat Coemeteria, et loca pro struendis Ecclesiis, Scholam quoque erexit sub manu ductione Walteri, in qua Grammatica, et Musica (:Cantus:) docebatur. Quo viso Magnates, et Nobiles filios suos tradebant huic scholae, et sic propagari coepit Ritus Latinus. a.)

Et non obstante tempore Nestoris Annae listae Russici initio 12-mi Saeculi mortui in Bulgaria — trans Tibiscum usque Vidin Ritus Graeco-Slavus viguit. b.)

Andreas I. in Abaujvár per Hungaros exceptus, duxit Russam Principissam Anastasiam, et fundavit Basilianos in Visegrád, qui anno 1221. cessarunt existere; sola Regina habitavit Sáros-Patakini, nam Regum Hungariae sub stirpe Arpadiana nulla fuit stabilis Regia Residentia, Carolus Robertus stabilivit Visegradini, Ludovicus

щини не мали жодної постійної королівської резиденції, Карло Роберт встановив у Вишеграді, В. Людовік переніс у Будин. Таким чином, Андрій установив, василіяни не завдяки своїй дружини, яка не жила у Вишеграді, а для віруючих, які навколо жили.

Деякі історики говорять (сам Карамзін передає), що велика кількість русинів переселилася з Андрієм і Анастасією в Угорщину, але ніхто не пояснює, що вони були розміщені біля суворих карпатських гір, тому що василіяни встановив у Вишеграді, ніхто не буде помилятися, що супутники короля і королеви були розселені навколо Вишеграда. Самим королівським князям надавалися грецькі імена: Василь (Вазул, осліплений (61) Себесом), Левента — грецьке слово «розбійник» або «герой»^{а)} угорці обернули в «боєць», що те саме. Багато угорських родин називається Толвай, Дюйто і т. ін.

Св. Ладіслав, який жив у Бігарі, причащався під обома видами.^{б)} Під час Коломана нітранський єпископат, який був заснований раніше, вже не існував, але був перетворений у більшу препозитуру, або згідно з Ганоцієм, у вікаріат.^{в)} що є більше правдоподібним.

Року 1112 народний синод гл. 5, 6 і наст. встановлює ерудовану мову (латинську), якщо її хтось не буде знати, щоб не допускався до св. чинів, або якщо вже член, щоб вивчав, в противному разі має зпільнятися. Кожний може подумати, який удар був заподіяний слов'янській освіті та культурі. У тому ж році були встановлені закони і канони проти жінок священиків, але неправильно, аж має латинський обряд.^{г)}

В 1114 році Коломан, за свідченням Іштванфія, привів в Угорщину руських переселенців. Він пише: «Те місто (Надь Оросі) перед чотириста роками заснував король Паннонії — Коломан для переселенців, приведених з Ладомерії та з Галичини, провінції русів, і виніс закон, щоб в майбутньому були вільними, в крайньому разі, щоб охороняли ворота і двері королів». Звідси початок Оросі в Гонтяському, Надь та Кіш Оросі в Бачському (комітатах), таким чином, у згоді з звичаєм переселенців повинен був розпоряджатися про їх духовну турботу. Так само його син Степан приймає у королівство куманів, які є ті самі що й бесси, пізніше названі босняками, слов'янського походження, і дає їм поселення, де і зараз живуть.^{д)}

Олена, грецька княгиня, дружина ко-

M. transtulit Budam (:vetero:) Ergo Andreas non in gratiam uxoris suae Visegradini non habitantis, sed propter fideles circa habitantes Basilianos fundavit.

Dicunt nonnulli Scriptores ipse Karamzin tradit: Multitudinem Ruthenorum cum Andrea et Anastasia in Hungaria immigravisse, sed nemo docet eos ad asperos montes Carpaticos collocatos fuisse, sed quoniam Basilianos Visegradini fundaverat, nemo errabit Comites Regis, et Reginae in vicinia Visegrad collocatos fuisse. Ipsi Principibus Regiis nomina Graeca indabantur: Basilius (:Vazul excaecatus (61) per Szebes:) Leventa — est vox Graeca Latro seu Haerous a.) Hungari vertunt in pugil, quod idem est. Magyarorum Familiae multae nominantur Tolvay, Gyujtó etc.

S. Ladislaus Biharini habitans, sub utraque specie communicavit. b.) Sub Colomano Episcopatus antea fundatus Nyitriensis, jam non exstitit, sed reductus ad Praepositarum Majorem, aut secundum Gánóczy in Vicariatum, c.) quod probabilius est. 1112. Synodus Nationalis Cap. 5. 6. et seq. Linguam eruditam praescribit (:Latinam:) quam qui ignoraverit, ad SS. Ordines non admittatur, aut jam ordinatus disecat, secus deponatur. d.) Quale vulnus inditum est Litteraturae Slavicae, et Cultui, pensitet quivis. Eodem anno contra uxores Sacerdotum ferebantur leges, et Canones, sed perperam, usque Concilium Tridentinum. e.)

1114. Colomanus Istvánfio teste Ruthenicus colonias in Hungaria induxit scribendo: Illud oppidum (:Nagy Oroszi:) ante quadringentos annos Colomanus Rex Pannoniae, deductis ex Ladomeria, et Galicia Russorum provincia, colonis, condiderat lege lata, ut caetero liberi essent, portas dumtaxat, et Regum januas custodirent. Exinde origo Oroszi in Hontensi, Nagy, et Kis Oroszi in Bacsensi, ergo etiam Spiritualem provisionem debebat eis ordinare secundum advenarum Ritus. Pariter ejus Filius Stephanus suscipit in regnum Cumanos, qui sunt iidem cum Bessis, tardius Bosnyakis nominatis Originis Slavicae, et dat eis sedes, ubi actu habitant. f.)

Helena Principissa Graeca uxor Belae caeci Regis, mulier ingeniosa vehementer doluit optimum maritum suum, et Regem innocenter excaecatam esse, et auctores, ac complices hujus sceleris impunes mansisse, (62), decrevit in corde vindictam sumendam, atque ideo Dietam Aradinum propterea inducuravit, quia in istis partibus sicut Nobiles, ita Magnates, ac ipsa

роля Бели Сліпого, талановита жінка сильно переживала, що її добрий чоловік і король невинно був осліплений, і що ті, які це зробили і були учасниками цього злочину, залишилися непокараними, вирішила в серці, що відомстити і тому постаралася про проведення зборів в Арадині, бо в тих краях як шляхта так і магнати, а також і все населення було віддано грецькому обряду. З'явився король з королевою, з'явилися крім багатьох інших і автори і співучасники осліплення. На багатолюдному засіданні королева виголосила енергійну промову і виразила біль, чому осліплення короля, який сидить на троні, залишилося непокараним, автори та союзники тут сидять, тому закликає кожного і всіх, шляхту і магнатів, щоб їх негайно покарали і не лишили їх вийти живими. Тоді прихильники королеви, які вже наперед були підготовлені, беруть зброю і починають убивати, через деякий час тільки трупи ворогів були викинуті.^{а)}

Самі правлячі князі сприяли викорененню греко-слов'янського обряду.

За часів Гейзи I князь галицький пообіцяв, що він разом із своїми прийме латинський обряд.

Року 1198 князь Сербії просить від папи титул короля Далмації, і отримує, і вводить латинський обряд.^{б)}

Йоануц Волоський домагається титула короля Булгарії і обіцяє папі, що приймає латинський обряд.^{в)}

Правителі латинського обряду скористалися цією хиткістю, після захоплення Константинополя 1204 р. переможці Венети встановлюють як імператора, так і латинського патріарха.^{г)}

Року 1204 в Угорщині справа не рухалася так швидко, бо король Емерік, після того як його син Ладіслав, немовля, був коронований королем, боячись брата Андрія, намагався всякими способами пристосуватися до папи Іннокентія і домагався популярності у королівстві, тому він просить папу, щоб для численних віруючих грецького обряду (між іншим не схизматиків) міг встановити єпископство (63), незалежне від латинників.

Відносно цього Іннокентій III вислав такого листа: Іннокентій єпископ, слуга над слугами бога. Шанобливому брату єпископу варадинському і абату де Пеліс веспремської єпархії вітання і апостольське благословення.

Повідомив нам наймиліший в Христі син наш, славний король угорців, що

impopulatio Ritui Graeco fuit addicta. Comparuit Rex cum Regina, comparuere praeter alios innumeros etiam authores, et complices excaecationis. In plena Sessione energicam dixit Regina orationem, et dolorem expressit, qualiter Regis in Throno sedentis excaecatio impunis manserit, authores, et socii hic sedent, quare omnes, et singuli provocantur Nobiles, et Magnates, ut sumant de iis instantanee poenas, et vivos non sinant exire. Eorum jam praeinstructi Reginae clientes, arma stringunt, et incipiunt trucidare, breve post tempus tantum cadavera ejecta sunt adversariorum a.)

Ipsi Regnantes Principes contulerunt ad extirpationem Ritus Graeco-Slavici. Sub Geyza I. Halitsiensis Princeps promissit se cum suis Latinum Ritus assumpturum.

1198-o Serviae Princeps petit a Pontifice Dalmatiae Regis titulum, et obtinet, ac inducit Latinum Ritus. b.)

Jonutz Valachus Bulgariae Regis titulum ambit, et promittit Pontifici Latinum Ritus assumpturum. c.)

Latini Ritus Regnantes usi hac inconstantia, 1204. capta Constantinopoli, sicut Imperatorem, ita et Patriarcham Latinum constituunt victores Venetae. d.)

1204. In Hungaria res adeo violenter non progrediebatur, imo Emericus Rex Filio suo Infanti Ladislao in Regem corona/to/ ab Andrea Fratre metuens, sicut Innocentio Pontifici omnibus modis se accommodare studuit, ita in regno popularitatem aucupabatur, ideo Pontificem rogat, ut pro Ritus Graeci Fidelibus copiosis (:caeteroquin non Schismaticis:) Episcopim a Latinis (63) independentem constituere possit.

Innocentius III. sequens eatenus emittit Breve: Innocentius Episcopus Servus Servorum DEI. Venerabili Fratri Varadiensi Episcopo, et Abbati de Pelis Vesprimiensis Dioecesis Salutem, et Apostolicam Benedictionem.

Significavit Nobis Carissimus in Christo Filius Noster, Rex Ungarorum Illustris, quod quaedam Ecclesiae Monachorum Graecorum in Regno Ungariae constitutae per incuriam Dioecesanorum -Episcoporum, et per ipsos Graecos, qui valde sunt, sicut asserit, dissoluti, poenitus destruuntur, a Nobis supplicans humiliter, et devote, ut auctoritate Nostra unus fieret Episcopatus, qui Nobis nullo mediante subesset, vel Abbates, aut Praepositi Latini constituerentur in illis, per quorum studium, et diligentiam earundem Ecclesiarum status posset in melius reformari. Nos igitur ejusdem

деякі церкви грецьких ченців, встановлені в королівстві Угорщини, повністю роззорюються) внаслідок безтурботності єпископів) епархій та самими греками, які, як він заявляє, є занадто розпусні, покірно й побожно прохаючи нас, щоб за нашою згодою створилось одне єпископство, яке б підлягало нам, не маючи жодного посередника, щоб були встановлені в них або абати, або латинські наставники, старанням і пильністю яких стан тих церков міг би направитись на краще. Отже, ми прихильні до прохання того ж короля, доручаємо вашій милості шляхом апостольського листа, щоб ви, відвідуючи згадані церкви, ретельніше встановили правду, чи ті монастирі зможуть змінитися по відношенню збереження релігії за допомогою грецьких ченців, і чи за згодою єпархіальних єпископів можна б зробити з них одне єпископство, яке б безпосередньо нам підлягало. Ваші спостереження, вірно записані, засвідчені вашими печатками вишліть нам, щоб у цій справі на підставі вашого дослідження ми могли певніше поступати. Поки що прийміть діюві заходи, щоб їх виправити. Дано в Латерані 17 квітня, сьомого року нашого понтифікату, — 1204 р.³)

Нам невідомо, яке повідомлення дали ці два прелати, однак бажання Емеріка не виповнилось. Емерік не без підстави писав папі відносно створення грецького єпископату, бо в тому ж 1204 році у цілому королівстві Угорщини (64) існувало багато грецьких монастирів частково чисто грецьких, частково мішаних, а чисто латинський монастир тільки один, а саме, св. Егідія; це все ясно з листа папи такого змісту: Іннокентій III найдорожчому сину в Христі, славному королю Угорщини, вітання і апостольське благословення. До апостольського престоло прийшли любими сини...* і ченці св. Егідія (ордену св. Бенедикта) з Угорщини (пізніше із Сімігія, веспремської епархії), плачучи повідомили нас, що після смерті абата обрали собі іншого згідно з давнім свхваленим звичаєм їхнього монастиря, тому що до сих пір як абати, так і ченці звичайно мали латинського, але ти, найдорожчий сину, не хотів дати королівської згоди, твердячи, що даси згоду тільки на угорського. Шанобливий же брат наш, спалатенський архієпископ, звернувши на це увагу, прийшов до твоєї ясновельможності і наполегливо вимагав самий монастир. Він незабаром за своїм бажанням встановив угорських ченців, не звертаючи уваги

Regis petitionibus inclinati, discretioni Vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus ad praedictas Ecclesias accedentes inquiratis diligentius veritatem, utrum per ipsos Monachos Graecos eadem Monasteria in Religionis observantia valeant reformari, utrumve de Dioecesanorum Episcoporum consensu unus fieri possit Episcopatus ex illis, qui Nobis immediate sit subjectus, quod super his inveneritis fideliter conscribentes, sub testimonio sigillorum Vestrorum ad Nostram praesentiam destinatis, ut per Inquisitionem Vestram instructi, securius in eodem negotio procedere valeamus. Interim autem ad correctionem eorum impendatis operam efficacem. Datum Laterani XVI. Kalendas May. Pontificatus Nostri anno septimo. — 1204. — a.)

Qualem Relationem praestiterant duo hi Praelati, nobis non constat, desiderium tamen Emerici adimpletum non est. Nec sine ratione scripsit Emericus Pontifici pro erigendo Episcopatu Graeco, nam eodem anno 1204. in toto Regno Hungariae (64) innumera Graeca Coenobia existerant partim pura, partim mixta, et Latinum Claustrum purum tantummodo unicum S. Aegidii; haec omnia clarescunt e Brevi Pontificio tenoris sequentis: Innocentius III. Carissimo in Christo Filio H. Illustri Regi Ungariae, Salutem, et Apostolicam Benedictionem. Venientes ad Apostolicam Sedem dilecti Filii H. G. A. et B. Monachi S. Aegidii (:Ordinis S. Benedicti:) de Ungaria (:serius de Simighio Vespriensis Dioecesis:) nobis lacrimabiliter intimarunt, quod eorum Abbate defuncto alium sibi, secundum antiquum, et approbatum morem sui Monasterii elegerunt, quod hactenus tam Abbates, quam Monachi consueverunt habere Lati/num/, sed tu Fili Charissime! Regium sibi noluisti praebere consensum, affirmans, quod in alium, quam Hungarum minime consentires. Venerabilis autem Frater Noster B. Spalatensis Arohiepiscopus hoc attendens ad praesentiam tuae Serenitatis accessit, et Monasterium ipsum velociter impetravit, qui non multo post Monachos Ungaros pro sua instituit voluntate, appellationi non deferens, quam memorati Monasterii Monachi super tanto gravamine ad Sedem Apostolicam emisierunt; Quia vero nec novum est, nec/ absurdum, ut in Regno tuo diversarum Nationum Conventus (:juxta Ritum Graeco Catholicum uni Domino sub regulari habitu famulentur, licet unum sit ibi Latinorum Coenobium,

на апеляцію, яку згадані ченці монастиря вислали апостольському престолу відносно таких труднощів. Тому, що ані не нове, ані не безглузде є (те), що в твоєму королівстві збір різних народів згідно з обов'язковим звичаєм служать одному господу за греко-католицьким обрядом, хоч там один латинський монастир, в той час як там же багато грецьких; уважно просимо ясновельможність королівську і нагадуємо, щоб ти не перешкодив, ані не дозволяв робити перешкоду в тому, щоб згадані ченці згідно з звичаєм, який до сих пір зберігався, обрали собі за абата відповідну особу шляхом канонічних виборів. В Римі 14 вересня сьомого року нашого понтифікату (1204).

В такому ж дусі було написано Бернаруду, спалантенському архієпископу. Тоді папа зробив йому такі докори: «Ось як ти любиш церковну свободу і захищаєш, як захищаєш честь апостольського престолу і як турбуєшся про неї, як ти здійснюєш жрецьку покірність і дотримуєш її, як виповняєш чернечі (65) правила і як їх любиш. Справді, якщо згадані відхилення ти сам не виправив і від подібних не утримаєшся, чим ти нам миліший, тим суворіше покараємо тебе, щоб покарання одного було застереженням для багатьох, і щоб справедливі умивали свої руки в крові грішника».

При таких умовах ясно, що грецький обряд в цілій Угорщині 1204 року був у повному своєму розквіті, але на наступний рік появляється такий лист (СХХХІІІ) папи. Між цими турботами папи Іннокентія та архієпископа колочського, так говорить Катона в ІІ томі «Історії архієписк. Колоч.», знайшлася можливість приєднати якийсь єпископство грецького обряду до римського престолу. Щодо цього досвідчений папа так розкрив свою думку: Іннокентій — колочському архієпископу — Дійшла до нас від тебе звістка про те, що існує якийсь єпископство на землі синів Белекнязя, яке ти маєш намір повернути для пошани апостольського престолу і підпорядкувати юрисдикції колочської церкви, тому що воно не відноситься до жодної метрополії, лиш би ми дали тобі на це нашу згоду. Ми же, погоджуючись з твоїм бажанням, наскільки можемо з богом, вірогідністю цього листа дозволяємо тобі, якщо воля листом підтверджується, щоб тобі було дозволено саме єпископство повернути для пошани римської церкви і підпорядку-

quum tamen ibidem sint multa Graecorum; Serenitatem Regiam rogamus, atque, et monemus, quatenus non impedias, nec impediri permittas, quominus praefati Monachi, secundum consuetudinem hactenus observatam assumant sibi personam idoneam per electionem canonicam in Abbatem. — Datum Romae XVIII. Kal. Octobris. Pontificatus Nostri A. VII. (:1204.) — In eundem modum Bernardo Spalateni A. Episcopo scriptum est. Tum ita Pontifex illum redarguit: Ecce qualiter Ecclesiasticam libertatem diligis, et defendis: qualiter Apostolicae Sedis honorem promoves, et procuras, qualiter Pontificalem modestiam exhibes, et observas: qualiter monasticam (65) regulam prosequeris, et zelaris. Certe nisi (per)scriptos excessus per te ipsum corrigas, et emendes, et a similibus abstineas, — nos quanto familiarius te diligimus, tanto districtius puniemus, (ut) poena unius sit cautela multorum, et justis lav/ent/ manus suas in sanguine peccatoris." His ita stantibus patulum est: Ritus Graecum in tota Hungaria 1204—o in pleno suo flore fuisse, ast sequenti anno sequenti emanat Breve CXXXIII. Has inter Innocentii Pontificis et Archi-Episcopi Colocensis Curas, ita fatur Katona Hist, AEpp. Colocens. Tom II, occasio fuit oblata quemdam Graeci Ritus Episcopatum Sedi Romanae vindicandi. Qua de re /con/sultus Pontifex, ita mentem suam aperuit: Innocentius — Colocensi Archiepiscopo — Ex parte/ tua nostris fuit auribus intimatum, quod quidam Episcopus in terra filiorum Beleknes/e/ consistit, quem, quum nulli subsit Metro/li/ ad devotionem Apostolicae sedis intendis re/du/cere, ac jurisdictioni Ecclesiae subdere Colocensis; dummodo tibi super hoc nostrum praerberemus assensum. Nos autem desiderio tuo, quantum cum Deo possumus, annuentes praesentium tibi auctoritate concedimus, ut si praemissis v/oluntas suffragatur, episcopatum ipsum tibi sit lic/i/tum ad devotionem Ecclesiae Romanae reducere, ac ipsum Colocensis Ecclesiae subdere ditioni. Provideas autem attentius, ne ille Episcopatus sit Ecclesiae Constantinopolitanae subjectus, quia quum ipsa Constantinopolitana Ecclesia nuper ad Apostolicae Sedis redierit Unita/tem/, eam nolumus suo jure privari. — Datum Romae, — V. Non. Maii. Pontif. anno VIII. (:3-a Maii. 1205.) prosequitur Katona. Ubi terra filiorum Be/le/kneze, Graecusque hic Episcopatus fuerit, /in/certum est. Quia vero /kneze principem idiomate Slavico significat, videtur is Princip/a/tus nomen sortitus a Belo, natione Serv/ica/ Regibus

вати управління колоцької церкви. Однак ти уважніше приглянься, щоб те єпископство не було під зверхністю константинопольської церкви, тому що сама константинопольська церква недавно повернулася в лоно апостольського престолу, не хочемо позбавити її свого права. — Дано в Римі 3-го травня, восьмого року понтифікату (3 травня 1205). Слідє Катона. Невідомо, де знаходилася земля братів Белекнязя і це грецьке єпископство. Тому що князь по-слов'янському означає володар, здається, що це володіння дістало назву від Бели, сербською народністю спорідненого з нашими королями. Отже потомки цього Бели заснували це єпископство в Сербії недалеко від Сави.

Тому що в цей час архієпископат колоцький протягався аж по Саву, архієпископ Іоанн просив від папи, щоб він його підпорядкував своїй юрисдикції в надії об'єднання з римською церквою. Обережний папа погодився на це в такому разі, якщо це єпископство не буде належати до константинопольського патріархату. Бо патріархом (66) константинопольським тоді був Фома Мавроцен, який після оволодіння Константинополя латинниками з шаною віднісся до об'єднання з римською церквою. Ніде не залишилося слідів про те, що робив архієпископ колоцький після цієї заяви.

Катона багато досліджує питання про положення Белокнезя, але нема потреби в дослідженні: Беленєш знаходиться в комітаті Бігар і там існував волосський єпископ.

1229-го в Угорщині ще причащалися під обома видами.^{a)} 1270-го орден премонстратів заснований і введений спочатку у Великому-Варадіні, потім в Лелесі.

Глава 22

Вирішальної поразки греко-слов'янському обряду завдало вторгнення монголів, по-народному, татар. Палатин Діонісій посилав 11 травня 1241 р. швидкого кур'єра, щоб повідомив Бєлу IV про те, що велика кількість татар вторглася через Веречанський перевал в Угорщину, що він зробив їм опір, але будучи переможений, змушений був відступити, з незначною кількістю тих, що залишилися, направився в Пешт. Сорок тисяч теслярів (зімерман), озброєних топорами та знаряддям, прорубували ліс, вирівнювали дороги, ставили не тільки мости через річки, але й дороги через болота.

nostris affinitate juncto. Hujus ig/i/tur Beli Posteri hunc Episcopatum in Servia non procul a Savo condiderunt. Qu/ia/ autem Archiepiscopatus Colocensis ad /Sa/vum usque hac aetate porrectus fuerit. J/oa/n/nes Archi-Episcopus a Pontifice petiit,/ut/ eundem spe conciliationis cum ecclesia Romana suae jurisdictionis subdere possit. Cau/tus/ Pontifex id non aliter concessit, quam si h/i/c/ episcopatus Patriarchae Constantinopolita/no/ subjectus non esset. Erat enim tunc Patriar/cha/ (66) Constantinopolitanus Thomas Maurocenus, qui Latinis Constantinopoli potuit. Unionem cum Ecclesia Romana coluit. Quid Archiepiscopus Colocensis post hanc declarationem egerit? nusquam memoriae proditum est.

Multum disputat Katona de situatione Beléknyez, est opus non est disputatione: Belényes jacet in Comitatu Bihar, et ibidem exstitit Episcopus Valachus.

1229—o iin Hungaria adhuc sub utraque specie communicabatur, a.) 1230—o Ordo Praemonstratensium primo Magno-Varadini, dein in Lelesz fundatur, et introducitur.

Caput 22.

Cladem finalem intulit Ritui Graeco-Slavico irruptio Mongolorum, vulgo Tartarorum. 1241. 11-a Martii Dionysius Palatinus celeri cursore insinuat Belae IV. Tartarorum multitudinem per passum Vereczkensem Hungariam intravisse, se equidem ei opposuisse, sed clade affectum, redire debuisse, et cum paucis residuis Pestinum adpulit. Quadraginta milia asciariorum (:Zimmermann:) securibus, et instrumentis provisi, sylvas desecabant, vias aequabant, pontes non minus per fluvios, quam meatus per paludes parabant.

Dux eorum fuit Batu-Chan, omnia igni ferroque vastantur, viri, et mulieres, se-

Вождем їх був хан Бату. Все спустошать вогнем і мечем, убивають чоловіків, жінок, стариків, дітей. Це монгольське спустошення проникло того ж місяця аж до Вацу, де було все зрівняно з землею, а все живе — вбито.

Після довгих вагань, битв і міжусобних вбивств, нарешті, Бела вирушив із ста тисячами своїх угорців проти татар. Татари, маючи намір зробити засаду угорцям, які переважно звикли до вигідного і ніжнього життя, розміщаються на лівому березі річки Шайо. Бела, появившись, розміщується на правому боці річки з їхнього краю, на рівнині села Мокрь, Бабою і Онодом, позаді Гейо-Керестур. Бату з якоїсь гірки перевіряє положення табору Бели і спостерігає, (67) що шатра угорців так розміщені, що простір посередині залишений без уваги. Тоді він повідомляє своїх, що перемога на їх боці. Наступної ночі нападає на сонних угорських героїв і наносить їм всесвітньо відому поразку, якої до того не було. Бела ледве врятувався за допомогою своїх, але передусім за допомогою Андрія та Івана Форгача, оснажений знайшов безпечний спокій в замку Туроц, родини Форгач, в печері біля Саделле, к. Торна. Після цієї великої поразки, здобутої не хитрістю татар, але в'ялістю угорців, монголи спустошать, грабують, вбивають і з землею рівняють всю Угорщину до берегів Далмації, куди втік Бела. Тоді зникли монастирі, препозитури та абацтва і їх рукописи та книги.

Під кінець березня, таким чином протягом 19 днів, від 11 по 30, вся Угорщина була спустошена, все зруйноване, не мала короля, війська і населення. Тоді Бату помітив, що наближається весна, запасів мало, не було робочих рук, тільки вовки гуляли між великою кількістю трупів, що його військо з голоду загине, міст і сіл більше не існувало. Мешканці, шляхта і магнати, клір і кріпак, жінки і діти, хто міг, утікали в гори і долини, в печери і густі ліси, недоступні для монголів. Між убитими біля Шайо був знайдений також труп Миколи, наставника цібінського і віцеканцлера. У його кишені знайдено велику королівську печатку. Бату використав нагоду, видумав королівське послання Бели, завірне королівською печаткою, змістом якого всіх своїх підданих просить, щоб вийшли з печер і гір, обробляли землю і виноградники. Обмануті бідні піддані, громадою поверталися в домівки, монголи їх вдячно приймали. Спра-

nes, infantes trucidantur. Mongolica haec vastatio eodem mense Martio usque Vaciium penetravit, ubi omnia solo aequata, et omne vivum mactatum fuit.

Post multas cunctationes, pugnās, et caedes intestinas tandem Bela cum suis Hungaris N-ro Centum mille contra Tartaros movit. Tartari retia jacturi Hungaris, potissimum ex commoda, et molli vita constantibus locant se ad rippam sinistram fluvii Sajó. Bela adpellens, collocat se ad dextram fluvii partem, e regione eorum, in planitie pagi Mokry, inter Bába, et Onod, a tergo Hejó Keresztur. Batu e quodam colliculo examinat situm castrorum Belae, et observat Hungarorum (67) tentoria adeo constricta esse, ut intermedium nul. . . num omissum sit spatium, eorum suis annunciat nostram esse victoriam. Proxima nocte somnolentos adgreditur haerentes Hungaros, et orbatenus nota afficit clade, qua major ante non existit. Bela auxilio suorum, sed vel maxime Andraee, et Joannis Forgács aegre profugit, et lassus in antro penes Szádelő, C. Torna, quietem in arce Turócz, Familiae Forgács, securitatem nactus est. Post enormem hanc cladem non Tartarorum dexterritate, sed mollitie Hungarorum partem Mongoli totam Hungariam usque ad Dalmatiae Littora quo Bela profugit, vastant, depraedantur, et solo aequant, atque trucidant, tunc interierunt Claustra Praepositurae, atque Abbatiae, earumque scripta, et codices.

Cum fine Martii, adeoque intra 19. dies, a 11.—30. tota Hungaria fuit depopulata, et omnia diruta, caruit Rege, exercitu, et incolis. Tunc Batu observavit ver imminere, alimenta deficere, et manus operarias non adesse, nisi lupos in magna copia cadavera visitantes, adeoque suum exercitum fame interiturum, Civitates, et pagi amplius non exstiterant. Incolae Nobiles, et Magnates, Clerus, et subditus, uxores, et proles, qui poterant, fugerunt ad montes, et valles, ad antra, et abdita silvarum, Mongolis h/aud/ obvia. Inter mactatos ad Sajó cadaver inventum est etiam Nicolai Praepositi Cibiniensis, et vice-Cancellarii. In sacco ejus repertum est Sigillum Regium Majus. Batu occasione /u/sus, fingit Litteras Regias Belae, Regio Sigill/o/ munitas, tenore quarum omnibus suis subdi/tis/ demandat, ut e montibus, et antris prodeant, et terras cultivent, atque vineas, decepti miseri /su/bditi, turmatim redibant ad lares, per Mongol/os/ gratanter excepti. Justitia administrabatur /a/cu/ratissime, mixti fraterne cohabitabant Mo/n/goli, et Hungari.

ведливість дуже точно виконувалась, змішані по-братньому жили монголи і угорці.

Коли закінчилися жнива і збір винограду, Бату наказує, щоб певного дня зібралися на визначеному місці всі жінки з подарунками і чоловіки для одержання нагороди. Тоді озброєні татари, оточують неозброєних угорців і жінок, і убивають їх, небагатьох чоловік відводять у рабство. (68). Те саме зробили в Буді і в усіх частинах королівства. Угорщина визволилась від ворога не воєнною мужністю угорців, але випадково.

Бату дістав сповіщення, що помер великий хан Октай в Каракорі, розміщеному в дуже багатому степу між Орхоном і Тулою. Велика кількість внуків і правнуків, щоб отримати трон, загрожувала різними повстаннями, тому Бату, зібравши все військо, яке лютувало по всій Угорщині, у серпні 1242 року відступив через Трансильванію і спішив у Азію, хоч убив тисячі угорців, слов'ян і русів, все таки велику кількість полонених відвів з собою. Інші мешканці, які невеликим числом ховалися в печерах, горах і лісах, були щасливі, що корою і мукою могли успокоїти свій голод, тепер виходять із сховищ і займають руїни, повні кісток і людської крові.^{a)}

Цей погром зруйнував монастирі і похоронив греко-слов'янський обряд. Від лиха залишилися два єпископи: Бартоломей печський та Степан Ванга, потім естергомський, і перший кардинал в Угорському королівстві. Дивлячись на сучасну картину країни, вони з труднощами віддали церкви на поновлення латинського обряду, магнати і шляхта не думали поновити латинські монастирі, тому що навіть їхні курії знаходились в руїнах. Проте багато віруючих грецького обряду поновлювалися і процвітали зокрема в Сербії, Горватії, Далмації і в частині Угорщини, зокрема після 1242 р. Римський папа знову дозволив, щоб греко-слов'янський обряд далі існував. Тому у легко переконуюсь в тому, що Степан, п'ятий король Угорщини, та його дружина були грецького обряду. Із булли папи Урбана IV достатньо узауна, що громадянська війна між ним та його батьком Белом IV розпочалася із-за обряду,^{b)} але не знаходжу жодних слідів про те, які бенефіції виділив для грецького обряду.

Розкол Церулярія почав пропагуватись більш ніж до того і збільшувати взаємну ненависть, обі сторони почали користу-

Dum messis, et vindemiae peractae fuissent, jubet Batu ad certam diem ut omnes foemi/nae/ cum donariis, et viri ad certum locum convenient fine accipiendae remunerationis, eorum — Tartari armati circumdant/ inermes Hungaros, et mulieres, et trucidant, paucos in capti- (68) vitatem viros abducunt. Id ipsum fecerunt Budae, et in omnibus Regni partibus. Non Hungarorum Bellica virtute, sed casu liberata est Hungaria ab hoste.

Batu nuncium accepit Magnum Chanum Oktaj in Karakor, in uberrimo deserto, inter Orchon, et Tula situato mortuum esse; multitudo nepotum, et pronepotum fine obtinendi Throni varios minabantur motus, quare Batu collectis omnibus cohortibus, per Hungariam grassantibus, mense Augusto 1242, versus Transylvaniam recessit, et ad Asiam remeavit, ut ut Miliones Hungarorum, Slavorum, et Russorum mactaverit, enormem multitudinem tamen captivorum secum abduxit. Alii incolae non numerabiles in antris, montibus, et abditis sylvarum latentes, felices erant si tosto cortice, et modica farina poterant famem suam sedare, nunc prodeunt e latebris, et occupant ruinas, ossibus, et sanguine humano plenas. a.)

Haec strages delevit claustra, et sepelivit Ritus Graeco-Slavum. Duo Episcopi a clade residui: Bartolomeus Quinque Ecclesiensis, et Stephanus Vancsa, ex post Strigoniensis, et primus in Regno Hungariae Cardinalis, tristem faciem Regni cernentes, ad Latini Ritus Ecclesias reparandas vix suffecerunt, Magnatibus, et Nobilibus non incidit Graeca restaurare Claustra, quia suae quoque curiae in ruinis erant. Multi tamen Ritus Graeci Fideles semet restaurarunt, et floruerunt praesertim in Servia, Croatia, Dalmatia, et parte Hungariae, praesertim posteaquam 1242. Pontifex Romanus ultro admisisset, ut Ritus Graeco-Slavus perduret. Unde Stephanum 5 Regem Hungariae, et Ejus consortem fuisse Ritus Graeci facile convincit. Civile Bellum inter Eum et Patrem Ejus Belam IV ex causa Rituali ortum esse e Bulla Urbani IV Pontificis abunde disco b.) sed quae nam beneficia in favorem Ritus Graeci fecisset, nulla vestigia invenio.

Schisma Cerularii magis quam ante propagari, et mutuum odium augeri coepit, repressalibus uti coepit utraque pars. Longus forem in enumerandis datis, quid eatenus factum sit, sed reduci potest ad tria puncta ex probatissimis authoribus desumpta.

Ego ea puncta nolo deducere, quia non pro u/ti/litate, (69) sed exacerbatione ani-

ватись репресіями. Довго треба було б розповідати про дані, що було зроблено до того часу, але можна звести до трьох пунктів, взятих від найбільш достовірних авторів. Я не бажаю наводити ці пункти, тому що вони не послужили б (69) на користь, але на озлоблення душ. Я посилаю читача до I тому Бенке «Мілковія» та до II тому Катони «Історія епархії колочської». Нижче буде показано документально, як егерці поступили з русинами. Як сусідні поляки сприяли грецькому обряду, хай послужить обнародоване рішення засідання з 1717 року: Проект викорінення грецького обряду в Польщі.

Глава 23

План викорінення греко-слов'янського обряду в Польщі

Якщо цілісність та безпека держав ґрунтується на взаємній любові співгромадян, а ця любов звикла, головним чином, зберігатися в єдності віри, випливає, що ми, поляки, які бажаємо залишитися в нашому володінні єдиними і в безпеці, повинні подбати як найактивніше про єдність віри співгромадян. Тому що про єдність в областях Русії, які належать від часті до королівства Польщі, від часті до Великого Дукату Литванії, найбільше, мабуть, нарушує різниця обряду передусім з простого народу, з цієї причини той, хто бажає мати єдину і безпечну батьківщину, повинен поставити перед собою завдання заперечувати і нехтувати грецький обряд, ворожий римському, то зневагою, то переслідуваннями, то мученням тих, які його визнають, то всіма іншими найбільш дійовими засобами. Я, кров якого походить від давніх польських предків, і який від серця бажає щастя батьківщині і більшого розповсюдження римо-католицької віри, для викорінення забобонних і всяких грецьких обрядів, для введення на їх місце повсюдно разом з вірою обрядів святої римської церкви, вважаю з свого боку за найбільш дійові та найкорисніші такі заходи, і допоруочаю їх всім справжнім ревнителям віри і батьківщини.

По-перше. Щоб ми цю корисну і найбільш бажану справу здійснили, треба нам подбати про дружбу з москалями і висувати на батьківський трон монархів сильних і сприяючих цій дружбі. Бо ж відомо, що скоріше звикли розглядатися успіхи недруга ніж друга, тоді москалі, як друзі, не будуть нападати на наших друзів, до якої мети вони йдуть.

morum deservirent: Sed invio lectorem (ad) Benkō Milkovia Tom. I. et Katona Hist. Tom. II. Dioecesis Colocensis. Agrienses qualiter processerint cum Ruthenis, inferius documentatim occurret. Vicini Poloni qualiter Riturum Graecum foverint, deserviat Diaetale Decretum de anno 1717: Projectum Eradicandi Ritus Graeci in Polonia existentis, in lucem emanatum.

Caput 23.

Planum in Polonia exstirpandi Riturum Gr. Slavicu/m/.

Si Regnorum integritas, et securitas in re/ci/proco incolarum fundetur amore, hic autem amor praecipue in Unione Fidei soleat conser/v/ari, sequitur, quod Nos Poloni volentes in nostro integri, et securi manere Dominio, Unitatem Fidei in incolis quam efficacissime cu/ra/re debeamus. Cum vero Unitatem hanc in p/ar/tibus Russiae tam ad Regnum Poloniae, quam ad Magnum Ducatum Lithuaniae pertinentibus, permaxime in simplici praesertim vul/go/ destruere videatur ritus diversitas: eaprop/ter/ cupient integram securamque habere Pa/tri/am, id pro debito suo habere debet, ut Rit/um/ Graecum Ritui Latino contrarium qua co/n/temp-tu, qua persecutionibus, qua eundem pro/fi/tentes vexationibus, qua aliis quibuscumque (...) efficacissimis tollat, et abroget modis. Ego e/x/ antiquis Polonorum Praedecessoribus m/eum/ sanguinem trahens, optansque ex corde Pat/riae/ felicitatem, et majorem Fidei Romanae Cat/holi/cae dilatationem, ad eradicandos superstitiones, aut qualescunque Ritus Graecos, in ejus /un/dique locum una cum Fide Sanctae Rom/anae/ Ecclesiae introducendos, sequentia ex parte — mei efficacissima, saluberrimaque judico omnibus veris Fidei, et Patriae amatoribus subjungo media.

1—o. Ut hoc salutare, et summe desideratu/m/ effectuemus opus, curae nobis erit amicitiam c/um/ Moschis habere, Monarchasque huic potent/es/ faventes in throno Patrium elevare. Si enim certum est, progressus potius inimici, quam ami/ci/ considerari solitos, tunc Moschi tamquam ami/ci/ amicos nostros non advertent gres-

Отже, справи підуть своїм порядком без всякої перешкоди, наскільки ми станемо міцнішими, настільки стануть явно слабшими москалі (70) і вся Русія.

По-друге. Знаєть грецького обряду, хоч увіати, все ж таки схизматики, не повинна бути допущена до жодних посад, зокрема до тих, на яких могли б придбати собі друзів, збільшити майно і зробити собі якийсь авторитет, а для інших русинів пристойність: чого слід більше берегтися, ніж перед тим в народних зборах нової конституції, окремо ж кожний поляк хай уникає русина на зборах, находячись у сусідстві, хай не встановлює дружніх відносин, хіба що для власної вигоди, в розмовах при участі русина хай говориться про забобони русинів чим більше і докладніше тощо. Можу запевнити, що будь-який захоче змінити обряд і присягою відмовитися, що був колись русином, аніж постійно переносити такі докори, подібні до смерті.

По третє. Багатші патріоти держави не повинні брати русинів у свої почти, зокрема в ті, в яких вони могли б прославитись, лише в тих випадках, якщо мають надію, що вони їх відвернуть від свого обряду. Залишаючись у темряві, маючи скромне (майно), дійдуть до великої бідноти і залишаться в крайній зневазі, внаслідок чого або загинуть у своїй бідноті, або в надії на яке-небудь підвищення будуть змушені міняти обряд.

По-четверте. Тому що до сих пір значна частина заможних русинів знаходиться у містах і селах, заснованих Русією: необхідно і тих довести до злиднів і неосвіченості, щоб не могли або за гроші покращити своє положення, або розумом дати собі раду. Це може здійснюватись таким способом: якщо міста будуть земельними маєтками, у такому випадку русинів знищать спадкоємці — євреї, приведені і розміщені навколо міста. Бо цей народ своєю природною єврейською хитрістю зміцниться всіх земель і розорених витіснить русинів за місто для виконання сільських робіт, названих панщиною. Якщо міста будуть королівськими маєтками, в цих, зокрема менших, буде турботою пп. капітанів ввести мешканців під різними приводами на рабські роботи, а в більших крім введення євреїв по вищенаведеній причині, треба буде ввести також римо-католиків і тільки їм, виключивши русинів, слід довіряти міські обов'язки, які приносять доходи. Рівно ж слід по-

sus, ad qua/m/ procedant metam, sicque res sine ulla praepeditio/ne suo procedent ordine, quanto cum majori nost/ra/ fortificatione, tanto cum evidentiori Moschor/um/ (70) et totius Russiae debilitatione.

2—o. Nobiles Ritus Graeci, quamvis Uniti, et tantominus Schismatici ad nulla officia erunt admittendi, haec praesertim in quibus possent sibi conciliare amicos, augere opes, et aliquam sibi auctoritatem, caeteris autem Ruthenis decorem facere: quod in Comitibus nova, fortius ut in ante praecavendum constitutione, singillatim vero quivis Polonus in congressibus Ruthenum devitet, in vicinitate existens, nullam cum eo amicitiam, nisi proprii lucri gratia contrahat: in colloquiis Rutheno praesente de Ruthenorum superstitionibus quam plurimum, et fusissime loquatur etc. etc. assecurare possum, quod quilibet malit ritum mutare, ejurareque se unquam fuisse Ruthenum, quam tanta opprobria morti assimilata continuo pati.

3—o. Fortunatiores Regni Patriotae non debeant assumere Ruthenos ad obsequia sua, ea praecipue, in quibus illustrari possent, nisi haberent spem eos a suo Ritu recessuros. In rudi/ta/te enim permanentes ad magnam, modicum habentes devenient paupertatem, ac in ultimo remanebunt contemptu, quapropter aut in sua miseria corruere, aut spe alicujus promotionis Riturum mutare cogentur.

4—o. Quia adhuc notabilis pars Ruthenorum bene habentium reperitur in Civitatibus, et oppidis per Russiam fundatis: necesse et istos ad egestatem, et rerum ignorantiam adducere ne aut pecunia juvari, aut intellectu sibi consulere possint. Id autem sequenti effectuari potest modo: si Civitates erunt bona terrestria, in talibus haeredes unica Hebraeorum conductione, et in circulo Civitatum locatione dependent Ruthenos. Haec enim gens naturali sua Judaica astutia omnes ad se trahet utilitates, Ruthenosque exemptos ad suburbia repellat ad operas rusticales Panszczyzna dictas peragendas. Si autem Civitates erunt Bona Regalia, in his praecipue minoribus curae erit DD. Capitaneorum sub variis praetextibus habitatores ad opera servilia inducere, in majoribus vero praeter introductionem Judaeorum ob causam supraallatam introducendi quoque erunt Romani Catholici, quibus solis, exclusis Ruthenis, officia fructifera Civitatensia sint conferenda. In hoc pariter habenda cura, ut omnia Decreta Brandenburgica polonice, et non ruthenice extrahantur. Tali modo Rutheni in majori, quam

турбуватись і про те, щоб всі бранденбургські декрети видавалися по-польськи, а не по-руськи. Таким чином, русини залишаться в більший неосвіченості, ніж були, і не будуть мати в містах жодного авторитету (71) і значення.

По-п'яте. У цій корисній справі важчим, ніж інші, для розв'язання вузлом є владики і попи, тобто єпископи і священники руські, з яких перші повинні бути засліплені, щоб не бачити всього, других треба обтяжити, щоб не могли піднести на висоту, або якщо хочуть щось робити, або думати.

У цьому і в наступному нижче пунктах розповім, як слід поступати з владиками, і як з попами. Владик, крім того що згідно з королівським статутом повинні бути шляхтичами, треба призначати таких, які будуть споріднені з родинами латинського обряду, щоб зажиття, допомагаючи цим, не накопили багатства, а після смерті, щоб залишки не дістались в порядку спадкоємної передачі русинам, але латиникам. До того ж ми і наші потомки ніколи не повинні дати місце в сенаті руським єпископам, щоб не робили честь своєму обрядові, щоб не висували русинів і щоб не привертали до себе відомих і відданих батьківщині осіб, а що найважливіше, щоб у цій справі вони не мали навіть уяви про те, що власне про них і про всю Русію буде вирішуватись і здійснюватись.

По-шосте. Всі наші високоблагородні єпископи, об'єднавшись, сміливо будуть домогатися в Римі, щоб владики були їх помічниками. Перебуваючи у такій залежності і зверхності, і вони самі, і їх попи будуть відвідувані визначеними латинськими прелатами, будуть виявляти їх збочення і фіксуватись забобони. Владики не зможуть в усьому робити опір і простий люд, невідчутно звиклий до римської юрисдикції, з часом легше переконається в тому, що треба залишити свої навіяні обряди.

По сьоме. До якої міри попи в наш час знаходяться в найвищій відсталості, простоті і неуцтві, якщо так і в майбутньому такими залишаться, вони не тільки не зроблять ніякої перешкоди, але ще й допоможуть здійсненню нашого замислу. Бо, знаходячись у неуцтві, вони не знають ані першоджерел своїх обрядів, коли й ким встановлені були, ані не пізнають причини, внаслідок яких вони були введені в грецьку церкву, ані не будуть пояснювати народові, що ці обряди справжні і встановлені св. грець-

fuerant, remanebunt ruditate nullamque in Civitatibus habebunt auctoritatem, (71) et potestatem.

5—o. Difficilior prae caeteris in hoc salutaris opere ad solvendum nodus sunt Vladicae, et Popones, id est Episcopi, et Sacerdotes Rutheni, quorum primi sunt obcaecandi, ne cuncta videant, secundi aggravandi, ne in altum elevare, aut quid vellent facere, vel cogitare queant. In praesenti, et altero inferiori puncto, qualiter cum Vladicis, et qualiter cum Poponibus procedendum, exprimam. Vladicae praeterquam quod secundum statutum Regni debeant esse nobiles, nominandi erunt tales, qui cum familiis ritus Latini c/ol/ligati erunt, ut hos sublevantes, vivi divitiis/non congregarent, et post mortem reliqua per derelicta non Ruthenis, sed Latinis in successionem cederent. Insuper Nos cum posteris nostris nunquam debemusmittere Episcopis Ruthenis locum in senatu, ne Ritui suo faciant honorem, ne Ruthenos promoveant, neve distinctas, et in Patria promeritas personas sibi concilient, et quod maximum, ne in materia praesenti etiam mente attingant, quae de illis, et tota Russia subtilius tractabuntur, et effectuabuntur.

6—o. Illustrissimi Episcopi nostri omnes junctis manibus fortiter curabunt Romae, ut Vladicae sint eorum suffraganei. Sub tali dependentia, et Superioritate manentes, et ipsi soli, (et) eorum Popones per delegatos Praelatos Lat/inos/ dum visitabuntur, devietates suae deprehendent/ur/, et superstitiones connotabuntur. Tali modo Vladicae in omnibus resistere nequibunt, et vulgus insensibiliter Jurisdictioni Roman/ae/ asuefactus, facilius in tempore ad deserendos suos essentielles ritus persuadebitur.

7—o. Popones quemadmodum in summa nostris temporibus sunt ruditare, simplicitate, et imperitia, ita si in posterum tales remanebunt, non solum ullum obstaculum facient, sed imo adjuvabunt intenti nostri effectuationem. Ignorantia enim laborantes, neque principia suorum rituum, quando a quo statuta sunt, scient, neque causas, ob qu/ibus/ introducti sint ad Ecclesiam Graecam, noscent, neque plebem, quod hi ritus sint veri, et a SS. Patribus Graecis instituti, edocebunt, neque abolitioni eorum prudenter resistent. Ad retinendos vero eos in /ip/sa hac nobis summe necessaria inscitia, medium arbitrator efficacissimum esse pauperiem, in qua quemad/modum/ adusque manebant, ita nunquam liberabuntur (72), si cum eis in eum procedemus modum. 1—o Necessesse

кими отцями, ані не зуміють розважно протестувати проти їх скасування. Я вважаю, що найбільш дійовим засобом для того, щоб їх держати в цій самій, для нас у вищій мірі необхідній, неосвіченості, є бідність, в якій як знаходились до тих пір, так ніколи (від неї) не звільняється (72), якщо будемо з ними поступати таким способом. По-перше. Необхідно, щоб дарувальники не робили жодних споруд біля їх церков з тої причини, що кожний призначений за попа буде змушений купити собі від дарувальника для свого утримання і утримання своєї сім'ї ту ділянку, якою користувався його попередник. І такі продавці не зроблять святотатство, як мене повідомили наші теологи. По-друге. Якщо б де-небудь знайшлися давні споруди, також по відношенню до тих, що мають право дарувати такі бенедикції, у зв'язку з передачею пожертвування можна без всякого сумніву вимагати гроші, не за подарунок, щоб не було якогось-небудь продажу речей, подарованих богу, але щоб молодий піп зразу на початку відчув злидні і не мав, за що міг би купити собі забобонні і схизматичні книжки. У виданому дарчому листі не треба буде згадувати ділянки, щоб такий подарунок не послужив місцем для споруди: і попам не слід давати таких свобод, якими користуються наші священники. Вистачить їм написати, як мені довелося читати одну копію: Я Н. Н. дарую Н. Н., звільняючи його від усіх урядових обов'язків, перевозок тощо. Так дуже мудро поступали наші польські предки, ідні безсмертної слави, і тому вони мали з попа, як із селянина, доход, якщо не більший, то рівний, або трохи менший. Попові ж не дозволялося купувати м'ясо тільки у власного єврея арендатора, якщо єврей узнав, що куплене інде, зразу вивів із попівського хліва пару биків. Всяке зерно дозволялося молоти тільки у млині, визначеному для нього, якщо піп порушив цей наказ, єврей арендатор забирав із склепу або з комори муку і всі стручкові рослини. Такими і подібними засобами наші предки примушували приймати унію багатьох схизматиків: застосовуючи такі заходи і ми, за допомогою бога, зробили інших русинів уніатами, а із уніатів перетворимо на римо-католиків. Нашому замислу багато допоможе і те, якщо не дозволимо попам наживатися на наших підданих і багатіти з них. Зокрема економі та керівники маєтками, коли хтось помре, хай викликають батька, або спад-

est, ut collatores nullas ad Ecclesias illorum faciant erectiones hac de causa, quia quilibet ordinandus in Poponem, coactus erit emere sibi a Collatore, pro sui Familiaeque suae sustentatione fundum eundem, quo suus antecessor utebatur. Nec tales Venditores Simoniam committent, prout edoctus sum a nostris Theologis. 2.—o Si cubi antiquae erectiones reperiantur, etiam ad talia Beneficia Jus praesentandi habentes circa praesentationem oblationem sine ullo scrupulo pecuniam exigere potest, non pro praesentationibus, ne sit aliqua rerum Deo oblatarum venditio, verum ut statim in primordiis Popunculus ad egestatem redigatur, ne habeat pro quo sibi liberos superstitiosos, et Schismaticos emere possit. In data autem Praesentatione fundi non erunt specificandi, ne talis Praesentatio sit erectionis loco: neque tales libertates Poponibus concedendae, qualibus gaudent nostri Sacerdotes. Satis pro illis erit exprimere, velut mihi contigit legere unam copiam. „Ego N. N. praesento N. N. liberum faciendū ab omnibus obligationibus Curialibus vecturis etc. etc. Sic prudentissime immortalis gloriae digni veteres Poloni Praedecessores nostri faciebant, quare si non plus, certe aequalem, aut parum minorem ex Popone, sicut ex Rustico proventum habebant. Non licebat enim Poponi alibi crematum coemere, nisi apud proprium Judaeum arendatorem, quodsi aliunde coemptum Judaeus repererit, illico ex pecuario Poponis par boum eduxerat. Non licebat frumenta omnisi grani alibi molire, nisi in molendino sibi assignato, quod mandatum Popo si violaverit, Judaeus arendator ex excussa camera, aut cella penuaria farinam, et cuncta legumina interceperat. His, et similibus modis Praedecessores nostri plurimos Schismaticos ad Unionem amplectendam compulerunt: talia et nos media adhibentes, Deo juvante reliquos Ruthenos faciemus Unitos, et ex Unitis transformabimus in Romanos Catholicos. Id quoque intento nostro multum proderit, si Poponibus subditos nostros depactare, et ex his se ditare negabimus. In particulari itaque oeconomi, et administratores bonorum, quando aliquem mori contigerit, vocent ad se Patrem familias, aut successores demortui, et illis assignent, quantum debeant dare Poponi pro (73) sepultura defuncti, quem si pro quotta assignata sepelire nulerit, cadaver ad ejus casam deportari jubeatur. Similiter et pro aliorum Sacramentorum, et effectuum Sacramentalium administratione pretium Poponi ab aula assignandum. Quod dum effectum suum sortietur, impediemus Po-

коємців померлого, і хай їм визначать, скільки повинні заплатити попові (73) за похорон, якщо не захочуть хоронити за встановлену суму, хай буде приказано труп віднести до його хати. Подібно і за виконання інших священних услуг і тайнств ціна повинна встановлюватися попові двором. Поки це знайде своє здійснення, будемо перешкоджати попам, щоб не могли приймати коней, биків, корів та інше рухоме майно; заповідане селянами, а інколи також виманене, заборонимо всяке використовування і послаблення підданих і саме цим заженемо їх у таку нужду, щоб не могли придбати собі ані відповідний одяг, тим менше вишуканий і парадний, або купити необхідні книжки, або дітям дати належне виховання. Чисті ж прибутки їх полягають у власних руках, в праці та в доходах виманених за служіння. Зрештою будемо дбати про те, щоб на державних зборах всі вимагали від наших високоблагородних єпископів, щоб ці на синоді встановили, скільки треба платити за всяке вершення священних тайнств, цим саме заставимо і руських єпископів, щоб у виданих ними настановках до своїх протопопів або вікаріїв встановили, за яку платню і за яку справу їх попи повинні бути задоволені.

Отже, поступаючи таким, для нас корисним, методом, а для русинів невиносним, будемо тримати попів в біді, а крім того цією зневагою у наших сільських підданих придбаємо собі схвалення і ненависть проти попів, таким чином, коли захочемо, легше їх схилимо і залучимо на свій бік.

По-восьме. Діти попів у всьому повинні будуть притягатися до куріальної юрисдикції, і за найменшу провину або заперечення повинні бути строго покарані для більшого приборкання. Треба проголосити, що сини попів, крім одного, який буде священиком замість батька, не є вільними від підданства, не можуть найматися у вільних містах, ані переселятися з одного місця на інше. Якщо вони розумно не повірять у це ґрунтове повідомлення, треба буде видати стосовно їх наказ під приводом залучення їх на навчання, наприклад, котрі сини попів не будуть повністю вивчені, ті стануть постійними підданими своїх панів. Тому що мають вільний доступ до публічних шкіл, як причепливо повинні їх переслідувати в школах сини знатних (74), від родичів довідаються, в цій справі вчителі, як довідчені, за мого відома, будуть знати не тільки не

pones, ne equos, boves, vaccas, aliave mobilia a rusticis legata, et quandoque etiam emuncta accipere queant, impediemus cunctas subditorum depectationes, ac enervationes, et eo ipso ponemus eos in tali inopia, ut nec vestes convenientes, tantominus exquisitas, et superbas sibi comparare valeant, aut libros necessarios coemere, vel filiis educationem honestam dare possint. Integri enim honestas eorum consistunt in propriis manibus, labore, et emunctivis Stolae obventionibus. In reliquo curabimus omnes in Comitibus Regni efficere apud Illustrissimos Episcopos Nostros, quatenus hi synodaliter constituant, quantum quavis Sacramentorum administratione sit solvendum, hoc ipso adstringemus et Episcopos Ruthenos, ut editis a se processibus ad suos Protopopas, seu Vicarios, significant, quali quotta, et pro qua re Popones eorum contenti esse debeant. Та/лі/ igitur progredientes methodo, nobis proficua, Ruthenis autem intolerabili paupertate Popones retinebimus, ac insuper hac dissimulatione apud rusticos subditos nostros conciliabimus nobis additionem, et extra Popones odium, ita ut facilius eos in nostram quando voluerimus inclinemus, et attrahamus partem.

8—о. Liberi Poponum in omni trahendi erunt ad Jurisdictionem Curialem, et pro min/imo/ excessu, vel oppositione, in majorem depressionem acrius puniendi. Proclamandum p/rop/ter filios Poponum, praeter unum, qui in lo/co/ Patrij futurus est sacerdos, a subditatu n/on/ esse liberos, in liberis Civitatibus locari non /pos/se, nec de uno loco in alium transferri. Si vero prudent/ibus/ his absque fundamentalibus relatis fidem non praebuerint, formanda erit contra illos constitutio sub praetextu trahendi eos ad studia v. g.)* qu/i/ Poponum filii non erunt perfecte edocti, hi fient perpetui Dominorum suorum subditi. Cum autem habeant liberum ingressum ad scholas publicas, qualiter eos in scholis Nobilium filii (ve-)xatorie (74) persequi debeant, edocebuntque e parentibus, in qua re Professores tanquam prudentes, me experto scient non tantum dissimulare, sed etiam in persequendo adjuvare. Nemo autem judicet rem fore convenientem omnes a scholis orceri, ex rationibus, 1—о quia Nobilium filii, prout passim fieri solet, in juvenili aetate deviantes in aliquo, vel nefas patrantes Ruthenis excessus suos impingent. 2—о Quia Rutheni a Sacerdotibus Nostri bene illuminati plebem Ruthenam melius poterunt informare, Latinorum Sacramenta aequae valida, ac Ruthenorum, Ri-

брати до уваги, але й допомагати у переслідванні. Проте хай ніхто не вважає за відповідне те, щоб всім заборонити доступ до шкіл, з таких міркувань, поперше, тому що сини знатних, як усюди звикло бути в молодості, в чомусь збиваючись з пуття, або роблячи беззаконня, прищеплять русинам свої недоліки. По-друге. Тому що русини, добре освічені нашими священиками, краще зможуть інформувати руський люд гому не суперечить, що римська віра з грецькою є одна і та ж: це все буде дуже корисним з часом для легшого вправлення впертих душ русинів.

По-дев'яте. Якщо б якоюсь долею, нащо я не надіюсь, русини дійшли до належного удосконалення, тоді з ними треба поступати таким чином: тих, які хочуть бути священиками, треба переконувати в тому, щоб не одружувалися, і для них робити більшу честь ніж прийнято, виділяти їм більші свободи, збільшувати доходи тощо. Коли ж всі духовні будуть залучені до цілібату, тоді ми досягнемо повного успіху наших замислів, бо після смерті неодружених попів не буде наслідників. Синам же русинів заборонимо навчатись, таким чином, не буде попів. Що ж до русинів шляхтичів, то їх мало. Отже, висновок такий, що турботу про русинів передамо священикам нашого латинського обряду, більше не треба нічого бажати.

По-десяте. Найбільше і самі по собі вперті, і інших русинів держать у впертості ті, які вмюють вибирати з народу. Віднявши від цих причину впертості, не буде і самої впертості. У цій справі, поляки, легко дамо собі раду, якщо заборонимо синам селян навчатись у лицейх, що знаходяться біля руських церков, а з цього будемо мати не тільки успішний замисел, але крім того не уникнемо збитків у підданих. Бо вивчений селянин навіть у простій сільській школі, утікає далеко від свого власника, шукаючи свободи, про що найбільше скаржаться графства Русії з приєднаними землями Волиці, Поділля і Брацлавська. Таким чином, пани економи та (75) керівники маєтків повинні б мати зазначено в положеннях і як найстаранніше дбати, щоб сини селян користувалися не книжками, а плугом і привчалися до інших праць.

По-одинадцять. Для того, щоб у свій час легше можна було засудити русинів, необхідно буде (зібрати) в окремому реєстрі всі невідповідності, які є в їх обряді, образливі вислови проти латинників, історії, які часто трапляються з

tum unum cum alio non contrariari, Fidem Romanam dum Graeca eandem esse: quae omnia ad facilius flectendos in tempore pertinaces Ruthenorum animos multum proficiunt. 9—o. Si vero fato aliquo, quod non spero, Rutheni devenirent ad sufficientem perfectionem, tunc eo cum ipsis procedendum modo: iis, qui Sacerdotes velint esse, persuadendum, quatenus caelibem d'u/cerent vitam, et talibus distinctiorem super /sum/ptis facere venerationem, majores tribuere libertates, reditus augere etc. etc. Quando autem Spirituales omnes allicientur ad vitam caelibem, tunc plenum intentorum nostrorum obtinebimus effectum, nam demortuis Poponibus innuptis, non erunt qui succedant. Rusticorum enim filiis studia prohibebimus, et Poponides non erunt. Nobiles vero Rutheni sunt pauci. Subsequetur itaque, ut Nostri Ritus Latini Plebanis curam Ruthenorum committamus, quo plus nihil desiderandum. 10—o. Quam maxime, et ex se sunt pertinaces, et alios retinent in pertinacia Ruthenos, qui de plebe legere sciunt. Sublata itaque in his pertinacia causa, deficiet et ipsamet pertinacia. Hac in re Poloni de facili consulemus Nobis, quando prohibebimus rusticorum filiis studere in Lyceis, ad Ecclesias Ruthenas reperibilibus, et exinde non solum intentum profectum habebimus, sed insuper in subditis evitabimus damnum. Edoctus enim rusticellus etiam in simplici villano gymnasiolo, procul a proprio fugit haerede libertatem quaerens, qua de re Palatinatus Russiae cum adjunctis terris Volchyniae, Podoliae, et Braclawiensis quam maxime querulantur. Deberent itaque DD. oekonomi, et administratores (75) Bonum in instructionibus habere in/di/catum, et quam diligentissime invigilare, ut filii rusticorum non libris, sed aratro uterentur, aliisque laboribus asvefierent.

11—o. Ad faciliorem suo tempore Ruthenorum condemnationem necessarium erit in seorsivo /re/gestro cunctas in ritu eorum contingentes inconvenientias, contra Latinos verba laesiva, frequentes Poporum historias, quae inter multitudinem eorum sunt non infrequentes, ut cum pr/obj/ectum hoc suum effectum sortietur, mundo const/at/ Polonos justam habuisse causam talis progressus; Si autem deficerent similes verae objection/es/ Ruthenos condemnantes /-quod inter prudentissimos quoque, et peroptimos contingere potest /ho/mines:) ad juvandum intentum Nostrum, bonu/m/ erit eleganter contra eos figura conficere, et divulgare, et adhuc melius foret sub Poponum, vel ipsorum etiam Vladica-

попами, але не розповсюджені серед мас. Коли цей план здійсниться, світу стане ясно, що поляки мали справедливу причину так поступати; якби не було правдоподібних доводів, які обвиняють русинів (що може трапитись і між дуже розумними і добрими людьми), на допомогу нашому замислу добре буде детально підготувати і розповсюдити проти них вимисли, а ще краще було б у відповідних обставинах часу розповсюдити таємні руські твори попів, або навіть самих владик, небезпечні для держави, небезпечні для польського імені, небезпечні для католицької віри. У свій час це був би явний документ для ліквідації грецького обряду в Польщі і вагомий для стану як духовного, так і світського, як для сенату, так і для рицарства з тою метою, щоб здійснити цю картину справу приваблювання.

По-дванадцятє. Своєчасно зробивши ці попередні заходи, не слід раптово розпочинати справи зразу повсюдно, навіть не в багатьох місцях, але спочатку у віддалених місцях, де більше католиків, ніж русинів. Однак розпочинати треба під приводом докору, наприклад, попові за нечесне життя, скандальну поведінку, неосвіченість, або лінивість вивчати пункти віри, недбалство у вимонанні священних таїнств, необхідних для спасіння, та багато тисяч абсурдів, але поступово, розумно і обережно, а коли в окремих місцях перетворимо русинів на римлян частково переконанням, частково розважливстю, частково залякуванням, результатом буде те, що, дякуючи божій допомозі, весь руський край, при загальному схваленні, розквітне в романських обрядах.

По-тринадцятє. Тому що український простолод Поділля і Волині, зберігаючи свою релігію, готовий підняти повстання, у такому разі (76), якщо не можна буде зробити опір, ані незначне польське військо не зможе придушити повстанців, держава не повинна жалувати за такою втратою, щоб всі такого роду ревнителі були передані на послухність скіфам: в скорому часі приймуть їх як своїх, а країна наповниться польським і московським простолодом. Тут не треба буде боятися, що москалі захопляться прихильністю русинів, якщо ці стануть уніатами. Слід пам'ятати, що москалі більше ненавидять уніатів, ніж нас, і за відступ від схизми бажать їх бачити у найбільшій біді. Але, припустимо, Московія буде прихильною до уніатів, однак

rum conform/ibus/ temporis circumstantiis, nociva Reipublicae, nociva nomini Polono, nociva Fidei Catholicae secreta Ruthena dispergere scripta. Esset id e/vi/dens suo tempore ad tollendum in Polonia Ritu Graecum documentum, et forte statui tam spirituali, quam saeculari, tam Senato, quam Equestri ad effectuum salutarem hoc/opus alliciamentum. 12—o. Factis his in tempore congruo praep/osi/torii, res non debent de repente inchoari ins/emel/ubique, imo nec multis in locis, sed incipiendo (in) locis abditis, ubi plus Catholicorum, quam /Ruthe/norum. Incipiendae autem sub praetextu, obj/cien/do v. g. Poponi malam vitam, scandalosos m/ores, ignorantiam, vel segnitiam in docendo articu/los/ Fidei, negligentiam in administratione Sa/cra/mentorum, ad Salutem necessariorum, aliaque milia absurda, sed paulatim, prudenter, et cir/cum/specte, Et cum in aliquibus locis partim a/rgu/mentis, partim consiliis, partim terrefactibus Ruthenos transformaverimus in Ro/ma/nos, ibit in sequelam, quod Gratia Dei adjuv/antis/ tota Regio Ruthena cum omnium plausu i/n Ro/manos efflorescat Ritus.

13—o. Quia vero plebs Ukrainensis, /Podo/liae, et Volchynensis suam manutenuendo Religio/nem, parata in rebellionem consurgere, in ta/li ca/su, (76) si de facili obviari nequibit, neque paucis exercitu Polono rebelles compesci poterunt, non debeat poenitere Rempublicam hujus damni, ut omnes hujusmodi Zelatores Scythiis in obsequia tradantur: cito illos tamquam hic erit, ut Moscovitae favore Ruthenorum, et Moscovitica implebitur, Nec timendum suos capient, Regio autem plebe Polona, dum enim est, quod Moschi Unitos in majori habeant odio, quam nos, et optarent illos pro recessu a Schismate in maxima videre aerumna. Sed esto favens esset Unitis Moscovia, nos tamen eam qualem voluerimus, tamen contra illos faciemus.

His igitur, et similibus cum Ruthenis procedentes modis, hoc indubitatum in tempore habebimus lucrum, quod populus Regni Poloniae in reciproca unanimitate, concordia, et amore remanebit. Polonia apprehensibilior, fortior, exteris horribilior fiet, Religio Romano-Catholica plus, quam centum milliariibus in longum, et latum efflorescet: Verbo omnes fortes, secu/ri/ et integri remanebimus.

Ad finem haec quoque consideranda maxima, quod quemadmodum Rutheni in uno remanentes Ritu, sive Unito, sive Schismatico, semper viderentur minantes ruinam Poloniae, ita quando eos transformabimus

ми її, якщо захочемо, все-таки настроїмо проти них.

Отже, поступаючи з русинами такими і подібними засобами, згодом будемо мати ту безсумнівну користь, що народ королівства польського залишиться у взаємній одностайності, згоді і любові. Польща стане збагненішою, міцнішою, для чужинців грізнішою, римо-католицька релігія буде розквітати більш як на сто міліаріїв в довжину і ширину: одно слово, всі залишимося сильними, безпечними і єдиними.

Зрештою найбільше слід призадуматись над тим, що русини, залишаючись як-небудь в одному обряді, або в уніатському, або в схизматичному, здається завжди загрожуватимуть загибелю Польщі, коли ж ми їх перетворимо в латиників, досягнемо, по-перше, того, що москалі не матимуть надії їх відвоювати, по-друге, об'єднаних перед тим з нами, зробимо їх для москалів ворожими і непереможними.

Приведу також спеціальний випадок, один із ста, як поляки звикли обертати русинів у поляка. Навернення високоблагородного Владислава Немерича^а). Владислав Немерич, воевода київський, звільнившись від еретичних помилок, помираючи, мав ще сумнів про католицьку віру, просив Кісаржевського, який йому порадив, щоб дав на себе гарантію і буде спасений в тій вірі. Дав. Похоронили його (бо так бажав) в руці з гарантією. Коли його на п'ятий день хоронили в нашій Люблинській церкві, знайдено труну без гарантії в руці, на грудях була записка, в якій він відмовляється від гарантії Кісаржевського.

Гарантія п. Кісаржевського. Я Михайло Кісаржевський, єзуїт, присягаю божій величності, (77), якщо високоблагородний п. Немерич щось буде винний на суді за причащення під одним видом у католицькій вірі, яке було схвалене на протязі усіх віків (існування) церкви, я все це беру на себе і на свою душу, готовий відповісти його божій величності, разом з св. католицькою церквою і апостольською матір'ю моєю і всіх віруючих. Дано в Люблині в колегії єзуїтів 11 квітня 1653 р.

Квитанція високоблагородного воеводи. Я, Станіслав Немерич, звільняю високопреподобного отця Михайла Кісаржевського, пресвітера єзуїтів, від оков гарантії і гарантійного зобов'язання на його душу. Цим засвідчую, що в страшну годину суду з ласки доброго бога мені відпущено мої гріхи, тому що я

in latinis, recipiemus primo spem Moschis illos unquam rehabendi, dein ante nobiscum junctos, infensos, et invictos faciemus Moschis.

Adducam etiam specialem casum unum e centum, qualiter Poloni Polono convertere soliti fuerint Ruthenos.

Conversio Ill. Ladislai Niemierycz^a) Wladyslaw Niemierycz Woiewoda Kijowski z Heretyckich błędów wyprowadzony umierając że miał jeszcze wątpliwosc o Wierze S. Katolickiej prosił X. Kiszarzewskiego, który go disponował aby dał assekurację na siebie że będzie u tej wierze zbawiony. Dał u zniągo (:bo tak chciał:) pochowano, trzymającego w ręku też assekuracją. Gdy go piątego dnia w Kosciele naszym Lubelskim chowano od kryto tranę bez assekuracji w ręku inną na pierśiach znalezione kartę gdzie kwituie z assekuracji X. Kiszarzewskiego.

Assecuratio P. Kiszarzewski. Ego Michael Kiszarzewski, Soc. Jesu, testor Divinam Majestatem, quia (77) si quid passus fuerit in Judicio Illm. D. Niemierycz propter Communionem in una specie in Fide Catholica omnibus saeculis Ecclesiae probatam, ego hoc totum recipio in me, et animam meam, paratus respondere Divinae Ejus Majestati, Cum Una S. Ecclesia Catholica, et Apostolica Matre mea, et omnium Fidelium. Datum Lublini in Collegio Soc. Jesu 11. Aprilis. 1653.

Quietatio Illmi Palatini. Ego Stanislaus Niemierycz liberum facio R. P. Michaellem Kiszarzewski S. J. Presbyterum ex vinculo Assecurationis et obligationis in animam ejus assecuratae. Nam mihi ex Suprema Divinae Majestatis misericordia post expeditum Sacramentum Confessionis, et acceptum Sacram Communionem Romanae Ecclesiae in articulo mortis meae, et tremenda hora Judicii in remissionem peccatorum meorum Clementia Dei boni satisfactum esse testor praesentibus. Datum in valle paenitentiae 16—a Aprilis. 1653. A—o.

Ad Personalem comparisonem Adm. Rdi. P. Rectoris Collegii Lublinen. scriptum Rdi. Patris Michaelis Kiszarzewsky Soc. Jesu, tum quietationem Illris, et Magnifici Ladislai Niemierycz Palatini Kijovien. exscriptum, Originale vero ad se recepit, de quo officium praesens quietavit. Post Domin. Conductus Feria 2. 1653.

Quod fecerunt Poloni Ruthenis, id ipsum facit Gubernium Russicum Latinis.

перед смертю висповідався і причастився з найвищої ласки милості божої згідно римською церквою. Дано в долині Каяття 16 квітня 1653 р.

Для особистого порівняння письма високопреподобного отця ректора Люблинської колегії, єзуїта високопреподобного Михайла Кісаржевського, а також квитанції високоблагородного Владислава Немерича воеводи київського, послужила наявна виписка, оригінал бо взяв з собою. — Після похоронів пана друга неділя 1653 р.

Те саме, що поляки робили русинам, російський уряд робить латинникам.

Глава 24

Як волохи побулися розквіту цього обряду?

Автор спогадів до поеми про другий волоський легіон у В. Варадині 1830 р. так вичерпно про все розповів, що мені не залишається нічого додати. Після того як детально роз'яснив, як в Трансильванії існують чотири пануючі народності у відповідності до чотирьох законно прийнятих релігій: римо-католицької, августанської, гельветської та уніатської, на 97 сторінці (78) ставить таке питання: «Але, може, ти запитаєш, у чому справа, що волохи не піднялися до культурного рівня трьох основних національностей?» (І продовжує.)

Це треба розпочати з того, що волохи, дотримуючись обряду східної церкви, ця церква внаслідок утворення схизми відкололася від римської, вважалися невірними схизматиками, клір позбавлений десятини з бенефіція, заможніша знать сама поступово перейшла на римський обряд, внаслідок чого трапилося, що ці об'єдналися в один народ з іншими знатними гунською крові, яким вони дорівнювали свободами; внаслідок цього ми бачили Івана Корвіна, засновника багатьох святих храмів у католиків, захисника капістранів і павлинів, і правителя угорського королівства, і найславнішого вождя війни цього віку — його ж сина Матія, короля безсмертної пам'яті, — Миколу Олага, забродського, потім егерського єпископа і, нарешті, естергомського; внаслідок цього ми бачимо, що частина знатних родин, які держалися грецького обряду, приєднуються до волохів, а друга частина, яка визнавала інші прийняті релігії, приєднується до угорців. Цей поділ найбільше зміцнів після злигоднів реформації, яка настала в католицькій релігії ла-

Caput 24.

Quomodo Valachi Florem Ritus sui amiserint?

Author Reflexionum ad Poëmation de secunda Legione Valachica M. Varadini 1830 rem bene in tantum exhaustit, ut mihi nihil restet addendum, postquam uberius dilucidavisset, qualiter in Transylvania secundum quatuor Religiones Legetenus receptas: Romano-Catholicam, Augustanam, Helveticam, et Unitariorum quatuor Nationes existant dominantes, eotum pag. 97. (78) talem ponit Quaestionem: Sed quaeres fortasse, quae ratio sit, quod Valachi ad parem tribus principalibus Nationibus Culturae gradum non pervenerint? (Et proseguitur)

Hoc quidem inde repetendum est, quod Valachi Orientalis Ecclesiae ritum sequentes, Ecclesia haec a Romana, Schismate suborto scissa, Schismatici infideles habiti sint, Clerus Decimarum beneficio privatus, potior Nobilitas ipsa sensim ad Romanum Ritus transiverit, unde factum, ut hi cum caeteris Hunnici sanguinis Nobilibus, quibus libertatibus pares erant, in unam Nationem obiverint; inde vidimus Joannem Corvinum, plurium Sacrarum, apud Catholicos, aedum Fundatorem, Capistranorum et Paulinorum protectorem, et Regni Hungariae Gubernatorem, et celeberrimum sui aevi Belli ducem — Huius vero filium, Mathiam Regem immortalis memoriae, — Nicolaum Olahum, Zagrabiensem, dein Agriensem Episcopum, et tandem Archi-Episcopum Strigoniensem, — inde videmus nobilium familiarum partem Graecum Ritus sequentem, Valachis, partem vero aliam, alias receptas Religiones profitentem, Hungaris adscribi. Distinctio haec maxime post Reformationis in Religione Catholica Ritus Latini admissae vi-

тинського обряду, бо всі зусилля були скеровані на те, щоб волохи приєдналися до уніатської церкви спочатку за часів Івана Зігізмунда Заполія, під головним церковним нагляданням Дмитра Гунядя, потім під час реформатора Юрія І Ракоція; після цього волохам був нав'язаний катехізис, який прищеплював принципи реформатської релігії, після цього окремі священники, залежні від головного церковного наглядача, нагороджені дворянством, які держалися, як говорили, грецької секти, були позбавлені маєтків за розпорядженням статті 6-ої 1671 р. (однак ця стаття ніколи не запроваджена в дію); після цього, нарешті, сталося, що одної матері одне з потомства приєдналося до угорців, інше до волохів, плодотворне дерево рубали з обох боків, і навіть самі знатні, наділені владою основних батьківських законів, жили самими свободами, за те, що дотримувалися грецького дідівського обряду, зазнали важкої долі; але після цього сталося і те, що багато родин гунського, угорського чи саксонського походження, приєднаних до грецької релігії, як первісної у цьому князівстві, були зараховані до волохів, що навіть сьогодні, якщо перевіриш окремих трансільванських угорських дворян, (79) знайдеш декількох, яких, якщо не корінь, то напевно гілка відноситься до цього народу, і правильно, хоч з огляду релігії вважалися волохами, все-таки не були позбавлені національної гордості, в самих же законах знаходяться позначені цим ім'ям ст. I, п. 8 і п. 9, ст. 3. п. 53 та інде на різних місцях.

Спільне твердження істориків говорить про те, що вперше в Трансильванії була введена грецька релігія, бо якщо розглядаємо період від приходу угорців, то старшого Дюлю, вождя Трансильванії, облив святою водою в Константинополі патріарх Феофілакт, зарахований до шанувальників Христа. Він цю релігію поширював між своїми за допомогою єпископа грецького обряду Геротея. Брат вождя Гейзи — Михайло і його син Вазул там же були вихрещені, а про те, що за часів Степана та його наслідників оба обряди мали однакове положення, можеш перекоонатися також із того:

а) що мати святого Степана Шаролта, дочка Дюли, була цього обряду;

б) що святий Степан заснував в долині Веспрем гарний монастир для грецьких черниць;

в) що було побудовано багато монастирів для ченців грецького обряду, про

cessitudinis invaluit, in eo enim omni studio laboratum est, ut Valachi prius sub Joanne Sigismundo Zápolya, agente Demetrio Hunyadi, Superintendente Unitariae, — dein sub Georgio I. Rákóczy Reformatore, — Religioni addicantur, hinc Catechesis, principia Reformatae Religionis sugillans, Valachis obtrusa; — hinc nonnulli Sacerdotes regimini Superintendentis submissi, Nobilitate donati, Graecanicam, ut aiebant, sectam sequentes vero Nobiles bonis privari ordinati, articulo 6. 1671. (:qui tamen Articulus effectui nunquam est datus:) hinc denique factum, ut Unius Matris prolium alia Hungaris, alia Valachis addicta, productricem arborem utrinque secuerint, et ipsi etiam Nobiles, vi Patriarum Fundamentalium Legum, iisdem libertatibus ornati, ob retentum Graecum avitum Ritus dubiam sortem experti fuerint, — sed hinc et illud factum est, ut plurimae Hunnicae, Hungaricae, vel Saxonicae originis familiae Graecae Religionis, ut in hoc Principatu primum satae, addictae, parti Valachorum adnumeratae sint, ut adeo hodie, si examines singulos Nobiles Hungaros Transylvanos, (79) paucos reperies, quorum si non radix, saltem ramus huic Nationi non debeatur, ac recte ideo, quamvis Religionis causa tolerati censi sint Valachi, Nationis tamen honore non sunt privati, in legibus enim ipsis hoc nomine insigniti comperiuntur A. l. t. 8. A. et t. 9. A. 3. t. 53 et passim alibi.

Religionem Graecam primum apud Transylvanos sitam esse commune est Historicorum assertum, etenim si periodum ab Hungarorum ingressu sumptam respiciamus, Gyulam Seniozem Transylvaniae Ducem Constantinopoli a Theophilacto Patriarcha sacro ablutum fonte, Christocolis adscriptum, hanc Religionem per Hierotheum Episcopum Ritus Graeci apud suos propagasse, Geizae Ducis Fratrem Michaelem, et ejus filium Vazulem ibidem baptisatos, et recte ideo sub S. Stephano, et Ejus successoribus parem rationem utriusque Ritus habitum fuisse ex eo evinceris:

a.) Quod Mater Divi Stephani Sarolta, Gyulae Filia hujus Ritus fuerit.

b.) Quod Divus Stephanus Graecis Monialibus Monasterium elegans in valle Veszprim fundaverit.

c.) Quod plura Graeci Ritus Religiosorum Coenobia erecta sint, ut querela Pontificis desuper mota testatur.

d.) Quod crebra connubia inter Hungariae Reges, et Orientalis Ritus Principes inita fuerint, ut Geuzae Ducis cum Sarolta Gyulae Principis Transylvaniae filia, Andreae I. cum Edmunda Ruthenorum

що свідчить скарга папи, порушена з цього приводу;

г) що часто відбувалися шлюби між угорськими королями та князями східного обряду, наприклад, шлюб вождя Гейзи з Шарлотою, дочкою Дюли, князя Трансильванії Андрія I з Едмундою, дочкою князя русинів, Бели сліпого з Оленою, дочкою Ірозія, вождя Сербії, Бели III з дочкою Емануїла Комнена, грецького імператора та інші;

д) Але про це свідчать і закони. Рішенням св. Ладислава, кн. I, гл. II, встановлено, якщо хутір знаходився далеко від церкви, так що хуторяни не могли прийти до церкви, щоб приходив один від імені всієї громади, несучи з палицею три хліби і свічку на олтар. Цим же законом підтверджується, що згідно з східним звичаєм користувалися проскурами для жертвоприношення під час меси, в іншому разі не вимагали б приносити до церкви три хліби і свічку, і палиця не вимагалась би за цим наказом, якби не служила на допомогу тим, що за грецьким звичаєм стояли під час меси і якби палиця не була потрібна для підпори (80) виснаженому ходінням тілу; Це яскравіше впливає це з рішення того ж святого Ладислава, кн. I, гл. 31, а саме той факт, що латинникам, які відмовлялися від м'яса в день битви, наказує вийти з держави, якщо не погодяться із звичаєм угорців, які у відмові від м'яса наслідують грецьку церкву.

І те не повинно здаватися парадоксом, про що я заявив, що багато родин гунського, угорського чи саксонського походження зараховують себе до волохів тільки тому, що дотримуються грецького обряду, якщо ж хтось правильно звачить на те, що а) в комітатах, зокрема нижньому Солноку та районі Кевар багато родин має прізвища угорські, а мова їх тільки волоська, та й здебільшого змішані з угорцями, свідомо дотримуються грецького обряду і тому зараховують себе до волохів, наприклад, Ілеш, Конц, Лазар, Сабо, Харагос, Бартош, Дьепеш, Філеп, Лендеш, Хордо, Толош, Кіш, Балінт, Хоссу, Чукаш, Шандор та багато інших; що б) одяг і танець цих мешканців співпадає з угорським; що в) юнаки в цих краях на великдень за звичаєм старих угорців обирають собі короля, палатина, графів та суддів і справляють суд над тими, які провинилися. Це напевно переконує в тому, що ця частина волохів, насправді угорців, або скоріше аварів є залишками тих, що їх у ці краї витіснили коробати і

Principis Filia, — Belae coeci cum Helena Urosii Serviae Ducis Filia, — Belae III. cum Emanuelis Comneni Graecorum Imperatoris Filia, et alia.

e.) Sed et leges id testantur, dum S. Ladislai Decreto Lib. I. Cap. 11. statuitur, quod si villa remotior ab Ecclesia fuerit, ut villani Ecclesiam adire non possint, pergat unus nomine totius Communitatis cum baculo ferens tres panes, et Candelam ad Altare; hac enim lege innuitur, quod prosporis ritu Orientali usi fuerint in Sacrificio Missae, nec enim secus tres panes, et Candela ad Ecclesiam ferri praeciperentur, sed nec baculus huic praecepto adjungeretur, nisi more Graecorum stantes Missam audituri fuissent, sustentandoque (80) defatigato itinere corpori baculus necessarius fuisset, — id quod uberiorius deduci potest ex eisdem Divi Ladislai Decreto, Libr. I. C. 31. ubi Latinos die Martis carnes dimittentes e regno exire jubet, nisi Hungarorum, in dimissione carnis Graecam Ecclesiam Sectantium, consuetudini assenserint.

Nec illud paradoxum videri debet quod Hunnicae, Hungaricae, aut Saxonicae Originis multas familias ideo solum, quod Graecum Ritum sequantur, Valachis adnumerari asseruerim, si enim rite quis perpendat:

a.) Quod in Comitatibus, praesertim Szólnok Inferiori, et Districtu Kóvár plurimae familiae, cognominis Hungarici, linguae solum Valachicae, ast Hungarica maxima parte mixtae, gnarae Ritum Graecum sequentes, et ideo Valachis adnumeratae, v. c. Illyés, Kontz, Lázár, Szabó, Haragos, Bartos, Gyepes, Filep, Lengyel, Hordó, Tollos, Kis, Bálint, Hoszszu, Csukás, Sándor, et alia plura; — quod b.) Vestitus, et saltus horum incolarum Hungarico accedat. — Quod c.) Juvenes in his partibus tempore Paschatis more antiquorum Hungarorum Regem, Latinum, Comites, et Judices sibi eligant, et in delinquentes iudicia celebrent. Haec certo evincunt partem hanc Valachorum revera Hugarorum, vel potius Avarum per Corobatas, et Bulgaros ad has partes repressorum esse reliquias, et ob solam Religionem Graeci Ritus Valachis numerari, inter Saxones integros pagos hodie Valachis cultos comperies, incolarum interim habitus, et nomina Saxonica sunt, aut Cognomina: Szász, Blos, Gotzmán, Alemán, Mán, et alia complura Valachica sunt.

Nec hoc prudens quis negabit, quod plerique Nobiles Comitatum Trasylvaniae, si non radicem, saltem ramum Valachicae Nationi innixam habeant. — Natio

булгари, а до волохів зараховують себе тільки із-за релігії грецького обряду, сьогодні знайдеш між саксонами цілі села, населені волохами, тоді як одяг та імена мешканців є саксонськими, або прізвища: Сас, Блос, Гоцман, Алеман, Ман і багато інших є волоськими.

Хтось розумний цього не буде запечувати, що багато дворян комітатів Трансильванії має, якщо не корінь, то у всякому разі гілку, яка відноситься до волоського народу. — Бо цей народ, найдавніший мешканець цієї землі, подібно як садівнику дикі корені служать для щеплення найблагородніших дерев, дав сильні корені для благородних родин. — Звичайно, та настанова наших предків дуже розумна, щоб той, хто наділений дворянським правом, вважався угорцем, частіше спустошена держава внаслідок ворожих вторгнень (поповнювалася) не тільки людьми волоського походження, але й людьми іноземного походження, наприклад, слов'янського, хорватського, германського, гальського, іспанського, італійського, фракійського, болгарського, руського і грецького, які були обдаровані угорським (81) дворянством внаслідок автохтонного права, або іншим шляхом благородження, згідно закону сьогодні вони вважаються справжніми угорськими дворянами, — народ цей знову став у давньому розквіті, виплекав мову, вдосконалив звичаї і зберіг існування благородного угорського народу аж по цей час і буде зберігати у віках поки свято зберігатиметься ця настанова, неторкнута і чиста від усіх порушень, — чистою ж буде зберігатися тоді, якщо у визначенні національності буде братися до уваги не кровне походження (яке, взяте особисто, є сумнівним), але масток, як це дуже мудро оголосила регулярна державна комісія в першій частині своєї праці в 64-ій статті 1791 р.

Отже, ти зрозумієш, як важко охарактеризувати окремо взяту народність, як шкідливо зневажати та осуджувати той чи інший народ, чого необхідно прагнути, щоб, викорчувавши із душі громадян ненависть, плоди грубого незнання, розуміючи народність згідно з вищезгаданим принципом державної комісії, плекалася взаїмн братерська любов між дворянами і громадянами і ніколи не порушувалася із-за релігії чи кровного походження, але щоб не зневажався і простий люд, позбавлений громадянського права, тому що не можна зарахувати або вважати ані за честь, ані за про-

namque haec vetustissima hujus terrae accola, ut hortulano sylvaticae radices ad nobilissimas arbores inoculandas deseruiunt, nobilibus Familiis propagandis firmas radices praebuit, — scilicet sapientissima majorum institutio illa, ut qui nobilitari praerogativa ornatur, Hungarus habeatur, saepius per incursiones hostiles depopulatum Regnum non solum per Valachicae, sed et extraneae, puta: Slavonicae, Croaticae, Germanicae, Gallicae, Hispanicae, Italicae, Thraeticae, Bulgaricae, Russicae, Graecaeque Originis homines, qui per Indigenatum, aut alia nobilitationis via Nobilitate Hungarica (81) donati, in sensu Legum hodie veri nobiles Hungari censentur, — pristino restituit flori, linguam excoluit mores perpolivit, et generosae Nationis Hungaricae existentiam ad haec usque tempora conservavit, conservabitque in Saecula, dummodo Sancta haec institutio ab omnibus praepiudiciis pura, mundaque conservetur, — conservabitur pura vero tunc, si in defigenda Nationalitate non sanguinis origo (quae individualiter sumpta dubia est:) sed fundum possidendi respiciatur, ut hoc systematica regnicolaris Deputatio in Juridicis 1791. Art. 64. ordinata in parte operis sui 1— a sapientissime asseruit.

Percipies ergo, quam difficile sit individualiter sumptam determinare Nationalitatem, quam praepiudiciosa unius, vel alterius Nationis vilipensio, et vituperatio, optandumque esse, ut eradicatis ex animo civium praepiudiciis crassae ignorantiae natis ad sensum Regnicolaris Deputationis praeadducti principii sumpta Nationalitate inter Nobiles, Civesque mutuus amor fraternus foveatur, nec Religionis, vel sanguinis Originis causa unquam turbetur, sed nec jure Civitatis expers plebs contemnatur, quod enim Providentiae Divinae arcana dispositione hujus, vel illius sortis, quis sit, id ei nec virtuti, nec vitio verti, aut imputari potest sola moralitas aestimanda, immoralitas vituperanda, et mediis, quantum fieri potest, efficacissimis eradicanda est. Percipies ergo, quanti facienda sit Materna Augusta Sollicitudo, in erigenda Militia limitanea vi cujus et securitas praesertim contra crebras, quae provinciam saepe aere, homine, et pecore evacuant, Tartarorum incursiones, latronum invasiones, et morborum contagiosorum irreptiones firmata est, et Notabili parti incolarum via ad concivilitatem, culturam, adeoque Patrii soli sollicitum amorem, et defensionem aperta est.

At forte objicies: Si tantam aestimata Natio Valachica est, ut Arch-²Episcopis, Epis-

вину те, що хтось за таємним установленням божого провідіння має таку чи іншу долю, одну тільки моральність треба цінувати, аморальність зневажати і викорінювати найбільш діючими засобами, якими тільки можна. Зрозумієш адже, як важливо створити материнську священну турботу про організацію прикордонного війська, силою якого була зміцнена і безпека, зокрема проти неодноразових нападів татар, які часто позбавляли провінцію від грошей, людей і худоби, проти наскоків опришків та проти проникнення заразливих хвороб, і відкрита була дорога для значної частини мешканців до співдружності, культури, а також до хвилюючої любові і захисту рідної землі.

Але, може, ти заперечиш: «Якщо волоський народ ціниться настільки, що заслужив на забезпечення архієпископами, єпископами, для чого описувати грубість та недоліки, які має цей народ?»

Вважаю, що обґрунтування цього треба шукати а) в самому грецькому обряді, послабленому розколом; б) в заміні старих букв кирилицею; в) у важких земельних умовах селян. (82). Щодо а). Зміни, які виникли з розколу, що поновився між східною і західною церквами, які перейшли в ненависть, довели греків до того, що розірвали єдність між цими двома церквами. Щодо б). Найбільш діючим засобом було усунення латинських букв^а), бо внаслідок цього письмове спілкування, що родить збудження з найглибшого незнання, було припинене, поширені найважчі образи, які пустили глибокі корені, так застаріли, що їх усунути означало очистити Авгіві стайні, тобто даремно працювати. До того ж, сам клір неосвідчений, який правив службу на невідомій руській, або первісно іллірійській мові, не міг зробити для народу нічого, або дуже мало. Клір повинен був бути неосвідченим тому, що законами держави спонукався приймати унію за часів давніх королів з римською церквою, за часів же народних князів — з унітарською, а пізніше з реформатською релігією. Позбавлений десятин та інших доходів, без всякої допомоги, до того ж і без засобів та стимулів до культури, зайнятий турботою про власне існування, ледве був спроможний кінчати молитви. Далі щодо в). Сьомим декретом Ладислава II від 1514 року селянство, приречене на постійне рабство, було позбавлене також всякої свободи особи. Якщо хтось і виділявся мужністю, не міг покращи-

copis provideri meruerit, quae ratio feritatis, et vitiorum, quibus haec Natio dedita, depingitur?

Horum rationem a.) in ipso Graeco ritu, Schismate affecto. b.) In mutatione avitarum cum Cyrilianis, literarum. c.) In aspera colonum glebae adscripta conditione quaerendum adstruo. Etenim a) d) (82) a.) Vicissitudines ex Schismate inter Orientalem, et Occidentalem Ecclesias, reviscente, subortae, in odium versae Graecos eo induxerunt, ut communionem inter duas has Ecclesias intercidant, — Cujus ad b.) Medium efficacissimum literarum exterminatio fuit a.) hac enim ratione commercium literarium, excitationis, ex altissimo ignorantiae somno parens, intercisum, praepudicia gravissima sparsa, altissimas radices figentia adeo inveterata sunt, ut illa exterminare Aegaei stabulum purgare, aut littus arare fuerit; Ad haec Clerus ipse incultus, ignota Ruthenica, vel Illyrica apriori lingua celebrans, populo aedificationem nullam, vel exiguum adferre potuit. Clerus incultus esse debuit ideo, quod Legibus Regni quo magis ad amplectendam Unionem sub antiquis Regibus Romanae Ecclesiae, sub Nationalibus Principibus vero cum Unitaria, serius autem cum Reformata Religione incitaretur, Decimis, et aliis beneficiis privatus, subsistentia omni, adeoque et mediis, et incitantis culturae destitutus, de propria sustentatione procuranda sollicitus, vix precibus finiendis sufficere potuit. Porro ad c.) 1514. Uladislai II Decreto 7. Colonorum Classis perpetuae servituti addicta omni etiam personali libertate privata fuit adeo, ut etiamsi virtutibus quis eminisset, si Domini non accessit consensus, nobilitari nequiverit, — Sacerdotes ipsi honorario Domino Terrestri solvendo gravati, filios suos excolere ideo nequiverunt, quod hi per Dominos, ut res suae e Scholis eripiebantur, et si Domino libebat, vendebantur, aut ad servitiam Curialia addicebantur, qualis igitur Clerus in tantis angustiis sperari potuerit? unusquisque capere potest. — Hinc illud, quod pauperculi Sacerdotes vix legere postremo sciverint, rari scribere, rarissimi vero, qui etiam alias linguas noscerent; imo factum est, ut ex Hungariae partibus profugi Rasciani potissimum Sacrificulos agerent, qui si festos dies celebrari, et Caera curari ursissent, jam plectebantur, imo et ipsi inculti, vitiis dediti, qua fures, horumque receptores potissimum censebantur; a talibus Pastoribus qualis animarum cura, et animorum cultura sperari potuerit, nemo sanae mentis non videt. — Accedebat his, et illud, quod

ти своє положення, якщо не було згоди пана. Самі священники, обтяжені приношенням дарунків поміщику, не могли виховувати своїх синів, бо пани забирали їх із шкіл як свою власність і, якщо пану захотілось — продавав їх або призначав на службу у дворі. Всякий може зрозуміти, на яке духівництво можна було надіятись при таких скрутних умовах. Внаслідок цього убогі священники, зрештою, ледве знали читати, окремі писати і дуже рідко, які знали також інші мови. Навіть траплялось таке, що расціани, які втікли з угорських країв, здебільшого справляли богослужіння, яких, якщо їм доводилось у свята виконувати таїнства, вже карали, та й їх самих неосвічених, відданих порокам, здебільшого вважали за злодіїв та їх захисників. У кого здоровий розум, той бачить, яку турботу про душі і на яку духовну культуру можна було надіятись від таких пастирів. Траплялось і таке, що згідно з прийнятим планом князя про об'єднання волохів з реформатською (83) вірою, вже частина кліру була підпорядкована самому надзирателю реформатів, частина ж повинувалася своєму архієпископу, який знаходився в Альбі-Юлії, але в якійсь мірі підпорядкований надзирателю реформатів, таким чином, та виконувала волю надзирателя, ця ж без його дозволу ледве могла щось зробити.

Найменше будеш дивуватися цій долі кліру грецького обряду в Трансільванії, якщо візьмеш до уваги, що, внаслідок реформації 1521 р., яка пустила деякі корені в Угорщині і Трансільванії, яка, після нещасної битви біля Могача, коли в той же час обрано двох королів, які боролися за найвищу владу, заповнила обі провінції, після відділення згодом 1541 р. Трансільванії від Угорщини і після передачі церковних маєтків 1556 р. державі, пануюча в Трансільванії римокатолицька релігія, перед тим у найбільшому розквіті, була строго обмежена, а саме поки

a) інші мали своїх надзирателів, цією керував тільки один вікарій, якого вільно обирали і князь затверджував.

б) У Клавдіополь та інші міста католицьким священникам був дозволений вхід відвідати хворих, сповідати помираючих, хоронити мертвих та хрестити дітей тільки під тою умовою, що, закінчивши функцію, більше їм не дозволено виконувати жодних обрядів; а в Дебрецен, Борош Єне та Варадин не був

intentioni Principis de Uniendis Reformatae (83) Confessioni, Valachis, conceptae, conformiter, jam pars Cleri ipsi Reformatorum Superintendenti subjecta fuerit, pars vero suo Archi-Episcopo, Albae-Juliae degenti, at Superintendenti Reformatorum quodammodo subordinato, paruerit, illa igitur Superintendentis nutui parebat, haec vero sine illius annutu vix aliquid agere valebat.

Minime vero miraberis sortem hanc Cleri Graeci Ritus in Transylvania, si perenderis per Reformationem 1521. in Hungaria, et Transylvania aliquas radices figentem, post infelicem cladem Mohácsiensis vero duobus eodem tempore creatis Regibus de summa Imperii disceptantibus, utramque provinciam inundantem, separata porro 1541. Transylvania ab Hungaria, et 1556. bonis Ecclesiasticis Fisco addictis, in Transylvania dominantem Romano-Catholicam Religionem antea florentissimam arctissimis circumscriptam fuisse limitibus, ut adeo, dum

a.) Caeterae suos haberent Superintendentes, haec unico vicario liberis votis eligendo, et a Principe confirmando regetur.

b.) Claudiopolim, et alias civitates Sacerdotibus Catholicis aegrotos visitandi, moribundos sacro itinerario providendi, mortuos sepeliendi, et infantes baptisandi causa solum admissus sit ingressus ea lege, ut functione terminata, nullos mores amplius trahere licuerit; imo Debreczinum, Boros Jenő, et Varadinum nec functionum harum gratia sit admissus accessus.

c.) Tempia libera Catholicis lege publica data fuere, Biturritum Kolos-Monostoriense, Udvarhelyiense, et Csik-Somlyoviense.

d.) Jesuitae sub poena notae, in fautores quoque extensa, sunt proscripti, Academia cum Seminario, et Convictu, munificentia Regis Poloniae Stephani Báthory 1581. fundata, Principum vero: Christophori, et Sigismundi Báthoriorum amplis relictibus provisa sublata, et Gymnasiola duo: Mikháziense, et Csik-Somlyoviense solum relicta. — Eo videlicet conatus Principum omnes tetenderunt, qui post sublatum Moyssem Siculum, vi publici Regni staturi Reformati esse debuerunt, ut apud Hungaros, et Siculos saltem Evangelico-Reformata Religio, quae Orthodoxae Epitheto honorata est, introduceretur, et praedominaretur, quare Missionarii missi, et Conversio eo cum successu tentata est, ut in Comitatus Catholicis rarissimi, (84) in Sedibus Sicularibus, si Csik cum suis Filialibus Gyergyó, et Kaszon excipias (:resistente enim harum Sedium Capiteo:

дозволений вхід навіть для виконання цих функцій.

в) На підставі публічного закону католикам були дані вільні церкви Колош-Моношторська, Удвархельська та Чік-Шомльовська.

г) Єзуїти під карою клейма, поширеного також на співчуваючих, були вигнані, академія з семінарією та гуртожитком, заснована 1581 р. добродійністю польського короля Степана Баторія, підтримувана повними доходами князів Христофора та Сигізмунда Баторіїв, ліквідована і тільки дві гімназії залишено: Кікхазьку та Чік-Шомльовську. Певна річ, всі зусилля князів, які після усунення Мойса Сікули, силою публічної влади повинні були стати реформаторами, були направлені на те, щоб в угорців і секелів у всякому разі була введена євангельсько-реформатська релігія, яка дістала епітет православної, з цією метою були вислані місіонари і навернення проходило з таким успіхом, що в комітатах стало дуже мало католиків, (84) в сечельських містах, якщо не рахувати Чік із його філіалами Дердьо та Касон (сюди не могла проникати жодна реформація, тому що капітан цих міст робив опір), могли зберегтись тільки в гірських місцевостях. — Таким чином якщо таке (робили) католики, свободи яких (після укладення договору про єдність трьох народів, основа системи цього князівства) явно були гарантовані, то найменше буде здаватись бідним і парадоксальним вищезгаданий стан кліру грецького обряду.

Засяяло, нарешті, сонце втіхи над католиками, але і засяяв, нарешті, день бажаного спокою для всієї провінції 4 грудня 1691 р., коли Великий Леопольд, визволитель Угорщини з-під турецького ярма, під яким стогнав 145 років і 16 днів Будин, столиця королів Угорщини, з найкращою частиною королівства, дуже мудро прислухався до прохань станів Трансильванії. Він постановив, щоб свободи інших поширених релігій були рівними з правами і свободами католиків. — Після того як взаємно була прийнята 1682 р. ця священна грамота вічної угоди, діючої між станами Трансильванії та величним родом австрійським, стани інших релігій передали католикам в Клавдіополі церкви реформатів (колись домініканів, а тепер францісканів), в Альбі церкву Баторія і погодилися, щоб маєток Колош Моноштор був викуплений від власника в користь католицьких шкіл; після схвалення і прий-

Michaele Mikes, Reformatio huc nulla penetrare potuit.:) nonnisi in montosis partibus perseverare potuerint. — Si itaque haec catholicis, quorum libertatibus pacto Unionis trium Nationum cardinem Systematis hujus Principatus constituate expresse cautum est, ita miser, et paradoxus Cleri Graeci Ritus superius praemissus status minime videbitur.

Affulsit tandem Catholicis consolationis sol, sed et tranquillitatis toti provinciae desideratae illuxit tandem dies, 1691. 4—a Decembris, qua Leopoldus Magnus, Hungariae ab Ottomanorum jugo, sub quo 145. annis, et 16. diebus Regum Hungariae Sedes Buda, cum notabilissima Regni parte gemuerat, Liberator ab precibus Statuum Transylvaniae sapientissime prospexit. Religionum iuribus, et libertatibus Catholicis, libertates reliquarum receptarum pares esse statuit. — Accepto enim hoc sacro Diplomate, perpetuae Conventionis inter Status Transylvaniae, et Augustam Domum Austriacam vigentes vices tenente 1692. reliquarum Religionum Status Catholicis Claudiopoli Reformatorum (olim Dominicanorum, nunc vero Franciscanorum.) Albae Bathoreum Templi cessere, convenereque, ut Dominium Kolos Monostor ab ejus possessore in rationem Scholarum Catholicarum redimatur, Conventione hac 1693. 9—a Aprilis Benigno Decreto Augusti ea cum qualificatione, ut Claudiopoli Unitariorum Templum, quod a Sigismundo quondam Caesare, et Rege fundatum, parochialis, Tabulario Regnicolarum, quod ante saecularisata bona Ecclesiastica, in Sacristia Conventus B. M. V. de Kolos-Monostora asservabatur, glorians sacra aedes erat, loco oblati Reformatorum Catholicis sacraris cederet, laudata, et accepta, Alvincziana Resolutione ratihabita, et Templi suis Curionibus provisae, et scholae in eruditio-nem succrescentis pubis patuere, Magnus enim Leopoldus Albam, Claudiopolim, Cibinium, et alia loca reducto Ordine Societatis Jesu, scholas aperuit, Bathorianum Convictum, et Seminarium instauravit, et quo Catholicis ad munia publica Civilia, et Ecclesiastica beneficia aequalis cum caeteris aditus sit, Resolutione Mikesiana ab implorante Michaele Mikes dicta, 5—a Septembris, 1699. edita, et Benigno Decreto de 1702. effectui dari jussa, statuit. (85)

Rakoczianis motibus anno 1703. inchoatis, 1711. mense Aprilis compositis, reddita Transylvanis interna quiete, 1715. Carolus VI. Episcopatum, et Capitulum Albo-Julienae instauravit, 1744. Art. 7—o sublatis omnibus Religionis Catholicae libertatibus restringentibus legibus, Jesuitis da-

няття цієї угоди 4 квітня 1683 р. ласкавим рішенням Августа з тим доповненням, щоб у Клавдіополі церква унітаріїв, заснована колись Сигісмундом царем і королем, перед тим загарбані державним службовцем церковні цінності, що зберігалися в ризниці товариства иречистої діви Марії Колош Моноштра (славний святий храм був) як подарунок реформаторів перейшла у володіння католиків і церкви були забезпечені своїми опікунами, і школи відкрилися для виховання підростаючої молоді, бо великий Леопольд відкрив школи, повернувши назад в Альбу, Клавдіополь, Цібіній орден єзуїтів, поновив баторійський гуртожиток та семінарію і постановив, щоб католики мали рівний з іншими доступ до публічних і громадських посад і до церковних бенефіцій на підставі резолюції Мікеша, названої за Михайлом Мікешем, який домагався її, виданої 5 вересня 1699 р., і яка за ласкавим рішенням повинна вступити в дію 1702 р. (85).

Після повстання Ракоція, яке розпочалося 1702 і закінчилося 1711 р., після того як трансільванцям був повернутий внутрішній спокій, Карло VI 1744 р. поновив альбо-юлійське єпископство і капітул, усі ліквідовані свободи католицької церкви узаконюються статтею 7-ю 1744 р., після виключення із державного списку маєтків, які були дані єзуїтам, католики почали користуватися повною свободою і значно збільшуватися, нарешті 1781 р. всі чотири прийняті релігії, знову поновлені у своїх свободах, обнялися в братерській любові.

Не маловажний приріст католицької релігії принесла унія волохів, яка відбулася 20 березня 1697 р., бо внаслідок цього уніати грецького обряду стали членами католицької релігії, освічені сини волоських дворян, які дотримувалися таїнств латинського обряду, збільшили в комітатах Трансільванії число римокатоликів, як Ароціани, Бістраяни, Добраїни та багато інших, з яких частина до сьогодні наслідує грецький обряд, загально визнаються волохами.

Початок, розвиток та перипетії цієї унії прийми в наступному короткому викладі:

Леопольд Великий, згадуючи 1683 р. про перемогу, здобуту над турками, в першій віденській церкві святого першомученика Степана, давши урочисту обіцянку, за прикладом святого короля Степана, від імені свого і своїх наступників дарує, заповідає, присвячує свою держа-

ta bona, e registro Fiscalium exemptis, Catholici plena libertate frui, et notabilia incrementa capere coeperunt 1791. tandem omnes quatuor receptae Religiones in suis libertatibus denuo firmatae, fraterno amore se complectuntur.

Non leve augmentum Catholicae Religionis addidit Unio Valachorum 1697. 20—a Martii subsequuta, hac enim ratione Graeci Ritus Uniti Religionis Catholicae membra effecti, in Comitatus Transylvaniae Nobilium Valachorum Filii litteris culti, Latini Ritus Sacra secuti, Romano-Catholicorum numerum auxere, uti Aroniani, Bisztraiani, Dobraiani, et plures alii, quorum pars hodie Graecum Riturum sequens, Valachi censentur vulgi opinione.

Unionis hujus originem, progressum, et vicissitudines brevibus expositas in sequentibus accipe:

Leopoldus Magnus 1693. reputans secum victorias de Turcis reportatas in principe Ecclesia Divi Proto-Martyris Stephani Viennensi emisso solenni voto, exemplo Divi Regis Stephani, Regnum suum suo, et Successorum suorum nomine Sanctissimae Dei Genetrici Mariae, Magnae Hungarorum Dominae donat, dicat, et dedicat (:Timon Epitome rerum Hungaricarum, et Transylvanicarum; pag. 275.) subsequenti anno 1694. ut Sacerdotes Graeci Ritus ad Unionem cum Sancta Matre Romana Ecclesia converteret, in eademque conservaret, edito Diplomate, eosdem libertatibus, et privilegiis, quibus Clerus Romano-Catholicus utitur, frui statuit, (:eadem Epitome pag. 277. teste:) cujus consecrarium felix, quod Valachos Transylvanos agente Patre Paulo Bakanyi, Societatis Jesu Parochi Albo-Julienensi, illud fuit, quod Theophilus Archi-Episcopus coacta Albam Synodo, cum Clero ibidem agente ejurato Schismate Sacram Unionem amplexus fuerit, singulosque sibi subordinatos Sacerdotes absentes quoque idem facere jusserit, ut hoc P. Ilias in Ortu, et Progressu diversarum Nationum, et Religionum in Transylvania, et Petrus Dobra, Fiscalis Director in relatione ad Thesaurarium Regium die 28—a Decembris 1748. facta docent. — Unde B. B. Decretis Regiis de annis 1698. 4—a Aprilis N. 229. — 1699. 26—a Augusti N. 345. aliisque compluribus Unitis Sacerdotibus attributo, aliisque oneribus publicis plene (86) exemptis, ac tum his, tum auditoribus hujus Religionis, reliquarum Religionum receptarum asseclis, competentibus libertatibus, privilegio 17—a Martii, 1701. Clementer edito, collatis, et confirmatis, si Bolgárszegiensis, et Fogarasien-ses Graeculos, qui ob communionem ar-

ву найсвятішій богородиці Марії, великій господині Угорщини (Тіман, Нарис угорської та трансільванської історії, стор. 275), наступного 1694 року з метою, щоб повернути священників грецького обряду до унії з святою матір'ю римською церквою і зберегти (ix) в ній, видавши грамоту, постановив, щоб вони користувалися тими свободами та привілеями, якими користується римокатолицький клір (за тим же свідченням, нариси, стор. 277), щасливим наслідком чого було те, що архієпископ Феофіл об'єднав з святою унією трансільванських волохів під веденням о. Павла Ваканія, альбо-юлійського священника езуїта, на синоді в Альбі з кліром, який там був і урочисто відкріся від схизми, і наказав, щоб окремі священники, які йому підпорядковані і відсутні, також зробили те саме, як про це засвідчують о. Ілаш в початку та розвитку різних народів і релігій в Трансільванії та Петро Добра, фіскальний директор, у донесенні державному касіру, зробленому 28 грудня 1748 р. Після того як уніатські священники, на підставі королівських рішень з років 1698-го 4-го квітня за номером 229, 1699-го 26-го серпня за номером 345 та багато інших, були повністю звільнені від податку та інших публічних обов'язків (86), коли то ці, то слухачі цієї релігії, прихильники інших прийнятих релігій спільно домагалися, після затвердження свобод привілеєм, ласкаво виданим 17-го березня 1701 р., якщо не береш до уваги болгарських та фогараських греків, які намагалися залишитися поза унією із-за тісного об'єднання з мешканцями по той бік Альп, яке відбулося на основі маєтку, всі волохи приєдналися до унії. Коли архієпископ Феофіл у липні 1698 і. помер, наслідником його став 1699 р. Афанасій Андял із Чюггеда, за часів якого розпочалося упорядкування кліру. Після смерті цього у цьому ж 1716 р. був назначений, як підтверджує королівський наказ від 20 вересня 1723 р., на новозаснований фогараський єпископат, прикрашений титулом радника його величності, блаженний Іван Немеш із Патака, перший був змушений (потурбуватися) про те, щоб було забезпечено існування католицькому єпископу грецького обряду, крім одного флорена, який підлегли священники звичайно платили щороку, не мав жодного іншого доходу, а той, який діставав по щедрості волоських князів із маєтків ардяського

tam cum Transalpinensibus ratione bonorum intervenientem in disunione perseverare nitebantur, excipias, omnes Valachi Unioni se addixerunt. Theophilo Archiepiscopo mense Julio 1698. fatis cedenti suffectus est 1699. Athanasius Angyal, de Csüggöd, sub quo Regulatio Cleri coepit. Hoc 1716. fatis erepto, eodem 1716. denominatus, et ut B. Rescriptum Regium de 20—a Septembris 1723. editum docet, neofundato Episcopatu Fogarassiensis, honore Consilarii Suae Majestatis condecoratus, B. Joannes Nemes, de Patak primus est admotus, hoc est, quo Graeci Ritus Catholico Episcopo praeter florenum Unum a subordinatis Sacerdotibus quotannis pendi solitum, nullam aliam dotem habenti, illam vero, quam munificentia Principum Valachiae ex Argyasiensis Episcopatus bonis habebat, per Unionem amittenti subsistentia certa sit; Carolus VI. Sedem Episcopalem in oppido Fogaras defixit, et pro subsistentia Possessionem Bessenbachiensem, et Dominium Szamos Ujvár contulit, sicque Archiepiscopatus Alba-Julienensis in Episcopatum Fogarassiensem transivit. — B. Joanne Nemes 1728. Albae Juliae repentina morte sublato, anno 1729. die 6—a Maji Joannes Innocentius L. B. Klein, de Szád est Episcopus renunciatus, qui 1738—o Dominio Szamos-Ujváriensi cum Balásfalvensi commutato, sedem Episcopalem Fogarassino Balásfalvam transtulit; Hieromonachus in regenda Dioecesi loco Canonicorum Episcopo adstitutos, et pubem crescentem litteris exculturos fundandos, Monasterio, et bonis privandos a Clementia Regia obtinuit, Cleri immunitates, libertates, et praerogativas privilegii collatas effectui dandas ursit, et articulariter confirmandas procuravit, testibus Articulis 6. et 7. 1744.

Dum jam Unio superatis omnibus, quae non pauca opposita fuerant, obstaculis, fixa, firmaque crederetur — Episcopo Klein Romam secedente a.) Bisarion (87) nomine, impostor e partibus Banaticis, Sophron vero ex Valachia alter Coripheus, Provinciam invadunt, quibus tertius denique Ordinibus in Valachia initiatus, ac ideo a functione praeclusus Sacerdos nomine Joannes ex Szád, Sedi Cibiniensi ingremiata possessione oriundus, ob rasam per degradationem barbam etiam Tunsu (:Tonsus:) nuncupatus accessit, et in partibus praeprimis montanis, Valachiae, et Banatui vicinis, imo et campestribus, praesertim Marusio adsitis, Schisma eo cum progressu spargunt, ut non obstantibus etiam severissimis Regiis ordinationibus, componi nequiverint, unde factum, ut 1761. Disu-

єпископства, втратив внаслідок унії; Карло VI встановив єпископський престол в місті Фогараш, а для утримання передав бешенбаське володіння та маєток Самош Уйвар, і так альба-юлійський архієпископат перейшов у єпископат фогараський. — Блаженний Іван Немеш 1728 р. в Альбі Юлії раптово помер, 6 травня 1729 р. єпископом був проголошений Іван Іннокентій Клейн із Сада, який 1738 р., помінявши маєток Самош-уйварський на Балашфальський, переніс єпископську резиденцію із Фогараша в Балашфалву; по щедроті короля отримав ієромонахів, позбавлених монастиря і маєтків, на допомогу єпископу замість каноників та для навчання письму підростаючої молоді, наполягав, щоб для кліру були здійснені недоторканість, свобода та прерогативи, і потурбувався, щоб постатейно були затверджені, за свідченням статей 6-ої і 7-ої 1744 р. Коли вже унія, переборовши всі труднощі, яких було немало, вважалася закріпленою і зміцненою, і коли єпископ Клейн відійшов у Рим, а) негідник з банатських країв на ім'я Вісаріон (87), а другий заводий Софрон із Валахії, направляються в провінцію, до них, на решті, приєднався третій, священник на ім'я Іван із Сада, висвячений у Валахії і тому знятий з посади, названий також Тунзу (обстрижений), із-за обстриженої бороди у зв'язку з деградацією, в найближчих гірських місцевостях, сусідніх з Валахією і Банатом, а також у рівнинних, зокрема в околиці Мароша, з таким успіхом сіють схизму, що, незважаючи на опір дуже строгих королівських розпоряджень, не змогли їх зупинити, внаслідок чого трапилося, що 1761 р. неуніатам був даний свій єпископ, з місцем перебування в Короні.

Петро Павел Аарон де Бістра, обраний замість єпископа Клейна, побудував семінарію для молодшого кліру та 24 світських юнаків, відвідуючи церкви, постачав їх священним спорядженням, навчаючи народ, частину волохів зберіг для унії, навіть багатьох також навернув, що з успіхом щасливо продовжували його наслідники Афанасій Редник де Дюлафалва, Григорій Майор де Талинад-Сарвад і сьогодні його превосходительство високоблагородний і високопреподобний пан Йоан Бабб де Каполнок Моноштор, досяг найкращих успіхів, зокрема поновив гімназію в Балашфалві, єпископську семінарію та ліцей, 1807 р. щедрістю вищезгаданого єпископа побу-

nitis quoque suus Episcopus datus sit, Coroniae habitaturus. —

Kleinio Episcopo successit Petrus Paulus Aaron, de Bisztra, qui Seminarium Cleri Junioris, et 24. Juvenum Saecularium erexit, visitando Ecclesias Sacra Supellectile instruendo, et populum docendo, partem Valachorum in Unione retinuit, imo multos etiam convertit, quod et Successores, Athanasius Rednik, de Gyulafalva, Gregorius Major, de Tasnád-Szarvad, et hodiernus Excelentissimus, Illustrissimus, ac Reverendissimus Dominus Joannes Babb de Kápolnok Monostor felici successu continuarunt adeo, ut modo optimos progressus faciat, praesertim a quo Gymnasium Balásfalvense, Seminarium, et Lyceum Episcopale instaurata, Capitulum 1807. munificentia prae laudati Domini Episcopi erectum, et pro Clero Fundatio posita est.

Multum juvit cultura plebis hujus libera migratio Colonis 1785. data, et Articulo 26. 1791. suis limitibus circumscripta, hac enim via libertate personali ipsi etiam Coloni dona/ti/ ad artes, officia, litterasque colendas aditum obtinuerunt. — Accessit his Paterna Sollicitud/o/ Augustissimi Principis de excolenda hac etiam Natione, consequenter erigendis Trivialibus Scholis, et aliis mediis salutares factae ordinationes adeo, ut Clerus Disunitus quoque Art. 60. 1791. libero Religionis exercitio donatus, scholarum suarum Fundamenta ponere, et suos in Convictu Caesareo Viennensi Alumnos alere coeperit; ut itaque spes sit, fore, ut rectis principibus sensim imbutus, ad saniora redeat. (88)

Sub Nationalibus olim Celsissimis Principibus Dioecesis Transylvana sinu suo complectebatur Marmatiam, et Varadiensem Graeci Ritus Dioecesim, ast illa circa annum 1724. a gente Hodermarszkio, Munkacsiansi Episcopo a.) eidem est adjecta, haec vero 1770. novo Episcopatu ornata.

Multum culturae linguae Valachicae addidit hodiernus Zelantissimus Summus Magno Varadiensium Sacrorum Antistes, Samuel Vulcan, qui Cyrillianis substituit avitas litteras, Dictionarium Valachicum plurium linguarum, ab eruditissimis Viris concinnatum, edendum effecit, Grammaticam Authore Alexy typis mandandam procuravit, Scholas Triviales per Dioecesim plures, et in Episcopali suo Dominio Belényesini Gymnasium erexit; adeo ut Divinae Providentiae, cujus singulari in plebem hanc miseratione duo hi Summi nostrae aetatis Antistites dati sunt, maximas gratias referre debeamus. b.) Schultzer in Geschichte des Transalpin-

довано капітул і засновано фонд для кліру.

Дуже порадувала культура цього народу. Надана 1785 р. землеробам можливість вільного переселення і обмежена своїми кордонами статєю 26-ою з 1791 р., бо таким шляхом наділені особистою свободою також самі землероби дістали доступ до занять мистецтвом, ремеслом і наукою. До цього прибавилась батьківська турбота найвеличнішого князя про освіту також цього народу послідовним будівництвом народних шкіл та іншими засобами зроблені розпорядження сприятливі для того, щоб навіть неуніатський клір, якому було дозволено статєю 60-ою з 1791 р. вільно визнавати свою релігію розпочав засновувати свої школи та виховувати своїх вихованців у цісарському гуртожитку у Відні, таким чином, є надія, що поступово вихований на правильних принципах, повернеться до розумнішого. (88).

За часів найвеличніших національних князів до складу трансільванської єпархії входили Мармація та грецького обряду варадинська єпархія, але та була приділена родом Годермарським біля 1724 р. тому ж єпископу мукачівському²⁾, ця же 1770 р. дістала нове єпископство.

Багато сприяв розквітові волоської мови теперішній найстаранніший верховний наставник Велико-Вараданських святостей, Самуїл Вулкан, який змінив кирилицю дідівськими буквами, сприяв виданню багатомовного волоського словника, укладеного вченими, дав видрукувати граматику, написану Алексієм, побудував багато народних шкіл в єпархії, а на своєму єпископському маєтку в Беленеші — гімназію; так що ми повинні скласти найбільшу подяку божому провідінню, особливою ласкою якого до цього народу було дано цих двох верховних наставників нашої доби.⁶⁾

Ані не може бути доведено, як робить автор згаданого твору, що книжкам, написаним кирилицею, необхідно приділити неосвіченість волохів, бо це суперечить досвіду по відношенню до народів, які прийняли чуже письмо, наприклад, латинське або готське і все-таки є високоосвіченими. Те, звичайно, можна допустити, що волохи, не маючи книжок, написаних своєю мовою, користувалися при богослужіннях кирило-слов'янськими (яких не розуміли), могли з них мати незначну духовну користь. І у цьому розумінні погоджуюся з автором твору. — Між іншим, і тут додаю; краще було

schen Daciens vol. 2 pag. 281 et ss. probat linguam Slavicam in Templis, et in aulis Principum Valachorum usque Saeculum 17-um floruisse. —

Andreas Bacsinzky Episcopus Munkatsiensis ex Ecclesiis Valachicis Comitatus Mar-maros, Ugotsa, Szathmár libros Ruthenico idiomate conscriptos, vel impressos colligi, et ad Bibliothecam Episcopalem Unghvarinum deferri curavit, ubi actu sunt, ex quibus aliqui antiquiores sunt anno 1438—o vel 39—o dum nempe Concilium Florentinum celebraretur, et tamen nullus eorum est latinis litteris scriptus. Nec asseri potest, ut facit Auctor dicti Poematii, quod ruditas Valachorum tribuenda sit littera Cyrillica conscriptis libris, id enim adversum est experientiae circa nationes, quae alienum characterem eg*)/!/ latinum, vel gothicum sumserunt, et tamen sunt cultissimae. Illud equidem potest admitti, quod cum Valachi proprio labio scriptos libros non habent, sed Cyrillico-Slavos in Sacris adhiberent, (quos non intellexerant) exiguum spiritualem ex illis profectum habere poterant. Et in hoc sensu Poematii Auctori assentior. — Caeterum et hic adiciio: melius foret in politicis circumstantiis Valachorum ruditatem querere. Regimen hungaricum, et Sacratissimae Majestates omnia faciunt quae possunt pro emolumento temporali, et spirituali tum Valachorum, tum Ruthenorum, sed alii struunt impedimenta piarum providentiarum. — (Sequitur.)

Ex his patet: Valachos non esse in statu monstrandi, quoddam Documentum Latinis Litteris scriptum. Superius attigi in aulis Principum Valachorum viguise Linguam Slavicam. Me Doctiores viri ad claritatem posuerunt, sed nullus negat, unde superfluum existimo multa Diplomata inserere sufficiat praesens: Милостію Бжію то Радоула воеводь, и Господинь, все земле оугровлахіское, внук предобраго, покойнаго, старого Басараби воеводи. Даватся гвомо сію повеленіє гвомо. Па-падія Арманкова, и Сни ей на имня Думитру и Михалко. И съ снови елици же ему Бгъ припуститъ. Якоже Даим е ѿнь усеть ни. Селиць Драгославовъ. сотую ѿсель. исъ. в. ниви единъ у гори. а другій изъ Доли. И паки Селиць Драгановъ. съ д. ниви. Две въ гори. а друзеже две, изъ долне. Иедна аливаде. ѿ на дъ.изъдолни. и съ една виногради вътаго дъ. Понеже есть покупиль, самаже Панадіа Арманка. ѿ настаѣ жуделе ѿстане. за. о при. З. готови. собаче сіе, въсь више. реченъ ѿне Селици. и место и

б неосвіченість волохів шукати у політичних обставинах. Угорський уряд і найсвятіші величності роблять все, що корисне для духовного розвитку як волохів, так і русинів, але інші роблять перешкоди побожним турботам. (слідuje:)

Із цього випливає, що волохи неспроможні показати який-небудь документ, написаний латинськими буквами. Вище я торкнувся, що на дворах волоських князів розквітала слов'янська мова. Ученіші за мене (це) роз'яснили, але жодний не заперечує, тому вважаю зайвим приводити багато грамот, вистачить ця: (слідuje текст грамоти).

Ця грамота, як видно, свідчить про те, яким бідним стилем і мовою користувались волоські князі. Хай покаже хтось фрагмент або яку-небудь грамоту написану до 1439 р.

винограді, и алевесъ. Биле суть. за деду, и ѿ предеди. станов жуделе ѿ сетъни Таже а ѿнь естъ, продавале. сіе вьсь више речене ѿне. и виноград. и дедине. ѿ него доброволе. и съ узнаніе вьсемъ. Мегіашимъ. и кметовимъ. ѿ укрестъ место. и съ увестіе вьсемъ. Братіемъ ему и родиємъ ему. и вьсемъ соколомъ ѿ гори. и ѿдоли. и иѿпред гвами. вьдванум гвами. Сего ради дадохъ игвами, пападіевъ Армонковъ, и Сни ея Думитру и Михалко. якоже даимъ естъ вьсь сіе више речене. ѿне. и селищи и место, и виногради. и аливезъ. ѿнь, и вьѿхаби. ему, и сновомъ ему. и внукомъ. и правнучетомъ. и ѿнихъ когоже непоткновено. позрому гвами. Сеже и сведетеліе поставляемъ Гвомъ. Жупанъ Радоула ключар Бузескуль. и брат его Жудумитру Старій бивъ великій Дворник. И Мирославъ бивъ великій Логофеть. И Черника великій Дворник. И Стойка великій Логофеть. и Лекаспатья. и Никавить. и раць гюргюкомъ. и столъ. ипехъ. и Жупанъ Лека великій постелник. И Истойка великій Логофеть. И Егіил Логофеть. Написахомъ во настолном градѣ. Треговитъ. Мьсяца Септеврія X аі дни, текущаго лѣтом ѿ прѣдѣду наше Адаам даж' до сіе дни в лѣто зрві. а ѿ рождества Хва. ахд. радула воевода Млстію Бжією Господин. а.)

Diploma hoc ideo misero, ut pateat, quali Stylo, et lingua utebantur Valachici Principes. Monstret aliquis fragmentum aut scartnetam (?) quandam ante 1439 scriptam.

Глава 25

(89) Волохи в Марамороші

Безперервний історичний зв'язок говорить і свідчить про те, що волоське плем'я, потомки римлян, нащадки Дакії, хоч внаслідок переселення народів, татарського спустошення часто було потривожене на своїй дідівській землі, все ж таки ніколи не було повністю або вигнане, або вигнане.

Ворожі напади і спустошення спричинили виселення більшої частини, але не усього племені.

Прихід угорців 884 р. був для волохів, які жили в Дакії між Тисою, Крисієм і Марошем, фатальним, не бажаючи покоритися новим гостям, переможені угорцями, опинилися вигнанцями.а)

Caput 25.

(89) Valachi in Marmatia

Gentem Valachicam, progeniem Romanam, Daciae sobolem suis ab aviticis sedibus per migrationem gentium, excidium Tartarorum saepe quidem turbatam, numquam tamen totaliter, sive excisam, sive remotam fuisse series historica non interrupta loquitur ac testatur.

Hostiles incursions, ac devastationes, causavere partis majoris, non tamen totius Gentis emigrationem.

Adventus Hungarorum 884. Valachis in Dacia inter Tibiscum, Crysium, et Maros habitantibus fuit fatalis nolentes novis hospitibus se subdere, per Hungaros victi, evaserunt exules. а.) Nestor breviter et clare rem exprimit:

И пришедше ѿ востока (Ungari) и

Про це Нестор висловлюється коротко і ясно.

Це значить: Угорці прийшли зі Сходу і, перейшовши через великі гори, почали завойовувати волохів і слов'ян, які тут жили. Найперше цю землю населяли слов'яни (язиги метаністи, а за Тисою даки, потомки гетів) і волохи (поселення Траяна) захопили землю слов'ян. Після цього угорці вигнали волохів і успадкували ту землю (між Тисою, Крісієм і Марошем) і, підкоривши собі слов'ян, жили з ними. (90)

Волохи, вигнані з батьківщини, в багатьох провінціях проявили себе благородними гостями і землеробами. Не входить у мій план перерахувати поселення і долі всіх переселяючихся гілок, як (окремих) розділ до історії усього племені.

Григорій Майор, архidiaкон і королівський цензор книжок, видав працю про походження волохів, недосконалу, не на мою, але на думку багатьох вчених. Таким чином, волоське плем'я чекає ще на прихід Лівія з цього роду.

Вселення волохів у Мараморош найдовідченіші атвори передають у трьох варіантах. Енгель^а), а за ним Балайті^б) в монографії про Мукачево на стр. 107 говорять таке:

Татари, після того як 1285 р. за короля IV-го або Кун Ласло, увійшли в країну через Ердель вздовж ріки Марош, все спустошили вогнем і мечем аж по Тису, навіть по Пешт. Як раз дуже вчасно прийшли з Болгарії волохи, які на умовляння грецького цісаря Андроніка підняли зброю на допомогу королю Ласлові. Вони, об'єднавшись з військом короля Ласлова, між татарами зробили грізну різню і отримали над ними повну перемогу. А тих, яким вдалося уникнути певної смерті, ердельські мешканці вбили до одного під час втечі. Однак цісар Андронік, поки згадані волохи на своїй батьківщині хоробро билися проти татар, гніваючись на них за часті напади на його державу, напад на тих, які залишилися дома, спалив і спустошив їхні села, а жінок і дітей відвів у рабство в Малу Азію. Коли волохи освідомили спустошення своїх родин і сіл, не повернувшись на свою батьківщину, але, прохаючи короля Ласлова, просили дозволу на поселення, щоб їм визначив місце для мешкання у своїй державі при вільному сповіданні їх віри. Король Ласло (91) з радістю задовільнив їхне прохання і поселив їх в Ерделі в околиці Фагараш і в комітатах Мараморош, Уточа і Берег, дозволив їм вільно визна-

стремисися(!) чрез гори великія вже прозвашася Гори Оугорскія. и почаша воевати на живущія ту Волохи и Словляни. Сидяху бо ту прежде Славляне(!); Волохове пріяша землю Словенскую, и посемже Оугри прогнаша Волохи, и наслодиша землю ту, и сїдоша со Славлянами, и покориша я под ся. Id est: Venientes (Ungari) ab oriente per Montes magnos delapsi inceperunt debellare Valachos, et Slavos hic habitantes. Sedere hic per prius Slavi (:Jazyges Metanastae, et ultra Tibiscum Daci soboles Getarum:) Et Valachi (:Coloniae Trajanae:) occuparunt terram Slavicam. Post haec Ungari expulere Valachos, et haereditarunt terram istam (:inter Tibiscum, Crisium, Marusium:) et sedere cum Slavis sibi subjectis. (90)

Patria pulsi Valachi pluribus Provinciis evasere Generosi hospites, ac incolae. Non est institutum meum omnium migrantium ramorum sedes, et fata enumerare, velut ad totius Gentis historiam spectans punctum.

Archi-Diaconus, et Censor Librorum Regius Gregorius Major edidit opus de Origine Valachorum, non meo, sed multorum doctorum Virorum iudicio imperfectum. Gens itaque Valachica exspectat adhuc de Stipite suo proditurum Livium.

Immigrationem Valachorum ad Marmatiam triplici modo tradunt Auctores probatissimí. Engel a. (:et post hunc Balajthi b.) in Monographia Munkáts ita fatur pag. 107.

„A Tatárok, 1285-ben IV-ik vagy Kun László Király idejében az Országba béüt-vén Erdélyen keresztül Maros mentiben egész a Tiszáig sőt Pestig tüzzel vassal mindet el pusztítottak. Eppen legalkalmasbb időben érkeztek meg Bolgár Országból Andronicus Görög Császár rábeszélésére László Király segítségére fegyvert fogott. Oláhok, kik László Király seregével egyesülve a Tatárok közt iszonyú mészárlást vittek véghez és azokon tökéletes diadalmat vettek. Azok pedig kik az általok osztogatott halált kikerülték, szaladások közben az Erdélyi lakosoktól egytől egyig megöltették. Azomban Andronicus Császár míg ezen említett Oláhok édes honunkban, Tatárok ellen vitézkedtek, nehezeltven reájok Országában elkövetett gyakori szaguldozásaiért: az odahaza maradtakon ütött, lakhelyeiket feldulta felperzselt, s elpusztította, és nejeiket, s gyermekeiket Kis-Azsiába rabságra hurcoltatta. Családjaik s lakhelyeik vég pusztulásokat az Oláhok megértvén, nem tértek honukba vissza, hanem László Királytól valásuk szabad gyakorolhatása mellett Or-

вати віру і активно захищав їх від усіх ворогів.

Це оповідання має свої явні недоліки. Знедолені волохи, обмануті хитрістю Андроніка, позбавлені батьківщини, дітей і жінок, заселили безлюдні фогарашські і марамороські області. Без жінок, звичайно, не могли примножуватись, однак ніхто не віддав би безкарно новим заможним оброблені поля і передусім жінок, або, якщо б змішалися з іншими племенами, втратили б свою народність і мову.

Шлецер^{а)}, спираючись на чотирьох російських літописців, передає так:

Король Ладислав виділив римлянам землю в Мараморощі, між річками Марошем і Тисою, назва краю Криші. Римляни туди приходили і жили там, одружувалися з угорками, яких переводили з латинської релігії на свою християнську^{б)} віру аж по сьогоднішній день. Але доцільно навести оригінальний текст, який звучить так:

В цей час (за Ладислава IV, короля Угорщини) татари, під керівництвом князя Неймета, вийшли із своїх кочовищ від річок Молдави і Прута з наміром завоювати країну Ердель або Угорщину і розташувалися табором на берегах Бароша. З Ладиславом об'єдналися старі (грецького обряду) і нові (латинського обряду) римляни, які, ненавидячи перших, написали йому таку по змісту грамоту: «Великому королю Ладиславу Златий Заток або угорському. Старі римляни (грецького обряду) не хочуть об'єднатись з нами в одній вірі, і тепер всі ідуть тобі на допомогу, залишивши на своїй батьківщині тільки жінок і дітей. Ми з тобою брати єдновірні: наші вороги є і твоїми. Накажи ж старим римлянам (грецького обряду), щоб ішли напереді проти Неймета, щоб всі полягли на полі бою і не повернулися до нас, а ми насилу наведемо їхні родини на латинський закон». Король переміг монголів на річці Тисі і задоволений хоробрістю, виявленою старими римлянами (грецького обряду) в битві, показав їм грамоту нових римлян (латинського обряду), які вже насправді пополнили їх жінок і дітей, спустошивши до основи місто Роман. Тоді старі римляни (грецького обряду), бажаючи зберегти віру своїх багків, випросили від Ладислава землю в Мараморощі між річками Марошем і Тисою, одружилися з венгерками і схилили їх прийняти віру грецьку.

Згідно з цим оповіданням волохи осе-

szágában kimutandó lakhelyért esedezvéni, letelepedhetésre való engedelmet kértek. Öromest(!) telyesité (91) László Király kérésüket, és Erdélyben, Fogaras vidékén, s Máramaros, Ugocsa, és Bereg Vármegyékben őket letelepítette, nékiek szabad vallásbéli gyakorlást engedett, s őket minden ellenségeik ellen hathatósan őtalmazta. —

Narratio haec in fronte gerit suos naevos. Dolo Andronici delusi miseri Valaehi, Patria, prolibus, et uxoribus orbati consedissent desertas Fogarasienses, et Marmarosienses plagas, uxoribus destituti certe non multiplicandi, cultas autem provincias nemo novis hospitibus, ac praepremis uxores impune cessisset, aut aliis gentibus commixti suam nationalitatem, et linguam amisissent.

Schlötzer a.) quatuor Russicos Analistas ita inducit loquentes:

Rex Wladislaus Romanis terram assignavit in Maromarusza, fluvios inter Moresz Ticia, Krishi loco nomen est. Confluebant eo Romani, ibique vivebant, uxoresque sibi ducebant Ungaricas, quas a Latina religione in suam Christianam b.) fidem perduxere usque in hodiernum. Sed juvat Originalem inserere textum taliter sonantem: Въ сіе время (:tempore Ladislai IV. Regis Hung.) — Татары, предводимые княземъ Нейметомъ, вышли изъ кочевий своихъ отъ рѣкъ Молдавы и Прута, желая завоевать Страну Эрдель или Венгрію, и расположились станомъ на берегахъ Мароша. Съ Владиславомъ соединились Старые (:Graeci Ritus) и Новые (Latini. Ritus) Римляне, которые, ненавидя первыхъ, написали къ нему такую грамоту: «Великому Королю Владиславу Златый Затокъ или Бенгерскому. Старые Римляне (Graeci Ritus) не хотятъ быть съ нами во единой вѣрѣ, и нынѣ идутъ всѣ къ тебѣ на помощь, оставивъ только женъ и дѣтей во Своей отчизнѣ. Мы со тобою братья єдиновѣрные: наши враги суть и твои. Вели же Старымъ Римлянамъ (Graeci Ritus) итти впередъ противъ Неймата, что бы они всѣ легли на мѣсть и не возвратились ко намъ; а мы возьмемъ и силою обратимъ ихъ семейства во Законъ Латинскій.» Король побѣдилъ Моголовъ на рѣкъ Тисѣ, и доволный мужествомъ, оказаннымъ Старыми Римлянами (Graeci Ritus) во битвѣ, показалъ имъ Грамоту Новыхъ Римлянъ, (Latini Ritus) которые уже дѣйствительно плѣнили ихъ женъ, и дѣтей, разоривъ (91) b.) in Orientalem Orthodoxam. Тогда Старые Римляне (Graeci Ritus) желая собласти Вѣру отцевъ своихъ, выпросили

лилися в Мараморші, потім між річками Тисою, Марошем і Крісієм, тобто у верхній частині Марамороша, в комітатах Сатмар і Бігар.

Але не є вірогідним те, що угорці дали своїх жінок такій товпі, або якби мали зайвих дати тій товпі, край не був би безлюдним, але ж він скоріше був перенаселений і тому не потребував нових переселенців-волохів.

Про імміграцію волохів більш правдоподібно розповідає Фесслер⁹⁾ такими (словами): 1284 р. кочові волохи пасли стада на незаселеній території від передмістя Константинополя аж до фракійської столиці (92) Бізії та за Гемом. Мужчини були сміливі, сильні, схильні до праці і труднощів, багаті на стада, ошадні, винахідливі, щоденно полювали на тварин, з добрим досвідом використовували зброю внаслідок постійних битв з своїми озброєними переслідувачами. Треба було побоюватись, щоб ці волохи, звичайно загрожуючи щодня імперії з Ногай татарами, змішаними з волохами і русинами, з давніми даками, з одним і тим же племенем поєднані способом мислення, дії і життя не стали небезпечними для імперії.

Андронік, маючи намір припинити зростання грізного ворога, наказує волохам, своїм підданим, у відповідний час нападати, однак частина віддана грабуванню переможених, друга, змушена продати свої речі нижче справжньої ціни, навантажена на кораблі опинилась висадженою на східних берегах Геллеспонта. Заміжнішим подарована була воля під умовою, щоб залишили все майно і повернулися у колишні оселі (давню Дакію) по той бік Дунаю. Волохи, щоб уникнути переслідування, у великій кількості залишаючи фракійські оселі, переправляються через Дунай.

Ладислав IV, король Угорщини, раніш відданий грецькому обряду, об'єднавши з римським папою посередництвом посла Філіппа, єпископа з Форміана, дуже сердився на куманів (русинів), що занедбали свої тайнства, відложили мітри^{а)} (фетрові капелюхи), в містах і селах змішалися з латинниками, тим менше бажані повернути латинських полонених, і тому все плем'я стало йому ворожим. З метою уникнути переслідування юрбами виселялися і приєднувалися до своїх рідних, сусідів Алути.

Угорці, які несподівано прийшли, осілися з язигами метанастами, потомками гетів, з даками та іншими племенами слов'янського походження. Татари, які

у 'Владислава' землю' во' Мараморощь, между рѣками Марошемъ и Тисою; взяли за себя женъ Венгерскихъ и склонили ихъ принять Вѣру Греческую. Secundum hanc narrationem Valachi solum consedisissent in Maramoros, dein inter fluvios Tibiscum, Maros, et Crisium, id est in Superiori parte Maramoros, Comitatu Szatmár, ac Bihar.

Sed non credibile est, ut Hungari tantae turbae uxores suas cessissent, aut si supernumerarias pro eadem turba cedendas habuissent, non fuit plaga depopulata, sed potius populo plena supra necessitatem, et ideo non eguit novis Colonis Valachis.

Magis congrue immigrationem Valachorum enarrat Fessler c.) sequentibus: 1284. Nomades Valachi in plaga non impopulata a suburbii Constantinopoleos usque Tracicae Regiam (92) Bizya, et ultra Hämum pascebant greges. Erant Viri audaces, solidi laborum, et fatigiorum capaces, abundantes gregibus, divites parsimonia, inventiosi, quotidiano usu in venandis feris, bene exercitati in tractandis armis per lucram perpetuam cum suis armatis Persecutoribus. Metuendum erat, ne hi Valachi cum Nogaj Tartaris, mixtis Valachis, et Ruthenis, antiquis Dacis quotidie imperium infestare solitis, velut Genti cogitandi, agendi, vivendique ratione uni eidemque conjuncti, Imperio periculosi evadant.

Hosti minaci incrementum subtracturus Andronicus, Valachos suos subditos tempestive adgredi jubet, pars alia victorum depraedationi subjecta, altera ad reculas suas infra reale pretium vendendas coacta, navibus imposita ad Orientalia littora Hellepontii transposita existit. Ditiorebus donata est libertas sub conditione omnem proprietatem omittendi, et priores sedes (:Antiquam Daciam:) trans Danubium repetendi. Persecutionem evitaturi Valachi sedes Tracicas in magna copia deserentes Danubium trajiciunt.

Ladislav IV. Rex Hungariae antea Ritui Graeco addictus, reconciliatus cum Romano Pontifice Legato Philippo Eppe a Formiano, nimium saeviebat in Cumanos (:Ruthenos:) sua sacra deserere, mitras a.) (:Filtz hütten:) deponere, in oppidis, et pagis Latinis commicseri, tanto minus Latinos captivos reddere volentes, et ideo tota Gens evasit Eidem inimica. Persecutionem evitaturi turmatim emigrabant, suisque Cognatis Alutae accolis adhaeserunt.

Hungari supervenientes consererunt cum Iazygibus Metanastis, Getarum sobole — Dacis — et aliis Slavicae originis Gentibus, Tartari 1241. ingressi gentes has non vorabant, ut vulgus fabulatur, sed quos ca-

напали 1241 р., не винищили ці племена, як загально прийнято говорити, але тих, яких могли піймати, відвели в полон (93), а тим, що робили опір, недоступні гори, темні ліси і непрохідні болота постачали сховища. Татари разом із своїми полоненими русинами, угорцями і волохами осілися в Молдавії, Бессарабії і біля Чорного моря, і далі в Русії. Частина дако-слов'ян, яка залишилася, утворила новий народ під назвою куманів.

Олдамір, вождь біля Алути, сміливий керівник народу, жадібний до наживи, крім того відважний воїн.

Гіркі нарікання народів, які приходили, спонукають його до того, щоб ціле куманське плем'я (русинське і волоське) визволити з-під ярма угорців, і, якщо доля буде сприятливою, після винищення угорців, заснувати нове куманське володіння. З цією метою зорганізував військо із своїх земляків (русинів і волохів) та утікачів і поки задум Олдаміра не був зраджений, напав на Трансильванію.

Король Ладислав на чолі угорців напав на Олдаміра біля Коложвару. Потім виникла битва, досить сумна для угорців, відома поразкою багатьох дуже знатних угорців.^{а)}

Справи угорців були б згубними, якби не трапився надзвичайний випадок. Настала така несприятлива погода, що кумани і татари, неспроможні користуватись луками, змушені взятися за меч, були у великій кількості перебиті угорцями.

Олдамір із загоном своїх (людей) втік до монголів, татар, які жили в Молдавії і біля Чорного моря.

Угорці переслідували тих, що далися на втечу, яких могли, привели назад.^{б)}

Олдамір був у монголів таким милим гостем, що хан ногаїв^{в)} наповнив Угорщину великим військом, набраним з неугарів монголів та куманів під веденням хана та вигнанця Олдаміра. (94) Волохи, як домашні, так і ті, про яких ми щойно згадали, що прийшли з Фракії, в надії на кращу батьківщину, або у всякому разі на здобуття добичі, ідуть вслід за табором монголів. Неорганізована товпа так швидко промчалась через Трансильванію і частину Угорщини, що король не мав часу зібрати військо, зупинити наступ. Магнати і могутніші втікають за Дунай. Населення з худобою добирається до замків, яких на той час була велика кількість. Варвари, неспроможні здобути укріплення, пронес-

pere poterant, in captivitate abduxere (93) residuis Montium abdita, sylvarum tenebrae, et lacuum impenetrabilitas dedere receptaculum. Tartari in Moldavia, Bessarabia, et ad Mare nigrum, et ultra in Russia una cum Captivis suis Ruthenis Hungaris, ac Valachis consedere. Pars remansa Daco-Slavorum efformavit novam Nationem sub nomine Cumanorum.

Oldamir Dux ad Alutam, Princeps Populi audax, cupidus acquisitionis, praetereaque strenuus miles.

Amarae querelae advenientium popularium determinant Eum ad totam Gentem Cumanam (:Ruthenam, et Valacham:) a iugo Hungarorum liberandam, et favente fortuna, Hungaris eradicatis, novum Regnum Cumanicum fundandum. Hunc in finem conflavit ex popularibus suis: Cumanis (:Ruthenis, et Valachis,;) ac exulibus exercitum, dumque intentio Oldamiri prodita fuisset, jam eotum Transylvaniam ingressus est.

Ladislaus Rex in apice Hungarorum offendit Oldemirum (!) ad Kolosvár. Paulo post enata pugna pro Hungaris satis tristis multorum Nobilissimorum virorum Hungarorum clade notata. a.)

Res Hungarorum periturae fuissent, ni casus evenisset extra ordinarius. Enata est tempestas adeo fatalis, ut Cumani, et Tartari usum arcuum capere nequeutes ad gladium descendere coacti, per Hungaros in multis millibus caesi sint.

Oldemir cum turma suorum profugit ad Mongolos Tartaros Moldaviae, et Maris nigri accolae.

Hungari persecuti fugientes, quos poterant reducere. b.)

Oldemir apud Mongolos gratus evasit in tantum hospes, ut Chanus Nogajorum c.) magno exercitu ex Neugaris Mongolis, et Cumanis conflato duce Chano, et profugo Oldemiro Hungariae infuderit. (94) Valachi tam domestici, quam et recenter ut diximus e Tracia advenae spe melioris Patriae, aut saltem praedae consequendae Mongolorum Castra sequuntur. Incondita turba adeo celeriter Transylvaniam, et Hungariae partem percurrat, ut Regi ne tempus suffecerit militem colligendi, progressibus obstandi. Magnates, et Potentiores fugiunt trans Danubium. Incolae cum pecoribus ad Arces se recipiunt, in Copia tunc existentes. Barbari expugnandorum fortalitorum impares usque Pestinum Opida, et pagos vastando percurrunt. Ex Arcibus erumpentes Hungari vagas singillativas turmas delent. Defectus annonae, fames, et pestis populatur eos. Integri Greges in lacubus, ac fluviis copioso, ac

лись, руйнуючи міста і села, аж до Пешта, Угорці, роблячи напади із замків, нищили окремо розповсюджені загопи. Нестача хліба, голод і чума їх губить. Цілі стада гинуть в озерах і річках, які піднялися внаслідок багатьох і постійних дощів. Саме небо поставилось до них вороже, тому що град і зливи взаємно мінялися.

Ті, що залишилися, утікали в напрямку до Трансильванії.

Король наздогнав тих, які втікали, біля Мароша і у битві їх повністю переміг.^{а)}

Тому що пристрасть до битви, стільки раз вгамована, була наявною, виникло питання, що робити з переможеними куманами, ногай татарами і волохами, чи всіх убити, або ж (іх) вигнати з королівства.

Усі ці народи благали, щоб їм були виділені в угорському королівстві нові оселі. Ладислав на пропозицію куманських вождів, які з королем воювали, або ж на прохання, з метою, щоб став сильнішим за допомогою пришельців супроти угорської аристократії, поділив ці народи так, що одна частина розмістилася в комітаті Бігар в Татарош і в Татарфалва, друга — в Сатмарському Татарфалу, третя — в Пештському Татар С. Міклош і Татар С. Дьєрдь. Всім волохам виділив землі Фагароша і комітат Марамарош, Альпи і ліси. Племена тепер у прийнятих оселях розквітають. Кумани і татари повністю змадяризовані втратили мову предків.

Глава 26

(95) Волохи біля Мукачева

Історики, як і інші смертні, мають свої примхи і манії, які важче викоринити, ніж терник, або як розбити скали. Помилка історика тим більше повинна бути засуджена, тому що, свідомо змінюючи краще, жодний з незліченних майбутніх читачів не буде спроможний колісь викоринити наперед сформульоване судження.

П. Балайт^{а)} міцно тримається своєї думки, що сучасні русини не є аборигенами березьського комітату, що вони прийшли з певних місцевостей, лише від Карпат, через Веречанський перевал, зупинилися в Оросегові. Щоб довести свою тезу, в решту частини комітату, як у незаселену, приводить волюхів, створює їм вождів Богдана і Драгошія, приписує їм 1350 р. замок і володіння Мукачево. Він також робить квітучими

continuo imbre decedente tumidis absorbentur. — Ipsum Caelum fuit eis inimicum, quia grando, et nubifragia mutuo semet excipiebant.

Superstites versus Transylvaniam fugiunt. Rex fugitivos ad Maros assecutus et conserta manu plenarie vicit. a.) Furore pugnae tantisper sedato existente quaestio (94) a.) Fessler Gesch. v. Ung. 2. p. 646. emersit, quid faciendum cum debellatis Cumanis, Nogaj Tartaris, et Valachis? An omnes trucidandi, anve e Regno eliminandi?

Omnes hae Nationes suppliciter novas sibi in Regno Hungariae Sedes assignandas institerunt. Ad interpositionem Cumanorum Principum sub Rege pugnantium Ladislaus vel ideo precibus detulit, ut contra Aristocratiam Hungarorum, advenarum Auxilio fortior evadat. Distribuit has gentes ita, ut alia pars in Comitatu Bihar — in Tataros, et Tatarfalva, — alia in Szathmariensi Tatarfalu alia in Pestiensi Tatar Sz. Miklós, Tatar Sz. György illoaretur. Valachis Universis terram Fogaras, et Cottus Marmaros Alpes, et nemora assignavit. Gentes actu in acceptis Sedibus florent. Cumani, et Tartari ex integro Hungarisati avitam amisere linguam.

Caput 26.

(95) Valachi ad Munkács.

Insunt Historicis suae Passiones, ac fixae ideae sicut aliis mortalibus, has eradicare difficilium est, ac vepres, et saxa dirumpere. Error apud Historicum tanto magis carpendus, quia etiamsi meliora edoctus, converteretur, innumerorum, et futurorum Lectorum concepta praepudicia nullus unquam sufficiens erit eradicare.

D. Balajthy a.) firmam ideam habet: Ruthenos modernos non esse aborigenes Cottus Beregh esse advenas absque fixis sedibus, unice a Carpato per Passum Vereczke finitri in Oroszvé. Pro firmanda sua Thesi ad reliquam partem Cottus inducit Valachos, veluti incolis vacuum. Creat eis Principes: Bogdanum, et Dragosium, curat eis A—o 1350. conferri Arcem, et Dominium Munkács. Is et res Valachorum florentes facit: Kivált midőn 1350. táján Első, vagy Nagy Lajos Király Munkácsot Bogdanna,

справи волохів: зокрема коли біля 1350 р. король перший або Великий Лайош дав Богдану і його сину Драгушові, цим згаданим волоським князям, Мукачево як нагороду за виявлену вірність і відвагу у війні проти литовців. Біля 1359 р. мешканці (чи волохи, не згадує) залишили місто Мункач і навколо нього розміщені, зокрема на півночі, 300 сіл, цілком пустими, переселившись з своїми князями Богданом і Драгушем в Молдавію. Стор. 70.

Балайти повинен би бути свідомий того, що він пише історію для ерудованої публіки, яка не звикла вірити чистим доводам, але бажає, щоб їй показали джерела і документи. Жодний з істориків до сих пір не назвав Богдана і Драгуша мукачівськими вождями, тим більше необхідно, навіть неминуче було б навести дарчі грамоти короля Людовіка, або якийсь інший документ, і слід про князівство і мукачівське володіння. Історики сприйняли б справу з подякою, якби, пропагуючи новий факт, він підтверджував новими, досі невідомими документами. Слід було б виявити приховані документи з мукачівського архіву навіть тому, що автори не сходяться на самому імені Богдан і Драгуш. Одні згадують одинокого Богдана,^{б)} інші тільки Драгуша.^{в)} (96) Одні вважають Богдана за батька, а Драгуша за сина^{г)}, інші — що це одна і та ж особа.^{б)} — Оповідає, що навколо Мукачева було залишено 300 сіл, слід було назвати які, бо в околиці Мукачева і на всій Берегівщині не існує 300 поселень. Тоді ми довідалися б, як волохи називали залишені села. Але приходить Балайти і переконує себе, що його вчення остаточно перемогло на основі грамот. Основна сила його доводу полягає в грамоті, виданій 1466 г. Єлизаветою Сілады, яка так гласить: Ми, Єлизавета, мати ясновельможного князя п. Матія, короля Угорщини, цим доводимо до відома, що коли ми прийшли з метою оглянути володіння нашого замку Мункач і маєтки, які на них знаходяться, ми їх побачили в досить занедбаному стані, бажаючи залишити кожний наш маєток у належному порядку, між іншим, маєтки наші **волоські** (підкреслено М. Лучкаєм), а саме, Керепец і ін.

Жодна річ не стане ясною, якщо вживається із свого порядку. Королівські грамоти, вибрані із свого ряду, часто або ніколи не можуть бути зрозумілими, надається їм значення, невластиве духові грамоти, навпаки, грамоти, складені

és annak fíjának Drágosnak ezen említett Oláhok Fejedelmének adta a Litvanusok ellen folytatott háboruban kimutatott hiv-segőknek, és vitézsegőknek meg jutalmaztatásául. 1359. év táján Munkáts Városát a körölette kivált északra fekvő 300. falukkal annak lakosi (:num Valachi non memorat.) egészen üresen hagyták Uraikkal Bogdan, és Drágus Fejedelmekkel Moldvába költözvén. pag. 70. Scire debuisset Balajthy se pro erudito Publico Historiam scribere meris assertis credere inducto, sed fontes, et Documenta sibi exhibere cupido: Bogdanum, et Drágusium nullus adhuc Scriptorum Principes Munkatsiensis nominavit, tanto magis necesse, imo inevitabile fuisset producere Collationales Ludovici Regis, aut aliud quod Documentum, et Vestigium Principatus, ac Domini Munkatsiensis. Unde singulus negabit Ei mera asserta vel ex eo, quod Historiam suam ex Documentis Archivi Domini Munkáts se scribere fateatur. Grata fuisset res Scriptoribus si rem novam proponendo, novis adusque ignotis documentis firmavisset. Dignum fuisset vel ideo abdita Documenta ex Archivo Munkacsiensi educere, quia in ipso nomine Bogdan, et Drágus Authores non conveniunt. Alii unicum Bogdan b.) alii Drágus solum proferunt. c.) (96) Alii Bogdan Patrem, et Drágus Filium a.), alii eandem personam esse volunt b.) — Narrat 300. pagos circa Munkáts vacuos relictos esse, nominare oportuisset quos, nam circa Munkáts, et in toto Beregh non existunt 300. Possessiones. Scivissemus qualiter tunc vocabantur per Valachos deserti Pagi.

Sed adest D. Balajthy et doctrinam suam Diplomatice evicisse, et absolute sibi persuadet. Robur et vis asserti Ejus situatur in Elisabethae Silágyi Diplomate 1466. edito, sic sonante: Nos Elisabetha Serenissimi Principis D. Mathiae Regis Hungariae Genitrix memoriae commendamus per Praesentes. Quod cum Nos venissemus visitaturae pertinentias Castri Nostri Munkáts, et Possessiones in iisdem habitas satis oppressas, et desolatas vidissemus, volendo unam quamque Possessionem Nostram relinquere in Bona dispositione inter caeteras Possessiones Nostras **Valachicales** (підкреслено М. Лучкаєм) videlicet: Kerépetz etc.

Nulla res est clara, si ex suo ordine excutiatur. Diplomata Regia e serie sua exempta saepe, aut numquam intelligi valent, tributur eis Sensus Diplomatici Spiritui non proprius, mutuo solent clarificari Diplomata ad suum Ordinem posita. D. Balajthy ex unica voce **Valachicales** (під-

в належний порядок, звичайно, стають ясними. П. Балайти з одного слова **волосякі** (підкреслено М. Лучкаєм) робить висновок, що ці околиці населяли колись волохи.

Якби Б. розглянув або навіть також інші грамоти, видані тим же маєткам, тоді він не ввів би в обману своїм висновком ані себе, ані других.

Існує шість грамот, виданих тим же десяти маєткам і тим же мешканцям у такому порядку:

1. Ми, Єлизавета, з ласки божої королева Угорщини і Польщі, всім своїм шановним вірним і т. ін. вітання і шану. Із скарги кенезів та волохів наших, які живуть у бережському комітаті, ми зрозуміли і т. ін. Дано в Будині в шосту неділю 1378 року господа.

2. Вищенаведена грамота Єлизавети Сілады, дана в нашому місті Мункач п'ятої неділі перед святом усіх святих. А втім, для всіх кріпаків, які прийшли на вицезгадані наші маєтки, щоб там залишитися, і на пустих місцях побудувати для себе самих доми і хаги, (97) даємо їм свободу повних п'ять років, на протязі яких не будемо вимагати від них ніяких податків і грошей. Дано як вище.

3. Ми, Йоан Корвін де Гуняд, і т. ін. доводимо до відома, що коли ми вперше прийшли до нашого замку Мункач і згідно закону обговорили справи всіх скаржників, з-поміж інших суперників з одного боку Василь Войвода де Станфалва, з другого боку кенезі, і цілий народ, і наші кріпаки з дев'яти хуторів і наших маєтків, а саме, Драгутфалва, Меденце, Ардангазті, Гатмегі, Завідфалва, Керепец, Лафалва, Шандорфалва і Станфалва, особисто виклавши перед нами вищесказане, той же Василь де Станфалва заявив, що він і брати з найдавніших часів завжди виконували обов'язки воеводства Крайни і т. ін. Крім того, якби якийсь з кенезів або наших волохів (підкреслено М. Лучкаєм), що є наслідником, випадково помер... Ми обміркували і бажаємо розпорядитися, щоб згідно з наказом підряд вищенаведені кенезі і спільність народу в усіх вищенаведених свободах і т. ін. Дано в нашому замку Мункач третьої неділі найближчої перед святом блаженної діви і мучениці Доротеї, 1493 р.

4. Ми, Марія, з ласки божої королева Угорщини і Чехії, доводимо до відома..., що приходячи в присутність нашої величності, наші кенезі від самих і усього народу і наших кріпаків у деся-

креслено Лучкаєм) concludit: plagas hae olim tenuisse Valachos.

Si B. reliqua etiam Diplomata eisdem Possessionibus emanata inspexisset, aut produxisset, tunc nec se, nec alios conclusionem in errorem induxisset.

Sex Diplomata existunt iisdem 10. Possessionibus, eisdemque Incolis data serie sequenti:

1. Nos Elisabeth Dei Gratia Regina Hungariae, et Poloniae. Fidelibus suis Universis Praelatis etc. Salutem, et Gratiam. Ex querulosa significatione Keneziorum et Olahorum Nostrorum in Cottu Beregh existentium intelleximus etc. Datum Budae feria sexta proximam post Dominicam circumdederunt. Anno Domini 1378.

2. Praecitatum Elisabethae Szilágyi, Datum in Oppido Nostro Munkáts Feria quinta proxima ante Festum Omnium Sanctorum. Caeterum omnibus Jobbagyonis Conditionis Hominibus, qui ad praescriptas Possessiones Nostras venerint moraturi, et in locis vacuis pro seipsis domos fecerint, et habitacula, (97) quinque integrorum Annorum Libertates duximus concedendas per quorum Spacia nulla nullamque taxam, et Collectam exigi faciemus. Datum ut supra.

3. Nos Joannes Corvinus de Hunyad etc. memoriae commendamus, quod cum Nos primum ad Oppidum Nostrum Munkáts venissemus, et Causas quorumlibet querulantium Ordine Juris discuteremus de medio aliorum Causantium Ladislaus Wojvoda de Sztánfalva ab una, parte vero ab altera Kenezii, et Universi Populi, et Jobbagyones Nostri de Novem Villis, et Possessionibus Nostriis pertinent(es) utpote Draguthfalva, Medencze, Ardanhazthy, Hatmeği, Zavidfalva, Kerepetz, Lafalva, Sándorfalva, et Sztánfalva, praedicta coram Nobis personaliter constituti idem Ladislaus de Sztánfalva proposuit, quomodo ipse, et fratres Wajvodatus Officium de Krajnya semper ab antiquo possedissent. etc. Praeterea si aliquem Kenyeziium, sive **Valalachorum** (підкреслено М. Лучкаєм) Nostrorum haeredem habentem mori contigit --- Deliberavimus, et volumus mandantes, quatenus a modo deinceps Praescriptos Kenyeziios, et Communitatem Populi in omnibus praescriptis Libertatibus etc. Datum in Oppido Nostro Munkáts feria tertia proxima ante Festum Beathae Dorotheae V. et Martyris 1493.

4. Nos Maria Dei Gratia Regina Hungariae et Bohemiae memoriae commendamus... quod Nostrae Majestatis veniendo in Praesentiam Kenyezi Nostri in ipsorum ac Universorum Populorum, et Jobbagyonum Nostrorum in decem Possessionibus, utpo-

ти маєтках, а саме, Драгутфалва і т. ін. Дано в Будині 1506 р.

5. Ми, Анна, з ласки божої королева Угорщини і Чехії, цим доводимо до відома, що приходячи в присутності нашої величності, кенезі від самих і усього народу, і наших кріпаків з дев'яти жупорів і маєтків, а саме, Другутфалва і т. ін. Дано в Будині другої неділі в свято блаженної діви і мучениці Марг., 1523 р.

У перших трьох грамотах зустрічається назва кенезі і олаги, але в наступних більше не зустрічається олаг-волох. У 14 і 15 ст. як приватний, так і урядовий стиль вимагали, щоб піддані волохи, вірні грецькому обряду, називалися олагами, щоб їх відрізнити від латинників. (98). Я міг би багато говорити, але вистачить коротко відзначити: Вчені жаліються, що без якої-небудь підстави народи Хорватії, Далмації і Карніолії в грамотах середніх віків називаються волохами, що вони є волоського походження і мови. Відомо, що тоді увійшов у дію урядовий стиль і став звичай самих сербів позначати волоською назвою. У цьому відношенні хай беруться до уваги відомі історики: Валвазор, Історія Карн, в томі 2, у шостій книзі, стор. 296, а також Бонфінії і Фовій, Замосцій і ін.

Але чому переважно давалася назва волохів слов'янським народам, які були грецького обряду?

Причина і початок були такими: наведу слова славного мужа Костянтина Станіча, крїзійського єпископа, у його відомій скарзі від 10 лютого 1811 р. про непідтримку крїзійського єпископства, була представлена^{а)} на вищому форумі. Коли Урбан V (1363—1371), римський папа, відправив 1370 р. братів міноритів св. Франціска для навернення схизматиків, одних в Булгарію, других у Валахїю,^{б)} вони незадоволені наверненням на віру, хотіли також заманити булгарський народ на латинський обряд, підтримувані авторитетом Людовіка. Ця зміна обрядів викликала в народі велике занепокоєння, внаслідок чого Ладислав, князь Валахїї (1360—1373) і вже король Булгарії, несхвалюючи метод роботи братів міноритів, наказав, щоб вони залишили Булгарію. Папа був незадоволений цим вчинком і вислав Ладиславу різкого листа, якого повністю наводить барон Пеяжевич в десятій розмові історії Сербії.

Народ Булгарії був поділений. Частина залишилася вірною старим зви-

те Dragutfalva etc. Datum Budae in Anno 1506.

5. Nos Anna Dei Gratia Regina Hungariae et Boh. tenore praesentium commendamus significantes: Quod Nostrae Mattis veniendo in praesentiam Kenezii Nostri in ipsorum, et Universorum Populorum, et Jobbagyonum Nostrorum de novem villis, et Possessionibus, utpote Dragutfalva etc. Datum Budae feria secunda in festo B. b. Marg. V. et Martyris 1523.

In tribus prioribus diplomatibus vocari Kenyezios, et Olahos, sed in posterioribus non amplius Olah-Valach occurrit. Saeculo 14. et 15. invaluerat tam privatus, quam Curialis Stylus, ut Subditi Ritui Graeco addicti Valaohi Olahi compellarentur ad distinguendos, Latinos. (98) Pluribus possem, brevibus praestat notavisse: Eruditissimi Viri queruntur: absque ullo fundamento Populos Croatiae, Dalmatiae, et Carnioliae Medio Aevo in diplomatibus nomine Valachorum insignari, quin Valachicae Originis, aut labii forent. Scilicet Stylum Curialem tunc intravisse, et ipsos Serbos Valachico insigniendi nomine Consuetudo invaluit. Videantur eatenus celebres Historici: Valvasor Historia Carn. Tomo 2. Libro 6, pag. 296. item Bonfinius et Fovius, Zamoscius etc.

Sed cur vel maxime Ritum Graecum sequentibus Slavicus Populis Valachi nomen indebatur?

Causa, et Origo fuit sequens: induco loquentem celebrem Virum Constantinum Sztanich Eppum Crisiensem in sua celebri Remonstrazione de non sufferendo Eppatu Crisiensi 10-a Februarii 1811. Altiori Loco substrata: a.) Dum Urbanus V. (1363 — 1371) Pontifex Romanus Frater Minores S. Francisci pro Conversione Schysmaticorum alios ad Bulgariam, alios ad Valachiam 1370. expeditisset, b.) hi non contenti conversione fidei, Populum Bulgariae ad Ritus quoque Latinos pertrahere volebant, Ludovici autoritate suffulti. Haec Rituum immutatio magnam in populo excitavit sensationem, unde Ladislaus Valachiae Princeps (1360 — 1373.) et jam Bulgariae Rex hanc Fratrum Minorum agendi rationem improbens eosdem ex Bulgaria excedere jussit. Factum hoc indigne tulit Pontifex, atque acerbas ad Ladislaum Literas dedit, quas Baro Pejachevich in Historia Serviae Colloquio decimo per extensum producit.

Divisus jam erat Populus Bulgariae, pars antiquis Consuetudinibus inhaerebat, pars per Minoritas conversa Latinum Ritum sequebatur. Priores (id est non Uniti:) Valachi compellati fuere ad discrimen Rituum

чаєм, частина, навернена міноритами, тримала латинський обряд. Перші (тобто необ'єднані) були названі волохами на відміну від тих, що були латинського обряду. Тому, коли сучасні расціани, які живуть в Угорщині і Хорватії, справді переселилися з Бугарії, Сербії і Боснії, не дивно, що вони спільно називаються волохами, бо це те саме, що сказати схизматики. (99) Тепер ця назва вживається то для схизматика, то для різниці обрядів. Тепер народ під цією назвою розуміє різницю самої релігії. Між старшими священиками знайдуться, які всіх, що тримаються грецького обряду, чи вони є католики, або ж схизматики, називають одним словом волохи. Людовік же, який мав підставу гніватися на Ладислава (Влайка), воеводу Валахії та короля Бугарії, за вигнання міноритів, з військом напав на його країну, але без якого-небудь результату.^{a)}

Однак, як помсту за нездійснену перемогу, латинські священики і в королівських урядах, де директорами були латинські церковні керівники, почали називати народ грецького обряду, незалежно від мови, волохами, як прихильника грецького обряду. Часто на одному і тому ж маєтку іллірійських віруючих, того ж самого походження і мови, латинники називали волохами, а коли частина з тих же віруючих прийняла латинський обряд, дістала назву **католиків** (підкреслено М. Лучкаєм), інші залишилися волохами. Ченці ввели цю назву для вираження зневаги до грецького обряду.

Єлизавета, мати Людовіка V, або точніше її писар, який дотримувався королівського урядового стилю, 1378 р. у вищенаведеній грамоті пише: «Із скарги наших кенезів і олагів» не для позначення походження і народності мешканців, але для вираження, що ці мешканці не є прихильниками латинського обряду. Порівняй: Декрет Матія 5, стаття 3 і 4. — Стиль цієї грамоти 1466 року наслідувала Єлизавета Сілады, щоб дізнатися, чи ті ж самі маєтки є волоського походження. Наслідував також Іван Корвін в 1493 р. У своєму декреті він ще згадує волохів. Краще обізнана королева Марія 1506 р., схвалюючи ті ж самі привілеї, вже зовсім не згадує волоські маєтки. Підтверджує королева Анна 1523 р. Але в декреті немає жодної згадки про волоську назву і, нарешті, король Іван 1562 р. вдячно схвалює ті ж самі привілеї, але волохів, своїх підданих, не називає.

Latinorum. Hinc quom hodierni Rasciani in Hungaria, et Croatia degentes ex Bulgaria, Servia, et Bosnia reapse emigraverint, non mirum est, eos communiter Valachos compellari, quod idem est ac Schismaticos (99) dixisse. Nunc nomen istud jam pro Schmatico, jam pro Rituum differentia sumitur. Vulgus ipsius Religionis differentiam hoc nomine actu intelligit. Dantur inter seniores Ecclesiasticos, qui omnes quotquot Ritum Graecum sequuntur, seu Catholici sint, seu Schmatici una voce Valachos compellant. Et cum fundamento Ludovicus enim Ladislao (Wlaiko) Valachiae Vajvodae, et Bulgariae Regi ob expulsos Minoritas iratus copias Regno Ejus infudit, sed absque ullo effectu a.) —

In ultionem tamen non consecutae Victoriae Ritus Graeci populus cuiusvis labii, veluti Valacho Regi adhaerens apud Latinos Ecclesiasticos, et in Regiis Cancellariis, quarum tunc Latini Ecclesiastici Directores erant, Valachi nominari coepere. — Saepe in una, eademque Possessione ejusdem Originis, et labii Illyrici fideles per Latinos Valachi nominati existiterunt, parte eorumdem fidelium Latinum Ritum suscipiente nomen **Catholicorum** (підкреслено М. Лучкаєм) sortita, reliqui Valachi mansere. fuit Nomenclatio ad exprimentum contemptum erga Ritum Graecum per Monachos inducta.

Elisabetha Ludovici M. Mater 1378. aut rectius Ejus Cancellarius Stylum Curiae Regiae secutus scribit in praecitato Diplomate: Ex querulosa significatione Keneziorum, et Olahorum Nostrorum, non ad designandam incolarum Originem, et Nationalitatem, sed ad exprimentum: Incolas hos non esse Ritui Latino addictos. Confer. Decr. Math. 5. Articulum, 3. et 4. — Stylum hujus Diplomatis Elisabetha Szilágyi A—o 1466. secuta, quin investigaret, an eadem possessiones sint Originis Valachicae. Secutus etiam est Joannes Corvinus 1493. In Decreto suo adhuc nominat Valachos. Meliora edocta Maria Regina 1506. eadem Privilegia rati habendo jam non amplius Valachicas Possessiones nominat. Confirmat Anna Regina 1523. Sed in Decreto Valachici nominis nulla mentio, ac tandem haec eadem Privilegia Joannes Rex 1562. grata, et accepta habet, sed Valachos suos subditos non compellat. —

Ex hac serie Decretorum in eadem Materia iisdem incolis datorum manifestum est: migrationem Valachorum evenire oportuisse 1493 — 1506. Sed id nemo testatur, Literaria vero Instrumenta totidem probae sunt: et Incolas, et Scripta Locis adhaesisse. Transformationem vero 10. Possessio-

Із цієї серії декретів, виданих тим же мешканцям у тій же справі, стає ясно, що переселення волохів повинно було відбутися в 1493—1506 рр. Але цього ніхто не підтверджує, а літературні пам'ятки мають таке значення, що і мешканці, і написане відносилось до (цих) місць. Переміни десяти маєтків у чужій звичай, в чужу мову, і народ в такий короткий (100) період часу у волоському племені, яке так гордиться своїм родом і любить свою мову, що ані розсіяні по укріпленнях і перебуваючи в містах, не втрачають рідне, адже такої переміни жодна розумна людина не буде припускати, хіба що залишилися якісь сліди цих змін, наприклад, назви сіл, гір, лісів, озер і річок.

Таким чином, Балайті не пояснює справу, але перекручує. Бо ж розповідає на стор. 109: Проте заінтересовані (Богдан і Драгуш) 1359 р., невідомо з якої причини, зібравши все своє і переселившись в Молдавію, залишили пустим Мукачево і його околицю з 300 селами і т. ін.

Незрозуміло, чому 10 маєтків залишилося в безлюдній батьківщині і не пішли вслід за своїми земляками і своїми вождями.

Балайті, аргументуючи з одного слова, добавляє, що волохи були мешканцями 10 маєтків, пізніше переконавшись, що волохи не існують, набожно зітхнувши, каже: «Але не можна точно встановити, коли ці (олаги) виселились і коли помалу перемінилися і стали руськими, і чи руські, які тепер живуть на тих місцях, є залишками тих, яких князь Федір Корятювич привів з Поділля і розмістив в околиці Мукачева». Стор. 73.

Не можна заперечувати, що волохи повільно розмножившись у Мараморосі, обробляли упереміж з русинами нижчі частини марамороського комітату, ба навіть заселили також багато сіл в Угочі, і тепер населяють. Всі географічні та історичні дані свідчать проти того, що волохи населяли околицю бережського комітату. Назви сіл, лісів і гір, а також давні назви річок і озер, і, нарешті, безперервне перебування народу в цих місцях, все це не має нічого спільного з волохами.

Розгляньмо сам зміст вищенаведених грамот. Тут же зустрічаються найменування «вайвода» і «кнез». Ніхто, знаючий мови, не буде заперечувати, що одне і друге слово є чисто руське.²⁾

Волохи власне запозичили слово «вйвода» для позначення своїх керівників,

num in alios mores, aliam linguam, et Nationem intra tam exiguum (100) tempus apud gentem Valacham adeo in sua Progenie superbam, suaeque linguae amantem, ut nec sparsi in oppidis, et Civitatibus commorantes, nativa amittant, nemo prudens supponet, quin quaedam vestigia, uti nomina Pagorum, Montium, Sylvarum, lacuum, ac fluviorum, hujus mutationis superessent.

Balajthy rem si non clarificet, ergo confundit. Narrat enim pag. 109: Ámbár pedig érdeklelt (:Bogdán, és Drágus) 1359. nem tudni mi okon Olahikkel mindenestül fel kereskedvén, és Moldvába menvén Munkácsot, és annak vidékét 300. falukkal üresen hagytak s. at.

Concipi non potest, qualiter 10. Possessiones in satis sterili Patria immansissent, et suos Populares, suosque Duces secuti non fuissent.

Balajthy ex una voce argumetans infert: Fuisse Valachos Incolas 10. Possessionum, tardius observato non existere Valachos, ad pia suspria convertitur dicens: de hogy ezek 'Olahok/ mikor vándorlottak ki, s lassan lassan mikor változtak, s lettek Oroszokká, és a most azon helységekben lakó Oroszok azoknak maradéki é, kiket Herczeg Koriatovts Thódor Podoliából ki hozott, és Munkáts körül letelepítettet? bizonyosan meg határozni nem lehet. pag. 73.

Negari nequit Valachos in Marmatia sensim multiplicatos partes inferiores Cottus Maramoros mixtım cum Ruthenis coluisse, imo etiam in Ugocsa plures pagos tenuisse, et actu tenere. Ut Beregh Cottus partes Valachi inhabitavissent omnia adjuncta Geographica, et historica reclamant. Pagorum, Sylvarum, et Montium nomina, non minus quam fluviorum, et lacuum antiquae nominationes, ac tandem non interrupta series habitationis Populi in iisdem locis nihil Valachici praeseferrunt. Partes Munkatsiensis Valachos tenuisse nisi temere stateris.

Videamus ipsum tenorem praecitatorum Decretorum. Occurunt ibidem nomenclationes Vajvoda, et Knéz. Utramque vocem pure Ruthenicam esse nemo gnarus linguae negabit. a.)

Valachi mutuarunt equidem vocem Vajvoda pro designandis suis Principibus, sed (101) Judicem suum Pagensem numquam vocabant, nec actu titulant княз — knéz — Populus itaque suum Judicem knéz vocans Ruthenus fuit.

Senex Bunkowa cum tribus filiis suis Lazaro, Joanne, et Mathaeo vendit pratum in Alsó-Veretzke Presbytero Kovordan in

але (101) свого сільського суддю вони ніколи не називали, ані тепер не називають «княз». Таким чином, народ, який називав свого суддю «кнез»-ом, був руський.

Старик Бункова з своїми трьома синами Лазарем, Іваном і Матієм продав луку в Нижніх-Верецьких пресвітеру Ковордану за 36 талерів, давши запоруку, щоб від договору заплатив поміщикаві 100 ф., шпанові 50, щоб і князеві (дав) 12 ф. Літературні фрагменти епархіального архіву з 1597 р. Того вже ніхто ніколи не заперечував, що у Верецьких були і є русини.

Крім того Балайтї розповідає, що Людовик подарував Мукачево Богдану і Драгушу: як нагороду за виявлену вірність і відвагу у війні, веденій проти литовців. Правда, що Людовик разом з іншими князями і королями Європи взяв участь 1343 р. в хрестовому поході, організованому Клементом VI, проти литовських вождів Ольгерда і Кестуція, але більша частина хрестоносців загинула від голоду в пустелях і болотах Литви, інша зникла, щоб литовський ворог не був побачений, ніхто не міг взяти воєнних трофеїв. Використаю слова Фесслера: «Похід був завершений без трофеїв для війська, без лаврів для панів, без слави для князів».а) Не бачивши ніякого ворога, не провівши жодного бою, не могли заслужити володіння і замок Мункач.

Із вищесказаного ясніше за денне світло, що народ, який подавав скаргу в 1378 р., безперервно залишався на цих місцях і зберігав грамоти, що це є той (народ), який 1562 р. був затверджений у своїх привілеях, із цього не випливає ані еміграція, ані знищення. Таким чином, це були русини, які скаржилися, нащадки яких сьогодні живуть в тих самих селах. Ці грамоти знайшли не на вулицях — Андрій Пехньо у Надь-Ланфалві, а Василь Кампо в Станфалві, але вони їх дістали в спадщину від дідів, старанно збережені оригінали передали в Лелеський капітул 19 травня 1781 р.

Глава 27

(108) Про батьківщину і походження Корятовича

Литва, чудова провінція давньої Скифії, пізніше Сарматії, названої європейською, нараховувала колись 150 миль у довжину і 106 у ширину, в найщасливіший час годовала півтора мільйона мешканців. Край рівний, болотистий, обмивається річками Дніпром, Дністром,

taleric 36. sub Cautione interposita, ut a Contractu Pars resiliens Domino Terrestri 100 f. Spano 50. uti et **knezevi** (підкреслено Лучкаєм) solvat 12 f. — Frag. Literatura Archivi Eppalis de anno 1597. Jam in Veretzke nemo unquam negavit Ruthenos fuisse, et esse.

Narrat praeterea Balajthy Munkacsinum Bogdano, et Dragusio per Ludovicum donatum fuisse: a Litvanusok ellen folytatott háboruban kimutatott hívségöknek, és vitészőgöknek meg jutalmaztatásául. Verum est: Ludovicum M. in Expeditione Cruciatá 1343. per Clementem VI, contra Olgerdum, et Kestutum Lithvanorum Duces ordinata cum reliquis Principibus, et Regibus Europae partem sumsisse, sed exercitum Cruciató in desertis Litvaniae, et paludibus fame majori parte intereunte, alio dilapso, quin hostis Litvanus visus fuisset, nemo trophaeas militares colligere potuit. Verbis utar Fesslerii: der feld zug war beendigt, ohne Beute für die Manschaft(!) ohne Lorbern für die Herren, für die Fürsten ohne Ruhm. a.) Nullo hoste viso, nullo conflictu commisso non poterant mereri Dominium, et Arcem Munkács.

Ex praemissis luce meridiana clarius est: Populum Impetrantem 1378. serie non interrupta locis suis immansisse, Scriptaque custodiisse, eundem esse, qui 1562. in suis Privilegiis confirmatus fuisset, abinde vero sive emigratio, sive excidium non emersit. Fuere itaque Impetrantes Rutheni, quorum nepotes actu easdem inhabitant Possessiones. Haec Diplomata Andreas Peknyo in Nagy-Lanfalfa, et Basilius Kampo in Sztánfalva non invenerunt in plateis, sed haereditarunt ab atavis sollicitè conservata tradidere Originalia Capitulo de Lelesz 19—a Maji 1781.

Caput 27.

Litvania notabilis Provincia antiquae Scythiae, tardius Sarmatae, Europae nominata, numerabat olim 150. miliaria longitudinis, et 106. latitudinis, felicissimo tempore semialterum millionem Incolarum aluit. Est terra plana, paludosa, fluvio Dnepr, Dnest, Duna, Memel, et Bug allui-

Дуною, Мемелом і Бугом, багатий на ліси, на фрукти, на різної породи худобу. Мешканці — нащадки лєттів, мають власну мову.^{а)} У найдавніші часи нею правили свої вожді, із яких один — Литей так прославився, що вся провінція була названа його ім'ям — Литвою. З ростом могутності русів зникла незалежність Литви і вона повинна була підкорятися полоцьким князям. Внаслідок своєї залежності стала спорідненою з мовою та звичаями русів. Після того як руська держава була поділена між синами Володимира, поділились і сили держави, згодом, коли самі князі (104) воювали між собою, була дана можливість самим пригніченим народам звільнитися, з приходом 13 століття скинули з себе ярмо руської влади. Взаємна ворожнеча князів і наступний напад татар перешкоджали руським знову завоювати Литву, а це дало їй час зміцнити своє нове керівництво, яке так зміцніло, що вже самі обирали собі князів. Біля 1235 року Міндовг, якого інші називають Рінгвольдом,^{а)} без сумніву мав владу в Литві і був засновником держави і могутності Литви. Той доби найславніший князь звернув на себе увагу всіх сусідніх народів і викликав страх. Його походження, як передає Стріковій, оповите казками. Він так оповідає: В час приходу татар в Литві панував Зівубунт, зять і наслідник Керна, і внук Палемона, і в Самогіті панував Монтвіл, родич Керна. Син Монтвіля, по імені Ердівіл, захопив багато міст і переміг вождя татар Кайдана, син Ердівіля Менгайло приєднав до свого дукату Полоцьк, син цього Геніл, вихрещений і названий Юрієм, одружився з Марією, дочкою тверського вождя Бориса. Син цього (105) Борис заснував у Полоцьку церкви і монастирі, — (потім продовжує) брат Генвілія Скірмунд захопив багато міст і областей і залишив своїм синам, а саме, Лубарту, Пессімунду та Троynату. Цей останній привів на світ Альгімунда, який привів на світ Ренгольда, від якого взяв початок великий вождь Міндовг. Руські, бажаючи довести руське походження Міндовга суперничають і передають, що литовці протягом довгого часу були залежними від князів то київських і чернігівських, то від смоленських і кривських, і всією провінцією керував Герман. Біля 1228 року, коли київський князь Мстислав Великий підкорив собі всі краї, що були навколо, настрашені вільнощі віддали себе під опіку Угорщини і визвали для негайного

tur, abundat sulvis, frugibus, omnis generis pecoribus, incolae sunt Lettonum progenies, lingua propria gaudentes. a.) Antiquissimis temporibus propriis Ducibus regebatur, quorum unus Litaeus adeo excelluit, ut tota Provincia Ejus nomine Litvania compellaretur. Crescente potentia Russorum perii independentia Litvaniae, et Principibus Poloczensibus parere debuit. Decursu suae dependentiae Linguae, et Morum Russicorum familiaris est effecta. Imperio Russorum inter filios Wladimirii diviso existente, divisae sunt et vires Imperii, tardius ipsis Principibus (104) invicem debellantibus ansa data est ipsis populis oppressis semet eliberandi. Ineunte saeculo 13. Russicae potentiae jugum excusserunt. — Mutuae Principum turbae et subsequa Tartarorum adgressio Russos impedivit a Litvania reoccupanda, et huic tempus praebuit novum suum regimen consolidandi. Quod ita etiam consolidatum est, ut jam sibi Principes soli eligerent. Circa 1235. annum Mendovg, indubie quem alii Ringwoldum appellant. a.) in Litvania regimen tenuit, fuitque Regni, et potentiae Litvanicae fundator. Princeps su/i aevi celeberrimus, omnium vicinorum populorum attentionem excitavit, timoremque incussit. Referente Stricovio fabellis involuta est origo Ejus. Narrat enim: Tempore adventus Tartarorum regnavit in Litvania Zivubunt gener, et successor Kerni, et nepos Palemonis, et in Samogitia imperabat Montvil, cognatus Kerni. Filius Montvili, nomine Erdivil, multas civitates occupavit, et Ducem Tartarorum Kajdanum concussit, Erdivili filius Menhajlo Polocz adjecit suo Ducatui, hujus filius Henil baptisatus, et vocatus Georgius, inique Matrimonium cum Twerstensis Ducis Borisii filia Maria. Hujus filius (105) Boris in Polotzk Ecclesias, et Monasteria condidit, (porro continuat) Henvilii frater Skirmund multas Civitates, et regiones occupavit, et suis filiis: Lubarto utpote, Pessimundo, et Troynato reliquit. Postremus hic genuit Algimundum, qui genuit Renholdum, ex quo prodiit Magnus Dux Mendovg. Aemulantur Russi, cupientes Mendovgum Ruthenicae facere originis, et tradunt: Litvanos longo tempore subiectos fuisse Principibus jam Kioviensibus, et Csernigoviensibus, jam Smolenskensibus et Krivskiensibus, et totam Provinciam per Hermanum gubernatam esse. Circa Annum 1228. Principe Kioviensi Mstislavo Magno, universas circumjacentes oras sibi subjiciente, Vilnenses territi, tutelae Hungariae semet subjecerunt, et evocarunt pro immediato regimine capessendo Rostoslavi Polocensis

прийняття керівництва синів Ростислава, колись вождя полоцького, які знаходилися в Константинополі, один з яких називався Давіл, який перший став вождем вільноським. Давіл привів на світ Віта, прозваного Лупом. Другий син Ростислава називався Мілкольд, який привів на світ славного Міндовга. Карамзін^а) справедливо проголошує одну і другу генеалогію (106) Стріковія необгрунтованою, тому що Завібунд і Монтвіл панували, мабуть, під час приходу Батія. Внука Монтвіля, восьмого по сходиці, Менолога Стріковій робить так само сучасником Батія, тому що помішав, ціле його повідомлення і генеалогія як така, що для свого розвитку позбавлена фізичного часу і простору, відхиляється. Той же Карамзін відхиляє генеалогію руських, тому що не може припустити, щоб руський князь, між іншим, християнин, віднісся безтурботно до поганства. Грунтовніша причина відхилення, як нижче побачимо, в тому, що Годімін побудував Вільнюс пізніше. У першому параграфі цієї історії ми спостерігали, що походження і генеалогію всіх героїв спрадавна звикли одягати в міфи і казки; не дивно, що Міндовг також пробудив увагу сусідів і (ix) улесливість настільки, що одні бажали, щоб він був руським, інші — римлянином. Якого б він походження не був, вистачить, що він був великою людиною. Свою резиденцію мав у Герновії. І тому, що Литва так само, як і інші північні провінції, була поділена між багатьма князями, Міндовг поставив перед собою за першочергове завдання об'єднати роздрібнені сили, обдарований вродженою мудрістю, домігся того, що всі інші менші визнали його за найвищого (107) вождя і, таким чином, у порівнянні з меншими, почали його називати Великим Вождем, грізний дома не менше, ніж зовні. Бо ж він спустошував землі сусідніх християн. Проте, щоб у випадку потреби або виникнення домашнього заворушення не залишитись взагалі без підтримки, він вступив у союз з Данилом, галицьким князем, щоб (союз) був тривалішим, віддає за жінку вдовцю Данилові свою родичку. Дружба між людьми рідко буває тривалою. Після декількох років із друзів і споріднених князів стали неприятели. Міндовг, зупинившись між двома вогнями, почав турбуватися про спасіння свого життя, почав боятися з одного боку Данила, а з другого рідних братів Товтівида і Едівіда. Тому приказав їм,

olim Ducis filios Constantinopoli morantes, quorum alter vocabatur Davil, qui factus Dux Vilmensis primus. Davil genuit Vitum, nominatum Lupum. Alter filius Rostislavii vocabatur Milkold, qui genuit celebrem Mendovgum. Utramque Genealogiam infundatam, juste declarat Karamzin. a.) (106) Strikovii propterea, quia tempore adventu Bathii dicitur regnavisse Zavibund, et Montvil. Hujus octavum in gradu nepotem Menologum aequae coevum Batho facit Strikov(iy), quod cum implicaret, totaejus relatio, et Genealogia velut pro evolutione sua physico tempore, et spatio destituta rejicitur.

Russorum Genealogia ideo rejicitur per eundem Karamzin, quia supponi/i/ nequit, ut Princeps Russus caeteroquin Christianus ad Ethnicismum defecisset. Fundatius rejicitur propterea quia Vilnam tardius Godimin aedificavit, ut infra videbimus. In 1. §. hujus Historiae observavimus antiquitatem Heroum omnium origines et genealogias mythis, et fabulis vestiri fuisse solitas; non mirum Mendogum quoque vicinorum attentionem, et adulationem in tantum excitavisse, ut alii Russum, alii Romanum eum fuisse cupissent. Cujuscunque ille sit originis, sufficit eum fuisse virum Magnum. Residentiam suam tenuit Hernoviae. Et quoniam Litvania pariter, ut aliae septentrionales provinciae inter plures principes divisa exstitisset, Mendog primae sibi curae duxit sparsas unire vires, naturali praeditus prudentia, effecit, ut omnes reliqui minores, eum supremum (107) agnoscerent Ducem, et ideo in correlatione minorum coepit nominari Magnus Dux, domi non minus, quam foris terribilis. Vicinorum enim Christianorum terras depraedabatur. Ne tamen in casu necessitatis, aut emer-surae domi revolutionis omni prorsus fulcro destituatur Danielis Ducis Galiciensis foedus quaesivit, et obtinuit, quod ut durabilius sit, cognatam suam Danieli viduo uxorem elocavit. Amicitia inter homines raro solet esse durabilis. Post aliquot annorum efluxum ex amicis, et affinis Principibus facti sunt inimici. Mendog inter duos positus ignes coepit de suae vitae salute anxius esse, ex una parte Danielelem, ex altera vero Consortis eius fratres Tovtil, et Edivid metuere coepit. Et ideo jussit eos pugnare contra Smolensk, sperans opportunam se nacturum occasionem utrumque e vivis sufferendi, sed Ducis subodorantes periculum fugerunt Vladimiroviam Volhiniae. Daniel occasione hac usurus tam Polonos, quam Rigenses Teutonicos Equites reflexit, attentosque reddidit, quo dissensionem Principum Ethnicorum

щоб воювали проти Смоленська, надіючись, що дїждався нагоди для загибелі одного і другого, але вождї, відчувши небезпеку, втікли у Володимир Волинський. Данило в надїї використати цей випадок звернув увагу як поляків, так і ризьких тевтонських лицарів на те, щоб незгоду поганських князів потурбувались повернути в користь християнства. Озброєні поляки, руси і тевтони нападають на Литву (108) і захоплюють багато міст. Підступність найкраще звикла знущатись підступністю. Міндовг збрехав ризьким лицарям, що хоче прийняти християнську віру і латинський обряд. Лицарі не тільки утримуються від війни, але сповіщають про це, як про важливу подію, папу Олександра четвертого. Папа взяв литовців під захист і надсилав Міндовгові титул і королівські ознаки, ззагалї він важко переносив, що Данило не хотів виконувати його накази, відмовився від запропонованого титула короля і крони і дав перевагу грецькому обряду, ніж отримати корону, надіючись на найкращу нагоду помсти, поручає Міндовгові, щоб переміг Данила і всі, захвачені ним землі від руських, передав йому.²⁾

Припинивши удавання, після двох років тевтони, спостерігаючи обман, були б поновили війну, якби Міндовг не знайшов союзника за допомогою нового обману. Роз'яснив Данилові, що він увійшов у союз з вовками, і знаходиться в небезпеці втратити владу, і тому переконав його об'єднатися з ним у союз. Романові, сину Данила, запропонував багато міст, а його молодшому братові Сварнові 1255 р. вїдав свою дочку. Вже багато років тому татари залишили Угорщину, але під своїм залізним ярмом тримали ще південну Русь (109). Однак Литва не знала рабства. Королі Угорщини і Польщі спонукали Данила, який відняв від татар багато міст і полонив Баскака, щоб їх переміг, але на допомогу татарам з'явився Бурондау і через послів промовив до Данила: «Хочу знати, чи ти друг хана, або неприятель. Якщо друг, підеш з нами завойовати Литву». Данило був змушений приєднати до них вождя Василькона. Вони нападають на Литву, і міста й села зривають з землею. Непрохідні ліси і гаї спасли мешканців. Татари відступають і Василькона відпускають. Міндовг, знову зібравши сили, наносить суцїм поразки і грабує їх. Поступаючи надмірно, Міндовг одних родичів дав вбити, інших вигнав з держави і вважав, що

in utilitatem Christianitatis convertere sagtagant. Poloni, Russi, et Teutones armati adgrediuntur Litvaniam, (108) et plura loca occupant. Fraus fraude optime eludi solet. Mendog Rigensibus Equitibus est mentitus: se velle Christi fidem assumere, Ritumque Latinum. Equites non modo abstinent bello, sed velut magni momenti rem Pontifici Alexandro 4. commendant. Pontifex sumpsit Litvanos in protectionem, et Mendogo titulum, et ornamenta Regia submittit, imo in quantum graviter tulisset: Danielem noluisse suis jussis obtemperare, oblatumque titulum Regis, et coronam respuisse, praelegisseque Ritur Graecum, quam coronam retinuisse, optimam ratus occasionem vindictae, Mendogo imponit, ut Danielem debellet, omnesque terras per se a Ruthenis occupandas Ei donat a.)

Simulatione deposita post duos annos observantes Teutones fraudem, bellum renovavissent, si Mendog nova fraude confederatum non fuisset nactus. Exposuit enim Danieli se cum Lupis foedus inisse, inque periculo versari regnum amittendi, et ideo persuasit ei secum in foedus coalescendi, obtulitque filio Danielis Romano plures Civitates, juniori vero Ejus fratri Swarno suam filiam a. 1255. elocavit. Tartari Hungariam ante plures annos jam deseruere, sed tenuere adhuc Russiam meridionalem (109) sub suo ferreo jugo. Unica Litvania non novit servitutem. Rex Hungariae, et Poloniae concitabant equidem Danielem ad eos debellandos, qui multas Civitates Tartaris adimit, et captivavit Bascacum, sed comparuit pro auxilio Tartaris Burondau, et per Legatos alloquitur Danielem, Cupio scire, an sis amicus Chani, vel inimicus? Si amicus, ibis nobiscum ad debellandam Litvaniam. Daniel coactus fuit Vaszilkonem Ducem eis adjungere, qui irrunt in Litvaniam, Civitates, et villas solo aequant. Incolas sylvae impenetrabiles, et nemora salvos conservarunt. Tartari regrediuntur, et Vaszilkonem dimittunt. Mendog reassumptis viribus vicinis clades, et praedas infert. Ultro progressus Mendog, cognatos alios occidi fecit, alios expulit regno, omniaque crudelitatis genera sibi licita existimavit. Unde etiam necem sibi procuravit. Mortua enim uxore sub specie luctus evocat sororem ejus nuptam Deumondo Principi, suo cognato, et a. 1263. eam sibi jungit. Data occasione Deumondus armata manu adgreditur Mendogum(1), et a. 1266. mactat cum duobus filiis, et solus profugit, ad Pskow, ubi tardius baptisatus, et ibidem (110) Princeps creatus exstitit. Sublato Mendogo Prin-

йому дозволені всі види жарстокості. Так він потурбувався про свою гибіль. Після смерті дружини під приводом скорботи викликає її сестру, видану за князя Девмонда, свого родича, і одружується з нею 1263 р. У зв'язку з цим Довмонд нападає з військом на Міндовга і 1266 р. вбиває (його) з двома синами, а сам тікає у Псков, де пізніше був вихрещений і там (110) став князем. Після усунення Міндовга Тройден або Тренята, князь Самогіт, прийняв князівство Литви. За помічника запрошує брата Товтівілла з Полоцька. Однак між братами виникла ненависть і підозра, і Тройден убиває брата Товтівілла. Придворні Мендога, важко переносячи вбивство свого пана, роблять змову і усувають Тройдена, викликають сина Міндовга на ім'я Войчелка, який знаходився у монастиря^а). Цей ще за життя батька панував у Новгороді, але як другий Нерон щодня знаходив втіху в крові трьох або чотирьох людських жертв. Пізніше так розкався, що не тільки відвернувся від жарстокості, але пішов у Галичину, прийняв хрещення, вступив у ченці і служив богу в польському монастирі. Пройнятий релігійним натхненням хотів відвідати гору Атос і, отримавши дозвіл від Бели IV, короля Угорщини, відправився в подорож, але із-за ворожечі, яка там існувала, змушений був повернутися з Бугарії. Повернувшись, на березі Немена побудував монастир і знаходив втіху в чернечих обітах. (111). Батько не зміг відвернути його від наміру ні проханням, ні погрозами. Узнавши про вбивство Міндовга і інших своїх родичів, зняв з себе чернечий одяг і, палаючи гнівом, зібравши військо, з'явився в Литві. Знать його радісно прийняла, але жорстокіша тварина простувала, убивав і лютував проти всіх, внаслідок чого 300 і більше родин шукало спасіння у втечі.

Невідомо, який був кінець його жорстокості і життя, ані історія не передає, хто був його наступником. Доля Литви після вбивства Міндовга дуже неясна. Одні, зовсім не згадуючи Войчелка, передають, що наступником Міндовга був Тройден. Після того як знать усунула Тройдена, кровна рідня Міндовга була покинута (?) як заражена хворобою, керівником і маршалом був обраний агазонський Віттен. І щоб не було ганьбою із низів висувати на керівну посаду, вони доводять, що Віттен походив із давнього римського роду, перший від Колонни. Уявляли собі, що він разом з

ceps Samogita Troyden, seu Trenjata Litvaniae Principatum suscepit. Qui fine habendi adjutorii fratrem Tovtivilam ex Poloczko evocat. Verum invidia, et suspitio inter fratres enata, et Troyden fratrem Tovtivilam necat. Aulici Mendovgi eagreferentes necem sui Domini conspirant, et Troydenum e medio sufferunt, filiumque Mendogi in Monasterio degentem Vojschelk nominatum evocant a.) Qui adhuc vivente Patre regnavit in Novogrod, sed velut alter Nero singula die 3, aut 4. victimarum humanarum sanguine delectabatur. Tardius in corde adeo compunctus, ut non modo crudelitatem exuerit, sed ad Galiciam secedens suscepto baptismo habitum Religiosum induerit, et in Polonensi Monasterio Deo serviverit, zelo religiositatis incitatus Montem Athos visitare voluit, et obtenta a Rege Hungariae Bela 4. facultate itineri semet accinxit, sed ob hostilitates ibidem vigentes ex Bulgaria redire coactus est. Redux in Ripa Niemen Monasterium aedificavit, et obligationibus Religiosis delectabatur.

(111) Patre nec precibus nec minis eum a proposito abstrahere queunte. Nece Mendogii(!), et aliorum cognatorum suorum intellecta habitum Religiosum deposuit, et ira aestuans milite collecto comparet in Litvania. Proceres eum cum gaudio exceperunt, sed bestia crudelior grassabatur, mactabat, et saeviebat in cunctos, unde 300. et amplius familiae salutem in fuga quaesierunt.

Quis finis ejus crudelitatis, ac vitae ignoratur, nec quis Ejus successor, historiae tradunt. Sunt fata Litvaniae post necem Mendogi multum obscura. Alii tradunt Mendogi successorem Troydenum nulla facta mentione Vojschelkii. Troydeno fati cedente per Proceres Regni sanguis, et cognatio Mendogii velut scorbutica dereleta(?), et Vittenus Agazonum Magister et Marschallus est electus. Neve sit pudor ex imo stemate ad Regimen elevari, faciunt Vittemum de antiqua Romana familia Principem a Colonna descendisse, bello inter Caesarem, et Pompejum saeviente una cum Palemone ad has oras classe delatum esse fingentes. Ex Colonna Vittemum, ex Palemone Mendogii familiam ortum duxisse aiebant. Vitenes puer e platea per Troyden ob speciosam formam ad aulam defertur, et sensim ad Agazonum Magistrum, subin Marschallum, (112) et post mortem Troydeni consensu Procerum Princeps renunciat. Haec Stricovius et post eum Bazilovits tradit. Si hos sequeremur, Vitenes usque 1315. annum regnavisset, quo filius natu minimus ei successisset nomine Ge-

Палемоном приплив на кораблі у ці краї, коли лютувала війна між Цезарем і Помпеєм. Оповідали, що Віттен вів початок від Колони, дочка Міндовга від Палемона. Тройден приносить у двір Віттена, хлопця з вулиці, за його виняткову зовнішність, він згодом керівник у агазонів, потім маршал (112), а після смерті Тройдена за згодою знаті проголошується князем. Так передає Стріковій, а за ним Базилович. Якщо наслідувати цих, то Віттен панував аж до 1315 р., коли його наступником став наймолодший син на ім'я Гедімін. Руські літописці, як ми бачили, висувають на трон після Тройдена Вайчелка. Дузбург, пруський письменник тевтонського ордену (у Карамзіна 4, примітка 254), робить згадку про Давіда, князя Литви, якого германи назвали кастеляном з Гаргі, полонив понад 500 християн, не по-людськи збезчестив і спалив церкви, священний одяг і церковний посуд. Той же письменник^{а)} передає, що Віттен був сином і наступником князя Литви Лутевера, який панував ще в 1291 р. «Лутевер, — каже, — король Литви, цього року вислав з військом свого сина Віттена». Длугош, який жив дещо пізніше, згідно з Дузбургом, передає: У Геліміна, який після захоплення влади і вбивства законного князя, доброзичливістю якого користувався, довгий час панував у Литві, було семеро дітей і т. ін.^{б)} Руські літописи передають протилежне вищесказаному: За часів мерзотного Батія князь Віттен, (113) з роду полоцьких князів, утік і осівся в Самогітії, і одружився з дочкою якогось бджоляра, з якою спільно прожив 30 років без дітей, поражений блискавкою, помер. Після смерті цього Гедімін, наставник агазонів, одружився з вдовою і привів з нею на світ семеро дітей. Не легко повірити, що Віттен був за походженням з руських полоцьких князів, бо яке право мав на керівництво Литви, зокрема, якщо він одружився з дочкою простого бджоляра. Після вищесказаного кожний легко зробить висновок, що Дузбург, як сучасник, заслуговує найбільшого довір'я, зокрема, якщо, припустимо, його оповіді не перекручують, але продовжують.

Глава 28

Таким чином, Віттен, князь, який панував у Литві, був сином князя Лутевера, після його смерті Гедімін взяв за

diminus. Chronici Russici, ut vidimus Vajschelkium post Troyden ad Tronum elevant, et Duzburg, Ordinis Teutonici. Prusus scriptor apud Karamzin 4. nota 254. Davidis Principis Litvaniae mentionem facit, qui per Germanos Castellanus de Garha nominatus ultra 5000. Christianos captivos fecit, Ecclesias, vestes sacras, et vasa Altaris inhumaniter polluit, et concremavit. Idem coevus scriptor a.) tradit: Vitenem fuisse filium, et successorem Principis Litvaniae Luteveri, qui adhuc 1291. regnavisset: Lutuverus inquit Rex Lethvaniae hoc Anno filium suum Vitenem cum exercitu misit. Conformiter Duzburgo, Dlugossus paulopost vivens tradit: Erant Gedimino, qui in Litvanos longo tempore dominatione rapta, et justo Principe apud quem stabulatus officio fungebatur, occiso, imperium exercuerat, septem filii etc. b.) Contrarium prioribus Annales Russorum tradunt: Tempore Bathii impii effugit Princeps Viten (113) de Genere Poloszensium Ducum, et consedit in Samogitia, et cujusdam apum cultoris (лчелник:) filiam uxorem duxit, quacum 30. annis cohabitando nullam suscepit prolem, et fulmine tactus interiit. Post cujus fata Agazonum Magister Godeminus(!) viduam duxit, et 7. filios cum ea genuit. Ut Vitenes de origine Ducum Russicorum Polotzkensium fuisset, non facile credibile est, nam quid juris habuisset ad regimen Litvaniae, praesertim cum unius apum cultoris filiam duntaxat duxisset. His praemissis facile quis observabit: Duzburgum velut Coevum maxima fide esse dignum, praesertim cum suppones narrata ejus non evertant, sed continuant.

Caput 28.

Erat itaque Vitenes Princeps Litvanus regnans, filius Lutaveri Principis, cujus improlis mortui viduam Gediminus(!) duxit, et 7. filios genuit.

жінку бездітну вдову і привів на світ семеро дітей.

Нелегко повірити, щоб жінка, бездітна протягом 30 років, породила семеро дітей, однак це можливо. Не доведено, що Гедімін убив законного короля і захопив його владу, бо сучасник Дузбург про це не згадує, а руські літописці передають, що Віттен був поражений блискавкою. Якщо взяти до уваги вищесказане, буде такий висновок: Міндовга вбито 1263 р., (114) слідував Тройден, невідомо поки панував, цього змінив Войчелк, син Міндовга, після цього слідував Олександр і Лютевіт, який привів на світ Віттена, пораженого блискавкою, за яким Гедімін слідував у Великому Князівстві.

Із якого б роду Гедімін не походив, він був славним князем свого віку. Литва стала відомою вже за Міндовга, Тройден підняв її славу, а Гедімін завершив. Насамперед він зброєю приєднав до своєї держави пінське князівство. Потім звідти повернув проти тевтонського ордену і, перемігши цих 1319 р., всі сили скерував проти Волині²⁾, нападає на місто Володимир. Битва розгортається в середині міста і руси, підтримані татарами, вийшли б переможцями, але талант Гедіміна приніс йому перемогу. Бо ж спочатку тільки кіннота воювала, Гедімін у влучний момент застосовує піхоту, яка так помішала кінноті, що вони, шукаючи спасіння у втечі, залишили перемогу Гедімінові. Після цього він поширював свою державу без перешкоди і, підкоривши собі більшу частину Русі, називав себе Великим Князем Литви і русинів. Столицю мав у Герновії, але побудувавши (115) Вільнюс, туди переніс столицю, і вже 1323 р. видав у Вільнюсі торговий договір, укладений з тевтонським орденом.³⁾

Чи був християнином? Взагалі говорять, що Гедімін помер як поганий, а якщо вірити місіонерам — гірший за поганина, бо ж про нього так розповідають: «Гірший за всякого поганина, двоголове чудовисько, ганебна насмішка природи, порушник права народів і народних законів, попередник антихриста».⁶⁾ Таких титулів він заслужив від римських єпископів та латинського духовництва. Але чому? Тевтонський орден, який володів сусідніми краями, постійно загрожував Литві. Ці хотіли збити латинниками як поган, так і русинів і підкорити собі всю Північ. Гедімін, зненавидівши трикана, вважав, що буде найкраще, якщо заступництво пап

Est quidem non facile credibile, ut faemina 30. annis improlis 7. gignat filios, sed tamen non impossibile. Ut Gedimius legitimum Regem mactavisset, et Regnum Ejus occupavisset evictum non est, nam Coaevus Duzburgus non meminit, et Russici Anna-listae fulmine tactum fuisse Vitenemarrant. Si combinentur superiora data, resultabit: Mendogum a. 1263, mactatum esse, successisse Troyden quousque regnavit ignoratur, hunc excepisse Mendogi filium Vojschelk, post hunc Alexandrum, et Lutevitum secutum, qui genuit Vitenem fulmine tactum, quem Gediminus in Magno Principatu exceptit.

Cujuscunque originis sit Gediminus, fuit sui aevi Princeps celebris. Litvania jam sub Mendogo evasit notabilis, laudem ejus Troydenus elevavit, et Gediminus perfecit. Ante omnia Pinskensem Principatum armis suo Regno adjecit. Expost illico vertit se contra Ordinem Teutonicum, et his debellatis a. 1319. totas vires convertit contra Volhiniam a.) Cicitatem Vladimiri adgre-ditur. Intra muros Civitatis evolvitur pugna, et Russi Tartaris adjuti evansissent victores, sed ingenium Gedimino victoriam sibi vindicavit. Antea enim unice equestris militia pugnavit, Gediminus oportuno momento pedestrem applicat militiam, quae equites in tantum turbavit, ut fuga salutem quaerentes Gedimino victoriam reliquerint. Expost absque obstaculo dilatabat suum Regnum, et magna parte Russiae sibi subiecta: se Litvaniae, et Ruthenorum Magnum Ducem compellavit. Sedem habuit Hernoviae, sed aedificando (115) Vilnam Sedem eorsum transtulit, et jam de 1323 Tractatum Mercantilem cum Ordine Teutonico initum Vilnae emisit a.)

An fuerit Christianus? Communiter dicunt: Gediminum qua Ethnicum fatis functum, imo si Missionariis fidem daremus, Ethnico pejorem, ita enim de illo narratur: „Quovis Ethnico pejus, monstrum biceps, ludibrium naturae abominabile, violatorem juris Gentium, et Legum naturalium, Anti-Christi Praecursorem b.) Hos titulos ille meruit a Romanis Pontificibus, et Clero Regulari Latino, sed cur? Litvania continuo infestabatur ab Ordine Teutonico vicinas oras possidente, hi sicut Ethnicos, ita Ruthenos Latinos voluissent fecisse, totumque Septentrionem sibi subjicere. Gediminus pertaesus tricanum optimum fore existimavit si Pontificis protectione a suis vicinis tutaretur. Scripsit itaque Joanni 22. P. M. se nequaquam impugnare Christianos (:Latinos:) ac si fidem vellet destruere Christianam (:Ritum Latinum:) sed se defendere ab inimicis suis (:Teutonibus (116):) ut

буде його захищати від сусідів. Таким чином, написав папі Іоанну 22, що він ні в якому разі не нападає на християн (латинників), наче б то він хотів знищити християнську віру (латинський обряд), але він захищається від своїх ворогів (тев- (116) тонів), як це роблять інші християнські королі і князі, що він захищає місіонерів домініканців і міноритів, і дав дозвіл хрестити і проповідувати християнському народові (русинам грецького обряду) і невірющим, щоб повернулися до всемогутнього бога, і тому він обіцяє послухність, і хоче прийняти унію, адже ж він вірить у святу трійцю отця і сина і святого духа, і що ручається за знать своєї держави, лиш би він (папа) встановив мир і спокій між ним і орденом.^{а)} Тішилося серце папи від веселої звістки і наказав тевтонським вершникам припинити воєнні дії. Маючи на меті зібрати духовний урожай, вислав послів Барфоломея, єпископа електенського, та Бернарда, ігумена пойтенського, з таким уповноваженням, щоб навернули не тільки поган, але також русинів схизматиків і наведеному руському духовництву надали права латинського духовенства. Але, тому що вершники наступного року поновили ворожнечу, Гедімін непривітливо прийняв посланців папи, яких привели до нього, кажучи: «Вашого папу я ані не знав, ані не бажаю знати, залишуся у тій вірі і релігії, яку я прийняв по батьківській (117) традиції, за неї буду боротися на життя і смерть»^{а)}. Цей лист і його відповідь мають важливе значення і не можемо промовчати без зауваження. Князь проголошує, що він не хоче викоринити латинський обряд, що він засуджує звинувачення, які звичайно роблять місіонери грецькому обряду, що він радше хоче прийняти унію, щоб звільнитися від них, і що він вірує у св. трійцю. Таким чином, був християнином, а не поганином. Тому що вершники продовжували ворожнечу, Гедімін дав вищенаведену відповідь, за що його прозвали чудовиськом, і попередником антихриста, і гіршим ніж поганин, хоч він відверто і прилюдно визнавав св. трійцю. Про те, що він був християнином, говорить також інша його грамота, видана 1323 р. ганзеатським містом, в якій є слова: Всі держави підлеглі небесному царю Ісусу Христу — року господа, в самий день тіла Христа. Сама печатка на цій грамоті засвідчує, що він християнин. Бо зображує сидячого царя на троні, (118), який ото-

faciunt(!) Reges, et Principes alii Christiani, imo se Dominicanos, et Minoritas Missionarios protegere, licentiamque dedisse baptisandi, et praedicandi populo Christiano (:Ruthenis Ritus Graeci:) et infidelibus, ut ad Omnipotentem Deum convertantur, et ideo se promittere obedientiam, et assumere velle Unionem, siquidem ille credat ss. Trinitati Patri et Filio, et Spiritui sancto, cavereque de Regni sui Proceribus, dummodo inter se et Ordinem pacem, et tranquillitatem stabiliat. a.) Exultabat cor Pontificis laeto nuncio, et Equites Teutonicos jussit ab armis abstinere. Messes Spirituale consecutus expedit Legatos Bartholomeum Electensem Episcopum, et Bernardum Hegumenum Poitensem ea cum potestate, ut non modo Ethnicos convertant, sed etiam Schismaticos Ruthenos reducant, et reducto Ruthenico Clero jura Cleri Latini tribuant. Ast cum Equites sequenti anno hostilitatem renovaverint, Gediminus obvius sibi factos Legatos Pontificis inhumaniter excepit, dicendo: Papam vestrum nec novi, nec nosse cupio, fidem, ac Religionem, quam paterina (117) traditione accepi, in ea permanebo, certans pro illa a sanguine usque ad mortem. a.) Ponderosior est Littera haec, et responsum ejus, quam ut absque observatione silentio praetereamus. Declarat Princeps: se nolle Ritum Latinum extirpare, sed impetitiones per Missionarios Ritui Graeco fieri solitas impedire, a quibus ut liberetur facilius unionis vinculum velle assumere, et se ss. Trinitatem credere. Fuit itaque Christianus et non Ethnicus. Interim Equitibus inimicitias continuantibus Gediminus dat responsum superius adductum, ob quod Monstrum et Antichristi Praecursor, pejorque Ethnico nominari meruit; quamvis palam et publice ss. Trinitatem confiteatur. Christianum eum fuisse loquitur aliud etiam Diploma ejus Hanseaticis Civitatibus de 1323. datum, in quo occurrunt verba: Omnia Regna subjacent caelesti Regi Jesu Christo — Anno Domini — ipso die Corporis Christi. Ipsum sigillum adpensum huic Diplomati Christianum prodit. Nam. repraesentat Regem in Throno (118) sedentem altera sceptrum, altera manu coronam tenentem, Angelis circumdatum, cum inscriptione: Sigillum Ged. Del Grac. Lethvinor. et Ruthenor. Reg. — Ethnicus simili sigillo non utitur, nec Jesum Caelestem Regem adpellat, tantominus ss. Trinitatem confitetur. Senserunt hoc Missionarii, et maluerunt totum Diploma supposititium declarare. Si liceret Diplomata pro libitu pro apocryphis clamitare, quae non placent palatii, tunc nulla existe-

чений ангелами, держить в одній руці жезл, в другій — корону, з написом: Печатка Гід.(іміна) з ласки боżej кор.(оля) литовц.(ів) і русин.(ів) — Поганин не користується подібною печаткою, ані не називає Ісуса небесним царем, тим менше визнає св. трійцю. Відчували це місіонери і вважали за краще всю грамоту проголосити за підробку. Якби можна залюбки засвідчувати грамоти, які не підходять по смаку, за апокрифи, тоді б не існувало достовірних грамот. Якби ці мужі побачили Ройнальда, напевно не виступили б з цим запереченням. Адже Гедмін був справжнім християнином, який не залишив у вихованні своєму і своїх підлеглих нічого, за що можна було б його засудити. Явно доведено, що він був грамотним, який листувався з папою на латинській мові, і на цій класичній мові видавав інші свої грамоти. Для забезпечення добробуту своєї держави взяв під опіку мистецтво, науку і сільське господарство, видав цю грамоту, гідну освіченого князя: «Із королівської ласки повідомляємо вже в цьому листі, що наша земля є вільною, без податкового пункту і збору за поштовий і гужовий транспорт для всіх купців, воїнів і підданих, яких я оподаткую кожного за його достоїнством, ремісників, шевців, каретних майстрів, каменярів, солекопів, пекарів, мінйялів, стріляючих із балісти, рибалок, любої професії, хай приходять з дітьми, жінками, в'ючими тваринами, (119) хай входять і виходять за бажанням». По відношенню до землеробства постановив: «Землеробам, які бажають увійти у наше королівство і перебувати в ньому, доводимо до відома і дозволяємо вільно і без податі обробляти строком до десяти років і між тим хай будуть звільнені від усієї королівської праці».^{a)} У наш час безсмертної пам'яті Йосип II дозволив це шведом, які були приведені в Угорщину, і, таким чином, найміцніше проявив себе засновником суспільності. Гедмін здійснив те у своїй державі на багато століть раніше. Крім того він наказав, щоб після десяти років платили тільки десятину і користувались привілеями ризького міста. Тому що всі ці прихидці були латинського обряду, бажаючи допомогти їм у духовній потребі, продовжує так: отже, щоб вас зробити безпечнішими, ми побудували дві церкви братів міноритів, одну в нашому місті, названому Вільнюс, а другу в Новгороді, і третю братів проповідників тощо. Зважаючи на все це, що заважає додатково зробити

rent Diplomata autentica. Si hi viri Roy-naldum inspexissent, cum hac negatione certe non prodiissent. Fuit igitur Gedim-nus verus Christianus, qui in culturam sui, et subditorum suorum nihil intentati reliquit. Se litteris excultum fuisse palam testatur, qui correspondentiam cum Papa Latine duxit, aliaque sua Diplomata in hac classica Lingua debat. Relate ad procurandam Regni sui felicitatem artes, scientias, et agriculturam in protectionem sumsit, ediditque Decretum sequens cultum Principem decens: „Ex Regali dono damus jam in praesenti Carta nostram terram liberam esse sine teloni/o/ et exactione, Angariarum, et parangariarum omnibus Mercatoribus, militibus, vasallis, quos dotabo redditibus unicuique suam secundum dignitatem, fabris, sutoribus, carpentariis, lapicidis, in arte salis peritis, pistoribus, argentariis, balistariis, piscatoribus, cujuscunque conditionis, venia/nt/ cum liberis, uxoribus, et jumentis (119) intrent, et exeant secundum placitum. „—Relate ad Agriculturam statuit: „Agricollis nostrum Regnum intrandi, commorandique volentibus damus, et concedimus ad decem annos colere libere absque censu, et medio tempore ab omni opere Regio sint exempti.“ a.) Quod immortalis memoriae Josephus 2-us nostro aevo Svevis in Hungaria inductis concesserat, taliterque potentissime Communitatis fundatorem semet exhibuerat, pluribus ante saeculis id Gedimini suo in Regno praestitit. Imo jubet ulterius evoluto Decennio solum decimas pendant, et Rigensis Civitatis privilegia fruantur. Quoniam vero hi omnes advenae Latini Ritus forent, spirituali necessitati eorum succursurus ita continuat: ut igitur securiores vos reddamus duas Ecclesias Fratrum Minorum, unam in Civitate nostra Vilna dicta, et aliam in Novgardis(!) habemus erectas, et tertiam Fratrum praedicatorum etc. His omnibus in consideratione sumptis quid obstat ultro statuere Gediminum christianum fuisse, imo secundum propriam fassionem Religionem hanc jam a Patribus suis accepisse, consequenter jam ejus Patrem et Avum christianum fuisse. Ulteriora ejus facta, et acquisitiones velut ad nostrum scopum non pertinentia enumerare nolo, sufficiat adnotasse (120) nonnullos narrare: Eum paucos post annos in expugnatione arcium Friedburg et Benor in Samogitia a Cruciferis Equitibus sclopo trajectum decessisse, et teste Dolugosso septem habuisse filios Montevidum, Narimundum, Olgerdum, Kiestutum, Lubartum, Jaconutum, et Koryathum, praeter duas filias, alteram Casimiro Poloniae Re-

висновок, що Гедімін був християнином, навіть за власним визнанням цю релігію він прийняв уже від своїх предків, значить, вже його батько й дід були християнами. Не хочу перераховувати інші його діла і справи як такі, що не відносяться до нашої мети, вистачить зауважити, (120) про окремі розповіді, а саме; що через декілька років під час штурмування фортець Фрідбург і Бенор в Самогітії, поранений хрестоносцями загинув. За свідченням Долугоса мав сім синів: Монтевіда, Нарімунда, Ольгерда, Кієстута, Любарта, Яконута і Коріата та дві дочки, одна одружена за польського короля Казіміра, друга за князя Мазовії Вячеслава. Якщо вірити Страковію, Гедімін почав панувати 1315 р., пануючи 14 років, 1329 р. помер, але я вважаю, що початок його панування був значно скоріше. Нижче йтиме мова про те, що Ольгерд з Кератовичами 1331 р. очистив Поділля від монголів і поділив між ними. Якби він щойно 1315 р. взяв вдову Віттена, не було б можливо породити семеро синів і декілька дочок, щоб чотири сини останнього Кіріата були спроможними воювати і керувати. Таким чином, правління Гедіміна значно давніше. Якщо можливо внести поправку, вважаю, що Віттен не пережив свого батька Лютевіря, але поражений блискавкою залишив вдову, Гедімін з нею одружився і після смерті Лютевіря біля 1291 р. почав панувати, тоді легко можна буде пояснити, чому Корятівич вже 1331 року був спроможний князівства і воювати. Якщо відкинути цю гіпотезу, то Федір (121) Корятівич міг бути принесений до Карла Роберта 1331 р. тільки у колицці. Вважаю, що не заслуговують довір'я Гояловіц та Стріковський, які доводять, що Гедімін помер у поганській релігії і був похоронений і спалений за їх звичаєм, і тільки його сини прийняли християнську релігію та грецький обряд, що надалі в поганстві залишився один Кієстут. Така заява, нічим не обгрунтована, справжніми грамотами спростовується і справедливо може бути відхилена, і тому вернімося до історичного зв'язку.

Гедімін ще за життя, щоб запобігти взаємні незгоди між синами, за звичаєм того віку всю свою державу поділив між синами так, що Монтевіду дісталась давня область Кірнов, Нарімунд встановлений був князем у Пінську. Ольгерду, Креву, Кієсту дістались Трокі і Гродно, Любарту — Володимерія і Волинь, Явнугу — Вільнюс, і, нарешті,

gi, alteram Mazoviae Duci Venceslao nuptam. Si Strikovio fides Gediminus coepisset regnare a. 1315., et regnans 14. annis a. 1329. fatis functus esset, sed initium regiminis ejus longe maturius esse existimo. Inferius enim tradetur Olgerdum cum Keriatovicis Podoliam a. 1331. a Mongolis purgavisse, et inter eos distribuisse. Si ergo solummodo a. 1315. viduam Vitenis duxisset, physicum tempus non adfuisset septem filios, et aliquot filias generandi, et ultimi Kyriatii quatuor filios armorum gerendorum, et regiminis capaces fuisse. longe itaque antiquus est regimen Gedimini; — si conjecturae locus dari queat existimo, Vitenem Patri suo Lutevrio (!) non supervixisse, sed fulmine tactum viduam reliquisse, Gedimum eam duxisse, et mortuo Luteviro circa a. 1291 in Regno successisse. Si haec sententia acceptabitur, tunc facile explicari poterit, cur Koriatovits jam 1331. Principatus, et armorum gerendorum capax sit, hac hypothesi rejecta Theodorus (121) Kyriatovits nec quidem in Cunis a. 1339. ad Carolum Robertum deferri potuit. Tanto minus fide dignos opinor Hojalowicz, et Strikovszky, qui asserunt Gedimum in Religione Ethnica functum, et more eorum elatum crematumque fuisse, filliosque dumtaxat ejus Religionem Christianam, et Ritum Graecum suscepisse, solo Kiegitituto (Kiestuto) in Ethnicismo solo perseverante. Assertum hocce nullis probis fulcitur realibus diplomaticis probis contrariaretur, ac merito reiici potest, et ideo ad nexum historiae redeamus. Gediminus adhuc vivens, ad avertendas inter filios mutuas collisiones pro more ejus saeculi totum suum Imperium inter filios ita distribuit, ut Montevido antiqua Regio Kirnov cederet, Narimundus in Pinsk Dux constitutus est. Olgerdus, Krevo, Kiestuto Troki, et Grodno, Lubarto Volodomeria et Volhinia, Jawnutus Vilna, ac denique Koriatho Nowogorod Ducatus cederent. Divisio haec in fronte gessit semina discussronis. Cum etenim Jawnutus nec aetatis praerogativa, nec ingenii excellentia, sed solo Patris Gedimini favore magnum Principatum obtinuerit, ideo reliqui fratres conspirantes Jawnutum, (122) et Norimundum Principatu exuunt, et in Olgerdum supremam transferunt dignitatem. Jaunutus discessit ad Smolensk. Narimundus autem apud Tartaros quaesivit refugium. a.)

Коріяту — воєводство Новгород. Такий поділ мав явно зерна незгоди. Тому що Явнут не визначався ані віком, ані розумом, а велике князівство дістав тільки з приязні батька Гедіміна. Всі інші брати, зробивши змову, Явнута (122) і Норімунда позбавляють князівства, а найвище звання переносять на Ольгерда. Явнут відійшов у Смоленськ, а Нарі-мунд знайшов притулок у татар.

Глава 29 Ольгерд

Передають, що Ольгерд відзначався рідкісними даруваннями, здібностями перевершував братів і з туги за славою вів поміркований та активний спосіб життя. В той час як інші розважалися на бенкетах, він займався державними справами, утримувався від вина і жареного, турбуючись тільки про могутність держави, зненавидів розваги.⁶⁾ Наділений такою вдачею і вищою владою, Ольгерд напав на давніх ворогів, тевтонських хрестоносців, або тому, щоб відомстити смерть батька, або — щоб відвоювати від них Самогітію. Його похід щасливо закінчився; провінція була віднята від хрестоносців. Але рицарі, зібравши сили, нападають на Ольгерда, який, не знайшовши допомоги у сусідів, звернувся до татар і відправив туди свого брата Коріята. Зрозумівши це, московські бояри переконали хана, що Ольгерд є ворогом руських, підданих татар, значить і самим татарам, тому негідний допомоги, яку просить (123). Хан, не приділяючи належної уваги намовлянню московських (бояр), видає ім Коріята. Цей поступок хана, спрямований проти права народів, міг бути достатньою причиною для ворожнечі, але Ольгерд подавив гнів і, щоб придбати руських як захисників своєї справи, затіяв і запропонував дружбу московському князю Сімеону. Сімеон, обміркувавши всі обставини, не тільки приймає союз Ольгерда, але й відпускає на волю Коріята за викуп Литра, і союз зміцнює тісним зв'язком, бо ж Любарт одружується з дочкою князя ростовського, сам Ольгерд — з дочкою князя тверського Юліяною, родичкою Сімеона. Евнутій також позбавлений батьківщини, повернувшись, одержав мінське князівство. Внаслідок успішного союзу Ольгерд збільшив свою державу і військові сили, вважає, що настав час здійснити давній свій задум. Зібравши військо і приєднавши на свій бік Корятювичів:

Caput 29. Olgerdus.

Olgerdus enim raris virtutibus insignitus esse perhibetur. Ingenio fratres superavisse, atque cupidine gloriae, vitam ducens sobriam, ac activam. Aliis Conviviis semet distrahentibus, ille Regni negotia tractavit, abstinuit vino, et cremato, contempsit distractiones, unice de Regno ampliando sollicitus. b.) Similibus dotibus, et suprēma potestate instructus — Olgerdus arma contra inveteratos hostes Crucigeros Equites Teutonicos sive ideo vertit, ut mortem Patris ulciscatur, sive ut Samogitiam ab eis reoccupet. Arma ejus felicem effectum produxere, et Crucigeris Provincia erepta est. Ast Equites collectis viribus Olgerdum adgrediuntur, qui auxilio apud vicinos non invento, ad Tartaros semet convertit, et eorsum fratrem suum Koriathum expedit. Quo intellecto Moskenses Bojari, Chano persuaserunt: Olgerdum Russis Tartarorum subditis, consequenter etiam ipsis Tartaris inimicum esse, adeoque petito auxilio indignum. (123) Chanus parum examinata Mosquensium allegatione extradat eis Koriathum. Gressus hinc Chani contra Jus Gentium positus abundans causa fuisset inimicitiarum, sed Olgerdus suppressit iram, utque Russos suae causae protectores nanciscatur finxit, et obtulit amicitiam Simeoni Principi Mosquensi. Simeon omnibus circumstantiis pensitatis non modo acceptat Olgerdi foedus, sed et Koriathum erga depensionem Lytri liberum dimittit, foedusque affinitate firmat, Lubartus enim Rostoviensis Principis filiam, ipse Olgerdus Simeonis cognatam Juliannam Tverdensis Principis filiam uxorem duxit. Eunutius quoque exul Patriae redditus Mienskensem Ducatum obtinuit. Felici foederis successu Olgerdus suum Regnum, et vires bellicas auxit, antiquam suam intentionem realisandi adesse tempus ratus collectis viribus, et assumptis ad latum suum Koriatovicis Alexandro, Constantino, Georgio, et Theodoro non procul aerulea aqua a. in Podolia adgreditur Tartaros, et tres eorum Duces, utpote Kutlu-

Олександра, Костянтина, Юрія і Федора напав на татар недалеко від Синіх вод^а) на Поділлі і розбив наголову трьох вождів, а саме, Кутлубака, Кацібевкіра і Дімеветера, все Поділля очищує від татар, (124) і цілу провінцію розділив між Корятовичами, а саме, між Олександром, Костянтином, Юрієм і Федором так, щоб були залежними від нього і щорічно платили йому податок. Батько Корінт залишився в Новгороді.

Стріковій і Кояловіц признають за Корятом тільки чотирьох синів, але Карамзін згадує і про Димитра Корятовича, який одружився з дочкою великого князя Русі. Тому що доля цього зовсім не пов'язана з моїм планом, розглядаю вчинки чотирьох вищезгаданих Корятовичів.

Корятовичі після одержання чудового Поділля і при наявності достатньої кількості війська, щоб забезпечити себе від нападів та грабувань монголів, частково поновлюють багато давніх і татарами зруйнованих міст, а саме, Беком, Смотрицю, Каменець, Брацлав, Месубок, Теребовть, частково знову відбудовують. Тим часом молдави запрошують на трон Юрія, але групою бояр був отруєний^а). Помер у Сочаві і похоронений у монастирі Василян біля Берлад^б). В той же час Кіріят помирає в Новгороді. Федір (125), одержавши безсумнівно згоду як дядька, так і своїх братів, спішить в Новгород і все Поділля залишив брату Олександрю і Костянтину.

Вище ми згадали, що польський король Казімір одружився з дочкою Гедіміна, тому що не мав від неї жодного потомка, турбуючись про наслідника трону, пропонує Олександрю фортецю Олешко і частину Володимирського князівства, а Костянтина назначає князем корони і своїм наслідником. Один і другий приймає умови і, коли відійшли на місце свого призначення, все Поділля та Новгород залишилися Федорові. Шляхта, скликана з цього приводу, збирається у Кракові і обирає з багатьох кандидатів Костянтина, двоюрідного брата королеви. Однак, тому що все Поділля, міцно дотримуючись латинського обряду, з ненавистю боролося проти грецького обряду, поставили Костянтину, який був грецького обряду, умову, щоб він змінив свій обряд. Костянтин набагато більше цинив свій обряд ніж корону, не прийняв умову і повернувся на Поділля, скоро потім помер. Федір, наслідуючи знатну династію, будуючи фортеці та укріплення, ставши сильним,

bacum, Kacibeukirum, et Dimeuterum ad internecionem vastat, totamque Podoliam a Tartaris mundat, (124) ac integram Provinciam Koriatovicisii utpote: Alexandro, Constantino, Georgio, et Theodoro ita distribuit, ut a se pendeant, sibique annum praestent tributum. Patre Koriatho Novogordi manente.

Strikovius, et Kojalowicz solummodo quatuor filios Koriatho tribuunt, sed Karamzin etiam Demetrii Koriatovicisii, qui M. Principis Russiae filiam duxisset mentionem facit. Interim cum hujus fata ad meam intentionem nil conferant prosequor gesta quatuor praenominatorum Koriatovicianorum.

Koriatovicisii accepta amoena Podolia, et sufficienti praesidio militari, quo a Mongolorum impetitionibus, depraedationibus immunes sint, multas civitates, signanter: Bekom, Smotricza, Kamenez, Bratzlau, Mesubok, Terebovty partim antiquas et per Tartaros ruinas instaurant, partim novitas exstruunt. Interea temporis Georgius per Moldavos ad Thronum evocatur, sed factione Bojarorum veneno suffertur. a.) Socsavae interit, et in Monasterio Basilitarum ad Berlad sepelitur. b.) Eodem tempore Kyriathus Novogordi moritur. Theodorus (125) accepto indubie tam Patru, quam reliquorum fratrum consensu Novogordum properat, et totam Podoliam fratri Alexandro, et Constantino reliquit. Superius attigimus Casimirum Regem Poloniae Godemini(!) filiam duxisse, ex qua cum nullam prolem suscepisset de successore Throni sollicitus Alexandro Arcem Olesko et partem Vladimiriensis Ducatus offert, et Constantinum Coronae Principem suumque successorem destinat. Uterque acceptat Conditiones, et ad locum suae destinationis abeuntibus tota Podolia, et Novogorod mansit Theodoro. Proceres Regni hunc in finem convocati Cracoviae conveniunt, et e pluribus Candidatis Reginae fratrualem Constantinum eligunt. Quoniam tamen tota Polonia mordicitus Ritui Latino inhaerens odio feriebat Ritum Graecum conditionem posuere Constantino velut Ritum Graecum sequenti Ritum suum mutandi. Longe pluris aestimavit Constantinus suum Ritum, quam Coronam, conditionem respuit, et ad Podoliam rediit, paupost e vivis ereptus. Theodorus Dynastiam amplam consequendo, arcus, et munimenta instaurando potens effectus imperia Patru sui Olgerdi aspernari, tributumque negare cepit. Olgerdus secus etiam dominandi cupidus cito (126) penetravit se in periculo amittendi sui Regni, et existentiae versari, si Theodorus independens

почав зневажати свого дядька Ольгерда і відмовляти податок. Ольгерд, прагнучий також до панування, швидко (126) зрозумів, що він знаходиться в небезпеці втратити свою державу та існування, якщо Федір залишиться незалежним. Таким чином, нападає на нього як бунтівника. Федір пізно усвідомив, що його сила уявна, і що він неспроможний зробити опір такій силі, обміркувавши свої справи, залишив фортеці та укріплення на догляд волохам, точніше молдавським русинам, і пообіцяв, що він незабаром прийде їм на допомогу з сильним військом. Направився в Угорщину, очевидно тому, що до руських не міг, бо вони були у зв'язку з Ольгердом, тим менше до Казіміра, який був споріднений з Ольгердом і крім того, був уже бездіяльним і віддавався розкоші.

На який рік припадає прихід Федора?

Стріковій відносить смерть Гедіміна, пораненого гарматним вистрілом під час штурму фортеці Фрібург, на 1328 рік і прихід Федора датує 1338 роком. Енгель^{а)} повідомляє, що Гедімін був поранений вистрілом гармати біля 1337 р. і що Людовік I, король Угорщини, поміняв 1352 р. з Федором Корятовичем Поділля на домінію Мункач.^{б)} Своєю думку підкріплює (127) свідченням Другоша, який передає, що Гедімін 1330 р. післяв допоміжні війська полякам проти хрестоносців, а інші літописці передають, що Гедімін помер за часів начальника Теодоріка де Альтенбург, який вперше став великим начальником ордену 1335 р.

Важко робити висновки при відсутності документів, проте думка Енгеля була прийнята, тому що згадка про вогневий порох вперше робиться 1345 р. в Галлії, адже до цього року на Півночі не могли користуватись гарматою. Карамзіна^{а)} заперечує Стріковію, який повідомляє, що Гедімін так скоро помер, і згідно з новгородським літописцем за свідчує, що Гедімін помер року від створення світу 6849 (1341), що Ольгерд щойно 1363 р. наніс поразку татарським князям і Поділля, звільнене від татар, розподілив між потомками Корятовича.^{б)} Різні обставини явно показують, що хронологія Карамзіна помилкова і на багато років відстає. Бо ж Федір Корятович, за свідченням його грамоти, вже 1360 р. заснував Василіани в Мукачеві, до того ж робить інші фундації, отже значно скоріше повинен був знаходитись в Угорщині. Цю думку (128) підтримує Ласло Туроці, який розпові-

redderetur. Itaque qua Rebellem armata manu adorsum est. Theodorus tarde observavit imaginariam esse suam potentiam, neque se in statu esse tantae potentiae resistendi, rebus itaque suis consulturus Arces, et propugnacula Valachis rectius Moldavis Ruthenis tuenda reliquit, promisitque se cum valida militari manu eis auxilio paulopost adfuturum. Iter suum ad Hungariam direxit, provide certe, nam ad Russos nequit, quia ii cum Olgerdo in nexu erant, tantominus Casimirum, qui Olgerdi affinis, et secus jam deses et luxuosus fuit.

Ad quem annum refertur adventus Theodori?

Stricovius mortem Gedimini sub oppugnatione Arcis Friedburg sclopo trajecti ad annum 1328. refert, et adventum Theodori ponit ad 1338. Engel a.) Gediminum circa 1337. sclopo trajectum refert, et Ludovicum I Regem Hungariae cum Theodoro Kyriatoviits Podoliam pro Dominio Munkács 1352. cambiavisse. b.) Sententiam suam fulcit (127) testimonio Dlugossi, qui tradit: Gediminum a. 1330. auxiliares copias Polonis contra Crucigeros misisse, alii vero Annalistae referunt: Gediminum sub Magistro Theodorico de Altenburg fatis functum esse, qui primo a. 1335. Magnus Magister Ordinis factus est.

Durum est Judicem agere in defectu Documentorum, suspecta tamen est sententia Engeli propterea, quia pulveris pyrei mentio primo 1345. in Gallia fit, ergo ante hunc annum sclopi usus in Septemtrione nec fieri potuit. Karamzin a.) arguit Stricovium adeo mature Gediminum mortuum esse referentem, уторил(!) et asseverat ex fide Chronici Novogordensis: Gediminum anno Mundi 6849. (1341.) mortuum, et Olgerdum dumtaxat a. 1363. Tartarorum Principes devicisse, Podoliamque purgatam a Tartaris Nepotibus Koriatoviciis divisisse b.) Chronologiam Karamzinii erroneam esse, et pluribus annis tardare manifestum reddunt plures circumstantiae. Theodorus enim Kyriatovics teste Diplomate suo jam 1360. fundat Basilianos in Munkács, per prius alias facit fundationes, ergo longe citius debuerat praexitisse in Hungaria. Opatulatur huic (128) sententiae Ladisl. Turóczy, qui a. 1338. narrat: a. 1338. circa festum Apostolorum Petri, et Pauli Dominus Lochka Dux Ruthenorum venit in Visegrad cum electo populo ad Regem Carolum Hungariae promittens omne amicitiae incrementum a.) Nomen quidem Theodori non exponitur, sed Lochka, ast cum nominetur Dux Ruthenorum nullus alter fieri potuit, quam Theodorus. Nec obstat: Ca-

дає: року 1338 приблизно на свято апостолів Петра і Павла пан Лохка, вождь русинів, прийшов у Вішеград в супроводі знаті до угорського короля Карла, обіцяючи всі узи дружби.^{а)} Ім'я ж Федора не обнародується, тільки Лохка. Та коли називається князем русинів, не може бути ніхто інший, як Федір. Явно, що Карло не прийняв жодних заходів для того, щоб його повернути у свої краї. Тому угорці з часів Коломана були зацікавлені Галичиною і Малоросією, але внаслідок різних обставин залишили ці краї на догляд руським князям. Карло вважав, що тепер є найкраща нагода для того, щоб там закріпитись. Приймає Федора і, звичайно, розпочав переговори з Ольгердом, але помер 1342 р. і не зміг завершити справу. Тим часом Ольгерд захоплює головні фортеці: Брацлав, Смотрицю, Скалу, Соколку, Камянець і Червоноград, убиває намісницьких волохів та молдаван, а намісника Федора Нестацького позбавляє життя в Каменці, і призначає своїх воеводів.

Тому що Болеслав, князь Галичини і зять Гедіміна, за здійснення різних злочинів (129) став ненависним народові, і після того як був отруєний, Любарт Гедіминович 1340 р. намагався захопити Галичину, але Казімір, так само зять Гедіміна, випереджує литовців і підкорив собі провінцію, і щоб Львів, головне місто, не міг захищатися, переводить населення до свого королівства, наказує викрасти скарби і дорогоцінності королівства^{а)}. Ольгерд, маючи справу з тевтонським орденом, дозволив Казіміру зробити нові придбання, однак інші литовські князі: Кейсту, Любарт і Юрій, сини Нарімунда, погодились на тому, щоб король зберіг за собою львівський край, а вони — Володимир, Бельц, Луцьк, Хелм і Брест, щоб не будували жодних фортець, не розпочинали ніякої війни, щоб все виконувалось за рішенням угорського короля, крім того було домовлення про те, щоб русини зберегли свій обряд.

Перемишлянський староста Дашко з ненависті до поляків виступив проти цього мирного договору і запросив допомогу татар, які 1341 р. вирішили напасти на Поділля, Польщу і Угорщину. Нашестя татар було нещасливим і принесло їм поразку, але зміцнило Казіміра у заволодінні Галичиною. Він туди привів польських переселенців і свою знать наділив усіма шанами і багатством (130), ще далі йде, виголошує вій-

rolum nullos fecisse passus circa Eum provinciis suis restituendum. Hungari inde a temporibus Colomanni semper Galliciae, et parvae Russiae intenti erant, sed variis adjunctis impediti, has Provincias Russicis Principibus tenendas permiserunt. Carolus nunc optimam occasionem ratus fixum pedem ibidem ponendi. Theodorum suscipit, et indubie cum Olgerdo tractare coepit, sed morte a. 1342. praeventus negotium terminare nequit. Interim Olgerdus primarias Arces Braclau, Smotricea, Skala, Sokolka, Kamenez, et Czervonograd, praesidiarios Valachos, et Moldavos trucidat, et Locumtenentem Theodorum Niestackium in Kamenez interceptit, suosque Vajvodas illocat.

Boleslao Galliciae Principe, et Genero. Gedinimi ob varia scelera patrata (129) odium populi incurrente, et veneno sublato Lubartus Gediniovits a. 1340. occupare intentionabatur Galliciam, sed Casimirus aequo Gener Gedinimi praevenit Litvanos, et Provinciam sui juris facit, neve Metropolis Leopoldis defendi valeat incolas ad suum Regnum transfert, thesauros, et cledoniam Regni aufert (a.) Olgerdus cum Teutonico Ordine ad agendum habendo permisit Casimiro novas facere acquisitiones, reliqui tamen Litvaniae Principes Keystu, Lubart, et Georgius, filii Narimundi in eo convenere, ut Leopoldesem Provinciam Rex, illi autem Vladimir, Belz, Luck, Chelm, et Brest retineant, nullas tamen Arces aedificent, nullum bellum incipiant, sed omnia arbitrio Regis Hungariae decidantur, stipulatum praeterea fuit, ut Rutheni suum retineant Ritus.

Premislensis Starosta Daszko ex odio erga Polonos restitit huic pacificationi, et Tartarorum auxilium imploravit, qui 1341 Podoliam, Poloniam, et Hungariam invadere statuerunt. Tartarorum invasio infelix fuit, et cladem eis adtulit, Casimirum vero in possessorio Galliciae firmavit, qui eorum Colonias Polonicas induxit, et omnes dignitates atque bona suis nobilibus (130) contulit, imo ultro progreditur in tota Volhinia, et Gallicia Ritui Graeco bellum infert, Ecclesias Ruthenas in Latinas transformat, Ritui Graeco Latino substituit, ipsi Principibus Litvanis stipulatas antea Provincias adimit, et Lubarto solum ex gratia Luck permisit. Rege Poloniae in Ruthenos grassante, et convivii occupato Principes Litvaniae habitata cum Volhiniae, et Galliciae incolis cointelligentia has Provincias adgrediuntur, et Colonos expellunt, usque Leopoldim penetrantes.

Regnum Poloniae, et Hungariae ab Anno 1329. in tam avcto exstitit nexu, ut Casimi-

ну грецькому обряду в усій Волині та Галичині, руські церкви перетворює на латинські, грецький обряд замінює латинським, від самих литовських князів відбирає провінції, про які перед тим домовились, і тільки Любарту з ласки залишає Луцьк. В той час коли польський король лютував проти русинів і був зайнятий бенкетами, литовські князі, увійшовши в згоду з населенням Волині та Галичини, нападають на ці провінції і виганяють переселенців, які проникли до Львова.

Королівства Польщі та Угорщини від 1329 р. знаходилися у такому тісному зв'язку, що Казімір передає корону Польщі Людовіку, сину Карла, якщо помре бездітним, таким чином, тепер, коли на нього литовці натискали, тим більше міг надіятися на допомогу Людовіка, а ще тим більше, що на вимогу Казіміра Клемент VI оголосив хрестовий похід проти литовців^а). Людовік, власне, взяв участь у цьому поході, але тому, що весь похід завдяки хоробрості Ольгерда і Кієстута був безуспішним, і війна, оголошена в Європі, закінчилася без результату.

Людовік, приборкавши заворушення в Неаполі, готує 1351 р. другий похід проти Литви з більшим результатом. Під стінами міста Володимира розпочалась битва, (131) Кієстута схвачено, а Любарта закрито у фортеці. Кієстут видає, що хоче бути латинником, його злегка сторожать і він утікає. Людовік звільняє від неприятеля Володимир і Волинь, а також Поділля, і повертає додому.

Тим часом Федір, перебуваючи в Угорщині, після того як з'ясувалось, що, поки дядько Ольгерд сильний, не може спокійно перебувати на Поділлі, своє право переносить на короля Угорщини і в силу обміну одержує володіння Мункач та Маковицю.

У мирному договорі останнього походу повинна була встановитись певна умова, зрештою інакше не можна пояснити, яким чином Федір домогся такого могутнього володіння, напевно даром воно йому не дісталось, але повинно було дістатись в силу обміну.

Глава 30

Чи Федір прийшов з родовими общинами?

Новіші історики менш критичні, не знаючи, як пояснити велику кількість русинів в Угорщині, вважають, що Федір прийшов в Угорщину з 300 тисяча-

rus Poloniae Coronam in Ludovicum filium Caroli transtulerit si improlis decederet, nunc itaque per Litvanos pressus tanto magis potuit opem Ludovici sperare, et hoc tanto magis, siquidem erga interpositionem Casimiri Clemens VI. Cruciatam expeditionem contra Litvanos publicaverit. a.) Ludovicus partem in hac expeditione quidem sumpsit, sed quoniam tota expeditio virtute Olgerdi, et Kiestuti innocua reddita fuit, absque laude, et effectu fuerat conclusum per Europam declamatum bellum.

Ludovicus compositis turbis Neapolitanis alteram expeditionem a. 1351. adornat contra Litvanos majori cum effectu, infra muros Vladimir Civitatis pugna exorta, (131) Kiestuti capitur, et Lubart in fortalicio clauditur. Kiestuti fingit se Latinum esse velle, et leviter custoditur, et profugit. Ludovicus purgat ab hoste Vladimir et Volhiniam, atque Podoliam, et redit domum.

Interea temporis Theodorus in Hungaria commorans viso eo, quod potente Patruo Olgerdo pacificam mansionem in Podolia habere nequeat, jus suum jam antea in Regem Hungariae transfert, et in vim Cambii Dominium Munkáts, et Makovicza obtinet.

In postremae expeditionis pacificatione certa enim conditio stipulari debuit, saltim aliunde explicari nequit, qua modalitate Theodorus Dominium adeo potens consecutus sit, gratis certe ei collatum non est, sed in vim Cambii conferri debuit.

Caput 30.

An cum Gentibus venerit Theodorus? Recentiores Scriptorum minus critici, nescii unde repetere multorum in Hungaria Ruthenorum copiam statuunt Theodorum cum

ми і поселився, а потім також запросив звідти велику кількість народу у своє володіння, і що русини є потомками цих. Але кожен бачить, яка непослідовна ця думка. Якби Федір мав на своєму боці 300 тисяч людей, напевно не втік би від (132) Ольгерда, але робив би опір і, приходячи в Угорщину, він захопив би зброю, що сподобалось би йому, не через заміну, втеча з такою кількістю не була би зручною і не пройшла б уваги істориків. Туроці говорять тільки з **обраним народом** (підкреслено Лучкаєм), адже декілька обраних супроводило князя, а не товпа. Тим менше міг принести великий скарб.

Князь, який буде і поновлює фортеці, набирає і утримує військо, не залишити численні скарби в купі, міг взяти з собою дорогоцінні камні, перли і готові гроші, але не стільки, щоб виплатити володіння Мункач і Маковицю, бо це не засвідчено в жодному документі.

Таким чином, легко зробити висновок, що русини не прийшли з Корятовичем, але Корятович знайшов їх тут, і не було потреби в нових мешканцях, бо в цьому управлінні було 300 сіл, і не міг пізніше привести нових переселенців, бо власники Поділля не дозволили б позбавити свою землю населення. Якби звідти і супроводили свого пана, то слід рахувати обмежено на декілька осіб.

(133)

Глава 31

Корятович в Угорщині

Федір, обдарований новою батьківщиною, приобівши в силу обміну володіння Мункач і Маковицю, турбувався про те, щоб заснувати собі оселю і зміцнити її. Там, де карпатські гори у веречанській долині березького комітату біля Підгорян кінчаються, починається рівнина на багато миль непорушена жодним пагорбом. Рахуючи годину або більше (ходу) від підніжжя гори, на рівнині, яку не можна виміряти людським оком, виринає скелястий пагорб заввишки до 50 сажнів, придатний для однієї фортеці, схід на нього стрімкий і тому дорога, яка туди веде, описує півкруг.

Федір вибрав собі цей пагорб і на скелі, твердішій за сталь, викопавши рови, побудував укріплення, яке по сьогодні вистояло злигодні часу і воєн.^{a)} У цій фортеці він розмістив свою резиденцію, яка повинна була будуватись значно скоріше до 1360 р., тому що тоді про неї згадують, така будова, зокрема у цих краях із-за відсутності майстрів,

tercentenis millibus in Hungariam venisse, sedemque fixisse, et exposit etiam multitudinem populi inde ad suum Dominium evocavisse, ac Ruthenos horum posteror esse. Ast quam inconsequens sit haec opinio quivis videt. Si Theodorus tercentena millia hominum ad latus suum habuisset, certe non fugisset ab (132) Olgerdo, sed restitisset, et in Hungariam veniens armis occupavisset, quod placuisset, non collatione mediante, fuga cum tanta Gente comoda non fuisset, neque effugisset attentionem Scriptorum. Thurótzius solum narrat cum **electo populo** (підкреслено Лучкаєм) ergo aliquot electi sequebantur Principem non turba. Tanto minus thesaurum copiosum adferre potuit.

Princeps, qui Arces erigit, et instaurat, militiam cogit, et intertenet copiosos thesauros in cumulo non permittit haerere, potuit pretiosos lapides, gemmas, et aes paratum secum accepisse, sed non tantum, ut Dominium Munkács, et Makovicza exolvat, nam id nullo documento probatur. Facilis itaque conclusio est Ruthenos non cum Kyriatovicisio venisse, sed per Kyriatovitsium(!) eos hic inventos esse nec opus fuisse novis incolis, nam 300. pagi constuebant hocce Dominium, nec exposit potuisset novas Colonias inducere, proprietarii enim Podoliae non permisissent terram suam incolis orbari, unde si etiam secuti fuissent suum Dominum, id ad aliquot individua restrictum censeri debet.

(133)

Caput 31.

Kyriatovics in Hungaria.

Theodorus nova Patria donatus Dominium Munkács, et Makovicza in vim Cambii consequutus de sede sibi stabilienda, et firmanda sollicitus est.

Carpaticos Montibus in Passu Vereczke Cottu Beregh ad Podhering desinentibus, incipit planities ad multa miliaria nullo colle interrupta, ad unam et amplius horam a pede montis computando in planitie oculo humano non mensurabili exurgit ad 50. orgias altus saxosus collis, unius Arcis capax, ascensus ejus est praecipuus, et ideo semicirculum describit via eorsum ducens.

Hunc collem eligit sibi Theodorus et in rupe chalibe duriori fossatis excavatis erigit munimentum, quod praesens usque temporis, et bellorum vicissitudinibus obstitit. a) In hac Arce posuit suam sedem, quae longe ante 1360. exstrui debuit, quia tunc ejus mentio fit, opus tale praesertim in partibus his ob defectum Magistrorum pluribus Annis parari debuit, et actu de-

повинна була готуватись протягом багатьох років та й сьогодні для такої споруди було б мало десяти років. Все це свідчить про те, що Корятович (134) прийшов у Угорщину не згідно з думкою Ангеля^a) 1354 р., але на десять, а то і на більше років скоріше, дістав володіння Мункач і як на своєму власному почав будувати фортецю.

Про цю фортецю Туроці (розповідає таке): Березький комітат має мукачівський маєток, який нараховує до триста сіл крім фортеці з містом, господарем яких вважався колишній мукачівський князь. Сама фортеця і славою, і красою, і будовою набагато відоміша, ніж про неї можна б розповісти, розташована на горі, до того ж найвищій, яка помітна на полях, розпростертих навколо з усіх боків^b) біля річки Латориці. Із свідчення Туроція випливає, що в березькому комітаті існує мукачівський маєток і нараховує 300 сіл, адже на той час в одному комітаті Берег нараховувалось 300 сіл.

Глава 32

Які закладини зробив Корятович?

Треба гадати, що він зробив багато закладин, сам дух тої доби засудив би князя, якби він не став автором благочестивих закладин. (135) В закладах Мукачівського монастиря в честь св. єпископа Миколи його ім'я залишається вічним, як би не подавали засновницьку грамоту в історії егерських^a) єпископів і о. Базилович, і о. Шмідт. Тому що вона є основою мукачівського єпископства, я її знову приводжу. Зміст її такий: Ми Федір Корятович^b) з ласки божої князь де Мункач цим доводимо до відома всім і кожному, як присутнім, так і тим, які це побачать в майбутньому, що ми розпорядились заснувати і побудувати для спасіння нашої душі монастир св. Миколи єпископа і сповідника біля нашого міста Мункач, який ми вирішили посвятити за обрядом і звичаєм грецьким, або руським, і помістити в ньому руських^b) ченців, щоб там навкіи служили богу, і для утримання тих же руських ченців ми дали і подарували (136) два поселення Бобовище і Лавку з усіма доходами і податками, які повинні законно відноситись до тих же з давніх часів, водночас з десятинами плодів і винограду, а Бобовище з річкою і млином, так що з цього Бобовища повинні щороку давати шість поросят тим же ченцям^a), а із Лавки — щороку чотири поросят. Крім того десятину винограду з

cennium parum esset pro perficiendo tali opere, quae omnia probant Kyriatovitsium (134) non secundum opinionem Engel a.) 1354. sed decennio et amplius citius in Hungariam venisse, Dominium Munkáts obtinuisse, et qua in suo proprio Arcem aedificare coepisse.

De hac Arce Thuróczius: Comitatus Bereghiensis habet ditonem Munkácsiensem ad trecentos pagos numerantem, praeter Arcem cum oppido, quorum Dominus Dux quondam munkácsiensis audiit. Arx ipsa, et fama, et cultu, et structura longe ac dici possit celeberrima, jacet in monte ad Latorczam fluvium patentibus circum undique campis conspicuo, eoque altissimo. b.) Ex testimonio Thurócziانو patet ditonem Munkáts in Cottu Beregh 300. pagos numerare, ergo in solo Beregh 300. pagi pro tunc numerabantur.

Caput 32

Quales Fundationes fecit Koriatovich? Plures Fundationes fecisse supponi debet, ipse spiritus saeculi ejus damnasset Principem, si piarum fundationum Author non exstitisset. (135) Perenne nomen Ejus manet in fundatione Munkácsiensis Claustrum in monte Csernek ad S. Nicolaum Episcopum, ut ut fundationale Diploma tam P. Bazilovits, quam P. Schmidt in Historia Episcoporum Agriensium a.) producant, cum tamen sit fundamentum Historiae Episcopatus Munkács, illud denuo communico. Est vero tenoris sequentis: Nos Theodorus Koriatovich b.) Dei gratia Dux de Munkách, Universis, et Singulis tam praesentibus, quam futuris praesentes visuris harum serie patefacimus. Quod nos pro salute Animae nostrae fecimus construere, et aedificare Monasterium s. Nicolai Episcopi, et Confessoris prope oppidum nostrum Munkács, quem (quod) ad Ritum et morem Graecorum, vel Ruthenorum consecrare et ad eundem (idem) Monachos Ruthenos c.) constituimus, qui in perpetuo ibi Deo serviant, et ad sustentationem eorundem Monachorum Ruthenorum de nostris propriis bonis dedimus, et donavimus (136) duas Possessiones Villas Bobovysche (Bobovistsche) et Lauka cum omnibus proventibus, et Contributionibus ab antiquis temporibus ad easdem de jure pertinere debentibus, simul cum decimis frugum, et vinorum ac Bobovysche cum fluvio, et

гори Івангедь і, так само, з гори, яка називається Лілехока, в межах нашого міста Мункач, з інших гір, які простягаються від гори Лілехока до монастиря^{б)}, тому ж монастирю ми дали десятину винограду, а також десятину плодів та іншого з поля того села, що називається Оросвег, що знаходиться в тому ж Мукачеві напроти монастиря^{в)}, повнісно (137) ми передали вищезгаданому монастирю. А також з того ж Оросвега кожного року зобов'язані давати тим же ченцям сім поросят. Так само з доходів того ж нашого замку Мункач повинні давати плодів десять коблів, і стільки ж пшениці, і чотири вази вина, і сто солей, і сто довгих флоренів. Рівно ж все це вищенаписане ми дали, дарували і передали на вічне і безповоротне користування, володіння, а так само отримання вищезгаданому нашому монастирю, який ми заснували для полегшення нашої душі, де ми розпорядились помістити нашу могилу. Так само (ми встановили, щоб хтось із синів^{а)}, або родичів, або наших потомків, або хто-небудь інший те наше дарування не заперечував^{б)}, або сперечав і не хотів давати вищезгаданому монастирю, щоб потім сам був притягнутий на суд з моєю душею перед всевишнім богом. На підкріплення і увіковічнення цієї справи наше письмо зміцнене відтиском нашої печатки ми постарались передати тому ж (138) нашому монастирю^{а)}. Дано в Мукачеві дня восьмого місяця березня 1360 р. М. П.

Цю грамоту, написану готичними буквами на пергаменті і скріплену звисаючою печаткою, підтверджену Матієм Корвіном року божого 1458 і 1488, а також самим Владиславом 1491 р., єпископ Парфеній біля 1550 року передав архієпископу естергомському Юрію Ліппаю, який її здав у пожонський капітульний архів, де вона тепер зберігається, я (її там) бачив.

Із змісту цієї фундаторської грамоти випливає, що князь де Мункач зробив вічні закладини для руських Василіян, забезпечив їх чудове існування і там же помістив свою гробницю. Однак знайшовся якийсь недоброзичливець, який хотів цю грамоту фальсифікувати, вивдавав, наприклад, що якась грамота, видана 1493 р. начебто Іваном Корвіном, князем де Мункач, для Діонісія, мукачевського латинського плебана, та грамота була передана в архів егерського капітулу. Граф Ваттяні, єпископ Трансільванії, 1785 р. подає її як справжню

Molendino, ita, quod de eadem Bobovistse omni anno teneantur dare sex porcos eidem Monachis a.) et de Lauka omni anno quatuor porcos. Deinde vero decimas vinorum de monte Iványheg, et similiter de monte, qui vocatur Lilyechoka in metis ejus oppidi nostri Munkács cum aliis monticulis a monte Lilyechóka usque Monasterium adjacentibus b.) decimas vinorum concessimus eidem Claustro et etiam decimas frugum, et aliorum de Campo ejus villae, quae vocatur Oroszvé, in eadem Munkács existente versus Monasterium c.) omnino (137) concessimus praedicto Claustro. Et etiam de Eadem Oroszvé omnibus annis teneantur dare eisdem Monachis septem porcos: Item de proventibus ejusdem Castri nostri Munkách teneantur dare fruges decem Cubulos, et totidem Siliginis, et quatuor vasa vini, et centum sales, et centum florenos longos: Item ista omnia praescripta dedimus, donavimus, et contulimus perpetue, et irrevocabiliter tenendum, possidendum, pariter et bahendum praedicto Claustro nostro, pro refrigerio animae nostrae, quem nos fundavimus, ubi etiam Sepulchrum nostrum collocare fecimus: Ita etiam confirmavimus: quod quicumque ex filiis a.) aut cognationibus, vel posteritatibus nostris, vel aliqui alii istam Donationem nostram non obstaret b.) vel contradiceret, ac praedicto Claustro persolvere nollet; extunc ipse coram Omnipotenti Deo cum anima nostra litem habeat protrahendi: In cujus rei firmitatem, perpetuitatemque praesentes Litteras nostras sigilli nostri appensione roboratas eidem (138) Claustro nostro duximus roboratas a.) Datum in Munkach Octavo die mensis Martii 1360. L. S.

Diploma hocce in Pargameno(!) Gothicis Litteris scriptum et pendente Sigillo munitum per Mathiam Corvinum a. D. 145 (8) et 1488, et ipsum Uladislaum de 149 (1) confirmatum Episcopus Parthenus circa Annum 1550. A Eppo Strigoniensi Georgio Lippay resignavit, qui Poseniensi Archivo Capitulari intulit, ubi actu conservatur per me visum. Ex tenore harum Fundationarium patet Ducem de Munkács pro Basilitis Ruthenicis perennem fecisse fundationem, notabilem eis assignavisse subsistentiam, suumque ibidem collocavisse Mausoleum, et tamen inventus est quidam maleversatus, qui fundationem hanc subruere voluisset, finxit up: Diploma quoddam in pargameno pro parte Dionysii Latini Plebani Munkácsiensis, quasi per Joannem Corvinum Ducem de Munkács a. 1493, emanatum, quod Diploma Tabulario Capituli Agriensis fuit illatum, Anno 1785. Co-

(139)^a), а грамоту Корятовича проголошує за підробку, що сам князь був латинського обряду, і що мучачівські єпископи не були об'єднані до 1648 р. Тому що за свідченням цілої попередньої давнини мучачівський плебан не користувався правом цієї протипоставленої грамоти Корвіна і цей обманщик не був настільки легковажним, щоб це доводити, руські ченці постійно користувалися своїм правом. Це звинувачення залишилося безрезультатним, тому і Базилевич, і тим менше я вважаю зайвим затримуватись далі на спростуванні твердження Батянія. Вчений міг би був прочитати у Туроція такі слова: «За Латорицею на чарівному пагорбі абатство св. Миколи грецького обряду, дивлюся чиз на мучачівське місто. Має (140) приєднаний монастир Василянів, одного і другого засновником є Федір Корятович, який першої фортеці і т. ін. і т. п.» стор. 154. Хоч Туроція села окремо не згадує, все ж таки засновником називає Корятовича і вся грамота передбачає якийсь дарунок, тут інший дарунок не може бути, як визначений у грамоті. Таким чином, Туроція була відома ця грамота, але дарування плебана мучачівського було невідоме цілій попередній давнині.

Ще більшу помилку робить видатний автор твердячи, що князь Корятович був латинського обряду, тому що в доказ свого твердження він нічого не приводить. Ми повинні з боєм заявити, що він недоброзичливий, і не лише грецькому обрядові крихітку слави, і хоче затьмарити поховану вже гордість і славу русинів. Якби Федір не був грецького обряду, напевно не заснував би Василян, а до того ж він був князем Поділля, яке ніколи не дотримувалося і не дотримується латинського обряду. Безсовісність компільатора грамоти Корвіна залишилася б тільки для автора, якби єпископ Трансільванії захищаючи її, не зробив своєю. Чи єпископи до 1648 р. були схизматиками, це інше питання, яким займаємось, коли піде мова про унію, чи вони були, як думає п. Батяній, тільки вікаріями егерського єпископа, Базилевич вже викрив хвастощі і пихатість такого твердження. Якби ті, які намагаються повернути русинів на латинський обряд, більше потрудилися над тим, щоб здобути некаатоликів (141) та схизматиків, католицтво в Угорщині находилося би сьогодні на іншому рівні.

mes Batyányi Eppus Transylvaniae producit tamquam genui- (139) num a.) declaratque fundationem Kyriatovichianam supposititiam, ipsum Ducem fuisse Latini Ritus et Eppos Munkács non Unidos usque Annum 1648. Interim cum teste tota retro antiquitate Plebanus Munkács in usu praetensae hujus Corvinianae fundationis non exstisset neque Impostor hic adeo temerarius fuerit, ut id asseruisset, Monachi vero Rutheni serie continua usum suum tenuissent, impetio haec mansit absque effectu, unde nec Bazilovits, tanto minus ego opere pretium existimo in refutatione asserti Battyányiani ultro immorandi. Potuisset vir doctus apud Thurócium legisse sequentia verba: Trans Latorczam amoenam in colle Abbatia s. Nicolai Ritus Graeci, Munkácsiensis despecto oppidum. Habet (140) adjunctum Caenobium Basilianorum utriusque fundator est Theodorus Koriatovits, qui Arcis primae etc. etc. pag 154. Utut Turócium pagos non specificet, cum tamen fundatorem nominet Koriatovicsium, et omnis fundatio praesupponit quamdam dotem, hinc alia Dos nequit esse, quam in Diplomate designatur, Thurócium itaque nota fuit haec fundatio, sed Plebani Munkácsiensis collatio toti retro antiquitati ignota erat.

Magis adhuc errat Excell. Author asserendo, Theodorum Ducem fuisse Latini Ritus, in probam asserti sui cum nihil adducat, cum dolore declarare debemus eum malo animo inflatum nec micam gloriae Ritui Graeco cedere, sepultumque jam Decus, et sidus Ruthenorum obscurare voluisse. Si Graeci Ritus non fuisset Theodorus certe Basilias non fundavisset, sed et secus fuit Princeps Podoliae, quae nunquam tenuit, nec tenet Ritum Latinum, mala fides Compillatoris Corviniani Diplomatis solum Authorem mansisset, si Praesul Transylvaniae eam defendendo propriam non fecisset. Num Eppi usque 1648. Schismatici fuerint, alia est quaestio, de qua agemus, dum de unione sermo erit, an secundum D. Battyányi solummodo Vicarii fuerint Eppi Agriensis Bazilovits jam monstravit asserti hijatum, et superbiae tumorem. Si illi, qui in Ruthenis ad ritum latinum convertendis laborant, in lucrificandis A catholicis (141) et Schismaticis magis desudassent, aut desudarent, Catholicitas alio hodie in Hungaria pede staret.

За традицією, яка зберігається по сьогодні, ми дізналися, і вчені також припускають, що цей князь побудував церкву в Уйгелі. Карабінські так передає: «Реформатську церкву побудував Петро Перені, а руську — Федір Корятівч.»^{а)}

Місто Уйгель є найдавнішим, воно розквітало перед приходом мадярів, називалося Шаторгалма^{б)} і дістало ту (назву) від Арпада Rettel Pater Olüptulma. 1110 року передане графу Ратольду. Туроці гл. 17. Після поразки татар було відбудоване і перенесене з лівого боку річки на правий, почало називатися Уйгель, але воно ані не там розташоване, де сьогодні, бо Корятівч, мабуть, 1352 р. побудував церкву на горі, що називається Варгедь.^{в)} Корятівч (142) так нарядив це місто, що воно вже в 1390 р. називається Королівським містом. Місто було розташоване власне там, де сьогодні видно руїни фортеці, і там же була побудована руська церква. З цієї фундації випливає і таке, що династія Корятівча поширилася від Уйгеля до Марамороша. На зразок свого чоловіка його дружина Домініка заснувала жіночий монастир св. Василя. Цей монастир, як передає традиція, був розташований на лівому березі річки Латориці над поселенням Підгоряни на пагорбку, що піднімається над Латорицею, який звикли називати Соркогедь, де тепер видно руїни. Проте, як засновниця забезпечила ім існування, документи мовчать, сам монастир не повинен був довго існувати, бо потім не зустрічається про нього ніяка згадка.

Латинського обряду мукачівський плебан бере десятини з гори Соркогедь, а також з Надьгедь і Лавочка, ченці — із гір, перерахованих у грамоті, та ще в Куштановиці, гадаю, що чотири з цих гір давали десятини винограду черницям, але згодом, коли черниць не було, ці десятини були поділені між плебаном і ченцями, хоч жоден із них не мав дарчих грамот.

Про цю фундацію черниць у Туроція таке: «На протилежній горі, з боку (143) міста, дружина Федора Домініка установила Василянок, там тепер камінь і руїни» (стор. 154). Дружина Федора називається Домінікою, гадаю, що її ім'я не було Домініка, але Кірїлла, яке латинник переклав на своє як Домініка. Так, перший архієпископ естергомський

Traditione mediante hodie dum perdurante percepimus, et eruditi etiam agnoscunt Ducem hunc Ujhelyini Ecclesiam Ruthenicam aedificavisse. Karabinszky ita tradit: Die Kirche der Reformirten hat den Petrus Perényi, und die Rusznyakische den Theodor Koriatovits zu ihren erbauern. а)

Oppidum Ujhely est antiquissimum, nam ante adventum Magyarorum floruit, nominabatur Sátorhalma. б.) obtinuitque illud ab Arpado Rettel Pater Oluptulma. А. 1110 collatum est Comiti Ratoldo. Thuróczius cap. 17. Post cladem Tartarorum reaedificatum, et ex sinistra ad dextram fluvii partem translatum, Ujhely nominari coepit, sed nec illud eo, quo nunc jacet loco, nam Koriatovich a. 1352, in monte Várhegy nominato Ecclesiam aedificasse perhibetur. с.) Kyria- (142) tovich adeo exornavit hocce oppidum, ut jam a. 1390. Regia Civitas nominatur, fuit scilicet oppidum situm ubi rudera Arcis actu visuntur, et ibidem structa fuit Ecclesia Ruthenica. Ex hac fundatione et illud patet: Dinastiam Kyriatovitsianam ab Ujhely usque Marmaros protensam fuisse. Exemplo Mariti sui ducta uxor Dominica fundavit Moniales s. Basilii. Monasterium hocce traditione tieste situm fuit in sinistra ripa fluvii Latorcza supra possessionem Podhering in colliculo supra Latorczam semet elevante, Szarka hegy compellari solito, ubi actu rudera cernuntur. Qualem subsistentiam eis assignaverit Fundatrix documenta silent, ipsum Claustrum non diu vigere debuit, nam ex post nulla ejus mentio occurrit.

Latini Ritus Plebanus Munkácsiensis de monte Szarka hegy, item Nagy Hegy, et Lavatska, Monachi super Promontoria in Diplomate recensita adhuc etiam in Kustanócz decimas desumunt, existimo quatuor horum Promontiorum Decimas vinorum Monialibus fuisse assignatam, sed tractu temporis Monialibus intereuntibus Decimas has inter plebanum, et Monachos fuisse divisas, saltem fundationales nullus eorum exhibet.

De hac Monialium fundatione Thuróczius habet: In adverso monte ex parte (143) oppidi posuerat Basilianas Uxor Theodori Dominica, modo hic lapis, et ruina. pag. 154. Vocatur uxor Theodori Dominica, existimo nomen ejus non fuisse Dominica, sed Kyrilla, quod Latinus commode in suum vertit Dominica. Sic primus AEppus Strigoniensis fuit Kyriacus, Ritus Graeci certe, quem Latini nominant Dominicum а.)

був Кіріак, певно грецького обряду, якого латинники назвали Домініком. а) Говорять ще, що Корятович заснував лікарню в Берегові. На підставі цього граф Баттані у вищезгаданому творі доводить, якщо русини з фундації мукачівських Василіян роблять висновок, що Федір був грецького обряду, то і йому можна з даруванням берегівської лікарні зробити висновок, що вона була латинською. Який безпідставний довід? Це кожен легко розуміє. Слід було вказати, що лікарня була заснована виключно для латинників. І хоч пізніше ця лікарня перейшла до латинників, хто хоче довести, що вона не була заснована для русинів?

Здається, що Федір зробив ще більшої ваги розпорядження стосовно забезпечення ревного духівництва, бо він, мабуть, уклав якусь угоду і відпустив свої доходи священикам. Сліди цієї справи знаходжу (144) у листі Юрія Берната, офіційного графа з Аспермонта, який у листі від 22 січня 1762 р. до мукачівського єпископа заявляє, що право патронату над усіма греко-католицькими церквами в управлінні Маковиця належить графу. У 3-ому пункті своєї чесної вимоги говорить так, що парафії грецького обряду в селах володіння Маковиця позбавлені своїх доходів і вони обмежені. Угода Квіріатковича (бо і так писали: Квірітович) засвідчується постійним користуванням з віків і підтвердження найдавнішими прибутковими документами.

У п'ятому пункті на підставі угоди Корятовича з панами володіння Маковиці право патронату, як домовлене, належить панам графам з Аспермонта, того домовленого права, підтвердженого користуванням і повсякчасним звичаєм, вони не можуть бути позбавлені. Дано у Відні і т. ін.

Із цього листа випливає, що Федір мав також володіння Маковицю, і тому говориться «підтверджена (угода) постійним користуванням з віків», таким чином, те, що священики в обох володіннях з давніх пір мали свої визначені доходи, треба віднести на рахунок Корятовича.

Глава 34

Чи заснував єпископство?

Одні вважають, що мукачівське єпископство дуже давнє, інші відносять його початок до 1491 р. Я вважаю, що початок всякої справи (145) треба шукати у

Refertur adhuc fundavisse Kyriatovics Hospitate Bereghszáziense. Unde Comes Batyányi in superius citato opere argumentatur, si Rutheni ex fundatione Basilitarum Munkácsiensium concludunt: Theodorum fuisse Ritus Graeci, etiam sibi licere ex donatione Hospitalis Bereghszáziensis concludere illud fuisse Latinum. Quam debile argumentum? singulus facile penetrat, doceri deberet proin Hospitale exclusive post ad Latinos devolutum sit hocce Hospitale pro Latinis esse fundatum, et quamvis ex-pitale, sed quis adstructurus est, illud non potuisse pro Ruthenis fundatum fuisse?

Majoris adhuc ponderis videtur fecisse Theodorus Dispositiones relate ad substantiam Cleri Curati, dicitur enim quaedam Transactionem fecisse, et Parochias suas Competentias exassignasse. Vestigium hujus rei invenio (144) in Littera Georgii Bernáth, Comitis ab Aspermont officialis, qui ad-i 22-ae Januarii 1762. exaratis ad Eppum Munkács Litteris in Dominio Makovicza omnium Ecclesiarum Graeco-Cath. Jus Patronatus Comiti competere asserit. In asserti sui probi puncto 3-io ita loquitur: In Dominii Makovicza Pagis Parochias Graeci Ritus suas excisas habere ad-pertinentias, easque determinatas, Transactionis Quiriaticoviciana (:Quiriaticoviciana nam etiam ita scribebatur) usu a saeculis continuato, ac Urbariis antiquissimis firmata testatur.

Puncto 5-o Juxta Transactionem Quiriaticovicianam cum Dominis Domini Makovicza Jus Patronatus Dominis Comitibus ab Aspermont tamquam stipulatum competeret, quo Transactionali Jure usu, et praxi continuo firmato privari non possunt. Datum. Viennae etc.

Ex hac Littera patet: Theodorum Dominium Makovicza etiam tenuisse, et ideo dicitur: usu a saeculis continuato firmata, ergo quod in utroque Dominio Parochi ab antiquo suas competentias exassignatas habeant, Kyriaticovicisio in acceptis referendum est.

Caput 34.

An Episcopatum fundaverit?

Alii existimant Eppum Munkács esse antiquissimum, alii Ejus initia ad 1491. referunt. Originem rei cujusdam (145) in profunda antiquitate tunc solum quaerendam

глибокій давнині, якщо ми спроможні прослідкувати якісь сліди, хоч і не в безперервному порядку. Тому що до доби Корятовича жодних таких слідів зовсім не існувало, не знаю, як будемо захищати безпідставне свідчення. Прихильники другої думки кажуть, що в засновницькій грамоті нема жодної згадки про єпископа, тільки про ченців, і що Лука називається тільки пресвітером так у грамоті 1458 як і 1488 р., виданій Базиловичем, і зойчно з 1491 року наступник Луки Іван називається єпископом. Сірмай доводить^{а)}, що юрисдикція мукачівського єпископа мала такий початок і долю: «Року 1360 якийсь Федір Кератович, вождь Мункача, заснував монастир св. Миколи єпископа біля свого міста Мункач за грецьким обрядом і звичаєм, подарував йому з свого власного майна два села Бобовіце і Лаву.^{б)} Однак русини приймали висвячених священників з Русі від перемишлянського єпископа, тому що фундація Керятовича вважалася тільки за пресвітерство. Король Матяш 1458 р. так наказав (146) лелеському з'їзду, щоб Луку, руського пресвітера з його звичними десятинами призначили на руську плебанію св. Миколи біля поселення Мункач, монастир руського обряду, який з давніх пір належить до королівського дарування, поки Владислав II, признавши єпископа Івана, не підвисив року 1491 мукачівське пресвітерство на єпископство».

Граф Баттяні йде далі і заявляє, що після пресвітера Луки слідував єпископ Іван, який вперше прийняв титул єпископа, бо Лука ще в 1488 р. в іншій грамоті короля Матяша називається чернечим пресвітером і оповідається... і т. ін. З цього той же граф робить висновок, що цілий той ряд мукачівських єпископів не заслуговує місця в ієрархії угорської церкви, яку уклав його приятель (Прай), тому що першим єпископом був Іван і він не був ані католиком, ані мукачівським, але руським і схизматиком, прихованим, таким чином, начебто привілеєм самого Корятовича.

Іоанікій Базилович, протоігумен ордену св. Василя на Чернечій горі, у своїй довідці про фундацію Корятовича, виданій у Кошицях 1799 р., висловлює таку думку, що фундація Корятовича була зроблена тільки для ченців, і що першим єпископом був іменований Іван, від якого уклав перелік єпископів.

Вже вище ми бачили, що єпископів грецького обряду було багато перед тим (147), але сам факт говорить про те, що

existimo, si quaedam vestigia etiamsi serie non continua persequi valeamus, cum vero haec vestigia ante Epocham Kyriatovicisiam nulla prorsus existerent, nescio quomodo nudum assertum defensuri simus? Posterioris sententiae fautores dicunt: In foundationalibus nullam esse mentionem Eppi, sed solum monachorum, et Lucam in Diplomate tam 1458. quam 1488. per Bazilovitsium edito dumtaxat Presbyterum, et solum successorem Lucae Joannem de anno 1491. Eppum nominari. Szirmay perhibet a.): Eppi Munkács. iurisdicção sequentem originem, et fata habuit: „Anno 1360. quamvis Theodorus Keriatovics Dux de Munkács fundaverit monasterium s. Nicolai Eppi prope oppidum suum Munkács ad Ritum, et morem Graecorum, illudque de propriis suis Bonis, dando duas villas Bobovicze, et Lawa. b.) dotaverit; Rutheni attamen Parochos ex Russiae partibus consecratos accipiebant a Praemislensi Eppo, fundatione Keriatovicisiana pro Presbyteratu solum habita, Ita Mathias Rex anno 1458. mandavit (146) Conventui de Lelesz, ut Lucam Presbyterum Ruthenum ad Plebaniam Ruthenicalem s. Nicolai prope Possessionem Munkács = Monstra Ritu Ruthenorum fundatam, et ad Regiam Collationem ab antiquo pertinentem, cum suis solitis Decimis introducant, donec Presbyteratum Munkácsiensem Uladíslaus II. designato Eppo Joanne in Eppatum anno 1491. sublimasset“.

Ultero progreditur Comes Battyányi et tradit: Lucae Presbytero successisse Joannem Eppum, qui primus nomen Eppi assumpsit, Lucas enim adhuc 1488. in Diplomate alio Mathiae Regis Religiosus Presbyter dicitur, et narratur etc. Unde infert idem Comes: totam illam seriem Epporum Munkácsiensium ab Amico (:Pray:) nostro in Hierarchia Ecclesiae Hungariae contexta locum non merere utpote cum Joannes primus fuerit Eppus, et is neque Catholicus, neque Munkácsiensis, verum Ruthenus, et Schismaticus, subreptitius itaque sicut Privilegium ipsum Koriatovicisianum.

Joannicus Bazilovits Ord. s. Basilii M. Proto Hegumenus in Monte Csernek in sua notitia fundationis Koriatovichianae Cassoviae a. 1799. edita huius opinionis est: Fundationem Koriatovichianam pro solis monachis factam fuisse, et primum Eppum Joannem de 1491. nominatum esse, a quo seriem Epporum texuit.

Jam Eppos Ritus Graeci plures antea (147) fuisse superius vidimus, sed partim in Latinos fuisse mutatos, partim per Tartaros excisos ipsa res loquitur. Quidquid enim necis, et incendii, atque ruinae capax fuit

частково вони були обернені на латинських; частково знищені татарами. Бо ж все, що можна було вбити і спалити, а також зруйнувати, не уникло жорстокості варварів. Тому всі церкви, монастирі та резиденції єпископів були зрівняні з землею. Після відходу татар єпископи і ченці латинського обряду, розумніші за грецьких і заможніші, поновили собі королівські грамоти і дарування і, таким чином, жодне єпископство, окремі монастирі, не є в стані показати дарчу і засновницьку грамоту від якого-небудь короля Угорщини до поразки татар. Бела 4-й не дуже турбувався, якого походження єпископство, абагство і препозитура, кожному, хто просив, давав, лиш би той знайшов підданих і мешканців. Прошло сто з лишком років, не знайшовся жодний, хто заступився б за численних русинів та волохів або поновив би давні грамоти, або потурбувався б про нові. Віруючі, залишені самі на себе, у багатьох місцях латинськими пресвітерами були затягнуті принадами на латинський обряд, інші були змушені запрошувати священиків з сусідніх країв Галичини і Молдавії, або приймати тих, які приходили. Федір Корятович відчував духовні труднощі, тому, турбуючись про духовну вітху своїх підданих, засновує мучачівський монастир. Але всьому світу відомо, що східна церква завжди і тепер звикла обирати єпископів з ченців (148), і що єпископи на підставі обрядових правил обов'язково повинні перебувати в монастирях на цілому світі і, зокрема на ліванській горі, тепер у монастирях живуть єпископи різного обряду. Цей звичай перейшов зі Сходу в усі частини світу і тому здавна всі єпископи Великої Русі, тепер тільки окремі в Молдавії та Валахії, здебільшого мають резиденцію в монастирях.

Що ж? Якщо будувалася резиденція єпископа, треба було водночас будувати монастир і новому єпископові дати ченців. Ясний і очевидний приклад цього маємо в побудованому єпископстві фагараському. Бо Клемент XI, схвалюючи будівництво резиденції єпископа у своєму декреті, виданому 1721 р., наказує, що згідно в порядками грецького обряду, якщо немає, повинні бути встановлені при тій же церкві ченці і священики, які б були замість каноників і капітулу.^{а)} Отже, єпископ повинен жити з ченцями, які виконують обов'язки капітулів. Капітули ж є латинського походження, у грецькому обряді і тепер не існують капітули, бо ченці виконують

saevitiem Barbarorum non evitavit. Unde omnes Ecclesiae, Claustra, atque Episcopalia (145) b.) Rectius Bobovistae et Lauka: solo aequata sunt. Descendentibus Tartaris Latini Ritus Episcopi, et Religiosi prudentiores Graecis, atque potentiores renovari fecerunt sibi Diplomata Regia, et Collationes, et ideo nullus Eppatus, pauca Monasteria sunt in statu a Rege aliquo Hungariae ante Cladem Tartarorum Collationem, et fundationem monstrandi. Bela 4. non multum sollicitus cujus originis Eppatus, Abbatia, et Praepositura fuerit, primo petenti obtulit dummodo ille subditos, et plaga inhabitatores nanciscatur. Centum et aliquot Anni pertransiere, nullus inventus est, qui pro copiosis Ruthenis, et Valachis semet interposuisset, et fundationes sive antiquas renovavisset, sive novas exoperatus fuisset. Fideles sibi ipsis relictis multis in locis per Latinos Presbyteros allectiobus(!) ad Latinum Riturum pertracti, alii e vicinis Regnis Galliciae, et Moldaviae cogebantur Presbyteros evocare, vel advenas acceptare. Theodorus Kyriatovits sensit necessitatem Spiritualem, ideo Subditelae suae de solatio spirituali provisurus fundat Claustrum Munkacsense. Sed toti orbi constat Orientalem Ecclesiam Eppos semper et actu e monachis (148) desumere solitam esse, Epposque perhibentibus Rubricis Ritualibus indispensabiliter in Claustris habitare debuisse in toto Oriente; et signanter in monte Libano diversi Ritus Eppli, in monasteriis actu degunt. Consuetudo haec ab Oriente ad omnes Orbis partes pervenit, et ideo antiquitus omnes Magnae Russiae Eppli nunc nonnulli solum in Moldavia, et Valachia plerique in Claustris Residentiam tenent.

Quid? Si erigebatur Eppatus debuit simul monasterium erigi, et novo Eppto monachi adijci. Clarum, et manifestum hujus rei habemus exemplum in erecto Episcopatu Fogarassensi. Clemens XI. enim confirmando erectum Eppum in Decreto suo anno 1721. emenato praecipit: Ut juxta Ritus Graeci ordinationes debeant in eadem Ecclesia constitui monachi et sacerdotes, si non adsint, qui loco sint Canonicorum et Capituli. a.) Eppus ergo cum monachis debuit habitare, qui vices Capitularium obibant. Capitula enim sunt originis Latinae, in Graeca Ecclesia nec actu existunt Capitula, sed monachi munia Capitularium obeunt. Quod uniti habeant nunc Capitula, id non a Graeco, sed Latino Ritu recens mutuatum est. Ergo ordinaria Eppli Residentia Monasterium fuit.

Hunc morem Occidentalis quoque Ecclesia, donec adhuc ex Ordine potissimum s. Be-

функції капітулів. Що уніати мають те-пер капітули, це залозичено в наш час не від грецького, але від латинського обряду. Отже, звичайною резиденцією єпископа був монастир.

Цього звичаю дотримувалась також західна церква, поки ще єпископи вибирались, головним чином, із ордену св. Бенедикта, (149) у пізніших віках єпископи, щедріше обдаровані, нехтуючи чернечою дисципліною, розміщали свої оселі поза монастирськими огорожами, тому не дивно, що в самій мукачівській єпархії давні єпископи обирались з ченців, або якщо хтось був обраний з світського кліру, він повинен був скласти чернечу присягу, і тому, де тільки будувався гідний уваги монастир, він був пов'язаний з оселею єпископа. Таким чином, не може бути допущено, щоб Федір, який привик до руського порядку, відступив від нього, і таку важливу необхідність поставив поза полем зору, і тому я вважаю, що він же заснував з монастирем св. Миколи на Чернечій горі також єпископство, і керівник монастиря водночас був єпископом прилеглих церков, про що я наслідуюсь певніше робити висновок, тому що інакше він не виділив би монастирю такий ширий дар, якби з нього не треба було утримувати водночас і єпископа. І насправді, якби фундація була зроблена виключно для ченців без єпископа, єпископи, яких Базилевич послідовно перелічує на протязі багатьох віків від Івана до Емануїла Ольшавського, не користувалися б цим багатством і ченці не утримували б їх у своїх монастирях при такій значній витраті своїх прибутків.

Обміркуймо сам зміст декретів, виданих Базилевичем, переконаємось, що ті, яким були подаровані ці маєтності, (150) були єпископами. Перший декрет — Матяша, від 14 серпня 1458 р., у Базилевича стор. 16, в якому зустрічаються слова: Нашим королівським авторитетом, яким така плебанія за звичаєм наших попередників королів Угорщини вважається належною до нашого дарування. Ясними словами відзначається, що ця плебанія за звичаєм попередників відносилась і відноситься до королівського дарування, але якби фундація була для ченців, не називалась би плебанією, яка значно відрізняється від чернечої спільності, ані не відносилась би надалі до королівського дарування. Отже, Лука повинен був бути більше ніж чернець, і його бенефіція не чернеча, а попівська, і фундація повинна була бути зроблена

nedicti Ep̄i sumebantur, obser- (149) vavit, tardioribus saeculis largius dotati Ep̄i Religiosam Disciplinam aspernantes extra monastica sepimenta locabant suas sedes, non mirum proinde in ipsa Munkács dioecesi Ep̄pos antiquos de Monachis electos fuisse, aut siquis de Clero saeculari extitisset electus, eum professionem monasticam deponere debuisset, et ideo ubicunque notabile monasterium erigebatur, cum sede Ep̄i iunctum fuit, supponi itaque nequit, ut Theodorus Disciplinae Ruthenicae avertus ab hac recessisset, et necessitatem adeo apparentem extra oculorum aciem posuisset, et ideo existimo: Eundem cum monasterio s. Nicolai in monte Csernek Eppatum quoque fundavisse, Superioremque monasterii, simul Eppum adjacentium Ecclesiarum fuisse, quod tanto tutius concludere audeo, quod secus adeo largam dotem Claustro non assignavisset, nisi simul Praesul ex eadem intertenendus foret. Et certe, si fundatio pure pro Religiosis excluso Ep̄po fuisset facta, Ep̄pi quos Bazilovits a Joanne usque Emanuelem Olsavszky, consequenter per plura saecula enumerat, non usuavissent haec bona, neque fuissent per Monachos tolerati in suis Claustris cum dispendio proventuum suorum adeo notabili.

Expendamus ipsos tenores Decretorum per Bazilovitsium editorum, videbimus eos, Ep̄pos fuisse, quibus haec bona (150) collata habentur: Primum Decretum est Mathiae dato 14. Aug. 1458. apud Bazilovits pag. 16. in quo verba occurrunt: Autoritate nostra Regia, qua Hujusmodi Plebania more Praedecessorum nostrorum Regum Hungariae ad nostram Collationem pertinere dignoscitur. Claris verbis innuitur Plebaniam hanc ad Collationem Regiam more Praedecessorum spectavisse, et spectare, sed si fundatio Religiosa fuisset non adpellaretur Plebania, quae a Religiosa societate longe diversa est, nec amplius ad Collationem Regiam spectaret, ergo Lucas plus esse debuit quam Religiosus, et Beneficium Ejus non religiosum, sed Curatum, fundatioque non ex respectu Religiosorum, sed Curatae facta fuisse debuit, „quia more Praedecessorum nostrorum Regum Hungariae ad nostram Collationem pertinere dignoscitur“. Religiosi Superiores per monachos eliguntur et bona possidentur, quin mutatione Superioris interventa per Regem illa conferri(!) oportuisset actum tenent Monasteria Bona, sed Collatione Regia, novus Proto Hegumenus introducti non solet. Obviat huic hiatui Bazilovits pag. 16. scribendo: Duce Theodoro Koria-tovits successive in semine suo deficiente

не по відношенню до ченців, а до попівства «тому що за звичаєм наших попередників королів Угорщини вважається валежною до нашого дарування». Керівники ченців обираються ченцями і володіють маєтками, і навіть, коли настала зміна керівника, вона повинна бути схвалена королем. Тепер вони мають монастирські маєтки, але новий протоігумен не зник призначатись королівською дарчою грамотою. Базилович пояснює це розходження, пишучи на стор. 16: «Тому що князь Федір Корятович не мав спадкоємця, мукачівський замок з маєтками і дарчим (151) правом перейшов до короля, таким чином, дарування повинно було зміцнюватись королівською угодою». Якщо від смерті Корятовича, яка настала перед 1372 р. (бо у згаданому році вже берегівський вождь мав Мукачево), не було потреби його зміцнювати, чому це необхідно робити після 80 років. Але і чернець неспроможний володіти маєтками, отже, треба було затвердити монастир і всіх ченців, отже, якщо Лука був представником монастиря і ченців, значить мав вище звання, ніж чернечий ігумен.

Але чому називається плебанією, а не єпископством? Саме це стверджує, що Лука був єпископом. Бо латинські єпископи з давніх пір, як я вище згадав, бажаючи пригнітити грецький обряд, не дозволяли русинам користуватись титулом єпископа^{а)}, пізніше егерські єпископи також заперечували, що існують мукачівські єпископи, що вони тільки їх вікарії^{б)}. Тому що найвища турбота про душі пов'язана була з цим званням, тому називали скоріше плебаном, аніж єпископом, щоб не віднялось що-небудь з його єпископської величі, і правильно, що називається плебанією, не був чисто монастирем, бо той може мати парафію тільки на підставі службового дозволу єпископа, а не на підставі організаційного права. Це ще краще видно із декрету Владислава, у Базиловича стор. 21, який починається: «Всім нашим віруючим (152) і кожному руському плебану, які знаходяться під юрисдикцією церкви блаженного Миколи сповідника, заснованої в місті Мукачеві за грецьким обрядом, вітання!» Отже, церква св. Миколи була вищою, від юрисдикції якої залежали інші плебанії або парафії. Така, звичайно, буває кафедральною, але кафедру не можна уявити без єпископа, отже, мукачівська церква св. Миколи була єпископською.

Arx Munkács cum Bonis, jureque Collationali ad Regem devoluta fuerat, consensu itaque Regio Donatio roborati debuerat. Si inde a morte Kyriatovitsiana, quae ante a. 1372 evenire debuerat, (nam jam dicto anno Dux Beregszázienis Munkács tenuit) roborari eam necesse non fuit, cur id, post 80 annos fieri oportuit. Sed et secus Monachus incapax est possidendum Bonorum, debuisset ergo Monasterium confirmari, et cuncti Religiosi, ergo si Lucas repraesentans Monasterii, et Religiosorum fuit, fuit ergo altioris Dignitatis, quam Religiosus Hegumenus. Sed cur dicitur Plebania, et non Eppatus? Recte illud evincit Lucam Eppum fuisse. Latini enim Eppi a longo tempore ut praemisi Ritus Graecum suprimere volentes non admittebant Ruthenis uti titulo Eppi, a) posteriori quoque tempore Agrienses Eppi negabant esse Eppos Munkácsienses, sed solum suos Vicarios, b). Sed quoniam suprema cura animarum cum hac dignitate juncta fuerit, ideo nominabant Plebanum potius quam Eppum, ne ex suo splendore Eppali quidpiam derogeretur, et recte ideo, quia Plebania dicitur, non fuit mere Monasterium, nam illud Parochiae tenendae duntaxat ex concessionem Eppi administratorio, non vero ordinario iure capax est. Magis adhuc patet id ex Uladislai Decreto apud Bazilovits pag. 21. quod inchoat: Fidelibus (152) nostris Universis, et singulis Plebanis Ruthenis sub Jurisdictione Ecclesiae Beati Nicolai Confessoris in oppido Munkács Ritu Graecorum fundatae existentibus salutem! Ergo Ecclesia s. Nicolai fuit eminentior, cujus Jurisdictioni reliquae Plebaniae, seu Parochiae suberant, talis solent esse Cathedralis, sed Cathedra absque Epopo nequit cogitari ergo Ecclesia s. Nicolai Munkácsiensis fuit Eppalis. Nec potest dici: eam cum nominatione Joannis Eppi in Cathedralem fuisse sublimatam, in eodem enim Decreto ultro praecipitur, quatenus a modo deinceps Rdo P. Joanni Epopo vestro, sub cujus jurisdictione estis, in omnibus licitis et consuetis „**juxta antiquam consuetudinem obedire debeatis**“. (Тут і далі підкреслено М. Лучкаєм.) Explicat aliud Decretum Ejusdem Regis de 1491. voces **juxta antiquam consuetudinem** non ad actus obedientiae qualitatem, sed ad antiquitatem Eppi referri: „Qualiter Rutheni Presbyteri, item Coloni Graecam fidem tenentes, et sub Jurisdictione sua existentes, qui proventus sibi, et dictae Ecclesiae (s. Michaelis de Körtvélyes:) ex vetusta consuetudine provenire debentes reddere difficultarent.“ Patet ex his verbis, quod Epopo ex vetusta consue-

Ані не можна твердити, що вона була підвищена на кафедральну з призначенням Івана за єпископа. У тому ж декреті крім того вказується, що в майбутньому згідно з давнім звичаєм повинні коритися (Тут і далі підкреслено Лучкаєм) в усьому дозволеному і звичному своєму преподобному о. Івану єпископу, під юрисдикцією якого знаходяться. Інший декрет того ж короля з 1491 р. пояснює слова згідно з давнім звичаєм не в розумінні слухняності, але давності єпископа: «Як руські пресвітери, так кріпаки, які сповідають хрещську віру і знаходяться під його юрисдикцією, які повинні для нього і для згаданої церкви (св. Михайла з Грушова) за давнім звичаєм вирощувати урожай, утруднюються виконати». Із цих слів видно, що тим, які повинні єпископу з давніх пір давати урожай, утруднюються (це) виконати. Таким чином, також і єпископство повинно бути давнім, цього не можна було б сказати, якби Іван цього року був встановлений першим єпископом. (153) Але ані не бачу джерела, на підставі якого можна б говорити, що цей же Іван був призначений першим єпископом. Перший декрет, виданий 1491 р. у неділю перед святом Петра, не пояснює призначення, ані підвищення його на єпископа, тому що вже називається єпископом і згадані ті, які повинні йому (вирощувати) урожай за давнім звичаєм, і тому певно роблю висновок, що разом з фундацією Корятювича в Мукачеві був єпископ і церква св. Миколи була кафедральною, і що Іван був не першим, але невідомо котрим по порядку мукачівським єпископом. Мені дуже дивно, на якій підставі граф Баттяні міг доводити, що Іван першим прийняв назву руського єпископа. Сам єпископ повинен знати, що ніхто, хто не є єпископом, не може прийняти назву єпископа, ані жодний не бере за власною волею, але дістає призначення, він приймає не назву, але звання, та він це усвідомлює і додає: «І він (Іван) ані не католик, ані не мукачівський, але руський і схизматик». П. граф дозволяє собі більше, як свята римська церква, яка визнає, що неуніатські єпископи є справжніми єпископами, і тому того, який повернувся до католицької віри не з унії, він (Баттяні) не посвячує на єпископа, він же хоче, щоб тільки назвою був схизматичним єпископом. І як же він наслідуються доводити, що не мукачівський? (154) Щойно в грамоті Владислава від 29 листопада 1498 р., у Бази-

tudine proventus debentes reddere difficultent, ergo etiam Eppatus vetustus esse debuit, non potuisset vero id dici, si Joannes hoc anno primus Eppus fuisset constitutus. (153) Sed nec video ego fontem unde Joannes hicce primus Eppus constitutus dici possit? Primum Decretum de anno 1491. Dominica ante Festum Petri ad vincula, non sapit nominationem, neque sublimationem ejus in Eppum, quia jam Eppus dicitur, et proventus antiqua consuetudine sibi debentes adpellantur, et ideo tute concludo: Cum fundatione Kyriatoviciana Munkácsini Eppum fuisse, et Ecclesiam s. Nicolai Cathedralem fuisse, Joannemque non primum, sed in ordine nescitur quantum Eppum Munkácsiensem fuisse. Mirari non possum qua ratione Comes Battyányi asserere potuerit: Joannem primum Eppi Rutheni nomen assumpsisse. Ipse Eppus scire debuit, neminem, qui non est Eppus, nomen Eppi assumere posse, sed nec ullus proprio nutu assumit, sed collatum percipit, et cui collatus est, non nomen, sed dignitatem assumit, ad reddit rationem et subjungit: „Et is (Joannes) neque Catholicus, neque Munkácsiensis, verum Ruthenus, et Schismaticus“. — Plus sibi arrogat D. Comes, quam s. Romana Ecclesia, quae agnoscit: non Unidos Eppos versus Eppos esse, et ideo redeuntem ex disunione ad fidem Catholicam Eppum non reconsecrat, ille vero nomine solum Eppum schismaticum esse vult, et qua fronte audet asserere non Munkácsiensem? du (154) dum in Diplomate Uladislai dato 29. Novembr. 1498. apud Bazilovits pag. 24. „Eppus de Munkács“ binis vicibus compellatur. P. Bazilovits excusandus potius, quam carpendus, fundationem solis Religiosis applicans, et primum Eppum Joannem statuens, quia verebatur ne Bona a Monasterio avellantur, et Eppo tribuantur, sicut id evenit in Galicia Leopoli, et in Transylvania Balásfalvae.

Nec poterit mihi argumentum superius allatum, si fundatio pro solis Religiosis fuisset facta, non admississet Eppos Bonis frui, retorqueri: Si fundatio simul pro Eppis, et Religiosis fuisset facta, non cessissent juri suo Eppi relinquendo omnia Bona Monachis. Nec cessere Eppi donec vidissent oportunitatem tempus, turbulentis enim Regni temporibus id prudenter nec cedere poterant, sed sopitis revolutionibus et felici M. Theresiae Regimine stabilito Manuel Olsavszky admodum prudenter deseruit Monachis Kyriatovicianam fundationem, scivit enim se providendum, quemadmodum effective provisus exstitit, ut infra videbitur.

довича стор. 24, двічі названий «єпископ де Мункач». О. Вазіловичу скоріше треба пробачити, аніж йому робити докір за те, що він приписує фундацію одним тільки ченцям і встановлює першим єпископом Івана, тому, що боявся, що від монастиря відберуть маєтки і передадуть єпископові, як це трапилося в Галичині у Львові, і в Трансильванії у Балашфалві.

Вищенаведений доказ не можна буде мені повернути проти противника, якщо фундація була зроблена тільки для самих ченців, вони не дозволили б єпископам користуватись маєтками, якщо фундація була зроблена разом для єпископів і ченців, єпископи не поступились би своїм правом, залишаючи всі маєтки ченцям. Єпископи ані не поступились, поки не бачили відповідний час, бо, коли королівство переживало бурхливі часи, цього не можна було розумно зробити, але після того як заворушення були успокоєні і було встановлене щасливе правління М. Терезії, Мануїл Ольшавський дуже розумно залишив ченцям фундацію Корятовича, бо, як нижче буде видно, знав, що йому треба передбачити, в чому полягає справжня турбота.

Для кращого підтвердження всього вищесказаного можна прочитати в XXIV томі Гевенесского збірника на стор. 21 таке: Перелік маєтків і прибутків руського мукачівського єпископа згідно з засновницькими грамотами або давніми дарчими грамотами (155): п'ять сіл, а саме: Кіш Лого, Надь Лого, Трібоц, Івандь і Лавка, крім того мукачівські поміщики щороку давали єпископові сто флоренів, сто кусків (досл. камнів) солі, сто кубулів (мірок) муки і двадцять відгодованих свиней. Ці села і доходи були відібрані від єпископа і приписані приблизно перед ста роками мукачівському замку. Однак, під час правління княгині Софії Баторій з боку родини Ракочія єпископові постачали: п'ять кубулів муки, дві бочки вина і сім відгодованих свиней. Із єпископської кареми (палати) його найсвятішої величності двісті флоренів, а насправді ані одного, ані з другого боку самому нічого не дається, тому зовсім ніякого доходу не має, а тільки з власного заощадження Мефодій змушений готувати собі їжу і одяг. Ці слова написав примас королівства римському папі 1689 р., прохаючи допомогу для єпископа Мефодія. Але куди б і ким би не були написані, із них випливає, що постачання єпископа скла-

Ad majorem omnium praedictorum confirmationem in Collectione Hevenessiana Tomo XXIV. pag. 21. haec leguntur: *Specificatio Bonorum, et proventuum Ruthenici Eppli Munkácsiensis juxta fundationales seu Donationales antiquas (155) Pagi quinque videlicet Kis Loho, Nagy — Loho, Hribócz, Ivány, et Lauka, praeterea Domini Terrestres Munkácsiensis quotannis dabant Eppo Florenos Centum, Lapides salis Centum, siliginis Cubulos Centum, et viginti saginatos. Hi Pagi, et proventus abvulsi sunt ab Eppo, et ad arcem Munkáts adpliciti ante annos circiter Centum. Sub Dominio autem Principissae Sophiae Báthori administrabantur Eppo ex parte familiae Rákóczianae siliginis Cubuli quinque, duo vasa vini, et septem saginati. Ex Camera autem Suae Majestatis ssmae Scepusiensi floreni Ducenti, de facto nec ex una nec ex altera parte quidpiam ipsi praestatur, unde nullum absolute proventum habet, sed ex propria dumtaxat oeconomia Methodius victum, et amictum comparare debet. Verba haec Primas Regni anno 1689. Pontifici Romano scripsit pro Methodio Eppo subsistentiam petiturus. Sed quocunque, et per quemcunque scripta sint, patet ex illis: Eppli provisionem ex quinque pagis constitisse demta Lauka, diversis ab iis qui pro Religiosis erant designati. Itaque Kuriatovich penes Religiosos Eppum aequae fundavit, et Kis Loho, Nagy Loho, Hribócz, et Ivány ad Ejus intertentionem (156) destinavit, quae bona ante Centum annos avulsa, nec amplius reapplicita sunt. a.) Sed actuale etiam possessioniorum horum Pagorum per Eppum tentum probari potest. Superius jam attackum inferius per extensum adducetur: Lucam superiorem monasterii Munkács Decimas ex Promontorio Ivány desumere volentem turbatum esse. Jam nunc rogo, quo jure ex Ivány Decimas desumere potuisset Lucas, si Eppus non fuisset? In monasteriali fundatione non comprehenditur Ivány, sed spectavit ad Congruam Eppiergo Lucas qua Eppus desumsit ab inde Decimas. Magis adhuc haec omnia Illustrantur Leopoldi Imperatoris Decreto tenoris sequentis: Leopoldus etc. Quod cum relatum nobis sit, imo et privilegiis, et fundationibus fidelis reminiscitiae Praedecessorum nostrorum Hungariae Regum in specie productis et in Cancellaria nostra Hungarica demonstratis patet: „Eppatum Munkácsiensis in Comitatu Bereghiensis pro Ruthenis Catholicae Ecclesiae unitis, et incorporatis, atque Religiosis Ordinibus s. Basilii, pietate, et liberalitate dictorum Regum ab antiquo fundatum esse, Possessionibusque ac De-*

далося з п'яти сіл за винятком Лавки, зовсім не тих, які були визначені для ченців. Таким чином, Корятович біля ченців закріпив також єпископа і на його утримання (156) виділив Кіш Лого, Надь Лого, Грібоц та Івань, які маєтки перед ста роками були відібрані і більше не повернуті назад.^{a)} Та справжній маєток цих сіл, який мав єпископ, може бути підтверджений. Вище вже згадувалось, нижче буде детальніше наведено, що Лука, наставник мукачівського монастиря, коли хотів зібрати десятини з пагорка Івань, був прогнаний. А тепер питаю, яким правом Лука міг би збирати десятини, якби не був єпископом? У монастирській грамоті Івань не згадується, але відносився до доходу єпископа, таким чином, Лука як єпископ брав звідти десятини.

Все це ще яскравіше ілюструється декретом Леопольда такого змісту: Леопольд і т. ін. коли нам це сповістили, і після того як, зокрема, і привілеї і грамоти вірної пам'яті наших попередників угорських королів були представлені і показані в нашій угорській канцелярії, стає явним, що «мукачівське єпископство у березькому комітаті з набожності та щедрості згаданих королів для русинів, об'єднаних з католицькою церквою і залучених, також для ченців ордену св. Василя здавна було засноване і достатньо обдароване і маєтками і десятинами і т. ін. 1659». Цілоком ясно, що (157) єпископство було засноване з давніх пір разом з ченцями і засновницькі листи були показані королю. А нижче будемо бачити, що королівський представник часто вводив єпископів у маєтки. Цього напевно не робили б, якби фундація була зроблена для самих ченців. На підставі цього приведеного не сумніваюсь зробити висновок про те, що мукачівське єпископство не є давнішим, але ані не пізнішим, ніж Федір Корятович.

Глава 35

Наступництво та вчинки єпископів, а також стан єпархії за їх часів.

Невідомо, хто був першим наставником монастиря і церкви св. Миколи. Той факт, що у трьохстах селах, які належали до мукачівського володіння, було багато священників, не можна власне підтвердити, але можна припустити, ось чому ми не маємо можливості говорити ані про стан церков, ані про форму ієрархії. Сам громадський стан мукачівської домінії від 1360 року був виста-

cimis sufficienter dotatum etc. 1659." Quid clarius, quam (157) Eppatum junctim cum Religiosis antiquitus esse fundatum, fundationalesque Litteras fuisse Regi exhibitas. Quid si inferius videbimus Hominem Regium saepe Epos in Possessorium introduxisse. Quod certe factum non fuisset si pro solis Religiosis fuisset facta fundatio. His praeductis non dubito statuere, initia Eppatus Munkács non antiquiora, sed nec recentiora esse Theodoro Kyriatoviccio.

Caput 35.

Series et Acta Epporum, ac Status Diocesis sub Illis. Quis primus Monasterii, et Ecclesiae s. Nicolai Superior fuerit, ignotum est. In tercentis Possessionibus ad Dominium Munkács spectantibus plures Parochos adfuisse non quidem probari sed supponi poterit, unde nec statum Ecclesiarum, nec modum Hierarchiae attingere valemus. Ipse status civilis Domini Munkács inde ab anno 1360. multis mutationibus expositus extitit. Kyriatovichium uxorem Cyriacam habuisse, superius attigimus, ex Diplomate fundationali monasterii Munkács possemus concludere eum proles, et in specie filios habuisse, sed saepe improles fundatores loquuntur velut prolificati,

влений різним змінам. Вище ми згадали, що Корятович мав дружину Ціріану (!) Із засновницької грамоти мукачівського монастиря можемо зробити висновок, що він мав дітей і, зокрема, синів, але часто говорять про бездітних засновників як про багатодітних. Отже, перший єпископ після фундації Корятовича нам невідомий. (158)

Глава 36

Чи залишився Корятович в Мукачеві до смерті? Коли помер?

Подібним туманом покрита доля самого Корятовича. Одні вважають, що він помер в Мукачеві, інші, що з любові до батьківщини повернувся на Поділля і знову дістав свої маєтки. Ті, що бажають прийняти першу версію, знаходять достатній довід у самій засновницькій грамоті, бо там ясно сказано: «... де ми розпорядились розмістити також нашу могилу...», таким чином, Федір не думав повертатися на Поділля, але бути похороненим у Мукачеві. І я вдячно приєднався б до цієї думки, але не знаходжу жодного сліду по цій могилі, відсутнє і написане, і усне засвідчення. Здається, що мені допоможе, мабуть, те, що місця похоронів невідомі ані св. Степана, Василя та інших потомків королів Угорщини, однак не тому робиться зіставлення: інші похоронені в Альбі Регії, а св. Василь у В. Варадині, навіть місце і церква відомі. Які вважають, що Федір повернувся, посилаються, як на джерело, на Кромера, який доводить, що Федір уклав угоду з Василем Ягеллою, польським королем, та своїм двоюрідним братом і прийняв Поділля, відносно чого в королівському архіві зберігаються два листи Федора, якими він передає себе і Поділля під опіку королів Польщі. Цю думку підтримує і те, про що повідомляє Коялович, а саме, що 1392 р. на Федора Корятовича напад великий князь Литви Вітольд за те, що він відмовився від сплати податків і після перемоги біля Брацлава був закритий в Каменці, (159) після виникнення незгоди в караулі, його зрадили, схваченого привели у Вільнюс і там же помер, не маючи спадкоємця.⁵⁾ Існують ще й інші обставини. Відомо, що король Людовік безсумнівно біля 1351 р., як сказано вище, зробив провінцією Угорщини Поділля, звільнене від литовців, і передав воеводам Трансильванії для керування і захисту сикельською зброєю.⁶⁾ Однак, 1373 року Владислав, палатин короля,

et ideo primum post Kyriatovicianam (!) fundationem Eppum ignoramus. (158)

Caput 36.

An permanserit Kyriatovich usque mortem Munkácsini, et quando mortuus?

Simili caligine teguntur ipsius Kyriatovichii fata. Alii existimant Eum Munkácsini mortuum, alii dulcedine Patriae captum ad Podoliam rediisse, et suas ditiones reoptinuisse. Qui primam sententiam adoptare cupiunt, sufficiens argumentum habent in ipso fundationali Diplomate, clare etenim perhibetur: Ubi etiam sepulchrum nostrum collocare fecimus, non intentionabatur ergo Theodorus Podoliam redire, sed in Munkács sepeliri. Lubens et ego accederem huic sententiae, sed sepulchri huius nullum invenio vestigium, nec existit sive scriptum, sive traditionale documentum. Nisi forte mihi opitulari videatur: nec s. Stephani, Ladislai aliorumque Regum Hungariae posterorum sepulturae loca nota esse, non tamen ideo controvertitur: alios Albae Regiae, et s. Ladislaum M. Varadini sepultum esse, quin locus et Ecclesia sciatur. Qui rediisse Theodorum volunt, Cromerum pro fonte adducunt perhibentem Theodorum cum Ladislao Jagellone Poloniae Rege et suo Patruale transegisse, et Podoliam recepisse, duasque eatenus Litteras Theodori in Archivo Regni conservari, quibus se, Podoliamque tutelae Regum Poloniae tradit. Opitulatur huic sententiae et illud, quod 1392. Theodorus Kyriatovich ob negatum tributum per Vitoldum M. Ducem Litvaniae bello impetitus, et ad Brazlav exercitu fuso in Kamenez clausus, (159) exortis in praesidio dissidiis, proditus, captus Vilnam delatus, et ibidem absque Haerede mortuus referatur per Kojalovichium. a.) Adsunt aliae etiam circumstantiae. Constat enim: Regem Ludovicum indubie circa annum 1351., uti superius dictum, Podoliam ab Litvanis purgatam, in Provinciam Hungariae redegisset, et Transylvaniae Vojvodis regendam, Siculis vero armis defendendam tradidisse. b.) Anno tamen 1373. Vladislavus Palatinus Regni Comes Bereghiensis, Dux Opuliae, Gubernator Podoliae, secundum alios plane in vim cambii cum alijs Bonis Proprietariis Podoliae creatur, et in fortaliis hungarica militia illocatur. Nihilominus in Luczk, et Chelm Vasalli Regis Hungariae permanent. Mihi admodum verosimile (!) videtur: Theo-

граф березький, вождь Опулії, губернатор Поділля, як передають інші, саме в силу обміну за інші маєтки стає володарем Поділля і в фортецях розміщується угорське військо. Все ж таки в Луцьку і Хельму залишаються піддані угорського короля. Мені здається дуже правдоподібним, що Федір Корятович повернувся на батьківщину в супроводі цього війська і палатина, і був одним із вищезгаданих підданих, після того як королеві Єлизаветі було залишене Мукачєво, яке вже 1378 р. згідно з грамотою, яку слід нижче навести, було передане населенню в милість. Третю думку приводить, вірніше, висуває як правдиву, Йосип Балайті, ш. п. помічник мукачівський, у праці *Мункач* (у Дебрецені 1836) стор. 20, про те, що Федір повернувся на Поділля і 1365 р. був убитий. Щодо цього він не приводить жодного свідчення, але тому що він черпав дані з оригінальних документів архіву мукачівської домінії знайшов офіційне повідомлення про смерть Корятовича, тому я погоджуюсь з його думкою. (160) Після смерті Людовіка успадкували (трон): Марія в Угорщині, дочка Гедвіга, в Польщі. З першою одружився і дістав корону Зігізмунд, з другою — Ягелло (за Карамзіном Ягавло), молодший з одинадцяти дітей Ольгерда, великий князь Литви. Ягавло, отримавши королівську владу, даром віддав своєму двоюрідному брату Вітольд Ладомерію і Волинь, і поновив іншим родичам спадщини, які батько відібрав.^{a)} З другого ж боку р. 1385 вигнав з цілої Галичини Емеріка Бебєка, угорського губернатора Червоної Русі, і приєднав до своєї корони провінцію, яка в цьому стані проіснувала по 1772 р. Безсумнівно в цей час угорські губернатори і військо повинні були визволити також Корятовича і він став під опіку польського королівства. У Литві Скірігавло, другий син Ольгерда, керував державою спочатку завдяки брата Ягелли, але 1392 р. на підставі договору з королем Ягеллом князівство дістав Вітольд, син Кієстута, і панував не тільки незалежно, але й жорстоко, бо вбив трьох синів Ольгерда, а саме, Вуганта отравив, Нарімунда на дереві повісив, Корігавлові голову відрубав, інших як Корібуто новгородського звав у полон, Володимира київського позбавив влади. Здійснивши це, звернув увагу на Поділля, де панував Федір Корятович, вже не як платник податків угорського короля, але польського (161), вимагав, щоб Федір підкорився йому, а коли той відмо-

dorum Kyriatovichium hac armata manu, et Palatino stipatum Patriam repetiisse, et unum ex Vasallis superius nominatis fuisse, Munkácsino Reginae Elisabethae relicto, quod jam a. 1378. iuxta infra adducendum Diploma in favorem incolarum donatum est. Tertiam opinionem adfert, rectius velut verum vendit Josephus Balajthy r. D. Minister Munkátsiensis in opusculo: *Munkats.* (Debrechini 1836) pag. 20. Theodorum ad Podoliam rediisse, et 1365. mactatum esse. Testimonium eatenus nullum adfert, sed quoniam ex originalibus Actis Archivi Domini Munkats laboraverat, de morte Kyriatovitsiana officiosam Relationem invenit, ideo Ejus sententiam propriam facio. (160) Mortuo Ludovico Maria in Hungaria, Hedvigis filia in Polonia successit. Primam Sigismundus posteriorem Jagello (:Jagaulo secundum Karamzin:) Olgerdi ex undecim filiis junior Magnus Dux Litvaniae obtinuit conjugem, atque Coronam. Jagaulo Regia potestate ornatus Patrueli suo Vitoldo Lodomeriam, et Volhiniam gratis remisit, caeterisque cognatis per Patrem ademptas haereditates restituit a.) Altera vero ex parte Emericum Bebék Gubernatorem Rubrae Russiae Hungaricum a. 1385. tota Gallicia expulit, provinciamque suae Coronae adjecit, quae in statu hoc perduravit usque 1772. Hoc tempore indubie etiam Kyriatovics a Gubernatoribus Hungaricis, et militibus liberatus esse debuit, et tutelae Regni Poloniae subiectus. In Litvania Skirihaulo alter filius Olgerdi, initio nomine fratris Jagellonis rempublicam administravit, sed 1392. secundum tractatum cum Rege Jagellone factum Principatum Vitoldus filius Kiestuti obtinuit, et non solum independentem, sed etiam crudeliter tenuit, filios enim Olgerdi tres et signanter Vugantum veneno sustulit Narimundum in arbore suspendit, Korihauli caput secuit, alios uti Koributum Novohorodiensem caepit(!), Vladimirus Kioviensem Regno orbavit. His peractis oculos convertit ad Podoliam, ubi Theodorus Kyriatovits regnavit, non amplius Regis Hungariae, sed Poloniae (161) tributarius, desideravit Theodori subiectionem, et renuentem bello adgressus est, ac fuso ejus exercitu in Kamenez Podolski caepit(!), libertate et Patrimonio orbavit. a.) Ex narratis concluditur: Theodorum, sive secundum Cromerum cum Rege Poloniae transigisse, sive per Ludovicum a. 1373. cum Ladislao Palatino rediisse, sive denique dum Jagello ademptas per Patrem suum haereditates reddebat, deserto Munkács ad Podoliam rediisse, et nequaquam Munkátsini sepultum esse. Non diu tenuit Vitoldus

вився, напад на нього і, розбивши його військо, спіймав у Каменці Подольському, позбавив (його) свободи і спадщини^а). Із сказаного випливає, що Федір або, згідно з Кромером, уклав угоду з королем польським, або за допомогою Людовіка р. 1373 повернувся назад з палатином Василем, або, нарешті, поки Ягелло повертав спадщину, яку його батько відібрав, залишивши Мукачєво, повернувся на Поділля і ні в якому разі не був похоронений в Мукачєві. Вітольд не володів Поділлям довго, за 40.000 флоренів його купив Ягелло і, неспроможний виплатити, передав у лен краківському палатину Степку де Мелстін (Степану де Мелстін) за таку ж суму. Після того як цей був вигнаний внаслідок інтриг, а пізніше татарами вбитий, Вітольд, виплативши попередню суму, взяв назад, однак після смерті Вітольда поляки його захопили,^б) і з 1396 р. ціле (Поділля) було приєднане до Польщі. Вітольд виявився невірним не тільки до людей, але й до свого обряду, бо ж він залишив свій рідний обряд і від хрестоносних рицарів прийняв латинський обряд. Своїх підданих дає шляхом покрошення одних хрестити, інших перехрестити, тому то в Литві тепер все населення (162) віддане латинському обряду.

Глава 37

Чи наш Федір був затриманий у Вільнюсі як полонений?

Кромер і Енгель доводять, що Вітольд схватив і ув'язнив нашого Федора. Карамзін, дослідивши краще із руських джерел, доводить, що йдеться про внука нашого Федора, який називався так само Федором, і встановив не 1392, але 1395 рік. Але якого року не розглядалась би ця поразка, наш Федір був старшого віку, аніж був би спроможним вести війну і робити опір, бо ж він був здібний керувати вже в 1331 р. Після 64 років був нездібний вести війну, бо міг мати вже понад дев'яносто, таким чином, правильніше слід вважати внука від сина якогось брата Кіріата.

Podoliam 40,000 flnis eam redemit Jagello, et impar solvendo in eadem summa instar feudi tradidit Palatino Krakoviensi Spetko de Melstin (-Stephano de Melstin-) quo per tricas aulicas extruso, et exposit per Tartaros occiso Vitoldus exoluta summa priori recepit, post Vitoldi tamen mortem Poloni eam reoccuparunt, b.) et tota a. 1396. Poloniae incorporata est. Vitoldus non solum hominibus, sed etiam Ritui suo infidelis evasit, nativum enim suum Ritum Graecum deseruit, et ab Equitibus Crucigeris Latinum Ritum adoptavit, subditosque suos per aspersionem curat alios baptisari, alios rebaptisari, et inde est, quod in Litvania nunc omnes incolae (162) Ritui Latino addicti sint.

Caput 37.

An noster Theodorus Vilnae captivus detentus sit?

Gromer, et Engel nostrum Theodorum esse volunt per Vitoldum captum, et incarcerationum. Karamzin ex fontibus Russicis meliora edoctus nepotem nostri Theodori esse vult aequè Theodorum nominatum, annumque non 1392. sed 1395. statuit. Sed quocumque anno sumitur haec clades, noster Theodorus altioris fuit aetatis, quam ut belli gerendi, faciendaeque resistentiae fuisset capax, qui enim jam a. 1331. regiminis fuit capax, post 64. annos armorum gerendorum incapax erat, nonagenario enim major esse debuit, rectius itaque nepos ex filio fratris cujusdam Kyriatho censendus est. —

Примітки

- (1) а) Точніше можна б сказати, що Салан був союзником або васалом Святополка, але для нашої церковної справи все рівно, чи Салан був підлеглим владі Крумія або ж Святополка.
- (2) а) Schötzers Nestor 3, 168. Fessler Gesch. v. Ung. 1, 256.
- б) Починається над Верецькими в Бережській провінції від Карпат, які розділяють Угорщину і Галичину, до Мукачева прудка, потім повільна, відділяє Ужанський комітат від Бережського. Спочатку обмиває територію Боттян, потім Лелеську і Полянську, завжди повертаючи ближче до Соночки, Боль і Зетень, поки між фортецями Земплень та Імрег, об'єднана з Лаборцем, не створює Бодрог.
- (3) Балайті розповідає таке, щоб зменшити славу Федора Корятовича у заснуванні Мукачівського замка. Становище угорців не сприяло тому, щоб вони розпочинали будівництво фортеці, не маючи майстрів, зброярядя та зовнішньої безпеки. Вони, звичайно, шукали захист не у фортецях і замках, але у правій руці.
- (4) Негайно розповсюдилась жахлива звістка про нових ворогів по берегах Тиси і Ужа. Правий (берег) цього аж по Гран та по рубежі Галичини випасували як і до тих пір, так і тепер слов'яни, союзники по зброї та данники моравів; лівий же — булгари, названі вперше Порфірогенітом, раніш вони називалися хазарами, також слов'янського походження. Булгари, які побажали випробувати скоріше долю мира аніж війни, придобрилися ворогам подарунками. Ужанські слов'яни, які наслідилися робити опір, втратили фортецю Уж (ЮГ) і вождя Лаборця. Лаборець, маючи намір зібратись силами, втік
- (1) a.) rectius dixeris Swjatopolkii Confederatum aut Vasallum fuisse Salanum, sed ad rem nostram Ecclesiasticam idem est, sive Salanus fuisset Crumii, sive Swjatopolky Imperio obnoxius.
- (2) a.) Schlötzers Nestor 3. 168. Fessler Gesch. v. Ung. 1. 256.
- b.) Oritur supra Vereczke in provincia Bereghiensis, de Carpatho Hungarum, et Gallici/am discriminante, usque Munkáts praiceps exposit lentus, Unghensem Comitatum a Beregh secernit. Alluit primo terrenum Bottyan, dein Lelesz- et Pólyánense semper propius Sz/o/nocska, Boly, et Zétény vergens, donec inter castra Zemplény, et Imreg Laborczio mixtus Bodrogum efficiat.
- (3) Narrat haec Balajthy, ut Theodoro Kyriatovics adimat gloriam foundationis arcis Munkács. Rerum Hungaricarum Status non admisit, ut opificibus, instrumentis, et securitate externa carentes arcem inchoare potuissent, non in fortalicis, et arcibus, sed dextera praesidium quaerere soliti.
- (4) Repente permeavit ripas Tibisci, et Unghj terribilis fama novorum hospitem. Dextram/hu/jus usque ad Granum, ipsosque limites Galliciae pascebant sicut antea, ita et tunc Slavi, Moravis socii armorum, ac tributarii; sinistram vero Bulgari per Porphyrogenitum primo nominati, antea Chazari vocabantur, aequae originis Slavicae. Bulgari pacis magis, quam belli sortem experiri cupientes, donariis hostibus semet gratos reddidere. Slavi Unghenses resistere ausi arcem Ungh (:ЮГ:) et Ducem Laborczium amiserunt. Laborczius halitum, et vires recollecturus, versus Zemlén (!) fugit, sed per insequentes Hungaros captus, ad fluvium quendam laqueo multatus nomine fecit aquas Laborczias.

в напрямку до Земпліна, але схвачений угорцями, які його переслідували, біля якоїсь річки був повішений. Його ім'ям названо річку Лаборець.

- (5) а) Туроцій вигадує, начебто від Святополка за білого коня купив володіння. Цю казку розповідають сьогодні неозбізнаним.
- б) Fessler Gesch. v. Ung. 1, 262.
- (6) а) Nestor Russ. Annalien. T. 3, pag. 169. — Engel Geschichte von Ungar. 1 Band. —
- (7) а) Tacticor. 18, у Коллара 65.
- б) Див. 1 том цього твору гл. 5.
- (8) а) У Будині 1803, стор. 50, § 84.
- (12) а.) Historia Universalis Gentium. Budae, Tom. 2, pag. 55.
- б) Julius Caesar, de bello Gall., 1. VI, c. VI. N-ro 24.
- 13) а) Кн. 24, гл. 4.
- б) Кн. УП, стор. 290, 296, 304 і 315.
- в) Katanchich, Comment. de Istro et ejus accolis, Budae, 1798, стор. 97 і наст.
- г) в книзі 40, гл. 57.
- Katanchich, Comment. de Istro et ejus accolis, Budae, 1798, стор. 100. Кн. III. Hist., гл. 4. Кн. III, гл. 28. Кн. II, гл. 16.
- (14) а) в книзі 38, 16.
- б) кн. 24, гл. 4.
- в) Герм. гл. 43.
- г) кн. V, гл. 38.
- 15) а) В книзі V, гл. 9.
- б) Кн. VII, стор. 334.
- в) Див. карту.
- г) Кн. VII, стор. 334.
- д) De orig. Gothorum, гл. 5 і 23.
- е) De bello Gothico, Stritt., стор. 24, 25.
- ё) Nestor: Russischen Annalien in ihrer Slavonisch grundsprache von Schötzer, Gottingen, 1802, том. 2, pag. 26 et sequ. —
- 16) а) Нестор, стор. 2, 66 і наст.
- б) Нестор, стор. 3, 65,
- в) Анонім, гл. 8, стор. 217, Гл. 9, 8.
- г) Katona, Hist. Critica Regum Hung., Pestini, 1779, Tom. 1, pag. 416 et 685.
- д) Там же, в I-му томі, стор. 415.
- (17) а) Nestor, Annales, том 2, стор. 116 у Шлетцера.
- б) том 3, 107.
- (18) а) Гл. 9, стор. 8, 122.
- (5) а.) Turocius fabulatur, quasi a Swjato-polko albo equo regnum mercatus fuisset, fabula haec apud ignaros actu narratur.
- б.) Fessler Gesch. v. Ung. 1. 262.
- (6) а.) Nestor Russ. Annalien. T. 3. pag. 169. — Engel Geschichte von Ungar. 1. Band. —
- (7) а.) Tacticor. 18. apud Kollár 65.
- б.) Vide Operis hujus Tom. 1. c. 15.
- (8) а.) Budae 1803. pag. 50. §. 84.
- (12) а.) Historia Universatis Centium. Budae, Tom. 2, pag. 55.
- б.) Julius Caesar de bello Gall. Libr. VI. Cap. VI. N-ro 24.
- (13) а.) Lib. 24. c. 4.
- б.) Lib. VII. pag. 290. 296. 304. et 315.
- с.) Katanchich Comment. de Istro, et ejus accolis, Budae 1798. pag. 97. et seq. —
- д.) Libro 40. Cap. 57. Katanchich Comment. de Istro, et ejus accolis, Budae 1798. pag. 100. Lib. III. Hist. Cap. 4. Lib. III. Cap. 28. Lib. II. Cap. 16.
- (14) а.) Libro 38. 16.
- б.) Lib. 24. c. 4.
- с.) Germ. Cap. 43.
- д.) Lib. V. Cap. 38.
- (15) а.) Libro V. Cap. 9.
- б.) Lib. VII. pag. 334.
- с.) Lásd a Tervet.
- д.) Lib. VII. pag. 334.
- е.) De orig. Gothorum (!) Cap. 5. et 23.
- ф.) De bella Gothico Stritt. pag. 24. 25.
- г.) Nestor: Russische Annalien in ihrer Slavonisch grund sprache von Schötzer Gottingen 1802. Tom. 2. pag. 66. et seq. —
- (16) а.) Nestor: pag. 2. 66. et seq.
- б.) Nestor pag. 3. 65.
- с.) Anonym. Cap. 8. pag. 217. Cap. 9. 8.
- д.) Katona Hist. Critica Regum Hung. Pestini 1779. Tom. 1. pag. 416. et 685.
- е.) Idem Tomo 1. pag. 415.
- (17) а.) Nestor Annales Tom. 2. pag. 116. apud Schöltzer. (!)
- б.) Tom. 3. 107.
- (18) а.) Cap. 9. pag. 8.
- д.) (!) Tomo 1. observ. 302. pag. 122.

- (19) a) Nachtrag zum Jahrgang. 1825. s. 121. — 128. s. 45. — 1829. s. 139 — 1830. s. 89. — 1832. — 93. 1833. s. 129. — s. 224. — 1836. s. 55. — 1837. s. 155.
- (24) a) Munkács, az az Munkács városának és várának topographiai, geographiai, historiai, és statistikai leírása Balajthy József által. Debreczenben, 1836.
- (25) a) Детальніше про це в I томі. Порів. Kollár, Amoen. Hist. Tom. 1, pag. 99.
- (25) a) б) Термін не гідний короля.
*) На цьому текст уривається і цілий абзац Лучкай перекреслив. (Прим. Ю. С.)
- (25) б) У праці під назвою „Initia Religionis Christianae inter Hungaros Ecclesiae Orientali adscripta” in-to. Francofurti, Lipsiae, 1740.
в) Supplem. analector. Terrae Scopus.
г) Nestor, Annales Russ.
- 26) a) У Стріттера Ungaricar., стор. 620.
б) Архієрей тепер у греків означає єпископ.
в) У Стріттера Ungaricar., стор. 620.
г) У Прая, Аннали, стор. 394 і сл.
- 27) a) Проте угорці в себе дома відстоюють, що вони були справжніми угорцями.
(27) б) Acta Apostolor.
в) У Шлецера, Нестор, том I.
- (28) a) Benkő, Milkovia 1, pag. 44 et Pray, Annales Hunnorum, P. 1. ad 397.
б) Benkő, Milkovia.
в) Historia Ducum, pag. 241 et sequ.
г) Pray, Annales Hunnorum, pag. 86 et sequ.
- (29) a) Див. Pray, Annales Avarorum, pag. 279.
б) Pray, Annales Avarorum, pag. 284. — Прай неправильно робить з Інга угорця, начебто ingó «рухомий»; він же був вождем слов'ян, бо вождь аварів називався Федором.
- 30) a) Найдавніше положення Великої Моравії і перше вторгнення та напад угорців на неї. В Пожоні 1784.
31) a) Дослідження Великої Моравії.
б) Hypercrit. Examinis situs Moraviae, Pos., 1788.
в) Schlötzer. Nestor 3, 164. Dobr. III, 17 et p. 170.
- (19) a.) Nachtrag zum Jahrgang 1825. S. 121. — 128. S. 45. — 1829. S. 139 — 1830. S. 89. — 1832 — 93. 1833. S. 129. — S. 224. — 1836. S. 55. — 1837. S. 155.
- (24) a.) MUNKÁCS, az az MUNKÁCS VÁROSÁNAK és VÁRÁNAK TOPOGRAPHIAI, GEOGRAPHIAI, HISTORIAI, és STATISTIKAI LEÍRÁSA Balajthy József által. Debreczenben. 1836.
- (25) a.) Uberius de his Tom. 1. Confer Kollár Amoen. Hist. Tom. 1. pag. 99.
- (25a) б.) terminus Rege indignus.
*) Глава 8-а написана на лівій половині 25 і 26 сторінок. По черк М. Лучкай, який не закінчив цю главу і повністю її перекреслив. (Прим. Ю. С.)
- (25) б.) in opusculo sub titulo: Initia Religionis Christianae inter Hungaros Ecclesiae Orientali adscripta in 4-to. Francofurti, et Lipsiae 1740.
c.) Supplem. analector. Terrae Scopus.
d.) Nestor Annales Russ.
- (26) a.) apud Stritter Ungaricar. pag. 620.
б.) Archierej actu apud Graecos Episcopum denotat.
c.) Apud Stritter Ungaricar. pag. 620.
d.) Apud Pray. Annal. pag. 394. et sequ.
- (27) a.) Tamen Hungari pro aris, et focus pugnans eos fuisse veros Hungaros.
(27) б.) Acta Apostolor.
c.) apud Schlötzer Nestor Tomo 1.
- (28) a.) Benkő Milkovia 1. pag. 44. et Pray Annales Hunnorum P. 1. ad 397.
б.) Benkő Milkovia.
c.) Historia Ducum pag., 214. et seq.
d.) Pray Annales Hunnorum pag. 86. et seq.
- (29) a.) Vide Pray Annales Avarorum pag. 279.
б.) Pray Annales Avarorum pag. 284. perperam Pray hunc Ingonem facit Hungarum, quasi ingó mobilis, is enim fuit Dux Slavorum, nam Avarorum Dux Theodorus vocabatur.
- (30) a.) Vetustissimus Magnae Moraviae situs, et primus in eam Hungarorum ingressus, et incursum. Posonii 1784.
- (31) a.) Examen Magnae Moraviae.
б.) Hypercrit. Examinis situs Moraviae. Pos. 1788.
c.) Schlötzer Nestor 3. 164. Dobr. III. 17. et p. 170.

- (32) a) Schlötzer, Nestor, pag. 168.
 б) Там же.
 в) Nestor у Шлецера, т. 3, 176, гл. X і 153.
 Діяння святих, 1668.
- (33) а) Легенда у Шлецера, 3, 154.
- (34) а) Підтверджує пресвітер з Діеклеї з року 1161 та інша легенда в діяннях святих, в Антверпах, 1668.
 б) Шлецер, Нестор, 3, стор. 234 і стор. 154 та далі.
- (35) а) Шлецер, Нестор 3, стор. 153.
 б) Шлецер, Нестор 3, 239.
- (36) а) Шлецер, Нестор. Карамзін.
 б) Шлецер. Цит. праця, стор. 239.
 в) Шлецер. Нестор, 3, 189.
- (37) а) Булла Іоанна VIII, у Нестора 203.
 б) У Нестора 3, стор. 159.
- (38) а) Анонім, про навертання боварів.
- (39) а) У Добнера Анналі III, стор. 184 і Шлецер. Нестор 3, 320.
- (46) а) У Луція про королівство Далмації, стор. 288. — Нестор 3, 153. А також легенда про германів, стор. 156.
- (47) а) Notitia Topogr. Cottus. Zempl. стор. 50 і сл.
 б) Dobner, Annales, III, pag. 118. — Schlötzer, Nestor, 3, 200. Sallagi, Libr. 4, cap. 7, N^o 10. Szklenar 26.
- (48) а) Нестор, Нотар короля Бели, Лео Мудрий у Коллара Amoenitates Hist. R. H. стор. 65, 77, засвідчують, що вони були слов'янами.
 б) У Шлецера 3, стор. 174.
 в) Нестор у Шлецера 3, стор. 184.
- (49) а) Kritische Untersuchung ob das Christenthum in Böhmen von den H. Methodius, und Kyrillus nach dem grundsätzen und Lehre, und gebrauchen der Romischen Lateinischen, oder der Griechischen Kirche eingeführt worden? Abhandlung der Bohemischen Gessellschaft der Wissenschafte. Prag, 1788, 1 Band, s. 140.
- (50) а) Peczel, Urkunder Buch 1 Theil, pag. 92, 102, 106.
 б) Добнер, Добровські у вищенаведеній чеській журнальній праці.
- (52) а) Katona, Hist. Critica, Tomo 1, pag. 613.
 б) Там же, IV, стор. 725.
- (54) а) Katona, Hist. Critica, Tomo 1, pag. 167.
 б) Там же, том, 3, стор. 262.
- (32) а.) Schlötzer Nestor pag. 168.
 б.) Idem 1. c.
 в.) Nestor apud Schlötzer Tom. 3. 176. Cap. X. et 153. Acta SS. 1668.
- (33) а.) Legenda apud Schlötzer 3. 154.
- (34) а.) Consentit Presbyter Diacleae de anno 1161. et alia legenda in Actis SS. Antverpiae 1668.
 б.) Schl. Nestor 3. pag. 234. et pag. 154, et sequ.
- (35) а.) Schlötzer Nestor 3. pag. 153.
 б.) Schlötzer Nestor 3.239.
- (36) а.) Schlötzer Nestor. Karamzin.
 б.) Schlötz. 1. c. pag. 239.
 в.) Schlötz. Nestor 3. 189.
- (37) а.) Bulla Joannis VIII. apud Nestor 203.
 б.) In Nestore 3. pag. 159.
- (38) а.) Anonym. de conversione Bojaronum.
 б.) apud Dobner Annal. III pag. 184 et Schlötzer Nestor 3. — 320.
- (46) а.) apud Lucium de Regno Dalmatiae, pag. 288. — Nestor 3. 153. — Item Legenda Germanorum pag. 156.
- (47) а.) Notitia Topogr. Cottus Zempl. pag. 50. et ss.
 б.) Dobner Annales III, pag. 118. — Schlötzer Nestor 3. 200. Sallagi Libr. 4. Cap. 7. N-ro 10. Szklenar 26.
- (48) а.) Slavos fuisse testantur Nestor, Be-lae Regis Notarius, Leo Sapiens apud Kollár Amoenitates Hist. R. H. pag. 65. 76. 77. item 99.
 б.) apud Schlötzer 3. pag. 174.
 в.) Nestor apud Schlötzer 3. pag. 184.
- (49) а.) Kritische Untersuchung ob das Christenthum in Böhmen von den H. Methodius, und Kyrillus nach dem grundsätzen und Lehre, und gebrauchen der Romischen Lateinischen, oder der Griechischen Kirche eingeführt worden? Abhandlung der Böhmis-chen Gessellschaft der Wissenschafte. Prag 1788. 1. Band. —Seite 140.
 *) У рукописі перекреслено.
- (50) а.) Peczel Urkunder Buch 1. Theil. pag. 92. 102. 106.
 б.) Dobner, Dobrowski in praecitato periodico Bohemico Scripto.
 *) У рукописі перекреслено.
- (52) а.) Katona Hist. Critica Tomo 1. pag. 613.
 б.) Idem IV. pag. 725.
- (54) а.) Katona Hist. Critica Tomo 1. pag. 167.
 б.) Idem Tomo 3. pag. 262.

- (55) a.) Fessler Geschichte 2. 319.
- (57) a) Див. Катона. Historia Critica, Том I, стор. 463 і 464.
- *) На лівій половині 57 стор. наклеєний рисунок гаманця' короля Степана. Наверху напис угорською мовою: Szent István első Apostoli Magyar Király arannyal, és gyönggyel Kivarrrott erszényjének formája, mely a Bétsi Udvari Egyházi Kintstárban tartaték.
- (60) a) Грунтовніше про це у Катони, том I, стор. 135 і сл. стор. 256 і 418.
- б) Шлецер, Нестор, 3, стор. 176.
- (61) a) Катона, Hist. Critica, том 2, стор. 160.
- б) Там же, стор. 255 та 698.
- в) Там же, 3, 78 та сл.
- д) Там же 3, 312.
- е) Там же 3, 393 і наст. Фесслер 2, 14.
- (62) a) Fessler, Geschichte v. Ungarn, Band 2, pag. 35.
- б) Фесслер, 2, 161.
- в) Там же 2, 163.
- г) Там же 2, 168.
- (63) a) Праґ, Hyerarch. Parte 1, pag. 376.
- *) В оригіналі три букви Н. Г. А. (Ю. С.)
- (66) a) Фесслер 2, стор. 464.
- (68) a) Подробніше диви у любого вітчизняного історика, зокрема у Фесслера Gesch. v. Ungarn 2, стор. 510 і наст.
- б) Базилович, частина 5, гл. 14, стор. 80.
- (76) a) Із різних рукописів якогось польського письменника.
- (82) a) Безпідставне твердження не доказується жодним документом.
- (86) a) Перебуваючи в Римі 1830 р., я прочитав його намогильний напис у церкві П. Д. М. де Пасколо, де колись мали свою колонію руські ченці з Польщі.
- (88) a) Йосип Годермарський хоч і був 1708 р. іменованій єпископом, але ніколи не був висвячений; від 1716 р. був єпископом Юрій Бізанцій, Годермарський був його вікарієм.
- б) Не бажано давати до цієї доповіді коментарій, бо це не відповідає моїй меті; але хочу ширше торкнутись (питання), чи користувалися колись волохи латинськими буквами? Про це я підготував також статтю в угорську газету,
- (55) a) Fessler, Geschichte, 2, 319.
- (57) a.) Vide Historia Critica Stephani Katona Tomo 1. pagina 463. et 464.
- (60) a.) Vide de his uberius Katona Hist. Critica, Tom 1. pag. 135. et seq. pag. 356. et 418.
- б.) Schlötzer Nestor 3. pag. 176.
- (61) a.) Katona Hist. Critica Tomo 2. pag. 160.
- б.) Idem 2. pag. 255. et 698.
- с.) Idem 3. 78. et seq.
- д.) Idem 3.302.
- е.) Idem 3.312.
- ф.) Idem 3.393. et suq. Fessler 2.14.
- (62) a.) Fessler Geschich. v. Ungarn Band 2. pag. 35.
- б.) Fessler 2. 161.
- с.) Idem 2. 163.
- д.) Idem 2. 168.
- (63) a.) Pray Hyerarch. Parte 1. pagina 376.
- (66) a.) Fessler 2. pag. 464.
- (68) a.) Uberius vide de his quemcunque Patrium Scriptorem, signanter Fessler Gesch. v. Ungarn 2. pag. 510. et seq.
- б.) Bazilovits Pars 5. Cap. 14 pag. 80.
- *) verbi gratia
- (76) a.) E Manuscriptis miscellaneis cujusdam Polonici Scriptoris.
- (82) a.) Nullo Documento probatur nudum assertum.
- (86) a.) Romae existens 1830. tumulum, et epitaphium ejus legi in Ecclesia B. M. V. de Pascolo, ubi olim Monachi Rutheni e Polonia suam Coloniam habuerunt.
- (88) a.) Hodermarszky Josephus 1708. equidem est nominatus Episcopus, sed nunquam consecratus exstitit; ab anno 1716. fuit Episcopus Bizanczy Georgius, Hodermarszky Ejus erat Vicarius.
- б.) Nolo Commentarium huic Dissertationi adicere, quia contra meum scopum foret; Ast uberius attingere volo, an Valachi olim Latinis Litteris usi sint? Desuper etiam Tractatum paravi ad Hungarica Novalia, sed quia emansit, nunc

але тому що вона не з'явилася, тепер коротко розповім, що я про це знаю і думаю:
Ані автор вицезгаданого твору, ані хтось інший не доводять, що волохи користувалися в літургійних книгах латинськими буквами, вони мають змогу підтвердити свій довід. Так виникла праця: Дискусія щодо опису трансільванських волохів, надрукована на сторінках *Vaterländische Blätter*, № 83, 84, 85 у Відні 1811, написана Й. Г. Пешті друком Траттнера, 1812. Інша праця: *Észrevételek Tek. Schwartzner Márton U. M. O. Statist. az oláhokról tett jegyzésekre, 1812, — 1812, № 6.* — Нарешті *Descriptio Moldaviae* (Опис Молдавії) Дмитра Кантіміра, князя Молдавії. В усіх цих (працях) хоч і доводиться, але не підтверджується ані найменшим документом, що волохи перед Флорентійським собором користувалися латинськими буквами в літургії. Якби це була правда, було б неможливим, щоб в сучасних волоських церквах і монастирях не знайшлася жодна така книжка. У волоській церкві у Фелеку біля Клавдіополя ще р. 1474 використовувалось руське євангеліє і сьогодні також там знаходиться, див. вицезгаданий твір *Poemation* стор. 96. За Габрієла Бетлена та Ракоціів багато волоських літургійних книг було перекладено із слов'янської на волоську кирилицю. Це науково з'ясує Йоан Шуллер, професор із Цібіни у своїй праці *De latinitate linguae Valachiae* (про латинь волоської мови) 1831, стр. 31. Шульцер в *Geschichte des Transalpinischen Daciens* т. 2, стор. 281 і наст. ясно доводить, що слов'янська мова розквітала в церквах і на дворах волоських князів аж по 17 ст. Андрій Бачинський, мукачівський єпископ, подбав про те, щоб книги, написані руським письмом із волоських церков комітатів Мармарош, Угоча, Сатмар були зібрані і перенесені в єпископську бібліотеку в Ужгород, де вони і зараз знаходяться, із яких окремі старші за 1438 або 39-ий роки, коли, звичайно, відбувся флорентійський собор, і жодна із них не написана латинськими буквами.

breviter, quid de hac re sciam, et sentiam, expono:

Nec Auctor paulo ante attackti Poematii, nec alii quicumque Valachos litteris latinis in Liturgicalibus libris usos fuisse adstruunt, assertum suum probare valent, Sic prodivit opusculum: *Discussio Descriptionis Valachorum Transylvanorum editae patriotiis paginis.* (*Vaterländische Blätter*) Nris 83, 84, 85 Viennae 1811 Auctore J. G. Pesthini Typis Trattner. 1812. Aliud opusculum: *Észrevételek Tek. Schwartzner Márton U. M. O. Statist. az oláhokról tett jegyzésekre 1812.* Nro 6. — Denique Demetrii Cantimir Moldaviae Principis: *Descriptio Moldaviae.* In his omnibus asseritur quidem sed non probatur vel exiguo documento, Valachos ante Concilium Florentinum litteris latinis in Liturgia fuisse usos. —

Si id verum esset, impossibile foret, ut in Ecclesiis, et Monasteriis modernis Valachicis nullus talis liber exstaret. — Penes Claudiopolim in Templo Valachico Fekienis adhuc a. 1474 Ruthenicum Euangelium usuabatur, et hodie etiam ibi existit vid. superius memoratum *Poemation* pag. 96. Sub Gabriele Bethlen, et Rakóczyanis multi valachorum Liturgicales libri ex Slavico in Valachicum sunt conversi litteris Cyrillicis. Joannes Schuller Professor Cibiniensis opere suo: de latinitate linguae Valachicae 1831 pag. 31 id erudite clarrificat. —

- a) Краще вчитати не можна було. Оригінал знаходиться між рукописами родини Предітеч-Пан-де Чако.
- (89) a) Nestor. Russische Annalien in Ihrer Schvonischen(!) Grund Sprache von Schlözer, — частина III, гл. 9. про цих багато знаходиться в трактаті про гетів і даків.
- (90) a) Geschichte von Ungarn. 1 Band, pag. 433.
b) Munkáts Városának és várának leirása. Debreczen, 1836, pag. 107 et 108.
- (91) a) Allgemeine Welt Geschichte, B., 50, pag. 94.
б) на східну православну.
в) Fessler, Gesichte von Ungarn, Tomo 2, pag. 667.
- (92) a) По-руські «клубук», звідси пішло угорське «калпак». Слово «клубук» зустрічається в п'ятикнижжі Мойсея: 28, 40 екзода. Деякі русини у Великих Лучках доводили це до відома доповідача.
- (93) a) Fessler, Gesch. v. Ung., 2, 671.
б) Катона VII приводить грамоту Ладислава з 1288 р. — Фесслер, 2, 672.
в) Ногаями називаються татари, які під керівництвом Ногая звільнилися з-під ярма Великого Хана, тому Бардоші неправильно називає їх новими угорцями.
- (94) a) Fessler, Gesch. v. Ung. 2, p. 646.
- (95) a) У праці: Munkáts. Debreczen, 1836.
б) Сучасник Кукулев, архів у Туроція.
в) Karamzin, Russicae Annal., 4, 388. Engel, Gesch. v. Moldau, pag. 104.
- (96) a) Енгел. Вольф. Кантемір і т. ін.
б) Фесслер, Gesch. v. Ungarn, 3.
- (98) a) У 1811 р. у Будині відбувся конгрес всіх єпископів і вікаріїв під керівництвом барона Стелана Фішера, голови церковної комісії, присвячений питанню, як привести в порядок греко-католицькі єпархії.
б) Geschichte v. Valachay, 155.
- (99) a) Див.: Енгель. Geschichte v. Valachey, Halaе, 1804, у 4-ому, стор. 115. Рівно ж Хроніка Туроція, гл. III, 38.
- (100) a) Вайдова від слова «воин» і «веду», адже вождь воїнів, передовий боець, пізніше перенесено на керівників. «Кнез» є головний керівник — на цьому місці
- a.) Melius legi non potuit. Originale est inter scripta I. Familiae Preditech-Pap. de Csako.
- (89) a.) Nestor. Russische Annalien in Ihrer Schvonischen(!) Grund Sprache von Schlözer Dritt. Th. Cap. 9. de his plura occurrunt in Tractatu de Getis, et Dacis.
- (90) a.) Geschichte von Ungarn. 1. Band. pag. 433.
b.) Munkáts Városának és várának leirása. Debreczen 1836. pag. 107 et 108.
- (91) a.) Allgemeine Welt Geschichte B. 50. pag. 94.
b.) Fessler Geschichte von Ungarn Tomo 2, pag. 667.
- (92) a.) Ruthenice klobuk, exinde fecere Hungari kalpag. Vox klobuk in Pentateucho Moysis occurrit: Exodi 28. 40. Rutheni in Nagy-Lutska nonnulli ad Referentis notitiam deportabant.
- (93) a.) Fessler. Gesch. v. Ung. 2. 671.
b.) Katona VII. producit Diploma Ladisl. de 1288. — Fessl. 2. 672.
c.) Nogaj vocantur Tartari, qui duce Nogaj excusserunt Jugum Magni Chani, unde Bardossy male eos
- (94) a.) Fessler Gesch. v. Ung. 2. p. 646.
- (95) a.) In opusculo: Munkáts. Debreczen 1836.
b.) Coevus Kukulew Arch. apud Turótz.
c.) Karamzin. Russicae Annal. 4. 388. Engel, Gesch. v. Moldau pag. 104.
- (96) a.) Engel. Wolf. Kantemir etc.
b.) Fessler Gesch. v. Ungarn. 3.
- (98) a.) 1811. Congressus fuit Budae omnium Epporum, et Vicariorum sub Praesidio L. B.* Stephani Fischer Ecclesiasticae Commissionis Praesidis in eo celebratus, qualiter Dioceses Graeco-Catholicae coordinandae sint?
b.) Geschichte v. Valachye. 155.
- (99) a.) Vide Engel Geschichte v. Valachey. Halaе 1804. in 4—o pag. 115. item Cronicon Turotzii Cap. III. 38.
- (100) a.) Wajvoda a voce воин miles, et vedu duco = militum dux — Antesignanus, tardius ad Principes translatum.
Княз est princeps principalis —

- сільські судді позначаються назвою кенезів.
- (101) a) *Gesch. v. Ung. 3, 228 i наст.; Kojalovitz, Historia Poloniae, ч I, ст. 305—310; Кікелев у Туроція, ч. III; Длугош, кн. IX, 1070.*
- (102) — Ця сторінка чиста.
- (103) a) Для прикладу наведу декілька слів: донос — хліб, трускус — сіль, тавстус — ложка, маргей — дівчина, попу — перса, арк-лінь — кінь, деділе — великий, мажука — малий, — док — дай (наказ), несупранто — не розумно і т. ін.
- (104) a) *Divi Conversation Lexicon у Відні, 1830, стор. 360.*
- (105) a) *Исторія Государства Россійскаго, том 5, примітка 103.*
- (108) a) *Карамзін, том 4, примітка 104. Rajual., том 14, 1255 року, 8, 58.*
- (110) a) *Карамзін, том 4, примітка 119.*
- (112) a) *Карамзін, 4, примітка 266.*
 б) *Исторія поляків, гл. X.*
- (114) a) *Engel, Geschichte v. Galic., 2, 46.*
- (115) a) *Карамзін, 5, прим. 277.*
 б) *Karamzin, 4, prim 287.*
- (116) a) *Карамзін, 4, прим. 278.*
- (117) a) *Карамзін, цит. праця і Райнанд, Annal. Eccl., 1324, N-ro 52.*
- (119) a) *Карамзін, 4, прим. 279.*
- (122) б) *Карамзін, 4, 259.*
- (123) a) *Синяя вода. Карамзін, 5, прим. 5.*
- (124) a) *Стріковий називає молдавів волохами, але в Молдавії, як нижче побачимо, волохи є скоріше.*
 б) *Вольф в історії Молдавії не робить ніякої згадки про цього вождя.*
- (126) a) *Die Geschichte v. Galicien 2, pag. 52, 53.*
 б) *Там же, стор. 73.*
- (127) a) *4, прим. 333.*
 б) *Карамзін, 5, стор. 17, прим. 12.*
- (128) a) *У Енгеля, Geschicht. v. Galicien, 2 частина, стор. 55.*
- (129) a) *Енгель, die Geschicht. v. Galicien, 2, 58.*
- (130) a) *У Фесслера 3, стор. 228. Карамзін.*
- (133) a) *27 липня 1834 року дах якось-то загорівся і згорів, а наступного року був відбудований.*
- hic loci Judices pagorum nomine Keneziorum insigniuntur.
- (101) a.) *Gesch. v. Ung. 3. 228. et sq. Kojalovitz Historia Poloniae P. I. p. 305 — 310. Kikelew apud Turótz P. III. Dlugos. Libr. IX. 1070.*
- (103) a.) *Pro exemplo adduco quaedam vocabula: Donos = panis, truscus = sal, schavstus = coclear, Margej = virgo, Popu = ubera, Ark-lis = equus, Dedile = magnus, mazuksa = parvus, Dok = des (:imper.) Nesupranto = non intelligo etc.*
- (104) a.) *Vide Conversation Lexicon Vienne 1830. pag. 360.*
- (105) a.) *Исторія Государства Россійскаго. том. 5. nota 103.*
- (108) a.) *Karamzin tom. 4. not. 104. Rajual. tom. 14. Anno 1255. 8—0 58.*
- (110) a.) *Karamzin tom. 4. obser. 119.*
- (112) a.) *Karamzin 4. Nota 266.*
 б.) *Hist. Polonor. Cap. X.*
- (114) a.) *Engel. Geschichte v. Gallic. 2. 46.*
- (115) a.) *Karamzin 4. ob. 277.*
 б.) *Karamzin 4. obser. 279.*
- (116) a.) *Karamzin 4. obs. 278.*
- (117) a.) *Karamzin loco citato et Rajnand. Annal. Eccl. 1324. N-ro 52.*
- (119) a.) *Karamzin 4. obser. 279.*
- (122) a.) *Karamzin 4. 259.*
- (123) a.) *Синяя вода. Karamzin 5. obs. 5.*
- (124) a.) *Strikovius Moldavos nominat Valachos, sed in Moldavia recentiores sunt Valachi, ut infra videbimus;*
 б.) *Wolf in Historia Moldaviae hujus Principis nullam facit mentionem.*
- (126) a.) *Die Geschichte v. Galicien 2. pag. 52. 55.*
 б.) *Idem pag. 73.*
- (127) a.) *4. observ. 333.*
 б.) *Karamzin 5. pag. 17. obs. 12.*
- (128) a.) *Apud Engel Geschicht. v. Galicien 2. Theil. pag. 55.*
- (129) a.) *Engel die Geschicht. v. Galicien 2. 58.*
- (130) a.) *Apud Fessler 3. p. 228. Karamzin.*
- (133) a.) *Anni hujus 1834. 27-a Julii tectum, ex quidquid ignem capit combustum, sed sequenti anno reparatum est.*

- (134) a) Geschichte v. Galicien 2, pag. 73.
 a) Стор. 153, § 5. Автор споруди не названий, тому що тоді, коли він прийшов, не називався власним ім'ям, але Лохка.
- (135) a) Schmidt, Eppi Agrienses.
 б) Ціла грамота написана готичними буквами занадто неясними і правильно слід було б читати: Кірятович.
 в) відсутнє керівне дієслово: illosa-ge (помістити).
- (136) a) Отже ченці, мабуть, не постили, якщо за ними були закріплені поросята.
 б) Тепер монастир не бере десятини з цих гір, тільки з Чернечої гори.
 в) Отже село Оросвег було відділене від міста Мукачева, але річкою аж ніяк не відділене, тому що кажуть, що воно є в Мукачеві.
- (137) a) Отже повинен був мати живих синів.
 б) Точніше читається у Шмідта: поп observet (не зберігав).
- (138) a) На місце другий раз поставленого roboratas вважаю за необхідне вставити: extradandas (повинні бути передані).
- (139) a) У творі Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae (Церковні закони Угорського королівства), 1785, Albae Carolinae, стор. 514—515. Цей твір не є працею Баттяні. Мартин Рошняк, священик ордену самітників св. Августина, маючий намір продовжувати петерфіанські збори, зібрав документи. Цю збірку граф Баттяні купив від нього за 600 флоренів. Так передає рукопис архіву мукачівської єпархії. Той же рукопис передає, що берегівський органіст є творцем грамоти Корвіна, прихованої 228 років. Правильніше передає інший рукопис, а саме, що Фердінанд Лев, мукачівський священик, вдумав її з тою метою, щоб домогтися від графа Шенборна щедрої дотації під час передачі, яка відбулася 1725 року.
- (141) a) Geographisches Lexicon, 1786, pag. 794.
 б) Анонім, нотар (к(ороля) Б(ели), гл. 15., Szirmay, Notit. Zemplén, § 243. Слово «шатор» руського походження і означає намет. Слово
- (134) a.) Geschichte v. Galicien 2, pag. 73.
 b.) Pag. 153. §. 5. Author operis non nominatur, quia nec tum nomine proprio nominabatur, cum adpulisset, sed Lochka.
- (135) a.) Schmidt Eppi Agrienses.
 b.) Totum Diploma est Gothicis Literis scriptum amodum crudis, et rectius legi deberet: Kiriaticovich.
 c.) deest verbum regens: illocare.
- (136) a.) Non videntur ergo jejunavisse Monachi, si porci eisdem fundati existant.
 b.) Nunc ex his Montibus decimas non desumit Monasterium, sed tantum de Monte Csernek.
 c.) Oroszvég distincta ergo fuit Villa ab oppido Munkács, sed per fluvium nequaquam divisa, quia in Munkács esse dicitur.
- (137) a.) ergo filios debuit vivos habuisse?
 b.) rectius legitur apud Schmidt: non observaret.
- (138) a.) In locum bis positi roboratas existimo substituendum: extradandas.
- (139) a.) In opere Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae 1785. Albae Carolinae pag. 514.—515. Opus hocce non est productum Batthyányianum. Martinus Rosnyák Ord. Eremitarum s. Augst(ini) Sacerdos Concilia Péterfiana continuaturus documenta collegit, quam collectionem Comes a Batyány redemit ab eodem 600 fnis. Sic tradit Ms. Archivii Epp. Munkács. Idem manuscriptum Organistam Bereghszáziensem tradit fictorem Diplomatistae Corviniani, et 228 annis occultati. Rectius aliud manuscriptum, tradit Ferdinandum Lew Par. Munkácsiensem eo fine illud confinis, ut tempore resignationis a. 1725. interventae a Comite Schönborn largam dotationem consequatur.
- (141) a.) Geographisches Lexicon 1786. pag. 794.
 b.) Anonymus B. R. Notar. Cap. 15. Szirmay notit. Zemplén §. 243. Sator est originis Ruthenicae, et denotat tentorium, halm, vel cholm, collem. Magyari utrumque

«голл» або «холл» — (означає) пагорбок. Мадяри одне і друге запозичили від русинів. У 103 псалмі читається «холл». Руська версія виникла до приходу мадярів.

- в) Сірмай у цитованому параграфі.
(143) а.) Порівняй Катона I, і Шварц.
(145) а.) Notitia Cottus Zemplén Topographica (Топографічна довідка про комітат Земплін), § 95, стр. 58.
б.) Правильно: Бобовище і Лавка.
(148) а.) Базилович, том 2, с. 192.
(151) а.) Fessler, Geschichte v. Ungarn, на багатьох місцях.
б.) Bazilovits, De Canonicatione Eppatus Munkáts. (Про канонізацію мукачівського єпископства).
(156) а.) Були відібрані, як побачимо, 1640 р.
(159) а.) Див: Енгель. Geschichte v. Gallic. 2, стор. 102. Також рукопис архіву Мукачівського єпископства Д. та Базилович, стор. 9.
б.) Engel, Geschichte v. Gallicien 2, 73.
(160) а.) Engel, Geschichte v. Gallicien 2, pag. 97.
(161) а.) Карамзін, 5, 155.
б.) Карамзін. Исторія Государства Россійскаго, 5, прим. 162, стор. 97.

a Ruthenis mutuarunt in psalmo 103. legitur cholm. Versio Ruthenica ante adventum Magyarorum adornata fuit.

- с.) Szirmay §. citato.
(143) а.) Confer. Katona 1. et Schwartz.
(145) а.) Notitia Cottus Zemplén Topographica §. 95. pag. 58.
б.) Rectius Bobovistse et Lauka.
(148) а.) Bazilovits Tom. 2. pag. 192.
(151) а.) Fessler Geschichte v Ungarn pluribus locis
б.) Bazilovits de Canonicatione Eppatus Munkáts.
(156) а.) avulsa sunt 1640 ut videbimus
(159) а.) Vide Engel Geschichte v Gallicien 2. pag. 102. item Ms. Archivi Eppatus Munkács. D. et Bazilovits p. 9.
б.) Engel Geschichte v Gallicien. 2. 73.
(160) а.) Engel Geschichte v Gallicien 2. pag. 97.
(161) а.) Karamzin 5. 155.
б.) Karamzin Исторія Государства Россійскаго 5. obs. 162. pag. 97.

Далі в черговому ном. НЗ МУК.

RESUMÉ

Juraj Sak, *História karpatských Rusinov Michala Lučkaja (1789—1843)*, zv. II, 1. časť

V druhom zväzku svojho diela (I. zväzok bol zverejnený vo Vedeckom zborníku MUK č. 11) Michal Lučkaj vysvetľuje proces rozvoja zakarpatských Ukrajincov od príchodu maďarských kmeňov k dolnému povodiu riek Tisy a Dunaja po roku 1690, keď Turci v dôsledku porážky pri Viedni začali zanechávať územie Maďarska, ktoré okupovali 150 rokov. Pre relatívne veľký rozsah druhého zväzku v tomto čísle Vedeckého zborníka MUK sa zverejňuje len jeho polovica, ktorá sa končí obdobím panovania kniežata Fedora Koriatoviča. Druhá polovica bude zverejnená v ďalšom, štrnástom, čísle zborníka MUK. V zverejňovanom materiáli sa mimo udalostí okolo obsadenia Panónie maďarskými kmeňmi pozornosť sústreďuje predovšetkým na začiatky zakarpatskoukrajinskej cirkevnej organizácie. V úvode Juraj Sak venuje taktiež pozornosť bibliografii k dielu Michala Lučkaja.

РЕЗЮМЕ

Юрий Сак, «История карпатских русинов» Михаила Лучкая (1789—1843), том II, 1-я часть

Во втором томе своего произведения (I-й том был опубликован в «Науковому збірнику» (Научном сборнике) МУК № 11) Михаил Лучкай излагает процесс развития карпатских украинцев от прихода венгерских племен до нижнего течения Тиссы и Дуная после 1690 года; когда турки вследствие поражения под Веной начали оставлять территорию Венгрии, которую оккупировали 150 лет. Из-за относительно большого объема второго тома в этом номере «Наукового збірника» МУК печатается лишь его половина, которая заканчивается периодом владычества князя Федора Корятовича. Вторая половина будет опубликована в следующем, четырнадцатом, номере сборника МУК. В публикуемом материале вместе с событиями вокруг захвата Панонии венгерскими племенами внимание обращается прежде всего зачаткам закарпатскоукраинской церковной организации. В предисловии Юрий Сак обращает внимание также библиографии к произведению Михаила Лучкая.

RESUMEE

Juraj Sak, „Historica Carpato-Ruthenorum“ von Michail Lutschkaj, Bd. II, Teil 1

Im Band II seines Werkes (das I. Band wurde im „Naukowy sbirnyk“ (Wissenschaftlicher Sammelband) des MUK № 11 veröffentlicht) stellt M. Lutschkaj den Entwicklungsprozeß der Karpatenukrainer von der Besetzung der Unterläufe der Flüsse Tissa und Donau durch ungarische Stämme nach dem Jahre 1690 dar, als sich die Türken infolge einer Niederlage bei Wien aus dem ungarischen Territorium zurückgezogen haben, das sie 150 Jahre besetzt hatten. Wegen eines relativ großen Umfangs des zwei-

ten Bandes wurde in dieser Nummer des „Naukowy sbirnyk“ des MUK nur seine Hälfte veröffentlicht, die mit der Periode der Herrschaft des Fürsten Fedor Koriatovitsch endet. Die zweite Hälfte des Bandes wird in der nächsten Nummer (d. h. in der vierzehnten) des Sammelbandes des Museums der ukrainischen Kultur erscheinen. Im veröffentlichten Material wird neben Ereignissen um die Besatzung von Panonia durch ungarische Stämme herum vor allem auf Anfänge der kirchlichen Organisation von Karpatenukrainern hingewiesen. In der Einleitung schenkt Juraj Sak auch einer Bibliographie zum Werk von Lutschkaj seine Aufmerksamkeit.

s zu den hinter- respondenten der XIX. Jahrhunderts	7
us. (Aus der Ver-	95
utschkaj, Bd. II,	109
olksbehausung der	249
olksmedizin unter	295
rdlichen Karpaten-	301
über die Ikonen-	383
.	373
der Ostslowakei .	393
.	475
.	488

Колектив
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ № 13

Видання перше

Видало Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі
відділ української літератури в Пряшеві

як свою 414 публікацію

Упорядник **Іван Русинко**
Відповідальний редактор **Іван Мацівський**
Художній редактор **Іван Фіркаль**
Технічний редактор **Ладіслав Цупер**

Друкували Дуклянські друкарні, н. п. у Пряшеві — Стор. 504 — АА 45,50 (текст
43,51, графіка 1,99) — ВА 46,57 — Тираж 1300 — 02/63 — Ухвалено постановою
СПКК—ГД № 121/І-88

НЗМ 067—492—88

Kolektív

**VEDECKÝ ZBORNÍK
MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY VO SVIDNÍKU Č. 13**

Prvé vydanie.

Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave
odbor ukrajinskej literatúry v Prešove

a k o s v o j u 4 1 4 . p u b l i k á c i u

Zostaviteľ **Ivan Rusinko**

Zodpovedný redaktor **Ivan Macinský**

Výtvarný redaktor **Ivan Firkal**

Technický redaktor **Ladislav Cuper**

Tlačili Duklianske tlačiarne, n. p. v Prešove — Strán 504 — AH 45,50 (text 43,51,
grafika 1,99) — VH 46,57 — Náklad 1300 — 02/63 — Schválené výmerom SÚKK — GR
121-I-88

NZM 067 — 492 — 88

Historia Carpato-Ruthenorum II/2, Михайла Лучкая
(Lutskay M., Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria Sacra, et
Civilis, Cassoviae, 1843)

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 14,
Пряшев, 1986, стр. 93-258

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ – ПЕРШОДЖЕРЕЛА

«HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM»

МИХАЙЛА ЛУЧКАЯ (1789 – 1843)

ПРОДОВЖЕННЯ ДРУГОГО ТОМУ З ПОПЕРЕДНЬОГО
НОМЕРА НЗ МУК

ЮРІЙ САК, УЖГОРОДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, СРСР

159 Суспільні відносини
Глава 38

Після того як Федір Корятович був убитий на Поділлі 1365 р., і не залишивши жодного спадкоємця, мукачівське володіння і всі його маєтки Уйгель, Маковиця та інші перейшли в державну скарбницю.

1370 року фортеця і мукачівське володіння перейшли до старшої Єлизавети, матері Людовіка I і королеви Польщі.

Тому що службовці комітату почали пригнічувати і розоряти підданих під час відсутності поміщиці, після донесення скарги до Єлизавети, вона видала такий декрет: Єлизавета, з ласки божої королева Угорщини і Польщі, всім своїм вірним, прелатам, баронам, графам, начальникам фортець, офіційній знаті, а також містам і вільним хуторам та їх керівникам і т. ін. і т. п. вітання і шану! Із скарги наших кенезів та волохів, які живуть у березькому комітаті, ми зрозуміли, що ви їх засуджуєте, по-різному обвиняючи, постійно робите перешкоди в їх справах, не притягаючи їх попередньо до жодної судової відповідальності

159 Status Civilis.
Caput 38.

Theodoro Kyriatovits in Podolia 1365. mactatio, nulloque Haerede relicto, Munkáts Dominus, omniaque ejus bona Ujhely, Makovicza, et alia ad Fiscum devenerunt.

A. 1370. Arx, et Dominium Munkáts devenit ad seniores Elisabetham Ludovici I. Matrem, et Reginam Poloniae.

Quia vero Magistratuales Comitatus in absentia Dominae Terrestris subditos premere, et depauperare caeperant(!), quare ad Elisabetham delata, sequens emanavit Decretum:

Elisabetha, Dei Gratia Regina Hungariae, et Poloniae, Fidelibus suis Universis, Praelatis, Baronibus, Comitibus, Castellanis, Nobilibus officialibus, nec non Civitatibus, et liberis villis, earumque Rectoribus etc. etc. Salutem, et Gratiam! Ex querulosa Significatione Kenyeziorum, et Olahorum Nostrorum in Comitatu Beregh existentium intelleximus, quod vos ipsos diversimode calumniantes judicaretis, resque eorum prohiberetis incessanter, nullaque prius justitia

в присутності їх представників; строго попереджаючи вас вірних, наказуємо, щоб вищезгаданих наших кенезів та волохів не насмілювалися судити в жодних справах за винятком публічних, крадіжки і розбою та кримінальних справ, і не намагайтеся яким-небудь способом робити перешкоди в їх справах, не встановивши наперед справедливості, а якщо маєте, або будете мати якусь справу проти них, ви повинні, дотримуючись закона, виконувати в присутності нашого березького графа, або представника тих же волохів. Інакше не робити. В Будині ¹⁶⁰ ... 1378 року.

Тут треба з'ясувати дві справи: **кенезі та волохи**. Кенез – це руське (слово) і означає князя: Не надійтеся на кнези, на сыны Человіческія, во них же ність Спасенія. Не надійтеся на князів, людських синів, вони не приносять спасіння. Псалом 103. Але воно означає також пана, суддю, голловну особу або воеводу чи вождя а і тут вживається в цьому розумінні.

Колись в одному або більше селах були кенезі, або так звані воеводи, які керували іншими, брали участь на суді в політичних справах і виносили вирок, тому в декреті вимагається від службовців, щоб судили своїх підданих тільки в справах крадіжки і розбою, а інші справи залишали для вирішення кенезям; ще краще роз'яснюється слово кенезі в іншому декреті Єлизавети, матері Матяша Корвіна, який треба нижче навести.

Під олагами розуміються волохи, які колись наймалися на службу в фортецях і при дорогах, як тепер гельвети. Що Федір мав подібний загін видно з того, що цим передав охороняти фортецю Каменець, а з відібраним військом прийшов в Угорщину. Безсумнівно, що таким же обов'язком зайняті в мукачівській фортеці, а пізніше передані за нагороду як воеводи в села, повинні були забезпечитися земельними наділами. Подібний наділ дістали волохи в поселенні Великі Лучки, як

in praesentia Officialis ipsorum ab eis postulata; Quare Fidelitatibus Vestris firmiter praecipiendo, mandamus, quatenus praedictos Kenesios, et Olahos Nostros in nullis causis, exceptis publicis, furti, et latrocinii, et Criminalibus Causis judicare sitis ausi, nec res, et bona eorundem irrequisita justitia prius ab iisdem prohibere praesumatis modo aliquali, siquid autem actionis contra ipsos habetis, vel habueritis, in praesentia Comitum Nostri de Beregh, vel Officialis eorundem Olahorum prosequi debeatis, jure observato, aliud non facturi. Datum Budae Feria Sexta ¹⁶⁰proxima post Dominicam Circumdederunt. Anno Domini 1378.

Duo hic dilucidanda veniunt: **Kenézii, et Olahi**. Kenéz est Ruthenicum, et denotat Principem Не надійтеся на Князи, на сыны Человіческія, во нихже нїсть Спасенія. Nolite sperare in Regibus, filiis hominum in quibus non est salus. Psalmo 103. Sed denotat etiam Dominum, Judicem, Principalem Personam, aut Vajvodam, seu Ductorem^a et hoc sensu hic summitur(!). Fuerunt olim in una, aut pluribus Communitatibus Kenézii, seu Vajvodae dicti, qui religuis praeerant, et causas politicas dicebant, et decidebant, ideo in Decreto jubentur Magistratuales, ut dumtaxat in rebus Furti, et Latrocinii judicent suos subditos, alias causas Kenesiis permittant judicandas; magis adhuc explicatur vox Kenezii in alio Decreto Elisabethae Matris Mathiae Corvini inferius adducendo.

Sub Olahis intelliguntur Valachi, qui olim Stipendia faciebant in fortaliciis, et aulis velut nunc Helvetae, Theodorum quoque habuisse similem turman exinde patet, quia arcem Kamenetz his defendendam tradidit, et cum selecta manu od Hungariam venit, qui indubie in arce Munkáts eodem officio defuncti, et in vim mercedis tardius pro Vaivodis ad communitates dati, et fundis provisi esse debebant. Similem donationem obtinuerant Olahi in possessione Nagy Lutska, ut infra videbimus. Olahi hi inter Ruthenos labium, et

¹⁶⁰ а) Див.: Шлетцер, Нестор, 3, 309.

¹⁶⁰ а) Vide Schlötzer Nestor 3, 309.

нижче побачимо. Ці волохи втратили між русинами мову і народність. До цього періоду відноситься імміграція циган.

Глава 39 Про циган

Тімур Бег, інакше Тамерлан, син чабана, хромий,^{161a} обдарований природним розумом і щастям так, що став грізним володарем татар. Підкоривши Персію 1399 р., полонивши володаря турків Баязета і закривши його в залізну клітку, зробив своє ім'я грізним.

Під виглядом, начебто хоче вигнати з Індії ідолопоклонство, захопив частину східної Індії. У західній частині жило дике плем'я індійців під назвою чінган,^a не бажаючи нікого слухатися, виселилося з провінції Гузуратте. Півмільйона душ залишило домівки, одна частина через Єгипет, друга через Малу Азію прийшла біля 1417 р. в Молдавію і Валахію, а також в Угорщину.

Єгипет завжди вважався священною землею, а приходці звідти пророками. Цигани, дотепно використавши нагоду, вдумують, що вони за походженням з святої землі Єгипта, які, дома вже ознайомлені з мистецтвом фокусників, в Єгипті вдосконалили (його). На своїй мові називають себе рома, від **темного кольору Кола**, від берегів річки Сінте, де вони жили, називалися сінтами.^b Проходячи через Персію, дістали назву чорні індійці: сісех-гінду. Виселилися не бідними, але багатими на золото, срібло і дорогоцінне каміння; допомогали їм крадіжки і грабунки.

1417 року за короля Сігізмунда ввійшли через Фракію в Молдавію, Валахію, Трансильванію і Угорщину. Це була епоха незвичайних чуд і матір'ю таємної філософії. Цигани, використавши в свою користь попереднє судження народу, брехали про своє єгипетське походження, віщували кожному всяке з снів та ліній рук, і тому угорці (1418)

nationalitatem amiserunt. Ad hanc epocham spectat. Zingarorum immigratio.

Caput 39. De Zingaris.

Timur Beg, alias Tamerlan, filius Pastoris ovium, pede claudus^{161a} ingenio naturali, et fortuna in tantum adjutus, ut Tartarorum terribilis evaserit Imperator. Subjugata Persia 1399. et capto Bajazete Turcarum Imperatore, et in caveam ferream incluso, nomen suum terribile fecit.

Sub specie, quasi Idololatriam ex India eliminare vellet, occupavit partem orientalem Indiae.

In Occidentali parte degebat ramus Indianorum ferus Tsingan^a cognomine, nulli obedire volens, ex Provincia Guzuratte emigravit. Medius Millio animarum deserit lares, altera pars per Aegyptum, altera per Asiam minorem incirca 1417. Moldaviam, et Valachiam, atque Hungariam subintrat.

Aegyptus semper pro sacra Terra reputabatur, et advenae abinde totidem Prophetarum. Zingari ingeniose occasione usi, se fingunt Originis S. Terrae Aegypti, qui Praestigiatorum artem jam domi noscentes, in Aegypto perfecissent.

In propria lingua se nominarunt Roma, et a calore nigreo Kola, a fluvii Sinte rippis, ubi habitabant, vocabantur Sinti^b Per Persiam transeuntes, nacti nomen: Nigri Indiani: Sisech=Hindu. Non miseri imigrarunt, sed auro, argento, et pretiosis lapidibus divites; furta, et expilationes juverunt eos.

1417 Anno, sub Rege Sigismundo per Thraciam intrarunt Moldaviam, Valachiam, Transylvaniam, ac Hungariam. Epocha fuit miraculorum ferax, et occultae Philosophiae mater. Tsingani praedicio populi in suam utilitatem usi mentiti sunt Originem Aegyptiacam ex somniis, et lineamentis manuum, cuique varia praedicebant, et ideo ab Hunga-

^{161a} a) Звідси пішла назва циган.

b) Звідси бере початок слово Сінтер.

^{161a} a) Abinde exortum Czigány, Zingár.

b) Abhinc promanat Origo vocis Sintér.

назвали їх народом Фараона^{162a}.

Після того як Констанцький собор був розпущений, по 5 місяцях під керівництвом Михайла єгипетського появилися в Гельвеції. По чотирьох роках (1422) воевода Андрій напав на італійську Бононію, а друга товпа напала на гельветську Базілею. Тому що він не перешкоджав, велика частина з них залишилася в Угорщині, проводячи кочове життя в околиці сіл і міст під шатрами, або в печерах. Розважали народ музикою і гімнастичними вправами. Одні обробляли залізо, інші утримувалися так, що промивали золотий пісок, більша частина жила з крадіжок. Їх наймилішим заняттям була торгівля кіньми. Сігізмунд дав їм 1423 р. заступницьку грамоту і повну свободу на перебування в Угорщині.

Як тоді, так і тепер займаються музикою, танцями та працями, які не дуже втомлюють. З 1496 р. циган спіткали немалі труднощі в королівстві. У кожному комітаті вони були поділені на загони і кожний загін мав свого керівника, водночас і суддю, який називався в грамотах Агіліс (кмітливий). Палатин назначив одного головного воеводу, до якого зверталися зі скаргами, і як одинокий знатний мав титул Егеріус.

Рідко знайшовся комітат, який не утримував би 1500 циган. Сірмай^a передає їх клятву так: «Подібно як бог потопив короля Фараона в глибинах Червоного моря, так і мене хай потопить у надрах землі, і якби я не говорив правду, хай буду проклятий, хай ніколи не щастить мені в крадіжці, в обміні і в моїх ділах, навіть при першому моему обміні хай трапиться з моїм конем чудо і хай стане ослом, хай висохну на шибениці повішений лютим катом». Про їх поразку біля Кадь-іда розповімо нижче.

Сірмай у цитованій праці так продовжує їх історію: Ще у наш час мали воеводів, дуже добре пригадуємо, що останнім їх воевудою був Мартин Добай.^{163a} В 1758 р. було розпочате їхнє упорядкування, в 1771 р. тримання коней їм заборонено, 1774 р.

^{162a} а) Topogr. C. Zemplény, pag. 55.

^{163a} а) Див.: Фесслер, Gesch. v. Ungarn, 4, 1001, і сл.

ris (:1418:) Pharao^{162a} Nemzettség compellabantur.

Soluta Synodo Constantiensi post 5. menses, Wajvoda Michaelae Aegyptiaco comparuerunt in Helvetia. Post quatuor annos (:1422:) Wajvoda Andreas Bononiam Italiae, et altera grex Basileam Helvetiam oppugnabant. Non obstante eo in Hungaria magna eorum pars remansit, vitam Nomadicam ducens in vicinitate pagorum, et oppidorum degendo, sub tentoriis, aut in antris. Populum distrahebant musica, et saltibus Gymnasticis. Altera pars ferrum tractabat, altera lotione arenae aureae, major pars furtis sustentabatur. Equorum mercatura fuit eis gratissima. 1423. Sigismundus dedit eis protectionales, et plenam in Regno immanendi libertatem.

Sicut tunc, ita et actu occupantur musica, saltu, et laboribus parum fatigiosis. 1496. nacti sunt Tsingani in Regno non exiguum pondus. In singulo Comitatu divisi erant in Turmas, et singula Turma habebat suum Wajvodam, simulque Judicem, qui in Diplomatum nominabatur Agilis (:Ügyes:) Palatinus nominabat unum Supremum Wajvodam, ad quem appellatio fiebat, et velut singulus nobilis titulum habuit Egregius. Rarus Comitatus fuit, qui 1500. Tsinganos non aluisset; eorum Juramentum Szirmay^a taliter refert: Valamint Farao Királyt az Isten a Veres Tenger mélységébe el sillyesztette, ugy engemet is a föld gyomrába el sillyessen, és ha igazat nem mondanék, átkozot legyek, soha se lopásba, se tserelésbe, és dolgaiban szerentsém ne legyen, sött első tserelésemben a lovam tsudává váljon, és számárrá legyen, akasztófán száradjak dühös Hóhér keze által.

Cladem eorum ad Nagy-ida inferius referemus.

Szirmay loco, et opere citato ita prosequitur eorum Historiam: Nostro adhuc tempore Wajvodas habebant, unde Marti-^{163a} num Dobay ultimum eorum Wajvodam fuisse optime

^{162a} а) Topogr. C. Zemplény, pag. 55.

^{163a} а) Vide Fessler Gesch. v. Ungarn 4.1001. et sequ.

діти від них були відібрані і передані на виховання кріпакам їхньої релігії, плата за виховання визначена три круціфери. 1775 р. мандрівним було заборонено одружуватись, іншим дозволялось вступати в шлюб тільки при наявності свідоцтва про те, що мають постійне місце перебування. Це мандрівне плем'я було здебільшого перемінене в інше. — До сих пір Сірмай.

О стосується сучасного положення циган, можна їх поділити на чотири групи: одні музиканти і мають постійне житло, інші майстри ковалі або колісники, які готують човни. Багато з них мандрівні кочовники в країні, але їх виганяють звідусіль, вони шукають побічні шляхи і завжди показують поламане колесо, щоб мати привід для перебування. Остання група та, що очищає міста від падалі та вбиральні від бруду, робить цегли, готує доми, обдирає тварин, і їх самі цигани звикли зневажати, і називають їх здехлярами. Їх мова, якою розмовляють між собою, це суміш індійської, мултанської, санскритської, бенгальської та малабарійської. Інколи появляються слова коптійські та єгипетські.^a і ^b

164 Глава 40
Становище церкви в цьому столітті

Після того як Федір зробив фундацію на Чернечій горі, світське духовництво повинно було залежати від наставника монастиря, незважаючи на те, чи він був єпископом,¹⁶⁵ або ні. Ігумен монастиря св. Михайла в Грушові відмовив мукачівському наставнику в цій залежності і, щоб міг захищатися від нападок, відправився

a) б) Нарховується їх в Європі біля 600,000, тобто шістьсот тисяч. У Молдавії і Валахії двісті, в Туреччині та її провінціях двісті тисяч, в Угорщині сто тисяч, інші розсіяні по Європі.
Див.: Társalkodó 65. — 1839.

¹⁶⁵ a) Правильніше: щоб церкву (константинопольську) нашої покірності.

recordamur. Donec anno 1758. regulatione eorum inchoata, anno 1771. equorum intertentio eis inhibita, 1774. proles ab iis ademptae, educationique Colonorum suae Religionis traditae, merces educationis in Cruciferis tribus defixa; Anno 1775. Vagis uxores ducere prohibitum, alii autem nonnisi penes attestatum Judlium(?), quod fixa domicilia habeant, ad Martimonium admissi, et vaga haec gens majori in parte in aliam transformata fuisset. — Hucusque Szirmay.

Quod concernit modernum statum Zingarorum, dividi possunt in 4. Classes. Alii sunt Musici, et Sedes fixas habent, alii Fabri Ferrarii, aut lignarii, qui lintres conficiunt, Multi sunt Nomades Vagantes in regno, sed undique pelluntur, vias laterales quaerunt, et semper rotam fractam circumferunt, ut praetextum habeant commorationis; Ultima species est, quae oppida a cadaveribus, et cloacas a fecibus repurgat, et tegulas conficit, domos plasmata, pecora decoriat, et hi postremi ab ipsis Zingaribus solent contemni, et nominantur Zdechlari (:сдехляри). Lingva eorum qua inter se utuntur est mixtura ex Indiaca, Multanica, Sanscritica (Sancristica), Bengalica, et Malabarica. Raro Copticae, et Agyptiaca comparent voces.^a et^b.

164 Caput 40.
Status Ecclesiae hoc Saeculo.

Facta foundatione per Theodorum in monte Csernek, circumforaneus Clerus a Superiore Monasterii, sive is fuisset Episcopus¹⁶⁵ sive non, dependere debuit. Hanc dependentiam Abbas Monasterii S. Michaelis de Körtvélyes Superiori Munkatsiensi negavit, utque se contra impetitiones tutare valeat, cum suis Fundatoribus Balissa, et Drag Mester Con-

a) б) Numerantur in Europa circa 600,000. id est sexcenta millia in Moldavia, et Valachia ducentena in Turcia, et ejus provinciis ducentena millia, in Hungaria Centum millia, reliqui per Europam sparsi.
Vid. Társalkodó 65. — 1839.

¹⁶⁵ a) rectius: ut ad Ecclesiam (:Constantinopolitanam:) nostrae humilitatis etc.

в Константинополь із своїми засновниками Балішшою та Драг-Мештером. Від Антона, того часу патріарха, дістав таку грамоту: Антон, з ласки божої патріарх міста Константинополя, нового Рима і цілого світу; благородні і побожні, добрі християни, нашій покірності зміцнені св. духом милі сини і шляхетні воеводи Баліча і Драг-мештер, у яких є в Марамороші церков, або повсякчасний монастир, засований в честь св. Михайла архангела. Вони прийшли до нас і в щасливому і настійному положенні Константинопольської держави умоляли нашу покірність і блаженно проявили слухняність за звичаєм християнської релігії, і подарували покірності і церкві всю свою чесно надбану спадщину, а саме, церкву, засновану в честь св. Михайла архангела, з тою метою, щоб поважала церкву^a нашої покірності і визнавала її зверхність. Ми же, з огляду на їх добросовісне прохання, і спостерігаючи їх непохитну віру, такого роду дар вдячно прийняли, і задовільнили їх прохання, і Драгмештера, як сина нашої покірності, патріархальним авторитетом, який здійснюємо, благословили.

Таким чином, той, якого бог обрав у названому монастирі старшим (ігуменом), хай має також наше благословення, щоб міг посвятити всі церкви, які належать до вищезгаданого монастиря.¹⁶⁶ У зв'язку з цим, якщо який-небудь архієпископ або єпископ з наших підлеглих перебуватиме у названому монастирі або його володіннях, щоб згаданому ігуменові надав допомогу згідно з вказівкою цього листа нашої покірності, закріпленого печаткою нашої церкви, тому що ми з чистим серцем і з великою шанобою прийняли ту церкву під нашу опіку і для врятування християнства, і дозволили тому ігумену і дали право на всі доходи згаданого монастиря і на маєтки, які тут нижче згадуються, а саме, Зілагшар (Сіладьшар), Медеш аля,^a Угоча, Берзава, Чіхо, Балван, Алмазег і серед усіх цих Пахомій, старший той ігумен, хай має повний авторитет і шану по відношенню до всіх

stantinopolim semet contulit, et ab Antonio tunc temporis Patriarcha sequens obtinuit diploma: Antonius Dei Gratia Civitatis Constantinopolitanae, novae Romae, ac totius orbis Patriarcha; bene, beateque progeniti, et in Deo honorati, bonique Christiani humilitati nostrae secundum confirmationem S. Spiritus dilecti Filii, et generosi Vajvodae Balicsa, et Dragmester qui habet(!) Ecclesiam, sive monasterium perpetuum in Maramoros in nomine S. Michaelis Archangeli fundatam(!), qui venerunt ad nos, et humilitati nostrae in felici, et urgente imperii Constantinopolitani statu supplicaverunt, ac in Beatitudine obedientiam, quam debuerant pro consuetudine Christianae Religionis praestiterant, humulitateque omne, ac Ecclesiae eorum haereditatum de propriis bonis, et bene aquisitis Ecclesiam videlicet in nomine S. Michaelis Archangeli fundatam, donarunt, ac obtulerunt ita, quod^a ad Ecclesiam nostrae humilitatis respectum habeat, eidemque obediat. Nos autem videntes iustum eorum desiderium, et integram fidem considerantes, donationem ejusmodi gratam accepimus, voluntatique eorum condescendimus, ac Dragmester velut humilitati Nostrae Filium nostra autoritate, qua fungimur, bendiximus, Patriarchali.

Itaque, quem Deus eligit in dicto Monasterio Priorem (:Hegumenum:) quod talis etiam habeat nostram benedictionem, qua valeat omnes Ecclesias, quae sicut in pertinentia praedicti Monasterii consecrare. Ad¹⁶⁶ haec si quis nostrorum subditorum Archi Episcopus, aut Episcopus in dicto Monasterio, aut pertinentiis ejus inveniretur, quod (:qui:) ejusmodi dicto Priori esset in adiutorium, veluti hae humilitatis nostrae litterae ostendunt, sigillo Ecclesiae nostrae munitae, quia nos Ecclesiam istam ex sincero corde, ac cum magno honore in nostram protectionem accepimus, ac pro salute Christianitatis, et concedimus ejusmodi Priori, ac donamus auctoritatem super omnes proventus dicti Monasterii, ac pertinentias, quae hic infra inseruntur, velut Zilagság (:Szilágység:) Megyes alya.^a Ugochsa, Berzava, Csicho, Bolvanus.

¹⁶⁶ a) Так написано.

¹⁶⁶ a) ita est scriptum.

священиків і всіх інших людей у названому монастирі, і його маєтках так, щоб їх наводив на добрі діла і виховував душевно і тілесно, і міг судити в усіх справах, які відносяться до церкви, у названому монастирі та його маєтках. І хай він тримає у своїй владі і руках всі церкви у володіннях названого монастиря, і всі доходи їх та згаданого монастиря, і священиків, і в усіх службах божих буде згадувати свого патріарха. З цієї метою ми вам дали цю нашу грамоту, та якби трапилася смерть, бо всі ми є смертні, тоді всі духовні брати, і Баліча, і Драгмештер, з усіма людьми малими і великими, які населяють згадані маєтки, зібравшись, щоб відкрито обрали ігумена, керуючись нашим авторитетом і благословенням. Хто так обраний, тому ми дали всю владу над усіма доходами вищеназваного монастиря так, як його попередник дістав від нас у честь св. Михайла архангела, і для більшої віри, і правди, і підтвердження святого місця ми видали цю грамоту. І це написано 14 серпня, року, коли¹⁶⁷ було написано, 6899-го, після Христа 1391.

Ця грамота була написана грецькими буквами на пергаменті, має олов'яну печатку, яка звисає. 1494 р. королем Владиславом перейнята, з якої походить ця копія.

З неї випливає, по-перше, що Мараморош перед тим не відносився до константинопольської церкви, ані не мав з нею нічого спільного. Тому що не наводиться свідчення про те, що здавна туди належав (це тільки тепер з чистим серцем розпочав), випливає, що Мараморош об'єднаним перед тим не був.

По-друге, що Мараморош перед тим належав не інде, як до Мукачева, і тільки тепер зробив відхід і відзначив собі в грамоті провінції, з цього ясно випливає, що монастирі, хоч і не мали єпископа (але насправді там повинен був бути єпископ), мали духовну юрисдикцію на інші церкви, на священиків і народ, звикли вирішувати всі справи, які належали до церковного суду, за винятком одного розпорядження, яке мали одні від київського, другі від тергівіщенського митрополита. Див. Фесслер,

Almazeg. et in omnibus his nominatis Pachomius Prior, et Abbas plenariam auctoritatem habeat, et respectum ad omnes sacerdotes, et ad alios omnes homines, in dicto Monasterio, et ejusdem pertinentiis existentes ita, ut eos ad bona opera inducat, et erudiat animae, et corporis, et habeat judicare omnes causas, ad sedem Ecclesiasticam spectantes in dicto Monasterio, et pertinentiis Ejusdem. Et qui omnes Ecclesias in pertinentiis dicti Monasterii, ac omnes earundem, et dicti Monasterii proventus, ac Sacerdotes sub potestate sua habeat, et manibus, et quod in omnibus Divinis officiis pro suo Patriarcha faciet Commemorationem. Quamobrem vobis has litteras nostras dedimus, et quod si mori, ut omnes mortales sumus, contigerit, omnes Fratres Spirituales tunc, et Balicsa, et Dragmester cum omnibus hominibus parvis, et magnis in dictis pertinentiis residentibus, et congregatis, aperte, ut ita congregati Priorem eligant nostra auctoritate, et benedictione.

Quis ita electus omnimodam potestatem super omnes proventus Abbatiae praedictae eodem pacto, sicut Praedecessor suus a nobis ad honorem S. Michaelis Archangeli habeat, concessimus, et pro majori fide, et veritate et confirmatione Loci Sancti has nostras Litteras dedimus. Et haec scripta sunt XIII. die mensis Augusti, anno in quo scribebatur Millenarii VI. et C. C. C. C. C. C. C. C. C. L. XXXX. nono (6899.) Xti 1391.

Diploma hoc Graecis Litteris in Pargameno fuit scriptum, sigillo provisum Plumbeo pendente. 1494. per Vladislaum Regem transumptum, ex quo haec Copia promanavit. Patet ex eodem l-o Maramoros antea non spectavisse ad Ecclesiam Constantinopolitanam, nec ullam communionem cum ea habuisse, nam non allegatur ab antiquo eorsum pertinuisse, id solum nunc sincero corde suscepisse, consequenter Marmaros non unitum antea non fuisse. 2-o Marmaros antea non aliorum, quam ad Munkáts spectavisse, et solum nunc secessionem adornavisse, et sibi provincias Diplomati indictavisse, patet insuper clare Monasteria, etiamsi Episcopo carerent, (sed re vera ibidem debuit esse Episcopus) Jurisdictionem Spiritualem in re-

Geschichte v. Ungarn. Таким чином, грушівський єпископ пробував поділити єпархію на частини, але йому перешкодив, як нижче побачимо, мукачівський єпископ.

Слідує оповідь про славнішу долю грушівського монастиря.

Глава 41

Року 1438 ченці звертаються до королівського палатина і просять відміряти їхні землі. Від нього вони дістають таку письмову відповідь: «Шановним моїм приятелям, зборам церкви де Лелес, граф де Гедервара, палатин Угорського королівства і суддя куманів, дружбу і шану! В особі ченців Калугерів у монастирі бл. Михайла архангела, побудованому в марамороському комітаті, заснованому на грецький лад, нам повідомлено, що якісь їх маєток, названий Грушово, який знаходиться у згаданому Марамороському комітаті, яким вони мирно керували¹⁶⁸, невідкладно вимагає законного відмежування і встановлення нових меж. В цій справі щиро звертаємось даним листом до вашої дружби, щоб ви вислали вашу людину, вірогідну для свідчення, в присутності якої Петро Хатол, або Пажавана де Кезепшен апша, або Михайло: бо син Ладомера де Заплонца, або Степан де Бартфалва, у відсутності інших, наша людина, законно зібравши всіх сусідів на місці вищезгаданого маєтку Грушова і, в їх присутності вимірюючи, хай відмежує і виміряє за його справжніми і давніми межами і правильно відділить від інших законних власників, і хай передасть тим же ченцям на постійне володіння, якщо не буде заперечень, якщо ж виявляться противники, хай тих викличе проти згаданих ченців Калугерів на встановлений термін у нашу присутність для з'ясування їх суперечки. І після відмежування їх маєтку і встановлення меж,

liquas Ecclesias, Sacerdotes, et populum exercuisse, causas universas ad Ecclesiasticum Forum spectantes discutere solita esse, unica ordinatione excepta, quam alii a Kioviensi, alii a Tergovicensi Metropolita habuere. Vide Fessler Geschichte v. Ungar. Abbas itaque Körtvélyesiensis attentabat Dioecesim in duas dividere partes, sed per Episcopum Munkaciensem, ut infra videbimus, impeditus est.

Tanto clariora fata redduntur Monasterii Körtvélyesiensis:

Caput 41.

Anno 1438. recurrunt Religiosi ad Palatinum Regni, metationemque terreni sui supplicant, a quo obtinent sequens scriptum: Amicis suis Reverendis Conventui Ecclesiae de Lelész Comes de Hedervára Regni Hungariae Palatinus, et Judex Cumanorum amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis Religiosorum Virorum Kallugerorum in Claustro B. Michaelis Archangeli in Comitatu Maramorosiensi exstructo, ad modum Graecorum fundato quomodo quaedam Possessio ipsorum Körtvélyes vocata in dicto Comitatu Maramoros existens apud manus ipsorum pacifi-¹⁶⁸ce habita, legitima reambulatione, et novarum metarum erectione summo indigeret, super quo Vestram Amicitiam praesentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem, pro testimonio fidedignum, quo praesente Petrus Chathol, vel Papsavana de Kezepsen apsa, aut Michael: nam filius Ladomerii de Zaploncza, seu Stephanus de Bárthfalva aliis absentibus homo noster ad faciem praedictae possessionis Körtvélyes vicinis, et cometaneis ejusdem universis in ibidem legitime convocatis, et praesentibus accedendo reambulet, eandem per suas veras, et antiquas metas reambulatam, et ab aliorum juribus possessionariis separatam, et distinctam, statuatur, et committatur Eisdem Religiosis perpetuo possidendam, si non fuerit contradicturn, Contradictores vero si qui fuerint, evocet ipsos contra annotatos Religiosos viros Calugeros nostram in praesentiam ad terminum competentem, rationem Contradictionis eorum de praemis-

з переліком встановлених там меж і підвищами присутніх сусідів під час того вимірювання маєтку, відмітивши дату, дружньо вишліть нам». Дано в Будині третьої неділі після свята тіла Христа 1438 р.

Повідомлення про судове рішення таке: Ми Папсавана, наш брат Альберт Сабато після свята Петра приступили і розмежували маєток звідусіль від маєтків Теарашкеш, Апша і Говзу мезев^а. Мирний чернечий маєток знаходжу порушеним вперше 1456 р. Того року король Владислав наказує зборам де Лелес, щоб було встановлене розмежування між містом Госсу мезе, Сарвасо і Саплонца. Наказ такого змісту: Ладислав, з ласки божої король Угорщини, Богемії, Далмації, Кроації і т. ін., вождь Австрії і Стірії¹⁶⁸, а також маркграф Моравії і т. ін. і т. п. нашим вірним, зборам церкви де Лелес, вітання і шану! В особі судді, присяжних і всіх громадян та мешканців нашого міста, званого Госсу мезе, нам повідомлено, що вищеназване наше місто Госсу мезе, і землі, луки, ліси та інші його приналежності над усе потребують законного розмежування і встановлення меж, про що вашій вірності, строго наставляючи, наказуємо, щоб ви вислали вашу людину, вірогідну для свідчення, в присутності якої Іван, син Василя де Густ, або Микола Орос де Вішк, у відсутності іншого, наша людина на місці самого нашого міста Госсу мезе і т. ін. і т. п. міряючи, хай розмежує і т. ін. і т. п. Дано в Будині другої неділі найближчої після свята св. Амвросія сповідника (7 грудня) 1456 р. З повідомлення шан. зборів, яке було дано королю Владиславу того ж року дізнаємось, що існував якийсь руський монастир, побудований в честь св. Михайла, що ігуменом цього монастиря був Семен Калугер, і що це розмежування розпоча-

so reddituros. Et post haec ipsorum Possessionis reambulationis, metarumque erectionis cum ejusdem metarum ibidem erectarum, ac praedictorum, et citatorum serie ut fuerit, vicinorumque, ac commetaneorum, qui tempore ejusmodi Possessionariae reambulationis intererunt, nominibus terminoque assignato, nobis amicabiliter rescribetis. Datum Budae Feria 3-a post Festum Corporis Christi. 1438.

Relatio procedentis Judicii est sequens: Nos Papsavana, noster Frater Albertus Sabbatho post ad vincula Petri accessissent, et eandem a partibus Possessionum Tearashes, Apsa, et Houzu mezeu undique reambulassent^a Pacificum Religiosorum Possessorium primo 1456. turbatum invenio. Eodem enim anno per Regem Uladislau Conventui de Lelesz praecipitur ut inter Civitatem Hoszszu mezö, Szarvaszö, et Szaplontza reambulatio instituatorenore sequenti: Ladislaus, Dei Gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex, Austriae, et Styriae¹⁶⁹ Dux, nec non Marchio Moraviae etc. etc. Fidelibus Nostris Conventui Ecclesiae de Lelesz Salutem, et Gratiam! Dicitur Nobis in personis Judicis, Juratorum, ac universorum Civium, et inhabitatorum Civitatis Nostrae Hoszszu mezö vocatae, quomodo praefata Civitas Nostra Hossumezö, ac terrae, prata, sylvae, et aliae pertinentiae Ejusdem legitima reambulatione, et metarum erectione plurimum indigerent, Super quo Fidelitati Vestrae firmiter praecipiendo, mandamus, quatenus Vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo praesente Joannes filius Laczi de Hust, vel Nicolaus Orosz de Visk altero absente homo noster ad faciem ipsius Civitatis Nostrae Hossumezö etc. etc. accedendo reambulet etc. etc. Datum Budae, Feria secunda proxima post Festum S. Ambrosii Confessoris (:7-a Decembris:) 1456. Ex Relatione Ven. Conventus Ladislao Regi eodem anno praestita discimus extitisse: Monasterium quoddam Rutenorum in Honore S. Michaelis constructum, et Claustrum hujus Superiore Kalugerum Simeonem

¹⁶⁸ а) Із лелеського архіву.

¹⁶⁸ а) Ex archivo Lelesz.

лося на свято св. Трійці і було завершено. Ченці та інші власники, незадоволені цим вимірванням, звернулися до короля і отримали грамоту, направлену мараморському комітату, такого змісту:

Владислав і т. ін. і т. п. наш вірнопідданий Петро Гергеш де Сарвасо доповів нашій величності про свої (справи) і якогось священика Семена Калугера, який живе в монастирі бл. Михайла архангела, побудованого біля маєтку Апша, а також в особі Михайла Іван де Сапонца і Луки де еадем, також Івана і Сандріна, названого Гергеш, і Івана Банк, Михайла, Луки, Андрія і Драгу з названого Зарвазо, як самі в мирному володінні якихось двох монастирів або церков, а також певних орних земель, лісів, лук і сінників і т. ін. і т. п. Тому вашій вірності строго радимо і показуємо, що¹⁷⁰ ви повинні видатних доповідачів у володінні вищезгаданих двох монастирів, або церков, а також орних земель, лісів, лук і сінників захищати від яких-небудь незаконних обвинувачів у відповідності до попередніх і давніх межових знаків до тих пір, поки не будуть припинені розпочаті суперечки між тими сторонами. Дано в Естергомі п'ятої неділі найближчої перед Ісусом Варнави 1456 р.^a Такого ж змісту декрет виникає до міста Госсу мезе.

Владислав і т. ін. і т. п. громаді міста Госсу мезе: Доведено до нашого відома в особах наших вірнопідданих ченця брата Семена Калугера, який проживає в монастирі бл. Михайла архангела, встановленого біля маєтку Апша, і т. ін. і т. п. Дається наказ громаді, щоб повернула несправедливо захвачені маєтки, щоб за кривди щиро вибачилась і до восьмого дня зелених свят повинна з'явитись до нього (досл. в його присутність). В Будині, в суботу перед святом мученика Валентина, 1457 р. Тому що він не чинить опору, озброєні госсумезевські громадяни, напавши на монастир Калугерів, забирають чотири

fuisse, Reambulationemque hanc in Festo S. Trinitatis inchoatam, et perfectam fuisse. Religiosi, caeterique Compossessores hac metatione non contenti ad Thronum confugisse, et obtinuisse Decretum sequens, ad Comitatum Maramoros sonans:

Ladislau etc. etc. Exponit Majestati Nostrae Fidelis Noster Petrus Gerhes de Szarvaszó, sua, et cujusdam Simeonis Sacerdotis Calugeri, in Claustro B. Michaelis Archangeli prope possessionem Apsa constructo, degentis, nec non Michaelis Nan, de Szaponcza, et Lucae, de Eadem, item Joannis, et Sandrini Gerhes dicti, ac Joannis Bank, Michaelis, Lucae, Andreae, et Drágu de dicta Zarvazó, in personis, Qualiter ipsi in pacifico Dominio quorundam duorum Monasteriorum, seu Ecclesiarum, nec non certarum terrarum arabillum, sylvarum, pratorum, et foenillum etc. etc. Ideo Fidelitati Vestrae firmiter praecipimus, et mandamus, quatenus¹⁷⁰ memoratos exponentes in Dominio praescriptorum duorum Monasteriorum, seu Ecclesiarum, nec non terrarum arabillum, Sylvarum, Pratorum, et foenillum, juxta priora, et antiqua signa metalia tamdiu, donec inchoatae lites easdem partes decidentur, contra quoslibet illegitimos impeditores tueri debeatis. Datum Strigonii feria 5-a proxima ante Jesum Barnabae 1456.^a Ejusdem tenoris Decretum emanat ad oppidum Hoszszumezö:

Ladislau etc. etc. Communitati Oppidi Hoszszu Mezö: Exponitur Nobis in personis Fidelium Nostrorum Religiosi Fratris Simeonis Kalugeri, in Claustro B. Michaëlis Archangeli, prope possessionem Apsa constituti degentis etc. etc. Committitur Communitati, ut bona injuste occupata remittat, de injuriis satisfactionem largiatur, et ad Octavam diem Festi Pentecosten in sui praesentiam comparere teneatur. Budae Sabatho ante Festum Valentini Martyris. 1457.-

Eo non obstante Cives Hoszszumezöenses Clastrum Kalugerorum armata manu adressi, quatuor pecora, et duos currus oneratos foeno, occupant, aliasque violentias perpetra-

¹⁷⁰ a) Із засвідченої копії мараморського комітату.

¹⁷⁰ a) Ex Transumpto T. Comitatus de Maramoros.

тварини і два вози, наповнені сіном і зробили інші насильства, навіть допускають вбивств на території Сарвасо, поки 1457 р. Василь Упер і Михайло де Пештен, графи марамоського комітату, знову не займаються справою і 1458 р. повертають маєтки Семену Сіладію (так називається в повновляючих посвідченнях цих графів) Калугеру.

Коротко про історію грушівського абатства довідаємось із слідуєчого:

Монастир св. Михайла архангела в Грушові (і водночас абатство такої ж назви) є одним із найдавніших монастирів мукачівської єпархії; якщо не давніший за мукачівський монастир на Чернечій горі, то напевно другий після нього.¹⁷¹ Знаємо, що мукачівський монастир заснував Федір Корятович, мукачівський князь 1360 року; але з вірогідних документів випливає, що і грушівський монастир в марамороському комітаті існував уже перед 1391 роком. Бо 6899 р. від створення світу, дня 14-го, або 1391 р. константинопольський патріарх Микола подарував названому монастиреві привілейні грамоти на пергаменті, написані грецькими буквами, закріплені його олов'яною звисаючою печаткою, в яких говориться, що воеводи Баліча і Драгмештер передали на опіку ними заснований монастир св. Михайла архангела, який дістав такі привілеї: щоб його ігумен мав право посвятити всі церкви, які існують в його володінні, і якщо якийсь архієпископ чи єпископ завітає в названий монастир або його володіння, повинен допомогти згаданому ігуменові. Перелічуються також володіння вищезгаданого монастиря, а саме, Зілагшаг, Медем алля, Угоча, Берзава, Чіхо, Балван, Амазег і в усіх цих названих ігумен Пахомій має повний авторитет і пошану до всіх священиків, і до всіх інших людей, що знаходяться в названому монастирі і його володіннях, з тою метою, щоб їх наводив на добрі діла і виховував душевно і тілесно, і судив усі справи, що стосуються церкви, у згаданому монастирі і володіннях і т. ін. Таким чином, згадка про грушівський монастир і абатство св.

runt, imo in terreno Szarvaszó homicidia committunt, donec Ladislaus Uper, et Michael de Pestyén, Comitatus Maramorossiensis Comites 1457-o Causam reassumant, et 1458-o Simeonem Szilágyi (:sic nominatur in horum Comitum Testimonialibus Repositionalibus:) Kalugerum in bona reponant.

Quo vero Abbatiae Körtvéyles historia in Extractu adsit, sequentia inseruntur:

Monasterium S. Michaëlis Archangeli de Körtvéyles, (:et simul Abbatia ejusdem Tituli:) est unum ex antiquissimis Dioecesis Munkatsiensis Monasteriis, si Munkatsiensis Monasterio de Monte Csernek non antiquius, certe post illud secundum.¹⁷¹ Scimus Munkatsiense Monasterium a. 1360. per Theodorum Koriatovics Ducem de Munkáts fundatum esse; sed et Monasterium de Körtvéyles in Comitatu Marmaros jam ante annum 1391. exstitisse e certis eruitur Documentis. Anno namque Mundi 6899. die 14-a, seu 1391. Nicolaus Patriarcha Constantinopolitanus dicto Monasterio largitus est Privilegiales Litteras in Pargameno, litteris Graecis exaratas, Sigilloque suo plumbeo in pendentem consignatas, in quibus dicitur Vajvodam Balicsa, et Drágmester Monasterium S. Michaelis Archangeli a se fundatum Patriarchae protectioni tradidisse, ab eo acceptatum, et privilegiis sequentibus ornatum: Ut prior ejus potestatem habeat omnes Ecclesias in pertinentia existentes consecrandi, – et si quis Archi Episcopus, aut Episcopus in dicto Claustro, aut pertinentiis ejus invenietur, dicto Priori in adiutorium esse debeat. Recensentur etiam pertinentiae praentacti Monasterii, uti: Zilagsag, Megye allya, Ugocsha, Berzava, Csicho, Bolvanus, Almazeg, – et in omnibus his nominatis Pachomius Prior, et Abbas plenariam auctoritatem habeat, et respectum ad omnes Sacerdotes, et ad alios omnes homines, in dicto Monasterio, ac ejusdem pertinentiis existentibus, ita, ut eos ad bona opera inducet, et erudiat animae, et corporis, et habeat judicare omnes causas ad Sedem Ecclesiasticam spectantes, in dicto Monasterio, et pertinentiis etc. – Itaque Claustrum, et Abbatiae S. Michaelis Archangeli de Körtvéyles in Marmatia mentio occurrit

Михайла архангела в Марамороші зустрічається в 1391 році. Абат був на ім'я Пахомій. Року 1438 зустрічається наказ Лавренція де Гедервара, палатина Угорського королівства про розмежування, направлений шан. лелеським зборам на прохання ченців Калугерів у монастирі бл. Михайла архангела, встановлених у марамороському комітаті. Оригінал треба шукати в лелеському архіві. Копію диви нижче.¹⁷²

Згадка про вищеназваний монастир зустрічається в офіційному документі про розмежування міста Госсу мезе наставника Бласія і зборів св. Хреста де Лелес до короля Владислава 1456 р. (під номером 117 лелеського архіву та епарх. судових справ). В цьому документі є рішення короля Владислава, дане в Будині другої неділі після свята св. Амвросія сповідника року 1456, в якому Госсу мезе п'ять раз називається містом; про монастир та про Калугерів нема жодної згадки, у повідомленні наставника Бласія та капітулу про розмежування, укладеному того ж 1456 року Госсу мезе так само називається містом, Сірет також називається містом, зустрічається згадка і про якийсь руський монастир, побудований в честь св. Михайла, і про якогось Семена Калугера, священника названого монастиря. – Тересва і Грушево називаються селами.

Незадоволені цим розмежуванням і встановленням нових меж, звертаються до короля Владислава, від якого домагаються декрету, виданого в Естергомі п'ятої неділі перед святом апостола Варнави року господа 1456. В силу якого на вимогу Петра Гергеша де Зарвазо і якогось Семена, священника Калугера, який живе в монастирі бл. Михайла архангела, побудованого біля маєтку Апша, наказується марамороському комітату, щоб два монастирі з полями, луками і т. ін. були поновлені в колишнє користування, яких позбавили маєтку госсумезевські громадяни. – Про ті самі труднощі розмежування і про суперечності існує документ з 1456 року наставника Бласія та лелеського конвенту, також новий документ короля Владислава з 1457 р., із якого стає відомо, що госсумезевська

anno 1391. – Abbas fuit Pachomius nomine. Anno 1438. occurrit Mandatum Reambulatorium ad Ven. Conventum Lelesziensem ad Instantiam Religiosorum Virorum Kalugerorum in Claustro B. Michaelis Archangeli in Comitatu Marmarossiensis constitutorum, Laurentii condam de Hedervára, Regni Hungariae Palatini concessum. Originale in Archivo Lelesziensi quaerendum. Copiam vide inferius.¹⁷²

Mentio praefati Monasterii occurrit iterum in Instrumento Reambulatorio Civitatis Hosszumezô Blasii Praep. et Conv. S. Crucis de Lelesz ad Regem Ladislaum anno 1456 (:Archivi Lelesz, et Dioec. Juridicorum N-o 117:). In Instrumento hoc est Decretum Ladislai Regis, Datum Budae feria secunda proxima post festum S. Ambrosii Confessoris anno 1456. in quo, Hoszszu Mezô quinques Civitas vocatur; de Monasterio, et Kalugeris Nulla Mentio est; in relatione Blasii Praep. et Capituli de Reambulatione peracta eodem 1456. pariter Hoszszumezô Civitas vocatur, – Szigeth etiam semel Civitas nominatur, et cujusdam Claustri Rutenorum in Honore S. Michaelis constructi, et cujusdam Simonis Sacerdotis Kalugeri dicti Claustri, occurrit mentio. – Taraczköz, et Körtvélyes villae nominantur.

Reambulatione hac, et Novarum Metarum erectione non contenti, recurrunt ad Regem Ladislaum, a quo impetrant Decretum: Datum Strigonii, feria quinta, proxima ante Festum Barnabae Apostoli, Anno Domini 1456. Cujus vigore ad expositionem Petri Gerhes, de Zarvazó, ac cujusdam Simonis Sacerdotis Kalugery in Claustro B. Michaelis Archangeli prope possessionem Apsa constructo, degentis, Comitatus Marmaros, mandatur, ut duo Monasteria cum agris, pratis etc. ad pristinum usum restituantur, per Hoszszumezôenses Cives in possessorio turbata. – De eodem negotio Reambulationis, et Contradictionum est documentum de anno 1456. Blasii Praep. et Conventus de Lelesz, – item Ladislai Regis 1457. Novum Decretum, ex quo patet Monachos in possessorio turbatos per Nobiles Hoszszumezôenses fuisse, ita enim ibi dicitur: «Praedicta Claustra, et jura possessionaria, nec non terras arabiles,

знати порушила маєток ченців, бо там говориться так: «Вищезгадані монастирі вказують і на права на маєток, а також на орні землі, ліси, луки і сіники, встановлені згадані межі всупереч їх заборони, внаслідок спору, який виник між вами і тими, ви несправедливо присвоїли собі, і присвоєні маєте також¹⁷³ по сьогодні, тим незадоволені в той же час ви виділили декількох із вас озброєних на згаданий монастир блаженного Михайла архангела, і там ви розпорядились забрати двадцять чотири тварини самого брата Семена і відвести, куди захотіли і т. ін.»

Того ж 1457 року Василь де Упер і Михайло де Пештен, графи мараморського комітату, готують справу про насильство над Петром Гергешом та іншими, і над вбитим кріпаком на ім'я Залва. Але в цьому офіційному документі нема жодної згадки про ченців і монастир. Однак року 1458 в повідомленні до королівського суду, пред'явленому мараморським графом Василем де Упер, згадується чернець брат Семен Сіладі, проживаючий в монастирі блаженного Михайла архангела біля маєтку Апша. Знати і Калігери дістали право на попереднє користування аж по вирішення королівської курії.

Невідомо, як була вирішена їх справа, і що пізніше трапилось з ними. Року 1491 вищий декрет короля Владислава, в якому говориться: «Наш вірнопідданий шановний Іван, руський єпископ, який живе в монастирі блаженного Михайла архангела, побудованому в грецькому обряді в Мараморші, нам доповів, що пресвітери і кріпаки, які знаходяться під його юрисдикцією, не хочуть платити податки, — тому наказується таке». — Здається, що цей декрет підозрілий, виправлений.

В ужгородському єпископському архіві існуюча грамота виправлена, на місці виправлення написані слова: Михайла архангела в Марамор. Буква *n* залишилась непорушена, писар прибавив одну палочку і зробив *m*. Без сумніву треба читати: у онастирі (буква «*m*» відсутня) блаженного Миколи.

Мотивом виправлення було не що інше, як довести, що монастир св. Михайла ще

sylvas, prata, et foenilia ipsorum exponent praenarratarum Metarum erectiones contra inhibitionem ipsorum pro vobis ipsis lite inter vos, et eosdem exponentes pendente injuste occupassetis, et occupatas teneretis etiam¹⁷³ de praesenti, eo non contenti tempore in eodem nonnullis ex vobis ad dictum Claustrum Beati Michaelis Archangeli armatis manibus destinassetis, ibique viginti quatuor pecora et pecudes ipsius Fratris Simonis recipi et quo voluissetis, depelli fecissetis etc.». Eodem anno 1457. Ladislaus de Uper, et Michael de Pestyen, Comitatus Maramorosensis Comites Causam Violentialem Petri Gerhes, et aliorum, ac Jobbagionis nomine Zalva occisi componunt. Sed in Instrumento hoc de Monachis, et Claustro nulla mentio est. Anno tamen 1458. In relatione ad Tabulam Regiam per Ladislaum de Uper Comitem Maramorosensem praestita, occurrit «Religiosus Frates Simon Szilágyi in Claustro Beati Michaelis Archangeli prope possessionem Apsa degens, permissi sunt nobiles, et Kalugeri in usu antiquo usque ad decisionem Curiae Regiae.

Quomodo causa horum decisa, et quid cum iisdem tardius evenerit, non constat: Satis est anno 1491. emanavit Vladislai Regis Decretum, in quo habetur: Exposuit Nobis fidelis Noster Reverendus Joannes Episcopus Ruthenorum in Claustro Beati Michaelis Archangeli in Marmaros Ritu Graecorum fundato commorans, quod Presbyteri, et Coloni sub Jurisdictione ejus existentes provent(us) nollent praestare — unde praestatio haec praecipitur». — Decretum hoc videtur esse suspectum, correctum.

In Archivo Episcopali Unghvarini Originale Diploma existens, est cancellatum, in loco Cancellationis positae sunt voces: Michaelis Archangeli in Maramar. Littera *n* intacta mansit, unum tractum addidit cancellator. et effecit *m*. Indubie legi debet: in laustro (:c. deest:) Beati Nicolai.

Cancellationis non fuit alia ratio, quam claustrium S. Michaelis eo maggis reddere subjectum Episcopo Munkatsiensi per comprobata Episcopi dicto in Claustro S. Michaelis commorationem, aut vero is fuit scopus, ut ex Diplommate hoc appareat

більше підпорядкований мукачівському єпископу внаслідок підтверженого перебування єпископа у згаданому монастирі св. Михайла, або ж була та мета, щоб із цієї грамоти було видно, що церква св. Михайла є єпископською і тому не підчиняється мукачівській. В обох випадках недоумкуватий коректор ані не вжив відповідного чорнила, ані не виправив¹⁷⁴ відповідно до інших букв. Позбавив значення грамоти і для Мукачева, і для Грушова.

Глава 42

Року 1494 дня 14 травня на прохання ченця Іларія, ігумена монастиря блаженного Михайла архангела, заснованого в Мараморощі, грецького віросповідання, появився декрет короля Владислава, на підставі якого була прийнята і затверджена привілейована грамота константинопольського патріарха для грушівського монастиря. (Чернечі 2.) У цьому офіційному документі говориться: «Ми, король Владислав, вислухавши і щиро прийнявши такого роду прохання згаданого брата Іларія, побачили, що грамота згаданого патріарха не обірвана, не перекреслена і не пошкоджена в якій-небудь своїй частині, і видаючи нашу подібну привілейовану грамоту, за її зразком дослівно перекладену, видану у повному змісті, в якому вона за звичаєм і по закону існує і її силою підтверджується правда, ми приймаємо, схвалюємо і ратифікуємо, та поновлюючи для того ж монастиря св. Михайла архангела, а, значить, для вищезгаданого брата Іларія та його всіх наступників, затверджуємо у правомочності навечно, однак так, що цим брат Іларій, наставник, та його наступники повинні і зобов'язані мукачівському свого ордену єпископу, трансільванському ж архієпископу, теперішнім і майбутнім, як своїм наставникам, проявляти належну покірність і слухняність». – Дано в Кошицях руками шановного в Христі отця Фоми, єпископа явринської церкви і єгерського постулата найвищого секретаря нашого двору і канцелярії – 14 травня 1494. –

Цей декрет короля Владислава, вида-

Ecclesiam S. Michaelis esse Episcopalem, et ideo Munkatsiensi non subesse, sed in alterutro casu Simplex Corrector nec attramentum, nec manum¹⁷⁴ analogam reliquis litteris adhibuit. Enervavit vim Decreti, et pro Munkáts, et Körtvélyes.

Caput 42.

Anno 1494. die 14-a May ad preces Religiosi Hilarii Prioris Claustris, sive Monasterii Ecclesiae Beati Michaelis Archangeli in Marmarusio fundati, Graecae Fidei Professoris, emanavit Decretum Wladislai Regis, quo Privilegiales Litterae pro Claustro Körtvélyes Patriarchae Constantinopolitani transumptae, et confirmatae sunt. Monastica 2-o In Instrumento hoc dicitur: Nos, igitur nempe Ladislaus Rex, huiusmodi Supplicatione memorati Fratris Hilarii exaudita, et clementer admissa, praescriptas litteras dicti Patriarchae non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte vitiatas, conspeximus, patentibusque litteris nostris similiter privilegialibus earumdem exemplum de verbo ad verbum inseri, et inscribi facientes, eas, et omnia in eis contenta aetenus, quatenus eadem rite, et legitime existunt emanatae, viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus, ac ratificamus, et pro eodem Claustro S. Michaelis Archangeli, et consequenter praefato Fratris Hilario, suisque Successoribus Universis innovantes perpetuo valituris, confirmamus, ita tamen, quod ipse Frater Hilarius Prior, et sui Successores Episcopo de Munkács(!), sui ordinis reverentiam, Archi-Episcopo vero de Transalpyna modernis, et futuris veluti Superioribus suis debitam subjectionem, et obedientiam praestare debeant, et teneantur. – Datum Cassoviae per manus Reverendi in Christo Patris Thomae, Episcopi Ecclesiae Jasrinensis, et Postulati Agriensis, Aulae Nostrae Summi, et Secretarii Cancellarii – 14-a May 1494.

In usu Monasterii hujus Monachos per

ний у Будині в переддень свята блаженного апостола Андрія 1498 р., в якому ігумен Геласій, затверджений королем у маєтку, скаржиться на мукачівського єпископа, доводить, що Іван, мукачівський єпископ, побезпокоїв ченців у користуванні цим монастирем.¹⁷⁵

Що трапилося пізніше з цим монастирем?

Я не читав, хіба що в 1607 році під 9-е березня Валентин Другет на заступництво марамороського комітату і п. Семена, воеводи Молдавії, наказав, щоб грушівський монастир, як і інде, був єпископським осідком волоських єпископів, так тепер поновлюється з усіма приналежностями і землями єпископові, але якому? Мукачівському? Грамота не підтверджує. Слідує її копія:

«Ми Валентин Другет де Гомонна, радник угорського короля і найвищий генерал капітан, граф Хуста, а також постійний граф земплинського і марамороського комітатів; дальше тому що до нас звернулася знать шановного марамороського комітату і шановні воевода Молдавії Семен вимагає волоський монастир, що знаходиться в марамороському комітаті і називається Грушово; у зв'язку з тим, що цей монастир перед тим за часів блаженної пам'яті королів був резиденцією волоських єпископів, а під час теперішніх змін був приєднаний до хустського замку, беручи до уваги в цій справі сусідську дружбу до нас молдавського воеводи Семена, а також бажання шановної знаті марамороського комітату поновити той монастир, щоб ним володів єпископ і слухав наказу хустського замка, а потім від нього за нашою волею хай переходить на майбутніх єпископів разом з орними землями, луками, лісами і усіма рибниками, добавляючи і те, щоб монастир разом з єпископом в усьому радився з нашим хустським капітаном; на підтвердження цієї справи і на пам'ять майбутнім ми видали цю грамоту, зміцнивши її нашою печаткою і власноручним підписом. Дано в нашій фортеці Хуст 9 березня року господа тисяча шістсот сьо-

Joannem Episcopum de Munkács turbatos fuisse sequens Uladislai Regis Decretum datum Budae in Vigilia Festi Beati Andreae Apostoli 1498. docet, Ubi Prior Gelasius conqueritur contra Episcopum de Munkács. Confirmatus per Regem in Possessorio¹⁷⁵. Quid cum Monasterio hoc exposit evenerit? Non legi, nisi quod anno 1607. sub 9-a Martii Valentinus Drugeth ad interpositionem I. Cottus Marmorossiensis, et D. Simeonis Vajvodae Moldaviae mandaverit, ut Claustrum Körtvélyes sicut alias Sedes Episcopalis fuit Episcoporum Valachicorum, ita nunc restituatur cum omnibus appertinentiis, et fundis, Episcopo, Sed cui? Munkacsiensi? Diploma non docet. Copia ejus sequitur:

Nos Valentinus Drugeth, de Homonna Regni Hungariae Consiliarius, ac Supremus Generalis Capitaneus, Comes Huztt, nec non Comitatum Zempléniensis, et Maramarosiensis Perpetuus Comes; Továbbá mivel találnak meg bennünket az betsületes Máramaros Vármegye eö kigyelmek, és az Moldvat Simeon Vajda Eö Nagysága Követe az meg nevezett betsületes Maramaros Vármegyében lévő egy Oláh Clastrom véget Milli Keörtvélesnek hivattatik: minthogy penigh az az Clastrom ennek előtte való boldog emlékezető Fejedelmek idejében is Oláh Püspekek lakó helje vólt, és mostanyi változásnak idejben penighlen foglaltatott vólt Huztt várához, meg tekintvén azért ebben az dologban mind az Moldvay Simeon Vardát eö Nagyságát minékünk kedves szomszéd Barátunkat, s mind penigh az betsületes Maramaros Vármegyét, eö kigyelmeket az eö kegelmek kívánságok szerént azt az Clastromat restituáltuk, úgy hogy Püspök birja, és Huztt Váráról halgasson, epichie, és továba eö róla mi birunk, és akaratunkból száljon az következendő Püspekekre szántó földgyeivel, kaszáló rétyeivel, erdeivel, s mind halászó vizeivel egyetemben: Ezt is hozzá tévén, hogy az Clastrom mind az Püspekével egyetemben Huzty Capitanunknál mindenekben edgyet értsen: Melly dolognak erőségére, és jövendő emlékezetire atunk ez jelenvaló levelünket petsétükvel, és kezünk írásával meg erősítvén. Actum in Arce Nostra Huztt, die Nona Martii, Anno Domini

мого. Граф Валентин де Гомонна в. р. (М. П.)»¹⁷⁶

Однак цей монастир був славний, бо і 1613 р. мав типографію; перестав існувати під час війни Текелія, може біля 1690 р. або скоріше некатоліки його захопили, пограбували, повністю зруйнували.

Адже, вбивства і винищення ченців та світських священиків некатоліками чим більше наявні, і живим прикладом цього служить великосевлюський монастир в угочанському комітаті з відомою і гарною колись церквою, яка спочатку полита кров'ю ченців і осквернена вбивством усіх, зазнала невідшкодної розрухи. Тому можна бачити в березькому комітаті порубані сокирою св. образи, тому багато дзвонів, чаш закопано в землю. В мукачівському монастирі я бачив священний рукопис євангелій, який некатоліки мечем порубали і багнетом пробіли. Хто бажає, хай відвідає бібліотеку мукачівського монастиря, побачить багато прикладів, позначених датою і часом.

Таким чином, грушівський монастир св. Михайла архангела в Мараморощі і абацтво тієї ж назви з типографією перестав існувати і сьогодні відомий тільки по назві. Вище диви грамоту про розмежування грушівського маєтку в Мараморощі, видану в Будині 1438 р., третьої неділі після свята найсвятішого тіла Христа.

Глава 43

В цю добу став нам відомим також ігумен мукачівського монастиря, а саме, Лука; Матяш Корвін 1458 р. признає на посаду єпископа цього Луку, який перед тим багато років був ігуменом монастиря, і поручає лелеському конвенту, щоб цього прелата затвердив відповідним чином і передав за собою. Зміст декрету такий:

«Ми, Матяш, з ласки божої король Угорщини і т. ін. і т. п., уважно продумавши і розглянувши спосіб життя і старанність Луки, руського просвітера, чим він же заслужив, щоб окремі з наших підданих в нашій присутності його рекомендували¹⁷⁷ на

Millesimo sexcentesimo septimo. Comes Valentinus de Homonna m. p. (:L. S.)¹⁷⁶ Celebre tamen fuit hoc Claustrum, anno et enim 1613. habuit Typographiam; – cessavit tempore belli Tökölioni, forte circa 1690. vel citius per A catholicos occupatum, expilatum, funditus eversum. –

Caedes etenim, et excisiones Religiosorum ac alterius Ordinis Sacerdotum ab A catholicis quam plurimae in aprico sunt, atque vivam imaginem Nagy-Szóllósiense Monasterium in Comitatu Ugocsiensi cum ampla, et condam ornata Ecclesia repraesentat, quae prius Monachorum sanguine perfusa, et caede universorum profanata, irreparabilem ruinam acceperunt(!) – Hinc videre est in Beregh Comitatu. S. Imagines securi concisas, hinc multae campanae, calices terrae infossae dicuntur. – Vidi ego in Monasterio Munkáts Sacrum Evangeliorum Codicem gladio concisum, et bajonetta perforatum ab A catholicis; Qui vult, visitet Bibliothecam Ven. Monasterii Munkáts, pluraque exempla cum dato, et tempore videbit.

Itaque Monasterium S. Michaelis Archangeli de Körtvélyes in Marmatia et Abbatia ejusdem nominis cum Typographia cessavit, – atque taliter hodie dum saltem de nomine superest. –

Copiam Litterarum Metalium possessionis Körtvélyes in Marmatia, 1438. Feria tertia proxima post Festum Sacratissimi Corporis Christi Budae emanatarum vide superius.

Caput 43.

Hac Epocha innotuit Nobis et Munkatsiensis Claustrum Hegumenus, utpote Lucas; – Mathias Corvinus hunc Lucam antea pluribus annis Monasterii Hegumenum W458. in Episcopum nominat, Conventuique Lelesziensi committit, quatenus hunc Praelatum forma sua introducat, et bona resignet. Decreti Tenor est sequens:

Nos Mathias Dei Gratia Rex Hungariae etc. etc. Quod Nos attentis, et consideratis Moribus, et industria Lucae Praesbyteri Rutheni, quibus idem Nostro in conspectu a nonnullis nostris subditis meruit commen-¹⁷⁷ dari, eum ad Plebaniam Ruthenicalem S. Nicolai

руську плебанію св. Миколи близько мукачівського володіння, названу Моноштор, засновану за руським обрядом, з її звичаєвою юрисдикцією, про яку плебанію сам Лука твердить, що він її законно мав на протязі багатьох попередніх років і тепер також має. Нашим королівським авторитетом, на підставі якого розпізнається, що такого роду плебанія за звичаєм наших попередників, королів Угорщини, відноситься до складу наших маєтностей. Ми вважаємо, що він повинен бути обраний і призначений, і що йому ж вона (повинна бути дана) разом з двома маєтками, а саме, Бобовище і Лавка і т. ін. і т. п. (Базилевич стор. 17). Дано в Будині 14 серпня 1458 р.»

Базилевич вважає, що внаслідок відсутності потомка у Федора Корятовича мукачівське володіння з маєтками перейшло до казни і тому для зміцнення фундації ченців необхідне було підтвердження.

Але, по-перше, якщо від 1360 р. по 1458 р., значить на протязі 98 років не відчувалась потреба в підтвердженні, хто мене переконає, що тепер виникла потреба в тому, щоб домагатись підтвердження. А, зрештою, сам зміст декрету не стосується підтвердження, але формального призначення.

По-друге. Але припустимо, що виникла потреба в підтвердженні, дуже погано турбується про його силу, бо Матяш власне обраний 24 січня 1458 р., і в лютому вже прибув у Будин, але тому що скарби королівства знаходилися ще в руках Фредеріка, щойно 1464 р. був коронований, привілеї не мають силу тільки тоді, якщо вони видані або підтверджені після коронації.^a Таким чином, підтвердження, зроблене 1458 р., повинно було повторитись після коронації.

По-третє. Ані перед тим, ані після того, але ані тепер звичайний ігумен не признається королем і не встановлюється така формальність, адже Лука повинен був мати вище звання, і тому,¹⁷⁸ по-четверте, хоч егерські єпископи завжди робили пере-

prope possessionem Munkáts Monostor vocatam Ritu Ruthenorum fundatam cum sua solita jurisdictione, quam videlicet Plebaniam ipse Lucas se a pluribus retro actis annis de jure tenuisse, et etiam nunc tenere asserit, auctoritate nostra Regia qua hujusmodi Plebania more Praedecessorum Nostrorum Regum Hungariae ad Nostram Collationem pertinere dignoscitur, duximus eligendum, et nominandum, eandemque eidem simul cum duabus Possessionibus, utpote Bohovischthe et Lauka etc. etc. (:Bazilovics pag. 17. :) Datum Budae 14-a Augusti, 1458.

Bazilovics existimat: Theodoro Kyriatovics in semine deficiente Dominium Munkács cum Bonis ad Fiscum devolutum esse, et ideo pro stabilienda Fundatione Monachorum confirmatione eguisse; Ast 1-o si a 1360-1458. consequenter per 98. annos non eguit confirmationem, quis mihi persuadebit nunc emeruisse necessitatem expetendae Confirmationis? praesertim cum ipse tenor Decreti non sapiat Confirmationem, sed Nominationem formalem.

2-o Sed stante eo, quod emergerit Confirmationis necessitas, pessime consulitur robori ejus; Nam Mathias 24-a Januarii 1458. quidem electus, et Februario jam Budam adpulit, sed quoniam Clenodia Regni in manibus Friderici detinerentur, primo 1464-o coronatus est, privilegia vero non nisi post coronationem data, aut confirmata, robor habent.^a Confirmatio itaque 1458-o facta post coronationem reiterari debuisset.

3-o Nec antea, nec postea, sed nec nunc simplex Hegumenus per Regem nominatur, et tanta cum solennitate statuitur, ergo Lucas debuit altioris fuisse dignitatis, et ideo:

¹⁷⁸ 4-o Quamvis Episcopi Agrienses Munkaciensibus Praesulibus titulum, et dignita-

¹⁷⁷ a) Corpus Juris in Mathia § 19.

¹⁷⁷ a) Corpus Juris in Mathia - § 19.

шкоди мукачівським наставникам (в отриманні) титула і звання єпископа, все ж таки єгерський єпископ Фенессі називає Луку єпископом, так як Йосипа де Камеліса.^а Таким чином, я все-таки вважаю, що Лука був таким єпископом, як і де Камеліс.

Після коронації короля Матяша у державі ожила також справедливість, перед тим сильніші вільно пригнічували слабших, а ці неправильно піднімали голос, тому що сила, властива королю, знаходилася в окремих попередніх королів, і якщо навіть накази розсилались, проте нічого не виконувалось, поки Матяш своєю несподіваною появою не наганяв страх також там, де його не було. – З руськими і волоськими пресвітерами поводитись майже так як з кріпаками, і так їх навантажували. За них заступився митрополит белградський (албаксулієнський в Трансильванії) і домогся для них звільнення від панщини таким декретом:

«Ми, Матяш, з ласки божої король Угорщини і т. ін доводимо до відома змістом цього (декрету), з якого ясно для всіх, що ми, як на покірне прохання нашого вірнопідданого шановного Іоаніта (Іоанікія), митрополита нандоралбенського, тому адресованого нашої величності, так з особливої пошани, ласкаво вирішили, що треба звільнити і підтримати назавжди в майбутньому всіх і кожного окремо волоських пресвітерів, грецького віросповідання, проживаючих в мараморському комітаті, сучасних і майбутніх, від оплати деяких такс, як звичайних так і незвичайних, які самі вони повинні давати для загального добра наших мешканців і від них же повинні поступати для нашої величності, навіть звільняємо і підтримуємо силою цього (декрету), на підставі якого вам, нашим вірнопідданим, всім і кожному окремо, прикажчикам і збирачам усіх¹⁷⁹ такс, як звичайних так і незвичай-

tem Episcopi semper difficultaverint, Fenessi tamen Episcopus Agriensis Lucam Episcopum; ita sicut De Camelisium Josephum compellat.^a Lucam itaque talem, velut Josephum de Camelis Episcopum fuisse ultro statuo.

Mathia Rege Coronato, in regno quoque iustitia revixit, potentiores antea libere opprimebant debiliores, et hi perperam vocem elevabant, quia energia Regi competens apud paucos antedecaneos Reges reperiebatur, et si etiam mandata dimittebantur, nihil tamen effectuebatur, donec Mathias sua repentina praesentia, etiam ubi absens fuit, morem incussisset. – Rutheni, et Valachi Presbyteri ferme ita, sicut Coloni, tractabantur, et onerabantur, pro quibus se Metropolita Belgradiensis (:Albaxuliensis in Transylvania:) interponit, et sequenti Decreto immunitatem eis exoperatur:

Nos Mathias, Dei Gratia Rex Hungariae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, Universis, quod Nos tum ad humillimae supplicationis Instantiam, Fidelis Nostri Reverendi Joanithi (:Joannicii:) Metropolitani Nándoralbensis, Nostrae propterea porrectae Majestati, tum vero ex gratia speciali, Universos et singulos Valachos Presbyteros, Fidem Graecam tenentes, in Comitatu Maramorosiensi existentes, praesentes, et futuros de solutione quarundam taxarum, tum(!) ordinariarum, quam extraordinariarum, per ipsos in medium Regnicolarum Nostrorum solvi, Majestatique Nostrae ab iisdem provenire debentium, perpetuis futuris semper temporibus gratiose duximus eximendum, et supportandum, imo eximimus, et supportamus praesentium per vigorem. Quo circa Vobis Fidelibus Nostris Universis, et singulis Dicatoribus, et Exactoribus quarum-¹⁷⁹ cunque taxarum tam Ordinariarum, quam extraordinariarum,

¹⁷⁸ а) Див. листа Фенессі до примаса Леопольда Колоніча, даного в справі єпископа Естергазія, про непідтвердження мукачівського єпископства, 1770, в 3-му пункті.

¹⁷⁸ а) Vide litteram Fenessi ad Primatem Leopoldum a Kolonits datam in opinione Episcopi Eszterházy, de non confirmando Episcopatu Munkács. 1770. puncto 3.

них, а також залежно від обставин встановлених наглядачів за нашими королівськими солекопальнями у вищезгаданому марамороському комітаті, цим строго наставляючи, наказуємо, щоб щойно знову згаданих волоських пресвітерів, як вище говориться, грецького віросповідання і підлеглих вищезгаданому митрополитові, для звільнення деяких такс, як звичайних так і незвичайних, які повинні бути внесені для загального добра наших мешканців, отже, щоб ви ніколи і ні в якому разі не задумали і не насмілювалися яким-небудь способом, під приводом нашої ласки, проти форми даної нашої пільги проголошувати і збирати, і самих по відношенню несплати тих же (такс) в особах, і справах, і в яких-небудь майнах переслідувати, залякувати, або яким-небудь способом карати. Після вичитання і виправлення помилки дано в Будині в суботу перед неділею Летаре, року господа 1479». ^a

Подібну ласку особисто зазнавший Лука, силою свого встановлення ігумен мукачівського монастиря і перший єпископ, про якого знаємо з грамот, мав позов з якимсь Бенедиктом, іванівським плебаном, в тій справі, що плебан, нападши в оточенні своїх людей в селі Лавка на ченців, які на іванівській горі збирали десятину винограду, зібравши, поверталися в монастир, намагався робити їм перешкоду, тягаючи за бороду, також бити і силою відібрати виноград. І тому що за прилюдно нанесену йому і ченцям кривду не міг домогтися від начальників мукачівської фортеці ніякої кари, звернувся особисто до самого короля Матяша. Корвіна і дістав декрет, виданий на свято божественного Пилипа і Якова 1488 р., в силу якого доручається Бласію де Рашка, керівнику будинської фортеці, перегляд ¹⁸⁰ і вирішення цілої справи. ^a

item Comitibus Camerarum Salium nostrorum Regalium in praedicto Comitatu Maramorosiensi pro tempore constitutis, eorumque vices gerentibus, harum serie firmiter praecipiendo mandamus, quatenus a modo deinceps praefatos Valachos Presbyteros, ut praefertur, Fidem Graecam tenentes, praefatoque Metropolitanato subjectos ad solutionem aliquarum taxarum ordinarium scilicet, et extraordinariorum, in medium Regnicolarum Nostrorum solvi debentium, contra formam praemissae Nostrae exemptionis dicare, et expellere, ipsosque ratione non solutionis earundem, in personis, rebusque, et Bonis ipsorum quibusvis, impedire, turbare, seu quovis modo damnificare nusquam, et nequaquam praesumatis, neque sitis ausi modo aliquali, gratiae Nostrae sub obtentu. praesentis perlectis, exhibentis restitutis. Datum Budae Sabbatho proxime ante Dominicam Laetare. Anno Domini 1479. ^a

Similem gratiam expertus Lucas, vi Institutionis suae Monasterii Munkács Hegumenus, et primus, quem noscimus diplomatice, Episcopus, cum quodam Benedicto Plebano Iványensi eo in merito litem habuit, quod Plebanus Monachos decimas vinorum, in promontorio Iványensi colligentes, ac collectas versus Monasterium promoventes, medio hominum suorum in Possessione Lauka adgressus, impedire, per barbas trahendo verberari quoque, ac vina mediante potentia auferri curasset. Et quia super manifesta sibi et Monachis illata injuria a Castellanis Arcis Munkaciensis nullam consequi valuerit satisfactionem, ad ipsum Regem Mathiam Corvinum personaliter recurrit, et obtinuit Decretum in Festo Divi Philippi, et Jacobi 1488. emanatum, vigore cuius Blasio de Ráska Budensis Arcis Provisori totius Causae Revisio ¹⁸⁰, et decisio demandatur. ^a

¹⁷⁹ a) Із архіву марамороського комітату.

¹⁸⁰ a) Цим позовом з'ясовується, що Лука був єпископом, і як такий, а не як чернець збирав десятини; бо ж (село) Іваньї ніколи не було подароване ченцям, але, як ми вище довели, належало до єпископських маєтків.

¹⁷⁹ a) Ex Tabulario I. Cottus Marmaros.

¹⁸⁰ a) Hac lite dilucidatur Lucam Episcopum fuisse, et qua talem, non vero qua Monachum Decimas desumpisse; Iványi enim nunquam fuit collatum pro Monachis, sed spectavit ad bona Episcopalia, ut supra docuimus.

Те, що Лука довго не жив, ясно з того, що вже 1491 р. появляється Іван. Зміст декрету такий:

«Владислав, з ласки божої і т. ін. і т. п. нашим вірнопідданим... кожному окремо... руським (священникам), які знаходяться під юрисдикцією церкви бл. Миколи сповідника в місті Мукачеві, заснованій в грецькому обряді, вітання і шана! Хочемо, і вашій вірності, і кожного з вас присутніх, на підставі цього (декрету) дуже строго повчаючи, доручаємо і наказуємо, що ви повинні і зобов'язані шановному отцю Івану, вашому єпископу, під юрисдикцією якого ви знаходитесь, в усьому дозволеному і звичному за давнім звичаєм коритись і його слухатися та шанувати, платити з усіх своїх доходів, які необхідно йому давати з вашого надбання, а також заставити платити тих, яким необхідно. Дано в передмісті Альби Регії у неділю перед святом блаженного апостола Петра. 1491».

Чому Іван називається єпископом?

Щоб це питання висвітлити, я повинен коротко розповісти історію розколу між греками і латинниками. В середині дев'ятого століття обі церкви, грецька і латинська, жили як дві сестри у взаємній любові і взаєморозумінні, спільними силами перемагали ворога. Вперше незгоди розпочалися 861 р. за Фотія, за Керулярія, як вище бачили, 1043 р. поновлені, а з 1054 р. віруючі обох обрядів ворогують. Ця розпочата незгода, може, з часом ослабла б, але хрестові походи дали привід до того, щоб не тільки вище духівництво¹⁸¹, але й сам народ розлютувався проти латинників, бо окремі латинські священники різними своїми зидрствами так розлютовували душі, що між віруючими обох обрядів виникла непримиренна ненависть. Григорій IX справді вислав 1233 р. послів до патріарха константинопольського, який тоді мав резиденцію в Нікеї, і бажав подружньому налагодити справу. Велась довга дискусія про пункти суперечки без

Non diu vixisse Lucam exinde patet, quia jam 1491-o Joannes comparet. Decreti Tenor est sequens:

Vladislaus, Dei Gratia etc. etc. Fidelibus Nostris, et singulis Ruthenis, sub Jurisdictione Ecclesiae B. Nicolai Confessoris in oppido Munkács Ritu Graecorum fundatae existentibus Salutem, et Gratiam! Volumus, et Fidelitati Vestrae, et Vestrum cujuslibet praesentium serie strictissime praecipientes, committimus, et mandamus, quatenus a modo deinceps Reverendo Patri Joanni Episcopo Vestro, sub cujus videlicet Jurisdictione estis, in omnibus licitis, et consuetis juxta antiquam consuetudinem obedire, et obtemperare, ipsumque revereri, de universis proventibus suis, qui ei de Vestri medio provenire debent, respondere, et per hos, quorum interest, responderi facere debeatis, ac teneamini. Datum in Suburbio Albae Regiae, die Dominico, ante Festum, ad vincula Beati Petri Apostoli. 1491.-

Cur Joannes Episcopus compelletur,

Ut hanc quaestionem dilucidem, historiam Schismaticam inter Graecos, et Latinos breviter enarrare debeo.

Octo et medio Saeculo utraque Ecclesia, Graeca, et Latina, velut totidem sorores in mutuo amore, et cointelligentia vixere, unius hostem communibus viribus debellavere. Primo sub Photio 861. inchoarunt dissidia, ut superius vidimus sub Kerulario 1043. renovatae, et a 1054. utriusque Ritus fideles gravantes. Coepta haec dissidia temporis tractu forte evanuisset, sed Cruciatas Expeditiones ansam praebuerant, ut non solum altior Clerus¹⁸¹ sed ipse populus contra Latinos exacerbaretur, Latini enim aliqui Sacerdotes variis suis exactionibus animos adeo exacerbaverunt, ut inter utriusque Ritus fideles odium implacabile enatum sit. Gregorius IX. 1233-o miserat equidem Legatos ad Patriarcham Constantinopolitanum, tunc temporis Nicaeae residentem, et cupiebat amice rem componere. Disputatum est super punctis controversiarum diu absque ullo resultato, ideo Joannes

якого-небудь результату, тому Іван Дукас, імператор, запросивши до себе римських послів, сказав: «Якщо б король, воюючи з королем, хотів досягти миру, один і другий повинен робити поступку і своїй вимозі, хай латинники відкинуть частку — і сину —, і грекам хай знову дозволять квашений хліб; греки ж залишать латинникам неквашений хліб».

Посланці погодилися, що посвячення в обох хлібах буде законним, проте частку — і сину — ні в якому разі не викреслять, тому змушені були повернутися, не вирішивши справу.

Олександр IV знову вислав своїх послів з гілкою оливи і табличкою примирення, але щоб ці послі не були допущені до зустрічі, їх з Македонії повернули. Тому в 13 столітті римські папи, будучи неспроможними перенести розкол, пробували викоринити грецький обряд, і пробували заманити на латинський обряд грецьких віруючих, тому за допомогою своїх послів заохочували як королів, так і єпископів нищити грецький обряд, не дивно отже, якщо і королі і єпископи, запалені апостольською завзятістю, почали хоронити грецький обряд, для цього вони вважали за відповідний засіб не дозволяти грекам жодного єпископа, до неосвічених же віруючих посилати латинських пресвітерів. Таким чином поступово не тільки місцевості, але й провінції, населені русинами та греками були зроблені латинськими.

Михайло Палеолог, знову завойовавши Константинополь, ще раз пробував об'єднати дві церкви, тому що не тільки вище духовництво, але сам народ та імператорський трон почав уже відчувати наслідки розколу, і тому не тільки направив послів до Урбана IV, але й скликав єпископів своєї народності і висвітлив¹⁸² їм, що ці різниці дуже незначні, бо хоч і римському понтифіку буде даний примат, або він буде згадуватись в літургії, однак той ніколи не прийде у Візантію зайняти першість, тим менше духовництво буде згадувати Рим, хоч за положенням йому буде дозволено згадувати, бо дороги і витрати

Ducas Imperator ad se vocatis Legatis Romanis dixit: Si Rex cum Rege pugnans pacem velit habere, unus, et alter de sua praetensione cedere debet, Latini exmittant particulam Filioque, et Graecis panem Fermentatum ultro concedant; Graeci vero Latinis permittant panem azymum.

Alegati concesserunt Consecrationem in utroque pane fore legitime, particulam tamen Filioque nequaquam expuncturos, ideo re infecta redire cogebantur.

Alexander IV. denuo expedit suos Legatos cum ramo Olivae, et pacificationis tessera, sed quin hi Legati ad conspectum admissi fuissent, ex Macedonia reinviati exstiterunt. Unde saeculo 13-mo Romani Pontifices Schisma sufferre nequeuntes exstirpare conabantur Ritus Graecum, et ad Latinum Ritus conabantur fideles graecos pertrahere, ideo per Legatos suos tam Reges, quam Episcopos adhortabantur ad Ritus Graecum exstirpandum, non itaque mirum est, si tam Reges, quam Episcopi Apostolico Zelo inflammati, Ritus Graecum sepelire adgressi sint, ad hoc medium opportunum eis videbatur, Graecis nullum Episcopum admittere, rudibus vero Fidelibus Latinum Presbyterum mittere. Sensim hac modalitate non modo tractus, sed provinciae ex Ruthenis, et Graecis facti sunt Latini.

Michael Paleologus Constantinopoli recupata, denuo tentavit Unionem duarum Ecclesiarum, siquidem non solum Altior Clerus, sed ipse populus, ac Thronus Imperatorius jam incepit sentire sequelas scisionis, et ideo non modo Legatos misit ad Urbanum IV. sed etiam suae Nationis Episcopos convocavit, et expo-¹⁸² suit eis differentias has admodum viles esse, Etiamsi enim Romano Pontifici Primatus fuerit tributus, aut ille in Liturgia commemoratus, nunquam tamen ille Byzantium venturus est praesidium capiendi gratia, tantominus Clerus Romam appellatam facturus est, etiamsi in thesi appellata ei admissa fuerit, viae enim, et expensae impedimento

будуть постійною перешкодою. Таким чином, греки стали схильними на примирення; тому за Григорія X 1274 р. відбулися загальні збори в Лугдуні, куди з'явилися як латинські, так і грецькі єпископи. Грецькі посланці, признаючи примат за папою і обіцяючи йому покірність, відреклися від схизми.

Цей мир не був тривалим, бо греки відлучають від церкви не тільки посланців, але, відкинувши угоди, віддають анафемі патріарха, і самого імператора та папу. Імператор, власне, прийняв суворі заходи, але ці більше розлютили характери, аніж їх заспокоїли. Слабий зв'язок між греками і латинниками розірвався, коли 1282 р. папа Мартін IV відлучив від церкви Михайла Палеолога за Сіцилійські вечори, наче і той був учасником, і загородив дорогу всім трактуванням. Тому що душевний розкол чим далі ставав більшим, що дивно, якщо латинські єпископи, пригнічуючи віруючих грецького обряду, хотіли примусити їх прийняти унію, що дивного, якщо єпископи латинського обряду, водночас тоді канцлери, відмовляли грецьким народам в єпископах і заставляли їх підкорятися латинським.

Іоанн Палеолог, імператор, відчув загальну потребу і тому розпочав переговори як з базельськими зборами, так з Євгенієм IV. Після того як папа засудив базельські збори і назначив проведення інших у Феррарі, імператор приєднався до сильнішої сторони, і з'явився 1438 р. особисто сам з патріархом Йосипом та багатьма іншими вельможами і вченими.¹⁸³ Засідання проходили в кафедральній церкві,^a сперечалися мужньо щодо пунктів незгоди, але без результату. Внаслідок цього Євгеній переносить збори у Флоренцію. Таким чином, збори тут продовжувалися

erunt perpetuo. Hac modalitate Graeci redditi sunt proclives ad pacificationem; et ideo sub Gregorio X a.1274 Lugduni Concilium Generale servabatur, quo tam Latini, quam Graeci Episcopi comparuerunt. Graeci Ablegati Schisma abjurarunt, agnoscentes Primum Pontificis, et spondentes ei obedientiam.

Pax haec diuturna non fuit, nam Graeci non modo Ablegatos excommunicant, sed Patriarcham, et ipsum Imperatorem, ac Pontificem anathemate feriunt rejectis pactis. Imperator adhibuit quidem media strictiora, sed haec magis exacerbarunt, quam quietarunt ingenia. Exigua inter Graecos, et Latinos cohaerentia soluta est, dum 1282-o. Martinus IV. Pontifex Michaelem Paleologum ob vespervas Sicilianas, quasi et ille particeps fuisset, excommunicavisset, et omnibus tractatibus viam praeclusisset. Animorum secessione majorem in modum crescente, quid mirum, si Latini Episcopi Ritus Graeci Fideles opprimendo, cogere volebant ad Unionem acceptandam, quid mirum, si Latini Ritus Episcopi, simul tunc Cancellarii Graecis populis negabant Episcopos, et Latinis subesse cogebant.

Sensit universalem necessitatem Joannes Paleologus Imperator, et ideo tam cum Concilio Basiliensi, quam Eugenio IV. tractare coepit. Imo posteaquam Pontifex Basiliensi Concilio damnato aliud Ferariae celebrandum indixisset, Imperator parti fortiori semet adjunxit, et 1438. solus in persona cum Patriarcha Josepho, multisque aliis magnatibus, ac Doctoribus comparuit.¹⁸³ Sessiones servabantur in Ecclesia Cathedrali^a et pugnatum est fortiter super punctis differentiarum, sed absque resultado. Hoc momento Eugenius Concilium transfert Florentiam.

Continuatum itaque est hic Concilium, majori,

¹⁸³ а) Феррара знаходиться недалеко від річки Пада, направо на рівнині і в болотистій місцевості, вулиці широкі і прями; фортеці, зокрема, відома та під землею. Кафедральна церква давня, побудована на форму грецького хреста, в ній відбувався синод. Я бачив місцевість в 1829 і 1830 рр.

¹⁸³ а) Ferrara jacet non procul a Pado fluvio a dextris in planitie, et plaga paludosa Plateae sunt largae, et directae; Fortalicium, paesertim illud, infra terram nobile. Ecclesia Cathedralis antiqua, ad formam Graecae Crucis aedificata, in hac celebrabatur Synodus, spectavi 1829-o, et 1830-o localitatem.

з більшим успіхом, ніж у Феррарі, бо 6 липня 1439 р. було погоджено:

1. що св. дух походить від отця і сина,
2. і тому латинники добре зробили, що додавши до символу віри частку «і сину», однак греки не зобов'язані до свого символу віри додавати і вимовляти частку «і сину».
3. Як латинники у неквашеному, так греки у квашеному (хлібі) законно приносять жертву.
4. Душі, які на цьому світі не відпокутували гріхи, повинні пройти через чистилище, їм можуть допомогти молитви і милостині.
5. Душі, які відпокутували, попадають в небо перед найвищий суд.
6. Ті, які помирають у смертельному і первородному грісі, засуджуються.
7. Римський єпископ є наступником Петра і є примасом цієї церкви.
8. Патріарх римський завжди перший, константинопольський – другий, третій – александрійський, четвертий – антіохійський, а єрусалимський – п'ятий.

Всі ці висновки були зроблені у кафедральній церкві. Кафедральна же церква побудована в 1298 р., чудова будова на 93 сажні, з пропорціональною шириною у формі грецького хреста, зовні вся так викладена з полірованого мармуру, що за кожним білим куском слідує чорний купол майже такої величини, як св. Петра в Римі. Фасад церкви колись¹⁸⁴ прикрашений, тепер, коли живопис вицвів, не гармоніює з цією чудовою блискучою мармуровою спорудою. Вступаючий вражається її величиною, жодна прикраса, навіть стіни темні, і вікна з кольорового скла, вона втрачає все світло, яке віднімається ще й полотняним покриттям, звисаючим на два сажні від землі над цілим кораблем церкви. Не може, кажу, входячий, не відчувати пошани до цього святого місця, згадуючи, як у цьому самому храмі, східна і західна церкви сумлінно трудилися над тим, щоб, перемагаючи розкол, взаємно зміцнити об'єднання віри. Імператор

quam Ferraræ, fortuna; nam 6-a Julii 1439-o coalitum est:

1. S. Spiritum procedere a Patre, Filioque.
2. Et ideo Latini bene fecere, quod Symbolo addiderunt Filioque; Graeci tamen particulam Filioque suo Symbolo addere, et recitare non obligabuntur.
- 3-o. Sicut Latini in asymo, ita Graeci in fermentato valide consecrant.
- 4-to. Animae, quae hoc in Mundo non satisfecerunt pro peccatis, debent transire per Purgatorium, quae per preces, et elemosynas juvari possunt.
- 5-o. Quae vero satisfecerunt, ante Extremum Judicium penetrant ad Coelos.
- 6-o. Qui in mortali, et Originali peccato moriuntur, damnantur.
- 7-o. Episcopus Romanus est Successor Petri, et Primas est totius Ecclesiae.
- 8-o. Patriarcha Romanus semper primus, Constantinopolitanus secundus, tertius Alexandrinus, quartus Antiochenus, et Hierosolimitanus quintus est.

Conclusiones hae omnes in Cathedrali Ecclesia factae sunt. Est vero Cathedralis Ecclesia 1298-o structa, aedificium magnificum 93. orgiarum, cum proportionata latitudine ad formam Crucis Graecae, extus tota ex Marmore polito ita exposita, ut post singulum album frustum sequantur nigrum, Cupula ferme ita grandis, sicut S. Petri Romae. Frons Ecclesiae antea¹⁸⁴ picta, nunc pictura evanescente, non cohaeret cum magnifico hoc opere splendido marmoreo. Intrans stupet ejus magnitudinem, nullus quidem splendor, imo parietes fuscii, et fenestrae coloratis vitris, adimit omnem lucem, quae adhuc per operculum lineum supra totam navim Ecclesiae ad duas Orgias a terra pendens adimitur. Non potest inquam intrans venerationem non duci erga Sacrum hunc locum, recordando qualiter in hac ipsa Ecclesia, Orientalis, et Occidentalis Ecclesia in mutua fidei Unione firmanda, et sufferendo Schismate desudaverit, Imperator, et Proceres, Praesules, et Praelati Orientis senserunt Necessitatem vinculi fidei, Occidentalis vero Ecclesia nobile documentum suae promptitudinis ex-

і вельможі, єпископи і прелати сходу відчували потребу в об'єднанні віри, західна же церква виявила яскравий приклад своєї готовності і вищезгадані пункти примирення приймає. (Перекреслено: щоб не вимагати від присутніх і відсутніх прилюдного відречення від схизми або визнання догм, але кожному залишити для внутрішнього переконання.) Ще існує німий свідок – кафедра, з якої були оголошені вищезгадані канони, існує великий олтар, оточений чудовими ґратами, з широким простором, біля якого приймався і повертався поцілунок примирення. Існує третя пам'ятка з лівого боку олтаря, виріта на стіні так: «На вічну пам'ять про загальні збори, які відбулися у Флоренції. Після довгих диспутів зроблена унія з греками в цій самій церкві дня 6-го липня 1439 р.^a На цих зборах під головуванням папи Євгенія з латинськими єпископами і прелатами та імператора константинопольського з єпископами і прелатами, і грецькими вельможами у великому числі, усунувши помилки, погодилися в одній і тій же правдивій вірі, яку визнає римська церква.

Щодо цих пунктів отці однієї і другої церкви погодилися; Ісидор, руський митрополит київський, взяв також участь, так що нічого¹⁸⁵ не бракувало, щоб загальні збори та їх канони набули всевітнього визнання. Спроби і зусилля стількох людей стали марними внаслідок вчинку однієї людини. Бо Марк, ефеський архієпископ, не підписав протоколів синоду, негайно поспішив додому, підбурив весь Схід проти зборів, внаслідок чого настало повернення до схизми, і єпископи, всупереч даній обіцянці, відмовляючись від підпису, могли знову дістати свої кафедри. Йосип, патріарх константинопольський, не повернувся додому, у Флоренції помер і був похований.

Перебуваючи 1830 р. у Флоренції, я відвідав церкву св. Марії де Новена, одну з найдавніших, яку займають ченці олі-

hibuit, et praecallata puncta pacificationis acceptat, (перекреслено quin a praesentibus, et absentibus publicam abjuramentum Schismatis, aut professionem dogmatum postulavisset, sed uni cuique internae convictioni relictum est.) Superest adhuc mutum documentum – Cathedra – ex qua praellati Canones publicabantur, exstat altare magnum, cratibus circumdatum, magnificis, et amplo spatio praeditum, ad quod osculum pacis percipiebatur, reddebaturque. Exstat tertium monumentum ad sinistram magni altaris partem in pariete taliter insculptum: Ad perpetuam rei memoriae Generali Concilio Florentiae Celebrato post longas disputationes Unio Graecorum facta est in hac ipsa Ecclesia die 6-a Julii 1439.^a Praesidente Eidem Concilio Eugenio Papa cum Latinis Episcopis, et Praelatis. Et Imperatore Constantinopolitano cum Episcopis, et Praelatis, et Proceribus Graecorum in copioso numero, sublatisque erroribus in unam eandemque rectam fidem, quam Romana tenet Ecclesia consenserunt.

In haec puncta consenserunt utriusque Ecclesiae Patres; interfuit etiam Ruthenus Metropolitae Kioviensis Isidorus, ut adeo nihil¹⁸⁵ defuit, quominus Concilium Generale, et Canones- ejus roboris Universalis sint. Tot virorum conatus, et fatigia, unius hominis facto irrita sunt reddita. Marcus enim Ephesinus. A. Episcopus acta Synodalia non subscripsit, illico domum properavit, totum Orientem contra Concilium concitavit quare ad Schisma recessum est, et Episcopi contra datam fidem retractando subscriptionem. Cathedras suas rehabere poterant. Josephus Patriarcha Constantinopolitanus domum non reedit, sed Florentiae mortuus, et tumulatus est. –

1830-o Florentiae existendo, visitavi Ecclesiam S. Mariae de Novena, unam ex antiquissimis, quam tenent Religiosi Oli-

¹⁸⁴ а) Поставлені цифри року 1339, але одна лінія так вирізана, що я її ледве міг розпізнати власними очима в 1830 р.

¹⁸⁴ а) appositi sunt anni M C. C. C. XXX. VIII. sed una linea ita est sculpta, ut vix eam potuerim 1830. oculis propriis distingvere.

ветани. У дуже темному куті біля сходів, які ведуть на подіум, я помітив образ грецького єпископа, написаний на стіні, після довгого і уважного дослідження я знайшов такий надпис:

Я був наставником церкви, який великому КОАК (я так знайшов написане),

я тут лежу великий із-за релігії Йосип. Цього одного я бажав, розпалений дивовижною любов'ю, щоб в Європі один обряд і одна віра (були).

Негаймо я зляг, тепер мене Флоренція береже.

В якому краї тоді розцвіли священні збори.

Щасливий, якого за життя таким подарунком обдарували.

Помер 1440 дня 1-го червня.

Не повернувся і Віссаріон, єпископ нікейський, був обраний кардиналом у Римі, там же помер і похований в церкві дванадцяти апостолів, яку мають мінорити, і той мав титул кардинала. Епітафій його написаний по-грецьки, ледве можна прочитати. Славну свою бібліотеку подарував венетам.^а

186

Глава 45

187

Исидора київського, який повертається із Флоренції додому і бажає провести в дію канони флорентійського синоду, проганяють з кафедри і з батьківщини, він повертається в Рим, і стає кардиналом. Поки ці події відбувалися у великому душевному напруженні, Михайло Палеолог помирає 1448 р. і наслідником стає брат Костянтин. Прискорюється кінець Візантійської імперії. Бо турки, незадоволені Адріанополем, вирішили захопити сам Константинополь. Імператором тоді був Мехмет, який, зібравши всі сили, 1452 р. зупинився перед Константинополем. Костянтин даремно просить допомогу від християнських князів,

¹⁸⁵ а) Див.: Історію венетів Квадра, том. 2.

vetani. in angulo multum obscuro, ad gradus, ad podium ducentes observavi imaginem Graeci Episcopi in pariete scriptam, post longum intensum examen sequentem inscriptionem inveni:

Ecclesiae Antistes fueram, qui Magno COAC (:sic inveni scriptum:)

Hic jaceo Magnus Religione Joseph.

Hoc unum obtabam(!), miro inflammatus amore

Unus, ut Europae cultus, et una Fides. Italiam petii, foedus percussimus unum, Junctaque est Romanae me Duce Graeca fides.

Nec mora decubui, nunc me Florentia servat.

Qia tunc Concilium floruit orbe sacrum.

Felix qui tanto donarer munere vivens,

Qui morerer voti compos, et ipse mei.

Иосиф Архиепископос Константинопольск не ае Рому о куменикос Патриарх.

oblit M. C. C. C. C. XXXX. die 1-a Junii.

Nec Bessarion Episcopus Nicaenus Eruditissimus rediit, sed Romae Cardinalis creatus, ibidem mortuus, et in Ecclesia duodecim Apostolorum, quam tenent Minoritae, et ille titulum Cardinalatus habuit, sepultus, Epitaphium ejus Graece sculptum, vix legi potest. Amplam suam Bibliothecam Venetis donavit.^а

186

187

Caput 45.

Isidorus' Kioviensis domum Florentia redux, et Canones Florentinae Synodi in effectum deducere volens, Cathedra, et Patria pellitur, Roman semet recepit, et fit Cardinalis. Dum haec magna cum animi exacerbatione continuarentur, Michael Páleologus moritur a. 1448-o, et Constantinus Frater fit Successor, Imperio Bizantino admaturatur finis. Turcae enim Adrianopoli non contenti ipsam Constantinopolim capere statuerunt. Mahometes fuit eotum Imperator, qui omnibus collectis viribus 1452-o ante Constantinopolim substitit. Constantinus perperam a Christianis Principibus auxilia postulat, unica Roma spem dabat adjutorii, sed Florentinae

¹⁸⁵ а) Vide Quadri Historiam Venetam. Tom. 2.

один Рим давав надію на підтримку, але вимагав здійснення флорентійського синоду; з цією метою вислав у Візантію кардинала Ісидора, колишнього київського митрополита, з багатьма іншими і 2000 хрестоносцями, 12-го грудня 1452 р. повинна була здійснитись унія, тому весь народ і духовництво зібралось туди, але коли пресвітер появився біля великого олтаря у латинських ризах і розпочав співати латинську месу, і після того як почули в ектеніях і під час перенесення дарів згадувати папу Миколу і прогнаного патріарха Григорія, і замість проскури подавалась вафля, вся юрба закричала, що церква осквернена, Лука же Нотар, родич імператора і адмірал, вигукнув, що воліє бачити у своїй церкві турецький турбан, аніж тіару, або папську інфулу. Піднявся великий крик до неба, ченці і світські, жінки і черниці, єпископи і магнати з усім народом лихословили папу, бігаючи по вулицях, вимагали смерті прихильникам флорентійського синоду, як ворогам більшим ніж турки, які знаходились за стінами (міста). Між тим Мехмед другого квітня розпочав облогу міста і до 27 травня жорстоко билися з обох боків. Цього дня султан вирішив визвати Костянтина, щоб в інтересі життя своїх здав місто, в іншому разі, відхиливши звернення, після трьох днів або займе місто, або зійме облогу.

Народ був далекий від того, щоб або виразити своє співчуття здачі, або захопитись обороною міста¹⁸⁸, більше того, наступного дня, після того як образ діви Марії був несений кругом по місту, лихослів'я висловлювались проти папи і латинників. На світанку 29 травня Ісидор відправив останню св. літургію в церкві Софії і підкріпив імператора св. причастям. З обох боків стягували війська, о третій розпочався напад з півдня, після того як полягла така кількість людей, що наповнились рови, наче міст дали доступ до укріплення. Місто було взяте і вже о восьмій Мехмед з триумфом входить у руїни міста, перед церквою Софії зіскакує і дає оголосити її одною з перших мечетей імперії, займає королівський палац, який сьогодні держать

Synodi effectum postulavit; quem in finem Isidorum Cardinalem Kioviensem antea Metropolitanam cum pluribus aliis, et 2000. cruciatis Bizantium expedit, 1452-o 12-a Decembris debuisse Unio perfici, quare totus populus, et Clerus eorsum confluit, sed cum Presbyter in Latina casula ad magnum altare comparuisset Latinamque Missam ocepisset decantare, Pontificis Nicolai, et pulsi Patriarchae Gregorii commemorationem in Eccteniis, et in deportationem Donorum audiisset, ac in locum donorum hostia offerretur, integra turba clamavit: Ecclesiam esse pollutam, Lucas vero Notoras cognat(us) Imperatoris, et Amiralis exclamavit. se malle videre Turcicum turban, quam Triaram, aut Infulam Pontificiam in sua ecclesia, incondito clamore repletur Coelum, monachi, et laici, mulieres, et moniales, Episcopi, et Magnates cum universo populo maledicebant Pontifici, per plateas cursitando, et fautores Synodi Florentinae velut majores hostes, quam Turcas, infra moenia morti postulabant. Interim Mahometes 2-a Aprilis formalem occipit Urbis expugnationem, usque 27-am May immani furore ab utraque parte pugnabatur. Hac die decrevit Sultanus provocare Constantinum, ut pro suorum, suarumque vita traderet urbem, secus hac provocatione rejecta, post triduum urbem aut capturus, aut obsidionem soluturus sit.

Populus tantum abest, ut sive traditioni assensum suum praebuisset, sive de Urbe defen-¹⁸⁸ denda anxius fuisset, ut potius sequenti die per Urbem Virginis Mariae imagine circumlata, in Pontificem, et Latinos maledictiones effundebantur, 29-a May summo mane Isidorus S. Liturgiam in ecclesia Sophiae postremam celebravit, et Imperatorem S. Synaxi refecit, parte ab utraque arma stringebantur, tertia a meridie inchoavit assultus, et posteaquam tanta copia hominum cecidisset, ut fossata replevisent, pontisque instar ad moenia aditum praebuissent Turcis, capta est Urbs, et jam 8-va hora Mahometes triumphans intrat ruinas Urbis, desilit ante ecclesiam Sophiae, et curat eam Imperii primariam Mosche censecrari, occupat regiam, quam actu successores tenent. Isidorus Car-

наслідники. Однак кардинал Ісидор знайшов можливість тайком втекти^а б. Інші мешканці, ченці, черниці, і всякого роду чоловіки і жінки або були вбиті, або наступного дня зв'язані і відправлені в полон.

Цього дня настав кінець всякому обговоренню і примиренню. Греки, пригнічені цією поразкою і наче зі сну пробуджені, виливали всю свою отруту не проти турків, але проти латинників, і з часом виникла між ними непримирима ненависть, одна сторона винить іншу в безліч помилках і гріхах. Сірманд, священик єзуїт, висуває проти греків 40 звинувачень, між якими 28-е звучить так: Греки звикли відлучати від церкви кожного року римську церкву. 29-е: Не дозволяють латинникам правити службу на своїх олтарях, а якби хтось правив, миють олтарі із-за мерзотності жертвоприношення. 30-е: Звичайну розпусту не вважають за гріх. 31-е: Грецькі наставники, священики, ченці дають покаяння грекам, щоб убивали латинників, і будуть мати відпущення всіх гріхів.

Русини не брали участі в цих буремних подіях, однак відчули їх наслідки, бо латинське духовництво переслідувало руських схизматиків, їх єпископів не визнавали за справжніх єпископів, тому що від римського папи¹⁸⁹ не діставали юрисдикції. З римським престолом то мають зв'язок, то відділяються від нього, саме ж грецьке і руське духовництво, не повністю відомлене про переговори між папою і Константинополем, не знало, в чому справа. Але латинське вище духовництво знало обставини, тому Лука ні в одному з вищевведених декретів не називається єпископом тільки пресвітером, а його єпископство – плебанією.

Самі королі, захоплені кліром, вважали корисним для свого управління, якщо русинів повернуть на латинський обряд (Ка-

dinalis tamen invenit modum clam effugendi,^{ab} reliquis incolis Monachis, Monialibus, et omnis generis viris, ac matronis, aut mactatis, aut sequenti die ligatis in captivitate abductis.

Hac die finis redditus est omnis tractatus, et reconciliationis. Clade hac affecti Graeci, et velut ex somno exciti, non contra Turcas, sed contra Latinos virus suum effundebant, et tractu temporis emersit inter illos odium implacabile, innumera vitia, et peccata altera pars alteri objicit. Sirmandus, Soc. Jesu Sacerdos 40. criminationes Graecis objicit, inter quas 28. ita sonat: «Solent Graeci quolibet anno Romanam excommunicare ecclesiam». 29-a: Non permittunt Latinos in suis altaribus celebrare, et si quis celebraret, lavant altaria prae abominatione Sacrificii. 30-a: Siplmliem fornicationem non servant pro peccato. 31-a: Praelati Graecorum, Sacerdotes, et Religiosi injungunt Poenitentiam Graecis, ut Latinos interficiant, et habebunt remissionem omnium peccatorum.

Rutheni partem in his tricis non habuerunt, participarunt tamen in sequelis, nam Clerus Latinus Ruthenos Schismaticos persequabatur, Episcopus eorum non agnovit pro Episcopis veris, quia a Romano Pontifice non¹⁸⁹ participant Jurisdictionem, qui cum Romana Sede jam communicant, jam recedunt, ipse Clerus Graecus, et Ruthenus non perfecte informatus de tractatibus inter Pontificem, et Constantinopolim, nesciit, quid in re sit? Sed Latinus altior Clerus circumstantias notas habuit, ideo Lucas in neutro Decreto superius adducto vocatur Episcopus sed solum Presbyter, et Episcopatus ejus Plebania.

Ipsi Reges per Clerum incitati, ad felicitatem sui Regiminis spectare rati sunt, si Ruthenos ad Latinum Ritum convertant, Casimi-

¹⁸⁸ а) Див.: рукопис Гевенеський у Пешті в державній бібліотеці, том XXIV, стор. 23–25.

б) Інші, як Платон, кажуть, що там загинув.

¹⁸⁸ а) Vide M. S. Hevenessi S. J. Pestini in Bibliotheca Regnicolari Tomo XXIV. pagina 23.–25.

б) Alii, ut Platon dicunt ibidem interiisse.

зімір II, батько нашого Владислава II, біля 1490 р.), в усіх своїх володіннях обтяжували русинів дуже строгими едиктами і примушували їх до унії. В той час розповсюджувався обіжник патріарха константинопольського Ніфона, звернений до всіх русинів, у якому давалась порада всім, щоб по відношенню до релігії плекали ту дружбу, яку встановив у Флоренції Іван Палеолог, константинопольський імператор, з патріархом Йосипом та іншими архієреями і князями Сходу. Цей обіжник, чи він був оригінальний, або підроблений, мав великий вплив. Після того як Йосип, київський наставник і наслідник Исидора, проголосив те саме на ділі, словами і в письмі, багато хто приймає унію, щоб звільнитись від кривд і дістати бенефіції. Побачивши це, латинники стали лагіднішими до русинів. У цьому 1491 році Іван, або Іоанікій, обирається на посаду єпископа і турбується про своє затвердження королем. Король, безперечно, прийнявши від нього признання про єдність віри, призначає його і затверджує вищенаведеним декретом, і вже як католика титулує єпископом не тому, начебто попередники не були єпископами, але тому що той підтримує канони Флорентійського синоду і заклик Йосипа київського та Ніфона, патріарха константинопольського.

І це є те підвищення мукачівського пресвітерату в єпископат, яке засвідчують Сірмай, Прай, Базілович та інші, але не висвітлюють.

190

Глава 46

Суперечка між грушівським ігуменом і мукачівським єпископом

Вище ми читали, що марамороські волохи звернулися за допомогою до єпископа Альби-Юлії в Трансильванії (Білград), але ще перед тим грушівський ігумен відправився у Константинополь, домагаючись вивільнення свого монастиря. Іван, бажаючи встановити свій авторитет, звернувся до короля Владислава у передмісті Альби-Королівської, у неділю перед святом Петра.

120

rus II. Pater nostri Vladislai II. circa a. 1490. in omnibus suis ditionibus gravissimis edictis Ruthenos onerabant, et ad Unionem cogebant. Eo tempore circumferebatur Patriarchae Constantinopolitani Niphonis ad universos Ruthenos Encyclica data, tenore cuius omnibus svadebatur, ut illam de Religione sentiendi colerent amicitiam, quam Joannes Paleologus Imperator Constantinopolitanus cum Patriarcha Josepho, caeterisque Pontificibus, et Principibus Orientis Florentiae iniissent. Encyclica haec sive fuit genuina, sive falsa, magnum effectum habuit, posteaquam Josephus antistes Kioviensis, et successor Isidori id ipsum facto, verbis, et scriptis promovisset, multi enim ut a vexis liberentur, et beneficia experiantur, Unionem assumunt, quo viso Latini mitiores sunt redditi erga Ruthenos. Hoc tempore 1491-o Joannes, vel Joannicus eligitur in Episcopum, et sui apud Regem confirmationem sollicitat. Rex indubie accepta ab eodem de Fidei integritate confessione, superius allato Decreto nominat, et confirmat, et ideo jam qua Catholicum Episcopi titulo ornat non propterea, quasi antecessores Episcopi non fuissent, sed quia ille Synodi Florentinae Canonibus, et Josephi Kioviensis, et Niphonis Constantinopolitani Patriarchae provocationi subscripserit.

Et haec est illa sublimatio Presbyteratus Munkatsiensis in Episcopatum, quam Szirmay, Pray, Bazilovics, et alii adducunt, sed non dilucidant.

190

Caput 46.

Lis inter Abbatem Körtvéyessensem, et Episcopum Munkatsiensem.

Superius vidimus Marmarosenses Valachos, fine protectionis ad Episcopum Alba Juliensem Transylvaniae (БѢЛ ГРАД) recurrisset, per prius autem Abbatem Körtvéyessensem Constantinopolim semet contulisse, exemptionem sui Claustrum intentionantem. Ioannes suam auctoritatem stabiliturus, recurrit ad Vladislaum Regem in suburbio Alba – Regalensi, Dominica proxima ante Festum ad Vin-

Року 1491 вийшов декрет, силою якого марамороському комітату доручається, щоб примусив священників грецького обряду і кріпаків приносити єпископу Івану доходи, які вони повинні давати на підставі давнього звичаю. Цей декрет в оригіналі знаходиться в єпископському архіві і починається: «Доповів нам наш вірнопідданий шановний єпископ русинів у монастирі («М» нема) бл. Михайла архангела, заснованого у Мараморосі в грецькому обряді». Але в словах: «Михайла архангела в Марам.» є перекреслення і виправлення. Іншим почерком і чорнилом написані слова: «Михайла архангела в Марам.» Про те, що перед тим там же стояло «блаженного Миколи, єпископа мукачівського», свідчить той факт, що буква «N» залишилась неторканою, і тільки прибавленням однієї риски переправлена в «NI». Сенс цього перекреслення може полягати тільки в тому, щоб грушівський монастир св. Михайла легше підпорядкувати юрисдикції мукачівського єпископа, або щоб підроблювач міг довести, що грушівська церква є єпископською і тому вільна від юрисдикції мукачівського єпископа. Базилович не звернув уваги на перекреслення, але ані не пояснив, чому Іван, як мукачівський єпископ, зупинився в Грушові.

Іларіон, грушівський ігумен, бажаючи виклопотати незалежність своєму монастирю, звертається до трону, показує декрет Антонія, константинопольського патріарха, виданий 1391 р. і мною вищенаведений, і домагається його підтвердження. Король Владислав¹⁹¹, щасливо обраний тоді в Кошицях, готує підтвердження і всю грамоту вставляє у свій декрет і підтверджує, однак з тою умовою, що сам брат Іларій наставник і його наступники повинні і зобов'язані віддавати шану мукачівському свого ордену єпископу, а до архієпископа з Транс-Альпіни, сучасного і майбутніх, як до своїх наставників, повинні і зобов'язані проявляти належну смиренність і покірливість. Видано в Кошицях руками шановного у Христі отця пана Фоми, єпископа явринської церкви і егерсько-

cula Petri. A. 1491 emanavit Decretum, vigore cuius Comitatus Marmaros committitur, ut Ritus Graeci Sacerdotes, et colonos compellant, quatenus Ioanni Episcopo proventus, ex vetusta consuetudine provenire debentes reddere noverint. Decretum hocce in archivo Episcopali in origine existit, et incipit: Exposuit Nobis Fidelis Noster Reverendus Episcopus Ruthenorum laustro (:C deest:) B. Michaelis Archangeli in Marmar Ritu Graeco fundato. Sed in vocibus: Michaelis Archangeli in Marmar. cancellatum, et erasum habetur, et voces aliena manu, et atramentò adpositae: «Michaelis Archangeli in Marmar.»

Antea ibidem Beati Nicolai Episcopi de Munkáts stetit probat id, quod littera n intacta manserit, et solum addito uno tractu in m effabricata sit. Cancellationis hujus alia ratio reddi nequit, quam ut Clastrum Körtvélyes siense S-o Michaelis facilius jurisdictioni subjiciatur Episcopi Munkács vel ut falsarius probare possit, Ecclesiam Körtvélyessiensem esse Episcopalem, et ideo immunem a Jurisdictione Episcopi Munkáts. Bazilovic cancellationem non observavit, sed nec explicuit, cur Ioanner qua tamen Episcopus Munkátsiensis in Körtvélyes commoratus sit.

Hilarion Hegumenus Körtvélyessiensis independentiam sui Claustri exoperaturus, ad Thronum confugit, et Antonii Patriarchae Constantinopolitani Decretum de anno 1391. emanatum, et superius per me allatum exhibet, et confirmari petit. Vladis-¹⁹¹laus Rex recte tunc Cassoviae constitutus, adornat confirmatorias, totumque Diploma suo Decreto inserit, ac confirmat, ita tamen, quod ipse Frater Hilarion Prior, et sui Successores Episcopo de Munkáts sui ordinis, reverentiam, Archi-Episcopo vero de Trans-Aplina moderno, et futuris, veluti Superioribus suis debitam subjectionem, et obedientiam praestare debeant, et teneantur. Datum Cassoviae per manus Reverendi in Christo Patris Domini Thomae Episcopi Ecclesiae Jaurinensis, et postulati Agriensis, Aulae Nostrae Summi,

го постулата, найвищого секретаря нашого двору і канцелярії, 14 травня 1494 р.

Із цієї грамоти видно, що король Владислав підпорядкував Мараморш мукачівському єпископу, і щоб мараморощі не були змушені звертатися з проханням то в Константинополь, то Альбу-Юлію, назначив єпископа трансальпійського, або єпископа терговицького,^a якому повинні проявляти покірливість як митрополитові.

Після того як грушівський ігумен у цих підтвердженнях не знайшов ніякого захисту, а Іван знову й строго вимагав свої кафедральні (доходи), Геласій, грушівський ігумен, знову звертається до Владислава і отримує для марамороського комітату декрет, виданий в Будині 29 листопада 1498 р., такого змісту: якщо Іван, Мукачівський єпископ, не з'явиться на термін, коли справа повинна розглядатись, ігумен Геласій і його монастир буде звільнений від усіх здріств мукачівського єпископа.^b

Глава 47

Політичне становище цих країв

Степан Лазаревич і його внук Юрій Бранкович, самодержці Сербії, побачивши наближення турків¹⁹², прибігли під опіку короля Сігізмунда, і за договором, укладеним у Тагі, хоч Сербію зберігають, але віддають Сігізмундові фортеці Белград, Махов, Галамбоц, Браннчево та інші. Після смерті Степана Лазаревича 1427 р. Юрій Бранкович вимагає в нагороду 50000 золотих, але тому що Сігізмунд не міг виплатити, віддає для володіння: Мукачєво, Солнок, Тотшаг, Саланкемень, Келпен, Бече, Вілагош, Вар, Токай, Перец, Сердагель, Сатмар, Бесермень, Дебрецен, Че-

¹⁹¹ a) Торг – слово руське і означає торгівлю, торгувати, торговище – ринкова площа, звідси зіпсоване торговище – вашаргель, із-за незнання руської мови п. Степан Горват торг вважає волоським (Rajzolatok, стор. 96).

b) Все із збірника архіву мукачівської єпархії.

et Secretarii Cancellarii. 14-a Mensis May, 1494.

Ex hoc diplomate patet Vladislaum Regem subiecisse Marmatiam Episcopo Munkacsiensis et ne sive Constantinopolim, sive Albam Juliam pro appellata semet convertere cogantur Marmatae, assignavit Episcopum Trans Alpinum, seu Archi Episcopum Tergovischensem,^a cui, velut Metropolitae subjectionem exhibere teneantur.

Cum in his Confirmatoriis Abbas Körtvélyessiensis nullum praesidium nactus fuisset, et Ioannes suum Cathedaticum ultro, et stivite exigeret, Gelasius Abbas Körtvélyessiensis denuo ad Vladislaum recurrit, et obtinet ad Comitatum Maramoros Decretu, Budae dato 29-a Novembris 1498. eo tenore emanatum, ut cum Ioannes Episcopus Munkacsiensis pro termino, quo causae revisio fieri debuisset, non comparuerit, Gelasius Abbas, et suum Monasterium ab omnibus exactionibus Episcopi de Munkács immune redderetur.^b

Caput 47.

Status Politicus harum partium

Lazarevich Stephanus, et ejus nepos Georgius Brankowich, Serviae Despotae videntes Turcas¹⁹² appropingvare sub tutelam Sigismundi Regis confugerunt, et Tatae inito tractatu, Serviam equidem retinent; sed arces Belgrad, Machow, Galambócz, Branncsewo, aliasque Sigismundo cedunt, et in recompensationem post mortem Lazarevich Stephani 1427: Georgius Brankowich consequitur 50000. aureos, sed quoniam Sigismundus solvendo impar fuerat, tradit possidenda: Munkácsinum, Szolnok, Tótság, Szalánkemény, Kölpén Betse, Világos, Vár, Tokaj, Regécz, Szerdahely, Szathmár, Böszörmény, Deb-

¹⁹¹ a) Torch est Ruthenicum, et significat mercaturam, torhovati mercari, torhoviscse forum nundinale, unde corruptum Tergoviscse Vásárhely ex ignorantia linguae Ruthenicae D.Stephan. Horváth tarh fecit Valachicum. (Rajzolatok pag. 96.)

b) Omnia ex Tabulario Archivi Dioecisani Munkacsiensis.

тертеггель, Тур, Тіса Варшань і дім в Будапешті для проживання, і 1439 р., насправді вигнаний турками з Сербії, займає ці маєтки. Іван Гуняді, перемігши Амурата, знову захоплює Сербію і король Владислав поновлює її для Юрія Бранковича.

Іван Гуняді, повністю переможений 1448 р. на полі мерулів, самітній втік у Белград, але по дорозі схоплений кріпаками Юрія Бранковича і приведений в резиденцію Юрія в Сендре, який настільки був невдячний, що свого добродійника закрив у тюрму, однак Гуняді звідти тайно втік, і вернувшись додому, захопив всі його маєтки в Угорщині, в тому і саме Мукачево.

Правда, що за невірність Юрія вже 1440 р. Владислав подарував Мукачево родині Добо де Руска, але, мабуть, ця родина не вступала у справжнє володіння, тому що в тому ж році Владислав передав це місто королівського двору начальнику Василю Палоцію. Палоці повинен був мати аж до смерті, яка настала 1470 р., але 1451 р. Гуняді помирився з Юрієм Бранковичем, повернув йому всі інші маєтки і під приводом воєнних витрат залишає Мукачево, Сатмар Неметі, Бесермень, Надь Баню, Дебрецен, Токай і Тур. Закріплений був у володінні Владиславом.

Після того як 11 серпня 1456 р. помер Іван Гуняді, його вдова Єлизавета Сіладьї де Горогсег, успадкувала Мукачево, про що свідчить ця грамота: «Ми Єлизавета, мати найяснішого князя, пана Матяша¹⁹³, з ласки божої короля Угорщини і т. ін. і т. п., цим доводимо до відома, що коли ми прийшли з метою відвідати належності нашого мукачівського замку, ми побачили в них маєтки досить пригнічені і занедбані, бажаючи залишити кожен наш маєток у доброму стані, між іншими: волоські^a наші маєтки, а саме, Керепец, Лафалва, Станфалва, Завидфалва, Гатмері, Ардангаза, Меденце, Драгабартфалва і Шандорфалва^b ми вирішили залишити в цих розпо-

reczen, Csörtörtökhely, Tur, Tisza Varsány, et domum Budaе pro habitatione, et effective 1439-o per Turcas e Servia pulsus ad bona haec semet recepit. Joannes Hunyady debellato Amurathe Serviam recepit, et Rex Uladislaus eam Georgio Brankowich restituit.

Joannes Hunyady 1448-o in campo Merularum totaliter victus, ad Belgrád solitarius fugit, sed in via per Subditum Georgium Brankowich detentus, et ad Szendrő residentiam Georgii deductus est, qui adeo ingratus fuerat, ut benefactorem suum carceribus mancipaverat, Hunyady tamen inde clam aufugit, et domum redux, omnia bona ejus in Hungaria, et ipsum Munkács occupavit.

Verum equidem est, quod jam 1440. Uladislaus Munkatsinum ob perfidiam Georgii, Familiae Dobó-de Ruzska donaverat, sed haec familia non videtur adisse reale possessorium, quia eodem anno Uladislaus Ladislao Pálóczy Magistro oppidum hoc Curiae Regiae contulit. Utut usque mortem, quae evenit 1470. possidere debuisset Pálóczy, sed 1451-o Hunyady cum Georgio Brankowich reconciliatus, reliqua omnia bona eidem restituit, et titulo bellicarum expensarum Munkátsinum, Szathmár Némethi, Bőszörmény, Nagy Bányám, Debreczinum, Tokaj, et Tur retinet, per Vladislaum in possessorio confirmatus.

Joanne Hunyady 1456. 11-a Augusti fatis functo, vidua ejus Elisabetha Szilágyi, de Horogszeg Munkacsini successit, quod sequens Diploma testatum reddit: Nos Elisabeth, Serenissimi Principis, Domini Ma-¹⁹³thiae, Dei Gratia Regis Hungariae etc. etc. Genitrix, memoriae commendamus per praesentes, quod cum Nos venissemus visitatrae pertinentias Gastri Nostri Munkáts, et possessiones in eisdem habitas, satis oppressas, et desolatas vidissemus, volendo unamquamque possessionem Nosram relinquere in bona dispositione, inter caetera: Possessiones Nostras Valachicaes^a videlicet Kerepetz, Lafalva, Sztánfalva, Závıdvalva, Hálmegi, Ardánháza, Medencze, Drágabartfalva, et Sándorfalva

¹⁹³ а) Волоські або руські.

б) Шандорфалва або Текеш, як нижче буде видно.

¹⁹³ а) Valachicales, seu Ruthenicales.

б) Sándorfalva, seu Tóles, ut infra videbitur.

рядженнях і милостях: по-перше, щоб мешканці цих маєтків, і кенезі, встановлені серед них, платили лише шість овець замість дванадцяти, які перед тим платили, із свиней і фруктів за звичаєм, збереженим до сих пір, хай десятина не платиться, як в інших містах було встановлено. Хай не здають також худобу на заріз, за винятком, коли ми самі будемо тут, або коли прийде новий каштелян вищезгаданого нашого замку. Так само хай серед тих не залишається службовець.^в Якщо ж він прийде у наших службах, у будь-якому поселенні хай потурбується для себе тільки про сніданок і обід. Так само той же службовець, або сам каштелян, не може нічого більше взяти для себе, як дев'яту або десятю частини. Також речі і майно вбивць хай не відносяться, ані не затримуються каштеляном без спеціального нашого розпорядження, за винятком трьох марок, які можуть взяти із речей для службовців. Також сир, який звикли давати, каштелян може взяти не у більшій кількості, як звикли готувати. Також кенезь хай залишається у своїй звичайній функції. Також за наш виноград, який видається для тих мешканців, хай не вимагається більша ціна, ніж цей виноград має в дійсності, але ані кінць якого-небудь нашого кріпака без його відома, хай не забирається для відправлення в дорогу. З приводу цього вам, нашому вірному видатному Бласію, вченому, каштеляну¹⁹⁴ нашого мукачівського замка, теперішньому і в майбутнім, цими рядками приписуємо і наказуємо, відтепер по відношенню до вищезазначених наших мешканців і кріпаків, які знаходяться цим часом на вищезазначених маєтках, щоб не заходились робити перешкоду або труднощі проти вищезгаданих наших свобод, наданих їм же, але мирно в усьому держали їх у тих же. Дано в нашому місті Мукачеві, п'ятої неділі перед святом усіх святих року господа 1466. А втім, всім людям кріпацького стану, які прийдуть на вищезазначені наші маєтки, маючи намір залиши-

в) Справді корисне розпорядження, бо ці наживалися на поті кріпаків.

vocatas, in his dispositionibus, et gratius duximus relinquendas, Primo: Quod incolae earumdem possessionum, et Kenézii in eorum medio constituti pro illis 12. ovibus, quas antea solvebant, sex dumtaxat solvant oves, de porcis, et frugibus more hactenus observato, decima non solvatur, ut alias fuit conventum. Pecudem etiam mactabilem non solvant, excepto, dum solae essemus hic, aut novus Castellanus ad Castrum Nostrum praedictum veniret. Item Officialis in medio ipsorum non resideat.^c

Si vero in servitiis Nostris venerit, in qualibet Possessione provideatur sibi de uno prandio, aut coena. Item idem Officialis, vel solus Castellanus in, et pro se nihil plus possit recipere, quam Nonam, et Decimam partes. Item res, et bona homicidarum per Castellanos nec auferantur, neque occupentur sine scitu Nostro speciali exceptis tribus Marchis, quae Officiali de illorum rebus possunt provenire. Item Caseum, quem soliti sunt dare, Castellanus insolita quantitate non majorem, quam caseos sunt parere soliti. Item Kenézius maneat in sua consuetudine. Item pro vinis Nostris quae super eos incolas imponentur, non plus pretii extorqueatur, quam illa vina habeant in valore. sed nec equis cujusquam Jobbasyonis Nostri causa missionis in legationem auferatur ipso invito. Quocirca vobis fideli Nostro Egregio Blasio Litterato, Castellano¹⁹⁴ Castri Nostri Munkács praesenti, et futuris, harum serie praecipimus, et mandamus, hinc in antea praescriptos incolas, et Jobbagyones Nostros in praescriptis Possessionibus pro tempore commorantes contra praemissas Nostras libertates eisdem datas, impedire et molestare non praesumatis, sed eosdem in eisdem per omnia pacifice conservetis. Datum in Oppido Nostro Munkács feria quinta proxima ante Festum 00. SS. Anno Domini 1466. Caeterum omnibus Jobbagonalis Conditionis hominibus, qui ad praescriptas possessiones Nostras venerint, mora-

c) Certe salutaris dispositio, hi enim ditantur sudore subditorum.

тись, і на пустих місцях зроблять собі доми і житла. Ми вирішили надати їм свободи на повних п'ять років, на протязі яких не будемо вимагати жодної оплати і зборів. Дано як вище».

Із змісту грамоти можна зробити висновок, які важкі зловживання і насильства обтяжували мешканців цих країв, і вдячне потомство повинно згадати, як ця княгиня турбувалась про те, щоб ці зловживання припинити.

Після смерті Єлизавети мукачівська домінія перейшла у володіння Івана Корвіна, сина Матяша, незаконного короля. Існує такий документ про це володіння: «Ми Іван Корвін де Гуняд, вождь Славонії, Опавії і Ліптавії і т. ін. і т. п. змістом цієї (грамоти) доводимо до відома всім, що коли ми вперше^а прийшли в наше місто Мукачево і в законному порядку розглядали справи всіх, які скаржилися, між тими, які доводили свою правоту, з одного боку Василь Вайвода де Станфалва, а з другого кенезі, і весь народ, і наші кріпаки, які належать до дев'яти наших маєтків, а саме Драгутфалва, Меденце, Ардангазті, Гатмегі, Завидфалва, Керепец, Лафалва, Шандорфалва і Станфалва. Вищезгадані з'явилися перед нами особисто, той же Василь де Станфалва виступив так:¹⁹⁵ «У зв'язку з тим, що він сам і його брати завжди і здавна на підставі спадкового права займали посаду воеводи Країни, тому спадковість того ж воеводства стосується його самого. Таким чином, Василь, бажаючи підтвердити свою справу, постарався показати, особливо нам, привелеї в пергаменті, недавно укладені і видані у Будині, запечатані нашою звисаючою печаткою, які так доводили, що ми на вимогу згаданого Василя де Станфалва затвердили його ж на посаду воеводи Країни, і це ми йому дарували, однак не міг ніяк підтвердити іншими документами та грамотами. При такому стані справ, той же Василь де Станфалва, вимагав від нас у згаданій справі

turi, et in locis vacuis pro se ipsis domos fecerint, et habitacula, quinque integrorum annorum libertates duximus concedendas, per quorum spatia nulla, nullamque taxam, et collectam exigi faciemus. Datum ut supra.

Quam graves abusus, et oppressiones gravabant incolas harum partium, ex tenore Decreti concludi poterit, et quam sollicita fuerit haec Principissa abusus hos sufferre, grata posteritas recolere debet.

Mortua Elisabetha Hunyady, Dominium Munkács devenit ad Possessorium Joannis Corvini, filii Mathiae Regis illegitimi. Documentum hujus Possessorii extat sequens: Nos Joannes Corvinus, de Hunyad, Slavoniae, Oppaviae, et Liptaviae Dux etc. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, quibus expedit, Universis, quod cum Nos primum^a ad oppidum Nostrum Munkács venissemus, et causas quorumlibet quaerulantium ordine juris discuteremus, de medio aliorum causantium Ladislaus Vajvoda de Sztánfalva ab una, parte vero ex altera Kenezii, et universi populi, et Jobbagyones Nostri, de novem villis, et possessionibus Nostris pertinentes utpote: Draguthfalva, Medencze, Ardánházthy, Hátmeği, Závidfalva, Kerepetz, Lafalva, Sándorfalva, et Sztánfalva praedicti coram Nobis personaliter constituti, idem Ladislaus de Sztánfalva proposuit eo modo:¹⁹⁵ Quomodo ipse, et Fratres sui Officium Vojvodatus de Krajna semper, et ab antiquo possident jure perpetuo, ideo perpetuitas ejusdem Vojvodatus ipsum concerneret. Volens itaque Ladislaus Actionem suam comprobare, patentes in Pargameno nuper Budae confectas, et emanatas sigillo Nostro in pendentem consignatas Nobis in specie exhiberi curavit, quae taliter edocebant, quod Nos ad expositionem dicti Ladislai de Sztánfalva eundem in Officio Vojvodatus de Krajna confirmassemus, idemque eidem donassemus, pluribus autem documentis, neque Litteralibus instrumentis minime, potuit comprobare. Quibus sic habitis, idem Ladislaus de Sztánfalva, causa in praemissa

¹⁹⁴ а) «Вперше» слід розуміти не так, що йому першому було передане володіння, але його прихід був перший.

¹⁹⁴ а) primum intellegi debet, quasi tunc ei primo Dominium collatum fuisset, sed suus adventus fuit primus.

справедливого рішення.^а Почувши це, кенезі, і весь народ, і кріпаки наші з названих дев'яти маєтків, що належать до Крайни, наполягаючи на нашій присутності, відповіли всупереч, що вони самі ніколи не мали постійного воеводи, ані сам Василь не займав на підставі спадкового права посади воеводи Крайни, ані вона його не стосувалася, але завжди здавна, від коли люди пам'ятають, такою свободою користувалися. Тому що того, якого кенезі і вся громадскість Крайни воліла, щороку обирали одностайною волею і у згоді з нашими каштелянами на посаду воеводства Крайни і на засвідчення цих слів ті же кенезі і інші люди нашого володіння Крайни привели перед нас багато свідків, які, склавши присягу, на все опитані і засвідчені, сказали, що все вищесказане так, і таким способом зроблене, як названі кенезі і весь народ перед нами виклали і розповіли. Крім того, якби трапилось, що якийсь із кенезів, або інших кріпаків, які мають спадкоємців, із них помер, каштелян нашого мукачівського замка, ані його службовці не зможуть нічого взяти собі з їх речей і маєтку, однак, якби померли без спадкоємців,¹⁹⁶ з маєтку і речей — одного трирічного бичка і не більше, по-народному тулок, до рогів якого можна було прив'язати мотузок. При такому стані справ ті же кенезі і всі наші люди з володіння Крайни перед нами просили, щоб ми зволили їх же залишити у давніх їхніх свободах і у вищенаведеній справі винести справедливе і остаточне рішення. Правду сказавши, Василь де Станфалва витяг сильно від нас вищезазначене наше письмо про підтвердження згаданого воеводства, яким він хотів підтвердити свою справу, однак, тому що ми помітили, що воно не є достатнім, тому що ми ясно пізнали, що те саме наше письмо незаслужено від нас дістав, тому від такого роду письма, незаслужено і помилково нами виданого, ми відмовилися, оголосили його недійсним і вирішили, що не має ніякого значення.

¹⁹⁵ а) Шкода, що рік цього видання не показаний.

per Nos justitiam et iudicium sibi postulavit elargiri^a Quo audito Kenezii, et Universi populi, et Jobbagyones Nostri de dictis novem villis pertinent Krajna Nostram exurgentes praesentiam, responderant, ex adverso: Quomodo ipsi nunquam perpetuum Vajvodam habuissent, neque ipse Ladislaus Officium Vajvodatus de Krajna jure perpetuo possedisset, neque eundem concerneret, sed semper ab antiquo, quo memoria hominum comprehenderet, tali libertate usi fuissent. Quod illum, quem Kenezii, et tota Communitas de Krajna maluisset pari voto, et cum consensu Castellatorum Nostrorum singulis annis ad Officium Vajvodatus de Krajna elegissent, et in horum verborum verificationem iidem Kenezii, et caeteri populi Nostri pertinent Krajna plurimos testes coram Nobis adduxere, qui jurati, per omnia requisiti, et attestati sunt, et fassi omnia praemissa, sic, et suo modo facta fuisse, quemadmodum dicti Kenezii, et universi populi de Krajna coram Nobis proposuerunt, et expresserunt. Praeterea si quempiam Keneziorum, aut aliorum colonorum haeredes habentium ex ipsis mori contingeret, de talium rebus, et bonis Castellanus Castri Nostri Munkács, neque Officiales sui nihil pro se recipere poterunt, si autem absque haeredibus defecisset,¹⁹⁶ de talium bonis, et rebus unum vitulum trium annorum, et non plus, vulgo Tulok, ad cornua cujus corda adponi potuit. Quibus sic habitis supplicarunt iidem Kenezii, et universi populi Nostri de pertinent Krajna coram Nobis, ut eosdem in ipsorum antiquis libertatibus conservare, causaque in praemissa justitiam, ac finalem deliberationem impertiri dignaremur. Verum dictus Ladislaus de Sztánfalva praescriptas Litteras Nostras super confirmatione dicti Vajvodatus a Nobis extraxerit, quibus actionem suam comprobare voluerit, tamen quia eas insufficientes esse conspexissemus, ex eo, quod eas ipsas Litteras Nostras indebite a Nobis impetrasse perspicue cognovimus, propterea hujusmodi litteras a Nobis indebite, et false impetratas retractavimus, cassavimus, et nullius

¹⁹⁵ a) Dolendum: annum hujus expeditionis non esse indicatum.

Все ж таки той же Василь де Станфалва займає кенезят з наших володінь Текеш, інакше Шандорфалва, і Станфалва, щоб мати вічно із синів на синів. Таким чином, уважно порадившись про це, ми явно визнали, що з вищенаведених міркувань і причин справа згаданих наших кенезів володіння Крайни буде справедливою. Для вирішення цього, ми розпорядились в той спосіб, щоб самі кенезі і громадськість володіння Крайни спільною згодою і з доброзичливої волі наших каштелянів, тимчасово встановлених, могли щороку обирати собі на посаду воеводства володіння Крайни того, кого бажають, і хай діють згідно з їх давньою свободою і звичаєм, який зберігся в цьому краї. Крім того, якщо трапиться, що хтось із кенезів, або наших волохів володіння Крайни, який має спадкоємця, помре, каштелян нашого мукачівського замка, або тимчасово встановлений службовець нічого не може взяти для себе з їх речей і майна, але хай переходить на спадкоємця самого, а якщо трапиться, що хтось із них помре без спадкоємців, в такому разі повинні і зобов'язані згідно з їх звичаєм дати каштеляну нашого мукачівського замка,¹⁹⁷ тимчасово встановленому, із речей і майна таких одного трирічного бика, і не більше, по-народному тулок, до рогів якого може бути прив'язаний мотузок. Крім того ми вирішили берегти тих же кенезів і всю громадськість володіння Крайни в усіх їх свободах, прерогативах, якими користувалися і тішилися за батька короля Матяша та наших предків,^a і ми підтвердили, що їх дамо тим самим навічно, і бажаємо, дуже строго наказуючи нашим вірнопідданним, славним Петру і Павлу де Деренчен, теперішнім і майбутнім каштелянам, керівникам та іншим діловодам нашого мукачівського замка, щоб один за другим берегли і тримали вищезгаданих кенезів і громадськість

¹⁹⁷ а) Із цього місця Івана Корвіна можна зробити певний висновок, що замок і домінія Мукачева належали губернатору Івану Гунядію, після смерті якого успадкували вдова його Єлизавета і після неї Іван Корвін.

valoris esse censuimu. Nihilominus tamen idem Ladislaus de Sztánfalva Keneziatum Possessionum Nostrarum Tökés, alias Sándorfalva, et Sztánfalva perpetuo in filios filiorum, ut habet, possideat. Nos itaque habito superinde consilio praematurato, rationibus, et causis ex praemissis actionem dictorum Keneziorum Nostrorum pertinentiae Krajna, justo fore manifesto cognovimus. Pro eo judican decernendo commisimus, eo modo, ut ipsi Kenezii, et Communitas Populi de pertinentia Krajna communi consensu, et de voluntate beneplacita Castellanos nostrorum, pro tempore constitutorum, singulis annis, quem maluerint, ad Officium Vajvodatus de pertinentia Krajna pro se eligere possint, et valeant juxta eorum antiquam libertatem, et consuetudinem, in hac parte observatam. Praeterea si aliquem Kenezium, sive Valachorum Nostrorum pertinentiae Krajna haeredes habentem mori contingat, de rebus, et bonis talium Castellanus Castri Nostri Munkács sive Officialis pro tempore constitutus nihil pro se recipere valeat, sed in haeredes ipsius devolvantur, si autem ex ipsis aliquem sine haeredibus decedere contingat, ex tunc de rebus, et bonis talium unicum dumtaxat vitulum trium annorum, et non plus, vulgo Tulok, super cuius cornua corda apponi potest, Castellano Castri Nostri Munkács pro tempore constituto, juxta eorum consuetudinem persolvere debeant, et teneantur. Praeterea eosdem Kenezios, et totam communitatem populi de pertinentia Krajna in omnibus libertatibus eorum, praerogativis, quibus tempore Genitoris Regis Mathiae, et progenitorum Nostrorum charissimorum^a usi fuerunt, et gavisi, quasque ipsi perpetuo duraturas confirmamus, tenere, et conservare decrevimus, deliberavimus, et volumus, mandantes Fidelibus Nostris egregiis Petro, et Paulo de Derencsen praesentibus, futurisque Castellanis, Provisoribus, caeterisque factoribus Castri Nostri

¹⁹⁷ а) Ex hoc Joannis Corvini loco tute concludi potest arcem, et Dominium Munkács pertinuisse ad Joannem Hunyady Gubernatorem, quo mortuo viduam ejus Elisabetham, et huic Joannem Corvinum successisse.

володіння Крайни в усіх вищезазначених свободах, а також в усіх інших, якими користувалися і тишилися за батька і наших найдорожчих предків, і щоб їх самих проти права і їх свобод не брались утрудняти і гнобити якоюсь сплатою, або якимсь іншим незвичним обов'язком, і щоб їм же дозволяли щороку обирати собі за прийнятим звичаєм воеводу, якого бажають, тільки з нашою^б згодою. Крім того вимагайте від них за давнім їх законом і звичаєм, а також вище описаним способом, трирічного бика, або кастрованого бика, до рогів якого може бути прив'язаний мотузок, і не інакше, як дозволено. По другому, як вищенаведено, не робити. Дано в нашому місті Мукачеві третьої неділі перед святом Дорошеї, діви і мучениці, 1493 року».

Таке і подібне було зроблене для незначного ошчасливлення цілих общин, багато подібного треба ще зібрати, багато¹⁹⁸ зникло, але із цього видно, що в ті часи кріпак не дуже був пригнічений.

Не лише цілі общини, але й приватні родини пишаються і показують документи щасливого правління Гунядів. У поселенні Великі Лучки, сусідньому з береським комітатом, яке відноситься до фортеці і до мукачівської домінії, Козма, Юрій і Олексій, мали якусь Скульптетію, яку отримали від Єлизавети Сілады, і сьогодні мають їх спадкоємці, сліди чого є такі: «Анна, з ласки божої королева Угорщини, Чехії і т. ін. і т. п. доводимо до відома змістом цього для всіх, що з боку і в особах наших вірнопідданих Козми Скульптети, нашого маєтку Великі Лучки, а також брата Юрія і синів Олексія, іменами своїх братів і особисто нам пред'явлені якісь документи славного колись Івана Корвіна, інакше вождя Схлавонії, Ліптавії та Опавії, які містять в собі підтвердження пев-

Munkács praescripti, harum serie firmissime, quatenus a modo deinceps praescriptos Kenezios, et Communitatem populi de pertinentiis Krajna in omnibus praescriptis libertatibus, aliis etiam omnibus, quibus tempore Genitoris, et Progenitorum Nostrorum Charissimorum usi fuerunt, et garisi, tenere, et conservare debecitis, ac teneamini, ipsosque contra jura, et libertates ipsorum aliquam solutionem, vel aliud onus inconvetum praesumatis arctare, et compellere, eisdemque more solito singulis annis cum consensu tamen Nostro^b Vajvodam, quem maluerint, pro se eligere permittatis, et permitti faciatis. Praeterea antiqua eorum lege, et consuetudine, atque modo superius specificato, vitulum trium annorum, sive castratum taurum, ad cuius cornua corda apponi potest, ab eisdem, et non aliter, dum contingerit, exigatis, et exigi faciatis, secus in praemissis non facturi. Datum in Oppido Nostro Munkács feria teria proxime ante Festum Dorotheae Virg. et Martyris. 1493. Haec, et similia pro totis communitatibus taliter, qualiter felicitandis acta sunt, et plura similia existunt adhuc colligenda, plura¹⁹⁸ interierunt, sed ex his patet, quam parum oppressus fuisset iis temporibus colonus.

Non solum integrae communitates, sed privatae quoque familiae gloriantur, et remnant documenta felicitis regiminis Hunyadiorum. In Possessione Nagy Lutska Comitatus Beregh gremiali ad arcem, et Dominium Munkács spectante Cosmas, Gregorius, et Alexius Scultetiam quamdam ab Elisabetha Szilágyi collatam tenuerunt, ac tenent eorum successores actu, cuius rei vestigium est sequens: Anna, Dei gratia Regina Hungariae Bohemiae etc. etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, Universis, quod pro parte, et in personis Fidelium Nostrorum providorum: Cosmae Sculteti, Possessionis Nostrae Nagy Lutska, nec non Gregorii Fratris, ac Filiorum condam Alexii, Fratrum suorum nominibus, et in personis exhibitae sunt Nobis, et praesentatae quaedam litterae Illustris condam Ioannis

б) Мабуть, слід читати: вашою.

b) Forte legendum Vestro.

них свобод, прерогатив славної колись пані Єлизавети, баби самого вождя Івана Корвіна. Із яких свобод той же Іван Корвін довідавшись, що згаданий Козма і вищезазвані його брати мали і займали половину згаданої Скультетії нашого маєтку Великі Лучки, і згідно з нижче поданим змістом ту же половину самої Скультетії назад і знову навечно дав, передав і подарував тим же Козмові та іншим вищезгаданим, і їх спадкоємцям, і всім потомкам. Таким чином, нас покірно просили від імені тих же Козми та його братів, щоб ми зволили вважати ті грамоти юридично дійсними, вдячними і прийнятними, приєднати і записати їх у нашу грамоту, на вищезгадане давання і передавання, і на все інше і кожне зокрема, про що згадується в нашій грамоті, (ми зволили) дати нашу згоду, так само і схвалення. Грамоти тої зміст такий: «Ми, Іван Корвін, вождь Славонії, Ліптаві і Опаві цим доводимо¹⁹⁹ до відома, що обачливий Козма Скультет нашого маєтку Великі Лучки, особисто і від імені брата Юрія, а також синів Олексія, прийшовши до нас, показав нам і вручив якісь грамоти славної пані Єлизавети, нашої найдорожчої баби, відкрито виготовлені на папері, із яких ми явно дізналися, що згаданий Козма і інші згадані мали і займали половину Скультетії нашого маєтку, названого Великі Лучки. Покірно прохали нас у належно оформленому проханні, щоб ми зволили назад і знову дати і передати їм же ту ж Скультетію і зберегти їх же, і їх спадкоємців, і потомків у володінні тої ж Скультетії, до половини. Таким чином, прийнявши прохання вищезгаданого Козми, вирішили дати і передати їм же і всім їх спадкоємцям згадану Скультетію, до половини, і їх же, і всіх їх спадкоємців зберегти у володінні нею, однак при постійному виконанні робіт і обов'язків, належних до мукачівського замка. У зв'язку з цим вам керівникам і т. ін. і т. п. Дано в Мукачеві в неділю після свята навернення бл. апостола Павла, 1493 р.» Таким чином, ми на дуже покірні і благочестиві прохання з боку їх же і т. ін.

Corvini, alias Sclavoniae Liptaviae, et Opaviae Ducis continentes in se confirmatorie certas libertates, Libertatum praerogativas Illustris condam Dominae Elisabeth Aviae ipsius Joannis Corvini Ducis. Ex quibus quidem libertatibus idem condam Joannes Corvinus cognoscens medietatem dictae Scultetiae ipsius possessionis Nostrae Nagy Lutska memoratum Cosmam, praedictosque Fratres suos tenuisse, et possedisse, eandemque medietatem ipsius Scultetiae rursus, et ex novo eisdem Cosmae, et aliis praedictis, ipsorumque haeredibus, et posteritatibus Universis in perpetuum dedisse, contulisse, et donasse tenoris infrascripti. Supplicatum itaque est Nobis in personis eorumdem Cosmae, et Fratrum suorum, ut easdem litteras ratas, gratas, et acceptas habere, Litterisque Nostris inseri, et inscribi facere, praemissis; Dationi, et Collationi, aliisque omnibus, et singulis in tenore earum Litterarum contentis Nostrum consensum praebere dignemur, pariter et assensum. Quorum quidem Litterarum tenor talis est: Nos Joannes Corvinus, Sclavoniae Liptaviae, et Opaviae Dux, memoriae commem¹⁹⁹ damus per praesentes, quod circumspetus Cosmas Scultetus Possessionis Nostrae Nagy Lutska, in sua, ac Gregorii Fratris, nec non Filiorum condam Alexii Fratrum suorum nominibus, ac in personis, Nostram veniens in praesentiam, exhibuit Nobis, ac praesentavit quasdam Litteras Illustris Dominae Elisabeth Aviae Nostrae charissimae patenter in papyro confectas, ex quibus manifeste cognovimus medietatem Scultetiae Possessionis Nostrae Nagy Lutska vocatae, dictum Cosmam, et alios praedictos tenuisse, et possedisse. Supplicabant Nobis debita cum instantia, ut eandem Scultetiam eisdem de novo, et ex novo dare, conferre, eosdem, et eorum haeredes, et posteritates in dominio ejusdem Scultetiae, quantum ad medietatem, tenere, et conservare dignemur. Nos itaque accepta supplicatione praefati Cosmae, Nobis modo, quo supra porrenta, eisdem, et ipsorum haeredibus Universis, dictam Scultetiam, quantum ad medietatem de novo, et ex novo duximus dandan, et conferendam, eosdemque, ac haeredes ipsorum universos in Domi-

і т. п. (слідuje звичайне підтвердження). Ро-
ку 1505. Іван Гозтон, «секретар».¹⁹⁹

Скульпетія ця, закріплена наступними
королями, проіснувала аж до сьогодні.
Домінія її обмежує різними способами,
і зазнає жорстокості, як трапилось 1834 р.
Цією Скульпетією володіє багато родин, які
пішли від одного стовбура, позначені різними
назвами, наприклад, Хоркей, Сестак,
Газі, Туряница, Чволь, Габор, Бурбак і т. ін.
і т. п., але всі вони повертаються до трьох
назв Козма, Балог і Олаг або Волошин, тому
що були три різні основи у володінні, які
належали до цієї²⁰⁰ Скульпетії, і три різні
брати, а саме, Козма, Юрій і Олексій воло-
діли цими землями. Жодну службу не ви-
конували для домінії, аж до побудови
пошти, від Кошиць до Мукачева були
пошти для листів. Потім виникли звичайні
пошти, вони повинні були це виконати
від Мукачева до Берегова, і тепер вико-
нують, зараз і те припиняється.

Із цих вищенаведених грамот стає ясно,
що фортеця Мукачево належала в 1378 р.
королеві Єлизаветі, коли ця 1387 р. по-
мерла, фортеця повинна була перейти
в державну власність. Сігізмунд за-
мінює Мукачево і Бесермень з князем
Расції на Белград, після його смерті діста-
ється Івану Гунядію, потім має його вдова
Єлизавета, як вище засвідчує грамота.
Після Єлизавети Гунядій успадкував її внук,
Іван Корвін, народжений 1470 р. Коли він
помер, 12 жовтня 1505 р., Анна, дружина
Владислава II і королева, отримала мука-
чівську домінію. Мешканці згаданих маєт-
ків прибігають до нової правительки і ви-

nio ejusdem duximus tenendos, et conservan-
dos, servitiis tamen, et oneribus ad castrum
Nostrum Munkáts consvetis semper peragen-
dis, et perficiendis. Quo circa vobis Comitibus
etc. etc. Datum in Munkáts Die Dominico
proximo post Festum Conversionis B. Pauli
Apostoli, Anno 1493. Nos itaque humillimis,
et devotis supplicationibus pro parte eorudem
etc. etc. (:sequitur consveta Confirmatio.)
Anno 1505.— Joannes Gozthon Secretar.¹⁹⁹
Scultetia haec per subsequos Reges firmata,
praesens usque persistit, per Dominium Ter-
restre variis arctatur modis, et crudeli-
tatibus afficitur, sicut 1834-o evenit. Tenent
hanc Scultetiam plures familiae ab uno stipite
processae, variis distinctis nominibus insigni-
tae, uti Chorkej, Sesták, Hazi, Turjanicza,
Csvely, Gabor, Burbak etc. sed omnes redeunt
ad tria nomina, Cosma, Balog, et Oláh, seu
Volosin, prout nempe tres Fundi distincti
erant in Possessione adhanc(!)²⁰⁰ Scultetiam
pertinentes, et distincti tres fratres, nempe:
Cosmas, Gregorius, et Alexius eos fundos
tenuissent. Dominio nullum praestant servi-
tium, sed usque erectionem Postaram a Cas-
sovia usque Munkáts Postae Tabellarii erant.
Hosteaquam Postae ordinatae exstitissent,
a Mukács usque Bereghszáz id exequi de-
bebant, et actu exequantur, nunc et illud
cessat.

Ex praeallatis his Diplomatis eruitur
arcem Munkáts pertinuisse 1378-o ad Regi-
nam Elisabetham, hac 1387-o interempta ad
Fiscum devolvi debuit. Sigismundus cambiat
Munkáts, et Böszörmény cum Rasciae Prin-
cipe pro Belgrado, post cujus fata Joanni
Hunyady obtigit, postea Elisabetha ejus vidua
tenuit, ut diploma superius monstrat. Elisa-
bethae Hunyady nepos ejus Joannes Corvinus
1470-o natus, successit, quo 1505-o 12-a Oc-
tobris mortuo, Anna Vladislai 2-di Uxor,
et Regina Dominium Munkáts obtinuit,
incolae praeattactarum possessionum ad
novam Dominiam confugiunt, et suorum Pri-
vilegiorum confirmationem postulant. Re-

¹⁹⁹) Із архіву лелеських зборів. Іван Гоз-
тон (!) був священником, а потім яв-
ринським єпископом. Фесслер, Ges-
chichte v. Ungarn, Tom. 5.

¹⁹⁹) Ex Tabulario Conventus de Lelesz.
Joannes Goszton fuit Sacerdos, et ex-
post Episcopus Jaurinensis. Fessler Ges-
chichte v. Ungarn 5. Tom.

магають від неї затвердження своїх привілеїв. Королева 1506 р. вищевказані свободи Єлизавети з 1378 р. і другої Єлизавети, видані 1466, а також Івана Корвіна 1493 р., включила в свою нову грамоту, написану на пергаменті і доручає виконання цих свобод своїм вірнопідданим славним Степану і Емерику Торіну, каштелянам мукачівської фортеці. Ця привілея видана в Будині 1506 р., без (позначення) дня.

Анна померла під час родів сина Людовіка II 1-го липня наступного року. Мукачівська домінія була передана в державну власність, але королем Владиславом віддана в заставу Франціску Перені, трансільванському єпископу.* Проте не довго залишилась під юрисдикцією єпископа, бо 1514 року на основі 3 пункту § 8 засідання державних зборів появляється між коронними або королівськими маєтками.^a На засіданні державних зборів 1518 р., яке відбулося в Бачі, за пунктом 14 признається для утримання королівської кухні, повинно було постачати солонину²⁰¹ і вино.^a Адміністрація фортеці і домінії залишається надалі в руках Івана Борнеміси, який був начальником двора Людовіка II.^b

Марія, дружина Людовіка II, після свого одруження 1522 р. як придане дістала Мукачево, і вже наступного року грамотою в Будині другої неділі на свято бл. Маргарити 1523 р., пред'явлені їй привілеї обох Єлизавет, також Івана Корвіна і королеви Анни, включає в свою нову грамоту і затверджує. Після поразки біля Могача положення цілої держави похитнулося. Іван Заполі захопив фортецю Мукачево і весь край.

Жодні його привілеї не існують, але син його Іван II вписує всі вищевказані привілеї в свою нову грамоту, схвалює і затверджує, і доручає славним: начальнику Фомі Дацові і Франціску Галтевію, каште-

gina 1506-o praellatas Libertates Elisabethae de 1378-o et alterius Elisabeth 1466.nec non Joannis Corvini 1493.emanatas suo novo Diplomati in Pargameno scripto inserit, et Fidelibus suis Egregiis Stephano, et Emerico Torino arcis Munkács. Castellanis earundem libertatum manutentionem injungit. Privilegium hocce datatum est Budae 1506-o absque die.

Anna sequenti anno 1-a Julii in partu Ludovici II.filii fatis functa, Dominium Munkács ad Fiscum devolutum, sed per Vladislaum Regem Francisco Perény Episcopo Transylvaniae oppigneratum.* Non diu tamen mansit sub jurisdictione Episcopi, anno etenim 1514. articulo Diaetali 3.§.8.inter Bona Coronalia, seu Regalia comparet.^a In Diaeta 1518. Batsii celebrata tenore articuli 14.pro sustentatione coquinae Regiae destinatur, ac laridum²⁰¹ et vinum praestare tenebatur.^a arcis, et Domini administratione in manibus Joannis Bornemisza, qui Ludovici II. aulae Praefectus fuit, ultro manente.^b

Maria Ludovici II.Conjux post sui Copulationem 1522-o titulo dotis (:Morgengabe:) Munkács obtinuit, et jam sequenti anno mediante Diplomate Budae Feria 2-a in Festo B.Margarethae 1523-o Utriusque Elisabethae, Joannis item Corvini, et Annae Reginae Privilegia sibi exhibita suo novo Diplomati inserit, et confirmat. Clade ad Mohács interventa totius Regni Status convulsus est. Joannes Zápolya occupavit arcem Munkács, et totam plagam.

Nulla ejus extant Privilegia, sed Filius ejus Joannes II omnia praeattacta Privilegia in novum suum diploma comprehendit, ratificat, et confirmat, ac Egregiis:Thomae Daczo Praefecto, et Francisco Galtevy Castellanis,

²⁰⁰ *) Фесслер, Geschichte v. Ungarn, 6 том, стор. 174, прим. а)

а) Звід законів (Corpus Juris) – на цей рік.

²⁰¹ а) Звід законів (Corpus Juris), 1518, пункт 14, § 1 і 2.

б) Фесслер, 6, стор. 28.

²⁰⁰ *) Fessler Geschichte v.Ungarn Band 6. Seite 174.Nota a)

а) Corpus Juris ad hunc annum.

²⁰¹ а) Corpus Juris 1518.art.14.§.1.et 2.
б) Fessler 6.pag.28.

лянам, і управляючому Дмитру Керепецькому та всім іншим службовцям свого мукачівського замка, щоб доглядали кенезів, мешканців і кріпаків на десяти маєтках. Дано в нашій фортеці Дюла, 23 квітня 1562 р. Король Іван, рукою Мих. Чякі, пи-саря.^в

Глава 48

Вище ми бачили, що Іван в 1491 р. був призначений мукачівським єпископом, в 1494 р. королем Владиславом був підпорядкований архієпископу терговицькому, як митрополиту з одного боку, тому що Валахія знаходилася під владою Угорщини, з другого, мабуть, тому що тамтешні єпископи були прихильниками вищенаведеного заклику патріарха константинопольського. Альберт, польський король, напевно не взяв би був під охорону Богдана, князя Молдавії, якби не виявився вірним унії згідно з строгими наказами батька Казіміра II. Таким чином, наступник Івана, у відповідності з давнім звичаєм обраний духівництвом, у бурхливих часах, які слідували, ані не потребував, ані не міг домогатися найвищого²⁰² затвердження, тобто призначення, але прямо звернувся до митрополита Валахії і домігся свого висвячення, тому після Івана не знаємо мукачівських єпископів аж по 1551 рік. А втім не дивно, тому що королівство Угорщини постигло в цю добу потрійне лихо: селянське повстання проти знаті, реформація Лютера і поразка біля Могача.

Всі три події в історії так висвітлені, що я відійшов би від мети, якби те саме заново повторив. Та щоб не бути неясним, роблю коротке зауваження.

Глава 49

Про селянське повстання

Після смерті папи Юлія II 1513 р. Фома Бакач, кардинал і прима, спішив на вибори

в) Всі привілеї взяті з копії лелеських зборів, де зберігається оригінал.

ac Demetrio Kerepetzki Provisori, et aliis arcis suae Munkács Officialibus mandat, ut Kenezios Incolas, et Jobbagyones in 10. Possessionibus tueantur. Datum in arce Nostri Gyula, die 23-a Aprilis. 1562. Joannes Rex per manus Mich. Chyaky Cancell.^c Sed redeamus ad Historiam Ecclesiasticam.

Caput 48.

Superius vidimus Joannem 1491. nominatum Episcopum Munkacsiensem 1494-o per Vladislaum Regem Archi-Episcopo Tergovistsensi, qua Metropolitae subjectum, tum ideo, quod Valachia fuerit juris Hungarici, tum forte, quia ejates Episcopi provocationi Patriarchae C.P. superius adlatae adhaeserint, certe Bodán Princeps Moldaviae, per Albertum Poloniae Regem in Clientelam assumptus non fuisset, nisi Patris Casimiri II. duris edictis conformiter Unioni addictus exstitisset, Joannis itaque Successor secundum antiquam consuetudinem per Clerum electus, in turbidis, quae sequebantur, temporibus, nec eguit, nec potuit Al.²⁰²tissimam confirmationem, et respective nominationem consequi, sed directe convertit semet ad Metropolitam Valachiae, et consecutus est suam consecrationem, ideo post Joannem usque 1551. ignoramus Episcopos Munkacsien- ses. Mirum quidem non est, nam triplex malum Regnum Hungariae hac Epocha mansit. Revolutio Rusticorum contra nobiles; Reformatio Lutheri, et clades ad Moháts. Omnia tria objecta adeo sunt in Historiis pertractata, ut ego a scopo deviare, si eadem reassumerem, ne tamen obscurus fiam, succincte adnoto.

Caput 49.

De Revolutione Rusticorum.

Julio II. Pontifice 1513. fatis functo, ad novi Pontificis electionem Thomas Bakáts Car-

c) Omnia haec Privilegia desumpta sunt ex Transumpto Ven. Conventus Leliesiensis, ubi Originale conservatur.

нового папи. 11-го березня обирається Іван Медічі, кардинал, який, прийнявши ім'я Льва X, почав керувати церквою, за нього відбулися такі великі події. Бакач дістав від нового папи буллу на відпущення гріхів для тих, хто взяв зброю проти турків. Дворянський стан і сам двір перешкоджали обнародуванню булли, але по волі Бакача була обнародувана 16 квітня 1514 р. Незабаром зібрався величезний натовп людей, які гналися за щастям і багатством. Тому що не було жодної гідної людини, вождем цієї безладної юрби був обраний Юрій Дожа, сескейський, далнокський капітан одного кінного загону, переможець у битві з турецьким капітаном біля Белграда, за що нагороджений не тільки дворянським орденом, але 40 сільськими дворами і золотим ланцюжком. Весь простий народ, схвилюваний новизною справи, залишивши працю, спішив на поле Ракош, як на поле слави і нового щастя, незабаром біля Пешта зібралось 40000, стільки ж біля Великого Варадина і Кечкемета. Тоді господарі бачать, що вони позбавлені всіх рабів, пов'язаних мотузками в кайданах, яких можуть, приводять назад і жорстоко мучать. Коли справа була донесена до табору священного походу, вся схвилювана юрба не піднімала більше зброю проти турків, але проти домашніх ворогів, своїх гнобителів – знаті. Ані²⁰³ сам вождь Дожа не міг приборкати лютість. Розпочалось вбивство в Пешті і Будині, кожного із знаті, кого схопили, убивали, після спустошення обох міст, після розповсюдження вістки по королівству про жахливу сцену, поширюється страх і паніка, сам двір здригнувся. Дожа поділив своє військо на три загони. Салертс направляється на захоплення і оволодіння Пешта, Барнабаш – Егера, сам вождь пішов проти Сегеда, інший пресвітер Лавренцій, посилається в бачський комітат. Куди йшли, розповсюджувались пожеари, руйнування і вбивства, навіть більш віддалені поселення, почувши про мету і рух своїх однодумців, вважали, що настав час: треба скинути ярмо поміщиків, все пустошати, грабують, рівняють із землею. У марамороському

dinalis, et Primas properavit. 11-a Martii eligitur Joannes Medici Cardinalis, qui assumpto Leonis X. nomine, coepit Ecclesiae praeesse, sub quo adeo grandes evenere casus.

Bakats(!) a novo Pontifice obtinuit Bullam indulgentiarum pro illis, quicunque contra Turcas arma capessiverit. Bullae publicationem Status, et Ordines, ipsaque aula impediebat, sed autoritate Bakatsii 1514-o 16-a Aprilis publicata exstitit. Paulopost enormis confluit colluvies hominum, fortunas, et divitias ambientium. Nullo praeeistente digniore homine, Georgius Dósa Siculus, Dalnokiensis Capitaneus, unius Turmae ad Belgrad in duello cum Turcico quodam Capiteano victor, et ideo non solum nobilitate, sed 40.aulis colonialibus, et catena aurea condecoratus, Dux est electus inconditae turbae; tota plebs novitate rei commota, desertis laboribus, properavit ad campum Rákos, velut campum gloriae, et novae felicitatis, ut adeo paulopost ad Pestinum 40,000. totidem ad Magno-Varadinum et Ketskemét confluerint. Tunc observant Heri se omnibus servis orbatos esse, funibus, et catenis ligatos, quosquos possunt reducant, dirisque verberibus adficiunt; Re ad Castra Sacrae Expeditionis perlata, tota turba commota non amplius in Turcas, sed domesticos hostes, suiue oppressores – Nobiles strinxit arma. Nec²⁰³ ipse Dux Dósa potuit cohibere furorem. Pestini, et Budae coepta est caedes, quisquis Nobilium deprehendi, potuit, necatus est, utraque Civitate direpta, nefandae scaenae rumore per Regnum sparso, pavor, et trepidatio spargitur, ipsa Aula contremuit. Dósa divisit in tres turmas suas Copias. Szalerts Pestinum, Barnabas Presbyter Agriam occupandam, tenendamque disponitur, solus Dux versus Szegedinum movit, alter Presbyter Laurentius ad Comitatum Bacsensem mittitur. Quaque itum, incendia, ruina, et neces circumferbatur, remotiores quoque possessiones audito contubernalium suorum scopo, et progressu, tempus adesse existimabant. jugum Dominorum Terrestrialium excutiendi, omnia vastant, diripiunt, et solo aequant. In Comitatu Marmarosiensis ipsi Nobiles

комітаті самі знатні, очолюючи селян, розкрадають доми могутніших і передають (ix) на вбивство.

Збільшується сміливість і жорстокість селян. Після того як Дожа біля Сегедина одержав перемогу над Миколою Чаки, чанадським єпископом, встановив принципи оскільки незвичні, остільки небезпечні, щоб у цілій державі був лише один єпископ; усунувши каноніків, абатів і наставників, хай всі пресвітери будуть собі рівними. Хай перестануть існувати графи, барони і знать, хай називаються лише громадянами і селянами, хай буде знищена сама королівська влада, і хай має шану тільки вождь народу.

Спустошення цілої держави мало сумні наслідки, бо після того як одна частина була розбита на полю Ракош, друга — хрестоносці — біля Шарош Патака та Егера, сам Юрій Дожа був схвачений і спалений Іваном Заполієм біля Темешвара. Доля королівства стала сумною, бо дворянський стан, зібравшись 1514 р., засудив бунтівників, щоб винагородили всі шкоди, заподіяні дворянам, або в будівлях, або в речах, або в худобі, або що пропало із речей домашнього вжитку, те поверталось оцінене в приблизній ціні, навіть вистачило дворянинові присягою підкріпити своє визнання і вже виплачувались особливі шкоди. Ще більше обтяженою була доля селян, тому що були кинуті у вічне рабство, панщина, дев'ятина та безліч інших труднощів наложено на них.²⁰³ Селяни, підкорені цим суворим законам, тоді не тільки збідніли, але ще й тепер оплакують свою нещасну долю.²⁰⁴ Поки дворяни були зайняті підкоренням і пригніченням селян, турок, захопивши Сабач і Белград, загрожував фортецям Угорщини. Явна небезпека вимагала серйозних заходів, тому дворянський стан, зібравшись у Будині в 1522 і 1523 рр., наложив надзвичайні податки на прелатів і магнатів, на дворянина і на незнатного, відповідні до доходів, на самих же бідних — від комина по два золоті.

rusticis praeecuntes, potentiorum aedes expilant, et caedibus tradunt.

Augetur temeritas, et crudelitas rusticorum, posteaquam ad Szegedinum Dósa supra Nicolaum Csáky Episcopum Csanadiensem victoriam retulisset, statuit principia, sicut extraordinaria, ita periculosa, ne in toto regno praeter unum Episcopum existat, Canonicis, Abbatibus, et Praepositis sublatis, Presbyteri sibi aequales sint. Comites, Barones, et Noboles cessent, sed solum Cives, et rustici nominentur, ipsa Regia autoritas abrogetur, et solum Ductor populi audiat.

Strages Regni universalis tristes habuit sequelas, posteaquam enim altera pars in campo Rákos, altera Crucigerorum ad Sáros Patak, et Agriam fusa exstisset, ipse Georgius Dósa ad Temesvár per Joannem Zápolya captus, crematusque fuisset, sors regni evasis tristis, Status, et Ordines enim 1514-o congregati, ad omnia damna Nobilibus illata bonificanda rebelles condemnarunt, sive in aedificiis, aut rebus, sive in pecoribus, aut supellectili quid periit, id arbitrario pretio aestimatum reddebatur, imo suffecit Nobili juramento firmare suam fassionem, et jam solvebantur ei specificata damna. Magis adhuc adgravata est sors rusticorum, quod perpetuae servituti subjecti sint, robottae, nonae, aliaque innumera onera eis imposita sunt.^a Duris his legibus rustici subjecti, non modo pro tunc depauperati, sed actu adhuc miseram suam sortem lugent²⁰⁴. Dum Nobiles in subjugandis, et opprimendis rusticis desudarent, Turca occupatis Szabacs, et Belgrád, fortalitiis Hungariae imminebat. Manifestum periculum serias dispositiones deposcebat, ideo Status, et Ordines Buda 1522. et 1523 congregati, extraordinaria tributa Praelatis, et Magnatibus, nobili, et ignobili proventibus congrua, ipsis miseris fumatim 2. aureorum imposuerunt. Sed omnes conatus Patriam liberandi erant irriti, nam rustici per nobiles, et magnates oppressi, omnibusque opellis spoliati,

²⁰³ a) Див.: Звід законів (Corpus Juris), декрет з 1514 року.

²⁰³ a) Vide Corpus Juris, Decretum de anno 1514.

Але всі проби звільнити батьківщину були марними, бо селяни, пригнічені дворянами і магнатами, усього позбавлені, борючись з крайньою бідністю, не спішили на захист своїх пригноблювачів, бо вони не могли втратити ані батьківщини, ані маєтку. Дворяни, які жили з магнатами і прелатами у гострій ворожнечі, ненависті і суперечках, занепокоєні більше, щоб цих послабити і притіснити, аніж ворога прогнати, мало або нічого не виконали з тих обов'язків, які на них були накладені. Самі магнати і прелати, сперечаючись між собою, намагаються різними способами звільнитися від встановлених податків і тому не дивно, що найбагатше вище духівництво і бундючні магнати не були спроможні набрати більше як 26 тисяч озброєних. Вступивши в битву з турками 1526 року біля Могача, все угорське військо загинуло скоріше від обману і хитрощів, аніж від численності. Сам король загинув не на полі бою, але, залишивши його своєчасно, в озері, місці, відповідному його зниженості. Наслідки цієї поразки були сумнішими, ніж (полуда і пихатість*) м'явисть угорців (могла зрозуміти*) дозволяла передбачати. Бо турки, не зустрічаючи жодного опору, захоплюють більшу частину Угорщини, саму королівську резиденцію в Будині. Іншу частину турок для більшого нещастя країни, ніж якби сам зберіг її для себе, віддав Івану Заполю, якого той хотів мати своїм васалом, а певна частина угорців – королем. Друга частина угорців під керівництвом палатина і вдови королеви, присягає на вірність Фердинандові, архівождю Австрії. Турок не лютував би проти нещасних переможених у більшій мірі, ніж ці сторони лютували взаємно. Наші краї припали на долю Заполія і були викладені як спустошенню прихильників Заполія, так і руйнуванню германських вождів. Тому нема нічого дивного,²⁰⁵ якщо історія цієї нещасної доби не розповідає ні про що інше, тільки про вбивства людей, про руїни міст і пожари сіл.

* В рукописі перекреслено.

extrema cum paupertate colluctantes in defensionem suorum oppressorum non properabant, nec patriam, nec opes amittere queunt. Nobiles in acerba cum Magnatibus, et Praelatis inimicitia, odio, et certaminibus viventes, magis in his debilitandis, et oprimentis, quam hoste fugando solliciti, parum, aut nihil onerum sibi impositorum depurabant, ipsi Magnates, et Praelati inter se certantes, variis modis student amolire imposita tributa, et ideo non mirum, si ditissimus Clerus sublimior, superbique Magnates non plus, quam 26. milia armatorum conflandi erant in statu. Manu ad Moháts 1526-o cum Turcis concerta, dolo, et stratagemate(!) magis, quam multitudine totus exercitus Hungarus, ipse adeo Rex non in campo Martis, sed hunc tempestive deserendo, in lacu, mollitiei ejus congruo loco interiit. Sequelae hujus Cladis moestiores erant, quam ut (coecitas, et arrogantia*) segnities Hungarorum praevidere, (et capere potuissent*) permisisset.

Turcae etenim nullo impediante, majorem partem Hungariae, ipsam Regiam Budensem occupant, et pro majore Regni infelicitate, quam si solus sibi illud retinuisset, Joanni Zápolya, quem ille suum vasallum, et quaedam pars Hungarorum Regem habere cupivit, tradit. Altera pars Hungarorum duce Palatino, ac vidua Regina Ferdinando Austriae Archi-Duci fidelitatem jurat. Turca non magis saevisset in miseros debellatos, quam partes hae saevierunt invicem. Partes nostrae obtigerunt Zápolya, et expositae erant tam Zápolyanorum depopulationi, quam devastationi Ducum Germanorum. Unde non est mirum,²⁰⁵ si praeter caedes hominum, excidia Civitatum, et incendia pagorum nihil aliud narret historia infelicis hujus Epochae.

* В рукописі перекреслено.

Здавалося, що настав кінець спустошенню, коли Фердинанд і Заполі 1535 р. уклали мир так, що один і другий зберіг титул короля і кожен половину Угорщини, хоч один і другий під час своєї коронації присягав, що треба зберегти цілісність країни. Верхня Угорщина з Трансильванією дісталась Заполію.

У 1540 році події змінилися, бо після смерті Заполія і його похорону в Альбі Перії, королем проголошується його син Сігізмунд, і опікунами встановлюються Мартінузій, Петро Петрович і Валентин Терек разом із матір'ю.

Наступило і третє лихо, не менш згубне для стану, як для церкви Христа, а саме, реформація Лютера і Кальвіна. Привід для несподіваного виступу був такий.

Глава 50 Реформація

Лев X, бажаючи завершити базиліку Петра в Римі, закликає весь християнський світ приносити побожні пожертвування і щедрим дарувальникам пропонує повне відпущення гріхів. Чернець домініканець Тецел призначається для збирання пожертвувань і розподілу індульгенцій в Німеччині. У той час у Віттенберзі жив августинський чернець Мартін Лютер, водночас професор, своєю ерудицією більш шкідливий, ніж корисний для світу, своєю ж зарозумілістю згубний для католицької церкви. Вчені не погоджуються щодо причини першого виступу. Одні твердять, що самолюбство Лютера було роздратоване тим, що не він був призначений розподільцем індульгенцій, інші ж передають, що Лютер, строгий у прийманні св. сповіді, відмовляв у відпущенні багатьом сповідникам із-за важких гріхів, тоді сповідники, пред'являючи індульгенційні листи, видані Тецелем, дали привід, щоб Лютер обнародував на дверях церкви відомі тези проти впливу індульгенцій. Папа, повідомлений про це Тецелем, попередив Лютера, щоб відмовився,²⁰⁶ і, тому що він не дає згоди, викликає його в Рим, і, коли не з'являється, відлучає із церкви. Лютер

Videbatur finis impositus fuisse Vastationum, dum Ferdinandus, et Zápolya 1535-o ita pacem iniere, ut uterque titulum Regis, ac quavis mediam Hungariam teneat, quamvis uterque tempore Coronationis suae integritatem Regni servandam juraverit. Superior Hungaria cum Transylvania obtigit Zápolyae. A.1540 Nova facies rerum emersit, Zápolya etenim mortuo, ac Albae-Regiae sepulto, filius ejus Sigismundus minorennis Rex renunciatur, et Martinusius, Petrus Petrovics, et Valentinus Török, una cum matre Tutores constituuntur.

Accessit et tertium malum pro Statu non minus, quam Ecclesia Christi, exitiale, Scilicet reformatio Tutheri, et Calvini. Eruptionis occasio fuit sequens:

Caput 50. Reformatio.

Leo X. Basilicam Petri Romae perfecturus, integrum orbem Christianum ad pia oblata praestanda provocat, et largitoribus plenarias Indulgentias offert. Ad oblata colligenda, et distribuenda indulgentias pro Germania constituitur Monachus Dominicanus Tezel. Vittembergae degebat pro tunc Augustinianus Monachus Martinus Luther, simul Professor, vir eruditione sua magis nocivus, quam utilis orbi, protervia vero sua Ecclesiae Catholicae exitialis. Non conveniunt eruditi in motivo primae eruptionis. Alii dicunt: Lutheri arrogantiam per id fuisse laesam, quod non ille sit constitutus Indulgentiarum Dispensor, alii vero tradunt Lutherum in S. Confessionibus excipiendis intentum pluribus poenitentibus ob gravia crimina S. absolutionem negavisse, eorum Poenitentes indulgentiales litteras per Tezelium extradatas producendo, ansam praebuere, ut Lutherus certas Theses contra vim Indulgentiarum portis Ecclesiae affixerit. Pontifex eatenus per Tezel informatus, Lutherum ad revocationem strinxit,²⁰⁶ et renuentem Roman citat, ac non comparentem excommunicat. Tantum abest, ut Lutherus excommunicationis poena fuisset fractus, ut potius convocatis aliquot suis sociis, ac nonnullis discipulis, extra moenia urbis

зовсім не був знесилений карою відлучення, навпаки, скликавши кількох своїх приятелів і деяких учнів, відправляється за мури міста і, розвівши вогонь, спалює булли. Потім з більшою гостротою словом і на письмі почав вести боротьбу не тільки проти вчення, але проти самих католицьких догм. Жодна розумна людина не буде заперечувати, що в той час просочилося багато зловживань в церкву Христа і осквернило святість первісного вчення, не знаходився, хто приніс би допомогу і тому вчення Лютера скрізь легко розповсюджувалося, тим більше, що він дозволяв ченцям одружуватись, світським (священикам) свободу, князям же право на церковні маєтки.

У Віттенберзі вчилися в той час угорські юнаки: Михайло Шіклоші, Мартін Ціряк, Степан Галсечі, Емерік Азарі, Діонізій Лінці, Балтазар Глеба, Іван Утман і Христіан Лані, які, повернувшись додому, розповсюджували в різних районах країни нове вчення, зокрема, Михайло Шіклоші, призначений за уйгельського пароха сильним в той час правителем Антоном Палоцієм, водночас патроном церков, розміщених у його Ш. Потоцькому володінні, перший поширює в цих краях писання Лютера і сіє перші зерна реформації. Зерна тим вільніше сходили, що всі єпископи, крім п'яти, загинули в битві біля Могача, а два королі занепокоєні більше зберіганням корон, в єпископські крісла розміщали своїх клієнтів (з другого боку попередньому доводилось втікати, церква ж змушена була приймати нового єпископа, який зовсім не був певний про своє крісло, скоріше міг називатися найманим слугою, аніж турботливим пастирем).^{*} Пізніше сам Заполі став захисником і шанувальником нової релігії, яку розповсюджував владою і силою, як другий Магомет.

Хоч у багатьох єпархіях були єпископи, але тільки на ім'я, бо світські правителі захоплюють їхні маєтки. Петро Перені

^{*} Текст між дужками в рукописі перекреслений.

egreditur, et extracto igne Bullas comburit. Expost majori acerbitate verbo, et scriptis non solum disciplinam, sed ipsa Dogmata Catholica impugnare coepit. Innumeros abusus tunc in Ecclesiam Christi irrepsisse, ac Sanctimoniam disciplinae primitivae contaminavisse nemo prudens negaverit, medelam qui ferat, non inveniebatur, et ideo doctrina Lutheri facilem ubique invenit aditum tanto a fortiori, quod is Monachis uxores, saecularibus laxitatem, Principibus vero jus in bona Ecclesiastica tribuerit.

Studuerunt tunc temporis Wittenbergae juvenes Hungari: Michael Siklósi, Martin Cziriak, Stephanus Gálszéczi, Emericus Azari, Dionysius Linczy, Balthasarus Gleba, Joannes Uthman, et Christianus Lányi, qui domum reduces per varias Regni oras Doctrinam novam disseminarunt, signanter Michael Siklósy (!) per potentem tunc temporis Dinastam Antonium Páloczy, simul Patronum Ecclesiarum in suo Dominio S. Patakiensi sitarum in Parochum Ujhelyiensem praesentatus, primus scripta Lutheri in his partibus propagat, et prima semina reformationis spargit. Semina tanto liberius pululabant, -siquidem Episcopi in Clade ad Moháts usque ad quinque omnes interierunt, duoque Reges magis detutandis Coronis solliciti, suos Clientes ad sedes Episcopales illocabant, (et altera parte adpropingvabat (!) priori fugere, Ecclesia vero novum Episcopum acceptare cogebatur, qui de sua sede nequaquam securus, mercenarius potius, quam Pastor sollicitus dici potuit).^{*} Tardius ipse Zápolya novae Religionis Protector, et Cultor evasit, eam sua potentia, ac vi, velut alter Mahometes propagavit.

Multis in Dıoecesibus erant quidem Episcopi, sed solum nominetenus, nam Dynastae saeculares bona eorum occupant, Petrus Perényi

^{*}В рукописі перекреслено.

захопив маетки єпископства єгерського, Іван Серечень – печського, Валентин Терек – ітранського, Павел Бокіч – дерського, Франціск²⁰⁷ Бадо – трансільванського, Каспар Перусіч – чанадського і Емерік Цібак – великоварадинського єпископств. Єпархії і маетки інших єпископств стогнули під турками.

Ані Заполі, тим менше Фердинанд не були спроможними заставити грабіжників, щоб повернули маетки. Сам Рим мимоволі сприяв поширенню реформації в Угорщині, тому що вимагав згідно з попереднім звичаєм від згаданих єпископів прибутки і такси за булли, єпископи ж, не маючи маєтків, не могли платити, таким чином, вони були позбавлені сили і можливості керувати молодшим духовництвом і забезпечити парафії священиками. Вранці, єгерський єпископ, на протязі семи, інші на протязі десяти, ба навіть п'ятнадцяти років, будучи неспроможними виконувати булли і посвячення, не могли справитись із труднощами своєї єпархії.^a

Біля 1568 р. існували в державі вже лише три єпископи: загребський Драшкович, Борнемісса – нітранський і Вранці – єгерський, але перший пан Горватії, другий канцлер королівства, який жив у Відні, останній восьмидесятилітній, мало могли допомогти церкві. Реформати ж за Меланктона то нав'язують громадськості багато здібних вихованих людей, то примушують їх за допомогою опікунів прийняти нових пастирів, тому багато громад реформується або через необізнаність, або силою. При таких умовах багато священиків, наприклад, у Мішколці, ченці, як Старай і Копачі в Потоці, одружуються і стають реформаторами. Цих наслідують майже всі більш відомі родини: Естергазі, Турзо, Бочкай, Другет, Форгач, Кенде, Добо, Шереді, Боттяні, Драгфі і т. ін. і т. п., так що біля 1592 р. в цілій державі залишилось тільки три католицькі магнати, все дворянство і вільнопіддані приймають віру до Лютера, то Кальвіна. Уже біля 1550 р. мали багато

Episcopi Agriensis, Joannes Szeretsényi Quinque Ecclesiensis, Valentinus Török Nitriensis, Paulus Bakits Jaurinensis, Franciscus²⁰⁷ Bodo Transylvanici, Casparus Perusits, Csarnadiensis, et Emericus Cziák Magno Varadinensis Episcopatus Bona occuparunt; reliquorum vero Episcopatum Dioeceses, et Bona sub Turcis genuere.

Nec Zápolya, tanto minus Ferdinandus fuit in statu raptores ad dimittenda bona stringendi. Ipsa Roma invita promovebat Reformationem in Hungaria, a nominatis etenim Episcopis praetendebat secundum morem priorem annatas, et taxas Bullarum, Episcopi vero Bona non tenentes solvendo impares erant, hinc Clerum Juniorem ordinandi, et Parochias Pastoribus providendi potentia, et facultate destituebantur. Vranczy Episcopus Agriensis 7. alii 10. quin imo 15. annis Bullas, et consecrationem consequi nequeunt, Dioecesis suae necessitati providere non poterant^a Circa 1568. jam solummodo tres Episcopi exstiterant in Regno. Zagrabiensis Draskovics, Bornemisza Nitriensis, et Vranczi Agriensis, sed prior Banus Croatiae, alter Cancellarius Regni Viennae habitans, postremus octuagenarius parum Ecclesiae prodesse valere. Reformati vero sub Melanctone innumeros idoneos viros educatos communitatibus jam obtrudunt, jam per Patronos ad novos Pastores acceptandos eas cogunt, unde multae communitates aut ignoranter, aut vi reformatur, quo viso multi Plebani uti Miskolcini; Religiosi, uti Sztáray, et Kopátsy Potokini uxores ducunt, fiuntque reformati. Hos sequebantur fere omnes familiae majores. Eszterházy, Thurzó, Botskay, Drugeth, Forgáts, Kende, Dobó, Serédy, Battyányi, Drágyfy etc. etc. ut adeo circa 1592. solummodo tres magnates in toto Regno Catholici manserint, tota nobilitas, et fideles jam Luthéri, jam Calvini fidem assumunt, et ideo jam circa 1550. innumeras bene dispositas scholas habuerunt, et in Erdőd primam, serius Tornae, Bereghszaszini, Szathmárin, et alias innumeras Synodos celebraverunt. Juvit propagationem eorum, Turcarum Dominium; ubi enim

²⁰⁷ a) Фесслер, Geschichte, 7. 521.

²⁰⁷ a) Fessler Geschichte 7.521.

добре упорядкованих шкіл і провели збори, перші в Ердеді, потім в Торні, Берегові, Сатмарі і в багатьох інших місцях. Їх поширенню допомагало панування турків, бо там, де були турки, реформати діяли безпечно. Найбільший скандал робило вище духівництво, коли поміняло свою віру на реформатську, в такому розумінні діяв Емерік Бебек, секешфегерварський²⁰⁸ наставник. Мартін Кохелеті, веспремський єпископ, який одружився з Варварою Другет, проживаючою у Фортці Барко, Франціск Турзо, нітранський єпископ, Андрій Дудіч, печський єпископ, який одружився з графинею Тарноскі. Мартін Калман Чегі, канонік дюлафегерварський, став проповідником у Мукачеві і Берегові.

На засіданні державних зборів у Братіславі було ухвалено, щоб лютеранів палили, але вже 1548 р. не вважали, щоб їх переслідувати, тільки треба поновити давню віру і тому Дудіч виконував обов'язок посла у Варшаві. Фердінанд, маючи намір збити перешкоду злу, на пораду свого сповідника Урбана Текстора, лабацького єпископа, вирішив ввести єзуїтів, смертельних ворогів нової секти, яких привів у Відень 1554 р., у Трнаву 1561 р. і довірив їм керівництво школами, але після спалення монастиря у Трнаві 1561 р. по наказу їхнього керівника Боргія припинили свою апостольську місію.

В той час вся Угорщина була би стала реформатською, якби між реформатами не виник розкол, бо Матвій Девай, Степан Кіш та Мартін Калман-Чегі не залишились вірними доктрині Лютера, але почали уважно розглядати, засвоювати і проповідувати також погляди Цвінглія і Кальвіна. Девай мав успіх у Будині, Папі та Кошцях; Кіш переніс вчення Цвінглія і Кальвіна про евхаристію в Дюлу, Цеглед, Темешвар, Мезе-Тур і Рацкеве; Калман-Чегі розповсюджував цю науку в Мукачеві, Берегові та Дебрецині.

Кальвіністи провели перші збори в Берегові 1 грудня 1552 р. і проголосили дійсним вченням про евхаристію, але ще не наважувалися повністю приєднатися до гельветського віросповідання, ані на на-

Turcae erant, ibidem tute operabantur Reformati. Maximum Scandalum praebuit altior Clerus, dum fidem suam cum Reformata permutaverat, tali ratione Albae Re²⁰⁸galensis Praepositus Emericus Bebék. Martinus Kocheleti Episcopus Veszprimiensis, qui duxit Barbaram Drugeth, in arce Barkó degentem, Franciscus Turzó Nittriensis Episcopus, Andreas Dudits, Episcopus Quinque Ecclesiensis, qui duxit Comitissam Tarnószky. Martin Kalman Csehi Alba Juliae Canonicus, fit Praedicatius Munkátsini, et Bereghszázsini. –

In Diaeta Poseniensi equidem statutum fuerat, ut Lutherani comburantur, sed jam 1548. non censuerunt persequendos, solum restituendum antiquum cultum, et ideo Dudits Legati munus obibat Varschoviae. Malo obicem positurus Ferdinandus, Jesuitas, svasu sui Confessorii Urbani Textoris, Episcopi Labacensis, inducere statuit, novae sectae capitales hostes, quos 1554. Viennam, 1561. Tyrnaviam introduxit, scholasque eis regendas concedit, sed 1561. Claustro Tyrnaviensi combusto, munus suum apostolicum continuare, jussu sui Generalis Borgia cessarunt. Tota Hungaria ea Epocha evasisset Reformata, si inter Reformatos scissio non fuisset orta. Dévay Mathias etenim, Stephanus Kis, et Mártnus Kálmán-Csehi non manserunt penes Doctrinam Lutheri, sed opiniones etiam Zwinglii, ac Calvinii inceperunt examinare, adoptare, ac praedicare. Devay Budae, Papae, et Cassoviae aplausum metebat; Kis Zwinglii, et Calvinii doctrinam de Eucharistia Gyulam, Czegléd, Temesvarinum, Mező-Tur, ac Ráczkve detulit; Kalman-Csehi Munkátsini, Bereghszáz, et Debreczini disseminavit eandem doctrinam.

Primam Synodum Calviniani celebrarunt Bereghszázsini 1552. 1-a Decembris, et confirmarunt Doctrinam de Eucharistia, sed non audebant adhuc Helveticae Confessioni ex integro adhaerere; nec in Conventiculo multorum

раді багатьох проповідників, яка відбулася 1557 р. в Ченгері, сатмарського комітату, не осмілилися виступити проти Лютера, нарешті, на зборах, проведених у Тарцалі приймають визнання Федора Беци: відмовляються від неквашеного хліба, відхиляють присягу при одруженні і схвалюють віру Кальвіна.²⁰⁹

З цих пір церква Кальвіна залишилась відділеною від Лютера і, тому що першу визнавали переважно угорці, а другу німці, віра Кальвіна почала називатися мадярською вірою на відміну від Лютера, яка називалась німецькою вірою. Ця назва, занесена 1604 р., читається в публічному протоколі земплінського комітату.^a

На протязі цього століття католицька релігія майже зникає в Угорщині, майже всі магнати з дворянами приєдналися до реформатської секти, цілі церковні громади кріпаків почали залишати католицьку віру. Фесслер, невтомний дослідник, перелічує як родини так і громади, які відійшли від католицької віри.^b

Русинів і волохів у дідівській вірі зберегла відправа богослужб на рідній мові і строгість постів, духівництво, зрештою одружене, не приманювала прийнята свобода шлюбу і тому мало русинів прийняло нову релігію.

Глава 51

Булла Льва X про захист грецького обряду

Поки положення держави розхитувалось внаслідок зажерливості і бундючності вищого духівництва, і внаслідок жадібності магнатів, народи грецького обряду, які після Флорентійського собору належали до унії, зазнавали у великій мірі знущання від латинського духівництва, тому Лев X, бажаючи припинити взаємні незгоди, видав таку буллу: «Папа Лев X на вічну пам'ять про справу. Недавно ми дізналися, що хоч перед тим на Флорентійському соборі за щасливої згадки папи Євре-

*Praedicantium in Csenger C. Szathmár 1557. celebrata ausi sunt contra Lutherum consurgere; tandem 1563. in Tarczal celebrata Synodo Theodori Beza Confessionem acceptant; asyuum panem rejiciunt, juramentum in Matrimoniali Copulatione expungunt, Fidemque Calvinii amplectuntur.*²⁰⁹

Ab hoc tempore Calvinii Ecclesia separata mansit a Lutheri, et quoniam priorem potissimum Magyari, posteriorem vero Germani sequerentur, Calvinii Fides coepit Magyar hit nominari, ad distinctionem Lutheri, quae Nemet hit compellabatur. Nomenclatio haec publico Protocollo Cottus Zemplén 1604. illata legitur.^a

Defluo praesenti saeculo Religio Catholica ferme evanuit ex Hungaria, Magnates ferme omnes cum Nobilibus Reformatae Sectae addicti sunt, integri Tractus Colonorum Fidem Catholicam exulare fecere. Fessler sedulus Collector tam Familias, quam Communitates enumerat, quae a Catholica Fide defecerant.^b
Ruthenos, et Valachos in avita Fide tutavit absolutio Divinorum in Materna lingua, et jejuniorum rigor, Clerum vero caeteroquin uxoratum non allexit sumpta libertas Matrimonii, et ideo pauci Rutheni religionem novam susceperunt.

Caput 51-um

Pro tutamine Ritus G. Bulla Leonis X-i.

Dum avaritia, et arrogancia Cleri altioris, et magnatum rapacitate Status convelleretur, publicaue felicitas concussa jaceret, Ritus Graeci populi post Florentinam Synodum Unioni adhaerentes per Latinum Clerum majorem in modum divexabantur, quare Leo X. mutuae correlationis limites positurus, sequentem edidit Bullam: Leo Papa X. ad perpetuam rei memoriam. Accepimus nuper, quod licet dudum in Concilio Florentino sub fel. rec. Eugenio Papa IV. Praedecessore Nostro (:in quo inter caeteros Principes, et

²⁰⁹ a) Сірмай, Notitia Histor. C. Zemplén, pag. 111.

b) Geschichte v. Ungarn, 7, стор. 528 і сл.

²⁰⁹ a) Szirmay Notitia Histor. C. Zemplén pag. 111.

b) Geschichte v. Ung. 7. pag. 528. et alii.

нія IV, нашого попередника, (на якому взяли участь між іншими князями і прелатами тодішній імператор грецький і багато інших прелатів грецького народу, щоб зробити унію східної церкви греків із римською, чого так давно бажали наші попередники, римські папи, і все християнське суспільство) між іншими постановами було ухвалено, що згаданий народ залишається у деяких своїх обрядах і звичаях, які не вважалися ерессю, до яких відноситься, між іншим, і те, що пресвітери²¹⁰ відправляли на квашеному і хрестили інакше, ніж римляни, а саме, хреститься слуга божий, в ім'я отця, і сина, і св. духа, амінь. Також згаданий собор постановив, розпорядився і ухвалив, або дозволив, щоб служителі могли вступати в шлюб перед прийняттям самих священних обов'язків, бороду відрощувати, і причащати всіх, також дітей, під обома видами; однак латинські місцеві керівники щодня обтяжують, турбують і тривожать сам народ щодо згаданих обрядів та звичаїв на місцях, де в цей час знаходяться греки, примушують їхніх дітей та інших, вихрещених за їх звичаєм, знову хреститись за звичаєм римської церкви, не повинні причащати всіх, а також дітей, під обома видами, ані відрощувати бороду, ані не відправляти на квашеному, але на неквашеному, і служителям не вступати в шлюб, із-за цього і дечого іншого щодня виникають народу різні скандали, із дня на день могли б виникати, якби ми, або престол, не потурбувались про відповідне лікарство. Ми вважаємо, що нагорода за труд буде і благочестива і необхідна, щоб згадана унія, здобута великим зусиллям і виношена римськими папами, збереглася, щоб проявлялась своєчасна турбота про їх спокій і душевну потіху, а також щоб згідно з їх давнім звичаєм дотримувались обряди і звичаї в їх церквах та де-небудь в іншому місці. Із власної волі, не на прохання когонебудь, пред'явлене нам про це, але з нашої справжньої щирості, з певної обізнаності та з повноти апостольської свободи, змістом цієї грамоти даємо згоду і прихильно ставимось до згаданих греків, як прелатів

Praelatos, Imperator tunc Graecorum, et quam plurimi alii Praelati nationis Graecae pro Unione facienda de Orientali Graecorum cum Romana Ecclesia, re tamdiu a Praecessoribus Nostris Romanis Pontificibus, ac tota Christiana Republica desiderata interfuerunt:) inter alia statuta, ac determinata nationem praedictam in quibusdam eorum Ritibus, et observantiis, quae non imputabantur haeresi, permanere, et inter caetera scilicet, quod Presby²¹⁰teri in fermentato celebrare, ac sub alia forma quam Romana, baptisare, videlicet Baptisatur Servus DEI in nomine Patris, et Filii, et Spiritus S. Amen. Item quod Ordinati in Sacris, matrimonio ante ipsorum Sacrorum ordinum susceptionem contracto uti, ac barbam nutrire, venerandumque Sacramentum sub utraque specie omnibus, etiam pueris ministrare possint, per dictum Concilium statutum, ordinatum, et decretum, sive permissum fuerit; tamen ordinarii locorum Latini ipsam nationem super dictis Ritibus, et observantiis in locis, ubi praesenter Graeci morantur, quotidie molestant, perturbant, et inquietant, cogentes pueros ipsorum, et alios, eorum more baptisatos iterum more Romanae Ecclesiae baptisari, dictumque Sacramentum sub utraque specie omnibus, etiam pueris praedictis minime ministrari debere neque barbam nutrire, neque in fermentato, sed azymo celebrare, ac ordinatos in dictis sacris ordinibus Matrimonio non uti; propter quae, et nonnulla alia quotidie in populo diversa scandala exoriuntur, ac in dies, nisi de opportuno remedio per nos, aut sedem praedicto provideretur, exoriri contingeret. Considerantea autem nos operae pretium, piisque fore ac necessarium, ut Unio praedicta, multo labore quaesita, ac per Romanos Pontifices sollicitata conservetur, et dictionum Graecorum molestiis, ac impedimentis huiusmodi obvietur, ipsorum quieti, animarumque consolationi in praemissis oportune consulatur, nec non ritus, et observantiae iū Eorum ecclesiis, et alibi juxta antiquam ipsorum consuetudinem praeserventur, motu proprio non ad alicujus Nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, et ex certa scientia, ac de Apostolica Libertatis plenitudine

так і до інших осіб грецької нації, і до кожного з них, щоб вільно і законно могли користуватись своїми обрядами і збереженнями або звичаями, як вищезгадано, і одне і друге могли зберігати, і згідно з їх давнім звичаєм відправляти меси та інші богослуження; а також щоб архієпископи, єпископи та інші грецькі прелати і між тими греками, де архієпископи, єпископи та інші латинські прелати²¹¹ мають юрисдикцію, могли вільно виконувати понтифікальні обов'язки, і щоб латинські керівники і прелати, а також місцеві служителі і тимчасові пани, світські службовці за зберігання цього роду обрядів аж ніяк проти волі не притягати в суд, або інде, від їх звичайних обов'язків, церков, і побожних місць та молитовних домів, а також щоб будь-які грецькі священики, або інші особи грецької нації, які звідки б не прийшли у місця, де знаходяться архієпископи і єпископи, і інші прелати латинників, тимчасові пани, могли вільно і законно просити і приймати милостині від самих греків, як від латинників. І до того ж, щоб жодний архієпископ і єпископ грецький не міг підвищувати в священики латинських клериків, ані латинський архієпископ і єпископ, навіть звичайний, не міг підвищувати в священики грецьких клериків, і щоб в єпархії, де живуть латинники і греки, і мають тільки латинського архієпископа, або єпископа, згаданий архієпископ або єпископ міг призначити для виконання обов'язків і справ згаданих греків грецького вікарія, милого самим грекам, або обраного самими греками, бо ж грецька людина краще знає грецькі звичаї, ніж латинська, якого вікарія повинні утримувати за свій рахунок і податок. У справах апеляційних до митрополита, який, може не є греком, названий митрополит в названих справах так же повинен призначити грецького суддю. І до того ж, хоч у парафіяльних церквах самих греків за дуже давнім і до сих пір збереженим, обрядом дозволено кінчати відправу одному священику тільки один раз на день, проте деякі латинські священики, залишивши свої парафіяльні

dictis Graecis tam Praelatis, quam aliis personis nationis Graecae, et eorum cuilibet, ut eorum ritibus, ac observantiis, sive consuetudinibus, ut praemittitur, uti, ac illos, et illas observare, Missasque, et alia Divina Officia secundum eorum antiquam consuetudinem celebrare; Nec non Archi-Episcopis, Episcopis, et aliis Praelatis Graecis, et inter eosdem Graecos ubi Archi-Episcopi, Episcopi, et alii Praelati Latini juris.²¹¹dictionem habent, Pontificalia libere exercere, officia, ac a Suis Ordinariis officiis, Ecclesiis, ac piis locis, et Oratoriis super hujusmodi Rituum observantia per Latinos Antistites, et Praelatos etiam locorum ordinarios, et Dominos temporales, Magistratus saeculares in iudicium, vel alias inviti minime trahi, nec non ut quicumque Clerici Graeci, ac aliae personae nationis Graecae undecunque venientes in locis, ubi Archi-Episcopi, Episcopique, et alii Praelati Latini, et Domini Temporales sunt, ab ipsis Graecis, quam Latinis Eleemosinas petere, et acipere libere, et licite possint, motu, et scientia similibus tenore praesentium concedimus, et indulgemus. Et insuper quod nullus Archi-Episcopus, et Episcopus Graecus Clericos Latinos, nec Latinus Archi-Episcopus, et Episcopus etiam ordinarius Clericos Graecos ad Sacerdotium promovere valeant, ac quod in Dioecesi, ubi Latini, et Graeci inhabitant, et solum Archi-Episcopum, sive Episcopum Latinum ordinarium habent, dictus Archi-Episcopus, sive Episcopus circa negotia, et causas dictorum Graecorum Vicarium Graecum ipsis Graecis gratum, vel per ipsos Graecos eligendum, ex quo Graecus vir melius Graecos mores novit, quam Latinus, eorum stipendio, et salario retinendum deputare. Quodque in causis appellationis ad Metropolitanum, qui forsitan Graecus non esset, dictus Metropolitanus similiter in dictis causis iudicem Graecum deputare teneatur. Et insuper cum in Parochialibus Ecclesiis ipsorum Graecorum ex antiquissimo, et hactenus observato Ritu non nisi semel in die per unum Sacerdotem celebrari liceat, et tamen nonnulli Sacerdotes Latinorum dimissis ipsorum prop(ri)is Parochialibus Ecclesiis, ut praefatos Graecos injuria afficiant, et ad disturbandum eorum Ritu, et consuetudinem hujusmodi (non) sci-

церкви, щоб нанести кривду згаданим грекам і порушити їх обряд та звичай, невідомо з якої злості, інколи захоплюють олтарі згаданих парафіальних церков і там проти волі тих греків відправляють меси і, мабуть, інші богослужіння, таким чином, згадані греки часто залишаються у великій душевній муці без слухання мес у свято та інші дні, в які²¹² звикли слухати месу. Ми же, щоб запобігти скандала і передбачити, щоб у майбутньому такого роду душевні муки самим грекам не заподіювались, вищезгаданим латинським священикам (наказуємо) надалі не відправляти меси та інші богослужіння у названих церквах тих же греків; службовцям же, якщо вони є, не давати допомоги і милості згаданим священикам, а також не паплюжити, або засуджувати, або відхилити жодні обряди і церемонії греків, ухвалені на згаданому Флорентійському соборі, або на іншому місці. А там, де є два єпископи, один латинський, а другий грецький, як у Кефалонії і Зацінті, і, ачеї, інде, латинський єпископ ні в якому разі не повинен втручатися у справи грецьких і світських осіб та грецьку юрисдикцію, або у щось інше, що так або інакше відноситься до грецького єпископа, але хай мають турботу і виконують керівництво та юрисдикцію латинський єпископ над латинниками, а єпископ грецький над греками. І до того ж, щоб пресвітери і клерики латинські в церквах греків не осмілювались і не заходились ані відправу кінчати, ані брати участь у похоронах, на весіллях і хрещеннях та інших публічних і приватних заходах греків, або втручатися, лише в такому разі, якщо для цього були спеціально запрошені самими греками. Щоб клерики, пресвітери світські і ченці греків, і їх церкви, і монастирі, і усякі маетки могли вільно і законно користуватись, володіти і тішитися всіма і окремими привілеями, свободами, пільгами, ласками і прихильностями, і милостями, якими по закону, або за звичаєм, або якось інакше вільно і законно користуються, володіють і тішаться латинські клерики, пресвітери та ченці, і їх церкви, монастирі і усякі маетки. А також в однако-

tur quo spiritu ducti, interdum altaria (di)ctarum Parochialium Ecclesiarum praecooccupant, et inibi contra voluntatem eorum Graecorum missas, et forsitan alia Divina officia celebrant, adeoque dicti Graeci saepenumero sine auditione missarum cum magna animorum molestia Festivis, et aliis diebus, quibus²¹² missam audire consueverunt, remanent.

Nos vero ad obviandum scandalis, et providendum, ne in futurum molestiae hujusmodi Graecis ipsis inferantur, Sacerdotibus praedictis Latinis ne de caetero missas, et alia Divina Officia in dictis alias Ecclesiis eorundem Graecorum celebrare; Magistratibus vero, si qui sunt, ne dictis Sacerdotibus auxilium, et favorem praestent, nec non ut nullos ritus, et ceremonias Graecorum in dicto Concilio Florentino, vel alias approbatos blasphemare, aut reprobare, seu improbare. Ac ubi duo, unus Latinus, alter vero Graecus ejusdem loci, prout in Cephalonia, et Zacyntho, et forsitan alibi sunt Episcopi, Episcopus Latinus Personis Ecclesiasticis, et saecularibus Graecis, ac jurisdictioni Graecae, vel aliis quibuscumque ad Episcopum Graecum quomodolibet spectantibus nullatenus se intermiscere praesumat, sed Episcopus Latinus Latinorum, Episcopus vero Graecus Graecorum dumtaxat curam, regimen, et jurisdictionem respective habeant, et exercent. Et insuper ut Presbyteri, et Clerici Latini in Ecclesiis Graecorum neque celebrare, neque funeralibus, nuptiis, ac baptismis, et aliis Graecorum actibus publicis, et privatis interesse, aut se immiscere, nisi ad haec specialiter per ipsos Graecos vocati fuerint, audeant, vel praesumant. Quod Clerici, et Presbyteri saeculares, et Monachi Graecorum, eorumque Ecclesiae, ac Monasteria, et bona quaecunque omnibus, et singulis privilegiis, immunitatibus exemptionibus, favoribus, et indultis, ac gratiis, quibus Clerici, Presbyteri, et Monachi Latini, eorumque Ecclesiae, Monasteria, et Bona quaecunque, de jure sive consuetudine, vel alias quomodolibet utuntur, potiuntur, et gaudent, uti, potiri, et gaudere libere, et licite possint, et valeant. Nec non Abbates, et Monachi Graeci, eorumque Monasteria, et Bona quaecunque omnibus, et singulis Privilegiis,

вій мірі волею, і знанням, і владою дозволяємо, ухвалюємо, проголошуємо, що грецькі ігумени і ченці, і їх монастирі, і усякі маєтки можуть також користуватись, володіти і тішитися всіма і окремими привілеями, свободами, пільгами і перевагами, які містяться в буллі, названій велике море, братами ордену миноритів чернечої шани і їх монастирями, місцями, або²¹³ зборами, дозволеними як згадану буллою, так і яким-небудь іншим способом; а також щоб вдови грецьких пресвітерів або клериків, які живуть у моральній чистоті згідно з грецьким обрядом, тішилися і користувалися тими ж свободами, пільгами, привілеями, якими за життя могли користуватися їх чоловіки, пресвітери або клерики. І, таким чином, настановлюючи, наказуємо і іншим латинським згаданим архієпископам, єпископам, і іншим прелатам, і пресвітерам, і клерикам, і усяким іншим, зрозуміло, прелатам старшим за зроблений ким-небудь проступок під наступною карою звільнення від богослужень, а іншим нижчим – відлученням, позбавленням церковних бенефіцій, які мають, і постійної неспроможності у майбутньому одержати інші, щоб цю грамоту і весь її зміст непорушно виконували. І таким чином, кожен суддя в римській курії, або поза нею, влюбій інстанції повинен судити, ухвалювати і виносити вирок, якщо їм і кому-небудь із них довелось інакше судити, ухвалювати і виносити вирок, і довелось що-небудь комусь, якому-небудь авторитету, в інтересі цих зробити інакше, вважається і недійсним, і безрезультатним. І все ж таки шанобливим нашим братам Казертану і Аскультану, єпископам, цією грамотою доручаємо і в чесності святої слухняності наказуємо, щоб тим же грецьким як пресвітерам, клерикам і згаданим ченцям, так світським і іншим особам згаданої грецької нації, проявляючи допомогу надійного захисту, зробили самі, або за допомогою іншого, або інших, щоб вищезгадані і будь-який з них мирно і спокійно користувався і утішався свободами, пільгами, ласками і милостями, а також вищезгаданими постановами, рішеннями

exemptionibus, indultis, gratiis, et praerogativis in Bulla: Mare magnum nuncupata, contentis Fratribus Ordinis Minorum Regularis observantiae, eorumque Monasteriis, locis, seu²¹³ Conventibus, tam per dictam Bullam, quam alias, quomodolibet concessis, et concedendis etiam uti, potiri, et gaudere possint; Nec non viduae Presbyterorum, vel Clericorum Graecorum in castitate juxta ritum Graecum viventes, eisdem immunitatibus, exemptionibus, Privilegiis, quibus viventibus eorum viris, Presbyteris, seu Clericis gaudere poterant; gaudeant, et fruantur, paribus motu, et scientia, et potestate concedimus, decernimus, declaramus. Ac ita et alios (!)

Archi-Episcopis, Episcopis, et aliis Praelatis, et Presbyteris, et Clericis Latinis praedictis, et quibuscunque aliis videlicet Praelatis, majoribus sub suspensionis a Divinis, aliis vero inferioribus sub Excommunicationis latae sententiae privationis Beneficiorum Ecclesiasticorum, quae obtinent, ac perpetuae inhabilitatis ad alia in posterum obtinenda ipso facto per quemlibet contra facientem incurrendis poenis praecipientes mandamus, quatenus praesentes Litteras, ac omnia in eis contenta inviolabiliter observent, sicque per quoscunque iudices in Romana Curia, vel extra eam in quacunque instantia judicari, sententiari, et definiri debere, sublata eis, et eorum cuilibet aliter judicandi, sententian-di, et definiendi facultate, ac irritum, et inane esse, quid-quid secus super his a quocunque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit, attentari. Et nihilominus Venerabilibus Fratribus nostris Casertano, et Asculano Episcopis per haec scripta committimus, et in virtute Sanctae obedientiae mandamus, quatenus eisdem Graecis tam Presbyteris Clericis et Religiosis praedictis, quam saecularibus, et aliis Personis, dictae nationis Graecae efficaciae, defensionis praesidio assistentes faciant per se, vel alium, seu alios praenominatos, et quemlibet ipsorum concessionibus, indultis, gratiis, ac indulgentiis, nec non statutis Decretis, et Ordinationibus praedictis pacifice, ac perpetuo frui, et gaudere non

і розпорядженнями, не дозволяли, щоб ті і хто-небудь із них під яким-небудь удаваним приводом у вищезгаданому обтяжувались, затримувались або знепокоювались, усіх противників і бунтівників приборкували за допомогою вищезгаданого та яких-небудь інших строгих мір і церковних кар, зробивши їх більш суворими, і за допомогою церковної заборони²¹⁴ – та інших відповідних законних засобів, відклавши апеляцію, прикликавши на допомогу для цього, якщо буде необхідно, також світську владу. По відношенню до тих, які не опираються вищезгаданому, і усяким апостольським, провінціальним і синодальним зборам, загальним наказам, постановам і апостольським розпорядженням, і одному наказу нашого попередника, папи Боніфація VIII, та двом наказам загальних зборів про те, щоб ніхто не притягався до судової відповідальності поза своєю єпархією, і не опираються статутам і звичаям, закріпленням на підставі фундації і присяги, апостольського підтвердження, або якоюсь іншою силою, також привілеями і пільгами, а також всім тим, про що говорилось цілим змістом, отже, по відношенню до таких повинна бути зроблена особлива, специфічна і дослівна, а не виражена в загальних висловах, згадка, або якась інша вишукана форма. Тим, які бажають і на іншому місці залишитися в силі, цією грамотою в крайньому разі особливо і чітко заперечуємо; і іншим, які роблять наперекір кому-небудь, або згаданим архієпископам і єпископам, і іншим прелатам та тимчасовим папам, і будь-яким іншим особам, яким разом або окремо було дозволено апостольським престолом, тому що не можна заборонити, звільнити або перевірити тих, які не роблять за посередництвом апостольської грамоти повну і чітку, і дослівну згадку про такого роду дозвіл; і тому що важко було б цю грамоту віднести на якісь окремі місця, бажаємо і подібною волею наказуємо, щоб зробивши копію цієї грамоти у якогось публічного нотаріуса і підтвердивши печаткою якоїсь особи, яка затверджена у церковному званні, хай повністю визнається за нею та дійсність

permittentes eos, et eorum quemlibet in praemissis aliquo quaesito colore molestari, impediri, aut perturbari, Contradictores quoslibet, et rebelles per dictos, et quasvis alias censuras, et poenas Ecclesiasticas eas aggravando interdictumque Ecclum²¹⁴ – ac alia oportuna juris remedia appellatione postposita compescendo, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis, non obstantibus praemissis, ac quibusvis Apostolicis, Provincialibus, et Synodalibus Conciliis, edictis generalibus Constitutionibus, et Ordinationibus Apostolicis, ac Bonifacii Papae VIII. Praedecessoris Nostri de uno, et Concilii Generalis de duobus dictis, ne quis extra suam Dioecesim ad iudicium trahatur, ac Statutis, et consuetudinibus etiam ex fundatione, et iuramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, Privilegiis quoque, et indultis, nec non omnibus illis, de quibus eorum totis tenoribus specialis, specifica, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, su quaevis alia exquisita forma servanda foret. Quibus, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat specialiter, et expresse derogamus; Caeterisque in contrarium facientibus quibuscunque, aut si dictis Archi-Episcopis, et Episcopis, et aliis Praelatis, et Dominis temporalibus, et quibusvis aliis personis, communiter, vel divisim ab Apostolica Sede sit indultum, quod interdicti, suspendi, vel examinari non possint, per Litteras Apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem; et quoniam difficile foret praesentes Litteras ad singula quaeque loca deferri, volumus, et simili motu mandamus, quatenus transumptis praesentium alicujus publici notari confectis, ac sigillo alicujus Personae in dignitate Ecclesiastica constituta munitis, ea prorsus fides in iudicio, et extra adhibeatur, quae praesentibus adhiberetur, si originaliter forent exhibitae, vel ostensae. Datt Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris. Die XVIII. Maji, 1521. Pontificatus Nostri Anno IX.

у суді і зовні, яка визнавалась би цій грамоті, якби вона була пред'явлена і показана в оригіналі. В Римі біля св. Петра, під кільцем рибака, дня 18 травня 1521 р. в дев'ятий рік нашого понтифікату».

Caput 52.

Глава 52

Поки у світі таке діється, доля мукачівської єпархії покрита темним туманом²¹⁵, тому що ніяк не можемо встановити, яких єпископів мала єпархія від 1498 до 1551 р., не тому що їх не було, але тому що ми не знаємо. Не є правдоподібно, що Іван або Іоанікій, жив так довго, а якби був також призначений, призначати повинен би був Владислав або Людовік, але після 1526 р. Заполі, який мав у той час ці краї. Посвячення або, власне, затвердження повинен був здійснити митрополит терговицький. Бо Владислав II явно засвідчує у своїй грамоті, що мукачівські єпископи, підпорядковані митрополиту терговицькому. Зміст грамоти такий: «Ми, Владислав, з ласки божої король Угорщини і Чехії, цим доводимо до відома всім, кого стосується, що шановний і благочестивий брат Іларій, наставник монастиря церкви бл. архангела Михайла, заснованого в Маромороші, грецького віросповідання, в присутності нашої величності пред'явив і вручив нам привілейовані грамоти високопреподобного отця Антонія, патріарха міста Константинополя, Нового Рима і усього світу, написані по-грецьки на пергаменті, підтвержені його олов'яною звисаючою печаткою і разом з цим також переклад тих грамот про певні милостиві права і свободи, які він надав цій же церкві св. Михайла, зазначені і відокремлені у змісті цього ж примірника, покійно прохаючи, щоб ми ласкаво зволили ці грамоти патріарха та весь їх зміст прийняти і поновити для того ж брата Іларія і для всіх його наступників, і для вищезгаданої церкви, затвердити у правомочності навечно. Зміст же цих грамот та їх зразка дається такими словами: Антоній, з ласки божої і т. ін. і т. п. слідує зміст уже вищенаведеної грамоти.

Dum haec in orbe geruntur, Dioecesis Munkatsiensis fata atra caligine tecta²¹⁵ sunt; inde enim a 1498-o usque 1551. quos habuit Dioecesis Praesules, non ideo, quasi non fuissent, sed quia ignoramus, statuere nihil possumus. Ioannem, aut Ioannicum tamdiu vixisse credibile non est; et si etiam nominatus exstisset, nominatio per Vladislaum, aut Ludovicum, sed post 1526. illico, per Zapolyanos, qui has partes tenuit, fieri, Consecratio, aut respective Confirmatio per Metropolitanum Tergoviscensem evenire debuisset. Vladislaus enim II. suo Diplomate palam testatur Episcopos Munkacsiensis subesse Metropolitanæ Tergoviscensi. Est vero Diploma tenoris sequentis: Nos Vladislaus, Dei Gratia Rex Hungariae, et Bohemiae memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, quod Venerabilis, et Religiosus Frater Hilarius, Prior Claustris, sive Monasterii Ecclesiae B. Michaelis Archangeli in Maramarusio fundati, Graecae Fidei Professor, Nostrae Majestatis accedens in praesentiam, exhibuit, et praesentavit Nobis quasdam litteras Privilegiales Rmi Patris quondam Antonii, Civitatis Constantinopolitanae Novae Romae, ac totius Orbis Patriarchae in pargameno Graecis litteris exaratas, sigilloque suo plumbeo in pendenti consignatas, et cum hoc etiam earundem litterarum tractu de, et super nonnullis indultis iuribus, et libertatibus eidem Ecclesiae S. Michaelis per eundem concessis in tenore ejusdem exempli denotatis, et specificatis supplicans, ut litteras hujusmodi Patriarchales, et omnia in eisdem contenta, ratas, gratas, et acceptas habere, ac pro eodem Fratre Hilario, suisque Successoribus Universis, Ecclesiaeque praenotatae innovare, perpetuo valituras gratiose dignaremur confirmare, quarum quidem litterarum, et earundem exempli tenor sequitur in haec verba: Antonius Dei Gratia etc. etc. sequitur tenor litterarum superius jam descriptorum. –

Таким чином, вислухавши і щиро прийнявши такого роду прохання згаданого Іларія²¹⁶, ми побачили, що грамоти згаданого патріарха не обірвані, не перекреслені і непошкоджені в якій-небудь своїй частині, і видаючи наші подібні привілейовані грамоти, за їх зразком дослівно перекладені, видані у такому змісті, в якому вони за звичаєм і по закону існують і їх силою підтверджується правда, ми приймаємо, схвалюємо і ратифікуємо, та поновлюючи для того ж монастиря св. Михайла архангела а, значить, для вищезгаданого брата Іларія та його всіх наступників, затверджуємо у правомочності навечно, однак так, що сам брат Іларій, наставник, та його наступники повинні і зобов'язані мукачівському свого ордену єпископу, трансільванському ж архієпископу, теперішньому і майбутньому, як своїм наставникам, проявляти належну покірність і слухняність на підставі сили і свідчення цих наших (грамот), до яких підкріплена наша таємна печатка, якою користуємось як король Угорщини. Дано в Кошицях руками шановного в Христі отця Фоми, єпископа явринського і егерського постулата, найвищого і таємного канцлера нашого двору і наймилішого нашого відданого, 14 травня 1494 р., у четвертий рік (мого панування) в Угорщині і 24-й в Богемії Владислав II. Не тепер підпорядковує єпископа мукачівського архієпископу трансільванському (терговицькому), але засвідчує, що це підпорядкування відбулося і було в силі значно скоріше. Таким чином, від цього ж митрополита як попередники, так і єпископ Іван дістав призначення на посвячення в єпископи згідно із звичаєм і обрядом східної церкви на підставі призначення або князя землі, або, що більш правдоподібно, обраний голосуванням духовництва, без впливу римського папи; так само після Івана хтось інший міг бути обраний і посвячений, і виконувати за старим звичаєм духовну юрисдикцію, аніж би була потреба домагатись булли від папи, тому що і зараз в Галичині²¹⁷ єпископи підвищуються або висвячуються на ступінь єпископа митрополитом,

Nos itaque hujusmodi supplicatione memorati Fratris Hilarii exaudita, et clementer ad²¹⁶ missa, praescriptas litteras dicti Patriarchae non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte vitiatas conspeximus patentibus Litteris Nostris similiter privilegialibus earundem exemplum de verbo ad verbum inseri, et inscribi facientes, eas, et omnia in eis contenta eatenus, quatenus eadem rite,

et legitime existunt emanata, viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus, et ratificamus, ac pro eodem Claustro S. Michaelis Archangeli, et consequenter praefato Fratre Hillario suisque Successoribus Universis innovantes perpetuo valituras confirmamus ita tamen, quod ipse Frater Hillarius Prior, et sui Successores Episcopo de Munkáts sui ordinis reverentiam, Archi-Episcopo vero de Trans alpina moderno, et futuris, veluti superioribus suis debitam subjectionem, et obedientiam praestare debeant, et teneantur. Harum nostrarum, quibus secretum sigillum Nostrum, quo ut Rex Hungariae utimur, est appensum, vigore, et testimonio mediante. Datum Cassoviae per manus Reverendi in Christo Patris Domini Thomae, Episcopi Jaurinensis, et postulati Agriensis, aulae Nostrae Summi, et Secreti Cancellarii, ac Fidelis Nostri dilectissimi, 14-a mensis May, 1494. Hungariae 4-to, Bohemiae 24-to anno Vlaislaus II. Non nunc subjicit Episcopum Munkatsiensem Archi Episcopo Trans alpino (:Tergoviscensi:) sed testatur longe ante subjectionem hanc intervenisse,

et viguisse. Ab hocce proinde Metropolita tam antecessores, quam Ioannes Episcopus secundum morem, et ritum Orientalis Ecclesiae praecedente sive Principis Terrae nominatione, sive, quod magis credibile, suffragiis Cleri electus, Consecrationis Episcopalis Beneficium consecutus est; quin Pontificis Romani influxus intervenisset; potuit pariter post Joannicum alter quis nominari, et consecrari, jurisdictionemque spiritualem more antiquo exercere, quin Bullas a Pontifice exoperandi fuisset necessitas, praesertim, cum actu Gal²¹⁷liciae Episcopi per regem nominati ad gradum Episcopalem per Metropolitanam promoventur, seu consecrantur, quin

аніж би чекали або домагалися папської булли.

До цього приєднується таке: не маючи даних про призначення або висвячення Василя, якого Прай і Базилевич вважають другим, все ж таки ніхто не заперечує, що він був єпископом. Не дивно, бо Василь признає, що в ті бурхливі часи Заполія мукачівський монастир знову був спустошений разом з писаними пам'ятками.

Отже, краще не знаймо наступника Івана, аніж встановлюймо навання Василя.

Глава 53

Єпископ Василь

Після смерті Івана Заполія не то, що сонце яскравіше засяяло над краєм, але здавалося, що скоріше сум починає примножуватись, бо ж турок під приводом піклування про хлопця-сироту короля, нападає на Угорщину, захоплює Будин та інші міста і королеву з сином відправляє в Трансильванію. Валентина Терка відведена в Константинополь як полоненого, Мартінузій в усіх своїх лицемірних діях залишив без уваги обов'язки про королеву і приєднується до Фердинанда. Королева з сином втікає в Польщу, Мартінузій же, хоч прикрашений естергомською інфулою та римським пурпуром, внаслідок хитрощів Кастальда вбитий, все ж таки поплатився за свою віроломність. Славний вельможа Угорщини Антон Палоці володів у той час фортецями і маєтками Патак, Уйгель, Палоц та Унгвар, вбитий у могацькій битві, не залишив жодного наслідника від Магдалини Рашкай, його маєтки були виставлені на розкрадання: Патак, Уйгель і Терешеш та інше в Земпліні займає Петро Перені, Палоц – Добо де Руска, Унгвар же займає Франц Другет де Гомонна, син Франца Другета, який загинув біля Могача, і від Івана Заполія дістає дарування, але коли справи Заполія стали поганими, Другет втік у Трансильванію і залишив свої маєтки, щоб їх вожді Фердинанда спустошили. Просить Фердинанда I затвердити дарування Заполія і²¹⁸ домагається, і три-

Bullas Pontificias adexpectarent, aut expecterent.

Accedit: nec Ladislai, quem secundum nominat Pray, et Basilovits, sive nominationem, sive Consecrationem notam habens, Episcopum tamen fuisse nemo est, qui neget. Nec mirum, turbulentis enim his Zápolyianis temporibus Claustrum Munkatsiense ex integro una cum scriptis desolatum fatetur Ladislaus.

Igitur Ioannicii Successorem potius ignoremus, quam temere Ladislaum statuamus.

Caput 53.

Ladislaus Eppus.

Tantum abest, ut morte Joannis Zápolya interventa lucidior sol regno illuxisset, ut potius crescere luctus videbatur, Turca etenim sub praetextu pupillum Regem protegenti Hungariam invadit, Budam, et alias Civitates occupat, et Reginam cum filio ad Transylvaniam expedit. Valentinus Török Constantinopolim captivus abducitur, Martinusius in omnibus suis actionibus versipellis Reginae partes deseruit, et Ferdinando adhaeret, unde Regina cum filio ad Poloniam fugere, Martinusius vero, quamvis Infula Strigoniensi, et purpura Romana ornatus, artibus Castaldi interemptus, suae perfidiae pretium perreperit. Celebris Dynasta Hungariae Pálóczy Antonius tenuit tunc arces, et Bona, Patak, Ujhely, Pálócz, et Unghvár, in Clade Moháts caesus, nullum ex Magdalena Ráskay Successorem relinquendo, bona ejus direptioni exposita sunt. Patak, Ujhely, et Terebes, ac alia in Zemplény Petrus Perény, Pálócz Dobó de Ruszka, Unghvár vero Franciscius Drugeth de Homonna, filius Francisci Drugeth ad Mohács(!) occumbentis occupat, et a Joanne Zápolya donationem obtinet, sed cum res Zápolyianae male stare coepissent, Drugeth ad Transylvaniam fugit, et sua Bona Ducibus Ferdinandi vastanda reliquit. Donationem Zápolyianam supplicat confirmandam apud Ferdinandum I. et²¹⁸ obtinet, retinetque Unghvár, donec primo in semine masculino

має Ужгород, поки не втратив 1711 р. в першому потомку внаслідок невірності в жіночому праві.

Глава 54

Після розхитання становища держави настає також моральний упадок

Фердинанд I і заполянци, які вели між собою непримириму боротьбу за корону угорського королівства, не мали жодної надійної підтримки з боку публічної думки тому що трони і королівські влади встановлювались мінливим закінченням війни, і тому доля підданих була непевною і нестерпною. Прикладом цього є Василь, мукачівський єпископ, який жалівся перед тронем Фердинанда I, вже на той час встановленим, як його підлеглі відмовляють у канонічній послухності і підлеглості, і в постачанні законних прибутків, які віддавна звикли виконуватись. Тому король у дипломі від 1 жовтня 1551 р. з Відня наказує, що своєму єпископу необхідно проявляти послужність.²¹⁸ Тут необхідно зробити два зауваження: по-перше, що при церкві св. Миколи вже віддавна було засноване єпископство, таким чином, сучасна фундація Корятовича, яка була зроблена не тільки для ченців, але і для єпископів, порівняй вищесказане. По-друге, Василь призначається на посаду єпископа не тепер, але на підставі грамоти можна вважати, що вже раніше був єпископом. Між Іваном від 1498 р. по 1551 р. могли, ба навіть повинні були існувати (єпископи), але відсутність документів не дозволяє цього з'ясувати.

У ці нещасливі часи все спустошувалось вогнем і мечем, і ніхто не міг бути мудрим, на чий бік стати, тому що життя скрізь було небезпечне. Одна сторона повністю спустошила маєтки іншої. Нема нічого дивного, якщо був спустошений і зруйнований також мукачівський монастир із усіма належностями, навіть і сам млин, побудований на Латориці, яка про-

²¹⁸ а) Див. грамоту у Базилевича, том. 1, стор. 25.

1711-о, ex nota infidelitatis in jure foemineo amisisset.

Caput 54.

Convulso Regni Statu fit Convulsio etiam morum.

Ferdinando I-o et Zápolyianis inter se de Corona Regni Hungariae decertantibus, nullum fuit securum fulcrum publicae auctoritatis, etenim volubili belli fortuna troni, et scepra determinabantur, et ideo sors subditorum incerta, et amara fuit. Exemplum hujus rei praebet Ladislaus, Episcopus Munkatsiensis quaerulans coram Throno Ferdinandi I. jam tantisper stabilito, qualiter sui subordinati Canonicam obedientiam, et subordinationem, justosque de antiquo solvi solitos proventus praestare negent. Unde Rex Vienna 1-a Octobris 1551. diplomate monet ad obedientiam Episcopo suo exhibendam.²¹⁹ Duo sunt hic notanda. 1-o Antiquitas fuisse jam ad Ecclesiam S. Nicolai Episcopatum fundatum, ergo coevum Fundationi Kyriatovicianaе non solum pro Monachis, sed etiam Episcopis factae, imo et supra. 2-o Ladislaus non nunc nominatur in Episcopum, sed Episcopus jam antea extitisse decretaliter recognoscitur. Inter Ioannem ab 1498-о usque 1551. poterant, imo debebant extitisse, sed defectus Documentorum in lucem producere non admittit.

Infaustis his temporibus omnia igne, ferroque vastabatur, nec ullus sapiens esse potuit, cui parti adhaereat, nam ubique lubrica via fuit. Altera pars alterius bona funditus vastavit. Non mirum, si Clastrum quoque Munkatsiense cum omnibus appertinentiis, ipso adeo molendino, in praeterfluente Latorcza situato vastatum, et dirutum fuit. Tunc periere scripta, et ideo ignoramus Antecessores²¹⁹ Ladislai.

²¹⁹ а) Diploma vide apud Bazilovits. Tom. 1. p. 25.

тікає мимо. Тоді пропали грамоти і тому не знаємо попередників²¹⁹ Василя. Добрий єпископ, турбуючись про існування своє і ченців та про відбудову монастиря, просить від Фердинанда дозволу на поновлення млина, як певного джерела доходів на покриття вищезгаданих потреб.

Фердинанд, покійно прохаючому його милість, виносить і видає декрет у Братіславі від 15 березня 1552 р. відносно відбудови млина,^a однак не на зменшення королівських доходів і не на зрив іншого. Скільки видається декретів, стільки є доводів про те, що маєтки Мукачева, передані колись єпископам і ченцям, були залишені і надалі на їх користування на підставі подібних декретів. Те саме, як передається, трапилося в монастирі василіан у Задньому. Бо углянська знать, не шануючи святості церкви, в 1548 р. на світанку, напавши на монастир, злочинними руками вбивають відомого наставника Семена Стойку, вбитого роздягають і розрубують. Маєтки цих заворушників конфіскуються і передаються начальнику хустської фортеці і марамороської соляної комори графу Степану Мекче.^b

Глава 55

Послаблення моралі має вплив на підрив самих догм

Тому що не уняти проявили себе вільнішими у виданні книжок про розвід, і тому що прихильники реформаторської релігії заперечували таїнство шлюбу, русини почали також повільняти пута шлюбу і по неповажній причині звільняти.^b У зв'язку з проханням побожного єпископа Фердинанд застерігає і утримує всіх від подібного зловживання у декретному прого-

Bonus Episcopus de subsistentia sui, et Religiosorum, ac reaedificatione Claustris sollicitus, supplicat apud Ferdinandum facultatem reficiendi molendini, velut certi fontis proventuum, ad tegendas supra dictas necessitates.

Ferdinandus pro sua pietate supplicanti defert, et edit Decretum Posonii die 15-a Martii 1552. circa reaedificandum molendinum.^a citra tamen diminutionem Regiorum Proventuum, et injuriam alterius. Quot Decreta producuntur, tot argumenta prodeunt Bona Munkáts Episcopis, et Monachis olim collata, et per similia Decreta in usu eorum ultro relicta fuisse.

Id ipsum evenisse legitur in Claustro Bazilitarum Zádnyensi. Nobiles enim Uglyenses non veriti sanctimoniam(!) Templi, 1548-o sub auroram Monasterium ingressi, nobilem Simeonem Sztojka Superiorem sacrilegis manibus occidunt, occisum spoliant, et concidunt. Bona horum rebellium confiscantur, et arcis Hustensis Praefecto, et Salium Camerae Marmaros Comiti Stephano Mektse conferuntur.^b

Caput 55.

Laxitas Morum influxum habet ad infringenda ipsa Dogmata. Non Unitis laxioribus in repudii libellis dandis observatis, Reformatae vero Religionis fautoribus Sacramentum Matrimonii negantibus, Rutheni quoque vincula Matrimonii laxare, et levi de causa, solvere coeperunt.^c erga petitionem pii Episcopi Ferdinandus 1552. 15-a Martii data ad Po-

²¹⁹ а) Див. декрет у Базилівича в томі 1, стор. 27.

б) Із єпархіального архіву.

в) Прай щадить своїх угорців, які загонами залишали католицькі таїнства разом з пресвітерами і деякими єпископами, русинів, які легковажно заблудились, він обвинувачує. Hierarch. t. I, p. 390.

²¹⁹ а) Decretum vide apud Bazilovits Tom. 1. pag. 27.

б) Ex Archivo Dioecetano.

с) Pray suis Hungaris parcit, sacra Catholica turmatim una cum Presbyteris, et nonnullis Episcopis deserentibus, Ruthenos temere exerrantes compellat. Hierarch. Tomo 1-o. pag. 390.

лошенні до руського народу від 15 вересня 1552 р.²²⁰ І тому, що не уніати були такими легковажними у наданні розводів, виправдовує їх неправильне тлумачення канонічного права східної церкви.

Канонічне право східної церкви, укладене по наказу імператора Івана Комнена 1057–1059 Олексієм Арістіном, діаконом у св. Софії, під заголовком: «Правило закону, відповідне волі божій, яке містить в собі канонічні та імператорські права у справах так церковного, як і світського стану».

Степан, митрополит терговицький, переклав на волоську мову, використовували і інші, наприклад, Семен Логофет «Короткий виклад канонів», Костянтин в Гарменополі, Арсеній і Матвій Бластаріс, але великого значення набув збірник церковної конституції Федора Балзамовича, укладений в кінці 12 сторіччя з Дігест, кодекса та доповнень імператора Юстиніана, і поділений на три книжки під заголовком «Паратитла», вперше видав на латинській мові Леандавій у Франкфурті 1593 р., досконаліше потім Юстелл у бібліотеці Канонічне право том II.^a

У цьому праві існують різні формули розірвання шлюбу. Книжка про розвід із-за перелюбства. Книжка про розірвання шлюбу від людини, якою оволодів злий дух. Книжка про розірвання шлюбу, коли чоловік відмовляє дружині в засобах на життя і т. ін. і т. п., тому світські службовці, позабувши про свої обов'язки, щедро давали дозвіл на розірвання шлюбу в різних випадках, не усвідомлюючи того, чи щось подібне трапляється також у західній церкві, а саме у главах франкських королів з 753 року. Глава 1. Якщо жінка була у зв'язку з своїм чоловіком, але той буде спійманий у перелюбстві з нерідною, жінка зможе вийти за іншого. Глава 5. Якщо хтось буде спати з жінкою свого брата, і перелюбник та порушниця шлюбної вірності залишаються без шлюбу, той і та, які не передалися розпусті, хай беруть собі

pulum Ruthenum Decretali Proclamatione^d omnes ab simili abusu dehortatur, et inhibet.²²⁰ Non Unitos adeo faciles fuisse in divortiiis dandis excusat sinistra Juris Canonici Ecclesiae Orientalis explanatio.

Ius Canonicum Ecclesiae Orientalis jussu Ioannis Comneni Imperatoris 1057.–1059. per Alexium Aristinum, ad S. Sophiam Diaconum compillatum sub Titulo: «Regula Legis voluntati Divinae accomodata, continens Iura Canonica, et Imperatoria, pro Causis Status tam Ecclesiastici, quam Saecularis».

Stephanus Metropolitae Tergoviscensis vertit in Valachicum, compillabant et alii, uti Simeon Logotheta: Epitomen Canonum, Constantinus Harmenopoli, Arsenius, ac Mathaeus Blastaris, sed magni nominis fuit Theodori Balsamovits Collectio Constitutionum Ecclesiae e Digestis, Codice, ac novellis Justiniani Imperatoris labente saeculo 12-o confecta, et in tres libros distincta, quam Paratitlorum nomine inscriptam, primus Latine vulgavit Leandavius Francofurti 1593. emendatus postea Iustellus in Bibliotheca Iur. Can. Tom. II.^d

In hoc Iure diversae existunt formulae divortii. Libellus repudii propter adulterium. Libellus Divortii, ab homine Demonio obsesso. Libellus Divortii Marito Uxori vitae media negante etc. etc. ideo officiales saeculares obliti suae conditionis, divortia in variis casibus largiebantur, ignari simile quid occurrere etiam in Occidentali Ecclesia, signanter in Capitulis Regum Francorum, de anno 753. Cap. 1. Uxor si cognovit maritum suum, sed is cum filiastra in adulterio comprehensus fuerit, uxor poterit alteri nubere. Cap. 5. Si quis cum uxore Fratris sui dormierit, et adulter, et mecha sine matrimonio maneat, Ille, et illa, qui non mechati sunt, aliam conjugem sibi accipiant. S. Stephani Decret. Lib. 2. Cap. 28. §. 1. profugo marito uxori licet novum iniire matrimonium, sed redux maritus ducere aliam nequit.

g) Базилович у 1-му томі, стор. 28.
²²⁰ a) Pehem § 986, стор. 667.

d) Bazilovits Tomol. pag. 28.
²²⁰ a) Pehem §. 986. pag. 667.

інше подружжя. Декрет св. Степана кн. 2, гл. 28, § 1: якщо чоловік утік, дружині дозволяється вступати в новий шлюб, але чоловік після повернення не може одружитись з іншою. Це св. Степан запозичив не з західного, але з східного канонічного права, пізніше напевно були поправки.

²²¹Про упадок моралі в Угорщині свідчать закони батьківщини, Звід законів 1548, стаття 48 і 1599 стаття 36. У Надь Варшані (без дня і місяця) 1555 року Секель Болдіжар віддає землю, розположену у володінні Араньош, названу Каполна, сусіднім землякам мадярської і руської віри, щоб одні і другі побудували собі окремо церкву. Руський священик називається Дмитро.^a

Правління Василя не було довгим, бо вже 1556 р. обирається єпископ.

Глава 56

Іларіон і сумне становище держави

Рік 1556 приніс державі нові бурі. Трансільванці, незадоволені правлінням Фердинанда, який був занадто заклопотаний турботами німців, викликають на трон Ізабеллу, яка перебувала у Львові, виславши їй наперед гроші на дорожні витрати. Воеводи^a Молдавії та Валахії приходять назустріч у Сатмар, для захисту приходу розміщують свої війська аж по Карпати. Дика товпа зрівнює все з землею, грабує і спалює 300 сіл. Королева пробирається через комітат Мараморш і в супроводі поляків та русинів приходить у Трансильванію. У верхній Угорщині Юрій Бебек, граф гемезький, а також Гаврило Перень і Юрій Баторі де Батор, захоплюють все від Шароша по Арад, вимагають податки. Андрій Баторі де Шомльо здобуває для королеви хустський замок шляхом капітуляції.^b Із замком королева дістає не тільки комітат Мараморш і соляні копальні, але й весь край вздовж течії Тиси, і замок Мункач.

²²¹ a) Із єпархіального архіву, між фундаціями.

b) Фесслер, 6, стор. 862.

Haec S. Stephanus non ex Occidentali, sed Orientali Jure Canonico desumpsit, tardius certe sunt correcta.

²²¹Corruptelam morum in Hungaria testantur Leges Patriae. Corpus Juris 1548. art. 48. et 1599. art. 36.

Nagy Varsányi (dies, e^t mensis deest) 1555-o Székely Boldizsár confert Fundum in Possessione Aranyos situm, Kápolna dictum Magyar, és Orosz valláson lévő szomszéd atyafiak számára, ut utraque pars Ecclesiam aedificet singillatim. Sacerdos Ruthenus nominatur Demeter.^a

Diuturnum Regimen Ladislai non fuit, jam enim 1556-o legitur Episcopus.

Caput 56.

Hilarion, et tristis Status Regni.

Annus 1556. novas tulit Regno Procellas. Transylvani non contenti regimine Ferdinandi, nimis Germanicis curis occupati, Isabellam Leopoli commorantem, praemissis expensis viaticis evocant ad Thronum. Moldaviae, et Valachiae Vajvodae Szathmarinum obviam comparent, Copias suas pro tutamine introitus usque Carpatos extendunt. Fera turba omnia solo aequat, diripit, et 300. pagos comburit. Regina per Comitatum Marmaros subintrat, et in comitiva Polonorum, ac Ruthenorum Transylvaniam ingreditur. In Superiori Hungaria Georgius Bebek Comes Gömöziensis, item Gabriel Perény, ac Georgius Báthory de Báthor, a Sáros usque Aradinum omnia sibi subjiiciunt, tributa exigunt. Andreas Báthory de Somlyó Husztensem arcem Capitulatione mediante pro parte Reginae expugnat.^b Cum arce obtinet Regina non solum Comitatum Marmaros, salisque fodinas, sed etiam totum tractum per decursum Tibisci, et arcem Munkács.

²²¹ a) Ex Archivo Dioecetano, inter Fundalia.

b) Fessler 6. pag. 862.

Сьогодні вже невідомо, чи Іларіон, чернець ордену св. Василя Вел., був посаджений на єпископський престол 1556 р. голосуванням духівництва, або ж урядом, або, може, згаданими панами,²²² досить сказати: вищезгаданий Юрій Баторі де Батор передає Іларіону бочковський монастир над Сиготом з усім рухомим і нерухомим майном на підставі такої грамоти: «Юрій Баторі, граф комітатів Сатмар і Саболч, добрі побажання славному службовцеві і розсудливим та турботливим суддям, присяжним і всім нашим підданам у марамороському комітаті та тим, що знаходяться на маетках Бочко. Ми послали у ваше товариство шановного Ларія, руського єпископа, щоб увійшов у монастир св. Михайла, який там знаходиться, і турбувався про монастир та ваші душі. Тому доручаємо вам, щоб названого єпископа Ларія вислали у згаданий монастир і передали в його руки згідно реєстру всі речі і майно монастиря так рухоме, як і нерухоме, і спостерігали, який спосіб життя веде названий єпископ Ларій у вашому товаристві, і як турбується про церкву, і про це нам написали. Дано у замку Ердеуд у середу першого тижня посту, року господа тисяча п'ятсот п'ятдесят шостого (Місце печаті)».^a

Тому що мукачівський монастир, як ми бачили, був спустошений, мукачівський єпископ мав тимчасове місцеперебування у новій резиденції. Буква S показує, що це був монастир св. Михайла в Грушові, так само граф. Вал. Другет засвідчує у своїй грамоті з 1607 р., що давнє місцеперебування єпископів було в Грушові,^b але монастир міг бути і в Бочкові, і там же міг перебувати єпископ. Я не хочу безпідставно применшувати оригінальності грамоти Баторія, тому що виразно сказано, що над Сиготом, а Грушово знаходиться далеко нижче від того міста.^b Вожді Фердинанда були зайняті з турками біля Сігетвару, інші пере-

lam nunc nescitur, an Hillarion ordinis S. Basilii M. Religiosus suffragiis Cleri, anve per Regimen, aut nefors per suprafatos Dynastas ad sedem Episcopalem²²² 1556-o elevatus sit, sufficit supranominatus Georgius Báthory, de Báthor Hillario Monasterium Botskóense supra Szigethum cum omnibus bonis mobilibus, et immobilibus mediante sequenti Decreto confert: Georgius Báthory, Comitatum Szathmár, et Szabolts Comes, egregio officiali, et Circumspectis, ac providis Iudicibus, Iuratis, et Universitati Iobbagyonum nostrorum in Comitatu Marmarosiensi, et pertinentiis Botsko existentibus favorem. Misimus isthuc in medium Vestri Reverendum Larium Episcopum Ruthenum, ut Clastrum S. Michaelis isthic existens ingredi, curamque Claustris, et animarum vestrarum habere debeat. Quare committimus vobis, ut praefatum Larium Episcopum in dictum Clastrum immittere, universasque res, et Bona Claustris tam mobilia, quam immobilia, secundum regestrum in manus ejusdem dare debeatis, et operam adhibere, quomodo praefatus Larium Episcopus in medio vestri vitam suam ducat, ecclesiaeque provideat, ac nobis rescribere curetis. Datum in arce Erdeud die Cinerum. Anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto. (:L.S.)^a

Munkatsiensi Claustro, ut vidimus desolato existente, Episcopus Munkatsiensis in nova Residentia interimalem mansionem habuit. Clastrum hocce fuisse S. Michaelis de Körtvélyes innuit equidem Littera S. – item testatur Comes Val. Drugeth in suo Diplomate de 1607. Sedem antiquam Episcoporum in Körtvélyes fuisse.^b sed potuit etiam in Bocskó Clastrum fuisse, et Episcopum ibidem habitasse, Diplomatis Bathoriani authenticam temere nolo vellicare, cum expresse dicatur supra Szigethum, Körtvélyes vero est longe infra idem oppidum.^c

Duces Ferdinandi ad Szigetvár occupati cum

²²² а) Из епархіального архіву в Мукачеві.
б) Менша пожонська копія.
в) У примітках Пастелія стоїть Бочко, але втерте, і надписано св. Михайла.

²²² а) Ex Archivo Dioecesis Munkáts.

б) Transumptum Poseniense minus.

в) In praenotationibus Pásztelianis stetit Bocskó, sed deletum, et S. Michaelis est subscriptum.

бували на відпочинку в Яврині,²²³ прибічники Заполія спокійно закріпилися у верхній Угорщині. Проте 1556 р. цісарські командири, знаходячись у Кошицях, захоплюють фортецю Надь Іда. Цю фортецю на відстані двох міліаріїв тримав Франціск Перені, за винятком брата Михайла, зібрав велику кількість циган, щоб її захистити. Вожді Фердінанда при допомозі Михайла Перенія на протязі 20 днів наполегливо штурмували фортецю і, нарешті, при відсутності вогнестрільного пороху в обложених, захоплюють і зрівнюють її з землею, а нещасних циган до одного вбивають; звідси пішло прислів'я «Надь-ідська небезпека». Див. Іштванфі.

Нарешті у вересні 1557 р. Емерік Телекеу появляється у Кошицях з двома тисячами озброєних, зібравши велике військо, спочатку захоплює фортецю Земплин, яку Габріел Перені завоював від Другетів, і зруйнував до основи захоплену фортецю Палоц в угнському комітаті, яку той же Габріел Перені несправедливо взяв від Добоянів, потім вона ніколи не була відбудована. Із руїн цієї фортеці родина графів Баркоці де Сала, побудувала славний палац. Звідти відправився в Лелес, а потім у Варановію.

Того ж 1557 року під час збору винограду Емерік Телекеші появився в околицях Унга і Середне, які були знепокоювані вождями Заполія, Христофором Гадьмаші та Бенедиктом Борнемісою. Чутка про прихід Телекешія загнала одну частину в Трансильванію, іншу примусила направитись в Мукачево і Хуст. Телекеші їх переслідував і обі фортеці тримав у облозі, поки Мелхіор Балаша та Франц Бебек, підкріплені сильнішим військом, приходячи з Трансильванії, не витіснили його до Тиси. При цьому відступі зруйнував фортецю Ковасо, що розположена на правому березі річки Боржави, гніздо і пристановище незадоволених, яке ніколи більше не було відбудоване.²

Turcis, alii laurini otiosi haerentes²²³, Zápolyiani inperturbate in Superiore Hungaria semet firmaverunt. Anno tamen 1556. Cassoviae commorantes Generales Caesarei arcem Nagy Ida capiunt. Tenuit hanc arcem, duobus milliariibus distantem Franciscus Perényi, excluso fratre Michaele, et multitudinem Zingarorum ad eam defendendam compulit. Duces Ferdinandi adjuti per Michaelem Perényi, 20. diebus arcem strenue oppugnarunt, et tandem deficiente pulvere pyreo apud inclusos etiam capiunt, arcem solo aequant, et miseris Zingaros ad unicum trucidant; hinc emanat proverbium. Nagy-Iday veszedelem. Vide Istvánfy.

Tandem 1557-o mense Septembri Emericus Telekessy cum bismille armatis Cassoviam comparet, collecta majori manu, primo arcem Zemplén, quam Gabriel Perényi a Drugethianis occupaverat, coepit, et illico arcem Pálócz in Comitatu Ungh, quam itidem Gabriel Perényi Dobójanis inique ademerat, captam, funditus diruit, nunquam amplius reaedificatam. E ruderibus hujus arcis Familia Comitum Barkóczy de Szala, nobile Palatium erexit. Abinde Leleszinum, et postea Varanoviam progressus est.

Eodem anno 1557. circa vindemias comparuit Emericus Telekessy ad partes Ungh et Szerednye, per Zápolyianos Duces, Christophorum Hagymássy, et Benedictum Bornemisza infestatas, rumor adventus Telekessiani repressit alteram partem ad Transylvaniam, aliam Munkátsinum, et Husztinum petere coegit. Telekessy vestigia eorum premit, et utrumque arcem circumseptam tenuit, donec Melchior Balassa, et Franciscus Bebék validioribus copiis instructi, e Transylvania imminentes eum ad Tibiscum repressissent. In hoc reditu arcem Kovászó, in dextra ripa fluvii Borzsova sitam, nidum malecontentorum, ac receptaculum diruit, nunquam amplius restauratam.³

²²³ а) Фесслер, Gesch., 6, 884 і сл.

²²³ а) Fessl. Gesch. 6. 884. et scqq.

Франц Перені, з угочанської гілки, прихильник і підпора Ізабелли, вважаючи себе безпечним на своїй батьківській спадщині, повернувся з дружиною Катериною Бебек, дітьми і скарбами, нагарбаними звідусіль, та з усіма прислугами в Надь Селлеш, пограбував церкву францісканів, багату на золото і срібло, тіло св. Іоанна Капістара з Уйлаку сірмського, приховане там ченцями під час нападу татар, наказує кинути в глибоку яму, ще й наповнити землею, і, прогнавши ченців, монастир перетворити у фортецю, маючи намір захищати себе у фортеці Канко, об'єднавшись з Надь Селлешем.

Швидко прийшов рятівник Телекеші, оточує фортецю Канко і після декількох днів штурмом забирає; Франц Перені попадає із своїми в полон, відведений в Шарош, знаходився у фортеці як полонений на протязі шести років. Розділивши між воїнами його скарб, біля 40,000 золотих, Телекеші спішив у Лелес, передавши Антону Секелю фортецю Канко, щоб її захищав. Лелесом, після того як звідси були вигнані премонстранти, оволодів Габріел Перені, з гілки абауйварської, який його захищав із усіх сил, але коли стіни були сильно пошкоджені і не мав надії на майбутню допомогу, вночі тайком втік із своїми. Телекеші, будучи великодушним, заборонив, щоб його переслідували, щоб не було вбивства з обох боків.

Коли поширилась чутка про те, що Мелхіор Балаша, Франц Бебек та Іван Терек мають на меті об'єднатися з Степаном Баторієм де Шомльо біля Сатмара і знову захопити Канко з Надь Селлешем, Телекеші, розібравшись в обстановці, переправившись через Тису, став табором біля Сатмар-Неметі, тому що не було жодного моста і переходу на Самоші, воєнна дія продовжувалася тільки гарматами. Після декількох днів Сатмар-Неметі був підпалений, Телекеші перейшов через Тису.

23-го грудня 1557 р., коли Самош замерз, заполянці там переходять і прискореним походом зупиняються перед Надь Селлешем, маючи намір захопити Канко.

Isabellae fautor, et Columna, Franciscus Perény, ex linea Ugocsensi in suo Patrimonio²²⁴ nio securum ratus, cum sua consorte Catharina Bebék, prolibus, et thesauris hinc inde raptis, ac cunctis domesticis recepit se Nagy Szöllösinum, Franciscanorum Ecclesiam, auro, argentoque opulentam expilavit, Corpus S. Ioannis Capistrani ex Ujlak Szirmiensi, per Monachos, tempore invasionis Turcarum, eorsum delatum in profundum puteum projici, terra insuper oppleri, ac Monachis pulsus, Clastrum in fortalicium converti curat, se in arce Kanko junctim cum Nagy-Szöllös tuiturus.

Advolavit vindex Telekessy, circumdat arcem Kanko, et paucos post dies assultu coepit; Franciscus Perény cum suis in captivitatem devenit, abductus Sárosinum, in arce 6. annis captivus detinebatur. Thesauro ejus ad 40,000 aureos aestimato inter exercitum distributo, Telekessy ad Lelesz properavit in arce Kanko Antonio Székely custodienda tradita.

Lelesz, pulsus hinc Praemonstratensibus, tenuit Gabriel Perény, ex linea Abaujvariensi, mordicitus a se defensum, ast muris multum vitiat, nec spe futuri auxilii ductus, noctu clam cum suis profugit. - Telekessy e generositate interdixit eum persequendum, ne caedes ab utrinque interveniant.

Percrebrescente rumore Melchiorem Balassa, Franciscum Bebék, et Ioannem Török in proposito habere se cum Stephano Báthory de Somlyó, ad Szathmár conjungendi, et Kanko cum Nagy Szöllös reoccupandi, Telekessy circumstantiis determinatis trajecto Tibisco ad Szathmár-Némethi castra. metatus est, nullo ponte, ac transitu in Szamos existente, dumtaxat tormentis continuabatur militaris operatio. Post aliquot dies succenso Szathmár-Némethi Telekessy Tibiscum trajicit.

23-a Decembris 1557. congelato Samusio Zápolyiani illico transeunt, et citatis passibus ante Nagy Szöllös subsistunt Kanko oppugnaturi.

В атаці, яка закінчилася нещасливо, загинув Юрій Тарцай, запольянський прибічник, і останній з своєї родини, Антон Секель²²⁵ не втратив ні одного воїна, поки Телекеші був на допомозі. Хоч запольянців було більше, маючи намір уникнути битви, переправившись через Тису, відступили до Нялабвару. Частіше викликані на бій, завжди відмовились; Телекеші залишив їм у фортеці вільний вихід, щоб не загинули з голоду. Зробивши це і зрівнявши фортецю Канко з землею, повернувся у Кошиці.^a Не перешкоджаючи перемогам телекешіянців, запольянці володіли ще цими краями, це явно з того, що єпископ Іларіон просив 1558 р. від королеви Єлизавети заступницьку грамоту і дістав звільнення від усіх обов'язків та надзвичайних податків.

У дворі Ізабелли Заполі утворюються партії. Франц Бебек, Франц і Антон Кенде роблять змову, що Ізабеллу необхідно від сина Сігізмунда відділити і закрити у Великому Варадіні. Ізабелла, дізнавшись про це, викликає всіх до себе на відому нараду, напередодні 1 вересня після доброго бенкету біля півночі дає їх вбити. Не довго жила Ізабелла, бо 1558 року помирає, а мукачівський монастир повинен був бути поновлений, тому що вищезгаданий декрет говорить про мукачівського єпископа, про монастир і про ченців.

Телекеші, об'єднавшись з Степаном Дершфі, перемагає Габрієла Перенія та Франца Неметія, звільняє 1559 р. Кіш-Варду від облоги трансильванців. Після цього, перебравшись через Тису, стає табором біля Зетєня, хоч не мав достатньо бойових запасів, все ж таки славою своєї зброї нагнав ворогові такого страху, що фортеця здалася на першу вимогу. Фердинанд об'єднав її з Емеріком Телекешієм.^b На один міліарій ниже Гомонни на правому березі річки Лаборець на високій скалі розміщена фортеця Барко, яка завжди належала родині

In assultu infeliciter cesso occubuit Georgius Tarczay assecla Zápolyanus, et suae Familiae ultimus. Antonius Szé²²⁵kely nec gregarium amisit, dum Telekessy pro auxilio adfuit, Zápolyiani ut ut numerosiores, proelium evitaturi, trajecto Tibisco ad Nyalábvár se recipiunt. Saepius provocati, semper respuentes conflictum, ne fame intereant, in arce liberum exitum admisit eis Telekessy. His factis, et arce Kanko solo aequato, rediit Cassoviam.^a Non obstantibus victoriis Telekessianis, Zápolyiani ultro has partes tenere, patet exinde, quia Hillarion Episcopus 1558-o Protectionales a Regina Elisabetha petiit, et obtinuit immunitatem ab omnibus oneribus, et extraordinariis censibus.

In aula Isabellae Zápolyi factiones constituuntur. Franciscus Bebék, Franciscus, et Antonius Kende conspirant: Isabellam a filio Sigismundo separandam, et Magno-Varadini praeculendam. Isabella re comperta evocat omnes ad se fine certae Conferentiae, pridie 1-a Septembris bona coena refectos circa mediam noctem, curat interim. Non diu supervixit Isabella, nam anno 1558. moritur, et Claustrum Munkáts reparatum esse debuit, quia praecitatum Decretum sonat de Episcopo Munkacsiensi, Claustro, et Fratibus.

Telekessy junctus Stephano Dersfy, Perényi Gabriele, et Franciscum Némethy debellat, Kis-Vardam a.1559. ab obsidione Transylvanorum liberat. His factis trajecto Tibisco ad Zétény castra metatur, utut munitione caruerat, fama tamen armorum suorum tantum terrorem incussit hosti, ut ad primam provocationem arx capitulaverit. Ferdinandus contulit eam Emerico Telekessy.^b Infra Homonnam uno milliari in dextra ripa fluvii Labortz in alta rupi situatur arx Barko, spectavit semper ad Familiam Drugeth, de Homonna. Post cladem ad Moháts Martinus Ke-

²²⁵ a) Форґач Л. VII, стор. 199. Фесслер, 6, 886 і сл.

b) Фесслер, 6, 899 і Сірмай, 74.

²²⁵ a) Forgáts L. VII. p. 199. Fessler. 6. 886. et sequ.

b) Fessler. 6. 899. et Szirmay 74.

Другетів де Гомонна. Після поразки біля Могача Мартін Кехеті, єпископ або печський, або веспремський (невідомо), втратив як престол, так і єпархію, яку зайняли турки. Кехеті забрався у північні краї Угорщини. Познайомився ближче з Барбарою Другет де Гомонна, дочкою Франца Другета, знайомство дійшло до того, що він²²⁶ забув не тільки про свою єпископську гідність, але і про характер священика, вступає з нею в шлюб, якщо тільки можна назвати шлюбом. Від Франца Другета дочка дістає фортецю Барко з навколишніми селами.

Цей шлюб не дістав божого благословення, бо після декількох років Кехеті Мартін помирає. Його вдову бере Франц Кенде, відомий із вищезгаданих заколотників. Телекеші 1558 р. штурмом бере цю фортецю, залишив її у зруйнованому стані, в якому і зараз знаходиться.^а Згодом дає зруйновати фортецю Кевешд, захвачену в Бодрогкезі, земплинського комітату, і веде назад свої війська у Кошиці. Великий герой Габрієл Перені, вигнаний телекешіянцями звідусіль і ніде не забезпечений, давши письмо Миколі Олагу, примасу, та Андрію Баторію де Ечед, судді курії, підкоряє себе Фердинанду. Фердинанд приймає його покору і робить його головним скарбником і бароном королівства.^б

Телекеші, надавши своєму війську відпочинок на декілька тижнів, повертається на Земплин, щоб покарати Франца Неметія. Той був опікуном сироти Степана Шередія. На бік Ізабелли перейшов тому, щоб повернути собі всі маєтки, а саме помістя Токай, якє Фердинанд подарував за вірну службу батькові Каспару і його синові Бенедикту, і щоб анулювати дарування Фердинанда, з цієї причини закріпив себе в Токаї і не тільки робить міцний опір цісарському війську, але крім того, захоплює абатство бенедиктанів у Серенчі, за абата Бебека, ченців розганяє і перетворює у фортецю для захисту Токая.

hety, Episcopus vel Quinque Ecclesiensis vel Veszprimiensis (incertum) amisit sicut sedem, ita Dioecesim per Turcas occupatam.

Kechety (!) recepit se ad partes Septentrionales Hungariae. Notitiam iniit arctiorem cum Barbara Drugeth, de Homonna, Francisci Drugeth filia in tantum adauctam, ut is non²²⁶ modo dignitatis Episcopalis, sed ipsius Characteris Sacerdotalis oblitus, foeminam matrimonio, si tamen matrimonium dici valetjungi sibi curat, a Francisco Drugeth filia obtinet arcem Barko cum adjacentibus pagis.

Matrimonio huic benedictio Divina non accessit, nam paucos post annos Kecheti (!) Martinus moritur. Viduam ejus Franciscus Kende notus ex supradictis rebellibus duxit. Telekessy 1558. arcem hanc assultu capit, et eam, in quo actu visitur desolatam reddit statum.^а Paulopost arcem Kövesd in Bodrogeköz, Comitatu Zemplény, captam, demoliri curat, et copias suas Cassoviam reducit. Magnus haeros Gabriel Perény Telekessianis undique pressus, et nullibi securus, datis ad Nicolaum Oláh Primatem, et Andream Báthory, de Etsed, Iudicem Curiae, litteris, semet Ferdinando subjicit. Ferdinandus suscepit ejus submissionem, et creat eum Tavernicum, Regni-que Baronem.^б

Paucis Septimanis quiete suis Copiis admissa, redit Telekessy ad Zemplény Franciscum Némethy castigaturus. Fuit is Tutor orphani Stephani Serédy. Ad partes Isabellae propterea defecit, ut universa bona, signanter Dominium Tokaj a Ferdinando propter fideliam servitiam Casparo Patri, et ejus filio Benedicto collata propria reddat, et collationem Ferdinandi annihilaret, eapropter firmat se Tokaini, et non solum potenter resistit Caesareis copiis, sed insuper Abbatiam Benedictinorum Szerentsensem sub Abbate Georgio Bebék capit, Religiosos dispellit, ac in Fortalitium pro tuitione Tokaj transformat.

²²⁶ а) Бетлен, кн. IV, Фесслер, 6, стор. 899.

б) Письмо Веранца до Магочія. Фесслер, 6, 899.

²²⁶ а) Bethlen Libr. IV. Fessl. 6. p. 899.

б) Veranczi Litt. ad Magotsi. Fessler 6. 899.

Наполягаючи на цьому, Телекеші був повідомлений, як османи насподівано захопили Сіксо, не тільки розграбили, але ще й підпалили, самих же мешканців відвели в полон. Ці османи під веденням Велицан Бега шли із Фюлека біля Шайо в боршодському комітаті, Телекеші, наздогнавши їх між Еделенем і Путноком біля села Каза, наніс їм таку поразку 13-го жовтня, що із 3000 залишилося ледве 100. Дві тисячі християн²²⁷ було звільнено з полону.^a

Мелхіор Балашша, керуючись своїми планами, перешкоджав, щоб Телекеші пробував знову завоювати серенцьке абатство. Той же Балашша після вбивства Франца і Антона Кенде та Бебека обраний Ізабеллою головнокомандуючим, отримавши для перебування Сатмар, для арсеналу Ташнад, приділивши собі для постачання продуктів десятини трьох сусідніх комітатів, багатих копалень на золото і срібло у Надь Вані, став багатим. У такому положенні, виконуючи роль скоріше деспота, аніж службовця або користувача, і бажаючи зробити себе незалежним від Ізабелли, під час завоювання фортеці Кіш Варди в одній і більше затримках виявив ознаки зрадливості і за допомогою Франца Турза, феїшпана арвського і родича, прийнятий у ласку, перейшов на бік Фердинанда. Ізабелла, лежачи хвора на протязі багатьох місяців, залишена могутніми прихильниками Юрієм Бебеком та Габрієлом Перенієм, зраджена маршалом Балашшою, зненажена іншими своїми придворними радниками, як Андрієм Баторієм де Шомльо, Михайлом Чакієм та іншими, за те, що дозволила великий вплив полякам, які бажали, щоб її син Іван Сігізмунд став незалежним королем Угорщини, звернулася до Фердинанда, щоб укласти мир. Посли її та брата короля Польщі просили дочку Фердинанда за невісту Івану Сігізмунду Заполію, як придане з королівським правом Трансильванію, комітат Мараморш і лівий берег Тиси аж по Дунай, крім того помістя Мукачево. Але Фердинанд дав згоду тільки на Тран-

Ad haec stans Telekessy informatus, qualiter Szikszó ab Osmanis impraevisè captum, exilatatum non solum, sed insuper succensum sit, ipsis adeo incolis in captivitatem abductis. Osmani hi Weliczan Beg Duce ex Füleke grasabantur circa Sajó in Comitatu Borsod, Telekessy eos assecutus inter Edelény, et Putnok, penes pagum Kaza, 13-a Octobris in tantum concussit, ut e 3.000.vix 100.supermanserint. Christianorum 2000.individua²²⁷ e captivitate liberata sunt.^a

Melchior Balassa suis planis ductus impedit, quo minus Telekessy Szerentsensem Abbatiam denuo expugnare attentavisset. Idem Balassa post necem Francisci, et Antonii Kende, ac Bebekii creatur per Isabellam Supremus Dux armorum pro habitatione Szathmár, pro armamentario Tasnád obtento, ac trium vicinorum Comitatum Decimis pro alimentatione, divitibus fodinis auri, argenti-que Nagy Bányensibus sibi attributis ditatus fuit. In hac situatione magis Despotam, quam Officiale, aut usufructuarium agendo, et semet ab Isabella independentem facere volendo, tempore expugnationis arcis Kis Várda in unum, et ultro protractum, perfidiae signa edidit, et agente Francisco Thurzo, Arvensi Supremo Comite, ac Affine in gratiam receptus, ad partes Ferdinandi transiit. Isabella a pluribus mensibus aegre decumbens, a potentibus asseclis: Georgio Bebék, et Gabriele Perényi derelicta, a Marschallo Balassa prodita a reliquis suis aulicis Consiliariis, uti Andrea Báthory, de Somlyó, Michaele Csáky, et aliis, ex eo contempta, quod Polonis magnum influxum admittat, qui cupiebant ut filius suus Ioannes Sigismundus independens Hungariae Rex evadat, convertit se ad Ferdinandum, fine conficiendas pacis. Ablegati ejus, ac Fratris Regis Poloniae postulabant filiam Ferdinandi pro sponsa Ioannis Sigismundi Zápolya, totam Transylvaniam, Comitatum Maromoros, et sinistram rippam Tibisci usque Danubium, praeterea Dominium Munkács Regio jure possidenda. Ast Ferdinandus praeter Transylvaniam nihil applacidavit. Dum haec agerentur, Isabella 20-a Septembris 1559.mo-

²²⁷ а) Повідомлення вождів у Фесслера, 6, 901.

²²⁷ а) Relatio Ducum apud Fessler 6.901.

сільванію. Поки це відбувалося, Ізабелла 20 вересня 1559 р. помирає.⁶ Внаслідок цієї смерті Іван Заполій придбав багатьох прихильників угорців і всіх трансільванців, які бажали мати угорського короля. Іван відправив у Відень як послів свого канцлера Михайла Чакія і Хрістофора Гадьмашія, префекта хустської фортеці.²²⁸

На першій аудієнції зразу ж вони назвали свого пана обраним королем Угорщини, Далмації та Хорватії і Славонії, і просять дочку Фердинанда йому за жону, і Дунай як межу його королівства так, що при відсутності чоловічого потомка Фердинанда край за Дунаєм приєднається також до запольянського королівства. Фердинанд відіслав посланців з заявою: якщо не відмовиться від титулу короля Угорщини і повністю не вийде з королівства, а також не визнає зверхність короля Угорщини у Трансільванії, неможливі жодні переговори, але все таки дав згоду на перемир'я на один рік.

Іларіон, який тишився, як вище було згадано, заступництвом запольянців, звернувся до Івана II, щоб з огляду на його похилий вік, а внаслідок цього і на слабкість як тілесну так і душевну, яка зробила його неспроможним виконувати єпископський обов'язок, дозволив йому за життя встановити і висвятити наслідника з тою метою, щоб у випадку його смерті всі і кожний визнавав за такого. Іван, між іншим, прихильник Соціна, зневажав канонічні права, в усьому задовільняє прохання єпископа і надає йому право на обрання наслідника. Декрет диви у Базиловича. Дано в Дюлі 25 січня 1561 р.

Таким чином, Іларіон, маючи таку підтримку, обміркувавши скоріше справу, не тільки обрав, ба навіть висвятив і підніс до гідності єпископа Ефима, ченця ордена св. Василя. Року 1561 помирає славний генерал Емерік Телекеші на 63 році життя, і його наступником встановлено Франца Зая.

Року 1561 Мелхіор Балашша, капітан фортеці Сатмар, і Микола Баторі відходять

ritur.^b Morte hac intrventa Ioannes Zápolya innumeros Hungaros, et omnes Transylvanos nactus est asseclas, cupientes Regem Hungarum habere. Joannes suum Cancellarium Michaelem Csáky, et arcis Huszt Praefectum Christophorum Hagymássy, velut Ablegatos Viennam expedit.²²⁸

In prima audientia illico nominarunt hi suum Dominum Electum Regem Hungariae, Dalmatiae, et Croatiae, ac Slavoniae, et desiderant filiam Ferdinandi in uxorem ei, et Danubium pro limitibus Regni ejus ita, ut deficiente mascula prole Ferdinandi, ultra Danubianae partes quoque Zápolyano jungantur Regno. Ferdinandus dimisit Ablegatos cum declaratione nisi titulo Regis Hungariae renuncia-verit, et e Regno poenitus exierit nec non Suprematiam Regis Hungariae in Transylvania agnoverit, nullos esse posibles tractatus, sed tamen unius anni inducias armorum indulsit.

Hillarion protectione Zápolyianorum, ut supra dictum, gaudens, recurrit ad Joannem II. quatenus ex respectu aetatis suae grandaevae, et exinde tam corporis, quam animi promanantis debilitatis, quae eum reddidit inhabilem ad munus Episcopale gerendum, sibi liceret vita comite successorem constituere, et consecrare eo cum effectu, ut in casum suae mortis ab omnibus, et singulis pro tali agnoscat, Ioannes caeteroquin Socinianus Iura Canonica spernens, supplicanti Episcopo in omnibus defert, et jus Successorem eligendi tribuit. Decretum vide apud Bazilovits. Datum Gyulae 25-a Ianuarii. 1561.

His itaque praemunitus Hillarion adminiculis, re maturius pensata, non modo elegit, sed etiam consecravit, et ad dignitatem Episcopalem elevavit Ordinis S. Basilii M. Religiosum Euthymium. A. 1561 fatis fungitur celebris Generalis Telekessy Emericus, annorum 63. et ei substituitur Franciscus Zay.

A. 1562 Melchior Balassa arcis Szathmár Capitaneus, et Nicolaus Báthory deficiunt a Zá-

6) Фесслер, 6, стор. 904 і сл., на 38 році життя

b) Fessler 6. pag. 904. et sequ. annorum 38. nata.

від Заполія і Франца Неметія, вождя заполянців, так припирають біля Гададу, що той змушений був втікати аж до абатства в комітаті Бігар, і щоб знайти собі помешкання, виганяє всіх ченців, які доглядали праву руку св. Степана, і там закріпився.

Після того як фортеця Гадад здалася, Іван Заполій втік би був до Польщі, якби його генерали і²²⁹ магнати дали на це згоду. Року 1562 укладено з Соліманом мир, який з боку турків ніколи не був збережений, і все-таки король Угорщини повинен був їм виплатити 30,000 злотих як податок.

22 серпня 1563 року на засіданні у Братіславі, коли обирався за короля Угорщини Максиміліан, вперше утворилися два стани. Магнати і прелати зібралися в палаті приматів, дворянський стан зібрався у монастирі францісканів, тому що не було ще парламенту.

Року 1564 Іван Сігізмунд Заполій домагався миру під умовою, щоб дістав володіння і титул: син короля Угорщини, Славонії, Хорватії і Далмації, король Угорщини і Трансильванії, крім того володіння Мункач, Токай, Хуст, Мараморош, і всі комітати між Тисою і Трансильванією. Фердинанд не дав згоди ні на що крім Трансильванії, тому Заполій, захопивши 1564 р. фортецю Сатмар, напав на ужгородську фортецю, щоб її захопити. Це був кровопролитний напад, але захоплення не відбулося. Юрій Крегвіц, сучасний письменник, описує його так: «Року 1564, після того як король Іван (Сігізмунд Заполій) захопив місто Сатмар, зробив облогу міста Ужгорода і думав штурмом його, як воєначальник, підкорити своїй владі. Цісар Максиміліан вислав бургшталеру, який був начальником і губернатором Ужгорода, німецьких воїнів для зняття облоги міста, яке хотіло робити захист за допомогою своїх воїнів. Між іншим він зарядив гармати градом снарядів і з одного боку прикрив воїнами. Коли настав відповідний момент, відділив воїнів від гармат і почав стріляти з гармат, які заподіяли ворогові великої шкоди. Це дало добру змогу побити ворога, який вийшов із окопів, отже на полю

polya, ac Franciscum Némethy Ducem Zápolyanorum ita ad Hadad comprimunt, ut is usque Sz. Job Comitatus Bihar Abbatiam fugere coactus sit, utque mansionem habere valeat, monachos custodientes Dexteram olim S. Stephani expulit, et semet ibidem circumvallavit.

Hadad arce capitulante Joannes Zápolya ad Poloniam fugisset, si sui Generales, et²²⁹ Magnates permisissent.

A. 1562 Pax cum Solimano est conclusa, nunquam ex parte Turcarum observata, et tamen 30,000 aurei instar tributi per Regem Hungariae eis debebant solvi.

A. 1563 22-a Augusti in Diaeta Poseniensi dum eligeretur Maximilianus in Regem Hungariae, prima vice duae Tabulae enatae sunt. Magnates, et Praelati convenerunt in palatio Primatiali, Status, et Ordines in claustro Franciscorum, quia carebant adhuc domo Regnicolari.

A. 1564-o Ioannes Sigismundus Zápolya tentavit pacem sub conditionibus, ut possessorium et titulum habeat: Filius Regis Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Dalmatiae, Princeps Hungariae, et Transylvaniae, praeterea Dominium Munkáts, Tokaj, Huszt, et Marmaros, et omnes Comitatus inter Tibiscum, et Transylvaniam. Ferdinandus praeter Transylvaniam nihil applacidavit, quare Zápolya 1564-o occupata arce Szathmariensi, Unghvariensem expugnandam adressus est, sangvinolenta fuit haec adgressio, sed non secuta occupatio. Coaevus Krehvitz Georgius Scriptor eam taliter describit: Anno 1564-o als König Iohann (:Zsigmond Zápolya:) die Stadt Szathmár erobert hatte belagerte er darauf die Stadt Unghvár, und er meinte diesselbige als er Sturmleiter angeworfen, auch unter seine Gewalt (!) zu bringen. Aber Keiser Maximilian hatte dem Burgsthaler, so Obrister, und Gubernator zu Unghvár, ware, zuvorhin Deutsches Kriegsvolk zur Entsetzung der Stadt zu geschicket, welcher sich, die Stadt zu beschirmen, mit den seinen männlich währte.- Unter andern aber thät er das Geschütz so mit Hagel, und Ketten Geschosz geladen, und mit Kriegsvolk bedeckt ware, auf eine seite verordnen. Und als er seine Gelegenheit ersahe, theilte er das Kriegsvolk bey

бою залишилось біля 4000 мужчин і король Іван змушений був відступити і т. ін.»

230

Глава 57

Є ф и м
1561—1618

Єфим, який став єпископом скоріше з ласки попередника, аніж за заслуги, повинен був відмовитись від своєї кафедри. Бо ж після смерті Іларіона 1561 р. і самого короля він не мав захисту. Його суперники важко переносили, що він, зневаживши святі канони, присвоївши собі наступництво, став єпископом. До того ж Лазар Швендїй, імператорський вождь, захопивши область мукачівської єпархії, не надавав жодного захисту прибічникам Заполія, яким був і Єфим, тому Єфим, залишивши Мукачево, приховався в комітаті Сатмар, на маєтку Лопгадь, який тепер звичайно називають Куца, розміщеному в Бікальському окрузі. Побудована тут церква довго була прихована. В той час мандрівні священики мали звичку приходити із-за Альп, відвідували церкви, збирали такси і милостині, з нагородженими скарбами відправлялися додому, щоб не залишати сліду про доброго духовного отця. І тому волоські та руські священики, а також благочестиві ченці взаємними силами звертаються до Андрія Доці, головного капітана, з проханням, щоб з метою відвернути обман від трансільванських волохів і зволив поновити законно висвяченого єпископа, який скривається в Лопгаді. Той видав такий декрет: «Ми, Андрій Доці, з Надь Луге, граф комітатів барського і сатмарського, магістер королівських камергерів в Угорщині, радник св. царської королівської величності, головний капітан сатмарської фортеці і гарнізону, і правитель верхніх країв королівства Угорщини, цим доводимо до відома всім і кожному, побудованим в цьому сатмарському комітаті св. Царської королівської

den Geschütz von ein ander, und wesz es unter die Feinde abgehen, welches ihnen grossen schaden zufügte. Dieses gabe den Deutschen gute Gelgenheit die Feinde so aus ihren Schanzen gekommen waren zu schlagen, also das bey 4,000 Mann auf der vahlstatt (!) blieben, und König Iohann abziehen muszte und so weiter.

230

Caput 57.
Euthymius.
1561.—1618.

Favore potius Antecessoris sui, quam meritis constitutus Episcopus Euthymius Cathedrae suae renunciare debuit. Hillario enim 1561. ac ipso Ioanne Rege fatis cedente protectione caruit, Corrivales Ejus graviter ferebant eum neglectis SS. Canonibus successione sibi obturum Episcopum esse, accedit, quod Lazarus Schwendius Imperatorius Dux partibus Diocesis Munkács occupatis, asseclis Zapolyianis, qualis fuit etiam Euthymius, tribuerit nullam protectionem, ideo Euthymius deserto Munkáts, retraxit semet ad Comitatum Szarhthmár, Possessionem Lophágy, nunc Kucza appellari solitam, in Districtu Bikallyensi sitam. Hic aedificata Ecclesia diu delituit. Solebant eo tempore vagabundi Presbyteri ex Transalpina incurrere, Ecclesias visitare, taxas, et Eleemosinas colligere, cum corraso thesauro domum evadere, quin vestigium boni Spiritualis. relinquerent. Quare Valachi, et Rutheni Parochi non minus, ac Religiosi Monachi mutuis viribus recurrunt ad Andream Dóczy, Supremum Capitaneum, exorando, ut ad avertendas Valachorum Transalpinensium deceptiones legitime consecratum Episcopum in Lophágy latentem in medium producere velit. Qui edidit tale Decretum: Nos Andreas Doczy (!) de Nagy Luhe, Comitatum Barsiensis, et Szatmariensis Comes, Cubiculariorum in Hungaria Regalium Magister, S.C.Reg.Mattis Consiliarius, Arcis, et Praesidii Szathmariensis supremus Capitaneus, ac Partium Regni Hungariae Superiorum Generalis. Universis, et singulis in hoc Comitatu S.Caes.Reg.Mattis Szathmariensi constitutis Valachorum Ecclesiis, earum Rectoribus, et Auditoribus tenore praesentium notum facimus: quod Nos tum ad omnium,

величності волоським церквам, їх керівникам і слухачам, що ми то на протест, пред'явлений нам як від церковних, так і від світських мешканців вищезгаданого комітату в інтересі Єфима²³¹, мешканця монастиря, загально названого Лопадь, то із особистого співчуття до цього обездоленого народу, щиро бажаючи уникнути того, щоб як до сих пір, та і потім іноземні трансальпійці, які приходили в цю провінцію з метою відвідування, не обтяжували великою оплатою податків, а потім після збору відходили з великою подачкою душ, вищезгаданого Єфима, якого Іларіон, єпископ мукачівської єпархії, висвятив за встановленим обрядом, людину доброї вдачі, яка добре знає, як говорить, релігію народу, не зважаючи на привілеї якоїсь єпархії; ми його обрали і призначили законним і звичайним наглядачем цієї св.ц.к. величності провінції, отже і обираємо і призначаємо. Внаслідок чого цими рядками і нашим авторитетом, який на зобов'язує дбати про кожного, хто знаходиться під цією владою, всім волоським церквам і т. ін. строго доручаємо і наказуємо, щоб признали згаданого Єфима законним і звичайним наглядачем, і йому ж нараховували і платили річні податки і доходи, які споконвіків платили попередникам (кафедральні). Для яскравішого свідчення і зміцнення цієї справи ми розпорядились видати названому Єфиму цього нашого листа. У фортеці Сатмар, 18 вересня 1618 року».

Невідомо, до яких пір єпископ Єфим користувався єпископською юрисдикцією в сатмарському комітаті (був законно висвячений) і чи повернувся до Мукачева. Відомо тільки те, що під час відходу Єфима з Мукачева 1568 року, єпископом був обраний Василь. Документи не передають, хто його затвердив і висвятив.

Глава 58

Василь

Тому, що в двох декретах Максиміліана єпископ називається Н., а в пізніших документах називається Ласло (Ладіслав),

tam Religiosorum, quam Plebeorum in praelibato Comitatu degentium demissam intercessionem nobis pro parte Euthymii Claustrii Lapagy (!) vulgo nuncupati accolam, exhibitam, tum vero singulari, erga afflictam hanc gentem, commiseratione moti, ac accensi, illud diligenter, ne ut hactenus, ita etiam deinceps ab exteris Transalpinis visitatum, hanc in provinciam excurrentibus magna censuum pensione aggraventur, ac deinde illa levata magna animarum cum jactura desererentur, evitare volentes, praelibatum Euthymium a Wladica Lario Districtus Munkáts rite ordinatum, bonis moribus, multaque gentis Religione, ut spargitur, instructum, citra aliquis Dioecesis praerogativam, in legitimum, et ordinarium hujus S.C.R. Mattis Provinciae Visitatorem delegimus, et substituimus, prout et deligimus, et substituimus. Eapropter harum serie, atque autoritate nostra, qua singulis, in hac Ditione commorantibus prospicere tenemur, Universis Valachorum Ecclesiis etc. firmiter committimus, et mandamus, ut praetactum Euthymium pro legitimo, et ordinario visitatore agnoscatis, annosque eidem census, et reditus, ab antiquo Praedecessoribus solvi consuetos (:Cathedra-ticum:) pendatis, et numeretis. In Cujus rei evidentius testimonium, et robur praesentes Litteras Nostras dicto Euthymio dandas duximus. Dat.in. Arce Szatmar. 18 Septem.1618.

Quosque fungebatur Euthymius Episcopus in Comitatu Szathmár Jurisdictione Episcopali (:fuit legitime consecratus:) et an Munkatsinum redierit, nescitur, illud tamen constat, 1568-o Euthymio Munkatsino excedente, electum esse Episcopum Basilium, per quem confirmatum, et consecratum acta non produnt.

Caput 58.

Basilius.

Quia duobus Decretis Maximiliani Episcopus N. nominetur, posterioribus vero Scriptis László (:Ladislaus.) adpelletur, Bazilovits

Базилович створив двох єпископів, одного Н., другого – Ладислава. Не піддаюся ніякому авторитету, щоб його наслідувати.^a

Лист Франца Другета від 4 лютого 1568 р. називає цього єпископа²³² Сент Міклоші Ласло, а на іншому місці – єпископ мукачівський Ласло.^a

Свідченням того, що клір і народ у той час були занадто пригнобленими, є той факт, що Василь, турбуючись про те, щоб до кліру і народу відносились справедливо, а також поважали його, у спілці з багатьма ченцями відправився до цісарського королівського двору з проханням, щоб його світські не турбували і не перешкоджали йому під час відвідування церков свого обряду. Максиміліан не тільки приборкує порушників виданим декретом 13 жовтня 1569 р., але вимагає, щоб під час законного і звичайного відвідування сприяли в наданні єпископові необхідної підтримки і допомоги.^b

Світські, в якій мірі не віддавали пошану богослужінню, у такій же мірі не турбувалися про церковні особи. Мукачівські ченці скаржаться Іоанну II, що Дмитро Керепецькі, керівник фортеці, непокоїть їх як під час св. літургії, так і під час виконання інших обов'язків. Іоанн у декреті, виданому 13 лютого 1567 р., приборкує керівника у застосуванні насильства.

Подібно, тому що службовці мукачівської домінії, не будучи під наглядом пана, визискували клір і народ, дозволяли собі насилу брати коней, лисичі шкіри, привласнювати собі кафедральне єпископа, одинокий його дохід, який приходив від світського кліру, ба навіть по-святотатському виконувати єпископську юрисдикцію по відношенню до віруючих, накладати податки на священників, примушувати їх виконувати панщину, кидати їх в тюрми, бити, мучити; насмілювалися безсовісно привласнювати собі рухоме і нерухоме

dupplicem creavit Episcopum, alterum N. alterum Ladislaum, ut eum sequar, nulla auctoritate inducor.^a

Litterae Francisci Drugeth dt-o 4-ae Februarii 1568. emanatae vocant hunc Episcopum Szent²³² Miklószy László Püspök, et denuo Munkátsi László Püspök.^a

Nimium pressum Clerum, populumque pro tunc fuisse, ipsam dignitatem parvi pensam testatur id, quod Basilius aequiorem cum Clero, ac populo tractationem, suae item dignitati respectum procuraturus, adsociatis pluribus Religiosis, aulam C. Regiam petiit, supplicaturus, ne in visitandis sui ritus Ecclesiis per Saeculares turbetur, ac impediatur. Maximilianus emisso Decreto 13-a Octobris 1569. emanato non modo inhihet turbatores, sed demandat, ut tempore legitimae, et ordinariae visitationis Episcopo necessario subsidio, et auxilio adesse noverint.^b

Culti Divino sicut non dabatur a saecularibus reverentia, ita nec personis ecclesiasticis securitas tribuebatur. Monachi Munkatsiensis queruntur apud Joannem II. per Demetrium Kerepetzki Arcis Provisorem se sicut in S. Liturgia, ita aliis functionibus turbari. Joannes emisso Decreto sub 13-a Februarii 1567. emanato Provisorem ab attentanda violentia inhihet.

Pariter: quoniam officiales Domini Munkáts, remoti ab oculis Domini, in Clero, Populoque exactiones fecissent, equos, pelles vulpinas violenter rapere, Cathedrae Episcopi – Unicum eius proventum a parte Saecul. Cleri obvenerentem pro se usurpare, imo Episcopalem Jurisdictionem in fideles sacrilege exercere, Sacerdotes Contributioni subicere, ad praestandas robotas cogere, carceribus, verberibus, et cruciatibus subicere nefarie praesumpsissent, mortui Episcopi res mobiles, et immobiles sibi impie adpropriare audent, Maximilianus Rex medio Decreti 13-a

²³¹ а) П. і Б. приміток не розрізняють.

²³² а) По-грецьки Василь, по-руськи Владислав, звідси походить угорське Ласло. Архів єписк. реліг. 23.

б) Базилович, т. I, с. 34

²³¹ а) Praenotationes P. et B. non distinguunt.

²³² а) Basilius Graece, Ruthenice Vladislav, exinde hung. László factum est. Archiv. Episc. Religionar. 23.

б) Bazilovits Tomo 1. pag. 34.

мертвого єпископа. Король Максиміліан декретом від 13 жовтня 1569 р. бере клір під охорону і приборкує нахабних службовців.^в

Василь, щоб зберегти і добробут народу і порядок в керівництві парафіями, просить, щоб граф Франц Другет де Гомонна надав йому дозвіл ходити по маєтках і, за старим звичаєм, там, де живуть батюшки грецького обряду, робити візити. Переглянувши королівські грамоти, правитель Свенді²³³ видає бажаний дозвіл. Видано в нашій курії Берентен 1568 р.

В той час протестантські керівники і служителі взяли на свою совість, що папа їх виключив із церкви, тому вони, посилавши 1572 р. викладене визнання своєї віри Ієремію, константинопольському патріарху, названому Авхіалі, домагаються церковного єднання.

Патріарх, керуючись пастирською мудрістю, був далекий від того, щоб лагідно обгрунтувати різниці, але згідно з духом віку почав показувати ерудицію, як живим словом, так і на письмі, стійко нападати на визнання протестантів, і не відступив. Протестантські керівники, вражені жорстокістю, просили султана, щоб звільнив патріарха, і домоглися того 1579 р.

Вигнанець забрався в Галичину, Волинь і Сільванію, перебуваючи тут три роки, і словом і письмом підбадьорював русинів і волохів, щоб не приймали календар, щойно опублікований папою Григорієм. Польський же король хотів ввести новий календар навіть примусом. На протязі 1588 р. після смерті Мітрофана, вигнаний патріарх був встановлений на своїй посаді, прийнявши її, змінив і погляд щодо нового календаря і не тільки відмовився від нападку на новий календар, але й вислав до римського папи Григорія XIII депутатів з листом, обіцяючи, що всі народи, які дотримуються грецького обряду, бажають прийняти виданий календар.

Корисний замисел звів нанівець Макарій, єпископ з Кесарії, недоброзичливим повідомленням султана Амурата про те, начебто

Octobris, 1569. emanati, Clerum in protectionem sumit, et temerarios officiales inhibet.^с

Basilius, et de populi salute, et ordine conservando in administrandis Parochiis petiit sibi facultatem a Comite Francisco Drugeth, de Homonna, conferri in Bonis peregrinari (:jârni:) secundum antiquam consuetudinem, és a hol Görög Szerzet szerént Batikok vagynak, visitare. Inspecitis litteris Regiis, et Generalis Swendy²³³ petitam facultatem tribuit. Datum in Curia Nostra Berenten 1568.

Hoc tempore Protestantici Principes, et Ministri conscientiae sibi duxere se per Pontificem excommunicatos extra Ecclesiam esse, proin Professionem suae Fidei adornatam ad Patriarcham Constantinopolitanum Ieremiam Auchialy dictum 1572. submittentem, Communionem expetunt.

Tantum abest, ut Patriarcha Pastoralis prudentia usus, bona modalitate differentias composuisset, sed potius pro more Saeculi eruditionem ostentare, sicut viva voce, ita scripto Professionem strenue impugnare coepit, neque destitit.

Principas Protestantes inhumanitate offensi, a Sultano Patriarchae amotionem petierunt, et obtinuerunt 1579.

Exul recipit se ad Galliciam, Volhiniam, et Sylvaniae triennio ibi commorans ac verbo, scriptoque Ruthenos, ac Valachos ad non recipiendum Calendarium recenter per Gregorium Pontificem publicatum cohortatus est. Rex Poloniae vero violentis etiam modis novum Calendarium inducere voluit.

Decursu anni 1582. mortuo aemulo Mitrophanе Patriarcha, exul Sedi suae restitutus, ea recepta mutavit, et consilium circa novum Calendarium. Non tantum recessit ab imperitionibus novi Calendarii, sed plane ad Gregorium XIII. Romanum Pontificem deputatos cum litteris expedivit, promittendo omnes populos ritum Graecum sequentes emendatum Calendarium suscipere velle.

Salutarem intentionem impedivit Macarius Episcopus Caesariensis, Amuratem Sultanum sinistre informando, ac si Patriarcha cum,

в) Там же, т. I, с. 35.

с) Idem Tomo i. pag. 35.

патріарх вступив у зговір з німцями та італійцями і, зробивши неабиякі послуги, домігся, що патріарх, як небезпечна людина, схвачений, кинутий у тюрму, а потім засланий на острів Родос, безславно завершив бідне життя. Віруючі грецького обряду, та й самі русини, по сьогодні дотримуються старого календаря.²³³ Після смерті Максиміліана 1576 р. охоронні грамоти також втратили силу, внаслідок чого єпископ повернен був потрапити у важкі обставини²³⁴, його турбували у виконанні свого обов'язку, обтяжений податками, змушений був відправитись, взявши з собою ченців, до короля Рудольфа в Прагу, щоб отримати допомогу. Про його специфічні обтяжливі почуття нам не відомо, ще менше нам відомо про королівське рішення, тому що ніякого не було. Проте, щоб скаржника на зворотньому шляху не турбували («щоб згаданий єпископ міг спокійно повернутися додому з ченцями і людьми та своїми речами і пакунками»), король Рудольф видав йому паспорт, який значиться у Базилівича в I томі, стор. 38, виданий у Празі 29 березня 1597 р. Єпископ не мав великої користі з подорожі у Прагу, бо його турбували у виконанні свого обов'язку і тому повернувся, знову змушений був особисто звернутися до Матвія, того часу губернатора королівства, який перебував у Еберсдорфі в Австрії. Василь скаржиться, що не лише світські перешкоджають йому у виконанні обов'язку та духовної юрисдикції, але самі священники під час канонічного візиту³ відмовляють йому в покорі, тому Матвій дав 27 вересня 1597 р. охоронну грамоту для відвідування єпархії.⁶

Граф Степан Нярі, феїшпан, передав назавжди 20 листопада 1626 р. земельні

²³³ a) Fleury Historia Ecclesiae stica, том 49, с. 128. Там же, том 50 і 53.

²³⁴ a) Той візит був скоріше збором єпископського податку та милостині, тому для священників обтяжливий.

б) Грамота у Базилівича, том I, стор. 40. Василь у грамоті називається ченцем, а не єпископом. Подібну назву приймають тепер і італійські єпископи, (обрані) з ченців.

Germanis, et Italis colluderet, oblatisque non exiguis muniis, effecit, ut Patriarcha, velut perniciosus captus, carceribus inclusus, ac dein in insulam Rhodum exul relegatus, aerumnosam vitam inglorius finiverit. Graeci Ritus autem fideles, ipsi adeo Rutheni penes antiquum Calendarium praesens usque manent.³ Maximiliano Rege 1576. mortuo exspirarunt et Protectionales, unde duris in circumstantiis²³⁴ debuit constitui Episcopus, turbabatur in exercitio officii sui, exactionibus subjectus, coactus fuit fine obtinendae medellae, acceptis secum Monachis Pragae ad Regem Rudolphum confugere. Gravamina ejus specifica nobis non constant, tantominus nota est Resolutio Regia, quia nulla emanare debuit. Ne tamen redux querulans in itinere turbetur («ut dictus Episcopus cum Fratribus Conventualibus, ac hominibus, rebusque, ac sarcinis suis imperturbate domum redire queat») per Regem Rudolphum Passauiibus providetur, quae exhibentur apud Bazilovits Tomo I. pag. 38. die 29-a Martii 1597. Pragae emanatae.

Ex itinere Pragensi non magnam utilitatem habuit Episcopus; turbabatur enim in exercitio muneris sui, et ideo recurrit, imo denuo personaliter accedere debuit ad Mathiam, tunc Gubernatorem Regni, in Ebersdorf Austriae commorantem. Queritur Ladislaus: non modo saeculares se impediunt in officio, Iurisdictioneque Spirituali exercenda, ac officio, sed ipsi Sacerdotes occasione visitae Canovicae^a obedientiam sibi detrectant, quare Mathias Salvum Conductum Dioecesis visitandi tribuit. Die 27-a Septembris 1597.^b In Alsó Vereczke Comes Stephanus Nyáry Supremus Comes Presbytero Paulo Kovordán in perpetuum cessit ibidem terragia 60. fnis, 20-a Novembris 1626.- 1636. 20-a Nov. ab eo-

²³³ a) Fleury Historia Ecclesiastica Tom. 49. pagina 128. item Tom. 50. pag. 53.

²³⁴ a) Fuit illa visita potius exactio Cathedralitici, et Collectio Eleemosynae, et ideo Parochis onerosa.

б) Diploma apud Bazilivics T. I. pag. 40. Vocatur Ladislaus, in Decreto Frater, et non Episcopus. Similem Nomenclationem affectant actu Episcopi Italici ex Religiosis.

ділянки у Нижніх Верецьких священику Павлові Ковордану за 60 флоренів – 20 листопада 1636 р. той же граф вимагає земельні ділянки – 1597 старик Бункава продає з синами Лазаром, Іваном і Матвієм луку, розташовану в Кривій від потоку до потоку, священикові по імені Ковордан за 36 талерів та 30¹/₂ корит вівса з застереженням, що в такому разі, якщо б продавець вимагав назад, заплатити домінію 100 флоренів, іспану 50 фл., а князеві 12 флоренів.^в

24 серпня 1594 р. Сігізмунд, вождь Трансильванії, Трансальпійської Валахії і Молдавії, дає паспорт шановному Зерде (Сергійові)²³⁵ ігуменові, не сказано якого монастиря, для супроводження волоського священика: відправляється у нашу трансальпійську країну, звідки в короткому часі має намір повернутися назад. Дано в Альбі Юлії.

Степан Другет, славний магнат і вождь, помирає 1599 р., похоронений в Ужгороді, у церкві, яка вже зрівняна з землею, в тій же фортеці. У довгому намогильному написі мовиться: «Степан Другет покоїться під цією чорною плитою, прославлена слава мужності, шана Марса».

Глава 59

Сергій і повстання Бочкая

Під кінець століття Василь, мабуть, помер, тому що 1601 року єпископом став вже Сергій. Невідомо, хто його призначив і висвятив. Наслідуючи своїх попередників, спішив до найвищого трону, домогтися охорони. У ці бурхливі часи заступництво не тільки корисне, але, зрозуміло, було необхідним.

Року 1601 народні збори засідали в Братиславі. Єпископ Сергій приходить туди. Рудольф не був присутнім, засідання відкрив його брат Матвій, губернатор королівства. Виклавши свої скарги, 26 березня

в) Из епарх. архіву. Ще тоді сільських суддів називали «князями».

dem Comite consequitur terragia.- 1597. Senex Bunkova cum filiis Lazarō, Ionne, et Mathaeo vendit pratum falcabile situatum in Kriva a rivulo ad rivulum Presbytero Kovordán dicto in Taleris 36. et 30 1/2 coretis avenae sub cautione, ut si revocaret venditor, Dominio solvat 100. fnos, Spano 50 fl, et Knjazevi 12. fnos.^с

1597. die 24-a Augusti Sigismundus Transylvaniae, Valachiae Transalpiniae, et Moldaviae Du dat Passuales Honorabili Zergye (Sergio.)²³⁵ Igumeno (non dicitur cujus Claustrii) Presbytero Valachicali concomitando. Proficiscitur in Regnum Nostrum Transalpinense ide brevi rediturus. Datum Albae Iuliae. Stephanus Drugeth, celebris Magnas, et Dux 1599 moritur, et Unghvarini in ejatis arcis Ecclesia jam solo aequata sepelitur. In longo Epitaphio occurrit.

Drugethius jacet hac Stephanus sub syndone

nigra, Inclyta Virtutis gloria, Martis honos.

Caput 59.

Sergius, et Revolutio Bocskay

Exspirante Saeculo, et Ladislaus exspirare debuit, quia 1601. jam Sergius Episcopus, per quem nominatus, et consecratus, non constat. Vestigiis antecessorum insistens, fine consequendae Protectionis ad Altissimum Thronum properavit.

Turbulentis his temporibus protectio non tantum utilis, sed plane necessaria fuit.

A. 1601-o Diaeta Posonii celebrabatur, et Sergius Episcopus eo comparet. Rudolphus non adfuit, Frater suus Mathias Regni Gubernator sedem aperuit. Expositis suis querelis,

с) Ex Archivo Dioec. adhuc tunc Judices pagi vocabantur Knjáz.

отримує королівське заступництво і особливу опіку.^a

1601 року той же Сергій поспішив до Фердинанда де Гонзага, найвищого генерала капітана королівства Угорщини, пізніше короля Угорщини, отримує опіку, заступництво та недоторканість монастирського майна. Дано в Кошицях, 28 квітня 1601 року.^b

Грамота про заснування бенедиківської церкви від 13 жовтня 1603 р. починається: «Сей лист попа Николи Бенедикувського», згадується «пуп Игнат Руцанскій» і говорить: «Колим ход(ив) з отцем Сергієм до Руси з владикою купил ем звун за 12 злотих».

Таким чином, є перший слід про те, що єпископ відправився з кліром в Росію тільки для того, щоб здійснити посвячення, не говорить в Польщу, але в Росію, тобто в Київ.²³⁶ 1604-й рік видався для єпархії важким. Бо ж арт. 8 наказує поновити фортеці, (зруйновані) в попередніх заворушеннях, за безплатну працю селян. Для відбудови фортеці Сатмар залучаються і притягаються Угоча, Сатмар і Берг, для Калло – Саболч, для Онод – Абук і частина Земплина, для Сендре – Шарош і Спиш, для Діюшдер – Боршод і Торна, для Путнок – Гемер, для Токай – решта частини Земплина та Унг.

Після зміцнення фортець не тільки зроблена перешкода, але скоріше дана допомога повстанню Степана Бочкая де Кіш Марія, яке виникло у цьому році.

Угорці за посередництвом губернатора Матвія домагаються вільного віросповідання. Рудольф не тільки це заперечив, але до статей парламенту 1604 року додав нову 22, яка сприяла католицькій вірі і не розглядалась в парламенті.

Тим часом земплинці, зібрані в великій кількості Валентином Другетом, який був призначений парламентом 1604 року за капітана у Верхній Угорщині, скаржаться генералу Белгіозу^a, який знаходився в Ко-

Regiam Protectionem, et specialem tutelam recipit 26-a Martii.^a

1601. Idem Sergius properavit ad Ferdinandum de Gonzaga, et Regni Hungariae Superum Generalem Capitaneum, ex post Regem Hungariae, obtinet tutelam, protectionem, ac salvam Quardiam. Datum Cassviae 1601 28-a Apr.^b

1603. 13-a Octobris de fundo Ecclesiae Benedikóczensis fundationalis inchoat: Сей Лїст Попа Нїколи Бенедїкувскаро, occurrit mentio Пуп Игнат Руцанскїи, et inseritur. Колїм Ход (. . .) з Отцем Сергієм до Руси з Владкою купил ем звун за вї золотих. Ergo est primum vestigium Episcopum cum Clero ad Russiam profectum fuisse certe non alio fine, quam consequendae Consecrationis gratia, non dicit ad Poloniam, sed Russiam, id est Kioviam.²³⁶ 1604-is annus pro Dioe esi fuit gravis. Arces enim prioribus turbis Art. 8. per rusticos gratuito praestandos labores restaurandas praecipit. Ugocsa, Szathmár, et Beregh ad arcem Szathmariensem; Szabolts ad Kálló; Abuj, et pars Zempliniensis ad Onod; Sáros, et Scepus ad Szendrő; Bor-sod, et Torna ad Diósgyőr; Gömör ad Putnok; residua pars Zempliniensis, et Ungh ad Tokaj fortalitia rectificanda applicantur, et stringuntur.

Firmatis fortaliciis tantum abest ut impedita, sed potius adjuta est hoc anno emergens Revolutio Stephani Bocskay, de Kis Mária.

Hungari medio Mathiae Gubernatoris liberum exercitium Religionis petunt. Rudolphus non modo id negavit, sed ad Diaetae 1604. articulos novum 22. in Dioeta non discussum adjecit Catholicae Fidei faventem.

Zemplinienses per Valentinum Drugeth 1604. diaetaliter constitutum. Capitaneum in Superiore Hungaria copiose congregati eatenus querulantur apud Generalem Belgioso^a Cas-

²³⁵ a) Базилович, т. I, стор. 42.

b) Там же, стор. 43.

²³⁶ a) Сірмай, Notit. C. Zemplén. I, 109, називає Барбіаном.

²³⁵ a) Bazilovits T.I p.42

b) ibidem – 43

²³⁶ a) Szirmay Notit. C. Zemplén. 1. 109. Barbianum nominat.

шицях. Прохачі, яких цей роздражнив, а не заспокоїв, беруть зброю в руки.

На полях Галсеч верховним вождем обирається Степан Бочкай, раніш невідомий в Угорщині ні родом, ні заслугами. Реформати під покровом захисту релігії легко зраджують Рудольфа, інші змушені йти за юрбою. Бочкай на зборах в Серенчі 1605 р. проголошений князем Угорщини і Трансильванії. Бочкай за довір'я, проявлене йому, робить багатьох дворянами (Цекеї, Пензеш і т. ін.), оголошує Серенч вільним королівським містом і щиро наділяє хойдонікальські містечка занадто шляхетними привілеями.⁶ 9 березня 1606 р.

Нелегкою була доля єпископа Сергія стояти між двома вогнями. Тут вимагав довір'я цісар, там Бочкай, небезпечно було приєднатись до одного із них. Тому що Сергій мав своїх віруючих у маєтках обох князів, звертається до кожного із них.²³⁷ Від короля вже мав охоронну грамоту, про яку згадувалось вище, але тому що прибічники Бочка неспокоїли його при виконанні обов'язку і (порушували) давні закони і права, звертається до князя Степана і на підставі декрету^а приймається в заступництво князя і під спеціальну опіку. Дано в Кошицях 17 грудня 1606 р. Сергій не залишив Кошиці до тих пір, поки не отримав також другий декрет, написаний по-угорськи, (в якому) доручається: «щоб відтепер ніхто не застосовував силу проти монастиря вищезгаданого єпископа Сергія та проти його волі, щоб не непокоїв його та священників, що належать до нього, в цілому і особисто, якщо хтось названий по імені, — щоб не робив шкоду їх худобі, тому що постигне його кара за рішенням державних зборів. Дано в Кошицях 18 грудня 1606 р.^б

Із цього ясно, що церковний привілей не поважався. В ці часи приходять у ці краї нові господарі. Софія Баторі, вдова Сігізмунда Ракоція поселяє в Мукачеві

soviae residentem. Supplices per hunc lacessiti, non sedati, ad arma concurrunt.

In campis Gálszets Supremus Dux eligitur Stephanus Botskay, antea nec Natalibus, nec meritis in Hungaria clarus.

Reformati velo Religionis tuendae a Rudolpho facile deficiunt, alii coacti turbam sequuntur. 1605. Botskay in Dioeta Szerentsensi Princeps Hungariae, et Transylvaniae renunciatus. Gratificaturus fidelitatem erga se Botskay, plures creat Nobiles (Czékéi, Pénzes, et alios.) Szerents declarat Lib. Regiam Civitatem, et Hajdonicalibus oppidis privilegia admodum nobilia elargitur.^б 9-a Martii, 1606.

Dura fuit sors Sergii Episcopi inter duos ignes constitui, hic Caesar, ibi Botskay fidelitatem exigebat, alterutri parti adhaereat, periculosum fuit. Sergius in utriusque Principis Ditionibus fideles suos habendo ad utrumque se convertit.²³⁷

Ex parte Regia jam habuit Protectionales superius memoratas, sed quoniam in officio suo antiquisque legibus, et juribus per Botskajanos molestatus fuisset, recurrit ad Stephanum Principem, et medio Decreti^а in principalem recipitur Protectionem, et tutelam specialem. Datum Cassoviae die 17-a Decembris. 1606. Non discessit Sergius Cassovia, donec aliud etiam Decretum Protectionale hungarice scriptum obtinisset, mandatur: hogy senki ezental a fentebb meg irt Sergius Püspök Clastromára hatalmasúl, és akarattya ellen ne száljon, ötet, és hozzá tartozó Papokkal egyetemben se személyekben, se akár nével legyen nevezendő marhá-jokban — meg ne háborítsa, se meg ne károsítsa mert — ország végzése szerint való büntetés esik rajta. Datum Cassoviae 18-a mensis Decembris 1606.^б

Ex his patet: Immunitatem Ecclesiasticam non fuisse respectatam. His temporibus novi hospites ad has partes penetrant. Báthory Sophia, Sigismundi Rákóczy vidua Munkacsi-

б) Ці привілеї маємо намір навести в кінці цього тому.

²³⁷ а) Базилевич у першому томі, стор. 45.

б) В тій же цит. праці, стор. 46.

б) Haec Privilegia in Extractu in fine Tomi hujus communicaturi sumus.

²³⁷ а) Bazilovics Tomo 1. pag. 45.

б) In eodem Cit.opere pag. 46.

езуїтів. Вони занепокоєні більше в тому, щоб повернути русинів, ніж реформатів, дали привід для багатьох невдячних результатів.^в

Із змісту наступного декрету (відомо), що 1607 р. Сергій скаржився в присутності Валентина Другета де Гомонна, що від нього забрали багато маєтків, з проханням звернувся до дворян в Марамороському комітаті і скаржився молдавському князю, внаслідок чого єпископові повернуто маєтки Грушівського монастиря на підставі такого декрету: «Валентин Другет, королівський радник, найвищий капітан і граф Хуста, а також спадкоємний феїшпан комітатів Земплін і Мараморош. Нас відвідали превосходительства шановного Марамороського комітату і посланець його величності молдавського вайди Шімона у справі одного волоського монастиря, так званого грушівського, що знаходиться в названому шан. марамороському комітаті. Тому що той монастир до того ще за часів блаженної пам'яті князів²³⁸ був резиденцією волоських єпископів, а за сучасних змін був приєднаний до Хустської фортеці.^а Тому розглянувши цю справу, як на бажання його величності молдавського вайди Шімона, нашого милого приятеля сусіда, так і на бажання превосходительств шан. марамороського комітату, ми той монастир повернули з такою умовою, щоб належав єпископові і слухав накази хустської фортеці і щоби надалі по нашій волі перейшов до наступних єпископів разом з орними землями, луками, лісами та усіма риболовними водами. Додавляючи ще й те, щоб монастир разом з усіма єпископами в усьому були згодні з нашим хустським капітаном. Яка справа і т. ін. Зроблено в нашій фортеці Хуст 9 березня 1607 р. Валент. Другет (Місце печатки)». Той же славний добродій

в) Рукоп. Б.

²³⁸ а) Бочкай, помираючи 1606 р., в заповіті наказує своєму наслідникові в Трансильванії, якого не було, щоб оволодіти бочкайовими скарбами, а також фортецями Кевар і Хуст. Сірмай, Not. Cottus Zemplén., I, стор. 133 і 134,

num Iesuitas illocat. Qui magis de Ruthenis, quam Reformatis convertendis solliciti, multis ingratis sequelis praebuere ansam.^с

A. 1607 Questum fuisse Sergium coram Valentino Drugeth de Homonna sibi multa tenuta ablata fuisse. Supplex fuit in Comitatu Marmorosiensis coram Statibus, et oo. quaestus plane apud Principem Moldaviensem, unde Claustri Körtvélyes Bona Episcopo redduntur. Tenore Decreti sequente: Valentinus Drugeth, R. Consiliarius, Supremus Generalis Capitaneus, et Comes Huszt, nec non CC. Zemplény et Marmaros perpetuus Comes. Továbbá mivel találának meg benünket az bet-sületes Marmaros Vármege eö kigyelmek, és az Moldvay Simon Vajda Eö Nagysága követe az meg nevezett bets. Marm. Várme-gyében lévő egy Oláh Clastrom véget mell Kortvelyesnek hivatatik. Minhogy pedig az az Clastrom ennek előtte való boldog emlékeze-tő Fejedelmek²³⁸ idejében is Oláh Püspökök lakó helye volt, és mostani változásnak ide-jében pediglen foglaltatott volt Huszt vá-rához,^а meg tekintvén azért ebben a do-logban, mint az Moldvay Simon vajdát Eö Nagyságát, minékünk kedves szomszéd ba-rátunkat, mint pediglen bets. Marm. Várme-gyét Eö kigyelmeket, az ö kigyelmek kíván-ságok szerént azt az Clastromot restituál-tunk úgy, hogy Püspök birja, és Huszt várától halgasson épichie, és továbbá eö róla mi hirünk és akaratumkból száljon a követke-zendő Püspökökre szántó fölgyeivel, kaszáló réteivel, erdeivel, és mind halászó vizeivel egyetembe. Eztis hozzá tévén, hogy a Clast-rom mind a Püspökével egyetemben Huszti Capitányunknál mindenekben egyet értsen. Melly dolog etc. Actum in Arce Nostra Huszt 9-a Martii 1607. Valent. Druget. (L.S.) Idem Benefactor celebris Valentinus Druget 1609. moritur, communi omnium popularium luctu

с) MSS.B.

²³⁸ а) Bocskay 1606. mortuus, testamentaliter commendat pro suo in Transylvania Successore, quo non succedente, Botskajanos thesauros, item arces Kővár, et Huszt occupat. Szirmay Not. Cottus Zemplén 1. pag. 133. et 134.

Валентин Другет помирає 1609 р., похоронений спільним сумом всіх знайомих в ужгородській фортеці.*

Хоч надбання це не було перешкодою, існування єпископа було бідним, тому звернувся з проханням такого змісту до графа Сігізмунда Форґач де Гімеш про дозвіл збирати допомогу, точніше кафедральний податок (кафедратик): «Граф Сігізмунд Форґач де Гімеш і т. ін. і т. п. доводимо до відома, що той, хто показує нашого листа, єпископ Сергій, перебуваючий в мукачівському монастирі, з давніх пір, за їх звичаєм, мали такий звичай, що в певний час самі звикли ходити просити допомогу, щоб прохарчуватись, тому тепер названий єпископ Сергій також за їх звичаєм іде поміж своїх русинів і хай має вільний доступ і т. ін. Дано в нашій фортеці Сент Мартон 30 квітня 1616 р. Граф Сігізмунд Форґач де Гімеш в(ласною) р(укою) (Місце) п(ечатки)».⁶

²³⁹ Хоч не відноситься до історії Мукачівської єпархії, все-таки не вважаю, що треба пропустити те, що я знаходжу в копії братиславської капітули, а саме, Іоан. Мородровські, владимирський єпископ вираджає Іоанна, ієромонаха грецького обряду, який був у святій унії, який направляється продовжувати навчання в колегії та академії і т. ін. Дано у Володимирі, 25 жовтня 1617 р. Таким чином, у Володимирі вже і науки розквітали, і унія була в пошані.

У цих неприємних обставинах між протестантами і єзуїтами, коли обі сторони прагнули зробити собі прозелітів, силою, ба і примусом, Сергій керував руською церквою і нічого не втратив, що йому було передано 1601 року. Помер в 1623 р. Вдячну пам'ять про ревного і миролюбного пастиря зберігає і потомство. Примітка. Славна родина Турзо, власниця списької фортеці, запала в непам'ять. Невідомо, хто

* На замковій площі була капличка, раніше можна було бачити руїни і місце крипти, тепер вже все зрівняне з землею.

⁶ Із автентичної копії братиславської капітули.

in arce Unghvariensi sepultus.* Non obstante acquisitione hac misera fuit subsistentia Episcopi, ideo supplex est apud Comitem Sigismundum Forgács, de Ghimes, facultatem stipem (:rectius Cathedraticum:) exigendi. Sunt tenoris sequentis: Comes Sigismundus Forgách, de Ghimes etc. etc. Adjuk értésére, mivel hogy levelünk mutató Sergius Püspök a Munkátsi Clastromban lakozónak régutától fogva az ok szokások szerént illy szokások volt, hogy bizonyos időben magok táplálására szoktak menni segítséget kérni, mostan azért ez meg nevezett Sergius Püspöknek is az eő szokások szerént az több föl való Oroszok közében mennem, és igaz járatbeli ember lennem. Kigyelmeteket mint fejenként etc. Datum in Castro Nostro Szent Márton. 30-a Aprilis. 1616. C. Sigismundus Forgács, de Ghimes m.p. (:L.S.)^b

²³⁹ Equidem non spectat ad Historiam Dioecesis Munkatsiensis, sed tamen exmittendum non censeo, quod invenio in Transumpto Capituli Poseniensis, utpote Ioach. Morodrowski, Episcopus Wlodomiriensis expedit Ioan-nem Hieromonachum Ritus Graeci in Unione Sancta existentem, continuandorum Studiorum gratia ad Collegia, et Academias iter capessentam etc. Datum Wlodomirae, 25-a Octobris 1617. Ergo jam Wlodomirae et studia tractabantur, et Unio colebatur.

In his ingratissimis circumstantiis inter Protestantes, et Iesuitas ab utraque parte violento etiam modo Proselitas facere volentes, imo et cogentes, Sergius rexit Ecclesiam Ruthenam, et nihil perdidit, quod ei 1601. traditum fuit. 1623 exspiravit. Grata est seduli, et mitis Pastoris memoria etiam apud seram posteritatem.

NB. Exstincta est celebris familia Turzo, Proprietaria Arcis Scepusiensis. Arx haec in ambitu

* In area Arcensi fuit capella, antea rudera visebantur, et locus Criptae, jam nunc totum solo aequatum.

b) Ex Transumpto auth. Capit. Poseniensis.

заснував цю фортецю, розміщену на скалі на окраїні епархії. Року 1120 появляється списький вождь Борис, син короля Коломана від руської Предслави. Потім володіли нею різні королівські графи, між якими Другет де Гомонна прославився за короля Роберта.

Глава 60
Політичне становище

Після смерті Матвія 1618 р. не тільки королівство Угорщини попало в скрутне становище, але й провінції Австрії, Чехія, Сілезія, Моравія та Угорщина укладають союз проти Фердинанда II. Земплінці за допомогою Юрія Ракоція викликають Габрієла Бетлена. Бетлен приймає запрошення і його вожді захоплюють Угорщину крім Мукачева, Нітри і Гінція. Сама корона королівства зберігається в Братіславі. Єзуїтів виганяють із Кошиць з ненависною жорстокістю.^a

Бетлена проголошують королем Угорщини 1620 р. на неосолінських державних зборах. Таким чином, у королівстві є два керівники, Фердинанд II і Бетлен. В мукачівській епархії появляються два єпископи,²⁴⁰ один Порфірій Ардан Софроній, другий Петроній.

Нижче Бетлен засвідчує, що Порфірій був єпископом уже в 1622 р.

Глава 61
Петроній
1620–1627

Про те, що він був обраний, а не призначений, що (його) Габор Бетлен тільки затвердив, свідчать письма того же вождя Бетлена, якими він за виняткову щирість в чернечій присязі відрекомендованого йому затверджує на єпископську посаду при ясній умові, «щоб ти віддавав нам і нашим законним наслідникам на протязі усього свого життя згідно своїх можли-

²³⁹ a) Cipмай, Notitia Cottus Zemplin., pag. 144. також Фесслер та інші.

Diocesis in rupe jacens, quem Fundatorem habuerit, ignoratur. A. 1120 Comparet Dux Scepusius Boris, Colomani Regis, ex Predslava Ruthena, filius. Expost per varios Regios Comites, inter quos Drugeth de Homonna sub Roberto Rege excelluit, possidebatur.

Caput 60.
Status Politicus.

A. 1618 Mortuo Mathia non modo Regnum Hungariae, sed etiam Provincie Austriae in convulsionem venerunt. Bohemia, Silesia, Moravia, ac Hungaria foedus ineunt contra Ferdinandum 2-um. Zemplinienses evocant per Georgium Rákóczy Gabrielem Bethlen, Bethlen evocationem acceptat, et Duces ejus praeter Munkáts, Nitriam, et Ginzium, Hungariam occupant. Ipsa adeo Corona Regni Pannoni potitur. Iesuitae cum detestanda feritate Cassovia ejiciuntur.^a

Bethlen 1620 in Neosoliensi Diaeta proclamatur Rex Hungariae, Duo itaque sunt in Regno Principes, Ferdinandus II. et Bethlen. Duo in Dioecesi Munkács comparent Episcopi²⁴⁰ alter Porphyrius Ardan. Sophronius, alter Petronius.
Porphyrium jam 1622. fuisse Episcopum testatur Bethlen inferius.

Caput 61.
Petronius.
1620–1627.

Electum eum, et non nominatum per Gabrielem Bethlen solum confirmatum, Ejusdem Bethlen Principis Litterae testantur. Quibus a singulari Religiosa in Professione diligentia sibi commendatum in Episcopali Officio confirmat expressa sub conditione «ut juxta tuae possibilitatis (sunt verba Decreti) exigentiam totius vitae tuae decursu debitam fidem, debitum tuae fidelitatis homagium nobis, et

²³⁹ a) Szirmy Notitia Cotus Zemplin. pag. 144. item Fessler, et alii.

востей (це слова декрету) належну відда-ність, належну пошану своєї вірності, і старанно керував своїм духівництвом». Віддає йому на користування маєтки мукачівського монастиря. Наділяє його правом відвідувати церкви, затверджувати здібних священників, нездібних звільняти і призначати інших, виконувати все, що входить в обов'язок єпископа. Дано у Фортеці Мукачева дня 10, місяця лютого 1623 р. Підписаний Габрієл в. р. і Степан Ковачкович, канцлер.^а Про те, що він був ченцем, говорять слова грамоти, тому що він похвалений за виняткову щирість до чернечої присяги. Рік смерті не знайдено зафіксованим у жодному документі.

Після того як королівству були нанесені рани зброєю Бетлена і ще не були забуті, той же князь, порушивши мир, приєднавши до себе турків і татар, нападає на сумні поля Угорщини, 40000 татарів повністю знищено Іваном Другетом біля Карпат.^б З приходом смерті Бетлена 1629 р. шум зброї тимчасово утих, верхня ж Угорщина була захоплена, але в силу миру, укладеного в Кошицях палатином Миколою Естергазі, Юрій Ракоці отримує і титул, і ці краї.

По-перше. Юрій Ракоці де Фелше Вадас передає сільський маєток у володінні Сметкоц²⁴¹ священнику з уплатою 10 флоренів за користування. Дано в Зборові, 28 березня 1623 р.

По-друге. 1625, Брати Гарзаніч Франц, Юрій та Іван і сестра Анна, а також Анастасія Калнянські, родичка Франца, отримують грамоти про надання дворянства. Род(инний) арх(ів).

Глава 62
Іван Грегорович
1627–1632

Королі і князі, зайняті важливішими справами, не втручалися у вибори мукачівського єпископа, тому виборами єпископа займалося світське духівництво, перший

²⁴⁰ а) Базилович в томі I, стор. 47.

б) Сірмай, Notit. Cot. Zemplin. Hist., pag. 159.

Successoribus Nostris legitimis praestes, Ministeriumque tuum diligenter administres». Bonorumque Monasterii Munkáts usum ei confert. Potestatem Ecclesias visitandi tribuit, idoneos Parochos confirmandi, non idoneos ejiciendi, et alios constituendi, et omnia agendi, quod ad munus Episcopale spectat. Datum in arce Munkáts die 10-a mensis Februarii, 1623. Subscriptus Gabriel mp. et Stephanus Kóvatskovits, Cancellarius.^а Monachum eum fuisse produnt verba Decreti, quia a singulari Religiosa in Professione diligentia laudatur.

Mortis annus notatus nullibi in actis reperitur.

Vulneribus Regni per Bethlenii arma illatis necdum obliteratis, Idem Princeps rupta pace, associatis sibi Turcis, et Tartaris tristes Hungariae campos invadit 40,000 Tartarorum per Ioannem Drugeth ad Carpatos poenitus delentur.^б Interventa Bethlenii 1629 morte, armorum strepitus tantisper siluerunt, recepta equidem fuit Superior Hungaria, sed vi Pacificationis Cassoviae per Palatinum Nicolaum Eszterházy inita, et Titulum, et has partes obtinet Georgius Rákóczy.

1-о. Rákóczy Georgius, de Felső Vadász cedit fundum Colonicaem in Possessione Szmetskóczy²⁴¹ Parocho usuandam erga 10. florum taxam. Datum Zboroviae, 28-a Martii, 1623. 2-о. 1625, Garzanich Franciscus, Georgius, et Joannes, Fratres, ac Anna Soror, nec non Anastasia Kalnyánszki, Consors Francisci obtinent Nobilitares Armales. Tab. Fam.

Caput 62.
Gregorovits Ioannes.
1627–1632.

Reges, et Principes gravioribus negotiis distenti, non se miscuere in electionem Episcopi Munkatsiensis, unde electio Episcopi mansit penes Clerum Saecularem; primus casus

²⁴⁰ а) Bazilovits Tomo 1. pag. 47.

б) Szirmay Notit. Cot. Zemplin. Hist. pag. 159.

випадок був з Іваном Грегоровичем, що князь Габор Бетлен почав застосовувати право призначення. Привід до цього дала різниця голосів.

Іван Грегорович був світським священиком, знатоком латинської мови, досвідчений в інших мовах, вченим теологом, обізнаний з вільними мистецтвами, крім того до своєї ерудиції приєднав добру мораль. Єдиний випадок, що з'явився кандидат на посаду мукачівського єпископа з такими чудовими даруваннями.

Князь, справедливий шанувальник справ, підвищив, призначив і обрав Івана Грегоровича на посаду єпископа за його чудові душевні здібності, про які згадувалось вище. В грамоті продовжує такими словами: «Йому ж кожного року відвідувати церкви і школи, семінарії, старанно перевіряти і знання, і моральне життя їх наставників та керівників шкіл, виправляти їх недоліки, дати їм для цього можливість і вважати їх за гідних пастирів і служителів церкви, зберігати їх у своєму стані, захищати від кривди, непокірливих карати, відлучати від церкви і знімати з посади згідно з апостольськими канонами та (канонами) вселенських соборів, а також у згоді з давніми законами. Скликавши збори, поліпшити положення і бувалу цілісність цієї церкви, пізнати церковні маетки і доходи. Поновити церкви і парафії, які розвалилися внаслідок жорстоких подій або від людської недбалості, будувати школи і гімназії там, де є церкви,²⁴² забезпечити їх вчителями і професорами слов'янської, руської, а також грецької, латинської, єврейської і інших мов. Для виконання цих і інших їм подібних його обов'язків ми цим (цією грамотою) надали і дозволили, надаємо і дозволяємо повну і всебічну владу. В Кошицях 12 січня, року керуючої милості 1627. Габор в. р. (м.п.)»^a

В середніх віках в Угорщині була така нестача шкіл, що багатші юнаки повинні були відправлятися на навчання у Ферраду і в Бонн. Вернувшись після закінчення

est in Ioanne Gregorovits, ut Princeps Gabriel Bethlen jus nominandi occiperit exercere. Ansam dedit differentia votorum.

Fuit Ioannes Gregorovits saecularis Presbyter, Latinae Linguae gnarus, et aliarum lingvarum peritus, Theologicis studiis imbutus, in artibusque Liberalibus versatus; praeterea eruditioni suae mores junxit bonos. Singularis casus, ut tam praeclaris dotibus instructus, pro Episcopo Munkatsiensi candidatus comparuisset.

Princeps justus rerum aestimator Ioannem Gregorovits ob praeclaras animi dotes superius attactas pro Episcopo promovit, praefecit, et surrogavit, ac prosequitur ita in Decreto:

Eidem quot annis Ecclesias, et Scholas ejus, Seminaria visitandi, earum Pastores, Scholarumque Rectores, de Doctrina, vita, et moribus diligenter examinandi, errores in eisdem corrigendi, ordinandi, et dandi facultatem, et dignos Ecclesiis Pastores, ac officiales, eos iudicandi, in ordine suo conservandi, ab injuria defendendi, refractarios puniendi, excommunicandi, et ab officio removendi, juxta Apostolicos, et Synodorum Oecumenicarum Canones, et antiquas leges. Item convocato Coetu Ecclesiae ejusdem, Statum, et pristinam integritatem reformandi, Bona Ecclesiastica, et proventus cognoscendi. Tempora sua, et Parochias injuriosa temporum asperitate, aut hominum negligentia collapsa restaurandi, Scholas et Gymnasia erigendi, ubicunque Tempora habent,²⁴² in iisdem Slavicae, Ruthenicae, item Graecae, Latinae, Hebraicae, aliarumque Lingvarum Magistros, et Professores intertenendi, et promovendi, et alia his similia muneri suo convenientia exercendi, plenariam, et omnimodam auctoritatem dedimus, et concessimus, damus, et concedimus praesentium per vigorem. Cassoviae 12-a Ianuarii, Anno Regnantis Gratiae 1627. Gabriel m.p. (:L.S.)^a

Medio aevo in Hungaria tantus defectus fuit Scholarum, ut ditiores juvenes Ferraram, aut Bononiam fine studiorum movere debebant, reduces absolutis studiis ad primas

²⁴² a) Далі у Базилевича, в першому томі, стор. 50.

²⁴² a) Reliquum apud Bazilovits, Tomo 1. pag. 50.

навчання, призначалися на ведучі посади, із них обиралися архі- та єпископи, наставники, абати і т. ін., але низьке духовництво було темне, народ темніший. Поширюючи реформацію, її апостоли і просвітителі з метою заснувати свою віру почали виховувати проповідників, які б несли освіту в народ.

Князь дає єпископу повну вказівку, начебто за молитовником цитував і доповнив, щоб священний обов'язок єпископа точно виконував. Дав йому завдання будувати школи, утримувати професорів вищезгаданих шкіл, а сам єпископ жив з випрошування. Реформація пробудила інтерес до використання східних мов і примусила католиків, щоб наслідували реформатів, щоб могли виступати на арену з противниками.

Наш клір діставав свою освіту в монастирях. Діти бідних родичів, або сироти приходять прислужувати в монастир, а на протязі декількох років, засвоївши обряди, після складання катехісису, висвячувались і з них ставали священники. На парафіях священник та півцвчитель навчали своїх синів, віддавали їх в монастир на навчання катехісису і, заплативши таксу, також були висвячені. Виявляється, що тільки Іван Грегорович дістав добру освіту в латинських школах.

Грегорович, прославлений знанням, став корисним для єпархії, бо за свідченням Мелхіора Алагі, судді курії, в декреті, виданому в Кошицях 28 травня 1630 р., виконав канонічну перевірку.²⁴³

Не зважаючи на нещасний приклад свого попередника Івана (!), який призначив своїм наслідником Єфима, і добрий старик, забувши про те, що єпископи встановлюються не людським мистецтвом і обманом, але обираються божим провідінням і св. духом, за життя рекомендував Юрію Ракоцію, а помираючи, у заповіті призначив своїм наслідником Василя Тарасовича.

dignitates promovebantur, ex his creabantur Archi, et Episcopi, Praepositi, Abbates etc. sed inferior Clerus erat rudis, populus rudior. Reformatione propagata, ejus Apostoli, et illuminatores pro fundamento suae Fidei sumperunt Praedicatores erudire, qui plebem illuminent.

Princeps integram Praelectionem dat Episcopo, quam si dictim instar Breviarii recitaverit, et impleverit, angelicum munus Episcopale exacte impleturus erat.

Imponit ei onus Scholas erigendi, Professores Lingvarum supradictarum intertenendi, et Episcopus solus ex mendicatione vixit.

Lingvarum Orientalium usum Reformatio suscitavit, et Catholicos coegit Reformatos imitandi, ut ad arenam cum adversariis condescendere valeant.

Noster Clerus in Claustris accepit suam culturam, pueri miserorum parentum, aut orphani pro servitio monasteria petunt, et per annos aliquot in Ritibus instructi praemissa Doctrina Casuistica ordinabantur, et ex his fiebant Parochi. In Parochiis Parochus, et Cantor instruxit suos filios, detulere ad Claustra pro Casuistica, et soluta taxa pariter ordinabantur. Unicus Ioanne Gregorovits in Latinis scholis bene instructus, comparat.

Scientia clarus Gregorovits utilis evasit Dioecesi, nam teste Melchioris Alaghy Iudicis Curiae Decreto Cassoviae, die 28-a May, 1630. Canonicam visitam peregit.²⁴³

Infelici exemplo Antecessoris sui Ioannis, Euthymium in successorem nominantis, et oblitus bonus senecio: Episcopus non artibus humanis, neque fraude constituit; sed Divina Providentia et Spiritu S. eligi, commendavit vivus Georgio Rákóczy, et moribundus Testamento inseruit pro successore Bazilium Taraszovits.

Добрий пастир знає своїх овець, любить їх, пасе їх, і доля спонукає його, щоб залишив за собою сторожа, подібного до себе.

Іван Грегорович, мукачівський єпископ, 1632 року в муках на смертельному ліжку, начебто натхнений вищим духом, вірував, що в особі Василя Тарасовича, ченця ордена св. В. В., знайшов такого, вірував, кажу, що буде гордістю церкви, пастирем овець і зразком, тому в заповітній вказівці рекомендував обрати його наступником.

Світський клір, який з'явився на вибори, вважав, що допустив би кривду по відношенню до померлого наставника, якби не виповнив його останнє бажання. Дають же згоду на Василя Тарасовича, канонічно його обирають, все ж таки, додавши інших заслужених людей, рекомендують його князю Юрію Ракоцію і просять, щоб затвердив і ввів на посаду.

Василь після канонізації свого обрання просить від князя паспорт, під захистом якого міг би піти в Молдавію до архієпископа, щоб прийняти єпископське посвячення і повернутися назад. Прохання задовольняється і паспорт видається 16 жовтня 1633 р. в Самош Уйварі.²⁴³

Прийнявши посвячення, на зворотному шляху покійно звернувся до князя Юрія Ракоція з проханням,²⁴⁴ щоб йому надав затвердження і введення на посаду.

У грамоті, виданій 5 січня 1634 р., князь Юрій Ракоці після певного вступу говорить так: «Між іншими рекомендованими йому Василя Тарасовича, пресвітера східної церкви грецького обряду, і тому, що знає латинську та інші мови, і тому, що добре обізнаний з теологічними науками, знайомий з вільними мистецтвами, мораллю виникає над іншими, – того ж Василя Тарасовича щиро підвищуємо, призначаємо і обираємо єпископом нашої фортеці

Pastor bonus noscit suas oves, amat eas, pascit eas, estque sollicitus a fatibus suis relinquere custodem sibi similem.

Ioannes Gregorovits Episcopus Munkatsiensis a. 1632. in mortuali lecto patiens, quasi altiori spiritu afflatus, se talem in Persona Basili Taraszovits Ordinis S.B.M. Religiosi credebatur invenisse, credebatur inquam futurum Decus Ecclesiae, Ovibus Pastorem, et exemplum, atque ideo Testamentaria dispositione pro successore eligendum commendavit.

Pro electione comparens Clerus foraneus injurium se putavisset erga manes defuncti Praesulis, si ultimam ejus voluntatem respicisset. Consentiant equidem in Basili Taraszovits, Eumque Canonice eligunt, nihilominus etiam aliis bene meritis viris adjectis Principi Georgio Rákóczy commendant, confirmandumque petunt, atque introducendum.

Basilius Canonisata sua electione, supplicat apud Principem Passuales, quarum sub scuto ad Moldaviam, Loci Archi-Episcopo, fine accipiendae Consecrationis Episcopalis ire, et redire valeat. Petitio defertur, et Passuales Szamos Ujvarini die 16-a Octobris, a. 1633. expediuntur.²⁴³

Accepta Consecratione, in reditu supplex accessit Principem Georgium Rákóczy cum precibus,²⁴⁴ fine elargiendae Confirmationis, et Introductionis.

In Diplomate 5-a Ianuarii 1634. emanato Princeps Georgius Rákóczy praemissis quibusdam, ita fatur: Inter alios sibi commendatos, Basilium Taraszovits, Presbyterum Ecclesiae Orientalis Ritus Graeci, tum ideo, quia Latinae, et aliarum Lingvarum peritus, tum vero, quia Theologicis Studiis imbutus sit, ipsarum adeo LL. Artium notitia praeditus, bonis moribus alios antecedit. Eundem Basilium Taraszovits in Episcopum Arcis nostrae Districtus Munkatsiensis, et C. Marmaros Cle-

²⁴³ а) Базилівич в першому томі стор. 57.

²⁴³ а) Bazilovits Tomo 1. pag. 57.

мукачівського району і марамороського комітату», добавивши умови про школи і т. і., як і (умови) дані Івану Грегоровичу, про які ми вище доповіли.^а Єпископ виконував свій обов'язок. У наступному році забезпечений паспортом графа Миколи Форгача де Гімеш, начальника камергерів, виданим 1635 р., зробив канонічну перевірку.^б Натхнений пастирським завзяттям, провів у Кіраль Телекі в саболцькому комітаті єпархіальну нараду, на якій обрав Івана Маринича затисянським архідиаконом.^в І тому що князь його особливо відреккомендував Івану Балінгу, капітану мукачівської фортеці, і наказав, щоб його оберегав від усіх жорстоких агресорів та обвинувачів, став милим капітану. Тішився капітан його розмові і вченості, але боляче переносив, що він уніат, усіма засобами намагався відірвати його від унії. Єпископ далекий був від того, щоб утриматись від усякого наближення з капітаном і, показуючи свою ерудицію, нападав на нову релігію словом і письмом. Необережно показувана ерудиція і вченість завжди робить небезпеку. Розлючений капітан погрожував йому вигнанням з монастиря. Поразку біля Могача пережило тільки п'ять єпископів²⁴⁵ латинських. З тих пір, власне, єпископи призначались до різних єпархій, але, тому що єпископські маєтки були зайняті турками, тому що новопризначені (єпископи) із-за бідноти не могли придбати були, залишаються без посвячення,^а таким чином, 1568 р. висвяченими були тільки три: загребський – Юрій Драшкович, трансільванський – восьмидесятирічний Павел Борнеміса, нітранський та естергомський – Антон Вранці.^б Вранці, головний канцлер у Відні, значно більше цікавився придворною славою і жадібністю до золота, аніж би звик читати жертвоприношення меси

menter promovemus, praeficimus, et surrogamus, Additis Conditionibus de Scholis. etc. Uti Ioanni Gregorovits datas superius retulimus.^а

Nec defuit officio suo Episcopus, anno enim sequenti provisus Passaulibus Comitatus Nicolai Forgáts, de Ghymes, Cubiculariorum Magistri 1635. emanatis visitam Canonicam peregit.^б Zelo Pastoralis animatus, Király Telekini in Comitatu Szabolts Synodum Dioecesanam celebravit, inque eadem Ioan-nem Martinits, Trans Tibiscanum Archidiaconum creavit.^в

Et quoniam Princeps Joanni Baling, arcis Munkatsiensis Capitaneo Eum peculiariter commendaverit, utque ab omnibus violentis aggressoribus, et impetitoribus tueatur, jusserit, evasit Capitaneo charus.

Delectabatur ejus Conversatione, et Doctrina, sed dolenter tulit eum esse Unitum, variis modis conabatur ab Unione abstrahere. Tantum abest, ut Episcopus abstinisset ab omni contiguitate cum Capitaneo, et officialibus, sed potius pro more saeculi disputabat, suamque eruditionem jactitans, novam Religionem verbis, et scriptis impugnabat. Incaute jactata Eruditio, et Doctrina semper periculum parit. Capitaneus ira plenus, ejectionem ei e Monasterio minatus est. Cladem Mohatsiensem quinque tantum Epi.²⁴⁵ scopi Latini supervivere. Expost quidem nominabantur Episcopi ad varias Dioeceses, sed cum Bona Episcopalia per Turcas occupata tenerentur, ob paupertatem neo-nominatis Bullas redimi nequentibus, mansere absque Consecratione^а ut adeo 1568-o tantum tres erant Consecrati, Zagrabiensis Draskovits Georgius, Transylvanien-sis Paulus Bornemisza octuagenarius, Nitriensis, et Antonius Wrantz Strigoniensis.^б Wrancy Sumus (!) Cancellarius Viennae longe magis Splendoribus aulicis, et auri fame delectabatur, quam ut vel Missae Sacrifi-

²⁴⁴ а) Базилович, Not. Fund. Koriat., том I, стор. 58.

б) Там же, стор. 62.

в) Єпархіальний архів.

²⁴⁵ а) Фесслер, Gesch. v. Ung., том 8, стор. 263.

б) Там же.

²⁴⁴ а) Bazilovits Not. Fund. Koriat. Tom. 1. pag. 58.

б) Idem. pag. 62.

в) Archiv. Dioecesis.

²⁴⁵ а) Fessler Gesch. v. Ung. Tomo 8. pag. 263.

б) Ibidem.

і об'єднати св. ордени.^в До цього він не призвичаївся, тому що, прийнявши св. орден, на шостий рік обирається егерським єпископом.

Вчення Лютера і Кальвіна, поширене в Угорщині гігантськими кроками, знайшло отари без пастухів і зайняло владу, яка нікому не належала. Велика частина світського кліру, залишена на себе і ведена прикладом іншого, групами приєднується з віруючими до сектентів і одружується. У комітатах угочанському і березькому не залишилось ні одного священика латинського обряду.^г

Як магнат, так і шляхта залишають віру, таким чином, 1559 р. існувало не більше трьох католицьких магнатів. Єпископ печський Мартін Кохеті, інакше Варілей, залишивши духовну кафедру і відрікшись від віри, відпочиває у шлюбному ліжку Варвари, граф. Другет, в Барко. Не було тоді жодного пастиря, який бажав прийняти блукаючих овець, і закритих зберігти від гибелі. Угорщина не мала наставників, повинна була не мати ново-пресвітерів. Кандидати католицької теології, щоб легше домоглись бенефіцій, не боячись нічєї цензури, залишають віру і знаходять жирний кусок.

Єпископ Тарасович, скоріше обманутий ніж натхнений прикладом латинського кліру, зробивши проголошення, відрікається від унії, щоб уникнути пазурів жорстокого капітана і потрапив на Сціллу, бажаючи обійти Харібду. Знов здобув прихильність капітана,²⁴⁶ але гіркотою заплачену.

Від самого цього вчинку в такій важливій справі єпископ Тарасович без відома кліру почав так прилюдно відмовлятися, що не тільки відхилив зроблене приголошення і знову прийняв унію, але крім того, щоб бути чистим від всякої плями схизми, 1640 р. готувався відправитись в Ясовію до Юрія Ліппая, егерського єпископа, який в той час перебував у Ясовії, щоб зложити присягу віри в його руки. Хоч це робилося

cia legere, et Ordines SS. conferre solitus fuisset.^с Non erat his asvetus, quia susceptis SS. ordinibus in sextum annum Episcopus Agriensis creatur.

Doctrina Lutheri, et Calvini giganteis passibus Hungariam pervagata, invenit greges absque Pastore, et velut rem nullius occupavit. Maxima pars Curati Cleri sibi relicta, et alterius exemplo ducta, turmatim cum fidelibus sectariis adhaeret, et Matrimonio jungitur. In Cottu Ugocsiensi, et Bereg nec unicus L.R. Parochus exstitit.^д

Sicut Magnates, ita Nobiles deserunt Fidem, ut adeo 1559-o dumtaxat tres Magnates exstiterant Catholici. Quinque Ecclesiensis Episcopus Martinus Kocheti, alias Varilleus, deserta Cathedra Spirituali, abjurataque Fide, in Matrimoniali Talamo Barbarae Com. Drugeth, in Barko quiescit.

Nullus tunc erat Pastor, nullum ovile, oves errantes suscepturus, et inclusos ab exitu prohibiturus. Caruit Hungaria Antistitibus, casere debuit Neo-Presbyteris. Candidati Theologiae Cath. quo facilius consenquantur Beneficia, nullius Censuram veriti, Fidem deserunt, et pingvia nanciscuntur.

Fatali Cleri Latini exemplo deceptus potius, quam animatus Episcopus Taraszovits, ut elaboratur crudelis Capitanei Ungves, data Declaratione Unioni renunciat: Incisit in Scyllam volens vitare Charybdim. Rehabuit equidem favores Capitanei,²⁴⁶ sed amaritudine compensatos.

Proprium isthoc factum in re tam gravi inconsulto Clero Tarasovits Episcopus in tantum coepit detestari, ut non solum datam Declarationem revocaverit, Unionemque reasumpserit, sed insuper quo ab omni labe Schismatis purus evadat, a. 1640 iter Iasoviam versus, ad Georgium Lippay Episcopum Agriensem, protunc Jaszoviae residentem, fine Professionis Fidei in manibus ejus deponendae proficisci intendebat, parabatque. Occulte

²⁴⁵ в) Там же, стор. 297.

г) Сірмай. Descriptio C. Ugocsa, pag. 98, 101.

с) Ibidem 8. 297.

д) Szirmay Descriptio C. Ugocsa pag. 98, 101.

потай, все ж таки капітан дізнався про його поїзду.

13-го грудня 1640 року єпископ, одягнений в ризи, прикрашений короною, опершись на пастирський жезл, правив єпископську службу. Тоді під керівництвом Михайла Йоо розлючений загін почту капітана, вірвавшись у церкву, злочинно напав на єпископа і в тому ж єпископському одязі, ганебно веденого пішки по вулицях міста, доставив капітану фортеці. Наскільки незвичайно, негідно і ганебно поступлено, настільки жорстоко покарано: обтяженого кайданами дав кинути до брудної в'язниці.^a

В'язень міг побачити плоди своєї легковажності і недоладного самохвальства, а також подумати над наслідками блюзнірства; частіше міг задуматись: навчиться смертні не безчестити віру. Але пізно розуміть фрігійці.

Перелякани ченці, залишивши нещасний монастир, розбігаються по всій Угорщині, шукаючи захисту, тому що капітан захопив все рухоме і нерухоме майно.

Прийшли туди славні магнати і аристократи, а саме, Іван із графів Другетів, постійний суддя в Унг, феїшпан Земплина, і граф Степан Нярі де Бедез, які умовляли жорстокого капітана, щоб звільнив захопленого. Не змігши умовити зухвалого капітана, доповідають про сумний вчинок на найвищому місці. Ласкавий імператор Фердинанд III, схвильований зарозумілістю капітана, вимагає звільнення єпископа і патріарха декретом, виданим в Ратісбоні 22 лютого 1641 р.⁶⁾,²⁴⁷ але люта людина залишається глухою. Імператор зрозумів, що його укази не виконуються, сам у письмі звертається до Юрія Ракоція, князя Трансильванії, так за посередництвом Миколи Естергазія наполягав на визволенні. Наскільки далеким був від того, щоб або виконати бажання одного і другого, або принаймні дати відповідь, що навіть наказав суворіше відноситись до нещасного

equidem haec agebantur, viis tamen suis Capitaneus catenus edoctus est.

Anno 1640. 13-a Decembris Episcopus Sacro ornatu indutus, Corona insignitus, Peditum Pastoralis nixus pontificalia absolvebat. Eotum Ductore Michaelae Joo, furibunda turma satellitum Capitanei Ecclesiam ingressa, nefarias Episcopo iniecit manus, inque eodem ornatu Episcopali per plateas, et compita oppidi peditem contumeliose ductum, arcis Capitaneae stitit; Sicut nimis indecenter, ac inhoneste tractatum, ita dire lacessium catenis oneratum ad squallidos curat detrudi carceres.^a

Praeclusus, potuit suae levitatis, et intempestae jactantiae fructus videre, et sacrilegii sequelas pensitavisse; saepius potuit ponderavisse Discite mortales non temerare Fidem. Sed sero sapiunt Phryges!!

Territi Monachi, derelicto infelici Monasterio ad varias Hungariae oras patrocinium quaesituri dilabuntur, bonis omnibus mobilibus, ac immobilibus per Capitaneum occupatis.

Aduere illico potentes Magnates, et Dynastae, Ioannes utpote e Comitibus Drugeth, Iudex Curiae, perpetuus in Ungh, Zemplény vero Supremus Comes, et Comes Stephanus Nyáry, de Bedezh, monentes Capitaneum crudelem, quo captivum dimittat. Duro Capitaneo flecti nescio, lamentabile negotium Altissimo Loco detegunt. Commotus Clemens Imperator Ferdinandus III. insolentia Capitanei, medio Decreti sub 22-a Februarii 1641. Ratisbonae emanati mandat Episcopi, et Patriarchae dimissionem^b

²⁴⁷ast ferus homo surdis excipit auribus. Imperator intellecto: suis mandatis obedientiam negari. Quemadmodum ipse Georgium Rákóczy, Principem Transylvaniae litteratorie adit, ita medio Palatini Nicolai Eszterházy eliberationem urgeri fecit. Tantum abest, ut sive utriusque desiderio detulisset, sive saltem respondisset, quin imo

²⁴⁶ а) Базилевич, в I томі, стор. 65.

б) Той же, стор. 66.

²⁴⁶ а) Bazilovits Tomo 1.pag.65.

б) Idem pag.66.

в'язня і тримати його під строгішою охороною.

У зв'язку з цим король Фердинанд III волів поступити по-королівському і завершити справу нещасного єпископа дипломатичним шляхом: Сігізмунда Ерші, замісника ішпана шопронського комітату, відправив у ролі посла до князя Трансільванії, щоб передав його листа, адресованого тому ж, дав вказівку, щоб, відклавши всі справи, спішив у Трансільванію сприяти здійсненню звільнення єпископа. Католицький клір був засмучений, що єпископу нанесена така кривда і ганьба, і беруться за зброю, відповідаючи церковному статусу. Першим піднімає голос і вносить протест перед шановним егерським капітулом Степан Барро, архідиякон гевеський і канонік егерський.^a Стогнання нещасного в'язня почув Степан Шіманді, трансільванський єпископ, який наскільки щиро настільки енергійно вносить протест у лелеський капітул.^b

З боку мукачівського кліру Іван Маринич, архідиякон з Дорогу, наче ягня, що відірвалось від матері, шукає захист і просить допомогу для свого ув'язненого наставника від магнатів, капітул та інших мужів; Маринич засвідчив ніжну любов до пастиря і не покадив ні сил, ні коштів, щоб визволити нещасного.²⁴⁸ Рідкісний приклад, який слід наслідувати кожному!

Навряд повірю, що капітана, який мав насолоду з того, що як тварина мучив надміру нещасного, був задоволений нечистотою і смородом в'язниці та грубим відношенням до ув'язненого. Але королівське посольство на основі непорушного права народів у випадку заперечної відповіді звичайно мало сумні наслідки, а також внаслідок не менш енергійної як в кінці вимогливої промови посла князь Юрій скоріше настрашений ніж умовлений, розпорядився випустити задержаного і мученого з 13 грудня 1640 по 4 квітня 1642 р.

afflictum captivum saevius tractari, strictiorique custodia detineri jusserit.

In his adjunctis Ferdinandus III. Rex, Regio modo procedere, et negotium afflicti Episcopi diplomatice finire voluit; Sigismundum Eörsy Comitatus Soproniensis Vice Comitem in qualitate Legati ad Principem Transylvaniae, Litteras suas Eidem sonantes traditurum ea cum instructione expedit, ut sepositis omnibus negotiis ad Transylvaniam properet, eliberationem Episcopi promoturus, ac effectuaturus.

In summa miseria summum est solatium cernere, et experiri Potentissimum Imperatorem de uno misero Ruthenico Episcopo adeo sollicitari, tot, tamque celeres facere passus. Doluit Clero Catholico tantam injuriam, ac ignominiam Episcopo inferri, et capiunt arma, statui Ecclesiastico conformia. Primus elevat vocem, et apud Ven. Capitulum Agriense interponit Protestationem Stephanus Varro, Archi-Diaconus Hevessiensis, et Canonicus Agriensis^a Gemitus afflicti captivi penetrarunt usque aures Stephani Simándy, Episcopi Transylvaniensis, qui sicut sincere, ita energice in Capitulo Lelesziensi interponit Protestationem.^b

Ex parte Cleri Munkátsiensis Ioannes Marinits, Archi-Diaconus Doroghiensis, velut agnus, a matre devius, moestus circummeat Magnatum, Capitulorum, aliorumque virorum Patrocinium, et auxilium implorando pro incatenato suo Praesule; testatus est Marinits teneritudinem amoris sui erga Pastorem, nec fatigiis, nec sumptibus pepercit, dummodo perditum rehabeat.²⁴⁸

Exemplum rarum, singulo imitandum!

Vix crediderim, ut squalore carcerum, ac foetore, duraque tractatione captivi fuisset satiatus Capitaneus, solatium habens instar ferae ultro afflictum torquendi. Sed Regia legatione, jure gentium inviolabili, in casum negativae tristes sequelas habere solita, energica item non minus, ac in fine mandativa oratione Legati Georgius Princeps territus potius, quam flexus, a 13-a Decembris 1640.

²⁴⁷ а) Базилович, у першому томі стор. 71.
б) Базилович, у першому томі стор. 76.

²⁴⁷ а) Bazilovits Tomo 1.pag.71.
б) Bazilovits Tomo 1.pag.76.

Отримавши свободу рівно ж як і єпископську гідність, посівши навіть самі маєтки, надіявся, що свою глибоку старість проведе в мирі. Але ж біда сама не ходить! Тільки вступив у монастир, тільки почав збирати ценців, які розбіглися після поранення пастиря і блукали, як тільки почав робити придатним для житла запустілий монастир, обладнати необхідним і знову зайнятись запустілим господарством, як тут нова буря!

Той же Хван Балінг, «ненависний небесним, з небесними мені і всьому світу» (Овідій), змушує єпископа, прибитого горем і неспроможного взяти на себе нові удари, випити новий келих гіркоти. Однаково безчесні і нелюдяні прибічники тирана прибігають, єпископа з монастиря виганяють і все майно захоплюють. — «Ганьба, що у тварин м'якший характер» (Овід.)

Найнещасливіший наставник з новим плачем вимолює захист апостольського короля.

Імператор Фердинанд не бариться подати нещасному руку допомоги, в тому ж році, коли єпископа звільнено, встановлено і по-друге став вигнанцем, і в листі до віроломного князя Юрія Ракоція від 29 квітня 1642 р. вимагав як поновлення всіх маєтків, так і непорушну свободу під час виконання духовних функцій.²⁴⁸

²⁴⁹ Не заспокоїлося королівське серце цісаря. Коли відправляв посольство під керівництвом Юрія Якушича, егерського єпископа, яке готувалося зіграти шлюб сина Юрія Ракоція, наказав, щоб настирливо повторили попередню вимогу, але але даремно.²⁴⁹

Імператор Фердинанд не вважав за гідне вести далі переговори з людьми, які майже не гідні цього імені, дає нещасному єпископу і патріарху влучне місце для пере-

usque 5-am Aprilis 1642. detentum, ac cruciatum exmittendum disponit.

Restitutum libertati non minus, ac dignitati Episcopali, ipsis adeo bonis potitus, sperabat altam suam senectam in pace transacturum, sed Calamitas nulla sola! Vix ingressus Monasterium, vix Religiosos, percusso Pastore dilapsos, ac errantes colligere, quemadmodum desolatum Monasterium habitabile reddere, necessariis instruere, desolatamque oeconomiam reassumere coepisset, Ecce nova Procella!

Idem Ioannes Baling,

Invisus Superis, cum Superiasque mihi, et toti orbi. Ovidius.

Novum amaritudinis calicem bibere aerumnis fractum, et novis vulneribus suscipiendis incapacem Episcopum cogit. Sicut reverentia, ita humanitate exuti satellites tyranni accurrentes, Episcopum e Monasterio extrudunt, Bonaque omnia occupant.

Turpe est ingenium mitius esse feris.-Ovid. Afflictissimus Praesul novis lamentis Apostolici Regis implorat protectionem.

Non tardat Imperator adjutricem misero porrigere manum, Ferdinandus, eodem quo dimissus, restabilitus, et altera vice exul factus Episcopus, anno, et mense 29-a Aprilis 1642. datis ad fidefragum Principem Georgium Rákóczy litteris, sicut omnium bonorum restitutionem, ita libertatem in peragendarum functionum spiritualium imperturbatam postulavit.²⁴⁹

²⁴⁹Non quievit vere Regium cor Caesaris, sed, dum adornavisset Legationem, Ductore Georgio Jakusits, Episcopo Agriensi, novas nuptias filii Georgii Rákóczy adsaltaturam, prius postulatam energice repeti jussit, sed perperam.²⁴⁹

De dignatus est Ferdinandus Imperator cum hominibus, vix hoc nomine dignis amplius tractare, afflictio Episcopo, et Patriarchae locum accomodum habitationis Kalloviae, et

²⁴⁸ а) Базилович, у першому томі стор. 78.

²⁴⁹ а) Правдоподібно тому, що в тому ж пункті вимоги наполягав на вільному вході в Трансільванію для єзуїтів. Базилович, I, стор. 79.

²⁴⁸ а) Bazilovits Tomo 1. pag. 78.

²⁴⁹ а) Indubie propterea, quia eodem puncto Postulati Jesuitis liberum introitum ad Transylvaniam ursit. Bazilovits 1. pag. 79.

бування в Каллові і асигнує йому з Кошицької комори 200 флоренів.⁶

Ілля, священик з Нижньої Нересниці, як 25 свідок на відомому марамороському процесі 1722 р., пред'явив слідчим його антимензійон від 20 червня 1648 р.

Дістав також декрет 1 серпня 1648 р. від Юрія Ракоція на вільну рубку дров в лісах домінії (диви декрет в епарх. архіві).

Глава 64
Порфірій Ардан
1640–1643

Коли Василь Тарасович проводив зиму у такій ганьбі, появляються два нові єпископи, один Порфірій Ардан, другий Софроній. Що за людина Порфірій, звідки прийшов, невідомо, так само, як і його діяльність на пастирській посаді. На просторих маєтках і домініях князя Балінт примусив священиків, зайнятих турботою про душі, відніманням бенєфіцій, погрозами, а також вигнанням із домінії, щоб підкорялись єпископу, який поселився в Мукачеві. Яким чином могли робити опір бідні беззахисні священики такому тирану, якого не могли приборкати ані почуття людяності, ані королівський авторитет.

Жорстокість не піддається ніякій покорі (Ямб). Але ж що означало в той час підкорятися єпископу? Щорічно від кожної церкви платити два флорени кафедрального податку. Таким чином, клір спасався гаманцем, народ із-за своєї²⁵⁰ простоти і незнання був підпорядкований незаконному єпископу. Після смерті 1643 року був поставлений пам'ятник, який можна побачити в мукачівській церкві: Порфірій, єпископ мукачівський, помер 1643 р.^a дня 20-го місяця червня.

b) Базилевич, в першому томі стор. 81.

²⁵⁰ a) Базилевич і інші з ним читають 1613, не досліджуючи правильність ризок чисел, ані не помітивши, що із цифри 4 ліва риска внаслідок часу стала коротшою, залишивши за собою явні сліди існування і так виникло 1613, і тому єпископ Порфірій у Базилевича не поставлений на своєму місці. EHE і AIE KAN. /мстичево AI. Року 1661 місяця дня 9.

200 flnos e Camera Cassoviensi levandos assignat.^b

Antimension ejus dt-o 20-a Junii 1648. Elias Parochus Alsó Neresniczensis, velut Testis 25. in nota Inquisitione Marmarosiensis 1722 peracta, coram Inquirentibus produxit.

Item 1-a Augusti 1648. obtinuit Decretum a Georgio Rákóczy, super libera lignatione in Sylvis Domini. (:Vide Decretum in Archivio Dioec.:)

Caput 64.
Porphyrius Árdán.
1640.–1643.

Tanta cum ignominia abducto tempore hie-
mis Basilio Taraszovits, duo novi procedunt
in medium Episcopi, alter Porphyrius Árdán,
alter Sophronius.

Porphyrius quid hominis, unde venerit, ita
ignoratur, sicut ejus activitas in munere Pas-
torali. Baling in amplis Principis Bonis, et
Dominiis curae animarum amplicitos Sacerdotes
subtractione beneficiorum, minis, atque
ejectione e Dominio coegit ad parendum Epis-
copo sedem suam Munkatsini figenti. Miseri
inermes Sacerdotes qua fronte resistere po-
tuissent tanto tyranno, quem nec vinculum
humanitatis, nec Regia autoritas frangere po-
terat.

Crudelitas nullo flectitur obsequio. Iamb.
Sed quid significabat tunc Episcopo parere?
annue duorum fnorum Cathedraicum a sin-
gula Ecclesia solvere.

Ergo Clerus evasit marsupio, populus sua
simpli.²⁵⁰ citate, et ignorantia subjectus illegi-
timo Episcopo. Anno 1643 defuncto sequens
positum est Monumentum in Ecclesia Mun-
kacsiensi visibile PORPHIRIUS EPISKOPUS
Munkács. mortuus Anno 1643.^a mense junii
die 20.

b) Bazilovits (!) Tom, 1. pag. 81.

²⁵⁰ a) Bazilovics, et alii cum illo legunt 1613.
non indagantes integritatem linearum,
numerorum, neque observantes ex 4. si-
nistrum lineam seu breviorum injuria
temporis decidisse, relictis post se ma-
nifestis vestigiis existentiae, et sic evasit
1613. ac ideo non suo loco positus est
apud Bazilovits Episcopus Porphyrius.
EHE e AIE CAN. MSTICZ AI. Anno 1661.
Msis die 9.

Як про Порфірія, так і про Софронія не знаємо, хто їх призначав, і де були висвячені, тим менше, де Софроній мав свою резиденцію. У помітках рукописів знаходжу таке: «Софроній Юско з мукачівського округу, русин», про що маю документ із 1622 року, який, щоб пізнати стиль і звичаї того часу, частково переписую сюди, а саме: Матію і т. ін. також Софроній висвячений, расціан.

Тим більше було б бажано, щоб цей важливий лист був знайдений, чим більше бажаємо пізнати ті часи, покриті кімерійською темнотою і непроникливою мрякою, і звичаї людей, і освіту єпископа, але по сьогодні не дійшов до моїх рук.

Глава 66
Василь Тарасович по-друге встановлений і поновлення унії
1643–1650

Тарасовича знову запросили після смерті Порфірія. Не знаю, чи завдяки князю, або з милості²⁵¹ цесаря, заново дістав як єпископську гідність, так і мукачівський монастир.

У всякому нещасті боже провідіння приходить на допомогу для подолання перешкоди. Про це свідчать сторінки святого письма. Політичні події, і в такій же мірі релігійні, так послабили і пригнітили руське плем'я, потомків язигів метанастів, тубільне в своїх оселях, що після приходу угорців воно не розглядалось як рівноправний народ, ані його священики не вважалися справжніми священиками, про що згадаємо ще на інших місцях, нарівні з селянами підлягали тілесним покаранням. Сам

Останній рядок слід читати Йенер (січень) AIE KAN було власне ім'я того, хто зробив пам'ятник. Імстичево AI: написав на камені року 1661 місяць 20. Розпочав рядок місяць, завершив день.

Sicut Porphyrium, ita Sophronium nescimus, quis nominaverit, et ubi sint consecrati, tanto minus ubi Sophronius sedem habuerit. In MSS. praenotationibus haec invenio: «Sophronius Iuszkō, ex Districtu Munkats Ruthenus», cujus documentum habeo de anno 1622 quod per extensum, ut Stylus, et mores ejus temporis dignoscantur, huc transscribo, ita vero habet: MATIIO etc. nec non Sophronius Consecratus Rascianus.

Tanto magis desiderabile foret, si ponderosa haec littera protraheretur, quanto magis anhelaremus Cimereis tenebris, et non penetrabili caligine tecta illa tempora, hominumque mores, ac Episcopi culturam noscendi, sed praesens usque non devenit ad manus meas.

Caput 66.
Basilius Taraszovits, altera vice restitutus, et Renovatio Unionis.
1643–1650.

Mortuo Porphyrio, Taraszovits revocatus, nescio, an Principis gratia, an Caesaris Clementia²⁵¹ tam dignitatem Episcopalem, quam Claustum Munkaciense recuperavit.

In omni calamitate suppeditat Divina Providentia media elabendi. Sacrae, profanaeque testantur paginae. Gentem Ruthenam, progeniem Jazygum Metanastarum, et in suis sedibus avitam, politicae non minus, quam Religiosae correlationes ita obscurarunt, ac depresserunt, ut ab adventu Hungarorum, Ea nec natio concivis fuerit spectata, nec Sacerdotes ejus veri Sacerdotes considerarentur, imo ut variis in locis dicturi sumus, instar rusticorum tractati, poenis corporalibus subjicerentur. Ipse Episcopus Taraszovits interceptus, catenis, et carceribus afficitur.

Ultima linea legenda Jener (:Januar:) AIE KAN. erit nomen proprium monumentum exgentis. Miszticze AI: lithographisavit anno 1661. mensis 20. Inchoavit lineam mensis, terminavit dies.

єпископ Тарасович схоплений в кайданах у в'язниці мучиться. Треба було людину, вихідця із (народної) гуцї, яка, будучи пов'язана любов'ю з простим людом, виникала б перед чужими людяністю і знанням. Таким був Парфеній Петрович і Дмитро Корницький, один і другий освічений і ревний апостол. Ці мужі боляче переносять, що весь народ засуджений на вічне знеславлення, із-за самого обрядового, а ще більше свого релігійного положення руський народ, витіснений до карпатських гір, далеко від константинопольських незлагід, тим більше від схоластичних хитрощів, жив у своєму старинному обряді і релігії. Слухав свою літургію на рідній мові у тому ж тоні, що і перед Церулярієм, так завжди співали, справжні священники справляли йому таїнства, не знаючий інших співвідношень, спадково дотримуючись релігії і обряду, під керівництвом цих священників, як вождів, був спокійний і щасливий. Необхідно було критерій істини і лідійський камінь, щоб стало ясно, чи клір і руський народ волів скоріше приєднатись до схизми, або ж до католицизму, таким чином, виникла потреба в публічній заяві. Вищезгадані два монахи, настирливі у своїй справі, звернулися до Юрія Якушича де Орбова, того часу призначеного єпископа егерського і, викладаючи суть справи повністю і ґрунтовніше, просять його, щоб викликав на певне місце і час із кліру, скільки бажає, щоб на ділі пізнав їх релігійні погляди²⁵², чи з'являться, або ні, і, таким чином, відкрив критерій істини та лідійський камінь.

Наставник прийняв слова тих ченців і попередньо через ченців запросив в Ужгород освічених священників. З'явилося 63, як в своїй особі, так від імені інших або ченців, або підлеглих. Ужгород, провідне місце нашої єпархії, повинен був прийняти гостинно і бути свідком цієї урочистої події. Єпископ Юрій Якушич прийняв визнання віри від 63 священників, які з'явилися на чолі з Парфенієм Петровичем і Габрієлом Касовичем. Протокол визнання повинен був бути укладений, але де він знаходиться, по сьогодні я не зміг розшукати.

Viro fuit opus e gremio egresso, qui popularium amore junctus, apud exteros humanitate, et prudentia praevaleret. Is fuit Parthenius Petrovits, et Demetrius Korniczky, vir uterque cultus, et zelosus Apostolus. Dolenter ferunt viri hi totam nationem ad perpetuam ignominiam condemnatam, vel ob ipsam ritualement, tanto magis religionariam suam situationem populus Ruthenus ad montes Carpaticos retrusus, procul a tricis Constantinopolitanis, tanto magis a subtilitatibus scholasticis in avito suo ritu vixit, et Religione. Audivit suam Liturgiam in materna lingua eodem tono, sicut ante Caerularium, ita semper decantari, totidem Sacramenta per Presbyteros reales sibi administrari, reliquarum correlationem ignarus, haereditate religionis, et Ritus tenax, sub Presbyteris his velut Duc-toribus, quietus, et beatus permansit.

Recte Criterio veritatis, et lapide lydeo opus fuit, quo pateat, an Clerus, populusque Ruthenus Schismati potius, quam Catholicitati adhaerere velit, opus itaque fuit publica contestatione. Praefati duo Religiosi suae fidentes causae, accedunt Georgium Jakusicz, de Orbova, Episcopum Agriensem eotum nominatum, et situm rei poenitus, ac uberius exponentes rogant, ut quotquot placuerit, de Clero, ad certum locum, et terminum evocet, sensa eorum religiosa ipso facto²⁵² resciturus, an comparituri sint, vel minus, taliterque Criterium veritatis, et lapidem lydium adaperiat.

Ad verbum eorum Religiosorum immisit rete Praesul, et praevie per Religiosos edoctos Presbyteros Unghvarinum evocavit. Comparuere 63. tam in sua persona, quam reliquorum, sive confratrum, sive subordinatorum nomine. Unghvarinum, Dioecesis nostrae principalis locus debuit excipere hospitio, et testis esse hujus solennis actus. Georgius Jakusich Episcopus, praeuentibus Parthenio Petrovits, et Gabriele Kaszovits a comparentibus 63. Sacerdotibus excepit Fidei Professionem. Protocollum Professionis confici debuit, sed ubi deliteat, adusque non potui pernetare.

Тому, що Егер знаходився ще під турецьким ярмом, Якушич мав резиденцію в Ясовії. Я написав тамошньому шановному монастирю, чи протокол не знаходиться там у краєвому архіві. Мені відповіли, що в архіві нема жодного подібного протоколу, і взагалі нема нічого з документів, які стосуються мукачівської єпархії. Моя думка така, що Анна Якушич де Орбова була родичкою Юрія Якушича, егерського єпископа, і вийшла заміж за графа Івана Другета де Гомонна і вона успадкувала з усім рухомим майном і рукописи. Цей протокол безсумнівно знаходиться в архіві родини графів Чаки та Вандернат. Сірмай як в історичній, так і топографічній працях згадує про Анну Якушич. Із цього ясно, що ми нічого не знали б про унію, поновлену в Ужгороді 1646 року, якби 1652 р. деякі з кліру не видали заново в Ужгороді цей документ руською мовою, який в перекладі на латинську мову звучить так:

«З ласки Христа обраний найсвятіший отець і спільний патріарх! Ми, священники святого грецького обряду, мешканці славного і апостольського королівства, розміщені по комітатах, зазначених в нашому каталозі, певно знаємо, що королівську тайну треба приховувати, а божі діла треба розкривати і всім народам їх пояснювати ясніше за сонце, як такі, за допомогою яких звичайно проголошується невимовна доброта і милосердя нашого найщирішого бога супроти розумного створіння. Таким чином, спираючись на цей принцип і на ангельські правила, вашій святості заявляємо, проголошуємо і підносимо найблагочестивішими похвалами до неба перед усім світом. Що таке? Та ж ласку бога і спасителя нашого, щедротно проявлену до нас, за допомогою її наймилішої сповісниці спасіння наших душ, ми повернулися назад, відрекшись і прогнавши з наших сердець схизму грецького божевілля, об'єднавшись з непорочною дівою єдинородного сина божого, тобто з святою римською церквою, яку ми до сих пір ненавиділи без всякої причини. Це ж саме наше повернення відбулося 24 квітня 1649 року²⁵³ за імператора Франціска третього, найсвятішого

Agria adhuc sub jugo Turcico existente, Jakusich Residentiam habuit Jaszoviae; Scripsi Ven. Conventui ejati, an non in Archivo Regnicolari existat ibidem Protocollum? Responsum obtinui: nullum simile Protocollum in Archivo dari, et nihil prorsus Literarum existere Dioecesim Munkács. concernentium. - Mihi ita videtur: Annam Jakusich de Orbova fuisse cognatam Georgii Jakusich Episcopi Agriensis, et nupsisse Comiti Joanni Drugeth, de Homonna, ac successisse eidem in omnibus mobilibus bonis, et scriptis. Indubie Protocolum hocce in Familiae Csáky, et Wandernath Comitum Archivo continetur. Szirmay tam in notitia Historica, quam Topographica attingit de Anna Jakusich. Ex his patet nihil scivissemus de Unione 1646. Unghvarini renovata, nisi 1652. nonnulli de Clero denuo Unghvarini sequens edidissent idiomate Ruthenico Documentum, in Latinum versum quod sonat taliter:

Gratia Christi Electe Sanctissime Pater, et Universalis Patriarcha! Nos Sacerdotes Sacri Ritus Graeci, Inclyti, et Apostolici Regni Incolae per Comitatus in Cathalogo nostrorum specificatos siti compertum habentes, quod Sacramentum Regium sit abscondendum, opera vero DEI esse revelanda, et sole clarius omnibus populis manifestanda, utpole talia, per quae Clementissimi DEI nostri erga rationabilem Creaturam ineffabilis solet declarari bonitas, et misericordia. Huic itaque principio, et Angelicae Regulae innixi, Sanctitati vestrae denuntiamus, praedicamus, et devotissimis coelum usque coram toto mundo evehimus laudum titulis. Quid tale? Gratiam scilicet DEI, et Salvatoris Nostri in nos liberaliter effusam, qua operatrice, salutisque animarum nostrarum amantissima praenuncia, abdicato, et e cordibus nostris pulso Graecanicae insaniae Schismate sumus reducti, ac redempsonati immaculate Virgini Sponsae Unigeniti Filii DEI, hoc est: Sanctae Romanae Ecclesiae, hactenus nobis sine ulla causa exosae, odioque habitae. Haec vero ipsa reductio nostra peracta est in Anno salutifero 1649.²⁵³ Aprilis die 24-a. Imperante Ferdinando Tertio, Romanorum Sacratissimo Caesare in Ecclesia Arcensi, Unghvarini Latina, in Bonis Illustris-

римського цісаря, в латинській церкві фортеці Ужгорода, що знаходиться у володінні найяснішого графа Юрія Другета, а саме так: пан єпископ мукачівський Василь Тарасович, якого вже нема в живих, після того як, будучи прихильником як схизматиків, так і еретиків, порвав зв'язки з святою унією, прилюдно відіслав нунція католицької церкви. Звернувши увагу на це, шановний у Христі отець, пан Юрій Якушич, єпископ егерський, відпочиваючи у Христі, маючи при собі преподобних отців василіянів, прийнятих для цієї мети отця Петра Парфенія і отця Габрієла Касовича, дуже чемно в письмовій формі нас запросив в Ужгород і після того як була проведена згаданими отцями сприятлива бесіда про святу унію, чого прагнув, дуже легко досяг за допомогою святого духа, призначив день святого Юрія мученика для проведення визнання віри. Коли прийшов той день, ми, шістьдесят три священники, зібравшись, пішли вслід за високопреподобним паном егерським єпископом у вищезгадану церкву. Таким чином, після того як взяли участь у таїнстві жертвоприношення і після того як окремі священники прийняли святе причастя за відпущення гріхів, вголос висловили визнання віри згідно з приписаною формулою, а саме, ми віримо в усе, що вірить свята наша мати римська церква і в що приказує вірити, визнаємо найсвятішого отця папу Іннокентія X, спільного нашого пастиря Христової церкви, з нашими наступниками бажаємо і хочемо бути залежними від нього в усьому, добавивши, однак, ці умови. По-перше, щоб нам було дозволено зберегти обряд грецької церкви. По-друге: мати єпископа, обраного нами, і затвердженого апостольським престолом. По-третє: вільно користуватися церковними свободами. На що високопреподобний наставник дуже легко дав згоду. Це саме 1648 р. повністю одобрив також високоблагородний Венедикт Кішді, егерський єпископ,²⁵⁴ із своїм генеральним вікарієм, який йому допомагав, преподобним в Христі отцем Фомою Язберені, єзуїтським ченцем. У великій мірі цю нашу справу підтвердив

simi Comitiss Georgii de Drugeth sita, tali modo: Dominus Episcopus Munkacsensis Basilius Taraszovits, qui e vivis jam discessit, cum sequens partes tam schismaticas, quam haereticas, Unionis Sacrae vinculum rupisset, Ecclesiae Catholicae nuncium publice remisisset; Hoc animadvertens Venerabilis in Christo Pater, Dominus Georgius Jakussicz Episcopus Agriensis, in Christo quiescens, habens penes se Reverendos Patres Basilianos, in hunc finem adscitos, Patrem Petrum Parthenium, et Patrem Gabrielem Cassovicium, nos per literas suas Unghvarinum humanissime invitavit, sermoneque opportuno de Unione Sacra per praedictos Patres praemisso, quod intendebat, Spiritu Sancto sic nos disponente facillime effecit, diemque Sancto Georgio Martyri dicatam pro Fidei professione facienda terminavit, qua die currente nos Sacerdotes sexaginta tres congregati, praenominatum Reverendissimum Dominum Episcopum Agriensem ad Ecclesiam supra citatam sumus secuti. Praemisso itaque incruenti Sacrificii Mysterio, nostro Rutheno idiomate habito, praemissaque nonnullis Sacerdotibus peccatorum expiatione Sacramentali, Fidei Professionem audibili voce secundum formam praescriptam emisimus, scilicet nos credimus omnia, et singula, quae credit S. Mater nostra Ecclesia Romana: credereque jubet, Sanctissimum Patrem Dominum Innocetium X. Universalem Ecclesiae Christi, et nostrum Pastorem profitemur, ab eoque cum successoribus nostris dependere in omnibus cupimus, et volumus, his tamen adjectis conditionibus.

Primo: ut Ritus Graecae Ecclesiae nobis servare liceat. Secundo: Episcopum a nobis electum, et ab Apostolica Sede confirmatum habere. Tertio: Libertatibus Ecclesiasticis libere fungi. Quibus Reverendissimus Praesul facillime annuit; id ipsum totum Illustrissimus quoque Benedictus Kisdý Episcopus²⁵⁴ Agriensis, cum suo Generali Vicario, assistente sibi Reverendo in Christo Patre Thoma Jázberényi, Soc. Jesu Religioso, in Anno 1648. ratum habuit. Maxime vero negotium hoc nostrum paterna sua sollicitudine roboravit tam Illustrissimus, ac Reverendissimus Princeps

своєю батьківською турботою так високо-благородний та високопреподобний прімаєс Угорщини Юрій Ліппай, естергомський архієпископ, якого ми двічі відвідали за допомогою посольства, прийнятого на себе вищезгаданими преподобними отцями василіянами, як високоблагородний єпископ вацівський пан Матвій Тарноці, яким ми зобов'язані навіки. Висловлюючи це вашій святості, одностайно і покірно просимо батьківське благословення, просування нашої справи і затвердження обраного нами єпископа, високошановного отця Петра Парфенія. В Ужгороді, 15 січня 1652 р. Покірні слуги вашої святості: Олексій Ладомирський, архідиякон маковицький (місце підпису), Григорій Гостовицький, архідиякон гуменський (м.п.), Степан, архідиякон середнянський (м.п.), Данило Іванович, архідиякон ужанський (м.п.), Олексій Филипович, архідиякон стрепковський (м.п.)».

Заслуговує подиву справді те, що єпископ Тарасович, який ще жив, не з'явився в Ужгород на цей акт унії, або тому, щоб бути свідком, або, щоб сам один був чистим. Із сказаного ясно, що він ще 1 серпня 1648 р. жив. Із дальшого стане ясним, що він повинен був жити аж по 1650 рік, тому що клір не міг залишитися без єпископа на протязі стількох років. Сам єпископ Блашовський відносить рік його смерті на 1650 р.

Глава 67

Із вищеприведеного слідує, що Василь Тарасович був сповідником католицької віри. Та наскільки це може відповідати дійсності, хай буде вислухана і друга сторона, а саме, Балінг, вірніше Балінт. Під час свого вигнання Василь Тарасович підписав таке зобов'язання з капітаном мукачівської фортеці:²⁵⁵

«Я, Василь Тарасович, єпископ грецького обряду мукачівського монастиря, цим даю до відома всім, для кого це важливо, що в останній час я заслужено попав у немилість мого найщирішого і високоблагородного пана, князя Трансільванії і володаря

Hungariae Georgius Lippay, Archi-Episcopus Strigoniensis, bis a nobis per Legationem a praedictis Reverendis Patribus Basilianis susceptam requisitus, quam etiam Illustrissimus Episcopus Vaciensis, Dominus Mathias Tarnóczy, quibus nos obligamus in perpetuum. His Sanctitati Vestrae significatis, Benedictionem Paternam, causae nostrae promotionem, et Episcopi a nobis electi, Reverendissimi Patris Petri Parthemey Confirmationem unanimiter, et humiliter petimus. Ungvarini 1652. Januarii 15-a die. Sanctitatis Vestrae servi humillimi: Alexius Ladomirszky Archi-Diaconus Makoviczensis; (:L.S.) Gregorius Hosztoviczky, Archi-Diaconus Homonensis (:L.S.) Stephanus Archi-Diaconus Sztrednensis (:L. S.) Daniel Ivanovics, Archi-Diaconus Uzaniensis, (:L. S.) Alexius Philipovits Archi-Diaconus Stropkoviensis. (:L.S.) Mirandum sane, Episcopum Taraszovits adhuc in vivis existentem pro hoc actu Unionis Unghvarinum non comparuisse, sive ideo, ut testem agat, sive ut ipse solus mundetur. Ex superioribus apparet Eum adhuc a. 1648. 1-a Augusti vixisse. Ex subsequis elucescit Eundem debuisse usque 1650-um annum in vivis esse, quia Clerus absque Episcopo tot annis non mansisset. Ipse Blasowski Episcopum annum mortis eius in 1650. defigit.

Caput 67.

Ex praecallatis sequeretur Basilius Taraszovich fuisse Confessorem Catholicae Fidei. In quantum nam hoc stare possit, audiatur et altera pars, utpote Baling, rectius Bálinth. Tempore emissionis suae Basilius Taraszovich sequentem subscripsit Tractatum cum arcis Munkacsensis Capitaneo.²⁵⁵

Ego Blasius Tarassovits Monasterii Munkacsensis G. R. Eppus Do pro memoria vigore praesentium, quibus expedit Universis, incidisse me superioribus temporibus in meritam indignationem Domini mei Clementissimi Illustrissimi utpote Principis Transyl-

мукачівської фортеці, внаслідок певних скарг, донесених до нього і до панів мукачівського капітана та наглядача всіх маєтків, що належать до тієї ж фортеці. Дві скарги самі розглянули і встановили в правовому порядку. Обмірковано було доведено, що я допустив провину, так що я на протязі певного часу повинен був також бути задержаним у в'язниці під чесним доглядом. Все ж таки покірним проханням, бажаючи свою справу пояснити, я звернувся до згаданого високоблагородного князя за посередництвом пана капітана Івана Балінга та інших моїх доброзичливців, які його також убагатворили, з огляду на що його високоблагородіє на моє покірне прохання і згадане заступництво, проголошуючи попередню прихильність і доброзичливість, ласкаво пробачило мої теперішні провини під такими умовами:»

Умови, на підставі яких єпископ Василь Тарасович, на ім'я Мукачівський, був звільнений з мукачівського ув'язнення: По-перше. Що він на це єпископство був призначений князем Трансильванії, як володарем мукачівської фортеці, і це ж єпископство разом з усіма маєтками посів як його подарунок, і жив під його охороною. До сих пір в усьому був залежним від земних панів або володарів, так само і в майбутньому буде визнавати за своїх захисників і найщиріших панів теперішнього князя, як володаря того місця, і майбутніх його наступників згаданої фортеці, і нічого не буде робити без їх волі всупереч давньому звичаю і порядку. По-друге. Щоб прибутки монастиря не виносив на зберігання поза країну, як до сих пір переносив у Польщу все, що можна було зібрати, але старанно і вірно буде зберігати для поновлення монастиря. Хай буде до цього зобов'язаний також²⁵⁶ вірою і присягою. А втім, якщо стане відомо, що робить інакше, хай буде за просто позбавлений посади без усякого правосуддя, добавивши те: скільки є доходу монастиря або у вині, або в іншому, щоб із того можна виділити почесний подарунок своїм доброзичливцям, а те, що звичайно називають запасом, хай не виносять

vaniae, et arcis Munkacsiensis Possessoris respectu certarum quaerelarum ad aures ejusdem, nec non Dominorum Capitanei Munkacsiensis, ac Universorum Bonorum ad eandem arcem pertinentium Praefecti delatarum, duae quidem quaerelae per ipsos ordine juris revisae, ac determinatae exstiterant, neque delinxisse judicialiter compertum fuerat, ita ut aliquamdiu in arresto quoque sub honesta custodia detineri debuerim. Interim supplici Instantia Causam meam praevenire volens, praefatum Illustrissimum Principem medio dicti Domini Capitanei Joannis Balingh et aliorum Benevolorum meorum requisiveram, qui ipsum complacarunt etiam, intuitu cujus supplicis meae Instantiae, ac Interpositionis praemissae Sua Illustrissima Dominatio erga priorem inclinationem, et propensitatem declarans modernos meos excessus gratiose condonavit sub sequentibus hisce Conditionibus:

Conditiones, quibus Eppus Basilius Taraszovits nomine Munkacsiensis ex Captivitate dimissus est Munkacino

1-o. Quod cum ipse ad hunc Eppatum per Principem Transylvaniae, tamquam arcis Munkacsiensis Dnum Terrestrem promotus fuerit, eundemque Episcopatum mediante Donatione ipsius una cum omnibus Bonis possiderit, ac sub ejusdem protectione degerit, imo per omnem dependetiam, hactenus a Dominis Terrestribus, sive Possessoribus, ac ipsa Civitate habuerit, ta deinceps quoque modernum Principem, tamquam loci ejus Dominum Terrestrem, ac Successores ejusdem futurus dictae arcis pro suis Patronis, ac Dominis Clementissimis agnoscat, neque praeter voluntatem ipsorum quidquam contra antiquum usum, et ordinem faciet.

2-o. Quod proventus monasterii ad rependum extra Regnum non transferat, prouti hactenus quidquid corradere licuit in Poloniam transtulit, verum ad restaurationem Monasterii diligenter, ac fideliter conservabit, ad quod etiam²⁵⁶ fide, et juramento sit obligatus, alioquin si secus facere comperietur, privetur officio simpliciter, et absque omni juris processu hoc addito, quod quantum ad proventus Monasterii sive sit in vino, sive in aliis, ex illis honesta donaria suis

на інші місця поза монастир, але хай залишається на місці.

По-третє. Щоб не утримував стільки польських священиків та учнів, але турбувався про виховання тубільних, вистачить, якщо біля нього утримується два або три вчені, в Угорщині сам легко знайде і священиків, і учнів, а втім, якщо в майбутньому також буде траплятися те саме, що по сьогодні, без сумніву всі доходи монастиря будуть розтрачені при великій шкоді для бідного народу і добрих. Хай це буде з'ясовано, якщо він бажає тримати біля себе священиків, учнів, слуг, вчених двох або трьох із русинів, або волохів, або поляків, це йому дозволяється, якщо не може мати або займати угорців, подібно також може утримувати слуг і помічників для своєї потреби, тільки не зайвих, щоб прибуток монастиря не витрачався на некорисних і непотрібних людей.

По-четверте. Що на користь (в інтересах) русинів не буде збирати жодних нових такс, податків серед бідного народу як в маєтках князя, так і в інших, які належать до монастиря, але подібно як його попередники єпископи за давнім звичаєм були задоволені своїм прибутками, так і він хай буде також задоволений, не так як до сих пір, бідною підданих. Перед тим за розвід звичайно брали один флорен, теперішній владика, або єпископ, вимагає дванадцять флоренів, а коли 12 то вже і 24, або навіть більше. До того ж такі інтердикти накладав на маєтки, виконати які бідні селяни були неспроможними, щоб їх також не обтяжував знову таким податком на їх шкоду. Інколи траплялося, що вони самі страшили селян, щоб так могли легше заставити їх виконувати необхідні роботи, як обробку виноградників, або інші праці. Якщо в майбутньому в маєтках він сам дозволить собі таке зробити, після викриття правди справи буде звільнений з посади, до того ж хай поверне спричинені шкоди, додавши ще, що як його попередники згідно з давнім звичаєм були задоволені своїми доходами, так і він пови-

benevolis quidem largiri possit, verum id, quod repositum vocari solet, extra Monasterium ad alia loca non transferatur, sed in loco relinquitur.

3-o. Quod tot Sacerdotes, et Studiosos Polonos non interteneat, sed indigenas instrui faciat, aut duo, vel tres si penes ipsum interteneantur docti viri, ii sufficiant, facile ipsum inventurum in Hungaria tam Sacerdotes, quam et Studiosos, alioquin si in posterum quoque idem fiet, quod hactenus, consumerentur haud dubie omnes proventus Monasterii, cum miserae plebis, et bonorum gravi jactura, et ruina, hoc quidem declarato, quod si Sacerdotes, Studiosos, Servitores, doctos homines duos, vel tres ex Ruthenis, sive Valachis, sive Polonis penes se tenere voluerit, hoc illi licitum sit, si Hungaros habere, et reperire non posset, similiter etiam servitores, et ministros pro status sui exigentia intertenere possit, modo non superfluos ne videlicet ab inutilibus, et non necessariis hominibus proventus Monasterii consumatur.

4-o. Quod in medium Ruthenorum, et in Bonis Principis, ac aliis ad Claustrum pertinentibus nullas novas taxas, census per miseram plebem contribui faciet, sed prout antecessores ipsius Eppi juxta antiquum usum proventibus suis contenti erant, ita ille quoque sit contentus, non sicut hactenus, cum ruina subditorum, antea florenus accipi solebat a Divortio, modernus Vladika, sive Eppus duodecim florenos, et ubi autem 12. jam 24. aut ultra exigantur. Insuper talia interdicta in bonis imponeret, ad quae miseri coloni insufficientes essent, ne eos quoque exactione tali deinceps cum ipsorum afflictione onerare praesumat. Accidisse nonnunquam ut rustic(i) vel ideo quoque per ipsos terrentur, ut eo facilius ad praestandos sibi labores, utpote vinearum culturam, aut alias operas adigi valerent, quae si imposterum in Bonis per ipsum admitterentur, comper(ta) rei veritate privaturum ab officio eo facto incurreret, ac insuper damna illata refundat hoc ad(di)to, quod sicut ipsius antecessores juxta antiquum usum proventibus suis contenti fuerant, sic ille etiam contentus esse debeat, eo status Eppatus, in quo invenit, ac etiam possidet; Quantum vero ad²⁵⁷ redditus, sibi de ordinatio-

нен бути також задоволений тим станом єпископства, в який прийшов і який має. Що ж до²⁵⁷ прибутків, які належать йому за виконання, а саме 12 флоренів, і до того ж права відвідування, проти того нема жодного заперечення. Далі, що стосується справи розлучення, щоб єпископ був поновлений у своєму званні, буде виконуватись однаково як для русинів біля Гуменного, так і в маєтках інших панів і знатних, які знаходяться в березькому комітаті. Звичайно, хай буде дозволено, щоб ті, які за божим законом заслужили за свої провини смерть, карались мечем, інших хай б'ють різками, провина яких вимагає меншої кари, щоб не штрафувались грішми. Якби піддані перед тим це зробили, їх би примусили, щоб, залишивши свої поселення, втікали на інші місця, де здобували більше свободи. Проте хай справа залишається у попередньому звичаї. Коли ж піддані на маєтках князя запрошуються на роботу наче проханням, вони так розположені, якщо великі люди від них вимагають чогось, це сприймають так, якби їм наказували. Таким чином, треба потім стеретись, щоб єпископи також рідше і помірковано звертались до підданих з такого роду проханнями. Ті ж, яких карають за провини, треба, щоб їх переконали судом, щоб потім за заслужену кару хотіли відбути покарання по власній волі, або ручною працею, наприклад, жнивнами, обробітком виноградників, або якимись іншими працями, лише хай не буде у них також провини.

По-п'яте. Що не буде захищати жалюгідну скаргу замість справедливих, а також не буде сприяти явно або тайком жодній ворожнечі проти князя, або його службовців і мукачівських помічників. Неприємності, які були підняті раніш, як вже забуті, ніколи не згадуватиме. Як йому самому, так і князеві, треба буде про них назавжди забути, а також і службовцям, і так в усьому буде діяти в єпископстві згідно з теперішнім своїм зобов'язанням у відношенні з давнім звичаєм.

По-шосте. Що в монастирі не буде влаштовувати гостинницю, бо часто трапляється,

ne debitos, utpote 12. florenos, ac insuper hospitalitatis jura, in eo nulla habetur contrarietas. Quantum ulterius ad negotium Divortii, uti Eppus vocationi suae restitutus fuerit, tractabitur cum illo unanimi consensu tam de Ruthenis versus Homonam, quam etiam aliorum Dominorum, ac Nobilium Bonis, in Comitatu Bereghiensis existentibus, permittatur sane, ut juxta legem Dei ii, qui ob excessus suos mortem promeriti sunt, plectantur gladio, alii caedantur virgis, quorum demeritum minorem poenam exigit, ut non pecuniis mulcentur, si enim subditi ante tempus hoc facerent, cogerentur, relictis suis sedibus fugerunt ad alia loca, ubi majorem libertatem aquirerent. Interea maneat res in priori solito usu; ubi vero subditi in bonis Principis precario quasi ad labores petantur, eos ita esse constitutos, ut si magni viri quid ab illis postulent, id perinde, ac si juberentur, accipiant. Cautum itaque deinceps sit, ut ejusmodi quoque petitiones Episcopi rarius, et cum moderatione apud subditos faciant. Qui vero pro demeritis puniuntur, convincantur jure oportet, qui postmodum pro merita poena sive manuum laboribus, utpote messi, vinearum culturae, aut aliis quibusvis operis satisfacere velint, illis liberum relinquitur, modo in iis quoque non sit excessus.

5-o. Quod si de misera pro justis quaerelis, non vindicabit, neque etiam contra Principem, aut ejus officiales, ac Ministros Munkacienses palam; vel occulte ulla similitate practicas fovebit, difficultates vero antea motas, ut jam sopitas nunquam resuscitabit, imo perpetuae oblivioni tam per ipsum, quam per Principem tradi debebunt, prout etiam officialium, et sic in omnibus juxta modernam suam obligationem instar antiqui usus se in Episcopatu geret.

6-o. Quod domum diversoriam in Monasterio non intertenebit, saepius enim contidisse, quod Poloni ad eas partes commeantes,

що поляки, які приїжджають сюди, обходячи гостинницю князя, зупиняються там, внаслідок чого в монастирі гості п'ють і вино, і пиво, таким чином, щоб в майбутньому єпископ не допустив щось подібного, також і в цьому необхідно буде, щоб його свобода була повністю обмежена. Що ж стосується виплати прислуг, це буде дозволено або з вина, або яким-небудь іншим способом. В цьому краї дозволяється тільки публічна торгівля спиртними напоями, бо князь має і гостинниці, і заїзджий дім, де кожний знайде те, чого бажає.

По-сьоме. Є певні округи виноградників на²⁵⁸ схилах Івані, Лавки і Логова, існуючі різниці по відношенню до них можуть бути вирішені на основі права. Щодо різниці в десятинах можна скликати з обох сторін свідків у визначений суддями час, щоб зробити відмежування, прийнявши від них всякі документи і доводи, які можуть бути пред'явлені єпископом в захист своїх прав. Згаданий Василь Тарасович, патріарх, або мукачівський єпископ, цим зобов'язався непохитно зберігати ті умови в усіх пунктах і клаузулах, і його підлеглі без усяких застережень повинні їх виконувати. Якби їх не зберігав, або в деякій мірі порушив згадані умови, будь-який володар фортеці може і має право його затримати, спіймати і відповідно до провин покарати, тільки при такій умові, щоб також теперішній пан капітан і майбутні, і службовці, і помічники не надавали значення всякому донесенню на нього, але, якщо єпископа приведуть до них, по-перше і передусім, хай спитають його самого про те, що трапилось. Якщо він не зможе себе в цьому виправдати, хай справа розглядається в судовому порядку і хай будуть встановлені вірогідні доводи, які можна прийняти згідно законів королівства, потім хай будуть запрошені певні знатоки права як з боку володаря, так також з боку самого єпископа. Якщо пізнання причини перед мукачівським проповідником, а також перед деякими старшими священиками, які належать до єпархії, єпископ буде законно викритий згідно з встановленим порядком, щойно тоді

relicta Domo diversorii Principis, apud ipsam divertissent, ex quo in Monasterio pro hospitibus tam vinum, quam cerevisiam propinarent, ne deinceps itaque simile quid Eppus admittat, in eo quoque libertatem ipsius circumscriptam, et invalidam esse oportebit. Quantum vero ad solutionem familiae attinet, id liberum erit, sive sit ex vino, sive alio quocunque modo, neque aliud, hac in parte, quam educillatio publica interdicitur, habere enim Principem tam educillum, quam et domum diversoriam, ubi siquis aliquid habere voluerit, reperiet.

7-о. Habentur certi Districtus vinearum in²⁵⁸ promontoriis Iványi, Lauka, et Lohov, de quibus differentiae vigentes juris ordine possunt accomodar(i). Quoad differentiam vero Decimarum in certo termino praefigendo per Judices arbitros utrinque convocandos posse determinari facere, acceptis ab ipsis quibuslibet documentis, et probationibus, qu(ae) per Eppum in jurium suorum tuitionem afferri poterunt, ad quas quidem conditiones in omnibus punctis, et clausulis inviolabiliter observandas, et per alios sibi subjectos, praetextu, et colore sine omni observari faciendas se se praefatus Blasius Taraszovits, Patriarcha, sive Eppus Munkacsensis vigore praesentium obligavit ita, ut is eas non observaret, aut contra aliquid dictarum conditionum, vel in parte quacunque impingeret, a Possessoribus arcis in persona quoque detineri, et capi, ac juxta demerita ipsius puniri possit, ac valeat, ita tamen, et sub tali conditione, ne D. Capitaneus, quoque modernus, et futuri, officialesque, et Ministri cuilibet delationi contra ipsum locum dare velint, sed si coram illis Eppus deferatur, primum, et ante omnia requirant ipsum de objectis. Qui si in iis purgare non poterit, revideatur res juris ordine, et statuantur testimonia fidedigna, et juxta leges Regni acceptabilia, convocentur porro certi Juris periti viri tam ex parte Possessoris, quam etiam ipsius Eppi, si qua cognitio causae tum coram Praedicante Munkacsensi, tum etiam certis principalioribus Sacerdotibus, ad Eppatum pertinentibus, quo pacto si Eppus Jure convincetur juxta prae-

можна його покарати і винести проти нього вирок. Далі патріарх зобов'язується в тому, що він піде також в Трансильванію до самого князя і убагатворить його. Про виконання всього цього дав письмове зобов'язання Івану Мариничу, архідиякону дорозькому грецького обряду всіх церков цих країв, який також запевнив і князя, і капітана, а також мукачівських службовців сучасних і майбутніх про виконання всіх зобов'язань. Якби єпископ не виконував зазначені умови, або навіть в деякій мірі їх порушив, в його інтересі не будуть приймати жодних заходів і більше не будуть його захищати.

У достовірність цього дав письмо, завірене своєю печаткою перед певними особами, а саме, Петром Кішфалушієм, замісником феїшпана, Степаном Коропецьким та Ференцем Кішфалушієм, справниками, та Іваном Фігенем, присяжним березького комітату, а також перед Миколою Літератом, Іваном Ладрайєм, Павлом Ардайєм, Петром Дібренднеєм, мукачівським проповідником. Укладено у фортеці Мукачево, 12 червня 1641 р.

Стиль грубий, зміст неясний і різкий.²⁵⁹

Глава 68

1650–1669

Порфеній Петрович
чернець ордену св. Василя В.

Народжений у володінні Секул (Саколь, Сабольцького комітату),^a 1646 р. проявив себе ревно перед Юрієм Якушичем, егерським єпископом, через те, що закликав усіх із кліру складанням визнання віри засвідчити, що вони не є схизматиками. Року 1648 єпископ Тарасович прийняв його за помічника і назначає його наступником. Чотириста священників з свого боку обирають його єпископом за чудові духовні якості і відсилають в Братиславу на національні збори, які повинні були відбутися

missum modum tum primum puniri, et in ipsum animadverti valeat. Obligat se poro Patriarcha iturum esse se in Transylvaniam quoque ad ipsum Principem, et illum complacaturum, de quibus omnibus adimplendis a se reversales dedit coram Joanne Mar(i)nich omnium Ecclesiarum illarum partium G. R. Archidiacono Doroghiensi, qui etiam de adimplendis omnibus praemissis tam Principem, quam et Capitaneum, ac officiales Munkacienses modernos, et futuros assecuravit ita, ut si praescriptas conditiones Eppus non observaret, vel in aliqua saltem parte eas violaret, se pro ipso deinceps nullam instantiam facturos, neque illum amplius defensuros. In cuius rei fidei, is quoque l(it)teras sigillo suo munitas, coram certis (per)sonis, utpote Petro Kisfalussy V. Comite, Stephano Koropechy, et Francisco Kisfalussy Judicibus Nobilium, ac Joanne Figynyöj jurato Assessore Comitatus Bereghinensis, item coram Nicolao Literato Joanne Ladraj, Paulo Ardaj, Petro Dibrendnei, Praedicante Munkatsiensi dedit. Actum in arce Munkáts 12 Julii 1641.

Stylus Barbarus, contextus obscurus et violentus.²⁵⁹

Caput 68.

1650.–1669.

Parthenius Petrovics,
Ordinis S. Basilii M. Religiosus.

Natus in Possessione Szekul (Szakoly C. Szabolts.)^a 1646. zelose interposuit se apud Georgium Jakusich Episcopum Agriensem, quatenus evocaret quosquos e Clero per depositionem Professionis Fidei testaturos se non esse Schismaticos. A. 1648 Taraszovits Episcopus assumit eum in Coadjutorem, et nominat in Successorem. Quandringenti (!) Presbyteri e parte sua ob praeclaras animi dotes eligunt in Episcopum et expediunt Posonium ad Synodum Nationalem, magna fre-

²⁵⁹ а) Див.: Михайло Андрелла, праця, прим. II. – говорить, що русин із Польщі.

²⁵⁹ ^aVide Michaelis Andrella opus. Praenot. P. dicunt e Polonia Ruthenum.

у вересні в Трнаві за участі багатьох магнатів та кліру.

Доводить до відома зборам декларацію кліру відносно його католицької віри. Декларація зроблена, власне, в Ужгороді, була прийнята з великою радістю і похвалами. Отже, князь примас Юрій Ліппай, архієпископ естергомський, розглядаючи заяву зборів та Парфенія як нове поповнення католицтва до римського престолу, поставив питання про встановлення єпископату для русинів. Лист примаса був направлений в конгрегацію по пропаганді віри.⁶

Після смерті Василя Тарасовича біля 1650 р., взявши з собою свідоцтва, а саме, (свідоцтво) попередника про призначення своїм наслідником, і кліру про канонічне обрання за єпископа, а також рекомендаційний лист Матія Тарноція, вацького єпископа⁸ і списького наставника, відправився в Альбу-Юлію до трансільванського єпископа Степана Сімоновича для висвячення на єпископа.²⁶⁰ Грамота про висвячення гласить: «Степан Сімонович, з ласки божої єпископ белградський,⁹ ваденський, марамороський і всієї католицької Трансільванії і єпископ апостольської релігії грецького обряду. Цим нашим листом доводимо до відома всім, кожному, кого стосується, зокрема високопреподобним єпископам і їх вікаріям, капітулам і наставникам, пресвітерам і священникам всякого ступеня, і благородним панам угорського королівства, славним громадянам, а також мешканцям міст, фортець і сіл, і їх керівникам, і всім віруючим в Христа, що до нас прийшов преподобний отець Петро Парфеній, чернець ордена св. Василя, священник грецького обряду, з почесними і відповідними свідченнями високопреподобних єпископів, і в першу чергу щасливої пам'яті пана Василя Тарасовича, мукачів-

quentia Magnatum, et Cleri Tyrnaviae Septembri celebrandam.

Declarationem Cleri, super sua Catholica Fide effective Unghvarini facta Synodo notam facit magno cum gaudio, et laudibus exceptam.

Ergo Synodi, et Parthenii interpositionem Princeps Primas Georgius Lippay Archi-Episcopus Strigoniensis novam acrescentiam Catholicitatis Sedi Romanae detegendo, petiit pro Ruthenis Episcopatum erigendum. Littera Primatis relegata est ad Congregationem de Propaganda Fide.^b

Morte Basilii Taraszovits circa a. 1650. interventa acceptis secum Testimoniis: Antecessoris utpote super effectiva sui in Successorem nominatione et Cleri saecularis de Canonica in Episcopum electione, nec non Mathiae Tarnóczy Episcopi Vacienis^c et Praepositi Scepusiensis Commendatoris Litteris fine consequendae Episcopalis Consecrationis ad Stephanum Simonovich Episcopum Transylvaniensem Albam Juliam profectus est.²⁶⁰ Testimonium Consecrationis sonat: Stephanus Simonovich Dei gratia Episcopus Belgradiensis,³ Vádiensis, Maramorosiensis totiusque Transylvaniae Catholicae, atque Apostolicae Religionis Graeci Ritus Episcopus.

Significamus per praesentes nostras omnibus, singulis, quorum interest, nominatim Reverendissimis Episcopis, eorumque Vicariis, Capitulis, et Praepositis, Presbyteris, et cujuscunque gradus Clericis, post hos Illustrissimis, Magnificis Praenobilibus, ac Generosis Dominis Regni Hungariae Inclutis Civibus, nec non Civitatum, oppidorum, atque pagorum incolis, eorumque primoribus, omnibusque in Christo Fidelibus.

Quod venerat ad Nos Reverendus Pater Petrus Parthenius, Religiosus, Ordinis Divi Basilii Ritus Graeci Sacerdos, cum honorificis, et sufficientibus Testimoniis Reverendissimorum Episcoporum, atque imprimis felicis

б) Нижче побачимо.

в) Вац знаходився під владою турків і тому мав резиденцію на Спиші.

²⁶⁰ а) Белград: Альба-Юлія, Білий-Град, слов. Білград, біла фортеця, місто. Дати дня не зазначив ні Прай, Specim. Hier. том 2, стор. 409, нема її ані в рукописах гевен.

б) Infra videbimus.

с) Vacium fuit in potestate Turcarum, et ideo residebat in Scepusio.

²⁶⁰ а) Belgrad. Alba Julia, Fejér-Vár, Slav. Bilgrad, alba arx, civitas. Datum diei nec Pray, Specim. Hier. Tom. 2. pag. 409. notavit, nec manuscripta Heven. continent.

ського єпископа, свого попередника, який, передбачаючи день своєї кончини, усно і на письмі, підтверженому власноручно, призначив своїм наступником згаданого преподобного отця і дуже строго зобов'язав усіх священників своєї кафедри під страхом божого гніву, а також майбутнього суду, щоб не приймали за свого єпископа нікого іншого крім згаданого преподобного отця, як ми читали і бачили ту грамоту. Потім свідчення високоблагородного і високопреподобного пана Матія Тарноція, вацького єпископа, списького наставника, радника святої цісарської і королівської величності, який як від свого імені, так і авторитетом високоблагородного і високопреподобного пана Юрія Ліплая, естергомського архієпископа і примааса славної корони, доручив тому ж часто згаданому преподобному отцю Петру Парфенію управління у своїх єпархіях руськими священниками і, давши грамоту, ратифікував, і, нарешті, ми дістали і читали, найвірогідніше свідчення руських священників та їх парафіян, які населяють округи Гуменного, Ужгорода, Стропкова, Маковиці, Мукачева, Тиси і Спишу, з якого ми ясно побачили, що часто згадуваний преподобний отець Петро Парфеній був одногослоно і одностайно обраний²⁶¹, щоб слідував за достопамятним паном мукачівським єпископом Василем Тарасовичем, який недавно помер, і зайняв його місце та кафедру. Таким чином, цього стільки раз згадуваного, обмірковуючи його справу, ми дуже дружельно з християнською любов'ю прийняли, запросивши високопреподобного пана Сабо, біфранського єпископа, і, зібравши наш клір, випередивши, нарешті те, що наказують випередити святі канони і святий синод, ми святкого влаштували і апостольськими церемоніями зробили єпископом названої мукачівської кафедри, і надали йому можливість, призиваючи ласку святого духа, надавати чини, звільняти від гріхів, збережених для нього цензурою, виготовляти священні олії, освячувати церкви і вівтарі, і законно виконувати всі функції єпископа у своїй єпархії.

Прохаючи і нагадуючи тому ж високопреподобному пану Петру Парфенію,

recordationis Domini Basillii Taraszovits Episcopi Munkacsiensis, antecessoris sui, qui resolutionis suae diem praesentiens voce viva, scriptoque, manus propriae firmata, in successorem suum praefatum Reverendum Patrem designavit, omnesque suae Cathedrae Sacerdotes sub interminatione irae Dei, nec non futuri Iudicii arctissime obligavit, ne videlicet ullum alium praeter nominatum Reverendum Patrem Episcopum suum assumerent, uti Diploma illud legimus, et vidimus. Deinde Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Mathiae Taróczy Episcopi Vaciensis, Praepositi Scepusiensis Sacrae Caes. Regiaeque Majestatis Consiliarii, qui tam nomine suo, quam Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Georgii Lippay, Archi Episcopi Strigoniensis, et Primatis Incltyae Coronae, autoritate eidem saepius praemisso, Reverendo Patri Petro Parthenio in suis Dioecesibus administrationem Sacerdotum Ruthenorum commisit, datoque Diplomate ratificavit, Sacerdotum denique Ruthenorum, atque suorum Parochianorum partes Homonneorum, Ungvariensium, Sztropkoviensium, Makovicenses, Munkacsienses, Tibiscanas, et Scepusienses incolentium locupletissima, accepimus, legimusque Testimonia, ex quibus perspeximus, quod saepe praefatus Reverendus Pater Petrus Parthenius concordibus votis, atque affectibus sit²⁶¹ electus, ut succedat memorando Domino Episcopo Munkacsiensi Basilio Taraszovits, vita non pridem functo, locumque, ac Cathedram ipsius conscendat. Hunc itaque toties praedictum pensata ipsius causa humanissime in Charitate Christi excepimus, invitato Reverendissimo Dno Sabo Episcopo Bifranensi, convocatoque Clero nostro, praemissis demum iis, quo Sacri Canones, sacraque Synodus praemittere jubet, solenniter instituitus, atque in Episcopum nominatae Munkacsiensis Cathedrae cum Caeremoniis apostolicis creavimus, dedimusque ei facultatem per invocationem gratiae Spiritus Sancti Ordines conferre, a peccatis e censuris sibi reservatis absolvere, sacros liquores conficere, Ecclesiat, et altaria consecrare, omnesque unctiones! Episcopales licite in sua Dioecesi exercere.

Petentes, et monentes Eundem Reveren-

мукачівському єпископу, найдорожчому нашому братові в Христі, щоб організував свою церкву і виконував словом та прикладом в усій християнській дисципліні (пам'ятаючи на те, що колись прийдеться звітувати). На вірогідну достовірність чого на вічну пам'ять ми приклали нашу руку і печатку. Дано в Белграді, 7159 року від створення світу, а від родів диви 1651. У монастирі св. трійці, метрополії нашої резиденції. Той же, що вище Степан Сімонович, власною рукою».

Після висвячення на зворотній дорозі спішив до князя примаса королівства, а саме, Юрія Ліппая, і щиро та детально розповів йому про хід свого висвячення на єпископа, що був висвячений трьома не уніатськими єпископами і просить загально прийняте підтвердження примаса на виконання єпископських обов'язків. Примас дав йому дозвіл такого змісту на відвідування церков і парафій свого обряду: «Ми, Юрій Ліппай, здоровимо і по-батьківському благословляємо всіх і кожного, хто буде бачити і читати цього нашого листа! Тому що дорогий в Христі високопреподобний Петро Парфеній, (чернець) чина св. Василя грецького обряду, об'єднаний з ортодоксальною католицькою церквою, був підвищений і висвячений на мукачівського єпископа,²⁶² довіряючи його здібності в єпископських функціях, на основі нашого розсуду, довіряємо і доручаємо йому обов'язок відвідувати русинів і народи грецького обряду, даємо і дозволяємо йому повну можливість, щоб міг відвідувати і виправляти руських священників та народи грецького обряду, які живуть як у нашій естергомській єпархії, так і інде в цілому королівстві Угорщини (без порушення загальноприйнятих правил), а в разі потреби справи і часу переміщати їх священників з місця на місце, і водночас народ, який живе в середовищі некатоліків, очолити священиками, а також примусити ті народи, щоб таким священикам забезпечили відповідними засобами гідне утримання. Тому всім вам, і кожному, зокрема згаданим вище руським священикам грецького обряду, а також народу, строго доручаємо

dissimum Dominum Petrum Parthenium Episcopum Munkacsensem, Fratrem nostrum in Christo Charissimum, ut Ecclesiam suam verbo, et exemplo in omni disciplina Christiana (memor olim reddendae rationis.) instituat, ac perficiat. In cuius rei perpetuam memoriae fidedignam certitudinem, manum nostram, sigillumque apposuimus. Datum Belgradi, Anno ab Orbe condito 7159. a Partu vero Virginis 1651. In Monasterio SS. Trinitatis, Metropolitanae Nostrae Residentiae. Idem qui supra. Stephanus Simonovich m. p.

Consecrationis particeps redditus, ad Principem, Primatem Regni Georgium quippe Lippay, properavit, Eidemque seriem suae Consecrationis Episcopalis sicut sincere, ita scrupulose detexit: se per tres non Unitos Episcopos consecratum esse, petitque solitam Primatiale Confirmationem ad effectum munia Episcopalia exercendi.

Primas tribuit Ei facultatem Ecclesias, et Parochias sui Ritus visitandi, sequenti tenore: Nos Georgius Lippay, et Universis, et singulis praesentes Nostras visuris, et lecturis salutem in Domino, et Paternam Benedictionem! Cum dilectus in Christo Reverendissimus Petrus Parthenius, Ordinis Divi Basilii, Ritus Graeci professus, ac Orthodoxae Ecclesiae Catholicae Unitus in Episcopum Munkacsensem sit proventus, atque consecratus,²⁶² ejusdem in functionibus Ecclesiasticis dexteritati confidentes, durante beneplacito nostro eidem officium visitationis inter Ruthenos, et Graeci Ritus populos concredimus, et committimus, damus, et concedimus ipsi plenariam facultatem, quatenus tam in nostra Dioecesi Strigoniensi, quam alibi in toto Regno Hungariae (Ordinariis non contradicentibus.) degentes Sacerdotes Ruthenos, ac Ritus Graeci populos visitare, corrigere, ac pro rei, et temporis necessitate eorundem Sacerdotes de loco in locum transferre, pariterque in medio acatholicorum populo existenti Sacerdotes praeficere, atque etiam tales populos ad condignam sustentationem similibus Sacerdotibus praestandam oportunitis modis, et mediis, cogere possit, et valeat.

Quo circa Vobis Universis, et singulis praedictis Sacerdotibus Ruthenis praefatim Graeci Ritus, nec non populo in virtute sanctae,

і наказуємо в стійкості святої і рятівної послушності та під карою відлучення від церкви, щоб чесно прийняли вищезгаданого, а не іншого єпископа грецького обряду, покійно сприймали його спасенні напаминання, проявляли належну послушність і пошану в усьому, що стосується його обов'язку, і так у виконанні його обов'язку не тільки робили перешкоду, але навіть самі допомагали, поки не буде іншого нашого поручення і наказу. Інакше не поступати. Прочитавши це, показуючому повернути. Дано в Братиславі, в нашій архієпископській курії, 5-го вересня 1651 року».

Або за рекомендацією примааса, або за власною ініціативою викликав на консультацію передових із кліру мукачівської єпархії.

Глава 69

Духівництво, зібравшись в Ужгороді 1652 р., радилося щодо майбутнього. В енергійному проханні на руському діалекті, направленому папі Іннокентію X, проголошують, що вони засвідчили відданість попередньому католицизму публічно проголошенням в Ужгороді визнанням віри, в розумінні трьох пунктів, йому надісланих, одногослосно і покійно просять затвердити обраного ними єпископа Парфенія Петровича.²⁶³ Достапам'ятний зміст цього документа вище описаний. Внаслідок щирої розповіді Парфенія про те, як його висвятили три схизматики, розумний примас встановив, що в дусі святих канонів Парфеній допустив порушення правил, тому в листі, направленому в конгрегацію по пронаганді просить, щоб Парфенія, і затвердили, і по-апостольськи звільнили від порушення правил, якого він допустився. 19 липня 1652 р. Цей лист із-за його важливості повністю приводиться:

«Високоблагородні і високопреподобні пани! Півроку тому я покійно просив його святість, щоб зволила схвалити, затвердити і вважати за католицького єпископа отця Парфенія, руського католицького священника з чину св. Василя, наверненого кілька років тому, ченця, за свідченням усіх,

et salutaris obedientiae, et sub Excommunicationis poena, firmiter committimus, et mandamus, quatenus praefatum, et non alium Graeci Ritus Episcopum honeste excipere, salutaria ejus monita cum humilitate excipere, in omnibus, quae ad officium ipsius spectant, debitam obedientiam, et reverentiam exhibere, sicque in executione sui officii non modo non obstare, sed etiam auxiliari ipsi debeatis, et teneamini, donec in nostris, aliud habueritis Commisionibus, et mandatis. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, Exhibenti restitutus. Datum Posonii in Curia Nostra Archi-Episcopali, die 5-a Septembris. Anno 1651. Sive svasu Primatis Regni, sve proprio motu Primores e Clero Diocesis Munkáts pro consultatione evocavit.

Caput 69.

Conveniens Clerus Unghvarinum a. 1652 consultabat de praeviis, apposita Ruthenicum idiomate energica supplicatione ad SSmum Pontificem Innocentium X. directa, qua declarant se vinculum Catholicitatis prioris per emissam publicam Unghvarini Fidei professionem testatos in sensu trium punctorum sibi admissorum, electum per se Episcopum Parthenium Petrovics unanimiter, et humiliter confirmandum petunt.

²⁶³Notabilis hujus Documenti tenor est supra descriptus.

Ex incidenti sincerae per Parthenium factae enarrationis, qualiter Is per tres Schismaticos sit consecratus, sagax Primas observavit sensu SS. Canonum Parthenio inhaerere irregularitatem, quare datis ad Congregationem de Propaganda, literis, orat Parthenium quemadmodum confirmandum, ita ab irregularitate, quam incurrit, Apostolice dispensandum. 1652. 19-a Julii.

Littera haec ob sui pretium per extensum inseritur:

Eminentissimi, ac Reverendissimi Domini! Supplicavi demisse ante Semestre Sanctitati Suae, dignaretur Patrem Parthenium Ruthenicum Catholicum Sacerdotem ex Ordine S. Brasili, ante annos aliquot conversum, omnium testimonio vitae integerrimae Religiosum, in Hungaria pluribus annis inter

зразкового життя, який на протязі багатьох років був зайнятий між схизматиками грецького обряду в Угорщині наверненням багатьох душ, нарешті був обраний єпископом тих же русинів, які живуть в Угорщині.

Бо ж від затвердження цього Парфенія залежить навернення не тільки руських священників, число яких досягає майже чотирьохсот, але також усього підданого народу, біля ста тисяч душ. Ці руські священники, хоч мали до сих пір в Мукачеві єпископа грецького обряду схизматика, навіть еретика, якого самі обрали і дали висвятити, після смерті останнього обрали собі католицького єпископа, цього ж Парфенія, ті ж священники грецького обряду біля 370, з яких більша частина підписала унію з святою римською церквою, інша частина пообіцяла навернення, якщо матимуть цього за єпископа, також окремі з пресвітерів схизматиків співчували цьому обранню, є надія, що вони в короткому часі навернуться до католицької віри, тому що бажають бути підпорядкованими цьому єпископові.

Згодом ці священники і обраний єпископ від часті з якогось незнання і помилки, від часті тому, щоб випередити іншого, якого княгиня Трансильванії скоро хотіла обрати з іншими схизматичними священниками на руського схизматичного єпископа і еретика, вони спішили з його висвяченням, таким чином, цей Парфеній був висланий у Трансильванію, там його висвятили на єпископа білгородський єпископ²⁶⁴, схизматик грецького обряду, за участі двох схизматичних єпископів.

Парфеній не приховував, навіть признався перед своїм висвячуючим, що він об'єднаний священник з святою римською католицькою церквою, і хоче таким залишитися, висвячуючий похвалив його і, зітхнувши, сказав: «Якби можна і мені визнавати ту ж унію». Тому він ані не вимагав, щоб Парфеній зробив схизматичне визнання віри.

Тому що без сумніву була допущена помилка в тому, що без схвалення і затвердження апостольського престолу Парфенія висвятив схизматичний єпископ, який не

Graeci Ritus Schismaticos magna cum laude, et multarum animarum conversione versatum, tandem in Episcopum eorundem in Ungaria degentium Ruthenorum electum, approbare, confirmare, et pro Episcopo Catholico habere.

Ab hujus enim Parthenii confirmatione fere dependet non solum Sacerdotum Ruthenorum, quorum numerus prope quadringentos attingit, sed etiam Universae plebis subjectae ad Centum millium animarum conversio. Hi siquidem Rutheni Sacerdotes hactenus Episcopum Ritus Graeci Schismaticum, imo et Haereticum in Munkách habuerunt, quem ipsimet elegerunt, et consecrari sibi fecerunt; mortuo ultimo Catholicum sibi elegerunt Episcopum; hunc Parthenium iidem Sacerdotes Graeci Ritus circiter 370. quorum major pars Unioni Sacrae Romanae Ecclesiae subscripsit, pars alia promisit conversionem, si hunc habuerint Episcopum, aliqui etiam ex Schismaticis Presbyteris huic electioni consenserunt, quos brevi eo ipso, quod subesse velint huic Episcopo, spes est ad Fidem Catholicam accessuros.

Hi porro Sacerdotes, et Electus Episcopus partim ingorantia quadam, et errore, partim ut praevenirent alium, quem Principissa Transylvaniae cum residuis Schismaticis Sacerdotibus propediem electura erat in Episcopum Ruthenorum Schismaticum, et Haereticum, properaverant cum ejus consecratione, missus itaque hic Parthenius in Transylvaniam, ibi ab Episcopo Albensi²⁶⁴ Schismatico Graeci Ritus, adstantibus sibi duobus Episcopis Schismaticis fuit in Episcopum consecratus.

Non occultavit Parthenius, imo fassus est suo Consecratori se esse Unitum Sanctae Romanae Ecclesiae Catholicum Sacerdotem, et velle sic permanere, collaudavit Consecrator, et dixit suspirans: Utinam et mihi liceret eandem Unionem profiteri, proinde neque coegit Parthenium ad faciendam Schismaticam Fidei Professionem.

Quia vero erratum procul dubio fuit, in eo, quod sine approbatione, et confirmatione Sedis Apostolicae Parthenius ab Episcopo Schismatico, Unionem Ecclesiae Catholicae non habente, consecratus fuerit, petitur a Sua

мав унії з католицькою церквою, просить від його святості дозвіл на звільнення від цензур, які порушив, і затвердження на єпископа авторитетом апостольського римського престолу.

Покірно прошу святу конгрегацію, бо розумію, що справа була направлена до неї по волі його святості, щоб зволили чим швидше з бажаним результатом завершити справу і від його святості отримати бажану ласку, в іншому разі грозить небезпека, що єпископ-еретик, обраний княгинєю і небагатъма схизматиками, не тільки переможе і переведе на свій бік і на свою ересь навіть тих, які належали до Парфенія, але також пропадуть даром всі зусилля і труднощі навернення стількох сотень священників і стількох тисяч душ народу.

На закінчення складаю покірну шану вашим еміненціям і бажаю щастя і здоров'я на багато років, 19-го липня 1652 року. Відданий слуга ваших еміненцій Юрій Ліппай в. р., естергомський архієпископ».^a

Про це своєчасно було сповіщено в Рим, бо після того як Парфеній, будучи 1648 р. на синоді в Трнавi, передав примасові декларацію відносно своєї католицької віри, яку (декларацію) добровільно зробив клір мукачівської єпархії, яка на синоді була розхвалена, і він же негайно доповів папі цей новий приріст католицизму і наполягав на встановленні єпископату, тому в конгрегації по пропаганді віри від 2-го жовтня 1651 р.²⁶⁵ можна читати таке: «Його еміненція пан кардинал Тривульцій доповідає про лист пана естергомського архієпископа, який повідомляє, що в края Угорщини, які межують з Польщею, в єпархіях естергомській та егерській є велика кількість русинів схизматиків, з яких багато було навернено на католицьку віру і чотириста священників з значним числом народу знову настоюють на встановленні католицького єпископства, щоб могли в грецькому обряді і католицьку віру сповідати, і мати унію з святим апостольським престолом, покірно

Sanctitate Dispensatio, a Censuris, quas incurrit, absolutio, et in Episcopatu, Sacrae Sedis Apostolicae Romanae Autoritate Confirmatio.

Rogo demisse Sacram Congregationem, ad quam ex voluntate Sanctitatis Suae transmissum esse negotium intelligo, dignetur quantum optato fine terminare, et petitam gratiam a Sanctitate Sua optinere, alioquin periculum est, ne non solum haereticus Episcopus a Principissa, et paucis Schismaticis electur praevaleat, et eos, qui Parthenio adhaeserunt ad se, suamque haeresim trahat, sed etiam ne tota moles, et catena Conversionis tot centenorum Sacerdotum, et tot millium animarum plebis corruat, et dissolvatur.

In reliquo facio demissam reverentiam Eminentis Vestris, Easque in annos plurimos feliciter valere cupio. 19-a Julii, anno 1652. Eminentiarum Vestrarum Paratissimus servus: Georgius Lippay m. p. Archi Episcopus Strigoniensis.^a

Oportune haec Roman expediebantur, quia posteaquam Parthenius 1648-o in Synodo Tyrnaviensi existens Declarationem super sua Catholica Fide per Clerum Dioecesis Munkacsensis sponte factam in Synodo dilaudatam Primati ultro commendavisset, et idem actuum novam hanc accessionem Catholicitatis Pontifici retulisset, ac Episcopatum erigendum ursisset, ideo in Congregatione de Propaganda Fide 1651. 2-a Octobris celebrata²⁶⁵ taliter legitur: Referente Eminentissimo Domino Cardinali Trivultio Litteras D. Archi Episcopi Strigoniensis scribentis, quod cum in Partibus Hungariae versus Poloniam in Strigoniensi, ac Agriensi Dioecibus sint quam plurimi Rutheni Schismatici, ex quibus multi sunt ad Catholicam Fidem conversi, et denuo supra quatuor centum Sacerdotes N-ro considerabili populorum instent pro Ereptione Episcopatus Catholici ut in Graeco-Ritu possint, et Fidem Catholicam profiteri, et Unionem cum Sancta Sede Apostolica habere, humiliter supplicat Sancti-

²⁶⁴ a) Гевенеські акти, том XXVIII E. E. p. I.

²⁶⁴ a) Hevenessy Acta Tomo XXVIII. E. E. P. I.

просить його святість, щоб ласкаво задовільнила прохання бажаючих в інтересі своєї особливої пошани та пастирської ревності.

Отці кардинали, з радістю сприйнявши такого роду повідомлення, вирішили, що покірно і щиро треба просити нашого найсвятішого пана на перших зборах перед його святістю, щоб не зволив відмовити у проханні, щоб така значна кількість душ повернулася на дорогу спасіння, і, тим більше, коли вищезгадані священники і народи по власному бажанню шукають унії з святою римською церквою, і щоб новому єпископству дали допомогу і підтримку, а також відповідні прибутки. Дано в Римі в будинку св. конгрегації, дня і року як вище (12-го жовтня 1651)».

Насправді Рим у питанні про затвердження єпископств завжди обережний, тут же відповідна інформація не була ясна ні з руського листа (від 15 січня 1652 р.), тим менше з подвійного повідомлення примааса королівства, висланого в Рим про стан мукачівського єпископства, та з інших умов, які повинні випередити єпископське затвердження на титул якоїсь єпархії, тому з конгрегації по пропаганді віри окремі пункти були вислані примасу референту для детального вивчення і пояснення.

Тому що досить важка праця вимагала часу і необхідного знайомства справ на місці, поки примас 2-го червня 1654 р. на пункти, йому надіслані, дав повідомлення настільки цінне і вірогідне, що заслуговує, щоб його тут повністю навести.

Глава 70

Інформація естергомського архієпископа щодо пунктів, запропонованих св. конгрегацією, в справі затвердження Петра Парфенія, ордену св. Василя священника греко-католицького обряду, мукачівським єпископом римської уніатської церкви.

Перед тим як дати відповідь на окремі (пункти), вважається за необхідне подати якусь загальну інформацію в цій справі, а саме таку:

tatem Suam, ut pro sva singulari pietate, et Pastoralis Zelo gratiam Oratoribus concedere dignetur.

Eminentissimi Patres laeto animo hujusmodi nuncia recipientes decreverunt: Esse Sanctissimo Domino Nostro in prima Congregatione coram Sanctitate Sua humiliter, et enixe deprecandum, ut petitioni annuere non dedignetur, ut tam notabilisanimarum numerus adviam salutis reducatur, et eo magis, cum supradicti Sacerdotes, etpopuli proprio animi motu Unionemcum Santa Romana Ecclesia petant, ac pro novo Episcopatu subsidium, et sustentationem, ac reditus congruos offerant. Datum Romae in Aedibus ejusdem S. Congregationis, die, et anno, quibus supra. (:12-a Octobris 1651.)

Verum Roma in quaestione confirmandorum Episcopatum semper cauta, hic vero nec ex Ruthenica littera (:15-a Jan. 1652.) tanto minus duplici Primatis Regni Romani data Remonstratione de statu Episcopatus Munkacsiensis, aliisque circumstantiis Confirmationem Episcopalem ad titulum cujusdam Dioecesis praecedere debentibus adaequata informatio liqueret, eapropter ex Congregatione de Propaganda Fide nonnulla puncta elucubranda, et clarificanda Primati Referenti transmissa habentur.

Opere satis arduo, tempus, et rerum localem notitiam habendam exigente, Primas dum taxat 2-a Julii 1654. ad puncta sibi transmissa praestitit Relationem adeo ponderosam, et adae²⁶⁶ quatum, ut per extensum huc inseri mereatur.

Caput 70.

Informatio Archi-Episcopi Strigoniensis circa puncta a Sacra Congregatione proposita in negotio Confirmationis Petri Parthenii Ordinis S. Basilii Sacerdotis Ritus Graeci Catholici, Ecclesiae Romanae Uniti in Episcopum Munkacsien.

Antequam ad singula respondeatur, necessarium existimatur generalem quandam informationem in praesenti materia praemittere, quae sic habet:

«Необхідно знати, що в угорському королівстві простягаються в довжину гори, які називаються Карпатами, від Спиша по трансільванське володіння Густ і Мараморош, майже сімдесят угорських миль; ці гори відділяють Угорщину від Польщі так, що вершина цих гір є кордоном обох країн, і все, що знаходиться за горами, належить до поляків, а все, що з цього боку, належить до Угорщини. З обох боків ці гори населяють руські народи грецького обряду, які не знають латинської мови, свої богослуження правлять на руській мові, біля шестисот знаходяться в такому стані, так що, безперечно, та територія і села зайняті приватними панами. В мукачівській домінії вдови княгині Ракоці – 150 священників, під домінією Гомоннай – 70 священників, під Баркоці – 30, під Василем Ракоці, внуком князя Трансільванії, католиком – 77, в середнім – 37, у Варано – 35, в Пето – 30. Всі ці знаходяться на території егерського єпископства. Крім того за Тисою від часті в егерській, від часті у варадинській єпархіях – 24 священники, на Спиші, в єпархії естергомській – 45 священників.

Згадані русини грецького обряду схизматики, які живуть в Угорщині, з незапам'ятних часів мали єпископа в Мукачеві, під юрисдикцією якого належали всі русини грецького обряду, які жили в тих горах, у наш час всі вони схизматики.

Між іншим, Мукачево – фортеця, місто і широке володіння у верхній Угорщині, яким володіє зараз на основі приватного права Угорщини згадана вдова княгиня. У тому володінні до міста Мукачева належить розміщений на горі монастир чину св. Василя, колись заснований угорськими королями і наділений вісьмома селами.

Парфеній передає, що він бачив привілеї або грамоти королів про заснування цього монастиря та єпископства ще 150 років тому, і що, приклавши зусилля, ті грамоти можна мати. Насправді вважаю,²⁶⁷ що таке заснування було, але ж єпископство було встановлено схизматичними єпископами за згодою константинопольського патріарха так, щоб обраний схизматичний єпископ завжди жив у цьому мукачівському

Sciendum est in Regno Hungariae protendi in longum montes, qui vocantur Carpaty, a Scepusio usque in Transylvanicam ditionem Huszt, et Marmaros ad milliaria Hungarica pene septuaginta; hi montes dividunt Hungariam a Polonia, ita ut summitas illorum montium sit terminus utriusque Regni, et quidquid est ultra montes, pertineat ad Polonos, quidquid citra, pertineat ad Hungariam. Hos montes inhabitant ex utraque parte Rutheni populi Ritus Graeci, Latinae linguae ingari, Ruthenica lingua sua Sacra peragentes, circiter sexcenti reperiuntur hoc ordine, prout nimirum illa territoria, et Pagi a Dominis privatis possidentur. In Dominio Munkács viduae Principissae Rakoczianae Sacerdotes 150. Sub Dominio Homonnay Sacerdotes 70, sub Barkóczy 30. Sub Ladislao Rakóczy, nepote Principis Transylvaniae Catholico 77. in Szerednie 37. Varanó 35. Peto 30. Hi omnes intra territorium Episcopatus Agriensis continentur.

Praeterea ultra Tibiscum partim in Agriensi, partim in Varadiensi Dioecesi Sacerdotes 24. in Scepusio Dioecesi Strigoniensi Sacerdotes 45.

Praedicti Rutheni Ritus Graeci, Schismatici in Hungaria degentes ab immemorabili tempore habuerunt Episcopum in Munkács, cujus jurisdictioni suberant omnes in illis montibus habitantes Rutheni Ritus Graeci, nostris temporibus Schismatici reperti omnes.

Caeterum Munkács est Arx, Civitas et amplum Dominium in Hungaria Superiori, quod possidet modo jure privato Hungariae dicta vidua Principissa, In isto Dominio Civitatis Munkács adjacet in colle Monasterium Ordinis S. Basilii, olim fundatum a Regibus Hungariae, et dotatum octo pagis.

Refert Parthenius se vidisse Privilegia, seu Diplomata Regum Foundationis hujus Monasterii, et Episcopatus ante annos 150. posseque adhibita diligentia ista Diplomata haberi; verum exi.²⁶⁷ stimò illam Foundationem fuisse Monasterii, Episcopatum vero a Schismaticis Episcopis Constantinopolitano Patriarcha annuente erectam ita, ut semper Episcopus Schismaticus eligendus, habitaret in hoc

монастирі, очолював його і утримувався з його доходів.

Таким чином, княгиня-еретичка і її покійний чоловік позбавили монастир сучасних маєтків, відібрали всі села і зайняли для себе, тільки залишили ще той монастир для житла ченцям св. Василя, і це трапилося, тому що ніхто не турбувався, ніхто не захищав інтереси русинів як схизматиків. А втім, княгиня пішла далше, і намагалася, і на ділі намагається, тих руських священників зробити повністю кальвіністами так, що після смерті останнього схизматичного єпископа запросила дванадцять проповідників кальвіністів, які обрали одного із руських священників схизматиків, і поставили його мукачівським єпископом без усякого посвячення, звичного навіть для грецьких схизматиків, тільки домоглися від нього присяги, що бажає бути однієї думки з кальвіністами, вірним княгині, з того часу висвячує священників і виконує єпископські обов'язки. Таким чином, із цієї глави також ясно, що мукачівське єпископство пустує, тому що те обрання, особливо без посвячення, не дійсне.

Священники ті разом з народом дотримували, власне, грецький обряд, але загалом дуже ліниві, грубі, неосвічені. По-перше сам єпископ, потім священники і народ знаходились поринулі у великих злочинах і незнанні божественних справ. І не були розподілені на парафії за встановленим обрядом, але в деяких селах не було жодних священників, в інших жили чотири, п'ять, десять із своїми дружинами і дітьми як селяни, і виконували всі обов'язки та землеробські роботи для поміщиків, а також відривали їх від самого престолу.

Божа доброта, жаліючи долю і умови життя цих численних народів,²⁶⁸ пробудила дух сучасного естергомського архієпископа, щоб привів у дію єпископа егерського. Він розпочав роботу над їх наверненням на католицьку віру і унію, і зробив чимало, як і його наступний Юрій Якушич, егерський єпископ, і після смерті того сучасний архієпископ естергомський доклав всі зусилля для того, щоб їх навернути на католицьку віру і на унію. Для

Monasterio Munkaciensi, praecesset illi, ac viveret de proventibus illius.

Principissa igitur haeretica, et maritus illius defunctus spoliaverunt Bonis temporalibus Monasterium, abstuleruntque omnes pagos, ac pro se occupaverunt, solum adhuc istud Monasterium reliquerunt habitandum Religiosis S. Basilii, et hoc factum est, quia nullus curavit, nullus patrocinatus est causae Ruthenorum, utpote Schismaticorum. Imo ulterius pervexit Principissa, et laboravit, laboratque de facto, istos Ruthenos Sacerdotes facere plane Calvinistas, ita, ut post mortem ultimi Schismatici Episcopi convocaverit duodecim Praedicantes Calvinistas, qui unum elegerunt ex Sacerdotibus Ruthenis Schismaticis, et constituerunt illum Episcopum Munkaciensem sine ulla alia Consecratione etiam Schismaticis Graecis consveta, solum exegerunt ab illo juramentum, quod velit cum Calvinistis idem sentire, fidelis esse Principissae; ab eo tempore ordinat Sacerdotes, et exercet Episcopalia. Quare ex hoc etiam capite apparet vacare Episcopatum Munkaciensem, cum ista electio, et praesertim sine Consecratione sit nulla.

Sacerdotes isti una cum populo tenebant quidem Ritus Graecum, sed alias ignavissimi, rudes; indocti, primum ipse Episcopus, postea Sacerdotes, et populus more brutorum sceleribus immensis, ac ignorantiae rerum Divinarum immersi jacebant. Neque erant rite divisi in Parochias, sed in aliquibus pagis nulli, in aliquo quatuor, quinque, decem Sacerdotes cum uxoribus suis, et liberis habitabant more rusticorum, subibantque omnia onera, et labores rusticanos Dominis Terrestribus, atque etiam ab ipso Altari avellebantur.

Horum populorum, et tantae multitudinis²⁶⁸ sortem, et conditionem miserata Divina Bonitas, excitavit Spiritum moderni Archiepiscopi Strigon., dum ageret Episcopum Agriensem, coepit laborare pro conversione ipsorum ad Fidem Catholicam, et Unionem, effecitque non parum, prout et successor illius Georgius Jakusits Episcopus Agriensis, donec et isto mortuo iterum modernus Archiepiscopus Strigon. omnem adhibuit operam, ut ipsos ad Fidem Catholicam, et Unionem

завершення цієї справи здивав здібну і відповідну людину, того Петра Парфенія, і другого отця Габрієла Косовненського, оба ченці ордену святого Василя, об'єднані католицькі священники, із яких останній чудово освічений в школах отців єзуїтів, зайнявся теологією. Перший, хоч і не так вихований в школах, і не зовсім так досвідчений у латинській мові, все ж таки із-за чесного життя і мирного характеру миліший і приємніший народу, і на своїй мові добре знаючий церковні справи, в інтересі цих, також землевласників католиків, архієпископ стільки зробив, що загалом чотирьох священників підписали унію з святою римською церквою, які і після смерті мукачівського єпископа обрали собі і іншим народам грецького обряду мукачівським єпископом того Парфенія. Та щоб випередити обрання і призначення схизматичного єпископа княгинею і схизматичними священниками, потурбувався також про висвячення трьох схизматичними єпископами грецького обряду, по-перше, Степаном Сімонозесом, абатом юліянським, єпископом в Трансільванії, по-друге, Саною, єпископом бістрицьким. Отож, маючи таке висвячення, Парфеній, шукаючи допомоги і розгрішення, прийшов до естергомського архієпископа, признаючи свою помилку і дуже жаліючи, що, будучи католиком, дав себе висвятити тими схизматиками.

Архієпископ естергомський написав у Рим його святості і святій конгрегації, прохаючи задля спасіння стільки душ звільнити Парфенія від цензур, затвердити мукачівським єпископом,²⁶⁹ переглянути його висвячення на єпископа, якщо воно не було здійснене по обряду, заново висвятити Парфенія на єпископа і керувати тими священниками, які вже підписали унію, під якими знаходиться дуже простий народ до двісті тисяч душ, необізнаний в божественних справах, невідчутно міг бути навернений на католицьку віру уніатськими священниками. *лиш би могли залишитись* при своєму грецькому обряді.

Естергомський архієпископ турбується в інтересі того Парфенія вже майже три

reduceret. Nactus ergo est ad rem istam perficiendam aptum, et idoneum hominem istum Petrum Parthenium, et alterum Patrem Gabrielem Kosovnensem, utrumque Religiosum Ordinis Sancti Basilii Unitum Sacerdotem Catholicum, quorum posterior egregie doctus in Scholis Patrum Jesuitarum Theologiae operam dedit, prior licet non aequè in Scholis eruditus, et Latinae linguae non usque gualque peritus, ob vitae nihilominus bonitatem, et placidos morès populis acceptior, et charior, ac in suo idiomate rerum Ecclesiasticarum bene peritus, horum opera, atque etiam Dominorum Terrestrium, Catholicorum Archiepiscopus tantum effecit, ut quadringenti omnino Sacerdotes Unioni Sanctae Romanae Ecclesiae subscriberent, qui et mortuo Munkacsiensi Episcopo elegerunt sibi, et aliis Graeci Ritus populis in Munkacsiensem Episcopum istum Parthenium. Atque ut pervenirent Schismaticum Episcopum a Principissa, et Sacerdotibus Schismaticis eligendum, et intrudendum, consecrari etiam curavit per tres Episcopos Ritus Graeci Schismaticos 1-o Stephan. Simononzes Abbat. Julien. in Transylvania Episcopum. 2-o Szana, Episcopum Bistricensem. Habita itaque tali Consecratione, Parthenius venit ad Archiepiscopum Strigoniensem agnoscens errorem suum, et multum deplorans, quod Catholicus existens, se ab istis Schismaticis curasset consecrari, petens remedium, et absolutionem.

Archiepiscopus Strigoniensis scripsit suae Sanctitati, et Sacrae Congregationi Romanae, petens pro tot animarum salute absolvi Parthenium a censuris, confirmari in Episcopum Munkacsi.²⁶⁹ ensem, examinari ipsius Ordinationem ad Episcopatum, ut si ea non rite facta esset, denuo-Parthenius in Episcopum consecrari, et regere istos Sacerdotes, qui jam subscripserunt Unioni, sub quibus est populus facile ducentarum millium animarum simplicissimus, in rebus Divinis ignarus poterit insensibiliter per Sacerdotes conversos reduci ad Fidem Catholicam, dummodo possint remanere in suo Ritu Graeco.

Pro isto Parthenio jam fere triennio laborat Archiepiscopus Strigoniensis apud Sedem

роки перед апостольським престолом і тому що до сих пір нічого не домогся, многі з навернених священників відійшли назад, звертаючись в єпископських справах до схизматичного єпископа, інші, висвячені схизматичним єпископом на місце померлих, повернулися до тої ж ересі.

Крім того в Угорщині тут і там знаходяться схизматики русини і волохи, і мають священників свого обряду, і залежні то від одного, то від другого єпископа, як самі захочуть, наприклад, в Комаромі та в селі Сікулі, естергомської єпархії, в Яврині, Авринської єпархії. Архієпископ намагався авторитетом цісарсько-королівським і, передусім, його святості, всіх тих підпорядкувати цьому мукачівському Парфенію, щоб залежали від нього, визнали його звичайним, і таким шляхом всі навернулися до католицької релігії, а сам єпископ був підпорядкований, наче своєму митрополітові чи примасу, архієпископу естергомському. Таке положення і сучасні умови мукачівського єпископства. Тепер відповідаймо по порядку на окремі пункти.

Отже, після сказаного відповідаю на перший пункт поставленого святою конгрегацією питання: Велика частина цих русинів знаходиться в окрузі, або на території, егерського єпископства, як вище сказано, тому що ті до цих пір були схизматиками і мали своє власне єпископство грецького обряду, до того ж схизматичне, не були залежними від егерського єпископа, але виконували свої справи незалежно, подібно як і ті, які є в естергомській єпархії, незалежні від архієпископа. Далі також якби вони мали²⁷⁰ єпископа грецького обряду, як і повинні мати, не знаю, як міг би бути підпорядкований егерському єпископу, коли один єпископ незалежний від іншого, вистачило б, якби підчинявся естергомському архієпископу і був помічником митрополита, або примаса.

До другого. Відповідаю, що до сих пір всі ті русини були схизматиками, навіть кишать різними ересями із-за незнання, але десять чи дванадцять років тому, як вище сказано, почали навертатись, їхні священники нечутливо переведуть народ, цілком

Apostolicam, et quia obtinere hucusque non potuit, multi e conversis Sacerdotibus relapsi sunt, pro Episcopalibus muniis Schismaticum Episcopum adeuntes, alii ab Episcopo Schismatico in locum mortuorum ordinati, ejusdem haeresi adhaeserunt.

Sunt praeterea in Hungaria hinc inde Schismatici, Rutheni, et Valachi, habentque Sacerdotes sui ritus, et jam ab uno, jam ab altero Episcopo Schismatico dependent, prout ipsi volunt, ut sunt Comaromii, et in pago Sikula, Dioecesis Strigoniensis, Jaurini Dioecesis Jaurinensis, intenderet Archi-Episcopus autoritate Caesarea, et Regia, Suae imprimis Sanctitatis omnes illos huic Partenio Munkacsiensi subiicere, ut ab illo dependerent, eumque pro ordinario agnoscerent, et hac via omnes ad Religionem Catholicam converterentur, ipseque Episcopus subesset tamquam Metropolitano suo, vel Primati, Archi-Episcopo Strigoniensi. Iste est Status, et conditio moderna Episcopatus Munkacsiensis. Jam ad singula ordine respondeamus.

His igitur praemissis ad primum punctum propositae a Sacra Congregatione quaestionis Respondeo: Magnam quidem partem horum Ruthenorum contineri intra ambitum, seu territorium Episcopatus Agriensis, uti dictum est superius, verum cum isti fuerint hucusque Schismatici, habuerintque Episcopatum proprium Graeci Ritus, eumque Schismaticum, non dependebant ab Episcopo Agriensi, sed agebant sua seorsim, sicut neque illi, qui sunt in Dioecesi Strigoniensi ab Archi-Episcopo, deinceps etiam, si ha²⁷⁰buerint isti Episcopum Ritus Graeci, prout detshabere, nescio, quomodo possit subesse Episcopo Agriensi, cum unus Episcopus non subsit alteri, sufficeret, si subesset Archi Episcopo Strigoniensi, et Suffraganeus Metropolitano, vel Primati.

Ad 2-dum. Respondeo: Hactenus fuisse istos Ruthenos omnes Schismaticos, imo et variis haeresibus ex ignorantia scatentes, sed ab annis, ut supra dictum, decem, vel duodecim coeperunt converti, eorum Sacerdotes, qui populum plane rudem rerum Divinarum

незнаючий божественних справ, на католицьку віру та унію церкви.

До третього. Якби його святість наділила Парфенія яким-небудь титулярним єпископством, чи згадані священики і русини підкорялись би йому з задоволенням? Відповідаю: Самі вони, як люди прості, не дуже досліджували б титул єпископства Парфенія, після того як один раз його обрали і йому підкорялися, поки він виконує єпископські обов'язки та юрисдикцію по відношенню до них. Однак, у протинному разі до уваги могло б приййти слідуюче: по-перше, мукачівське єпископство залишилось би у схизматиків, навіть еретиків, тому що вже, як було сказано, той схизматик став прибічником кальвіністів, а також всі священики, яких він висвятив і бажає висвячувати, не можуть бути прийнятими церквою, ані вважатися священиками і все, що виконують із подібних обов'язків, вважати недійсним і пустим. По-друге. Якщо Парфеній буде мукачівським єпископом, була б надія заново придбати навіть проти волі княгині Ракоці мукачівський монастир і села, які належать до нього, для Порфирія і наступних єпископів, а якщо єпископ матиме інший титул, не буде мати права на придбання маєтків і мукачівського монастиря. По-третє. Якщо те єпископство русинів в Угорщині цілком ліквідувати, не ясно, як може бути підпорядкований тому титулованому єпископу, бо ж той єпископ був би єпископом іншого місця, і тільки за апостольським дозволом²⁷¹ йому давалась би юрисдикція і можливість виконувати єпископські обов'язки серед тих народів. І таке упорядкування не було б тривалим і вічним, лише тимчасовим, а ті народи назавжди були б позбавлені свого власного єпископа, або його святість встановила б нове єпископство для цих русинів, змінивши назву мукачівського єпископства на якусь іншу, взятую від майбутньої резиденції, і для встановлення такого нового єпископства потрібно багато, нову фундацію, і будівництво єпископства, доходи на харчування, необхідна була б також згода короля, який без сумніву претендує на право патронату та поименування.

insensibiliter ad Catholicam Fidem, et Unionem Ecclesiae reducent.

Ad 3-um. An, si Sua Sanctitas aliquem Titularem Episcopatum in Partibus conferret Parthenio, contenti essent ei subesse praedicti Sacerdotes, ac Rutheni? Respondeo: Ipsi quidem, uti homines simplices non multum investigarent titulum Episcopatus Parthenii, postquam semel ab illis fuit electus, subessentque illi, dummodo Episcopalia munia, et jurisdictionem circa illos exerceret. Verum in contrarium possent venire in consideratione seguentia: 1-o Episcopatus Munkaciensis remaneret penes Schismaticos, imo haereticos, cum jam, uti dictum est, adhaeserit Calvinistis iste Schismaticus, Sacerdotes quoque omnes, quos ille consecrat, et consecraturus est, non possint acceptari ab Ecclesia, neque pro Sacerdotibus haberi, et quidquid exercent similium officiorum, pro irritis, et nullis reputari. 2-o. Si Parthenius fuerit Munkaciensis Episcopus, spes esset recuperandi etiam invita Principissa Rakocziana Monasterium Munkaciense, et pagos ad illud pertinentes pro Parthenio, et Successoribus Episcopis, si vero alterius tituli fuerit Episcopus, non nabebit jus repetendi Bona, et Monasterium Munkaciense. 3-o Extingvente paenitus Episcopatus(!) ille(!) Ruthenorum in Ungaria, nec apparet, quomodo possit subesse illi titulari Episcopo, vel enim Episcopus ille esset alterius loci Episcopus, et tantum ex Dispensatione²⁷¹ Apostolica committeretur ei Jurisdictio, et facultas exercendi Episcopalia supra istos populos. Et haec non esset constans, ac perpetua, sed solum temporanea dispositio, populi quoque isti perpetuo destituerentur suo proprio Episcopo, vel Sua Sanctitas novum Episcopatum erigeret horum Ruthenorum, mutato nomine Episcopatus Munkaciensis in alium aliquem a Residentia futura desumendum, et ad istum novum Episcopatum erigendum multa requiruntur, nova Fundatio, et erectio Episcopatus, Proventus mensae, Regio quoque consensu opus esset, qui sine dubio praetenderet jus Patronatus, et nominationis, sicut in omnibus Ecclesiis Ungariae, elaborandum esset, a qua Civitate, a quo loco denominetur iste Episcopus, qui hodie

Подібно як в усіх церквах Угорщини, слід було б встановити від якого міста, від якої місцевості можна було б назвати того єпископа, який сьогодні не має ніякого монастиря, ніякого помешкання, або власну резиденцію, перебуває лише в якомусь селі або на парафії русинів то тут, то там. Правда, що всі єпископства в світі повинні встановлюватись і затверджуватись авторитетом апостольського престолу, все ж таки читаємо, що багато єпископств було встановлено патріархами константинопольським і антиохійським та іншими, ба навіть сусідніми єпископами, римським престолом дозволені і ратифіковані, не тільки поки були католиками, але також після того як відлучились від об'єднаної католицької церкви, вони встановили і заснували єпископства, які дозволив і ратифікував апостольський престол, а коли який-небудь з таких єпископів був навернений на католицьку віру і унію церкви, не позбавив його єпископство не тільки юрисдикції, але й характеру та висвячення. Вірю, що це мукачівське єпископство було свого роду з вищезгаданих єпископств. Виходячи з цього, його святість своїм авторитетом затверджує, згідно з вищезгаданим може виправити недоліки, допущені в його встановленні, або заново заснувати апостольським авторитетом це ж мукачівське єпископство, або під іншою назвою, якому підпорядкувались би всі ті вищезгадані народи.

До четвертого. До цих пір імператор не втручався в справи цього мукачівського єпископства, ²⁷² зокрема тому, що були схизматиками, і здавалося, що його мало цікавить, ким і як відбувається обрання, але ані щодо того Парфенія не виявив якесь незадоволення, мабуть тому, що не було йому запропоновано, щоб претендував на цю-небудь. Я вважаю, що, якби апостольський престол затвердив Парфенія, обраного священниками за мукачівського єпископа, справа пройде тихо, і імператор не вмішається, але якщо б нове титульоване єпископство ввійшло в королівство і хотіло б здійснювати юрисдикцію над такою великою кількістю народів, таке не може

nullum habet monasterium, nullam habitationem, aut Residentiam propriam, solum in aliquo pago, vel Parochia Ruthenorum, imo jam hic, jam ibi moratur. Verum est omnes per orbem Episcopatus Apostolicae Sedis Autoritate debere erigi, et confirmari, nihilominus legimus multos Episcopatus a Patriarchis Constantinopolitano, Antiocheno, et aliis fuisse erectos, imo et a vicinis Episcopis a Sede Romana admissos et rati-habitos, non solum dum essent Catholici, sed etiam postquam desciverunt ab Ecclesiae Catholicae Unione, erexerunt, et fundaverunt Episcopatus, quos Sedes Apostolica admisit, et ratificavit, et quando aliquis talium Episcoporum fuit conversus ad Fidem Catholicam, et Unionem Ecclesiae, non cassavit ipsius Episcopatum non solum quoad Jurisdictionem, sed etiam quoad characterem, et ordinationem de aliquo genere ex praedictis Episcopatibus fuisse credo hunc Episcopatum Munkacsensem. Quam proinde Sua Sanctitas Autoritate sua confirmat juxta supra dicta potest defectus in ejus erectione admissos supplere, vel de novo fundare Apostolica Autoritate eundem Episcopatum Munkacsensem, vel sub alio nomine, cui subjiciantur omnes illi populi supradicti.

Ad 4-tum. Hactenus Imperator non se ingessit in negotium hujus Episcopatus Munkacsensis,²⁷² praesertim cum fuerint Schismatici, et parum videbatur interesse, a quibus, et quomodo fiat electio, sed nec de isto Parthenio movit aliquam difficultatem, forte quia non fuit illi propositum, ut praetenderet aliquid, existimo, quodsi Parthenius a Sacerdotibus in Episcopum Munkacsensem electus confirmaretur a Sede Apostolica, res transibit sub silentio, nec se interponit Imperator, si autem novus Titularis Episcopatus veniat in Regnum, et velit in tot, ac tantos populos exercere Jurisdictionem, id non poterit esse, nisi cum consensu Regio, et omne credibile est Suam Majestatem

здійснюватись, тільки за згодою короля, і цілком правдоподібно, що його величність буде претендувати, щоб і те, як і всі інші єпископства в Угорщині, належало з апостольського привілею до компетенцій короля.

Можливо, його святість, тому що в затримці небезпека, затвердить тепер Парфенія, обраного руськими священиками, потім можна буде домовитись з його величністю, зокрема з нагоди, щоб також інші русини, за переконанням грецькі народи, були підпорядковані в Угорщині цьому єпископу. Чи обрання єпископа повинно бути і в майбутньому залишене руським священикам, або має бути передане апостольському королю, якщо його величність захоче щось пожертвувати або подарувати і здобути таким титулом право патронату, або, нарешті, імператор погодиться (на що не можна надіятись, щоб те єпископство безпосередньо дарувалося апостольським престолом).

До п'ятого. На що може претендувати єгерський єпископ, вже було сказано вище у першому пункті.

До шостого. Трансільванський князь, як князь, не має нічого з мукачівським єпископом і тими русинами, тому що вони знаходяться в Угорщині і належать безпосередньо до короля Угорщини. Тільки як магнат Угорщини і приватний пан, і то не безпосередньо князь, але його мати княгиня, вдова за покійним Юрієм Ракоцієм, володіє Мукачевом і краєм русинів²⁷³. Вона, без сумніву, тому що дуже ревна еретичка, не допустить в Мукачево католика Парфенія, бо вже потурбувалася, як було сказано, щоб кальвіністи обрали іншого, а також буде робити перешкоду, наскільки може, щоб не здійснював юрисдикцію в її домінії над руським народом і священиками. Все ж таки інші пани католики, про яких вище було слово, в домініях яких є більша частина священиків і того народу, допустять і вдячно будуть бачити католицького єпископа Парфенія. Він робить зауваження в тому відношенні, що руські священики, яких до сих пір вважали за кріпаків і примушували їх до

praetensuram, ut sicut omnes alii Eposcopatus in Ungaria pertinent ex privilegio Apostolico ad Regis nominationem, ita ut ste.

Forte Sua Sanctitas, cum sit periculum in mora, posset nunc a Sacerdotibus Ruthenis electum Parthenium confirmare; deinceps posset agi cum Sua Majestate, praesertim occasione, qua etiam reliqui Rutheni ex intus Graeci populi in Ungaria subjiciendi essent huic Episcopo; An imposterum quoque penes Sacerdotes Ruthenos relinquenda sit electio Episcopi, vel Regi Apostolico concedenda, si praesertim sua Majestas pro sustentatione Episcopi aliquid conferre, ac donare vellet, jusque Patronatus vel hoc titulo aquiret; An denique concederet Imperator, (:quod non speratur;) ut immediate Episcopatus iste a Sede Apostolica conferretur.

Ad 5-tum. Episcopus Agriensis quid possit praetendere, jam dictum est superius in primo puncto.

Ad 6-tum. Transylvaniae Princeps, uti Princeps nihil habet cum Episcopo Munkacsensi, et Ruthenis istis, cum hi sint in Hungaria, et subsint immediate Ungariae Regi, solum tamquam Magnas Ungariae, et privatus Dominus, idque non immediate Princeps, sed Mater illius Principissa vidua mortui Georgii Rákóczy possideat Munkács, et partem Ruthenorum. Illa sine dubio, ut et est zelantissima haeretica, non admittet in Munkács Parthenium Catholicum, cum jam alterum curaverit, ut dictum est, per calvinistas eligi, et impediet etiam, quantum fieri poterit, ut exerceat Jurisdictionem in ipsius Dominio supra Ruthenos populos, et Sacerdotes, nihilominus alii Domini Catholici, de quibus dictum est superius, in quorum Dominiis reliqua, et major pars habetur Sacerdotum, atque istius populi admittent, ac libenter videbunt Episcopum Catholicum Parthenium, in eo faciens difficultatem, si Sacerdotes Rutheni, quos hactenus pro colonis habebant, et pariter ad operas, laboresque personales cum aliis rusticis adigebant, deinceps pro veris Sacerdotibus

роботи і особистих праць водночас з іншими селянами, щоб потім вважались за справжніх священників і були звільнені від таких. Все ж таки естергомський архієпископ буде турбуватись про те, щоб домовитись з землевласниками, щоб були задоволені приймати щороку від тих священників якісь скромні гроші, або він їм дасть інше завдання і зробить, щоб їх поділили на парафії, щоб в одному селі був потім лише один священник, і щоб без потреби не висвячувались на місце померлих священників їхні сини або інші.

До останнього пункту. Вже вище було сказано, які труднощі можуть настати, якщо буде поставлений якийсь інший титуловний єпископ. Якщо це виявляється незадовільним, треба єднати з імператором і приймати якесь певне рішення.

Обміркувавши все це, естергомський архієпископ дуже наполегливо просить: поперше, щоб в першу чергу в інтересі цих народів потурбуватись про католицького єпископа, щоб даром не пропало намагання, внаслідок якого напевно вже так багато священників, а з ними приєдналось до унії святої матері церкви більше як двісті тисяч душ. По-друге, щоб чим швидше здійснилось, бо вже внаслідок відстрочки, яка була зроблена дотепер, більше як сто уніатських священників відступило, і²⁷⁴ приєдналось до схизматичного єпископа з тої причини, що не мали католицького єпископа. По-третє: Тому що ті народи і, зокрема священники, приєдналися до Парфенія, люблять його, хай буде він, а не інший, затверджений на єпископа апостольським престолом, за проявлену ним велику турботу про їх навернення.

Нарешті, щоб свята конгрегація взяла собі до серця навернення тих народів, яке заслужено можна вважати наверненням цілої якоїсь провінції, тому що простягається, як було сказано, до семидесяти миль німецьких або також угорських. Законно і заслужено може бути захищене таке збільшення католицької віри до навернення народів. Хай зверне також певну увагу на архієпископа естергомського, який, між іншим, є рідним послом апостольського

habeantur, immunesque a talibus reddantur; Nihilominus Archi Episcopus Strigoniensis laborabit, ut transigat cum Dominis Terrestribus, quatenus sint contenti in pecunia aliquid moderate quot annis ab istis Sacerdotibus accipere, vel dabit illis aliam contentationem, efficietque, ut in Parochias dividantur, nec sit deinceps, nisi unus Parochus in uno pago, nec loco morientium Sacerdotum, sine necessitate filii ipsorum, aut alii in Sacerdotes odinentur.

Ad ultimum punctum quales difficultates possent esse, si aliquis alius Titularis Episcopus imponeretur, jam dictum est superius, quae si non videantur sufficientes, agendum esset cum Imperatore, et certi aliquid concludendum.

Quibus omnibus consideratis, supplicat Archi Episcopus Strigoniensis instantissime, 1-o Ut his populis de Catholico Episcopo quam primum provideatur, ne vanus fiat, et irritus conatus, quo tot jam conversi sunt Sacerdotes, et cum illis accederent ad Unionem Sanctae Matris Ecclesiae plus, quam ducenta millia animarum. 2-o. ut id quantumcyus fiat, jam enim ob dilationem hactenus factam, plus quam centum Sacerdotes Uniti desciverunt, et ad²⁷⁴haeserunt Episcopo Schismatico, eo quod non haberent Catholicum Episcopum. 3-o. Cum isti populi, ac praesertim Sacerdotes huic Parthenio adhaeserint, ipsum ament, et habeant, ipse peculiarem gratiam convertendi illos, et non alius a Sede Apostolica in Episcopum confirmetur.

Denique ut sumat sibi cordi Sacra Congregatio conversionem istorum populorum, quae merito pro conversione integrae alicujus provinciae haberi potest, cum se extendat, uti dictum est, ad septuaginta milliarum Germanica, vel etiam Ungarica; jureque merito tanta ad Fidem Catholicam accessio numerari potest inter conversiones populorum. Tribuat etiam aliquid discretioni Archi Episcopi

престолу в цілому королівстві і над тими народами. У Братіславі, 2-го липня 1654 р.

Страх примаса не був безпідставним. Якби Парфеній не був затвердженим, русини і волохи повернулись би до неуніатів із-за відсутності католицького єпископа. Так і трапилось, бо після декількох років, коли стан єпархії був описаний, має такий вигляд.

Глава 71

Список церков і архієпископств в мукачівській єпархії

По-перше. Списке архієпископство пусте, до нього належать такі церкви в (селах): Репаш, Олшавіца, Торіски, Порач, Завадка, Словінки, Гундертмарк, Остурна, Липник і ще дві-три.

По-друге. Шариське архієпископство, яким керує Петро Буховецький, священик знаходиться в (селах) Самброн, Байноц, Громош, Пустеполо, Ястрабія, Київ, Ренцешов, Міклошовце, Пекляне, Шома, Ганіговце, Гералтов, Градіско, Решшов, Лівов, Луков, Герлахов, Грабське, Снаков, Чірч, Орлов, Легнава, Старина, Липник, Матісова, Кіак, Кружльова і інші, біля трьох матерей.

По-третє. Маковицьке архієпископство біля Зборова, яким керує отець Зеленьк, священик у Полянї, до нього належить біля 30.²⁷⁵

По-четверте. Друге Маковицьке, яким керує О. Ровнянський, священик в Ровні, до нього належить також біля 30, самі матері.

По-п'яте. Стропківське архідіаконство має два архієпископства біля річки Ондави, біля 60 церков, називається Ломенський.

По-шосте. Гуменське архідіаконство має три архієпископства, біля 60 церков, називається архієпископ Блашовський.

По-сьоме. Уйгельське архієпископство має біля 60 церков.

^{NB.} По-восьме. Ужгородський архідіакон схизматик, тепер Ігнат на ім'я, до нього належать ті, яких перевів на схизму – 60, має 4 архієпископства.

Striginiensis, qui alias etiam est Legatus Natus Sedis Apostolicae in hoc Regno, et supra istos populos. Posonii 2-a Julii. 1654.

Metus Primatis non fuit vanus, ni Parthenius confirmatus exstiterit, Rutheni, et Valachi ob defectum Catholici Episcopi ad Non Unitos se convertent. Et ita evenit res, nam post aliquot annos dum Status Dioecesis conscriptus fuisset, sequentem exhibet faciem.

Caput 71.

Connotatio Ecclesiarum, et Archi-Presbyteratum in Munkacsiensi Episcopatu.

1-o. Archi Presbyteratus Scepusiensis vacat, continet sub se sequentes Ecclesias in pagis Répás, Olsavicza, Toriszky, Poracs, Zavadka, Szlovinky, Hundertmark, Oszturna, Lipnik, et alias duas, aut tres.

2-o. Archi Presbyteratus Sárossiensis quem administrat Petrus Buchovetzky, Parochus in Sambron, Bajnotz, Gromoss, Pusztepolo, Jasztrabia, Kiow, Renczesow, Miklosovce, Pekliane, Soma, Hanigovcze, Geraltov, Hradisko, Resson. Livow, Lukow, Gerlachow, Hrabzke, Sznakow, Csircs, Orlov, Legnava, Sztarina, Lipnik, Matiszova, Kiak, Kruzsluova, et aliae circiter tres Matres.

Ü-o. Archi Presbyteratus Makoviczensis circa Zboroviam, quem administrat Pater Zelenyák, Parochus in Poliana, habet sub se 30. circiter.

²⁷⁵4-o. Alter Makoviczensis, quem administrat P. Rovniansky, Parochus in Rovna, habet sub se etiam 30. circiter solas Matres.

5-o. Archi-Diaconatus Sztropkoviensis habet sub se duos Archi Presbyteratus, ad Ondava fluvium, Ecclesias circiter 60. vocatur Lomensky.

6-o. Archi-Diaconatus Homonensis, habet sub se tres Archi Presbyteros, Ecclesias 60. circiter vocatur Archi Presbyter Blasovsky.

7-o. Ujheliensis Archi Presbyteratus, habet sub se Ecclesias 60. circiter.

^{NB.} 8-o. Ungvariensis Archi Diaconus Schismaticus, nunc Ignatius nomine, habet sub se quos pervertit ad Schisma 60. – 4 Archi Presbyteratus habet.

№В. По-дев'яте. Мукачівських архіпресвітерів сім, які безпосередньо залежні від архіпресвітера кафедрального, який знаходиться біля єпископа, має біля 130 церков. Всі схизматики.

№В. По-десяте. Архіпресвітерство севлюське, схизматичне, має 24.

№В. 11. Архіпресвітерство Авашфельд, два схизматики мають 40.

№В. 12. Архіпресвітерство великобerezнянське, три схизматики, тепер мають 100.

№В. 13. Архіпресвітерство калівське, і друге там же, мають 60.

№В. 14. Архіварадинське, тепер схизматичне, перед тим Дмитро був уніатом, має біля 30.

№В. Архісіківське має . . .

Церкви підраховані поверхово і з пам'яті – 7 (69), із яких схизматичними зроблено 41 (6), залишається уніатських, якщо можуть бути названі всі – 353. Повідомлення тим приємніше, що це є перше публічне і офіційне описання стану мукачівської єпархії, яка приховувалась як в потемках.

В цей час трапилося, що Парфеній, взявши до уваги простори мукачівської єпархії, також незручні і небезпечні дороги через комітати, з метою, щоб віруючі, які живуть в парафіях списького комітату, не відчували недостаток²⁷⁶ в духовних справах, уступив і довірив спиській капітулі керівництво в духовних справах, щоб, таким чином, засвідчити свою відданість унії.

Ця поступка не була, і не могла бути, законною і повною, бо святі канони забороняють уступати частину єпархії, але Спиш ані не був звільнений від нагляду мукачівських єпископів, навіть самі спишани запрошували на відвідини мукачівських єпископів, як це буде видно 1701 р. Часом непомітно так сталося, що спиські руські священники ледве могли самі визначити, куди належать. Ці парафії, що були уступлені 1651 р., після 132 років з труднощами можна було дістати назад і приєднати до мукачівської єпархії.

Після смерті римського папи Іннокентія X 1654 року, наслідник, переглянувши

№В. 9-о. Munkátsiensis Archi Presbyte(ri) sunt septem, dependentes immediate ab Archi (Pres)bytero Cathedrali, qui est ad latus Episcopi, hab(et) Ecclesias 130. circiter. Schismatici omnes.

№В. 10-о. Archi Presbyteratus Szöllössiensis, Schismaticus, habet 24.

№В. 11. Archi Presbyteratus Avasföld, duo S(ch)ismatici habent 40. №В. 12. Archi-Presbyteratus Nagy B(erez)nyensis, tres Schismatici, nunc habent su(b se) 100.

№В. 13. Archi Presbyteratus Kállovie(nsis) et alter ibidem, habent sub se 60.

№В. 14. Archi-Varadiensis Schismatic(us) nunc, antehac Demetrius Unitus erat; habet sub se 30. circiter.

№В. Archi-Szixoviensis habet sub se (?) Ecclesiae obiter numeratae, et memoriter – 7(69)

Quarum Schismaticae factae – 41(6)

Remanent Unitae, si omnes possunt dici – 353.

Relatio tanto gratior, quod de Dioecesi Munkacsieni, velut in tenebris latente, publica, et offi(cio) sa Descriptio Status ejus prima sit.

Hoc tempore evenit, ut Parthenius sumpt(a) in considerationem Dioecesis Munkats. per (?) Comitatus extensione, viarum item incommoditate, ac insecurity, ne Fideles in Parochiis Scepusiensi Comitatu gremialibus degentes defect(us)²⁷⁶ in Spiritualibus patiantur, ad cintestandam plenitudinem suae Unionis, Collegiatio Capitulo Scepusiensi in Spiritualibus administrandas cesserit, ac concediderit.

Cessio haec canonica, et plenaria non fuit, nec esse potuit; SS. Canonibus enim vetitum est partem Dioecesis alienare; sed nec fuit Scepusium inspectioni Episcoporum Munkacsensium subtractum, quin imo ipsi Scepusitae Episcopos Munkacsiensis pro visitatione invitabant, ut 1701. videbitur. Sensim dumtaxat evenit, ut Scepusiaci Rutheni Parochi se ipsos vix noscerent, ubi Gentium forent? Parochiae hae circa 1651. cessae, post 132. annos difficulter rehaberi, et Dioecesi Munkács. reincorporari poterant.

Innocentio X. Romano Pontifice 1654. fatiis functo, Successor actis omnibus in pertracta-

всі справи, не тільки затвердив обрання Парфенія на мукачівського єпископа окре- мим апостольським наказом, виданим 8-го червня 1655 р., дав духовну юрисдикцію над віруючими цієї єпархії, але, більше того, підпорядкував цьому ж Парфенію всіх греко-католиків, які жили в Угорщині. Крім того, звільнив його від усієї неправильності, яка випливала з того, що був висвячений трьома схизматичними єпископами.

Однак, незважаючи на це, Юрій Ліппай, будучи обережним, умовно знову висвятив Парфенія і про це дав таку грамоту: «Ми, Юрій Ліппай і т. ін. цим доводимо до відома, що важливо для всіх, а саме, перед декількома роками в цьому угорському королівстві жило багато руських священ- ків схизматиків, зокрема в комітатах спи- ському, шариському, земплинському, ужан- ському і сабольцькому. Унія була б також ширшою, за ту унію підписалось біля 400 із згаданих священників, між якими відзна- чився брат Петро Парфеній, священник чернець ордену св. Василя, чистої моралі і життя, достатньо знаючий церковні спра- ви за їх обрядом, і мову, тому після смерті Василя Тарасовича, схизматичного єписко- па мукачівського, значна більшість уніат- ських руських священників обрала згаданого Петра Парфенія мукачівським католиць- ким єпископом. Вони вважали, що Петро Парфеній перевершує знанням іншого ²⁷⁷ із схизматичних єпископів, якого незаба- ром повинні обрати єпископом. Із-за якоїсь помилки і недосвідченості дав себе висвя- тити на єпископа трьома схизматичними єпископами в Трансільванії, а саме, Сте- паном Шімоновичем, Григорієм Молдав- ським, Савою Бистрицьким.

Визнаючи ту свою помилку і розкав- шись у вчинку, звернувся до нас, чесно і щиро відкрив перед нами всю справу, як про хід обрання, так і про висвячення, і прохав від нас ратівної допомоги: зрозу- мівши це, внаслідок пастирської турботи, якою ми зобов'язалися допомогти спасінню душ і наверненню розділених овець в усю- му цьому королівстві Угорщини і краях,

tionem sumptis: Non tantum electionem Parthenii in Episcopum Munkaciensem, medio singularis Brevis Apostolici sub 8-a Junii, 1655. emanati ratihabet; Jurisdictionem Spiritualem super Fideles hujus Dioecesis tribuit, sed insuper cunctas Ritus Graeci animas in Regno Hungariae degentes eidem Parthenio subjecit. Insuper dispensavit eum ab omni irregularitate, nefors propterea incursa, quod beneficium Consecrationis a tribus Schismaticis Episcopis receperisset.

Ео tamen non obstante Georgius Lippay tutiorem partem secutus, Parthenium sub conditione reordinavit, et desuper sequens Diploma largitus est: Nos Georgius Lippay etc. Notum facimus per praesentes, quibus expedit Universis, quod cum ante aliquot annorum decursum plures ex Ruthenis Sacer- dotibus Schismaticis habitabant in hoc Regno Ungariae, signanter in Comitatus Scepu- siensi, Sárosiensi, Zempliniensi, de Ungh, et Zabolts S. R. EE. Unio etiam amplior fuisset, seque pro eadem Unione prope 400. praedictis Sacerdotibus subscripserunt, inter quos emi- nuit frater Petrus Parthenius Sacerdos Relig. Ordinis S. Basilii, morum, et vitae integritate perspicuus, et cognitione rerum Ecclesiastica- rum juxta ipsorum Ritum, et lingvam suffi- cienter imbutus, proinde sublato ex hac vita Basilio Taraszovits Schismatico Episcopo Munkaciensi plerique ex Unitis Sacerdotibus Ruthenis praedictum Petrum Parthenium in Episcopum Munkaciensem Catholicum ele- gerunt, qui censet Petrus Parthenius studio praeveniendi alterum e²⁷⁷ Schismaticis Episcopis mox eligendum Episcopum errore quodam et imperitia lapsus, a tribus in Tran- sylvania Episcopis Schismaticis, nempe Ste- phano Simonovics, Gregorio Moldavczky (!), Zava Bistriski sese ordinari, et in Episcopum consecrari fecisset.

Quem errorem suum agnoscens, factique poenitentia ductus, ad Nos se contulit, remque nobis totam, et tam electionis, quam Consecrationis seriem fideliter et sincere detexit, ac a nobis remedium salutare postu- lavit: quibus intellectis nos, pro pastorali cura, qua saluti animarum, seductarumque ovium, in Universo hoc Regno Ungariae, Regnisque, et partibus eidem annexis conver-

приєднаних до нього, з божею допомогою, скільки можемо, в господі стараємося. Вважаємо, що з унії та навернення стількох священників (зокрема, якщо б мали згодом католицького єпископа) треба принести найбільший урожай в честь Христа і його душ, ми усіма засобами пробували допомогти згаданому Парфенію навернути на шлях спасіння багато тисяч блудного і неосвіченого люду, тому ми найпокірніше представили його святості Іннокентію X, того часу римському папі, всю справу і випадок, і заступились за вищезгаданого Парфенія, щоб його святість взяла справу до серця в інтересі спасіння стількох душ і зволила вищезгаданого Парфенія апостольським авторитетом проголосити мукачівським єпископом, і обрання його особи затвердити, а також звільнити від цензур, якими був обтяжений із-за того, що просив і прийняв посвячення від трьох єпископів схизматиків. Згодом після смерті блаженної пам'яті папи Іннокентія X, апостольський престол успадкував після нього папа Олександр VII, хай йому бог дасть життя і щастя, він особливим своїм старанням про спасіння душ, переглянувши згадане наше прохання, дав дозвіл і згоду. Його святість вислала нам свій особливий наказ, в якому дозволила нам, дала згоду, владу і авторитет, щоб ми могли наділити того Парфенія всім тим, що ми думали і вважали в господі необхідним, щоб він міг здійснювати всі обов'язки єпископської юрисдикції по відношенню до русинів грецького обряду, які живуть як в мукачівському окрузі, так і в інших²⁷⁸ місцях королівства Угорщини, відзначених нами, і щоб ми звільнили його від цензур, які випадково порушив внаслідок неправильностей. Отже, спираючись на публічний дозвіл, зробивши перевірку...^a дискусію, в усій справі, по-перше, ми власне довідалися, що вищезгаданий Парфеній був обраний мукачівським єпископом багатьома руськими уніатськими священниками, по-друге, що висвячений був згаданими вище трьома єпископами-схизматиками в Трансільванії, той же Парфеній викрив, що він має сумнів і муки совісті, чи єпископи, які його

sioni intendere obligati sumus, atque cum Dei adjutorio, quantum possumus, in Domino intendimus, considerantes ex Unione, et conversione tot Sacerdotum (:praesertim si Catholicum habeant deinceps Episcopus :) maximam in honorem Christi, ejusque animarum, messes inferendam esse, ac multa milia erroneae, rudisque plebeculae ad viam salutis reducenda subvenire praedicto Parthenio, modis quibusvis conati sumus, ac proinde Sanctitati suae Innocentio X. pro tempore Romano Pontifici negotium universum, et casum demississime repraesentavimus, ac pro supra dicto Parthenio intercessimus, vellet Sanctitas sua intuitu salutis tot animarum cordi rem sumere, praedictumque Parthenium auctoritate Apostolica Episcopum Munkaciensem pronunciare, electionemque factam in personam ipsius confirmare, item a censuris, quibus innodatus exstitisset, ex eo, quod per Schismaticos Episcopos Consecrationis modos postulasset, atque etiam suscepisset absolvi curare dignaretur. Interim nihilominus decedente ex hac vita felicitis reminiscitiae Innocentio X. Papa, successit eidem in Sede Apostolica Alexander Papa VII. cui Deus vitam, et felicitatem largiatur, qui pro singulari erga salutem animarum zelo suo reassumpta praedicta supplicatione nostra etiam admisit petitionique nostrae annuit, quare transmisit nobis Sanctitas sua Breve suum singulare, in quo permisit nobis, omnemque licentiam, potestatem, et auctoritatem dedit, et contulit, quatenus eidem Parthenio illa omnia, quae necessaria in Domino judicaverimus, ac censuerimus, idem Parthenium Pontificalis, ac alia Ordinis, et Jurisdictionis Episcopalis munera in Ruthenos Ritus Graeci tam in Munkaciensi Districtu, quam aliis Regni²⁷⁸ Hungariae locis, per nos designandis degentes exercere valeat, impertiri possemus, prout et a Censuris, quibus ob irregularitates, quas forte contraxit, absolveremus; quare praedicta, et Concessione publica innixi, praehabito examine —^a discussione, in toto hoc negotio, imprimis quidem comperimus suprapraefatum Parthenium a pluribus Ruthenis Sacerdotibus unitis, in Episcopum Munkaciensem electum fuisse, secundo a praescriptis tribus Schismaticis

висвятили на єпископа, законно були висвячені на єпископів, внаслідок безпорядку, який настав із-за незнання, яке і сьогодні існує між русинами-схизматиками. Таким чином, на основі вищенаведеної можливості, даної нам апостольським престолом, для забезпечення Парфенію справжнього єпископського висвячення, оскільки...²⁷⁸ не був законно висвячений схизматичними єпископами, ми самі виконали і в бозі подарували, звільняючи його тим же авторитет усіх цензур і неправильностей, які порушив. По-третє, вищезгаданого Парфенія ми проголосили і обнародували, як і цією грамотою проголошуємо і обнародуємо, справжнім і законним мукачівським єпископом-католиком, затвердженим апостольським престолом. По-четверте, на підставі того ж апостольського авторитету в бозі даруємо згаданому Парфенію всю юрисдикцію і єпископську владу по відношенню до русинів, так в окрузі мукачівському, як і в згаданих комітатах та в усіх інших, які колись були підпорядковані мукачівському єпископу, наказуючи всім і кожному уніатським священикам римської церкви і архidiaконам та іншим церковним, як чернецим так і іншим, і всьому руському народові, що повинні признати згаданого вище Петра Парфенія за свого справжнього і законного єпископа, і повинні слухатися і виконувати всі його офіційні завдання, які відносяться до єпископства.

На достовірність і засвідчення усього цього йому ж²⁷⁹ Петру Парфенію ми потурбувались видати і доручити, як і даємо і доручаємо, цього листа, підтверженого нашим підписом і печаткою. Із тренчинського курорту, дня 22-го липня року господа 1655-го».

Глава 72

Урочисте засвідчення католицької віри духівництвом було тепло схвалене дома і за

²⁷⁸ а) В копії є пропуски.

Episcopis consecratum in Transylvania fuisse, verum quidem idem Parthenius dubia, et scrupulos conscientiae se habere detexisset, an Episcopi, a quibus esset ordinatus in Episcopum, valide consecrati exstiterent Episcopi per confusionem ex ignorantia, quae hodie inter Ruthenos Schismaticos viget; itaque vigore antelatae facultatis nobis ab Apostolica sede concessae, ipsi Parthenio ad cautelam essentialis Consecrationis Episcopalis, in quantum —^a ab Episcopis Schismaticis valide non fuisset ordinatus, peregrimus, et in Deo contulimus absolventes illum eadem autoritate ab omnibus censurisve irregularitatibus, quas contraxit. Tertio antelatum Parthenium verum, et legitimum Episcopum Munkaciensem Catholicum a Sede Apostolica confirmatum declaramus, et pronunciamus, prout declaramus, et pronunciamus et pronunciamus per praesentes. Quarto eadem autoritate Apostolica memorato Parthenio Jurisdictionem omnem, et potestatem Episcopalem in Ruthenos tam Districtus Munkaciensis, quam praefatorum Comitatum, et omnium aliorum, quae alias Episcopo Munkaciensi subijci consueverant, in Domino contulimus, et impetiti sumus, mandantas omnibus, et singulis Romanae Ecclesiae Unitis Sacerdotibus, et Archidiaconis, aliisque Ecclesiasticis, tam Religiosis, quam aliis, Populo item universo Rutheno, ut praedictum Petrum Parthenium pro vero, et legitimo Episcopo suo cognoscere, et habere debent, eique in omnibus ad officia sua, et munera Episcopatus pertinentibus parere teneantur, et obtemperare.

In quorum omnium fidem, et testimonium eidem²⁷⁹ Petro Parthenio Litteras praesentes subscriptione nostra, et sigillo munitas dandas duximus, et concedendas, prout damus, et concedimus. Ex Thermis Trencsiensibus, die 22-a Julii, Anno Domini 1655.

Caput 72.

Contestatio Catholicae Fidei per Clerum facta domi, forisque dilaudata, Clero Latino non

²⁷⁹ а) Sunt in copia lacunae.

рубежем, не менше миле латинському духівництву, як самим магнатам, принесло плоди як духовні, так і політичні. Та достовірні грамоти говорять про те, що доля духівництва грецького обряду була сумною. Звичайно, їх не визнавали за справжніх священиків, повинні були не тільки панщину відробляти, але їх і забирали, і ув'язнювали, ще і тілесно карали.

По відношенню до заступництва примаса королівства, граф Юрій Другет, бажаючи покласти край подібним зловживанням в усіх своїх володіннях, видав таку грамоту: «Ми, граф Юрій Другет де Гомонна, спадкоємний (граф) де Унг і Феїшпан того ж комітату, і радник святої цісарської і королівської величності, камергер і т. ін., змістом цього (листа) доводимо до відома всім, кого стосується, що ми, після того як наші піддані русини грецького обряду з високопреподобним паном Петром Парфенієм, мукачівським єпископом, та іншими руськими священиками повернулися до унії святої римської церкви, однак із-за цього, однак із-за набожності, яка веде нас до бога та до католицької віри, і, нарешті, на зроблене перед нами батьківське заступництво високопреподобного пана Юрія Ліппая, естергомського архієпископа, погоджуємося в таких пунктах:

По-перше: що руських пресвітерів, законно посвячених і приєднаних до католицької віри, будемо вважати і признавати за законних священиків, і наші службовці будуть вважати і признавати.

По-друге: що ніхто з наших службовців у майбутньому на згаданих руських священиків не накладе рук, не арештує, або інші кривди особі не спричинить, але якщо хтось із них особисто²⁸⁰ провинився, буде покараний згаданим мукачівським єпископом, як своїм безпосереднім наставником згідно святих канонів і конституції, а якщо провина вимагає звільнення, в такому разі буде переданий світському суду для винесення вироку. Якщо ж провинився на сучасних маєтках, буде викликатися перед суд згаданого пана єпископа, який буде зобов'язаний таку провину розглядати

minus; quam ipsis Magnatibus grata, sicut Spirituales, ita et politicos tulit fructus. Etenim tristem fuisse conditionem Cleri Ritus Graeci (au)thentica loquuntur Documenta. pro Sacerdotibus scilicet veris non agnoscebantur, non tant(um) Robottas Dominales praestare tenebantur, sed etiam intercipiebantur, et incarcerabantur, ips(i) adeo poena corporali afficiebantur.

Erga interpositionem Primatis Regni, (CO)mes Georgius Drugeth in omnibus suis Dominiis finem similibus excessibus positurus, sequentem Tractatum elargitur: „Nos Comes Georgius Drugeth, de Homonna, Perpetuus (de) Ungh, et Comitatus ejusdem Supremus Comes, ac Sacrae Caesareae, Regiaeque Majestatis Consiliarius, Cameraarius etc. Memoriae comme(n)damus Tenore praesentium significantes, guibu(s) expedit Universis, Quod Nos posteaquam su(b)dit(i) nostri Rutheni Graeci Ritus cum Rever(en)disimo Domino Petro Parthenio Episcopo Munkacsien(s)i, aliisque Sacerdotibus Ruthen(is) ad Unionem Sanctae Romanae Ecclesiae rediissent tum ex eo, tum ex pietate, qua in Deum, et Ca(tho)licam Religionem ducimur, tum vero ad Illustrissimi, et Reverendissimi Domini Georgi(i) Lippay, Archiepiscopi Strigoniensis Pater(r)nam apud nos factam interpositionem in subsequ(en)tia puncta condescendimus:

Primo: Quod legitime ordinatos Presbyteros Ruthenos, et Fidei Catholicae aggregatos pro ver(is), et legitimis Sacerdotibus habebimus, et recognoscemus, Officialesque nostri habebunt, et recognoscent.

Secundo: Quod nemo Officialium nostrorum in posterum in dictos Sacerdotes Ruthenos manus injiciet, arestabit, vel aliis injuriis in persona afficiet, sed si quis ipsorum in persona²⁸⁰ peccaverit, per dictum Episcopum Munkacsensem, tamquam suum immediatum Superiorem juxta Sacros Canones, et constitutiones punietur, ac delicto forsitan ita exigente usque ad degradationem, ex tuncque Foro saeculari tradetur judicandus. Si autem in Bonis temporalibus peccaverit, citabitur in faciem Judicii memorati Domini Episcopi, qui tale delictum jure mediante revideretenebitur. Praesentibus Officialibus nostris

на підставі права. Грошова кара і сам вирок на наш розсуд поступатиме до наших теперішніх службовців, і екекуція буде здійснюватись.

По-третє: Священики, які зараз служать при церквах, не будуть примушені до робіт, які до сих пір виконували нам, і залишимося задоволеними, щоб такі від кожного маєтку, на якому проживають, щороку платили шість флоренів, як було здавна, від інших же маєтків, на яких вони самі особисто не проживають, але виконують за допомогою інших, повинні будуть за прийнятим звичаєм виконувати сільські роботи, як також і ті священики, що не зайняті на парафіях, подібно зобов'язані працювати, як і інші селяни.

По-четверте: Даємо можливість згаданому пану єпископу мукачівському, щоб купив участок або один дім для школи в Ужгороді, за що не буде виконувати жодні праці або подачі, але буде звільнений від усіх податків.

Нарешті, і останнє: згаданому нашому єпископові буде дозволено завжди частіше виконувати єпископські обов'язки і відвідування скрізь на наших маєтках, які підпорядковані руській релігії. Силою і свідченням цього нашого листа. Дано в Пожоні дня 31-го місяця березня року господа 1655.^a

Із цього документа видно, що з давніх пір з священиками обходились ласкавіше, і що були зобов'язані платити за участок таксу тільки до шости флоренів, а більш строгий спосіб єднання повинен був ввійти в дію тільки після реформації, потім як реформати, так також і католици продовжували його. Крім того ясно, що незважаючи на пригнічення і на те, що священики повинні виконувати роботи, їх було так багато,²⁸¹ що ані не могли бути призначені на всі парафії.

Але не була кращою і доля єпископа Парфенія. Адже мав резиденцію в мукачівському монастирі, але не мав маєтків, які належали тому монастиреві, вони були

Birsagium, et convictio ipsa ad rationem nostram cedet, executioque impendetur.

Tertio: Non cogentur Sacerdotes actu Ecclesiis deservientes, et Parochi ad labores hactenus Nobis praestitos, contentique manebimus, ut singuli tales, a singula Sessione, in qua Residentiam habent, annue solvant florenos sex, uti antiquitus fiebat, a reliquis vero sessionibus, si quas ipsi non incolerent in persona, sed per alios administrarent, praestabunt ab iisdem more solito rusticanos labores, sicut et illi Sacerdotes, qui non sunt in functionibus Parochialibus, qui pari ratione tenentur ad labores, sicut caeteri rustici.

Quarto: Damus facultatem memorato Domino Episcopo Munkaciensi, ut possit fundum, sive domum unam pro scholis emere Unghvarini, a qua nullos labores, aut datias praestabit, sed ab omnibus Censibus exempta manebit.

Demum, et ultimo: Liberum erit semper saepius fato Domino Episcopo munia Episcopalia exercere, et visitationes peragere ubicunque in Bonis nostris Ruthenicae Religioni subjectis. Harum nostrarum vigore, et Testimonio Litterarum. Datum Posonii die 31-a mensis Martii, Anno Domini 1655.^a

Ex hoc Documento patet antiquitus Sacerdotes mitius tractatos, et solum ad sex florenum taxam a fundo pendendam adstrictos fuisse, duriolemque tractandi rationem solum a Reformatione invalere debuisse, ex post sicut per Reformatos, ita Catholicos etiam continuatam. Liquet praeterea non obstante oppressione, et Robottis per Sacerdotes praestare debentibus eos adeo copiosos fuisse,

Sed nec Episcopi Parthenii sors melior²⁸¹ ut nec Parochiis omnis applicari poterant.

Sed nec Episcopi Parthenii sors melior fuit. (In) Claustro Munkaciensi Residentiam equidem (ha)buit, sed bonis ad idem Monasterium spectantibus per Georgium Sen. Rákóczy

²⁸⁰ a) Із копії братіславського архіву.

²⁸⁰ a) Ex transumpo (!) archivi Posony.

відібрані Юрієм старшим Ракоцієм і ще не повернуті назад. Таким чином, щоб єпископу було забезпечене яке-небудь існування, Фердинанд асигнував 200 флоренів на рік, які треба було вибирати у спиській палаті.^a

Духівництву і єпископу стільки разів приходили на допомогу, але народ залишився пригніченим, тому нема нічого дивного, якщо русини крайнянські (Земплин) робили змову проти своїх панів, відмовляли в слухняності, після того як замучили призвідників, були утихомирені, як розповідає Сірмай.^b

Вже Сенека розповідає: «Шириться прислів'я, що ми маємо стільки ворогів, скільки рабів (підданих). Самі їх робимо ворогами, тому що забуваємо, що вони люди, яких використовуємо як тварин. Подумаймо, що той, якого ми називаємо рабом (підданим), родився так же, як і ми, користується тим же небом, так же дихає, так же живе, так же помирає». (Лист 47).

Глава 73

В той час як Парфеній намагався все старанно завершити, майже все виходить у нього навпаки. Будучи вже вісім років висвяченим єпископом, ще не мав королівської дарчої грамоти.

Відносно виконання єпископського обов'язку не потребував королівської дарчої грамоти, будучи законно обраний духівництвом в дусі 2-го пункту унії і затверджений папою, але можна було надіятись, що при наявності щедрої королівської дарчої грамоти зможе дістати за допомогою королівської влади маєтки, захоплені Юрієм старшим Ракоцієм.

На клопотання і під керівництвом примааса Юрія Ліппая отримав досить довгу щедрю дарчу грамоту, видану під 10 листопада 1659 р.^b

На підставі того, що король Угорщини подарував право, великі церковні бенефіції,

ademptis, et necdum (re)stitutis, carere debuit. Ut itaque de quali tali subsistentia Episcopo provideatur, Ferdinandus annuus 200. flnos, in Scepusiensi Camera levandos assignavit.^a

Clero, et Episcopo tantisper succursum est, mansit attamen populus oppressus, unde non est mirum, si Ruthenos Krajnyenses (:Zemplén:) contra suos Dominos consprirantes, obsequiumque detrectantes, primipilis in furcas, palos actis domitos esse narret Szirmai.^b

Jam Seneca narrat: Proverbium jactatur, nobis totidem esse hostes, quot servos, (:Subditos:). Ipsi eos hostes facimus, cum oblit: eos homines esse, tamquam jumentis abutimur. Cogitemus illum, quem servum (:Subditum) nostrum vocamus, eodem modo ortum esse, ac noc, eodem frui coelo, aequae spirare, aequae vivere, aequae mori. (:Epistola 47:)

Caput 73.

Dum omnia adcurate cuperet finire Parthenius, cuncta fere ei praepostere eveniunt. Jam octo annorum Consecratus Episcopus, Collationalibus Regiis adhuc caruit.

Relate ad munus Episcopale exercendum non eguit Collationalibus Regiis per Clerum in sensu Puncti 2-di Unionis legitime electus, et per Pontificem confirmatus, sed spes affulgebat, ut habitis benignis Collationalibus Regiis, regia potestate rehebeat bona, per Georgium Sen. Rákóczy occupata.

Intermediatione, et manuductione Primatis Georgii Lippay, satis longas obtinuit benignas Collationales, sub 10-a Novembris 1659. emanatas.^c

Ex eo Fundamento, quod Rex Hungariae jus Beneficia majora Ecclesiastica conferendi habeat, emanarunt praeallatae Collationales Regiae ex eadem²⁸² ratione Primas Regni ad testificandum, firmandumque jus Metro-

²⁸¹ a) Из епархіального архіву.

b) Histor. Notit. Cottus Zemplén, pag. 185.

c) Базилевич у I-му томі, с. 91.

²⁸¹ a) Ex archivo Dioeceseano.

b) Histor. Notit. Cottus Zemplén pag. 185.

c) Bazilovics Tomo 1. pagina 91.

виникла вищенаведена королівська дарча грамота, з такого ж²⁸² міркування примас королівства, щоб засвідчити і зміцнити митрополичне право, дає духовну юрисдикцію по відношенню до віруючих його обряду і сприяє відправі богослужень на рідній слов'янській мові, вершенню таїнств для народу, повіреному його опіці, та виконанню інших церковних обов'язків, вимагаючи від усіх і кожного, щоб Парфенія, законно обраного, висвяченого і призначеного королем Леопольдом, вважали за єпископа і поважали. Хай всі, які йому винні, здають доходи і, зокрема, хай йому платить кожний батько (священик бенефіція) кафедральний податок. Дано в Братіславі, 4 січня 1660 р.^a

Парфеній надіявся, що, здобувши дарчу грамоту, він те отримає. Хоч мети не було досягнуто, принаймні була зроблена спроба. Бо ж Леопольд, турбуючись про давню функцію і маючи намір привести мукачівське єпископство до бувалого свого стану, посилав до братіславської комори декрет такого змісту: «Леопольд і т. ін., і т. п. Високоблагородіє і славні віруючі, наші любими! Про те, як ми ласкаво подарували мукачівське єпископство вірному нашому шановному Петру Парфенію, повніше зрозумієте з копії (грамоти) нашої королівської величності, яка додається. Тому що ми розуміємо, що згадане єпископство і його права були нападнені і загарбані всупереч правді і справедливості руськими схизматиками і тими, що знаходяться в різних помилках і ересях, а також що деякі комітати вмішалися в такі вибори єпископа і дарування мукачівського єпископства, що навіть сама княгиня, вдова Юрія Ракоція, хоче втручатися в такі вибори, бо навіть власним авторитетом і насильно присвоїла собі і взяла десятини, села та інші доходи, які в силу фундації належать згаданому монастирю, а також у невіддаленому часі належали стільки раз згаданому єпископу. Тому ласкаво вам наказуємо і поручаємо, щоб ви вислали вашу

politatum, Spiritualem super sui ritus fideles Jurisdictionem tribuit, et facultat ad Divina Officia in nativa lingua Slavica absolvenda, Populo curare suae credito Sacramenta administranda, ac reliqua munia Ecclesiastica exercenda, demamdando omnibus, et singulis, quo Parthenium legitime electum, consecratum, et per Regem Leopoldum nominatum Episcopum habere, ac revereri noverint. Proventus omnes eidem debentes tribuant, et signanter Cathedriticum singulus Batyko (:Sacerdos Beneficiatus:) Eidem pendat. Datum Posonii 4-a Ianuarii. 1660.^a

Quod sperabat Parthenius in levatione Collationum semet obtenturum, etiam si non effectuatm, saltem attentatum fuerat. Leopoldus etenim antiquae Fundationi consulturus, Episcopatumque Munkaciensem ad pristinum suum statum reducturus, ad Cameram Posoniensem sequentis tenoris emittit Decretum:

Leopoldus etc. etc. Magnifice, et Egregii Fideles, Nobis Dilecti! Qualiter Episcopatum Munkaciensem Fideli Nostro Reverendo Petro Parthenio benigne contulerimus, ex inclusis paribus Regiae Dominationis Nostrae uberius intellecturi estis. Cum autem intelligamus dictum Episcopatum juraque illius, contra omnem justitiam, et aequitatem, a Schismaticis Ruthenis et in varios errores, ac haereses prolapsis invasum et usurpatum esse, vel etiam nonnullos Comitatus se in talem electionem Episcopi, et collationem Episcopatus Munkaciensis immisisse, vel vero ipsam Principissam viduam quondam Georgii Rákóczy se se in electionem talem ingerere velle, imo Decimas, pagos, et obventiones alias, ex vi Fundationis ad memoratum Episcopatum pertinentes, vel etiam usque ad tempora non longe remota, ad toties fatum Episcopum possessas autoritate propria, et violenter ad se traxisse, vel derivasse. Id circo vobis benigne praecipimus, et manda-

²⁸² а) Базилевич, в першій частині, с. 89.

²⁸² а) Bazilovits Parte 1. pag. 95.

відповідну людину з цієї братиславської або списької комори, щоб прийшла на місце резиденції згаданого мукачівського єпископа, згідно звичаю, який звикли дотримувати в інших єпархіях,²⁸³ його інсталувала і ще кращим, як можна, способом повинні і зобов'язані йому призначити десятини, маетки і доходи, які належать до цієї єпархії. Подяка вам наша цісарська і королівська, зрештою, ласкаво прихильні залишаємось. Дано в нашій пожонській королівській фортеці дня 29 жовтня, року пана тисяча шістсот п'ятдесят дев'ятого. Леопольд в. р., Юрій Селепчені, архієпископ колочанський в. р.»

Насправді, тому що декрет був занадто загальним і неясним, комора, не вникаючи ані в місцевість, ані в якість маєтків, до того ж, зробивши в коморному архіві розшуки, не знайшла яку-небудь грамоту, просить від короля яснішу настанову і вказівку. Внаслідок чого король, видавши новий декрет, так говорить: «Діставши від примаса королівства ґрунтовнішу інформацію про те, що в березькому комітаті існує монастир ордену св. Василя В., заснований декілька століть тому побожними князями і королями Угорщини, забезпечений і обдарований десятинами, селянами і достатньою кількістю доходів, так що там перебував єпископ грецького обряду, але те єпископство якимсь способом перейшло до рук схизматиків на підставі виборів руського духовництва. Князь Юрій Ракоці незаконно забрав право опіки і його вдова зробила те саме, навіть не вагалася відібрати сам монастир від згаданих ченців і привласнити маетки та єпископські доходи. А тому на підставі права опіки, яке йому належить, і призначив Петра Парфенія мукачівським єпископом, і доручає та наказує братиславській коморі потурбуватись за допомогою висланої людини ввести на посаду Парфенія, а княгині, передавши їй дарчі грамоти, повніше довести до відома, щоб не противилась і не перешкождала його починанню, бо він не заспокоїться до тих пір, поки єпископство і мукачівський монастир повністю не будуть поновлені належним способом

mus, ut vestrum idoneum, de hac Poseniensi, vel Scepusiensi Camera mittatis hominem, qui ad locum Residentiae praedicti Munkacsiensis Episcopi accedendo, Eundem juxta morem, in aliis Episcopatibus²⁸³ observari solitum installare, atque meliori, quo poteritis modo, Decimas, Bona, et Obventiones ad eundem Episcopatum pertinere debentes, eidem assignare debeatis, et teneamini. Gratia Nostra Caesarea, atque Regia Vobis in reliquo benigne propensi manentes. Datum in arce nostra Regia Poseniensi, die 29-a Octobris, anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono. Leopoldus m. p. Georgius Szelepcheny Archi Eppus Colocensis. m. p.

Verum hoc Decreto nimis generali, et obscuro existente, Camera nec localitatem, nec bonorum qualitatem penetrando, tantominus facta in Archivo Camerali perquisitione, ulla Instrumenta Litteraria adreperiendo, uberiores a Rege supplicat instructionem, ac inviationem. Quare Rex edito novo Decreto ita fatur: Capta uberiori a Primate Regni informatione, qualiter in Comitatu Beregh exstaret Monasterium Ordinis S. Basilii M. a piis Principibus, et Regibus Hungariae ante aliquot centenos annos fundatum, Decimis, Colonis, atque obventionibus sufficientibus provisum, ac dotatum, ita ut ibidem Episcopus ritus Graeci resideret, sed eundem Episcopatum ad manus Schismaticorum taliter, qualiter devenisse, ex electione Cleri Rutheni Principem Georgium Rákóczy Jus Patronatus illegaliter usurpavisse viduamque ejus idipsum fecisse, quin imo ipsum Monasterium dictis Monachis auferre, Bona, et obventiones Episcopales adpropriare non dubitavisse, Quare v(i) juris Patronatus sibi competentis, sicut Parthenium Petrovics in Episcopum Munkacsiensem nominavisse, ita Camerae Poseniensi m(an)dare, et jubere, ut Parthenium per exmissum hominem introducere noverint, Principissam vero exhibitis ei Collationalibus uberius capacient, ne semet opponat, et propositum suum impediatur, etenim se desistere nolle, donec opportunis modis Episcopatus, et Monasterium Munkacsiense suo priori statui juxta suam primitivam foundationem restituatur, et repo-

у попередньому стані згідно з своєю первісною фундацією. Дано у Відні 14 січня 1660 р.»^a

²⁸⁴ На вимогу цих станів братиславська комора при передачі всіх рішень доручила спиській коморі, щоб хто-небудь з радників, а саме, П. Подбелані або П. Вереш, взявши з собою листа його величності, адресованого пані княгині, звернувся до неї і усіма засобами та доводами домігся, щоб підкорилася волі короля, і ні в чому не противилася, щоб вищезгаданого Парфенія визнала за справжнього єпископа, і признаному повернула всі маєтки для володіння, які належать до цього єпископства. Дано в Братиславі, 9 лютого 1660 р.^a

Михайло Подбелані, намагаючись виконати наказ, готувався підійти до княгині з такими чотирма пунктами: по-перше, Парфеній призначений на посаду єпископа на підставі права опіки, тому, по-друге, княгиня бажає такого признати і відібрані маєтки повернути. По-третє, той же єпископ прийде на місце інсталяції у своїй формі. По-четверте, про це все княгиня бажає свої міркування викласти у письмовій формі з тою метою, щоб дати повідомлення його величності. Між тим княгиня Зузанна Лорантфі помирає 18 квітня, а королівська комора повинна була доповісти величності про справу до 26 квітня.^b

Із сказаного ясно, що Парфеній здійснював великі справи, хотів, власне, вивести єпархію з темноти, повернути єпископству його гідність, духовництво грецького обряду, звільнене від переслідувань з боку світських, поставити нарівні з католицьким духовництвом. Найкоротшим засобом для досягнення цього вважав, щоб духовництво публічно засвідчило, що воно є католицької віри, як це було зроблено в Ужгороді 24 квітня 1646 року.

Проте духовництво із-за відсутності належної освіти не було зрілим прийняти ці бенефіції, поділилося на дві частини, одна приєдналася до Парфенія, а друга, скоріше

natur. Datum Viennae 14-a Januarii. 1660.^a

²⁸⁴ Ad exigentiam horum Ordinum Camera Posoniensis penes communicationem Decretorum omnium Camerae Scepusiensi injungit, quo unus, aut alter Consiliariorum, nominanter D. Podbelányi, aut D. Vörös acceptis ad se litteris Suae Majestatis Dominae Principissae sonantibus, eandem accedat, modisque omnibus, et argumentis disponat, ut se Regiae voluntati accomodet, neque ullum obicem ponat, sed praefatum Parthenium pro vero Episcopo agnoscat, agnitoque universa Bona ad Episcopatum hunc spectantia restituat possidenda. Datum Posonii 9-a Februarii. 1660.^a

Michael Podbelányi jussis pariturus, cum sequentibus quatuor punctis Principissam adire paravit.

1-o Parthenium esse vi juris Patronatus Episcopum nominatum, quare 2-o Talem Principissa agnoscere, et adempta Bona reddere velit. 3-o Sua forma in facie loci installandus veniet idem Episcopus. 4-o Circa haec omnia velit Principissa sua sensa scripto depromere fine dandae suae Majestati Relationis. Interea Principissa Susanna Loránthfy 18-a Aprilis fatis fungente, negotium Majestati sub 26-a Aprilis per Cameram Regiam relatum tamen adhaerere debuit.^b

Ex praeallatis patet Parthenium magna molitum esse, voluit scilicet Dioecesim e tenebris educere, Episcopatum dote sua provideri, Clerum Ritus Graeci a vexis Saecularium liberatum ad eandem cum Latino Clero categoriam poni, facere. Brevissimum medium ad haec consequenda censuit, ut Clerus publice contestetur se esse Fidei Catholicae, prout hoc factum est Unghvarini 1646. 24-a Aprilis.

Interea Clerus ob defectum sufficientis educationis haec beneficia capessendi immaturus, in duas divisus fuit partes, altera pars adhaesit Parthenio, dum altera seducta potius,

²⁸³ а) Базилевич, у першій частині, с. 87.

²⁸⁴ а) Базилевич, у першій частині, с. 89.

б) Із єпархіального архіву.

²⁸³ а) Bazilovits Parte 1. pag. 87.

²⁸⁴ а) Bazilovits Parte 1. pag. 89.

б) Ex archivo Episcopali.

обманута ніж переконана, примикає до єпископів, які ставляться проти унії, все грубо проклинає, книжки братів уніатів палить, своїх прибічників заново вихрещує, передусім зухвало ставиться до латинського обряду (кривду, лихослів'я, таке і багато гіршого проявляє, про що свідчать рукописні твори²⁸⁵ Михайла Андрелли сучасного автора, як письменника, які можна знайти в єпископській бібліотеці.)*

При такому стані справ Парфеній не перебував у Мукачеві, бо Зейкан вже в 1661 році славився в Мукачеві як єпископ. Місце його резиденції не можна з'ясувати, відомо лише те, що 1663 року урочисто ввів на посаду Юрія Телешницького з Жаткоц, а Геральда в Черегаті під таким титулом: Парфеній Петрович з милості божої єпископ мукачівський, раковецький, списький і всієї держави його ясності царського і королівського православ'я, св. соборної апостольської церкви, і т. ін. Дано року 1663, дня 20 червня місяця у Черегаті.

Базилівич продовжив його життя до 1670 р., допускає (ст. 99) подвійну грубу помилку, бо створює якогось єпископа Ротишинського і його ототожнює з Парфенієм. В оригіналі щоденника Декамеліса Ротишинський не існує, але є: «Волошувкого». Базилівич, обманутий почерком букв, прочитав Ротишинський замість Волошинський. Волошинський був наступником Парфенія, але не водночас і Парфенієм. Отець Базилівич об'єднує дарчі грамоти обох станів і робить з двох осіб одну. Правильніше в щоденнику Декамеліса читається: «Іван Лоховський, 40 річний вікарій лоховський, висвячений 26 років тому мукачівським єпископом Парфенієм Петровичем». Декамеліс це написав 1690 р., віднявши 26, таким чином, Парфеній ще жив 1664 р. Більше про нього не згадують.

Слід про його антимензії ніде не зустрічається.

Похвально розпочав єпархіальне управління, закінчив туманно.

quam capacitata, Episcopis Unionem adversantibus adhaeret, cuncta diris devovet, Fratrum Unitorum libros comburit, proselitos suos rebaptisat, cumprimis in Ritum Latinum se iniuriosam exhibet.

(injuriam et blasphemum se ex hac, haec et plura deteriora exhibet, et testantur opera²⁸⁵ M. SS. Michaelis Andreello, veluti Scriptoris, authoris coevi, in Bibliotheca Episcopali reperibilia.)*

In hoc situ rerum Parthenius non residebat Munkacsini, Zékány enim jam 1661. Munkacsini Episcopus celebratur. Residentiae ejus locus detegi nequit, constat tamen quod 1663-o Georgium Telesniczky ad Zsatkócz, et Gerald in Cserehát sequenti titulo investiverit: Парфеніи Петровичъ Милостію Божією Епп. Мукачовскіи Раковецкїи, Спїскїи, и всея Державы его Ясности Царскаго, и Королевскаго Православїя С. Собор. Апостолскои Церкви. и прочая.) Дан

Року ахзг. (:1663:)

Місяця дня к юнія. (:20-а Junii) оу черегатѣ.

Vitam ejus protendit Bazilovits ad 1670. dupplicem crassum errorem committit (:pag. 99) creat quippe quemdam Episcopum Rotisinszky, et hunc facit eundem cum Parthenio. In originali Diario Decamelissiano Rotisinszky non exstitit, sed habetur: Volosuvkoho; – tractu litterarum deceptus Basilovits, in loco Volosinki legit Rotisinski.

Volosinóski fuit Parthenii Successor, s(ed) non simul et Parthe nius. Pater (Basilo)vits utriusque Ordinum Collationes conj(ugit), et ex duobus personis facit unam. Rectius in Diario de Camelisiano legitur: Joannes Lochowski, annorum 40. (vi)carius Lochoviensis ordinatus annos 26 ab Episcopo Munkacsiensi (Par) thenio Petrovits. Decamelis haec scripsit) 1690 subtractis 26. igitur Parthenius adhuc vixit a. 1664, amplius de illo silent. Antimensiorus Ejus nullibi occurrit vestigium.

Laudabiliter inchoavit Regimen (Dioe)cesanum, obscure finivit.

*В оригіналі перекреслено автором.

*) В оригіналі перекреслено автором.

Знатного роду русин з комітату Берг, з помістя Мстичева, світський пресвітер, удівець.

²⁸⁶ Можливо, що Софія Баторі, вдова Юрія II. Ракоція, яка жила в Мукачеві, назначила Іоанікія Зейкана на посаду єпископа і був висвячений в Молдавії, але О. Базилович не наводить відносно цього жодного документа. Точніше можна б сказати, що його назначив Юрій II. Ракоці, тому що Іоанікій був єпископом вже в 1658 р., як побачимо, Софія стала вдовою тільки 1660 р. Бракує призначення короля Леопольда і підтвердження папи. (Зрештою ані не можливо, тому що Парфеній його отримав 1659 р.)* Обшаривши єпархіальний і монастирський архіви, не можна було знайти слід про підтвердження, як О. Базилович твердить про все це без підстави, хіба що слід вважати, що документи, які відносяться сюди, після життя Базиловича були втрачені.

Родовід знатної родини Зейканів і традиція засвідчують, що він був удівцем. Без всякого сумніву він був єпископом вже 1658 р., тому що в щоденнику де Камеліса можна прочитати: «Василь Визницький, вікарій латорицький, 40 річний, висвячений Іоанікієм Мстичівським, єпископом мукачівським, перед 32 роками». Де Камеліс пише 1690 р., адже, віднявши 32, виходить 1658. Не суперечить те, що Визницькому було в той час щойно 12 років, бо могло трапитись, що той, який висвячував, не дотримувався св. канонів (єпископи того часу, не маючи жодного нагляду зверху, дотракували св. канони.)* Звичайно, він не жив у Мукачеві, але в монастирі мав вплив і право розпоряджатись, тому що під його керівництвом за кошти князя Костянтина була побудована церква в мукачівському монастирі.

Життя князя Костянтина не відноситься до історії єпархії, але оскільки він був

Nobilis Ruthenus e Comitatu (Be)regh, Possessione Miszticze, Presbyter Saecularis Viduus.

²⁸⁶ Per Sophiam Báthory, viduam Georgii II. Rákóczy Munkatsini habitantem in Episcopum nominatum, et in Moldavia consecratum esse Joannicium Zékány probabile est; sed P. Bazilovits nullum eatenus producit Documentum. Rectius dixeris per Georgium II. Rákóczy nominatum esse, quia Joannicius jam 1658-o fuit Episcopus, ut videbimus, Sophia vero solum 1660-o vidua facta fuit, Regis Leopoldi nominatio, et Pontificis Confirmatio desiderantur, (imo nec possibile, quia Parthenius 1659-o eam obtinuit.)* Excusso Dioecetano Archivo, ac Monasteriali, nullum vestigium assertorum reperibile est, unde haec cuncta P. Bazilovits sine fundamento tradit nisi documenta huc valentia post Bazilovitsii aetatem perperita esse statuuntur.

Eum fuisse viduum Nobilis Familiae Zékány Geneologia testatur, ac traditio. Jam 1658-o Episcopum eum fuisse absque omni dubio est, quia in Diario de Camelis legitur: Basilius Vizniczki, vicar. Latoricki annorum 40 ordinatus a Joannikio Msticzowski Eppo Munkacs. ante annos 32. De Camelis scribit de anno 1690. subtractis ergo 32 annis, prodit 1658. Nec obstat Viznickium tunc solum 12 annorum fuisse, quia evenire potuit, ut ordinans S. Canones non observaverit, (tunc temporis Episcopi S. Canones pro lubitu tractabant nullam superinspectionem habentes.)* Munkácsini equidem non habitavit, sed dispositivam potestatem in Claustro habuit, atque influxum, quia sub ejus auspiciis sumptibus Principis Constantini erecta est Ecclesia in Claustro Munkaciensi.

Principis Constantini vita non spectat ad Historiam Dioecesanam, sed in quantum

*Текст у дужках в оригіналі перекреслений автором.

*) В оригіналі перекреслено автором.

добродійником монастиря і мукачівської епархії, коротко подається.

Глава 75

Костянтин Мултянський, князь і воевода Волощини, син Сербана, з басарабської родини князя Волощини,²⁸⁷ який панував (1602–1610) після смерті Матвія Басараба, князя Волощини, р. 1654 обраний князем і, віддавши султану Газачу податок і шану, був затверджений в князівській гідності.

Часто князі, вважаючи себе сильними на троні, роблять неправильний хід і падають стрімголов із тронів.

У волохів були партії, одна домашня, друга утворена з сервіанів, пов'язана спорідненістю з волохами з давніх пір, хотіла цю останню вигнати з країни. Службовці, власне, довіряли своєму війську, але пасухи, почувши, що їхніх родичів виганяють із країни, піднімають повстання, оточують князівський палац. Знайдених там бояр, як поганих радників, убивають, кожен кинув самому князю в обличчя кусок дерева і, відкривши сховища, брав із скарбниці.

Розлючені повстанці, не щадячи і церкви, грабують олтарі, крадуть чаші. Костянтин, який втік до турків, по наказу султана поновлюється на престолі військом князів Юрія Ракоція трансільванського і Степана молдавського. Захопленому ватажку на ім'я Спатар Хрізе, якого недавно перед тим сам зробив генералом і обдарував ласкою, дозволив відійти в Трансильванію.

Після встановлення миру проявив себе благодійним, відмовився від збору податків на три місяці, пощадив повстанців, по відношенню до всіх благодійний і справедливий. Побудував церкву і монастир на пагорбку, названому Константином, де тепер знаходиться кафедральний храм. Його дружина Кіріана-Балатта – придбала срібну

²⁸⁶ а) Енгел, *Geschichte v. Valach* с. 298, розповідає, що його породила попадя за життя священика, після смерті того був усиновлений і узаконений князем. Звідси повинно було взяти початок прізвисько Мултянський.

Benefactor exstitisset Claustris, et Dioecesis Munkáts, breviter inseritur.

Caput 75-um

Constantinus Multyánszky, Princeps, et Vajvoda Valachiae, Filius Serban, de Familia Bassaraba Principis Valachiae^a re.²⁸⁷ gnantis (:1602.–1610.) defuncto Mathaeo Bassaraba Principe Valachiae a. 1654. in Principem electus, et dato Sultano Hazats Tributo, ac Poklon – homagio, – in Principatu confirmatus est.

Saepe Principes in Throno firmos se reputantes, falsum faciunt gressum, et praecipites de Thronis ruunt.

Duplex fuit in Valachia Factio, altera domestica, altera de Servianis conducta, et a longo tempore Valachis, et cognatione juncta, hanc postreman de regno ejicere voluit. Officiales suae militiae equidem consentiunt; sed gregarii audito suos affines de Regno turbandos, seditionem concitant, Palatium Ducale circumdant. Bojarios ibidem inventos, veluti malos Consiliarios trucidant, ipsi Principi frustum ligni faciei injecit, et apertis scriniis quivis de thesauro rapuit.

Rebelles rabidi nec Ecclesiis parentes, altaria denudant, Calices praedantur. Constantinus ad Turcas profugus, jussu Sultani armis Georgii Rákóczy Transylvaniensis, et Stephani Moldaviensis Principum Sedi restituitur. Imo in percentum primipilum Spatar Chrise nomine per se paulo ante Generalem factum, et gratia donatum in Transylvaniam secedere permisit.

Restituta pace Constantinus beneficium se exhibuit, remisit Vectigalia trium mensium, rebellibus pepercit, erga omnes beneficus, et justus. Aedificavit Ecclesiam, et Claustrum in colle Constantini dicto, ubi nunc Cathedralis Ecclesia situatur, uxor ejus Cyriaca – Balassa – argenteam tumbam curavit, et inauratae Corpus S. Gregorii Archi-Episcopi

²⁸⁶ а) Engel *Geschichte v. Valachey*, pag. 298. narrat: Eum ex Popadia vivente Sacerdote susceptum, quo mortuo per Principem in filium adoptatum, ac legitimatum esse. Exinde nomen Multyánszki promanare debuit.

і позолочену труну, тіло св. Григорія, архієпископа декаполітанського в Палестині, передала для схоронення в Бистриці. Також в чужих провінціях, зокрема на горі Афос-Чернек, проявив свою щедрість і побожність так, що подарував дорогоцінні прикраси і чаші. Хрізе, якому дарував життя, знову зібрав повстанців і озброєний напав на Костянтина 1657 року, але в битві його перемагають і разом з його прибічниками вішають.

Проте Костянтин мав ворогів у дворі султана, султан під впливом махінацій,²⁸⁸ позбавив його трону 18 лютого 1658 р., як невірного до нього і нездібного до панування.

Костянтин, зібравши свій скарб, втік в Трансильванію, звідти до Мукачева, як на масток свого опікуна.^a

Познайомився з ченцями ордену св. Василя В. на горі Чернек і побудував церкву з квадратних каменів у східному стилі на місці дерев'яної.

Помічником в побожній справі була Базиліка, або Балатта, його дружина.^b

Цей святий храм, відомий не менше давністю, як ім'ям засновника, без вікон, але купол за східним стилем, украшений багатьма пам'ятками, вирізьбленими з каменю на стінах, знайшов свого Герострата; Боніфація Стромецького, в цьому огляді негідного протоігумена, який його, міцної будови і не потребуючого поновлення, без потреби і без відома єпископа єпархії 1826 р. зрівняв з землею. Дуже цінний іконостас цього храму, проданий дуже дешево, можна побачити у помісті Тополян земліноплинського комітату.

Написи, вирізьблені на каменях, Базилікович від часті зберіг (с. 100), інші розкидані без уваги пропадають.

Іоаннікій Зейкан за свідченням перевірки, зробленої 1725 р., висвятив багатьох священників у комітаті Мараморощ, ще більше в комітатах Берег і Угоча.

Decapolitani in Palaestina, adusque in Bistricza custoditum imponi curavit. In extraneis etiam provinciis, et cumprimis in monte Athos – Csernek liberalitatem, et pietatem suam commonstrabat donando pretiosos ornatus, et Calices. Donatus vita Chrise collegit denuo rebelles, manaque armata Constantinum aggressus est a. 1657-o sed pugna conserta vincitur, et una cum suis patibulo affigitur.

Non deerant tamen inimici Constantini in aula Sultani, quorum machinationibus²⁸⁸ circumventus Sultanus, eum, qua sibi infidelem, et regendo incapacem 18-a Februarii 1658 Throno privavit.

Constantinus collecto suo thesauro, fugit in Transylvaniam, abinde Munkacsinum, velut Bonum sui Patroni.^a

Cum Monachis Ordinis S. Basilii M. de monte Csernek iniiit notitiam, et in locum lignee e quadratis lapidibus ad Stylum Orientalem exstruxit Ecclesiam.

Sociam pii operis habuit Basilicam, seu Balassa, Consortem.^b

Sacra haec aedes antiquitate non minus, ac Fundatoris nomine notabilis, nullis fenestris, sed Styi Orientalis Cupula; ac pluribus lateralibus lapideis monumentis provisa, invenit suum Herostratem: Bonifacium Sztromeczky, ex hoc respectu indignum Proto-Hegumenum, qui eam solidae structurae, nec reparatione indigam, absque necessitate, et scitu Dioecesani Episcopi 1826-o solo aequavit. Pretiosissimum Iconostasion hujus Ecclesiae vilissimo pretio venditum cernitur in Possessione Topolyán C. Zemplén.

Inscriptiones lapidares Bazilovits in parte conservavit (:pag. 100.) aliae disiectae, sine consideratione putrescunt.

Ioannicius Zékán teste Inquisitione de 1725. peracta, plures Presbyteros in C. Marmaros ordinavit, in Comitatu Beregh, et Ugocsa quam plurimos.

²⁸⁸a) Engel, Gesch. v. Walach., 1804, pag. 298 et ss.

b) Базилікович, цит. праця, с. 100.

²⁸⁸a) Engel Gesch. v. Walach. 1804. pag. 298. et ss.

b) Bazilovits op. cit. pag. 100.

В Мукачеві не жив. Напис, вирізьблений на камені, свідчить, що будівництвом храму керував із Мстичева, але і не міг (жити в Мукачеві), бо Петро Камінський, чернець ордену св. Василя В., перший з ченців з'ясував, що монастир і фундація Корятовича належить ченцям, а не єпископам.

Утримувався з власних доходів у Мстичеві і заснував там же монастир для ченців ордену св. Василя В.

Прожив до 1688 р. і помер у Мстичеві, одне і друге може бути досліджене,²⁸⁹ відомо ж із свідчення 24, 21, 22 вищезгаданої перевірки.

Із щоденника де Камеліса можна встановити, що він жив ще в 1684 р., тому що так говориться: «Василь, вікарій веречанський, висвячений Іоаннікієм перед 6 роками».

Глава 76 Церковні справи

Протягом цієї розповіді рідко згадувались ченці ордену св. Василя В., тому що потреба (згадувати) про них поповнювалася вчинками єпископів і світського духовництва. Та все ж таки на 1664 рік припадає спеціальна і пам'яті гідна згадка. Паконій Баранович, краснобрідський ігумен, підпорядкував себе польській чернечій провінції і, за свідченням документа, який наводиться, представляє архієпископу Юрію Селепченію орден, начебто об'єднаний з римською церквою. — «Високоблагородний і високопреподобний пане, вельмишановний патроне! Будеш, мабуть, дивуватися, високоблагородний пане, що нова і тобі невідома людина наслідуюється на те, що своїм проханням пробує відкрити шлях іншим, до твоєї ласки та опіки, однак ти пощади мене, свого слугу, який просить допомоги твоєї величності в дуже благородній справі, якою є продовження регулярного збереження ченців. З метою, щоб це (питання) порушити, прийшов у це благодатне місто носій даного листа, о. Паконій Баранович, ігумен ізанський і краснобрідський, від імені високоблагородного єпис-

Munkacsini non habitavit, inscriptio lapidaris testatur eum ex Miszticze curam fabricae Ecclesiae habuisse. sed nec potuisse, Petrus etenim Kaminszky Ord. S. Basilii M. Religiosus primus Monachis clarificavit Claustrum, et Fundationem Kiriatovicsianam pro Monachis, et non Episcopis esse.

Vixit de propria oeconomia Miszticzeni, et fundavit monasterium pro Monachis Ordinis S. Basilii M. ibidem.

Protraxisse vitam usque 1688. mortuumque esse Miszticzeni, utrumque erui potest, imo²⁸⁹ constat ex praefatae Inquisitionis fassione Testium 24. 21. 22.

Ex Diario De Camelis erui potest eum adhuc 1684 vixisse, quia ita legitur: Basilius Vic. Vereczansk ordinatus a Ioannicio ante annos 6.

Caput 76. Res Ecclesiasticae.

Per decursum huius narrationis de Religiosis Ordinis S. Basilii ideo rara est mentio, quia per actiones Episcoporum, Clerique saecularis eorum necessitas supplebatur. Ast ad annum 1664 specialis, et memorabilis fit reflexio. Hegumenus Krasznobrodensis Paconius Baranovich Provinciae Religiosae Polonae se subicit, atque ordinem teste documento sequenti tamquam Ecclesiae Romanae unitum Archi Episcopo Georgio Szeleptsényi commendat. Illustrissime, ac Reverendissime Domine Patrone Colendissime! Miraberis forsan Illustrissime Domine, novum, et obscurum tibi hominem usque adeo audere, ut suis precibus, tui favoris, et Patrociniis viam aliis tentet aperire; Parce tamen mihi srvo tuo opem magnitudinis Tuae exposcenti piissimo operi, quale est regularis Monachorum observantiae propagatio. Ad quam excitandam venit ad hanc Almam Urbem Praesentium Lator P. Paconius Baranovich Ihumenus Isanicensis, et Krasznobrodensis Reverendissimi Episcopi Petri Parthenii nomine, et Ihumenorum, et Monachorum S. Basilii ipsius Regni Hungariae, et pro Unione instans meae Religioni, et obedientiae. At ego, qui S. Patris

копа Петра Парфенія та ігуменів і ченців св. Василя всього королівства Угорщини, наполягаючи на об'єднанні з моєю вірою і покірністю. Я ж, який виконую обов'язки св. отця нашого Василя в управлінні вірою, можливо негідний, найнаполегливіше домагаючись згаданого продовження і виконуючи свій обов'язок, як добрий пастир я пізнав своїх овець, на його прохання я дав вдячно згоду і, довіряючи божому провідінню, я об'єднав і залучив і монастирі, і згаданих ченців до цієї віри і під мою покірність на підставі апостольського авторитету. І для того, щоб жили стійкими у згаданій унії, покірно прошу твоє високоблагородіє в інтересі поширення віри,²⁹⁰ щоб ти не відмовив допомогти ласкою і опікою цьому ченцеві, власне, всій вірі. Мої ченці, завжди пам'ятаючи про таке велике добродійня, своїми молитвами до бога прохатимуть твоїй високоблагородній особі і твоїм вічну непошкодженість і, признаючи тебе від тепер за патрона і захисника, посилаю тобі листа співчуття, щоб, захищений багатьма заслугами до нашого ордену і ухвалями святих, ти зміг досягти вершини повного щастя. Дано в нашому святому монастирі святої Марії Гріпти мучениці дня 1 березня 1664 р. Найнижчий і найпокірніший слуга вашого високоблагородія і високопреподобія Феофіл, головний абат усього ордену св. Василя В.

Високоблагородному і високопреподобному пану архієпископу Юрію Селепченію, канцлеру Угорщини».^а

Із цього листа можна певно зробити висновки, що ченці мукачівської єпархії в той час були уніатами і єпископи між собою були таємно прихильними, бо в протилежному разі ніяк не потерпіли б між собою схизматиків.

Ганьківчани домагаються маєтку для парафії, і тому що церква вже давно пуста,

²⁹⁰ а) Селепчені був тоді єпископом ніранським, архієпископом колочанським і найвищим канцлером королівства. Фесслер, *Gesch. v. Ungarn*, 9, с. 167. Рукописи гевенеські, в томі 69, с. 267.

nostrī Basilii in Religionis Regimine, licet indignus, vices gero, maximopere propagationem praedictam exoptando, et meo muneri satisfaciendo, tamquam bonus Pastor oves meas agnovi, Ejusque petitioni benigne annui, et monasteria, et monachos praedictos huic Religioni, et meae obedientiae apostolica auctoritate univi, et incorporavi in Dei misericordia confisus. Et ad hoc, ut stabiles in dicta Unione vivant, supplex pro augmento Religionis Do-²⁹⁰ minationem tuam Illustrissimam rogo, ut Religioso huic, imo toti Religioni non dedigneris adesse, favore, atque Patrocinio tanti beneficii nunquam immemores Religiosi mei Illustrissimae tuae Personae, Tuisque perpetuam incolumitatem suis ad Deum orationibus precabuntur, et ex nunc in Patronum, et Protectorem agnoscendo mitto tibi litteras participationis, ut meritum nostri Ordinis ubertate, ac Sanctorum suffragiis munitus, felicitatis plenae fastigium assequi valeas. Datum in nostro sacro Monasterio sanctae Mariae Griptae ferratae, die 1-a Martii, 1664. D. Vestrae Illmae, ac Rdis-simae: humillimus servus, et obsequentissimus: Theophylus, Abbas Generalis totius Ordinis S. Basilii M.

Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino: Archi-Episcope Domino Georgio Scelepcepi, Ungariae Cancellario.^а ■

De Littera hac tute concluderis Monachos Religiosos Dioecesis Munkacsensis tunc fuisse Unitos; fuisse et Episcopos intra se fotos, nam secus intra se Schismaticos passi nequaquam fuissent.

Honykóczenses consequuntur Fundum pro Parochia, et Ecclesia jam pridem vacante,

²⁹⁰ а) Szelepcsényi pro tunc fuit Episcopus Nitriensis, Archi-Eppus Colocensis, et Summus Cancellarius Regni. Fessler *Gesch. v. Ungarn* 9, pag. 167. Mss. Hevenessiana Tomo 69, pag. 267.

і подобається їм Михайло Блашовський, священник з Варалы, якого вимагають і отримують 11 березня 1666 р.

Софія Баторі 1667 р. приводить в Патак отців-езуїтів і щедро обдаровує їх, хоч населення земплинського комітату чинить опір.⁶

Радванські віруючі 21 липня 1668 р. отримують землю для церкви вище маєтку під пагорбом напроти виноградників.

Глава 77

1660—1670

Соціально-політичне становище

Рік 1660 був для родини Ракоці згубним, бо ж Зузана Лорантфі, вдова Юрія I²⁹¹ Ракоція померла 18-го квітня, а її син Юрій II Ракоці, внаслідок рани, яку дістав біля Дьалу,^{a)} доставлений у Великий Варадин, помер 7-го липня. Залишилася вдова Софія Баторі та син Ференц I. Туркам, які 1666 р. вириваються із серенчського і егерського укріплень, спустошують сусідні околиці, угорці завдають нищівної поразки біля міста Мішкольц.^b

Після смерті Ракоція турки, які роблять облогу Великого Варадина, тому що ніхто не може допомогти оточеним, захоплюють фортецю і горді прихильністю долі, розграбовують комітати Сатмар і Саболч і дістаються до острова Бодрог.

Феїшпан комітату Земплин, зібравши військо, вщент розбив (турків) і потопив у річці Бодрог.^в

Егерські та трансільванські паші, розлючені поразкою турків, погрожували угорцям всіма жахами і посіяли зерно майбутньої турецької війни. Для цього необхідно було зробити велику підготовку, з чого впливало обезсилення народу.

Рік 1661 для них не був легким. Турки, не бажаючи признати Івана Кемєня, новооб-

et sibi complacent in Michaële Blazsószi Parocho Várallyensi, quem expetunt, et optinent 11-a Martii, 1666.

A. 1667. Patres Soc. Iesu per Sophiam Báthory Patakinum introducuntur, et largiter dotantur, Comitatus Zemplény Universitate contradicente.^b

Radváncenses Fideles obtinent Fundum pro Ecclesia supra possessionem infra collem versus vineas 21-a Iulii 1668.

Caput 77.

1660 — 1670.

Status Civilis.

Fatalis erat annus 1660. pro Familia Rákóczy, Susanna etenim Lorantfy vidua Georgii I²⁹¹ Rákóczy 18-a Aprilis, Filius vero ejus Georgius II. Rákóczy ex vulnere ad Gyalu^a accepto Magno-Varadinum deductus, 7-a Iulii naturae debitum exolverunt, relicta vidua Sophia Báthory, et Filio Francisco I.

A. 1666 E Praesidiis Szerencsensi, et Agriensi Turcae erumpentes, vicinas plagas populantes, ad oppidum Miskólcz per Hungaros atrociter concutiuntur.^b

Prostato Rákócio Turcae Magno-Varadinum obsidentes, nemine pro parte inclusorum auxiliante, Fortalitium capiunt, ac fortunae favore inflati, Comitatum Szathmár, et Szabolts depraedantur, imo ad insulam Bodrog delabuntur.

Supremus Comes Comitatus Zemplény collectis copiis ad internecionem fudit, et Bodrogo mersit.^c

Turcarum caede exacerbati Bassae Agriensis, et Transylvaniensis, omnia dira Hungaris minati futuri Belli Turcici semen jecerunt. Quo fine magni apparatus, et plebis enervatio sequi debuit.

Non fuit mitior pro his annus 1661. Ioannem Kemény recentr creatum Principem

b) Szirmay, Notitia C. Zemolény, pag. 212.

²⁹¹ a) Fessler, Gesch. v. Ungarn, pag. 72, mac Самошфалва. Балайти, с. 123 — Дьалувар.

b) Сірмай, Notit. C. Zemplény, pag. 189.

в) Там же, цит. праця, с. 191.

b) Szirmay Notitia C. Zemplény. pag. 212.

²⁹¹ a) Fessler Gesch. v. Ungarn pag. 72. habet Szamosfalva. Balajthy pag. 123. Gyalu-vár. —

b) Szirmay Notit. C. Zemplény pag. 189.

c) Idem loco citato pag. 191.

раного князя Трансильванії, нападають на нього і так його переслідують, що він прийшов в Угорщину, на нещастя народу, через марамороський комітат і розмістився табором біля хустського замку. Але ані тут не почувачи себе в безпеці, осівся біля села Бене, березького комітату.^г Між тим його військо, позбавлене продовольства, грабує і спустошує околиці Мукачева.

Турки негайно йдуть слід за ним, збоживши біля Лапоша, підійшовши до Надь Бани, переслідуючи Кеменя, все спустошують. Даремно закликають хустську оборону, щоб здалася, розмістилися табором під фортецею Ньялабвар.

Іван Кемень, славний полководець свого часу, обраний правлячий князь, бажаючи повністю зберегти князівство, стає Фабієм Кунктатором.²⁹² Не розраховує на власні сили, щоб досягти певної перемоги, кладе надію і довір'я на австрійську військову допомогу.

Висланий був, власне, вождь Монтекукулі, але він із страхом відправляється в дорогу, щоб не загинути з голоду в неурожайних областях. Надміру вимагає збір продовольства. Сірмай передає,^а що від земплінців він скоріше виривав, аніж вимагав. Маючи страх перед голодом, навантажував інші комітати, якщо не більше, то щонайменше так.

Монтекукулі проник, власне, в Трансильванію і біля Клавдіополя розташувався табором, але на тому ж шляху поранений, наче другий ворог, безславно поспішав назад на рівнини Угорщини. Року 1666 Ференц I Ракоці обирається князем Трансильванії і одружується з Оленою Зріні, дочкою Петра, графа і пана Хорватії.

У тому ж році після смерті Юрія Ліппая примасом королівства став Юрій Селепчені.

Спокій держави не був тривалим. Квіт магнатів і панівна верхівка важко переносили, що королівство Угорщини затиснуто до підніжжя Карпат протягом 140 років, а річки Дунай, Тиса, Сава і Драва орошують турецькі поля і, таким чином, Угорщина,

Transylvaniae Turcae agnoscere nolentes, bello adgrediuntur, et in tantum premunt, ut Is pro infelicitate populi per Comitatum Marmarossiensem Hungariam fugitivus intraverit castra metatus ad arcem Husztensem. Sed nec hic securum se credens, ad pagum Bene, Comitatus Beregh consedit.^d Interim copiae ejus, annona destitutae, partes Munkacsiensis spoliavit, et depopulantur.

E vestigio sequuntur Turcae, sed ad Lapos deviantes, Nagy Banyam delapsi, cuncta vastant insecuti Keményium. Perperam sollicitant Praesidium Husztense ad sui deditioem, infra arcem Nyalábvár castra posuere.

Joannes Kemény sui aevi Dux celebris, Princeps Regnans creatus, scrupulose Principatum tueri volens, fit Fabius Cunctator.²⁹² Viribus diffidet propriis, dum segura victoria secuta fuisset, spem, fiduciamque locat in copiis auxiliariis Austriacis.

Fuit equidem missus Dux Montecuculi, sed timide ingreditur viam, ne in partibus sterilibus fame intereat. Exactiones annonarias supra modum urget. Quantum a Zempliniensibus extorserit potius, quam requisiverit, Szirmay tradit.^a Reliquos Comitatus si non magis, timidus famis, certe minimum ita oneravit.

Montecuculi penetravit equidem ad Transylvaniam, castraque metatus ad Claudiopolim, sed eadem via absque ictu sclopi, velut alter hostis, ad campestres Hungariae partes inglorius remeavit.

Anno 1666 Franciscus I. Rákóczy eligitur Princeps Transylvaniae, et ducit Helenam Zrinyi, Petri Comitae, et Bani Croatiae filiam.

Eodem anno mortuo Georgio Lippay succedit Georgius Szelepcsényi Regni Primas.

Diuturna quies Regni non fuit. Flos Magnatum, et potentia Dynastarum aegre tulit: Regnum Hungariae a 140 annis restringi ad Pedemontum Carpatorum, Fluvios vero: Danubium, Tibiscum, Savum, ac Dravum agros Turcicos rigare, hacque ratione nomine tan-

^г) Фесслер, Gesch., s. 89 і наст.
²⁹² а) Notitia C. Zemplény, pag. 194.

^d) Fessler Gesch. -9. pag. 89. et sequ.
²⁹² а) Notitia C. Zemplény pag. 194.

яка складається з тридцяти комітетів, існує тільки по назві. Побоювались, що залишок давньої конституції загине між двома владами і, скоріше чи пізніше, вони попадуть під рабство або турецької, або австрійської влади.

Тому нещасливо вирішили, що треба випередити, і заявляючи Австрії, ухвалили, що Угорщина повинна бути передана під турецьку опіку.

Ватажками змови були: палатин Вешелені, канцлер Надажді та Боер, обраний секретар. Хорватське військо було повірене Петру Зріню, військо ж Верхньої Угорщини призначене Ференцу Ракоцію, феїшпану шариського комітату.^б Вожді і магнати, навіть сам Таттенбах, були замішані до цієї невдалої змови.

І, незважаючи на те, що палатин Вешелені був мертвий,^в все-таки змова залишилась нерозкритою.²⁹³

Ефеб Таттенбаха, спійманий в крадіжці і переданий поліції, щоб уникнути кари, викриває змову і передає деякі документи, украдені від пана.

Внаслідок цього Зріні, Франгепан і Надашді, а також зраджений Таттенбах обезголовлюються. Ференц Ракоці, 25 річний повстанець, недосвідчений, спасає своє бідне життя за великі гроші.^а

Довга була б розповідь, якщо б я заупинявся на сумних наслідках цієї змови, поширених не менше на королівство, як на найбільш знатні родини. До цього добавились релігійні бунти. У Бартфі, Кошицях і Пряшеві та й в інших місцях, відбирають ре-

tum existere Hungariam e tredecim Comitibus constantem. Residuum adhuc Constitutionis avitae inter duo imperia periturum, et citius, tardius se aut Turcici, aut Austriaci Imperii servitute subituros praemetuebant.

Quare praeveniendum esse infelicitate (statuere)* satuerunt (!), et renuntiando Austriae. Hungariam Turcicae tutelae subijciendam decreverunt.

Conspirationis Capita fuere: Veselényi Palatinus, Nádasdy Cancellarius, et Bojer Secretarius electus. Militia Croatica credita fuit Petro Zrinyio; Superioris autem Hungariae exercitus Francisco Rákóczi Comitatus Sárossiensis Supremo Comiti assignatus fuit.^б Duces, et Magnates, ipse adeo Tattenbach impliciti erant infaustae huic Conspirationi.

Et quamvis Palatinus Veselényi fuerit mortuus,^с Conspiratio tamen mansit indissoluta.²⁹³

Tattenbachianus ephoebus in furto deprehensus, ac Politiae resignatus, ut evitet poenam, Conspirationem detegit, et nonnulla Documenta hero subrepta praesentat.

In horum consequentiam Zrinyi, Frangepán, et Nádasdy, ac tardi us Tattenbach decapitantur. Franciscus Rákóczy 25 annorum Rebellis, inexpertus, magno aere miseram suam vitam redimit.^а

Longus forem, si tristes sequelas hujus Conspirationis in regnum non minus, quam nobilissimas familias dimanatas referrem. Accessere his Religionariae turbae; Bartfae Cassoviae, et Eperjessini, aliisque in locis adimuntur Ecclesiae Reformatorum, exinde

*) В оригіналі перекреслено автором.

б) Fessler Gesch. v. Ung. 9. 171. et sequ.

с) In nummo funebrali: In sylvis eminentis cernitur Cedrus ruens cum inscriptione:

Alta ruit Cedrus, Sylvae trepidate minores.

Urbs habitata vale multis agitata procellis,

Tutior in Solimae moenibus hospes ero.

²⁹³ а) Quadringenta millia Rflnorum praestitit, et arces suas Praesidiariis Caesareis aperite debuit.

Fessler Gesch. v. Ung. 9. 190.

б) Фесслер, Gesch. v. Ung., с. 171 і наст.

в) На похоронній монеті (зображено): У лісі можна бачити високий падаючий кедр з написом: Високий кедр падає, дроздь малі ліси. Прощай населене місто, яке зазнало багато бурей, в стінах Соліми буду безпечнішим гостем.

²⁹³ а) Дав чотириста тисяч флоренів і повинен був відкрити свої фортеці для царських гарнізонів. Фесслер, 9, с. 190.

форматські церкви, внаслідок чого між громадянами виникає щоденна взаємна ворожнеча.^б

Незадоволені, які були позбавлені допомоги дома, шукають і знаходять захист в Трансильванії. Озброєний загін із Трансильванії вдирається в комітати Мараморощ, Угоча, Берег, Унг та Земплин. У Великому Севлюші чинять жорстоку розправу над двома францисканами, які недавно відібрали реформатську церкву, були зайняті витягуванням тіла Івана Капістряна із якогось колодязя.

Ті ж самі повстанці, спустошуючи наші краї, в Уйгелі розграбовують Павлінів.

Кошицький цісарський гарнізон визнає незвичайну суму грошей як гонорар для того, хто уб'є повстанців, або доставить спійманих.

Згадані комітати, надміру засмучені, особисто направляються до Кошиць. Славні герої гайдонських міст змушені йти вслід за загоном під карою смерті.

Спанкау, цісарський генерал, біля Кошиць поранений.

Притисянські краї з одного і другого боків 1673 р. стають ареною війни і взаємних вбивств.

Битва біля Надь Калло нещасливо завершилась для цісарського війська, тому що небагато поранених залишилися живими.

Хто буде перераховувати ворожнечу і взаємні вбивства, які відбулися в цих краях? Полонених садять на палю.²⁹⁴

Ще сумніші часи наступають від 1676 року, як початок боротьби куруців, і слідує люте повстання Текелія. Куруци і лабанци в 1678 р. взаємно лютують проти себе.

Рід людей був, за словами Фесслера, напів турки, напів угорці.

Коб, цісарський генерал і губернатор, наказав пронести по 13 комітатах колесо, палю і закривавлений меч, як знаки майбутньої дії.

Свої погрози сумлінно виконав у Кошицях, одних дворян дав ув'язнити, шістьом відрубати голови, якогось облупленого

mutua quotidiana hostilitas inter Cives enata.^b

Discontenti animi domi auxilio destituti in Transylvania quaerunt, et inveniunt praesidium. Turma armatorum e Transylvania inundat Comitatus Marmaros, Ugocsa, Beregh, Ungh, et Zemplény. Nagy Szöllösi duo Franciscani non pridem Ecclesiam Reformatis adimenes, circa Corpus Joannis Capistrani e puteo quodam eximendum occupati, crudeliter mactantur.

Iidem rebelles vastando nostras Partes, Ujhelyini Paulinos expilant.

Caesareum Praesidium Cassoviense notabilem summam pecuniarum exponit titulo praemii, qui Rebelles interficeret, aut captos adferret.

Praefati Comitatus summe exacerbati, personaliter Cassoviam tendunt. Hajdonicalium oppidorum celebres Heroes sub poena mortis turbam sequi coguntur.

Spankau Caes. Generalis ad Cassoviam concutitur.

Evadunt Cis, et Trans Tibiscanae Partes Theatrum belli, mutuarumque caedium 1673.

Ad Nagy Kalló pugna pro Caesareis infelix, quia tantum pauci vulnerati superstites erant.

Hostilitatem, et mutuas caedes in his partibus exercitas quis enumerabit? — Capti sudibus adtrahuntur.²⁹⁴

Tristiora adhuc tempora instant ab anno 1676 velut initium Kuruczorum, et sequitur Cruciatam Revolutio Tökölyiana. Kuruczones, et Labanczones mutuo in se saeviunt 1678.

Erat Genus hominum secundum Fesslerum Halb-Türk.-Halbroher Unger.

Cob Generalis Caesareus, et Gubernator per 13 Comitatus circumferri jussit: Rotam, palum, et cruentum gladium, velut totidem signa pro re futura.

Minas suas Cassoviae executus est fideliter, alios nobiles incarcerando, sex decollari, quemdam ferme decoriatum igni admoveri,

б) Фесслер, Gesch., 9, 217.

b) Fessler. Gesch. 9. 217.

припалити і обсмаленого відпустити, багатьох інших по-різному жорстоко замучив.

Крууци і турки роблять те саме з німцями.

Року 1678 Текелі, спускаючись з околиць Надь Бая, захоплює усадковану фортецю Хуст, нападає на Земплин через Мукачево і Ужгород, скрізь знаходить прихильників і спокійно рухається вперед.

Не є моєю метою прослідкувати хід боїв та мінливу долю Текелія, вистачить зауважити, що виникла чума, супутниця війни, люди помирали без всякої допомоги. Ужгородський парох Петро Камінський з сумом спостерігав, що між його прихожанами збільшилась гибель, що в Ужгороді залишилось би тільки шість живих людей, настільки був схвильований, що зробив обітницю відвідати святе місто Єрусалим і висловити побожне прохання біля могили господа, щоб бог припинив таке страждання. (Чума) виникла в місяці березні і припинилася у жовтні^a 1679 р.

Ані наступні роки не були щасливими. Текелі, щоб бути ближче до Олени Зрині, господині в Мукачеві, і гарної вдовиці Ференца Ракоція, яку він виявив, і після смерті Софії Баторі одружився з нею, розташовується табором в околиці Надь Капош, міста ужанського комітату.^b

Цей шлюб не можна назвати сприятливим для цих країв, тому що Текелі 1682 р. набрав 14 тисяч новобранців з маєтків дружини.

Пихатість турків та угорців²⁹⁵ дійшла до того, що Текелі був проголошений королем Угорщини. Хоч придбання королівського титулу не перешкоджало, доля Текелія ставала гіршою з дня на день.

Незадоволений своєю долею, лютує проти самих своїх друзів, як таких, що перешкоджають його успіхам. Захопивши фортецю Ужгород, хоч і дав у Кошицях відрубати голову Сігізмунду Другету, Василю Баркоцію, Андрію Шемшею та іншим, однак не зумів повернути долю на свій бік.

et adustum expediri jubendo, aliis multis diversa crudelitate e medio sublatis.

Id ipsum Kuruczones, et Turcae cum Germanis exercent.

A. 1678 Tökölyi e partibus Nagy Bányensibus descendens, occupat arcem haereditariam Huszth; per Munkács, et Unghvár involat ad Zemplény, ubique nactus asseclas, et progreditur imperturbate.

Non est scopus meus armorum cursum, et volubilem fortunam Tökölyii sequendi, sufficiat praenotasse: Pestem belli sociam exortam esse, moriebantur homines absque mutuo auxilio. Unghvariensis Parochus Petrus Kaminszki moestus spectavit inter suos Fideles in tantum auctam stragem, ut Unghvarini dumtaxat sex homines vivi superstites forent, in tantumque compunctus fuit, ut votum fecerit Sacam Urbem Hyerosolimas adeundi, piasque preces ad Sepulchrum Domini fundendi, dummodo sisteret Deus tantam plagam. Erupit mense Martio, et Octobri cessavit.^a 1679.

Nec sequentes anni erant feliciores, Tökölyi ut vicinior sit Helenae Zrinyi, Dominae in Munkács, et formosae viduae Francisco Rakoczianae, quam deperiebat, et mortua 1681 Báathory Sophia, in uxorem duxit, stativatur circa Nagy Kapos, Comitatus Ungh oppidum.^b

Matrimonium isthoc pro his partibus favoreabile ideo nequit dici, quia Tökölyi e Bonis Uxoris 14 mille Tyronum collegit a. 1682.

Insolentia Turcarum, et Hungarorum²⁹⁵ eo processit, ut Rex Hungariae proclamaretur.

Accessione Tituli Regii non obstante, fortuna Tökölyiana quotidie fit deterior.

Fatis suis indignatus, in ipsos amicos suos, veluti totidem obstacula progressuum, saevit. Occupata arce Ungvár, Sigismundum Drugeth, Ladislaum Barkóczy, Andream Semsey, et alios Cassoviae decapitari fecit quidem, sed fortunam suis partibus flectere nequivit.

²⁹⁴ a) Балайти, Munkács, pag. 82.

b) Фесслер, Gesch. 9, с. 297 і 307.

²⁹⁴ a) Balajthy Mnkács pag 82.

b) Fessler Gesch. 9. 297. et 307.

Після взяття Буди його військо наближається до гибелі.

Поки Текелі, невпевнений у пустому королівському титулі та в майбутньому, знаходився на іншому місці, Капрара з добре озброєним військом бере в облогу Мукачево і ніяк не захищене захоплює. Залишилось завоювати фортецю, але друга Амазонка – Олена Зріні вирішила захищати її. (Не помиляються теологи, які дають визначення мужності так: це є сила духа, яка не знає відступати, коли треба захищати свою справу.)

Олена, яка сумувала з приводу того, що батько загинув від меча, мати у в'язницях замучена, в надії, що чоловік відомстить її горе, воліла залишити скоріше руїни, ніж непорушені стіни.

Героїчний опір мав такий успіх, що ворог після п'ятимісячної облоги, після денних і нічних канонад, міг зайняти тільки розміщений поблизу маєток Паланк.

Спадкоємиця засвідченого біля Сигота благородства свого діда Миколи Зрінія, була б похоронена в руїнах, якби не була примушена зрадою Андрія Радича, капітана фортеці, який намагався згубно використати провіант, відкрити Капрарю фортецю 18 січня 1688 р.^а

Олену з 12-річним сином Ференцем Ракоцієм та дочкою Юліанною ведуть за триумфальною колісницею. Олену віддали в монастир Урзулінок для тихих і побожних вправ, сина Ференца направляють на виховання до єзуїтів. Опікуном сиріт призначається єпископ явринський, кардинал Колоноч, а правителем маєтків Ференц Клобушицький.

До воєнного зла прибавляється голод 1690 р., який замучив більшу частину народу.

²⁹⁶

Глава 78

Іван Йосип Волошиновський де Тернова
1670–1680

Знаходжу примітку про те, що він був расціаном (рацом), на іншому місці, що

²⁹⁵ а) Фесслер, *Gesch. v. Ung.* 9, с. 415.

Buda capta per Caesareos ejus arma declinat in perniciem.

*Dum Tökölyi vano titulo Regio, et futura ambiguus spe alibi versaretur, Caprara exercitu instructus solido, Munkacsinum obsidet, et nullatenus munitum coepit. Restabat Fortalicium expugnandum, sed altera Amazo – Helena Zrinyi defendendum decrevit. (Non errant Theologi, qui virtutem definiunt: Esse animi vigorem, pro tuenda sua causa cedere nescium.)**

Helena gladio amissum Patrem, Matrem in carceribus pereuntem lugens, maritum vindicem futurum sui doloris sperans, rudera potius, quam integros muros tradere maluit.

Heroica Resolutio tantos effectus produxit, ut hostis post 5 mensium obsidium, diurnos, nocturnosque tormentorum lusus nequidem adsitam possessionem Palanką suam reddere potuerit.

Avi sui Nicolai Zrinyi ad Szigeth testatae generositatis haeres, ruderibus sepulta fuisset, si Capitanei arcis Andree Radits perfidia – annonam inutiliter consumi curantis – non fuisset coacta arcem 18-a Jan. 1688. Caprarae resignare.^a

Helena cum 12 annorum filio Francisco Rákóczy, et filia Julianna in triumphum ducitur. Helena traditur silentio, et piis exercitiis Claustris Ursularum, Franciscus filius Societati Jesu educandus committitur. Orphanorum Tutor Episcopus Jaurinensis Cardinalis a Kolonoch, Bonorum vero administrator Franciscus Klobusiczky constituitur.

Bellicis malis accessit fames 1690. populum majori ex parte enecans.

²⁹⁶

Caput 78.

Joannes Josephus Volosinowski, de Ternova.
1670 – 1680.

Notatum invenio: eum fuisse Rascianum, in alio loco: e Polonia Ruthenum, postremam

²⁹⁵ *) В оригіналі перекреслено автором.
а) Fessler *Gesch. v. Ung.* 9. 415.

він русин із Польщі, останнє зауваження, хоч і не певне, заслуговує на увагу, воно передає ім'я його роду: із Тернови.

На підставі того, що читаємо в щоденнику де Камеліса, а саме: «Іван Завидовський, вікарій крайнянський, 44 річний, висвячений Волошиновським, єпископом мукачівським, перед 20 роками», можна зробити висновок, що він прийшов у цей край, будучи вже висвяченим єпископом. Таким чином, певно можна сказати, що в цих краях він був мандрівним єпископом, невідомо, звідки прийшов і хто його прислав. Здається, що резиденцію мав у Мукачеві, потім із Мукачева був вигнаний.

Рукопис Б. розповідає про цього єпископа так: «Коли 1662 року прийшов у Пожонь і в присутності архієпископа естергомського Юрія Ліппая складав присягу католицькій вірі згідно приписаної форми, висвячений на єпископа в базиліці св. Мартіна за того ж архієпископа причащався неквашеним хлібом і всупереч дисципліні східної церкви під час посту їв риби, піджарені на маслі». На все це точно звернув увагу вірний свідок тих часів Михайло Андрелла, загально прозований Мікока, того часу оросвігівський парох, який особисто був у Братиславі. На підставі того, як наполегливо заперечував церковне об'єднання з тим же єпископом Йосипом, ніколи не хотів признати його за свого єпископа і не переставав умовляти інших священників, щоб робили те саме.

Ніщо не може підтвердити цю оповідь. Якби Волошиновський, відправившись у Братиславу, був заново висвячений, як і Парфеній, дістав би від Юрія Ліппая свідоцтво про перевисвячення і був би направлений в мукачівську єпархію як єпископ, або,²⁹⁷ якщо в той час Парфеній ще жив, у функції помічника, або навіть єпархіального інспектора. Гевенешші зберіг всі вищенаведені документи Парфенія, рівно ж зберіг би був і Волошиновські.

Розповідь із писань Мікоки не може бути викинута, бо ж там говориться про таке, що переконує. Вся історія Мікоки повинна бути віднесена до часів де Камеліса.

praenotationem si non certam, probabilem reddit Praedicatum ejus c' Терновы.

Jam Episcopum consecratum ad has oras devenisse ex eo conici potest, quod in Diario De Camelisiano legatur: Joannes Zavidowski, vic. Krajnianszki, annorum 44 ordinatus a Voloszywskoho Episcopo Munkacs. ante annos 20. Itaque tute concludi potest: fuisse vagum Episcopum in his partibus, unde venisset, et per quem missus? nescitur. Sedem Munkacsini habuisse videtur, postea Munkacsino ejectus est.

MSS.B. de hoc Episcopo fabulatur: dum anno 1662. Posonium compareret, ac in praesentia Archi Episcopi Strigoniensis Georgii Lippay juxta formam praescriptam Fidei Catholicae Professionem eliceret, sub eodem Archi Episcopo in Basilica S. Martini in Episcopum reconsecratus in azymis communicavit, et contra disciplinam Ecclesiae Orientalis pisces in butyro frixos diebus jejunalibus comedit, quae omnia, et singula personaliter eotum Posonii constitutus fidelis temporum eorum testis – Michael Andrella, communiter Mikóka dictus, pro tempore Oroszvéghensis Parochus accurate solus animadvertit, ac vel eo solo ex motivo, quemadmodum Communionem Ecclesiasticam cum eodem Josepho Episcopo constanter recusabat, ita nec unquam pro suo eum Episcopo agnoscere volebat, et alios Comparochos suos ad ipsum faciendum exhortari non desinebat.

Narrationem hanc nihil est, quod fulciat, si Volosinowski Posonium profectus reconsecratus exstitisset, per Georgium Lippay sicut Parthenius Testimonialibus literis de reconsecratione provisus, et ad Titulum Dioecesis Munkacsiensis qua Episcopus, aut²⁹⁷ siquidem pro tunc Parthenius adhuc vixerit, in qualitate Coadjutoris, aut saltem visitoris Dioeceseani constitutus, et expeditus fuisset. Hevenessi conservavit Parthenii omnia documenta, superius allata, Volosinóvskiana pariter conservavisset.

E scriptis Mikókajianis narratio erui neguit, imo talia ibidem continentur, quae evictum reddunt: totam Historiam Mikokajanam ad tempora de Camelisiana referendam esse.

Говорячи про своє ув'язнення, згадує, що єпископ Бенкович йому сказав: «Йосип – це твій єпископ». Хронологія підтверджує, що це треба розуміти не про єпископа Волошиновського, але про єпископа Йосипа де Камеліса.

Варадинський єпископ Бенкович ввів на посаду де Камеліса 1690 р., тоді його обов'язком було коротко сказати: «Йосип – це твій єпископ».

Року 1692 той же Бенкович передає маєтки інсталованому єпископу.

Стор. 236: «Я відступив від тих невірних християн, які приходять із Рима». Ясно, що мовиться про єпископа, який прийшов із Рима.

Грамоти, які засвідчують про єпископство Йосипа Волошиновського, які можна знайти в єпископському архіві, є такі:

Якомусь Андрію дає призначення в село Росош такими словами:

Йосифъ Стерновы Волошыновскій Милостію Божією Православный Епископ Мункачевскій, Краснобродскій, Маковецкій, Мариморскій, Спискій, и всяя земли угорскія, от Его Ясности Цесарской наданный:

По Благодати Престаго и животворящаго Духа данно смиренію вашому и Высочайшаго Архерея Гда нашего Іиса Хр҃та сего Богобойнаго мужа именем Андрея всяким опасным изтызаніем изпитавше, и достовѣрными свѣдѣтствы онем увѣрившеся по симже испорученіе Ѡ изповѣдаващаго его Духовнаго оца вземше суди,²⁹⁸ хом его достойна быти Святаго сана Пресвитерскаго, и тако Чиновне по всѣх степенех аж насамый вышшій Степеній чин Пресвителства рукоположихом Его, когдаму и престолу Стаго Архистратига Михаила до села досоти, о немже всякому Іерею приѣмлющему сіе наше писаніе свидителствуем, яко достойный ест неточію вся священническія обряди оправляти, но и приходящих к нему изповѣдатися грѣхов своих, и мати власть звязати, и разрѣшити челоуѣком согрѣшенія новящіяже и неудоб разсудія ко нам Епѣу оуголосити и матъ, а Ѡ Престола до негоже посвященъ естъ без нашего Епископскаго Благословенія никогдаже преходити и мат, да не явится, на томужде єдному престолу выну присѣдйя долженъ будет помолитися Ѡ спасеній дѣшь наших челоуѣческих, прилежатиже трезвеню чтенію, оученію, и молитны да вѣрных и мудрыхъ служителей мзду Ѡ руки воздающаго комуждо подѣлом его възпріймет, извѣсную же ради оувѣренія дается ему сіе наше рукою подписанное и печатію Епископкою (!) нашею запечатлиніе Писаніе, писан при Храмѣ Рж҃тва Пр҃стой Б҃гцы, в сель Свалявѣ Року ~~з~~аход. Міця фербуаря дня а-о. Выше реченый Епѣ, рукою власною.

Слїдує інша (грамота), подібна до цієї, якою дає призначення на диякона Василю Тієсневичу:

Йосифъ Стерновы Волошиновскій Милостію Бжією Православный Епѣ Мукачевскій Красно Бродскій, Маковецкій, Мариморскій, Спискій и всяя земли оугорскія Ѡ Его Ясности Цесарской наданный, извѣсно творим сим писаніем нашим кому о том видати будет належно Аменовите: Боголюбивым²⁹⁹ Епѣпом поне обрѣтающимся, и пречесным

De sui incarceratione loquens, commemorat Benkovich Episcopum sibi dixisse: Ez a Püspököd Iosephus; -- quae non de Episcopo Volosinowski, ast de Episcopo Josepho de Camelis intelligenda esse chronologia probat.

Benkovics Episcopus Varadinensis installavit de Camelisium a. 1690. tunc officii ejus fuit singulis dicere: ez a te Püspököd Josephus.

A. 1692. Idem Benkovich Bona resignat Installato Episcopo.

Pag. 236. Оступих ложныхъ тыхъ хртїанов, из Риму приходящихъ. patet sermonem esse de Episcopo Roma adveniente.

Vestigia Diplomatica Episcopatus Josephi Volosinowski, sunt sequentia, in Archivo Episcopali reperibilia:

Cuidam Andreae dat Investituram ad Possessionem Roszos, tenore sequenti:

Aliud huic simile occurrit, vigore cuius Basilio Tiesnevics Diaconalem dat Investituram:

Іереєм вѣ намѣстницѣ, рѣки латорицкѣ и повсюду вѣ Дієцезіи нашой, при Благословеніи нашомъ Архипастырскомъ довѣдомости доносимъ иж Боговойный сей Василій Гієсневичъ нижныхъ верецкихъ желаючи ꙗко насъ Архи Ерея Благословенія, и посвященія посвѣдѣтельству Оца Его Духовнаго достойна быти по степеняхъ поставихомъ его, во чины порядне, вѣ Братарѣ, вѣ заклинателѣ свѣщеносцы, вѣ четцѣ, вѣ пѣвцѣ, вѣ под діяконы, и во діяконство произвѣдохомъ его по благодати дару все стаго, и животворящаго Дѣха, емуже даемо власть діяконская стую литургію ѡправляти и де служитися во Церкѣхъ основанно поновленію, и ѡ сщенію, ѡ немже даемо свѣдѣтельство сіє со притисненіємъ печате нашея монастырскія катедры нашой изволилисмо рукою вся Архі Ерейско подписати, во Сель нишнихъ Верецкихъ Міца Септірія дня ді: ѡ воплощенія Сѣна Бжїя аѡд. вышше реченный Епїскопъ рукою власною.

Нарешті, свидѣцтво третього чину про надання нимъ синові священика із Руськова святихъ чинів:

Іосифъ Стерновый Волошиновскій Милостію Бжїєю Православный Епїскопъ Мункачовскій и вся земли Угорскоя ꙗко ето Ясности Цесарскоя надданный. Извѣстно творимъ писаніємъ нашимъ ком³⁰⁰ о томъ вѣдати надлежитъ Іменовате ясне Великоможный Колицы Панѣ нашой милостивной, и Паномъ Патромъ и всему Дховенству Епїскопїи Мункачевской то ознаймую, иж емъ поставивъ изъ рускаго Іванѣ своего сѣна подъ даннаго Великоможной Королицы, али не до Русчинской Церкве; Едно тамъ де собѣ можетъ найти Парохію инде, и ѡецъ Юрко Русчинскій, аже бы цѣле зосталъ изъ сѣномъ своимъ при Церквѣ Стаго Димитрія, ажшъ то бы му паранчовалъ и упирался на его Парохію повиненъ дати на Городъ рѣзолотыхъ безъ всякой ѡпоминности. На немъ зостала вѣрная, бо має бѣзоншаги судія при котрыхъ записалъ жадну перешкоду нечинити ей то подданное Юркови и его дѣтомъ нашто для лѣпшой вѣры подписсаю притиснымъ печати нашой во Монастырю Мало Березномъ при храмѣ Стаго николаы Року Бѣго а, х, о, е, Мѣсяця Декебрї дня десятаго, Вышше реченный Еп. пѣ укою власною.

Ці три документи, які не було можливо краще переписати, приводжу не тому, начебто вони цінні своїмъ змістомъ, але тому, щобъ була ясна політика і культура часу. Єпископи, які вели мандрівний і жебрацький спосіб життя, виконували свої обов'язки, створюючи священиків з недостатньою теологічною освітою. Сини священиків і дяки були кандидатами св. чинів.

Самі розподіляли формати, щоб могли збирати такси на проживання. Ось чому повинно було панувати грубе незнання. Сам єпископ, зрештою, навчився вдосконалювати стиль щоденним читанням літургійних книг. Ченці вдячно вітали єпископів у монастирях, щоб могли стати учасниками³⁰¹ зібраної милостині.

Tandem tertii Ordinis Testimonium de collatis per se

Parochi Ruszkóczensis filio SS. Ordinibus:

Tria haec documenta, quae melius exscribere impossibile est, adduco, non ac si essent tenore suo ponderosa, sed ut temporum appareat Politica, et cultura. Episcopi vagam, ac mendicatoriam agendo viam, Pontificalia exercuere, creantes Presbyteros exigua praeditos institutione Theologica. Sacerdotum filii, et Cantores erant Candidati SS. Ordinum.

Ipsi distribuere Formatas, ut Taxam percipere, et vitam sustentare possin, Unde crassa ignorantia regnare debuit. Ipse Episcopus saltim Stylum suum ex librorum Liturgicorum quotidiana lectione perpolire didicisset. Monachi libenter patiebantur Episcopos in Claustris, ut collectae Eleemosinae, ³⁰¹participes reddi valeant.

Софія Баторі
1660–1680

Báthory Sophia.
1660 – 1680.

Перед тим як продовжу серію єпископів, я повинен згадати про цю славу матрону вже й тому, як відомо, що вона уділяла свою ласку також духівництву грецького обряду.

Народилася в католицькій сім'ї, але одружена з князем Трансільванії, молодшим Юрієм Ракоцієм, дуже жорстоким переслідувачем католиків, явно не наслідувалася виконувати культ своєї релігії, тимчасово таємно сповідалася у отців єзуїтів.

Після смерті чоловіка відкрито визнала свою віру; всі маєтки і фундації, передані перед тим її чоловіком реформатам, приділила католицьким священикам.

Балайти^a жалісно нарікає, що сонце над Мукачевом приховалося, після того як вона запросила єзуїтів до Мукачева, і не дарма, бо один із них, який знаходився в Мукачеві як постійний місіонар, займався вихованням сина Ференца II, інші очищали притисянські околиці від реформатської зарази.

Не маю намір перелічувати документи про її набожність і свідцтва про її релігійність, та не можу промовчати про те, що вона була доброзичливою до грецького обряду. В той час як інші землевласники, не признаючи руських пресвітерів за справжніх священиків, продовжували, подібно як на селян, своїх підданих, накладати урбаріальні податки, ба навіть тілесно карати, вона наділила духівництво своєю опікою. З-поміж багатьох інших торкнуся деяких листів помилування:

«Софія Баторі, (дружина) милостивого колись пана Юрія Ракоція, князя Трансільванії, пана частини королівства Угорщини і графа сикелів і т. ін. ласкаво вітаємо всіх і кожного, префекта усіх наших маєтків, генер. Павла Чернея, а також благодонних і знатних: Сігізмунда Борнемісу, керівника маєтків, обліковця і всіх інших службов-

Antequam Seriem prosequar Episcoporum, celebris hujus Matronae vel ideo mentionem facere debeo, quod gratias suas etiam Clero Ritus Graeci distribuisse comperiatur.

Fuit Catholicis Parentibus nata, sed nupta Principi Transylvaniae juniori Georgio Rákóczy, acerrimo persecutori Catholicorum, Cultum Religionis suae palam exercere ausa non est, interim Societatis Iesu Patres Confessores occulte adhibuit.

Marito mortuo aperte reasumpsit suam Fidem; Omnia Beneficia, et Foundationes per maritum antea Reformatis collata Catholicis Sacerdotibus tribuit.

Balajthy^a Solem super Munkács obscuratum esse lamentatur, dum Societatis Jesu Patres Munkácsinum evocavisset, nec vane, horum etenim unus Munkácsini perpetuus Missionarius residens, filii Francisci I. educationi intendebat, alii Cis-Tibiscanas partes (:Tisza Mellyék :) labe Reformatorum infectas purgabant.

Non est intentio mea Documenta pietatis, et Testimonia suae Religiositatis enumerandi, sed silentio praeterire nequeo: Eam Ritus quoque Graecum fovisse. Dum alii Terrestres Domini Presbyteros Ruthenos pro veris Sacerdotibus non agnoscentes, ceu rusticae Conditionis homines, suosque subditos datius Urbarialibus, imo etiam poenis corporalibus subjicere pergerent; illa Clero Protectionem suam tribuit. E pluribus aliis Grationalia ejus nonnulla attingam:

Sophia Batory(!) Celsis. quond. Domini Georg. Rákoczy Principis Trañniae Part. Regni Hungariae Domini, et Siculorum Comitum et Rēta, Universis, et singulis Gener. Paulo Csernay universorum Bonorum Nřorum Praefecto, Egregiis item, et Nobilibus: Sigismundo Bornemisza, Bonorum Provisori, Rationistae, ac aliis quibuslibet officialibus arcis

³⁰¹a) Monogr. Munkács, c. 124 і наст.

³⁰¹ a) Monogr. Munkács. pag 124. et sequ.

ців нашого мукачівського замка, а також всіх інших, яких стосується, або буде стосуватись,³⁰² теперішніх і майбутніх, яких згідно часу треба встановити. – Звертаючи ласкаво увагу на покірне прохання священника Василя, який проживає у нашому селі Стребічові, околиці Лучок, що належить до нашого замка і, водночас, беручи до уваги його церковне положення, його дім ми звільнили від уз походження і від інших занадто важких робіт, ми ласкаво зробили його вільним, таким чином, і він, як і всі інші священники, які живуть у цій околиці, на підставі урбарія повинен внести чотири форинти щороку. Наказуємо ласкаво всім нашим вищезгаданим службовцям, щоб згаданому священнику Василю залишили його попівську свободу і не примушували ані його особисто, ані його тварин виконувати господарські роботи, як всі інші священники, так і він хай користується своєю прерогативою поки правдиво служить своєму духівництву, добавивши також таку умову, якщо б названого священника перша дружина померла (проти строгої заборони їхньої віри), він одружився б з іншою, то, само собою, цей наш ласкавий доброзичливий лист втрачає силу і кожний його пункт перекреслюється, тобто, хай цей священник повертається в кріпацтво.

Для підтвердження всього ми дали цього листа нашого, підписаного нашою рукою і зміцненого нашою печаткою. Дано в нашому мукачівському замку дня 10-го місяця січня року господа тисяча шістсот сімдесят першого. Софія Баторі в. р. (м. п.)» –

Із епархіального архіву. Привілеє. № 7.

Звільняє, власне, священника Василя від панщини, але ставить умову, щоб вів зразкове життя, дотримувався принципів канонічного права щодо шлюбу священників під карою, яка випливає з подвійного шлюбу.

Крім того ясно, що священники в той час були аморальними, забувши про свій стан, мали по дві жони, не дивно, позбавлені духовної і моральної культури, віддавалися тілесній насолоді, звичайно,³⁰³ цього вони не робили б, якби мали постійного єпископа, який турбувався б про церковну дисципліну.

Ńrae Munkács, cunctis etiam aliis, quorum interset, seu intererit, mo-³⁰² dernis, prout et futur. pro tempore constituendis, Salutem cum Favore. Munkács(!) Várunkhoz tartozó Lutska vidéki Strebicsai falunkb. lakó László Papnak azért való alázatos Instantiájára kgés Tekintetünk lévén, s edcserszmind Ecclesiai hivatalyátis kglmesen meggondolván, házát az szállokk condescensiójától eximáltuk, és más rendkívül való szolgálat elszedéstül Révestül kglmesen immunissa tettük: ugy mindazonáltal, hogy ő is mint más több ezen vidéken lakó Papok az Urbariom szerint négy forint vonás pénzt annuatim tartozzék be szolgálatni; Parancsolván kglmesen fellyebb megirt minden Tiszsteinkk. meg nevezett László Papot Papságának szabadságában meg tarrtsák, és se maga személyében, se marhájabán paraszti szolgálatra ne erőltessék, hanem mint más Papok az szerint eő is praerogativájával élhessen, valamig igaz Papságában szolgálhat, ea etim conditione annexa: hogy ha ezen fellyül meg nevezett Pap (:az magog vallásának erős tilalma ellen:) meg halván, mostani első Felesége, azután mást venne magának, tehát eo facto ezen kglmes Annuectionalis Levelünk. semmi vigora ne légyen, hanem minden punctumiban simpliciter cassáltassék, az az maga is ezen Pap Jobbágságra redeállyon.

Mellynek nagyobb bizonyosságára attuk ez kezünk írása, és petsétünkkel erősített Levelünket. Datum in Arce Nostra Munkacsiensis. Die decima mensis Januarii, Anno Domini millesimo sexreñmo septvagesimo primo. Sophia Batory m. p. (:L. S.) Ex Archivo Dioecetano Privileg. Nro 7.

Elibertat equidem Ladislaum Sacerdotem a praestationibus Dominalibus, sed conditionem ponit, ut exemplarem ducat vitam, Principia Juris Canonici quoad Connubia Sacerdotum observet sub poena Bigamis dictata incurrenda.

Patet praeterea Sacerdotes tunc temporis fuisse immorales oblitos sui status Bigamiam exercuisse, nec mirum, mentali, ac morali cultura carentes, desiderii corporis litabant, certe³⁰³ id non facturi, si stabili Episcopo, Disciplinae Ecclesiasticae intento fuissent provisi.

Але не тільки священикам дарувала звільнення, самому обряду надавала зовнішньої шани і святості, строго вимагала від усіх своїх службовців, щоб строго дотримували свята грецького обряду і не виганяли підданих на панщину.

(Наступний документ заслуговує на вічну пам'ять:)*

³⁰³ Подібно під такими ж умовами звільняє Івана Петага (єтача) священика з села Завадки, що належить до домінії Міклош, 17 червня 1676.

(Грамотою) такого ж змісту, як і попередні, робить учасником своєї опіки і ласки Федора Кеку, священика з Руськова. В Мукач. замку, 25 жовтня 1676.

Завзяття її навіть посилювалось, відвідувала руські церкви, бажаючи бути прикладом своїм підданам. Повинна була знати руський обряд і письмо, тому що користувалась літургією на слов'янській мові, надрукованою у Венеції, на обкладинці якої ззовні можна читати: Баторі Софія, 16... 79.

Глава 80

Михайло Сербин, архимандрит і адміністратор Мукачівської єпархії

Одинокий слід його адміністрації гласить так:

Михаил Сербинъ Милостию Бжією Архимандрита Властитель Столицъ мункачовской.³⁰⁵

Вѣдомо нехаи будетъ Чтѣмъ Оцемъ завидовскимъ и всей Громадѣ и Чтѣному оцу Іоану Чепакѣвому: усмотривши Канонѣ несоборымъ всѣ обще позволяемъ всякое на Бженство оправляти развѣ едной Литургій котрая всѣмъ двоженцемъ, и Вдовыженцемъ естъ забороненна: теды же бы есте безвсякой турбацѣи его належитую часть Парофїи ему пустили до великого собору, жебысте до Цркви его при пустили, и ключѣ не боронили приказуемъ, конечно а для лѣпшей вѣрѣ при печати Руку властную подписуемъ: Писанно вѣ монастыру мункачовскомъ Року Божаго хѣбе, Мѣсяця Декеврія.

Михаил Сербинъ Архи Мандрита Рука власная.

Sed non tantum Sacerdotibus immunitates tribuit; ipsi Ritui externam reputationem, et Sanctimoniam reddidit, stricte demamndando cunctis suis Officialibus, ut Festa Ritus Graeci stricte observentur, neque subditi ad labores Dominales pellantur.

(Aeterna memoria dignum Documentum est sequens:)*

³⁰⁴ Pariter Joannem Thetáts (.etáts.) Sacerdotem in Possessione Zavidka, ad Dominium Szent Miklós spectante, praevis sub conditionibus immunitat. 17-a Junii 1676.

Eodem tenore, sicut priores, Theodorum Kéka, Ruszkóczensem Sacerdotem participem reddit Protectionis, et Gratiae suae. In arce Munkács. 25. Octobris 1676.

Zelus ejus ultro progressus est, Ecclesias Ruthenicas frequentavit, exemplo suis subditis esse volens, Ritum, et Litteraturam Ruthenicam noscere debuit, quia utebatur Liturgico Lingva Slavica Venetiis impresso; in cujus compactura ab extus legitur. Bathory Sophia. 16 ---79.

Caput 80.

Michael Serbin, Archimandrita, et Administrator Eparchiae Munkaciensis.

Unicum est vestigium administrationis ejus taliter sonans:

* В оригіналі перекреслено атвором. Продовження на стор. 303 та 304 відсутнє, грамота не дається.

*В оригіналі перекреслено автором.

Феофан Маврокордати, архієпископ,
митрополит

Pteophan Maurocordati, Archi-Episcopus
Metropolitanus.

Невідомо, що це була за людина, звідки прийшов і як довго виконував апостольську місію в епархії.

Із-за його прізвища Маврокордати певно скажеш, що він греком не був. Оба каталоги мукачівських єпископів називають його Маврокордати-Лоховський.

Про те, що він був мандрівним єпископом свідчить наступний циркуляр:

«Феофан Маврокордати, архієпископ, митрополит в Угорщині, опікун тих, які є грецької віри, архієпископ славної церкви, яка знаходиться біля Білого моря, а також тих віруючих грецького обряду, які знаходяться в околиці Мукачева, в комітатах Мараморш, Берег, в Струцко околиці Маковиці, в комітаті Сепеш, в комітатах Надь Комаром, Немеш Сатмар та Угоча, таким чином, які знаходяться у Нижній і Верхній Угорщині.

Святі отці залишили в письмі і св. церков так розпорядилась, щоб священники були розумними, в своєму житті чистими, не жадібними, в усьому³⁰⁶ урівноваженими, що святі отці підтвердили в сто сімдесят дев'ятих статті, як і Великий св. Василій залишив, пишучи у дванадцятій статті, щоб не було священника, який має дві жони. Згідно нашій архієпископській посаді також і ми забороняємо, поручаємо і наказуємо, щоб священник не назначався на посаду священника до тридцяти трьох років, щоб дякони не виконували службу в церкві, не досягши двадцяти двох років; забороняю і те, щоб спочатку були дяконами, а потім одружувались, прокляття на тих, які, будучи священниками, без дозволу намісника переходять до іншої церкви, хай будуть прокляті і ті, світські особи, які вступають в шлюб з близькими родичами, знаходяться у свояцтві або кумівстві, забороняю, щоб таке робили. Як розумію і як розібрався, розмножилися бешкетники і злочинці, які живуть у родинних гріхах, про що св. апостол Павел так передав у першому

Quid hominis fuerit, unde venerit, et quousque in Dioecesi Apostolum egerit, non constat.

Neque Graecum eum fuisse tute dixeris ob cognomen Maurocordati, uterque Catalogus Episcoporum Munkacsiensium nominant Eum Maurocordati – Lochovsky.

Fuisse eum vagum Episcopum sequens Encyclica testatur: Pteophan Maurokordanti Archi Episcopus Metropolitanus Magyar Országban, a Görög vallásban lévőknek Gondviselője, Fejér Tenger mellett lévő nevezetes Ecclesiának, s mind penigh Munkács vidéki, Maramorosi, Beregh Vármegyei, Struczko vidéki Makoviczoy, Sepes Vármegyei, Nagy Komáromi, Nemes (!) Szathmár, és Ugocsa Vármegyekben a szerint Alsó, és Felső Magyar Országban Görög valláson levőknek Fő Püspöke.

A szent Atyák írásokban meg hagyták, és a Sz. Ecclesia úgy rendelte, hogy a Papok eszesek legyenék, életekben tiszták, nem versengők, minden³⁰⁶ módon figyelmen kívül hagyhatatlanok, mellyet meg erőssé tettek az Sz. Atyák az százhetven kilencedik Articulusbán, a mint Nagy Sz. László is tizenkettődik articulusbán írván, hadta, két Feleségű Pap ne legyen, miis az mi Archi-Episcopusi Tisztünk szerint tilalmazzuk, hadjuk, és parantsoljuk a szerint, hogy harmintz három esztendőnek előtte a Pap Papi Tisztben ne szolgálhasson, az Diakonusok is huszonkét esztendeig az Isten Templomában tiszteteket ne tehessék; az ollyaténokatis tilalmazom, melly elsöben Diakonusságot viselne, és azután házassodjék meg, az ollyaténok átokká, legyenek, a melly Papokis Esperes hire nélkül más Ecclesiába menének, azokis a szerint átkoztak legyenek, a világhi emberek pedig, kik atyafiságban, sógorságban, vagy komaságban házassodnak, az ollyaténokatis el tiltom, hogy ollyan dolgokat ne miveljenek. A mint értem, és végreis mentem, el szaporodtanak a botránkoztatók, és sógoros vétekbén élők bünösök a mint Sz. Pál Apostol az Első Korinthusiakhoz irt

листі до корінфлян, в сьомій частині, в другому, десятому і одинадцятому віршах, щоб не було нікого, хто відділив би від чоловіка жінку, яка без причини була залишена. Якби з огляду на певні причини відділив, до смерті хай залишиться зобов'язаним, як Христос, пан наш каже у Матвія, в п'ятій частині, в тринадцятому вірші: «І хто (так говорити) одружитися з жінкою, яка без причини розведена, і той стає розпусником». Порушники цього згідно авторитету нашої архієпископської посади повинні сплатити сто форинтів його величності пану феїшпану комітату, монастирю повинні також здати стільки ж. Якби який-небудь священник таких обвинчав, то це стосується і його, бо поки бог дає нам здоров'я, згідно наших здібностей хочемо викорчувати такого роду злочини і згідно нашої посади та уряду за допомогою інших пропювати, як це я опублікував на загальних зборах нашому святому престолу. Нашою печаткою ми підтвердили і видали за нашим підписом. Дано в нашому мукачівському монастирі тисяча шістсот сімдесят³⁰⁷ сьомого року, місяця святого Юрія, тридцятого дня. Птеофан Маврокорданти (!) в. р.»

Глава 82

Порфирий Кулчинський, мукачівський єпископ, чернець ордену св. Василя В. 1681–1686

Тому ставлю Порфирия перед Ієронімом Ліпницьким, бо цей був його вікарієм.

Із листа архієпископа Селенченія відомо, що перед 1681 роком насправді мукачівський єпископ був призначений, але не мав резиденції. За змістом цього ж листа Ієронім Ліпницький, як будемо бачити, встановлюється вікарієм, але, тому що саме в той час бушувало повстання Текелія, власне, герой Текелі був на зимовій стоянці з військом біля Надь Капоша і Мукачева, він не міг прийти до Мукачева і зайняти свою резиденцію, і тому що заворушення продовжувалися, затягнув аж по 1686 рік. Тоді Іван, король Польщі, по-друге звернувся до Леопольда, щоб той на його про-

levelében, az hetedik részben, második, tizedik, és tizenegyedik versekben irván, ekképen hadta, hogy né legyen olly ember, melly az Urától ok nélkül el hagyattatott aszszonyi állatot el válaszszon, ha pedig bizonyos okokra nézve, el választanak, holtig kötelben maradjon, a mint Christus Urunk is mondja Sz. Máthénál, ötödik részben, harmintzegeedik versben: És a ki (:ugy mond:) ok nélkül el hagyattatott aszszonyi állatot el veszen, azis paráznává teszi magát. E féléknek meg rontóit a mi Archi-Episcopusi Tisztünk auctoritása szerint azon Vármegeybéli Fő Ispány Ur Eö Nagysága ellen szár forintom maradjon, Klastromra is tartozik adni ugyan annyit. A melly Pap pedig é féléket meg esketne, az is a szerént maradjon, mert még az Isten minket éltet, tehetségünk szerint é féle bünöket ki akarjuk irtani, és másokkal is gyomlálatni Tisztünk, és hivatalunk szerint, a mint ezt Generalis Gyűlésében a mi Szent Székünknek publicáltamis, és szokott petsétünkkelis meg erőséteni akartuk, és kezünk írása alatt kiis adtuk. Költ Munkács allyi Kalastromunkban. Ezer hatszáz hetven³⁰⁷ hét Esztendőben, Szent György havának tizenharmadik napján. Pteophan Maurocordanti. m. p.

Caput 82.

Porphyrius Kulcsinszki, Episcopus Munkaciensis. Ordinis S. Basilii M. Religiosus. 1681 – 1686.

Ideo praepono Porphyrium Hyeronimo Lipniczki, quia hic fuit vicarius Prioris.

Revera fuisse ante annum 1681. nominatum Episcopum Munkaciensem, sed domo absentem constat ex Littera Archi-Episcopi Szelepcsényi, tenore cuius Hyeronimus Lipniczki, ut videbimus, vicarius constituitur, sed Revolutione Tökolyiana recte in promptu fervente, imo Heroe Tökölyi cum exercitu ad Nagy Kapos, et Munkács hyberna agente, Munkacinum adpellere, sedemque suam capere nequivit, et perdurantibus turbis usque 1686. protraxit. Eotum Joannes Rex Poloniae altera vice Leopoldum requirit, ut nominatum jam Episcopum, interventionis

хання не відмовився затвердити призначеного вже єпископа. Зміст листа такий:

«Ясновельможному і наймогутнішому князю, пану Леопольду, з ласки божої обраному римському імператору, завжди величому і королю Германії, і Угорщини, Чехії, Далмації, Хорватії і Славонії і т. ін., архивождю Австрії, вождю Бургундії, Штирії, Карінтії, Карніолії та Віллемберги, графу Тиролю, брату і нашому наймилішому сусіду, Іван третій, з тієї ж ласки король Польщі, великий вождь Литванії, Русі, Прусії, Масавії, Самогіції, Кіовії, Волхінії, Подолії, Подлахії, Лівонії, Смолени, Северії та Чернеховії вітання і взаємні почуття, постійне поповнення. Ясновельможний і наймогутніший князю, брате і найдорожчий сусіде. Ваша величність подарувала перед трьома роками на нашу рекомендацію шановному Порфирію Кулчицькому, ордену святого Василя В., Мукачівське єпископство греко-уніатського обряду, про що ми з приємним душевним почуттям дізналися з його повідомлення, проте внаслідок постійних заворушень там в Угорщині до сих пір він не зміг зайняти резиденцію, подаровану йому вашою величністю, але палке прагнення зберегти стільки душ у правильній вірі підбадьорює його прийняти турботу про них навіть під час воєнної бурі, яка там існує.

Тому з братським довір'ям настирливо просимо вашу величність, щоб на наше прохання не відмовилася затвердити і схвалити тому ж декларацію про вищезгадане Мукачівське єпископство.

Наші обов'язки до вашої величності при необхідності залишаться взаємними. Від душі бажаємо найшасливіших успіхів. Дано в нашому палаці в Яворові дня вісімнадцятого місяця травня року тисяча шістсот вісімдесят шостого, а нашого панування дванадцятого. Добрий брат і сусід вашої величності Іван в. р.»

Хоч день і рік призначення не вказані, згадані три роки, поставлені в грамоті тільки приблизно, не суперечать тому, що призначення відбулося до 1681 року. Крім того ясно, що мукачівська єпархія була уніатською.

suae sufragio confirmare non gravetur. Litterarum Tenor est sequens

Serenissimo, et Potentissimo Principi, Domino Leopoldo, Dei Gratia Electo Romanorum Imperatori semper Augusto, ac Germaniae, Hungariaeque, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae etc. Regi, Archiduci Austriae, Duci Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, et Willelbergae, Comiti Tyrolis, Fratris, et vicino Nostro Charissimo Joannes Tertius, Eadem Gratia Rex Poloniae, Magnae Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masaviae, Samogitiae, Kioviae, Volchiniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensae, Severiae, Cserniechoviaque, Salutem, ac mutui affectus continuum incrementum. Serenissime, et Potentissime Princeps, Frater, et vicine Charissime. Quod Majestas Vestra ante triennium mediante commendatione Nostra Venerabili Porphirio Kulcsycki Ordinis Divi Basilii M. Episcopatum Munkacsiensem Ritus Graeco-Uniti contulerit, grato animi sensu ex ipsius relatione accepimus; cum autem ob continuos hucusque in Ungaria motus possessionem Sedis a Majestate Nostra (!) sibi collatae hactenus adire, ac firmare nequiverit, Zelus vero, et fervor conservandarum tot Orthodoxae Fidei animarum: cum incitent etiam durante ibidem bellis tempestate curam illarum suscipere.

Eapropter fraterna a Majestate Vestrae contendimus fiducia, quatenus Nostrae interventionis sufragio declarationem praedicti Episcopatus Munkacsienensis Eidem confirmare, et approbare non gravetur.

Constabunt mutua Nostra Majestati Vestrae gravis occasione officia. Cum prosperi mos rerum eventus ex animo apprecamur Datum in Palatio Nostro Javoroviensi, die decima octava mensis May, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo, octoagesimo sexto Regni vero Nostri duodecimo. Majestati Vestrae bonus Frater, et Vicinus Joannes m. p.

Cum non assignetur dies, et annus nominis, attactum in Requisitoriis triennium tantum opinative positum non impedit, quae minus etiam ante a. 1681. nominatio intervenisset; patet insuper Dioecesim Munkacs Unitam fuisse.

Рукопис Б. розповідає про Порфінія, що він же був призначений Леопольдом за рекомендацією Івана, польського короля, ще за часів Парфенія. Коли прийшов до Мукачева, Петроній Камінський робив йому перешкоди. Із мукачівського монастиря, начебто заснованого для правовірних ченців, вигнаний, здебільшого переховувався в березькій Крайні, в селі Арданово, і там же помер.

Ця розповідь не підтверджується ніякими доводами, але скоріше автор сплутав того ж імені єпископа Порфирія Ардана, про якого згадувалось вище 1640 р.

Глава 83

Іван Ієронім Ліпницький,
єпископ мукачівський
1681–1692

За національністю поляк, склавши присягу католицькій вірі перед кардиналом Опітиєм Паллавічіні, апостольським нунцієм, на публічних зборах країни, які відбулися у Кракові, висвячений архієпископом львівським Йосипом Сомланським, який безсумнівно дав свого рекомендаційного листа, прийшов до примаса королівства, який, знаючи, що Порфирій Кулчинський³⁰⁰ був призначений мукачівським єпископом, надавши Ієроніму тільки владу вікарія, направив його в єпархію з таким декретом:

«Юрій Сечень найвищим, наймилостивішим, високоблагородним, високопреподобним, благородним і милостивим, вельмипреподобним, великодушним, розумним і мудрим, а саме, князям, прелатам, магнатам і дворянам, а також службовцям вільних і королівських міст, зокрема ж ченцям грецького обряду мукачівського монастиря і всім та кожному того обряду, так священникам як світським, у тринадцяти комітатах верхніх околиць королівства Угорщини, вітання всім, яких стосується, також готовність до наших обов'язків та батьківське в господі благословення. Після того як нам стало відомо, що між віруючими грецького обряду, які знаходяться у вищезгаданих тринадцяти комітатах, стали частішими по-

MSS.B. de Porphyrio fabulatur. Eundem adhuc temporibus Parthenii erga commendationem Ioannis Regis Poloniae per Leopoldum esse nominatum, Munkacsinum adpellentem per Petronium Kaminski impeditum, e Monasterio Munkaciensi velut pro Orthodoxis Religiosis fundato ejectum, plurimum in Bereghiensi Krajnya, Possessione Árdánovo delituisse, ibidemque mortuum esse.

Narratio haec nullis nititur probis, sed potius confudit author ejusdem nominis Porphyrium Árdán Episc superius 1640. relatum.

Caput 83.

Joannes Hyeronimus Lipnicki,
Episcopus Munkaciensis.
1681. – 1692.

Natione Polonus emissa in publicis Regni Cracoviac celebratis Comitibus Professione Fidei Catholicae coram Cardinali Opitio Pallavicini, Nuncio Apostolico, per Josephum Somlanski, Archi Episcopum Leopopolitanum Consecratus, et per hunc indubie Commendatitiis Literis instructus, Primatem Regni Georgium Séchény adit, qui sciens Porphyrium Kulcinski no³⁰⁰ minatum Episcopum Munkaciensem esse, Hyeronimum dumtaxat vicariali potestate instructum ad Dioecesim inviavit sequenti Decreto concomitatus

Georgius Séchény, Celsissimis, Excellentissimis, Illustrissimis, Reverendissimis, Spectabilibus, ac Magnificis, Admodum Reverendis, Generosis, Prudentibus, ac Circumspectis, utpote Principibus, Praelatis, Magnatibus, et Nobilibus, item Liberarum, Regiarumque Civitatum Magistratibus, signanter autem Religiosis Graeci Ritus Monasterii Munkaciensis, Universisque, et singulis ejusdem Ritus tam Sacerdotibus, quam Saecularibus in tredecim Comitibus Partium Regni Hungariae Superiorum Salutem, quibus vero competit, etiam Officiorum nostrorum promptitudinem, ac Paternam in Domino Benedictionem. Postquam Nobis innotuisset, quod errores, defectus, imo scandala invaluissent inter Fideles Graeci Ritus in tredecim praefatis Comitibus commorantes, potissi-

милки, недоліки, ба навіть безчинства, головним чином із-за відсутності у цих краях сучасного високопреподобного пана єпископа Мукачівської єпархії. Виходячи з того, що такого роду згубні випадки повинні бути усунуті і відвернуті, ми вважали за необхідне, що туди же повинен бути призначений добросовісний вікарій, який, виконуючи обов'язки пана єпископа, виправляв би те, що буде вважатись гідним покарання, а те, що стосується спасіння душ, хай виконує, практикує, встановлює і зміцнює. І для керування тим же вікаріатом многи над усе рекомендували нам любимого в Христі Івана Ліпницького, людину того ж обряду і знаючу руську мову. Тому і ми, вражені його чеснотою, як особу відповідну, вирішили саме його нашим митрополичним і примаським авторитетом призначити, встановити та проголосити на посаду вікарія згаданого Мукачівського єпископства. З огляду на це, ми вирішили відповідно звернутись з проханням до всіх і до кожного із вищеназваних, щоб не відмовились сприятливо захищати згаданого Івана Ліпницького на вищезгаданій посаді. Вам, однак, відокремленим ченцям, духівництву, а також світським в честь святої і спасенної послухності цим строго доручаємо і наказуємо, що ви повинні і зобов'язані вищенаведеного Івана Ліпницького признати за свого вікарія і йому віддати належну шану і послухність,³¹⁰ нарешті, в усьому слухати і повинуватись. — Не знаю, що означають ці букви С. Ф. Н. Е. Р. і т. ін. — Дано в Шопроні дня 13 грудня року втілення Ісуса Христа 1681. Юрій Сечень в. р.»

Закріпивши резиденцію в Мукачеві, проявив себе як єпископ і виконував обов'язки єпископа.

Свідчення цього є: якийсь (поміщик)^a зміст листа, написаного по-польськи, Петра, сина якогось Телесницького, якого Парфеній ввів на посаду 1663 року, рекомендує для вступу в орден Ліпницькому, якого називає єпископом.

³¹⁰ а) Підпис не можна прочитати, а дату див. Шариш.

mum ob absentiam ab illis partibus moderni Reverendissimi Domini Episcopi Munkacsien-sis Dioecesan. Eorundem ex eo ad tollendos ejusmodi perniciosos casus, expediens, et avertendos, et necessarium fore judicavimus constituendum esse ibidem certum vicarium, qui dicti Domini Episcopi munia obeundo, ea, quae noxia fore videbuntur, corrigat, et quae salutem animarum concernunt, agat, exerceat, constituat, et promoveat. Et quia prae aliis vel maxime recommendatus Nobis fuit a compluribus pro moderando eodem vicariatu: Dilectus in Christo Joannes Lipnicki, vir ejusdem Ritus, nec non linguae Ruthenorum gnarus. Exinde Nos quoque inducti probitate Ejusdem, tamquam Personam idoneam, ipsum ad officium vicariatus, memorati Episcopatus Munkacsien-sis auctoritate Nostra Metropolitana, et Primatiali denominandum, constituendum duximus, et declarandum. Quocirca Universos, et singulos supranominatos competenter requirendos censuimus, quatenus mentionatum Joannem Lipnicki in praefato Officio fovere, et protegere non dedignentur. Vobis vero specificatis Religiosis, Clero, et Saecularibus etiam, in virtute Sanctae, et Salutaris obedientiae harum serie firmiter committimus, et mandamus, ut antelatum Joannem Lipnicki pro Vicario Vestro agnoscere, eidemque debitum honorem, et obedientiam deferre,³¹⁰ denique in omnibus parere, et obtemperare debeatis, ac teneamini. — Quid sibi velint sequentes literae: S. F. N. E. R. etc. ignoro. — Datum Sopronii die 13 -a Decembris, anno Incarnationis Jesu Christi. 1681. Georgius Séchény. m. p.

Munkacsini sedem figendo, velut Episcopus prodiit, et Pontificalia exercuit.

Documentum hujus rei est Quidam Dominus Terrestris^a Tenore Litterae Polonice scriptae, Petrum cuiusdam Telesnicki per Parthenium 1663 investiti filium, Lipniczkio, quem Episcopum nominat pro Ordinibus consequendis commendat.

³¹⁰ а) Subscriptio legi nequit, sed Datum v. Sarysu.

Про те, що рекомендований Петро Телесницький був ним висвячений, Ієронім свідчить, прийнявши такий титул:

Іоан Ероним Липницькій Милостією Божією православный Еѣп Мукачовски, оунгарски, Струкуски, Маковецки, Пловецки земли оугорской ѡъ. въ Мукач. ѡ Марта ІХПЕ.

Безсумнівно автор вважає цей документ недійсним, тому що оригінальну печатку, вирізьблену в сріблі з буквами: І. Л. Е. М., тобто Ієронім Липницький, єпископ мукачівський, має в руках. І має її відбиток.

Хоч Ієронім називає себе єпископом і виконував єпископські обов'язки, багатьох священиків висвятив, все ж таки кардинал Леопольд Колонич у своєму проханні відносно дотації мукачівського єпископа, надісланому папі 1689 р., тільки так говорить про нього: «Вікарій Ієронім Липницький не має жодного доходу, ані якої-небудь резиденції, який дуже потребує якоїсь допомоги, і якщо він її не дістане завчасу, боюсь, що занепаде духом».⁶

Єпископ де Камеліс на 5 сторінці свого щоденника має таке: «На прохання о. єзуїта Франціска Рабаса (Раваса) я встановив своїм вікарієм ш. п. Івана Ієроніма Липницького місту Нео-Банському (Надь-Банському) та його округі, дня 11 червня 1690». На краю позначено: не пішов.

Дивна зміна характеру повинна була настати у людини, яка виконувала функцію єпископа: запропонований вікаріат не прийняв, але одружився.³¹¹

Підтверджується вищезгаданим щоденником єпископа де Камеліса, стор. 25. У графі звільнених є таке: «о. Ієроніма Липницького я звільнив, тому що він одружився. 19 вересня 1691 р.»

Згодом повинен був бути поновлений, тому що на 28 сторінці читається таке: «Дня 19-го жовтня 1691 р. я встановив отця Ієроніма Липницького своїм наглядцем в Агрії».

Hieronimus commendatum Petrum Telesniczki per se ordinatum esse, praemisso sequenti titulo testatur:

Nulli dubio obnoxium tenet auctor hoc Documentum, quia originale sigillum in argento sculptum cum liiteris: I. L. E. M. idest: Hieronimus Lipnicki Episcopus Munkacsiensis, in manibus habet. Et ejus Lithographon exhibet.

Quamvis Hieronimus se Episcopum nominet, et Pontificalia exerceat, pluresque Sacerdotes ordinet, nihilominus Leopoldus Kolonics Cardinalis in Supplicatione sua circa dotationem Episcopi Munkacsiensis 1689. Pontifici porrecta ita dumtaxat de illo fatur: Vicarius Hieronimus Lipnicki nullum habet proventum, nec Residentiam ullam, qui pariformiter provisionem aliquam sollicitat, et nisi provisus fuerit, metuo, ne despondeat animum.^b

Episcopus de Camelis pag. 5. sui Diarii sequentia habet: Civitati Neo-baniensi (: Nagy-Bányensi:) ipsiusque Districtui constitui vicarium meum R. D. Joannem Hieronimum Lipniski, ad instantiam P. Francisci Rabas (: Ravasz:) S. Jesu. die 11-a Junii. 1690. — In margine notatum habet: non ivit.

Mira in homine munere Episcopi functo mutatio morum evenire debuit oblatum vicariatum non acceptavit, sed uxorem duxit.³¹¹

Probatur Diario Episcopi de Camelis supra dicto pag. 25. in rubrica suspensorum comparet: P. Hieronimum Lipniski suspendi, quia uxorem duxit. 19-a Sept. 1691.

Paulopost reconciliari debuit, quia pag. 28. haec leguntur: Die 19-a Octobr. 1691. constitui Patrem Hieronimum Lipniski meum visitatorem Agriae.

6) Гевенеські рукописи, том XXIV, с. 21.

b) Heveness. MSS. Tom XXIV. pag. 21.

Дмитро Монастеллі, найвищий керівник
Мукачівської єпархії
1685—

Demetrius Monastelli, Supremus Moderator
Dioecesis Munkacsensis.
1685. —

Про те, що католики грецького обряду в сатмарських краях були пригнічені, ясно з того проекту,³¹¹ за змістом якого дозволяється їм у Сатмарі церква, священник, якого повинні утримувати за свій рахунок, а також місце для школи, користування дзвонами, але вимагається щоб виконували всі обряди і церемонії та всі свята своєї релігії не за звичаєм східної церкви, або за схизматичним та за старим забороненим календарем, але з метою уникнення скандалів, повинні виконувати за встановленим звичаєм римокатолицької релігії і за реформованим календарем, під карою, визначеною в 45 статті 1599 року.

Внаслідок цього знедолені віруючі греко-католики звертаються до короля Леопольда і просять його захисту. Леопольд дає їм не тільки бажаний захист, але крім того признає як для них, так і для комітатів Сатмар, Угоча, Унгвар, Берег та Саболч шановного мужа Дмитра Монастерлі (!), священника, за найвищого керівника, а саме так, щоб всі, які виконують церковні функції, бажали і були повинні від нього залежати, дозволити йому звичайні відвідування і повинуватися його розпорядженням в духовних справах, як це впливає з даного декрету:

«Ми, Леопольд, з ласки божої обраний римський імператор, завжди величний і король Германії, Угорщини, Чехії, Далмації, Хорватії та Славонії, архівождь Австрії, вождь Бургундії, Брабантії, Стірії, Карінтії, Карніолії, маркграф Моравії, граф Габсбурга, Тиролю та Горіції і т. ін., і т. п., цим доводимо до відома всім, кого стосується, що ми, як на покірне прохання окремих наших вірних, подане нашій величності в інтересі частини та окремих расціанів, або по-народному названих — греків, які

Opressos fuisse Graeci Ritus Catholicos in Partibus Szathmariensibus ex illo projecto patet,³¹¹ a tenore cuius Szathmarini admittitur eis Ecclesia, Sacerdos propriis sumptibus intertenendus, locus item pro Schola, usus Campanarum, sed imponitur, ut omnes Ritus, et Caeremonias, universaque Festa suae Religionis non more Orientalis Ecclesiae, seu Schismatico, et ductu veteris inhibiti Calendarii, sed ad evitanda scandala more, et consuetudine Religionis Rom. Catholicae, ductuque Calendarii reformati, sub poena in art. 45. anni 1599. expressa celebrare teneantur.

Unde gravati Fideles Graeco Catholici ad Regem Leopoldum recurrunt, et Protectionem implorant, Leopoldus non modo petitam Protectionem eis tribuit, sed insuper tam pro illis, quam et pro Comitatibus Szathmár, Ugocsa, Ungvár, Beregh, et Szabolcsensi Honorabilem virum Demetrium Monasterli (!) Presbyterum pro supremo Moderatore praeficit, ita nimirum, ut omnes in Functionibus Ecclesiasticis ab eodem dependere, ipsum ad visitationes ordinarias admittere, et dispositionibus Ejus in Spiritualibus parere velint, ac debeant; quod patet ex sequenti Decreto:

Nos Leopoldus, Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Schlavoniaeque Rex, Archi-Dux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Comes Habsburgi, Tyrolis, et Goritiae etc. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humillimam supplicationem pro parte, et personis Rascianorum, sive vulgo

³¹¹ а) Гевен. рукописи, том 70, с. 60.

³¹¹ а) Heven. MSS. Tomo 70. pag. 60.

проживають у місті Сатмар Неметі, так же в надії на пожертвування, і на їх обіцяне старання, і завзяття, і вірність, обіцяють, що вони залишаться в унії загальної римокатолицької³¹² церкви, і в стійкій побожності, послушності та вірності по відношенню до свого папи, а також до нас, як угорського короля, і до наших наслідників, і що вони будуть пристосовуватись до обережності за допомогою дворянського стану нашого угорського королівства у відповідності до двадцять сьомої статті з 1655 року про їх чини, ми з нашої особливої королівської ласки щиро вирішили, що це їм же треба дозволити, і сприяти, і погодитись, щоб вони мали і були спроможними побудувати, зробити і спорудити на їхньому церковному участку в згаданому місті Сатмар Неметі та в сатмарському комітаті церковку, або якусь молельню, повісити також над нею дзвони, з метою виконувати богослуження за їх обрядом, відповідно до їх побожності, щоб могли і були спроможними, як належить, справляти набоженства і церемонії свого обряду так в промовах і проповідях, в таїнствах і похоронах, як в усіх інших необхідних відправах; тим же нашим королівським авторитетом, призначаючи шановного мужа, Дмитра Монастерлі, священника того ж грецького обряду, за найвищого керівника священникам того ж народу грецького і руським народам як в цьому сатмарському, так і проживаючим в сусідніх комітатах: угочанському, березькому, ужанському і сабоцькому, а саме в той спосіб, щоб до наступного нашого розпорядження всі воліли і були повинні повністю залежати в церковних справах від того ж Дмитра Монастерлі, дозволяти йому звичайні відвідування, і повинуватися його розпорядженням в духовних справах. Певна річ, ми дозволяємо, сприяємо, і схвалюємо, і наказуємо силою даного (листа) всім і кожному, нашим вірним керівникам країв вищезгаданого угорського королівства, і замісникам, так же і комендантам, полковникам і капітанам згаданого нашого сигітського гарнізону та іншим військовим службовцям будь-якого чину і національності, також феїшпанам та

Graecorum apellatorum in Oppido Szathmár Némethi residentium Nostrae factam Majestati, tum vero confisi oblato, et promisso eorum studio, Zeloque, et fervori, quo in Unione Universalis Romano-Ca³¹² tholicae Ecclesiae, constantique erga suum Pontificem, ac Nos etiam, qua Hungariae, Regem, et Successores Nostros devotione, obsequio, et fidelitate se se permansuros, circumspicientique per Status, et Ordines praefati Regni Nostri Hungariae anno 1655 vigore articuli vigesimi septimi de eorum gente ordinibus accomodatos pollicentur, id iisdem ex singulari gratia Nostra Regia benigne concedendum, indulgendumque, et annuendum esse duximus, quatenus pro devotione eorundem cultuque Divino juxta ipsorum Ritum promovendo in certo residentiali eorundem fundo in annotato oppido Szathmár Némethi, Comitatuque Szathmáriensi existentibus habito, Tempellum, sive Oratoriolum quodpiam extruere facere, aedificareque, Campanulas etiam eidem superfigere, consequenter Devotiones, et Caeremonias sui Ritus tam in Orationibus, Concionibusque, Sacramentis, et Sepulturis, quam aliis quibusvis necessariis functionibus exercere possint, ac valeant, eadem autoritate Nostra Regia dictae nationis Graecorum Presbyteris, et Ruthenorum populis tam in hoc Szathmáriensi, quam vicinis Ugocsiensi, Bereghiensis, Unghensi, et Szabolcsiensi Comitatibusque commorantibus, et constitutis Honarabilem virum Demetrium Manasterli, ejusdem Graeci Ritus Presbyterum pro supremo Moderatore praeficientes, ita nimirum, ut omnes omnino usque ad ulteriorem benignam Dispositionem Nostram in functionibus Ecclesiasticis ab eodem Demetrio Manasterli dependere, ipsum ad Visitationes Ordinarias admittere, et dispositionibus illius in Spiritualibus parere velint, ac debeant; Imo concedimus, indulgemus, annuimusque, et praeficimus praesentium per vigorem. Quo circa Universis, et singulis Fidelibus Nostris Partium praefati Regni Hungariae Superioribus, et vice Generalibus, ita et annominati Praesidii Nostri Szathmáriensis Commendantibus, Colonellis, Capitaneis, aliisque Bellicis Officialibus cujuscunque ordinis, et nationis, nec non Comitatum

замісникам, дворянам і мешканцям згаданих комітетів: сатмарського, угочанського, ужанського, березького і сабольцького, як і громадянам самого міста Сатмар Неметі, і іншим церковним і світським особам, де б вони не знаходились, строго наказуємо даним (листом), ласкаво поручаємо і наказуємо, щоб від тепер і в майбутньому, поки залишаться в проявленій побожності і вірності, згаданих греків, або расціанів, які знаходяться в вищеназваному місті Сатмар Неметі, зволили непохитно охороняти як ви, так і всі інші, в нашій ласці, милості, і сприятливості, а також привілеї та в усьому вищевідзначеному, і самі, як і підлеглі, зволили допомагати в духовних і церковних справах вже згаданому керівнику Дмитру Монастерлі, і в усьому необхідному, щоб зволили і були зобов'язані всіма засобами³¹³ захищати їх же від нашої особи проти їхніх обвинувачів, щоб інакше не робили. Після прочитання хай буде завжди повернуто пред'являючому. Дано в нашому місті Відні в Австрії дня четвертого місяця квітня року господа тисяча шістсот вісімдесят п'ятого. Правління нашого римського – двадцять сьомого, Угорщини і інших тридцятого, Чехії ж – двадцять девятого року. Леопольд в. р.»

Дмитро, наче вже не мав переборювати жодні духовні справи в церквах вищезгаданих комітетів, задумав підпорядкувати своїй юрисдикції також наставників єпархії комітату. У зв'язку з цим звернувся до кошницької палати, щоб у тих краях міг вільно відвідувати церкви. Палата, видавши декрет від 18 січня 1686 р., не тільки задовільнила прохання, але крім того прийняла рішення про допомогу в справах, які стосуються палати.

Дмитро хотів зміцнити свою посаду також вищим церковним авторитетом. Тому звертається до примаса королівства Юрія Сеченя. Примас, побачивши декрет Леопольда, який йому був пред'явлений, з свого боку видав також патентовану грамоту в Братиславі 29 липня 1686 р. такого змісту:

«Ми, Юрій Сечень, з милості божої архієпископ естергомської митрополічної церкви, незмінний феїшпан і місця, і того ж комітату, примас королівства Угорщини, на-

memoratorum Szathmariensis, Ugocsiensis, Unghensis, Bereghiensis, et Szabolcsiensis Supremis, et Vice Comitibus, Nobilibus, et incolis, prout ipsius quoque oppidi Szathmár Némethi civibus, caeterisque Ecclesiasticis, et Saecularibus ubicunque constitutis hominibus harum serie firmiter praecipientes benigne committimus, et mandamus, quatenus a modo in posterum, quousque vere in oblata Devotione, ac fidelitate perseveraverint, mentionatos Graecos, seu Rascianos in praefato oppido Szathmár Némethi commorantes in praemissa Gratia Nostra, indultu, et annuentia, atque Privilegio, aliisque superius specificatis omnibus tam vos inviolabiliter conservare, quam per alios quoscunque conservari facere, ipsisque, prout et ipsorum iam fato in Spiritualibus, et Rbus Ecclesiasticis Moderatori Demetrio Manasterli in necessariis quibusvis assistere, et contra eorum impetitores, aut turbatores, vice, ac in persona Nostra eosdem tueri, ac defendere modis³¹³ omnibus velitis debeatisque, et teneamini, secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti semper restituantur. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, die quarta mensis Aprilis, Anno Domini: Millesimo Sexcentesimo Octuagesimo quinto. Regnorum Nostrorum Romani Vigesimo Septimo, Hungariae, et reliquorum trigesimo, Bohemiae vero anno Vigesimo Nono. – Leopoldus m. p.

Demetrius quasi jam nullos labores Spirituales in praedictorum Comitatu Ecclesiae superandos habens, Superiores quoque Dioecesis Comitatus suae Jurisdictioni subjicere proposuit. Eo fine recurrit ad Cameram Casoviensem, ut in illis partibus Ecclesias libere visitare valeat. Camera edito Decreto sub 18-a Januarii 1686. non solum petitam facultatem tribuit, sed insuper in Cameraticis assistentiam resolvit.

Altiori etiam auctoritate Ecclesiastica Demetrius firmare voluit suum officium. Quare ad Primatem Regni Georgium Séchény semet convertit. Primas viso Leopoldino sibi exhibitо Decreto, sua quoque ex parte editis Patentibus Literis, Posenii sub 29-a Julii 1686. emanatis, tenoris sequentis:

Nos Georgius Széchény, Miseratione Divina Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Archi-

роджений посол, охоронець державної печатки, довірений радник святої, цесарської і королівської величності, даємо для пам'яті. Якщо високотитулована найсвятіша його величність, пан, найласкавіший пан, прийняв у свою цесарську і королівську милість та опіку своїх віруючих грецького обряду, які населяють верхні краї угорського королівства, а саме, комітати: сатмарський, угочанський, ужанський, березький та сабольцький, священників, мешканців і народи, які урочисто пообіцяли тій же його величності не тільки вірність, але й унію з святим римським апостольським престолом, і дуже щиро наділив їх прерогативами на спокійне і вільне перебування в тих місцях, на визнання своєї віри, спорудження церков і користування дзвонами та іншими пільгами на зразок комаромських расціанів, і крім того самі, будучи об'єднаними з названим святим римським апостольським престолом, щоб не вважали себе більше схизматиками, але католиками, і їх обряд не повинен вважатися за якусь четверту релігію, тому то ми також, відповідно до нашого митрополичного та примаського авторитету і юрисдикції, найпокірніше схвалюючи цю побожну прихильність згаданої найсвятішої його величності, і видані з цього приводу привілейовані та уповноважені грамоти, ми вважали за доцільне звернутися урядово цим (листом) до всіх і до кожного зокрема,³¹⁴ будь-якого стану і посади, які знаходяться у вищезгаданих комітатах, щоб щиро виконували привілейований і охоронний мандат його найсвятішої величності, і щоб не зволили обтяжувати і турбувати вищезгаданих мешканців грецького обряду тих країв у визнанні своєї віри та в їх пільгах, ласкаво наданих їм вищезазначеним способом, всіма засобами будуть виконувати ласкаве бажання його найсвятішої величності щодо збільшення віруючих в Христа і повернення в його стадо. Зрештою, наше батьківське в господі благословення на них, залишаючись сповненими готовністю до (виконання) наших обов'язків. Після прочитання даного, повернути пред'являючому. Дано в нашій братіславській (архієпископській курії, дня двадцять дев'ятого місяця

Episcopus, Locique, et Comitatus ejusdem Supremus, ac Perpetuus Comes, Primas Regni Hungariae, Legatus Natus, Summus, et Secretarius Cancellarius, Sacrae Caesareae, Regiaeque Majestatis Intimus Consiliarius. Damus pro memoria, quod siquidem altitulata Sua Majestas Sacratissima Dominus, Dominus Noster Clementissimus Fideles suos Graeci Ritus Partium dicti Regni Hungariae Superiorum, et praesertim in Comitatus: Szathmariensi, Ugocsiensi, de Ungh, Beregh, et Szabolcsiensis degentes Presbyteros nocolas, et populos fidelitatem, non solum Eidem Suae Majestati, tamquam legitimo praefati Regni Hungariae Regi, verum Unionem Sacrae quoque Romanae Sedi Apostolicae voventes, in Suam Caesaream, atque Regiam recepisset Gratiam, et protectionem, eosdemque praerogativis pacificae, et liberae inibi commorationis, Fidei suae Professionis, Templorum erectionis, et Campanarum usus, aliisque immunitatibus ad instar Rascianorum Comaromiensium Clementissime donaverit, adeoque ipsi dictae Sacrae Romanae Sedi Apostolicae Uniti existentes non amplius pro Schismaticis, verum pro Catholicis haberentur, nec pro quarta quapiam Religione Ritus eorum reputari deberet, quapropter Nos quoque piam hanc memoratae Suae Majestatis Sacratissimae intentionem, eatenusque emanatas benignas Privilegiales, et Plenipotentiales Literas in quantum Nostram Metropolitanam, et primatiales tanquam auctoritatem, et Jurisdictionem, humillime rati habentes, Universos, et singulos praesertim vero in prae-³¹⁴ attactis Comitatus cujusvis Status, et Conditionis existentes, harum serie officiose duximus requirendos, quatenus Benigno Suae Majestatis Sacratissimae Privilegiali, atque Protectionali Mandato semet accomodare noverint, neque praefatos Graeci Ritus illarum partium homines in exercitio Religionis suae, immunitatibusque suis praevio modo ipsis Clementer elargitis turbare, aut molestare velint, quovis modo benignam in eo Suae Majestatis Sacratissimae voluntatem in augmentum Christi Fidelium, et ovilis ejusdem vergentem executuri. Eisdem in reliquo Paterna Nostra in Domino Benedictione, officiorumque Nostrorum promptitu-

липня року господа тисяча шістсот вісімдесят шостого. Юрій Сечень в. р. архієпископ, Гаврило Серень в. р.»

Свою милість та опіку надав усім русинам в комітатах Сатмар, Сабољч, Угоча, Берек та Унг.

Маючи ці документи, пробував відвідувати також спиські парафії.

Тамошні священники, не признаючи нового гостя, звертаються до того ж примаса з проханням, щоб примаським авторитетом підтвердив і міцно встановив передачу спиських парафій, які зробив єпископ Парфеній, щоб вони були незалежними від інших русинів. Примас дав згоду на прохання і в силу патентованої грамоти, виданої 29 жовтня 1687 р., не тільки схвалює передачу спиських парафій спиській капітулі, здійснену з важливих міркувань, але крім того сповіщає і своїм звичайним примаським авторитетом проголошує священників грецького обряду списького комітату незалежними від усіх інших пресвітерів, які знаходяться в інших комітатах і єпархіях.^a

Глава 85

Рафаїл Ангело, архієпископ спалатинський і мукачівський адміністратор

1688

Найвищий керівник Дмитро нажив собі в єпархії багато ворогів і настільки несподіваних обвинувачень, що був звинувачений в різних злочинах і призваний на консисторію, яка відбулася в Сатмарі. Витяг протоколу цієї консисторії звучить так: «Року 1688 дня 15 червня у справі оскарженого³¹⁴ Дмитра Монастеллі, архідиякона сатмарського, грецького обряду, в присутності Рафаїла, архієпископа спалатинського та адміністратора мукачівського єпископства того ж обряду, а також о. Павла Градісая, теолога

³¹⁴ а) Із єпархіального архіву.

dine propensi manentes. Praesentibus perlectis, Exhibenti restitutis. Datum in Curia Nostra Archi Episcopali Poseniensi, die Vigesima Nona, mensis Julii, Anno Domini: Millesimo Sexcentesimo Octvagesimo sexto. Georgius Széchény mp. Archi-Episcopus, Gabriel Szörény m. p.

Suam gratiam, et Protectionem cunctis Ruthenis in Comitatus Szathmár, Szabolts, Ugocsa, Beregh, et Ungh tribuit. His instructus Documentis, tentavit etiam Parochias Scepusienses visitare. Parochi ejates novum hospitem aspernantes, recurrit ad Eundem Primatem, supplicantes, ut cessio Parochiarum Scepusiensium per Episcopum Parthenium facta, autoritate Primatiali rati habeatur, ac firmiter stabilietur, illique a reliquis Ruthenis independentes sint. Primas Supplicationi annuit, et vigore Patentium sub 29-a Octobris 1687. emanatarum non modo resignationem Parochiarum Scepusiacarum Capitulo Scepusiensi gravibus de rationibus factam rati habet, sed insuper Comitatus Scepusiensis Parochos Ritus Graeci ab omnibus aliis Presbyteris in aliis Comitatus, et Dioecibus degentibus independentes pronunciat, ac declarat Ordinaria sua primatiali autoritate.^a

Caput 85.

Rafaël Angelo, Archi-Episcopus Spalatensis, et Administrator Munkaciensis.

1688.

Supremus Moderator Demetrius in Dioecesi multos hostes, ac adeo momentosas impetitiones nactus est, ut de variis criminibus accusatus et ad Consistorium Szathmarini celebratum citatus extiterit. Extractus Protocolli hujus Consistorii ita sonat: Anno 1688. die 15-a Junii, in causa accusati Demetrii Monastelli, Archi Diaconi Szathmariensis Ritus Graeci, Praesente Raphaële Archi Episcopo Spalatensi, et Administratore Munkaciensi Ejusdem Ritus Episcopatus item P. Paulo Hradiszay Soc. Jesu Theologo Cele-

³¹⁴ а) Ex Archivo Dioecesano.

езуїта, на засіданні консисторії згаданий Дмитро звільняється від усякої вини.»³¹⁵

Юрій же Велицько, пресвітер шар-кер-уйгельський, як безчесний обвинувач, звільняється від усіх обов'язків. Акти цієї консисторії знаходяться в гевенеських рукописах, в томі X або С С.

Рафаїл Ангело був єпископом, не маючи ніякої резиденції, під титулом архієпископа спалатенського та адміністратора мукачівського, блукав по єпархії, із-за вудуманих заново якихось ересів, константинопольським патріархом був відлучений від церкви. Інший слід його адміністрування крім того, що він висвятив єпископа Мефодія, не зустрічається.

Глава 86

Мефодій Раковецький

Був великораковецьким священиком в угочанському комітаті. Ставши вдівцем, постригся в ченці і, склавши чернечу присягу, 1684 р. був висвячений вищеназваним Рафаїлом Ангелом.

Діставши бенефіції посвячення, поспішив до мукачівського монастиря, наче до звичайної єпископської резиденції для єпископів. Вигнавши монахів, зайнявши їх майно, встановив кафедру, незалежну від ченців, укомплектовану синами і родичами. Проте, щоб не здавалося, що назва ченців повністю зникла з монастиря, одного з них залишив. Але не було ще королівського призначення і щоб його легше роздобути, взявши з собою двох ченців, відправився до Юрія Фенешія, егерського єпископа, який мав резиденцію в Кошицах.

Та натрапив на досить дотепного ворога, Петронія Камінського, який у листі до егерського єпископа від 20 травня 1688 р. докладно описав його життя, удовичий і родинний стан, крім того доводить, що його посвячення не канонічне, начебто зроблене проти першого апостольського канону Рафаїлом Ангелом, який був відлуче-

³¹⁵ а) Згідно з щоденником де Камеліса помер 7 січня 1692 р.

brato Consistorio dictus Demetrius ab omni culpa absolvitur.^a

Georgius vero Veliszko, Presbyter Sár-kör-Ujlakiensis, tamquam infamis accusator ab omni officio suspenditur. Acta hujus Consistorii continentur Heveness. MSS. Tomo X. seu CC.

Rafael Angelo fuit Episcopus, nullam sedem habens, sub titulo Archi Episcopi Spalatensis, et Administratoris Munkacsiensis. Vagabatur per Dioecesim, ob quasdam haereses novitus excogitatas, a Patriarcha Constantinopolitano excommunicatus exstitit. Administrationis Ejus aliud vestigium non occurrit, quam Methodium Episcopum per illum consecratum esse.

Caput 86.

Methodius Rakoveczky.

Fuit Parochus Nagy Rákóczensis, in Comitatu Ugocsa. Viduus factus, monasticum induit habitum, et emissa Professione Religiosa a supra nominato Rafaelo Angelo 1688. consecratus est.

Obtento Beneficio Consecrationis, ad Monasterium Munkacsiense, tamquam solitam Episcopalem Residentiam Episcoporum advolavit. Depulsis Monachis, occupatis eorum rebus, Cathedram a Monachis independentem fixit, filiis, et cognatis repletam. Ne tamen nomen Monachorum e Claustro penitus deletum dicatur, unum eorum conservavit. Sed defuit adhuc nominatio Regia, quam ut facilius consequatur, assumptis ad latus duobus Religiosis, ad Georgium Fenesy, Episcopum Agriensem, Cassoviae residentem profectus est.

Ast nactus est hostem satis acrem, Petronium Kaminszky, qui datis 20-a May 1688. ad Episcopum Agriensem Litteris, ejus vitam, statumque vidualem, ac prolificatum accurate descripsit, praeterea erudite disputat Consecrationem Ejus non esse Canonicam, seu contra Apostolicum Canonem 1-um per Rafael-

³¹⁵ а) Secundum Diarium De Camelisianum mortuus est 7-a Januarii, 1692.

ний від церкви за ересь,³¹⁶ внаслідок чого воно безсилне і не дійсне, але передусім він негідний єпископства із-за відсутності знання, яке апостол Павел вимагає від кожного єпископа.

Безуспішними були спроби Петронія Камінського, тому що Мефодій надалі виконував єпископську юрисдикцію.

Глава 87

Петроній Камінський

Був ченцем ордену св. Василя В., уродженець з Польщі, як передають, володів десятима мовами, достатньо освічений, з метою пропаганди унії емігрував у Хорватію.

Обманутий долею, повернувшись додому, у 1678 р. керував ужгородською парафією і проявив велике духовне старання. Єпископів, які переходили з місця на місце, сильно переслідував.^a

Року 1679, під час лютування жакливної чуми в Угорщині, був очевидцем, як багато його прихожан, за винятком шести домів, загинуло.

Для того, щоб відвернути цей бич, дав обітницю відвідати Єрусалим. Виданий греками туркам за знання десяти мов, там задержався, змушений був виконувати роль перекладача при дворі отамана.

Діждавшись нагоди до втечі, повернувся в Галичину, переховувався у львівського і перемишлянського єпископів.

³¹⁶a) Рукопис Б. розповідає, що з Хорватії повернувся тому, що у свідницькій єпархії була дана перевага Семену Вратані над ним. Тут великий анахронізм. Бо Семен Вратана, чернець ордену св. Василя, ще 1600 року вивів, як другий Мойсей, із турецького панування велику кількість расціанського народу, і отримавши в Хорватії та Сербії поселення, обраний єпископом свого народу в монастирі св. Михайла де Марха свідницької єпархії, заснованої Петром Думітровичем, заграбським єпископом, і, як уніат, був затверджений Павлом V 1611 р. — Рукопис єпископа Станіча про збереження єпископства Кризенського, с. 7.

lem Angelo propter haeresim³¹⁶ excommunicatum, factam, adeoque invalidam, et nullam, sed signanter Episcopatu indignum, ob inopiam Doctrinae per Apostolum Paulum in omni Episcopo requisitae.

Vani erant conatus Petronii Kaminszky, quia Methodius Episcopalem Jurisdictionem ultro exercuit.

Caput 87.

Petronius Kaminszky.

Fuit Ordinis S. Basilii M. Religiosus, ex Polonia oriundus, ut traditur, decem lingvarum gnarus, scientiis sufficienter excultus, fine propagandae Unionis ad Croatiam emigravit.

Quaesita fortuna frustratus, domum reduxit, Ungvariensem Parochiam 1678-o administravit, magnumque zelum spiritualem testatus est. Vagabundos Episcopos multum insectatus.^a

A. 1679 crudeli Peste in Hungaria grassante testem egit Petronius, qualiter copiosi sui fideles usque ad sex domos absorbt sint.

Ad averteendam hanc plagam votum fecit Hyerosolimas visitandi. Relicto Ungvarino Bizantium appulit. Proditus per Graecos Turcis de scientia 10. lingvarum, illico detentus, ad aulam Ottomanicam Interpretem agere coactus est.

Nacta modalitate profugii, ad Galliciam se recepit, apud Episcopos Leopoliensem, ac Premisliensem delituit.

³¹⁶ a) E Croatia reducem ideo narrat MSS. B. quia in Episcopatu Svidnicensi antepositus est Ei Simeon Wratana. Hic loci est Anachronismus magnus. Nam Simeon Wratana Ord. S. Basilii Religiosus adhuc 1600. e Turcicis ditionibus, velut alter Moyses magnum numerum populi Rascianici eduxit, et obtentis in Croatia, et Servia sedibus, Dioecesis Swidnicensis, per Petrum Dumitrovich Episcopum Zagrabiensem fundatae, in Claustro S. Michaelis de Marcha Episcopus suae nationis creatus, et qua Unitus, per Paulum V. 1611. confirmatus exstitit. — MSS. Stanich Episcopi de non aboliendo Episcopatu Crisiensi, pag. 7.

Почувши, що Мукачево разом із замком було захоплене прихильниками цесаря 18 січня 1688 р. і що сусідні околиці були очищені від ворога, в 1688 р. поспішив у мукачівський монастир і там був обраний ігуменом.³¹⁷ Як такий почав нападати на Мефодія, але без успіху. Тоді пустився на хитрощі й обман і став першим прихованим і хитрим донощиком єпископа егерського. Зміст донесення, або скоріше зради братньої крові, такий:

«Високоблагородний і високопреподобний пане, пане отче в Христі і найшановніший опікуне. Хоч годилося, щоб на початку мого приїзду в Угорщину, відклавши все, я припав до ніг вашого високоблагородства і високопреподобства, але тому що я цього не міг зробити внаслідок певних великих труднощів, тому цим листом, поки особисто того не зроблю, цілую як найшановніше край одягу вашого високоблагородства і високопреподобства. Я, який (це) пишу, той, хто, після того як першим запровадив унію в Хорватію і в найбільших переслідуваннях старанно виконав там прекрасну роботу в справі насадження католицької віри, прийшов в Угорщину, в Мукачево, де я пробував у миру своїх можливостей прищеплювати католицьку віру племені руському і, так би мовити, безбожному, і мукачівський монастир я захистив від схизматиків Івана Волошиновського, Маврокордата, і спас від схизми, і не дозволяв ніколи за мого буття жодному схизматикові перебувати ані однієї години.

Сам я між тим керував ужгородською парафією, тому що далі я залишатися не міг із-за найбільшого повстання, яке наближалося, бо і народу стало менше в Ужгороді внаслідок найбільшої чуми, яка перед тим лютувала, зобов'язаний обітницею під час чуми, відправився в подорож в Єрусалим, і, пройшовши Трансильванію, Волощину, Сілістрію, Фракію, нарешті прийшов у Константинополь. Звідси я був змушений повернутися в Польщу, тому що греки, які чатували на мене, хотіли мене видати турецькому імператорові і рекомендувати за перекладача десяти мов. До останнього часу я перебував у Польщі, та почувши, що Му-

Inaudito, Munkacsinum una cum arce 1688. 18-a Januarii per Caesareos captum, Partesque vicinas ab hoste purgatas esse 1688 ad Monasterium Munkaciense properavit, et illico Hegumenus creatus est.³¹⁷

Qua talis coepit Methodium imperete, sed in vanum, unde conversus est Fraudem, et dolum, et evasis primus occultus, et subdolum delator ad Episcopum Agriensem. Tenor delationis, aut potius Proditionis Fraternalis sanguinis est sequens: Illustrissime, ac Reverendissime Domine, Domine Pater in Christo, et Patrone Colendissime. Etsi decebat, ut in hoc primordio ingressus mei in Ungariam omnibus posthabitis, ad pedes Illustrissimae, ac Reverendissimae Dominationis Vestrae accederem, tamen quia id ob magnas quasdam difficultates praestare non poteram, idcirco hisce literis, dum id in persona faciam, a longe fimbriam vestimenti Illustrissimae, ac Reverendissimae Dominationis Vestrae quam devotissime exosculor. Ego vero, qui scribo, sum ille, qui postquam primus in Croatia Unionem intulerim, et in maximis persecutionibus ibidem egregiam operam in Fide Catholica plantanda navarim, veni in Ungariam Munkacsinum, ubi pro posse meo Genti Ruthenae, et ut ita dicam Aethae Fidem Catholicam instillare conatus sum, Monasteriumque Munkaciense a Joannico Voloszy-novszkio, Maurocordato Schismaticis defendi, ac a Schismate vindicavi, nec unquam meo tempore passus sum Schismaticum ullum vel una hora habitare. Ipse interea Parochiam Ungvariensem administravi, verum quia propter maximam rebellionem imminentem ulterius manere non potui, nam populus quoque ob summam ante grassatam Pestem Ungvarini defecerat, voto, tempore Pestis obstrictus, suscepi iter Hierosolymam, ac emensa Transylvania, Valachia, Silistria, Thracia, tandem perveni Constantinopolim; Inde coactus sum redire in Poloniam, quia Graeci mihi insidiantes volebant me Turcarum Imperatori prodere, ac pro Interprete decem lingvarum recommendare. In Polonia mansi usque ad praesens tempus, ac audito, quod Munkacsinum in potestatem Caesaris venit, vicissim contuli me in Ungariam, si forte possem aliquid boni in hisce partibus circa

качево перейшло під владу цесаря, я знову приїхав в Угорщину, може, міг би щось доброго зробити в цих краях в інтересі навернення русинів до унії. Поки знаходжусь в Мукачівському монастирі, тут приходять із Кошиць єпископ Мефодій, який, коли я його спитав, чи признав католицьку віру, нічого не відповів. Навпаки, за допомогою своїх, з якими був, дав обнародувати, що його допустили до єпископства, не зробивши ніякої згадки про унію³¹⁸, тому що і сьогодні моляться за патріарха, а не за папу, і в символі читається: тому що походить від отця (пропустивши сина). Крім того маю листа того єпископа, який цього висвятив, в якому не тільки затверджує його, але й підбадьорює, щоб запросив до себе відвідувати Дмитра, архidiaкона сатмарського. У монастирі велика біднота, тому що все до найменшого виносить із монастиря і наповнює свій дім, монастир заповнив синами і рідними, ченців же розігнав, залишив хіба що одного ченця, який також думає про відхід із-за крайньої нестачі. Всякий дохід, що має цей монастир, повертає в свою користь, тому що колись торгував сіллю, пам'ятаючи на бідноту, прагнув швидко збагатити, недавно купив дочці одяг за сто флоренів. Такий скнара, що навіть одяг, який носить на плечах, купив за чужі, та ще й крадені гроші. Нікому не дозволяє, щоб з ним жив, і ті, що недавно були в Кошицях, були зібрані на іншому місці. Дуже велику шкоду спричинив людям у цих місцях, і нема нікого, хто не мав би дуже великих причин для скарги і нарікання проти нього; що у свій час стане ясним через інквізицію. Нема потреби так детально зупинятися на такого роду ділах.

Певна річ, що згаданий Мефодій не може бути єпископом, як із-за відсутності інших чеснот, які св. Павел вимагає від єпископів як необхідні, так найбільше із-за відсутності знання, яке є основним для єпископів. Тому що єпископ повинен бути вченим, не тільки задля того, щоб вчити, але й тому, щоб викривав брехню тих, які суперечать. Як же буде вчити або викривати брехню той, який сам не навчився або не знає? Якщо віра виникає із

Ruthenos ad Unionem convertendos praestare. Dum maneo in Munkaciensi Monasterio, ecce venit Methodius Episcopus Cassovia, quem dum interrogassem, an Fidem Catholicam sit professus, nihil respondit. Imo per suos, qui secum erant, publicari fecit, quod sit admissus ad Episcopatum, nulla mentione Unio.³¹⁸ nis facta, quare etiam hodie pro Patriarcha, non pro Summo Pontifice oratur, et in Symbolo legitur. Quia a Patre (omisso Filio) procedit. Habeo praeterea litteras illius Episcopi, qui hunc consecravit, in quibus non solum eum confirmat, verum hortatur, ut Demetrium Szatmariensem Archidiaconum ad se visitandum pelliciat. In Monasterio est summa penuria, quia minima quaeque ex Monasterio aufert, ac domum suam replet; filiis, consanguineis Monasterium replevit, Monachos vero dispulit, ac modo nisi unum habet Monachum, qui etiam ob extremum defectum abitum meditatur. Quidquid hoc miserabile Monasterium habet intradae, totum in suum usum convertit, quia cum olim salem vehebat, ac venaleme distrahebat, miseriae memor cito ditescere contendit, nuper filiae vestes centum florenorum emit. Ita est avarus, ut etiam vestem, quam in dorso gestat, pro aliena, et quidem rapta pecunia emerit. Nullum secum habitare permittit, et illi, qui nuper Cassiviae fuerant, sunt aliunde convocati. Maxima damna in his locis hominibus intulit, nec est quisquam, qui non habeat maximas conquerendi et lamentandi contra eum occasiones, quae suo tempore per Inquisitionem patebunt. Nec est necesse tantopere ejusmodi rebus immorari.

Certum est, quod dictus Methodius Episcopus esse non potest, cum ob defectum aliarum virtutum, quas S. Paulus in Episcopo necessarias esse requirit, tum maxime ob inopiam doctrinae, quae est de Essentia Episcopi. Cum enim Episcopus debeat esse Doctor, non ut doceat tantum, verum etiam ut contradicentes redarguat, quomodo docebit, aut redarguet, qui ipse nihil didicit, aut novit. Si Fides est ex auditu, uti est, auditus autem per verbum Dei, Verbum autem per Praedicanterem, quomodo praedicabit, qui praedicare non novit? Habeo ipsum Deum hujus meae

слухання, як (це) буває, слухання ж – словом божим, а слово – за допомогою проповідника, як же буде проповідувати той, хто не вміє проповідувати? Свідком цього мого висновку є сам бог, який, залишаючи людей у попередні століття, щоб вони перебували у своїй помилці, в останні часи, бажаючи розповсюдити по землі справжню відомість про себе, не прислав якогось ангела, або якийсь інше створіння, але свого єдиного сина, саму мудрість, доброту, правду і життя, завданням якого було, як сам говорить у євангеліста: «... треба, щоб я проповідував в інших містах, в цьому я відомий». Якщо в цьому був відомий, зрозуміло, що основним завданням Христа було вчити. Але ж як буде вчити той, хто³¹⁹ сам нічого не вивчив? Яку оцінку дав цьому Христос, про це ясно сказано в євангелістів. Бо не досить було їх повчати стільки раз і протягом так багато років, тому, коти переходив від людей до батька, сказав апостолам: «Буду прохати батька, щоб вам прислав іншого утішника, духа правди, який навчить вас всякій правді». Із цього ясного місця відомо, що св. дух був посланий не тільки для того, щоб потішав апостолів у смутку з передчасної смерті Христа, але також тому, щоб повчати. Перший собор відбувся за участі святого духа, як вчителя, бо так свідчать протоколи нарад (що здавалося святому духу, те і нам, тобто учням Христа), в яких словами апостола згадують про двох вчителів, про Христа і про святого духа, бо інакше вирішували поки ще не були учнями Христа, але неосвічені кидали неводи біля галілейського моря. Таким чином, щоб виразитись так по-простому (хоч з меншою обережністю), якщо батько на горі Сінай, син на горі Табор, святий дух на другому поверсі, зрозуміло, що сама трійця хотіла бути вчителем. Неможливо, щоб єпископом міг бути той, хто неспроможний бути вчителем. Хтось може сказати, що неосвічений єпископ може вчити за допомогою іншого. В такому розумінні добрим гітаристом буде той, хто грає за допомогою іншого, і добрим лікарем, хто лікує за допомогою іншого. Та неможливо, щоб розумні бажали торгувати з нерозумними, бо як мудрість з дурістю

conclusionis testem, qui anteactis saeculis sinens homines in suo errore versari, novissimis diebus, volens veram sui cognitionem in terram diffundere, non Angelum ullum, aut nescio quam creaturam, sed Filium suum Unigenitum misit, Sapientiam ipsam, Viam, Veritatem, et Vitam cujale munus fuerit, ipse dicit apud Evangelistam: oportet me in aliis Civitatibus praedicare, in hoc exii. Si in hoc exiit, certissimum est munus principale fuisse Christi docere; Quomodo autem docebit, qui³¹⁹ ipse nihil didicit? Quanti id fecerit Christus, aperte id declaratur in Evangelistis; Non enim sufficebat eos toties, ac tot annis erudivisse, sed dum transiret de mundo ad Patrem, dixit Apostolis, Rogabo Patrem, ut alium Paracletum mittat vobis, Spiritum Veritatis, qui docebit vos omnem veritatem; Ex quo loco liquido constat Spiritum S. non modo missum esse, ut Apostolos in tristitia de Christi morte praeconcepta consolaretur, verum etiam ut doceret, quo Doctore Spiritu Sancto primum Concilium definitum fuit, ita enim acta testantur, quod visum est Spiritui Sancto, et Nobis, scilicet Christi Discipulis, in quibus verbis Apostoli duorum Doctorum faciunt mentionem, Christi, et Spiritus Sancti, alias enim nondum Christi Discipuli, sed ad mare Galileae retia jacentes, ac rudes definivissent. Si itaque, ut ita ruditer dicam, (quamvis minus caute) Pater in Monte Sinai, Filius in Monte Thabor, Spiritus Sanctus in Coenaculo, ipsa scilicet S. Trinitas Doctor esse voluit, impossibile est, ut Episcopus esse possit, qui Doctor esse nequit. Nisi forsitan quis dicat, quod Episcopus indoctus etiam per alium docere potest. Isto modo erit bonus Cytharaedus, qui per alium canat, et bonus Medicus, qui per alium curet. Sed nec est possibile, ut sapientes viri cum stultis commercium habere velint, ut enim Sapientia cum stultitia stare nequeunt, sed ut album pellit nigrum, et e contra, ita sapientes cum stultis conversationem refugiunt. Non est ergo possibile, ut indocti per doctos docere possint, scientia enim inflat, teste Apostolo, et rudis saepe vilipenditur ab inflato. Praeterea scriptum est, et qui stultus est, serviet Sapienti. Potius ergo erit, ut Episcopus doctus eligatur, quam

неспроможні стояти, як біле прогання чорне, так розумні ухиляються від спілкування з дурними. Отже, неможливо, щоб невчені могли вчити за допомогою вчених, бо знання робить (людину) пихатою, за свідченням апостола, і часто пихатий зневажає неосвіченого. Крім того написано: «і хто нерозумний, буде служити розумному». Таким чином, краще буде, щоб обирався освічений єпископ, аніж неосвідчений вчив за допомогою освіченого. І якщо русинам не призначать освіченого єпископа, ніколи не стануть уніатами, ясно з такого висновку, протягом ста років були Іоанікій, Порфирій, Парфеній, Василь, Волошиновський, Маврокордат, ці всі, тому що були неосвіченими і чужими, ані муху, так би мовити, не зробили уніатською. Навпаки в Хорватії, тому що зразу обрали за єпископа людину добру і освічену, всі легко були повернуті і на сьогодні залишаються в тій же³²⁰ вірі. Але можуть сказати: «Вже треба йому потерпіти, бо склав присягу і висвячений». До першого скажу: присяга греків без освіти не має ніякого значення, бо вони це роблять не задля того, щоб пізнати правду, але завдяки досягненню пошани; бо вони є від природи дуже брехливими, «боюсь я данайців навіть тоді, коли приносять подарунки», так що коли хочуть обманути, присягою прикривають брехню. Існує прислів'я «Купуеш за грецьку віру». Св. Павел сказав: «Критяни (бо і вони греки) завжди обманюють». Хтось так висловився про зовсім недавно виключених схизматиків Волошиновського і Маврокордата: «Вже висвячені і склали присягу віри, і, нарешті, найганебніше були відкинуті». Маємо приклади, ясніші за сонце, греки воліли взяти на себе найжахливіше ярмо турецької неволі, аніж стати католіками, саму Флорентійську нараду, яку самі підтримали, не визнають і впали в таку помилку, що навіть якби хотіли, не можуть повернутися, тому що відступили від правди, доведеної на Флорентійській нараді. Це є гріх проти святого духа, тому їм не буде відпущено ані в цьому столітті, а в наступному; вже скотилися на дно, тому зневажають, бо коли утішник і дух правди,

ut indoctus Episcopus per doctum doceat. Et nisi doctus Episcopus Ruthenis praeponatur, in aeternum non fient Uniti, patet hoc inductione, fuerunt a centum annis Joanicus, Porphyrius, Parthenius, Basilius, Voloszynovszky, Maurocordatus, hi omnes, quia indocti, ac barbari fuerunt, ne muscam, ut ita dicam, unitam fecerunt. Contra in Croatia, quia statim bonum, et doctum virum Episcopum crearunt, facile conversi sunt universi, et usque huc in eadem³²⁰ fide permanent.

Sed dici potest: Jam debet tolerari, quia fecit professionem, et est cosecratus. Ad primum dico: Professio Graecorum nihil valet absque doctrina, quia id non agnitae veritatis gratia faciunt, sed adipiscendi honoris causa; Sunt enim natura fraudulentissimi, timeo Danaos, et dona ferentes, ut dum decipere volunt, juramento fraudem tegunt; Est proverbium, Graeca mercaris fide, S. Paulus dicit: Cretenses, (nam et hi Graeci sunt) semper mendaces; ita dictum est a quibusdam de ejectis proxime Voloszinovszky, et Maurocordato Schismaticis, jam consecrati sunt, et professionem Fidei fecerunt, interim tandem turpissime rejecti sunt. Habemus exempla sole clariora, Graeci maluerunt teterrimo servi tutis Turcarum jugo subjici, quam Catholici fieri, ipsum Concilium Florentinum ab ipsis subscriptum explodunt, et in tantum errorem sunt prolapsi, ut etiam si velint, converti non possunt, quia ab agnita in Concilio Florentino veritate recesserunt, quod est peccatum contra Spiritum Sanctum, ideoque etiam neque in hoc saeculo, neque in futuro remittetur eis; jam in profundum venerunt, ideo contemnantur, cum enim Consolator, et Spiritus Veritatus, id est Doctor, recessit, necesse est eos in externis tenebris oberrare, et ut Hebraei ob Christum a se

тобто вчитель, відійшов, необхідно, щоб вони блукали у зовнішній темноті, і як євреї жалюгідно гинуть за те, що вбили Христа, так і греки — за те, що відвернулися від святого духа. Боже мій, народ, який колись з усіх був найславнішим і найученішим, який, за свідченням Платона, називав варваром кожного, хто не був греком: з усіх варварів самі є найбільшими варварами! І щоб повернути до попередньої моєї бесіди, хоч і присягають, не треба їм вірити. Перед декілька роками два єпископи в Польщі, перемишлянський і львівський, щоб досягти єпископства, спочатку дали присягу в дарчих грамотах, потім, примануті сучасним королем багатьма обіцянками і привілеями, публічно визнали віру на зборах у Варшаві сучасному нунцію, його емінінції кардиналу Опітію Паллавічіні, який за встановленим звичаєм відвідав їх також кожного окремо після повернення з Варшави, отці єзуїти, сповнені найбільшої радості, дуже часто, чергуючись, по два оббивали їх пороги, скрізь дуже велика радість, сам Ліпницький був висвячений одним із них, як найвідданішим уніатом. Я також певний час перебував у одного і другого,³²¹ нарешті, що трапилось? Свиня повернулася до свого болота, але з якою хитрістю? Намовляють третього єпископа, який недавно склав присягу віри, тобто люцерійського, який, залишивши Тенебрій, із призначеного йому єпископства втік у Московію і там доповів великому вождю, як у Польщі примушують єпископів до унії, і що він сам утік тому, щоб не став уніатом, і так прохав, щоб їм прийшли на допомогу. Послідувало лиходійство, бо москаль в укладеному договорі проти турка вніс цей пункт, щоб два згадані єпископи повернулися до схизми, в противному разі триста тисяч воїнів, яких зосередив проти татар, готовий направити проти поляків разом з самими татарами, уклавши з турками мир. Король хотя нехотя змушений був підписати при найбільшому оплакуванні апостольського нунція та самого короля, довго упиралися, довго сперечалися, але посланці Московії вирішили розв'язати питання не доводами, але гарматами. Це, що я

occisum, ita Graeci ob Spiritum Sanctum a se rejectum miserabiliter pereunt. Deus meus Gens omnium nobilissima, olim, et doctissima quae cunctos vās (?) ui ἔλανν Βάγ Βαγος teste Platone vocabat: ipsi Barbaris ipsis sunt longe barbarissimi! Et ut redeam ad primum meum discursum, etiamsi jurent, non est eis credendum. Ante aliquot annos duo Episcopi in Polonia Premisliensis, et Leopoltanus, ut adipiscerentur Episcopatum, prius penes Donationales fecerunt Professionem, deinde a Rege moderno multis pollicitationibus, et privilegiis allecti professi sunt Fidem publice in Comitibus Varsaviae in manibus moderni Nuncii Eminētissimi Cardinalis Opatii Pallavicini, qui etiam singulos in suis Cathedris Varsavia reduces solemniter visitavit, Patres Societatis Jesu maximo gaudio concepto vix non semper alternatim bini limina eorum terebant, maximum gaudium undique, ipse Lipniczki ab uno eorum tamquam a certissimo Unito consecratus est, ego etiam apud utrumque³²¹ aliquo tempore commoratus sum, quid tandem factum? sus reversa est ad lutum suum, sed qua astutia Subornarunt tertium Episcopum, qui nondum fecerat Professionem Fidei, id est Lucerionsem, qui Tenebrio relicto, ex condicto suo Episcopatu fugit in Moscoviam, ibique Magno Duci exposuit, qualiter Episcopi in Polonia cogantur ad Unionem, seque ideo fugisse, ne fieret Unitus, adeoque supplicavit, ut eis succurratur. Successit malefactum; Nam Moscus inter Pacta conventa contra Turcam hoc punctum posuit, ut duo praedicti Episcopi ad Schisma redirent, secus trecenta millia militum, quos contra Tartaros contraxit, contra Polonos una cum ipsis Tartaris facta cum Turca pace, missurus. Debit Rex nolens volens subscribere cum maximo fletu Nuncii Apostolici, et ipsius Regis, diu fuit reluctatum, diu disputatum, sed Legati Moscovitae non argumentis, sed tormentis decernere statuerant. Haec quae scribo, sunt ita vere facta, sicut quidquid verissimum, legantur Pacta inter Polonos, et Moscovitas facta. Non est itaque Graecis credendum. Quia probabo Testibus, quod tale habeant Consilium Graeci in Hungaria, modo iste Methodius aliquo modo Donationales obti-

пишу, чистісінька правда: так воно насправді було, хай буде прочитаний договір, укладений між поляками і московітами. Таким чином, не слід вірити грекам. Тому що я свідками підтверджую, що греки мають в Угорщині таку раду, навіть сам Мефодій якимсь способом дістає дарчі грамоти і намовляє Дмитра, сатмарського архидиякона, несподівано будуть вислані прохачі в Московію, щоб сам вождь вимагав від імператора, щоб не були уніатами, але жили так вільно, як у Польщі або у Венеції. Крім того, згаданий Мефодій не був висвячений, бо мовчу, що його висвятив захожий схизматик, не такий, хто має свою кафедру, до того ще такий, якого самі грецькі патріархи відлучили від церкви за якісь нові ересі. Але тому що був висвячений одним, тоді як рівний супроти рівного не має авторитету, слідує, що він не може ані благословити ані злословити (підкреслюю, оскільки він рівний). Це підтверджується думкою апостола, який каже: «Без усякої суперечки більший благословляє меншого». Коли ж один єпископ має такий же авторитет як і той, якого треба висвятити, не слідує, що він може висвятити, інакше і священник висвятив би священника, диякон диякона, бо нічого не перешкоджає, бо зайві слова апостола «більший благословляє меншого» і даремно говорив Христос: «Батько більший за мене». Хоч це можна також³²² інакше пояснювати. Але і перший канон апостолів не мав би ніякого значення, який гласить: «Хай єпископа висвячують два або три єпископи». Тому що цього не було зроблено, доведено розумом, письмом і канонами, що Мефодій не є висвячений. Не заперечую, що один може висвятити, але той, який висвячує, повинен бути посланцем, висланим з уповноваження папи, повинен бути католиком, і то в присутності якогось католицького прелата. У цього все це було відсутнє. Зрештою траплялося, що хто у них висвячується, за умов умовно висвячується перед уніатами, як недавно було вирішено у висвяченні перемишлянського єпископа в Польщі, якого його емініція теперішній нунцій Польщі умовно вирішив висвятити під час богослужіння. Тому що ваше високоблагородство

neat, et Demetrium Szathmariensem Archidiaconum frangat, subito missuri supplicantes in Moscoviam, ut ipse Dux expostulet cum Imperatore, ne fiant Uniti, sed ita libere degant, sicut in Polonia vel Venetiis. Praeterea dictus Methodius non est Consecratus, taceo enim, quod sit consecratus a Schismatico advena, non ab ullo, suam Cathedram habente, ad haec a tali, qui ab ipsis Patriarchis Graecis est excommunicatus ob haereses quasdam novas. Sed quia est Consecratus ab unico. Cum vero aequalis in aequalem non habeat auctoritatem, sequitur eum nec benedicere, nec maledicere (dico in quantum est aequalis) posse. Probatur id auctoritate, Apostoli, qui ait, absque omni disceptatione minor a majore benedicitur, cum vero Episcopus unus est ejusdem auctoritatis, quam consecrandus, non sequitur posse eum consecrare, alias et Sacerdos Sacerdotem, Diaconus Diaconum consecraret, nihil enim obstarret, gratis enim Apostolus diceret, minor a majore benedicitur, et Christus gratis dixisset Pater major me est, licet id quoque aliter³²² interpretari potest. Sed et Canon primus Apostolorum nihil valeret, qui dicit. Episcopus a duobus, vel tribus Episcopis ordinetur. Quod quia factum non est, ratione, scriptura, et Canonibus probatur Methodium non esse consecratum. Nec inficior posse ab uno consecrari, sed is, qui consecrat, debet esse Legatus Delegatus cum expressa licentia Summi Pontificis, debet esse Catholicus, idque cum assistentia alicujus Praelati Catholici, quorum omnium hic fuit defectus. Accedit praeterea, quod qui apud eos consecrantur, iterum apud Unitos sub conditione consecrantur, uti recenter fuit decretum in Consecratione Premisliensis Episcopi in Polonia, quem modernus Eminentissimus Polonia Nuncius sub conditione in lecta Missa consecrari decrevit. Quare cum Illustrissima Dominatio vestra videat, quod dictus Methodius defectu Doctrinae, Ordinationis Episcopus esse nequit, minus vero ejus professione, quae ob defectum Doctrinae minus considerari debet, et fraudis loco habendo, idcirco misereatur tot Centenorum millium hominum in sua Dioecesi in gravissima Schismatis caligine pereuntium, provideat Nobis de bono viro,

бачить, що згаданий Мефодій не може бути єпископом внаслідок відсутності освіти і висвячення, менше повинен засуджуватись за свою присягу, яка (дана ним) із-за відсутності знання, треба звернути увагу на обман, тому (ваше високоблагородство) хай змилюється над сотнями тисяч людей, які гинуть в найжахливішому тумані схизми, хай дасть нам доброго мужа і вченого єпископа, який зміг би їх направити на дорогу миру. Таким є, наприклад, Ієронім Ліпницький, якому, на мою думку, ніщо не хибить тільки орден. Хай буде висланий в Польщу до добрих уніатів, або хай його висвятить сам архієпископ, навіть латинський, якщо інакше не можна буде це зробити. В іншому випадку, присягаю на кров Ісуса Христа, як на протязі стількох віків неосвідчені нероби і варвари нічого не зробили, так і в майбутньому нічого не буде зроблено, тільки вічні заворушення і схизми.

Якщо ж інакше не може бути і згаданого Мефодія приймуть за єпископа, хай живе у Егері в єпископа расціанів, і хай буде або співєпископом або вікарієм, тому що в усіх королівських законах і постановах ніде не читається, що в Мукачеві колись був єпископ, ця справа помилково була введена, бо тут були не єпископи, а наставники ченців, нарешті, коли русини почали розмножуватися, ті, що були наставниками,³²³ вважалися також за єпископів, і, зрештою, вийшло так, що помилково вважалось мукачівське єпископство, яке в дійсності не існує, бо ніхто його не заснував у селі або в лісі. Зрештою, все це пишучий вашій високоблагородності і високопреподобності для обміркування і себе самого доручаю як найслухняніше і найвідданіше, ваші святі руки пригортаю до грудей, цілую і остаюся. В монастирі, Мукачево 20 травня 1688 р. вашої високоблагородності і високопреподобності, пана отця у Христі і мого найшановнішого опікуна найпокірніший слуга... (?) Петро Камієнські, чернець ордену св. Василя Великого, уніатський священник – із-за відсутності паперу написав на цьому, ваша високоблагородність пробачить за нестаток».

Це донесення, опубліковане в Егері

ac docto Episcopo, qui eos in viam pacis dirigere possit. Utique habetur Hieronymus Lipniczky, cui praeter Ordinem nihil meo iudicio deesse videtur, mittatur ad Poloniam ad bonos Unitos, vel ab ipso Archi Episcopo consecretur etiam Latino, si id aliter fieri nequit. Secus testor Sangvinem Christi Jesu, per nebulones indoctos, ac barbaros, uti antea tot saeculis nihil factum, ita imposterum nihil fiet, tantum perpetui tumultus, et Schismata.

Quodsi vero aliter fieri non potest, et dictus Methodius pro Episcopo assumetur habitet Agriae penes Ecclesiam Rascianorum et sit vel Coepiscopus, vel Vicarius, quia in omnibus Regni legibus, et constitutionibus nullibi legetur fuisse aliquando Episcopum Munkacsini, sed haec res est perperam introducta, hic enim non Episcopi, sed Superiores Monachorum fuerunt, tandem cum coepissent Rutheni multiplicari, isti qui etiam Superiores fue-³²³ runt, facti sunt Episcopi, ac sic tandem effectum est, ut perperam Episcopatus Munkacsiensis audiat, qui nullus est in rerum natura, nullus enim illum fundavit in pago, vel in sylva. Caeterum haec universa Illustrissimae, ac Reverendissimae Dominationis Vestrae iudicio trutinans perscribens, me ipsum quam obsequentissime, et devotissime commendo, ejusque sacras manus ad ima provolutus exosculor, ac maneo. In Monasterio Munkács 20. Maji 1688. Illustrissimae, ac Reverendissimae D. Vestrae D. Patris in Christo, et Patroni mei Colendissimi Humillimus servus α(. .) α(ω)α π(α)ρ[λ]α 'εγγ'εγε' [ϕ]λ.α. Petrus Kamienski Ord. S. Basilii Magni Monachus Sacerdos Unitus. – ob defectum papyri in hac scripsi, ignoscet Ill. D. Vestra penuriae.

Delatio haec in opinione de non erigendo

1770 р. в задумі, що не буде встановлене мукачівське єпископство (доступно читати на стор. 45, буква Ц), до сверблячки хвилювало егерчан, щоб русинів приєднати до себе і поступово (ix) винищити. Егерський єпископ домігся від кардинала Колоніча і примаса королівства шляхом таємних повідомлень, що вже в наступному році (як нижче) привів з собою з Рима Йосипа де Камеліса і, як найвищий канцлер, в дарчій королівській грамоті додавав клаузулу про приєднання до егерських єпископів.

Ми нижче будемо бачити, які сумні результати принесла ця клаузула.

Тому що всі хитрощі Петронія Камінського були безуспішними, Мефодій виконував єпископські обов'язки.

Глава 88

За свідченням щоденника де Камеліса безперервно висвячує священників. Діждався щасливого випадку, що кардинал Леопольд Колоніч, примас, титулував його єпископом у своєму повідомленні, про яке нижче треба згадати, направленому 1689 р. папі римському відносно надання влади Мукачівському єпископству. I, між іншим, (написано): Мефодію ані з цієї скарбниці Ракоція, ані з іншої фіскальної каси ніщо крім 200 флоренів не видається, внаслідок чого не має абсолютно ніякого доходу і повинен придбати харчі та одяг тільки із власного заощадження.³²⁴ Той же згаданий Мефодій поновлюється на посаду єпископа перемишлянським руським єпископом Іваном Валховським (точніше Малаховським).^a

Тому що поновлення стосується його, доводять, що Рафаїл був єпископом сумнівної віри. Після того як його (тобто поновлення) не прийняв, всі священники, яких він висвятив, умовно перевисвятив Йосип де Камеліс. Диви Щоденник.

³²⁴a) Гевенеські акти, том XXIV, с. 21.

Episcopatu Munkacsensi Agriae 1770. edita pag. 45. Lit. C. legibilis excitavit Agrienses ad prurimum Ruthenos sibi subjiciendos, et sensim eradicandos. Episcopus Agriensis apud Cardinalem Kolonich, et Primatem Regni per occultas insinuationes effecit, ut sequenti mox anno (ut infra) Roma Josephum De Camelis secum tulerit, et qua Summus Cancellarius in Collationalibus Regiis Clausulam Subjectio-nis Episcopis Agriensibus inseruerit.

Clausula haec quam tristes tulerit sequelas, inferius videbimus.

Omnibus machinationibus Petronii Kaminski non obstantibus Methodius Pontificalia exercuit.

Caput 88.

Teste Diario De Camelisiano Sacerdotes continuo ordinat, fortunamque nactus est, ut per Cardinalem Leopoldum Kolonich Primatem in sua relatione inferius attingenda fine impetrandae Dominationis pro Episcopatu Munkacsensi 1689. Romano Pontifici porrecta Episcopus tituletur. Et in specie

Methodio nec ex hac a Rakocianis, nec ex altera a Cam. Cassa praeter 200. f. quidpiam praestatur, unde nullum absolute proventum habet, sed ex propria dumtaxat oeconomia victum, et amictum comparare debet.

³²⁴ Idem Methodius mentionatus Episcopus reconciliabitur per Episcopum Ruthenicum Premisliensem Joannem Valchowski (rectius Malachowski)^a

Quoniam reconciliatio Ei imponitur, Rafaclem dubiae fidei Episcopum fuisse probatur. Quam cum Methodius non suscepisset, omnes Sacerdotes per Eum ordinatos conditionate reordinavit Josephus a Camelis. Vide Diarium.

³²⁴ a) Acta Heveness. Tomo XXIV. pag. 21.

Той же Мефодій, подаючи такий титул «милістю божою єпископ православний раковецький, мукачівський, списький, красnobрідський, марамороський і всієї землі угорської» щиро підтримує укладання фундаментного каменя для монастиря в Алто Карослові за допомогою місцевого священика Михайла побудувати на участку і за кошти графа Юрія Баркоція, закликає всіх і кожного віруючого в Христа довести до кінця благородну справу, допомогти своєю милостинею: і дано в монастирі кафедральному св. Миколи в Мукачеві, власноручно, квітня 27-го, року 1689.

Над Мефодієм навісає критичний час. Бо після смерті Іннокентія XI 1689 р. кардинал і примас королівства Леопольд Колонич з'явився і як член колегії, і як цісарський посланець, на конклав кардиналів, щоб дати голос свій особистий і цісаря.^б

Від новообраного (папи) Олександра VIII дістав Йосипа де Камеліса, ченця ордену св. Василя В. і члена колегії по пропаганді, і висвятив його на посаду єпископа церкви Себастьянопольської, своїм авторитетом, владою, як опікун Ракоціїв, наказав помістити його в монастирі як апостольського вікарія.^в

Доля одного і другого була нелегкою. Йосип вимагав для себе шану і ставлення як до єпископа. А Мефодій говорив, що він новий заходжий, містик, скрупульозний і боязливий. Надалі виконував і обов'язки єпископа, і очолював керівництво монастиря. І тому: ³²⁵31-го грудня 1689 р. наказав провести збори всіх священиків у церкві Орлов, шариського комітату, безперервно порівнює і святі ордени, і розподіляє звичні примірники з титулом мукачівського єпископа. Висвяченому Василю Ладишинському і Поповичу Легновицькому дає призначення для Легнови у Лукаві.^а

Але Мефодія постигла більша неприємність. Коли Йосип був інсталований на по-

Idem Methodius 1689. 27-a Aprilis praemisso sequenti titulo. Милостію Божією Епп. православный раковецкій, Мукачовскій, Спшскій, Красnobродскій, Марамороски, й всяя землі оугорскія. elargitur facultatem Fundamentalem lapidem ponendi pro Monasterio Alsó Karászlóensi per localem Parochum Michaelem in Fundo, et cum facultate Comitum Georgii Barkóczy exstruendo, et provocat omnes, et singulos Christi Fideles ad pium opus consumandum, sua Eleemosyna juvandum дан в Монастири Мукачовском кафедралном в обители С Николая рук. влас. април. Кз. рок. а х п ф

Pro Methodio. imminet tempus Criticum. Mortuo enim Innocentio XI. 1689. ad Conclave Cardinalium tum qua membrum Collegii, tum Legatus Caesareus comparuit, votum personale, et Caesaris daturus Leopoldus Kolonich Cardinalis et Primas Regni.^б

Ab electo Alexandro VIII. Josephum de Camelis Ordinis S. Basilii M. Religiosum, et membrum Collegii de propaganda obtinuit, et per se ad Titulum Ecclesiae Sebastianopolis Episcopum consecratum auctoritate, et potestate sua, qua Tutor Rakocianorum, ceu Vicarium Apostolicum Claustro illocari ordinavit.^в

Dura fuit utriusque sors. Josephus sibi Episcopalem cultum desideravit, et accomodationem. Methodius autem eum esse novum hospitem, mysticum, scrupulosum, et meticulosum dicebat. Sicut Pontificalia ultro exercebat, ita Claustri administrationem retinuit. atque ideo

³²⁵Die 31-a Decembris 1689. in Ecclesia Orlow. Comitatus Sáros gremiali Synodum omnium Sacerdotum celebrandam ordinavit, sicut Ordines SS. incessanter confert, ita solitas formatas sub titulo Episcopi Mukacsiensis distribuit. 16-a Jan. 1690. ordinato Basilio Ladisinszky, Popovicsio Legnoviensi pro Legnova in Lukava Investituram largitur.^а

Sed major perplexitas invasit Methodium,

б) Відома справа.

в) Pray, Specim Hierarch. Eccl. 381.

³²⁵а) Автентичний оригінал знаходиться в епарх. архіві.

б) Res nota.

в) Pray Specim Hierarch. Eccl. 381.

³²⁵а) Authenticum Originale in Archivo Dioecesis habetur.

саду мукачівського єпископа королівськими комісарами Августином Бенковичем, єпископом Велико-Варадинським, і Ференцем Клобушицьким, а той, як ігумен, повинен був у такій мірі скласти присягу віри, як і присягу канонічної послухності, перед королівськими комісарами, які заявили, що всі виплати, які звичайно надавались із замку, будуть припинені до смерті Мефодія, у випадку добровільного відходу пообіцяли гроші на дорожні витрати. Мефодій знав, що ніхто ще безкарно не робив опір могутній і королівській владі. Дня 13-го травня, діставши пробачення від єпископа, відправився в Мараморощ, щоб пошукати собі місце для нової резиденції. А 29-го червня повністю перебрався із монастиря (Щоденник) і перейшов у монастир в Углю, щоб міг, як свідчить інквізиція 1725 р., висвячувати багатьох священиків.

dum Josephus per Commissarios Regios Augustinum (!) Benkovich Episcopum Magno – Varadiensem, et Franciscum Klobusiczky in Episcopum Munkaciensem installatur extitisset, et ille velut Hegumenus Professionem Fidei non minus, quam Juramentum obedientiae Canonicae praestare debuit Commissariis Regiis declarantibus omnes Pensiones ex arce dari solitas usque excessum Methodii e Claustro suspendendas fore, in casu abitus liberali viatico adpromisso. Vidit Methodius torrenti, Regiaeque potestati neminen unquam impune restitisse. Die 13-a Maji accepta ab Episcopo venia discessit ad Maramoros pro quaerendo sibi loco novae Residentiae. 29-a autem Julii totaliter e Monasterio excessit (Diar) ac recepit semet ad Claustrum Uglyense, ut teste Inquisitione 1725. plures Presbyteros ordinare possit.

Finis Tomi 2 – di.

RESUMÉ

Jurij Sak, Dejiny karpatských Rusinov od Mychajla Lučkaja, 2. zv./pokračovanie/

Pokračovanie 2. zväzku Lučkajovej práce. Prvá polovica tohto zväzku bola uverejnená vo VZ MUK čis. 13. V tejto časti Mychajlo Lučkaj (1789–1843) sa venuje obdobiu po umrti kniežata Fedora Koriatovyča, o ktorom hovorí, že bol zavraždený r. 1365 na Podillu. V podstate líči osudy zakarpatskej pravoslávnej cirkvi po smrti svojho štedrého patróna a hovorí o činnosti jej jednotlivých málo známych predstaviteľov. Zahŕňa tiež Džozo povstanie r. 1514 a obdobie Reformácie, ako aj iné ľudové povstania a stavovské vojny sedmohradských uhorských kniežat. Končí obdobím od uzavretia Užhorodskej cirkevnej únie v polovici XVII. st. po dosadenie do čela novej grécko-katolickej eparchie Josyfa de Kamelisa (1641–1706), keď predtým značná pozornosť bola venovaná bojom medzi stúpecami pôvodného pravoslavia a novými uniatmi.

РЕЗЮМЕ

Юрий Сак, «История карпатских русинов» Михаила Лучкая (2 т., продолжение)

Публикуемая работа – это второй том произведения Лучкая. Первая половина этого тома была напечатана в «Науковому збірнику» (Научном сборнике) Музея украинской культуры № 13. В этой части Михаил Лучкай (1789–1843) рассматривает период после смерти князя Федора Корятовича, о котором говорит, что его убили в 1365 году на Подолье. В сущности он описывает судьбу закарпатской православной церкви после смерти ее щедрого патрона и рассказывает о деятельности ее отдельных малоизвестных представителей. Охватывает также восстание под руководством Дожи в 1514 году и период Реформации, другие народные восстания и сословные войны трансильванских венгерских князей. Произведение он заканчивает периодом от подписания Ужгородской церковной унии в половине XVIII-го ст. до назначения главы новой греко-католической епархии Иосифа де Камелиса (1641–1706), когда перед этим значительное внимание было уделено борьбе между приверженцами подлинного православия и новыми униатами.

RESÜMEE

Juraj Sak «Die Geschichte der Karpaten-Russinen» von Michail Lutschkaj (Bd. 2, Fortsetzung)

Die veröffentlichte Arbeit ist der zweite Band des Werkes von Lutschkaj. Die erste Hälfte des Bandes wurde im „Naukowyj sbirnyk“ (Wissenschaftlicher Sammelband) des Museums der ukrainischen Kultur No. 13 herausgebracht. In diesem Teil betrachtet Michail Lutschkaj die Periode nach dem Tode des Fürsten Fedor Korjatowitsch, von dem der Autor mitteilt, daß er im Jahre 1365 im Gebiet Podillja ermordet worden ist. Im Grunde genommen beschreibt er das Schicksal der transkarpatischen rechtgläubigen Kirche nach dem Tode ihres freigebigen Patrons und erzählt über die Tätigkeit ihrer einigen wenig bekannten Vertreter. Er schließt auch den Aufstand unter der Leitung von Doža im Jahre 1514 und die Reformationsperiode, andere Volksaufstände und Ständekriege der transilwanischen ungarischen Fürsten ein. Das Werk endet mit der Periode, seit dem Abschluß der Ushgoroder Kirchenunie in der Hälfte des XVIII. Jahrhunderts bis zur Ernennung des Hauptes der neuen griechisch-katholischen Eparchie Iosifa de Kamelisa (1641–1706), als es vorher eine wesentliche Aufmerksamkeit dem Kampf zwischen den Anhängern der echten Rechtgläubigkeit und den neuen Uniaten geschenkt worden ist.

Іван Русинко та колектив

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
У СВИДНИКУ

ВИДАВ МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ
В БРАТИСЛАВСЬКОМУ СЛОВАЦЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ
ВИДАВНИЦТВІ,
ВІДДІЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРЯШЕВІ, 1986

Ivan Rusinko a kolektív

VEDECKÝ ZBORNÍK

**MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY
VO SVIDNÍKU**

**VYDALO MÚZEUM UKRAJINSKEJ KULTÚRY VO SVIDNÍKU
V SLOVENSKOM PEDAGOGICKOM NAKLADATELSTVE V BRATISLAVE,
ODDELENÍ UKRAJINSKEJ LITERATÚRY V PREŠOVE, 1986**

Zostaviteľ Ivan Rusinko a kolektív

**VEDECKÝ ZBORNÍK
MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY VO SVIDNÍKU Č. 14**

Prvé vydanie

Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave
oddelenie ukrajinskej literatúry v Prešove

ako svoju 387. publikáciu

Zodpovední redaktori Ivan Macinský, Nataša Bogdanová
Výtvarný redaktor Ivan Firkal
Grafický upravil Ladislav Cuper

Tlačili Duklianske tlačiarne, n. p. v Prešove — Strán 440 — AH 41,33 (text 38,66; grafika 2,67)
— VH 42,42 — Náklad 1200 — 02/63 — Schválené výmerom SÚKK — GR č. 1729/I-85
67 — 376 — 85

Упорядник Іван Русинко та колектив
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ № 14

Видання перше

Видало Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі
відділ української літератури в Пряшеві

як свою 387 публікацію

Відповідальні редактори Іван Мацинський, Наташа Богдан
Художній редактор Іван Фіркаль
Графічне оформлення Ладіслав Цупер

Друкували Дуклянські друкарні, н. п. у Пряшеві — Стор. 440 — АА 41,33 (текст 38,66; графіка 2,67) — ВА 42,42 — Тираж 1200 — 02/63 — Ухвалено постановою СЦКК — ГД № 17291-85
67 — 376 — 85

Historia Carpato-Ruthenorum III, Михайла Лучкая
(Lutskay M., Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria Sacra, et
Civilis, Cassoviae, 1843)
Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 16,
Пряшев, 1990, стр. 29-256

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ — ПЕРШОДЖЕРЕЛА

МИХАЙЛО ЛУЧКАЙ

ІСТОРІЯ КАРПАТСЬКИХ РУСИНІВ

Церковна і світська історія карпатських русинів, давня і сучасна, написана на матеріалах досвідчених авторів та документах Мукачівського єпархіального архіву Михайлом ЛУЧКАЄМ, настоятелем у м. Лукка в Італії і колишнім ужгородським священником, раніш єпископським секретарем

ТОМ III

У Будині 1843

HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM

Sacra, et Civilis, antiqua et recens usque ad praesens tempus. Ex probatissimis auctoribus Diplomatum Regiis, et Documentis Archivi Episcopalis Dioecesis Munkacsensis elaborata per M^{ch}a^el^em LUTSKAY B. M. V. Praepositum Aulicum Lucensem, et condam Parochum Ungvariensem antea Secretarium Episcopalem

TOMUS 3-ius

Budae 1843.

«Якщо хочеш, щоб тебе хвалили, якщо хочеш називатись пророком, кидай рідні місця, поселяйся будь-де. Бідному відкрита вся земля, і куди б ти не пішов, бідний ніде не почувває себе на засланні, всюди він дома».

Овен.

Глава 1

(1)ЮАНН ЙОСИФ ДЕ КАМЕЛІС ІЗ РОГИ, ЧЕРНЕЦЬ ОРДЕНУ СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО ІЗ КОНГРЕГАЦІЇ ПРЕСВЯТОЇ ТРИЦІ, а) ЄПІСКОП МУКАЧІВСЬКИЙ XXIII-й

Після захоплення та очищення в 1687 році від турків Буди, після того, як оточений імператорськими військами Мукачівський замок 18 січня 1688 року змушений був здатися, а керівник католицької церкви Угорщини кардинал Леопольд Колонич був призначений опікуном маєтків Ракоці, над Чернечою горою і всією єпархією почало сходити благодатне сонце.

Я не переконаний у тому, що ця велика людина, будучи в Мукачеві, таємно перевірила стан монастиря на Чернечій горі, тому що де Камеліс згадав би про це у своєму щоденнику; правдоподібно він про все детально довідався від своїх людей.

У той час перебували там єпископ Мефодій Раковецький та його вікарій Ієронім Липницький.

У гевенеських актах, том XXIV, стор. 21.

Після огляду майна Мукачівського єпископства був зроблений такий висновок: єпископ мав одержувати від Списької камери по двісті флоринів, однак він не одержував нічого і не мав жодних прибутків. Тому Мефодій лише із власної економії змушений був придбавати їжу і одяг. Вікарій Ієронім Липницький так само не мав жодних прибутків, ні жодної парафії, яка забезпечувала б необхідні продукти, і якби не був передбачливий, то потрапив би у скрутне становище.

Згаданий єпископ Мефодій був приєднаний до унії перемишлянським руським єпископом Іоанном Волховським (Малаховським). Із Гевенеських (документів) не можна довідатися, чи про це написав примас Угорщини папі, чи егерський єпископ — примасові. Останнє більш імовірно, тому що (2) примас не взяв би

а) Цю церкву з монастирем ченці василіани грецького обряду вже не мають. Дуже прикрашена чудовими картинами і статуями.

Si vis laudari, si vis Propheta vocari.

*Linque Lares proprios, alibi fige
Tota patet tellus inopi, quacumque sedem.*

*meabis
Pauper in exilio est nullibi, ubique
domi.*

Oven.

Caput 1.

JOANNES JOSEPHUS DE CAMELIS A ROGA, ORDINIS S. BASILII M. E CONGREGATIONE SS. TRINITATIS A.) RELIGIOSUS, EPPUS MUNKATSIENSIS XXIII.

Buda Metropoli a Turcis capta, et purgata 1687, arce vero Munkaciensi armis Caesareis 1688 18-a Januarii cedere coacta, et Leopoldo Kolonits Cardinali, et Regni Primate Orphanorum Rakóczi-anorum Tutore facto, super montem Csernek, totamque Dioecesim solatiosus sol oriri coepit.

Ut Magnus hic vir Munkacsini praesens existendo Statum montis Csernek occulte revidisset, non convincor, quia De Camelis in suo Diario praenotavisset, ast potius medio suorum hominum uberius cognovit.

Habitabant pro tunc ibidem Methodius Rakowetzky Episcopus, et Hieronymus Lipniczky, Ejus vicarius.

In actis Hevenesianis Tom. XXIV pag. (21)

Posteaquam specificata essent Bona ad Episcopatum Munkaciensem spectantia ita fit continuatio:

Ex Camera Suae Majestati SSm̄e Scepusiensi floreni ducenti, de facto nec ex una (:e Bonis:) nec ex altera parte (:Camera:) quidpiam ipsi (:Methodio:) praestatur, unde nullum absolute proventum habet, sed ex propria dumtaxat oeconomia Methodius victum, et amictum comparare debet. Vicarius Hieronymus Lipniczky similiter nullum habet proventum, nec Residentiam ullam, qui pariformiter provisionem aliquam sollicitat, et nisi provisio fuerit, metuo ne despondeat animum.

Idem mentionatus Episcopus Methodius reconciliabitur per Episcopum Ruthenicum Premislensem in Polonia, nomine Ioannem Walchowski (:rectius Malachowski:)

Ex Heveneso exui nequit, an Primas Regni Pontifici, anve Agriensis Episcopus Primati h(aec) scripserit. Postremum magis probabile est, quia (2) Primas non tulisset De Camelisium secum Roma, si sollicitavisset alicubi pro Methodio, et Lipniczki subsistentiam.

¹a) Ecclesiam hanc cum Claustro Basiliani Monachi Graeci amplius non tenent. Est ornatisima praeclaris picturis, et status.

з собою із Рима де Камеліса, якби він десь виступав із підтримкою Мефодія і Липницького.

При таких обставинах на Чернечій горі (у Мукачівському монастирі) кардинал Леопольд Колоніч і примас Угорщини, який брав участь у 1689 році на засіданні папської колегії в Римі за участю кардиналів і делегата імператора, просив новообраного папу Олександра VIII-го призначити Йосифа де Камеліса, члена ордену св. Василя із конгрегації св. трійці, народженого на острові Хіос, високо вченого, зі справжнім монашим характером, відомого своєю зовнішньою скромністю, місіонарієм Мукачівської єпархії. Щоб з більшим авторитетом він зміг виконувати свої обов'язки, Камеліс не лише одержав звання апостольського вікарія, але того ж дня, тобто 5 листопада 1689 року, папою Олександром VIII-им був призначений шебастинським єпископом а) для виконання обов'язків на території безвірних.

Призначення апостольським вікарієм*).

Дорогому синові Йосифу де Камелісу, монахові ордену св. Василя, обраному пресвітеру шебастинському папа Олександр VIII писав:

«Дорогий сину, здоров'я і апостольського благословення Тобі! Згідно з нашими душпастирськими обов'язками і особливо у зв'язку з нашою посадою ми повинні дбати про те, щоб турботу Христа про віруючих та навернених на шлях господній скеровувати на спасіння душ усіма засобами, . . . в тому числі: вірою, мудрістю, бездоганністю, знаннями і особливо ревністю до католицької релігії та віри в бога.

Надіймося, що все те, що ми тобі доручили, виконаєш повністю. На основі порад окремих наших високопоставлених братів кардиналів та рекомендацій товариства по поширенню віри ми обираємо і призначаємо Тебе папським вікарієм людей грецького віросповідання, що проживають у Мукачівській єпархії та в інших містах Угорщини, з усіма правами і необхідними засобами для підвищення нашого папського авторитету святого престолу. Одночасно вважаємо, що весь авторитет конгрегації і розпорядження кардиналів, що стосуються всіх і окремих людей, (3) скеровані і будуть скеровані в майбутньому на те, щоб тобі під час відрядження люди добровільно підчинилися і підкорялися, твої розумні настанови і розпорядження покійно сприймали і намагалися ус-

His ita in monte Csernek stantibus, Cardinalis Kolonits Leopoldus, et Primas Regni (in) conclave 1689 celebratum, qua membrum SS. (col)legii Cardinalium et Legatus Caesareus Romae comparuit, et ab electo Alexandro VIII. expetiit Ioannem Josephum de (!) Camelis, Ordinis S. Basilii M. e Congregatione SS. Trinitatis Religiosum, in insula Chios oriundum, sicut scientiis excultum, ita ver(o) Sacerdotali Characterere praeditum, et externa modestia clarum, pro parte Dioecesis Munkacsien(sis) in qualitate Missionarii operatorum, utque majori autoritate offitio suo fungatur, non ta(n)tum vicarius Apostolicus constituitur, ast eadem die, scilicet 5-a Novembris 1689, per (A)lexandrum VIII. Episcopus Sebastae a) in partibus infidelium tenore Brevis Apostolici denomin(a)tur.

Denominatio in vic. Apostolic(um).

Dilecto Filio Iosepho (!) de Camelis Mon(a)cho Ordinis S. Basilii M. Presbytero G. Ritu(s) Electo Sebastean.

Alexander PP. VIII.

Dilecte Fili, Salutem, et Apostolicam Benedictionem! Pro Nostro Pastoralis officii munere iis potissimum invigilare debemus, ut c(u)ram Christi Fidelium ut in viam mandatorum D(o)mini ad Salutem animarum diriguntur omnino re . . . itaque tuis:fide prudentia integritate, doctrina, ac Catholio (!) Religionis (ze)lo plurimum in Domino confisi speremus, quod ea, quae tibi dederimus committenda, cumulate sis expleturus, de nonnullorum ven. Fratrum Nostrorum S. R. E. Card(. . .) Propagandae Fidei Praepositorum consilio Te pro Graecis in Dioecesi Munkac(si)na alisque locis aquisitis in Hungari(a) commorantibus vicarium Apostolicum cum iurisdictione) iuribus, et facultatibus necessariis opportun(us) ad nostrum, et S. Sedis beneplacit(um) auctoritate Apostolica tenore praesentium (fa)cimus, consituimus, eligimus, et reputamus, sa(l)va tamen semper in praemissi auctoritate Congregationis eorundem Cardinalium mandantes propterea omnibus, et singulis ad qu(os) (3) spectat, et spectabit quovis modo in futurum, ut (tibi) in praemissis sponte pareant, et obediant, tuaque sa(lu)bria monita, et mandata humiliter suscipiant, et (e)fficaciter adimplere procurent, alioquin sententiam sive poenam, quam rite tuleris, seu statueris in rebellem, ratam habebimus, et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam in-

a) Та ж Шебаста є країною, яка колись називалась Самарією. (. . .) у Палестині населені магометанами і греками . . .)

*) Підкреслено автором М. Лучкаєм.

²a) Sebasta eadem est Civitas quae olim dicebatur Samaria. (. . .) in Palestina per Mahomedanos, et Graecos incolitas. (. . .)

пішно виконувати. Крім цього, схвалюємо твої настанови і кари, які правильно оголосиш або покладеш на бунтівника, як також натхнені господом зробимо все, щоб вони непорушно, без заперечень виконувалися.

Видане в Римі і надруковане під знаком рибалки у св. Марії великої п'ятого листопада 1689 року, тобто першого року виконання нами функції папи».

Кардинал Колонич спішив не тільки висвятити його (Камеліса) в єпископи, але також передати для Мукачівської єпархії щирі королівську згоду, так що вже 11 березня 1690 року був поширений декрет такого змісту:

Ми Леопольд, з божої милості назавжди обраний святіший римський імператор Німеччини, Угорщини, Чехії, Далмації, Хорватії та ін., за допомогою цієї грамоти сповіщаємо всіх тих, кого слід, про те, що, турбуючись про призначення для підпорядкованого нам народу священників або церковних керівників, ми довідалися нині із рекомендацій багатьох наших віруючих та високопоставлених іноземців про таке: Відданий нам високошановний Іоанн де Камеліс, шебастинський єпископ, генеральний місіонер грецького об'єднаного обряду, надзвичайно чесний, учений, бездоганний у поведінці і в житті, обдарований богом цими всіма позитивними рисами. Отже йому, як достойній, заслуженій і милій особі, даємо Мукачівське руське єпископство, яке цього часу немає єпископа, зі всіма правами власника над маєтками і прибутками, зі всіма правами правосуддя, що по закону з давен-давна відноситься до компетенції єпископа, та правами, що повинні належати розгляду нашого королівського опікунства; користуючись правами призначення так, як користувалися колишні угорські королі, славної пам'яті наші попередники при призначенні церковних керівників (4) в Угорщині та в приєднаних до неї землях, для кращої репрезентації церковної установи ми присвоїли Іоанну де Камелісу звання нашого радника і ввели його в стан наших вірних радників з тим, щоб він разом із підпорядкованим йому народом стійко зберігав заслужене довіря, відданість і покірність по відношенню до папи і до нас і щоб у всіх своїх справедливих і законних ділах і поступках підкорявся теперішньому ординарному єпископові і майбутнім єпископам цієї єпархії (тобто егерським єпископам — А. І.), віддавав їм честь як їх вікарій, від них повинен одержувати плату і підтримку.

Цим ми призначаємо, сповіщаємо, представляємо, приймаємо і зачисляємо до нашого

violabiliter observari non obstantibus etc. Datum Romae apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris, die quinta Novembris, Anno Domini 1689. Pontificatus nostri anno primo.

Cardinalis Kolonich illum non modo consecrare in Episcopum, sed etiam benignas Collationales Regias pro parte Episcopatus Munkacsensis tradari facere properavit, ut adeo jam 11 Marti(i) 1690 benignae emanaverint Collationales tenoris sequentis:

Nos Leopoldus Dei Gratia electus Romanorum Imperator semper augustus, (ac) Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentis significantes, quibus expedit Universis, quod Nos pro ea, qua in constituendis fidei populo Nobis subiecto Ecclesiasticis Pastoribus, seu moderatoribus tenemur cura, et sollicitudine, considerat(i) Fidelis nostri honorabilis Ioannis Bapt. de Camelis Episcopi Sebastae Generalis per Hunga(ri)am Missionarii Graeci ritus Uniti eximiis virtutibus, Doctrina item, ac morum vitaeque in(te)gritate, quibus ipsum ab Altissimo insignitum, dotatum esse ex plurimorum Fidelium Nos(tro)rum, ac aliorum etiam externorum gravium vir(orum) commendatione cognovimus: Eidem igitur tamquam Personae idoneae, et bene meritae, n(. .)que gratiae Episcopatum Munkacziensem Ru(the)norum pro nunc legitimo possessore vacant(em) cum omnibus omnino juribus Possessionariis aliis quibusvis pertinentiis, obventionibus, emolumentis, et jurisdictionibus de jure, et ab (anti)quo ad praespecificatum Episcopatum spect(anti)bus, et pertinere debentibus auctoritate ju(ris) Patronatus Nostri Regii, quod generaliter (in)star Divorum quondam Hungariae Regum (prae)decessorum nostrorum gloriosae reminiscen(tiae) in conferendis quibusvis Ecclesiasticis mem(bris) (4) Regni nostri Hungariae, Partiumque eidem subjectarum Beneficiis habere, et exercere dignosc(i)mur, dandum, et conferendum, ipsumque Ioannem Bapt. de Camellis, ei cujus interest, pro consequenda Canonica Institutione praesentandum, ac insuper Consilarii nostri titulo condecorandum inque numerum ceterorum Fidelium nostrorum Consiliariorum aggregandum, et adsciscendum esse duximus, ita tamen, ut idem etiam tum debitam fidelitatem, devotionem, ac obsequ(i)um erga suum Pontificem, et Nos una cum populo sibi subiecto constanter servare, et in omnibus justis, ac licitis rebus, et negotiis Dioecesis illius ordinario Episcopo moderno, futuris, debitam obedientiam, et reverentia(m) tamquam eorum respective vicarius praestare, et ab illis dependentiam habere debeat teneatur. Imo

стану на радість присутнім. Тому поручаємо всім нашим віруючим і кожному зокрема, яким треба мати відомості про це, особливо рішуче вказуємо населенню Мукачівської єпархії і наказуємо, щоб згаданого Іоанна де Камеліса, єпископа мукачівського і шебастинського, нашого радника, признали, прийняли і вважали єпископом і щоб йому, як єпископу мукачівському і нашому радникові, підкорялися і підчинялися всім його рішенням і вказівкам та належно сплачували всю коблину і роковину. Щоб не було допущено помилки, призначення було прочитане присутнім і передане доручителеві. Видане в нашій столиці Відню, в Австрії, 11-го березня 1690 року, тобто 32 року нашого римського імператорства, 35 року царювання в Угорщині та в інших країнах, 34-го року царювання в Чехії. Леопольд, власною рукою, місце печатки, Іоанн Маголані, власною рукою.

Такий висновок: (Мукачівський єпископ) у всіх справедливих і законних ділах і поступках повинен підкорятися теперішньому ординарному (5) єпископові (єгерському) і майбутнім єпископам, віддавати їм належну шану і послухність як їх вікарій і від них повинні одержувати плату і підтримку. Для багаточисленних суперечок та великої ненависті і був даний привід, як у цій праці й побачимо.

Для більшої ясності зазначаю вперед: Дарчі грамоти де Камеліса, як бачимо, мають висновок: із підпорядкуванням ординарному єпископові тієї єпархії, тобто єгерської.

(Дарчі грамоти)

Йосифа Годермарського від 22 вересня 1707 з таким же висновком;

Бізанція від 8 листопада 1716 з підпорядкуванням названому єпископу;

Симеона Ольшавського від 26 серпня 1734 року з підпорядкуванням;

Георгія Блажовського від 26 квітня 1738 без підпорядкування єгерському єпископові;

Михайла Ольшавського від 12 березня 1743 без підпорядкування єгерському єпископу.

Глава 2

ВВЕДЕННЯ НА ПОСАДУ ЄПІСКОПА ЙОСИФА ДЕ КАМЕЛІСА

На основі папської булли про апостольський вікаріат і шебастинське єпископство та виданого королем Леопольдом призначення на посаду

damus, conferimus, praesentamus, aggregamusque, et annumeramus praese(n)tium per vigorem. Quocirca Universis, et singulis Fidelibus nostris harum notitiam habituris, praesertim vero praefato Episcopatu Munkacsiensi subjectis populis harum serie firmiter praecipientes, commitimus, et mandamus, quatenus mentionatum Joannem Bapt. de Camellis Episcopum Munkacziensem(!), et Sebastae. Consiliarium Nostrum pro tali Episcopo, et Consiliario habere, tenere, et recognoscere, eidemque in omnibus veluti Episcopo Munkacziensi, et Consiliario Nostro debitis jurisdictionibus, et praerogativis parere, et obtemperare, deque proventibus, et emolumentis universis respondere debeates(!), et teneamini. Secus non facturis Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum in civitate nostra Vienna Aust(riae) die undecima mensis Martii, Anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo. Regnorum nostrorum Romani Trigesimo secundo, Hungariae, et reliquorum trigesimo quinto, Bohemiae vero Anno trigesimo quarto. Leopoldus m. p. (:L. S.) Ioannes Maholány m. p.

Clausula haec: in omnibus iustis, ac licitis rebus, et negotiis Diocesis illius Ord(ina)rio Episcopo (:Agriensi:) moderno, et futuris debitam reverentiam, et obedientiam tamquam eorum respective Vicarius praestare, et ab illis dependentiam habere debeant, et teneantur. Multis iurgiis, et magno odio ansam praebuit, prout per decursum hujus operis videbimus.

Ad majorem claritatem negotii habendam praenoto:

De Camellissianae Collationales, ut vidimus, sunt affectae cum clausula: cum subjectione ordinario Diocesis illius Episcopo.

Joseph Hodermarszky dt-o 22-o Septembris 1707. pari cum clausula. Bizantii dt-o 8-o Novembris 1716. cum subjectione Episcopo dicto.

Simeonis Olsavszky dt-o 26-o Augusti 1734. cum subjectione.

Georgii Blazsovsky dt-o 26-o Aprilis 1738. sine subjectione Episcopo Agriensi.

Michaelis Olsavszky dt-o 12-o Martii 1734. sine subjectione Episcopo Agriensi.

Caput 2.

INSTALATIO IOSEPHI DE CAMELIS EPISCOPI

Praehabitis Bullis Pontificiis super Vicariatu Apostolico, et Episcopatu Sebastipoliensi, nec non nominatione Regis Leopoldi in Episcopum

мукачівського єпископа був введений у права в Мукачеві.

Цей акт у своєму щоденнику він так описує:

Дня 20 квітня за новим календарем та 10-го за старим 1690 року я був введений у права мукачівського єпископа в церкві на основі вказівок імператора варадинським єпископом і високошановним паном Франциском Клобушицьким, верховним адміністратором маєтків Ракоці. Там публічно у мої руки склали присягу про визнання католицької релігії на слов'янській мові:

Високопреподобний п. Мефодій Раковецький, ігумен Мукачівського монастиря св. Миколая;

(6) преподобний Тарас Каплонський, монах;
преподобний Єласій Леїцький, монах;
преподобний Севастіян Попел, монах;
Рівночасно інші священники, які там були, а саме:

Ігнатій Юсько, пресвітер,
Григорій Ракошинський, піп,
Георгій Руцанський, піп,
Іоанн Шелестівський, піп.

Висвячений і введений у права єпископ спостеріг, що Мукачівський монастир живе лише з непостійних прибутків, як, наприклад, з милостинь, подарунків, плати за служби та невеликого господарства, а єпископ зовсім не має стабільної плати. Випадково трапилося, що із уст єпископа Августа Бенковича він почув, що Мукачівський монастир має обширні маєтки. Ці слова я наводжу із 15-ої сторінки його щоденника: високопреосвящений пан варадинський єпископ (Бенкович) сказав, що він недавно на зборах у Братиславі бачив дарчу грамоту на ці мукачівські маєтки і читав у лектора Братиславської капітули шановного пана Петра Філя, в присутності якого дарча грамота разом із іншими документами знову була відкладена в книжкову скриню. На основі цього повідомлення він намагався досягти того, щоб йому була видана ця дарча грамота.

Після того як її отримав, він домігся у кардинала Колонича, щоб той, як заступник сиріт, 20-го вересня 1691 року доручив Франциску Клобушицькому, адміністраторові маєтків Ракоці, передати єпископові Камелісу наведені в установчій грамоті маєтки.

Той же Франциск Клобушицький, бажаючи зробити акт передачі у відповідності до капітульного свідчення, запросив єпископа Бенковича як лелецького настоятеля. Цей, дуже добре знайомий і приятель єпископа де Камеліса, прийшов до Мукачева особисто з капі-

Munkaciensem, installatus est Munkacsi.

Hunc actum in suo Diario pag. 1. taliter describit: Die 20-a Aprilis, secundum Calendarium novum, die vero 10-a secundum Vetus, an. 1690 fui installatus in Ecclesia pro Episcopo Munkaciensi vigore Caesaris Mandati ab Illmo D. Episcopo Varadinensi (:Magno Varadinensi:) et a Magnifico Domino Francisco Klobusiczky Administratore Supremo Bonorum Rakoczianorum. Ibique in meis manibus fecerunt publice juratam Fidei professionem Catholicam in idiomate Slavonico: Rmus D. Methodius Rakowiecki Egumenus Monasterii S. Nicolai Munkaciensis. (6) R. Tarsius Kaplonski Monachus. R. Ielasius Monachus Leicki. R. Sebastianus Popiel Mon. Alii pariter Sacerdotes, qui ibi reperti sunt, videlicet: Ignatius Iusko. Presbyter. Hrehori Rakosinski pop. Georgius Rutzczanski pop. Ioannes Szelestowski pop.

Consecratus, et introductus Episcopus observavit: Claustrum Munkaciense solummodo (his) accidentalibus: utpote Eleemosyna, oblati, s(t)ipendiis, et vili oeconomia victitare, Episcopum vero prorsus nullam stabilem habere dotem (. . .) casu evenit, ut ex ore Episcopi Augusti Benkovits rescierit Claustrum Munkaciense ampla habere bona. Verba e Diario ejus pag. 1(5). in sero: „Illmus Dnus Episcopus Varadinensis (:Benkovits:) dixit, quod sub proxime praeteri(tis) Comitibus Posoniensibus Litterras Funda(t)ionales hujus Beneficii Munkacsinensis vidit, et legit apud Lectorem Capituli Po(so)niensis D. V. Petrum Filó, quo praesente (. . .) lo iterum sunt repositae ad Capsam cu(m) reliquis Litterris.

Ex incidenti hujus communicationis illico studuit Litterras has sibi extradari facere.

Quibus obtentis, gratiam invenit apud Ca(r)dinalem Kolonits, ut is Francisco Klobusi(cz)ky, Bonorum Rákoczianorum Administratori, qua Tutor Orphanorum 1691. 20-a Sept. in commissis dederit, ut contenta in Litterris Fundationalibus Bona Episcopo De Came(lis) extradet. Idem Franciscus Klobusiczky coram Capitulari Testimonio actum Resignati(o)nis instituere volendo, Episcopum Benkovits, qua Praepositum Lelesziensem e(vo)cavit, Hic Episcopo De Camelis optime notu(s), et amicus personaliter cum Capitulari N(o)tario Ioanne Szegedy Munkacsinum comparuit, Episcopus de Camelis coram hoc Capitulari Testimonio comparet, et exhibitibus Fundationalibus Principis Kyriatovits, (7) et Donationalibus Mathiae Corvini Regis, postulavit Bonorum specificatorum resignationem cum omnibus proventibus, emolumentis, et Universis appertinentiis.

тульним нотаріусом Іваном Сегеді. Єпископ де Камеліс знаходився при цьому акті свідчення і після наведення змісту установчих грамот князя Корятовича (7) та дарчих грамот короля Матвія Корвіна виступав із вимогою повернути зазначені маєтки з усіма прибутками, зисками та належностями (речами).

Тому що вимога була вислухана, села Бобовище і Лавки були передані з усіма належностями (епархії), про що було оголошено 21-го січня 1692 року. Детально про посвідчення шановного Лелеського конвенту про передачу дивись у Базилевича, ч. II, гл. 1 та наступні.

Про цю передачу де Камеліс у своєму щоденнику наводить таке:

Дня 18 січня 1692 року вельмишановний пан Фр. Клобушицький, адміністратор маєтків Ракоці, повернув мені маєтки, колись даровані моєму монастиреві в присутності пана варадинського єпископа, його нотаріуса та інших, а дня 21-го даного місяця за дорученням Клобушицького п. управитель передав села у присутності багатьох. Доручення дане управителю кардиналом Колоничем, щоб передав маєтки, дивись у Базилевича, ч. II, гл. 2, с. 13.

Не заспокоївся на цьому добрий одержувач утрачених маєтків і не був задоволений з ніби офіційним, але все-таки неурядовим поверненням, тому звернувся до його величності і одержав згоду короля. Про цю згоду має таке у щоденнику: дня лютого місяця 93 року я одержав у Відні в угорській канцелярії згоду короля.

Місяця листопада 1694 року я передав оригінал високопреподобному пану Сантофі, генеральному вікарієві егерського єпископа, щоб заховав у кошицький архів. Декрет у цій справі від 23 лютого 1693 року дивись детально у Базилевича, ч. II, гл. 3, с. 15.

Ця грамота про заснування відповідає змістом установчих грамот Федора Корятовича:

1. Два села Бобовище і Лавки з усіма прибутками та податками.
2. Бобовище щороку повинні давати шість свиней, а Лавки — чотири.
3. Десятина вина з Іван-гори.
4. Десятина з гори Летачівки та з іншими пагорбами, що знаходяться між Летачівкою і монастирем. (8)
5. Десятина вина і урожаю села Росвигова.
6. Росвигово повинно давати монастирю сім свиней.
7. Із мукачівського замку десять кобликів озимої пшениці та десять ярої пшениці.

Quia petitione exaudita Possessiones Boboviscse, et Lauka cum suis appertinentiis resignatae sunt, et pro resignatis declaratae 21-a Ian. 1692. Super Resignatione Litteras Testimoniales (Ven.) Conventus de Lelesz per extensum insertas vide apud Basilovits Parte II. Cap. I. et sequ. De Camelis in suo Diario de hac Resignatione sequentia habet: Die 18-a Januarii 1692. Perillustris Dnus Franc. Klobusiczky Administrator Bonorum Rákóczianorum resignavit mihi Bona olim donata meo Monasterio in praesentia D. Episcopi Varadinensis, sui Notarii, et aliorum. Et die 21-a dt-o vigore Commissionis ipsius Possessionem dedit D. Provisor in praesentia multorum. Commissionem Provisori datam per Cardinalem (Ko)lonits, ut bona resignet, vide Bazilovits Part(e) II. Cap. II. pag. 13.

Non quievit bonus aqisitor bonorum per(di)torum neque fuit contentus cum utui(!) legali, sed (ta)men privata resignatione, verum recurrit ad Su(a)m Majestatem, et obtinuit consensum Regium. De hoc Consensu habet in Diario: Die (. . .) Febr. an. -93. obtinui Viennae in Cancellaria Hungarica Consensum Regium.

Mense Novembris, an. — 94. dedi Originale Rmo Dno Szántófy Vicario Generali Eppli Agriensis, ut poneret in archivum Cassoviae.

Decretum eatenus sub 23-a Febr. 1693. emanatum per extensum vide apud Bazilovits Parte II. Cap. III. pag. 15.

Fundatio haec consistit ductu Fundationalium Theodori Kyriatovich:

1. Duae villae, Boboviscse, et Lauka, cum omnibus proventibus, et contributionibus.
2. Boboviscse annue sex porcos, Lauka quatuor dare tenentur.
3. Decimae vinorum, de monte Ivány-hegy.
4. Decimae de monte Letatsovka cum aliis monticulis a Letatsovka usque ad Monasterium (8) jacentibus.
5. Decimae vinorum, et Frugum villae Oroszvég.
- 6-o. Oroszvég tenentur dare monasterio septem porcos.
- 7-o. Ex Castro Munkáts decem Cubulos Triticum, et decem Siliginis.

8. Чотири бочки вина із того ж замку, одночасно:

9. Сто кусків солі.

10. Сто довгих флоринів.

Оригінал щоденника Камеліса ясно свідчить про те, що Мукачівський монастир користувався цією фундацією (с. 52).

Із цих установчих грамот можна зробити такі висновки: в той час монахам для харчування потрібно було м'ясо, а засновник не визначив так важливу статтю по відношенню до свиней, що повинно було послужити не лиш для утримання монахів, а скоріше для спокуси. Той, що сказав, ніби свині, яких легко можна було продати за гроші, приносили прибуток монахам, на мою думку, мав велику рацію.

Граф Ігнатій Баттіані, трансільванський єпископ^{a)}, вважає сумнівним заснування (монастиря) Федором Корятівичем і не визнає, що сам вождь і князь був грецького обряду.

Базилівич^{a)} ґрунтовно і науково спростовує його і доказує, що Федір Корятівич був грецького обряду, тому що заснував василіянський (монастир), і що був католиком, бо побудував і підтримував матеріально лікарню у Берегові для латинян.

Це спростування широко я не викладаю, а посилаю читача до вищеназваної праці.

Глава 3

У тих нещасних часах, поки де Камеліс не був обраний мукачівським єпископом, для руського духівництва була плачевною, бо вони не вважались за справжніх священників світськими і латинниками, своїми панами притягувались до щоденних кріпосних робіт, і, якщо не корилися наказам (9) як у цьому відношенні, так і в інших випадках, арештовувались за простим бажанням поміщиків; мало того, їх били палицями, і вони мусяли терпіти все те, що повинен був переносити звичайний селянин. Їх сини продавались як раби, так що просто дуже треба дивуватись, що за ті століття греко-слов'янський обряд не був знищений повністю.

Де Камеліс, який прийшов із культурніших земель, маючи намір скромно, мовчки і спокійно поступати, звертається до свого патрона — примаса з проханням, щоб він вніс пропо-

8. Quatuor vasa vini ex eodem Castro pariter:

9. Centum lapides Salis.

10. Centum florenos longos.

Originale Diarium De Camelissianum manifeste testatur Claustum Munkaciense in usu hujus Foundationis fuisse. pag. 52.

Ex Fundationalibus his deduci potest: Religiosos tunc temporis Carnibus vesci oportuisse, Fundator enim articulum porcorum adeo notabilem non assignavisset, si non pro intertentione, sed potius tentatione Religiosorum deservire debuisset. Qui dixerit porcos facile venales in pecuniam conversos Religiosis profuisse, pace mea, abundet suo sensu.

Comes Ignatius Battyányi Episcopus Transylvaniae a) Fundationem Kyriatovitsianam in dubium vocat, et ipsum ducem, ac Principem non recognoscit fuisse Graeci Ritus.

Bazilovits b.) fundate, et erudite eum refutat, et demonstrat Theodorum Kyriatovich fuisse Ritus Graeci, quia fundavit Basilianos, et Catholicum, nam suscitavit, et dotavit hospitale Bereghszaszini pro Latinis.

Hanc refutationem ego per extensum non reasumo, sed relego Lectorem ad praecitatum opus.

Caput 3.

Infaustis illis temporibus, dum de Camelis Episcopus Munkaciensis crearetur, sors Cleri Ruthenici deflebilis fuit, nam per Saeculares, et Latinos non considerabantur pro veris Sacerdotibus, a tenutis suis ad quotidianos serviles labores pellebantur, et si jussis (9) non obediissent, tam in hoc puncto, quam aliis etiam ad libitum Dominorum Terrestrialium incaptiva(ban)tur, quid plus. Verberibus pulsabantur, et quid(quid) rusticus sustinere cogebatur, id ipsum Sacerdotes pati debebant. Filii eorum tamquam mancipia vendebantur, ut adeo vehementer mirandum; Ritus Graeco-Slavum his saeculis poenitus deletum non fuisse.

De Camelis e Cultioribus oris adveniens, modeste in silentio secure processurus, Cardinalem (Pri)matem suum Patronum obtestatur, quatenus (a)jude Suam Majestatem SSmam semet interpo(ne)re dignaretur, ut Clerus a Conditione servitutis, et fundi eorum a Robottis immunitaren-

^{a)} Церковні закони королівства Угорщини, у Альбі-Кароліні, 1785, т. I в арх., с. 514.

^{a)} Част. II, гл. VI і наступні.

^{a)} Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae Albae Carolinae 1785 Tom. I. in fol. pag. 514.

^{b)} Part. II. Cap. VI, et sequ.

зицію самій його найсвятішій величності про звільнення священників від кріпацтва та робочих повинностей. Примас рішуче підтримує це прохання.

Довідались про це егерці (егерський римокатолицький єпископ і його оточення — А. І.) і боляче переносять, що не внаслідок їх посередництва (яке ніколи не було надійним) руське духівництво одержало такі привілеї. Таким чином, егерський єпископ Фенеші у листі до єпископа де Камеліса від 2 серпня 1692 року висловив свою думку з приводу цього. Він писав, що звернувся до кардинала Колонича з пропозицією, що для поширення і зміцнення унії, за винятком двох інших пунктів, найбільше зможе допомогти відкриття шкіл і семінарії та виділення церковної недоторканості, якою повинні бути наділені священники^{a)}.

Між тим справа в уряді вже настільки просулулась, що 23 серпня 1692 року був виданий декрет.

Той же Фенеші 23 січня 1693 року заявляє, що звільнення духівництва знаходиться вже в його руках і що він зробить опублікування королівського декрету (тому що змушений був).

Хоч Базилович опублікував цей декрет на 97 сторінці XII глави другої частини, я вважаю його настільки цінним, що також приділяю йому належне місце у своїй роботі. Зміст цього декрету такий: Ми, Леопольд, з божої милості обраний римський імператор, король Угорщини, Чехії, Далмації та інших країн, за допомогою цієї грамоти сповіщаємо всіх тих, кого стосується, що церковна недоторканість, свобода і пільги, якими користуються церкви, духовні особи і їх сім'ї як на основі божественного, так і людського права (10) на території нашого апостольського королівства — Угорщини, були санкціоновані привілеями і постановами колишніх угорських королів, славної пам'яті наших попередників; личить і нашій імператорській і королівській величності (тим більше, що серед християнських королів ми маємо спеціальні привілеї апостольського короля) визнавати і захищати цю церковну свободу і пільги та вважати справедливим, щоб і ті, що їх через унію приєднала до цієї святої католицької церкви справжня віра і любов яких як покірних синів однієї матері приголубила в своєму лоні католицька церква, жили, нарешті, як частини того ж самого тіла і корис-

tur. Primas energice se interponit. — Resciantur (id) Agrienses, et dolenter ferunt quod non ex eorum intermediatione (:quae nunquam segura fuisset): tantum beneficium Clerus Ruthenus consequatur. Et ideo Fenessi Episcopus Agriensis hujus sensus dat ad Episcopum De Camellis sub 2-a Augusti 1692. Litteras: Se representasse Cardinali K(olo)nich ad propagandam, et stabiliendam Unionem (prae)ter alia duo puncta vel maxime suffragari posse utpote Scholarum, et Seminarii erectio, et immunitatis Ecclesiasticae participatio, Sacerdotibus tribuenda. a.)

Interim res in Cabineto jam in tantum maturerat(!), ut 23-a Augusti 1692 Decretum emanaverit.

Idem Fenessi 1693. 23-a Ianuarii insinuat eliberationem(!) Cleri jam in suis esse manibus, et publicationem Decreti Regii se facturum. (quia debuit:)

Quamvis Bazilovits idem Decretum Part. II. Cap. XII. pag. 97. ediderit, tanti ponderis pretii existimo, ut ego quoque meis paginis dignum ei locum tribuam. Est tenor sequens:

Nos Leopoldus Dei Gratia electus Romanorum Imperator, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae etc. Rex. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, Quod cum Immunitas Ecclesiastica, qua Ecclesiae, Ecclesiasticaeque personae, ac Res ipsarum gaudent jure pariter divino, ac humano singulariter in prae- (10) attacto Apostolico hocce Regno nostro Hungariae gratiosis Divorum Regum, Praedecessorum videlicet nostrorum beatae recordationis Privilegiis, Regnique constitutionibus sancita sit; eamque a Caesarea Regiaque Majestate nostra (:utpote, quae specialem inter Reges Christianos Praerogativam Regis Apostolici obtinemus:) asseri defendique condeceat, justum videri, ut quos eadem vera Fides, et Charitas in ejusdem Sanctae Ecclesiae Catholicae Unitate conjunxit, ejusdemque Matris obedientes filios eodem in gremio fovet, eodem denique sub capite ejusdem Corporis commembra vivificat, exindeque Divini seque, ac humani favoris pariter reddit capaces jure suo non destituantur. Ex eo Nos benigne informati existentes: Gentem Ruthenorum, quae ante tercentos ferme annos transmigratione facta ex Russia in vicinis Hungariae partibus, potissimum vero in Dieocesi Agriensi sese collocavit, ac in ipso hujusmodi in Regnum hocce adventu Graeci Schismatis labe laborabat, quae

^{a)} У Мукачівському єпархіальному архіві про егерців під номером 14.

^{a)} In Archivo Dioecetano Munkács. Agriensium N-ro 14.

тувалися однаковою божою і людською прихильністю та допомогою і не позбавлялися своїх прав. Тому зараз ми добре інформовані, що русини, які триста років тому, переселившись із Росії, поселились у сусідніх з Угорщиною областях, особливо на території Егерської єпархії і перебували у тому ж самому, що і до прибуття сюди, гнилому становищі грецької ересі. Цей народ від тридцяти майже років з божою допомогою, а особливо наполегливістю і трудом благочестивої та набожної княгині Софії Баторі почав повертатись через унію в лоно святої римської церкви, а тепер стараннями апостольських мужів були ширше відкриті двері для масового переходу цього народу до унії. Ми надіємось, що не лише весь вишеназваний народ, але за його прикладом і інші народи, що проживають під короною нашого Угорського королівства і блукають у тій же схизматичній ересі поза общиною Христа, скористаються правом повернення і повернуться через унію під його владу. Між тим нам залишилось для наполегливого виправлення і те, що з боку окремих поміщиків, у маєтках яких проживає названий руський народ, люди грецького обряду, як було вище сказано, уніати, не користуються ні церковним, ні цивільним правом так само, як схизматики, що не віддали себе під захист церкви, і до цього часу зазнають такого відношення, як звичайні кріпаки. Це відношення доходить до того, що вишеназвані пани і їх службовці не лише жемуть на щоденні роботи священників (11), законно призначених і висвячених, як звичайних своїх кріпаків, але також ловлять їх, б'ють і віддають мукам. Крім цього, прямо і відкрито не визнають свободи і пільг не лише по відношенню до духовних осіб, але також по відношенню до церков та інших місць, що позбавлені прав, а також їх речей. Це справедливо не лише викликає незадоволення поверненого в лоно церкви народу та всієї християнської громадськості, але й викликає справедливе засудження всемогутнього бога і короля. Внаслідок цього ми хочемо відвернути гнів бога та загальне незадоволення, а також усунути породжену із цього перепону до навернення досі шукаючих овець, з передбачливою обережністю виконати обов'язки нашого звання апостольського короля, з усією повнотою нашої королівської влади оголосити громадянам, що як самі уніати, так і їх церкви, духовні особи та їх майно в усьому нашому апостольському королівстві повинні користуватися такими ж церковними пільгами, правами і привілеями,

Deo auxiliante a triginta fere annis proxime evolutis, potissimum assistentia, et opera pientissimae, ac zelozissimae quondam Principissae Sophiae Báthory coepisse ad Unionem, et gremium S. Romanae Ecclesiae redire nunc vero Virorum Apostolicorum conatu, aperta veluti potentiori janua copiosius ad eandem confluere, sperarique, ut non tantum praenominata tota Gens, sed ejus exemplo nationes aliae sub Corona Regni nostri Hungariae degentes eodem Schismate extra ovile Christi palabunde ad ipsius obedientiam, et Unionem postliminio reducantur. Interea vero Nobis humili cum Instantia pro remedio relatum esset et illud, quod a quibusdam Dominis Terrestribus, in quorum videlicet tenutis, et possessionibus dicta Gens Ruthenica commoratur, Personae Graeci Ritus, uti praefertur, Unitorum Ecclesiasticae, non habita Juris divini, pariter et humani eatenus ratione, non minus, quam cum Schismate existentes favoribus Ecclesiae se indignos reddebant adhuc serviliter tractari, aequae ac si naturales eorum subditi, Iobbagionesque forent, usque adeo, ut praefati Domini, eorumque officiales, viros DEI Sacerdotes legitime ordinatos, (11) et consecratos non tantum ad quotidianos labores serviles instar aliorum Colonorum suorum compellere, verum etiam captivare, verberibus, et multctis afficere, aliaque aperte, et directe Immunitati Ecclesiasticae prorsus injuriosissime repugnantia non tantum circa Personas Ecclesiasticas, verum etiam circa Ecclesias, aliaque loca, de jure exempta, ac res ipsorum attentare, et perpetrare audeant, quod sane non tantum in populi hujusmodi ad gremium Ecclesiae revertentis, verum etiam in totius Christianitatis Scandalum gravissimum vergit, justamque DEI Omnipotentis, ac Regiam vindictam merito provocat. Propter quod Nos cum iram DEI avertere, tum scandalum hujusmodi amoveri, et ex eodem natum palabundarum adhuc ovium redeundi obstaculum tollere, insuper Zelanti Regis Apostolici eatenus muneri Nostro provida circumspectione respondere, ex Autoritatis Nostrae Regiae plenitudine per praesentes benigne declarere voluimus, quatenus Graeci-Ritus S. Romanae Ecclesiae Unitorum (tum) Ecclesiae ipsae, tum Ecclesiasticae Personae, tum earum res in Apostolico hocce Regno Nostro eadem prorsus Immunitate Ecclesiastica gaudere debeant, qua Ecclesiae, Personaeque Ecclesiasticae, et res Fidelium Sanctae Romanae Ecclesiae, Latini Ritus, ex sacrorum Canonum praescripto, et Terrenorum Principum consensu indultis, et privilegiis effective perfrui, gaudereque dignoscuntur. Cujus intuitu Nos etiam ulterius sub gravi indignatione Nostra Regia severe,

якими на основі святих канонів і згоди місцевих властей відкрито користуються церкви, духовні особи і маєтки віруючих святої римської церкви католицького обряду.

Беручи до уваги це і важкий наш королівський гнів, ми також на майбутнє строго і суворо наказуємо, щоб після опублікування цього рішення не знайшлося жодної людини, жодного члена будь-якого стану, посади і влади, хто осмілився б явно чи таємно виступити проти оголошених прав грецького обряду уніатів, добровільно чи під примусом, або ж під приводом тих звичаїв і практики, що були в дії до унії, щоб до них застосовувалися ті ж покарання на основі церковного і приватного права, якщо виникне необхідність у заходах нашої величності, які застосовуються по праву і за звичаєм до віруючих латинського обряду. І про це ми сповіщаємо всіх наших віруючих, панів, магнатів, суддів як церковного, так і державного права (12), нарешті, всі чотири стани та всіх наших підданих — теперішніх і майбутніх, що завжди, коли названі уніати грецького обряду після порушення оголошених нами прав звернуться до них і будуть просити від них допомогу і підтримку, повинні застосувати до них той самий суд і ту ж справедливість, що застосовують до віруючих найсвятішої матері-церкви. Щоб поміщики, на землях яких проживають уніати, не мали підстави виступати проти цього нашого добродійного рішення в зв'язку з тим, що відняттям тих земель, на яких стоять церкви, парафії та інші установи, що служать божественному культу, відповідно зменшуються кріпосні повинності, які до сих пір звикли виконувати, то їм слід пам'ятати про свої християнські обов'язки по відношенню до того, що потрібне божественному культу і необхідне прогресу їх підданих. Щоб у залежності від кількості жителів кожної місцевості були відповідно і ординарні єпископи, або призначені ними свої генеральні вікарії, або архidiaкони з відповідними судами і, скільки буде потрібно, щоб були суддями для церков, парафій, кладовищ, шкіл, щоб поміщики, якщо хочуть бути чесними і відданими богу, виділяли для них і для потреб бога потрібні ділянки землі і одночасно звільняли їх від податків. В тому випадку феодала не можуть вимагати для себе права церковного патронату, поки не буде відомо, що вони дали гарантію на все, чого вимагають постанови святих канонів для такого отримання.

Крім всього вищесказаного, ми вирішили оголосити ще й те, щоб сини жонатих свяще-

firmiterque mandamus, ut a praesentium infra declaranda publicatione, nullus cujuscunque Status, Authoritatis, Dignitatis, et praerogativae, potentiaeque fuerit, praedeclaratae huic Graecorum (Unitorum) Immunitati Ecclesiasticae aperte, vel occulte, ultro sub praetextu, vel etiam praetensi usus, et consuetudinis, antequam unirentur, sub velamine audeat contraire, iisdem prorsus sub poenis, tum ab Ecclesiastici, tum a saecularis fori Iudicibus, tum etiam si opus fuerit, a Nostra Majestate infligendis, quas Fidelium Latini Ritus immunitatem Ecclesiasticam laedentes de jure, et consuetudine Regni incurrunt. Et hoc quidem Fidelibus Nostris Universis, Dominis Magnatibus, Nobilibus, tum Ecclesiastici, tum Saecularis Fori Iudicibus, et Justiciariis cunctis (12) denique quatuor Statibus, et Ordinibus, aliisque quibuscunque subditis Nostris praesentium notitiam habituris, modernis, et futuris, ut si toties nominati Graeci Ritus Uniti in praedeclarata immunitate se laesos questi coram eis fuerint, eorumque auxilium, et assistentiam imploraverint, iudicium, et justitiam eidem non minus, et pariter ac Latinis, Sanctissimae Matris Ecclesiae Fidelibus eadem immunitate gaudentibus administrare debeatis, et teneamini. Ne vero Domini Terrestres, in quorum tenetis ejusmodi Graeci Ritus Uniti commorantur ansam habeant benignissimae hujusmodi nostrae Dispositioni contraveniendi, ex ea ratione, quod exemptione Fundorum, in quibus Ecclesiae, Parochiae, reliquaque ad Cultum DEI spectantia consistunt, onera servilia hactenus eis praestari solita diminuantur, meminisse eos debere obligationis suae Christianae ad ea, quae Cultui DEI necessaria sunt, subditis suis providenda, ideoque ut habita incolarum cujusvis loci multitudinis ratione ordinariorum loci Episcoporum, vel ab his exmittendorum vicariorum suorum Generalium, aut Archidiaconorum conscientioso arbitrio, ubi, et quantum hi necessarium, pro Ecclesiis, Parochiis, Coemeteriis, scholis judicaverint, tantumdem Fundorum eximatur, in quo si Domini Terrestres fors pietatis erga Deum immemores consentire noluerint, nihilominus DEI cultui assignentur, et ipso facto reddantur immunes. Eo vero in Casu Domini Terrestres locorum Jus Patronatus Ecclesiarum sibi non valeant vindicare, donec universa, quae ad hoc abstinendum Sacrorum Canonum instituta exigunt, prestitisse comperiantur.

Quibus omnibus praemissis, illud etiam per expressum declarandum esse duximus, ut quoniam Graeci Ritus Sacerdotes conjugati essent, ne Filii eorum, utpote liberis Parentibus nati, legitimoque ex matrimonio geniti (nisi sponte Coloniales Sessiones assumere, seseque in rusticitatem,

ників грецької віри, як народжені від вільних батьків і із законного шлюбу (якщо самі добровільно не бажають залишитись у сільському господарстві і стати кріпаками) не закріпачувалися, і якщо були закріпачені, то всі персонально повинні бути звільнені. Однак ми не хочемо, щоб ця декларація прав уніатської церкви грецької віри якимось способом (13) використовувалась тими, що залишилися схизматиками і непокірними святій матері церкви. Ми дуже бажаємо, щоб як для панів, так і для їх підданих зменшення загальноприйнятих трудових повинностей, та унія були на користь обох, щоб усі уніатські свята — як переносні, так і статутні, а також встановлені на місцях начальниками єпархій грецької об'єднаної віри, святкувалися в ті ж дні, в які звикли святкувати латинники. Погодившись також з тим, що при бажанні святкувати тих святих, яких грецька церква звикла вшановувати поіменно, то це можна робити за згодою начальників. Після одержання відповідної згоди в ці святкові дні поміщики ніяким чином не сміють обтяжувати їх роботою; без згоди начальників парафіям або церквам не дозволяється влаштовувати для себе такі свята. Нарешті, ми бажаємо і наказуємо, щоб про все вищесказане, про цю королівську і імператорську грамоту і наш декрет начальники на місцях, у всіх єпархіях тих комітатів, у яких проживають уніати грецького обряду, опублікували на публічних нарадах і довели до відома всіх, кому треба про це знати.

Якби хтось осмілювся виступити проти оголошеного, начальники повинні надіслати нашій величності повідомлення про це. Крім цього, в разі потреби своєчасно слід приймати строгіші заходи для попередження такого зла. Інакше ніхто із наших віруючих не сміє поступати.

Цю доброзичливу грамоту і наш декрет після прочитання наказуємо повернути доручителю. Видано у нашій столиці Відні, в Австрії, 23 серпня 1692 року, тобто 35 року нашого римського імператорства, 38-го року нашого королівства в Угорщині за 36-го року нашого панування в Чехії. Леопольд, власною рукою. Блажій Яклин, нітранський єпископ, власною рукою. Іоанн Маголані, власною рукою. (14)

Цей благодатний декрет приніс дуже славу епоху для русинів та волохів, бо тоді священники перестали бути кріпаками і стали панамі. Цей декрет приніс приріст єпархії і згодом створив нову єпархію. Року 1694 у цих областях сарана все знищила настільки, що не могла

servitutumque ipsi vellent redigere:) ad servitutum, statumque ejusmodi non adigantur, et si qui hactenus adacti essent, libertati integre restituantur quoad Personas. Nollemus tamen, ut haec Declaratio Immunitatis Ecclesiasticae Graeci Ritus Unitorum ullo mod(o) (13) suffragetur iis, qui in Schismate, ac erga sanctam Matrem Ecclesiam inobedientia persisterent. Imo clementissime exoptamus, ut tam Dominorum, quam subditorum illorum in exigendis horum in praestandis solitis laborum oneribus molestia, et confusio vite-tur pro utrorumque commodo, utut Festa tum mobilia, tum articularia, et Dioecesum varietate ab Ordinariis locorum instituta etiam Graeci Ritus Uniti iisdem diebus celebrent, quibus Latini celebrare consueverunt. Hic illo etiam adstipulato, quod si Sanctorum aliquorum, quos Graeca Ecclesia singulariter venerari consuevit, celebrare voluerint, id fiat consensu Ordinariorum, quo obtento eisdem etiam diebus Festis eorum proprii Domini Terrestres nullatenus eos possint laboribus aggravare, sine quorum Ordinariorum expresso itidem consensu novas sui Ritus Parochias, vel Ecclesias eis licitum non sit erigere. Et haec tandem praemissa omnia, ac juxta illa praesens etiam Caesareo-Regium Diploma, Mandatumque Nostrum benignissime volumus, et jubemus per Ordinarios locorum, in universis Comitibus suorum Dioecesium, in quibus Graeci Ritus Uniti degunt, tempore Congregationum Generalium publicari, ut ad amnium, quorum oportet, notitiam valeat pervenire. Si vero quispiam ausu temerario his omnibus reluctantes apparerent, Ordinarii eidem Majestati Nostrae relationem superinde facere debeant, quatenus si opus fuerit, tam evidenti malo severiori etiam manu medela tempestive adhibeatur. Secus itaque nullus Fidelium nostrorum facere praesumat. Hoc autem benignum Diploma, et Mandatum Nostrum, postquam perlectum fuerit, reddi semper, et restitui volumus exhibenti. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima tertia mensis Augusti, Anno Domini Millesimo, excentesimo, nonagesimo secundo. Regnorum Nostrorum Romani trigesimo quinto, Hungariae, et reliquorum trigesimo octavo, Bohemiae vero Anno trigesimo sexto. Leopoldus m. p. Blasius Jaklin, Episcopus Nitriensis m. p. Joannes Maholany m. p. (14)

Benignum Decretum isthoc Epocham celeberrimam fecit pro Ruthenis, et Valachis, tunc enim Sacerdotes cessarunt esse mancipia, et incoeperunt esse Domini. Decretum isthoc adquisitionem(!) fecit Dioecesi, et subin creavit novam

бути затримана військом, (Szirmay, p. 273 § 681 in notitia Com. Zemplén).

Єпископ де Камеліс, будучи другом великоварадинського єпископа Августина Бенковича та головного жупана Бігарського комітату, безсумнівно на його пораду в 1695 році написав листа до бігарського комітату і, прилучивши декрет, просив його виконання. Дворянський стан з радістю це сприйняв і ухвалив: Кожний із волоських священників, який пообіцяє послухність єпископу де Камелісу і дасть згоду визнати католицьку релігію, нехай стає учасником пільг, оголошених декретом, визнається справжнім католиком і нехай має такі ж права, як духовенство латинського обряду¹⁴⁾. Масово сходились волоські священники, відмовлялись від православної релігії і присягали послухність мукачівському єпископу Йосифу де Камелісу.

Цим способом утворився великоварадинський вікаріат, що перебував під управлінням мукачівських єпископів до тих пір, поки за Марії Терезії був підвищений на окреме єпископство, яке ще і тепер процвітає.

Це зробив де Камеліс для публічно-політичного управління своєї єпархії, зробив її славною і відомою, знову придбав майно для єпархії та віруючих. Всі його стремління вдавалися, тому що був посланий Римом, новим жителем цієї території, з волі бога щедро обдарований талантом священника. Але подивімося, як керував у єпархії, що зробив і скільки труда вклав для добра і користі єпархії. Ніхто не міг би так чітко і ретельно це зробити, як він сам це описав у своєму щоденнику і повністю визначив. Я вважаю цей щоденник настільки важливим, що вирішив повністю навести його в цій роботі. Він починається так: (15)

Глава 4

(1.a)

ЩОДЕННИК ЙОСИФА ДЕ КАМЕЛІСА, МУКАЧІВСЬКОГО ЄПІСКОПА

Дня 20 квітня, за новим календарем, дня 10 — за старим, 1690 року я був введений у права

¹⁴⁾ Дивись Архів Бігарського комітату і Керестурську історію Великоварадинського єпископства.

¹⁵⁾ Ці сторінки є сторінками щоденника, які завжди треба складати до тексту, сторінки твору хай мають свою нумерацію.

Eparchiam. A. 1694 locustae in his Partibus omnia depopulatae sunt, adeo, ut nec militia interteneri potuerit (Szirmay p. 273 § 681 in notitia Com. Zemplén.)

Episcopus de Camelis cum Augustino Benkovits, Episcopo Magno-Varadinensi, et Supremo Comite Comitatus Bihariensis amicus, indubie hujus svasu 1695. dat Litteras ad Comitatum Bihar, et accludendo Decretum, petit ejus effectuationem. Cum gaudio susceperant Status, et Ordines, et decreverunt: Quicumque Sacerdotum Valachicorum obedientiam Episcopo de Camelis voverit, et Professionem Fidei Catholicae elicuerit, particeps fiat gratiae exemptionis Decretalis, et pro vero Catholico agnoscatur, et sicut L. R. Clerus, aequaliter tractetur. a.) Turmatim confluebat Clerus Valachicus, et sicut Fidei Professionem deposuere, ita Canonicam obedientiam juravere Episcopo Munkacsiensi Josepho de Camelis. Hac ratione enatus est Vicariatus Magno-Varadinensis sub administratione Episcoporum Munkacsiensium persistens, donec sub Maria Theresia elevatus esset in Episcopatum, actu florentem. Haec fecit De Camelis relate ad publico-Politicam administrationem Dioecesis suae, clarificavit, et illuminavit eam, Dotem suam Episcopalem, et Religiosorum revindicavit. Cuncta ei e voto cesserunt, quia fuit homo Romanus novus incola Terrae, dotibus Sacerdotalibus divinitus abunde ornatus.

Sed videamus, qualiter Dioecesim interne rexerit, quo sit operatus, et quae posuerit fatigia in Bonum, et emolumentum Dioecesis? Nemo haec adeo clare, et succincte esset in statu deducendi quam ille id in suo Diario p(ro)prio pregno delineavit. Diarium isthoc (adeo) momentosum esse exictimo, ut illud per (exten)sum isthic inserendum censeam, incipit (vero) taliter:

(15)

Caput 4.

1a)

DIARUM DE CAMELIS IOSEPHI, EPISCOPI MUNKACSIENSIS

Die 20-a Aprilis secundum Calendarium novum, die vero 10-a secundum vetus, an. 1690. fui instal-

¹⁴⁾ Videatur Tabularium Comitatus Bih(ariensis) et Keresturi Historia Episcopatus (Magno-)Varadinensis.

¹⁵⁾ Paginae hae sunt paginae Diarii, ponantur semper ad Textum, operis vero suae paginae currant.

мукачівського єпископа в храмі на основі імператорського декрету його преосвященством паном єпископом великоварадинським і адміністратором майна Ракоці його благородієм паном франциском Клобушицьким. Там у мої руки публічно склали присягу визнання католицької релігії на слов'янській мові:

Високопреподобний пан Мефодій Раковецький, ігумен Мукачівського монастиря св. Миколая;

преподобний Тарас Капронський, монах;

преподобний Феласій, монах Леїцький;

преподобний Себастьян Попел, монах.

Інші священники також, що там знаходилися, а саме: Ігнатій Юско, пресвітер; Григорій Ракошинський, піп; Георгій Руцанський, піп; Іоана Шелестівський, піп; Емерих Чабарі недалеко Рудла, пан Клоб, Вальцдорф, прашівський ляхвар.

2. Я призначив синод на 24 квітня 1690 року за старим календарем на пасхальний четвер за участю таких вікаріїв та архіпресвітерів цього єпископського комітату:

Іоанн Колубець, вікарій Кив'яждський;

Андрій, вікарій Копанський;

Василь, вікарій Визницький;

Павло Чуста, вікарій Окліванський;

Іоанн, вікарій Завидівський;

Іоанн, вікарій Пістрялівський;

Іоанн, вікарій Лохівський;

Іоанн, вікарій Ляховецький.

Відень.

Споріднене лікарство доктора Вілтагіт, доктора Форбагіт ліки під назвою — розчинений сироп із золотих троянд. Приймається в кількості двох мигдалів вечером, нічим не закушуючи, не запиваючи.

(16) 3. Комітати північної Угорщини, в яких русини грецького обряду мають свої церкви: Списький комітат, на території якого знаходиться Маковиця, Шариський к., Земплинський к. (Стропків), Ужанський к., Боршодський к. — в напрямі Егера, Гемерський к. (там же), Гевеський к. (там же), Солноцький к., Березький к., Угочанський або Угоцький к., Сатмарський к., Саболчський к., Марамороський к., Бігарський к.

Мій титул:

Іоанн Йосиф де Камеліс, милістю всевишнього та панського престолу, а також з волі імператора єпископ шебастиїнський, мукачівський, марамороський, красnobродський, маковицький, спишський, комарницький і т. д.,

latus in Ecclesia pro Episcopo Munkacsien- sivi vigore Caesaris mandati ab Ilmo Dño Episcopo Varadinensi, et a Magnifico Dño Francisco Klobusiski(!) Administratore Supremo bonorum Rakoczianorum. Ibiq; in meis manibus fecerunt publice juratam Fidei professionem Catholicam in idiomate Sclavonico.

Rñus Dñus Methodius Rakoviecki Egumenus monasterii S. Nicolai munkacinensis.(!) R. Tharsius Kapronski monachus. R. Gelasius monachus Leicki. R. Sebastianus Popiel. mon.

Alii pariter Sacerdotes, qui ibi reperti sunt, videlicet. Ignatius Iusko presb. Hrehory Rakoszinski pop. Georgius Rutzczanski pop. Ioannes Szeles- towski pop.-----Emericus Czabary prope Rudlo d. Klobus:Walczdorf Eperiesiensis Cambiator pecuniae. 2.

2. Intimavi Synodum pro die 24. Aprilis secun- dum vetus an. 1690. pro die Jovis Paschatis, sequ- entibus Vicariis, Archipresbyteris hujus Comitatus Scepusiensis, videlicet Jõ:Kolubecz vic. Kiviaski, Andreae vic. Copanski, Basilio vic. Vis- niczki, Paulo Sciusta vic. Oclivanski, Jõ:vic:Za- biedouski*, Jõ:vic:Pistranouski, Jõ:vic:Lochous- ki, Jõ:vic:Lachoveczki.....

Vienna Doctoris Viltahi(. . .), Doctoris (F)orba- hit affinis medicina dicta Sirupus aureus rosaceus solutivus. Sumitur in quantitate sicut du(o) (a)mgdala vespere, nil comedendo, nec bibendo. *Zavidouski

(16) 3. Comitatus Superioris Ungariae, in quibus Graeci Ritus Rutheni habent suas Ecclesias. Com. Scepusiensis, in quo Makovizca(!) C. Sárosiensis. C. Zempliniensis (Sztropkó. C. Ungvariensis. C. Borsodiensis versus Agriam. C. Gömöriensis ibi- dem C. Hevescensis ibidem. C. Szolnokiensis. C. Bereghiensis. C. Ugocsanensis, vel Ugochensis. C. Szathamarinensis. C. Szabolesscensis. C. Maro- marusiensis. C. Bihorieñ.

Titulus meus. *(Iõ:Joseph de Clis Dei, et Apl. Sedis gfa: nec non Saes:auctor Eppus Seb:Munkacz:Maramarusieñ, Krasnobrodieñ, Makoviczensis, Scepusiensis, Comaromiensis etc. Vicarius Generalis pro Rutheno-Graecis in Ungaria. Sacrae Caesareae Regiae Majestatis Consilia-

генеральний вікарій для русинів грецького обряду в Угорщині, радник священної цісарсько-королівської величності*.

4. Почесні звання (титули)

Варадинському єпископу: Його преосвященству панові о. Августинові Бенковичу, варадинському єпископу, настоятелю лелеського монастиря імені Святого Хреста, раднику його священної імператорської величності, а також наджупану Бігарського комітату. Егерському єпископу: Його преосвященству панові о. Георгію Фенеші, егерському єпископу, ясівському ігумену, постійному наджупану комітатів Гевеш та обох Солноків, раднику його священної імператорської величності.

Графу Ердеві: Його сіятельству панові графу Георгію Ердеві із Моньорокерек, із гори Клавд, постійному наджупану комітатів Варод, Арва та Боршод, директору арвенських і липтовських маєтків**, раднику його священної імператорської величності та начальнику королівських будинків у всій Угорщині.

Його дружині: Ясновельможній пані Єлизаветі Ракоці із Верхнього Вадасу, дружині найяснішого пана жупана Георгія Ердеві і т. д., народженій пані графині Зрині і т. д.

Пану Клобушицькому. Благородному і великодушному пану Францискові Клобушицькому, засідателю королівського суду його священної цісарсько-королівської величності та управителю всіх маєтків Ракоці.

(17) 5. Його високопреосвященному кардиналові: Його високопреосвященному князю високопреподобному панові Леопольдові Колоничу, кардиналові святої римської церкви, архієпископу колючавському, єпископові арвенському, постійному жупану того ж комітату, пріору ордену святого Іоанна Іерусалимського, егерському і майбелбергському поручателю, таємному раднику його священної цісарської і королівської величності, моему наймилішому батькові і панові.

Граф Гомонай: Його превосходительству пану Валентину Другету із Гуменного, по-

rius etc. Titularium. *(Iō Ioseph. de Clis.)sic legatur:) Ioannes Iosephus de Camellis, Dei, et Apostolicae Sedis Gratia, nec non Caesarea auctoritate Episcopus Sebastenus, Munkaciensis etc. ut supra.

4. Titularium

Episcopo Varadiensi: Illmo, ac Rmo D. P. Augustino Benkovicz. Eppo Varadiensi, Praeposito Conventus S-ae Crucis de Lelesz, S. Caes. Reg. Maītis Consiliario, nec non Incltyi Comitatus Bihariensis Supremo Comiti.

Episcopo Agriensi: Illmo, et Rmo D. P. Georgio Fenesy Episcopo Agriensi, Praeposito Jaszoviensis, Comitatum Heves, et Utriusque Szólnok Supremo, ac perpetuo Comiti. S. Caes. Reg. Maītis Consiliario. -

C. Erdődy. Illmo D. Comiti Georgio Erdődy, de Monyorokerek, montis Claudi, et Comitatus Varadiensis Perpetuo, Arvensis vero, et Barsiensis Supremo Comiti, Bonorumque + Arvensium, et Letuviensium Directori, S. Caes. Maītis Cons. Cam. et. per Ungariam Cubicularium Regalium Magistro.

Ejus Uxori. Illmae Dnae-Elisabethae Rákóczy de Felső Vadász, Consorti Illmi D. Comitis Georgii Erdődy etc. natae Zriny(n!) Comitissae Dnae etc.

D. Klobusiski. Perillustri, et Generoso Dño Francisco Klobusiski. S. Caes. R. M. Tabulae Regiae Juduciariae Assessori, nec non Universorum Bonorum Rakoczianorum Administratori.

*Arvensium, et Letuviensiu lege Liptoviensium.

(17) 5(!) Eminentissimo Cardinali. Em-mo, ac Rmo Principi D. D. Leopoldo, S. R. E. Cardli a Kolonicz, Archi Epōo Koloczensi, Epōo Jaurinensi, Ejusdemque loci, et Comfūs Supremo, ac Perpetuo Comiti, S. Joannis Hyerosol. Ordinis Priori, et Commendatori. Aegrae, et Maylbergae, et S. Caes. R. Maītis Int. Consiliario. P. et Dño mihi gratiosissimo.

C. Homonay. Illustrissimo, et Rmo Dño Valentino Druget, de Homonna, perpetuo arcis Unghvariensis, Comitatusque ejusdem Supremo

* Титули: Іоанн Іосиф де Камеліс (так треба читати). Іоанн Іосиф де Камеліс милістю всевишнього та папського престолу, а також з волі імператора єпископ шебастинський, мукачівський і т. д., як вище.

** Арвенських і летівійських, вірно липтовських.

* perprius sic legebatur, quod est deletum. C. Csaky. Ill-mo D. Co-ti Sigismundo Csaki, de Keretzbegh perp. Terrae Scepusiensis, et I. Coītus de Beregh Supremo Comiti.

6. C. Forgacz. Illmo D. Simeoni Forgacz (de) Gyemes, Incltyi Coītus Borsodiensis Supr. Co-ti.

стійному наджупану Ужгородського замка та Ужанського комітату, єпископу Корбавському і голові (товариства) пречистої діви Марії, блаженного Іова, раднику його священної цісарсько-королівської величності.

Граф Баркоці: Його превосходительству пану графові Францискові Баркоці, таємному раднику його священної цісарсько-королівської величності, наджупану славного Земплинського комітату, виконуючому обов'язки верховного командуючого всіх частин Угорського королівства та командуючому військами Угорщини.

Граф Стефан Прень: Його превосходительству благородному панові графові Стефану Прень, наджупану Аббауйварського комітату*.

*Граф Чаки: Його превосходительству пану графові Стефану Чаки із Керецбегу, постійному наджупану Списького краю і того ж комітату.

6. Граф Форгач: Його превосходительству пану Симеону Форгачу із Гімесу, наджупану славного Боршодського комітату.

Граф Пете: Його превосходительству пану графові Гашпару Пете.

Граф Баркоці: Його превосходительству благородному панові Георгію Баркоці із села Сали, наджупану славного Угоцького комітату, раднику його цісарсько-королівської величності.

Граф Каролі: Благородному панові Олександру Каролі, наджупану славного Сатмарського комітату.

Граф Чаки: Його превосходительству графові Стефану Чаки із Керецбегу, постійному наджупану Списького краю і того ж комітату, судді королівської курії, посвяченому лицареві, таємному раднику цісарсько-королівської величності, головному скарбникові та верховному командуючому частин північної Угорщини і т. д., моему вельмишанованому панові.

Граф Чаки: Його превосходительству панові Сигизмундові Чаки із Керецбегу, наджупану славного Березького комітату.

Граф Телекі: Його превосходительству благородному панові Михайлові Телекі із Секу, його світлості князеві Трансильванії, (18, 7)

Comiti, Ep̄po Corbaviensi, et Praeposito B. V. M. de B. Job. S. Caes. R. Mattis Consiliario.

C. Barkóczy. Illmo D. Comiti Francisco Barkoczi S. Caes. R. Mattis Consiliario, Inclyti Cotus Zempliniensis Supremo Comiti, Partiumque Regni Ungariae vice, militiae vero Ung:Supremo Generali Campestri.

C. Stephanus Prény Peerény Spectabili, et magnifico D. Comiti Stephano Prény, Coftus Abbauyguariensis Supremo Comiti.

*C. Csaky Excelss-mo D. Comiti Stephano Csaki, de Kereczbegh. perp. terrae Scepusiensis. Comitatusque ejusdem Supremo Comiti.

C. Pethó. Illmo D. Comiti Gasparo Pethó.

C. Barkóczy. Spectabili, et magnifico Dño Georgio Barkóczy, de Szala Inclyti Cotus de Ugocz Sup(r) Co-ti S. Caes. R. M.

C. Karóly. Spectabili, ac Magnifico dño Alexandro Karóly Inclyti Cotus Szathmariensis Sup(re)mo Comiti.

C. Csaky. Excelss-mo Dño Comiti Stephano Csaky de Keretzbegh perp:terrae Scepusiensis. Comitatusque ejusdem Supr:Comiti, Judici Curiae Regiae, Equ(i)ti aurato, Sac. Caes. Reg. Mattis Intimo Consi(li)ario, Camerario, et Partium Regni Ung-ae Supe(rio)ris Supremo Generali etc. Dño(!) mihi Col(l-o).

C. Csaky. Illmo Dño Sigismundo Csaky (de)Keretzbeg, Inclyti Com-tus de Beregh Sup(r-o) Co-ti.

C. Teleky. Spectabili, et Generoso Domino Michaeli Teleky, de Szek Celsiss-i Transylvani(ae)

* Спочатку так читалось, що на вживане, граф Чаки: Його превосходительству пану Сигизмундові Чаки із Керецбегу, постійному наджупану Списького краю і славного Березького комітату.

таємному радникові, генеральному коменданту нижчеперелічених земель Угорщини, наджупану Тордського та Марамороського славних комітатів і т. д.

Перемишлянському єпископові: Його преосвященству панові Іннокентію Винницькому, єпископові перемишлянському, самбірському, сяноцькому, прихильному до мене панові і брату, дубнянському архімандритові.

Князю Ракоці: Його превосходительству графові панові Франциску Ракоці із Верхнього Вадасу, наджупану славного Шариського комітату.

Львівському єпископові: Його преосвященству панові Йосифу Шумлянському, єпископові львівському адміністраторові київського і галицького архієпископства, печерському архімандриту, прихильному до мене панові і братові.

Доситею, митрополитові молдавських земель.

Граф Пете: Його превосходительству панові Францискові Пете, жупану Стропківської Країни. с. 24.

Начальнику Стропківської території, управителеві Маковиці Петрові Бисазі.

До пана Димитрія Монастерлі. Високопреподобний пане, шановний брате во Христі. Готовий до послуг.

Начальникові сатмарських пошт Іванові Багоні (Андрій Кіш—Ваної, Сигизмунд Оноді).

8. Експедиції.

Дня 21 квітня 1690 року було дано розпорядження пану Григорієві Сускевичу, священнику із Лобочан на Перемишлянщині, що походить із моєї єпархії і допустив проступки, щоб повернувся.

Того ж дня я доручив наказ Теодорові, священнику із Плоского, який має повернути Анну Лукач своєму законному чоловікові, бо розумне судове рішення не дозволяє їм разом жити.

Панові Михайлові, кольчинському парохіві, я дав дозвіл, щоб проводив відправи в селі Підгоряни у зв'язку з бігамією вашого священника по імені Дмитра — так, щоб не припиняв проводити відправи у своєму селі, коли буде потрібно.

Цього ж дня 25 квітня 1690 року.

Я доручив наказ панові Миколі, священнику із Дубрівки, щоб він повернув викрадену Пелагію її законному чоловікові Стефанові під

(18) 7. Principis Intimo Consiliario, militiae Huñg: intra praefatum Regnum existentis Generali Commendanti, Inclytorum Comituum Tordensis, et Maramarusiensis Sup-o Comiti etc.

Ep̄po Premiseliensi. Ill̄mo, et R̄mo D. Innocentio Vinniczki Ep̄po Premiseliensi, Samboriensi, Sapocensi, Dño F̄ri mihi obst-o Archim. Derm. Dubnen:

Principi Rakotzio(!). Ill̄mo Comiti DD. Francisco Rakoczy de Felső Vadasz, Inclyti Comitatus Saarosciensis Supr-o Comiti. —

Episcopo Leopoliensi. Ill̄mo, et R̄mo D. Josepho Szumlanski Ep̄po Leopoliensi. Archiep̄tus Kioviensis, et Haliciensis Administratori, Archimandritae Peczarensi, Dño, et F̄ri mihi obst-o.

Dositheo Metropolitae terrarum Moldaviae.

Comiti Pettheo. Ill̄mo Dño Francisco Pettheo Krainae Sztropkoviensis Comiti. c. 24.

Provisor Makovicz Petrus Bisaha.

Ad D. Demetrium Monasterli R̄me Dñe Frater in Xõ honorande. Ad serviendum paratus.

Postarum Szathmariensium Magister Jõ:Vahony /Andreas Kis Vanaj Sigismundus Onody.

8. Expeditiones.

A di 21. Apli 1690. ho dato Ordine a D. Hryhory Suczkiewicz prete di Leboczan in Premisl:che andasse uia della mia Dioecesi insolente fatti e tornasse dal suo res-o.

A di d-o mandato ordine a Theodoro Prete di Ploczko che faccia tornare Anna a Lucacz suo legitimo marito, mentre senza legitima causa + noniuol con esse abitare.

D. Michaeli Kolcinszki Parocho concessi licentiam, ut celebret in pago Podoragne, stante impedimento bigamiae proprii Parochi vocati Demetrius, ita tamen, ut etiam in proprio pago ministrare Sacramenta non desinat, quando necesse erit. hac die 25 Aplis. 90.

a D. Nicola Paroco di Dobroszcz mandai ordine che facesse restituire Pelagia ripigliata dat suo Padre a Stephano suo marito, sotto pena di scomunita 1 di 10 fiorini o pur comparisca a dir sue ragioni. li 25. Apli 1690.

a P. Nicolo paroco di Niacciouo ordinai che

загрозою вилучення із церкви та штрафу в десять флоринів; нехай це йому підкаже його розум. 25 квітня 1690 року.

Під такою ж карою я наказав священникові Миколі із Зняцева, щоб він повернув викрадену від Григорія його дружину і щоб залишив її в спокою. с. 12.

(19) 9. Дня 24 квітня 1690 року на старовинному місці біля Мукачева, де знаходиться моя резиденція, я проводив синод, на якому виступили Мефодій із Вишкова та монахи, 7 вікаріїв, а понад 60 священників підтвердили тоді визнання католицького віросповідання і зобов'язалися і далі його додержуватися.

Прізвища вікаріїв

Іоанн Лохівський, 40-річний. Лохівський вікарій був призначений 26 років тому назад єпископом мукачівським Парфенієм Петровичем, має під своїм керівництвом 16 священників, а в своєму селі 20 родин.

Василій Визницький, латорицький вікарій, 40-річний, був призначений Йоаннієм Імстичівським, єпископом мукачівським, біля 32 років тому; має під своїм керівництвом 37 священників, а в своєму селі 12 родин.

Вікарій Іоанн Ків'янський, березнянський вікарій, біля 40 років, був призначений тим же єпископом близько 22 років тому, має 13 священників та 20 родин в селі. Тепер є дві.

Іоанн Завидівський, вікарій крайнянський, біля 44 років, близько 20 років тому був призначений Волошівським, єпископом мукачівським, має 30 священників. Тепер є два.

Павло Шуста, вікарій гуклівський, має близько 50 років, був призначений 30 років тому Йоаннієм, має 9 священників, а у своєму селі 12 родин.

Іоанн Сусціянський, вікарій знялинський, має близько 50 років, (10) перед 25 роками був призначений Йоаннієм, має священників 3 та родин в селі 10.

Василій, вікарій веречанський, 33-річний, шість років тому був призначений тим же Йоаннієм. Має 8 священників, а в своєму селі 16 родин.

Священик Лучанський і якийсь Чепак по дорозі уговорив священників, щоб не йшли на нараду.

Пан Петро Імстичівський привіз своє майно на церковну парафію, що знаходиться біля кордону Марамороша, де розмішалася варта австрійців.

comandasse sotto l'istessa pena a Grigorio che repigli Apia sua moglie, da esso lasciata il di sud-o c. 12.

+ non vivol.

(19) 9.

A di 24. Apli 1690, alla vecchia feci il p-mo mio Sinodo nella mia Residenza di Munkacz dove intervennero il Vescovo Mettodio con li Monaci, Vicarii 7.e Preti sopra 60. si lesse la Professione della fede Cattolica, e decretai molte cose da osservar si.

Vicariorum nomina.

Ioannes Lochowski annorum 40. Vicarius Lochowski, ordinatus ante annos 26. abi Eppō Munkacz:Partenio Petrowicz. habet sub se sacerdotes 16. in suo pago familias 20.

Basilus Vizniski, Vicarius Latoricki an. 40. ordinatus a Ioanikio Msticzowski Eppō Munkac: ante an:32. circiter. habet sub se sacerdotes 37.32. in pago f. 12.

Ioannes Kiwianski Vic. Berezanensis, an. 40. c. ordinatus ab eodem an: 22. c. habet Sacerdotes 13. in pag. fam. 20. Sunt ibi duo.

Ioannes Zawidowski Vic. Kranianski, an: 44. c. ordinatus a Voloszywskoho Eppō Munkac: ante annos 20. habet Sacerdotes 30. c. Sunt duo.

Paulus Szusta, Vicarius Hukli(w)ski an. 50. c. ordinatus a Ioannikio ante an:30. habet Sacerdotes 9. in pago fam. 12.

Ioannes Suszczianski. Vic. Znialinensis. an. 50. c. ordinatus a Io- 10. anikio ante an. 25. habet Sacerdotes 3. in pag. fam. 10.

Basilus Vic. Vereczanski. an. 33. or(dina)tus ab eodem Ioanikio ante annos 6. habet Sacerdotes 8. in pag. fam. 16.

Parochus Luczanski, et alius Cepak in via disvadebat Sacerdotibus, ne ad Synodum venirent.

D. Petro Misticziowski portó il suo ftoo (. . .) nelli confini di Maramoruse. χύσα. Ubi praesidium Germanorum.

Симеон Уйбарівський, перший вікарій в Ма-
раморші.

Є там три монастирі, в одному є понад 12 мо-
нахів, в інших 3 або 4.

У Трансильванії є понад 1500 священників.

У селі Доробратові, що по сусідству з Мако-
вицею, є дві книги про забобони, а також в Уж-
городі.

Дня 11 серпня 1690 року я слухав службу в
православній церкві у Хусті і виступив з про-
повіддю перед народом.

Дня 13 серпня я збирав десятину зерна в Се-
влюші, в Чорному Ардові та у Підвиноградові.

Дня 17 серпня я призначив о. Петронія ігуме-
ном монастиря.

(20) 11. 18 січня 1692 року найблагородніший
пан Франциск Клобушицький, адміністратор
маєтків Ракоці, передав мені колись подаро-
вані села моему монастиреві в присутності пана
варадинського єпископа, його нотаріуса та
інших людей, а 21 січня на основі дарчої грамо-
ти передав мені села пан управитель у прису-
тності багатьох людей.

В лютому 1693 року я одержав у Відні в кан-
целярії Угорщини королівську згоду (на це). В
місяці листопаді 1694 року я здав оригінал
цього документа високопреподобному панові
Андрію Сантофці, генеральному вікарієві
Егерському єпископства, щоб він здав у Ко-
шицький архів*.

12. Декрети

Я доручив панові Василю, священнику села
Бистрого, пораненому Яковом Білаєм, щоб по-
відомив розбишаку, що він виключений із цер-
кви і не може приймати участь у церковних
відправах до тих пір, поки не буде мною
звільнений, і нехай думає про необхідне проба-
чення потерпілому і нашому трибуналові дня
25 квітня 1690 року.

Анна із села Колодне пожалувалась на свого
чоловіка Івана, що той 24-го вигнав її без при-
чини.

Євдокія із села Ракошино також пожалува-
лась на свого чоловіка Якова, що той на про-
тязі 13 років залишається окремо від неї. Спра-
ву обох я доручив пану управителеві 26 квітня
1690 року.

Я написав панові Андрію Олаському, зем-
плинському віцевікарію, щоб перевірів, чи піп
із села Філкогаза справді був священником, бо
про це є сумніви. 26 квітня цього року.

*Читай possessionem.

Simeon Vibaruczki p-us Vicarius in M(a)ramoru-
se.

Sunt ibi tria Monasteria, in uno sunt plus quam 12.
Monachi, in aliis tres, vel 4.

In Transylvania sunt plures, quam 1500. Sacerdo-
tes.

In Dorobrot vicino a Makovizza, duo sont libri di
superstitioni. Et in Unghvar.

Die 11-a Augusti 1690. audivi Missam in
Ec(cle)sia Graeca Hustae, benedixique populo.

Die 13-a d-i collegi decimas frumentorum in
(Se)lus, in feketé Ardu, et in Vég Szólos Ard(o).

Die 17-a d-i constitui P. Petronium Egumen
monasterii.

(20) 11.

Die 18-a Ianuarii 1692. Per 11-tris Dnūs Franc.
Klobuski Administrator bonorum (Ra)kocziano-
rum resignavit mihi bona olim (do)nata meo
Monasterio in praesentia D.(Epp)ji Varadiensis,
sui notarii, et aliorum. Et die 21 d-i vigore Com-
missionis ipsius + possessū mihi dedit Dnūs Provi-
sor in praesentia multorum.

Die Feb-rii an:93.obtinuei Viennae in Cancellaria
Hungarica Consensum Regium.Mense No-
vembris an:94.dedi originale Rmo Dño: Andreae
Santofci Vicario Generali Episcopi Agriensis, ut
poneret in Archivo Cassoviae.

+ lege possessionem

12. Decreta

Ad D. Basilium par:Bistry vulneratum a Iacobo
Bilaj imposui, ut notificet percussori se esse in
excommunicationem incursum, adeoque non
posse fieri particeps Sacramentorum, nisi a me
absolvatur, Et cogitet de satisfactione debita parti,
et nostro tribunali, die 25. Aplis. 90.

Anna ex pago Kolodno quaerelavit Ioannem
suum maritum, quod ipsam sine causa dimiserit,
die 24.

Eudoxia ex pago Ragoczyno pariter quaerelavit
Jacobum suum maritum, quod a 13. annis maneat
ab illa separatus. Utriusque causam Dño Provisori
comendavi. die 26. Aplis. 90.

D. Andreae Olaski vice Vicario Zémpliniensi
scripsi, ut examinet an Parochus filcohaziensis sit
vere Sacerdos, cum de ipso dubitetur. 26. d-i.

Generoso Dobrai Cosmae scripsi, quod non nimis
moleste RR. Petrum, et Basilium misticzeghen-
ses(!), calumniando ipsos, quod retineant cam-
pum spectatntem ad pagum, cum realiter non
spectat ad ipsum, ut ipse populus fatetur. die
supra d-o.

Я написав благородному Кузьмі Добрай, щоб він надто не обтяжував преподобних Петра і Василя із Імстичева звинуваченнями їх, що вони присвоїли сільське поле, хоч фактично, як свідчить населення, дане поле не належало до сільського. Дня того ж. (21)

13. Благородному панові Петру Сенлілекі, управителю в Чинадієві, я написав про волів, одержаних ним для робіт від священників Григорія, Іоанна, Луки і Василя, щоб він по можливості утримувався від труднощів — 25 квітня 1690 року.

Я наказав Якову Пацкану в селі Кив'яжд (Кам'янське), щоб виплатив своїй першій дружині борг у сумі 30 флоринів і щоб знову її прийняв. Село належить пану графові Баркоці. Священником є вікарій Іоанн Кив'янський. 13 травня.

Андрій Доробратівський був обжалований Стефаном Негрівським щоб той під штрафом у 20 флорини з'явився на протязі трьох днів, тому що той раніше викрав жінку вищезгаданого. 29 травня 1690 року.

Михайло, піп із Негрова, під карою в 10 флоринів попередив Теодора Беріца, щоб той не обтяжував його до встановленого часу.

Про це саме я написав селянам під карою в 50 флоринів, щоб його затримали, а попові Іоаннові Богорському під штрафом у 10 флоринів, щоб не обтяжував його.

14. Спогади і декрети

Дня 30 квітня 1690 року за старим календарем я прийшов у Сатмар, зупинився в домі високопреподобного пана Дмитра Монастерлі — архідиякона.

Дня 1 травня я провів місцеві збори, на яких було присутніх близько 60 священників. Вони підтвердили унію, а я ознайомив їх з постановами.

Дня 4 травня я призначив четцем піддиякона і диякона Андрія Бучацького.

Того ж дня, тобто в неділю мироносиць, я провів посвячення грецької церкви святого Миколи перед торжественною службою.

Дня 5 травня 1690 року я призначив у цій самій церкві святого Миколи в Сатмарі двох інших дияконів, а саме Марка, сина Іоанна із села Тінач, та другого Іллю, сина Мойсея із села Чекерто.

Я висвятив у монахи Іону із села Побіку і назвав його Іоахимом. Він ще не склав чернечу присягу.

(21) 13.

Generoso Domino Petro Szenlileky Provisori in Semliklocze scripsi pro bobus acceptis ab ipso ad labores a Presbyteris Gregorio, Joanne, Luca, et Basilio, ut videlicet a molestiis se pro posse abstinere, die 25. Apllis. 90.

Iacobo Paczkan in pago Kiviasdi jussi, ut solvat Mariae suae primae Uxori debitum 30. fl: et ipsam denuo recipiat. pagus est sub D. Com. Barkoczy. Parochus est Vicarius Ioannes Kiwianski. sub 13. May.

Andreas Dorobratouski fuit citatus a Stephano Negrouski ut compareat infra tres dies sub pena 20. flor:quia abstulit supradicti uxorem. die 29. May. 90.

Michael pop Negrouski imbuit sub poena 10 flor:Theodoro Beritz, ne ipsum molestet usque ad zempus prescriptum.

Pro eodem scripsi paganis sub poena 50. flor: ut ipsum retineant, et popo Ioanni Bogorski sub poena 10. fl. ut ipsum non molestet.

14. Recordationes, et Decreta.

A di 30. Aplis 1690. secundum vetus veni Szathmarinum, mansi in domo Adum Rev. D. Demetrii Monasterli Archi-Diaconi.

Die 1-a May feci Synodum topicum, in quo congregati sunt 60. circ. Presbyteri. Unionem confirmarunt, et Decreta ipsi publicavi.

Die 4-a dicti ordinavi in Lectorem, Sub Diaconum, et Diaconum Andream Busciatski.

Eodem die, quae fuit Dominica τὸν μηροφόροϋ dedicavi Ecclesiam Graecam Sancti Nicolai ante Missae Solennia.

Die 5-a May 90. ordinavi in eadem Ecclesia S. Nicolai Szathmarinensis alios duos Diaconos, videlicet Marcum Joannis ex pago Tinacz, et alium Eliam Moysis ex pago Czekerto.

Dedi etiam habitum monasticum Ioanne, et vocavi ipsum Ioachimom, ex pago Pobocou, non tamen Professionem Monasticam fecit.

Дня 10 травня 1690 року я призначив священиком у церкві святого Миколая в Мукачеві Дмитра Беняминського, який уже був дяконом.

Пан Петро, священик села Ардова, що мав двох жінок, після розгляду пообіцяв присягою, що буде утримуватися від зв'язку із другою жінкою, і я дав йому дозвіл виконання церковних відправ. Дня 13 травня 1690 року.

Той сказав, що в названому селі Ардів (Угоцький комітат) усі платять (22) 15. десятину панові Прені. Дев'яту ж частину кальвінському проповіднику, що складає 100 копиць зерна. Кожна копиця вміщає 16 снопів. Так само дають із вина та худоби.

Преосвященний пан єпископ Мефодій відійшов звідси за моїм дозволом 13 травня 1690 року.

Преосвященний пан єпископ варадинський сказав, що під час минулих нарад в Братиславі бачив і читав засновницькі, установчі грамоти, надані Мукачівському монастирю, у лектора братиславської єпархії благородного пана Петра Філя, і вони в його присутності знову були покладені в сумку документів разом з іншими грамотами.

До егерців я послав Михайла Заdereвцького 19 травня 1690 року на їх вимогу. Він пообіцяв платити мені десятину із своїх церковних прибутків. Від населення має річно 100 флоринів, крім того, ще виноградник та дохід з парафії.

У село Лучки я послав священиком Георгія Тернівського з відкритим листом від 5 червня 1690 року.

Для міста Нова Баня та його округу я призначив моїм вікарієм преподобного пана Іоанна Ієроніма Липницького на вимогу о. Франциска Рабаса ордену єзуїтів дня 11 червня 1690 р.

16. Звільнені або об'єднані

Дня 10 травня 1690 року преподобний Дмитро Беняминський дав присягу.

Дня 14 травня преподобний Дмитро Ремецький дав присягу і був проголошений вільним.

Дня 19 травня преподобний Михайло Заdereвцький дав присягу.

Дня 20 травня преподобний Михайло Негрівський дав присягу.

Дня 21 травня преподобний Григорій Тисянський дав присягу і став вільним.

Вказаного дня дав присягу і стає вільним преподобний Іоанн Завадський.

Die 10-a May. 90. Ordinavi in Ecclesia S. Nicolai Munkaczini Sacerdotem Demetrium Beniaminski jam Diaconum.

D. Petrus parochus Ardu bigamus post ordines promisit cum juramento se abstinere a comercio uxoris, et sic dedi ipsi licentiam celebrandi. die 13-a May. 1690.

Ipse dixit, quod in dicto pago Ardu omnes solvunt deci-

Cotfus Ugocz

(22) 15.

mas Dño Preny. Nonas vero Praedicanti calvino, quae sunt 100. Cumuli frumenti, unusquisque Cumulus continet fasciculos 16. similiter dant et de vino, et de animalibus.

Rñus Dñus Eppus Methodius abivit hinc habita a me licentia. die 13-a May. 1690.

Illmüs D. Eppüs Varadinensis dixit, quod sub proxime praeteritis Comitii Posoniensibus Literas Fundationales hujus Beneficii Munkaczinensis vidit, et legit apud Lectorem Capituli Posoniensis.

D. V. Petrum Filo, quae praesente illo iterum sunt repositae ad Capsam cum reliquis literis.

Agriensibus misi Parochum Michaelem Zaderevecki die 19-a May. 90. ad instantiam illoř. Promisit mihi solvere Decimas suorum reddituum Ecclesiasticorum, a populo habet 100. flor. annuatim, insuper vineam, et ex stola fructum.

Luczkae pago misi pro Parocho Georgium Ternowski cum Patentibus sub 5. Junii. 90.

Civitati Neobaniensi, ipsiusque Districtui constitui Vicarium meum R. D. Joannem Hieronymus Lipniski ad instantiam P. Francisci Rabas (:Ravasz:) S. Iesu. die 11-a Junii 1690..

16. Liberi facti, vel professi.

Die 10-a May 1690. R. Demetrius Beniaminski Professionem fecit.

Die 14-a dicti R. Demetrius Remecki Professionem fecit, et liber factus.

Die 19-a dicti R. Michael Zadereveczki Professionem fecit.

Die 20-a dicti R. Michael Negrowski Professionem fecit.

Die 21-a d-i R. Gregorius Tyszanski Professionem fecit, et liber factus.

Die dicto R. Ioannes Zawacki professionem(!) fecit, et liber factus.

Дня 22 липня Іоанн з Латірки.
1691 року, коли прийшов до Мукачева благородний пан адміністратор Франциск Клобушицький, він звільнив усіх священників від роботи для сім'ї Ракоці. Платять лише куняцю.

(23) 17. Спогади

7 січня 1692 року за новим стилем помер у Сатмарі о. Димитрій Монастерлі — архідиякон.

25 лютого 1692 року я дав дозвіл отцеві Бабицькому з-під Завидова, щоб на основі цього дозволу міг виконувати обов'язки священника.

Петро Попович із Підгорян дав зобов'язання сплатити монастирю штраф у сумі 20 флоринів, якщо буде обтяжувати свого священника Теодора в присутності селян — 5 березня 1692 року.

В Дебрецені о. ієромонах Ісаєя був викликаний тутешніми греками за священника в березні 1692 року.

Пан Ладислав Саплочаї в тому ж селі Саплоча в Мараморші був повідомлений благородним паном Григорієм Бараньої про вигнання католиків із Трансильванії.

Місяця січня 1694 року я встановив своїм вікарієм над волохами в частинах Угорщини о. Ісаю де Каролі.

Слуга Лука одержав дня 15 травня 1694 року 1 флорин, 7 полтур.

Дня 30 червня 2 віка пшениці.

Дня 15 липня 3 флорини 21 полтуро.

Дня 31 липня 1 віка.

Дня 24 серпня 1694 року я заплатив йому весь остаток за рік.

18. Визнання

Визнали як свого єпископа всі із Мукачівського комітату 10 квітня за старим стилем, коли я був введений у права єпископа, та повторно 24 квітня, коли я провів збори.

Із Сатмарського комітату, де я проводив збори, 10 травня мене визнав преподобний пан Димитрій Монастерлі з іншими священниками.

Із комітату Гаваш там зібрані священники.
Із Угоцького комітату там зібрані священники.

Із округу Надьбаня теж вислані туди три священники.

Із комітату Саболч Лазар Лабовський, вікарій, та Стефан Напкорський вислані до Мукачева 25 травня 1690 року. Названий

Die 22. Iulii. Ioannes Latorkensis.

Ann. 1691. quando venit Munkaczinum Perillustris Dnūs Franciscus Klobusiski Administrator, liberavit omnes Sacerdotes a laboribus domus Rakoczianae, dummodo solvant Kuniczam.

(23) 17. Recordationes.

Die 7-a Ianuarii secundum Novum 1692. mortuus est Szathmarini P. Demetrius Monasterli Archidiaconus.

Die 25-a Februarii 92. dedi licentiam P. Babiski sub Zawidoski 6. ut possit ut licentiatui servire.

Petrus Popovicz Podoranensis reversales dedit sub poena 20. florenorum solvendorum Monasterio, si molestabit Theodorum Plebanum suum. die 5-a Martii 1692. coram paganis.

Debreczini P. Isaias Ieromonachus requisitus ab illis, Graecis pro Plebano. Mense Martii. an. 1692.

D. Ladislaus Szaploczai in eodem pago Szaplocza in Maramoruse notificatus a Perillustri D. Gregorio Baranyai Ablegato Catholicorum ex Transilvania.

Mense Ian. 94. constitui meum Vicarium in partibus Hungariae supra Valachos. P. Esaiam de Caroli.

.....
Lucas Aido habuit die 15 May 94. fl. 1. p. 7.

Die 30-a Iunii metretas 2. siliğ.

Die 15-a Iulii fl. 3. p. 21.

Die 31. d-i metretam 1.

Die 24. Augusti 94. solvi ipsi totum residuum anni.

18. Recognitiones.

Recognoverunt me ut Episcopum proprium omnes ex Comitatu Munkacz die 10-a Aprilis secundum vetus, quando fui installatus, et iterum die 24-a dicti, quando Synodum habui.

Ex Comitatu Szathmař, ubi Synodum habui die 1-a May recognovit me R. D. Demetrius Monasterli, cum aliis Presbyteris.

Ex Comitatu Havassiensis ibidem congregati Sacerdotes.

Ex Comitatu Ugociensis ibidem congregati Sacerdotes.

Ex Districtu Naibaniensi tres Sacerdotes illuc missi.

Ex Comitatu Szabolcz Lazarus Labowski Vicarius, et Stephanus Napkorski huc Munkaczinum

вікарій має під своїм керівництвом 30 священиків . . .

Із Земплинського комітату вікарій Григорій Станчанський та віцевікарій Петро Кумлоський 15 червня 1690 року сказали, що там знаходиться близько 40 священиків.

Із Маковицького комітату Олександр Рунянський, вікарій у шариських маєтках його превосходительства пана графа Ердеві, має 26 священиків.

Так само Іоанн Олександрович, (23 а) 19. свидницький вікарій у маєтках Ракоці названого Маковицького комітату, має 22 священики.

Так само Петро Одермарський, вікарій Орлівський у маєтках пані Плавецької, має 22 священики.

З цими прийшли ще інші три священики і 22 червня 1690 року визнали мені покірність.

Із Ужанського комітату, тобто із його частини, що належить найяснішій графині пані Гомонай, прийшли Євстрахій Макарцович, березнянський та верховинський вікарій, який має 47 священиків, а також Ілля, ублянський вікарій, що має 19 священиків, і визнали мене 1 липня 1690 року.

Із Ужанського комітату, що належить його превосходительству панові Гомонаві, прийшли Яків, ужгородський вікарій, і Іоанн Нерольський — дня 2 липня.

Із цього ж комітату прийшов Іоанн Ялинський, тарнівський вікарій, 22 липня.

Я призначив його протопресвітером над 19 священиками навколо Михаловець і Собранець у названому комітаті. Із Земплинського комітату із округу Стропківського, Григорій Бруницький, вікарій названого округу, та Іоанн, рафаївський пресвітер, дня 23 липня. с. 27.

20. Спогади і декрети

23 червня 1690 року я призначив орлівським архіпресвітером священика Петра Ордемарського, що дав присягу розійтися з жінкою, з якою він одружився після висвячення, і зберігати celibat аж до смерті.

Того ж дня я призначив вікарієм, тобто протопресвітером маковицьким, у маєтках Ердеві Олександра Рунянського.

У маєтках Ракоці того ж Маковицького комітату я призначив Іоанна Олександровича священиком у Свиднику . . . двоєжонець . . .

Того ж дня я написав шановній спиській капітулі, щоб заставили моїх пресвітерів перейти в моє розпорядження. (списький Малахівський).

Благородним панам вільного міста Бардієва

missi die 25-a May 90. habet dictus Vicarius sub se 30. Sacerdotes M-tum Rusticis ut sol-am (. . .)

Ex Comitatu Zemblinensi(!) Gregorius Stanczianski Vicarius, et Petrus, Kumlouski Vice-Vicarius die 15-a Junii 1690. dixerunt, quod reperiantur ibi 40 cir. Sacerdotes.

Ex Comitatu Makovicensi Alexan(der) Rounianski Vicarius in bonis Saar(ose) Illmi Dni Comitatus Erdodi habet Sacerdotes 26.

Item Joannes Alexandrowicz Vicari(us) (23 а) 19. Sduiniczki (:Swidniczki:) in bonis Rakoczianis, dicti Comitatus Makovicensis habet Sacerdotes 22.

Item Petrus Odermarski Vicarius Orulouski in bonis Dominae Plaveccka habet Sacerdotes 22.

Cum ipsis venerunt alii tres Sacerdotes, et obedientiam mihi praestiterunt die 22. Junii, anni 1690.

Ex Comitatu Ungh videlicet ex parte Comitatus spectantis ad Illmām Dnām Comitissam Homonay venerunt Eustachius Makarcowicz Vicarius Berezenski, et Verkovinski, qui habet Sacerdotes 47. et Elias Ublanski Vicarius, qui habet Sacerdotes 19. et recognoverunt me. die 1-a Julii 1690.

Ex Comitatu Ungh subjecto Illmō Dño:de Homonay venerunt Iacobus unghvarski Vicarius, et Ioannes Nerolski. die 2-a Julii.

Ex eodem Comitatu venit Ioan. Ialinski Vicarius Ternoviensis die 22-a Iulii. Ipsum constitui Protopresbyterum supra 19. Sacerdotes, circa Nagy Mihalinum, et Sobrancinum in dicto Cotfu.

(Ex) Comitatu Zemplinski(!) ex Districtu Sztropkoviensi Georgius Brusniski Vicarius dicti Districtus, et Joannes Raphajóczensis Presbyter. die 23. Julii. с. 27.

20. Recordationes, et Decreta.

Die 23-a Junii 1690. constitui Archi presbyterum Orloviensem Petrum Ordermarski Sacerdotem, qui juravit dimittere Uxorem post Ordines Sacros acceptam, et servare usqui(!) ad mortem celibatum.

Eodem die constitui Vicarium, seu Protopresbyterum Mákowicensem in bonis Erdodianis Alexandrum Rounianskium.

In bonis vero Rákoczianis ejusdem Comitatus Makovicensis constitui Joannem Alexandrowicz plebanum Swidnicki . . . bigamus.

Eodem die scripsi Venerabili Capitulo Scepusiensis, ut cogant Presbyteros meos ad mei obedientiam venire. /Spisc. Malaxouski.

Generosis Dnis Liberae Civitatis Bardioviensis

я рекомендував священника Георгія Темеза, Рессова та Троцана.

Я дав дозвіл, щоб в селі Чома Шариського комітату могла бути побудована нова церква.

26 червня я призначив в селі Онік Угоцького комітату Ігнатія Пекарчика.

3 липня я звільнив від усіх церковних обов'язків Григорія Тибавського із-за незнання. Залишився під наглядом Василя Визницького.

14 липня я наказав, щоб була закрита його церква в селі Рибава.

(23 b) 21.

28 липня 1690 року із-за нанесення жителями села Розтоки-Клинова преподобному гукливському вікарію Павлові Шусті образи я заборонив священникам проводити там відправи до тих пір, поки ті не підкоряться.

Приблизно в той час русинам, що проживають у містах Севлюш, Чорний Ардів та Підвиноградово я відмовив, щоб не платили проповідникам десятину. Про цю справу я написав моєму панові Георгію Баркоці, наджупану Угоцького комітату та їх превосходительству панам графам Прені, а також надіслав їм листа через священника Луку Борбіля.

29 липня цілком відійшов із Мукачівського монастиря пан Мефодій Раковецький.

1 серпня я із його превосходительством паном Георгієм Баркоці, наджупаном Угоцького комітату, у місті Севлюш добились того, щоб жителі відвели місце для будівництва руської церкви, а десятину, яку русини звичайно платили кальвінському проповідникові, я забрав собі.

3 серпня я дозволив благородному панові Сигизмунду Оросу, щоб міг побудувати в своєму селі Йовря (Сторожниця) церкву для русинів і мати священником Андрія Барчинського або Юраського, якщо сам захоче.

Того ж дня я дозволив священникові Лазару Лекурдові виконувати свої обов'язки аж до проведення зборів. с. 28.

22. Призначення або висвячення

10 травня 1690 року я призначив священником Дмитра Беняминського.

29 червня 1690 року я призначив священником Симеона Каменського, якого за кілька днів до того я призначив дияконом.

Того ж дня, 29 червня, я призначив священником Іллю Поповича, якого разом з іншими я

comendavi Georgium Temez plebanum Ressow, et Trotzan.

Dedi licentiam, ut in pago Scioma Comitatus Sciaros possit nova Ecclesia edificari.

Die 26-a Iunii constitui in pago Onok Comitatus Ugocz Ignatium Pekarczik+

Die 3-a Iulii suspendi ab omnibus officiis Divinis Gregorium Tibawski propter ignorantiam. Manet sub Basilio Wozniski.

Die 14-a dicti jussi, claudatur ejus Ecclesia in pago Tibawa.

+(:Pekarczik:)

(23 b) 21.

Die 28-a Iulii 1690. propter injuriam factam R. Paulo Sciusta Vicario Uklifski a villanis pagi Rostoki Klinova prohibui Sacerdotibus ne ibi officiant, quousque ipsi se humiliabunt.

Circa hoc tempus interdixi Ruthenis habitantibus in oppidis Szólós, Fekete Ardó, et Szólós Veg Ardó ne solvant Praedicatoribus Decimas. Pro eodem negotio scripsi meo Dnō Georgio Barkoczi Supremo Comiti Ugocz, et Illmīs Dnis Comitibus Preny. Et misi ipsis literas per P. Lucam Borbil.

Die 29-a Iulii discessit totaliter Dnūs Methodius Rakoweczki ex Monasterio Munkacsensi.

Die 1-a Augusti Ego cum Illmō Dnō Georgio Barkoczi Supremo Comite Ugocz in pago Szólós fecimus ab illis paganis assignare locum pro edificanda Ecclesia Ruthenica, et decimas quas Rutheni solvere solebant Praedicatoribus Calvinistae pro me obtinui.

Die 3-a Augusti dedi licentiam Generoso Dnō Sigismundo Orosz ut edificare possit in suo pago Eór Ecclesiam pro Ruthenis, et habere pro Plebano Andream Barcinski, sive Iuranski (:si ipse vult:) Eodem die P. Lazaro Lekurd concessi, ut prosequatur suum officium usque ad Synodum faciendum.

c. 28.

22. Ordinationes, sive Consecrationes.

Die 10-a May. 90. ordinavi Sacerdotem Deme-trium Beniaminski.

Die 29-a Iunii 1690. ordinavi Sacerdotem Simeonem Kamienski, quem ante aliquot dies ordinaveram Diaconum.

Eodem die 29. Iunii ordinavi Sacerdotem Eia(m) Popovetz, quem antea simul cum alio ordinaveram Diaconum.

раніше призначив дияконом. Першого рекомендувала благородна пані Юдита Каролі, другого — її превосходительство пані графиня Єлизавета Ердеді.

2 липня я призначив священником Стефана Караченського із Сатмарського комітату, після того як в інший святковий день я надав йому інші посади (звання).

28 вересня 1690 року за старим стилем я призначив Григорія Старинського, Іоанна Луківського та Теодора Ославського з присвоєнням їм умовно всіх посад від лекторства (четця) аж до пресвітерства, бо вони були призначені паном Мефодієм Раковецьким, сумнівним єпископом.

1 жовтня 1690 року я призначив, як і вище, умовно священником о. Дем'яна Дзитрицького, о. Іоанна Чернинського та о. Михаїла Ортутівського, які були призначені Мефодієм.

5 жовтня Луку Бехерівського, Василя Вишківського та Даниїла Бенедиківського, як вищеназваних.

(24) 23.

12 жовтня 1690 року я призначив священниками Симеона Щамницького, Іоанна Шпака, Орлиського, о. Якова Орлиського, о. Якова Бенедиківського та Григорія Беловезького.

14 вищеназваного місяця я призначив о. Теодора Ладомірського, о. Георгія Ладоміського, о. Петра Андріївського та Григорія Вишньомірошанського.

26 жовтня я призначив священником о. Іоанна Никлівського та Олександра Кричівського.

22 лютого 1691 року за старим стилем я висвятив у Мукачеві Іоанна Дороцького із Ніру Саболчського комітату. Він був світською людиною, і я надав йому всі церковні привілеї.

29 березня за старим стилем я призначив Даниїла Кольчинського та Іоанна Шелестівського умовно, бо були призначені Мефодієм.

24 травня 1691 року за старим стилем я призначив умовно Михаїла Помі та Григорія Борлеского, позаяк були висвячені Мефодієм.

19 липня 1691 року за старим стилем я висвятив Іоанна Йовчанського, тому що був висвячений Мефодієм.

13 листопада за старим стилем я висвятив Теодора Волошинчат Черленівського, позаяк був висвячений Мефодієм.

22 листопада 1691 року за старим стилем я висвятив о. Василя Ладишинського, мефодіанця, для села Фольварк у Спиському комітаті.

primum recomendavit Magnifica Dnā Iuditha Károlyi.

2-dum Illmā Dnā Comitissa Elisabetha Erdődy.

Die 2-a Iulii ordinavi Presbyterum Stephanum Karascenski ex Comitatu Szatmar, postquam alio festo die contuli ipsi alios ordines.

Die 28-a 7-bris secundum Vetus, 1690. ordinavi Gregorium Starinski, Ioannem Lukowski, et Theodorum Oslawski(:), conferendo ipsis sub conditione omnes ordines (a) Lectoratu usque ad Presbyteratum incl(u)sive, quia erant ordinati a Dnō Methodio Rakoweczki dubio Episcopo.

Die 1-a 8-bris 90. ordinavi ut supra sub conditione P. Damianum Dzitricki, P. Ioannem Czerninski, et P. Michaellem Ortutouski, qui fuerant a Methodio ordinati.

Die 5-a dicti Lucam Beherowski, Basilium Wiszkouski, et Danielem Benedikouski ut supra.

(24) 23.

Die 12-a 8-bris 1690. ordinavi Simeonem Sciamniski Saecularem, P. Ioan: Spak, Orliski, P. Iacobum Orliski, P. Iacobum Benedikouski, et Gregorium Beloweski.

Die 14-a dicti ordinavi P. Theodorum Ladamirski, P. Georgium Ladamirski. P. Petrum Andriowski, et P. Gregorium Visenomiroscinski.

Die 26-a dicti ordinavi P. Joannem Niklouski, et Alexandrum Kriczouski.

Die 22-a februarii 1691. secundum vetus consecravi Munkaczini Ioannem Doroczki, ex Nir, in Szabolez. erat laicus, et contuli ipsi omnes ordines Sacros.

Die 29-a Martii secundum Vetus ordinavi Danielem Kolcinski, et Ioannem Scelestouski, sub conditione, quia erant ordinati a P. Methodio.

Die 24-a May secundum Vetus 1691. ordinavi sub conditione Michaellem Pomi, et Georgium Borleski, quia erant a P. Methodio consecrati.

Die 19-a Iulii secundum Vetus 1691. consecravi Ioannem Iofcianski, quia erat a Methodio.

Die 13-a 9-bris secundum Vetus consecravi Theodorum Voloscinciat Cerlegnouski, quia erat a Methodio.

Die 22-a 9-bris 91. secundum Vetus consecravi P. Basilium Ladisinski Methodianum pro pago Folvark in Comitatu Scepusiensi.

Дня 13 грудня за старим стилем я висвятив священником, Іоанна Раковецького, мейфодіанця, в Угоцькому комітаті. с. 39.

24. Титули

Графиня Гомонай: її превосходительству пані Терезії із Гуменного, графині частини славного Ужанського комітату.

Пани Перені: їх превосходительствам панам графам Перені, наслідственным панам Велико-го Севлюша, найдорожчим моїм друзям.

Спиському єпископові: їх преосвященству пану Ладиславі Матяшовському, єпископу темненському і начальнику спиському, раднику його священної цісарсько-королівської величності і славному пану братові во Христі наймилішому.

Графові Пете: його превосходительству пану графові пану Францискові Пете із Герзе, наслідственному пану Стропківської кріпості і маєтків та слугі його священної цісарсько-королівської величності і т. д., найдорожчому панові.

Графині Гомонай: її превосходительству пані графині, пані Терезії Кеглевич, залишеній вдові його превосходительства покійного графа пана Сигизмунда Другета із Гуменного і т. д., найдорожчій пані.

Графу Павлові Прені: його превосходительству панові Павлові Прені, наджупану славного Угоцького комітату, раднику його священної цісарсько-королівської величності, моєму дорогому панові і другові. В Королеві, або: Знатному і високошановному панові жупану Земплинського комітату. Його високоблагородію пану Францискові Ференці.

(25) 25. Звільнені з роботи

Ілля Серенчівський в цьому комітаті підпорядкований лохівському вікарію, позаяк вдруге женився.

Григорій Грибовецький, тому що сам себе вінчав.

Григорій Тибавський, підпорядкований вікарію визницькому, із-за його малограмотності.

Чепак, тому що знову женився.

Григорій Скотарський біля Гукливого, позаяк знову женився.

(прізвище не наведено) біля Надьбані, тому що був висвячений в Мараморші 19 вересня 1691 року.

Die 13-a X-bris secundum Vetus consecravi Sacerdotem Joannem Rakoveczki Methodianum in Com. Ugocz. c. 39.

24. Titularium.

Comitissa Homonay. Illmāe Dnāe Teresiae de Homonay: partis Incltyti Comitatus Ungh Comitissae.

DD. Pereni. Illmis Dnis Dnis Comitibus de Pereni, Dnis haereditariis in Nagy Szőlős, amicis mihi col-mis.

Ep̄po Scepusiensi. Illm̄o, et Rm̄o D. Ladislao Mattyasouszky. Ep̄po Temnensi, et Praeposito Scepusiensi S. C. R. Mattis Consiliario, -ac Dño Fři in X-o obssmo.

Comiti Pethő. Illm̄o Dño Comiti Dño: Francisco Petheő, de Gerze, haereditario Dño Arcis, et Bonorum Stroprok, et S. Caes. R. Mattis Cameraario etc. Dño Col-o.

Comitissae Homonnaianae. Illmāe Dnāe Comitissae Dnāe Theresiae Keglevich, Illm̄i quondam Comitissae Dñi Sigismundi Drugeth de Homonna etc. relictae viduae etc. Dnāe Coll-mae.

Comiti Paulo Preny. Spectabili, ac Mag-o D-o Paulo Preny, Incltyti Comitatus Ugoczyeensis Supremo Comiti. S. Caes. R. Mattis Consiliario, Dño: et Amico mihi obss-o. Kiralyhasini. vel Spectabili, et Magnifico Dnō. Vice comiti Zemplnensi. Perillustri, et Generoso Dño Francisco Ferenczi. 27. et 29. et 31.

(25) 25. Suspensi.

Elias Serenciouski in Comitatu hoc sub Lochouski Vicario, quia duxit recenter Uxorem.

Gregorius Griboweczki quia ipsum copulavit.

Gregorius Tibawski sub visniski Vicario, propter ejus ignorantiam.

Cepak quia duxit uxorem noviter.

Gregorius Skotarski sub Ukliski, quia recenter duxit Uxorem.

circa Nagybaniam, quia fuit consecratus in Maramoruse. 19. 7-bris 91.

Тибавський, тому що знову має дві жінки.
Священик Іоанн із Гуменного, тому що знову оженився.
Священик Ієронім Липницький із-за тої ж причини.

26. Виключені із церкви.

Черней, який одружився з Анною, що має живого чоловіка Луку. Їх шлюб був оформлений священиком Гавриілом Доробратівським за дозволом Мефодія, залишається в Завидові. Липень 1690 року.

Поторанський багатожонець Василь Іоанн Пагугич в селі Караш Саболчського комітату у зв'язку з тим, що не відповів на мої листи з місяця серпня 1693 року. Він підпорядкований вікарію Стефану Сенні.

(26) 27. Спогади

Дня 26 вересня 1690 року за старим стилем із Списького комітату прийшов о. Репаський, архіпресвітер, з о. Михайлом Фориським, вони вислані від імені інших священиків туди ж і стали під моє підпорядкування. Священиків є 12.

Дня 17 жовтня 1692 року за старим стилем прийшов до мене о. Ісяя, грецький монах, дебrecенський опікун, з одним волоським пресвітером від імені священиків, які є у Варадинському окрузі і в Бігарському комітаті аж до Дялмару, і стали під моє підпорядкування.

Місяця серпня 1693 року із комітату Красна написав мені архіпресвітер з 16 священиками про підпорядкування себе мені.

Титули

Благородному панові Францискові Бялому, наджупану славного Краснянського комітату, верховному капітану Шомлівської Фортеці і сторожі.

Помічниківі цісаря — о. пану Іоанну Гаалу, колишньому фізику славного Абауйварського комітату і т. д.

Високопреподобному панові Аидрію Сантоці, обраному катарському єпископові, старшому наставникові славної егерської капітули і каноникові та його преосвященству панові генеральному вікарієві егерського єпископства.

Tibafski bigamus noviter.
P. Ioannes Homonaiensis, quia duxit Uxorem.
P. Hieronymus Lipniski propter idem.

26. Excommunicati.

Cerneius, qui accepit uxorem Annam, habentem maritum viventem Lucam, fuerunt copulati a. p. Gabriel Dorobratowski cum licentia Methodii manet sub Zawidouski. Mensis Iulii. 90.

Potoranensis poligamus Basil Ioannes Pahuticz in Karas Sciablse, quia meas laceravit literas Mense Augusti:93.

Sub V-o Stephano Szenny.

(26) 27. Recognitiones.

Die 26-a 7-bris secundum Vetus 1690. ex Comitatu Scepusiensi venit P. Basilius Repaski Archipresbyter cum P. Michaele Foriski missi ab aliis ibidem Sacerdotibus, et obedientiam mihi praestiterunt, sunt Sacerdotes 12.

Die 17-a 8-bris secundum Vetus 92. Isaias monachus graecus Curatus Debreczinensis cum alio Presbytero valacho venit ad me nomine Sacerdotum, qui sunt in statu Varadiensi, et in Comitatu Bihariensi usque ad Gialmar, et submiserunt se mihi.

Mense Aug. 93. Ex Comitatu Kraszna scripsit ad me Archi Presbyter cum 16. Sacerdotibus subji-ciendo se mihi.

Tit:

Magnifico Dño Francisco Bialy Incl. Cottus Krasnensis Supremo Comiti, Arcis, et Praesidii Somloviensis Supremo Capitaneo.

Solicitori Caes. — P. Dño Ioanni Gaal, Incl:Cottus Abauiwariensis Substituto Phisico etc.

Rmō D-o Andreae Santoci, Electo Ep̄o Catarienti, Ven. Cap. Agriensis Praeposito Majori, et Canonico, nec non Illmi Dñi Ep̄i Agriensis Vicario Generali.

28. Спогади і декрети

Дня 25 вересня 1690 року за старим стилем я провів у Зборові в палаці Ракоці збори, на яких взяли участь близько 90 священників. Вони склали присягу католицькій вірі та унії з святою римською церквою. Збори тривали до наступного дня, і я прийняв багато декретів. Із Шариського комітату тут було багато учасників, а після зборів прийшов архієпископ Списький з іншим і віддали себе в моє підпорядкування.

Дня 16 жовтня 1690 року я дав дозвіл, щоб о. Яків Снаковицький, що мав дві жінки, міг виконувати всі церковні відправи, прийнявши скоріше від нього сповідь і присягу, що він буде аж до смерті утримуватися від жінки.

Дня 28 жовтня я подібно розпорядився з о. Іоанном Легнавським.

Дня 8 листопада 1690 року я провів збори в Стакчині, де близько 40 священників прийняли унію.

Дня 17 того ж місяця я провів збори у Стропкові. Унію прийняло 17 священників.

Дня 14 грудня я провів збори у Гуменному, на яких близько 40 священників прийняло унію.

Дня 18 того ж місяця я провів збори у Тернаві, на яких прийняло унію 11 священників.

Дня 30 того ж місяця я провів збори в Мукачеві, на яких близько 40 священників прийняли унію.

Дня 12 січня я провів в Мукачеві інші збори, на яких унію прийняло багато священників.

Подібно було зроблено в перший четвер після пасхи.

Дня 2 травня в Сатмарі.

Дня 19 жовтня 1691 року я призначив о. Ієроніма Липницького своїм представником в Егері.

(27) 29. a) 45.

Титули

Барон Сеней: Благородному панові Стефанові Сеней, наслідственному панові в Таркані, прихильному до мене другові.

Граф Пете: Його превосходительству пану графові Франциску Пете із Герзе, наслідственному панові Стропківських маєтків і фортеці та камергерові його священної цісарсько-королівської величності, найдорожчому панові.

a) Зауваж. Сторінки 30, 31 і 32 відсутні в оригіналі.

28. Recordationes, et Decreta.

Die 25-a 7-bris secundum Vetus 1690. habui Synodum Sborroviae in Palatio Rakoczyano, in qua interfuerunt nonaginta circiter Sacerdotes, et professionem Fidei Catholicae fecerunt, Unionem cum S. Romana Ecclesia amplectendo, duravit Synodus usque ad diem sequentem, et plurima decreta feci. Ex Comitatu saarose fuerunt hic, et immediate post Synodum pervenit Archipresbyter Scepusiensis cum alio, et obedientiam praestiterunt.

Die 16-a 8-bris 1690. dispensavi cum Iacobo Snakoviski bigamo post Ordines, ut possit omnia Sacerdotalia peragere, praestito prius ab ipso juramento Castitatis, abstinendo se ab Uxore quosque vixerit.

Die 28-a dicti dispensavi ut supra cum P. Ioanne Legnauski.

Die 8-a 9-bris 90. habui Synodum Stanciae, ubi Unionem acceptarunt illi Sacerdotes, in N-ro 40. circiter.

Die 17-a dicti habui Synodum Stropkoviae, acceptarunt Unionem in N-ro 17.

Die 14-a X-bris habui Synodum Homonnae, in qua Unionem acceptarunt Sacerdotes in N-ro 40. circ.

Die 18-a dicti habui Synodum Tirnaviae, in qua Unionem acceptarunt in N-ro 11.

Die 30-a dicti habui Synodum Munkaczini, in qua Unionem professi sunt Sacerdotes in N-ro 40. circ.

Die 12-a Ianuarii habui pariter Munkaczini aliam Synodum, in qua multi Unionem complexi sunt.

Similiter et prima die Jovis post Pascha.

Die 2-a May Sztatmarini.

Die 19-a 8-bris 1691. constitui P. Hieronymum Lipniski meum visitatorem Agriae. 45.

(27) 29.a)

Titularium.

Baro Seney. Magnifico Dño Stephano Seney Dño haereditario in Tarkan, amico mihi obst-o.

C. Petthö. Illmō Dño Comiti D. Francisco Petthö, de Gerze, Haereditario Dño: Arcis, et Bonorum Stropko, et S. Saes. R. Matfīs Camerario. Dño Col-o.

(27) a) NB. Paginae 30, 31, et 32 Originali desunt.

Графині Гомонай: Її превосходительству пані графині Терезії Кеглевич, залишеній вдові його превосходительства покійного пана графа Сигизмунда Другета із Гуменного і т. д., прихильній пані.

Саболч: Піджупани називаються Георгій Ападь та Олександр Кірчі.

Князеві Трансільванії: Його височеству князеві панові Михайлу Апаффі, божою милістю князеві Трансільванії, панові частин Угорщини і керівникові секелів, графові і т. д., високоповажному панові.

Управитель пошти в Сатмарі називається Андрій Кіш Ванай.

Піджупан Мараморський: Його благородію панові Мелхіору Поганю.

Мараморський наджупан: Його благородію пан Лаврентій Печі.

Панові Менінському: Його превосходительству пану Олександрові Менінському, першому перекладачеві східних мов його священної цісарсько-королівської величності, військовому раднику, лицареві і т. д., панові і другові наймилішому.

C. Homonaiana. Illmāe Dnāe Comitissae Theresiae Keglevich, Illmī quondam Dñi Comitis Sigismundi Drugeth, et Homonae etc. relictæ viduæ.

Dnāe obst-ae.

Szabolsc. vice Comites vocantur Georgius Apagy, et Alexander Kirtsy. Principi Transylvaniae: Celssissimo Principi Dño D. Michaeli Apaffy, Dei Gratia Principi Transylvaniae, Partium Regni Ungariae Domino, et Siculorum Comiti etc. Dño Colst-o.

Postae Szathmariensis Magister vocatur Andreas Kis Vanaj.

Maramorosiensis vice Comes: Spectabili, et Generoso Dño Melchiori Póghagn.

Maramorosiensis Comes Supremus: Magnificus, et Spectabilis Dñus Laurentius Petsi.

Dño Meninski. Illrño Dño Alexandro de Menin Meninski, lingvarum Orientalium Primario S. Caes. Regiae Matris interpreti, Consiliario bellico, Equiti etc. D. et amico obst-o. 53.

33. Яків.

Дня 13 січня 1692 року одержав від мене для розрахунку своєї плати 4 угорські флорини.

Дня 14

Дня 15 я дав йому один угорський флорин.

Дня 10 лютого півфлорина.

Дня 18 того ж місяця для однієї пари взуття.

Дня 20 березня для придбання одягу 30 полтур¹.

Дня 23 того ж місяця для пари взуття.

Дня 31 березня я дав на одяг і нове взуття, три лікті матерії для одягу і один лікоть . . . для взуття.

Дня 5 червня я дав 2 віка пшениці і три пляшки горілки.

Дня 13 названого місяця для однієї пари взуття.

Дня 15 названого місяця на один одяг і дві пари сірих чобіт.

Того ж дня я дав йому три флорини.

Дня 14 вересня на пару взуття.

Дня 28 названого місяця 1 флорин.

Дня 5 жовтня я дав 4 флорини на сукно високої якості для плаща.

33. Iacobus.

Die 13-a Ianuarii 1692. accepit a me ad computum suae mercedis fl. Ungar. 4.

li 14 d-o si Sposo- con marenca

Die 15-a dedi fl. Ung. — 1

Die 10-a Februar. fl. medium —

Die 18-a d-j pro uno par Coturnorum.

Die 20-a Martii pro indusio uno p. 30.

Die 23-a d-i pro uno par Coturnorum.

Die 31-a Martii dedi pro veste, et calligis(!) novis, tres ulnae iverunt pro veste, et una et . . . pro Calligis.

Die 5-a Junii dedi metr. 2. tritici, et albas. 3. Cremati.

Die 13-a d-i pro uno par Coturnorum.

Die 15-a d-i pro uno indusio, et duabus calligis albis.

Eodem die dedi ipsi fl. 3. 1.

Die 14-a 7-bris pro par Coturnorum.

Die 28-a d-i fl. 1.

Die 14-a 7-bris pro par Coturnorum.

Die 28-a d-i fl. 1.

Die 5-a 8-bris dedi fl. 4 . . . pro panno(!) remek menticae.

¹ Poltura (полтура) — 2 1/2 нових крайцарів (uj krajcár).

Дня 11 названого місяця я дав для придбання шапки 1 флорин.

Дня 15 названого місяця за шиття одягу 20 полтур та на одяг 2 флорини.

Дня 2 листопада 1 флорин (Дня 27 — один флорин).

Дня 3 грудня три флорини. На пояс — 20 полтур.

На 1693 рік

Я дав на взуття високої якості.

Дня 14 лютого на одяг і взуття із тканини.

Дня 12 березня три флорини на дві пари взуття.

19 березня він одержав куницю на шапку.

27 березня я дав 30 полтур для піджака і гудзиків.

31 того ж місяця на матеріал для взуття і піджака 6 флоринів, а для скорочення один флорин і 20 полтур.

6 квітня для розрахунку 2 флорини та для пояса 20 полтур.

18 червня на взуття.

15 травня дружині 2 флорини і 14 полтур.

12 серпня 1693 року 5 флоринів на сукно на плащ, гудзики та шнурки.

8 вересня 6 флоринів (і на шкіру).

(28) 34. Мартин

Кухар почав другий рік мого обслуговування дня 23 січня 1692 року.

Дня 24 січня на пару взуття.

25 січня один флорин (27 лютого — 2 флорини).

31 березня 1 флорин.

Я дав йому одяг і нове взуття із відмінного матеріалу.

4 квітня на пару чобіт.

4 травня на одяг і взуття.

12 травня на вовняну шапку 1 флорин.

24 травня 2 флорини. 19 червня у Зборові на взуття.

22 червня 2 флорини. 29 липня 1 флорин, 4 серпня одяг і взуття. 21 жовтня 1 флорин. В кінці жовтня він одержав плащ. 11 листопада 1 флорин. 11 листопада 1 флорин. 9 грудня на чоботи 2 флорини. 26 грудня 1 флорин.

4 січня 1693 року я дав пояс. 16 січня 1 флорин. 26 січня 1693 року я дав Мартину 1 флорин. 15 лютого 1 флорин.

mundi Drugeth, et Homonae etc. relictæ viduæ.

Die 11 d-i dedi pro pileo fl. 1. 9.

Die 15-a d-i pro sutura mentæ p. 20. pro pellibus fl. 2.

Die 2-a 9-bris fl. 1./die 27-a d-i fl. 1.

Die 3-a X-bris fl. 3. Pro Cingulo p. 20.

Pro anno 1693.

Dedi pro Calligis de remek.

Die 14-a febr. pro indusiis, et Caligis de tela.

Die 12-a Martii fl. 3. pro duobus paribus coturnorum.

Die 19-a d-i habuit pro pileo Cunizam.

Die 27. d-i pro Nodis thoracis p. 30.

Die 31. d-i pro panno Calligarum, et thoracis fl. 6. et pro abductura fl. 1. et pro cordono p. 20. et pro

Die 6-a Aplis ad computum fl. 2. et pro Cingulo pul. 20.

Die 18-a Junii pro Coturnis.

Die 15-a May Uxori fl. 2. p. 14.

Die 12-a Aug. 93. fl. 5. pro panno menticæ, nodis, et funiculo.

Die 8-a 7-bris fl. 6/et pro pellibus.

(28) 34. Martinus.

Coquus incoepit alium annum mei servitii die 23-a Ianuarii an. 1692.

Die 24-a d-i pro uno par coturnorum.

Die 25. fl. 1./die 27. feb-rii fl. 2.

Die 31-a Martii fl. 1.

Dedi ipsi vestem, et calligas novas de panno remek.

Die 4-a Aplis pro uno par coturnorum.

Die 4-a Maij pro indusio, et Calligis.

Die 17-a d-i pro pileo fl. 1.

Die 24-a d-i fl. 2.

Die 19-a Junii Sboroviae pro Coturnis.

Die 22. d-i fl. 2.

Die 29. Julii fl. 1.

Die 4-a Aug. Indusium, et Calligas.

Die 21. 8-bris fl. 1.

In fine 8-bris habuit menticam.

Die 11 9-bris fl. 1./die 27 d-i fl. 1.

Die 9-a X-bris pro pellibus fl. 2.

Die 26. d-i fl. 1.

Die 4-a Ian. 93. dedi cingulum

Die 16-a d-i fl. 1.

Кухар Михайло Семіклош почав служити дня 19 березня 1693 року. Договір — 10 флоринів. В квітні одержав на пару взуття, піджак, чоботи і пояс.

35. О. Адріан повинен одержати 20 травня 1692 року 9 флоринів та 56 у мене позичених.

О. Адріан одержав 2 червня за новим стилем 6 німецьких флоринів.

Дня 20 червня у Зборові 20 флоринів. 30 серпня 10 флоринів. 10 жовтня інших 10 флоринів. 21 листопада в Угоцькому комітаті 10 флоринів.

Дня 17 січня 1693 року я дав йому 20 німецьких флоринів, 19 березня інших 10 флоринів.

17 січня 1693 року я дав йому 20 німецьких флоринів.

19 березня інших 10 флоринів.

О. Адріан 29 квітня 1693 року 10 німецьких флоринів та інших 5 флоринів. І для Якова винен інших 5 флоринів. 5 листопада 1693 року 1 флорин.

23 лютого він одержав поповнення своїх харчів за минулий 1693 рік аж до квітня цього 1694 року.

(29) 36. Стефан Полон, який став християнином із єврея і був похрещений мною в церкві святого Миколая 10 серпня за новим стилем 1692 року, одержав від мене 6 флоринів і 21 полтуру на піджак, чоботи вищої якості та сукно і один флорин на підшивку.

25 вище названого місяця на взуття 1 флорин 6 полтур, а також на один одяг і дві пари взуття.

5 вересня 1 флорин на шапку. 13 вересня три угорські флорини для розрахунку.

Дня першого жовтня я купив йому дуже добре сукно вищої якості для жінки 4 1/2, а для підшивки 20 полтур. 27 жовтня на пару чобіт.

У листопаді для купівлі корови в Росвигові 4 флорини. Так само для погорілого 4 флорини 12 полтур.

Грек Георгій почав свою службу 25 листопада 1692 року за новим стилем.

20 березня 1693 року я дав 8 ліктів сукна. 23 квітня я дав пару чобіт, піджак і черевки із сукна, пояс і шапку. Він одержав також від

Die 26-a Jan. 93. dedi Martino fl. 1.

Die 15-a feb-ii fl. 1.

Michael Semiklos Coquus incepit servire die 19-a Martii 1693.

Conventio fl. 10.

In Aprili habuit pro 1. par: Cot. thoracem, Calligas, et Cingulum.

35. P. Adrianus debet habere die 20-a Maij 1692 fl. 9. et:56. mihi consignatos.

P. Adrianus accepit die 2-a Iunii sdum novum fl. ger. -6.

Die 20 d-i Sboroviae fl. 20.

Die 30-a Augusti fl. 10.

Die 10-a 8-bris duos fl. 10.

Die 21. 9-bris in Ugocz fl. 10.

fl. 56.

Die 17. Jan. 93. dedi ipsi florenos germ. 20.

Die 19. Martii alios fl. 10.

P. Adrianus habuit die 29. Aplis 93. fl. ger. 10. et alios 5.

Et pro Jacobo debet alios 5.

Die 5-a 9-bris 93. fl. 1.

Die 23-a feb-rii accepit complementum suae provisionis pro anno elapso 1693. usque ad totum Aprilem currentis anni 94. —

(29) 36.

Stephanus Polonus ex Judaeo factus christianus, et a me baptisatus in Ecclesia S. Nicolai die 10-a Augusti, secundum novum 1692. habuit a me fl. 6.

21. pro thorace, et Calligis de remek, et telam, et fl. 1. pro sutura.

Die 25-a d-i pro Coturnis fl. 1. p. 6. et pro uno indusio, et pro duabus Calligis.

Die 5-a 7-bris fl. 1. pro pileo.

Die 13-a d-i fl. 3. Ung. ad computum.

Die p-a 8-bris emi ipsi pannum de remek pro pellice 4.1/2. pro sutura pul. 20.

Die 27. 8-bris pro par coturnorum.

In 9-bri pro emenda Vacca Oroszveg: fl. 4.

Item pro Cremato fl. 4. p. 12.

Georgius Graecus incoepit suum servitium a die 25. 9-bris sdum novum 92.

Die 20-a Martii 93. dedi 8 ulnas telae.

Die 23-a Aplis dedi par Coturnorum et thoracem, et Calligas de panno, et Cingulum, et pileum.

о. Адріана черевики, а в місяці липні пару чобіт.

У 1693 році я мав із десятини жителів Росвигова 19 кобликів мішаного зерна, а із посяного кобликів 104, із десятини угочанців 11 кобликів.

Від боржників — із Ніру близько 20 кобликів. Я купив 4 коблики пшениці та 12 кобликів качанів за один флорин.

37. Перша ділянка, яку я купив в місті Мукачеві від пані Комлоської та її синів Михайла і Стефана Унгаїв 3 вересня 1691 року, коштувала 65 угорських флоринів.

Я дав нотаріусу 1 флорин, 5 флоринів для засипання ями.

Дім, який я купив близько вказаного від Павла Сабо 13 лютого 1692 року, коштував 21 угорський флорин.

Тому що старенька Цесара, що була господаркою ділянки, на якій був розміщений дім, вагалася (?), я погодився віддати за всю її ділянку 24 флорини, і вже я дав для розрахунку 4 флорини.

Дня 20 березня 1693 року я дав їй ще 2 флорини.

Вищеназваний дім я продав за 15 флоринів, а шість флоринів, які я дав вищезгаданій старенькій, я одержав в квітні місяці.

(30) 38. Спогади

У селі Перехрестя в Мукачівській домінії Ракоці 22 березня 1692 року Ілля Бендас і Хома пообіцяли: перший не дозволити, щоб його дочка Настя жила разом з вказаним Хомою, а другий пообіцяв під штрафом у 50 флоринів не жити з нею.

31 березня 1692 року я доручив о. Гукливському, щоб покарав дякона із села Розділ за відняття жінки від її польського чоловіка, який живе — той одружився з нею.

31 березня 1692 року я дав дозвіл Іоанну Мадярові одружитися вдруге, тому що Гафія мала іншого чоловіка, який живе, на що дали під присягою свідчення три священники.

О. Іоанну Симозі я дав дозвіл, щоб повернувся у своє село, а потім прийшов сюди. О. Гукливський за нього заплатив 4 флорини.

Григорієві Поповичу Брестівському наказали мукачівці Юрій Богнар і Хома Бінесканич під загрозою покарання в сумі 12 флоринів,

habuit et a P. Adriano Calligas.
Mense Julii par Coturnorum.

An: 93. habui ex Decimis Orosvegensibus Cub. 19. frum. mixti.

Et ex Seminatura Cub. 104.

Et ex decimis Ugocz Cub 11.

Et ex debitoribus.

Et ex nir. Cub: circ. 20. et Cub: 4. emi trit. trim. et Cub. 12. . . . sil. empti pro fl. 1.

37.

Fundus primus, quem ego in oppido Munkacz(!) emi a Dña Komlosciana, sive ab ejus filiis, Michaele, et Stephano Ungay die 3. 7-bris 1691. constitit fl. Ung. 65.

Dedi Notario fl. 1. pro complananda fossa fl. 5. Domus, quam emi prope dictum situm a Sabo Pall die 13-a februarii 1692. constitit florenos Ung. 21.

Cum Cessara Vetula, quae est Domina fundi, in quo est sita Domus conveni dare pro toto suo fundo fl. 24. et jam dedi ad Computum fl. 4.

Die 20-a Martii 93. dedi illi alios fl. 2.

Domum supradictam vendidi pro fl. 15. et sex florenos, quos dedi praedictae Vetulae rehabui in Aprili.

(30) 38. Recordationes.

In pago Perekresti in Domino Rakociano Munk: die 22-a Martii 1692. Bendas Ilas, et Thomas promiserunt primus non permittere, ut Pt Nascchia ejus filia cohabitaret simul cum dicto Thoma, et 2-us promisit non cohabitare sub poena 50. fl.

Die 31-a Martii 92. mandavi P. Ukliski ut puniat Diaconum, qui est in pago Rozdili propter ablatam uxorem a vivo marito polono, eamque duxit in matrimonio.

Die 31-a Martii 92. Maghiar Iuano dedi licentiam ducenti aliam uxorem, cum Affa habuerit alium maritum viventem, prout cum juramento testati sunt tres Sacerdotes.

P. Iō: Simoga dedi licentiam ut ad suum revertatur pagum, et postea huc veniat. P. Ukliski pro ipso fl. 4.

Pro Rizio, videlicet Gregorio Popovicz(!) Brestoviensi fidejusserunt Iurko Bognár, et Thomas Bineskanicz(!) Munkaniensis(!) sub poena 12. flor. quod habebit curam Polanae suae Uxor in

щоб він турбувався про свою дружину Поляну у всіх відносинах, як повинен турбуватись чоловік про свою дружину згідно з своїми можливостями.

Дня 11 травня 1692 року.

Архієпископ з Гуменного дав мені кафедральне від 10 сіл у сумі 10 флоринів — 8 червня 1692 року.

Того ж дня я дав 33 антименсії.

Трнавському архієпископу я дав 10 антименсій. Стропківському архієпископу я дав 12 антименсій. Від нього я одержав як кафедральне 11 флоринів і 16 ліктів сукна. Залишається 9 сіл.

Чамбронському я дав 25 антименсій, Рунянському — 25 антименсій, Нижньополянському 25 антименсій.

Дня 29 серпня 1692 року я призначив архієпископом Надбанського округу о. Дем'яна Микулку.

Того ж дня я звільнив від усіх церковних обов'язків Михайла Ревника із села Моностенік, а Михайла і Костянтина із Оросфолу та Іоанна Гурга із Шандорфолу, позаяк вони були висвячені іншими єпископами сатмарськими.

39. Висвячення або призначення

Теодор Брестівський у Березькому комітаті був висвячений мною на священника в Мукачеві 28 лютого 1692 року за старим стилем.

Димитрій Білецький та Марина Йона Пискарський із комітату Сатмар були висвячені мною в Мукачеві 6 березня 1692 року за старим стилем.

Перший аж до дияконства, другий, будучи дияконом, був призначений мною священником.

Василь із Петрепусти в Саболчі, мефодіанець, був знову висвячений мною 1 травня 1692 року за старим стилем.

Того ж дня був мною висвячений Георгій Урсул в селі Пома Сатмарського комітату. 17 травня 1692 року був висвячений мною о. Петро Імстичівський, мефодіанець.

5 червня 1692 року за старим стилем був висвячений мною близько Зборова Василь Боруб'янський із Гуменнянської домінії.

12 червня 1692 року за старим стилем були мною висвячені Андрій Комлоський та Георгій Штефуровський в Маковицькій домінії. Того ж дня були знову висвячені Симеон Капішовський та Георгій Валковський із тої ж домінії, тому що були мефодіанці.

Дня 14 за старим стилем були знову висвячені Павло Миковський та Іоанн Токаський

rebus necessariis, prout debet Maritus Uxori secundum possibilitatem. die 11 Maij. 1692. Homonensis Archipresbyter dedit mihi Cathedra-ticum a decem pagis die 8-a Junii 92. fl. 10.

Eodem dedi Antimensia 33.

Ternawiensi Archip-o dedi Ant-a 10.

Stropkoviensi Archip-o dedi Ant-a 12.

Ab eodem accepi pro Cathed-o fl. 11. et telae Ulnas 16. Restant pagi 9.

Sciambronski dedi Ant-a 25. 5.

Rounianski dedi Ant-a 25.

Nisnopolanski dedi Ant-a 25.

Die 29. Augusti 92. constitui Archipresbyterum in Districtu Nagy Baniensi P. Damianum Mikulka.

Eodem die suspendi ab omnibus Sacris Michaellem Rewnik ex pago Monostenik, Michaellem, et Constantinum ex Orosfalu, et Iō: gurg et(!) Scandorfalu, quia fuerunt consecrati ab alienis Ep̄pis. Sathñ. 45.

39. Consecrationes, seu Ordinationes.

Theodorus Brestofski in Comitatu Bereghiensis fuit a me consecratus Sacerdos Munkaczini(!) die 28-a february, secundum vetus an. 1692. Demetrius Bileczki, et Marena Iono-mare Piskarensis ex Comitatu Szatmar fuerunt a me Consecrati Munkaczini die 6-a Martii secundum vetus an. 1692. primus tamen ad Diaconatum, 2-us cum ruerit Diaconus, ordinatus a me fuit Sacerdos.

Basilus Petrepustensis in Sabolsc(!) Methodianus fuit a me reconsecratus die 1-a Maij 1692. sd̄um vetus.

Eodem die fuit a me consecratus Georgius Ursul in pago Poma Cotus Satmariensis.

Die 17-a Maij. 92. fuit a me consecratus P. Petrus Misticiobski(!) Methodianus.

Die 5-a Iunii sd̄um vet. 1692. fuit a me consecratus Prope Sboroviam Basilus Borubianski, ex Homonaiensi Dominio.

Die 12-a Iunii sd̄um vetus 92. fuerunt a me consecrati Andreas Komloski, et Georgius Stefurofski in Dominio Makovicensi.

Eodem die fuerunt reconsecrati Simeon Kapis-ciofski, et Gregorius +palkofski sub eodem Dominio, quia Methodiani.

Die 14-a sd̄um vetus fuerunt reconsecrati Paulus Mikofski, et Iō: Tokaski et(!) Dominio Stropko-

із Стропківської домінії, Григорій Мирольський, Симеон Собоський та Лука Буківський із Маковицької домінії, тому що були мефодіанці.

Дня першого жовтня за старим стилем я висвятив на священника Даниїла Матяшковського із Земплинського комітату.

Дня 18 жовтня 1692 року за старим стилем я висвятив під умовою Петра Комлоського, Іоанна Макодяцького, Іоанна Требія.

(31) 40. Висвячення

Григорія Шовського Целівського, Дем'яна Велецького, Григорія Ольшавського — всі були мефодіанці — із Земплинського комітату.

Дня 30 жовтня 1692 року за старим стилем я висвятив Тимофія із Томані в Сатмарському комітаті як мефодіанця під умовою. Того ж дня я висвятив Стефана Вальківського із Земплинського комітату.

6 листопада 1692 року я знову висвятив під умовою Стефана Ільницького, Михайла Білецького та Павла Іршавського — мефодіанців.

21 листопада 1692 року за старим стилем я висвятив о. Якова Батарчанського в Угоцькому комітаті.

27 листопада 1692 року за старим стилем я висвятив Симеона Бодругальського із районів Маковиці.

18 грудня 1692 року я знову висвятив під умовою Павла Іршавського, мефодіанця. 30 грудня 1692 року я висвятив диякона Леонтія Гукливського у Березькому комітаті.

18 січня 1693 року за старим стилем я висвятив на священника о. Дмитра Беленицького у Вараді.

24 лютого 1693 року за старим стилем я висвятив четця на священника Симеона Заника для села Чома в Шариші. 18 квітня 1693 року за старим стилем я знову висвятив Олексія Цертинського із Середнього, мефодіанця. Того ж дня я висвятив на священника о. Георгія Монастеральського із Бігарського комітату. 61.

41. Виплати для монастиря, проведені мною в 16. році, крім харчів для всіх даних.

14 квітня сукно для слуг, . . . два віка гороху для посіву, садівнику — на насіння — . . .

В кінці квітня і на початку травня для копальників виноградників, за винятком кріпосних — 2 (флорини). 12 травня для ремонту залізних дзвонів. 14 травня для ремонту стекол — 3 (фл.). Для будівництва нової кухні біля будинку монастиря — 3 (фл.).

viensi, Gregorius Mirolski, Simeon Soboski, et Lucas Bukofski ex Dominio Makov. quia Methodiani.

Die prima 8-bris secundum Vetus consecravi Sacerdotem Daniele Mathiaskowski ex Cottū Zemplinensi.

Die 18-a 8-bris Sdūm Vetus 92. consecravi sub condic: Petrum Komloski. Iō: Mikodiaski. Iō: Trebi. —

+palkofski = Valkofski.

(31) 40. Consecrationes.

Sciofski Gregorium Celofski, Damianum Velezcki Gregorium Olsiafski omnes Methodiani fuerunt, ex Cotū Zemplinensi.

Die 30-a 8-bris sdūm vet. 92. consecravi Timotheum de Tomani, Methodianum sub condicione ex Cotū Szatmar.

Eodem die consecravi Stephanum Valkowski, ex Cotū Zemlin.

Die 6-a 9-bris reconsecravi sub condicione Stephanum Ilnitzi, Michaellem Bilezcki, et Paulum Ircsiafski Methodianos.

Die 21-a 9-bris sdūm vetus consecravi Sacerdotem P. Iacobum Batarcianski 1692. in Ugocz.

Die 27. 9-bris sdūm vet. 92. consecravi Diaconum Simeonem Bodrugialensem, ex partibus Makovitzae.

Die 18-a X-bris 92 reconsecravi sub conde Paulum Ircsiafski Methodianum.

Die 30-a X-bris 92. consecravi Diaconum Ukliski Leontium in Cotū Beregh.

Die 18-a Ian. sdūm vet. 93. consecravi Sacerdotem P. Demetrium Belenisensem in Varadiensi.

Die 24 Feb-rii sdūm vet: 1693. lect: et Sacerdotem Simeonem Zanik pro pago Scioma in Sarose.

Die 18-a Aprilis sdūm vet: 93. reconsecravi P. Alexium Certinski, ex Sirednia Methodianum.

Eodem die et P. Georgium Monasteralensem ex Cotū Bihariensi consecravi Sacerdotem. 61.

41. Expansae pro Monasterio a me factae anno 16 . . . extra victum omnibus datum.

Die 14-a Aplis(!) telam pro servis ---- . . .
duas metretas pisorum pro Seminatura ---- . . .

Hortulano pro Seminibus---- . . .

In fine Aplis, et principio Maij pro fossoribus vinearum, exceptis subditis ---- 2 (fl.)

Die 12-a Maij pro ferris Campanarum reparatis ---- . . .

Die 14 d-i pro reparatione fenestrarum vitrearum ---- 3 (fl.)

Pro Culina nova aedificata prope domum Monasterii ---- 3 (fl.)

Pro Campanario noviter erecto, extra cibum, et

Для дзвіниці, заново побудованої, крім харчів і праці кріпаків — 1 флорин. Першого червня для оновлення плуга 2 червня для ремонту плуга та для закупки коси — 16 полтур та ще 20 полтур, в цілому 1 флорин.

13 липня за один новий плуг 1 флорин і за передне залізо — . . . Тінеєві, щоб виплатив монастирю, коли я йшов у Маковицю, я дав 20 флоринів, виплатив 16. о. Адріану для віддачі позики о. Петрові 10 флоринів. В'язальникам винограду — 5 флоринів. 11 серпня жінцям . . . — 4 флорини та іншим жінцям — 1 флорин. 18 серпня для ремонту плуга — . . . , 5 вересня орачам — 1 флорин, 11 вересня за випечення хліба — 1 флорин. 27 жовтня для копальників плосківських виноградників — 2,20 флорина. Дня 31 жовтня за залізне кування сільського воза — 4 флорини. Місяця листопада за нову стайню, крім праці кріпосних і харчу — 8 флоринів. І для іншого близького будівництва — 5 флоринів.

(32) 42. Вино

15 травня 1692 року було закуплено чотири бочки вина за 48 флоринів. 16 травня одна бочка вина за 12 флоринів, 20 травня ще одну бочку вина за 9 флоринів.

Місяця липня за 16 бочок, куплених від пана Шерешегі, 199 флоринів. 26 вересня за одно віко меду 5 угорських флоринів. Дня 19 вересня я дав 6 вік пшениці, щоб посіяли на землях Матвія біля Клячанова. Так само інших 5 вік та ще 14 вік і 3.

На землях монастиря в 1692 році було посіяно 23 коблики. Пан Шерешегі одержав 1 коблик пшениці.

Пшениця

Із Бобовища Василькулич, Різак, Заяць священик, Стець, Пляца — із них кожний одержав 1 коблик. Синкорушин — 2 віка. Попада — 2, Фетрорка — 1, Гонак — 1 коблик, Дюра — 1 коблик, Лукач Давид — 2 віка, Павло Багнаш — 3 віка, Ігнат Лазариків — 1 коблик, Вайкович — 2 віка.

Від пана Шерешегі 10 вік, тобто Василькулич — 4, Різак — 4, Заяць — 2 віка.

Із села Лавки одержали пшеницю: Напудинець — 3 віка, Генербухаль — 2 віка, Іван Русин — 2 віка, Чижак — 2 віка, Красич — 2 віка, Прошеник — 1 коблик, Андрій Стецьків — 3 віка, Бірув — 1 віко, Богар — 1 віко, священик — 1 коблик, Ройкость — 3 віка, Бод-

labores subditorum --- fl. 1.

Die 1-a Iunii pro restauratione aratri ---- . . .

Die 2-a Iunii pro refectione aratri, et pro emptio-
ne falcis, pult. 16. et 20. in totum ---- 1 (fl.)

Die 13-a Iulii pro uno aratro novo ---- fl. 1.

et pro ferro anteriore ----

Tineo ut expenderet pro Monasterio, quando ivi
Makoviczam, dedi fl. 20. expendit ---- 16.

P. Adriano pro mutuo datis P. Petro fl. 10.

Ligantibus vineas ---- fl. 5.

Die 11 Augusti messoribus ---- fl. 4.

et aliis messoribus ---- fl. 1.

Die 18. pro relect. aratri ----

Die 5-a 7-bris aratoribus ---- fl. 1.

Die 11 d-i pro fornace panis ---- fl. 1.

Die 27. 8-bris pro vinea plescoviciana fossoribus ----
2,20.

Die 31. d-i pro ferratura Currus rusticani 4.

Mense 9-bris pro stabulo novo ultra labores subdi-
torum et bonum 8.

Et pro alio aedificio propingvo(!) ---- fl. 5.

c. 50.

(32) 42. Vini.

(Die) 15-a Maij. 1692. fuerunt vendita quatuor
vasa vini pro fl. 48.

(Die) 16-a d-i Unum vas vini pro fl. 12.

(Die) 20-a d-i aliud vas pro fl. ---- 9.

Mense Iulii pro vasis Sexdecim a Dño Seresegy
venditis — fl. ---- 199.

(Die) 26-a 7-bris pro una metreta mellis fl. 5. Ung.

(Die) 19-a 7-bris dedi metretas 6 tritici, ut semina-
rentur in terris Mattiae prope Klacianocz.

Item alias metretas 5.

Item alias metretas 14. et 3.

In terris Monasterii fuerunt anno 92. seminati
Cubuli 23.

Dnūs Seresegy accepit Cub. 1. 1. Trit:

Tritici

Ex Bobovicz Vasilkulicz. Rizak. Zajjatz Sacerdos.
Stetz. Plescica. horum quilibet accepit Cubulum
Unum.

Sinkorusin metr. 2. Popadia 2. Fetrorka 1. Gonak
Cub. 1. Giura Cub. 1.

Lukatz David met. 2. Bagnas Pal met. 3. Lazari-
kuv Ignat Cub: 1.

Dem: Vajkovic m. 2.

A Dño Seresegy metr. 10. id est Vasilkulicz 4.
Rizak 4. Zajatz 2.

Ex Lafka acceperunt triticum Napudinetz m. 3.
Generbuchali mett. 2.

нарішта — 2 віка, Федір Варга — кріпак монастиря — 2 віка, росвігівський священник — 3 віка, о. Василь — 3 віка.

43. Слуги

Згідно з договором повинні мати 20 угорських флоринів, кукурудзи 6 кобликів та сукно (кішчелендич) для чобіт, піджака та одягу — дня 19 травня 1692 року за новим стилем.

Федір

одержав у травні коблик кукурудзи, 2 червня 2 віка пшениці, 3 червня — 4 флорини, 29 липня 2 флорини, 2 вересня — 2 віка зерна, 6 вересня — 4 флорини, 18 жовтня — піджак, черевики і довгий одяг, 8 локтів матеріалу для одягу та іншого, 8 для піджака і чобіт, 24 листопада — 1 коблик і 3 віка, 2 грудня — 3 флорини, 22 грудня — один коблик кукурудзи, 19 березня — 2 віка і 2 флорини, 25 березня — 2 флорини, 16 квітня 1 німецький флорин, 29 квітня — 3 віка.

Симеон одержав у травні 1 коблик кукурудзи, 2 червня — 2 віка, 3 червня — 4 флорини, 30 серпня — 6 флоринів і 2 віка зерна, 10 вересня — сукно для піджака і чобіт та 5 флоринів, а для пошиття — 1 флорин і 10 полтур. 18 жовтня я дав довгий одяг, 24 листопада — 1 коблик і 3 віка, 4 грудня — 3 флорини і 26 грудня — 1 флорин, 22 грудня — 1 коблик кукурудзи, 2 лютого — 1 флорин, 16 березня — 2 флорини, 19 квітня — 1 німецький флорин і весь запас зерна.

Іванцьо почав працювати 28 травня. 2 червня він одержав 2 віка кукурудзи і 2 віка пшениці, 4 червня — 3 флорини, 27 червня — 1 флорин. Того дня він втратив пістолет. Дня 30 серпня він одержав 5 флоринів, 17 вересня — 4 віка, 24 листопада — 1 коблик і 2 віка, 13 грудня — 6 флоринів.

(33) 44. Служі Луці

Для розрахунку його плати я дав 6 червня 1692 року 2 флорини.

Ми погодилися дати йому 24 флорини на рік і одну пару чобіт, крім харчів.

25 серпня він одержав 4 флорини, 3 листопада — 3 флорини.

Візник Петро одержав 12 квітня 1 флорин, 1 червня — 1 флорин і 7 полтур, 19 липня — 1 флорин і 11 полтур на взуття, 20 липня — 1

Rusin János m. 2. Cisak m. 2. Crasicz m. 2. Prosenik Cub. 1. Steczku Andrea metr. 3. Biru m. 1. Bohar met. 1. Sacerdos Cub. 1. Rojkosti metr:3. Bodnaristay metr. 2. Fedor Varga Monasterii subditus m:2.

Pop Orosveghensis 3. m.
P. Basilius metr: 2. et 1.

43. Aidones.

Debent pro Conventione habere fl. Ung. 20. Siliiginis Cub. 6. et pannum kiscelenise pro Calligis thorace et veste a die 19. Maij 1692. secundum novum.

Theodorus.

habuit die . . . Maij. Silig. Cub. 1.
Die 2-a Iunii trit. Metr. 2.
Die 3-a Iunii habuit fl. 4.
Die 29-a Iulii fl. 2.
Die 2-a 7-bris Metr. 2. frum.
Die 6-a d-i fl. 4.
Die 18-a 8-bris habuit thoracem, Calligas, et Vestem longam pro Veste ulnae 8. et aliae 8. pro thor. et cal.
Die 24-a 9-bris Cub. 1. Met. 3.
Die 2-a X-bris fl. 2. et 1.
Die 22-a d-i Sillig. Cub. 1.
Die 19-a Martii met. 2. et flor:2.
Die 25-a d-ifl. 2. die 16 Aplis fl. 1. germ.
Die 29-a Aplis pro met:3.
Simeon habuit die [-] Maij Siliginis Cub. 1.
Die 2-a Iunii metr:2. die 3. Junii habuit fl. 4.
Die 30-a Augusti fl. 6. et metr. 2. frum.
Die 10-a 7-bris habuit pannum pro thorace, et calligis fl. 5. et pro sutura fl. 1. p. 10.
Die 18-a 8-bris dedi vestem longam.
Die 24-a 9-bris Cub. 1. met. 3.
Die 4-a X-bris fl. 3. 26 X-br. fl. 1.
Die 22-a d-i Sillig:Cub 1./2 Feb-rii fl. 1.
Die 19-a Mar. fl. 2./19. Aplis fl. 1. ger. totum frum: Ianci incepit die 28-a Maij
Die 2-a Junii habuit metr. 2. Silig:et metr. 2. trit.
Die 4-a Iunii habuit fl. 3.
Die 27 d-i fl. 1. Amisit pistoletam.
Die 30-a Augusti fl. 4, et 1.
Die 17. 7-bris metr. 2 et 2.
Die 24. 9-bris Cub. 1. met. 2.
Die 10 X-bris fl. 6.

(33) 44. Lucae Servo.

Dedi ad computum suae Mercedis fl. 2. die 6-a Iunii 1692.

флорин і 7 полтур та пояс, 16 серпня — 1 флорин на вовняну шапку, 8 вересня — 8 флорини і 19 полтур.

Візник Петро прийшов до мене служити 5 липня 1692 року. 28 липня він одержав на взуття 1 флорин, 4 серпня — 1 флорин. Того ж місяця він одержав піджак і чоботи із матерії. 18 вересня відійшов Маков. Я подарував йому чоботи та 3 флорини.

Інший візник Петро почав служити з середини липня 1692 року. Ми погодилися за 10 угорських флоринів і одяг; він одержав піджак із доброго матеріалу.

29 вересня він одержав на одну пару чобіт, а в кінці жовтня взуття і плащ, 13 листопада — в Ужгороді 2 флорени на одяг і черевики, 26 грудня — на пару чобіт, 31 жовтня — 2 флорини, 23 січня 1693 року — 2 флорини. Того ж дня Михайлові я дав німецький флорин, а пізніше залишки за один місяць і 2 флорини та ще 1 флорин і 10 полтур.

45. Спогади і декрети

15 червня 1692 року в Зборові я провів збори і прийняв рішення, щоб світські особи повернули священникам зайняті земельні ділянки і церковне майно і щоб під карою екскомунікації звільнили до 1693 року все, що було обіцяне церкві.

Дня 13 вересня о. Ісаї, монахові Чернечої гори, моєму землякові, я вирішив передати Дебреценську парохію і підпорядкував йому священників, що проживають навколо Варадина та Бігару. 14 вересня я призначив архіпресвітером в Тевеському окрузі о. Олексія Крушинського. 9 липня я призначив архіпресвітером в Надьбанському окрузі о. Дем'яна Микулку.

22 листопада 1692 року за старим стилем я призначив священника Луку Борлеского архіпресвітером в тій частині Сатмарського комітату, що є за річкою Самош.

Того ж дня я призначив генеральним інспектором у всьому Сатмарському комітаті о. Георгія Велицького, уйлоцького пресвітера. 4 грудня 1692 року за старим стилем я призначив

Convenimus ipsi dare fl. 24. in anno, et par 1. Coturnorum. ultra cibum.

Die 25. Aug. fl. 4.

Die 3. fl. 3.

Petrus auriga habuit die 12. Aplis fl. 1.

Die 1-a Iunii fl. 1. p. 7.

Die 19-a Iulii fl. 1. p. 11 pro coturnis.

Die 20-a d-i fl. 1. p. 7. et cingulum.

Die 16-a Aug. fl. 1. pro pileo.

Die 8-a 7-bris fl. 2. p. 19.

Petrus auriga venit ad meum servitium die 5-a Iulii 1692.

Die 28-a d-i pro Coturnis fl. 1. 11.

Die 4. Aug. fl. 1. Eodem mense habuit thoracem, et Calligas de panno sutas. Die 18-a 7-bris abivit Makov. donavi ipsi Calligas, et fl. 3.

Petrus alius auriga incepit a medio 7-bris 92. conv. pro fl. 10.

Ung. et vestes. habuit thoracem de remek.

Die 29-a 7-bris habuit pro uno par coturnorum. In fine 8-bris habuit Calligas de panno, et menticam.

Die 13-a 9-bris fl. 2. Ungvarini pro indutiis, et calligijs.

Die 26. X-bris pro par coturnorum.

Die 31. d-i fl. 2. (32 Ian: 93. retinuit fl. 2) Michaeli eodem die fl. ger. 1. et postea reliquum pro uno mense, et fl. 2. et fl. 1. p. 10. supra.

45. Recordationes, et Decreta.

Die 15-a Iunii 1692. Sborroviae Synodum habui, et decrevi, ut saeculares personae restituant fundos, et Ecct-ca bona Sacerdotibus, et usque ad 93. tale solvantur omnia legata pia sub poena Excommunicationis.

Die 13 7-bris P-i Isaiae Monacho Montis S. meo Compatriotae contuli Ecclesiam Debrecinensem subjeci ipsi Sacerdotes, qui sunt circa Varadinum, et Bihár.

Die 14-a d-i constitui Archi presbyterum in districtu Avascensi P. Alexium Kruszinski.

Die 9-a d-i constitui Archipresbyterum in Districtu Nagy Baniensi P. Damianum Mikulkum.

Die 22. 9-bris sdüm vet. 92. constitui P. Lucam Borlesky Archi-presbyterum in parte Szathmariensi, quae est ultra Samusium fluvium.

Eodem die constitui Visitatorem Generalem in toto Comitatu Szathmarinensi, P. Georgium Veliczky, Presbyterum Uilakensem.

Die 4-a X-bris secundum Vetus. 92. constitui Archi-presbyterum in Verchovina Ungvariensi P. Basilium Lutianski.

архіпресвітером Ужанської Верховини о. Василя Лютянського. Того дня я призначив архіпресвітером Тур'янської долини о. Олексія Симиричського. 28 січня 1693 я призначив архіпресвітером в північній частині Саболчського комітату священника Іоанна із Дорогу, а в нижній частині священника Теодора Феєртовського.

(34) 46. Боржники

Священик Іоанн, шелестівський пресвітер, повинен дати 5 угорських флоринів, які я позичав йому для закупки жорен для млина 20 серпня 1692 року.

Священик Василь винен 6 угорських флоринів, якому я дав, щоб він купив віз.

Ужгородський священик Яків винен 3 німецькі флорини, які я дав йому, щоб купив квасолу в серпні 1692 року.

Петро Рац винен 9 угорських флоринів, які я дав йому, щоб купив кадило. В Пряшеві, червень 1692 року.

Росвігівський диякон 3 флорини для Цингара — 6 вересня. Цингар винен . . . Лазар Кум'ятський винен 7 флоринів. Дмитро із Лавок винен 10 флоринів, даних йому для закупки вола 3 жовтня 1692 року.

О. архіпресвітер гукливіський винен 15 німецьких флоринів які я дав йому 6 жовтня, щоб купив 30 кобликів вівса (дня 20 жовтня 1693 р. 7 кобликів). О. Данило Матяшковський із Земплинського комітату винен 5 угорських флоринів 6 жовтня 1692 року.

Лакатошан повинен дати не пізніше одного тижня 2 флорини — 22 жовтня 1692 року. (Священик Іоанн Мікодайський із Ставного 10 флоринів 29 серпня 1692 року).

Росвігівський диякон повернув 50 полтур 25 листопада 1692 року. Священик Василій за коблики 50 полтур. Священик Гукливіський повернув гроші за 7 кобликів. Матяш Баняс із Бобовища 5 грудня пообіцяв заплатити 12 флоринів під час наступного вибору винобрання. Прошеник, який із Лавок у Лецовицю винен 1 віко пше ниці. Новосільський суддя одержав від мене 2 флорини 15 жовтня 1692 року за колоття дров — 86. 4 січня 2 флорини за 100 коликів.

47. Покупки та продажі

Місяця липня 1692 року я купив у Зборові 4 воли за 68 флоринів. Там же від Шафара я купив коня за 18 флоринів.

Eodem die constitui Archi-presbyterum ad fluvium Tur P. Alexium Simircsinski.

Die 28. Ian. 93. constitui Archi presbyterum in Comitatu Szabolcs, supra medietatem Sacerdotum +P. Iô: Doroghiensem. Et supra aliam medietatem P. Theodorum Feiertofski. +P. Jô. Doroghiensem.

(34) 46. Debitores.

P. Iô: Presbyter Scelestoviensis debet dare fl. Ung. 5. a me ipsi mutuo datos pro emendo lapide molendini die 20. Augusti 1692.

P. Basilius debet fl. 6 . . . ung. cui dedi ut emeret currum.

P. Jacobus Ungvariensis debet fl. 3. ger. cui dedi ut emeret legumina. Mense Aug. 92.

Raz Petrus debet fl. 9. Ung. quos ipsi dedi, ut emeret distilatorium Eperiesini. Jun:92.

Diaconus Orosveghensis debet fl. 3. . . . pro Zingaro. 6. 7-bris Zingarus debet . . .

Lazarus Kumiatvensis fl. 5. 2.

Demetrius Lavchensis fl. 10. dat pro bove. 3. 8-br. 92.

P. Ukliski Archipresbyter debet fl. germ:15. quos ego ipsi dedi die 6-a 8-bris ut emeret 30. Cubulos avenae./Die 20. 8-bris 93. Cub. 7 . . .

P. Daniel Mathiaskoski ex Com-tu Zemplinski debet fl. 5. Ung. die 6. 8-bris 92.

Lakatosianus debet infra unam hebdomadam fl. 2. die 22-a 8-bris 92.

Diaconus Orosveghensis restituit pultras 50. die 25. 9-bris 92.

P. Basilius pro asseribus pul. 50.

P. Ukliski restituit pecuniam pro 7 Cub.

Mathias Banius ex Bobovicz die 5. X-bris promisit solvere in futuris vindemiis fl. 12.

Prosenik, qui ex Lauka ad Letzoviczam debet metr:1:tritici.

Uifalvensis Iudex accepit a me fl. 2. die 15. X-bris 92 pro scindendis lignis 86.

Die 4-a Ian: fl. 2. pro asseribus 100.

c. 51.

47. Emptiones. et Venditiones.

Mense Iulii 1692. emi Sboroviae quatuor boves pro fl.---- 68.—

Ibidem a Sciafar emi alium equum pro fl.--- 18.—

В Мукачеві 11 серпня я купив від Афанасія, імстичівського монаха, коня за 24 флорини. За посередництвом о. Василя я купив віз для волів за 6 флоринів. 6 вересня 1692 року я продав циганові коня за 14 флоринів. 26 жовтня я купив жідне кадило за 8 флоринів, 16. За ковання сільського воза — 4 флорини.

У березні 1693 року я купив другий сільський віз за 5 флоринів та плуг з переднім залізом за 3 флорини. У липні 1693 року я купив сільський віз для коней за 5 флоринів. 28 липня 1693 року я продав одного коня мєфодіанові за 24 флорини. Мотики для виноградників по 12 полтур — 2,30 флоринів, 6 сокир по 16 полтур — 3 флорини. 5 рогачок по 60 полтур . . .

В середині травня 1694 року я продав на Ужгородському базарі 4 воли із монастиря за 102 угорські флорини. В той же час на базарі в Севлюші я купив інші 4 воли за 121 угорський флорин. 25 липня 1694 року я одержав 39 флоринів за 2 воли, продані на базарі в Ужгороді. 14 серпня 1694 року я купив від Аморника один кований віз для волів, за який дав 27 флоринів.

(35) 48.

Із служницею Марією зроблено договір 28 серпня 1692 року за новим стилем, згідно з яким за річну службу, крім харчів, давалось 20 флоринів.

Служниця Катерина почала служити на початку липня 1692 року за новим стилем. Згода дати їй 20 угорських флоринів та пару взуття. 25 листопада вона одержала 4 флорини, 9 грудня — 1 флорин і 12 полтур.

Старша Феґія (?) із Бобовища почала служити 4 грудня 1692 року за новим стилем. Договір — за 15 флоринів на рік. 22 березня 1693 року я дав 2 флорини, 19 квітня одну частину за продану корову — 1 німецький флорин і 8 полтур, 29 квітня — 2 флорини і 26 полтур.

Слуги Микола та Іван одержали від мене повну платну аж до пасхи 1693 року.

Munkaczini die 11. Aug. emi a P. Athanasio Monacho Misticioviensi equum pro ---- 24.—
 Mediante P. Basilio emi currum pro bobus pro fl. ---- 6.—
 Die 6-a 7-bris 1692. vendidi Zigano equum pro fl. ---- 14.—
 Die 26 8-bris 92. emi destillatorium aereum pro fl. ---- 8.16.
 Pro ferratura Currus rusticani fl. ---- 4.—
 Mense Martii 93. emi alium Currum rusticanum pro fl. ---- 5.—
 Et aratrum cum ferro incisorio anteriori pro fl. ---- 2.3.
 Mense Iulii. 93. Currum rusticanum pro equis emi fl. ---- 5.—
 Die 28-a Iulii. 93. vendidi unum equum Methodianum pro fl. ---- 24.—
 Ligones 8. pro vineis p. 12 ---- 2.30.
 Secures 6. p. 16. ---- 3.—
 bidentes 5. p. 60. ----
 In medio May 94. vendidi in nundinis Unghvariensibus quatuor boves Monasterii pro fl. Ung. ---- 102.—
 Eodem tempore in nundinis Sölsiensibus emi alios quatuor boves pro fl. Ung. ---- 121.—
 Die 25-a Iulii 94. habui fl. ---- 39.—
 ex duobus bobus meis venditis in nundinis Unghvar.
 Die 14. Aug. 94. emi unum Currum ferratum ab Amornik pro pro bobus, dedi fl. ---- 27.—
 — Vnguar(!)

(35) 48.

Mariae Ancilae Conventio facta die 28-a Augusti sdum novum. 1692. est, ut dentur ipsi ultra victum fl. 20. pro servitio unius anni.

Catherina ancilla incepit servire a principio 7-bris secundum novum. 92. Conventio dare ipsi fl. 20. Ung. et par Coturnorum.
 Die 25-a 9-bris habuit fl. 4.
 Die 3. X-bris fl. 1 pul. 12.

Bobovicensis feghia maiorka incepit servire die 4. X-bris secundum novum. 92. Conventio pro fl. 15. in anno.
 Die 22. Mar:93. dedi fl. 2.
 Die 19. Aprilis pro sua portione bovi dati pro Germanis fl. 1. p. 8.
 Die 29. d-i fl. 2. p. 26.
 Nicolaus, et Ioannes biresciones habuerunt a me totam solutionem usque ad Pascha anni 93.

Служниця Марія одержала на одяг, юбки, гуню та плаття.

Старша служниця Поляня почала служити 10 серпня 1693 року. Договір — за 15 флоринів і пару взуття, 24 жовтня одержала 2 флорини 14 полтур, 5 березня 1694 року — 1 німецький флорин і полтур, 7 березня того ж року — 1 флорин і 7 полтур, 9 серпня — 8 німецьких флоринів.

49.

Виплата селами десятини відбулася після свята . . . зачаття пречистої діви, якщо було 10 великих поросят, одержано одне, якщо менше десяти, одержано за кожне по 3 полтури. Подібно, якщо були малі поросята, бралось одне. Якщо менше, то по 2 полтури за кожне. Бралась десятина і від овець, кіз і за кожну одержали по 4 полтури. Бралась десятина і за нові пасіки, або ж одержували за кожну восьмий вулик. Священик повинен дати лише дві високі свічки та 16 пенязів¹⁾.

Священики не платять десятину від худоби, а лише по одному флорину.

Писар Іван Корницький почав свою роботу 15 серпня 1691 року і одержав плату за перший рік. Дня 27 жовтня 1692 року він одержав 1 флорин, 12 грудня — 2 флорини, 15 січня — 2 флорини, 2 лютого — 5 флоринів, 20 квітня — 9 флоринів і 23 полтури — становили 8 німецьких флоринів. Я додав 12 полтур і стало 10 угорських флоринів, 1 червня — 3 флорини і 21 полтура, 8 червня — 4 флорини і 28 полтур, 13 червня — 1 флорин і 19 полтур.

(36) 50.

Михайлові, судді села Лавок, Луці Бомбачу та Івану Сетнику я вислав 16 флоринів за викопання підвалу та інші роботи — 18 грудня 1692 року. Для розрахунку я дав 6 флоринів, 10 січня 1693 року знову 2 флорини, а о. Адріанові 5 флоринів і 14 полтур, дня 27 березня 2 флорини, 20 полтур.

¹⁾ Пенязь — новий крейцер.

Maria ancilla habuit pro indusio, Catr . . . et Guba, et Veste.

Polaha maiorca serva incepit 10. Augusti 93. Conventio fl. 15. et par Coturnorum.
Die 24. 8-bris habuit fl. 2. p. 14.
Die 5. Martij. 94. pro coturnis fl. 1. g.
Die 7 d-i fl. 1. p. 7.
Die 9. Aug-i fl. g. 8.

49.

Decimatio Pagorum fit festum . . . sumptionis B. V. Si sunt decem porci magni, accipitur unus. Si minus quam decem accipiuntur pro quolibet pult. 3. Similiter si sunt decem parvi, accipitur unus. Si minus, pult. 2. pro quolibet.
Decimantur et oves, et caprae, vel pro qualibet accipiuntur 4. pult.
Decimantur et alvearia nova, vel pro quolibet accipiuntur pignesi 8.
Sacerdos debet solum dare duas candelas, et pignesi 16.
Li Kniazі non pagano decima di anim . . . ma solo f. 1.

Ioannis Kornicki Scribae tempus incepit a 15. Aug. 91. et fuit satis factus pro primo anno.
Die 27. 9-bris 1692. fl. 1.
Die 12 X-bris fl. 2.
Die 15. Jan. fl. 2.
Die 20. feb-rii fl. 5.
Die 20. Aplis fl. 9. p. 23. fuerunt octo germanicales. addici p. 12. sunt fl. Ung. 10.
Die 1. Junii fl. 3. p. 21.
Die 8 d-i fl. 4. pul. 28.
Die 13. d-i fl. 1. pul. 19.

fl. 30.

(36) 50.

Michaeli Iudici Lafchensi, et Bombacz Lucae et Iván de Setnik promisi fl. 16. pro fodienda pivnicza, et dol. 18. X-bris 92. dedi ad Computum fl. 6.
Die 10-a Jan:93. alios fl. 2.
P. Adriano alios fl. 5.14.
Die 27. Martij fl. 2. 20.

Михайлові я дав для розрахунку за роботу з камінням 2 флорини — 6 квітня, 15 квітня знову 2 флорини, 21 квітня пшеницею один флорин.

Шелестівцям, що зобов'язалися розбивати скалу, в середньому по півфлорина за кубічний метр, я дав 14 січня 1693 року в порядку розрахунку 5 флоринів.

Садівник одержав 21 квітня 1693 року одне віко пшениці, аж до 6 серпня 3 віка, 26 серпня — 2 віка пшениці, 29 вересня — 4 віка, 28 жовтня — чоботи, 7 листопада — одне віко, 11 листопада за одне віко 1 німецький флорин, 3 травня 1694 року — 2 флорини і 14 полтур за всю свою роботу.

Іван Пирич почав служити дня . . . Він одержав флоринів . . . , гуню і весь одяг, а також 19 квітня 1694 року 1 німецький флорин, 10 травня — пальто, 19 травня — 1 флорин.

51. Боржники

Кріпаки села Лавки 18 жовтня 1692 року за новим стилем дали письмове зобов'язання сплатити податок до свята святого Михайла 1693 року, і священник винен куницю за 1692 рік та 4 флорини і 11 полтур.

Те саме пообіцяли зробити і жителі Бобовища. Іван, Василь Года із Лавок одну бочку вина під час наступного винобрання за гроші, одержані від мене 8 січня 1693 року. Олекса Плева із Бобовища винен одну бочку під час найближчого винобрання за гроші, одержані від мене 10 січня 1693 року. Лукач Давидів із Бобовища винен також бочку вина за одержані тоді ж гроші. Ілько Бордяш, майстер по дереву, винен 2 флорини, позичені від мене дня 16 січня 1693 року. Андрій Легінь, новий кріпак у селі Лавки, довжен 2 флорини, позичені йому 19 березня 1693 року.

Василь Давидів із Лохова довжен десять бочок і 2 діжки за гроші, які я декілька раз давав йому 20 березня.

Федір Напуда і його брат Василь із Лавок винні дві бочки вина і 12 кобликів за гроші, які я дав їм 25 березня 1693 року. Той же Федір одержав гроші і за другу бочку і тому винен дві бочки.

Священик Заяць із Бобовища винен бочку вина за гроші, одержані дня 26 березня 1693 року. 56.

Michaeli dedi ad computum laboris pro lapidibus fl. 2. die 6-a Aprilis. Die 15 d-i alios fl. 2. Die 21. d-i in tritico fl. 1.

Scelestoviensibus, qui obligarunt se scindere saxa pro medio flor: quamlibet orgiam quadratam dedi die 14. Jan: 1693. ad comp: fl. 5.

Hortulanus habuit die 21. Aplis 93. unam Metr: tritici.

Usque ad Sextam Aug-i Met. 3.

Die 26. d-i trit. Met: 2. Die 29. 7-bris Sil. Met. 4.

Die 28. 8-bris habuit Calligas.

Die 7. 9-bris habuit Met: 1.

Die 11. d-i pro una Met: fl. 1. g.

Die 3. Maij. 94. fl. 2. p. 14. pro omni suo labore.

Jō: Pirisc incepit servire a die habuit fl(!) habuit gubam, et omnes vestes. habuit die 19. Aplis 94. fl. g. 1.

Die 10. May indusium. Die 19. d-i fl. 1.

51. Debitores.

Lawkenses Subditi die 18. X-bris secundum novum 92. dederunt scripturam solvendi Censum pro festo S. Michaelis. 93.

Et Sacerdos debet Kuniczam an. 92. fl. 4. p. 11.

Hoc idem promiserunt facere et Bobovicenses.

Hada János Basil ex Lawka unum vas vini in futuris vindemiis pro pecunia a me ipsi data die 8-a Jān: 93.

Plescia Alexius ex Bobovicz debet unum vas vini in vindemiis proximis pro pecunia a me ipsi data. die 10. Jān: 93.

Davidou Lucacz ex Bobovicz debet similiter aliud vas pro pecunia eodem tempore data.

Borghias Ilko mester lignarius debet fl. 2. ipsi a me mutuatos die 16. Jan:93.

Leghen Andrasc subditus novus in Lawka debet fl. 2. a me ipsi mutuatos. 19. Mar: 93.

Basilius Davidou, ex Lochov debet vasa sex et quatuor, et duo antlak. pro pecunia a me ipsi data aliquoties. 20. Martii.

Theodorus Napuda, et Basilus ejus Frater ex Lauka debet vasa duo vini 12 Cub. pro pecunia a me ipsis data. die 25. Martij. 93.

Idem Theodorus accepit et pro alio vase pecuniam et sic debet duo. +Zajatz kniaz ex Bobovicz debet vas vini pro pecunia accepta. die 26 Martii. 93.

+Zajatz kniaz 56.

(37). 52. Виплати із королівського двора

За 1692 рік я одержав 6 бочок вина, 20 коб-ликів зерна, 100 римських флоринів, 30 каменів солі. За решту солі були дані 2 бочки вина, які я одержав зверх 4-х та 4 копиці сіна, які одержав в 1692 році, а також інші 4 я одержав в 1693 році. За весь 1692 рік я дав квитанцію.

23 листопада 1694 року я одержав від панів управителів домінії 411 (ренські) флоринів за один рік, і півтора як прибуток аж до свята св. Михайла, що недавно відбулося, 180 бочок старого і нового вапна, три тисячі цегли, які я одержав минулого 1693 року і цього 1694 року, а також готівкою 240 р. флоринів, за які я дав повну квитанцію вищесказаного дня місяця і року.

11 листопада 1695 року пани — мукачівські управителі заплатили пану Емануїлові Розі орендної плати за нові маєтки на півроку, що становило після свята св. Михайла 1695 року 137 римських флоринів та 4,5 (круціфера) крайцара.

Цікаво, що прибуток на рік становив суму 274 римських флоринів і 60 полтур.

53. Титули

Високопреподобному Антонієві Дуноту, начальнику пошти в Кошицях.

Благородному пану Іванові Гранату, офіцеру його цісарсько-королівської величності і начальнику пошти в Кошицях.

Його преосвященству пану канцлеру Блажію Якліну, нітранському єпископові, раднику його цісарсько-королівської величності, пану канцлеру королівства Угорщини і брату.

Боттяні: Його високопревосходительству пану Адаму Боттяні із Немет Винар і Рогонц, що знаходиться в задунайській частині Угорського королівства, найвищому генеральному радникові його священної цісарсько-королівської величності, камергерові і начальникові королівських підвалів в Угорщині, моему вельмишановному панові.

Штрасману: Його високопревосходительству панові Генріху Теодору Алукові, графові із Штрасману, таємному радникові його священної цісарсько-королівської величності, камергенові, найвищому писареві імператорського двора і т. д. у Відні. Він же тесть пана Боттяні.

Наджупан Саболчського комітату Франциск Зічі.

(37) 52. Pensiones ex Aula.

Pro anno 1692. accepi vasa vini 6. Frumenti Cub. 20.

Pecuniarum fl. ren:100. Lapidum Salis 30.

Pro restantia Salis computata fuerunt vini vasa 2. quae ultra + accepi. Et 4. Orgias feni, quas accepi an:92. et alias 4. quas accepi an. 93. et feci quietantiam pro toto an: 92.

Die 23. 9-bris 1694. accepi a DD. Provisoribus fl. R. 411.

pro uno anno, et medio Censu usque ad S. Michaelis Festum proxime praeteritum. videlicet in vasis Calcis veteris, et novae N-ro 180. et in tribus milibus laterum, quae in totum accepi anno praeterito 93. et hoc 94. et in parata pecunia fl. R. 240. de quibus dedi plenam quietantiam die, et anno supra scripto.

In 11 9-bris: 95. Dñi Provisores Munkaczienses solverunt D-o Emanueli Roga censum Fundationis novae pro medio anno, finito in Festo S. Michaelis an: 695. fuerunt fl. R. 137. Cruciferi 4 1/2. Interesse Censu in anno est Summa fl. R. 274. p. 6.

+ 4. quatuor.

53. Titular.

Rmo Ant-o Dunot Sac: burg. Postae Cassoviensis Magistro.

Gen-o Dño Iô: Granath S. C. R. M. Tricesimario, et Postarum Magistro Cassoviensi.

Cancell-o Ill-mo et Rmo Dño Blasio Iaklin Eppo Nitrienci S.C.R.M.

Consiliario, et per Regnum Hungariae Aulae Cancellario Dño et fri. Bottyano. Excelss-mo Dño Com. Adamo de Bottyáni, perp. in Nemet Vynar, et Rohonz Partium Regni Hungariae Transdanubianarum Supremo Generali, S. C. R. M. Consiliario, Camerario, et per Ungariam Pincernarum Regalium Magistro. Dño mihi Colss-mo.

Strasmano. Excelss-o, ac Ill-o: Dño Henrico Theodoro Alucto Comiti a Strasman S. C. R. M. Intimo Consiliario, Camerario, Supremo Aulae Cancellario. Dño etc. Viennae. Iste est Socer Dni Bottyani.

Sabolsensis Supremus Comes Franciscus Ziczi.

Жупан: Мартин Круціайн, католик, та Франциск Варадкаї, кальвін.

Наджупан Бігарського комітату, єпископ варадинський. Жупан Будаї.

о. Стефану Петею — Кошиці.

Вебер. Його високоблагородію пану Адаму Веберу, старшому військовому секретареві у Відні.

(38) 54.

Графові Туроцинському: Благородному панові Адамові, вільному барону із Реви, славного Туроцинського графові і спадкоємному графові.

Мамука: Його превосходительству панові лицарю Маркові Антонію Мамуці із Торри, референту та раднику його священної цісарсько-королівської величності.

Нуңцієві. Його високопреосвященству пану Себастьяну Антонію Янарію, архієпископові даманському. Божественним провідінням найсвятішого нашого пана папи Іннокентія XII та святого апостольського престолу обраний при його священній цісарсько-королівській величності імператорові Леопольдові на всю римську імперію легатові і нуңцієві. Пану моему вельмишановному . . .

Гайслер: Його високопреосвященству і сіятельству панові графу священної римської імперії Гайслерові із Гейтерсшеймба, скарбнику його священної цісарсько-королівської величності, генералові кавалерії і генеральному військовому комісарові, полковникові і верховному комендантові за Тисою.

Нігреллі: Його превосходительству панові графові Октавію Нігреллі, скарбнику його священної цісарсько-королівської величності, генералові і заступникові начальника одного ліхотного підрозділу і комендантові Перед Тисою.

І. Канцлеру Угорщини: Його преосвященству панові Блажію Яклину, обраному єпископові, тімиському абатові монастиря святого Георгія із Яку, старшому настоятелеві славної естергомської капітули, радникові його священної цісарсько-королівської величності і канцлерові славного Угорського королівства і т. д.¹⁾ 59.

¹⁾ Весь титул написаний чужою рукою.

Vice Comes: Martinus Kruciain Cathol. et Franciscus Varadkay. Calvi. Bihariensis Comes Supremus Eppus Varadiensis: Vice Comes Budai. P. Stephanus Pettheó. S. J. Cassou.

Veber. Ill-mo Dño-Jó: Adamo Veber. Supremo Secretario Bellico. Viennae.

(38) 54.

Com. Turocien. Mco Dño: Adamo libero Baroni de Reva, Incl. Com. Turocien. pp. et Com.

Mamuka. Ill-mo D. Equiti Marco Antonio Mamuka, della Torres. S. C. R. M. Interpreti. Consil-o.

Nuncio. Ill-mo ac R-mo D. D. Sebastiano Antonio Janario Archi-ppo Damasceno. S. D. N. D. Innocentii 12. Dña Providentia Papae, et S. Sedis Apl-cae apud S. C. R. Mít Leopoldum in Imperatorem electum, ac per Universum Romanum Imperium cum facultate Legato, et a latere Nuncio. Dño mihi Colss-mo /:di Seleucia.

Haisler. Ill-mo et Exct-mo D. D. Donato Sac: R. Imperii Comiti Haiszler, de Heiterscheimb S. C. R. Mtis Camerario, Generali de Cavaleria; et Generali Comissario Bellico, Colonello, et Supremo Comedanti trans Tibiscum.

Nigrelli. Ill-mo, et Excelss-mo D. D. Ottavio Comiti Nigrelli S. C. R. Mtis Camerario. Generali, et Substituto Colonello Unius Regiminis pedestrium, et Comedanti Cis Tibiscum.

+ Cancellario Hung. Illustrissimo, ac Rn-mo D. D. Blasio Jaklin Electo Eppo Timisien. Abbati S. Georgii de Já. Venerabilis Capituli Strigoniae. Praeposito Majori, S. Caes. Rg. Mtis Consiliario, nec non Incltyi Regni Hgæ Cancellario etc.

59.

+ totus titulus scriptus est manu aliena.

55. Спогади і декрети

Бретівському священникові я дав парафію в Пентігазі в області Нір 7 березня 1693 року.

Іоанну Бродському я виділив парафію в Бакті Нірської області 8 березня 1693 року.

2. Секретареві канцлера: Його благородію високоповажному панові Йоанну Маголані, раднику його священної цісарсько-королівської величності, старшому придворному секретареві славної канцелярії Угорщини і т. д.²⁾

14 травня 1693 року я віддав церкву в Егері і доручив народові: 1) щоб не визнавали іншого плебана, крім мною призначеного; 2) щоб під час благослужіння згадувалось ім'я найсвятішого папи; 3) щоб у процесіях латинників приймали участь і священники і народ; 4) щоб чотири рази на рік католицький плебан їм проповідував у грецькій церкві; 5) щоб він там же раз на рік міг відправляти богослужіння.

Отцю Василю Макарівському я дав парафію в Заріччі Угоцького комітату 23 липня 1693 року. у. Отцю Василю Полчанському я виділив Каловську парафію, Отцю Лазареві я дав парафію у Полчі Нірської області 16 серпня 1693 р. 6 вересня я призначив отця Дмитрія Павлина архіпресвітером у Бігарі.

Дня 9 вересня 1693 року я виділив егерську парафію отцю Якову Барбоському. 24 вересня я виділив о. Гавріілові Монахові сатмарську церкву грецького обряду. Йоанну Корлоському* із Ніру я дав дозвіл на керування всіма справами, позаяк дав клятву утримуватися від жінки — 11 квітня 1695 року.

(39) 56. Боржники

Степан Секель із Середнього винен три бочки вина за 20 флоринів, одержаних 30 березня 1693 року; віддав одну бочку.

Дмитро Вайкович, бобовищанський кріпак, винен бочку вина за Давида, виноградник якого отримав, що згідно із заповітом жінки залишився мені, та за два віка пшениці, які я дав йому 16 квітня 1693 року.

Шелестівський священник винен за весь антименсій. Квітень 1693 р.

²⁾ Як на попередній сторінці титул канцлера, так титул секретаря написаний чужою рукою.

*^{a)} Треба читати о. Іоаннові Карлоському, який прийшов із Нірської області і т. д.

55. Recordationes, et Decreta.

Brestoviensi Sacerdoti dedi Parochiam Petnihaza in Nir die 7. Martii. 93.

Ioanni Brodski contuli Parochiam Bactae in Nir. die 8-a Martii. 93.

+Secretario Cancell:

Spectabili ac Magnifico D. D. Ioanni Maholányi, Smae Caes. Rg. Mtis Consiliario, nec non Inclytae Cancellariae Aulico Hgiae Supremo Secretario etc.

Die 14. Maii. 93. Visitavi Ecclesiam Agriensem, et mandavi populo, ut neminem alium recognoscant pro Plebano, nisi meum. 2-o Ut in Missae Sacrificio Commemoratio fiat Sñi Pontificis. 3-o Ut ad processiones latinorum eant Sacerdotes, et plebs. 4. Ut quater in anno Plebanus latinus concionetur ipsis in Ecclesia Graeca. 5. Ut ibidem possit semel in anno celebrare.

P. Basilio Makarofski dedi Parochiam in Zaricz, in Ugocz, die 23. Iulii. 93.

P. Basilio Polczianski contuli Parochiam Kalo-viensem.

Et P. Lazaro dedi Polczam die 16. Aug. 93. in Nir. Die 6. 7-bris constitui P. Demetrium Paulinum Archipresbyterum Bihar.

Die 9. 7-bris 93. contuli Parochiam Agriensem P. Jacobo Barboski.

Die 24. d-i contuli P. Gabriello Monacho Graecam Ecclesiam Szathmariensem.

+b. P. Jõ: Korloski +b. ex Nir dedi licentiam omnia administrandi, quia iuravit se abstinere ab Uxore. die 11 Aplis. 95.

+Ut priori pagina Titulus Cancellarii, ita et hic Secretarii manu aliena scriptus est.

+b. legendum P. Jõ:Korloski venit ex Nir etc.

(39) 56. Debitores.

Szekel Istvan Siredniensis debet tria vasa vini pro fl. 20. acceptis die 30. Martii. 1693. dedit Unum.

Demetrius Vajkowicz subditus Bobovicensis debet vas vini pro Davidov, cuius vineam accepit, quae mihi remansit post fata Uxoris et pro duabus Metretis tritici, a me ipsi datis. die 16. Aplis. 93.

Scelestoviensis Sacerdos debet pro toto Antimensio. April. 93.

Plescica ex Bobolisca debet fl. 1. p. 6. pro sua portione bovis dati pro Germanis mense Aplis. Stetz debet p. 16. pro eadem causa.

Lafkenses debent fl. 2. p. 28. pro birecione misso cum bobus.

Плеша із Бобовища винен один флорин 6 полтур за свою частку вола, даного німцями в квітні місяці. Стець винен 16 полтур за це ж. Жителі Лавок винні 2 флорини 28 полтур за слугу, посланого з волами.

О. Василію я дав 23 квітня 1693 року за віз для коней флорени 3 німецькі, а один я дав попередньо майстрові.

Іван Гада із Лавок, який помер, залишив 2 воли, 2 свині та виноградник у Лохові, посіяв 1 коблик пшениці і 5 вік жита в Горонді. У Дмитра треба просити його гроші у Василя Турниці.

Покійний бобовищанський священик винен за куницю і пшеницю.

Росвігівський священик винен бочку вина під час винобрання.

Священик Чертинський Андрій винен і за того Васильчина 10 флоринів. Тимофій — 10 флоринів. Слов'янин — 20 флоринів. О. Лазар Каловський винен три дукати за минулий місяць серпень 1693 року, інакше в подвійному розмірі.

О. Симеон Караїський із Ніру обіцяв дати монастирю за кожен рік 6 кобликів зерна він буде в Карачі. Він дав гарантію за о. Лазаря.

60. (57) Муляр Мартин погодився прийняти . . . угорських флоринів за будівництво стіни і двічі на день їсти з товаришем. 2 квітня 1693 року він одержав 2 флорини, 28 квітня — 12 полтур на вино та 12; в місяці травні на вино 2 флорини, 28 липня — один флорин, 15 серпня — 1 флорин, 22 серпня — 3 флорини, 29 серпня — 3 флорини, 5 вересня — 2 флорини 14 полтур, 12 того ж дня — 2 флорини 14 (полтур), 20 вересня — 3 флорини, 3 жовтня — 3 флорини, 24 жовтня — 15 флоринів, 23 лютого 1694 року — 3 флорини.

Дня 7 березня — 10 флоринів за недоплату за воли, які я продав йому, 16 липня — 2 флорини 14 полтур, 24 липня — 3 флорини 21 полтуру, 1 серпня — 2 флорини 14 полтур, 9 серпня — 2 флорини 14 полтур, 14 серпня — 2 флорини 14 полтур, 28 серпня — 3 флорини 21 полтуру, 5 вересня — 2 флорини 14 полтур, 13 вересня — 1 флорин 7 полтур, 21 вересня — 1 флорин 7 полтур, 25 вересня — 2 флорини 14 полтур, 14 жовтня дав сину, щоб його похоронив 4 флорини 28 полтур. Дня 3 липня 1696 року я дав йому ж 10 угорських флоринів, 25 червня 1695 року він одержав від Емануїла 4 флорини 8 полтур, 16 липня — 2 флорини, 19 березня 1695 року — 2 флорини 4 полтури, 9 квітня — 4 флорини 8 (полтур), 3 жовтня 1697 року я дав 15 флоринів

P. Basilio dedi die 23. Aplis. 93. pro curru equorum fl. 3. ger:et unum dedi antecedenter artificii.

Hada Janos ex Lauka mortuus reliquit boves 2. et porcos 2. et vineam in Lochou, et seminavit Cub. 1 trit. et Met. 5. sillig. in Goronda. Demetrius requirendus de ejus pecunia./apud Vasil Turnitza seminavit.

Sacerdos defunctus Boboviscensis pro Cunitza, et tritico.

Sacerdos Orosvegensis debet vas vini in vindemiis. Sacerdos Certinski Andreas debet:et pro illo Vasilciñ fl:10 Timofe fl. 10. Slovianin fl. 20.

P. Lazarus Kaloviensis debet ducatos tres in Mense proximo Augusti. 93. alias in duplo.

P. Simeon Karaski in Nir, promisit dare Monasterio quolibet anno 6. Cubulos frumenti, quamdiu erit in Karasc.

Ille fecit assecurationem pro P. Lazaro.

60.

57.

Martinus faber murarius convenit accipere fl --- Ung:pro Orgea muri, et bis -- die comedere cum socio.

Die 2. Aprilis 1693. accepit fl. 2. —

Die 28. d-i pro vino pult. 12. et 12.

Mense Maij pro vino fl. 2.

Die 28. Julii fl. 1.

Die 15. Aug-i fl. 1.

Die 22. d-i fl. 3. Die 29. d-i fl. 3.

Die 5. 7-bris fl. 2. p. 14./die 12 d-i fl. 2. 14.

Die 20. d-i fl. 3. Die 3. 8-bris fl. 3.

Die 24. 8-bris fl. 15.

Die 23. febr-ii 1694. fl. 3.

Die 7. Martij fl. 10. pro residuo boum ipsi a me venditorum.

Die 16. Julii fl. 2. p. 14.

Die 24. d-i fl. 3. p. 21.

Die 1-a Aug-i fl. 2. p. 14. Die 9. d-i 2. 14.

Die 14. d-i fl. 2. p. 14.

Die 28. d-i fl. 3. p. 21.

Die 5. 7-bris fl. 2. p. 14.

Die 13. d-i fl. 1. p. 7.

Die 21. d-i fl. 1. p. 7.

Die 25. d-i fl. 2. p. 14.

Die 14. 8-bris filio ut illum seppeliret(!) fl. 4. p. 28.

Die 3. Julii a:96. dedi eidem fl. Ung:10.

Die 25. Junii. an:95. habuit ab Emanuele fl. 4. p. 8.

Die 16. Julii fl. 2.

Die 19. Martij. 95, f. 2. p. 4.

Die 9. Aplis fl. 4. 8.

Die 3. 8-bris 97. dedi fl. 15. pro toto residuo edificii, et fecit Quietantiam.

за всю бедоплату за будинок і він дав квитанцію.

(40) 58. Слуга Григорій

... ій, прозваний Різо, уклав договір 28 квітня 1693 року за новим стилем за 20 угорських флоринів, 6 кобликів жита і матеріал на піджак, взуття і одяг. Того ж дня він одержав 3 флорини, 1 травня — взуття із сукна, 3 червня — полтур 20 та 20, 31 травня я дав дружині — 3 флорини, 6 серпня — 1 віко жита, 26 серпня — 2 віка пшениці, 10 вересня — 3 віка пшениці, 27 вересня — 4 віка жита, 18 жовтня євреєві 4 флорини 7 полтур, 28 жовтня він одержав одяг, взуття і піджак, 30 січня 1694 року — 33 полтури; на протязі 2 місяців він одержав від мене харчі, коли я їхав у Відень.

Дня 4 березня 1694 року він одержав 2 віка жита та один флорин, 22 березня — 2 флорини, 26 березня — 4 віка кукурудзи, 2 травня — 4 флорини 14 полтур, 5 травня — 4 віка.

*Слуга Іван Лохай почав служити 20 липня 1693 року за новим стилем. 2 серпня одержав 2 флорини 14 полтур.

Слуга Лука почав служити 15 серпня 1693 року. 18 серпня одержав він 1 віко жита, 29 вересня — три віка, 18 жовтня — 2 флорини 14 полтур, + 28 жовтня — 19 полтур. Так само він одержав одяг, піджак та нове взуття. 9 листопада він одержав 1 флорин, 22 лютого 1694 року — 2 віка. Протягом трьох місяців він одержував гроші на прожиток і там промарнував усі.

Дня 15 березня він одержав 2 флорини 14 полтур (26-го — три віка), 5 травня — 4 віка.

59. Титули

Вікарієві: Високопреподобному пану Андрієві С..., абату св. Петра із Тополці. Вікарію в духовних справах його преосвященства пана егерського єпископа, старшому настоятелю егерського єпископа, старшому начальнику егерської шановної капітули, братові во христі найпокірнішому.

Спиському: Його преосвященству пану Владиславові Матяшовському, єпископові фірмському, спиському настоятелю.

Аспермонту: Його високопревосходительству пану Фердинантові Гоберту; графові аспермонтському, скарбнику його священної цісарсько-королівської величності, генералу і т. д.

(40) 58. Gregorius Aido.

---as Rizo vocatus fecit Conventionem die 28. Aplis secundum No: an: 93. pro fl. 20. Ung. Sex Cubulis Siliginis, et panno pro thorace, Calligis, et Veste.

Eodem die accepit fl. 3.

Die 1 — Maij. Calligas de panno.

Die 3. Junii pul. 20. et 20.

Die 31. Maij. Uxori fl. 3.

Die 6. Aug-i Silig: Met:1.

Die 26. d-i trit:Met:2.

Die 10. 7-bris trit:Met:3.

Die 27. d-i Sil:Met:4.

Die 18. 8-bris Judeo fl. 4. p. 7.

Die 28. d-i habuit vestem Calligas, et thoracem.

Die 30. Jan: 94. pul. 33. per Menses duos habuit victum a me quando ivi Viennam.

Die 4. Martii. 94. Silig: Metr: 2. et fl. 1. Die 22 d-i fl. 2.

Die 26. Martij. Mei. 4.

Die 2. Maj. fl. 4. p. 14.

Die 5. d-i Met. 4.

+Iō. Lochaj Aido incepit die 20. Julii sdum no: 93.

Die 2. Augusti fl. 2. p. 14.

Lucas Aido incepit die 15. Augusti. 93.

Die 18. d-i Met:Silig:1.

Die 29. 7-bris Metr. 3.

Die 18. 8-bris fl. 2. p. 14.

+Die 28. d-i pul. 19. Item habuit Vestem, thoracem, et Calligas novas.

Die 9. 9-bris fl. 1.

Die 22. Feb-rii 94. Metr. 2. tribus Mensibus habuit victum Transyt-a ibique aliqua perdidit.

Die 15. Martii fl. 2. p. 14./26. Me:3.

Die 5. Maij. Met. 4.

59. Titularium.

Vicario. Rño D. Andreae S+---

Abbati S. Petri de Tapolca.

Illm̄i, et Rñi Dñi Ep̄pi Agriensis in Spiritualibus Vicario, nec non Ven. Capituli.

Cathedralis Agriensis Praeposito Majori, fratri in X-o Obs-s-mo. Scepusiensi. Ill-mo et Rño D. Ladislao Mattyasowsky Ep̄po Firmiensi, Praeposito Scepusiensi.

Asperimont. Excell-mo Dño Ferdinando Goberto Comiti Asperimontis. S. C. R. M̄tis Camera-rio, et Generali etc.

Generoso Dño Francisco Baranyai, Ablegato Ca-

Благородному пану Францискові Бараняї, представникові католиків із Трансильванії.

Владислав Саплонцаї в селі Санлонца в Мамороші.

Банффі: Його превосходительству пану Георгію Банффі із Лошонца, губернатору Трансильванії та приєднаних до Угорщини країв, наджупану комітатів Альби і Добока.

Габріель Чомокозі із Татерфолви Сатмарського комітату, пан села Легновці.

Берчені: Його превосходительству пану графові пану Миколі Берчені із Секешу, посвяченому витязю, наджупану Ужанського комітату, раднику, скарбнику полковникові його священної цісарсько-королівської величності, охоронцеві Мезео, старшому капітану Сегеда і т. д. панові моему найпокірнішому.

Скарбниця. Величним, великодушним, преславним і благородним панам адміністратору та іншим радникам його священної цісарсько-королівської величності славної Списької скарбниці та іншим радникам тої ж (скарбниці) та славної Угорщини і т. д. Найпокірнішим моїм панам.

(41) 60. Боржники

... (мешканці) винні 3 флорини, які їм було дано о. Адріаном в червні 1693 року.

М'ясник Баркоці винен 20 флоринів, які я дав йому в серпні 1693 року.

Населення Ляхівців в Середньому в серпні місяці свідчило проти священика Іоанна — той обіцяв три бочки вина.

Яків винен 10 вересня 1693 року 10 німецьких флоринів, позичених йому. Винен 5.

Жителі Карача із Нірського комітату винні 20 кобликів зерна. Золтан Грек у селі Карасфолу винен за тютюн 23 німецькі флорини.

Дня 15 жовтня 1693 року я дав о. Круцію для священиків 7 німецьких флоринів.

Дня 21 жовтня я дав 2 угорські флорини і 16 полтур тому, що їхав до Кошиць, для виклику в суд та один німецький флорин, який той пообіцяв виплатити на початку дороги.

Титули

Адміністратору скарбниці. Його благородію пану Михайлові Фізеру, вільному баронові, радникові його священної цісарсько-королівської величності славних скарбниць Угорщини, панові адміністратору також Списької скарбниці і т. д.

Габріель Чомокозі в Тетерфолві, пан Легновець.

tholicorum ex Transyl-a. Ladislaus Szaplonezai in pago Szaploneza, in Maramorus.

Banffy. Ill-mo Dño Georgio Banffi, de Losoncz, Transylvaniae, et partium Regni Hungariae eidem annexarum Gubernatori, nec non Comitatum Albensis, et Dobocensis Supremo Comiti.

Gabriel Ciomokozi in Taterfalva, Comt-us Szathmar Dnūs pagi Legnofcze.

Berczeny. Ill-mo Dño Comiti. Dño Nicolao Berczeny, de Szekes, Equiti +aurato, Cotfus de Ung: Supremo Comiti S. C. R. Mttis Consiliario, Camerario, et Colonello: nec non Praesidii Mezeo Szegeadiensis Supremo Capitaneo etc. Dño mihi Obs-mo.

Camera. Spectabilibus, Magnificis, Perillustribus, ac Generosis D. D. S. C. R. Mttis Inlytae Camerae Scepusiensis Administratori: caeterisque ejusdem, et Incl: Hungariae Conciliariis etc. Dñis mihi Obs-mis.

+Santoci, et superius pag. 27.

+aureato.

(41) 60. Debitores.

--- kenses debent fl. 3. ipsis datos a P. Adriano, Mense Junij. 93.

Barkoczi lanio debet fl. 20. a me ipsi datos in Aug. 93.

Lochoviensis plebs in Sirednie mense Aug: pro attestat: co tra* P. Ió: hic promisit vasa 3.

Jacobus debet die 10. 7-bris 93. fl. ger. 10. ipsi mutuos. debet: 5. Karasenses in Nir debent frum. Cub. 20.

Soltan Graecus in Karasfal. pro tabaco fl. g. 23. Die 15. 8-bris 93. dedi P. Cruciai pro Sacerdotibus fl. ger. 7.

Die 21. d-i dedi fl. 2. Ung. p. 16. illi qui ivit Cassoviam pro alia Citatione, et unum fl. germ. quem dixit expedissee in primo itinere.

Titularium.

Administratori Camerae: Spectabili, ac M-co Dño: Michaeli Fiszer Lib. Bar. S. C. R. Mttis Inclytarum Hungaricae Consiliario, Scepusiensis vero Camerarum Administratori. Dño etc.

Gabriel Ciomokozi in Taterfalva. Dñus Legnofcze.

Комлоші: Благородному пану Михайлові Комлоші, віцежупану славного Березького комітату.

Круцаї. Високопреподобному пану Миколаєві Круцаї, каноніку і охоронцеві егерської капітули.

61. Висвячення

Дня 6 вересня за новим стилем я висвятив священників: о. Андрія Магнола, О. Стефана . . . , Георгія із Пірча, о. Абра . . . , Петра і о. Гавріїла Петруска — всіх із Бігарського комітату у зв'язку з тим, що раніше були висвячені на священників іншими священниками.

Того ж дня я висвятив умовно о. Теодора Ставроського — мєфодіанця із Земплину. Того ж дня я висвятив диякона Симеона Козупського із Земплину.

Дня 5 вересня 1693 року я висвятив о. Симеона Бахтанського, мєфодіанця із Ніру.

15 вересня 1693 року я висвятив священників Петра Липницького, Михаїла Синяву, Симеона Козупського та Пантелеймона Роцанського та двох диякоїв: Фому Ардосадського та Дмитрія Фіщанського із Нодьбаї.

29 квітня 1694 року за старим стилем я висвятив священника Іоанна із села Палін, волоха з Бігарського комітату. 29 серпня 1694 року я висвятив Іоанна Поповича, Тошанського священника і дав йому парафію в Арані Саболчського комітату.

Дня 3 жовтня 1694 року за новим стилем я висвятив священника Стефана Брезовського, поляка, для Ірлявської церкви біля Середнього.

(42)
(43) Кожний бачить, наскільки стиль короткий, яка ясність думок і дій були властиві цьому керівникові.

Глава 5

ІНШІ ДАНІ ПРО ЦЬОГО ЄПІСКОПА

Про те, що у щоденнику не згадується, вважаю доцільним додати про нього ще таке:

У 1692 році. У зв'язку з своєю лагідною вдачею, любов'ю і повагою до святого латинського обряду, вродженою йому і більш удосконаленою у Римі, він дотримує мир і згоду з егерським католицьким єпископством і спочатку не дав собою керувати егерцям, але, спостерігаючи з часом стан єпархії, потреби священників і народу і побачивши тенденції егерців, скеровані більше на пригнічення, ніж на піднесення культури священників і свого народу, він явно

Komlosi. Gen. D-o Michaeli Komlosi. Incl. Cttus Bereg: Vice-Comiti.

Kruciaj. R-mo D-o Nicolao Kruczay. V. Capituli Agriensis Canonico: et Custodi.

+ con

61. Consecrationes.

Die 6. 7-bris secundum novum 9 -----(con)secravi Sacerdotes P.----

(An)dream Magnol. P. Stepha --- Georgii ex Pir-tza P. Abra --- Petri, et P. Gabrielem Petrusk --- omnes ex Com-tu Bihariensi, quia prius fuerant facti Sacerdotes ab aliis Sacerdotibus.

Eodem die reconsecravi sub conditione P. Theodorum Stauroski Method. ex Zemplin Sac:

Eodem die consecravi Diaconum Simeonem Kozupski ex Zemplin.

Die 5-a 7-bris 93. consecravi Sacerdotem sub conditione P. Simeonem Bachtanski, in Nir, Methodianum.

Die 15. 7-bris 93. Consecravi Sacerdotes Petrum Lipniski, Michael + Szynyana, Simeon Kozupski, et Pantalemonem Roscianski. Et Diaconos duos: Thomam Ardosadski, et Demetrium fiscianski. ex Nagy Banya.

Die 29. Aplis sdum vetus 94. consectavi Sacerdotem Joannem ex Pago Palin Valachum in Comitatu Bihar.

Die 29. Augusti 94. consecravi Iō: Popowicz Tosanski Sacerdotem, contullque ipsi Ecclesiam Araniae in Sabolc.

Die 3. 8-bris sdum No: 94 consecravi Sacerdotem Stephanum Brezouski polonum pro Ecclesia Irlaviensi circa Sirednie.

+ Szynyaua

(42) ----

(43) Quivis videt quanta brevitats Styli, quantaque claritas idearum, et actionum inerat huic Praesuli.

Caput 5.

CAETERA DATA DE HOC EPPO.

Ea, quae in Diario non attinguntur, sequentia adhuc de illo invenio: A. 1692. Pro miti sua indole, et amore, ac veneratione erga S. Latinum Ritus sibi innata, et Romae magis exulta, cum Agriensibus pacem, et concordiam fovit, et ab Agriensibus in principio non impetebatur, ast perspecto in dies magis Dioeceseos statu, Cleri, et populi indigentis, visis item Agriensium tendentiis ad oppressionem magis, quam culturam Cleri, ac Populi sui directis perspecto item manifeste intentiones Agriensium magis obesse, quam prodesse, progressibus suis in firmanda, et promo-

побачив, що старання егерців більше шкодять, ніж приносять користь. Тому своїми вчинками поставився на зміцнення і поширення святої і милої йому унії, але зрозумівши, що його намагання марні, він звернувся до примаса (архієпископа) Угорщини і виклав йому свої турботи і труднощі. Примас, намагаючись зберегти саджанці за допомогою обробки, закликав егерського єпископа Фенеші до дружніх розумних поступків.

У тих неспокійних часах, від початку повстання під проводом Заполяї аж до сьогоднішнього часу, цар і король тримав постійну армію, але забезпечувати солдат квартирами мусили і дворянин і проста людина, віруючий і священик, а також постачати харчі, хоч продуктів невистачало.

Повстанці тримали постійну армію не завжди, а лише оскільки було потрібно для захисту особи, поміщиків і загальної безпеки, однак після виникнення війни оголошувалась загальна мобілізація, знатні і незнатні люди примушувались йти в армію. Це ще тому припадало важчим, що за власні гроші повинні були придбати не лише одяг, але й зброю і коня. Таку кількість їжі ніхто не міг з собою нести, щоб через два-три дні зміг утолити свій голод, тому всюди, куди йшли, ніби саранча все забиравось і з'їдали. Хоч після придушення революції Текелі, що відбулася раніше, повстанців не було вже більше видно, проте королівська армія без розбору розмістилася в самому монастирі святого Миколая на Чернечій горі, і тому в 1693 році передбачливий батько, Йосиф, єпископ, (44) звернувшись з своїм проханням до найвищого трону, одержав для монастиря імунітетну грамоту про звільнення від обов'язків розквартирування солдат. Декрет виданий в Лаксембурзі без (позначення) дня. Цей привілей відносився на район під монастирем, але, здається, був змінений, бо славний Березький комітат 13 вересня 1754 року відновив його, а 1756 року жителів підмонастирського району було переписано і оподатковано. Хоч єпископ Емануїл Ольшавський звернувся аж до його величності (імператора) в цій справі, але безуспішно, бо ці жителі залишилися поневоленими державними податками і громадськими роботами⁴¹⁾.

Іван Негез, суддя міста Ужгород, судово

venda S. Unione sibi adeo chara pro viribus suis se opposuit, et conatus suos vanos esse expertus, Primati Regni sua gravamina exposuit. Primas Regni plantulam per se plantatam conservare studens, Episcopum Agriensem Fenessy ad amicam cointelligentiam cohortatus est.

Turbulentis his temporibus, inde a Revoltione Zapolyiana inchoando, usque ad praesens Caesar, et Rex stabilem militiam tenuit, ast quarterium praestare tenebatur nobilis, vel ignobilis, laicus, aut Sacerdos, et in defectu annonae etiam alimenta suppeditare. Re(bel)les stabilem militiam non constanter ha(bue)runt, nisi quantum opus fuit pro custod(ia) personae, et possessorii, ac publica securitate, ast enato bello, generalis Insurrectio ordina(ba)tur, nobiles, et ignobiles ad arma compelleba(ntur). Quod tanto durius accidere debuerat, quia sin(gu)lus propriis sumptibus non tantum vestes -se(d) iam arma, et equum comparare debuerat, tantam annonam secum circumferre nullus po(tuit), ut vel triduo famem sedare potuisset, hinc qui ibant, veluti locustae omnia depredabantur, consumebant. Tökölyiana revolutione a(nni)hilata Rebelles equidem non amplius videbantur, sed militia Regia promiscue in ipso Claus(tro) S. Nicolai de Monte Csernek illocabatur, (et) ideo 1693-o providus Pater Iosephus Epis(copus) (44) precibus suis coram Altissimo Throno fusi(s) obtinuit pro eodem Claustro Salvam Quardia(m), seu immunitatem ab accomodatione militu(m). Decretum emanavit Laxemburgae absque d(ie). Privilegium isthoc extensum fuit ad ipsum Klastrom-Allya, sed videtur turbatum fu(isse) quia I. Cottus de Beregh illud 1754 13-a (Se)ptembris redintegravit, ast 1756 inhabitato(s) Klastromallyenses conscribi, et contributio(ni) subjecit. Manuele Olsavszky Episcopo ad Sua(m) Majestatem eatenus sine bono successu recurrente, nam iidem inquilini publicis oneribus subjecti manent. a/

Joannes Nehéz Judex oppidi Unghvar ad figuram S. Sedis Consistorialis Agriensis judicialiter cita-

⁴¹⁾ Базилович, II частина, стор. 104 і наступна.

^{44a)} Bazilivits Part. II. pag. 104. et sequ.
^{b)} Agriensis N-o 17.

викликаний до представника святої столиці егерської консисторії, тому що священник села Пасіки Прокоп, русин грецького обряду, який прийняв унію, був схоплений своїми людьми для того обраними, заарештований і там мучений. В Егері дня 1-го місяця серпня 1693 року.

Глава 6

НОВІ НАДБАННЯ ЯК СВІТСЬКІ, ТАК І ЦЕРКОВНІ

16 квітня 1693 року кардинал князь Леопольд Колонич, примас і опікуп сиріт Раковці, після того як склав з себе свої опікунські права, було виявлено, що він перевитратив 3783 флорини, які подарував своєму клієнту Йосифу і його наступникам на посту єпископа з тим, щоб одержував щорічні прибутки. Це своє упорядкування він закріпив також заповітом. Йосиф оперся також на формальний договір з наслідниками Ракоці, тобто з Ференцом та Юліанною, відданою за князя Аспермонта.

Аспермонти за правління Йосифа Годермарського заплатили свою частку, а частка Ференца Ракоці залишилася домінії Мукачева; вона частіше управлялася монахами, які старалися присвоїти її, поки Карл VI вирішив спір так, що капітал, як фундація, був відданий для мукачівських єпископів. Щорічний прибуток у сумі 137 флоринів мукачівські єпископи завжди і тепер беруть.

Хоч у Уйгелі вже за часів Корятовича була руська церква (дивись топографічний лексикон Корабинського), але з часом розпалась. Вдова Івана Секеля купила в Уйгелі ділянку і подарувала її для руської церкви. Цей подарунок князь Ференц Ракоці закріпив таким декретом: (45) Ми, князь Ференц Ракоці з Верхнього Водасу, постійний наджупан славного Шариського комітату, цим сповіщаємо, що ми, ведені стремлінням поширення і блага святої римо-католицької релігії, підтвердили і санкціонували місце для жертвоприношення, куплене від вдови Івана Секеля уніатами грецького обряду, на якому треба вільно і безпечно побудувати будинок церкви як для справжніх возз'єднаних із святою римською церквою. Це місце визначено під горою Могошгедь. У передгір'ї Уйгеля — із сходу є друга ділянка згаданої вдови Івана Секеля, що з південної сторони простягається від дороги до виноградників, із західної сторони обмежує її вищеназвана гора Могошгедь, а з північної сторони обмежена іншою польовою дорогою. Цим ми сповіщаємо

tus propterea, quod Procopium Parochum Paszikensem Ritus Graeci Ruthenum cum S. Rom. Ecclesia unitum medio suorum ad id deputatorum Hominum incaptivari, et Cyppo incarcerari ibidemque macerari nihil pensi duxerit. Agriae 1. Mensis Augusti 1693b/.

Caput 6.

NOVAE AQUISITIONES TUM TEMPORANEAЕ, TUM SPIRITUALES.

A. 1693-o 16-a Aprilis Cardinalis Princeps Leopoldus Kolonich, Primas, et Tutor Orphanorum Rakoczianorum redditis suis tutorialibus rationibus, supererogavisse adinventus est 3783. flños, quos ille Clienti suo Josepho, et Successoribus e jus in Episcopatu ita donavit, ut interusurium annum percipiat. Dispositionem hanc suam Testamento etiam firmavit. Josephus ab haeredibus Rakoczianis, scilicet Francisco, et Julianna nupta Principi Aspermont, formalem Contractum levavit. Aspermontiani sub interregno Josephi Hodermárszky ratam suam solverunt, Francisci Rákóczy rata Dominio Munkács immansit, saepius per Monachos impetita, et sibi appropriari intentata, donec per Carolum VI. lis decisa, et Capitale, velut Fundatio pro Episcopis Munkacsiensibus applacidata fuisset. Annum Interusurium 137. fl. semper, et actu levant Episcopi Munkacsienses.

Quamvis Ujhelyini jam sub Kyriatovits exstiterat Ecclesia Ruthenorum (:vide Korabinszky Topog. Lex:) lapsu tamen temporis interiit, ideo vidua Ioannis Székely emit Fundum in oppido Ujhelly situatum, et donat pro Ecclesia Ruthenis. Donationem hanc Princeps Franciscus Rákóczy sequenti Decreto confirmat:

(45) Nos Franciscus Princeps Rákóczy [de Felső] Vadász, Incltyi Comitatus de Sáros (. . .) ac Perpetuus Comes. Notum facimus (per) praesentes, quod Nos erga promotionem, (et emo) lumentum Sanctae Romano-Catholicae Fid(ei) ducti, locum pro Sacris exercitiis per U(nitos) Graecae Fidei a relicta Joannis Székely e(mptum) confirmaverimus, et ratificaverimus, in om(nia) aedificia sacra ibidem libere, et tute exigenda, tamqu. locus Unitis cum Sancta Romana Ecclesia. Qui verus situs est sub monte Maghos-hegy. Promontorio Ujhelyiensi, a parte Orientali est fundus alter memoratae relictae Joannis Székely, a parte vero meridiali via ad vineas vergens, a parte occidentali(i) mons praedictus Maghos-hegy nuncupat(us), ad Septentrionem vero via rursus alia (cu-

всіх і кожного зокрема — теперішніх і майбутніх управителів наших шарошпотоцьких маєтків, що названі уніати мають користуватися всіма правами і свободами у проведенні своїх релігійних справ та захистом з боку управителів. Нехай буде лише так. Після прочитання цього (листа) повернути доручителю. Видано в Шарошпотоці 20 лютого тисяча шістсот дев'яносто сьомого року.

Велику радість мав набожний єпископ з того, що кеварійські священники прийняли святу унію. Їхнє проголошення було таке: Ми, нижчепідписані волоські священники грецького обряду, проживаючі в Кеварійському комітаті, змістом цього листа сповідаємо всіх, кого слід, що в зв'язку з тим, що не маємо власного єпископа грецького обряду, який знаходився би в цих областях, а не можемо залишатися без керівника, ми визнали і визнаємо за нашого єпископа його преосвященство пана Іоанна Йосифа де Камеліса, мучачівського єпископа і т. д., пообіцяли і обіцяємо йому нашу необхідну послухність у всьому, як нашому пастирю, і щорічну інспекцію і тому проголошуємо, що чотири пункти віри, які його найсвятіша величність, наш найщедріший пан у своєму ласкавому декреті, (46) виданому у Відні, в Австрії дня другого травня 1698 року, запропонував нам, кріпко віримо і публічно визнаємо і возз'єднанні з католиками, тобто з святою римською церквою, хочемо бути у пунктах віри та релігії нарівні з іншими священниками верхньої Угорщини. На пам'ять і зміцнення цього ми видали це послання, підписане нами дня 12 червня 1699 року в селі Сонента: протопоп Тодор із Русчера, власною рукою. Я, священник Януца, хочу в. р. Я, священник Урзу, хочу в. р. Я, священник Габрієл, хочу в. р. Я, священник Глігорієль, хочу в. р. Священик Тодор, хочу в. р. Я, священник Темотей, хочу в. р. Я, священник Георгій, хочу в. р. Я, священник Петру, хочу в. р. Священик Урсу, хочу в. р. Священик Йонкозуя, в. р. Священик Йондіффі, в. р. Священик Тодор, хочу в. р. Протопоп Тодор із Леміну з цілим моїм синодом, в. р. Я, священник Василіє, в. р. Я, священник Тимотей, в. р. Священик Василіє, хочу в. р. Я, священник Морсе, в. р. Я, священник Ністор, хочу в. р. Я, священник Йон, хочу в. р. Я, священник Сава, хочу в. р. Я, священник Міхаю, хочу в. р. Священик Ніквіфор, в. р. Священик Нікіт, в. р. Священик Аліпдіамі, в. р. Священик Весін, в. р.

Ми, нижчепідписані волоські священники грецького віросповідання, проживаючі в об-

rialis) vicinitata sunt(!). Quo circa Universis, et singulis officialibus Saáros Patakien Bonorum Nostrorum, praesentibus, et futur(is) committimus, et mandamus, quatenus dic(tos) Unitos in eodem loco pro sacris exercitiis (su)bito in omnibus libertatibus, et juribus (con)servare noverint, ac debeant. Nec secus (fa)ctuf. Praesentibus perlect. Exhibent(. . .)Datum S. Patak, die 20-a Februarii (anno) Millesimo Sexcentesimo Nongesimo septimo.

Majus solatium nactus est pius Episcop(us) ex eo, quod Kóvárienses Parochi S. Uni(nem) suscepint. Declaratio eorum est seque(ns):

Nos Infrascripti Sacerdotes Valachi, R(itus) Graeci, in Comitatu Kóváriensi commorant(es) (te)nore praesentium, Notum facimus omnibus, (qui)bus expedit, Quod cum non habeamus prop(rium) Episcopum Ritus Graeci, in istis partibus resi(den)tem, et sine capite esse non possumus, recognovi(mus), et recognoscimus pro Episcopo Nostro Illu(stris)simum, et Reverendissimum Dominum J(oan)nem Josephum de Camellis Episcopum Mu(nka)csiensem, etc. ipsique promissimus, et promit(ti)mus debitam obedientiam in omnibus, tamquam Pastori Nostro, et annuam re(cognitio)nem, praeterea declaramus, quod quatuo(r) puncta, quae sua Sacra Majestas Dominus (46) Clementissimus in suo Benignissimo Decreto da(to) Viennae Austriae, die secunda, mensis Maji, anno 1698, proposuit Nobis credenda, firmiter credimu(s), et profitemur publice, et cum Catholicis, sive cum Sancta Romana Ecclesia Uniti esse volumus in punctis Fidei, ac Religionis, sicut caeteri Sacerdotes Superioris Hungariae. In cujus rei memoriam, et firmitatem dedimus hanc scripturam a nobis subscriptam. die 12-a Junii 1699. in Pago Sonenta. Protopop Thodoř ex Ruscher m. p. cum tota Nostra Synodo Ego Popa Janucza volo mp. Ego Popa Ursu volo m. p. Ego Popa Gabriel volo m. p. Ego popa Gligorie volo mp. Pop Thodor volo m. p. Ego Popa Themothei volo m. p. Ego Popa Georgie volo m. p. Ego Popa Petru volo mp. Pop Ursu volo mp. Popa Jonkozuja mp. Pop Jondiffi mp. Pop Thodor volo mp. Protopop Thodor ex Lemin cum tota mea Synodo. mp. Ego Popa Vasilie mp. Ego Popa Timothei mp. Popa Vasilie volo mp. Ego Popa Morsse mp. Ego Popa Nistor volo mp. Ego Popa Jon. volo mp. Ego Popa Szava volo mp. Ego Popa Michaju volo mp. Popa Nikviphor mp. Popa Nikit mp. Pop Alipdiami mp. Popa Vessin mp.

Nos infrascripti Sacerdotes Valachi Ritus Graeci in Partibus Unghariae commorantes tenore praesentium notum facimus omnibus, quibus

ластях Угорщини, сповіщаємо всіх, кого слід, що в зв'язку з тим, що не маємо власного єпископа грецького обряду, який проживав би у цих областях, а бути без керівника не можемо, ми визнали і визнаємо за нашого єпископа його превосходительство вельмишановного пана Іоанна Йосифа де Камеліса, мукачівського єпископа, і пообіцяли і обіцяємо йому необхідну послухність в усьому, як нашому пастирю, і щорічне споминання. Крім цього, проголошуємо, що ті чотири пункти (віри), які його найсвятіша величність, наш ясновельможний пан у своєму ласкавому декреті, виданому у Відні в Австрії 16 лютого 1699 року, запропонував нам, кріпко віримо і публічно визнаємо і хочемо бути возз'єднані з католиками, тобто зі святою римською церквою (47) в пунктах віри і релігії. На пам'ять і зміцнення цього ми видали це послання, підписане нами 19 квітня 1700 року: о. Теодор, архіпресвітер із Русора із всією моєю конгрегацією. о. Захарій із Фінтея. о. Георгій, о. Іоанн із Сагаласау. о. Урзул із Коас. о. Андрій із Ремет. о. Андрій із Кортуса. о. Теодор із Карбунар. о. Стефан із Карбунар. о. Габріел із Тошнаду. о. Василій із Кортуса. о. Урзул із Ласгія. о. Іоанн із Фогорієста. о. Іоанн із Фогорієста. о. Григорій із Цернесту. о. Габріел із Цернесту. о. Стефан із Цернесту. о. Лупул із Цернесту. о. Іоанн із Магурей. о. Петро із Бозонти. о. Петро із Нижнього Фінтея. о. Теодор із Фінтея. о. Пилип із Фінтея. о. Теодор з Верхнього Фінтея. о. Василій із Корціри. о. Георгій із Сесари. о. Іоанн із Сакаласена. о. Іоанн із Прібісеста. о. Іоанн із Корія. о. Симеон із Лезія. о. Іоанн із Карія. о. Іоанн із Местіагіна. о. Іоанн із Магурена. Тимотей із Коланіа. Теодор із Чудагі. о. Тимотей із Міраса. о. Стефан із Могосести. о. Лупул з Міраса. о. Григорій із Сункути. о. Стефан із Сункути. о. Ігнатій із Пуціуна. о. Симеон із Валена. о. Андрій із Валена. о. Георгій із Валена. о. Василій із Поркурез. о. Василій із Летея. о. Іоанн із Летея. о. Кирил із Леміна, о. Нестор із Гауре. о. Василій із Кортуса. о. Іоанн (із) Могосесту. о. Фома із Лупуса. о. Василій із Могосеста. о. Симеон із Увуріли. о. Іоанн із Кортуса. о. Теодор із Кортуса. о. Іоанн із Леміна. о. Василій із Бутяса.

Глава 7

ПРИВАТНЕ ЛИСТУВАННЯ

Оригінальні листи кардинала і примаса, написані власноручно італійською мовою,

expedit, quod cum non habeamus proprium Episcopum Ritus Graeci in istis partibus residentem, et sine capite esse non possumus, recognovimus, et recognoscimus pro Episcopo Nostro Illustrissimum, ac Rmum Dominum Joannem Josephum de Camellis Episcopum Munkacsiensem, ipsique promissimus, et promittimus debitam obedientiam in omnibus, tamquam Pastori Nostro, et annuam recognitionem. Praeterea declaramus, quod quatuor illa puncta, quae Sua Sacratissima Majestas, Dominus Noster Clementissimus in suo Benignissimo Decreto, Viennae Austriae, die 16-a mensis Februarii anno 1699. proponit Nobis credenda, firmiter credimus, publice profiteamur. et cum Catholicis, sive cum sancta Romana Ecclesia Uniti esse volumus (47) in punctis Fidei, ac Religionis. In cuius rei memoriam, et firmitatem dedimus hanc scripturam a Nobis subscriptam hac die 19-a Aprilis 1700. P. Theodorus Archi Presbyter de Rusor cum tota mea Congregatione. P. Zacharias de Finteus. P. Georgius. P. Joannes de Sahalasa. P. Ursulus de Coas. P. Andreas de Remete. P. Andreas de Cortus. P. Theodorus de Carbuнар. P. Stephanus de Carbuнар. P. Gabriel de Tusnad. P. Basilius de Cortus. P. Ursulus de Lashia. P. Joannes de Fohoriest. P. Joannes de Fohoriest. P. Gregorius de Cernest. P. Gabriel de Cernest. P. Stephanus de Cernest. P. Lupulus de Cernest. P. Joannes de Magurea. P. Petrus de Bozonta. P. Petrus de Finteus infer. P. Theodorus de Finteus. P. Philippus de Finteus. P. Theodorus de Finteus Super. P. Basilius de Corcira. P. Georgius de Sesara. P. Joannes de Sacalasen. P. Joannes de Pribisest. P. Joannes de Coria. P. Simeon de Letea. P. Joannes de Coria. P. Joannes de Mestiahin. P. Joannes de Maguren. Timotheus de Copanin. Theodorus de Csudaga. P. Timotheus de Mirás. P. Stephanus de Mogosest. P. Lupulus de Mirás. P. Gregorius de Suncuta. P. Stephanus de Suncuta. P. Ignatius de Puciun. P. Simeon de Valeni. P. Andreas de Valeni. P. Georgius de Valeni. P. Basilius de Porcurez. P. Basilius de Letea. P. Joannes de Letea. P. Cirillus de Lemin. P. Nestorius de Gaure. P. Basilius de Cortus. P. Joannes Mogosest: P. Thomas de Lupus. P. Basilius de Mogosest. P. Simeon de Uvurila. P. Joannes de Cortus. P. Theodorus de Cortus. P. Joannes de Lemin. P. Basilius de Butiasa.

Caput 7.

PRIVATAE CORRESPONDENTIAE.

Cardinalis, et Primatis Originales Litterae idiomate Italico proprio pugno scriptae non tantum

свідчать про те, що між ними виникла не тільки повага, а й довір'я. Крім цього, між іншим, він послав йому в подарунок книжку в Пападополь як батько і друг. Переклади цих листів такі: переклади із італійських оригінальних листів покійного кардинала Колонича (48) до блаженної пам'яті єпископа де Камеліса.

Отці. Великий привіт! Ось, прелат Туркинович, обраний єпископ платенський, прийшов для висвячення його Вашим преосвященством без жодної перешкоди, хоч відносно цього я мав дозвіл із Рима для обрання кого завгодно. Отже, годилось би його вшанувати по можливості чимскоріше у присутності хоча б двох абатів або священників — уніатів. У випадку відсутності двох грекоуніатських священників Ваше преосвященство може прийняти двох асистентів священників-католиків. Комісія його величності у тих місцях Славонії прямо тепер у цій справі повинна бути надана тому, кому належить, і так він повинен бути присутній, щоб міг отримати шановну згоду монахів-схизматиків недоброзичливих щодо добрести і авторитету згаданих панів-комісарів. І мені годиться потурбуватись про те, щоб підкорялися розсуду того єпископа, який, не будучи висвяченим, не може служити ні народу, ні мені, ні собі, ні іншим. Я проявляю до нього велику пошану, тому що не має, і даю йому матеріальну допомогу не із любові, а проти своєї волі, тому не бажаю дозволити, щоб така душа попала до диявола. Чекаю чим скорішого його повернення і залишаюсь від усього серця. У Відні, 8 жовтня 1701 року. Завжди готовий служити Вашому Преосвященству і Вашому вельмишановному панству. Кардинал Леопольд Колонич.

Із-за певних причин була перешкоджена дорого прелата Туркиновича, тому що я, відкликаючись на свій попередній лист, написаний моєю рукою такого ж змісту, який Ваше преосвященство одержить з прилученою книжкою, написаною і виданою паном у Пападополі, яка Вам сподобається. Він хотів би чим скоріше одержати посаду і після висвячення бути рекомендованим також Вашим помічником. Якщо б щось випадково сталося, то я ставлю себе перед іншими заслуженому засудженню. Залишаюсь із ширим серцем у Відні, 17 жовтня 1701 року. Завжди готовий до послуг Вашого преосвященства кардинал Леопольд Колонич.

dilectationem, sed plane confidentiam inter eos intercessisse testantur, imo inter alia dono ei mittit Librum Papadopolim, uti Pater, et amicus. Harum Litterarum Transumpta sunt sequentia: Transumpta Ex originalibus Italicis Litteris Cardinalis condam Kollonich (48) ad Beatae memoriae Episcopum de Camelis. PP.

En Praelatus Turkinovich Episcopus electus Platenensis venit ad se consecrandum ab Illma Dom Vestra sine ullo impedimento, siquidem ego habeam quoad hoc licentiam Roma, delegandi cuicumque voluero. Placeat igitur facere ipsi gratiam quando fieri possit ocyus, etiamsi cum assistentia duorum saltem Abbatum, aut Sacerdotum Graeco Unitorum, quod si non haberet duos Graeco Unitos Sacerdotes, accipere poterit Illtas Vestra Latinos Sacerdotes assistentes duos; Siquidem Commissio Majestatis Caesareae in illis Slavoniae partibus recte nunc sit in opere dandi danda illi, cui habere competit, et sic ille deberet esse praesens, ut obtinere possit V. Conventus Monachorum Schismaticorum malignantium virtute, et autoritate dictorum DD. Commissarioꝝ. et mihi competit procurare, ut sese submittant sub jurisdictione istius Episcopi, qui quum nondum sit consecratus coram illo populo nec poterit illi servire, nec mihi, nec sibi, nec aliis. Ego ipsi facio Charitatem, quia non habet, et do ipsi eleemosynam, non per amorem, sed per vim, quum non velim permittere ire ad Diabolum tantus animus. Exspecto quam ocyus ipsius reditum, et ex corde maneo. Viennae 8-a Octobris 1701. Illmac, et Rmae D: Vae affectionatissimus ad semper serviendum. Leopoldus Cardinalis Kollonits.

Per certas rationes impeditum fuit iter Praelati Turkinovich, quare revocando ego me ad alteras meas litteras, meo pugno ante subscriptas cum toto ipsarum tenore, recipiet Illtas Vā praesentes cum adnelo Tomo composito, et Typis mandato a Dno Papadopoli, qui non displicebit. Velit functionem facere quam citissime, et consecrandus recommendatur adjutorio quoque vestro, si quid forte emergeret superflui, quum ego me statuam pro aliis e jusdem necessariis expensis, ex corde remanens. Viennae die 17-a Octobris 1701. Illmac D. Vae affectionatissimus ad semper serviendum Leop(olus) Cardinalis a Kollonits.

Прибув лист з уже висвяченим єпископом, від якого я радо одержав (49) вислані реліквії, і якщо це так, як Ваше преосвященство мені написало, то була б одна історія, гідна обміркування. Як би це не було, я ціную реліквії, а також листи Вашого преосвященства, від яких чекаю, що слід робити із його добрим племінником, який тут перебуває і який тратить тільки час на чекання відповіді. Між іншим я не буду бездіяльним, поки є борги Ракоці, поки не буде зроблене все інше, що від мене вимагається, поки не буде визначено судового розгляду боржників. Бажаю Вашому превосходительству всього найкращого, як батько і друг. І надалі я зобов'язаний Вам за Ваше прихильне ставлення до нововисвяченого єпископа, який відправляється завтрашнього дня. Складає Вам подяку і мій секретар за подарунок із шкіри. Залишаюся від щирого серця у Відні, 30 листопада 1701 року. Завжди готовий до послуг Вашого превосходительства кардинал Леопольд Колонич.

Вчора відправився до Вас на висвячення прелат Туркинович. Я прошу Ваше преосвященство відправити його якнайскоріше. Я дав йому гроші, яких, як я вірю, вистачить на дорогу туди і назад. Він передасть Вашому преосвященству одну нову книжку, яка, надіюсь, сподобається. Що стосується того, про що Ви мені писали відносно графа Асперимонта, що він не виплатив процентів за користування маєтками, то вже настав час для подання скарги, і тому нехай Ваше преосвященство пришле мені заяву до його величності з викладом своєї претензії. Я постараюся, щоб у найближчий час відбувся суд над усіма кредиторами: Ракоці і його сестрою, хоч вона не подавала в суд. Його величність хоче знати обтяжуючі факти про маєтки наслідства. Отже, чекаю відповідь з пояснюючою запискою і залишаюся від щирого серця. У Відні, 19 жовтня 1701 року. Завжди готовий до послуг Вашого превосходительства кардинал Леопольд Колонич.

Напис на цих листах був такий: Його преосвященству панові Йосифу де Камелісу, мукачівському єпископу.

З бажанням всякого щастя в цьому новому році посылаю Вашому преосвященству лист, одержаний учорашньою поштою із Рима (але що? Не деталізує) і залишаюся із щирим серцем. У Відні, 6 січня 1692 року. Готовий до

Advenere mihi suae Litterae cum (Episcopo) jam Consecrato, a quo accepi libenter (49) missas Reliquias, et si ita est, ut Illtas Va mihi perscribit, esset una Historia considerat(ionis) digna, ut ut sit, ego reliquias veneror, et reliquia etiam Litteras Illtis Vae, a quo exp(ecto), quid faciendum sit, cum suo bono nepote hic (ora)liter haerente, qui tempus tantum perdit usque ad adventum responsi. Caeterum non deero tum quoad debitum Rákoczianum, tum quoad alia (quae)cunque, quae a me requireret; verum quum iudicium circa creditores nondum sit determinatum remitto Illtem Vam ad suum tempus, uti Pater, et amicus. Porro sum obligatus pro favoribus praestitis Episcopo Neo-Consecrato, qui crastina die acturus est; gratias agit et Secretarius meus pro dono dicta pelle, dum in reliquo ex corde maneo Viennae 30-a Novembris, 1701. Illmae Rmae D, Vae affectionatissimus ad serviendum Leopoldus Cardinalis a Kollonits.

Heri discessit Praelatus Turkinovits ad (vos) consecrandum, et rogo Illtem Vam velit eum expedire quanto primum poterit, dedi illi pecuniam, quantam credo, quod sufficere pro itu, et reditu. Ipse praesentabit Illti Vae unum librum novum spero non ingratum. Caeterum quoad ea, quae mihi scribit ratione Comitum Aspermont, quod non solverit Interusurium ad Fundationem, iam est tempus ad quaerendam movendam, et ideo Illtas Va mittat mihi unum memoriale ad Suam Majestatem, exponendo praetensionem suam, et ego praesentabo. Intra breve tempus celebrabitur Iudicium delegatum pro cunctis creditoribus Rákóczy, et Sororis suae, quamquam non sit accusata, et sua Majestas vult scire aggravia Bonis inhaerentia, attendo igitur responsum cum memoriali, et ex corde maneo. Viennae 19-a Octobris 1701. Illmae Rmae D. Vae affectionatissimus ad serviendum Leopoldus Cardinalis a Kollonits.

His Epistolis superinscriptio erat: Illustrissimo, et Reverendissimo Domino: Josepho de Camellis, Episcopo Munkacsienzi.

Sub appreciatione omnigeno felicitatis hoc anno novo mitto Illti Vae hic inclusam Roma acceptam (:sed quid? non specificat.) per hesternam Postam, et ex corde maneo. Viennae 6-a Januarii 1692. affectionatissimus servus, et Pater Leopoldus

Ваших послуг Ваш слуга і батько кардинал
Леопольд Колонич.

(50) Вчора Текелійова виїхала в Туреччину
до свого чоловіка.

Ваше преосвященство і вельмишановний
пане, наймиліший пане! Доручителя цього ли-
ста, високошановного пана Туркиновича, за до-
рученням його величності пана кардинала Ко-
лонича я супроводив і повторно буду супро-
водити його до Відня, і хоч я через кілька днів
хотів би знову повернутися із своїх маєтків,
дуже прошу, щоб Ваше преосвященство і вель-
мишановне панство чимскоріше відправило на-
званого вельмишановного Туркиневича. У
зв'язку з тим, що він не знайомий з тими райо-
нами, прошу Вас забезпечити його допомогою
для безпечного і швидкого повернення. Зали-
шаючись з низькою покірністю, бажаю Вашо-
му преосвященному і вельмишановному пан-
ству всіх благ.

Іоанн Франциск Попович, найпокірніший
слуга Вашого преосвященного і вельмишанов-
ного панства. Гоге, дня 26 жовтня 1701 року.

Високопреподобний пане, пане мій наймилі-
ший!

З радістю дізнаюся про прийняття моєї обо-
в'язкової слухняності та про щасливе за-
кінчення дороги Вашого вельмишановного
панства. Не сумніваюся, що Ви щасливо приї-
хали до Мукачєва і там були ласкаво прийняті
його преосвященством вельмишановним паном
єпископом. Бажаєте від усього серця, щоб я
міг скористатися з доброти Вашого вельмиша-
новного панства в цій моїй теперішній бідності,
і хоч тривалість подорожі перешкоджає, я тим
більше спішитиму і прискорю виконання своєї
роботи, щоб після свята святого Леопольда
з'явитися в Генесі і звідти міг супроводити
Ваше вельмишановне панство до Відня. Якщо
б між тим у Вашого вельмишановного панства
виникли видатки, то доручитель цього листа
пан Пошань, маргітаренський тридцятник, за-
пропонував, що бажав би у випадку потреби
допомогти 20—30 ренськими флоринами при
наявності квитанції. Накінець бажаю Вашому
вельмишановному панству довго жити згідно
Вашого бажання, передаю себе і своїх (які ба-
жають того) під ваше покровительство, про-
довжую залишатися аж до смерті найвірнішим
слугою Вашого вельмишановного панства.
Іоанн Йосиф Франциск Попович. Мічке, дня 2
листопада 1701 року.

dus Card. a Kollonits.

(50) Heri Tekeliana abivit in Turciam ad suum
maritum.

Illustrissime, ac Reverendissime Domine, Do-
mine Gratosissime!

Latorem Rmum Dnum Turkinevicz ex mandato
Eminentissimi Dni Cardinalis a Kolonitz hucus-
que comitatus sum, eumque iterum Viennam
comitaturus, et cum ego post paucos dies ex bonis
meis iterum redire velim, hisce demisse supplico,
quatenus RRmā, et illma D. Vestra dictum
Illmum Turkinevicz quantocyus expedire, et eum
in illis partibus plane ignotus sit, pro reditu secu-
riori, et celeriori ope sua ei benigne providere
velit offero et ego demissa mea obsequia, et
Rmae, ac Illustrissimae DVae omnia prospera
animatus exopto, semper mansurus. RRmae, ac
Illmae D. Vae servus obsequentissimus: Joannes
Franciscus de Popovics. Gōghe. die 26-a Octobris
1701.

Reverendissime Domine, Domine mihi colen-
dissime! Obligatissimorum obsequiorum meorum
commendationem cum gaudio percipio, felicem
successum itineris suae Dominationis Rmae, non
dubitans, quin hucusque feliciter Munkacsini
advenerit, et ibi a Rmo, et Illmo Dno Episcopo
benigne exceptus fuerit. Desiderate ex toto corde,
si gratiosa Rmae D. Vae praesentia in hac mea
paupertate frui valerem, cum tamen longinquitas
itineris obstat, properabo eo magis, et negotia
mea eousque admaturabo, ut post Festum S. Leo-
poldi in Henes comparere, et illinc Rmām D. Vām
Viennam usque comitari possim. Si interea Suae
Rmae Dominationi sumptus deessent, Lator
harum Perill. D. Posány, Tricesimator Margitta-
rensis se obtulit, quod velit in casu necessitatis
cum 20. 30. (R.) flnis erga Quietantiam subvenire.
De reliquo Rmam D. Vām ad vota diu valere
c(u)piens, me, et omnes meos (:qui se demisse
commendatos volunt:) commendo, perseverans
ad mortem usque Rmae D. Vae obligatissimus, et
fidelissimus servus: Joannes Josephus Franciscus
de Popovics. Micske, die 2-a Novembris, Anno
1701.

Прелатові Туркиневичу.

(51) Хоч де Камеліс всіма способами намагався підвищувати освіту і кваліфікацію священників, проте він був змушений призначити також недоуків; тому князь Ференц Ракоці застерігає єпископа, щоб не видавав посад священника неосвіченим, а саме:

Високопреподобний пане і поважаний нами пане! Передусім поздоровляю своїх служителів з початком нового року. Не без тяжкої кривди і шкоди для наших успіхів ми довідалися, що Ваше вельмишановне панство висвячує наших кріпаків, малограмотних русинів, які не приносять користі ні богу, ні людям. Хоч Ваше вельмишановне панство було нами повідомлено про те, що ми хочемо для кожної окремої парафії одну привілейовану особу, тому також ми бажали пригадати цим (листом), щоб Ви пристосувались до нашого відомого рішення. В іншому разі обов'язково про ці неподобства буде повідомлений сам його величність кардинал. Прийшло і сюди відоме судове слідство, яке ми тепер припиняємо, що Ви призначаєте наших багатших кріпаків священниками, навіть неграмотних, навіть бідніших. Бажаючи Вашому панству доброго здоров'я, залишаємось в готовності до послуг Вашому вельмишановному панству. Князь Ракоці, в. р. Видане в Шарошпотоці, дня 9 січня 1701 року. Високопреподобному пану Йосифу де Камелісу, єпископу мукачівському, раднику його священної цісарсько-королівської величності і нашому милому панові. Мукачево.

Глава 8

НОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРОВОДИТЬ ТОЙ ЖЕ РЕВНИЙ ПАСТОР

Вище ми торкнулись того, що Парфеній Петрович біля 1652 року спиські парафії грецького обряду в релігійних справах підпорядкував юрисдикції списької капітули, що Дмитро Монастеллі за згодою примаса королівства Георгія Сечені намагався їх перевірити, але ці спиські священники (52) після звернення до того ж королівського примаса звільняються з-під правосуддя будь-якого пресвітера, що живе за межами Списького комітату, і залишаються під наглядом списької капітули. Тим не менше Йосиф де Камеліс своїм листом від 23 червня 1690 року звернувся до списької шановної капітули, щоб та примусила своїх пресвітерів перейти під його підпорядкування (Щоденник,

Praelato Turkinovicz.

(51) Utut De Camelis omnibus modis conatus sit perpolire, et qualificare Clerum, coactus tamen erat etiam Idiotas ordinare; quare Princeps Franciscus Rákóczy Episcopum monet, ne illitteratis Sacros conferat Ordines, tenore sequenti:

Reverendissime Domine, Nobis observa(n)dis-sime(!)! Servitorum nostrorum cum nov(i) anni auspiciis commendatione praemissa. Non sine gravi injuria, et detrimento proventus nostri intelligimus Rmam D. Vām tales Idiotas Ruthenos subditos nostros consecrare, qui nec Deo, nec hominibus prodesse. Cum autem Rmā D. Vā per Nos in eo assecurata esset, quod ad singulam Parochiam pertinentem unam, et unam personam immunem esse vellemus, ideo praesentibus etiam requirendam esse voluimus, praescitae Resolutioni Nostrae sese accomodari non gravetur, alias necessario et Eminentissimum Cardinalem certo certius de istis inconvenientiis certioraturi; — Venit et hic etiam illa quaestio in discursum, quam tamen nunc omittimus, quare potiores subditos nostros constitueret in Sacrificulos licet Idiotas, et(iam) pauperiores. Hinc eandem D. Vām benevalere cupientes, manemus. Rmae D. Vestrae ad serviendum paratus. Princeps Rákóczy m. p. Datum S. Patak, die nona Januarii, Millesimo Septingentesimo primo. Reverendissimo Domino: Josepho a Camillis, Episcopo Munkacsien-si, S. Caes. Regiaeque Maättsi Consiliario, ac Domino Nobis observandissimo. Munkáts.

Caput 8.

NOVAM REAQUISITIONEM FECIT IDEM ZELOSUS PASTOR.

Superius attigimus Parthenium Petrovits incirca 1652. Parochias Scepusiacas Ritus Graeci Ven. Capituli Scepusiensis in Spiritualibus Jurisdictioni subjecisse, Monastelli Demetrium penes indultum Primatis Regni Georgii Széchény easdem visitata re attentavisse, ast iidem Parochi (52) Scepusiensis facto recursum ad Eundem Regni Primatem, ab omni jurisdictione cujusdam Presbyteri extra Comitatum Scepusiensem degentis eximuntur, ac penes Capituli Scepusiensis provisionem relinquuntur. Nihilominus Josephus de Camelis datis 1690. 23-a Junii V. Capitulum Scepusiense litteris requisivit, ut cogant Presbyteros ejus ad obedientiam venire (:Diar. pag. 20.) Nomine, et in persona reliquorum Sacerdotum N-ro 12. supervene-

с. 20). Від імені решти священників персонально 12 чоловік прийшли Василій Репаський, архієпископ, та Михаїл Ториський (щоденник, с. 27) з визнанням послухності де Камелісу під час проведення ним зборів у Зборові 24 лютого 1701 року. За дозволом настоятеля пана Іоанна Жиграї, списького вікарія, зробив перевірку руських парафій у Спиському комітаті через своїх довірених: Варлаама Габичького, ренченського священника, та Іоанна Блажія Борзаківського, свого секретаря, а також судово розглянув багато суперечок»).

Вище ми бачили, що раніше священники повинні були виконувати різні кріпосні роботи і повинності, від яких вони були звільнені декретом Леопольда, але залишився обов'язок платити їм так звані «нешт пинз», податки кунцею, що складало 4 флорини, а це видно із такого декрету:

Ми, Ференц Ракоці із Верхнього Вадасу, довічний наджупан Шариського комітату, цим листом даємо до відома начальника, що з нагоди заснування для Мукачівського єпископства кардиналом Леопольдом Колоничем дарчого маєтку, що складається із 5483 ренських флоринів, із яких половина, тобто 2741 флорин і 35 крейцярів (53), а з обчисленням процентів становить 137 флоринів та 4 крейцярі, які ми зобов'язуємося щороку платити, і ми зобов'язані це робити. З вельмишановним паном Іоанном Йосифом де Камелісом, мукачівським єпископом, ми погодилися в тому, щоб цього часу згідно з наказом він міг одержувати щорічно від руських священників нижченаведених поселень, що знаходяться на наших мукачівських маєтках і деякі з них перераховані по імені, — від кожного з них по чотири угорські флорини, по-народному «Нешт пинз», яким вони нам зобов'язані, і нехай буде так і далі, поки капітал не буде вкладений нами або нашими наступниками: передусім від Павла Шусти, Мелеша Паппа, від Якова Попадинця, гукливського, Ладислава, також Паппа Веречанського, іншого також Ладислава Паппа, верб'язького священника, і, нарешті, третього Ладислава Паппа, священника малобистрянського, від Лаврентія Паппа, новоростоцького, від Ладислава Паппа, канорського, а також скотарського, тимшорського, малоабранського, солочинського, зеленського, полянського, латірського, гукливського, тишівського, драгушівського, пістрялівського, плосківського, оленівського, ізворівського, щербовецького, бородів-

(52^a) Зміст цього візиту див. главу 10.

runt Basilius Repaski Archi Presbyter, et Michael Toriszki obedientiam praestituri (:Diari(i) pag. 27:) Zboroviae Synodum celebranti De Camelis 1701. die 24-a Febr. ex indultu D. Joannis Zsigray Praepositi, et Vicarii Scepusiensium peragi fecit visitam Parochiarum in Scepusio Ruthenicarum per suos Deputatos: Barlaamum Habiczky Parochum Rencsessoviensem, et Joannem Blasiuum Borzakowski, suum Secretarium, et plura in occurrentiis jurisdictionaliter agebat a.)

Vidimus superius, quod Robottas, aliaque opera subditalia Parochi antea ferre debebant, a quibus per Leopoldinum Decretum equidem liberali sunt, sed immansit eis adhuc solvendum Nyest pénz, tributum Mustellare, in 4. Flnis cosistens, quod patet ex sequenti circumstantia:

Nos Franciscus Princeps Rákóczy de Felső Vadász, et Comitatus Sárosiensis Supremus Comes, perpetuusque, Tenore praesentium recognoscimus, quod cum Reverendissimo Domino Joanne Josepho de Camelis Episcopo Munkacsiensis occasione foundationis per Eminentissimum Cardinalem a Kolonits praedicto Episcopatu facta, et ex flñis Rhen. quinque mille quadringentis octoaginta tribus constant(e) a cujus medietate, hoc est bis mille septingentis quadraginta uno, et Křis triginta quinque pro cento interesse computand(o) (53) et ad florenos Centum triginta septem, et Křos quatuor sese extendentes, quod nos annuatim solvere (te)nemur, et essemus obligati, taliter convenimus, ut (vi)gore praesentium praescriptum interesse a Sacerdo(ti)bus Ruthenis Possessionum infrascriptarum, n(on)nullorumque nominibus, et in Bonis nostris M(un)kacsiensibus existens habitis, a singulo quidem (flo)reno Hungarico quatuor, vulgo Nyest pénz, quibus nobis obligarentur, annuatim percipere possit, v(a)leat, veluti praemisum esset, usque dum Capital per nos, aut Successores nostros deponeretur, et primo quidem a Paulo Suszta Meles Papp Jacobo Papodincz Huglivajensi, Ladislao item Papp Vereczkensi, altero quoque Ladislao-Papp Verbjasieni, tertio denique Ladislao Papp Kis-Bisztrensi, Laurentio Papp Kanoraiensi, item Szkotar-szkaiensi, Timsoriensi, Kis Abrane(n)si, Szolocsi-nensi, Zelenoiensi, Polenaiensi, Laturkensi, Ukli-vensi, Tiszovaiensi, Drahusovi(en)si, Pisztrahaziensi, Ploszkiensi, Olenoviens(i), Izvoroviensi, Serboczensi, Bártházie(nsi), Hát(meteiensi, Sarkadiensi, Lucskaiensi, (Strabicsovi)ensi, Toron-

^{52a}) Hujus visitae Tenor Cap. 10.

ського, загатського, шаркадського, лучківського, страбичівського, горондянського, іванівського, бобовищанського, ключарківського, брестівського, великотибавського, росошанського, плавського, дусинського, стройнянського, (як було вище сказано) від кожного по чотири угорські флорини, великобистрянського чотири угорські флорини і вісім динаріїв, буківцівського також чотири угорські флорини і 20 динаріїв. Також від завадського 4 угорські флорини 20 динаріїв. Ця сума, одноразово зібрана і перерахована на ренські флорини, виносить сто тридцять сім і 4 крейцери, тобто становить без зменшення наперед визначену суму. Отже, або названий пан єпископ особисто або через своїх людей з року в рік вільно (як вище було сказано) збирає ці гроші. Крім того, було вказано, що у випадку, якщо якийсь із вказаних руських священників помре в середині року, або село, в якому він жив і там був зареєстрований, повністю буде покинуто жителями, то тоді на місце померлого треба поставити іншого, або ж, коли на призначення немає підходячої кандидатури, (54) то для повного розрахування повинен бути визнаний хтось інший. На підкріплення вищесказаного ми дали вказівки про видання цього нашого декрету. Видано в Мукачеві 7 березня 1701 року господнього. Князь Ференц Ракоці в. р.

Глава 9

Року 1701 священники Нодьбани просять, щоб після смерті Ісаї їм не був призначений грецький архімандрит, який їх привів до бідності. Лист такого змісту:

Ваше преосвященство вельмишановний пане, пане і патроне наш дорогий. Низько і ласкаво просимо Ваше преосвященство і вельмишановне панство, ласкаво пробачить нам, що осмілилися обтяжувати Вашу святість. Ми, всі священники грецького обряду, що проживаємо в окрузі Нодьбаня, зрозуміли думку і бажання Вашої святості. Зрозуміло, що Ваша святість хоче призначити нам якогось грецького священника архімандритом, тому, ставши на коліна, як покірні піддані Вашої святості, уклінно просимо — всі і кожний зокрема — Вашу святість, щоб були ласкаві нас залишити в цьому сучасному становищі, тому що ми надто бідні, як переконалася Ваша святість під час перевірки (візитації). Особливо ми були зроблені бідними померлим преподобним отцем архімандритом Ісаєю де Короллі, бо він майже протягом всього року при заохочуванні його

diensi, Ivaniensi, Ioboviczen(si)!, . . . (lusiensi, Breczoviensi, Nagy Tibovaiensi, (. . .)siensi, Plaviensi, Duszinensi, Sztroinensi,(a) singulo (:ut praemissum esset:) per quatuor Hung. florenos, Nagy Bisztraiensis vero florenos Hung. quatuor, denarios octo, Bukoviczensis item fl. quatuor Hung. denarios viginti, Zavadkiensis itidem florenos Hung. quatuor, denarios vigint(i) Possessionum praedictarum Sacerdotibus. Quae Summa in simul sumpta, et computata, siqu(idem) ad florenos Rhenen. Centum triginta septem, et Kros(!) quatuor exurgeret, et praescitum interess(e) sine diminutione adaequaret, ideo etiam per eu(n)dem Dnum Episcopum, vel homines sous libere (:ut attactum esset:) de anno in annum exigat hoc etiam declarato casu, quo aliquis praescitor(um) Ruthenorum Sacerdotum medio tempore e vita decederet, vel vero pagus ille, in quo habita(bat), et hic specificatus esset, totaliter desolvaretur, tunc loco mortui alius substitui, vel assigna(ri) loco vero similis non Entis pariter ali(ter) (54) demonstrari debbit usque ad totalem complanationem suprascripti interesse. In cuius fidem hasce nostras Recognitionales extradandas esse volumus. Datum Munkacs. die 7-a Martii Anno Domini 1701. Franciscus Princeps Rákóczy. mp.

Caput 9.

Nagy Bányenses Parochi a. 1701. supplicat, ne sibi Graecus Archimandrita defuncto Isaiā detur, qui eos ad paupertatem redegit. Littera est sequens:

Illmē, ac Rēndissime Dñe Dñe, ac Patrone nobis plurimum Venedisse. Humillime, ac demississime rogamus Suam Illman, ac Rendissm̄ Dñem dignet nobis ignoscere, quod praesumpserimus molestare suam Sanctitatem. Nos omnes Sacerdotes Graecy(!) Rhitus(!) in Districtu Nagy-Banyēsi existentes intelliximus mentem, ac desiderium suae Sanctitatis. Nimirum quod sua Sanctitas velit aliquem Graecum Sacerdotem nobis imponere pro Archi Mandrita, quam ob causam demississimo poplite, tamquam indigni subditi suae Sanctitatis humillime rogamus univrsi ac singuli suam Sanctitatem, dignet nos relinquere in nostro moderno esse, siquidem sumus nimis pauperes, uti experta est sua Sanctitas cum visitasset nos, precipue autem sumus depauperati per in Dño obeuntem R. P. Archi Mandritam Isaiam de Karollyi, nam ille per totum ferme annum ex instigatione aliquoꝝ Archi Presbiteroꝝ de pago ad pagū

деякими архієпископами в супроводі своєї свити в кількості 13—14 чоловік переходив із села в село, не звертаючи увагу ні на бідного, ні на багатого, а вони мусили на його бажання поставити все: як харчі, так і різні напитки, дуже часто протягом трьох-чотирьох днів кожний із нас мусив його і його свиту угощати, так що багато із нас мусили продати корови і так його утримувати. Таким способом він загнав нас до великої бідності, тягар якої багато хто не зміг далі витримати, і 9 чи 10 чоловік втекли. Тому дуже найуклініше просимо Вашу святість, щоб були ласкаві якнаймилостивіше охороняти під своїми святими крилами, як було під час преподобного отця Франциска Раваса. Якщо ми мали якісь скарги, то зразу звертались до преподобного отця Франциска Раваса, а він негайно дав викликати преподобного отця Дом'яна Микулку і, таким способом (55) вирішивши питання святі нас опікували стільки разів, скільки разів нас у всьому захищали. На цьому ми по-батьківськи і з священною прихильністю як найнижче підкоряємось і залишаємось покірні піддані Вашої святості, а саме:

..... (?) Священик Нижнього Нового села отець Стефан Фекете, священик Теодор Гідеккуті, отець Іоанн із Ловфалу, отець Теодор, архієпископ, (священик) Патер Василь із Шурдефолу, отець Іоанн із Шандорфалу, отець Іоанн із Дертюфолу, отець Константин із Оросфолу, отець Михаїл із Оросфолу, отець Іоанн із Мадяркіш, диякон Димитрій із Лацфолу. Видане в Надьбані 3 червня 1701 року⁵¹.

Його преосвященству вельмишановному панові, Іоанну Йосифу де Камелісу, з божественної і апостольської волі єпископу шебастинському, мукачівському, пану радникові його священної цесарсько-королівської величності і нашому вельмишановному патрону у Мукачеві.

Яка різниця між похвалами, та похвальними промовами, якими характеризує сам Базилівич Ісаю (частина II, с. 118). Хто має правду, важко вирішити, чи сучасники, чи Базилівич. Із цього листа видно, що Ісаю був уже мертвим.

Базилівич і Бабіля доказують, що де Камеліс привів Ісаю з собою, але за таких склад-

⁵¹Оригінал листа адресований (здається) Сентінарію Леопольдіну. Єпископ де Камеліс розпізнав (?). Написано у Надьбані 3 червня 1701 р. (...)

cum suis adjunctis tredecim quatuodecim personis ambulabat, et non respexit nec pauperem, nec divitem, sed omnia ipsi ad nutū debebant fieri, tam cibi, quam potus varii debebant, ubi per tres, quatuor dies unusquisque nostrū saepissime debuit ipsū cum suis omnibus tractare, unde multi nostrorū debuerunt vaccas vendere, et ipsum tractare, et sic nos redegit ad nimiā paupertatem, qđ jugum multi non potuerunt amplius sufferre, ad novem, vel decem aufugerunt, idcirco humillime rogamus suam Sanctitatem, digne nos benignissime sub suis sanctis alis conservare, uti fuit tempore R. P. Francisci Ravasz, si quid habuimus querellā statim confugimus ad R. P. Franciscum Ravasz, tunc ille immediate curavit advocari R. P. Domianum Mikulka, sic negotio (55) examinato sanctae nos protexerunt toties, q(uoties) in omnibus deffenderunt. his nos Patern(o), (beni)gnissimo, ac sancto favori qm̄ humillime c(ommen)damus, et manemus indigni subditi, ac pe(. . .) suae Sanctitatis, ut sequimur: по тры(. . .) паталеон Елеїон санод Токєсієнсіс Р(. . .) Alsó Ujfalusiensis: P. Stephanus. Fekete (. . .) P. Theodorus. Hidegkuti. P. Joannes. L(ó)folusiensis P. Theodorus Archi Presbit(er) Sürgyefalusiensis Pater Basilus. Sándo(rfa) lusiensis P. Joannes. — Gyertyafalusiensis Joannes. Oroszfalusiensis P. Constantinus, Oroszfalusiensis P. Michael. Magyarkik(i)ensis P. Joannes. Láczfalusiensis Diaconus Demetrius. — Datum Nagy Bányae die 3-a (Junii) A-o 1701.⁵²

Ilmo ac Reverendissimo Dño Dño Ioa(nno) Iosepho De Camelis, DEI, et Apostolicae Sedis gratia Ep̄po Sebastensi, Munkacsiensi, ac Sacrae Caesareae Regiaeque Mattis Consiliari(o) Dño, et Patrono nobis plurimum Colendissim(o) Munkacsi.

Quanta differentia inter laudes, et encomia, quibus Basilovits Part II. pag. 118. ornat Isiam, quis habeat rectum, durum est decidere, an Coevi, anque Basilovits. Patet ex hac Littera Isaim fuisse jam mortuum.

Basilovits et Babilya statuunt: quod Decamelis(!) Isaiam secum attulerat, sed combinatis omni-

^{52a} Littera originalis obsignata visitur Septenario Leopoldino. Inaudit(?) per Ep̄pum de Camelis. Scriptum: Nagy Banyae 3. Junii 1701. (...)

них обставин (відомо, що той Ісає) прийшов пізніше і привів з собою багато родичів єпископа. Ці родичі по лінії батька, змінивши обряд, тепер мають своїх нащадків в Угоцькому комітаті під назвою Рога.

Які властивості мав Ісає, свідчить щоденник де Камеліса, а інше прослідкувати не можемо. Той же Бабіля розповідає: Почувши про вбивство Ісаї, де Камеліс, щоб не зазнати подібної долі, відправився в неовільський маєток, або в Шовшуйфолу, або Руську Нову Вес біля Пряшева, де проживають чисті русини.

Поки де Камеліс даремно намагався піднести культуру і виховати волохів, Афанасій, трансільванський архієпископ, видавши відкритий лист до священників Бігарського комітату, старався знову підпорядкувати їх своїй єпархії. Зміст цього відкритого листа такий: Переклад із волоської мови листа Афанасія, трансільванського архієпископа, до священників Бігарського комітату.

Афанасій, з волі божої архієпископ і митрополит Альба Юлії і всієї Трансільванії і т. д. бажаємо у христі мир, любов і здоров'я, шлемо від себе благословіння братам, як нашим духовним синам. Цим ми даємо Вам, брати, до відома, як ми кілька днів тому відправились до імператорського двора із-за багатьох потреб і (56) причин святих церков. Тому його імператорська величність звільнила нас від всяких повинностей і обласкала своєю добротою. Далі його імператорська величність, приймаючи до уваги своїми доброзичливими очима наші стародавні привілеї і розуміючи, що багато комітатів і єпархій знаходиться на його землях, якими його попередники — королі управляли, і ті комітати і єпархії залежать від трансільванських єпископів, тому всі ці комітати і єпархії, як Бігарський, Варадинський та інші, своїм декретом передала під нашу юрисдикцію і підпорядкованість. У зв'язку з цим ми доручаємо Вашим братствам, щоб Ви після одержання цього нашого листа провели конгрегацію, прийняли рішення з Вашими підписами і печатками. Бо з божою допомогою ми в скорому часі туди приїдемо для кращого налагодження церковних справ та усунення церковних труднощів. Ми про це написали також його преосвященству великоварадинському єпископові, а також послали свого вірного представника Іоанна Логофета, який Вам про все розповість. Якщо б він не прийшов, як Ваші братства нас раніше просили, тому для закінчення всього необхідного там не перешкоджайте нікому, щоб до нас негайно прийшов. Будьте

bus circumstantiis: Eum tardius advenisse, et plures cognatos Ep̄pi secum tulisse. Hi agnati mutato Ritu actu habent suos condescendentes in Cottu Ugotsa sub nomine **Roga** Quales dignitates ferebat Isaias Diarium de Camelisanū docet, et ultra procedere non possumus, Idem Babilya narrat: audita naece(!) Isaiæ, de Camelis ne simile fatum experiat, ad Possessionem Neowillam seu Sósujfalu, vel Ruzska-Novavesz per meros Ruthenos inhabitatam penes Eperjesinū, discessisse.

Dum De Camelis in perpoliendis, et educandis Valachis desudat, Athanasius Archi Episcopus Transylvanensis datis ad Clerum Bihariensem Litteris Patentalibus, eos suae Dioecesis reincorporare conatur. Tenor Patentalium est sequens:

Traductum ex Litteris Valachicis Athanasii Archi Episcopi Transylvanensis ad Clerum Comitatus Bihariensis:
Athanasius, Misericordia Dei Archi Episcopus, et Metropolitanus Albae Juliae, ac universae Terrae Transylvaniae etc. Christo optamus pacem, Charitatem, Salutem, a nobis vero mittimus Benedictionem Fraternalitibus Vestris, uti Filiis Nostris Spiritualibus. Ad haec notum vobis facimus Fratres, quomodo nos paucos ante dies discesseramus hinc ad Augustam aulam propter multas necessitates, et Causas (56) Sanctarum Dei Ecclesiarum. Unde Augustissimus Imperator ab omnibus oneribus nos absolvit, et sua misericordia obumbravit. Porro respiciens benignis suis oculis Serenissimus Imperator perantiqua privilegia nostra, et intelligens, quod quot(!) Comitatus, et Eparchiae inveniuntur in terris suis, quas Praedecessores sui, qua Reges possidebant, illi Comitatus, et Eparchiae dependeant ab Episcopis Transylvanis, idcirco illos Comitatus omnes, ut pote Bihariensem ibi Varadini, et aliis in partibus tradidit sub Jurisdictione, et obedientia nostra, Diplomate suo mediante. Eapropter mandamus Fraternalitibus Vestris, quamprimum hanc nostram scripturam accipietis, Congregationem faciatis, et vosmet ipsos subscribatis, et sigilletis, quia nos Deo juvante intra breve tempus eo veniemus ad res omnes melius componendas, incrementum Ecclesiarum, et emolumentum Ecclesiasticorum. Scripsimus hac de re Magnitudini quoque suae Episcopo Varadiensi, praemisimus etiam fidelem nostrum Logothetam Ioannem, qui vobis caetera enarrabit. Caeterum non venisset, ut Fraternalitates Vestrae Nos prius quaesivissent, quare finitis ibi finiendis, illico huc ad nos venire nulli negligatis.

благословенні цим (листом). Видане в Алба Юлії, 20 липня 1701 року.

Адрес був такий: Хай буде відкритий (лист). Шановним архіпресвітеру Димитрієві із міста Рац біля Варадина з усіма його пресвітерами, нашими духовними синами і їх братствам.

Між тим у Мукачівському єпархіальному архіві я читаю так: інформація до відома.

Церква воєнного міста Варадина була побудована начальниками сучасних горожан і користуються нею уніати. Для цієї церкви багато зробив у матеріальному її забезпеченні його преосвященство покійний великоварадинський пан єпископ Бенкович.

Для усунення своїх різних поглядів при розслідуванні даної справи приходили по одному, а коли нарешті прийшла ціла група незадоволених, то пан інспектор дав оцінити парафіяльний будинок, а потім продав його, а уніатського пресвітера після рішення через голосування звільнив разом з церквою. Ці порядки завів наступник Бенковича.

(57)

Глава 10

ВИЗИТАЦІЯ

Перевірка, проведена за дорученням їх преосвященств вельмишановних панів Іоанна Зиграя, тиннінського і т. д. та Іоанна де Камеліса, шебастинського, мукачівського і т. д. Єпископів у деяких парафіях греко-католицького віросповідання у Спиші у 1701 році.

Року божого 1701, місяця лютого, дня 24. За дорученням його преосвященства вельмишановного пана Іоанна Зиграя, обраного тиннінського єпископа, списького настоятеля і т. д., та за дорученням його преосвященства вельмишановного пана Іоанна де Камеліса, з божої милості та волі апостольського престолу єпископа шебастинського, мукачівського і т. д., ми мали доручення перевірити священиків грецького обряду, проживаючих під наглядом списької капітули, та греко-католицькі уніатські церкви; всі по порядку були якісно перевірені за усною і письмовою згодою вищеназваних преосвящених панів. У кінці цієї перевірки ми підписали всі акти, в яких чесно зазначили все, що почули про зроблене або сказане ким-небудь під час цієї перевірки, і змістом цього листа широко визнаємо і засвідчуємо справжній сучасний стан справ. Хай це буде на більшу славу всевишнього і на честь пресвятої діви Марії.

His sitis benedicti. Dabantur Albae Juliae, 20-a Julii 1701.

Titulus erat: Honorandis Archi Presbytero Demetrio, ex Rátz város, ad Varadinum, cum omnibus Presbyteris suis, Filiis nostris Spiritualibus, Fratritatibus suis pateant. Interim in Archivo Dioecetano Munkacsien si haec lego: Pro notitia Informatio.

Ecclesia Katona Városiensis — Varadinum — per modernorum oppidanorum antecessores erecta, et quidem Unitos — perhibetur; Ad quam multum adtulit in administrandis materialibus Illmus condam D. Eppus Varadinensis Benkovits. Examinandi venient singillatim ad evitandas dissensiones, si demum fluctuantium major pars accesserit, eotum D. Inspector curet aestimari Domum Parochialem aestimatam statim exolvat, Unitoque Presbytero per Suffraganeum constituto resignet una cum Templo.

Hos ordines Benkovitsianus Successor edidit.

(57)

Caput 10.

VISITATIO

Ex Commissione Illustrissimorum, ac Reverendissimorum Dominorum Ioannis Zygroj, Tinniniensis etc. et Ioannis de Camellis, Sebastensis, Munkacsien si etc. Episcoporum in Parochiis aliquibus Graeci Ritus Catholicorum per Scepusium Anno 1701. peracta.

Anno Domini 1701. mense Februarii die 24. Ex mandato Illustrissimi, ac Rndissimi Domini Ioannis Zygroj, Electi Episcopi Tinniniensis, Praepositi Scepusiensis etc. etc. Et ex mandato Illustrissimi, ac Rndissimi Domini Ioannis de Camellis, Dei, et Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Sebastensis, Munkacsien si etc. etc. commissum habuimus, ut Sacerdotes Graeci Ritus, sub Venerabili Capitulo Scepusiensi existentes, ac Ecclesias Graeco-Unitas more consveto visitarem, cunctaque juxta ordinem suum qualiter constituta sunt, praetitulatis Dominis Illustrissimis ore, et scriptotenus conscientiose examinarem. Ideo nos in fine hujus Visitationis nominibus subscripti quaecunque, et a quocunque tum acta, tum dicta audivimus, omnia ista in hac Visitatione sincere nota facimus, et tenore praesentium harum conscientiosc faterum, ac testamur. Quod sit ad majorem Dei Gloriam, Beataeque Virginis Mariae Honorem.

Одержавши мандат обох вищеназваних преосвящених панів, ми зразу відправились у Репашино до декана цих руських священиків. Коли ми його не знайшли вдома, ми пішли прямо в село Торішку, де зразу розпочали нашу перевірку, що складалася всюди із таких пунктів:

1. З належною християнською повагою ми вступили в Торіську церкву і з необхідною пошаною віруючих ми перевірили те священне місце, де священики звикли зберігати святе тіло господа Ісуса Христа і нашого спасителя для хворих віруючих, з якою пошаною воно зберігається, і це все ми старанно подивилися і обстежили.

2. Чи є антименсій теперішнього преосвященого пана єпископа мукачівського, і як він розміщений на вівтарі?

3. Яка подається чаша, який піднос, яка зірка, із якого матеріалу, і чи чисто вони зберігаються, які є священицькі ризи, скільки їх, як їх доглядають?

4. Чи є ікони, як вимагає свята східна церква, чи є церковні книги, як часослов, євангеліє, апостольські послання, псалтир та інші церковні книги, а також чи в порядку свічники? . . .

5. Чи є управитель школи і чи навчаються (58) юнаки, щоб знали напам'ять звичайні молитви, молитись богу, хреститись святим хрестом, чи є церковні служителі, які по-народному називаються костельники, як це звичайно заведено повсюди у віруючих?

6. Чи повертаються церковні борги, скільки і які? У кого знаходяться, і як ними вони користуються?

7. Чи дотримуються чотири пости в році, як вказує східна церква-мати? І крім цих чотирьох постів, чи постять щотижня в середу і п'ятницю та чи сповідаються у цих чотирьох постах тощо?

8. Чи святкують неділю та інші святкові дні, як зобов'язує святкувати церква, та чи вчить священик своїх віруючих святкувати їх?

9. Чи проводить священик, крім щоденних молитв, у вказані години по суботах молитви за померлих віруючих, в неділю і свята святу літургію, чи молитесь під час літургії за римського папу, за імператора і короля, за свого законного єпископа і свого поміщика? Чи проводяться публічні процесії в честь святого духа, бога-отця і бога-сина і чи старанно навчає священик своїх парафіян, що по-іншому визнають?

Accepto mandato Utriusque Praetitulati Domini Illustrissimi, ac instante ivimus Repassinum ad Decanum horum Sacerdotum Ruthenorum, quem cum domi non invenerimus, properavimus recte ad pagum Toriska, ibique primo Visitationem hanc nostram incepimus, quae constabat ex his in omni loco punctis:

1-um Cum debita Christiana reverentia intravimus Ecclesiam Toriskensem, et cum debito fidelium honore visitavimus illum venerandum locum, in quo Sacro-Sanctum Corpus Domini Jesu Christi Salvatoris nostri solet servari a sacerdotibus pro infirmis fidelibus, cum quanta reverentia conservatur, et quam munde, diligenter observavimus, (et) vidimus.

2-um An sit Antimisium Illustrissimi Domini Episcopi moderni Munkaciensis, et quomodo illud, et qualiter tenetur in Altari.

3-um Qualis datur Calix, qualis patina, qualis stella, et ex qua materia, et quam munde illa conservantur, quales etiam sunt vestes Sacerdotales, et quot sunt, qualemque habent sui observantiam.

4-um An dentur imagines, uti praecipit S. Ecclesia Orientalis, et etiam Libri Ecclesiastici, uti Missale, Evangelium, Epistolarium, Psalterium, et alii libri Ecclesiastici, et etiam Candelae suo ordine . . .

5-um An detur Rector Scholae, et an instruantur juvenes, ut scirent consuetas recitare preces, orare Deum, se S. signare Cruce, et etiam an dentur servi Ecclesiastici, vulgo Kostelnicij dicti, uti id est moris apud fideles ubique.

6-um An dentur aliqua Debita Ecclesiastica, quot, qualia? et apud quos sunt? et quomodo hi, apud quos sunt, illis debitis utuntur?

7-um An 4. Jejunia in anno observent, uti praecipit Mater Ecclesia Orientalis? et praeter haec 4. Jejunia an jejunent qualibet Septimana Die Mercurii, et die Veneris, et in his 4. Jejunii confiteantur? etc.

8-um An sanctificent Diem Dominicum, et alios dies festos, quos Ecclesia sanctificare praecipit, et etiam an Sacerdos notificet suis Parochianis illos sacrificandos?

9-um An Sacerdos praeter quotidianas preces, Horas dictas, Die Sabbathi pro fidelibus defunctis, Die Dominico, et festivis celebret Lyturgiam Sanctam? et etiam an tempore Lyturgiae pro Summo Pontifice Romano, pro Caesare Rege, suo legitimo Episcopo, et suo Domino Terrestri oret? et an Processionem Spiritus Sancti in Sua Ecclesia a Patre, et Filio profiteatur publice, et an suos etiam Parochianos, ut non aliter profiteantur instruat diligenter?

10. Чи священник виконує святе причастя, тобто тіло нашого господа Ісуса Христа, в хлібі із чистої м'якого помелу пшеничної муки?

11. Чи практикувалися інколи церковні відправи в нічний час? Чи між іншими якимись раптовими християнськими потребами не було відправ у нічний час, особливо шлюбів, і чи він не був таємним і чи не був з іншої парафії?

12. Чи священник тричі повідомляє публічно із казательниці своїх парафіян протягом трьох або, як мінімум, двох тижнів, що, наприклад, такий або такий наречений хоче вступити в подружеський стан з такою або такою нареченою, і чи не мають вони якусь перешкоду?

13. Чи не є наречені родичами і чи знають вони вірую?

14. Чи сам священник не є п'яницею? Чи не знаходиться він у корчмах частіше, ніж у молитвах? Чи не грає в карти та чи не звик, будучи п'яним, мучити людей до крові?

15. Чи не траплялося, щоб з недбалості священника якась немовля померло без хрещення або якась людина без сповіді? І чи він носить на своїй голові тонзуру? І чи веде себе (59) так, як годиться священникові?

На основі цих приписаних пунктів ми старанно перевірили в селі Торішка і не знайшли абсолютно нічого незаконного. Так само, що стосується як церковних прикрас, так і поведінки торіського священника та його парафіян, усе в нормальному стані. Це ж у селі Торішка було нам сказано не лише священником, але й усіма жителями Торішки, що торіська церква з самого початку була заснована самими русинами на тому самому місці, де вона є тепер. На цьому місці ніколи іншої не було; що завжди селяни, якими була побудована церква, давали мукачівському єпископові один угорський флорин, а другий флорин давав торіський священник.

Ми почули також те, що торіський священник, крім кафедрального, що належить шановній списській капітулі, давав кожного року аж до найновіших часів мукачівському єпископові один флорин, а другий флорин давали селяни і що завжди ці гроші одержували репасський та ольшавський священники. Це посвідчили торіський суддя Юрко Гривак, костельник Михайло Череп, Михайло Клоч, Гмінський, Федор Орябинський, Фаризей та багато інших, що сюди зібралися.

У селі Гундирмарк

Із цих названих пунктів ми не знайшли нічого незаконного, окрім того, що гундирмаркський

10-um An Sanctam Eucharistiam, hoc est Corpus Domini Nostri Jesu Christi celebret Sacerdos in pane, ex pura, et munda farina Tritici?

11-um Nonne Sacramenta Ecclesiastica fuerint aliquando celebrata tempore nocturno? nisi inter cetera quaedam urgentissima animarum Christianarum necessitas, et praesertim Matrimonium nonne fuerit celebratum tempore nocturno, et nonne fuerit illud raptum, et ex aliena Parochia?

12. An Parochus notum faciat publice ex Cathedra suis Parochianis ter, et etiam ante tres, vel ad minimum duas septimanas, quod v. g. talis, et talis sponsus cum tali — et tali sponsa velint inire secum statum Matrimoniale, et nonne habeant aliquod impedimentum?

13. Nonne reperiantur Compatres(!) ex eodem Matrimonio, et an hi Compatres sciant Credo?

14. An ipse Parochus non sit potator? an in popinis saepius, quam in precibus reperitur? nonne ludit Cartifoliis, et nonne ebrius persequi soleat homines usque ad sanguinem?

15. Nonne ex negligentia Sacerdotis infans aliquis reperitur sine Baptismo mortuus? vel homo aliquis sine Confessione. Et an portet in Capite suo tonsam Coronam? et etiam an incedat (59) ita, ut decet Sacerdotem?

Ex his praescriptis punctis diligenter revidimus in pago Toriska, et nihil contrarii absolute invenimus imo tam ex parte ornamenta Ecclesiastici, quam ex parte Parochi Toriskensis, et ejus pagensium omnia sunt rite bona.

Hoc etiam in pago Toriska dictum non tantum a Parocho, sed etiam ab omnibus incolis Toriskensibus percepimus, quod Ecclesia Toriskensis ab initio suo sit fundata a meris Ruthenis, et in quo loco nunc est, in hoc loco nunquam erat alia Ecclesia, et semper ab illa Pagenses, a quo aedificata est illa, dabant unum florenum Hungaricalem Domino Episcopo Munkacsiensi, et alium florenum Parochus Toriskensis.

Hoc etiam audivimus quod Parochus Toriskensis praeter Cathedaticum, quod spectat ad Capitulum Venerabile Scepusiense, det quolibet anno, et usque ad modernum currentem dabat Domino Episcopo Munkacsiensi unum florenum, et alterum florenum Pagenses, et semper recipiebant illam pecuniam Parochus Répassiensis, cum Parocho Olsaviensi. Hoc facti fuerunt Jurko Hriwak Judex Toriskensis, Michael Czerep Kostelnik, Michael Klocs Gminski, Fedor Orabinski, Farizey, et alii quam plures huc congregati.

In Pago Hundirmark.

Ex his praescriptis punctis nihil contrarii invenimus praeter hoc, quod Parochus Hundirmarkensis

священик не забороняє своїм парафіянам чоловічої і жіночої статі ходити в незвичний час біля вівтаря і через ризницю (сакристію). Це дозволяє лютеранство старим людям ходити так як за скатерттю, так і за іншими своїми речами через двері великого вівтаря, але це заборонено згідно з ученням учених східної церкви.

Церква від самого початку була в тому селі церквою католицькою.

Ми чули також, як від гундірмаркського священика, так і від його парафіян, що, крім кафедрального податку, який належить шановній спиській капітулі, щороку дають також по-одному угорському флорину репаському священику, а другий флорин — ольшавському священику. Вони призналися, що вже в цьому році вищеназваним священикам селяни дали по 30 полтур та по 30 полтур гундірмаркський священик.

Ми знайшли антименсій теперішнього пана преосвященного єпископа мукачівського. Про це говорили при нас Юрко, Ванчув син, гундірмаркський суддя, Павло Компар, Петро Банко, Юра Гудак та інші, що сюди прийшли.

(60) В селі Фольварк

Ми не знайшли нічого, що суперечило б вищеназваним пунктам, а церковні приналежності мають відповідно до своїх можливостей, а також священик як простий серед простих досить годиться. Він, як свідчили самі селяни, побожний.

Однак, ми знайшли два антименсії на вівтарі — один зверху другого. Один антименсій теперішнього преосвященного пана мукачівського єпископа, а другий антименсій схизматичького єпископа Волошиновського. На запитання про причину цього ми одержали відповідь, що декілька разів перевірку проводили репаський священик з ольшавським священиком, вони їх бачили, але нічого не заперечували мені, а навіть хвалили. Ми забрали антименсій того схизматика і заборонили далі користуватися ним.

Ми також почули тоді від фольварського священика та від його парафіян, що фольварська церква від самого початку була заснована як руська церква, і що з того часу, як була заснована, селяни дають для пана мукачівського єпископа один угорський флорин, а другий угорський флорин дає священик та кожного року кафедральний податок шановній спиській капітулі. Навіть у цьому році, крім кафедрального, що дається шановній спиській капітулі, вони передали репаському і ольшавському

suis Parochianis utrisque sexus non recuset ambulare, et vagari tempore inconsueto penes Venerabile, et per Sacristiam, quod apparet Lutheranismus vetulis ambulare, tum pro tela, tum pro aliis suis rebus per portulas magni Altaris, ut est prohibitum, sed vère, apud Doctores Ecclesiae Orientalis.

Templum a primordio suo in illo pago fuerat semper Templum Romanorum. Hoc etiam audivimus tam a Parocho Hundirmarski, quam et a Parochianis ejus, quod praeter Cathedratium, quod spectat ad Venerabile Capitulum Scepusiense, quolibet anno dent etiam Parocho Repaski unum florenum Hungaricalem, et alium Parocho Olsavkiensi, fassi fuerant, quod jam et moderno currenti anno Parochis iisdem praedictis dederint 30. Polturas pagenses, et 30. Pulturas Parochus Hundirmarski. Antimisium invenimus moderni Domini Illmi D. Episcopi Munkacsiensis. Hoc dixerunt coram nobis Jurko Vancsuw Syn. Judex Hundirm. Pavel Kompar, Petro Banko, Juro Hudak, et alii huc congregati.

(60) In Pago Folvark.

Ex his praescriptis punctis nihil contrarii invenimus, sed ornamenta Ecclesiastica secundum posse suum, et etiam Parochus ille uti simplex, et inter simplices sat morieratus, et pius, uti et ipsi Pagenses attestabantur. Duo tamen Antimisia invenimus in Altari unum supra aliud, et unum moderni Domini Illmi Episcopi Munkacsiensis, aliud vero Episcopi Schismatici Volosinowsky; hujus causam sciscitando responsum obtinimus: quod quoties visitaverint Parochus Repaski cum Parocho Olsawski, viderunt ista, sed non prohibebant mihi, imo laudabant, Nos tamen Schismatici hujus Antimisium accepimus, et illo ulterius uti prohibuimus.

Hoc etiam audivimus tum a Parocho Folvarkensi, quam et a Parochianis ejus, quod Ecclesia Folvarkensis ab initio suo est fundata Ecclesia Ruthenorum, et ab illo tempore, a quo est fundata dent pro Domino Episcopo Munkacsiensi Pagenses unum florenum Hungaricalem, et Parochus alium florenum Hungaricalem, et quolibet anno Cathedratium ad Venerabile Capitulum Scepusiense. Etiam et moderno jam currente anno praeter Cathedratium, quod datur Venerabili Capitulo Scepusiensi, dederunt Repaskio, et Olsawskio duos florenos, unum Pagenses, et alium Parochus.

Ille idem Parochus Folvarkensis est ordinatus a Domino Episcopo moderno Munkacsiensi, jam sunt anni 10. et fassus est, quod quolibet anno sol-

священникам два флорини — один селяни, а другий священник.

Цей фольваркський священник був призначений теперішнім паном єпископом мукачівським уже десять років тому. Він сказав, що кожного року платив три флорини — один шановній спиській капітулі, а інші вищесказаним двом священникам. Те саме посвідчили і селяни.

Одну книжку, яку послав для розподілу серед священників теперішній пан мукачівський єпископ, і в цій книжці міститься наука про віру, то що книгу вищеназвані два священники не дали преподобному фольваркському священнику, але три флорини від нього взяли і дали квитанцію.

Має антименсій теперішнього пана мукачівського єпископа, за який віддав тим же священникам два угорські флорини і 8 полтур, хоч за нього мав дати лише один флорин і 8 полтур; отже, і тут є обман. Крім того, були встановлені деякі церковні борги, але селяни-боржники та інші селяни сказали, що постараться розрахуватись з цими боргами негайно, як тільки буде потребувати свята церква.

Той же фольваркський священник сказав із чистим сумлінням, що Ольшавський колись проклинав пана мукачівського єпископа. Одного разу він одержав від того зауваження з такими словами: «Ти був призначений мукачівським єпископом, отже, йди до нього, нехай він дасть тобі парафію, раз ти не просив мене про парафію; чи ти не знаєш, що хто хоче мати парафію у спиській капітулі, спочатку мусить цілувати мої коліна». Цю перевірку ми зробили разом зі всією фольваркською громадою у сільського судді (шкультета).

(61) У селі Великий Липник

За тими пунктами, за якими ми перевірили відвідані церкви та їх священників, ми не змогли перевірити в селі Великий Липник, тому що ольшавський і репаський священники повідомили його про нас, забрали ключ від великолипницької церкви, і тому ми не змогли подивитись ікони та інші належності цієї церкви. Однак по інших пунктах ми провели таку перевірку, яку змогли.

У зв'язку з відсутністю великолипницького священника обслуговував і великолипницьку церкву фольваркський священник. Тому в його присутності та великолипницької громади ми працювали і знайшли належне у церкві майно, як і записали в окремому документі. Однак ми знайшли, що деякі люди користуються цим майном і не хочуть його повернути. Так,

vebat tres florenos, unum ad Venerabile Capitulum Scepusiense, alium autem Parochis his praedictis duobus, et Pagenses hoc non aliter fassi sunt.

Unum libellum, quem misit distribuere in Sacerdotes singulos Dominus Episcopus modernus Munkacsiensis, et ille liber continet in se Doctrinam Fidei, hunc librum praetitulati hi duo Parochi Rdo Parocho Folvarkensi non dederunt, tres tamen florenos ab illo acceperunt, et quietantiam dederunt.

Antimisium habet moderni Domini Episcopi Munkacsiensis, pro quo dedit iisdem Parochis duos florenos Hungaricos, et 8. pulturas, pro quo debuisset tantum dedisse unum frenum, et 8. pulturas: ergo et hic est fraus. Quoad debita Ecclesiastica comperta sunt nonnulla, sed debitores, et alii pagenses dixerunt, quod pro his debitis curabunt statim, quo tantum indigebit Ecclesia S.

Etiam idem Parochus Folvarkensis dixit sub conscientia, quod Olsavski quodam tempore blasphemaverit contra Dominum Episcopum Munkacsiensem, et format una vice ab illo receperit superadditis his verbis: Tu es ordinatus ab Episcopo Munkacsiensi, eas ergo ad illum, det tibi ille Parochiam, siquidem me de Parochia non rogasti, non scisne, quod qui velit sub Capitulo Scepusiensi Parochiam habere, prius mea genua osculari debet. — Hanc Visitationem peregrimus cum tota Folvarkensi Hromada apud Scultetum. —

(61) In Pago Velikolipnik.

Ex his punctis, ex quibus visitavimus praespecificatas Ecclesias, et Parochos earum, ex illis omnibus in pago Veliko Lipnik visitare non potuimus, quia Olsavski Parochus, et Parochus Repaski cum resciverint de nobis, acceperunt clavim ecclesiae Velikolipniensis, et ideo non potuimus videre ornamenta, et necessaria Ecclesiae hujus. Ex caeteris tamen sequentibus qualem potuimus, revisionem fecimus.

Et cum in defectu Parochi Velikolipnikensis idem Parochus Folvarkensis attenderat Parochiae et Velikolipnikensi, Coram illo ideo, et coram Hromada Velikolipnikensi tota peregrimus, et invenimus bona debita Ecclesiastica, quae in singulari Chartula annotavimus, invenimus tamen, quod nonnulli utantur his debitis, et restituere nolunt, uti quidam Stephanus, qui tenetur pro Ecclesia

якийсь Стефан повинен дати для церкви 14 кобликів ячменю та двох однорічних бичків.

Ми також чули, що той Стефан замінив церковну ділянку на ділянку Шкультета і був зроблений підданим одного поміщика.

Ми чули від церковних кураторів, що священницькі ризи дуже дешеві, а деякі церковні ікони дуже убогі.

Ми чули, що має антименсій теперішнього пана мукачівського єпископа.

Ми чули ще й те, що великолипницька церква від початку свого заснування є руською церквою і що від неї завжди давався мукачівському єпископові один угорський флорин, а другий флорин від священника, тобто завжди, крім кафедрального для шановної списької капітули, даються два угорські флорини. Подібним чином уже в цьому році передали репаському і ольшавському священникам. Це посвідчили і великолипницькі шкультети Іван Костельник, Бутвин, Ігнат Бубінчак, Іван Бубала, Йендрук Костельник з багатьма іншими.

В селі Остурня

У селі Остурня ми не повністю перевірили тому, що і там репаський і ольшавський священники забрали ключ від остурнянської церкви. По деяких пунктах ми однак перевірили і знайшли, що остурнянський священник має дві жінки, хоч преосвящений пан мукачівський єпископ, який особисто проводив збори в селі Самброн, зняв з нього присягу і заборонив йому залишатись на парафії. Однак той з другою жінкою, забувши про свою присягу, мав двох дітей, із яких одного (62) похрестив фольваркський священник, а другого він сам. Цей священник на голові не мав жодної тонзури.

Там ми дізналися, що той остурнянський священник похоронив на цвинтарі біля церкви одного такого чоловіка, який помер із-за надмірної випивки самогону.

В тому ж селі Остурня було знайдено багато церковного майна, за яке сам священник одержав декілька флоринів, але в той же час, як розповідали церковні куратори, немає майже ніяких прикрас у церкві і ледве щось виділяється на їх придбання.

Ми чули декілька разів, що дозвіл на другий шлюб остурнянському священникові дав ольшавський священник і він же повинчав їх, але це треба повторно акуратно перевірити.

Ми чули від тих же селян, що Ольшавський уже десять років держить у себе їх книжку,

dare 14. Cubulos Hordei, et duos unius anni bosculos.

Item audivimus, quod idem Stephanus fundum Parochialem mutaverit in fundum Sculteti, et subditus factus fuerit Unius Domini Terrestris.

Audivimus a juratis servis Ecclesiasticis, quod vestes Sacerdotales dentur vilissimae, et nonnulla etiam Ornamenta Ecclesiastica pauperrima.

Audivimus, quod Antimisium habeant moderni Domini Episcopi Munkacsiensis.

Audivimus et hoc, quod Ecclesia Velikolipnikensis ab initio foundationis suae sit Ecclesia Ruthenorum, et quod ab illa semper dabatur Episcopo Munkacsiensi unus florenus Hungaricalis, et alter florenus a Parocho, veluti semper praeter Cathedralicum ad Venerabile Capitulum Scepusiense dentur duo floreni Hugaricales, sic etiamsimili modo moderno jam corrente anno dederunt Repaskio, et Olsawskio. Hoc fassi fuerunt Scultetii Velikolipnikenses. Joannes Kostelnyk. Butwyn. Ihnat Bubincsak, Jvan Bubala, Iendrunk Kostelnyk cum caeteris pluribus.

In Pago Osturnya.

Nec in Pago Osturnia integre visitavimus, quia et ibi Parochus Repaski cum Parocho Olsawski clam acceperunt Ecclesiae Osturnensis, Ex nonnullis tamen punctis revidimus, et invenimus, quod Parochus osturnianski existens bigamus Coram Domino Illm(o) Episcopo Munkacsiensi, pro tunc in pago Szambron Congregationem personaliter habens, juramentum deposuerit in Parochia manere, thorum autem cum secunda hac Uxore, et ecce oblitus juramenti sui, cum illa duos infantes habuerit, ex illis unum bapti- (62) zavit Parochus Folvarski, alium vero ipse solus. Idem Parochus nullam Tonsuram in Capite suo habuit.

Repertum etiam ibi est, quod ille Parochus Osturnianski sepelierit, Unum hominem talem in coemeterio penes Ecclesiam, qui prae nimio Cremati potu mortuus erat.

In eodem pago Osturnia multa reperta sunt debita Ecclesiastica, ex quibus aliquot florenos et ipse Parochus habet, Ornamentum tamen, uti narraunt Servi Ecclesiastici, nonnullum quidem, sed vix aliquod datur. Exaudivimus aliquantulum, quod dederit licentiam Parocho Osturnianski ducendi illam secundam uxorem Parochus Olsawski, et quod idem Olsawski et copulaverit eum, sed hoc debet iterum adhuc revideri, et examinari accuratius.

Audivimus a Pagensibus iisdem, quod Olsawski jam a decem annis teneat illorum librum viginti

куплену за двадцять флоринів і подаровану остурнянській церкві, і ніяким способом не хоче їм повернути.

Ми чули від селян і від священика, що церква в Остурні від початку свого заснування була руською і завжди давалась нею, крім кафедрального шановній списській капітулі, два флорини угорські для пана мукачівського єпископа. Це було зроблено і в поточному році — передано вищеназваним двом священикам.

Школи немає жодної, немає і керівника. Селяни не навели жодної іншої причини цього — лише те, що Ольшавський священик заборонив їм утримувати керівника школи і вигнав його із їхнього села. Це все нам було сказано нижчепідписаними людьми: Стефаном Канюком, Стефаном Кацвінським — старостою, Семеном Кушнірчиком — костельником, Іваном Жаком — костельником, Булгаром Ігнатом Завадським та багатьма іншими.

У селі Завадка

Ми перевірили за всіма вищенаведеними пунктами і знайшли все дуже бідним і ніяких церковних книг, а ті книги, що були, були написані не друком, а рукою. Особливо в поганому стані те місце, в якому звичайно зберігається тіло Христове для грішних віруючих. У церкві було ледве два філери, а будинок церкви досить красивий і гарно побудований за грецьким звичаєм.

Із інших пунктів ми не знайшли нічого протизаконного. Сам священик досить чесний, побожний. Він з декількома старими віруючими казав, що село Завадка від самого початку було руським, але всі вони в один час стали лютеранами і залишилися прибічниками лютеранства аж до 1674 року, тобто до прибуття сучасного священика, який, як вони самі признали, після багатьох напоминань знову перевів їх на грецьку віру. Від вказаного року цей сучасний священик там проживає, і він постарався, щоб була ця нова церква.

(63) Він має антименсій теперішнього пана мукачівського єпископа. Гонорар теперішньому мукачівському єпископові не давав жодний, тому що від нього ніхто ніколи не вимагав. Тепер дав нам для пана мукачівського єпископа 60 полтур.

Він розповідав про багато образ, які йому прийшлося і ще й тепер приходиться переносити від Ольшавського, але тому, що вони відносяться до компетенції Вашого преосвященного панства, ми вирішили на тепер про-

florenis emptum, et Ecclesiae Osturnianski donatum, et nullo modo vult illis restituere.

Audivimus hac a pagensibus, et Parocho, quod in Osturnia Ecclesia ab initio foundationis suae sit Ruthenorum, et semper ab illa, praeter Cathedra-ticum ab(!) Venerabile Capitulum dentur duo floreni Ungaricales pro Domino Episcopo Munkaciensi, uti jam et moderno anno non aliter datum est his praedictis Parchis duobus.

Schola nulla, nec Rector Scholae, causam non aliam dederunt Pagenses, tantum illam, quod Parochus Olsawski nobis Rectorem intertenere prohibuerit, et illud (!) ex pago nostro expulerit. Haec omnia nobis dicta fuerunt ab his subscriptis hominibus: Stephan. Kaniuk solus, Stephan Kacvinski Rychtar, Seman Kusnirczyk Kostelnik, Zak Jvan Kostelnyk, Bulgar Ihnat Zawadski cum aliis pluribus.

In Pago Zawadka.

Ex omnibus praescriptis punctis visitavimus omnia pauperrima invenimus, libros nullos Ecclesiasticos, et qui erant, non Typo, sed manu expressi, praesertim locum Venerandum, in quo Christus Dominus pro infirmis fidelibus conservari solet, vix constabat duos nummos, Ecclesiam tamen, quoad aedificia sat pulchram, et commoda more Graecorum aedificatam.

Ex aliis autem sequentibus punctis nihil contrarii invenimus. Parochus ipse sat honestus, pius, qui fassus est cum aliquot seniculis Parochianis suis, quod pagus Zawadka ab initio suo erat pagus Ruthenicus, sed uno tempore omnes facti erant Lutherani, et duraverant ad annum 1674. in Lutheranismus usque ad modernum Parochum, qui illos, uti soli fassi sunt, post multos admonitiones iterum ad Fidem Graecam reduxit, a quo praescripto Anno idem modernus Parochus habitat, et curavit aedificari Ecclesiam hanc novam. (63) Antimisi-um habet Domini Episcopi moderni Munkaciensis. Honorarium moderno Domino Episcopo Munkaciensi nullum praestabat, quia ab illo nunquam quisquam exigebat, nunc dedit nobis pro Domino Episcopo Munkaciensi 60. pulturas. Multas proponebat oppositiones, quas habuit, et hucusque habere solet ab Olsawski, sed cum haec spectent ad Vestram Illustrissimam Dominationem, ideo haec subticere statuimus pro nunc; hoc tamen unicum addimus, quod cum narraverit miserias suas, Nos ipsi videndo illum seniculum amarissime flentem, lacrimas nostras retinere non potuerimus. Haec visitatio peracta coram his per-

мовчати. Однак ми хочемо додати, що коли він розповідав про свої труднощі, дивлячись на нього, який гірко плакав, ми самі не змогли утримати наші сльози.

Ця перевірка була виконана в присутності таких людей: Дзюри Бараника — старости, Юри Попірака — костельника, Дзюри Чагна, Мартина Іравця, Янка Гбура та багатьох інших, що тоді збирались туди з цього приводу.

У селі Порач

Із усіх вищеназваних пунктів ми старанно перевірили і нічого протизаконного не знайшли, крім того, що те місце, в якому зберігається тіло Христа спасителя, було подібним до раніше названого місця в селі Завадка, і якраз ці посудини виготовив один і той же майстер. Книг мало, і написані вони дуже давно від руки. Священик виправдовував себе тим, що ще й тепер багато-хто видається лютеранами, і тому, сказав він, не маємо таких, які купили б для святої церкви. Церковні будинки також вимагають поновлення. Є дві чаші, але ні одна не підходить, бо одна із дерева, а друга із найбруднішого свинця.

У цій церкві ми знайшли два антименсії, тому один, що був від схизматика, ми взяли, а другий, що був від теперішнього мукачівського єпископа, ми наказали належно зберігати.

Так порацький священик, як і його окремі парафіяни твердили при нас, що порацька церква від початку свого заснування завжди була руською церквою.

Він сказав, що в далекому минулому на одній балці знайшов напис руською мовою, що був написаний в тому році, коли була побудована, а саме був написаний 1420 рік. Від того часу, як була поновлена сучасна церква, минуло 4 роки.

Він не давав жодного гонорару сучасному панові мукачівському єпископові, бо це так пояснював: Тому, сказав він, я не давав гонорар пану мукачівському єпископу, бо я знав, що священики репаський і ольшавський не для мукачівського єпископа, а для себе збирали. Тепер, сказав він, коли бачу справжніх слуг, висланих єпископом, буду давати. І дав він один ренський флорин.

Ми чули від порацького присяжного по імені Андрія, як він в присутності цілої громади сказав, ніби порацький священик, будучи вже дуже старим, збезчестив дівчину (вона невинна з волі найяснішого), яку він через певний час прийняв за свою дитину.

(64) Ми теж чули в присутності тої ж громади, ніби дружина цього порацького священника

sonis: Dziura Baranyk Rychtar, Iuro Popirak, Kostelnyk, Dziura Czahran, Marton Jrawec, Ianko Gbur, et aliis pluribus tunc eorsum congregatis.

In Pago Poracs.

Ex omnibus illis praescriptis punctis revidimus, et diligenter examinavimus, nihil contrarii invenimus praeter id, quod etiam locus iste, in quo conservatur Corpus Christi Salvatoris, fuerit similis praenominato loco, in Závadka reperto, et plane idem artifex haec Vascula fecerit. Libri etiam pauci, et horum stylus non typo, sed manu antiquissima expressus, sed Parochus excusabat se, quod adhuc plurimi dentur Lutherani, et ideo non habemus, inquit tales, qui aliquid emerent pro Ecclesia S. Aedificia etiam Ecclesiastica competenter bona, Calices duo, sed nec unus valet, quia unus ex ligno, alter vero ex smucidissimo(!) plumbo.

In eadem Ecclesia invenimus duo antimisia, ideo unum, cum fuerit a Schismatico, accepimus, aliud autem cum sit moderni Episcopi Munkacsiensis, debite conservare admonuimus.

Tam Parochus Poracsensis modernus, quam etiam Parochiani ejus nonnulli fassi coram nobis fuere, quod Ecclesia Poracensis a principio foundationis suae semper fuerat Ecclesia Ruthenorum, et dixit idem, quod in praecedenti antiquissima illa Ecclesia in trabe una invenerit Ruthenico idiomate inscriptionem, quae erat expressa hoc anno, quo erat aedificata, et erat annus scriptus 1420. ab illo autem tempore, a quo restaurata est moderna Ecclesia jam sunt anni 4.

Honorarium nullum praestitit moderno Domino Episcopo Munkacsiensi, nam illam rationem dedit: Ideo inquit non praestitit honorarium Domino Episcopo Munkacsiensi, quia scivi inquit, quod P. Repaski, et P. Olsawski non pro Episcopo Munkacsiensi, sed pro se congregent, dum modo inquit, cum videam veros servos, et ideo exmissos, dabo, et dedit Unum flor. Rhenensem.

Audivimus a jurato Poracsensi nomine Andrea, quod ille nobis coram hromada tota pro tunc congregata dixerit, ac si P. Poracsensis in tanta senectute sua jam existens puellam (:salva autoritate Illustrissimi:) defloraverit, quam et infantem postmodum habuit. (64) Item ibidem audivimus coram eadem „hromada“, ac si uxor ejusdem P. Poracsensis puellam cujusdam foeminae ad mortem mactaverit, et alias calumnias inenarrabiles,

на смерть мучила дівчину якоїсь жінки, а також про інші невимовні підступи, автором яких був ольшавський парох. Про це все ми вже раніше повідомили Ваше преосвященне панство, хоч уже ми повідомили про все і нашого преосвященного пана.

Під час цієї перевірки ми одержали від парацького священника дані про те, що Ольшавський кілька років тому забрав дві книги — політичну історію та трюдь, і із-за цих книг він більше раз до крові побив парацького священника та його дружину, а книги ніяким способом не хоче повернути; крім того, сказав парацький священник, що Ольшавський священник звик говорити: побачу, хто мені щось зробить.

Ми чули ще й те, що Ольшавський священник купив від якогось солдата двох чортів за дев'ять ренських флоринів і завжди носив їх під правою рукою. Що ми чули, то дослівно розповідаємо, і якщо правдивість цього не буде підтверджена, ми готові на зборах перед очима тих, що нам казали, висловити обурення їх поступком.

І багато іншого ми чули, що провів Ольшавський, і про крадіжку дров, і провину з м'ясом та білим хлібом. Відносно того, що було правдою, ми запровадили слідство і вже повідомили нашого преосвященного пана єпископа. В цьому слідстві відносно м'яса і білого хліба брав участь торіський священник, тому це слідство описане власною рукою торіського священника. Про інше, що не є настільки ганебним, немає потреби писати. Коли той відомий ольшавський священник був у селі Торішка, написав остурнянському священнику, щоб той підбурив своїх селян побити нас на смерть. Його листа має остурнянський священник. Про все це ми пишемо Вашому преосвященному панству, щоб Ваше преосвященне панство мало перегляд про нашу невинність. Ми завжди так поступали, як випливало із мандату Вашого преосвященного панства.

У селі Гелцманів

Звичайним способом ми зайшли в парафію, знайшли вдома священника і за звичаєм привіталися. Священник запросив нас на парафію, наших коней завів до стайні. Повернувшись до нас, негайно запитав, чому ми прийшли до нього. Ми так сказали йому, як були вислані і показали (йому) листа Вашого преосвященного панства, а він зразу заховав його. Ми, побачивши це, запитали, чому він це зробив, а він відповів, (65) що тому робить так, бо Ви вже не маєте місця у мене. Ми показали йому листа,

quarum cum sit inventor Parochus Olsawski, ideo Vestrae Illustrissimae Dominationae ad notitiam damus quandoquidem jam et Nostrum Dñum Illmum de his omnibus certificavimus.

Item in eadem visitatione a Parocho Poracensi propositum rehavimus, quod Parochus Olsavski ab aliquot jam annis acceperit duos libros Historiam Politicam, et* tripartitum, et ob illos libros multoties Parochum Poracensem(!) ad sanguinem percusserit, et uxorem ejus, libros tamen nullo modo restituere vult, imo inquit Parochus Poracski, quod P. Olsawski soleat loqui: Videbo quis mihi aliquid faciet.

Etiam et illud audivimus, quod Parochus Olsawski a quodam milite emerit duos Diabolos 9. florenis Rhenensibus, et semper illos portet sub dextra manu, a quo autem audivimus, oretenus enarrabimus, et si hujus Veritatis certitudine opus fuerit, facta Congregatione ad oculos illi parati erimus indigitare illos, qui nobis narrarunt.

Et alia multa, jam lignorum furta, jam carniū, jam placentarum commissa per Parochum Olsawski audivimus, et supra haec, quod fuerint vera, inquisitionem rehavimus, Nostroque Domino Illustrissimo eam porreximus. In qua Inquisitione scilicet ratione carnis, et placentarum erat Parochus Toriskensis, quia illa inquisitio propria manu Parochi Toriskensis est scripta. Cetera cum sint nimis turpia, nec notitia sunt digna.

In pago Toriska idem Parochus Olsawski cum fuerit, scripsit ad Parochum Osturnianski, ut ille suscitaret pagenses suos, ut nos ad mortem mactarent, Ejus Epistolam habet Parochus Osturnianski, et hoc ultimatim Vestrae Illustrissimae Dominationi ad notitiam ideo rescribimus, ut Vestra Illustrissima Dominatio nostrae innocentiae haberet singularem respectum, quandoquidem ita nos gessimus, uti in Mandato Vestrae Illustrissimae Dominationis habuimus.

In Pago Helczmanow.

Venimus more Consveto ad Parochiam, Domi invenimus Parochum, et secundum consvetudinem salutavimus eum. Ille nos invitavit ad Parochiam suam, equos nostros ad stabulum duxit, et quamprimum venit ad nos, statim interrogavit, quare nos venimus ad illum, nos ita diximus illi, uti missi fuimus, et ostendimus litteras Vestrae Illustrissimae Dominationis. Ille statim eas abscondit; Nos cum viderimus, interrogavimus,

* non potest perlegi.

якого одержали від пана мукачівського єпископа, але він на це сказав нам: забирайтесь з цим листом з моєї парафії. На це ми йому сказали, чому ти таке кажеш своєму панові і своєму пастиреві, який зробив Тебе із селянина священиком, чому вириваєш із наших рук і цей лист, яким правом, якою владою. Чи знаєш, що роблять з насильниками, з грабіжниками. Він відповів: «Що роблять? Що?» І подивився на зброю, що висіла на стіні. Потім ми знову сказали: «Насильників схоплюють, забирають, зв'язують і арештовують». Тоді він зразу схопив пістолет, хотів вистрелити на нас. Ми ледве вирвали у нього пістолет і зразу пішли з парафії, наказали вивести коней із стайні, але він не погодився, а, схопивши найтовстіше поліно і одному з нас наніс на голові криваву рану, яку Ваше преосвященне панство побачить. Такий кінець мала наша перевірка за дорученням вищеназваних преосвящених панів. У кінці ми підписали своїми іменами і прізвиськами. І про все те, що було написане нами про почуте і зроблене під час перевірки, і що повсюди свідомо треба було зробити, ми готові підтвердити і посвідчити. Ієрей Варлаам Галицький, ренцишавський плебан, в. р. Іоанн Блажій Борзаковський, секретар преосвященного пана мукачівського єпископа, в. р.

Всі коментарі до цієї перевірки були зроблені 1786 року мною, Андрієм Ладишинським, койшовським греко-католицьким священиком, і з низьким уклоном передані преосвященному і вельмишановному пану, пану Андрієві Бачинському, з божої милості єпископу мукачівському і т. д. і т. д.

Торіським священиком від 1664 року був Лука Самбронський, як це видно із точного його підпису, а також з вирізу на дереві парафії. Під час цієї перевірки безсумнівно був Іоанн Буховецький, який разом з Іллею Микитовичем із Вишнього Гелцманоцену та у змові з Енгелшалом 1706 року дали присягу вірності його найсвятішій величності, як це видно із одного документа, що знаходиться у мене.

Гундермаркським священиком був Ілля Андрейко, звідки пішли Андрейковичі.

Фольварським священиком був Василь Ладишинський, мій дід.

Н. В. У цих місцях поширена згадка про єпископа Волошиновського. Хто він і звідки походив, мені не відомо, але вважаю, що був поляком.

У Великому Липнику на той час священика не було.

quare hoc faceret, ille dixit, (65) ideo facio, quod vos non habeatis jam locum apud me. Nos illi ostendimus litteras, quas habuimus a Dño Episcopo Munkacsiensi, ille ad istas litteras dixit nobis haec verba: Fort (!) cum illis litteris ex Parochia mea, nos postea diximus illi, quare talia dicis Domino, et Pastori Tuo, qui te ex rustico fecit unum Praelatum, quare etiam et has litteras eripis nobis, quo jure, qua potestate, Scisne quid faciunt violentibus, raptoribus, ille dixit: quid faciunt. quid? et aspiciebat arma, in parietibus tunc pendencia. Postea nos iterum diximus violentes rapiuntur, capiuntur, ligantur, et ad arestum ponuntur, et ille statim ad pistoletam, et voluit ad nos explodere nos vix illi eripuimus pistoletam, et statim exivimus ex Parochia, equos ex stabulo educere jussimus, ille tamen non fuerat contentus, sed raptò uno crassissimo ligno, uno ex nobis sanguinolenter vulnus in capite imegit, quod Vestra Illmā Dominatio vidit. Illum finem nostra visitatio ex mandato Praetulatorum Dominorum Illustrissimorum obtinuit. In cujus fine nosmet ipsos nominibus, et cognominibus nostris subscribimus. Et quod totum hoc, est(?) scriptum per nos in hac sit visitatione vere auditum, et actum, conscientiose ubicunque locorum opus fuerit, fateri et attestari parati sumus. Ієрей Варлаамъ Галицкій плебанъ Ренцишавскій P. B. — Joannes Blasius Borzakowski Secretarius Illmī Domini Episcopi Munkacsiensis m. p.

Adnotationes quaequam ad praesentem visitationem spectantes, per me Andream Ladisinszky, Graeci-Ritus Catholicorum p. t. Parochum Koissoviensem anno 1786. factae, ac: Excellentissimo, Illustrissimo, ac Reverendissimo. Domino, Andreae Bacsinszky, Dei Gratia Episcopo Munkacsiensi etc. etc. humillime repraesentatae.

Torizskensis Parochus de anno 1664. fuerat Lucas Szambronszky, ut id ex certa subscriptione ipsius, ac etiam ejusdem Parochiae trabis incisione liquet. Occasione vero visitationis hujus indubie fuit Ioannes Buchoweczki, qui unacum Elia Mikitovits Felső-Helczmanóczensi, alias in Confoederatione Engelschal vocitata anno 1706. Juramentum Fidelitatis suae Majestati SSmāe praestitere, ut id ex uno documento apud me habito patet.

Hundermarkiensis fuit Elias Andrejko, unde Andréjkovitsii.

Folvarkiensis fuit Basilius Ladisinszky, avus meus. NB. Fit hic loci mentio Episcopi Volosinówszky, quis ille, aut unde fuerat, mihi non constat, puto fuisse Polonum.

Magno Lipnikiensis pro tunc vacabat. (66)

(66) Остурнянським священиком був Н. Голдермарський, що мав двох жінок. Його діти від першої і другої жінки мені дуже добре були знайомі. Цей священик туди прийшов із Подпрачу, із села певно дуже малого, але після того, як побачив, що є можливість придбати для себе, він за допомогою католиків і придбав для себе заможне православне населення, що проживало навколо капітули.

Священиком Завадки був якийсь Чарнянський, що прийшов із Чарне і привіз з собою звідти свою хату.

Порацьким священиком, як свідчить підпис, був без сумніву старенький Іоанн Немировський, точний підпис якого з 1679 року я маю. Його внуки є у Словінці, а також у Великому Варадині, а саме пани Михайло, як єпископський збирач податків, та Фома із Немирова.

Один священик порацький ще молодим, як пише Андрій Ганчовський, був призначений у Пряшеві єпископом де Камелісом. Він похоронений у монастирі монахів милосердя у Підзамку, тому часто я чув про нього від тих монахів.

Геллманівським священиком без сумніву був Ілля Микитович, людина між іншим військова.

Ольшавським священиком того часу був Іоанн Ямборський, намісник, дід теперішнього пана Василя Ямборського.

Нижньо-репаський — Н. Смерековський, також намісник.

Парафії села Словінка та Койшова того часу ще не були православними.

Опис цієї перевірки, точно як в оригіналі, я одержав 30 років тому від пана Іоанна Матковича, колишнього секретаря преосвященного пана єпископа Олександра Маріаши і т. д. Підпис власною рукою той самий, що й вище.

(67)

Глава 11

Про те, що поміщики мали судову владу над священиками, свідчить лист Олександра Каролі такого змісту:

Преосвященний і вельмишановний пане, пане мій наймиліший! Листа Вашого преосвященного і вельмишановного панства я одержав з належною честью. Що стосується покарання, то вже було вирішено так, як Ваше преосвященне і вельмишановне панство бажало і згідно з волею королівської влади. Що стосується інших священиків, я подібним чином доручив, щоб встановлювалося проти них слідство. Якщо після проведення слідства виявляться невинними, накажу відпустити їх

Osturnensis fuit N. Hodermárszky Bigamus, cujus proles a prima, et secunda uxore mihi optime notae fuerant. Idem Parochus huc se contulit ex Podpracs, loco sane perexiguo, postquam vidisset sibi eripi, aut plane ereptum per Latinos copiosum Graecum populum circa Capitulum degentem.

Zawadkensis fuit aliquis Csarnianszki, qui ex Csarne venit, domumque suam inde secum advenit.

Poracsiensis, prout describit seniculus, indubie fuit Ioannes Nemirószky, cujus certam subscriptionem habeo de anno 1679. cujusque nepotes in Szlovienkis, imo et Magno-Varadini, nempe Domini Michael, qua Perceptor Episcopalis, et Thomas Nemiro exstant.

NB. Certus Parochus Poracsiensis, juvenis adhuc, ut D. Andreas Hancsószky refert, per Episcopum de Camelis, Eperjessini ordinatus, jacet incorruptus(?) Várolyae apud Fratres Misericordiae, prout id saepius ex ipsis inaudivi.

Helczmanóczensis abs dubio fuit Elias Mikitovics, homo alioquin militaris.

Olsaviczensis p. t. Ioannes Iámborszky, moderni Domini Basilii Iámborczy avus.

Also-Répásiensis: N. Szmerekószky simul Decanus.

Szlovinkensis, et Koissoviensis Parochiae nondum fuerant Graeci Ritus. Hanc visitationem, prout est in suo Originali ante 30 annos accepi ab A. R. Domino Ioanne Matkovics, quondam Secretario Illustrissimi Domini Episcopi Mariássy Alexandri etc. Idem qui supra. m. p.

(67)

Caput 11.

Iudiciariam potestatem exercui(ss)e Dominatum Terrestralem supra Sacerdotes, testantur Litterae Alexandri Károlyi hujus tenoris:

Illustrissime, ac Reverendissime Domine, mihi Colendissime! Litteras Illustrissimae, ac Reverendissimae Dominationis Vestrae debito cum honore percepi, quod exemplum attinet, jam semel statutum est, prouti Illustrissima, ac Reverendissima DomVestra desiderabat, et ejus Regni tulerat, quod autem alios Sacerdotes attinet, jam similiter demandavi, ut inquisitio contra illos institueretur, qua eadem peracta si insontes reperientur, sine ullo damno dimitti curabo, ubi vero aliquid contra ipsos compertum fuerit, extunc secun-

без жодної кари. Коли ж проти них буде щось доведено, я постараюся, щоб кара визначалася згідно з законами батьківщини і щоб вирок оголошувався по заслугі. Про це згідно з бажанням Вашого преосвященного і вельмишановного панства я не перестану Вас ознайомлювати. Бажаючи у всьому служити Вашому вищетулованому панству, бажаю якнайдовше щасливо жити і залишаюсь завжди готовий до послуг Вашому преосвященному і вельмишановному панству: Олександр Каролі, в. р. В Апаті, 10 вересня 1701 року.

Представники Ракоці в 1702 році насильно захопили десяту частину виноградників на передгір'ї: Летацівці, Новій і Старій Червоній горі, на горі Івані, у Лавках і Бобовищах, а потім виплати із прибутків із мукачівської домінії, що звичайно щороку належали монастирю василіан на Чернечій горі, були відняті або ж було відмовлено йому в них^{а)}.

У тому ж році свята Конгрегація по пропаганді віри доручила всім єпископам обох обрядів, щоб вони не звільняли віруючих від постів — 31 січня 1702 року^{б)}.

Глава 12

Після придушення заколотів Текелі і після встановлення на зборах у Братиславі спадкового наслідства вперше для роду святішого австрійського дому щодо трону Угорського королівства засіяла міцна надія, що в державі настане тривалий мир, особливо після того, як Олена Зріні, заплативши за звільнення сім тисяч золотих у вересні 1690 року польовому маршалу Австрії Гейстеру, була відпущена на волю. Однак загальний мир був порушений у липні 1697 року. Під керівництвом Ференца Токаї, 20-річного юнака, Георгія Солонтаї та вигнаного протестантського проповідника Мартина Кобаї в Земплинському комітаті було підняте повстання.

Протягом кількох днів зібралось багато тисяч незадоволених (68), і, захопивши Шарошпоток, Токаї та Сентеш, вони від імені Текелі розсилають прокламацію до угорців про загальне повстання. Важко було, але Олександру Каролі, октавію Негреллі та Томашеві, князю Вандемонту вдалося придушити повстання.

Каролі заклав їм доступ до Сатмарського комітату. Повстанці направляються у бік Оно-

dum leges Patriae terminari, et sententiam secundum meritum pronuntiari curabo, quam tandem secundum desiderium Illustrissimae, ac Rmæ Dm Vestrae cum eadem communicare non intermittam. Cupiens in omnibus pro toto Praetitulatae D. Vestrae inservire. Caeterum Eandem Illustrissimam D. Vestram quam diutissime feliciter valere desidero, et maneo. Ejusdem Illmae, ac Rmæ D. Vestrae servus obligatissimus: Alexander Károlyi m. p. Apáti 10-a Septembr:1701.

Officiales Rakocziani a. 1702 Decimas vinearum de promontoriis: Lelyatsoka, Uj, és O Veres-hegy Iványi Hegy, Lavka, et Bubuliska armata manu occuparunt, dein pensiones ex proventibus Dominii Munkats, Claustro Basilitarum de Monte Csernek annue praestari solitae interceptae, et denegatae sunt.^a

Eodem Anno S. Congregatio de Propaganda Fide inhibet Ep̄os omnes utriusque Ritus, ne Fideles in je juniis dispensent 1702. 31 Januār.^b

Caput 12.

Turbis Tökölyianis sopitis, et Haereditaria Successione primo geniturae Augustae Domus Austriae relate ad Thronum Regni Hungariae Posonii in Diaeta stabilita firma affulgebat spes perpetuam futuram pacem in Regno, praesertim postquam Helena Zrinyi additis 7,000 aureis 1690. mense Septembri erga eliberationem Campi Mareschalli Austriaci Heister libera dimissa fuisset, publica tamen pax turbata est 1697-o mense Julio Francisco Tokay, 20 annorum juvene, Georgio Szalontay, et pulso Evang. Praedicantio(!) Martino Kabay, Ducibus in Comitatu Zemplény, turbae enatae sunt. Paucos intra dies plura millia malicon- (68) tentorum congregantur, et Patak, Tokaj, ac Szentes occupatis nomine Tökölyi ad Hungaros fine instituendae Generalis Insurrectionis Proclamationem dimittunt. Arduum fuit, sed tamen successit Alexandro Károlyi, Octavio Negelli, et Thomae Principi Vandemont sedare motus.

Károlyi praecusit eis aditum ad Comitatum Szathmár. Rebelles versus Onod tendunt, sed

⁶⁷⁾ а) Із єпархіального архіву.

^{б)} Там же, Relig.49.

^{67a)} ex archivo Dioecetano.

^{67b)} Ibidem. Relig. 49.

да, але Нігреллі переслідував їх до Горонгода і, убивши більше тисячі з них, решту розігнав.

У кріпості Токай вони так міцно захищалися, що князь Вандемонт лише після триразового штурму з трудом переміг їх, а біля Шарошпотока проти Солонтаї повинен був провести справжній бій.

Солонтаї утік, повстанці були переможені, а Шарошпоток капітулював. Повстання було придушене, але з втікачами, як розбійниками, ще довго повинен був боротися Земплинський та Абауйський комітати, поки нарешті були викоренені із гір Солонц, Фізер та Зелдвар⁶⁸⁾.

Це повстання так описав Ісак Бобочаї, нотаріус, кухар та очевидець із міста Тарцал. На ярмарку в Шаторуйгелі на початку липня декілька розбійників, колишніх солдатів Текелі, що ховалися в сусідніх горах, зустрівшись з робітниками виноградників та народною голодою, зробили змову. Їх вожаками були Ференц Токаї із Токаю та Георгій Солонтаї із Ардова, що походили від простих батьків. До них приєднався Мартин Кабої, вигнаний із захопленої католиками парафії реформатський священник. Той для одурманення народу прочитав неграмотним людям хитро написаного ним листа, про який він говорив, що надісланий турками угорцям. Щоб надати цій брехні вигляд правдивості, цей брехливий вітрогон одного із відданих повстанців одягнув у шовковий турецький одяг, що був пошитий із жіночого плаття, і видав його за турецького посла. Втягнувши таким способом юрбу народу і робітників виноградників в обман і згуртувавши всіх у загін, повстанці спочатку убили коменданта шарошпотоцької кріпості, (69) що був на ринку, разом з багатьма знатними людьми. Потім, пограбувавши товари та гроші купців, підбдьорені багатьма товаришами ще до того, як звістка про цей злочин дійшла б до Шарошпотоку, несподівано напали на згадану фортецю через відкриті ворота, убили весь німецький гарнізон разом із заступником коменданта Штурманом, порубали убитого від багатьох ран барона Олександра Вейчеї, а церкву зайняли для реформатів. Однак єзуїти, сховавшись під захист реформатського священника і уникнувши таким способом з виду повстанців, усі врятувалися. Тут вже вони озброїлись взятю із складів фортеці і розподіленою між

⁶⁸⁾ а) Дивись твори Фесслера: *Gesch. von Ungarn*, 9, с. 462 та наступні, а також: Сірмаї, *Historia Comitatus Zempléncensis*, с. 275 і наступні.

Nigrelli assecutus est ad Harangod, et mille, ac amplius eorum caesis, reliquos dispellit.

In arce Tokaj adeo proterve se defenderant, ut Principes Vandemont trino assultu difficulter eos vicerit, ad Patak contra Szalontaium formalem pugnam inire debuit.

Szalontay profugit, Rebelles victi, et Patakinum capitulavit. Rebellio equidem suppressa, sed cum profugis, velut latronibus diu debuit luctari Comitatus Zemplény, et Abauj, donec tandem e montibus Szalancz, Füzér, et Zöldvár eradicati fuissent.^{a)}

Revolutionem hanc Isacus Babocsay oppidi Tarczal Notarius Coquus, et oculatus taliter describit: In nundinis Ujheliensibus in primam Iulii incidentibus aliquot praedones exauctorati Tökölíani milites, qui in vicinis montibus latitabant, coitione cum vinearum fossoribus, et colluvie plebis facta, conspirarunt. Antesignani eorum erant Franciscus Tokay Tokaiensis, et Georgius Szalotay Ardo-viencis, ignobilibus orti parentibus, quibus se adjunxit Martinus Kábay, Minister Reformatus parocia (!) per Catholicos occupata exul. Iste ad dementandam plebem hominibus illiteratis dolo malo per se confictas litteras praelegebat, a Turcis ad Hungaros missas esse commentus, quin ut speciem veritatis mendacio huic nebulo maleficus praebeat, unum e praedonibus sericeis e toga muliebri consutis Turcicis Vestibus induit, eumque legatum Turcicum esse adstruebat. Ita fraudem impulsam taliter colluvie plebis, et fossoribus, tumultu facto in agmen conglobati praedones, primum Commendantem arcis Patakiensis (69) in nundinis constitutum cum obviis pluribus nobilissimis viris interfecerunt, dein direptis negotiatorum mercibus, et aere signato socii per id adhuc pluribus aucti, antequam fama facinoris eorum Patakinum penetraret, arcem agnominem patientibus portis ex improvise aggressi, praesidium omne Germanicum una cum vice-commendante Sturman internecone deleverunt, Baronem Alexandrum Vécsey multis concisum vulneribus trucidarunt, expulsis Catholicis, templum pro Reformatis occuparunt. Jesuitae tamen sub tutelam Ministri Reformati se recipientes, conspectu latronum subducti incolumes servati sunt. Hic jam ex arcis armentario depromptis armis inter se divisus iis succincti, parte suorum in praesidio relicta, simili celeritate in arcem Tokaj impetu facto, cum apud nihil simile opinatos vigiliae segnius agerentur,

^{68a)} Vide omnia Fessler *Gesch. von Ungarn*. 9. pag. 462. et sequ. item Szirmay *Historia Comitatus Zempléncensis* pag. 275. et sequ.

собою зброєю. Залишивши частину своїх як гарнізон і зробивши подібний раптовий напад на фортецю Токай, у зв'язку з тим, що вартіві нічого подібного не чекали, її також захопили і, знищивши тут також німецький гарнізон, розподілили між собою знайдену там досить велику кількість грошей і солі. Укріпивши своїм гарнізоном фортецю, з подібною швидкістю вони направились в Онод. Однак звістка про їх злочин вже широко розійшлася. Тому кошицький комендант Октавій Нігреллі повів для їх придушення когорти ветеранів і на маєтку Горонгод вийшов на зустріч повстанцям, тому що вони, змінивши свій шлях, уникали бою, він швидким маршем переслідував їх до села Бич і більше як шість тисяч з них убив. Два вожаки повстанців Михайло Гусар та Ференц Кевер там полягли. Решту бродяг, підійшовши з своїм легіоном вершників, розбив полковник Пал Деак. Висланий потім для захоплення Токая з добрим військом Карл Вандемонт 18 липня почав штурмувати фортецю, оточену облоговими машинами, і, створивши засаду, дав воїнам наказ про напад, який так хоробро підтримували токайці, що двічі відбили нападаючих з великими для тих втратами. І лише після третього нападу фортеця могла бути захопленою. Жителі Токая, вигнані із фортеці, перейшли в близьке укріплення і в будинок Адама Терека, розташований на Вардинській площі, звідки, добре стріляючи із залізних гвинтівок, напад переможців так довго стримували, поки в запаленому від кинутого смолоскипу домі всі не були спалені вогнем або повбивані нападаючими германцями. Солдати імператора настільки знахабніли, що, забравши у жителів міста зброю, без огляду на прохання, релігію і стать поводитися (70) дуже погано, а коли було свято, яке ми називаємо днем господнім, і католики знаходилися на богослужінні в церкві Ференца Ракоці, на них напали розлючені солдати і, не звертаючи уваги на храм божий і богослужіння, без розбору убивали. Лише невелика частина жителів міста змогла втекти на човнах на другий берег річки Тиси. Однак там їх спіймали жителі гайдуцьких укріплень і відібрали всі речі, які вони мали з собою. Мартин Кабої, один з вожаків, живим витягнутий із схованки, після пробиття через його груди дерев'яного кола помер у страшних муках.

Бабочаї писав, що він був таким фанатиком, що перед самим посадженням на кіл крикнув Вандемонту: «Ти губитель всієї реформатської

hanc quoque assultu coeperunt, ac deleto hic quoque Germanico praesidio, non contemnendam vim signati aeris ex tricesimis, salisque officiis illuc comportatam inter se dividerunt. Firmata praesidio suorum arce, Onodinum pari celeritate tendebant, sed jam fama facinoris eorum late dissipata Commendans Cassovien. Octavius Nigrelli ad eos compescendos veteranorum cohortes ducens in praedio Harangod facinorosis occurrit, cumque flexo itinere conflictum vitarent, acceleratis passibus ad pagum Böcs latrones assecutus amplius mille ex iis concidit. Michael Huszszár, et Franciscus Kövér, duo grassatorum Centuriones hic occubuerunt, reliquos palantes superveniens cum sua Husszarorum legione Pál Deák Colonellus fudit. Missus dein ad recipiendum Tokainum cum delecto agmine Carolus Vandemontius 18-a Julii circumsessam arcem muralibus machinis verberare coepit, hiatuque facto aggressionem militibus imperavit tam fortiter eam sustinentibus Tokaiani, ut bis cum caede permultorum repressis aggressoribus, arx tertio nonnisi assultu expugnari potuerit. Tokaiani arce exturbati, in adjacens oppidum, domunque Adami Török in platea Varadiensi positam se receperunt, unde fistulis ferreis dextre spolendo, impetum victorum tamdiu sustinebant, donec conjecto piceato sermo succensa domo miserum in modum ustulati omnes, aut flammis absummerentur, aut per circumstantes Germanos transploderentur. Adeo exanduerat tum miles Caesareus, ut versis in oppidanis armis, nullo aetatis, religionis, sexusque habito di(70) scrimine saeviret, et cum dies Festus fuisset, quem Dominicum appellamus, Catholicique in Sacello Curiae Francisci Rákóczy incluso audientis Divinis interessent, hos quoque in furorem actus miles aggressus, nullo habito Sacrificii Divini respectu, promiscue trucidaret. Pauci oppidanorum in adversam Tibisci ripam naviculis effugere poterant, quos demum Haydonicalium oppidorum incolae captos rebus omnibus secum habitis spoliarunt. Martinus Kábay unus e primipilis vivus e latebris protractus, adacto per viscera peracuto palo horrendos inter cruciatus e vivis sublatus est. Tam fanaticum fuisse scribit Babocsayius, ut dum jamjam in palum attrahendum „tu totius Reformatae Religionis corruptor! an putas omnibus in inferno existentibus Diabolis vel minimam particulam ex dilaniandis tuis membris sufficere.“ Vandemontius increparet, Dulce est pro DEO, et patria mori, increpanti reposuerit. Tokaino ad recipiendum Patakinum digressus Vandemontius, obviam instructa acie mediis in campis sibi venientem habuit Szalontaium, ubi conserto cum eo acri

релігії! Чи думаєш ти дати у пеклі всім чортам хоча б невелику частину свого тіла для розірвання?» Вандемонт заскреготав зубами, а той додав: «Приємно вмерти за бога і за батьківщину».

Вандемонт, висланий із Токая для захоплення Шарошпотока, зустрів у полі Солонтаї, що з вишикованими бойовими частинами виступив проти нього. Там він вступив з ним у запеклий бій. Після того, як Солонтаї побачив, що його бойові ряди відступили, як передають, з середини битви втік до Текелі. Його прибічники, побачивши втечу свого керівника, здали до домовленості всю фортецю. Однак після порушення домовленості дуже багато з них були настромлені на стовпи і так жалюгідно закінчили своє життя.

Частина втекла із поля бою і направилася до гір Саланцу, Фізера, Зелдвару, опустошуючи і грабуючи по дорозі та жорстокому вбивству піддавши поміщиків Ладислава Семсеї та Стефана Кормоша. Лише з великими труднощами Земплинський та Абауйварський комітати змогли їх розбити та викоренити.

Не інакше вели себе і командуєчі Вандемонт та Пал Деяк. Вони ніби знаходилися на ворожій території. Передгірські міста були пограбовані, і все, що залишилося після поразки повстанців, дозволили пограбувати своїм солдатам.

Глава 13

Тим часом султан Мустафа з 135 тисячами солдат та Емерихом Текелі, який до того часу чекав слушного моменту і попивав вино на юдейській площі в Константинополі, крім того, він одержував щодня від султана п'ять талерів і разом з дружиною Оленою Зріні та своїми придворними проводив своє нещасне життя, переправившись біля Панчови через Дунай, залишає Тител і зриває (його) з землею. Однак Євгеній, князь Сабавдії, 11 вересня 1697 року (71) біля Сенти розпочинає з ним бій. Ще перед боем до нього прибуває швидкий кур'єр імператора і передає йому листа від заборону, щоб не осмілювся розпочати бій. Князь кладе листа в кишеню і розпочинає бій. На протязі кількох годин він розбиває султана Мустафу і захоплює його табір. Султан, залишивши табір, втікає у Темешвар, а потім у Белград.

Використавши свій досвід, Емерих Текелі втік із залишеного табору, але до того захоплює скарбницю, що знаходилась у шатрі

proelio, postquam Szalontaius aciem suorum inclinare vidisset, e medio certamine, uti fama tulit, ad Tökölum evasit. Praesidiarii fuga Ducis conspecta, incolumitatem pacti arcem dederunt, sed fide non servata plurimi ad palos tracti misere vitam finire. Pars e proelio profugae, ad montes Szaláncz, Füzér, Zöldvár se receperunt, praedociniisque infestas vias reddiderunt, crudelique caede sublati ex itinerantibus Ladislao Semseio, et Stephano Kormos nobilibus viris, nonnisi magno Comitatum Zemplén, et Abaujvár labore dissipari, extirparique poterant. Non secus et Vandemontius, et Pál Deák, Belli Duces, tamquam in hostico versarentur, oppida Submontana depraedati, quidquid a Clade Tokaianorum reliquum erat, militibus diripiendum concesserunt.

Caput 13.

Interea temporis Mustapha Sultanus cum 135,000 militibus, ac Emerico Tökölyi, qui adusque Constantinopoli penes Exclusivum Privilegium in Judaico platea vinum epocillabat, et praeterea a Sultano 5. Thaleros dietim traxerat, cum uxore Helena Zrinyi, et domesticis suis miseram sustentabat vitam, ad Pancsovam trajecto Danubio Titel desolat, et solo aequat. Ast Eugenius Sabaudiae Princeps ad (71) Szentam pugnam ei offert 1697. 11-a Septembris. Antequam proelium inchoaret, Cursor Caesareus celeribus passibus adpropingvat(!) ei, traditque ingibitorias Litteras, ne pugnam inire audeat, Princeps Litteras ad sinum reponit, et proelium occipit. Intra aliquot horas Mustafa Sultanum ad interneconem concutit, et Castra capit. Sultanus desertis castris fugit Temesvarinum, et dein Belgradum. Prudentia usus Emericus Tökölyi, deserta castra, sed cumprimis Tentorium Sultani thesauro evacuat, et in tumultu bellico nemine attendente apropiat. Nobiliter dives recipit se ad Asiae minoris Civita-

султана і у воєнній метушні, ніким не помічений, привласнює її. Дуже багатим він відправляється у місто Нікополь у Малій Азії, де під титулом князь Караншебеш, Лугош та Відін (у Нікополі) проводив приватне, та не бідне життя. Помер 13 вересня 1706 року в 47-річному віці.

Цю битву наслідував Карловицький мир 1698 та 1699 років. Однак у зв'язку з тим, що під час заключення миру не був запрошений ані королівський палатин, ані інший магнат королівства, він дав основу для восьмирічної громадянської війни та багатьох інших бід Угорського королівства⁷¹⁾.

У грамоті миру Угорське королівство розглядалося як провінція Німеччини, а кордони Угорщини як кордони Німецької імперії.

Гнів угорців ще збільшила та обставина, що хороший король на погану раду своїх радників скликав до Відня королівську раду і заявив прелатам, магнатам та знаті, які зібралися, що благо його імперії вимагає, щоб австрійський лад і конституція були введені і в Угорському королівстві. Всі мовчали, лише одинокий Пал Сечені, колочавський архієпископ, раніше монах ордену павлинів, порушивши мовчання, просив декілька днів для обдумання і вирішення цієї справи, на що й одержав згоду. Між тим у секретній розмові з королем він довідався, що то було не бажання короля, а пропозиція його міністрів: ніби ті, відчувуючи огиду до угорського ладу, одностайно бажали введення нових порядків.

На наступному засіданні Сечені енергійно виступив проти незаконних зборів та порушення прадідівської (успадкованої) (72) конституції і викликав такий патріотичний дух у слухачів, що всі залишили засідання з настирливою пропозицією захищати успадковану конституцію аж до смерті.

Погане становище збільшив кардинал Леопольд Колонич, який, виходячи з того принципу, що католицизм не може існувати, якщо король не буде мати абсолютну владу, без відома короля як канцлер ліквідував усі права протестантів. Такі були його слова: «Я зроблю Угорщину поневоленою, потім жebraцькою, а на решті католицькою»⁷²⁾.

Хоч Віденське засідання було розпущене без бажаного результату, але незадоволення з обох сторін зросло. Віденське міністерство не перестало робити виступи навколо порушення

tem Nicopolim, ubi sub titulo Princeps Karansebes, Lugos, et Vidin, Nicopoli privatam vitam agens, non tamen miseram, 13-a Septembris, 1706. aetatis 47. mortuus est.

Cladem hanc secuta est pax Karloviczensis, 1698, et 1699. Sed quoniam nec Palatinus Regni, tantominus alter Magnas Regni adhibitus fuerat tempore conclusionis pacis, octo annorum intestini belli, et multarum calamitatum jecerat fundamentum pro Regno Hungariae.^a In Diplomate Pacificationis Regnum Hungariae veluti Provincia Germaniae, et limites Hungariae, velut Germanici Imperii termini considerantur.

Aduaxit exacerbationem animorum Hungarorum ea circumstantia, quod optimus Rex malis consiliis aulicorum suorum seductus, Diaetam Regnicolarem Viennam indixerit, et confluentibus Praelatis, Magnatibus, ac Nobilibus declaraverit, Bonum Imperii sui deposcere, ut ordo, et constitutio Austriaca etiam ad Regnum Hungariae inducatur. Siluere omnes, unicus Paulus Szécsényi Archi Episcopus Coloczensis antea Religiosus Eremita Paulinus silentium rumpendo, aliquot dierum tempus recogitandi, et negotium examinandi petiit, ac obtinuit. Interea temporis habita cum Rege occulta colloquutione rescit non esse illud Regis desiderium, sed suorum ministrorum Referentium: quasi Hungari suae Constitutionis pertaesi novum ordinem rerum unanimiter cupe- rent.

Sequenti Sessione Szécsényi energice locutus contra illegalem Diaetam, et eversionem avitae (72) Constitutionis, excitavitque in tantum spiritum Patrioticum in auditoribus, ut omnes Diaetam desererent firmo cum proposito haereditatam Constitutionem defendendi usque ad amissionem vitae.

Aduaxit malum Primas Cardinalis Leopoldus Kolonich, qui ex illo principio, quod nequeat Catholicitas persistere, si Rex non fuerit absolutae potestatis, omnes libertates Protestantium velut Summus Cancellarius sine scitu Regis sustulit. Sunt Ejus verba: Faciam Hungariam captivam, postea mendicam, deinde Catholicam.^a

Diaeta Viennensis equidem est soluta, absque sperato effectu, sed animorum exacerbatio ab utrinque crevit. Ministerium Viennense non destitit demonstrationes facere circa abolitionem Constitutionis Hungariae, poenis, et terrorismo voluit malecontentis imponere. Contempsit omnes insinuationes imminentium turbarum, et motuum, contempsit juvenem in arce Sáros com-

(71) ^a) Fessler, Gesch. von Ungarn, 9, pag. 475.

(72) ^a) Fessler, Gesch. von Ungarn, Band 9, p. 485.

^{71a}) Fessler Gesch. v. Ungarn 9. pag. 475.

^{72a}) Fessler Band 9 — 485.

конституції Угорщини, намагалося карами і терорами впливати на незадоволення. Зневажало всі установи виступаючих мас і різних рухів, зокрема не звертало жодної уваги на юнака, який проживав у Шарошпотоці і готувався до проведення перевороту. То був князь Ференц Ракоці.

Глава 14

БІОГРАФІЯ КНЯЗЯ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ II, ІЗ ВЕРХНЬОГО ВАДАСУ.

Народжений від батька князя Ференца Ракоці I, але нещасливого князя Трансильванії, і матері княгині Олени Зріні.

Після того, коли, як вже згадувалося у другому томі, передчасно помер батько, він залишився разом із своїм братом Йосифом і сестрою Юліанною на утриманні матері.

Після підняття трансильванського повстання під керівництвом графа Текелі, що незабаром відійшов у приватне життя, верховним князем був обраний його помічник Емерих Текелі, що мав трохи більше двадцяти років. Про хід тієї війни ми розповідали у попередньому томі.

Той же Емерих Текелі, що визначався і своєю красою і багатством, женився на вдові Ференца Ракоці I Олені Зріні. (73) У зв'язку з несприятливим ходом війни Текелі був всюди переможений, а після захоплення мукачівського замку як Олена Зріні, так її сини Ференц і Йосиф та дочка Юліанна як полонені були відвезені до Відня. Сини за рішенням їх опікуна кардинала Колонича виховувались у Празі єзуїтами. Ференца готували на церковну посаду. Мати ж та дочка Юліанна були зачинені в монастир. Однак все вийшло інакше. Юліанну князь Коберт Аспермонт викрав з монастиря і взяв за жінку. Ференц, маючи неспокійний характер, порушував дисципліну єзуїтів і показав себе народженим для більших справ.

За допомогою князя Аспермонта після досягнення повноліття не лише одержав можливість відвідувати закордонні країни, але також дозвіл на одруження з Амалією Ландграфі із Гессену, але без права на одержання своїх володінь.

Було запропоновано, що він буде призначений князем священної римської імперії, якщо відмовиться від князівства Трансильванії. Це і було зроблено.

Для свого нещастя та нещастя королівства він вступив у знайомство з послом Франції при австрійському дворі графом Гектором де Віла-

morantem, et semet praeparantem ad novas res tentandas. Fuit is Princeps Franciscus Rákóczy.

Caput 14.

BIOGRAPHIA PRINCIPIS FRANCISCI II. RÁKÓCZY, DE FELSO-VADASZ.

Natus patre Francisco I. Rákóczy Principe, sed infelici, Transylvaniae, Matre Helena Zrinyi Comitissa.

Patre, ut 2-o Tomo attactum, praemature orbatu, sub tutela Matris mansit una cum suo fratre Iosepho, et sorore Iulianna.

Erumpente revolutione Transylvaniensium, Duce Francisco C. Teleky.(?) sed paulopost ad privatam recedente vitam, Adjunctus ejus Emericus Tökölyi paucos supra viginti annos aetatis numerans, Supremus creatus est Dux. Eventus hujus Belli tradidimus Tomo priori.

Idem Emericus Tökölyi pulchritudine, et divitiis allectus Helenam Zrinyi viduam Fran- (73) cisci I. Rákóczy uxorem ducit. Male cedente belli alea, Tökölyi ubique concutitur, et arce Munkátsiensi capta, sicut Helena Zrinyi, ita filii ejus Franciscus, et Josephus, ac filia Julianna captivi Viennam abducti, filii e mente Tutoris Cardinalis Leopoldi Kolonits Praegae Iesuitis, et signanter Franciscus pro statu Ecclesiastico educandus traditur, Mater vero, et filia Iulianna in Monialium Claustris praeccluduntur. Ast totum cessit aliter: Iuliannam Comes Cobert ab Aspermont e Claustro eripit, et uxorem ducit; Franciscus excitati ingenii rupit disciplinam Iesuitarum, et semet qualificat virum ad majora natum.

Intermediatore Comite Aspermont non tantum obtinuit facultatem majorennis factus, exteris visitandi regiones, sed etiam annutum, Amaliam Land-gravū ab Hessen uxorem ducendi, nec non quaedam Dominia sua rehabendi.

Recurrit etiam, ut si Transylvaniae Princeps esse nequeat, creetur Princeps S. R. Imperii, quod et factum est.

Pro sua infelicitate, et Regni, iniit notitiam cum Legato Galliae ad aulam Austriacam, Comite Hectore de Vilars, qui ipsi non obscure promisit

ром, який йому явно пообіцяв підтримку і допомогу короля Франції Людовика XIV, поки він не стане фактичним князем Трансильванії і поки не будуть йому повернуті всі його батьківські володіння.

Обдумував князь ці пропозиції, але залишився в спокої; однак після придушення Токайського повстання повернувся у свої володіння. Кошицький комендант Нігреллі відкрив перед ним, що в замку Вандернат є таємний наказ про його арешт, тому князь Ференц, повернувшись до Відня, мав прийом і розмову з королем, від якого одержав запевнення, що може спокійно залишатися у своїх володіннях. Відчуваючи огиду до придворних звичок, він повернувся в фортецю Шарош.

Після того, як помітив, що державні службовці пильно стежать за ним, виступив у відкриту важку боротьбу проти двору. Його сусіди і друзі граф Микола Берчені і Павло Околичани та брати Адам, Ладислав і Михайло Ваї своїми підбурюваннями ще більше формували його незадоволення. (74) Зло завершив його лицемірний придворний друг француз капітан Лонггевал, якого князь використовував у своїх таємних переписках.

На пораду цих друзів він описує свої труднощі французькому королю Людовику XIV і передає листа Лонггевалу для вручення королю. Неспокій, що захопив князя, примусив його дати вказівки про спалення листа. Але зрадливий капітан відмовився це зробити і між тим швидко відніс того листа до Відня і доповів про все кабінетові. Трапилось це 1 листопада 1700 року. Вже 18 квітня 1701 року Шароська фортеця з наказу уряду була оточена військом під керівництвом графа Соларі, а князь Ракоці, схоплений у ліжку опівночі, оточений озброєним загоном, був відведений в австрійське місто Нейштадт і заарештований у тій же тюрмі, де його дід по матері Петро Зріні вислухав вирок смерті.

В той же час у Кошицях були схоплені Адам, Ладислав і Михайло Ваї та сам Павло Околичани і б. Стефан Сірмаї і відправлені в Нейштадт.

Граф Микола Берчені та інші рідні дому Ракоці, почувши про арешт князя, своєчасно втекли до Польщі.

Усіма судьями над арештованими були призначені австрійці.

Між тим дружина Ракоці з жіночою хитрістю підкупила за 30 тисяч флоринів капітана Легмана, якому він був переданий з метою до-

Ludovici XIV. Regis Galliarum in necessitate promptum, et sufficiens auxilium, donec et realis Principatus Transylvaniae ei assecuratus fuerit, et omnia Familiae Domina reddita exstiterint.

Meditabatur haec Princeps, sed continuit se in quiete, ast sopitis turbis Tokajensibus, rediit ad Bona sua. Cassoviensis Commendans Nigrelli aperuit ei: in castris Vandernath occultos existere ordines circa ejus incarcerationem, quare Princeps Franciscus Viennam redux habita audientia, et colloquio cum Rege, assecurationem accepit tute posse eum in suis Dominiis commorari.

Pertaesus tricarum aulicarum recepit se ad arcem Sáros. Posteaquam observavisset, quod per Camerales officiales vigili teneatur oculo, excipit quandoque in acerbas invectioes contra aulam. Vicini ejus, et amici, Nicolaus C. Bercsényi, et Paulus Okolitsányi, ac fratres Adamus, Ladislaus, ac Michael Vay angebant adhuc ejus malecontentum animus per suas sufflamina- (74) tiones. Complevit malum suus domesticus fictus amicus Gallus Capitaneus Longvevall, quo usus est Princeps in occultis correspondentiis. Horum amicorum svasu gravamina sua Ludovico XIV. Regi Galliarum describit, et tradit Litteras Longvevallio Regi tradendam. Inquietudo animi erigit Principem, ut demandaret comburi litteras. Perfidus Capitaneus se id fecisse asserit, interim celeribus passibus eandem Viennam defert, et Cabineto cuncta detegit. Evenit id 1-a Novembris 1700. — Jam 18-a Aprilis 1701. arx Sárosiensis per Comitem Solari ex mandato Cabineti de media nocte armata manu circumdatur, et Principes in lecto captus. Neostadium Austriae abducitur, praeccluditurque in cubili, ubi suus maternus avus Petrus Zrinyi mortis sententiam audivit.

Eodem tempore Cassoviae capiuntur Adamus, Ladislaus, et Michael Vay, ac ipse Paulus Okolitsányi, et B. Stephanus Szirmay, Neostadiumque abducti.

Comes Nicolaus Bercsényi, alique familiares Domus Rákóczianae, audita incaptivatione Principis tempesive ad Poloniam fugerunt.

Super incaptivatis Iudices sunt constituti omnes Austriaci.

гляду. Князь Ракоці втік із в'язниці і відправився до сусідньої Польщі. Його втеча визволила всіх його спільників, бо всі були випущені, крім Павла Околічани. Легман був засуджений і покараний на смерть, але його родина одержала від дружини Ракоці 30 тисяч срібних флоринів.

Усі кроки міністерства на спіймання князя залишилися без результату. Було виділено 10 тисяч флоринів тому, хто привезе живого, та шість тисяч тому, хто принесе його голову, але ніхто не хотів одержувати нагороду за вбивство.

Нейштадський суд виніс рішення в справі князя та його спільників. Він був засуджений на втрату посади, маєтків і життя. Це сталося 30 квітня 1703 року.

Того ж місяця квітня Альберт Кішш, Томаш Есен, Михайло Папп, Георгій Біге та Мартин Нодь повстають і посилають послів до Польщі з проханням, щоб (75) князь Ракоці очолив повстання.

Хоч він цього не зробив, але передав їм прапори з написом: за бога, батьківщину і волю, наказавши, щоб ними не користувалися до його прибуття.

Уже в травні 1703 року прапори Ракоці були підняті і 2 тисячі найманців та угорських бідняків були озброєні.

Перші заворушення виникли в Березькому комітаті, в містах Тарпа, Варі і Берегові. Було все пограбоване аж до Мукачева і Довгого.

Олександр Каролі, наджулан Сатмарського комітату, вже раніше інформував генерала Нігреллі про ці злочинні заворушення. Та Нігреллі не думав вийти проти блукаючих найманців. Однак він вислав якийсь загін на допомогу Каролі, який напав на повстанців біля Довгого і розбив їх. Ракоці, повідомлений про цю поразку, в червні місяці у супроводі невеликого загону польських вершників через Дрогобич, Сколе, Клименець і Бескид прибув до своїх у Мукачево і був прийнятий з ентузіазмом. Він побачив себе на чолі некультурних і жадібних до грабежів людей, але послав настанови від імені правителя і видав маніфест до відома всієї Угорщини: знову стали кривавими рани угорського народу і т. д. і т. д.

Погано озброєний і ще гірше дисциплінований набрид був розбитий і розкиданий королівськими легіонами, а сам князь ледве врятувався від полону. Втішки до Завадки, що знаходиться недалеко від Нижніх Верецьок у його домінії, на кордоні Галичини та Березького комітату, він зібрав розпоршені сили.

Interim arte muliebri Uxoris Rákócziana cum 30,000. florenis corrupto Capitaneo Lehman, cui custodiendus proditus est. Princeps Rákóczy profugit, et se recepit ad Poloniam limitaneam. Fuga ejus liberavit omnes complices, nam omnes liberi dimissi sunt praeter Paulum Okolitsányi. Lehman proditus, mortis poenam luit, sed Familia ejus 30,000. florenos argenteos a Rákócziana Uxore percepit.

Omnes passus Ministerii Principem intercepti erant sine effectu. Erant oblati 10,000. floreni, qui vivum, — 6,000. qui Caput ejus attulerit, sed nemo voluit homicidii praemium habere. Neostadiense Iudicium tulit in Rákóczium, et complices Sententiam amissionis honoris, bonorum, et vitae, id evenit 30-a Aprilis 1703.

Eodem mense Aprili Albertus Kiss, Thomas Eszes, Michael Papp, Georgius Bige, et Martinus Nagy insurgunt, et Legatos mittunt ad Poloniam cum patitione, ut (75) Princeps Rákóczy Ducem semet praebeat.

Id quidem non fiat, sed tradidit eis vexilla cum Inscriptione: Pro Deo, Patria, et Libertate, eo cum mandato, ne eorum usum capiant ante suum adventum. Iam mense Majo 1703. vexilla Rákócziana expanduntur, et 2,000. latronum, et depauperatorum Hungarorum in armis stant.

Primi motus evenerunt in Comitatu Beregh, oppidis Tarpa, Vári, et Bereghszász, et depredantur omnia usque Munkáts, et Dolham.

Alexander Károlyi Supremus Comes Comitatus Szathmariensis longe ante informavit Generalem Nigrelli de his perniciosis motibus. Ast Nigrelli non existimabat contra vagabundos latrones prodire, quamdam tamen turbam Károlyio submisit, qui malecontentos ad Dolham concucit, et dispellit. Rákóczy de clade hac edoctus, mense Junio parva comitiva Polonorum equitum manu stipatus, per Draholetz, Szalye(!) Kliemenetz, et Beszkid Munkacsinum ad propria venit, cum enthusiasmo exceptus.

Vidit se in agmine hominum incultorum, et solum praedae inhiantium, tamen misit rete in nomine Domini, et edidit manifestum per quem notum ad totam Hungariam: Recrudescunt vulnera Gentis Hungariae vulnera etc. etc.

Male armata, et pessime disciplinata colluvies per caesareas Legiones concutitur, et fugatur, Ipse Princeps aegre admodum evasit captivitatem. Profugus in Zavadka, filialiter ad Alsó Vereczke spectante pago, suoque Bono, in limitibus Galliciae, Comitatu Bereghiensis sito dissipatas collegit vires.

Cum fine Iunii 1703 ad Zavadkam comparent ablegati Cumanorum, et Iazygum, aegre ferentium, quod eos Ministerium germanicum Ordini

Коли в кінці червня 1703 року до Завадки зібралися делегації команів і язигів, які тяжко переносили, що їх германський уряд за півмільйона ринських флоринів дав у заставу Тевтонському ордену, і обіцяють Ракоці допомогу, як тільки він спуститься на Тисянську долину.

Уже в липні місяці його загін збільшився. Близько 400 угорських вершників та Микола Берчені з 600 румунами та русинами приєдналися до нього, так що в кінці липня біля Тисабечу переправився через Тису.

(76) Біля Діосега Андрій Бона зібрав для нього 4 тисячі вершників та 3 тисячі піхотинців. Наслідував його Берчені з трьома тисячами вершників. Жителі району Гайду не хотіли повставати, поки не був захоплений Нодь Калло, коли 40 німецьких захисників фортеці здаються. Крім того, Емерих Ілошваї захоплює для нього Хустський замок. Цим придбанням не лише весь Марамороський комітат здався Ракоці, але також був відкритий йому вільний шлях до Трансильванії.

Суть його наміру не дозволяє мені подавати на цих сторінках спеціально історію цього повстання тим більше, що події розгорталися за межами єпархії. Тому треба зазначити лише те, що стосується Мукачівської єпархії.

Громадянська війна велася з перемінним успіхом, були спроби на заключення миру в Мішкольці, то у Трнаві 1706 року, але завжди даремно.

Найбільший запал і значення надав революції Олександр Каролі, наджупан Сатмарського комітату. Ця людина її оживила і похоронила.

Між тим, як туго проходили переговори про заключення миру, король Угорщини відправив до Ференца Ракоці його дружину, яку тримали під почесним арештом у Відні, та його сестру Юліанну, наречену графа Аспермонта, щоб вони були посередниками миру. Але той вважав, що він буде зрадником, якщо заключить мир і тому, перервавши переговори, знову почав війну.

Найбільшу біду принесла єпархії та обставина, що генерал Рабутін з наказу імператорського кабінету був направлений з Трансильванії для захоплення Кошиць. Шлях Рабутіна з Трансильванії був затруднений внаслідок безчисленних перешкод, які йому ставили Берчені та Каролі, але тим згубнішим був для жителів, бо Берчені і Каролі (з своїми загонами) йшли перед військами Рабутіна, руйнуючи села, вог-

Teutonico in medio millione Rfloreorum oppignoraverit, promittunt Rákóczio auxilium, dummodo ad planitiem Tibisci descendat.

Jam mense Julio aucta est turba ejus 400. equites Hungari, et Bercsényi Nicolaus cum 600. Valachis, ac Ruthenis semet ei junxit, ut adeo cum fine Iulii jam ad Tisza bets per Tibi- (76) cum transit.

Ad Diószeg Andreas Bona 4,000 equitum, et 3,000 peditum ei collegit. Secutus est eum Bercsényi, cum 3,000 equitum. Hajdones nolebant insurgere donec Nagy Kálló suum facerent, Quare 40. Germani arcis Custodes semet tradunt. Praeterea Emericus Ilosvay arcem Huszt pro illo occupat. Hac acquisitione non tantum totus Comitatus Marmaros Rákóczio semet subdidit, sed etiam ad Transylvaniam liber passus eidem patuit.

Instituti ratio vetat specificam historiam hujus Revolutionis paginis his inserere, cum potissimum extra Dioecesim res gererentur, praenotare sufficiat ea, quae Dioecesim Munkáts. concernunt.

Gerebatur Civile bellum vario Marte, tentabatur confectio pacis jam Miskolczini, jam Tyrnaviae 1706-o sed semper perperam.

Maximum vigorem, et pondus addidit Revolutioni Alexander Károlyi Supremus Comes Comitatus Szathmariensis. Hic vir vivificavit, et sepelivit eam.

Durantibus pertractationibus Pacificationis Rex Hungariae Francisci Rákóczy Uxorem Viennae in honesta custodia detentam non minus, quam sororem ejus Iuliannam, nuptam Comiti ab Aspermont, expedit ad Franciscum, ut sint intermedia trices pacis. Ast ille proditorem Patriae se futurum existimavit, si pacem concluderet, Quare induciis consummatis, bellum denuo occipit.

Maximam calamitatem intulit Dioecesi circumstantia, quod Rabutin Generalis ex Transylvania per Caesareum Cabinetum dispositus sit ad Cassoviam reoccupandam. Rabutini itus e Transylvania ob innumera impedimenta per Bercsényi, et Károlyium facta sicut erat difficillimus, ita pro incolis perniciosius, Károlyi, et Bercsényi anteibant ei, pagos ruinando, igne, ferroque desolando, prata, et segetes depopulando, ut adeo incolae cum pecoribus, et collectis segetibus ad montes migrare, molas ruinare, et omnia ea destruere debebant, quae ad alimentationem spectant. . . . Hoc evenit per aestatem 1706.

(77)

нем і мечем знищуючи їх, опустошуючи поля і луки, так що жителі з своєю худобою і зібраним урожаєм повинні були емігрувати в гори. Вони повинні були зруйнувати млини і все те знищити, що відносилось до придбання харчів. Це все проходило літом 1706 року.

Глава 15

Caput 15.

(77) Кажуть, що в той час єпископ Йосиф де Камеліс відправився до Пряшева. Це повинно було статися скоріше тому, що в Пряшеві в 1705 році він провів багато висвячень. Так, наприклад, за даними Георгія Бізанці з нагоди встановлення каноницької візитації в Пряшеві був виданий декрет, датований 1705 роком.

Бабіля, почувши про вбивство Ісаї, вирішив залишити своє село, щоб не зазнати подібної долі. Детальніше торкнутись тогочасного ходу революції я вирішив тому, щоб було ясно, чому вищеназваний єпископ помер не в Мукачеві, а в Пряшеві.

Тому що ця революція затяглася довше, багато корпорацій та осіб стали нещасними. Бо зійшло послання папи такого змісту:⁷⁷⁾

1709 року під номером 73. Апостольське послання папи Клементя XI-го архієпископу естергомському, саксонському князю Христіану Августові, в якому проти світських священників і проти монахів, що брали участь у повстанні і не хочуть повернутись до покорі, встановлює кару позбавлення каноніцтва, посад, абатств і т. д. і проголошує їх за негідних до всяких інших функцій та церковних посад. Якщо вони монахи, то, крім того, ще позбавляються права обирати і бути обраними, обов'язків і чинів і т. д., само собою, якщо протягом чотирьох тижнів від дня опублікування цього послання не схаменуться, (ім) загрожує покарання.

Дано в Римі 17 серпня. Друком видано 284. Дано під номером 74.

Оголошення саксонського кардинала, архієпископа естергомського, в якому після того, як окремі священники, світські та державні особи протягом 4-х тижнів підкорилися, на основі наданого йому апостольським посланням права він проголосив негідними для будь-яких посад усіх учасників повстання Ракоці і сповістив про накладання на них усіх тих кар, що були перелічені в апостольському посланні. Передусім позбавив усіх церковних посад таких діячів:

Dicunt hoc tempore Iosephum de Camelis Episcopum recepisse semet Eperjessinum, ast id citius evenisse debuit, quia plures investituras datat Eperjesini 1705. — Signanter Bizantio Georgio elargitur Decretum fine instituendae visitae canonicae Eperjesini datatum 1705. Babilya statuit audita nece Isaiae, ne similem sortem experiatur, sedem suam deseruisse. Revolutionis hujus seriem ideo prolixè attingendam esse censui, ut pateat, cur praefatus Episcopus non Munkacsini, sed Eperjessini mortuus est?

Revolutione hac ultro protractata plures Corporationes, et individua infelicia reddita sunt. Breve enim Apostolicum hujus tenoris emanavit.^a

Anni 1709 Nri 73. Breve Apostolicum Clementis XI. Papae Archi Episcopo Strigoniensi Christiano Augusto Saxoniae Duci submissum, in quo in Ecclesiasticos Saeculares, et Regulares rebellioni adhaerentes, et redire nolentes ad fidelitatem, poenam privationis Canoniatuum, Dignitatum, Abbatiarum etc. et inhabilitatis ad quaecunque alia imposterum officia, et dignitates Ecclesiasticas pronunciat, si vero Regulares sint, praeteraem privationem vocis activae, et passivae, officiorum, Dignitatum etc. facto ipso, si intra spatium quatuor hebdomadarum a die publicationis non resipuerint, incurrendas minatur. Datum Romae 17-a Augusti. Typis editum . . . 284.

D-o Nri 74. Edictum Cardinalis de Saxoniam Archi Episcopi Strigoniensis, quo cum pauci intra propositum spatium quatuor Septimanarum ad fidelitatem redierint ex Clericis, tum Saecularibus, tum Regularibus, delegata sibi per Breve Apostolicum potestate, et de jure ipso facto articulatim omnes Rákóczyanae factioni adhaerentes inhabiles ad quasvis Dignitates pronunciat, omnesque poenas in Breve Apostolico enarratas denunciat. In specie autem privat Dignitatibus Ecclesiasticis:

⁷⁷⁾ a) В актах Гевенеського монастиря, т. IV.

⁷⁷⁾ a) apud Hevenessi Tomo iv.

1. Стефана Телекеші, висвяченого егерського єпископа;
2. Егерського настоятеля Андрія Петеша;
3. Варадинського настоятеля Іоанна Бахо;
4. Настоятеля і каноніків вацьких;
5. Егерських каноніків;
6. Спиських каноніків;
7. Емериха Понграца, обраного фаренського єпископа та каноніків естергомських;
8. Графа Павла Зіху, каноніка явринського;
9. Віза де Мата;
10. Францісканця Премера, призначеного Ракоці за списького настоятеля.

(78) Із монахів: 1. монахів Ясівського монастиря; 2. монахів Лелеського монастиря, крім монахів: 1. Брат міноритів Кері; 2. брат павлинів Майтіні; 3. брат павлинів Емерих Балашкович; 4. брат павлинів Гіацинт Діані та інших. Дане в Братіславі 8 грудня, друком видане 285.

Глава 16

З перемінним успіхом, з непостійною грою щастя війна продовжувалася, тому що союзники більшу частину королівства уже тримали в своїх руках і, випадково взявши верх, стали неохайними до миру. Між тим при сприянні імператора Росії Петра I Ракоці обирається польським королем. Урочисте польське посольство 11 серпня 1706 року в Мукачево передало не лише результати обрання, але й декрет про це.

Дуже добрий, але невеликий політик, князь всупереч думці свого повіреного радника потім відмовився від свого обрання, тому що з прийняттям польського трону він став би зрадником своєї Батьківщини. 17-го грудня 1708 року на зборах в Шарошпотоці організовано публічний молебень, а наступного дня були вбиті знаменитий старший офіцер Емерих Н. Н. та Адам Бодра, начальник гарнізону.

В липні місяці 1709 року імператор і король Йосиф опублікував повну амністію для всіх повстанців, за винятком Ракоці і Берчені.

Ця ласка так подіяла, що багато угорців відійшли від Ракоці, і вже в 1710 році в листі до Олександра Каролі Ракоці заявляє про свою згоду до заключення миру і дає йому для цього повну владу.

- 1-o Stephanum Telekessy, Consecratum Episcopum Agriensem.
- 2-o Praepositum Agriensem Andream Petes.
- 3-o Praepositum Varadiensem Joannem Bacho.
- 4-o Praepositum, et Canonicos Vacientes.
- 5-o Capitulares Agrienses.
- 6-o Capitulares Scepusienses.
- 7-o Emericum Pongrátz, Electum Episcopum Pharenssem, et Canonicos Strigonienses.
- 8-o Paulum Comitem Zichy, Canonicum Jaurinensem.
- 9-o Viza de Matha.
- 10-o Franciscanum Praemer, a Rákóczyo intrusum Praepositum Scepusiensem.

(78) E religiosis: 1-o Conventuales Iászovienses.
2-o Conventuales Leleszienses.

Extra Conventuales: 1-o Frater Minorita Kéri. 2-o Frater Paulinum Majthinyi. 3-o Frater Paulinum Emericum Balaskovits. 4-o Frater Paulinum Hyacinthum Diani etc.

Datum Posonii 8-a Decembris Typis editum 285.

Caput 16.

Vario Marte, volubilique Fortunae lusu bellum continuatum est, quoniam majorem partem Regni jam tenuerunt Confoederati, et ideo alea elati, ad pacem difficiles evaserunt, inter haec agente Petro I. Imperatore Russiae Rákóczy in Regem Poloniae eligitur, Solemnis Deputatio Polonorum electionis resultat non minus, quam ipsum Decretum 11. Augusti 1706. Munkacsini praesentat.

Optimus, sed non multum politicus Princeps contra sui intimi Consilarii opinionem exinde electionem sui respuit, quod secus per acceptationem Throni Polonici perfidus erga Patriam evadere; 1708. 17-a Decembris in Conventu Patakiensi publicae preces ordinatae, et sequenti die praesantissimus obersterius Emericus N. N., et Adamus Bodra Supremus vigiliarum Praefectus decapitantur.

Haec gratia in tantum operabatur, ut multitudo Magyarorum a Rakoczio defecerint, et jam 1710. Rákóczy datis ad Alexandrum Károlyi litteris, declarat se ad pacem ineundam pronum, facitque eum Plenipotentiarum.

Interim convocat Primores suos Munkacsinum, et sensibus eorum rescitis deliberavit: Patriam in perpetuum deserendam esse, ut hoc securius, et sine strepitu fiat; interrogat(!) convocatos, an bellum velint, vel pacem? omnibus clamantibus: Bel-

Між тим він скликав до Мукачєва своїх начальників і, вислухавши їх думку, вирішив, що йому треба назавжди залишити Батьківщину і, щоб це відбулося безпечніше і без зайвого галасу; він запитує зібраних, чи вони хочуть війну або мир. Коли всі закричали війну, (79) тоді Ракоці заявив: «Якщо так, то мені треба йти в Польщу зібрати військо». Одержавши згоду всіх, він відправився у Польщу.

Між тим цісарський комісар Іоанн Палфі та Олександр Каролі домовився про пункти миту і обидва війська розміщують між Сатмаром і Майтєні. Прибічники Ракоці нахилєнням прапорів дали знак про своє підкорєння і своєю присягою скріпили вірність королю. Наступного дня у Сатмарі був підписаний документ про мир. Так був покладений кінець заколотам, які спустошили Угорщину.

Глава 17

Але повернемося до єпископа де Камеліса. Він радить Георгію Бізанці, щоб залишився на місці, і поздоровляє його за те, що він уладнав свої суперечки з парафіянами. Він потурбувався про те, щоб архідияконське призначєння було йому висланє 22 травня 1703 року.

У 1704 році князь Ракоці всіх своїх підданих віддає під духовну юрисдикцію мукачєвського єпископа і поручає та заохочує, щоб підпорядкувались і підкорились всім його церковним розпорядженням та щоб платили йому єпископські податки і додаткові прибутки — 11 верєсєня.

Енцикліка, видана в Пряшеві 17 жовтєня 1705 року для духовництва, свідчить про те, що де Камеліс уже втік до Пряшева.

Зміст енцикліки такий: Ми, Іоанн Йосиф де Камеліс, митрополит шебастинський, єпископ мукачєвський, архімандрит св. Миколи, вікарій апостольський в Угорщині і приєднаних областях і т. д. Усім архіпрєсвітерам, прєсвітерам та іншим волохам славного Бігарського комітату бажаю здоров'я від бога та надсилаю пастирське благословєння. Із-за сучасних неспокоїних часів ми не змогли виконувати наш обов'язок відвідувати Вас, щоб по-батьківськи повчати і направляти, але тепер, почувши, хоч не віриться, що деякі з Вас почали холоднішати до католицької віри, виносити святі ікони із церков, змінювати обряди нашої церкви, женитися вдругє раніше, ніж умерли законні дружини, приймати сумнівних священників-утікачів із інших місць, та вводити те, що не відповідає нормі святих отців, надсилаємо вельмишанов-

lum- (79) eotum Rákóczy dederat: Si ita, ergo mihi est eundum ad Poloniam pro colligendis copiis. Accepta omnium approbatione ad Poloniam discessit.

Interea Commissarius Caesareus Ioannes Pálfy, et Alexander Károlyi in punctis pacis coaluerunt, et ideo utrumque exercitum inter Szathmár, et Majthény collocant. Rákócziani per inclinationem vexillorum subjectionis signum dederunt, et iuramento Fidelitatis erga Regem firmarunt. Sequenti die Documentum pacis Szathmarini subscriptum est. Et sic impositus est finis turbis, quae depopulabantur Hungariam.

Sed redeamus ad Episcopum de Camelis.

Caput 17.

Georgio Bizanczy svadet, ut in loco maneat, et gratulatur, quod differentias, inter se, et Parochianos composuerit. Archi-Diaconalem ei Investituram curat expediri 22-a May, 1703.

A. 1704. Franciscus Princeps Rákóczy omnibus suis subditis ad Iurisdictionem Spiritualem Episcopi Munkacsensis spectantibus committit, et mandat, hortaturque, ut spiritualibus dispositionibus ejus sese conforment, et obediant, ac proventus, accidentiasque Episcopales Eidem pendant. — 11-a Septembris.

1705. Jam De Camelisium Eperjessinum profugisse testatur Encyclica ad Clerum sub 17-a Octobris Eperjessino data. Cujus tenor sequens est: Nos Ioannes Ioseph. de Camillis(!), Metropolitae Sebasteñ. Episcopus Munkacziensis(!), Archimandrita S. Nicolaj(!), Vicarius Apostolicus in Hungaria partibusque aquisitis etc. Omnibus Archi Presbyteris, Presbyteris, aliisque Valachis Inclyti Cottus Bihariensis Salutem a Dño, et Pastoralem benedictionem. Propter moderna turbulenta tempora non potujmus(!) nostrum exercere Officium visitando vos, ut paterne instruere-mus, et corrigeremus, hunc autem, cum audiverimus, licet non credamus, quod nonnulli ex vobis inceperunt frigescere in Fide Catholica, Sacras Imagines de Templis extrahere, Ritus Ecclesiae Nostrae immutare, ducere alias Uxores, antequam legitimae moriantur, acceptare dubios Sacerdotes aliunde fugitivos, et alia consvescere, quae non sunt secundum normam Sanctorum Patrum, mittimus Admodum Rñdum Dñum Georgium Bizansky (!) Archi Diaconum Szathmarensem, et Plebanum Kálloviensem, ut visitet vos,

ного пана Георгія Бізанці, сатмарського архідіякона і священника із Каллоя, щоб відвідав Вас та разом з Вашими намісниками якнайкраще виконав церковні обов'язки. Отже, ставтеся до нього з належною повагою і послухністю, віддавайте йому без труднощів кафедральне та інші додаткові прибутки, які нам будуть належати, щоб приніс нам. Ви будете мати за це подяку і благословення. Видане у Пряшеві 17 жовтня 1705 року. Іоанн Йосиф де Камеліс, єпископ шебастинський, мукачівський, власною рукою (місце печатки).

15 березня 1706 року в Пряшеві дав призначення священника в Ужоцькій парафії Іоанну Ковальському. Того ж року, 19 травня в Пряшеві призначив доробратівського архіпресвітера Іоанна Куропецького (80) архідіяконом.

1706 року єпископ де Камеліс, прикований до смертельного ліжка у Пряшеві, перед своїм останнім розпорядженням, написаним і виданим 16 липня, випросив і одержав двох егерських каноніків, каноніка скарбника-охоронця вельмишановного Емериха Матяшовського та вельмишановного пана Петра Деркі, також каноніка, які в Пряшеві приступили до виконання функцій біля хворого в першу суботу перед сьомою неділею пресвятої трійці і очолили керівництво капітулою.

У цьому розпорядженні він просив поховати його у пряшівських отців францисканців.

На загальній конгрегації славного Березького комітату був обнародований тестамент, написаний стосовно до делегата архимандрії на горі Чернек. Зміст його такий:

Ми, капітул егерської кафедральної церкви, доводимо до відома, що преподобний Георгій Бізанці, архідіякон славних Сатмарського, Бігарського та Саболчського комітатів, звернувся до нас з наполегливим проханням, щоб ми були ласкаві передати йому тестамент пресвященного пана Іоанна Йосифа де Камеліса, покійного єпископа шебастинського, мукачівського і т. д. Зважаючи на таке справедливе і законне його прохання, ми слово в слово переклали тестамент. Зміст і послідовність його звучить так:

Ми, капітул егерської кафедральної церкви, цим хочемо дати до відома всім про те, що відноситься до правової справи пресвященного пана Іоанна Йосифа де Камеліса, єпископа шебастинського, мукачівського та апостольського вікарія тим більше, що із-за великої хвороби прикований до ліжка він не зміг особисто прийти до нас для виготовлення тестаменту, а запросив із нашого управління двох

et prout melius fieri potest, simul cum aliquibus Senioribus vestris disponat Spiritualia Negotia. Hujc (!) ergo praestetis condignum honorem, et obedientiam, et Cathedaticum, aliaque accidentia, quae ad Nos spectabunt, detis sine difficultate, ut Nobis portet, et habebitis a Nobis gratiam, et benedictionem. Datum Eperiesino die 17-a 8-bris anni Millesimi Septingentesimi quinti. Jo: Joseph. de Cllis Eppūs Seb. Munk. m. p. (:L. S.) 1706. Dedit Investituram Ioanni Koválszky ad Parochiam Uzsok 15-a Martii, Eperjessini. Eodem anno, 19-a May in locum Archi-Presbyteri Dorobratoviensis dat Investituram Ar- (80) chi-Diaco-nalem Ioanni Kuropeczkio Eperjessini.

1706. De Camelis Episcopus Eperjessini lecto mortuali affixus pro authenticatione suae ultimae Dispositionis sub 16-a Iulii in scriptum redactae, et signatae, duos Canonicos Agrienses expetit, et obtinet Rmūm Emericum Matyasowski Custodem, et A. R. D. Petrum Györky, aequae Canonici, qui Eperjessini ad aegrum Testatorem Sabatho (!) primo, ante Dominicam septimam SS. Trinitatis officio functi, Capitulo Relationem praestant. In hac dispositione sepeliri desideravit apud P. P. Franciscanos Eperjessinenses. — In Congregatione Incl. Comitatus de Bereg Generali relate ad legatum Archimandriae de Monte Csernek, factum Testamentum publicatum est. Est vero tenoris sequentis:

Nos Capitulum, Cathedralis Ecclesiae Agriensis Damus pro memoria, quod Reverendus Georgius Bizanczy, I. Comitatum Szathmár, Bihar, et Szabolts Archi-Diaconus Nostram veniens in praesentiam requisiverit Nos debita cum Instantia super eo humillime, quatenus Testamentariam dispositionem Illmi, ac Rmi condam Domini Ioannis Iosephi de Camillis Episcopi olim Sebasteni, et Munkaciensis etc. Eidem extradare dignaremur, cujus itaque petitione, veluti justa, et legitima exaudita, pariter et admissa, eandem hicce de verbo ad verbum describi facientes, tenor, et genuina ejusdem series ita sonat:

Nos Capitulum Cathedralis Ecclesiae Agriensis ad Universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod dum ad Instantiam, et legitimam petitionem Illustrissimi. ac Reverendissimi Domini Ioannis Iosephi de Camillis Episcopi Sebasteni, et Munkaciensis, Vicarii que Apostolici, eo, quod propter gravem morbum lecto affixus, ad peragendam Testamentariam suam dispositionem nostram in persona venire in praesentiam

високопреподобних панів (81) Емерика Матяшовського, абата і настоятеля Бігарського монастиря пречистої діви Марії, а також Петра Деркі, наших братів, відданих друзів і співаканоників, у вільне королівське місто Пряшів, де проживав вищеназваний пан єпископ, для заслуhanня та прийняття його тестаменту. Керуючись нашим обов'язком свідчити, ми вислали гідних людей, які, повернувшись звідти, з чистою совістю розповіли нам, як вони в першу суботу перед сьомою неділею пресвятої і нероздільної трійці року тисяча сімсот шосто-го прибули у визначену відвіданим паном єпископом гостиницю вищеназваного міста Пряшева. Там згаданий пан єпископ при названих наших свідках особисто показав і передав їм для завірення уже наперед відредагований, власноручно написаний і скріплений своєю печаткою тестамент такого змісту: Треба зробити розподіл мого невеликого майна, якщо буде воля превеликого і премилостивого бога мене забрати із цієї долини сліз і своєю безмежною ласкою та заслугами терпіння пана нашого Ісуса Христа і заслугами своїх слуг перевести мене до місця вічного спокою, де божественне світло світить тим, які померли в любові до бога. Негайно, як я помру, нехай буде встановлений сороковий день, треба написати всім архієпископам моєї єпархії, щоб з'явилися в той день на похорон, і нехай проводять богослужіння за мою душу, всім моїм слугам видати чорне вбрання і зверх зарплати за договором видати кожному по 10 флоринів, за винятком молодих слуг, кожному із яких видати по 5 флоринів.

Похорон нехай буде проведений за бажанням пана Михайла Роги де Камеліса, мого внука від рідної сестри, який має подарувати, крім плати за похорон, високопреподобним отцям єзуїтам 50 флоринів, монахам—міноритам інших 40 (сорок) флоринів, так само і монахам-францисканцям інших 60 (шістдесят) флоринів, а 30 флоринів бідним у міській лікарні. Моїм священникам видати по одному флорину кожному, і кожен із них після повернення у свою парафію нехай доручить підпорядкованим йому священникам, щоб провели богослужіння (82) за мою душу.

Шановному монастирю св. Миколи видати одну із кращих церковних належностей з тіарою або митрою та церковною срібною чашею.

Преподобному нововеському плебанові, уніяті і чесному священникові, моєму сповідни-

nequivisset, duos e gremio Nostri, videlicet Reverendissimum, et Addum Rduum Dominos (81) Emericum Mattyasóvszky, Abbatem B. Mariae Virginis de Bihar, et Custodem, nec non Petrum Györky, Fratres nimirum, socios, et Con-Canonicos Nostros ad audiendam, excipiendamque ejusdem Testamentariam Dispositionem in Liberam, Regiamque Civitatem Eperjessensem, ubi nimirum Praetitulatus Dominus Episcopus constitutus exstitisset, Nostro pro Testimonio fide dignos exmissemus. Qui tandem exinde ad Nos una reversi, Nobis sub puritate Conscientiae ipsorum retulerunt eo modo: Qualiter ipsi Sabbatho primo ante Dominicam Septimam Sanctissimae, et Individuae Trinitatis, anno modo currente Millesimo septingentesimo sexto ad hospitium praelibati Domini Episcopi in praenominata Civitate Eperjessensi constitutum personaliter accessissent, ibidemque mentionatus Dominus Episcopus coram dictis Testimoniis Nostri personaliter constitutus hancce subsequentem Testamentariam suam Dispositionem jam praevis in stylum redactam, propriaque Syngrapha, et sigillo usuali suo munitam exhibuerit, et praesentaverit ipsis authenticandam hujus modi sub tenore: Dispositio facienda de mea exigua substantia, si Deo Ter Optimo Maximo placebit Eperjesini me extrahere de hac Lachrymarum valle, et per suam infinitam misericordiam, et merita Passionis Domini Nostri Jesu Christi, et merita servorum suorum perducere ad Locum refrigerii, et ubi Lux Divinitatis fulget illis, qui in Dei Gratia decesserunt, statim, ac moriar, destinetur quadragesima dies, et scribatur omnibus Archi-Presbyteris meae Diaeceseos, ut compareant illo die pro funere, interim celebrent Missas pro anima mea, et dentur omnibus famulis meis vestes nigrae, et ultra residuum suae conventionis dentur etiam cuilibet floreni decem, exceptis pueris, quibus dentur cuilibet floreni quinque. Funera fiant, prout vellet Dñus Michael Roga de Camellis, Nepos meus, ex sorore germana, qui donet ultra expensas funeris R. R. P. P. Iesuitis florenos 50, Fratribus Minoritis alii floreni 40. id est quadraginta, similiter et Fratribus Franciscanis alii fl: 60. id est sexaginta, et 30. pauperibus in Hospitali Civitatis, Sacerdotibus meis detur Unicuique unus florenus, et quilibet in reditu ad suas partes mandet Sacerdotibus sibi subjectis, ut celebrent Mis- (82) sas pro anima mea, V. Monasterio S. Nicolai detur unum ex melioribus apparatus Ecclesiasticis cum Tyara, seu Mitra, et Pastoralis argenteo, Rdo autem Plebano Novovesiensi Unito, ac probro Sacerdoti, Confessario meo detur Calix argenteus de aula, de materia Tabit,

ку, видати срібну чашу із єпископської палати, із матеріалу табіт, а інші належності розподілити різним церквам.

Після того, як мій законний наступник буде встановлений у Мукачеві в цьому єпископстві, нехай постарается зібрати всі мої позики, реєстр яких одержить від мого внука. Після їх зібрання тисячу флоринів надати Ш. (ановному) монастирю св. Миколи, але не для того, щоб за своєю примхою їх видавати, а разом з о. ігуменом та іншими настоятелями видавати під проценти у позику забезпеченим особам. Із процентів, що будуть платитись, утримувати уніатського, об'єднаного із святою римською церквою учителя, який би навчав хлопців церковних обрядів, співів і малярської та латинської мов. Якщо б не було вчителя, то купити для церкви необхідні речі з тим обов'язком, щоб кожного року в день моєї смерті в церкві св. Миколи виконувалася свята пісня за мою душу. Якщо залишаться ще гроші, то купити книги, ризи та інші необхідні приналежності і розподілити різним церквам безплатно.

Гроші, що належали мені в Римі за весь час мого життя, нехай розподілять між собою мої внуки від рідного брата та рідної сестри Еги, після того як їх зберуть за допомогою адвоката.

В іншому нехай пани службовці славного королівства не роблять клопоти моєму внукові, його дружині та іншим із-за мене, бо не я їх зробив багатими, а за час подружнього життя вони мали більше свого, ніж мої заробітки, і тому, що, як я чув, знаходиться багато настільки нерозсудливих людей, які думають, ніби я зібрав і залишив великі гроші, то нехай вони добре подумують, звідки могли взятися і залишитися великі багатства, коли я не мав ніяких маєтків, крім щорічного кафедрального прибутку від священників і руських церков. Із цих грошей, якщо відняти від них приблизно три тисячі флоринів, що були видані на кам'яні і дерев'яні будови в Мукачівському монастирі, а також інші близько трьох тисяч, що були видані частково німцям, частково (83) угорцям, за винятком також видатків на слуг та необхідних мені коней для відвідування церков за час, поки жив, які я видавав із свого гаманця та із деяких зібраних боргів, то яким способом було б можливе залишити якісь багатства.

Нехай славна влада вважає після моєї смерті мого внука, а у випадку його смерті, його дружину і дітей, що з божої волі народяться, як законних моїх спадкоємців у передачі і спокійному вживанні мого невеликого маєтку, який їм

alia vero apparamenta distribuuntur variis Ecclesiis. Postquam meus Legitimus Successor installabitur Munkacsini in hoc Episcopatu, procuret omnia mea credita exigere, quorum registrum habebit a meo nepote, et postquam erunt exacta, mille floreni applicentur V. Monasterio S. Nicolai, non quidem ut expendantur ad libitum, sed cum P. Eugumeno, aliisque officialibus dentur ad interesse personis securis, et cum interesse, quod exigetur, alatur unus Magister unicus cum S. R. E. qui doceat pueros Ecclesiasticas Caeremonias, et Cantum, et Lingvam Ungaricam, et Latinam, vel in defectu Magistri emantur pro templo res necessariae cum hac obligatione, ut celebretur quolibet anno in die mortis meae in illo templo S. Nicolai unum Sanctum Cantatum pro anima mea cum alia autem pecunia, quae supererit, emantur Libri, casula, et alia apparamenta necessaria, et distribuuntur Ecclesiis diversis, sine ulla solutione, pecunia, quae spectabat ad me Romae toto tempore, quo vixi, postquam mei ex fratre Germano nepotes, et sorore Germana Ehy commorantes constituerint Procuratorem, ad exigendum exigatur, et inter se distribuunt. Caeterum dignetur Domini officiales Incltyti Regni non molestare meum nepotem, nec ejus Dominam Consortem, nec alium, praeter me, non enim ego illos ditavi, sed tempore Matrimonii de proprio habuerint, quam mea acquisivit, et quia, prout audivi, multi reperiuntur taliter inconsiderati, quod putant me collegisse, et reliquisse pecunias magnas, reflexores considerent, unde potuerunt colligi, et relinqui magnae divitiae, cum ego nulla habuerim bona, praeter proventum Cathedralem annum a Sacerdotibus, et Ecclesiis Ruthenis, ex qua pecunia si extrahentur tria circiter millia florenorum consumta in aedificiis lapideis, et ligneis factis Munkacsini in Monasterio, et alia circiter tria millia concessa partim Germanis, par- (83) tim Ungaris, exceptis etiam expensis pro familia, et equis mihi necessariis pro visitandis Ecclesiis toto tempore, quo hic semper vixi, proprio ex marsupio, et ullo contracto debito, quomodo est possibile, ut divitia potuissent mansisse. Dignetur Incltytum Regnum post fata mea nepotem meum, vel ipso decedente, Consortem ejusdem, prolesque Deo favente nascituras, tamquam legitimos in Bonis successores in substantia exili eidem testamentaliter relicta imperturbatum relinquere, velut qua magis ex oris exteris per me importata, quam hic in Hungaria acquisita esset, quin potius, si quipiam turbatores darentur, contra eosdem tueri, ac defendere; meum autem exangve corpus, si Deo me ex hac vita educere placuerit, cupio sepeliri in Cripta in Rdorum P. P. Franciscanorum, ad. S. Josep-

згідно з тестаментом залишено, в тому числі й те, що мною як принесене із чужих земель, так і придбане тут в Угорщині, і охороняти і захищати їх від тих, що намагатимуться їм шкодити, якщо такі знайдуться.

Бажаю, щоб моє тіло, коли богу буде завгодно забрати мене з цього світу, було похоронене в крипті монастиря преподобних отців францисканців св. Йосифа. На узаконення цього мого бажання я власноручно підписав і ствердив моєю печаткою відповідний документ. Дано в Пряшеві 16 липня 1706 року. Іоанн Йосиф де Камеліс, єпископ шебастинський і мукачівський, апостольський вікарій.

Крім раніше написаного і опублікованого вищеназваним єпископом заповіту, для підтвердження раніше виданого нашою капітулою посвідчення ми вирішили видати повторний документ, зроблений у нашій присутності. Отже, ми, заохочені загальною справедливістю, з повним правом видали це наше посвідчення для необхідної ясності в майбутньому, підкріпили нашою капітульною печаткою. Дане найближчої суботи перед шістнадцятою неділею пресвятої і нероздільної трійці року 1706-го. Прочитано мною, Димитром Берчені, заступником егерського лектора. Вл. рукою. Місце печатки.

Глава 18

Бабіля не має нічого надзвичайного чи хронологічного про Йосифа де Камеліса, а розповідає без наведення дат і років, тому я зміг мало що запозичити від нього; але оскільки не треба недооцінювати хронологічний виклад, я використовую деякі його дані при перерахуванні прибутків заснованого (84) Корятовичем маєтку (фундації для Мукачівського монастиря):

Таким чином, із цих прибутків недалеко від згаданого будинка добудував досить високу вежу, в якій він звик перебувати, то уникаючи в ті неспокійні часи частих нападів ворогів, то також віддаючи себе там спокійному нічному відпочинку. Ці будинки у Мукачівському єпископстві потім служили місцем проживання наступним єпископам, а вежа послужила тюрмою для тих священників, які допустили порушення законів до тих пір, поки в 1766 році не були повністю зруйновані, коли на тому ж місці старанням вельмишановного покійного пана Дмитра Раца і щедрістю вельмишановного графа Антонія Каролі був побудований монастир.

hum; et in Confirmationem hujus meae voluntatis propria manu subscripsi, sigilloque meo roboravi. Actum Eperjessini 16-a Iulii, Anno millesimo septingentesimo sexto. Ioannes Iosephus de Camellis. Eppus Sebastopolitanus, et Munkaciensis, Vicarius Apostolicus.

Super qua modo praevio facta, et celebrata superius fati Domini Episcopi Testamentaria dispositione Nos ad fidelem antelatorum Testimoniorum Nostrorum Capitularium Relationem coram Nobis eatenus factam praesentes Litteras nostras Testimoniales Iurium antelati . . . Futuram ad cautelam necessariam sub sigillo Nostro Capitulari usitato, et authentico extradandas esse duximus, et concedendas, Communi svadente iustitia. Datum Sabatho proximo ante Dominicam decimam sextam, Sanctissimae, et Individuae Trinitatis. Anno Domini millesimo septingentesimo sexto. Lecta per me: Demetrium Bersényi, Substitutum Lectorem Agriensem. m. p. (:L. S.).

Caput 18.

Babilya nihil peculiare seu Chronologicum de Iosepho a Camelis habet, sed narrat absque Datis, et annis, ideo ego ab illo parum mutuare poteram; in quantum tamen esset Chronicon non contemnendum, quaedam ejus verba insero, enumerando (84) do proventus Foundationis Kyriatovics:

Ex his itaque Proventibus proxime ad dictam domum satis altam adjecit turrim, in quam etiam ipsemet saepenumero pro ratione turbulentorum illorum temporum jam malevolorum impetitiones evitaturus, jam nocturnam etiam subinde tutius ibidem quietem capturus, recipere semet solebat, quae domus in Episcopatu Munkacsensi Eppis Successoribus subinde pro habitatione, Turris vero deliquentibus Curatis Clericis pro ergastulo eosque deserviebant, donec ut obstantia insigni Splis(!) condam Dni(!) Demetrii Rác, Excllmi(!) Comitum Antonii Károlyi Plenipotentiarii munificentia novo in eodem respective loco ex fundamentis ponendo Monasterio anno 1766. funditus diruerentur.

Caeterum quod Iosephus hic Episcopus tam a pietate singulari, quam et doctrina eximia fuerit clarissimus, vel ipsa non vane de corporis ejusdem

Що цей єпископ Йосиф був дуже відомий як своєю винятковою чесністю, так і своєю великою вченістю, а також тілесною чистотою, свідком є поширена по всій країні про це чутка; зворушений цим граф Ференц Баркоці, колишній егерський єпископ, а пізніше естергомський архієпископ дав розмалювати стіну церкви прашівських монахів-міноритів образами його могили, де він похоронений, та його картинами з його єпископської діяльності, зокрема як цей єпископ Йосиф за свою апостольську діяльність був схоплений жадібними до наживи людьми, як він через віддалені бездорожні міста та інші важкодоступні місця відправляється на перевірку, як він не щадив своїх сил у справі відновлення підупалої церковної науки, як це належало пильному пастирю. 14 травня 1693 року він відвідав і перевірів парафію егерських расціанів як таку, що належала до його єпископської юрисдикції. З цієї нагоди він висунув два спеціальні пункти, яких слід було додержуватись у майбутньому, а саме: 1) щоб у майбутньому не приймали і не визнавали своїм священиком нікого, крім ним призначеного або законно надісланого його наступниками на посаді мукачівських єпископів; 2) щоб не припиняли згадувати в своїх літургіях римського папу.

Характерним для обставин тих часів є й те, що якийсь православний архієпископ, перебуваючи в Комарні, своїми листами не лише агітував сатмарського архідиякона (85) Дмитра Монастеллі, людину тоді дуже відому серед угорських русинів, щоб той порвав з святою унією, але з тою метою він (православний єпископ) направив до егерських расціан якогось монаха із Комарна, що був дуже поганой думки про святу унію, якого вони в присутності висвяченого єпископа не тільки негайно вигнали, але аж до 16-го року цього вісімнадцятого поточного століття стійко підтримували святу унію з святою католицькою церквою. Потім також без сумніву хотіли залишитись у лоні Христа, якщо б не були ображені і обурені поведінкою преосвященного егерського єпископа графа Габрієла Ердеді по відношенню до Герорґія Геннадія Безанці, мукачівського єпископа, і на цьому ґрунті були доведені до розриву з святою унією агітацією різних мандрівних уніатських священиків, що тайком приїжджали то з Греції, то з Албанії, для розриву з унією. Чи бачиш, доброзичливий читачу, наскільки важливим було перебування єпископа Йосифа у егерських расціанів.

incorruptione per Regnum volitans fama testis est; qua motus Comes Franviscus Barkóczy, Episcopus condam Agriensis, et subinde etiam Archi Eppus Strigoniensis, e regione Tumuli ejus, in qua jacet, Ecclesiae Patrum Minoritarum Eperjessiensium, Eppalibus, arte pictoria exornari curavit parietem, insignibus, usque adeo, siquidem lucrificendarum animarum apostolico Zelo abripiebatur hic Episcopus Iosephus, ut per devia, et invia oppida, et alia loca dissita ipsemet in persona visitando collapsam in iis disciplinam Ecclesiasticam, veluti vigilem addeceret Pastorem circumspicte restaurando, nulli pepercerit labori. Agriensium quoque Rascianorum Parochiam, veluti pro tunc ad Iurisdictionem suam Episcopalem spectantem anno 1693. 14-a May Canonice visitare etiam haud intermisit, occasione cujus visitae dua specialiter imposuit eis serio observanda puncta. 1-o videlicet: ut nullum imposterum alium susciperent, minus pro locali agnoscerent Parocho, nisi cum requisito a se, et Successoribus suis Munkacsiensibus Episcopis Testimonio submittendum. 2-o Ut commemorationem Summi Pontificis in Lyturgiis facere non intermitterent.

Pro his temporum circumstantiis Archi-Episcopus quidam Opeciensis Graeci Ritus cum interim aliter commorabatur Comaromii, qui etiam non tantum Demetrium Monastelli Ar- (85) chi Diaconum Szathmariensem, virum pro tunc inter Hungaro-Ruthenos Clarissimum, ut a Sacra Unione descisceret, sollicitabat per scripta sua; sed et fine eo Monachum quemdam Comaromio pessime de Sacra Unione sentientem ad Rascianos submiserat Agrienses, quem iidem praesentia Episcopi confirmati, non tantum illico dimiserunt, sed et ad 16-um annum saeculi 18-vi modo decurrentis, cum S. Ecclesia Catholica Sacram Unionem constanter foverunt, exposit quoque indubie in Ovili Christi permansuri, nisi tunc despotico Comitibus Gabrielis Erdódy Rndissimi Eppi Agriensis cum Georgio Genadio Bizantii Munkacsienis Eppo agendi modo observato offensi, ac scandalisati, ac vel ex eo solo concepta a Sacra Unione abominatione per emissarios quosdam disunitos vagabundos jam ex Graecia, jam Albania clam subingressos ad relapsam in disunionem inducti fuissent. — En vides Lector Benevole, quantum pondus praesentia Iosephi Episcopi apud Agrienses habuerit Rascianos!

Нарешті, коли єпископ Йосиф довідався про велику неосвіченість і малописьменність серед угорсько-руського духовенства із-за відсутності руських книг з моральної науки, від самого початку свого єпископського управління всю свою увагу і свій труд звернув на те, щоб зміг поширити світло знання серед руського населення за допомогою книг, написаних зрозумілою народною руською мовою, що вміщують справжню християнську науку. Цим його хорошим намаганням більш всього сприяв естергомський архієпископ Леопольд, який допоміг придбати необхідний для цього руський шрифт. Таким чином, у 1692 році в Трнаві була видана книжка цього єпископа Йосифа під назвою «Притчі», яка, хоч була невеликою, але ніхто не може заперечити, що вона принесла багато духовної користі і священникам і руському народу.

Глава 19

Після цього виникли нелегкі незгоди між єпископом мукачівським Йосифом та егерським єпископом Георгієм Фенеші, які не припинилися і після смерті обох єпископів, а навіть посилілись в обох (86) єпископствах між наступними єпископами. Отже, базою, початком і основою цих же майбутніх незгод егерських і мукачівських єпископів був апостольський лист папи Олександра VIII-го, який першим із римських пап призначив апостольським вікарієм у Мукачеві ще невисвяченого єпископом, а простого ще монаха Йосифа де Камеліса. Це було зроблено тому, що маєтки мукачівських єпископів були захоплені повстанцями Ракоці. Звідси й наслідки: Цей апостольський лист, хоч безпідставно, був тлумачений егерськими єпископами так, ніби Йосиф де Камеліс був надісланий як місіонер з Рима до угорських русинів, що проживали в Мукачівській єпархії, а цісар Леопольд також назвав його мукачівським єпископом, залежним від егерського єпископа з тих лише мотивів, щоб як незнаючий руської мови, дуже потрібної для душевного переконання людей та активної роботи як серед русинів, так і реформатів, що переважають у верхній Угорщині, він зміг безпечно працювати під захистом егерського єпископа, в той час придворного угорського радника. Однак цей з метою чим більшого підпорядкування собі єпископа Йосифа як свого вікарія, вже як висвяченого єпископа, не припиняв наводити на нього наклепи у самого примаса Угорщини Леопольда Колонича, а саме:

Tandem cum ex defectu Librorum Ruthenicorum moralem Doctrinam complectentium Iosephus hic Episcopus magnam inter Clerum Hungaro-Ruthenum ruditatem, et ignorantiam experiretur, a principio statim Episcopalis Regiminis sui omne studium, et operam eo convertit, qualiter nam libellus quispiam Doctrinam complectam Christianam idiomate vulgari Ruthenico ad intellectionem scilicet omnium popularium in publicam prodire possit lucem! Cujus salutaribus (to)tiusmodi intentionibus plurimum opitulatus est Leopoldus Strigoniensis Archi Episcopus, dum sumptus pro typo Ruthenico procurando necessarios munificentissime suppeditavit, consequenter tali via libellus Casus intitulatus, sub Iosepho isto Episcopo Typis Tyrnaviensibus anno 1692. editus est, qui utut mole fuerit exiguus, eo tamen non obstante quam magna in Clero, et populo Ruthenico Spiritualia promovit commoda, quis pro dignitate recenseat?

Caput 19.

Post haec non leves exortae sunt Iosephum inter Munkaciensem, et Georgium Fenesy Agriensem Episcopos dissensiones, morte etiam utriusque Episcopi nequaquam sopitae, verum ad eorum in u- (86) troque Episcopatu Successores propagatae in flammam subinde maximam erupturae. Harum igitur, et futurarum dissensionum Episcoporum Agriensium cum Munkaciensibus quandoquidem basis origo, et fundamentum esset Alexandri Papae VIII Breve Apostolicum, qui ex Romanis Pontificibus primus Iosephum de Camellis nondum Episcopum consécrationem, sed simplicem dumtaxat Sacerdotem Religiosum Munkacini Vicarium constituit Apostolicum, eo, quod Bona ad mensam Munkaciensium Episcoporum spectantia per rebelles Rákóczios essent occupata; hinc sciendum: Hoc Breve Apostolicum tametsi nulla dependentiae mentione ab Agriensibus Episcopis facta Iosephum de Camellis, qua Missionarium Roma ad Hungaro — Ruthenos in Dioecesi Munkaciensi existentes missum indicaret; sed et Leopoldus etiam Caesar cum dependentia ab Agriensi Episcopo eo tantum ex motivo Munkaciensem Episcopum nominaret, ut linguae nempe vernaculae Ruthenicae ad Popularium animos sibi devinciendos perquam necessariae ignarus tam apud hos, quam Refermatos in Superiore Hungaria tunc praepotentes eo maiori activitate sub tutamine Episcopi Agriensis tunc Aulici Cancellarii valeret, hic tamen quo magis Iosephum Episcopum, ut suum respective vicarium sibi subjugaret, apud ipsum Regni Primatelem Leopoldum

по-перше, що той мукачівський єпископ Йосиф не зробив візиту до нього для встановлення взаєморозуміння;

по-друге, що він почав присвоювати собі ім'я єпископа єпархії не без важкого порушення права єгерських єпископів;

по-третє, що, наслідуючи приклад свого попередника першого мукачівського єпископа Луки, він із своєї власної волі почав брати десятину вина з Іванівської гори та гори Лохова.

Здавалося, що Леопольд Колонич, примас королівства Угорщини, спочатку підтримував єпископа Йосифа де Камеліса у необхідності примирення незгод між двома єпископами, приводив як приклад (87) єгерському єпископові Георгію Фенеші двох єпископів у тій же державі, пассавського і віденського, він в кінці-кінців перед архієпископом примасом став на сторону єгерського єпископа посередництвом свого представника Кочметі, члена товариства Ісуса. Через цього примаса королівства мукачівський єпископ Йосиф де Камеліс згідно з буллою Пія IV та глави «Тому що в більшості випадків», за наказом головного судді був підпорядкований єгерському єпископові з присвоєнням йому тільки звання вікарія чи архіпресвітера, причому була виражена заява, що після цього на єгерських єпископах лежить обов'язок постійно турбуватися про те, щоб у Мукачеві завжди призначався єпископом якийсь вікарій грецького обряду, але не як мукачівський, а висвячений попередньо для цієї ролі, який, перед тим як приступив би до фактичного виконання наданої йому функції вікаріату, завжди складе до рук єгерського єпископа визнання католицької віри.

Немало попрацював цей же Георгій Фенеші, єгерський єпископ, щоб мукачівський єпископ Йосиф де Камеліс разом із духовенством і своїм руським народом прийняли григоріанський календар, бо той хоч і визнавав це у своєму листі з 1691 року до єгерського єпископа загальнодержавним інтересом, але висловив думку, що в умовах того часу це неможливе; правда, він тим не менше пообіцяв, що з часом по велінню бога настануть такі умови, що русини також приймуть григоріанський календар. Із того листа відомо, що священники, призначені єпископом Мефодієм, для більшого душевного спокою по всіх правилах були знову призначені Йосифом де Камелісом. Єпископ Йосиф вирішив це зробити більше всього на тій основі, що для законного висвячення єпископа згідно з апостольськими правилами потрібні як мінімум два єпископи, а було добре

Kolonits jam qua Consecratum Episcopum insimulare haud intermisit; nempe 1-o quod pro mutua Cointelligentia instituenda idem Munkacsiensis Episcopus Iosephus hucdum illum non inviserit. 2-o Quod non sine gravi praejudicio Episcoporum Agriensium usurpare Dioecesanii Episcopi nomen coeperit. 3-o Quod Praedecessoris sui Lucae 1-mi Munkacsiensis Episcopi vestigiis insistens, vinorum Decimas in promuntoriis Iványi, et Lochó dictis autoritate propria desumere adgressus sit.

Leopoldus quidem Kolonits Primas Regni Hungariae multum a principio favere videbatur Iosepho de Camellis Episcopo in componenda duorum Episcoporum quaestionata dissensione, (87) pro exemplo Agriensi Praesuli Georgio Fenesy Passaviensem, et Viennensem, duos in eadem Civitate adducens Episcopos, finaliter nihilominus fervidius partes Agriensis Episcopi apud Archi Episcopum Primatem agente Patre Kotsmethy Societatis Iesu Religioso; per eundem Regni Primatem Iosephus de Camellis Episcopus Munkacsiensis ad mentem Bullae Pii IV. et Capituli „quoniam in plerisque“ de officio Iudicis Ordinarii Agriensi Episcopo subjectus est, Vicarii Foranei, seu Archi Presbyteri non nisi titulo eidem attributo, ea expressa cum declaratione, quod onus incumbet Episcopis Agriensibus deinceps inomisse providendi, quatenus Munkatsini semper aliquis Graeci Ritus Vicarius ponatur Episcopus, ad titulum tamen non Munkacsiensem, sed in partibus Consecrabilis, qui antequam munus vicariatus sibi delegatum in effectu obeat, semper Professionem Fidei Catholicae in manibus Agriensis Episcopi faciat.

Non parum etiam adlaboravit idem Georgius Fenesy Agriensis Episcopus, ut Iosephus de Camellis Episcopus Munkacsiensis cum Clero, et populo suo Rutheno Calendarium amplecteretur Gregorianum, quod quidem ille in sua ad Agriensem anno 1691. missa Epistola bonum politicum esse agnovit, ast pro temporis ejus circumstantiis ad persuasionem suam id haud fieri posse asseruit, promisit nihilominus cum tempore Deo dante futurum ut Rutheni etiam Calendarium amplecterentur Gregorianum; Ex eadem Epistola constat Sacerdotes a Methodio Episcopo ordinatos per Iosephum de Camellis pro majori securitate conditionate fuisse reordinatos, quod eo vel maxime fundamento nixus facere praesumpsisse Iosephus Episcopus est censendus, quod ad validam Episcopi Consecrationem juxta Canonem Apostolicum primum adminimum duo requirerentur Epis-

відомо, що при висвяченні Мефодія на посаду єпископа їх не було.

Аж до часів єпископа Йосифа ніщо не перешкоджало тому, щоб парахи грецького обряду жили у важкій біді; вони не були забезпечені ні законними ділянками для будівництва, ні орною землею, звичайно притягалися до виконання робіт, повинностей та виплати поміщикам частини своїх сільськогосподарських прибутків, добутих важкою працею для свого прожиття, повинні були платити і всі інші державні податки (88) як звичайні кріпаки. Лише за цього єпископа Йосифа 16 лютого 1699 року перш за все за допомогою його еміненції кардинала та примаса Угорщини Леопольда Колоначи його величність цесар Леопольд із своєї ласки проголосив і своєю повною королівською владою вирішив карати тих, що підуть проти цього його ласкавого королівського декрету, щоб у майбутньому як церкви грецького обряду, так і церковні особи, які прийняли унію і перейшли в лоно католицької церкви і проживають в об'єднаній вірі і любові на території Угорського королівства, Хорватії, Славонії, а також самої Трансильванії, повністю користувалися тим же церковним імунітетом і тими самими привілеями, якими дійово мають можливість користуватися і церковні особи латинського обряду в усіх своїх справах у цьому Угорському апостольському королівстві та в приєднаних провінціях.

Декрет дивися вище під 1692 роком.

Глава 20

Все ж із усіх досі перерахованих добрих учинків, виконаних естергомським архієпископом Леопольдом Колоничем на користь єпископа Йосифа, його духовенства та угорсько-руського народу, безперечно найбільшим і неперевершеним за своїм значенням було те, що, крім створення колишнім високопреподобним пецьким каноником Яном Якобі грошової дотації в сумі 26 тисяч флоринів передусім для навчання і виховання руської молоді в Трнавському університеті, потім для утримання 12 вихованців у семінарії святого Адальберта, вирішив виділити також для постійного утримання трьох угорсько-руських вихованців. Із цієї семінарії вийшло потім багато видатних як своєю чесністю, так і вченістю людей. Із цього випливає, що угорсько-руські священники разом із своїм ортодоксальним єпископом здебільшого підтримували святу унію, тому що із перепису руських парафій, зробленого державними

copi, quos aliunde in Consecratione Methodii in Episcopum abfuisse satis constat.

Usque ad tempus Josephi Episcopi Parochi Ritus Graeci non obstante eo, quod extrema premerentur egestate, neque fundis, aut sessionalibus terris provisi forent, ordinarie ad robottas, labores, et Colonicales praestationes a rebus suis magno sudore partis, ac pro subsistentia sui convertendis potentia mediante adigebantur, et opitulante Eminentissimo Cardinale, et Regni Primate Leopoldo Kollonits Leopoldus M. Caesar non tantum benigne declarare, sed ex auctoritatis Regiae plenitudine in contra euntes Benigno huic Decreto Regio sub poenis infligendis etiam praecipere dignatus est, ut a modo imposterum cum Ecclesiae ipsae Ritus Graeci, tum Ecclesiasticae Personae, quae ad Unionem, et gremium Catholicae Ecclesiae redierunt, ac in eadem Fide, et charitate conjuncti, per Regna Hungariae, Croatiae, et Slavoniae, ac ipsam etiam Transylvaniam commorantes, degunt, eadem prorsus immunitate Ecclesiastica gaudeant, et iisdem privilegiis perfruantur, qua, et quibus Ecclesiae, et Personae Ecclesiasticae Ritus Latini cum omnibus rebus suis in hocce Regno Apostolico Hungariae, et Provinciis adnexis gaudere, et effective perfrui dignoscuntur. — Decretum vide superius 1692. anni.

Caput 20.

Ex omnibus nihilominus hactenus enumeratis, per Leopoldum Kollonits Archi-Episcopum Strigoniensem Iosepho Episcopo, et in eo Clero, ac Genti Hungaro — Ruthenicae praestitis Beneficiis, maximum sane, nec unquam pro dignitate depraedicandum fuit istud, quod praeter Fundationem ex 26,000 flnis constantem Iacobi Ián RRmi condam Canonici Quinque Ecclesiensis primum pro Gentis Ruthenicae juventute in Universitate Tyrnaviensi in litteris, et pietate erudienda, tum pro 12 Alumnis in Seminario S. Adalberti intertendis applicitam, tres quoque Hungaro-Ruthenos Alumnos constanter intertendendos benevole determinare dignatus sit, ex hoc enim Seminario plurimi tam pietate, quam Doctrina insigni praediti viri prodierunt; ex quo ipso consequitur Parochos Hungaro-Ruthenos cum Episcopo suo Orthodoxo majori ex parte Sacram Unionem fovisse, cum ex Conscriptioe Parochiarum Ruthenicarum publica auctoritate anno 1700 facta,

властями в 1700 році, який наводить відомий Прай на 414 сторінці свого стільки раз цитованого твору, видно, що із 769 церков (стільки їх було на всій території, що підлягала єпископській юрисдикції Йосифа де Камеліса та в Бігарському і Списському комітатах) нараховувалось (89) 353 уніатських та 416 необ'єднаних (тобто православних).

Між тим, у цій другій частині свого життя єпископ Йосиф переніс своє місце перебування, власне кажучи, свою резиденцію, із Мукачева до Пряшева, чи то боячись повстання, піднятого Ференцом Ракоці, що принесло з собою багато жертв, чи то бачачи, що багато священиків, нацькованих проти нього єзуїтами, відносяться до нього вороже; але більш усього вплинуло на де Камеліса в справі зміни місця проживання страшне вбивство Ісаї, якого він як людину дуже релігійну і свого родича разом з іншими родичами привів з собою в Угорщину і при сприянні короля Леопольда призначив у 1700 році архімандритом волоської церкви в окрузі Аvas з місцем перебування в Біксадському монастирі зі всіма необхідними правами. Він, мало знайомий з гарячим характером волохів і недостатньо обережний, порубаний на куски, був убитий якимось розбійником Шугасем та його спільниками (якого ж року — важко встановити)⁸⁹⁾.

Наведене нами, а можливо також і дещо інше було причиною того, що єпископ Йосиф залишив і будинок, побудований ним у Мукачеві, покинув і єпископську кафедру, якою протягом 15 років дуже добре керував, а сам виїхав для проживання в Шошуйфолу (Руське нове село) біля Пряшева, але незадовго захворів і для лікування переїхав до Пряшева. Там він помер 1706 року і був похоронений в крипті міноритської церкви, що стала тепер пряшівською кафедральною. Нарешті, в 1822 році була зроблена із каменю нова могила, в якій він знайшов останнє пристановище.

Він провів багато синодів — частково тому, щоб зміг одержати від священиків визнання ними віри та кафедральне. Найбільш відомий синод був проведений у місті Маковиці (90), на який прибули священики із усіх сусідніх комітатів — хто в шубі з домашньої вовни, хто в сіряку, багато в холошнях, багато у постолах, мало хто у рясах. Єпископ де Камеліс мав квартиру у палаці князя Ракоці, тут-там священики

⁸⁹⁾ а) Ісаї вже у 1701 році не жив. Див. вище лист великобанивських священиків.

quam Clar. etiam Pray in toties citato opere suo pag. 414. producit, appareat, quod ex 769 Ecclesiis Universim (:tot enim eorum in toto terrarum tractu, qui Josephi de Camellis Jurisdictioni Episcopali subiciebatur, et Bihariensem etiam, ac Scepusiensem Comitatus comple- (89) ctebatur) unitae 353 non unitae 416 numerarentur.

Interim Josephus Episcopus in hoc secundo rerum suarum cursu habitationem suam, et respective sedem Munkacsino Eperjesinum transulit, tum ideo, quod incendium Francisco ultimo Rákóczy excitatum, et nisi complurium sanguine exstingvendum vereretur, tum quod nonnullorum etiam e Clero suo per Patres Jesuitas contra se concitatorum animos graves erga se experiretur, sed vel maxime ad mutandam habitationem se determinavit consternatus terrificae caede Isaiiae de Camelis, quem ipse qua virum religiosum, et cognatum suum ad Hungariam, cum aliis quibusdam cognatis secum adduxerat hunc ille in Districtu Avas Ecclesiae Valachicae penes favorem Leopoldi M. Regis in Monasterio Bixadiensi a. 1700 Archimandritam cum necessaria Jurisdictione creaverat, qui fervidae Valachicae indolis minus peritus, et ipse minus cautus per latronem quemdam Suhaj dictum, et alios nefarios quosdam sibi adiunctos in frusta concisus, et extinctus est, quo tamen anno id determinare difficile est.⁸⁹⁾

Haec itaque, et forte etiam alia nonnulla Iosepho Episcopo pro motivis fuere, quod et domum Munkacsini per se extractam reliquerit, et Cathedram Episcopalem, quam per decursum 15 annorum summa cum laude rexit, deseruerit, seque ad possessionem Sósujfalu (:Ruska nova vesz:) prope Eperjessinum receperit, sed paulo post infirmatus, valetudinis curandae gratia Eperjessinum concesserit, ibidemque anno 1706 ex hac vita pientissime decesserit; sepultus in Crypta Ecclesiae tunc Minoritarum, nunc vero jam Cathedralis Eperjessiensis; anno demum 1822 nova tumba provisus, et in pristino loculamento suo obmuratus. —

Plures Synodos celebravit partim ideo, ut professionem Fidei a Parochis, et Cathedratum excipere valeat. Celeberrima est in oppido Makoviczensis (90) celebrata, ad quam confluit Clerus ex omnibus vicinis Comitatus, alter in Schuba, alter in Guba, plures in Cholosnis, et plurimi in peronibus, rari in veste Talari. Episcopus de Camelis Quárterium habuit in Palatio Principis

⁸⁹⁾ а) Isaija jam 1701 non vixit, vide superius Litteram Parochorum N. Banyensium.

були розміщені. Кожен носив з собою продукти у торбі. Побачивши все це, де Камеліс дав наказ, щоб кожний, хто хоче виконувати обов'язки священника, носив рясу, чисто одягався. Від того часу почалася і зовнішня культура руських священників.

Перед тим, як піти далі, вважаю доцільним додати таке:

I. Виплату і купівлю земельних ділянок у Березькому і Угоцькому комітатах, проведену в 1692 році.

II. Перелік мукачівських єпископів — його попередників і наступників.

(91) Глава 21

БЕРЕЗЬКИЙ КОМІТАТ

Виділення коштів і закупка церковних земельних ділянок для священників і вчителів була зроблена в днях 5 і 6 жовтня 1693 року в славному Мукачівському монастирі святого Миколи нижчепідписаними згідно з декретом його найсвятішої величності від 23 серпня 1692 року.

Славна кафедральна церква святого Миколи недалеко від міста Мукачева завжди була і є матір'ю, а в майбутньому її філіали: росвігівська та мукачівська церкви.

Лохівська (церква), що має церковну ділянку з усіма належностями, є матір'ю, її філіями є Ленівці та Лавки з своєю виділеною церковною ділянкою та належностями, купленими його преосвященством мукачівським єпископом, що є власником. Ця ділянка призначена для вчителя.

Бобовицанська (церква) також має ділянку для священника і вчителя, закуплену цим же паном єпископом, що є власником Бобовища. Ця церква є мати, а Грибівці та Серенчівці (Щасливці) є філіями.

Іванівська церква має вже закуплену панами поміщиками ділянку з орними землями та луками для священника, є матір'ю, а філіями є Руське і Клячаново з усіма належностями.

Ракошинська (церква) має ділянку з належностями, закуплену панами поміщиками, є матір'ю, а її філіями є Давидково і Кайданово.

Черленівська (церква) має закуплену панами поміщиками ділянку, але у зв'язку з тим, що знаходиться за водою, виділяється інша незайнята ділянка, що разом з належностями знаходиться у південній частині села, філією є Зняцьово, що має ділянку з належностями, які належать вчителю. Люди справді живуть у лісі.

Rákóczy, Sacerdotes hinc inde dispositi, singulus in Canisterio provisionem secum tulit. Haec omnia cernendo De Camelis ordinavit, ut quicumque officio Parochiali fungi velit, vestem deferat Talarem, -munde indutus, ab illo tempore coepit externa cultura Sacerdotum Ruthenicorum.

Antequam ultro progrediamur duo huc inrenda habeo,

I-o Assignationem, et Exemptionem Fundorum Comitatus Beregh, et Ugocsa 1692. factam.

II-o Seriem Episcoporum Munkaciensium antedecaneorum, et subsecutorum.

(91)

Caput 21.

COÏTUS BEREGHIENSIS.

Assignatio et exemptio Fundorum Ecclesiasticorum pro Parochis, Magistris facta diebus 5-a et 6-a 8-bris 1693. in Ven: Monasterio Munkaciensi S. Nicolai ab infra scriptis juxta Benignum Suae Sanctissimae Mattis Diploma emanatum die 23-a Augusti Anno 1692.

Venerabilis Ecclesia Cathedralis S. Nicolai prope oppidum Munkacs prout fuit semper Mater sit et in posterum filiales sint Orozvegensis et Munkaciensis Ecclesiae.

Lohow. quae habet fundum Parochialem cum suis pertinentiis sit Materna, filiales sint Leniovcse et Lavka cum suo fundo Parochiali assignato, cum pertinentiis ab Illmo Ep̄po Munkaciensi Terrestri Domino qui fundus sit pro Magistro.

Bobovisccz. quae similiter habet pro Parocho et Magistro assignatum fundum ab eodem Dño Ep̄po Terrestri illius Dño sit Mater filiales vero sint Hribovcse, et Szerencsovse.

Ivanovcse. quae habet fundum iam assignatum a DD. Terrestribus Parocho cum terris arabilibus, et pratis sit Mater Filiales vero sint Ruske, et Kleczanov, cum omnibus pertinentiis.

Rakosin. quae habet fundum cum pertinentiis assignatum a DD. Terrestribus sit Mater filiales vō Davidhaz et Kaidanov.

Czerleniov. quae habet fundum assignatum a D: Terrestribus sed quia est distractus ab aqua loco illius assignatur alius fundus desertus qui est a parte Meridionali cum suis pertinentiis filialis sit Zniaczov, quae habet fundum cum pertinentiis at hic sit pro Magistro. Verum homines habitant in sylva.

Кузьмино. Тут виділяються ділянка для житлових будинків священика і вчителя, що знаходиться близько церкви. Орні землі мають виділити пани поміщики протягом двох п'ятнадцятиденок. Потім їм буде зроблено зауваження паном мукачівським єпископом, в іншому разі будуть закуплені самим паном єпископом. Філією є Кучава.

(92) Пацканьово. Тому що тут немає жодної ділянки, був знятий священик під карою вигнання до тих пір, поки пани поміщики не придбають ділянку з орними землями для священика і вчителя.

Копинівська (церква) має ділянку лише для квартири священика, тому виділяється для цього інша незайнята ділянка, що знаходиться близько тої, з усіма належностями, щоб була і для священика, і для вчителя. Філіями є Микулівці та Медведівці.

Чопівська (церква) має ділянку з належностями, для вчителя виділяється незайнята ділянка з верхньої сторони церковної ділянки. Філіями є Жуково і Кальник.

Пузняківська (церква) має ділянку з належностями, для вчителя виділяється половина близької незайнятої ділянки. Філіями є Феделешівці та Герцівці.

Горонда має ділянку з належностями, для вчителя виділяється половина близької незайнятої ділянки. Філією є Жнятино.

Страбичівська (церква) має ділянку з належностями, для учителя виділяється половина незайнятої ділянки.

Лучки мають ділянку з належностями. Там проживає селянин, що виселяється, для вчителя виділяється половина близької незайнятої ділянки.

Вишня Визниця. Виділяється ділянка з належностями, в якій фактично проживає о. Василій. Для вчителя наявна половина ділянки, яку вже виділила княгиня Софія Баторі. Філіями є Ключки, що мають церковну ділянку, виділену п. поміщиками, та Сидорівці.

Нижня Визниця має виділену п. поміщиками ділянку. Для вчителя виділена половина незайнятої ділянки, що називається Жуково. Філією є Копино з ділянкою і належностями.

Обава. Виділяється та незайнята ділянка, що здавна була церковною з усіма своїми належностями. Для вчителя виділяється ділянка, на якій фактично проживає о. Георгій. Ця ділянка є середньою. Філіями є Дубино та Глинянець.

Шелестівська (церква) має придбану п. поміщиками ділянку з належностями і тому, що займає її селянин, хай він буде виселений.

Kuzmino, hic fundus pro habitatione Parochi, et Magistro assignatur ille desertus, qui est prope Ecclesiam. Terras arabiles assignent D. D. Terrestres infra duas quindenae postquam fuerint admuniti a Dño Ep̄po Munkacsiensi alius assignabitur ab ipso Dño Ep̄po filialis sit Kucziava. (92)

Paczaniow, ibi cum nullus sit fundus, suspensus est Sacerdos sub poena excommunicationis, quosque DD. Terrestres non assignent fundum cum terris arabilibus pro Parocho et Magistro.

Kopiniowcse. haec habet fundum tantum pro Parochi habitatione ideo additur ipsi alius fundus desertus, qui ē prope illum cum suis pertinentiis ut sit pro Parocho et pro Magistro. Filiales Nikolowcse et Medvedowcse.

Czopowcse, habet fundum cum pertinentiis Magistro assignatur fundus proximus desertus a superiore parte f̄di Pr̄chlis Fies Zukovo, et Kalnik. Poznakiowcse, habet fundum cum pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti proximi, fles sint Fedesowcse et Herczowcse.

Goronda habet fundum cum pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi proximi deserti filialis sit Zniatin.

Sztrabiczow, habet fundum cum pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti.

Lucska habet fundum cum pertinentiis ibi habitat Rusticus et expellatur Magistro assignatur medietas fundi proximioris deserti.

Viznicza Superior assignatur fundus cum pertinentiis ille in quo de facto manet P. Basilius Magistro sit Medietas fundi quem jam assignaverat Principisa Bathory Sophia filiales sint Klucki cum fundo Ecclesiastico jam assignato a DD. Terrestribus et Sidorowcse.

Viznicza inferior habet fundum assignatum a DD. Terrestribus M̄stro assignatur medietas fundi deserti vocali Zukov, flis Kopina cum f̄do, et ptiis.

Dunkofalva, fundus assignatur ille desertus qui ab antiquo fuit Parochialis cum suis pertinentiis Magistro vero assignatur fundus in quo defacto habitat P. Georgius qui fundus est medius filiales sint Dubina, et Hianianecz.

Selestov, habet fundum assignatum a DD. Terrestribus cum pertinentiis, et quia habitat Rusticus expellatur, filialis sit Kolczin cum fundo

Філією є Кольчино з церковною ділянкою, що виділена для вчителя.

Брестівська (церква) має здавна ділянку з належностями. Для вчителя виділена половина незайнятої ділянки біля церкви. Філіями є Лецовиця та Плоскановиця.

Бистра має виділену п. поміщиком ділянку для проживання, а орні землі придбали селяни так, що або купили їх, або власною працею викорчували. Це вони зробили під час визначеного паном мукачівським єпископом під карою звільнення і виключення із церкви терміну для придбання церковної землі. Для вчителя виділяється ділянка, на якій проживає о. Дмитрій. Ця ділянка половинна.

(93) Строїно. Виділяється запусчена ділянка з своїми належностями, що здавна була церковною. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки, що знаходиться найближче до ті. Філією є Брустров.

Дусино має здавна ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина ділянки колишнього священика Георгія Миковича. Філією є Росос.

Плав'я має ділянку, виділену панами поміщиками, з своїми належностями. Для вчителя виділяється половина ділянки біля парафії — з вишньої сторони.

Мартинка має виділену панами поміщиками ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки, близько парафії. Філією є Тобава.

Сасівка має виділену панами поміщиками ділянку з належностями. Для вчителя виділяється ділянка, на якій проживає о. Василій.

Солочин має ділянку з належностями. Для вчителя виділяється селянами половина ділянки за повідомленням пана мукачівського єпископа.

Плоске має ділянку з своїми належностями. Для учителя виділяється половина незайнятої ділянки близько парафії; філії: Звір, Оленьово та Павлово.

Свалява має здавна ділянку зі всіма своїми належностями та ділянку для вчителя.

Неліпино має здавна ділянку зі своїми належностями; є і для вчителя ділянка. Філією є Ганковиця.

Чинадієво має здавна ділянку зі своїми належностями. Для вчителя селянами виділяється ділянка за повідомленням пана мукачівського єпископа, бо всі землі ними вже захоплені.

Голубинне має здавна ділянку зі своїми на-

Ecclesiastico qui fundus sit pro Magistro.

B r e s t ó v, habet fundum ab antiquo cum pertinentiis: Magistro assignata medietas fundi deserti prope Ecclesiam filiales sint Licovicsa et Ploskenovicsa.

B i s z t r a, habet fundum assignatum a D. Terrestri pro sola habitatione terras vero arabiles assignent Pagenses cum omnes illas vel emerint vel proprio labore extirpaverint et hoc faciant infra terminum assignandum a Domino Ep̄po Munkacsiensi sub poena suspensionis et interdicti. Magistro assignatur fundus in quo habitat P. Demetrius qui est medius.(93)

S z t r o i n o. assignatur fundus desertus cum suis pertinentiis, qui ab an̄quo fuit Ecclesiasticus. Magistro vero assignatur medietas fundi deserti qui est illi proximus. Filialis sit Brustrow.

D u s i n o, habet fundum cum pertinentiis ab antiquo. Magistro assignatur medietas fundi olim sacerdotis Gregorii. Mikovicz filia: sit Rosos(z).

P l a w i a, habet fundum assignatum a DD. Terrestribus cum suis pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi prope Parochiam a superiori parte.

M a r t i n, habet fundum assignatum a DD. Terrestribus cum pertinentiis Magistro assignatur medietas f̄di deserti prope Parochiam filialis fit Tibawa.

S a s ó k a, habet fundum assignatum a DD. Terrestribus cum pertinentiis Magistro assignatur fundus in quo habitat P. Basilius.

S o l o c z i n, habet fundum cum pertinentiis. Magistro assignetur a Pagensibus medietas fundi ad intimationem Dñi Ep̄pi Munkacsiensis.

P l o s k a, habet fundum cum suis pertinentiis. Magistro assignatur medietas fundi deserti prope Parochiam Files Zwor, Oleniow, N Pawlowo.

S w a l a w a, habet ab antiquo fundum cum suis pertinentiis omnibus et pro Magistro est fundus.

N e l i p i n o, habet ab antiquo fundum cum suis pertinentiis, est et pro Magistro fundus Filialis fit Hankowicsa.

S e m i k l ó s, habet ab antiquo fundum cum suis pertinentiis. Magistro assignetur fundus a Pagensibus ad intimationem Dñi Ep̄pi Munkacsiensis cum omnes sessiones sint ab illis occupatae.

H o l u b i n n o, habet ab antiquo fundum cum suis pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti prope Parochialem.

P o l a n a, habet fundum cum pertinentiis Filiales sint Diskovicsa et Uklin hujus Ecclesiae fundus Parochialis sit pro Magistro.

S u s k o v o, aliter dicta Jowhovicsa habet ab anti-

лежностями. Для вчителя виділяється половина незайманої ділянки близько церковної.

Поляна має ділянку з належностями. Філіями є Дисковиця та Уклин. Церковна ділянка Уклина призначається для вчителя.

Сусково, інакше зветься Йовговиця, має здавна ділянку з належностями. Філією є Пасіка, церковна парафіальна ділянка якої призначається для вчителя.

Ряпідь має ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина незайманої ділянки близько церкви. Філіями є Дубровиця, Олєговиця та Буковинка.

Підгоряни мають здавна ділянку з належностями. Є ділянка і для вчителя, філіями є Кендерешово та Куштановиця.

Негрово має парафіальну ділянку зі всіма належностями. Для вчителя панамі поміщиками, яких є багато, за повідомленням пана єпископа під карою звільнення і виключення виділяється ділянка. Філіями є Яблоново та Залуж. (94)

Лалово. Виділяється ділянка з усіма належностями для пароха, на якій фактично проживає священник. Для вчителя виділяється половина незайманої ділянки близько тої (церковної), філіями є Березинка та Фогараш (Зубівка).

Барбово має ділянку з усіма своїми належностями. Філіями є Пістрялово з своєю парафіальною ділянкою з належностями, яка тепер є опущеною, і Макар'єво з своєю парафіальною ділянкою. Ця ділянка призначається для вчителя.

Шаркадь (Горбок) має свою ділянку з належностями; для вчителя виділяється половина незайманої ділянки біля парафіальної. Філіями є Дунковиця та Ремети.

Арданово має ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина незайманої ділянки біля парафіальної. Філія: Мідяниця.

Доробратово. Для священника виділяється ділянка з своїми належностями, на якій фактично проживає священник. Для вчителя виділяється половина незайманої ділянки близько церкви.

Завидово. Для пароха виділяється незаймана ділянка під назвою Герменець зі своїми належностями. Філіями є Новоселиця та Станово. Виділяється також половина незайманої ділянки зі своїми належностями, що знаходиться біля церкви, для вчителя.

Бабичі. Для пароха виділяється незаймана ділянка зі своїми належностями, що знаходиться близько церкви та половина іншої близької для вчителя. Філіями є Ділок і Покуття.

quo fundum cum pertinentiis, Filialis sit Passika huius Ecclesiae fundus Pälis pro Magistro.

Repede, habet fundum cum pertinentiis. Magistro assignatur fundi medietas deserti prope templum Filiales sint Dubrovicsa, Olehovicsa, et Bukovinka.

Podhoran, habet ab antiquo fundum cum pertinentiis est et pro Magistro fundus, filiales sint Kenderes, et Kustanovicsa.

Nogrovo, habet fundum Parochialem cum omnibus pertinentiis Magistro assignatur fundus a DD. Terrestribus cum sint multi ad intimationem Dñi Ep̄pi sub poena suspensionis et interdicti filiales sint Almas et Zaluzse. (94)

Lalovo, assignatur fundus cum suis pertinentiis pro Parocho ille in quo defacto manet Sacerdos, et Magistro assignatur medietas fundi deserti prope illum. Filiales sint Berezova et Fagarus.

Barbow, habet fundum cum omnibus suis pertinentiis. Filiales sint Pistralow cum suo fundo Parochiali, et pertinentiis qui nunc est desertus et Makarow cum suo fundo Parochiali et pertinentiis et hic pro Magistro.

Sarkad, habet suum fundum cum pertinentiis, Magistro assignatur fundi medietas deserti prope Parochialem files Dunkovica et Remeta.

Ardanovo, habet fundum cum pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti prope Parochialem F:Midianicsa.

Dorobratow, assignatur Parocho fundus cum suis pertinentiis in quo defacto Sacerdos habitat Magistro vero assignatur medietas fundi deserti prope templum.

Zavidow, Assignatur Parocho fundus desertus vocatus Hermenicz cum suis pertinentiis filiales sint Novoszelicza et Sztanovo et medietas fundi deserti cum suis pertinentiis, qui est prope hanc Ecclesiam assignatur Magistro.

Babiczi, assignatur Parocho fundus desertus cum suis pertinentiis qui est prope Ecclesiam et medietas alterius proximi pro Magistro. Filiales sint Dilok et Pokutja.

Загаття. Виділяється для пароха ділянка зі своїми належностями, на якій залишається о. Пантелеон. Філією є Колодне; тут виділяється для вчителя половина незайманої ділянки близько церкви.

Дешковиця має ділянку зі своїми належностями, виділену панами поміщиками. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки близько церкви. Філія — Брід.

Чорний Потік має ділянку з належностями, виділену панами поміщиками. Філії — Новоселиця, Мартинське та Волоське. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки, що знаходиться близько Волоської церкви.

Івашковиця. Для пароха виділяється та ділянка, на якій проживав священник, з своїми належностями. Для вчителя виділяється половина близької незайнятої ділянки. Філіями є Велика Абранка та Кобалевиця.

Тишів має ділянку з своїми належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки біля тієї. Філіями є Медвеже (95), Котельниця, Мала Бистра та Шутовиця.

Латірка має ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина ділянки, що дуже близько знаходиться біля церкви. Філіями є Нижня Бистра та Борсучина.

Завадка має ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки біля церкви.

Підполоззя має здавна ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки близько парафіальної. Філією є Абранка з своєю парафіальною ділянкою та належностями.

Жденієво має ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки біля тієї. Філіями є Збини та Щербовець з своєю парафіальною ділянкою та належностями.

Вишні Верецьки (Верхні Ворота) мають здавна ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки біля церкви. Філією є Лази.

Нижні Верецьки (Нижні Ворота) мають здавна ділянку з належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки біля церкви.

Гукливий. Тут є дві церкви з парафіальними ділянками і належностями. Верхня називається св. Михаїла і має філію Веретечів. Нижня — під назвою св. Миколи, має філію Таламаш. Для вчителя виділяється незайнята ділянка, що знаходиться близько церкви св. Михаїла, по половині кожному.

Zahat ia. assignatur Parocho fundus cum suis pertinentiis in quo P. Panteleon manet filialis sit Kolednoie hic assignat pro Magistro medietas fundi deserti prope Ecclesiam.

Deskovics a. habet fundum cum suis pertinentiis assignatum a DD. Terrestribus. Magistro assignatur medietas fundi deserti prope Ecclesiam filialis sit Bród.

Czornopoto k. habet fundum cum pertinentiis assignatum a DD. Terrestribus Filiales sint Novoszelicsa Martinskoie et Voloskoie, Magistro assignatur medietas fundi deserti qui est prope Ecclesiam Volosiensem.

Iwaskowics a. Fundus assignatur Parocho ille in quo manebat Sacerdos cum suis pertinentiis. Magistro vero medie(!) fundi deserti filiales sint Nagy abranka et Kobalevicsa.

Tisow. habet fundum cum suis pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti prope illum. Filiales sint Medveza(95) Kotilicsa Kisztré et Sutovicsa.

Latorka habet fundum cum pertinentiis. Magistro assignatur medietas fundi proximi Ecclesiae. Filiales sint N. Bisztra et Borszuczina.

Zavadka habet fundum cum pertinentiis. Magistro assignatur medietas fundi deserti prope Ecclesiam.

Podpolóz. habet ab antiquo fundum cum pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti prope Parochialem Filialis sit Abranka cum suo fundo Parochiali et pertinentiis.

Zdeniow. habet fundum cum pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti prope illum. Filiales sint Zbina, et Serbovecs cum suo fundo Parochiali et pertinentiis.

Vereczkie. Superior habet ab antiquo fundum cum pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti prope Ecclesiam Filialis sit Lazi.

Vereczkie. inferior habet ab antiquo fundum cum pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti prope templum.

Huklivo ibi sunt duae Ecclesiae cum fundis Parochialibus et pertinentiis superior dicata S. Michaeli habeat pro filiali Vereteczow. Inferior dicata S. Nicolao habeat pro filiali Tomolacs Magistro assignatur fundus desertus qui est prope Ecclesiam S. Michaelis medietas cuilibet.

Скотарське має ділянку з своїми належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки, де проживає старий священник.

Канора має ділянку з належностями. Філією є Воловець з своєю парафіальною незайнятою ділянкою. Ця ділянка призначена для вчителя.

Ростока Кремінцова має ділянку з своїми належностями, що може вистачити і для вчителя.

Верб'яж має ділянку з належностями, близько якої є ділянка і для вчителя.

Климова Ростока має ділянку з своїми належностями. Для вчителя виділяється половина незайнятої ділянки біля тієї. Філією є Кечовне.

Буковець має ділянку з належностями. Філіями є Пашковець і Перехрестя з своєю парафіальною ділянкою та належностями. Ця ділянка виділена для вчителя.

Імстичівський монастир є матір'ю. Філіями є Імстичово та Луково.

У Білках є дві церкви. (96)

Дубрівка є матір'ю. Філією є Іршава.

Осїй

Ільниця, де знаходяться дві церкви, обидві матері. Філією верхньої є Олгачертеж, а нижньої Брід.

Кив'яжд (Кам'янське). Філія — Богаревиця.

Всі священники, які проживають на церковних ділянках, що були закуплені ними або їхніми попередниками і на яких зробили фінансові вкладання для будівництва або відбудови чи ремонту, були позбавлені всіх прав вимагати, щоб їм або їх дітям були сплачені їх видатки тими парохами, які наступали після них. Це тому так, щоб ні теперішні священники, ні їх потомки не могли ні на що претендувати.

Постанови

У цьому славному Березькому комітаті, де є декілька сіл, в яких немає жодних ділянок для священників і вчителів і в одному селі є більше панів-поміщиків, внаслідок чого важко було виділити ділянки без того, щоб комусь не завдати шкоди, тому було вирішено, щоб ті ділянки, на яких фактично проживають священники, були звільнені і щоб їм за спільною згодою панів поміщиків були виділені інші ділянки, як це було обіцяно на комітатських зборах.

Жодна церковна земельна ділянка не є спадковою в родині проживаючого священника, а переходить від пароха до пароха так, щоб парох, який буде працювати в місті чи селі, зай-

Skotarskie. habet fundum cum suis pertinentiis Magistro assignatur medietas deserti fundi ubi habitabat Sacerdos Senex.

Kanora habet fundum cum pertinentiis Filialis sit Volovecz cum suo fundo Parochiali deserto iste fundus sit pro Magistro.

Rostoka. Kreminciova. habet fundum cum suis pertinentiis. qui potest sufficere et pro Magistro. Verbiaz, habet fundum cum pertinentiis et prope illum fundus et pro Magistro.

Klimova Rostoka. habet fundum cum suis pertinentiis Magistro assignatur medietas fundi deserti prope illum Filialis sit Kecsóne.

Bukovecz habet fundum cum pertinentiis. Filiales sint Paskovecz et Perechreszt cum suo fundo Parochiali et pertinentiis. iste sit pro Magistro.

Monasterium Misticzoviense sit Ecclesia Materna Filiales vero sint Msticzow et Lukowo.

Bilka ubi duae sunt Ecclesiae. (96)

Dubrovka, sit Materna Filialis vero Irsava.

Oszoi.

Ilitza ubi sunt duo templa utrumq̄ Maternum filialis superioris Olhacertéz, filialis vō inferioris Bröd.

Kéviabd Materna Filialis Bogorovicsa.

Omnes Sacerdotes qui habitant in fundis Ecclesiasticis qui ab ips vel ab eorum antecessoribus fuerunt in partim empti ibiq̄ expensas fecerunt aedificando reficiendo bonificando cesserunt omni Juri praetensionis ut ipsis vel suis haeredibus refundantur expensae a Parochis subsequentibus. Hoc est ut nec praesentes nec eorum haeredes possint quidquam praetendere.

Constitutiones.

In hoc Inclyto Cottu Bereghiensis, cum sint aliquot Pagi in quibus nulli sunt fundi pro Parochis et Magistris, et in uno pago multi sunt Domini Terrestres, propter quod difficile fuit assignare fundos ne praeiudicetur alicui decretum fuit, quod illi

мав цю ділянку з будинком і всіма належностями до тих пір, поки буде залишатися на посаді пароха. Після його переведення чи його раптової смерті його родичі залишають усе для наступника, так само нічого не можуть утримати із тих земельних ділянок. Священик не повинен нічого дати пану поміщику і тим менше працювати для нього. Це саме стосується і дяків або шкільних учителів.

Жодний парох не може тримати у себе чужих кріпаків, крім необхідних йому слуг, щоб вони під його покровительством уникали від робіт і податків, які вони повинні виконувати для своїх панів-поміщиків або комітату. Якщо ж когось прийме для своєї служби, то із-за цього той не може претендувати на якісь привілеї чи імунітет по відношенню до свого поміщика. Жоден священик, крім церковної ділянки, не може займати чи арендувати іншу поміщицьку ділянку; але якщо хоче обробляти поміщицькі землі, то нехай на кожний рік заключає договір із тим зобов'язанням, що буде платити за землю згідно договору. Це саме відноситься і до дяків чи вчителів.

Руські священики, об'єднані зі святою римською церквою, повинні будуть користуватися тими самими привілеями імунітету і свободи, якими по закону користуються католицькі священики латинського обряду, щоб згідно з декретом найсвятішої величності, (97) якщо ці будуть звільнені від державних податків так само, хай будуть і ті; якщо ж ці будуть зобов'язані платити, тоді і ті, як будь-яка знатна людина, що немає кріпаків; щоб це легше виконувалось, розподіл і визначення податків мають бути зроблені його преосвященством вельмишановним паном егерським або мукачівським єпископом та і повинні бути встановлені його службовцями, а не службовцями поміщиків чи комітату. Це саме відноситься і до дяків чи шкільних учителів, якщо будуть користуватися лише церковними ділянками. У зв'язку з тим, що земельна ділянка дяків є лише половиною, то з них так само й повинні податки мають вимагатись службовцями пана єпископа.

Однак не треба розуміти, що із-за виділення священикам і вчителям земельних ділянок, селяни звільняються від виплати щорічних повинностей, але проголошуємо, що ті, які звичайно давали щороку своїм парохам, повинні давати і в майбутньому, ті ж, що не давали, повинні давати, як усі інші: *подібно нехай дають те, що звичайно давали священикам як плату.* Іоанн Йосиф де Камеліс, єпископ шебаштин-

fundi in quibus defacto habitant Parochi sint exempti, quousq̄ a Dñis Terrestribus concorditer assignabuntur alii, prout in congregatione Comitatus promissum fuit.

Nullus fundus Eccl̄ticus sit haereditarius in familia Sacerdotis possidentis sed cedat a Parocho ad Parochum ita ut Parochus qui actualiter erit in Oppido vel Pago possideat illum cum Domo et omnibus pertinentiis quousque manebit in Officio Parochiali. Illo vero demoto vel defuncto statim ejus consanguinei relinquunt totum pro successore. Et ex istis fundis nihil teneatur Parochus praestare Domino Terrestri et molto minus pro illo laborare hoc idem intelligatur et de Cantoribus sive Magistris Scholarum.

Nullus Parochus possit apud se, praeter servos necessarios retinere Colonos alienos, ut sub ejus umbra subterfugiant labores et contributiones debitas suis Dñis Terrestribus, vel Comitatu, et si retinebit licet pro suo necessario servitio nullum tamen ex hoc Coloni possessionati Privilegium Immunitatis, et exemptionis praetendere possint. Nullus Sacerdos praeter fundum Ecclesiasticum possideat nec arrendet alium fundum colonicalem; sed si vult Terras colonicales colere illius conducat de anno ad annum cum hac unica obligatione solvendi pretium secundum conventionem faciendam. Hoc idem mandatur et Cantoribus sive Magistris.

Sacerdotes Rutheni cum S. R. E. Uniti, debebunt iisdem Privilegiis immunitatis, et libertis frui, quibus de jure fruuntur Sacerdotes Catholici Ritus Latini prout mandat Sua Sacratissima Maestas (97) ita ut si isti erunt liberi a publicis contributionibus, sint et illi; si autem isti contribuere debebunt, debebunt et illi quilibet, tamen tam quam unus Nobilis unius sessionis non habens subditos; et ut melius servetur, discretio debebit fieri distributio sive Impolitio contributionum per Illm̄um et Reverendissimum Dñm Epp̄um Agriensem sive Munkacsien: et per hujus officiales erigi, non vero per officiales Terrest. sive Cotfus. Hoc idem intelligatur et de Cantoribus sive Magistris Scholarum si alium fundum non possidebunt praeter Ecclesiasticum. Et quia Cantorum fundus est medius, tenebitur quilibet ad mediam tantum contributionem exigendam pariter ab officialibus Dñi Eppi. Tandem non intelligatur quod propter assignationem fundorum factam Sacerdotibus et Magistris, Pagenses sint liberi a solutione annua ipsa debita, sed declaramus quod illi, qui solebant annuatim dare suis Parochis certam contributionem continent in posterum dare, qui vero non dabant dent sicut caeteri alii: et similiter praestent id quod est

ський, мукачівський, власною рукою. Николай Круцаї, каноник і охоронець егерської капітули, власною рукою.

Глава 22

УГОЦЬКИЙ КОМІТАТ

Карачин (Карачфалва) є мати, має ділянку з належностями, із якої повинен утримуватись і вчитель. Село подбає про сіно. Філії: Нове Село і Оросієво.

Ардовець має ділянку з належностями. Село подбає про місце проживання для вчителя. Філія — Фанчиково.

Олешник (Егреш) має здавна ділянку з належностями для пароха і вчителя.

Севлюш (Виноградів)

Копаня — мати. Філія — Мала Копаня.

Рокосів, філія — Вишній Шард (Широке).

Раковень

Шард (Заболоття), філією є Влагово (Вільхівка).

Ростока має ділянку з належностями для вчителя, виділену панамі.

Заріччя, філією є Сільце.

Чингава (Боржавське), філії — Онік і Завадка.

Великі Ком'яти — мати. Філія — Малі Ком'яти.

Петерфалва (Петрово), філіями є Вовчанське, Тросник, Дротинці, Бобове та Дівичне.

Чорний Ардів (Чорнотисів) має ділянку з належностями. Філія — Сасово.

Веряця, філія — Королево, Теково, Хижа.

Новоселиця, філія — Флізі.

Черна має ділянку не лише для вчителя. Філія — Бичків) (100)*

Велика Тарна має ділянку не лише для вчителя. Філія — Сухий Потік.

Батарч має ділянку з належностями не лише для вчителя. Філія — Комлош.

Тарчфалва, філія — Великий герц.

Малий Герц має ділянку не лише для вчителя.

Теребеш має ділянку не лише для вчителя.

Теребеш має ділянку без орної землі. Філія — Кекенш.

Велятино.

Николай Круцаї, каноник і охоронець егерської капітули, власною рукою.

solitum praestare pro stola. Ioa: Iosephus de Camellis, Eppus Sebest. Munkacs mp: Nicolaus Kruczay Cpli Agrien: canonicus et custos, mp.

Caput 22.

COMITATUS UGOCSIENSIS.

Karaczfalva, sit Materna habet fundum cum pertinentiis ex quo tenetur providere et Cantori, pagus providebit pro feno. Fles Ujhelyi et Orosi. Ardovec. habet fundum cum pertinentiis. Pagus providebit Magistro de loco habitationis filialis Fancsikow.

Egres, habet ab antiquo fundum cum pertinentiis pro Parocho et Magistro Sólós

Kopan m. Filialis parva Kópán.

Rokossov. Filialis Felső Sarod.

Rakovecz

Sard. Filialis sit Olahovo.

Rostoka habet fundum cum pertinentiis pro Mğstro(!) assátus a Dñis.

Zaricza Filialis sit Silcse.

Czingava Filialis sint Onok et Ivis (?)

Kumiat. M. Filialis sit parva Kumiat.

(Peterfalva) Filialis sint Farkasfalva, Sasfár, Szirma, Bekeny et Forgolans.

Fekete Ardó habet fundum cum pertinentiis Filialis Szaszfaló.

Veracse, filiales sint Kiralhaza Gadihaza et Fas:háza.

Novoszelicza Filialis sit Flizi.

Czerna habet fundum non tamen pro Magistro Filialis Bicskov (100) (!)*

Nagy Tarna habet fundum non tamen pro Mğstro Flis Szuchipotok.

Batarcs habet fundum cum pertinentiis non tantum pro Mğstro Filialis Komlós.

Tarczfalva Filialis Nagy Gerc.

Kis Gerc habet fundum non tamen pro Magistro.

Terebes habet fundum sine terris Filialis Kékénós. Velets.

Nikolaus Kruczay Cpli Agriensis canonicus, et custos. mp.

*) Сторінки 98, 99 — пропущені в оригіналі (Ю. Сак).

*) В оригіналі пропущені с. 98 та 99. (Примітка — Н. Сак).

ПЕРЕЛІК МУКАЧІВСЬКИХ ЄПИСКОПІВ

Маємо два каталоги мукачівських єпископів, один у книзі між релігійними справами за номером 216, другий на аркуші єпископа Блажовського, написаний його власною рукою.

У книзі між релігійними справами за номером 216, сторінка 107, є такий перелік мукачівських єпископів:

1. Пресвітер Лука	1454
2. Іоанн	1491
3. Владислав	1551
4. Іларіон	1561 ^{a)}
5. Сергій	1606
6. Єфимій	1618
7. Петроній	1620 ^{b)}
8. Іоанн Григорович	1627
9. Василій Тарасович	1635
10. Порфірій Ардан	1642 ^{c)}
11. Софроній Юсько	1642 ^{d)}
12. Петро Парфеній	1650 ^{a)}
13. Іоаннікій Амфілохій Малаховський	1661 ^{e)}
14. Волошиновський — Рацин	
(102) 15. Маурокордаті Лохівський	
15. Липницький	
16. Кульчинський	
17. Рафаїл Ангел	
18. Мефодій	1687

SERIES EPISCOPORUM
MUNKACSIENSIIUM.

Duos habemus Catalogos Episcoporum Munkacsiensium, alterum in libro inter Religionaria, N-ro 216. alterum in phylera proprio pugno Blazsószy Episcopi scriptum.

In libro inter Religionaria N-ro 216. pag. 107. sequens est series Episcoporum Munkacsiensium:

1. Lucas Presbyter	1454.
2. Ioannes	1491.
3. Ladislaus	1551.
4. Hillarion	1561. ^{a)}
5. Sergius	1606.
6. Euthymius	1618.
7. Petronius	1620. ^{b)}
8. Ioannes Gregorovics	1627.
9. Basilius Taraszovics	1635.
10. Porphyrius Ardan	1642. ^{c)}
11. Sophronius Iuszko	1642. ^{d)}
12. Petrus Parthenius	1650. ^{e)}
13. Malachowszky Amphilochius Joannic:	1661. ^{f)}
14. Volozinoski — Raczin	—
(102)	
15. Maurocordati Lochowszky	—
15. Lipniczky	—
16. Kulcsinszky	—
17. Rafael Angelus	—
18. Methodius	1687.

101 ^{a)} У грамотах називається Ларіон, Ларіона.

^{b)} Пастелій ставить Петронія перед Софронієм, розповідає, що він прочитав його документ, я проти цього не заперечував, крім того, додає, що Софроній був висвяченим рашчаном.

101 ^{e)} Пастелій додає «грек».

^{c)} Пастелій зауважує «русин» з Мукачівського округу.

^{d)} Пастелій каже, що він був русином із Польщі, між іншим, як вище сказано, народився у Собольському комітаті у селі Саколь.

^{e)} Погано поставлений 1661 рік, тому що в тому році Парфеній ще жив і Малаховський перемішлянським єпископом став тільки в 1778 році і в останній час деякі функції виконував на Маковиці. Відносно цього див. вище.

(101)a) In Diplomatus nominatur Larion, Lariona.

b) Pásztelyi anteponit Petronio Sophronium, cuius Documentum se legisse narrat, ego in illud non impegi, addit praeterea Sophronium esse Consecratum Rascianum.

c) Pásztelyi addit Graecus.

d) Pásztelyi observat: ex Districtu Munkacs Ruthenus.

e) Pásztelyi dicit eum fuisse ex Polonia Ruthenum, interim ut supra dictum, est in Comitatu Szabolts Possessione Szakoly natus.

f) Male positum est 1661. quia eo anno adhuc vixit Parthenius, et Malachowszky Eppus Premislensis tantum 1778 factus, ac exiguo tempore nonnullas functiones in Makovicza exercuit, et ordinavit. — Vide eatenus superius.

19. Де Камеліс	1688 ^{a)}	
20. Петроній Камінський	— ^{b)}	
21. Годермарський	1709* ^{a)}	1689
22. Геннадій Бізанці	1716	1616
23. Симеон Стефан Ольшавський	1733	
24. Гавріїл Георгій Блажовський	1738	

Додане зауваження із оригіналу високопреподобним паном Брадачем, який зі мною спілкувався по-руськи.

Перелік мукачівських єпископів, написаний Гавріїлом Блажовським

Перелік мукачівських єпископів від часів якогось пресвітера Луки, який виконував обов'язки пресвітера близько 1458 року, був складений із різних фрагментів мукачівської кафедральної бібліотеки святого Миколи, єпископа і сповідника; преосвященим вельмишановним паном Георгієм Гавріїлом Блажовським, з божої милості і святого апостольського престолу єпископом егерським, мукачівським, марамороським, апостольським вікарієм славного королівства Угорщини і приєднаних до неї країв, радником його царсько-королівської величності 13 лютого 1741 року, порядок якого такий:

1. Перший єпископ Іоанн року 1491
2. Владислав, по-іншому Василій 1551
3. Іларіон 1561
4. Сергій 1606
5. Євфимій 1618
6. Петроній 1620
7. Іоанн Григорій 1627
8. Василій Тарасович 1635
9. Порфірій Ардан

(103)

10. Софроній Юсько; ці два названі єпископи працювали в той час, коли стала вільною посада Тарасовича.
11. Петро Парфеній 1650

*) В оригіналі зроблено виправлення щодо року тут і далі.

^(102)a) Неправильно, бо прибув до Мукачева лише в кінці 1689 року.

^{b)} Камінський ніколи не був єпископом ні призначеним, ні тим менше висвяченим, а був простим монахом, а потім мукачівським ігуменом. Дивись вище та щоденник єпископа де Камеліса.

^{a)} Також неправильно, бо був призначений 1707 року, але ніколи не був висвячений.

19. De Camelis	1688. ^{a)}	
20. Kaminszky Petronius	— ^{b)}	
21. Hodermarszky	1709*	1609. ^{c)}
22. G. Genadius Bizanczy	1716	1616.
23. Simeon Stephanus Olsavszky	1733	1633.
24. Gabriel Georgius Blasowszky	1738	1638.

Addita est nota: ex Originali, a Reverendissimo D. Bradáts, Ruthenico mecum communicato.

Series Episcoporum Munkacsiensium a Gabriele Blazsószy inscripta:

Series Episcoporum Munkacsiensium, a temporibus cujusdam Presbyteri Lucae, circa annum Domini 1458. Presbyteralia exercentis, ex variis fragmentis Bibliothecae Cathedralis Munkacsiensis Sancti Nicolai Eppli, et Confessoris, per Illmum, ac Rndissimum Dnum Georgium Gabrielem Blasovszky (!) Dei, et Sacrae Sedis Apliae Grāa Ep̄m Agriensem, Munkacsiensem, Maramorosiensem etc. per Inclytum Regnum Hungariae, et partes eidem annexas Vicarium Ap̄stolicum S-ae Caēae R-ae Mattis Consiliarium Anno 1741. Idibus Februarii in unum coliecta, ordine ut sequitur:

1. Primus Episcopus Ioannes anni 1491.
2. Ladislaus, alias Basilius 1551.
3. Hilarion 1561.
4. Sergius 1606.
5. Euthimius 1618.
6. Petronius 1620.
7. Joannes Gregorius 1627.
8. Basilius Taraszovits 1635.
9. Porphirius Ardan

(103)

10. Sophronius Iuszko, hi duo vacante Sede Taraszovicsiana intervenerant nominati Episcopi.
11. Petrus Parthenius 1650.

(102)a) Male, quia tantum cum fine anni 1689. venit Munkacsinum.

b) Kaminszky numquam fuit Episcopus nec nominatus, tantominus consecratus, sed fuit simplex Monachus, ex post Hegumenus Munkacsiensis. Vide superius, et Diarium De Camellis Episcopi.

c) Etiam male, quia fuit nominatus anno 1707. sed numquam consecratus.

*) В оригіналі зроблено виправлення щодо року тут і далі. (Ю. С.)

12. Амфілохій Малчовський, невідомо коли.
13. Іоаннікій з родини Зейканів 1661, про що свідчить його анти-менсій поставлений 1664 р. у селі Буштино Марамороського комітату.
14. Волошиновський, рац або расціан.
15. Маурокордати Лохівський
16. Липницький
17. Кульчинський
18. Рафаїл Андял
19. Мефодій з родини Зекан 1687

20. Петроній Камінський, поляк. Кажуть, що він був знавцем найрізноманітніших мов, але ніколи не бачили, щоб він проводив відправу. Передають, що він зробив багато зворушень перед і після прибуття із Рима єпископа де Камеліса.

Всі ці вищезгадані були призначені, частково висвячені єпископи за часів православ'я, але чи й самі були схизматиками? Хто є знавцем людських характерів, той сам це знає найкраще.

Але про Василя Тарасовича можна вірити, що він був справді об'єднаний із святою Матір'ю римо-католицькою церквою, бо в той час ми прикладали поганих людей, знову була поширювана темнота схизми, і лише біля 1688 року з божою допомогою і наполегливою працею апостольських людей почала процвітати унія.

Перелік високо преосвящених панів законних мукачівських єпископів, найвидатніших людей як своєю доблестю, так і чесністю і вченістю, висвячених на єпископів на території Угорщини і приєднаних до неї країв, які мають титул апостольських вікаріїв, по порядку такий:

I-ий (єпископ) **Іоанн Йосиф де Камеліс**, за походженням грек, був посланий із Рима в 1688 році як уже висвячений (104) шебастинський єпископ. Він був людиною, що дуже любила літературу і загальне добро, перший поширювач в Угорщині священної унії за часів божественного покійного цесаря і апостольського короля Леопольда; із-за революції куруців і ненависті до схизматиків був змушений виїхати із Мукачева в Пряшів, де і помер; був похоронений у церкві преподобних отців міноритів, яка тепер стала кафедральною церквою грецького обряду — в 1706 році.

II-й (єпископ) **Іоанн Йосиф Годемарський**, уродженець Єпископського комітату, людина освічена в теологічних, філософських і законодавчих питаннях та інтерпретації різних справ.

12. Amphilocheius Malczószky nescitur quando.
13. Ioannicus de Familia Zejkaniana . 1661. Cujus antimissium docet ad Possessionem Bustin in Cottu Maramar. positum anno 1664.
14. Volosinovszky Raczin, seu Rascianus.
15. Maurocordati Lochovszky
16. Lipniczky
17. Kulcsinszky
18. Raphael Angyal
19. Methodius de Familia Zékán . . . 1687.
20. Petronius Kaminszky Polonus, hic dicitur fuisse diversissimarum lingvarum gnarus nunquam tamen Sacrum celebrasse visus, maximas turbas fecisse fertur ante, et post adventum de Camellis Ep̄pi Roma.

Hi p̄tacti omnes partim nominati, partim consecrati fuerant Ep̄pi tempore Schismatis, an et ipsi Schismatici fuerint? qui scrutator cordium est, ipse novit optime.

De Basilio attamen Taraszovits credi par est illum fuisse vere Unitum cum S. Matre Ecclesia Romano-Catholica, eotum namque Unio Sacra in Regnum Hungariae induci ceperat, sed rursus pessimorum hominum pessimo exemplo tenebris abominabilis Schismatis obducta fuit, et nonnisi sub anqum 1688. auxilio Dei Gratia virorumque Apostolicorum assiduo labore reflorescere coepit. Series Illustrissimorum, ac Rndissimorum Dominorum Ep̄porum Munkacsensium Canonicorum, et tam a virtute. quam pietate, item doctrina Virorum Clarissimorum Titulo Epp̄orum consecratorum in partibus in Regno vero Hungariae, et partibus eidem annexis Vicariorum Apostolicorum gaudentium et quidem ordine ut sequitur:

1-us **Ioannes Iosephus de Camellis** natione Graecus Roma 1688 missus jam Consecra- (104) tus Ep̄pus Sebastopolitanus, vir Litterarum, et Boni publici amantissimus, Sacrae Unionis primus respective in Regno Hungariae Propagator sub temporibus Divi quondam Caesaris, et Regis Apostolici Leopoldi, hic ob revolutionem Curuczoniam, et odium Schismaticorum Munkacsino Eperjessinum exulare debuit, ubi etiam extremam clausit horam, sepultusque in Templo RR. PP Minoritarum, quod nunc jam est Cathedrale, Ritu Graeco solenni. Anno — 1706.

2-us **Ioannes Iosephus Hodermarszky**, Scepusio oriundus, vir a Doctrina Theologica, Philosophica, et Canonistica, rerumque tractandarum perspicuus, Regio Diplomate Augustissimi condam

королівським декретом покійного священного імператора і апостольського короля обдарований ласкою Йосифа він був призначений у 1709 році єпископом, однак або із-за заздрощів людей або врешті із-за іншої причини, відомої тоді для святого апостольського престолу, не був висвячений, а навіть був змушений відмовитися від звання єпископа. Внаслідок цього королівським рішенням він одержав посаду ігумена, і, нарешті, за розпорядженням безпосереднього його наступника Георгія Геннадія Безанці, генерального вікарія, після відмови або резигнації помер у 1728 році і похоронений у кафедральній крипті мукачівської церкви святого Миколи.

III-ий (єпископ) **Георгій Геннадій Бізанці** із Боржави народився в селі Раковець, що відноситься до славного Березького комітату, теолог етики, людина надзвичайно обдарована чесністю і природними здібностями; в 1717 році був обраний, а 8 грудня (за старим стилем) 1717 року висвячений у Росії митрополитом. Помер за часів доброї згадки Карла VI-го, імператора й апостольського короля, 22 червня 1733 року в 77-річному віці і був похований у тій же крипті мукачівської кафедральної церкви святого Миколи на Чернечій горі.

IV-ий (єпископ) був **Симеон Стефан Ольшавський**, уродженець Спишу, теолог-дослідник, людина гідна пам'яті за свою ерудицію і прекрасний характер, обраний Піленським єпископом у 1733 році дня 13 листопада щасливої пам'яті римським імператором і апостольським королем Карлом VI-им. Потім 7 грудня 1735 року (105) за старим стилем був у Львові висвячений на єпископа його ексцеленцією паном архієпископом всієї уніатської Русі Афанасієм Шептицьким. 24 грудня 1737 року за новим календарем помер і був похований у вищеназваній крипті мукачівської кафедральної церкви, розташованої на Чернечій горі.

Будь-хто бачить, що ці списки містять у собі помилку. Із наведених у другому томі достовірних документів я ставлю такий перелік єпископів:

1. Лука пресвітер	— від 1454 — 1490
2. Іоанн	— від 1491 — —
3. Владислав	— від 1551 — 1561
4. Іларіон	— від 1561 — 1606
5. Сергій	— від 1606 — 1618
6. Евфимій	— від 1618 — 1620
7. Петроній	— від 1620 — 1627
8. Іоанн Григорович	— від 1627 — 1635
9. Василій Тарасович	— від 1635 — 1650

Imperatoris, et Regis Apostolici Iosephi Gratia donatus, Ep̄pusque denominatus anno 1709 numquam tamen seu invidia hominum, seu quacumque demum de causa Sacrae Sedi Apostolicae eotum nota consecrationem Ep̄palem consecutus, imo etiam ad resignationem Tituli Ep̄pali persvasus effective fuit. Ob quod factum titulo Abbatis auctoritate Regia, demum dispositione illius immediati Successoris, post requisitionem, seu resignationem Georgii Genadii Bizanti Vicarii Generalis donatus fuit. Obiit in Domino anno 1728 et sepultus in Cripta Cathedralis Ecclesiae Munkacsiensis Sancti Nicolai.

3-us **Georgius Genadius Bizanczi**, ex Bercsava, Possessione Rakovetz, I. Cottui de Beregh adiaceno oriundus — Theologus moralis, -vir donis gratiae, et naturae dotibus praeclare praeditus, electus in anno 1716 et consecratus anno 1717 in Russia a Metropolitano, die 8-a X-bris Stylo veteri. — Obiit in Domino tempore felicitis recordationis Caroli Sexti Imperatoris, et Regis Apostolici, anno 1733 die 22-a mensis Iunii, anno aetatis 77 et sepultus est in eadem Cripta Cathedralis Ecclesiae Munkacsiensis, Sancti Nicolai in Monte Csernek.

4-tus **Simeon Stephanus Olsavszky**, Scepisio oriundus, Theologus Speculativus, vir undequaque ab eruditione morumque probitate aeterna memoria dignus, Electus Ep̄pus Pillensis anno 1733. 13-a Novembris per felicitis recordationis Romanorum Imperatorem, et Regem Apostolicum Carolum Sextum. Demum anno (105) 1735 die 7-a X-bris secundum Calendarium vetus Leopoli per Excellentissimum Dominum Archi-Episcopum totius Uniae Russiae Athanasium Septiczky Consecratus. Anno vero 1737 die 24-a X-bris secundum novum Calendarium debitum inevitabile Natura persolvit, et impositus jam p̄actatae Criptae Cathedralis Ecclesiae Munkacsiensis, sinuatae Monte Csernek.

Quivis videt Elenchos hos esse defectuosos, ex praemissis Tomo 2-o authenticis Actis substituo sequentem:

1. Lucas Presbyter	ab 1454. — 1490.
2. Ioannes	ab 1491. — —
3. Ladislaus	1551. — 1561.
4. Hillarion	1561. — 1606.
5. Sergius	1606. — 1618.
6. Euthymius	1618. — 1620.
7. Petronius	1620. — 1627.
8. Ioannes Gregorovits	1627. — 1635.
9. Basilius Taraszovits	1635. — 1650.

10. Порфірій Ардан
обидва — від 1640 — 1642
11. Софроній Юсько
12. Парфеній Петрович — від 1650 — 1666
13. Іоаннікій Зейкань — від 1666 — 1670
14. Іоанн Йосиф Волошиновський
— від 1670 — 1680
15. Порфірій Кульчинський
— від 1680 —
16. Амфілохій Малцовський
— від 1676 —
17. Феофан Маврокордаті
— від 1677 —
18. Іоанн Ієронім Липницький
— від 1681 — 1690
19. Міхаїл Сербин — від 1685 —
20. Дмитрій Моностеллі останній управитель
мукачівської єпархії від 1685 року
21. Рафаїл Ангело, адміністратор
— від 1686 — —
22. Мефодій Раковецький — від 1688 — 1690
23. Іоанн Йосиф де Камеліс із Роги
— від 1690 — 1706
24. Йосиф Годермарський —
не висвячений — від 1707 — 1716
25. Георгій Геннадій Бізанці
— від 1716 — 1733
26. Симеон Стефан Ольшавський
— від 1733 — 1738
27. Гавриїл Георгій Блажовський
— від 1738 — 1742

10. Porphyrius Ardan,
uterque a. 1640. — 1642.
11. Iusko Sophronius
12. Parthenius Petrovits a 1650. — 1666.
13. Ioannicius Zékány 1666. — 1670.
14. Ioan. Jos. Volosinovszky 1670. — 1680.
15. Porphyrius Kulcsinszky 1680. — —
16. Amphilochius Malczovszky
1676. — —
17. Pteophanes(!)
Maurocordati 1677. — —
18. Ioan. Hieronym. Lipnicki 1681. — 1690.
19. Michael Szerbin 1685. — —
20. Demetrius Monastelli Supremus
Moderator Dioecesis Munkacsien-
sis ab 1685. — —
21. Raphael Angelo Administra-
tor ab 1686. — —
22. Methodius Rakoveczky 1688. — 1690.
23. Ioan. Jos. de Camelis
Roga 1690. — 1706.
24. Iosephus Hodermarszky non
Consecratus ab 1707. — 1716.
25. Georgius Genadius
Bizanczy 1716. — 1733.
26. Simeon Steph. Olsavszky 1733. — 1738.
27. Gabriel Georg.
Blazsovsky 1738. — 1742.

- (106)
28. Manuel Olsavszky ab 1742. — 1767.
29. Joannes Bradács 1767. — 1772.
30. Andreas Bacsinszky 1772. — 1809.
31. Alexius Póczy 1816. — 1831.
32. Basilius Popovics 1837. — —

Nemo existimet omnes hos Antistites fuisse ordinarios Dioecesanos Episcopos, alii enim erant vagi, alii non consecrati, aut dubiae Consecrationis, alii Dioecesim numquam viderant sed quoniam iam integram, iam partem Dioecesis rexerint, aut saltem quaedam Pontificalia pro parte Dioecesis exercuerint, ideo censui eos, in 2-do Tomo adductis Documentis inhaerendo, inserere Elencho Episcoporum Munkacsien-sium.

Глава 24

Caput 24.

Були ще інші мандрівні єпископи, ненаділені ніякими єпископськими правами, які без жодного страху роздавали церковні посади, давали розлучення шлюбу та виконували інші єпископські функції.

Erant adhuc alii vagi Episcopi nulla Jurisdictione Episcopali pro-diti, qui imperterriti S. consecrunt Ordines, Matrimonia separant, aliaque munia Episcopalia exercent.

Таким був Йосиф Стойка, невідомо, ким і де був висвячений, та хто його призначив єпископом; він своєвільно захопив церковні посади і звання.

Для підтвердження даної справи я наводжу такі докази: 13 травня 1695 року Йосиф Стойка з божої милості православний єпископ марамороський, екзарх патріаршої ставропігії Царєграда, адміністратор митрополії Белградської, Семиградської тощо . . . Павел Ма (. . .) и пр. — дать ля монастыре цумшилоре унде есте Храм Сѣа Михаил Аѣгл (L. S.) Владика Йосиф, рука власна. Велика печатка з іконою Архангела і навколо напис: Йосиф Стойка.

Таким самим є і документи призначення пресвітера Георгія з Гідвега. Видане в монастирі села Дюлофолу (Архів . . . ? № 6, оригінал).

31 березня 1696 року Йосиф Стойка божою милістю архієпископ православний марамороський, екзарх патріаршої ставропігії Царєграда, нового Рима, адміністратор Белградської митрополії, Трансильванії і всіх православних в угорських краях тощо. Документи призначення священника Михаїла Йосифом (107) Стойкою, архієпископом марамороським, видані у тому ж році. Підпис Йосиф Стойка божою милістю єпископ православний марамороський. У середині печатки корона, дві церковні книги, а нижче воїн на коні.

Дня 28 травня 1704 року він видав призначення якомусь Георгію на парафію села Чапоцка. Видане у Чумальові, дня, як вище. Печатка така ж, як попередня. Оригінал знаходиться серед документів Березького комітату.

23 лютого 1707 року в Чумальові видає свідоцтво про призначення на посаду аж до диякона включно якомусь Георгію із Ростокі. У Чумальові, як вище 1707 року.

У 1711 році цей же Стойка дозволяє требусанським пресвітерам Ігнатію та Николаєві, що женилися повторно, відправляти богослужіння та виконувати інші функції. Дано в Сиготі дня, місяця, року, як вказано вище.

Тепер уже появився новий псевдоєпископ.

Глава 25

ДОРОФЕЙ

22 січня 1709 року в Імстичівському монастирі зібралися у великих злиднях і нестачі харчів, чого учасником він був, і склали подібний документ, із якого даю витяг:

Talis fuit Iosephus Sztojka, nescitur a quo, et ubi consecratus, ac a quo Episcopus constitutus, usurpavit Dignitates, et Titulos Ecclesiasticos arbitrarie.

Probas in rem assertam produco sequentes:

A. 1695. 13-a May Iosif Стойка Милостію Божією Епѣъ Православный Мараморийи Екзарха Статропигй (!) Патриаршико Цариграда Администратор Митрополии Белградской, Семиграда еще прочая: Павел Ма(. . .) ипр. — дать ля монастыре цулешилорь унде есте Храм Сѣа Михаил Аѣгл (L. S.) Вѣлка Iosif. Рука власна. — Sigillum magnum cum icone Archangeli, et circa circum inscriptio: Iosif Стойка.

Haec est Formata Presbyteri Georgii ad Hidvég.

Datum in Monasterio Gyulafalvensi (: Arch. D. Vacant. Cand. N-ro 6. Orig:)

1696. 31-a Martii Iosif Стойка Млѣтію Бжією Архи-Епѣъ Православный Марамор. Езарха Ставропигии Патриар: Цариграда Нового Рима Администра: Митропол: Белградскон Семиграда и всей православии во странах оугорских и проч.

Formata Sacerdotis Michaelis per Iosephum (107) Sztojka Archi Episcopum Maramarosensem ordinati Collata anno ut supra Vacanteae Cand. 7.

Sigillum aliud, quam in priori Ioc: Стойка Млѣтію Бжією Епѣъ Православ: Марамороский — in medio Corona, duo Pastoralia, infra miles in equo. —

A. 1704. die 28-a Maji praestat Investituram cuidam Georgio ad parochiam Csapóccka дан вочмалявѣ, дна ut supra. sigillum ut priora. Orig. inter acta c. Beregh.

A. 1707. 23-a Februarii elargitur Testimonium de Collatis Ordinibus usque Diaconatum Inclusive cuidam Georgio ex Rosztoka. Георгія з Ростокі. во Чмалевѣ. ut supra а џ зі.

1711. Idem Sztojka facultat Trebusanenses Presbyteros Ignatium, et Nicolaum Bigamos ad celebrandam Liturgiam, et alias functiones.

Дан во Сиготъ die, et anno, ut suppra(!).

Iam nunc novus occurrit Pseudo Episcopus.

Caput 25.

DOROTHEUS.(!)

A. 1709. 22-a Ianuarii Miszticzensi Claustro in summa desolatione, et defectu subsistentiae existente, quorum interfuit, convenerunt, et simile Documentum confecerunt in extractu:

Ми, ігумен Дорофей, син пана єпископа Іоанна, а також внук єпископа Іоанна Александра, по-іншому Афанасій, та білківський священник Федор, по-іншому Фіодосій, даємо до відома і т. д. Видане в Імстичові. Підпис: Іеромонах ігумен Дорофей, власною рукою; Іеромонах Афанасій, своєю рукою. Іеромонах Феодосій, власна рука. Іерей Михайл, священник білецький, своєю рукою. Іерей Георгій, імстичівський, своєю рукою. І велика печатка Імстичівського монастиря святого Михаїла.

13 березня 1719 року якомусь Георгію видав свідоцтво про призначення на посади аж до дияконства, що по-руськи так звучить: (108) Божою милістю архієпископ православний Дорофей марамороський, адміністратор митрополії Молдавської. З благодаті і власті, даної нашій смиренності пресвятим і животворящим духом та найвищим архієреєм господом нашим Ісусом Христом, ми висвятили цього богобойного Юру і призначили його чифцем, дяком, свічконосцем, піддияконом, дияконом за свідченням його духовного отця, що він достойний і має покликання до цього. Нехай кожний архієрей, архімандрит, іерей за духовним саноном, який візьме в руки це наше свідоцтво, повірить, що він сподобився одержати апостольський чин з дару духа святого. У зв'язку з цим ми наказуємо тобі, сину мій духовний, щоб ти поступав згідно з апостольськими вказівками та правилами святого духа і т. д. Писане в Углі 24 січня року божого 1719. Владика Дорофей, власною рукою. Місце печатки.

Того ж дня і року Дорофей по тій же причині наказав затвердити розлучення між Андрієм Козубом та Марією Липецькою, тому що чоловік не з'явився і невідоме його місце перебування.

(109)

Глава 26

9 жовтня 1719 року було проведено слідство над тим, як у церкві руських калугерів¹⁾ біля села Кричова в Мараморосі був виявлений плач ікони пресвятої діви Марії. Зміст цього слідства, що було проведено під присягою, такий:

Перший свідок — руський єпископ Дорофей Угольський, 71-річний, під своєю священною і єпископською присягою показав, що, коли

¹⁾ калугер — греко-католицький монах старшого віку (прим. І. Д. Пагірі).

Mi elsőbenis Humen, alias Püspök János Ur fija Dorophtei(!), és ugyantsak Püspök János Ur Unokája Sándor, alias Aftanasi, meg ugyan Bilkei Pap Ferentz, alias Theodosi adjuk tudtára etc. Datum Miszticzei Subscriptio: Ieromonaх Ігумен Дорофей рука власная. Іеромонах Афанасій рукою своєю. Іеромонах Феодосіе рука власна. Іерей Міхаїл Поп Бѣлецкій рукою своєю. Іерей Георгіи Мстичовскіи рукою своєю. Et sigillum magnum Monasterii Miszticzensis. S. Michaelis. A. 1719. 13-a Martii Cuidam Georgio Ordines usque Diaconatum contulit Testimonium Ruthenice ita sonat: (108) Милостію Божією Арх Еппъ Православний Дософей Марамороскій Администратор Метрополій Молдавской. По благодати, и власти ꙗ Пресвятаго, и животворящаго духа данней смиренню нашему ꙗ Высочайшаго Архієрея Гѣа нашего Ісуса Хрѣта и рукоположихом сего богобойнаго Юру поставихом его в „четца, в“ пѣвца в“ священосцу в“ поудіакона, во діакона (по) свидѣтельству его оца дѣна яко он достоинъ во немже призванъ естъ всякому приемлющему сіе наше начертаніе да будет оувѣренно Архієреем. Архімадритом, Іереєм по сану духовном. что он сподобнлся вопричтену быти апостолскому чину по дару духа Стѣго. Сего ра(ди) преповеливася тебѣ сыну (мой) дѣхный, же бись послѣдовал апостолскому преданію, и положенію Стѣго дѣа: и так дале. Писан оугль Іанарія дня кѣ. Рок Бож. хѣѳѠ Владыка Дософей т. р. L. S.

Eadem die, et anno inter Andream Kozub. et Mariam Lipecky ea ex ratione Dosotheus vinculare Divortium dictat. quod Maritus disparuerit. et ublicatio ejus nesciatur. —

(109)

Caput 26.

A. 1719. 9-a Octobris peracta est Inquisitio super eo, qualiter in Ecclesia Calugerorum Ruthenorum prope pagum Kricsfalva in Marmatia Imago B. Mariae Virginis flevisse adinventata sit. Est vero Tenor Inquisitionis juratae sequens:

1-us Testis Eppus Ruthenorum Dosotheus Ugoleski annorum 71 sub suo Sacerdotali. et Episcopali juramento fatetur, quod mane dum advocatus fuisset, perlustrans Imaginem B. M. Virginis, in

ранком був прикликаний, оглядаючи ікону пречистої діви Марії, що знаходилася з правої сторони цієї церкви, побачив на правому боці її обличчя під правим оком чотири, під лівим три стоячі сльози та вологість на грудях від упалих сліз, що блищали як чисте золото. На цинкованій мисочці, що стояла внизу, він побачив одну пролиту сльозу, величиною в одну горошину, яка ще залишалась. Підпис: Владика Дософей, власною рукою.

По-друге. Колюгер Йовч, капелан єпископа, 36-річний, тому що прийшов разом з єпископом, під присягою визнає, що він побачив усе те, що побачив єпископ. Ієромонах Іоанн, власною рукою.

По-третє. Поп Василь Соплонцай, углянський парох, 48-річний, який прийшов також з єпископом, під присягою стверджує все те, що єпископ бачив і визнав. Пап Василь Соплонцай, власною рукою.

По-четверте. Вельмишановний пан Стефан Соплонцай, 30-річний. Під присягою католицької віри визнає, що, коли вищезгадуєний разом з єпископом зайшов до церкви і там добре подивився, побачив під правим оком названої ікони три або чотири сльози, ніби перли, під лівим оком замітив одну. Побачив також вологість від упалих сліз на грудях. Крім того, у достовірність цього уважно оглянув обстановку, чи не могла вода якось витікати або чи не витекла. Однак нічого такого не бачив. Стефан Соплонцай, католик, власною рукою. Місце печатки.

По-п'яте. Янош Пап, парох кричівський, приблизно 60-річний, визнає під присягою, що він з самого початку був у монастирі, у четвер вечір, що було 23 вересня. Розмовляючи з калюгером та іншими священниками, коли догоряла вночі свічка, він послав до церкви по другу свічку свого сина — диякона. (110) Повернувшись звідти, син сказав йому про названий факт. Почувши про це, він разом з іншими відправився туди і побачив на правому боці під правим оком чотири, під лівим оком три зупинені сльози, а на грудях стікаючу як струмочок ту сльозу, що впала на мисочку і ще рухалася. Янош Пап Стойка, власною рукою. Місце печатки.

По-шосте. Місцевий калюгер Феофіл Стойка, приблизно 58-річний визнає під присягою, що разом з названим сином п'ять разів був у церкві зі свічкою і там побачив під правим оком чотири, під лівим три стікаючі сльози та вологість на грудях від тих, що стекли; крім цього, визнає, що диякон, син вищеназваного,

Ecclesiae hujus dextera parte stantem, vidit in dextera parte faciei sub oculo dextero quatuor, sub sinistro vero tres guttas stantes, defluxarum vero humiditatem in pectore hujus, quae resplenduit veluti purificatum aurum, infra stante patenula stannea, vidit unam guttam defluxam in magnitudine unius pisi, quae adhuc morabatur. Subscriptio: Влака Дософеи. Р. власна.

2-о Caluger Job. Capellanus Episcopi, annorum 36. siquidem cum Eppo venerit, fatetur omnia sub juramento, visa ab eo, quae ab Episcopo visa sunt. Ієромонах Іоанн. р. в.

3-о Szaploneczay Pap Vasil, Parochus Uglensis, annorum 48. veniens etiam cum Ep̄po, confirmat sub juramento omnia ab Episcopo visa, et fassa. Соплонцай Пап Василь р. в.

4-о Dominus Perillustris Stephanus Szabloneczaj, annorum 30. sub Catholicae Fidei juramento fatetur, quod dum praefato Episcopo etiam advenisset in Ecclesiam, ibidem perlustrans vidit sub oculo dextero Imaginis hujus guttas tres, vel quatuor, veluti tot Uniones, sub sinistro vero nisi unam advertit, vidit etiam humiditatem defluxarum in pectore, praeterea in fidem hujus aspexit commoditatem omnem, utrum aqua quaedam defluere non potuerit, vel defluerit, quod tamen minime vidit. Stephanus Szabloneczaj, Catholicus m. p. (:L. S.)

5-о Stoika Pap János, Parochus Griczfalvensis, annorum circa 60. fatetur sub juramento, quod primo fuerit in Monasterio vesperi die Jovis, quae fuit 23-a Septembris, colloquens cum Calugero, et aliis Popis, ubi deficiente candela noctu suum filium Diaconum in Ecclesiam pro alia misit, idem (110) infra adducendus filius ipsi hoc factum dixit, addito hoc illuc se contulit cum caeteris, et vidit in parte dextera sub oculo dextro quatuor, sub sinistro tres guttas stantes, in pectore vero per modum rivuli defluentes, guttamque in patenulam delapsam, quae movebatur. Стойка Па[п] Іанош в. р. (L. S.)

6-о Caluger illius loci Theophilus Sztoika annorum circa 58. fatetur sub juramento, cum filio proxime praefato sub numero quinquies fuisse in Ecclesia pro candela, ibidemque se vidisse sub oculo dextero quatuor, sub sinistro tres guttas defluentes, et defluxarum humiditatem in pectore, fatetur praeterea, quod Diaconus praefati filius patenulam subposuerit, ubi una gutta magnitudine unius pisi delapsa movebatur, quam et ipse vidit. Смиранный Ігумен Стойка Феофил. м. р. L. S.

поклав мисочку під ікону, де рухалася одна сльоза, величиною в одну горошину, яку і сам бачив. Смирненний ігумен Феофіл Стойка, власною рукою, місце печатки.

По-сьоме. Григорій Кричівський, колега пароха кричівського, 34-річний, визнає під присягою, що він того вечора був у тому монастирі, де багато випили, і коли свічка догоряла, послали вищеназваних за іншою, і там же знаходився разом з іншими, яких покликали. Він дійсно побачив, що витікали із правого ока чотири, із лівого три сльози аж до грудей, і по-свідчив, що вищеназваний диякон поклав миску, на якій побачив ту одну сльозу, що впала. Іерей Григорій, пресвітер кричівський, власною рукою, місце печатки.

По-восьме. Василь Пап Стойка, також колега кричівського пароха, 50-річний, визнає під присягою, що все так сталося, як вище сказано під номером 7. Іерей пресвітера кричівського, власною рукою, місце печатки.

По-дев'яте. Ігумен калюгерів Парфеній Угольський, 80-річний, визнає під присягою. Але після того, як незабаром він став єпископом, того вечора він нічого не бачив із-за слабості зору. Ранком, коли сльози вже висохли, на грудях помітив якусь вологість. Не довіряючи, він доторкнувся пальцем, що став мокрим, і з тою мокротою потер свої очі. Іеромонах Парфеній, місце печатки.

По-десяте. Іоанн Колодніанський, священник дарвенський, 44-річний під присягою визнає, що він негайно після єпископа прийшов і все те бачив, що й єпископ. Піп Іоанн, власною рукою, місце печатки.

По-одинадцятье. (111) Архіпресвітер драгівський Іоанн Стойка, 38-річний під присягою визнає, що він прийшов з ігуменом калюгерів і тому що мав кращий зір, побачив більше, зокрема під обома очима вологість і ще більшу на грудях сльозу, яка рухалася на мисці. Янош Пап Стойка, драгівський архіпресвітер Нижнього приходу, власною рукою, місце печатки.

По-дванадцятье. Пап Мигаль, тереблянський парох, 40-річний, під присягою визнає, що він через п'ять днів після того ще бачив на грудях цю вологість. Пан Мигаль Тереблінський.

По-тринадцятье. Симеон Стойка, диякон в селі Кричеві, приблизно 24-річний, під присягою визнає, що він був там першим, коли разом із своїм батьком, кричівським парохом, знаходився в монастирі у калюгерів, і там багато випивали і, коли догоряла свічка, його разом з вищеназваним калюгером послали в церкву; між тим як вони шукали, раптово поди-

7-o Gregorius Kriczfalvi, Collega Parochi Kriczfalvensis, annorum 34. fatetur sub juramento se illo vesperi fuisse in Monasterio illo, ubi biberunt multum, et deficiente candela miserunt praefatos pro alia, ibidemque postquam advocatus cum caeteris fuisset, vidit realiter ex oculo dextero quatuor, ex sinistro tres guttas defluere usque ad pectus, et attestatur hunc praefatum Diaconum paternam subposuisse, et in illam unam guttam delapsam vidisse. Іерей Герогрій пресв Кричувск. м. р. L. S.

8-o Sztoika Papp Vasil etiam Collega Parochi Kriczfalvensis, annorum 50. fatetur sub juramento omnia sic facta, veluti proxime praecedens sub N-ro 7. fassus est. Іерей пресвітера Кричускаго. м. р. L. S.

9-o Calugerorum Superior Partheni Ugolszki fatetur sub juramento annorum 80. sed postquam Eppus fuisset mane de tempore, ille vero vespere, ubi nihil aliud vidit ob defectum oculorum, quam cum caeterae jam fuissent exsiccatae, in pectore aliquam humiditatem, cui non volens credere, digito attigit, et madidum recepit, qua madiditate suos oculos abstersit. Іермонах Парфеній. L. (S.)

10-o Ioannes Kolondenski, Parochus Darvensis, annorum 44. fatetur sub juramento se statim post Episcopum venisse, et omnia ea vidisse, quae Episcopus vidit. Пона Іоан. м. р. L. S. (111)

11-o Archi-Presbyter Kövesligethiensis Ioannes Sztoika, annorum 38. fatetur sub juramento se cum Calugerorum Superiore advenisse, et siquidem hic meliores oculos habuerit, plus vidit nempe sub utroque oculo humiditatem, majorem tamen in pectore similiter guttam in patenula moventem. Стойка Пап Іанош Драговській прото Поп. Нижняго Іараша. м. р. L. S.

12-o Pap Mihalj Parochus Tereblensis fatetur sub juramento, qui est annorum 40. se fuisse quinta die post, et adhuc hanc humiditatem in pectore vidisse. Пап Мигаль Тереблінський.

13-o Simeon Sztoika Diaconus in pago Kriczfalvensi, annorum circiter 24. sub juramento fatetur se primum fuisse ibidem, cum ille cum suo Parente Parocho Gritzfalvensi in Monasterio apud Calugerum fuisse, ibidemque multum bibissent, et deficiente Candela eundem cum praenominato Calugero in Ecclesiam miserunt, et dum quaesivissent repente imaginem respexit, ubi vidit humiditatem, ad quod immediate advocans Calugerum, qui melius perlustrans cum illo, et sic fatetur se vidisse ex dextero oculo quatuor, vel quinque guttas, sinistrum vero plenum fuisse lachrymis, ex quo etiam 2. vel 3. effluerunt, aspiciens autem ultro vidit unam guttam proxime lapsuram, sub quam

вився на ікону і побачив там вологість. Покликавши туди калюгера, він разом з ним краще оглянув ікону і посвідчив, що він побачив чотирь або п'ять сліз із правого ока, а ліве око було повне сліз; із нього витекли дві або три сльози, придивившись, він, крім того, побачив, що одна сльоза мала впасти, під неї він підклав миску, що стояла поряд, і на ній (як ми вже говорили) цю сльозу, що рухалася, бачили всі. Диякон Симеон Стойка Крячувський.

Але, тому що внаслідок цих визнань встановлено тільки теперішній час, а не минулий, а не початок цього плачу, тому залишився він (плач) без всяких можливих наслідків.

Порівнявши вищезгаданий документ виданий від 22 січня 1709 року піклуванням Імстичівського монастиря, пов'язаний з цим слідством, кожен може зробити певний висновок, що цей Дософей був сином Іоанна — сином єпископа Іоаннікія Зейканя, який був також жонатий і мав сина — внука єпископа — Александра, по-іншому Афанасія. Ясно, що єпископ Дософей у 1719 році мав 71 рік, отже, він повинен був народитися в 1658 році. У його біографії — у другому томі ми згадали, що Зейкань уже був єпископом. Без сумніву в тому році (112), після смерті дружини, що залишила маленького Дософея, Зейкань дав себе висвятити. Він сам міг висвятити свого сина в єпископи, бо, як ми сказали, він помер 1686 року, коли Дософей мав 28 років.

Має значення і той аргумент, що знаходимо його проживати в Імстичеві — в маєтках Іоаннікія Зейканя та в монастирі.

Однак суперечать два документи, в яких говориться про Дософея Теодоровича, саме народженого від батька Теодора.

1731 рік: свідоцтво єпископа Дософея про призначення Михаїла Рішка на всі посади аж до дияконату починається: Дософей Теодорович, угольський, божою милістю єпископ православний з Марамороша і т. д. Видане в Драгівському монастирі року божого 1731-го. Єпископ Дософей, рука власна. Місце печатки.

Углянський монастир — подібно:

Руський оригінал, на якому є запис єпископа Бачинського: Михаїл Рішко, який 4 вересня 1783 року сам передав мені в Ужгороді усі документи, сказав, що мав 13 років, коли був призначений дияконом. Архів . . . № 15.

Якщо б Бачинський мав такі погляди про призначення, одержане від схизматиків, як Йосиф де Камеліс, то він би знову призначив Михаїла Рішка. Подібно 23 травня 1733 року Дософей Теодорович Угольський дає документ

ille infra stantem patenulam posuit, et illo instanti (:uti praetulimus:) ab omnibus mobilis visa fuit. Діакон Стойка Симеонъ Крячувск.

Sed quoniam per Fisiones has tantum praesens tempus, et non praeteritum inventum sit, id est initium hujus fletus, ideo mansit absque omnibus consequentiis nefors speratis.

Combinato Documento Superius sub 1709. 22-a Ianuarii de Miszticzensi Claustro providendo emanato, cum hac inquisitione non vane concluderit quis: Dosotheum hunc fuisse filium Ioannis — Ioannicii Zékány Episcopi filium, qui pariter uxoratus fuit, et habuit filium nepotem Episcopi Alexandrum, alias Aphtanasium. Prodit Dosotheus Episcopus 1719-o fuisse annorum 71. ergo nasci debuit 1658. quo anno Zékányium jam fuisse Episcopum in Ejus Biographia Tomo 2-o attigimus. Indubie eodem anno (112) uxore mortua, et manente infante Dosotheo Zékány se consecrari fecit. Potuit ipse filium suum consecrare in Episcopum, quia circa annum 1686. mortuum esse diximus, quo anno Dosotheus 28. annorum aetatem egit. —

Ponderet et illud argumentum, quod eum Miszticzeni in Ioannicii Zékány Bono, et Claustro habitantem inveniamus.

Sed obstant duo Documenta, in quibus Dosotheus Theodorovich, ergo Theodoro Patre natus dicitur.

A. 1731. Testimoniales Dosothei Episcopi super Collatis SS. Ordinibus usque Diaconatum inclusive Michaeli Risko Incipiunt: Дософѣ Феодорович, оуголскій, Милостію Божією Епѣпъ Православный ѿ Марамориша. ѿ прѣо: Дан во Монастири Драгуском. Року власна: аѣла. Епѣпъ Дософѣй. Рука власна. (L. S.) Monast. Uglyense. — Pariter:

Originale Ruthenicum, in quo annotatio Episcopi Batsinszky legitur: Michael Risko, qui die 4-a Sept. 1783. ipse hoc Testimonium mihi Unghvarini tradidit, dixit se fuisse annorum 13. dum Diaconus ordinaretur. Arch. Vac. Cand. N-ro 15.

Si Batsinszky talia principia de ordinatione a Schismaticis suscepta habuisset, velut Josephus de Camelis, reordinavisset Michaellem Risko. — Pariter

1733. 23-a Maji Дософѣй Феодорович, оуголскій dat Testimoniales super susceptis Ordinibus usque Diaconatum cuidam Joanni дан во монастири оуголском. — Eccl. in gener. N-ro 23.

Sed non multum sum sollicitus de Genealogia Dosothei, caeteroquin Pseudo Episcopi, sive sit Ioannicii Zékány, sive nefors Fratris ejus Theodori filius, satis est, quod ille Iurisdictionem Epis-

про одержання всіх посад аж до дияконату яко-мусь Іоанну. Видане в Угольському монастирі. Церковний архів, № 23.

Але я не дуже зворушений родослівною Дософея, між іншим псевдоєпископа, чи був він сином Іоаннікія Зейканя або, може, його брата Теодора; досить того, що він виконував єпископську владу в Мараморосії. Крім вищенаведеного, він 3 червня 1718 року дав дозвіл Георгієві Могуру для нового шлюбу. Документ 11, з печаткою на чорному воску.

Року 1719 він дає посвідчення Георгію про одержану (113) посаду пресвітерства. Божою милістю православний архієпископ Дософей, марамороський адміністратор Молдавської метрополії. Написане у Крачі, 24 червня 1719 року.

Однак після призначення в 1716 році мукачівським єпископом Бізанці королівським декретом, надісланим Марамороському комітату, Дософей був позбавлений єпископських прав. Зміст королівського декрету такий: Карл VI, божою милістю і т. д. і т. п. Покірно нагадав нашій величності наш вірний і шановний Георгій Геннадій Бізанці, що, хоч духовенство і населення грецького обряду, які проживають у цьому Вашому Комітаті і по закону з давнявда належають до тієї ж церкви, повинні адже підкорятися також його духовній юрисдикції. Тим не менше внаслідок недавно минулих подій трапилось, що якийсь єпископ — схизматик по імені Дорофей (правильніше Дософей), невідомо, на основі якого дозволу увійшов у цей Ваш комітат. Він, узурпуючи духовну юрисдикцію над духовенством і народом вищезгаданого обряду, насмілився заново розлучати за прибуток із величезним скандалом законно одружених осіб і здійснювати інші діла, що також відносяться до духовної юрисдикції. І до того, насмілився він привласнити собі те, що стосується вищезгаданого прохача.

У зв'язку з тим, що згаданому керівникові (тобто Бізанці) кілька років тому ми з нашої волі і права королівського патронату передали названий єпископат з усіма правами, обов'язками. Прибутками і правосуддям, що здавна по закону належають йому, ми хотіли б, щоб він з цього нашого королівського дозволу спокійно виконував функції єпископа, мав із єпископства користь і радість. Тому цим декретом дозволяємо і доручаємо Вам, щоб після одержання цього декрету наказали духовенству і народу вищезгаданого грецького обряду, що проживає у Вашому комітаті, визнати своїм законним єпископом Георгія Бізанці (мукачів-

copalem in Marmaros exercuerit. — Praeter superior allata: A. 1718-о 3-а Iunii Mogur Georgium ad ineundum Matrimonium facultat. Consis. 11. Sigillum in caera nigra.

A. 1719. Dat Formatum Georgio super suscepto S. (113) Ordine Presbyteratus Милостію Бжією Архи Епѣпъ Православный Дософей Марамороскій Администратор Метрополіи Молдавской Писан у крѣ. Мѣѣ Іюніѣ кѣ. хѣѣѣѣ.

Ast Bizantio 1716. Episcopo Munkaciensi facto, Dosotheus Altissimis Ordinibus ad Comitatum Marmaros emanatis inhibitus est ab usu Pontificalium. Tenor Decreti Regii est sequens: Carolus VI. Dei Gratia etc. etc. Demisse repraesentavit Majestati Nostrae Fidelis Noster Honorabilis Georgius Gennadius Bizanczy, quod licet Clerus, et populus G. R. in hoc Comitatu Vestro degens, et commorans, de jure, et ab antiquo ad ejusdem Ecclesiam pertineret, per consequens etiam Spirituali ipsius Jurisdictioni subesse deberet. His nihilominus recenter evolutis temporibus accideret, quod Schismaticus quidam Episcopus Dorotheus (:rectius Dosotheus:) nuncupatus, ignoratur cujus auctoritate Comitatum hunc vestrum subintraverit, qui Spiritualem Jurisdictionem in antefati Ritus Clerum, et populum exercendam sibi usurpando, legitime conjugatas personas cum maxime scandalo ob obventiones ab invicem separare, aliosque excessus patrare etiam Jurisdictionem Spiritualem concomitantes, adeoque praelibatum Instantem concernentes sibi adpropriare praesumit.

Quia vero memorato Instanti praeattactum Episcopatum cum omnibus omnino juribus, obventionibus, emolumentis, et jurisdictionibus de jure, et ab antiquo eidem competentibus, auctoritate juris Patronatus Nostri Regii ante aliquot annos Clementer constituissemus, vellemusque eundem benigna hac Regia concessione Nostra imperturbate uti, frui, ac gaudere. Idcirco vobis harum serie committimus, et mandamus, quatenus acceptis praesentibus Clero, et populo praefati Graeci Ritus in medio Vestri degenti, et commoranti, hoc, et id, ut videlicet memoratum Georgium Bizanczy (:Eppum Munkaciensem:) pro suo vero, et legitimo Episcopo agnoscat. Ejusque Spirituali Jurisdictioni subsit, ac quasvis obventiones Eundem ultro nec, et praevidelicet respicientes ipsi absque quapiam renitentia praestet, suo modo serio intimare Eidemque (114) Episcopo competentem Jurisdictionem erga praedeclaratum Clerum, et populum exercendam admittere, praefatum vero Schismaticum Episcopum ab ulteriori exercitio praetensae Spiritualis Jurisdictionis districtim inhibere debeatis, et teneamini. Datum

ського єпископа), підкорятися його духовній юрисдикції, вільно, без всякої перешкоди з боку противників звертатися до нього з своїми справами; крім цього, Ви повинні дозволити цьому (114) єпископові виконувати компетентну юрисдикцію по відношенню до вищеназваного духовенства і народу та суворо припинити в майбутньому виконання церковних функцій і духовної юрисдикції з боку єпископа схизматика. Видане у Відні 22 серпня 1720 року. — Марамороському комітату.

Славна королівська канцелярія написала те саме Військовій Раді з тою метою, щоб та, якщо і не зможе допомогти спокійному виконанню хвалогідного королівського декрету, обов'язково надавала військової допомогу. У Відні 27 серпня 1720 року.

Глава 27

ІОАНН ЙОСИФ ГОДЕРМАРСЬКИЙ, XXIV МУКАЧІВСЬКИЙ ЄПІСКОП.

Він народився в селі Гундерт-Маркт, що належало Спиському комітату. Після закінчення як філософських, так теологічних наук в Трнавському університеті, де викладачами були члени товариства Ісуса, ректором Мартином Сент-Івані, єзуїтом разом з Георгієм Блажовським у 1701 році був рекомендований для виконання священних функцій. Давши згоду, він вступив у єзуїтський орден святого Василя В. Протягом шести років він настільки відзначився, що після смерті в 1706 році Йосифа де Камеліса 22 вересня наступного року він був призначений мукачівським єпископом. Із-за його старанності і вірності до австрійського імператорського дому та підтримки короля в часі повстання Ракоці, з наказу короля про його призначення для захисту всього руського народу, і також завдяки особистих заслуг і здібностей Йосифа Годермарського, Військова Рада зробила його військовим радником, у Відні 23 вересня 1707 року. Дивись у Базиловича частину II, ст. 121.

Проте навіть по відношенню до всіх русинів, що були підпорядковані владі повстанців у Стропківському і Пряшівському округах і були змушені в той час їм підкорятися, але не забували про законного короля, король Угорщини Йосиф I (115) 20 вересня проявив доброту і дав їм помилування та загальну амністію.

Дехто міг би назвати Годермарського щасливим, що він таким молодим мав щастя держати єпископський посох, але із цього він вийшов нещасливим, бо придбав двох сильних ворогів.

Viennae 22-a Augusti 1720. — Comitatus Marmaros.

Excelsa Cancellaria Aulica id ipsum perscribit Consilio Bellico eum in finem, ut si praevenerat Mandatum Regium placidioribus in effectum deduci nequiret, assistentiam militarem tribuere velit. Viennae 27-a Augusti 1720.

Caput 27.

IOANNES IOSEPHUS HODERMARSZKY EPISCOPUS MUNKACSIENSIS. XXIV.

Natus in possessione Hundert-Markt, Comitatus Scepusiensis gremiali. Studiis suis tam Philosophicis, quam Theologicis in Universitate Tyrnaviensi, magistris Soc. Iesu existentibus, absolutis, per Martinum Szent-Iványi Soc. Iesu Rectorem una cum Georgio Blazsowszky pro conferendis SS. Ordinibus 1701. commendatur. Quibus susceptis, Ordinem S. Basilii M. intravit. Intra sexennium adeo se distinxit, ut 1706. mortuo Iosepho de Camelis, sequenti anno 22-a Septembris in Episcopum Munkaciensem nominatus existerit. Ob zelum, et fidelitatem ejus erga Augustissimam Domum Austriacam, et adhaesionem erga Regem tempore Revolutionis Rakoczianae jussu Regio quemadmodum toti populo Rutheno Protectionales, ita personalibus meritis Iosephi Hodermarszky, et prudentiae Altissimam complacentiam tribuit Bellicum Consilium Viennense 23-a Septembris 1707. Vide apud Bazilovits Part. II. pag. 121.

Quin imo omnibus Ruthenis in Diastribus Sztropkó, et Eperjes. Rebellium dominatui subjectis, et ideo pro tempore eis parere coactis, non tamen legitimi Regis immemoribus, gratiam, benignitatem, et generalem amnistiam elargitur Iosephus I. Rex Hun- (115) gariae, 20-a Septembris.

Felicem quis dicere posset Hodermarszkium, quod adeo juvenis nactus fortunam Pedum Episcopale consequendi: ast a consequenti evasit infelix, nam duos potentes nactus est hostes. Alterum Georgium Blazsowszky, alterum Episcopum

Один із них був Георгій Блажовський, а другий егерський єпископ. Перший був задрісним суперником, а другий не міг погодитися з тим, що він був призначений єпископом без його впливу. Здається, що Блажовський увійшов у таємну змову з егерцями.

Йосиф де Камеліс спочатку був слухняним для егерців, але, спостерігши, що вони прагнуть як до проведення унії, так і до підкорення всього духовенства і викорінення східнослов'янського обряду, де Камеліс всіма силами мужньо протривав співпрацювати з ними і здійснювати їхні плани, і тому в останні роки (свого життя) вже не був милим для егерців. Йосиф Годермарський доказав фактами, що він ніколи не піде під ярмо, тому егерці вважали його небезпечним. Як тільки помер де Камеліс, егерський єпископ послав відношення римському папі і просив, щоб перемишлянський єпископ Георгій Вінницький був адміністратором єпархії, тобто призначав священників, але внутрішнє керівництво залишилось за ним (тобто егерським єпископом). Зміст апостольського послання такий:

Пана Клемент XI:⁹⁾ Вельмишановний брате, вітання та апостольське благословення! На основі пастирських доручень, даних нам із божої ласки, я маю надати вітху віруючим Мукачівської єпархії в Угорщині із-за смерті доброї пам'яті Йосифа, поки він жив, єпископа шебастинського, уніата грецького обряду, та вирішити питання потреби апостольського вікарія. Оскільки ми можемо разом із богом, бажаючи передбачити, та маючи нову заповідь бога в своїй вірі, розумі, чесності, пильності, єдності і ревності до католицької релігії та повної віри в бога, звільняючи Тебе від ряду обов'язків, виключення із церкви, зняття з роботи, накладання заборони та інших церковних вироків, винесення розсудів і накладання на людей кар, від правосуддя та інших якихось випадків чи судових справ, якщо якимось чином виникне необхідність застосувати до когось для впливу на інших сучасників, і вважаючи, що це все буде биконуватися на основі рішень високопреподобних наших братів (116) кардиналів святої римської церкви і начальників із питань пропаганди віри та з нашого і апостольського престолу розсуду, з нашої апостольської волі, ми призначаємо Тебе адміністратором вищеназваної Мукачівської єпархії з усіма необхідними прибутками та матеріальним забезпеченням. Рівночасно ми забезпечуємо Тебе

Agriensem. Prior fuit aemulus, posterior aegre tulit eum absque suo influxu Episcopum nominatum haberi. Blaszószky videtur collusisse cum Agriensibus.

Iosephus de Camelis in principio fuit obsequiosus Agriensibus, ast observato eos non ita in promotionem Unionis, quam in subjugationem totius Cleri, et exstirpationem ritus Slavici Orientalis adniti — omnibus viribus adlaborare, sua plana effectuare, De Camelis viriliter restitit, et ideo Agriensibus gratus postremis annis non fuit. Iosephus Hodermarszky factis testabatur sub jugum se nequaquam iturum, ideo Agriensibus perniciosus videbatur. Ut adeo mortuo de Camellio, illico Agriensis Episcopus Romano Pontifici relationem praestitit, et opinatur, ut Premisliensis Episcopus Winnicki Georgius sit Administrator Dioecesis, id est ordinet Clerum, regimen tamen internum penes se maneat. Tenor Brevis Apostolici est sequens:

Clemens P. P. XI. a) Venerabilis Frater, Salutem, et Apostolicam Benedictionem! Ex Commissis nobis divinitus Pastoralis Officii debito Spiritualibus Dioecesis Munkacsiensis in Hungaria Pastoralis solatio destitutam per obitum bonae memoriae Iosephi dum vixit, Episcopi Sebasteni, Graeci Ritus Uniti, et in eadem Dioecesi Vicarii Apostolici necessitatibus, quantum cum Domino possumus, providere cupientes, ac de tua fide, prudentia, charitate, vigilantia, integritate, et Catholicae Religionis Zelo plenam habentes in Domino fiduciam, Teque a quibusvis Excommunicationis, Suspensionis, et Interdicti, aliisque Ecclesiasticis Sententiis, censuris, et poenis a jure, vel ab homine quavis occasione, vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus ex istis ad effectum praesentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes, et absolutum fore censentes, de Venerabilium Fratrum Nostrorum (116) Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium negotiis Propagandae Fidei praepositorum consilio, Te praefatae Dioecesis Munkacsiensis administratorem cum facultatibus necessariis, et opportunis per modum provisionis, et ad nostrum, et ad Sedis Apostolicae beneplacitum autoritate Apostolica tenore praesentium constituimus, et deputamus, salva tamen semper in praemissis autoritate Congregationis eorundem Cardinalium, mandantes propterea in virtute Sanctae obedientiae omni-

(115a) У 69 Гевенеському томі, стор. 301.

(115a) Hevenessi Tomo 69. pag. 301.

завжди керуватись в своїх наказах авторитетом кардинальської конгрегації, далі доручаємо вимагати від усіх і кожного зокрема, до кого звертаєшся і будеш звертатися в майбутньому, жити чесно й у святій покірності, добиватися, щоб сприяли і допомагали Тобі у виконванні розпоряджень, покірно приймали Твої добрі поради і накази і старалися їх ефективно виконувати. Якщо правильно винесеш вирок або накладеш кару, або вступиш проти бунтівників, ми вважатимемо правосильними і в імені бога будемо все робити, щоб без зміни виконувалися аж до належної сатисфакції, поки не припинять їх дію апостольські універсальні або провінціальні збори, або не будуть у протиріччі із загальними законами, спеціальними постановами та іншими розпорядженнями. Видане в Римі у святого Петра, дня 7 квітня 1707 року, тобто сьомого року нашої папської влади. Йоліверій.

На другій стороні: Вельмишановному братові Георгію Винницькому, єпископові перемішлянському, уніатові грецького обряду.

Поки це реалізувалося, егерський єпископ іменував і призначив своїм вікарієм надто відданого йому Георгія Блажовського.

Глава 28

Першою турботою Блажовського було виступити з протестом проти вищенаведеного апостольського послання, а тому, скликавши духовенство до Мукачева, за осностайною згодою він посилав Конгрегації по поширенню віри скаргу такого змісту:

Їх емініції і високопреподобні князі, пани протектори, вельмишановні патрони! Ми, залишені нашим пастирем священики грецького обряду Мукачівського єпископства після смерті його преосвященства пана Йосифа де Камеліса, шабастинського архієпископа, комісара святого апостольського престолу, звертаємося до святого апостольського престолу, просячи заступництва Ваших емініцій, щоб (117) Ви були достойні з Вашої безмежної батьківської ласки і провідіння допомогти осиротілому і покараному богом духовенству та блукаючому без пастиря стаду. Бо коли духовне піклування його святості в ці трудні для всього християнства часи в справі захисту нашої єпархії виявилось у призначенні його преосвященства пана Георгія Винницького адміністратором названої єпархії, то духовенство, дізнавшись про це батьківське призначення, прийняло його з належною покірністю.

bus, et singulis, ad quos spectat, et spectabit in futurum, ut tibi in praemissis prompte faveant, et assistant, tuaque salubria monita, et mandata humiliter suscipiant, et efficaciter adimplere procurent; alioquin Sententiam, sive poenam, quam rite tuleris, seu statueris in rebelles, ratam habebimus, et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari, non obstantibus Apostolicis, ac in unoversalibus, Provincialibusque Conciliis, editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus, et Ordinationibus, caeterisque contrariis quibuscunque. Dat Romae apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 7-a Aprilis MDCCVII. Pontificatus nostri anno Septimo. Joliverius.

Venerabili Fri Georgio Winnicki Ep̄po Premisliensi Graeci Ritus Uniti.

Quo planum hocce realisaretur. Agriensis Episcopus nimis sibi obsequiosum Georgium Blazsószy in suum Vicarium nominat, et constituit.

Caput 28.

Prima cura fuit Blazsószykii ut contra praeallatum Breve Apostolicum protestetur. Quare Clero convocato Munkacsinum, unanimi voto ad Cogegationem de Propaganda Fide sequentem dat Remonstrationem:

Eminentissimi, et Reverendissimi Principes, Domini Protectores, Patroni Colendissimi!

Destituti Pastore Nostro Clerus Graeci Ritus Episcopatus Munkacsiensis post Fata Illustrissimi Domini Iosephi de Camillis Archi Episcopi Sebasteni, Commissarii Sacrae Sedis Apostolicae, recurrimus ad Sacram Sedem Apostolicam mediante Patrocinio Eminentiarum Vestrarum, ut (117) viduatae Sponsae de Sponso, afflicto Clero de Patre palabundo Gregi de Pastore ex Universalis Paternae gratiae providentia consulere dignetur. Nam quod Pastoralis Suae Sanctitatis angustias medium conservandae nostrae Dioeceseos obtulit per Apostolicam provisionem Illustrissimum, et Reverendissimum Dominum Georgium Winicki administratorem in dicta Dioecesi ad suum beneplacitum duraturum declarando, id Clerus, utpote de paterna ordinatione emanatum, cum submissione debita acceptat, et Diploma Brevis Apostolici profundissimo cultu osculatus, gra-

Добре вивчивши апостольський декрет, духовенство з вдячністю прийняло його; тим не менше, передбачаючи, що з цього для Мукачівської єпархії і кафедри буде мало краще сказано, не буде жодної користі, ба навіть скоріше велика шкода святих унії та велика втрата душ навернених із такою великою ціною, як ми власними очима бачили, в лоно Христове. З цим покірним проханням духовенство звертається до Ваших еміненцій, цілуючи священні кінці кардинальських пурпурових мантії, просячи потрібну допомогу і підтримку, і, перш за все, з найнижчим поклоном заявляє, що адміністратор, призначений апостольським рішенням для керівництва цією єпархією, ніяким чином не зможе справитися, бо 40 германських миль та величезна віддаль ніколи не дозволять йому знаходитись у цих краях тим більше, коли любов до своєї власної перемишлянської кафедри не дозволить йому далеко відлучатися. Отже, коли прийме східного офіційного вікарія, тим самим допустить, що не буде мати пастиря. Бо цей край дуже великий для управління кимось чужим у ці воєнні часи, дуже важке застосування єпископських прав із-за згаданих труднощів, які в Угорському королівстві приносять нові перепони, невідомі в сусідніх країнах, на що ніяким чином не можна незважати. На цій основі багато священників, наляканих труднощами управління, залишивши унію, подалися до сусіда-схизматика. Це ж було причиною (що було підтвержено багатьма розумними дослідниками), чому священна унія в Угорському королівстві не мала такого успіху, як в інших землях, тому що (за винятком доброї пам'яті де Камеліса) чужинці не знали мови батьківщини (тобто угорської) (як і його преосвященство сучасний адміністратор), полухливі, не показували ніякої старанності про унію, їм було все одне, (118) чи унія, чи схизма; більше того, вони проживали, закриваючи очі перед помилками, шукаючи не вигоди Христового стада, а свої власні вигоди. Із цих мотивів усе духовенство цієї єпархії при повній згоді всіх звертається до його святості, щоб апостольським престолом був призначений адміністратором вакантної Мукачівської єпархії справжній патріот, що виділяється знанням мови, добрим характером, своїми знаннями, зразковою чесністю, тобто сучасний її представник і провідник преподобний Іоанн Годермарський. Бо ж він дотепер найкраще відвернув усі намагання схизматичких недругів, послабив їх намагання посягнути на права римської церкви, якнайстаранніше захи-

tum habet; nihilominus parvum, imo nullum fructum Cathedrae, et Dioecesi Munkacsienſi exinde oriturum praevidens, quin potius grandia Sacrae Unioni detrimenta, et magnam animarum pretioso Christi Sangvine redemptarum jacturam quasi propriis cernere oculis, hac ſubmiſſiſſima ad Eminentias Veſtras ſupplicatione recurrit, Sacramque Cardinalitiae Purpurae exoſculatur fibriam, oportunum pro ſui manutione auxilium poſtulando, ac primo devotiſſime proponit adminiſtratoris per provisionem Apoſtolicam dati gubernio hanc Dioceſim nullatenus poſſe dirigi, cum 40. milliarium Germanicorum diſtantia nunquam permittet ejus praesentiam in his partibus, cum legitimae Sponsae (:Premiſlieniſis inquam Cathedrae:) amor eum tam procul avelli non patietur. Quodſi exoticium ſurrogabit Vicarium, et Officialem, idipſum erit, ac carere Paſtore. Ordinandi enim difficillimus ad alienum Regnum ſub hac tempeſtate bellorum accessus, difficilis exolutio Jurium Episcopaliſium propter monetae anguſtiam, quae in Regno Hungariae nova quidem cuprea, vicinis tamen Regnis ignota, imo nulla ratione acceptabilis. Ex quo fundamento plurimi ordinandi his deterriti difficultatibus, relicto Unio, ad Schismaticum vicinum ſe conferent. Haec enim ratio fuit (:prout a pluribus prudenter inquirentibus compertum eſt:) cur Sancta Unio in Regno Hungariae non habeat talem Successum, prout in aliis, quod videlicet (:excepto Illuſtriſſimo piae memoriae de Camillis:) alii extranei linguae Patriae ignari (:prout et modernus Illuſtriſſimus Adminiſtrator:) timidi, et nihil Zeli pro Unione monſtrantes, tam (118) ad Unionem, quam Schisma indifferentes, imo plus erroribus conniventes, nec tam quae Gregis Christi, quam quae ſua ſunt, quaerentes, intruderentur. Ex quo motivo Clerus totus hujus Dioecesis Patriotam verum, linguae peritia, probitate morum, ſcientiarum cultura, exemplaritatis honeſtate, modernum videlicet Oratorem Reverendum Ioannem Hodermarſzky, vicarium Sede vacante Munkacsienſem Unanimi conſenſu, et voto Suae Sanctitati praesentat, ut is, et non alius Paſtor iſtius Dioceſeos a See Apoſtolica confirmetur, et deputetur. Ille enim aemula Schismaticorum molimina hactenus optime refutabat, abusus in praerudicium Ecclesiae Romanae irrepentes

щав святу унію і поширював її, і ми віримо, що він і далі буде ще завятіше працювати в дусі закону і справедливості, як тільки ми зможемо поздоровити його з призначенням на посаду пастиря з божої волі та апостольського престолу. Проти противника, схизматичького єпископа мараморського Йосифа Стойки, що допустився найгірших зловживань і домігся того, що шістнадцять сіл знову перейшли до схизматиків, гірше того, він дозволив послідовникам гельветської віри залишатися на своїх неправильних позиціях, і більше як шістдесят з них він незаконно призначив і, якщо б вищеназваний високопреподобний вікарій на вакантну посаду не виступив енергійно проти, то можливо вже вся єпархія була б заражена цією страшною пощестю схизми. Уже всюди були б поламани, спалені і потоптані хрести, ікони божої матері і реліквії святих, були б кинуті на вогнище церковні книги, як про це ми з болем у серці дізналися і побачили, що це відбувається у багатьох місцях. Про багато інших остогидностей, які вони провели, Вашим еміненціям природно відомо і правдиво і широко Вас інформував сам представник і наш заступник високопреподобний Годермарський, якого рекомендуємо для любові, протекції і підтримки Вашим еміненціям і всій священній Конгрегації по поширенню християнської релігії. Наші справедливі прохання ми представляємо для батьківського розгляду як залишене духовенство без проводу у землях єретиків.

За його бажанням і одноголосною згодою як повірений комісар в імені всього вищеназваного духовенства підписав і скріпив печаткою цей акт. Дано (119) в Мукачеві 10 липня 1707 року. Іоанн Блажовський, архідиякон Земплинського комітату, власною рукою.

Глава 29

Коли це відбувалося, Йосиф Годермарський поспішив у Відень до короля Йосифа I, сміливо перенісши всі труднощі громадянської війни. Його дорога вела через північну Угорщину, а саме через Маковицю, і там він зробив список синів священників і дяків здібних для ведення війни.

З цієї нагоди Король Йосиф, побачивши його прекрасні тілесні і душевні дані, але передусім оцінюючи його стійку вірність до особи правителя держави, призначив його 2 вересня 1707 року^{a)} на вакантну посаду мукачівського

^{a)} Бабіля наводить друге вересня; Базилевич 22-е, Пастелій — 22-е

subnervabat, sacram Unionem zelosissime tuebatur, et promovebat, quid de jure, et justitia ferventius facturum credimus, ubi Dei, et Apostolicae Sedis Gratia in officio Pastoralis confirmatum, et ordinatum salutabimus. Contra antagonistam Schismaticum Episcopum Marmarosiensem Iosephum Sztojka, qui pessimos abusus introduxit, et sedecim pagos ad Schisma relabi fecit, imo quod pessimum est, Helveticae haereseos erroribus depravari permisit, et hucusque permittit, pluresque, quam sexaginta illegitime ordinavit, si non is praedictus Reverendissimus Sede vacante vicarius sese strenue opposuisset, fortassis jam totam Dioecesim hanc pestifera Schismatis infecisset lues. Iam ubique Crucifixi, Deipara(!) Virginis imagines, et Sanctorum Reliquiae confractae, combustae, et conculcatae, libri Ecclesiastici rogo absumpti fuissent, prout in pluribus locis cum dolore cordis praticari audivimus, et vidimus. — Plura quae toedium(!) generarent legentibus Eminentissimis Vestris genuine, et sincere referet idem ipse orator, et praesentatus noster Reverendissimus Hodermarszky, quem dum singulari gratiae, protectioni, et manutentioni Eminentiarum Vestrarum, totiusque Sacrae Congregationis de Propaganda Fide commendamus, nostra pariter justissima desideria Paterno subjicimus respectui, utpote desolatus in partibus haereticorum Clerus.

Cujus voto, et unanimi consensu ego ad hunc actum deputatus Commissarius praefati totius Cleri nomine subscripsi, et sigillavi. Datum (119) Munkacsini 10-a Julii 1707. Ioannes Blazsowszky Archi-Diaconus Comitatus Zempleniensis. m. p.

Caput 29.

Dum haec gererentur, Josephus Hodermarszky properavit Viennam ad Regem Josephum I. omnes Circumstantias Civilis Belli fidedigne relaturus. Iter sumpsit per Superiorem Hungariam, et signanter Makoviczam, ibidemque Parochorum, et Cantorum filios bello gerendo aptos conscripsit.

Qua occasione videns Iosephus Rex eximias ejus corporis, et animi dotes, sed praesertim plurimum faciens constantem ejus in Terrae Principem fidelitatem, ad Episcopatum Munkacsensem per

(119)a) Babilya habet 2. Septembris, Bazilovics 22, Pásztelyi 22.

єпископа, що виникла внаслідок смерті Йосифа де Камеліса у місяці липні 1706 року. Зміст дарчої грамоти з цього приводу коротко звучить так: Йосиф з божої милості і т. д. Іоанну Годермарському, генеральному вікарієві, так вручає мукачівський єпископат, що він повинен постійно зберігати належну вірність, відданість та підтримку щодо папи і королівської величності разом з підпорядкованим йому народом та що у всіх справедливих і дозволених ділах та справах цієї єпархії він повинен дотримуватися належної пошани і послухності по відношенню до ординарного сучасного єпископа і майбутніх та повинен вести себе як вікарій і бути від них залежним. Видане у Відні і т. д.⁶⁾

Повертаючись із Відня, він збирає введених у список синів парохів і дяків, і, приєднавши на свій бік деяких лабанців, стає на чолі досить великого загону, нападає на куруців, і, вбивши багатьох, здобуває перемогу.

Годермарський, маючи королівську дарчу грамоту, у присутності великої кількості народу був введений на посаду мукачівського єпископа і почав виконувати обов'язки по керівництву єпархією, але без висвячення.

Його хоробрість зразу стала відомою егерцям, що заздрісним оком прийняли його як такого, що без їх впливу був обраний єпископом Мукачівської єпархії (а не округу), і тому направили на нього звинувачення до Рима, що він керував лабанцями, які заподіяли вбивство багатьох; Рим, досить твердий у подібних випадках, оголошує його призначення недейсним.

Король Йосиф I за тодішнім звичаєм по доброму звернувся до папи і просив не лише підтвердження названого, але також канонізацію єпархії, щоб Годермарський був підтверджений у цих землях безвірців не титулом якогось єпископату, але на утримання (120) Мукачівського єпископства, тобто щоб був належно забезпечений прибутками (із маєтків фундації Корятовича).

Егерці ще більше розсердилися, побачивши небезпеку, що можуть втратити як єпископа — васала, так і всю Мукачівську єпархію. Вони з подвоєною силою все робили для того, щоб Го-

mortem Iosephi de Camelis 1706. mense Julio vacantem effectum 2-a Septembris 1707.^a denominat.

Collationium sensus in hunc modum in extractu sonat: Iosephus, Dei Gratia etc. Joanni Hodermarszky Vicario Generali Episcopatum Munkacsiensem ita confert, ut idem debitam Fidelitatem, devotionem, ac obsequium erga Summum Pontificem, et Majestatem Regiam una cum populo sibi subjecto constanter servare, et in omnibus justis, et licitis rebus, ac negotiis Dioecesis illius Ordinario Episcopo moderno, et futuris debitam reverentiam, et obedientiam tamquam eorum respective vicarius praestare, et ab illis dependentiam habere debeat, et teneatur. Datum Vienna etc.^b Vienna redux conscriptos Parochorum, et Cantorum filios colligit, et adjunctis sibi aliis Labancziis, copiosae turmae Ducem se praebet, adgreditur Curuczones, et cum multorum caede victoriam reportat.

Hodermarszky habitis Collationibus Regiis coram multitudinem populi in Episcopum Munkacsiensem installatus, et introductus, munia Regiminis Dioeceseani, non tamen ordinationis exercere coepit.

Heroismus ejus illico innotuit Agriensibus, qui livido oculo exceperunt eundem absque suo influxu Episcopum Munkacsiensis Dioecesis (:non Districtus:) creatum haberi, et ideo neonominationum Romam detulerunt, qualiter is cum caede multorum Ducem egerit Labancziorum; Roma in similibus nimis rigida, eum irregularem declarat.

Iosephus I. Rex more solito insinuavit Pontifici, et petiit non tantum nominati Confirmationem sed etiam Dioecesis Canonisationem, utque Hodermarszky non ad titulum cujusdam Episcopatus in partibus infidelium, sed ad mensam Episcopatus Munkacsiensis confirmetur, siquidem preventibus sufficienter provisus sit. (:ex Fundatione Kyriatovics:)

Agrienses magis adhuc exacerbati, videntes periculum, quod sicut Episcopum vasallum, ita totam Dioecesim Munkacsiensem amissuri sint, duplicatis viribus egerunt, ne Hodermarszky

⁶⁾ Таким стилем написані і призначення Йосифа де Камеліса, до певної міри і Бізанці, але призначення Ольшавського, Блажовського та Мануеля Ольшавського написані цілком інакше; про послухність егерцям у них немає і згадки.

(119)b Tali stylo sunt Iosephi de Camelis, et quoad sensum Bizanzii, sed Simeonis Olsavszky, Blazsóvszky, et Manuelis Olsavszky Collationales conceptae sunt longe aliter, obedientiae erga Agrienses nulla mentio.

дермарський не був затверджений. З цієї причини Рим знову відкинув його як недійсного.

Годермарський, якому остогидло чекати, звертається в 1708 році до примаса, саксонського князя, з пам'яткою такого змісту вибірково:

Питається, чи зможе його ясність та його емініція пан кардинал у сучасних умовах піти слідами його емініції попередника і висвятити мукачівського єпископа грецького обряду, тому що є небезпека в затримці, виходячи з таких міркувань:

1. Бо найближчими до цього єпископства з усіх боків є православні єпископи, особливо марамороський по імені Іоанн Стойка, який щодня висвячує із Мукачівського єпископства і туди посилає і так публічно поширює схизму, позбавляє уніятів парафій і т. д. і т. п. Тепер таких нововисвячених схизматиків є вже більше як 70, що своєю діяльністю поширюють не лише схизму, але й нову ересь, хрестять після смерті у могилах, поливаючи водою землю, дають воду замість причастя та інші незліченні недоречності, які я тут не наводжу.

2. Не зайнято сто парафій, які шукають єпископа, щоб призначив священників-уніятів. Якщо їх на протязі чотирьох тижнів не призначить ординарний єпископ, то вони на правляться за призначенням до православного, і, таким чином, священна унія зможе цілком загинути.

3. Дев'ятнадцять волоських сіл навколо Беретьова перейшли на кальвінську віру, тому що не мали єпископа; виносили ікони, церковні книги, свічки тощо на середину села, ламали їх палицями та киями і спалювали. Треба боятися того, що інші будуть те саме робити, бо в червні буде вже два роки, як не мають єпископа.

4. Священники протягом трьох років не мають священної олії, що у грецькому обряді більш необхідне, ніж у латинському, тому що під час хрещення зразу відбувається (121) миропомазання.

5. Багато людей прийшло із Польщі та з областей схизматиків — не священники, але неосвічені люди або монахи, одружилися і після цього як одні, так і інші на території цього єпископства служать і призначаються православним єпископом.

6. Православний єпископ багато разів був кликаний схизматиками, щоб зайняв уніатське єпископство, а тепер чекають його сюди на зелені свята (трійцю). Якщо не тепер, то на-

confirmetur, Unde Roma eundem, qua irregularem ultro rejectit.

Pertaesus expectationis Hodermarszky, ad Primatelem Principem de Saxonia sequentis tenoris dat Memoriale 1708 in Extractu;

Queritur, utrum Serenissimus, et Eminentissimus D. Cardinalis pro moderna circumstantia temporis possit inhaerere vestigiis sui Eminentissimi Praedecessoris, et consecrare Episcopum Graeci Ritus Munkacsensem, quum sit periculum in mora ex rationibus sequentibus:

1-o Quia huic Episcopatu vicinissimi sunt Episcopi Schismatici ex omnibus partibus, ut praecipue Maramorossiensis Joannes Sztojka dictus, qui in dies ex Episcopatu Munkacsensi ordinat, et illuc remittit, sicque Schisma publice promovet, Unitos privat Parochiis etc. etc. Ejusmodi Schismaticorum neo-ordinatorum sunt jam plures, quam 70 actu, qui non amplius Schisma, sed haeresim novam adinvenerunt, post mortem baptisantis in Sepulchris, superfundendo terrae aquam, aquam dant loco viatici, et alia absurda innumera, quae hic non recenseo.

2-o Vacant Centum Parochiae, quae requirunt Episcopum, ut ordinet Parochos Unitos, quos si quantocumque intra 4. hebdomadas non ordinaverit praetitulatus Episcopus, ad Schismaticum abibunt pro Ordinibus, et sic per illos Sacra Unio totaliter Exstingvi poterit.

3-o Novemdecim pagi Valachici circa Beretyo sunt facti Calvinistae ex eo: quod Episcopum non habeant, et Imagines, Venerabile, Candelas etc ad medium pagi exportando, baculis, et fustibus confregerunt, et combusserunt. Verendum, ne alii etiam id praesumant facere, siquidem jam duo anni in Junio erunt, ex quo Episcopum non habeant;

4. Sacerdotes per triennium Chrisma non habent, quod in Graeco Ritu est necessarium magis, quam in Latino, quia penes Baptismum statim fit (121) Confirmatio.

5-o Multi ex Polonia, et partibus Schismaticorum, nec Sacerdotes, sed Laici subintrarunt — Monachi, uxores duxerunt, et actu tam hi, quam illi in eodem Episcopatu administrant, et per Schismaticum manentur.

6-o Episcopus Schismaticus multoties vocatus est per Schismaticos, ut occupat Unitum Episcopatum, et nunc pro Festis Pentecostalibus expectatur illuc, qui si non nunc, certe in Festo S. Nico-

певно на свято святого Миколи прийде і захопить єпископство, якщо не буде призначений вищеназваний мукачівський єпископ. Те саме двічі він намагався зробити в мої наявності як генерального вікарія того часу і зайшов у Мукачівську кафедральну церкву, але після мого рішучого протесту та виступу небагатьох священників він змушений був вийти. Тепер якийсь ігумен негідник Петроній хоче його дати і послав двох архідияконів за ним, щоб прийшов, а він йому передасть єпископство.

7. Це перший єпископ мукачівський, який просить затвердження із Рима; інші такого затвердження не мали і не були одобрені, хоч у грецькому обряді є такий звичай здавна, що єпископ обирається духовенством і затверджується сусіднім митрополитом, який його потім висвячує. Якщо духовенство буде співчувати схизматикові, як можуть і повинні висвячені ним співчувати, він напевно захопить єпископство.

8. Існує приклад його еміненції священної пам'яті пана кардинала Колонича, який це саме зробив із румунським єпископом Трансильванії у присутності сучасного найяснішого (Августа Саксонського), і не було небезпеки для унії в затримці, який не був звільнений римською курією і старанно поширює священну унію. Отже, немає іншого способу для збереження унії, ніж те, щоб, зваживши на наші вагомні вимоги і причини, його ясність еміненція висвятила мукачівського єпископа. Ці причини, а також інші, що могли бути наведені у цьому посланні, смиренно представляє на розгляд Вашої батьківської мудрості недостойний мукачівський єпископ грецького обряду і залишається разом з духовенством грецького обряду найвірнішим слугою придворний священник (122) Іоанн Йосиф Годермарський.

І ця причина, хоч поставлена на останньому місці, але її можна назвати не останньою, тому що найближчою посилкою Ваша еміненція одержить листа, який уже був заготовлений для направлення в Рим, щоб одержав затвердження під титулом шебастинського єпископа або якогось іншого іноземного єпископа і міг користуватися можливістю вести роз'яснюючу роботу.

Зробив це Годермарський ще й тому, що негідник Петроній Камінський (дивись у списку єпископів) послав двох архідияконів до Йосифа Стойки, щоб вони його запросили для захоплення кафедри Мукачівського єпископства.

Про те що Йосиф Стойка, незаконний єпископ, жив тоді, свідчить те, що 24 травня 1711

lai intrabit, et occupabit, si Episcopus praetitulatus Munkacsiensis non ordinatur, id ipsum anno praeterito coram me, qua Vicario pro tunc Generali facere binis vicibus volebat, et fecit intrando Cathedram Munkacsiensem, verum me resistente, et Clero satis pauco, debuit redire; nunc quidam Abbas nequam Petronius idipsum inducere vult, et misit duos Archi-Diaconos pro ipso, ut veniat, quod ipsi resignabit Episcopatum.

7-o Primus est Episcopus Munkacsiensis, qui petit Confirmationem Roma, alii id non habebant, et tamen non fuerunt reprobati, siquidem iste mos sit in Ritu Graeco ab antiquo, quod Episcopus eligitur per Clerum, et per eundem praesentatur vicino Metropolitanae, a quo postea ordinatur. Si clerus in Schismaticum consenserit, prout possunt, et debent ab ipso ordinati consentire, certe occupabit Episcopatum.

8-o Exemplum habetur Eminentissimi, et S. memoriae Domini Cardinalis Kolonics, qui id etiam fecit cum Episcopo Transylvaniae Valachico assistente moderno Serenissimo (: Augusto Saxoniae:) et non fuit periculum Unionis, et in mora, qui non est a Curia Romana suspensus, verum et nunc zelose promovet Unionem Sacram. Alius ergo modus non superest, Unionis conservandae, quam ut consideratis his tam ponderosis rationibus, Sua Serenissima Eminentia Episcopum Munkacsiensem ordinet, quas rationes, et reliquas, quae in hac materia adduci possent, Episcopus indignus Munkacsiensis G. R. sapientissimae discussioni Vestrarum Reverendissimarum Paternitatum humillime praesentat, et manet cum toto G. R. Clero devinctissimus servus, et indignissimus Capella- (122) nus Ioannes Iosephus Hodermarszky.

Et haec ratio ultimo quidem loco posita, sed non ultima dici potest, quod proxima Posta Sua Eminentia Roma litteras perceperit, sub titulo Episcopi Sebasteni, aut alio externo Confirmationem quantocyus mittendam, idcirco quia jam forsitan parata esset, possit uti interpretativa facultate.

Fecit hoc Hodermarszky propterea, etiam, quia nequam Petronius Kaminszky (:vide in serie Episcoporum:) duos Archi Diaconos misit ad Ioannem Sztojka evocatuos eum, ut occupet Cathedram Episcopalem Munkacsiensem.

Iosephum Sztojka Pseudo Episcopum adhuc tunc vixisse probat id, quod 1711. 24-a May. biga-

року він звільнив требушанських священників, що мали по дві дружини від покарання. Отже, до цього Йосифа Стойки повинні вислати послів. Крім того, Йоанн Стойка вперше в 1733 році значиться як марамороський вікарій та сигітський священник (Архів епархії, № 6).

Лацко Товт дарує Симеону Козубському, уйгельському священникові, виноградник. У листі міста Уйгель з цього приводу він називається: Шановний пан Симеон Козубський, теперішній священник русинів. У третій день зелених свят 1708 року (дивись архів епархії, № 28).

24 серпня 1708 року Бізанці виконує обов'язки єпископського вікарія, що видно із такого документа:

Ми, Георгій Бізанці, архідиякон славних комітатів Саболч, Сатмар та Бігар, а також візитатор славної столиці Кевер та вікарій Мукачівського єпископства, цим способом ставимо до відома всіх, кого слід, що, довіряючи доброті та найкращим рисам характеру преподобного отця із Коморзан, призначаємо його замість отця Якова із Біксаду архіпресвітером Аваського округу Сатмарського комітату і надаємо йому владу виносити розсудок у церковних справах, виносити стягнення та карати, звичайним способом і в необхідний час відвідувати церкви, у свій час збирати податки, що нам належать, від нашого імені слідкувати, щоб не траплялися порушення божого (123) і церковного закону як з боку віруючих, так і з боку духовенства, а якщо такі відбудуться, то їх виправити згідно з священними канонами, законами і постановами, а ті з них, що належать до нашого вікаріального обов'язку, чесно переслати на наш розгляд. У зв'язку з тим, ми доручаємо як церковним діячам, так і віруючим грецького обряду, щоб преподобного отця Михаїла визнали законним архіпресвітером, віддавали йому належну пошану і підкорялися йому. Іншим величним, славетним, знаменитим і благородним панам усіх рангів та посад рекомендуємо його з проханням, щоб були ласкаві якнайменше перешкоджати йому у виконанні своїх обов'язків, а навпаки, якщо буде потреба, допомагати, щоб чим краще міг виконати свою роботу, за що ми їм будемо щиро вдячні. Видане на наших зборах у славетному Уйлоці дня 24 серпня 1708 року. Григорій Бізанці.

Глава 30

Находить із Рима лист, ніби його святість знову хоче надіслати апостольського вікарія

mos Trebusanenses Sacertdotes absolvat a Censura, ergo ad hunc Iosephum legati mitti debebant, Ioannes Sztojka praeterea primo 1733. Vicarius Marmarosiensis, et Parochus Szigethiensis scribitur. (:Archiv. Dioec. Nom. Inst. N-ro 6.)

Tóth Laczko donat Simeoni Kozubszky Parochi Ujhelyensi vineam. Eatenus Litterae oppidi Ujhely, in qua titulatur: Tiszteletes Kozubszky Simon Ur, mostani Oroszok Papja. 1708. Feria Pentecostes 3-a (:vide Archiv. Dioecesis. Iurid. 28). A. 1708. 24-a Augusti Bizanczy Episcopalis vicarii exercet potestatem, quod patet ex sequenti Documento:

Nos Georgius Bizánczy, Inclytorum Comitatum Szabolcs, Szathmár, et Bihar Archi Diaconus, nec non Inclytae Sedis Kóvár visitator, ut et Episcopatus Munkacsiensis vicarius. Tenore praesentium notum facimus omnibus, quibus expedit Universis, quod confisi in bonitate, et aptitudine Reverendi Patris de Komorzan, constituimusque eundem loco Patris Iacobi de Bixad, Archi Presbyterum in Districtu Avasiensi in I. Comitatu Szathmár, damusque eidem facultatem, quatenus Causas Spirituales iudicare, corrigere, ac punire possit, Ecclesiam modo ordinario, ac debito tempore visitare, proventum nostrum suo tempore exigere, et loco nostri invigilare, ne fiant transgressiones Legis Divinae, (123) et Ecclesiasticae, tam a Saecularibus, quam a Clero, et si fient, illas emendare secundum Sacros Canones, leges, et statutiones, nobisque illa, quae ad nos secundum munus nostrum vicariale spectant, fideliter referre. Eapropter mandamus tum Ecclesiasticis, quam Saecularibus Ritus Graeci fidelibus, ut Reverendum Patrem Michaellem pro suo legitimo Archi-Presbytero recognoscant, ipsique congruum honorem, ac obedientiam praestent. Aliis vero Illustrissimis, Magnificis, Perillustribus, ac Generosis Dominis, cujuscunque gradus, ac conditionis existentibus eundem recommendamus, rogantes, quatenus dignentur illum ab executione sui officii minime impedire, imo si opus fuerit, juvare, ac assistere, ut eo melius sua possit peragere; rem gratam nobis facturi. Datum in Congregatione Nostra in Ujlak celebrata. Die 24-a Augusti anno 1708. Georgius Bizánczy.

Caput 30.

Roma litteram perferunt. Suam Sanctitatem denuo pro Dioecesi Munkacsiensis Vicarium Apos-

для Мукачівської єпархії. Тому Годермарський повідомляє про це графа Ірансона, найвишого префекта королівського двора, і зобразив себе з деяким перебільшенням як до Військової Ради, так і по відношенню до кореспонденції із Рима, і розкрив, що Рим наміряє послати апостольським вікарієм із титулом бодонського єпископа Полікарпа Філіповича, монаха ордену св. Василя В. (Архів єпархії, Постанова № 2). Годермарський надсилає листа придворному радникові Ладиславу Гуняді. Король Йосиф, збуджений таким актом римської курії в обхід його прав, опротестовує назване рішення і просить затвердити Годермарського. Він заявляє, що він не бажає нікого іншого прийняти за єпископа.

Цей протест, переданий римському кур'єрові 5 січня 1711 року, у повному вигляді дивись у Базилевича, частина II, розділ XVI, стор. 123.

Сама королева Елеонора, вдова імператора Леопольда і мати Йосифа та Карла, вносить свої пропозиції до священного римського престолу такого ж змісту, як і її син — король Угорщини і імператор, з протестом і проханням про затвердження (124) Годермарського. Лист від 25 вересня 1711 року дивись у цитованому місці, стор. 126.

Незадоволена милостива королева подібним відношенням, надісланим у Рим, вдруге звернулася туди 3-го жовтня 1711 року. Дивись на цитованому місці, стор. 129.

Глава 31

Після смерті Йосифа I на віспу наступив Карл III як король Угорщини та VI як імператор. Він із великою енергією виступав перед папою в справі затвердження і висвячення Годермарського. Його просьбу, направлену до самого найсвятішого отця 11 березня 1712 року, дивись у Базилевича, цитоване місце, стор. 130. Автор дає таке пояснення до названого прохання:

В інформації про єпископство, що було назване Мукачівським, а по-іншому єпископством волохів і русинів грецького обряду, тобто народу, який здавна-давня проживає в Угорському королівстві, в округах егерського та вародинського єпископів, вже возз'єднаного з священною римською церквою.

1. Відомо, що в 1360 році власником Мукачівської домінії була заснована фундація, яка ще й тепер існує, для василіанських монахів грецького обряду і монастир, наділений певними селами та їх всіма прибутками і десятинами,

tolicum mittere velle, quare Hodermarszky id ipsum Comiti Iranson Supremo aulae Praefecto insinuat, et posuit semet uberius sicut cum Bellico Consilio, ita Roma ad Correspondentiam, detexitque Romanam intentionem esse Polycarpum Filiopovits, Ord. S. Basilii M. Religiosum sub titulo Episcopi Bodonensis pro Vicario Apostolico huc mittendi. (:Archiv. Dioec. Inst. N-ro 2:) Litteram dirigit ad Consiliarium Aulicum Ladislaum Hunyady. Rex Josephus excitus per similem Curiae Romanae actum iuribus suis praejudicari interponit protestationem, petit Hodermarszkium confirmari, et declarat: nullum alium se velle pro Episcopo acceptare.

Protestationem hanc per extensum ad Agentem Romanum (:Geschäfts Träger:) sub 5-a Januarii 1711. datam vide apud Basilovits Parte II. Cap. XVI. pag. 123.

Ipsa Regina Eleonora, vidua Leopoldi Imperatoris, et Mater Iosephi, et Caroli suas vices apud S. Sedem Romanam interponit, et eodem tenore sicut filius suus Rex Hungariae, et Imperator, protestatur, et rogat Confirmatio- (124) nem Hodermarszkii, Litteram sub 25-a Septembris 1711. emanatam vide loco Citato. pag. 126.

Non contenta pia Regina simplici Repraesentatione Roman data, alteram expedit sub 3-a Octobris 1711. vide loco Cit. pag. 129.

Caput 31.

Iosepho I. in Variolis mortuo successit Carolus III Rex Hungariae Imperator VI. magna cum energia egit apud Pontificem pro obtinenda Confirmatione, et Consecratione Hodermarszkii. Supplicationem ad ipsum Beatissimum Patrem sub 11-a Martii 1712. datam vide apud Basilovits. L. cit. pag. 130. Agens vero ejus talem dat notam Informativam:

Informatio de Episcopatu Munkacsensi sic denominato, alias Graeci Ritus Valachorum, et Ruthenorum, seu populi, ab antiquo in Regno Hungariae, Dioecesis Agriensis, et Varadiensis Episcoporum degentis, jam cum Sancta Romana Ecclesia Uniti.

1-o Constat in anno 1360. per illius temporis Possessorem Dominii Munkács factam fuisse, et etiam nunc superesse foundationem pro Graeci Ritus monachis Basiliensibus, et monasterium dotatum fuisse certis pagis, eorumque omnibus proventibus, et decimis; item aliis decimis vini, et

зокрема десятинами вина і зерна, а також млином та певною щорічною виплатою грошей, що давалися цією домінією.

2. Коли монахів стало менше, прибутками цієї фундації, дарованої угорськими королями, користувався настоятель інших калюгерів або священників того ж грецького обряду, а нарешті від 1480 року завжди і постійно користувались призначені мукачівські єпископи, правда православні, протягом більше як півтора століття.

3. Поки з бігом часу більшість перейшла на унію з священною римською церквою, а з відходом православного єпископа названа також фундація перейшла у володіння уніатів, число яких постійно збільшувалося і нарешті виросло до великої кількості.

4. У тому що на території того ж обряду не мають жодного уніатського єпископа, від якого могли б приймати посади, (125) були примушені як за меншими, так і за більшими посадами з великими видатками і труднощами відправлятися до Польщі, де є такий єпископ, або ж, не маючи коштів і змоги бути призначеними уніатським єпископом, змушені йти до православного єпископа і залишатися у блуді.

5. Щоб внаслідок такого упущення не зменшувалася постійна кількість уніатів та щоб скоріше священна римська церква одержувала приріст за рахунок цього народу, а він сам прагне до душевного блага, виконуючий обов'язки естергомського архієпископа, Леопольд Колонич, як кардинал, збуджений старанністю до себе за згодою похібної королівсько-цісарської величності, перебуваючи біля 1687 року в Римі, вимагав від самого папи надіслати для цього народу єпископа Йосифа де Камеліса, висвяченого в Римі в колегії грецького обряду на шебастинського єпископа, якого той же кардинал привів з собою. Щоб він мав належні єпископські прибутки, його свята королівсько-цісарська величність славної пам'яті Леопольд, король Угорщини, дав йому вищеназану стародавню резиденцію василіанських монахів та маєтки, що належать до неї, і призначив його мукачівським єпископом (цим титулом православні єпископи користувалися більше як півтора століття). Отже, він одержав титул мукачівського уніатського єпископа грецького обряду; але тим не менше він був залежний як генеральний вікарій для народу грецького обряду від егерського єпископа. У зв'язку з тим, що названий Йосиф де Камеліс вже раніше був висвячений на шебастинського єпископа, додаткового висвячення і затвердження на Мукачівське єпископство він не по-

frumentī, nec non molendino, ac certa pensione annua, ex ipso Dominio eo applicatis.

2-o Deficientibus Monachis, hujus foundationis proventus ex Collatione Regum Hungariae Superiorum reliquorum Calugerorum, seu Presbyterorum ejusdem Graeci Ritus, ac demum ab anno quasi 1480. semper, et consequenter nominatos Episcopos Munkacienses, verum Schismaticos plus quam uno, et dimidio saeculo possedisse, dum autem:

3-o Successu temporis plurimi ad Unionem Sanctae Romanae Ecclesiae accessissent, decedente Episcopo Schismatico etiam aedem fundatio devenit ad possessionem Unitorum, qui dietim augebantur, et demum in copiosum plane excreverunt numerum; Et quia.

4-o In gremio suo nullum ejusdem Ritus haberent Unitum Episcopum, a quo Ordines suscipere possent, cogebantur semper pro minoribus, et majoribus Ordinibus in Poloniam, ubi talis habetur Episcopus, cum magnis expensis, et fatigiis proficisci, vel deficientibus expensis per Unitum Episcopum ordinari nequeunt ire ad Schismaticum, et in errore permanere.

5-o Ne ex praemisso defectu tanta Unitorum multitudo sensim deficiat, quin potius Sancta Romana Ecclesia ex hoc populo sumat incrementum, et ipse Salutem consequatur animarum, hoc in passu defunctus Archi Episcopus Strigonensis Leopoldus utpote Cardinalis a Kolonits pro sui zelo sollicitus, ex benigne defunctae Caesareo Regiae Majestatis annuentia, dum circa annum 1687 Romae ageret, ea occasione a Summo Pontifico pro eodem populo Episcopum exmittendum impetravit Iosephum utpote de Camillis, Romae in Graeci-Ritus Collegio ad titulum Sebastae consecratum, quem idem Cardinalis secum eduxit, et huic, ut honestam Episcopi mensam habeat, praenotatam antiquam monachorum Basilianorum Residentiam, et Bona eo applicata Sacra-Caesareo-Regia Majestas, Gloriosae memoriae Leopoldus, qua Rex Hungariae benigne obtulit, et Episcopum Munkaciensem, (:quo titulo Schismatici plus quam uno, et dimidio saeculo utebantur,) nominavit, ac inde Uniti nomen Episcopi Graeci Ritus Munkaciensis obtinuit, dependentiam nihilominus qua Generalis Vicarius, respectu Graeci Ritus populi ab Episcopo Agriensi habuit, et quia praefatus Iosephus de Camillis ad titulum Sebastae per prius jam consecratus fuerat, ulteriori Consecratione, et Confirmatione ad Episcopatum Munkaciensem non indigebat, cujus tempore impetratis a Regia Majestate pro ejusdem Clero nonnullis Privilegiis, et indultis, tanto magis allec-

требував. Внаслідок випрошених від його королівської величності деяких привілеїв та уступок для духовенства, його кількість збільшувалася з кожним днем і відповідно поширювалася юрисдикція єпископа, так що нараховувалася вже майже одна тисяча парафій і стільки ж священників. Якраз тому потрібна була немала турбота і пильність як в духовних, так і повсякчасних і політичних справах.

6. Для цього, коли названий єпископ де Камеліс приблизно (126) тридцять років тому помер, його королівська величність, що тоді царювала, за прикладом блаженної пам'яті свого пана батька передала з своєї королівської волі і правом патрона вакантне Мукачівське єпископство з названою резиденцією та належними до неї маєтками Іоанну Годермарському, уніатському пресвітеру грецького обряду і призначеному померлим єпископом вікарієві, людині, між іншим, освіченій, яка закінчила свої теологічні студії в Трнавському університеті, а під час тодішніх повстань в Угорщині залишалася в належній вірності, і цього ж вона запропонувала його святості на названий титул єпископа грецького обряду.

7. Отже, коли його святість відносно вищесказаного, зокрема що стосується прохання про затвердження призначення мукачівського єпископа, посилаючись на те, ніби невідоме заснування цього єпископства і відсутність даних про його канонізацію, здається, що ставилася явна перешкода і тому, як кажуть, розмірковувала над необхідністю послати іншого місіонера (єпископа). Однак його священна королівська величність не хотіла на це дати згоду і відмовилася від всякої підтримки такого єпископа, бо таку підтримку і матеріальне забезпечення його королівська величність, як уже згадувалося, правом патронату надала іншому (тобто Годермарському), який там же був введений до виконання своїх функцій.

8. Звідси найсвятіша королівська величність вважала, що треба попросити його святість, щоб для переборення всяких витікаючих із цього становища труднощів і протиріч та для використання видатків святої римської церкви серед своїх віруючих і для встановлення видатків на свого пастиря дуже багатьох душ, вищеназване Мукачівське єпископство для уніатів грецького обряду одержало раз і назавжди єпископський титул і належне єпископське матеріальне забезпечення, тобто щоб було офіційно затверджене; отже, щоб теперішнього єпископа, призначеного по праву королівського патронату і представленого його

tus Clerus in dies numero augebatur, et consequenter adeo ejusdem Episcopi Iurisdictio extensa est, ut mille fere distinctas Parochias, totidemque Parochos numerat, adeoque non exigua sane indigeat cura, et vigilantia tum in Spiritualibus, tum etiam temporalibus, et politicis. Quem in finem

6-o Mentionato Episcopo de Camillis ante (126) triennium circiter e vivis sublato, Sacra Regia modo Regnans Majestas exemplo beatae reminiscantiae Domini Genitoris sui vacantem Episcopatum Munkacsensem cum dicta Residentia, et eo applicatis bonis regia autoritate, et Jura Patronatus contulit Ioanni Hodermarszky, ejusdem Graeci Ritus Unitorum Presbytero, et demortui Episcopi per eundem constituto vicario, viro alias erudito, et in Universitate Tyrnaviensi sua etiam studia Theologica absolventi, ac sub modernis in Hungaria tumultibus in debita fidelitate perseveranti, et eundem ad hunc titulum nominatum Graeci Ritus Episcopum Suae Sanctitati praesentavit confirmandum. Cum autem

7-o Sua Sanctitas super praemissa, utpote ad Episcopatum Munkácsiensem nominatione petita Confirmationis, subsequenda Consecrationis, ex eo, quod hic Episcopatus fundatus esse nesciatur, Canonisatus autem fuisse non reperiatur, notorium obstaculum opponere videatur, ac ideo uti fertur, alius Missionarius eo expediendus destinetur, quem tamen Sacra Regia Majestas praeterquam quod admittere nequeat, nec talis subsistentiam, et mensam habere posset, siquidem huic Episcopo competentem mensam Altefata Sua Majestas Sacratissima jam ut praefertur, jure Patronatus alteri contulisset, idemque etiam ibidem installatus esset. Hinc

8-o Sacratissima Regia Majestas Suam Sanctitatem requirendam esse existimavit, ut ad superandas quasvis emersuras difficultates, et controversias, exindeque avertendum Sanctae Romanae Ecclesiae in suo grege dispendium, et plurimarum animarum suo Pastore destitueandarum jacturam, Praefatum Episcopatus Munkacsensis pro Graeci Ritus Unitis titulum de mensa Episcopali sufficienter provisum semel pro semper acceptare, et canonisare, consequenter modernum jure Patronatus Regii denominatum, et installatum, ac Suae Sanctitati praesentatum Ioannem Hodermárszky, et in futurum per Reges Hungariae denominandos ejusdem Successores ad eundem titulum confirmare dignetur, praesertim dum (127) hic Episcopatus de mensa Episcopali sufficienter provisus esse dignoscatur, Residentia etenim ujusdem ex

святості Іоанна Годермарського та в майбутньому призначених королями Угорщини його наступників на цій посаді затверджувала папський престол. Поки (127) це єпископство позбавлене належного офіційного матеріального забезпечення, його резиденція, приєднана до цього єпископства на підставі королівського подарунку, із згоди короля має досить добрі прибутки чотирьох-п'яти сіл, закріплених за цим єпископством, так само має близько тисячі, якщо не більше парафій та від них і підпорядкованих йому пресвітерів має кафедральні прибутки. Легко встановити кількість і якість цих прибутків у такій великій єпархії, що має так багато парафій. Те саме було доведено на прикладі недавно померлого єпископа де Камеліса, що йому цілком нічого не бракувало із єпископського матеріального забезпечення, хоч він був висвячений шебастинським єпископом, але звідти не одержував ні гроша, а лише від церкви та Мукачівського єпископства, про існування якого вже давно було оголошено королівським декретом, а також від згаданої резиденції, вищеназваних маєтків та свого кафедрального він мав достойне забезпечення і ніколи не відчував ніякої нестачі необхідних продуктів та матеріальних нестатків. Призначений недавно єпископ, який знає прибутки цього єпископства, не піднімає жодного питання про матеріальну підтримку і єпископську плату.

9. Виходячи із вищесказаного, не видно причини чому його святість не хоче підтримати авторитет його священної королівської величності і його призначення, дане названому Іоаннові Годермарському, санкціонувати його публічне введення до виконання єпископських функцій, особливо відвернути скандал, який виникне в противному разі, та не порядок і заколот, що може статися, тим більше, що народ досі хитається як недавно засіяні паростки римської церкви, не хоче визнати і затвердити це Мукачівське єпископство на зразок Свидницького єпископства для народу грецького обряду, прийняти і настільки не може затвердити і висвятити того ж Іоанна Годермарського, прийнятого тим народом і визнаного за єпископа, чим швидше. Бо вже три роки із-за відсутності єпископа в цій єпархії не можуть проводитися жодні призначення. Дуже багато тих, що бажать стати калюгерами або священиками, не мають змоги бути висвяченими із-за відсутності єпископа, відправляються до схизматичького (православного) єпископа у Трансильванію, який висвячує і призначає їх (128)

collatione Regia ad hunc Episcopatum annexa habet quatuor, quinque pagos non contemnendorum reddituum, item Parochias praeter-propter mille, aut etiam plures, et ab his tot sibi subjectis Presbyteris Cathedaticos proventus, qui in tam ampla Dioecesi, et frequenti Parochiarum numero quales, et quanti sint, facile conjecturari potest, quod ipsum novissime demortui Episcopi de Camillis exemplo comprobatur, nihil omnino huic mensae Episcopali deesse, siquidem ipse ad titulum quidem Sebastae consecratus, sed ne uno teruncio exinde provisus, unice ab Ecclesia, et Episcopatu Munkacsensi, prodeclarataque Regia mentionata Residentia, et praenotatorum bonorum collatione, ac suo Cathedatico honestam habuit subsistentiam, nec unquam de aliquo proventuum necessarium defectu, aut indigentia conquestus fuerit, et modernus etiam nominatus Episcopus utique Proventuum hujus Episcopatus constans nullam moveat de subsistentia, et mensa Episcopali quaestionem. Quibus praemissis

9-o Non videri rationem, cur Sua Sanctitas ad conservandam etiam Regiam Suae Majestatis Sacratissimae auctoritatem, et dicto Joanni Hodermarzsky factam collationem, peractamque coram populo installationem, praesertim vero avertendum quodvis in casu contrario scandalum, et in vacillante adhuc plebe, novellisque Sanctae Romanae Ecclesiae palmitibus quamvis confusione, et conturbationem, titulum hunc Episcopatus Munkacsensis exemplo Episcopatus Svidnicensis pro Graeci Ritus populo acceptare, et canonicare, adeoque eundem Ioannem Hodermarszky per populum illum acceptatum, et recognitum Episcopum confirmari, et consecrari facere nequirit, et id quidem quantocyus, a triennio enim vacans hic Episcopatus ob defectum Episcopi nulli Ordines hactenus conferri potuerunt, Calugeratum autem, seu Presbyteratum inter ipsos affectantes, et vacante Episcopatu ordinari nequentes plurimi ad Schismaticum vicinum ad partes Transylvaniae Episcopum recurrunt, qui eosdem (128)

лише тоді, коли вони відмовляються від унії з римською церквою, і такі знову заведуть народ і край у попередній блуд. Яка ж велика шкода звідси для людських душ? Здається, ще більше треба боятися.

10. Якщо його святість не хоче визнати і затвердити єпископом названого Іоанна Годермарського, відомого і прийнятого народом вікарія ще за життя попереднього єпископа, і дозволить, щоб єпископська посада і далі не була зайнятою, а пришле якогось місіонера або вже призначеного, або якогось невідомого, або когось іншого в обхід прав королівського патронату.

11. То його священна королівська величність не зможе прийняти в Угорщину, зокрема в ті її північні частини, що за сучасних обставин залягають без керівництва, в середовищі того народу, який визнає грецький обряд і за свідченням досвіду хиткий, не зможе довіряти і допустити в середовище такого багаточисленного народу когось надто невідомого, не призначеного нею або ж рекомендованого, хто б це не був, тим більше з огляду на становище, що склалося, а особливо на знехтування королівської пропозиції. Але й сам народ не може мати довір'я до якогось невідомого іноземця, не буде надавати йому необхідну пошану, а буде вимагати добре відомого співвітчизника, що може добре вислухати, особливо того, справедливий юрисдикції якого уже до цього часу підкорявся, і до якого цей народ відноситься з більшим довір'ям. Його королівська величність вимагає вірну собі людину, якою показав себе вищеназваний Іоанн Годермарський; крім цього, такого, що відзначався б також ерудицією, вченістю, чесним життям, тобто був би достойним посади цього єпископства.

12. І тому, якщо це плем'я і народ, який завдяки божій допомозі у своїй більшості вже возз'єднаний і для підготовки його духовенства створені всі умови в семінарії в місті Трнаві, де процвітає університет вільних наук, звертається з проханням, щоб міг із своїх засобів далі розширяти це канонізоване, визнане і здатне добре виконувати свої достойні функції єпископство, яке безсумнівно з більшим старанням буде докладати зусилля на ниві освіти і за короткий час їх священники (що на сьогодні здебільшого задовольняються знанням (129) читати), маючи надію на просування вперед, зможуть стати, як і вищеназваний Іоанн Годермарський теологами із

non secus, quam abjurata per prius suscepta Unione Romana, ordinat, et tales populum iterum in priorem reducant errorem, et hinc quanta animarum jactura? Quae magis metuenda videtur. Si

10-o Sua Sanctitas dictum Ioannem Hodermarszky populo illi notum, et acceptum, ac vivente priore Episcopo ipsius vicarium pro Episcopo ipsorum agnoscere, et confirmare nollet, ac munia Episcopalia diutius vacare permetteret, Missionarium enim, sive eo jam destinatum, adeoque ignotum, sive quemcunque alium in praejudicium Regii Patronatus.

11-o Sacra Regia Majestas in Regnum Hungariae, praesertim ad partes illas, ut vocant superiores, modernis rerum circumstantiis in medium istius populi Graecum nimirum ritum profitentis, et experientia teste volubilis, admittere, et tam copiosum populum ignoto maximo, et a se non nominato, seu praesentato, quisquis ille sit, credere, et committere nequit ratione status, et perturbata imprimis ipsius Regni conditione id non ferente, sed et ipse populus eam erga quemvis extraneum, et ignotum habere non potest confidentiam, debitumque ejus non geret respectum, quem erga sibi notum, et bene audientem Patriotam, cujus praesertim subalternae Iurisdictioni jam ante hoc paruit, et in quem ipse etiam populus priori fertur affectu, aumque desiderat, et Sacra Regia Majestas fidem sibi experta est, qualis praefatus Ioannes Hodermarszky esse censeretur, praeterquam quod etiam ab eruditione, doctrina, ac vitae integritate ad ejusmodi Episcopatus dignitatem idoneus, et sufficiens probetur. Et sane si

12-o Haec gens, et populus, qui jam per Dei gratiam potiori in parte Unitus, et ad excolendum ipsius Clerum certo seminario in Civitate Tyrnaviensi, ubi Artium Liberalium viget Universitas, provisus, advertat Episcopatum hunc Canonisaturam, Consecrabilem, et consequenter ad hujusmodi dignitatem aptum, subjectum e medio sui promoveri posse, majorem dubio procul studiis etiam impendet operam, ac brevi tempore ipsorum Presbyteri (:hactenus ut plurimum et legendi dumtaxat notitia (129) contenti:) spe obtinendae promotionis etiam in Theologos, prout praefatus Ioannes Hodermarszky, evadere poterunt cum eximio

збільшенням своєї католицької віри у боротьбі за унію решти схизматиків.

13. У противному разі, втративши надію на одержання цих посад (особливо вищеназваний Іоанн Годермарський, призначений його священною королівською величністю і прийнятий народом єпископ, що не одержав затвердження і не зміг бути висвяченим), легко розчаруються і втратять необхідне прагнення до науки, не будуть працювати так, як вище було згадано, якщо не буде затверджений призначений сучасний єпископ. Цей народ, уже здебільшого навернений в лоно Христове, знову буде виставлений на здобич вовків і поверне назад у схизму.

В цьому питанні славний імператор справедливо дав своєму римському представникові розпорядження, зміст якого можна прочитати у Базиловича, цитоване місце, стор. 133.

Король Карл 16-го квітня подав у Римі свою пропозицію за Годермарський. Цит. місце, стор. 136.

Із сказаного видно, наскільки настирливий був Годермарський у просуванні вперед своєї справи, і наскільки королівський кабінет був доброзичливий до нього. (Але очевидне й те, що єгерці були набагато міцніші, ніж два імператори та королева мати)*.

Глава 32

Між тим Годермарський мужньо керує єпархією і виконує всі функції, крім висвячення.

Хоч звільнення від податків, привілеї та свободи, надані імператором Леопольдом духовенству і народові, були урочисто проголошені всіма юрисдикціями і установами і почали вводиться у практику, проте Йосиф Годермарський настояв і одержав їх підтвердження. Після смерті Йосифа він одержав подібне підтвердження від Карла VI-ого в 1712 році.

У 1712 році поширювалася на цій території чума — супутниця війни і подруга таборів.

15 липня 1713 року Іоанн Колубець, кам'янський священник, передав на постійне користування різні луки, придбані в 1685 році та орні землі (130) на території села Заріччя в присутності Йосифа Годермарського та зарічанського ігумена Інокентія Борзаковського. Той Іоанн Колубець проводив своє життя і свою роботу у Мукачівському монастирі (архів єпархії).

*) В оригіналі перекреслене.

Fidei Catholicae incremento in reuniendis reliquis adhuc Schismaticis certitudine —. E contra vero

13-o Hujusmodi dignitatem consequendi spe (:praesertim si praefatus Ioannes Hodermarszky per Sacram Regiam Majestatem nominatus Episcopus per populum acceptatus, et recognitus Confirmationem, et Consecrationem consequi non posset:) frustrati, facile sane despondebunt animum, et studiis debitam, prouti requiretur, operam non impendent, imo ut supra attactum est, si modernus nominatus modo non confirmetur, et consecretur, populus ille jam potiori in parte ad Ovile Christi reductus, iterum praedae luporum exponetur, et in prius Schisma relabetur.

In eodem merito dat idem Imperator ad suum agentem Romanum commissionem, cujus tenor legi poterit apud Basilovits L. Cit. pag. 133.

Carolus Rex sub 16-a Aprilis reperit suam interpositionem Romae pro Hodermarszkio L. Cit. pag. 136.

Ex his apparet, quam diligens fuerit Hodermarszky in promovendo suae promotionis negotio, et quam benignum Cabinetum Regium habuerat erga se. (Sed etiam illud apparet Agrienses longe potentiores fuisse, quam duo Imperatores et Regina Mater.)*

Caput 32.

Interea temporis Hodermarszky Dioecesim viriliter dirigit, et omnia munia exercet praeter Ordinibus.

Quamvis immunitates, Privilegia, et exemptiones per Leopoldum Imperatorem Clero, populoque datae per omnes Jurisdictiones, et Competentias solenniter publicatae sint, in praximque deduci ceperint, Iosephus Hodermarszky tamen instituit, et obtinuit earumdem Confirmationem. — Mortuo Iosepho similem Altissimam Confirmationem obtinuit a Carolo VI. 1712.

A. 1712. Comes Belli, et Socia Castrorum, — pestis in his partibus grassatur.

A. 1713. 15. Iulii Ioannes Kolubecz Parochus Kövesdiensis (:----:) anno 1685. Comparata varia falcastra, et Terras arabiles (130) terreno Alsó Karaszlóensi cedit et tradit coram Iosepho Hodermarszky Episcopo Munkacsensi, et Innocentio Borzakoski Hegumeno Karaszlóensi in perpetuum possidenda.

Idem Ioannes Kolubecz professionem, et Vitam

*В оригіналі перекреслене. (Ю. С.)

В 1714 році всі вчинки і декрети Георгія Бізанці, який, присвоївши собі владу, широко їх практикував в єпархії, Годермарський спростовує таким декретом: преподобні пани священники, підпорядковані нашій церковній юрисдикції у славному Сатмарському комітаті — під керівництвом архіпресвітерів Іоанна Пінте із медешійського Лацфолу та Пашкулі із Кеке-ну. Здоров'я і божого вам благословення. Нам стало відомо, як о. Бізанці, перебуваючи серед Ваших шановних панств, без всякого сорому видавав себе за єпископа і, незаконно присвоївши собі владу, не боявся виступити проти священних апостольських і синодських канонів, обманути як мирян, так і священників за допомогою накладання незвичайних кар, позбавити законних архіпресвітерів своїх посад, проводити, а саме: інші незаконні церковні перевірки, виключити із церкви тих, що не хотіли підкорятися, без всякого на те права, а також проводити інші скандальні справи. У зв'язку з тим, що священна католицька церква цього терпіти не може, нашою повинністю є ці справи і їм подібні виправити, всі його акти скасувати, оголосити недійсними, опротестувати (які згідно священних канонів визнаються недійсними); ми відновили на посадах архіпресвітерства преподобного пана Лупула із Шикарло, уніатського священника грецького обряду, надавши йому можливість застосувати до Ваших преподобних панств усі пункти архіпресвітерського права, як це було за доброї пам'яті нашого попередника єпископа де Камеліса. Щоб усіма Вами, як поодинокими, так і всіма в цілому, він був визнаний, ми вручаємо Вам для послухності цього листа. Для більшого довір'я на документ ми приклали нашу печатку і власноручно підписали його. Видане в монастирі св. Миколи, єпископа і сповідника, на Чернечій горі. Дня 25 червня тисяча сімсот чотирнадцятого року. Іоанн Йосиф Годермарський, уніатський єпископ грецького обряду, архімандрит мукачівського монастиря св. Миколи біля Мукачеві, власною рукою. Місце печатки.

(131)

Глава 33

У 1714 році Годермарський просить дозволу його величності, щоб міг побудувати в Повчі монастир і церкву. Карл VI-ий 22 серпня 1714 року довів це прохання до егерського єпископа, як єпархіального начальника з метою довідатись його думку. Егерці, сердиті на Годермарського, або не дали жодної відповіді, або не

Religiosam assumit in Monasterio Munkacsien-
Archiv. Dioeces.

A. 1714. Bizanczy Georgii acta, et decreta qui arrogata sibi autoritate multa in Dioecesi disposuit, sequenti Decreto irrita facit Hodermárszky: Reverendi Domini Parochi, Nostrae Jurisdictioni Spirituali subjecti in Cottu Inclyto Szatmariensi, sub Archi-Presbyteris Pinte Ioannis Laczfalusi Medgyessiensis, et Paskuli de Kéken. Salutem, et Divinam Benedictionem. Innotuit Nobis, qualiter P. Bizanczi intra V-ras Dnēs Rndas existens se jactaverit Eppūm propudiose, et autoritate arrogata non veritus sit contra SS. Apostolorum et Synodales Canones Divortia perpetrare, mulctas extraordinarias tam a Saecularibus, quam Ecclesiasticis executione mediante emungere, Presbyteros legitimos officio suo privare, aliis Censuris Ecclesiasticis n̄pe Irregularitate, Excommunicatione involutis id officii nulla habita ad id potestate conferre, ac caetera Scandala committere. Ea propter cum S. Ecclesia Catholica haec rolerare non possit, Nostroque muneri eadem, et similia emendare incumbat, hinc omnia acta ipsius cassando, annihilando, irritando. (:prout et juxta SS. Canones irrita esse dignoscerentur:) restituimus officio Archi Presbyteratus Rdum D. Lupulum de Sikarló Graeci Uniti Ritus Parochum, dantes ei facultatem in vestras Rdas Dominationes singulos, ut supra Jus Archi Presbyterale quoad omnia puncta a pia memoriae Antecessore Nostro Episcopo de Camelis habita exercenti. Ut proinde ab omnibus, et singulis Vestrum pro tali agnoscat, hisce in Virtute S. obedientiae Vobis injungimus. In cujus rei majorem Fidem Sigillum Nostrum apresimus, et manu propria subsripsimus praesentes. Datum in Monasterio S. Nicolai Episcopi, et Confessoris in monte Csernegh. Die 25-a Iunii. Millesimo Septingentesimo Decimo quarto. Io. Josephus Hodermárszky. Eppus Graeci Ritus Unitorum Archi Mandrita S. Nicolai Munkacsien-
kát. m. p. (:L. S.)

(131)

Caput 33.

A. 1714. Hodermarszki supplicat apud Majestatem, ut Pócsini possit exstruere Monasterium, et Ecclesiam.

Recursus hic invitatus est per Carolum VI. ad Episcopum Agriensem, qua Dioecesanum pro opinione sub 27-a Augusti 1714. Agrienses Hodermarszki infensi. aut nullam praestiterunt opinio-

підтримали прохання, і тому бажане прохання не здійснилося.

У лютому 1715 року марамороське духовенство зібралось до Сигота з метою визнання католицької віри. Довідавшись про намір священників, дворяни Марамороського комітату розігнали їх. Тому ті священники звертаються до примаса королівства і просять його заступництва.

Для Годермарського зменшується надія на правління єпархією, бо старший егерський настоятель Іоанн Кішш втирається в довір'я духовенства грецького обряду, ніби кардинал князь Саксонський і примас королівства дозволив і доручив йому скликати духовенство з метою обрання генерального вікарія при його підтримці. Для виконання цього завдання він визначає термін 4-е травня 1715 року в Ужгороді і радить мирно провести цю роботу, поки буде надісланий висвячений єпископ. Дано в Егері 27 березня 1715 року.

В результаті цього греко-католицьким духовенством був обраний Георгій Бізанці, каловський священник і саболчський архідиякон. Цей вибір був зроблений греко-католицьким духовенством, але і граф Габріел Ердевді, егерський єпископ, за згодою його емінінції кардинала князя Саксонського і примаса призначив його генеральним вікарієм у йому підпорядкованому окрузі над усіма віруючими грецького обряду, що проживають у його єпархії. Цього ж Георгія Бізанці він призначає і на випадок можливої відмови якихось священників підкорятися їх опору чи виступу проти нього, він просить для нього як свого вікарія допомогу світських властей. У Дендеші 25 квітня 1715 року (архів єпархії).

Однак мукачівські монахи виступили проти Бізанці, бо він був світським пресвітером^{a)} (132). З цієї причини егерський єпископ посилав такого листа у стислому витязі до мукачівських монахів: Граф Габріел Ердевді, егерський єпископ, так звертається до духовенства: одержавши з монастиря св. Миколи, що знаходиться біля Мукачева, написаний 20 серпня до

^{a)} Що Бізанці був одружений, ми не маємо жодного документа, але є документ з 1701 року, коли Сент Івані рекомендує його єпископу де Камелісу і називає так: Бізанці, що закінчив Трнавський університет для святих орденів. Отже, не є правдою, ніби мав дружину Анцю, і після її смерті Бізанці був названий без Анці (Анни).

nem, aut disfavorabilem, ideo facultas petita non est subsecuta.

A. 1715. mense Februario Marmarossiensis Clerus Szigethinum convenit fine deponendae Professionis Fidei catholicae. Eorum Status, et Ordines Comitatus Marmaros. insimul constituti super intentione Sacerdotum edocti dispulerunt eos. Quare iidem Sacerdotes rem Primati Regni detegunt, et petunt Patrocinium.

Hodermarszkio imminet exspirium relate ad regimen Dioecesanum, nam Joannes Kiss Praepositus Major Agriensis insinuat Clero Graeci Ritus Cardinalem Principem de Saxonia, et Primatem Regni sibi commisisse, et mandasse, ut Ritus Graeci Clerum convocet fine eligendi Vicarii Generalis sub suo praesidio. Quem in finem pro hoc actu terminum praefigit 4-am Maji 1715. Unghvarini, et svadet paceatam comportationem, donec Episcopus Consecratus missus fuerit. Datum Agriae 27-a Martii 1715.

In hujus consequentiam electus est Georgius Bizanczy, Parochus Kállóviensis, et Archi-Diaco-nus Szabolcsensis, per Clerum Graeco-Catholicum. Electio haec fuit ex parte Graeco-Catholici Cleri, astet Gabriel Comes Erdődy, Episcopus Agriensis accedente Eminentissimi Cardinalis Principis Saxoniae, et Primatis commendatione in suum, qua Ordinarii Dioecesani Vicarium Generalem super omnes fideles Ritus Graeci in sua Dioecesi commorantes, nominat eundem Georgium Bizanczy ac constituit, et in casum quorumdam nefors Parochorum resistentiae, aut oppositionis, et Contradictionis saecularem assistentiam eidem suo Vicario praestandam rogatam habet. Gyöngyösini 20-a Aprilis 1715. — (Archiv. Dioecesis.)

Ast Monachi Munkatsienses protestati sunt contra Bizantium, quia fuit Saecularis Presbyter.^{a)} Ob hanc Causam Episcopus Agriensis in extractu hanc dat Litteram ad Monachos Munkatsienses: C. Gabriel Erdődy Episcopus Agriensis ita loquitur ad Clerum: Ex Monasterio S. Nicolai ad Munkáts situato die 20-a Augusti ad Nos datas litteras Paternitatum Vestrarum percipientes, cum admiratione experimur, quod intellecta

(132)a) Ut Bizanczy fuisset uxoratus, nullum Documentum habemus, sed habetur Documentum de 1701. dum Stent Iványi eum commendat Episcopo de Camelis, et nominat Bizanczi, ex Universitate Tyrnaviensi prodeuntem, pro SS. Ordinibus. Ergo verum non est, quasi habuisset Anczam (:Annam:) uxorem, et hac mortua dictus est Bizanczi, absque Anna: без анци.

нас лист і ваших отців, ми із здивуванням до-
відуємося, що, не зважаючи на хороше відно-
шення примаса князя і т. д. до п. Георгія
Бізанці, призначеного нами генеральним
вікарієм, ви не лише відмовили йому в на-
лежній пошані, підкоренні та послушності, на
що ви зобов'язані, але й своїми безперервними
і негідними для священників вчинками, скан-
дальними розмовами виступають проти його
вікарської влади і таким чином відважуються
образити наш єпископський авторитет, а
також порушити розпорядження вищеназваного
митрополита. Однак, зважаючи на те, що це
порушення треба віднести не стільки на адресу
Ваших панств, як на адресу підбурювача Йосифа
Годермарського, ми по-батьківськи дору-
чаємо і наказуємо, щоб Ви визнали вікарієм
призначеного нами Георгія Бізанці. Він вип-
равданий перед самим князем примасом у всіх
пунктах звинувачень. В Егері, 30 серпня 1715 р.

Із цього видно, що Бізанці був звинувачений
прибічниками Годермарського у багатьох
пунктах, але був виправданий прихильністю
егерців.

Виступ егерців проти Годермарського був
невблаганним, бо егерський єпископ граф Га-
брієл Антоній Ердеві так звертається до му-
качівського духовенства: Ваші отці одержали
або днями одержать нашого листа, написаного
з такого приводу: Сьогодні надійшов доброзич-
ливий лист його еміненції нашого добродітеля
митрополита, що додається до нашого листа, із
якого Ваші отці прекрасно зрозуміють, чому
ми хочемо цим способом повторити наше не-
щодавне нагадування і ще раз по-батьківськи
попереджуємо: хай нарешті зрозуміють і хай
не шкодять собі із-за (133) такого (мукачів-
ського єпископа Годермарського), який сам
собі допомогти не може. В Егері, 1 вересня
1715 року (архів єпархії).

Глава 34

Наступає остаточне падіння Йосифа Годер-
марського, бо егерці, сердиті на нього, не за-
спокоїлись до тих пір, поки за допомогою кар-
динала князя Саксонського і примаса коро-
лівства Георгія Бізанці, підпорядкований йому,
не був призначений апостольським вікарієм і
шебастинським єпископом згідно апостоль-
ського листа від 5 лютого 1716 року. При тако-
му стані справ Годермарський відмовляється
від свого призначення. Свою відмову, написану
як домовленість із Георгієм Бізанці, 10 квітня

Principis Primatis etc. dispositione circa D. Geor-
gium Bizánczy, per nos denominatum, et constitu-
tum Vicarium Generalem, non modo eidem debi-
tam reverentiam, subjectionem, et obedientiam,
uti obligantur non praestent, verum continuis suis,
et Sacerdotes minime decentibus factionibus,
scandalosisque sermocinationibus, ejusdem Vica-
riali potestati resistere, sicque tam Nostram Epis-
copalem auctoritatem laedere, quam etiam alte-
fati Metropolitanum dispositionem turbare praesu-
mant. Quia vero tamen hanc praesumptionem non
tam Vestris Dn̄onibus, quam earumdem instiga-
tori (:Iosepho Hodermarszky:) tribuendam esse
censemus, ideo paterne praecipimus, et manda-
mus, ut Georgium Bizanczy, per nos nominatum,
et constitutum Vicarium agnoscere velint. In punctis
enim accusationum coram Principe Primate
abunde excusatus existit. Agriae 30-a Augusti
1715.

Ex his apparet Bizanczium factione Hodermar-
szkiana in multis punctis accusatum, et delatum
fuisse, sed simul favore Agriensium purgatum
exstitisse.

Exacerbatio Agriensium contra Hodermar-
szkium fuit implacabilis, Episcopus enim Agrien-
sis C. Gabriel Antonius Erdődy ad Clerum Munkacsien-
sem ita loquitur: Acceperint, vel prope-
diem accipient Paternitates Vestrae Epistolam
nostram ejus modalitatis scriptam: Supervenit
hodie Eminētissimi Metropolitanum nostri benignis-
sima benigna Epistola praesentibus acclusa, ex
qua Paternitates Vestrae — uberrime intelligent
quare nostram nupernam adhortationem per praesentes
pro iterata haberi volumus, simul etiam ex
superabundanti ulterius quoque Paterne mone-
mus: sapiant tandem aliquando, et sibi non nocent
propter (133) talem (:Episcopum Munkacsien-
sem Hodermarszky:) qui se ipsum juvare non
potest. Agriae 1-a Septembris. 1715. (:Archiv.
Dioecesis:)

Caput 34.

Finalis degradatio sequitur Iosephi Hodermar-
szky, Agrienses enim eidem infensi eoque non
quiverunt, donec medio Cardinalis Principis de
Saxonia, et Primatis Regni Georgius Bizanczy sibi
obsequens in Vicarium Apostolicum, et Episco-
pum Sebastae vigore Brevis Apostolici sub 5-a
Februarii 1716. emanati constitutus exstitisset. In
hoc situ rerum Hodermarszky nominationi suae
renunciat, resignationemque suam scriptam non
minus, quam Tractatum cum Georgio Bizanczy
sub 10-a Aprilis in initio medio Cardinalis Principis
Primatis submittit.

він подає на розсуд посередництвом кардинала-князя примаса.

Єпископ Георгій Бізанці і Йосиф Годермарський, ігумен монастиря ордену св. Василя В. на Чернечій горі, домовляються про таке:

1. Йосиф Годермарський обирається і призначається Георгієм Бізанці на посаду справжнього єпископського вікарія.

2. Села Бобовище і Лавки, їх прибутки та десятина Росвигова і Чернечої гори хай належать ігуменові монастиря, залишивши за собою прибутки, пов'язані з призначеннями. Крім цього, єпископ віддає монастиреві третю частину кафедрального, штрафів та іншого, зберігши собі дві третини.

3. Ігумен уступає єпископові резиденцію у монастирі з тою заявою, що, якщо єпископ постаріється купити за свої кошти дерев'яний будинок і завершити його, йому буде дозволено вільно обирати і жити або в цьому дерев'яному будинку, або в сучасному кам'яному будинку ігумена. Видано в Егері 10 квітня 1716 року.

Після того, як ця відмова була затверджена найвищою інстанцією, для Георгія Бізанці була видана королівська дарча грамота такого змісту:

Ми Карл, з божої милості і т. д. і т. д. передаємо для пам'яті, що після того, як наш вірний і вельмишановний Іоанн Йосиф Годермарський, ігумен уніатського василіанського монастиря грецького обряду св. Миколи біля Мукачєва і раніше королівським декретом призначений мукачівським єпископом уніатів грецького обряду, що проживають у мукачівському окрузі (134), але ж між тим з певних і розумних причин не підтриманий нашим рідним і відданим нам другом, високопреподобним во христі батьком і найсвятішим християнином, пресвітером священної королівської церкви, кардиналом князем Саксонським, архієпископом естергомським і примасом королівства Угорщини та митрополитом, добровільно відмовився від свого титула і посади мукачівського єпископа, залишивши для себе вищеназваний монастир. Свою резигнацію він недавно склав до наших королівських рук у повній відповідності і законності у письмовій формі 14-го листопада 1715 року. Між тим на настирливу пропозицію вищеназваного кардинала і архієпископа, з якою він звернувся до святого римського престолу та за підтримкою до нашого уряду, апостольським декретом найсвятішого папи, виданим у Римі у св. Марії великої під знаком рибалки 5 лютого цього 1716 року для всіх уніатів грецького обряду, що про-

Georgius Bizanczy Episcopus, et Iosephus Hodermarszky Abbas de Csernek, Ordinis S. Basilii M. sequentem ineunt tractatum:

1-o Iosephus Hodermarszky eligitur, et constituitur verus Vicarius Episcopalis per Georgium Bizanczy.

2-o Possessionem Bubuliska, et Lavka proven-tus; item Decimas de Csernek, et Oroszvég tollat Abbas Monasterii obventionibus occasione ordinationis praestari solitis pro se reservatis, Episcopus insuper Cathedraci Birsagiorum, et aliorum similium tertiam partem Claustro addicit, duabus pro se reservatis.

3-o Abbas cedit Residentiam in Claustro Episcopo ea cum declaratione, ut si domum ligneam, per se emptam suis sumptibus Episcopus et perfici curaverit, liberum erit eidem aut in hac lignea, aut in murato Abbatis moderno habitaculo libere eligere, ac residere. Datum Agriae 10-a Aprilis 1716.

Resignatione hac Altissimo loco acceptata, sequentis tenoris emanarunt Benignae Collationales Regiae pro parte Georgii Bizanczy:

Nos Carolus Dei Gratia etc. memoriae commendamus etc. Quod posteaquam Fidelis Noster Honorabilis Ioannes Iosephus Hodermárszky Graeci Ritus Unitorum Ordinis S. Basilii M. Monasterii ad S. Nicolaum prope Munkacsinum Abbas, et antehac ejusdemque Graeci-Ritus Unitorum ad Districtum Munkaciensem pertinentem (134) tium Regia auctoritate nominatus Episcopus Munkaciensis certis et rationabilibus e causis medio cognati, et amici nostri Nobis sincere dilecti Rmi in Christo Patris, et Serenissimi Christiani Augusti S. R. E. Presbyteri Cardinalis Ducis de Saxonia, Principis, Arthi Episcopi Strigoniensis, et Primatis Regni Hungariae, ac Metropolitae, sui titulum, et Honorem Episcopi Munkaciensis, retenta tamen pro se praedeclarata Abbatia in manus Regias nostras benevole, plene, ac legitima in forma, scriptoque, et effective die adhuc 14-a mensis Novembris anni 1715. proxime praeterito resignasset, interea vero temporis ad sedulam praefati Cardinalis, et Archi Episcopi qua etiam apud Sacram Sedem Romanam Regnorum, et ditionum Nostrarum Protectoris commendationem Fidelis pariter Noster Honorabilis Georgius Bizanczy Graeci Ritus Unitorum Presbyter per Suam Sanctitatem, summum utpote Pontificem modernum tenore Brevis Apostolici Roma ad S. Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris, die 5-a mensis Februarii anno modo decurrente 1716. emanati omnium Graeci Ritus Unitorum in

живають у Мукачівській єпархії, апостольським вікарієм був призначений і згідно з канонами висвячений на шебастинського єпископа також наш вірний і чесний Георгій Бізанці, уніатський пресвітер грецького обряду, щоб він зміг згідно норми та їх звичаїв очолювати той уніатський народ грецького обряду у духовних справах. Він же (тобто Бізанці) вишеназваного Іоанна Йосифа Годермарського обрав і призначив, за згодою ординарного егерського єпископа, дуже вірного і дорого нам преподобного Георгія Габрієля Ердеві із Моньоровкерка, своїм справжнім і законним генеральним вікарієм у духовних справах уніатів грецького обряду, що проживають у Мукачівському окрузі. Обидва в присутності названого егерського єпископа зобов'язалися і дали присягу дотримувати взаємні щирі відношення; для блага як найбільшої кількості душ (як можна надіятись) та повної міцності взаємного миру і дружби, від якої дуже залежить збереження народу в унії з ортодоксальною римокатолицькою вірою, вони із власної ініціативи добровільно у вірі і своїй священничій стійкості (135) домовилися між собою непорушно дотримуватись погодженої домовленості, як про це він повідомив нашу величність із достовірного свідчення. Таким чином, титул і посада мукачівського єпископа уніатів грецького обряду внаслідок згаданої відмови стали вакантними і знову випали на королівське призначення і наше вирішення. Приймаючи згадану відмову як таку, після якої ми, турбуючись про призначення для підданого нам вірного народу церковних пастирів або керівників, дізналися із рекомендації окремих нам вірних та інших серйозних людей про відомі хороші риси характеру згаданого Георгія Бізанці, шебастинського єпископа, і його вірність, бездоганність звичок і життя, якими його відзначив і обдарував всевишній. Отже, йому, як необхідній і заслуженій особі, ми надали титул і посаду єпископа вищезгаданої Мукачівської єпархії русинів — уніатів грецького обряду, що стала вакантною після згаданої відмови, з усіма правами, обов'язками, прибутками і юрисдикцією, що здавна по закону належать руським єпископам названого Мукачівського округу (залишаючи в силі домовленість між ним і згаданим Іоанном Годермарським про взаємовідносини між ними і залишення до кінця життя за ним (Годермарським) відомого монастиря св. Миколи) на основі нашого королівського права патронату. Ми це зробили так, як в минулому робили королі Угорщини, славної пам'яті наші попе-

Districtu Munkaciensi commorantium constitutus fuisset Vicarius Apostolicus, et denominatus Episcopus Sebastopolitanus ad hunc titulum. Canonice consecrandus, qui Populo illi, et Graeci Ritus Unitorum in Spiritualibus secundum normam, et institutum ipsorum praeesse possit. Ipse vero praefatum Ioannem Iosephum Hodermarszky pro vero, ac legitimo suo in Spiritualibus per eundem Districtum Munkaciensem Graeci Ritus Unitorum Vicario Generali, accedente etiam Ordinarii, et Dioecesani Episcopi Agriensis utpote Fidelissimi Nobis Dilecti Rdi Georgii Gabriellis Erdódy de Monyorókerék, autoritate, et consensu elegerit, et constituerit, utrinque autem ad contestandam erga invicem sinceri animi relationem, sed et maxime in plurimarum (:uti sperare licet:) animarum emolumentum, ac plenam mutuae pacis, et amicitiae firmitatem, a qua plurimum populi in Unione cum Orthodoxa Fide Romano-Catholica conservatio dependeret, certam inter se motu proprio, et voluntate libera, ac in Fide, ac constantia sua sacerdotali inviolabiliter, (135) et irrevocabiliter observandam inivisissent conventionem, semetque eatenus, uti Majestati Nostrae ex fidedigno testimonio innotuisset, coram praefato Episcopo Agriensi obligassent, et obstrinxissent. Et hoc pacto titulum, seu honorem Episcopi Munkaciensis Graeci Ritus Unitorum per praenominatam resignationem ipso facto vacare, et iterato ad Regiam nominationem, et collationem Nostram reincidisse contigisset; Hinc Nos praedeclarata resignatione acceptata, pro ea, qua in constituendis Fideli populo Nobis subjecto Ecclesiasticis Pastoribus, seu moderatoribus tenerum cura, et sollicitudine, consideratis mentionati Georgii Bizanczy, alias Episcopi Sebastopolitani praeclaris virtutibus, Doctrina item, et morum, vitaeque integritate, quibus ipsum ab Altissimo insignitum, et dotatum esse ex nonnullorum Fidelium Nostrorum, ac aliorum etiam gravium virorum recommendatione cognovimus. Eidem igitur, tamquam Personae idoneae, et benemeritae, Titulum, seu honorem Episcopi suprafati Districtus Munkaciensis Ruthenorum Graeci Ritus Unitorum ex praedeclarata resignatione pro nunc vacantem cum omnibus omnino iuribus, obventionibus, emolumentis, et Jurisdictionibus de jure ab antiquo praefati Districtus Munkaciensis Ruthenorum Episcopis competentibus (:salva nihilominus inter eundem, et memoratum Joannem Hodermarszky ad invicem inita conventionem, et per ipsum retenta specificata S. Nicolai Abbatia apud eundem usque dies vitae suae permanente:) autoritate Juris Patronatus Nostri Regii, quod generaliter instar Divorum condam

редники у вирішенні цих церковних справ згаданого нашого королівства Угорщини і в приєднаних до неї краях, зокрема що стосується присудження титулів і призначення на посади, тобто з додержанням усіх правил і законів, щоб він разом з підпорядкованим йому народом зберігав належну вірність, відданість і послухність найвищому начальникові святої римської церкви і нашій величності у всіх законних і дозволених справах та при виконанні своїх обов'язків. Він повинен віддавати належну честь сучасному ординарному егерському єпископові і майбутнім, виявляти належну пошану і послухність і підкорятися йому і повинен бути залежним від них, як це належить його вікарію. Так ми вирішили (136) і передали для відома сучасників. Тому всім і окремим нашим віруючим, що мають знати про це, особливо проживаючим у згаданій Мукачівській єпархії і підпорядкованим єпископові уніатів грецького обряду народам суворо доручаємо і наказуємо, щоб згаданого Георгія Бізанці, єпископа шебастинського, обдарованого нами титулом і посадою єпископа Мукачівської єпархії народу грецького обряду, вважали, прийняли та визнали таким, слухали його як єпископа і підкорялися йому у всіх законних юрисдикціях. Нарешті, ви повинні забезпечувати його всіма засобами існування (однак згідно з домовленістю між ним та частозгадуваним Іоанном Годермарським за останнім і надалі, як було про це домовлено, залишається монастир св. Миколи). Інакше не можна робити. Після прочитання повернути доручителю. Видане у нашому місті Відню в Австрії, дня восьмого листопада тисяча сімсот шістнадцятого року. Нашого царювання і т. д. і т. п.

При висвяченні апостольського вікарія Бізанці шебастинським єпископом та у підпорядкування вікарія егерському єпископові назва «Мукачівська єпархія» пропущена, а називається Мукачівським округом.

Годермарський, зі славою призначений мукачівським єпископом, безславно пішов звідти, тому що більш був відданий королівсько-царському дворові, ніж егерському престолові: одним словом, собі він більше нашкодив старанням, ніж вадами.

Hungariae Regum, gloriosae memoriae Praedecessorum Nostrorum in conferendis quibusvis Ecclesiasticis memorati Regni Nostri Hungariae, Partiumque eidem annexarum Beneficiis, Titulis, et honoribus optimo jure habere, et exercere dignoscimur, dandum, et conferendum esse duximus; ita tamen, ut idem etiam debitam fidelitatem, devotionem, ac obsequium erga Summum S. R. E. Pontificem, et Majestatem Nostram una cum populo sibi subjecto constanter servare, et pro viribus justis, et licitis rebus, ac negotiis. Dioecesis Agriensis Ordinario Episcopo moderno, et futuris debitam reverentiam, et obedientiam, tamquam eorum respective Vicarius praestare, et ab illis dependere (136) tiam habere debeat, et teneatur: *Imo damus, et conferimus praesentium per vigorem. Quocirca Universis, et singulis Fidelibus Nostris, harum notitiam habituris, praesertim vero in Districtu praefato Munkacsiensi degentibus, et Episcopo Graeci Ritus Unitorum subjectis populis harum serie firmiter praecipientes, committimus, et mandamus, quatenus mentionatum Georgium Bizanczy, Episcopum alias Sebastopolitanum, per Nos vero populi Graeci Ritus, per Districtum Munkacsiensem Episcopi titulo, et honore insignitum, pro tali habere, tenere, et recognoscere, eidemque in omnibus, veluti Episcopo debitis jurisdictionibus, et praerogativis parere, obtemperare, denique proventibus, et emolumentis universis (:salva tamen inter eundem, et saepefatum Ioannem Hodermarszky inita eatenus conventionem, et Abbatia S. Nicolai apud ipsum, ut praemissum est, ulterius etiam remanente:) respondere debeatis, et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restituti. Datum in Civitate nostra Viennensi, Austriae, die Octava, mensis Novembris, Anno millesimo septingentesimo decimo sexto. Regnorum nostrorum etc.*

Bizanczio Vicario Apostolico, et Episcopo Sebastae, et ad hunc titulum consecrando, ac in qualitate Vicarii Episcopo Agriensi subordinando Dioecesis Munkacsiensis nomen evanuit, nominaturque Districtus Munkacsiensis.

Hodermarszky gloriose nominatus in Episcopum Munkacsiensem inglorius ex eo excidit, quod plus Augustae Aulae Regiae, quam Agriensi Sedi subditus esse praelegerit; Verbo plus sibi nocuit Zelo, quam vitiiis.

ГЕОРГІЙ ГЕННАДІЙ БІЗАНЦІ, XXV
МУКАЧІВСЬКИЙ ЄПІСКОП.

GEORGIUS GENNADIUS BIZANCZY,
EPISCOPUS MUNKACSIENSIS XXV.

Народився в селі Великий Раковець Угоцького комітату. Як нижчу, так і філософську та теологічну освіту здобув у Трнавському університеті: єзуїтським ректором Мартином Сент-Івані в 1701 році, разом із Іоанном Годермарським, був рекомендований єпископові де Камелісу для використання на священницьких церковних посадах. Давши на це згоду, він був призначений священником (137) в Калло. Потім невдовзі, ж ми вище бачили, був обраний архidiaконом і візитатором Бігарського комітату. За часів перебування єпископа де Камеліса у Пряшеві він управляв цією територією в постійних суперечках із своїми противниками.

Нарешті, Бізанці був призначений вікарієм егерського єпископа таким декретом: Ми, Стефан Телекеші, божею милістю егерський єпископ, постійний наджупан Гевеського та обох Солноцьких комітатів, радник священної цісарсько-королівської величності, бажаємо цим способом довести до відома всіх, що після того, як його преосвященство пан покійний мукачівський єпископ уніатів грецького обряду в Угорщині Іоанні Йосиф де Камеліс, завершивши керівництво та управління цим єпископством, помер у покірності перед богом, священники і народ названого грецького обряду поділилися на ворогуючі частини. Здавалося, що то одні, то інші перетягували на свій бік тих, що хиталися, скоріше внаслідок агітації, ніж їх переконання; звідси виникали багаточисленні скандали і труднощі, і не було кому виправити цю справу; навіть не було кому запропонувати якісь заходи і поради для виправлення становища на місцях, що того потребували, зробити все необхідне для вирішення судових справ та наведення порядку в управлінні людьми грецького обряду. Тому ми, прагнучи виправити таке становище, а особливо зберегти унію згаданих народів і священників грецького обряду, знайшли найбільш відповідним для виконання обов'язків вікарія серед цих самих народів і священників грецького обряду преподобного брата во Христі пана Георгія Бізанці, пресвітера цього ж грецького обряду, Калоського плебана та затисянського архidiaкона, який підходить як нам, так і священній егерській єпархії (залежність від якої завжди визнавалася) тим більше тому, що ми знаємо його як прекрасного знавця латинської мови,

Natus in Possessione Nagy Rákócz Comitatus Ugocsa gremiali. Sicut Humaniora, ita Philisophica, ac ipsa Theologica Studia in Tyrnaviensi Universitate absolvit; per Martinum Szent-Ivány Rectorem Iesuitam 1701. una cum Ioanne Hodermarszky pro S. Ordinibus Episcopo de Camelis commendatus exstitit, quibus susceptis Kalloviam pro Parocho (137) est dispositus. Expost ut superius vidimus, Archi-Diaconus, et Comitatus Bihar Visitator creatus est. Episcopo de Camelis Eperjessini habitante ille rexit has partes in perpetua collisione cum aemulis suis.

Tandem Bizanczy Vicarius factus Episcopi Agriensis per sequens Decretum: Nos Stephanus Telekesi, miseratione Divina Episcopus Agriensis, Comitatum Heves, et Utriusque Szólnok Supremus, et Perpetuus Comes, Sac. Caes. Regiaeque Majestatis Consiliarius. Ad Universorum notitiam praesentium per vigorem volumus pervenire. Quod posteaquam Illustrissimus, et Reverendissimus D. quondam Ioannes Iosephus de Camellis Graeci Ritus Unitorum per Hungariam Episcopus Munkaciensis, post peractum laudabiliter in hoc Episcopatu gubernium, et Administrationem, pie in Domino obiisset, Sacerdotes, et populus dicti Graeci Ritus in incertum ad diversas partes trahebantur, jam Uni, jam alteri magis ex persvasione, quam devotione, ac Ritus sui observantia inclinantes adhaerere videbantur; Unde plurima scandala, et difficultates emergabant, nec erat, qui remedium adferret, imo nec qui pro remedio salutari, debitis in locis negotia, et instantias proponeret; Causasque ejusdem Graeci Ritus in bonum ordinem redigere satageret. Hinc Nos Commiseratione, et Zelo conservandae Unionis memoratorum Graeci Ritus populorum, et Sacerdotum ducti, Reverendum in Christo Fratrem D. Georgium Bizanczy, ejusdem Graeci Ritus Presbyterum, Plebanum Kálloviensem, et Archi Diaconum Trans-Tibiscanum, Nobis, et Sac. Sedis hujus Agriensis. (:Unde semper dependentiam habere dignoscuntur:) pro gerendo officio vicariatus inter ipsos Graeci-Ritus Sacerdotes, et Populos aptum, sufficientem adinvenimus, maxime, quia lingua latina, scientia Philosophica, et Theologica morali ornatum scimus, morumque honestate laudabilem, ac in suis functionibus sedulum intelligamus. Ideo eidem etiam facultatem, et Iurisdictionem Spiritualem administrandi dictum Officium Vicariatus usque dum Episcopus

філософських і теологічних наук, як людину зразкової поведінки та відмінного виконання своїх обов'язків. Тому ми наполегливо просимо надати йому можливість і духовну юрисдикцію виконувати названий обов'язок вікаріату, поки не буде остаточно встановлений і затверджений святим апостольським престолом мукачівський єпископ. Виходячи з цього, ми закликаємо всіх і кожного зокрема стільки разів згадуваних священників і народи грецького обряду визнати названого високопреподобного пана Георгія Бізанці за свого справжнього і законного наставника та вікарія (138), надавати йому належну пошану, підкорятися його керівництву. На підтвердження цього ми видали цей документ, скріплений нашою законною печеткою і власноручним підписом у нашій єпископській столиці — в Егері 9 квітня 1713 року. Егерський єпископ Стефан Телекеші, власною рукою. Місце печатки^{a)}.

Після смерті егерського єпископа Стефана Телекеші його наступникові, призначеному єпископові графу Габрієлові Ердевді він приносить присягу послухності такого змісту: Я, Георгій Бізанці, пресвітер уніатів з римською церквою грецького обряду, присягаю на живого бога, єдиного в трійці отця і кожного в трійці, тобто сина і святого духа, на святу богородицю діву Марію, на всіх святих і ангелів, торкаючись своїми руками цього святого євангелія, що буду вірний і послухний його преосвященству вельмишановному пану Габрієлу Антонію Ердевді, сучасному егерському єпископові, і його наступникам, що будуть нести нагляд і турботу над цією егерською єпархією та в її підлеглих областях, тобто, що я з усіх сил оберігатиму унію православних із святою римською католицькою церквою і буду турбуватися, щоб і іншими оберігалася; виконуючи вікаріальні обов'язки над уніатами грецького обряду, прикладу всі зусилля для того, щоб усіх підлеглих мені священників і народи привести до послухності вищеназаному преосвященному панові і його наступникам та всім, що матимуть загальну турботу над цією егерською єпархією, буду старатися справедливо керувати священниками і народами, відкинувши всякий приятелізм і ненависть, протекціонізм, підкуп і тому подібне; перевірку церков, по можли-

Munkacsiensis stabilietur, et a S. Sede Apostolica confirmetur, Paterne in Domino impertimur, et concedimus. Quocirca omnes, et singulos toties memorati Graeci-Ritus Sacerdotes, et populos hortamur, et monemus, ut praedictum R. D. Georgium Bizanczy pro suo vero, et legitimo Superiore, et Vicario recognescen- (138) tes, eidem debitum honorem, et reverentiam exhibeant, ejusdemque directioni sese accomodent, prouti debent, et tenentur. In quorum fidem praesentes litteras Nostras Sigillo nostro authentico, manusque propriae subscriptione munitas, et roboratas extradeditimus in Curia nostra Episcopali Agriae, Anno 1713. 9. Aprilis. Episcopus Agriensis Stephanus Telekesi(!) m. p. (:L. S.)^{a)}

Mortuo Stephano Telekesi Episcopo Agriensi Ejus Successori Comiti Gabrieli Erdödy facto Episcopo Juramentum obedientiae praestat tenoris sequentis: Ego Georgius Bizanczy, Graeci Ritus cum Romana Ecclesia Unitorum Presbyter Iuro per Deum vivum, Unum in Trinitate, et trinum in Personis, Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, Sanctam Dei Genitricem Virginem Mariam, Sanctos omnes, et Electos Dei, et haec Sancta Evangelia manibus meis tacta, quod ego Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Gabrieli Antonio Erdödy, moderno Episcopo Agriensi, Ejusque Successoribus, ac officium, et curam gerentibus Dioecesis hujus Agriensis Ecclesiae, eidemque subjectarum fidelis, et obediens ero, item quod Ritus mei Graeci Unionem cum Sancta Romana Catholica Ecclesia intemerate servabo, ac per alios servari curabo, in officio vero Vicariali hujus Ritus Graeci Unitorum omnes mihi subjectos Sacerdotes, ac Populos ad obedientiam Suprafato Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Ejusque Successoribus, ac Dioecesis hujus Agriensis Generalem curam habentibus adducere, ac compellere pro posse meo satagam, conabor, ac fideliter intendam, Sacerdotibus vero, ac populis amore, odio, precibus, praemio, aliisque respectibus semotis diligentem, ac justam administrationem faciam, visitationes Ecclesiarum, ubi personaliter potero, fideliter pro aedificatione populi, aut aliis

(138) a) Адже єпископ Телекеші виконував обов'язки, незважаючи на те, що, як було вищесказано, він був позбавлений посади папою і примасом королівства?

(138)a) Ergo Telekessy(!) Eppus fungebatur offo, non obstante quod per Pontificem, et Primatam Regni depositus superius dictus sit?

вості, виконуватиму особисто і все те робитиму вірно, що слід виконати для добра народу та здібних і підходячих священників.

Нарешті, особисто буду турбуватися про все те, що відноситься до послушності, покірності та підлеглості вищеназваному преосвященному панові, його наступникам та тим, що ведуть генеральний нагляд над егерською єпархією, а також прийматиму всі заходи, щоб те саме ретельно виконувалося всіма моїми підлеглими. Хай мені так бог допоможе, пресвята діва Марія; всі святі, ангели і це святе боже євангеліє. Зроблено в Дендеші, 20 квітня 1715 року. Той же, що вище, Георгій Бізанці, власною рукою. Місце печатки.

(139) 5-го лютого 1716 року він призначений апостольським вікарієм на основі апостольського декрету такого змісту: Його святість папа Клемент XI. Милий сину, шлю Тобі вітання і апостольське благословення! Відповідно до нашого пастирського обов'язку ми перш за все повинні пильно турбуватися про своїх віруючих у Христі, щоб вони направлялися на вказаний господом шлях, що веде до спасіння їхніх душ. Таким чином, вірячи у Твою вірність, розумність, ученість і особливо в твою тверду католицьку переконаність і надіючись, що все те, що тобі доручимо зробити, ти виконуватимеш пунктуально, на пропозицію шановних наших отців кардиналів святої римської церкви та інституту пропаганди віри своїм апостольським рішенням ми призначаємо і проголошуємо тебе апостольським вікарієм уніатів Мукачівської єпархії та інших місцевостей Угорщини зі всіма повноваженнями і правами, що необхідні за нашим переконанням та на думку всього апостольського престолу, маючи на увазі передусім авторитет кардинальської конгрегації; крім того, ми доручаємо всім і кожному зокрема, кого стосується і стосуватиметься якимось чином у майбутньому, щоб підкорялися твоїм рішенням, слухалися твоїх хороших вказівок, уклінно приймали твої корисні доручення і намагалися їх дійово виконувати; крім цього, твої рішення або кару, які ти правильно винесеш або встановиш на непокірних, ми вважатимемо законними і іменем бога будемо настоювати, щоб безвідмовно виконувалися аж до повної сатисфакції. Загальні і спеціальні постанови і рішення, прийняті на загальних і провінціальних зборах, що не суперечать святому письму, а також складені статuti, надані привілеї, дозволи та апостольські послання, видані у відповідності з церковними нормами, будуть

aptis, et idoneis Sacerdotibus peragendas, mihi-que referendas committam. Denique omnia ea, tum ad obedientiam, reverentiam, ac submissionem atefato Illustrissimo Domino, Ejusque Successoribus, ac Generalem Dioecesis Agriensis curam habentibus spectabunt solícite tum ipse curabo, tum per mihi subjectos absque renitentia curari pari solícitudine intendam, ac satagam. Sic me Deus adjuvet, B. Virgo Maria, omnes Sancti, et Electi Dei, et haec Sancta Dei Evangelia. Actum Gyöngyös die 20. Aprilis, anno 1715. Idem qui Supra Georgius Bizanczy mp. (:L. S.)

(139) A. 1716. die 5-a Februarii in Vicarium Apostolicum constituitur Vigore Brevis Apostolici tenore sequenti:

Clemens P. P. XI. Dilecte Fili Salutem, et Apostolicam Bedictionem! Pro Nostri Pastoralis officii munere iis potissimum invigilare debemus, quae curam Christi Fidelium, ut in viam mandatorum Domini ad salutem animarum dirigantur, omnino respiciunt; Itaque de tuis Fide, prudentia, integritate, doctrina, et Catholicae Religionis Zelo plurimum in Domino confisi, sperantesque, quod ea, quae Tibi duxerimus committenda, cumulate sis expleturus, de Venerabilium Fratrum Nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium Negotiis propagandae Fidei propositorum consilio Te pro Graecis in Dioecesi Munkacsiana, aliisque locis acquisitis in Hun(garia Co)mmorantibus Vicarium Apostolicum (cum) jurisdictione, juribus, et facultatibus (necessariis, et opportunis, ad Nostrum, et Sedis Apostolicae beneplacitum Auctoritate Apostolica tenore praesentium facimus, constituimus, et deputamus, salva tamen semper in praemissis Auctoritate Congregationis eorundem Cardinalium; Mandantes propterea omnibus, et singulis, ad quos spectat, et spectabit quovis modo in futurum, ut tibi in praemissis promptly pareant, et obediant, tuaque salubria monita, et mandata humiliter suscipiant, et efficaciter adimplere procurent, alioquin sententiam, sive poenam, quam rite tuleris, seu statueris in rebelles, ratam habebimus, et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Non obstantibus Apostolicis ac in Universalibus, Provincialibusque Conciliis editis Generalibus, et Specialibus Constitutionibus, et ordinationibus, nec non quibusvis etiam juramento, Confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque, Indultis, et literis Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet

затвержені і в разі потреби поповнені; належно оцінивши зміст усіх названих рішень і кожного зокрема після їх одержання в повному і належному стані і маючи їх дослівні копії, перші залишимо в силі, а всі ті, що матимуть в собі суперечливі трактування, ми публічно скасуємо.

Видано в Римі, у святої великої Марії, під знаком Рибалки 5 лютого 1716 року, тобто 16 року нашого понтифікату. Кардинал Олівєрійс.

Глава 36

(140) Егерці дуже переживали, щоб Бізанці не був висвячений мукачівським єпископом, тому вони підготували йому апостольський декрет, яким він був призначений шебастинським єпископом, але граф Кароль Естергазі під час урочистого виступу про це не сказав; але навіть це Базилевич у своїй часто цитованій праці. Детальніше дивись його другу частину, параграф XIX, стор. 144.

Зміст же дарчої грамоти про надання йому мукачівського єпископства Карлом VI-им дивись вище.

Якою була злість егерців на Йосифа Годермарського, видно із листа генерального вікарія, витяг із якого тут наводиться: 11 березня 1716 року Іоанн Кішш, егерський генеральний вікарій, доручив мукачівському архіпресвітеру Іоанові Керепецькому покарати скарбників-службовців за зловживання.

Із словами: Ви цілком не залежите від пана Годермарського, а продовжуйте і далі виконувати волю егерського преосвященного і т. д.

Егерці почали виконувати повну юрисдикцію в Мукачівській єпархії. Це видно із того, що 1716 року граф Габріель Ердевді, егерський єпископ, вважав, що прийнята марамороськими священиками у місті Сиготі унія з святою римською католицькою церквою повинна бути постійною і незмінною. В Егері, 2 червня того ж року, що й вище.

Бізанці, одержавши королівські дарчі грамоти, без затримки поспішає до Львова для належного церковного висвячення на єпископа, про що він отримує свідоцтво такого змісту:

Лев Кішка, архієпископ і митрополіт Київський та всієї Русі, видає посвідчення про те, що він Георгія Бізанці, монаха ордену Василя Великого і апостольського вікарія Мукачівської єпархії, після визнання ним католицького віросповідання і складання присяги вірності святому римському престолу висвятив шебас-

concessis, confirmatis, et innovatis, quibus omnibus, et singulis illorum tenores praesentibus pro plene, et sufficienter expressis, et ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permanentibus ad praemissorum effectum hac vice duntaxat specialiter, et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 5-a Februarii, 1716. Pontificatus Nostri Anno 16. J. Card. Oliverius.
(140)

Caput 36.

Agrienses vehementer anxii erant ne Bizanczy ad Titulum Episcopi Munkacsiensis consecratur ideo elaborarunt Eidem Breve Apostolicum, tenore cuius Episcopus Sebastae constitutus fuit, sed Comes Carolus Eszterházy in celebri opinione illud non produxit; ast produxit illud Bazilovits in saepius citato opere: per extensum vide apud Eundem Parte II. §. XIX. pag. 144.

Tenorem vero Collationalium Episcopatus Munkacsiensis eidem per Carolum VI. elargitarum vide superius.

Quanta fuerat exacerbatio Agriensium contra Iosephum Hodermarszky, patet ex Littera Vicarii Generalis in extractu hic inducta: A. 1716. 11-a Martii Ioannes Kiss Vicarius Generalis Agriensis Archi Presbytero Munkacsiensi Joanni Kerepeczki adpromittit vindicaturum injurias per Cameraticos officiales — insuper: Semmibe se fűgjön Hodermarszky Uramtól, — hanem Ó Kelme a miben vagon, azon autoritássát mássut folytassa. Agriae etc.

Agrienses incoeperunt plenariam jurisdictionem in Dioecesi Munkacsiensi exercere, quod patet ex inde, quia 1716. Comes Gabriel Erdődy Episcopus Agriensis Maramorosensem Clerum in suscepta in oppido Szigeth cum Romano-Catholica Ecclesia Sacra Unione stabilem, et immotum esse debere rogat. Agriae 2-a Iunii. anno ut supra.

Bizanczy acceptis Collationalibus Regiis tendit Leopolim, fine consequendae Episcopalis, et Sacramentalis Consecrationis, et super ea nanciscitur Testimonialia. In extractu sonant: Kiska Leo, Archi-Episcopus, et Metropolitae Kiowiensis, et Totius Russiae, elargitur Testimonialia, quod Georgium Bizanczy Ordinis S. Basilii M. Religiosum, et Vicarium Apostolicum Districtus Munkács. posteaquam Professionem Fidei Catholicae, et Juramentum Fidelitatis erga sedem Romanam deposuisset, ad titulum Ecclesiae Sebastenae Con-

тинським єпископом. Видано в Володимирі, дня 9 грудня 1716 року.

Повернувшись додому, він зустрівся з новими труднощами і суперечками, що виникли між ним, як єпископом, і Йосифом Годермарським, як ігуменом. Знову потрібно було вирішити нову справу, яку вони разом успішно вирішили в Егері. (141) Взаємна їх згода була зафіксована на день 13 травня 1717 року. У цій згоді знову скріплюють і ратифікують свій попередній договір від 10 квітня 1716 року, який ми вище навели. Крім цього, у договорі було наведено, що існуючий мукачівський будинок сучасної резиденції ігумена, поки на кошти пана єпископа буде побудований новий дерев'яний будинок, буде поділений на дві половини: його південну половину одержить єпископ, а північна частина буде збережена за ігуменом. До цього пан єпископ зобов'язався протягом двох місяців від дня підписання угоди за свої кошти провести відповідну перебудову в будинку. Як тільки пан єпископ постарався знову побудувати вищезгаданий дерев'яний будинок, йому можна буде вирішити, чи зберегти за собою цілий мурований будинок, або ж перейти до дерев'яного будинку, а другий залишається для ігумена.

До цього треба було порівну ділити урожай у саду, тому обидва домовились порівну поділити сад. Нарешті, панові ігумену надана можливість канонічно благословляти та користуватися інфулою (головний убір єпископа).

Після закінчення цього договору та вирішення інших питань настав мир і повна згода між преосвященим паном єпископом та паном ігуменом, його генеральним вікарієм.

Глава 37

Після щасливого завершення довгої і згубної революції Ракоці Угорське королівство почало оживати, але з другого боку загрожувала нашій батьківщині небезпека. Інцидент був такий: у місяці серпні 1716 року, після поразки турків біля Петро-Варадіна, князь Сабавдії Євген вирішив захопити Темешвар, що знаходився під турецькою владою; зібравши і добре вишикувавши війська, він не тільки оточив Темешвар і Паланку, але добре проведеною опе-

secraverit. Datum Volodimirii die 9-a Decembris 1716.

Domum redux novas iterum de diversis objectis interventas controversias, ac difficultates ab utrinque obmotas, et vigentes, scilicet Iosephum Hodermárszky, ut Abbatem inter, et se ut Episcopum proprimis componendas, et complanandas habuerat. Iterum nova transactione opus erat. Quam etiam Agriae una constituti cum bono successu terminarunt, ac alterum Instrumentum Conventionis mutuae confectum est — sub dato Agriae diei 13. mensis Maji, Anno Domini 1717, vigore cuius omnia confirmantur, ac ratificantur contenta in priori Instrumento Transactionis anno priori 1716. die 10. mensis Aprilis initae, quae jam superius relata habetur. Praeterea in eo coalitum est, quatenus praeexistens muratum aedificium modernae Domini Abbatis Residentiae (:donec domus lignea sumptibus, et impensis Domini Episcopi, vigore accordae prius jam factae, et conclusae, exstrui, perficique curabitur:) per medium dividatur, ejusque medietas meridiem respiciens ipsi Domino Episcopo obtingat, altera parte versus Septentrionem Abbati reservata, ad quam Idem Dominus Episcopus suis expensis intra Spatium duorum mensium, a dato praesentium computando adaptandam, et perficiendam teneatur. Ubi autem antelatum Domum ligneam Dominus Episcopus noviter exstrui curaverit, liberum erit eidem vel totam domum lapideam, vel vero ligneam pro se reservare, alterutra eorum pro Abbate relicta.

Ad haec hortenses fructus aequaliter dividendas esse, prout et hortulanum ab unoquoque in medietate suae Conventionis exolvendum ad invicem convenere. Demum Domino Abbati tribuitur facultas canonice benedicendi, et Infula utendi. His, aliisque compluribus conclusis, ac decisis, deinceps concordia, pax, et harmonia Illustrissimum Dominum Episcopum inter, et Dominum Abbatem, ejusdem Generalem Vicarium, constabilita mansit inalterabilis.

Caput 37.

Longa, et exitiosa Revolutione Rákócziana feliciter sopita, et adtrita, Regnum Hungariae revivescere coepit, ast ex alia parte imminabat periculum Patriae nostrae. Incidens fuit sequens: A. 1716. mense Augusto concussis Turcis ad Petro-Varadinum, Eugenius Princeps Sabaudiae statuit Temesvarinum, in Turcarum potestate constitutum expugnare; Collectis copiis, et bene ordinata acie Temesvarinum, et Palankam non modo cingit, sed bene ordinato assaltu fortalio Palanka

рацією було захоплено Паланку, а в місяці жовтні капітулював і Темешвар. Після захоплення Темешвара (142) не лише ціла область між Марошем, Тисою і Дунаєм, але й сама Трансильванія і Волощина була повернута угорській короні.

Після цієї подвійної поразки мало бракує, щоб султана можна було схилити до укладення миру, який радше дав присягу, що він ніяким чином не прийме запропонованого посередництва Англії та Голландії з метою укладення договору, але буде продовжувати війну. В результаті цього він дає вказівки кримському ханові, щоб із своїм військом опустошив Трансильванію і Угорщину. І насправді наступного 1717 року кримські татари нападають на Трансильванію і спустошують її, звідти через вишківський перевал нападають на Мараморощину і, опустошивши вогнем і мечем Угочу, руйнують все аж до Сигота. Королівські війська, об'єднані з багаточисленними загонами марамороських і угоцьких русинів біля Барчанфолви наносять поразку татарам. Татари, більше думаючи не на перемогу, а на особистий порятунок, починають утікати через Боршанський перевал. Туди з усіх сторін зібравшись, волохи, мешканці цієї долини, нападають на біженців у вузьких гірських ущелинах. Зрубаними деревами та камінням не лише перекривають дорогу, але й убивають усіх татар. Десять тисяч полонених християн, яких вели з собою татари, були визволені, а із близько 15 тисяч татар ніхто не залишився в живих. Від цієї перемоги багато русинів рідного Марамороша та дуже багато волоських (румунських) родин ведуть своє дворянство.

Дуже добре зробив би той, який би опублікував дані про ці родини. В цьому відношенні я наведу географічний опис Марамороського комітату, зроблений відомою людиною і заслуженим директором благочестивих шкіл та Сигітської гімназії Симончиком із його власного рукопису, починається географічний опис Марамороша. Географ повинен думати про себе те, що робив би будь-хто з мандрівників, як повинен робити мандрівник, а також як географ, який досліджує, мандруючи по окремих місцях і питає: Хто там проживає? Що росте? Якої релігії придержуються громадяни? Які закони і звичаї вони мають? Що там відбулося гідне пам'яті? Яку торгівлю проводять з іншими? Звідки прийшли ті народи і громадяни? Яким ремеслом займаються? Які науки передали на письмі? Яку подяку заслужили від своїх панів?

capto, Temesvarinum mense Octobri eodem anno capitulavit. Recepto Temesvarino (142) non tantum totus tractus terrae inter Marusium, Tibiscum, et Danubium, sed ipsa Transylvania, et Valachia Coronae Hungariae reddita est.

Post duplicem hanc cladem tantum abest, ut Sultanus ad pacem ineundam flecti potuisset, ut potius juraverit, intermediationem Angliae, et Hollandiae fine ineundi foederis oblatam nullatenus acceptaturum, sed bellum continuaturum. In sequelam horum Crimeae Bassae in mandatis dat, ut Transylvaniam, et Hungariam suis cum copiis populetur. Et effective sequenti anno 1717. Crimei Tartari Transylvaniam invadunt, et vastant. Abinde per passum Viskensem Marmatiam ingrediuntur, et ferro, igneque vastata Ugotsa, omnia, quae versus Szigethum populantur. Vicinae Regiae Copiae, sed cumprimis ipsi Marmatae, et Ugocsienses Rutheni in unum juncti ad Barczánfalvam Tartaris Cladem inferunt. Tartari non amplius de victoria, sed salute personali solliciti, per passum Borsensem fugam arripiunt. Eotum Valachi vallis hujus incolae undique concurrentes, in angustis anfractibus montium fugientes adgrediuntur, desectis arboribus, et demissis saxis non modo viam praeccludunt, sed omnes, et universos Tartaros opprimunt. Christianorum Captivorum decemmillia, quos secum ducebant, liberata sunt; ast Tartarorum incirca 15. millium nec vestigium vivum mansit. Ab hac victoria plures familiae Ruthenae Marmaticae, ac Valachicae plurimae nobilitatem suam ducunt.

Optime faceret, si eas quis in medium proferret. Ex hoc incidenti Comitatus Maramorossiensis Descriptionem Geographicam per celebrem virum Simoncsis E Scholis Piis, et Gymnasii Szigethiensis meritissimum Directorem e proprio ejus manuscripto inseram; — incipit: *Descriptio Geographica Marmatae.* Geographus hoc de se cogitare debet, quod viatorum quidquid(!) ergo ageret, qua viator agere debet, etiam qua Geographus sedens ambulando quaerit in singulis locis: quis ibi habitat? quid crescat? qualem Religionem teneant Cives? quales leges, et consuetudines observent? Quid acciderit ibi memorabile? Quale Commercium habeat cum aliis? Unde illi Populi Cives venerunt? Quales artes exercent? Qualia Studia per litteras exercuerunt? Qualem gratiam a suis Dominis meriti sunt? (143) In qua mundi plaga jacent, quam habent elevationem Poli? etc.

Quisquis Geographus Marmatiam considerat, dictis quaestionibus ejus incolas ad respondendum

(143) На якій стороні світу вони знаходяться, на якій географічній широті і довготі? тощо.

Кожен географ, вивчаючи Мараморош, повинен подати наведені питання його жителям для відповіді, щоб зробити науку географію корисною.

I. Я описую відповідь на перше питання так: у Марамороші проживають русини, волохи, угорці. Коли у п'яти коронних містах були прийняті колоністи 1329 року, то в грамотах вони називалися пришельцями — саксонцями і мадярами. Із цього видно, що перші поселенці у Марамороші були русини і волохи. Що вони були могутні, свідчить те, що першим князем усіх жителів Молдавії був син Марамороша, по імені Драг. У XIII столітті там проживали воєвода Трансильванії, родом волох, наприклад, Драг, звідки пішла родина Драгфі.

II. У Марамороші знаходяться поклади солі, яку закуповують багаточисленні країни. Знаходяться цінні камені для шукання і полірування яких імператриця Марія Терезія послала Йоганна Шрюбера, який у Бичкові виконував цю справу успішно. Тут починається ріка Тиса і збільшується внаслідок вливання до неї інших річок, так що на ній можна транспортувати добути сіль. Соди відносяться ліси, тварини.

III. Релігія тут трояка: грецька, латинська та реформатська. Між ними склалися такі відношення, що кожен здібний має доступ до політичної діяльності. Поширювачами культу бога є священики майже у кожному селі. Першою з усіх була релігія грецького обряду, бо ще король Угорщини Бейла IV затвердив привілеї монахів монастиря св. Василя, місце якого знаходиться тепер біля Грушева. Разом з ними були також католики латинського обряду, бо в Хусті знаходилася плебанія керівника та багато інших церков. Були також монахи — павлинці та еретики, де тепер знаходиться село Ремети. Нарешті, в XVI столітті появилися християни-реформати. Своє вчення ввели у 5 коронних містах. Про грецьку релігію громадянам слід знати те, що Стефан Шимонович називав себе марамороським єпископом і проживав в Углі. Замість нього виконують тут функції апостольські вікарії, мукачівські єпископи. Цей комітат належав колись до Дюлафегерварської єпархії в Трансильванії, а потім до Сатмарської.

IV. Ця провінція колись була частиною Трансильванії, але в 1736 році була повернена Угорщині і таким чином управлялася і трансильванськими і угорськими законами. Коронні міста колись не підкорялися жодному жупа-

urgere debet, ut doctrinam Geographicam utilem faciat.

I. Noto primae quaestionis responsum hoc modo:

In Marmatia habitant Rutheni, Valachi, Hungari, Cum ad 5. oppida Coronalia inducti fuissent Coloni anno 1329. vocantur in Diplomate hospites, Saxones, et Hungari, ex quo apparet, quod primi hospites Marmatiae fuerint Rutheni, et Valachi, et quidem ita potentes quod omnium primus Princeps in Moldavia fuerit filius Marmatiae, nomine Dragos. Saeculo 13. habitant hic vajvoda Transylvaniae, origine Valachi, e. g. Zasz, Drak, unde orta familia Drákfi.

II. Crescit in Marmatia Petra Salis, quo multa Regna providentur. Inveniuntur pretiosi lapides, pro quibus quaerendis, et poliendis misit Augusta Maria Theresia Imperatrix Ioannem Srübör, qui in Bocsko artem hanc exercuit feliciter. Hic nascitur Tibiscus, et crescit influxu aliorum fluviorum, ut onera salsa exportate possit. — Huc pertinent ligna, animalia.

III. Religio est triplex: Graeca, Latina, et Reformata. Haec ita conveniunt inter se, ut ad Politica officia nulli apto negetur accessus. Cultus Dei promotores sunt Sacerdotes fere in singulis pagis. Prima omnium fuit Graeci Ritus, nam adhuc Bela 4-us Rex Hungariae confirmavit Privilegia Claustris S. Basilii Monachorum, qui locus nunc est ad Körtvélyes. Cum his erant etiam Catholici Latini Ritus, nam Husztini erat Plebania Rectorea, et plura alia Tempa. Erant etiam Paulini, et Eremitae, ubi nunc est pagus Remete. Denique Reformati Christiani Saeculo 16-o Doctrinam suam adduxerunt in 5. oppida Coronalia. Illud autem de Graeci Ritus Civibus notandum, quod Stephanus Simonovits se scripserit Episcopum Maramorosensem, et habitavit Uglam. Modo hujus vices obeunt Vicarii Apostolici Episcopi Munkacsiensis. Comitatus hic pertinebat olim ad Dioecesim Albensem in Transylvania, modo autem est in Szathmariensi.

IV. Haec provincia olim erat pars Transylvaniae sed anno 1736. rediit ad Hungariam, itaque et Transylvanicis, et Hungaricis legibus gubernabatur. Oppida Coronalia item nulli Comiti suberant, habuerunt enim suum Iudicem, qui causas decidebat, et jus gladii habebat, aliquas tamen causas ad Regem deferebat, aliquas autem in loco Interro- (144) gatorio, hoc est Iudiciali Szölösini proponebat, quia iisdem Privilegiis fere uteban-

нові, бо мали свого суддю, який розглядав і вирішував судові справи і мав право меча; проте деякі справи передавав на вирішення короля, а розгляд деяких проводився (144) в судовій столиці в Севлюші, тому що користувалася майже тими самими привілеями. Однак привілеї севлюшців було скасовано, а привілеї інших коронних міст залишилися без змін.

V. Достойними пам'яті є, по-перше, напад татар у 1717 році. Напали вони із Сатмарського комітату через місто Вишково. Звідти направились до Сигота, опустошуючи все. У той час, як тут спричинили населенню багато лиха, у відомій битві біля села Барчанфолви були так розбиті, що намагалися втекти через Боршанський перевал, шукаючи порятунку. Там вони були знищені волохами, а десять тисяч полонених були визволені. Через цей перевал вступив у Мараморош з Молдавії Йосиф II у 1775 році. Навряд чи мав цей край колись гостем іншого імператора, крім випадково перебуваючого тут Сигізмунда, який повертався туди після битви під Нікополем. Інакше слід говорити про давніх королів Угорщини, про що свідчать також і їх грамоти, видані у Марамороші. Напевно місцем перебування цих королів був замок у Королеві, що розташований перед входом у Мараморош і називався «Гостиниця короля».

VI. Торгівля цієї області є великою, бо, крім Угорщини, сусідньою є Галичина, Молдавія, Трансільванія. Сюди згоняється багато тисяч худоби, і тут відбувається славний ярмарок. Звідси ведеться торгівля сіллю, залізом, деревом, чому сприяє стік річок; між іншим тут випасається величезна кількість худоби, ніби в самих Альпах.

VII. Про походження русинів безсумнівно є те, що вони прийшли із сусідньої Росії, тобто доведено, що вони тут проживали перед приходом угорців і залишилися їх союзниками. Волохи походили із Трансільванії, їх родоначальниками є римляни, що видно із мови. Історія вчить, що римські колонії були засновані в Данії за імператора Траяна. Безперечно законно присвоюють собі ту честь галли (французи), італійці, іспанці, що вони є потомками римлян. Це право на таку честь і славу повинен мати і волоський народ.

VIII. Тут культивується особливо таке ремесло, яке необхідне для полегшення важкого життя. Жителі шукають способи перебороти своїми силами (145) або за допомогою своїх домашніх тварин бистрі річки, маловрожайну землю зробити придатною для одержання по-

tur. Sed Szólósiensium perdita sunt, horum autem integra manent.

V. Memorabilia sunt 1-o Irruptio Tartarorum anno 1717. Irruperunt hi ex Comitatu Szathmariensi, per oppidum Visk. Inde progressi sunt versus Szigethum, omnia vastando, hic cum ultra grassarentur, ad Barczánfalvam notabili clade concussi sunt ita, ut fugam meditarentur per passum Borsensem, interim qua salutem quaesiverunt, ibi a Valachis ad internecionem deleti sunt liberatis decem millibus captivorum. Per hunc Passum intravit in Marmatiam ex Moldavia Iosephus II. Imperator 1775. Vix alterum Imperatorem hospitem habuit unquam haec Regio, nisi forte Sigismundus hac iter suscepisset post cladem ad Nicopolim. Aliter sentiendum de Regibus Hungariae veteribus, saepe enim legitur in eorum Diplomatum: Datum Marimoris. Certe Királyháza ante fauces Marmatiae posita arx ipso nomine loquitur se fuisse hospitium Regis.

VI. Commercium hujus Regionis magnum est, praeter Hungariam, vicinam habet Galliciam, Moldaviam, Transylvaniam. Multa millia pecorum huc pelluntur, et ideo famous est mercatus eorundem. Hinc vero Commercia fiunt sale, ferro, lignis, cui inserviunt defluxum aquarum, alioquin pecudum ingentem numerum hic ali ipsae Alpes fatentur.

VII. De origine Russorum dubium non est quod ex vicina Russia advenerint, imo probabile est eos ante adventum Hungarorum hic exstitisse, eorumque socios mansisse. Valachi ex Transylvania propagati sunt, quos Romanae originis esse ex lingua eorum apparet. Certe Historia docet Colonias Romanas inductas fuisse in Daciam sub Traiano Imperatore. Profecto quo jure Galli, Itali, Hispani sibi vindicant prae aliis nationibus honorem, quia sunt reliquiae Romanorum, eodem plane jure ad hanc gloriam sibi debet natio Valachica.

VIII. Ars hic ea maxime colitur, quae ad duram vitam leniendam est necessaria. Itaque modos quaerunt incolae rapaces fluvios viribus (145) aut suorum jumentorum superare, terram minus propitiam communibus frugibus aptam reddere pro vita sustentanda talia sunt inventa priva-

трібних для життя плодів — в цьому відношенні застосовується багато різних способів в оранні, посівах і збереженні плодів землі. Особливо слід відмітити те, що вони своїм власним виробництвом одягають себе і навчилися переносити великий холод; вони не чекають допомоги сусідніх народів у справі поліпшення свого життя, якщо тільки не за допомогою торгівлі, бо вони мають що віддати за ті товари, які завозяться до них.

IX. Для вивчення вільних наук, краще сказано, для закладання основ у літературній науці дається вся можливість, бо існують школи в центрі Марамороша — в Сиготі — і народні, і середні, і академії, яким допомагають керівники всіх трьох націй, щоб ніхто не міг сказати, що він має перепони у вивченні наук внаслідок відмінності релігії або народності.

X. Цей край завжди був дуже відомим для трансільванських князів, а особливо для угорських королів, бо тут знаходяться такі п'ять міст, які називаються коронними. Ця назва дуже почесна, тому що і королі не мають більшої прикраси, ніж (королівська) корона. Паном цих міст був сам король від 1329 року, коли ці привілеї їм подав король Угорщини Карл: по-перше, щоб кожен гість платив під час свята св. Мартина півсокола, (тобто шолона птах), але у цих місцях старанний писар повинен був написати фертон замість фалкона (сокола). Фертон же означає один кремницький золотий. По-друге, вони були звільнені від оплати аконів¹⁾ із-за неродючості землі, бо вже акони є плоди, дев'ята частина урожаю. Отже, вони були звільнені від десятини і дев'ятини урожаю. По-третє, вони повинні були платити спільний податок, тобто три важкі і широкі монети, що пізніше із-за зображення на них богородиці за часів угорського короля Людовика II називаються «Маріанами».

XI. Мараморош, якщо розглядаємо весь світ або Угорське королівство, якого частиною вона є, лежить на півночі, хоч вкрита дуже високими горами, але не слід вважати, що внаслідок снігів і морозів вона є менше заселеною, бо має і добрі землі і приносить корисні і здорові плоди, якщо врахувати працелюбність жителів.

XII. Ця батьківщина з огляду на цілий світ знаходиться в напрямі до північного полюсу; питається однак, на яких градусах меридіанів розміщений Мараморош? На це питання до

torum hominum in arando, metendo, et conservando fructus terrae. Maxime hoc est notabile, quod privato artificio se ipsos vestiant, et rigidum frigus arte sua tolerare discant, neque vitae suae curanda vicinorum adjumenta exspectant, nisi causa commercii, nam habent, quod reddant pro ipsis, quae ad eos deferuntur.

IX. Studiorum Liberalium, hoc est Scientiae campus ediscendae, aut potius fundamentis in Doctrina Litteraria datur occasio ponendis. Nam existunt Scholae in medio Marmatiae Szigethi, et Nationales, et Humaniores, et Academiae, quibus triplicis Nationis moderatores praesunt, ne aliquis se a studio litterarum impediri sentiat seu Religionis, seu Nationis diversitate.

X. Haec regio semper valde nota fuit Principibus Transylvaniae, sed praesertim Regibus Hungariae, nam hic invenit talia, quae hic Coronaria quinque vocantur. Ipsum hoc nomen magnum est, quia neque Reges majus ornamentum habent, quam Coronam. Horum Dominus erat, et est ipse Rex ab anno 1329, quo hanc gratiam illis contulit nempe Carolus Rex Hungariae 1-o Ut singulus hospes solvat in Festo Martini dimidium Falconem (:id est Sólgom madár:) sed his locis Falconis Fer-tonem scribere debuisset diligens scribe. Ferto autem significat nostrum unum aureum Cremni-censem. 2-o Dispensata erant a solvendis Akoni-bus propter terrae sterilitatem, jam autem Akonites fruges sunt nona ex frugibus pars. Ergo liberi erant a decimis, et nonis frugum, 3-o Debebant tamen solvere commune Tributum, hoc est tria pondera, hoc est tres latos grossos, qui deinde propter imaginem Beatae Virginis impressam vocantur Mariani sub Ludovico II. rege Hungariae.

XI. Marmatia sive totum Mundum consideremus, sive Regnum Hungariae, cujus est pars, jacet versus Septentrionem, licet autem altissimis montibus distincta sit, hinc tamen non sequitur eam nivibus, aut frigore minus esse habitabilem, nam et campi elegantes, et fructus (:si accedat diligentia hospitii:) producit et utiles, et sanos.

XII. Haec Patria respectu totius Mundi jacet sub elevatione Poli Septentrionalis, quaeritur ergo sub quo gradu Meridiani posita sit Marmatia? Ad hanc quaestionem nullus unquam adhuc respondere potuit. Sed hoc anno 1799. men- (146) se

¹⁾ акон — міра вина та збіжжя.

цього часу ніхто не міг відповісти. Однак у вересні 1799 року (146) це визначив королівський астроном Давид Богданич — в нашій королівській гімназії шкіль п'яристів, днем і вночі точно вимірюючи за допомогою математичних інструментів при постійному чергуванні Фоми Палковича, він довів, що Мараморош знаходиться на широті полюсу в 47° 1 хвилини і 56° 10 хвилин і 2 секунди.

XIII. Герб, захист цієї провінції, був раніше вкритий буквами, бо якщо герб означав якийсь комітат, то скріплювався 4-ма печатками знатних суддів з написом: 1-ий мав букви MA, 2-ий RA, 3-ий MO, 4-ий RUS: Нарешті, імператриця Марія Терезія дала герб, розділений горизонтально: зверху на ньому під гірською скалою два чоловіки добувають сіль, а під скалою на них дивиться дика коза (доркас); нижче на блакитному полі є 4 срібні річки, що пливають через стільки ж долин, а саме Тиса, Вишава, Марош і Теребля з цим написом (епіграф): печатка Марамороського комітату 1748.

XIV. Наджупаном цього комітату є пан Йосиф Галлер. Першим віце-жупаном є пан Йосиф Саплонцаї, другим віце-жупаном є пан Павло Гатфолуді. Адміністратором королівських маєтків цього комітату є пан Йосиф Сент-Галі, його помічниками пан Михайло Пец, Іоанн Дожа, Іоанн Шварц, Петро Йоди.

Так виникає, вивчається, твориться географія, щоб її користь і ми знали і інші з задоволенням розуміли, що ми хотіли передати нашим невідомим потомкам опис цієї провінції, щоб випадково не сердилися на нас, що з нашої вини вони повинні не знати її. Шимонич, власною рукою.

Глава 38

Егерці зразу після висвячення Бізанці почали нападати на нього, тому він, бажаючи дружньо налагодити справу, послав в Егер Іоанна Керепецького з листом такого змісту: Георгій Геннадій Бізанці, божої волі та апостольського престолу єпископ шебастинський, мукачівський і марамороський в Угорщині та приєднаних до неї краях, апостольський вікарій, шле вітання і господне благословення. Доручитель даного листа пан Іоанн Керепецький, кафедральний архідиякон, із певними моїми єпископськими дорученнями направляєтсь до пресвященного пана Габрієля Антонія Ердевді, графа із Моньорокерека, егерського єпископа. Тому я вважав, що необхідно з пошаною запитати панів його цісарсько-королівської велич-

Septembri Regius Astronomus David Bogdanits deprehendit in Gymnasio nostro Regio Scholarum Piarum, instrumentis Mathematicis die, nocteque adhibitis diligentissimo usu vigili Thoma Palkovics, Marmatiam esse sub altitudine Poli in 47° minuto 1-o, 56° 10-mo minuto 2-do.

XIII. Scutum hujus Provinciae Praesidium antea erat litterale, nam ut quidpiam consignet Comitatus, cum autoritate muniebatur scriptum quatuor sigillis Judicum Nobilium, 1-um habuit litteras: MA. — 2-um Ra. 3-um MO. 4-um RUS. Tandem Augustissima Maria Theresia contulit Scutum sectum horizontaliter, in quo superius sub saxo montoso duo viri Salem eruunt vigilante sub saxo Rupicapra (Dorcac:) — Inferius in campo coeruleo sunt 4. fluvii argentei, per totidem Processus fluentes, nempe: Tibiscus, Vissó, Mara, et Talabor, cum hac inscriptione, (:Epigraphe:) Sigillum Comitatus Marmarossiensis 1748.

XIV. Supremus Comes est D. Iosephus Haller. Primus V. Comes D. Iosephus Szaplontzay, Secundus V. Comes D. Paulus Hatfaludy, in hoc Comitatu. Bonorum Regalium in hoc Comitatu est Administrator D. Iosephus Szent-Gály, Ejus autem Administrationis Assessores: D. Michael Pecz, Ioannes Dózsa, Ioannes Svartz, Petrus Iódy.

Sic nascitur, discitur, colitur Geographia, ut usus ejus et nos sentiamus, et alii cum solatio intelligant, quod voluerimus ignotis posteris nostris notitiam hujus provinciae consignare, ne forte nobis indignentur, quod nostra culpa multa ignorare debeant. Simonsicz: m. p.

Caput 38.

Agrienses illico post susceptam Consecrationem incooperunt Bizancium impetere, quare is amicaliter volens rem componere, Ioannem Kerepczyk penes sequentis tenoris Passuales Agriam expedit: Georgius Gennadius Bizanczy, DEI, et Sacrae Sedis Apostolicae gratia Episcopus Sebastensis, Munkacsien, et Marmarosien, in Hungaria, Partibusq̄ acquisitis, Vicarius Apostolicus, Salutem, et divinam benedictionem. Praesentium Exhibitor Admodum R. Dnūs Ioannes Kerepczyk(!) Archi-Diaconus Cathedralis in certis negotijs(!) meis Ep̄palibus Agriam ad Illmum, ac Rendissimum(!) Dnūm D. Gabrielem Antonium Erdódy Comitem de Monyorokerek Eppum Agriensem pergit. Eapropter S-ae Caesariae Regiae Matris D. D. officiales titulis suis dignissi-

ності службовців і найбільш гідними їхніми титулами, щоб вони визнали і прийняли вищезазвану мою делегацію (147) у дуже скрутних справах; дуже прошу, щоб вони скоріше були на допомозі, ніж на перешкоді делегації у виконанні дорученого завдання. Покірно прошу, за це я при нагоді обов'язково віддячусь. Після прочитання повернути доручителю. Видане у резиденції монастиря св. Миколи на Чернечій горі 23 січня 1717 року. Геннадій, єпископ як і вище, власною рукою (місце печатки).

Ця місія не мала жодного результату, бо Бізанці повинен був особисто поїхати в Егер і скласти таку присягу: Я, Георгій Геннадій Бізанці, єпископ шебастиїнський уніатів грецького обряду в Мукачівській єпархії. Мені добре відомо, і я переконався, яку велику підпорядкованість і залежність у різних справах повинні мати єпископи грецького обряду від латинських (в єпархіях яких вони перебувають) і зберігати її в майбутньому, особливо у світлі інструкції, даної латинським єпископом його святістю папою Клементом VIII-им за згодою конгрегації відносно реформації греків (православних) та декрету і розпорядження виданого в Римі у палаці на Квірінальській горі біля святого Марка 31-го серпня 1595 року, четвертого року виконання ним папських функцій. У ній по пунктах дослівно було проголошено таке: Священники грецького обряду, що були висунуті на церковні посади без письмового дозволу латинського єпископа, звільняються від роботи і, якщо вони і далі продовжують займати свої посади, вважаються незаконними так само, як і латинські. Право на звільнення таких незаконних священників треба одержати від святого апостольського престолу. Все це — в цілому і в конкретних випадках — я перед преосвященним паном графом Габріелем Антонієм Ердеві із Моньорокерека, егерським єпископом і т. д. і т. п., як своїм дорогим єпархіальним начальником, зобов'язуюсь вірно, чесно і непорушно зберігати відповідно до мого листа, написаного в Егері 11 квітня 1716 року, з особистою присягою. Однак у зв'язку з великою віддаллю, важкою дорогою та відсутністю зв'язків сполучення посилати тих, що бажають бути висвяченими мною на церковні посади, в Егер буде дуже важко і майже неможливо, (148) я вирішив покірно просити, щоб Ваше преосвященне панство було ласкаве дати мені письмовий дозвіл, тобто законну можливість виконувати звільнення від церковних посад, а також вільно і законно призначати на церковні посади — великі

mos honorifice rogandos esse duxi, quatenus antefatum expressum hunc meum (147) officiosam agnoscant in negotiis valde arduis deputationem assumpsisse, Cui ad exequendū munus sibi commissum adiutorio potius, quam impedimento adesse velint, humillime rogo, quam gratiam eidem p̄stitam nactis occasinibus reciprocare haud intermittam. Praesentibus p̄lectis, exhibenti restitutus. Datum in solita Residentia S. Nicolai di (!) Monte Csernek 23. Ianuarii, A-o 1717. Gennadius Ep̄pus id. qui supra. m. p. (:L. S.):

Resultatum hujus Missionis nullus fuit, quia Bizancy personaliter Agriam ire debuit, et sequens Juramentum deponere: Ego Georgius Gennadius Bizacy Sebastopolitanus, nec non Graeci Ritus Unitorum per Districtum Munkacsiensem Episcopus. Bene mihi notum, perspectumque habens, qualemnam, et quantam diversis ex capitibus Episcopi Graeci Ritus ab Episcopis Latinis, (in quorum Dioecesi morantur:) subordinatiōnem, atque dependentiam habere, observareque debeant, praesertim vero vigore Instructionis ad praelibatos Episcopos Latinos datae a Sanctitate Sua Clemente Papa VIII ex Sententia Congregationis super Reformatione Graecorum, Declaratione, Decreto, ac Mandato Romae in Palatio montis Quirinalis apud Sanctum Marcum sub dato 31. mensis Augusti, anno Domini 1595. Pontificatus anno quarto, et signanter quoad punctum per expressa verba, uti sequitur, declaratum: "Graeci sine litteris Dimissoriis Episcopi Latini Dioecisani ad Sac. Ordines promoti suspensi sunt, et si suspensi in suis Ordinibus ministraverint, efficiuntur irregulares, sicut et Latini. Super hujusmodi autem, et similibus irregularitatibus dispensandi facultatem a sancta Sede Apostolica obtineri oportet. Ad quae quidem omnia, et singula Ego quoque erga Illustrissimum, ac Reverendissimum Dominum Com. Dominum Gabrielem Antonium Erdődy de Monyorokerek, Episcopum Agriensem etc. Tit. velut Dioecesanum meum Gratosissimum, fideliter, sacrosancte, ac inviolabiliter observanda medio scripti mei, Agriae, anno 1716. die 11. mensis Aprilis corporali juramento firmati ultronee me obstrinxi, obligavique. Quia tamen tum ob itineris nimiam distantiam, atque arduitatem, tum ob maximam inopiam, et defectum mediōrum, iis, qui ad ordines per me promovendi deberent, Agriam semper confluere aegre admodum, ac (148) perdifficile fore videretur; Ea propter demisse institi, quatenus altifata sua Illustrissima, ac Reverendissima Dominatio, quoad hoc punctum gratiose dispensando, generalem mihi facultatem, ac Dimissoriales in communi dare, concedereque dignetur, mediantibus quibus homi-

і малі — людей грецького обряду. За ласкавість до мене і за турботу про довірене мені стадо, я охоче приступаю на те, що наведені пункти треба виконувати бездоганно і непопушно, на що я зі всією своєю єпископською совістю зобов'язуюсь, а саме:

1. Що нікого без необхідності і (наскільки це буде можливим) без відома і попереднього екзамєну високопреподобного пана мого генерального вікарія Іоанна Йосифа Годермарського, ігумена монастиря св. Миколи біля Мукачєва, не призначу на жодну церковну посаду.

2. Що я не лише не буду прагнути присвоювати якись церковні чини без попередньої згоди вищеназваного мого генерального вікарія або ним (або у його відсутності мною) призначених учених людей, як також ніхто, якщо не знає добре те, що слід знати, що особливо необхідно знати для здобуття вічного блага, не буде допущений до зайняття посади і до виконання функцій; отже ніхто, ні я, ні екзамєнатори не визнаємо гідним і спосібним, крім того, хто дійсно підходить на цю посаду.

3. Що я за жодних умов не призначу на церковні посади тих, про яких є розумний сумнів, чи вони належно, законно були призначені, а не якимось схизматичним єпископом, або були відкинуті святою римо-католицькою церквою і не мають жодного права на призначення.

4. Що таких, які не знають того, що слід знати, і випадково внаслідок безтурботності того чи іншого, хоч законно, але незаслужено були призначені, я постараюсь домогтися, щоб вони чим швидше належним чином здобули необхідні знання і одержали належні інструкції, і таких і їм подібних не допущу до виконання церковних посад, а лише належно підготовлених і навчених.

Що я все це буду чесно і з єпископською свідомістю виконувати, я даю своє слово і письмове зобов'язання вищеназаному (149) преосвященному панові графу і єпископові. В Егері, 16 травня 1717 року. Георгій Геннадій Бізанці, єпископ шебастинський і Мукачєвської єпархії в Угорщині і в приєднаних до неї областях, апостольський вікарій, власною рукою, місце печатки. У моїй присутності Андрія Петрика, ігумена цариці ангелів у Надь-Комполт і єгерського каноника, вл. рука, м. п. У моїй присутності Іоанна Комаромі, настоятеля із Гайдела і єгерського каноника, в. р., м. п. У моїй присутності Іоанна Лагєра о. товариства єзуїтів в. р., м. п. У моїй присутності Олександра Чала (можливо Чата), віце-жупана Гєвєського комітату, в. р., м. п. У моїй присутності

nes Graeci-Ritus ad Ordines tam majores, quam minores libere in Domino, ac licite promovere possim, ac valeam. Erga quam Gratiam mihi, Ovisque curae meae concreditae gratiose concessam, ad Puncta sequentia intemerate, ac inviolabiliter observanda, me in fide, et conscientia mea Episcopali obstringo, obliquoque, ac videlicet:

1. Quod nullum sine necessitate, et (:in quantum fieri poterit:) sine praescitu, nec non praevio examine Reverendissimi Domini Generalis Vicarii mei, utpote Ioannis Iosephi Hodermarszky, Abbatis Monasterii Sancti Nicolai ad Munkács ad ullum Ordinem promovere velim.

2. Quod non modo nulli Ordines conferre velim, nisi praemisso legitimo, et conscientioso antelati Domini Generalis Vicarii mei, vel ab eodem (:aut in absentia ejus a me ipso:) constitutorum doctorum Virorum examine, verum etiam nulli, nisi ea rite sciverit, quae scitu necessaria sunt, tum necessitate medii ad salutem aeternam consequendam, tum ad debitam Ordinis sui functionem, atque executionem perficiendam; imo nulli, nisi quem ad ejus munus Officii aptum, idoneum, et sufficientem tam ego, quam Examinatores judicaverimus.

3. Quod eosdem, de quibus prudens dubium est, utrum valide, legitime, et non per aliquem Episcopum Schismaticum, velut a Sancta Romana Ecclesia abjectum, nullamque ordinandi potestatem habentem, ad Ordines promoti sint? sub conditione denuo ordinare velim.

4. Quod tales, qui ea, quae scitu necessaria sunt, nescientes, forte per incuriam unius, vel alterius, valide quidem, sed illicitè tamen ordinati sunt, quantocyus debite, sufficienterque de scitu necessariis erudiri, atque instrui curare velim, neque eosdem, et similes prius ad Ordinis, munerisve sui executionem accedere permittam, nisi debite eruditos, instructosque.

In quorum omnium per me in verbo meo, et conscientia Episcopali sacrosancte servandorum majorem assecurationem, praesentes de (149) ~~me~~ altefato Illustrissimo et Reverendissimo Domino Comiti, et Dioecetano Reversales dedi. Agriae 16. May 1717 G. Gennadius Bizanczi Eppus Sebastopol. et Districtus Munkács in Hungaria Partibusque aquisitis Vicarius Apostolicus m. p. L. S. Coram me Andrea Petrik Abbate natae Reginae Angelorum de Nagy-Kompolt et Canonico agriensi, m. p. L. S. Coram me Joanne Komáromy Praeposito de Gajdel et Canonico agriensi m. p. L. S. coram me: P. Joanne Leger S. I. m. p. L. S. Coram me Alexandro Csala (nefors Csata) vice Comite C. Heves ord. m. p. L. S.

Георгія Ігнація Гандлера, егерського плебана, в. р., м. п. та в присутності нотаріуса, в. р., м. п.

Глава 39

Не довгими були це взаємне порозуміння і братня пошана. Егерці, ведені бажанням панувати, не хотіли терпіти, щоб Бізанці поводив себе як єпископ, а щоб був їх васалом. Тому егерський єпископ граф Габріель Ердевді надіслав Бізанці такого звинувачувального листа: (150)

Високопреподобний пане!

Нещодавно перебуваючи в районах Гуменного та славного Земплинського комітату, з яким великим болем у серці своєму та душевним жалем я повинен був вислуховувати про багаточисленні скандали, скарги і найрізніші ексцеси (які не тільки жоден добрий християнин не схвалює, тим більше не зможе забути милосердний бог) тут і там проти Вашого вищезгаданого панства, які не можна задовільно виразити ні словом, ні пером. По-перше, мені відомо, як Ваше високопреподобне панство недавно якогось руського сичорівського священика (можливо Сатчуря або Чичонського), що має двох жінок, покарало на сорок флоринів, але дозволило йому, що не було у Вашій власті, супроти всяких прав і судових постанов, на всенародний публічний скандал і далі жити з другою жінкою. Добрий боже! Який це приклад? Де совість? Чи знає Ваше панство, скільки раз грубо согрішив названий священик, скільки раз він незаконно жив з цією своєю наложницею? І Ваше панство стало співучасником таких гріхів, що сталися з Вашої вини і Вашого дозволу! Подібний випадок є (151) з попом села Грабівці, який мав першу дружину руську, а тепер фактично безбожно живе з католичкою, що є не меншим скандалом. Хоч ці і подібні їм факти були добре відомі Вашому панству, але Ви не покарали їх належним чином, не перешкодили, не розділили їх, а навпаки, одержавши гроші, залишили в існуючому стані. По-друге, я чув і точно знаю, що Ваше панство робить це всупереч розуму і даних Вам мною можливостей, всупереч своїй клятві, яку Ви дали в моїй каплиці перед хрестом і євангелієм, що будете свято і непорушно виконувати всі мої настанови, всупереч обіцянкам, даним у моїй присутності, всупереч своїй совісті і слову священика. Уже понад шістьдесят людей без необхідності і безпосереднього екзамену, без дозволу своїх панів-дворян висвятив,

Coram me Georgio Ignatio Handler Plebano agriensi. m. p. L. S. ac in praemissis Notario mp. L. S.

Caput 39.

Non longa fuit haec mutua cointelligentia, et fraterna charitas. Agrienses enim Dominandi cupidine ducti nolebant pati, ut Bizánczy, velut Eppus se gerat, sed potius vasallus sit. Quare Eppus agriensis Gabriel C. Erdódy tales litteras objurgatorias dat ad Bizanczium (150) Reverendissime Domine. Proxime dierum in Partibus Homonnensibus et I. Comitatu Zempleniensi existens, quanto cum dolore cordis mei, atque intima animi desolatione plurima scandala, querelas, et diversissimos excessus (quos non modo nullus bonus christianus approbat, verum nec Dei summe alias misericors inultos relinquere poterit.) hinc, et inde contra praetam D. Vestram inaudire debuerim, nec verbo, nec calamo sufficienter exprimi potest Primo enim constat mihi, qualiter eadem D. Vestra Rdissima nuperrime quemdam Ruthenicum Sacerdotem Bigamur: Sicsoriviensem (forte Szatur, aut Csitsoensem:) in florenis quidem quadraginta puniverit, uxorem tamen ei, quod in potestate vstrae(!) Dñis nequequam est, contra omnia Jura, et proprias Graecorum Constitutiones in manifestum Universae plebis scandalum cohabitare permiserit. Bone Deus!! quale hoc exemplum? ubi conscientia? num nescit DVstra dictum Sacerdotem totius (!) graviter peccare, quoties illegitime hujusmodi consorti utpote concubinae suae cohabitet? et omniū ejusmodi peccatorum etiam vstram Dominationem ex culpa conniventiae, et tolerationis participem fieri? similis etiam casus (151) est ille Hrabóczyensis Poppae, qui primam Uxorem Ruthenam habuit, et jam de facto cum Catholica impie non minus, ac scandalose cohabitavit. Quae, et alia tametsi Dominationi Vestrae bene constiterint, ea tamen debite non punivit, non impedivit, non separavit, verum acceptis pecuniis in statu quo reliquit. Secundo: inaudio, et pro certo scio, quod Vestra Dominatio contra mentem, tenorem, et expressas conditiones, in concessa sibi a me facultate appositas, imo etiam contra juramentum suum, quod inviolabiliter, et sacrosancte observandum in Capella mea domestica coram Crucifixo, et ardentibus cereis, plurium in praesentia deposuit, nec non contra Fidem suam, et Verbum sacerdotale jam ultra sexaginta homines sine necessitate, absque praevio debito examine, absque requisita a suis Dominis Terrestribus, manumissione, et nec Catechisim Christianam, nec formam, et materiam Sacra-

хоч вони не знають ні християнського катехізи-су, ні форми і матерії святощів, навіть таких, які говорять, що стільки богів, скільки осіб у найсвятішій трійці, Ви висунули на церковні посади; подібно Ви недавно призначили в Аваші дванадцять неуків, людей, бог знає, якого характеру і якого життя, без жодного попереднього екзамену, одержавши від кожного по 28 ренських флоринів як подяку за цей ганебний вчинок. І, про бога, на який плід із цього можна надіятись? І чому може навчитися народ, загалом неосвічений від такого нічого незнаючого ідіота? Чи не внаслідок абсолютного незнання (ой, якби цього не було) тих чи інших речей із трибуни і повсюдно проголошується така велика кількість ересі і схизми? До цього приєднується ще й це, що те саме Ваше панство із-за згаданої згубної наживи (що згідно з вченням апостолів є служіння ідолам) постійно призначає в одне і це саме село більше — двох, а навіть трьох попів всупереч законам, постановам і праву засновників і панів поміщиків, а навіть підтримує їх тільки тому, щоб мати більше підлеглих, від яких звичайно кожного року одержує по два флорини, та мати більше нагод для накладання штрафів. Хоч ці попи мають у селах землю, але всі вони хочуть бути звільненими від робіт та податків. Тому не дивно, що звідси потім виникають багаточисленні розходження з панами поміщиками, суперечки та важкі скандали. Із цього всього який висновок можна зробити по відношенню до розумної політики, крім такого, що основною причиною цього є Ваше панство, тому що не може зберегти в селі дію виданої королем Леопольдом грамоти в справі звільнення та імунітету священників грецького обряду (151) і не може використовувати її. Цією грамотою про звільнення від робіт та імунітет ми, законні єпископи, не зможемо користуватися і по відношенню до католицьких священників, якщо це і цьому подібне дозволимо у нашій єпархії, наприклад, Ваше панство ніде, ні в одному селі не побачить, щоб були два або більше латинських парохів, як це зустрічається і дозволяється у Вас. Чув я багато поданих мені скарг від різних магнатів у Відні у такому розумінні (до яких за допомогою звертається і народ, і священники, що ображені Вашим панством), чув я і в Братиславі, і в Егері, і в Гуменному, і на інших місцях про допущені моїм вікарієм проступки, і хоч я вже давно попереджував Ваше панство, але, наскільки довідаюсь, поки ще без жодного результату.

mentorum scientes, imo et tales, qui tot Deos, quot Personae in Sanctissima Trinitate sunt, esse asserebant, ad Ordines promoverit, prouti etiam nuper in Avas duodecim stupidissimos, Deus scit, qualium morum, et vitae homines sine ullo praemisso examine ordinavit, acceptis ab unoquolibet turpis lucri gratia florenis Rhenensibus 28. Et quis amore Dei, hinc fructus sperandus? et quid discet populus aliunde rudis ex tali Idiota nihil scienti? quin et (:utinam non fieret:) ob ignorantiam crassissimam quid pro quo, per consequens multitudinem haeresum, et schismatum ex suggestu, et alibi declamante? Cui accedit, quod eadem Dominatio Vestra ob dictum Simoniacum lucrum (:quod juxta Apostolum est Idolorum servitus:) identidem Poppas multiplicet, duos etiam et tres aequae contra jura, et Concilia cum praepudicio Fundatorum, et Minorum Terrestrialium, in eodem pago patiat, et foveat, purepute, ut plures taxatos subditos, a quibus in singulos annos duos florenos accipere solet, pluresque birsiagiandi occasiones habeat. Qui Poppae tametsi Fundos rusticanos possideant, omnes tamen a robotis, aliisque oneribus, et pensionibus exempti esse volunt; Unde non mirum, quod dein ex hinc plurimae cum Dominis Terrestrialibus rixae, dissidia, contentiones, jurgia, et scandala gravissima exoriantur. Ex quibus omnibus quid aliud etiam secundum rationem politicam deducitur, quam quod ipsamet Dominatio Vestra praecipua Causa sit, quod Diploma Leopoldinum in Ordine ad exemptionem, et immunitatem Cleri Graeci Ritus extradatum observari non possit, (152) nec manuteneri: Quam immunitatem, et exemptionem etiam pro Latini Ritus Clero Nos Dioecesiani Episcopi manuteneri non possemus, si haec, et similia in Dioecibus Nostris admitteremus, prout etiam nullibi videbit Vestra Dominatio, ut in uno, eodemque pago duo, vel plures Parochi Latini, prout apud ipsos fit, tolerarentur. Audivi ego plures hoc in passu Viennae a diversis Magnatibus (:ad quos et populus, et Clerus a Dominatione Vestra nimium quantum aggravatus, et afflictus pro remedio confugerat (mihi factas querelas, audivi et Posonii, et Agriae, et Homonnae, et alibi, prout etiam medio Domini mei Vicarii superinde non adeo pridem Dominationem Vestram commoneri feci, nulla tamen, in quantum, experior, emendatione haecenus subsequuta. Tertio: Bene noverit Dominatio Vestra, qualenam in Ordine ad Festa Regni Hungariae Decretalia, etiam a Graeci Ritus Unito Clero, et populo observanda, Decretum gloriosissimae memoriae Leopoldi Imperato habeat, et quoties, ut huic morem debitum gereret, paterne simul, et officiose urserim, admonuerim, et requi-

По-третє, Ваше панство добре знає, яке значення для визначення декретних свят Угорського королівства населенням грецького обряду і уніатськими священиками має декрет славної пам'яті імператора Леопольда і скільки раз я і по-батьківськи і офіційно настоював, нагадував, просив Ваше панство, щоб був прикладом у цій справі, але, як видно, все це зустрівало глухі вуха.

Загальновідомим є і те, по-четверте, що згадані грецькі руські священики в порушення прав католицьких священиків дуже часто беруться за проведення шлюбів католиків та інших, яких ніколи раніше не знали і не бачили, які ніколи не входили під їх церковну юрисдикцію, навіть некатоликів і їх без всяких оголошень вінчали, не вияснюючи, що це за люди, не зважаючи на те, що у тих випадках, коли їх власні священики не присутні, шлюб є недійсним. Внаслідок цього не лише мені і моїй єпископській консисторії спричиняють багаточисленні клопоти, неприємності і величезні труднощі, але також спричиняють багато іншого тяжкого зла серед самих тих, що таким способом вступили в шлюб. Так нещодавно зробив руський піп із Бенківців, який провів шлюб між лютераном і руською, сестру якої раніше мав за жінку і від неї двоє дітей; від теперішньої ще не має жодної дитини, бо вона сама має десь 14 років; з нею він оженився п'ять років тому, коли та мала близько дев'яти років. Так трапилося також в селі Веґец, де в порушення прав власного священика Шовкутинського без всяких оголошень священик грецького обряду обвинчав одну пару. Так само у селі Седличка, що належить турботі преподобних отців Варанівських, (153) руський священик намагався провести шлюб одної пари (що обоє були католиками). Із села Волова священик грецького обряду також у порушення прав власного священика із Гереґа взявся провести шлюб двох осіб — лютеранів, в Діаполоці, філії Добрянської парафії, дві особи, тобто лютеран з католичкою, живуть, що були обвинчані якимсь священиком грецького обряду, який випадково проходив через те саме село; так само був обвинчаний хтось у Михайлівцях, кріпак пана Андрія Сірмаї з такою жінкою, законний чоловік якої ще й тепер живе в славному Ужанському комітаті; також вдруге женився кріпак того ж пана Сірмаї, якийсь Віктор, що був обвинчаний руським священиком всупереч протесту місцевого священика з особою, про смерть першого чоловіка якої до цих пір немає жодного повідом-

siverim Dominationem Vestram, surdis tamen, uti apparet, auribus praeterita sunt omnia. Comperitissimum est et illud Quarto: Quod mentionati Graeci, et Rutheni Sacerdotes cum praepudicio Parochorum Latini Ritus quam frequentissime se immisceant ad Copulationes Catholicorum, et aliorum, quos nunquam noverunt, vel viderunt, quique sub jurisdictione Spirituali eorundem nunquam exstiterunt, etiam A catholicorum, hosque sine omni denunciatione copulent: non considerando, quales sint personae? in quibus circumstantiis? et quod dum similibus tamquam Parochi eorum non proprii assistunt, Matrimonium sit nullum, per consequens non modo mihi, et meo Episcopali Consistorio tricas, fastigia plurima, et molestias maximas, verum etiam inter ipsos taliter copulatos plura alia gravissima mala causent. Ita fecit recenter Ruthenus Poppa Benkocziensis, copulans Lutheranum cum Ruthena, cujus prius habuit germanam sororem, et ab hac duas proles, a moderna nullam, cum primum sit annorum quasi quatuordecim eamque duxerit ante quinquennium, novem circiter annorum existentem. Ita etiam accidit in Pago Vehécz, ubi in praepudicium proprii Parochi Sókutiensis absque omni Promulgatione Graeci Ritus Sacerdos unum par copulavit; Item in Szedlicske Curae Reverendorum Patrum Varannoviensium (153) subjectum par Unum, (:qui ambo Catholici sunt:) Ruthenicus Sacerdos copulare attentavit; Ex pago Volova dicto Graeci Ritus Sacerdos similiter in praepudicium proprii Parochi Göröginyensis Matrimonio adstitit duarum Personarum contrahentium Lutheranarum, in Diapoloc Parochiae Dobrensis Filiali duae personae Lutheranus videlicet cum Catholica cohabitavit, a quodam per eundem Pagum casuliter transeunte Graeci Ritus Sacerdote copulatae; taliter copulatus est quidam in Nagy Mihály, in aula Domini Andreae Szirmay existens satrapa cum foemina, cujus prior, et legitimus maritus in I. Comitatu Ungvariensi etiam degit, et aliam etiam Uxorem duxit, in ejusdem Domini Szirmay aula Victor quidam per Ruthenicum Sacerdotem contra inhibitionem Loci Parochi copulatus cohabitavit Personae, de cujus prioris mariti obitu nulla hactenus habetur certitudo. Inter haec, et alia aggravat culpam Vestrae Dominationis Reverendissimae hodiernum in diem toleratus ille nefandus Ruthenorum abusus, qui in Monasteriis eorundem contingere solet, uti fit in Possessionibus Tarna, in Inclyto Comitatu Ungvariensi, item in Kraszno-Brod, et Rafajócz, in Inclyto Comitatu Zempliniensi, quo dum occasione Processionum ad Indulgentias plebs concurrat, quas invitas viri foeminas rapiunt, eae illico ad

лення. Між цим вину Вашого преподобного панства ще збільшує на сьогоднішній день те невимовне зловживання серед русинів, яке звичайно відбувається в монастирях, як це було в селах Тарна славного Ужанського комітату, в Красному Броді та Рафайовцях славного Земплинського комітату, коли туди з процесіями зібрався народ на свято храму, скоплених проти їх волі жінок чоловіки примусили вступити з ними в шлюб, а руські священники обвінчали їх. По-п'яте, деякі місцеві громади без мого єпископського дозволу, навіть не зробивши розрахунків, будують або церкви, або руські каплиці з прибутків священників латинського обряду, як, наприклад, в селі Чемерне, що належить вельмишановному пану графу Петрові Зіхі, якийсь кріпак збудував, сина якого було зроблено священником того села, де вже були три руські священники і сварилися між собою за право виконувати функції священника на порушення права високопреподобних отців Варанівських; те саме було зроблено в селі Ад-югош померлим Франциском Клобушицьким, який так само побудував церкву і під час повстання Ракоці поставив туди руського священника в порушення явного права священника села Шовкут та інде. Із-за цих та багатьох інших причин, які огидно добровільно наводити, щоб я не почував себе самим винним внаслідок моїх відомостей про них; після того, як Ваше панство порушує договір (154) і не виконував скріплені своєю присягою його умови, я передусім відкликаю і повністю анулюю свій дозвіл, який я 16 травня 1717 року з ласки дав Вашому панству так, щоб на основі цього Ваше панство не могло і не посміло абсолютно нікого призначати. При цьому я міцно керуюсь декретом та інструкцією його святості папи Клементя VIII-го, виданого за згодою конгрегації до католицьких єпископів у справі реформації православних у Римі, в палаці св. Марка на Квіринальській горі 31-го серпня 1595 року, тобто 4-го року папства. Таким чином тих, що їх висуне на церковну посаду без мого дозволу, слід вважати звільненими, і якщо вони будуть виконувати свої функції, то їх слід вважати незаконними так само, як це робиться з латинниками. Дозвіл на вирішення цих і їм подібних незаконностей треба одержати від святого апостольського престолу. Виходячи із вищесказаного, хоч я уже стільки раз нагадував своїми батьківськими порадами, ще раз і в останнє звертаюся і прошу Ваше панство по-справжньому виправити вищесказані та багато інших зловживань і скандальних справ і не до-

Matrimonium adiguntur, ac per Ruthenicos Sacerdotes copulantur. Quinto: particulares quidam absque ulla mea, ut Dioecesani licentia, vel etiam non facta insinuatione Cerquas, seu tempella Ruthenica aedificant cum imminutione proventuum Latini Ritus Parochorum, ut signanter in pago Csemerne Illustrissimi Domini Comitis Petri Zichy subdita quaedam fecerat, cujus filium Sacerdotem factum ad eundem pagum pro Parcho inducere tres solum ibidem existentes Rutheni contendunt in praejudicium RR. PP. Varannoviensium; ita etiam factum est in pago Agyagos per defunctum Franciscum Klobusiczky, qui pariter Cerquam aedificavit, et tempore revolutionis Rákóczianae Sacerdotem Ruthenicum introduxit in manifestum Parochi Sókutiensis praejudicium, et alibi. Quibus, et plurimis aliis de causis, quae ultronee referre toediosum est, ne Ego ipsemet per similium criminum dissimulationem conscientiam meam gravatam sentiam, cum aliunde Dominatio Vestra condiciones sibi appositas, (154) et suo juramento firmatas non observaverit, cumpromis, et ante omnia facultatem meam, quam ego anno 1717. die 16. Maji Dominationi Vestrae elargitus fueram, praesentium per vigorem revoco, casso, et omni modo annullo, ita ut vigore ejusdem Dominatio Vestra Reverendissima absolute nullum ordinare possit, vel audeat, inhaereoque firmiter Decreto, atque Instructioni a Sanctitate sua Clemente P. P. VIII. ex Sententia Congregationis super Reformatione Graecorum Romae in Palatio Montis Quirinalis apud Sanctum Marcum sub dato 31. Augusti, anno 1595. Pontificatus anno IV. ad Episcopos Latinos emanatae. Ita, ut si quos sine litteris Dimissorialibus Meis ad Sacrum Ordinem promoverit, sint suspensi, et si suspensi in suis Ordinibus ministraverint, efficiantur irregulares, sicut et Latini; Super hujusmodi autem, et similibus irregularitatibus dispensandi facultatem a Sancta Sede Apostolica obtineri oporteat. Ex superabundanti praeterae, praemissis jam tot Paternis meis admonitionibus, iterato, et ultimo hortor, et rogo Dominationem Vestram, praedictos, et alios plures excessus, et scandala serio corrigat, emendet, et in futurum praecaveat; Bigamos Sacerdotes a cohabitatione, et Officii ipsorum executione serio inhibeat, et non solum in marsupio, verum etiam per carceres, et alia media severe puniat. Uxores, seu potius concubinas ipsorum illico separet, ac amandet; Neo-ordinatos vero tamdiu a sui Ordinis executione suspendat, donec se in omnibus, quae quilibet vir Ecclesiasticus necessario scire debet, debite perfecerint, novumque Examen (:in quo debite subsistant:) non subiverint, ipsoque effectu remonstret Vestra

пускати їх в майбутньому; священникам, що мають двох жінок, заборонити співжиття і виконання ними церковних обов'язків, суворо покарати їх не тільки грошово, але й шляхом заарештування та іншими заходами. Їх дружин, краще сказано, наложниць відлучити від них і прогнати. Новопризначених звільнити від виконання церковних обов'язків, поки вони не будуть знати все те, що має знати будь-який священник, поки не з'являться на новий екзамен (який належно складуть), і нехай Ваше панство своїм прикладом покаже їм, що дійсно більше турбується про бога і душі людей, ніж про гроші, що сумлінно дотримує унію з святою римською церквою; якщо не має католицької віри і не визнає унію, то нехай краще покаже, хто він такий; щоб добровільно не обманювати бога, папу і нашого найяснішого пана і не робити надалі насмішок з усіх нас; отже, коли часто згадуване Ваше панство не зважить на стільки прохань, батьківських порад, приязнь і власну совість, клятву і слово єпископа, на божественну і людську величність і по-справжньому не усуне всі вищенаведені зловживання, то я заявляю і своїм чесним єпископським (155) словом повідомляю, що я стільки перелічених зловживань і скандалів не зможу далі терпіти своєю свідомістю, та й не хочу далі замовчувати їх, але напевно відправлюсь у Відень з метою заяви про все це і шукання виправлення і відверто інформуватиму про все найяснішого ясновельможного нашого пана і (якщо буде потрібно) з його згодою посередництвом папського нунція навіть найуклінініше звернусь у Рим з пропозицією, щоб належним чином на решті потурбувалися про виправлення як всього вищесказаного, так і інших справ священників і народу, об'єднаних з римською церквою. Які це буде мати наслідки (напевно переконаєтесь, що більші, ніж звичайна батьківська прихильність), що Ваше панство зможе приписати не мені, а собі. Залишаюсь, бажаючи вийти з усього щасливо. В Егері, 9 лютого 1718 року. Найвідданіший Ваш слуга, граф Габріель Антоній Ердевді, егерський єпископ, в. р.

Глава 40

Бажаючи ще збільшити своє переслідування, цей граф єпископ доніс про ці недоліки, які сам видумав і реальність яких ніколи не довів, примасу королівства. На це він одержує таку відповідь: Високопреосвященний пане графе! Маючи намір скоро повернутися звідси в Ра-

Dominatio, quod revera plus Deum, et animas, quam pecuniam curet, quodque Unitam cum Sancta Fide, et Ecclesia Romana Religionem habeat, quam si non habent, vel non agnoscunt, potius se declarent, quales sint? ut Deus ultronee taliter non illudatur, Summus Pontifex, Augustissimus item, et Clementissimus Dominus Noster non decipiatur, et Nos omnes amplius non irrideamur; Quodsi vero saepefata Dominatio Vestra nec preces, nec tot Paterna monita, nec gratitudinem, nec propriam conscientiam, nec juramentum, et verbun Episcopale, neque Divinam, aut humanam Majestatem curando serio se non emendaverit, et praedictis omnibus debitam medelam non tulerit, en declaro me, et sincere significo in (155) verbo meo Episcopali, quod Ego tot praedictos excessus, et scandala, sicut bona conscientia nullatenus possum, ita nec velim ultronee dissimulare; Sed certo certius pure ad ea declaranda, et corrigenda Viennam ascendam, Augustissimum, atque Clementissimum Dominum Nostrum de omnibus genuine informabo, et (:si opus fuerit:) cum ejusdem annuentia per Nunciaturam etiam Romam recurram humillime instando, ut de praedictorum omnium debito tandem remedio simul etiam aliter Graeci Ritus Unito Clero, et Populo provideatur. Quod vero exinde subsequiturum est, non utique mihi, (cujus plus, quam paternum affectum semper expertus est:) sed sibi ipsi adscribere poterit Vestra Dominatio, quam in reliquo feliciter supervivere cupiens, maneo. Ejusdem Reverendissimae Dominationis Vestrae Agriae Comes 9. Februarii. 1718. Servus Addictissimus. Comes Gabriel Antonius Erdödy Episcopus Agriensis. m. p.

Caput 40.

Persecutionem suam ultro extensurus idem Comes Episcopus, Primati Regni hos excessus, quos ita baptisavit, et in quorum realitatem nunquam inquisivit, detulit, ad quam delationem responsum accipit:

Illustrissime, et Reverendissime Domine

тісбону, безпосередньо перед самим від'їздом я отримав з вдячністю листа Вашого високопреосвященного панства, висланого 12 дня цього місяця, на який коротко берусь відповісти; на мою думку, було би найкраще, якщо б Ваше високопреосвященне панство про важкі проступки пана Бізанці доповіло священній Конгрегації по пропаганді віри і таким чином закрило б йому самому можливість звернутися туди. Після того, як згадана Конгрегація матиме справжню інформацію про його вчинки, вона безперечно інакше буде думати про нього і не так легко вислухає його, якщо він туди звернеться. Така моя думка, і на ній я наполегливо настоюю. У Відні, 18-го травня 1718 року. Вашого вищетушованого панства найвідданіший батько, заступник і слуга кардинала із Саксонії. Власноручний підпис. Високопреосвященному пану графу Габріелю Антонію Ердеві із Моньорокерка, (156) егерському єпископові, постійному надзупану Варадського, Гевеського та обох Солноцьких комітатів, раднику його священної імператорсько-королівської величності в Егері.

Після такої рішучої настанови егерський єпископ написав на Бізанці в Рим, де без жодного слідства, у відповідності з викладом донощика-єпископа були прийняті незаконні рішення.

Римська конгрегація дає таке розпорядження егерському єпископові:

Преосвященний і високопреподобний пане і брате! Не без величезного болю священна конгрегація зрозуміла, що багато великих зловживань і скандальних справ мають місце в тому апостольському вікаріаті серед духовенства та народу грецького обряду, якіносять велику шкоду не лише добрим звичаям і юрисдикції латинського єпископа, але також священній унії, яку сміливо треба підтримувати і поширювати; вони є і дуже великою шкодою і перешкодою. Ми чули, що свята священної римської церкви згідно з настановами не дотримуються; священникам, що мають двох жінок, дозволено жити з незаконними жінками, тобто з справжніми наложницями жити і волочитись; всяких мужчин, недостойних і негідних, без попередньої перевірки, за заплачені гроші, без розбору і попереднього екзамену призначається на церковні посади, а грецькі парохі вмішуються у шлюби латинників. Викрадені православними дівчата-католички проти своєї волі вінчаються їхніми пресвітерами. Нещодавно будуються церкви, і до них призна-

Comes! Propediem hinc Ratisbonam rediturus, per consequens in procinctu discessus existens, gratanter accepi 12 currentis Agria datas Illustrissimae, et Reverendissimae Dominationis Vestrae Litteras, ad quas breviter occurrit rescibendum: Mea videtur opinione optimum fore, si Illustrissima, et Reverendissima Dominatio Vestra Domini Bizanczy graves hactenus commissos excessus coram Sac. Congregatione de Propaganda Fide exponeret, taliterque ulterriorem eo recurrendi modum ipsi praecluderet, ubi enim mox dicta Sac. Congregatio de ipsius excessibus genuinam habebit informationem, aliud profecto de eodem sentiet, neque tam facilem ipsi eo recurrenti aurem praebebit. His sum, et indestinenter persevero. Viennae 18. Maji Anno 1718. Praetitulatae Dominationis Vestrae. Addictissimus Parens, Protector, et servus Cardinalis de Saxonia m. p. Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Comiti Gabrieli Antonio Erdödy, de Mo- (156) nyorokerek, Episcopo Agriensi, Montis Claudii, et Comitatum Varasdinensis, Hevesiensis, et utriusque Szólnok Perpetuo Supremo Comiti, Sac. Caes. Regiaeque Majestatis Consiliario. — Agriae.

Huic peremptoriae inviacioni conformiter Episcopus Agriensis detulit Bizanzium Romam, ubi nulla facta investigatione, ad meram delatoris Episcopi expositionem injuriosae emanarunt Resolutiones.

Congregatio Romana tales dat Ordines ad Episcopum Agriensem:

Illustris, et Reverendissime Domine uti Frater! Non sine ingenti dolore Sac. Congregatio intellexit plures, et quidem graves abusus, et scandala in isto Vicariatu Apostolico inter Clerum, et populum Graeci Ritus vigere, quae non modo bonis moribus, et Ordinariae Latini Episcopi Jurisdictioni multum officiant, sed etiam S. Unioni, quae pro virili fovenda, ac promovenda esset, maximo nedum detrimento, sed etiam impedimento sunt. Audivimus enim Festa S. Romanae Ecclesiae de praeepto minime observari; Bigamis Sacerdotibus cum illegitimis Uxoribus, imo veris concubinis vivere, atque versari permissum; Virosque cujusque generis, ac fortunae minus etiam idoneos, et immeritos, nullo praevio examine certo quodam exoluto pretio indiscriminatim ad Sac. Ordines promoveri. Parochos Graecos in Latinorum Matrimoniis immisceri. Rapi virgines Latinas a Graecis, et ab eorum Presbyteris vel invitatis Matrimonio jungi. Novas in dies Ecclesias erigi, et in iis Parochos constitui sine scitu, et consensu Ordinarii plurimaeque his similia fieri Amplit(!)tua,

чаються парохі без відома і згоди ординарного єпископа, і все це і йому подібне робиться під твоєю владою (що перш за все здається несерйозним і нетерпимим) не лише без Твого заперечення, але, мабуть, за Твоєї згоди. Тому, щоб високопоставлені отці припинили таке зло і надалі не обтяжувались ним, нехай вони добре продумують, які заходи треба вжити відносно того, а Твоїй величності доручається, як даний лист велить, щоб сам пильно стежив за цим усім і щоб турбувався про те, щоб Твоїми підданими це все набожно оберігалось, ти довідаєшся про постанови священної конгрегації із прилученого листа. Крім цього, високопреосвященні отці посередництвом цього нашого листа серйозно попереджують Твою величність, щоб у майбутньому утримувався від усього того, що ти допустив мабуть через свою нерозумність, і щоб радився з своєю совістю. Я бажав би, щоб Ти щиросердно виконав нагадування священної конгрегації (157) і всю свою роботу, пильність і старання скерував на те, щоб Ти повністю відповідав надії, яку має апостольський престол у відношенні до Тебе, коли Тебе висунув на таку відповідальну і почесну посаду. Будучи сповнений такими бажаннями, твоєї величності я старанно прошу частя від бога. В Римі, 20-го червня 1718 року. Як брат славний кардинал Сакріпантес, префект. О. апостольський (?) архієпископ Лавіс. Секретар.

Постанови священної генеральної конгрегації по пропаганді віри від 20 червня 1718 року.

Після того, як високопреосвященний і високопреподобний пан кардинал Зондадарій доповів про всі зловживання і скандали, що відбулися серед духовенства і народу грецького обряду Мукачівського апостольського вікаріату Егерської єпархії, високопреосвященні отці з метою попередження подібного зла вирішили нижченаведене:

По-перше: Люди грецького обряду повинні дотримувати свята за настановами католицької церкви.

2. Відділити жінок від чоловіків, що мали двох жінок, і нехай апостольський вікарій надалі поступає законно.

3. Люди грецького обряду не можуть призначатися на посади апостольським вікарієм, якщо не мають на це дозволу ординарного католицького єпископа.

4. Священиків грецького обряду не можна затверджувати і нових призначати без згоди ординарного католицького єпископа.

(:quod imprimis grave videtur esse, atque indolendum:) non modo non prohibente, sed forte etiam probante; Quare ut Eminentissimi Patres ejusmodi malis occurrant, et ne ulterius grassentur, opportune provideant, quaedam super his decernenda putarunt, et Amplitudini tuae mandandum, prout per praesentes Literas mandant, ut ea omnia ipse sedulo serves, et a subditis tibi populis religiose servari cures, quae quidem Sac. Congregationis Decreta ex adjuncta Pagella cognosces. Praeterae Eminentissimi PP. Amplitudinem tuam meis hisce Litteris serio monent, ut in posterum ab iis omnibus quae hucusque forte per imprudentiam admisisti omnino te abstineas, et conscientiae tuae consulas. Haec autem ego salutarja Sac. Congregationis mo- (157) nita aequi, bonique facias velim, et omnem operam tuam, sollicitudinem, et studium impendas, ut Spei, quam de te S. Apostolica Sedes maximam gerit, ubi te ad tam sublimem gradum, dignitatemque promovit, plene, atque etiam abunde respondeas. Quibus in Votis Amplitudini tuae summam a Deo incolumitatem enixe precor. Amplitudinis Tuae. Romae 20. Junii. 1718. Uti Frater I. Cardinalis Sacripantes Praefectus. P. A. Archiepiscopus Lavis. Secretarius.

Decreta Sac. Congregationis Generalis de Propaganda Fide habitae, die 20. Junii. 1718.

Referente Eminentissimo, et Reverendissimo Domino Cardinali Zondadari quoad abusum, et scandala, quae inter Clerum, et Populum Graeci Ritus Vicariatus Apostolici Munkacsiensis in Dioecesi Agriensi grassantur, Eminentissimi PP. ut hujusmodi malis opportune provideatur, decreverunt ut infra, videlicet:

Primo: Graeci servare teneantur Dies Festos de praeepto Latinae Ecclesiae.

2. Separentur Uxores a Bigamis, et Vicarius Apostolicus procedat prout de jure.

3. Graeci non promoveantur a Vicario Apostolico ad Sac. Ordines, nisi eidem exhibuerint Dimissorias Ordinarii Latini.

4. Parochi Graecorum non approbentur, nec novi instituantur, nisi de consensu Ordinarii Latini.

5. Священиків грецького обряду має попередити апостольський вікарій, щоб вони не з'являлись на весіллях католиків, і нехай вікарій поступає згідно з законом проти непослушних.

6. Нових церков чим менше будувати і побудовані не висвячувати без згоди ординарного католицького єпископа.

Видане в Римі дня і місяця, що вказані вище. Славний кардинал Сакріпантес, префект. О. апостольський (?) Архієпископ Лавіс. Секретар.

Таке ж рішення було вислане у тому ж супровідному листі мукачівському єпископу під таким титулом: славному і високопреподобному пану і брату Георгію Бізанці, єпископу шебастинському, мукачівському вікарію.

Глава 41

Ці неправильні рішення католиків спричинили серед (158) віруючих обох обрядів та священників суперечки, сварки та бійки. Стисло це побачимо із наведеного.

Єпископ Бізанці ці звинувачення науково спростовує, але позаяк спростування надто довге і більш полемічне, ніж історичне, тому я не вважав за доцільне його наводити.

Якщо б руське духовництво і народ не були міцними у своїй вірі, то напевно мали б відійти від унії із-за знущань і деспотизму єгерців або ж постійно жалілись на відповідних місцях. Зрештою, нічого б не допомогло, бо єгерці були набагато сильнішими, ніж би справедливі скарги малого народу були вислухані.

Вище ми бачили, як єгерцями мукачівський єпископ був титулований лише високопреподобним Римом — преосвященним, світськими властями лише високопреподобним отцем, але ніколи не був названий ясновельможним, тому він подає прохання без дати до найвищої канцелярії такого змісту:

Високоповажана Угорська придворна канцелярія! Текст св. Євангелія, що говорить «просіть і одержите, стучіть і вам відкриється»; я осмілююсь постукати у двері названої канцелярії і звернутись із низьким проханням, щоб вона, зваживши мою настирливу просьбу, прийняла всі міри для уділення мені на зразок мого попередника Іоанна Йосифа де Камеліса, призначеного мукачівського і висвяченого шебастинського єпископа в цісарсько-королівських поштових посилках надійних ознак пошани; бо ж здається, що у наданні такого роду пошани, успадкованої мною від мого поперед-

5. Parochi Graecorum moneantur a Vicario Apostolico, ne se ingerant in Matrimoniis Latino-rum, et idem Vicarius contra inobedientes procedat prout de jure.

6. Novae Ecclesiae minime erigantur, et erectae non consecrentur nisi de consensu Ordinarii Latini. Datum Romae die, et anno, quibus supra. I. Cardinalis Sacripantes Praefectus. P. A. Archiepiscopus Lavis. Secretarius.

Eadem Resolutiones Episcopo Munkacsiensi penes eandem Comitivam expeditae sunt cum titulo: Illustri, et Reverendissimo Domino uti Fratri D. Georgio Bizanczy, Episcopo Sebastopolitano, Vicario Apostolico Munkacsiensi.

Caput 41.

Resolutiones hae Romanae enormes involutiones, contentiones, et rixas inter utriusque (158) Ritus Fideles, et Clerum causerunt, succincte in extractu videbimus.

Bizanczy Episcopus erudite eas refutat, sed quoniam refutatio sit nimis longa, magisque Polemica, quam historica, ideo eandem non censui inserendam.

Si Clerus, et Populus Ruthenus non fuisset fixus in sua Fide, certe ob vexas, et Despotismum Agriensium ab Unione recedere debuisset, aut perpetuo locis suis conqueri. Postremum nihil profuisset, quia Agrienses longe potentiores erant, quam ut justae pigmaeorum lamentationes exaudita exstissent.

Superius vidimus, qualiter per Agrienses Episcopus Munkacsiensis solummodo Reverendissime Roma vero Illustris, ac Reverendissime, a Saecularibus plane A. R. Pater, sed nullibi Illustrissimus compelletur, ideo ad Excelsam Cancellariam dat petitionem absque dato, et anno, tenoris sequentis: Excelsa Cancellaria Hungarico-Aulica. Textum S. Evangelii dicentem Petite, et accipietis, pulsate, et aperietur Vobis, secutus, ulterius etiam praelibatae Excelsae Cancellariae demississime supplicare, et ad Fores Gratiae Ejusdem pulsare praesumo, Eandem humillime reflectendo ad instantiam meam, pro tribuendo mihi ad instar Praedecessoris condam mei Joannis Iosephi de Camellis, Electi Episcopi Munkacsiensis, et Consecrati Sebastopolitani in Occurrentibus benignis Caesareo-Regiis Expeditionibus Praedicto Reverendi debita cum submissione factam; nec enim deferendae mihi hujusmodi Gratiae, tamquam ex Praedecessore meo in me derivatae id obstare

ника, заважає те, що при пересланні давніших посилок, нещодавно представлених і показаних мною його превосходительству пану секретарю Коллеру, знаходяться частково терміни «достойний», частково «почесний». Що це відносилось до мукачівських схизматичських єпископів, дуже ясно буде видно із дати посилки листів. Хоч це дуже добре відомо самій високошановній Канцелярії, що вищенаведений мій попередник де Камеліс був перший із нас об'єднаних з римською церквою єпископів уніатів грецького обряду призначений, якщо не помиляюсь, 1692 року мукачівським, хоч його святість дала йому титул шебастиїнського єпископа (159), і на цю посаду він був і висвячений. З огляду на таке висвячення високошановна Канцелярія була ласкава уділяти йому в цісарсько-королівських посилках на його ім'я або ж виділених для нього вищенаведені титули. Хоч я, не маючи моментально на руках цих посилок, не можу їх представити, тим не менше не сумніваюсь, що в архіві високошановної Канцелярії вони знаходяться і будуть знайдені, і на них я зможу посилатись. Відома грамота, заповіт зроблений щодо майна для вищеназваного Мукачівського єпископства, була направлена в адресу мого попередника де Камеліса, так само відоме шире послання, надіслане покійному його преосвященству пану егерському єпископові Телекеші від де Камеліса, а також відоме судове доручення, адресоване славній Братиславській капітулі та багато інших були повністю видані на прохання стільки раз згаданого де Камеліса.

Таким чином, якщо названому панові, покійному моему попередникові, з тих без сумніву міркувань, що був висвячений у єпископи, був наданий згаданий титул пошани, то відомо, що я також маю такий же титул висвяченого єпископа. Тому я звертаюсь з щирим проханням до високошановної Канцелярії, щоб мене, порівнюючи з моїм попередником, у справі збезчещення не вважали нижчим перед народом, щоб мене не вважали подібним до моїх підлеглих, окремі із яких також мають титул «почесного», та й меншого і не може надаватись; щоб у цісарсько-королівських документах на зразок стільки раз згадуваного мого попередника де Камеліса, як висвяченого єпископа, та подібно до титулів панів єпископів католицької церкви в майбутньому удостоювали і мене такого ж титулу. Я настирливо намагаюся заслужити титул мого попередника як своєю службою, так і зверненням із проханням до високошановної канцелярії. Покірний слуга

videretur, quod in certo antiquarum Expeditionum transumpto, nuper Perillustri, ac Magnifico Dño Secretario Koller per me monstrato appositi reperiantur termini partim Venerabilis, partim Honorabilis, Id etenim respectu Episcoporum Munkaciensium Schismaticorum factum fuisse ex dato ejusdem transumptarum litterarum manifeste patet, siquidem ipsimet etiam Excelsae huic Cancellariae peroptime constabit antelatum Praedecessorem quondam meum de Camellis primum fuisse ex nobis Graeci-Ritus Ecclesiae Romanae Unitis Eppis eum Munkaciensem, ni fallor in anno 1692. nominatum, cui siquidem Sua Sanctitas Titulum Episcopi Sebastopolitani adjecerat, ac ad (159) illum etiam consecratus fuerat. Excelsa quoque Cancellaria intuitu hujusmodi Consecrationis, Eidem in Expeditionibus Caesareo-Regiis ad illum, aut causa Ejusdem emanatis, Praedicatum Reverende tribuere dignata fuerat, quales Expeditiones licet ex eo, quod eas hic prae manibus non habeam, producere non possim, nihilominus procul dubio earum paria ex archivo Excelsae istius Cancellariae reperientur, suntque, in quantum me reflectere poterō. Certum Diploma, super possessione dicto Eppui Munkaciensi ad instantiam repetiti Praedecessoris mei de Camellis facta Collatione: Item certum Benignum Delegatorium ad Illmum, ac Rndmum quondam Dñum Eppum Agriensem Telekessy, et modo fatum de Camellis expeditum, praeterea certum Mandatum Requisitionis vrbli Capitulo Posoniensi sonans, omnino ad Instantiam toties fati de Camillis (!) emanatum, et plures aliae.

Cum itaque modo fato Dño condam Praedecessori meo ex ea sine dubio reflexione, quod Characterē Consecrati Episcopi insignitus fuerit, Praedicatum Reverende tributum fuisse dignosceretur, ac me etiam pari Consecrati Episcopi characterē praeditum esse constat. Ideo Patrae Excelsae Cancellariae ulterius etiam humillime supplico, ne antelato Praedecessori meo cum prostitutione apud populum inferior, meis vero subalternis, quorum nonnullis pariter titulus: Honorabilis datur, et nec minor dari posset, similis esse censear, mihi quoque in occurrentibus Caesareo-Regiis Expeditionibus ad instar toties fati Praedecessoris mei de Camillis, qua Consecrati Episcopi, ac etiam a paritate Dominorum Latinae Ecclesiae Titularium Episcoporum Praedicatum Reverende a modo imposterum tribuendum Gratiosae determinare dignaretur. Quod ex Praedecessore meo in me continuandam Gratiam Praelibatae Excelsae Cancellariae devotis precibus, et demissis servitiis meis promereri contendam, perseverans. Ejusdem Excelsae Cancellariae Regiae Aulico Hunga-

і капелан цієї високошановної Угорської придворної канцелярії Георгій Геннадій Бізанці, ордену св. Василя єпископ шебастиїнський і мукачівський, апостольський вікарій, 14 липня 1718 року. Єпископ Бізанці надав наміснику Іоаннові Куропецькому право канонічно перевіряти єпархію. Видане в кафедральному місті Мукачеві по-руськи. 21 розділ єпархіального архіву.

Глава 42

Богобоязливі монахи були незадоволені, тому що прибутки від майна Ракоці єпископ звичайно використовував разом із ними, і хотіли взяти до своїх рук саме майно. Після звернення у найвище, Карел III 8-го червня 1721 року вирішив, щоб тим майном завжди розпоряджався мукачівський єпископ без жодного впливу монахів. Дивись копії Братиславської капітули.

Егерці починають практикувати повну юрисдикцію по відношенню до мукачівських єпископів; егерський єпископ граф Антоній Ердєвді видає персональний дозвіл мукачівському єпископові, щоб він міг канонічно перевіряти Марамороський комітат. В Егері, 5 серпня 1721 року.

Бізанці, перевіряючи Мараморос, навів належний порядок. Біля кожної парафіяльної церкви встановив три особи: священника, дяка і паламаря — всіх трьох із церковного стану і домагається у графа, щоб ці три особи були звільнені від кріпосних повинностей. Щоб цьому своєму проханню надати належного визнання, він просить підтримку від егерського єпископа. Генеральному вікарієві Георгію Фоглареві було передане прохання такого змісту: Преосвященний пане і вельмишановний мій пане і патроне! Передусім шлю найщиріші побажання всяких благ і підтвердження своїх услуг. Причину того, що в останній час я не знайшов можливості зробити услугу Вашому преосвященству і високопреподобному панству, мотивую тим, що я постійно чекав відповіді від Вас на мої два листи, які до сьогодні не одержав. Цим же листом я знову висловлюю готовність бути до услуг Вашого преосвященного панства і одночасно повідомляю про сучасний стан марамороського духовенства і про ті нововведення, які я провів серед марамороського духовенства після їх приєднання до святої матері церкви, тобто після священної унії. При кожній церкві, де

ricae humillimus servus, et Capellanus: Georgius Genadius Bizanczy, Or. S. B. M. Ep̄us Sebastopolitanus, et Munkacsensis, Vicarius Apostolicus.

A. 1718. 14-a Julii elargitur Bizanczy Episcopus facultatem Ioanni Kuropeczky Vicario, (:наміснику, —) Dioecesim Canonice visitandi. Datum in Cathedra Munkács. Ruthenice. Polit. 21. Archiv. Dioeces. (160)

Caput 42.

Religiosi Monachi non contenti, quod Capitalis Rakócziani Interusurium una cum illis consumere solitus sit Episcopus, ipsum Capitale attractare volebant, Res Altissimo Loco delata existente, Carolus III. sub 8-a Iunii 1721. disponit, ut idem Capitale nulla habita ratione Monachorum, semper Episcopos Munkacsenses respiciat. Vide Transsumpta Poseniensis Capituli.

Agrienses plenam Iurisdictionem incipiunt in Episcopos Munkacsenses exercere, et ideo Comes Antonius Erdődy Episcopus Agriensis elargitur Passuales Episcopo Munkacsensi, ut Comitatum Marmarossensem Canonice visitare valeat. 5-a Augusti 1721. Agriae.

Bizanczy Marmaros visitando, salutare fecit ordines. Penes singulam Ecclesiam Parochialem constituit tres Personas: Parochum, Cantorem, et aedituum, omnes ex statu Clericali, et institit apud Comitatem, ut haec tres Personae a publicis oneribus eximantur. Utque petitioni suae pondus addatur, ab Episcopo Agriensi intermediationem supplicat. Supplicatio ad Generalem Vicarium Georgium Foglar data est tenoris sequentis:

Illm̄e, ac R̄me Domine Domine, et Patrone mihi Colendissime! Salutis voto humanissima mente praemisso, servitorum meorum promptitudinem. Quod immediate praeterlapsis temporibus non comparuerim ad servitia Illustrissimae, ac Reverendissimae Dominationi Vestrae exhibenda, causam subnecto, quod semper expectaverim ad meas binas gratiosum responsum, unde, quia hactenus non percepi, praesentibus his iterato inserviendum duxi Illustrissimae Dominationi Vestrae, et simul statum modernum Cleri Marmarossiensis, quod pro inducendo meliori ordine Cleri Marmarossiensis reductis iisdem ad gremium Sanctae Matris Ecclesiae, et Unionem Sanctam, ad singulas Ecclesias, ubi necessarium fore iudicavi, unum Sacerdotem pro Parocho designavi, Cantores autem, et Aeditui, seu Sacristani, qui sunt necessarii ad servitia Ecclesiae, debuissent, quidem assumi ex saecularibus rusticis, quia tamen

вважав за потрібне, я призначив одного священика парохом, а дяки і паламарі, або ризники, які необхідні для обслуговування церкви, повинні бути взяті із світських селян, бо я вважав, що це не буде суперечити бажанню славного комітату. Щоб не кричали, що це буде їм на шкоду, тобто введення імунітету та наділення (ним) осіб, які обслуговують церкву. Тому я побачив, що, незважаючи на священиків, призначених парохами (161), ще є багато інших священиків, цих усіх, як призначених парохами, та також інших (призначених) дяками і паламарями для якої-небудь парафіальної церкви, трьох, окремо виділених, я представив списком славному комітатові, що його комітат повністю затвердив, тому що визнає їх тимчасово звільнених від податків, а не від усього, однак Марамороське світське управління відкиляє вирішення вищестоячих органів. У цій справі, як я натякнув, вони звернулися до преосвященного пана егерського єпископа. За таких обставин я вирішив разом з духовенством звернутись до Вашого преосвященного панства з ширим проханням, щоб Ви були ласкаві ознайомити з цим пунктом пана преосвященного ординарного єпископа (до якого при відповідній нагоді я також звернуся у цій справі), щоб ці — недавно приєднані до священної унії і одноразово визнали себе послухними синами святої матері церкви — мали якесь пільги. Тому нехай він вплине на славний Марамороський комітат, щоб він визнав церковний імунітет передбачених у реєстрах для кожної церкви трьох осіб — священика, дяка і паламаря, а їх дітям також надали відповідні права. Це важливе завдання особисто доручаю Вашому високопреосвященному панству, щоб недавно воз'єднані не були відвернені кальвінами, які користуються імунітетом; додаю також для відомо такий випадок, повідомлений мені із Марамороша. Якийсь архієпископ колочавський із Трансільванії пообіцяв, що він прийде з новими правами і виступить проти моєї юрисдикції у згаданому Марамороші, що було б шкідливим для ординарного преосвященного єпископа. Як і раніше, так і тепер покірно прошу Ваше преосвященне панство надіслати мені наказ про право проведення допиту, в якому мав часто потребу до сих пір. В кінці я залишаюсь з глибокою повагою до Вашого преосвященного панства. Покірний Вашого преосвященного панства слуга і брат во Христі Геннадій Бізаці, член ордену Василя, єпископ шебаїнський мукачівський, марамор-

hoc judicavi non fore ad votum I. Comitatus, ne clamarent exinde aliquod incommodum sibi provenire, utpote propter immunitatem inferendam, et attribuendam Personis Ecclesiae inservientibus, ideo videns adhuc, exceptis Sacerdotibus pro Paro- (161) chis consignatis alios suppetere Sacerdotes, Eisdem ad aliquot Ecclesias pro Cantoribus, et Aedituis singillatim disposui, ut sic habiliores, in defectu, inveniantur ad peragenda Divina. Hos omnes tam pro Parochis consignatos, quam etiam alios pro Cantoribus, et Aedituis ad quamlibet Parochialem Ecclesiam 3. deputando in registro specificatos Incl. Comitatus praesentavi, quod omnino applacidavit, verum quia non ex toto, pro hic, et nunc quidem eosdem immunes agnoscit, relegat se tamen Communitas Marmarossiensis ad altiorum dispositionem, in quo negotio uti collimavi, requirent Illustrissimum Dominum Ordinarium Agriensem. His sic stantibus humillime rogandam duxi una cum Clero saepefato Illustrissimam, ac Reverendissimam Dominationem Vestram, placebit hoc punctum conferre cum Illustrissimo Domino Ordinario (:Cui in hac materia eadem occasione inservio:) ut hi noviter reducti ad Unionem S. et cum se filios obedientes Sanctae Matri Ecclesiae agnoverint, consolationem quampiam sentiant, dignabitur Incl. Comitatus Marmarossiensis intimare, quatenus in Registro praespecificatas ad quamlibet Ecclesiam Parochialem 3. Personas, Parochum, Cantorem, et Aedituum immunitate Ecclesiastica gaudere dignoscant, et eos liberos ad normam suorum sinant, quod negotium singulariter commendo Illustrissimae, ac Reverendissimae Dominationi Vestrae, ne periculi Neo-reducti hi sint deteriores Calvinistis, qui sacrosancte immunes conservantur; Subnecto etiam pro notitia sequens mihi relatum ex Marmaros Projectus. Quidam Archipresbyter Coloczensis ex Transylvania promittit se venturum cum nova Iurisdictione, contraveniendo meae spirituali, in praefatum Marmaros, quod foret praepudicium Illustrissimo Ordinario. Uti prioribus, ita etiam nunc rogo humillime, dignabitur mihi mittere Illustrissima Dominatio Vestra Compulsorium Generale, quo hactenus saepe indigui. In reliquo me favori, gratiaeque expertae dum commendo Illm̄ae, ac Rm̄ae Dominationi Vestrae, simul permaneo. Ejusdem Illm̄ae, et Rm̄ae Dominationis Vestrae. Servus, et Frater in Christo obligmus G. Gennadius Bizanczy, Ord. S. Basilii. Episcopus Sebasten. Munk. et Marmaros. m. p. Signatum Munkacsini in Solita Re- (162) sidentia mea die 30. Ianuarii. 1722.

P. S. Commendo humillime Illustrissimae, ac

роський, власною рукою. Видане в Мукачеві, у моїй резиденції (162) 30 січня 1722 року.

Покірно передаю Вашому преосвященному панству через високопреподобного вікарія доручення для доповіді відносно порушення моєї юрисдикції, допущеного паном Орзованським та інше відносно побиття пароха.

Преосвященному панові Георгію Фогларові, обраному сербському єпископові, прелату Альби, каноніку кафедральної егерської церкви та вікарію преосвященного пана егерського єпископа у церковних справах, генеральному судді, вельмишановному пану і брату во Христі. В Егері.

Далі виступають ті самі пани. Георгій Фоглар, генеральний егерський вікарій дав можливість уніатам села Готьке для духовної втіхи побудувати храм для богослужіння, або, як вони кажуть, церкву і водночас запросити для своєї вигоди уніатського священника свого обряду. В Егері, 18 червня 1724 року.

Мараморський комітат від 1618 року, тобто від повстання Бетлена, відірваний від Угорщини, не визнавав залежність від мукачівського єпископа і навіть відкинув церковну підпорядкованість йому тим більше, що мав своїх незаконних єпископів. З метою покінчити з цим спірним питанням егерський єпископ розпорядився провести на місці слідство. Зміст його розпорядження такий: (163)

Глава 43

Ми, Георгій Фоглар, обраний сербський єпископ, прелат Альби, півчій каноник егерської кафедральної церкви, патенський архidiaкон, вікарій ясновельможного преосвященного і високопреподобного пана графа Габріеля Антонія Ердеві із Моньорокерка, егерського єпископа (тит.) вікарій, і генеральний суддя у церковних справах, передаємо до відома всім, кому належить, що після того, як шановний у Христі Прокопій Годермарський, уніат грецького обряду, вікарій у Марамороші та брат і отець Андрій Ковач ордену міноритів святого Франциска із Генці, капелан Сиготу і солекопалень за дорученням його преосвященства пана Георгія Бізанці, ордену святого Василія Великого, єпископа шебастинського і мукачівського та мараморського уніатського єпископа були послані за згодою по належності священного церковного престолу цього егерського єпископства для зібрання деяких даних, свідчень присяжних. Нарешті вони, повернувшись, доповіли нам таке, як 11 березня того

Reverendissimae Dominationi Vestrae per Reverendissimum Vicarium negotia ibidem proponenda circa violationem Iurisdictionis meae, factam per D. Orzovansky, et reliqua circa Reverendum Dominum percussum Parochum.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Georgio Foglár, Electo Episcopo Serbiensi, Praeposito Albaei, Cathedralis Ecclesiae Agriensis Custodi, et Canonico, nec non Illustrissimi D. Comitis Episcopi Agriensis in Spiritualibus Vicario, et Causarum Auditori Generali, Domino, et Fratri in Christo Colendissimo. Agriae.

Ulto procedunt iidem Domini. Georgius Foglar Vicarius Generalis Agriensis elargitur facultatem Possessionis Hotyke Fidelibus Unitis pro solatio Spirituali ad servitium Divinum peragendum Ecclesiam, seu ut vocant Cerkvam exstruendi, et simul pro commoditate sui Sacerdotem vere Unitum sui Ritus inducendi. Agriae 18-a Iunii. 1724.

Marmarossiensis Comitatus inde ab 1618-o, seu Revolutione Bethleniana ab Hungaria avulsa non existimavit se posse dependere ab Episcopo Munkacsiensis, ideo obedientiam Canonicam respuit, praesertim cum suos subreptitios Episcopos habuisset, Controversiam hanc Episcopus Agriensis decisurus, ordinat Inquisitionem in facie loci peragendam, Cujus tenor est sequens: (163)

Caput 43.

Nos Georgius Foglár Electus Ep̄us Serbiensis Praepositus Albaei, Cathedralis Eccl̄ae Agriensis Cantor, et Canonicus Archi-Diaconus Pathensis, Excellentissimi Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Comitis, Domini Gabrielis Antonii Erdöchy (!) de Monyorókerék Ep̄i Agriensis (:Tit:) in spiritualibus Vicarius, et Causarum Auditor Generalis, memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis, quod posteqvam honorabil: in Xto Procopius Hodermarszky Graeci Ritus Unitor: in Maramoros Vicarius, ac Frater, et Pater Andreas Kovács O. Mr. M. Sancti Francisci Genuen: Capellanus Szigethiensis, et Salis fodinarum ad Instantiam Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Georgii Bihanchy (!) Ord: Sancti Basilii Magni Ep̄i Sebastopolitani, et Graeci Ritus Unitor: Munkacsiensis, et Maramarusiensis penes mandatum Compulsorii: Sacrae huius Sedis spiritualis Ep̄atus Agriensis ad nonnullas Iuratoꝝ Testi: fassiones excipendas exmissi fuissent. Tandem iidem ad nos redeundo retulerunt nobis hunc in modum: quali-

року провели слідство (164) по пунктах допиту нижченаведеного змісту у селі Бичкові державної домінії, у приміщенні, що належить марамороським солекопальням.

Про те, чи:

По-перше: чи знає свідок, або чи він чув, що за часів до марамороського єпископа Йосифа Стойки мукачівські єпископи мали і практикували єпископську владу у славному Марамороському комітаті? Хто вони були по імені і скільки?

По-друге: Чи знає або чи чув свідок, що за єпископства в Мукачеві світлої пам'яті Йосифа де Камеліса та в період виконання високих функцій у Трансільванії Афанасія, коли обидва були возз'єднані з святою римською церквою, Йосиф Стойка відмовився тому, що в той час вони відмовились прийняти Марамороську унію з святою римською церквою, за згодою противника католиків Михайла Алафі, колишнього князя Трансільванії, був проголошений і висвячений православним сучасним митрополитом Валахії на марамороського єпископа без якої-небудь залежності від тогочасного трансільванського єпископа Афанасія, на протязі багатьох років займав посаду єпископа в Марамороші і керував, і чи в той час Афанасій, трансільванський єпископ, мав юрисдикцію в Марамороші або ні?

По-третьє: Чи знає свідок, що унія із святою римською церквою була введена і поширена в Марамороші турботою і клопотанням його преосвященства пана графа Габрієля Антонія Ердеві, єгерського єпископа, посередництвом нашого дорогого мукачівського вікарія Йосифа Годермарського і його брата отця Прокопія Годермарського, а не посередництвом Афанасія, єпископа Трансільванії?

По-четверте: Чи знає свідок, що в часі, коли престол у Марамороші не був вільним, після призначення православним митрополитом у Молдавії на єпископа Дософея без згоди його цісарсько-королівської величності (165) і коли він виконував у Марамороші повну єпископську юрисдикцію, його преосвященство пан Георгій Геннадій Бізанці, мукачівський єпископ, з декретом його цісарсько-королівської величності, нашого ласкавого пана, вступив у славний Марамороський комітат і у відповідності з найдоброзичливішим декретом вищеназваний Дософей був позбавлений єпископської юрисдикції, а згаданий пан єпископ одержав у Марамороші повну єпископську юрисдикцію, у чиїх руках знаходилась фактична влада?

ter iidem die 11-a Mesis Martii Anni modo curen-
tis infrascripti juxta data sibi (164) Deutri Puncta
peregissent Inquisitionem Tenoris infrascripti, et
quidem primo in Possessione Bocskó Dominii Fis-
calis ad officinam Salinař Maramarisieñ pertineñ.

De eo Utrum.

Primo. Scitne Testis, aut audiverit, ante Iosephi Sztojka Ep̄pi Maramarusien: tempora Ep̄pos Munkacsien: in I Cottu Maramarusien: Iurisdictionem ep̄palem habuisse, et exercuisse, qui illi fuerint de Nomine, et qvot?

Secundo. Scitne Testis, aut audiverit, quod Munkacsini piae memoriae Iosepho de Camellis Episcopatum tenente, et in Transylvania Athanasio praesulea Dignitate gaudente, ambobus cum S. Romana Ecclesia Unitis Iosephus Sztoika, eo quod Maramarusien: Unionem cum S. Romana Ecclesia acceptare pro tunc abrenuerint, penes Collationem Michaelis Apafy Acaatholici condam Principis Transylvainae sit Ep̄pus in Marmarus absolutus declaratus, et a Metropolitano Valachiae Schismatico Sziorsaviens: (?) absq̄ ulla dependentia ab Ep̄po pro tunc Transylvainae Athanasio per annos plures Ep̄patum in Maramarus tenuerit, et administraverit, et an pro tunc Athanasius Ep̄pus Transylvainae juris dictionem in Maramarus habuerit nec nec (!)?

Tertio. Scitne Testis, quod unio cum S. Romana Ecclesia cura, et sollicitudine Praesulea Excëllmi Domini Domini Comitis Gabrielis, Antonii Erdöchy Ep̄pi Agrien: (:Tit:) Dioecesanii nostri gratiosissimi per Munkacsensem Rndissimū Dnūm Iosephum Hodermarszky, et ejusdem Fratrem, Patrem Procopium Hodermarszky et non per Athasium Ep̄pum Transylvainae sit introducta et propagata in Maramarus?

Quarto. Scitne Testis Quod non vacante sede in Maramarus, sed Ep̄po Dosothaeo in Moldavia a Schismatico Metropolitato in Ep̄pum ordinat. absq̄ ulla Callatione (!) Suae (165) Mättis Saërmae Caesareae, Regiaeque jurisdictionem ep̄palem plenariam in Maramarus exercente, Illřmus, et Reverendissimus Dominus Georgius Gennadius Bihány(!) Ep̄pus Munkacsiensis (:Tit:) cum Decreto Saërmae Caesareae Regiaeq̄ Mättis Domini Domini Nostri Clementissimi ICöttum Maramarus intraverit, vigore cujus Decreti benignissimi a Iurisdictione Ep̄pali praefatus Dosothaeus Ep̄pus prohibitus et praeattactus Dñus Ep̄pus Iurisdictionem Ep̄palem in Maramarus plenariam capessiverit, in cujus actuali possessione esset?

По-п'яте: Які скарги має духовенство проти його преосвященства пана мукачівського єпископа та його вікарія?

Перший свідок преподобний Фома, уніатський священник грецького обряду села Бичків, приблизно 67-річний, після перевірки чистоти його попівської свідомості свідчить, по-перше, що він чув від своїх предків про мукачівського єпископа Василя Тарасовича, що той мав у Марамороші повну єпископську юрисдикцію, що потім мукачівський єпископ Іоаннікій ще до часів єпископства Йосифа Стойки практикував у Марамороші єпископську юрисдикцію і самого свідка призначив на церковну посаду дякона а також багатьом іншим присвоїв церковні чини, що також мукачівський єпископ Мефодій деякий час застосовував у Марамороші свою єпископську юрисдикцію. По-друге, він свідчить, що марамороський єпископ Йосиф Стойка за сприяння реформата Михайла Апафі, колишнього трансільванського князя, був проголошений єпископом у Марамороші і висвячений православним сучасним митрополитом, і близько 20 років застосовував свою єпископську юрисдикцію над духовенством і населенням грецького обряду, і що він був єпископом із повною владою без жодної залежності від тодішнього трансільванського єпископа Афанасія; він також додає, що в період згаданого єпископа Стойки в Марамороші вищеназваний трансільванський єпископ Афанасій не мав жодної єпископської юрисдикції. Він також додає (166), що єпископ Стойка не хотів приймати ніякої унії із святою римською церквою.

По-третє, він свідчить і заявляє, що унію з святою римською церквою ні в період єпископа Йосифа Стойки, ні до нього, ні після нього ніхто не вводив аж до того часу, поки мукачівський його преосвященство пан Йосиф Годермарський за турботою і пастирським заохоченням його превосходительства пана графа Габріеля Антонія Ердеві, егерського єпископа, покровителя єпархії, через свого брата Прокопія, надісланого в Мараморош, не залучив марамороське духовенство і населення до унії. Сам свідок разом із багатьма іншими 1716 року прийняв унію із святою римською церквою у місті Сиготі, в курії солекопалень його цісарсько-королівської величності і в присутності видатних панів, серед яких був тодішній комісар цісарсько-королівських солекопалень Якоб Паугмартнер та пан Антоній Рудольф Еділбете, тодішній збирач податків, а також у

Quinto. Quid Clerus querelarum habent contra Illmum ac reverendissimum Dñum Eppum Munkaciensem ejusdemq̄ vicarium?

Primus Testis Rñdus Thomas Graeci Ritus unitus Parochus Possessionis Bocskó annoī circiter 67. ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus, Ad 1-mñ: fatetur se a Majoribus audivisse, de Basilio Taraszovics Eppo Munkaciensi quod Iurisdictionem Eppalem plenariam in Maramus (!) habuisset, deinde quod Eppus Ioannikius Munkaciensis ante tempora Iosephi Szojka in Maramarus Eppi Iurisdictionem eppalem exercuisset fatentemq̄ in Diaconatus Sacrum Ordinem promovisset, plurimosq̄ Alios Sacris Ordinibus in Maramarus initiasset, quod etiam Methodius pariter Eppus Munkaciensis in Maramarus per aliquot tempus Iurisdictionem eppalem exercuisset. Ad 2 dum fatetur quod Eppus Maramarusiensis Iosephus Szojka per Collationem Michaelis Apafy Aatholici condam Principis Transylvaniae sit declaratus Eppus in Maramarus, et consecratus a Metropolitano Szocsviensi Schismatico et per Annos circiter 20. supra Clerum et Populum Graeci Ritus Iurisdictionem Eppalem exercuerit, et apsolutus Eppus fuerit, absque ulla Dependētia ab Athanasio pro tunc Eppo Transylvaniae, hoc etiam asserit, quod nullam Iurisdictionem Eppalem in Maramarus praefatus Eppus Transylvaniae Athanasius tempore memorati Eppi Szojka (!) habuerit, Id (166) etiam addit, quod Eppus Szojka nullatenus unionem cum S. Romana Ecclesia acceptare voluerit.

Ad 3 tium fatetur, et asserit unionem cum S. Romana Ecclesia nec tempore Iosephi Szojka Eppi ut supra, neq̄ post, ullum alium in Maramarus induxisse, usq̄ dum Munkaciensis Rsimus Dñus Iosephus Hodermarszky cura et sollicitudine Pastoralis excellentissimi Domini Domini Comitis Gabriellis Antonii Erdódy (:Tit:) Eppi Agriensis qua Dioecesani Gratiōssimi, medio sui Fratris Procopii in Maramarus missi ad unionem Clerum, et Populum Maramarusiē induxisset, ubi fatens praesens inter reliquos unionis cum S. Romana Ecclesia puncta, circa Annum 1716 in oppido Szigeth, in Curia suae Mättis Sačrmae Caesareae, Regiaeq̄ officina Salinaria praesentibus Sp̄tibus Dñis Dñis suis Tit Dignissimis Iacobo de Neffeser ejusdem Coesariae (!) Regiae Mättis pro tunc in negotio Salis Commissario Domino Georgio Francisco Paugmartner pro tunc Salis officinae Inspectore et Dño Antonio Rudolpho Edilbete pro tunc Perceptore, et coram pluribus aliis proprio pugno subscripserit, hoc etiam scit quod non per praenominatum Athanasium Eppum Transylvaniae sed

присутності багатьох інших добровільно підписав усі пункти проголошення.

Він також знає те, що не через вищеназваного трансільванського єпископа Афанасія, а посередництвом усіх вищеназваних була введена унія із святою римською церквою у Марамороші і до цього часу поширена. По-четверте, він знає, що ще за життя марамороського єпископа Дософея, висвяченого у Молдавії православним метрополитом, його преосвященство пан Георгій Геннадій Бізанці, мукачівський єпископ, у відповідності з декретом його найсвятішої цісарсько-королівської величності вступив у славний Марамороський комітат, вищеназваного Дософея позбавив єпископської юрисдикції і сам став проводити в життя єпископську юрисдикцію, що з давен-давна належала й до цього часу належить мукачівським єпископам.

По-п'яте, свідок твердить, що він не має ніяких скарг і претензій до вищеназваного мукачівського єпископа або його вікарія, і визнає що навпаки, як він, так і духовенство задоволені мукачівським єпископом.

Другий свідок, преподобний Микола, уніатський священик (167) села Малого Бичкова, що належало державній домінії солекопалень, приблизно 53-річний, після перевірки чистоти його попівської свідомості каже, по-перше, що він не пам'ятає, щоб якийсь інший єпископ, крім Йосифа Стойки, мав у Марамороші єпископську юрисдикцію. Між іншим, він чув від предків, що мукачівські єпископи мали у Марамороші єпископську юрисдикцію.

По другому питанню він (свідчить) те саме, що й перший свідок. Так само на третє і четверте питання, а на п'яте питання він свідчить, що він не має нічого проти мукачівського єпископа та що він разом з духовенством Бичківської державної домінії задоволений його управлінням.

Третій свідок — преподобний монаший пресвітер ордену св. Василя Великого та ігумен Феєрського монастиря, приблизно 60-річний, після перевірки його священицької і монашої свідомості свідчить по всіх п'яти пунктах те саме, що й перший свідок.

Четвертий свідок, преподобний Теодор, уніат грецького обряду солотвинський священик Бичківської державної домінії, приблизно 54-річний, після перевірки чистоти його священицької свідомості свідчить на всі п'ять пунктів, як перший, другий та інші свідки.

П'ятий свідок, преподобний Андрій, пресвітер уніатського грецького обряду

per supra scriptos primo omnium sit introducta unio cum S. Romana Ecclesia et in Maramarus usq̄ ad hoc Tempus propagata. Ad 4-tum Scit, quod non vacante Maramarusiensi Ep̄po Dosothaeo in Moldavia a Metropolitano Schismatico consecrato Iurisdictionem Ep̄palem exercente Ill̄mus, et R̄simus D̄nus Georgius Gennadius Bihánchy(!) Ep̄pus Munkacsiensis (:Tit:) vigore Decreti a Sacratissima Caesarea Regiaque M̄fte benignissime emanati ICōttum Maramarusiensem intraverit, Praefatum Dosothaeum a Iurisdictione Ep̄pali prohibuerit, Iurisdictionemq̄ Ep̄palem antiquo jure habitam occupaverit, cujus Iurisdictionis in possessione ad p̄sens tempus permanserit. Ad 5-um nullam injuriam neque querellas se habere a Praetitulo D̄no Ep̄po Munkacsiensi, vel ejus vicario se habere fatetur, et cognoscit, sed contentum se, et Clerum Ep̄po Munkacsiensi affirmat.

Secundus Testis R̄dus Nicolaus Parochus Graeci Ritus Unitor (167) Possessionis Bocskoragó Domini Fiscalis Salis fodinarum annorum circiter 53. ad puritatem Conscientiae examinatus fassus ad primum, dicit se non recordari alium Ep̄pum in Maramarus Iurisdictionem Ep̄palem exercentem praeter Iosephum Sztojka; interea a Majoribus se audivisse, quod Ep̄pi Munkacsienses in Maramarus Iurisdictionem Ep̄palem habuerint fatetur.

Ad secundum uti primus per omnia. Ad 3-tium pariter uti et ad 4-tum similiter ad 5-tum fatetur nihil se habere contra Ep̄pum Munkacsiensem sed esse una cum clero Fiscalis Domini Bocskóviē contentum Gubernio ejusdem.

Tertius Testis R̄dus et Religiosus Antonius Ordin. S. Basilii Magni Praesbyter Monasterii Fejereghaziensis Hegumenus seu superior Annorum cir: 60. ad puritatem Sacerdotalis et Religiosae conscientiae examinatus fassus per omnia, et ad omnia quinque puncta uti primus Testis.

Quartus Testis R̄dus Theodorus Graeci Ritus Unitor: Parochus Aknaragviensis Domini Fiscalis Bocskó Anno cir: 54. ad puritatem conscientiae Sacerdotalis fassus examinatus est, per omnia, et ad omnia quinque (!) Puncta, uti primus secundus, et reliqui.

Quintus Testis R̄dus Andreas Praesbyter Graeci Ritus unitorum in Possessione Bocskó Domini Fiscalis Annorum circiter 39. ad puritatem conscientiae Sacerdotalis fatetur se a Maioribus audivisse quod Ep̄pus Ioannikius Munkacsiensis Iuris-

Бичківської домінії, приблизно 39-річний, згідно з своєю чистою совістю свідчить, що він чув від предків, що мукачівський єпископ Іоаннікій проводив у життя в Марамороші свою єпископську юрисдикцію, а по 2, 3, 4 і 5-ому пунктах так само, як перший і попередні свідки.

Шостий свідок, преподобний Тимофій, уніатський священник грецького обряду в селі Косівська Поляна, приблизно 34-річний, після перевірки чистоти його священницької свідомості свідчить по першому пункту, як п'ятий свідок, а по 2-ому та інших пунктах, як попередні свідки.

Сьомий свідок. Преподобний Стефан, уніат грецького обряду в Ясінях Бичківської домінії, приблизно 30-річний (168), після перевірки чистоти його священницької свідомості свідчить по 1 пункту, як 5-ий і шостий свідок, а по 2, 3, 4 і 5-ому пунктах, як попередні свідки.

Восьмий свідок. Преподобний Евстадій, наставник Бичківської уніатської церкви грецького обряду, приблизно 44-річний, після перевірки чистоти його священницької свідомості свідчить по першому пункту, що він бачив портативні антименсії, які єпископи звикли роздавати у церкві, у трьох чи більше церквах із підписом колишнього мукачівського єпископа Василя Тарасовича; цим він підтверджує, що до Іоаннікія єпископську юрисдикцію у Марамороші мав мукачівський єпископ Василь Тарасович; по 2-ому пункту він свідчить, як і перший та інші свідки, а по 3, 4 і 5-ому пунктах, як попередні свідки.

Дев'ятий свідок. Преподобний Іоанн Сенеш, уніатський парох грецького обряду села Верхнє Рахово Бичківської домінії, приблизно 46-річний після перевірки чистоти його священницької свідомості свідчив по 1-ому пункту, як п'ятий свідок; по 2-ому пункту — нічого не знає, крім того, що у Марамороші був єпископом Йосиф Стойка. По третьому пункту, як перший, другий та інші свідки. На 4 і 5-і пункти так само.

Десятий свідок. Преподобний Андрій, ворохтянський декан з Бичківської державної домінії, приблизно 34-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості свідчив, що по першому пункту нічого не знає, тому що з малих років подорожував по чужих країнах. По другому — як дев'ятий свідок. По 3-ому нічого, по 4-ому, як попередні свідки, а по п'ятому так само.

Одинадцятий свідок. Преподобний Іоанн Трайстра із Верхнього Ракова, уніатський

dictionem Ep̄palem in Maramarus exercuerit Ad 2-um 3-ium 4-tum te 5-tum uti primus et praecedentes.

Sextus Testis R̄dus Thymothaeus Parochus Graeci Ritus unitus in Possessione Kaszó Polyana Annorum circiter 34. ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur Ad primum sicuti quintus Testis ad 2-dum et reliqua puncta uti praecedentes.

Septimus Testis R̄dus Stephanus Graeci Ritus unit: Körösmesően Dominiі Fiscalis Bocskó Annorum cir: 30-a (168) ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur ad 1-um sicuti 5-us Testis et 6-us ad 2-um 3-um 4-um et 5-um sicuti praecedentes.

Octavus Testis. R̄dus Eustadius superior Ecclesiae Bocskóvensis Graeci Ritus unit: Annorum cir: 44. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fassus ad primum quod viderit antimissia, quae loco Portatiliū in Ecclesia solent ab Ep̄p̄is distribui, in tribus, et amplius Ecclesiis Basilii Taraszovics Ep̄p̄i condam Munkacsiensis cum Nominis Ejusdem subscriptione: unde affirmat, quod adhuc ante Ioannikium habuerit Iurisdictionem Ep̄palem Basilii Taraszovics Ep̄p̄us Munkacsiensis in Maramarus ad secundum fatetur, uti primus, et reliqui ad ad 3-tium 4-tum 5-tum uti praecedentes.

Nonus Testis. R̄dus Ioannes Szenés Parochus Graeci Ritus unit: Possessionis fölső Rohonna Dñii Fiscalis Bocskó Annorum circi: 46. ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fassus ad 1-um sicuti quintus ad 2-um nihil scit, praeter quod fuerit Ep̄p̄us Iosephus Sztojka in Maramarus. Ad 3-ium uti primus, secundus et reliqui. Ad 4-um et 5-um pariter.

Decimus Testis. R̄dus Andreas Varochta Decanus Sacerdotum in Dño Fiscalis Bocskó Annorum circ: 34. Ad puritatem Sacerdotalis Conscientiae examinatus fassus ad 1-um nihil quia per exteris Nationes ambulabat a juventute Ad secundum uti Nonus. Ad 3-tium nihil ad 4-tum uti superiores praecedentes et ad 5-um pariter.

Undecimus Testis. R̄dus Ioannes Traistra ex fölső Rohonna Parochus Graeci Ritus unit: Annor:

священик грецького обряду, приблизно 40-річний. Після перевірки чистоти його священицької свідомості свідчив по 1-ому пункту, як 5-ий свідок, по 2, 3, 4, 5 як перший та інші свідки.

Дванадцятий свідок. Преподобний Іоанн, парох із села (169) Шугатак державної домінії, коло 35 років. Після перевірки чистоти його священицької свідомості по першому пункту він нічого не сказав, а по решта чотирьох пунктах свідчив, як перший та інші свідки.

Тринадцятий свідок. Преподобний Василій, уніатський парох грецького обряду нижньої церкви в Бичкові, приблизно 34-річний. Після перевірки чистоти його священицької свідомості по першому пункту він свідчить, що він чув від старших те саме, що твердив 5-ий свідок, по 2, 3, 4 і 5-ому пунктах, як перший та попередні свідки.

Чотирнадцятий свідок. Преподобний Йосиф, уніатський парох грецького обряду із села Луг державної домінії, близько 36 років. Після перевірки чистоти його священицької свідомості по першому пункту свідчить, що його дід був висвячений на священика мукачівським єпископом Іоаннікієм, по другому — нічого, що ж до 3, 4 і 5-го пунктів, як перші попередні свідки.

П'ятнадцятий свідок. Преподобний Алексій, уніатський парох грецького обряду із села Кобилецька Поляна, приблизно 30-річний. Після перевірки чистоти його священицької свідомості він нічого не свідчив по 1, 2, 3 пунктах, а по 4-ому і 5-ому пунктах, як попередні свідки.

Шістнадцятий свідок. Преподобний Георгій, уніатський парох грецького обряду із села Верхня Апша, приблизно 45-річний. Після перевірки чистоти його священицької свідомості він свідчив, що не пам'ятає ніякого єпископа у Марамороші, крім Йосифа Стойки. По 2, 3, 4-ому пунктах, як перший та інші свідки. По п'ятому пункту він говорив, що буде підкорятися будь-якому майбутньому єпископові, бо не має ніяких скарг проти марамороських.

Сімнадцятий свідок. Преподобний Алексій, уніатський парох грецького обряду із села Мале Криве, близько 55 років. Після перевірки чистоти його священицької свідомості (170) свідчить, що у його церкві у Малому Кривому був антимесій або переносний вівтар (плащениця) мукачівського єпископа Василя Тарасовича з написом прізвища та імені вищеназваного єпископа аж до того часу, поки його преосвященство пан єпископ Геннадій Бізанці не поставив новий антименсій. По другому пункту він свідчить, як перший і інші свідки, що, ма-

circ: 40. ad puritatem conscientiae Sacerdotalis examinatus fassus ad 1-um uti 5-us Testis, Ad 2-um 3-um 4-um 5-um uti primus et reliqui praecedentes.

Decimus secundus Testis. Rđus Ioannes a Pšsione (169) Sugatak Dominii Fiscalis Parochus Annorum circiter 35. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fassus est, ad primum nihil ad reliqua quatuor uti primus et reliqui.

Decimus tertius Testis. Rđus Basilius Graeci Ritus un: Parochus inferioris Ecclesiae Bocskoviensis Annorum circ 34. Ad puritatem conscientiae Sacerdotalis examinatus ad primum fatetur se a majoribus audivisse, uti 5-us Testis fassus est, ad 2-um 3-um 4-um et 5-um uti primus, et praedentes.

Decimus quartus Testis. Rđus Iosephus Graeci Ritus unitorum Parochus ex possessione Lonka Dnii Fiscalis Añor: cir: 36. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus Ad 1-um fatetur suum Avum in Sacerdotem promotum esse, per Ioannikium Munkacsiensem Eppum, ad Secundum nihil, ad 3-um 4-um 5-um sicuti primus et praecedentes.

Decimus quintus Testis. Rđus Alexius Graeci Ritus unit: Parochus ex possessione Kabola Polána Anor: cir: 30. ad puritatem conscientiae Sacerdotalis examinatus fassus est, ad 1-um 2-um ad 3-um nihil ad 4-um vò et 5-um uti priores praecedentes.

Decimus sehtus Testis. Rđus Gregorius Graeci Ritus unit: Parochus ex pšsione Superiori Apsa Annor circi: 45. ad puritatem conscientiae Sacerdotalis examinatus fassus ad primum se non recordari alium Eppum in Maramarus pfer Iosephum Sztoika. Ad 2-um 3-um 4-um sicuti primus et reliqui ad 5-um quisquis futurus in Maramarus illi subiacebit, interea nullas querelas habet contra Maramarusienses.

Decimus Septimus Testis. Rđus Alexius Graeci Ritus unit: Parochus possessionis Kiskirva Anno circiter 55. ad puritatem conscientiae Sacerdotalis (170) examinatus fatetur, quod in Ecclesia sua Kiskirvensi Basilii Taraszovics Eppi Munkacsiensis antimissium seu portatile cum inscriptione nominis praefati Eppi fuerit, usque dum Illustrissimus, et Reverendissimus Dnūs Eppus Gennadius Bihánchy(!) non posuisset novum. Ad secundum fatetur uti 1-us et reliqui, quod videlicet, Iosephus Sztoika Eppus fuerit, absolutae jurisdictionis in Maramarus, et a nemine Eppo alio, uti nec a

буть, Йосиф Стойка був єпископом повної юрисдикції у Мараморші і не був залежним від жодного іншого єпископа, в тому числі і від тодішнього трансільванського єпископа Афанасія, і що ніякий інший єпископ тих часів не має влади у Мараморші. По третьому пункту свідчить так, як перший свідок, по 2, 3-ому, як інші, по 4-ому, що пан мукачівський єпископ окупував Мараморш у той час, коли престол єпархії не був вільним, але способом про який говорили попередні свідки; по 5-ому пункту він знає, що багато священників є дуже задоволені і бажають собі управління мукачівського єпископа, чого і сам свідок від щирого серця бажає.

Вісімнадцятий свідок. Преподобний Іоанн Попович, уніатський парох грецького обряду із села Велике Криве. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту свідчив, що він має антименсій мукачівського єпископа Іоаннікія з написом його імені з 1666 року, який показав і нам слідчим. Він додає, що знає також про антименсій мукачівського єпископа Василя Тарасовича у тересвянській церкві з написом його імені; по п'ятому пункту він свідчив, як попередній 17-ий свідок.

Дев'ятнадцятий свідок. Преподобний Симеон, уніатський парох грецького обряду із Тернова, приблизно 34-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту він нічого не свідчив, по 2, 3, 4-ому, як попередні, по 5-ому як сімнадцятий і вісімнадцятий свідки.

Двадцятий свідок. Преподобний Стефан, старший уніатський парох села Тернова, приблизно 60 років. Після перевірки чистоти його священницької свідомості, по першому пункту свідчить, що він пам'ятає, що мукачівський єпископ Іоаннікій мав тут у Мараморші повну юрисдикцію по 2, 3, 4-ому пунктах, як перший та інші свідки, але по 5-ому — нічого. (171)

Двадцять перший свідок. Преподобний Олексій, уніатський пресвітер грецького обряду, так само із Тернова, приблизно 62-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості свідчить по першому пункту, що Іоаннікій мав юрисдикцію у Мараморші і що він сам тим же єпископом Іоаннікієм був призначений дияконом в Углянському монастирі. По другому пункту він додає, що після Іоаннікія посаду єпископа в Мараморші зайняв Йосиф Стойка і мав повну юрисдикцію без всякої залежності від трансільванських єпископів, зокрема від Афанасія.

Transylvaniae pro tunc Athanasio dependentiam habuerit, nec ullus alius Eppus ipsius tempore jurisdictionem habuerit in Maramarus, ad 3-tium pariter uti primus, 2-us 3-us et reliqui ad 4-tum non sede vocante (!) occupavit Dnūs Eppus Munkacsiensis Maramarus sed, modo, ut supra priores Testes asserunt, ad 5-um scit plurimos ex clero esse contentissimos, imo unice sibi exoptare Gubernium Eppi Munkacsiensis prouti et fatens id

a Decimus Octavus Testis. Rđus Ioannes Popovics Graeci Ritus unitor Parochus possessionis Nağ Kirva Ad puritatem conscientiae Sacerdotalis examinatus fassus ad 1-um actu se habere Portatile Ioannikii Eppi Munkacsiensis cum inscriptione nominis proprii anni 1666. quod et coram nobis Inquisitoribus repraesentavit, addit quod etiam sciat in Ecclesia Tarasköz portatile ab Eppō Munkacsiensi Basilio Taraszovics cum inscriptione nominis ejusdem ad 5-um uti immediate praecedens 17-us.

Decimus Nonus Testis. Rđus Simeon Graeci Rit: un: Parochus Kókényesiensis Annor circ 34. ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fassus ad 1-um nihil ad 2-dum 3-tium, 4-tum uti praecedentes ad 5-tum uti decimus septimus et decimus octavus.

Vicesimus Testis. Rđus Stephanus Graeci Ritus unitor: Parochus Senior Kókényesien: Añor circ: 60. ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus ad 1-um fatetur se recordari Ioannikium Eppum Munkacsiensem hic in Maramarus habuisse plenam jurisdictionem ad 2-um 3-tium 4-tum uti primus et reliqui ad 5-um nihil.

(171) **Vicesimus primus Testis.** Rđus Alehius Graeci Ritus unit: Praesbyter pariter Kókényesien: Annor circ: 62. Ad puritatem conscientiae Sacerdotalis examinatus fatetur ad primum Ioannikium habuisse jurisdictionem in Maramarus et se per eundem Ioannikium Eppum ad Diaconatus: Ordinem in Monasterio Uglensi ordinatum fuisse. Ad 2-dum asserit quod Ioannikio successerit in Eppatu Maramarus Iosephus Sztoika, et fuerit absolutae jurisdictionis, absq̄ ulla dependentia a Transylvaniae Eppis, et nominanter ab Athanasio. Ad 3-tium 4-tum et 5-tum uti 17-mus.

Vicesimus Secundus Testis. Rđus Ioannes Graeci Ritus unit. Praesbyter Possessionis Neresznica

По 3, 4, 5 пунктах, як 17-ий свідок.

Двадцять другий свідок. Преподобний Іоанн, уніатський пресвітер грецького обряду із села Нересниця, приблизно 67-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості свідчить по першому пункту, що мукачівський єпископ Іоаннікій, виконуючи повну юрисдикцію в Марамороші, його самого призначив дияконом, функцію якого свідок виконував близько 15 років за вищеназваного марамороського єпископа, а, нарешті, тим же єпископом був призначений пресвітером і так після кількох років помер. По 2-ому пункту свідчить, що після смерті Іоаннікія через декілька років у Марамороському єпископстві слідував Йосиф Стойка так, як свідчать перший та інші свідки, і що він був самостійний і незалежний від якогось єпископа, тобто, що тогочасний трансільванський єпископ Афанасій не виконував жодну єпископську юрисдикцію в Марамороші. По 3, 4 пунктах, як перший та інші свідки, по 5-ому — нічого.

Двадцять третій свідок. Преподобний Іоанн, уніатський парох грецького обряду Верхньої Нересниці, приблизно 33-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту не свідчив нічого, по 2, 3, 4-ому, як перші попередні, по 5-ому пункту, як 17 і 18-ий свідки.

Двадцять четвертий свідок. Преподобний Григорій, уніатський парох грецького обряду у Нижній Нересниці, приблизно 53-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості (172) по першому пункту свідчить, що мукачівський єпископ Іоаннікій протягом багатьох років мав єпископську юрисдикцію в Марамороші, додаючи, що протягом півроку допомагав йому у проведенні обрядів і в його присутності в Імстичівському монастирі завершив своє життя і таким чином припинив своє управління в Марамороші. По 2, 3, і 4-ому пунктах, як попередні та інші свідки, а по 5-ому пункту — нічого.

Двадцять п'ятий свідок. Преподобний Ілля, молодший уніатський пресвітер грецького обряду із села Нижня Нересниця, приблизно 33-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту не свідчить нічого крім того, що показав древній антименсій мукачівського єпископа Василя Тарасовича, який приніс із своєї церкви. На ньому був руський напис кирилицею, який я передаю латинською мовою: «Для святого і животворного духа, турботою пана Василя Тарасовича, єпископа мукачівського і мараморось-

Annor circ 67. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur ad 1-mum, quod Ep̄pus Munkacsiensis Ioannikius jurisdictionem plenariam in Maramarus exercens ipsum in Diaconum ordinaverit, quo ordine Diaconatus fatens 15-m circiter annis praefato Ep̄po Maramarusiensi functus est, tandem ab eodem Ep̄po in Praesbyteratus dignitatem evector, ac ita aliquot post annis e vivis excessit. Ad 2-dum fatetur, quod mortuo Ioannikio post aliquot annos Iosephus Stoika in Ep̄pātu Maramarusiensi modo ut primus, et reliqui Testes fatentur successerit, et quod absolutus et independens ab alio Ep̄po fuerit, et nominanter, quod tempore ipsius Ep̄pus Transylvaniae Athanasius nullam jurisdictionem Ep̄palem in Maramarus exercuerit, ad 3-tium 4-tum uti primus et reliqui fatentes, ad 5-tum nihil.

Vigesimus (!) Tertius Testis R̄dus Ioannes Graeci Ritus ut: Parochus Felső Neresznicsensis Annor circ: 33. Ad puritatem Sacerdotalis Conscientiae examinatus fassus ad primum nihil, ad 2-dum, 3-tium et 4-tum uti primi praecedentes ad 5-tum uti 17-mus, et 18-vus Testis.

Vigesimus quartus Testis. R̄dus Gregorius Graeci Ritus unit. Parochus Alsó Neresznicsensis Annoŕ cir 53. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus (172) fatetur ad primum quod Ioannikius Ep̄pus Munkacsiensis jurisdictionem in Maramarus Ep̄palem pluribus annis tenuerit, ac fatens per medium annum ipsi ephoebum egerit, et in P̄sentia sua et in Monasterio Miticiensi vitam cluserit, et ita Maramarusien Gubernio finem fecerit, Ad 2-dum, 3-tium et 4-tum, uti priores praecedentes et reliqui. Ad 5-tum nihil.

Vicesimus quintus Testis. R̄dus Elias Graeci Ritus unit: Praesbyter Alsó Neresznicsensis Iunior Annorum circ: 33. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur ad 1-mum nihil aliud quam quod ad medium produxerit antimissium seu portatile Ep̄pi Munkacsiensis Basili Taraszovics ex sua Ecclesia quod nobis praesentatum, huius modi praesefert Ruthenico Idiomate (!) ad Latinum verso confectam inscriptionem. Gratia Sancti, et vivificantis spiritus, opera Domini Basilii Taraszovics Ep̄pi Munkacsiensis et Maramarusiensis, ac totius Hungariae orthodoxae Sanctae

кого та священної ортодоксальної католицької апостольської церкви всієї Угорщини, висвячений антименсій (тобто переносний вітвар) великого господа бога спасителя нашого Ісуса Христа для проведення божественних літургій і обрядів. З цією метою виданий для церкви св. Іоанна Хрестителя і божого предтечі в селі Нересниці 20 червня 1648 року після народження Христа».

По 2, 3, 4-ому пунктах, як попередні свідки, а по 5-ому — нічого.

Двадцять шостий свідок. Преподобний Фома, уніатський парох грецького обряду в селі Луг, приблизно 47-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту нічого іншого не свідчить, крім того, що антименсій як свідчення діючої юрисдикції мукачівського єпископа є і в його церкві, і він підтверджує, що він мав єпископську юрисдикцію в Марамороші. По 2, 3, 4 і 5-ому пунктах свідчить те саме, що й безпосередньо попередні.

Двадцять сьомий свідок. Преподобний Андрій, уніатський парох грецького обряду із Бедевлі, приблизно 68-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту свідчить, що він знає, що мукачівський єпископ Іоаннікій мав повну єпископську юрисдикцію в Марамороші і спочатку самого свідка висунув у дякони, а потім через п'ять років висвятив у пресвітери. По другому пункту, як перший та інші свідки; так само по 3 і 4 пунктах, а по п'ятому його думка інша. (173)

Двадцять восьмий свідок. Преподобний Михаїл, уніатський парох грецького обряду із села Терєблї, приблизно 55-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту свідчить, що він чув від своїх предків — від батька пресвітера та інших старших людей, що до Іоаннікія мукачівський єпископ Василь Тарасович мав повну і абсолютну єпископську юрисдикцію в Марамороші, як це підтверджується антименсієм у його церкві, на якому є такий самий напис, як і у 25-го свідка. Потім він свідчить, що після Василя, хоч між тим було декілька мандрівних єпископів, слідував Іоаннікій, якого свідок знав; відомо йому і те, що той мав повну юрисдикцію в Марамороші, висвячував і роздавав необхідні антименсії, як це підтверджують багаточисленні церкви. По другому (пункту свідчить), що після смерті Іоаннікія у Марамороші слідував Йосиф Стойка так, як підтвердили другий та інші свідки, та що він ні від кого не залежав, і

Catholicae, et Apostolicae Ecclesiae consecratum antimissium (:hoc est Portatile:) Altare Magni Domini Dei Salvatoris Nostri Jesu Xpi ad celebranda Divina Lyturgiae Mystera super eo datum ad Ecclesiam S. Ioannis Baptistae et Praecursoris Dñi in Possessione Neresznicsa Mens: Iunii 20-a die Anno post natum Xtum 1648. Ad 2-dum, 3-tium, 4-tum, uti praecedentes ad 5-um nihil.

Vicesimus Sextus Testis. Rđus Thomas Graeci Ritus unit: Parochus Possessionis Lonka Annorum circ: 47. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur ad 1-mum nihil aliud, quam quod jurisdictionis exercitae signum citat esse antimission: Ep̄pi Munkacsiensis in sua Ecclesia et per consequens Iurisdictionem Ep̄palem habuisse in Maramarus ad 2-dum. 3-tium. 4-tum. et 5-tum uti immediate praecedentes.

Vicesimus Tertius Testis. Rđus Andreas Graeci Ritus Unit: Parochus Beddiensis, Annor circ: 68. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur ad 1-mum scire se, quod Ioannikius Ep̄pus Munkacsiensis jurisdictionem Ep̄palem plenariam habuerit, in Maramarus, fatentemque primo in Diaconatus ordinem promovit, tandem post quinque años in Praesbyteros consecravit. Ad 2-dum uti 1-mus et reliqui uti ad 3-tium et 4-tum, ad 5-tum p̄scindit.

(173) **Vicesimus Octavus Testis.** Rđus Michael Graeci Ritus Unit: Parochus Talaborfalvensis Annor circiter 55. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus ad primum fatetur se a maioribus suis a Patre Praesbytero et senioribus aliis q̄v ante Ioannikius Basilius Taraszovics Ep̄pus Munkacsiensis plenariam et absolutam jurisdictionem Ep̄palem in Maramarus habuerit prouti id testatur Partatile, et antimission in Ecclesia sua existens cum inscriptione ut supra apud 25-tum Testem, Deinde fatetur quod Basilius licet interjectis aliquibus vagabundis Ep̄pis successerit Ioannikius, quem fatens novit et scit quod jurisdictionem absolutam habuerit in Maramarus, ordinaverit, et postatilia necessaria distribuerit, ut testantur complures Ecclesiae. Ad 2-dum quod post mortem Ioannikius successerit Iosephus Sztoika in Maramarus, modo, ut 2-dus fatens, et reliqui fatentur, et quod a nemine dependerit, nec Transylvaniae Ep̄pus Athanasius, aut aliquis alter jurisdictionem tempore ipsius habuerit in Maramarus, ad 3-tium

що в той час ніхто, ні трансільванський єпископ Афанасій, ні ніхто інший не мали юрисдикції в Мараморощі. По 3-ому пункту свідчить так, як перший та інші свідки, по 4-ому так само. По п'ятому пункту він сказав, що не має ніяких скарг і поважає мукачівських єпископів.

Двадцять дев'ятий свідок. Преподобний Маркуш, уніатський пресвітер грецького обряду із Бедевлі, приблизно 36-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту нічого не свідчить, по 2-ому, як попередні свідки, по 3-ому так само, по 4 і 5-ому, як 17 свідок.

Тридцятий свідок. Преподобний Іоанн, уніатський пресвітер грецького обряду із Терєблї, приблизно 40-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту він свідчить, що чув від своїх предків про мукачівського єпископа Тарасовича, що той мав повну юрисдикцію в Мараморощі. Те саме показує і антименсій, що Іоаннікій слідував після Тарасовича в Мараморощі. Цей антименсій він має від батька, якого Іоаннікій висвятив у дякони, а також братів його батька, тобто двох дядьків, висвятив. По другому пункту, як попередні свідки, по 3, 4 і 5-ому пунктах так само, як безпосередньо попередні. (174)

Тридцять перший свідок. Преподобний Гавриїл, уніатський парох грецького обряду із Дулова, приблизно 47-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту він свідчить, що він певно знає за чуткою від предків своїх, що Василь Тарасович, мукачівський єпископ, мав у Мараморощі юрисдикцію, бо і антименсій був у його церкві з написом його прізвища і імені і т. ін., як вище у 25-го свідка, і що той же Василь висвятив у священники Симеона — його попередника, а у селі Дарва висвятив Фому Рака на священника. Він твердив, що Іоаннікій слідував після Василя і висвятив тут священників Андрія і Стефана та дяконів Василя і Фому. По 2-ому пункту, як попередні та інші свідки, по 3 і 4-ому так само, по 5-ому, що він поважає мукачівського єпископа.

Тридцять другий свідок. Преподобний Іоанн, уніатський пресвітер грецького обряду із Дулова, приблизно 48-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту свідчить, що чув від своїх предків про Тарасовича, що цей мав юрисдикцію. Іоаннікій також виконував тут єпископську юрисдикцію, призначив його батька в дякони. По другому

uti primus et reliqui, ad 4-tum pariter. Ad 5-tum nullam querel: habet, et libenter habet Munkacsiens:

Vigesimus (!) Nonus Testis. Rđus Ioannes Markus Graeci Ritus Unit: Praesbyter Beddiensis. Annor circ: 36. Ad puritatem Conscientiae Sacerdotalis fatetur ad primum nihil ad 2-dum uti praecedentes ad 3-tium pariter ad 4-tum etiam ad 5-tum uti 17-mus Testis.

Tricesimus Testis. Rđus Ioannes Graeci Ritus Praesbyter Unit: ex Talaborfalva Anđr cir 40. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur ad 1-mum a Majoribus suis audivit, de Taraszovics Eppō Munkacsiens, quod jurisdictionem plenariam habuerit in Maramarus, et id ipsum Portatile antimission demonstrat, prouti Ioannikium successisse, Taraszovicsio in Maramarus ex Patre suo habet, quem Ioannikius in Diaconum ordinavit, et Fratres sui Patris seu Patruos 2-os ordinavit. Ad 2-dum uti priores praecedentes uti ad 3-tium et ad 4-tum ad 5-tum uti praecedentes immediate. (174)

Tricesimus primus Testis. Rđus Gabriel Graeci Ritus Ut. Parochus Dulfalvensis Annor circ 47. Ad puritatem Sacerdoti conscientiae examinatus ad 1-um fatetur a Majoribus suis certo perauditum scire, quod Taraszovics Basilius Eppus Munkacsiensis jurisdictionem habuerit in Maramarus, nam et Portatile in Ecclesia sua fuerit cum inscriptione Nominis etc. ut supra apud 25-m Testem, et quod ordinaverit idem Basilius Sacerdotem Simeonem hujatem praedecessorem Parochum, et in Darva Thomam Rák ordinaverit, in Praesbyterum, pariter Ioannikium successisse Basilio et ordinasse hic Sacerdotes, Andream et Stephanum et Diaconum Basilium, et Thomam. Ad 2-um uti praecedentes priores et reliqui ad 3-tium et 4-tum pariter ad 5-tum ipse libenter haberet Munkacsiensem Eppum.

Tricesimus Secundus Testis. Rđus Ioannes Graeci Ritus Ut: Praesbyter Dulfalven: Annor circ: 48. Ad puritatem conscien: Sacerdotalis examinatus ad primum fatetur a majoribus suis audivisse, de Taraszovicsio, quod hic jurisdictionem habuisset, Ioannikius autem jurisdictionem Eppalem pariter hic exercens, ordinavit Patrem suum in Diaconum. Ad 2-dum uti primus et reliqui ad 3-tium et

пункту, як перший та інші свідки, по 3 і 4-ому так само, по 5-ому, що він поважає мукачівського єпископа.

Тридцять третій свідок. Преподобний Григорій, уніатський дарвенський парох грецького обряду, приблизно 40-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту свідчить, що Василь Тарасович виконував у Марамороші повну юрисдикцію, про що він чув від свого батька, який був призначений вищеназваним єпископом у дякони. Це саме підтверджує і антименсій, або переносний вівтар, що ще й тепер є в церкві. Про інше нічого не сказав. По 2-ому пункту, як попередні свідки, по 3-ому нічого, по 4-ому, як попередні, а по 5-ому, що він поважає мукачівського єпископа.

Тридцять четвертий свідок. Преподобний Іоанн Стойка, уніатський парох грецького обряду із Бороняви, приблизно 64-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту свідчить (175), що мукачівський єпископ Василь Тарасович мав юрисдикцію у Марамороші — це він чув від предків; він також знає, що Іоаннікій мав єпископську юрисдикцію в Марамороші, бо самого свідка він висвятив в Углянському монастирі дяконом так само, як і його брата монаха Теофіла також висвятив у дяконський чин. По 2-ому пункту, як перші свідки, по 3 і 4-ому так само. По 5-ому пункту — він нічого не має проти мукачівського єпископа.

Тридцять п'ятий свідок. Преподобний Василь Стойка, уніатський пресвітер грецького обряду із Кричова, приблизно 50-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту він свідчить, як його безпосередній попередник, по 2, 3, 4 і 5-ому так само.

Тридцять шостий свідок. Преподобний Стефан Козак, уніатський парох грецького обряду із села Селище, приблизно 67-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту він свідчить, що він точно знає, що Василь Тарасович, мукачівський єпископ, мав повну єпископську юрисдикцію в Марамороші, а його батько прислужував йому, а його діда висвятив у пресвітера так само, як також його батька. Потім Іоаннікій також мав юрисдикцію у Марамороші і самого свідка висвятив у священницькі чини і пресвітерства. По другому пункту, як перший та інші свідки, по 3 і 4-ому так само, по 5-ому свідчить, що сам та багаточисленні священники поважають мукачівського єпископа.

ad 4-tum pariter ad 5-tum libenter haberet Ep̄pum Munkacsiensem.

Tricesimus Tertius Testis. R̄dus Gregorius Graeci Ritus Ut: Parochus Darvensis Annor circ 40. Ad puritatem conscientiae Sacerdotalis examinatus ad primum fatetur, quod Basilius Taraszovics jurisdictionem plenariam exercuerit in Maramarus a Patre suo audivit, qui a praedicto Ep̄po est in Diaconatum ordinatus et id ipsum antimission seu Portatile in Ecclesia adhuc existens demonstrat. De cetero nihil ad 2-dum uti praecedentes ad 3-tium nihil ad 4-tum uti praecedentes ad 5-tum libenter habet Munkacsiensem.

Tricesimus Quartus Testis. R̄dus Ioannes Sztoika Graeci Ritus Unit: Parochus Kiresfalvensis Annor circ: 64. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus ad 1-mum (175) fatetur, quod jurisdictionem Basilius Taraszovics Ep̄pus Munkacsiensis in Maramarus habuerit, a majoribus autem audivit, Ioannikium scit habuisse jurisdictionem Ep̄palem in Maramarus siquidem fatentem in Monasterio Uglensi in Diacon: ordinavit, prout et fratrem ipsius Monachum Theophilum pariter in Diaconatus ordinem. ad 2-dum prouti primi ad 3-tium 4-tum pariter. Ad 5-tum nihil habet contra Ep̄pum Munkacsiensem.

Tricesimus Quintus Testis. R̄dus Basilius Sztoika Graeci Ritus Unit: Praesbyter Kricsfalvensis Annor circ: 50. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus, ad 1-m fatetur uti immediate praecedens per omnia prouti ad 2-dum 3-tium 4-tum 5-tum etiam.

Tricesimus Sextus Testis. R̄dus Stephanus Kozak Graeci Ritus Unit: Parochus Possessionis Selyisce Añor circ: 67. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur ad primum scit pro certo, quod Basilius Taraszovics Ep̄pus Munkacsiensis habuerit, plenariam jurisdictionem Ep̄palem in Maramarus, et ipsius Parens apud ipsum serviverit prout et Avum fatentis in Praesbyterum promovit et Patrem etiam ejusdem Dein Ioannikium pariter habent (!) jurisdictionem in Maramarus, et fatentem ad Sacros ordines Praesbyteratus promovit, ad 2-dum uti primus, et alii ad 3-tium et 4-tum pariter ad 5-tum ipse, et plurimi ex clero libenter habent Ep̄pum Munkacsiensem.

Тридцять сьомий свідок. Преподобний Іоанн, уніатський пресвітер грецького обряду із Драгова, приблизно 30-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту він свідчить, що він чув від предків, що Тарасович і Іоаннікїї мали єпископську юрисдикцію в Марамороші, по 2, 3, 4 і 5-ому пунктах як перші попередники і безпосередній.

(176) **Тридцять восьмий свідок.** Преподобний Василій, уніатський парох грецького обряду із Копашнева, приблизно 58-річний. Після перевірки чистоти його священницької свідомості по першому пункту свідчить, що він був висвячений на священника мукачівським єпископом Іоаннікієм і що той мав юрисдикцію в Марамороші, а по інших пунктах, як інші попередні свідки.

Зі всією нашою релігійною совістю ми стверджуємо, що вище написані нами свідчення свідків, яких ми запросили і перевірили, були взяті і наведені нами без жодного зменшення чи перебільшення. Причиною того, що решта уніатських священників грецького обряду в Марамороші згідно з наданим правом вислуху не давали даних, було те, що три драгівські протопопи — Іоанн Стойка із нижнього району, Михайло Абсенз із Сигітського району та Василь Резник із району Касо на зборах під виглядом комітатської наради, що відбулася 23-го січня (при невеликій участі священників комітату), вперто виступали проти підпорядкованих їм попів та пресвітерів, які всупереч їх волі були готові розповісти правду, а вони заборонили їм це робити. Проти цього їх нерозважного поступку я, нижчепідписаний, та отець Андрій Ковач виступили на цих зборах з протестом, і я просив внести мій протест у протокол. Це так зробивши ми власноручно підписали і скріпили печатками. Видано в Копашневі, 21 березня 1725 року.

Шановний преподобний отець Прокопій Годермарський, вікарій у Марамороші брат і отець Андрій Ковач ордену міноритів св. Франциска, висвячений, сигетський капелан та священник солекопалень.

Відносно серії таких правдивих історичних фактів та вищенаведених свідчень і доказів свідків, які я зі всією достовірністю дослідника вище описав, я використав наведені дані розслідування, підтвержені (177) печаткою святого егерського церковного престолу, що були видані його преосвященству панові Георгію Бізанці, членові ордену св. Василя Великого, єпископові шебастинському і уніатському му-

Tricesimus Septimus Testis. Rđus Ioannes Graeci Ritus Unit: Praesbyter Kővesligethiensis Annor circ: 30. Ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus ad primum fatetur a maioribus se audisse, Quod Taraszovics et Ioannikus jurisdictionem habuerint in Maramarus Ep̄palem, ad 2-dum, 3-tium 4-tum 5-tum uti praecedentes primi et immediate praecedens. (176) -

Tricesimus Octavus Testis. Rđus Basilius Graeci Ritus Unit: Parochus Kopásnensis Annor circ: 58. ad puritatem Sacerdotalis conscientiae examinatus fatetur ad i-mum, quod a Ioannikio Ep̄po Munkacsiensi sit consecratus in Sacerdotem, et quod Iurisdictionem tenuerit in Maramarus ad alia puncta uti priores praecedentes.

Supra scriptas itaque Testium per nos citatorum, et examinerum fassiones a nobis exceptas ac sine ulla Diminutione vel autione fideliter huc insertas ita se habere fide nostra Religiosa mediante testamur. Quod vō reliqva (!) pars Cleri Graeci Ritus Unitorum Maramarusien juxta exhibitum nobis compulsorium non sit examinata Protopopae tres Kővesligethien: Ioannes Sztotka Processus inferioris, Processus Szigethien: Michael Absaensis, et Basilus Reznik Processus Kasó in facie I Comitatus tempore congregationis circa diem 23. Mensis Ianuarii celebratae compulsorio pertinaciter (:Comitatensibus quidem se non ingredientibus) contra dicentes subjectos sibi popas seu Praesbyteros alias libenter et ultronee plerosque comparere volentes a comparendo et a dicenda veritate minis prohibuerunt, super quo ipsorum temerario ausu ego infrascriptus Pater Andreas Kovacs in facie memorati I Comitatus sum prōstatum meamq̄ Protestationem petii Protocolari, et haec ita acta manu nostrarum subscriptione et sygillorum impressione confirmamus. Datum Kopásna die 21-a Martii anno Millesimo Septingentesimo vigesimo Quinto.

Procopius Hodermarszky P. R. V. in Maramaros Vicarius Frater et Pater Andreas Kovács. OMM. S. Fran: Con Capellanus Szigethiensis et Salis fodinarum.

Super huiusmodi itaque rescitae Praemissorum veritatis serie, et praescriptorum Testium Inquisit: fassionibus seu Attestationibus ad fide dignam Inquirent: relationem nobis superinde modo praemisso factam, praesentes litteras nostras Attestatorias seu Inquisitionales (177) sub sygillo Sacrae hujus Sedis Spiritualis Agriensis usitato, et Authentico supra dicto Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Georgio Bizanczy ordin S. Basilii Magni Ep̄pi Sebastopolitani, et Graeci Ritus Unitorum Munkacsiens et Maramarusien: jurium ejusdem futuram uberioremq̄ ad Cauŕ necessa-

качівському і марамороському грецького обряду, для кращого виконання ним єпископських функцій у Мараморощі. Видано в Егері, в будинку звичайної нашої столиці, для 7 квітня 1725 року мною, Стефаном Понграцом, присяжним нотарем (178) егерської єпископської славної консисторії:

Це розслідування має визначне канонічно-юридичне, але тим більше історичне значення, бо дає багато цінних назв і дат історії. Із цього видно, що Василь Тарасович жив аж до червня місяця 1648 року — 25 свідок. Але історично невірним є твердження розслідування, що після Тарасовича слідував Іоаннікій, за ним Стойка, а після нього де Камеліс. Крім цього видно, що де Камеліс не виконував жодної юрисдикції в Мараморощі, де вперше була проведена унія посередництвом Годермарських.

(179)

Глава 44

Русини та волохи вже за де Камеліса сьак-так поновили свою дідівську унію, однак внаслідок революції Ракоці багато хто хитався тому, що при невисвяченому Йосифові Годермарському багато нових кандидатів відправлялося до сусідніх православних за церковними посадами, за що егерці їх таврували і поводитися з ними, як зі схизматиками. Тому, що угоцьке духовенство переносило це боляче, разом збирається і заново поновлює святу унію. Протокол цього акту настільки важливий, що я вважаю доцільним навести його. Він починається: Року божого тисяча сімсот двадцять сьомого, дня третього лютого місяця, під покровительством преподобного пана Іоанна Йосифа Годермарського, його преосвященства пана єпископа шебастинського, мукачівського і марамороського, були проведені в місті Севлюші збори уніатського духовенства грецького обряду, що належало до Угоцького славного комітату, у присутності високопреподобних панів Симеона Ольшавського, капеллана і церковного судді вищетушованого і високопреподобного пана єпископа, а також пана Григорія Копанського, архідиякона уніатів грецького обряду вищезгаданого славного комітату і копанського пароха, Теодора Раковецького, архіпресвітера цього ж обряду і севлюського пароха.

З цієї нагоди були запрошені отці — священники: Данило Велятинський, Михайло Білецький із Білок, Лука Ком'ятський із Ком'ят, (180) Симеон Скольський новосільський, Василь Друницький чорнотисівський, Василь Мондич керецьківський, Іоанн Ракович руськополів-

riam extradandas esse diximus, et concedendas. Datum Agriae in aedibus Solitae Residentiae Nostrae Die septima Mensis Aprilis Anno Domini Millesimo septingentesimo vigesimo quinto. Extra datae per me Stephanum Pongracz IConsistorii Eppalis Agriensis Iuratum Notarium. (178)

Inquisitio haec Canonico-jurisdicum pondus exiguum habet, ast tanto majus historicum, multa enim nomina et data comparent pro historia pretiosa. Patet ex ea Basilium Taraszovits adhuc mense Junio 1648 vixisse, Testis 25. ast id historiae falsum est: Taraszovitsio apparet ex eadem Inquisitione successisse Joannicum, et huic Sztoykajum, huic vero Decamelissium. Patet praeterea Decamelissium nullam Jurisdictionem exercuisse in Marmatia, quae prius per Hodermarskyones facta est Unita.

(179)

Caput 44.

Utut Rutheni, et Valachi jam sub de Camelissio avitam suam Unionem renovaverint, per decursum tamen Revolutionis Rakoczianae plures ex eo titubabant, quia Iosepho Hodermarszky non consecrato existente, plures Neo-Candidati ad vicinos Schismaticos se converterunt pro SS. Ordinibus, unde per Agrienses qua Schismatici stigmatizantur, et tractantur. Quare Clerus Ugocsiensis dolenter id farens, in unum convenit, et denuo renovat S. Unionem. Protocolium hujus actus adeo est momentosum, ut idem huc inserendum censeam. Incipit: Anno Domini Millesimo Septingentesimo Vigesimo Septimo, die tertia, mensis Februarii, sub Praesidio Rđmi Dñi Ioannis Iosephi Hodermarszky Illmi, ac Rđmi Dñi Episcopi Sebastopolitani Munkacsiensis, et Maramarusiensis, celebrata est Congregatio Venerabilis Cleri Graeci Ritus Unitorum, in oppido Nagy Szólós, Ito Cottui adjacente Assidentibus Adđm Rđis Dnis Simeone Olsavzsky, Praetitti, ac Rđmi Dñi Eppi Capellano, et Auditore, nec non Dño Gregorio Kopánszky: per praefatum Inclytum Comitatum Graeci Ritus Unitorum Archi-Diacoно, et Parocho Veresmartiensi, ac Theodoro Rákoveczky ejusdem Ritus Archi Presbytero, et Parocho Nagy Szólósiensi.

Qua Occasione citatis Honorabilibus in Xfo Patribus Plebanis: Daniele Veletiensis, Michaele Bileczky Bilkensi, Luca Komjatszky Komjatiensi, (180) Simeone Szkolszky Ujfalusiensis, Basilio Druniczky Fekete-Ardajensi, Basilio Mondics Kereczkiensi, Joanne Rakovits Urnensi, Basilio Hodonits Fancsikensi, Demetrio Matrics Szólós Vég Ardajensi, Ignatio Mikocs Egeresiensi,

ський, Василь Годонич фанчиківський, Дмитро Матрич підвиноградівський, Ігнатій Микоч олешиницький, Іоанн Зейкань імстичівський, Олексій Юрканич білецький, Іоанн Керецький роковівський, Симеон Козан із Заболотного, Василь Бела розтоцький, Данило Баник терелянський, Олексій Кондрак батарський, Григорій Керецький чепський, Микита Якубович турцівський, Симеон Мондич із Сухого Потока, Данило Лучкай із Великої Тарни, Симеон Пирда із Карачу, Микола Баник сасівський, Василь Романович чорнянський, у присутності інших нижчепідписаних було вирішено:

По-перше: Було прочитане рішення, прийняте священною егерською єпископською консисторією 11 березня 1726 року, з наступним оголошенням спеціально прийнятої в місті Замостя краєвим синодом русинів постанови, яку в 1720 році затвердив римський папа Клемент XI-ий.

Після прочитання, обміркування та роз'яснення її руською мовою всі її одногосно схвалили і ратифікували (погодившись у всіх пунктах і додатках із рішенням егерської консисторії).

Після закінчення її читання і прийняття її рішень згаданий великопреподобний пан наказав прочитати першу главу рішення 6-го засідання Тридентійського синоду про реформацію, а також другу главу 25-го засідання того ж синоду про необхідність зміцнення визнання віри. Після їх прочитання і повторення викладу священних канонів і священного Тридентійського синоду щодо визнання католицького віросповідання, без якого ніхто не може бути врятований, він запропонував поширювати католицьку релігію. Так викладене це католицьке віросповідання щасливої пам'яті папою Урбаном VIII і видане ним для людей східного обряду, всі як один, що прибули на ці збори, прийняли за своє і підтвердили підписами своїх прізвищ, які вже вище були наведені. Потім вони власноручно підписали саме визнання, зміст якого, як видно із нижченаведеного, такий:

Визнання (символ) віри

(181)

Я — ім'я і прізвище — міцно вірю і визнаю все і єдине, що міститься в символі, яким користується свята римська церква, а саме:

Вірю в єдиного бога отця, вседержителя, творця неба і землі, видимих же всіх і невидимих. І в єдиного господа Ісуса Христа, — сина божого, єдинородного як від батька народже-

Joanne Zékány Miszticziensi, Alexio Jurkanics Bilkensi, Ioanne Kereczky Rakosiensi, Daniele Banik Terebesiensi, Alexio Kondrak Bataziensi, Gregorio Kereczky Bekenyiensi, Niceto Jacobovits Turczensi, Simeone Mondics Százaz Patakiensi, Daniele Lucskaj N. Tarnensi, Simeone Pirda Karácsfalvensi, Nikolao Banik Sásvariensi, Basilio Romanovics Cserninensi, et reliquis infrascriptis conclusum est:

Primo: Perlecta est Series Congregationis, in Sacro Ep̄pali Agriensi Consistorio peractae, A. 1726. die 11-ma Martii cum subsequent celebrat̄, et specialiter assumpta est experimento S. Synodus Provincialis Ruthenorum, in Civitate Zamoscia A-o 1720. celebr. et a Clemente XI. Papa Romano confirmata.

Quam perlectam, examinatam, ac Ruthenice idiomate explicatam omnes, et singuli unanimi voto (:conformando se in omnibus punctis, et clausulis decisioni Consistoriali Agriensi:) Retificatam acceperunt.

Cujus lectione finita, ac receptis ejus decisionibus memoratus Rdñus Dñus jussit perlegi decreta de Resid̄, Ex Concilio Trident. Sess. 6-tae primi Cap. de reformat. nec non Decret̄ de Professione Fidei facienda ex eodem Concilio Sess. 25 Cap. 2-di eisque perlectis conformando se dispositioni Sacrorum Canonum, et Sacri Concilii Tridentini Professionem Fidei Catholicae, extra quam nemo salus esse potest, emittendam proposuit, sicque propositam eandem Pfessionem fidei juxta formam ab Urbano 8-vo felicis recordationis Summo Pontifice pro Orientalibus editam omnes, et singuli, qui ad hanc Congregationem convenerunt, praestiterunt, suaque nomina, quae jam superius relata sunt, actis inserenda tradiderunt, ac deinde ipsam Pfessionem, cujus tenor est talis, ut infra manibus suis subcripserunt, ut patet in sequenti.

(181)

Professio Fidei

Ego N N firma fide credo, et profiteor omnia, et singula, quae continentur in Symbolo, quo S. Romana Ecclesia utitur, Scilicet:

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem factorem Coeli, et terrae, visibilium omnium, et invisibilium. Et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei Unigenitum, et ex Patre natum

ного перед усіма віками, бога від бога, світа від світа, бога істинного від бога істинного народженого, несотвореного, єдиносущного батькові, яким було створене все, який із-за нас людей і за наше спасіння зійшов із небес і втілювався від святого духа і діви Марії і стався чоловіком. Був розп'ятий за нас при понтійському Пилаті і страдав і був похоронений. І воскрес на третій день згідно із святим письмом. І піднявся на небо, сидить по правий бік батька. І знову прийде з славою судити живих і мертвих, і його царюванню не буде кінця. І в духа святого, господа животворящего, що походить від батька і сина, якому разом із батьком і сином поклоняються і прославляють його, що говорив через пророків. І в єдину святу і апостольську церкву. Сповідую єдине хрещення в оставлення гріхів. Чекаю воскресіння мертвих і життя майбутнього, амінь.

Поважаю також і приймаю загальні синоди, як вони слідує один за одним:

Перший Нікейський, і визнаю те, що на цьому було вирішено проти засудження гідної пам'яті Арія: що господь Ісус Христос є сином бога і єдинокоронним сином батька, тобто народженим від батька, а не єдиносущним визвором батька, та що на цьому синоді правильно були засуджені ті безбожні висловлювання, що його колись не було, або що створений був із того, чого не існує, або із якоїсь іншої матерії, або буття, або що є мінливим або змінним сином бога.

Перший Константинопольський, другий по черзі, і визнаю те, що на ньому було вирішено проти засудження гідної пам'яті Македонія, що святий дух не є слугою, але господом, не створінням, а богом, що має одну і ту ж божественність разом із батьком і сином.

Перший Ефеський, третій по черзі, і визнаю те, що на ньому було вирішено проти засудження гідної пам'яті Нестора, що божественність і людськість існує в невимовній і незрозумілій єдності єдиної особи божого сина нашого Ісуса Христа і що з цієї ж причини пречиста діва є насправді матір'ю бога.

Халкедонський, четвертий по черзі, і визнаю те, що на ньому вирішено проти засудження гідної пам'яті обох — Евтіха та Диоскора: що один і той же (182) бог, наш господь Ісус Христос був створений в божественності і людськості істинним богом і істинною людиною з божественної душі і тіла відповідно до єдиносущної божественності батька і такої ж єдиносущної людськості, у всьому нам подібним, але без первородного гріха, хоч народже-

ante omnia saecula, Deum de Deo, lumen de lumine. Deum verum de Deo vero genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, qui propter nos homines, et propter salutem nostram descendit de Coelis, et incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum scripturas, et ascendit in Coelum, sedet ad dextram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos, et mortuos, cuius Regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit, Qui cum Patre, et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. Et unam Sanctam, et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum, et exspecto Resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi amen.

Veneror etiam, et suscipio Universales Synodos, prout sequitur videlicet:

Nicaenam Primam, et profiteor, quod in ea contra Arium damnatae memoriae definitum est: Dominum Iesum Christum esse Filium Dei ex Patre natum Unigenitum, id est ex Substantia Patris natum, non factum consubstantialem Patri, atque impias illas voces recte in eadem Synodo damnatas esse, quod aliquando non fuerit, aut quod factus est ex iis, quae non sunt, aut ex alia substantia, vel essentia, aut quod sit mutabilis, vel convertibilis Filius Dei.

Constantinopolitanam Primam, Secundam in ordine, et profiteor, quod in ea contra Macedonium damnatae memoriae definitum est: Spiritum S. non esse servum, sed Dominum, non Creaturam, sed Deum, ac unam habentem cum Patre, et Filio Deitatem.

Ephesinam Primam, Tertiam in Ordine, et profiteor, quod in ea contra Nestorium damnatae memoriae definitum est Divinitatem, et humanitatem ineffabilem, et incomprehensibilem unione in una persona Filii Dei unum Nobis Iesum Christum constituisse, eaque de causa Beatissimam Virginem vere esse Dei Genitricem.

Chalcedonensem Quartam in Ordine, et profiteor, quod in ea contra Eutichem, —, et Dioscorum, — ambos damnatae memoriae definitum est: Unum, eundemque (182)* Dei, Dominum Nostrum Iesum Christum perfectum esse in Deitate, et perfectum in humanitate, Deum verum, et hominem verum, ex anima rationali, et corpore consubstantialem Patri secundum Deitatem, eundem consubstantialem nobis secundum humanitatem, per omnia nobis similem absque peccato, ante saecula quidem de Patre genitum, secundum

ний перед століттями від батька відповідно до божественності, що в останні дні він же із-за нас і нашого спасіння народився від богородиці діви Марії з властивостями людини і єдиного нашого сина божого Ісуса Христа у двох своїх природах. Усе це треба визнати сміливо, незмінно, нероздільно, невіддільно, ніколи не думати, що є різниця між ними з причини їх єдності, більше вказувати на непорушність властивостей природи обох і на їх єдину особу, не допускати того, ніби його матерія розділена або поділена на дві особи, але, що це один і той же самий син і єдинородний бог, істинний гоподь Ісус Христос.

Так само треба визнати божественність нашого господа Ісуса Христа також як такого, чия матерія, як і батька і святого духа, є нероздільною і безсмертною, однак він був розп'ятий на хресті і помер лише своїм тілом, як було визначено на вказаному синоді і у листі римського папи святого Льва, устами якого говорив святий Петро, і це схвалили присутні на цьому синоді церковні старшини. Цим визначенням засуджується безбожна ересь тих, що до передання ангелами віщування і проспіваного на Халкедонському синоді: «Святий боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй нас», додали слова: «який був розп'ятий за нас», і таким чином божественну природу трьох осіб проголосили можливою і смертною.

Другий Константинопольський, п'ятий по черзі, на якому вищенаведене визначення Халкедонського синоду було поновлене.

Третій Константинопольський, шостий по черзі, і визнаю, що на ньому було визначено проти монотеїстів (віручих в одного бога), що в одному і тому ж господарстві нашому Ісусі Христі є дві природні волі, і що дві природні волі існують нероздільно, ненабутньо, невіддільно і незмінно, і що його людська воля не суперечлива, а підпорядкована його божественній і всемогутій волі.

Другий Нікейський, сьомий по черзі, і визнаю, що на ньому було прийняте рішення проти іконописців, і треба мати ікони Христа і Богородиці та їх і далі тримати і надавати їм належну пошану, повагу і почесі.

Четвертий Константинопольський, восьмий по черзі, і визнаю, що на ньому був заслужено засуджений Фотій (183) і поновлений патріарх св. Ігнатій.

Шаную також і приймаю інші загальні синоди, проведені і затверджені авторитетом римського папи, особливо флорентійський синод, і визнаю те, що на ньому було вирішено, а саме,

Deitatem, in novissimis autem diebus eundem propter nos, et propter nostram salutem ex Maria Virgine Dei Genitrice secundum humanitatem Unum, eundemque Christum Filium Dei Unigenitum in duabus naturis, inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum nusquam sublata differentia naturarum propter unionem, magisque salva proprietate utriusque naturae, et in unam personam, atque substantiam concurrente non in duas personas partitum, aut divisum, sed unum, eundemque Filium, et Unigenitum Deum Verum Dominum Iesum Christum.

Item Ejusdem Domini Nostri Iesu Christi Divinitatem, secundum quam consubstantialis est Patri, et Spiritui Sancto impassibilem esse, et immortalem, eundem autem Crucifixum, et mortuum tantummodo secundum carnem, ut pariter definitum est in dicta Synodo, et in Epistola S. Leonis Romani Pontificis, cujus ore B. Petrum locut esse Patres in eadem Synodo acclamaverunt, per quam definitionem damnatur impia haeresis illorum, qui Trisagio ab Angelis tradito, et in pfata Chalcedoneñ Synodo decantato Sanctus Deus, S. Fortis, S. immortalis miserere nobis, addebant, qui crucifixus est pro nobis, utque adeo Divinam naturam trium personarum passibilem asserebant, et mortalem.

Constantinopolitanam Secundam, Quintam in Ordine, in qua pfatae Chalcedonensis Synodi definitio renovata est.

Constantinopolitanam Tertiam, Sextam in Ordine, et profiteor, quod in ea contra Monothelitas definitum est, in uno, eodemque Domino Nostro Jesu Christo duas esse naturales voluntates, et duas naturales Voluntates indivise, incomparabiliter, inseparabiliter, inconfuse, et humanam ejus voluntatem non contrariam, sed subjectam Divinae ejus, atque omnipotentivoluntati.

Nicaenam Secundam, Septimam in Ordine, et profiteor, quod in ea contra Iconomachos definitum: Imagines Christi, ac Deiparae, nec non aliorum Sanctorum habendas, et retinendas esse, atque eis debitum cultum, honorem, ac venerationem impertiendum.

Constantinopolitanam quartam, Octavam in Ordine, et profiteor in ea Photium merito fuisse da- (183) mnatum, et S. Ignatium Patriarcham restitutum.

Veneror etiam, et suscipio Universas alias Synodos auctoritate Romani Pontificis celebratas, et confirmatas, psertim (!) Florentinum Synodum, et profiteor, quae in ea definita sunt, videlicet, quod Spiritus S. ex Patre, et Filio aeternaliter est, et essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque aeternaliter,

що святий дух вічний від батька і сина, і що своє буття і своє ество має від батька і сина, і що своїм безсмертям походить від обох, як від одного початку і одного подиху.

Так само такий вираз: і синові за проголошення правди по потребі вільно і обдумано була проявлена подяка.

Так само в причасті, тобто у незаквашеному пшеничному хлібі, робиться справді тіло Христове, священники взаємно повинні виготовляти те тіло господне, кожен із звичаєм церкви як західної, так і східної.

Так само, якщо покарані померли з божою любов'ю та очистили себе за проступки достатньою карою нагородою і після звільнення їх душ від кари після смерті у чистилищі вони очищаються, і щоб вони позбавлялися таких кар, допомагає їм у цьому сприяння живих віруючих, тобто пожертвування на проведення богослужіння, молитви, милостині та інші чесні вчинки, які звикли робити віруючі для інших віруючих згідно із звичаями церкви; душі тих, що після прийняття хрещення не зробили жодного гріха, як також ті, що після очищення від гріха або ще у своїх тілах, або після залишення тіл були позбавлені гріха, зразу приймаються в небо і якщо бачитимуть самого бога єдиного в трьох особах у залежності від величини своїх заслуг — один ясніше другого. Душі ж тих, що померли з своїм смертельним гріхом, або ж із своїм первородним гріхом, скоро відправляються у пекло і караються різними карами.

Так само, що свята апостольська столиця і римський папа є верховним правителем усього світу і що сам римський папа є наступником святого Петра, першого із апостолів, і справжнім вікарієм Христа, і головою всієї церкви, і батьком усіх християн, і вченим. І йому була передана через святого Петра повна влада від господина нашого Ісуса Христа охороняти, керувати і управляти всією церквою, що, до речі, як підтвердив Флорентійський синод, знаходиться у діяннях загальних зборів та у священних канонах.

(184) Так само визнаю, що закони старого завіту або церемонії Мойсеєвого закону, сцятощі, пожертвування і грошові пожертвування з приходом господина нашого Ісуса Христа припиняються і після прочитання євангелія без гріха не можуть допускатися. Згідно з цим древнім законом розрізнення чистої і нечистої їжі належить до релігійного обряду, що з початком євангелія змінилися. Відома заборона апостолами пожертвувань, зображень, крові і

tamquam ab uno principio, et unica spiratione procedit.

Item Dictionem Illam: Filioque Veritatem declarandi gratia, et imminente necessitate licite, et rationabiliter fuisse apposita.

Item in asymo, sive fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter confici, Sacerdotes in alter-utro ipsum Domini Corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta Ecclesiae sive Occidentalis, sive Orientalis consuetudinem.

Item si vere poenitentes in Dei Charitate decesserint, atque dignis poenitentiae fructibus deommissis satisfecerint, et omissis eorum animas poenis Purgatorii post mortem purgari, et ut a poenis hujusmodi leventur, prodesse eis Fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet Sacrificia, Orationes, et Eleemosynas, et alia pietatis Officia, quae a Fidelibus, et aliis fidelibus fieri consueverunt, secundum Ecclesiae instituta, illorumque animas, qui post Baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quae post contractam peccati maculam vel in suis corporibus, vel eisdem exutae, sunt purgatae, in Coelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum Trinum, et Unum sicuti est pro meritorum tamen diversitate alium alio perfectius; illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo Originali decedunt, mox in Infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas.

Item S. Apostolicam Sedem, et Romanum Pontificem in Universum orbem tenere primum, et ipsum Romanum Pontificem Successorem esse B. Petri Principis Aplorum, et verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiae caput, et omnium Christianorum Patrem, ac Doctorem existere; Et ipsi in Beato Petro pascendi, regendi, ac gubernandi Universalem Ecclesiam a Domino Nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam, ut eadem Florentina Synodus asserit, in gestis Oecumenicorum Conciliorum, in S. Canonibus continetur. (184)

Item legalia Veteris Testamenti, seu Mosaicae legis Caeremonias, Sacra, Sacrificia, et Sacramenta Domino Nostro Iesu Christo adveniente cessasse, et post promulgatum Evangelium sine peccato observari non posse. Ejusdem etiam legis Veteris, ciborum mundorum, et immundorum differentiam ad Caeremonialia pertinere, quae surgente Evangelio transierunt. Illam etiam Apostolorum prohibitionem, ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato illi tempore congruisse, ut

задушених тварин змінилося з часом, щоб зняти причину незгоди між євреями і поганями. З припиненням причини цієї апостольської заборони припинився також і її ефект.

Рівночасно поважаю і приймаю Тридентійський синод і визнаю те, що під час богослужіння передається богу справжнє жертвоприношення за живих і мертвих і що в цьому найсвятішому жертвоприношенні євхаристії (згідно з вірою, що завжди сильна в божому храмі) міститься справді реально і по змісту тіло і кров, разом з душею і божественністю господа нашого Ісуса Христа, а потім і весь Христос, та що сталася зміна всієї матерії хліба в тіло і всієї матерії вина в кров, яку зміну католицька церква дуже вдало називає трансубстантивацією, і під кожним видом і поодинокими частинами кожного виду після проведення відділення міститься ціле.

Так само (вірю) в те, що є сім святощів нового завіту, встановлених господом Христом і необхідних для спасіння людського роду, якщо не всіх, то поодиноких, а саме: хрещення, миропомазання, причастя, покаяння, елеопомазання, священство та шлюб, із яких хрещення і миропомазання не можна повторити.

Так само, що шлюбний зв'язок є нероздільним, і хоч із-за чужолобства, ересі або якихось інших причин може настати між подружжям розрив співжиття, але їм не можна вступити в інший шлюб.

Так само визнаю, що апостольські і церковні традиції треба приймати і шанувати,

що можливість відпущення гріхів була залишена в церкві Христом і що використання його є найбільшим благом для християнського народу.

Рівночасно приймаю і визнаю те, що про перворядний гріх, про судочинства, про священні книги як старого, так і нового завіту, їх зміст і тлумачення (185) було вирішене на вищезгаданому Тридентійському синоді.

Так само приймаю і визнаю все інше, що приймає і визнає свята римська церква, як також усі засуджені цією церквою протиріччя, і схизми, і ересі, відкинуті і прокляті, я також засуджую, відкидаю і проклинаю.

Крім того, зобов'язуюсь і присягаю справжню послушність римському папі, наступнику святого Петра, першого із апостолів, і вікарію Ісуса Христа.

Цю віру католицької церкви, поза якою ніхто не може бути спасеним, я тепер добровільно визнаю і правдиво дотримую і буду старатися, наскільки буде в мене сил, її непоруш-

inter Iudaeos, et Gentiles, dissensionis materia tolleretur, cujus Apostolicae prohibitionis causa cessante, etiam cessavit effectus.

Pariter veneror, et suscipio Tridentinam Synodum, et profiteor, quae in ea definita, et declarata sunt, et praesertim offeri Deo in Missa verum Sacrificium pro vivis, et defunctis, atque in Sanctissimo Eucharistiae Sacramento (:juxta Fidem, quae semper in Ecclesia Dei viguit:) contineri vere, realiter, et substantialiter corpus, et Sangvinem, una cum anima, et Divinitate Domini Nostri Iesu Christi, ac proinde totum Christum, fierique conversionem totius Substantiae Panis in Corpus, et totius Substantiae vini in Sangvinem, quam Conversionem Catholica Ecclesia aptissime Transsubstantiationem appellat, et sub una quaque specie, et singulis cujusque speciei partibus Separatione facta totum contineri.

Item Septem esse Novae Legis Sacramenta, a Christo Domino instituta, ad Salutem humani generis quamvis non omnia singulis necessaria, videlicet: Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem, et Matrimonium, et ex his Baptismum, et Confirmationem iterari non posse.

Item, Sacramenti Matrimonii vinculum indissolubile esse, et quamvis propter adulterium, haeresim, aut alias causas possit inter Conjuges thori, et cohabitationis separatio fieri, non tamen illis aliud Matrimonium contrahere fas esse.

Item Apostolicas, et Ecclesiasticas traditiones suscipiendas esse, et venerandas.

Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in Ecclesia relictam fuisse, illarumque usum Christiano Populo maxime salutarem esse.

Pariter quae de peccato Originali, de Justificatione, de Sacrorum librorum, tam Veteris, quam novi Testamenti indice, et interpretatione in praesentibus (185) dicta Tridentina Synodo praedicta sunt, suscipio, et profiteor.

Caetera item omnia suscipio, et profiteor, quae recipit, et profitetur Sancta Romana Ecclesia, simulque contraria omnia, et Schismata, et haereses ab eadem Ecclesia damnatas, rejectas, et anathematizatas, ego pariter damno, rejicio, et anathematizo.

Insuper Romano Pontifici Beati Petri Principis Apostolorum Successori, ac Jesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo, ac juro.

Hanc Fidem Catholicae Ecclesiae, extra quam nemo salvus esse potest, quam in praesenti Sponte profiteor, ac veraciter teneo, eandem integram, et

но дотримувати і визнавати при божій допомозі аж до останнього подиху життя, а також буду все робити для того, щоб мої підпорядковані або ті, турбота про яких належить мені у зв'язку з моєю посадою, дотримували, вивчали і проповідували.

Я, ім'я і прізвище, зобов'язуюсь, обіцяю і присягаю, хай мені так бог допоможе і ці священні божественні євангелія — Григорій Копанський, архідиякон Угоцького славного комітату, в. р.; Теодор Раковецький, архіпресвітер Угоцького славного комітату, в. р.; Данііл Велятинський, пресвітер; Михаїл Білецький, парох білківський; Лука пресвітер Ком'ятський; Симеон Скольський, парох обіцький; Василій Друницький, парох чорноардівський; Яков, парох осійський; Василій парох лозанський; Василь Мондич, парох керчанський; Іван Ракович, парох руськополівський; Василій Годонич, парох фанчиківський; Дмитрій Матрич, парох підвиноградівський; Ігнатій Микоч, парох олешницький і Іоанн Зейкань, парох імстичівський; Олексій Юрканич, парох білківський; Іоанн Керегіцький, парох рокосівський; Симеон Козан, парох шардівський; Василь Бела, парох ростоцький; Данііл Баник, парох теребелянський; Олексій Кондорак, парох батарський; Григорій Керегіцький, парох чепський; Микита Якубович, парох турчанський; Симеон Мондич, парох сухотіцький; Данііл Лучкай, парох тернянський; Костянтин Янович, парох дубрівський; Симеон Пирда, парох карачський; Іоанн Бак, парох того ж села; Микола Баник, парох сасівський; Василій, парох веряцький; Дмитрій Романович, парох чернянський; Георгій Староста, парох ільницький; Петро Шигов, парох фолучканський; Ілля (186) Стефанович, парох баторський; Андрій Біловар, парох теківський; Яков Силимиха, парох малокопанський; Михаїл Галко, парох кривський; Георгій Щербко, парох заріцький; Василь Крачон, парох кив'ядський; Петро Староста, парох ільницький; Іоанн Баран, парох раковський; Андрій Світлик, парох новосільський; Ігнатій Якубович, парох батарчанський; Петро Силимеха, парох рокосівський; Михаїл Ленятський (?), парох чингавський; Петро Князь, парох шанківський; Андрій Клепач, парох іршавський; Михаїл Мондич, парох чепівський.

inviolatam usque extremum vitae spiritum constantissime Deo adjuvante retinere, et confiteri, atque a meis subditis, vel illis, quorum cura ad me in meo munere spectabit, teneri, doceri, et praedicari quantum in me erit, me curaturum.

Ego N. N. spondeo, voveo, ac juro, sic me Deus adjuvet, et haec Sancta Dei Evagelia. — Gregorius Kopánszky Archi Diaconus per ICöttum de Ugocsa. mp. — Theodorus Rakoveczky Archy Presbyter per ICöttum de Ugocsa. m. p. Daniel Veletanszky Presbyter. — Michael Bileczky Parochus Bilkensis. — Lucas Presbyter Komjathiensis. — Simeon Szkolszky Parochus Onokfalvensis. — Basilius Druniczky Parochus Fekete Ardajensis. — Iacobus Parochus Oszoviensis. — Basilius Parochus Lozensis. — Basilius Mondits Parochus Kereczkiensis. — Ioannes Rakovics Par. Urnensis. — Basilius Hodonits, Par. Fancsikensis. — Demetrius Matrics, Par. Szólós Vég Ardajensis, — Ignatius Mikocs Par. Egeresiensis. — Joannes Zékán Par Miszticzensis. — Alexius Iurkanits Par. Bilkensis. — Ioannes Kerehiczky Par. Rokosziensis. — Simeon Kozan Paroch. Sardiensis. — Basilius Bela, Par. Rosztokensis. — Daniel Banik Par. Terebesiensis. — Alexius Kondorak Par. Batariensis. — Gregorius Kerehiczky, Par. Bekeniensis. — Nikita Iacubovits Par. Turczensis. — Simeon Mondics, Par. Száraz Patakiensis. — Daniel Luczkaj (!) Par. Tarnensis. — Constantinus Janovics Par. Dubrokensis. — Simeon Pirda, Paroch. Karácsfalvensis, — Ioannes Pak, Paroch. ejusdem loci. — Nicolaus Banik, Par. Sasvariensis. — Basilius Par. Veraczkiensis, — Demetrius Romanovics Parochus Csernyinensis. — Georgius Sztarosza, Par. Jliczensis. — Petrus Sigov. Paroch. Falucskensis. — Elias (186) Stephanovics, Par. Botarczensis. — Andreas Bilovar, Par. Tekehaziensis. — Iacobus Silimicha, Par. Kis Kopanyensis. — Michael Halko Par. Kirvensis, — Georgius Scserbko P Karaszlensis. — Basilius Kracson, Par. Kövesdieñ. — Petrus Sztarosza, Par. Ilonczensis. — Ioannes Baran Par. Rakóczyensis. — Andreas Svitlik, Paroch. Ujfalusieñ. — Ignatius Iakobovics Par. Botarczensis. — Petrus Silimecha Par. Rakasziensis. — Michael Lenyaticy, Parochus Csongovensis. — Petrus Knyasz, Par. Salankeñ. — Andreas Klepács Ilsvajeñ. — Michael Mondits, Parochus Csepiensis. (181)

ИСПОВѢДАНІЕ ВѢРЫ

Во имя ѿца, и Сѣна, и Сѣго Дѣа аминь.

Азъ имѣю, вѣроу твердою вѣроу и исповѣдою вся елика восьмиволь который Стая Римская Црковь прїяла, и заживает, сиречь.

Вѣроу в' единого Бѣа Оца, вседержителя Творца, Нбу, и земли, видимыму же всѣхъ и невидимыхъ. и в' единого гда Іса Хѣ сѣна Бжїа, единороднаго ѿ оца Рожденнаго, прежде всѣхъ вѣкѣ. Свѣта ѿ свѣта Бѣа истинна ѿ Гга истинна Рожденна ане сотворенна, единосушна, Оцу имже вся быша. Насъ дѣля члвкѣ, и нашего ради спїня сошедшаго съ нбсѣ, и воплотившагося ѿ Дѣа Стаго и Мрїа Дѣвы, во члвчюшася. Распятаго же за ны при понтиустемъ Пїлатъ, страдаша и погребенна, и. воскресшаго во третїй дѣнь по пїсанїи, и возшедшаго на нбса, и сѣдѣшаго ѿдесную ѿца. И паки грядущаго съ славою судити живымъ, и мертвымъ, егоже Црѣтвію не будетъ конца. И в Дѣа стаго гда и животворящаго ѿ оца и сѣна исходящаго, со Оцем и Сѣномъ, со покланяема, и со слави ма глаглавшаго пррки. Во єдину стую соборную и Аптлскую церковь. Исповѣдою: єдино крщєніє во ѿставленїє грѣховъ. Чаю вокрїня мертвымъ, и жизни будущаго вѣка Аминь.

Прїимую и честую соборъ вселенскїи, яко же послѣдствуетъ, то есть Никейскїи первый. И исповѣдою вся елика на немъ противъ Арїи проклятого dokonчено есть, иже Гдс Іс Хс. есть Сѣнъ Бжїи ѿ Оца Рждении Единороднии со естественнїи, ѿцу, и сего ради незбожнии, Тїи, его слова по истиннѣ на соборъ потупленнїи суть, ижъ былъ таковыи часъ иже не былъ Фс. иле же створеннїи есть, стихъ речїи которыхъ не было, илї ѿ инога єства илї существа илї ижъ перемьнены" Сѣнъ Бжїи

Цри городскїи первый, во числѣ втѣорыи, И исповѣдою вся елика на противъ Несторїа проклятого Македонїа оутвержденно есть, ижъ Дѣхъ стїи нсть нї слуга, бо Гдѣ и Панъ, не сотвореня. но Бѣ, и иже єдино мает" со Оце и Сѣно Бжтѣво. (182)

Ефѣскїи первый, въ числѣ Третїи, и исповѣдою елика на немъ" на противъ Проклятого Несторїа оутверждєна суть, ижъ" єдинъ Бжтѣво и Члвчество, неизреченнымъ, и оумомъ непонятымъ соединєніемъ" в" персонѣ Сѣна Бжѣаго, єдинаго намъ Іса Хѣ, постановило, и сея вины Ради Пречѣтая Дѣа есть истинною Бѣю.

Халкедонскїи в" числѣ четвѣртыи И исповѣдою вся елика на противъ Еутїхїа и Дїѣоскора. проклятыхъ, оутверждєно есть, иже єдинъ и тойже Сѣнъ Бжїи Гдѣ ншѣ Іс Хс: совершеннїи вчлѣтѣвѣ истїиыи Бѣ, и истїиыи члвкѣ.

З Дїшею Разумною и тѣломъ, съ естественнїи, тойже намъ во члвчествѣ вѣ всѣмъ намъ подобнїи кромѣ грѣха прежде вѣкѣ ѿ оца Рожденнїи ведлугъ Бжтѣва новѣпослѣднїа днї, тойже насъ Ради, и нашего Ради спїня о Мрїа Дѣвы Бѣи, ведлугъ члвчєсѣва, єдинъ и тойже Хс. Сѣнъ Бжїи єдинороднїи во двоихъ естєствахъ яснѣ непремьннѣ, и неразлучно, и нераздѣлнѣ, познавается: жадное Различїе во соєдинєнїи неимущїи покоємждо естєсѣво свойство содержащу во єдино естєство и существо совокупленїи. но єдї и тойже Сѣнъ и Единороднїи Бѣ, истїиыи Гдѣ нашъ Іс Хс.

Прїсемъ тогожъ Гда ншего Іса Хѣ, Бжтѣво, для котораго есть соестєствєиыи Оцу и Дѣову Стѣму есть безстрастное а ижъ" тойже Гдѣ Іс Хс, Распятїи былъ, и оумре, токмо ведлугъ тѣла. якоже оутверждєно есть на пѣтомъ Соборѣ, и вѣ епїстолїи или листу стаго Леѣна Папы Римскаго котораго оустами Стаго Верховнаго Аптла Петра глглавшаго ѿцы натомъ Соборѣ возопїша, на котѣромъ съборнїи dokonчинно потуплєна ест" Ересїа тѣи которїи Пѣсни Три Стои о Агла выданной и на вышє реченномъ Соборѣ Халкедонскомъ засѣванной, Стїи Бжє, Стїи Крѣпкїи, Стїи Безсмєртїи Помлуй насъ. Прикладали ижъ" Распятїи насъ Ради, и сего ради Бжтѣво Естєсѣво Трєхъ ѿсобъ Страстное и Смєртєльное нарїцаху.

(183) Цри градскїи втѣорыи числомъ" пѣтыи, на которо Халкедонскаго Собѣру оутвержденнїи вєщї обявленнїи суть.

Цри градскїи Третїи въ числѣ Шестїи, и исповѣдою вся, елика на не, на прїтивъ Монофелитѣвѣ, оутверждєно єсть ижъ" во єдно и томже Гдѣ ншемъ Ісѣ Хѣ двѣ естєсѣвеннїи суть вѣль, съ двома дѣйствамїи непремьнїи не Разлучнїи вырахїлїи и иже воля члвчєкая мѣсть прїтивная во всѣмъ подлєглая Бжїєи и Всємогущєй єго воли.

Нїкїискїи Втѣорыи, Сєдмїи вчислѣ, и исповѣдою вся, елика на немъ на прїтивъ Иконоборцѣвѣ оутверждєнна суть, сирїчѣ, ижъ" ѿбразы Хѣвы, Пречѣи Дѣвы Бѣи, и Стїихъ имѣтїи содержатїи, и ижъ вѣ чѣстїи вєлїкои имѣтїи, и имъ" поклонєніє ѿдавати должнїи єсмо.

Цри градскій Четвертый Осмии вчисль, и исповдую вся елика на не, на противъ Фоті Проклятаго, и при Стомъ Игнатіи Патріарсъ dokonчено естъ.

При семъ пріимую и честую вся иншіи вселенскій соборы, власію Римскаго Патріархи почину стія Цркве ѿ правованной, оутвержденной, и особлыве Триденскій Соборъ, и исповдую вся елика на не оутверждена суть, сиречь, иже "Дхъ стійи ѿ оца и сѣна предвѣчне исходить, и свое естество Пріосущное имѣеть ѿ оца и сѣна, сего ради и сый слово о оца и Сѣна, для выраженя яснѣшаго Правды, и нужды важнь и служнь и Разумнь во Символь приложенныи суть.

При семъ якъ на прѣсномъ такъ на квасномъ токмо хлѣбъ Тѣло Хво совершатися имѣеть, и Сѣици на обидвохъ каждо по своей Цркви чину и обычаю восточной и западной Цркви должны совершаті.

При семъ аще Дшы вѣрныхъ, во истинномъ покаяніи и ласцѣ, и любви Бжіею зсего свѣта сходятъ, Аще за досить плоды покаянными за грѣхы пополненіи или ѿпущеніи не оучинили, Таковыхъ Дшы в чистцовыхъ мукахъ очищенны бывають ѿ которыхъ мукъ оуволяются и оулегчаются, вѣрныхъ за ныхъ ѿфарованными Литургіями.

(184)

Парастасами, Млтвами, Милостынями, и инпыми побожными справами, албон и оучинками по Цркви стѣн постановленю. Дшы тыхъ которіи до смерти грѣхомъ смертельнымъ непосквернились, такожде, и тыхъ которіи во грѣхахъ скверну не познали, еднѣкъ же най насемъ Свѣтъ, най на другомъ, за досить в чистцу муками оучинили, ясны Бга въ Трѣи единаго якъ естъ всебъ оузрятъ. Право до нѣа идуть, но не единако позаслугахъ своихъ, еднѣкъ совершеннѣшую, Адругый не такъ, тыхъ же Дшы, которіи во смертельномъ грѣху или первородномъ оумирають право въ Адъ, или до пекла нисходятъ, и тамо не единакыи правда муками мучими будутъ.

Прісемъ иже стійи Прѣолъ Апѣлскыи Римскыи и Патріарха Римскыи естъ Первосѣдатель надъ всею Вселенною, и наслѣдникъ Стаго Апѣла Петра и Намѣсникъ Хрѣтовъ, и всѣхъ Цркви Главою, и всѣхъ Хрѣтіанъ ѿцемъ, и оучтемъ естъ, и ему во стомъ Апѣл Пѣтръ Црквь Хрѣтову пасть Справоваті ѿ Гда ишего Іс Хрѣта совершенную и зуполную Власть данна, якоже ѿ тымъ на соборѣ Флоренскомъ, и прочіихъ Вселенскыхъ Соборовъ дѣянія, и каноны Стійи Потверждаютъ втымъ. При семъ ветхаго завѣта или Мойсеоваго завѣта Церемоніи, Жертвы и Сакраменты за пришествіемъ Гда ишего Іс Хрѣта, тожь Перестали и по блговѣстію Евѣлскому безъ грѣха держатися ихъ не возможно, якъ и чистіи и скверніи покарми, нѣи дѣня до самыхъ Церемоніи належащихъ, южь по Евѣліи Сто перестаютъ и Апѣлское завѣщаніе или Возбраненіе ѿ идоложертвенныхъ, и крове токмо во тое время, потановлено было, сея Ради вѣны, абы между Іудеями и языками рожности и сѣары причина была одалена, и понеже сего завѣщанія, и возбраненія причина юж перестала. Перестала южь важность завѣщанія снцеваго и теперь нікто не обязуетъ.

Также честую и пріимую Соборъ Триденскій, и исповдую вся елика на немъ оутвѣ- (185)
ждена и постановлена суть, и особлыве иже в Литургіи, истинная Жертва за живыхъ и оусопшыхъ совершается, и в той же Жертвѣ ведлугъ Вѣры Цркви Стои, истинное и Естественное тѣло Хрѣтово, и Кровь з Дшею и Бжествомъ Гда, ишего Іса, Хрѣта знаидуется, и сего Ради естество хлѣба въ тѣло, и естества вина въ кровь претворяется, и подъ каждою часткою по преломлеію и ѿдробиною подъ обома видами хлѣба и вина весь Хрѣсъ, и Цѣлый знаидуется.

При семъ Седмъ новаго завѣта Сакраменты ѿ Хрѣта постановленіи, на спніе народу Людскаго, сиречь Крщеніе Миропомазаніе Евхаристія Покута, Елеѿбщеніе, Снценство, и Малженство, изъ зыхъ Крщеніе Миропомазаніе, и Снценство не можеть повторяти, при семъ крщеніе до Спнія естъ потребно, сего ради при Смерти любожъ о якого члѣка или жены форму и Матерію належащую заживаючи можеть важнь данное дьосованное быти.

При семъ Малжества сеюзъ неразделимый, любожъ за прелюбодѣяніе Ересію и иншыи причины могутъ Розлучитися, сиречь Розвестися ѿ ложа, еднѣкъ Жадной сторонѣ въ другое Малженство вступовати неможно.

При семъ Апѣлка и Црквовная преданія, пріимую и честую такожде и полный грѣховъ оупущенія Цркви Стои, о Хрѣта данніи и ихъ заживають хрѣтіанскому народу къ Спнію множае пожиточное естъ.

При семъ и прочія пріимую и исповдую, елика пріимуетъ и исповдуеть Стая Римская Црквь, такожде и прогивности, всѣхъ и схизмы, іересей ѿтоиже Цркве потурленіи Проклятіи, оверженіи, а зровнымъ способомъ потупляю, ѿрицаю и Анафемъ предаю и проклинаю.

При семъ сія акже ѿ грѣху первороднымъ оусправедливо ѿ Книгахъ якъ новаго такъ и Ста-

рого сирѣчь Вѣтхаго Заѣта оглавленнїи и толкованныи яже въ Триденскомъ Соборѣ оутвержденна суть прїимую и исповѣдную.

На сія вся Патріарсъ Римскому Стѣго Верхов- (186) наго Аптла Пѣтра наслѣдниковїи и Хрѣтовому намѣснїиковїи истїнное послушанїе обѣую и присягаю.

Сїю Вѣру кафолїческую Цркви внѣ которой жаденъ снїие получитьи неможетъ, еюже ннѣ волею своею исповѣдую и истїнно держу, тую цѣлую и непоколебимую даже до послѣдняго издыханїя, цѣль и сталїмъ Сердцемъ за Бжїею помощїю держати и исповѣдати, и ѿ моїихъ поддѣльныхъ, и ѿ тыхъ которїи мнѣ з" оуряду моего попеченїю порученнїи суть, держати, оучити, и проповѣдати, елико моѣи сїлы будеть будуса старати яку треба побудувати в Егерї и утрїмувати її із

Азъ Имѣ обѣую и присягаю, такъ ми Бже помозїи и Стѣе Евлїе сїе. Григорїи Копанскїи Архїдїакон Стѣлицїи оугоцкой. Феодоръ Раковецкїи Намѣснїикъ оугоцкїи, и Севлюскїи. Данїелъ Велетанскїи Прото. Мїхаїлъ Бѣлецкїи парохъ Бѣлецкїи. Лука Кумяцкїи Парохъ Кумяцкїи Сїмеонъ Сколскїи Парохъ Оноцкїи. Василїи Друнѣцкїи Парохъ Фекете Ардовскїи. Іяковъ Осовскїи Парохъ Василїи Лозянскїи Парохъ Василїи Мондичъ Парохъ Тазкїи. Іѡанъ Раковецъ Парохъ Юрна Василїи Коздїкъ Парохъ фанчїоскїи. Дїмитрїи Мотрїичъ Парохъ Ардувскїи. Ігнатїи Мїкочъ Парохъ Егрескїи. Іѡанъ Зеканъ Парохъ Імстїичовскїи. Алексїи Юртанїичъ Парохъ Бѣлецкїи. Іѡанъ Керечинскїи Парохъ Рокосовскїи. Сїмеонъ Козанъ Парохъ Шардувскїи. Василїи Бѣла Парохъ Ростоцкїи. Данїїлъ Баникъ Парохъ Теребѣцкїи. Алексїи Кондурякъ Парохъ Батарскїи. Григорїи Керечинскїи Парохъ Бекенскїи. Нїкїта Якубовїичъ Парохъ Турчанскїи. Сїмеонъ Мондїръ Парохъ Сухопотоцкїи. Данїїлъ Лукосцка Парохъ Тарнїувскїи. Костантїнъ Яновїичъ Парохъ Дубрувскїи. Сїмеонъ Пїрда Парохъ Карасфалскїи. Іѡанъ Пакъ Парохъ Карасфалскїи. Нїколаи Баникъ Парохъ Шашварскїи. Василїи Беряцкїи Парохъ Дїмитрїи Романовїичъ Парохъ Чернїанскїи. Георгїи Староста Парохъ Илнїцкїи. Петръ Жїговъ Парохъ Сѣлецкїи. Ілїя Стефановїичъ Парохъ Ботарчанскїи. Андрей Бїловаръ Парохъ Текїчанскїи. Іяковъ Шїлїмїха Парохъ Кїшъ Крпанскїи. Мїхаїлъ Галко Парохъ Крѣвскїи. Георгїи Шерпко Парохъ Зарїцкїи. Петръ Староста Парохъ Илнїцкїи. Василїи Крачунъ Парохъ Ковянскїи. Іѡанъ Баранъ Парохъ Раковецкїи. Андрей Сѣтлїк Парохъ Новосѣлскїи. Ігнатъ Якубовїичъ Парохъ Ботортянскїи. Петръ Шїлїмїха Парохъ Рукусовскїи. Мїхаїл Леницкїи Парохъ Чїнгавскїи. Петръ Князь Парохъ Саланецкїи. Андрей Кліпачъ Парохъ Иршавскїи. Мїхаїл Мондичъ Парохъ Чепскїи.

Багато зробили єгерці для пригнічення грецького обряду, але зробили також для культури духовенства, бо мукачівське духовенство саме себе виховувало. Крім фонду Яніанського, про який нижче скажемо, не мало жодної установи. Побуджені цим єгерці сконцентрували свої зусилля на духовну семінарію мукачівського духовенства. Тому 11 березня 1726 року під опікою Георгія Фоглера, генерального вікарія, у присутності багатьох єгерських каноників, при участі Іоанна Годермарського, генерального вікарія мукачівського, а також 17-ти єпархіальних делегатів була проведена урочиста нарада єпархії, на якій за приклад було взято священний синод в Замості, проведений 1720 року.

На підставі цього синоду було встановлено багато положень для мукачівської єпархії відносно проведення релігійних обрядів. Серед них такі:

а) щоб під час літургії на своєму місці згадувалося священиком ім'я римського папи;

б) щоб не бралось більше двох хресних батьків;

в) щоб не давались св. причастя малим дітям, якщо можна буде зробити без викликання незадоволення; від багатьох людей не слід брати гроші за одну літургію без їх згоди;

г) під загрозою втрати посади і майна забороняється священикам грецького обряду правити службу на квашеному хлібі;

д) треба усунути погану практику вживання для витирання чаші губки або інших лацерт (губок); треба вживати для цього справжній рушник із льону;

е) було підняте питання про семінарію для народу грецького обряду в Єгерській єпархії, яку треба побудувати в Єгері і утримувати її із коштів і зобов'язань духовенства грецького обряду. Після деяких зауважень, зроблених частиною делегатів, присутні погоджуються з цією пропозицією і обіцяють, що інші на це погодяться.

Під час благодатного миру в Угорщині вже наше духовенство почало відвідувати також іноземні країни (188). Ігумен Боронявського монастиря Парфеній відвідує печери Київського монастиря і про це дістає посвідчення від архимандрита Іоаннікія з датою від 3-го червня 1727 року.

Multa fecere Agrienses in suppressionem Ritus Graeci, sed fecere etiam in culturam Cleri. Clerus enim Munkacsiensis solus se educavit, praeter Fundationem Ianianam, de qua inferius referemus, nullum Institutum habuit. Quare Agrienses eatenus solliciti, de Seminario Cleri Munkacsiensis conatus concentrarunt. Unde anno 1726. die 11-a Martii Celebrata est Sedes eub traesidio Georgii Foglar, Vicarii Generalis, Praesentibus compluribus Canonicis Agriensibus, assidentibus: Ioanne Hodermarszky, Vicario Generali Munkacsiensi, item 17. Ablegatis Dioecesis, in qua assumpta est pro experimento S. Synodus Zamoscensis 1720. celebrata.

E qua multa statuta pro Dioecesi Munkacsiensi circa admistrationem Sacramentorum cofidita sunt. Inter alia complura:

a) Ut intra Liturgiam suo loco Romani Pontificis a Celebrante fiat Commemoratio.

b) Ne plures Patrini, quam duo assumantur.

c) Ne infantibus S. Eucharistia porrigatur si fieri poterit absque scandalo.

A pluribus non assumatur stipendium pro una Liturgia, nisi consentiant.

d) Sub poena amittendi Officii, et Beneficii vetitum est Ritus Graeci Sacerdotibus in asymo celebrare.

e) Tollendus abusus ad abstergendum Calicem spongiam adhibere, aut alias lacertas. Verum Purificatorium ex lino adhibeatur.

f) Proposita est quaestio de Seminario nationi Graeci Ritus in Dioecesi Agriensi Agriae sumptibus, et oblationibus Cleri Ritus Graeci erigendo, ac intertenendo post nonnullas observationes ex parte Ablegatorum factas consentiunt praesentes, et promittunt reliquos consensuros.

Alma pace in Hungaria vigente jam Clerus noster externas (188) etiam provincias visitare coepit. (188) Baranyensis Claustrum Hegumenus Parthenius visitat Cryptas Kiovienses et eatenus testimonio providetur per Archimandritam Ioanicium. Datum — 3-a Junii 1727.

Нарешті з нашим духовенством також почали рахуватись у Римі, доказом чого є такий документ:

Вельмишановний і високопреподобний брате! Після того як священна конгрегація дізналася про смерть пана Іоанна Патакі, фогараського єпископа грецького обряду, вона вирішила серйозно поступити, щоб за час вакансії єпископської посади не зазнала ніякої шкоди справа християн і благо людей; тому високопоставлені отці, довіряючи Твоїй величності і чесності, старанності і чуйності, за згодою найсвятішого нашого пана цим листом поширили дозвіл, який між іншим ти одержав для мукачівського апостольського вікаріату на овдовілу фогараську церкву аж до того часу, поки священна апостольська столиця не вирішить питання про нового єпископа. Залишається, щоб Ти так відповів бажанням цієї священної конгрегації, щоб великі вчинки щодня були доказом відплати за доброзичливість і довір'я до Тебе цих високопоставлених отців, щоб Ти заслужив схвалення; і нехай Твою величність бог як найдовше збереже непорушною. В Римі, 14 лютого 1728 року. Як брат, шановний кардинал Петра посилає настоятелю Георгію Геннадієві Бізанці, шебастинському єпископові, мукачівському апостольському вікарієві.

Ба навіть вже відважився він виступити в політичних справах, про це свідчить лист єпископа Бізанці такого змісту: (189)

Шановні і славні пани отці, повновласний і найвищий інспекторе, пани радники і щиро вельмишановні патрони.

Церковна ієрархія із світською і політичною владою і колись, і тепер майже також у всьому християнському світі настільки пов'язана між собою, як це видно на живому прикладі політичного і церковного становища Мойсея і Арона. Пов'язана, кажу, і дивна, вона увінчувалась взаємним зв'язком в управлінні ізраїльського народу, як про це сказано у апостола до галатеїв. 6 та 1, до коринф'ян 9, та (церковна) цій за духом інша, ця ж для тої завжди виділить і дасть тимчасові блага для задоволення і пристойності (світська).

Оскільки попередники славних доміній Мукачева і Чинадієва, князі й дворяни навіть кальвинської віри ніколи в минулому не порушували цієї спільності і, більше того, ніколи не перешкоджали шановному духовенству як світському, так і чернечому грецького обряду, об'єднаному з римо-католицькою церквою,

Tandem aliquando Clerus noster incoepit etiam Romae suam reputationem habere, hujus rei Documentum est sequens: Illustris, et Reverendissime Uti Frater. Ubi primum Sacra Congregatio de obitu D. Ioannis Pataky Graeci Ritus Episcopi Fogarassiensis certior reddita est, ne interim sede Episcopali vacante Christianae rei, atque animarum saluti aliquid detrimenti inferatur, serio prospicere cogitavit; Quamobrem Eminentissimi Patres de Amplitudinis Tuae pietate, zelo, atque vigilantia plurimum in Domino confisi, facultates, quas alias pro Vicariatu Apostolico Munkacsiensi obtinuisti, ad Ecclesiam Fogarassensem viduatam praesentibus hisce litteris SSmo Domino Nostro adprobante extenderunt duraturas, quosque de novo Episcopo per S. Sedem Apostolicam provideatur. Reliquum est, ut ejusmodi S. Congregationis votis ita respondeas, ut majora in dies benevolentiae, gratiaeque erga Te animi Eorundem Eminentissimorum Patrum argumenta, significantesque promerearis, et Amplitudinem Tuam Deus incolumem quam diutissime servet. Romae 14-a Februarii 1728. Uti Frater V. Cardinalis Petri Praep. Georgio Gennadio Bizanski, Episcopo Sebastensi. Vicario Apostolico Munkacsiensi.

Quin imo in rebus politicis jam ausus est prodire, testantur id Episcopi Bizanczy Litterae sequentis ordinis:

(189) Spectabiles, ac Magnifici Domini P. potentiarie, et supreme Inspector Domini Domini Consilarii et Patroni Gratiosae Colendissimi!

Ecclesiastica Hierarchia cum saeculari, et Politica et olim, et nunc, etiam ferme per Universum Christianum Orbem, tam reciproca, uti videre est, in vivo Moysis, et Aaron Politici, et Ecclesiastici status exemplo. reciproca inquam, et mira in regendo Israelitico Populo devinciebatur mutua conexione, ut juxta illud Apostoli ad Galat: 6. et 1. ad Corinthios 9-o illa huic spiritu alia, haec vero illi temporalia beneficia ad sufficientiam, et decentiam impertiverit communicaveritque semper. Quam communionem quemadmodum Praedecessores Itum Dñiorum Munkács, et Sz. Miklós Principes, et Possessores etiam Helveticae Confessionis addicti Venerabili Clero, tam Saeculari, quam Regulari Graeci Ritus Ecclesiae Romano Catholicae unito in dictis Dominiis esistenti retroactis annis nunquam controverterant, multo minus impediverant: Ita Celsissimum, ac Reverendissimum Dominum S R Imperii Principem

яке проживає у згаданих домініях, оскільки без сумніву я надіюсь, що високоблагородний і високопреподобний пан, князь священної римської імперії, пан Карл Фрідерик із графів Шенборн, з милості божої та апостольського престолу єпископ бамберський і гербіпольський, захисник божих церков і парафій, що знаходяться у вищезгаданих домініях, заступник церковного імунітету, не лише залишить (духовенство) у попередньому стані, в якому воно знаходилося за часів славної цісарсько-королівської камери, по-іншому вже за теперішнього вельмишановного і славного адміністратора Іоанна Йосифа Сучека, як годиться вірити, (190) мимо і проти волі вищетулованого високоблагородного й високопреподобного князя, — у порушеному, занадто пошкодженому і зіпсованому (стані), отже, він не тільки не залишить вільно у їхніх імунітетах, але також і справедливо із своєї щирості за допомогою вищезгаданих ваших панств ті же церкви і парафії, уповноважені у ці домінії повною юрисдикцією, буде захищати, наділяти і вдячно призначитиме й турбуватиметься про гідне існування та утримання парохів, тиж же парохів, як і цей мій шановний монастир, буде підбадьорювати у нижчевикладених пунктах та їхніх вимогах, а саме:

По-перше: Бо ж шановне уніатське духовенство грецького обряду, що проживає у цих славних домініях — Мукачівській і Чинадіївській — було забезпечене правами грамоти № 1 славної пам'яті імператора Йосифа, а також з волі щасливо царюючої його цісарсько-королівської величності Карла VI. Його щедрістю права були підтверджені і накінець були належно опубліковані у цих домініях — Мукачівській і Чинадіївській — і королівською казною по всіх пунктах і підпунктах, без всякої зміни, були визнані всі права імунітету і свободи уніатських священників грецького обряду, якими користується шановне духовенство римо-католицьке латинського обряду на основі вказівок священних канонів і згоди державних керівників. Відповідно до того, як (191) було затверджено природним і мирним звичаєм італійського королівства у названих домініях розпорядженням були підтверджені ці права, так і воно (духовенство) мирно тішитиметься, як і справедливо було б користуватися.

І таким чином, **по-друге.** Тому, що із багатьох обставин стало відомо, що сучасний пан адміністратор порушував як загальне, так особисте звільнення майна парафій від податку (як буде ясно із доданих і належно пронумерованих

Dñum Carolum Fridericum e Comitibus ex Schörborn(!) Dei, et Apostolicae Sedis gratia Ep̄p̄um Bambergensem et Herbipoliensem Ecclesiarumque Dei, et Parochiarum in antelatis Dominiis existentium Patronum, et immunitatis Ecclesiasticae Protectorem, non solum in priori quo sub Incl̄yta Camera Caesareo Regia fuerat statu alias jam per modernum P̄iustrem ac Gr̄osum Dñum administratorem Ioannem Iosephum Suchek uti credi (190) par est, praeter, et contra Praetitulati Celsissimi, et Reverendissimi Principis intentionem turbato, in suisq̄ immunitatibus nimium quantum laeso, ac sauciato libere permissurum sed etiam ex pietate, et m̄nificentia sua per Pitas Dñes V̄stras in haec Dominia cum plena jurisdictione, authorisatas, eisdem Ecclesias, et Parochias adducturum, dotaturum, ac de Parochorum decenti subsistentia, et intertentione benigne p̄siturum atq̄ provisurum eosdem Parochos, sicuti et hujatem meum venerabilem conventum in specificandis infra punctis, et postulatis suis consolaturum indubie sperarem et quidem.

Primo. Quando quidem Venerabilis Clerus Graeci Ritua unitus in hisce Incl̄ytis Dominiis Munkács, et Sz. Miklós existens vigore benigni diplomatis sub N-o 1-o si necesse fuerit communicandi a Gloriosissimae reminiscendae Leopoldo Imperatore Rege Hungariae indulti, ac per pietissimae recordationis Imperatorem Iosephum, et modo etiam feliciter regnantem Sacram Caesareo Regiam Majestatem Carolum vi, Dñum Dñum naturaliter Clementissimum benigne confirmati, tum deinde per Dominia et I. Cottus debite publicati, et quidem respectu Dominoꝝ: Munkács et Sz. Miklós per fiscalitatem Regiam quo ad omnia puncta, et clausulas, sine omni formatione ac absolute acceptatis omnibus immunitatibus libertatibus, et Iuribus Ecclesiasticis quibus venerabilis Clerus Romano Catholicus Latini Ritus ex perscripto Sacrorum Canonum, et Terrenorum Principum indultu gaudere, uti et frui dignoscitur prouti (191) sub habito Tusci Regii in P̄attactis Dominiis directione(!) usu reali, et pacifico roboratum fuit, ita et se post etiam pacifice eundem gaudere, uti et frui justum, ac aequum esset, ac proinde.

Secundo. Cum Modernus Dñus Administrator Parochiarum immunitates tam reales, quam Personales violasse, pluribus Casibus comperiat, (:uti ex documentis subsequentibus numerorum debite apositorum signaturis evidenter cernere

документів); тому з огляду на це напрошується заслужена сатисфакція і за незаконні звинувачення, і за перенесену шкоду, щоб судові витрати були покриті прибутками і були виправлені персонально з оглядом на величину нанесених кривд і звинувачень, щоб за нанесені кривди була зроблена належна сатисфакція, щоб наступила справжня рівність і справедливність; далі, щоб спеціальними порушеннями розглядалися лише деякі з них (перерахувати поодинокі забрало б багато часу) і їх виконавці відносились до серйозних винних.

По-третє. За згодою і дозволом сучасного пана адміністратора ділянки церков, парафій і дяків, що давніше були викуплені із світської юрисдикції, захоплені кріпаками, частково домініями (як трапилось у селах Голубинне, Великий Брестів, Лази та інде), або вимагає від цих ділянок платити певний податок грішми або натурою, бо навіть дійшов до того, як сталося особливо 1732 року, що під виглядом військової потреби як контрибуцію він намагався насильно вимагати від священників і архіпресвітерів Вишніх і Нижніх Верецьок, Розтоки, Завадки, Лазів та інших верховинських пресвітерів. Із зібраних від священників грошей, нанесення їм тяжких переживань і матеріальних втрат, своїм хитрим розрахунком він легко звільнив себе від сплати до 200 і більше ренських флоринів, добився здійснення претензій заподіянням священникам шкоди і труднощів.

(192) **По-четверте.** Багато не менших труднощів, подібних до попередніх, мусило перенести моє духовенство у названих домініях, де села і присілки мали на обцинних землях вільну можливість сівби, жнив, збору жолудів та випалювання вугілля, а священники з волі сучасного пана адміністратора обмежувалися і усувалися від цієї доброї діяльності, або були змушені утримуватись із плати та приношень віруючих, як видно із документів, наведених під № 2; вони не допускалися разом із своїми віруючими до вищезгаданої загальної діяльності. Про це, між іншим, показує живий приклад — у Крайнянському окрузі Мукачівської домінії колись поміщики і звільнені начальники у гатських або патенських жолуденосних лісах постійно допускали вільне збирання жолудів і через його продажу (селяни) мали з цього велику суму грошей; внаслідок допущення до збирання жолудів іноземців, т. зв. кабанів, жупани із селянами та їх співучасниками присвоїли собі декілька сот флоринів і тільки між собою розділили їх і начебто насміхались над деякими пресвітерами, яким ні гроша не виділили, хоч

erit:) ideo intuitu horum condigna satisfactio petitur, et in realibus quidem injuriatis, et damnum passis, ut damna causata, cum accessoriiis resarciantur, et bonificentur in personalibus vō habita reflexione qualitatis injuriae, et personae injuriae, condigna de illatis injuriis etiam satisfactio praestetur competens, aequitati, et justitiae consonum veniret, ut vero sub genere specifici casus repraesententur aliqui tantum eorum (:singulos enim enumerare longom foret:) et quidem quo ad reales serie sequenti recensentur.

Tertio. Ex annuentia, et commissione moderni Domini Administratoris fundos Ecclesiārum Parochiarum, et Cantorum qui alias a jurisdictione saeculari exempti forent, per subditos: pro parte Dominiis (:ut in Possessionibus Holubina, Nagy Bresztó, et Láz ac alibi factum est:) aut occupatos extitisse, aut ab iisdem certum censum vel alias datias pendi, et solvi praetendit, imo etiam desumpsit, quod vel maxime anno 1732. evenit, quo militari executione mediante quantum contributionale a Parochis et Archi Praesbyteris Felső et Alsó Vereckeiensibus Rostokiensi Zavatkaiensi Lasiensi, nec non aliis Verchoviensibus Praesbyteris exigere, et extorquere non dubitavit, exepensasq̄ iisdem fatigia, et damna levi calculo computando facile ad 200 et apmlius Rfños semet extendentia pariter restitui, ac bonificari praetensa causavit eosdem mortificando et aggravando. Qualia (192)

Quarto. Non minora gravamina his prioribus similia plura praefatus Clerus meus in praememoratis Dominiis cōmorans experiri debuit, ubi pagi, et Possessiones Colonicales ingrae in communi liberam Seminationis, Falcationis, glandinationis, lignationisq̄ habentes facultatem, soli Praesbyteri, et (!) tali communi beneficio per modernum Dñum Administratorem inhibebantur, et repellebantur, aut solutione, et donatiis se redimere cogebantur, uti patefit ex documentis infra sub N-o 2-o producibilibus, et neq̄ ad communia praememorata beneficia, cum suis Parochianis admittebantur, uti inter cetera videre est vivum exemplum in Krajnensi Domini Munkács districtu olim a Terrestribus Dominis, et Principibus absolutis in Hatensibus seu Patensibus glandiferis sylvis perpetuo liberam glandinationem magnam pecuniae summam procuratam, et emptam habente ex qua etiam si ad glandinationem per susceptionem exterorum S. V. Setigerorum aliquot Centenos Fños spani cum rusticis eorumq̄ cointeressatis approsperarunt inter se, tantum illos diviserunt, et quasi suffocarunt, Presbyteros vō nonnullos ne unius quidem oboli participes fecerunt, ubi tamen etiam illi jus-

все-таки справедливо і заслужено повинні були одержати рівну частку, вже тому, по-перше, що ця вищезгадана справа була у всьому Крайнянському окрузі спільною, а не справою окремих осіб; треба потурбуватися про те, щоб до розподілу певної суми грошей, як було вище сказано, залучались по наслідству і крайнянські священники, як це було до сих пір із їх попередниками; по-друге, нарешті тому, що у згаданих гатських лісах, якщо виникала шкода через крадіжки або якийсь інший проступок, що виходить за межі звичаїв цих країв та за межі закону, до стягнення і сплати штрафу за нього повинні залучатися разом із селянами (193) і священники цього округу; саме тому було б підтвердженням рівності, щоб той, що несе спільний тягар, відчував і користь.

По-п'яте. Нарешті, десятини з плодів та з іншого цього роду, а також із полів, зокрема, тих, які використовуються для пасовиськ на території кожного парафіального маєтку, (десятини) які належать мені, як єпископу, та моему духовенству на основі як церковного, так також і світського права, зокрема, згідно декрету Максиміліана, імператора та короля Угорщини за № 6 Братіславських зборів, артикул 4 з 1574 року, і від русинів (десятини) не повинні (збиратись) ні для кого-небудь іншого згідно розпорядження другого декрету короля Владислава, артик. 43 і 38 з 1495 року.

У такій же мірі від бідного населення не слід вимагати і брати надзвичайних податків, крім урбаріальних, що забороняє артикул 18 від 1725 року, а також зібрані від тих же парохів із нагоди святкування т. зв. стронги* або також введеної недавно десятини під назвою надзвичайного права не належать сучасному пану адміністраторові або комусь іншому із даючих пільги, або ж з яким-небудь іншим титулом, але зібране у грошах або овечих шкірах та шкірах диких тварин, або зібране якимось іншим способом (мало би, на мою думку, ввійти у державну скарбницю і бути прибутком вищетитулованого найяснішого і високопреподобного князя. Про це мені нелегко виступати і не можу легко повірити, якщо точно не переконаюся на практиці, або в наявності достовірного про це документа), то зібране мало би бути компенсоване тим, у кого було взяте, щоб такими і подібними шкідливими для свого церковного імунітету податками вищеназване духовенство надалі не обтяжувалось. Це вважається гідним

to, et merito parti pares debuissent, vel ex eo primo: quia libera illa per memorata beneficia essent communia, non aliquibus privatis seu restrictis personis, verum toti Krajnensi Districtui aligata, tanquam uti praemissum haberetur in certa Summa pecuniae ad cuius contributionem, et Krajnensium Praesbyterorum haereditarie hactenus sibi succedentium Antecessores concurrerunt, sunt procurata; secundo: demum: quia in mentionatis Hatensibus sylvis, si aliquod emergat damnum per furta aut quomodocumque aliter commissum juxta partium harum consuetudinem vim legis habentem ad illud exolvendum et ex contentandum etiam Districtus illius Praesbyteri cum rusti- (193) cis insimul contribuere debent, aequitati subinde conformissimum esset, ut qui sustinet onus commune, sentiret etiam commodum.

Quinto. Deniq̄ decimae frugum et id genus aliorum nec non agroꝝ: praesertim in proprio cuiuslibet Parochialis Possessionis Territorio pascuis utentium, tamq̄ Iure Divino, quam etiam humano praesertim sensu Maximiliani Imperatoris et Hīiae Regis Decret: 6. Diaetae Poseniensis Art: 4. anni 1574. me quam Ep̄m et Clerum meum concernentes neq̄ a Ruthenis ex praescripto Artic: 43. Uladislai Regis decreti secundi et 38. aṅi 1495. cuipiam alteri debita: quemadmodum ne quidem a misera plebe in insolitum, et extra urbariale onus vetante Artic: 18. anni 1725. praetendibilia, et desumibilia ita ab eisdem quoq̄ Parochis occasione Sztrongae nuncupatae, vel etiam decimationis recenter introductae, seu nomine accidentalium moderno Domino Administratori aut cuicumque alteri cedentium seu vero quocumque alio titulo, vel praetextu seu in parata pecunia seu pellibus agnitis et mardurinis, aut aliter qualitercumque desumpta. (: quae alioquin in aerarium, et rationes proventuum Altetituli Celsissimi ac Rm̄i S. AI. Principis ingredi vix opinarer et neq̄ facile grederē (!) possum, nisi certo convincar experimento, aut fidedigno documento:) ut restituantur et compensentur, ac praefatus Clerus his, et similibus immunitati suae Ecclesiasticae praejudiciosis exactionibus amplius non gravetur, hoc dignum et justum videretur, praesertim eid memoratorum Dominorum in excontentandis suis Parochis subditi; alii prae miseria, et paupertate magna, sint insufficientes, alii morosi, imo tam obstinati et refracta- (194) rii, ut nisi Parochi propria stiva, et sudore vultus sui, et labore panem suum quaerent, deficiente vivendi titulo mensae fame eosdem perire fore necesse; titulum autem mensae seu annuales et stolaes proventus iidem Graeci Ritus Parochi in P̄libatis Dominiis Munkács et Sz. Miklós animabus servientes qualesnam habeant, ex restrabili

*Стронга — податок поміщикам від овець.

і справедливим, зокрема ті ж піддані згаданих панів повинні задовільняти своїх парохів: одні із них із-за убогості і великої бідності не можуть допомагати, інші вередливі, більше того, настільки вперті і виступають проти (194), що коли б парохи власним плугом, потом свого лица і трудом не здобували свого хліба, то при відсутності засобів для прожиття їм би треба померти з голоду. Які засоби прожиття, тобто річні прибутки та доходи на одяг, мають парохи грецького обряду названих Мукачівської та Чинадівської домінії, видно із списків за № 3, зроблених за рішенням славної королівської ради спеціально висланим Березьким славним комітатом депутатом Юдлієм. Гадаю, що із цього списку, або реєстру, дуже добре і ясно можна побачити і своїм розумним розсудком встановити, чи пастирі душ для скромного, краще сказано, для дуже скромного існування мають матеріальні засоби, і чи ті настільки незначні прибутки із-за вищезазначених причин не перехоплюються іншими, як це, на жаль, у цих часах робиться. І тому:

По-шосте. Деякі із згаданого духовенства старанно зберігали для своєї домашньої потреби та вжитку, без якої-небудь шкоди або зменшення прибутків ясновельможного і високопреподобного пана князя, (зберігали) на парафіяльних або церковних землях пивоварні і гуральні (деякі парохи, яким це звичайно подобалось мати), від яких сучасний пан адміністратор звик збирати певний податок, до того ж у подвійному розмірі у порівнянні з тим, що був раніше встановлений королівською казною, щоб надалі такого роду збирання податків вважалось шкідливим для церковного імунітету, або виплачений податок поновлювався, і щоб випадково, у майбутньому знову не вимагався для вищетитулованого ясновельможного і високопреподобного князя, дуже відповідало би ласці, гідності і праву патронату ласкаво надавати і приділяти належну турботу існуванню парохів, вони з цією метою і своїми цими найщирішими проханнями прагнуть нарешті знайти втіху в бозі та у своїх найдобродійніших патронів. Для того, щоб їх прохання краще і щасливіше здійснилися, необхідно було б в першу чергу і передусім з обох сторін усунути і відсторонити не лише всі самі камені ненависних та шкідливих порушень, але також і підстави й випадки та привід, що спричиняє порушення, а саме: (195)

По-сьоме. Щоб такого роду суперечки між духовенством і офіційними панами вищетитулованої його високопреподобної високості та

hic sub N-o 3-tio penes gratiosum Excelsi Consilii Regii mandatum per ICottus Bereghiensis eatenus specialiter deputatum Iudlium (!) peracta conscriptionali Lista seu Registro justus aequi boniū aestimatur videre prudentiū suo Iudicio decidere potest, an animarum Pastoribus ad infra mediocriter, aut, ut plurimum mediocriter congruam subsistentiam sint sufficientes, et tamen etiam hi, tam exigui proventus, uti alias deberet, et deceret suis statis temporibus, ob rationes supra assignatas non sunt perceptibiles. Et ideo:

Sexto: Aliqui ex mentionato Clero praecise pro sua domestica necessitate et victu, absque ullo Celsissimi ac Rm̄i Dñi Principis proventuum proiudicio, vel Diminutione braxatoriat[ia] crematurae ustrinas (:apud nonnullos Parochos quibq̄ placeret haberi solita:) in Parochialibus, vel Ecclesiarum fundis servarent, a quibus modernus Dñus Administrator, certum censum, et quidem quam antea sub fiscalitate Regia fuerit, duplo majorem desumere soleret, ut proinde immunitati Ecclesiasticae istius modi hactenus soluti census exactio praejudiciosa esset, aut persoluta restituatur, et ne fors in futurum iterum praetendatur Antetituli Celsissimi ac Rm̄i Principis Benignitati, Dignitati, et juri Patronatus sufficientem Parochum subsistentiae provisionem benigne concedendam, et assignandam, valde conveniret, prout, et hisce votis suis desideratissimis, tandem aliquanto se consolandos a DEO, et suis munificentissimis Patronis exoptant, quae vota ut melius, et felicius suum optatum sortiantur effectum oporteret praepremis, et ante omnia, ab utrinq̄ oñes odiosarum, et praepreju[di]ciosarum offensionum, amovere suffereq̄ non solum ipsos lapides, sed etiam et ansas, et occasiones offensionumq̄ materiam praebentes ut est: (195)

Septimo. Ut hujusmodi inter Clerum, et Altetitullatae Celsitudinis suae Rm̄ae Dños Offices, ac subditos vigentis hactenus controversiae praepremis

підданими тим скоріше були усунуті і в майбутньому з обох сторін дотримувалися як права церковного імунітету, так права панів начальників, і щоб проводилась турбота про забезпечення засобів проживання для парохів, тобто, щоб у відповідності з волею і листом його святішої величності шановним панством за № 4 і виражені в ньому вказівки належним чином виконувались, і щоб відповідні ділянки разом із необхідними належностями як для церков, так і для парафій та дяків (де до цього часу ще не були виділені) відповідно з ласкавою королівською грамотою за № 1 були виділені, і щоб потурбувалися про належне життя парохів, тобто, щоб вперті, вередливі і виступаючі проти віруючих (піддани) були примушені навіть за допомогою, якщо це буде необхідне, світських властей, давати парохам і дякам усе, якщо буде потреба давати. Я офіційно звертаюсь до Ваших вельмишановних панств з наполегливим проханням, щоб усе це відбулося під Вашим захистом такими шляхами і способами, що приносять поліпшення і користь або щоб:

По-восьме. Проступки розпусти та перелюбства, які у цих домініях поширені, при нехтуванні властей каральними і виправними заходами настільки зросли, що після сплати жупанові трьох моріанських монет, а панові адміністратору ж один таляр, здавалось, що ці і їм подібні проступки скоріше беруться в аренду, заохочуються і навіть навмисно викликаються, ніж відвертаються і переслідуються, бо пан адміністратор усякими способами рішуче захищає винних у тих і їм подібних проступках, небезпечних для загального і духовного блага, яких би слід суворо карати канонічним і церковним покаранням на основі церковного права. Цим самим він себе самого та своїх підлеглих і жупанів (196) компрометує, бо вони неписьменних кріпаків, які не знають церковного і цивільного права, що допустились таких проступків, за які інших нещасних, що можливо один раз допустили ці проступки лише внаслідок своєї слабості, суворо карали, аж до цього часу скоріше заохочували і згуртовували. О якби самі вони не були більше нікчемними, публічно винними та негідними ці захисники і прибічники таких і їм подібних ненависних богу і людям проступків, що стали скоріше заради наживи, ніж заради турботи про допомогу винним, і це не лише у тих справах, які, як кажуть законознавці і знавці канонів, є заплутаними судовими справами, але також у цілком чистих і ясних для церковного права справах, по яких вироки легко повинні

sopiantur et in posterum utriusque partis nempe tam immunitatis Ecclesiasticae, quam Iurium Dominantium praejudicia antevertantur praecaveantur, ac Parochis de sufficienti subsistentiae, et mensae titulo provideatur, tum deinde, ut suae Matris Sacrae intentioni in benigno rescripto suo Patis Dominibus Vstris sub N-o 4. communicando expressatae praescripta ibi modalitate satisfiat, et fundi sufficientes cum aequae sufficientibus appertinentiis tam pro Ecclesiis, quam pro Parochiis, utque Cantoribus (:ubi hactenus excisi non forent:) ad mentem etiam benigni Diplomatis Regii sub N-o 1-o memorati excidantur Parochisque de concedente subsistentia prospiciatur morosi item et obstinati refractarii subditi ad praestandum Parochis et Cantoribus praestanda si opus fuerit, etiam Dominiuali mediante assistentia, compellantur Ptas Dnes vestras tum in eo haberem officiosissime requirendas, rogandasque tum vero et vel maxime in hoc ut salutaribus, ac medicinalibus viis, et modis arceantur, ut ve:

Octavo. Fornicationis, et adulterii crimina, quae in hisce Dominiis relaxata ne an neglecta Magistratuali vindicativa seu punitiva, et correctiva poena adeo invaluerunt, ut depositis (!) Spano marianis tribus Domino Administratori vō imo Imperiali, haec et his similia delicta potius arendari videbantur, et ad eadem perpetranda delinquentes quasi ultronee allici, ac provocari, quam detereri et hoc potissimum ex eo: quod Dñus Administrator talium, et similibus aliorum delictorum reos, via facti Notarios, et publico bono, spiritali, et temporalis pernitiosos per spirituale brachium seu potestatem Ecclesiasticam, Canonica et Medicinali poena puniendos fortiter imo omnimode obstiterit, impediveritque, hoc modo semet ipsum praecise, et suos subalternos, et quidem tantum spanos (196) idiotas rudes legisque Divinae, et Humanae inexpertes, quorum nonnulli in simili vitiorum genere in quo alios miseros fortasse ex fragilitate duntaxat, una vice delinquentes puniverunt, hactenus vel potius deglobaverunt, utinam ipsimet illi, non fuissent magis vitiosi notarie, et publice rei, atque inhabituati, talium et aliorum similibus delictorum Deo, et hominibus execrabilius ordinarios correctores, vindices, et vigilatores, causa potius lucri quam procurandae reorum emendationis constituerit declaraveritque et hoc non solum in his quae ut legistae et Canonistae ajunt, sunt mixti fori; sed etiam pure pure forum spirituale concernentibus Casibus, ut pote denunciandae tam Canonis, quam hominis excommunicationis Sententiae, ac aliis etiam ad Antecessorum meo-

бути оголошені аж до виключення із церкви. В майбутньому треба буде суворо заборонити порушення єпископських вказівок моїх попередників та інших церковних керівників, бо ж:

По-дев'яте. Церковні і цивільні права вимагають духовне і тілесне благо. Публічні скандали, що приносять шкоду загальному благу і викликають божу кару, не повинні залишатися непокараними, і не сміє відкладатися дозвіл на покарання, і як треба відвертати душевну загибель, так мені належало турбуватися про їх спасіння із єпископського обов'язку, який загально і зокрема повинен виправляти деякі застарілі провини. Я вірив і певно знав, що вище титулований найясніший і високопреподобний князь і управитель названих доміній, сучасна управа і поміщик не хочуть, щоб такі і їм подібні проступки допускалися їх кріпаками. Так само я був твердо переконаний у тому, що вищетитулований князь найдоброчисливіший і водночас найсправедливіший як єпископ, і тому найкраще знаючий гідність і владу єпископського авторитету ніяким способом не хоче утруднювати, тим менше перешкоджати або забороняти необхідну підпорядкованість і послухність у виправленні гріхів єпископському авторитетові та церковній владі з боку підданих та їх повну покору ординарному єпископові, його вікаріям та місцевим священикам; і тому я без сумніву надіявся, що Ваші високопоставлені панства і в цьому випадку дадуть службовцям вищеназваних доміній і їх підлеглим такі милостиві (197) і корисні настанови, за допомогою яких повинна бути накладена (повністю відокремлені від всякого церковного суду грошові штрафи), відповідно з якістю проступка передбачена священними канонами кара, щоб піддані були послухними, підкорялися своїм настоятелям і парохам, моїм розпорядженням або з мого дозволу даним вказівкам моїх заступників, або щоб:

По-десяте. Як шановане духовенство своїм власним іменем у випадках несправедливості і шкоди, що належить до цивільного суду, стояло на боці звинувачених підданих і вимагало від службовців доміній відшкодування і справедливості для них і заступалось за підданих перед церковним судом, коли їм або духовенству і парохам наносилась кривда або засуджувалися, і від мене, єпископа, як їх судді або від моїх заступників просять покарання, і своїм власним авторитетом, як це бувало до цього часу, вони не оголошували себе позбавленими вини, або парохів чи то з власного спонукання, чи за вказівками і дозволом властей не можна

rum Ep̄palem, vel subalternorum offlium Ecclesiasticorum citationem Canonicam comparere prohibuerit severe, cum autem:

Nono. Iura Divina, et humana bonum item spirituale, et temporale exigant, scandala publica communi bono nociva, atq̄ viam et Ultionem Dei provocantia manere non debere impunita, peccandiq̄ licentiam tolli, et sicut praecavenda animarū pernicies, ita procuranda eorundem salus mihi ex obligatione Ep̄pali incumberet, quae in genere quam etiam nonnulla in specie praemorata corrigenda mala Altetitulum Celsissimum, ac R̄dissimum Principem, et Praesulem P̄nominārum(!) Dñiorum actuale Possessionem et Terrestrem Dñum quemadmodum ista, et similia a suis subditis comitti nolle pie crederem, imo pro certe scirem; ita etiam Altetitulum Principem Benignissimum simul et Iustissimum utpote Ep̄pum, et ideo Ep̄pali auctoritatis Dignitatis et Potestatis optime gnarum, hujati quoq̄ve Ep̄pali Auctoritati, et spirituali potestati a suis Döminalibus subditis debitam in spiritualibus reverentiam, et obedientiam in correctionibus autem peccatorum plenam subjectionem Ep̄po suo ordinario ejusq̄ Vicariis, vel loci Parochis praestandam nullatenus velle difficultare multo minus impedire, aut prohibere firmiter persvasum habērem: ac proinde: S̄ples Dominationes Vestras hoc quoq̄ in passu praenominatorum Dñiorum offlibus et subditis indubie sperarem eos daturos, gratiosos (197) ac salutare ordines, mediantibus quibus imponenda (:seclusa omni poenitus a foro Ecclesiastico pecuniaria multa:) juxta qualitatem delicti praescripta a Sacris Canonibus poena suis Superioribus et Parochis subjecti, et obedientes futuri sint, meisq̄ aut ex commissione mea subalternorum meorum offlium citationibus pareant, ut ve:

Decimo. Sicut Venerabilis Clerus nomine singulari, et privato in casibus injuriarum, et damnorum ad forum saeculare pertinentibus, forum reorum subditorum sequeretur; et a Dominiorum offlibus satisfactionem, et justitiae administrationem peteret, et praestolaretur, ita vicissim subditos forum Eccl̄ficum, seu Cleri, et Parochorum ubi ab his injuriarentur, vel damnificarentur sequi, et a me Ep̄po velut eorundem Iudice vel vero subalternis vices gerentibus meis satisfactionem petant, propriaq̄ auctoritate prout hactenus fiebat, semet non revindicent, Parochos seu proprio motu, seu ex offlium instinctu, et commissione non verberent,

бити, зв'язувати і саджати. Якщо це цілком узгоджується з правом, справедливістю та дотриманням доброї чуйності і гармонії, то щоб відшкодування, яке просить духовенство від панів службовців, і керівництво справедливостю з поміркованістю і безсторонньою справедливостю (я хочу, щоб це дотримувалося також мною і моїми заступниками) і належним терпінням проходило на судах, і щоб замість права і справедливості не кидали нові образи і насмішки, знущання, зневаги, вибухи, висвітування і бог знає, які ще образи з публічним скандалом, з порушенням права і справедливості та заворушеннями, тому:

По-одинадцятє. Відбулися не лише згадані факти, але також багато особистих насильств, коли пан адміністратор деяких парохів жонатих за згодою церкви, їх дружин, синів і дочок, а також дяків, їх жінок, які відносяться до єпископської юрисдикції, і тим більше навіть інших (198) церковних і духовних осіб, які згідно з священним почесним ритуалом дотримуються celibату і закінчили своє навчання в академіях, ображав як словами, так і вчинками, якщо чогось допустилися, а тих із них, які шукали згідно з дозволом і рішенням своїх наставників належний судовий розгляд і відшкодування за безправ'я, причинене їм або членам їх сімей у присутності свідків, що заслуговують на довір'я, не те, щоб суддя спокійно і терпеливо вислухав, сказав їм добре слово або відповідь, або ж надав необхідне відшкодування шляхом судового розгляду, але вони повинні були вислуховувати нечесні і ганебні лайки, прошу пробачення: шахрай, шельма, паршивець, 100 або 1000 чортівських проклять із криком і тупанням ніг, а деякі відчували вимахування палицею навколо голови і зазнавали різні насмішки. Інколи ж через погрожування дотику до чарки з отрутою, більше того, траплялося, що одержували побої, які наносили їм гайдуки за дорученням сучасного пана адміністратора.

Нарешті, інші, коротко кажучи, замість одного чи іншого належного покарання за кривди і жорстокість, а також внаслідок відсутності адміністративної справедливості, повинні були вислухати тисячі і тисячі лайок, виголошених німецькою чи чеською мовами. Дізнавшись про ті погані приклади, про чоловіків, наймити і вперті та недисципліновані селяни осмілилися дозволити собі більше проступків, тому що вони звикли здійснювати в майбутньому більше негідних вчинків, частіше безпорядки і заворушення, ніж раніше, і стали більш

non ligent, non incaptivent; si quidem hoc Iuri et Iustitiae colendaeque bonae viciniam, et harmoniae, vel maxime congrueret, deniq̄ ut per Clerum petenda a Dominis offlibus satisfactio, ac justitiae Administratio cum moderamine, et aequanimi patientia (:qm̄ etiam in me meisq̄ subalternis observandam volo:) in Iudicibus requisita, non verbo Iuris, et Iustitiae loco novae contumeliae irrisiones insultationes, contemptus, explosiones, exsibillationes et Deus novit quales non injuriae cum publico scandalo juris, et justitiae laesione, ac perturbatione contorqueantur, unde:

Decimo primo. Non solum praememoratae reales, sed etiam personales profluxerunt, plurimae violentiae siquidem Dñus Administrator Parochos nullos ex indultu Ecclesiae uxoratos eorundemq̄ uxores filios, et filias Eccliarum item Cantores, et Cantorissas immediate alias ad jurisdictionem Eppalem pertinentes, et quod plus est, etiam alios (198) Ecclesiasticos, et spirituales veros Coelibes, apud hunc Sacrum Ritum benequalificatos, ac honoratos, et in Accademiis studia sua absolventes, neq̄ verbo, neque facto, quod laesionem aliquam saperet, quidquam comittentes, sed solum modo pro sua vel suorum injuria coram Testimoniis fide dignis debito, et pulchro modo satisfactionem justitiaeq̄ administrationem ex suorum superiorum commissione, et mandato requirentes non, ut aequanimis Iudex benigno, et patiente aure eosdem exaudivisset, bonum verbum, aut responsum eisdem dedisset, aut condignam satisfactionem pstitisset (!) verum Iuris, et justitiae administrandae loco, alii indecentes et turpissimos terminos verbo sit venia; Hunczutt Schelm perncheider, 100 aut 1000 daemonum imprecationes, simulq̄ pedum strepitum, et pulsationes audire, alii circa caput baculi vibrationes, et addentes insultationes, subinde autem tacto per capedinem spada comminationes, et quod plus est trusiones etiam Haidonum medio sibi illatas, et a moderno Dño Administratore demandatas experiri, alii deniq̄ uno verbo: pro injuriarum vel violentiarum desiderata una, alterave competenti satisfactione aut justitiae Administratione incompetencia millia, et millia Sacramentorum Germanica aut Bohemica lingua prolatorum reportare debuerint.

Quibus malis exemplis, viris, et cognitis, spani, et morosi, ac indisciplinati rustici pruir (!) comittere ausi sunt, si quidem plures indecentes casus frequentiores perturbationes, et confusiones exposit, quam antea perpetrare, magisque insolentiores esse solebant auctoritatemque Eppalem prorsus vilipen debant, palam dicentes: nil sibi

пихатими. Вони цілком не цінували єпископський авторитет і явно говорили, що єпископ не може їм нічого наказувати, що вони його не бояться — всупереч вказівок св. Тридентійського синоду про реформізм (сесія 24, гд. 10). Єпископи для того, щоб могли краще тримати у покорі народ, яким керують, у всьому тому, що стосується відвідування та виправлення моралі підданих (199), мають право і владу як делегати апостольського престолу керувати ними, стримувати, карати і добиватися свого права згідно з санкціями церковних законів усіма способами, які вважатимуть своєю мудрістю за доцільне для виправлення підданих і корисними для своєї єпархії.

У тих випадках, коли йдеться про відвідування або виправлення моралі, щоб жодним способом не перешкождали або вивільняли викуп, або заборона, апеляція, чи скарга, надіслана до апостольського престолу, у виконанні того, що ці доручили, вирішили або присудили. Те зло, що було зроблене на шкоду для загального добра як духовного, так і світського, що дотепер дуже порушувало згоду, гармонію, християнську щирість, мир і повагу, що виникло із якоїсь мети і причини, щоб було з обох боків усунуте повністю, викоринене і передане вічному забуттю, а щоб в майбутньому належно і постійно дотримувався добрий порядок, бажана і необхідна справедливість, вища і досконала взаємосудська гармонія, додержання слова, спілкування в межах християнської щирості, миру і спокою, маючи перед очима бога і його справедливість, загальне добро, як духовну, так і матеріальну користь. Після того, як це набере бажаного результату, буде щасливо виконуватись і дотримуватись і стане постійним, залишається ще щось гідне спеціального задуму, яке й додається.

По-дванадцяте. Через це ці щасливі збори підтримують, що, виходячи з цього, шановний монастир св. Миколая, єпископа і проповідника, на Чернечій горі орден святого Василя із заснованого фонду його світлості колишнього князя Федора Корятовича Мукачівською домінією як продуктами, так і в натурі повинен щороку забезпечуватися і одержувати якісь проценти і прибутки, а із деяких гір звичайну десятину вина за найдоброчливішою королівською згодою, вказаною спеціальною постановою за № 5, і своє право на цей фонд він завжди повинен мати; тому той же монастир погоджується, що прибутки із цих фондів, що вказані у засновчій грамоті, яку вищезгаданим Вашим панством раніше було надіслано,

mandare Ep̄p̄um minus eundem timere directe contra illud S. Con. Trid: de refor: Sess: 24. Cap. 10. Ep̄p̄i, ut aptius, quem regunt, populum possint in officio atque obedientia continere, in omnibus iis, quae ad visitationem, ac morum correctionem subditorum suorū spectant, jus, et potestatem habeant etiam tanq̄ Āp̄licae sedis Delegati, ea ordinandi, moderandi, puniendi, et exequendi juxta Canonum sanctiones, quae illis ex prudentia sua, subditorum emendatione, ac Dioecesis suae utilitate necessaria videbuntur. Nec in his ubi de visitatione, aut morum correctione agitur, exemptio aut nulla inhibito appellatio, seu querella etiam ad sedem Āp̄licam interposita, executionem eorum, quae ab his mandata, decreta, aut iudicata fuerint, quoquo modo impediatur, aut suspendatur. Quae publico tam spirituali, quam temporali bono praejudiciose praemissa mala, bonam concordiam, et Harmoniam, Christianamque sinceritatem, pacem, et charitatem nimiam quantum hactenus ex acerbantia, ac ex qualicunque fine, aut causa promanantia, ut ab utrinq̄ funditus eliminentur, aboleanturq̄ oblivioniq̄ perpetuae penitus tradantur, et potius in posterum bonus ordo juris, et justitiae debitus, et optatus cursus, et summa et perfecta mutuae vicinalis harmoniae bonae, et cōrespondentiae communicationem Christianae item sinceritatis pacis, ac tranquillitatis vinculo prae oculis praecise Deum, et justitiam ejus boniq̄ publici utriusq̄ tam spiritualis, quam et temporalis rationem habendo, opportune procurantur stabilianturq̄ est necesse. Quibus in gratiosam reflexionem assumptis, et feliciter procuratis, ac stabilitis restat adhuc aliquid pariter speciali reflexione dignum quod et subnectit.

Decimo Secundo. Ex quo honorabilis hicce conventus S. Nicolai Ep̄p̄i et Confessoris de monte Csernek ordinis Divi Basilii Magni ex pia foundatione Serenissimi quondam Ducis Theodori Keriatovics ab IDominio Munkács tam in parata quam in natura certas quasdam obventiones, et proventus sibi quotannis praestandos, et exolvendos, et ex nonnullis monticulis consvetas vini decimas percipiendas fundationaliter cum consensu Regio Benignissimo quandocunq̄ opus fuerit, cum specie facti sub N-о 5-о remonstrabili habuisset, jusque suum ad illam foundationem piam semper retinisset; ideo conventus idem intuitu Fundationalium suorū obventionum, et proventuum in Fundationalibus literis, cum P̄ttis Dñibus vestris uti P̄missum est, quandocunq̄ opus fuerit, communicandis

по потребі повинні ділитись між ними (200). Заради наведення кращої ясності з волі і доброти вищетулованого ясновельможного і високопреподобного князя, який так любить справедливість і є прихильником милого нам фонду, згідно з добродушністю і достойної лише князя такої поведінки для надання своєї думки у випадку суперечок у королівській славній канцелярії і вироблення проголошення в справі примирення сторін буде ласкавий виступити. На цьому я, як голова цих зборів, офіційно наполягаю. Крім цього, рибальство від міського млина вверх по річці до гори, а також рубання дров для опалення будинків, як і мої попередники — єпископи, привілейовані володарі Мукачівської єпархії, доброзичливо були обдаровані цим привілеєм 1-го серпня 1648 року повновладними князями і володарями Мукачівської домінії — ці привілеї наведені в їх грамоті під № 6; якщо до цих пір можна було вільно і мирно використовувати ці привілеї, то сучасний пан адміністратор, невідомо з яких мотивів і за чиєю вказівкою, почав порушувати як рибальство, так і заготівлю дров, незважаючи на те, що раніше ця мирна робота не порушувалася, всупереч згаданого привілею дев'ять возів дерев'яних стовпів для домашньої потреби мого єпископського управління разом із возами і запряженими тваринами наказав забрати, і декілька раз посередництвом терміново посланих преподобних отців монахів, а навіть моїми письмовими відношеннями я звертався до нього, але до цього часу він не прийняв заходів до налагодження даної справи. Тому і в цьому випадку вимагаю залишити дозвіл на вільну заготівлю дров і рибальство, а також на збирання жолудів за давнім звичаєм. Відвезені стовпи повернути. (У випадку відмови виконати цю просьбу, якщо з доброї волі захоплене не буде повернене, я бажаю, щоб це було виконане за допомогою юридичного впливу вищих офіційних осіб на пана адміністратора).

Зважаючи на все це, на основі чого жителі і кріпаки сіл Бобовище і Лавок здавна належать до мого монастиря (201) і внаслідок цього зобов'язані платити податки, виконувати громадські повинності та заготовляти інші матеріали, вони залежать прямо і безпосередньо від розпоряджень панів і службовців славної Мукачівської домінії, а не від комітатських. Тому що порядок є душею справ, у тому випадку також я вирішив просити Ваші вищетуловані панства, щоб вони були ласкаві дати вказівки підпорядкованим панам службов-

uberius, ac (200) clarius specificandorum ex gratia et benignitate Altetitulasi Celsissimi, ac Rdiissimi.

Principis tanquam justitiae amantissimi piisq̄ Fundationibus faventissimi Secundum benignam, et tanto Principe dignam in processu ad dandam rationem contradictionis moto coram Ita Tabula Regia factam declarationem semet consolari humillime instaret, et ego qua ejusdem Conventus actualis Praelatus per quam officiose instarem. Praeterea piscationem a mola oppidana torrentem versus sursum sicut et lignationem tam pro foco, quam aedificiis Antecessores mei Eppi, et qua in Distrietu Munkacsiensi Compossessores, et qua Privigialista adhuc in anno 1648. die prima Mensis Augusti, a Domini Munkács absolutis Principibus, et Possessoribus confirmationali tali Privilegio sub N-o 6. in suo originali vero remonstrabili benigne donati, et si liberam, et pacificam hactenus habuerint, attamen modernus Dñus Administrator nescitur quibus ex motivis, et ad cujus instigationem, siquidem tam piscaturam qm̄ lignationem, turbare incepisset, ac non obstante hactenus habito pacifico usu, ac supra memorato Privilegio novem currus pallorum pro Domestica conventus mei Eppalis necessitate factorum una cum curribus, et pecoribus abigi currasset (!), et aliquoties per meos expresse missos R. Patres Conventuales, imo per meas litteras officiose requisitus; eosdem curare restitui ad praesens neglexisset idcirco: hocquoq̄ in passu liberam lignationem, et piscationem, imo et glandinationem penes antiquum usum relinquendum, ablatoq̄ violenter pallos restituendos (:alias in casu non restitutionis, a me nolle velle, si svaviiori modo restituti non fuerint via juris in Domino Administratore ex officio (!) revindicandos:) de juris et justitiae exigentia. Summe exoptarem, oniq̄ cum respectu, ex quo vero Possessionum Boboviscse, et Lauka Incolae, et subditi ab antiquo ad hujatem meum Conventum (201) pertinentes respectu quanti portionalis tribuendi onerumqve publicorum cujusmodi sunt Pjuncturae, et reliqua supportandorum, directe, et immediate ab I: Domini Munkács Dñorum Offlium, et non a Comitatus: Dispositionibus penderent, cum autem Ordo esset anima rerum Idcirco: eo in passu quoq̄ debite rogandas easdem Pftas Dñes Vestras hisce habere volui, ut eatenus subalternis Dñis Offlibus I: Dñii eas comissiones dare velint, neq̄ dedignantur viđt, ut dum, et quando, seu respectu quanti repartendi, seu Militis inquarterisandi, seu ob aliud id genus Sedes Dominialis celebrabitur, mihi p̄vie aut meo immediato Conventuali Superiori ad notitiam dare non gravarentur, de ejusdem sedis

цям славної домінії, щоб вони обов'язково повідомляли мене і через мене вищі установи в справі розподілу або розквартирування війська по селах, або про якісь інші публічні заходи, що проводитиме резиденція феодала, про термін їх проведення, щоб після одержання відомостей мій представник також зміг узяти участь із цієї нагоди у резиденції феодала, щоб таким чином належно віддати богу те, що належить святому богу, а цісареві цісареве, і дуже бажав би, щоб мої піддані могли також керуватись цим.

Поки все вищенаведене разом узятє і кожне зокрема з найпершої і найдоброчливішої милості і волі ясновельможного і високопреподобного князя, а також повною владою величних і великодушних Ваших панств через вищетульовану благородність для подвійного розгляду і для перегляду того, що слід налагодити, для вирішення того, що слід вирішити, прихильно оцінивши те, що слід зменшити, для спокійного і справедливого розсуду, налагодження і розв'язання я вирішив направити на розумний і високий розсуд із проханням ці справи ласкаво розв'язати; залишаюсь у всій щирості і чистоті душі. В єпископській столиці монастиря св. Миколи, єпископа і проповідника, в Мукачеві 28 квітня року божого 1729. З пошаною до вищеназваних високопоставлених Ваших панств Геннадій Бізанці.

(202) . . .

(203)

Глава 47

Після смерті того ж 1729 року ігумена монастиря на Чернечій горі Йосифа Годермарського монахи, заклопотані питанням настоятеля, одногосно обирають главою Георгія Бізанці, зберігши капітулу за умов, що він буде підтримувати монахів, усім монастирським майном буде керувати іменем монастиря, а не своїм єпископським іменем, щоб не присвоїв собі чуже, щоб ніхто без згоди старійшин не був прийнятий у монаший орден та інших спеціальних умов, які дивись у II частині, стор. 156 та наступні сторінки твору Базиловича.

Склавши присягу, він прийняв також сувору монастирську дисципліну і зразково її дотримував.

Відносно цього дивись документ там же, стор. 159. Той же Бізанці приймає присягу вірності папі від свидницького та платенського єпископа Георгія Вчинича в присутності високопреосвященного Іоанна Іннокентія Клейна, обраного волозького єпископа у Трансільван-

Dñalis celebrandae termino, quo rescito, meus quoq̄ homo occasione ejusdem Sedis Dñalis p̄sto adesse possit, ut taliter quae s̄t Dei, Deo, quae Caesaris, Caesaro debite p̄stari, administrariq̄ possint, a meis quoq̄ subditis.

Quae praemissa universa, et singula dum cum primis Benignissimis Csissimi (!), et Rñi Principis Gratiis et Favorib: demum spectabilium quoq̄ et Magnificarum Dñum Vestrarum plenariae cum Iuris dictionis autoritate per Altetitulum Celsitudinem suam, ad bina hujatia pro revidendorum revisione, decidendorum decisione, resolvendorum resolutione, benigne Deputatarum aestimatissimis, Favoribus pro aequo, et justo dirimenda, decidenda, resolvendaq̄ Prudenti altoq̄ summitterem Iudicio, favorabilem super iisdem p̄stolans (!) resolutionem in omni animi sinceritate, et candore constanter persevero, et sum. In Cathedra Ep̄pali S. Nicolai Ep̄pi et Confessoris ad Munkacs die 28-a Aprilis añi Dñi 1729. Earundem Praeltarum Spectabilium Dnationum Vestrarum Gennadius Bizancz. (202)

(203)

Caput 47.

Josepho Hodermarszky abbate de Csernek eodem hoc anno 1729. mortuo, Religiosi de Superiore erant solliciti, servato Capitulo unanimi voto eligunt pro tali Georgium Bizanczy, sub Conditionibus ut Professionem Religiosam emittat, Bona omnia monastica nomine Monasterii, et non suo Episcopali administret, nefors abalienata revindictet, ad Ordinem nemo suscipiatur sine consensu Seniorum, et alia specifica, quae vide apud Basilevits Parte II. pag. 156. et sequ. Professione elicita rigorem etiam disciplinae suscepit, et exemplariter observavit. Eatenus Documentum vide ibidem pag. 159.

Idem Bizanczy excipit Iuramentum Fidelitatis erga Summum Ponticem ab Episcopo Svidniensi et Platensi Georgio Wchinich, coram Illustrissimo Ioanne Innocentio Klein, Electo Episcopo Valachorum in Principatu Transylvaniae, Fogarassiensis, Simone Olsavszky, Vicario Marmarossiensis, Archi Diacono Comitatum Zemplény, et Sáros, Patre Hieronymo Blasovszky etc. Michael Olsav-

ському князівстві, фогораського Симеона Ольшавського, мараморського вікарія, архідиякона Земплинського і Шариського комітатів отця Ієроніма Блажовського і ін.

Михайло Ольшавський був спеціально посланий для цього акту як нотаріус — 9 жовтня 1729 року.

Йосиф Годермарський просив від його величності дозвіл, щоб міг побудувати монастир і церкву в Повчі, однак, хоч це прохання було направлене егерцям для висловлення своєї думки з цього приводу, не послідувало жодного рішення, тому ця слава збереглася за Георгієм Бізанці. В єпархіальному архіві у витязі читаю таке: Повчанську церкву почав будувати із випалених цегол замість дерев'яної і тісної. Закладання каменю під фундамент проходило у великій святковій обстановці, на яку були запрошені його найсвятіша величність, імператорська камера, угорська королівська камера, управління Спишу, егерська капітула, великоварадинська капітула, егерський єпископ та старший генеральний кошицький комендант, міста Пряшів, Кошиці, Бардіів, Левоча та Нодьбаня, 8 вересня 1731 року.

Про плач ікони пречистої діви Марії детальніше дивись цитоване місце Базиловича.

Не довго жив єпископ і монах Бізанці, бо в 1733 році помер і був похований у Мукачеві (204) на Чернечій горі. Судячи із його справ і написаних праць, він був ученою і ерудованою людиною, але надто залежав від волі егерців.

Що він був королівським радником, видно із судового рішення, виданого для монахів ордену св. Василя Великого Георгія Блажовського та Григорія Булька. Причиною цього рішення було те, що, коли граф Шенборн був введений у Мукачівську і Чинадіївську домінії, Бізанці подав протест і для викладення своєї думки послав у королівську канцелярію своїх повноправних представників Георгія Блажовського і Григорія Булька, звідки одержав рішення такого змісту: (205)

Ми, Карл VI, з божої милості обраний римський імператор і король Германії, Іспанії, Угорщини, Чехії, Далмації, Хорватії, Славонії і т. д., ерцгерцог Австрії, герцог Бургундії, Брабанції, Штірії, Каринтії, Крайни, маршал Моравії, граф Габсбурзького Тиролу і Поріччя і т. д. Даємо до відома, що року, дня і місяця нижченаведених повідомляємо сучасників, що довірені нашого преподобного Георгія Бізанці, єпископа шебастинського, мукачівського і мараморського та приєднаних областей

szky pro hoc actu specialiter deputatus Notarius. — 1729. 9-a Octobris.

Josephus Hodermarszky equidem petiit facultatem a Majestate, ut possit erigere Clastrum, et Ecclesiam Pótsini, sed quoniam fuerat haec petitio ad Agrienses pro opinione inviata, ideo nulla secuta est resolutio, atque ideo gloria haec reservata est Georgio Bizanczy. In archivo Dioecetano in Extractu haec lego: Pótsensem Ecclesiam struere accepit funditus ex lateribus coctis in locum ligneae, et angustae. Fundamentalis lapidis positio evenit magna cum solennitate, ad quam invitati erant Sua Majestas Sacratissima, Camera Imperialis, Camera Aulica Hungarica, Administratio Scepusiensis, Capitulum Agriense, et Magno Varadiense, Episcopus Agriensis, et Praepositus major Generalis Cassoviensis Commendantius, item Civitates Eperjessiensis, Cassoviensis, Barphensis, Letschoviensis, et Nagy Bányensis. 8-a Sept. 1731.

De fletu B. M. V. imagine qualiter intervento vide uberius Bazilovits loco cit.

Non diu vixit Bizantius Episcopus, et Monachus, nam 1733-o mortuus, et Munkacsini sepultus est (204) in monte Csernek. Ex actis et scriptis ejus judicando fuit vir doctus, et eruditus, sed nimium ab Agriensium nutu dependebat.

Fuisse Eum Consiliarium Regium patet ex Constitutione Procuratoria pro parte Georgii Blazsószy, et Gregorii Bulko, Ordinis S. Basilii Magni Religiosorum emanata. Constitutionis hujus incipiens fuit illud, ut dum Comes Principes a Schönborn in Dominia Munkacs, et Szent Miklós introduceretur, Bizanczy interposuit Protestationem, ad dandam rationem citatus ad Tabulam Regiam, expedit Plenipotentiarios: Georgium Blazsószy, et Gregorium Bulyko, unde emanavit Decretum tenoris hujus: (205)

Nos Carolus VI. Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque etc. Archi Dux Austriae; Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae; Marchio Moraviae; Comes Habsburgi Tyrolis, et Poritiae etc. Damus pro Memoria. Quod anno die Locoque datarum Praesentium, Fideles Nostri Honorabilis Georgius Blazsószy qua Fidelis itidem Nostri Reverendi Georgii Genadii Bisanczi Episcopi Sebastopolitani, Munkacsiensis, et Maramarosiensis, per Regnum Nrum

нашого Угорського королівства, апостольського вікарія і нашого радника, преподобний Георгій Блажовський і отець Григорій Булько, монах ордену Василя Великого на Чернечій горі, як повноправні і законні представники на ради єпископа і ігумена монастиря св. Миколая ордену Василя Великого на Чернечій горі грецького обряду, з уповноваженням нашого Березького комітату, виданого 14 березня нижченаведеного року на спеціальному бланку і в оригінальному оформленні, були персонально прийняті нижчепідписаним нашим радником у заступництві нашої персональної королівської присутності у судовій справі, яку високоблагородний граф Фрідерік Карл, Шенборн Бухгаймб, єпископ бамберський, герц-біпольський, герцог східної Франції, заступник канцлера св. Римської імперії і наш таємний радник, особисто підняв проти вищеназваного мукачівського єпископа, проти св. Миколая на Чернечій горі та проти інших противників у королівському суді і продовжував аж до закінчення її. Наших видатних довірених Самуїла Богуша, Андрія Будогазі, Мартина Трістьянського, (206) Мартина Беера та інших захисників, зобов'язаних присягою у нашому Угорському королівстві, обрали і призначили своїми справжніми, законними і непохитними заступниками і само собою були певні, що через вищеназваних своїх заступників, разом або окремо призначених представників, тобто про учасників цієї судової справи говорилось, турбувалось, було зроблено висновок у вищенаведеній справі, як обрали, встановили і призначили.

Ми вжили заходів відносно того, щоб в дальнішому було видане і розповсюджене заготовлене прокурорське посвідчення з нашою судівською і достовірною печаткою, яка знаходиться у нижчепідписаного нашого заступника і радника, нашої королівської особи, вважаємо, що посвідчення повинно бути видане всіма способами, необхідне згаданим особам для збереження основних прав у майбутньому, і дозволене відповідно до загальної справедливості. Видане у нашому вільному королівському місті Пешті дня 22 серпня 1732 року, прочитане і видане мною, Антонієм Красалковичем, заступником і радником його священної імперсько-королівської величності в судових справах, в. р.

Те, що він переписувався з Римом і зокрема з Ігнатієм Кульчинським, досить славним істориком свого часу, видно із такого листа:
(207)

Hungariae Partesque adquisititias Vicarii Apostolici, et Consilarii Nostri; et Religiosus Frater Gregorius Bulko Ordinis Divini Basilii Magni de monte Csernek professus, qua Conventus Fratrum S. Nicolai Eppi, et Confessoris de eodem monte Csernek Ordinis Divi Basilii Magni Graeci Ritus Unit: Legitimi Plenipotentiarum Lris Plenipotentia libus Comitatus Nostri de Beregh die decima quarta Mensis Martii Anni infrascripti emanatis in specie et originalibus productis eorum infrascripto Personalis Praesentiae Nostrae Regiae in Inditiis Locumtenente et Consiliario Nro personaliter constituti, in causa illa, quam Rdu ac Illustri Fridericus Carolus S. R. I. Princeps e Comitibus de Schömborn Buchhaimb, et Wobfstell, Eppus Bambergensis Herbipolensis Franciae orientalis Dux S. R. I. Procancellarius, et Consiliarius Noster Actualis intimus, contra praefatum Eppum Munkaciensem, conventum S. Nicolai de monte Csernek, -et alios Contradictores, coram Tabula Regia Iudria movit, et suscitavit, usque ad exitum ejusdem fideles Nostros Egregios Samuelem Bohus, Andream Budaházy Martinum Triztyanszky, ac (206) alterum Martinum Beera, aliosque in Regno Nostro Hungariae Iuramento obstrictos Procuratores, in suos veros, legitimos, et indubitatos elegerint, constituerint, et ordinarint, Procuratores, ratum gratum, atque firmum sese promittentes habitur. quidquid per antelatos Procuratores suos, simul, ad divisim constitutos, Exhibitores videlicet et Exhibitorem Praesentium dictum, actum, factum procuratum, et conclusum fuerit in Causa praemissa Quemadmodum elegerunt, constituerunt, et ordinarunt. Super qua porro modo facta procuratoria constitutione Praesentes Litteras Nras Testimoniales sub Sigillo nostro Iudiciali, et authentico, apud infrascriptum Persolis Praesentiae Nrae Regiae in Iudiciis Locumtenentem, et Consiliarium Nrum habito, memoratis Constituentibus Iurium Principalium suorum futuram ad cautelam necessarias, modis omnibus extradandas esse duximus, et concedendas, Communi svadente Iustitiae. Datum in Libera Regiaque Civitate Nostra Pesthiensi die vigesima Secunda Mensis Augusti anno Domini Millesimo Septingentesimo Trigesimo Secundo Lectum, et extradatum per me B. Antonium Krassalkovics S. Caes. Regiaeq. Mattis in Iudiciis Lottem et Consiliarium. m. p.

Correspondisse Eum cum Romanis et signanter cum Ignatio Kultsinski satis claro Historico sui aevi, patet ex sequenti Littera: (207) Venerabilis

Шановний і преподобний отче во Христі і вельмишановний патроне!

Листа Вашого високопреподобного отця від 16 червня 1733 року я одержав і відповідаю на нього. Передусім я вже раніше вислав поштою відстрочку грошей його преосвященству панові єпископові шебастинському. Причиною того, що я до цього часу ще не вислав індульгенції, було те, що я чекав Йосифа Брескі, що відправляється у Рим, який до цього часу ніколи не був у Римі. Іншим разом ці індульгенції я вишлю окремою посилкою славному прелатові. Індульгенції для Березнянської церкви пересилаю тепер і лише для свята, але обіцяю потурбуватися також і про зелені свята (трійцю), щоб і для іншої церкви — Краснобрідської — були для цього ж свята. Відносно цього пишу також його преосвященству панові єпископу шебастинському, тому що хворіє, дуже переживаю і буду молити нашого творця за його виздоровлення. Посилки індульгенції безперечно не обходяться без видатків, які однак я залишаю на Твою людяність, як преосвященного начальника і Вашого вельмишановного отця. Іншим разом я звернусь ще до Вашого отця, а тепер залишаюся з належною повагою і пошаною до шановного Вашого отця. Дня 22 серпня 1733 року. У Римі. Брат і слуга найщиріший Ігнатій Кульчинський ордену . . .

(Бізанці помер в липні 1733 року).
(208) . . .

(209)

Глава 48

**СИМЕОН ОЛЬШАВСЬКИЙ, ХХVІ
ЄПИСКОП МУКАЧІВСЬКИЙ І ЧАСТКО-
ВО ПЕЛЬСЬКИЙ.**

Базилівич, що завжди звик помилятися в хронології, вважає, що Бізанці керував епархією від року 1726 по 1733-ій, але сам документально доводить на попередніх сторінках, що той уже в 1716 році був призначеним єпископом, але погодімося з ним і йдімо далі.

Симеон Ольшавський видав перший такий документ свого керування, як генеральний вікарій:

Всесвітньовідомому собору духовенства і руському панству мир Христа і все найкраще!

Відомо Вашим чесностям, серед яких із Вас особливо багато духовних, що мали б мати не тільки церковні вільності і свободу, а насправді переносять багато труднощів, пригноблення і кріпацтво, платять податки, відроблюють пан-

220

Admodum Reverende in Christo Pater, ac Patrone Observandissime!

Epistolam multum Reverendae Paternitatis Vestrae sub dat. 16. Iunii 1733. recepi, ad quam respondeo. Imprimis prerogationem facultatum iam pridem misi per Postam Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Ep̄o Sebasteno. Quod vero Indulgentias hactenus non transmiserim, motivum id fuit, quia expectavi Iosephum Bresky Romipetum, qui in hucusque hic Romae nunquam comparuit. Coeterum (!) modo easdem Indulgentias transmitto cum seorsiva ad laudatum Praelatum Epistola. Indulgentias ad Ecclesiam Berenzensem transmitto hic, et nunc pro Festo Titulitantum, sed polliceor curaturum me etiam pro Festo Pentecostes, prout et ad aliam Ecclesiam Krasnobrodensem pro eodem Festo, qua de re scribo etiam ad Illustrissimum Dominum Ep̄m Sebastenum, qui quod morbo laboret, gravissime doleo, et orabo ad nostram Thaumaturgam pro restituenda pristina incolumitate. Expeditiones Indulgentiarum non sunt certe absque sumptu, quae tamen humanitati Tuae Illustrissimi Praelati tum Vae Paternitatis multum Reverendae committito. Pluribus alia occasione conveniam Paternitatem Vam modo vero commendo me S̄nis Sacrificiis, et cum debita veneratione maneo. Venerabilis Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae die 22-a Augusti Anno 1733. Romae Frater, et servus obsequentissimus Ignatius Kulcsinsky Ord. P. G. et R.

(:Bizancy mortus est m. Iulio 1733:)

(208) -----

(209)

Caput 48.

**SIMEON OLSAVSZKY,
EPISCOPUS MUNKACSIENSIS, ET PELLEN-
SIS IN PARTIBUS XXVI.**

Bazilovits in Chronologia semper errare solitus, ponit Bizantium ab anno 1726. — 1733. Dioecisim rexisse, et in prioribus paginis solus documentat eum jam 1716. Episcopum nominatum existitisse, sed pareamus ei, et progrediamur ultro.

Simeon Olsavszky existentiae suae primum Documentum dedit, qua Vicarius Generalis:

Вно Велебный Оцеве Собора и Панства Рускаго Мир“ Хртовъ, и вся блгая!

Вѣдомо ест“ чесностѣм Вашым“ иж“ Много ест“ духовных“ между вамѣ, который не абы въ волностех“ Црковных и слебодах“ належытых“ zostавали але нато еще многѣи тѣжары оутиски и кмѣцтво изнашают“ порцію дают панщѣну роблят также и Аренду платят“, из котораго жродла илї източнѣка тое плынет не

щину, платять аренду. Це витікає не від якогось зовнішнього джерела, а лише від місцевого в Мараморощі. Дуже багато священників пішли по правильному шляху; але священників стало дуже багато, так що не можуть влаштуватися; хто їх лише так розмножив? Справді не хтось інший, як отець Дософей Теодорович, на якого сюди в ці дні прийшла скарга із Сигота, в якій державні панове протестують, що він постійно хіротонізує і висвячує кріпаків, пастухів, простих мужиків, чим не лише приносить згубу на церковний чин та духовенство, але також державні пани, країна і пресвітлий цісар сприймають це як невдячність, бо кріпаки стають попами від Дософея. У зв'язку з цим ми сповіщаємо Ваші чесності, всіх протопопів та інших священників, наказуємо і завіщаємо, щоб жодний дяк або попович не осмілився висвячуватися від отця Дософея. За цим повинен стежити кожний протопіп. Після цього жоден, що буде висвячений Дософеєм, не буде мати вольності і церковну свободу, і нехай такий на всі віки буде позбавлений чину священнослужителя. Нехай буде відомо Вашим чесностям, що отець Дософей знаходиться в забороні, яку на нього наклав блаженної пам'яті єпископ мукачівський і марамороський Георгій Геннадій Бізанці, а повторно на цього ж отця Дософея ми вислали заборону і суворо йому заборонили, щоб не осмілився каятися потім, як (210) виключений. Нехай це буде відомо всім і нехай обов'язково дотримується і виконується. Видає для Вашого відома і виконання на кафедрі мукачівській місяця липня року божого 1733-го. Написав брат во Христі Симеон Олшавський, вікарій єпископа мукачівського, власноручний підпис. (211)

(212)
Про смерть єпископа Бізанці він так доповідає в Егер: Ваше преосвященство пане графе, пане патроне, найліпший і найдорожчий і великошановний наставнику! Готовність моїх покійніших послуг. Після щасливого закінчення 27 липня похоронів набожно у господі померлого єпископа, на яких вчасно з'явилися у великій кількості усі архіприсвітери, запрошені декани, а із духовенства багато священників і пресвітерів. На наступний день відбулися генеральні збори з їх участю, на яких я ознайомив присутніх з дорогим для мене єпархіальним декретом Вашої ексцеленції, виданим про призначення мене на посаду вікарія. Декрет, публічно зачитаний, був прийнятий і схвалений усім духовенством з покійною згодою. Після цього, спираючись на обов'язки моєї посади,

о инаго токмо о сего же въ Мараморыши. Множество Дѣховныхъ направилось, на толико же южъ немогутся въ мистити кто ихъ толико розмножилъ, истинно не иныи толико Оцъ Дософей Феодорович на которого и въ сіи дни тутъ поносъ пришил изъ сигота Панове державныи протешталуют, ижъ непрестанно Хіротонізует и Святитъ Кметъй, Пастырей, простакове мужыкомъ въ чомъ нетокомо чимъ Црковный и Духовенство згубу имаеъ але тежъ и Панове Державный брсагъ и Пресвѣтлый Кесаръ маеъ заневдячностъ понеже кметъ стаютея попамі о Дософея сего ради симъ буниверсиломъ извѣсно творимъ чесностямъ вашимъ всѣмъ прото Попамъ и прочіимъ Парохомъ приказуемо и завѣщаемо дабы Жаденъ дѣякъ или пѣвичъ не дерзнулъ ститися о Оца Дософея натое бодрено и бпсно кождый протопопъ повиненъ позоръ дати, и посемъ который колвекъ будеться бѣтити оу Дософея, жаденъ таковыи не будеть волності и прислѣбоду Церковней зоставати и о таковаго Священства зостанетъ въ вѣки чуждъ. Вѣдомо дабудетъ и сіе чесностя вашимъ ижъ Оцъ Дософей естъ во запріщеніи, которое Блжнои Памяти Еппъ Мукачовскіи и Марамороскіи Георгіи Геннадіи Бізантіи на него положилъ повторенну натожеже Оця Дософея запріщеніе послали есмо, и сурово ему заказали данерзнетъ“ бмофора каятися яко (210) неключемый. Сія извѣстно соверше и въ не омѣнное Соблюденіе и исполненіе въручше зостаеъ назавше вно в. в. Вшымъ Дѣна въ кафедрѣ мукачевской Мца Юлія дго Року а лг. зыставыи о Хртъ Братъ“ Сімеонъ Олшавскій въкарій Еппа Мукачевск. т. р.

(211) -----

212) Mortem Episcopi Bizantii ita refert Agriam:

Excellentissime, Illustrissime, ac reverendissime D. Comes, Domine Patrone, et Praesul Gratosissime, Colendissime. Servitiorum meorum humillimorum promptitudinem. Feliciter die 27. Iulii terminatis Exequiis pie in Domino defuncti Episcopi, pro quibus frequenti numero omnes Archi Presbyteri, Decani invitati, quam plurimi item de Clero Parochi, et Presbyteri diligenter comparuerunt, die vero immediate sequenti Congregatio eorumdem fuit Generalis, in qua Gratosissimum Excellentiae Vestrae Dioecesanum Decretum de Vicariali munere meo emanatum iisdem exhibui, quod publice lectum, humillima cum submissione a toto Clero acceptatum, et indorsatum est, quo facto ex incumbentia muneris, et Officii mei, ad antevertenda, et praecavenda quoque mala, et eradicandos abusus multa salutaria moni-

направлені на відвернення і попередження всіх недоліків та викорінення зловживань, я дав їм багато корисних порад і серйозних вказівок, щоб кожний із них глибоко вкоринив до свого серця свій обов'язок священика і благодатне керівництво ввіреними і переданими їм душами і щоб завжди мав перед очима дальше поширення великої божої слави. Крім цього, я попередив архіпресвітерів із загрозою серйозного позбавлення їх посади і парафії, а також інших начальників із духовенства я підбадьорив, щоб кожний із них у своєму деканаті пильно стежив за тим, щоб ніхто не осмілювся відправитися у Польщу або кудись інде за висвяченням і призначенням, бо я чув, що знайшлися деякі сини пресвітерів, що мали намір це зробити, тобто готували виїзд для здобування церковних посад. З метою перешкоди цьому я також серйозно попередив циркулярами, щоб ніхто не відважився це робити. Однак, о боже, який жаль, ваша ексценція настоятелю! У Марамороському комітаті до цього часу переховується один відомий уже сліпий старець по імені Дорофей Теодорович, що в Углянському монастирі називається єпископом, який покійним єпископом Бізанці був позбавлений своєї посади. Однак, відновивши свою посаду, не знаходячи перешкоди в цьому, він, як і раніше, висвячував багатьох, що приходять до нього то із Трансильванії, то із Угорщини, навіть малописьмених, не скажу, пастухів. Тепер, довідавшись про смерть покійного єпископа Бізанці, знову зібрав свої виснажені сили і шістьох якихось волохів для Сатмарського комітату (213) нещодавно почав висвячувати. У зв'язку з тим, що до цих пір я не мав можливості застосувати свою активність у Марамороському комітаті і я не маю можливості його затримати, а на колишнє позбавлення прав, заборону і поради він не звертає уваги, з метою усунення звинувачень, що я недостатньо стежив за становищем і не вживав заходів у відповідності з моєю посадою, звертаюсь до Вашої ексценції, як найдорожчого єпископа, і дуже щиро прошу, щоб Ви були ласкаві своїм впливом наставника вжити заходів для припинення такого зла. Вважаю, що було б добре, якщо б із королівської Ради було направлено розпорядження Марамороському комітату про його затримання, а також арештування; він повинен би бути відправленим до якогось монастиря, що знаходиться недалеко Мукачева, щоб там останні дні свого життя відбув кару; таким способом він міг би дещо зробити для спасіння своєї душі і був би закритий шлях для продовження зло-

та, et serias admotiones iisdem dedi, ut quivis eorum cordi sibi sumeret obligationem suam Parochialem, et salvificam directionem Animarum sibi commissarum, et concreditarum, uti et promotionem majoris Gloriam Divinae semper prae oculis haberet, sed et hoc Archipresbyteris serio sub amissione Officii, et Parochiarum intimavi, uti et reliquos de Clero Officiales exhortatus sum, ut diligenter quivis in suo Decanatu invigilaret super eo, ne quis seu in Poloniam, seu quocunque alio praesumat pro Ordinatione exire, inaudiveram enim, quod aliqui inventi sint intentionis hujus Presbyterorum Filii, et quasi parabant exitum pro consecutione Sac. Ordinum, quae praepedire volens, praemisso modo serio inhibui iterato per Currentales Litteras, ne quis hoc audeat attentare. Sed proh dolor Excellentissime Praesul! In Comitatu Marmarossiensis delitescit adhuc etiam nunc notus ille unus senecio jam coecus, Dorotheus Theodorovics dictus, in Monasterio Uglensi, dicitur Episcopus, qui per defunctum Episcopum Bizanczy fuit suspensus, et quidem repetitis vicibus, verum non obstante eo, sicut tunc multos jam ex Transylvania, jam ex Hungaria ad se venientes, prorsus idiotas, ne dicam pastores, ordinabat, ita nunc audita morte defuncti Episcopi Bizanczy, iterato reassumpsit temerarias decrepitas vires suas, et sex quospiam Valachos pro Comitatu Szathmariensi (213) recenter praesumpsit ordinare et siquidem in Comitatu Marmarossiensis de praesenti adhuc activitatem Officii mei non haberem, nec etiam superesset mihi modus eundem comprehendendi, suspensiones, inhibitiones, admonitiones parum curat, ne adscribatur mihi, quasi non invigilarem, vel muneri meo non satisfacerem, ideo Excellentiae Vestrae, qua Dioecetano Gratosissimo id ipsum repraesento, et humillime in eo supplico, quatenus de praepediendo tanto malo Praesulea sua sollicitudine prospicere dignaretur, judicarem congruum medium fore, si ex Consilio Locumtenentiali Regio mandatum ad Comitatum Marmarossensem dirigeretur pro eo inhibendo, vel etiam comprehendendo, deberet enim trudi ad aliquod Monasterium non procul distans Munkacsino, ut ibi poenitentiam residuis vitae suae diebus ageret, taliter enim adminus animam suam salvaret, et continuandi hujus abusus eidem via praecluderetur. Nupernis meis Excellentiae Vestrae humillime repraesentaveram, quod Fiscus Regium terrorem nobis incusserit de occupandis paucis illis bonis, per defunctum Episcopum in pias causas legatis, de quibus ex submisso per me eotum in genuinis paribus Testamento, Excellentia Vestra notitiam habere dignabitur, hoc jam certum, quod Inclitya Camera-

вживань. Недавно я найпокірніше доповідав Вашій ексцеленції, що королівська казна налякала нас рішенням окупувати той невеликий маєток, що покійним єпископом був подарований для деяких благочесних справ, про які Ваша ексцеленція буде мати відомості із надісланої моїми людьми точної копії тестаменту. Це вже відомо, що адміністрація славної Списької камери вислала декрет до службовця, який брав тридцятку частину податку пана Франциска Сенці, щоб той зробив список всього рухомого і нерухомого особистого майна покійного єпископа, що він придбав із своїх збережень як тут, так і за Тисою. Як тільки ми представили адміністрації славної Списької камери відомості про стан тих маєтків, хоч покійний єпископ не займав ніяких маєтків із королівських подарунків, за винятком справжнього єпископського звання, вищенаведена славна адміністрація камери захотіла з них усі прибутки і проводити на цих маєтках господарські роботи, але з тою умовою і такими зауваженнями, оскільки ця справа буде інакше вирішена вищими місцями і королівська казна доведе, що ці маєтки повинні належати їй, у такому випадку ті прибутки обов'язково будуть віддані тій казні. Якщо ж трапиться, що ми не будемо мати щоденного хліба, краще мовчу про це, щоб ми мали необхідну підтримку для існування: а про зарплату неможливо боротися на таких високих місцях. Отже, якщо ті маєтки за Тисою державна казна привласнить, то засобів для життя не залишається. Передаючи це все покірно батьківській і наставницькій турботі Вашої ексцеленції (214) цілую Вашу наставницьку правицю і залишаюсь із найглибшою повагою до Вашої ексцеленції, патрона і наймилішого наставника. У Мукачеві, з резиденції св. Миколая, 5 серпня 1733 року, найпокірніший слуга і капелан Симеон Ольшавський, призначений мукачівський генеральний вікарій, в. р.

Вашій ексцеленції і високопреподобному пану графові, панові Габріелю Антонію Ердєвді із Моньорокерека, з божої милості та ласки священного апостольського престолу егерському єпископові, наджупанові славних комітетів Гевеш і зовнішнього Солнока, а також гори Клавдія та Варадинського комітату, графові-спадкоємцеві, абату святого Георгія, воїна і мученика із Яака, таємному радникові його священної цісарсько-королівської величності і його королівського намісництва, панові патрону, наймилішому і вельмишановному наставникові у Братіславі.

lis Administratio Scepusiensis Decretum miserit ad hujatis Tricesimae Officiale D. Franciscum Szenczy, qui etiam omnia tam hic, quam etiam Trans Tibiscana defuncti parsimonialia bona tam mobilia, quam et immobilia conscripserat, ubi vero apud Eandem Inclytam Cameralem Administrationem Scepusiensem statum Bonorum illorum repraesentassemus, siquidem defunctus Episcopus nullum beneficium ex Collatione Regia possedisset praeter nudum titulum Episcopalem, ex eo praelibata Inclyta Cameralis Administratio pendentes fructus colligere, et labores oeconomicos in iis bonis perficere indulsit, ea tamen conditione, et erga Reversales tales, quod si, et in quantum per altiora Loca negotium hoc secus decisum exstiterit, et Fiscus Regius Bona illa ad se spectare debere evicerit, tali in casu fructus illi Fisco restituendi venient. Quodsi evenerit ne panem quotidianum habebimus, taceo, ut congruam subsistentiam essemus habituri, absque stipendio autem impossibile est militare in tam amplissimo campo; Hinc si Bona illa Trans Tibiscana Fiscus effective apprehenderit, medium vivendi non superest. Quae omnia dum Paternae, et Praesuleae solitudini Excellentiae Vestrae humillime repraesentarem, Dex- (214) teram Praesuleam animo devotissimo exosculor perseverando Excellentiae Vestrae, Patroni, et Praesulis Gratosissimi. Munkacsini apud S. Nicolaum 5. Augusti, anno 1733. humillimus servus, et Capellanus Simeon Olsavszky Constitutus Vlc. Generalis Munkaciensis. mp.

Excellentissimo, Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Comiti, Domino Gabrieli Antonio Erdödy de Monyorokerek, Dei, et S. Sedis Apostolicae Gratia Episcopo Agriensi, Inclytorum Comitatum Heves, et Exterioris Szólnok Supremo, eorundemque, nec non Montis Claudii, et Comitatus Varasdinen. Perpetuo Comiti, Abbati S. Georgii Militis, et Martyris de Iaák, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Intimo, Ejusdemque Regiae Locumtenentiae Consiliario, (Tit.) Domino Patrono, et Praesuli Gratosissimo, Colendissimo. Posonii.

Після смерті Георгія Бізанці світське духовенство і монахи зібралися і свої голоси опустили в чашу на вівтарі. Запечатану чашу відправили з двома делегатами в шановний Лелеський монастир з метою відкриття, після відкриття Симеона Ольшавського поздоровляють як єпископа. Звідси видно, як раніше обиралися мукачівські єпископи (замітки Пастелія).

Егер, незадоволений цими виборами, своїм першим кроком провів судовий розгляд призначення мукачівських єпископів, що видно із такої скарги, висланої у найвищу інстанцію. Найсвятіша і т. д.! Георгій Бізанці, якого папа в 1716 році призначив апостольським вікарієм грецького обряду уніатів, які знаходяться в Мукачівському окрузі, і дозволив висвятити його на звання шебастинського єпископа для цього ж грецького обряду. Він же потім отримав звання, тобто почесну посаду мукачівського єпископа уніатів грецького обряду від найсвітлішої Вашої величності через королівську угорську придворну канцелярію, минулого місяця помер. Він за свого життя був підпорядкований егерському єпископу, в єпархії якого вищеназваний округ існував, і бажанням вищеназваного єпископа було, щоб на місце покійного запропонувати якусь іншу, здібну і гідну людину із священників грецького обряду і одноразово довести до відома, який обов'язок має такий єпископ грецького обряду, (215) як шукати належні ліки для усунення помилок та навіть зловживань, що до цього часу мають місце серед священників названого обряду.

Для цього мандату згаданий егерський єпископ недавно дав відповідь: для цього грецького обряду були належно підготовлені із Яніанського фонду декілька випускників, із них були призначені парохами. У зв'язку з тим, що в минулому році патронатське право названого фонду на печського єпископа, оскільки він призначив із згаданого фонду від імені своїх вихованців, для своєї єпархії, Мукачівський церковний округ був позбавлений здібних учених пастирів душ з тої причини, що для виховання таких не мав жодної семінарії. Буде потрібно, щоб звідти вийшло багато випускників, які б змогли усунути зловживання, що ще й тепер трапляються. Для прийняття заходів остерігання, щоб сучасний стан не залишився і надалі, егерський єпископ вирішив, щоб за ласкавою згодою Вашої найсвятішої величності на вищеназваний Яніанський фонд, заснований спеціально для поширення унії грецької церкви з римською, приймалися юнаки лише руської

Georgio Bizanczy Fatis functo Clerus Saecularis, et Regularis convenit, et vota sua ad Calicem imposuit in Altari. Calicem obsignatum expediverant medio duorum Ablegatorum ad Ven. Conventum de Lelesz fine apertionis, qua facta Simeon Olsavszky adsalutatur Episcopus. Hinc apparet, qualiter Episcopi Munkacsiensis antea eligebantur (:Praenotationes Pászelyianae:)

Hac electione non contenta Agria primum gresum fecit Dicasterialem influxus sui in nominationem Episcoporum Munkacsiensium, quod patet ex sequenti Altissimo Loco facta Remonstrazione:

Sacratissima etc! Georgius Bizanczy, quem Summus Pontifex in anno 1716. in Vicarium Apostolicum Ritus Graeci Unitorum in Districtu Munkacsieni commorantium constituit, et ad Titulum Episcopi Sebastopolitani pro eodem Graeco Ritu in Episcopum consecrari fecit, quive exposit titulum, seu honorem Episcopi Munkacsiensis Ritus Graeci Unitorum a Majestate Vestra Sacratissima per expeditionem Regiae hujus Cancellariae Hungarico-Aulicae optinuit(!), praeterito mense Junio fati cessit. Qui cum vita sua durante Episcopo Agriensi, in cujus nimirum Dioecesi praefatus Districtus existeret, subordinatus fuerit ab antelato Episcopo Agriensi desideratum fuit, ut in locum defuncti alium aptum, et idoneum subjectum ex Graeci Ritus Sacerdotibus proponat, et una etiam informet, qualem talis Episcopus Ritus Graeci (215) subsistentiam habeat, qualiterve abusus vel etiam excessus, qui apud Sacerdotes dicti Ritus hactenus irrepissent, conveniens remedium sortiri queant.

Ad quale mandatum memoratus Episcopus Agriensis nuper rescripsit: hucusque pro ritu Graeco non aliunde, quam ex Fundatione Ianiana aliquos saltem debite instructos acceptos fuisse alumnos, et ex illis constructos Parochos. Cum autem anno proximo praeterito Ius Patronatus dictae Fundationis in Episcopum Quinque Ecclesiensem translatum extiterit, in quantum Episcopus Quinque Ecclesiensis alumnos memoratae Fundationis pro sua Dioecesi privative indicaverit Districtus Munkacsiensis idoneis, et doctis animarum Pastoribus eo, quod pro erudiendis illis nullum habeat Seminarium, destitueretur, et sic non ut abusus hactenus observati possint tolli, quin potius plures evenire erit necesse. Ad quod praecavendum proximius medium de praesenti haud superesse iudicavit Episcopus Agriensis, quam ut ex Clementi Majestatis Vestrae Sacratissimae assensu ad praedeclaratam Fundationem Ianianam aliunde directe pro Graecae Ecclesiae cum Romana Unionis promotione institutam non nisi Nationis Ruthenicae Iuvenes, in quantum fieri

народності, які по можливості знають більше інших мов, і щоб після належної підготовки щороку посилались у ці області для роботи з віруючими. Вони змогли би до того часу, поки не з'явиться кращий і багатший заклад, турбуватися про виховання священиків у цих областях.

Що стосується вакантної єпископської посади того ж народу, то для нього Вашій найсвятішій величності покірно рекомендує Симеона Ольшавського, мукачівського генерального вікарія. Вищеназваний єгерський єпископ вважає, що Ольшавський зможе краще, ніж інші, просунути вперед духовну вітху згаданого народу своїми знаннями і своїм великим натхненням повернути до бога душевний спокій і покірність людей на основі того, що він був вихований із вищезгаданого Яніанського фонду в Трнаві, закінчив там свої теологічні студії, став людиною морально чистою і добре освіченою, знавцем мов і зразком у житті; ще за життя покійного єпископа Бізанці похвально виконував функції генерального вікарія, більше того, у зв'язку з тим, що єпископ внаслідок стану свого здоров'я не міг виконувати свої обов'язки протягом трьох років, Ольшавський заступав його, (216) проводив перевірки і, наскільки міг без необхідної допомоги, намагався виправити недолки. Цими своїми діями він заслужив похвалу і пошану серед духовенства свого обряду. До цього слід додати, що сам Симеон Ольшавський, наскільки міг спостерігати єгерський єпископ, вірно і слушно відноситься до найвеличнішого австрійського двору, заслужено повинен одержати згоду начальства на посаду єпископа, від волі якого очевидно дуже належить народ.

Що стосується матеріального забезпечення в майбутньому єпископа цього народу, то цей єпископ не буде забезпечуваний іншими засобами матеріальної підтримки, а лише тими, якими звичайно забезпечується настоятель монастиря ордену Василіян, заснованого в честь св. Миколая біля Мукачева, або, як вони самі називають, ігумен. Звідти він утримує монахів і сам там одержує харчування. Крім цього, щороку одержує від священиків певну грошову підтримку, так зване кафедральне, а також за висвячення священиків звичайно отримує певну плату. Однак із цих прибутків, що приносять, не так багато, він не зможе мати належне йому забезпечення, тому померлий єпископ Бізанці для своїх наступників — єпископів у тестаменті спеціально заповідав декілька земельних ділянок, невеликі прибутки

potest, lingvarum etiam aliarum gnari suscipiantur, et sufficienter instructi, quot annis ad Curam animarum partium illarum mittantur, qui interea etiam, donec Uberior Fundus semet offeret, Partibus illis de eruditis Presbyteris inde prospici possit.

Quoad vacantem vero nunc ejusdem Nationis Episcopatum, pro hoc Majestati Vestrae Sacratissimae: Simeonem Olsavszky Vicarium Generalem Munkacsensem humillime suggerit, et eundem prae reliquis cum fructu animarum spiritualique praeattactae gentis Consolatione promoveri posse cum Conscientiae suae, et super tali suggestionem sua, reddenda coram Deo rationis securitate demisse existimat praefatus Agriensis Episcopus vel ex eo, quod hic in praeattacta fundatione Iania Tyrnaviae educatus, et ibidem Studia sua Theologica absolvens, vir alias integer, et bene eruditus lingvarum gnarus, et exemplaris vitae sit, ac sub defuncto etiam Episcopo Bizanczy Vicarium Generalem laudabiliter gesserit, imo eundem Episcopum ob statum suum valetudinarium obligationi suae jam a tribus annis fere satis facere nequentem, supportaverit, Visitatio (216) tiones peregerit, et defectus etiam, in quantum ob non habitam assistentiam fieri potuit, corrigere adlaboraverit, sicque industriam suam apprime comprobavit, ac apud Ritus sui Clerum sibi existimationem procuravit. Cui accederet, quod ipse Simeon Olsavszky, in quantum observare potuit Episcopus Agriensis, fidei, et recto corde feratur erga Augustissimam Domum Austriacam, in gentis illius Episcopo, a cujus videlicet nutu populus multum dependeret, inter principales qualitates merito censeri deberet.

Quod porro gentis illius Episcopi subsistentiam tangeret, Episcopus hic aliis subsistentiae mediis provisus non foret, verum ordinarie in Monasterio Ordinis S. Basilii M. in honorem S. Nicolai ad Munkács fundato Superior, seu ut ipsi vocant Abbas esse soleret, unde et Fratres Conventuales aleret, et solus quoque mensam aliquam haberet, praeterea a Presbyteris certam pensionem sub titulo Cathedratici annue percipere, ita et pro Ordinationibus Presbyterorum certam taxam exigere soleret, ex quibus tamen proventibus, veluti exiguum quid importantibus competentem suam subsistentiam habere non valeret, ultro hos autem proventus defunctus Episcopus Bizanczy pro Successoribus suis Episcopis nonnullos Fundos in Testamento specificè declaratos legavit, quorum tamen Fundorum exiguus proventus si etiam prioribus praeexpositos annumerentur, pro ipsa tantummodo Episcopi honesta intertentione haud sufficere videntur.

яких, якщо їх додати до вищенаведених, на нашу думку, могли б вистачити для скромного прожиття єпископа.

В часі, коли надійшов вищеоцінений лист егерського єпископа, повернувся і Симеон Ольшавський, генеральний вікарій уніатів грецького обряду в Мукачівському окрузі і в своїй доповідній записці навів дані про те, як протягом багатьох минулих років працював економом на панському винограднику, а за чотири останні роки на посаді генерального вікарія внаслідок здоровельного стану єпископа, на його плечах лежав весь тягар управління і керівництва уніатами грецького обряду у вищенаведеному окрузі, і що в майбутньому також прикладе всі свої сили і старання для поширення священної унії і для користі людей. Він звертається з проханням, щоб Ваша найсвятіша величність згідно з попереднім правилом була так ласкава надати йому вакантну посаду єпископа.

(217)

Пропозиція.

У зв'язку з тим, що за достовірним свідченням егерського єпископа, а також загальновідомо, що Симеон Ольшавський після закінчення освіти в Трнаві довгий час ревно служив людям грецького обряду, протягом чотирьох років похвально виконував функції генерального вікарія уніатського єпископа в Мукачівському окрузі, і що, крім того, він особливо відданий величному двору Вашої найсвятішої величності. Виходячи із цього, ця Угорська королівська придворна канцелярія найулюбленіше вважає, що названому Симеонові Ольшавському слід найширше надати звання або посаду Мукачівського єпископа уніатів грецького обряду, що стала вакантною внаслідок смерті вищенаведеного Георгія Бізанці. І хоч попередні єпископи грецького обряду висвячувалися не таким способом, а на випрошену від папи єпископську посаду для областей безвірців, внаслідок того, що мукачівський єпископ був піднятий на такий рівень волею самого папи і не був добре матеріально забезпечений, тому, щоб вищеназваний Симеон Ольшавський міг виконувати єпископські функції грецького обряду свого попередника, шляхом листа, направленого кардиналу Ціенфугу, треба спонукати його до того, щоб він домігся у самого папи, щоб у зв'язку із смертю покійного згаданого Георгія Бізанці, шебастинського єпископа і апостольського вікарія всіх уніатів

Sub tempus, quo praerecensitae Agriensis Episcopi litterae advenerunt, recurrit et Simeon Olsavszky Ritus Graeci Unitorum in Districtu Munkacsiensi Vicarius Generalis, et per Supplicem libellum eatenus exhibitum, recensuit, qualiter plurimum retrodictorum annorum in Vinea Domini operarium egerit, a quatuor annorum autem decursu in qualitate Vicarii Generalis valetudinario, ut plurimum existente Episcopo totum quasi onus directionis, et Gubernii Ritus Graeci Unitorum in antelato Districtu humeris ejus incubuerit, et ulterius quoque omnes vires et conatus suos in promotionem S. Unionis, et animarum fructum impensurus sit. Supplicando quatenus eidem praevio modo vacantem Episcopatum Majestas Vestra Sacratissima benignissime dignaretur conferre. (217)

Opinio

Cum ex fidedigno Episcopi Agriensis Testimonio, et aliunde etiam constat Simeonem Olsavszky absolutis Tyrnaviae studii in Ritu Graeco animabus longiori tempore Zelose servivisse, a quatuor autem annorum decursu munus Vicarii Generalis Episcopi Ritus Unitorum in Districtu Munkacsiensi laudabiliter gessisse, insuper et erga Augustam Majestatis Vestrae Sacratissimae Domum peculiariter devotum esse. Hinc Regia haec Cancellaria Hungarico Aulica humillime censet dicto Simeoni Olsavszky titulum, seu homorem Episcopi Munkacsiensis Graeci Ritus Unitorum per mortem antelati Georgii Bizanczy vacantem benignissime conferendum. Et siquidem priores Episcopi in Ritu Graeco non ad ejusmodi, verum alium in partibus infidelium a Summo Pontifice impetratum Episcopalem titulum consecrati fuissent, eo, quod Episcopatus Munkacsiensis in talem autoritate Summi Pontificis erectus, et neque dotatus haberetur. Proinde ut praefatus Simeon Olsavszky Ritu Graeco Pontificalia munia more sui antecessoris obire possit, medio litterarum ad Cardinalem Cienfuegos dirigendarum, huic intimandum esse censerit, quatenus apud Summum Pontificem exoperari conetur, ut fatiuncto memorato Georgio Bizanczy, Episcopo Sebastianopolitano, et omnium Graeci Ritus Unitorum in Districtu Munkacsiensi commorantium Vicario Apostolico in locum ejusdem memoratus Simeon Olsavszky Vicarius Apostolicus con-

грецького обряду, що проживають у Мукачівському окрузі, на його місце був призначений згаданий Симеон Ольшавський як апостольський вікарій і щоб одержав звання вищезазначеного шебастианського або інший єпископський титул від папи і був висвячений на такого за грецьким обрядом для уніатського народу і духовенства. По відношенню до того, чого боїться єгерський єпископ, щоб передачею Яніанського фонду пейчському єпископові цей фонд не був використаний для його єпархії, а саме у латинському обряді, і таким способом, поки не вистачає відповідних душпастирів грецького обряду і нема жодного поповнення, коли патронатське право Яніанського фонду на 9 вихованців пейчським єпископом іншим способом не може бути видане, якщо тільки не за умов відносно якості і зобов'язань утримування вихованців у відповідності з фондним документом і вираженням пейчському єпископові повідомлення, (218) щоб вищезгаданий фонд використовував не інакше, як за дотримання умов, виражених у заснуванні фонду, тобто при виконанні думки засновника, тобто, щоб представляв Угорській королівській намісницькій раді придатних і надійних кандидатів, як це робилось раніше, і як нещодавно було попередження, щоб вміло турбувався про те, як використання умови згаданого фонду з боку патронів і належна турбота про вихованців, особливо в тому відношенні, щоб це були придатні і надійні люди грецького обряду, возз'єднані з католицькою церквою, і щоб на виховання з Яніанського фонду приймалися перш за все такі більше, що на них є велика потреба, а не люди римо-католицького обряду.

Між іншим, безсумнівно, що відомі зловживання, а навіть проступки серед людей грецького обряду, хоч об'єднаних із католицькою церквою, здебільшого походять із того, що їх єпископ більшу частину своїх прибутків має до цього часу із кафедрального та висвячення, і таким чином рідко береться огляд при висвяченні на перевірку знань і потребу священників.

Насправді з великою шкодою для державної казни і окремих панів поміщиків щодо попередньої грошової сплати є багато випадково висунутих на церковні посади. Виходячи з цього, він вважав, що передусім необхідно постановити, щоб єпископ грецького обряду уніатів був так обмежений, щоб не насмілювався згідно дарчих грамот вимагати які-небудь посади. Насправді нехай висвячує на священні посади лиш стільки і таких, які дуже потрібні для обслуго-

stituatur, et sive praefatum Sebastianopolitanum, sive alium Episcopalem titulum a Summo Pontifice obtinendum, ad eundem in Ritu Graeco consecrari, Populoque, et Clero Ritus Graeci Unitorum in quantum ad id, quod Agriensis Episcopus metuit, ne nimirum facta Foundationis Ianianae in Episcopum Quinque Ecclesiensem translatione, hic alumnis ejusdem Foundationis privative pro sua Dioecesi, et quidem in Ritu Latino utatur, hocque modo, dum in Ritu Graeco idonei animarum Pastores deficiunt, nulli adsint Succrescentes cum jus Patronatus Ianianae Foundationis numero 9. alumnorum Episcopis Quinque Ecclesiensibus alio modo concessum non sit, quam salvis Conditionibus omnibus super qualitate, ac obligationibus alumnorum intertenendorum contextu Fundationalium appositis, et ea per expressum facta Episcopo Quinque Ecclesiensi Intimatione ut ad prae- (218) fatam Foundationem non alios, quam fundationaliter praescriptis qualitatibus praescriptos, consequenter ad exequendum Fundatoris mentem, aptos, et idoneos praesentet Regio Hungarico Lottali Consilio, sicut antehac ita et novissime intimatum fuit, ut solerter curet, quatenus praenotatae Foundationis Conditiones ex parte Patronorum aequae, ac alumnorum curam gerentium de tempore ad tempus rite adimplenatur, per consequens quousque Ritus Graeci cum Ecclesia nihilominus Catholica Uniti, apti, et idonei adfuerint, tales prae omnibus aliis, et nonnisi in horum defectu Ritus Latini homines ad alumnatum, et Foundationem Ianianam suscipiantur.

Caeterum cum indubium sit notabiles abusus, imo et excessus apud Graeci Ritus homines, quantumvis cum Ecclesia Catholica Unitos ut plurimum ex eo invaluisse, quod Episcopus illorum majorem proventuum suorum partem ex Cathedralico, et ordinationibus hactenus habuerit, et sic, quo ad ordinandos requisita Scientia, et necessitas raro spectata. Verum cum gravi Publici, et privatorum quoque Terrestrialium Dominorum praesudicio erga praeviam solutionem pecuniariam obvii quivis ad S. Ordines promoti exstiterint. Proinde praevio modo resolvendum Graeci Ritus Unitorum Episcopum ita circumscribendum esse censeret ne pro Collationalibus Ordinum exigere quid ausit, verum ad S. Ordines tot, et tales dumtaxat, qui ad serviendum animabus in Ritu Graeco summe sint necessarii, et liberae conditionis, ac praevie debite, sufficienterque instructi existunt, promoveat. Qui quidem Episcopus Clero sibi subordinato peculialiter invigilare tenebitur ut idem decenter vivat, pronuntiatione anathematis, et aliis extorsivis modis contribuentem plebem non gravet, et neque in jura Terrestrialium Domino-

вування душ у грецькому обряді, вільного стану і попередньо достатньо та належно підготовлені. Якщо той єпископ буде турботно стежити за підпорядкованим йому духовенством, щоб воно належно жило, виголошення церковного прокляття та іншими способами покарання не буде обтяжувати народ, що його оплачує, не буде втручатися у права поміщиків, будучи задоволений парафіальними ділянками та іншими законно одержаними прибутками від них. Вони намагаються турбуватися про душі, і цю турботу вони послідовно виконують.

Належне кафедральне, хоч воно повинне даватися єпископові, що не забезпечений іншими засобами плати, для забезпечення йому необхідного прожиття, але із нього і навколо його збору легко можуть виникати проступки; на мою думку, егерському єпископові треба буде повідомити, скільки і від кого до цього часу під видом кафедрального зібрано, скільки прибутків звичайно мають єпископи грецького обряду від монастиря св. Миколая, побудованого біля Мукачева, (219) щоб він чимскоріше міг викласти свою думку і видати розпорядження, яке кафедральне у майбутньому повинне бути оплачуване єпископові грецького обряду, звідки і як єпископи і священики грецького обряду у майбутньому повинні забезпечуватися платою для прожиття, щоб таким чином були визначені засоби утримання і плата єпископа і парохів-уніатів грецького обряду а також монахи цього обряду, а навіть єпископи, що ще й тепер перебувають у схизмі, були забезпечені до прийняття унії із католицькою церквою. Однак у всьому на совісне найвище вирішення Вашої величності. У Відні, 16-е жовтня 1733 року.

З найпокірнішою повагою Угорська королівська придворна канцелярія. Граф Людвиг з Баттян, Йосип Коллер.

Глава 49

Бабілянський кодекс подає про цього єпископа такі додаткові дані: Стефан Симеон Ольшавський, одержавши прізвище від назви села Ольшавиця, що розташоване у Списському краю, в якому він народився у батьків селян-бідняків, що прибули туди з іншого місця і спочатку були кріпаками родини Чакі, а потім Бертоці; спочатку прізвище батьків було Жид, потім Жидек; вони стали відомими для історії тим, що виростили для руського духовенства в Угорщині двох великих єпископів і потурбувалися дати їм всебічну освіту. Цей Симеон Оль-

rum involet, verum contentus Fundis Parochialibus, aliisque legitime admissis obventionibus absque ulteriori Contribuentium onere animarum curae sint intenti eandemque rite obeant.

Catedraticum quod respicit, quamvis hoc Episcopo aliis mediis non proviso ulterius etiam necessario admitti debeat, ex quo tamen, et circa illius actionem excessus facile evenire possent, Agriensi Episcopo intimandum fore existimavi, ut capta genuina informatione, quod a quibus ejusmodi Cathedralici titulo hactenus exigere, quosve reditus e Monasterio S. Nicolai ad Munkács erecto habere consueverint Graeci (219) Ritus Episcopi mentem, et opinionem suam proxime exponat, et perscribat, qualem in futurum praefati Cathedralici titulo exactionem Episcopo Graeci Ritus admittendam, undeve, et qualiter tam Episcopi, quam et Parochorum Graeci Ritus Congruae subsistentiae in futurum competenter providendum esse censeret, ut sic deputata nimirum, et admissa Episcopo, et Parochis Graeci Ritus Unitis congrua subsistentia, et alii ejusdem Ritus Sacerdotes, imo et Episcopi in Schismate hactenus persistentes ad amplectendam cum Ecclesia Catholica Unionem alliciantur. Salvo tamen in omnibus Altissimo Majestatis Vestrae judicio. — Viennae 16-a Octobris, 1733. Humill. obsequentiss. Cancellaria Regia Hungarico Aulica. Comes Ludovicus de Battyán. Iosephus Koller.

Caput 49.

Codex Babilianus sequentia ulteriora data de hoc Episcopo continet: Stephanus Simeon Olsavszky appellatione desumpta a cognomine Possessione in provincia Scepusiensi situata Olsavicza dicta, in qua primam etiam aspexit lucem, genitoribus quidem communis sortis, et aliunde eorum advenis, et primo Familiae Csákianae dein vero Berthocianae subditis, a principio Zsid, ex post vero Zsidek vocitatis, memoria tamen apud posteritatem dignissimis eo, quod duos magnos Clero Hungaro-Rutheno progenuerint Episcopos, et omni genere scientiarum erudire curaverint.

шавський був одним із перших руських вихованців, що одержували освіту в Трнавській семінарії св. Адальберта ордену Єзуїтів із Яніанського фонду. Закінчивши на «похвально і відмінно» вивчення філософських і теологічних наук та церковних законів, у 1719 році він був направлений для роботи з людьми в Мукачеві і в тому ж році Георгієм Геннадієм Бізанці був висвячений на посаду пресвітера, а потім після смерті генерального вікарія Йосифа Годермарського в 1729 році внаслідок своєї високої освіти, чесності та нагороди за вияткову мудрість він за управління єпископа Бізанці зайняв цю посаду і достойно зберіг її аж до 1733 року. Після належно організованих 27 липня 1733 року похорон набожно покійного в господі єпископа Георгія Геннадія Бізанці на зібраних з цього приводу багаточисленних зборах духовенства був публічно прочитаний надісланий із Егеру єпархіальний декрет егерського єпископа графа Габрієля Ердеві відносно вікаріальної посади, причому присутнє руське духовенство, що зібралось з приводу похорон, з глибокою смиренністю і одногolosно прийняло на вакантне генеральне крісло Симеона Ольшавського (220) і урочисто поздоровило його з цієї нагоди.

Наступного 1734 року, 26 серпня, його призначив імператор і апостольський угорський король Карл VI мукачівським єпископом, а 1735 року у місті Львові, в сусідній Галичині, його преосвященством єпископом Афанасієм Шептицьким, митрополитом всієї уніатської Русі, був висвячений на єпископа.

Те, що єпископа Симеона, який повернувся після одержання єпископського звання і висвячення в Мукачеві із Галичини, монахи василіанського монастиря не прийняли з належною увагою і любов'ю у заснованому біля Мукачева монастирі св. Миколая, видно і із того, що з нагоди введення його на службу посаду або в резиденцію монахи, разом із своїм ігуменом Григорієм Булком, одногolosно кричали і виражали своє незадоволення не лише необхідною юридичною формою живого слова, але також написали скаргу відносно свого протесту і заперечення того, щоб цей єпископ Симеон Ольшавський, як і його наступники, незалежно від того, яку посаду вони не займали б у цьому єпископстві чи то єпископи, чи архімадрити, чи, нарешті, наділені якимсь іншим підробленим та видуманим титулом, деспотично не вмішувалися у права та рухоме і нерухоме майно стародавнього дарчого фонду, а також самого монастиря св. Миколая, заснованого

Simeon iste Olsavszky sub disciplina Societatis Iesu Tyrnaviae ex primis Clericis Ruthenicis in Seminario S. Adalberti in fundatione Ianiana Philosophicis, Theologicis, et Canonisticis studiis singulari cum laude et honore terminatis anno 1719. pro cura animarum Munkacsinum emissus eodemque anno a Georgio Genadio Bizanczy in Sacrum Presbyteriatu Ordinem promotus, subinde Iosephi Hodermarszky Vicarii Generalis anno 1728 exigentibus eximiis ejus eruditionis probitatis, ac singularis prudentiae meritis, ita simul ordinante Episcopo Bizanczy gradum occupavit, occupatumque usque annum 1733 digne servavit. Anno 1733 27 Iulii competenter peractis pie in Domino defuncto Georgio Genadio Bizanczy Episcopo Exequiis, occasione quarum in maximo Cleri concursu expeditum Agria Comitibus Gabrielis Erdódy Episcopi Agriensis intuitu muneris Vicariis publice lectum est Doecesanum Decretum, penes quod cum humillima animi submissione a toto ea occasione concurrente praesente Ruthenico Clero Sede Vacante pro Generali Simeon hic Ol- (220) savszky acceptatus, et adsalutatus est. Unanimi voto Vicario subsequo autem anno 1734. 26-a Augusti a Carolo VI. Imperatore, et Apostolico Hungariae Rege Episcopus Munkacsiensis nominatus, et anno 1735. Leopoli in vicina Halitia ab Excellentissimo, ac Rmo Episcopo Athanasio Septiczky totius Unitae Russiae Metropolita Episcopus consecratus est.

Quod autem Simeonem hunc Episcopum obtento beneficio Episcopalis Consecrationis ex Halitia Munkacsinum reducem Patres Religiosi Basilitae non eo, quo oportebat, affectu, et amore in Monasterio S. Nicolai ad Castrum Munkács fundato sint complexi, patet vel ex inde, quod occasione Installationis, seu Statutionis ejusdem dicti Patres cum suo Hegumeno Gregorio Bulko vocitato unanimi consensu, et voluntate in debito Iuris forma non tantum vivae vocis oraculo, sed et scripto quoque eatenus contecto eum in finem protestantes reclamarunt, et contradixerunt, ne videlicet tam hic Simeon Olsavszky Episcopus, quam ejus in Episcopatu Successores ullo simpliciter amplius seu Episcopatus, seu Archi Mandritae, seu alio quocunque demum colorato, et excogitabili titulo in jura, et bona tam mobilia quam immobilia antiquitus fundata, donata, acquisita, nec ad ipsum demique monasterium S. Nicolai confessoris ad Castrum Munkács fundatum, quod pro talis dumtaxat instituti S. Basilii M. Religiosis primitus ex falso ipsorum supposito fundatum fuisse supponebatur, per despoticam semet ingereret invasionem, imo vero nec in spiritualibus spiritualem tam hujus Episcopi Simeonis, quam et

біля замку Мукачева, який, на їхню неправильну думку, спочатку був заснований власно для монахів ордену св. Василя В. Ба навіть у духовних справах визнавалась юрисдикція як цього єпископа Симеона Ольшавського, так і його інших наступників на посаді єпископа тільки в тому, що дозволяє статут засновника ордену св. Василя Великого, першого отця і найсвятішого законодавця, як дозволяли священні канони і церковні санкції як із загального, так і із спеціального права безпосередньо привілейованим єпископам-монахам або у єпархіальних, або обрядових справах.

Незважаючи на це, єпископ Симеон наскільки був людиною миролюбною, спокійною і великим прибічником домашньої гармонії (взаємопорозуміння), так що після необдуманого шуму монахів він нічого не змінив у середині мурованої огорожі (тобто в монастирі), що була побудована турботою Георгія (221) Бізанці, жив мирно в монастирі св. Миколая разом із монахами і своїм великим розумом керував як підпорядкованим йому народом, так і духовенством. Керуючи, цей учений єпископ Симеон був настільки настирливий у дотримуванні чесності, що він ні з одним проступком, хоч допущеним публічно внаслідок людської слабості кимось із духовенства, не мирився, але в той же час виявленням правди і співчуття як до винного, так і потерпілого, батьківським умовлянням він повертав до доброї згоди тих, що вийшли за межі приватних справ.

Цей єпископ Симеон Ольшавський протягом усього часу, коли керував руським народом і духовенством в Угорщині, з преосвященним егерським єпископом, графом Габрієлом Ердєвді, дотримував взаємну гармонію і постійно поважав взаємопорозуміння, особливо для кращого вивчення і всебічної підтримки своєї єпархії; коли була потреба, він ніколи не пропустив нагоди попросити допомогу. Однак і найкращим відношенням єпископ Симеон не відвернув змії у траві, тобто небезпеки, що загрожувала з боку прогалін у знанні церковної історії. Між іншим, цей єпископ своїм прекрасним життям покинув бажання одружитися, звільнився від тілесних пуг, закликаючи до вічної ласки, відійшов із цього нужденного світу до щасливої вічності 24 грудня 1737 року і, похований у крипті того ж самого монастиря біля Мукачева, спочиває у господі.

2—3 лютого 1734 року він провів генеральні збори духовенства, на яких було прийнято багато рішень у питаннях суперечок між єпископом і монахами. Монахи, незадоволені цим си-

aliorum in Episcopatu ejus Successorum Jurisdictionem aliter recognoscerent, nisi in quantum regula S. Basili M. primi Patris, et Legislatoris sui Sanctissimi id fieri pateretur, et tam de jure communi, quam speciali a Sacris Canonibus, et Ecclesiasticis Sanctionibus immedicantes privilegiatos Episcopos Religiosos sive Dioecesis, sive Ritualibus concessum foret.

His tamen non obstantibus Episcopus Simeon quemadmodum erat vir mutuae pacis, et tranquillitatis ac domesticae harmoniae amantissimus, ita praecipiti eoque infundato strepitu monachico nihil alteratus inter murata septa, quae Georgio (221) Bizancio procurante fuere positae Monasterii S. Nicolai, pacificam vixit vitam cum monachis iisdem summa ingenii dexteritate tam populum sibi commissum, quam et Clerum regens, et gubernans, utpote cujus conservandi honoris in tantum constanter fuit studiosus Simeon hic Episcopus, ut nullum prorsus ob quaecunque demum delictum etiamsi publice ex fragilitate humana commissum ex Clero suo palam objurgaret, sed veritate potius compassione mixta intra se, et derelinqentem, ac privatos parietes ad frugem bonam paternis monitis excedentes reducebat.

Hic Episcopus Simeon Olsavszky toto tempore, quo exiguo populum, et Clerum Hungaro-Ruthenicum rexit cum Comite Gabriele Erdödy Rmo Episcopo Agriensi assiduo mutuum fovit harmoniam, sive cointelligentiam ultronee pro Dioecetano suo recognoscendo gratiosissimo in omni submissione constanter veneratus est, praepotentem ejusdem dum opus fuit, assistentiam devote implorare nunquam intermittens. Sed optimae Fidei Praesul Simeon angvem in herba latere ex defectu Scientiae Historiae Ecclesiasticae non advertit. Caeterum longiore vita dignissimus hic Praesul relicto jugi suo desiderio a nexibus corporis vocante superna clementia absolutus de hac aerumnosa ad felicem aeternam transiit 1737 anno 24. Decembris, in eodem Monasterio ad Munkács fundato solitae Criptae impositus, quiescit in Domino.

A. 1734 2-a et 3-a Februarii celebravit Generalem Cleri Congregationem, in qua multa sunt constituta quoad differentias inter Episcopum, et Monachos. Monachi non contenti hac Dynodo,

нодом, звертаються до егерського єпископа Ердевді і просять його допомоги і заступництва. Хоч єпископ і відповів, але справу не міг вирішити, лише смертю Симеона.

Симеон Ольшавський після складання обітниць прийняв ім'я Стефан. Він не був призначений папою апостольським вікарієм, не дав присягу вірності егерцям, але прямо королем Карлом VI-им 13 листопада 1733 року був призначений мукачівським єпископом і як такий вступив на посаду і помер.

(222)

Глава 50

ГЕОРГІЙ ГАВРІІЛ БЛАЖОВСЬКИЙ, XXVII
МУКАЧІВСЬКИЙ ЄПІСКОП.

Я радо звертаюся до стародавніх книг і рукописів і їх змушую говорити. У книзі Бабілі так розповідається про цього єпископа: Був мукачівським єпископом по імені Георгій, походить із села Блажов, що знаходиться у славному Шариському комітаті, де він народився. Звідти одержав прізвище Блажовський. Похвально закінчив студії у Трнавському університеті як вихованець св. Адальберта. Після завершення серйозніших студій був направлений для турботи про людські душі. На священну посаду пресвітера був висвячений єпископом Георгієм Бізанці. Біля свого безпосереднього попередника виконував функції домашнього капелана. Турбувався, щоб той повернув дух богові, від якого його мав. Відразу під приводом відвідин друзів та нагоди смерті єпископа Симеона відправився до егерського єпископа без попереднього погодження цього свого наміру з Михайлом Ольшавським, як старшим і братом та генеральним вікарієм покійного єпископа Симеона, який, здається, не без права міг вимагати собі мукачівське єпископство, особливо тому, що своєю безупинною працею для загального блага духовенства Михайл уже стільки виконав, як ніхто інший. Між тим він більше бажав віддати себе братерській любові, щоб жити як приватна особа при єпископові Георгієві, ніж, опираючись на свої заслуги, шукати єпископство, як найбільш достойний цього, хоч знав, що це буде іншим подобатися тим більше, що він сам достойний цього за свої заслуги.

З нагоди вчасніше розпочатої подорожі та іншої необхідності, яку вимагали тодішні обставини русько-католицького духовенства і народу, Георгій Блажовський видав розпорядження таємно скликати округні збори духо-

recurrunt ad Erdödy Episcopum Agriensem, et petunt assistentiam, et protectionem. Episcopus Agriensis equidem rescripsit, sed res componi non potuit, nisi morte Simeonis.

Simeon Olsavszky post depositam Professionem Stephanus dictus, non fuit Apostolicus Vicarius per Pontificem constitutus, neque fidelitatis iuramentum Agriensibus praestitit, sed directe per Regem Carolum VI. 1733. 13-a Novembris Episcopus Mukacsiensis nominatus, qua talis introductus, et defunctus est.

(222)

Caput 50.

GEORGIUS GABRIEL BLAZSÓSZKY EPISCOPUS MUNKACSIENSIS. XXVII.

Lubens ego antiquos Codices, et Manuscripta consulo, et ea loqui facio. Babilya codex taliter de hoc Episcopo fatur: Episcopus Munkacsiensis fuit Georgius cognomine, aequae a Possessione Blasov, in I. Comitatu Sáros existente in qua natus fuit, desumpto Blazsószy appellatus, qui laudabiliter terminatis in Universitate Tyrnaviensi, qua alumnus S. Adalberti severioribus studiis exmissus pro cura animarum ad Sacrum Presbyterii Ordinem ab Episcopo Georgio Bizanczy promotus, apud immediatum Praedecessorem suum domesticum egit Capellanum, quem ut primo Spiritum, a quo eum habuit, Deo reddidisse observavit, illico sub praetextu visitandorum amicorum obtenta defuncti Episcopi Simeonis occasione viam arripuit ad Episcopum Agriensem, nullo praevidere super eo tractatu instituto cum Michaele Olsavszky, veluti Seniore et Fratre, ac denati Simeonis Episcopi Vicario Generali, qui non injuria Episcopatum Munkaciensem desiderare posse videri poterat, praesertim quod continuis pro bono publico Cleri laboribus tantum jam Michael egisset, quantum nemo alter, interim maluit dare amori fraterno, ut sub Georgio Episcopo privatus viveret, quam meritis suis, ut Episcopatum quaereret, dignus maxime vel ex eo nomine Episcopatu, quod cum aliis non illibenter concedere sciret, quo solus dignus meritorum praejudicio aestimabatur.

Occasione autem tempestivius suscepti itineris, quam aut necessitas aliqua postularet, aut Cleri, et populi Rutheno-Catolici temporis illius circumstantiae exigent, Clero Congregationes respective clancularie in partibus celebrandas Georgius Blazsószy indixit, in iisque pro sui in Episcopum Munkaciensem nominatione collegit, ea via a Comite Gabriele Erdödy Episcopo Agriensi sui promotionem in vicariatus Officium sede vacante obtenturus quo in puncto etiamsi naturae ductum,

венства, на яких зібрав згоду для свого призначення мукачівським єпископом. Під час цієї подорожі від графа Габріеля Ердеві, егерського єпископа, він хотів отримати висунення на вакантну посаду вікарія. Хоч у цьому він був ведений вродженою вдачею, якою наділена кожна людина, щоб просити владу і тим позбавитися підлеглості іншим. Але цього добивався Георгій всякими вчинками, (223) якими ніби колись небесна блискавка заблищала, він не уник і амбіцій, однак 14 січня 1738 року домігся того, чого бажав.

У зв'язку з тим, що його преосвященство граф Габріель Ердеві, егерський єпископ, того часу зайнятий виконанням державних справ королівства в Братиславі, консисторія святого престолу егерського єпископства владою свого єпископа призначила Георгія Блажовського генеральним вікарієм на вакантну посаду мукачівського єпископа. Одночасно доручила преподобному пану Іоаннові Страбо, тодішньому мукачівському плебанові і замісникові архідіякона славного Березького комітату, щоб на зборах сусіднього руського духовенства проголосив Георгія Блажовського тимчасовим генеральним вікарієм і щоб передав тим, що залежать від нього, щоб вони відносилися до нього з необхідною послухністю і повагою, поки, очевидно, необхідним шляхом буде вирішено інакше.

Вищезгаданий лист егерської консисторії був такого змісту: Ми, консисторія священного престолу Егерського єпископства шлемо Тобі, преподобному і шановному брату во Христі Іоаннові Страбо, мукачівському плебанові і заступникові архідіякона Березького комітату, вітання і боже благословіння. Після того, як нам із точного донесення стало відомо, що преосвященний колись пан Симеон Ольшавський благочестиво помер, ми вважаємо, що є нашим обов'язком вчасно і розумно зробити розпорядження від імені Його преосвященства пана єпископа, пана і наймилішого нашого прелата, щоб вівці Христа були охоплені всією пастирською турботою і щоб народ, викуплений дорогою кров'ю Христа, не був виставлений небезпеці відходу від правильного шляху свого спасіння без провідника і керівника, ми вирішили оцінити як нагороду за труд так, щоб для греко-католицьких віруючих обрати і призначити одного із лона самих братів священників, який під час вакантної єпископської посади під титулом генерального вікарія провадив би пастирську турботу і очолював би овдовілу церкву, якому як вельмишановне духовенство по-

quo omnis homo ita est comparatus, ut appetat potestatem, et aversetur subjectionem, secutus sit Georgius, inter omnigenas ta- (223) men, quibus veluti jubar quoddam Coeleste profulgebat, virtutes, ambitionis culpam haud effugit, etiamsi quod appetiit anno 1738. 14-a Ianuarii effective consecutus sit.

Excellentissimo quippe Comite Gabriele Erdödy, Episcopo Agriensi in publicis Regni negotiis Posenii pro tunc occupato, Consistorium Sacrae Sedis Episcopatus Agriensis autoritate sui Episcopi Georgium Blazsószyky vacante Sede Episcopatus Munkacsensis Generalem Vicarium constituit, simul et A. R. Dño Ioanni Strabo, Munkacsensi pro tunc Plebano, et Incl. Comitatus Beregh. vice Archi-Diacono serio injunxit, quatenus congregato viciniori Ruthenico Clero Georgium Blazsószyky pro interimali Vicario Generali declaret, et ut ab eodem dependentiam habentes, eidem debitam obedientiam, et reverentiam exhibeant, publicet, donec scilicet via debita aliter dispositum fuerit.

Praenominatae litterae Consistorii Agriensis sunt hujus tenoris: Nos Consistorium Sacrae Sedis Episcopatus Agriensis. Tibi Reverendo, ac Honorabili in Christo Fratri Ioanni Strabo, Plebano Munkacsensi, et Vice Archi Diacono Comitatus Bereghiensis Salutem, et Divinam Benedictionem; Postquam nobis ex certa relatione innotuisset Illustrissimum, ac Reverendissimum quondam D. Simeonem Olsavszky in Domino pie obiisse; obligationis nostrae esse censimus, mature, et tempestive eas facere Dispositiones autoritate Excellentissimi Illustrissimi, ac Reverendissimi D. Dioeciesani, Dñi, et Praelati Nostri Gratosissimi, ne oves Christi omni cura Pastoralis destituantur, absque Duce, et Rectore in via salutis periculo deviationis exponatur, opere pretium iudicavimus, ipsis Graeci Ritus Unitorum Fidelibus unum e gremio ipsorum Fratrum deputare, et denominare, qui Sede vacante sub Characterе Vicarii Generalis Curam Pastoralem gerat, viduataeque illius Ecclesiae praesit, a quo tum ipsemet Ven. Clerus dependentiam, tum et Status Saecularis directionem Spiritualem observare debeat. Ad quod munus obeundum singulariter commendabilem nobis se reddidit inter caeteros Admodum Reverendus Dominus Georgius Blasovszky, et vel maxime ex eo, quod aliunde jam eodem officio antehac viventi Episcopo laudabiliter functus (224) fuisset. Unicus, et solus per quinquennium ad latus pie defuncti existens, adeoque circumstantiarum in eodem Episcopatu notitiam habeat, confidimusque posthac etiam omnibus gratum

винне підкорятися, так і світський стан повинен шанувати духовне керівництво. На цю посаду серед інших нам особисто запропонував себе преподобний пан Георгій Блажовський і більше всього тому, що функції цієї посади він уже за життя єпископа похвально виконував (224) протягом п'яти років самотній і сам знаходився біля нещодавно покійного і тому придбав відомості про становище в цьому єпископстві, і ми після цього віримо також, що він проявить себе вдячним для всіх. Ось тому для блага сучасників ми доручаємо Вашому панству:

По-перше, щоб збори священників-уніатів греко-католицької церкви, які живуть по судству, оголосили вищезгаданого пана преподобного Георгія Блажовського обраним генеральним вікарієм цього Мукачівського єпископства (поки необхідним шляхом буде вирішено інакше) і щоб серйозно попередили тих, що залежать від нього, щоб вони відносилися до нього з необхідною послушністю і пошаною.

По-друге, у зв'язку з тим, що благі пам'яті пан єпископ помер, не залишивши заповіту, щоб відповідно до предписів священних канонів було зроблено розпорядження про його майно, перш за все, щоб була проведена інвентаризація всього, для виконання якої Ваше панство разом із паном новим вікарієм Георгієм Блажовським і О. Григорієм Булком, шановним ігуменом монастиря св. Миколая, єпископа і сповідника, на Чернечій горі, у присутності пана Михайла Ольшавського призначити комісію. Після опису і точного зазначення речі відкласти на безпечне місце і опечатати, а інвентаризаційні дані у двох примірниках надіслати Нам, або самому його преосвященству панові єпископу (тобто егерському).

По-третє: Похорони покійного єпископа провести належно, але без зайвих витрат, за згодою панів братів — членів консисторії.

По-четверте: Під час зборів священників необхідно попередити присутніх, щоб заборгованість по єпископських прибутках була належно зібрана або паном новопризначеним вікарієм, або призначеними паном вікарієм іншими людьми і належним чином була збережена. Доручаючи Вашому панству це все належно провести і вірно виконати, залишаємось. Вашому преподобному панству. В Егері 14 січня 1738 року. Готові до послуг брати во Христі, консисторія егерського єпископства.

Для виконання пану преподобному Іоаннові Страбо, мукачівському плебанові і заступни-

semet exhibiturum. Hinc praesentium per vigorem eidem Vestrae Dominationi damus in commissis.

Primo: Ut Congregatio ex vicinia Clero ejusdem Ecclesiae Graeci Ritus Unitorum antelatum D. Admodum Reverendum Georgium Blasovszky pro Deputato (:intermaliter donec via debita aliter dispositum fuerit:) Vicario Generali ejusdem Episcopatus Munkacsensis declaret, et ut ab eodem dependentiam habentes debitam obedientiam, et reverentiam eidem exhibeant, serio publicet.

Secundo: Cum piaie reminiscantiae D. Episcopus ab intestato sit mortuus, ut juxta praescriptum Sac. Canonum Dispositio fiat de Substantia illius, praeprimis, et ante omnia fiat Inventarium omnium, ad quod effectuum denominatur Vestra Dominatio cum Domino Neo-Vicario Georgio Blasovszky, et P. Georgio Bulkó, Venerabilis Monasterii S. Nicolai Episcopi, et Confessoris de Monte Csernek actuali Superiore, in praesentia Domini Michaelis Olsavszky, Quibus conscriptis, et diligenter connotatis reponantur ad tutum locum, et obsigillentur, Inventarium vero in genuinis partibus Nobis, aut ipsimet Excellentissimo Domino Dioecetano transmittatur.

Tertio: Sepultura defuncti Episcopi condecens, non tamen frugalitatem excedens fiat, eaque cum cointelligentia DD. Fratrum Consistorialium.

Quarto: Eadem Congregatione Fratrum stante, super eo etiam admonendi venient, ut proventus Episcopales in restantia existentes diligenter sive per Dominum Neo-Vicarium, sive per aliquos ab ipsomet D. Vicario Deputatos collectentur, et in tuto conserventur. Quae omnia fideliter exequenda, et effectuada Virtute harum ejusdem Vestrae Dominationis dexteritati serio committentes, manemus. Adm. Rev. Dominationis Vestrae. Agriae 14. Januarii 1738. Ad serviendum propensi Fratres in Christo, Consistorium Episcopatus Agriensis.

Adm. Reverendo D. Joanni Strabó, Plebano Munkacsensi, et Vice Archi Diacono Comitatus

кові архідиякона Березького комітату, шановному братові во Христі. Мукачево. (225)

Лист був оголошений, прочитаний і прийнятий без жодного заперечення присутніх, що бажали в усьому дотримати звичай. З листом було ознайомлено шановний монастир св. Миколая, єпископа і сповідника, на Чернечій горі 22 січня року божого 1738-го з нагоди генеральних зборів шановного духовенства, що були проведені в монастирі вищезазначеного року і дня.

В актах єпархіального архіву знаходяться дані про це.

Глава 51

Ще не помер Симеон, а вже з'являються два суперники на Мукачівське єпископство: один Георгій Блажовський, а другий Михаїл Ольшавський, останній був вікарієм покійного брата і свого єпископа.

Михаїл Ольшавський повідомляє про смерть Симеона і просить духовну підтримку для єпархії від егерського єпископа, що знаходився тоді в Братиславі. Граф Антоній Ердеві 12 січня 1738 року затверджує цього ж Михаїла Ольшавського на посаду вікарія, а своєму вікарію Георгієві Фоглару доручає розвідати, кого вважає гіднішим на посаду вікарія та єпископа.

Між тим Георгій Блажовський ще за агонії Симеона, як вище було сказано, відправився в Егер і 14 січня 1738 року заготовив вищезгаданий законний лист на генерального вікарія. Це пізніше було підтвержене самим єпископом. Коротко це звучить так: Граф Габріель Антоній Ердеві, егерський єпископ, на місце Симеона Стефана Ольшавського, раніше апостольського і свого вікарія, що помер 23 грудня 1737 року, генеральним вікарієм Мукачівського округу (не єпархії) своєю ординарною владою іменує і призначає Георгія Блажовського в Егері, 9 лютого 1738 року.

Цей милий декрет його преосвященства егерського єпископа відносно генерального вікаріату преподобного пана Георгія Блажовського був оголошений під час генеральних зборів духовенства Березького комітату, що проводились в Берегові 7 березня 1738 року.

Той більше зробив, бо навіть у Мараморші виконав для себе (226) те, що слід було зробити. Це видно із листа до графа егерського єпископа:

Ваше преосвященство і високопреподобний

Beregiensis, Fratri in Christo observando. Munkács. (225)

Praesentatae, perlectae, et publicatae, et acceptatae nemine contradicente, cupientes in omnibus morem gerere. Signat. in Ven. Monasterio S. Nicolai Episcopi, et Confessoris de Monte Csernek, die 22. mensis Ianuarii, Anno Domini 1738. occasione Generalis Congregationis, in praedicto Monasterio, anno, et die, quibus supra, celebratae, Ven. Cleri.

Acta archivi Dioecesanis sequentia de illo continent:

Caput 51.

Necdum mortuo Simeone jam jam duo aemuli enascuntur pro Episcopatu Munkacsiensi, alter Georgius Blazsovszky, alter Michael Olsavszky, Postremus fuit Vicarius defuncti Fratris, et Episcopi sui.

Michael Olsavszky insinuat mortem Simeonis, et petit provisionem Spiritualem Dioecesis ab Episcopo Agriensi, Posonii commorante, unde Comes Antonius Erdődy 1738 12-a Ianuarii Eundem Michaellem Olsavszky in Vicariatu confirmat, et Vicario suo Georgio Foglar committit, ut percontetur, quem digniorem pro Vicariatu, et Episcopatu censeret.

Interea temporis, Georgius Blazsovszky adhuc agonisante Simeone, ut superius dictum, Agriam confugit, et praellatas Constitutionales in Vicarium Generalem dt-o 14-a Ianuarii 1738. exoperatus est. Id ipsum Episcopo ex post confirmante. In extractu ita sonat: Comes Gabriel Antonius Erdődy, Episcopus Agriensis in locum Simeonis Stephani Olsavszky, antea Vicarii Apostolici, et sui, 23-a Decembris 1737 vita functi in Vicarium Generalem Districtus (:non Dioecesis:) Munkácsiensis auctoritate sua ordinaria denominat, ac constituit Georgium Blazsovszky. Agriae 9-a Februarii 1738.

Praesens Gratosum Excellentissimi Domini Dioecesanis Agriensis super Generali Vicariatu A. R. Domini Georgii Blazsovszky emanatum Decretum publicatum sub Generali Congregatione Incl. Comitatus Beregh. 7-a Martii 1738 in oppido Bereghszáz celebrata.

Plus ille fecit, nam etiam in Marmatia pro se (226) agendo egit, quod patet ex his litteris ad Comitatem Episcopum Agriensem datis:

Excellentissime, Illustrissime, et Reverendissime Domine, Domine Comes Episcopo, Domine, Domine Nobis Benignissime!

пане, пане графе єпископе, наш наймиліший пане!

Батьківська і апостольська набожність і дуже старанна єпископська турбота Вашої ексцеленції про цілісність католицької релігії і охорона та зберігання спокою уніатів грецького обряду заставляють нас звернутися до вас. Після овдовіння та осиротіння Мукачівської єпископської кафедри, маючи на увазі низько просити Вашу ексцеленцію цим недостойним довіреним листом приступити до вирішення цієї справи тим більше в надії майбутнього вступу туди, де багаточисленне воз'єднане стадо, як і раніше, не має досвідченого керівництва і, позбавлене голови, схильне до різних збочень, а приносить якнайбільшу користь завжди було властиво Вашій ексцеленції. І тому, що нам стало відомо, що преподобний пан Георгій Блажовський дуже вдячно був призначений генеральним вікарієм у зв'язку з тим, що вищезгаданий престол уніатів грецького обряду був вакантним. Про його душевні риси, про невтомну старанність, небовязність, ученість, знання, всі інші позитивні риси характеру, незламність віри, славу родичів та відсутність інших негативних властивостей нам дуже добре відомі особливо із того, поки він в Марамороші до прибуття набожно покійного у господі високопреподобного єпископа Ольшавського, за життя високопреподобного архidiaкона пана Стойки відбувся насильний відрив воз'єданого руського народу внаслідок підбурювання якихось священиків і баламутів від Мукачівської єпископської влади, був настільки великий, що брали верх дуже небезпечно відокремлення та схизма, а він сміливо виступив за збереження священної унії і приклав багато праці, щоб під час багаторічних революцій ледве-що вимряну і здійснену унію захистити; він це робив не для зганыблення еретиків і не для викликання незадоволення серед розумілих, як за своїм службовим обов'язком повинен був розрізняти і робити, а для божої слави, для зростання справжньої спасаючої віри і вищестоячих начальників, їх авроритет він знаменито прикрасив, захистив і особисто намагався підтримати душевне відродження (227) і придушення нездорового починання противників. Нам, учасникам генеральних зборів, це дуже добре відомо.

Тому дуже покійно звертаються до Вашої ексцеленції вищезгадані преподобні пани, що щиросердно турбуються про збереження, поширення католицької справи, з нашими рекомендаціями, бо із ласки його величності нашого

Excellentiae Vestrae Paterna, eaque Apostolica pietas, et cura Episcopalis Zelosissima pro Catholicae Religionis Integritate, ac communi etiam Ritus Graeci Unitorum tranquillitate custodienda, et conservanda impellunt, Nos, Munkaciensi Episcopali Cathedra viduata, et orbata, respectu perbenigne effectuandi Supplementi Excellentiam Vestram hisce humillimis nostris, indignissimisque litteris fiduciariis accedere, et comparere, eo magis sub spe ingredientiae consequendae, quo frequentius ejusdem gregis Unitae, quandoque uti non ita pridem expertum haberetur, Capite destitutae ad varias inclinationes pronae, salutare Excellentiae Vestrae quamplurimum semper interfuisset. Et quia nobis jam innotuisset Admodum Reverendum Dominum Georgium Blasovszky vacante praefata Sede Unitorum Graeci Ritus Episcopali benignissime Vicarium Generalem denominatum esse, de cujus animi dotibus, Zelo indefesso, qualitatibus, Doctrina, Scientia, omnibusque Virtutibus, integritatem Fidei, famae, natalium, et reliquorum requisitorum indigentibus etiam nobis constaret, maxime vero ex eo, quod dum hicce in Marmatia ante adventum in Domine pie defuncti Reverendissimi condam Episcopi Olsavszky in Marmatia hic eotum existente Reverendissimo Canonico Archi Diacono Domino Sztolja, quaedam substractio populi Ruthenici Uniti ad instigationem quorundam eorundem Patrum, et turbatorum a potestate Episcopali Munkaciensi macchinata imo attentata esset, adeoque periculosissima separatio, et schisma glisceret; se se pro conservatione Sacrae Unionis tantis laboribus impensis, et tot annorum Revolutionibus vix adhuc ad exoptatam, desiderandamque perfectionem deductae exemplariter opposuisset, nec non in confusionem haereticorum, eotum in turbationem sufflantium, uti ex actionibus praesummi, ac dignosci debebat, pro Dei Gloria, salvificae verae Fidei incremento, et Hyerarchia, ejusque autoritate praeclarissime distinxisset, defendisset, et suppressione singulariter conatus, animorum reconciliationem, et suppressionem malesani subsumpti contravenientium, nobis in Generali Congregatione existentibus coneffectuasset.

Hinc Excellentiae Vestrae humillime ejusdem praefati Admodum Reverendi Domini Zelum in rem Catholicam procurandam, conservandam, et propagandam recommendatitius, utpote qui ex Clementia Augustissimi Nostri Summi Principis Regis, et Caesaris, respectu Status Romano-Catholici Saecularis ex repraesentatione officiorum nostrorum priores partes, ac causam indignissime nitimur, juxta vires vigilanter manuteneri, et pro-

короля і цесаря, від імені старших римо-католицьких священиків і світських начальників підтримуємо справу, згідно з нашими силами пильно намагаємось тримати в руках і просувати вперед, супроводжуючи з низьким проханням, щоб Ваша всемогутність була ласкава подати свою пропозицію, щоб той добре відомий, який має прихильність і довір'я дуже багатьох душ, зміг бути наступником на єпископській посаді свого благочестиво покійного пана попередника. В надії на здійснення нашого бажання і волі святого духа, дуже низько, з усією відданістю щедрості, любові і апостольській доброті рекомендуємо і залишаємось з цим бажанням. Вашій Ексцеленції. В Роносеку, дня 28 березня 1738 року низько вклоняються Іоанн Гіттелі, старший начальник Мараморських солекопалень, Іоанн Христорф Гроссшмідт, агент Мараморських солекопалень.

Глава 52

Після цього як єпископ, так і високопоставлена канцелярія приймали заходи у його величності в інтересах Георгія Блажовського. Зміст цієї пропозиції такий:

Найсвятіша і т. д. після смерті минулого року мукачівського єпископа Симеона Ольшавського для вакантного цього єпископства до милості і ласкавості Вашої священної Величності направляються такі прохання:

По-перше: Георгій Блажовський, між тим як престол уніатів грецького обряду став вакантним, призначений егерським єпископом на генерального вікарія. Закінчивши з похвальним успіхом своє навчання, він приклав усі сили і свої старання для того, щоб старанно і енергійно виконувати свої духовні обов'язки (228), і внаслідок цього призначений уже біля двох єпископів, об'єднаних з католицькою церквою уніатів, значну частину єпископської роботи добре засвоїв, а коли була вакантна посада єпископського престолу уніатів грецького обряду, був призначений сучасним єпископом, тобто егерським, на генерального вікарія зазначеного єпископства і після канонічно здійсненого свого введення на посаду заслуговує на декретне підтвердження. Виходячи як з цього, так також із милості і ласки Вашої найсвятішої Величності, він просить надати йому згадане єпископство, представивши в оригіналі посвідчуючий лист зборів уніатів грецького обряду, проведених у монастирі св. Миколая, в якому монахи визнають, що за божою допомо-

movere, concomitari praesummimus demississime supplicando, dignetur sua praepotentissima interpositione ad id contribuere, ut ille idem plurimorum animorum affectu, ac fiducia provisos, in vestigiis, et muneribus Episcopaliibus sui antecessoris pie in Domino defuncti succedere valeat. In voto quali accedente Spiritus Sancti gratia spem firmam habentes, nos benignitati, Gratiae, et Apostolicae Benedictioni omni cum devotione submississime recommendantes, indesinenter perseveramus. Excellentiae Vestrae Rhonaszék die 28-va Martii 738. humillimi, et obsequentissimi: Ioannes Hitteli, Montano Salinarium Marmatiae Supremus offlis, et Perceptor. Ioannes Xtophorus Grossschmit, Supremi Salis officii Maramarosiensis Contraagens.

Caput 52.

His ita factis, tam Episcopus, quam et Excelsa Cancellaria semet pro Georgio Blazsovsky apud suam Majestatem interposuit. Propositionis ejus tenor est, ut sequitur:

Sacratissima etc.! Ritus Graeci Episcopo Munkacsienſi Simeone Olsavszky circa finem anni prioris fatiſ functo, pro vacante taliter hocce Episcopatu ad Gratiam, et Clementiam Majestatis Vestrae Sacratissimae supplices recurrit sequentes, et quidem: Primo: Georgius Blazsovsky, Graeci Ritus Unitorum Sede Vacante per Episcopum Agriensem constitutus Vicarius Generalis repraesentat, qualiter ipse cursu Studiorum suorum rite exacto, omnes vires, et conatus suos eo direxisset, ut incumbenti sibi muneri, et spiritualibus officiis omni cum Zelo, (228) et solertia praefuerit, ac ob id ad latus jam duorum Episcoporum cum Ecclesia Catholica Unitorum constitutus, laborum Episcopaliū notabilem partem supportaverit, vacante vero jam Episcopali Sede in Ritu Graeco Unitorum per Dioecesanum modernum quippe Episcopum Agriensem in attacti Episcopatus Vicarium Generalem constitutus, ac post Canonice peractam sui Installationem decretaliter confirmari meruerit. Hinc tum ex eo, tum vero ex gratia, et Clementia Majestatis Vestrae Sacratissimae memoratum Episcopatum petit sibi conferri, producendo authenticas Testimoniales Litteras conventus S. Nicolai G. R. Unitorum, quibus recognoscunt ejusmodi Conventuales, quod invocato Divini Numinis auxilio in toto Clero Graeci Ritus Unitorum, hoc, Georgio nempe Blazsov-

гою серед усього уніатського духовенства грецького обряду не знайшли між собою достойнішого і більш підходячого для виконання обов'язку єпископа, ніж Георгій Блажовський.

Крім цього, Михаїл Ольшавський, брат покійного єпископа і мукачівський священник, того ж уніатського округу грецького обряду архієпископ, описує, як сам він від молодих років намагався навчити своїх письму і догмам справжньої католицької віри, як він старався приносити чим більшу користь із божественного виноградики для душевного блага і яку долю він, як активний священник у місті Мукачеві і одноразово архієпископ цілого Мукачівського округу і генеральний вікарій останнього покійного мукачівського єпископа, зі всім своїм бажанням для того приклав і своїми діями прикладає, щоб зміг чим більше і більше душ просвітити. Виходячи з цього, він покірно просить предоставити вакантну єпископську посаду уніатів грецького обряду йому. Між іншим, він завершив теологічні студії, був нагороджений одержаними священними званнями згідно обряду святої римо-католицької церкви і належно і похвально виконує уже протягом багатьох років усі функції. Нарешті, Михаїл Ольшавський, охоронець і священник Повчанської уніатської церкви грецького обряду, описує, як він сам уже сімнадцять років є паном і виконуючим обов'язки капелана Повчанської церкви пресвятої діви Марії, яка прослезилася, і скільки багато труда він приклав, щоб для слави і зміцнення римської церкви побудувати там новий будинок, що коштував дуже багато, тому що покійним патроном мукачівським і марамороським єпископом Бізанці був залишений як повна руїна (229). Тому, звертаючись із проханням, якщо із ласки і доброти Вашої найсвятішої Величності зможе отримати вищеназване єпископство, то він прикладе всі свої сили, здібності, щоб цей будинок заплаканої Діви привести до повного закінчення.

Виходячи з цього, він покірно просить надати йому це вакантне єпископство.

Відносно вищенаведених прохань була висловлена така думка Королівської канцелярії:

Із перевірених трьох знатних кандидатів уніатських священників грецького обряду і описаних їх заслуг і якостей у вищенаведених проханнях після належного обдумування на перше місце поставлений Георгій Блажовський, що вже біля двох єпископів свого обряду приклав своє бажання і старанність не лише у збереженні, але також у поширенні священної унії. Для функції, яку раніше виконував і фактично

szkio digniorem, magisque idoneum non compe-
rerint ad munus Episcopale inter ipsos obeundum.

Praeterea Michael Olsavszky, praedefuncti
Episcopi Frater, et Parochus Munkacsiensis, ejus-
demque nominis Districtus G. R. U. Archi Pres-
byter exponit, qualiter ipse inde a prima aetate lit-
teris, et verae Catholicae Fidei Dogmatibus ani-
mum, conatusque suos addicendo, de Vinea
Domini, quo majori cum fructu, et animarum
lucro mereri studuisset, et qua actualis oppido
Munkacs ex parte Uitorum G. R. Parochus, ac
una in toto Districtu Munkacsiensi Archi Pres-
byter, et ultimo defuncti Episcopi Munkacsiensis
Generalis Vicarius ad id potissimum tota cupidi-
tate incubisset, et actu incumberet, ut quo plu-
res, et plures animas lucrificare valeret, unde
vacans antelati G. R. U. Episcopi munus sibi,
Theologo alias absoluto, Sacrisque secundum
Ritum Sanctae Romanae Ecclesiae Catholicae
obtentis Ordinibus insignito, functionesque omnes
pluribus jam annis rite, debiteque obeunti petit
Clementer conferri. Tandem: Michael Olsay (!),
Ritus Graeci Uitorum Custos, et Plebanus
Pócsensis Ecclesiae exponit, qualiter ipse jam ab
annis septemdecim indefesse almae Domus Mag-
nae Matris in Pócs lacrymantis Mariae agens loci
Capellanum, desudasset, ut pro gloria, et aug-
mento Romanae Ecclesiae certum novum erigere-
tur aedificium, quod et in tantum evenit, ut
Patrono Bizanczy Episcopo Munkacsiensi, et
Maromorossiensi fati functo summae ruinae esset
(229) obnoxium, et quia idem supplicans si ex gra-
tia, et benignitate Majestatis Vestrae Sacratissi-
mae praefatum Episcopatum obtinere posset
omnes vires, et possibilitatem eo converteret, ut
Domus illa lacrimosae Virginis ad perfectum aedi-
fium deduceretur. Hinc petit talem Episcopatum
Vacantem sibi Clementer conferri. Circa quas pra-
emissas Instatias ea esset demissa Regiae hujus
Cancellariae

opinio

Praerecensorum trium Supplicantium Primario-
rum quippe Graeci Ritus Uitorum Sacerdotum
meritis, et qualitatibus in praedeductis eorundem
Instantiis seorsum expositis, rite consideratis,
Siquidem primo loco positus Georgius Blazsov-
szky jam ad latus duorum Episcoporum sui Ritus
existens Zelum suum in conservanda non solum,
verum etiam promovenda Sacra Unione, pro
potestate, quam gerebat ante hac, et de facto obti-
nuit Vicariali, manifestum reddere satagebat, quo
etiam ex motivo modernus Dioecesanus Episco-
pus Agriensis, in cujus nempe Dioecesi Districtus
Munkacsiensis, ubi Graeco-Ritui addicti cum
Ecclesia Catholica Uniti degunt, situs haberetur

отримав, тобто вікаріальної, старався мати про це наявний доказ, який також із цих мотивів надав йому сучасний егерський єпископ, в єпархії якого знаходиться Мукачівський округ, де проживають люди грецького обряду, об'єднані з католицькою церквою, єпископ (як підказала йому його совість) згаданого Блажовського як вікарія і незрівнянно достойнішого від інших у науці, бажанні працювати та старанності для виконання цієї посади покійно рекомендує тим більше тому, що все духовенство грецького обряду в Мукачівському окрузі, об'єднане з католицькою церквою, достовірно визнає, що йому ніде не було краще, ніж під доглядом вищезгаданого начальника Георгія Блажовського, і що він найбільш достойний і підходить для виконання єпископської посади. Ця угорська придворна королівська Канцелярія покійно вважає доцільним надати вищезгадане Мукачівське уніатське єпископство грецького обряду повторно згаданому Георгію Блажовському, якого ставить вище інших двох, що беруть участь у конкурсі. Це треба зробити (за ласкавим рішенням Вашої найсвятішої Величності) чим скоріше. У Відні, дня 1 квітня 1738 року.

Глава 53

Отже, на попередню пропозицію його Величності призначає Георгія Блажовського мукачівським єпископом. Це призначення видали прохачеві 4 травня (230) 1738 року.

Поки це робилося, Клемент XII видав повні індульгенції церкві св. Духа ордену св. Василя у селі Буківська Гора, Букова гірка, які матимуть силу до 10 років. 17 травня 1738 року.

Блажовський, призначений мукачівським єпископом, відправився у Відень за одержанням призначення і зазнав там нову несподіванку, невідому його попередникам. Бо, хоч мукачівські єпископи не мали жодної матеріальної підтримки від держави, були звільнені від сплати усіх грошових податків, а тепер Блажовському пропонується, щоб монастир заплатив 800 флоринів. Позбавлений можливості зразу заплатити таку велику суму, він виплатив половину, а на другу половину дає зобов'язання і зобов'язується сплатити протягом одного року. 3 липня 1738 року.

У результаті цього королівського призначення так же Блажовський був іменованний папою Клементом XII на агненського єпископа.

(:prouti in conscientia sua sentiret:) memoratum Blazsovszky, tamquam Vicarium, et Doctrina, et agendi aptitudine, Zeloque animarum prae ceteris commendabilem, et incomparabiliter digniorem, ad hocque munus exequendum maxime idoneum demisse commendaret, hinc tum ex eo, tum vero quod totus Clerus Graeco Ritui addictorum in Districtu Munkacsiensi cum Ecclesia Catholica Unitorum fidedigne cognoscat in gremio ipsius praefato Georgio Blazsovszky non dari melius, et gerendo muneri Episcopali magis idoneum, sicque dignius subjectum. Regia haec Hungarico-Aulica Cancellaria praefatum Graeci-Ritus Unitorum Episcopatum Munkacsiensem repetito Georgio Blazsovszky prae aliis duobus, pro eodem concurrentibus benigne conferendum, et quo citius resolvendum esse (:Salvo nihilominus Vestrae Majestatis Sacratissimae Clementissimo arbitrio:) demisse censeret. Viennae die 1-a Aprilis, 1738.

Caput 53.

Ergo praeviam Propositionem Sua Majestas Georgium Blazsovszky in Episcopum Munkacsiensem nominat, quod id ipsum Impetranti sub 4-a May (230) 1738. insinuat.

Dum haec agerentur, Clemens XII. plenarias Indulgentias elargitur Ecclesiae S. Spiritus Ordinis S. Basilii M. Loci Bukowska Hora, Bukowa-horka, ad annos 10. valituras. 17-a May, 1738.

Blazsovszky in Episcopum Munkacsiensem nominatus pro benignis Collationalibus optinendis Viennam properavit, et expertus est novum, suis antecessoribus ignotum. Scilicet cum Episcopi Munkacsienses nulla Bona e Collatione Regia tenerent, immunes erant ab omnibus taxis solvendis, nunc Blazsovszky imponitur, ut 800. florenos Conv. Mon. solvat. Destitutus tanta Summa, medietatem exolvit, et de altera medietate obligatoriales extradat, et se obligat per decursum unius anni summam soluturum. 1738. 3-a Iulii.

In consequentiam harum Collationalium Regiarum idem Blazsovszky per Clementem XII. in Episcopum Agnensem est nominatus.

І коли це все відбувалося, Блажовський поспішив у Львів до Афанасія Щептицького, який перебував у своїх маєтках в Уніові, для висвячення на єпископа.

Перша церемонія єпископського висвячення того часу, про яку маємо відомості, була такою:

Щоденник

висвячення високопреосвященного та високопреподобного пана Георгія Блажовського на агнеського і мукачівського єпископа в Уніові²³⁰ в монастирській церкві в неділю 17 грудня 1738 року, за старим стилем.

У суботу в очікуванні висвячення його преосвященний пан, якого треба було висвятити, проводив вечірню урочисто з музикою, що грала на хорах і співала слов'янською мовою гімни та інші церковні пісні, в яких брав участь і сам висвячуючий його високопреосвященство пан Афанасій Щептицький, архієпископ і митрополит Київський і всієї Русі, єпископ львівський, галицький і кам'янський, подільський, архімандрит Києво-Печерський і уніовський, що сидів на спеціально для цього акту виготовленому троні (231), висотою в два локті з трьома сходами на кріслі, прикрашеному турецькими килимами.

У зв'язку з тим, що їх превосходительство пани асистенти із більш віддалених місць ще не прибули на вечірню, тому приготовлені для них крісла залишилися порожніми і не проводилися звичайні для такого акту церемонії.

Після закінчення вечірні його високопреосвященство висвячуючий разом з кандидатом на висвячення пішли до палацу, побудованого біля церкви. Нарешті, з наближенням ночі прибув перший асистент майбутнього акту: його високопреосвященний і високопреподобний пан Філіп Вотодикович, єпископ холмський та бечівський, архімандрит дермянський і дубнівський, а через деякий час з'явився також другий асистент, його преосвященство пан Марціан Головня, архімандрит мелецький. Після привітання їх його преосвященством паном архієпископом та преосвященим канди-

His omnibus habitis Blazsovszky properavit Leopolim ad Athanasium Septycki, qui in suo Bono Uniow detinebatur, fine optinendae Consecrationis.

Prima, quam habemus, series Consecrationis Episcopalis pro hoc casu est sequens:

Diarium

Consecrationis Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Georgii Gabrielis Blazsovszky in Episcopum Agnensem, et Munkaciensem Unoviae a.) in Ecclesia Abbatiali Die Dominica 17-a Decembris, stylo Veteri, 1738. subsecutae.

Die Sabathi in Vigilia Consecrationis Illustrissimus D. Consecrandus celebravit Vesperas solenniter cum musica in Choro ludente, et canente idiomate Slavonico Hymnos principaliores, in quibus aderat ipse Consecrator Illustrissimus, Excellentissimus, ac Reverendissimus Dominus Athanasius in Szeptyce Szeptycki Archi Episcopus Metropolitanus Kijowiensis, et totius Russiae, Episcopus Leopoliensis, Haliciensis, et Camenecensis, Podoliae, Archi Mandrita Kiewopieczareus, et Uniowensis, sedens in throno ad (231) hunc actum exstructo, altitudinis duorum Cubitorum cum tribus gradibus, tapetibus Turcicis adornato in Faldistorio.

Et quia Illustrissimi Domini Assistentes pro vespere ex distantioribus locis nondum advenirent, ideo Faldistoria pro illis exposita erant vacua, nec Ceremoniae in vigilia peragi solitae absolventur.

⁽²³⁰⁾ а) Уніов є віллою львівського єпископа з архієпископським палацом та з колишньою монастирською церквою, віддалений від Львова на 5 миль.

²³⁰ а) Uniow est villa Archi Episcopi Leopoliensis, cum Palatio Archi Episcopali, et Ecclesia quondam Religiosorum, a Leopoli 5. miliaribus.

датом на висвячення, незабаром високопреосвященний кандидат повернувся у свою резиденцію. Музика його преосвященства висвячуючого як перед вечірнею, так і після вечірні із-за більшого торжества цього акту виграла на вежі.

У неділю, після того, як спочатку сурмачі, а пізніше вся капела підбадьоруюче виграла, о восьмій годині до обіду високопреосвященний, що мав бути висвячений, разом з високопреосвященим та асистентами направились до палацу його преосвященства висвячуючого, де у присутності тих же асистентів і багатьох монахів та придворних людей склав визнання католицького віросповідання за формою, що була визначена на синоді в Замості, а також дав присягу біля євангелія святого бога на необхідну послухність нашому найсвятішому пану.

Приблизно о пів на дев'яту його преосвященство пан висвячуючий за присутності дуже багатьох монахів, які шли перед хрестоносцем з піднятим хрестом, разом з преосвященими асистентами та високопреосвященим паном, що мав бути висвячений, відправилися до церкви, а їм назустріч за звичкою вийшли святково одягнені священники для допомоги при висвячуванні і разом з прийнятою біля дверей церкви процесією, після одержання від архієпископа благословення разом зі всіма відправилися до величного вівтаря, де капела виграла слов'янською мовою приурочений висвяченню гімн. Той, що приходив до вівтаря з хрестом, разом з преосвященим кандидатом на висвячення стали на коліна і виконали душевну підготовку і відповідну молитву. Нарешті, підвівшись, високопреосвященний висвячуючий піднявся на трон, підготовлений вчора в середині церкви (232) і там одягнений у священні церковні приналежності разом з асистентами та іншими священниками почав проводити відправу, під час якої згідно з церковними законами грецького обряду високопреосвященного пана кандидата зі всіма належними церемоніями висвятив на агнеського та мукачівського єпископа. При висвяченні були присутні 6 пресвітерів та два диякони. Перший був Гіппаций Білінський, ігумен львівський. Преподобний Геннадій Гановський, вікарій Унівського монастиря. Преподобний Антоній Подгурський, наставник віцинтський. Інші були монахами Унівського монастиря.

Головним керівником церемонії був високопреподобний отець Інокентій Липницький, генеральний суддя курії його преосвященства

Post Vesperas finitas Illmus Consecrator cum Consecrando iverunt ad Palatium penes Ecclesiam exstructum. Tandem nocte adpropinquante venit primarius futuro actui assistens: Illmus, ac Rm̄us D. Philippus Wotodikowicz, Episcopus Chelmen-sis, et Beczensis, Archi Mandrita Dermanensis, et Dubnensis, et post paucum tempus comparuit etiam alter Assistens, Perillustri, et Reverendissimus D. Marcianus Holownia, Archi Mandrita Mielecensis, quibus ab Illmo D. Archi Episcopo, et Illmo Consecrando salutatis, brevi post Illmus Consecrandus ad Residentiam suam se transtulit. Musica Illmi Consecratoris tam ante Vesperas, quam post Vesperas propter majorem hujus actus applausum in turri ludente.

Die Dominico (!), posteaquam Tubicines primo, deinde tota Capella sufficienter lusissent, hora octava ante meridiana Illmus Consecrandus, una cum Illmo, et Perillustri (!) Assistentibus perexit ad Palatium Excellentissimi Consecratoris, ubi in praesentia Eorumdem Assistentium, et plurimorum Religiosorum ac etiam Aulicorum Professionem Fidei Catholicae, juxta Formam, prout in Synodo Zamoissiana continetur, nec non Juramentum debitaе obedientiae SSmo Domino Nostro ad S. Dei Evangelia praestitit.

Adveniente hora media ad nonam Excellentissimus D. Consecrator praeerantibus Religiosis plurimus Crucifero, cum Cruce elevata, Illmo, et Perillustri Assistentibus, nec non Illmo Consecrando ad Ecclesiam se recepit, Cui postquam obviasset de more Sacerdotes ad assistendum ornatu in foribus Ecclesiae accepta ab eodem Benedictione perrexerunt cum eodem, et omnibus aliis ad majus Altare, musica Hymnum solitum idiomate slavonico ludente. Qui veniens ad Altare Cruce in terram una cum Consecrando prostratus, praeparationem, et intentionem fecere.

Tandem elevati Illmus Consecrator ascendit Thronum, in medio Ecclesiae heri praeparatum, (232) ibidemque Sacris Pontificalibus indutus, Missae Sacrificium una cum mitratis assistentibus, et aliis Presbyteris inchoavit, ac in eadem Missa juxta rubricas, et praescriptam Pontificis Graeci Illum Dnum Consecrandum cum adhibitis solitis ceremoniis omnibus in Episcopum Agnensem, et Munkacsensem consecravit. Presbyteri Sacris erant induti sex, et duo Diaconi. Primus erat Religiosissimus Hyppacius Bilinski, Officialis Leopoliensis. Rdus Religiosissimus Gennadius Ganowski Vicarius Abbatiae Uniowiensis. Rdus Religiosissimus Antonius Podgurski, Superior Vicinensis. Reliqui erant Religiosi Uniowienses Magister Ceremoniarum erat Reverendissimus, ac Religiosissimus Pater Innocentius Lipnicki, Auditor, et

пана архієпископа і митрополита. Нотарем, що під час висвячення в церкві ознайомив усіх з апостольським рішенням та декретом найяснішого імператора, був преподобний пан Антоній Левинський. Він же тримав священну книгу під час відправи. Були присутні багато монахів, які не мали ризи, але приймали участь у акті висвячення і виконували різні функції. Членів капели, що грали на різних інструментах, було вісім чоловік та п'ять співаків.

Після закінчення відправи, але ще до виділення народу необхідного благословення, оголосив дуже добре підготовлену для цієї нагоди ораторську промову монах отець Йосафат Пруницький, високоповажний директор церковної школи ордену св. Василя В., яку в Золочеві відвідували шановні внуки його преосвященства висвячуючого.

Після закінчення промови проводилися інші церемонії, після яких його преосвященство нововисвячений єпископ благословив присутніх; після закінчення благословення і всієї відправи, між тим, як хор співав слова «многая літ», усі вийшли із церкви, а запрошені направилися з різними гостями до палацу митрополита на сніданок.

На сніданку були присутні: біля першого стола зайняв місце його преосвященство нововисвячений, його преосвященство холмський єпископ, перший асистент, високошановний ігумен мелецький, другий асистент, високошановні Розвадовський, карачковський капітан з своєю високошановною дружиною Годлевською, виночерпій жидачівський, родичка його преосвященства пана висвячуючого, (233) Біцівський, виночерпій бученський, з своєю дружиною і дочкою, Георгій Щептицький, капітан Обуховський, племінник його преосвященства та інші світські пани, а також церковні наставники — всього до тридцяти осіб. У другій кімнаті був другий стіл, біля якого сиділо біля двадцяти осіб.

За першим столом його преосвященство пан висвячуючий, що зайняв місце господаря, почав з великою склянкою проголошувати тост за здоров'я (а в той час біля стола музиканти вигравали різні італійські і німецькі концерти) найяснішого римського імператора. Після цього високопреосвященний нововисвячений почав оголошувати тост за здоров'я ясновельможного польського короля. Потім його преосвященство висвячуючий побажав здоров'я нововисвяченому і в свою чергу нововисвячений побажав здоров'я його преосвященству висвячуючавеві. Після цього інші при-

Iudex Generalis Causarum Curiae Illustrissimi, et Excellentissimi Domini Archi-Episcopi Metropolitanani. Notarius, qui Breve Apostolicum, et Diploma Augustissimi Imperatoris sub actu Consecrationis in Ecclesia publicavit, A. R. D. Antonius Lewinski. Idem tenebat Pontificale tempore Missae. Fuerunt etiam plures Religiosi Sacris Vestibus non induti, huic tamen assistentes, et Varias functiones obeuntes. Personae musicorum in Choro variis instrumentis sonantium erant octo Personae, vocalistarum quinque.

Post terminatam Missam, nondum tamen Benedictionem populo impertitam habuit Concionem ad hunc actum peroptime accomodatam stylo vere oratorio Religiosus Pater Iosaphatus Prunicki, Ordinis Divi Basilii M. Director Magnificorum nepotum Excellentissimi Consecratoris, Scholas Patrum Piarum Zloczowiae frequentantium.

Finita Concione reliquae Ceremoniae peragebantur, quibus terminatis Illm̄us Neo Consecratus Episcopus Benedictionem Populo est impertitus, eoque, ac aliis se se exornantibus, ac interim Choro canente verba: „in longos annos“ omnes exivere ex Ecclesia, migravereque cum variis hospitibus ad Palatium metropolitanum pro prandio invitati.

In prandio aderant ad primam mensam Illustrissimus Neo-Consecratus locum occupans primum, Illm̄us Episcopus Chelmensis Assistens primus, Perillustris Abbas Mielecensis Assistens secundus, Illustres, ac Magnifici Rozwadowski Capitaneus Karackzowiensis, cum sua Magnifica Uxore Godlewska Pincernissa Zidacewiensis Consangvinea Excellentissimi Domini Consecratoris (233) Bicykowski Pincerna Buscensis, cum sua Uxore, et filia, Georgius Szepticki Capitaneus Obuchowiensis, Patruelis Excellentissimi Consecratoris, et alii Domini Saeculares nec non Spirituales Praelati Triginta Personarum numerum accedentes. In altero Cubiculo fuit secunda mensa, in qua assidebant personae circiter viginti.

In prima mensa Illustrissimus, et Excellentissimus Dominus Consecrator Hospodarii locum occupans inchoavit majori poculo propinare sanitatem (:musica ad mensam varios concertus Italicos, et Germanicos sonante:) Augustissimi Imperatoris Romani. Qua finita Illustrissimus Neo-Consecratus coepit promovere sanitatem Serenissimi Regis Polonorum. Postea Illm̄us, et Excellentissimus Consecrator sanitatem Illm̄i Neo-Consecrati propinavit, ac vicissim Neo-Consecratus Excellentissimi Consecratoris, et per consequens variarum personarum Illustrium mensae praesentium munificenter propinabantur salutes, sicque circa horam tertiam pomeridianam prandium ter-

сутні особи щиро піднімали тости, і так сніданок продовжувався аж до третьої години після обіду. Однак гості забавлялись далі слуханням музики аж до обіда, після якого деякі відправилися додому, а інші там же заночували до наступного дня.

Це свято на честь високопреосвященного та високопреподобного пана нововисвяченого продовжувалося шість днів, протягом яких нововисвячений високопреосвященний залишався в Уніові і мусив стійко видержати святкування, що відновлювалися у митрополита.

Короткий зміст декрету про це висвячення звучить так: Афанасій Шептицький із Шептиці, архієпископ і митрополит Київський і всієї Русі, єпископ львівський, галицький і каменецький, подільський, видає посвідчення про канонічне висвячення Георгія Гавріїла Блажовського на єпископа агненського, мукачівського 17 грудня 1738 року за старим стилем. Видане в Уніовській архимандрії.

Він же засвідчує, що Георгій Гавріїл Блажовський погодився з визнанням католицького віросповідання згідно з рішенням синоду в Замості і склав присягу вірності римському папі Клементу XII в Уніові 18 грудня 1738 року.

(234)

Глава 55

Сам Блажовський так доповідає єгерському єпископу про своє призначення на посаду єпископа:

Наймилостивіший високопреосвященний і високопреподобний пане графе і наставнику, пане батьку і заступнику наймиліший. Кілька тижнів тому, наскільки пам'ятаю два тижні, я написав два листи — один із Кошиць, а другий із Шомоша про ті чи інші мої турботи, але дуже хвилююся, що до цього часу особливо із-за теперішніх обставин ще не одержав жодної відповіді. Коли декілька днів тому назад по дорозі із Спишу до Пряшева мені стала відомою мила присутність Вашої ексцеленції в Егері, отже, внаслідок свого найпокірнішого обов'язку та пропущень у тих листах, я повинен смиренно ознайомити Вашу Ексцеленцію з такими фактами, що я одержав біля двадцятого числа минулого місяця буллу від найсвятішого нашого римського папи в належній формі з висвячувальним титулом Агненської церкви та дозвіл (на висвячення) при відсутності трьох греко-католицьких наставників, при асистенції також двох римо-католицьких священників. Подяку за цей ласкавий дозвіл я висловив у

minatum in Domino, Hospites tamen oblectabantur auditu musicae usque ad Coenam, post sump-tam, aliqui eorum iter ad proprias domos arripuerunt, alii vero ibidem pro sequenti die noctaverunt.

Haec autem solennitas in gratiam Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Neo-Consecrati continuo dierum sex spatio, quibus idem Ill^mus Neo-Consecratus Uniowiae morabatur, continuative duravit, cum explosionibus solennibus militum Metropolitanani.

De hac Consecratione Testimoniales in extractu ita sonant: Athanasius Szeptycki in Szeptice, Archi Episcopus Metropolitanus Kiowiensis, et totius Russiae, Episcopus Leopoliensis, Halicensis, et Camenecensis, Podoliae, elargitur Testimonium super Canonica Consecratione Georgii Gabrielis Blazovszky in Episcopum Agnensem, Munkacsensem. 17-a Decembris, stylo Veteri, 1738. peracta. Datum in Archimandria Uniowien-si.

Idem perhibet Georgium Gabrielem Blazovszky Professionem Fidei Catholicae secundum Formular et praescriptum Synodi Zamoscensis elicuisse, et Iuramentum Fidelitatis Romano Pontifici Clementi XII. deposuisse. Uniowiae 18. Dec. 1738.

(234)

Caput 55.

Ipse Blazovszky de sui nominatione in Episcopum ita refert Episcopo Agriensi:

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Comes, et Praesul, Domine Parens, et Protector Gratosissime. Aliquot abhinc ante hebdomadas binas quantum memini, Cassovia unas, alteras Somosino de uno, et altero negotiorum meorum, scripseram literas(!), de quarum percepisse, ob moderni potissimum temporis circumstantias cum nullum perceperim responsum, vehementer ambigo. Cum vero retro diebus de Scepusio revertenti Eperjessinum versus pro certo innotuisset mihi gratiosissima praesentia Excellentiae Vestrae Agrariae; Idcirco vi humillimae obligationis meae, omissis, eorum scriptis, sequentia demississime Excellentiae Vestrae notificanda habui. Quippe: Bullas a Sanctissimo Domino Nostro Summo Pontifice in debita forma, cum titulo consecrabili Ecclesiae Agnensis, et dispensatione in defectu trium Graeci Ritus Unitorum Antistitum, duorum assistentia etiam Ritus Latini Sacerdotum, adhuc 20-a proxime praeteriti mensis me percepisse, ac gratiarum actorias tam Romam Eminentissimo Cardinali Passioneo, cujus Praesidioratu emanatae, quam Excellentissimo Domino

листі як у Рим його емінінції кардиналу Пассіо-нею, під головуванням його цей дозвіл був виданий, так і його ексцеленції пану апостольському нунцію. Однак примас Угорщини про цей дозвіл швидко довідався внаслідок батьківської турботи його превосходительства і високопреподобного князя нашого архієпископа, як Вашій Ексцеленції я зобов'язаний і тому з найнижчою покійністю приношу подяку і залишусь зобов'язаним знову приносити. Передусім у даний час мене найбільше турбує ще невіршена справа з моїм висвяченням, а саме те, що пан фогораський єпископ волохів Клейн в Трансильванії, який своїми двома листами запевняв мене, що зробить для мене ту честь і приїде в Повч або в яесь інше місце для висвячення мене на єпископа; що стосується його чесного слова, то я сьогодні узнав із листа пана Ріманочія, що він виявив себе лицемірним. Він не дав мені жодної категоричної відповіді на мого листа аж до кінця місяця жовтня з тої причини, щоб щиросердно виправдати себе. Із-за цього поставлений на бездоріжжі, я не можу турбуватися про необхідні підготовчі роботи ані тут у нашій державі, ані про подорож у Польщу, і не можу відправитися до Львова. Приходили і ті погані новини, що пошесть, про яку я раніше через листи пана службовця руського архієпископа дізнався, (235) знаходиться від Львова на 30 миль. Тепер я буду знати про те, що знаходиться тільки за 8 миль від цього міста. Писав мені також пан Олшаї із Повчі, що така сама пошесть поступає від Дебрецена і знаходиться не більше як за шість, а деякі запевняють, що знаходиться всього за три милі. Таким чином, ми обставлені з усіх боків бичем богині помсти. Будучи в таких умовах, коли нічого певного від пана єпископа Клейна до 24-го цього місяця (на чотири дні після якого я призначив наради духовенства чотирьох округів у Вранові) не одержу хочаючи-нехотючи, куди мені звертатися, якщо мала кількість єпископів-уніатів? Не знаю, чи до найближчого єпископа в Польщі Ієроніма Устинського проти своєї волі, бо той для нашої єпархії всупереч священних канонів і моїх багаточисленних заперечень висвятив на священників 40 чоловік; від них моєму життю передбачається нелегке випробування і настає небезпека і стаю ненависним одному і другому з місцевих магнатів тим, що вони з давен-давна звикли незаконно вибирати гроші і аренду від священників у сумі 14 і більше флоринів, а я не хочу затвердити тих польських нововисвячених згідно з їх рекомендацією і не затверджу, поки

Nuncio Apostolico perscripsisse. Primas attamen pro earundem Bullarum celeri, et paterna, medio Celsissimi, et Reverendissimi Principis Archi Episcopi Nostri procuratore Excellentiae Vestrae prout obligor, ita omni cum submissione humillimas refero, et deinceps referre obligatus manebor grates. Illud de praesenti plurimum mihi facessit negotii, meaeque Consecrationis suspensum reddit actum, aut rectius progressum impendit, videlicet: quod D. Episcopus Klein Fogarassiensis Valachorum in Transylvania, qui me duplici sua Epistola Vienna assecuraverat, quod mihi velit istum honorem facere, seque pro me consecrando in Episcopum humiliare usque ad Pócs, vel alium accommodum locum, circa oblatam parolam, hodie uti ex literis D. Rimanóczy edoceor, ancipitem se praebeat; Neque mihi ullum dat categoricum responsum ad meam epistolam circa finem mensis Octobris ea de causa, ut candide expectaret se, missam: Et ob hoc in bivio constitutus, neque hic in Regno de praeparatoriis necessariis providendis, neque itineri Polonico; Leopolum versus me immittere possum: Accederent et illa pessima novalia, quod contagionem, quam per prius ex literis D. Officialis Archi Episcopi Russici intellexeram (235) distare 30. milliaribus Leopoli, actu intelligam non nisi 8 distare milliaribus ab eadem Urbe: Scribit mihi etiam D. Olsay ex Pócs eandem contagionem non amplius a Debreczino quam 6, alii assererant tribus abesse miliaribus; flagello itaque Divinae Nemesis omni circumdamur ex parte. Haec inter constitutus, si nil certi a D. Episcopo Klein ad 24-am currentis (:pro qua die cum subsecuturis 4. Districtuum Clero Varanoviae indixi celebrandam Congregationem:) percepero, nolens, volens, cum ob defectum Unitorum Episcoporum, quo me alio vertam? ignorem, ad vicinissimum Episcopum Poloniarum Hieronymum Usztinszki, contra voluntatem meam, quandoquidem plus minus pro hac Dioecesi contra Canones SS. et meas positivas tot inhibitiones 40. in Sacerdotes ordinaverit; a quibus non leve imminet vitae meae discrimen, et subversatur periculum, reddorque uni, et alteri ex Magnatibus hujatibus exosus, iis utpote, qui ab antiquo taxas, et arendas a Sacerdotibus per fl. 14. et plures abusive desumere a fundis asseverunt, quod Polonicos illos Neomystas ad eorundem recommedationem per absolutum nolim authorisare, neque authorisaturus sum, nisi Excellentia Vestra cum suo V. Capitulo, quid eatenus facto opus? gratiose deciderit, ad illum inquam scrupulose recursum facere necessitabor, scrupulose dico: Siquidem ordinando pro Dioecesi aliena sine Dimissorialibus Ordinarii ipso facto de Canone suspensionem

Ваша Ексцеленція з своєю шановною капітулою не скаже, що в такому разі робити. Може трапитись так, що я буду неохоче змушений зважитись на цей крок, кажу неохоче: хоч висвяченням для нашої єпархії без дозволу ординарного єпископа він допустив порушення канонів. Між іншим щоб згідно з волею бога і короля для виконання моїх обов'язків потрібні 2000 флоринів я маю зібрати серед тих, які самі відчувають більшу потребу.

Щоб збір суми, яку маю дати цим способом і в майбутньому, все руське і волоське духовенство, що ввірене моїй низькій турботі, із своїх ділянок, з яких живе, міг бути передбачений, я дав відповідні вказівки. Я ще не відвідав Мукачево від того часу, як я з благословення Вашої Ексцеленції виїхав із Братіслави, бо я з великими труднощами проводжу конгрегації по округах і беззупинно працюю, щоб чим краще відрізнити більш потребуючих від менш потребуючих і, хоч майже всі справді перебувають у злиднях, бо не живуть у відповідності з своїм положенням, мені не заперечуючи цього треба сумлінно вирішити, кому слід, а кому не слід або скільки. Для такої великої двотисячної суми це як крапля в морі.

Я зустрів два (236) факти, про які не доповідав Вашій ексцеленції в Братіславі. Першим є те, що ледве один із ста має власну печатку, а серед моїх знайдуться із 200 ледве двоє або троє, які володіють латинською мовою. Чи висока королівська рада не буде мати труднощів при прийнятті їх квітанцій, якщо замість печаток будуть ставитися за народним звичаєм тільки хрестики? І якщо будуть підписуватись своєю мовою. Таким чином, як у інших питаннях, так і в цьому відношенні прошу Вашу ексцеленцію, щоб була ласкава по-батьківськи підказати, що мені робити? І що мені робити в усьому іншому?

Хоч я заслужив батьківської догани за те, що я так часто осмілююсь обтяжувати, але, довіряючи любові і досвіду Вашої ексцеленції, повторно покійно прошу, якщо є лише якась можливість, нехай буде ласкава Ваша ексцеленція потурбуватися про те, щоб лишок тих 500 флоринів, смиренно заплачених мною в Братіславі за стіл, був зменшений і щоб стільки ж мені було в Егері заново асигновано; якщо відкинути інші видатки, одного вина за власні кошти мушу купити для себе принаймні 30 бочок, тому що із цього річного урожаю в Мукачеві маю ледве три бочки, бо мороз і град інше відняли. Зрештою, віддаючи себе разом із своїм духовенством на ласку і батьківську

incurrisset. Caeterum: Ut Dei, et Regiae voluntati secundum exigentiam officii mei tam quoad repartendam inter magis indigos praescitam 2000 floren. Summam, quam dandam quomodo in futurum etiam toti Clero Rutheno-Valachico curae meae clementissime concredito, de fundo sufficienti, ex quo vivat, prospici possit, cum voto opinionem, facerem satis; Nondum visitato Munkacsino, a tempore eo, quo cum benedictione Excellentiae Vestrae Posenio discessi, gravissimo cum labore per Districtus Congregationes celeberrimo, ac indefesse laboro, ut eo melius distingvere queam magis indigos a minus indigis, et quamvis omnes ferme vere misere, quia non secundum statum subsisterent, inter hos eo non obstante conscientiose dijudicandum venit, cui dandum, et cui non, aut quantum pro tanta namque multitudine 2000 illa quasi gutta respectu maris aquae. Duo mihi (236) occurrunt, nondum Excellentiae Vestrae per me Posenii proposita. Primum equidem, cum aegre ex 100. unus proprium sigillum habens; et ex 200. vix duo, aut tres inter meos reperiantur calentes lingvam Latinam. Utrum Excelsum Consilium Regium non sit habiturum difficultatem in recipiendis eorundem quientantiis, si loco Sigillorum Cruces duntaxat more vulgari posuerint? Seque idiomate proprio subscripserint? Supplex itaque sicuti in aliis, in ita (!) etiam in hoc puncto Excellentiae Vestrae supplico, dignetur me paterne dirigere, quid facto opus? Et quia omni ex parte egens sum; licet merito paternam correptionem, ex eo, quod tam frequenter molestus esse praesumam, meritis sim, in gratiis tamen expertis Excellentiae Vestrae confisus, iterato humillime insto, si factu possibile, dignetur Excellentia Vestra residuos illos 500. fl. pro mensa mea clementissime resolutos Posenii curare levare, et mihi totidem levandos Agrariae gratiose de novo assignari; Siquidem omissis aliis expensis, de solo vino adminus 30 vasa aere proprio necessitor pro me curare coëmi, cum ex huius anni procreatione vix 3. vasa Munkacsini habeam, gelu enim, et grando ademerunt. Favoribus in reliquo, et gratiis Paternis Excellentiae Vestrae dum me totum ad dies vitae cum Clero meo deoverem, sacramque, ac benedictentem Dexteram humillime exoscularer, maneo, et sum. Excellentiae Vestrae Sebesini 19. Novembris abituriens 1738 Cliens, et Capellanus humillimus Georgius Gabriel Blasovszky, Et Episcopus Agnensis, et Munkacsiensis, Actualisque Vicarius Generalis. m. p.

любов Вашої ексцеленції аж до кінця свого життя, цілуючи Вашу священну добродійну правицю, залишаюся з покірністю і повагою.

Вашій ексцеленції. В Шебешині, 19 листопада абітурієнт 1738 року, клієнт і покірний каплан Георгій Гавріїл Блажовський, агненський і мукачівський єпископ та теперішній генеральний вікарій, власноручний підпис.

Глава 56

ПОЧАТОК МАТЕРІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ
ДУХОВЕНСТВА

Хоч Бабіля в багатьох випадках вільно розповідає, але має також багато правдивих фактів. Він так розповідає про Блажовського:

Після цього всього згідно з доброзичливою рекомендацією його преосвященства графа Габрієля Ердеві, егерського єпископа, імператор і апостольський король Угорщини Карл VI 11 травня 1738 року іменував Георгія Блажовського мукачівським єпископом. Як такий був довіреною людиною вищезазначеного егерського єпископа, тому що той з нагоди засідання державних генеральних (237) зборів офіційне місцеперебування матиме в Братіславі, куди той і відправився. Хоч там спочатку його надії не виправдалися, все-таки, вибравши дві тисячі флоринів із генеральної каси парохів, які потрібно було розподілити серед руського католицького духовенства, одержавши від графа Габрієля Ердеві, егерського єпископа, благословення, відправився із Братіслави і не без великих труднощів між скалистими горами через Спишський, Шариський, Маковицький та інші округи, проводячи конгрегації священників передусім з тою метою, щоб краще зміг розрізнити більш достойних і заслужених від менш достойних і не настільки заслужених. Між тим він розподілив між ними, зберігаючи справедливість, допомогу уже згаданих 2000 флоринів. Під час тієї дороги Георгій Блажовський 20 жовтня того ж 1738 року одержав папську буллу у звичній формі про затвердження римським папою Клементом VII, його призначення мукачівським єпископом. У той час то тут, то там у різних провінціях держави поширювалась смертоносна пошесть, яка особливо протягом літніх місяців забрала із живих незлічену кількість людей і багато міст і сіл наповнила трупами. Тому він задумувався над тим, де зміг би бути висвяченим на єпископа.

Запевняв цього названого єпископа з одного

Caput 56.

INITIUM SUBSIDII CLERI CURATI.

Utut Babilya in multis fabuletur, habet tamen etiam vera plurima. Prosequitur suam narrationem de Blazsovszkio taliter:

His peractis ad Benignam Excellentissimi Comitis Gabrielis Erdődy, Episcopi Agriensis commendationem Georgium Blazsovszky, Carolus VI. Imperator, et Hungariae Rex Apostolicus Episcopum Munkacsensem eodem 1738 11. May nominavit, qua qua talis per dictum Episcopum Agriensem affidatus, quod in Generali Re- (237) gnicolarum Conventu Posonii celebrando legalem sedem sit habiturus, eorsum se contulit, ubi quoad primum quidem spe frustratus, bis mille nihilominus florenis ex generali Parochorum Cassa Titulo Subsidii inter Clerum Rutheno Catholicum repartendis levatis, accepta a Comite Gabriele Erdődy Episcopo Agriensi benedictione, Posonio discessit non sine ingenti labore inter saxa, et montes per Districtus Scepusiensem, Sárosiensem, Makoviczensem et alios, Cleri Congregationes Celebraturus eo vel maxime fine, ut melius distingvere posset magis indigos, et plus meritos, a minus indigis, et nefors aequaliter meritis, quoad repartendum inter eos servata justitia distributiva, jam dictum 2000 fl. subsidium. In eo ipso itinere Georgius hic Blazsovszky Bullas Pontificias sui in Episcopatu Munkacsensi confirmatorias solita in forma a Clemente VII (!) Pontifice Romano eodem 1738 anno 20-a Octobris percepit, et grassante eotum hinc inde per Regna, et Provincias pestifera contagione, quae per aestivos praesertim menses innumerabilem hominum multitudinem e vivis sufferebat, et oppida pleraque, ac pagos funeribus implebat, multum cogitare coepit, ubinam in Episcopum consecrari possit.

Assecuraverat quidem nominatum hunc Episcopum parte ab una Innocentius Klein Episcopus Valachorum Fogarassiensis in Transylvania dupplici sua Epistola Viennae datata, quod istum honorem facere, seque pro Georgio in Episcopum consecrando usque ad Maria Póts humiliare velit

боку Інокентій Клейн, фогораський волоський єпископ у Трансільванії, двома своїми листами, відправленими із Відня, що зробить ту честь для нього і відправиться для висвячення Георгія на єпископа в Повч, але після зміни обставин із прибуття єпископа Інокентія Клейна нічого не вийшло; з другого боку у зв'язку з тим, що в сусідній руській Галичині католицький перемишлянський єпископ Ієронім Устинський як проти священних канонів, так також супроти заперечень цього Георгія Блажовського як призначеного вже єпископа висвятив більше ніж сорок священників із Мукачівської єпархії і тим самим, висвячуючи для чужої єпархії без письмового дозволу, порушив своїми вчинками церковні закони і причинив іменованому Георгію багато клопоту.

Для відвернення всякого сумніву наступного 1739 року відправився до Уніовського греко-католицького єпископа і, одержавши від цього єпископське висвячення і повернувшись звідти до своїх, Георгій Гавріїл Блажовський був прийнятий ними з надзвичайними виявами радості, пошани та згоди. Про що залишили (238) свідчення інші: Георгій Майор, Силвестр Каліані та Георгій Которе, які за розпорядженням імператора Карла VI, у зв'язку з тим, що походили із Трансільванії, поступили в чернечий новіціат в монастирі св. Миколая біля Мукачева, після закінчення якого перші двоє були вислані в Рим для завершення більш серйозних студій, а Георгій Которе повернувся до свого єпископа в Балажфолву; із них перший, а саме, Георгій Майор, якому довелося пережити найбільші труднощі недоброзичливої долі і яскравий приклад того, що, випробувавши одного разу долю, коли її гру поповнює, часто стає іграшкою долі. Дня 27 жовтня 1772 року став фогораським єпископом, а 12 серпня 1782 року закінчив керівництво цим єпископством. У Албі Кароліні на 71 році свого життя, 25 січня помер, після перевезення в кафедральну церкву в Балажфолву був там похоронений 6-го лютого 1785 року. Останні привітали промовою дуже бажане прибуття нового єпископа Гавріїла а духовенство — віршем.

І насправді свої мали привід для того, щоб новому наставникові дуже радіти, а чужі, щоб його найбільше поважати. Бо в його обличчі видно було задоволення, а в усій тілесній зовнішності вроджену, а не тимчасову скромність, вроджену, а не симульовану серйозність, чисту, а не тимчасову, людяність, скромну, а не зарозумілу величність, не підроб-

ist mutatis circumstantiis adventus Innocentii Klein Episcopi anceps evasit; parte vero ab altera, quia proxima in Halicia Ruthena Catholicus Episcopus Premisliensis Hieronymus quippe Usztinszky tam contra sacros Canones, quam etiam adversum positivas hujus Georgii Blazsovszky, qua nominati jam Episcopi inhibitiones ex Eparchia Munkaciensi amplius quadraginta Sacerdotes effective ordinasset, et ita pro Dioecesi aliena sine requisitis dimissorialibus literis orando ipso facto de Canone suspensionem incurrisset, plus sollicitudinis Georgio nominato addidit.

Ad antevendum itaque omnem scrupulum, subsequo 1739 ad Rutheno-Catholicum Unionensem Episcopum se contulit, et ab eodem Consecrationem Episcopalem consecutus ubi ad suos reversus insolitis laetitiae, honoris, concordiaeque argumentis ab eis acceptus est Georgius Gabriel Blazsovszky. Quod testantur (238) tum reliquae alii: Georgius quippe Major, Sylvester Kaliani, ac Georgius Kotore, qui eorum ita disponente Carolo VI. Caesare, ut essent Transylvani, in Monasterio S. Nicolai ad Munkács religiosum novitiatum subibant, terminatoque eo, duo priores Romam fine severiorum ibidem studiorum pertractandorum missi sunt, tertius vero, Georgius nempe Kotore ad proprium Episcopum Balasfalvam rediit, quorum prior Georgius quippe Major maximis exposit novercantis fortunae fluctibus jactandus, manifestumque exemplum, quod inimicam semel expertus fortunam, cum ejusdem ludum resumit, ludus saepe fortunae fit. Die 27-a Octobris 1772 Episcopus Fogarassiensis factus, 12-a Augusti eundem Episcopatum resignavit 1782 Albae Carolinae, aetatis suae anno 71. 25-a Ianuarii mortuus est, delatus ad Cathedram Balasfalvam, 6-a Februarii ibidem sepultus 1785-o desideratissimo novi Praesulis Gabrielis adventui Oratione soluta, posteriores vero Clero ligata adgratulati fuere.

Et profecto sui habebant, quod in novo Antistete abunde gaudeant, alieni, quod in eodem plurimum venerentur. Emicabat etenim in illius vultu. totoque corporis habitu innata, non adscititia modestia ingenita, non affectata gravitas: castigata, non fluxa humanitas, temperata non exasperata Majestas, non fucata, sed gratia condita morum svavitas, cum inflexibili tamen vitio pro ratione demeriti puniendi, ac unicuique jus suum reddendi voluntate conjuncta; unde omnes eum boni ut filii Patrem amabant, et reverebantur: mali contra, ut vindicem malorum exhorescebant, et meliorabantur, caeteri, quo mutua ejus consuetudine frui possent, omnem modum, et opportunitatem quaerebant, obtenta autem ea, omnia in

лену, але милу справжню приємність звичок, однак з безжалісною стійкістю для покарання по заслугі проступків і для надання кожному його права і щирого відношення. Звідси всі його любили і шанували, як добрі сини батька, і навпаки, погані боялися його, як карателя злих вчинків, і ставали кращими, інші, оскільки могли використати зміну в його поведінці, шукали кожний спосіб і можливість використати його у власних інтересах, але, зазнавши невдачі, оцінюючи все-таки в ньому всі позитивні риси, відверталися. Хоч до всіх він дружелюбно відносився, але добитись того, щоб усі мали все, як і я, який пишу про це з нагоди святкування річниці, не зміг. Як хлопець, відвідуючи руську школу та вивчаючи біля того самого Гавріїла Блазовського, мукачівського єпископа, в стільки раз згадуваному монастирі декламуючи вірші по-руськи, я дуже добре оволодів (руською мовою). Звідси пішло, що єпископ Георгій, приносячи воду з забарвленням вина, яку не лише гостям, яких у нього було дуже багато, за столом пропонував і яку звичайно використовував (239). Після їх відходу (гостей), опустившись на коліна біля ікони розп'яття, у побожному роздумі неначе в екстазі зник довгий час перебувати. Про це все я дізнався від тих, які постійно були близькими друзями єпископа Георгія.

Нарешті, цього Георгія Гавріїла, єпископа, відзначала виняткова любов до чудотворної Повчанської Діви або з тієї причини, що Повчанську базилику, яку почав будувати його попередник єпископ Геннадій Бізанці, він усіма можливими способами намагався далі будувати, але чим більше бажав закінчити, передчасна смерть не дозволила, і в наступних роках життя єпископ Гавріїл дуже часто страждав і також від того дуже переживав, що потайні дії егерських наставників були направлені проти русинів. Глибше вникаючи (у ці справи), часто говорив, що він воліє показати себе як Осел, ніж підкоритися як Лев, і тому за короткий час виконав багато. Бажаючи уникнути смертною пошесті, що довго і широко поширювалась у Березькому комітаті, відправився в Ужанський комітат, а саме в Малоберезнянський монастир, але і там, де шукав притулку для свого життя, знайшов смерть, яку в 1742 році зустрів при повній свідомості і прийняв з рідкісною стійкістю, (240) що була притаманна єпископу Георгію Гавріїлу Блазовському за життя до останнього його подиху. Маючи великі заслуги, він відправився для

eo summa demirantes, revertebantur, tanta siquidem erga omnes in illo fuerat affabilitas, ut omnibus fierent omnia, quod ipsemet, qui haec scribo occasione anniversarum Festivitatum, Ruthenicarum, qua puer respective scholas frequentans, et rithmicos coram eodem Gabriele Blazovszky Episcopo Munkaciensi in toties mentionato Monasterio versus Ruthenice dicens, uberrime expertus sum. Et hinc fuit, quod Georgius iste Episcopus aqua colorem referente vini, quale nempe hospitibus, quos habere solebat frequentissimos mensae apponere- (239) tur, ordinarie uteretur, post quorum discessum, coram crucifixi Icone prostratus in pia meditatione, ac si in extasim raptus longiori permanere solitus esset tempore. Quod id ipsum habeo relatum ex illis, qui Georgio Ep̄o constanter erant intimi.

Denique Ejusdem Georgii Gabrielis Ep̄i singularis in Taumaturgam Pótsensem Virginem amor elucet vel ex inde, quod Pótsensem Basilicam ab Antecessore suo nempe Geñadio Bizañczy Ep̄o inchoatam, promovere omni possibili modo adniteretur, sed quominus summpere desiderabat, ut perficeret, mors praecox haud admisit, et posterioribus vitae annis Gabriel Ep̄us saepe saepius expendens, ac tandem quorsum Antistitum Agriensium intenta quoad Ruthenos tenderent, profundius penetrans, dicere solebat: malle se resignare ut Asinum, quam subesse ut Leonem, sicque in paucis tempore explevit multa. Pestiferum enim Contagionem longe, lateque grassantem per Coftum Bereghiensem declinare volens, recepit se ad Coftum Unghensem in specie in Monasterium Kis Bereznense, ast et ibi ubi vitae consulere quaereret, mortem recepit, quam nihilominus rara animi con- (240) stantia scilicet, quae Georgio Gabrieli Blazovszky Ep̄o hic dum viveret propria fuit ad extremum halitum sibi praesentissimus 1742 excepit, plenusque meritis ad immarcessibilem Coronam recipiendam translatus sepultus condicenter ibidem quiescit.^a

Bazilovits Parte 2-a pag. 187. vehementer erravit: generico ut endotermine, in certum morbum incidens mortuus est: quia hi termini multis sinistram explanationem ingerunt. Tunc Pestis grassabatur an non justum concluderent ex hoc morbo, quam vero alio aliquo personali culpa quaesito vitam amisisset. Magni ingenii, et indefessae diligentiae, semperque maturi iudicii vir, ferme coaevus Joannes Pasztelyi in suis praenotationibus sequentia de illo habet:

Nec falsi sunt expectatione sua Agrienses, quod Blazovszkyum pro Ep̄atu Munkaciensi tradendo truserint. Iste enim vero, qui alias in vesti-

прийняття нев'яучої корони і там після похоронів спокійно відпочиває²⁴⁰).

Базилівич у другій частині, стор. 187, дуже помилився при наведенні назви хвороби і причини смерті, що той помер, захворівши певною хворобою, бо таке трактування викликає у багатьох неправильне тлумачення. Тоді була поширена чума. Та чи не справедливніше вважати, що він помер на цю хворобу, ніж на якусь іншу, що ніби була набута внаслідок особистої вини. Людина великого розуму, невтомної старанності та зрілого розсуду, майже сучасник Іван Пастелі, міцно оцінивши все, у своїх замітках так пише про нього:

І не обманулися егерці в своїх надіях, коли всіма способами проштовхнули Блажовського на мукачівського єпископа. Бо він дійсно захоплювався, наскільки міг, одягом, їжею, розмовою, кіннями і юнаками та всіма іншими принадлежностями, звертав увагу на звеличення, (241) але у відношенні до егерців вів себе з повною покірністю як відданий слуга.

З свого боку також тримав у подібній покорі своїх людей. Взагалі він не захоплювався палацями. Коли було потрібно, якщо не був сердитий, як чую, на консисторіальних засіданнях цього Блажовського на першому місці завжди сиділи як члени консисторії: парох Франциск Страбо та мукачівський римо-католицький капелан Симеон Тюрхен. Між тим читаю: у публічних документах спочатку підписувалися той парох і капелан, а потім після них Михайло Ольшавський, генеральний вікарій, Іоанн Козма, нотар духовенства, суддя Іоанн Блажовський та Андрій Пацин, єпископський капелан, тобто в той час на чолі всього духовенства йшов мукачівський католицький парох (Страбо), мов би насправді людей із всебічними якостями треба було принижувати. Сам грецький обряд, немовби якийсь знеславлене колись клеймо, кинув у таку велику неволю.

КІНЕЦЬ ТРЕТЬОГО ТОМУ.

(240) ^{a)} Багато хто вважає, що автором цієї хроніки був не Бабіля, а Григорій Таркович, який у 1789 році став наставником в Ужгородській семінарії, — і як такий цю хроніку написав з претензією. Але насправді заважає те, що автор хроніки розповідає: що він має особисті відомості про смерть єпископа Гавріїла в 1742 році, а Георгій Таркович народився 1753 року, як стверджує це перелік посад каноників Пряшівської єпархії. Бабіля у 1789 році дійсно був членом правління семінарії.

tu, victu, verbis, equis, et ephoebis, et omni alio adparatu, mirabilem omnino et quantam, quantam poterat, magnificentiam praeseferebat, (241) in sola erga Agrienses subjectiōne objectissimo Mancipio objectiorem se gerebat. Suos etiam a latere homines ad parem mancipatum cogendo. Insensatus omnino Palata, sin oportet, si non indignet, dum audio in Consistoriis hujus Blazsovskii primo Loco semper assedissee, qua consistorialis: Franciscum Sztrabo Parochum, et Simeonem Türchen Capellanum L. R. Munkatsiensem. Dum interim lego: in publicis Instrumentis, et signanter prius subscriptos Eundem Parochum, et Capellanum deinde post illos Michaellem Olsavszky Vicarium Generalem, Joannem Kozma Cleri Notarium, Joannem Blazsovsky Auditorem, et Andream Paczin Eppalem Capellanum, idest(!) totum Clerum Ejus temporis Parochus Munkatsiensis (:Sztrabo:) praecessit quasi vero Homines omnigenis qualitatibus proferendos, solus Graecus Ritus, quasi infame quod- (242) dam stygma ad tantam servitutem detrusisset.

FINIS TOMI TERTII

(240) a.) Multi existimant Cronici hujus auctorem non Babilyam, sed Gregorium Tarkovics fuisse, qui a. 1789 in Seminario Unghvariensi fuit Superior, — et qua talis Cronicon hoc praetensive conscripsit. Sed vero obstat id, quod auctor Cronici narret: personalem Episcopi Gabrielis a. 1742. mortui se habuisse notitiam, Gregorius vero Tarkovics a. 1753 natus fuit, ut series processus canonici tempore aditi per eundem Episcopatus Eperjessiensis comprobatur. Babilya vero a. 1789 aequae fuit membrum Superioritatis Seminarii.

Глава I. Йосиф де Камеліс із Роги, монах ордену св. Василія В., мукачівський єпископ XXIII.

Глава II. Введення на посаду єпископа де Камеліса і введення або встановлення в маєтках, там же, за згодою короля підтверджується, там же. Постанови відкладаються в архів в Егері (там же). Перелік фундації Корятовича. Гр. Баттяні бере під сумнів цю фундацію.

Глава III. Руське духовенство не визнається за справжніх священників, стор. 8. — Декрет про їх звільнення, там же. — Початок вікаріату і єпископства Великоварадинського, там же, стор. 14.

Глава IV. Щоденник де Камеліса, стор. 15 і наступні — 42.

Глава V. Інші дані про цього єпископа. По відношенню до егерців був послухний, потім ухиляється. Одержує зауваження від єпископа Фенеші, стор. 43. Недоторкане майно* для Мукачівського монастиря. — Іоанн Негез, ужгородський суддя, заковує в кайдани пасіцького священника, тому викликають його в Егер.

Глава VI. Нові надбання і тимчасові (світські) і духовні.

Колонич робить фундацію на 3783 флорини для мукачівських єпископів. — Монахи одну половину його забрали і вимагали і другу половину, але Карл VI присудив єпископам. — Фундація для Уйгельської парафії і церкви. — Це дарування підтверджує князь Ракоці. — Волоцькі священники Кеварського округу приймають унію. — Інші волохи в Угорщині роблять те саме.

Глава VII. Приватне листування кардинала Колонича. — Туркинович висвячується на єпископа Славонії. — Князь Ракоці попереджає єпископа, щоб не висвячував неосвічених.

Глава VIII. Нове повернення (майна) проводить де Камеліс. — Списки руські священники визнають послухність. — У Зборові проводить синод. — Березькі священники платять Ракоці хутровий (ласкою) податок — так званий «Нешт пенз». (244)

*Сальва Квадрія — майно, яке не підлягало місцевій владі.

Caput I. Iosephus De Camelis a Roga, Ordinis S. Basilii M. Religiosus Episcopus Munkaciensis XXIII.

Caput II. Installatio Episcopi De Camelis, et Introductio, seu Statutio in Bona ibidem, Consensu Regio roboratur ibidem; Statutionales repouuntur Agriae ibidem; — Deductio Fundationis Kyriatovits. C. Battyányi hanc Fundationem in dubium vocat.

Caput III. Clerus Ruthenus non agnoscitur pro veris Sacerdotibus pag. 8. — Decretum elibertationis ibidem. — Origo Vicariatus, et Episcopatus Magno-Varadinensis. — ibidem pag. 14.

Caput IV. Diarium De Camelissianum pag. 15. et sequ. — 42.

Caput V. Caetera Data de hoc Episcopo. Erga Agrienses est obediens, dein se retrahit. Per Fenessy Episcopum monetur. pag. 43. — Pro Monasterio Munkaciensi Salva Quadria. — Nehéz Ioannes Iudex Unghvariensis Cippo includit Paszikiensem Parochum, ideo citatur Agriam.

Caput VI. Novae acquisitiones tum temporaneae, tum spirituales. Kolonits Fundationem in 3783. fñis facit pro Episcopis Munkaciensibus. — Monachi dimidium hujus levarunt, et aliam impetebant, sed Carolus VI. adjudicavit Episcopis. — Fundatio pro Parochia, et Ecclesia Ujhegyiensis. — Hanc donationem Princeps Rákóczy confirmat. — Districtus Kóvár Valachici Parochi Unionem suscipiunt. — Caeteri Valachi in Hungaria idem faciunt.

Caput VII. Kolonitsii Cardinalis privatae Correspondentiae. — Turkinovich in Episcopum Slavoniae consecratur, — Principes Rákóczy monet Episcopum, ne idiotas ordinet.

Caput VIII. Novam Reacquisitionem facit De Camelis. — Scepusienses Parochi Rutheni obedientiam praestant. — Zboroviae Synodum celebrat. — Tributum Mustellare Nyest pénz Parochi Bereghiensis Rákóczio solvunt. (244)

Глава IX. Священники Надь Бані просять, щоб на місце Ісаї для них не призначався інший грек на посаду архімандрита.

Глава X. Канонічні візити на Спиші за часів де Камеліса.

Глава XI. Судову владу здійснювало панство над священниками. — Службовці Ракоці із зброєю в руках збирають десятину вина із передгір'я Летачівки, Нової і Старої Червоної гори, Іванівки, Лавок та Бобовищ. — Конгрегація по пропаганді віри забороняє єпископам вінчати віруючих під час постів.

Глава XII. Нові заворушення виникають у Земплинському комітаті під керівництвом Франциска Токаї та Георгія Солонтаї, що були розбиті вщент. — Бобочаї про ці заворушення.

Глава XIII. Емерих Текелі, який до цього часу попивав вино в Константинополі, з 130 тисячною армією і султаном Мустафою нападає на Батьківщину. — Знищення Титела. — Але біля Сенти був ущент розбитий Євгенієм. — Султан втікає до Темешвару. — Текелі пограбовує його шатро і касу. — Текелі як багач помирає в Нікополі в Азії 1706 року. — Карловицький мир. — Леопольд скликав у Відні Раду Угорщини. — Примас Колонич ліквідує права протестантів без відома короля як верхівний канцлер.

Глава XIV. Біографія князя Ференца Ракоці II. — Ракоці схоплений у Фортеці Шарош. Арешт в Кошицях Адама, Ладислава і Михаїла Ваї та Павла Околічани. — Микола Берчені втікає до Польщі. — Ракоці купує волю за 30 000 флоринів. — Втікає до Польщі. — 10 000 флоринів пропонується тому, хто приведе його живого, шість тисяч тому, хто принесе його голову. — Судове рішення проти Ракоці і спільників. — Нові заворушення в Угорщині. — Ракоці викликають із Польщі. — Заворушення в Березькому комітаті і спустошення аж до Мукачева. — Каролі розбиває повстанців біля Довгого. — Ракоці з'являється в Мукачеві через Веречавський перевал. — Переможений солдатами імператора збирає свої сили в Завадці біля Верецьок. — Делегати язигів і куманів у Завадці. — Берчені приєднується до нього з волохами і русинами. (245) — Біля Тиса Беч переправляються через Тису і біля Діосега розміщують свій табір. — Військо збільшується. — Захоплення Хуста Ілошваєм для його прибічників. — І Мараморський комітат підкоряється Ракоці. — Леопольд за допомогою дружини і сестри Ракоці пропонує мир. — Берчені і Каролі уже як прибічники

Caput IX. Nagy Bányenses supplicant ne in locum Isaise alter Graecus Archimandrita eis detur. —

Caput X. Canonica visita in Scepusio sub De-Camelissio. —

Caput XI. Iudiciariam potestatem exercuit Dominatus super Scaerdots. — Officiales Rákócziani ex Promontoriis Lelatovka, Uj és, Ó Veres hegy, Iványi, Lauka, ac Bubuliska, armata manu adimunt Decimas Vini. — Congregatio de Propaganda Fide inhibet omnes Episcopos, ne Fideles in jejuniis dispensent. —

Caput XII. Novae turbae enascuntur ducibus Francisco Tokay, et Georgio Szalontay in Comitatu Zemplény, qui vincuntur, et dispelluntur. — Babocsay de his motibus. —

Caput XIII. Tökölyi Emericus, qui adusque vini epocillator fuit Constantinopoli cum 130,000 armatorum, et Sultano Mustapha invadit Patriam. — Titel desolatur. — Sed ad Szentam poenitus concutitur per Eugenium. — Sultanus fugit Temesvarinum. — Tökölyi ejus Tentorium, et The-saurarium expilat. — Tökölyi velut di (ves) Nicopolis in Asia moritur. 1706. — Pax Karloviczensis. — Lepoldus Diaetam Hungariae Viennam indixit, — Kolonics Primas suffert libertates Protestantium, sine scitu Regis, qua summus Cancellarius.

Caput XIV. Biographia Principis Francisci Rákóczy II. — Rákóczy in arce Sáros capitur; — Capiuntur Cassoviae Adamus, Ladislaus, et Michael Vay, ac Paulus Okolitsányi. — Nicolaus Bercsényi ad Poloniam fugit. — Rákóczy 30,000. flñis libertatem mercatur. — Fugit ad Poloniam. — 10,000. flñi expositi sunt, qui eum vivum sex mille, qui ejus Caput tulerit. — Sententia in Complices, et Rákóczium lata. — In Hungaria novi motus. — Rákóczy e Polonia evocatur. — Motus in Comitatu Beregh, et depraedatio usque Munkáts. — Rebelles ad Dolham per Károlyium concutiuntur. — Rákóczy per passum Vereczkensem Munkacsinum comparet; — Per Caesareos vincitur Zavatkae, — penes Vereczke subsistit vires collecturus, — Jazygum, et Cumanorum ablegati Zavatkae. — Bercsényi cum Valachis, et Ruthenis (245) ei se jungit. — Ad Tisza Bets transitur Tibiscus, et ad Diószeg Castra metantur. — Exercitus augetur, — Huszth per Ilosvayum pro ejus parte capitur. — Et Comitatus Marmaros subijcitur Rákóczio. — Leopoldus medio uxoris et sororis Rákóczianae tentat pacem. — Bercsényi, et Károlyi jam Rakoczi — igne, ferroque vastant Comitatum Bereghensem.

Ракоці вогнем і мечем спустошують Березький комітат.

Глава XV. Єпископ де Камеліс від'їжджає в Пряшів. — 1709. Апостольське послання позбавляє посад світських і церковних службовців, що приєдналися до Ракоці. — Звідти позбавлення прав егерської капітули. — Лелес та Ясов, Списький комітат і багато світських і церковних службовців так само.

Глава XVI. Боротьба йде з перемінним успіхом. — В Патоці влаштовується молитва за загальний мир, а наступного дня вбивають одного полковника і майора. — 1709 — король оголошує амністію Ракоці і Берчені, якщо здадуться. — Багато відходять від Ракоці. — Сатмарський мир.

Глава XVII. Де Камеліс обирає Бізанці Архідияконом. — Ракоці рекомендує своїм підданим підкорятися де Камелісу. — 1705. Енцикліка видана для духовенства у Пряшеві. — Призначення Ковальського на Ужок. — Testament де Камеліса.

Глава XVIII. Бабіля про цього єпископа подає дуже багато даних. — Його тіло чисте. — Відвідав канонічно Егер якийсь єпископ Опеційський, що переховувався в Комарні. — Нападає на унію. — Егерці — уніати повертаються до схизми. — Де Камеліс видає поруськи катехізис.

Глава XIX. Початок знущань егерців. — Спроба / проведення календаря унії не має успіху.

Глава XX. Фонд Яна Якобі в Трнаві для трьох мукачівських вихованців. — Смерть Ісаї. — Родина Рога в Угоцькому комітаті. — Число парафій Мукачівської єпархії 1700 року у Прая. — Синод у Форро.

Глава XXI. Виділення парафіальних земельних ділянок у Березькому комітаті.

Глава XXII. Виділення таких самих ділянок в Угоцькому комітаті.

Глава XXIII. Перелік мукачівських єпископів (246) від пресвітера Луки 1454 року до Василя Поповича 1837 року.

Глава XXIV. Блукаючі єпископи в Мукачівській єпархії, зокрема Йосиф Стойка і його вчинки.

Глава XXV. Несправжній єпископ Дософей і його вчинки.

Глава XXVI. Юридичне дослідження про плакучу ікону пресвятої Діви Марії біля Кричева в Марамороському комітаті.

Глава XXVII. Йосиф Годермарський признається єпископом. — Георгій Винницький

Caput XV. De Camelis Episcopus recipit se Eperjessinum. — 1709. Breve Apostolicum Saeculares, et Ecclesiasticos Officiis privat Rakoczio adhaerentes. — Unde Episcopus, et Capitulum Agriense cassatur. — Lelesz, at Iászó pariter — Capitulum Scepsiense, et plures Saeculares, ac Ecclesiastici.

Caput XVI. Vario Marte pugnatur, — Patakini pro pace publicas preces ordinat, et sequenti die unus Obersterius, et Major decapitantur. — 1709. Amnistiam publicat Rex dempto Rakoczio, et Bertsényio; — Defectis plurimorum a Rakoczio — Pax Szathmarini.

Caput XVII. Bizantium Archi-Diaconum creat De Camelis. — Rákóczy subditis suis mandat obedientiam De Camelisso praestendam. — 1705. Encyclica ad Clerum Eperjessino datata. — Investit Koválszkium ad Uzsok. — Testamentum De Camelissii. —

Caput XVIII. Babilya de hoc Episcopo uberiora data suppeditat. — Corpus ejus incorruptum. — Visitavit Canonice Agriam quidam Episcopus Opeciensis Comaromii delitescens. — Unionem impetit. — Agrienses Uniti ad Schisma redeunt. — De Camelis Catechesim Ruthenice edit. —

Caput XIX. Initium vexarum Agriensium. — Tentamen Calendarii Unionis non successit.

Caput XX. Fundatio Iacobi Ian Tyrnaviae pro tribus alumnis Munkacsiensibus. — Isaias mors. — Familia Roga in Ugoosa. — Numerus Parochiarum Dioecesis Munkacsiensis 1700. apud Pray. — Synodus in Forró. —

Caput XXI. Exemptio Fundorum Parochialium Comitatus Bereghiensis. —

Caput XXII. Exemptio eorundem Fundorum Comitatus Ugoosa. —

Caput XXIII. Series Episcoporum (246) Munkacsiensium a Luca Presbytero 1454. — Basilium Popovics 1837. —

Caput XXIV. Vagi Episcopi in Dioecesi Munkacsiensi, signanter Sztojka Iosephus, et Ejus facta. —

Caput XXV. Pseudo Episcopus Dosotheus, et ejus res gestae.

Caput XXVI. Inquisitio jurata de Imagine B. M. V. flente penes Kritsfalvam in C. Marmaros.

Caput XXVII. Iosephus Hodermarszky Episcopus nominatur. — Georgius Vinniczky per Breve

Апостольським посланням призначається на посаду адміністратора Мукачівського єпископства.

Глава XXVIII. Протест мукачівського духовенства проти цього наведеному на Чернечій горі синоді.

Глава XXIX. Годермарський відправляється до Відня, одержує дарчі грамоти. — В Шариському комітаті, зібравши синів парохів і дяків, веде боротьбу проти куруців і стає нерегулярним.

Йосиф I даремно вимагає для нього (папської) булли. Приїзд Годермарського у цій справі до першого архієпископа Угорщини. — 19 волоських сіл біля Беретьо стають реформатськими.

Глава XXX. Папа хоче послати апостольським вікарієм Полікарпа Філіповича. — Протест відносно цього короля Угорщини. Королева Елеонора заступається за Годермарського у Римського папи.

Глава XXXI. Інформація про Мукачівське єпископство направлена римському папі римським агентом.

Глава XXXII. Грамота Леопольда I з 1692 року підтверджується королями Йосифом I та Карлом VI-им. — 1712 року в Мукачівській єпархії поширюється чума. — Фундація монастиря в Олшо Кересло. Всі діла і вчинки архідиякона Георгія Бізанці в єпархії Годермарський робить недійсними, декрет відносно цього.

Глава XXXIII. Початок М. Повчанського монастиря. — Духовенство Марамороша в 1715 році зібралось в Сиготі з метою визнання свого віросповідання і було розігнане властями. — Проводиться синод в Ужгороді з метою обрання генерального вікарія на місце Йосифа Годермарського. — Бізанці обирається на вікарія із Каловської церкви. — Монахи протестують проти цього обрання, бо Бізанці був світським пресвітером. (247) — Егерський єпископ попереджує їх і пропонує послухність. — Розлученість егерців проти Годермарського. — Енцикліка відносно цього егерського єпископа.

Глава XXXIV. Остаточне пониження Годермарського. — Бізанці призначається папою на апостольського вікарія і шебастинського єпископа. — Годермарський повідомляє про умови свого призначення, що наводяться. — Карл VI приймає умови і призначає Бізанці мукачівським єпископом.

Глава XXXV. Георгій Бізанці XXV єпископ. — Його народження і хід навчання, і важливіші

Apostolicum constituitur Administrator Episcopatus Munkacsiensis.

Caput XXVIII. Protestatio contra hoc Cleri Munkacsiensis in Synodo in Monte Csernek celebrata.

Caput XXIX. Hodermarszky properat Vienne, levat Collationales. — In Comitatu Sáros collectis Parochorum, et Cantorum filiis pugnat contra Kurutzones, et fit irregularis. — Perperam pro illo Bullas Iosephus I. sollicitat. — Hodermarszkii Repraesentatio eatenus ad Primatem Regni. — 19. pagi circa Beretyó fiunt Reformati. —

Caput XXX. Pontifex vult Policarpum Filipovic pro Vicario Apostolico mittere. — Protestatio eatenus Regis Hungariae. Regina Eleonora interponit se pro Hodermarszkio apud Pontificem. —

Caput XXXI. Informatio de Episcopatu Munkacsiensis Romano Pontifici per Agentem Romanum substrata. —

Caput XXXII. Diploma Leopoldi I.-i de 1692. confirmatur per Iosephum, et Carolum VI. Reges. — 1712. pestis in Dioecesi Munkacsiensis grassatur. — Fundatio Claustrii Alsó Karaszló. — Hodermarszky Georgii Bizanczy Archi Diaconi omnia acta, et facta in Dioecesi irrita facit, eatenus Decretum. —

Caput XXXIII. Claustrum M. Pócsensis initia. — Marmaticus Clerus 1715. convenit Szigethinum fine deponendae Professionis Fidei — per Status, et Ordines tunc recte congregatos dispelluntur. — Synodus Unghvarini celebratur, pro eligendo Vicario Generali in locum Iosephi Hodermarszky. — Bizanczy eligitur in Vicarium ex Parochia Kálloviensi. — Monachi contra hanc electionem protestantur, quia Bizanczy fuit (247) Saecularis Presbyter. — Episcopus Agriensis eos monet — et obedientiam imponit. — Exacerbatio Agriensium contra Hodermarszky. — Encyclica eatenus Episcopi Agriensis. —

Caput XXXIV. Finalis degradatio Hodermarszkii — Bizanczy nominatur per Pontificem Vicarius Apostolicus, et Episcopus Sebast. — Hodermarszky suae nominationi renunciat sub conditionibus, quae exponuntur. — Carolus VI. acceptat resignationem, et Bizanczy nominatur Episcopus Munkacsiensis. —

Caput XXXV. Georgius Gennadius Bizanczy Episcopus XXV. — Natales ejus — et Studiorum

вчинки, — стає егерським вікарієм, — дає присягу егерському єпископу Гавріїлу Ердевді про вірність у Дендеші — 1716 року призначається апостольським вікарієм — папське послання відносно цього.

Глава XXXVI. Призначається на Шебастиносського єпископа. Лист Іоанна Кіша як генерального егерського вікарія, із якого видно гнів на Годермарського. — Егерці починають практикувати повну юрисдикцію в Мукачівській єпархії. — Бізанці висвячується у Львові. — Нові сутички з Годермарським і новий договір.

Глава XXXVII. Поразка татарів русинами і волохами в Марамороші; — звідти багато родин одержали дворянські звання. — Географічний опис Марамороського комітату.

Глава XXXVIII. Егерці почали нападати на Бізанці. — Бізанці посилає в Егер свого посла Іоанна Керепецького. — Бізанці мусив піти туди сам особисто і скласти нову присягу. — Форма присяги.

Глава XXXIX. Егерський єпископ граф Гавріїл Ердевді направляє Бізанці листа — звинувачення. — Позбавляє його всієї єпископської влади висвячувати, будувати церкви і т. д. і т. п.

Глава XL. Гавріїл Ердевді подав скаргу на Бізанці примасові Угорщини в попередніх пунктах, — звідси резолюція. — Подав скаргу і римському папі. — Звідти надійшло 6 резолюцій. По-перше: люди грецького обряду повинні дотримувати свята латинського обряду. По-друге: розлучити тих, що мають двох жінок. — По-третє: русини не можуть бути висвячені мукачівським єпископом лише з дозволу егерського єпископа. — По-четверте: нових руських парохів не допускати на посади. — По-п'яте: Руські священники не сміють вінчати шлюби римо-католиків. — По-шосте: (248) ових церков не будувати.

Глава XLI. Розглядаються сумні наслідки цих резолюцій. — Бізанці просить для себе від його Величності титул його преосвященства. — Керепецькому надається право канонічного відвідування єпархії.

Глава XLII. Монахи хочуть захопити фундацію де Камеліса, звертаються в цьому питанні до вищих інстанцій. — Резолюція відносно цього Карла VI-го. Егерський єпископ дає дозвіл Бізанці відвідувати Марамороський комітат. — Бізанці встановив біля кожної церкви трьох осіб: пароха, дяка та паламаря із церковного стану. — Приймаються заходи відносно того, щоб ці три особи були звільнені від дер-

cursus, — et gestae dignitates — Vicarius Agriensis fit — Gabrieli Erdódy Episcopo Agriensi praestat juramentum Fidelitatis Gyöngyösini. — 1716. Vicarius Apostolicus constituitur, — eatenus Breve. —

Caput XXXVI. Nominatur in Episcopum Sebastae. — Ioannis Kis Littera, qua Vicarii Generalis Agriensis, ex qua exacerbatio contra Hodermarszky apparet. — Agrienses plenariam inceperunt exercere Jursidictionem in Dioecesim Munkacsensem. — Bizanczy Leopoli consecratur. — Cum Hodermarszkio novae collisiones, novusque tractatus.

Caput XXXVII. Tartari concutiuntur in Marmatia per Ruthenos, et Valachos, — inde plures familiae nobilitantur. — Descriptio Geographica Comitatus Marmaros.

Caput XXXVIII. Agrienses inceperunt impetere Bizanczium. — Ablegatum mittit Agriam Bizanczy Ioannem Kerepeczky. — Bizanczy personaliter ire debuit, et novum juramentum depone. — Formula juramenti. —

Caput XXXIX. Episcopus Agriensis Comes Gabriel Erdódy objurgatorias mittit Bizanczio litteras. — Adimit omnem potestatem Episcopalem — ordinandi, Templi erigendi. — etc. etc. —

Caput XL. Erdódy Gabriel detulit Bizanczium Primati Regni in praeviis punctis. — abinde Resolutio. — Detulit Romano Pontifici. — Abinde emanarunt 6. Resolutiones. 1-o Graeci observent L. R. Festa. — 2-o Separentur bigami. 3-o Rutheni non ordinentur ab Episcopo Munkacsiensi, nisi ex indultu Agriensis Episcopi. 4-o Rutheni Parochi novi non introducantur. 5-o Rutheni Sacerdotes non in ingerant se in matrimonia Latinorum. 6-o (248) Novae Ecclesiae non erigantur. —

Caput XLI. Tristes sequelae harum Resolutionum specificantur. — Bizanczy sibi petit titulum Illustrissimi a sua Majestate. — Kuropeczkio elargitur facultatem canonice Dioecesim visitandi.

Caput XLII. Monachi rapere volentes Fundationem De Camelissianam, Altius recurrunt. — Resolutio eatenus Caroli VI. — Agriensis Episcopus dat facultatem Bizanczio Comitatum Marmaros visitandi. — Bizanczy constituit penes singulam Ecclesiam tres personas: Parochum, Cantorem, et aedituum ex Statu Clericali. — Operatur eatenus, ut a publicis oneribus hae tres personae eximantur. — Foglar dat facultatem possessioni

жавних податків. — Фоглар дає дозвіл селу Готьке побудувати руську церкву.

Глава XLIII. Широке слідство відносно того, чи Марамороський комітат належав колись до Мукачівської єпархії.

Глава XLIV. Протокол відновлення унії угорськими парохами, написаний по-латинськи і по-руськи.

Глава XLV. Початок семінарії для русинів в Егері. — Рішення синоду в Замості вводяться в Мукачівській єпархії: а) щоб римський папа згадувався в літургії: б) більше двох хресних батьків не брати; в) дітям причастя не давати; — від більше людей не приймати плату за св. літургію; г) руським (священникам) не дозволяється вживати незаквашений хліб; д) губку не можна вживати для витирання чаші. — Боронявський ігумен Парфеній відвідує Київські печери.

Глава XLVI. Руське духовенство виходить уже на публічність. — Звернення Бізанці до Березького комітату в справі різних знущань світських властей над духовенством.

Глава XLVII. Бізанці стає архимандритом на Чернечій горі. — Умова в цій справі. — Георгій Блажовський та Георгій Булько повноправні представники в королівській судовій палаті відносно протесту проти оволодіння маєтками графом Шенборном.

Глава XLVIII. Симеон Ольшавський XXVI-ий єпископ. — Його енцикліка до духовенства, написана по-руськи. — Про смерть Бізанці повідомляє в Егер. — Обширне повідомлення в цій справі. — Для обрання єпископа зібране духовенство опускає письмові бюлетені в чашу, приймає рішення, щоб була відкрита в Лелеському монастирі. — Симеон обирається єпископом. — Так обраного Егер пропонує іменувати єпископом. (249) — Пропозиція і думка в цій справі славної Канцелярії.

Глава XLIX. Народження Ольшавського, хід його навчання і життя. — Він призначається Карлом VI-им на єпископа. — Висвячується на єпископа Афанасієм Щептицьким. Протест монахів, щоб ні Симеон, ні його наступники не захопили монастирське майно, але Симеон як з монахами, так і з егерцями дотримував дружні відносини. — Симеон помирає в 1737 році 24 грудня, — похоронений на Чернечій горі. — 1734 року провів синод у справі усунення незгод між ним і монахами. — Монахи звертаються до графа Ердеві. — Апостольським вікарієм не став і не складав присягу вірності егерцям.

Глава L. Георгій Блажовський XXVII мукачівський єпископ. Його місце народження та

Hotyke Ruthenam Czerquam erigendi. —

Caput XLIII. Inquisitio per extensum, an Com. Marmaros spectaverit olim ad Dioecesim Munkacsiensem. —

Caput XLIV. Protocolum renovatae Unionis per Parochos Ugocsenses Latine, et Ruthenice.

Caput XLV. Initium Seminarii pro Ruthenis Agriae. — Zamoscensis Synodi statuta inducuntur in Dioecesi Munkacsiensi. a.) Romanus Pontifex in Liturgia commoretur, b.) Patrini plures duobus non assumantur, c.) Infantibus Eucharistia non porrigatur. — a pluribus non assumatur Stipendium pro S. Liturgia. d.) Ruthenis in asymo celebrare non licet. e.) Spongia non adhibeatur ad abstergendum Calicem. — Baranyensis Hegumenus Parthenius visitat Kryptas Kiowienses. —

Caput XLVI. Clerus Ruthenus jam in publicum prodit. — Repraesentatio Bizanczii ad Comitatum Beregh, de variis vexis Clero per Saeculares inferri solitis.

Caput XLVII. Bizanczy fit Archimandrita in monte Csernek — Conditiones eatenus; — Georgius Blazsowszky, et Gregorius Bulyko Plenipotentiarii ad Tab. Reg. super Protestatione Statutionis C. Schoenborn.

Caput XLVIII. Simeon Olsawszky Episcopus XXVI. — Encyclica ejus ad Clerum Ruthenice. — Mortem Bizanczii insinuat Agriam. — Eatenus relatio per extensum. — Clerus pro electione Episcopi confluens vota scripta Calici immissa Leleszini curat aperiri. — Simeon eligitur in Episcopum. — Taliter electum Agria proponit nominandum in Epi (249) scopum. — Eatenus I. Cancellariae Propositio, et opinio.

Caput XLIX. Olsavszkii natales, — et cursus Studiorum, ac vitae. — Idem nominatur in Episcopum per Carolum VI. — Ab Athanasio Septiczki consecratur. Protestatio Monachorum, ne sive Simeon, sive ejus Successores in bona Monasterii involent, sed Simeon sicut cum Monarchis, ita cum Agriensibus harmoniam fovit. — Simeon moritur 1737-о 24-а Decembris, — sepelitur in Monte Csernek. — 1734. celebravit Synodum de tollendis differentiis se inter, et Monachos. — Monachi recurrunt ad Erdödy Comitem. — Vicarius Apostolicus non fuit, nec Iuramentum Fidelitatis Agriensibus deposuit.

Caput L. Blazsószyky Georgius Episcopus Munkacsiensis XXVII. — Ejus locus natalis — et cur-

хід його життя. — Ще не встиг померти Симеон, а цей таємно відправився в Егер і досяг вікаріату, а потім і єпископства. — Лист відносно призначення Блажовського генеральним вікарієм егерська консисторія направила не мукачівському духовенству, а мукачівському католицькому плебану; дивись лист. — Облік майна Симеона робить той же плебан. — Він приймає заходи, щоб заборговані прибутки були сплачені.

Глава LI. Більш детальні дані єпархіального архіву відносно того, якими способами Блажовський домагався єпископства.

Глава LII. Пропозиція Блажовського щодо єпископства. Його співкандидатами є Михайло Ольшавський та Михайло Ольшаї, священник повчанський. — Думка егерського єпископа в цій справі.

Глава LIII. Блажовський, призначений на єпископа, поспішає у Відень. — В перший раз Блажовським виплачується такса у 800 флоринів за призначення. — Блажовський іменується папою на агненського єпископа. — Монастирській церкві в Буковій Горці відпускаються папою Климентом XII повні індульгенції.

Глава LIV. Перелік висвячення Блажовського львівським єпископом в Уніові.

Глава LV. Лист-інформація Блажовського про своє висвячення егерському єпископу.

Глава LVI. Початок Матеріальної допомоги духовенства. Думка Пастеля про єпископа Блажовського.

sus vitae. — Necdum mortuo Simeone Clam Agriam fugit, et Vicariatum, dein Episcopatum consecutus est. — Super nominatione in Vicarium Generalem Blazsószkii Littera a Consistorio Agriensi non Clero Munkacsiensi, sed Plebano Munkacsiensi expedita fuit, vide eam. — Conscriptionem Substantiae Simeonis idem Plebanus peragat. — Proventus restantes curet incassari. —

Caput LI. Uberiora data Archivi Dioecisani quibus artibus quaesivit Episcopatum Blazsószkii.

Caput LII. Propositio Blazsószkii pro Episcopatu. — Concadidatur ei Michael Olsavszky, et Michael Olsay Parochus Pótsensis. — Opinio Episcopi Agriensis. —

Caput LIII. Blazsószy in Episcopum nominatus properat Viennam. — Prima vice Blazsószkio 800. Flndörum Taxa pro Collationalibus imponitur. — Blazsószy in Episcopum Agnensem per Pontificem nominatur. — Bukovae Horkae Monasteriali Ecclesiae plenariae Indulgentiae conceduntur a Clemente XII. —

Caput LIV. Series Consecrationis Blazsószkii (!) in Uniow per Episcopum Leopoltanum. —

Caput LV. Blazsószkii Relatio de sui Consecratione Episcopo Agriensi data.

Caput LVI. Initium Subsidii Cleri Curati. Opinio Paszteliana de Ep̄o Blazsowski (!). — Eod Cap.

RESUMÉ

Mychajlo LUČKAJ „Historia Carpato-Ruthenorum“

Ide o 3. zväzok diela Mychajla Lučkaja, napísaný v Budíne roku 1843. Je to cirkevná a svetská história karpatských Rusínov, pripravená podľa materiálov skúsených autorov a dokumentov archívu diecézy v Mukačeve.

Zväzok má 59 kapitol, v ktorých sa hovorí o 23. až 27. mukačevskom biskupovi (Jozef de Kamelis, Jozef Hodermarský, Georgij Bizanczi, Simeon Oľšavský a Georgij Blažovský), o ruskom duchovenstve a jeho právach, o vzburách v jednotlivých komitátoch, o kniežati Ferenczovi Rákóczi II. a Szatmárskom mieri, obsadení hodnostárskych funkcií a boji o nich, o šiestich rezolúciách pápeža a ich negatívnych dôsledkoch a iných stránkach rozvoja cirkevnej a spoločenskej histórie v Mukačeve.

РЕЗЮМЕ

Михаил ЛУЧКАЙ «Historia Carpato-Ruthenorum»

Речь идет о третьем томе произведения Михаила Лучкая, написанного в 1843 году в Будине. Это церковная и светская история жизни карпатских русинов, которая была написана на основании материалов опытных авторов и документов из архива Мукачевской епархии.

Третий том состоит из 59 глав, в которых говорится о XXIII — XXVII-ом mukačevских епископах (это Иосиф де Камелис, Иосиф Годермарский, Георгий Бизанци, Симеон Ольшавский и Георгий Блажовский), далее о русском духовенстве и его правах, о мятежах в отдельных комитатах, о князе Ференце Ракоци II и Сатмарском мире, о занятии прелатских функций и борьбе за них, о шести резолюциях папы римского и их негативных последствиях, а также о других моментах развития в Мукачево церковной и общественной истории.

RESÜMEE

Michail LUČKAJ „Historia Carpato-Ruthenorum“

Es handelt sich um den dritten Band einer Arbeit von M. Lučkaj, die im Jahre 1843 in Budín geschrieben wurde. Das ist die Geschichte des kirchlichen und profanen Lebens der karpatischen Rusinen, die auf der Grundlage von Materialien der erfahrenen Autoren und Dokumenten aus dem Archiv der Diözese in Mukatschewo vorbereitet wurde.

Der dritte Band besteht aus 59 Kapiteln. In ihnen handelt es sich um den 23. — 27. Bischof von Mukatschewo (Jozef de Kamelis, Jozef Hodermarský, Georgij Bizanczi, Simeon Oľšavský und Georgij Blažovský) um die russische Geistlichkeit und Rechte ihrer Vertreter, um Rebellionen in einzelnen Komitaten, um den Fürsten Ferencz Rákóczi II. und den Frieden von Szatmár, um die Besetzung der kirchlichen Ämter und den Kampf darum, um sechs Resolutionen des Papstes und ihre negativen Folgen und um einige andere Seiten der Entwicklung des kirchlichen und profanen Lebens in Mukatschewo.

Упорядник Мирослав Сополіта

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ № 16

Видання перше

Видало Словацьке педагогічне видавництво
в Братіславі,
відділ української літератури в Пряшеві

як своєю 446. публікацією

Відповідальний редактор Богдана Марець
Художній редактор Ладіслав Цупер
Технічний редактор Анна Надьова

Друкували Дуклянські друкарні, ш. п. у Пряшеві — Стр. 392 — АА 44,06 (текст 42,05, графіка 2,01) — ВА 45,10 — Тираж 1000 — 02/63.

ISBN 80—08—00005—8

Упорядник Мирослав Сополига
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ № 16

Видання перше

Видало Словацьке педагогічне видавництво
в Братіславі,
відділ української літератури в Пряшеві

як свою 446. публікацію

Відповідальний редактор Богдана Марець
Художній редактор Ладіслав Цупер
Технічний редактор Анна Надьова

Друкували Дуклянські друкарні, ш. п. у Пряшеві — Стор. 392 — АА 44,06 (текст 42,05, графіка 2,01) — ВА 45,10 — Тираж 1000 — 02/63.

T
MÚZEA UKRA
Vyda
Zodp
T
Tlačili Duklianske tlačiarne, š. p.
45,10 — Náklad 1000 — 02/63.

Historia Carpato-Ruthenorum IV/1, Михайла Лучкая
(Lutskay M., Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria Sacra, et
Civilis, Cassoviae, 1843)

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 17,
Пряшев, 1991, стр. 27-181

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ — ПЕРШОДЖЕРЕЛА

ІСТОРІЯ КАРПАТСЬКИХ РУСИНІВ

Церковна і світська історія карпатських ру-
синів,
написана
на основі достовірних авторів та документів
Ужгородського єпископського архіву
Михайлом Лучкаєм,
Луккським настоятелем і колишнім ужгород-
ським парохом

ТОМ 4

*«Війни ведуть або підступно, або відкрито»
(Ман.).*

*«Відомий спосіб перемагати — терпіння.
Перемагає той, хто терпить. Якщо хочеш
перемагати, вчись терпіти: переноси і за-
гартувуйся, цей біль колись тобі принесе
користь, часто гіркий напій допомагав ви-
снаженням».*

(Катон).

Зміст
4-го тому:

- Глава 1. Єпископ Михаїл-Емануїл
Ольшавський. — Його народження та
попередні заняття. — Призначення
його генеральним вікарієм. При-
сяга, складена егерському єпис-
копові. Сторінки 1—2.
- Глава 2. Рекомендація його в сан єписко-
па і призначення. Сторінки 3—4.
- Смерть Габрієля Ердеві 5.
- Емануїл обирається апостольським

HISTORIA CARPATO RUTHENORUM

Sacra, et Civilis Ex probatis Auctoribus, et docu-
mentis Archivi Episcopalis Unghvariensis
elaborata
a Michaele Lucskay
Praeposito Lucensi et Parocho condam Unghva-
riensi

ТОМУС 4.

*Bella vel insidiis, aut Marte geruntur aperto.
Man.*

*Nobile vincendi genus est patientia, vincit
Qui patitur, si vis vincere disce pati
Perfer, et obdura, dolor hic tibi proderit olim
Saepe tulit fessis succus amarus opem.
Cato.*

Elenchus
Tomi 4-ti:

- Cap. 1. Michaël Manuel Olsavszky Episco-
pus.
— Ejus Natales, et praegesta munia.
— Ejus Nominatio in Vicarium
Generalem. Iuramentum Ag-
riensi Episcopo depositum.
pagina 1 — 2.
- Cap. 2. Commendatio Ejus pro Epis-
copatu, et denominatio. pag. 3 — 4.
- Mors Gabrielis Erdödy 5.

Переклад латинського тексту: Михайло Орос і кол.

вікарієм і послання папи з приводу цього Там же.	
Висвячення його 6.	
Глава 3. Емануїл, королівський комісар у Трансильванії Там же.	
У Сибіу проводить синод 9.	
Мукачівському єпископові виплачують 2000 і священникам 3000 флоринів 10.	
Вдруге він, як комісар, відправляється у Трансильванію Там же.	
Глава 4. Спалахують знущання єгерців. Фатальний декрет Баркоці для греко-католицького духовенства . . . Там же.	
Глава 5. Мукачівському єпископові він утруднює виконувати обов'язки єпископа 13.	
Запрошує його в Егер 14.	
Ганебно його приймають 15.	
Глава 6. Він призначає його 19.	
Сумні сутички 20.	
Глава 7. Груба поведінка єгерського єпископа 21.	
Глава 8. Прибуття двох єпископів у Мукачєво 25.	
Глава 9. Він (декрет) забороняє виконувати обов'язки єпископа і позбавляє юрисдикції 26.	
Наказує виплатити таксу латинським плебанам 27.	
Опис такси для плебанів 28.	
Єпископ і духовенство апелюють до престолу і папи Там же.	
Єгерський єпископ утримується від насильницької процедури 29.	
Глава 10. Наслідки цієї процедури і Емануїл — королівський радник . . . 32.	
Монахи-василіани доносять на Емануїла в Егер 33.	
Мелетія Ковача висвячує на великоварадинського єпископа 33.	
Глава 11. Єгерський протокол про мукачівський візит 34.	
Емануїл закладає перший камінь під фундамент для повчанського мостастиря 45.	
Глава 12. Емануїла викликають у Відень, і на державній раді він просить слова Там же.	
Він посвятив повчанську церкву . . . 46.	
Глава 13. Баркоці погрожує покарати тих, хто порушить його декрет . . . 47.	
Духовенство апелює в Рим, а єпископ Емануїл — у Відень Там же.	
Глава 14. Єгерці таємно доносять на	

Manuel in Vicarium Apostolicum creatur, et Breve eatenus . Ibidem.	
Consecratio ejus 6.	
Cap. 3. Manuel Commissarius Regius in Transylvania Ibidem.	
Synodum Cibinii celebrat 9.	
Episcopo Munkacsiensi 2000. et Clero Curato 3000. flñi resolvuntur 10.	
Altera Vice qua Commissarius vadit, ad Transylvaniam . . Ibidem.	
Cap. 4. Erumpunt vexae Agriensium 11.	
Fatale Decretum Barkóczianum pro Clero Graeco-Catholico Ibidem.	
Cap. 5. Episcopo Munkacsiensi Pontificalia difficultat 13.	
Eum Agriam invitat 14.	
Turpiter tractatur 15.	
Cap. 6. Investit Eum 19.	
Tristes Collisiones 20.	
Cap. 7. Durus modus agendi Episcopi Agriensis 21.	
Cap. 8. Introitus duorum Episcoporum Munkacsinum 25.	
Cap. 9. Pontificalia, et Iurisdictionem adimit 26.	
Stolam Latinis Plebanis solvendam praecipit 27.	
Schema Stolare pro Plebanis 28.	
Episcopus, et Clerus ad Thronum, et Pontificem appellat Ibidem.	
Agriensis Episcopus inhibetur a violenta procedura 29.	
Cap. 10. Sequelae hujus Procedurae, et Manuel Consil. Reg. 32.	
Monachi Basilitae deferunt Agriam Manuelem 33.	
Meletium Kováts in Episcopum MVaradinensem consecrat 33.	
Cap. 11. Agriensium Protocollum de Visita Munkacsiensi 34.	
Manuel pro Monasterio Pöcsensi primum Fundamentalem lapidem ponit 45.	
Cap. 12. Manuel Viennam evocatur, et Votum in Diaeta petit . . . Ibidem.	
Ecclesiam Pöcsensem consecravit 46.	
Cap. 13. Barkóczy poenas minatur, qui suum Decretum transgreditur . . 47.	
Clerus Romam, Episcopus Manuel Viennam appellat Ibidem.	
Cap. 14. Agrienses occulte deferunt Clerum Ruth. — Manuel vi-	

руске духовенство.

— Емануїл відвідує епархію.

— Опис такси 48.

Глава 15. Дальші сутички з егерцями 51.

Баркоці без згоди мукачівського єпископа дає дозвіл будувати і благо-словляти церкви Там же.

Той же єпископ звертається до намісницької ради з проханням, щоб греко-католицькі теологи не призначались, а призначені не домагалися душпастирства без його дозволу . . . Там же.

Емануїл висвячує єпископа Палковича Там же.

Він у Мукачеві закладає фундамент єпископської резиденції . . . Там же.

Петро Арон висвячується на фогараського єпископа 52.

Для резиденції він одержав 1000 талярів із скарбниці.

Доносять, що він буде небезпечну резиденцію для мукачівського замку Там же.

Неприємності із-за монаха Георгія, який мав дворянську грамоту . Там же.)

Егерський єпископ одержує 1200 флоринів для 6 вихованців і вчителя. — Ольшавський не одержує ні того, ні другого 53.

Глава 16. Найвищий декрет про те, щоб греко-католицькі парохі брали таксу від своїх віруючих. Про М. Повчанську фундацію 55.

Глава 17. Його різні добрі вчинки.

— Для семилітньої війни він виділяє допомогу 56.

Він висвячує Божічковича на кошицького єпископа Там же.

Римські індульгенції для Ондавки Там же.

Волохи бунтують у Сатмарі . . Там же.

Баркоці стає примасом королівства, а його наступником в Егері — граф Кароль Естергазі 58.

Він відновлює суперечки . . . Там же.

Емануїлові він надав права, неначе другий папа 59.

Обирає вікарія і підтверджує декрет Баркоці Там же.

Глава 18. Граф Аспермонт відміняє право патронату 60.

Глава 19. Граф Кароль Естергазі повністю хоче підпорядкувати собі мукачівського єпископа 65.

Шваби біля Мукачева 68.

sitat Dioecesisim. — Schema Stolare 48.

Cap. 15. Ulteriores cum Agriensibus Collisiones 51.

Barkóczy absque influxu Episcopi Munkacsiensis erigendi. et benedicendi Ecclesias dat facultates Ibidem.

Idem Episcopus Löffli Consilio repraesentat, ne Graeco-Catholici Theologi ordinentur, et ordinati ad Curam animarum non applicentur absque suo indultu Ibidem.

Manuel Consecrat Episcopum Palkovits Ibidem.

Residentiae Episcopalis Munkacsini fundamenta ponit . . Ibidem.

Petrus Aron consecratur in Episcopum Fogarassensem 52.

Pro Residentia obtinuit ab aera-rio 1000. Imperiales.

Defertur, quod periculosam arci Munkács Residentiam struat Ibidem.

Molestiae ob Fratrem Georgium armalibus provisum Ibidem.

Agriensis Episcopus 1200. flños pro 6. alumnis, et Professore obtinet. — Olsavszky neutrum suppeditat. 53.

Cap. 16. Altissimum Decretum, ut G. C. Parochi a suis fidelibus desumant Stolum De M. Pótsensi Fundatione 55.

Cap. 17. Varia benefacta Ejus. — Pro Septennali Bello subsidium praestat. 56.

Consecrat Bozsitskovits, Cassiensem Episcopum 56.

Indulgentiae Romanae pro Onda- vka Ibidem.

Valachi tumultuantur in Szathmár Ibidem.

Barkóczy fit Primas Regni, et Successor ejus Agriae Comes Carolus Eszterházy 58.

Resuscitat rixas Ibidem.

Manueli, velut alter Pontifex Facultates tribuit 59.

Vicarium creat, et Barkóczyanum Decretum confirmat . Ibidem.

Cap. 18. Comes ab Aspermont Ius Patronatus absunit 60.

Cap. 19. Comes Carolus Eszterházy plene vult subjicere Episco-

Глава 20. Найвища інстанція попереджає егерського єпископа.		pum Munkaciensem 65.	
Емануїл проводить синод 69.		Svevi ad Munkács 68.	
На ньому Іоанн Брадач обирається делегатом у Відень 70.		Cap. 20. Episcopus Agriensis monetur ab Altissimo Loco.	
Його присяга Там же.		Manuel Synodum celebrat 69.	
Глава 21. Сумні наслідки процедури егерців 71.		In qua Ioannes Bradáts Ablegatus Viennam eligitur 70.	
Емануїл все-таки славний єпископ 73.		Ejus Iuramentum Ibidem.	
Глава 22. Домашні заворушення 74.		Cap. 21. Tristes sequelae procedurae Agriensium 71.	
Історія і боротьба з Лукою Габиною 75.		Manuel tamen gloriosus Episcopus est 73.	
Глава 23. Монахи і початок єпископської резиденції 76.		Cap. 22. Domesticae Turbae 74.	
Глава 24. Турбота Емануїла про наступника 78.		Historia, et lucta cum Habina Luca 75.	
Брадач стає єпископом, Емануїл помирає 80.		Cap. 23. Monachi, et initium Residentiae Episcopalis 76.	
Глава 25. Думки про Емануїла . . Там же.		Cap. 24. Cura Manuelis de Successore . . 78.	
Дмитрій Рац та Іоанн Зекань 81.		Bradáts fit Episcopus, Manuel moritur 80.	
Глава 26. Народження Іоанна Брадача та його життя 82.		Cap. 25. De Manuele sententiae . . Ibidem.	
Глава 27. Лист Марії-Терезії, висланий до папи, про надання свободи Мукачівській єпархії 86.		Rátz Demetrius, et Ioannes Zékány 81.	
Глава 28. Зусилля Емануїла щодо промови Брадача 88.		Cap. 26. Natales Ioannis Bradáts, et Vita . 82.	
Брадач, єпископський вікарій 89.		Cap. 27. Mariae Theresiae Litterae de elibertatione instituenda Dioecesis Munkaciensis ad Pontificem data (!) 86.	
Глава 29. Іоанн Брадач коад'ютор єпископа з правом наступництва 90.		Cap. 28. Conamina Manuelis in promotionem Bradatsii facta 88.	
Глава 30. Початок правління Іоанна Брадача 96.		Bradáts Vicarius Episcopalis 89.	
Ув'язнення Габіни Там же.		Cap. 29. Bradáts Ioannes Coadjutor Episcopi cum Iure Successionis 91.	
Сабадос, генеральний вікарій звільняється з посади 98.		Cap. 30. Initia Regiminis Ioannis Bradáts Habina (!) incaptivatio . . Ibidem.	
Глава 31. Висвячення Брадача . . Там же.		Szabados Vicarius Gen. suspenditur 98.	
Його набожність 99.		Cap. 31. Bradatsii Consecratio . . . Ibidem.	
Граф Естергазі, егерський єпископ, відновлює знуцання 100.		Ejus pietas 99.	
Просять слововити його думку про канонізацію Там же.		Comes Eszterházy Episcopus Agriensis resuscitat vexas 100.	
Русини знову підкоряються Егеру 101.		De Canonisatione opinio ab eo petitur Ibidem.	
Глава 32. Граф Естергазі почав зловживати цими буллами 105.		Rutheni denuo subjugantur Agriae 101.	
Єпископові Брадачу він наказує прибути в Егер 106.		Cap. 32. Comes Eszterházy coepit abuti his Bullis 105.	
Глава 33. Діалог між єпископами Естергазі і Брадачем 109.		Episcopo Bradáts mandat, ut Agriam semet conferat 106.	
Глава 34. Втеча Іоанна Брадача з Егера. Шайо-Петрівська конгрегація 118.		Cap. 33. Dialogus inter Eszterházy, et Bradáts Episcopos 109.	
Андрій Бачинський посилається у Відень 120.		Cap. 34. Fuga Ioannis Bradáts Agria Congregatio Sajó Petrensis 118.	
Глава 35. Йосиф II у Мукачеві 122.		Deputatur Viennam Andr. Batsinszky 120.	
Брадач — сумний у Відні Там же.			
Глава 36. Щасливі прикмети канонізації 124.			
Послання папи відносно цього 125.			

Глава 37. Визволення Мукачівської єпархії від поневолення егерців	127.	Cap. 35. Josephus II. Munkacsini	122.
Глава 38. Визволення насильно продовжується	130.	Bradáts moestus Viennae	Ibidem.
Декларація духовенства до учасників Шайо-Петрівської конгрегації	131.	Cap. 36. Felicia auspicia Canonisationis	124.
Декларація руського духовенства	135.	Breve eatenus	125.
Декларація волоського духовенства	142.	Cap. 37. Elibertatio Dioecesis Munkacsiensis subjugatione Agriensium	127.
Глава 39. Ритуальні нісенітниці греко-католицьких єпископів про «Зборник»	147.	Cap. 38. Elibertatio extorsive continuatur	130.
Та ж книга конфіскується	155.	Declarationes Cleri Sájo Petri congregatorum	131.
Глава 40. Деякі дії єпископа Брадача Там же. Про заснування типографії у Мукачеві Там же.	156.	Declarationes Cleri Ruthenici	135.
Про чудотворну балашівську ікону	156.	Declarationes Cleri Valachici	142.
Про чудотворну повчанську ікону	156.	Cap. 39. Tricae Rituales Episcoporum Graeco-Cath. de Zbornik	147.
Граф Шенборн хоче, щоб мукачівський єпископ мав місце у державній раді	157.	Idem liber confiscatur	155.
Глава 41. Смерть єпископа Брадача	158.	Cap. 40. Nonnulla acta Episcopi Bradáts	Ibidem.
Глава 42. Про початок семінарий	160.	De Typographia Munkacsini inducenda	Ibidem.
Глава 43. Трактат про те, яким чином фонд вихованців для Мукачівської єпархії був переведений на користь егерської латинської семінарії	162.	De miraculosa Icone Balásfalvensi	156.
Глава 44. Про дійсний прийом вихованців для грецького обряду до егерської семінарії	169.	De miraculosa Icone Pócsensi Schoenborn Comes vult, ut sedem habeat Episcopus Munkacsiensis in Diaeta	157.
Глава 45. Історико-критичне зауваження стосовно того, чи єпископ Емануїл розумно заперечував, щоб фонд, виділений для руських вихованців, не зберігався в Егері	178.	Cap. 41. Mors Episcopi Bradáts	158.
Глава 46. Ідея, яка передбачає капітул під назвою консисторії, заснованої єпископом Брадачем 1768 року	191.	Cap. 42. De initiis Seminariorum	160.
Глава 47. Замітка про учасників конгрегації в Егері 1726 року	193.	Cap. 43. Tractatus, qualiter nam Fundatio Alumnorum pro parte Dioecesis Munkacsiensis ad Latinum Seminarium Agriense introducta fuerit	162.
Глава 48. Третій вид капітулу 1748 року	195.	Cap. 44. De Alumnorum pro Ritu Graeco ad Seminarium Agriense effectiva susceptione	169.
Глава 49. П'ятий вид капітулу	196.	Cap. 45. Animadversio Historica Critica, an Manuel Episcopus rationabiliter adversatus fuerit, ne Fundatio pro Alumnis Ruthenis Agriae defigatur	178.
Глава 50. Шостий і сьомий види капітулу аж до десятого	197.	Cap. 46. Idea prognosticans Capitulum sub nomine Consistorii ab Episcopo Bradáts 1768. instituti	191.
Глава 51. Славніші люди Мукачівської єпархії 18 століття	201.	Cap. 47. Nota de Congregatis Agriam 1726	193.
Глава 52. Про марамороських вікаріїв	233.	Cap. 48. Tertia Species Capituli 1748	195.
Глава 53. Прокопій Годермарський	235.	Cap. 49. Quinta Species Capituli	196.
Глава 54. Симеон Ольшавський та його наступники	236.	Cap. 50. Sexta Species, et Septima usque decimam	197.
Глава 55. Про початок шкіл Мукачівська теологія	244.	Cap. 51. Celebriores Viri Dioecesis Munkacsiensis Saeculo 18—0	201.
Глава 56. Дальші дані про мукачівські школи	247.	Cap. 52. De Vicariis Marmaticis	233.

Глава 57. Продовження матеріалу . . .	248.
Глава 58. Продовження матеріалу . . .	249.
Глава 59. Висновки	251.

Cap. 53. Procopius Hodermarszky	235.
Cap. 54. Simeon Olsavszky, et Ejus Successores	236.
Cap. 55. De Origine Scholarum Theologia Munkacsiensis	244.
Cap. 56. Ulteriora data de Scholis Munkacsiensibus	247.
Cap. 57. Prosecutio Materiae	248.
Cap. 58. Continuatio Materiae	249.
Cap. 59. Conclusio	251.

(1) TOM 4

Глава 1
Мукачівський єпископ
Михаїл-Емануїл Ольшавський

Сучасний письменник Бабіля, якого в цьому томі у багатьох місцях широко подаю, але у більшості випадків, оскільки він пише важким стилем, я цитую тільки для смислу, у своїй книзі пише так: «Рідний молодший брат Симеона єпископа під тим самим прізвиськом народився у тому ж самому комітаті і селі як великий єпископ у кінці цього 17 століття для великого терпіння; гуманітарні науки, якими він почав старанно займатись, маючи уже понад 18 років, він закінчив під наглядом отців ліквідованого товариства єзуїтів у Левочі з високою про себе відзнакою, потім він здобув вищу освіту як вихованець семінарії св. Адальберта у дуже славному тоді Трнавському університеті, постійно займаючи місце серед перших ерудитів; Генадій Бізанці послав його для душпастирства у Мукачево у сан св. пресвітерства; у монастирі св. Миколая біля Мукачева він був висвячений у 1725 році і зразу ж був призначений душпастирем для Мукачівської парафії. Тут же протягом 15 років він був не тільки ревним парохом, але й згодом також і генеральним вікарієм свого брата єпископа Симеона, бо довірений йому народ він ніколи не переставав підбадьорювати, де тільки була нагода говорити, — не менше прикладом, ніж живим словом, не ганяючись за марнославством послужливими, чистими і повчальними настановами; з вишуканим красномовством, неначе другий воскреслий Павло, він говорив про негайне виправлення моралі, про шире і нелицемірне навернення до бога, про дотримування заповідей бога і церкви, нарешті про каяття грішників, «що справді йде від розбитого серця».

(1) TOMUS 4.

Caput 1.
Michael Manuel Olsavszky
Episcopus Munkacsiensis.

Coevus Scriptor Babilya quem in hoc Tomo multis in locis per extensum, in plerisque vero, quia valde contortum scribendi modum habet, solum ad sensum exscribo in suo Codice haec habet: Episcopi Simeonis aequalis Cognominis Frater junior germanus in eodem proinde Comitatu, et Possessione Magnus Praesul hoc saeculo 17-o exeunte ad magnam patientiam in lucem susceptus est; Studia humanitatis, quibus octavum jam supra decimum agens annum primam impendere coepit operam, sub disciplina Patrum extinctae Societatis Iesu Leutschoviae cum sui magna commendatione pertractavit, severiora porro, qua Alumnus Seminarii S. Adalberti in famosissima eotum Universitate Tyrnaviensi inter eruditos primores constanter locum tenens, terminavit; pro cura animarum Munkacsinum exmissus in S. Presbyteratus Ordinem a Genadio Bizanczy, in Monasterio S. Nicolai ad Munkács 1725 promotus, et ad Parochiam Munkacsiensem pro animarum Curatore illico resolutus, in eadem per 15. annorum decursum non tantum zelosum egit Parochum, sed et Fratris sui Simeonis Episcopi subinde Generalem quoque Vicarium, populum enim sibi incredulum non minus exemplo, quam vivae vocis oraculo non ad vanam aucupandam gloriam deservientibus sterilibus, et instructuosis conceptibus, sed de prompta morum emendatione, de sincera, et non fucata ad Deum conversione, de jugi mandatorum Dei, et Ecclesiae observatione, denique de peccatorum Poenitentia, ex vere contrito corde profecta, agenda eloquentia, qua veluti alter redivivus Paulus incredibili pollebat, ubi ubi dicendi occasio semet obtulit, excitare nunquam destitit.

Zelus igitur hic animarum, Christo lu- (2) cri-

Отже, ця ревність Михаїла про навернення душ до Христа (2) не могла бути при таких обставинах непоміченою, вона навіть достовірно дійшла до самих егерців, які починаючи з 1689 року нічого не зробили, не доклали жодних зусиль, нарешті не пропускали жодної можливої нагоди, щоб саме підкорити мукачівських єпископів і зробити їх своїми залежними вікаріями; і як тільки вони довідалися своїми каналами, що Георгій Габріель Блажовський помер, то негайно високопреподобний егерський єпископ граф Габріель Ердевді від інших (довідався), маючи, як сусід батьківщини руського народу, добрі відомості про підданих, запросив у Егер того ж Михаїла, який ховався із-за згубної тоді у Мукачеві дуже лютоючої пошесті у якомусь селі, званому Грибівці, приєднаному до панської Мукачівської домнії, що знаходиться на віддалі близько двох миль від міста Мукачева (залишивши адміністратором у Мукачеві Олексія Годермарського), і у тому ж 1743 році, 18 лютого він призначив його генеральним вікарієм, однак же у цьому випадку настоюючи як власною ревністю, так і ревністю своїх попередників, під приводом призначення на вікарія, він не пропустив нагоди, запропонувавши йому ж скласти присягу такого змісту:

«Я, Михаїл Ольшавський, присягаю живим богом, всіма його святими і цим божим євангелієм, якого торкаюся своїми руками, що я був призначений авторитетом високопреосвященного і високопреподобного пана Габріеля Антонія з графів Ердевді з Моньорокерека, егерського єпископа на вакантне місце генерального вікарія грецького обряду уніатів у Мукачівському і Мараморському округах; аж до вирішення того ж високопреосвященного пана, у всьому я буду вірним найсвятішому Бенедиктові XIV, який тепер керує за допомогою божої ласки, у всьому я буду вірним, я докладаю турботу і піклування згідно з усіма своїми можливостями, щоб зберегти унію духовенства і народу зі святою римо-католицькою церквою; так само (3) я буду вірним і послухним і вищезгаданому високопреосвященному панові, і не буду помишляти, щоб він втратив шану, становище, гідність, права, привілеї, авторитет, життя; але скоріше все це буду захищати протягом усього мого зрілого віку, і у всьому буду давати йому правильну, добру і вірну пораду, і все, що почую, що стосується або шкодить його шані і становищу, я не пе-

faciendarum Michaëlis privatis haud ita concludi potuit parietibus, quin ad ipsos etiam fidedigne penetraret Agrienses, qui cum inde ab anno 1689 nullum non moverent lapidem, nulli parcerent conatui, nullam denique possibilem intermitterent occasionem, qua videlicet Munkacsiensis Episcopus sibi subderent, ac in peculiare Vicarios suos converterent, hinc ut primum Georgium Gabrielem Blazsószy (!) naturae persolvissè debitum viis suis cognoverant, illico Reverendissimus Agriensis Episcopus Comes Gabriel Erdödy, aliunde, qua Patriae Gentis Ruthenicae Vicinus, notitiam proinde subjectorum bonam habens, Eundem Michaëlem ob pestiferam eorum Munkacsini vel maxime grassantem contagionem in certa Hribócz vocitata Dominali Dominio Munkacsieni ingremiata spatio duorum circiter milliarum ab oppido Munkács distante possessione (:relicto Munkacsini Administratore Alexio Hodermarszky:) delitescens, Agriam invitavit, eodemque 1743 anno, 18-a Februarii Vicarium Generalem nominavit, tam proprio attamen, quam et praedecessorum suorum hoc in passu zelo insistens, sub praetextu nominationis in Vicarium, sequentis tenoris Eidem deponendum proponere haud intermisit Iuramentum:

Ego Michaël Olsavszky juro per Deum Vivum, et omnes Sanctos Ejus, et ad haec sancta Dei Evangelia, quae manibus meis tango, Quod ego auctoritate Excellentissimi, Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Gabrielis Antonii et Comitibus Erdödy, de Monyorokerek, Episcopi Agriensis in Generalem Graeci Ritus Unitorum, in Districtibus Munkacsieni, et Marmarossiensi Sede Vacante Vicarium constitutus; usque ad arbitrium Ejusdem Excellentissimi Domini, modo Regnanti Sanctissimo Benedicto, Divina favente Clementia XIV. in omnibus fidelis ero, curam, et sollicitudinem pro omni meo posse adhibebo, ut Unionem Cleri, et populi cum Sancta Romana Catholica Ecclesia conservem; Non secus (3) et praelibato Domino Excellentissimo fidelis, et obediens (!) futurus, nec ero in consilio, ut honorem, statum, dignitatem, jura, privilegia, auctoritatem, vitam amittam; sed potius ea omnia pro virili meo omni tempore defendam, ac in omnibus rectum, bonum, et fidele consilium ei dabo, ac quaecunque audivero, ejus honorem, ac statum tangentia, vel offendentia non cessabo ei diligenter, et fideliter revelare. Secreta Ejus nemini pandam, ab eodem Excellentissimo Domino, prout et Suae Excellentiae Generali Vicario dependenter me habebam, Negotia Cleri, et Populi Graeci Ritus Unitorum ardua

рестану старанно й вірно йому доповідати. Його секрету я не буду розкривати нікому, я буду почувати себе залежним від того ж високопреосвященного пана, як і його ексцелленції генерального вікарія. Про важкі справи духовенства і народу грецького обряду уніатів я буду доповідати його ексцелленції або його ж генеральному вікарію, і в цьому ж без відома і згоди його ексцелленції або генерального вікарія я не буду давати і встановлювати жодних розпоряджень. Усім тим, які сперечаються у мой присутності, без всякої людської поваги, милості, ненависті, пристрасті, підкупу, я буду неупереджено приймати правильне і справедливе рішення, маючи перед своїми очима єдиного бога та його справедливості, для вирішення справи або всякого іншого приводу я не буду укладати жодної угоди про надання або ненадання, здійснення або нездійснення (прихильності) до тих, що судяться або хочуть судитися, я не буду приймати жодного подарунку від тих, про яких буду знати, що вони хочуть судитися, або які уже судяться, за винятком того, що по праву і за традицією згідно мого похвального обов'язку є необхідним і звичним. І не буду робити винятку при наданні якоїсь обіцянки чи приймати наперед або після дану обіцянку, при розслідуванні справ, скільки я буду знати і могли, я не відступлю від канонічного права і похвальних традицій егерського св. престолу. Тих, що судяться, я не буду обтяжувати неналежними і незвичними витратами і зволіканнями, і, не сприяючи жодній стороні, я буду приймати рішення. Нехай допомагає мені бог і це його святе євангеліє».

Михайл був призначений в Егері. У цьому випадку, пристосовуючись до обставин, і налагодивши справи, він повернувся у Мукачево і 22 березня того ж 1743 року за рекомендацією егерського високопреподобного єпископа графа Габрієля Ердеві шанобливо був призначений вельмишановною панією Марією-Терезією, був затверджений папою Бенедиктом XIV як апостольський вікарій звичайним апостольським посланням 6 вересня того ж року.

Глава 2

Рекомендація його в сан єпископа

Рекомендація його в сан єпископа має такий зміст: «Найсвятіша і т. ін.! Після смерті десь у кінці минулого року мукачів-

cum Sua Excellentia, aut Ejusdem Generali Vicario conferam, ac in iisdem sine scitu, et consensu Suae Excellentia, aut Generalis Vicarii nihil ordinabo, et determinabo, omnibus coram me causantibus semoto omni humano respectu, gratia, odio, affectu, corruptela, Solumque Deum, et justitiam Ejus ante oculos meos habere, rectum, et justum judicium incorrupte faciam, pro judicando, vel alio quovis colore pactum nullum de dando, vel non dando, faciendo, vel non faciendo cum litigantibus, vel litigatoris faciam, nullum munus accipiam ab illis, quos litigaturos sciam, vel qui jam litigent, exceptis his, quae de jure, et consuetudine laudabili Officio meo debita sunt, et consveta. Nec promissionem ullam dandi excipiam, vel recipiam, ante, vel post oblatam, in causis cognoscendis quantum sciam, et potero a Iure Canonico, et laudabilibus Consuetudinibus S. Sedis Agriensis non discedam, litigantes indebitis, ac insolitis expensis, ac dilationibus non gravabo, et neutri parti favens, sententias feram. Ita me Deus adjuvet, et haec Sancta Ejus Evangelia.

Agriae constitutus Michaël, hac occasione temporis, et loci semet accomodans circumstantiis, negotiis, terminatis, Munkacsinum remeavit, et 22-a Martii ejusdem 1743 anni ad recommendationem Rm̄i Episcopi Agriensis Comit̄is Gabrielis Erdődy per Clementissimam Dominam Mariam Theresiam Munkacsiensis Episcopus Clementer resolutus, per Benedictum XIV Summum Pontificem, qua Vicarius Apostolicus ejusdem anni 6-a Sept. penes Solitum Breve Apostolicum confirmatus est.

Caput 2.

Commendatio Ejus pro Episcopatu.

Commendatio Ejus pro Episcopatu est hujus tenoris: Sacratissima etc.! Graeci Ritus Unitorum Episcopo Munkacsienti Georgio Blazsow-

ського єпископа уніатів грецького обряду Герорґія Блажовського (4) на це вакантне єпископство за милістю і шанобливістю найсвятішої вашої величності повернувся Михайл Ольшавський. На вакантне місце він був призначений егерським єпископом як генеральний вікарій названих уніатів грецького обряду разом з католицькою церквою. А тому він шанобливо просить передати йому скоріше згадане вакантне Мукачівське єпископство найсвятішою вашою величністю, оскільки уже шістнадцять років він допомагав духовенству і народу уніатів грецького обряду у парафіяльних функціях та інших службових справах, а також тому, що в сані генерального вікарія двох останніх єпископів того ж обряду протягом багатьох років він надавав корисні послуги.

До того ж про це прохання вищезгаданий егерський єпископ також згідно свого єпископського обов'язку (як він це стверджує тут в оригіналі багатьма додатками) найуклінніше і переконливо повідомляв вашій найсвятішій величності. З огляду на те і ця королівська угорсько-придворна канцелярія одностайно уклінно вважає, що вищезгадане Мукачівське єпископство уніатів грецького обряду треба доброзичливо передати найсвятішою вашою величністю згаданому Михайлу Ольшавському, і тому слід вислати в Рим необхідні повідомлення. Але я залишаюсь у благоговійному найвищому вирішенні найсвятішої вашої величності і в найвищому розпорядженні. У Відні 5 березня 1743 року».

В єпархіальному архіві я знаходжу такі дані про Емануїла. І щоб ніхто не вважав, що я все з'ясував, бо в цьому разі я занадто довго говорив би, тому торкаюсь тільки деяких його вчинків, залишаючи поле для діяльності надалі наступникам. 12 березня 1743 року імператриця Марія-Терезія доброзичливо передає Мукачівське єпископство Михайлу Ольшавському, генеральному вікарію і мукачівському парохіві як вакантне місце. У Відні. — Дивись детально у Базиловича, ч. III, с. 6.

Поспішив навіть Ердевід під 27 березня повідомити про це призначення. — При цих обставинах Емануїл негайно вирушив у Відень, і туди прибув на самі пасхальні свята 1743 року.

5 вересня того ж року він був призначений (5) рожнявським єпископом.

Той же єпископ Емануїл довів справу

szky circa (4) finem anni proxime praeteriti fatis functo, pro vacante taliter hocce Episcopatu ad Gratiam, et Clementiam Majestatis Vestrae sacratissimae recurrit Michaël Olsavszky, Sede Vacante per Episcopum Agriensem constitutus Vicarius Generalis dictorum Graeci Ritus cum Ecclesia Catholica Unitorum, atque tum ex eo, quod jam a sedecim annis in Parochialibus functionibus, ac aliis muniis Graeci Ritus Unitorum Clero, et populo, tum vero, quod in munere Generalis Vicarii duorum postremorum ejusdem Ritus Episcoporum utilia per plures annos praestiterit servitia memoratum praevio modo vacantem Episcopatum Munkaciensem sibi per Majestatem Vestram Sacratissimam Clementer conferendum supplicat.

Quam instantiam siquidem antelatus Episcopus Agriensis quoque ex munere suo Episcopali (: uti eadem hicce in Originali acclusa pluribus perhibet :) Majestati Vestrae Sacratissimae humillime, atque efficaciter commendaret; Hinc et Cancellaria haec Regia Hungarico-Aulica unanimibus votis perquam demisse censet praecontactum Graeci Ritus Unitorum Episcopatum Munkaciensem repetito Michaëli Olsavszky per Majestatem Vestram Sacratissimam benigne conferendum, et requisitas idcirco Expeditiones Romam dandas esse. Salvo nihilominus Altissimo Majestatis Vestrae Sacratissimae arbitrio, et suprema dispositione permanente. Viennae 5-a Martii 1743.

In Archivo Dioecesano haec data de Manuele reperio, neque ullus existimet me omnia extraxisse, quia tunc vehementer longus fuissem, sed tantum nonnulla ejus facta attingo, relinquo campum Successoribus ultro progrediendi A. 1743 12-a Martii Maria Theresia Imperatrix Episcopatum Munkaciensem benigne confert Michaëli Olsavszky, Vicario Generali Sede Vacante, et Parocho Munkaciensi. Viennae. — Vide per extensum Bazilovits Part. III. pag. 6.

Properavit etiam Erdódy sub 27-a Mart. nominationem hanc notam facere. — His habitis Manuel illico movit Viennam, et ipsis Festis Paschalibus 1743 eo pervenit.

Eodem anno 5-a Sept. nominatus est Episcopus / 5 / pus Rossensis.

Idem Episcopus eo etiam rem perduxit, ut sub 5-ta Septembris 1743 per Breve Apostolicum dispensaretur, quo solum ab uno Episcopo consecraretur.

Interea temporis Magnae memoriae Episcopo Agriensi Comite Gabriele Erdódy 1744 26-a Septembris e vivis erepto Excellentissimus Dominus Franciscus Comes Barkóczy eodem anno

навіть до того, що під 5 вересня 1743 року апостольським посланням дозволено, щоб він був висвячений тільки одним єпископом.

Тим часом, коли славної пам'яті егерський єпископ граф Габріель Ердєвді 26 вересня 1744 року помер, 8 грудня того ж 1744 року єпископом егерців був проголошений високопреосвященний пан граф Франциск Баркоці, і наступного року урочисто увійшов у свої права тієї церкви. Між іншим, серед усього, що він вважав своїм обов'язком зробити, — він також думав про те, яким чином законно показати претензію і посягання своїх попередників на владу мукачівського єпископа, але тому що Емануїл зразково виконував свій обов'язок, він ані словом не згадав про свою залежність від егерського єпископа. Нагоди для цього егерський єпископ не міг одержати. Тому найдружелюбнішим листом славний єпископ граф Баркоці запрошує його в Егер під приводом з'ясування взаємних скарг, що мали місце з боку духовенства обох обрядів. І, дійсно, у місяці травні 1747 року він з'явився.

6 вересня 1743 року Михаїл Ольшавський, світський пресвітер Мукачівської єпархії, призначений на апостольського вікарія над русинами у Мукачівській єпархії та інших приєднаних місцях, що знаходяться в Угорщині, посилається з юрисдикцією, правами, необхідними та відповідними засобами для схвалення апостольським престолом.

А зміст цього апостольського послання такий: «Папа Бенедикт XIV. Дорогий сину, вітання і апостольське благословення! Згідно сану нашого пастирського обов'язку ми найкраще повинні дбати про те, що повністю стосується турботи про віруючих у Христа, щоб вони направлялися на шлях заповідей господа на спасіння душ. Тому, покладаючись на твою віру, мудрість, і найбільше на ревність до господа і сподіваючись, що все те, що ми тобі доручили виконати, ти повністю виконаєш. За порадою наших шановних братів кардиналів святої римської церкви і наставників у справі пропаганди віри, ми обираємо і призначаємо цим апостольським авторитетом тебе апостольським вікарієм для уніатів, що проживають у Мукачівській єпархії та інших місцях, приєднаних до неї в Угорщині з юрисдикцією, правами, необхідними і відповідними засобами для нашого схвалення і (схвалення) апостольського престолу, причому завжди зберігати авторитет конгрегації тих же кардиналів у настановах.

1744 8-a Decembris Agriensium Praesul proclamatus, annoque insequente in jura Ecclesiae illius solenniter ingressus inter alia, quae muneris sui esse ducebat, de eo quoque cogitabat, qualiter nam praetensum, et ab antecessoribus suis attentatum in Episcopum Munkacsensem prae dominium actu aliquo demonstraret, verum quia Manuel suo quidem officio egregie defungeretur, dependentiam vero ab Episcopo Agriensi ne verbo quidem contestaretur occasionem ad id Agriensis Episcopus accipere non potuit. Humanissimis proinde litteris per laudatum Episcopum Comitem Barkóczy praetextu mutuas, quae ab utriusque Ritus Cleri partibus intervenerant, querelas componendi Agriam invitatur. Et reapse Anno 1747 Mense Majo comparuit.

A. 1743 6-a Septembris Michaël Olsavszky Presbyter Saecularis Dioecesis Munkacsiensis in Vicarium Apostolicum super Ruthenis in ditone Munkacsiensis, aliisque locis acquisitis (!) in Hungaria commorantibus, cum Iurisdictione, et Iuribus, ac facultatibus necessariis, et opportunis ad Sedis Apostolicae beneplacitum constitutus deputatur.

Est vero tenor hujus Erevis Apostolici sequens: Benedictus P. P. XIV. Dilecte Fili Salutem et Apostolicam Benedictionem! Pro Nostri Pastoralis Officii munere iis potissimum invigilare debemus, quae curam Christi Fidelium, ut in viam mandatorum Domini ad Salutem Animarum dirigantur, omnino respiciunt. Itaque de tuis, Fide, prudentia, zelo plurimum in Domino confisi, sperantesque, quod ea, quae Tibi duxerimus committenda, cumulate sis expleturus, de Ven. Fratrum Nostrorum S. R. E. Cardinalium Negotiis Propagandae Fidei praepositorum Consilio, Te pro Graecis in Ditone Munkacsiensis, aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantibus Vicarium Apostolicum cum Iurisdictione, Iuribus, et facultatibus necessariis, et opportunis, ad Nostrum, et sedis Apostolicae beneplacitum Auctoritate Apostolica tenore praesentium facimus, constituimus, et deputamus Salva tamen semper in praemissis Auctoritate Congregationis Eorundem Cardinalium. Mandantes propterea omnibus, et singulis, ad quos spectat, et spectabit (6) quovis modo in futurum, ut Tibi in praemissis promptly pareant, et obediant (!), tuaque salubria monita, et mandata humillime suscipiant, et efficaciter, adimplere procurent. Alioquin sententiam, sive poenam, quam rite tuleris, seu statueris in rebelles, ratam habebimus, et faciemus Authore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabili-

Тому, доручаючи всім і кожному, кого стосується і буде стосуватись (6) якимось чином у майбутньому, щоб твої настанови охоче виконували і слухали, і твої розумні попередження і розпорядження найуکیلніше сприймали і намагалися їх успішно виконати. Крім цього, рішення або покарання, які ти правильно винесеш або встановиш щодо непокірних, ми будемо вважати законними і за допомогою господя будемо настоювати, щоб вони непорушно виконувалися аж до повної сатисфакції. Вищесказаному не суперечать апостольські загальні або спеціальні постанови і розпорядження, прийняті на загальних і провінціальних зборах, а також деякі статuti, затверджені навіть присягою, апостольським підтвердженням або якимось іншим схваленням. Цьому не суперечать також звичаї, привілеї, дозволи і апостольські листи, якимось чином дозволені, затверджені і поновлені всупереч настановам. Тому що у цьому листі зміст тих (настанов) повністю і достатньо виражений для всіх і кожного зокрема і дослівно переданий, вони між іншим залишаються у своїй силі, а всі інші протилежного змісту для здійснення настанов у крайньому разі цим саме спеціально і насправді скасовуємо. Дано в Римі, у св. Марії Великої під знаком рибалки дня 6 вересня 1743 року, 4 року нашого понтифікату кардинал Пассіоней в. р. Дорогому синові Михаїлу Ольшавському, точніше обраному рожнявському монахові ордену св. Василя В.»

Тому ж єпископові Емануїлу виданим апостольським посланням під тією ж датою дозволено, щоб він був висвячений тільки одним єпископом.

Фогараський єпископ Іоанн Клайн видав посвідчення про канонічне висвячення, написане кирилицею на старослов'янській мові, рожнявському і мукачівському єпископові Михаїлу-Емануїлові Ольшавському у Марія-Повчі дня 9 грудня 1743 року. — У Марія-Повчі 9 грудня 1743 року.

Сучасний письменник Бабіля помиляється, коли заявляє, що Михаїл-Емануїл Ольшавський прибув для висвячення у Трансильванію, і не наводить жодного документа. Він був висвячений Клайном у Марія-Повчі, як видно з оригіналу.

ter observari. Non obstantibus Apostolicis, ac in Universalibus, Provincialibusque Conciliis editis, generalibus, vel specialibus Constitutionibus, et Ordinationibus, nec non quibusvis etiam juramento, Confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis Statutis, et Consuetudinibus, Privilegiis quoque, Indultis, et Literis Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis. Quibus omnibus, et singulis illorum tenores praesentibus pro plene, et sufficienter expressis, ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, ad praemissorum effectum hac vice duntaxat specialiter, et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque. Datum Romae apud S. Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 6. Septembris 1743. Pontificatus Nostri Anno 4. Cardinalis Passionis. m. p. Dilecto Filio Michaeli Olsavszky, Monacho expresse professo Ordinis S. Basilii M. Electo Rossensi.

Idem Episcopus Manuel per Breve Apostolicum emanatum sub eodem Dato dispensatur, ut ab uno solum Episcopo consecratur.

Ioannes L. B. Klein Episcopus Fogarasiensis super Canonica Consecratione Michaeli Emanueli Olsavszky Episcopo Rossensi, Munkacsiensis, Maria Pócsini die 9-a Decembris 1743 impertita Testimoniales Stylo Veteri Slavico Litteris Cyrillicis exaratas tribuit. — Maria Pócsini(!) 9-a Dec. 1743.

Coaevus Scriptor Babilya errat, dum Michaeli Emanueli Olsavszky pro Consecratione ad Transylvaniam ivisse asserat, et Nullum producit Documentum. Fuit Consecratus per Kleinium Maria Pócsini, uti ex Testimonio patet Originali.

Коли Іоанн Інокентій Клайн керував Фогараською єпархією, його віруючі були стурбовані у справі унії. (7) Коли справа була донесена у найвищу інстанцію, королівським наказом з центру Трансільванської губернії були вислані у села офіційні особи, щоб вони опублікували прокламації, написані волоською мовою, і пояснили, що намір його найсвятішої величності із введенням унії полягає в тому, щоб повністю зберегти чистоту обряду не менше, ніж збережених стародавніх звичаїв у св. волоському обряді, і не дозволити нічого, що могло б привести до найменшої зміни. Роздратовані душі віруючих настільки були далекі від цього доброзичливого розпорядження, що вони не могли заспокоїтись. Більше того, деякі неспокійні парокси, а також монахи св. Василя В. і особливо мандрівні молдавські калюгери виховували їх у фанатизмі і при тому до такої міри, що в 1745 році виникла необхідність у королівській комісії і канонічному візиті. Сама процедура офіційних осіб не домоглася поставленої мети, бо із свідчень при їх слідстві «Ми скликали, розповіли про накази його величності, багато хто з них підкорився, а непокірних ми ув'язнили».

Осло лихо само по собі, бо у дечому звинувачений єпископ Клайн, викликаний у Відень для вислухання королівської настанови, перед розглядом своєї справи таємно відправився у Рим. Але вважали, що Петро Арон, римський теолог, тогочасний генеральний вікарій, є скоріше латинським, ніж волоським.

Занадто важкою дісталася ця провінція мукачівському єпископові Емануїлу Ольшавському з тим спеціальним мандатом, щоб він наніс канонічний візит.

До фогараських єпископів від початку повного єпископства звичайно був приєднаний теолог товариства єзуїтів, якого треба було утримувати у єпископській резиденції з кіньми і слугою і якого треба було забезпечувати платою у 300 флоринів. Його обов'язком було у питаннях релігії бути суддею, у юридичних суперечках — слідчим і суддею, але найбільше дбати про чистоту унії.^{a)} Ольшавський, забезпечений грішми на

Ioanne Innocentio Klein regimen Dioecesis Fogarassiensis tenente, Fideles ejus in Merito Unionis con- (7) turbati sunt. Re Altissimo Loco delata jussu Regio Medio Gubernii Transylvanici Precones Magistratuales sunt exmissi ad possessiones, qui Proclamationes lingua Valachica stylisatas publicarent, et explanarent: Suae Majestatis Sacratissimae intentionem cum introductione Unionis esse, Integritatem Ritus non minus, quam Antiquarum Consuetudinum in S. Ritu Valachico contentarum illibate conservare nihilque permittere, quod Mutationem vel minimam saperet. Exacerbati fidelium Animi benigna hac dispositione tantum abest, ut sedarentur, sed potius per nonnullos inquietos Parochos, Monachos item S. Basilii M. ac vel maxime per vagabundos Calugeros Moldavos in fanatismo alerentur, et quidem in tantum, ut Regiae Commissionis, ac Visitae Canonicae Necessitas emergeret 1745. Ipsa procedura Magistratualium non fuit scopo accomoda, Teste enim Inquisitione eorum „Őszvehijtuk, meg mondottuk Ő Felséget parantsolatlyait, sokan engedelmeskedtek, a'Makatsokat meg katodáz-tuk“. Crescebat Malum liberius, Episcopus enim Klein in nonnullis accusatus, ad audiendum Verbum Regium Viennam citatus, ante revisionem causae suae clam Romam evasit. Petrus autem Aaron, Theologus Romanus, pro tunc Vicarius Generalis magis Latinus, quam Valachus esse censebatur.

Provincia haec nimis onerosa obtigit Emanueli Olsavszky Episcopo Munkacsien-si, eo cum speciali mandato, ut Visitam Canonicam peragat.

Episcopis Fogarassiensibus a principio Episcopatus restaurati adjungi solitus fuit Theologus Societatis Iesu, in Residentia Episcopali cum equis, et ephebo intertenendus, et Sallario 300 florum (!) providendus. Officium ejus fuit in quaestione Religionis arbitrum, in controversiis Iuridicis Auditorem Causarum, et Iudicem agere, maxime autem integritati Unionis intendere.^{a)} Olsavszky Viatico provius felicibus movit avibus. Dispositiones per Iosephum Nagy, Bonorum Fiscalium Administratorem erant factae, ut Episcopus Commissarius condecanti condescensione, et accomodatione gaudeat, ubi adpulerit.

a) Декларация епископа Клайна 1745 року.

a) Declaratio Episcopi Klein 1745.

дорогу, вирушив при щасливих прикметах. Йозеф Надь, адміністратор державних маєтків дав розпорядження, щоб єпископ-комісар був вдоволений належним поселенням і забезпеченням, як тільки він прибуде.

Довго довелось би судити зокрема про акти цього візиту, і не стосується це історії Мукачівської єпархії, однак про те, що ця провінція була важкою, можна зробити висновки з вищенаведеного донесення єпископа 16 червня 1746 року. Ось слова з його донесення: «Коли унія зберігається в сучасному стані у Трансильванії в комітатах Солнок, Добока, Торда, Красна, Колош, так само в округах Бистрицькому і у поселеннях секеїв, а також у Кеварі (8), то в інших частинах князівства унія була підірвана».

Народ ображав уніатів. — Сільські церкви вони або вичистили від ікон, або їх викинули, у деяких селах спалили. Рушник для чаши та св. помазання вони відкинули, св. причастя викинули у воду, і майже у всіх селах були ревнителі, щоб народ не залишався вірним уніатам. Самі спільно відповідають, що вони зроблять те, що їм знатні селяни.

Складаються списки сіл і осіб, які беруть участь у найбільших заворушеннях. Реформати не припинили, а підтримували ці заворушення поблажливстю, порадою та навіть підбурюванням у деяких випадках, внаслідок чого уніатських священників викидали з парафіяльних будинків.

Коли все це стало відомо його величності, він не захотів дати відчуті суворість своєї влади, але мене, ритуального єпископа, туди шанобливо послав, щоб я організував канонічне відвідування, ґрунтовніше з'ясував справу і про це його величності зробив вірне і справжнє донесення для надання допомоги. Тоді я організував візит і міг встановити, що жодної зміни обряду не сталося у відвіданих місцях. Фактично я з'ясував, хто вас підбурював або хто у вашому селі хотів встановити зміни обряду або священників, що ви маєте на увазі, тепер поясніть. Вони, рішуче стверджуючи, одностайно відповіли, що ніякої зміни в обряді не спостерігали, що тільки із-за відлучення від святої церкви вдалися до цих заворушень, як заявляють ті, хто засудив унію і уніатів. Але якщо він повернеться і свої слова, публічно висловлені, візьме назад, то відразу ж буде спокій. А в протилежному разі вони говорили, що ніяк не відмовляться від його слів, як у всьому іншому, так і у

Longum foret recensere in specifico Acta Visitae hujus, neque spectat ad Dioecesis Munkacsensis Historiam, duram tamen fuisse provinciam hanc ex relatione Episcopi 16-a Iunii 1746 Altius promotam concludere licet: Sunt Verba ex ejus relatione: Unione in Transylvania in Comitatus Szolnok, Dobóka, Torda, Kraszna, et Kolos, Districtibus item Bisztricensi, Sedibusque Sicularum, nec non Kórár, in statu (8) quo, manente, in reliquis partibus Principatus Unio labefactata fuit.

Populus Unitos contumeliis affecit. — Pageneses Ecclesias, et imagines aut laverunt, aut ejecerunt, in nonnullis pagis combusserunt. Corpore, et S. Chrisma abjecerunt, S. Communionem in aquam projecerunt, et ferme in omnibus Possessionibus authores fuerunt, ne populus Unitis adhaereat. Ipsimet communiter respondent: se id facturos, quod Pagenses. (:Primo- res:)

Specificantur pagi, et personae maximas turbas exercentes. Reformati non suppressere, sed fovere has turbas conniventia, consilio, et etiam sufflaminando in privatis occasionibus, unde Sacerdotes Uniti e domibus Parochialibus ejiciebantur.

His omnibus suae Majestati innotescentibus, non severitatem potentis suae dexteratae sentire voluit, sed Me Ritualementem Episcopum istud Clementer delegavit, ut Canonicam instituerem Visitationem, plenius rem indagarem, ac eatenus fidelem, et genuinam Suae Majestati Relationem pro ferenda medela facerem. Eorum visitam institui, et nullam in locis peragratis Ritus Mutationem factam fuisse animadvertere potui. Formalibus indagavi, quis Vos turbavit, aut aliquis in Vestro pago Mutationes Ritus, vel Religiosos instituere voluit? quid habetis, et observatis, nunc declaratis: Unanimiter responderunt: asseverantes, se nihil mutationis in ritu observasse, solum eos ad has turbas commotos fuisse excommunicatione Sancti, uti illi appellat, qui Unionem, et Unitos damnavit. Si Vero Is redierit, suaque verba prolata publice revocaverit, subitus tranquillitas erit, secus autem nullatenus a dictis illius se recessuros, in omnibus tam aliis suae Majestati, praeterquam in hoc puncto obtemperaturos ajebant, particulariter vero plures dicebant: se Unice exemplo, et consilio aliorum ad has convulsiones motos, interim tamen, quod faciet Czara, quo nomine potissimum intelligebat Sedes Saxonicas, quos omnia loca infecta respectant, illi quoque id facturi. Alioquin nullam prorsus rationem assignare poterant, propter quam se non scire, qua-(9) re palam concla-

цьому пункті будуть підкорятися його величності. Зокрема ж багато хто з них говорив, що вони цілком за прикладом і порадою інших вдались до цих конвульсій, однак між іншим, що буде робити Цара, під назвою якої він переважно розумів саксонське поселення, до яких належать всі заражені місця, які також це хочуть робити. А втім вони зовсім не змогли дати жодного доказу, крім того, що не знають, чому (9) відкрито кричали, обіцяючи, що будуть послушними у селі єпископові грецького обряду, нехай він тільки повернеться і підтвердить їх у своїй вірі.

Про окремі тяготи уніатських священників Ольшавський розповідає, що багато хто з священників був тяжко бичований, десь зв'язаний був відведений у місто та ув'язнений, один з них за своє звільнення був змушений дати двох волів, інший був закований у кайдани, другий, прив'язаний до коней, із-за відмови десятини був відведений у місто, інші були викинуті з будинків; у багатьох місцях знатні селяни підмовили народ убити уніатських священників, бо село може пояснити їх смерть. Крім того, не тільки у заражених місцях, але майже повсюди знатні селяни і гайдуки притягують їх як кріпаків для виконання всіх публічних повинностей, а з тими, які відмовляються, суворо поводяться, ба навіть у інших багатьох місцях примушують їх відробляти панщину, платити таксу з парафіальних наділів і давати десятину і, зовсім незважаючи на церковний імунітет, їх ув'язнюють разом із світськими і змушують стати перед світським судом. Одним словом, з ними зухвало поводяться.

Не щадить незацікавлений доповідач, але також детально викладає і картає важкі пережитки і проступки духовенства і загальну неосвіченість. Як у літургії, так і в богослужіннях він відзначає зловживання. Все це детально викласти не входить у моє завдання.

У цьому скрутному становищі, після того як він про все зокрема розповів, подає найвищій інстанції корисну думку. У Марія-Повчі 16 червня 1746 року.

15 травня 1748 року треба було провести вищезазначений синод у Сибіу під головуванням комісара Ольшавського для оголошення відкритого листа його величності.

Ольшавський подав інформацію про цей синод у місяці червні 1748 року.

Граф Фердинанд Коловрат знову радить

mabant: appromittentes, se obediētes (!) futuros loci Episcopo Graeci Ritus, modo is redeat, et eos in sua fide confirmet.

Gravamina singularia Sacerdotum Unitorum recenset Olsavszky ita: Sacerdotes plures Verberibus graviter affectos esse, alibi ligatos ad Civitatem deductos, et incarceratos, unus eorum pro sui eliberatione duos boves dare coactus, alios cippo impositos esse, alium ob negatam Decimam penes equos ligatum, in Civitatem deductum; alii e homibus ejecti; in multis locis pagenses plebem hortati sunt, ut interficerent Unitos Sacerdotes, potest enim pagus mortem illorum exolvere. Praeterea non modo in infectis locis, sed ferme omnibus locis, ad cuncta, uti rustici supportanda publica onera a pagensibus, et hajdonibus attrahuntur, recusantes vero dure tractantur, Verum etiam in aliis quam plurimis locis ad robottas Dominales praestandas, Taxas a Fundis Parochialibus solvendas, et Decimas dandas adiguntur, et nulla absque reflexione immunitatis Ecclesiasticae promiscue cum laicis incaptivantur, Iudicioque saeculari stare coguntur. Verbo inordinate tractantur.

Non parci disinteressatus Relator, sed etiam naevos graves, et excessus Cleri, ac communem ruditatem specificat, ac carpit. Sicut in Lyturgia, ita Sacramentalibus abusus notat, quae omnia specificare extra meum scopum est.

In arduis his Negotiis, posteaquam cuncta in specie deduxisset, Salutarem Altissimo Loco praestat opinionem. Maria Pócsino 16-a Junii 1746.

A. 1748 15-a May Synodus Cibinium sub Praesidio Commissarii Olsavszky celebranda Altius defixa pro publicatione Patentalium Suae Majestatis.

Olsavszky Informationem de hac Synodo praestitit 1748 Mense Junio.

Ferdinandus Comes a Kolowrath iterato svadet, ut Viennam ascendat, cum laudabiliter peregerit suam Commissionem.

Georgius Olsavszky Soc. Iesu Sacerdos per Benedictum XIV. Pontificem dispensatur, ut e Societate Iesu exire, et Ordinem S. Basilii M. ingrediat. Factum est ad interpositionem Emanuelis Olsavszky Episcopi. — Breve Romae ex (10) Audientia 9-a May 1745 emanatum.

A. 1745 Post Excessum Episcopi Klein ex Transylvania, Manuel inter primos candidabatur pro illo Episcopatu, itaque quidquid movere poterat, ut hoc a se amoliat, agebat, et 1752 Mense Ianuario Cancellario scripsit, ne cogatur

йому поїхати у Відень, оскільки він похвально виконав своє доручення.

Георгію Ольшавському, священникові товариства єзуїтів папою Бенедиктом XIV дозволено вийти з товариства єзуїтів і вступити в орден св. Василя В. Було зроблено за допомогою єпископа Емануїла Ольшавського. — Послання видано у Римі (10) на основі аудієнції 9 травня 1745 року.

1745 року після від'їзду єпископа Клайна з Трансильванії, Емануїл серед перших значився для того єпископства, тому все, що зміг зробити, він робив, щоб відмовитись від цього, і в місяці січні 1752 року написав канцлеру, щоб його не змушував бути фогараським єпископом. Як він написав, дивись у єпархіяльному архіві.

Про те, що 24 червня 1746 року Сеч-Керетурська церква мала повні індульгенції від римського папи, свідчать листи парохів Уйгельського округу. Реліг. 37.

10 лютого 1747 року стало відомим доброзичливе рішення, згідно з яким мукачівському єпископові шанобливо виплачується 2000 срібних флоринів для розходів на харчування. А священникам до вищевиплачених флоринів під правлінням Блажовського додається ще 1000, що у сумі складає 3000 флор.

2 лютого того ж року вдруге їде Ольшавський у Трансильванію і проводить синод у Сибіу. Його супроводив Йозеф Балог, священник товариства єзуїтів і Петро Арон, римський теолог, який недавно став вікарієм, але рух волохів не був припинений, тому що Дюлафі з Відня 30 квітня 1746 року спішить з донесенням, яке Ольшавський подав під 14 травня. Повніший витяг справ не стосується історії Мукачівської єпархії. Тому я продовжую, але тільки зауважу:

У 1746 році він повторно брав участь у трансильванській комісії, звідти у травні повернувся у Повч, потім у місяці листопаді 1746 року поїхав у Відень. У лютому 1747 року він повернувся і знову під кінець того ж року поїхав у Відень. У квітні 1748 року він повернувся, і в призначений час 15 травня відправився у Трансильванію в Сибіу для остаточного приборкання заворушень, не відвідавши Мукачева. Звідти він повернувся в Повч у червні і потім мав велику неприємність у Мукачеві з Баркоці. Потім він негайно вирушив у Відень, звідти, повернувшись, був викликаний Баркоці в Егер. Справивши пасхальні церемонії у Повчі, він прибув в Егер і мав неприємність, як про це згадується в іншому місці.

esse Episcopus Fogarasiensis. Qualiter scripserit, Vide in Archivo Dioec.

A. 1746 24-a Iunii Szécs Kereszturiensem Ecclesiam habuisse Plenarias Indulgentias a Romano Pontifice, Litterae Districtus Ujhelly. Parochorum testantur. Relig. 37.

A. 1747 10-a Februarii Benigna emanavit Resolutio, tenore cuius Episcopo Munkacsiensi 2000 flni Argentei titulo Mensae pendendi Clementer resolvuntur. Clero vero Curato ad priores sub Blazsokii resolutos, adhuc 1000 fl. adduntur, ut in summa efficiant 3000.

Eodem Anno 2-a Februarii altera vice Vadit Olsavszky ad Transylvaniam, et Cibinii Synodum celebrat. Adjunctus ei fuerat Iosephus Balogh Soc. Iesu Sacerdos, et Petrus Aaron, Romanus Theologus, recenter factus Vicarius, sed Valachorum motus non fuisse sedatos, quia Gyulafy Vienna 1746 30-a Aprilis adurget Relationem, quam Olsavszky sub 14-a May praestitit. Actorum uberior extractus non spectat ad Historiam Dioecesis Munkacsiensis. Ideo ultro progredior, sed tantum praenoto:

A. 1746 erat Recapitulatio in Commissione Transylvanica, inde in Majo redivit Pótsinum, dein ascenderat Viennam 1746. Mense Novembri 1747 redivit in Februario, et iterum sub finem anni ejusdem ascendit Viennam 1748. In Aprili redivit, et praefixo pro 15-a May in Transylvania Cibinii pro componendis tumultibus finaliter termino, nec visitato Munkacsino eorum se contulit; inde redivit Pócsinum in Junio, et dein habuit magnam tragoediam Munkacsini cum Barkóczio, dein illico movit Viennam, inde redux citatus fuit per Barkóczium Agriam, peractis Paschalibus Ceremoniis Pócsini, ivit Agriam, et tragoediam habuit, ut alibi attacktum habetur.

Наступає сутяжницький період для Емануїла, занадто неприємний, але славий. Повстали (11) проти нього не тільки парохі латинського обряду, тому що захищав права своїх парохів проти них, повстали самі монахи, у монастирі яких він жив, внаслідок чого сталося так, що граф єпископ Баркоці запросив Емануїла в Егер. Емануїл з'явився.

8 серпня 1746 року були прийняті на обговорення скарги в 55 пунктах проти мукачівського єпископа як монахів, так і латинських та руських парохів. Усякий бачить, що ця провінція для Емануїла була важкою.

Наслідком цієї конференції було те, що під 8 травня 1747 року появився фатальний декрет графа Баркоці щодо парохів грецького обряду, який знову притісняв грецький обряд. Його зміст такий:

Граф Франциск Баркоці, егерський єпископ видає постанови для духовенства обох обрядів щодо церковних прибутків, виконання церковних обов'язків, а також будівництва нових церков, а саме, по-перше, тому, що з боку греко-католицького духовенства ставилася вимога, щоб весь церковний прибуток повністю поступав йому також у всіх місцях, які належать до парохів латинського обряду під назвою філіалів. Однак необмежений і незалежний збір такого роду прибутків явно дав би підставу вважати, що парафіальне право (всупереч яким рішенням канонічного права, зокрема Кан Ч., Справа 21, Пит. 2, Гл. 5, Справ. 7. 2. 1., які ясно вказують на те, що одна і та ж церква не може бути розподілена між багатьма пресвітерами) наявне також у греко-католиків. Ми цю вимогу щодо врятування авторитету канонічних розпоряджень так послабили, що греко-католицькі священники хоч і справляють таїнства для людей грецького обряду, та не під своїм іменем, а під іменем латинських парохів неначе їх ритуальні вікарії, нами цим (листом) призначені, щоб народ грецького обряду не був змушений із-за відсутності священника міняти обряд. Але парохі латинського обряду із своєю паствою, яка дотримується грецького обряду, на основі Гл. 9, 4 Латер. собору про ритуального священника, повинні між іншим забезпечити свого вікарія у тому, що стосується обряду, тим же за виконані труди повністю повинні поступати церковні прибутки за керів-

Erumpunt Lites Agrienses. Sequitur Epocha litigiosa pro Manuele nimis ingrata, sed gloriosa. Insurre- (11) xerunt contra eum non solum Lat. Ritus Parochi, quia suorum Parochorum jura contra illos tuebatur, insurrexerunt ipsi Monachi, in quorum Claustro habitabat, unde evenit, ut C. Barkóczy Episcopus Manuelem Agriam citaverat. Manuel comparuit.

A. 1746 8-a Augusti assumptae sunt in pertractationem querelae in 55. punctis jam Monachorum contra Episcopum Munkacsiensem, jam Latinorum Parochorum, et vicissim Ruthenorum. Ingratam hanc fuisse provinciam Manueli quivis videt.

Sequela hujus conferentiae fuit, ut sub 8-a May 1747 fatale relate ad Parochos Graeci Ritus emanaverit Comitis Barkóczy Decretum, Riturum Graecum ex integro conculcans. Tenor ejus est sequens:

Comes Franciscus Barkóczy, Episcopus Agriensis quoad Stolare Proventus, Munia Ecclesiastica qualiter administranda, Novas item Ecclesias erigendas pro utriusque Ritus Clero Statuta emitit, et quidem 1-o Cum ex parte Cleri Graecanici postulatam fuisset, ut omnibus etiam ad Parochos Latini Ritus titulo Filialium pertinentibus locis proventus Stolaris universus sibi ex asse cederet, illimitata autem, et independentis istiusmodi obventionum exactio jus Parochiale (:Contra expressas Iuris Canonici, et signanter Can. 4 Causa 21. Quaest. 2. Cap. 5. Caus. 7. 2. 1. Unam eandemque Ecclesiam inter plures Presbyteros dividi non posse clare innuentium definitiones:) etiam penes Graecanicos esse haud obscure supponeret: Nos Postulatum istud pro salvanda Decisionum Canonarum auctoritate ita temperavimus, ut Sacerdotum Graecanici hominibus Graeci Ritus Sacramenta administrent quidem, ad non suo, sed Parochorum Latinorum Nomine tamquam Rituales eorundem Vicarii, a Nobis, ne Populus Ritus Graeci ex defectu Sacerdotis Riturum mutare cogatur, per praesentes constituti; Latini Ritus autem Parochi cum oviculis suis Graecum Riturum sequentibus argumento C. 9. Conc. Later. 4. de Sacerdote Rituali, velut suo in his quae Riturum spectant, Vicario providere alioquin debeant, iisdem pro impensis fatigiis proventus Stolare occasione administrationis obvenientes ut suos, quos proinde Nos eis aliis viis refundere conabimur, ex integro cedere obligentur. Quod a Nobis in gratiam moderni Illm̃i, ac Rm̃i Domini semet eatenus interponentis

ництво, які внаслідок цього ми будемо намагатись повернути іншими каналами. Бо від нас він одержить належну підтримку на милість сучасного високопреосвященного і високопреподобного пана, який стосовно цього вважає себе апостольським, а також нашим заступником у Мукачівському окрузі до прихильників уніатів грецького обряду вікарія Емануїла Ольшавського (12), інакше рожнявського єпископа, до тих пір, поки духовенство грецького обряду не дасть нам підстави для якихось неприємностей, щоб позбавити його цієї нашої ласки, зберігши зрештою для параха латинського обряду стабільні прибутки і дозволивши по закону, на основі якого вони досі одержували прибутки від своїх прихильників. Увівши пресвітерів грецького обряду також у місце, де перебував парох латинського обряду, із позитивною згодою єгерських єпископів, але зберігши для параха латинського обряду дозвіл на одруження у таких місцях, де був хоча б один русин, чітко встановивши, щоб пресвітер грецького обряду не був введений кудись в інше місце, поки не буде мати письмової згоди від нас.

По-друге: І при умові, що з боку греко-католицького духовенства вимагалось також те, щоб латинські парахи не перешкождали греко-католицьким священикам виконувати таїнства для людей грецького обряду за їх звичаєм і обрядом у тих місцях, які підпорядковані тим же латинським парохам. Ми, взявши до уваги їх, як парохів латинського обряду, нами затверджених для виконання обов'язків на таких місцях, повністю забороняємо, щоб парахи латинського обряду в майбутньому не наважились це робити; або не перешкождали тим, де не має власної церкви, хрестити дітей за їхнім обрядом у латинській церкві.

По-третє: Те ж духовенство це також вимагало б, щоб кожен ритуальний священик з метою усунення усіх незгод служив овечкам за їхнім обрядом, і у майбутньому покривався їх вовною, водночас щоб було дозволено, де виникає велика необхідність, будувати нові церкви грецького обряду. Ми також це прохання, а саме щодо першого пункту, згідно з вищевикладеною зміною, а щодо другого пункту, з тим застереженням добровільно підписуємо, якщо звичайно послані нами комісари проведуть старанне обстеження місць (бо інакше під загрозою важких покарань нікому не буде дозволено будувати нову

Apostolici, ac etiam Nostri per Districtum Munkacsiensem, quoad Ritus Graeci Unitorum asecles Vicarii Manuelis Michaëlis Olsavszky Episcopi (12) alias Rossensis concessum robur tamdiu obtineat, donec ex parte Cleri Ritus Graeci excitandis nefors aliquibus tricis Nobis ansa data fuerit, benevolentiam hanc Nostram ab eodem retrahendi, remanentibus in reliquo pro parte Parochi Latini Ritus Proventibus stabilibus, permissisque penes jus, quo hactenus asecles suos fruiunt sunt. Presbyteris Graeci Ritus etiam ad talem locum, ubi Parochus Lat. Ritus residet, cum positivo consensu Ordinarium Agriensium hucdum introductis, reservata tamen in hujusmodi locis Parochi Latini Ritus tales, quorum unus dumtaxat Ruthenus esset, in Matrimonium conjungendi facultate, eoque per expressum praeecepto, ne Presbyter Ritus Graeci introducatur aliquo, nisi prius a Nobis annutus in scripto habeatur.

Secundo: Et siquidem ex parte Graecanici hoc quoque petium esset, ne Graecanici per Parochos Latinos ab administratione hominibus Graeci Ritus more suo, et Ritu Sacramentis, in locis, quae iisdem Parochis Latinis subjecta sunt, arceantur; Nos habita eorum, velut ad obeundas Parochorum Latini Ritus talibus in locis vices, a Nobis autorizatorum ratione, ne id Parochi Latini Ritus posthac agere audeant; aut eos, ubi propriam Ecclesiam non habent, a conferendo in Ecclesia Latina parvulis sui Ritus Baptismate impediunt, omnino interdicimus. Cumque:

Tertio: Idem Clerus hoc etiam postulasset, ut ad sufferendas omnes discordias, quivis Ritualis Sacerdos Oviculis sui Ritus serviat, earundemque lana posthac cooperiatur, una, et concedatur, ubi magna foret Necessitas novas Graeci Ritus Ecclesias erigendi facultas; Nos huic quoque petitioni, et quidem quantum ad primum membrum, juxta modificationem superius positam: quantum autem ad secundum, ea cum cautela ultro subscribimus, si nempe post accuratam, quam deputandi a Nobis Commissarii peracturi sunt locorum revisionem (:aliter enim sub incurso gravium poenarum Ecclesias Novam erigere nulli erit licitum:) allegata pro concedenda hac facultate rationum momenta id reipsa postulare videbuntur. Mandantes de caetero, et sub incurso certae animadversionis praecipientes Latini Ritus Parochis: ut ne tractent modis non satis humanis Presbyteros Graecanicos, quin potius pro veris Fratribus habeant, et honorent; vicissim a Graecanicis id ipsum erga Lati- (13) nos districtim exigentes. Hanc autem

церкву), згідані моменти щодо такого дозволу, мабуть, насправді вимагають цього. А втім, доручаючи і рекомендуючи з певним зауваженням парохам латинського обряду поводитись гуманно з греко-католицькими пресвітерами, тим більше, щоб їх вважали і поважали як справжніх братів; у свою чергу, суворо вимагаючи від греко-католицьких священників те саме щодо латинських (13). Нашим єпископським авторитетом вищезгадане рішення і розпорядження цим доводимо до вашого відома тому, щоб кожен з вас знав, що повинен робити. Нехай не буде пресвітера ані латинського, ані грецького обряду, який би відважився навіть у найменшому противитись тому, що ясно скасоване, усунувши привід до незгод, усі одностайні в одному духові пасіть вам довірених овець, збільшуючи і поширюючи священну унію, одними устами шануйте бога отця нашого господа Ісуса Христа. Дано у єпископській курії нашого егерського міста, дня 8 травня року господнього 1747.

Глава 5

Єпископові він утруднює виконувати обов'язки єпископа

17 травня 1747 року незадоволений Баркоці, що понизив у сані руських парохів на капеланів плебанів, але незаконно вважає, що єпископ Емануїл не може виконувати обов'язки єпископа, хіба з його дозволу, і тому наче другий римський папа наділив його своїм авторитетом, правами, які звичайно даються єпископам.

Про все це сучасний письменник Бабіля так детально говорить: «Починаючи від Георгія Фенеші, колишнього високопреподобного егерського єпископа, егерські єпископи намагались присвоїти собі якусь юрисдикцію різними шляхами та під різними приводами над мукачівськими апостольськими вікаріями, але серед усіх найбільше Франциск із графів Баркоці, який уже тоді, коли він признався із законного егерського пароха на спишське правління, цілком явно показав, якої думки він був по відношенню до руського духовенства та його мукачівських єпископів, коли їх не тільки позбавив юрисдикції тринадцяти спишських руських католицьких парафій, якою вони з незапам'ятних часів мирно володіли, у чому, між іншим, тільки в окремих випадках або могли б, або повинні були б бути позбавленими. З тієї точніше

determinationem, Ordinationemque autoritate Nostra Ordinaria modo supradicto factam Vobis per praesentes ea de causa intimamus: ut quisvis Vestrum sciat, quid agendum habeat? Nec sit sive Latini, sive Graeci Ritus Presbyter, qui ei, nisi per expressum cassata fuerit, contraire vel in minimo audeat, quo nempe sublato discordiarum fomite, omnes in uno Spiritu unanimes, pascatis ad augmentum, et dilatationem Sacrosanctae Unionis Oves Vobis creditas, et uno ore honorificetis Deum Patrem Domini Nostri Iesu Christi. Datum in Curia Episcopali Civitatis Nostrae Agriensis, die 8-a Maji Anno Domini 1747.

Caput 5.

Ep̄po Pontificalia difficultat.

A. 1747 17-a May non contentus Barkóczy Parochos Ruthenos in Capellanis Plebanorum degradavisse, sed arrogat sibi non posse Manuelem Episcopum Pontificalia exercere, nisi illius indultu, et ideo velut alter Pontifex Romanus solitas Episcopis dari facultates ex propria autoritate tribuit.

De omnibus his Coaevus Scriptor Babilya ita dixerit proluxe: A Georgio Fenessy scilicet Reverendissimo condam Episcopo Agriensi inchoando Praesules Agriensis supra Vicarios Apostolicos Munkacsienses diversis viis, et variis sub praetextibus addicere aliquam sibi jurisdictionem tentabant, sed inter omnes maxime Franciscus e Comitibus Barkóczy, qui jam eotum, dum e Canonico, et Agriensi Parocho ad Praeposituram promoveretur Scepusiensem, non dubia edidit specimina, quo in Clerum Ruthenicum, et ejus Munkacsienses Episcopos foret animo, cum eos non tantum a tredecim Parochiarum Rutheno-Catholicarum Scepusiensium Iurisdictione, in cujus, iidem ab immemorabili tempore, pacifico possessore fuere, de quo proinde per incertas tantummodo exceptiones nullatenus deturbari aut potuissent, aut debuissent, ob eam praecise rationem, quod Petrus Parthenius adhuc anno 1662 ex reglexione suae remotioris a Scepusio distantiae, Praepositis Scepu-

причини, що Петро Партеній ще у 1662 році, з уваги на віддаль від Спишу, письмово рекомендував доглядати (парафії) спишським настоятелям як найближчим, що мали найкращі відомості про становище спишських парохів і парафій грецького обряду і водночас захищати їх від могутніх противників. Але крім того він (Баркоці) був ініціатором, щоб три руські католицькі парафії, які існують у комітатах, а саме дві у Торнському, і одна новонавернена (14) з лютеранських на православному, з багатьма філіалами, у Гемерському, так само відірвані від мукачівських єпископів, були підпорядковані юрисдикції естергомських архієпископів. Але після того, як той же Франциск із спишського настоятеля на місце померлого графа Габрієля Ердевді 1744 року, 8 грудня того ж року, призначений егерським єпископом, і 29 червня наступного 1745 року урочисто навіть вступив на престол, на користь свого латинського духовенства негайно розпочав видавати накази і розпорядження, згідно з якими вони у відповідності з 5-ою книгою Мойсея Гл. 25 перев'язуючі рот молотячому волові: або про що Павло, пишучи до Тимофія Гл. 5. В. 18 і, по-перше, до коринфян Гл. 9. В. II, ясніше говорить: «Якщо ми для вас посяємо вашу духовне, багато значить, якщо ми пожемо вашу плоть». Ті річні доходи, які руські католики звичайно платили своїм власним руським католицьким священикам у всіх комітатах, уже від названих русинів не тільки могли вимагати, але і при наявності світської влади могли їх примусити насильно платити.

Зокрема і цей збір річних доходів латинськими парохами від русинів за розпорядженням Франциска є тим фатальним яблуком незгоди. Це — нова грецька Єлена, причина не троянської, а церковної пожежі, що час від часу здавалася погашеною, знову загоралася, і, тліюча, роздмухувалася — навіщо, добрий боже! Які великі скандали допускались і переносились у різних місцях, зокрема серед людей іншої релігії! Легше зможе кожен собі уявити, ніж я, між іншим, що прагну коротко і нескладно описати. Отже, під приводом уникнення цих скандалів, і під виглядом припинення суперечок, і, нарешті, під виглядом укладення взаємного миру і введення любові між духовенством, а саме латинським і руським, той же високопреподобний егерський єпископ Франциск з графів Баркоці на третьому році свого єпископського правління, або у місяці травні 1747

siensibus, veluti vicinissimis, et Notitiam Status Parochorum, et Parochiarum Graeci Ritus Scephusiensium optimam habentibus, simulque mederi in adversis iisdem potentibus inspiciendas scriptotenus commendasset, simpliciter exclusit, sed et Author insuper fuit, ut tres aequae Rutheno-Catholicae Parochiae, duae nempe in Tornensi, et una e conversis (14) ad Orthodoxiam Lutheranis neoplantata, pluribusque filialibus provisa in Gömörjensi Comitatus existentes pariter a Munkacsiensibus Episcopis avulsae Strigonsiensium Archi Episcoporum Iurisdictioni subjicerentur. Postquam autem idem Franciscus e Praeposito Scephusienensi in locum Comitatus Gabrielis Erdödy Anno 1744 denati, ejusdem Anni 8-a Decembris Agriensis Episcopus Nominatus, ac subsequo 1745 29-a Junii solenniter inthronisatus etiam exstitisset, illico in favorem Cleri sui Latini Ordines, et dispositiones eas facere haud intermisit, vigore quarum illi juxta Deuteronomi Cap. 25. alligantes os bovi trituranti: seu quod Paulus ad Timotheum scribendo Cap. 5. V. 18. et 1-o ad Corinthios Cap. 9. V. 11. exponit clarius: Si Nos Vobis spiritualia seminavimus, magnum est si Nos carnalia Vestra metamus? illos annuos proventus, quos hucdum Rutheni Catholici suis propriis Rutheno-Catholicis Parochis per omnes Comitatus pendere soliti essent, jam a dictis Ruthenis non tantum praeterdendere, sed et penes assistentiam brachii saecularis ad pendendum mediante potentia cogere illos possent, et deberent.

Et haec specialiter Proventuum annuorum ad Mandatum Francisci per Latinos Parochos a Ruthenis exactio est fatale pomum illud discordiae. Haec est Nova Graecorum Helena, non Trojani, sed Ecclesiastici causa incendii, quod dum extinctum saepe credebatur, reviviscebatur, et sopitum excitabatur, in quo Bone Deus! quanta diversis in locis, praesertim inter homines heterodoxae Religionis data, et accepta sint scandala! facilius quisquis sibi poterit imaginari, quam ego alioquin brevitati studens, rudi minerva circumscribere; sub praetextu ergo horum scandalorum tollendorum, ac sub specie componendarum controversiarum, sub larva denique utrumque inter Latinum nempe, et Ruthenicum Curatum Clerum mutuae conciliandae pacis, ac inducendae Charitatis idem Reverendissimus Agriensis Episcopus Franciscus e Comitibus Barkóczy regimini sui Episcopalis anno tertio, seu 1747 Mense Majo huma- (15) nissimis suis literis Manuelem Episcopum Munkacsensem Agriam ad se invitat, ad quam invitationem bene sibi conscius Munkacsiensis Praesul Manu-

року (15) найгуманнішим своїм листом запрошує до себе в Егер мукачівського єпископа Емануїла. А мукачівський єпископ Емануїл, добре усвідомивши важливість цього запрошення, так як сусід до сусіда, єпископ до єпископа настільки сміливіше з'явився із звичайним своїм почтом, наскільки він сильніше бажав доведеного і неудааного миру та взаємної справжньої любові ніж духовенством. Отже, 7 травня того ж року особисто Емануїл зі своїм почтом появляється з найкращим наміром, спочатку його приймають з дуже великою пошаною, всі з ним дуже ласкаво розмовляють. Але ось на другий день, або 8 травня — несподівана метаморфоза! Тоді ж оголошено зібрати весь егерський капітул у справі духовенства і єпископа Емануїла під головуванням єпископа Франциска, на який Емануїл, відокремлений від своїх і не думаючи нічого про подібне, і не передбачивши таке, появляється нарешті перед ним, де у присутності всіх егерських каноніків високопреподобний егерський єпископ Франциск кидає таке у вічі єпископові Емануїлу: чому, по-перше, з часу, з якого він зайняв це егерське єпископство, (Емануїл) ані не просив дозволу виконувати єпископські обов'язки, ані не дав йому ж, як це загальноприйнято, присягу вірності. По-друге, чому Емануїл наслідився всюди підписуватись мукачівським єпископом. По-третє, нарешті, з претензією знову підкреслює недійсність мукачівських єпископів, як і залежність мукачівських апостольських вікаріїв від егерських єпископів, і, звичайно, тому правдами і неправдами примушує його ж скласти особисту присягу, попередньо написану для егерських єпископів.

Емануїл, побачивши цю сцену, і те що робиться, уже добре зрозумівши, заціпенів, волосся стало дибом! Але голос не застряг у горлі. Бо він був людиною, яку не могло ані щастя зробити зарозумілим, ані горе пригнітити, дух його вже звик до всяких неприємностей, спокійно й урівноважено він у вищій мірі навчився переносити як сприятливу, так і несприятливу долю. Емануїл чинив опір надмірній вимозі високопреподобного єпископа Франциска і всього егерського капітулу, як діаметрально протилежній його юрисдикції і авторитету св. апостольського престолу, так і декретам ясновельможних королів Угорщини (16), заперечуючи живим словом, і урочисто протестуючи проти насильницької і надмірної цієї вимоги про те, що апостольська королева Марія-Терезія

el, tamquam vicinus ad vicinum, Episcopus ad Episcopum cum solita comitiva sua tanto promptius comparuit, quanto inter utrumque Clerum diu desideratam pacem, et non fucata, sed mutuam Veram Charitatem avidius exoptavit, optima igitur intentione ejusdem Anni 7-a Maji personaliter cum suis semet sistens Manuel maxima honoris justificatione primitus excipitur, ab omnibus perblande tractatur: sed en altero ab adventu die, seu 8-a Maji insperatam Metamorphosim! tunc enim totum in causa Cleri, et Manuelis Episcopi, Praeside Francisco Episcopo celebrandum Agriense indicitur Capitulum, ad quod a suis separatus, nihilque simile cogitans, minus talia praevidens, conspectui tandem ejus sistitur Manuel, ubi omnibus praesentibus Agriensibus Canonicis, Reverendissimus Agriensis Episcopus Franciscus in oculos Manueli Episcopo exprobrat sequentia: veluti 1-o Quod ex tempore, ex quo Episcopatum hunc Agriensem adiisset, nec facultatem munia exercendi Pontificalia petierit, nec solitum Fidelitatis Iuramentum eidem praestiterit. 2-o Quod Manuel se passim Munkaciensem Episcopum subscribere praesumpserit. 3-o denique Episcoporum Munkaciensium nullitatem, prout et Apostolicorum Vicariorum Munkaciensium ab Agriensibus Episcopis dependentiam praetensive remonstrat, ac vel ex eo ad deponendum praevie scriptotenus confectum erga Agrienses Episcopos Corporale juramentum eundem per fas, et nefas adurget.

Videns Scenam hanc Manuel, et quod esset, jam probe intelligens obstupuit, steteruntque comae! sed Vox faucibus haesit; quemadmodum enim Vir erat, quem nec felicitas ambitione inflare, nec calamitas valebat deprimere, imo cujus animus ad adversos casus jam asvetus, immota fronte, velut aequata lance, tam adversantis, quam blandientis fortunae vicissitudinem ferre apprime didicerat, Reverendissimi Episcopi Francisci, et totius Agriensis Capituli postulato exorbitans, veluti auctor Jurisdictioni, et S. Sedis Apostolicae auctoritate, ac Reverendissimorum Hungariae Regum Decretis e diametro opposito (16) infracte restitit Vivae Vocis Oraculo contradicendo, et solenniter contra usurpativum quidem, et exorbitans istud postulatum protestando, tum quod per Apostolicum Regem Mariam Theresiam nulla a Praesulibus Agriensibus

зовсім не говорила про залежність від єгерських єпископів, що апостольський вікарій або виконуючий обов'язки папи у єпархії, йому довіреній, незалежно від якогось іншого єпископа, був призначений і підтверджений св. апостольським престолом з найповнішою єпископською юрисдикцією.

Тим часом, не одержавши підтримки проти протесту Емануїла, нарешті високопреподобний єгерський єпископ Франциск недоречно і зарозуміло використовує у своїх інтересах і канон латеранського собору у гл. «тому що у більшості випадків» за наказом головного судді, на основі якого забороняється довіряти одне і те ж місто або єпархію двом єпископам, хоч всередині тієї ж єпархії є змішані народи різних мов, що мають під однією вірою різні обряди і звичаї; і різні статuti пап у цій справі, якими постановляється, щоб греко-католики, хоч вони і відрізняються єпископською гідністю, знаходилися повністю під юрисдикцією місцевих латинських єпископів; і різні декларації святих конгрегацій; що своєрідно дають юрисдикцію єгерським єпископам щодо попередників Емануїла у Мукачівському єпископстві, детально обговорює; і, нарешті, заперечує самі приклади знущань, які застосовували попередники, а також його єгерські єпископи по відношенню до духовенства і греко-руського народу та навіть по відношенню до мукачівських апостольських вікаріїв, що так-сяк ґрунтувалися на видуманих даних, як уже ясніше білого дня показано у Йосифа де Камеліса, однак для вигляду здавалося, що все сприяє зарозумілості єгерців, але все це легко спростував Емануїл. Отже, не маючи доказів, високопреподобний єпископ Франциск вдається до сили і погроз як до крайнього заходу, і цим тільки переможений Емануїл, прочитав попередньо написаний лист, на основі якого він призначався власним вікарієм високопреподобного (17) єпископа Франциска, протестуючи однак у присутності всього капітулу, що він читає, не присягаючи; як він доводить, цей лист треба вважати другорядним, тому що сам лист був посланий Іоанном Брадачем у Відень 1764 року як довіреним єпископа і руського духовенства, засвідчуючи св. нунціатурі. На справді був прочитаний і підписаний такий лист присяги: «Я нижчепідписаний урочисто зобов'язуюсь, обіцяю, присягаю, даю обітницю, що безперечно визнаю і вважаю сучасного папу Бенедикта XIV та його наступ-

dependentiae mentione facta, tum quod Vicarius Apostolicus, seu Papae Vices gerens in Dioecesi sibi commissa independenter a quocunque alio Episcopo cum plenissima Episcopali Iurisdictione a S. Sede Apostolica constitutus, et confirmatus foret.

Nihil interim opitulante in contrarium facta a Manuele Protestatione, denique Reverendissimus Episcopus Agriensis Franciscus inopportune jam Canonem Concilii Lateranensis in Cap. „quoniam de plerisque“ de Offic. Iud. Ord. quo prohibetur unam, eandemque Civitatem, sive Dioecesim duobus committi Episcopis, quamvis intra eandem Dioecesim permixti sint populi diversarum lingvarum habentes sub una fide variorum ritus, et mores in partem arrogatae suae allegat: jam diversa Summorum Pontificum in hoc merito statuta, quibus constituitur, ut Graeci, etiamsi Episcopali praefulgeant dignitate, Locallium Ordinariorum Latinorum Iurisdictioni omnimode subsint: jam Varias Sacrarum Congregationum declarationes, quae specificè Episcopis Agriensibus in Manuelis, in Episcopatu Munkacsiensi Praedecessores iurisdictionem tribuunt, in medium producit, jam denique ipsa exempla exercitae (!) super Clerum, et populum Graeco-Ruthenicum, imo et Vicarios Apostolicos Munkacsienses a Praedecessoribus pariter suis Episcopis Agriensibus remonstrat; quae quidem utut falso niterentur supposito, prout jam in Iosepho de Camelis luce Meridiana clarius ostensum est, ad speciem tamen omnia arrogantiae Agriensium videbantur favorabilia, ast omnia haec facile diluit Manuel: deficiens igitur in rationibus Rm̄us Episcopus Franciscus, ad potentiam, et Minas, ceu ultimas aras semet convertit, et his demum victus Manuel, praevis confectum instrumentum, quo in peculiarem Vicarium Rndmi (17) Episcopi Francisci deputabatur, legit, protestatus tamen coram toto Capitulo se non animo jurandi legere; prout id Litterarium Instrumentum 2-do loco exhibendum edocet, quod ipsum Instrumentum per Ioannem Bradáts qua a. 1764 Episcopi, et Cleri Rutheni Viennam Deputatum, pro testimonio ad S. Nunciaturam producendo, missum est, est vero iuramenti instrumentum lectum, et subscriptum tale, ut sequitur: Infrascriptus spondeo, voveo, juro, et promitto: Quod Summum Pontificem modernum Benedictum XIV, et Ejus Successores, pro Vero Iesu Christi in terris Vicario, et sicut Sanctae Romanae Catholicae Latinae Ecclesiae, ita Graeci Ritus Unitorum quoque Visibili Supremo Capite; Celsissimos Apostolici hujus Regni Primates Strigonienses Archi Episc-

ників за справжнього намісника Ісуса Христа на землі, за видимого найвищу главу як святої римо-католицької латинської церкви, так і грецького обряду уніатів; найвищих примасів цього апостольського королівства майбутніх естергомських архієпископів з часом за безсумнівних митрополитів; високопреосвященного і високопреподобного пана графа п. Франциска Баркоці із Сали, егерського єпископа, мого прелата та його наступників у цьому єпископстві за мого безсумнівного ординарного і єпархіального єпископа, і їм з цих пір завжди я є і буду вірним, послухним, підпорядкованим і підлеглим. Я буду старанно виконувати декрети святої конгрегації по пропаганді віри, викладені у шести пунктах і видані у Римі дня 20 червня 1718 року передані апостольським нунцієм моєму попередникові високопреосвященному і високопреподобенному панові Георгію Бізанці, а саме: По-перше, що греко-католики повинні святкувати свята за настановою латинської церкви і в міру моєї можливості я попіклуюсь, щоб вони дотримувались моїми підлеглими. По-друге, я відокремлю дружин від двоєнців, якщо таких виявлю. По-третє, я не буду висвячувати русинів у духсан, якщо мені не покажуть дозвіл егерського єпископа. По-четверте, я не буду визнавати парохів русинів і не буду призначати нових, хіба за згодою егерського єпископа. По-п'яте, я не дозволю, щоб руські парохі вступали в шлюб з латинниками. По-шосте, я не буду будувати нових церков, кладовищ, а побудовані не буду висвячувати, хіба за згодою того ж. Усіма силами я буду пристосовуватись також до інструкції, даній латинським єпископам найсвятішим нашим паном Климентієм VIII. Я буду робити, щоб справи, напеглегливо обговорювані у моїй присутності, шляхом апеляції попали в Егер, де сторони, що судяться, одержать остаточне вирішення. Вікаріїв я призначу хіба з позитивної (18) згоди мого єпископа. Перш ніж я почну відвідувати, попрошу згоди єпископа, а потім буду приймати відповідні пункти для цього відвідування, так само буду скликати синод тільки за його згодою, і там сформульовані (пункти) я передам перед їх публікацією моєму єпископові для схвалення. У літургії я буду свято згадувати і римського папу, і свого єпископа, і буду вимагати від греко-католицького духовенства, щоб воно робило те саме.

Я також урочисто зобов'язуюсь і присягаю, що я хочу і прагну словом і прикладом

copos pro tempore futuro pro indubitatis Metropolitibus; excellentissimum, Illustrissimum, ac Reverendissimum Dominum Com. D. Franciscum Barkóczy, de Szala, Episcopum Agriensem, Praelatum Meum, et suos in hoc Episcopatu Successores pro indubitato meo Ordinario, et Dioecesano Episcopo irrefragabiliter agnoscam, et teneam, iisdemque ab hac hora semper sim, et esse velim fidelis, obediens (!), subordinatus, et subjectus. Decreta Sacrae Congregationis de propaganda Fide sex Punctis comprehensa, et de die 20. Iunii, anni 1718 Romae emanata, ac Antecessori Meo Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Georgio Bizancy per Nuncium Apostolicum transmissa accurate observabo, Nempе primo: Quod Graeci servare teneantur dies Festos de praecepto Latinae Ecclesiae, et pro posse meo per Mihi subjectos observari curabo. Secundo: Separabo uxores a bigamis, si quos deprehendero. Tertio: Ruthenos ad Sac. Ordines non promovebo, nisi mihi exhibuerint Dimissorias Episcopi Agriensis. Quarto: Parochos Ruthenorum non approbabo, neque novos instituum, nisi de consensu Episcopi Agriensis. Quinto: Non permittam, ut Parochi Rutheni se ingerant in Matrimonia Latinorum. Sexto: Novas Ecclesias, Caemeteria non erigam, nec erectas consecrabo, nisi de consensu ejusdem. Instructioni item Latinis Episcopis a Sanctissimo Domino Nostro Clemente VIII. datae me omni conatu accomodabo. Causas coram me contentiose tractandas via via (!) Appellation[s] Agriam deduci faciam, ubi finalem decisionem Partes collitigantes consequantur. Vicarios nisi de po-(18) sitivo, Dioecesani Mei consensu non instituum. Visitationem priusquam instituum, Dioecesani consensum petam, indeque Puncta huic peragenda accomoda accipiam, Synodum pariter nonnisi eo annuente convocabo, ibique statuenda ante eorum publicationem Ordinario meo approbanda submittam. In Liturgia et Romani Pontificis, et Dioecesani Mei Sacram faciam memoriam, atque ut idipsum Clerus Graecanicus faciat, eum compellam.

Item spondeo, ac juro, quod Animarum curae, et custodiae meae commissarum salutem viis accommodis omnibus verbo, et exemplo sincere, ardentem, indefesse quaerere, Sacram cum Romana Catholica Fide Unionem, (:quam semper profiteor:) ipsis omnimode commendare, inculcare, hanc in ipsis promovere, ampliare, tueri, defendere, eam vero praepedientes nulla habita ratione amoris, timoris, odii, irae, consanguinitatis, munerum, Minarum, aut cujuscunque alterius idgenus praepedimenti, omni cona-

широ, палко, невтомно, всіма придатними шляхами шукати спасіння душ, довірених моїй турботі та охороні, всіляко їм рекомендувати, прищеплювати святу унію з римо-католицькою вірою (яку я завжди визнаю), її серед них поширювати, збільшувати, доглядати, захищати. Я хочу і прагну всіма своїми зусиллями відрадити, виправити тих, які на неї ж (унію) нападають без всякої любові, страху, ненависті, гніву, кровної спорідненості, обов'язків, погроз або якихось інших таких перешкод. Нарешті, я обіцяю і присягаю, що я ніяк не буду вмішуватись у права та юрисдикцію інших латинських єпископів, але буду держатись мирно у межах своїх прав. Маєтки, права, врожаї і доходи церков мого округу, нажиті і набуті, я буду оберігати і доглядати по можливості і здібності, буду старатись втрачені знову поновити, і ті ж церкви без іншого розпорядження і згоди мого єпископа я не залишу, не переміню, не поділю, не об'єднаю, нарешті, буду виконувати, наскільки від мене залежить, апостольський обов'язок доброго пастиря. І я також урочисто зобов'язуюсь, обіцяю, присягаю, нехай допомагає мені бог і це св. євангеліє. В Егері, дня 8 травня, 1747 господнього року. Михаїл Ольшавський, рожнявський єпископ, апостольський вікарій Мукачівського округу грецького обряду уніатів. в. р. (м. п.)».

Посвідчення

Я, нижчепідписаний цим на віру, визнаю, що після того, як у 1747 році високопреосвященний пан сучасний мукачівський єпископ спеціально був викликаний в Егер високопреосвященим паном графом Баркоці, егерським єпископом та ін. у справі улагодження певних розбіжностей, що були між латинським та уніатським духовенством, і він (мукачівський єпископ) з чистою совістю з'явився у цій справі з деякими із свого духовенства, які на сьогодні уже всі померли, за винятком одного мене, що був тоді з ним там. У той час не для того, щоб наявні розбіжності (19) улагодити, насправді вищезгаданому панові, мукачівському єпископові, який не сподівався і нічого не думав про таке, внаслідок попередніх погроз, треба було скласти якусь заздалегідь написану присягу. Він у присутності вищетитулованого високопреосвященного пана, тогочасного егерського єпископа і шановної консисторії за-

tu meo dehortari, corrigere, et corrigi facere velim, et intendam. Demum voveo, ac juro, quod in jura, ac jurisdictionem aliorum Latinorum Episcoporum nullatenus me immiscebo, sed intra limites meos me pacifice continebo. Bona, jura, fructus, et proventus Ecclesiarum Districtus Mei inventa, et inventos pro posse, et nosse conservabo, et tuebor, deperdita recuperare satagam, easdemque Ecclesias absque dispositione alia, et consensu Ordinarii mei non deseram, non permutabo, non dividam, non uniam, boni denique Pastoris Officium Apostolicum, quantum in me fuerit, adimplebo. Ego idem spondeo, voveo, ac juro, Sic me Deus adjuvet, et haec S. S. Evangelia. Agriae die 8-a Maji, Anno Domini: 1747 Michaël Olsavszky, Episcopus Rossen. Districtus G. R. U. Munkacs. Vicarius Apostolicus. m. p. (:L. S.)

Testimonium.

Infrascriptus praesentibus fide mediante recognosco, quod posteaquam in Anno 1747. Illustrissimus Dominus modernus Episcopus Munkacsiensis per Excellentissimum Dominum Comitem Barkóczy Episcopum Agriensem etc. pro componendis certis Clerum inter Latinum, et Unitum vigentibus dissensionibus ad se Agriam unice invitatus fuisset, isque bona fide eum in finem cum nonnullis ex Clero suo hodie jam defunctis omnibus illis, me unico adhuc superstitute pro tunc secum ibidem habito comparuisset, eorum non ut praetensae dissensionis (19) datae fuissent, Verum praelibato Domino Episcopo Munkacsiensis insperate, et nihil tale cogitanti, praemissis minis, quodpiam juramentum deponendum fuisset exhibitum, qui coram Altitulato Excellentissimo Domino, pro tunc Episcopo Agriensi, et Venerabili Consistorio declaravit hoc modo: Ego juravi Regi, et Pontifici, amplius non teneor, interim adursus legam, et recitabo hoc scriptum, sed nunquam Animo ju-

явив таке: «Я присягнув королю і папі, більше я не зобов'язаний; а в тім я буду змушений читати і виголошувати цю написану присягу, але ніколи не погоджусь». Для більшого підтвердження цієї справи я видав у Мукачеві 13 червня 1764 року це посвідчення, підписане власною рукою і скріплене звичайною печаткою. Іоанн Папп Трицезиматор.* в. р.

Імовірно, що з тієї самої нагоди в той самий час в Егері випало на долю приборчникам з духовенства єпископа Емануїла, а саме: Георгію Дешкові і Даниїлові Гавриловичу, які також, як учні відокремлені від учителя, волею-неволею повинні були прочитати заздалегідь написану присягу, майже таку, яку вимушено прочитав єпископ Емануїл. Коли це було так-сяк закінчено, після 8 травня того ж року високопреподобний егерський єпископ Франциск з метою зберегти видимість дружби і приховати всяку підозру своїх планів, розпорядився видати єпископові Емануїлу відкритий лист такого змісту. Емануїл із своїми повернувся з Егеру в М. Повч.

Глава 6

Баркоці призначає Емануїла

Ми, Франциск та ін., шановному братові, високопреосвященному і високопреподобному панові Емануїлу-Михайлові Ольшавському, рожнявському єпископові з божої милості і апостольського престолу, апостольському вікарію Мукачівському і Марамороського округів, а також нашому (вікарію) щодо прихильників уніатів грецького обряду — вітання у господі, вічне і батьківське благословення. У поширенні священної унії між латинською і грецькою церквами сама справа вимагає тобі, невтомно працюючому, простягнути руку і полегшити, наскільки можна, труднощі, якими вона (унія) досить щедра. Отже, оскільки тобі не буде легко, якщо треба буде звертатися до нас серед стількох різних твоїх справ у всякому окремому випадку за дозволом виконувати обов'язки єпископа, призначати парохів і висвячувати призначених, і нас недавно просив з метою усунення труднощів (20) дати загальний дозвіл для вищесказаного; внаслідок цього, бажаючи дати

randi. In cuius rei maiorem firmitatem hanc atestationem manu propria subscriptam, et usuali sigillo corroboratam extradedi Munkacsini die 13-a Mensis Iunii, Anno 1764 Ioun Papp Tricesimatur. m. p.

Non absimile, quod eadem ipsa occasione Agriae Episcopi Manuelis ex Clero adlaterali-bus: Georgio quippe Desko, et Daniele Havrilovits, eodem tempore evenit, qui etiam veluti Discipuli a Magistro separati, volentes nolentes fere aequale illi, quod Manuel Episcopus coactus legit, litterale instrumentum praevis scriptum perlegere debuerunt. His taliter-qualiter terminatis, posteaquam 8-a May, ejusdem Anni Reverendissimus Agriensis Episcopus Franciscus ad retinendam amicitiae speciem, atque eximendam omnem Consiliorum suorum suspicionem, Episcopo Manueli extradari curasset in patenti sequentis tenoris Instrumentum; Manuel cum suis Agria remeavit. M. Pócsinum.

Caput 6.

Barkóczy investit Manuelem.

Nos Franciscus etc. Venerabili Fratri: Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Manueli, Michaëli Olsavszky, Dei, et Apostolicae Sedis Gratia Episcopo Rossensi, et per Districtum Munkaciensem, et Marmarossiensem Apostolico, ac etiam Nostro, quoad Graeci Ritus Unitorum Asseclas Vicario Salutem in Domino Semperiternam, et Paternam Benedictionem. In promovendo Sacro-Sanctae Latinam inter, et Graecam Ecclesiam Unionis Negotio indefesse laboranti Fraternitati Tuae, res ipsa svadet, Manum porrigere, facilitareque, quoad licet, labores, quibus eadem distinctur satis quidem copiosis, et frequentibus. Itaque cum Fraternitati Tuae haud levi sit futurum incommodo, si inter tot diversas occupationes suas, in quovis particulari casu pro facultate exercendi Pontificalia, instituendi Parochos, promovendique Ordinandos, ad Nos recurrere debeat, Nobisque fine antevertendi hujus in- (20) commodi pro elargienda generali ad praedicta facultate nuper supplicaverit; Nos ratione hac inclinati, favorem Fraternitati Tuae exhibere volentes specialem, facultatem istam, uti petebatur, in Domino impertimur; Suam tamen in eo onerantes conscientiam,

* Збирач тридцяті частини збіжжя та ін.

тобі особливу допомогу, цей дозвіл, як його просили, ми надаємо у господі; однак, усвідомлюючи те, щоб зокрема при призначенні парохів і виданні наказів обережно поступав так, як вимагають права і як вимагає саме спасіння довірених їм (парохам) душ, врятованих дорогою кров'ю Христа. Це буде мати силу тільки до трьох років. Дано в єпископській курії егерського нашого міста, дня 8, місяця травня, року господнього 1747.

Але ось, чого не передбачав Емануїл, того ж 1747 року дня 8 травня без всякої затримки той же високопреподобний егерський єпископ Франциск, над чим він міркував на зборах єпископського правління, нарешті, бажаючи усунути причину незгод між усім латинським і руським католицьким духовенством і передати свою провінцію для здійснення юрисдикції по відношенню до народу, він вимагав вислати уже готові циркуляри для духовенства обох обрядів, на основі яких звичайно давались річні доходи овечками грецького обряду згідно наявного уже вчення Павла своїм парохам грецького обряду також досі навіть у філіалах, від них відняв і приватно передав латинським парохам, залишивши таксі тільки від здійснення тих таїнств, що із-за відмінності обряду не могли бути здійснені латинськими плебанамі у філіалах латинян, де проживали русини. У цих філіалах служили руські католицькі парокси овечкам свого обряду не від свого імені, а від імені тільки латинських парохів, неначе їх ритуальні вікарії.

Довівши ці циркуляри до відома обох духовенств, латинські плебани намагалися уже не тільки вимагати річний дохід від русинів, що проживали у їх філіалах, але і від тих, які хотіли менше дати, при наявності світської влади законно і незаконно все вирвати. Бо хто ж, недооцінюючи наказ здорового глузду, пасе овець, щоб інший одягався вовною його овець і годувався молоком? Або хто з егерців коли-небудь обертав рожен, щоб хтось із русинів їв жарене м'ясо! І в дійсності нарешті підступні (21) плани егерців цими циркулярами були викриті.

Потім коли 1748 року тогочасний мукачівський єпископ Емануїл із особистого, адресованого йому листа високопреподобного егерського єпископа Франциска, уже призначеного на канонічний єпархіальний візит чотирьох комітатів: Саболцького, Сатмарського, Угоцького та Марамороського зрозумів, що той самий високопреподоб-

ut in Parochis praesertim instituendis, conferendisque Ordinibus ea procedat cum cautela, quam jura exigunt, ipsaque poscit credendarum talibus Animarum pretiosus Christi sanguine redemptarum salus. Praesentibus ad triennium duntaxat valituris. Datum in Curia Episcopali Civitatis Nostrae Agriensis, die 8-a Mensis Maji, Anno Domini 1747.

Sed en, quod non praevidebat Manuel, ejusdem 1747 Anni die 8-a May Nulla interposita Mora idem Rñus Episcopus Agriensis Franciscus, quod cum ipso Regiminis Episcopalis medietabatur, aditu, tandem Universum Latinum inter, et Rutheno-Catholicum Curatum Clerum volens dissensionum Materiem de medio tollere, et suam exercendae in populum Iurisdictionis provinciam assignare, paratas jam pridem ad Utriusque Ritus Curatum Clerum expediri demandavit Currentales, quibus Annuus Proventus a Graeci Ritus Oviculis secundum reproductam jam Pauli Doctrinam suis Graeci Ritus Parochis hucdem etiam in Filialibus praestari solitos, ab eisdem abstraxit, et Latinis Parochis privative addidit, Stolaribus duntaxat ab illorum administratione Sacramentorum, quae ita exigente Ritus disparitate per Latinos Plebanos Ruthenis in Latinorum Filialibus degentibus administrari nequirent, relictis, quae proinde Rutheno-Catholici Parochi Sui Ritus Oviculis non suo, sed Latinorum duntaxat Parochorum Nomine, Veluti Rituales illorum Vicarii ministrarent.

Vulgatis his inter utrumque Clerum Curatum Currentalibus Plebani Latini a Ruthenis in Filialibus eorum degentibus Annuum Proventum jam non tantum praetendere, sed et ab eis, qui minus praestare vellent, penes brachii saecularis assistentiam per fas, et nefas omne extorquere sunt adgressi, Vilipenso rectae rationis dictamine ipso, quis enim unquam oves pascit, ut alter Ovium suarum lana vestiatur, et lacte pascatur? Aut quis aliquando Agriensium Veru rotavit, ut aliquis Ruthenorum assas carnes edat! et sane cum his Currentalibus demum occul- (21) te serpens in apertum protracta sunt Agriensium Consilia. Hinc dum Anno 1748-o ex peculiari-bus Reverendissimi Agriensis Episcopi Francisci in Canonica quatuor Comitatum: Szabólts, Szathmár, Ugocsa, et Marmaros Dioeciesana Visita jam constituti ad se directis Missilibus literis intellexit Munkacsini eotum existens Manuel Episcopus, quod idem Reverendissimus Episcopus Franciscus occasione ejusdem Canonicae assumptae Visitae oppidum quoque Munkács, ac in eo utriusque Ritus Latini videlicet, et Graeci

ний єпископ Франциск з нагоди розпочатого його канонічного візиту також вирішив канонічно відвідати місто Мукачево, і там (відвідати) церкви обох обрядів, зрозуміло, латинського і грецького та церковних парохів, і, нарешті, монастир, посвячений св. Миколаю, що знаходиться біля міста, як тодішню єпископську резиденцію мукачівського єпископа, чого, очевидно, ніколи досі у минулі часи егерські єпископи не робили. Отже, Емануїл, старанно і своєчасно зваживши на попередні, теперішні і майбутні обставини негайно із свого духовенства скликає високопоставлених (осіб), а саме Георгія Дешка, призначеного вікарієм у Емануїла, Даниїла Гавриловича, суддю, Олексія Годермарського, мукачівського пароха і берегівського архідиякона Георгія Рошу, великосевлюського пароха і угоцького архідиякона, Олексія Сустая, росвігівського пароха. І скликанням явно, як оракул проголошусь, що русинам від Егеру не слід більше нічого доброго сподіватись або чекати.

Глава 7

Груба поведінка егерського єпископа

І насправді, коли того ж 1748 року дня 15 липня високопреподобний єпископ Франциск у супроводі двохсот вершників і 5 каноніків кафедральної егерської церкви, а саме настоятеля Самуїла Енгельмаєра і обраного єпископа Іоанна Густіні, і прихильників Матіаса Губерта, Франціска Деяка і Миколая Андровича, появився біля міста Мукачева і розмістився не без авторитету в наметах, далеко розбитих на полі між містом і монастирем св. Миколая, зрештою як єпархіальний візитатор він мав офіційний вхід у Мукачево. Єпископ Емануїл ані особисто сам не вийшов йому назустріч, ані не вислав мукачівського руського католицького пароха, або когось іншого з духовенства, щоб засвідчити свою шану до високопоставленого мужа. Високопреподобний Франциск, будучи ображеним, зрозумів це як великий і пристрасний скандал навіть самих еретиків, які у великій кількості вийшли (йому) назустріч (22), негайно без всякої затримки того ж дня, коли прибув, 15 липня, він відправляє до Емануїла високопреподобного Енгельмаєра з двома каноніками, а саме Густіні і Губертом з тим ясним розпорядженням, щоб його канонічно запросити до своїх наметів. Але коли Емануїл не з'явився, після депутатів що уже поверну-

Ecclesias, et Ecclesiarum Parochos, ac demum finaliter oppido adjacentes S. Nicolao dicatum Monasterium, veluti tunc actualem Episcopi Munkaciensis Episcopalem Residentiam Canonicis Visitare etiam decrevisset, quod scilicet nunquam hucdum retroactis saeculis Agrienses attentarunt Praesules: Manuel igitur Matura, et exacta animi deliberatione, expensis intra se antecedentibus, praesentibus, et consequentibus illico Primarios e Clero suo, Veluti Georgium Desko destinatum apud Manuelem Vicarium, Danielem Havrilovits, Causarum Auditorem, Alexium Hodermarszky Munkaciensem Parochum, et Bereghiensem Archi-Diaconum, Georgium Rosy, Nagy Szöllősiensem Parochum, et Ugocsiensem Archi Diaconum, Alexium Susztay, Oroszvéghiensem Parochum convocatisque palam, velut Oraculum edicit, Ruthenis ab Agria amplius nihil boni sperandum aut expectandum esse.

Caput 7.

Durus procedendi Eppi Agr. modus.

Et dum reipsa eodem 1748-o die 15-a Julii Reverendissimus Episcopus Franciscus dupplici equestris Ordinis Militari Centuria stipatus, ac 5. Cathedralis Agriensis Ecclesiae Canonicis, Samuele quippe Engelmajer Praeposito, et Electo Episcopo, Ioanne Gusztinyi, Mathia Hubert, Francisco Deák, et Nicolao Androvits, adlateratis, circumdatus, ad oppidum Munkács comparuisset, ac in tentoria per campum oppidum inter, et S. Nicolai Monasterium situm late extensa non sine Majestate consedisset, tandem in forma Dioecesani Visitatoris publicum Munkatsinum ingressum habuisset, Episcopus Manuel neque personaliter solus, neque per Ruthenico-Catholicum Munkaciensem Parochum, aut quemquam alium ex Clero ortus sui honoratorem Virum honoris testandi gratia occurrit eidem, quem Neglectum Reverendissimus Franciscus pro grandi, et pathetico ipsorum etiam Haereticorum agminatim in occursum effusorum scan- (22) dalo interpretatus, illico nulla interposita mora eadem, qua advenit, Iulii 15-a Reverendissimum Englmajer (!) cum duobus Canonicis, Gusztinyi nempe, et Hubert eo expresso cum Mandato ad Manuelem deputat, quatenus eundem canonicis ad sua evocaret tentoria; ast cum Manuel non compareret post Deputatos omni humanitatis significatione a se ex-

лися, прийнятих з усім виявом людяності, отже, Франциск, уже роздратований, знову і знову за допомогою свого канцлера Георгія Ріхальського письмово викликає його до себе, нарешті бачачи, що він робить це даремно, Франциск вживає інший захід щодо Емануїла, а саме звертається (той самий єпископ егерців) до Георгія Дешка, мужа, зрозуміло, надзвичайно набожного і дуже відомого нащадкам винятковою вченістю, і до Олексія Годермарського, до першого як призначеного вікарія, а до другого як мукачівського пароха і берегівського архідіякона, викликаючи обох до себе, погрожуючи їм. Вони, взявши із собою навіть задля самої людяності і інших руських католицьких парохів та світських службовців, після того як з'явилися до єпископських наметів з метою засвідчити людяність як самому високопреподобному єпископові Франциску, так і іншим його прихильникам-канонікам, були затримані там же до пізньої 11-ої години ночі, коли їх не змогли переконати ласкавими проханнями у визнанні егерської юрисдикції, нарешті були змушені погрожувати кайданами і в'язницями, щоб вони прийняли підпорядкованість і залежність у тій же справі, окремо особисту присягу, і насправді окремо скласти таку присягу:

«Я присягаю праведним богом і його матір'ю дівою Марією і всіма святими, що я буду вірним високопреосвященному панові графу Францискові Баркоці з Сали, егерському єпископові та ін., моему єпископові та його наступникам і сучасному високопреосвященному та високопреподобному панові Михаїлу-Емануєлю Ольшавському, апостольському вікарію високопреосвященного ординарного єпископа і його наступникам, і церкві буду проявляти послухність і віддавати належну шану, і не буду помишляти, щоб висшезгаданий високопреосвящений пан єпископ та його наступники втратили шану, становище, гідність, права, привілеї, авторитет, життя або членів, але скоріше буду пристосовуватись у всьому до розпорядження священних канонів у цьому випадку. Так нехай допомагає мені бог і це святе боже євангеліє».

(23) Після даної присяги, яку я щойно навів, шановні, повернувшись до свого єпископа, щиро і уклінно доповіли, як були прийняті егерцями, та незважаючи на це, єпископ Емануїл наступного дня, 16 липня, маючи намір віддати особисту шану у наме-

ceptos jam reversos; igitur Franciscus jam exasperatus, iterum, atque iterum medio Sui Cancellarii Georgii Richalszky scriptotenus in praesentiam sui citat eundem, tandem incassum videns se agere Franciscus cum Manuele aliud arripit medium, nempe convertit se idem Praesul Agriensium ad Georgium Desko, Virum videlicet in pietate eximia, et doctrina singulari posteritati Notissimum, ac Alexium Hodermarszky, illum veluti Vicarium destinatum, hunc autem tamquam Parochum Munkacsiensem, et Archidiaconum Bereghiensem in praesentiam sui sub comminationibus utrumque citando, qui assumptis vel ipsius ductu humanitatis et reliquis Rutheno-Catholicis Parochis, et Foraneis Officialibus dum ad tentoria Episcopalia tam ipsi Reverendissimo Episcopo Francisco, quam et reliquis, ejus adlateralibus Canonicis Officium humanitatis praestituri comparuissent, ad suspectam aliunde Noctis horam 11-am ibidem detenti sunt, ubi dum blandis sollicitationibus ad recognoscendam in se Agriensium jurisdictionem induci minus potuissent, minis tandem compe-dum, et carcerum ad praestandum in eodem subjectionis, et dependentiae merito singillative Corporale Iuramentum coacti fuerunt, et reipsa tale, quale sequitur, singillative deposuere Iuramentum:

Iuro per Deum Verum, et Ejus Genitricem Virginem Mariam, et omnes Electos Dei, quod Excellentissimo Domino Comiti Franciso Barkóczy, de Szala, Episcopo Agriensi etc. Ordinariorum meo, et Successoribus ejus, ac moderno Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Michaëli Manuelli Olsavszky, Apostolico, et Excellentissimi Ordinarii Episcopi Vicario, ejusque Successoribus, et Ecclesiae fidelis ero, obedientiam (!), et reverentiam debitam exhibebo, nec ero in consilio, ut atefatus Excellentissimus Dominus Ordinarius, ejusque Successores honorem, statum, dignitatem, Iura, et Privilegia, auctoritatem, Vitam, aut membra amittant, sed potius me in omnibus dispositioni Sacrorum Canonum hoc in passu factae accommodabo; Sic Me Deus adjuvet, et haec Sancta Dei Evangelia.

(23) Post Iuramentum, quod modo retuli, praestitum, honoratioribus ad Suum Episcopum reversi, quamquam sincere, et genuine eidem retulissent, qualiter nam ab Agriensibus tractati essent, eo tamen non obstante Episcopus Manuel die altera, quae fuit Iulii 16-a personalem

тах високопреподобному єпископові Франциску, його ж відвідав і коли один одного з усією належною чемністю вітає, то частозгадуваний єпископ граф Франциск серед багатьох інших тягот, мукачівському єпископові Емануїлу, який привітався, запально наголошує зокрема на тому, що той достатньо не піклується про уніатське духовенство, хоч руський католицький народ взагалі ніякою владою не притягується до виконання повинності без відома руського католицького духовенства, не згадуючи, що він добрий граф єпископ, тому що він сам також надавав таку допомогу, як і бідний, всіляко знедолений руський народ своїм руським парохом для взаємного свого утримання, але вже уськими способами він намагався відокремити від них (руських парохів) своїми зазначеними циркулярами і підпорядкувати (їх) латинським плебанам.

Далі, занадто це перебільшуючи, знову для підтвердження присяги, яку він недавно відмовився дати 8 травня минулого року в Егері у повній консисторії, того ж Емануїла, мукачівського єпископа, ласкаво пропують прибічники, високопреподобний же єпископ, граф Франциск його турбує, законно і незаконно переслідує, погрожує суворим судом церковної цензури, навіть погрожує зверненням до світської влади, а також тюремним ув'язненням, з якого він дуже легко виврався, щоб уникнути самого скандалу серед кальвіністів і лютеранів із-за арештування і тюремного ув'язнення єпископа та лютеранів, скреготячи зубами, щоб він не робив, і присягу, яку Емануїл відмовився дати в Егері, тут підтвердив. Бо доля ніколи не дозволяє хороброму мужу заспокоїтись, але щодня тривожить і мучить, щоб його ж сміливо прославити похвалами і безсмертям. Тим не менше сміливо, як личить хороброму, він вів себе, тому що довго чинив опір звідусіль оточеному високопреподобному єпископові Франциску озброєним військом, яке уже в іншому місці проявило себе, непохитно посилаючись на захист своїх прав, знявши зі своєї шиї сам єпископський хрест і поставивши перед єпископом Франциском; однак нарешті єдиний серед багатьох він, боячись зазнати жорстокості з найнеприємнішою ганьбою для єпископської гідності, зокрема серед кальвіністів краще пристосуватись до обставин часу і місця, він навіть не присягнув, як показує дане свідчення про це 13 жовтня 1764 року і у Відні

sum Reverendissimo Episcopo Francisco Cultum praestitutum in tentoriis eundem adiit, et dum praesens praesentem omni debita cum humanitate adsalutat, saepefatus Episcopus Comes Franciscus inter complura gravamina alia, istud praesertim Episcopo Munkaciensi Manuelli adsalutanti nervose exagerat (!), quasi Cleri Uniti vix aliquam gereret curam, siquidem populus Rutheno-Catholicus a nemine prorsus cum autoritate adurgetur ad praestandum praestanda desolato Rutheno-Catholico Clero, non reflectens se bonus Comes Episcopus, quod ille solus etiam hujusmodi Beneficium, quo Miser, et undique afflicto populo Ruthenicus in congruam sustentationem sui Ruthenis Parochis suis succurrebat, jam ab illis memoratis suis Currentalibus avellere, et Plebanis Latinis addicere modis omnibus adlaboraret.

His porro satis, superque exageratis (!), rursus ad Iuramenti, quod quidem anno proxime evoluto 8-va May Agriae in pleno Consistorio praestare renuerat, ratificationem idem Manuel Munkaciensis Episcopus per Collaterales eundem blandis modis sollicitatur, per Reverendissimum autem Episcopum, Comitem Franciscum urgetur, ac per fas, et nefas compellitur, iudicium rigorosum Ecclesiasticae censurae intentatur, imo invocationem Brachii saecularis, et incaptivationem, ac incarcerationem quoque, quam ob respectum solius scandali vitandi ex comprehensione, et incaptivatione Episcopi inter Calvinianos, et Lutheranos facillime emergibilis evasit, dentibus stridentibus ni faciat, et Iuramentum, quod Agriae praestare Manuel renuit, hic ratificet, minatur. Fortem nempe Virum fortuna nunquam quiescere patitur, sed in dies vexat, et exercet, ne impune laudibus, et immortalitate eundem decoret! fortiter nihilominus, ut fortem decet, se gessit, quia armata militia undique stipato Reverendissimo Episcopo Francisco, alibi jam monstrata infracte in defensionem Iurium suorum inalleigans, ipsa Episcopali Cruce de collo suo detracta, et ante Franciscum Episcopum collocata diu restitit; finaliter tamen unicus inter multos (24) timens subire violentias cum gravissima Episcopalis dignitatis ignominia, praesertim inter Calvinianos satius ducens temporis, et loci circumstantiis servire, non quidem juravit, ut testimonium super eo 1764 13-a Octobris datum, et Viennae remonstratum edocet, Iuramentum attamen, quod Agriae anno superiori praestare renuit, hic in campis Munkaciensibus rursus perlectum, proprio Chirographo, et sigillo roboravit. Ejus tenorem vide inferius.

заперечене, однак присягу, яку в Егері минулого року він відмовився дати, тут на мукачівських полях знову зачитану, власним підписом і печаткою підтвердив. Її зміст дивись нижче.

(25) Глава 8

Прибуття єпископів у Мукачево

І насправді подібно до того як після відтину голови весь останній тублб ціпеніє, так цілком подібно і все шановне руське католицьке духовенство не брало участі в торжествах на честь високопреподобного єпископа Франциска, тому що не брав участі (у них) і Емануїл. Але обставини склались так, як передбачалось, тому що між Франциском і Емануїлом існувала суперечка, і побачивши те, що єпископ Емануїл уже одягнувся у всі єпископські регалії грецького обряду, негайно тоді не тільки шановні із духовенства, але й самі також парохі сусідніх руських церков і навіть монахи із ордену о. Василя, які юрбою прибігли і співали руською мовою з насолодою для слухачів гімн «Слава богу на небесах». Вони, ідучи попереду, урочисто проводять того ж високопреподобного єпископа Франциска разом з Емануїлом так само одягнутого у свої єпископські регалії, при великому напливі людей всякого стану і становища різних обрядів і релігій по багатолюдних мукачівських вулицях до мукачівської руської католицької церкви.

Саме так відбулося другого дня, 17 липня, коли той же егерський єпископ, прибувши у монастир св. Миколая, відвідав (його), як на той час єпископську кафедру мукачівських єпископів, і там набожно взяв участь в урочисто проспіваній літургії грецького обряду. А втім так, як повідомлялось, завершивши візит у Мукачеві, того ж самого 17 липня той же високопреподобний єпископ граф Баркоці відправився із загальноприйнятим поштом, а саме високопреподобним паном графом Франциском Каролі з Мукачева в Ужгород, маючи намір нанести візит.

(26) Чи думаєш, доброзичливий читачу, що після закінчення того, що ти дотепер прочитав, стільки разів згадуваний Франциск заспокійся і залишив русинів у спокої? Анітрохи, бо цього треба було сподіватись від Баркоці, який домагався своєї слави із гноблення русинів і розпочати безкорисну справу, негайно, тому що ще того самого 1748 року після здійснення канонічного візиту своєї

(25) Caput 8.

Introitus Eppor. Munkacsinum.

Et sane ut ante, quemadmodum praecisocapite totus reliquus riget truncus, ita non absimiliter a Reverendissimi Episcopi Francisci Solennitatibus absentante se Manuele, absentabat se et totus Venerabilis Clerus Rutheno-Catholicus, ast composita taliter, ut praemissum est, Franciscum inter, et Manuelem vigente controversia, visoque eo, quod Episcopus Manuel jam omnibus Episcopalibus Graeci-Ritus indueretur ornamentis, illico eotum non tantum honorationes ex Clero, sed et ipsi quoque vicinarum Ecclesiarum Ruthenicarum Parochi, quin et ex Ordine D. Basilii Religiosi turmatim accurrentes, ac Ruthenico idiomate non sine audientium voluptate Hymnum: Gloria in Excelsis Deo, decantantes, eundem Reverendissimum Episcopum Franciscum una cum Manuele aequae Episcopalibus Ornamentis suis indutum, in magno omnis status, et Conditionis diversorum Ritu, et Religionum hominum affluxu per publicas Munkacienses plateas ad Ecclesiam Rutheno-Catholicam Munkaciensem procedentes solenniter deducunt.

Haud secus actum est die altera, quae fuit Iulii 17-a dum nempe idem Agriensis Episcopus ad Monasterium S. Nicolai, veluti eotum consvetam Munkaciensium Episcoporum Episcopalem Cathedram adventando visitasset, ibique solenniter decantatae Graeci Ritus Liturgiae pie interesset. Caeterum taliter, qualiter relatum est, Munkacsini terminatis, eadem ipsa Iulii 17-a idem Reverendissimus Episcopus Comes Barkóczy cum solita comitiva, et signanter Excellentissimo Domino Comite Francisco Károlyi Munkacsino Unghvarinum visitaturus, discessit.

(26) Putasne Lector benevole his, quae huc dum legisti finitis toties memoratum Franciscum quievisse, ac Ruthenos in pace permisisse? minime, hoc enim a Barkóczy ex Ruthenorum oppressione gloriam suam sectante sperare erat arenae Semen Mandare, illico, siquidem eodem adhuc ipso 1748 anno, post peractam in reliquis etiam sex superioris Hungariae Comitatus Canoniam Dioecesis suae Visitam tum quoddam Munkacienses Episcopos, tum et illorum Rutheno-Catholicos Parochos, praesertim autem

епархії також у інших шістьох комітатах верхньої Угорщини той же високопреподобний егерський єпископ потурбувався видати настанову як щодо мукачівських єпископів, так і щодо їх руських католицьких парохів, зокрема ж до тих, які були змішані з латинниками з метою усунення суперечок між парохами обох обрядів щодо річних і церковних доходів, які повинні бути зібрані від руського народу; суперечки, шкідливі для загального добра, а для народу скандальні, без сумніву, якщо б скоріше, ніж (Баркоці) думав на успіх у справі русинів, він не зазнав би перешкоди в обнародуванні (настанови) друком. Очевидно, Франциск ще не обскубав горобця, а вже готувався його з'їсти.

Глава 9

Він забороняє Емануїлу юрисдикцію і виконувати обов'язки єпископа

Отже, той же егерський єпископ явно висловив свою думку, згідно з якою він хотів мати для себе обох підпорядкованих, коли на основі тієї ж настанови як мукачівському єпископові, так і його шановному духовенству він видає такі постанови і визначає пункти, із яких стосовно саме мукачівського єпископа були такі: по-перше, щоб мукачівський єпископ не висвячував жодного з русинів у сан священника без листа про їх звільнення, хіба лише із-за важкої дороги в Егер із віддалених куточків шороку буде мати офіційне право від нього, яке саме він легко також обіцяє дати, однак же зберігши всякими способами таке становище, щоб, очевидно, він не висвятив зайвих на якусь шкоду для держави, і на жодну користь для церкви. Але про те, хто і як були висвячені щорічно, той же егерський єпископ хотів бути абсолютно проінформованим. По-друге, він хотів, щоб важливіші випадки, наприклад щодо шлюбу та розлучення, побоїв пресвітера, порушення церковного імунітету були безпосередньо йому повідомлені. По-третє, без його згоди він не дозволяв десь будувати ані руську парафію, ані нову церкву. По-четверте, він забороняв мукачівському єпископові без його згоди проводити конгрегацію духовенства, він хотів, щоб на ній (конгрегації) стільки ж разів, скільки разів (27) буде проводитись з питання розподілу і висвячення, хтось із високопоставлених осіб егерської кафедральної церкви був присутнім. По-п'яте, якщо доведеться мука-

illos, qui Latinis forent permixti, regulamentum, ad antevetenda inter utriusque Ritus Parochos jurgia, quoad annuos, et Stolares Proventus a Ruthenico Populo desumentis publico bono noxia, populo autem scandalosa, idem Reverendissimus Agriensium Episcopus condicaverat, indubie si non maturius, quam vel putasset in progressus quoad Ruthenos impeditus fuisset typis publicis etiam vulgandum scilicet nondum Franciscus passerem deplumaverat, attamen vesci illo adparaverat.

Caput 9.

Iurisdictionem, et Pontificalia interdicit Manuelli.

Prodidit itaque manifeste animi sui sensa idem Agriensium Praesul, in quonam utrosque sibi subjectos habere voluerit, dum eodem regulamento tam Munkacsiensi Episcopo, quam ejus Ven. Clero sequentes limites ponit, et metas designat, e quibus quidem Munkacsiensem concernentia Episcopum, fuerant sequentia: 1-o Ut Munkacsiensis Episcopus nullum Ruthenorum in Sacerdotium ordinet absque Dimissorii suis, nisi ob difficilem e remotis partibus Agriam recursum de anno in annum generalem a se facultatem habuerit, quam quidem haud difficulter se largiturum adpromittit, servata attamen omnimode conditione ea, ne vide licet aliquo Reipublicae detrimento, nullo Ecclesiae emolumento supervacaneos consecret. Quod autem, qui, et quales ordinati sunt de anno in annum, idem Agriensium Praesul absolute informari voluit. 2-o Majoris Momenti causas, uti est Conjugii, quoad Vinculum, divortium, Presbyteri percussio, Immunitatis Ecclesiasticae Violatio, ad se simpliciter devolvi voluit. 3-o Absque consensu sui neque Parochiam, Ruthenam, neque Ecclesiam novam erigi alicubi admittebat. 4-o Prohibebat a Munkacsiensi Episcopo absque consensu suo Cleri Congregationem celebrari, cui toties, quoties celebrabitur disponente, et ordinante aliquem de dignitatibus Cathedralis Ecclesiae Agriensis interesse voluit. 5-o Dum, et quando Munkacsiensem Episcopum continget alicui Presbytero aliqua Ecclesia curam animarum conferre, in tali casu mandavit, ut Munkacsiensis Episcopus ante omnia talis Presbyteri Professionem Fidei

чівському єпископові довірити душпастерство якомусь пресвітеру у якій-небудь церкві, в такому випадку він наказав, щоб мукачівський єпископ передусім прийняв визнання віри такого пресвітера і підписане вислав йому в Егер. По-шосте, він наказав, щоб мукачівський єпископ для дев'яťох комітатів, а саме: Абауйварського, Шароського, Земплинського, Ужанського, Березького, Угоцького, Мараморського, Сатмарського, Саболчського — призначив по одному архidiaкону, або якщо вони мали цей сан, щоб їх окремо по імені і прізвищу вніс у його список, щоб він їх у цьому сані підтвердив і призначив у їх обов'язках. По-сьоме, нарешті, він абсолютно хотів, щоб все те, що вимагалось від мукачівського єпископа і у 1747 і 1748 роках містили в собі присяги, той же мукачівський єпископ і сам нехай непопушно зберігає і нехай вимагає від своїх точно виконувати. І це є те, що стосується мукачівського єпископа.

Далі, що стосується духовенства обох обрядів, тобто латинського і грецького, у тій же настанові були такі пункти: як, по-перше, щоб самі русини і навіть тільки в тих місцях і селах, в яких перебувають руські пресвітери, по всій егерській єпархії керувались юрисдикцією руських пресвітерів; а місце, яке населяє і латинський парох, і руський пресвітер, нехай буде підлеглим юрисдикції обох, щодо латинників, очевидно, латинському, а щодо русинів руському пресвітерові. По-друге, місця ж або всі села, які в Егерській єпархії були населені людьми латинського або грецького обряду, залишалися як латинському, так руському пресвітеру, особисто він хотів, щоб вони були під юрисдикцією латинських парохів. По-третє, оскільки латинські священники не могли виконувати своїм обрядом людям грецького обряду деякі таїнства, як хрещення, причастя, останнє помазання і покаяння, і згідно священних канонів парох може не тільки стригти овець, але повинен і виконувати таїнства; тому, щоб вони або не заставлялись апостольським престолом змінити визнаний обряд, або залишилися без таїнств, необхідно, щоб латинські парохі забезпечили себе вікарієм, які власне авторитетом латинських парохів, однак грецьким обрядом або руським уніатським виконували б для віруючих названі таїнства, тому той же єпископ Франциск суворо наказав латинським (28) парохам, щоб як до тих місць, у яких є латинська парафія (якщо там які-не-

excipiat, exceptamque, et subscriptam ad se Agriam mittat. 6-o Mandavit, ut Episcopus Munkacsiensis pro Novem Comitatibus, nempe: Abaujvár, Sáros, Zemplén, Ungvár, Beregh, Ugocsa, Marmaros, Szathmár, Szabolts, singulos Archi-Diaconos aut denominet, aut si qui actualitatem hujus Offici haberent, eos singillatim de nomine, et cognomine ad se perscribat, in Officio hoc a se et confirmandos, et in muniis suis constituendos. 7-o Denique absolute volebat, ut ea omnia, quae praetensa a Munkacsiensis Episcopo, et 1747 ac 1748-i. juramenta in se complectebantur, idem Munkacsiensis Episcopus et solus inviolatè observet, et a suis ad amussim adimpleri satagat. Et haec sunt Munkacsensem Episcopum concernentia.

Porro ad utriusque, Latini videlicet, et Graeci Ritus Curatum Clerum pertinentia puncta in eodem regulamento erant sequentia: veluti 1-o Ut soli Rutheni, et quidem in iis duntaxat locis, et Possessionibus, in quibus Rutheni Presbyteri resident, per totam Dioecesim Agriensem Iurisdictione Ruthenorum Presbyterorum comprehendantur, Locus proinde, quem et Latinus Parochus, et Ruthenus Presbyter incolit, utriusque sit subjectus Iurisdictioni, quoad Latinos videlicet Latino, quoad Ruthenos vero Presbytero Rutheno. 2-o Loca autem, seu Possessiones omnes, quae in Dioecesi Agriensi, seu per Latini, seu per Graeci Ritus homines impopulatae forent, etiam Latino quam Rutheno destituerentur Presbytero, privative Latinorum duntaxat Parochorum Iurisdictionis esse voluit. 3-o Cum autem Latini Sacerdotes Graeci Ritus hominibus aliqua Sacramenta, uti Baptismum, Eucharistiam, Extremam Unionem, et Poenitentiam ritu ipsorum administrare non valerent, et juxta Sacros Canones Parochus oves non tantum tondere possit, sed et Sacramentis pascere debeat; hinc ne aut ritum ab Apostolica Sede approbatum mutare cogantur, aut Sacramentis destituantur, necessarium est, ut de Vicario Parochi Latini sibi provideant, qui auctoritate quidem Latinorum Parochorum, ritu attamen Graeco, seu Rutheno-Unito animabus illis dicta Sacramenta administrant, severe proinde Latinis (28) Parochis idem Episcopus Franciscus praecipit, ut tam ad ea loca, in quibus Latina Parochia est (:si qui ibi reperiuntur Rutheni:) quam et ad alias quascunque Filiales, in quibus nullus Presbyter esset, vicinum Sacerdotem Ruthenum admittere teneantur, qui Ruthenis Unitis Latinorum Parochorum nomine, Vicariaque potestate Memorata Baptismi, Eucharistiae, Extremae Unionis, et Poenitentiae Sacramenta admini-

будь русини знаходяться), так і до інших всяких філіалів, у яких не було жодного пресвітера, повинні допустити сусіднього руського священика, які руським уніатам іменем латинських парохів та згаданою владою вікарія здійснювали б таїнства хрещення, причастя, останнє помазання і покаяння, щоб вони не були обманутими платою за допомогу, той же єпископ Франциск визначив таким способом:

Адже для відвернення суперечок, які звичайно виникають відносно доходу, високопреподобний єпископ Франциск, намагаючись його погодити також з латинниками, встановив для руських пресвітерів усіх місць раз назавжди такий доход: тобто від хрещення 12 крейцарів, від введення після народження 12 крейцарів, від вінчання людей кріпосного становища і кріпаків 1 флорин, від вінчання гостей і синів родини 2 флорини, від введення нової нареченої 12 крейцарів, від поховання кріпаків і людей кріпосного становища 24 крейцари, від поховання гостей 30 крейцарів, від літургії за померлими 1 флорин, за проповіді над небажчиком 1 флорин і 30 крейцарів. Він непорушно розпорядився одержати також від русинів для латинських плебанів інший річний доход, як і від інших парафіальних функцій (за винятком хрещення, останнього помазання і покаяння) поступачою таксу, суворо наказуючи, щоб жодним чином руські пресвітери не наважились виконувати які-небудь інші функції.

Так що ж треба робити в цьому випадку і у всіх відношеннях безвихідною становищі, може благами захисту! Емануїл, народжений для постійної звідусіль терпеливості, не довго роздумував, але як тільки він позбавився згаданих лих, негайно постукав у двері королівсько-царського двору, як єдиного захисту своєї нещасливої долі і проти загрожуючих йому тягот благам материнську шанобливість вельмишановної апостольської королеви блаженної пам'яті Марії-Терезії, найуклінніше прохаючи зберегти для нього належну повну юрисдикцію. Саме так також все шановне руське католицьке духовенство і народ негайно того же самого 1748 року довели до відома про справу через священику конгрегацію по пропаганді віри апостольський престол (29), що апостольському вікарію нагадують про порушення його права і права святого престолу і звільняють його від цензур, проти яких виступають ка-

strent, ne autem Cooperationis stipendio frustrantur, determinaverat idem Franciscus Episcopus tali, ut sequitur, modo:

Nempe ad amovendas super Stola oriri solitas alterationes, ad conformitatem cum Latinis etiam illam adducere satagens Reverendissimus Franciscus Episcopus etiam pro Presbyteris Ruthenicis quorumcumque locorum semel pro semper illam taliter, ut sequitur, determinaverat: videlicet a Baptismate Křos 12. ab Introductione post partum Kr. 12. a Copulatione Servilis Conditionis, et Inquilinorum flor. 1. a Copulatione hospitem, et filiorum familias flor. 2. ab Introductione Neo-Sponsae Kr. 12. a Sepultura Inquilinorum, et servilis Conditionis hominum Kr. 24. a Sepultura hospitem Kr. 30. a Liturgia defunctorum fl. 1. a Concione super Mortuum habita fl. 1. et Kr. 30. caeterum Annuum proventum, prouti et a reliquis functionibus Parochialibus (:excepto Baptismate, Extrema Unctione, et Poenitentia:) obvenerint stolam Latinis Plebanis etiam a Ruthenicis percipiendam inviolabiliter ordinaverat, districte praecipiendo, ne ad ulla functiones alias se quoquomodo Presbyteri Ruthenici ingerere audeant.

Quid ergo in hoc afflicto (!), et undiquaque desolato rerum statu agendum, vel tutela imploranda! ad continuam aliunde patientiam Manuel natus, non diu deliberavit, sed ut primum a memoratis miseris semet liberavit, continuo aulae Caesareo Regiae, veluti unicum afflictae sortis suae praesidium, portam pulsavit, et Augustissimae Apostolicae Reginae piaeremissimae Mariae Theresiae Maternam Clementiam contra intentatas sibi molestias imploravit, veluti in competenti sibi absoluta Jurisdictione humillime petens manuteneri. Non secus etiam totus Ven. Rutheno-Catholicus Clerus, et populus illico eodem ipso 1748-o anno rei gestae Notitiam, per Sacram Congregationem de Propaganda Fide ad Sedem (29) Apostolicam detulit Vicarium Apostolicum de Violato suo, Sanctaeque Sedis Iure admoneri, et a Censuris absolvi, in quas incurere Canonicae leges declarant, eos, qui Ecclesiasticam laedunt, aut laedi sinunt libertatem, expostulans, quoad se vero dolore questus, qualiternam ab Episcopo, et Clero Agriensi Latino injuriarentur, vexarentur, et injuste affligerentur; supplicarent proinde devotissime, quatenus ab obligatione exequendorum, qua inviti jurejurando adpromiserant, una cum Episcopo suo solverentur. Nec incassum: ab utroque siquidem Altissimo Foro, nempe tam a Benedicto XIV. Prospero de Lambertinis, Romano Pontifice, eotum Ecclesiam Dei gubernante exemplis,

нонічні закони, вимагаючи, щоб ті, які порушують церковну свободу або дозволяють її порушувати, з боєм жалючись, як єпископ і латинське єгерське духовенство пригнічують їх, зневажають і несправедливо засмучують, тому вельми набожно благають, щоб разом із своїм єпископом звільнились від неминучого покарання як такі, що неохоче присягаючи, обіцяли. І не даремно, тому що від найвищого форуму, саме як від Бенедикта XIV Проспера де Ламбертіна, римського папи, тодішнього керівника божої церкви на прикладах, які детально можна прочитати у Одеріка Райнала стосовно 1439 року під номером 17 і у Фоми про старий і новий завіт у першій частині кн. I, гл. 29, так і від вельмишановної пані апостольської королеви, справжньої матері русинів, блаженної пам'яті Марії-Терезії, вони одержали бажану декларацію, очевидно (у ній) не було згадки про залежність, на яку претендували єгерські єпископи ані щодо мукачівського єпископа Емануїла, ані його руського католицького духовенства. Тому і присяга у цій справі, як безпредметній, а точніше грубо вимушеній, не мала зовсім ніякої сили ані щодо мукачівського єпископа Емануїла, ані щодо його шановного руського католицького духовенства. Але і крім того та ж вельмишановна пані розпорядилась у наказах (які також тепер мають єгерці у своїх шкатулках) високопреподобному латинському єпископові графу Франциску Баркоці, щоб він утримувався від такого роду невідповідних і неналежних зловживань і дозволив користуватися своєю юрисдикцією мукачівському єпископові, апостольському вікарію, і всіяко остерігався у майбутньому нанести йому якусь неприємність.

Наскільки ці найвищі декларації підбадьорили мукачівських русинів разом із своїм єпископом Емануїлом, настільки вони навпаки стурбованих єгерців непокоїли, щоб минули їх претензії щодо русинів були непорушними. Тому згаданий високопреподобний єгерський єпископ граф Франциск Баркоці, підкоряючись найвищим наказам, уже викладеним, негайно відмовився (як належало) відкрито узурпувати юрисдикцію, або скоріше застосувати її проти русинів, тим не менше (30) однак, як іскорки, що виникли з ворожої ненависті, також і в майбутньому не затухають, але скоріше приховано загораються, коли амбіція і гордість служать стимулом; нарешті за життя стільки раз зга-

quae apud Oedericum Rainald dum ad Annum 1439. N-ro 17. et Thomasinum, de Vet, et Nova Disciplina, parte 1-a Lib. 1. Cap. 29 fuse legi possunt, quam et a Clementissima Domina Apostolica Regina vera Ruthenorum Matre piae reminiscentiae Maria Theresia desideratam obtinuerunt declarationem, scilicet quod siquidem tam Episcopi Munkacsiensis Manuelis, quam ejus Rutheno-Catholici Cleri praetensa per Episcopos Agrienses dependentia haud subsisteret, proinde et juramentum eo in merito, veluti in materia indebita, et respective violento extortum tam Manuelis Episcopi Munkacsiensis, quam ejusdem Ven. Rutheno-Catholici Cleri nullum absolute haberet Vigorem; Sed et insuper Reverendissimo Episcopo Latino Comiti Francisco Barkóczy in Mandatis (:quae Agrienses etiam nunc in suis possident scriniis:) eadem Clementissima Domina dedit, ut ab hujusmodi incompetentibus, et indebitis usurpationibus abstineret, et Munkacsiensem Episcopum, Vicarium Apostolicum sua Jurisdictione frui sineret, ac ab ulla in posterum illi Molestia inferenda omnimode caveret.

Quantum declarationes haec Altissimae Ruthenos Munkacsienses una cum suo Manuele Episcopo recrearunt, tantum Vice versa Agrienses Veritos, ne his veteres eorum in Ruthenos antiquarentur praetensiones pupugerunt: Hinc memoratus Reverendissimus Agriensis Episcopus Franciscus Comes Barkóczy Altissimis Ordinibus jam expositis morem gerens, palam quidem Jurisdictionem, aut potius ejus exercitium in Ruthenos usurpare illico (:ut debuit:) destitit, nihilo- (30) minus tamen, quo retenti ex Offensa odiorum igniculi in futurum etiam tempus non sopirentur, sed potius sub occulto gliscerent, ambitione, et arrogantia fomitem ministrante, vivo denique toties memorato Francisco, tamquam auctore primipilo eadem fere etiam Latini inter, et Graeci Ritus Curatum Clerum vivebant, ac veluti ignis sub superinjecto cinere, latebant, fovebantur, quae studia siquidem videns bonus Praesul Franciscus, spes suas Ruthenos sibi subjiciendi, et ex toto subjugandi jam in herba praecisas esse; clancularias proinde, ubi ubi potuit, factiones adhibere haud intermisit, quo ejusdem in Episcopos Munkacsienses, et eorum Rutheno-Catholicum Clerum, ac populum usum jurisdictionis in posterum suos, seu in Episcopatu Agriensi Successores quoquomodo derivaret, in hunc finem Anno 1755 pro sex Ruthenicis in Seminario Suo Agriensi alendis Alumnis, et nostro Rituali Graeci Ritus Professore, quem attamen nunquam obtinere poterat

дуваного Франциска, як ініціатора-організатора існували майже такі (суперечки) між духовенством латинського і грецького обряду, і як вогонь під попелом, вони приховувалися, зігрівалися, тому що добрий єпископ Франциск бачив ці намагання, що його надії підпорядкувати собі русинів і повністю їх підкорити уже марні, тому він там, де міг, не припиняв застосовувати (тайні змови), щоб він провів всіляко застосування юрисдикції на своїх наступників в Егерському єпископстві щодо мукачівських єпископів і їх руського католицького духовенства та народу, з цією метою в 1755 році для виховання шести руських вихованців у його Егерській семінарії і для нашого ритуального учителя грецького обряду, якого однак ніколи він не міг мати від єпископа Емануїла, з загальної каси парохів він щорічно мав заплатити тисяча двісті рейнських флоринів, тому насправді декілька руських католицьких церков також дійсно мали сплачувати майбутні видатки, хоч треба було звести їх список до мінімуму, тим не менше протягом часу ті ж егерські руські вихованці втікали з цієї ж егерської фундації і поверталися до свого мукачівського єпископа.

Однак егерці про цей виклик, прихід і складання присяги мають таке:

«Однак тому що цей муж (єпископ Ердєвді) дуже заслужений, щоб одержати нев'янучий вінок, був направлений у 1742 році тодішнім егерським єпископом графом Габрієлем Ердєвді як вікарій. Для грецького народу був призначений сучасний вікарій і ритуальний єпископ Михаїл-Емануїл Ольшавський, який також дня 8 лютого 1743 року склав загальноприйняту присягу вірності і послухності по відношенню до свого єпископа і його ж генерального вікарія. Той же апостольський вікарій незабаром після дня 4 вересня того ж року був призначений для схвалення і одержав священний титул рожнявського єпископства в областях невірнучих.

Але після того, як помер блаженної пам'яті егерський єпископ граф Габрієль Ердєвді, за його ж наступника, мого безпосереднього попередника (31) графа Франциска Баркоці, різні скарги, переважно щодо парафіальних доходів, поступили до нього як від священників латинського, так і грецького обрядів, з побажанням їм же допомогти відповідним і водночас законним правом. Той же мій попередник запросив у Егер до себе гу-

ab Episcopo Manuele, ex Generali Parochorum Cassa singulis annis pendendos Mille ducentos Rh. florenses obtinuit, unde equidem aliquot Ecclesiae Rutheno-Catholicae bona futura etiam effective prodierunt subjecta, quamquam ad exiguum Cathalogum reducenda, vertente nihilominus tempore iidem Agrienses Alumni Rutheni ex eadem Fundatione Agriensi profugi ad Suum Munkacsinum Episcopum appulere.

Agrienses vero de hac Citatione, Comparitione, et Iuramenti depositione haec habent: Ast quia Vir iste (:Episcopus Erdődy:) meritis plenus ad coronam immarcessibilem (!) recipientem translatus est Anno 1742 per Episcopum ejus temporis Agriensem Comitem Gabrielem Erdődy pro Vicario quoad populum Graecum constitutus est modernus Vicarius, et Episcopus Ritualis Michaël Manuel Olsavszky, qui etiam Anno 1743 die 8-a Februarii solitum Fidelitatis, et Obedientiae (!) erga Dioecesanum suum, et ejusdem Vicarium Generalem, deposuit Iuramentum, Idem subinde anno eodem die 4-a Septembris constitutus est ad Beneplacitum Vicarius Apostolicus, et accepit titulum Consecrabilem Episcopatus Rossensis in partibus infidelium.

Postquam autem e Vivis erepto optimae memoriae Episcopo Agriensi Comite Gabriele Erdődy sub ejusdem Successore, meo immediato An- (31) tessore, Comite Francisco Barkóczy, variae, praecipue circa Proventus Parochiales tam a Latini, quam Graeci Ritus Sacerdotibus querelae ad eum perlatae fuissent, opportuno, simulque Iuri conformi remedio iisdem occurrere volens; Idem Antecessor meus, Vicarium modernum humanis literis Agriam ad se invitavit, tam has querelas tandem componendi, quam cum eodem Episcopo consulendi causa, qua ratione optime tum Unitis Sacerdotibus, quod eorum est, cum vero Latinis attribuere posset.

Itaque anno 1747 Ritualis Episcopus cum nonnullis Archi Presbyteris Agriam ad Ordinarium venit, ibique coram Dioecetano, praesente toto Capitulo Agriensi, et pluribus Archi Presbyteris de sua ab Episcopo Agriensi dependentia capacitatus, iuramentum deposuit, in eamque regulationem ab Antecessore meo pro directione Cleri utriusque publicatam coaluit; una facultatem ordinandi, quos iudicaverit aptos, ad triennium duraturam petiit, et obtinuit.

His non obstantibus, quam refractarium subsequo statim anno tempore Visitationis per Antecessorem meum peractae sese exhiberit idem modernus Vicarius, et quibus mediis ad debitam reverentiam, ac obedientiam (!) Ordinario suo

манним листом сучасного вікарія, зрештою як для розгляду цих скарг, так і для поради з тим же єпископом, як можна найкраще виділити як уніатським священникам, так і латинським те, що їм належить.

Отже, 1747 року ритуальний єпископ з деякими архієпископами прибув в Егер до єпископа, і там, у присутності єпископа, усього егерського капітулу і численних архієпископів, переконаний ними у своїй залежності від егерського єпископа, склав присягу і дав згоду на опубліковане моїм попередником врегулювання щодо керівництва обома духовенствами; водночас він просив продовжити на три роки право висвячувати тих, яких вважав гідними; і він (його) одержав.

Незважаючи на це, той же сучасний вікарій показав себе впертим, негайно наступного року під час відвідування, здійсненого моїм попередником, треба було його заставляти, щоб він виявив належну шану і послухність своєму єпископові. Про це говорять самі акти відвідування.

Пастелій у своїх записках так говорить: «Але Емануїл постійно заперечував, що ним була складена присяга з тієї нагоди, або що він погодився на тоді опубліковане врегулювання щодо керівництва обома духовенствами, нарешті що він просив навіть право висвячувати строком на три роки. Але все це проти його волі і відома було написане для нього і йому нав'язане. Що ж зокрема стосується присяги, стосовно якої йому зроблено закид, він говорив, що він її взяв до рук уже написану, що він її прочитав побіжно, намагаючись довідатись про її зміст, а не прагнучи присягнути.

Я знаю те напевно, по-перше, що уже хитка віра доповідача егерців, який, як сказано вище, вирішив доповісти, що ритуальний єпископ з деякими архієпископами прибув в Егер і склав присягу у присутності єпископа, всього егерського капітулу і багатьох архієпископів, скоріше тому, що жоден з архієпископів не був тоді на боці нашого єпископа, крім єдиного Григорія Дешка і монаха (32), потім тому, що ані ті, тобто супутники, не були присутніми при тій суперечці, як вимагається при складанні присяги, про що я довідуюсь від тих самих супутників. — Відомо, по-друге, що практично він ніколи нічого не робив для погодження окремих пунктів у формулі цієї присяги, що зрештою він явно виступав проти них, що він, насправді, ніколи

praestandum adigi debuerit? Ipsa acta Visitationis perhibent.

Pásztelyi in suis Praenotationibus taliter loquitur: At Manuel a se Iuramentum depositum ea occasione fuisse, aut in regulationem pro directione Cleri utriusque tunc publicatam coaluisse denique vel facultatem ordinandi ad triennium duraturam petiisse, constanter negabat. Sed haec se invito, ac inscio elaborata sibi obtrusa fuisse. Quod autem specialiter Iuramentum contineret, illud jam descriptum inter exprobrationes Varias sibi exhibitum referebat se ad manus sumpsisse, illudque studio, quidnam contineret, sciendi, at non jurandi contentione obiter perlegisse.

Mihi illud certum est 1-o Quod jam sublesta sit Fides relatoris Agriensis, qui ut supra dictum est, praesumpsit ponere Ritualementum cum nonnullis Archi-Presbyteris Agriam venisse, et coram Dioecetano, praesente toto Capitulo Agriensi, et pluribus Archi Presbyteris iuramentum deposuisse, prius ex eo, quia nullus Archi-Presbyterorum erat eotum ad latus Episcopi Nostri praeter unicum Gregorium Desko, et Mona- (32) chum, posterius ideo, quia ne illi quidem, alias viae Comites erant disceptationi illi, et ut praetenditur, iuramenti depositioni praesentes, quae ex illis ipsis viae Comitibus habeo. — Certum est 2-o in praxi nil unquam ad Conformitatem punctorum in formula huius iuramenti expressorum egisse, imo eisdem expresso contravenisse, nempe de observatione qui-

не зробив жодного натяку про збереження ж латинських свят, що він не подавав жодної справи шляхом апеляції в Егер, що він ані не згадав егерського єпископа в літургії, ані не вимагав від своїх робити це, і що він по відношенню до русинів постійно висвячував у св. сани без дозволу егерського єпископа, що він будував нові церкви і кладовища без згоди того ж єпископа, а побудовані висвячував, що він скликав синоди, призначав вікаріїв на канонічний візит без згоди, навіть без егерського відома, одним словом показав себе, що всім зусиллям егерців, усім можливим способом і безпосередньо чинив опір, і в наступні дні всього свого життя постійно був проти і ніколи опісля він не міг бути приведений в Егер під якимось приводом».

Глава 10 Наслідки цієї процедури

Наслідком цієї процедури було те, що у греко-католицького народу посилилась аморальність, бо так читаю в актах єпархіального архіву. Після того, як весь авторитет мукачівського єпископа і парохів був піднятий попереднім декретом, світські службовці із цього робили для себе користь, бо, оплативши три маріани жупану і один таляр адміністратору у Мукачівській домінії вільно розривали шлюб і змішано вели розпусту.

Поки це відбувалось, Емануїл Ольшавський 13 грудня 1746 року призначається королівським радником. Зміст грамоти такий:

«Ми, Марія-Терезія, божою милістю римська імператриця і королева Угорщини, Богемії, Далмації, Хорватії, Славонії та ін., ерцгерцог Австрії, герцог Бургундії, Брабантії, Штирії, Каринтії і Карніолії, графиня Габсбурга, Фландрії, Тироля і Горіції та ін. доводимо до відома, підтверджуючи змістом цього листа для всіх, кого стосується, що ми і на найуклінніше прохання деяких наших віруючих, зробленого нашої (33) величності, і уважною і обережною вірністю і вірним служінням вірного нашого преподобного Михаїла Ольшавського, рожнявського та мукачівського єпископа уніатів грецького обряду і апостольського вікарія Мараморського округу, які він сам передав священній короні вищезгаданого нашого королівства Угорщини, а також нашому високому австрійському дому і уже тому нашої величності, а також у майбутньому не перестане передавати (як нам за нього доброзичливо

dem Festorum Latinorum nullam unquam mentionem fecisse, nullam Causam Via Appellationis Agriam permisisse, nec Agriensis Episcopi Memoriam in Liturgia aut fecisse, aut per suos fieri demandasse, et Contra vero Ruthenos ad S. Ordines absque Dimissoriis Agriensis Episcopi constanter promovisse, Novas Ecclesias, et Caemeteria absque consensu ejusdem Episcopi crexisse, erectaque consecrasset, Synodos convocasse, Vicarios in Visitationem Canonicam non Annuente, imo nec Sciente Agriensi instituisse, verbo eum se exhibuisse, ut omnibus Agriensium Moliminibus, omni, quo poterat modo, et immediate restiterit, et subsequis totius vitae suae diebus constanter adversatus fuerit, nec unquam exposit Agriam ullo sub praetextu pertrahi potuerit.

Caput 10. Sequelae hujus proceduræ.

Sequela hujus proceduræ fuerat, ut in populo Graeco Catholico immoralitas invaluerat, ita enim lego in Actis Archivi Dioecessani. Posteaquam Episcopi Munkaciensis, et Parochorum per praeivum Decretum omnis auctoritas sublata fuisset, Saeculares Officiales exinde sibi lucrum fecerunt, solutis enim tribus Marianis Spano, et uno Talero Administratori in Dominio Munkaciensi libere Matrimonium dissoluta sunt, et promiscue mechabantur (!).

Dum haec gererentur, Manuel Olsavszky 1746 13-a Decembris, nominatur in Consiliarium Regium. Tenor Diplomatis est sequens:

Nos Maria Theresia, Dei Gratia Romanorum Imperatrix, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Regina, Archi Dux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, et Carnioliae, Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis, et Goritiae, etc. etc. Memoriae commendamus. Tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, Quod Nos tum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humilliman Supplicationem Nostrae (33) propterea factam Majestati, tum vero attentis, et consideratis Fidelitate, et fidelibus servitiis Fidelis Nostri Reverendi Michaëlis Olsavszky, Graeci Ritus Unitorum Rossensis, et Munkaciensis Episcopi, nec non per Districtum Maramarossiensis Vicarii Apostolici quae ipse Sacrae primum memorati Nostri Regni Hungariae Coronae, Augustae item Domui Nostrae Austriae, ac jam Majestati quoque Nostrae exhibuit, et impendit, atque in futurum etiam, (:quemadmodum Nobis de Ipso benigne pollice-

обіцяють); адже ми цього Михаїла Ольшавського, як зразкову і заслужену особу перед божою церквою вельмишановно приймемо, приєднаємо і зарахуємо в число і сан інших вірних наших королівських радників. Прагнемо і виразно постановляємо, щоб той же єпископ міг користуватись і радуватись протягом усього свого життя всіма тими пошанами, привілеями і свободами, якими користуються, насолоджуються інші вірні наші королівські радники. Тому-то ми приймаємо, приєднуємо, хочемо та постановляємо за допомогою сили і підтвердження цього нашого листа. Дано в ерцгерцогському нашому місті Відні в Австрії, дня тринадцятого, місяця грудня, року господнього тисяча сімсот сорок шостого, сьомого року нашого панування в Угорщині, Богемії та інших країнах. Марія-Терезія в. р. (м. п.), граф Леопольд де Надашд в. р. Франциск Коллер в. р.

5 лютого 1748 року монахи-василіани, не у змозі заспокоїтись, знову доносять на єпископа, що він порушує нічний їх спокій своєю челяддю, тому граф Франциск Баркоці серйозно попереджує єпископа, щоб він приборкав свою челядь.

5 листопада 1748 року, повертаючись з Відня у Повча, він висвятив Мелетія Ковача на великоварадинського єпископа волохів.

Глава 11 (34)

Егерський протокол про названий візит

Ми вище відзначили і нижче детальніше будемо трактувати, як колись неосвічене духовенство спочатку у Яніанській фундації, опісля в Егері почало навчатись, і вийшли мужі, наче стільки ж атлетів, які нарешті скинули ярмо егерців, але неосвіченість серед народу тривала, тому єпископ Емануїл на початку свого правління негайно видав документ, який буде мати силу для всього народу, бо у 1744 році він розпочав і у 1747 закінчив на власні кошти будувати у Мукачеві школу, другий Афіней руського народу. Про результат, успіх і вчителів нижче будемо говорити.

У великих зусиллях Егер перешкодив найвидатнішому мужеві. Адже граф Баркоці, егерський єпископ, 3 травня повідомляє Емануїла в Егері про канонічний візит, який належить йому здійснити під час відвідування

mur (!:!) exhibere, et impendere non desinet; Eundem itaque Michaëlem Olsvazsky, tanquam Personam idoneam, et de Ecclesia Dei Benemeritam in Numerum, et Ordinem reliquorum Fidelium Nostrorum Consiliariorum Regiorum clementissime receperimus, aggregaverimus, et annumeraverimus. Volentes, et per expressum decernentes, ut Idem Episcopus omnibus illis honoribus, Privilegiis, et Libertatibus, quae caeteri Fideles Consilarii Nostri Regii utuntur, fruuntur, et gaudent, uti, frui, et gaudere per omnem vitam suam possit, ac valeat, Prouti recipimus, aggregamus, annumeramus, volumusque, et decernimus, harum Nostrarum Vigore, et Testimonio Literarum mediante. Datum in Archi Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die decima tertia Mensis Decembris, Anno Domini Millesimo septingentesimo Quadragesimo sexto. Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae, et reliquorum anno Septimo. Maria Theresia m. p. (:L. S.) Comes Leopoldus de Nádasd m. p. Franciscus Koller. m. p.

A. 1748-o 5-a Februarii, Monachi Basilitae quiescere nescii denuo deferunt Episcopum, quod nocturnam eorum quietem per suum famulitium Episcopus turbet, quare Comes Franciscus Barkóczy Episcopum serio monet, ut suum famulitium compescat.

A. 1847 5-a Novembris Vienna Pótsinum redux consecravit Meletium Kováts in Episcopum Magno Varadiensem Valachorum.

(34) Caput 11.

Agriense de dicta Visita Protocollum.

Superius innuimus, et inferius uberius tractabimus, qualiter Clerus olim omnis culturae exers, prius in Fundatione Ianiae, dein Agriae excoli cooperit, prodiereque Viri, velut totidem Athletae, qui jugum Agriensium tandem excusserunt, sed ruditas in populo perduravit, ideo Manuel Episcopus in exordio statim Regiminis sui pro tota gente valiturum edidit Documentum, etenim 1744-o incoepit, et 1747 finivit propriis sumptibus aedificare Munkacsini scholam, alterum Atheneum (!) gentis Ruthenae. De effectu, progressu, et Professoribus inferius agemus.

Magnos inter conatus virum praestantissimum inturbavit Agria. Comes etenim Barkóczy Episcopus Agriensis Canonicam Visitam relate ad Graeci Ritus Ecclesias, per quas transire oportebit, per se instituendam insinuat Manuelli Agriae 3-a May. Devenit Munkacsinum splendi-

церков грецького обряду. Він прибув у Мукачєво в супроводі чудового і багатого почту, дві сотні регулярного війська робили йому почесну варту. Емануїл не з'явився виявити йому шану.

Баркові послав трьох каноніків до нього, але й тоді він не з'явився, тому, вважаючи себе ображеним, формально викликає Емануїла наказом. Зміст виклику стисло такий:

Після зробленого вчора неодноразового канонічного попередження і виклику високопреосвященного і високопреподобного пана Михаїла-Емануїла Ольшавського, рожнявського єпископа і апостольського вікарія він знову і рішуче викликається, щоб завтрашнього дня о восьмій годині ранку він з'явився до нашого намету^{a)} відповіді на запропоновані йому пункти візиту. Написано біля Мукачєва, 14 липня 1748 року, єгерський єпископ Франциск, граф Баркоці в. р.

Про цей скандальний акт Бабіля більш детально розповідає вище у 7 главі, розповідає і Базилович. Пастелій описує так: «У 1748 році, коли Баркоці прибув з нагоди канонічного візиту у Мукачєво і ніхто з русинів не вийшов йому назустріч з процесією, як той вимагав, тоді (35), розкинувши намети на мукачєвському полі, між іншим оточений військом, пізно вночі, викликавши високопоставлених з руського духовенства, які були у Мукачєві, як генерального вікарія Григорія Дешка, парохів дорозького Іоанна Петкоські, мукачєвського Олексія Годермарського, росвігівського Олексія Сустая, ужгородського Іоанна Шолтєса, монахів-василіанів гумєньського Даниїла Гавриловича, а також Гедеона Паціна і Гервасія, мараморського вікарія Андрія Бачинського, між іншим прихильника єгерського (єпископа), він докоряв за невдячність і непослушність і вирвав від них присягу послухності та підпорядкування. Тільки тоді наступного дня туди з'явився єпископ Емануїл».

Я на цьому не зупиняюся, однак особисто переконався, що Емануїл склав присягу, про це свідчить протокол Баркоці, написаний під час відвідування.

da, et copiosa comitiva, duae Companiae Militiae Regularis fecerunt Ei Quardiam honoris. Manuel non comparuit Ei homagium praestandi.

Expedit Barkóczy tres Canonicos ad eum, sed nec tunc comparuit, unde Iaesam suam superbiam ratus, Manuelem in patenti formaliter citat. Citationis tenor in extractu est sequens:

Post factam die hesterno Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Michaëlis Manuelis Olsavszky, Episcopi Rossensis, et Vicarii Apostolici Canonicam admonitionem, et Citationem ex superabundanti iterum, et peremptorie citatur, ut die crastina hora Octava Matutina ad Tentorium^{a)} nostrum super punctis Visitationis sibi proponendis responsurus, compareat. Signatum ad Munkács, 14-a Iulii, 1748. Franciscus Episcopus Agriensis Comes Barkóczy. m. p.

Actum hunc scandalosum Babilya uberius enarrat Capite 7. superius, enarrat et Bazilovits. Describit Páztelyi taliter: A. 1748 Cum Barkóczy venisset occasione Visitae Canonicae Munkacsinum, et nemo ex Ruthenis illo modo, minus autem, ut ille desideravisset, cum Processione Ei obviavisset, eotum (35) expansis in campo Munkacsieni tentoriis, alioquin Militari assistentia stipatus, sero noctu citatis, qui aderant Munkacsini, primoribus de Clero Ruthenorum, ut Gregorio Desko Vicario Generali, Ioanne Petkószky, Doroghiensi, Alexio Hodermarszky Munkacsieni, Alexio Susztay Oroszvégenesi, Ioanne Soltész Unghvariensi Parochis, Daniele Havrilovits Homonnensi, nec non Gedeone Páczin, ac Gervasio, Religiosis Basilitis, Andrea Bacinszky Vicario Marmatico, alioquin se circa Agriensem africante, exprobravit ingratitude, ac inobedientiam (!), et iuramentum obedientiae (!), ac subjectionis ab eis extorsit. Tum sequenti die tantum Manuel Episcopus eorsum comparuit.

Ego eidem non immoror, intime tamen persvasum sum Manuelem iuramentum deposuisse, testatur Protocollum Barkóczianum, in Visitatione datum.

^{a)} Цей намет або вірніше домок, зроблений із жердин з чотирма маленькими колесами, Баркоці завжди возив із собою. Я бачив цю хатку в 1819 році в саду єгерського єпископа. Автор.

^{a)} Tentorium isthoc, aut rectius ex asseribus confectam domunculam quatuor rotulis provisam semper Barkóczy circumferebat. Ego istam gazulam Vidi 1819-o in horto Episcopi Agriensis. Author.

Егерці про цей візит у часто цитованій праці «Думка про недоцільність заснування Мукачівського єпископства» так говорять: «Року господнього 1748, дня 15, місяця липня на полі між містом Мукачево і монастирем святого Миколая на Чернечій горі був прийнятий високопреосвященним і високопреподобним п. графом Франциском Баркоці із Сали, егерським єпископом (Тит.) канонічний візит високопреосвященного і високопреподобного п. Михайла-Емануїла Ольшавського, ритуального єпископа уніатів грецького обряду Мараморського і Мукачівського округів, апостольського і вищезгаданого високопреосвященного пана, тобто ординарного вікарія у присутності високопреосвящених і високопреподобних панів: Самуїла Енгелмаера, обраного Бідуанським єпископом, старшого настоятеля Іоанна Густіні, кафедрального архidiaкона, Саболчського архidiaкона Матіаса Губерта, ігумена св. Габрієля Архангела, настоятеля св. Стефана Егерського замку, Франциска Деяка, сатмарського архidiaкона, мараморського та угоцького архidiaкона Миколая Андровіча, взагалі (у присутності) всіх кафедральних каноніків Егерської церкви. Після того як на цей візит вищезгаданий ритуальний єпископ особисто з'явився спочатку канонічно запрошений посланими у цій справі високопреосвященими і високопреподобними панами Самуїлом Енгелмаером, Іоанном Густіні та Матіасом Губертом, а потім знову і знову рішуче викликаний листом високопреосвященного п. єпископа за допомогою свого писаря шановного (36) Георгія Ріхвальдського, йому ж передусім прилюдно було вказано на недоліки, помилки і хиби під час канонічного візиту церков грецького обряду, зокрема у Сатмарському, Мараморському та Угоцькому округах, безпосередньо йому довірених, по пунктах, зміст яких був такий:

По-перше. Руський народ, сповідуючи обряд східної церкви, колись відокремлений від католицької церкви злочинною схизмою, але у попередньому столітті об'єднаний і повернутий у лоно святої матері, дуже порадував всю Панонію, особливо ж кафедральну егерську церкву. Внаслідок цього настоятелі егерської церкви, сповнені однакою почуттям батьківської набожності до цих уніатів грецького обряду і латинників, завжди про це дуже турбувалися, щоб цей новий і ще незрілий народ церкви, який похвально намагався зберегти свій східний

Agrienses de hac Visita in saepe citato opere: Opinio de non erigendo Episcopatu Munkacsiensis „taliter disserunt: Anno Domini 1748 die 15-a Mensis Iulii. In campo inter oppidum Munkáts, et Monasterium Sancti Nicolai de Monte Csernek sito, assumpta est per Excellentissimum, Illustrissimum, et Reverendissimum D. Comitem Franciscum Barkóczy, de Szala, Episcopum Agriensem (:Tit:) Canonica Visitatio Illustrissimi, ac Reverendissimi D. Michaëlis Manuelis Olsavszky, Graeci Ritus Unitorum per Districtum Munkacsiensem, et Marmarossiensem Episcopi Ritualis, Apostolici, et Altefati Excellentissimi Domini Ordinarii respective Vicarii, praesentibus Illustrissimo (!), ac Reverendissimis Dominis Samuele Englmajer, El. Episcopo Biduanensi, Praeposito Majore, Ioanne Gusztinyi Archi Diacono Cathedrali Mathia Hubert, Archi-Diacono Szabólcensi, Abbate, S. Gabrielis Archangeli, Praeposito S. Stephani, de Castro Agriensi, Francisco Deák, Archi Diacono Szathmariensi, Nicolao Androvics Archi Diacono Marmarossiensi, et Ugocseni, omnibus omnino Cathedralis Ecclesiae Agriensis Canonicis. Ad quam cum praefatus Episcopus Ritualis primum quidem per exmissos eum in finem Illustrissimum, et Reverendissimos Dominos: Samuelem Englmajer, Ioannem Gusztinyi, et Mathiam Hubert canonicè vocatus, mox vero per scriptum Excellentissimi D. Ordinarii medio Cancellarii sui Honorabi-(36)lis Georgii Richvaldszky iterum, atque iterum peremptorie citatus in persona comparuisset, eidem primum, et ante omnia coram expositi sunt defectus, errores, et vitia in Canonica Visitatione Ecclesiarum Ritus Graeci in Districtibus praesertim Szathmariensi, Marmarossiensi, et Ugocseni sitarum, et immediatae ejusdem curae creditarum per puncta, quorum tenor erat talis:

Primo: Orientalis Ecclesiae Ritus professae Ruthenorum Natio, nefario quondam Schismate ab Ecclesia Catholica separata, saeculo vero, quod ultimum praeteriit, unita, et in sinum pie Matris regressa totam Pannoniam, cum primis vero Cathedralem Agriensium Ecclesiam ingenti complexit solatio. Unde factum est, quod Agriensis Ecclesiae Antistites pari hos Graeci Ritus Unitos, ac Latinos Paternae pietatis sensu amplexi, magnopere id semper egerint, ut Nuperna haec, et adhuc tenella Ecclesiae pubes, sui Orientalis Ritus retinendi laudabiliter studiosa, per totam, qua late patet, Dioecesim Agriensem foveretur, adolesceret, et ad aliquem tandem fulgorem e suis tenebris emergeret; atque ideo illud tandem Antistites illi effe-

обряд на всій території егерської єпархії, був підтриманий, зростав, і, нарешті, із своєї темряви піднявся до світла; і тому зрештою ті настоятелі потурбувалися про те, щоб один вікарій апостольського престолу та егерського єпископа очолив той народ як ритуальний (вікарій), щоб той же поважався єпископським титулом, інші ж мужі церковної ієрархії розподілені в належний сан, щоб утворювали з латинниками благородною відмінністю одне тіло егерської церкви, щоб їм обом міг допомогти через членів взаємної поваги і служби, тому що один пастор для всіх у єпархії сам не міг доглядати їх у всьому, то із-за віддалі не завжди доступної до місць, то із-за відмінності обряду. Чого іншого обіцяла така велика турбота егерських єпископів, як не великого здобутку душ і особливого збільшення того дуже неосвіченого народу у божій церкві. Але ото безсмертний боже! Коли єпископ та їх егерський єпископ відвідують і перевіряють церкви грецького обряду, погоджені з латинниками згідно із святыми канонами, у багатьох церквах грецького обряду уніатів виявлені страшні неподобства і запустіння, а саме: високопреосвященний і високопреподобний пан, рожнявський єпископ, ритуальний вікарій русинів, зовсім не відвідував церкви. Вони повністю були позбавлені єпископських декретів, розпоряджень, інструкцій (37), заохочень; вони були підпорядковані сутяжницьким, неосвіченим, невідповідним архідияконам і архіпресвітерам; вони були представлені священникам, які настільки не знають перших елементів віри, що пресвітери на канонічному екзамені під час цього візиту повинні навчатись екзаменаторами катехізису і тому, чого вимагає сан служби, щоб вони самі навчали. Екзаменатори повинні були із сльозами пояснювати такі великі незнання. Більше того.

По-друге. Деякими пресвітерами згаданого обряду, як з'ясувалося на єпископському екзамені під час цього генерального візиту, захищались і стверджувались єретичні і скандальні думки, наприклад, що пекло для засуджених не буде вільним, а тому душі (їх), на думку пресвітерів, можуть бути врятовані для блаженної вічності; що розпуста не є смертним гріхом; що гріхи покаянних збережені таїнством покаяння можуть і повинні бути виявлені настоятелям, які бажають знати про недоліки померлих; що засуджені у смертному гріхові, приступаючи до святого

cerunt, ut unus Apostolicae Sedis, et Episcopi Agriensis Vicarius Populo illi Ritualis praeficeretur, idem Episcopalis tituli honore augetur, reliqui demum Ecclesiasticae Hierarchiae Viri in debitum ordinem distributi, unum cum Latinis pulchra varietate Agriensis Ecclesiae Corpus efficerent, ut quos unus omnium per Dioecesim Pastor, per se ipsum, tum locorum intervallo haud admittente semper, tum Ritus disparate ita exigente, in omnibus pascere nequiret, illis per alternae dignitatis, et Officii membra utrisque adesse posset. Quid aliud tanta Episcoporum Agriensium sollicitudo promittebat, quam magna animarum emolumenta, ac rudissimae illius gentis peculiarium in Ecclesia Dei incrementa. Sed ecce Deum immortalem! dum per Episcopum, et Dioecesanum suum Agriensem Ecclesiae Graecanicae cum Latinis juxta Sac. Canonum placitae visitantur, et explorantur, in compluribus Ecclesiis Ritus Graeci Unitorum horrendae abominationes, et desolationes sunt detectae: Ecclesiae nempe ab Illustrissimo, et Reverendissimo Domino Rossensi Episcopo Rituali Ruthenorum Vicario nequaquam visitatae. Episcopalis Decretis, dispositionibus, instructionibus, exhortationibus omnino destitutae, contentiosis, rudibus, haud aptis Archidiaconis, et Archipresbyteris subordinatae, Sacerdotibus prima Fidei elementa ignorantibus commissae, adeo, ut Presbyteri Canonico examinatores imbui, et ea, quae ut ipsi doceant, Officii ratio exigebat, per examinatores tantae inscitiae illachrymantem doceri debebant. Quod plus est:

II. A nonnullis affecti Ritus Presbyteris, quemadmodum in examine Episcopali hac Generali Visitatione patuit, Sententiae haereticae, et scandalosae tenebantur, et affirmabantur, v. g. Infernum damnatorum in aeternum haud duraturum, sed inde animas suffragiis Presbyterorum ad beatam aeternitatem eripi posse; fornicationem non esse peccatum mortale; peccata Poenitentium Sigillo Sacramenti Poenitentiae clausa Superioribus de inferiorum defectibus informari cupientibus aperiri posse, et debere; peccati Mortalis reos ad Sac. Synaxim accedentes non sumere Corpus Christi verum. Etc.

причастя, не приймають справжнє тіло Христа. І т. ін.

По-третє. Майже кожен парох застосовує різні обряди під час відправи таїнств, зокрема під час богослужіння, деякі під час співу «Вірую» не згадують походження святого духу від отця і сина, римського папу, але всі оминають у каноні егерського єпископа. Вони звикли перед самим прийняттям під час літургії до посвяченого найсвятішого вина наливати декілька крапель теплої води, кажучи: «Любов до віри у святому духові». І т. ін.

По-четверте. Знайшлися також такі парафіальні пресвітери, які зовсім не знали формули таїнства покаяння; з якою шкодою і певною небезпекою для вічного спасіння були довірені їм, богу і церкві душі віруючих русинів, коли вони (самі) були заплямовані власним гріхом і тому нещасливі священники з божої милості не могли надати допомоги своїм нещасним після такого нещастя. Багато знайшлося таких, які звикли вдаватись до виправдовувань, що служать не так для користі і виправлення душ, як для ганебних прибутків священників.

По-п'яте. Всі зійшлися на тому, що для законного виконання таїнства останнього помазання над хворими віруючими треба було сім священників, кожний з яких окремо повинен помазати священним маслом і кожний окремо повинен виголошувати формулу (38). Якщо немає семи (священників), тоді, зрештою, може виконувати один священник, але так, щоб він сім разів повторив і засіб, і формулу.

По-шосте. Всюди, але особливо у Сатмарському комітеті перед навчанням причащали дітей.

По-сьоме. Двоєженці священники розпутьно живуть з жінками, не розлучуються з ними і не домагаються дозволу на утвердження їх шлюбу.

По-восьме. Для пресвітерів є звичним, що рання служба, інакше на місцевій мові для них утрєня, співається дуже рано публічно у церкві, на цій утрєні більша частина народу присутня, потім же не старається бути на службі; внаслідок цього буває, що більша частина руського народу зовсім не виконує настанову св. матері церкви про слухання богослужіння у святкові дні, що цю настанову для народу пояснюють до того ж неграмотні пресвітери.

По-дев'яте. Багато з них не знали ангель-

III. Quivis fere Parochus diversas Caeromoniae (!) adhibet in administratione Sacramentorum, potissimum in Sacrificio Missae, aliqui in decantatione Symboli Spiritus Sancti a Patre, et Filio processionem, Romani Pontificis, omnes autem Episcopi Agriensis in Canone mentionem omittunt. Solebant ante ipsam sumptionem Sanctissimi in Lyurgia ad consecratas Vini species aliquot guttas aquae tepidae infundere dicendo: Calor Fidei in Spiritu Sancto. Etc.

IV. Inventi sunt quoque tales Parochiales Presbyteri, qui formam Sacramenti Poenitentiae omnino ignorarunt; quibus quanto aeternae salutis dispendio, et certo periculo commissae sunt, Deo, et Ecclesiae Fidelium Ruthenorum animae, dum personali peccato inquinatis, atque ideo a Dei gratia naufragis secundam post naufragium tabulam infelices Sacerdotes suis praebere nequiverunt? Inventi sunt non pauci, qui satisfactiones eas imponere consueverunt, quae non tam commoda, et correctionem inducunt animarum, quam turpia lucra Sacerdotum.

V. Communis omnium erat opinio ad licite administrandum aegris Fidelibus Extremae Unctionis Sacramentum septem requiri Sacerdotes, quorum quivis singillatim Sacro Oleo ungere debet, et formam (38) quivis seorsive pronunciare. Quodsi septem haberi nequeant, tunc demum posse per unicum Sacerdotem administrari, ita tamen, ut iste, et materiam, et formam septies reiteret.

VI. Passim, praecipue tamen per Comitatum Szathmariensem infantibus ante usum rationis Eucharistiam contulerunt.

VII. Bigami Sacerdotes inductis in thorum mulieribus cohabitant, ab iis non separantur, neque pro Matrimonio eorum firmando dispensatione succurritur.

VIII. Presbyteris consuetum est Matutinum, alias lingua vernacula iis Utrinam, cantu persolvere summo mane publice in Ecclesia, huic Matutino pars major populi interest, deinde vero Sacrificio interesse non curat; hinc fit, quod major pars plebis Ruthenae praecepto S. Matris Ecclesiae de audiendo festis diebus Missae Sacrificio nequaquam satisfaciatur; Praeceptum hoc populo clare proponere ignorantibus, vel insuper habentibus Presbyteris.

IX. Salutationem Angelicam multi eorum ig-

ського вітання, але на екзамені навчилися, тоді вперше вони почали промовляти ту божу молитву.

По-десяте. Декрет високопреосвященного пана єпископа у багатьох комітатах не був обнародований, а підставі чого відмінності між парохами обох обрядів по-батьківськи присиплялись, а втім неправильно, коли декрет був обнародований, але зміст його, у багатьох місцях перекреслений і стертий, був виданий у зверненні нашого вікарія.

По-одиннадцяте. Свята латинників не дотримуються, але й їх дотримання не вимагається ані ритуальними настоятелями парохів, як і самими парохами.

По-дванадцяте. У місцях, де проживають русини, які не мають ритуального пресвітера, вони воліють відпочивати вдома, ніж у святкові дні відвідувати церкву латинників, словом і ділом не виявляючи наявних доказів відвернення. Зрештою, будучи попередженими латинськими парохами в таких місцях русини, щоб вони посилали своїх синів у латинську парафіальну школу для засвоєння основ правдивої віри, вони цього зовсім не виконують.

По-тринадцяте. Майже відсутня всяляка турбота про уніатське духовенство, що відомо з їх лементувань і письмових скарг. Всюди, крім такси (39), нічого іншого від народу не одержують, і ніхто не заставляє народ виконувати повинності; з цього впливає, що вони повністю віддаються землеробству і скоріше живуть для села, ніж для виконання розпорядження, і наслідком є те, що їх святий характер і високе поклонання зневажається простим народом. Цими настановами вищезгадана його єпископська ексцеленція в основному зробила той закид високопреподобному п. ритуальному єпископові, що хоч уже минає одне п'ятиріччя, відколи він керує апостольським вікаріатом, однак тим не менше він показав себе лише апостольським вікарієм. Адже коли під час цього візиту по всіх п'яти провінціях, а саме: Сатмарській, Марамороській, Угоцькій, Березькій, Сабольській канонічно були відвідані церкви, духовенство й уніатський народ, який у дивний спосіб зріс, парохі уніатських церков на запитання, чи якась з уніатських церков була відвідана ритуальним єпископом, і за наказом, щоб його розпорядження обнародували, які допомагають цим недосвідченим душпастирям керувати віруючими Христа і роздавати таїнства церкви, що бо-

norabant, sed in examine instituti, tunc primum Divinam illam Orationem eloqui inceperant.

X. Decretum Excellentissimi Domini Dioecessani in pluribus Comitatibus promulgatum non est, quo differentiae inter utriusque Ritus Parochos Paterne sopiebantur, imo quod enorme est, ubi promulgatum est, tenor Decreti multis in locis cancellatus, et rasmus productus est in Verbo Vicarii Nostri.

XI. Festa Latinorum non observantur, sed neque eorum observatio per Rituales Parochorum Superiores, minus per ipsos Parochos urge-tur.

XII. In locis, ubi Rutheni sunt, Ritualem Presbyterum non habentes, malunt domi otio flaccescere, quam Ecclesiam Latinorum Festis diebus adire, evidentia aversionis signa dictis, et factis praeseferentes. Imo per Latinos Parochos talibus in locis admoniti Rutheni, ut Filios suos in Latinam Parochiae scholam dirigant, rudimenta Fidei Orthodoxae edocendos, id nequam faciunt.

XIII. Uniti Cleri vix aliqua cura geritur, quod ex eorum lamentis, et scripto comprehensis supplicibus Libellis constat. Praeter Stolam (39) passim nil aliud a populo percipiunt, neque populus ab ullo urgetur ad praestandum praestanda; unde fit eos totos aratro addici, et ruri potius, quam in ministerio Verbi, Vitam agere, ac quod consequens est, rudi plebeculae, sacrum eorum characterem, ac altam vocationem ostentui, et despiciatui esse. His praemissis illud potissimum ab Altefata sua Excellentia Episcopali Illustrissimo D. Rituali Episcopo exprobratum est, quod tametsi unum jam lustrum evolvatur, a quo Vicariatum Apostolicum administrat, nihil tamen minus, quam Apostolicum Vicarium se exhibuerit; Etenim dum hac Visitatione per Szathmariensem, Maramarosiensem, Ugocensem, Bereghiensensem, Szabolcsensem, omnes numero quinque Provincias Ecclesiae, Clerus, et Populus Unitorum mirum in modum auctus Canonice visitarentur, interrogati Unitarum Ecclesiarum Parochi, num aliqua Unitarum Ecclesiarum per Ritualem Episcopum visitata sit, jussique eas in medium proferre ejusdem Ordinationes, quae hos imperitos animarum Curiones manuducant ad Christi Fideles gubernandos, et ad dispensanda militantis Ecclesiae Sacramenta; nihil tale ab infelici illo Sacerdotum agmine produci potuit, nulla uspiam Visitatio facta, Decre-

реться; нічого такого не можна було довідатися від тієї нещасливої юрби священників, жодний візит ніде не відбувся, жодні декрети, розпорядження і жодні постанови, заохочення, і жодні взагалі інструкції, так що навіть не виявлено ані одного чорновика, який би вказав по крайній мірі на слід апостольського вікарія, крім якихось циркулярів про збирання штрафів. І це є та ревність, це є та пильність і пастирська турбота, яку апостольський вікарій підтвердив присягою апостольському престолу, її свято пообіцяв найсвятішим нашим панам єпископам. Тому що дивного, якщо духовенство, між іншим, у більший своїй частині не освічене жодними вільними науками, скотилось до засудження думок і грубих помилок, і як воно було занедбане ритуальним прелатом, так воно пасе і придбані душі кров'ю божого сина і недбало керує (ними). Далі високопреосвященний і високопреподобний п. Ольшавський настільки неросторопливий у виконанні всіх обов'язків апостольського вікаріату, лише тим і турбувався, щоб міг позбутися залежності від свого егерського високопреосвященного пана єпископа і від належної йому послушності. Це було видно із попередніх слів і його вчинків, якими він сам намагався зробити себе незалежним, незважаючи на присягу вірності, примусово дану його попередниками п. егерському єпископові, який в той час керував (40), у складену самим (Ольшавським) сучасному високопреосвященному панові єпископу (як це можна бачити в актах від 8 травня 1747 року), щоб це прямо і ясно суперечило святим постановам церкви, зокрема Гл. «Тому що про обов'язки головних суддів» та в інших місцях, і всі написані права пап, найновіші і найдоступніші декларації св. конгрегацій, ясне розуміння апостольського листа, видані грамоти угорських королів про цей вікаріат, постійна і безперервна теперішня практика, зрештою природа обов'язку апостольського вікаріату ясно і недвозначно вимагають від мукачівських вікаріїв всілякого підпорядкування залежності стосовно егерських єпископів, як своїх справжніх і безсумнівних єпископів і головних суддів.

Цього обдуманого відступу від юрисдикції егерського єпископа він досить коротко торкнувся, тому що його високопреосвященне панство не боялося взяти із собою високопреподобного пана Андрія Бачинського як заміненого вікарія людей грецького обряду у

ta nulla, Ordinationes, et Statuta nulla, exhortationes, et instructiones prorsus nullae, ut adeo, ne unum quidem Schediasma, quod saltem Vestigium Apostolici Vicarii innueret, repertum sit, praeter missiles quasdam, de Birsagiis eligendis sonantes. Et hic est ille zelus, haec est illa vigilantia, et cura Pastoralis, quam Vicarius Apostolicus Sedi Apostolicae juramento affirmavit, quam Sacratissimae Principibus Dominis Nostris sacrosanctis promisit; Quid mirum proinde, si Clerus alioquin maxima sui parte nullis liberalibus disciplinis excultus, damnatis opinionibus, crassis erroribus scateat, et quemadmodum ipse a Rituali Praelato neglectus est, ita et animas Filii Dei sanguine emptas pascit, et regat negligenter. Porro Illustrissimus, et Reverendissimus D. Olsavszky in omnibus Vicariatus Apostolici munitis tam segnis in eo uno anxie sollicitus; quomodo nempe dependentiam ab Excellentissimo Domino Dioecetano suo Agriensi, et eidem debitam obedientiam (!) excutere possit; Patuit id ex antecedaneis dictis, et factis ejusdem, quibus non obstante Fidelitatis, juramento, a Praecessoribus suis D. Agriensi Episcopo pro tempore gubernanti citra ullam (40) coactionem praestito, et per ipsum in manibus moderni Excellentissimi Domini Ordinarii (:uti in actis 8-a Maji, anni 1747. videre est:) deposito independentem ipse se efficere molitus est, ut id Sacrosanctis Ecclesiae Constitutionibus, signate Cap. Quoniam de Offic. Iudic. Ord. „et alibi directe, ac evidenter adversetur, et omnia Iura Summorum Pontificum Rescripta, novissimae, et apertissimae Declarationes Sac. Congregationum, manifestus Brevis Apostolici intellectus, Regum Hungariae super hoc Vicariatu emanata Diplomata, constans, et perpetuus in praesens usus, imo Officii Vicariatus Apostolici Natura omnimodam subjectionem, dependentiam a Vicariis Munkacsiensibus erga Episcopos Agrienses, ceu suos veros, et indubitatos Dioecetanos, et Iudices Ordinarios praestandam absque omni ambiguitate perspicue exhibeant.

Hunc a Jurisdictione Episcopi Agriensis mediatum resultum satis innuit, quod Sua Dominatio Illustrissima Admodum Reverendum Dominum Andream Bacsinszky, per Marmarossiensem Districtum, quoad Graeci Ritus homines Surrogatum Vicarium ea ex ratione, quod se in Transylvania agente ab Excellentissimo D. Ordinario ad Visitationem Graecanicarum Ecclesiarum facilius expediendam vocatus comparuerit, corripere veritus haud sit, et propter hanc obedientiam (!) Ordinario, cui ipse quoque subjacet, bono Sac. Unionis exposcente praestitam,

Марамороський округ з тієї причини, що, будучи у Трансільванії, викликаний високопреосвященним п. єпископом для легшої організації візиту грецьких церков, з'явився, і внаслідок цієї послухності єпископові, якому він сам також підкорявся, в інтересах св. унії стверджував, що він від нього (Ольшавського) уже відмовився, і що краще також зробив би, якщо б вдома сидів, і грізно заявив, що він не повинен уже очікувати від нього жодних розпоряджень. Потім, повернувшись до присутніх, говорив: «Ви від Егеру більше нічого доброго не чекайте» та ін. Після цього він дав дійсно славний документ, якої він думки по відношенню до священної унії обох обрядів, до прославлення св. матері церкви, божої слави і спасіння душ, коли егерський єпископ канонічно відвідав його єпархію, де проживали латинники і русини, і щодо руських священників, а також і церков, і їх прав та досі занедбаних і зневажених прерогатив, він насмілювався палкою ревністю прославляти, турбуватися і поширювати всіма силами, спираючись майже не скандальні схизматичні і підбурюючі до повстання слова робити опір. Зрештою, він не залишив нічого не з'ясованим, чим він міг би викликати погано приховане підозріння незалежності (41), після того як він зрозумів з особливих листів його єпископської ексцеленції, посланих йому, що його ексцеленція твердо вирішила цими днями відвідати також місто Мукачево, а з ним церкви та парохів обох обрядів і розташований біля міста монастир св. Миколая і уже з надійних джерел довідався, що його ексцеленція незабаром прибуде, скликавши деяких пресвітерів (як слідство під А. і Б. вчить у виконанні судовій формі), публічно заявив, що він незадоволений титулом і саном вікарія і не хоче залежати від егерського єпископа. Оце небажання він наступного дня також ділом підтвердив. Бо ані він сам не прийшов на зустріч високопреосвященному панові єпископу, який публічно прибув як канонічний відвідувач, ані не хотів послати уніатського мукачівського пароха або якусь іншу людину уніатського обряду, з величезним і пристрасним скандалом еретиків, які у великій кількості вийшли на зустріч єпископові і смутком уніатів, що краще поводитися.

Із чого ясно випливає, що вищезгаданий п. єпископ, мукачівський вікарій іде супроти минулої пам'яті своїх попередників і вирішив ухилитися від послухності своєму

a se jam par recessisse, melius quoque facturum fuisse, si domi sedisset, asseruerit, neque ulla jam a se mandata ipsum praestolari debere minaciter edixerit. Dein ad circumstantes suos conversus aiebat: Vos ab Agria amplius nihil boni expectetis etc. Quo facto praeclarum sane documentum praebuit, quo sit animo erga Sacram Ritus Utriusque Unionem, S. Matris Ecclesiae exaltationem, Dei gloriam, et Animarum salutem, dum Episcopo Agriensi Dioecesim suam ex Latinis, et Ruthenis mixtam Canonice Visitanti, et Ruthenorum Sacerdotes, aequae ac Ecclesias, eorumque jura, et praerogativas hactenus negligenter, et contemptim habitas ardente zelo ornare, tueri, ac propagare totis viribus adnitenti scandalosis fere Schismaticis, et seditionem spirantibus dictis ausus est refragari: Imo ne quidquam intentatum relinqueret, quo suspiratam hanc independentiae machinam hactenus male tectam tan- (41) dem evolveret, postquam ex peculiaribus Suae Excellentiae Episcopalis Missilibus ad se directis intellexisset Suam Excellentiam etiam Munkacsinum oppidum, ac cum eo Ritus utriusque Ecclesiae, et Parochos, et oppido adjacens S. Nicolai Monasterium Visitare his diebus firmiter decrevisse, jam jamque certissimis nunciis Suam Excellentiam propediem adfore accepisset, convocato nonnullorum Archipresbyterorum numero (:Ut Inquisitio sub A. et B. in figura Iudicii peracta docet:) protulit in medium se titulo, et re Vicarii non contentum, et ab Episcopo Agriensi pendere nolle. Hoc ipsum nolle facto quoque postridie comprobavit, Nam Excellentissimo Domino Dioecetano in forma Visitatoris Canonici publicum ingressum habenti, nec ipse occurrit, nec Parochum Munkacsensem Graecanicum, aut quempiam alium Ritus Uniti hominem obvium fieri voluit cum grandi, et pathetico haeticorum agminatum in occursum Dioecetani effusorum scandalo, et meliora sentientium Unitorum more.

Ex quibus luculenter apparet praetitulatum D. Episcopum, Vicarium Munkacsensem oppositam superioris memoriae Antecessoribus suis viam inire, et ab obedientia (!) Dioecetani, ac Ordinarii sui desciscere constituisse, ac taliter non tantum contra Sac. Canones, et bene positam hujus Dioecesis Hierarchiam, via facti, ac praeter omnem juris, aut aequi speciem luctari, verum etiam diametraliter contra juramentum suum Agriae 8-a Maji 1747 corporaliter in Episcopali Consistorio depositum cum enormi conscientiae suae laesione, et incurso gravissimarum Conularum poenarum agere.

єпископові, і таким чином він свавільно і незважаючи на всяке право або справедливості противиться св. канонам і добре упорядкованій ієрархії цієї єпархії, ба навіть цілком протилежно діє проти своєї присяги, особисто складеної в Егері 8 травня 1747 року у єпископській консисторії, занадто зневажаючи свою свідомість і підлягаючи найважчим канонічним покаранням.

Коли це все правильно і у законному порядку було викладено вищезгаданому апостольському п. вікарію, той нічого не заперечував, та непрямо відповідаючи іншим на окремі легші питання, не маючи змоги противитись чистій правді, признався. З великої кількості йому ж, а також присутнім його архієписвітерам були зачитані усі ті аргументи, на які твердо спирається юрисдикція егерського єпископа стосовно мукачівських вікаріїв і всього уніатського духовенства. Дали.

Першу ж помилку, яку досі він допустив, уклібно визнаючи, уже підтвердив, що він повністю переконалий і проінформований, і заявив, що він, а також уніатське духовенство і народ як підпорядковані юрисдикції його єпископської ексцеленції, так і хочуть бути підпорядкованими (42), що явно також хотів підтвердити ділом, як шановні Григорій Дешко, його церковний суддя Олексій Годермарський, Іоанн Петьковський, Григорій Роші, Даниїл Гаврилович, Олексій Сустай, парохі уніатських церков та архієписвітери різних округів склали присягу належної вірності високопреосвященному п. єпископові, торкаючись святого євангелія. Її зміст після виголошення «Вірую» був такий:

«Крім того, я присягаю живим богом та його матір'ю дівою Марією і всіма святими, що я буду вірним високопреосвященному і високопреподобному п. графу Францискові Баркоці з Сали, егерському єпископові та ін., моєму єпископові та його наступникам і сучасному високопреосвященному та високопреподобному п. ритуальному єпископові Емануїлу-Михаїлу Ольшавському, апостольському вікарію вищезгаданого високопреосвященного п. єпископа та його наступникам і церкві, буду проявляти послухність і віддавати належну шану, і не буду помишляти, щоб вищезгаданий високопреосвящений пан єпископ та його наступники не втратили шану, становище, гідність, права, привілеї, авторитет, життя або членів, але скоріше буду пристосовуватись у всьому до розпо-

Quae omnia cum rite, ac legitimo ordine praefata D. Vicario Apostolico objecta exstiterent, neque hic quicquam negaret, sed ad pauca, eaque caeteris leviora per indirectum respondendo, veritati tam nudae refragari non valens, confiteretur, ex superabundanti Eidem, aequae, ac adstantibus illius Archipresbyteris omnia illa argumenta, quibus Iurisdictioni Episcopi Agriensis in Vicarios Munkacsenses, ac Universum Clerum Unitum solidissime innititur, perlecta sunt. Post haec.

Primum quidem errorem, quem hactenus erravit humiliter agnoscens, jam se plene capacitatum, et informatum affirmavit, et se aequae, ac Unitum Clerum, et Populum Iurisdictioni Suae Excellentiae Episcopalis ut subjectum esse, ita, ita subjectum esse velle de- (42) claravit, quod ut facto quoque palam faceret, voluit, ut Honorabiles Gregorius Desko, Auditor suus Alexius Hodermarszky, Ioannes Petykovszky, Gregorius Rosi, Daniel Havrilovits, Alexius Susztay, Ecclesiarum Unitarum Parochi, et diversorum Districtuum Archipresbyteri Excellentissimo D. Ordinario debitae Fidelitatis iuramentum tactis Sacrosanctis Evangelis exolverunt, cuius tenor, praemissa professione Fidei fuit talis.

Praeterea juro per Deum Vivum, et Ejus Genitricem, Virginem Mariam, et omnes Electos Dei, quod Excellentissimo, Illustrissimo, ac Reverendissimo D. Comiti D. Francisco Barkóczy, de Szala, Episcopo Agriensi etc. Ordinario meo, et Successoribus ejus, ac moderno Illustrissimo, ac Reverendissimo D. Rituali Episcopo Manueli Michaëli Olsavszky, Apostolico, et Altefati Excellentissimi D. Ordinarii Vicario, Ejusque Successoribus, et Ecclesiae Fidelis ero, obedientiam (!), et reverentiam debitam exhibebo, nec ero in consilio, ut Altefatus Excellentissimus Dominus Ordinarius, Ejusque Successores, honorem, statum, dignitatem, jura, ac Privilegia, auctoritatem, vitam, aut membra amit-

рядження св. канонів у цьому випадку. Так нехай допомагає мені бог і це святе боже євангеліє».

Потім, щоб запобігти у майбутньому вправдів до всяких суперечок, апостольський пан вікарій видав такого листа, підтвердженого власним підписом і печаткою:

«Я, Михаїл-Емануїл Ольшавський, рожнявський єпископ, апостольський вікарій Мукачівського округу, а також високопреосвященного і високопреподобного п. єгерського єпископа, тобто мого єпископа, тобто прихильників уніатів грецького обряду, цим доводжу до відома, що я повністю переконаний в тому відкритим, облуманими і наявними труднощами стосовно мене як єпископа і ритуального вікарія про залежність від вищетульованого високопреосвященного п. єпископа, що я очевидно в цьому сані ритуального єпископа повністю повинен залежати від цього ж високопреосвященного п. мого єпископа, як також його вікарій згідно Гл. «Тому що у більшості випадків про обов'язки головних суддів», а також згідно присяги, яку я уже склав в іншому місці в руки того ж мого високопреосвященного п. єпископа уже тому, по-перше, і передусім у єпископському розпорядженні обіцяю, що після цього ані жодного вікарія, ані архіпресвітера не призначу без відома того ж високопреподобного мого п. єпископа, і про те, що ці за обов'язком будуть робити, завжди буду систематично повідомляти його високопреосвященного п. єпископа, і насправді ніколи нікого не буду призначати на які-небудь церковні доходи (43) скоріше, ніж він не складе у мої руки присягу вірності тому ж високопреосвященному п. єпископові і мені як ритуальному єпископові, а також ординарному вікарію того ж високопреосвященного пана. І нарешті, в посланнях до всього уніатського духовенства йому ж негайно накажу, щоб воно завжди називало в кожній літургії стільки раз згадуваного високопреосвященного мого та їхнього п. єпископа. На підтвердження чого я видав цей запевнюючий лист, підписаний власною рукою і скріплений звичайною печаткою». Дано на полі біля Мукачева 16 липня 1748 господнього року Михаїл-Емануїл Ольшавський, рожнявський єпископ, в. р. (м. п.). У моїй присутності: Самуель Енгелмаер, обраний Бідуанський єпископ, старший єгерський настоятель в. р. (м. п.) У моїй присутності: Матиас Губерт, єгерський абат і канонік, в. р. (м. п.). У моїй при-

tant, sed potius me in omnibus dispositioni Sac. Canonum hocce in passu factae accomodabo. Sic me Deus adjuvet, et haec Sancta Dei Evangelia.

Deinde, ut omnium posthac controversiarum fomes tolleretur, sequens de se scriptum proprio Chirographo, et Sigillo roboratum Dominus Vicarius Apostolicus dedit:

Ego Michaël Manuel Olsavszky, Episcopus Rossensis, per Districtum Munkacsensem Apostolicus, ac etiam Ex^cmī, Ill^mi, et R^mi D. Episcopi Agriensis Ordinarii mei respective, hoc est, quoad Graeci Ritus Unitorum asseclas, Vicarius, notum facio per praesentes, quod propositis, excussis, et dilucidatis quibusdam quoad mei, qua Episcopi, et Vicarii Ritualis a supra titulo Ex^cmō D. Ordinario dependentiam difficultatibus, in, et super eo plane capacitatus, et convictus sim, me videlicet in hocce Episcopi Ritualis Characterem positum, ab eodem Ex^cmō D. Ordinario meo, qua ejusdem etiam Vicarium Vigore Cap. „Quoniam in plerisque de Offic. Iud. Ord.“ ac etiam Iuramenti a me in Manibus Ejusdem Ex^cmī D. Ordinarii mei jam alias praestiti omnino dependere oportere. Quocirca primum, et ante omnia in Verbo Episcopali polliceor, quod Nullum posthac seu Vicarium, seu Archipresbyterum constituam, sine praescitu Ejusdem Ex^cmī D. Ordinarii mei, quodve, quae hi ex officio agent, Eidem Ex^cmō D. Ordinario de tempore in tempus semper submittam, tum vero, quod nullum unquam ad quodcunque Beneficii (43) genus promovebo, nisi prius in Manibus meis iuramentum Fidelitatis deponat Eidem Excellentissimo D. Ordinario, et Mihi qua Episcopo Rituali, ac etiam Ejusdem Excellentissimi D. Ordinario Vicario. Ac tandem: quod per Encyclicas ad universum Clerum Graecanicum dandas, eidem illico praecepturus sim, ut totiesfati Excellentissimi D. Ordinarii Mei, ac sui, quoties Lyurgiam dicent, semper meminerint. In cujus rei fidem praesentes propria manu subscriptas, et usitato sigillo roboratas ex me dedi asscuratorias Litteras. Datum in Campo ad Munkacs die 16-a Mensis Iulii, Anno Domini 1748 Michaël Manuel Olsavszky, Episcopus Rossensis, m. p. (: L. S.) Coram me: Samuele Englmaier, El. Episcopo Biduanensi, Praeposito M. Agriensi. m. p. (:L. S.) Coram me: Mathia Hubert, Abbate, et Canonico Agriensi, m. p. (:L. S.) Coram me: Francisco Deák. C. A. m. p. (:L. S.) Coram me: Ioanne Gusztinyi, C. A. m. p. (:L. S.) Coram me: Nicolao Androvics, C. A. m. p. (:L. S.) Coram me: Andrea Bacsinszky, Gr. Rit. Unitorum District. Marmarossien. Surrogato Vic. m. p. (:L. S.)

сутності: Франциск Деяк, канонік егерський (м. п.). У мой присутності: Іоанн Густіні, к. е., в. р. (м. п.). У мой присутності: Миколай Андрович, к. е., в. р. (м. п.). У мой присутності: Андрій Бачинський, заступник вікарія уніатів грецького обряду Мараморського округу, в. р. (м. п.). У мой присутності: Григорій Дешко, секретар вікаріату, в. р. (м. п.).

Нарешті, залишилось те, що високопреосвященний і високопреподобний п. апостольський вікарій так негідно і з вражаючим скандалом знехтував прибулого під виглядом візитатора єпископа та свого настоятеля, і, не виявивши жодних ознак належного підпорядкування, пошани та св. унії, ба навіть грубо проявивши ознаки погано вимірної незалежності та відвернення, гідний покарання за такі кривди, зовсім законно роздратував його єпископську ексцеленцію. Внаслідок цього дуже велике й погане нахабство спонукало також егерського єпископа, щоб він повною мірою проявив себе як делегат апостольського престолу і свій святий та ієрархічний характер, щоб строго покарати вищезгаданого п. апостольського вікарія разом з його прихильниками згідно церковної цензури, при необхідності звертаючись до світської влади, навіть ув'язнюючи в тюрми, і проти них суворо виступати. Однак проти цього нахабства не були вжиті відповідні заходи. Дуже часто вищезгаданий п. апостольський вікарій з великим (44) сумом у серці, опустивши голову, публічно визнав помилку і визнав, що він заслуговує покарання, і уклінно просив вибачення, і також всі його прихильники, впавши на коліна, відреклись від минулого, урочисто пообіцяли послухність і випрошували співчуття для покаяних душ, бо тоді ж було схвилюване серце батьківської набожності, і серйозно нагадавши усім, щоб далі залишались на службі, все було пробачено. Однак, щоб публічно вибачився за прилюдно заподіяну образу єпархіальній юрисдикції егерського єпископа, високопреосвященний єпископ, одягнутий в єпископські регалії при великому напливі людей різного становища, різних обрядів та релігій, маючи перед собою каноніків егерської кафедральної церкви разом з високопреосвященим і високопреподобним п. Емануїлом Ольшавським, одягнутим у всі єпископські регалії грецького обряду з архіпресвітерами і парохами сусідніх уніатських церков та монахами монастиря св. Миколая ордену св. Василя В., постійно співаючи

Coram me: Gregorio Desko, Secretario Officii Vicarialis, m. p. (:L. S.).

Illud demum supererat, quod Illmus, et Rmus D. Vicarius Apostolicus introentem in forma Visitoris, Dioecesanum, et Ordinarium suum tam indigne, et cum insigni scandalo neglexerit, et nulla subjectionis debitaе, nulla reverentiaе, ac Sac. quim imo crudissima malesomniataе independentiaе, et aversionis signa edendo iustissime provocaret Suam Excellentiam Episcopalem tot injuriarum reus ad vindictam, stimulabat proinde multipliciter enormis, et pessimae sequelae ausus Dioecesanum Agriensem etiam ut Sedis Apostolicae Delegatum, ut Sacrum suum, et Hierarchicum Characterem in integrum reponeret, praefatum D. Vicarium Apostolicum cum sequacibus suis Ecclesiasticarum censurarum rigore feriendo, si necessitas posceret, invocato Saeculari brachio, etiam carceribus mancipando, ac contra eosdem severe procederet; neque tamen malo huic nodo malus cuneus adhibitus est, dum nimirum praefatus D. Vicarius Apostolicus magno cum (44) cordis gemitu, submisso capite, errorem publice confessus, et reum poenae se professus est, veniamque humiliter flagitavit, et sequaces sui omnes etiam in genua provoluti praeterita recantant, obedientiam (!) sponponderunt, et misericordiam singultientibus animis exorarunt, tunc enim vero commota sunt Paternae pietatis viscera, et serio universis admonitis, ut deinceps in Officio se contineant, omnia in amnistiam abiere. Ut tamen Episcopi Agriensis Dioecesanae jurisdictioni publice laesae publice satisfaceret, Excellentissimus Dioecesanus Episcopalis ornamentis indutus magno omnis conditionis hominum, diversorum Rituum, et Religionum affluxu, habens ante se Cathedralis Ecclesiae Agriensis Canonice immixtum aequae omnibus Episcopalibus Graeci Ritus ornamentis indutum Illustrissimum, ac Reverendissimum D. Manuelem Olshavszky, Archipresbyteris, et vicinarum Unitarum Ecclesiarum Parochis, ac Monasterii S. Nicolai Ordinis S. Basilii M. Religiosis festum Deo hymnum idiomate suo jugiter psallentibus per principalem dicti oppidi plateam ad Ecclesiam Parochialem Graeci Ritus in oppido sitam processit, eandemque prout altera dein die etiam Monasterium Sancti Nicolai extra oppidum, actualem Munkacsensis Vicarii Residentiam, et Monasterii Ecclesiam, ubi etiam solemniter Ritus Graeci Unitorum Lyturgiae interfuit, Canonice Visitavit, actis Deo gratis utrobique.

Quis videt, et capacitatur, per similem proceduram tolli auctoritatem Vicarii Apostolici per

своєю мовою святокий гімн богу, він пройшов по головній вулиці названого міста до парафіальної церкви грецького обряду, що знаходиться у місті, і її ж як і наступного дня також монастир святого Миколая за містом, діючи резиденцію мукачівського вікарія і церкву монастиря, де також був присутній на святковій літургії уніатів грецького обряду, він канонічно відвідав, всюди віддаючи хвалу богові.

Кожен бачить і переконується, що подібною процедурою авторитет апостольського вікарія, призначеного папою, піднімається і обмежується свобода особи, що піднімається вся юрисдикція єпископа, призначеного його величністю королем Угорщини, що піднімається вся послушність і пошана підлеглих стосовно свого настоятеля, на решті, піднімається все моральне почуття честності, якому один єпископ повинен співчувати всім серцем, і також тому, щоб п. Баркоці задовільнив свою гордість, проявив деспотизм і показав себе повелителем, а Емануїл тільки його раб, тому цьому своєму рабові він дав титул свого вікарія. Але коли він зміцнює цю свою владу, роблячи рабів з єпископів і встановлюючи пусті титули вікарія, не існує відносно цього жодного апостольського листа, жодного королівського декрету, і однак таке зухвальство!! Жодна духовна необхідність, і однак така ревність, заражена пристрастю панувати! Фатальна ця епоха і багато років вона принижує (45) духовенство і руський народ, поки нарешті те ж духовенство і народ як ізраїльтянин, врятований з вавилонського полону.

1749 року, коли Емануїл був єпископом, Деметрій Рац заклав перший камінь під фундамент Марія-Повчанського монастиря і прямо заявляє, що це робиться для монахів св. Василя В.

Того ж року у місяці березні він був у великоварядинській комісії в справі унії.

Глава 12

Емануїл викликається у Відень і на державній раді просить остаточного вирішення

Під час цих знущань єгерців єпископ Емануїл 24 липня 1748 року викликається Фердинандом Коловратом у Відень у справі комісії (Реліг. 40), зрештою навіть уже минулого року (в оригіналі рік не вказаний) на державній раді уклібно просить остаточно

Pontificem constituti, et laedi in libertate Perso-
nae, tolli omnem jurisdictionem Episcopi, per
Suam Majestatem Regem Hungariae nominati,
tollit omnem obedientiam (!), et reverentiam in-
feriorum erga suum Superiorem, tollit denique
omnem moralem, et honesti sensum, quem unus
Episcopus corde fovere debet, atque ideo,
ut D. Barkóczy suae superbiae litet, despotis-
mum exerceat, et monstrat se esse dynastam,
Manuelem vero solum ejus Mancipium, ideo
huic Mancipio suo titulum tribuit Vicarii
sui; sed ubi fundat hanc potestatem suam ex
Episcopis Mancipia creandis, et titulos inanes
atque vanos Vicarii constituendis nullum existit
eatenus Breve Apostolicum, nullum Decretum
Regium, et tamen tanta arrogancia!! Nulla ne-
cessitas Spiritualis, et tamen tantus Zelus, domi-
nandi cupidine infectus! Fatalis haec Epocha 20,
et amplius annis afflixit (45) Clerum, et popu-
lum Ruthenum, donec tandem idem Clerus, et
Populus, veluti Israëliticus e Captivitate Babylo-
nica fuisse elapsus.

A. 1749 Manuele Episcopo Pontifice pro
Monasterio Maria Pócsensi primum fundamen-
talem lapidem posuit Demetrius Rátz, et directe
declarat id fieri pro S. Basilii M. Religiosis.

Eodem anno Mense Martio fuit in Commis-
sione Magno Varadini, in Negotio Unionis.

Caput 12.

Manuel Viennam evocatur, et votum in Diaeta
petit.

Inter has Vexas Agriensium Manuel Episco-
pus 1748. 24-a Iulii per Ferdinandum Kolowrath
Viennam in Negotio Commissionis evocatur
(:Relig. 40:) quin imo jam priori anno (:annus in
originali expositus non est:) Votum, et Sessio-
nem in Regnicolari Diaeta supplicat, est vero

вирішити про маєток, зміст же прохання такий: «Найсвятіша цісарська і королівська величність, пані, вельмишановна пані! Під наймогутнішим водночас і найпобожнішим керівництвом найсвятішої вашої величності народ та уніатське духовенство повинні вважати себе щасливими і дуже гордитись тим, що досі завжди відчував при всякій добрій нагоді вельмишановну протекцію стосовно себе і святої унії та цісарсько-королівську милість настільки, що я повністю відчував себе дуже зобов'язаним скласти безсмертну і найукліннішу подяку не тільки від свого імені, але також від імені всього духовенства та уніатського народу. Отже, оскільки всі ми повністю відчули найпобожніше намагання вашої найсвятішої величності не лише всіляко зберегти справу святої унії, але також і зміцнити її, і правовірна релігія набула значного зростання, чого, без сумніву, можна досягти з кращим успіхом, з яким багато також, маючи ще схизматичні помилки, могли користуватись цісарсько-королівською милістю і протекцією, що надавались уніатам. Тому схвильований ревністю настанов і зобов'язанням, що стосується мене як єпископа народу й уніатського духовенства, на підставі чого велика кількість майна, без сумніву, поступить потім на промоцію і зростання унії, якщо б уніатський єпископ у всякому випадку згідно з обставинами, з метою встановлення відмінності між уніатами і схизматиками по відношенню до інших станів славного королівства, був допущений на загальні (46) збори королівства з питанням про маєток та остаточне вирішення. Тому бажаючи задовільнити свою душу зобов'язанням та необхідними турботами, від імені всього уніатського народу я найуклінніше вважав просити на колінах найсвятішу вашу величність, щоб мені, як теперішньому єпископові уніатів з цісарсько-королівської шанобливості і водночас також як її раднику, вельмишанобливо зволила видати найщиріші королівські звичайні листи, щоб на радість всього уніатського народу, на заздирість же схизматиків, а також спонукування задля відповідного найбільшого успіху для святої унії, справжньої й правовірної релігії (якщо тільки мені треба було спиратись на постійне канонічне відвідування на підставі найщирішої комісії найсвятішої вашої величності), адже, щоб у всякому випадку як делегат законно затриманий і виправданий під час нинішніх загальних зборів я мав змогу брати

Instantiae tenor sequens: Sacratissima Caesarea, Regiaeque Majestas, Domina, Domina Clementissima! Sub potentissimis una, et pientissimis Majestatis Vestrae Sacratissimae auspiciis Populus, et Clerus Unitus felicem semet reputare, gloriarique vel ex eo debet, cum Clementissimam prorsus sui, Sacraeque Unionis protectionem, et Gratiarum Caesareo-Regiarum communicationem in quavis oportunitate experiri hactenus semper meruerit, adeo ut me ad reponendas immortales, easque humillimas gratias non meo tantum, sed totius etiam Cleri, Populique Uniti Nomine obstrictissimum omnino sentiam. Cum itaque pientissimam Majestatis Vestrae Sacratissimae intentionem eo prorsus collimare experti simus omnes, quo res Sacrae Unionis omnimode conservetur non modo, verum augeatur, etiam, et Religio Orthodoxa uberiora incrementa sumat id, quod eo feliciori haud dubie successu obtineri poterit, quo uberiores ipsi quoque Schismaticis erroribus adhuc impliciti gratias Caesareo-Regias, et Protectionem Unitis deferri observare poterunt. Praemissorum proinde Zelo, et obligatione Mihi qua genitis, Clerique Unitorum Episcopo incumbente motus, ex quo plurimum Boni, in promotionem, et incrementum Unitus haud dubie redundaturum foret inde, si pro significanda inter Unitos, et Schismaticos distinctione ad normam caeterorum Inclyti Regni Statuum Unitus saltem pro tempore Episcopus ad Generalia (46) Regni Comitia cum Sessione pariter, et Voto admitteretur. Quocirca obligationi, et sollicitudinibus animi meum urgentibus satisfacere cupiens, nomine Populi totius Uniti Majestati Vestrae, Sacratissimae de genu supplicandum humillime duxi, quatenus Mihi, qua moderno Unitorum Episcopo, et ex Clementia Caesareo-Regia una etiam Ejusdem Consiliario Benignissimas Regales consvetasolvere, expeditior facere Litteras Clementissime dignetur, ut ad consolationem totius Populi Uniti, Schismaticorum vero invidiam, adeoque incitamentum, per consequens maximum Sacrae Unionis, veraeque, ac Orthodoxae Religionis emolumentum (:siquidem modo ex Benignissima Majestatis Vestrae Sacratissimae Commissione Canonicae Visitationis continuationi incumbendum Mihi esset:) saltem medio Ablegati tanquam legitime impeditus, et excusatus, tantisper sub decursu praesentium Generalium Comitiorum Sessionem cum voto capere valeam. Quam Majestatis Vestrae Sacratissimae non tam in me, quam verius in totum Unitum Populum, Unionisque Sacrae incrementum pientissime communicandam Clementiam

участь у заданні з правом голосу. Цю найпобожніше повідомлену шанобливість найсвятішої вашої величності не так для мене, правдоподібніше для всього уніатського народу і зростання святої унії, ми всі найпалкішими проханнями до всемогутнього добродія з богом у майбутньому для багатолітньої невразливості найсвятішої вашої величності не перестанемо просити найщасливішого тривалого правління для ваших шановних наступників, я ж залишаюсь в найглибшій підданій покірності. Найуклініший найсвятішої вашої величності, найуклініший і постійно вірний підданий і капелан Михаїл Ольшавський, мукачівський і марамороський^{а)} єпископ уніатів грецького обряду.

8 вересня 1749 року він висвятив Марія-Повчанську церкву. Дивна річ, як саме духовенство, так і Саболчський комітат утруднював і всіма силами перешкоджав цьому святому актові. Однак безстрашний Емануїл вистояв.

Глава 13

Руське духовенство апелює в Рим

Знушання над донесеннями єпископа і духовенства обурило духовенство, яке відкрито і публічно заявляє, що воно не може виконати декрети Баркоці, розіслані 8 травня 1747 року, а тому 6 лютого 1749 року одностайно звернулося до римського папи.

Сам же єпископ Емануїл доповідає найсвятішій його величності (47), що він був викликаний в Егер єпископом Баркоці у справі встановлення відмінностей щодо такси (священника) та річного доходу і затримався на один тиждень, і йому було зроблено закид у місяці липні минулого 1748 року під час візиту, що він є більшим схизматиком за барона Клайна. Він просить захисту 26 лютого 1749 року і 1750 року у січні відправився у Відень і у квітні звідси повернувся в Повч.

Того ж року і дня граф Франциск Баркоці погрожує покаранням усім руським пресвітерам, які наслідяться знехтувати його декретом, виданим під 8 травня 1747 року. У Пешті 26 лютого 1749 року пресвітеру з Гуменного.

Між тим Емануїл не переставав думати над тим, як скинути ярмо егерців. Про це

Nos omnes ardentissimis precibus ad Omnipotentem Remuneratorem cum foenore futurum pro longaeva Majestatis Vestrae Sacratissimae incolumitate, et quam prosperrimo in Augustis suis descendentibus perennaturo Regimine interpellare non intermitteremus, Ego vero in profundissima homagiali submissione emorior. Majestatis Vestrae Sacratissimae humillimus, perpetuoque Fidelis Subditus, et Capellanus: Michaël Olsavszky. Graeci Ritus Unitorum Episcopus Munkacsiensis, et Maramorosiensis.^{а)}

A. 1749. 8-a Septembris Ecclesiam Maria Pócsensem consecravit. Mira res: actum hunc sacrum sicut Clerus proprius, ita Comitatus Szabolcsensis difficultabat, et omnibus viribus impediebat. Perstitit tamen Manuel imperterritus.

Caput 13-um.

Clerus Ruthenus appellat Romam.

Divexatio super allata Episcopi, et Cleri, Clerum concitavit, et palam, et publice declarat se Decreta Barkócziana die 8-a May 1747 dimissa observare non posse, et ideo unanimi consensu ad Romanum Pontificem appellavit 6-a Februarii 1749.

Ipse vero Episcopus Manuel Suae Majestati (47) Sacratissimae repraesentat: se per Barkóczy Episcopum in Merito differentiarum de stolaris, et annuo proventu vigente componendarum Agriam evocatum, et una septimana detentum, sibique objectum fuisse priori Anno Mense Julio 1748 Occasione Visitae se Majorem Schismaticum Barone Klein esse. Petit protectionem 26-a Februarii 1749, et A. 1750 in Ianuario Viennam ascendit, et in Aprili abinde rediit Pótsinum.

Eodem anno, et die Comes Franciscus Barkóczy poenas minatur omnibus Ruthenicis Presbyteris qui Decretum suum sub 8-a May 1747 emanatum ausi fuerint transgredi. Pestini 26-a Februarii 1749. Presbytero Homonnensi.

Interim Manuel non cessavit omnia pertentare, ut jugum Agriensium excutiat. Testantur hoc

^{а)} Політика 30.

^{а)} Política 30.

свідчить лист Кампмюллера, члена товариства єзуїтів, сповідника її найсвятішої величності Марії-Терезії, висланий Емануїлу 1749 року, в якому повідомляє, що він допоможе ліквідувати відмінності й незгоди з єгерцями. Егерський єпархіяльний архів під номером 65.

Руське духовенство, зненавидівши знущання і вже дошкульно відчуваючи свої рани, коротко так скаржитья його святості римському папі через віденську нунціатуру: 1 березня 1750 року духовенство грецького обряду посилає його святості римському папі уклінного листа через віденську нунціатуру і доповідає, як вони самі мали власні церкви та висвячуючих священників і призначеного папським престолом апостольського вікарія з юрисдикцією й правами та забезпеченого необхідними засобами, однак єгерський єпископ хвалився, що вся влада й юрисдикція стосовно народу грецького обряду залежить від нього, і з цією метою за змістом відкритого листа, виданого під 17 травня 1743 року, мукачівському єпископові й апостольському вікарію подарував духовну юрисдикцію на три роки; дарує владу виконувати єпископські обов'язки, призначати парохів та висвячувати призначених.

Той же єгерський єпископ вимагає від мукачівського присягу на вірність та підпорядкування, під тим же 17 травня 1743 року він видав численні декрети для засвідчення свого авторитету, шкідливі для духовенства грецького обряду (48), тому прохачі просять видавати такі накази, щоб апостольський вікарій зовсім не залежав від єгерського єпископа, був звільненим апостольським дозволом від незаконно вирваної присяги про залежність, і скоріше на зразок поляків, де проживають в одній і тій же єпархії русин і латинник, в Угорщині також було те саме.

У цій справі був вислуханий єгерський єпископ, і тому не було бажаного ефекту.

Глава 14 Таємні донесення

Єгерці, уже майже не в змозі боротись відкрито, несподівано вдаються до таємних донесень і звинувачують руське духовенство в різних помилках у релігійних справах та в найганебніших зловживаннях, спрямованих на знищення св. унії, звідси під 21 квітня 1750 року (єгерський єпископ) видає через намісницьку високу раду королівський указ,

litterae Kampmüllerii Soc. Iesu, Confessarii Suae Majestatis Sacratissimae Mariae Theresiae 1749 ad Manuelem dimissae, quibus insinuat se cooperaturum, ut differentiae, et dissidia cum Agriensibus tollantur. Archiv. Dioec. Agriensium N-ro 65.

Vexarum pertaesus Clerus Ruthenus, et jam abunde sentiens Vulnera sua, ad Suam Sanctitatem Romanum Pontificem medio Nunciaturae Viennensis taliter in extractu conqueritur: 1750 1-a Martii Suae Sanctitati Romano Pontifici Supplicem Libellum Via Nunciaturae Viennensis Clerus Ritus Graeci porrigit, et exponit, qualiter ipsi proprias Ecclesias, et Sacerdotes Sacrificantes haberent, et deputatum per Sedem Pontificiam Vicarium Apostolicum cum jurisdictione, et iuribus, ac facultatibus necessariis instructum, Agriensis tamen Episcopus omnem potestatem et jurisdictionem in populum Graeci Ritus a se promanare venditaret, inque hunc finem tenore Litterarum Patentium, sub 17-a May. 1743. emanatarum Episcopo Munkacsiensis, et Vicario Apostolico Iurisdictionem Spiritualem ad triennium duraturam elargitus est; elargitur potestatem Pontificalia exercendi, instituendi Parochos, et promovendi Ordinandos.

Idem Episcopus Agriensis Fidelitatis, et subjectionis Iuramentum a Munkacsiensis exigit, sub eadem 17-a May 1743 edidit Decreta plura ad testandam suam auctoritatem Clero Graeci Ritus (48) praejudiciosa quare supplicant Oratores, tales faciendos Ordines, ut Vicarius Apostolicus Nullam omnino habeat dependentiam ab Episcopo Agriensi, ab indebite extorto dependentiae juramento per dispensationem Apostolicam consulatur conscientiae, et potius ad morem Polonorum, ubi in una, eademque Dioecesi Ruthenus, et Latinus degunt, in Hungaria quoque id fiat.

Auditus exstitit eatenus Episcopus Agriensis, et ideo optatus effectus suppressus fuit.

Caput 14. Delationes occultae (!).

Agrienses aperto Marte jam fere impares pugnando, ad occultas delationes prolabuntur, et accusant Ruthenum Clerum de variis in rebus Religionariis erroribus, foedissimisque abusibus in perniciem S. Unionis tendentibus, unde sub 21-a Aprilis 1750 emanat medio Exc. Consilii Lotii Rescriptum Regium, ut haec omnia tollantur, et eradicentur. Vide Agr. N-ro 43.

щоб все це усунути та викоренити. Див. егер. (архів) під № 43.

Єпископ Емануїл, щоб показати, що донесення егерців неправдиві (бо з того часу, як з'явився людський рід, зловживання завжди були й будуть. Хіба плебани латинського обряду без недоліків?), вирішив здійснити канонічний візит і в цій справі звертається до її величності, звідси доброзичлива резолюція такого змісту: «Марія Терезія і т. д. і т. ін. Оскільки наш вірний преподобний Михаїл Емануїл Ольшавський і в тих краях апостольський вікарій хотів би відвідати всі та які-завгодно церкви, храми й парафії, що знаходяться під його юрисдикцією у відповідності з покладеним на нього обов'язком у складі нашої теперішньої доброзичливої комісії, і в тих же (краях), якби з часом виникли які-небудь зловживання, він хотів би їх усунути й виконати всілякі рятівні та корисні розпорядження для душпастирства. У зв'язку з цим, ми, бажаючи, щоб ця сама його робота здійснилась, і винятково турбуючись про зростання й поширення божої слави, цим вам, кого стосується, наказуючи доручаємо, щоб коли вищезгаданий єпископ з наявним нашим доброзичливим відкритим листом прийде до вас (49) для здійснення вищезгаданого відвідування церков, храмів та парафій, що знаходяться під його юрисдикцією, і з ним зустрине вас або когось із вас, щоб ви тоді не наслідились жодним чином турбувати, перешкоджати й обтяжувати самого єпископа не тільки під час цього законного відвідування або розпорядження та не закривали вхід до парафій, церков, храмів, всіх і яких-завгодно каплиць, а навпаки, відкривши всі церкви, храми, парафії та каплиці, ви повинні дати вільний доступ до них цьому ж єпископові, а також показати йому скарби, церковний одяг та всіляке їх майно, виявити й визначити церковний дохід, самого ж єпископа та його людей, як личить добрим і набожним християнам, ви повинні шанобливо зі всією доброзичливістю, владою й допомогою підтримувати, і тут допомогти, зрештою потурбуватись про гостинність». У присутності і т. д. і т. п. у Відні 21 квітня 1750 року Марія-Терезія в. р.

Результатом цього канонічного візиту було те, що він встановив список такси не для латинських плебанів, як раніше робив Баркоці, а для греко-католицького духовенства, справді турбуючись про душпастирство. А цей список такий:

Manuel Episcopus ut demonstret Agriensium delationes sinistras esse (:inde a tempore sicut genus humanum creatum est, abusus semper existeret, et existent, Latini Ritus Plebani forte vitiiis carent?) Visitam Canonicam peragenda decrevit, et eatenus ad Suam Majestatem recurrit, Unde (!) emanat Benigna Resolutio tenoris hujus: Maria Theresia etc. etc. Cum Fidelis Noster Reverendus Michaël Manuel Olsavszky, et in Partibus illis Vicarius Apostolicus Universitas, et quaslibet Ecclesias, Templa, et Parochias sub jurisdictione sua existentes pro incumbente sibi Munere penes praesentem benignam Commissionem Nostram Visitare in iisdemque, si qui abusus medio tempore irrepsissent, eosdem abrogare, et omnimodas salutare, animarumque curae proficuas dispositiones facere cupiat. Ideo Nos hoc ipsum salutare ipsius opus promotum esse volentes, et unice Gloriam Dei augmentum, propagationemque Zelantes, harum serie vobis, quos attinet, praecipientes committimus, et mandamus, ut dum, et quando praememoratus Episcopus cum praesentibus benignis patentibus litteris Nostris ad peragenda praecattactam Ecclesiarum, Templorum, et Parochiarum sub jurisdictione sua existentium Visitationem, Vestri im medium aut (49) ad Vos pervenerit, Vosque, aut Vestrum aliquem cum iisdem convenerit, extunc ipsum Episcopum non solum in Officio hoc Visitationis, aut dispositionis rite exequendo nullatenus turbare, impedire, molestareque ad aditum ad Parochias, Ecclesias, Templa, Capellas Universas, et quaslibet praeccludere praesumat, vel audeatis modo aliqui, quin potius praefatis omnibus Ecclesiis, Templis, Parochiis, et Capellis modalitate praeducta reseratis, liberum ad easdem, et eandem, Eidem Episcopo accessum praebere, atque Clemodia, Ornamenta, et quaevis illarum bona Eidem praesentare, Ecclesiarum proventus detegere, ac Indicare, Ipsique Episcopo, ac hominibus Ejusdem sicut bonos, et pios Christianos decet, reverenter omni favore, ope, et auxilio assistere, praestoque adesse, imo hospitalitatis studia exhibere debeatis. Praesentibus etc. etc. Viennae 21-a Aprilis 1750. Maria Theresia m. p.

Resultatum hujus Visitae Canonicae fuerat, ut Schema Stolae non pro Latinis Plebanis, uti superius Barkóczy fecerat, sed pro Graeco-Catholico Clero Curam animarum realiter gerente praescriberet. Est vero isthoc Schema sequens:

Річний дохід	Пароху		Дякові		Proventus Annui.	Parocho	Cantori		
	корита дні		корита дні			Coreti dies	Coreti dies		
1. Кожен кріпак-переселенець зобов'язаний однаково дати щороку зерна, яке там вирощується.	2		1		1. Singulus Colonus hospes indiscriminatum praestare obligatur annui frumenti, quale inibi procreatur	2	—	1	—
2. Кожен кріпак-переселенець повинен щороку виконати один день запряжної праці.			1		2. Singulus Colonus hospes praestare tenetur annue unius diei jugalem laborem—	—	1	—	—
3. Осілий кріпак зобов'язаний дати щороку парохіві одне корито, а дяку півкорита.	1		1/2		3. Inquilinus Domiciliatus praestare obligatur Parocho annue unum, Cantori vero medium Coretum . . .	1	—	1/2	—
4. Той же осілий кріпак замість запряжної праці щороку повинен виконувати один день ручної праці.			1		4. Idem Domiciliatus Inquilinus Parocho in locum jugalis laboris annue praestare tenetur unius diei manulem laborem	—	1	—	—
5. Неосілий кріпак не повинен виконувати нічого, крім одного дня ручної праці.			1		5. Inquilinus non domiciliatus Parocho praeter unius diei laborem manulem praestare tenetur nihil	—	1	—	—
Церковний дохід	фл.	кр.	фл.	кр.	Proventus Stolare	fl.	Kr.	fl.	Kr.
1. За благословення дитини та породіллі		6			1. A Benedictione partus, et puerperae	—	6	—	—
2. За хрещення		17		3	2. A Baptismo	—	17	—	3
3. За введення породіллі		3			3. Ab Introductione Purperae (!)	—	3	—	—
4. За потрібне оголошення шлюбу		9			4. A Trinis Promulgationibus Matrimonialibus	—	9	—	—
5. За потрібне оголошення з виданим посвідченням для іншої парафії щодо потрібного оголошення та за сповідь і причастя згідно християнського вчення		18			5. A Trinis Promulgationibus, cum extradato ad alienam Parochiam Testimonio super Trinis Promulgationibus, Doctrina Christiana, et peractis Confessione, ac Communione	—	18	—	—
6. За вінчання шлюбу, однаково за перший або другий шлюб	1	8	—	6(50)	6. A Copulatione Matrimoniali indiscriminatim primarum, vel secundarum Nuptiarum . . .	1	8	—	6(50)
7. За введення повторно одруженої жінки		12			7. Ab Introductione Neo-Nuptae	—	12	—	—

8. За останнє пома- зання, яке однак не повинно нехтува- тись	нічого		
9. За сам похорон старшому началь- никові без менш необхідних церемо- ній, які кожен біль- ше або менше дуже бажає, наприклад:	—	51	— 24
а) За парастас або службу за по- мерлими		51	18
б) За читання всієї євангелії від чо- тирьох єванге- лістів з розрахун- ку по 1 флорину	4		
в) За читання псал- тиря за помер- лим			30
г) За окреме чи- тання уривків з євангелія за по- мерлими на зупи- нках		17	
д) За промову та прощання вільна такса			
10. За сам похорон меншому начальни- кові		24	12
11. За співану службу		42	6
12. За читану службу		21	3
13. За благословення нової церкви з службою	2		
14. За благословення нового дому		51	9

За благословення пасхи нічого, за ви-
нятком того, що всюди доброзичливо да-
рується, те нехай добровільно залишається
за звичаєм.

За збір грошей на водосвяття власне нічо-
го, а насправді нехай буде збережений місце-
вий звичай; у бідніших же нехай виконується
безплатно (51).

Про цей список з різними змінами забули, і
парохи доволно брали таксу, внаслідок
цього 1820 року Березький та Земплинський
комітати жаліються про це перед угорською
високою намісницькою радою, єпископ
Олексій Повчі одержав суворе розпо-

8. Ab Extrema Unctio- ne, quae tamen neg- ligi non debet	nihil		
9. A solo Funere Ma- jori Ordinario, abs- que accidentalibus Caeremoniis, quae vel plures, vel pau- ciores a singulis ex- petuntur, et quae sunt sequentes:	—	51	— 24
а) A Parastasio, seu Officio Defuncto- rum	—	51	— 18
б) A Lectione totius Evangelii, a qua- tuor Evangelistis per 1. fl. compu- tando	4	—	— —
в) A Lectione Psal- terii pro defuncto	—	—	— 30
д) A Lectione ex- cerptorum pro de- functis Evange- liorum in Stationi- bus singulo	—	17	— —
е) A Concione, et Valedictione Sto- la libera.			
10. A Solo Funere Mi- nori Ordinario	—	24	— 12
11. A Sacrificio Can- tato	—	42	— 6
12. A Sacrificio Lecto	—	21	— 3
13. A Benedictione No- vae Ecclesiae cum Sacrificio	2	—	— —
14. A Benedictione No- vae Domus	—	51	— 9
A Benedictione Pas- chatis nihil eo addi- to, ut ubiquid ex be- nevola oblatione praestatur, illud in usu maneat ultronee.			

A Coleda in Festo Epiphaniae exactive nihil,
pro ratione tamen localis consuetudinis usu ob-
servetur; apud pauperiores vero gratuito praes-
tetur. (51)

Schemma (!) hoc variis vicissitudinibus in ob-
livionem abiit, et Parochi Stolum arbitrarie de-
sumebant, unde Anno 1820 Comitatus Beregh,
et Zemplény querulantur desuper apud Excel-
sum Consilium Lottale Hungaricum Episcopus

рядження, щоб він представив свій наявний список такси в епархії. Ані єпископ, а тим більше його новий секретар Михайло Лучкай, який це пише, не мав такого досвіду, щоб цей список пристосувати і змінити стосовно до обставин часу, але вони його вислали у вищу інстанцію без змін. З приводу цього вчинку духовенство сумує дотепер.

Глава 15 Дальші сутички

Емануїл Ольшавський, одержавши дозвіл від її величності, а не від егерського єпископа, канонічно відвідує Земплинський і Шароський комітати, і, доповівши про результати, з'являється доброзичливе рішення Марії-Терезії усунути всі перешкоди, які звичайно виникають під час виконання духовних справ уніатськими пресвітерами грецького обряду або частково латинського обряду, або обряду реформатів. У Відні 21 січня 1751 року.

Граф Франциск Баркоці, егерський єпископ дає дозвіл містам Вишкову й Тячеву будувати і благословляти церкви. 29 грудня 1751 року.

Сиготу так само раніше, під 2 жовтня 1749 року, він дав той же дозвіл, адресований марамороському вікарію Андрію Бачинському.

Той же егерський єпископ доповідає високій раді й просить, щоб греко-католицькі вихованці не призначалися, а призначені не домагалися душпастирства без його дозволу. В Егері, 16 квітня 1752 року.

Тим часом єпископ Емануїл безстрашно і до того без всякого відома егерців 1752 року восени відправився у Відень, але повернувся з Вацу за порадою також тутешнього єпископа, графа Алтана, великого його прихильника.

5 листопада 1752 року він висвятив Габрієля Палковича на друсіпарського й свидницького єпископа в присутності Мелетія Ковача, великовардинського єпископа, а також Іоанна Петкоські, архідіякона Сатмарського комітату в Марія-Повчі.

В 1753 році закладений і благословлений камінь під фундамент єпископської резиденції.

Петро Арон висвячується єпископом Емануїлом на фогараського єпископа волоського грецького обряду (52) 1 вересня 1754 року в Марія-Повчі. Реліг. 52. При цьому акті

Pócsy Alexus strictum accepit Mandatum, ut Schema suum Stolare in Dioecesi vigens praesentet. Nec Episcopus, tantominus ejus novitius Secretarius: Michaël Lutskey, qui haec scribit, tantam prudentiam habuit, ut mutatis temporum circumstantiis idem Schema accomodavissent, et mutavissent, sed in sua integritate Altius submiserunt. Actum hunc luget Clerus praesens usque.

Caput 15. Ulteriores collisiones.

Manuel Olsavszky accepta facultate a Sua Majestate, et non Agriensi Episcopo, Comitatus Zemplény, et Sáros, Canonice visitat, et facta de effectu Relatione, Benigna emanat Mariae Theresiae Resolutio, ut omnia impedimenta removeantur, quae in administratione Spirituum Ritus Graeci Unitis Presbyteris sive ex parte Ritus Latini, sive Reformatorum poni solent. Viennae 1751 21-a Ianuarii (!).

Comes Franciscus Barkóczy Episcopus Agriensis dat facultatem oppidis Visk, et Tétső Ecclesias erigendi, et benedicendi 29-a Decembris 1751.

Szigethiensi pariter perprius, sub 2-a Octobris 1749 tribuit eandem facultatem ad Andream Bacinszky Vicarium Marmaticum directam.

Idem Episcopus Agriensis Excelso Consilio repraesentat, et rogat, ne Graeco-Catholici Alumni ordinentur, et Ordinati ad Curam animarum applicentur absque annutu ejusdem. Agriae 16-a Apr. 1752.

Interea temporis Manuel Episcopus imperterrite, et ideo absque omni Agriensium scitu 1752 in autumnno commiserat se itineri versus Viennam, sed Vacio rediit svasu etiam Episcopi ejatis Comitatis Althan, magni sui Fautoris.

A. 1752 5-a Novembris consecravim in Episcopum Drusiparensim, et Svidnicensem Gabrielem Palkovits, praesente Meletio Kováts, Episcopo Magno-Varadiensi, item Ioanne Petkószky, Comitatus Szathmariensis Archi-Diacono, Maria Pócsini.

Residentiae Episcopalis fundamentalis lapis positus, et benedictus est 1753.

Petrus Aron Episcopus Fogarasiensis Rit. Gr. (52) Val. consecratur per Manuelem Episcopum 1-a Septembris 1754 Maria Pócsini. Relig. 52. Huic actui praesentes erant: Gregorius Desko, Ordinantis(!) Causarum Auditor, et Vicarius Generalis, et Nobilis Ioannicius Szkripka, Ord. S. Basilii M. Monasterii Maria Pócsensis Hegumenus, aliique, cum Notario peculiariter ad id

були присутні: Григорій Дешко, ординарний суддя і генеральний вікарій та дворянин Іоанікій Скрипка, ігумен Марія-Повчанського монастиря ордену св. Василя В. та інші, зокрема з довіреним у цій справі нотаріусом високопреподобним паном Андрієм Бачинським, заступником марамороського вікарія.

У 1753 році він розпочав будувати резиденцію в Мукачеві, одержавши від її величності для цієї будови тисячу талерів (1500 фл.). Після того як з цієї сумою він приступив до будівництва, вища інстанція повідомила, що він хоче побудувати взагалі чудову споруду, невідповідну до виділених коштів, небезпечну для сусіднього замку із-за обставин, які колись, мабуть, дадуть про себе знати, тому із-за цього повідомлення все було припинено. Однак, тому що з цього нічого не вийшло, Емануїл потурбувався, щоб запрошені депутати з Березького комітату в 1758 році оглянули й оцінили ту споруду і після даних рекомендацій він поспривав (будівництву), бо справді 1 липня наступного 1759 року одержав наказ високої намісницької королівської ради про виплату тисячі талерів для продовження тієї ж будови, і насправді він продовжував будувати її (резиденцію).

В 1753 році він зіткнувся з неймовірними труднощами тому, що одержав дворянську грамоту для свого брата Іоанна, однак раніше, ніж звільнив його з підлеглого становища, Іоанн Бертоті, безпосередньо тримаючи свого підлеглого, поступив з ним як підлеглим, зрештою навіть ще ганебніше, після того як він довідався про одержану ним дворянську грамоту. Адже ці Ольшавські мали і придбану периферію, і звільнення батька Георгія, але не належним шляхом. — Після досягнення мети й опублікування дворянської грамоти 9 грудня 1754 року в Спишському комітаті Іоанн Бертоті дав закувати в кайдани Іоанна Жидова, тобто Ольшавського, як свого підданого, і навіть закувавши шию в кайдани, він дуже ганебно поступив, тільки звільненого за поруку в сумі 500 рейнських флоринів, Емануїл після багатьох неприємностей і затрат нарешті задовільнив його (Бертота).

Егерський єпископ вжив усіх заходів для того (53), щоб підкорити собі духовенство й руський народ; як передає Бабіля, із загальної каси парохів він одержав 1200 флоринів на утримання 6 вихованців та вчителя, але Емануїл не дав йому ані вихованців, ані вчителя, а тому він вдається до побічних каналів,

deputato Rmo Dño Andrea Bacsinszky, Surrogato Vicario Maramarossiensis.

A. 1753-o Inchoavit Residentiam Munkacsini obtentis a Sua Majestate pro hoc aedificio mille Imperialibus (:1500 fl. :) Cum autem ex hac summa inchoasset aedificium, delatus fuit altiore loco ac si omnino magnificentum, nec precariis expensis proportionatum, proin arci vicinae ob emsuras nefors aliquando circumstantias periculosum ponere vellet aedificium ob quam delationem omnia suspensa fuerunt. Cum tamen nihil horum esset Manuel itaque curavit oculari, et aestimari aedificium illud per convocatos e Comitatu Bereghiensis Deputatos 1758 et ita representatione facta prosperatus est, nam reipsa anni subsequi 1759 Mensis Iulii 1-a accepit Excelsi Consilii Lottlis Regii Intimatum, de resolutionis pro continuatione ejusdem aedificii Mille Imperialibus, ac reapse eandem (:Residentiam:) continuare coepit.

A. 1753-O Inexplicabiles molestias habuit ex eo, quod pro Fratre suo Ioanne Armales obtinuerit, antequam tamen hunc ex conditione subditali exemisset, Ioannes Berthóty suum directe subditum praetendens cum eodem processit ut subdito, et quidem turpius etiam, posteaquam pro eo Armales obtentas inaudivit. Habuerunt nempe Olsavszkii hi et peripheriam emptam, et Manumissionem per Parentem Georgium, sed non Via debita. — Post impetrationem, et publicationem die 9-a Decembris 1754 in Comitatu Scepusiensi factam Armalium, Ioannes Berthóty Ioannem Szidov, item Olsavszkium tamquam suum subditum curavit incatenari, et quidem catena collo injecta, et turpissime tractavit, non nisi ad Fidejussionem erga Rflños 500. dimissum, quem Manuel post multa fatigia, et expensas denique contentavit.

Episcopus Agriensis omnem movit lapidem, (53) ut Clerum, et populum Ruthenum sibi subjuget, ut Babilya exponit, ex Generali Cassa Parochorum obtinuit 1200 flños in 6. Alumnos, et Professorem insumendos, sed Manuel ei nec Alumnos, nec Professorem suppedavit, quare convertit semet ad laterales vias, scilicet Andream Bacsinszky Parochum Doroghiensem (:subin Episcopum:) eum requirendo, ut 5. Alumnos exquirat, et Agriam mittat 20-a Novemb. 1754. Archiv. Dioec. Agrien. 73.

Decreti Tenor de 1200 flñis est sequens: Maria Theresia, Dei Gratia Romanorum Imperatrix, Germaniae, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Regina, Archi Dux Austriae. Reverende Spectabilis, ac Magnifice Comes, Fidelis, Nobis sincere Dilecte! Quoniam

а саме до дорозького пароха Андрія Бачинського (згодом єпископа), вимагаючи від нього, щоб він знайшов 5 вихованців й послав в Егер 20 листопада 1754 року. Егер. єпарх. архів 73.

Зміст декрету про 1200 флоринів такий: «Марія-Терезія, божою милістю римська імператриця, королева Німеччини, Угорщини, Далмації, Хорватії та Славонії і т. ін., ерц-герцог Австрії. Шановний і благородний графе, вірний, для нас щиро дорогий! Спонукані ревністю поширити святу унію і тому занепокоєні необхідними засобами в цій справі, ми довідуємось, що ревні й надійні душпастирі очолюють уніатський народ грецького обряду, внаслідок цього вельми доброзичливо довіряючи похвальній турботі вашої пастирської вірності, шанобливо доручаємо відібрати шістьох уніатських юнаків грецького обряду і підібрати здібніших, представити нам їх разом з інструктором грецького обряду з метою навчання всім наукам у вашій егерській семінарії для законного й належного ведення душпастирства, а потім якнайскоріше вислати для виконання парафіальних обов'язків; для прожитку таких ми щороку шанобливо виплачуємо 1200 флоринів із загальної каси парохів, які необхідно виплатити Вам для зарахування їх у семінарію, однак так, щоб з цього фонду забезпечити згаданих шістьох вихованців харчуванням, одягом, ліжком, книгами та іншим необхідним, як і тримати відповідного інструктора їх обряду. Якому, зрештою, ми залишаємось доброзичливо й постійно прихильними милістю та нашою цісарсько-королівською шанобливістю». Дано в ерцгерцогському нашому місті Відні в Австрії, дня восьмого, місяця липня, року господнього тисяча сімсот п'ятдесят четвертого. Марія-Терезія в. р. Граф Леопольд з Надашда в. р. Андрій Моріц в. р.

За тією ж датою вона попереджує єпископа Емануїла, оскільки він пожалівся на неосвіченість свого духовенства, нехай тепер посилає в Егер 5 вихованців і вчителя (54). Обидва листи датуються у Фур Контрасті,^{а)} 20 листопада 1754 року. — Егерськ. 73.

^{а)} За Марії-Терезії введено окремий розрізняльний стиль будівництва, споруди будувались в долинах, так побудований Шенбрун та Геделе, і назви давались екзотичні: Сан-Сусі біля Берліна. Фур Контрасті в Егері.

Nos Sacrae Unionis promovendae Zelo ductae, atque ideo de necessariis eatenus sollicitae mediis, praecipuum omnino comperiamus Zelosos, et idoneos populo Graeci Ritus Unito Animarum Pastores praeficere, hinc benignissimam in laudabili Fidelitatis Vestrae Pastoralis sollicitudinis cura confidentiam ponentes, clementer committimus, quatenus sex Graeci Ritus Unitos juvenes deligat, et quos magis idoneos compererit, Nobis una cum praeficiendo eisdem Graeci Ritus Instructore repraesentet, in Seminario Suo Agriensi omnibus ad Curam Animarum rite, debiteque gerendam scientiis instruendos, et quo citius fieri poterit, ad obeunda dein munia Parochialia exmittendos; pro quorum intertentione Annuos 1200 flños ex Generali Parochorum Cassa a die eorundem in Seminarium introductionis Fidelitati Vestrae persolvendos clementer resolvimus, ita tamen, ut ex hoc Fundo tam praefatos sex Alumnos victu, amictu, lectisterniis, libris, caeterisque necessariis provideat, quam et idoneum Ritus eorundem interteneat Instructorem. Cui in reliquo Gratia, et Clementia Nostra Caesareo-Regia benigne jugiterque propensae manemus. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die Octava, Mensis Iulii, Anno Domini: Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo quarto. Maria Theresia m. p. Comes Leopoldus de Nádasd m. p. Andreas Moricz m. p.

Sub eodem dato monet Episcopum Manuelem, ut siquidem ille conquestus sit de ruditate Cleri sui, nunc 5. Alumnos, et Professore Agriam (54) mittat. Utraque littera datur Four Contrasti.^{а)} 20-a Novembris, 1754. — Agrien. 73.

^{а)}Sub Maria Theresia distinctus gustus aedificiorum intraverat, ut eadem in vallibus struantur, ita structum Schönbrun, et Gödöllö, et nomina dabantur exotica: Sans = Souci, penes Berlinum. Four Contrasti Agriae.

Егерський єпископ, незадоволений тим, що вона попередила як Емануїла, так і Андрія Бачинського вислати 5 вихованців, і навіть доловів у вищу інстанцію й звинуватив у непослушності. Тому канцлер граф Леопольд Надашді через наставників попереджає єпископа Емануїла, щоб він не перешкоджає зусиллям егерського єпископа, але відправив в Егер 5 бажаних вихованців 24 грудня 1754 року. 3 листопада 1755 р. він пише римському агентові, щоб швидко діяв для свого звільнення від присяги, помилково виданої в Егері.

2 вересня 1756 р. Даниїл Бабіля, який називався також Бабіловичем, був висвячений на пресвітера, і в цій справі Емануїл видав посвідчення у відкритому листі. — Оригінал в єпархіяльному архіві.

5 грудня того ж року Марія-Терезія вимагає від егерського єпископа, щоб їй дав доручене в минулому році дослідження стосовно суперечок між ним та мукачівським єпископом.

Глава 16

Королівський декрет стосовно такси

Вище ми згадали, як духовенство Мукачівської єпархії поскаржилось у вищу інстанцію, що егерці хочуть їх усіх поневолити. Тепер видається така резолюція: «Марія-Терезія і т. ін. Преподобний і т. ін. З пред'явленого тут в копії прохання уніатських пресвітерів грецького обряду, що проживають в Мукачівському окрузі, повніше проявиться їх вірність до нас. Стосовно викладених кривд, оскільки вони могли б завдати великої шкоди святій унії, запровадженій з такою наполегливістю, шанобливо доручаємо вашій вірності не переставати розпоряджатись ними. По-перше, щоб священники грецького обряду особисто брали церковні доходи від усього народу свого обряду, що проживає всюди в Егерській єпархії, для якого вони самі виконують таїнства. По-друге, щоб у міру необхідності їм було дозволено будувати (55) церкви. По-третє, щоб ані уніатським священникам не робились перешкоди спілкуватись з народом свого обряду, ані, в свою чергу, народові із своїми священниками і т. ін. У Відні, 16 вересня 1756 року.

Йосиф Годермарський, призначений єпископом, задумав (будівництво), єпископ Бізанці розпочав, а Блажовський та Ольшавський закінчили базилику й Марія-Повчан-

Non contentus Episcopus Agriensis, quod sicut Manuelem, ita Andream Bacsinszky monuerat ad 5. alumnos mittendos, sed altius etiam detulit, et de inobedientia (!) accusavit. Quare Comes Leopoldus Nádasdy Cancellarius praesidentialiter monet Manuelem Episcopum, ne conatibus Episcopi Agriensis obstet, sed desideratos 5. Alumnos Agriam expediat 24-a Decembris 1754. A. 1755 3-a Novembris scribit Agenti Romano, ut strenue agat pro sui absolute a jramento, Agriae erronee emisso.

A. 1756 die 2-a Septembris Ordinatus est Daniel Babilya, etiam Babilovits nominatus in Presbyterum, et eatenus testimonium Manuel in Patenti extradat. — Originale in Archivo Dioecetano.

Eodem anno 5-a Decembris Maria Theresia adurget Episcopum Agriensem, ut anno priori commissam sibi inquisitionem, relate ad differentias, se inter, et Episcopum Munkacsiensem praesentet.

Caput 16.

Decretum Regium circa Stolum.

Superius innumus, qualiter Clerus Dioecesis Munkacsienensis Altissimo Loco questus sit, quod Agrienses eos omnes, et universos opprimere velint, nunc emanat Resolutio sequens: Maria Theresia etc. Reverende etc. Ex isthic copialiter advoluta Graeci Ritus Unitorum Presbyterorum in Districtu Munkacsienensi existentium instantia uberius perspectura est Fidelitas eorundem Nobis exposita gravamina, quae siquidem in magnum Sacrae Unionis tanto studio plantatae vergisset detrimentum, hinc eidem Fidelitati Vestrae hisce clementer committimus, et mandamus, quatenus circa praeattacta gravamina disponere non intermittat. Ut 1-o Sacerdotes Ritus Graeci ab Universo sui Ritus populo ubicunque in Dioecesi. Agriensi degente, cui ipsi Sacramenta administranda habent, proventus Stolare privative permittantur. 2-o Ecclesiae pro necessitatibus ratione eisdem erigendae (55) admittantur. 3-o Neque Sacerdotes Uniti ab accessu populi sui Ritus, nec vicissim ab accessu Sacerdotum suorum arceatur populus etc. Vienne 16-a Septembris 1756.

Iosephus Hodermarszky, Episcopus nominatus meditabatur, Episcopus Bizanczy inchoavit, et Blazsóvszky, ac Olsavszky consumarunt Basilicam, et Claustrum Maria Pócsense. Conatibus his omnibus coronam addidit Pócsense Franciscus

ський монастир. Усі ці зусилля увінчав граф Франциск Каролі, який передав своє успадковане майно Повчанському монастирю. У витязі зміст установчої грамоти такий: «Граф Франциск Каролі, як перший набувач домінії Ечеда, своє успадковане право, яке він має на Повчанський маєток, передає на вічне користування монахам ордену св. Василя В. як щодо ділянок (32. Кріпосні маетки), так і до регалій при таких умовах: по-перше, вимагаючи взаємної любові до святої унії, віруючим і духовенству латинського обряду, які приходять на відпуст, нехай дається їм вільний доступ, однак священники латинського обряду, які бажають відправляти службу, повинні з'явитись до настоятеля монастиря. По-друге, для прийому високопоставлених гостей, які приїжджають, а також для прийому самих єпископів нехай побудується пристойний готель, однак, якби мукачівський єпископ вимагав для себе особливого права, тоді монахи нехай будуть звільнені від обов'язку гостинності. — Стосовно вимог він бере відповідальність на себе та своїх наступників, однак, якби орден св. Василя В. був спроможний це зробити, право домінії нехай залишається за ним та його наступниками. Якщо б трапилось, що монахи внаслідок якогось нещасного випадку ухилились від обов'язків, нехай буде виділена відповідна допомога священнику, який виконує обов'язки, хоч він не має жодного права чи відношення до заснування (монастиря), або нехай наважиться перешкодити повернутись монахам». Дано в замку Кароля, 20 червня 1757 року. Базилович у III частині детальніше розповів про виникнення цієї фундації, я не хочу цього повторювати, але, між іншим, я і не пишу історії монастиря.

Сам же єпископ Емануїл 20 квітня 1758 року видав грамоту фундації для монахів-василіанів у Повчі й потурбувався відкласти у Лелесі.

Глава 17

Найкращі вчинки Емануїла

У 1758 році, поки тривала пруська семилітня війна і всі магнати (56) допомагали вести цю війну, Емануїл також постарався з свого боку відправити воїнів, з тією метою йому здавалось, що будуть корисними два заходи: один — щоб нинішні парохі внесли гроші готівкою по шість маріанів, а дяки — по одному маріану, другий (захід), щоб Попо-

Károlyi, haereditarium suum possessorum in Póts Claustro cedendo. In extracto tenor Foundationum est sequens: Comes Franciscus Karolyi, qua primus acquisitor Domini Ecsed jus suum haereditarium in possessione Pócs existens, tam quoad terrenum (:32. Sessiones Colonicales:) quam et Regalia, Ordinis S. Basilii M. Religiosis mediante perennali fassione confert, ac cedit sequentibus sub conditionibus: 1-o Unionis Sanctitate reciprocam Charitatem exigente L. R. Fidelibus, ac Clero devotionis causa concurrentibus liber equidem accessus concedatur, sacrificare tamen volentes Lat. Ritus Sacerdotes apud Superiorem Claustri semet insinuare teneantur. 2-do Pro intervenientibus majoris momenti hospitibus, ac ipsis Episcopis condigne excipiendis exstruat Hospitalis, si tamen Epŭs Munkacsensis jus quodpiam sibi praetenderet, eorum Religiosi obligatione hospitalitatis immunes sint. — Relate ad impetitiones equidem evictionem in se, suosque successores assumit, si tamen contingeret Ordinem S. Basilii M. sufferri, jus Domini in se, ac suos Successores devolvatur. Si vero Religiosos casu infelici dilabi contingeret, fungenti Sacerdoti condigna subsistentia assignetur, quin is ullum jus aut praetendendi ad jura fundationalia Portionis habeat, aut impedimenta ponendi redditus Religiosorum audaciam sumat. Signatum in Castro Károly, 20-a Junii, 1757.

Foundationis hujus originem Bazilovits Parte III. uberius pertractavit, ego ea repetere nolo, sed et secus Monasteriologium non scribo.

Ipse vero Manuel Episcopus 1758, 20-a Aprilis condidit instrumentum Foundationis pro Monachis Basilitis Pócsini, et curavit Leleszini deponi.

Caput 17.

Saluberrima Manuelis gesta.

A. 1758 Dum Septennale bellum Borussicum duraret, atque in ejusdem belli subsidium omnes Ma- (56) gnates concurrerent, Manuel quoque dedit operam, ut sua ex parte milites statueret, eum in finem duo media visa sunt ei profutura, alterum ut Actuales Parochi per sex marianos, et Cantores unum marianum nervum belli in aere parato contribuerent, alterum, ut

вичі, які не належали до жодного стану, відзначилися під час державного повстання, але в обох випадках він зазнав великої невдачі.

У 1757 році він дав тринадцять вершників для полку Каролі та стільки ж возів, 26 травня 454 флоринів та 5 крейцарів. У 1758 році було відведено в Дебрецен 25 (вершників), але комісар прийняв тільки десять, а саме 23 березня трьох, 1 квітня шістьох і 12 того ж місяця одного, готівкою 871 флорин та 24 крейцарі віддав для війська 5 травня 1757 року, також в Кароліні 26 травня і т. ін.

У 1759 році в Марія-Повчі він висвятив на крижевацького єпископа Василя Божічковича.

Граф Йосип Сірмай 7 квітня 1761 року передає у Зборові для села Ондавки одержані з Риму індульгенції для єпископської згоди.

Єпископ Емануїл Ольшавський під час свого повторного перебування в Трансильванії та Сатмарському комітаті заспокоїв волохів і своєю промовою, перекладеною на руську й волоську мови, переконав про користь унії,⁴¹ однак сатмарці та інші волохи в Угорщині, підбурені поганим прикладом трансильванців та якогось мандруючого монаха василіянина сарабайта, почали бунтувати; про це свідчать наставницькі листи графа канцлера Палфі, які можна прочитати в архіві реліг. під № 57.

Про цю промову граф єпископ Баркоці говорить так: «Навчає набожного, вченого й занепокоєного за спасіння пастви пастиря, багата на дуже яскраве світло, однак надзвичайно пристосоване до слабого зору очей неосвіченої юрби». У Відні 6 листопада 1761 року, єпархіальний архів.

Стосовно повстання волохів граф Антоній Каролі вважає, що необхідно відвідати деякі села, і що не слід настільки переслідувати їх становище, щоб ця апостольська справа могла бути донесена з більшою простотою (57). Свідчення офіційної особи, якщо необхідно буде, я охоче дам, сам прийду добровільно, або якщо це не може відбутись, будуть наявні службовці комітату. Він розумів, що для нього було великою втіхою виголосити промову перед народом, у якій наголошується, що св. унія у вищій мірі необхідна і

Popovitsii, alias nulli statui obligati per modum Generalis Insurrectionis (!) militiae nomen darent, sed magnam in utroque disconsolationem acceperit.

A. 1757 dedit Equites tredecim ad Regimen Károlyianum, Furasque (:vecturas:) Item 26-a May flñōs 454 Krōs 5. Anno 1758 deducti fuerant Debreczinum conducti 25, sed nonnisi decem acceptati per Commissarium, nempe 23-a Martii tres, 1-a Aprilis 6. et 12-a ejusdem unus, in pecunia vero collata 871 flñōs. Krōs 24. administravit 5-a May 1757 ad Bellicam, Karolini item 26-a May etc.

A. 1759. Consecravit in Episcopum Crisientsem Basiliūm Bozsitskovics Maria Pócsini.

Comes Iosephus Szirmay pro Possessione Ondavka Roma obtentas Indulgentias fine consequendi Consensus Episcopalis praesentat Zboroviae 1761 7-a Aprilis.

Utut Manuel Olsavszky Episcopus duplici sua ad Transylvaniam, et Comitatum Szathmár exmissione Valachos quietaverit, et sua Oratione, in Ruthenicum, et Valachicum versa de salute Unionis convicerit,⁴² tamen Szathmarienses, aliique in Hungaria Valachi malo exemplo Transylvanorum, et cuiusdam vagabundi Monachi Basilitae Sarabaitae persvasionibus ducti, incoeperunt tumultuari; testantur id Comitatus Cancellarii Pálffy Praesidiales, in Archivo Relig. №-ro 57. legibiles.

De hac Concione Comes Episcopus Barkóczy judicat ita: Docet pium, doctum, et pro salute gregis sollicitum Pastorem, abundat sublimiori lumine, accomodato tamen egregie ad hebetem aciem oculorum rudis plebeculae. Viennae 6-a Novembris, 1761 Archiv. Dioecese.

De hac Valachorum tumultuatione Comes Antonius Károlyi censet singulos pagos esse visitandos, nec adeo usque insistendum eorumdem situi, ut Apostolicum hocce Negotium quanta majore (57) simplicitate conferri queat. Magistratus auctoritatem, si opus fuerit, libenter ad dam, ipse me ultro offero, vel si id minus fieri poterit, Comitatus officiales praesto erunt. Magno ei solatio fuisse intellexisse, quod sermonem quempiam, ad plebem habendum, conficiat, ac desudet, in quo ostenditur S. Unionem summe necessariam etc. Karolini 12-a Iulii 1761. — Extractus ex Originali Archivi.

⁴¹ Ця промова в оригіналі значиться два рази під 1761 і один раз під 1751 роком. Див. реліг. 63 в архіві.

⁴² Oratio haec in Originali fert annum bis 1761, et semel 1751. Vide Relig. 63 in Archivo.

т. ін. У Кароліні, 12 липня 1761 року. — Витяз з архівного оригіналу.

Також 1761 року волохи в Сатмарському комітаті, обмануті якимось блукаючим монахом, почали сумніватися в унії, зрештою дуже відходити від неї, Ольшавський, про цю справу повідомлений, негайно послішив до місця події, але й егерський єпископ не мовчав, і навіть посилав єпископові Емануїлу такого листа: «Високопреосвященний пане єпископе, вельмишановний брате во Христі! Від його превосходительства пана сатмарського наджупана я довідуюсь, що чума бунтуючих трансільванських схизматиків уже поширилась навіть на Сатмарський комітат, і багато сіл, не знаю якою фальшивою обіцянкою на якісь пільги та намаганням зберегти обряд були спонукані, щоб послати унії листа про розлучення й визнати схизму. Про неї ми повинні турбуватись з нашим спасителем, щоб були разом ті, які в нього вірять. Дуже раджу Вашому високопреосвященному панству, нехай постарається, як можна, противитись чумі, що поширюється. Я сподіваюсь, що високопреосвященний пан наджупан, зважаючи на моє прохання і на його ревність до обох церков, зробить усе, що на його думку буде необхідним. Я заохочую також своїх священників, щоб вони намагались допомогти по можливості бідним, які знаходяться в небезпеці, а ваше високопреосвященне панство нехай намагається навчити і священників, і народ переконливими й ревними посланнями, наскільки є фальшивими пояснення про вимріяне звільнення від кріпосного права та державних податків, чим їх спокусники обманюють, і наскільки також безпідставний страх перед насильницьким об'єднанням латинського обряду, який їм намагаються нав'язати. Нехай приведе корисні й зрозумілі простому народові аргументи, якими вказується на необхідність св. унії із божого слова і розуміння самої первісної східної церкви; нарешті, нехай не обминає нічого із-за цього нехтування, потім бог спитає ваше високопреосвященне панство про нанесення шкоди тим душам. Якщо він має якусь розумну богобозливу людину і прийняту любов'ю (58) до ближнього, яка знає волоську мову, нехай вчасно буде послана до пана наджупана, щоб (ця людина) за його допомогою підтримувала не лише необманутих, але також обманутих у письмовому відреченні від схизми та схилила їх також скласти письмову присягу східній вірі,

Eodem Anno 1761 Valachi in Comitatu Szathmariensi per quemdam Sarabaitam Monachum seducti, in Unione vacillare, imo vehementer exorbitare coeperunt, Olsavszky eatenus edoctus, illico ad faciem loci properavit, sed nec Episcopus Agriensis siluit, verum sequentem dat ad Manuelem Episcopum litteram: Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcope, Frater in Christo Colendissime! Ab Illustrissimo Domino Supremo Comite Szathmariensi informor, quod malum tumultuantium Schismaticorum Transylvanorum jam etiam in Comitatum Szathmariensem penetraverit, multaeque Possessiones, nescio quarum immunitatum falsa pollicitatione, et Ritus retinendi studio inductae sint, ut nuncium Unioni remittant, et nomina dent Schismati. Quam solliciti esse debemus cum Salvatore Nostro, ut qui credunt in eum, sint unum, tam impense Illustrissimam Dominationem Vestram hortor, det omnem operam, ut malo serpenti, qua licet, obviam eatur. Illustrissimum Dominum Supremum Comitem cum pro hortatu meo, tum pro suo in utramque Rempublicam Zelo spero facturum omnia, quae profutura viderit. Hortor etiam meos Sacerdotes, ut miseris periclitantibus pro viribus succurrere studeant, Illm̄a autem Dominatio Vestra nervosis, et zelosus Ancylicis et Sacerdotes, et populum edocere, quam falsa sint commenta somniatarum a juribus Dominalibus, et publicis oneribus immunitatum, quibus eos seductores demantant, quam inanis item metus coactionis ad amplectendum Ritus Latinum, quem ipsis incutere conantur? Addat opportunas, rudiumque captui accommodatas rationes, quibus S. Unionis necessitas ostendatur ex Verbo Dei, et ipsius Orientalis Ecclesiae primaevae sensu; Denique nihil omittat, ob cuius neglectum Animarum istarum sanguinem Deus subinde ex manibus Illm̄ae Dominationis Vestrae requirat. Si quem Virum prudentem Dei timore, et proximi Cha- (58) ritate accensum habet, Idiomatis Valachici, peritum, opportune mitteretur is ad Dominum Supremum Comitem, ut cum assistentia per eundem ordinanda non solum intactos confirmet, sed etiam seductos ad ejurandam subscriptionem Schismatis, et eliciendam etiam scriptam professionem Fidei Orientalis cum Sancta Romana Ecclesia in Christo Iesu, et ejus Visibili Vicario Unitae disponat. Author sum, ut etiam Vestra D. Illustrissima se Pócsinum conferat, et e vicino invigilet, cum Concilio fidorum Sacerdotum consultet, si quos autem ex his suspectos notaverit, illico captos ab ovibus separet, petitaque Comitatus assistentia, Agriam

об'єднаній із святою римською церквою во Ісусі Христі та його зримим вікарієм. Я — ініціатор, щоб також ваше високопреосвященне панство приїхав у Повч й зблизка спостерігав, коли буде проводити нараду з вірними священиками, якщо б якісь з них виявились підозрілими, то негайно нехай схоплені відділіть від пастви і за допомогою комітату нехай посилає в Егер, де безпечніше будуть охоронятись. Оскільки ж послання обманутих поширювались також в інших комітатах, нехай ваше високопреосвященне панство з не меншою турботою дивиться, щоб священики, вірні святій унії, управляли народом у Саболчському, Ужанському, Березькому, Угоцькому та Марамороському комітатах. Про міста Дорог та Берсермень пише мені саболчський віцеархидіакон, що в публічних молитвах моляться не за нашу, а за імператрицю росіян. Кажуть, що цей симптом відмежування, дорозький пресвітер-капелан в присутності якогось баторзького мінорита з тією насмішкою підтвердив, з якою нас латинських католиків назвав схизматиками.^{а)} Заслугує і це на увагу, щоб випадково лихо, яке ховається під травою, з часом не збільшилось. Чи щось ваше високопреосвященне панство робив або вирішив робити? Я прошу проінформувати, щоб я дав допомогу й пораду, в чому зможу і т. ін.»

Тим часом граф Баркоці стає примасом королівства, а Кароль Естергазі з Вацу переведений в Егер, мало робить, щоб поставити кінець знуцанням свого попередника, скоріше відновлює й озлобляє душі; робить зауваження і так говорить: «Після того як граф Франциск Баркоці очолив естергомську церкву та після мого переведення з Вацу сюди згідно з наказом апостольської королеви і схвалення вашої святості (пише до папи), для мене нічого не було приємнішим, ніж підтримувати добру гармонію з сучасним апостольським вікарієм і я намагався захищати, збільшити й поширити святу унію, введену, підтриману й поширену моїми попередниками, а також тому, коли я одержав повторний цей гуманний лист того ж апостольського вікарія, в якому неодноразово твердив, що він (59) із-за хвороби не міг досі приїхати в Егер, в той же час він довірив себе й своїх моїй турботі та любові і такими словами: «Я

mittat, ubi tutius asservabuntur. Quoniam vero Encyclicae seductorum etiam per alios Comitatus oberrarunt, non minore cura vigilet Illustrissima Dominatio Vestra in Comitatus Szabolcs, Ungh, Beregh, Ugocsa, et Marmaros, ut Sacerdotes in S. Unione confirmati plebem contineant. De Oppidis Dorog, et Bösözörmény scribit mihi Szabolcsensis Vice Archi Diaconus, quod in publicis precibus non pro Nostra, sed pro Russorum Imperatrice orent, quod defectio nis signum Presbyter Capellanus Dorogiensis coram quodam Báthoriensi Minorita fertur eo scommate confirmasse, quo nos Latinos Catholicos Schismaticos appellavit.^{а)} Meretur et hoc cognitionem, ne malum fors sub herba latens per moram invalescat. An, et quid Ill^{ma} Dominatio Vestra egerit, seu agendum statuerit? peto informari, ut operam, studiaque ubi potero adjungam etc.

Interea temporis Barkóczy Comes fit Primas Regni, et Carolus Eszterházy ex Vaciensi Agriam translatus, tantum abest, ut Antecessoris sui vexis finem imposuisset, potius renovat, et animos exacerbat; praemittit, et fatur taliter: Comite Francisco Barkóczy, Ecclesiae Strigoniensi praeposito, et me, jubente Regina Apostolica, ac Sanctitate Vestra (:scribit ad Pontificem:) probante, Vacio huc translato, nihil quidem mihi magis cordi fuit, quam bonam cum moderno Vicario Apostolico harmoniam fovere, Sacramque Unionem ab Antecessoribus meis coeptam, fotam, et promotam protegere, et adaugere, promovereque studui, atque ideo, cum ejusdem Vicarii Apostolici iteratas, easque humanas acceperim literas, in quibus se (59) aegritudine impeditum hactenus Agriam venire non potuisse identidem asseruit, simul autem se, suosque Curae meae, et affectui commendavit, tantis: per adventum ejus praestolatus sum; Cum autem venire tardaret, in comperto habens: Facultates Vicarii Apostolici, moderno Rituali Episcopo Rossensi a fel. rec. Praedecessore Sanctitatis Vestrae Benedicto XIV. ad beneplacitum duntaxat suum concessas per illius obitum, ita et Vicariam potestatem Eidem ab ultimo Antecessore meo paulo praenominato quoad Graeci Ritus Unitos attributam, per hujus ad Cathedram Strigoniensem translationem expirasse; Ne defectu harum tot millia animarum per Districtus Munkacsensem, et Marmarosensem degentium quodpiam salutis dis-

^{а)} Міноритська байка.

^{а)}Fabula Minoritica

чехав його приїзду; оскільки він не спішив приймати, достовірно довідавшись, що надані права апостольського вікарія нинішньому ритуальному рожнявському єпископові блаженної пам'яті попередником вашої святості Бенедиктом XIV тільки за його згодою після смерті того, отже, і влада вікарія, надана йому ж останнім моїм вищезгаданим попередником стосовно грецького обряду уніатів у зв'язку з його переведенням на естергомську кафедру, втратила силу. Щоб із-за відлучення стількох тисяч цих душ, що проживають в Мукачівському та Марамороському округах, не заставлялись наражатися на якусь небезпеку на спасіння; особливо тому що і загальне право, і досвід на моєму боці, навіть цю ж як вигідну й досвідчену особу по відношенню до мого вікарія в названих округах стосовно уніатів, я силою мого незалежного декрету призначив і при тому ясними правилами затвердив».

І щоб це моє розпорядження дійшло до відома всього єпархіального духовенства, я дав обнародувати послання по всій моїй егерській єпархії, в яких я підтвердив прийняту угоду вже у 1747 році між латинським та уніатським духовенством грецького обряду за взаємною згодою^{a)} стосовно річного й церковного доходів, тому що вже багато скарг в цьому пункті до мене поступило, щоб їх заспокоїти, я вважав, що є вкрай необхідним підтвердження цієї угоди.

Стосовно цього я вельми широко зробив, тому що деякі священники грецького обряду передали скаргу померлому уже примасу, цей же доданий лист вони одержали як відповідь; сам же вікарій, звертаючись з уклінним проханням до його апостольської королівської величності домігся того, щоб з достатньою ясністю показати, що апостольський вікарій завжди був і до того, і тепер повинен бути підпорядкованим егерському єпископові як начальнику; з надією припинити всі суперечки між егерським єпископом і згаданим мукачівським вікарієм, також з надією приєднати схизматиків до унії, що проживають за межами цієї егерської єпархії, канонізація Мукачівського єпископства без порушення права, як тілесного, так і духовного егерського єпископа пропонується вашій святості (60).

crimen subire cogentur; praesertim cum et jus commune, et usus pro me staret, eundem ultro velut Personam idoneam, et expertam, in meum per dictos Districtus, quoad Unitos, Vicarium vigore advoluti Decreti mei constitui, expressis- que illic facultatibus communivi.

Et quo Ordinatio haec mea ad Universi Cleri Dioecesani perveniret notitiam, Encyclicas per totam meam Dioecesim Agriensem vulgari feci, in quibus ininitam jam anno 1747 inter Latinum, ac Graeci-Ritus Unitum Clerum mutuo consensu^{a)} circa annuos, ac Stolare redivit conventionem confirmavi, quod complures jam ad me querimoniae hoc in puncto perlatae fuerint, quibus sedandis confirmationem dictae Conventionis perquam necessariam arbitrabar.

Circa quae optima fide a me acta cum nonnulli Graeci Ritus Sacerdotes querelam apud defunctum Primatem deponerent, hancce annexam Epistolam responsi loco acceperunt; ipse autem Vicarius supplici libello ad Suam Apostolico Regiam Majestatem recurrrens id effecit, ut cum sat clare ostenderem, Vicarium Apostolicum semper fuisse, adeoque et nunc esse debere subjectum Episcopo Agriensi, qua Ordinatio; Spe praescindendarum omnium Controversiarum inter Episcopum Agriensem, et praefatum Vicarium Munkacsensem; Spe item Schismaticorum, extra hanc Dioecesim Agriensem existentium ad Unionem alliciendorum, Canonizatio (!) Episcopatus Munkacsensis absque praedictio tum temporalis cum Spirituali Episcopi

^{a)} Не відповідає дійсності.

^{a)}a veritate alienum est.

Тим часом я не припинив як для латиників, так і русинів, що проживають у моїй спархії, приділяти мою пастирську турботу до такої міри, що два роки тому назад, коли в гайдуцькому місті Дорог багато русинів відійшли від унії, цю їх віровідступність я негайно представив його величності з метою врятування їх для того, щоб щасливо були повернуті уже до унії і свята унія там же знову була підтверджена.

Глава 18

Граф Аспермонт присвоює право патронату

Руські парохі раніше зовсім знехтувані, а тепер егерцями зроблені рабами, починають звільнятись від кайданів і звертати на себе увагу інших поміщиків; першим прикладом служить те, що граф Аспермонт вимагав для себе право патронату, що видно з такого листа: «Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане вельмимилостивий! З листа високопреосвященного вашого панства від 30 жовтня минулого 1761 року, адресованого мені, довідаюсь, що ваше високопреосвященне панство розпочинає слідство стосовно права патронату їх превосходительств панів графів Аспермонт по відношенню до сіл домінії Маковиця. Щоб ваше високопреосвященне панство міг переконатись в цьому, прошу ласкаво звернути увагу на таке.

По-перше: згідно з правами королівства Угорщини всім поміщикам належить право патронату, і вони тепер всюди у королівстві його дотримуються. Адже вони не можуть бути позбавлені цього права канонічним правом або приватними указами, тому що в цьому апостольському королівстві канонічне право, як відомо, має значення настільки, наскільки не суперечить державному праву, і це право, яке ґрунтується на державному законі, не може бути обмеженим королівськими указами.

По-друге: Безперечно, священників утримують кріпаки, а кріпаки, без сумніву, одержують всі блага від своїх поміщиків; як кріпаки, так і священники повинні своє утримання записати на рахунок поміщиків, отже, справедливо кожен поміщик в силу свого становища може вимагати для себе права патронату. Бо ніхто не може відмовитись від панських доходів внаслідок того, що кріпаки платять священникам: бо кожен пан при ви-

Agriensis, Sanctitati Vestrae proponeretur. (60)

Non intermisi ego interea tam Latinis, quam Graecis in Dioecesi mea existentibus Pastorem meam sollicitudinem impendere adeo, ut cum altero abhinc anno in oppido Hajdonicali Dorog nominato Graeci complures ab Unione defecerint, hanc eorum Apostasiam pro salutari remedio illico Suae Majestati repraesentarem eo cum effectu, ut feliciter jam ad Unionem reducti, et Sacra Unio ibidem rursus confirmata.

Caput 18.

Comes Aspermont assummit Ius Patronatus.

Rutheni Parochi antea penitus neglecti, nunc per Agrienses mancipia effecti incipiunt a vinculis liberari, et aliorum Dominorum Terrestrium attentionem excitare, primum exemplum est ut Ius Patronatus Comes ab Aspermont sibi exegerit, quod patet ex sequenti Litera: Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcopo, Domine Gratosissime! Ex literis Illm̄ae DVr̄ae de dato 30-a Octobris, anni elapsi 1761 ad me datis adverto Illm̄am D. Vr̄am Ius Patronatus in Pagis Dominiū Makovicza, Excellm̄ōrum, ac Illm̄orum Dominorum Comitum Ab Aspermont in quaestionem summere, quo in passu ut D. Vra Illm̄a capacitari possit, peto ad sequentia advertere dignetur.

Primo: Iuxta Iura Regni Hungariae omnibus Dn̄is Terrestribus Ius Patronatus competere, illosque actu illud ubique per totum Regnum exercere. Auctoritate autem hac illos per Ius Canonicum, aut Rescripta privata tanto minus privari posse, quo certius est in hocce regno Apostolico Ius Canonicum in tantum valere, in quantum Iuri publico non derogat, nec Regiis rescriptis auctoritatem hanc Legi Publicae innixam limitari posse.

Secundo: Innegabile fore Sacerdotes subsistentiam sui a Colonis habere, Coloni autem, cum Universa Beneficia a Dominis suis Terrestribus accipiant indubium esse, veluti Colonos, ita et Sacerdotes subsistentiam sui Dominis Terrestribus in acceptis referre debere, concomitanter merito Dominum Terrestrem quemlibet eo ipso, quod sit Dominus Terrestris, sibi Ius Patronatus vindicare posse. Inficias enim ire nemo potest per id, quod Coloni Sacerdotibus contribuant, decedere proventibus Doinalibus: Quisque namque Dominus in determinandis praestationibus semper reflexionem habet ad id, quantum Colonus Regi, et quantum Sacerdotio

значенні плати завжди має на увазі те, скільки кріпак повинен платити королю і скільки — духовенству (61). З цієї точки зору розглядається і це так, що кріпаками дається королю, неначе б давалося самим поміщиком.

По-третє: У селах домінії Маковиця парафії грецького обряду знаходяться в занедбаному стані і вони відомі. Корятовичева угода, яка мала силу протягом століть і підтверджена найдавнішими урбаріями, свідчить, «згідно з якою в комітатську державну касу нічого не платять, всякий церковний доход, тому що він залежить від милості панства, нехай розглядається або як дотація, або як фундація»; не слід сумніватись, що кожна розумна людина віднесе це на милість й опіку поміщика.

По-четверте: Щоб канонік міг відкинути природу церковного доходу, розпочати слідство стосовно кількості церковного доходу та із-за послаблення вимоги при встановленні опіки міг піддати сумніву доходи того, який дає.

По-п'яте: Згідно з угодою Корятовича з панами Маковицької домінії пани графи Аспермонти не можуть вимагати права патронату, неначе обумовленого, як постійні (пани графи), вони не можуть бути позбавлені затвердженого договірною праву, звичаю і вживання.

По-шосте: Інші поміщики Маковицької домінії, та навіть сусіди домінії, а саме: Стропко, Гуменне, Теребеш та власники інших (доміній) спокійно практикують таке право.

По-сьоме: Оскільки зрозумілим стає, що переселенці цих предків, які прибули з Росії, були прийняті з милості панства, зовсім не означає, що жодні наступники, спираючись на закон, противились справі попередників.

Якщо б високопреосвященне ваше панство був ласкавим зважити на це, сподіваюсь, що він не піддасть сумніву право патронату вищетулованих панів графів і не буде займатись правом цього патронату, і до того буде призначати тільки в їх присутності, зокрема тому, що католицькі єпархіальні єпископи не мають нічого проти їх права.

Оскільки пани священики не були задоволені приміщеннями парафій, бажаючи більше мати, вони орендують панські наділи, панів графів за пригнічення їх не можна звинувачувати, але скоріше треба звинувачувати тих, що не задовольнялись своїми наділами. Якими однак здавна були задоволені їх

contribuere tenerur. (61) Ob quem Respectum etiam ita consideratur hoc, quod per Colonos Regi praestatur, ac si per ipsum Dominum Terrestrem praestaretur.

Tertio: In Dominii Makovicza pagis Parochias Graeci Ritus suas excisas habere appertinentias, easque determinatas; Transactio Quiriaticovitsiana usu a saeculis continuato, ac Urbariis antiquissimis firmata testatur, Ex qua ad Cassam Publicam Comitatus nihil contribuunt, Quod Beneficium cum ex Gratia Dominatus profectum sit, sive qua Dotatio, sive qua Fundatio consideretur, quae libet cordatum id ad favorem, et Patrocinium Domini Terrestri relatum, dubitari nequit.

Quarto: Naturam beneficii respicere, ut Beneficiatus quantitatem Beneficii in questionem sumere et ab exiguitate praetensae rei, metiendo Patronium, Beneficia Praestantis in dubium vocare possit.

Quinto: Iuxta Transactionem Quiriaticovicsianam cum Dominis Dominii Makovicza Ius Patronatus Dominis Comitibus ab Aspermont, tamquam stipulatum competere, quali Transactionali Iure, usu, ac Praxi continuis firmato privari non possunt.

Sexto: Alios Dominos Terrestres Dominii Makovicza, imo et Vicinos Dominiorum, videlicet: Sztropkó, Homonna, Terebes, ac aliorum Possessores Ius tale imperturbate exercere.

Septimo: Claro existente eo, quod Anteriorum horum Coloniae ex Russia adventantes, ex gratia Dominatus illuc receptae fuerint, plane non cohaerere, ut Successores nulli legis fundamentum innixi facto antecessorum recalcitent.

Haec si DVr̄a Illm̄a expendere dignata fuerit, spero Eandem Ius Patronatus Praetitulorum Dominorum Comitum in dubium non vocaturam, nec se in exercitium Iuris hujus Patronatus ingessuram, adeoque per eosdem non nisi praesentatos investituram, maxime cum Episcopi Dioecesani Catholici Ius hocce illis non controvertant.

Quod Domini Sacerdotes Parochiarum Apertinentiis haud contenti, cupiditate plus habendi, fundos Dominiales exarentent, Dominis Comitibus pro pressura illorum imputari non potest, sed potius illi culpandi, quod sibi destinatis non contententur, quibus tamen antiquitus illorum antecessores contentabantur, ex illis quippe co-

посередники, звичайно з них вони відповідно утримувались, хоч не так, як тепер. До цього слід додати, що також тим можна б сприяти їх кращому утриманню, якщо б сусідні філіали приєднались до (62) матерів церков, отже, в тому випадку, якщо ваше високопреосвященне панство шкодує, що вони є орендаторами всупереч канонічній думці, нехай зволить звільнити їх від орендування. Панські маєтки, які вони примусово орендують, і знайде спосіб вмити повернути на свою користь, отже я заявляю, якщо вони не внесуть належної плати домінії згідно з угодою найстародавнішим урбарієм, то з усіх таких маєтків, від яких плата береться уже століттями, я постараюсь зібрати і заставити виплатити те, що належить домінії. Я знаю, що ваше високопреосвященне панство є у Повчі поміщиком, тому сподіваюсь, що ваше високопреосвященне панство засвідчить, чи тамошньому парохіві можна без плати привласнити собі панські маєтки, які дістались вашому високопреосвященному панству на підставі королівської дарчої грамоти. Оскільки до цього відомо, що пани священники, жінки, діти, та навіть їх родичі живуть не з іншого, як з парафіального наділу, ці парафії є найпридатнішими для утримання осіб, які служать церкві без того, щоб були орендаторами і приносили непоправну шкоду панству, привласнюючи собі право на утримання шинку, наділів та ін.

У медведівського пароха в другому місці немає квартири, тому ваше високопреосвященне панство боїться, що буде якийсь скандал і шкода, бо скоріше народ підніме скандал, тому що той (парох) внаслідок проступку вигнаний клобушицькою графинею з іншої парафії, був поселений без попереднього відома. В цьому випадку ваше високопреосвященне панство погоджується з моїм проханням, таку увагу я високо ціную.

Те бажання й намір не є ані моїми, ані економістів, щоб кріпаки утримувались від набожних легатів, установлених для розради їх душ, насправді такий є намір, по-перше, щоб testamenti складались у присутності панського урядника, або якщо він відсутній, — в присутності судді та двох присяжних. По-друге, нехай не заповідають майно наділів, звичайно невідчужуване і що не підлягає їх розпорядженню. По-третє, щоб через це залишені діти не страждали і не стали неспроможними платити королю й панові. По-четверте, якщо хтось не залишає жодних дітей або

mode subsistentes, Licet non ita, uti nunc. Ad quod accedit, quod illorum commodiori subsistentiae etiam per id consuli posset, si Vicina loca pro Filialibus ad (62) Matres Ecclesias applicarentur, Quod si igitur Illm̃a D. Vr̃a doleat illos contra Mentem Canonum Arendatores esse, dignetur illos ab arendationibus inhibere. Dominatus Beneficia, quae illi obtrusive exarant, sciet et alia modalitate in suum commodum convertere: Imo me declaro, nisi Censum ab illis juxta Transactionem, et antiquissima Urbaria Dominio competentem praestiterint, omnia Beneficia talia, a quibus Censum jam a saeculis praestatur, subtrahi, et illos ad hoc, quod Dominii est, praestandum compelli curaturum. Scio D. Vr̃am Illm̃am in Pócs esse Dominum Terrestrem; Unde praesumo Illm̃am D. Vr̃am obtestari, num ibidem loci Parocho citra Censum integrum sit sibi Beneficia Dominalia, quae in D. Vr̃am Illm̃am ex Collatione Regia promanant, arrogare. Ad haec cum notorium sit Dñs Sacerdotes, Uxores, liberos, imo Cognatos suos non aliunde, quam ex fundo Parochiae alere; Parochiae hae sufficientissimae sunt ad Individuorum. Altari servientium subsistentiam, citra id, ut Arendatores sint, Dominatuique infinita damna inferant, Ius Educilli, Ius Terreni, et alia sibi arerando.

Medveczensis Parochi aliorum illocationem non est, quod Illm̃a D. Vr̃a metuat, cum aliquo scandalo, et detrimento futuram, tolletur enim potius scandalum ex populo, cum ille propter excessus, per Comitissam Klobusiczianam ex alia Parochia pulsus, citra Dominatum praescitum illuc illocatus fuerit. Quo in passu cum petito meo Illm̃a D. Vr̃a deferre dignatur, reflexionem hanc magni facio.

Non est illa sive mea, sive Officialium economicorum mens, ac intentio, ut Coloni a piis legatis pro refrigerio animarum suarum condendis arceantur. Verum illa est intentio: Primo: Ut Testamenta condantur in praesentia Officialis Dominialis, sive si is non adsit, in praesentia Iudicis, et duorum Iuratorum. Secundo: Ne appertinentias fundorum legent, inalienabiles quippe, nec illorum Dispositioni subiacentes. Tertio: Ne per hoc proles remansae ruinentur, ac inhabiles ad Regi, et Domino praestanda reddantur. Quarto: Si aliquis nullas proles, aut Successores

спадкоємців, як передбачено 30-ю статтею 3-ої частини, то без сумніву, що також по відношенню до поміщика не сприймалося все під приводом розради душі.

Щоб священники мали як річний, так і церковний доход, цілком справедливо і про це я серйозно урядовцям наказав і далі також буду наказувати (63), щоб надати їм допомогу проти впертих кріпаків.

Також я прошу ваше високопреосвященне панство, щоб був ласкавий нагадати своїм священникам, щоб вони не лише для себе вимагали сатисфакції (бо ніхто не є для себе суддею), але просили її від уряду. Якщо хтось її заперечить, то я сам, напевно, не дозволю їй образити.

Що стосується справи мірошівського (священника) з Іоанном Дишком, те стає зрозумілим із закінченого слідства, що це село ніколи не належало до присілків парафії, але воно неправильно було передано йому деякими жителями на шкоду того Дишка з попередженням панства, тому також я дуже обурився, що жадібність до того захопила священника, що внаслідок відмови від духовних благ хотів позбавити села нещасного (Дишка).

Але перш ніж перейти до переліку спеціальних їх проступків, я прошу, щоб ваше високопреосвященне панство зволив на це також звернути увагу, що безперечно багато з них мають синів і зятів, ділять між собою парафіальне майно і так, видумуючи причину про бідність парафії, постійно вимагають. Тут я міг би повірити, що ваше високопреосвященне панство сам не дозволить зобов'язати ані села, ані поміщика, щоб, поділивши визначені наділи парафії серед дітей, їм дали інші наділи, і таким чином дозволили, щоб поступово в майбутньому вони займали весь наділ. З цієї причини я прошу, щоб і в такому випадку ваше високопреосвященне панство був ласкавий надати допомогу, щоб, очевидно, вони не надумали відірвати під тим приводом парафіальне майно, а відібране ж негайно туди повернули.

Також не меншою шкодою є для короля й панства те, що від присілків крім парафіального майна під звичайними різними приводами до комітатської контрибуційної каси не вносять гроші, хоч однак тягар сільського господарства залишається і внаслідок цього бідних платників обтяжують.

Доход від виробництва горілки є королівським доходом, що належить лише поміщикам і менше личить священнику; однак усі

relinquat, ut Tituli 30. Part. 3. ratio habeatur, nimirum, ut a proportione etiam Domini Terrestris habita ratione totum sub praetextu refigerit animae non absorbeatur.

Ut Sacerdotes tam annum, quam Stolare Proventum habeant, justum, ac aequum est, et eatenus serio Officialibus injunxi, et porro quaque in- (63) jungam, ut eisdem assistentiam contra morosos Colonos praestent.

Ut etiam Illm̄m D. Vřam rogo, dignetur suos Sacerdotes admonere, ne sibi solis satisfactionem (:nemo enim sibi Iudex:) impendant, Verum illam ab Officiolatu petant: Qui si illam denegaverit, ipse certe non permittam illis injuriam inferri.

Quod concernit Mirosoviensis cum Ioanne Diszka negotium: illud ex Inquisitione peracta clarum est, Agrum hunc nunquam ad Virgas pro Parochia excisas, pertinuisse, verum illum perperam per nonnullos incolarum eidem datum fuisse cum damno illius Diszka, et Dominatus praepudicio, idcirco etiam nimis scandalisatus sum, quod avaritia Sacerdotem eo abripuerit, ut per denegationem beneficiorum Spiritualium miserum agro spoliare voluerit.

Antequam autem ad speciales illorum excessus enumerandos condescendam, ad id quoque ut Illm̄a D. Vřa animadvertere dignetur, peto, nimirum plerosque illorum habere filios, et generos, interque illos subdividere appertinentias Parochiales, et ita nuditatem Parochiae praetextuando semper ulterius serpere. Hic crediderim Illm̄m D. Vřam ipsam admissuram; nec pagos, nec Dominum Irrestrem obligari, ut inter proles Parochiae destinatis fundis subdivisis, illis alios fundos excindant, et ita successive fore totum terrenum per illos occupari permittant. Ob hanc rationem peto, ut et hoc in passu medellam adferre dignetur D. Vřa Illm̄a, ne videlicet illi appertinentias Parochiae sub illo praetextu avellere praesument, avulsos autem illico illuc reapplient.

Non minus etiam Regi, et Dominatui praepudicium, quod a Virgis extra appertinentias Parochiales sub variis praetextibus usuatis ad Cassam Contributionalem Comitatus non contribuant, cum tamen onus rei rusticae inhaereat, ac per id miseris contribuentibus aggravat.

Beneficium exustionis Cremati est Beneficium Regale, solis Dominis Terrestribus competens, et Religioso minus conveniens; illi tamen

они мають апарати для варіння горілки, звичайно під приводом власної необхідності, цей привід навіть тому заслугове осуду, що війську не можна продавати напій, але воно повинно його одержувати від поміщиків (насправді ж на шкоду домінії). Із церкви також ідуть в парафії під виглядом відвідування і там же так напиваються, що ледве при повній свідомості повертаються, гарно подякувавши за цю гостинність.

Вони тримають великі череди волів, корів, овець та іншу (64) відгодовану живність, нею випасають найкращу частину наділу на шкоду платників податку і також самого славного панства.

Якщо є врожай на жолуді, майже все збирають для своїх власників, за винятком того, що щось з нього панству платять, хоч все-таки ця власність є королівською, яка належить тільки поміщикам.

Їм (священикам) належить плата за нічліг, під цим приводом від деякого вони одержують наділи для користування, отже обманюючи панство, бо плату, що від таких наділів належить, відмовляють панству, деякі використовують і одержані наділи під цим приводом і також беруть плату за нічліг.

Куримський священик приблизно три роки тому дав дуже жорстоко покарати ста паличями росточького панського підданого, якого викликав до себе під приводом дати посвідчення.

Свидницький архіпрєсвітер забрав у померлого в Млинаривцях, що служив у вапєницького священика, 40 флоринів й пару волів під приводом тестаменту, про що у домінії нічого не відомо.

Нижньотвароський (священик) супроти панської заборони дав вирубати і викорчувати ліси, маючи також понад сотню овець, весь наділ випасає, збирає борги у шинках, однак відмовляє у звільненні від плати, жодним чином не дозволяє проводити езекуцію.

Куровський (священик) відмовляється дати плату, яку інші вносять, у цій справі він спонукає домінію, щоб порушити судову справу проти нього, для якого досить було мені закрити світські доходи, але із-за великої шани до вашого високопреосвященного панства я досі не зробив цього.

Можна було б і більше сказати, що тим не менше тепер замовчується, в надії на майбутнє саме виправлення, на що дуже сподіваюсь, лише ті провчені нехай знають, що вони у подібних випадках не мають жодної

omnes Crematorias, Ollas tenent, sub praetextu equidem propriae necessitatis, qui praetextus vel ex eo etiam damnabilis est, quod nec militiae liceat potum educillare, sed illum teneatur a Dominis Terrestribus accipere (:sed revera in Domini detrimento:.) Ex Ecclesia etiam ad Parochias sub specie inquisitionis se conferunt, et ibidem ita compotant, ut vix mentis compotes redeant hanc Parochorum hospitalitatem bene persolventes.

Magnos greges boum, vaccarum, ovium et aliorum (64) altium intertenent, illis optimam terreni plagam depascunt cum detrimento Contribuentium, et ipsius etiam I. Dominatus.

Si glandines procreantur, suis sabellicis fere totum absorbent, citra id, ut Dominatui aliquid abinde penderent, cum tamen Beneficium hoc sit Regale solis Dominis Terrestribus competens.

Pecunia Lecticalis illis competit, titulo illius a nonnullis agros usuandos accipiunt, taliter Dominatum defraudantes, obtingens enim, quod a talibus agris competit, Dominatui denegant, nonnulli et agros hoc titulo acceptos usant, et Lecticalem quoque pecuniam desumunt.

Kurimkensis Sacerdos Rostokiensi Dominali Subdito ante tres circiter annos sub praetextu Testimonii perhibendi ad se accersito 100. baculos crudelissime infligi curavit.

Archi Presbyter Svidnikensis Artimno, cujusdam apud Vapenyikensem Sacerdotem servientis demortui in Mlinarócz habitos 40. flnōs, et par boum praetextu Testamenti, de quo, Domino nihil constat, occupavit.

Alsó Taroszcziensis contra prohibitionem Dominalem, exstirpaturas cum desolatione sylvarum fecit, grege ovium etiam centesimum numerum superante, totum terrenum depascit, debita in popinis contrahit, solutionem tamen denegando, executionem nullatenus admittit.

Kuroviensis Censum, quem alii solvunt, praestare recusat, eatenus Dominium ad litem contra se movendam inviando, cui a me temporalia claudere sufficeret, sed ob magnum Dominationis Vrāe Illustrissimae respectum hactenus non feci.

Possent et plura exponi, quae nihilominus pro hic subticentur, spe emendationis suapte subsecuturæ: id quod firmiter spero, modo illi edocti,

протекції у вашого високопреосвященного панства.

У той час як я змушений з сумом довести про це до відома вашому високопреосвященному панству, разом віддаю себе на давню милість і ласку і 9 моїх наджупанів, з постійною шанною залишаюся до вашого високопреосвященного панства», у Відні, 22 січня 1762 року, найуклінішій і найпокірнішій слуга Георгій Бернат в. р.

Глава 19

Егерці продовжують свої претензії

1761 року настає зміна правління, але не процедури, граф Баркоці стає примасом королівства (65), а граф Кароль Естергазі переселяється з вацького єпископства в Егер. Бабіля говорить про цю промоцію обох таким чином: «Він і не сподівався, що кмітливий Франциск, егерський єпископ з графів Баркоці, який 1761 року був висвячений на митрополитанський естергомський престол, того ж самого року за апостольським наказом блаженної пам'яті Марії-Терезії та за згодою римського папи Клімента XIII був переведений із вацького єпископства в Егер, в егерському єпископстві він здобув безпосереднього майбутнього спадкоємця своїх планів, зокрема ревного виконавця стосовно мукачівських русинів графа Кароля Естергазі, який досі ще править шановною егерською єпархією.^{a)} Отже, цей знову ідучи точно по слідах свого попередника в Егерському єпископстві, так же само третього року свого єпископського правління, або 1763 року (тому що за попередника проїнявся ненавистю) довів до відкритої ненависті егерців стосовно мукачівських русинів, коли, очевидно, виданою в Егері, дня 18, місяця травня, того ж вищезгаданого року власною своєю єпископською грамотою обирає Михаїла-Емануїла Ольшавського, мукачівського єпископа, апостольського вікарія передусім своїм ритуальним вікарієм, коли здійснення єпископських обов'язків, а саме: висвячувати в сан, висвячених направляти для душпастирства, призначати парохів, давати можливість будувати руські церкви, побудовані висвячувати, одним словом все, що стосується єпископського обов'язку, суворо заборонив, та однак згідно зі змістом його ж єпископської грамоти, стосовно всьо-

^{a)} 1787 р.

sciverint se in similibus nullam apud Illmām D. Vrām protectionem habere.

Quae dum dolenter sognificare D. Vrāe Illmāe necessitor, una in Veteres affectus, et Gratiam me, et 9,9. Dominos Comites Principales meos quaquā ratione contingit, devoveo, et juncum cultu persevero. Illustrissimae, ac Rnāmae D. Vrāe Viennae 22-a Ianuarii 1762. humillimus, et obsq̄tmus servus Georgius Bernāth m. p.

Caput 19.

Agrienses suas praetensiones continuant.

A. 1761 Fit mutatio Regiminis, sed non Procedurae, Comes Barkóczy evadit Primas Regni, (65) et Comes Carolus Eszterházy ex Episcopatu Vacienti transfertur Agriam. Babilya disserit de hac promotione utriusque taliter: Neque in conceptibus suis spes ingenio sagacem Franciscum e Comitibus Barkóczy Agriensem Episcopum, qui anno 1761 ad Metropolitanam Strigoniensem promotus Sedem, eodem ipso anno ita Apostolica felicitis recordationis Maria Theresia jubente, et Clemente XIII. Pontifice Romano adprobante ex Vacienti Episcopatu Agriam translatum, immediatum in Episcopatu Agriensi nactus erat Successorem futurum Consiliorum suorum, praesertim quoad Ruthenos Munkacsienses zelosum executorem Carolum Comitem Eszterházy, qui hucdum Alman Agriensem Dioecesim gubernat^{a)} Hic ergo rursus praedecessoris sui in Agriensi Episcopatu vestigiis presse insistens, aequē tertio Episcopalis Regiminis sui anno, seu 1763 quod sub Praedecessore in fomite gliscebat, in apertum Agriensium erga Munkacsienses Ruthenos produxit odium, dum videlicet per emanatum Agriae die 18-a mensis May ejusdem paulo ante dicti anni peculiare suum Episcopale Diploma Michaëlem Manuelem Olsavszky Episcopum Munkacsiensem Vicarium Apostolicum inprimis Ritualement creat Vicarium, dum Pontificalium exercitium, veluti ad Ordines promovendi, promotos ad Curam animarum applicandi, Parochos instituendi, Ecclesias Ruthenicas aedificare facultandi, aedificatas consecrandi, verbo quidquid munus exigeret Episcopale, districte interdiceret, ita tamen, ut simul ejusdem Episcopalis sui Diplomatibus contextu, quoad omnia, et singula jam in

^{a)} 1787

го й окремого уже в розглянутій грамоті і все таке інше, що, зрештою, якимось чином відноситься тільки до єпископського обов'язку, цьому ж мукачівському єпископові Емануїлу, неначе своєму, тобто ритуальному вікарію, дав юрисдикцію на п'ять років.

Я знаходжу в єпархіальному архіві в оригіналі, що Бабіля в розповідній формі передає, стисло так: 18 травня 1763 року егерський єпископ граф Кароль Естергазі обирає Емануїла Ольшавського своїм вікарієм. Далі, хоч згідно з наказом св. канонів він міг вимагати відновлення присяги на вірність і послухність та відновлення визнання католицької віри, бо ж подібну присягу він склав у місяці травні 1747 року в присутності всього капітулу в руки свого попередника (66), і він присягнув на вірність як йому, так і наступникам, і цю ж присягу з нагоди канонічного візиту в 1748 році біля Мукачева він повторив, тому поки не з'ясувалось інакше, він не надає значення повторенню присяги, однак хоче і вимагає, щоб строго зберігав усі додатки даної присяги, а також декрети римської конгрегації по пропаганді, видані під 20 червня 1718 року (дивись вище). З особливої милості, щоб він не був змушений звертатись за дозволом, (Естергазі) дав цьому ж Емануїлові Ольшавському цей дозвіл виконувати єпископські обов'язки та призначати священників протягом п'яти років. 21 вересня 1763 року єпископ Емануїл склав тестамент і довірив його лелеському архіву.

Єпископ Кароль навіть іде далі, бо видає офіційні накази, коротко такого змісту: «28 травня 1763 року егерський єпископ граф Кароль Естергазі, виславши послання до духовенства обох обрядів, відзначає, що рожнявський єпископ Емануїл Ольшавський і апостольський вікарій був призначений його попередником в сан вікарія в Мукачівському окрузі і ним затверджений, також статут його попередника графа Баркоці, нинішнього прimate королювання, виданий 8 травня 1747 року про збір річного й церковного прибутку, затверджує і з всіма його додатками своїм ординарним авторитетом залишає в силі й підтверджує, говорячи, щоб у всіх тих місяцях, що належить до парохів латинського обряду під приводом філіалів, уніатським віруючим грецького обряду, щоб вони із-за відсутності священника не намагались змінити обряд, щоб руські пресвітери не тільки виконували таїнства замість латинських парохів, неначе їх ритуальні вікарії,

Diplomate specificata, et quaecunquē demum etiam alia quocquē quocuo modo ad munus Episcopale demum spectantia eidem Manuēli Episcopo Munkacsienſi, tamquam suo respective Vicario Rituali quinquennalem, seu in quinque annos duraturam duntaxat conferret jurisdictionem.

Invenio in Archivo Dioecetano in origine, quae Babilya narrative tradit, ita in Extractu: a. 1763 18-a May Olsavszky Manuelem in suum Vicarium creat Carolus Comes Eszterházy Episcopus Agriensis. Porro, quamvis dictamine S. S. Canonum Fidelitatis, et obedientiae (!), juramenti, et Professionis Fidei Catholicae renovationem posset exigere, cum tamen simile juramentum mense Majo 1747 coram, et praesente toto Capitulo in manibus Antecessoris (66) sui praestiterit, fidelitatemque tam Eidem, quam et Successoribus juraverit, idemque juramentum occasione Visitae Canonicae 1748. ad Munkács renovaverit, hinc donec aliud visum fuerit, repetitionem juramenti dissimulat, vult tamen, et desiderat, ut Clausulas omnes praestiti juramenti, item Decreta Congregationis Romanae de Propaganda sub 20-a Iunii 1718 emissa (:Vide superius:) stricte observet. De peculiari gratia, quin recurrere debeat pro facultate, eandem facultatem Pontificalia exercendi, et Sacerdotes ordinandi Eidem Emanuēli Olsavszky tribuit duraturam per quinquennium. 1763. 21-a Septembris Manuel Episcopus condidit Testamentum, et Archivio Lelesziensi concredidit.

Ultru progreditur Carolus Episcopus, nam edit Ordines in Patenti, in extracto taliter sonantes: 1763. 28-a May, Comes Carolus Eszterházy Episcopus Agriensis emissa Encyclica ad utriusque Ritus Clerum significat: Emanuelem Olsavszky Episcopum Rossensem, et Vicarium Apostolicum per Districtum Munkacsienſem in Officio, et munere Vicariatus per suum Antecessorem nominatum, per se confirmatum haberi, statutum item Antecessoris sui, Comitum Barkóczy, nunc Primatis Regni dt-o 8-ae May 1747. ratione desumendi annui, et Stolaris Proventus emanatum rati habere, et cum omnibus suis Clausulis auctoritate sua Ordinaria in suo vigore permittere, ac roborare, dicendo, ut iis omnibus in locis, quae ad Parochos Lat. Ritus titulo filialium pertinent, Fidelibus Graeci Ritus Unitis, ne Sacerdotis defectu Ritus mutare cogantur Presbyteri Graecanici Sacramenta Parochorum Latinorum nomine, tamquam eorum Rituales Vicarii non solum administrent, sed et tali occasione semper Stolarem Proventus iidem Presbyteri Uniti percipiant, remanentibus in reliquo

але щоб у такому разі ті ж уніатські пресвітери завжди одержували церковний дохід, зрештою залишивши для пароха латинського обряду стабільні річні доходи. Решта, як в статуті Баркоці.

Бабіля викладає цей декрет таким чином: «Ось, всякий, хто це читає, ясно бачить, як ледь тліючий вогонь знову запалав, бачить і ясно розуміє, що краї цієї рани ще повністю не зажили, як вважали і набагато розумніше лікувати поширену рану і тільки обрізати шкіру, бо того ж самого 1763 року, 28 травня, той же високопреподобний егерський єпископ граф Естергазі, задля більшої відокремленості духовенства обох обрядів, зрозуміло (67) латинського й руського, виславши до духовенства обох обрядів і опублікувавши свої листи і додаючи до названої грамоти і вирозно наказуючи, дає розпорядження, а саме, по-перше, щоб у руських філіалах руські католики непорушно давали річний дохід латинським парохам. По-друге, щоб в тих же філіалах парохі латинського обряду були присутніми на шлюбах, хоч обидві сторони, вступаючи в шлюб, тобто наречені, були руськими, щоб латинські парохі за одноразове вінчання також одержували належний церковний дохід і привласнювали собі.

Таким чином, я поступаю згідно з вченням Павла, який в першому (посланні) до коринф'ян, гл. 9, в. 10 пише так: «Ніхто не оре, ніхто не молотить, якщо не надіється на врожай»; і ясніше в другому (посланні) до феласонійців, гл. 3, в. 8: «І ми ні від кого не їли хліб даром, але в праці і в поті, працюючи вночі і вдень, щоб ми нікого з вас не обтяжували»; зовсім інакше, як найкращий і найпобожніший, так одночасно необережний високопреподобний егерський єпископ граф Кароль Естергазі підлив масла у вогонь, що роздмухувався в попелі, бо як полум'я при підкиданні дров збільшується, не затухає, так нарешті бажання у парохів латинського обряду мати з того, що уже вони мали, тим більше і більше зростало, і тому він спричинив велике лихо парохам латинського і грецького обряду, внаслідок чого між сторонами, що сперечалися вже на основі права, але здебільшого силою, суперечки закінчувалися не за допомогою адвокатів, а за допомогою палиць, і тому частіше всього не той, хто мав правду, а той хто був сильнішим, звичайно кричав: ми перемогли, «ура»! — зрозуміло, це саме намагалися зробити біля 1663 року кальвіністи проти католиків.

pro parte Parochi Lat. Ritus stabilibus, et annuis Proventibus. Reliqua ut in Barkócziano statu- to.

Babilya ita persequitur isthoc Decretum: En, quisquis haec legis, manifeste vides, qualiter- nam male sopitus ignis in furias exarsit rursus, vides, et aperte penetras vulneris hujus labra ne- quaquam ita perfecte coaluisse, ut putabatur, et multum sane differre vulnus sanare, et cutem tantum obducere, eodem enim ipso 1763. anno, 28-a May, Idem Comes Eszterházy Rndmŭs Episcopus Agriensis, ut eo major utriusque Latini scilicet, (67) et Graeci Ritus Cleri Secessio succresceret, ad utriusque Ritus Curatum Cle- rum expeditis, et publicatis Circularibus suis Li- teris, et dicto Diplomati superaddens, et per ex- pressum praecipiens, ordinat nempe 1-o: Ut in Filialibus Ruthenicis Rutheni-Catholici Proven- tum annum Parochis Latinis inviolabiliter pra- estent. 2-do Ut in iisdem filialibus Latini Ritus Parochi Matrimonii assistant, etiamsi utraque pars matrimonium ineuntium, mas nempe, et foemella fuerit Ruthena pro simul Copulatione etiam Stolarem obtingentem proventum Lat. Parochi tollant, et sibi applicent.

Facto itaque hujusmodi Doctrinae Pauli 1-a ad Corinth. Cap. 9. V. 10. ita scribens: nullus arat, nullus triturat, nisi in spe fructus percipien- di; et Clarius 2-a ad Thesalonicenses Cap. 3. V. 8. neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, et fatigatione, nocte, et die ope- rantes, nequem vestrum gravemus; e diametro opposito, sicut alias optimus, et piissimus, ita simul incautus Rndissimus (!) Agriensis Episco- pus Comes Carolus Eszterházy igni in cineribus gliscenti oleum affudit, quemadmodum enim flamma aggesta materia augetur, non opprimi- tur, ita Latini Ritus Parochis libido denique ha- bendi ex his, quae jam possidebant, eo magis, et magis crescebat, et exinde magnum Latini inter, et Graeci-Ritus Parochos excitavit incendium, occasione cuius inter Partes litigantes jam non jure, sed multoties viribus, non mediantibus Procuratoribus, sed fustibus lites terminaban- tur, et hinc saepe saepius non qui justum habe- bat, sed qui viribus praevalebat, vicimus Iope- an! ordinarie canebat: scilicet id ipsum Calvinis- tae circa 1663. annum attentare contra Catholi- cos praesumebant.

Адже латинські плебани, вгамовані своїм правлінням стосовно пресвітерів грецького обряду, але й ці в свою чергу (вгамовані) своїм (правлінням), щоб не у всьому негайно поступитись латинським плебанам, насправді зберігши керівництво бездоганної опіки, захищаються проти агресорів, натхненні то з нагоди похорон, то під час оформлення шлюбів, то нарешті з нагоди збору річного доходу, який латинники звичайно називають платою, який дуже бідні русини не без найбільшої шкоди для себе і для державної казни насправді змушені були платити обом сторонам, що сперечалися і часто претендували на той же річний дохід, з великим скандалом іновірців кальвіністів і лютеран, що знаходились (68) у лоні католиків; бо, поперше, вони вдавалися до слів, зовсім непристойних церковного стану, із словесної сварки доходили до лайки, від лайок потім нерідко доходили навіть до самих побоїв. Якби ти, доброзичливий читачу, бачив, що латинські плебани, дуже часто сперечаючись щоденно за один чи два динари або гріш з парохами грецького обряду, неначе за вівтарі та рідні пенати, і що ці (парохи), повністю маючи навички до ручної праці, якою змушені здобувати для себе, для жінки й дітей їжу та одяг, ти б спостеріг, що навпаки ті (плебани), які не звикли до ручної праці і виховані делікатніше й вишуканіше перевершували їх силою та старанністю. Я сміливо берусь стверджувати, що ти, як спостерігач за незвичною боротьбою, ледве міг би втриматись від сміху.

Населення Березького комітату, яке дуже часто розорявалось татарами 1242 року, потім у 1763 році зросло. Після того як багато округів було розорено знову 1618 року Габріелем Бетленом, Бочкаєм, обома Ракоці і особливо під час революції Текелі, граф Євгеній Ексвін 1763 року привів швабів і передав їм села, де й тепер вони проживають, і хоч їх привілеї так звучать: «Іхні діти та діти дітей ніколи не примушувались до панської праці або панщини, а також ручної праці, і все-таки повинні бути такі вільні люди, що вони в будь-який час з усім майном, не гаючи часу, знову могли переїжджати, куди вони вимагали». — І все-таки згідно цього славного договору панський уряд хоче їх підкорити, як інших підданих, усіма повинностями. Песький Гірлап 1842 року за номером 191, стор. 766.

Latini siquidem Plebani a Sua Superioritate in Graeci Ritus Presbyteros exsufflamini, sed et hi vice versa per suam, ne illico in omnibus Latinis cedant Plebanis, verum servato inculpatatae tutelae moderamine, semet contra aggressores defendant, animati, jam occasione funerum, jam tempore contrahendorum Matrimoniorum, jam denique casu, quo annuus, quem Latini Lecticalem appellitare assolent, desumeretur proventus, quem afflictissimi Rutheni non sine maxima sui, et publici aerarii injuria parti litigantium, et eundem annum proventum praetendentium saepenumero utriusque effective dependere cogebantur cum gravi Heterodoxorum Calvinianorum, et Lutheranorum, in gremio Catholicorum degenti- (68) um scandalo; primo enim ad Verba statum aliunde Clericalem indentia inter se deveniebant, ex verborum altercatione ad jurgia procedebant, ex jurgiis porro progrediebantur non raro ad ipsa etiam Verbera. Si vidisses Lector benigne! Latinos Plebanos ferme quotidie pro uno, alterove denario, aut Grosso cum Graeci Ritus Parochis, veluti pro aris, et focis depugnantes, et hos manuum aliunde labori, quo sibi, uxori, et prolibus victum, et amictum quaerere coguntur, asvetos, adversus illos, tamquam manuali labori insvetos, et delicatius, ac exquisitius educatos viribus, et activitate praevaluisse observasses, fidenter asserere audeo, quod insvetae pugnae spectator vix cohibere te a risu valuisses.

A. 1763 Per Tartaros 1242. ferme excisa ex post succrevit impopulatio Comitatus Bereghiensis, per Gabrielis Bethlen 1618, Botskay Rákóczy utriusque, et vel maxime Tökölianam Revolutiones denuo depopulatis multis plagis Comes Eugenius Exvinus 1763 Svevos induxit, et tradidit eis Possessiones, ubi actu habitant, Et quamvis Privilegia eorum ita sonent: Die ihre Kinder, und Kinds Kinder niemahlen zu einer Herschafliche Robot, oder Frohndienst, auch Zug, und Handarbeiten angehalten werden, und immerhin solche freye Leüte sein sollen, dass sie zu jeder Zeit mit Hab, und Gut ohne einigen aufenthalt wiederum ab, und wohin sie verlangen Ziehen können. — Et tamen penes Clarum hunc Tractatum Officiolatus Dominialis eos velut alios subditos omnibus oneribus subjicere vult. Pesti Hirlap. 1842. N-ro 191. pag. 766.

Уже справа починає доходити до того, щоб покласти кінець сумним скандалам, року 1764, місяця березня, егерський єпископ граф Кароль Естергазі був попереджений високою придворною угорською королівською канцелярією посередництвом радника єпископа Кліма, щоб він сприяв дружньому порозумінню з мукачівським єпископом, дозволив йому вживати й користуватись належною юрисдикцією в той спосіб, як і його попередники, у цій справі не заважав, щоб він скоріше виявив себе спасителем і покровителем святої унії. Звернення егерського єпископа даного 1764 року (69). Але це застерження мало допомогло. Бабіля продовжує так: «Отже, цьому дуже поганому, про якого в божій церкві рідко чули, а ще менше згадували, бажаю, щоб єпископ Емануїл прибув туди своєчасніше, наче занепокоєний батько і передбачливий пастир. 29 січня 1764 року він влаштував у Мукачеві при своїй єпископській кафедрі для свого духовенства генеральну конгрегацію, на яку після того як з'явилися шановніші з духовенства, після обговорення різних справ, що стосувались цього питання, нарешті була встановлена основна доповідь стосовно того, як можна усунути такі великі скандали в божій церкві, а, усунувши їх, встановити взаємний мир і бажану любов між духовенством обох обрядів, і тому що здавалось, що не можна придумати більш підходящого іншого засобу, ніж знову звернутись шановному духовенству до блаженної пам'яті вельмишановної пані апостольської королеви Марії-Терезії і благати її всемогутнього покровительства посередництвом одного чи двох довірених з лона шановного мукачівського духовенства. Єпископ шановного духовенства Емануїл, дуже добре знаючи, що нічого небезпечнішого немає від нариву, що ховається під шкірою і якщо його не виявити, дуже рідко виліковується, тим швидше підтвердив думку, чим жадібніше бажав миру і згоди між обома духовенствами.

Таким чином, обов'язком обраного є негайно розпочати, обговорювати в цісарсько-королівському дворі, і, нарешті, з божою допомогою щасливо закінчити, на згаданій конгрегації уже майже підготувавши до голосування кращих з шановного духовенства, з яких, зрештою, деякі керувались більше шаную авторитету, ніж власною думкою, од-

Maturescere coepit jam res, ut finem tristia scandala consequantur, a. 1764 mense Martio Comes Carolus Eszterházy Episcopus Agriensis ab Excelsa Cancellaria Regia Hung. Aulica medio Episcopi Consiliarii Klimo monitus est, ut cum Episcopo Munkacsiensis amicam cointelligentiam foveat, ipsum jurisdictione competentem juxta modum a Praedecessoribus observatum uti, fruique sinat, in ea via facti non turbet, quin potius Unionis Sacrae Conservatorem, et Protectorem se exhibeat. — Repraes. Eppi Agr. dt-o 1764. (69) Sed parum profuit haec monitio. Babilya ita continuat: Huic ergo pessimo, et vix aliquando in Ecclesia Dei audito, minus autem lecto malo, ut eo tempestivius, veluti sollicitus Pater, et Pastor providus Manuel Episcopus occurreret, Generalem Clero suo anno 1764 pro 29-a Ianuarii Munkacsinum ad Cathedram suam Episcopalem instituit Congregationem, ad quam posteaquam honoratiores ex Ven. Clero comparuissent, tractatis in eadem quoad speciem aliis diversis, tandem tractatus institutus est fundamentalis, videlicet qualiternam tot, et tanta e Dei Ecclesia sufferri possint scandala, et his sublatis mutua pax, et desiderata Charitas postliminio restitui, inter utriusque Ritus Clerum; et cum nullum excogitari posse videretur aliud remedium opportunius, quam si ad pia recordationis Clementissimam Dominam Apostolicam Reginam Mariam Theresiam rursus fieret ex parte Ven. Cleri recursus, ejusque praepotens medio Unius, vel duorum de gremio Ven. Cleri Munkacsiensis deputandorum imploraretur Patrocinium. Hoc Ven. Cleri Manuel Episcopus perbene sciens nihil periculosius esse ulceribus sub cute latentibus, et ea nisi retegantur, rarissime consanari posse, tanto celerius approbavit sentimentum, quanto avidius utriusque Cleri desiderabat pacem, et concordiam.

Pro munere itaque deligendi dextre in Aula Caesareo-Regia inchoando, tractando, ac demum secundum Deum feliciter terminando, in commemorata Congregatione jam fere paratis praecipuorum ex Ven. Clero suffragiis, quos tandem et alii magis Venerationis autoritatis, quam proprii sententia animi secuti, profundae quippe omnis sapientiae Divinae, et humanae, singularis item prudentiae, excelsi animi, Constantiae, et svavitatis in agendo, dexteritatis in urgendo, denique exploratae jam fidei, et probitatis unanimi deligunt consensu e Clero Virum hucdum in Scholis Regio-Episcopalibus Mun-

ноголосно обирають Іоанна Брадача, вису-
того вже Емануїлом серед шановного духо-
венства, людину, звичайно, глибокої всякої-
божественної та людської мудрості, винятко-
вого також таланту, благородного ума,
стійкого й приємного в розмові, наполегли-
вого в справі, і, нарешті, ревного у вірі й чес-
ності, мужа за духовенства, який досі є заслу-
женим професором догматичної теології в
Мукачівській королівсько-єпископській
школі і водночас березьким архidiaконом.
Цю депутацію вельмипреподобного пана
Іоанна Брадача до цісарсько-королівського
двору єпископ Емануїл загальноприйнято
підтвердив і наказав (70) також негайно заго-
тувати довірчий лист, інакше, як найдосвід-
ченіший майстер перед розумнішими до-
сить ясно виклав тривалий час в глибині душі
обдумані плани, тому той чи інший із шанов-
нішого духовенства, хоч, маючи тоді більші
заслуги перед руською божою церквою, од-
нак, якщо говорити правду, при тих обстави-
нах часу, для обговорення обов'язку такого
роду, за менш відповідним звичаєм, почав да-
вати розпорядження стосовно Іоанна Брада-
ча і з боку шановного духовенства вимагати
від нього присягу на вірність, яку він також,
що нижче подається, насправді склав: «Я,
Іоанн Брадач, кафедральний архidiaкон,
присягаю живим богом і всіма святими й цим
святим євангелієм, якого торкаюсь руками,
що я на зборах шановного духовенства,
зібраного при Мукачівській кафедрі, дня 29,
місяця січня, року божого 1764, за порадою й
міркуванням у загальних справах того ж ду-
ховенства, посланий ясновельможним паном
єпископом, нашим прелатом, хочу перед
пресвітлим цісарським престолом у Відні та й
в іншому місці, де виникне потреба, у па-
тронів за даною мені вказівкою інстанції
вельмишановного духовенства із всіма на-
ступними гідними справами, правильно й до-
стовірно представити і діяти, відклавши всі
свої особисті справи і пошуки підвищення
якогось сану, а також всі права, честь і владу,
як його ясновельможного пана прелата мого,
так і всього духовенства, і згідно з моєю
силою у всіх випадках постараюся заступити-
сь, примножити й відстояти. Ніде, жодним
способом, що б з обох сторін не було сказано
або запропоновано, я не замовчу і не пропу-
щу, але як таємницю вищезгаданого мого
прелата досі почути й зрозуміти нікому не
відкрию. Так само я сам нікому нічого не
скажу проти його величності мого прелата та

kaciensibus Theologiae Dogmaticae septimum
in annum meritissimum Professore, et simul
Bereghensem Archi Diaconum jam inter Ven.
Clerum per Manuelem declaratum Ioannem
Bradáts. Deputationem isthanc A. R. Domini
Ioannis Bradáts ad aulam Caesareo-Regiam
Episcopus Manuel solito approbando, et Cre-
dentio-(70) nales etiam illico adparari mandan-
do, utut alias dissimulandi artifex peritissimus
apud intelligentiores diu intra septa Secreti Cor-
dis cocta Consilia sat clare prodidit in apertum,
hinc unus, alterve ex Clero honoratiore etiamsi
in Dei Ecclesia Ruthenica eotum meritiior, atta-
men si verum fatendum, in iis temporum cir-
cumstantiis pro huius modi munere pertractan-
do rite minus idoneus contra Ioannis Bradáts
deputationem excipere cepit, et ex parte Ven.
Cleri fidelitatis iuramentum ab eodem exigere,
quod etiam tale, quale sequitur, effective depo-
suit:

Аз Іоанъ Брадачъ Архidiaкон Кафедраль-
ный Присягаю Богомъ Живымъ. и всеми
Сътыми, и симъ Стымъ Еугліемъ которое Ру-
ками дотыкаю, иъжъ я зереналнаго Собора
всечестнаго Клира Року Бжїя ≠АψЗД.
Дня. кб Мїца Іануарїя оу кафедрї Мункачув-
ской собранаго Совитованїемъ и разсужде-
нїемъ во Общихъ дѣлахъ Тогожде клѣру яснє
Великоможнаго пана Еїпа Прелата нашего
Депутованый, хошу предъ пресвѣтлымъ
Престоломъ Цркимъ въ Вѣдню, инде
идеже нужна вождельветъ оу патроновъ по
данному мнѣ поученїю Инштанцію тогожде
всечестнаго Клира совсемъ послѣдующими
приличающимися публчными дѣлами пра-
ведно, и достовѣрно предложити, и дѣяти
оложивше всякой своей славы личной досто-
инства, и якого колвек сана Воздвиженїя по-
исканїе такожде иже всѣ права, честь, и
власть, якъ его яснє Великоможности Пана
Прелата моего, такъ и всего Клиру во всѣхъ
слученїяхъ послїтъ моеї заступати, оумножи-
ти, и до сѣмшенїя придати потшуся. Ниже
где колвекъ якимъ колвекъ образомъ съ
оугдїемъ любовно, ненавстїю (!) низмѣн-
ствомъ что колвекъ рещи или предложитися
из обоихъ частей маеть не оумолкну ниже
преслушаю но ниже якъ тайны выше Рече-
наго моего Прелата до селъ слышанны, и
выразуминны кому колвекъ ѡкрыю. Тако
противо Его Великости Моего Пана Прела-
та, и его чести самъ ничъ никому не речу, не
оскаржу и о иныхъ реченая или содѣяная оу-
слышу, изразумью немедленно Вѣрно Пра-

його честі й не оскаржу сказане зроблене інших або якщо почую і зрозумію зроблене, негайно вірно й правильно напишу і розкажу його величності, нічого не затаївши. Вручені ж мені листи покажу тільки у тій справі (71), якою ми користуємось, і після цього вірно поверну, а також про хід, визначений інстанцією час від часу правильно повідомлю його величність. Так мені, боже у святій трійці, допоможи і всі святі».

Глава 21

Сумні наслідки егерської процедури

Таким чином, склавши присягу такого роду і прийнявши довірчий лист свого єпископа й духовенства, негайно без затримки відправився у Відень довіреним, тільки той міг правильно зрозуміти велику відповідальність цієї депутації, який належним чином представив би жалюгідне й неначе величезними хвилями загрозливе становище руської церкви. Дійсно правда, що вже згодом з 1689 року егерські єпископи почали приписувати й вимагати залежність від себе мукачівських єпископів, але це досі вони відповідно таємно (робили) і насмілилися підбурювати духовенство та руський і волоський народи. Справді, після того, як згодом з 1747 року вони необережно наважувались не тільки вимагати підпорядкування тих же мукачівських єпископів, але й обнародувати саму вимогу серед духовенства обох обрядів і народу, тоді негайно як серед руського та волоського духовенства, так само і серед народу після відновленого зокрема 1712 року дуже бажаного миру різні заворушення в різних комітатах виникали тому, що руський і волоський народи в цих частинах верхньої Угорщини у правовірній вірі й католицькій унії були твердішими за саму скелю, довідавшись про залежність мукачівського єпископа від егерського, цим самим вважали, що без всякого сумніву треба втратити також і грецький обряд. (72) І дійсно, багато хто з волохів та русинів, будучи наляканими такого роду страхом, одні в надії на вільнішу відправу рідного їм обряду явно домагалися керівництва православних єпископів і відповідно багато хто з тих же підкорилися їх юрисдикції й духовному керівництву, інші, в душі ще вагаючись і тільки вдаючи належність до святої унії, вичікуючи реального результату, залишалися у християнській пастві, так, зокрема, тільки в одному Сатмарському комі-

ведно, его Великости, о пищу, и ѳкрыю, ничто-же оутавише. Врученая паки и мнѣ писанія покажу, токмо оу томъ дѣльѣ (71) намѣ Ползующему тая по семъ яко вѣрно навернуты, тако и о теченіи, и наглѣи Описанной Инштандіи изъ време на время его Великоможности праведно изъ-вѣщу. Такми Боже во Троици Святои помози и всѣмъ Сѣмъ.

Caput 21.

Tristes Sequelae Procedurae Agriensis.

Deposito itaque hujusmodi juramento, et acceptis Episcopi sui, et Cleri Credentialibus, illico nulla interposita mora iter Viennam versus adgressus est Deputatus, cujus Deputationis summam, necessitatem exacte nonnisi ille poterit apprehendere, qui miserrimum, et veluti decumanis fluctibus jactatum Ecclesiae Ruthenicae pro condigno expenderit statum. Verum equidem est, quod jam inde ab anno 1689. Episcopi Agrienses a se Episcoporum Munkacsien-sium dependentiam arrogare, et praetendere coeperint, ast istud huicmodi respectue occulte, et citra ullum in Clero, et populo Ruthenico, ac Valachico tumultum tentare praesumpserunt. Verum posteaquam inde ab anno 1747, eorundem Episcoporum Munkacsien-sium subjectio-nem non tantum praetendere, sed et ipsam praetensionem inter utriusque Ritus Clerum, et populum publicare incaute auferent; tum illico tam inter Clerum Ruthenicum, et Valachicum, quam et inter ipsum populum post restabilitam in specie 1712-o anno, diu desideratam, pacem diversi in diversis, vel ex eo exorti sunt, tumultus, Comitatus, quia populus Ruthenicus, et Valachicus in his Superioris Hungariae partibus Orthodoxa fide, et Catholica Unione ipsa petra firmior audita, Episcopi Munkacsien-sis ab Agriensi Episcopo dependentia, hoc ipso arbitrabatur medio ritum quoque Graecum, absque omni dubio amittendum.

(72) Et sane Valachorum, et Ruthenorum plurimi hujusmodi netu concussi illorum alii spe liberioris congeniti sibi ritus exercitii Schismaticorum Episcoporum Regimen per expressum expetiere, et consequenter eorundem Iurisdictioni, et Spirituali Regimini multi semet subdidere, alii in pectore adhuc nutantes, et speciem tantum modo extrinsecam Sacrae Unionis praeseferentes, unica expectatione realis eventus in ovili Christi detinebantur, sic in specie per solum Comitatum Szathmariensem unius anni

таті протягом півроку близько одинадцять тисяч душ було залучено (до унії), які частково із-за страху, а частково, збиті лисячою хитрістю якогось православного мандруючого монаха-єретика Софронія, який власне у смуті ловив рибу, ухилились від послухності святої матері-церкви, маючи намір назавжди залишитись у схизмі, якщо б єпископ Емануїл раніше не поспішив відвернути лихо і згідно з вельмишановним виданим декретом у цій справі апостольської королеви блаженної пам'яті Марії-Терезії, як королівський комісар з однією сотнею лицарів на всякий випадок з'явився 1761 року, наражаючись на небезпеку, тих, що помилялись, щасливо повернув у християнську паству звичайною своєю апостольською ревністю.

Щось подібне трапилось біля 1766 року в багатолюдному гайдуцькому місті Дорог, яке з часу прийнятої в Угорщині св. унії так стійко збереглося чистим від уської зарази схизми, що дорозька руська й волоська католицькі общини не були змішані з жодним руським не уніатом, який проживав у її лоні; тим не менше після того, як згадані циркуляри високопреподобного егерського єпископа графа Кароля Естергазі до духовенства обох обрядів про підпорядкування егерському єпископові мукачівського єпископа з духовенством та його народом, розповсюджені серед дорозького народу, були вислухані, після зборів, проведених якимось громадянином Ардангазі, більша частина общини обрала голову (общини) протягом короткого часу більше сотні душ були б перейшли до роз'єднаних русинів, якщо б передбачливий місцевий пастир, зрештою водночас і затисянський тоді віцедархидіакон, користуючись вродженою мудрістю, не загасив вогонь, який уже запалав, він гостро відчував, що цей поганий вузол треба розв'язати тільки злим клином, отже, з Дорогу, із самого вогню він спішить у Мукачево до (73) свого єпископа з наміром розповісти про становище своїх дорозьких парохів, після обговорення з ним повернутись додому, негайно без затримки точно доповісти високій королівській намісницькій раді про дорозьке становище, як він дуже покійно просить (допомогу) для корисного лікування, так він дуже своєчасно одержує королівського комісара графа Дері, призначеного для навернення тих же, цей (Дері) після проведення звичайного дослідження, ув'язнивши вищесказаного зачинщика Ардангазі з багаточи-

dimidii spatio ad undecim circiter millia animarum fuerunt adreperta, qui partim ex allegato metu, partim autem Circumcellionis cuspium Schismatici in turbido nempe piscantis Sophronii nuncupati astutia Vulpina seducti, ab obedientia S. Matris Ecclesiae desciverant, mansuri in Schismate perpetuum, nisi Episcopus Manuel ad occurrendum, potius malo, festinasset, et penes Clementissimum Apostolicae Reginae piaе memoriae Mariae Theresiae eatenus emanatum Decretum, qua Commissarius Regius, una Equestris Ordinis Militari Centuria pro omni eventu assistente 1761 anno ad faciem periculi excurrans, errantes solito suo Apostolico Zelo ad ovile Christi feliciter retulisset.

Non absimile quid evenit circa annum 1766 in populosissimo Hajdonicali Oppido Dorogh, quod a tempore susceptae in Hungaria S. Unionis constanter ab omni Schismatis labe ita permansit immune, ut ne unius quidem in gremio sui fixa Graeci non Uniti habitatione Doroghiensis Ruthenorum et Valacho-Catholica permixta fuerit Communitas; nihilominus posteaquam datae Rm̄i Agriensis Episcopi Comitis Caroli Eszterhazy, ad utriusque Ritus Curatum Clerum commemoratae Circulares Litterae subjectionem Munkacsiensis Episcopi cum Clero, et populo suo Episcopo Agriensi complexae inter populum Doroghiensem vulgatae aures, ejusdem penetrarunt, auctore Cive quodam Ardanhazy celebrandorum coetuum a majori parte communitatis constituto Praeside intra exiguum temporis spatium centenae amplius animae ad non Unitos Graecos transivissent, nisi loci providus Pastor, imo simul, et Trans-Tibiscanus eotum Vice Archi Diaconus innata sibi prudentia usus, ignem jam jam in flammam erumpentem consopivisset, qui acute praevidens malum hunc nodum nonnisi malo cuneo solvendum, igitur Dorogino ex ipso igne Munkacsinum prope rat ad (73) suum Episcopum, Statum suorum Doroghiensium Parochorum expositurus, de cuius Consilio domum reversurus, illico nulla interposita mora totum Doroghiensium Negotium Excelso Consilio Locumtenentiali Regio accurate exponens, quemadmodum pro salutari remedio devotissime instat, ita Regium Commissarium Comitem Döry, pro iisdem reducendis ordinatum per opportune obtinet, qui post peractam investigationem solita supradicto primipillo Ardanhazii cum primariis compluribus suis in Bösözörmenyensis Carceribus recluso, optatum grassanti Malo medium posuit. Sed ad Narrationis filium, a quo tantisper recessimus, revertamur.

сленними його високоставленими (особами) у бесерменських в'язницях, зробив бажане посередництво біді, що поширювалась. Але повернімось до розповіді, від якої стільки разів ми відійшли.

Мукачівський єпископ Емануїл, незважаючи на такі великі неприємності з єгерськими єпископами, став великим, бо прилюдно відправивши велику службу з нагоди розумного завершення важких справ, обранням його в число королівських радників; також двічі будучи на посаді державного королівського комісара у справі релігії, а саме 1748 року для придушення у Трансільванії волоських заворушень, а згодом 1761 року майже у такий же справі за допомогою однієї сотні лицарів у Сатмарському комітаті з такою шанобою для свого імені й слави русина відзначився, що уже з різних сусідніх провінцій призначені католицькі єпископи грецького обряду приходили до нього до Мукачева, як до батька батьків для єпископського висвячення, таким чином він висвятив єпископів у Повчі 1746 року блаженної пам'яті великоварадинського Мелетія Ковача, там же 1762 року Василя Божичковича, у Мукачеві 1763 року фогараського Афанасія Редніка з Трансільванії.

Фогараський єпископ Афанасій Реднік висвячується Емануїлом і складає у його руки присягу вірності по відношенню до папи 5 серпня 1765 року. Наказ висвячення відсутній. — Реліг. 77. — У замітках Пастелія я знаходжу, що при цьому акті були присутніми високопреподобний пан Георгій Сабадош, коаудитор і генеральний вікарій високопреосвященного пана єпископа (74), з вельмипреподобним отцем Макарієм Шогайдою, протоігуменом ордену св. Василя В., з високопреподобним паном Андрієм Жеткесем, заступником мараморського вікарія, спеціально довіреним для виконання обов'язків нотаріуса при цьому акті.

Глава 22 Домашні заворушення

Хоч таким був єпископ Емануїл, Бабіля продовжує в цьому дусі: «Мукачівський (єпископ) однак мав перенести дуже велике нещастя не тільки від чужих, але й від своїх синів, яких виховав; досить буде тут навести один з багатьох прикладів, коли саме 15 квітня 1765 року з проведеної конгрегації у Гуменному, з великою невдячністю синів до

Manuel Episcopus Munkacsiensis non obstantibus tantis, cum Episcopis Agriensibus tricus Magnus evasitnam missa summa illius in arduis pertractandis Negotiis prudentia palam facta adlectu in Numerum Regiorum Consiliariorum; bis publici etiam Regii Commissarii Munus in Negotio Religionis, anno videlicet 1748 pro componendis in Transylvania tumultuantibus Valachis, tum et 1761 in pari fere merito una Equestris Ordinis Militari assistente ei Centuria in Comitatu Szathmariensi cum tanta Nominis sui commendatione, et Ruthenici gloria obiit, ut jam ex diversis Munkacsino vicinis provinciis Graeci Ritus Catholici Nominati Episcopi ad illum, veluti Patrem Patrum fine Episcopalis consequendae Consecrationis concurrerent, ita pie Recordationis Meletium Kovats Magno Vardiensem 1746. Pocsini Basilium Bozsitskovits 1762 ibidem, Athanasium Rednik Fogarassiensem ex Transylvania 1763 Munkacsini Episcopos consecravit.

Athanasius Rednik Episcopus Fogarasiensis per Manuelem consecratur, et deponit in manibus ejus juramentum Fidelitatis erga Pontificem 5-a Augusti 1765 Ordo Consecrationis non habetur. — Relig. 77. — In Pasztelianis Praenotationibus invenio: Actui huic praesentes fuisse Rmūm Dnūm Georgium Szabados, Illmī Dñi Ordinatoris Con-Auditorem, et Vicarium Ge(74) nereum, cum A. R. Patre Macario Sohajda, Ord. S. Basilii M. Proto-Hegumeno, Vices Notarii eo, pro actu specialiter deputato agente Rmo Dño Andrea Zsetkey, Surrogato Vicario Marmatico.

Caput 22. Domesticae Turbae.

Etsi talis fuerit Manuel Episcopus in hunc sensum continuat Babilya: Munkacsiensis, attamen non tantum ab externis, sed et a suis, quos enutrivit, filiis, plurima sufferre debuit adversa; ex compluribus unum sufficere hic referre, exemplum, dum nempe 1765 ex Congregatione 15-a Aprilis, Homonnae celebrata non absque magna filiorum in Patrem ingratitude, autho-

батька, за ініціативою Луки Габіни, який згодом помер в Егері, але в той час був парохом грецького обряду і гуменським архідияконом, під загальним іменем конгрегації до високої угорської придворної канцелярії, проти Емануїла була подана скарга, у якій цю ж високу угорську придворну канцелярію ревно просили, щоб вона не відмовилась доповісти про недоліки Емануїла у єпископському правлінні у присутності найсвітлішої його величності та прийняти у цій справі, як ліки, свої заходи; його ж звинувачували, поперше, що єпископ Емануїл, несподівано занедбавши Мукачівську теологічну школу, її учителя, саме Іоанна Брадача, відправив під приводом того, щоб доповісти у королівському дворі про тяготи духовенства, а на ділі при такій нагоді навести довідку про Мукачівський єпископат, внаслідок цієї депутації у Мукачеві не проводились заняття. Тому у багатьох місцях після смерті духовних пастирів їх не могли замінити інші, і так серед руського народу внаслідок зменшення пастирів знехтувана побожність, що (вона) повністю послабилась. По-друге, оскільки шановне руське духовенство у ноті всьому світові представлене бідним, будучи у нелегкому своєму становищі, вимушене було покривати податки, на які уже тривалий час згадуваний довірений скаржився у Відні, остільки і той же єпископ Емануїл вільніше використовував по відношенню до того ж довіреного кафедральні гроші, які він за власним капризом здирав із духовенства, що знаходилося у дуже жалюгідному становищі на своїх парафіях. І, нарешті, по-третє, щоб, зрештою, ліквідувати безплідний ґрунт безперервних суперечок між егерським і мукачівським (75) єпископами, встановити й зміцнити мир і згоду, даремно шукану іншими шляхами, побожно просить, щоб для заступництва високої угорської придворної канцелярії його найсвятіша величність був ласкавим заздальгідь потурбуватися для русинів про другого єпископа такого роду, який, незважаючи на всі взаємонепорозуміння, міг би не пустою славою, а взаємною згодою разом з егерським єпископом у майбутньому пасти у справжній любові й глибокій ширості руську божу паству, адже таким у майбутньому неначе одностайно вважають Георгія Ріхальського, уже тодішнього каноніка при естергомському архієпископові Франциску з графів Баркоці.

Сам же єпископ Емануїл так викладає свої кривди проти Габіни.

re, Luca Habina finaliter aliunde Agrigae mortuo pro tunc autem Graeci Ritus Parocho, et Homonnensi Archi-Diacono, sub Nomine Congregationis generico ad Excelsam Hungarico Aulicam Cancellariam contra Manuelem promoveretur instantia, in qua eidem Exc. Hungarico-Aulicae Cancellariae supplicabatur enixe, quatenus eadem defectus Manuelis in Regimine Episcopali coram Serenissima Majestate Sua repraesentare, ac pro remedio vices suas eatenus benevole interponere non dedignaretur: accusabatur autem 1—0 Quod Episcopus Manuel derelictis improvise Munkacsiensibus Theologicis Scholis, Professorem earundem, Ioannem quippe Bradats sub praetextu quidem gravaminum Cleri in aula Regia repraesentandorum, a parte rei autem fine Episcopatus Munkacsiensis occasione tali quaerendi, et consequendi deputaverit, ob quam deputationem Studia vacarent Munkacsiensia. Hinc in compluribus locis emortuis Spiritualibus Pastoribus, alii substitui non possint, et sic inter gentem Ruthenicam ex defectu Pastorum neglecta ex toto gemeret pietas, 2—0 Quod tam Ven. Clerus Ruthenicus in Nota aliunde Orbi egestate constitutus non levi aggravio suo ad expensas, quas a longo jam tempore satis, memoratus Viennae Deputatus causaverat, conferendas compelleretur, quam et idem Episcopus Manuel erga eundem Deputatum Censu Cathedratico, quem ex Clero, miserrime in suis Parochiis subsistente pro libitu proprio traheret, liberius uteretur. Denique 3—0 Ut tandem aliquando infelix — Continuarum litium seges Agriensem inter, et Munkacsensem (75) Episcopos eradicetur, et pax, ac concordia frustra viis aliis quaesita procuretur, ac stabiliatur, devote instat, quatenus ad interpositionem Exc. Hung. Aulicae Cancellariae Majestas Sua Sacratissima de altero Ruthenis providere dignaretur ejusmodi Episcopo, qui praeteritis omnibus simultatibus non per vanam gloriam, sed per mutuam Agriensi Episcopo conjunctus concordiam in Vera Charitate, ac perfecta sinceritate Ruthenicum Dei gregem pascere imposterum possit, talem autem futurum quasi unanimi consensu judicant Georgium Richalszky, tunc jam Canonicum a latere Archi Episcopi Strigoniensis, Francisci e Comitibus Barkoczy.

Ipse vero Manuel Episcopus taliter exponit suas injurias contra Habinaum:

Для пам'яті: Мукачівський єпископ Михаїл-Емануїл Ольшавський з найвищим почуттям болю й справжньою гіркою серця письмово повідомляє довіреному духовенству, який знаходиться у Відні. Лука Габіна, гуменський парох його юрисдикції, зі зневагою до божественних і людських законів, не без неприємного скандалу також стосовно інших священників грецького обряду й особливо стосовно чесного неосвіченого просто-го руського народу, взагалі знехтувавши церковну покірність, і, зовсім позбавившись тягару послухності, і, не звертаючи увагу на належну шану його єпископської зверхності, не боявся протівитись не тільки усім його єпископським розпорядженням, але й різними висміюваннями як цих (розпоряджень), так і його єпископської особи й шани звинувачувати і всюди зі зневагою висловлюватися. Водночас же єпископ для підтвердження цих сміливих рішень (76) у листі на підставі донесень відомих монахів-василіанів, людей чесних і гідних довір'я, наводить листи того ж Луки Габіни, одержані у його домі у присутності тих же василіанів, проти нього спрямовані, які для чесних вух недостойні, вони не заслуговують уваги, однак, з найуклінінішим пробаченням і просьбою як руською мовою, так і у справжньому латинському перекладі тут наводяться з тією метою, щоб по відношенню до згаданого єпископа з часом повністю послабити належну субординацію і підірвати авторитет стовпів церкви, тому що Габіна після впорядкування затрат, для швидшого досягнення мети, міг, певна річ, легко з невгамованою зухвалістю напасти також на інших священників і, зокрема, на неосвічений люд.

Копія донесення монахів. Крім всього іншого, він запитав нас: «Чи приїхав ваш єпископ з Відня?» Я на це відповів, що наш єпископ вдома. А той почав злословити (найуклінініше благаю, нехай не будуть ці слова моїми, а його): «Шахрай, не єпископ, бешкетник, свинопас, свиней повинен був би пасти, а не бути єпископом, для свині він єпископ, а не для мене». Нехай дасть бог, щоб чим скоріше Габіна одержав обіцяний єпископський жезл, буде зруйнована зіпсована Ольшина та вся її родина.

Pro Memoria: Michaël Manuel Olsavszky Episcopus Munkacsiensis cum summo sensu doloris, et justa amaritudine cordis Deputato Cleri, Viennae commoranti litteratorie notificat. Lucas Habina, suiae Iurisdictionis Parochus Homonnensis, cum contemptu Divinarum, humanarumque legum, non sine gravi aliorum quoque Graeci Ritus Sacerdotum, ac praesertim innocentis rudis Ruthenae plebeculae scandalo, exuta prorsus Ecclesiastica modestia, et plene excusso jugo obedientiae, atque Ordinariae suae Superioritati debitae reverentiae immemor, non solum omnibus episcopalibus (!) suis ordinationibus resistere, verum diversis summatis tam has, quam Episcopalem suam Personam, et honorem incescere. et ubivis vilipendio exponere non veretur. Simul vero Episcopus pro certiori adparentia horum au — (76) sum in Missili adducit ex relatis certorum Religiosorum Basilitarum plenae fidei, et integritatis Virorum scripta accepta ejusdem Lucae Habina (!) domi suae in praesentia eorundem Basilitarum adversus se deblaterata, quae velut honestis auribus indigna, esto obtutum non mereantur, cum humillima tamen venia, et deprecatione tam Ruthenico idiomate, cum et in genuina versione Latina isthic eo fine afferuntur, ut horsum dudum contra memoratum Episcopum per fatum Habina deductis in justam lancem sumptis, quo celerius supremus apex adponatur, ne tam efroeni audacia in alios quoque Sacerdotes, et praesertim rudem plebeculam facile redundare queunte, per moram necessaria subordinatio plene vilescat, et Columnarum Ecclesiae auctoritas labefactetur.

Copia Relationis Religiosorum. Prae reliquis interrogavit Nos, Venitne Vobis Episcopus Vienna? Ego ad haec repositi: quod Noster Episcopus domi sit. Et ille inaecepit blasphamare (:ne sint mea verba, sed illius, deprecor humillime:) Hunczvut, non Episcopus, Kujon, subculus, porcos debuisset pascere, et non Episcopus esse. Cani est Episcopus non mihi, Det Deus, ut quocitius aquirat promissum Pastorale Habina, dissiipabitur corrupta Olsina, et tota illius Familia.

Монахи, постійно незадоволені, із задристю дивилися, що єпископ, обраний не з їх ордену, живе у монастирі у прекрасному будинку, а тому вони звертаються до його величності й просять його (єпископа) вигнати. Я визнаю, що це була велика невдячність синів стосовно отця, але, мабуть, єпископ Емануїл зазнав ще більшої невдячності і від тих отців-монахів ордену св. Василя В., з якими він водночас у тих же самих стінах одержував смачну їжу і ходив у божому домі, яких, зрештою, ніколи не переставав одностайно нагороджувати різними милостями, вони твердо вирішили, щоб єпископ Емануїл не мав ані місця, ані власного помешкання (77), де він притулив би свою голову, посередництвом своїх довірених у Відень з ордену, а саме Гедеона Паціна, тодішнього ігумена всього ордену та Інокентія Каспера, року 1752 у цісарсько-королівському дворі до того успішно вели його справу, що 13 вересня того ж року дійсно вони одержали через високу угорську придворну канцелярію виданий королівський документальний указ, на підставі якого єпископові Емануїлу з його наступниками у Мукачівському єпископаті підтверджується також повне претензійне право на помешкання у майбутньому у монастирі св. Миколая-сповідника на Чернечій горі.

Все ж таки його найсвятіша величність поматеринськи був ласкавим потурбуватись про компенсацію наявної резиденції в уже згаданому монастирі, щоб єпископ Емануїл з асигнованих того ж року із загальної каси вилучених 2000 флоринів дав побудувати єпископську резиденцію за межами монастиря, а саме на ділянці, визначеній урядником графа Шенборна. Але Емануїл не зміг довести це будівництво до бажаного кінця, внаслідок різних перепон, що йому ставили недоброчинливі люди, і тому, будучи важко хворим, бо тривалий час був прикований до ліжка, 1766 року переселився з монастиря до своєї племінниці, виданої заміж за урядника Іоанна Паппа у Мукачеві, як її квартирант. Причиною цього переселення все ж таки були не настільки монахи, як знаменитий пан Деметрій Рац, уповноважений його převосходительства пана графа Кароля Каролі, який, як дуже щедрий фундатор (78), заклав перший камінь для будівництва нового монастиря

Monachi perpetuo inquieti livido oculo spectabant Episcopum non ex suo Ordine desumptum intra septa Claustri in distincto aedificio habitare, quare recurrunt ad Suam Majestatem, et ejus eliminationem orant. Magnam fateor isthanc filiorum in Patrem fuisse ingratitude, sed adhuc nefors majorem sustulit Manuel Episcopus, et ab illis, cum quibus dulces simul intra eosdem muros capiebat cibos, et in domo Dei ambulabat unanimis, quos denique multifariis nunquam cessabat mactare beneficiis, Patribus videlicet Ordinis S. Basilii M. Religiosis, qui ex eo in id inducti, ne Manuel Episcopus vel locum, seu habitatio — (77) nem propriam, ubi caput reclinaret suum, habeat, medio suorum ex Ordine Viennam deputatorum Gedeonis nempe Paczin, pro tunc Ordinis totius Hegumeni, et Innocentii Kasper, anno 1752 in Caesareo-Regia Aula adeo efficaciter negotium egerunt suum, ut 13-a Septembris ejusdem anni effective obtinuerint per Exc. Hung. Aul. Cancellariam emanatum Regium Diplomaticum rescriptum, quo Episcopo Manueli cum suis in Episcopatu Munkacsiensi Successoribus omne etiam praetensivum jus habitationis imposterum in Monasterio S. Nicolai Confessoris de Monte Csernek sufferebatur.

Nihilominus in recompensationem hucdum in commemorato Monasterio habitae Residentiae Materne dignabatur providere Sacratissima Sua Majestas ut ex assignatis eodem anno et ex generali Cassa levandis 2000 flñis Episcopus Manuel Residentiam Episcopalem extra septa Monasterii, et quidem in fundo per Officiolatum Comitiss Schönborn designando aedificari faciat. At Manuel opus hoc ob varia sibi per malevolos posita impedimenta ad optatum finem perducere non potuit, et ideo veluti grabaticus, ex a longo tempore lecto affixus ad Neptem suam Munkacsini Tricefirmatori Ioanni Papp elocatum, inquilinum acturus elatus est ex Monasterio a. 1766. Elationis nihilominus hujus a parte rei causa non tam fuere Religiosi, quam Splis Dñus Demetrius Ratz, Excellmi Dñi Comitiss Caroli Karolyi Plenipotentarius, qui veluti Fundator (78) munificentissimus pro Novo erigendo Monasterio jam 1-a adhuc Iunii juxta Calendarium Vetus 1766 primum imposuerat lapidem, ac porro etiam Episcopalem domum intra Septa Monasterii positam, tamquam continuando secundum intentiones suas huic magnifico aedifi-

уже 1 червня згідно зі старим календарем 1766 року, а потім він, готовий завжди заплатити відповідну ціну, розпорядився повністю знести також єпископський дім, який знаходився на території монастиря, тому що заважав продовжувати згідно з його планами це чудове будівництво.

1766 року на святі св. Іоанна Хрестителя він в останній раз встав із ліжка.

З фундатором паном Деметрієм Рацом він поставив перший камінь монастирської будови на Чернечій горі. Дивись замітки Пастелія.

1767 року він уже настільки був слабим, що не міг посвятити хризму, вислав її у Великий Варадин до Мелетія Ковача і запросив його для висвячення декількох пресвітерів. Мелетій з'явився і здійснив висвячення. Замітки Пастелія.

Глава 24

Турбота Емануїла про наступника

В останні роки свого життя цей єпископ Емануїл надзвичайно занепокоєний про наступника у цьому ж Мукачівському єпископаті спочатку вимагав від апостольського престолу за коад'ютора в єпископстві Георгія Ольшавського, свого молодшого рідного брата, який після ліквідації єзуїтського товариства в той час в Ужгородській колегії виконував обов'язки священика, щоб також здійснилися його бажання, тому що він був звільнений, але плани Емануїла не збулися, бо високопреподобний єпископ граф Кароль Естергразі був проти, і покладаючись на себе та своїх прихильників (сподівався), що у майбутньому здійсниться його бажання, він почав звертатися до більш освіченого духовенства в останні роки свого єпископського правління, як він звичайно говорив також світським священикам, що він має тільки одного теолога у духовенстві, хоч, за свідченням усіх у лоні свого духовенства, він міг би був назвати в той час багатьох теологів як стосовно освіченості, так і стосовно достоїнств, і до того ж більш видатних, за його словами, і з цієї самої причини Емануїл став також уже неріємним і противним для своїх, але за хитрувату вдачу багатьом зробився підозрілим, тому що таємно замишляв одне, а показував (79) інше, і тому, кому таємно сприяв, відкрито говорив, що він проти них, бо зазнав багато лиха, і тому, не

cio obstantem funditus dirui curavit, paratus semper ad pretium competens refundendum.

A. 1766 In Festo S. Ioannis Baptistae, ultima vice proprio gressu extra Cubile prodivit.

Cum Fundatore Domino Demetrio Ratz primum aedificii Monasterialis in Monte Csernek lapidem posuit. Vide Praenotat. Pasztelyianae.

A. 1767 Iam in tantum erat debilitatus, ut Crisma impar fuerit consecrandi, misit illud Magno-Varadinum ad Meletium Kovats, et invitavit eum pro aliquot Presbyteris ordinandis. Meletius comparuit, et Ordinationes instituit. Praenotat. Pasztelyianae.

Caput 24.

Cura Manuelis de Successore.

Ultimis vitae suae annis Episcopus hic Manuel de Successore in Episcopatu hocce Munkacsiensis summe sollicitus, primo Fratrem suum natu juniorem germanum, extinctae Soc. Iesu Religiosum, in Unghvariensi eotum Collegio munus Ministri expletem Georgium quippe Olshavszky eo cum effectu pro Coadjutore in Episcopatu a Sede Apostolica postulavit, ut Voti etiam compos factus fuerit, resolutus siquidem fuit, ast Rndissimo Episcopo Comite Carolo Eszterhazy obices ponente Manuel in intentionibus suis frustratus est, et in altero ad Vota sua futuro se, et suos sperans — blandos, erga eruditorem Clerum posterioribus Episcopalis sui Regiminis annis eam prodere coepit aversionem, ut saepe praesentibus etiam saecularibus dicitare assoleret. Non habere se nisi unum in Clero Theologum; tametsi mundo attestante in gremio Cleri sui tam ab eruditione, quam a Virtutibus plures, et quidem magis conspicuos ipso indigitato numerasset pro tunc Theologos, et hac ipsa ex causa Manuel jam suis etiam gravem se effecit, et odiosum, sed et de ingenio subdolo apud plures suspiciosus evasit, tamquam aliud occulte moliretur, et aliud osten- (79) taret, proinde quibus clam faveret, iisdem se offensum aperte profiteretur multa enim adversa expertus, et ideo nemini fidens ad talia media convertendum esse existimavit.

Et revera longe aliter cogitabat, quam operabatur Manuel. Ut Fratrem suum juniorem Iesu-

довіряючи нікому, вважав, що необхідно вда-
тись до таких засобів.

І дійсно, Емануїл зовсім інакше думав, ніж
робив. Те, що він дуже хотів мати свого мо-
лодшого брата єзуїта за наступника, було
лише політичним прийомом, щоб замилити
очі егерцям. Він таємно думав про свого
племінника Іоанна Брадача, і дійсно, 1767
року мукачівський єпископ Емануїл Ольшав-
ський уклінно просить його величність, що
шанобливо треба призначити йому, як не-
мічному старикові — єпископу коад'ютора.
Оскільки йому найкраще були відомі якості
осіб його єпархії та (ix) моральний характер,
він рекомендує для виконання цього обо-
в'язку, здібного серед інших Іоанна Брадача,
кафедрального архидиякона та професора
моральної теології, який працював вісім
років, трнавського виховання. (Дата
відсутня). У 1767 році він мав досить багату
бібліотеку, зокрема старі видання св. отців, її
ж 26 березня 1767 року він переписав на своїх
наступників, однак не всі ці книги Михайло
Лучкий ввів у систематичний каталог єпис-
копської бібліотеки.

Брадач, будучи однієї думки з Емануїлом у
справах єпископату, стисло говорить так:
«Прохання Іоанна Брадача, довіреного духо-
венства, для одержання Мукачівського єпис-
копату було схвалене найвищою інстанцією,
в якому викладається, що він десять років пе-
реносив значну частину турбот біля свого
єпископа, водночас також успішно сім років
очолював Мукачівську школу. Його ж бать-
ко за князя Теодора Любомирського славно
воював, а також у комісії, створеної графом
Франциском Баркоці, егерським єпископом,
а потім графом Емеріком Старай, він зробив
вірні послуги для погодження з Польщею, і,
нарешті, він (Брадач) уклінно благає за свого
єпископа у його величності й зарекомендував
себе коад'ютором; тому він сам до прохань
свого прелата додає також свої». (Дата і
місце відсутні).

Після стількох і таких великих зусиль,
після того як був 6 років прикований до
ліжка, (Емануїл) на 70-му році віку у присут-
ності численного церковного й світського ду-
ховенства, одержавши всі таїнства смертних,
5 листопада 1767 року в Мукачеві в новій ре-
зиденції о 8 годині ранку помер. Того ж дня о
4 годині після обіду Іоанн Брадач, довірених
духовенства, а вже раніше у великій тиші й
секреті (80) повідомлене мукачівське духо-
венство, шанобливо призначений коад'юто-

itam pro Successore habere cupivisset, fuit strata-
tagema Politicum, ut Agriensibus arenam in
oculos projiciat. Occulte de Ioanne Bradats suo
sororino meditabatur, et effective 1767-o Ema-
nuel Olsavszky, Episcopus Munkaciensis apud
Suam Majestatem supplicat sibi velut senio con-
fecto Coadjutorem Episcopum Clementer con-
stituendum. Et quoniam Dioecesis suae Indivi-
duorum qualitates, et moralis Character sibi op-
time Notus foret, pro hoc munere rite obeundo
prae caeteris idoneum Ioannem Bradats, Archi-
diaconum Cathedralem, et ab Octo Annis
Theologiae Moralis Professore Alumnus Tyr-
naviensem commendat. (:Datum deest:) A.
1767 Bibliothecam habuit satis amplam, prae-
sertim antiquas editiones S. S. Patrum eandem
a. 1767 26-a Martii transscripsit in Suos Successo-
res, qui libri non tamen completo numero in-
ducti sunt ad systematicum catalogum Biblio-
thecae Episcopalis per M. L. Bradats cointelli-
genter se habendo cum Manuele pro Episcopatu
recurrat in extracto taliter: Ioannis Bradats de-
putati Cleri pro obtinendo Episcopatu Munka-
ciensi recursus Altissimo loco promotus, in quo
exponitur se a decennio ad latus sui Episcopi cu-
rarum potiore partem sustinuisse, simul etiam
a septennio Scholis Munkaciensibus cum fructu
praefuisse. Patrem vero suum sub Principe The-
odoro Lubomirsky arma laudabiliter tractavisse,
item sub Commissionibus per Comitem
Franciscum Barkoczy Episcopum Agriensem, et
dein Emericum Comitem Sztaray in limitibus
Poloniae susceptis fidelia servitia posuisse,
suum denique Episcopum apud Suam Majesta-
tem supplicuisse, et se commendavisse pro Coad-
jutore; quare ipse quoque sui Praelati precibus
proprias sustinet addere.

(:Datum. et locus desunt:)

Post tot, tantosque labores posteaquam 6.
annis lecto affixus exstitisset 70—0 aetatis anno
coram copioso tam Regulari, quam Saeculari
Clero omnibus moribundorum Sacramentis pro-
visus 5—a Novembris 1767 Munkacini in nova
Residentia hora 8—a matutina exspiravit.
Eadem die hora 4—a Pomeridiana Ioannes Bra-
dats Deputatus Cleri, et paulo ante in Summo
Sileo, et secreta relate (80) ad Clerum Munka-
ciensem Clementer nominatus Coadjutor
Episcopi Munkaciensis cum jure successionis,
eatenusque Brevi Apostolico provivus, et qua
talis regimen illico occupavit.

ром мукачівського єпископа з правом наступництва і в цій справі забезпечений апостольським листом, і як такий негайно взяв у свої руки правління.

Тіло єпископа Емануїла, покладене в труну, доставлено у Повч, і 9 листопада 1767 року після похорону перед входом до церкви без всякої процесії та пишності, було покладено в крипту, підготовлену ним для себе у Повчі, де тепер спочиває.

Глава 25 Думки про Емануїла

Довідавшись про смерть єпископа Емануїла, марамороський світський вікарій Андрій Бачинський звернувся до його величності з проханням дати йому Мукачівське єпископство, але було вже пізно, оскільки Брадач мав у руках призначення; про цього Бачинського Бабіля так говорить: «Муж Андрій Бачинський був незалежним вікарієм у всіх округах Марамороша, від якого часу з тієї причини щоб покращити становище також руських церков з нагоди канонічного візиту, зробленого у 1748 році високопреподобним егерським єпископом графом Франциском Баркоці, запрошений (Бачинський) щиро з'явився, таку велику ненависть він (Емануїл) проявив до того ж Андрія Бачинського, що використав всяку нагоду для того, щоб міг позбавити його свого становища, і він випадково дочекався такої нагоди, виславши вельмидостойного пана Даниїла Гавриловича, як свого церковного суддю, домігся свого, принаймні непрямо вдається до того, що прекрасний муж Бачинський надзвичайно схвильований, не у свій час був заспокоєний у Шатор-Ольо-Уйгелі».

Згадане прохання про єпископство наводиться без місця і дати.

Той же Бабіля розповідає, що Емануїл у єпархії не визнавав жодного теолога. Його слова: «Нині ми живемо в такі часи, коли навіть саме ім'я теолога із значною шкодою для божої церкви за єпископа Емануїла було ненависнішим змії і собаки, тому що він із жадливою ненавистю переслідував не без духовної шкоди для багатьох, також після смерті не найгірші церковні мужі звичайно говорили про єпископа Емануїла, що вони не тому сумують, що втратили єпископа, а тому, що пізніше, ніж вимагало благополуччя духовенства, його втратили; тому як живого багато хто ненавидів, так і за мер-

Cadaver Manuelis Episcopi tumbae impositum, Pótsinum delatum, et 9—a Novembris 1767. ante fores Ecclesiae nulla pompa, et apparatu adhibito funere absoluto impositum est ad Cryptam per se pro se Pócsini praeparatam, ubi actu quiescit.

Caput 25. Opiniones de Manuele.

Inaudita morte Manuelis Episcopi Andreas Bacsinszky Vicarius Foraneus Marmarossiensis pro Episcopatu Munkaciensi sibi conferendo apud Suam Majestatem recurrit, sed fuit jam tarde, quia Bradáts Collationales in manibus habuit; de hoc Bacsinszky Babilya ita loquitur: Fuit Vir — Andreas Bacsinszky-omnibus numeris absolutus in Marmatia Vicarius, a quo tempore, ex illa causa quod ad facilitandam Ruthenicarum etiam Ecclesiarum occasione Visitae Canonicae per Reverendissimum Agriensem Episcopum Comitem Franciscum Barkóczy anno 1748 susceptae, vocatus bona comparuerat fide, tantam concepit contra eundem Andream Bacsinszky aversionem, (:Manuel:) ut nulli parceret occasione, qualiter eum de statione sua deturbare posset, prouti et occasionem nactus, submisso A. R. Dño qua Auditore suo Daniele Haurilovits voti sui compos effectus, indirecte saltem occurrit ad hoc, ut eximius Vir Bacsinszky enormiter confusus, non in tempore suo Sátor-Allya-Ujhelyini sit exstinctus.

Recursus pro Episcopatu datus nec locum, nec datum praesefert.

Narrat idem Babilya, quod Manuel nullum in Dioecesi agnoverit Theologum. Verba Ejus sunt: Talia nunc vivimus tempora, quibus vel nomen ipsum Theologi non levi detrimento Dei Ecclesiae ange, et cane exosius fuit coram Episcopo Manuele, quo detestabili, odio non absque Spirituali plurimorum damno perseverante post mortem etiam haud postremae notae viri Ecclesiastici de Episcopo Manuele dictitare asseverant, quod non ideo doleant, quod Episcopus amiserit, sed quia tardius, quam Cleri felicitas exegisset, illum amississent; proinde ut vivum multi oderant, ita et mortuum pauci dolore, et commiseratione prosecuti sunt. —Prosequitur Babilya (81) ultro: Privatus quidem haec scribo, sed sensum, et mentem potioris Cleri scribendo publico pando.

твим мало хто сумував і йому співчував». Бабіля далі (81) продовжує: «Я ж пишу це, як приватна людина, але пишучи, публічно передаю почуття і думку кращого духовенства».

Ця думка Даниїла Бабілі є грубою й жорстокою, мені здається, що вона виникає з того, що Емануїл підніс Іоанна Брадача, свого родича й молодшого за нього теолога у Трнаві, а себе знехтував.

Як би там не було, Емануїл був для тих критичних часів дуже необхідною людиною. Бо якщо б послужливий Благовський жив далі, руський обряд був би викоринений.

Йому приписують два маленькі літературні твори: вищезгадана промова про унію і блискуче укладена наукова бесіда між придворним філософом і теологом. Але здається, що Бабіля заперечує йому те й друге під № 48. Промову про унію до волохів він приписав Андрію Бачинському, якого 1761 року Емануїл викликав до себе як дорозького пароха у Повч, цей високоєрудований муж що ж промову уклав і підготував. Бесіду ж він приписав Іоанну Зеканю з Імстичева, який народився у Березькому комітаті. Цей муж ще за імператора Петра В. відправився в Росію і завдяки своїй ерудиції не тільки зайняв високе становище у сенаті, але й до того ж розбагатів, однак розважний муж побачив, що він довго ніяк не втримається, тому, відправивши двох синів до Угорщини з бочками золота й срібра таємними дорогами у Відень до Деметрія Раца, широко направив уповноваженого графа Кароля для охорони себе і своїх синів. Зекань був у милості при російському дворі, але сталося так, що він залишив петербурзький двір, вірячи, як вважаю, у найвищу могутність князя Меншикова.

Першою турботою Меншикова було позбавити ненависного йому Іоанна Зеканя посади і протягом 24 годин вигнати з Петербурга. Зекань, як вигнанець, сподівався, що й сини, і відправлений скарб у безпечному місці, і захований скарб в Деметрія Раца в коморі палацу віденського графа Каролі відшукає, але Рац заперече, що йому дістався скарб. Обманутий Зекань відправляється у Мукачево, і там проживаючи, підтримував з Емануїлом щирю дружбу. Кажуть, що цей муж підготував ту бесіду, яку я в архіві не знаходжу. Той же Зекань проти Деметрія (82) Раца розпочав процес у королівському суді стосовно повернення йому довіреного скарбу, але помер. Його син, як

Danielis Babilya hoc iudicium est rude, et crudele, mihi videtur abinde promanans, quod Ioannem Bradáts suum cognatum et juniorem se Tyrnaviae Theologum exaltaverit, se vero neglexerit Manuel.

Quidquid sit, fuit Manuel vir pro criticis his temporibus summe necessarius. Si enim servillis Blazsószy ultro vixisset, Ritus Ruthenicus extirpatús fuisset.

Duo opuscula Ei litteralia tribuuntur, superius memorata Oratio de Unione, et Eruditus Duscursus inter Alicum Philosophum, et Theologum nitide concinnatus. Ast Babilya utrumque sub N-ro 48. videtur ei abjudicare. Concionem de Unione ad Valachos tributur Andree Bacinszky, quem 1761 Manuel, qua Droghiensem Parochum Pócsinum ad se evocavit, Vir hic eruditione plenus eandem Concionem collegit, et concinnavit. Discursum vero tribuit Ioanni Zékány, de Miszticze, in Comitatu Beregh nato. Vir hic adhuc sub Petro M. Imperatore Russiam petiit, et ob suam eruditionem non tantum altum in statu senatu gradum, sed insuper divitias consecutus est, vidit tamen vir prudens se diu nequaquam perseveraturum, praemissis itaque duobus filiis ad Hungariam antalcones auri, et argenti viis occultis Viennam ad Demetrium Rátz, Plenipotentiarium Comitis Károlyi dirigebat bona fide pro se, et suis filiis conservandos. Zékány in gratiis fuit apud aulam Russicam, sed eventit, ut aula Petropoli ascenderet, summam potentiae Principi ut puto Mentsikow credendo.

Mentsikowii prima cura fuit exosum sibi Ioannem Zékány officio privare, et intra 24. horas Petropoli pellere. Zékány taliter exul sperabat sicuti filios incolumes, ita et thesaurum praemisum, et apud Rátz Demetrium in Cellario Palatii Viennensis Comitis Károlyi reconditum, reperiturum, ast Rátz thesaurum se percepisse negat. Delusus Zékány recepit se Munkacsinum, ibidemque vivendo, cum Manuele intimam fovit amicitiam. Hic vir dicitur concinnavisse Discursum istum, quem ego in Archivo non invenio. Idem Zékány contra Demetrium (82) trium Rátz Processum movit relate ad reddendum sibi creditum thesaurum coram Tabula Regia, sed immortuus est. Filius ejus miles continuavit eum, sed quale resultatam fuisset, nescitur. Data haec habeo ex ore fere Cöqvorum virorum, et ipsius junioris Zékány-Litteras Originales ad Episcopum datas in archivo legi, et quisque eas legere poterit.

воїн, продовжив його (процес), але який був результат, невідомо. Ці дані я маю з уст майже поварів і самого молодшого Зеканя. Листи-оригінали, написані до єпископа, я прочитав в архіві, й кожний їх може прочитати.

Досить, що Деметрій Рац 1766 року почав будувати Мукачівський монастир, який можна і тепер побачити, і тому що єпископський дім, побудований за де Камеліса, перешкодив його плану, він вигнав єпископа Емануїла.

Сам Рац заслуговує, щоб ввійти в цю хроніку Мукачівської єпархії. За походженням він був мукачівським русином, високого й гарного зросту. Він став воїном, і у війні — не знаю в якій — визволив графа Каролі, який уже був у руках ворогів і врятував сина від смерті. На знак вдячності граф зробив його урядником й уповноваженим своїх маєтків.

Той же граф хотів одружитися із Доміцеллою Чакі, яка знаходилася в жіночому монастирі в Кошицях, і послав Деметрія Раца, щоб він з нею переговорив. Графиня в першій розмові попросила собі три дні на обдумання. Після цього строку графиня заявляє, що вона не збирається виходити заміж за графа Каролі, але зробить цю милість для Деметрія Раца. Деметрій з нареченою повінчався, але не мав від неї дітей, а вона сама трохи згодом померла.

Граф Каролі відпустив цьому ж Деметрію Рацу незайнятий маєток Везенд у Сатмарському комітаті аж до смерті. Цей, кажу, Деметрій Рац заснував і побудував нинішній монастир на Чернечій горі.

Глава 26

Іоанн Брадач, мукачівський єпископ

Він (Іоанн Брадач) народився 14 лютого 1732 року у вільній сім'ї. Його батьком був Симеон Брадач, якого, як державного службовця, граф Емерік Старай, королівський комісар, будучи делегатом публічного конгресу славного Списького університету, після складеної присяги на вірність 1756 року призначив його прикордонним комісаром (83) у справі охорони здоров'я на Гроностовському перевалі, цей обов'язок він вірно, чесно й корисно виконував протягом 33 років у королівських державних домініях Любовлі й Подоліні як ще за польської юрисдикції, так і на початку цісарсько-королівського правління.

Sufficit, quod Demetrius Rátz 1766 Claustrum Munkacsiense, actu visibile aedificare coepit, et quoniam Domus Episcopalis sub De-Camelisio aedificata obstabat plano ejus, Episcopum Manuelem eliminavit.

Ipse Rátz meretur, ut Chronicon isthoc Diocesis Munkacsiensis intret. Fuit is natu Munkacsiensis Ruthenus, altae, et formosae staturae. Est factus, miles, et in bello — nescio quo — Comitem Károlyi jam in manibus hostium, et filium mortis existentem liberavit. Comes in vim gratitudinis fecit eum Officialem, et Bonorum suorum Plenipotentiarium.

Idem Comes voluit Matrimonium inire cum Domicella Csáky, in Claustro Monialium Cassoviae residente, expeditisque Demetrium Rátz, quo illam procerat. Contessa in primo colloquio tres dies sibi expetiit ad deliberandum. Evoluto hoc tempore Contessa declarat se Comiti Károlyi non nupturam, ast Demetrio Rátz hanc gratiam facturam. Demetrius cum sponsa copulatus est, sed nullam prolem ab ea suscepit, ipsaque paulo post mortua fuit.

Comes Károlyi eidem Demetrio Rátz puram Possessionem Vezend in Comitatu Szathmár usque mortem possidendam cesserat. Hic inquam Rátz Demetrius fundavit, et aedificavit modernum claustrum de Monte Csernek.

Caput 26.

Ioannes Bradáts, Episcopus Munkacsiensis.

Liberae Conditionis genitoribus, Patre nempe Simeone Bradáts, quem veluti gremialem grafium Comes Emericus Sztáray, qua Commissarius Regius delegatus in publico Inclytæ Universitatis Scepusiensis Congressu post depositum Fidelitatis juramentum 1756. in negotio Sanitatis ad passum Gronosztova Passualem Commissari- (83) um constituit, quod officium ille tam sub jurisdictione adhuc Polona, quam sub initium etiam Regiminis Caesareo Regii per decursum 33. annorum in Regio Cameralibus Dominiis Lubló, et Podolin fideliter, honeste, et utiliter gessit, Matre vero Catharina Vizlocz-

А його матір'ю була Катерина Віслоцька^{а)} в селі Торіска, приєднаному до славного Списького комітату. Про це свідчить хресний лист з метричної книги Літмановської церкви, в якій він (Іоанн Брадач) був вихрещений ярембінським парохом Теодором Ігнатовичем. Тим не менше, він був вихований у селі Камінка біля замку Любовля, куди перейшли жити його батьки, купивши за 300 рейнських флоринів наділ старости. Перші роки навчання він провів то в Спиській капітулі, то в Левоцькій гімназії під наглядом отців ліквідованого товариства єзуїтів, відмінно засвоївши гуманітарні науки для здобуття вищої освіти блаженної пам'яті єпископ Емануїл послав його, включеного в число молодшого свого духовенства в Мукачеві, в Трнаву до семінарії св. Адальберта.

Таким чином, прибувши в Трнаву, і, нарешті, закінчивши трирічний курс філософії з високою для себе відзнакою, в нововведеному тоді сані домігся найкращих успіхів; він перший, як слухач першого року теології порушив, а також поставив питання такого роду: «Чи, власне, вихованці грецького обряду, зважаючи на їх освіту, можуть законно проводити службу латинським обрядом?» Після того як усі вчені теології й св. канонів та церковної історії в славному тоді Трнавському університеті на чолі з о. Ладиславом Ріпселем, дійсно великим світилом у тодішньому товаристві, керівником семінарії св. Адальберта, мужем, достойним безсмертної пам'яті, ґрунтовно письмово виклали основні положення, вони позитивно його (питання Іоанна Брадача) розв'язали. Обравши собі цю дорогу, але з попередньо випрошеною згодою на це єпископа Емануїла, в кінці навчального 1755 року разом із своїм товаришем Андрієм Жеткеєм (у заново побудованому капітулі Мукачівської кафедральної церкви тим часом, поки це я пишу, був замучений старший настоятель та ігумен св. Деметрія) відправився в Мукачево для одержання святих розпоряджень грецького обряду, одержавши їх там же того ж 1755 року за старим стилем 30 вересня, маючи намір продовжити незакінчені теологічні студії, напередодні свята св. Андрія разом з товари-

ky^{а)} in Possessione Toriszka I. Comitatus Scepusiensi ingremiata anno 1732 die 14-a mensis Februarii primam lucem aspexit, ut litterae Baptismales ex libro Matricae Ecclesiae Littmano-viensis, in qua per Theodorum Ignatovics Parochum Iarembinensem baptisatus fuit, adtestantur; educatus nihilominus est in Possessione Kaminka ad Arcem Lubló pertinente, quo Genitores ejus comparato 300. Rflor. Scultetitiali fundo habitationem translocarunt suam. Prima Adolescentiae tyrocinia jam in Capitulo Scepusiensi, jam in Gymnasio Leutschoviensi sub disciplina Patrum extinctae Soc. Iesu exegit, Literis humanioribus apprime excultus, pro severioribus porro studiis pertractandis a Piae memoriae Episcopo Manuele in Cleri sui Iunioris numerum Munkacsini adlectus, ad Alumnum S. Adalberti Tyrnaviam fuit missus.

Tyrnaviam igitur appelens, postremoque triennialis Philosophiae cursu cum magna nominis sui laude terminato, in neo-inducta tunc Candidatura pulcherrima profectus edidit specimina; primus, qua in primum annum Theologiae Auditor quaestionem hujusmodi movit, et etiam promovit, An videlicet Alumni Graeci Ritus occasione studii Missam Latino ritu licite celebrare possint? Praelucente siquidem, quae vere magna tunc in societate fuit lucerna P. Ladislao Ripszely Regente Seminarii S. Adalberti immortalis memoria digno viro, postquam omnes tam Theologiae quam et SS. Canonum, ac Historiae Ecclesiasticae in Celeberrima tunc Universitate Tyrnaviensi Doctores fundate scripto tenus expositis rationibus affirmative eam resolverissent. Strata sibi hac via, sed et praevie ad hoc Episcopi Manuelis consensu impetrato cum fine anni Scholastici 1755 adjunct (0) sibi socio Andrea Zsetkey, in neo erecto Cathedralis Munkacsensis Ecclesiae Capitulo, pro hic et nunc, dum haec scribo, Majore Praeposito, et S. Demetrii Abbate Cruciatum fine consequendorum Graeco-Ritu Sacrorum Ordinum profectus est Munkacsinum, quibus ibidem eodem anno 1755. Stylo Veteri 30-a Septembris consecutis, inchoata Theologica prosecuturus studia, circa festum S. Andreae cum assumpto socio redux,

^{а)} Вище Бабіля розповідає, що Іоанн Брадач був племінником Емануїла, але це лише тоді відповідало б дійсності, якщо б сказати: родич по матері.

^{а)} Superius Babilya narrat: Ioannem Bradats fuisse sororinum Manuelis, sed combinabile nisi tunc est: si dicamus Cognatum post Matrem.

шем повернувши, протягом 1756 року (84) він відправив службу за латинським обрядом, і тільки після того як виникла загальна потреба під кінець трохи раніше названого року був викликаний для душпастирства, спочатку негайно як оросвігівський парох й водночас був призначений професором у Мукачівських школах догматично-пастирської теології, яка звичайно викладалась руською мовою.

Тим часом, він змушений був передати іншому виділену йому Оросвігівську парافیю, тому що різні навчальні заняття вимагали майже постійну його присутність; після передачі вся та велика старанність була спрямована на користь згаданих шкіл; і їх (школи) через деякий час він довів до такого великого розквіту, що найбільш відібрана молодь із 14 комітатів верхньої Угорщини з наміром продовжити догматично-пастирські студії, прибувши до Мукачева, навіть перевершила число 200 і як у вченні догматично-пастирської теології, так і св. письма, але, зокрема, східного св. обряду, а також добрими звичаями й набожністю зробила дуже великий прогрес; як і сам Іоанн, будучи професором, постійним настирливим навчанням домігся таких успіхів, що вже нічого не було в обох науках як гуманітарних, так, зокрема, божественних до того ж високого, прихованого, важкого, чого б його проникливий розум не осягнув й опанував; а що стосується звичаїв, то Іоанн тут виявив найблагородніші, серйозні й водночас приємні аж до того, що із-за милого й вишуканого свого характеру, можна б сказати, що він народжений користуватись милістю та любов'ю всіх, звідси такий крилатий вислів політиків: «Будь ласкавим, щоб тебе любили». Іоанн цей, вибравши серед інших, зокрема, єпископа Емануїла, з яким також був кровно споріднений, настільки його захопив, що він його, як професора, ще за життя попереднього кафедрального архідіякона Олексія Шустая проголосив кафедральним архідіяконом.

Він, як такий, негайно завоював собі таку репутацию у всіх людей, навіть вищого стану, що коли 1761 року чутка й страх поширились по всьому Березькому та інших сусідніх комітатах про наближення татарів, бажачучи своєчасно дати відсіч цьому найгіршому лихові, знаменитий пан Андрій Шмольцер, уповноважений його превосходительства пана графа Ервіна Шенборна в герцогських домініях Мукачева та Чинадієва, приблизно з

per decursum 1756 anni (84) ritu Latino litavit, ac demum exigente publica necessitate circa finem paulo ante dicti anni pro cura animarum evocatus, a principio statim Oroszvéghensis Parochus, et simul in scholis Munkacsiensibus Theologiae Dogmatico Pastoralis, idiomate Ruthenico pertractari solitae Professor declaratus est.

Assignata[m] nihilominus sibi Oroszvéghensem Parochiam, diversis scholasticis occurrentiis continuam fere ejus praesentiam exigentibus resignare alteri necessitatus fuit; qua resignatione facta tota quanta industria in bonum dictarum Scholarum promovendum conversa; eadem non longa interjecta mora ad tantum perduxit florem, ut lectissima ex 14. Superioris Hungariae Comitatus Juventus Studia Dogmatico-Pastoralia prosecutura Munkacsinum confluens 200-um etiam superaret numerum, ac tam in Dogmatico-Pastoralis Theologiae, quam S. Scripturae, sed praesertim S. Ritus Orientalis doctrina, ac bonis moribus, et pietate uberimum faceret progressum; prout et ipsemet Ioannes, qua Professore agens, in tantum per applicationem continuam profecit, ut nihil jam esset in utraque scientia tum humanarum, quam praesertim Divinarum rerum tam sublime, tam reconditum, tam difficile, quod non ingenii sui perspicacitate assequeretur, et etiam comprehenderet; Mores vero quod concernit, Ioannes praeseferebat hic cultissimos, graves, et tamen simul svaves, usque adeo, ut ob festivum, elegansque ingenium suum ad omnium gratiam, et amores ancupandos natum dixisset illum, Politicorum proinde effatum illud: Esto affabilis, ut sis amabilis: Ioannes hic exhauriendo inter reliquos praesertim Manuelem Episcopum, cui sanguine etiam junctus fuit, adeo sibi devinxit, ut illum qua Professore vivente adhuc antiquo Cathedrali Archi Diacono Alexio Susztay Archi Diaconum Cathedralam declaraverit.

Qui qua tanta illico apud omnes majoris notae etiam homines comparavit sibi existimationem, ut dum anno 1761 rumor timore mixtus de adventu Tartarorum per totum Bereghensem, et alios vicinos Comitatus percresceret, cui pessimo malo in tempore occurrere volens Splits Dnūs Andreas Schmolczer, Excel-Imi D. Comitatus Ervini a Schönborn in Ducalibus Dominiis Munkács, et Sz. Miklós plenipotentiatus Praefectus, cum ad tria circiter hominum (85) ruralium millia diversis armis, et instrumentis instructa in unum cumulum compelleret, ac jam versus montanos Regni limites inimico occursum promoveret, Ioannem hunc, omnia, ac

трьома тисячами селян, лаштованих різною зброєю та спорядженням, зібрав в одну громаду й уже приближався до гірських кордонів королівства з наміром дати відсіч ворогові, цього Іоанна він приєднав до себе, готовий виконати все за його вказівкою, і справді, якщо б цей Іоанн вчасно своїм умінням не допоміг серед такої великої юрби різної релігії вищеназваному, то тоді він ледве живим повернувся б із Верховини. Подібно польського князя Любомирського молодшого за найвищим наказом було передано в Мукачівську фортецю на триваліше ув'язнення, він не тільки дуже багато робив за вказівками цього Іоанна, але й постійно сповідався в нього. Оскільки це похвальне уміння вести розмову з різними людьми було прийняте серйозно до уваги, коли божа русько-католицька церква у верхній Угорщині вже з 1748 року постійно пригнічувалася Егером й неначе величезними хвилями звідусіль сильно розшитувалася, а з 1764 року вже дуже часто притіснялася, навіть на загальній конгрегації русько-католицького духовенства, скликаний єпископом Емануїлом на його Мукачівській кафедрі 1764 року й проведений під головуванням самого єпископа, той же Іоанн одностайно був обраний шановним духовенством депутатом, як людина надійної віри й чесності, до царсько-королівського двору, а після єпископського підтвердження, забезпечений вірчою грамотою, склавши присягу на вірність, маючи намір випросити материнську шанобливість, 29 січня за старим стилем відправився до царсько-королівського двору.

Але що з нагоди свого трьохрічного перебування у Відні Іоанн, як довірений, робив? Я не маю часу, прагнучи до стислого викладу, зокрема повністю розповісти про його окремі діла й вчинки; однак все-таки, як справи свого єпископа Емануїла, так (і справи) всього русько-католицького духовенства, але зокрема горе всюди виснаженого могутністю егерців нещасного руського народу, і перед королівським тронем, і перед іншими патронами, перед якими він захищав свою справу, кожного разу, коли виникала необхідність, він діяв з такою пристрасною й старанням, з таким великим умінням та навіть досяг такого успіху, що, на другий рік після прибуття у Відень, прагнув до того, щоб Мукачівське єпископство передусім було звільнене, або, як ми кажемо, канонізоване від усякої юрисдикції егерців. Вельмишанов-

singula ex Consilio ejus acturus, sibi adjunxit, et sane inter tantam diversae Religionis colluviem nisi oportune hic Ioannes sua dexteritate paulo ante dicto Plenipotentiatio Praefecto adfuisset, vix vivus ex Verchovina tunc rediisset; Non absimiliter Princeps Polonus junior Lubomirsky, Altissimo jussu in Praesidio Munkacsien si diuturniori carceri mancipatus, non tantum plurima Ioannis hujus Consilii egit, sed et illum constanter in Conscientiae suae arbitrum adhibuit, qua laudabili cum omni statu hominum agendi dexteritate in seriam considerationem assumpta, dum Ecclesia Dei Rutheno-Catholica per Superiorem Hungariam jam inde ab anno 1748-0 ab Agria premeretur tantum, ac veluti decumanis fluctibus undique misere jactaretur, ab anno autem 1761 jam jam ferme proptermeretur, etiam in Generali Cleri Rutheno-Catholici ab Episcopo Manuele ad Cathedram suam Munkacsien sem 1764 indicta, et Praeside ipso Episcopo celebrata Congregatione communibus Ven. Cleri suffragiis idem Ioannes, tamquam exploratae Fidei, et probitatis Vir ad Aulam Caesareo Regiam Deputatus electus, et post Episcopalem approbationem Credentialibus provisus, deposito Fidelitatis juramento Maternam Clementiam imploraturus, stylo Veteri 29-a Ianuarii expeditus est.

Quid autem occasione triennalis Suae Com-morationis Ioannes, qua Deputatus Viennae egerit? ut ut singula ejus acta, et facta mihi brevitati aliunde studenti in specie referre non vacat; nihilominus tamen, quod tam negotia Episcopi sui Manuelis, quam totius Rutheno-Catholici Cleri, sed praesertim potentia Agriensium undequaque attritae miserae gentis Ruthenicae calamitates, et coram Throno Regio, et coram aliis, quos causae suae procuraverat, Patronos, dum, et quando necessitas postulavit, eo studio, et industria, tantaque dexteritate egerit, ac eo cum successu etiam promoverit, ut altero ab adventu suo Viennam anno, eo operante quo ad Episcopatum Munkacsien sem inprimis ab omni Agriensium jurisdictione immunem constituendum, seu ut dicimus canonisandum Clementissi-

на пані найпожишної пам'яті Марія-Терезія, апостольська королева Угорщини, написала листа до римського папи Климентія XIII. Такого змісту:

(86) Глава 27

«Найблаженніший во Христі отче, високореподобний пане! Після нашої службової рекомендації та дочірньої шани Федір Корятович в успадкованому нашому угорському королівстві ще 1360 року недалеко від міста Мукачева заснував монастир і церкву під титулом єпископа св. Миколая для монахів грецького обряду й монахів-василіан, яких ігумен, уже призначений 1491 року під протегуванням угорського короля Владислава, радив сану єпископа русинів. Нарешті, з часом внаслідок переслідування кальвініста Ракоці якийсь Василій Тарасович, ігумен названого монастиря й водночас руський єпископ з духовенством і народом, підпорядкованому його юрисдикції, перейшов на бік схизми і аж до 1649 року священна унія залишилась похороненою, поки, нарешті, Петро Партеній, монах ордену св. Василя В., освітлений небесним світлом, з іншими шістьма архідіяконами й 63 архієпископами в основному прийняв те ж визнання віри негайно після неї (прийняття унії), щоб народ грецького обряду міг мати єпископа свого обряду, як також з часу поновленої св. унії той же руський народ аж до цього часу постійно одержував єпископів свого обряду від наших попередників щасливої пам'яті угорських королів, а також від нас, призначених й іменованих, зрештою, також сам руський єпископат удостоївся шани й титулу Мукачівського єпископату від самого місяця резиденції уніатських єпископатів з великим поширенням ортодоксальної релігії.

Адже хоч у нашому угорському королівстві й приєднаних до нього провінціях ще й сьогодні можна бачити багатьох схизматиків, відірваних від справжньої віри до якоїсь східної церкви, які мають настанови і єпископів, діючих за юрисдикцією, залежною від латинських єпископів, а також (мають) свого архієпископа митрополита, однак, з огляду попередніх нещасливих часів за допомогою всевишнього бога авторитет св. унії настільки також вже зріс, що під керівництвом мукачівського уніатського єпископа нараховується 839 діючих церков, 675

ma Domina piissimae memoriae Maria Theresia Hungariae Regina Apostolica ad Clementem XIII. Pontificem Romanum, sequentis tenoris Litteras dederit:

(86) Caput 27.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime! Post officiosam nostri commendationem, et filialis observantiae continuum incrementum. Theodorus Kiriatovich in haereditario Regno Nostro Hungariae anno adhuc 1360 prope oppidum Munkács fundavit Monasterium, et Ecclesiam sub titulo S. Nicolai Episcopi pro Graeci Ritus Monachis, et Religiosis Basilitis, quorum Abbas jam anno 1491 sub Wladislai Regis Hungariae protectione constitutus honore Episcopi Ruthenorum gaudebat. Tractu denique temporis occasione persecutionis Calvinistae Rákóczy quidam Basilius Taraszovics, dicti Monasterii Abbas, et simul Ruthenorum Episcopus cum Clero, et populo Iurisdictioni suae subjecto ad errorem Schismatis defecit, et ad annum usque 1649 Sacra Unio consepulta mansit; donec tandem Petrus Parthenius, Ordinis S. Basilii M. Religiosus superno lumine illustratus, cum aliis sex Archi Diaconis, et 63. Archi Presbyteris eandem Professionem Fidei sub illa praecipue amplexus fuisset, ut populus Graeci Ritus sui Ritus Episcopum habere possit, propterea etiam a tempore reintegratae S. Unionis idem populus Ruthenicus continua serie ad haec usque tempora sui Ritus Episcopos a Praedecessoribus nostris felicitis reminiscantiae Hungariae Regibus, ac etiam a Nobis designatos, et nominatos accepit, imo ipse etiam Episcopatus Ruthenorum in honorem, et titulum Episcopatus Munkacsiensis ab ipso Episcoporum Unitorum Residentiae loco evector est cum magno Orthodoxae Religionis incremento.

Licet namque in Regno Nostro Hungariae, et huic adnexis provinciis hodie adhuc majori numero conspiciantur a Vera Fide alicui Orientali Ecclesiae addicti Schismatici, qui Ordinaria, et ab Episcopis Latinis independente jurisdictione operantes Episcopos, ac etiam Archi-Episcopum Metropolitanam suum habent, Dei tamen Coelesti auxilio respectu priorum infelicitium temporum augmentum quoque S. Unionis in tantum jam provectum est, ut sub moderatione Uniti Episcopi Munkacsiensis Ecclesiae quidem 839. actuales vero Parochi 675, Personae demum Confessionis Capaces 119, 107. de praesenti numerentur.

парохів і, нарешті, 119 осіб, здатних сповідати віру, 107 (сповідає) тепер.

Оскільки вищезгаданий мукачівський єпископ до цих пір не був належним чином висунутим й канонізованим, але був включений у межі єгерської єпархії, він мав тільки шану й титул, отже, мукачівські єпископи уніатів повинні були висвячуватись не для мукачівського титулу, а для іншого єпископату в краях віруючих, внаслідок цього саме латинські єгерські єпископи, як начальники, всіма способами намагались підпорядкувати собі мукачівських уніатських єпископів (87), а також залежно від них визначити й визнати всю юрисдикцію, а схизматичні єпископи почали зневажати тих же мукачівських уніатських єпископів із-за відсутності єпархії та ординарної юрисдикції, а під цим приводом почали відокремлювати уніатський народ від священної унії. Це, звичайно, нам спричинило немалий біль, а в єпископа, духовенства та уніатського народу викликало дуже велике душевне хвилювання.

Щоб схизматики не вважали мукачівського єпископа з його уніатським духовенством за нижчий стан, або щоб самі схизматики не ставились презирливіше й гірше до тих, що належать до св. унії, і тому дається нагода уніатам сумніватись у своїй унії, і щоб неосвічений народ, схильний скоріше до зовнішнього впливу, ніж до сили законів і переконань із-за відсутності ординарного єпископа якимось чином не відійшов від ортодоксальної віри в результаті таємних прийомів схизматичних єпископів, або із-за непостійності власної душі, навіть краще нехай також самі схизматики за прикладом інших залучаються до прийняття св. унії.

Тому для відвернення суперечок, що досі виникали і легко можуть виникати в майбутньому між мукачівським та єгерським єпископами стосовно залежності, ми вважаємо, що найдоцільнішим буде зберегти і поширити св. унію, щоб вищезгаданий мукачівський єпископ, який досі позбавлений права висвячувати і користується тільки титулом, відтепер був висунутий і канонізований на справжній утворений єпископат, для руських уніатів грецького обряду, що проживають у Мукачівському й Марамороському округах з тією метою, щоб як нинішній мукачівський єпископ уніатів під цим титулом міг очолити духовенство й народ свого обряду у двох названих округах на підставі повного єпархіяльного права, так і в майбутньому підтвер-

Cum autem praenotatus Munkaciensis Episcopus hactenus suo modo erectus, et canonisatus non fuisset, sed Dioecesis Agriensis limitibus inclusus, in nudo honore, et titulo subsisteret, ita ut Uitorum Episcopi Munkacienses non ad Munkaciensem, ast alterius in partibus in fideium Episcopatus Titulum consecrari debuerint, inde enatum est, quod Latini quidem Episcopi Agrienses tamquam Ordinarii Unitos Episcopos Munkacienses sub- (87) jectos reddere, atque deperdenter ab ipsis omnem jurisdictionem metiri, et recognoscere omnibus modis studuerint, Schismatici vero Episcopi eosdem Episcopos Unitos Munkacienses ob defectum Dioecesis, et Iurisdictionis Ordinariae despectui habere, populum autem Unitum a Sacra Unione sub hoc praetextu abstrahere coeperunt, quod nobis quidem dolori haud parvo accidit, in Episcopo autem, et Clero, ac Populo Unito maximam animi perturbationem excitavit.

Ne proinde aut Episcopus Munkaciensis cum Clero suo Unito sub sorte inferiori Schismaticis reputetur, aut S. Unioni adhaerentes vilius, et deterius ipsis Schismaticis tractentur, indeque Unitis in sua Unione vacillandi occasio praebear, neve, sive Schismaticorum Episcoporum clanculariis artificii, seu pro suggesta proprii animi inconstantia rudis ille, et externis signis facilius, quam vi legum, et rationum tractabilis populus defectu Ordinarii Episcopi ab Orthodoxa Fide quoquo modo deficiat, quin potius ipsi etiam Schismatici exemplo aliorum ad amplectendam S. Unionem pelliciantur.

Ideo ad antevertendas hactenus enatas, et in futurum facile emersuras inter Episcopos Agriensem, et Munkaciensem ratione dependentiae, controversias, conservandamque, et augendam S. Unionem saluberrimum fore invenimus, ut praefatus Episcopus Munkaciensis, qui hucusque beneficio Consecrationis caruit, et in nudo titulo substituit, pro Ruthenis Graeci Ritus Unitis, per Districtus Munkaciensem, et Maramarossiensem commorantibus, ex nunc in verum, et formatum Episcopatum ea ratione erigatur, et canonisetur, ut tam modernus Uitorum Episcopus Munkaciensis sub hoc titulo Ritus sui Clero, et populo per dictos duos Districtus pleno jure Dioecetano praeesse possit, quam et in futurum per nos, et Successores Nostros Hungariae Reges vi supremi juris Patronatus denominandi, et praesentandi Episcopi ad eundem Titulum Episcopatus Munkaciensis confirmentur, et consecrentur.

Cuius intuitu eo minus esse potest difficultas, quod Episcopus Agriensis, cuius alias Dioecesi

дзувались і всвячувались нами й нашими наступниками угорськими королями на підставі найвищого права патронату на іменування й представлення єпископа на той же титул Мукачівського єпископату.

Тим не менше, з цієї точки зору можуть виникнути труднощі, тому що єгерський єпископ, до єпархії якого взагалі належать два вищезгадані округи, не дозволить жодного обмеження його ординарної юрисдикції ні стосовно латинського народу, ні стосовно тимчасових доходів, а уніатському мукачівському єпископові зміцниться більше юрисдикція стосовно духовенства й народу його обряду і водночас буде стабілізоване його утримання, почесна провізія в розмірі 5000 флоринів щорічно.

Тому з дочірною шаную просимо вашу святість, щоб попередню нашу волю, спрямовану на встановлення й канонізацію вищезгаданого Мукачівського єпископату, як для більшого й кращого піклування (88) про спасіння душ та поширення св. унії й ортодоксальної релігії ласкаво прийняв, і для батьківської турботи, якою він охоплює всю християнську церкву, найпобожніше своїм авторитетом стабілізував і щонайшвидше довів до бажаного й корисного результату.

У цьому ваша святість зробить для католицької церкви корисну справу, а для нас — наймилішу, яку ми будемо старатись продовжувати шаную вашої святості й дочірними обов'язками. Йому з повагою ми себе пропонуємо й покірно доручаємось». Дано в нашому місті Відні, в Австрії, дня 30 квітня 1766 року Вашої святості покірна дочка Марія-Терезія в. р.

Глава 28

Зусилля Емануїла стосовно промоції
Брадача

Отже, після того як єпископ Емануїл достовірно довідався, що вельмишановна пані апостольська королева, щасливої пам'яті Марія-Терезія, не тільки по-материнськи прихильна до угорсько-руського духовенства, але й, заступаючись своїм королівським авторитетом уже перед римською курією, видавала також насправді такі розпорядження, щоб мукачівський єпископ, який досі не мав права на канонізацію, а мав тільки один титул, у майбутньому апостольським авторитетом висувався й канонізувався на справжній єпископат; він (Емануїл) спо-

praenominati duo Districtus adjacent, nullam seu jurisdictionis suae ordinariae in populum Latinum, seu in redivisibus temporalibus patiatum diminutionem, Munkacsienſi vero Episcopo Unito firmabitur magis in sui Ritus Clerum, et populum jurisdictione, ac una stabilietur ejusdem subsistentia in annuis 5000 florenis honesta provisio.

Filiali proinde cum observantia Sanctitatem Vestram petimus, quatenus praeviam de erigendo, et canonisando praenominato Episcopatu Munkacsienſi voluntatem nostram, velut ad magis, et melius procurandam animorum salutem, et S. Unionis, et Orthodoxae Religionis incrementum unice directam admittere, et pro Paterna sollicitudine, qua Universalem Christi Ecclesiam complectitur, auctoritate sua piensissime stabilire, ac in cupitum salutarem effectum quo citius perduci facere velit.

Faciet in hoc Sanctitas Vestra rem Catholicae Ecclesiae proficuum, nobis vero gratissimam, quam nos de Sanctitate Vestra observantia, et officiis filialibus promoveri studebimus. Cui nos offerimus reverenter, et commendamus obsequiose. Dabantur in Civitate Nostra Vienna, Austriae die 30-a Aprilis. 1766. Sanctitatis Vestrae Obsequens filia: Maria Theresia, m. p.

Caput 28.

Conamina Manuelis in promotionem
Bradatsii facta.

Posteaquam igitur Manuel Episcopus pro certa, et explorata habuisset Clementissimam Dominam Apostolicam Reginam, felicitis memoriae Mariam Theresiam non tantum erga Clerum Hungaro-Ruthenum materno propensam esse, sed et interposita auctoritate sua Regia eos jam apud Curiam Romanam ordines etiam effective, fecisse, quatenus Episcopus Munkacsienſis, qui adusque Canonisationis beneficio caruit, et in nudo tantum titulo substituit, in formalem porro Episcopatum auctoritate Apostolica erigeretur, et canonisaretur; illico quemadmodum hunc Ioannem suum ad aulam Regiam

дивався, що цей Іоанн, його довірений при королівському дворі, як швидко буде виконувати всі його розпорядження, так він його ж мав намір призначити своїм помічником не тільки в думці, але й всіляко зводив із рекомендацією цісарсько-королівському двору коад'ютором і майбутнім наступником у єпископаті, як сам єпископ Емануїл, так і інші, зокрема, як його старого друга в мукачівській президії, званого капеланом Мікушем. Ця сама рекомендація була послана високопреподобному егерському єпископові графу Каролі Естергазі для схвалення: зрештою, щоб єпископ Емануїл не оминув якийсь засіб, навіть найменш відповідний для досягнення мети, щоб Георгій Сабашош, якого ще 1758 року він проголосив своїм вікарієм і генеральним суддею, а також обнародував в окрузі шановному духовенству, ще й фізично, й душевно відповідний, і на вимогу якогось достойного його каноніка не був звільнений, однак про цю саму справу він потурбувався відправити з Мукачева у Відень грамоту такого змісту: (89)

«Михаїл-Емануїл Ольшавський, рожнявський, мукачівський та марамороський єпископ, апостольський вікарій у славному угорському королівстві та краях, приєднаних до нього, радник священної цісарсько-королівської та апостольської величності: змістом цієї грамоти доводимо до відома всіх, кого вона стосується, що ми, бажаючи найуклініше виконувати апостольські розпорядження, з яких ми довідалися, що нам у цьому побатьківськи доручено, щоб протягом нашого життя вікарій та генеральний суддя достойно очолив довірену нашій єпископській турботі господню паству, а після нашої смерті — божу церкву, щоб законно виконував обов'язок апостольського вікарія, який (обов'язок) ми незаслужено маємо, щоб ми передбачили після своєчасного та остаточного рішення, зважаючи на непевність людського життя, і зокрема, на наш похилий сімдесятирічний вік, уже не відповідний важким апостольським обов'язкам, і вже підірваний постійними хворобами, поступово скорочується і наближається до смерті, що ми на підставі авторитету, даного нам спеціально для цього апостольським престолом, призначили та проголосили милого во Христі сина Іоанна Брадача, архidiaкона нашої єпископської кафедри, нашого вікарія та генерального суддю, як також ми і признаємо, і проголошуємо того ж Іоанна Брадача,

deputatum ad nutum, et praescriptum omnia sperabat administraturum, ita eundem non tantum jam in mente sua futurum suum suffraganeum designabat, sed et apud aulam Caesareo Regiam pro Coadjutore, ac futuro in Episcopatu Successore tam ipsemet Manuel Episcopus per se, tam per alios, veluti in specie veteranum amicum suum in Praesidio Munkacsiensi Capellanum Mikus appellatum, omnimode commendare haud cessabat, quae ipsa commendatio pro opinione danda ad Rndum Episcopum Agriensem Comitem Carolum Eszterházy submissa fuit: imo quominus medium aliquod vel minimum consequendo fini opportunum Episcopus Manuel intermitteret, ut ut Georgius Szabados, quem anno adhuc 1758 Vicarium suum, et Causarum Auditorem Generalem declarasset, et etiam Ven. Clero per Districtum publicari fecisset. et viribus adhuc, et animi dotibus idoneus, neque exigente demerito suo Canonico aliquo depositus foret, attamen super eo ipso Officio Instrumentum Litterarium Munkacino Vienne expediri curavit, quod est tenoris sequentis: (89)

Michaël Manuel Olsavszky, Episcopus Rossensis, Munkacsiensis, et Maramarossiensis, per Incl. Regnum Hungariae, et Partes eidem adnexas Vicarius Apostolicus, Sacrae Caesareo-Regiae, et Apostolicae Majestatis Consiliarius: Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis, quod Nos volentes Apostolicis humillime obedire (!) mandatis, quibus Nobis in eo Paternae commissum, experti sumus, quatenus vita nostra durante, concredito nostrae Episcopali Curae Dominico Gregi Vicario, et Causarum Auditore Generale, qui postquam viam universae carnis ingrederemur, Ecclesiae Dei digne praesesset, et munere Apostolici Vicarii, quo nos immeriti utimur, pleno jure fungeretur, provideremus: maturatione, et exacta animi deliberatione expeditentes instabilitatem vitae humanae, et praesertim septuagenario majorem aetatem Nostram, Apostolicis arduis laboribus jam imparem, morbisque continuis jam obrutam sensim frangi, et Universae carnis termino appropinquare (!); Autoritate Nobis a Sede Apostolica specialiter ad id delegata Dilectum in Christo Filium Ioannem Bradáts, Archidiaconum Episcopalis Nostrae Cathedrae, Vicarium Nostrum, et Causarum Auditorem Generalem nominaverimus, et declaraverimus, prout etiam et Eundem Ioannem Bradáts nominamus, et declaramus, dando, et concedendo Dilectioni Tuae plenarium, et omnimodum jus, quod de jure, et consuetudine

даючи й уступаючи твоїй милості повністю всяке право, яке законно і за звичаєм належить генеральним вікаріям і суддям, зрештою, на підставі апостольського наказу повний авторитет, яким ми, як вікарій апостольського св. престолу виконуємо, передаючи твоїй милості в руки наш лист папи, щоб ти визнав владу апостольського нашого вікаріату за свій обов'язок генерального вікарія, спираючись на апостольське розпорядження: однак, також ти зобов'язаний визнати благородність священної та корисної послухності як нам, так і священному апостольському престолу, ми серйозно доводимо до відома й доручаємо, щоб ти це апостольське розпорядження протягом нашого життя так виконував, щоб ти своєю владою, як вікарій і наш генеральний суддя керувався повним правом у всіх та окремих питаннях і справах нашої єпископської служби, які не вимагають наказу та єпископського характеру або які не здійснюються з використанням священної олії (90), далі після нашої смерті на підставі апостольського розпорядження покладеним на тебе обов'язок вікарія, у зв'язку з тим, що сан, який належить капітульним вікаріям, вільний, і водночас повноправно, достойно і вірно користуйся нашою владою апостольського вікарія аж до розпорядження аугустійшого цісарсько-королівського двору та його папської святості, потім будеш звітувати про свою діяльність перед господом, не інакше. Зрештою, твоїй милості ми передаємо наше єпископське благословення». Дано в нашій єпископській резиденції на Чернечій горі біля Мукачівської фортеці, дня 27 березня, року господнього 1767.

Були деякі з лона шановного руського духовенства і, можливо, досі є менш досвідченими в справах, які, звичайно, говорили, що цей Іоанн, як депутат, нічого не робив у Відні, про що під присягою обіцяв; з листів явно виникає, що між Іоанном та єпископом Емануїлом протягом тих трьох років тривав безперервний зв'язок, що той (Іоанн) нічого проти присяги, якою він з нагоди своєї депутації у присутності всього шановного духовенства гарантував, що нічого ввагалі (не робив) про свою особисту промоцію, але щось зробив перед королівським тронем для загального добра, що стосується тільки єпископа, духовенства та руського народу; оскільки у відомому листі 1766 року, написаному з Відня єпископові, той же Іоанн каже, що

Generalibus Vicariis, et Causarum Auditoribus competet, imo vigore Apostolicae commissionis plenariam auctoritatem, qua nos ut Vicarius S. Sedis Apostolicae fungimur tradentes Dilectioni Tuae manibus Breve Nostrum Apostolicum, ut potestatem Apostolici nostri Vicariatus officio tuo Generalis Vicarii Apostolica Ordinatione incumbentem cognoscas: ac nihilominus etiam in Virtute Sanctae, ac salutaris obedientiae (!), qua nobis, Sacraeque Apostolicae sedi obstrictus es, serio committimus, et mandamus, quatenus tu huic Ordinationi Apostolicae vita nostra durante ita parere, et obtemperare debeas, ut potestate Tua, qua Vicarius, et Auditor Generalis noster pleno jure in omnibus, et quibusvis Episcopalis officii nostri muniis, et causis, quae ordinem, et characterem Episcopalem non requirunt, vel cum usu sacrorum olearum non exercentur, defunga — (90) ris, Nobis porro ad aeternitatem vocatis Apostolica delegatione humeris Tuis incumbens Vicariale munus pleno jure sede vacante Vicariis Capitularibus competente, ac simul Nostra, qua Vicarii Apostolici potestate, usque ineundam Augustiae Caesareo-Regiae Aulae, et Suae Pontificiae Sanctitatis Ordinationem digne, et fideliter exequaris, tum Domino rationem Villicationis tuae redditurus, nec secus facturus. Dilectioni Tuae in reliquo Episcopalem Nostram Benedictionem impertimur. Datum in Episcopali Nostra Sede in monte Csernek, juxta Castrum Munkács, die 27-a Martii, Anno Domini 1767.

Erant aliqui de gremio Ven. Cleri Ruthenici, et nefors hucdum sunt rerum minus periti, qui dictitare solebant nihilminus Ioannem hunc, qua Deputatum Viennae egisse, quam quod jurata fide adpromiserat; verum mutuam litterarum, quod Ioannem inter, et Manuelem Episcopum per tres illos annos vigeat commercium continuum, luculenter evincit, nihil illum contra juramentum, quo occasione Deputationis suae coram toto cavebatur Ven. Clero, nihil prorsus de personali promotione sui, sed de rebus tantum Episcopi, Cleri, et Populi Ruthenici bonum publicum concernentibus coram Throno Regio se aliquid egisse; quandoquidem in certa anni 1766 Epistola Vienna ad Episcopum scripta idem Ioannes ait: Viennae rumorem esse, ac si is pro coadjutore ab Episcopo suo Manuele peteretur, cui in sua Epistola responsoria Manuel taliter rescripsit: „qui hoc loquuntur, non mentiuntur, Tu fili mi commissa Tibi sicuti fideliter caepisti, prosequaris“ verum quidem est, quod in eadem Epistola Lucam Habina, Archi Diaconum Homonnensem, et Iosephum Toriski.

у Відні ходить чутка, неначе він призначений своїм єпископом Емануїлом за коад'ютора, якому в своєму листі-відповіді Емануїл так написав: «Ті, що це говорять, не видумують, ти, мій сину, довірене тобі, як вірно розпочав, продовжуй». Однак, правда, що в тому ж листі він називає друзями-однодумцями Луку Габіну, гуменського архidiaкона та Йосифа Горішку, ужгородського архidiaкона, і він заявляє, що вищеназвані внаслідок глупості дуже домагались Мукачівського єпископату, додаючи: «Горе буде тобі та вікарію і всім моїм, якщо щось погане замишляють». А втім, цей Іоанн, як депутат у Відні, справи духовенства і руського народу продовжив з таким успіхом, що 18 липня 1767 року найсвятіша її величність блаженної пам'яті Марія-Терезія своїм розпорядженням вельми шанобливо зволила передати, щоб ніхто парохам-католикам грецького обряду, які служать (91) в духовних справах руському народу, від якого поступають річні і водночас церковні доходи, які досі були єдиною причиною незгод, як необхідний засіб існування, як у церквах, так і у філіалах, не перешкоджав їм (парохам) давати, а також щоб ніхто не турбував під загрозою важкого покарання мукачівського пана єпископа, як і його католицьке духовенство в здійсненні юрисдикції стосовно людей його обряду.

Але, правда, що після того як єпископ Емануїл у присутності найсвятішої блаженної пам'яті королеви Марії-Терезії, зважаючи на його похилий уже сімдесятирічний вік, підірваний постійними хворобами, внаслідок того, що духовенство і руський народ, розселені в 12 комітатах верхньої Угорщини, вимагали, він заявив, що більше не може переносити труди, і тому задля підтримання старечих слабих своїх сил уклінно попросив на допомогу коад'ютора і з наближенням кінця життя дати йому також наступника в тому ж Мукачівському єпископаті, але за цей свій обов'язок і духовенства як сам спеціальне рекомендував у Відні тій же величності депутата Іоанна Брадача, так від імені інших відомих мужів потурбувався рекомендувати, тільки в присутності тієї ж вельмишановної пані рекомендація єпископа Емануїла, зроблена для депутата мала значення, щоб згідно з найвищим правом патронату схвалити добровільно запропоноване його прохання і вельмишанобливо призначити не тільки рекомендованого Іоанна Емануїла за коад'ютора та майбутнього наступника в єпис-

Archi-Diaconum Ungvariensem conductos — amicos asserat, acestro (!) — stultitiae percitos Episcopatui Munkaciensi obtinendo summe intentos esse notificat adjungendo: „Vae tibi, et Vicario, et omnibus meis, si quod machinantur, successerit eis. Caeterum eo cum successu Ioannes hic, qua Viennae Deputatus negotia Cleri, et Ruthenici populi prosecutus est, ut anno 1767 18-a Iulii Sacratissima Majestas Sua piae memoriae Maria Theresia medio mandati sui Circularis Clementissime serio demandare dignata sit, ut nullus Parochos Graeci Ritus Catholicos, qui populo in Spiritualibus deserviunt (91) Ruthenico, ab hoc obvenientes annuos aequae, ac stolarum proventus, qui unice hactenus dissensionum causam praebuerunt, tamquam necessarium subsistendi medium, tam in matribus, quam filialibus extradandos impedire, aut etiam Dominum Munkaciensem Episcopum, prout et Catholicum ejus Clerum in jurisdictionis exercitio quoad sui ritus homines sub gravi animadversione turbare praesumat.

Verum equidem est, quod posteaquam Manuel Episcopus coram Sacratissima piaememoriae Regina Maria Theresia ob gravem, tamquam septuagenario jam majorem, et morbis continuis obrutam aetatem suam, consequenter talibus, quales per 12. Superioris Hungariae Comitatus Clerus, et populus Ruthenicus amplissime diffusos exigeret, amplius sufferendis laboribus insufficientem candide semet declarasset, ideoque in sublevandarum senilium, et infirmarum virium suarum in auxilium coadjutorem, ac appropinquante vitae termino in eodem Munkaciensi Episcopatu etiam Successorem dari sibi demisse institisset, sed et pro munere isthoc suum, et Cleri Viennae Deputatum Ioannem quippe Bradats Eidem Majestati tam solus specialiter recommendasset, quam et per alios, magnae notae viros recommendari procurasset, tantum coram eadem Clementissima Domina Manuelis Episcopi pro parte Deputati facta recommendatio habuit pondus, ut petitus ejusdem ultroneo deferendo, non tantum recommendatum Ioannem Manueli pro Coadjutore, et futuro in Episcopatu Successore vigore Supremi juris Patronatus applacideret, et Clementissime

копаті, але й щоб австрійський двір негайно дав тогочасного протектора в Римі, підтверджуючи листом, повним апостольської ревності в інтересі того ж Іоанна як до римського папи Климентія XIII, так і до кардинала Олександра Албані. Цей лист такого змісту.

Глава 29

Брадач коад'ютор єпископа з правом наступництва

«Найблаженніший во Христі отче, високопреподобний пане! Після службової нашої рекомендації, дочірної шани постійний нащадок. З якої причини і під впливом яких важливих аргументів ми вирішили відокремити Мукачівський єпископат уніатського грецького обряду від егерського, канонізувати та визначити його. З тією метою дані листи двозначного наказу до вашої святості ґрунтовніше виражають справедливі думки нашої душі. На цьому нашому постійному бажанні як (92) ми добровільно непорушно наполягаємо, так відповідно до цих наших побожних думок, спрямованих лише на прославлення божого царства і св. унії, висвячення наступника і швидшого досягнення бажаного результату, ми звертаємось дієво до милості вашої святості; раніше, ніж ми повністю віддаємось найпереконливішому нашому бажанню, оскільки Михаїл Ольшавський, нинішній мукачівський єпископ грецького обряду уніатів із-за похилого свого віку і душевного та тілесного виснаження в результаті свого єпископського обов'язку заявив, що він не може далі виконувати свій обов'язок, а тому неодноразово уклінно просив нашу величність про надання йому допомоги з боку відповідного коад'ютора для підтримання його останніх сил і водночас із-за його старості серед цього простого уніатського народу негайно виникне очевидна небезпека зміни (обряду).

Таким чином, ми повинні турбуватись при підборі і призначенні законних пастирів божих церков, маючи на увазі славу доблесті, похвальні й бажані звичаї, а також знання та ерудицію і для всіх приклад зразкового життя та інші розумові здібності нашого віруючого шановного Іоанна Брадача, кафедрального архідиякона грецького обряду уніатів у Мукачівському окрузі і професора теології Мукачівських шкіл. Ми доброзичливо довідалися, що він сам був відзначений найвищою інстанцією і шанований досто-

denominaret, sed et Apostolico plenas literas Zelo pro eodem Ioanne indilate confirmando tam ad Clementem XIII. Pontificem Romanum, quam et Alexandrum Albányi S. R. E. Cardinalem, et Domus Austriacae pro tunc Romae Protectorem daret, quae sequentis tenoris sunt:

Caput 29.

Bradacs Ep̄pus Coadjutor cum jure successionis.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime! Post officiosam nostri commendationem, Filialis observantiae continuum incrementum. Qua ratione, et quam momentosis rationibus inductae Episcopatum Graeci Ritus Uniti Munkaciensem ab Agriensi separandum, et canonisandum, quibusve limitibus circumscribendum decreverimus? dupplicis ordinis literae ad Sanctitatem Vestram eo fine datae justa animi nostri sensa uberius exprimunt, cui inalterabili voluntati nostrae quemadmodum (92) ultronee firmiter inhaeremus, ita pro secundandis his piis Nostris Votis, veluti unice ad ampliandum Regnum Dei, et S. Unionis incrementum promovendum directis, celerisque in optatum effectum deducendis aequanimitatem Sanctitatis Vestrae efficaciter interpellamus; Cujusmodi efficacissimi desiderit Nostris priusquam etiam compotes effective reddamur, cum Michael Olsavszky modernus Graeci Ritus Unitorum Munkaciensis Episcopus ob gravem aetatem suam, lassatasque in munere suo Episcopali exantlatis laboribus tam animi, quam corporis vires continuando muneri non amplius sufficientem semet declarasset, exindeque pro sublevandis similibus, et infirmis viribus suis auxilium resolvendi sibi idonei coadjutoris apud Majestatem nostram identidem demisse imploraret, ac una ex insufficientia ejusdem in rudi hoc populo unito manifestum perversionis in mora periculum foret.

Nos itaque pro ea, qua in indulgendis, et constituendis legitimis Pastoribus Ecclesiarum Dei, tenemur cura, et solitudine perbenignam habentes rationem ad praeclaros (!) virtutes, laudandosque, et acceptos mores, doctrinam item, et eruditionem, omnibusque gratam, exemplaris vitae conversationem, caeterosque animi dotes fidelis Nostris honorabilis Ioannis Bradats Graeci Ritus Unitorum in Districtu Munkaciensi Archi-Diaconi Cathedralis, ac Scholarum Munkaciensium Theologiae Professoris, quibus ipsum ab Altissimo insignitum, et ornatum esse

вірним посвідченням деяких наших віруючих, а також надійною рекомендацією згаданого Михаїла Ольшавського. Ми милостиво призначили того ж Іоанна Брадача, як відповідну особу, і для нас на цій підставі приємну і дорогу на найуклініші заступницькі прохання вищезгаданого мукачівського єпископа Михаїла Ольшавського перед нашою величністю на коад'ютора і постійного наступника того ж мукачівського єпископа і єпископату на підставі права патронату нашого королівства, яке (право) взагалі ми вважаємо за найкраще право при наданні церков та маєтків нашого королівства Угорщини і країв, приєднаних до нього провінцій та підбору для них пастирів, подібно до покійних колишніх королів Угорщини, саме наших попередників щасливої пам'яті (93). Його також згідно з нашим та старим звичаєм наших предків вашій святості, поки справа канонізації єпископату не закінчиться, відносно повідомлення апостольського підтвердження та домагання необхідної юрисдикції у наданні йому ж єпископського титулу, на який саме він міг би бути висвяченим за грецьким обрядом і міг би виконувати обов'язки, притаманні єпископському сану в тому ж грецькому обряді ми з тією ясною заявою представляємо і рекомендуємо, щоб у випадку смерті вищезгаданого Михаїла Ольшавського, нинішнього мукачівського єпископа, вищезгаданий Іоанн Брадач, нами вже тепер призначений його коад'ютором і наступником, міг користуватись з повним правом і без додаткової дарчої грамоти або підтверджуючого листа міг успадкувати призначений Мукачівський єпископат, міг використовувати маєтки і володільницькі права всюди, що знаходяться під короною нашого королівства Угорщини, зрештою, юрисдикцією та імунітетом, що по праву і здавна відносяться і повинні належати тому ж Мукачівському єпископату. З вищезгаданого дочірною шанобою добровільно домагаючись від вашої святості задовільнити це наше прохання і не тільки підтвердити своїм апостольським благословенням вищезгаданого нами любимого і призначеного мукачівського коад'ютора і постійного наступника та єпископський титул, на підставі якого він міг би висвятитись за грецьким обрядом і бути наділений необхідною юрисдикцією та навіть ваша святість нехай дозволить по-батьківськи йому видати підтвердження і призначення без будь-якої такси, тому що

nonnullorum fidelium Nostrorum fidedigno testimonio, ac etiam efficaci memorati Michaëlis Olsavszky recommendatione benigne cognovimus, eundem Ioannem Bradáts, tamquam personam idoneam, nobisque hoc nomine gratam, et acceptam, erga humillimas quoque antelati Michaelis Olsavszky Episcopi Munkacsiensis ea ratione apud majestatem Nostram interpositas preces, in ejusdem Episcopi Munkacsiensis, et Episcopatus coadjutorem, et successorem perpetuum autoritate juris Patronatus Nostri Regii, quod generaliter in conferendis Regni nostri Hungariae, Partiumque ei adnexarum provinciarum Ecclesiis, et Beneficiis, deligendisque eorum Pastoribus, instar Divorum quondam Hungariae Regum, Praecessorum videlicet Nostrorum felicitis reminiscantiae optimo jure habere, et exer- (93) cere dignoscimur, Benigne nominavimus, et constituimus, quem etiam pro Nostra, Majorumque Nostrorum veteri consuetudine Sanctitati Vestrae interea etiam, donec negotium Canonisationis Episcopatus terminetur, pro conferenda Apostolica Confirmatione, et impetranda necessaria Jurisdictione, tribuendoque eidem Episcopali titulo, ad quem videlicet ritu Graeco interea quoque consecrari, et muniis Episcopali Ordini competentibus in eodem Ritu Graeco defungi possit, ea expressa cum declaratione praesentamus, et commendamus, ut in casu mortis praedicti Michaëlis Olsavszky, actualis Episcopi Munkacsiensis praefatus Ioannes Bradacs per Nos nunc pro tunc nominatus, et constitutus ejusdem Coadjutor, et successor cum pleno jure, et sine ulterioribus donationibus, aut Confirmatoriis literis in praenuncupatum Episcopatum Munkacsiensem succedere, Bonisque, et juribus Possessionariis ubivis sub Corona Regni Nostri Hungariae existentibus, jurisdictionibus denique et immunitatibus, ad eundem Episcopatum Munkacsiensem de jure, et ab antiquo pertinentibus, et spectare debentibus gaudere, fruique possit, ac valeat, praedecarata filiali cum observantia a Sanctitate Vestra ultronee petentes, quatenus praesentationem hanc nostram admittere, suprafatumque a Nobis delectum, et denominatum Munkacsiensem coadjutorem, et successorem perpetuum non modo Apostolica sua Benedictione confirmare, Titulumque Episcopalem, ad quem ritu Graeco consecrari possit, cum necessaria jurisdictione impertiri, verum cum idem Coadjutor nullis adhuc relictibus provisis esset, ipsam quoque Confirmationem, et Expeditionem sine alicujus Taxae depensione Sanctitas Vestra eidem Paterne concedere haud gravetur.

цей же коад'ютор не забезпечений ще жодними доходами.

Але ми не сумніваємось, що ваша святість прихильно прискорить цю справу, і щоб запропонований цей постійний коад'ютор одержав юрисдикцію, тим більше буде важливо, чим буде більший страх від тієї справи, щоб дуже велика частина уніатського народу, що проживає в тих округах з неповторною втраченою для св. унії знову не повернулася до схизми. Якщо нинішньому мукачівському єпископові, що прожив уже свій вік, випаде на долю померти, раніше, ніж відомо буде про наступника, який негайно буде виконувати єпископський обов'язок, ваша святість зробіть справу дуже корисну для католицької церкви і святої унії, і для нас надзвичайно приємну, за яку ми повністю виявимо наші великі послуги вашій святості (94) і дочірну шану. Цій (вашій святості) ми шанобливо дякуємо і послужливо доручаємось». Дано в нашому ерцгерцогському місті Відні, в Австрії, дня 17, місяця липня, року 1764, двадцять сьомого року наших королівств Угорщини і Богемії та інших. Послужлива дочка Марія-Терезія в. р.

Інший (лист) її ж у тій же справі (подаючи повний титул) високопреподобному во Христі отцю панові Олександрю, його священній емінінції згідно титулу св. Марії в Космедіні, дияконіві кардиналу Албанії, другові і найдорожчому родичу вітання з побажанням всякого блага.

«Високопреподобний во Христі отче, друже і родичу для нас найдорожчий! Осільки Михаїл Ольшавський, нинішній мукачівський єпископ уніатів грецького обряду із-за похилого свого віку і душевного та тілесного виснаження в результаті свого єпископського обов'язку заявив, що він не може далі повністю виконувати свій обов'язок, а тому неодноразово просив нашу величність про надання йому допомоги з боку відповідного коад'ютора для підтримання його останніх сил і щоб водночас у зволіканні не виникла очевидна небезпека. Отже, поки саме названий Мукачівський єпископат належним чином не буде канонізований, ми знову звертаємось до вашої святості тут у нашому листі з надією прискорити вирішення справи, для цього ми повинні турбуватись при підборі і призначенні законних пастирів божих церков, маючи на увазі славу доблесті, похвальні й бажані звичаї. Між тим також з достовірного посвідчення деяких

Nullae caeteroquin dubitantes Sanctitatis Vestrae praemtam negotii hujus admurationem, atque ut praesentatur hic Coadjutor perpetuus jurisdictionem obtineat, eo magis cordi fore, quo gravior subversatur metus causae, ne plurima degentis in illis Districtibus Uniti populi pars cum irreparabili S. Unionis dispendio ad Schisma denuo relabatur, si confectum jam aetate modernum Episcopum Munkacsiensem, priusquam de Successore, qui illico Episcopalis muneris functionem suscipiat, prospectum fuerit, decedere contingeret, factura est Sanctitas Vestra rem, Catholicae Ecclesiae, et Sacrae Unioni admodum proficuum, nobisque perquam gratam, quam nos de Sanctitate Vestra officii nostris, (94) filialique observantia omnino promerebimur. Cui nos reverenter offerimus, et obsequiose commendamus. Dabantur in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae die 17-a mensis Iulii, Anno 1764. Regnorum Nostrorum Hungariae, et Bohemiae, ac reliquorum anno vigesimo septimo. Obsequens filia Maria Theresia m. p.

Aliae ejusdem in eodem merito (:praemisso pleno titulo:) Reverendissimo in Christo Patri Domino Alexandro S. R. E. Tituli S. Mariae in Cosmedin Diacono Cardinali Albani, Amico, et Cognato Charissimo salutem cum omnis (!) boni incremento.

Reverendissime in Christo Pater, amice, et Cognate Nobis Charissime! Siquidem Michaël Olsavszky, modernus Graeci Ritus Unitorum Episcopus Munkacsienis ob gravem aetatem suam, lassatasque, exantlatis in munere suo Episcopali laboribus tam animi, quam corporis vires continuando ejusmodi muneri semet non amplius sufficienter declarasset, exindeque pro sublevandis senilibus, et infirmis viribus suis auxilium resolvendi sibi idonei Coadjutoris apud Majestatem Nostram identidem implorasset, ac una manifestum in mora periculum foret. Nos itaque interea etiam, quoad videlicet dictus Episcopatus Munkacsienis suo modo canonisetur, cujus procurandi celerioris effectus suam Sanctitatem hic adnexis literis nostris rursus efficaciter reflectimus, pro ea, qua in deligendis, et constituendis Ecclesiarum Dei legitimis Pastoribus tenemur cura, et sollicitudine perbenignam habentes rationem, ad praecelares virtutes, laudandosque, et acceptos mores, doctrinam item, et eruditionem, omnibusque gratam exemplaris vitae conversationem, caeterasque animi dotes, Fidelis Nostri Honorabilis Ioannis Bradáts Graeci Ritus Unitorum, in Districtu Munkacsienis Archi Diaconi Cathedralis, ac

наших віруючих, а також з надійної рекомендації згаданого Михаїла Ольшавського ми доброзичливо довідалися про знання та ерудицію і для всіх приклад зразкового життя та інші розумові здібності нашого віруючого шановного Іоанна Брадача, кафедрального архidiaкона грецького обряду уніатів у Мукачівському окрузі та професора теології Мукачівських шкіл, за що він сам був відзначений найвищою інстанцією.

Ми шанобливо призначили того ж Іоанна Брадача, як відповідну особу, і для нас на цій підставі дорогу і приємну на найуклініші заступницькі прохання вищезгаданого мукачівського єпископа Михаїла Ольшавського перед нашою величністю, на коад'ютора та постійного (95) наступника того ж мукачівського єпископа і єпископату на підставі права патронату нашого королівства, яке (право) взагалі ми вважаємо за найкраще право при наданні церков та маєтків нашого королівства Угорщини і країв, приєднаних до нього провінцій та підбору для них пастирів, подібно до колишніх покійних королів Угорщини, саме наших попередників щасливої пам'яті. Його також згідно з нашим та старим звичаєм наших предків папі стосовно дотримання переважно апостольського підтвердження і домагання необхідної юрисдикції у наданні йому ж у краї такого єпископського титулу, на який, звичайно, він міг би бути висвячений за грецьким обрядом і міг би виконувати обов'язки, притаманні єпископському сану в тому ж грецькому обряді з тією ж заявою представляємо й рекомендуємо, щоб у випадку смерті вищезгаданого Михаїла Ольшавського, нинішнього мукачівського єпископа вищезгаданий Іоанн Брадач нами уже тепер призначений його коад'ютором і наступником міг користуватись з повним правом і без додаткової дарчої грамоти або підтверджуючого листа міг успадкувати призначений Мукачівський єпископат, міг використати маєтки і володільницькі права всюди, що знаходяться під короною нашого королівства Угорщини, зрештою юрисдикцією та імунітетом, що по праву і здавна відносяться і повинні належати тому ж Мукачівському єпископату.

Цей вірчий наш лист ми надсилаємо вашому високопреподобному отцю з тією метою, щоб його від нашого імені зволив негайно передати його святості, і для швидшого вирішення справи також широко підтримав, передусім, вищезгаданого ж нами призначеного

Scholarum Munkacsiensium Theologiae Professoris, quibus ipsum ab Altissimo insignitum, et ornatum esse nonnullorum Fidelium Nostrorum fidedigno testimonio, ac etiam efficaci memorati Michaëlis Olsavszky recommendatione benigne cognovimus.

Eundem Ioannem Bradács, tamquam Personam idoneam, Nobisque hoc nomine gratam, et acceptam, erga humillimas quoque antelati Michaëlis Olsavszky, Episcopi Munkacsiensis ea ratione apud Majestatem Nostram interpositas preces, in ejusdem Episcopi, et Episcopatus Munkacsiensis Coadjutorem et Successorem perpetuum (95) tuum autoritate Iuris Patronatus Nostri Regii, quod generaliter in conferendis universis ejusdem Regni Nostri Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Ecclesiis, et Beneficiis, deligendisque eorum Pastoribus instar divorum quondam Hungariae Regum, Praedecessorum videlicet Nostrorum Felicis Reminiscendae optimo jure habere, et exercere dignoscimur, Clementer, nominavimus, et constituimus, quem etiam pro nostra, Majorumque Nostrorum veteri consuetudine Summo Pontifici pro conservanda cumprimis Apostolica Confirmatione, et impertienda necessaria Jurisdictione, tum pro tribuendo eidem in partibus tali Episcopali titulo, ad quem nimirum ritu Graeco interea quoque consecrari, et muniis Episcopali Ordini competentibus in eodem Ritu Graeco rite defungi possit, ea cum expressa declaratione praesentamus, et commendamus, ut in casum mortis praedicti Michaëlis Olsavszky actualis Episcopi Munkacsiensis praefatus Ioannes Bradács per Nos nunc pro tunc nominatus, et constitutus ejusdem Coadjutor, et Successor cum pleno jure, et sine ulterioribus Donationalibus, aut Confirmatoriis Literis in praenuncupatum Episcopatum Munkacsensem succedere, Bonisque, et iuribus ubivis sub Corona Regni Nostri Hungariae existentibus, jurisdictionibus denique, et immunitatibus ad eundem Episcopatum Munkacsensem de jure, et ab antiquo pertinentibus, et spectare debentibus gaudere, fruique possint, ac valeat.

Cujusmodi literas Nostras Praesentatorias Reverendissimae Paternitati Vestrae fine eo praesentibus advolvimus, ut has Suae Sanctitati nomine Nostro indilate exhibere, et ad effectum celeriore earundem sedulam quoque operam suam adjungendo, primo quidem suprafato a Nobis constituto Coadjutori, et Successori perpetuo Apostolicam Confirmationem, et necessariam in spiritualibus administrandis jurisdictionem, dein vero quandam in partibus Titulum

коад'ютора і (надав) постійному наступнику коад'ютора апостольске підтвердження та необхідну юрисдикцію при здійсненні духовних справ, а потім (надав) якийсь місцевий єпископський титул, на який за грецьким обрядом міг би бути висвяченим, і, нарешті, тому що той же коад'ютор ще не забезпечений жодними доходами, чим скоріше постався безкоштовно і без загальноприйнятої плати вислати відповідний лист стосовно призначення, і все ж стосовно самої справи канонізації, знову посилаючись на наших попередників уже в попередньому доброзичливому листі викладені аргументи вашому високопреподобному отцю, щоб зволив знову пояснити панському престолу і задовільнити наше прохання стосовно канонізації того ж єпископату, і щоб той же ваш високопреподобний отець вимагав (96) обнародування. А втім, ми щиро висловлюємо йому наше найдоброзичливіше побажання всякого щастя і підтверджуємо». Дано в єрцгерцогському нашому місті Відні, в Австрії, 17 липня, року господнього 1767. Доброзичлива Марія-Терезія в. р.

Глава 30

Початок правління єпископа Іоанна Брадача

Іоанн, як депутат, успішно полагодивши у Відні доручену йому справу, щоб бути призначеним і затвердженим апостольським королем та папою Климентієм XIII за коад'ютора єпископа Емануїла і постійного наступника в єпископаті, на материнське заступництво блаженної пам'яті Марії-Терезії стосовно того, що Іоанн ще не був забезпечений жодними доходами, щоб звичайним апостольським листом даром одержав титул у краях рожнявського єпископату, або без виплати звичайної такси у подібних справах, перебуваючи майже протягом трьох років у складі делегації у Відні, звідти повернувся 1767 року, того ж самого (року) 5 листопада після обіду прибув у Мукачево, коли о 8 годині ранку єпископ Емануїл віддав богу душу. Отже, не без гірких сліз Іоанн, призначений єпископ, віддав шану покладеному в труну тілу свого попередника. Того самого 5 листопада він переніс (тіло) у Марія-Повч. Він (Брадач) зайняв його (попередника) квартиру і, не знаходячи місця, де притулив би голову, спрямував зусилля передусім на те, щоб у новопобудованій чотирикутній Мукачівській єпископській резиденції міг потур-

Episcopalem, ad quem ritu Graeco consecrari possit, ac demum qua idem coadjutor nullis adhuc redditibus provisos foret, solitas circa praemissa expeditiones gratis, et absque solutione Taxae quantocyus exoperari, et nihilominus circa ipsum Canonisationis negotium prioribus Nostris rursus inhaerendo jam in praecedentibus Benignis Literis Reverendissimae Paternitati Vestrae exposita rationum momenta, sedi Pontificiae denuo explanare, atque ut Petitioni Nostrae circa Episcopatum Ejusdem Canonisationem absque remota locus detur, declarationi insi- (96) stere velit Eadem Reverendissima Paternitas Vestra. Cui caeterum benevolentissimam Nostram in omnigenum felicitatis cumulum voluntatem licitatis cumulum voluntatem sincere deferimus, et confirmamus. Datum in Archi Ducali Civitate Nostra Vienna, Austriae die 17-a Iulii, Anno Domini 1767. Benevola Maria Theresia m. p.

Caput 30.

Initia Regiminis Ep̄pi Ioannis Bradacs.

Eo cum successu Ioannes, qua Deputatus, Vicinae negotiis sibi commissis, confectis, ut Episcopi Manuelis Coadjutor, ac in Episcopatu perpetuus successor, et per Apostolicum Regem nominaretur, ac constitueretur, et per Pontificem Clementem XIII. ad matrcnam piissimae memoriae Mariae Theresiae interpositionem, ex eo, quod nullis adhuc Ioannes redditibus provisos foret, per solitum Breve Apostolicum ad Titulum in Partibus Rossensis Episcopatus gratis, seu absque solutione Taxae in expeditionibus similibus solvi solitae confirmaretur, vix non tribus in Deputatione Viennae expletis annis, inde 1767-o. reversus, ejusdem 5-a Novembris a meridie Munkacsinum adventavit. cujus matutina 8-a hora Manuel Episcopus Spiritum Deo reddidit. Non sine amaris itaque lachrymis Ioannes nominatus Episcopus Venerando Antecessoris Sui corpore tumbae imposito, et eadem 5-a Novembris Maria Pótsinum ablato, in inquilinatu eidem successit, neque locum, ubi caput reclinaret, reperiens, primas in id curas convertit, qualiter in neo-erecta Munkaciensi Episcopali Residencia ex quatuor angularibus muris constante adminus bina curare posset cubilia, prouti et, tum quoad substantiam internam, quam quoad

буватись, принаймні, про дві кімнати, за свої кошти дав зробити як внутрішній, так і зовнішній ремонт, тобто вставити двері, каміни, вікна та все інше спочатку внизу, а потім наверху, подібно до нижніх. Отже, він негайно переселився туди мешкати, як щойно призначений.

Але не знаю, чи амбіційна заздрість Луки Габіни, гуменського пароха та архідіякона негайно не наштотхнула Іоанна, який зазнав чимало труднощів, на перші роздуми та турботи у керівництві Мукачівським єпископатом. Якої думки він (Габіна) був стосовно цього призначеного єпископа Іоанна, ще 11 квітня 1764 року в написаному листі до Емануїла заявив, коли необдумано із співокружними парохами з тієї причини (97) він відмовився дати гроші на дорогу депутату Іоанну, що не без вираження тяжкого відчуття з боку духовенства, але задля одержання співєпископату з появою спеціальної поблажливості єпископа Емануїла сам без помічника поспішно відправився у Відень, не зваживши, що йому як поляку законами батьківщини дорога до Мукачівського єпископату була закрита. Той же самий (Габіна), оскільки, за донесенням, він не переставав удаватись і до інших наклепів проти цього призначеного єпископа Іоанна як у присутності парохів, так і у (присутності) інших шановніших осіб, не без презирства до особи, і наклепи не переставав поширювати, тому був викликаний з Гуменного у Мукачево, законно був викритий у вкрай огидному наклепі, був засуджений до в'язниці, нарешті, будучи під наглядом у Імстичівському монастирі, був звільнений. Суворіше і квалливіше, ніж вимагає суд, Іоанн приступив до виконання обов'язку; він був би звільнив, якби повільно і поступово себе утверджував. Бо потім Лука, погано сторожений монахами, втік, маючи намір долити масла у вогонь, поспішив у Егер до єпископа Кароля і спричинив Іоанну великі ускладнення у майбутньому. А проте, загалом кажучи, за божим передбаченням дуже часто буває так, що ті, які хотіли шкодити, звичайно допомагають, так і цей Лука, неначе шукаючи захисту своєї нещасливої долі у графа єпископа Кароля, і згодом змінивши також грецький обряд на латинський, коли він хотів русинам шкодити, багато допоміг, як це у кінці буде видно.

Але також і Георгій Сабадош, мукачівський парох, ще 1758 року призначений єпископом Емануїлом за вікарія і головного суд-

accessoria, portas videlicet, fornaces, fenestras, et reliqua omnia, et singula inferiis primo bina, tum ex illis successive superius duo alia inferioribus per omnia similia quemadmodum suis parsimonialibus sumptibus extrui fecit, ita etiam illico ad illa adhuc qua nominatus habitaturus semet recepit.

Sed statim vel primas cogitationes, et curas in Episcopatum Munkaciensis administratione Ioanni intendenti non parum molestiae, nescio invidiane ambitiosa? An ambitio invidiosa? Lucae Habina, Parochi, et Archi-Diaconi Homonnen-sis molestiae causavit, qui quo animo esset erga nominatum hunc Episcopum Ioannem, adhuc anno 1764 11-a Aprilis Scriptis ad Manuelem Litteris declaravit, dum inconsiderate cum Condi-strictualibus Parochis ex ea (97) ratione Viaticum Deputato Ioanni daturum se recusavit, quod non sine gravaminum ex parte Cleri repraesentandorum, sed gratia Con-Episcopatus aquirendi speciali Episcopi Manuelis conniventia accedente solus sine socio Viennam iter arripuerit, non perpendens, quod illi, qua Polono legibus Patriae Via ad Episcopatum Munkaciensem foret praeclusa. Hic idem cum et alia relatu indigna contra nominatum hunc Ioannem Episcopum tam coram Parochis, quam et aliis honoratioribus personis non sine Personae Vilipensione confingere, et conficta propalare non cessaret, ideo Homonna Munkacsinum evocatus, de pessima versatione judicialiter convictus, ad ferramenta sondegnatus, denique ad Monasterium Miszticzenze in custodia asservandus, expeditus est. Asperius, et prope-rantius, quam Regina virtutum desiderio svadet, Ioannes officium exercere coepit; expeditisset, — si sensim, et per gradus semet stabilivisset. Inde enim Lucas per Monachos malecustoditus elapsus fuga, oleum igni affusus, Agriam ad Carolum Episcopum properavit, et non levia Ioanni in progressibus impedimenta posuit. Interim quemadmodum alias Deo ita providentissime ordinante saepe saepius accidit, ut qui obesse vellent, prodesse solent, ita et hic Lucas ad Comitem Episcopum Carolum, veluti sinistrae suae fortunae asilum (!) confugiens, et subseque Ritus quoque Graecum in Latinum commutans, ubi Ruthenis obesse voluit, multum profuit, ut ex eventu patebit.

Sed et Georgius quoque Szabados, Parochus Munkaciensis anno adhuc 1758. ab Episcopo Manuele Vicarius, et Causarum Auditor Generalis constitutus, neque unquam, nisi per mortem Manuelis intervenientem officio suo canonice privatus, vix alias a pietate, et eruditione suf-

до, і тільки канонічно був звільнений від свого обов'язку внаслідок смерті Емануїла, втім, не славився ні набожністю, ні належною ерудицією для свого часу, але, зокрема, відомий апостольською ревністю, якою він не переставав дуже часто викликати зі словами любов до бога та страх перед гріхами, як віруючим у Христа, так парохам під час конгрегацій, зрештою, він був людиною небезпечною і дуже непостійною розсудливості, неначе він впав майже у смертельну хворобу і мало не зійшов з розуму. А після того, як він довідався, що єпископ Емануїл призначив довіреного Іоанна у Відні вікарієм і своїм наступником у єпископаті, але найбільше проявив свою непостійність, коли був переконаний старою байкою, що, очевидно, всі ті самі відпущені гріхи зменшуються монашою присягою. Він одяг капюшон, і коли єпископ Іоанн був у Відні (98), пішов із життя^{a)}. Відразу ж з початку правління він сприяв ворожнечі з призначеним єпископом Іоанном, якого той самий призначений єпископ Іоанн внаслідок того, що послану грамоту графом Каролем Естергазі, егерським єпископом, не зразу обнародував, на підставі якої, очевидно, він затверджувався у сані вікарія, а Іоанну давався тільки титул архіпресвітера, але, і не чекаючи виклику, негайно з'явився в єпископську резиденцію з названим листом, позбавив його (Сабадоша) парафіального доходу, і негайно звільнив від виконання богослужінь (тільки в Мукачівській церкві); очевидно, це точно так стосується Георгія Сабадоша, як такого, котрий при підйомі крутої гори один раз зібрався на вершину, то його легше скинути в безодню, ніж самому провалитись туди.

А втім, не можна заперечити, що Іоанн, поспішаючи зі справою Георгія Сабадоша, поступив гуманно, бо в тій самій справі призначений Іоанн не заперечував, Георгій Сабадош своїм найуклінінішим вчинком домігся у високої намісницької королівської ради того, що призначеному єпископові Іоанну серйозно нагадали про обов'язок, виразно з тією заявою, що він зовсім не виправдав найкращу надію, негайно на початку свого правління необережно викликаючи заворушення серед духовенства. Зрештою, цей муж

ficiente in tempore suo Clarus, sed praesertim a Zelo Apostolico, quo tam Christi Fidelibus, quam etiam Parochis signater — occasione Congregationum, in simul collectis Dei amorem, et peccatorum horrorem saepe saepius cum lachrymis inculcare non cessabat percelebris, iudicii de reliquo praecipitis, et multum inconstantis, utpote qui in morbum incidit poene laethalem, ac in illo non parum deliravit, postquam olfecisset, — quod Manuel Episcopus Ioannem Vienne Deputatum, et Vicarium, ac in Episcopatu Successorem constituisset suum, maxime autem inconstantiam suam prodidit, dum anili persuasus fabula per professionem videlicet Monachalem remitti omnia peccata eadem emissa. Cuculum induit, et Ioanne Episcopo Vi- (98) ennae existente vivere desiit^{a)}. Statim a principio Regiminis cum Ioanne Episcopo nominato similtates fovit, quem idem Ioannes Episcopus nominatus ex eo, quod Instrumentum litterarium a Comite Carolo Eszterházy, Episcopo Agriensi commissum, quo videlicet in Officio Vicariatus confirmabatur, et Ioanni nonnisi Titulus Archi Presbyteri dabatur, non illico manifestaverit, sed et neque citatus, statim ad Episcopalem Residentiam cum dictis literis comparuerit, beneficio Parochiali privavit, et a functione Divinorum (:tantum in Ecclesia Munkacsiensis:) effective suspendit; Scilicet ita plane Georgio Szabados contigit, sicut in ascensu praecipitis montis, qui semel planum verticis vestigio occupavit, facilius entitem in altum rejicit, quam ipse detrudatur.

Caeterum, quod Ioannes negotium cum Georgio Szabados praecipitando, humani aliquid passus sit, negari nequit, in eodem enim ipso merito non dissentiente Ioanne Nominato, Georgius Szabados ad Consilium Excelsum Locumtenentiale Regium humillimo suo facto recessu hoc effectit, ut Ioannes Episcopus nominatus Officii serio admoneretur, ea per expressum cum declaratione, quod optima de se conceptae spei minime responderet, ad principia statim Regiminis sui minus caute turbas inter Clerum excitando. De reliquo Vir iste Altissima potesta-

a) 1771.

a)1771

попередньо найвищою владою поступово відновивши шану й гідність, як з богом завжди був зв'язаний, так і потім, поки жив, він підтримував взаємопорозуміння з єпископом Іоанном як кафедральний архідиякон.

Глава 31

Висвячення єпископа Іоанна

Іоанн, виснажений подібними суперечками, перезимував, і лише 1768 року відправився в Марія-Повч, де напередодні, за тогочасним звичаєм попереднього єпископського висвячення, 11 травня склавши звичайну присягу, Мелетієм Ковачем, великоварадинським католицьким єпископом грецького обряду був висвячений на єпископа. Він склав звичайну присягу віри, при цьому акті були присутні Андрій Бачинський, саболчський архідиякон, марамороський вікарій Андрій Жеткей, нотаріусом був Сімон, гереський греко-католицький архідиякон. Слідів цього висвячення в нашому архіві немає. Повернувшись з Марія-Повча, він вважав, що передусім Мукачівські школи, як окрема частина провінції, були йому віддані, і нічого не пропустив, що здавалось, стосується якимось чином покращення найблагороднішої і найкориснішої з них установи, і тому, щоб викликати більшу любов у численній молоді до навчання, погодився перевести в Мукачево також двох егерських вихованців-клериків, маючи намір надати їм тимчасове харчування і одяг. Після цього всього намагання та спроб він зосередився на тому, як він міг би допомогти духовенству і згідно із своїм обов'язком спасти народ, довірений його пильності (99), не нехтуючи жодним обов'язком найкращого, найласкавішого і найпильнішого єпископа, хіба що випадково покаже себе менш достойним стосовно отців ордену св. Василя В., з яких не без справедливого лементування світського духовенства о. Саба Андрейковича, монаха того ж ордену, як ритуального професора, підтримував у названих Мукачівських школах, зрештою, і місцевого пароха з капеланом, а також духовного з церемоніальним або єпископським капеланом з того ж ордену успішно намагався прийняти.

Бо сам особисто він екзамнував духовенство на конгрегаціях, які звичайно відбувалися в округах чотири рази в році як з догматично-моральних питань, так також із святого письма. А також на зборах, зокрема при-

te pristino honoris, et dignitatis gradui restitutus, quemadmodum cum Deo semper conjunctus fuit, ita etiam exposit, donec vixit, mutuum Ioanne Episcopo qua Archi Diaconus Cathedralis cointelligentiam fovit.

Caput 31.

Ioannis Episcopi Consecratio.

Similibus controversiis intentus Ioannes huiusmodi transegit, et nonnisi anno 1768 Maria Pócsinum semet contulit, ubi pridie, pro more illo Consecrationi Episcopali praemitti solita, facta professione 11-a May, a Meletio Kováts, Graeci Ritus Magno Varadiensi Episcopo Catholico Beneficium Consecrationis Episcopalis consecutus est. Consuetam professionem fidei deposuit, praesentes erant actui huic Andreas Bacszinsky Archi diaconus Szabolcsensis, Andrey Zsetkey Vicarius Maramorosiensis, Notarium egit Simon G. C. Archi Diaconus Géresiensis. Series Consecrationis hujus in archivo nostro non exstit. Maria Potsino reversus, praepremis Scholas Munkacsiensis, veluti praecipuum provinciae sibi traditae partem esse dicebat, neque intermisit quidquam, quod ad pulcherrimae, utilissimaeque institutionis incrementum quoquomodo pertinere videretur illarum, ideoque, ut majorem in frequentissima juventute ad studia semet applicandi excitaret fervorem, Agriensis Fundationis Munkacsinum transferendae spe binos etiam Alumnos Clericos Victum interimalem, et amictum ex suo eis praestiturus suscepit. Post hoc omne studium, et conatus eo concentravit, qualiter utilitatem Cleri, et pro obligatione sua salutem populi vigilantiae (99) suae commissi possit promovere, nullum optimi, amantissimi, vigilantissimique Praesulis officium praetermittens, nisi quod forte minus discretum exhibuerit se erga Patres Ordinis S. Basilli M. ex quibus non sine justo Cleri Saecularis murmure P. Sabam Andrejkovits, ejusdem Ordinis Religiosum Professum, qua Ritualement Professorem in dictis Munkacsiensibus scholis fovebat, imo et loci Parochum cum Capellano, Spiritualement item cum Caeremoniario, sive Episcopali Capellano ex eodem Ordine efficaciter adoptare intendebat.

Clerum enim Curatum ipsemet personaliter in Congregationibus quater in anno per Districtus indicit, et celebrari solitis, ex praevia tam Dogmatico-Moralibus, quam etiam Scripturae Sacrae pro futuro examine exassignatis, et determinatis materiis examinabat, prouti non minus Conciones, praesertim ad populi salutem, et

свячених спасінню народу і виправленню звичаїв, вимагав індивідуально від окремих парохів дати пояснення в письмовій формі, внаслідок чого той серед парохів, хто намагався вийти в люди, серед руського народу ставав духовною особою. Крім того, помітною буде у єпископа Іоанна надзвичайна любов стосовно всіх, щира до бідних, зокрема ж до залишених вдів бідних священників та їх сиріт, багатьох з них у своєму домі він і годував, і одягав, і, нарешті, піклувався про їх навчання, добродійність, словом усіма достоїнствами до того єпископ Іоанн відзначався, що серед усіх попередників у його єпископаті рідних йому було мало, бо ніхто, домігшись успіхів протягом незначного часу, не міг би на основі найкращого права назвати себе настоятелем.

Проте серед щоденних дуже великих турбот і неспокою, до яких були причетні духовенство й народ, що скрізь проживав у 12 комітатах верхньої Угорщини, він не пропустив жодного дня, щоб законно й набожно не виконував весь (свій) обов'язок, тому в своєму домі він завжди звик тримати монаха, правдоподібно кожного дня, а також у святкові дні обов'язково брав участь з великою набожністю (у богослужінні), але ще з більшою (набожністю) брав участь під час відправи літургії за участю молодшого духовенства, народу і шкільної молоді у кафедральній Мукачівській церкві, яка там щодня проспівувалась. Однак коли єпископ Іоанн був вільний від цих (турбот), високопреподобний егерський єпископ граф Кароль Естергазі чимало завдавав йому труднощів у виконанні побожних обов'язків. Також в публічному своєму листі, вважаючи того вікарія за свого, проти цієї самовпевненості високопреподобного егерського єпископа, яка суперечить уже королівським рішенням, той же єпископ (100) за допомогою свого кафедрального архidiaкона Георгія Сабаша і дорозького пароха та того ж округу архidiaкона Андрія Бачинського й мукачівського протоігумена Мартира Каспера в Лелеському капітулі Іоанна письмово заперечив і заперечував, і це саме заперечення і протест проти вищезгаданого егерського єпископа дав запровадити й урочисто там же проголосити, але й найвищий суд, як церковний, так і світський стосовно Мукачівського єпископату в цей час про це не забули, навіть з того видно, тому що римський папа Климентій XIII з листа до апостольської короле-

morum emendationem spectantes in individuo singulis Parochis in scripto sibi exhibendis injunxit, unde quantus inter Parochos proficiendi conatus, tantus inter populum Ruthenicum Spiritualis profectus. Eminebit praeterea in Ioanne Episcopo insignis erga omnes Charitas, effusa in egentes, praesertim vero relictas Sacerdotum pauperum viduas, ac eorum orphanas, quorum complures domi suae et alebat, et vestiebat, et denique erudiri curabat, Beneficentia, Verbo Virtutibus omnibus adeo Episcopus Ioannes excellerebat, ut inter omnes Praedecessores in Episcopatu suo paucos pares, nullum vero meritis intra exiguum tempus comparatis Superiorem se jure optimo dici possit.

Inter quotidianas interim curas, et sollicitudines, quas Clerus, et populus, per Superioris Hungariae Comitatus 12. latissime diffusus, exigebat, summas, nullum praetermisit diem, quin rite, et devote totum persolveret officium, quem in finem in domo sua semper intertenere solebat Religiosum, non absimiliter omnibus, et singulis etiam diebus ferialibus cum magna pietate, sed cum majori adhuc junioris Cleri, populi, et Scholasticae juventutis edificacione Lyurgiae in Cathedrali Munkacsienis Ecclesia quotidie eorum decantari solitae in omni interesse solebat. Attamen dum his Ioannes Episcopus vacaret, pietatis Officiis Reverendissimus Episcopus Agriensis Comes Carolus Eszterházy non parum molestiae eidem causabat, in publicis etiam suis literis Vicarium illum praetendendo suum, contra quam praesumptuosam, veluti jam Decisionibus Regis contrariam Reverendissimi Agriensis Episcopi praesumptionem idem Episcopus Ioannes medio sui Archidiaconi Cathedralis Georgii quippe Szabados, et Doroghiensis Parochi, ejusdemque Districtus Archidiaconi Andreae Bacsinszky, ac Munkacsienis Proto-

Hegumeni Martirii Kasper in Capitulo Lelesziensi scriptotenus contradixit, et reclamavit, eamque ipsam Contradictionem, et reclamacionem contra praefatum Reverendissimum Episcopum Agriensem improprotocolari, et solenniter ibidem proclamari curavit, sed et Altissima Fora tam Ecclesiastica quam Civilia intuitu Episcopatus Munkacsienis hoc temporis intervallo quod non fuerint oblita, vel inde patet, quia Clemens XIII. Pontifex Romanus ex literis Apostolicae

ви Угорщини, найпобожнішої пам'яті Марії-Терезії ще 1766 року, дня 30 квітня до нього написаного, розуміючи те, що та ж найсвятіша величність ревністю головним чином св. унії в королівстві Угорщини й інших також до неї приєднаних провінцій більше для зміцнення й поширення і водночас також старанням запобігти непорозуміння між егерськими єпископами та мукачівськими апостольськими вікаріями, які досі виникали і мабуть потім також будуть виникати. Він вважав, що необхідно заснувати Мукачівський єпископат для католицьких угорських русинів грецького обряду або канонічно встановити, тобто цілком хотів канонізувати.

Отже, в цій справі раніше, ніж його святість Климентій XIII щось вирішив, наказав високопреосвященному кардиналу св. Боромео, як своєму нунцію, що проживав тоді у Відні, щоб від його імені (Климентія XIII) порекомендував графу Естергазі, високопреподобному егерському єпископові, в цій справі користуватись своїм розумом, тому що той самий апостольський нунцій у листі, висланому до нього ж 23 червня 1766 року, як годилося, доброзичливо представив, також граф Кароль Естергазі, високопреподобний егерський єпископ зі свого боку не заперечував. Зібравши деякі надумані факти за допомогою окружних заступників архidiaконів своєї егерської єпархії проти руських католицьких парохів, називаючи деяких по імені та прізвищу, не без втрати доброго імені, він намагався довести 30 березня 1767 року римському папі Климентію XIII, що заснування і встановлення або канонізація Мукачівського єпископату для католицьких русинів грецького обряду не тільки не буде сприяти святій унії (101) та навіть наразить її на дуже велику небезпеку і приведе до занепаду, потім цією своєю неправильною інформацією добрий єпископ домігся того, що римський папа Климентій XIII у формі апостольського послання того ж 1767 року, дня 14 листопада, вислав з Риму фатальний (так би мовити) указ для русинів такого змісту.

Климентій, папа XIII

«Шановний брате, вітання й апостольське благословення! Від тебе ми давно намагались довідатись, яка ж твоя думка про встановлення Мукачівського єпископату грецького обряду, який наймиліша во Христі наша дочка Марія-Терезія, апостольська королева Угорщини найвищим домаганням і старанням настійно домагалась, щоб ми встано-

Hungariae Reginae, piissimae memoriae Mariae Theresiae adhuc anno 1766 die 30-a Aprilis ad illum datis intellecto eo, quod eadem Sacratissima Majestas Zelo Potissimum S. Unionis in Regno Hungariae, ac per alias quoque eidem adnexas Provincias amplius promovendae firmandae, et ampliandae, ac simul etiam studio praecavendarum Ordinarios Agrienses inter, et Vicarios Apostolicos Munkacsiense hactenus enatarum, et nefors deinceps quoque emersurarum dissensionum Munkacsiensem Episcopatum pro Graeci Ritus Catholicis Hungaro-Ruthenis necessario fundandum, seu canonice censeret erigendum, id est verbo absolute vellet Canonisandum.

Eo igitur in merito antequam Sanctitas Sua Clemens XIII. quidpiam determinasset, imposuit Eminentissimo Cardinali S. Boromaei, veluti Nuncio suo Viennae protunc degenti, quatenus Comitem Eszterházy, Reverendissimum Episcopum Agriensem ad depromenda eo super merito animi sui sensa illius nomine hortaretur, quod ubi idem Apostolicus Nuncius datis suis missilibus ad eundem 1766 anni 23-a Iunii Literis, ut debuit, fideliter praestitit, etiam Comes Carolus Eszterházy, Rm̄us Episcopus Agriensis partibus haud defuit suis. Collectis siquidem nescio quibus per Districtuales Dioecesis suae Agriensis V. A. Diaconos excogitatis figmentis adversus Rutheno-Catholicos Parochos, aliquos de nomine, et cognomine non sine detractatione boni nominis specificando, Fundationem, et erectionem, seu Canonisationem Episcopatus Munkacsienis pro Graeci Ritus Catholicis Ruthenis apud Clementem XIII. Romanum Pontificem, anno 1767 30-a Martii demonstrare conatus est non modo Unioni Sacrae fo- (101) vendae non deserturam, imo potius plurimum periculi, ac discriminis eidem allaturam; per quam porro sinistram informationem suam id bonus Praesul consecutus est, ut Clemens XIII. Romanus Pontifex in forma Brevis Apostolici ejusdem Anni 1767 die 14-a Novembris sequentis tenoris Ruthenis fatale (:ita loquendo:) Rescriptum Roma expediri curaverit.

Clemens Papa XIII.

Venerabilis Frater Salutem et Apostolicam Benedictionem! Dudum a Fraternitate Tua quaesivimus, quaenam esset sententia tua de Episcopatu Graeci Ritus Munkacsienis erigendo, quem Charissima in Christo Filia Nostra Maria Theresia, Hungariae Regina Apostolica summa contentione, et studio a Nobis constitui flagitavit, et accurate, diligenterque Nos, docu-

вили (Його); ти ретельно і старанно дові нам, чому недоцільно встановити той єпископат, ті аргументи ми постараємось привести тій же апостольській королеві згідно з нашим апостольським обов'язком, щоб її королівська величність цілком відмовилась від думки встановити той єпископат. Але ти сам, шановний брате, досягнеш більш значного успіху, якщо відправишся у Відень і особисто поговориш про цю справу з тією ж королевою і постарайся її переконати в тому, щоб вона відмовилась від прийнятого рішення. Щоб ти зробив цей шлях, тебе у господі дуже просимо й благаємо; бо хто може викласти це серйозніше, детальніше і достовірніше, ніж ти виклав; ми вважаємо, що взагалі ніхто. А втім, про твою пильність, старанність і турботу стосовно поширення святої унії, ми прямо говоримо, що католицька церква найбільше завдячує тобі, шановний брате, і ми вважаємо, що завдяки твоєму старанню в цій твоїй єпархії відбулося прийняття, і багато людей грецького обряду було об'єднано римською католицькою церквою. Як твоїх попередників треба похвалити, що вони були авторами цієї унії, так і ти та твоя ревність заслуговують найбільшої похвали. І взагалі, щоб ми повернулись туди, звідки вийшли, всією душею ми за те, щоб ти наполягав на тому, щоб особисто показати апостольській королеві, як шкідливо і дуже не вигідно встановити єпископат грецького обряду, відділений від усієї юрисдикції латинського єпископа. Покладаючись на винятковий досвід і твоє старанність при вирішенні цієї справи, однак ми просимо бога, щоб божественною своєю силою він допомагав тобі, завершивши добре справу і сповнений новою похвалою, повернувся на свій єпископський престол. І тобі з щирим хвилюванням нашого серця ми дуже люб'язно передаємо апостольське благословення». Дано в Римі у храмі святої Марії Великої, (102) під першем рибалки, дня 14 листопада 1767 року, на десятому (році) нашого понтифікату. — Шановному братові Каролу, егерському єпископові.

Граф Кароль Естергазі, високопреподобний егерський єпископ, захочений цими римськими похвалами, бажаючи задовільнити доброзичливість Клімента XIII, зрештою його позитивну на підставі його прихильного повідомлення, негайно відправляється у Відень до царсько-королівського двору. Там перед королівським тронем він

isti, quapropter Episcopatum illum erigi non oporteat, quas rationes eidem Reginae Apostolicae pro Nostro Apostolatus munere afferri quidem curabimus, quo Regia ejus Majestat constituendi Illius Episcopatus Consilium omnino abjiciat, Sed ipse Venerabilis Frater longe praestabis efficacius, si Viennam te conferas, et coram de eadem re apud Eandem Reginam disseras, Eique persuadere studeas, ut a suscepto consilio desistat. Quod iter ut suscipias, te in Domino vehementer hortamur, et obsecramus; quis enim gravior, uberius, et luculentius hoc exponere queat, quam Fraternitas Tua exposuerit, arbitramur omnino esse neminem. Caeterum de Tua vigilantia, sedulitate, et Cura in Sacra promovenda Unione plurimum Tibi Venerabilis Frater profitemur Catholicam debere Ecclesiam, Tuoque Studio referendum esse censemus acceptum in ista Tua Dioecesi plerosque Graeci Ritus homines cum Catholica Romana Ecclesia esse conjunctos. Cujus Unionis, ut Antecessoribus Tuis tribuenda laus est fuisse Auctores, sic Fraternitati Tuae, Tuoque Zelo maximi debentur progressus. Atque ut illuc revertamur, unde divertimus, in id toto pectore velimus incumbas, ut Reginae Apostolicae praesens praesenti ostendas, quam inutile sit, et minime conducibile Episcopatum Graeci Ritus ab omni Ordinarii Latini jurisdictione exemptum constitui. Egregiae prudentiae, Studioque Tuo in ea re pertractanda confisi, Deum precamur interea, ut Divina ope sua Te adjuvet, quo re bene gesta laetabundus, et nova cumulat laude ad Episcopalem Tuam redeas Sedem. Et Fraternitati Tuae intimo Cordis Nostri affectu Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem, (102) sub Annulo Piscatoris, die 14-a Novembris, 1767 Pontificatus Nostri Decimo. — Venerabili Fratri Carolo, Episcopo Agriensi.

His Romanis Comes Carolus Eszterházy Reverendissimus Episcopus Agriensis mactatus laudibus, propensionis, imo jam positivae, ex informatione sua ita dispositae Clementis XIII. voluntati facturus satis, Viennam ad aulam Caesareo-Regiam illico ascendit, tanto ferventius ibidem coram Throno Regio de non erigendo Graeci Ritus Catholico Episcopatu Munkacsiensis acturus, quanto firmiter rationibus ad speciem Veri similitudinem habentibus, aut potius tantum praesefertibus convictus, penes corticem scilicet bonus Praesul manens, nulla nuclei facta inspectione ita debere se facere in conscientia persuasus Clementissimam Dominam piaem remissentiae Mariam Theresiam, alias optime erga

мав намір не так палко говорити про встановлення Мукачівського католицького єпископату грецького обряду, як скоріше наявними правдоподібними аргументами, або тільки вдаваними, очевидно, зовнішньо залишаючись добрим єпископом, він не вникав у суть справи. Він свідомо переконаний в тому, що так повинна робити найшановніша пані блаженної пам'яті Марія-Терезія, взагалі дуже прихильна до угорських русинів, вона насправді видала для виконання таке найвище розпорядження, що спиралося на загальне право як стосовно егерського, так стосовно мукачівського єпископів, яке першим було вислано егерському (єпископату) такого змісту:

«Марія-Терезія з божої милості римська імператриця, вдова, а також апостольська королева Угорщини, Чехії, Далмації, Хорватії і Славонії та ін., ерцгерцогиня Австрії та ін. Преподобний, благородний графе, вірний, для нас щиро дорогий! Взавши до уваги відмінності для плідотворнішої дискусії, яка досі відбувалася між вашою вірністю і останнім, покійним мукачівським єпископом уніатського грецького обряду та апостольським вікарієм головним чином стосовно залежності, і зваживши на ті взаємні тяготи, які не без великої ворожнечі душ з обох боків до нас жалібно були донесені, оскільки такого роду незгоди неприємні богу і людям доходять до відкритої ворожнечі, і якщо вони відбуваються між душпастирями, вони не тільки самій пастві, яка любить жити кормом християнської любові і миру, можуть спричинити лихо, та навіть легко можуть розірвати зв'язок шани і підлеглості з дуже важкою втратою душ, який слід народу пересудим змінювати (103) з пастирем.

Потім для встановлення віднині спокою не тільки пастирів обох обрядів, а також самого духовенства і душ народу та поширення святої унії, про яку ми так турбуємось. З однастайних рішень пастирів та взаємного співробітництва ми довідуємось, що жодний поступ (прихильників унії) не може бути кращим і законним, ніж як правильне розпорядження і досі бажана поміркованість християнського виховання серед обох народів, а керівництво духовенством обох обрядів так здійснювалось, як досі егерський єпископ здійснював у межах своєї єпархії стосовно латинського духовенства та народу латинського і уніатського грецького обряду, і щоб ще довше зберігались права і до тих пір, поки

Hungaro-Ruthenae propendentem, ad sequentes Altissimas ad speciem juri communi innixas tam apud Agriensem, quam Munkacsiensem Episcopos dispositiones faciendas effective disposuit, quarum Agriensi prima expedita fuit hujusmodi:

Maria Theresia Dei Gratia Romanorum Imperatrix Vidua, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque etc. Regina Apostolica, Archi Dux Austriae etc. Reverende, Spectabilis, ac Magnifice Comes, Fidelis, Nobis sincere Dilecte; Assumptis in uberiolem discussionem differentiis, quae inter Fidelitatem Vestram, et ultimo denatum Episcopum Graeci Ritus Uniti Munkacsiensem, et Vicarium Apostolicum ratione potissimum dependentiae, hactenus vertebantur, expensisque mutuis illis gravaminibus, quae non sine magna animorum simultate ab utrinque ad Nos querulose delata habentur, quoniam ejusmodi Deo, et hominibus ingrata dissidia ad animositatem subinde excrescere, et si inter animarum Pastores foveantur, non solum Gregi ipsi, qui Pabulo Christianae Charitatis, et pacis ali amat, nonnullam aspergere labem, verum eum etiam, quem Populi ad (103) Pastorem vigere cumprimis convenit, observantiae, et subjectionis nexum cum gravi sane animarum dispendio dirumpere facile quirent.

Hinc ad stabiliendam dehinc utriusque Ritus Pastorum non minus, ac ipsius Cleri, et Populi animorum tranquillitatem, provehendumque Sacrae Unionis, quae Nobis tantopere cordi insidet, concordibus Pastorum Consiliis, et mutuis Cooperationibus incrementum, nihil salubrius, legibusque conformius ordinari posse comperimus, quam ut rectus Ordo, et optata hactenus inter utramque gentem Christianae Educationis moderatio, ac Cleri utriusque Ritus gubernium ita temperetur, quo quidem exercita hactenus ab Agriensi Episcopo intra limites suae Dioecesis relate ad Latini, et Graeci Ritus Uniti Clerum, et populum Iura diutius adhuc, et tamdiu conserventur, quamdiu aliud quid ex summa Nostra potestate statuendum esse Nobis necessarium, aut utile visum non fuerit; Una attamen, ne Fideli Nostro Clero, ac Populo Unito juste querulandi seu occasio adsit, seu in quantum questi sunt, opportunum remedium desit, fundatis ejusdem gravaminibus modus omnino ponatur.

Quemadmodum proinde, praemissa superinde seria Deliberatione, pro nunc Clementer resolvimus, et apud modernum nominatum Graeci Ritus Uniti Episcopum Munkacsiensem, ac Vicarium Apostolicum sub hodierno dato jam

не буде необхідно і корисно змінити щось згідно з нашим найвищим розпорядженням. Водночас, щоб не було нагоди для справедливої скарги вірному нашому духовенству та уніатському народу, або у випадку скарги, нехай раз і назавжди буде покладений кінець небезпідставним скаргам.

Як потім ми, серйозно обговоривши настанови, тепер шанобливо роз'яснили, і у присутності нинішнього призначеного мучачівського єпископа уніатського грецького обряду і апостольського вікарія уже нинішньою датою ми розпорядились, щоб він, залишаючи для себе, між іншим, квоту, шанобливо виплачену із загальної каси парохів, яку (квоту) мав його попередник для свого існування у відповідності як із загальним правом, так і з канонічними постановами, (він зобов'язаний) визнати вашу вірність за справжнього і законного єпископа і свого настоятеля, (він зобов'язаний) тій же вашій вірності віддати належну шану у всіх законних, чесних і дозволених справах та інших справах, що стосуються Егерської єпархії та виявляти послухність як ваш вікарій відповідно, і бути залежним від вашої вірності при здійсненні своєї юрисдикції, і цим іменем (він зобов'язаний) скоріше особисто прийти до вашої вірності, і в свою чергу давати поради стосовно поширення привілеїв святої унії і самого уніатського духовенства і народу, і, нарешті, (він зобов'язаний) своїм ревним співробітництвом поширювати корисні ідеї вашої вірності, як ми собі доброзичливо обіцяємо, винятково прагнучи до щирої любові й поміркованості, а також (104) (він зобов'язаний) із свого боку дотримуватись принципів грецького обряду і похвальної дисципліни попередніх отців-пресвітерів і тримати все духовенство у дисципліні; (він зобов'язаний) всіма зусиллями викорінювати недосвідченість, виховані спокуси й зіпсовані звичаї і все, що шкодить християнській чесності і вихованню народу, зрештою коли йому не вдасться все зробити, (він зобов'язаний) просити великий авторитет вашої вірності, неначе корисну допомогу, і так (він зобов'язаний) з радістю здійснити також постійне наше найпобожніше зусилля для свого шанобливого обіту.

Таким чином, знову вашій вірності цим суворо наказуємо і доручаємо, щоб згідно з попередньою доброзичливою нашою резолюцією всім уніатським парохам грецького обряду законно виплачувались людьми свого обряду як річні, так і церковні доходи, і це як

disposuimus, ut is reservando sibi caeteroquin Quotam, ad rationem concedentis subsistentiae Decessori ejusdem ex Generali Parochorum Cassa Clementer resolutam, Dictamine etiam cum Iuris communis, tum Conciliorum, et Constitutionum Canoniarum, Fidelitatem Vestram pro vero, ac legitimo Ordinario, et Superiore suo agnoscere, Eidemque Fidelitati Vestrae in omnibus justis, honestis, ac licitis rebus, aliisque Dioecesim Agriensem tangentibus negotiis debitam reverentiam, et obedientiam (!) tamquam suos respective Vicarius praestare, et in exercitio Jurisdictionis suae dependentiam a Fidelitate Vestra habere, hocque nomine Eandem Fidelitatem Vestram ocyus personaliter accedere, et de provehendis Sacrae Unionis, ipsiusque Cleri, ac populi Uniti commodis mutuo consilia conferre, salutare denique Fidelitatis Vestrae Ideas, uti Nobis benigne pollicemur, in bonum Sinceræ Charitatis, et moderationis Ordinem unice tendentes, Zelosa cooperatione sua promovere, atque (104) sua etiam ex parte juxta Graeci Ritus instituta, et laudabilem Veterum Patrum disciplinam Presbyteros, universumque Clerum in Officio continere; Ignorantium, inolitibus corruptelas, depravatosque mores, et quaeque probitati Christianae, ac Populi aedificationi obessent, omni nisu evellere, imo ubi res non satis eidem succederet, Fidelitatis Vestrae Ordinarium auctoritatem, tanquam opportunum auxilium implorare, sicque inalterabilem etiam Pientissimam intentionem Nostram pro homagiali devotione sua prompto, et alacri animo adimplere obligetur.

Ita vicissim Fidelitati Vestrae harum serie firmiter praecipimus, et mandamus, ut in consequentiam praecedentis Benignae Resolutionis Nostrae Omnibus Parochis Graeci Ritus Unitis a sui Ritus hominibus annui aequae, ac Stolare redditus, idque tam in Matribus, quam et Filialibus citra obmovendam difficultatem rite dependantur, neque hi amplius Latini Ritus Parochorum Vicarii, sed eorum in Unitate Fratres, et Amici compellentur; Fidelitas praeterea Vestra Antelatum Nominatum Episcopum Graeci Ritus Unitum Munkaciensem, ac Vicarium Apostolicum ceu Caput Cleri, et Populi Uniti convenienter tractare, atque Immunitates, et Privilegia, ipsorum Ecclesiastica sarta, tecta que conservare, imo contra quosvis violentos Impetitores efficaciter tueri, et manutenere; omnia denique praegravia, et incommoda undecunque impendentia a dicto Episcopo, ejusque Clero, et Populo Unito totis viribus antevertere, hacque ratione Sacrae Unionis augmentum cum concur-

в церквах, так і у філіалах, за винятком об-
грунтованих труднощів, і щоб ці вікарії па-
рохів латинського обряду більше не приму-
шувались (платити), але щоб платили уніати,
їхні брати і друзі; крім того, ваша вірність по-
винна і зобов'язана відповідно поводитись з
вищезгаданим призначеним мукачівським
уніатським єпископом грецького обряду і
апостольським вікарієм, тобто главою духо-
венства та уніатського народу, а також свято
зберігати імунітети та їх церковні привілеї,
та навіть успішно діяти проти деяких негва-
мовних прохачів; і, нарешті, з усіх сил відвер-
тати всі дуже важкі та неприємні звідусіль за-
грози від названого єпископа та його духо-
венство й уніатського народу, і, таким чи-
ном, попіклуватись про збільшення святої
унії з допомогою і згодою вищезазначеного
уніатського єпископа грецького обряду.
Зрештою, тій же вашій вірності ми доброзич-
ливо і постійно залишаємось у нашій цісар-
сько-королівській милості і шанобливості».

Дано в нашому ерцгерцогському місті Відні,
в Австрії, дня двадцять четвертого, місяця
серпня, року господнього тисяча сімсот
шістдесят восьмого Марія-Терезія в. р. Граф
Франциск Естергазі в. р. Йозеф Ябланці в. р.

Преподобному і благородному графові Ка-
ролю Естергазі, з Галанті, постійному у
Фракні, егерському єпископові, щирому ни-
шньому нашому радникові, також по-
стійному феїшпану об'єднаних комітатів
Гевеш та Солнок, щиро дорогому нашому
віруючому.

(105) Глава 32

Водночас того ж року і дня у висланому з
Відня про це королівському декретові також
мукачівському єпископові Іоанну Брадачу
пропонується, щоб у відповідності як із за-
гальним правом, так і з канонічними поста-
новами егерського єпископа графа Кароля
Естергазі він визнав за справжнього і закон-
ного єпископа і свого настоятеля, і йому ж
віддав належну шану у всіх законних, чесних
і дозволених справах та інших справах, що
стосуються Егерської єпархії та виявив
послушність відповідно як його вікарій, і був
залежним від нього при здійсненні своєї
юрисдикції, і цим іменем якомога скоріше
особисто прибув до призначеного вже
егерського єпископа, і в свою чергу давав
поради стосовно поширення привілеїв святої
унії і самого духовенства та народу тому ж

su. et cointelligentia praenotati Episcopi Graeci
Ritus Uniti procurare debeat, et teneatur. In re-
liquo Eidem Fidelitati Vestrae Gratia, et Cle-
mentia Nostra Caesareo-Regia Benigne, jugi-
terque propensae manemus. Datum in Archi-
Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die vi-
gesima quarta mensis Augusti, Anno Domini
millesimo septingentesimo sexagesimo octavo.
Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszter-
hazy m. p. Iosephus Iablanczy m. p.

Reverendo, Spectabili, ac Magnifico Comiti
Carolo Eszterhazy, de Galantha, Perpetuo in
Frakno, Episcopo Agriensi, et Consiliario Nos-
tro Actuali Intimo, Comitatuum item Heves, et
Exterioris Szolnok Unitorum Perpetuo Supre-
mo Comiti, Fideli Nobis sincere Dilecto.

(105) Caput 32.

Eodem aequo anno, et die Vienna expedito
eatenus Regio Decreto etiam Ioanni Bradats
Episcopo Munkacsensi imponitur, quatenus
dictamine tam Iuris communis, quam Concilio-
rum, et Constitutionum Canoniarum Comitem
Carolus Eszterhazy Episcopum Agriensem pro
vero, ac legitimo Ordinario, et Superiore suo
agnoscat, eidemque in omnibus justis, et hones-
tis, ac licitis rebus, aliisque Dioecesi Agrien-
sem tangentibus rebus debitam reverentiam, et
obedientiam (!), tamquam illius respective Vica-
rius praestet, et in exercitio Iurisdictionis suae
dependentiam ab illo habeat, hocque Nomine
Nominatum jam Agriensem Episcopum quanto-
cuius personaliter accedat, et de provehendis S.
Unionis, ipsiusque Cleri, et populi commodis
cum eodem Agriensi Episcopo consilia mutuo
conferat, ac salutare denique ideas illius coope-

егерському єпископові, і, нарешті, намагався всіма силами своїм співробітництвом у всьому поширювати його корисні ідеї.

Цією настільки несподіваною зміною справ дуже коротка радість з наявної свободи була припинена величезною поразкою, і мукачівський єпископ Іоанн несподіваним такого роду нерепобачливим доброзичливим цісарсько-королівським наказом і розпорядженням так був приголомшений, що його сердечна хвороба знову відновилася і зовсім прикувала до ліжка. Отже, що він мав вирішити або як допомогти собі? Не покладаючись на самого себе, він негайно викликав до себе у Мукачеве дорозького пароха і водночас затисянського архідіякона, у присутності якого повідомив про зміну ситуації, той також здивований несподіваною метаморфозою, тим не менше наказує, щоб єпископ Іоанн мав добру надію, і після малого відпочинку, приступивши до роботи, згідно із своїм гострим розумом і досконалим знанням церковної історії, крім того, загального права, соборів та церковних постанов, на підставі яких мукачівський єпископ грецького обряду був підпорядкований звичайній юрисдикції егерського єпископа латинського обряду, зокрема ж IV гл. Латеранського собору, оскільки з обов'язку головного судді булла Пія IV, римського папи, а також і інструкцію, видану Климентієм VII 30 серпня 1595 року про повернення греків до латинських єпископів, за допомогою церковної історії так з'ясував і пояснив, що ясніше за полудневе світло (106), показав усім та іншим такого роду церковним постановам, що ні народ, ні руське католицьке духовенство не люблять їхнього єпископа.

Бо 4-ий канон четвертого Латеранського собору стосується греків, що проживають у Сіцилії по обидві сторони річки Фарос, однак тому стає дуже ясно, що шість декретів таємно були послані 1718 року св. конгрегацією по пропаганді віри за римського папи Климентія XI мукачівському єпископові Георгію Бізанці про те, що високопреосвященний кардинал Август із Саксонії, примас Угорського королівства, інформував егерського єпископа графа Габрієля Ердеві, що повернувся до нього у справі претензійного підпорядкування єпископа Георгія Бізанці, у своєму листі, виданому в Братиславі, 12 травня 1718 року, щоб з приводу цього звернувся до св. конгрегації по пропаганді віри, і таким чином закрив дорогу туди повернутись

ratione sua in omnibus promovere totis viribus studeat.

Hac tam subita rerum mutatione breve admodum e libertate obtenta gaudium ingenti ruina obtritus est, et Ioannes Episcopus Munkacsiensis insperata huiusmodi minus provisa benigna ordinatione, et dispositione Caesareo-Regia ita attonitus, ut tam intensus cordi ejus dolor subiretur, qui plane illum lecto affixerit. Quid igitur consilii caperet, aut unde semet juvaret? sibi met ipsi insufficientis, Parochum Doroughnensem, et simul Archi Diaconum Trans Tibiscanum illico Munkacsinum ad se evocavit, Praesens praesenti mutatum negotii statum communicavit, qui aeque repentinam miratus Metamorphosim, jubet nihilominus bonae spei esse Ioannem Episcopum, ac pauca pro respiro interjecta mora, accingens se labori, pro ratione perspicacissimi ingenii sui, consumataeque(!) in Historia Ecclesiastica Scientiae, allegatum Ius commune, Concilia, et Constitutiones Ecclesiasticas, quarum dictamine Graeci-Ritus Munkacsiensis Episcopus Ordinariae Iurisdictioni Latini Ritus Episcopo Agriensi subjiceretur, in specie quidem Concilii Lateranensis IV. Cap. quoniam de Officio Iudicis Ordinarii Bullam Pii IV. Romanus Pontifex, ita et instructionem, a Clemente VIII. Anno 1595 die 30-a Augusti super Reformatione Graecorum ad Latinos Episcopos datam, ita petitis ex Historia Ecclesiastica subsidiis enodavit, explicuit, ac dilucidavit, ut luce me-(106) ridiana clarius ostenderit omnibus his, et aliis huiusmodi Constitutionibus Ecclesiasticis neque populum, neque Clerum Rutheno-Catholicum minus eorum complecti Episcopum.

Canon enim 4-us Concilii Lateranensis 4-ti Graecos in Sicilia Cis, et ultra Fluvium Pharum habitantes concernit, sex autem Decreta a S. Congregatione de Propaganda Fide sub Clemente XI. Pontifice Romano anno 1718 ad Georgium Bizanczy, Episcopum Munkacsiensem subreptitie expedita fuisse vel inde patet manifeste, quod Eminentissimus Cardinalis Augustus de Saxoniam Primas Regni Hungariae recurrentem ad se Comitem Gabrielem Erdödy, Episcopum Agriensem quoad praetensam Georgii Bizanczy Episcopi subjectionem literis suis missilibus anno 1718 die 12-a May Posonii emanatis, informaverit, quatenus eo in merito ad S. Congregationem de Propaganda Fide recurret, taliterque Ulteriorem Viam eorsum recursum faciendi Georgio Bizanczy Episcopo praecluderet, eo enim facto (:ajebat Augustus de Saxoniam:) non facilem aurem Congregatio de Propaganda Fide recurrenti ad se Munkacsieni

єпископи Георгію Бізанці, бо, зробивши це (казав Август із Саксонії), конгрегація по пропаганді віри не буде прихильно слухати мукачівського єпископа, що звернувся до неї. І цей найбільший вузол треба було розв'язати добрим клином, та його, як досить запутаного, частозгадуваний дорозький парох ерудованими у цій справі міркуваннями не тільки розв'язав, але навіть одним ударом розірвав.

Граф Кароль Естергазі, егерський єпископ, одержавши раніше вже згаданий королівський декрет, негайно вислав справу з Егера в Мукачєво єпископу Іоаннові про організацію конференції у цій справі, а саме, по-перше, як книги, передусім ритуальні і найбільш необхідні повинні друкуватись для руського і волоського духовенства в типографії Егерської школи, зокрема з тією метою, щоб ці книги, заражені схизматичними помилками, очистити? По-друге, як повернути егерських русинів до св. унії? По-третє, нарешті, як викоренити наявні відмінності між латинським і руським духовенством? І, нарешті, додає, щоб мукачівський єпископ Іоанн, (107) згідно з доброзичливими у цій справі цісарсько-королівськими розпорядженнями, відправився в Егер, декілька разів того ж 1768 року Кароль нагадує про це самому Іоанну, але оскільки Іоанн не бажає прибути в Егер, зрештою відмовляється, в кінці кінців Кароль не виносить зволікань, тож з Іоанна у місяці грудні серйозно попередив, навіть, зрештою, якщо б в Егер особисто не з'явився, уже також починає вдаватись до погроз, тим часом мукачівський єпископ Іоанн, не давши жодної відповіді, а два наступні листи Кароля, оскільки вони містили в собі погрози, або щоб виграти час для обміркування в несподіваній справі, або щоб йому не показати ображену душу, тільки наступного 1769 року сам особисто прибув в Егер, спочатку в супроводі небагатьох прихильників, а угорсько-руське духовенство довідавшись, що їх єпископ відправляється в Егер, без всякого запрошення і наказу негайно зібралось у великій кількості з 12 комітетів до свого єпископа; і так при великому напливі шановного угорсько-руського духовенства 15 вересня прибувши в Егер, (Іоанн) поселився в приміському готелі шановної Егерської капітули.

Тут, після того як високопреосвященний пан мукачівський єпископ Іоанн із свого боку, а також його шановне католицьке

Episcopo praebiturus est. Et hic maximus nodus bono cuneo restabat dissolvendus, quem attamen ut ut satis perplexum saepefatus Doroghiensis Parochus eruditus super eo elucubratis Dissertationibus non tantum expedivit, sed vel uno ictu respective praescidit.

Comes Carolus Eszterházy Episcopus Agriensis percepto supra jam relato Regio Decreto, substratum praescriptarum in eo instituendarum Conferentiarum Agria illico Ioanni Episcopo Munkacsinum submitit, nempe 1-o Qualiternam libri, cumprimis Rituales Ruthenicum Clero Curato, prouti et Valachico maxime necessarii, in Typographia Scholae Agriensis praesertim eo ex fine deberent Typis edi, ut libri hi erroribus Schismaticis infecti repurgentur? 2-o qualiternam Rasciani Agrienses ad S. Unionem reducendi essent? 3-o Qualiternam Vigentes Latinum inter, et Ruthenicum Curatum Clerum differentiae extirpari tandem possent? Et demum addit, ut Ioannes Episcopus Munkacsiensis (107) in conformitate Benignarum eatenus factarum Ordinationum Caesareo-Regiarum Agriam se conferat, semel, ac iterum eodem 1768 anno ad id ipsum Carolus Ioannem hortatur, sed Ioanne venire Agriam differente, imo renuente, morarum tandem impatiens Carolus, eundem Ioannem in mense Decembri serio admonuit, quin imo, nisi Agriam personaliter comparuerit, jam minas quoque jactare coepit, Ioannes interim Episcopus Munkacsiensis ad binas posteriores Caroli literas, tamquam minas in se continentes, nullo dato responso, seu ut spatium pro deliberando in subita re raperet, seu ne exulceratum animum eidem manifestaret, nonnisi subsequo 1769 anno solus in persona Agriam movit, paucis quidem adlateralibus in principio stipatus, verum inaudiens Clerus Hungaro-Ruthenus Episcopum suum Agriam proficisci, nemine vocante, minus aliquo jubente, illico ex 12 Comitibus frequentissimus ad Episcopum concurrat suum, ac ita in magno concursu Venerabilis Hungaro-Ruthenici Cleri 15-a Septembris Agriam adventans, in suburbano Venerabilis Capituli Agriensis Diversorio con-sedit.

Hic sumpto tam Illustrissimus Dominus Munkacsiensis Episcopus Ioannes parte ex sua, quam etiam Venerabilis Clerus ejusdem Catholicus parte ex sua paulisper respiro, ad Excellentiam Suam Episcopalem illico Deputatos mi-

духовенство зі свого боку, трохи відпочили, негайно послали депутатів до його єпископської ексцеленції, щоб вони побажали їй доброго здоров'я і водночас довідались про встановлення часу проведення конференції. Якщо б його єпископська ексцеленція намагалась в його присутності перед його шановною консисторією обговорювати справу католицького духовенства грецького обряду, щоб вони просили його про допуск усіх, а саме, щоб всі знали, що їх єпископ обговорює і підписує, не так, як робили його попередники, мукачівські єпископи, які обговорювали спільні справи, а саме, що стосується державного благополуччя духовенства, без духовенства не без великої шкоди для нього. А втім, депутати були відпущені без відповіді про встановлення часу проведення конференції, а також стосовно допуску чи не допуску руського духовенства, і єпископські (депутати) повернулися, виконавши тільки наказ про взаємне поздоровлення. Однак його єпископська ексцеленція негайно (108) послала завідуючого своїм архівом, вельми-преподобного пана Матія Торнера, щоб він забезпечив недоторканість єпископові Іоанну і водночас запросив його ж у гості на обід у резиденцію його єпископської ексцеленції, але єпископ Іоанн дуже ввічливо подякував за запрошення і відповів, що він, власне, ще в Мукачеві вирішив прямо піти в резиденцію його ексцеленції, але чому інакше сталось, про це він хоче окремо сказати його ексцеленції. Втім, поки єпископ Іоанн детальніше викладав тому ж депутатові, як, власне, боляче він переносить, що єпископська ексцеленція не зволила визначити відповідний час для проведення конференції як для його, так і для депутатів духовенства, хоч все-таки і його підірване здоров'я, і багато справ у Мукачеві вимагали його швидшого повернення, тоді депутат Матій Торнер на це відповів, що про встановлення або необхідність встановлення часу проведення конференцій йому невідомо, зате дуже добре відомо, що його єпископська ексцеленція призначила консисторію на наступний день о 10 годині. Це сказавши, пішов геть.

Отже, на другий день, у суботу, один домашній слуга його ексцеленції запрошує єпископа Іоанна разом з шановним угорсько-руським духовенством, яке прибуло прямо з Мукачева, на сніданок, а саме на кусок риби, але єпископ Іоанн дуже ввічливо знову подя-

сere, ille quidem ultroneam Excellentiae Suae Episcopali sanitate[m] comprecaturus, et instituendae Conferentiae tempus determinandum simul expetituros, hi vero de admissione omnium, si Excellentia sua Episcopalis in sui praesentia coram Ven. Consistorio suo Graeci Ritus Catholici Cleri negotium tractare intenderet, vel ex eo supplicaturos, ut nempe scirent omnes, quidnam Episcopus suus tractet, et quid subscribat, non sicut Praedecessores fecerunt Episcopi Munkaciense, negotia communia, publicam scilicet Cleri Salutem concernentia, sine Clero non Citra magnum Cleri praedudicium, tractantes; interim tam hi, quam Deputati illi sine responso de servandae conferentiae tempore, quemadmodum de admittendo, vel non Rutheno Clero dimissi sunt, et Episcopales quidem signanter reciprocum tantum pro delata salute referre jussi redierunt, misit attamen statim (108) Excellentia sua Episcopalis Archivi sui Curatorem, A. R. Dominum quippe Mathiam Torner, qui incolumitatem Episcopo Ioanni comprecaretur, et simul eundem ad hospitium, ac Collationem in Residentiam Excellentiae Suae Episcopalis invitaret, sed Episcopus Ioannes perhumanis pro invitatione actis gratiis reposuit se quidem Munkacini adhuc constituisse, quod ad Residentiam Excellentiae Suae directe condescendere velit, cur autem secus factum sit, in particulari velle se Excellentiae suae adaperire. Caeterum dum eidem Deputato Episcopus Ioannes uberius exponeret, quam scilicet dolorose ferat, quod expetitur pro instituendis conferentiis tempus tam suis, quam et Cleri deputatis Excellentia Sua Episcopalis notificare dignata haud sit, cum tamen et sinistra Valetudo sua, et multifaria Munkacini negotia celeriore[m] exposcerent reditum suum; tunc Mathias Torner Deputatus ad hoc reposuit, quod de praefixo, vel praefigendo conferentiarum tempore eidem non constet, Consistorium interim pro sequentis diei hora 10-a per Excellentiam Suam Episcopalem indictum esse eidem quam optime constare. et his dictis discessit.

Altera igitur die, quae fuit Sabbathi, domesticus quidam, qui fuit Excellentiae Suae adventans servus, Episcopum Ioannem cum illis tantum ex Ven. Clero Hungaro-Rutheno, qui directe Munkacino venerunt, cum illo invitavit pro prandio, et signanter quidem pro piscis frusto, sed Ioannes Episcopus perhumanas rursus pro invitatione habuit grates, superaddens se, tamquam Orientalis Ecclesiae Catholicum die Mercurii quidem, et Veneris piscibus, die autem Sabbathi carnibus alioquin jam provisus vesci, et

кував за запрошення, додаючи, що він, як католик східної церкви їсть рибу в середу і п'ятницю, а в суботу — м'ясо, між іншим, яким він уже запасся, і водночас, щоб не здавалось, що він не є побожним, поки він сам не засвідчить його єпископській ексцеленції своє особисте віросповідання двома делегатами з лона свого шановного духовенства за офіційне запрошення на обід, або на сніданок, знову найуклінніше подякував, і водночас як за допомогою своїх, так і двох інших делегатів з боку свого шановного духовенства неодноразово просив, щоб його єпископська ексцеленція зволила призначити час відповідних конференцій, оскільки (109) як роздратування щодня забирає більше сил, так і в Мукачеві всякі інші справи накопичувались, і навіть такі, які не терпіли його дальшої відсутності.

Отже, делегація з боку шановного руського духовенства одержала від його єпископської ексцеленції бажане роз'яснення, а саме тому, що ця справа стосувалась всього шановного мукачівського католицького духовенства, то воно у повному складі буде допущено до конференції, а єпископським депутатом була дана така відповідь: оскільки справа важка, тому також час вимагає, і з цими словами ця ж його єпископська ексцеленція відправилась в консисторію на призначену 10 годину ранку. Того ж дня після обіду біля 3 години той же єпископ Іоанн, відчуваючи, що він почуває себе краще і маючи намір представити його єпископській ексцеленції свою шану, там же за згодою всього присутнього шановного духовенства, з лона якого він взяв чотирьох шановніших мужів і з ними прибув до його єпископської ексцеленції, якого, поки з належною побожністю вітає, не без подиву чує його відповідь: «Однак я призначив час конференції перед сніданком». На це єпископ Іоанн відповів: «Високопреосвященний пане, мені про це нічого невідомо». Тоді егерський єпископ, звернувшись до одного з депутатів, питає його, що він доповів своєму єпископові. Той прямо відповів: «Я доповів, високопреосвященний пане, що ваша ексцеленція зволила сказати, а саме, що справа важка, і тому час вимагає, і водночас, додавши, що час в консисторії наступив і не можна відкладати». На це єпископ Іоанн відповів: «Високопреосвященний пане, я не прийшов сюди для призначення конференцій, але тільки з тією метою, щоб виявити свою найукліннішу шану вашій екс-

simul ne officio deesse videretur humanitatis, donec ipsemet personalem cultum suum Excellentiae suae Episcopalis contestaretur, per duos, de gremio Ven. Cleri sui delegatos pro Officiosa ad Collationem, sive prandium, invitatione rursus humillimas egit gratias, ac simul tam medio suorum, quam et binorum aliorum ex patre Ven. Cleri sui ablegatorum identidem institit, quatenus desideratum Excellentia Sua Episcopalis praefigere dignaretur Conferentiarum terminum, cum parte ex (109) sua tam paroxismus majores in dies acciperet vires, quam et Munkacsini alia, et publica accumularentur negotia, et quidem talia, quae haud paterentur longiorem ejus absentiam.

Alegatio igitur ex parte Ven. Cleri Ruthenici desideratam ab Excellentia sua Episcopalicam retulit declarationem, nempe, quod quemadmodum negotium istud totum Ven. Munkacsiensem Catholicum concerneret Clerum, ita et ad conferentias totum, quantum admissum iri, Episcopalibus vero taliter repositum est Deputatis: quod cum negotium grave foret, ideo etiam mora indigeret, et his dictis eadem Excellentia Sua Episcopalis ad praefixum pro hora 10-a matutina Consistorium properavit. Eadem die a meridie circa horam 3-am Idem Episcopus Ioannes relevari ab infirmitate se sentiens, Excellentiae Suae Episcopali cultum praestiturus suum, toto ibidem praesente Ven. Clero consentiente, quatuor de gremio Ven. Cleri assumpsit viros honoratiores, et cum iis Excellentiam suam Episcopalem adivit, quem, dum debita cum humanitate adsalutat, non sine admiratione reponentem audit: „tamen ego Conferentiae tempus ante prandium constitueram“ ad quod reponente Ioanne Episcopo: „Domine Excellentissime! Mihi hac de re nihil constat“ tunc Praesul Agriensis convertens se ad unum Deputatorum, quaerit ex eo, quidnam retulerit Episcopo suo? qui directe reposuit: „retuli Excellentissime Domine! quod Excellentia Vestra dicere dignabatur, nempe quod negotium esset grave, et ideo mora indigeret, et eo simul addito, quod tempus Consistorii instaret, neque prorogari posset“ ad haec interposuit Ioannes Episcopus: „Domine Excellentissime! Ego non veni huc pro conferentiis instituendis, sed tantum fine eo, quatenus humillimam meam exhibeam Venerationem Excellentiae Vestrae „quo audito Prae-

целенці». Почувши це, лице егерського єпископа негайно прояснилося, і у взаємній бесіді поступово змінив тему бесіди, кажучи: «Отже, сідаймо, і дійшовши згоди з обох сторін, такий, який слідує, починається»:

Глава 33

Діалог між єпископами, егерським Каролем та мукачівським Іоанном, року 1769, дня 16 вересня, в Егері

Кароль каже: «Ваше високопреподобне панство знехтувало моєю резиденцією, про яку я повідомив Вам, що я її обладнав також для прийняття цісаря, якого уже один раз прийняв для папи».

Іоанн дуже скромно відповів: «Це я зробив, високопреосвященний пане, ніскільки не нехтуючи, але скоріше з інших міркувань, які, зокрема, необхідно викласти Вашій ексцеленції».

Кароль тоді запитує Іоанна: «Хто ж ті, що з вами присутні?»

Іоанн називає окремо (110) по порядку кожного ім'я, прізвище і посаду та пояснює, хто вони, а саме: архідіякони Георгій Сабодош кафедральний, Андрій Жеткей марамороський, Андрій Бачинський саболчський, Іоанн Бокшай черегатський.

Кароль тоді каже: «А як веде себе мій мукачівський плебан?»

Іоанн відповідає: «Чудово». Те саме підтверджували про мукачівського капелана кафедральний архідіякон, а про плебана, як свого калловського сусіда, саболчський архідіякон, Іоанн з радістю сказав: «Високопреосвященний пане, якби всі плебани вашої ексцеленції були такими, тоді напевно зникли б ті відмінності, які до цього часу не без численних скандалів процвітають».

Кароль, не зважаючи на ці слова, каже: «Якби Ваше високопреподобне панство скоріше до мене прийшов, ми б шукали спосіб усунути ті відмінності».

Іоанн тоді каже: «Я б, зрештою, прийшов раніше, високопреосвященний пане, якби не дуже гострий біль серця, який виник з несподіваного і непередбаченого доброзичливого розпорядження і не прикував мене до ліжка, а опісля то з мого боку, то з боку Вашої ексцеленції не стояли на шляху різні перешкоди».

Кароль на це відповідає Іоанну:

sul Agriensis vultum suum in serenum illico mutavit, ac inter mutua colloquia sensim sermonem deflexit inquit: „ergo sedeamus, factoque parte ex utraque consensu, talis qualis sequitur, ortus est:“

Caput 33.

Dialogus Carolum inter Agriensem, et Ioannem Munkaciensem Episcopos, Anno 1769 die 16-a Septembris, Agriae.

Carolus: „Rndma D. Vestra „ait“, Residentiam meam despexit, quam ego nunciaveram eidem ita me habere instructam, ut Caesari etiam excipiendi sit idonea, quem jam semel Papae excepi.

Ioannes: Minime ex despectu, modestissime respondit, hoc feci Excellentissime Domine, sed potius ex aliis rationibus, particulariter Excellentiae Vestrae exponendis.

Carolus: querit tum a Ioanne, quinam essent hi, qui secum praesentes adessent?

Ioannes: Singulorum Nomina, Cognomina, et Officia sin- (110) gillatim ex Ordine enarrat, et qui forent, explicit; nempe, quod Georgius Szabados Cathedralis, Andreas Zsetkey Mar-marossiensis, Andreas Bacsinszky Szabolcsensis, Ioannes Boksay Cserehatensis, essent Archi Diaconi.

Carolus tum ait: Et qualiter Plebanus meus Munkaciensis se gerit?

Ioannes: Insigniter reponit, quod id ipsum dum de Capellano Munkaciensi Cathedralis, et de Plebano, ut sibi vicino Kalloviensi, Szabolcsensis Archi Diaconi affirmasset, Ioannes cum hilaritate quadam, utinam inquit: Excellentissime Domine! omnes Excellentiae Vestrae Plebani tales essent, tunc cessarent profecto differentiae illae, quae hucdum non sine multorum vident scandalum.

Carolus ad ista verba nonnihil alteratus, dicit: Si Vestra reverentissima Dominatio citius ad me venisset, differentis istis quaesivissem medium sufferendi.

Ioannes tunc ait: Venissem omnino pridem Excellentissime Domine! nisi intensissimus cordis dolor, ex non sperata, minus praevisa Benigna Ordinatione subortus, lecto me affixisset, ex post vero jam ex parte mea, jam ex parte Excellentiae Vestrae diversa obstitissent impedimenta.

Carolus ad haec reponit Ioanni: dolor iste inquit, fuit potius sensualis, quam spiritualis.

Ioannes reponit: Excellentissime Domine!

«Біль той важкий був скоріше тілесний, ніж духовний».

Іоанн відповідає: «Високопреосвященний пане, тіло з душею страждає, а душа з тілом».

Кароль сказав: «Щоправда, правду я сам визнаю, ваше високопреподобне панство мав підставу хвилюватися, але довірмося богу, із святої волі якого це робиться найвищою главою церкви».

Іоанн каже: «Від найвищої глави церкви у цьому випадку я нічого не одержав».

Кароль запитує: «Нічого?»

Іоанн підтверджує: «Я нічого».

Кароль тоді Іоанну каже: «Отже, негайно почує, зрештою Рим не повинен щось писати вашому панству, але через мене дати розпорядження». І негайно звернувшись по-німецьки до каноніка-графа з Баттян, який потім став єпископом Трансильванії, наказує принести листи, послані щасливої пам'яті папою Климентієм XIII.

На це озвався кафедральний архidiaкон: «Отже, ми будемо, високопреосвященний пане, неначе дрова і як чисті автомати, хоч ми є синами тої самої матері-церкви».

Кароль наказує саболчському архidiaкону публічно читати принесений папський указ, який швидко прочитав два чи три рядки самого тексту.

Іоанн перебив читання, кажучи: «Якщо це, високопреосвященний пане, послано з Рима, нам те відомо». Водночас архidiaкони озвалися і сказали (111): «Однак це загальновідомо і нас не стосується, для кого буде читатись». «Це є те, каже архidiaкон, що нам спричиняє біль. Ваша ексцеленція своїми інформаціями піклувався про нас без нас».

Кароль заперечує, що це було встановлено святим духом.

Іоанн відповідає: «Св. дух не може собі суперечити, тому що і мої булли є від папського престолу, на яких я також добровільно настоюю».

Кароль тоді каже: «Отже, він протриває святому духові».

Іоанн відповідає Каролу: «Аж ніяк, тому що з'явилися пізніше мої булли, ніж ті папські листи, і якщо нічого іншого ваша ексцеленція не має, я на цьому не заспокоююсь».

Кароль підтверджує: «Зрештою, я маю». І негайно наказує своєму канонікові принести указ його святості, посланий його найсвятішій величності. Коли той же канонік відкрито почав читати принесений (указ), дійшов

Corpus cum anima, et anima cum corpore patitur.

Carolus: Verum est inquit, verum ego ipse recognosco, habuit Reverendissima Dominatio Vestra, unde perturbetur, sed committamus nos Deo, ex cuius Sancta Voluntate haec sunt per Summum Ecclesiae caput ordinata.

Ioannes: Ego ait nihil a Summo Ecclesiae Capite hoc in passu accepi.

Carolus requirit: Nihil?

Ioannes confirmat: Ego nihil.

Carolus Tum inquit Ioanni: ergo statim audiet, alioquin Roma Vestrae Dominationi non debet quidquam scribere, sed per me intimare, et illico Canonicum, Comitem de Battyen qui dein Episcopus Transilvaniae evasit Germanice allocutus, jubet adferre a felici Recordationis Clemente XIII. Pontifice literas submissas.

Ad haec interlocutus Cathedralis Archidiaconus, ergo ait Nos erimus Excellentissime Domine! tamquam ligna, et veluti pura automata, qui ejusdem Ecclesiae Matris filii sumus.

Carolus Adlatum Pontificium rescriptum jubet per Szabolcsensem Archidiaconum publice legi, qui cum ipsius contextus duas, tresve lineas palam legendo percurrisset.

Ioannes Lectionem interruptit inquiring: Si hoc Excellentissime Domine! Roma est missum, nobis istud notum est, aequae clamantibus Archidiaconis, et dicentibus: (111) tamen hoc publicum est, neque nos concernit, Cui bono legetur? hoc est ait Archidiaconus, quod nobis dolorem causat Excellentia Vestra informationibus suis egit de nobis sine nobis.

Carolus Replicat haec esse Spiritu S. dictante determinata.

Ioannes: „Spiritus S.“ reponit, sibi contradicere non potest, cum et Bullae meae sint a Sede Apostolica, quibus etiam ultronee inhaereo.

Carolus Tunc ait: ergo resistit Spiritui Sancto. Ioannes reponit Carolo nullatenus, quia tardius emanarunt Bullae meae, quam istae literae Pontificiae, et si nihil habet Excellentia Vestra aliud, his non acquiesco.

Carolus affirmat, imo habeo, et illico jubet Canonicum suum a latere, Sanctitatis Suae Rescriptum, Majestati Suae SSmae missum, adferre, quod allatum, dum idem Canonicus palam legere coepisset, atque ad illos terminos pervenisset ipsam Securitatem Regis et Regni, erectionem Episcopatus Munkacsensis non admittere.

Ioannes Tum cum omnibus adlateralibus suis inexpectato, cuius tacite insimulabantur infidelitatis termino tamquam fulmine icti assurgunt,

до тих слів, що сама безпека короля і королівства не дозволяє встановити мукачівський єпископат.

Іоанн тоді з усіма своїми прихильниками, не сподіваючись на таке недовір'я, про яке таємно думали, як блискавкою вражені встають і офіційно протестують проти цієї несправедливої інформачії його ексцеленції у папи, послаючись на історію століть, на підставі чого усім відомо, що русини в Угорщині постійно були вірними королю і королівству і що цей (народ) нічого не замишляє проти безпеки короля і королівства, і настійно вимагали: «Нехай покаже ваша ексцеленція хто? і що?»

Іоанн додає: «Так і мій попередник Георгій Бізанці несправедливо був звинувачений багато в чому блаженної пам'яті попередниками вашої ексцеленції».

Кароль тоді відповідає: «Я не кажу, що русини є бунтівники, але тому що справа утвержена святим духом, якому протистоїть ваше високопреподобне панство».

Іоанн, склавши і піднявши до неба руки, додає, кажучи: «Ми померемо, високопреосвященний пане, і станемо перед страшним судом нашого спасителя, тоді буде ясно, що я робив і що робила ваша ексцеленція».

Кароль, скипівши на це і вдаривши кулаком по столу, повернувши і втупивши очі на присутніх архidiaконів, каже: «Нехай чують ваші панства, я приховував, не хотів дотепер говорити, але тепер скажу, нехай уже судять, якою є ця людина (показував на єпископа Іоанна), ось ще він хотів спонукати його найсвятішу величність, щоб своїм авторитетом, без впливу папи вирішити цю справу. Чи це годилося одному єпископові?»

Іоанн у свій захист відповідає: «Я тоді не був єпископом, а агентом духовенства».

Кароль тоді каже: «Але це не годилося робити християнину».

Іоанн незадоволено відповідає: «Це було не лише моє прохання, але водночас думка високої придворної канцелярії, у склад якої входить (112) прелат єпископ».

Кароль сердито каже: «Вони також погано зробили, сама найсвятіша величність розповіла мені, що ваше високопреподобне панство хотіло схилити його самого до цього».

Іоанн тоді незадоволено каже: «Я, високопреосвященний пане, буду скаржитись найсвятішій величності, тому що Ви засудили мене у присутності мого духовенства».

Кароль каже: «Добре, нехай скаржиться, я

atque contra sinistram hanc Excellentiae Suae apud Pontificem factam informationem solenniter protestantur ad notitiam provocantes saeculorum, qua omnibus constat Ruthenos in Hungaria Regi, Regnoque constanter fuisse fideles, neque hunc contra Securitatem Regis, aut Regni moliri quidpiam, aut, instantes rogabant, ostendat Excellentia Vestra quis? et quid?

Ioannes subjungit: sic etiam sinistre insimulatus fuit quoad plura Praedecessor meus: Georgius Bizanczy, piae reminiscendae a Praedecessoribus Excellentiae Vestrae.

Carolus Tum reponit: Ego non dico Ruthenos esse rebelles, sed quod negotium Spiritu S. dicante sit conclusum, cui Reverendissima Dominatio Vestra resistit.

Ioannes junctis tum, et in Coelum elevatis manibus subinfert, dicens: Moriemur Domine Excellentissime! atque coram Tribunali Salvatoris Nostri terribili consistemus, tunc quid ego, quid Excellentia Vestra egerimus? apparebit.

Carolus Excandescens ad haec, pugnoque mensam quatiens, conversis, et fixis in Archidiaconos praesentes oculis ait: „audiant Dominationes Vestrae, dissimulabam, dicere volebam adusque, sed nunc dico, judicent jam, qualis sit homo iste (:Ioannem Episcopum indignabat:) ecce adhuc inducere voluit Majestatem Suam Sacratissimam, ut sua autoritate, sine influxu Pontificis causam hanc decideret, decuitne hoc unum Episcopum?

Ioannes in defensionem sui reponit: Ego prout Episcopum non fuit (!), sed agens Cleri.

Carolus tum ait: Sed nec Christianum hominem hoc decebat.

Ioannes subsumens, reponit: haec non fuit mea solius petitio, sed simul Excelsae Cancellariae Aulicae opinio, in qua est (112) Praelatus Episcopum.

Carolus Reurgens, ait: etiam illi male fecerunt, Ipsa Sacra Majestas narravit mihi, quod Reverendissima Dominatio Vestra ad id ipsam voluerit inducere.

Ioannes Tum subsumens, inquit: Ego Excellentissime Domine querulabor coram Sacra Majestate, quod me coram Clero meo ita iudicandum exponat.

Carolus. Bene, ait, queruletur, ego hoc ex ore

це знаю з уст його найсвятішої величності, між тим, буде його скаржитись і я, і ось маю двох каноніків за свідків».

Іоанн, звертаючись до своїх, каже: «Я також маю своїх чотирьох архidiaконів». І на цьому, припинивши і не закінчивши читання папського указу до її найсвятішої величності, знову з обох сторін було припинено (суперечку).

Іоанн тоді знову каже: «Чи можна мені говорити про своє єпископське право?»

Кароль на це відповідає: «Взагалі, можна».

Іоанн тоді додає: «Ваша ексцеленція дуже часто удостоюється говорити, що я противлюсь святому духові, неначе я не знаю римські канали, які по відношенню до справ є різними, як і мої булли є від папського престолу, листи ж як його найсвятішої величності, так і вашій ексцеленції були послані його святістю тільки з папської канцелярії».

Кароль на це відповідає: «Були присутні сім кардиналів».

Іоанн спростовує: «Скільки б не було, однак делегация з більшою увагою висунула мене на папського вікарія, ніж листи, послані вашій ексцеленції, у яких, зрештою, немає жодного рішення».

Кароль, маючи намір продовжити розмову, питає Іоанна: «А що скаже ваше високопреподобне панство стосовно мого листа, висланого вам ще у грудні?»

Іоанн відповідає: «Однак, високопреосвященний пане, я відповів на нього вашій ексцеленції».

Кароль, не схвалюючи відповідь, каже: «Ні-ні, але тепер що відповідає». І негайно розпоряджається принести цього свого листа і відкрито читати, питаючи те, що стосується першого пункту, а саме, що стосується вчителя обряду.

Іоанн тоді питає Кароля: «Чому тут ставиться питання про вчителя обряду?»

Кароль відповідає: «Для блага і збільшення св. унії».

Іоанн тоді відповідає: «Високопреосвященний пане, я зовсім не є противником, щоб юнаки мого обряду виховувались у семінаріях латиняч, але я хотів би того, щоб і я мав у Мукачеві семінарію, де 200 і більше юнаків звичайної теології вивчають догматичну мораль, для яких я не маю ні гроша допомоги».

Кароль, перебуваючи розмову, каже: «Нехай має ваше панство. Я не турбуюсь».

Іоанн на це відповідає, використовуючи

Majestatis Suae Sacratissimae habeo, querulabor interim et ego, et ecce binos Canonicos habeo pro testimonio.

Ioannes Provocans se ad suos inquit: Etiam ego habeo quatuor Archi-Diaconos meos, et his, rescripti Pontificii ad Majestatem Suam Sacratissimam lectione abrupta, nec finita, rursus consessum est ab utrinque.

Ioannes tum rursus ait: Licetne mihi pro libertate mea Episcopali loqui?

Carolus ad haec reponit: Licet omnino.

Ioannes tum subjungens: Toties dicere dignatur Excellentia Vestra me Spiritui Sancto resistere, ac si ego nescirem Canales Romanos, qui pro ratione negotiorum sunt diversi, utique Bullae meae sunt a Sede Apostolica, literae vero tam Majestati Suae Sacratissimae, quam Excellentiae Vestrae a Sua Sanctitate missae sunt tantum ex Cancellaria Pontificia.

Carolus ad hoc reponit: Septem inquires praesentes fuerunt Cardinales.

Ioannes. Quotcunque fuissent, regegit, tamen Deputatio mei in Vicarium Apostolicum majori cum attentione conclusa fuit, quam literae Excellentiae Vestrae missae, in quibus alioquin nulla est decisio.

Carolus Discursum tunc continuaturus, ex Ioanne quaerit: et quid Dominatio Vestra Rndmā dicit ad literas meas, adhuc in Decembri sibi missas?

Ioannes reponit: tamen Domine Excellentissime! rescripsi ad eas Excellentiae Vestrae.

Carolus Responsum non acceptans, inquit: Non-non, sed nunc quid respondet, ac illico eadem literas suas curat adferri, et palam legi interrogando: quid ad primum punctum? Ritus Professorem nempe concernens.

Ioannes Tum a Carolo quaerit: quare hic desideratur Professor Ritus?

Carolus reponit: Pro bono, et incremento S. Unionis.

Ioannes tum reponit: Excellentissime Domine! ego plane non sum contrarius, ne Ritus mei juvenes in Seminariis Latinorum educantur, sed et istud optarem, quatenus et ego Munkacsini Seminarium haberem, ubi 200, et amplius juvenes Theologiae Ordinariae student Dogmatico-Morali, pro quibus ne unius quidem teruncii subsidium habeo.

Carolus Discursum interrumpens inquit: habeat Dominatio Vestra Ego non curo.

Ioannes ad hoc replicat, sequenti similitudine usus: Domine Excellentissime! hoc tantum significat, ac si Excellentia Vestra staret ad rippam (!) Danubii ex parte Budae, et me ex parte Pes-

таке порівняння: «Високопреосвященний пане, це стільки означає, неначе ваша ексцеленція стояла б біля берега Дунаю з боку Буди і мене голосом і рукою підбадьорувала б з боку Пешта прийти до себе, розвівши тимчасом міст (113), щоб, таким чином, я не міг би перейти».

Кароль: «Але який з цього робить висновок?»

Іоанн говорить: «Це значить, високопреосвященний пане, що ваша ексцеленція хоче добра, а також шукає (його) для русинів і не турбується, щоб я мав допомогу для названої молоді і все-таки затримала допомогу, виділену мені найшанобливіше найсвятішою величистію, яку якби ваша ексцеленція не затримала, я уже мав би школи у Мукачеві, і це було б на користь св. унії, тому що як русини бачать обряд і церемонії латинян і вчать разом у школах і семінаріях латинян, так у свою чергу латинська молодь бачила б і знайомилася б з грецьким обрядом у мукачівських школах, і далі так зміцнювалася б св. унія і не нехтувався б, як тепер всюди, зі скандалом святий грецький обряд русинів; як живий приклад маємо колегію по пропаганді та інший (приклад) св. Афанасія, у Римі, греків, у яких передбачливіші латиняни вивчають разом грецький та інші східні обряди».

Кароль каже: «Як у Римі, я знаю, але нехай скаже ваше панство, як може бути в Егері?»

Іоанн: «Високопреосвященний пане, порізному і при тому непереборні стоять на шляху труднощі, щоб учитель тут призначився».

Кароль питає: «Які вони?»

Іоанн відповів: «Високопреосвященний пане, щоб сказати декількома словами: що, де, коли, і як їх буде вчити?»

Кароль: «Не без нехтування претензій, і, можливо, претензійних у майбутньому труднощів, підсумовуючи відповідаю: Що? — Обряд. Де? — У школах. Коли? — На своїх заняттях. Як? — По-руськи».

Іоанн, неначе сконфужений, каже: «Легко говорити вашій ексцеленції, але я знаю, в чому полягає грецький обряд, бо спочатку і передусім він повинен би їх навчити добре читати по-руськи».

Кароль на це, сміючись, відповідає: «Велике діло є по-руськи читати».

Іоанн зі своїми прихильниками відповідає: «Так дуже велике, бо якщо б хтось не знав читати з дотриманням наголосу і титли, того

tini subtracto prius ponte ad se ve- (113) nire Voce, manique hortaretur, taliter utique ego non possem transire.

Carolus: Sed quid hoc interrogat?

Ioannes: Hoc est Excellentissime Domine! dicit se Excellentia Vestra bonum velle, et etiam quaerere Ruthenorum, nec curare, quominus ego pro dicta juventute subsidium habeam, et tamen media a Majestate Sacratissima mihi Clementissime resoluta peaepedivit (!), quae si Excellentia Vestra non praepedisset, jam haberem Scholas Munkacsini, et hoc esset pro emolumento S. Unionis, quia sicut Rutheni Latinorum Ritus, et Caeremonias vident, et condiscunt in scholis, et Seminariis Latinorum, ita vicissim Latina juventus videret, et experiretur Ritus Graecum in Scholis Munkacsiensibus, ac porro ita firmaretur S. Unio, nec contemneretur, uti nunc passim cum scandalo Ruthenorum Sacer Ritus Graecus; sicut vivum expemlum habemus Collegium de Propugnanda, et aliud S. Athanassii, Romae Graecorum, in quibus perspicatiores Latini Graecum, et alios Orientales condiscunt Ritus.

Carolus. Qualiter inquit sit Romae, ego scio, sed dicat Dominatio Vestra quomodo Agriae possit fieri?

Ioannes. Excellentissime Domine! Multifarie, et quidem insuperabiles obstant difficultates, ut Professor hic instituat.

Carolus: Quae illae essent? sciscitatur.

Ioannes respondit: Excellentissime Domine! ut paucis dicam, quid? ubi? quando? et qualiter illos docebit?

Carolus. Non sine contemptu praetensarum, et nefors praetendendarum difficultatum resumendo, respondeo: quid? Ritus. Ubi? in Scholis. quando? suis horis. qualiter? Ruthenice.

Ioannes Ac si confusus: facile est inquit Excellentiae Vestrae dicere, sed ego scio, in quo consistat Ritus Graecus, primo enim, et ante omnia bene legere Ruthenice deberet illos docere.

Carolus Ad hoc ridendo reponit: Magna ars est Ruthenice legere.

Ioannes Cum adlateralibus suis reponit: imo maxima, nisi enim quis cum observatione accentuum, et contractionum sciat legere, ab ipso populo, linguae suae gnaro indubie explodetur, taceo de cantu, qui in prima, eaque vulgata tantum classe 99 diversis constat tonis; ultronee porro de Officio Ritualis Professoris loqui volentem Ioannem praepedivit Carolus, veluti ista contemnens. Proinde.

Carolus: Quid inquit ad 2-um punctum? Ego

сам народ, який знає свою мову, без сумніву засудив би. Я не говорю про спів, який у першому, і то народному класі складається з 99 різних тонів». Кароль, зневажаючи це, перешкодив Іоанну, який далі хотів добровільно говорити про обрядового учителя. Потім.

Кароль каже: «Що по 2-му пункту? Я хочу мати тут, в Егері, руську типографію, що домає (ваше панство) про її розвиток?»

Іоанн, слухаючи і розуміючи це, і викладаючи свої думки, щиро на таке відповідає: «Високопреосвященний пане, якщо б ваша ексцеленція одержала найкрасивіший папір, і то венеціанський, і при друкуванні руських книг на початку кожного слова поставила б золоту літеру, чистосердечно признаю — з того нічого не вийде».

(114) Кароль відповідає Іоанну: «Чому я не міг би мати (успіху)?»

Іоанн впевнено відповідає: «Тому що тут, в Егері, надруковані».

Кароль спростовує: «Отже, в Мукачеві слід сподіватися на більше?»

Іоанн впевнено (каже): «Так, високопреосвященний пане, тому що якби типографія була в Мукачеві, і я постарався б надрукувати книги на найдешевшому папері дерев'яним шрифтом, я насмілююся пообіцяти вашій ексцеленції, що вони будуть придатними не тільки для духовенства та уніатського народу, але й для самих роз'єднаних русинів, що бояться навіть імені майбутнього латинського єпископа. Так вони (книги) корисні і для св. унії».

Кароль на це каже: «Я не хочу, щоб також тут, в Егері, друкувались під моїм іменем, а під іменем високопреподобного вашого панства».

Іоанн відповідає: «Звідси випливає, що подібно до того, як ваша ексцеленція, яка досі не мала жодного довір'я, так і народ грецького обряду не довіряє мені».

Кароль це спростовує: «Ваше високопреподобне панство робить все удавано. А що вже по 3-му пункту; як тамтешні русини можуть повернутись до святої унії?»

Іоанн коротко відповідає: «Повернення тамтешніх русинів до св. унії, як ваша ексцеленція розпочала без мене, так без мене нехай звольить його продовжити, бо свята унія не користується тюрмами».

Кароль, схвилюваний цими словами Іоанна, так звертається до нього: «Однак скільки разів я запрошував ваше панство в Егер, щоб поговорити про цю справу, але через те, що

Typographiam (!) Ruthenicam hic Agriae volo habere, quid sentit de illius progressu?»

Ioannes Audiens ista, et intelligens, ac sensa sua adaperiens, sincere ad ea reponit: Domine Excellentissime! Si Excellentia Vestra elegantissimam Chartam, eamque veneticam procuraverit, et illa libros Ruthenicos imprimendo cuilibet voci literam auream praeposuerit, candidi fateor, ex illa nullum progressum habebit.

(114) Carolus reponit Ioanni: Quare non haberem?»

Ioannes confidenter inquit, quia hic Agriae imprimerentur.

Carolus regerit: Ergo Munkacsini plus esset sperandum?»

Ioannes confidenter: ita Excellentissime Domine, quia si Typographia Munkacsini esset, et ego in vilissima charta typo ligneo curarem imprimi libros, audeo Excellentiae Vestrae polliceri, quod non tantum Clero, et Populo Unito, sed et ipsis disjunctis Rascianis, vel nomen Latini Episcopi horrentibus futuri sint grati, Sic S. Unioni proficui.

Carolus Ad hoc ait: nolo ego, ut hic etiam Agriae sub nomine meo, sed Dominationis Vestrae Reverendissimae imprimantur.

Ioannes reponit: hinc sequeretur, ut quemadmodum Excellentia Vestra, quam nullam hactenus habuit, etiam a me Gr. Ritus populus subtrahat omnem confidentiam.

Carolus ad hoc regerit: Dominatio Vestra Reverendissima omnia fecte agit, et ideo quid jam ad punctum 3-um quomodo Rasciani hujates ad Sacram Unionem reduci possent?»

Ioannes Brevibus reponit: Reductionem hujatum Rascianorum ad S. Unionem, quemadmodum Excellentia Vestra sine me incoepit, ita sine me dignetur eandem continuare, Sacra enim Unio carceribus non procuratur.

Carolus Ad verba ista Ioannis commotus, ita eum alloquitur: Tamen quoties Dominationem Vestram Agriam vocabam, ut de hoc negotio contulissemus, sed quia tardabat venire, solus coactus sum opus aggredi.

Ioannes Nullum reponit periculum in mora fuit, neque ego propter meas, et impedimentorum, et miseriarum copias citius venire potui, paratus semper Clementissimae Dominae jussa exequi.

Carolus Quid tandem ad Punctum 4-tum? Qualiter vigentes Latinum inter, et Ruthenicum Clerum differentiae exstirpari, et sufferri possent.

Ioannes Facillime ait, dummodo Excellentiae Vestrae Parochi accomodent se Clementissimis

зволікало (ваше панство) приїхати, я змушений був сам приступити до справи».

Іоанн відповідає: «Жодної небезпеки не було в затримці, я не зміг приїхати швидше із-за великої кількості перешкод і труднощів, я завжди готовий виконувати накази найласкавішої володарки».

Кароль: «Що, нарешті, по 4-му пункту? Як можуть бути усунені наявні відмінності між латинським і руським духовенством?»

Іоанн каже: «Дуже легко, якщо тільки парокси вашої ексцеленції пристосуються відносно цього до найласкавіших розпоряджень найсвятішої її величності. Тоді всі скандали і відмінності зникнуть».

Кароль каже: «Ніхто з руського духовенства не звертався із скаргою до мене».

Іоанн каже: «Хто міг би у всякому окремому випадку жалітись?»

Кароль, схвилюваний цими словами, відповідає: «Ясно, що удавано прийшов і все собі дозволяє». Тому питає Іоанна, кажучи: «Чи принесло ваше високопреподобне панство приналежності і книги, як я написав раніше?»

Іоанн каже: «Я маю і приналежності, і книги з собою, але не для Габіни, якого ваша ексцеленція без мого відома супроти канонів призначила парохом в Егері».

Кароль на це відповідає: «Однак я написав вашому високопреподобному панству про нього».

Іоанн каже: «Так ваша ексцеленція написала, але вже тоді він виконував теперішні свої функції».

(115) Кароль відповідає: «Отже, чому (ваше панство) не прислало мені іншого пресвітера, так як я просив?»

Іоанн: «Високопреосвященний пане, у жодних своїх листах, висланих до мене, ваша ексцеленція навіть не згадала про направлення сюди іншого мукачівця».

Кароль, знову підтверджуючи, каже: «Так, я зробив».

Іоанн знову заперечує, а Кароль не перестав стверджувати до тих пір, поки його канонік зі сторони не доповів, що документи щойно були запрошені.

Кароль тоді і голосом, і жестами видавши своє хвилювання, продовжуючи бесіду, питає Іоанна: «Чому він не відповів йому на два його листи, а також чому не подав інформацію про теребеську і батарську події?»

Іоанн із всією належною людською гідністю спокійно на це відповідає: «На два листи

Majestatis Suae Sacratissimae eatenus factis jam Ordinationibus, tunc enim omnia scandala, et differentiae sufferentur.

Carolus: Apud me ait: nemo ex Clero conquestus est, Ruthenico.

Ioannes: Quis ait sufficeret in omni particulari casu querulari?

Carolus Ad verba haec indignatus reponit: apparet, quod fecte venerit, et omnia subsumit pro libitu, proinde querit ex Ioanne dicendo: Tulitne Dominatio Vestra Reverendissima apparatus, et libros sicut scripseram?

Ioannes: Habeo inquit, et apparatus, et libros mecum, sed non pro Habina, quem Excellentia Vestra sine meo scitu contra Canones Agriae Parochum instituit.

Carolus Ad hoc reponit: Tamen ego scripsi Dominationi Vestrae Reverendissimae de illo.

Ioannes: Ita ait: Scripsit Excellentia Vestra, sed jam tunc fuit in actuali exercitio Functionis suae.

(115) Carolus: Quare ergo, reponit, alium non misit mihi Presbyterum? sicut ego petii.

Ioannes: Domine Excellentissime! in nullis Literis suis ad me datis vel mentionem fecit Excellentia Vestra de alio Munkacsino horsum mittendo.

Carolus Iterum affirmans ait: imo feci.

Ioannes negat rursus, neque prius destitit affirmare Carolus, quam per suum a latere Canonicum apparatus tantum petita fuisse reflectetur.

Carolus Tum et voce, et gestibus prodita commotione discursum continuans, a Ioanne quaerit: Cur sibi ad binas non respondisset literas? item cur de casibus Terebesiensis, et Batariensi informationem non miserit?

Ioannes Ad ista omni cum debita humanitate pacate reponit: Ad binas Excellentiae Vestrae literas, in quibus mihi minabatur, quod nisi quociens Agriam venero, de alio sit cogitatura me-

вашій ексцеленції, у яких мені погрожувано; якщо чим скоріше не приїду в Егер, подумає про інший засіб, я не дав відповіді, тому що ваша ексцеленція не мала за що мені погрожувати. Залишаючись раз назавжди вірним доброзичливому королівському мандату, який повинен був мене схилити, щоб якнайскоріше сюди прийти, але чому я не зміг, я уже відповів; а з Терешова або з Батара ніхто з ображених не звернувся до мене із скаргою».

Кароль тоді незадоволено каже Іоанну: «Вони не повинні звертатись із скаргами до вашого високопреподобного панства».

Іоанн відповідає: «Мало того, якщо хтось щось має проти мого духовенства або народу, повинен скаржитись мені».

Кароль тоді, виражаючи свої думки ясніше, відповідає: «Ні в якому разі, бо я є єпископом і начальником, а ваше високопреподобне панство є тільки моїм вікарієм по відношенню до русинів, і мені підданим, тому віднині буду користуватись своєю ординарною владою над усіма».

Іоанн, стільки разів уже сконфужений і осуджений, в межах скромності відповідає: «Високопреосвященний пане, такої ординарної влади вашої ексцеленції не визнаю і перечу їй, я маю дарчі грамоти і булли».

Кароль незадоволено каже Іоанну: «Не мені перечити, а святому духові і богу». Звернувшись до присутніх архidiaконів, каже: «Я є єпископом ваших панств, а його панство є лише моїм вікарієм». Почувши це, кафедральний і саболчський архidiaкони встали, перший каже: «Це, високопреосвященний пане, шановне духовенство не визнало і не визнає». Другий же каже: «Високопреосвященний пане, ми визнаємо за нашого єпископа того, чії дарчі грамоти, булли ми чули обнародованими під час висвячення і кому дали присягу у послушності, іншого нікого (не визнаємо)».

Кароль каже архidiaкону, який останнім відповідав: «Хай сідає ваше панство, хай вчиться, хай вчиться шанувати свого прелата, він, мабуть, знає за себе говорити». І знову до (116) Іоанна звернувшись, відповідає: «Ясно, каже, що удавано прийшов, і що тільки хоче висміяти доброзичливі королівські укази».

Іоанн відповідає: «Високопреосвященний пане, чи я удавано прийшов, або висміяти хотів, бог знає і моя свідомість».

Carolus non rescripsi, quia Excellentia Vestra non habuit, quod mihi minetur, stante semel benigno mandato Regio, quo solo permovevi debueram, ut quocumque horsum venire, sed cur non potui? jam reposui; Terebesino autem, aut ex Batár nullus in aliquo laesus apud me querelam deposuit.

Carolus Ioannem subsumens, tunc ait: neque debent apud Dominationem Vestram Reverendissimam querelae deponi.

Ioannes: Imo vero, reponit, siquis (!) quid contra Clerum aut populum meum habet, coram me querulari debet.

Carolus Tunc clarius sensa sua manifestans, replicat: Nullatenus, ego enim sum Dioecesanus, et Ordinarius, Vestra autem Dominatio Reverendissima est tantum meus Vicarius, quoad Ruthenos, et mihi subjectus, utar proinde posthac Ordinaria potestate mea in omnibus.

Ioannes toties jam confusus, et explosus, intra limites modestiae reponit: Domine Excellentissime! Talem Excellentiae Vestrae potestatem ordinariam non recognosco, et illi contradico, habeo Collationales, et Bullas.

Carolus Ioannem subsumens ait: non mihi contradicit, sed Spiritui Sancto, et Deo, et conversus ad praesentes Archidiaconos ait: Ego sum Vestrarum Dominationum Episcopus, Sua autem Dominatio est tantum meus Vicarius. Quibus auditis Cathedralis, et Szabolcsensis Archidiaconi assurgentes, primus ait: hoc Excellentissime Domine! Venerabilis Clerus nec recognovit, nec recognoscit, alter autem dicit: Excellentissime Domine! illum recognoscimus pro nostro Episcopo, cuius Collationales Bullas, occasione Consecrationis audivimus publicari, et cui in Ordinatione iuravimus, alium neminem.

Carolus ad posterius respondentem Archidiaconum ait: Sedeat Vestra Dominatio, discat, discat honorare suum Praelatum, ille forte scit pro se loqui. Ac rursus ad Ioannem (116) annum conversus, reponit: apparet ait, quod ficte venerit, et quod tantum velit eludere Benignas Ordinationes Regias.

Ioannes reponit: Domine Excellentissime! an ego ficte venerim, aut eludere velim, Deus scit, et mea conscientia.

Carolus tum ait: Malam habet Conscientiam. Ioannes Hoc audito totus expalluit, et dolore vocem praeculente tacitus versus fenestram recessit.

Quo viso surexerunt illico, et praesentes Ioannis Archidiaconi confusione Episcopi Sui perci-

Кароль тоді каже: «Погану має свідомість».

Іоанн, почувши це, весь зблід і, з боєм затаївши голос, тихо підійшов до вікна.

Побачивши це, негайно встали, і присутні архідиякони Іоанна, роздратовані із-за хвилювання свого єпископа, але і його ексцеленція егерський єпископ не залишився спокійним, а пішов до того самого вікна, і тоді архідиякони з наміром захистити свого єпископа, сказали таке, а саме кафедральний (архидиякон) сказав: «Що це, високопреосвященний пане, один єпископ судить другого єпископа всупереч канонів?» Саболчський: «Є бог, високопреосвященний пане, який переверяє серця і свідомості». До цих слів, крім того, додає черегатинський: «Не допускаю, що єпископ, призначений апостольським королем, підтверджений апостольським престолом, є поганою свідомістю».

Кароль на це відповідає: «Я не суджу, які є люди, такі вживають слова, на словах хочуть піймати людину».

На це неначе одноостайно і одноголосно всі присутні архідиякони відповіли: «Тут і не можна взяти нічого іншого, крім слів».

Після цих слів мукачівський єпископ Іоанн починає прощатись з егерським єпископом графом Каролем і йти до дверей, але його ексцеленція заважає (йому) вийти, кажучи: «Ще ні, високопреподобний пане». І водночас наказує своєму канонікові принести доброзичливий королівський указ, що вище уже був наведений, у якому насправді була суть справи, але тому що принесений (указ) каноніком уже тоді поспішно читався, поки єпископ Іоанн прощався і його шановне духовенство уже, збираючись йти геть, стояло біля дверей, тому з обох сторін були вибрані вигідніші для себе рішення декрету і був покладений кінець поспішному читанню.

Кароль від Іоанна, який уже готувався до виходу, знову і знову безсоромно не перестав вимагати складення присяги, кажучи: «Ні, але ваше високопреподобне панство повинно дати визнання віри і скласти мені присягу вірності і послужності згідно з канонами і папськими указами».

Іоанн, відходячи, ще так відповідає: «Високопреосвященний пане, я на вимогу своїх булл як дав визнання віри, так уже склав присягу вірності і послужності під час мого висвячення папі і папському престолові, віка-

ti, sed neque Excellentia sua Episcopus Agriensis quietus mansit, verum ad eandem fenestram divertit, et tum Archi-Diaconi Episcopi sui „causam tuituri, sequentia edixere, ac signanter Cathedralis dixit: Quid hoc Excellentissime Domine! unus Episcopus Episcopum contra Canones iudicat? Szabolcsensis: Deus est Excellentissime Domine, qui scrutatur corda, et conscientias; his desuper addit Cserehatensis: non suppono per Regem Apostolicum nominatum, per Sedem Apostolicam confirmatum malae conscientiae esse Episcopum.

Carolus reponit ad ista: ego non iudico, ecce quales sunt homines, talia verba assumunt, in verbis hominem capere volunt.

Ad haec unanimi quasi consensu, et una voce, praesentes reposuerunt Archi Diaconi: nec alius hic praeter verba assumi potest. His edictis.

Ioannes Episcopus Munkacsensis Carolo Comiti Episcopo Agriensi incipit valedicere, et portam versus progredi, sed praepedit abitum Excellentia sua loquendo: Non adhuc Reverendissime Domine, ac una jubet Canonicum suum a Latere Benignum Mandatum Regium, quod superius jam est relatam, adferre, in quo cardo negotii reipsa vertebatur, sed quia allatum per Canonicum a Latere jam tunc deproperando legeretur, dum et Ioannes Episcopus valediceret, et Venerabilis Clerus ejus jam jam abiturus, ad portam staret, hinc parte ab utraque faventioribus Decreti terminis pro se assumente tumultuarie lectioni finis impositus est.

Carolus, a Ioanne jam abitum parante, iterum, atque iterum absque fronte depositionem juramenti non desiit postulare dicendo: Non, sed Vestra Dominatio Reverendissima deberet Fidei Professionem elicere, et Fidelitatis, ac obedientiae juramentum secundum Canones, et Pontificias Constitutiones mihi deponere.

Ioannes abiturus, taliter adhuc replicat: Domine Excellentissime: Ego ad exigentiam Bullarum mearum tam Professionem Fidei elicui, quam Juramentum Fidelitatis, ac obedientiae tempore Consecrationis meae Summo Pontifici, ac Sedi Apostolicae, cujus sum Vicarius, jam deposui, duos Pontifices non recognosco, neque volo esse perjurus.

Carolus ad hoc reponit. Quid, quid? non vult esse perjurus, tamen ista est mens, et praxis Ecclesiae secundum Canones, et Pontificias Constitutiones.

рієм якого я є, двох пап я не визнаю, і я не хочу бути клятвopорушником».

Кароль на це відповідає: «Що, що? Не хоче бути клятвopорушником, однак це є рішення і справа церкви згідно з канонами і папськими указами».

Після висловлення Каролем цих пропозицій почалося спільне обговорення, які ж ці були канони, які папські настанови і які з них егерці обнародували; мукачівці стверджували, що вони (настанови) стосуються італогреків, кіпріотів, сіцилійців та інших народів, подібних до латинських, і навідріз відмовлялися, що вони (настанови) стосуються їх та уніатського народу в Угорщині, або їх єпископа, явно проголошуючи, що вони їх ніколи не приймуть.

Кароль, тим не менше, переслідуючи мету, примушує ще раз безсоромно Іоанна складати присягу.

Іоанн тоді, склавши руки, так йому відповідає: «Високопреосвященний пане, якщо так зі мною будете говорити свавільно, як до цих пір, ні я не принесу користі, ні ваша ексцеленція не зробить нічого доброго, і, як ми бачимо, що відбулося у Трансільванії і Великоваридинській єпархії, де з такої великої кількості народу дуже мало перебуває у св. унії, я дуже боюся, що з такого способу дії і поступку вашої ексцеленції це також відбується серед мого народу».

Кароль на це відповідає Іоанну: «А хто є причинню?»

Іоанн відповідає: «У Варадині влада латинського єпископа є звичайною, а у Трансільванії вплив на справи духовенства одного колишнього єзуїтського теолога, як постійно підтверджував мій попередник, який скрізь брав участь у королівській комісії, тому прошу, нехай дозволить мені ваша ексцеленція протягом трьох років мирно і спокійно працювати з моїм духовенством і народом, і тільки тоді, якщо я не поширю святу унію, зможе щось подібне пробувати».

Кароль каже: «Ні, але краще нехай ваше панство складе тепер мені присягу і після трьох років зможе вимагати від нього відокремлення, яке повинно бути затверджене папою».

На ці слова Кароля, коли засміялись усі присутні, плюнув марамороський архідиякон, плюнув, «тьфу» кажучи: «Отже, так грають з присягою?» До цього кафедральний додав, кажучи: «Ваша ексцеленція обурює нас, бо написано: «Не зви ім'я твого господа

Propositionibus his a Carolo prolatis, promiscua ex- (117) orta est disputatio, quinam isti essent Canones? quae Pontificiae institutiones? et quas Agrienses in medium protulissent, Munkacsiensis illas pro Italo-Graecis, Cypriis, Siculis, et aliis nationibus similibus Latiis, affirmabant, ac ad se, et populum in Hungaria Unitum, aut suum, et eorum Episcopum ullatenus pertinere pernegabant, palam edicentes se illas nunquam acceptaturos.

Carolus Proposito nihilominus insistens, Iuramenti a Ioanne, absque fronte depositionem iterum urget.

Ioannes Tum manibus compositis ita ei reponit: Domine Excellentissime! Si ita mecum egerit ultronee, sicut hucusque, nec ego proficiam, nec Vestra Excellentia faciet aliquid boni, et sicut videmus accidisse in Transylvania, ac Dioecesi Magno-Varadiensi, ubi ex tanta Gentis multitudine paucissimi respective perseverant in S. Unione, vereor vehementer, ne ex tali Excellentiae Vestrae agendi, et procedendi methodo id quoque sequatur inter gentem meam.

Carolus Ad hoc reponit Ioanni: et quis est in causa?

Ioannes respondet: Varadini Ordinaria potestas Episcopi Latini, in Transylvania autem influxus in Cleri negotia unius quondam Iesuetae Theologi prout constanter affirmabat Praecessor meus, qui utrobique fuit in Regia Commissione, Rogo proinde permittat me Excellentia Vestra per tres annos, ut ego cum Clero, et populo meo quiete, et tranquille agam, et tunc demum si ego Sacram Unionem non promovero, poterit simile quid tentare.

Carolus Non inquit, sed potius Dominatio Vestra deponat nunc mihi Iuramentum, et post tres annos potest absolutionem ab illo petere consequendam per Pontificem.

Ad haec Caroli dicta ridentibus reliquis praesentibus spuit Archi Diaconum Marmarossensis, Phui inquiens: Ergo ita luditur cum Iuramento? Cui Cathedralis superaddidit dicens: Scandalisat Nos Excellentia Vestra, scriptum enim est: Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum, et reponenti Carolo: non esse hoc in vanum, idem respondit Archi-Diaconus: Domine Excellentissime! dignatur supponere conditiones Iuramenti nos ignorare? dicit enim Prophe-

бога надаремно». І у відповідь Каролою: «Це не є надаремно», той же архієпископ відповідає: «Високопреосвященний пане, нехай зволить припустити, що ми не знаємо умов присяги? Бо ж пророк каже: «Ти будеш давати присягу у правді, на суді і в справедливості». Ці умови тут не мають місця. І до цього також додав таке: «Нехай ваша ексцеленція зважить, що ми не тому стали уніатами, щоб бути підданими».

Іоанн звертає увагу Кароля на таке: «Високопреосвященний пане, чи ваша ексцеленція не обіцяла його найсвятішій величності, що хоче зі мною, як з братом, все робити і не виконувати функцію настоятеля по відношенню до мене?»

Кароль на це відповідає: «Звичайно, в собі дії все-таки своїм правом не поступлюсь». І, нарешті, непоступливо і погрожуючи нападає на Іоанна, кажучи, що (118) він удавано прийшов, що все удавано робить, і що, нарешті, він хоче висміяти доброзичливі королівські укази. «Тому я не приймаю, каже, удаваний цей приїзд вашого високопреподобного панства і як таємний радник його найсвятішої величності заявляю, що цим приїздом вашого панства не було задовільнено королівського наміру, але досить буде, і тому що тепер не хоче, складе мені присягу».

Іоанн на це відповідає: «Уся Європа була вражена, почувши, що він, мукачівський єпископ, без всякого заперечення незалежно обраний, підтверджений, висвячений, якби крім складеної уже присяги священному папському престолові, знову складав іншу присягу як претензійний вікарій вашої ексцеленції. Визнаю, що висока родина Естергазі є велика і могутня, однак вона не в стані, я можу певнено підтвердити, відшкодувати ті втрати, які ваша ексцеленція завдала його найсвятішій найпобожнішій величності, перешкоджаючи св. унії, духовенству й уніатському народові, якщо не виправить помилки».

На це Кароль відповідає: «Я це роблю не як граф Естергазі, а як єгерський єпископ, і як такий, маю і десятини від русинів і волохів, подаровані королем, і тисячу парохів, саме мого обряду близько 300, а уніатів же 700».

Іоанн на це відповідає: «Ваша ексцеленція сильна двояко, має можливість і шляхи мене мучити і багато тлумачити по-своєму, однак я сподіваюсь, що і бог мене не залишить з

ta: jurabis in veritate, iudicio, et in iustitia, quae conditiones locum hic non habent, et his etiam hoc superaddidit, velit Excellentia Vestra perpendere, quod nos non ideo facti sumus Uniti, ut simus subditi.

Ioannes reflectit ad haec Carolum: Nonne Excellentissime Domine! promisit Excellentia Vestra Sacratissimae Majestati Suae, quod omnia velit mecum, ut cum fratre agere, et nullatenus vices Superioris erga me explere.

Carolus ad hoc reponit: Omnino in modo agendi, juri tamen meo non cedam, ac demum contentiosi, ac minitabundi instar Ioannem adgreditur asserens, quod (118) fecte venerit, quod omnia fecte agat, quod denique Benignos Ordines Regios eludere velit, proinde non accepto inquit simulatum istum Reverendissimae Dominationis Vestrae adventum et tamquam intimus Majestatis Suae Sacratissimae Consiliarius non esse menti Regiae satisfactum per hunc Dom. Vestrae adventum declaro, sed fiet satis, et quod nunc non vult, deponet nihi juramentum.

Ioannes ad ista reposuit: quod tota obstupesceret Europa inaudiens se Munkacsiensem absolute Episcopum electum, confirmatum, nemine contradicente consecratum, si praeter depositum jam Sacrae Sedi Apostolicae juramentum aliud rursus, qua praetensus Excellentiae Vestrae Vicarius deponerem. Agnosco quidem magnam, et potentem esse Excelsam Familiam Eszterhazianam, eandem tamen non esse in statu, bona venia asserere possum, resarciendi damna illa, quae Excellentia Vestra pientissimae Majestatis suae Sacratissimae intentiones praepediendo S. Unioni, Clero, ac Populo Unito intulit, nisi errorem correxerit.

Carolus ad hoc reponit: non qua Comes Eszterházy, sed qua Episcopus Agriensis isthaec facio, qui qua talis et Decimas Ruthenorum, ac Valachorum a Rege donatas, et mille Parochos, videlicet Ritus mei circiter 300, Unitos vero 700, habeo.

Ioannes ad hoc reposuit: „Excellentia Vestra est potens utroque modo, habet modos, et vias me vexandi, et pro parte sua multa interpretandi, spero interim, nec me Deus derelinquet cum meis, neque Majestas Sua Sacratissima tot fideles subditos suos vexari patietur.“ Quae omnia, a Ioanne dicta vera fuisse serum quidem, ac certum veritatis argumentum eventus comprobabit, ita temporis illius spectatis circumstantiis perquam prudenter Ioannes Episcopus Dialogum illum cum Carolo Episcopo protraxit, scilicet, tum ut Carolum Professionem fidei, et obedientiae juramentum absque fronte praecipientem

моїми і його найсвятіша величність не дозво-
лять, щоб стільки його підлеглих віруючих
мучились». Пізніший і певний доказ правди
підтвердить, що все сказане Іоанном відпові-
дало дійсності; отже, враховуючи обставини
того часу, дуже розумно єпископ Іоанн про-
вів той діалог з єпископом Каролом, а саме
тоді, коли категорично ухилився скласти
присягу Каролу на визнання віри і послуш-
ності, тоді також він підтвердив свою непо-
хитну стійкість у збереженні прав руської
церкви для свого русько-католицького духо-
венства і говорив, що він не хоче лицемірити
із-за тодішньої шани, і так згодом привітав-
шись з єпископом Каролом, вищенаведений
діалог був закінчений.

Глава 34

Втеча єпископа Брадача з Егера

Закінчивши це так, як було вищенаведено,
в Егерській єпископській резиденції, єпископ
Іоанн 16 вересня 1769 року повернувся у свій
готель або вже згадане місцеперебування, і в
ньому разом з духовенством щасливо провів
ніч, а на наступний день, у неділю, прослу-
хавши богослужіння зі своїм духовенством у
високопреподобних отців-міноритів, і посні-
давши в тому ж готелі у супроводі всього
свого духовенства, виїхав з Егера і під вечір
прибув аж у згадане село Шайо-Петрове, де
після відпочинку високопоставлені з шанов-
ного духовенства, дійшовши згоди, підписали
і також власними печатками підтвердили
лист-спогад про те, що трапилось і було
зроблено в Егері.

Але єпископ Іоанн не тільки дуже уважно
вивчав найшановнішу (119) в даній справі
королівську заяву, але й глибоко обміркував,
як легко роздратовати світську владу, і як
важко один раз роздратовану заспокоїти.
Беручи до уваги й те, якби егерський єпископ
граф Кароль Естергазі зразу на початку
суперечки не обнародував папського листа,
сповненого особистих похвал, але (обнароду-
вав) доброзичливий цісарсько-королівський
декрет у цій справі, він добровільно був би
схильним і готовим на всяке міркування і
виконання всього того, що міститься в ньому
(декреті), на своє співробітництво для вико-
нання доброзичливого королівського розпо-
рядження, (у такому разі) не були б ці духовні
роздратування з обох сторін і не послідував
би ненависний діалог. Якби, звичайно, він
був пообіцяв згідно зі змістом королівського

moraretur, tum etiam, ut Clero suo Rutheno-
Catholico pro iuribus Ecclesiae Ruthenicae tu-
endis, et manutenendis virilem suam comproba-
ret constantiam, et ob nullum respectum tempo-
raneum velle se praevaricari ad evidentiam
omnes edoceret, et sic porro data Carolo Epis-
copo, et mutua accepta salute ab illo praemissus
Dialogus terminatus est.

Caput 34.

Fuga Ep̄pi Bradats Agria.

His ita, ut praemissum est, anno 1769 die 16-a
Septembris Ioannes Episcopus in Residentia
Agriensi Episcopali terminatis, ad hospitium
suum, seu dictum jam diversorium rediit, in
eoque una cum Clero noctem feliciter transegit.
ac sequenti, qui erat, Dominicus die cum Clero
suo apud RR. PP. Minoritas Sacro audito, in eo-
demque diversorio prandio sumpto Agria toto
Clero suo concomitante discessit, ac ad possessi-
onem usque Sajo = Petri dictam pro nocte per-
venit, ubi tantisper conquiescentes, ex Ven.
Clero honoratiores instituto inter se consensu,
absente Episcopo Ioanne, recognitionales super
actis, et factis Agriae, literas subscripserunt, et
propriis etiam sigillis roborarunt.

Ioannes autem Episcopus non tantum Cle-
mentissi- (119) mam in quaestionato merito de-
clarationem Regiam peracute penetrans, sed et
quam facile potestas saecularis foret irritabilis,
ac quam difficulter semel irritata placetur, peni-
tiori supercilio expendens, prout et illud anim-
advertentes, quod si Comes Carolus Eszterhazy
Episcopus Agriensis in principio statim causae
non Pontificias propriis laudibus plenas literas,
sed benignum super eo merito Decretum Caesa-
reo-Regium in publicum produxisset, promp-
tum, et paratum semet ultronee exhibendo,
ad omnimodam observationem, et impletionem
omnium in illo continentiarum suam cooperatio-
nem ad Benignae ordinationis Regiae effectuat-
ionem; exulcerationes hae animorum ab utrin-
que et odiosus Dialogus secuta non fuissent. Si
nempe secundum tenorem decreti Regii promi-
sisset, quod Episcopum Munkacsensem, et Vi-
carium Apostolicum. Ceu Caput Cleri, et populi

декрету, що він бажає відповідно вести переговори з мукачівським єпископом і апостольським вікарієм як з главою духовенства і руського католицького народу згідно з доброзичливою королівською декларацією, свято зберегти імунітети і церковні привілеї як його, так духовенства і уніатського народу, зрештою, захищати і утримувати проти якихось шалених агресорів, і, на решті, з усіх сил зі всією старанністю і спробою відвернути усі величезні важкі перешкоди, які звидусіль загрожують як мукачівському єпископові, так його духовенству, і в такий спосіб по-справжньому потурбуватись про ріст св. унії при сприянні і взаємній згоді з єпископом Іоанном, згідно з найвищим зобов'язанням, покладеним на нього. Якби він був (до цього) готовим і схильним, зовсім іншим був би результат егерської поїздки.

Отже, тому що розпорядження були вже у згаданому доброзичливою королівському декретові, єпископ Іоанн відзначив, що егерський єпископ граф Кароль мав рацію стосовно суті справи у даному випадку, і що він помилився тільки в процедурі. Можна було також здогадуватись, що егерський єпископ граф Кароль не хотів суворіше поступити з мукачівським єпископом та його католицьким духовенством грецького обряду, але скоріше хотів мирно уладнати цю справу.

Отже, єпископ Іоанн дуже боячись, щоб справа не була випадково недоброзичливо представлена королівському двору, не дала приводу для важчої образи, сам особисто в тій же Шайо-Петрівській руській церкві, відкривши вівтарні двері і відправивши шановний релігійний обряд, виголосив проповідь перед усім присутнім шановним духовенством, у якій проявив свою стурбовану душу, просив корисних порад того ж свого шановного духовенства в тому, чи не послати ще в Егер депутатів до егерського єпископа Кароля і за їх допомогою, вдаввшись до іншого способу, обговорити і, мабуть, також закінчити цю справу з єпископом графом Каролем (120). На це схвильоване запитання єпископа Іоанна, коли мовчало все шановне мукачівське духовенство, саболчський архidiaкон, взагалі людина проникливого таланту, підбадьорив уражену душу пригноненого долею єпископа Іоанна такими словами: «Завжди корисно скоріше підкорятися королівським постановам, ніж власною покірністю, від якої немає більше апеляції, віддати себе,

Rutheno-Catholici secundum Benignam declarationem Regiam convenienter tractare, immunitates, et privilegia tam illius, quam Cleri, et populi Uniti Ecclesiastica sarta, tectaue conservare, imo contra quosvis violentos impetitores tueri, et manutenere, omnia denique praegrandia, uti et incommoda tam Munkacsiensi Episcopo, quam ejus Clero undecunque impendentia totis viribus, omnique industria, et conatu possibili antevertere, hacque ratione S. Unionis augmentum in concursu, et cointelligentia cum Iohne Episcopo mutua secundum Altissimam sibi impositam obligationem procurare efficaciter velit, et semper paratus, ac promptus sit; longe alter Agriensis itineris exitus fuisset.

Hinc quia stantibus in allegato jam Benigno Decreto Regio Ordinationibus, advertit Episcopus Ioannes Comitem Carolum Episcopum Agriensem quoad substantiam rei in quaestionato merito rectum habuisse, et quoadmodum tantum procedendi exersasse, fas etiam esset cogitare de Carolo Comite Episcopo Agriensi noluisse eum cum Episcopo Munkacsiensi, et Clero ejus Gr. Ritus Catholico severius procedere, sed potius secundum lenitatis spiritum negotium isthoc voluisse complanare.

Ioannes itaque Episcopus multum veritus, ne res aulae Regiae sinistre forte proponenda, gravioris offensae ansam daret, in eadem Ecclesia Ruthenica Sajo Petriensi ipsemet in persona aperta Porta Regia, expositoque Venerabili Sacramento ad totum secum praesentium Ven. Clerum Sermonem dixit, in quo manifestato anxio suo animo salutaria Consilia ejusdem Ven. Cleri sui expetiit in eo, an videlicet non expediret Agriam adhuc ad Carolum Episcopum Agriensem Deputatos mittere, et medio eorum alia assumpta modalitate cum Carolo (120) Comite Praesule negotium isthoc tractare, et forte etiam terminare? ad hoc anxium Ioannis Episcopi quassitum toto V. Munkacsiensi Clero tacente Archi Diaconus Szabolcsensis aliunde vir ingenii perspicacis, atque ad fortunam effermati his dictis attonitum Ioannis Episcopi erexit animum: „expedit semper Sancitis potius Regiis, quam propria, a qua non daretur amplius Appellata; subjectione se, totum Clerum, ac tantum Populum importabili subdere jugo, cui Sententiae tam Ioannes Episcopus, quam totus Ven. Clerus nulla in contrarium obmota difficultate illico accessit, atque adeo, postquam idem Episcopus totum suum Venerabilem Clerum ad mutuum cum Latis (!) Plebanis fovendam Charitatem, ac simul ad Altissimum, maxime coram rudi plebe, quoad res Agriae gestas, servandum silentium

все духовенство і стільки народу під нестерпне ярмо». Всупереч цьому і єпископ Іоанн, і все шановне духовенство відразу не зробили жодного зауваження, і навіть після того, як той же єпископ доброзичливо нагадав, що все його шановне духовенство повинно зберігати взаємну любов з латинськими плебанами, і водночас не розголошувати нічого, зокрема перед простим народом про те, що відбулося в Егері. Він дозволив їм у мирі повернутись додому, і, відпустивши духовенство, сам також відправився на свою Мукачівську кафедру, куди, щасливо прибувши і обдумавши нестійке становище та відчуваючи огиду до численних суперечок, але також з огидою ставлячись до стількох вкладених зусиль для духовенства і руського народу, нарешті серйозно почав думати як за власним спонуванням, так і за порадою друзів про відмову від Мукачівського єпископату. Але дуже вчасно, і знову в самий день святкування св. Христа, часто вже згадуваний дорозький парох і саболчський архидиякон прибув у Мукачево, за своїм звичаєм ревно виклавши необхідні умови для відмови від єпископату, відрадив єпископа Іоанна від прийнятого ним рішення, дуже до речі наводячи докази, показуючи, що всякий єпископ божої церкви є капітаном, який під час бурі і негоди завжди повинен бути готовим загинути разом з кораблем.

Тим не менше, враховуючи важкі обставини майже вже безнадійної справи, той же дорозький парох допомагає і радить єпископові Іоанну знову дописати послів і просити вельмишановну пані апостольську королеву Угорщини, найпобожнішу блаженної пам'яті Марію-Терезію, і тому краще в даній справі чекати щасливого кінця, ніж добровільно віддати в нестерпне рабство себе, стільки духовенства і народу; від цього рабства, наче власного вчинку, не було б більше вороття. Діставши дуже вдалу раду, єпископ Іоанн, будучи в дуже важких обставинах, не тільки негайно заспокоївся, але й незабаром у наступному 1770 році в лютому того ж дорозького пароха, а саме Андрія Бачинського, як такого, що найкраще знав цю справу, забезпечив його своїми довірчими листами; але тому що єпископ Іоанн уже одержав найвищі розпорядження з Відня, коли депутат уже знаходився в дорозі до Відня, він про них (розпорядження) доповів, очевидно, з тією метою, щоб не посилати більше жодного депутата від себе і духовенства у Відень, а

comode commonefisset, ad propria redire in comede dimisit, dimissoque Clero solus etiam ad solitam Cathedram suam Munkacsiensem pervenit, quorsum feliciter perveniens, et inspectam rerum instabilitatem mente volvens, ac tantarum contentionum pertaesus, sed et tot etiam laborum pro Clero, ac Populo Rutheno susceptorum taedio victus, tandem motu proprio, quam etiam amicorum Consilio de abdicando, seu resignando Episcopatu Munkacsienso serio cogitare coepit; ast perquam opportune, rursus ipsa die Exaltationis S. Crucis saepe jam fatus Doroghiensis Parochus, et Szabolcsensis Archi Diaconus Munkacsinum adventans, pro more suo Zelose conditionibus ad resignationem Episcopatus requisitis expositis Episcopum Ioannem a suscepto Consilio removet, per apposite adductis rationibus ostendens, quemlibet Episcopum Dei Ecclesiae esse navarchum, qui insolescentibus ventis, ac exsurgentibus procellis eam exagitantibus semper paratus esse debet, et mergi cum ea.

Angustis nihilominus causae pene jam projectae spectatis circumstantiis idem Parochus Doroghiensis consulit, et svadet Episcopo Ioanni instauranda rursus Legatione animum Clementissimae Dominae Hungariae Apostolicae Reginae piissimae reminiscendae Mariae Theresiae sollicitandum esse, et inde potius in quaestionato merito Benignam Determinationem praestolandam, quam consensu proprio importabili se, et tantum Clerum, ac Populum iugo subdendum, a qua subditela, veluti facto proprio non amplius pateret regressus. Consilio huic perquam oportune suggesto, Episcopus Ioannes in circumstantiis aliunde perquam angustis constitutus, illico non tantum acquievit, sed et proxime imminente anno 1770 mense Februario eundem Parochum Doroghiensem, Andream quippe Bacsinszky, veluti optimam in hoc negotio notitiam habentem Credentialibus suis provisum Viennam ad aulam Caesareo Regiam Deputatum effective expedit, sed quia Ioannes Episcopus Deputato in suscepto Viennam itinere jam constituto Supremos Vienna Ordines accepisset eos, ne videlicet ullum amplius suum, et Cleri Deputatum Viennam mitteret, verum ipsemet personaliter amicabilem cum Comite Carolo Eszterhazy Reverendissimo Episcopo

сам особисто по-дружньому домовився (121) з високопреподобним егерським єпископом графом Каролем Естергазі, бо той же егерський єпископ у присутності вельмипреподобного отця Ороса, колишнього ігумена піяристів, визнав, що він виплатив за нього вже більше, ніж 500 золотих, і він (Іоанн) під час свого перебування в Дорозі в присутності тодішнього найдостовірнішого пароха про них (розпорядження) доповів, що (Бачинський) відправився у Відень у своїх справах духовенства; з тих же міркувань той же єпископ Іоанн, який вже немало зробив в інтересах цієї справи, дані у Відень депутату довірчі листи, що стосувались його справи та справи руського духовенства, письмово відкликав, але і Йосиф Байзат, тодішній радник високої королівської канцелярії угорського двору, а тепер уже веспремський єпископ, негайно після першого повідомлення в цій справі стосовно цього депутата зі всією старанністю і зусиллям потурбувався про те, щоб цей депутат, не завершивши справу, повернувся туди, звідки приршов.

Але, незважаючи на це, цей депутат розумно сприйнявши пояснення, не без користі залишився у Відні до 15 квітня, одержавши особисту аудієнцію першого квітня, в неділю, за сприянням міністра графа Каєтана Плімегена у її найсвятішої величності, своїм вродженням мистецтвом діяти і говорити він (Бачинський) відмовив її (Марію-Терезію) від попередніх намірів стосовно Мукачівського єпископату до такої міри, що та ж найсвятіша величність у присутності того ж депутата зволила завірити: «Що я не змогла зробити за попереднього папи Климентія 13, без сумніву зроблю за теперішнього Климентія, щоб мукачівський єпископ канонізувався для католиків грецького обряду і, таким чином, був проголошений незалежним від ординарної юрисдикції егерців». І негайно послала того ж депутата до графа Каєтана Плімегена, начальника імператорської придворної канцелярії. Викавши йому також становище Мукачівського єпископату, висунав пропозицію такого роду: «Не дай бог, щоб депутат духовенства і єпископа повернувся без всякої відповіді під час заворушення народу». Отже, той же депутат за доброзичливим наказом цього міністра знову повідомив голову цісарсько-королівських депутатій в Іллірії, а саме графа Франциска Голлера про становище Мукачівського єпископату, і так ясно роз'яснив, що, далі пора-

Agriensi tracta- (121) tum, utpote, in quem amplius jam quam 500 aureos expendisse se Idem Agriensium Praesul coram A. R. P. Orosz, quondam Provinciali Piaristarum confessus, et hic occasione suae Doroghini existentiae coram ejus temporis fidedignissimo Parocho retulit, quoad sua, et Cleri negotia habiturus Viennam compareat; ea ex reflexione idem Ioannes Episcopus, veluti jam quoad quaestionatae Causae meritum non parum perplexus datas Viennam Deputato Credentiales literas, negotia se, et Clerum Ruthenicum concernentia promovendi scriptotenus revocavit, sed et Iosephus Bajzath, ad Excelsam Cancellariam Regiam Hungarico-Aulicam pro tunc Referendarius, et nunc jam Vesprimiensis Episcopus post primam statim in hocce merito factam quoad Deputatum hunc referadam omni industria studio, conatu in id adlaboravit, ut Deputatus hic unde venit, infecto negotio redeat.

Ast non obstantibus his, Deputatus iste Episcopia prudenter usus, ad 15-am Aprilis non inutiliter Viennae mansit, obtenta siquidem mensis Aprilis 1-a die tunc in Dominicum incidente, medio Ministri Comitum Cajetani Plimegen apud Sacratissimam Majestatem Suam personali audientia, in tantum a prioribus intentionibus, quoad Episcopatum Munkatsiensem innata sibi agendi, et loquendi dexteritate dimovit eandem, ut eadem Majestas Sacratissima coram eodem Deputato asserere sit dignata, quod quidem sub priore Pontifice Clemente 13-o efficere non potui, spem indubiam habeo, sub moderno Clemente me effecturam, ut videlicet Episcopus Munkaciensis Graeci Ritus Catholicis canonisetur, et per consequens ita ab Ordinaria Agriensium jurisdictione independens declaretur, statimque eundem Deputatum ad Comitem Cajetanum Plimegen imperialis Aulici Consilarii Praesidem misit. Cui aeque Statu Munkaciensis Episcopatus ad amissum exposito addidit et propositionem hujusmodi: „avertant Superi, si modo tumultuante populo Deputatus Cleri, et Episcopi absque omni rediret responso“ hujus ergo Ministri Benigno jussu Idem Deputatus cum Caesareo-Regiarum in Illyricis Deputationem Praeside, Comite quippe Francisco Holler Munkaciensis Episcopatus Statum rursus contulit, ac ita clare enodavit, ut porro hoc svadente ad Confessarios Majestatis Sacratissimae primo quidem Praelatam ad S. Dorotheam Benedictinum virum pium, et undequaque eruditum, Ignatium quippe Miller, et paulo post etiam alterum extinctae Societatis Sacerdotem Kampmüller nominatum semet contule-

дивись з довіреними найсвятішої величності, в першу чергу звернувся до прелата-бенедиктинця св. Доротеї, набожного мужа і всесторонньо освіченого Ігнатія Міллера, а трохи згодом також до священника ліквідованого товариства Кампміллера, і не тільки живим словом, але також письмово хотів задовільнити їх бажання канonom 4-го Латеранського рішення, 4 гл. «тому що»: на підставі чого забороняється, щоб в одному місті або єпархії не було більше пап; також додає буллу римського папи Пія IV, видану 16 лютого 1546 року, на підставі якої підпорядковує грецьких єпископів юрисдикції ординарних або латинських єпископів у відповідності до згаданої глави «тому що»; і, нарешті, так пояснив інструкцію Климентія VIII, щоб цим наочно показати, що даремно примушувати уніатське русько-католицьке духовенство і народ, а також (122) їх єпископа. Цим вони переконані, найближчого дня березня, або 3-го квітня запрошені до її найсвятішої величності щасливої пам'яті Марії-Терезії, насправді вже покладаючись на свою свідомість, сприятливо запропонували тій же величності заснувати Мукачівський єпископат.

Глава 35

Йосиф II у Мукачеві і єпископ Іоанн сумний у Відні

Отже, полагодивши, власне, щасливо завершивши свої справи у Відні і здобувши багатьох прихильників своїх міркувань стосовно заснування Мукачівського єпископату, серед яких не останнім був загребський єпископ Іоанн Паксі, який доречно принагідно вдався до порівняння щодо даної справи мукачівців: «Коли застійлому озерові відкривається дорога, то звідти випущена вода звичайно поширює також весь сморід в інші води». Нарешті, незадовго до приходу римського імператора Йосифа II депутат духовенства і єпископа 1770 року прибув у Мукачево. Коли не без душевної втіхи побачив, як по-дружньому, на подив самих найвищих військових чинів, той же імператор Йосиф особисто розмовляв з тут же присутнім єпископом Іоанном. Після детальної розмови з ним про Галичину і Лодомерію, запросив його також на сніданок на своїй квартирі, яку він мав на новій вулиці, по-народному «уй утца» (угор.: нова вулиця — М. О.). Але більшою ще була радість, коли той же депу-

rit, ac non tantum vivae vocis Oraculo, sed etiam scripto facturus satis eorum desiderio, Concilii Lateranensis 4-i Canone, 4. Cap. „quoniam“: quo prohibetur, ne in una Civitate, sive Dioecesi plures habeantur Pontifices; item Bullam Pii IV. Pontificis Romani, anno 1546. 16-a Febr. datam, qua Graecos Episcopos Ordinarium, seu Latinorum Episcoporum jurisdictioni ad mentem memorati Capitis „quoniam“ subjicit, et subjugat; denique Instructionem Clementis VIII ita explicit, et dilucidavit, ut ad oculum ostenderet, his Clerum, et populum Rutheno-Catholicum Unitum, adeoque etiam (122) eorum Episcopum nequaquam complecti, consequenter neciis obligari. Quibus illi illuminati, proximo die Martis, seu 3-a Aprilis ad Majestatem Suam Sacratissimam felicitis recordationis Mariam Theresiam vocati, re ipsa jam dictante, et urgente conscientia eorum, Eidem Majestati favorabilem pro erigendo videlicet Munkacsien-si Episcopatu sententiam dedere.

Caput 35.

Iosephus II Munkatsini, et Ioannes Eppus moestus Viennae.

Commissis igitur sibi negotiis Viennae feliciter respective terminatis, et pluribus sententiae suae quoad Episcopatus Munkacsien-sis erectionem, fautoribus conciliatis, inter quos non postremus fuit Ioannes Paxy Episcopus Zagrabien-sis, hac per expressum similitudine, quoad quaestionatum Munkacsien-sium negotium certa occasione usus: „dum stagnanti lacui via aperitur, contractum foetorem aqua exinde emissa in alias quoque aquas assolet propagare“. Deputatus denique Cleri, et Episcopi anno 1770 paulo ante Romanorum Imperatorem Iosephum II. appulit Munkacsinum. Ubi non sine animi solatio spectavit, quam familiariter ipsis etiam militiae, supremis stupentibus Officialibus Idem Iosephus Imperator praesens cum Episcopo Ioanne pariter praesente egerit, ac post uberiorem de Gallicia, et Lodomeria sermonem cum eo pertractatum, prandio quoque in suo quarterio, quod in nova, vulgo uj utzta ducta platea habuit, exceperit, sed majus adhuc gaudium fuit, dum idem redux deputatus Iosepho II. Imperatori Romanorum occasione Lyturgiae, cui is neglec-

тат, що повернувся (з Відня), був присутнім на літургії, яку проспівав сам єпископ Іоанн на самий 1-й день зелених свят у монастирі св. Миколая на честь римського імператора Йосифа II, який знехтував тронем, побудованим у Мукачівській латинській церкві св. Мартина прибулими плебанам для цього торжества. Він (депутат) був перекладачем. І, звичайно, з величезного зібрання людей всякого стану і положення всякий, хто бачив у загальному судні Йосифа II, що повертався через річку Латорицю і показував на середині річки свою прихильність спеціальними знаками єпископові Іоанну і привселюдно попросився такими словами: «Незабаром ми побачимось у Відні». Всякий, хто був би почув це, ледве зміг би втриматись від слів радості. Отже, тому що він був викликаний, того ж 1770 року у місяці вересні після імператора (123) особисто подався в дорогу у Відень, щоб справу залежності і підпорядкування, яка між ним та егерським єпископом графом Каролем Естергазі у ворожому дусі досі напружено велася, нарешті назавжди перед королівським тронем дружнім завершенням суперечки підтвердити і взаємною згодою завершити. З собою він узяв секретарем Олексія Ільковича, недавно висвяченого пресвітера. Його супроводили аж до соборницької лазні Георгій Сабашош, Андрій Бачинський, а з монахів протоігумен Сільвестрій Ковечак і Діонісій Гаврилович. Коли він туди шасливо прибув, уже там знайшов єпископа Кароля, який вирішував свої справи найкраще відомими йому шляхами, але водночас він зрозумів, що всю справу, яка стосується його і Мукачівського єпископату, треба обговорити з головою імператорської придворної ради графом Каєтаном Плімеґеном, і далі, нарешті, також необхідно уладнати між ним і графом єпископом Каролем і завершити справу найвищим рішенням.

Отже, Іоанн, знаходячись у Відні між надією і страхом, очікуючи вирішення справи, коли, нарешті, звернувся за остаточним вирішенням до названого голови імператорської придворної ради графа Плімеґена, який за дорученням підтримував королівську особу, з найвищим авторитетом вирішену формальну справу, почув таке: «Ви, єпископи, захоплені бажанням панувати, турбуєте як королівський двір, так папський народним скандалом. притому ви є категоричними при винесенні вироку, тому це бажання королів-

to in Latina Munkacsiensis S. Martini Ecclesia per concurrentes Plebanos exstructo pro solennitate hac Throno, ipsa die 1-a Pentecostes in Monasterio S. Nicolai per ipsum Ioannem Episcopum decantatae, intererat, interpretem egit, et profecto quisquis Iosephum II. ex maximo omnis status, et conditionis hominum concursu communi navigio per Latorczam Fluvium redeuntem, et in medio Fluvii internum affectum externis signis Episcopo Ioanni manifestantem, verbisque valedicentem, ac ad auditum omnium his verbis: Paucum post tempus videbimus nos Viennae, de mediis Latorczae undis clamantem audivisset, oculos a gaudii lacrymis cohibere vix potuisset. Quemadmodum igitur evocatus fuit, ita eodem anno 1770 mense Septembri iter post Imperatorem (123) Viennam versus personaliter assumpsit, ut negotium dependentiae, et subjectionis, quod se inter, et Comitem Carolum Eszterhazy Episcopum Agriensem adversis studiis hucdum multum agitabatur, tandem aliquando coram Throno Regio amica litis transactione sanciretur, — et mutuo consensu terminaretur. Assumpsit secum pro Secretario Alexio Ilykovits recenter ordinato Presbytero. Comitati illum sunt usque ad balneum Szobranczense Georgius Szabados, Andreas Bacsinszky, e Religiosis vero Sylvester Kovetsak Protohegumenus, et Dionysius Havrilovits. Quorsum ubi incolumis pervenit, jam ibidem Episcopum Carolum viis sibi optime notis negotia sua promoventem reperit, sed et totum quantum negotium, se, et Episcopatum suum Munkatsiensem concernens Imperialis Consilii Aulici Praesidi Comiti Cajetano Plümegen tractandum, ac porro finaliter etiam inter se, et Carolum Comitem Episcopum complanandum, ac terminandum Altissima Determinatione commissum simul intellexit.

Medius ergo inter spem, et metum Ioannes Viennae constitutus, rei eventum praestolans, ubi tandem ad dictum Imperialis Aulici Praesidem commissionaliter Personam Regiam sustentantem Comitem Plimegen pro finalis Decisionis sententia audienda devenit, suprema cum autoritate decisivam sententiam his formalibus verbis audivit: Vos Episcopi dominandi libidine abrepti, tam aulam Regiam, quam Pontificiam turbatis, populo scandalo, Dicasteriis vero im-

ської величності, щоб ти знаходився під егерським єпископом». Несподівано почувши таке міркування єпископ Іоанн, весь пройнятий страхом і несподівано охоплений жахом, так зблід, що перестав думати і майже перестав дихати, від болю втративши голос, ледве, нарешті, перевівши дух, зміг відповісти міністру, який підтримував королівську особу, так: «Кровавими сльозами бог на небесах повинен бути переконаний, який заставив нас почути на землі таку думку». Почувши ці слова Іоанна, негайно прийнявши серйозний вид, цей таємний міністр почав доброзичливіше говорити з єпископом Іоанном, як перед найшановнішою блаженної пам'яті Марією-Терезією, і з таким результатом справи русинів почав вирішувати, що здавалось, що він як вірний церкви Христос спочатку пропонував мирні думки найшановнішої стільки разів уже згадуваної апостольської королеви, а потім вказував найсвятішому римському папі Климентію XIV шляхи згоди між егерськими і мукачівськими єпископами (124).

Глава 36

Щасливі прикмети канонізації

Вельмишановна апостольська пані королева Угорщини щасливої пам'яті Марія-Терезія, добре знаючи про справедливість справи русинів, почала ставитись до них з материнською шанобливістю; і знову наплягала перед римським папою Климентієм XIV про відокремлення Мукачівського єпископату уніатського грецького обряду від Егерського, і, нарешті, на ревну апостольську канонізацію, але оскільки здавалось, що також Климентій XIV, до прийняття сану папи званий Ганганеллі, спочатку був проти заснування або канонізації того ж єпископату, ідучи слідом за своїм попередником Климентієм XIII, про що свідчить його лист від 10-го жовтня 1770 року до (ii) величності, на підставі якого 4-го листопада 1770 року у становому міністерстві було встановлено і, нарешті, вирішено, щоб накінець заснувати і встановити той же Мукачівський єпископат згідно з правом величності і найвищого права патронату апостольського короля, і це саме від імені короля написати римському папі Климентію XIV. Це незмінне королівське рішення стосовно Мукачівського єпископату, дане з певними вказівками апостольському нунцію Вісконту, який проживав у Відні (125) було відоме. Своєчасно вислав-

portuni estis, proinde haec est Voluntas Regiae Majestatis, ut tu subsis Episcopo Agriensi. Inexpectata hac audita sententia Ioannes Episcopus totus terrore concussus, subitoque horrore, per-fusus, ita expalluit, ut et mens excideret, et pene spiritus deficeret, doloreque vocem praeculden-te, vix tandem ductis ex imo cordis suspiriis his formalibus Ministro, Personam Regiam sustentanti reponere potuerit: „Sanguineis lachrimis flectendus Deus est in Coelis, qui talem sententiam audire fecit nos in terris.“ His verbis Ioannis auditis, vultu in serenius illico mutato intimus hic Minister tam cum Episcopo Ioanne benignius loqui, quam coram Clementissima pie reminiscantiae Maria Theresia ita presse, ac eo cum eventu negotia Ruthenorum promovere coepit, ut merito non alter, quam fidelis Ecclesiae sponsus Christus primum Clementissimae toties jam Memoratae Apostolicae Reginae Cogitationes pacis, tum Sanctissimo Pontifici Romano XIV Clementi vias concordiae Agrienses inter, et Munkacsienses Episcopos suggestisse credatur. (124)

Caput 36.

Felicia auspicia Canonisationis.

Clementissima Domina Apostolica Hungariae Regina Felicis Recordationis Maria Theresia plene perspecta causae Ruthenorum aequitate, Materna in eos ferri caepit Clementia; atque rursus apud Clementem XIV Pontificem Romanum pro Episcopatu G. R. Uniti Munkacsiensi ab Agriensi separando, et denique Canonisando Apostolico Zelo instituit, sed cum erectioni, seu ejusdem Episcopatus Canonisationi. Praedecessoris sui Clementis XIII. vestigiis insistens etiam Clemens XIV ante Pontificatum Ganganelli dictus a principio adversari videretur, ut ex eius Epistola 10-a Octobris 1770 ad Majestatem data apparet, ea ex ratione 4-a Novembris, a. 1770 in Ministerio Status statutum, et deliberatum tandem est, ut denique idem Episcopatus Munkacsiensis vigore Iuris Majestatici, et Supremi Iuris Patronatus Regis Apostolici erigatur, et constituatur, ac id ipsum Pontifici Romano Clementi XIV Nomine Regio perscribatur, quod inalterabile Deliberatum Regium quoad Munkacsiensem Episcopatum cum Viennae degenti Nuncio Apostolico Visconti nominato certis indicis redditum fuisset (125) notum, triplicis generis literis tempestive Vienna Roman expeditis Clementem XIV super eo edocuit; Unde Clemens XIV magna oeconomia usus, illico sequentis tenoris Epistola ad Majestatem Suam data,

ши три листи з Відня у Рим, він (Вісконті) повідомив Климентія XIV про те. Внаслідок цього, Климентій XIV, зекономивши час, негайно виславши листа такого змісту до її величності, випередив королівське рішення, вислане йому 4 листопада.

Папа Климентій XIV

«Найдорожча во Христі, наша дочко, привіт і апостольське благословення!

Ледве ми зрозуміли з листа шановного брата Антонія-Євгенія ефеського архієпископа, нашого ординарного нунція, яка думка твоєї величності стосовно мукачівської справи після нашого листа, висланого тобі 10 жовтня, і який з нетерпінням ти чекала, щоб той вікаріат став єпископатою, тоді ми вирішили, що треба негайно припинити всякий сумнів, і тебе іншим нашим листом, висланим тобі дня 17 цього (жовтня) ми повідомили, що ми вже готові задовільнити твоє бажання, і тому подаруємо апостольським авторитетом духовенству і мукачівському народу, воз'єднаному з нами унією, єпископа грецького обряду. Незабаром нам були повернуті твої гуманні листи, вислані дня 6 цього (жовтня), на які тепер цим нашим (листом) відповідаємо, і в якому хоч добре відому і достовірну, однак тобою самою ясно викладену нам твою волю ми так пізнали, що ми дуже зраділи, що дали вже тобі те, що просиш, і, випереджуючи тією нашою відповіддю на останній цей твій лист, публічно для тебе ми зробили, оскільки в цій дуже важкій справі ми покладаємось на твою мудрість, набожність і релігію. Як ми міркуємо про тебе, так і в прийнятому рішенні підтверджується, що буде такий результат, який нам дуже певно пообіцяний, в чому ми не сумніваємось. І ми не сумніваємось, що всемогутній бог знає, що твоя величність того бажає, а ми робимо, а він негайно допомогою і захистом підтвердить ці наші декрети. І на доказ виняткової нашої батьківської любові до тебе ми передаємо найласкавіший твій королівській величності апостольське благословення». Дано в Римі у (храмі) св. Марії Великої, під печаткою рибалки 24-го листопада 1770, другого року нашого панства.

Цей дозвіл, або апостольський лист про призначення мукачівського єпископа, після того, як Климентій XIV послав у Віденську нунціатуру, і в ній же обнародував про встановлені приналежності згаданої Мукачівської кафедральної церкви для єпископ-

Regium ad se 4-a Novembris expeditum Deliberatum praeverit.

Clemens P. P. XIV.

Charissima in Christo Filia Nostra Salutem, et Apostolicam Benedictionem!

Vix intelleximus ex Ven. Fratris Antonii Eugenii Archi-Episcopi Ephesini Ordinarii Nuncii Nostri literis, qua in Sententia de Munkacsiensi negotio Majestat Tua esset post acceptam Epistolam Nostram die 10-a Octobris ad Te datam, quamque certa voluntate cuperes, ut Vicariatus ille in Episcopatum constitueretur, tunc omnem statim dubitationem abruptendam decrevimus, Tibique per aliam Nostram ad Te die 17-a hujus datam significavimus paratos jam esse nos obsequi desiderio Tuo, ac proinde Clero, populoque Munkacsiensi Nobiscum per Unionem conjuncto Apostolica auctoritate suum G. R. Episcopum largituros. Redditae porro Nobis sunt humanissimae literae Tuae, die 6-a hujus datae, ad quas nunc hisce Nostris rescribimus, in iisque, etsi perspectam, exploratamque, tamen a Te ipsa aperte declarari Nobis Voluntatem Tuam ita cognovimus, ut delectati vehementer simus praestitisse jam Nos Tibi, quod petis, ac illa responsione Nostra postremam hanc Tuam Epistolam praevertentes, palam Tibi fecisse, quantum in ea tam gravi re, sapientiae, pietati, ac Religioni Tuae deferremus. Quae judicii de Te Nostri ratio, ita Nos in suscepto Consilio confirmat, ut quem optamus iri exitum certissime Nobis polliceri non dubitemus. Neque ambigimus, quin Deus O. M. qui e Suae Gloriam causa Majestatem Tuam id cupere, Nosque agere cognoscit, praesente ope, ac praesidio Decreta haec Nostra comprobaturus sit. Ac in singulari Nostrae erga Te Paternae Charitatis pignus Apostolicam Benedictionem Regiae Majestati Tuae amantissimae impertimur. Datum Romae, apud S. Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris. 24-a Novembris. 1770. anno. Pontificatus nostri secundo.

Indultum isthoc, seu Breve Apostolicum nominandi Episcopi Munkacsiensis, postquam Clemens XIV. ad Viennensem Nunciaturam submittesit, et in eadem de Constitutivis Ecclesiae designatae Cathedralis Munkacsiensis pro Sede Episcopali ipsa Civitas Munkacs, prout et pro Dioecesi teritorium aequae Munkacsiense, et Maramarossienne, ac quaquae degerent G. R. Catholici, denique super omnibus ad dictam Ec-

ського престоло, саме місто Мукачєво, як і для єпархії територію як мукачівську і марамороську, і всюди, де жили католики грецького обряду, і, нарешті, про всі приналежності для згаданої церкви, після того, як прєсвітер грецького обряду високопреподобний пан Олексій Ількович склав присягу, будучи тоді прихильником єпископа (126) Іоанна, був посланий у Рим для складання іспиту. Той же всемогутній папа Климентій XIV проголосив, що Мукачівський вікаріат перетворений на єпископат року 1771, для 20-го березня, на консисторіальній св. конгрегації таким папським декретом, власне, з тієї самої нагоди, з якої цього поточного року багато інших нових єпископів латинського обряду було встановлено в Угорщині.

(127) Глава 37

Визволення Мукачівської єпархії від претензійного підпорядкування Егерців

Дехто вважає, і, очевидно, Базилевич документально хоче довести, що Мукачівська єпархія була заснована тільки в 1771 році.

Те, що Мукачівська єпархія є найдавнішою в угорському королівстві і ніколи не була підпорядкованою латинцям, свідчить таке.

По-перше, вже з часів введення християнської віри священиками східної церкви, грецькі ніколи не були підпорядкованими латинським єпископам. Дивись трактат 2-го тому про перші сліди християнської релігії в Угорщині.

По-друге, Мефодій і Кирило не навернули мешканців Паннонії, моравів і боємів (на християнську віру), тому що вони вже були християнами, але ввели греко-слов'янський обряд та алфавіт у Паннонію. В тому ж томові.

По-третє, коли у 888 році прийшли угорці, волохи і слов'яни мали свої грецькі ритуали, архієпископа Мефодія, і в Нітрі єпископа, а волохи (мали) в Дакії та Язигії багатьох єпископів греко-слов'янського обряду. Дивись там же.

Але ні один з них не був підпорядкований латинським єпископам, тому що досі таких не було.

По-четверте, св. Стефан заснував десять єпископатів латинського обряду. Але які вони є, про це автори сперечаються, а грамоти точно не визначають.

По-п'яте, ці єпископи (латинські) намага-

clesiam pertinentibus sub jurata fide fatente A. R. D. Alexio Ilykovits G. R. Presbytero ad latus tunc Episcopi (126) Ioannis existente exceptum examen Romam submissum fuisset, Idem Clemens XIV. Pontifex Optimus Maximus Vicariatum hucdum Munkacsiensem erectum, et constitutum in Episcopatum anno 1771. die 20-a Martii in S. Congregatione Consistoriali per tale, quale sequitur, Pontificium Decretum declaravit, ea scilicet ipsa occasione, qua alii hocce decurrente anno novi Episcopatus plures per Hungariam Ritus Latini sunt erecti.

(127) Caput 37.

Elibertatio Dioecesis Munkacsensis a praetensa subjectione Agriensium.

Sunt, qui putant, et Bazilovits plane diplomatically ostendere vult Dioecesim Munkacsiensem solummodo 1771-o fuisse erectam.

Dioecesim Munkacsiensem antiquissimam esse in Regno Hungariae, et Latinis nunquam subjectam fuisse sequentia probant:

1—0. Inde ab introducta per Orientalis Ecclesiae Sacerdotes Fide Christiana, Graeci Latinis Episcopis nunquam suberant. Vide tom 2. Tractat. Prima Vestigia Religionis Christiana in Hungaria.

2—0. Methodius, et Cyrillus non convertit Pannonios Moravos, et Bohemos, quia jam erant Christiani, sed Graeco-Slavum Ritum inducere, et Litteras in Pannoniam. Eodem Tomo.

3—0. Hungaris 888—0 supervenientibus, Valachi, et Slavi habebant suos Rituales Graecos Archi-Episcopum Methodium, et Nitriae Episcopum, ac Valachi in Dacia, et in Iazigia plures Graeco = Slavici Ritus Episcopos. Vide ibidem.

Sed nulli horum subjecti erant Latinis Episcopis, quia adhuc non exstiterant.

4—0. S. Stephanus fundavit decem Episcopatus Latini Ritus. Sed qui sunt illi? authores, disputant, Diplomata non decidunt.

5—0. Hi Episcopi curae habebant, ut Graeco-Slavi Episcopi evanescant, et effective post duo saecula 1204. jam Graeco-Slavici Ritus Episcopi non exstiterant, sed aderat multitudo Monasteriorum, Abbatiarum, et Praepositarum, et tota massa fidelium et hujus Ritus; et ideo Emericus Rex Hungariae institit apud Pontificem

ли, щоб греко-слов'янські єпископи зникли, і дійсно після двох століть 1204 року вже не було єпископів греко-слов'янського обряду, але залишилась велика кількість монастирів, абатств і препозитур та ціла маса віруючих цього обряду. А тому Емерік, король Угорщини, настійно просив у римського папи заснувати єпископату греко-слов'янського обряду. Дивись у 2-му томі.

По-шосте, 1241 року татари знищують як латинських монахів, так і грецьких. Латинські монастирі, абатства і препозитури поступово за допомогою сусідніх латинян відбудувались, а грецькі монастирі залишились у руїнах і в забутті.

(128) По-сьоме, 1360 року Корятович заснував Мукачівський монастир, а Ладислав, намісник угорського короля, йому допоміг. Один і другий були грецького обряду, руські князі та Мукачівська єпархія мали власних єпископів, не залежних від латинських. Дивись у 2-му томі.

По-восьме. Після поразки біля Могача (виновниками цього були кортеси, бо вони заставляли Томоріта воювати, власне, на шкоду батьківщини) наскільки латинян зменшилось, настільки і реформатів збільшилось.

Латинські єпископи, власне, призначалися, але із-за відсутності булл не могли бути висвяченими.

По-дев'яте, після захоплення Буди в 1687 році латинські єпископи повернулися на свої місця не тільки з тим наміром, щоб внаслідок реформації втрачену свою паству повернути, але й щоб русинів і волохів, які твердо трималися свого обряду, навести до латинської церкви.

По-десяте, під час революцій Бочкая, Бетлена та Ракоці багато з русинів і волохів примищувались до відлучення від своєї католицької віри. Але після мирного перепоначинку 1646 року, за егерського єпископа Георгія Якушича, вони відновили визнання католицької віри, під однозначною умовою, щоб мали свого, ними обраного і його величності затвердженого і римським престолом підтвердженого, незалежного єпископа. І, дійсно, мукачівський єпископ Партеній Петрович вважається підтверджений римським престолом як єпископ Мукачівської єпархії. Дивись том 2 у його життєписі.

По-одиннадцяте, Якушич, одержавши від 62 архієпископів і пресвітерів визнання віри, не підпорядкував їх собі та своїм плебанам і не вимагав присяги вірності від них і від Пар-

Romanum pro erigendis Graeco-Slavici Ritus Episcopatus. Vide Tomo 2—0.

6—0. A 1241—0 Tartari excindunt tam Latinos Monachos, quam Graecos. Latina Claustra, Abbatiae, et Praepositurae sensim auxilio vicinorum Latinorum exsurexere, sed Graeca Monasteria mansere in ruinis, et oblivione.

(128) 7—0. A. 1360—0 Kyriatovics fundavit claustrum Munkaciensem, et Ladislaus Palatinus juvit. Uterque Ritus Graeci Principes Rutheni. Et Dioecesis Munkaciensis proprios habuit Episcopos, non dependentes a Latinis. Vide Tomo 2—0.

8—0. Clade ad Mohács interventa (:eztokozták a Cortesek, mert kénszerítették Tomorit az útközetre, és a Haza romlására:) sicut Latini imminuti, ita et Reformati aucti sunt.

Episcopi Latini equidem nominabantur, sed ob non solutas Bullas consecrari non poterant.

9—0. Post captam 1687. Budam Latini Episcopi redierunt ad suas Sedes, non solum cum ea intentione, ut amissum per reformationem suam gregem rehaberant, sed Ruthenos, et Valachos, qui perstiterunt in suo Ritu ad Ecclesiam Latinam perducant.

10—0. Sub Revolutionibus Bockay, Bethlen, et Rakoczy multi ex Ruthenis, et Valachis cogebantur ad defectionem a sua Religione Catholica. Sed peccato (!) temporis intervallo 1646-0 accepto, in manibus Episcopi Agriensis Georgii Iakusich, Fidei Catholicae Professionem renovarunt, expressa sub conditione, ut proprium per se electum, et per suam Majestatem confirmatum, ac per Sedem Romanam roboratum habeant Episcopum independentem. Et effective Parthenius Petrovics Episcopus Munkaciensis, qua Munkaciensis Dioecesanus per Romanam Sedem confirmatus habetur. Vide Tom. 2. in Ejus Vita.

11—0. Iakusich excipiendo a 62 Archi- et Presbyteris Professionem Fidei, non eos subjugavit sibi, et suis Plebanis, neque Iuramentum Fidelitatis sive ab iis, sive Parthenio exegit, ergo quo jure Agrienses in Episcopos Munkacienses Suprematiam exercere volebant.

12—0 Cardinalis Leopoldus Kolonich Archiepiscopus Strigoniensis observato eo, quod inde a Parthenio nullus Episcoporum Munkaciensium per Sedem Romanam confirmatus fuerit, 1689 tulit secum Roma Iosephum de Camelis, Brevibus Pontificiis provisum, et curat in Munkaciensem Episcopum nominari optima cum intentione, ne Vagi Episcopi Schismatici vagando per Dioecesim populum ad Schisma pertrahant, (129) sed ille sit ordinarius Episcopus

тенія; отже, на підставі якого права егерці хотіли застосувати владу стосовно мукачівських єпископів?

По-дванадцять, естергомський архієпископ кардинал Леопольд Колонич, звернувши увагу на те, що потім після Партенія жоден з мукачівських єпископів не був підтверджений римським престолом, 1689 року привіз із собою з Рима Йосифа де Камеліса з папськими листами і турбується з найкращим наміром призначити (його) мукачівським єпископом, щоб єпископи-схизматики, мандруючи по єпархії, не схиляли народ до схизми (129), але щоб він (де Камеліс) був ординарним мукачівським єпископом, який матиме з егерським єпископом одну віру, тобто буде католиком грецького обряду, а не васалом.

На підставі усього ми побачили в 3-му томі і цьому, які сумні наслідки були.

По-тринадцять, егерці не насмілились відкрито нападати на Мукачівську єпархію; де Камеліс уже випробував їхні випадки. — Отже, вони вдалися до таємних донесень.

Йосифу Годермарському в 1708 році вони зробили перешкоду одержати булли. — Дивись том 3.

Хоч Георгій Бізанці 1716 року став єпископом і був висвячений, але таємними шляхами егерці домагалися з Рима 1718 року відомих резолюцій, у яких уже розумілось підпорядкування.

По-чотирнадцять, граф Франціск Баркоці 1747 року ліквідував греко-католицьких парохів, звів їх річний прибуток до капеланського стану латинських плебанів, відняв від них церковний доход та все інше і передав своїм плебанам. Він змусив єпископа скандально дати присягу і поводитися з ним не як з єпископом, а лише як із своїм вікарієм; дав йому дозвіл висвячувати пресвітерів та виконувати інші обряди; як можна бачити вище.

Присяга на вірність не була складена ні внаслідок папського послання, тим менше внаслідок найвищих резолюцій, і все-таки її егерці суворо вимагали.

По-п'ятнадцять, Рим першим зрозумів необхідність звільнити Мукачівську єпархію, і тому стосовно цього просив думки від егерського єпископа. Після багатьох нагадувань 31 березня 1767 року нарешті він висловив свою думку. — Дивись Базилович, част. IV, гл. 13, с. 75.

Висновки цієї думки я в хронологічному порядку виклав.

Munkacsiensis, qui cum Agriensi Episcopo Communionem Fidei habiturus est, id est Graeci Ritus Catholicus, sed non vasallus.

Ex hac clausula quae tristes sequelae enatae sint, in Tomo 3—0, et praesenti vidimus.

13—0 Agrienses non sunt ausi aperte impetere Dioecesim Munkacsiensem; De Camelis jam fuit expertus adgressiones. — Ergo conversi sunt ad occultas delationes.

Iosephum Hodermarszky 1708 impediverunt, quominus Bullas consequi valuisset. — Vide Tom. 3.

Bizanczy Georgius 1716 equidem Episcopus factus, et consecratus est, sed viis occultis impetrarunt Agrienses Roma 1718 notas Resolutiones, quae jam subjectionem sapiebant.

14—0. Comes Franciscus Barkoczy 1747 casavit Graeco-Catholicos Parochos, redegit ad Classem Capellaniam Plebanorum Latinorum annum Proventum, stolam, et omnia ademit, ac addixit Plebanis suis. Episcopum coegit scandalose jurare, Eumque non Episcopum, sed tantum qua suum Vicarium tractavit; Facultatem ei tribuebat ordinari Presbyteros, et alia Pontificalia exercendi; Ut videre est superius.

Iuramentum Fidelitatis nec per Brevia Apostolica, tantominus Altissimas Resolutiones fuit impositum, Et tamen per Agrienses rigide exigebatur.

15—0. Roma prior perspexit necessitatem elibertandi Dioecesim Munkacsiensem, et ideo eatenus opinionem ab Agriensi Episcopo deposcit. Post multas adursiones 31-a Martii 1767 tandem praestitit opinionem. — Vide Bazilovits Part. IV. Cap. 13. pag. 75.

Acclusa hujus opinionis ego chronologice pertractavi.

Донесення латинських віцеархідияконів стосовно цієї думки я знаходжу дуже незначними, щоб їх подати у своїй праці. Соромно було б їх читати освіченому сучасному латинському духовенству, і не хочу викликати у греко-католицьких парохів жадливий біль. Але і русини спростували цю думку достатніми аргументами. Дивись Базілович, част. 4, гл. 18, стор. 143.

(130) Глава 38
Продовження

На підставі цієї думки з'являється папське послання під 14 листопада 1767 року, згідно з яким єпископ Кароль хвалиться за надзвичайну старанність у поширенні унії і за вміння поладодити справи, і мукачівський єпископ підпорядковується єгерському. Тому і Марія-Терезія доводить до відома самого Іоанна Брадача під 24 серпня 1768 року, щоб він визнав єгерського єпископа за справжнього і законного єпископа і за свого настоятеля, і йому ж виявляв у всіх справах належну шану і послушність, відповідно як вікарій, і під цим титулом негайно особисто підійшов до нього. Обидва декрети дивись у Базіловича, част. IV, с. 125 і наст.

З послушливістю до цього королівського наказу як вище було наведено, Брадач відправився в Егер, і (там) мав скандальну сцену. — Ті, що поверталися, зупинилися у Шайо-Петровому і підписали такого листа:

«Ми, уніатські пресвітери східного священного обряду із сігетської панської конгрегації, яка належить до славного Марамороського комітату, доводимо до відома всіх, кого це стосується, що після нижчепідписаного року, місяця і дня у місті Сіготі, приєднаному до вищезгаданого славного комітату для конгрегації, яку за старим звичаєм щороку звичайно проводимо як задля росту святої східної матері церкви і збільшення довірених нам душ, так і для пропаганди св. унії, отже, старанно намагаючись, щоб, збиті з правильної стежки, були захищені від зла, і щоб у добрих намірах, врятовані від світських заворушень були корисними, і щоб у мирі у кіотах довір'я відпочивали, щоб за допомогою бога заохотили принести багато користі у дім господа. Після того як, кажу, ми зібрались разом на конгрегацію і разом були призначені, і в той самий час, зайняті іншими справами, високопреподобний пан Андрій Жеткей, сігетський парох східного обряду, архідиякон і марамор-

Vice — Archi Diaconorum Latinorum huic opinioni inductas Relationes longe viliores invenio, quam ut operi meo inseram. Puderet cultum modernum Latinum Clerum eas legere, et Graeco-Catholicis Parochis nefandum nolo renovare dolorem. Sed et sufficientibus eam opinionem enervarunt argumentis Rutheni. Vid. Bazilovits Part. 4-a cap. 18, pag. 143.

(130) Caput 38.
Continuatio.

In consequentiam hujus opinionis emanat Breve Apostolicum, sub 14-a Novembris, 1767 vigore cujus Carolus Episcopus collaudatur de nimio Zelo, promovendae Unionis, et dexteritate negotia tractandi, et Episcopus Munkacsiensis Agriensi subijcitur. Unde etiam Maria Theresia ad ipsum Ioanni Bradacs sub 24-a Augusti 1768 intimat, ut Episcopum Agriensem pro vero, ac legitimo Ordinario, et Superiore suo agnoscat, Eidemque in omnibus negotiis debitam reverentiam, et obedientiam, tamquam respective suus Vicarius praestet, hocque nomine Eum ocyus personaliter accedat. Utrumque Decretum vide apud Bazilovits Part. IV. pag. 125. et sequ.

In obsequium hujus Mandati Reginalis, ut superius deductum est, Bradats Agriam discessit, et scaenam scandalosam habuit. — Reduces substituerunt in Sajo-Petri, et sequens scriptum subscripserunt:

Nos Sacri Ritus Orientalis Uniti Presbyteri ex Congregatione Dominali Szigethiensi Incl. Cottui Maramorosiensi adjacente, significamus, quibus expedit Universis, quod posteaquam infrascriptis, anno, mense, et die ad oppidum Szigeth, praefato I. Cottui ingremiatum ad Congregationem, quam de antiquo more quotannis consuevimus celebrare, sicut pro Sanctae Matris Ecclesiae Orientalis, animarumque nobis concreditarum incremento, ita et propagandae S. Unionis ergo, sedulo conantes, quatenus recta semita deductae a malo praeservarentur, inque cupitis bonis a fluctibus servatae mundanis, proficerent, atque cum pulchritudine pacis in Tabernaculis Fiduciae conquiescerent, opitulante Deo, multum in Domo Domini fructum allaturae. Posteaquam inquam ad Congregationem conjunctim convenissemus, atque in simul constituti fuisset, eodemque ipso tempore inter reliqua negotia Rendissimus Dnus Andreas Zsetkey, Orient. Ritus Parochus Szigethiensis, Archi Diaconus, et Vicarius Maramorosiensis

роський вікарій показав нам латинською мовою написаного і п'яťма архidiaконами та іншими 15 (131) нашими братами власноручно підписаного листа, який містив у собі якусь претензійну владу його ексцеленції егерського єпископа над високопреосвященим паном мукачівським єпископом, нашим наймилостивішим прелатом, та (містив у собі) підпорядкування йому, яке для східного нашого обряду дуже вороже, для св. унії шкідливе, і ми ніколи про нього (підпорядкування) не чули і водночас (лист) вищезгаданих п'яťох архidiaконів та 15 інших наших братів містив у собі незгоду, навіть суперечливість проти бажаної влади і підпорядкування егерському латинському єпископові над вищезгаданим мукачівським єпископом. Стосовно цього нас дуже умовляли, щоб ми жили мирно і спокійно й охоче стверджували, що вищезгадане підпорядкування його ексцеленції егерському єпископові як словам, так і ділом сприяє св. унії, а нам самим дуже допомагає своєю могутньою допомогою і захистом, і більше того також відносно цього нас зобов'язували присягою, щоб ми про вищезгадане підпорядкування публічно народу не говорили». Зміст цього листа такий:

«Нижчепідписані, визнаючи зміст цього (листа) доводимо до відома всіх, кого стосується, що після того, як, з одного боку, з доброзичливих королівських дарчих грамот, так і папських булл, вчасно обнародуваних 1 травня 1768 року з нагоди привселюдного висвячення високопреосвященного пана Іоанна Брадача, рожнявського, мукачівського та марамороського єпископа, апостольського вікарія, нашого наймилостивішого єпископа у славному королівстві Угорщини і приєднаних до нього земель. Одні ж з безпосереднього, а інші з опосередкованого джерела зрозуміли, що її найсвятіша царсько-королівська і апостольська величність, пані, наша найшановніша пані, для свого найпалкшого старання у поширенні св. унії, і з материнською турботою зберегти у спокої вірне їй духовенство та уніатський народ, шанобливо призначила і затвердила вищеназваного високопреосвященного пана Іоанна Брадача для нас без якогось впливу (132) або зв'язку егерського латинського єпископа, і водночас подбала про незалежну юрисдикцію, освячену священним апостольським престолом, і добро-

exhibit nobis Latino idiomate confectas, et quinque Archi-Diaconorum, reliquorumque 15. (131) Fratrum nostrorum propriis manibus subscriptas Literas, quae aliquam super Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Episcopo Munkaciensi, Praelato Nostro Gratosissimo, a Sua Excellentia Episcopo Agriensi praetensam potestatem, et sibi subjectionem, Ritui nostro Orientali nimis contrariam, S. Unioni nocivam, et a nobis nunquam auditam, ac insimul (!) suprafactorum quique Archi-Diaconorum, et reliquorum 15. Fratrum nostrorum contra cupitam a Latino Agriensium Episcopo super prius nominato Episcopo Munkaciensi potestatem, et subjectionem, dissensum, imo et contradictionem in se continebant, multum nos super eo cohortando: ut pacifice, et tranquille permaneamus, praelibatam vero subjectionem a Sua Excellentia Agriensi Episcopo, utpote in verbo, et opere potente, S. Unionem promovere, nobisque ipsis praepotenti suo praesidio, et patrocinio plurimum opitulari valente, aequi, bonique consulemus, et quod plus est, Iuramento etiam super eo obstringendo, ne nimirum praefatam subjectionem publice populo promulgaremus. Quorum Literarum sequens est Tenor:

Infrascripti tenore Praesentium recognoscendo, notum facimus, quibus expedit Universis, quod posteaquam parte ab altera tam ex Benignis Collationibus Regiis, cum et Bullis Pontificiis tempore, et occasione Consecrationis Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Ioannis Bradats Episcopi Rossensis, Munkaciensis, et Maramorossiensis, per Inclitum Regnum Hungariae, Partesque Eidem annexas Vicarii Apostolici, Praesulis Nostri Gratosissimi anno 1768. die 1-mae mensis May in frequentissimo concursu peractae, publicatis, aliqui quidem ex immediato, alii autem ex communicato auditu intellexissent Suam Sacratissimam Caesareo-Regiam, et Apostolicam Majestatem, Dominam, Dominam Nostram Clementissimam pro suo in promovenda S. Unione ferventissimo Zelo, atque Materna conservandi in tranquillitate fidelem sibi Clerum, et Populum Unitum sollicitudine (!), praelibatam Illustrissimum, ac Reverendissimum Dominum Ioannem Bradats nobis extra ullum Agriensium Latini Praesulis in- (132) fluxum, aut nexum pro Episcopo Clementissime nominasse, atque constituisse, eidemque absolutam aequae, ac illuminatam Iurisdictionem a Sacra Sede Apostolica procurasse, atque exercitium ita procuratae illico inchoandum benignè praecipisse.

зичливо наказала негаймо приступити до виконання обов'язків.

Однак, з другого боку, після чотирьох місяців від висвячення спочатку тільки там і сям, і таємно, а опісля разом і відверто не без насмішки ми чули щодня як від церковних осіб, або плебанів, так і від монахів, зокрема жebraків, та навіть і світських (плебанів) латинського обряду, що той же наш єпископ залежить від високопреосвященного пана настоятеля егерців і є його вікарієм, а зрештою також особисто викликаний в Егер для складання присяги на вірність (відповідно до цієї вже загальновідомої розмови повторена чутка про підготовку високопреосвященного пана нашого єпископа до розголошеної егерської поїздки). Бо ми побачили і зауважили, що його ексцеленція з нагоди канонічного візиту в Чергатському окрузі стосовно церков і парохів нашого уніатського обряду сприйняла вже саме здійснення якоїсь зверхності частково ласкаво, а частково також образливо.

Тоді, не маючи змоги взаємно порадитись стосовно всіх настанов, і водночас достовірно почувши, що біля восьмого дня нижчезгаданого місяця високопреосвященний пан наш мукачівський єпископ збирається в дорогу в Егер, як нам самим, так і народу, незадоволеному новиною справи, маючи намір порадити, ми вирішили, що, подорожуючи, наш єпископ в дорозі, де б він не знаходився, був повідомлений про справжній стан справи; як також одні випереджаючи, а інші слідуючи за ним, коли того ж 20-го дня поточного місяця ми зустрілися в селі Шайо-Петровому, що належить до славного Боршодського комітату, хоч він дивувався непередбачливій зустрічі, і коли удостоївся повідомити нас про причину своєї поїздки, ми настійно вирішили, пізніше маючи намір дотримуватись нашої думки, щоб посилати в Егер нашого єпископа з його дозволу тільки також за нашою участю, і щоб інформував про справу, що він, власне, зробив, довівши до відома всіх нас доброзичливий указ відносно обов'язку про залежність у здійсненні його юрисдикції безпосередньо від високопреосвященного пана егерського єпископа, при обнародуванні якого з покірною набожністю ми всі перелякалися (133), роздратовані частково болем, частково ж наче в дзеркалі бачачи тодішнє нещасливе наше становище, в якому за обов'язком претензійної залежно-

Parte vero ab altera post quatuor a Consecratione menses primo sparsim duntaxat, et obscure, exposit autem communiter, ac aperte tam ab Ecclesiasticis, seu Plebanis, quam Religiosis, praesertim mendicantibus, imo et saecularibus Latini Ritus eundem Episcopum nostrum ab Excellentissimo Domino Agriensium Antistite pro sibi subjecto, et Vicario suo praetendi, ac tandem etiam pro deponendo Fidelitatis Iuramento Agriam personaliter evocari, dietim non sine insultatione audire cepissemus (:secundante jam communi huic rumori reiterata fama apparatus Illustrissimi Domini Praesulis nostri ad divulgatum iter Agriense:) quin ubi ipsum jam exercitium alicujus Superioritatis Suam Excellentiam occasione Canonicae Visitationis in Districtu Cserhatiensi, quoad Ecclesias, et Parochos Ritus nostri Uniti partim blande, partim etiam violenter accepisse aut vidissemus, aut percipissemus.

Eotum praemissa omnia ad in vicem conciliare nequentes, una et circa diem infrascripti mensis octavam Illustrissimum Dominum Praesulem Nostrum Munkacsensem Agriam versus iter suscepturum pro certo audientes, tam Nobis ipsis, quam etiam populo de rei novitate mussitanti, consulturi statuimus itinerantem Praesulem Nostrum in via alicubi convenire, de rei veritate edoceri, quemadmodum etiam alii praecurrentes, alii vero subsecuti, cum eodem die 20-a defluxi mensis in Possessione Sajo Petri Incl. Comitatus Borsodiensi adiacente, admirate licet non praevisum concursum convenimus atque cum de ratione itineris sui nos capacitare dignaretur, debite instituimus serius proposito nostro inhaesuri de non mittendo nempe Praesule nostro aliter Agriam, nisi nos quoque una secum ire pateretur, deque negotio informaret, prouti etiam informavit, publicato videlicet ad omnium nostrum auditum Benigno-Rescripto super nexum dependentiae in exercitio Iurisdictionis suae ab Excellentissimo Domino Episcopo Agriensi sibi directo, ad cuius publicationem homagiali cum devotione exauditam cohorrui-mus omnes (133) partim dolore perciti, partim vero, velut in speculo praevidentes tum infelicem illum statum nostrum, in quo sub praetensae dependentiae nexu retroactis annis ad vivum vexabamur, postliminio rediturum, cum populi perturbationem, in Ritu, atque Decimarum exactionem tenentes, inevitabilem commotionem; ultronee itaque nosmet declaravimus, a Latere Illustrissimi Domini Praesulis Nostri nequaquam recessuros, verum et in via, et Agriae

сті в минулі роки живцем ми мучились, що поверне на основі відповідного дозволу немилуче потрясіння, хоч ми затримуємо заворушення народу в обряді, а також збір десятин. Таким чином, ми добровільно заявили, що ми не відступимо від високопресвященного нашого пана єпископа, але і в дорозі, і в Егері ми завжди будемо з ним. Тому, щоб не здавалось, що він змушений скласти присягу зі страху і погроз, як його попередник, а також тому, щоб не був підступно убитий своїм заклятим ворогом, а саме Лукою Габіною, від якого є всі наші скандали в Егері. Адже той же Габіна, який зневажає божі та людські закони, не рахуючись охоче з посадами (який, між іншим, також був непокірним блаженної пам'яті нашому єпископові Михаїлу-Емануїлу Ольшавському), присягаючи стверджував, що він вб'є наче собаку напного наймилостивішого єпископа (тремтить перо) за столом його ексцеленції. Власне з цієї подвійної причини ми не дозволили їти на прийом нашому єпископові у резиденцію його ексцеленції егерського єпископа, але, прибувши з ним в Егер, ми зупинились у загородньому готелі. Звідси негайно і наш наймилостивіший єпископ, і ми від себе послали депутатів, щоб вони привітали і вимагали запоруку за Луку Габіну і водночас дозвіл на проведення конференції. Після повернення вони нас вразили тим, що власне доповіли, що його ексцеленція не зволіла удостойти нашого єпископа навіть титулом «високопресвященний», який, між іншим, у листах вживала. Вони доповіли, що не слід остерігатись Луки Габіни, але якщо у присутності виявиться винним, він буде покараний, а про конференцію не було жодної згадки. Під час розмови додав: «Я вірю, каже, вони не прийшли сперечатись». Бо тут ми звертаємо уваги, що явно зневажали того, кого у парафіях плєбани хворобливо переносили, а в Егері процвітає. Нам здавалось, що депутати наступного дня дещо детальніше доповіли його ексцеленції, бо говорили, що його ексцеленція всіх нас особисто допустить на бажану конференцію, яка однак із-за важливої справи (134) вимагає тривалішого часу, а він (егерський єпископ) повинен проводити консисторію. Що стосується Габіни, то від нього нікому не загрожує небезпека, бо знаходиться далеко від Егера; цим повідомленням заохочені, тим часом від нашого наміру ми відмовились, і добровільно ми послали високопресвященного пана нашого

eidem semper adhaesuros, tum ideo, ne videlicet ad instar Praedecessoris sui metu, et comminationibus ad deponendum Iuramentum adigeretur, tum etiam ideo, ne a jurato suo inimico: Luca nempe Habina, qui hucdum ad omnium scandalum nostrum Agriae foveretur, ex insidiis interimatur; idem namque Divinarum, ac Humanarum Legum contemptor Habina non numerandis facile vicibus (:qui caeteroquin pie quoque memoriae Praesuli Nostro Michaëli Manuëli Olsavszky rebellis erat:) is jurejurando affirmabat se, ubi primum etsi ad mensam Suae Excellentiae Gratosissimum Praesulem Nostrum (:horret calamus:) tamquam Canem interempturum; atque duplici hac ex ratione ad Residentiam Suae Excellentiae Episcopi Agriensis pro hospitio Praesulem Nostrum ire non permisimus, verum cum eodem in Diversorio Suburbano Agriam venientes, substitimus. Unde illico et Praesul noster Gratosissimus, qui salutarent, et nos e gremio nostri, qui cautionem de Luca Habina, una et admissionem ad instituendam conferentiam eflagitarent (!), misimus Deputatos, qui reduces in eo nos attonitos reddiderunt, quod nempe retulissent Suam Excellentiam, Praesulem Nostrum ne Titulo quidem, quem alias in Literas dabat, Illustrissimi, dignatam fuisse, de Luca autem Habina nulla opus esse cautione, reposuisse, sed in praesentia, si per quem reus comprobatus fuerit, satisfactionem non defuturam, Conferentiae demum nullam mentionem fuisse, verum inter loquendum (!) subintulisse: Credo inquit, non venerunt disputatum. Hinc advertimus etenim non obscure contemptum, quem in Parochiis a Plebanis dolorose patimur, Agriae quoque vigere. Latiora nonnihil retulisse nobis videbantur sequenti die ad Suam Excellentiam Deputati, dicebant enim Suam Excellentiam nos omnes in persona ad desideratam. Conferentiam admissuram, quam tamen, utpote de gravi negotio (134) longius exigere tempus, sibi autem instare horam Consistorii, a Habina vero nullum alicui impendere periculum, siquidem Agria abesset, quo nuntio animati, a proposito nostro tantisper recessimus, atque Illustrissimum Dominum Praesulem Nostrum cum paucis e gremio Nostri ad Suam Excellentiam fine Salutationis, etsi ab utrinque visum fuerit, etiam praeliminaris secretae Conferentiae ultronee dimisimus, sed non sperato cum successu: Nam intuitu quidem primo amica videbatur dare verba, at ubi ideis suis, et projectis non illico Praesulem Nostrum, quia partim praejudicios, partim vero Sacrae Unioni noxiis assentiri, et subscribere animadvertisset, excan-

єпископа з небагатістю з нашого лона до його ексцеленції, щоб привітати, хоч з обох сторін було видно, що конференція носить секретний характер, але без бажаного успіху. Бо на перший погляд здавалось, що дружельотно говорити, але коли звернув увагу, що наш єпископ не зразу погоджується з його ідеями і задумами, тому що частково небезпечні, а частково шкідливі для святої унії, і не підтримує (іх), розгнівався, і б'ючи кулаком по столу, не лише не давав нашому єпископові відповідного титулу «високопреосвященний», але навіть, повторюючи, говорив, що він (Іоанн) має нечисту совість, і що нещиро прийшов і говорить. (Егерський єпископ) додає, що наш єпископ повинен дати визнання віри і скласти йому присягу вірності і послухності як вікарій і його підданих, бо він (Іоанн) оуісля у всьому буде керуватись його єпископською владою і авторитетом. Наш єпископ заперечив, що він уже дав присягу і на вірність, і на послухність папі, і що він дав визнання віри і не може визнати такого авторитету і єпископської влади, яку він здійснював, тому і заперечує йому. Ті з наших, які були там і доповіли, що з нашим єпископом так поступили і заплутали, добровільно сказали, що вони, власне, хочуть залишити його своїм єпископом, про якого вони чули, що його король призначив, а папа підтвердив на конгрегації, якому він склав присягу під час свого висвячення. Після того, як все це ми з повідомленням зрозуміли, ми засумували з приводу нашої нещасної долі, схваливши і підтвердивши на конференції, або скоріше на суперечці, попередню заяву і заперечення присутніх наших братів, ми збентежені наступного дня залишили Егер, тому що його ексцеленція сказала, що вона з нами більше нічого не має. Для більшої сили і підтвердження чого при поверненні з Егера присутні власними підписами підтвердили листа, в селі Шайо-Петровому, дня двадцятого місяця вересня, року 1769. — Я, Георгій Сабадош, (135) кафедральний архідякон славного Угоцького комітату, як за кафедральні округи, так і вищезгаданого комітату власною рукою підписав в. р. — Я, Андрій Жеткей, архідякон славного Марамороського комітату і світський вікарій підписав за всі округи вищеназваного комітату в. р. — Я, Андрій Бачинський, дорозький парох підписав за округи Саболч і Сатмар славного комітату, як їх архідякон в. р. — Я, Іоанн Бокшай, серенський парох, чергатський архідякон

duit, mensamque pugno quatens, non tantum competentem Illustrissimi Titulum Praesuli Nostro non dabat, verum etiam eundem malam habere conscientiam, fecteque venisse, ac loqui, repetitis dicebat vicibus, addens: oportere Praesulem Nostrum Professionem Fidei elicere, Iuramentumque sibi Fidelitatis, et Sibi Subjectum, se enim sua Ordinaria potestate, et autoritate exposit in omnibus usurum; Reposuit Praesul Noster: se tam Fidelitatem, quam obedientiam Summo Pontifici iam jurasse, et Fidei Professionem elicuisse, atque talem autoritatem, et potestatem Ordinariam, qualem experiebatur, ferre non posse, quin eidem contradicere. Quod idipsum (!) e gremio Nostri ibidem praesentes, atque Praesulem suum ita tractari, et confundi referentes, ultronee edixrant, se nempe illum pro Episcopo suo servari velle, quem a Rege resolutum, et Pontifice confirmatum occasione Congregationis audiverant, cuique tempore Ordinationis Suae Iuramentum deposuerant. Quibus omnibus, et singulis relatione intellectis indoluimus miserae sorti nostrae, atque collaudata, et approbata in Conferentia, seu potius Concertatione praesentium Fratrum Nostrorum praemissa declaratione, et Contradictione confusi, Agria die sequenti, siquidem Sua Excellentia dixerat se nobiscum nihil amplius habere, discessimus. In quorum majus robur, et firmamentum praesentes subscriptionibus propriis roboratas dedimus Literas Agria reduces, in Possessione Sajo-Petri, die Vigesima, Mensis Septembris, Anno 1769—0. — Ego Georgius Szabados, Cathedrae (135) dralis, et Inclyti Cottüs Ugoeciensis Archi Diaconus, tam pro Cathedralibus, quam et praelibati Cottüs (!) Districtibus manu propria subscripsi. mp. — Ego Andreas Zsetkey, I. Cottüs Maramorosiensis Archi Diaconus, et Vicarius Foraneus pro omnibus praelibati Cottüs Districtibus subscripsi. m. p. — Ego Andreas Bacinszky, Par. Doroghien. pro Iti Cottüs Szabolcs, et Szathmar Districtibus, qua eorumdem Archi Diaconus subscripsi. m. p. — Ego Ioannes Boksay, Par. Szerencsiensis, Archi Diacon. Cserhatiensis pro eodem Districtu subscripsi. m. p. — Ego Basilius Labantz, Par. Homonnen. et Districtus ejusdem nominis Archi Diaconus subscripsi m. p. — Ego Alexius Bony, Par. pro parte Valachorum Karoliensis, nec non per Inclytum Cottüm Szathmar Proto-Archi Presbyter subscripsi m. p. Ego Demetrius Ivasko S. S. Theologiae Moralis pro parte Valachorum Professor, et Districtus Avasiensis Archi Presbyter subscripsi. m. p. — Ego Simeon Csirszky, Par.

підписав за той же округ в. р. — Я, Василій Лабанц, гуменський парох та архідиякон того ж округу підписав в. р. — Я, Олексій Бонь, королівський парох волохів, а також протоархієписвітер славного Сатмарського комітату підписав в. р. — Я, Деметрій Івашко, вчитель св. моральної теології для волохів і архієписвітер Авашського округу підписав в. р. — Я, Симеон Чирський, Шайолетрівський парох, чергатський архієписвітер підписав в. р. — Я, Михаїл Тарасович, іштанцький парох уніатського грецького обряду підписав від свого імені та імені Уйгельського округу як його депутат в. р. — Я, парох Метковський Іоанн іменем твоїм і собора його 2 (?) в. р. — Я, Іоанн Конч., парох уніатського грецького обряду від свого імені та імені Лаборцького округу як його депутат підписав в. р. — Я, Василій Бачинський, букоцький парох уніатського грецького обряду від свого імені та імені Маковицького округу, як депутат в. р. — Я, Іоанн Станковський, ужгородський парох уніатського грецького обряду в. р. — Я, Георгій Кевсегі, токійський парох підписав в. р. — Я, Михаїл Фекете, шайосегединський підписав в. р. — Я, Михаїл Барна, бодрашуйлокський парох уніатського грецького обряду підписав від свого імені та імені Уйгельського округу, як його депутат в. р. — Я, Стефан Голошнай, кікський парох уніатського грецького обряду в. р. — Я, Михаїл Рейпаші, гарадський парох уніатського грецького обряду в. р. — Я, Стефан Тернай, герембельський парох в. р. — Я, Михаїл Буковецький, каненський парох уніатського грецького обряду в. р. — Видано мною, Іоанном Пастелієм, керекненським парохом і світським нотаріусом шановного духовенства в. р. — (136). Отже, ми, уважно і старанно розглянувши зміст вищезгаданого листа, зрозумівши і підкресливши його значення, можемо не тільки хвалити, але й підтверджуємо вчинок наших братів, які були в Егері, про якого вони чули, що він був призначений для них за справжнього єпископа не тільки королем, але й підтверджений найсвятішим отцем з нагоди висвячення, якому вони склали присягу під час прийняття свого св. сану, знову вони визнали, що вони бажають і хочуть (його) визнати, але вони і заперечили всю ту залежність, яку його ексцеленція, егерський єпископ намагався встановити над високопреосвященним і високопреподобним паном мукачівським єпископом, нашим наймилостивішим прелатом. Бо вона (залеж-

Sajo-Petrien. Archi Presb. Cserhatien. subscripsi. m. p. — Ego Michaël Taraszovits, G. R. U. Par. Istanczien. meo, et Districtus Ujhelyiensis nomine qua Deputatus ejusdem subscripsi. m. p. — Азь парох (!) Метковскій Іоаннъ именем (!) моим (!) и Собора монго Гуменскаго подписах (!) m. p. — Ego Ioannes Koncs. G. R. U. Parochus N. meo, et Districtus Laborczensis nomine qua ejusdem Deputatus subscripsi m. p. — Ego Basilius Bacsinszky, G. R. U. Par. Bukoczien. meo, et Districtus Makoviczensis nomine, qua Deputatus. m. p. — Ego Ioannes Sztankovszky Par. G. R. U. Unghvar. m. p. — Ego Georgius Kőszeghy, Par. Tokaien. subscripsi m. p. — Ego Michaël Fekete, Par. Sajo — Szegedien. subscripsi m. p. — Ego Michaël Barna, G. R. U. Par. Bodras Ujlakiensis, meo, et Districtus Ujhelyien, qua ejusdem Deputatus subscripsi. m. p. — Ego Stephanus Holosnay, G. R. U. Par. Kikiensis m. p. — Ego Michaël Repasy, Gr. R. U. Par. Garadnensis, m. p. — Ego Stephanus Ternay Par. Görömbelien. m. p. — Ego Michaël Buchovetzky, G. R. U. Par. Kanyensis m. p. — Extradat. per me: Ioannem Pasztelyi, Par. Kereknyensem, et V. Cleri Publicum Notar, m. p. — (136) Nos igitur omnibus in praefatis Literis contentis, sedulo, et diligenter perspectis, intellectis, et definitis, non possumus non laudare, sed potius confirmamus Fratrum Nostrorum Agrariae existentium Factum, quo non solum Eum pro proprio, et Ordinario Suo Episcopo, quem a Rege nominatum, a Sanctissimo Patre confirmatum occasione Consecrationis audiverant. Cuique tempore Susceptionis S. Ordinis Sui Iuramentum deposuerunt, agnoscere se optare, et velle recognoverunt, verum etiam omni illi dependentiae, quam Sua Excellentia Agriensis Episcopus super Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Episcopo Munkacsienis, Praelato Nostro Gratosissimo habere intendit, contradixerunt, veluti Sacro Ritui Orientali in Hungaria nimium contrariae, S. item Unioni nocivae, nobisque ad hoc tempus inauditae, habendo enim nos hic in Marmatia ab antiquis Saeculis Regia Privilegia super Nobilitate, habuimus etiam Nostros proprios Episcopos, nunquam tamen a nostris avis, et Abavis audivimus, ut quis ex Episcopis Nostris alicui Latini Ritus Episcopo fuisset subjectus, aut ab illo Suam Iurisdictionem accepisset; et ex quo Episcopis Munkacsienibus paremus, similiter nunquam audivimus, ut ab Agriensi Episcopo quispiam Episcopus Munkacsienis dependisset, aut ejus Vicarius fuisset. Praeterea Nos vident, et noscendo Gentis hujus Maramorosienis

ність) занадто ворожа священному східному обряду в Угорщині, а також шкідлива св. унії. До цього часу ми не чули (про залежність), маючи тут у Мараморощі з давніх віків королівські привілеї стосовно дворянства, ми мали також своїх власних єпископів, і ніколи ми не чули від наших дідів та прадідів, щоб хтось з наших єпископів був підпорядкований якомусь єпископові латинського обряду або одержав від нього свою юрисдикцію, і з того часу ми підкоряємось мукачівським єпископам, подібно ми ніколи не чули, щоб якийсь мукачівський єпископ був залежний від егерського єпископа або був його вікарієм. Крім того, бачачи і знаючи становище і дух цього марамороського народу і передбачаючи його занепад, ми не можемо свідомо судити, щоб свята унія віри, про яку турбувалися мукачівські єпископи, могла непохитно існувати у сучасному стані, бо цей марамороський народ нашого обряду настільки дотримується у своїх божественних і церковних церемоніях, що не тільки не повірив би і послухався б усіх теологів, єпископів і патріархів, але навіть самого ангела, якби він прийшов і йому оголосив, що залежність східного єпископа від латинського нічого не шкодить східному обряду або уніатській вірі. Тому ми дуже боїмось, що це лихо, яке не тільки охопило Трансільванський край, знищило славний Бігарський комітат, а також вісім або дев'ять років тому назад значною мірою вразило Сатмарський (комітат), пошириться і на весь наш Марамороський комітат: бо там же внаслідок (137) залежності, не маючи свого власного єпископа в ординарній юрисдикції, і ті, які прийняли уніатську віру, знову повернулись у стару схизму. І до того, щоб св. унія в результаті такої важкої праці і виняткової старанності зробута і рішуче збережена досі пасторатом мукачівських єпископів, на очах не пропала. Хто не скаже, що подібне притаманне як божому, так і людському закону, щоб кожен архіпастор пас свої вівці згідно свого обряду, якого вівці пізнають і повинні пізнати. А що якби дійсно цей марамороський народ знову почув, що його єпископ підпорядкований латинському єпископові і (йому) підлеглий, а ще більше, якби також насправді побачив, що егерський єпископ користується ординарною владою, як офіційно оголосив, який відвідує церкви східного обряду і виконує інші обов'язки, як робив у інших місцях та напевно виникне не мале

statum, et genium, ejusque inclinationem praevidendo, salva Nostra Conscientia judicare non possumus, ut Fidei Sacra Unio per Episcopos Munkacienses procurata in moderno statu inconcusse persistere possit, ita enim Ritus Nostri Gens haec Maramorossiensis in suis Divinis, et Ceremoniis Ecclesiasticis obfirmata est, ut non solum omnes Theologos, Episcopos, et Patriarchas, sed ne ipsum quidem Angelum, si veniret, eique annunciaret, quod Orientalis Episcopi dependentia Latino facta nihil Orientali Ritui, vel Fidei Unioni noceat, audirent, vel crederent. Quapropter vehementer metuimus, ne hoc malum, quod non solum terram Transylvanicam implevit, Incl. Cottum Bihariensem destruxit, verum etiam Szathmariensem ante octo, vel novem annos majori ex parte decepit, in Nostro etiam toto Comitatu Maramorossiensis dilatetur: etenim ibidem propter de- (137) pendentiam non habendo suum proprium Episcopum in Ordinaria Iurisdictione, et qui Unionem Fidei susceperant, rursus in pristinum Schisma relapsi sunt. Atque adeo ne tanto sudore, et industria quaesita, et praecise Episcoporum Munkaciensium Pastoratu adusque conservata S. Unio in ictu oculi evanescat, quis non cum Divinae, tum Humanae legi conforme esse dicet? ut quisque Archi-Pastor oves suas secundum suum Ritus pascat? quem oves suae noscunt, et noscere tenentur. Quodsi vero iterum populus iste Maramorossiensis inaudiverit suum Episcopum Latino Episcopo subordinatum, atque subjectum, quanto magis autem, quodsi etiam reipsa viderit Episcopum Agriensem Ordinaria potestate, quemadmodum publice edixerat, utentem, Ecclesias Orientalis Ritus visitantem, et reliquas functiones obeuntem, quemadmodum alibi faciebat, profecto non parvus in Gente hac Marmatica exorietur tumultus, Nobisque ipsis ultimum imminet periculum; praevidemus enim quasi in speculo alios ex Nobis lapidibus percutiendos, alios proterendos, alios in ore gladii interimendos, alios rursus, quemadmodum ante aliquot annos in terra Transylvanica suis Pastoribus fecerunt, prouti propriis Nostris vidimus oculis, ab Ecclesiis Nostris violenter repellendos, et ad territorium efferendos. Caeterum Nos in Dogmatibus Fidei, et morum omnibus Sanctissimo Patri, Romano Pontifici ad ultimum vitae habitum obedire volendo, Regi item ad profusionem sanguinis Fideles esse, et permanere cupiendo, notum facimus, quin imo et protestamur, quoniam ita coram Deo judicamus, ne nos, quodsi nimirum in Gente hac Maramorossiensis quispiam tumultus fuerit, et a S. Unione

заворушення серед цього марамороського народу і нам самим загрожуватиме величезна небезпека. Бо ми передбачаємо неначе у дзеркалі, що одні з нас будуть побиті камінням, інші вигнані, інші зарізані мечами, а інших насильно виженуть з наших церков на територію, як декілька років тому назад поступили у Трансільванському краї зі своїми пасторами, що ми побачили власними нашими очима. А втім, ми, бажаючи бути послухними у всіх догматах віри і моралі найсвятішому отцю, римському папі до останнього подиху життя, а також бути вірними королю до краплі крові, ми доводимо до відома, та навіть протестуємо, тому що так ми проголошуємо перед богом, щоб ми, якщо без сумніву серед цього марамороського народу виникне якесь заворушення і відбудеться відокремлення від св. унії, не були причиною цієї несподіваної події, тому що ми, умиваючи наші руки, будемо невинними і такими бажаємо бути у свій час перед божественною величністю, а також перед апостольським престолом і королівським тронном, (і цього) щиро і сердечно просимо. Що також для більшої достовірності власноручно підписуємо і підтверджуємо печатками». Дано у місті Сіготі, дня 20-го жовтня, 1769 року. Я, Іоанн Ворохга, бичківський парох і архіпресвітер Сіготського домініального округу підписав в. р. (м. п.). — Я, (138) Василій Божук, нижньобичківський парох в. р. (м. п.). — Я, Іоанн Прибега, кобилецько-полянський парох, в. р. (м. п.). — Я, Василій Сенч, косівсько-полянський парох, в. р. (м. п.). — Я, Пилип Трайстра, верхньоровеноравський парох, в. р. (м. п.). — Я, Іоанн Данилович, костульський парох, в. р. (м. п.). — Я, Андрій Добка, діловецький парох, в. р. (м. п.). — Я, Григорій Бранкуца, акнарахівський парох, в. р. (м. п.). — Я, Стефан Миклушчук, вочкорахівський парох, в. р. (м. п.). — Я, Роман Подрухович, ясинянський парох, в. р. (м. п.). — Видано мною, Васи́лем Андруховичем, ясинянським парохом, нотаріусом домініальної конгрегації, в. р. (м. п.).

Ця сумна сцена дуже поширена по єпархії, духовенство за власною ініціативою зберглося навколо конгрегації і заявляє, що воно залишається вірним святій унії, хоче мати єпископом Іоанна, але якщо він буде підпорядкований егерському єпископові, тоді відмовиться від нього і проситиме для себе незалежного єпископа.

defectio contigerit. hujus insperati eventus causa simus, quoniam Nos lavantes Manus Nostras, innocentes erimus, et tales coram Majestate Divina, coram item Sede Apostolica, et coram Throno Regio suo tempore esse desideramus, et cordicitus exoramus. Quod etiam pro majori fide proprii manibus subscribimus, et sigillis roboramus. Datum in oppido Szigeth, die 20-a Octobris, Anno 1769. Ego Ioannes Novrochta, Parochus Bocskoviensis, et Districtus Dnalis Szigethiensis Archi-Presbyter subscripsi m. p. (:L. S.) — Ego Basilius (138) us Bozsuk, Par. Also Bocskoviensis m. p. (:L. S.) — Ego Ioannes Pribega, Par. Kobilo-Polyanensis, m. p. (:L. S.) — Ego Basilius Szencs, Par. Koszo — Polyanensis, m. p. (:L. S.) — Ego Philippus Trajsztra, Par. F. Rovenoraviensis m. p. (:L. S.) — Ego Ioannes Danilovits, Par. Kostuliensis, m. p. (:L. S.) — Ego Andreas Dobka, Par. Gyilensis, m. p. (:L. S.) — Ego Gregorius Brankuca, Par. Akna — Rahovien. m. p. (:L. S.) — Ego Stephanus Mikluscuk, Par. Vocskorachovien. m. p. (:L. S.) — Ego Romanus Podruchovits, Parochus Iasziniensis. m. p. (:L. S.) — Extradatum per me: Basilius Andruchovits, Parochum Iasziniensem, Notarium Congregationis Dominalis. m. p. (:L. S.).

Tristis haec Scaena per Dioecesim divulgata, Clerus proprio motu Districtuales Congregationes servavit, et declarat se Unioni Sacrae adhaerere, Ioannem Episcopum habere velle, sed si fuerit subjectus Episcopo Agriensi, tunc Eum respucere, et petere sibi dari independentem Episcopum.

З усіх округів я не можу навести подібні заяви, тільки тут наводжу (заяву) одного округу:

«Нижчепідписані славного комітату частково Березького, частково ж Угоцького, уніатські парохи східного обряду, цим нашим листом доводимо до відома всіх, кого стосується, що ми після того, як зрозуміли, яким порядком і способом його ексцеленція, егерський єпископ, бажаючи мати нашого високопреосвященного єпископа за вікарія, викликав у Егер, і як він поводився із службовцями і братами, нашими депутатами, у своїй резиденції, і, зокрема, із нашим дорогим прелатом, якого його ексцеленція не удостоїла відповідним титулом. І крім того, як посланого нашого прелата ганив, що прийшов до нього неширо, а не законно, і що не має належної свідомості, примушуючи його преосвященство складати йому присягу і послухність, зрозумівши це та інші, великий страх і біль охопили наші серця від цих нечуваних новин, бо ніколи до цього часу і ми, парохи, і довірений (139) народ нашому керівництву, не знали, не чули, щоб наші єпископи-попередники були підпорядковані егерським єпископам і були їхні вікарії, бо коли ми були висвячені мукачівськими єпископами на священників і давали їм обіт послухності біля вівтаря, одсржуючи кожен з нас від них свою парафію, ми звертались (до них) у всіх потребах і випадках з довіреним нам народом не до егерських єпископів, а до мукачівських у вирішенні справ і нашої втіхи, і тепер ми звертаємось, завжди одержуючи від них у наших справах остаточне рішення і розпорядження. Тому, згідно з нашою присягою, складеною єпископом, хочемо визнати тільки їх за наших прелатів, або за ординарного нашого єпископа, і це визнаємо повністю. Тому також справу, яка виникла між вищеназваним нашим єпископом і депутатами в Егері у присутності його ексцеленції під час депутації і дискусії наші брати її схвалили, підтримали і підтвердили, і про це саме письмовий свій документ, складений поточного 1769 року, дня 20-го вересня, у селі Шайо-Петровому, власноручно підписали, подібно і ми цю саму справу з тим же підписаним письмовим документом схвалюємо, підтримуємо і підтверджуємо.

І не без причини, бо нашою священницькою свідомістю кожен окремо перед богом і людьми ми визнаємо, якби те наш народ знав, що вищезгаданий наш єпископ з нами

Ex omnibus Districtibus nequeo Declarationes similes inserere: Unius solum Districtus isthic sisto:

Infrascripti I. Comitatus ex parte Bereghiensis, ex parte vero Ugocsiensis, Orientalis Ritus Uniti Parochi, omnibus, quibus expedit, hoc praesenti Nostro Scripto notum facimus, quod Nos posteaquam intellexissemus, quali ordine, et modalitate Sua Excellentia Agrien. Eppus Nostrum Illustrissimum Eppum volens Eundem pro Vicario habere, Agriam evocaverit, et qualiter Nostros Officiales, et Fratres in delegatione eorum ad se Deputatos in Sua Residentia tractaverit, et cumprimis Nostrum amantissimum Praelatum, quem nec condigno titulo Sua Excellentia dignata est. Et praeterea qualiter praemissum Nostrum Praelatum reprehenderit, quod fide ad se, et non juste venisset, quodque non haberet bonam Conscientiam, cogendo suam Illustritatem ad deponendum sibi Iuramentum, et obedientiam, his, et aliis intellectis, magnus horror, et dolor comprehendit corda nostra de his inauditis novis, nunquam enim ad hoc tempus sive Nos Parochi, sive Nostro Regimini cre-(139) ditus populus scivimus, aut audivimus, ut Agriensibus Episcopis Nostri Episcopi Praecessores subjecti, et illorum Vicarii forent, quemadmodum enim Nos a Munkacsiensibus Episcopis Sacerdotes ordinati sumus, et obedientiam illis ad Altare vovimus; ab illis quivis Nostrum suam Parochiam obtinendo, ita in omnibus necessitatibus, et occurrentiis cum credito Nobis populo non ad Agriensium Episcopos, verum ad Munkacsiensium causa dijudicandorum, et nostrae consolationis recurrimus, et modo recurrimus, semper ab illis in Causis Nostris finalem accipientes dijudicationem, et dispositionem. Idcirco Munkacsiensium solum Episcopos secundum Iuramentum Nostrum illis depositum pro Praelatis Nostris, sive pro Ordinario Episcopo Nostrum recognoscere volumus, et recognoscimus sicut adusque. Quapropter etiam negotium, quod intra praedictum Nostrum Episcopum, et Deputatos Agriae in praesentia Suae Excellentiae in Deputatione, et Contradictione evenerat, et Fratres Nostri hocce negotium sive Deputationis, sive Contradictionis collaudarunt, susceperunt, et confirmarunt, et de eo ipso literale suum Documentum corrente anno 1769 die 20-a Septembris in pago Sajo-Petri confectum, suis propriis manibus subscripserunt, similiter Nos quoque hoc ipsum negotium cum eodem literali Documento subscripto collaudamus, suscipimus, et confirmamus.

Nec sine ratione, Conscientia enim Nostra Sa-

був підпорядкований як вікарій егерському єпископові, і від нього як ординарного одержав усю свою владу (як бажає) наш високопреосвященний єпископ для керування шановним духовенством, тоді народ непогрішно піднявся б на велику боротьбу, та навіть відійшов би від св. унії, залишивши водночас як єпископа, так і нас, як колись трапилось у Сатмарському комітаті. Бо насправді той же народ вважав би, як і волоський, що егерський єпископ за допомогою нашого єпископа і нас парохів хоче перевести його ж з обряду східної церкви на латинський, і що ми не говорили доброго йому або про спасіння, або про унію, він би не вірив ані єпископові, ані нам (140).

Звідси згідно з нашою священницькою свідомістю перед небом і землею вдруге ми визнаємо, що якби наш вищезгаданий єпископ Іоанн Брадач був підпорядкований егерському єпископові як вікарій, тоді внаслідок вищенаведених причин священна унія серед нашого руського і волоського народів не тільки не буде поширюватись, але скоріше або повністю, або з неоправимою втратою великої кількості душ скоротиться, про втрату такого роду, зрозуміло, ми парохі, знаючи звичаї цього народу, не хочемо відповідати на страшному суді.

Після того ми визнаємо, що його ексцеленція егерський єпископ після видання були найсвятішого отця покійного Климента XIII 14 листопада 1767 року, і тут після її поширення в Угорському королівстві по комітатах, невимовний біль і горе спричинив у наших серцях. Бо у тій буллі читаємо, що вельмишановна і найясніша вірна імператриця Марія-Терезія найласкавіша наша королева (якій як нашій найдоброчливішій і наймилосерднішій матері хай дасть всемогутній бог тривале мирне і щасливе правління) з усіма зусиллями і старанням подбала, щоб у Мукачеві не тільки встановити канонізований єпископат східного обряду, але й там же, у Мукачеві, заснувати типографію, семінарію для молодих священнослужителів із школами, але егерський єпископ (о гірке й невтішне горе нашого серця!), таємно висунувши свої доводи (як ми догадуємось), спростував вищезгаданого найсвятішого папу і за допомогою цього перешкодив здійснити дуже добрий задум і план її найяснішої королівської величності, позбавив і викинув з королівського серця єдиний і останній засіб для пропаганди святої унії.

cerdotali quivis singillatim coram Deo, et hominibus confitemur, quod si Natio nostra sciret, quod praedictus Noster Episcopus Agriensis Episcopo Nobiscum, ut Vicarius subjectus foret, et ab eo, veluti Ordinario omnem suam potestatem (:ut cupit:) Noster Illustrissimus Episcopus ad regendum Ven. Clerum acciperet, tum infallibiliter Populus magno cum tumultu concitaretur, verum etiam una objecto, ut Episcopo, ita et nobis recederet a S. Unione, quemadmodum olim in Szathmariensi Comitatu evenit. Re ipsa enim existimaret idem populus, veluti Valachus, quod Episcopus Agriensis per Nostrum Episcopum, et nos Parochos velit eundem ex Ritu orientalis Ecclesiae in Latinum traducere, et quicumque boni eidem sive pro salute, sive pro Unione loqueremur, nec Episcopis, nec nobis Fi- (140) des daretur.

Hinc secundum conscientiam Nostram Sacerdotalem, coram Coelo, et terra secundo confitemur, quod si Episcopus Noster supradictus Ioannes Bradats Agriensis Episcopo pro Vicario subditus fuerit, eotum ex praedictis rationibus in Natione Nostra Ruthena, et Valacha Sacra Unio non solum non propagabitur, verum potius vel plene, vel magna ex parte cum irrecuperabili animarum damno abbreviabitur, de cuiusmodi detrimento Nos videlicet Parochi scientes huius Nationis consuetudines, nolumus in tremendo Iudicio rationem reddere.

Posthaec confitemur, quod Sua Excellentia Agriensis Episcopus Bulla Sanctissimi Patris requiescentis XIII. Clementis Anno 1767 14-a Novembris edita, et hic in Regno Ungariae per Comitatus sparsa, inexplicabilem amaritudinem, et insanabilem moerorem, et dolorem induxit in corda nostra, Legimus enim in Bulla ista, quod Augustissima, et Serenissima benecredens Imperatrix Maria Theresia, Regina Nostra Clementissima, (:Cui veluti Matri Nostrae Benignissimae, et Misericordissimae tribuat omnipotens Deus diuturnum pacatum, et prosperum Regnum:) omni contentione, et studio adlaboraverit, ut Munkacsini non solum Episcopatum Orientalis Ritus erigeret Canonisatum, verum etiam ibidem Munkacsini Typographiam, Seminarium pro Clericis cum Scholis elevaret, et exstrueret, verum Agriensis Episcopus (:0 amarus, et inconsolabilis moeror Cordis Nostri!:) suis rationibus clam (:ut conjicimus:) transmissis pervertit praedictum Sanctissimum Papam, medio autem huius, et Suae Serenissimae Regiae Majestatis admodum salutare cogitatum, et consilium a praedictorum bonorum erectione evertit, veluti unicum, et ultimum ad propagandam Sac-

І що нас не тільки дуже ображає, але також обурює, є те, що егерський єпископ перед вищезгаданим найсвятішим покійним папою вважає себе і попередників ініціаторами введення унії серед нашого руського народу (про що ми довідуємось від того ж найсвятішого папи, який хвалить (егерського єпископа) у своїй буллі (141). Бо ніколи ми не чули і не бачили (якщо можна говорити правду), щоб егерські єпископи, і, зокрема, Естергазі зі своїми людьми доклали якихось зусиль у поширенні св. унії й науки про неї, тому що ані він сам, ані його парохі не знають письма і нашого обряду. З цієї причини ми дуже дивуємось, яким чином він може хвалити (його) у вищезгаданій буллі за такі незначні зусилля (у поширенні) святої унії. Це, кажу, глибоко нас ранило і обурює (щоб не говорити тепер про багато дещо), бо не справедливо, щоб в той час, коли наш єпископ мучився з нами в крові і в сльозах за святу унію, інший здобував славу, не доклавши жодних зусиль, і щоб католицька церква не залишилась у боргу перед нашим єпископом і нами, а віддала (шану) іншому, який (до цього) не доклав зусиль.

Отже, ми бачимо, згідно з цією згаданою буллою, що його ексцеленція егерський єпископ згідно з висловлюванням апостола Павла шукає у руському народі не те, що належить Ісусу Христові, але (те), що належить йому, краще кажучи, він турбувався не стільки про поширення св. унії, як про славу, владу над руським народом і духовенством і, зокрема, про збір десятини із всього руського народу, його попередники, егерські єпископи, ніколи не вимагали, тим не менше цей вищезгаданий егерський єпископ Естергазі, всіма силами вимагає тільки цю десятину. Тому духовенство і народ аж ніяк не може мати прихильності й довір'я до його ексцеленції.

У результаті цього наші попередники не прийняли святої унії для того, щоб наші мукачівські єпископи з угорсько-руським духовенством і народом були підпорядковані егерським єпископам, але задля того, щоб вони могли обирати собі єпископа із свого середовища, і тільки такого визнати й вважати за єпископа, якому і ми є відданими, і так визнаємо. Тому це все про вищезказане для більшого довір'я ми власноручно підтвердили у селі Ільниці, 12 жовтня 1769 року». Я, Андрій Вайсько, дубрівський парох, архіпресвітер, боржавської конгрегації, власно-

ram Unionem remedium permutavit, et de Regio corde abjectum effecit.

Et quod Nos maxime non solum vulnerat, verum etiam scandalizat, illud est, quod Agriensis Episcopus factae Nostrae Ruthenicae Nationis Unionis apud praedictum Sanctissimum requiescentem Papam, se, et antecessores (:ut ex eodem Sanctissimo Papa sua in Bulla laudes faciente (141) vestigia comperimus:) autores facit. Nunquam enim nos audivimus, neque vidi-mus, (:si veritatem effari licet:) ut Agrienses Episcopi, et cumprimis Eszterházy, cum suis hominibus in propagatione S. Unionis, sive Doctrina, sive muneribus vel minimum suscepisset fatigium, Siquidem nec ipse, nec Parochi ejus scripturam, et Ritum Nostrum calleant. Eam ob rem miramur vehementer, quali facie spargere potest in praedicta Bulla laudem suam non impenso vel minimo pro Sacra Unione fatigio. Haec inquam profunde nos sauciant, et scandalizant (:ut de pluribus aliis sileamus in praesenti:) non est enim justum, ut Episcopus Noster nobiscum cruento, et lachrymabiliter pro Sacra Unione fatigetur, ut alter laudes metat in nihilo fatigatus, et ne Episcopo Nostro Nobiscum Catholica Ecclesia, verum alteri non semet fatiganti debita maneat.

Videmus igitur secundum hanc nominatam Bullam, quod Sua Excellentia Agriensis Episcopus juxta dictum Apostoli Pauli: in Ruthena Natione non quae sunt Iesu Christi, sed quae sua, quaerat, volumus dicere: Non ita sollicitus est de propagatione S. Unionis, quam zelet pro laude, potestate super Populo, et Clero Rutheno, et cumprimis pro collectione ab omni Ruthenica Natione Decimae; A qua esto Antecessores Episcopi Agrienses nunquam exegerunt, hic nihilominus praetitulatus Episcopus Agriensis Eszterhazy modo eandem Decimam omni contentione exigit. Idcirco ad Suam Excellentiam inclinationem, et confidentiam Clerus, et Populus nulla ratione habere potest. Ad haec Nostri Antecessores non susceperunt Sacram Unionem eo modo, ut Agriensibus Episcopis Nostri Mukacsianses Episcopi cum Ungaro-Rutheno Clero, et Natione subjecti sint, verum ita amplexi sunt, ut licitum iis sit Episcopum sibi de medio sui eligere, et illum solum pro Episcopo recognoscere, et servare, Cui et Nos inhaeremus, et taliter recognoscimus. Quapropter et haec cuncta supra descripta ob majorem fidem in Possessione Iloncza, Anno 1769 Mense Octobri die 12-ma manuum nostrarum propriarum roboravimus subscriptione. Ego Andreas Vajszko, Parochus Dobrokensis, Archi Presbyter Congregati-

ручно (142) підписав. — Я, Іоанн Шерегі, ільницький парох, нотаріус боржавської конгрегації, власноручно підписав. — Я, Стефан Злоцький, заріцький парох, екзамінатор угоцької конгрегації, власноручно підписав. — Я, священник Василій Бажо, ком'ятський парох, інспектор двох угоцьких конгрегацій у церковних науках підписує. — Я, Георгій Староста, лозянський парох, власноручно підписав. — Я, Іоанн Юрканич, білківський парох, власноручно підписав. — Я, Іоанн Волошин, осійський парох, підписався. — Я, Теодор Керегицький, нижньошардівський парох, підписав. — Я, Іоанн Баран, раковецький парох, своєю власною рукою підписав. Я, Іоанн Сіліміха, рокосівський парох, своєю власною рукою підписав. — Я, Петро Полянський, чінгавський парох, власноручно підписався. — Я, священник Георгій Полянський, кішфалудський парох Боржавської конгрегації, власноручно підписав.

Ще невідомі заяви частково були написані та видані по-латинськи, частково по-руськи і по-волоськи. З волоських одну (заяву) тут варто було навести, яку можна прочитати в спархіяльному архіві, але подається тільки її зміст.

Ми, греко-католицькі парохі Касовського округу Марамороського комітату доводимо до відома, що нам, які зібрались у місті Сіготі для проведення окружної конгрегації згідно з канонами, брати запропонували, щоб високопреподобного пана Андрія Жеткея, сіготського пароха й архідіякона та мараморського світського вікарія запитали, де, власне, протягом п'яти тижнів він знаходився від парафії і свого округу, проводив час, той негайно показав нам якісь латинські листи 5 архідіяконів та інших наших братів, підтвержені підписом, з яких із великим боєм у душі ми зрозуміли, що високопреосвященний пан егерський єпископ вимагає від нашого мукачівського єпископа підпорядкування (143) і залежності, додаючи, щоб також і ми, священники Мукачівської єпархії, визнали те саме підпорядкування. Отже, вивчаючи ці листи наших братів, які були в Егері, ми встановили, що дана згода у цій справі не заслуговує ніякої похвали, і заперечуємо, що мукачівський єпископ в такий спосіб призначений його найсвятішою величністю і римським папою, щоб бути під егерським єпископом, бо це підпорядкування є як нечуваним, так і небезпечним для св. унії, оскільки протягом багатьох років ми маємо

onis Borsaviensis manu propria (142) subscripsi. — Ego Ioannes Seregy, Parochus Illoczensis. Notarius Congregationis Borsaviensis manu propria subscripsi. — Ego Stephanus Zloczky, Parochus Zaricisensis. Examinator Congregationis Ugocsiensis. manu propria subscripsi. — Ego Sacerdos Basilius Bazso, Parochus Komjathiensis, duarum Congregationum Ugocsiensium in disciplinis Ecclesiasticis Invigilator subscribo me. — Ego Georgius Sztarosza, Parochus Lozajensis, propria manu subscripsi. — Ego Ioannes Iurkanits, Parochus Bilkensis, propria manu subscripsi. — Ego Ioannes Volosin, Parochus Oszukiensis, subscripsi me. — Ego Theodorus Kerehiczky, Parochus Also Sardiensis subscripsi. — Ego Ioannes Baran, Parochus Rakocziensis, manu mea propria subscripsi. — Ego Ioannes Silimicha, Parochus Rokosziensis, manu mea propria subscripsi. — Ego Petrus Polyanzky, Parochus Csingaviensis manu propria subscripsi me. — Ego Sacerdos Georgius Polyanzky, Parochus Kis-faludiensis, Congregationis Borsaviensis, propria manu subscripsi.

Acerbiores adhuc Declarationes partim Latine, partim Ruthenice, ac Valachice stilisatae editae sunt. Ex Valachicis unam hic exponere opere pretium esset, quae in Archivo Dioecetano legi potest, hic tamen, solum sensus ejus citatur:

Nos Parochi GCatholici Districtus Kaszoviensis in Comitatu Marmaros notificamus, quod nobis ad servandam ex praescripto canonum Congregationem Districtualem in oppido Szigeth convenientibus proposuerint Fratres, ut Reverendissimus Dominus Andreas Zsetkey Parochus, et Archi Diaconus Szigethiensis, ac Vicarius Marmaticus Foraneus interrogetur ubi nam per spatium quinque hebdomadarum quibus a Parochia, et Districtu suo abfuerat, moras traxerit, qui illico in conspectum nostrum produxit scripta quaeipiam latina 5 Archi Diaconorum, et aliorum nostrorum fratrum subscriptione roborata, ex quibus magno animi dolore intelleximus, quod Illustrissimus Dominus Episcopus Agriensis ab Episcopo nostro Munkatsiensi subiectio- (143) nem. et dependantiam praetendat iniungendo, ut eandem subordinationem nos quoque Dioecesis Munkatsiensis Sacerdotes agnoscamus. Nositaque (!) investigando haec scripta, Fratrum nostrorum Agriae constitutorum datum in hanc rem consensum minime laude dignum censuimus, et negamus Episcopum Munkatsiensem a sua Majestate Sacratissima et a Romano Pontifice ita esse datum, ut subsit Episcopo Agriensi. haec enim subiectio

наших єпископів, тому що наші діди й прадіди зовсім не згадують про таку залежність, але поки і ми, марамороські священники, були підпорядковані мукачівським єпископам, то нічого не чули про їх підпорядкування єгерським єпископам. — Крім того, якщо це підпорядкування буде введене, св. унія не може чинити опір, бо наш народ до того твердо тримається своїх давніх звичаїв, що якщо б ангел з неба йому говорив, що ця залежність не є шкідливою, однак переконати його не міг би. — ми, крім того, боїмося, що наш комітат спіткає також те лихо, яке недавно вразило із-за подібної залежності Трансильванію і Сатмарський комітат і призвело до схизми, поки проти цього лиха не було вжито засобу пасторського турботою єпископа Емануїла Ольшавського (144), коли у згаданих місцях священників били камінням, убивали або виганяли із сіл. Так і з нами (трапиться), якщо згадана залежність стане відомою народу, після того, як виникне незгода і заворушення серед народу, настане велике лихо, і нас спіткає доля смерті. Ми знаємо також, що наявні численні декрети римських патріархів, які не стосуються як грецького обряду, так і нас в Угорщині, але стосуються мешканців грецького обряду Італії та Сіцилії. Крім того, єгерський єпископ не може керувати нашим народом, бо всякий пастир повинен бути відомим віцям і, очевидно, повинен знати звичаї народу грецького обряду. А втім, ми бажасмо постійно бути вірними у догматах віри і послушності найсвятішому римському папі й нашому апостольському королю до останньої краплі крові, але водночас проголошуємо, що якщо із-за згаданого підпорядкування виникне серед народу заворушення і схизма, ми покійно просимо апостольський престол і верховного римського пастиря визнати нас невинними. Для більшої достовірності цього, ми видаємо цього листа власноручно підписаного і підтверженого власними печатками. У Сиготі, 27 жовтня 1769 року, Іоанн Тивдар, нотаріус Касовського округу.

sicut inaudita, ita S. Unioni periculosa est, nam a pluribus annis habemus Episcopos nostros nulla facta per avos, aut proavos nostros huius subiectionis mentione, sed et dum Episcopis Munkatsiensibus nos Marmatici Sacerdotes subiecti fuissetus, nihil de horum Episcopis Agriensibus Facta subordinatione audivimus. — Praeterea si subiectio haec inducta fuerit S. Unio persistere non potest, populus enim noster antiquarum suarum consuetudinum adeo tenax est, ut si Angelus de coelis eidem praedicaret, quod dependentia haec innocua sit, illum tamen persuadere non posset, — timemus praeterea ne Comitatum quoque nostrum malum illud intret, quod Transilvaniam, et Comitatum Szathmariensem recenter propter similem dependentiam afflixit, et ad Schisma adtraxit, donec malo huic cura pastorali Manuelis Olsavszky Episcopi remedium (144) adlatum fuisset, quo tempore memoratis in locis Sacerdotes lapidabantur, occidebantur, aut e pagis eiiciebantur. Sic et apud nos si dependentia dicta populo inotuerit, exortis inter populum dissidiis, et turbis plura mala enascentur, et nos Fatum mortis manebit. Scimus etiam multa esse Decreta Romanorum Patriarcharum, quae sicut ritui Graeco non conveniunt, ita non ad nos Hungariae, sed Italiae, et Siciliae Incolas Graeci Ritus pertinent. Episcopus praeterea Agriensis nec potest populum nostrum dirigere, omnis enim Pastor ovibus debet esse notus, et visibilis, ac populi G Ritus consuetudinum, et rituum gnarus. — — Caeterum nos in Dogmatibus fidei, et disciplinaribus Sanctissimo Patriarchae Romano, ac Regi Nostro Apostolico usque profusionem sanguinis perpetuo fideles subditi esse desideramus, sed simul declaramus, quod si propter memoratam subiectionem in populo tumultus, et Schisma enatum fuerit, nos coram Throno Apostolico, et Romano Supremo Pastore innocentes agnosci humillime supplicamus. Ad quod pro maiore fide dignitate, damus litteras has propriis manibus subscriptas, et propriis sigillis roboratas. Szigethini 27-a Octobr. 1769 Per me Ioannem Tivadar Notarium Districtus Kaszoviensis.

(145)
(146)
(147)

Глава 39

Ритуальні незгоди греко-католицьких єпископів

Іоанн Брадач, щасливо звільнивши спархю від претензійного підпорядкування егерців і одержавши згідно з найшановнішим рішенням сім консисторіальних нагород по 300 флоринів, попав у нові колізії.

Бо після того, як з нагоди свого перебування у Відні, згідно з цісарським привілеєм була заснована того ж 1770 року якимось знатним віденським громадянином Йозефом Курцбеком руська віденська типографія, у якій він видав дві книжки, буквар та молитовник, уже надрукований раніше у Києві під назвою «Зборник». Чи із заздрощів, чи із ревності до правди, залишаю вирішити іншим; Василій Божичкович, свидницький єпископ уніатського грецького обряду в Хорватії із замовлених 150 екземплярів першого видання взяв тільки один (екземпляр), і дуже старанно на ньому зробив свої зауваження стосовно пропуску у символі віри, зокрема вислову «і сину», а також стосовно доповнення до «отче наш»: «тому що твоє є царство»; як і, власне, стосовно пропуску до «радіуйся Маріє»: «свята Марія, божа мати, молися за нас» та ін. Свої зауваження він вислав високій королівській намісницькій раді, які, власне, ще під час свого перебування у Відні єпископ Іоанн, наскільки міг, заперечив. Аналогічно той же свидницький єпископ і з другого видання якнайкращіше вимагав 150 екземплярів, які вже одержав, але той же єпископ уже з більшою старанністю, ніж раніше, зроблені проти (Брадача) зауваження, знову вислав у ту ж високу королівську намісницьку раду, такого змісту:

«Висока королівська намісницька радо! Я дуже бажав би, одержавши за допомогою цієї високої королівської ради 31 травня під № 545 150 екземплярів (148) слов'янської книги «Зборник», щоб для мене нічого більше не залишилось, як подякувати шанобливості й материнській побожності її найсвятішої апостольської величності, і згідно з доброзичливим розпорядженням вищезгадані екземпляри розподілити серед народу, довіреного моїй турботі; однак мені, який читав згадану книжку, дещо прийшло на думку, що я пропоную на високий і розумний суд

(145)
(146)
(147)

Caput 39.

Tricæ Rituales Episcoporum Graeco — Catholicorum.

Ioannes Bradats feliciter elibertata Dioecesi a praetensa subjectione Agriensium, acceptaque Clementissima Resolutione Septem Consistorialium 300 flñis songillativis salarisatorum, in novas incidit collisiones.

Posteaquam enim occasione suae Viennae commorationis in Neo erecta eodem Anno 1770 per Nobilem quemdam Civem Viennensem Iosephum Kurczbek penes Privilegium Caesareum Viennensi Typographia Ruthenica duos libellos Alphabeticum unum, et Precatorium alterum jam dudum Kiowiae prius typis editum Zbornik nuncupatum iisdem Neo-erectis Viennensibus typis edi curasset, illico invidia ne actus? an Zelo veritatis motus? aliorum iudicio judicandum relinquo, Basilius Bosichkovic Szvidnicensis in Croatia G. R. U. Episcopus quamprimum pro expetitis primae speciei 150 exemplaribus unum tantum accepit, et in illud suas animadversiones, quoad omissionem nempe in Symbolo Fidei: particulae: Filioque; item quoad additionem in Pater Noster: Quoniam Tuum est Regnum; prout et non secus quoad omissionem in Ave Maria: Sancta Maria Mater dci Ora pro Nobis etc. magno conatu conscripsit, et conscriptas ad Excelsum Locumtenentiale Consilium Regium submitit, quas quidem Ioannes Episcopus Viennae adhuc commoratus, diluere quantum potuit, haud intermisit, non absimiliter idem Praesul Szvidnicensis, et ex secunda specie quemadmodum humillime pro 150 exemplaribus institit, ita ex illis jam tanta obtinuit, sed et contra hunc idem Praesul Reflexiones majori jam, quam prius diligentia elaboratas ad idem rursus Excelsum Consilium Lottale (!) Regium submitit, quod tali, ut sequitur, tenore praestitit:

Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium! Optassem sane acceptis medio Excelsi Istius Regii Consilii dd-0 31—a May. sub N-ro 545. Libri Illyrici Zbornik 150. exem- (148) plaribus Nihil amplius superesse mihi, quam Clementiae, et Maternae pietati Sacratissimae Suae Apostolicae Majestatis gratias agere, et juxta Benignam Ordinationem praefata exemplaria intra populum curae meae concredidit distribuere; at evolventi mihi memoratum libellum nonnulla occurrerunt, quae non contentionis animo,

високої королівської ради не із-за суперечки зберігти навіть повагу до автора, а для виявлення істини.

На 74 сторінці у молитві перед сном має: «Наміснику Христа Василю Великий, Григорію Теологе, Іоанне Хризостоме, Афанасію і Кириле, Миколаю, Спиридоне, Михаїле, Олексію, Йоне, Філіпе, чудотворці Русі та ін. моляться і ін.». Питаю, хто скаже, що ці відсутні у католицькій вірі? Михаїл, власне, жив біля 990 року і московити шанують його як святого 30 вересня, бо він з князем Русі Володимиром спричинився до того, що той народ прийняв християнську віру, міг залишитись святим (Михаїл), тому що в той час константинопольський патріарх був разом з римським престолом; однак я хотів би знати про Петра, якого шанують 21 грудня і жив близько 1334 року, про Олексія, якого шанують 12 лютого і жив близько 1386 року, про Йона, якого шанують 15 червня і згадується близько 1464 року, про Філіпа, якого шанують 3 липня і жив 1578 р. і з дух усіх вважається останнім. Мені здаються правдивими ці два факти, (по-перше), що константинопольські патріархи були в схизмі в той час, коли жили згадані святі, і (по-друге), що московитська церква зберігала єдність віри з вищезгаданими патріархами, про що можна довідатись з церковної історії до і після флорентійського собору, бо якби вони були в унії скоріше, чому 1438 року були запрошені і відправились в Італію для її (унії) прийняття не тільки єпископи сходу, але також півночі, зокрема архієпископ Русі Ісідор. Чому після собору той же Ісідор, бажаючи повернутись на свій престол, своїми співвітчизниками не був прийнятий? Хіба не із-за ненависті до святої унії, яку на соборі підтвердив, і також звідси по праву конгрес, проведений, власне, після Замоського синоду, який відбувся 1720 року з метою перевірки слов'янських книг, виданих у Польщі кирилицею (149) під опікою апостольського нунція, або його делегата, згаданих святих як підозрілих і непевних викреслив із синаксарію, або календаря на основі, без сумніву, католицького вчення поза лоном святої церкви, вони не лише не можуть стати святими, але не можуть одержати вічне спасіння, бо написано: «Не буде коронуватись той, який законно не буде змагатись». Втім, у такому великому числі певних святих як східної, так і західної церков; неабиякі труднощі мав укладати книжки для виявлення непевних святих.

verum servato erga authorem charitatis vinculo, investigandae veritatis gratia considerationi, atque alto, et perspicaci iudicio Excelsi Regii Consilii subijcio.

Folio 74. Oratione ante somnum habet: Pontifex Christi Basili Magne, Gregori Theologe, Ioannes Chrysostome, Athanasi, et Cyrille, Nicolae, Spiridion, Michaël, Alexi, Iona, Philippe, Russiae Thaumaturgi etc. orate etc. Peto, quis hos in Fide obisse Catholica vindicabit? Michaël quidem fuit circa annum 990. et a Moscovitis colitur ut Sanctus die 30-a Septembris, qui quoniam cum Wladimiro Russiae Duce adlaboravit, ut Gens illa ad Christi Fidem amplectendam adduceretur, Patriarcha Constantinopolitano Communionem cum Romana Sede eotum habente tolerari posset; at de Petro, qui colitur 21-a Decembris, fuitque ad annum 1334. Alexio, qui colitur 12 Februarii, et fuit ad annum 1386. Ionâ, qui colitur 15-a Iunii, et profertur ad annum 1464. Philippo, qui colitur 3-a Iulii, et vixit 1578. et horum omnium est posterior edoceri cuperem. Duo haec mihi vera videntur, Patriarchas Constantinopolitanos per ea tempora, quibus asserti Sancti vixisse perhibentur in Schismate fuisse, et Moscoviticam Ecclesiam cum praefatis Patriarchis Communionem Fidei servasse. quod ex Historia Ecclesiastica ante, et post Concilium Florentinum erui potest, nam si in Unione antea fuissent, Cur in Anno 1438 non solum Orientis Episcopi, sed etiam Septentrionis ex parte Russiae Isidorus Archi Episcopus ad eam amplectendam in Italiam invitati, et profecti fuissent? Cur post Concilium idem Isidorus, volens redire ad Sedem suam, a suis Connationalibus rejectus fuit? Nisi ob odium Sacrae Unionis, cui in Concilio subscripserat, atque hinc jure merito Congressus quidam post Synodum Zamoscianam, Anno 1720 celebratam ad examinandos libros Slavonicos Cyrilliano (149) Characterē editos in Polonia sub Praesidio Nuncii Apostolici, seu Ejus Delegati institutus, assertos Sanctos, tamquam suspectos, et incertos ex Synaxario, sive Calendario expunxit in fundamento citra dubium Doctrinae Catholicae extra gremium sanctae Ecclesiae, non modo non fieri Sanctos, sed ne salutem aeternam posse obtineri, scriptum est enim: Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Ceterum in tanto Numero certorum sanctorum tam Orientalis, quam Occidentalis Ecclesiae, quam necessitatem Collector libelli habebat ad Sanctos incertos recurrendi.

Folio 87. Iego: Salva Domine. et miserere recte credentis Caesaris Nostri Iosephi, Mariae

На сторінці 87 читаю: «Спаси господи і змилуйся над нашим правовірним царем Йосифом, над Марією-Терезією та ін.», а нижче: «Спаси господи і змилуйся над найсвятішим вселенським єпископом Н. та ін.». Питаю, хай автор скаже, кого треба розуміти під тим головним? Мабуть, відповідь: «Уніатський католик розумітиме римського, схизматик — константинопольського». Однак я католик, зберігши природну шану стосовно свого папи, боюсь назвати на першому місці главу держави, а на другому місці — зриму главу, щоб несвідомо не впасти у помилку англіканської чи московитської церков, які визнають своїх високих осіб першими навіть у священних справах. Цього не вимагає наш найбільш релігійний єпископ, який у своєму листі до отця вселенської церкви не нехтував підписати себе сином, автор відмовиться, якщо є католик, щоб константинопольському патріарху або схизматикам дати титул вселенського, проти чого святий римський престол постійно виступав.

На сторінці 89. Спаси господи й змилуйся над тими, які проживають у святих руських гірських монастирях та інших місцях, і над їх молитвами, і над мною грішником. Питаю автора, які є ті святі руські гірські монастирі? Невже ж відповідь, що вся гора, заселена релігійними особами, називається святою. Під руськими монастирями треба розуміти монастирі Польщі, або сусідні до неї, де св. унія процвітає. Але мене, як і всякого, вірю, слов'янина, або уніата спонукають ті вислови розуміти гору Афон (свята гора), яку населяють схизматики і стільки разів згадують. Під руськими ж монастирями (150) взагалі (треба розуміти) московитські, де схизма розмістила престол і місцеперебування. Якщо це так, як я, будучи католиком, довіряюсь їх молитвам і скоріше не помолюсь богу, щоб зволив їх просвітити і схилити до пізнання істини.

На сторінці 91. Робиться згадка про померлих імператорів, королів та св. вселенських пап, і стосовно того, що наводиться спостереження під 2 номером, зрештою, приписується якийсь спосіб читати 12 псалмів, принесений із святої гори печерським архимандритом Досіфеєм (славний монастир у московитському володінні).

На сторінці 93. На підставі чого бажаю, що слід розуміти під святою горою, що сумнівного і непевного під 3 номером. Насправді, я не знаю, хто був, і в який час жив цей Досі-

Theresiae etc. et infra: Salva Domine, et Miserere Sanctissimi Oecumenici Episcopi N. etc. quae so doceat author, quis intelligendus veniat ille Oecumenicus? Forte respondebit: Catholicus Unitus intelliget Romanum, Schismaticus Constantinopolitanum. Ast ego Catholicus Naturali Veneratione erga Principem Meum servata, metuo nominare Terrae Principem loco primo, tum Caput Visibile loco secundo, ne vel insensibiliter declinem in errorem Anglicanae, aut Moscoviticae Ecclesiae, quae Principes suos Superiores etiam in Sacris agnoscunt. Non prae-tendit id Religiosissimus Princeps Noster, qui in Literis suis ad Patrem Universae Ecclesiae non dedignatur se subscribere Filium, amittet ne author, si est Catholicus, ut Patriarchae Constantinopolitano, vel a Schismaticis tribuatur titulus Oecumenici, cui Sancta Romana Sedes perpetuo obstitit! —

Folio 89. Salva Domine, et miserere eorum, qui in Sanctis montanis Monasteriis Russicis, ac in aliis locis degunt, ac precibus eorum misere-re, et mei peccatoris: quae so ab authore, quae sunt illa Montana Sancta, et Russica Monasteria? numquid reponet: omnem montem inhabitatum a Religiosis personis appellari Sanctum? Per Russica intelligi Monasteria Poloniae aut ei collimitanea, ubi S. viget Unio. Sed me nec minus credo omnem Illyrum, vel Unitum trahunt expressiones illae ad intelligendum Montem Athos (:Sveta Gora:) qui a Schismaticis incolitur, et tantopere depraedicator. Per Russica vero Mona- (150) steria communiter, et obvie Moscovitica, ubi Schisma sedem, ac domicilium fixit. Quod si ita, quomodo ego Catholicus precibus eorum me commendabo, et non potius Deum exoravero, ut eos illuminare, et ad agnitionem veritatis perducere dignetur.

Folio 91. Memento fit mortuorum Imperatorum, Regum, tum SS. Oecumenicorum Pontificum, et circa quod redit observatio supra N-ro 2. posita, ultimo: modus quidam praescribitur recitandi 12. Psalmos, allatus ex Monte Sancto per Dositheum Archi-Mandritam Pecsariensem (:Celebre Monasterium in Dominio Moscovitico:).

Folio 93. Ex quo cupio, quid per Montem Sanctum, supra N-ro 3. dubium, ac aequivocum debeat intelligi, verum ignoro quis? et quo tempore Dositheus iste fuerit? quod si Schismaticus, malo totum Psalterium recitare, quam eum in Magistrum assumere.

Atque haec continet libellus intitulus Zbornik, indicans Collectionem Variarum Orationum, et quasi proferens ex puris agris purum

фей. Бо якщо схизматик, волю весь псалтир прочитати, ніж його взяти за вчителя.

Таким чином, це є змістом книжки під назвою «Зборник», яка подає перелік різних молитв, і наче родить з чистого поля чисту пшеницю, що, звичайно, автор міг би зібрати з врожайного поля католицької церкви, і тому що не знаю з якої причини перейшов на схизматичні поля, не склавши належного іспиту і не зваживши на небезпечні наслідки, фактом є, що він, на мою думку, змішав з добрим терном бур'ян і пажитницю. Внаслідок чого, боячись небезпеки зневіри в народі, довіреному моєї турботі, що з читання такого роду книжки шукатиме віру в Московії, що на горі Атос процвітає справжня і рятувальна віра, і що названий володар землі вищій за паську гідність, нарешті, щоб побудоване не зруйнувалось цією книжкою, я вирішив, зберігши послушність королівським наказам, припинити розподіл вищезгаданих екземплярів до тих пір, поки отримаю люб'язну відповідь від високої королівської ради стосовно цієї справи. У чому, зрештою, та ін.

Після того як тільки згаданий свидницький єпископ Василій (151) 1771 року, дня 6 липня вислав високій раді викладені зауваження на книжку «Зборник», автора єпископа Іоанна, видану друком у Відні, висока рада викликала у Відень того ж свидницького єпископа, одержавши його зауваження на книжку під назвою «Зборник». Цей (Василій) після від'їзду з Відня мукачівського єпископа Іоанна, прибув туди, знову того ж року, дня 28, місяця липня, подав у тій же справі, тій же високій раді листа, або скоріше зауваження, такого змісту:

«Висока рада та ін. На виклик високої королівської ради люб'язним листом, виданим 13-го поточного липня під № 677 як я швидко особито сюди з'явився, так також з такою ж ревністю у цьому листі я викриваю основи, якими я спонуканий тут у книжці під назвою «Зборник» відомі зауваження викладаю і пропоную на розгляд високої королівської ради.

Однак відзначаю, що вищезгадана книжка «Зборник» відрізняється від букваря, з яким я ознайомився в одному екземплярі за допомогою тієї ж високої ради, для чого я уклінно просив минулого місяця грудня 150 екземплярів, як видно з обох екземплярів, які тут представлені. Уже справді, що стосується зауважень і основ, зокрема по I-му пункту

Tritonica, quod profecto Author ex uberi campo Catholicae Ecclesiae colligere potuisset, et quia ex quo motivo ignoro transiit ad agros Schismaticos non adhibito debito examine, nec ponderatis periculosis sequelis, factum est, ut cum grano bono lolium, atque Zizania iudicio meo miscuerit, atque intulerit. Quamobrem metuens ego periculum subversionis in populo meae vigilantiae concedito, ne ex hujusmodi libelli lectione inducatur ad credendum in Moscovia, in monte Athos rectam, et salvificam Fidem vigere, et Terrae Principem nominatum priorem superiorem esse Pontificia dignitate, denique ne, quod aedificatum, per hunc librum corruat, obsequioso observato respectu mandatis Regiis distributionem praefatorum exemplarium iudicavi suspendendam, quoadusque super hac re gratiosum obtinero responsum ab Excelso Consilio Regio. Cujus in reliquo etc.

Postquam modo relatas in Libellum Zbornik Authore Ioanne Episcopo Viennensibus Typis editum observationes dictus Basilius (151) Szvidnicensis Episcopus Anno 1771. die 6-a Julii ad Excelsum Consilium submisisset; Exc. Consilium Eundem Episcopum Szvidnicensem perceptis ejus in libellum Zbornik nuncupatum observationibus Viennam evocavit, qui post Ioannis Episcopi Munkacsiensis Vienna discessum eorsum superveniens, rursus ejusdem anni 28-a die Mensis Julii, in eodem merito, Eidemque Excelso Consilio sequentis tenoris scriptum, seu potius Reflexiones porrexit:

Excelsum Consilium etc.! Vocatis per Gratioas Litteras Excelsi Consilii Regii dt-o 13-ae labeatis Julii, sub N-ro 677 quemadmodum prompte in persona huc comparui, ita quoque eadem promptitudine fundamenta, quibus permotus notas observationes in libello Zbornik nuncupato hicc existens, scripto hoc comprehendendo, et Altae considerationi Excelsi Consilii Regii subijcio.

Praenoto autem suprafatum Libellum Zbornik diversum esse ab Alphabeticum mecum medio Ejusdem Exc. Consilii in uno exemplari communicato, pro cujus 150 exemplaribus praeterito mense Decembri supplicaveram, uti ex utroque exemplari hic exhibitio apparet. Iam vero quod attinet ad observationes, et fundamenta, maxime puncto 1-mo ob insertos Sanctos, Michaelem, Petrum, Alexium, Ionam, et Philippum, Russiae Thaumaturgos, dubium mihi ex eo ortum est, quod in Synaxariis, seu Calendariis Poloniae Unitorum non reperiantur, neque in Orationibus ab iisdem invocentur, uti ex pluribus Horologiis (:Latini vocant Breviaria:) qui-

стосовно згаданих святих: Михаїла, Петра, Олексія, Йона і Філіппа, чудотворців Русі, у мене виник сумнів з того приводу, що у синаксаріях, або календарях польських уніатів не зустрічаються і в молитвах до них не звертаються, як видно з багатьох часословів (латиняни називають бревіарії), якими користуються польські уніати: я із собою приніс такого роду часослови, видані у різний час і в різних місцях, після запровадження унії 1595 року і, головним чином, після проведення Замоського синоду, якого також маю екземпляр, (на підставі якого) я звирив і виправив книги, у яких не залишилось жодної згадки про згаданих святих, зрештою не зустрічаються в грецьких, або найстаріших слов'янських виданнях у Венеції, або десь інде, з яких я тут маю один досить давній (примірник).

Далі і мене спонукали основи, які спонукали всю уніатську церкву в Польщі для їх видання, а саме, що невідомо з церковної історії, що вони жили й померли в унії з римської церквою; як (152), зрештою, відомо про славного уніатського полоцького архієпископа Йосафата, який 1623 року із-за ненависті до св. унії прийняв вінок мученика, і римським папою Урбаном VIII 1643 року був занесений в каталог святих; звідси в тій цитованій мною молитві на сторінці 74 дослівно переписана в «Зборник» з київського часослову, надрукованого в Московії, 1751 року на 157 сторінці, або з іншого подібного (твору). Польські уніати, не згадуючи тих святих, власне, Михаїла, Петра та ін., в Почаївському часослові 1739 року згадують тільки св. Йосафата, до чого я подаю час життя згаданих святих, Михаїла та ін. у своєму листі від 6 липня, що я взяв з часослову, виданого у Києві.

Мені відомо, що думали про вищезгаданих святих деякі приватні автори, яких протягом цього часу мені доводилось бачити, як Бернарда Рібера ордену домініканців, у книзі «Відгомін віри», виданій 1733 року у Відні в Австрії. Цей, перебуваючи багато років у Московії з іспанським легатом перераховує московитських митрополитів, і притому говорить про Олексія: «Шанується руськими як святий і чудотворець», про Йона (говорить): «Цього московити шанують як святого Михаїла, а Петра і Філіппа вважають тільки митрополитами».

Кульчинський, між іншим, релігійна людина і католик ордену св. Василя у книзі «Зразок руської церкви», виданій у Римі 1733

bus Uniti Poloni utuntur, apertum est: attuli mecum ejusmodi Horologia diverso tempore, et in diversis locis edita, post factam Unionem Anno 1595 ac potissimum post celebratam Synodum Zamoschianam, cujus etiam exemplar exhibeo, et revisionem, atque correctionem librorum, in quibus omnibus nullum exstat vestigium memoriae assertorum Sanctorum, imo neque reperiuntur in Graecis, aut vetustissimis Slavo-Illyricis Venetiis, vel alibi editis, quorum unum hic penes me satis antiquum habeo.

Fundamenta porro, quae totam Ecclesiam Unitam in Polonia ad eos exmittendos moverant, me quoque movent, scilicet quod ex Historia Ecclesastica non constat eos in Unione cum Romana Ecclesia vixisse, et obiisse; quemadmodum (152) e contrario constat de glorioso Iosaphat Archi-Episcopo Polocensi Unito, qui anno 1623 ob odium S. Unionis Coronam Martyrii suscepit, et ab Urbano VIII Pontifice Romano anno 1643 in Cathalogum Beatorum relatus est; Unde in illa Oratione citata a me Folio 74 in Zbornik descripta — de verbo ad verbum ex Horologio Kijowiae in Moscovia Anno 1751 folio 157 vel alio consimili impresso Uniti Poloni omissis illis Sanctis, nempe: Michaële, Petro, etc. in Horologio Pocsajoviensi Anno 1739 B. Iosaphat tantum recensent, ad quod objicio tempus vitae memoratorum Sanctorum Michaëlis etc. in meis Litteris dt-o 6-ae Julii subsumpsisse me ex Horologio in Folio Kijoviae edito.

Non me latet, quod senserint circa praefatos Sanctos nonnulli privati auctores, quos videre per hoc tempus mihi licuit uti Bernardus Ribera, Ordinis Praedicatorum, in Libro Echo Fidei Viennae Austriae, anno 1733 edito: hic per plures annos commoratus, in Moscovia cum Legato Hispaniarum recenset Metropolitans Moscovitarum, et quidem de Alexio dicit: Colitur a Russis ut Sanctus, et Miraculorum patrator; de Iona: Hunc Moscovitae colunt velut Sanctum Michaëlem, Petrum vero, et Philippum in serie tantum Metropolitanorum collocant.

Kulcsinszkus alias Vir Religiosus, et Catholicus Ordinis S. Basilii in Libro: Specimen Ecclesiae Ruthenicae Romae 1733 impresso Petrum, Alexium, et Ionam ut Sanctos recenset, nulla

року, перераховує Петра, Олексія і Йона як святих, зовсім не згадуючи Михаїла і Філіппа, а за ним славний Ассеман у календарях вселенської церкви в V і VI томах. Бо вони, не маючи між собою розбіжностей, не мають більшого авторитету, ніж приватні автори, коли йдеться про шанування і звернення до якогось святого, необхідно, щоб було схвалення вселенської церкви, однак, все це я подаю на вищий розгляд і остаточне вирішення.

Щодо 3-го пункту в своєму листі недавно написаному, маю тільки те доповнити, що на святій горі, або Афоні живуть у монастирі винятково одні схизматики, що ясно кожному з географії, крім того, всі ті згадки, які містяться у книзі «Зборник» на сторінці 89, переписані з московитського псалтиря, з яких тут приклади (153), в кінці цього мого листа додаю, що з нагоди виправлення нового видання грецької евхології появилася лист щасливої пам'яті Бенедикта XIV, в якому викладає, яка велика турбота і старанність була пророблена раніше, ніж згадана евхологія була виправлена, водночас цього листа найуکیلніше я передаю високій раді; крім того, що саме повинно послужити уніатам стосовно видання і виправлення всіх церковних книг, видана книга замоського синоду на стор. 59 досить детально і ясно говорить. І також набожно передаючи себе високому покровительству і захисту, залишаюся найуکیلніший раб Василій Божічкович, свідничий єпископ в. р.

Щоб кожен міг правильно судити про це, хоч воно було поза моїм планом, однак я вирішив окремо розповісти про цих 5 спірних руських святих, читачеві ясно подати короткий і достовірний опис (їх) життя. Згаданий Михаїл був за походженням сирієць, звідки прибувши в Константинополь, був висвячений на єпископа не Сергієм, прихильником фотіанської схизми, як деякі неправильно вважають, а 1000 року католицьким константинопольським патріархом Миколаєм Хрисобергом, який його послав у Крессону, щоб супроводжував для вінчання з князем В. Русі Володимиром сестру імператора Василя і Константина—Анну. Він (Михаїл) був першим київським руським митрополитом, який вихрестив Володимира з дітьми, а після восьми років — весь руський народ, як це відомо з розпоряджень Володимира В. Говорячи про святе життя цього першого київського руського митрополита Михаїла,

facta mentione Michaëlis, et Philippi, et hunc secutus Clar. Assemanus Calendariis Ecclesiae Universae Tom V. et VI. Hi enim inter se discrepantes, auctoritatem majorem non habent, quam privatorum auctorum, cum ubi agitur de cultu, et invocatione alicujus Sancti, Universalis Ecclesiae approbatio accedat, oportet: quae tamen omnia Altiori discussioni, et judicio submitto.

Circa Punctum 3-um in Literis meis nuper datis illud dumtaxat innovandum habeo, in Monte Sancto, seu Athos solos, et meros Schismaticos in Monasterio degere, quod ex Literis Geographicis unicuique patet, praeterea Commemorationes omnes illas, quae habentur in libro Zbornik, Folio 89 descriptas esse ex Psalterio Moscovitico, quorum hic exem- (153) plariae, sub fine mei scripti hujus addo: occasione Correctionis novae Editionis Euchologii Graeci prodiisse Epistolam felicis recordationis Benedicti XIV. in qua exponit, quanta cura, et diligentia adhibita fuit, antequam praefatum Euchologium expurgaretur, quam Epistolam Excelso Consilio pariter humillime exhibeo; praeterea quidam circa omnium Ecclesiasticorum librorum editionem, et correctionem Unitis serviendum praecipiat exhibitus liber Synodi Zamoscianaе pag. 59 satis fuse, et clare habet. Atque me alto Patrocinio, et Protectioni devote commendans, emorior. S. h. Basilius Bosichkovits, Episcopus Szvidnicen. m. p.

Ut rectum quis super his judicium ferre possit, et valeat, tametsi extra propositum meum foret, expedire attamen judicavi singulorum horum Ruthenicorum 5. Sanctorum Controversorum Synopticam, attamen genuinam vitae descriptionem palam facere Lectori. Michaël quaestionatus fuit origine Syrus unde Constantinopolim veniens, non a Sergio, Photiani Schismatici assecla, ut quidam hallucinantur, anno 1000 sed a Nicolao Chrysoberga, Constantinopolitano Catholico Patriarcha Episcopus ordinatus, ab eodemque Cresonam missus, Annam Basili, et Constantini Imperatorum sororem Magno Wladimiro M. Russiae Duci sponsandam comitatus, primus Ruthenorum fuit Metropolita Kijoviensis, qui Wladimirum cum filiis baptisavit, et post Octo annos totam gentem Ruthenicam, quemadmodum haec ex Constitutionibus M. Wladimiri constarent. De Vitae sanctitate primi hujus Michaëlis Ruthenorum Metropolitae Kijoviensis agens Vir eruditus, et apud prime Catholicus Ordinis S. Basili Religiosus

Ігнатій Кульчицький, освічена людина і ревний католицький монах ордену св. Василя, генеральний легат того ж ордену в Римі у книзі під назвою «Приклад Руської церкви», присвяченій Климентію XII і там же виданій друком 1733 року, передає, що молитвами цього Михаїла якась дитина, коли пресвітери хрестили у річці народ, яка випала з рук матері і втопилася, була витягнена на бері і оплакувана батьком, була воскресена. Тіло цього Михаїла досі в криптах Києва непошкоджене спочиває.

(154) Другим є Петро, за походженням від віруючих батьків у Волхонії, у дванадцятирічному віці став монахом, потім із-за послухності висвячений на пресвітера, відправився у пустиню, звідки за наказом Івана, повароноду Калити, сина колишнього новського князя Даниїла Олександровича, цей Іван був першим після підкорення всієї Русі князем великим Гедіміном, він (Петро) відправився у Московію, і там, заснувавши княжий престол, перший дав нагоду назві «Московія», про яку раніше не було чути; отже, за наказом цього Івана, сюди викликаний Петро для висвячення на київського митрополита, вплив у Константинополь, і будучи підтвержений 1308 року константинопольським патріархом, повернувся у Київ. Залишивши у Києві вікарія, разом з великим князем Іоанном переніс митрополитський престол спочатку у Владимир, опісля в Москву, і як Михаїл першим у Києві, так і цей Петро у Москві був проголошений митрополитом, де після того як виконав обов'язки найкращого пастора протягом двадцять одного року, спочиває, похований у домовині, яку він зробив собі власними руками, прославлений богом із-за багатьох чудес.

Третім є Олексій, також за походженням від віруючих родичів у Волхонії, який у 15-му віці вступив у монастир, своєю винятковою здібністю переконав Іоанна Іоановича, великого князя Московії обрати його митрополитом, якого, таким чином, обраного константинопольський патріарх Філотей висвятив на єпископа. Почувши про його славу, цар агренів настійно просив його, щоб він повернув зір його сліпій жінок, який після того як дуже люб'язно просив на похорон щойно згаданого митрополита Петра, і коли він молився, свічка дивно почала горіти, взявши її, підійшов до цариці, і знову запаливши її, після того як ту покропив священною водою, негайно повернув їй зір. Він набожно правив

Ignatius Kulcsinski, ejusdem Ordinis Romae Procurator Generalis in Libro: Specimen Ecclesiae Ruthenae intitulato, Clementi XII. dedicato, et ibidem anno 1733. Typis edito perhibet precibus hujus Michaëlis puerum quemdam, cum Presbyteri populum in flumine baptisarent, e manibus matris excidentem, ac submersum, in rippam extractum, et a Genitore deploratum fuisse resuscitatum. Hujus Michaëlis Corpus hucdum in Criptis Kijoviae incorruptum requiescit. (154)

Secundus est Petrus, Fidelibus Genitoribus in Volchinia natus, vitam Monasticam duodenis amplexus, Presbyter tandem ex obedientia (!) consecratus, in solitudinem secessit, ex qua jussu Ioannis communiter Calitae vocitatis, Filii quondam Ducis Nivensis Danielis quippe Alexandrovics, qui Ioannes primus Lithvaniae Duce M. Gedimino totam Russiam sibi subjungente, in Moscoviam migravit, ibique Sede Ducali defixa, primus appellationi Moscoviticae, antea inauditae occasionem dedit, hujus ergo Ioannis iussu Petrus hic evocatus Metropolita Kijoviensis consecrandus, Constantinopolim navigavit, eaque anno 1308 ab Athanasio Patriarcha Constantinopolitano consecuta. Kijoviam rediit, de relicto Kijoviae Vicario una cum M. Duce Ioanne Sedem Metropolitanam primum Volodimiriam, dein Moscvam transtulit, et quemadmodum Michaël primus Kijoviae, ita et hic Petrus Moscvae Metropolita appellatus est, ubi Optimi Pastoris partes per viginti, et unum annos postquam explevisset, in sepulchro, quod propriis sibi manibus condidit, tumulatus quiescit, multis a Deo miraculis illustratus.

Tertius est Alexius, pariter in Volchinia Fidelibus Parentibus natus, qui cum 15-tum aetatis ageret annum, Monasterium ingressus, miris virtutibus suis Ioannem Ioanovics M. Moscoviae Ducem movit, ut illum Metropolitam eligi curaret, quem taliter electum Philotheus Patriarcha Constantinopolitanus Episcopum consecravit. Hunc fama ejus audita Agarenorum Rex impense rogavit, ut coecam uxorem suam illuminaret, qui postquam ad modo dicti Petri Metropolitae sepulchrum prolixius orasset, et eo orante ceceus mirabiliter ardere coepisset, accepto eo ad Reginam ingressus, rursusque eo accenso cum aqua benedicta illam aspersisset, illico visum ei restituit. Rexit Sancta Ecclesiam Russicam ab anno 1366 usque 1376 mortuusque miraculis clarescere coepit.

руською церквою з 1366 року аж до 1376 і мертвий почав славити її чудесами.

Нарешті, четвертим був Йона, інакше ще Глезна, в 1482 році став митрополитом, цей польського короля Казіміра Великого, який першим видав закон проти неуніатів, щоб нікому з них не давались посади, або високі звання та державні пости, і щоб дані прерогативи (155) стосовно всякого лицаря на них не поширювались, умираючого висповідав, якого, без сумніву, католицький король до себе не допустив би, якщо б підозрівав Йону відносно віри, він набожно очолював руську церкву протягом 7 років і так набожно у господі спочив. Таким чином, про цих народних руських святих зовсім не сумнівались болландісти, зокрема Даниїл Папєброхій, славний Ассемус у книжці під назвою «Календар вселенської церкви». Згаданий Ігнатій Кульчинський, перевірений і підтверджений у Римі і виданий друком, нарешті, Климентій Ходикевич руської провінції ордену домініканців у дисертації, виданій друком у Львові 1770 року.

Тому що ці диспути не викликали заперечення, нарешті з'явилася найвища резолюція. Згадана книжка «Зборник» забороняється і ті екземпляри, які були розповсюджені серед народу, негайно збираються і зібрані запечатовуються і відправляються в Кошиці. Із сумним і збентеженим серцем єпископ Іоанн турбується це виконати і зібрані й запечатані книжки за допомогою Іоанна Сімоги 1772 року в місяці березні відправляє у Кошиці.

Quartus denique fuit Iona, alias etiam Hlezna appellatus, anno 1482 Metropolita inauguratus, hic Poloniae Regi Casimiro Magno, qui primus contra Dis-Unitos legem tulit, ne officia, aut dignitates, publicaue munia cuipiam eorum conferrentur, neque Praerogativae (155) universo Ordini Equestri collatae ad eos extenderentur, morienti spiritualiter adstitit, quem indubie Rex Catholicus ad se haud admisisset, si Ionam de Fide suspectum habuisset, praefuit Ecclesiae Ruthenicae sancte 7. annis, et sic pie in Domino quievit. Ita de Sanctis his Ruthenis Nationalibus ne minimo quidem de Sanctimonia eorum dubio obmoto Scriptorum Catholicissimi Bollandistae in specie Daniel Papebrochius Clar. Assemus in libro: Calendarium Universae Ecclesiae „dicto, Ignatius Kulcsinszkus dictus Romae revisus, Romae approbatus, et Typis editus, denique Clemens Chodykiewicz Provinciae Russicae Ordinis Praedicatorum in Dissertatione Leopoli anno 1770 Typis edita.

His non obstantibus Disputationibus denique Altissima emanavit Resolutio. Dictum libellum Zbornik prohiberi, et quae exemplaria inter populum vulgata essent, illico colligantur, et collecti obsignentur, et Cassoviam transponantur. Tristi, et confuso corde Episcopus Ioannes hoc curat effectuari, et libellos collectos, obsignatosque medio Ioannis Simoga 1772 mense Martio Cassoviam transponit.

Mychajlo LUČKAJ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Čitateľ má možnosť zoznámiť sa s prvou časťou 4. zväzku cirkevných a svetských dejín karpatských Rusínov, ktorú M. Lučkej napísal roku 1843 na základe hodnoverných autorov a dokumentov užhorodského biskupského archívu.

Z 59. kapitol 4. zväzku dejín obsahuje publikovaná časť 39 kapitol. Nájdeme v nich informácie o živote a činnosti biskupa E. Olšavského, o smrti Gabriela Erdödyiho, hanebnom dekrete Barkóczyho voči gréckokatolíckemu duchovenstvu, o Barkóczyho nástupcovi — grófovi Karolovi Eszterházym, o narodení a živote biskupa Jána Bradáča, oslobodení Mukačevskej diecézy od egerskej poroby, rituálnych nezhodách gréckokatolíckych biskupov a in. Autorom opisované udalosti končia rokom 1772.

Резюме

Михайло ЛУЧКАЙ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Читателям предоставляется возможность познакомиться с первой частью 4 тома церковной и светской истории карпатских русинов, написанной в 1843 году М. Лучкайом на основании достоверных авторов и документов ужгородского епископского архива.

Из 59 глав 4 тома истории публикуемая часть содержит 39 глав. В ней находятся сведения о жизни и деятельности епископа Э. Олшавского, о смерти Габриела Эрдеди, о постыдном для униатского духовенства декрете Баркоци, о преемнике Баркоци — графе Карле Эстерхази, о рождении и жизни епископа Иоанна Брадача, об освобождении Мукачевской епархии из-под эгерского гнета, о ритуальных разногласиях униатских епископов и др. Описанные автором события заканчиваются 1772 годом.

Zusammenfassung

Mychajlo LUČKAJ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Dem Leser bietet sich die Möglichkeit, den ersten Teil des 4. Bandes der kirchlichen und weltlichen Geschichte der Karpatoruthenen kennenzulernen, die M. Lučkej auf der Grundlage zuverlässiger Autoren und Dokumente des bischöflichen Archivs von Užhorod im Jahre 1843 geschrieben hat.

Aus den insgesamt 59 Kapiteln des 4. Bandes der Geschichte stellt die publizierte Arbeit 39 Kapitel vor. Wir finden darin Informationen über das Leben und Schaffen des Bischofs E. Olšavský, über den Tod von Gabriel Erdödyi, über das schmachvolle Dekret von Barkóczy an griechisch-katholische Geistliche, über Barkóczy's Nachfolger — den Grafen Karol Eszterházy, über die Geburt und das Leben des Bischofs Ján Bradáč, über die Befreiung der Diözese von Mukačevo vom Egerer Joch, über die Stretigkeiten der griechisch-katholischen Bischöfe rituellen Charakters u. ä. Die vom Autor beschriebenen Ereignisse enden im Jahre 1772.

**VEDECKÝ ZBORNÍK
MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY VO SVIDNÍKU Č. 17**

Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo
815 60 Bratislava, Sasinkova 5
Oddelenie ukrajinskej literatúry 080 01 Prešov, Požiarnická 15

ako svoju 469. publikáciu

Zodpovedná redaktorka Bohdana Marecová
Výtvarný redaktor Ladislav Cuper
Technická redaktorka Anna Nagyová

Tlačil POLYGRAF, spol. s r. o. v Prešove

ISBN 80—08—01209—9

**НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ № 17**

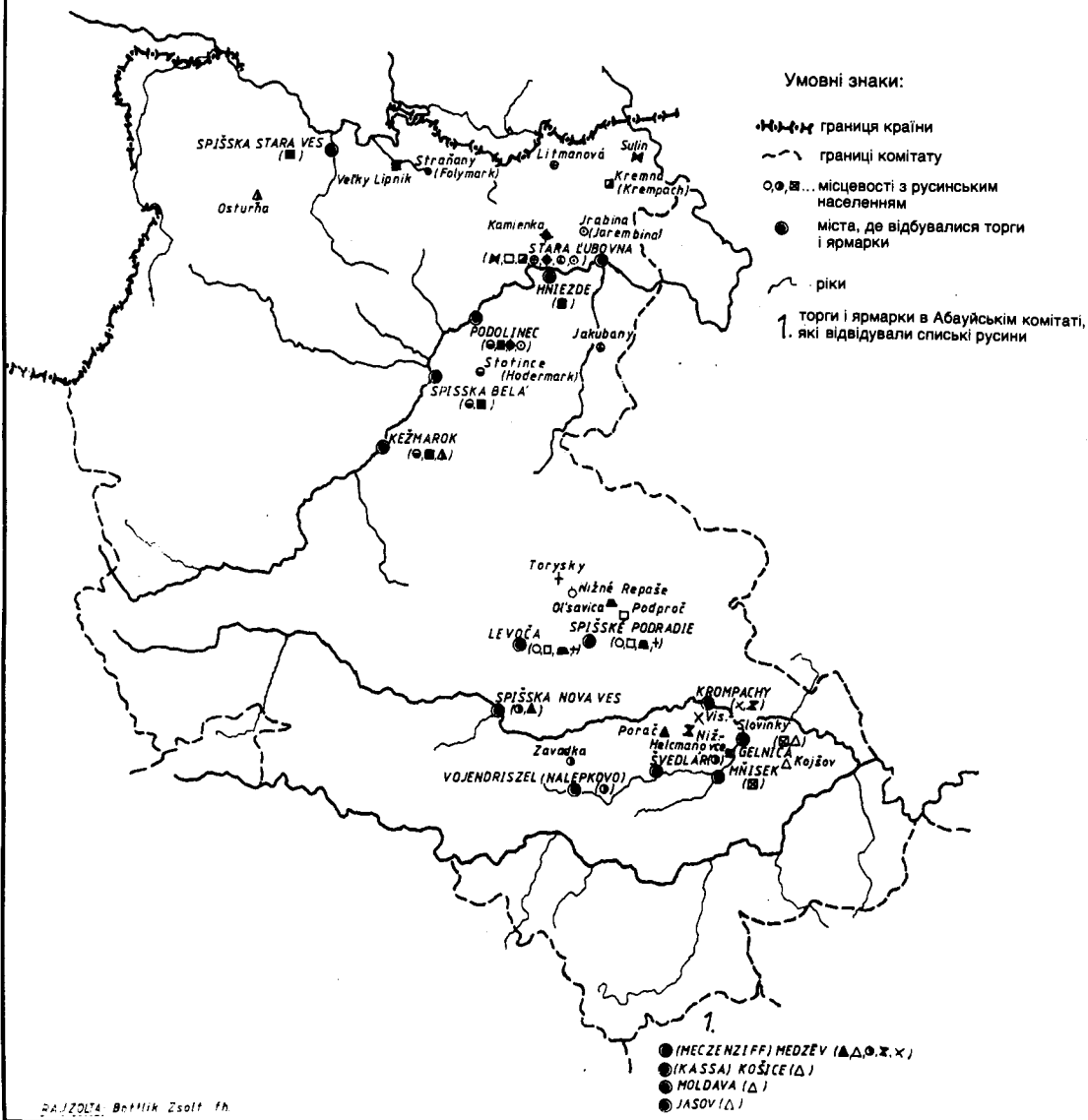
Видало Словацьке педагогічне видавництво
815 60 Братислава, вул. Сасінкова, 5
Відділ української літератури 080 01 Пряшів, вул. Пожарницька 15

як свою 469 публікацію

Відповідальний редактор Богдана Марець
Художній редактор Ладіслав Цупер
Технічний редактор Анна Надьова

Друкував ПОЛИГРАФ. Пряшів

ISBN 80—08—01209—9



Historia Carpato-Ruthenorum IV/2, Михайла Лучкая
(Lutskay M., Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria Sacra, et
Civilis, Cassoviae, 1843)
Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 18,
Пряшев, 1992, стр. 63-153

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ — ПЕРШОДЖЕРЕЛА

МИХАЙЛО ЛУЧКАЙ

**Церковна і світська
історія
карпатських русинів,
написана
на основі достовірних
авторів та документів
ужгородського єпископського
архіву Михайлом
ЛУЧКАЄМ, Лукським
настоятелем і колишнім
ужгородським парохом**

ТОМ 4*

**HISTORIA
CARPATO-RUTHENORUM**

**Sacra, et Civilis
Ex probatis Auctoribus, et documentis
Archivi Episcopalis Unghvariensis
elaborata
a Michaele LUCSKAY Praeposito
Lucensi et Parocho condam
Unghvariensi**

TOMUS 4.

* Початок у попередньому збірнику Музею української культури у Свиднику.

Деякі діяння єпископа Іоанна

Quaeriam Episcopi Ioannis acta.

Іоанн Брадач перебував у Відні не даремно, бо у всякому відношенні намагався принести користь єпархії. Продовж трьох років і семи місяців він вів кореспонденцію з єпископом Емануїлом. Трапляються кореспонденції термінові і досягають понад сотню листів. Деякі тут подаю.

5 лютого граф Шенборн із власної ініціативи піднімає питання про заснування типографії в Мукачеві. Брадач подає таке: «До вищої міри вітаю ревність пана графа Шенборна щодо заснування і організації типографії, на що ваше високопреосвященне панство своєю найвищою згодою зволило дати прихильне рішення. Те саме, хоч я й недостойний, залишається моєю турботою, але марно. Цей славний магнат має своє надто побожне бажання, а мені бездіяльному треба якнайширше визнати, чого я раніше не зробив. Уже з часів покійного Кароля обіцяється багато, але не робиться нічого, тому що сам він не має ні дозволу, ні коштів. Бо він переконаний, що неможливо, щоб хтось інший міг так вирішити справу, як німець. Я достатньо розмірковував над тим, щоб запросити друкарів із Росії, але він (Шенборн) не вірить, що десь інде (156) можуть знайтися настільки досвідчені друкарі, як тут. Я показав видруковані в Москві і Польській Русі книги, які я маю; у всіх відзначається дефект, який віденські друкарі не зможуть виправити».

5 лютого 1764 року депутат Іоанн Брадач пише з Відня: «Вважаю за потрібне відзначити те єдине — якщо отці монахи не будуть згуртовані найтіснішими узами синівської любові з високопреосвященим вашим панством раз і назавжди, то вони погублять самих себе, а духовенство з народом увертуть у пропасть. Звідси, хай бачать, яка надія на їх вічне спасіння. Те саме оплакувала Трансільванія і, як вважаю, оплакувала саме тому, що при новопризначеному (Редник) ті, що домагаються свого, воліють чинити опір, у Римі заперечуючи, а вдома підбурюючи духовенство».

15 червня 1764 року його превосходительство граф Шенборн, а особливо 13 червня, діяльно і аж до суперечки, захищав наші справи у канцлера і віцеканцлера. — «Чи він (граф) не є, — каже (канцлер), — агентом або захисником русинів, що так себе їм нав'язує?» — «Я не є ні агентом, ні захисником, але лише, як по-

Non gratis erat Ioannes Bradáts Viennae, in omni genere enim Dioecesi prodesse voluit. Correspondebat per tres annos, et septem menses cum Manuele Episcopo. Sunt Correspondentiae momentosae, et excurrunt ad Centum, et amplius literas. Nonnulla hic loci insero.

A. 1764 5-a Februarii de Typographia Munkat-sini erigenda Comes Schoenborn ultro agit. Bradáts haec habet: Domini Comitis a Schönborn Typographiae exstruendae, et instituendae zelum summe gratulor, quod Illustrissima D. Vestra Altissimo suo iudicio accurate discernere dignetur. Idem, licet indigni, et meum fuit, ac est, sed gratis. Optimus hic Magnas habet pientissimum suum velle, verum ut sincere quemadmodum me oportet, quod antea non praesumpsi, modo fatear, inefficax; Promittuntur multa ut a defuncto Karolyio, et fiet nihil, quia sibi ipsi non sufficit, tam in Consilio, quam aere. Persvadet enim sibi, quod impossibile sit, ut per aliquem ita res produci posset, quemadmodum per Germanum. SuffICIENTER disceptabam de eo, ut Fusores ex Russia potius evocati conducantur, sed non credit dari alio (156) tam peritos, uti hic. Produxi quos habeo in Moscovia, et Polonica Russia impressos libros, omnibus exponitur defectus, per Viennenses nunquam corrigendus.

A. 1764 die 5-a Februarii Ioannes Bradáts Deputatus Vienna scribit: Illud unicum innuere praesumo, nisi P. P. Religiosi cum Ilma D. Vestra arctissimo Filialis dilectionis Vinculo semel pro semper juncti fuerint, illi se ipsos insensibiliter consument, et Clerum cum gente ad ima praecipitabunt. Hinc quae spes illorum aeternae salutis, viderint. Idem deplorabat Transylvania, et ut adverto, iterum lugebit, quia neo nominato (:Rednik:) qui sua quaerunt, Romae contradicendo, et domi Clerum concitando, resistere volunt.

A. 1764 15-a Junii Excellentissimus D. Comes Schönborn partes nostras strenue, multumque 13-a curr. apud Cancellarium, et V[ice] Cancellarium usque ad contentionem propugnavit. Habuit enim inter caetera sibi objectum. Estne (:scilicet Comes:) inquit (:Cancellarius:) Agens, vel Procurator Ruthenorum, quod se his ingerat. Ad quod reposuit: nec Agens, nec Procurator sum illorum, sed publico prospicere volo bono, cum sim Dominus Terrestris, et Supremus Comes ibidem, ne iterum contingat illud, quod ante annos tres in Szathmariensi Comitatu factum est. Ad quae Cancellarius: Minae inquit sunt istae Ruthenorum, a qui-

міцус і наджупан, хочу дбати про суспільне благо, щоб не повторювалося знов те, що трапилося перед трьома роками в Сатмарському комітаті». На це канцлер відповів: «Погрози русинів такі, що їх нічого боятися». Звідси ясно, з якою винятковою ревністю намагається захистити свого брата. Віцеканцлер супроти цього заявив: «Хай, власне, я є кровно зв'язаний з Егером, однак щодо цих його відважних претензій не можу згідно закону йому сприяти».

1764 року Іоанн Брадач, депутат мукачівської єпархії, під 9-е листопада передає таке: «Трансільванські отці Василіани за королівським наказом із своєї Балажівської церкви місцеву ікону благословенної діви Марії, яка, як кажуть, плакала в час похоронів покійного єпископа, безсумнівно, перенесли цими днями сюди дуже мокру від сліз; вона перевіряється тутешньою консисторією (157). Про дивну гучність кінцівок і дуже приємний запах тіла покійного, якого вже мали опускати в могилу, місцевим розповідають з великим задоволенням, як і про покривало, яким він був укритий відразу після смерті і яке самі зняли; у скорому часі очікується прихід пана Редника як новопризначеного».

Що 8 березня 1765 року Іоанн Брадач знов посилає прохання в найвищу інстанцію з приводу організації друкарні, видно з його слів: «Організацію запланованої вашим високоблагородієм друкарні схвалює (Г. Шенборн)».

22 березня 1765 року Іоанн Брадач про ікону Марії повчанської пише з Відня таке: «Дуже небагатою відомо (у Відні), що прийнята нами чудотворна ікона, яку вшановують у церкві св. Стефана, привезена з Печа, тобто із п'яти церков, а не з Повчі, про що я впевнений ледве не сперечаюсь з багатьма церковними каноніками. Самі каноніки, які перед нею щодня відправляють богослужіння, також дивуються, коли чують, що її примірник у нас став славним через чуда».

Високопревосходительство граф Шенборн, невтомний у поширенні маєтків мукачівського єпископату, висунув ідею, щоб той єпископ отримав місце в парламенті. Про ці старання Брадач передає так: «На отримання місця в парламенті граф обіцяє з великою надією на підставі тієї колізії, яку мав у нашій справі із канцлером (графом Франціском Естергазі). Каже, що йому канцлер заявив таке: «Відкидаю дотепність мукачівського єпископа, він прагне цього не інакше як із тої нагоди, щоб зайняти місце в парламенті, але його не мати-

bus nihil est intendum. Hinc apparet, quam excessivo zelo protectionem sui Fratris stabilendam intendat. Vice-Cancellarius e contra his declaravit se: Haec quidem Agriensi sim sanguine junctus, circa haec tamen ejus indiscreta praetensa Eidem ex justitia favere non possum.

A. 1764 Ioannes Bradáts Deputatus Dioecesis Munkacsiensis sub 9-a Novembris refert Vienna: P. P. Basilitae Transylvani de jussu Regio Iconem localem B. V. Mariae ex sua Balasfalvensi Ecclesia, quae sub exequiis defuncti Praesulis (:indubie:) lachrymas profudisse dicitur, hic diebus huc a lachrymis admodum madidam tulerunt, quae per hujas Consistorium solenniter examinatur. (157) De defuncti in tumulum jam ponendi mirabili membrorum flexibilitate, et svavi corporis odore hujatibus pergrata narrat; Cilicio quoque, quo praecinctus erat, post mortem primo, quod ipsi deposuissent, Domini Rednik, qua nominati adventus propediem expectatur.

A. 1765 8-a Martii Ioannem Bradáts Recursum promovisse Altissimo Loco ratione obtinendae Typographiae patet ex Ejus Verbis: Typographiae institutionem per Illustratam Vestram projectam acceptat (:C. Schönborn:).

A. 1765 22-a Martii Bradáts Ioannes de Icone Maria Pócsensi haec Vienna scribit: Admodum paucis notum est (:Viennae:) Taumaturgam, quae apud S. Stephanum colitur, a nobis acceptam fuisse, imo cum plurimis Ecclesiasticis Beneficiatis constitutus vix non decertavi audiens, quod ex Pecs, id est quinque Ecclesiis, et non Póts allata sit. Ipsi etiam Canonici, qui ad eandem quotidie suas Horas decantant, mirantur dum audiunt ipsius exemplar apud nos miraculis clarum exstare.

Excellentissimus Comes a Schönborn indefessus est in promovendo Bono Episcopatus Munkacsiensis, ideam concepit, ut Episcopus iste sedem in Diaeta nanciscatur; De his conatibus Bradáts ita refert: Sedis in Diaeta optinenda Comes spem magnam pollicetur maxime ex motivo isto: Occasione collisionis illius, quam in causa nostra cum Cancellario (:Francisco Comite Eszterhazy:) habuit, narrat sibi per Cancellarium dictum fuisse isthoc: Adverto inquit subtilitatem Munkacsiensis Episcopi, qua occasione haec non aliud intendit, quam ut Sedem in Diatea optineat, sed illam non habebit. Ad quod Comes reposuit: Et cur non? Si potuistis facere Schismaticum Intimum Consiliarium, quare hunc verum Catholicum Episcopum? qui tot, et tanta pro publico Bono fecit, et facit, impeditis? ad quae emolitus Cancellarius est.

A. 1766 Emanavit Resolutio: nec Episcopo Munkacsiensis, neque Comiti Schönborn (158)

ме». На це граф відповів: «А чому ні? Якщо ви змогли зробити схизматика таємним радником, то чому ставити перешкоди зробити його католицьким єпископом, який так багато зробив і робить для загального добра?» Це переконало канцлера.

1766 року він видав ухвалу: «Друкарня не може бути дана ні мукачівському єпископові, ні графові Шенборну (158), а друкареві Тратнеру». Згодом, 1770 року, її вже мав Курцбек.

Глава 41

Смерть єпископа Іоанна

Його передчасна смерть зв'язана з виданням «Зборника» і неприємностями, що звідси випливають, до того ж публічними, перед суддями та духовенством і перед самим народом; що спричинило йому такий біль, що не зміг його перенести^{а)}. Сучасний письменник Бабіля так викладає справу: «Отже, ці та інші численні та великі і майже постійні неприємності ранили душу єпископа Іоанна до такої міри, що, не будучи в змозі сприйняти це спокійною душею, повинен був поділитися цим самим також із тілом. Очевидно, тіло Іоанна не могло бути здоровим і здатним функціонувати при поганому розположеному духові. Отже, як для відшляхнення тіла, так і для відпочинку душі він відправився у виноградник, який був його власністю на Чернечій горі; саме там затримався деякий час, де, як здавалося, спершу хворів на якусь легку, але затяжну і останню хворобу, в якій моментально вибився із сил. Звідси він був переведений у свою резиденцію в місто; будучи обтяжене незвично високою гарячкою, ціле тіло почало страждати, впадати в дуже пронизливу лихоманку, відчувати запалення. Виснажений цим страшним стражданням, він, як передавали очевидці, при повторенні приступів виголосив такі слова: «Невже я схизматик?» Таким чином, або із-за надмірної тривоги душі, або самої природи хвороби, вона забрала такі сили єпископа Іоанна, що в межах восьми днів перемогла мистецтво і надію лікарів. Отже, він був готовий до скла-

posse dari Typographiam, sed Typographo Trätner, interim 1770 jam tenuit illum Kurczbeck.

Caput 41.

Mors Episcopi Ioannis.

Praematura mors ejus ex editione Zbornik, et inde promanantes vexae, et publicae coram Dicasteriis, et Clero, ipsoque populo tantum Ei causarunt dolorem, ut eum superare non potuerit^a. Coaevus scriptor Babilya taliter rem exponit: Haec ergo, et similes aliae tot, et tantae adversitates fere continuae ita Episcopi Ioannis animum exulcerarunt, ut cum ea animo solo capere non potuerit, cum corpore etiam partiri eadem debuerit: scilicet Corpus Ioannis bene valere utique haud potuit male disposito animo, tam Corporis igitur relevandi, quam animi etiam tantisper relaxandi fine profectus ad Vineam, quam in monte Csernek dicto habuit propriam, tempore aliquo ibidem commoratus, ubi in morbum levem quidem principio, ut videbatur, et lentum incidit, sed tamen supremum, in quo viribus statim concidit, hinc in solitam Residentiam suam in oppidum revector, ingravescente malo aestu insolito totum corpus corripit, acutissima febris jactari, incendio persentiscere coepit, qua dolorum acerbitate excruciat, iteratis vicibus has voces protulisse a praesentibus referebatur: Ergone ego Schismaticus! et ita seu nimia animi sollicitudine, seu ipsa morbi natura tantas aegritudo Ioannis Episcopi vires sumpsit, ut intra octiduum artem, et spem Medicorum vinceret; ad componendas itaque animae rationes conversus, expiata coram Sacerdote per Sacram Confessionem delictorum Conscientia, Sacrisque Christianis rite munitus, diem mensis Julii 4-am incidit tunc in diem Sabathi, pridie videlicet S. Ioannis Baptistae, quem ut specialem Patronum. Venera-

^{а)} Правдоподібно, О. Базилович помиляється, кажучи про отруєння, але не передаючи ким. Монахи — ні, бо він їм вірив. Не можна допустити, щоб це зробив Бачинський, тим більше, що Бачинський мав би стати його наступником, коли Іоанн хотів відмовитися від єпископства.

^{а)} Altera vice errat P. Bazilovits in toxicatum inuenendo, sed non tradit per quem. Monachi non, quia eis favebat, de Bacsinszkio nefas esto, supponas, facilius, Bacsinszky successor Ejus evassisset, dum Ioannes Episcopatum renunciare voluerat.

дання звіту душі через святу сповідь у присутності священика. Побожним визнанням гріхів і священним християнським обрядом дістав відпущення. Наступного, 4-го дня, місяця липня, тоді в суботу, якраз у переддень Св. Іоанна Хрестителя, якого постійно вшановував як власного покровителя, у третю чверть 11-ї години вечора 1772 року помер, як жертва за русько-католицьку церкву, на 38-му році життя, з яких чотири останні роки провів на посаді єпископа. Він відійшов із тимчасового до вічного життя для отримання нев'янучої слави.

Здається, що справді цьому єпископові Іоанну для досконалого виконання обов'язків найкращого пастиря нічого не бракувало крім довгого життя, однак із справедливістю можна стверджувати про нього, що, живучи короткий час, виповнив великі часи, бо продовж чотирьох років, які був єпископом, відважно зробив багато і значнішого для поширення св. унії; через цю свою старанність щодо угро-руського народу і постійне майже батьківське ставлення до шановного духовенства пам'ять про нього і шана заслуженої похвали будуть вічні перед ними і їхніми нащадками.

Потім шостого дня цього ж місяця о 8-й годині пополудні при великому зібранні сусіднього духовенства та інших дуже багатьох людей різного походження, гідності і стану, без різниці релігій, при великій кількості засвічених свічок, при всіх прелатах, в єпископському одязі із резиденції єпископа, розташованій в місті Мукачево, в напрямку монастиря Св. Миколая під плач людей усіх станів, але насамперед удів і сиріт, був перенесений до річки Латориці під жалібний спів духовенства: «Щаслива дорога, на яку ступає душа . . .», «Приготовляється тобі місце спочинку . . .» На приготовлених звичайних човнах він був перевезений через річку і прийнятий духовними отцями Св. Василя Великого, які вийшли із свого монастиря з засвіченими свічками, а потім занесений до церкви Св. Миколая. Наступного сьомого дня того ж місяця, після відправлення панахиди і повторно здійсненого сумного похоронного обряду, цей єпископ Іоанн Брадач, опущений у звичайну могилу, спочиває в господі.

batur constanter, tertio quadrante pomeridianae horae 11-mae anno 1772 aetatis suae 38-vo Episcopatus vero 4-o Supre- (159) mum egit, veluti victima pro Ecclesia Rutheno-Catholica cecidit, ad immarcessibilem Coronam recipiendam de temporanea ad aeternam vitam translatus.

Episcopo siquidem Ioanni huic ad perfecte explenda optimi Pastoris munia nihil defuisse aliud videtur, quam longior vita, cum veritate attamen affirmari poterit de eo, quod brevi vivens tempore expleverit tempora multa, quatuor namque intervallo annorum, quibus ut Episcopus Clero, et populo Hungaro-Rutheno praefuit, plura, et intensive majora, quam omnes antecessores ejus collective sumpti, pro S. Unionis incremento viriliter egit, et sane heroice etiam perfecit, ob quam singularem suam in gentem Hungaro-Ruthenicam industriam, et paternum sane in Ven. Clerum constantem affectum aeterna Ejus memoria, et promeritae laudis encomium apud eosdem, et posteros eorum in saecula sunt perennatura.

Sexta porro die ejusdem Mensis Julii hora pomeridiana 8-va in maximo vicinioris Cleri, et aliorum quam plurimorum omnis Status, dignitatis, et Conditionis sine differentia Religionis concursu ad candelas copiose accensas omnibus praelatis Episcopalibus ornamentis ex Residentia Episcopali in oppido Munkats sita versus Monasterium S. Nicolai concomitante fletu omnis conditionis hominum, sed praesertim viduarum, et pupillarum delatus ad Fluvium Latorcza Clero amare decantante: Beata Via quam ingrederis anima, praeparatur tibi locus quietis, praeparatis solitis navibus, per fluvium eundem transvectus, ac a Patribus S. Basilii M. Religiosis aequae cum Candelis accensis ex Monasterio suo exeuntibus receptus, ac porro ad Ecclesiam S. Nicolai delatus, sequenti die 7-a ejusdem mensis praemisso incruenti Sacrificii Mysterio, absolutoque rursus lugubri Funerale Officio Episcopus hic Ioannes Bradáts solitae Criptae impositus, quiescit in Domino.

Подаються численні трактати про самі початки консисторіальних семінарій, про славніших мужів 18 століття, також про марамо-роських вікаріїв і, нарешті, про мукачівський Афіней та його викладачів, про все це й тому треба помістити в цьому томі, що від правління Андрія Бачинського починається нова епоха. Ці трактати, здобуті з великими труднощами з юридичних актів єпархіального архіву, я запозичив із похвальних вступів Іоанна Пастелія. Я подаватиму свої глави і збережу його параграфи. Він був оригінальний сучасний автор, до того ж гідний повного довір'я. Він починає так: «Після того, як в 1687 році відбиті переможним військом найяснішого римського імператора та угорського короля Леопольда оттоманські загарибники відійшли від єпископського міста Егера, єпископ законно повернувся із вигнання на свою кафедру, чи радше на сумні руїни кафедри; із покладеного на нього обов'язку насамперед почав тривожно думати про зібраних, виправлення і зміцнення розсіяної і розкиданої по всіх усяодах пастви, про благополуччя пастирів, які мають бути призначені, про відповідний, кажу, для виховання молодого духовенства метод, згідно з яким підкорявся також побожному рішенню тридентського собору. Намір не обмежився обдумуванням. У скорому часі було забезпечено належними коштами звичайну леопольдо-телекешіанську гімназію головними фундаторами, вищезгаданим римським імператором Леопольдом та високоблагородним егерським єпископом Стефаном Телекеші при ревному співробітництві його наступних наставників, зокрема, коли туди були переведені в 1760 році ще й кошицькі вихованці кішдінського закладу, вона досягла такого розквіту і здобула таку славу, що, з якого боку не глянути б, уже в той час, коли я це пишу, мала все належне. Люди, які раніше з метою здобуття знань повинні були блукати по різних семінаріях і до чужих педагогів, нині можуть дати іншим належний притулок і освічених учителів, і єгерці дають. Щодо мого теперішнього закладу, то я повинен викласти те, які початки, які успіхи і який, нарешті, був кінець заснованого для вихованців греко-католицької мукачівської єпархії у вищезгаданій егерській семінарії. Однак, я це викладу з індивідуальною біографією насамперед тих вихованців, які правильно виховалися в цьому за-

Sequuntur plures Tractatus de initiis Seminariorum, Consistorialium primordiis, Viris celebrioribus, saeculi 18. item de Vicariis Marmarosiensibus, ac tandem Atheneo Munkatsiensis et Ejus Professoribus hoc tomo vel ideo inserendi quia a Regimine Andreae Baconszky de omnibus his nova incipit Epocha. Tractatus hos Consultis Actis Archivi Dioeceseosani ex Scarteticis (?) praenotationibus Ioannis Pasztelyi operose erutos, mutuatos habeo. Ego Capita prosequar mea, Ejus Paragraphos retinebo. Fuit author originalis et Coaevus adeoque plena dignus fide. Inchoat ita: (161) Posteaquam Anno 1687 Victricibus Augustissimi Romanorum Imperatoris, et Regis Hungariae Leopoldi armis depulsi Praedatores Ottomannici Episcopali Civitate Agriensi decessissent, Princepsque Sacerdotium ab exilio ad Cathedram suam, vel potius tristes Cathedrae, parietnas postliminio reversum fuisset, ex incumbente sibi munere, ut dispersum, atque hinc inde palantem Fidelium Gregem congregaret, erigeret, confirmaret, de salutari instituendorum Pastorum, de Cleri inquam junioris debite educandi methodo, quo etiam pientissimae Concilii Tridentini Sanction [i] satisfieret, praepremis sollicitate cogitari accaept. Nec intra cogitationem stetit conatus. Exurrexit haud multo post tempore, competentibusque redditibus provisum est, a praecipuis, Altememorato Romanorum Imperatore Leopoldo, et Illmo Agriensium Praesule Stephano Telekesy Fundatoribus, Leopoldo-Telekesianum nuncupari solitum Seminarium, atque Z[e]losa succedentium sibi Antistitum cooperatione, praesertim ubi anno 1760 etia[m] Cassovienses Kisdianae Foundationis [A]lumni isthorsum translati fuissent, in eum subinde florem devenit, eamque celebritatem indeptum est, ut, quid-quid spectetur, isto jam, quo haec scribo tempor[e] summa propemodum habeat omnia. Ceteri qui prius per aliena Semina-ria, subque alienis Paedagogis fine doctrinae consequendae peregrinari debebant, nunc aliis competens hospitium, eruditosque Magistros dare possunt, dantque Agrienses. At mei praesent[is] instituti est id duntaxat exponere, quae initia? qui progressus? ac quisnam demu[m] finis positae pro Alumnis Graeco-Catholicae Dioeceseos Munkatsiensis in praememorat[o] Seminario Agriensi Foundationis exstiterit. Exponam vero haec cum Individuali Biographia Alumnorum praepremis quidem eorum, qui directe in illa Foundatione educabantur, sed subjungam per modum appendicis

кладі, і разом із тим приєднаю у виді додатку також тих, які в цій же семінарії якимось незвичайним чином знаходилися поза бажаним закладом, однак часто служили мукачівській єпархії. . . . Усе це маю намір описати з настільки більшою впевненістю, оскільки це здебільшого відбувалося в моїх часах, а далі — загальні обставини і самих осіб, про яких у томі йшлося і яких я знав особисто, бо сам я також був вихованцем у цьому закладі».

Іоанн Пастелій

(162) Глава 43

Трактат, яким чином фундація вихованців для мукачівської єпархії була введена до латинської єгерської семінарії

§ I

Як уже пам'ятають наші батьки, на початку вісімнадцятого століття, яке нині закінчується, коли цьому апостольському королівству був повернений благословенний мир, знов почала розцвітати святість, пробивалися як у якомусь туманному хаосі то тут, то там розкидані зірки, були знайдені, кажу, по всій дуже обширній мукачівській єпархії, які частково виходили з Януанської Тирнавської фундації, частково із закінчених у різних місцях шкіл і наскільки самі могли, скеровували народ до світла і на шлях чесноти та моралі Іоанн і Прокопій Годермарські, Іоанн Корницький, Іоанн Коропецький, Георгій Бізанцій, Григорій Булько, Михаїл Яроцій, Михаїл Ольшай, Василій Блехнарський, Симеон і Михаїл Ольшавські та деякі інші освічені русини, пам'ять про яких буде благословенна. Але тому, що вони порівняно до розмірів і народонаселення єпархії були настільки малочисленні, що не стільки задовільняли, наскільки радше запалювали прагнення і бажання всіх, які численні подібно до них гаряче прагнули. Через те всі, які щиро і серйозно турбувалися про суспільство, були пройняті турботою, чи може бути знайдений спосіб для досягнення цього.

§ II

О, якби першими в цій турботі так щиро, як і радо показали себе єгерці! Справді, в Єгері 1726 року під приводом реформування церковної дисципліни було зібране вище духовенство із всієї мукачівської єпархії. Тоді, дня 11-го березня під головуванням генерального єгерсько-

Illos etiam, qui in eodem Seminario citra quaestionatam Fundationem extra ordinario quodam modo fuerunt, subinde tamen Dioecesi Munkacsinensi serviverunt. Quae omnia tanto majori cum certitudine scripturus sum, quod pleraque meis temporibus acta sint, ac proinde Universas Circumstantias, et Ipsa Individua, de quibus . . . mo occuret, personaliter noverim, qua caeteroquin olim Ipse quoque in eadem Fundatione Alumnus.

Ioannes Pasztelyi

(162) Caput 43.

De tractatu, qualiter nam Fundati[o] [A]lumnorum pro parte Dioeceseos Munkacsinensis ad Latinum Seminarium Agriense introducta fuerit.

§ I.

Quod jam Patres nostri memoria tenent, sub exordium nunc effluentis Saeculi decimi Octavi, ubi Apostolico huicce Regno alma pace reddita, pietas reflorere coepit, promicabant veluti in caliginoso quodam chao hinc inde dispositae Stellulae, reperiebantur inquam, per vastissimam hanc Dioecesim Munkacsinensem, qui ex Ianyana Tyrnaviensi Fundatione partim, partim ex alibi locorum frequentatis Scholis prodibant, et quantum in ipsis erat, populum in lucem, viamque probitatis Doctrinae, ac morum sedulo dirigebant, Ioannes et Procopius Hodermarszky, Ioannes Korniczky, Ioannes Koropeczky, Georgius Bizanczy, Gregorius Bulyko, Michaël Iareczy, Michaël Olsay, Basilius Blechnarszky, Simeon, et Michaël Olsavszky, nonnullique alii, quorum memoria sit in benedictione, eruditi Rutheni. Sed quoniam iidem comparate ad amplitudinem, populositatemque Dioeceseos pauci forent adeo, ut non tam restingverent, quam inflammarent potius vota, desideriaque Universorum, qui plures his similes ardentem exoptabant. Ea propter quicumque publicum curae, cordique habebant, disp[er]suebant sollicite, si qua ratio mediorum ad id conducentium posset inveniri.

§ II.

Primi in sollicitudine hac utinam tam sincere, quam prompte Offerunt sese mihi Agrienses. Concitus nempe fuerat Agriam A-o 1726 sub praetextu Reformationis Disciplinae Ecclesiasticae nobilior ex tota Eparchia Munkacsinensi Clerus, ubi die 11-a Martii sub Praesidio Generalis

го вікарія Георгія Фоглара в присутності з нашого боку Іоанна-Йосифа Годермарського, також генерального вікарія мукачівського єпископа, і багатьох офіційних осіб або депутатів районів за винятком мараморосьців відбулася конгрегація, в передостанньому пункті актів якої читаємо таке: «Далі є викладене питання про організацію народів грецького обряду в цій благословенній єпархії корисної і дуже потрібної тут в Егері семінарії, про те, яким способом можна передбачити відповідні кошти та чи самі парохі готові допомогти в міру своїх можливостей. З волі всіх було досягнуто згоди (163), однак окремі по цьому питанню виражали тривогу, переживаючи, щоб на них випадково не був покладений постійний тягар щорічного податку або щоб ті, які збирають гроші, випадково не повернули їх на інші потреби. А, зокрема, після того, як були захоплені і переконані доводами старшого наставника егерської кафедральної церкви найяснішого і високопреподобного пана Іоанна Кіша, добровільно і прихильно досягли згоди так, щоб одні тут обіцяли допомогу, а інші, що не мали уповноваження від своїх підлеглих, зобов'язалися переконати їх у цьому після повернення».

Треба було, щоб виявилася справді дивною та сила винахідливості і дару слів, якою могли бути захоплені і переконані руські парохі, щоб добровільно і прихильно обіцяти допомогу для організації семінарії в Егері. Адже те, що організація семінарії для русинів була дуже необхідною, безперечно, знав також кожен і без доводів переконувача. Але де могли бути знайдені ті доводи, захоплені і переконані якими руські парохі обіцяли зібрати свої кошти для організації тієї ж семінарії, та ще й у Егері, я справді не можу зрозуміти.

Бо дійсно, яким чином міг це здобути або хоч сподіватися від русинських парохів у той час, коли ледве чи хтось із них мав відповідний парафіальний наділ або діставав щорічний прибуток; зрештою, вони були змушені добувати їжу собі і своїм, займаючись сільським господарством працею власних рук та обробітком обкладених громадськими податками наділів, із року в рік утримувати також самого єпископа, якому, між іншим, не було передбачено жодної іншої фундації, крім належної кафедральній допомозі. Ще й досі мене насправді не перестав сильно дивувати аж до обурення те, яким чином егерцям, що це добре знали, могло навіть прийти на думку, щоб вони спробували покласти тягар організації семінарії на таку

Agriensium Vicarii Georgii Foglár praesentibus nostra ex parte Ioanne Iosepho Hodermarszky ibidem Vicario Ep̄pi Munkacsiensis Generali, e[*x*] plerisque Districtuum, Marmaticos si demas, officialibus, aut Deputatis, celebrabatur Congregatio, in Cujus actorum puncto penultimo lego sequentia: „Porro proposita est quaestio de Seminario nationi Graeci-Ritus in Alma hac Dioecesi utili, et valde necessario hic Agriae erigendo, qua modalitate de mediis necessariis provideri possit. Utrum ipsi Parochi parati essent concu[rere] pro facultate sua. Per vota omnium progressum est, ad quam quaestionem (163) nonnulli quidem scrupulisan-tes, nefors in perpetuum annualis Contributionis onus eidem imponatur, aut qui eandem pecuniam incassarent, nefors in alios usus converterent, difficultarunt quidem. Postquam vero praesertim per Illm̄um, et Rm̄um Dn̄um Ioannem Kiss Praepositum Cathedralis Ecclesiae Agriensis Majorem fuissent capacitati, et rationibus convicti, sponte, et benevole consensum praebuerunt, ita, ut quidam hic subsidium apromiserint, et alii non habentes a suis inferioribus super his plenipotentiam sponponderunt post reditum sibi subjectis idipsum persvadere.

Mirabilem profecto inventionis, et facundiae vim illam esse oportuit, qua Parochi Ruthenici capacitari, et convinci potuerunt, ut subsidium pro Seminario Agriae erigendo, sponte, et benevole promiserint. Equidem, quod Seminarii pro Ruthenis erectio summe necessaria foret, id etiam absque Persvasore persavissimum quisque habebat certissim[e]. At quaenam illae rationes esse quiren[t] quibus capacitati, et convicti Parochi Rutheni Symbolas suas pro eodem Seminario, et quidem Agriae erigendo collatum iri sponpoudissent. Ego sane comprehendere haud possum.

Et profecto qua ratione hoc vel ex[*e*]gi, vel sperari potuit a Parochis Ruthenicis eo tempore, quo vix aliquis eorundem competentem Fundum Parochiale habebat, aut annum proventum capiebat, caeterum plerique labore duntaxat manuum suarum rusticando, fundosque oneribus publicis obnoxios cultivando, sui, suorumque alimoniam quaeritare, ac ipsum etiam Episcopum, nulla caeteroquin fundatione provisum, praebito Cathedrali Subsidio, de anno in annum sustentare cogebantur. Ut adeo mihi sane non citra indignationem mirari subeat [ve]hementer, qualiternam Agriensibus ista bene scientibus vel incidere potuerit, ut onus erigendi Seminarii tantae paupertati imponere tentaverint. Major autem magis, ac indignor etiam propterea, quod licet e converso Agrienses in Capite non minus, ac in membris Regia omnino liberalitate funda[t] cumulata etiam

убогість. Однак я набагато більше обурююся через те, що хоч егерське високе і нижче духовенство мало маєтки канонічних парафій, аббатій і препозитур, основані на королівському привілеї, все ж таки не знайшовся між ними жоден, хто дав би із свого хоч один динарій на будівництво проектованої семінарії. Ця справа згодом всебічно обговорювалася без будь-якого успіху (164). Бо коли повернулися додому ті, які чи то зі страху, чи з підлабузництва обіцяли, як було сказано, допомогу для побудови семінарії в Егері, насправді противилися; інші, спонукані неможливістю із бідності, надто перелякалися самою справою з Егера і відверто заявляли, що ніде інде не хочуть мати семінарію, хай і через труднощі, як у Егері. Отже, треба було шукати інший спосіб.

§ III

Та не бракувало отців батьківщини, ревних покровителів русинів, які вже тоді знали, з одного боку, не тільки неоціненну користь і, разом із тим, найпекучішу необхідність вчених мужів у вищезгаданій мукачівській єпархії, але й, з другого боку, величезну перешкоду у здобутті науки русинами, тому що бачили велику бідність і співчували та більш серйозно думали про рятівний засіб у цій справі.

Отже, після багатьох взаємних обмірковувань у найяснішого покійного імператора і апостольського короля Карла VI в 1737 році із тим успіхом була порушена справа, що вже не виявилось жодної перешкоди щодо ласкавішого рішення, і, власне, щодо питання про влаштування справи вийшло таке рішення від високої ради угорського королівського намісництва до тодішнього мукачівського єпископа Симеона-Стефана Ольшавського:

«Ваше превосходительство, високопреподобний пане, нами найшанованіший!

Оскільки його найсвятіша величність, наш найласкавіший пан, як апостольський король цього угорського королівства, взявши собі до серця спасіння душ, ласкаво прагнув, щоб також у грецькому обряді відповідно було передбачено встановленими турботами про душі, щоб тим краще і точніше могло встановлюватися, поширюватися і набирати силу навчання того ж обряду народу в єдиноспасенній католицькій вірі.

Тому це рішення вищезгаданої його величності вищеназваному вашому панству королівське намісництво доброзичливо вважало за необхідне викласти як про те, що треба дати для

Parochiarum Canoniatuum, Abbatiarumque, ac Praep[os]itarum Beneficia tenerent, nemo unus tamen ex iisdem repertus sit, qui de suo vel unum denarium [in] erectionem projectati Seminarii obtulisset. Res proin haec infundate ventillata omni successu caruit. (164) Reducibus quippe domum illis, qui metu nefors, vel adulatione, subsidium pro Seminario Agriae, ut dictum est con-tuti promiserant, in faciem restiterunt alii impossibilitatem ex inopia causati, reipsa vero ab Agria in tantum abhorrentes, ut manifeste declaraverint, malle se nuspiam, quam Agriae, esto id per facultates liceret, Seminarium habere. Alterum itaque modum quaerere oportebat.

§ III.

Nec defuerunt Patriae Patres, sinceri Ruthenorum Fautores, qui dum parte quidem ab una non solum inaeestimabilem utilitatem, sed urgentissimam simul virorum doctorum per antelatum Munkaciensem Diocesim multiplicandorum necessitatem cognoscerent, parte vero ab altera ingens Ruthenorum in studiis consecrandis praepedimentum, exaggeratam utpote paupertatem viderent, ac miserarentur, de remedio eum in finem salutari magis serie cogitarunt.

Post multa igitur ultro, citroque agitata, apud Augustissimum condam Imperatorem, et Regem Apostolicum Carolum VI. Anno 1737. eo cum successu negotium promotum fuerat, ut nulla iam difficultate intuitu Clementissimae Resolutionis subversante, ac de modo duntaxat instituendae rei obmota quaestione, tale ad ejus temporis Episcopum Munkaciensem Simeonem Stephanum Ol-savszky ab Excelso Consilio Regio Lottli Hungarico emanaverit intimatum:

Illustris, plurimum Reverende Reverendissime Domine Nobis observandissime!

Quandoquidem Sua Majestas SSma, Dnūs Noster Clementissimus, qua Rex Regni hujus Hungariae Apostolicus, Animarum Salutem sibi Cordi sumens, clementer cuperet, ut in Graeco quoque Ritu constitutis Animarum Curatoribus congrue provideatur, eo, quo melius, ac exactius eruditio ejusdem Ritus Populi in unice salvilica Catholica Fide procurari, ac promoveri possit, et valeat.

Idecirco Praetiae Dom. Vestrae Consilium hoc Altfatae Suae Mattis Lottie Regium benevole intimandum esse duxit, quatenus super eo, quid pro intertentione Alumnorum in Ritu Graeco? et ubi? quoque numero debite instruendorum ex

утримання вихованців у грецькому обряді, так і про те, де і яке відповідне число видатків із генеральної парохіальної каси треба буде щорічно видавати на четвертинні рати, і щоб зволив якнайшвидше дати відповідне повідомлення згідно цього рішення і не зволикав (165). Видано на раді королівського намісництва, яка відбулася в Пожоні, місяця січня, року божого 1737. Вашому славному і високопреподобному панству відданий і відданий. Граф Кароль Зіхі вр. Людовік Ордоді вр.»

Але цей найсвятіший намір не досяг у той час жодного успіху. Тому, що в цьому ж 1737 році наступила смерть названого єпископа Сімеона, а правління його наступника Георгія-Гавриїла Блажовського було переплетене багатьма клопотами і нетривале, а після нього також неспокійні початки єпископату Михаїла-Еммануїла Ольшавського, далі — поширена в самому серці мукачівської єпархії чума, крім того смерть блаженної і славної пам'яті вищеназваного імператора Карла, а також турецька, баварська, пруська і галльська війни і ряд інших якихось ворожих випадково зв'язаних після 1737 року подій спричинили випадкові перешкоди так, що ця корисна справа заснування закладу для русинів залишалася в проєкті і тільки під 1754 рік була щасливо вирішена, коли великої блаженної пам'яті покровителька наук в Угорщині Марія-Терезія, до якої шановно звернулися з поданням прохання, щоб русинам також щедро зволила із своєї царсько-королівської ласки дати можливість для розвитку наук.

§ IV

Що торкається настільки щасливого рішення не довго треба було доводити прохання перед найяснішою панею, яка до того ж робила це з такої доброї волі. Таке блага прохання негайно сподобалось її величності, якій подобалось те, що збагачує славу бога і вигоди підлеглих їй народів. Отже, після негайно отриманої ласкавої згоди про справу, про відповідний спосіб і місце для досягнення пропонованої мети, потрібно було не без труднощів довше говорити через те, що із свого боку егерський єпископ граф Франціск Баркоці, який у той час наполягав з усіх сил на збільшенні будь-яким способом своєї егерської семінарії, також намагався всяким способом перевести в Егер фундацію русинів, єпископом яких він, між іншим, себе вважав, а мукачівський єпископ Михаїл-Еммануїл Ольшавський звичайно планував присна-

Generali Parochorum Cassa annue in ratis angaricalibus dandum fore existimaret, specificè exponere, ac taliter fundatam, eamque adaequatam Informationem quantocyus Praelibato Consilio huic dare velit, et non inter- (165) mittat. Datum ex Consilio Lotli Regio [Pojsonii die 18-a Mensis Ianuarii Anno Dño 1737. celebrato. Illustris, plurimum Reverendae, Reverendissimae Dom. Vrae, ad officium paratus, et paratissimi. Comes Carolus Zichy m. p. Ludovicus Ordody m. p.

Sed nullum pientissima haec Intent[io] eo quidem tempore progressum sortita est Praenominati quippe Episcopi Simeonis eodem ipso 1737. anno subsecuta mors, hujus item successoris Georgii Gabrielis Blazsovsky multis sollicitudinibus intricatum, nec diuturnum regimen, sed post istum quoque Michaëlis Manuelis Olsavsky turbulentissima Episcopatus initia, porro grassata in ipsis Dioeceseos Munkaciensis visceribus pestilentia, praeterea Gloriosae recordat[io]nis Altefati Imperatoris Caroli mors, nec non Turcicum, Bavaricum, Borussicum, Gallicumque Bella, et alia nescio quo adversante fato concatenata serie post attacktum Annum 1737. succedentia sibi bonarum Artium praepedimenta effecerunt, denique, ut salutare illud Alumnatus pro Ruthenis Fundandi negotium in jecto duntaxat permanserit, non nisi sub Annum 1754. felicius promovendum quando Magnae Memoriae Augustissimae per Hungariam Studiorum reparatrix Maria Theresia resumpta, ac Subditali petitione interpellata fuit, ut Rutheni quoque de Sua Caesareo-Regia Munificentia Campum in literis proficiendi Clementer aperire dignaretur.

§ IV.

Non diu intuitu finis tam salutari[s] apud pientissimam, adeoque sponte tali facientem Dominam preces protrahendae erant. Placuit illico tam pia petitio [Ma]jestati, cui omne, et solum, quod in Gloriam Dei, subditorumque sibi populo[r]um commoda redundaret, semper p[ro]la[ui]t. De re itaque Clementissimo a[d]nutu indilate obtento, de modo solu[m] locoque ad propositum finem consequendu[m] idoneis non sine difficultate tractari di[ui]tius oportebat propterea, quod Episcopus qu[i]dem Agriensis Franciscus Comes Bark[o]czy, qui eo ipso tempore ad Suum Seminarium Agriense quaquaratione amplific[an]dum totis viribus incumbere, istam quoq[ue] Foundationem pro Ruthenis, quorum alioq[ue] sese Dioeceseo reputabat, Agriam per[r]trahere omnimodone niteretur, Episcopus ver[o] Muncaciensis Michaël Manuel Olsavsky equidem Tyrnaviae.

тися до Тирнави або Кошиць, тому що в Мукачеві або в Ужгороді, якщо б якимось чином здавалося, що хтось тут у лоні народу міг би зробити щось доброго, як противник Егера, і це в усіх відношеннях намагався настирливо утвердити. Зусилля егерців (166), які в попередні роки він пізнав докладно на власній особі, цей наймудріший наставник ставив під сумнів, чи вони претягли цю функцію в Егер задля загального добра і освіти з метою пробудити в руському народі ревність; зокрема, звертали увагу, щоб таким методом віддалити русинів, звиклих бути підкореними і, зрештою, підпорядкованими послушності, від першого встановлення своєї науки.

§ V

Але даремно був мукачівський єпископ, тому що вищеназваний граф Баркоцй, на той час уже егерський єпископ, став у цілому королівстві впливовим і популярним серед вищих і нижчих верств не менше мовою, ніж ділом, і зрештою, також проти волі мукачівського єпископа добився, щоб фундація для мукачівських русинів була передана егерській семінарії; на виділені 1200 рейнських флоринів узяв найсмирненіше витрати з року в рік із генеральної каси і пообіцяв, що він утримуватиме на вищих студіях шістьох учнів у відповідній семінарській науці із введенням професора обряду. Найласкавішою згодою таке рішення йому ж сповістила Марія-Терезія з ласки божої імператриця римлян, королева Німеччини, Угорщини, Далмації, Словакії і т. д., ерцгерцогиня Австрії:

«Шановний високоблагородний і величний графе, вірний нам і щиро улюблений! Тому що із ревності до поширення святої унії, а також із необхідних способів по відношенню до цього дізналися повністю про суть справи, тобто, що ревні і здібні душпастирі очолюють уніатський народ грецького обряду, тому, кладучи найщиріше довір'я у похвальну турботу вашої пастирської величності, щиро погоджуємося, щоб вибрав шість юнаків-уніатів грецького обряду, яких вважатиме найбільш гідними, представив нам разом із наставником грецького обряду на чолі для навчання всіх наук у своїй егерській семінарії у відповідності до належного піклування про душу і якнайскоріше вислав для виконання парафіяльних обов'язків, на утримання яких дозволяємо вашій величності щорічно вибрати 1200 флоринів з генеральної каси з дня їх прибуття в семінарію, однак з тією умовою,

aut Cassoviae applicanda[e] projectaret, quid quod Munkacsini, vel Ungvarini, si quo modo videlicet isthic in gremi[o] nationis boni quidpiam introducere posset, defigendam ardentius expeteret, Agriae per omnia contrarius. Molimina qui[bus] (166). Agriensium superioribus annis jam expertus in sua ipsius Persona luculenter, Sapientissimus ille Praesul non immerito dubitabat, an non iidem hanc Fundationem Agriam pertrahentes penes boni publici, eruditionisque in Gente Ruthena promovendae Zelum, id etiam, ac fortassis praecipue respectarent, ut Ruthenos hac methodo a prima institutione suae disciplinae concretos, sensimque subijci asvefactos plenarie denique obedientiae suae substernerent.

§ V.

Sed frustra fuit Episcopus Munkaciensis cum etenim prae laudatus jam Agriensium ejus temporis Antistes Comes Barkóczy apud summos pariter, ac infimos sermone non minus, quam opere in toto Regno et potens, et Gratosus foret, denique ingratiis quoque Episcopi Munkaciensis, ut Fundatio pro Ruthenis Munkaciensibus ad Seminarium Agriense resolveretur, effecit, atque in expensas 1200. Rflnos de anno in annum ex Generali Parochorum Cassa Clementissime resolutos accepit pollicitus futurum, ut sex Alumnos in studiis Altioribus sub consveta Seminariorum disciplina educandos cum introducendo Rituali Professore interteneret. Clementissima Resolutione per tale Decretum Eidem notificata.

Maria Theresia Dei Gratia Romanorum Imperatrix, Germaniae, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Regina, Archi-Dux Austriae.

Reverende Spectabilis, ac Magnifice Comes, Fidelis Nobis Syncere Dilecte. Quoniam Nos Sacrae Unionis promovendae Zelo ductae, atque ideo de necessariis catenus solícite mediis praecipuum omnino comperiamus, Zelosos, et idoneos Populo Graeci-Ritus unito Animarum Pastores praeficere, hinc benignissimam in laudabili Fidelitatis Vestrae Pastoralis Solícitudinis cura confidentiam ponentes, clementer committimus, quatenus sex Graeci Ritus Unitos juvenes deligat, et quos magis idoneos compererit, Nobis una cum praeficiendo eisdem Graeci Ritus Instructore repraesentet. in Seminario Suo Agriensi omnibus ad Curam Animarum rite, debitque gerendam Scientiis instruendos, et quo citius fieri poterit, ad obeunda dein Munia Parochialia exmittendos, pro quorum intertentione Annuos 1200. flnos ex Generali Parochorum Cassa a Die Eorundem in Semina-

щоб передбачив як забезпечення вищеназваних шістьох вихованців їжею, одягом, постільними принадлежностями, книгами та іншими (167) необхідностями, так і утримання наставника відповідного їм обряду. До якого, зрештою, залишаємось доброзичливо і постійно віддані із подякою і нашою цесарсько-королівською ширістю». Дано в ерцгерцогському місті Відні в Австрії. Дня восьмого, місяця липня, року Божого тисяча сімсот п'ятдесят четвертого Марія-Терезія вр. Граф Леопольд де Надажд вр. Андрій Моріц.

У тій справі дійсно мукачівському єпископові було сумно, бо справді годилося це йому сказати безпосередньо, однак єгерці, перекривши всі шляхи, поступили так, що по відношенню до мукачівського єпископа ніщо своїм шляхом не поступило з якогось суду, ані безпосередньо він не знав, що і яким чином було зроблено і яке рішення було прийняте.

§ VI

Перший, хто через особисте знайомство прихильно написав до Мукачева таке рішення, був секретар високої ради Михаїл Домшич; з яким настроєм це було сприйнято мукачівцями, можна збагнути з наведеного нижче листа, якого єпископ надіслав 10 серпня 1754 року до того ж секретаря з такими словами: «Шановний пане і т. ін. Я справді дуже радів із надісланих мені розпоряджень щодо семінарії для уніатів тут, у лоні народу, і якщо б залежали від мене, як вимагалось, не думка, а правда цієї корисної в народі дуже термінової справи. то вона виявилась би набагато іншою . . . від мене вимагається, щоб я послав у Єгер для вивчення моральної філософії шістьох вихованців і до того ж випускників-філософів, яких я ніколи й ніде не знайду. Я сумніваюся, чи взагалі це можна зробити. Не випускники-філософи, які вмють викладати моральну філософію, туди направляються, і роблять свою справу з великим успіхом. Уже хай зволить ваше високе панство пізнати своїм високим рішенням, що ця зміна відбулася напевно не із ревності до унії, але не знаю, з якого іншого мотиву; відкрито визнаю шановному панству мету, до якої прямуємо, але навряд чи досягнемо; більше тут, звичайно, досягає справжній досвід, аніж думка, багато визначається та встановлюється рішенням, але з безуспішним наслідком, хоч ми вже навчені великим до-

rium introductionis Fidelitati Vestrae persolvendos clementer resolvimus, ita tamen, ut ex hoc fundo tam praefatos sex Alumnos victu, amictu, lectisterniis, Libris, caeterisque (167) necessariis provideat, quam et idoneum Ritu[s] eorundem interteneat Instructorem. Cui in reliquo Gratia, et Clementia Nostra Caesario — Regia benigne, jugiterque propensae manemus. Datum in Archi — Ducali Civitate Nostra Vienna, Austriae, Die Octava Mensis Iulii Anno Dñi Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Quarto. Maria Theresia m. p. Comes Leopoldus de Nádasd m. p. Andreas Moricz.

Quo in negotio illud profecto non dolorosum Episcopo Munkaciensi accidere non poterat, quod licet meritum hoc directe, ac immediate ad se pertineret, per Agrienses tamen omnibus viis praeclusis ita pertractatum fuerit, ut ejus intuitu Munkaciensis nihil omnino via sua ex aliquo Dicasterio acceperit, imo ne id quidem, quidnam, et qualiter actum, resolutumque haberetur, genuine cognoverit.

§ VI.

Primus, qui pro privata Notitia resolutionem idmodi Munkacsinum amice perscripsit, erat Secretarius Excelsi Consilii Michaël Domsics; quali vero animo Nuncium hoc apud Munkacienses exceptum sit, intelliges ex Literae hic subjectae, quam ann[o] supraposito 1754. 10-a Augusti ad Eudem secretarium reddidit Episcopus; sequentibus:]

Spectabilis Domine etc.

De dispositionibus mihi relatis intuitu Seminarii pro Unitis hic in gremio Gentis] multum profecto gavisus sum, et si hujus] salutaris operis apud gentem moment[o]sissimi non opinio, sed veritas, ut quaerebatur, fuisset a me, longe res aliter evenisset — — requiror, ut sex Alumnos, et quidem Philosophos absolutos, quos nusquam, et nunquam reperiam, Agriam pro morali perdiscenda exmittam. Satagam se vix fieri poterit. Nam Philosophi absolut[i] scientes tradi moralem Munkacsinum eo se conferunt, et quidem cum magno fructu sua faciunt. Iam dignetur Sp̄b[li]s DV-a alto suo judicio discernere, hanc mutationem, certe non ex Zelo Unionis sed ex alio, non scio, quo motivo provenisse Genuine fateor Sp̄b[li] DV-ae scopum, quem intendimus, vix tangemus, magis solet hu[c] tangere vera experientia, quam Opinione[et] Multa disceptationibus concluduntur, et statuuntur, irritum tamen effectu, ut jam abundanti experientia sumus edocti. Huj[us] tamen tractationis seriem, rogo, suo Zelo singulari dignetur mihi per-

свідом. Однак порядок цього викладу, прошу, хай зволить своєю особливою ревністю мені підписати. Я заплакав, що це розглядається ніби з турботи про мене і мій народ, але без мене. Якщо вашому шановному панству й відомо, що обговорювані зі мною справи залишаються і їх плід є очевидний, то вони без мене розпалися. Знов і знов прошу, хай сприяє моєму проханню, прошу з ревності до унії зволити написати мені судження про цю справу (168). Велика людина справді повинна знати, в кого тобі слід шукати початок, зокрема в невідомій справі. Одні знають, незапитані — мовчать, інші не знають, отже запитують, іншим не належить знати, хіба-що коритися наказам. Було б цілком достатньо, якщо б найсвятіша величність поступила так, як хоче. О, якби, о якби панувала благодать і ревність спасіння душ, пуста справа хай скрипить». Однак він міг радше роздумувати і прагнути протилежного мовчазними проханнями та боротися з настільки сильними егерськими противниками.

§ VII

Між тим, егерець забарився повідомити мучаківців про ласкаве рішення, яке він отримав з двома пунктами вимог: по-перше, щоб він також сприяв у пошукові шістьох юнаків грецького обряду та ще й випускників-філософів і підібраних направив у Егер на іспит: по-друге, щоб він дав свою інформацію про необхідні для вивчення обряду руські книги, а також про сам метод навчання обряду. На це Емануїл, як я знаходжу у протоколі від 23 серпня 1754 року, справді відповів такими словами: «Високопреосвященний і т. д. Із дуже прихильного адресованого мені листа вашої ексцелленції найласкавіше бажання вашої найсвятішої цісарсько-королівської величності і те справді материнське найпобожніше піклування про руський народ уніатів грецького обряду і водночас рішення із покійного посланого я зрозумів, що в егерській семінарії вашої величності виховуються і забезпечені всім необхідним шість вихованців для уніатського народу. Це доброзичливе рішення її найсвятішої ве-

scribere. Illachrymatus sum Negotio de me, et Gente mea sine me, et illa tractari. Apparet et Spbli DV-rae constat, negotia mecum tractata stant, eorumque fructus apparet, sine me dilapsa sunt. Iterum, atque iterum rogo, faveat, rogo, ex Zelo Unionis peti[tio]ni meae, et mihi tractationem hujus nego[tii] (168) dignetur perscribere. Magni profecto refert scire, a quibus sumere debeas initium, maxime in re ignota. Aliqui sciunt, non interrogati tacent, aliqui nesciunt, ergo interrogant, aliis nec scire convenit, nisi mandatis parere. — Satius esset, si, quod Sacrae Mattas vult (:pensatis omnibus pensandis:) faciat. — Utinam utinam regnaret Charitas, et Zelus salvandi animas, creparet autem vana gloria! — Haec Spbli DV-ae Zelo Unionis percitus Scribo, et quidem sub rosa Christianae Charitatis: si quid emolumentosi potest fieri, bene, sin minus me una cum meo scripto hoc aeterno Silentio tradat. Nec enim ego minimus homuncio hujus Mundi id attentassem, nisi initialis Zelus Spblis DV-ae, qui jam in tota Unione illuxit, me ad scribendum Suae Dñi Spbli movisset. Optassem quidem ea, quae hic scribo, ore ad os referre, tanquam cum eo, cum quo scio, sed dolor repressit verba scribendi, absentia narrandi, etc. disconsolatissimus nempe reddebatur casu hoc Manuel Episcopus, cogitare tamen potius, tacitisque votis contrarium optare potuit, quam publice agere, Agriensiq[ue] tam potenti adversario, obluctari.

§ VII.

Interim nec Agriensis distulit Clementissimam, quam obtinuerat, Resolutionem intimare Munkaciensi cum duobus postulatorum punctis, altero, ut in exquirendis sex Graeci — Ritus Juvenibus, et quidem Philosophis absolutis is etiam cooperaretur, inventos[que] Agriam pro examine inviaret, altero, ut de libris Ruthenicis pro Ritu disciscendo necessariis, ac ipsa etiam ritus condiscendi methodo informationem suam daret. Respondit vero ad haec Manuel, quemadmodum d-to 23-a Augusti 1754. in Protocollo reperio, sequentibus:

Excellentissime etc.!

Ex Gratosissimis Excellentiae V-ae datis ad me Literis Clementissimam Suae SS-ae Caoe-Regiae Regiae Matris Voluntatem, planeque Maternam, eamque pientissimam erga Ruthenam Graecorum Ritus Unitorum Gentem Sollicitudinem, atque una Resolutionem homagiali cum reverentia intellexi, quatenus in Seminario Excellentiae Vestrae Agriensi sex Alumni pro Unita gente omnibus necessariis provisi educantur. Benignam hanc

личності, ваше високопреосвященство, для розяснення якого я недостойний, мені ласкаво сповідає і волю, щоб я взяв участь у пошуку таких же вихованців на наступний навчальний рік у зв'язку з тим, що тут їх немає можливості знайти (169), і їх знайдених відправив туди для звичайного іспиту. Виконаю, високопреподобний пане; що я міг би відповісти ревності вашої ексцеленції і волі її найсвятішої величності? Справді, як ваша ексцеленція, так і я боюся нестачі відповідних юнаків. Адже ті, які з тяжкою бідністю і голодуванням завершують філософський курс, одні в одних місцях шукають спосіб для прожиття при відсутності засобу існування, інші в інших місцях, як відомо вашій ексцеленції, живуть дуже жалюгідно. І передбачаю, найясніший пане, що ледве чи можна буде їх знайти в такій кількості на наступний рік. Книжок для навчання обряду знаходиться в кількості 10, які за простим підрахунком обійдуться до ста імперських флоринів, що у свій час можуть бути зібрані. Далі, навищій пане, для вивчення обряду потрібні три або чотири повні роки; тирнавські вихованці-випускники дуже трудно вчать через відсутність практики, бо у нас не даються цілорічні вказівки, а з загальних правил, кладуться на початок, як у римському Брєвїарію, і це вивчається з найбільшою увагою, зокрема в час збігу свят. Далі загальну вказівку маємо тільки вибірково, а видруковану майже не можна знайти. У всіх цих справах, високопреподобний пане, я постараюся по своїй можливості відповісти і бажанню найсвятішої величності, і батьківській ревності Вашої ексцеленції чесних підібраних, яких я знайду, вишлю. І т. д.» Ось маєш, вас майстрів удаваності і псу-даваності. Егерєць визнає, що мукачівцю нанесена дуже відчутна рана рішенням, згідно з яким фундація для русинів переведена в Егер, та все ж йому для втіхи сповідає. Але мукачів-єць також ставить усе з ніг на голову; і що він насправді робив, щоб гідних для виховання юнаків усяким способом направити в Егер; обіцяв, що по можливості зробить те, щоб підібрати чесних юнаків, яких зможе вислати в Егер. Разом із тим зі страху за погані наслідки, які він передбачав, вважав за недоцільне ні перечити, ні погоджуватися з прагненням егерців.

Resolutionem Suae Mattis SS-ae Excellentia V-a pro solatio, quo ego indignus sum, mihi Gratioso significat, voluntatemque, ut pro sequenti Anno Scholastico ejusmodi Alumnos suscipiendos, in defectu ibidem eorundem non reperi (169) bilium, meam operam eosdem conquirendi adjungam, repertosque pro solito examine eorum exmittam. Satagam Excellē Dñe, et utinam pro Zelo Excellentiae V-ae, et Suae Mattis SS-ae voluntate respondere possem. Verum uti Excellentia V-a ita et ego penriam (?) juvenum idoneorum timeo. Qui enim gravi cum inopia, et inedia Cursum Philosophicum absolvunt, ii deinceps aliunde vitae genus quaerunt defectu subsistentiae victus, qui aliunde, ut Excellentiae V-ae constat, miserrime persistunt. Et praevideo Excellē Dñe eosdem numero tot pro futuro anno vix posse haberi. Libri pro ritu addiscendo requirentur numero 10, qui levi calculo ad Centum Imperiales exurgent, qui etiam suo tempor[e] comparari possunt. Ritu[m] porro Excellē Dñe addiscere tres, quatuorve anni solidi requiruntur, Tyrnavienses Alumni excentes, molestissime discunt defectu praxi non enim apud nos Directoria dantur annua, verum ex Universalibus, uti in Romano Breviario ad initium ponuntur Regulis, et hoc summa cum attentione, maxime in Concurrentia Festorum addiscitur, et hoc continua praxi. Universal[e] porro Directorium solum habemus perscriptum, impressum vix reperibile est. In omnibus his Excellē Dñe et voluntati Mattis SS-ae, et Paterno Excellentiae zelo pro posse meo satagam correspondere, repertos probos, quos potero submittam. Etc.

En duos simulandi, ac dissimulandi artifices! Scivit Agriensis per Resolutionem, qua Fundatio pro Ruthenis Agriam applicita habebatur, sensibillissimum vulnus inflictum esse Munkacsien[s]i, et tamen hanc eidem pro solati[o] notificat. Sed Munkacsien[s]is quoque miscet quadratae rotundis, et quam reapse operam adhibebat, ut juvenes pro Alumnatu idoneos ab Agria omnimode praepediat eam se adhibiturum pro posse suo pollicetur, ut probos repertos quos poterit Agriam submittat, dum nimirum metu pessimarum, quas ominabatur sequelarum nec dissentire palam, nec consentire Agriensium molimini integrum esse sibi duxit.

Про справжній прийом вихованців грецького обряду до егерської семінарії

De Alumnorum pro Graeco-Ritu ad Seminarium Agriense effectivae susceptione.

§ I

§ I.

Закріпивши таким чином фундацію для руських вихованців у егерській семінарії, вищезгаданий єпископ граф Баркоці, щоб не пропустити жодної нагоди для здобуття користі для своїх зусиль такою сприятливою постановою, вже під кінець 1754 шкільного року написав до сусідніх академій із проханням повідомити, якщо б знайшлися здатні до церковного сану грецького обряду юнаки, які закінчили філософську науку, щоб на початку місяця вересня з'явилися в Егері на іспит. Але тому, що ще в той час небагато русинів відвідувало латинські школи, особливо ж вищі, то в тому році не можна було забезпечити в такій кількості, в якій вимагається, тобто шість юнаків, однак було допущено підготовлених до іспиту не більше чотирьох із Кошиць, а саме випускників-філософів Іоанна Бокшая, Михаїла Андрейковича і Стефана Ольшавського, а також одного кандидата теології. Однак разом із ними з'явилися для егерців не досить бажані турботи. Бо коли егерці більш ніж скромною ревністю запропонували з приводу цієї фундації підпорядкувати собі руське духовенство і вже явними судженнями об'явили на майбутнє, що всі, хто виховуватиметься в егерській семінарії, повинні зв'язатися клятвою вести безшлюбне життя, коли знов із другого боку вже всюди знали, що мукачівський єпископ усяким чином противиться закріпленню фундації в егерській семінарії; далі так, як зростає чутка, поширюючись, вихованці, які навчатимуться в Егері, у Мукачеві не прийматимуться або в усякому випадку гірше влаштовуватимуться в інших місцях, на підставі цього трапилося, що на початку місяця листопада, який давав початок як школі, так і церковному висвяченню, три юнаки вступили в семінарію, а Стефан Ольшавський зволікав із явкою; але також із цих трьох Андрейкович із товаришем, кандидатом теології, негайно після початкового або семиденного заняття покинув семінарію; тільки єдиний Іоанн Бокшай залишився постійно у прийнятому рішенні.

Foundatione pro Alumnis Ruthenicis in Seminario Agriensi taliter jam defixa, praclaudatus Eppus Comes Barkóczy, ut pro usu capienda intentionibus suis tam favorabili Resolutione nihil intentarum omitteret, fine jam anni Scholastici 1754: imminente, scripsit ad vicinas (170) Academias intimando, ut, si ubi Graeci Ritus Juvenes ad Statum Ecclesiasticum idonei, sed Studia Philosophica jam emensi, reperirentur, sub initium mensis 7-bris Agriam pro examine se sisterent. At quoniam eo adhuc tempore pauci Rutheni scholas Latinas, praesertim vero altiore frequentarent, illo quidem anno tot numero, quot desiderabantur, sex nimirum haberi non poterant, sed quatuor duntaxat Cassovia, tres utpote Philosophi absoluti Ioannes Boksay, Michaël Andrejkovits, et Stephanus Olsavszky, nec non unus Theologiae Candidatus pro examine comparentes suscepti sunt. Sed neque cum Academiis intimando, ut, si ubi Graeci Ritus Juvenes ad Statum Ecclesiasticum idonei, sed Studia Philosophica jam emensi reperirentur, sub initium Mensis 7-bris Agriam pro examine se sisterent. At quoniam, eo adhuc tempore pauci Rutheni Scholas Latinas, praesertim vero Altiores frequentarent, illo quidem Anno tot numero, quot desiderabantur, sex nimirum haberi non poterant, sed quatuor duntaxat Cassovia tres utpote philosophi Absoluti Joannes Boksay, Michaël Andrejkovits et Stephanus Olsavszky, nec non unus, Theologiae Candidatus pro examine comparentes suscepti sunt. Sed neque cum illis sat ex voto Agriensibus successit negotium. Cum etenim Agrienses plus quam discreto Zelo Clerum Ruthenicum occasione Foundationis hujus regulandum sibi proponerent, neque jam obscuris indiciis futurum proderent, ut omnes in Seminario Agriensi educandi ad caelibem vitam transigendam juxta praeceptum Ecclesiae Occidentalis juramento stringerentur, cum item altera ex parte innotuisset jam ubique Eppum Munkacsensem Foundationi in Seminario Agriensi defixo per omnia adversari, ac proinde, sicuti rumor crescit eudo, spargeretur etiam Alumnos, qui Agriae educandi forent, Munkacsini haud quaquam acceptando, aut saltem aliis deterius accomodandos fore, exinde factum est, ut adveniente Mense 9-bri, qui scholarum pariter, ac Novitiatus Clericalis initium dabat, alii quidem tres Seminarium

ingressi sint. Stephanus autem Olsavszky comparere cunctaretur, sed ex illis quoque tribus Andrejkovics cum Socio Theologiae Candidato illico post initialem, seu exercitiorum hebdomadem Seminarium desereret, nec nisi unicus Joannes Boksay in arrepto proposito constanter permaneret.

§ II

При цих обставинах єпископ граф Баркоці надіслав до свого підлеглого Андрія Бачинського такого листа:

«Дорогий сину!

У мене залишається єдиний вихованець із уніятів для грецького обряду; три, вже прийняті, повернулися до світського стану. Причину цієї справи визначила загальна чутка якихось недобррозичливців, хитрощами і витівками яких були налякані й ті, що були відкликані, і численні з тих, які обіцяли прийти. Довга мовчанка вашого панства і жодна турбота щодо мого старання майже примусили мене підозрівати, що також і ваше панство належить до цього роду недобррозичливців. Якщо це підозріння прагне із себе знати, прошу, хай, по крайній мірі, тепер потурбується де-небудь розшукати і прислати в Егер п'ять таких юнаків, яких у мене досі немає. І моїм, і найшановнішої нашої пані єдиним прагненням є на підставі цього поширити святу унію; ця турбота при всіх обставинах повинна бути першою також і для вашого панства. Я прочитав повідомлення, що постановив відносно вашого панства пан ритуальний єпископ після призначення на дорозьку парафію. Одночасно я сподівався, що з нагоди єпископського посвячення моєї школи я побачу в Егері ваше панство, але обидві надії втратив, чому, однак, не знаю. Ці сумніви хай розвіє (ваше панство) і хай буде здорове!» У Триор-Контрасті, 20 вересня 1754.

Я нині про ті справи, які в цьому листі торкаються особи Бачинського, не хочу викладати детальніше нічого, також нічого не згадую про цю намітку, якою висміювали егерці Бачинського продовж усього життя, а лише вказую те єдине, що безпосередньо торкається даної справи, а саме, що Бачинський взагалі або нічого не хотів, або також не міг допомогти в пошукові вихованців, бо при таких обставинах, якщо це колись дійсно було в 1754 році, що мені насправді здається дивною справою, як той син уникнув удару цього світу, коли поставлений поза церковними прибутками і службою, не мав де притулити свою голову. Це буде ви-

§ II.

His in Circumstantiis Ep̄pus Comes Barkóczy ad Clientem suum Andream Bacsinsky talem dedit literam:

Dilecte Fili!

Alumnus pro Graeco Ritu Uitorum Unicus mihi superest, tres jam suscepti ad saeculum redierunt. Causam hujus rei communis rumor tribuit quorundam malevolorum technis, et artibus, quibus et isti revocati sunt, et plures, qui venire proposuerant, absterriti. Longum Dñaonis V-rae silentium nullaque procurationis a me commissae sollicitudo me pene cogit ut suspicer etiam eandem e Numero id genus disvasorum esse. Eam opinionem si a se amoliri cupit, quaeso, (171) saltem nunc dat operam diligentem, ut quinque id genus Juvenes, qui mihi adhuc desunt, alicubi conquirat, et Agriam mittat. Et meum, et clementissimae Dominae Nostrae Unicum Votum est, hoc instituto Sacram Unionem promovere, quae cura utique etiam Dñaoni V-ae debet esse princeps. Petieram, ut mihi indicaret, quid Dñus Episcopus Ritualis post oblatam parochiam Dorigiensem de V-a Dñaone statuerit, sperabam simul, quod occasione inaugurationis Episcopalis meae Scholae ipsammet Dñaem V-am Agriae visurus sim, utraque spe excidi, cur autem non video. Dubia haec mihi tollat, et valeat. Prior — Vontrasti — 20-a 9-bris 1754.

Nil ego nunc de iis, quae Personam Bacsinszkianam in hac Litera contingerent, volo uberius exponere, nil etiam hic de lusu, quo per totam vitam Bacsinszkio Agrienses illuserunt, commemoro; id unice quod pertinet ad praesentem Materiam, in digito: nil omnino videlicet Bacsinszkium aut voluisse, aut etiam cooperati in Alumnis conquirendis potuisse; Eo quippe in Statu, si unquam hoc certe Anno 1754. fuerat, ut res mira mihi profecto videatur, qualiternam Filius ille hujus Mundi Apoplexiam evaserit, dum extra beneficium, Officiumque constitutus non haberet, ubi reclinet caput suum. quamadmodum suo loco circumstantialiter exponetur. Sed ad rem.

кладено детальніше у своєму місці. А тепер до справи.

§ III

У той же час також до самого мукачівського єпископа написав єгерць, строгіше йому погрожуючи, якщо якомога скоріше не забезпечить підібраних для виховання юнаків. Однак ці погрози були безуспішними, тому що мукачівець не тільки зовсім не вживав ніяких заходів для розшукування таких юнаків, але навіть тих, яких тоді мав у себе в Мукачеві, а саме випускників філософії Іоанна Козму і Михаїла Паппа з Буди та Теодора Гаршані з Кошиць, переконував не відправлятися в Егер, забезпечуючи їх із дня на день відповідно до своєї можливості коштами, потрібними для продовження вивчення моральної теології. Однак, щоб заручитися захистом проти погроз єгерця, навкруги уважно приглядався. Тому у протоколі під 6-м грудня 1754 знаходжу, що до тодішнього придворного сповідальника о. єзуїта Ігнатія Кампмільера був адресований такий лист:

«Високопреподобний отче сповідальнику, найшановніший для мене отче во Х-ті!

Ваше високопреподобне священство зволить пробачити мені за те, що я з релігійною ревністю наслідуюсь турбувати вас цим моїм настирливим листом. Виходячи з цього (172), я думав звернутися до вашого високопреподобного священства з приводу найшановнішого рішення її величності, щоб саме шість вихованців для грецького обряду виховалися в єгерській семінарії, про нестачу яких зі страхом пан єгерський єпископ мені пише, щоб я постарався знайти чесних юнаків, випускників-філософів, і послав у Егер на звичайний іспит кандидатів. На це я його ексцеленції відповів, що навряд чи можна знайти таких, які вимагаються, оскільки я не можу дізнатися, в яких місцях вони навчаються і хто вони є. Деяких переконували, щоб туди пішли, але вони не хотіли йти; хто розшукає і примусить інших? Бо ніщо насильне — не тривале, тому що про це королівська величність нічого не розпорядилася. Хоч здавалося достатнім, що його величність написала в університет, щоб, якби якісь знайшлися, вони негайно прибули в Егер. Однак, тому що не з'явилися на згадані духовні місця, що може бути іншою причиною, ніж суворий спосіб дії його ексцеленції, надмірне переслідування пресвітерів грецького обряду і намагання позбавити їх майже всіх прибутків, постійне переслідування з боку плебанів. Це

§ III.

Ad ipsum quoque Ep̄p̄m Munkaciensem eodem tempore scripsit Agriensis, severius eidem comminando, ni Juvenes pro Alumnatu acquisitos quo ocyus sufficeret. Minae tamen istae in irritum cediderunt. Munkaciensis quippe non tantum in exquirendis talismodi Juvenibus nil agebat, sed etiam quos eotum apud se habebat Munkacini, nempe Joannem Kozma, et Michaëlem Papp Budenses, ac Theodorum Harsányi Cassoviensem Philosophos absolutos ne Agriam proficiscerentur, positive distinebat, sumptus eis pro Studio Theologiae Moralis frequentando necessarios pro modulo suo de die in diem suppeditans. Ut attamen contra minas Agriensis Patrociniis sese obarmaret, circumspiciebat sollicite. Tales proin ad Aulicum ejus Temporis Confessarium P. Ignatium Kampmiller Jesuitam datas fuisse Literas in Protocollo 6-ae X-bris A-i 1754. reperio:

R-me Pater Confessarie,
Pater in X-to mihi Colendissime!
Quod Rñd̄mae Pat̄ti V-ae hac mea importuna Epistola incommodare praesumam religioso Zelo dignabitur me excusare. E re enim (172) censebam ad Rñam Pat̄tem V-am recursum facere ratione Clementissimae Resolutionis Suae Maffis, ut videlicet sex Alumni pro ritu Graeco in Seminario Agriensi educerentur, quorum penuriam Dñs Episcopus Agriensis pertimescendo mihi scribit, ut operam dem, et probos Juvenes, absolutos Philosophos conquiram, Agriamque pro solito Candidatorum examine mittam. Ad quod Suae Excellentiae respondi, quod vix tales, quales petuntur, reperiendi sint; cum ego ubi locorum studeant, et qui sint rescire haud possim. Quibusdam, ut eorum irent, svasum est sed nolebant ire; alios quis conquiret, et coget? violentum enim nihil durabile, cum a Regia Maffē intimatur super hoc nihil fuerit. Quamvis sufficere videatur, quod Sua Excellentia ad Universitates scripserit, ut, si qui ejusmodi invenirentur, Agriam proxime venirent. Quod autem pro dicta Clerica non compareant, quid aliud est in causa, quam Suae Excellentiae severior modus agendi, Graeci ritus Presbyterorum nimia persecutio, eosque omnibus prope Proventibus exuendi contentio, et continua a plebanis persecutio? Quod inde constat, quia Regia Decreta non dantur executioni. In tantum jam exulceratus est Clerus, ut ipse velit suae Mat̄i S̄m̄ae intolerabiles injurias repraesentare, quas quidem Suae Excellentiae repraesentarunt. Ille tamen

відомо звідси, оскільки королівські декрети не підлягають обговоренню. До такої міри вже роздратоване духовенство, що само хоче представити їй найсвятішій величності нестерпні кривди, які колись представляли його ексцеленції. Однак, він на це не дав ніякої відповіді. Тому, коли досі відсутні п'ять юнаків, мені повторно пише його ексцеленція з погрозою, що із його багатьох наявних тут листів ваше високопреподобне священство зволить докладніше довідатися, бо підозрюється, що я є причиною цієї нестачі, і якщо не вишлю їх же, він намагається обмовити і звинуватити мене перед її величністю, нехай високопреподобне священство згадає ранішу комедію зі мною і моїм духовенством 1748 року. Як негідно нас трактували в час його візиту в Мукачеві! Нас називали марнотратниками, ослами, колодами, призначеними для тюрми і кайданів. Хай зволить ваше високопреподобне священство оцінити, чи не справедливий біль і моє велике терпіння все йому ж прощати, і ще не зятягнувся рубець рани, нанесеної моїй невинності, і не задовільнився тим, що викликав щодо мене погане враження її найсвятішої величності; тепер, мабуть, мені загрожує знищенням, якби цього домігся, щоб її величність усунула мене від цього обов'язку, я вважатиму за найвище благо, бо це дихає не любов'ю божою, а ненавистю. З'явилися плоди з варадинського єпископату із незгоди між єпископами, яким чином духовенство і народ перейшли до нудоти схизми. Досить було б його ексцеленції турбуватися про своїх. О, якби він повернув єгерських схизматиків! А мене із моїми залишив у спокої! Як (173) славно! Бажання допущену помилку перекинути на ближнього — справді гідний єпископа поступок! Він зробив без мене, хай робить без мене! О, якби ця фундація була зроблена згідно з думкою кардинала Коллонича з меншими витратами в лоні народу в Ужгороді або Мукачеві, де вже є школи і відповідні умови на очах народу для будівництва і втіхи. Бо на такі кошти, які виділила її величність, могли б навчатися численні вихованці досвідченими вченими, які є в моєму розпорядженні, особливо в обряді, який при відсутності щорічних церковних настанов навряд чи може бути вивчений протягом декількох років із загальних положень і то при постійній практиці і досвіді. Самі тирнавські вихованці після закінчення вивчають обряд із дуже великою трудностю. А вже хто їх навчатиме в Єгері? Яку допомогу дістануть? Справді не бачу! Хай зволить ваше високопреподобне священство

super nihil responsi dedit. Proinde cum ad huc quinque desint iterato mihi scribit Sua Excellentia minatorie, ut ex ejus hic copialiter annexis Literis Rm̄a Paffas V-a uberius Intelligere dignabitur; suspicatur enim hujus defectus me esse causam, et nisi eosdam mittam apud Suam Mat̄tem me insimulare et incusare nititur. Meminerit Rnd̄ma Paffas prioris Comediae mecum, et cum Clero meo in Anno 1748. Munkacsini tempore Suae Visitae factae, quam indigne tractati sumus! apelati Lurcones, Asini, Trunci, ad Carceres, ad Compedes destinati. Dignabitur Rnd̄ma V-a aestimare, an non sit justus dolor, et mea magna patientia omnia eidem parcendo, et ecce necdum vulneris meae innocentiae inficti cicatrix obducta est, necdum satis fuit mei apud Suam Mat̄tem Ssm̄am impressionem sinistram fecisse, nunc fortassis, et ruinam mihi minatur, et utinam id efficeret, ut me Sua Mat̄tas a Munere hoc dimoveat, inter Summa beneficia reputabo; non enim ista Charitatem Divinam, sed odium sapiunt. Apparent frectus ex Epp̄atu Varadiensi ex interessentia inter Epp̄os, qualiter Clerus et Populus ad vomitum Schismatis rediit. Satis esset Excellentiae Suae curam habere Suorum. Utinam Agrienses Schismaticos reduceret! et me cum meis in pace sineret. Quam (173) gloriosum Errorem commissum in proximum velle conjicere, digna profecto Actio Epp̄o. Egit sine me, agat sine me. Utinam Rnd̄me Pater haec Fundatio in gremio Gentis Unghvarini, vel Munkacsini, ubi jam sunt Scholae, et casus traduntur, in oculis populi ad aedificationem et consolationem facta fuisset ad mentem Cardinalis a Kollonics cum minoribus profecto sumptibus. Cum illa enim, quam Sua Mat̄tas resolvit, Summa potuissent institui plures per Subjecta erudita, quae habeo praeclara, maxime in Ritu, qui defectu directoriorum Annuoru[m] ex Universalibus Rubricis vix aliquot annis discitur, et hoc continua praxi, et usu. Ipsi Alumni Tyrnavienses post exitum cum summ[a] difficultate discunt. Jam autem Agriae per quem instituentur? — quali praxi discent? — quales adstantias exercebunt? profecto non video. Dignabitur Rnd̄ma Paffas V-a altissim[o] judicio suo discernere, apud Suamque Mat̄tem Sac̄rman suo tempore horum meminisse. Et cum videam Dñm Excellmum Agriensem esse, tenacem Suorum Propositorum, Deus novit quibus coloribus apud Suam Mat̄tem intendet depingere, et me odiosum, et exosum reddere. Deus autem Rnd̄me Pater videt meam homagiale[m] fidem erga Suam Mat̄tem et Aulam Augustissimam, quam in arduis casibus probavi. Humillime proinde Suplico, dignetur in hac anxietate constituta mihi gratiosam opinionem dare.

розсудити своїм найвищим рішенням, нагадати про ці справи у свій час перед її найсвятішою величністю. І оскільки я бачу, що високопреподобний егерський пан залишається наполегливим у своїх пропозиціях, то бог знає, якими фарбами намагатиметься змалювати і показати мене ненависним і негідним перед її величністю. Але, високопреподобний отче, бог бачить мою віддану віру, яку я довів у скрутних випадках щодо її величності і найвищого двору. Тому найпокірніше прошу — хай зволить у цьому скрутному становищі дати мені ласкаву пораду, що треба робити в кожному випадку для мого інтересу».

Так Емануїл написав до вищеназваного сповідальника її величності із звичною поважністю без улесливих слів, але із-за гніву і болю іноді з перерваними фразами.

§ IV

А подібного чи точніше взагалі такого ж листа з незначними змінами надіслав до найяснішого покійного першого архієпископа естергомського графа Миколая Чаки в той самий день, що й до сповідника, 6-го грудня, і згодом до найвищого графа королівського канцлера Леопольда з Надашд 15 грудня, на опікунство яких, очевидно, покладав велику надію. І канцлер справді відписав ясно і прямо такими словами:

«Високопреподобний пане єпископе для мене!

Не може вашому високопреподобному панству бути невідомо, які невдячні є для найвищого двору незгоди духовенства. Звідси, щоб такого роду прикrostі не стали відомими їй найсвятішій величності, маю тверду надію, що ваше високопреподобне панство не тільки не буде суперечити намаганням найвищого пана егерського єпископа, але з усім старанням турбуватиметься про те, щоб відповідні і здібні вихованці могли бути направлені туди. Бо їх вихованню, яке, сподіваюся, відбудеться, завжди зможе бути подана допомога. Зрештою, встановлюю обітницю за обітницю і залишаюся з пошаною.

Найпокірніший раб високопреподобного вашого панства».

Граф Леопольд з Надашд. В. р. У Відні. 24 грудня 1754.

quid facto opus in omnem casum pro mci directione.

Ita Manuel consveta cum gravitate, absque lenociniis Verborum, sed prac Indignatione, ac dolore interruptis quodammodo paraphrasibus scripsit ad praenominatum Suae Mat̄tis Confessarium.

§ IV.

Similem vero, aut potius eandem omnino paucis mutatis Epistolam dedit ad Celsissimum quondam Principem Archi-Episcopu[m] Strigoniensem Comitem Nicolaum Csáky, ipsa, qua ad Confessarium die 6-a X-bris ac subseque ad Excellum Comitem Regni Cancellarium Leopoldum de Nádasd. 15-a X-bris, in quorum scilicet Patrocinio magnam fiduciam collocabat. Et cancellarius quidem rescripsit clare, et directe sequentibus:

Reverendissime Dñe Episcopo, mihi obts . . . ! Non potest Rñd̄mae D V-ae esse ignotum, quam ingratae sint Augustae Aulae discordiae Cleri. Hinc ne ejusmodi acerbitates Suae Mat̄ti SSm̄ae innotescant, firmam Spem teneo Rñd̄mam D V-am non modo conatibus Ecc̄l̄mi Dñi Ep̄pi Agriensis non adversaturam, sed omni studio id curaturam, quo apti et idonei Alumni eo mitti possint. Quod si enim educatio eorum, quod non spero haud succederet, remedi (174) ferri semper poterit. Quod superest, vota pro votis restituo, et cum aestimatione maneo.

Rñd̄mae D V-ae Servus parāmus.

Comes Leopoldus de Nádasd m. pr., Viennae 24-a X-bris 1754.

Також знаходжу таку, хоча посередню, відповідь Кампмільера: «Найсвятіший, високопреподобний єпископе! Із дуже милого недавно посланого до мене листа я зрозумів те, що знову спричиняє і чим турбує пана єпископа високопреподобний єгерєць. Я попередив про це все її королівську величність, щоб він із якогось поганого донесення не зазнав певної шкоди, маючи про себе в інших випадках добру думку. Я також докладно доповів про поодинокі справи високопреподобне панство графа з Кенігсера, до якого раджу і заохочую звертатися також у подібних справах за інформацією. Між тим, покійно доручаючись залишений весь у смиренній ласці з усією пошаною». У Відні, 24 січня 1755. Найпокірніший слуга високопреподобного пана єпископа. Ігнатій Кампмільер. С. І.

§ VI

А між тим також, поки Емануїл це робив, єгерська справа по днях більше змінювалася, бо і вже раніше прийнятий, як було сказано, Стефан Ольшавський під кінець місяця листопада поступив у семінарію, а Теодор Гаршані, який так довго перебував у Мукачеві, був відправлений у Єгер самим генеральним вікарієм Григорієм Дешко з рекомендаціями проти волі чи навіть без відома єпископа. Однак, під кінець місяця грудня в Єгер прибув названий Гаршані і доповів, що в Мукачеві затримуються досі два випускники-філософи — Папп і Козма. Єгерєць негайно написав преподабному вікарію Дешкові, якого знав як більш прихильного по відношенню до єгерської фундації, ніж Емануїл, щоб вони також якнайшвидше прибули в Єгер. Але цей лист потрапив до Дешка 13-го січня 1755 року, якраз у той самий день, коли він напередодні, прийнявши монаший сан і відкинувши всяку турботу про публічні справи, перебрався із Чернечої Гори до Красноброду для новіціату; потім переадресував його тодішньому професорові Мукачівських шкіл Дмитрію Дорошу з таким дорученням, щоб він розпорядився так, як знайде за більш корисне для вимоги обстановки. Таким чином, Дорош ніби дуже не намагався затримати названих юнаків у своїх школах, однак бачачи, що мізерність коштів, які мали від Емануїла для їхнього відповідного утримання, зовсім не вистачає, крім того вважаючи, що на цей час мукачівці марно противляться старанням

Campmilleri quoque, sed indirectum invenio responsum hujusmodi: Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcopo! Ex gratissimis nuper ad me datis intellexi ea, quae denuo obmovet, at quibus lacessit Dm̄m Epp̄m Eccl̄lmus Agriensis. Praeveni de iis omnibus apud Suam Reg. Mātem, ne ex sinistra qualicunque ratione detrimentum aliquod bonae alias de se existimationis patiat. Edocui etiam de singulis Eccell̄mum Dn̄m Comitem de Königszegg, ad quem, ut similibus pariter informando recurrat, et svadeo, et hortor. Interea me perquam demisse commendans in gratiam ulteriorem cum omni veneratione totus esse persevero. Viennae 24-a Januarii 1755. Illustrissimi Dni Eppi Servus Humillimus. Ignatius Campmiller. S. I.

§ VI.

Sed interim etiam, dum haec ageret Manuel, res Agriensis in dies magis firmabatur: Nam et Stephanus Olsavszky, jam prius, ut dictum est, susceptus, cum fine Mensis 9-bris Seminarium intravit, et Theodorus Hársányi, qui tantisper Munkacsini substiterat. per ipsum Vicarium Gralem Gregorium Desko cum Commendatitibus invito, vel inscio magis Epp̄o Agriam expeditus fuit. Ubi vero sub finem Mensis X-bris nominatus Hársányi Agriam pervenisset, retulissetque duos adhuc Philosophos absolutos Papp et Kozma Munkacsini distineri, ut hi quoque Agriam quo ocius invenirentur, indilate scripsit Agriensis praevenerato Deskoni Vicario, quem jam ex Commendatibus Hársányio datis fundationi Agriensi aequiorem Manuele compererat. Sed Litera haec reddebatur Deskoni Anno 1755 die 13-ia Januarii, ea nempe ipsa, qua ille suscepto pridie Cucullo Monastico, omnique publicorum Negotiorum sollicitudine rejecta, ex Monte Csernek ad Krasznobrod pro Novitiatu absedebat, eam proinde Demetrio Doros eotum in Scholis Munkaciensibus Professore tali cum Commissione resignavit, ut is, quod pro exigentia Circumstantiarum utile magis compererit, ordinaret. (175) Dorosius itaque, ut Juvenes dictos in Scholis suis lubentissime detinere percuperet viden[s] tamen exiguum illud, quod a Manuele habebant, pro eorundem intentione congrua haudquaquam sufficere, praeterea incassum Agriensium intentionibus pro hoc tempore Munkacienses obluctari considerans, missit eos ad Epp̄m Pócsini commorantem, Epp̄us autem,

егерців, послав їх до єпископа, який перебував у Повчі. Однак єпископ був роздратований, не сумніваюсь, листом пана канцлера, який я дещо вище наводив, і давши посвідчення до префекта семінарії, відправив їх у Егер; вони прибули туди якраз в останній день канікул і без зволікання були прийняті в ту саму семінарію, бо ті семінарії мали початок великого посту.

§ VII

А який був далі стан даної справи в цьому році, достатньо описується в посланому під кінець того ж року єпископом графом Баркоці до гуменського пароха Луки Габіни листі, який тут повністю додається тому, що він допомагає виясненню тодішніх обставин:

«Любий сину!

Радію, що незвичайна слава мого егерського навчання поширилася до чужих країв і що вона заслуговує великої похвали, про яку мені сповіщає лист вашого панства. Преславна його оцінка проникла не тільки до шляхетного королівства Польщі, але й поширилася у далеко розташованих провінціях і вже навіть одобрюється тими, які досі прагнули знищити його на корені. Справді, по днях зростає його слава, зростає захоплення і настирливість викладачів, піднімається настрій студентів і вони цим починанням дають зразки навчання і виховання, засвідчують, що похвала не є пустою, і перевершують мої надії та сподівання. Переді мною стояло завдання, щоб цей заклад переріс у публічну академію, тому в наступному році до теологічних студій я додаю ще й філософію. Недавно моїй школі рішенням колегії семи було додано вивчення вітчизняного права, до якого заохочував лектор моєї егерської капітули, доброї пам'яті Фоглар. До цього в наступному році буде додано викладання тих галузей знань, які є більш потрібні для світського життя. У цій школі буде викладатися арифметика, алгебра, геометрія, цивільна і військова архітектура. До них, як прикраса, додається типографія, яка вже є влаштована в моїй егерській столиці. Потім думатиму про інше. Якщо також святий орден Василя Великого для оздобу цього закладу і всієї вигоди захоче послати на навчання в Егер двох монахів, радо їх прийму, тільки нехай ваше панство потурбується про ті книги, які вони знайдуть у Егері, про їжу та одяг, а що я зможу зробити для їх потреби сам, я те дуже радо оплачу; крім того, піклуватимусь, щоб вони не каюлися, що прослухали в Егері ті

Litera non dubito, quam paulo ante recitavi, Domini Cancellarii emollitus, Agriam dato ad Praefectum Seminarium Testimonio inivit, qui in ipsis ultimis Bachiferiis eorum pervenientes, atque sine mora suscepti, idem Alumnatus, quod Sacrae quadragesimae initium habuerunt.

§ VII.

Quis autem porro hujusce negotii Anno praesente status fuerit, sufficienter describitur in Epistola ab Episcopo Comite Bárkóczy ad Lucam Habina Parochum Homonnensem sub ejusdem Anni defluxum reddita, quae siquidem ad eorum temporum circumstantias illustrandas admodum conduceret, istic per extensum subjicitur:

Dilecte Fili!

Gaudeo Studii mei Agriensis non vulgarem famam etiam ad exterarum orarum procurrisse, eaque laudum encomia mereri, quae D V-ae Epistola mihi nunciat. Praeclara ejus existimatio non solum ad Inclitum Regnum Poloniae penetravit, verum etiam longe dissitas Provincias pervasit, jamque etiam ab iis probatur, qui illud adhuc in herba succidere amassent. Crescit sane in dies ejus gloria, crescit tradentium fervor, et diligentia, augetur Studentium animus, et industria, eaque hoc principio doctrinae, et eruditionis dant specimina, quae et laudem haud vanam esse ostendunt, et spem, ac expectationem meam superant. Studium hoc ut in publicae Academiae Corpus sensim adolescat, propositum mihi est; unde insequente anno Studiis Theologicis etiam Philosophiam addam. Nuper Decreto Septemvirum Studium Juris Patrii, quod bonae memoriae Foglár, Capituli mei Agriensis Lector excitavit, Scholae meae conjunctum est. Huic imminente anno accedet earum Matheseos partium professio, quae ad Vitam Civilem magis accommodatae sunt. In hac tradetur Arithmetica, Algebra, Demensuratio, Architectura Civilis, et Militaris. His ornamentum addit Typographia, quae in Ep̄pali Civitate mea Agriensi jam erecta est. Subinde meditabor reliqua. Si etiam Sacer Ordo Magni Basilii pro ornamento Studii istius, et suo commodo duos Religiosos pro Studio Agriam mittere voluerit, lubens eos suscipiam, modo eis de libris, quos Agri[am] invenient, victu, et amictu provideat, quicquid autem in eorum usus a me proficisci poterit id perlibenter impendam, curabo praeterea, ne eosdem Agriae publicas praelectiones audivisse (176)

публічні лекції. Важко те переноси і дивуюся, що хоч наша найшановніша пані для вигоди і оздоби низького та презирливого духовенства уніатів грецького обряду наказала утримувати в моїй семінарії шістьох вихованців цього обряду і на цю мету виділила 1200 флоринів для виплати щорічно із каси єпископів латинського обряду, однак я не бачу, щоб цю майже материнську ласку уніати оцінювали і щоб вони співпрацювали згідно із вказівкою. Не вистачає мені одного вихованця, якого досі легко могли б привести, якби приклали хоч незначне зусилля. Ця байдужість дуже не сподобалась її величності, коли я, виступаючи у Відні, подавав звіт про нестачу вихованців, і вона доброзичливо мені заповіла заповнити визначену кількість у наступному році. І так, хай цю царсько-королівську ласку ваше панство передасть своїм і пояснить вигоди і блага, які звідси йдуть у великій кількості на користь духовенства грецького обряду; хай пропонує, щоб заохочував розповсюджувати дане рішення з усією турботою і старанням де лише можна. Крім того, хай стараються, щоб для майбутнього іспиту я мав гідних юнаків цього обряду, для чого також хай співпрацює й ваше панство. Зрештою, моє вам батьківське і єпископське благословення і т. д.».

§ VIII

Те, що Баркоці так ясно і детально написав у цьому листі про егерську устанovu і про самі свої плани на майбутнє руській людині, не сумніваюся, було зроблено з тою метою, щоб таким чином прославити її перед руськими, вселити в них добру думку і заманити в Егер. Але є й інше, що я не можу обійти мовчанкою. Будь уважний! Поки після недавно минулих років у великому процесі про залежність мукачівського єпископа від егерського у приступності найвищих святих духовних осіб, а також перед світськими суддями ми довго і багато сперечалися, егерці, щоб показати, що від них є залежний мукачівський єпископ і все, що вважається випадково добре у русинів мукачівської єпархії, довели, що вони постаралися про саму унію, поширили її і зберегли. Ми постійно заперечували і палко намагалися дізнатися, в якому місці хоч би один учень — початківець для мукачівців був вихований колись на егерські кошти. Де ж і коли? Або старанням яких егерських священників хоч би одна бабка була повернута до святої унії? Егерці не могли нам сказати на це і слова. У такому випадку я

paeniteat. Illud aegre fero, et miror, quod licet Clementissima Domina Nostra pro commodo, et ornamento jacentis, et despecti Graeci Ritus Unitorum Cleri, sex Alumnos ejus Ritus in Seminario meo ali jusscrit, cumque in finem 1200-os Flīōs ex Cassa Episcoporum Latini Ritus annue pendendos resolverit, nihilominus Gratiam istam vere Maternam ab Unitis nec actimari, neque eosdem ad propositum collaborare videam. Deest etiam, num mihi unus Alumnus, quem hactenus levi manu procurassent, si vel modicam operam adhibuissent. Neglectus iste Suae Majestati magnopere displicuit, dum Viennae agens Calculum Alumnorum cum defectu praesentassem, et Benigne mihi commisit, ut praescriptum Numerum futuro anno compleam. Itaque D V-a Gratiam istam Caesareo-Regiam suis instillet, et explanet, commoda, et ornamenta, quae hinc in Graeci ritus Clerum redundant, proponat, utque propositum istud omni cura, et industria, ubi ubi licet promoveant, exstimulet. Curent praeterea, ut pro futuro examine idoneos Juvenes hujus ritus habeam ad id etiam Dnatio V-a collaboret. Quod reliquum est Paternam, et Episcopalem meam benedictionem. etc.

§ VIII.

Quod tam clare, et minute institutum Agriense, quin et ipsas pro futuro designationes suas Homini Rutheno in hac Epistola perscribit Barkoczius, hoc factum esse non dubito eo fine, ut ejusdem notitiam, bonamque opinionem ingeneraret Ruthenis, taliterque ipsos Agriam pelliceret. Sed aliud est, quod ego tacitus praeterire non potero. Adverte sis. Dum annis nuper evolutis in magno Processu de Ep̄pi Munkaciensis ab Agriensi dependetia coram supremis Sacris juxta, ac Politicis Judicibus diu, multumque tricaremur, Agrienses, ut Ep̄pum Munkaciensem obnoxium sibi esse oportere demonstrarent, totum quidquid boni nefors apud Ruthenos Eparchiac Munkaciensis haberetur, ipsamque Unionem per se procuratam, auctamque, et conservatam asserebant, Negabamus Nos constanter, et urgenter remonstrari patebamus, ubinam locorum vel unus Abecedarius Puer pro parte Munkaciensium Agriensibus impendiis aliquando institutus? ubinam? et quando? aut per quos Catechetas Agriensium opera vel una vetula ad Sacram Unionem perducta existerit? Nec respondere Nobis verbum poterant Agrienses. Ast ego in praesenti novum catenus

тепер знаходжу досі новий аргумент із наведеного листа для обговорення. Егерські єпископи Бенедикт Кішді, Томаш Палфі, Стефан Телекеші і цей самий Франціск Баркоці та інші будували семінарії для молодшого духовенства, підтримували і розширювали, однак жоден із них не згадав хоч одного із русинів, прийнятого до якоїсь семінарії на їхні кошти. Ось тут новий, якщо подобається богам, покровитель русинів Баркоці: «— Якщо, — каже, — у вже описаному листі святий орден Василя Великого для оздобы цього закладу і своєї вигоди захоче послати двох монахів на навчання в Егер, я радо їх прийму, щоб тільки їх було забезпечено книгами, які знайдуть у Егері, іжею та одягом». Отже, Баркоці під власним іменем, але за рахунок чужих коштів хотів зміцнити справу русинів ніби справді святий орден Василя не знайшов би таке добродійство, скажімо, в Парижі чи в Кракові, яке йому обіцяють в Егері, щоб послати сюди на навчання хоч би двох монахів, але забезпечених книгами, іжею та одягом. Зрештою, Баркоці, щоб якимось чином присвоїти собі також славу засновника фундації для русинів у егерській семінарії, не цурається відібрати її від самої королівської величності. Я цілком переконаний, що небезповоротно з'явилися з-під пера такі вищезгадані слова: 1200 рейнських флоринів щорічно для оплати відпустили і т. д., очевидно, ці слова мають вказати непрямо, що ласку егерської фундації русини повинні віднести не на рахунок королівської величності, яка її не подала від себе, але на рахунок латинських єпископів; насаперед Баркоці заслуговує вічної статуї в егерській єпархії, як один із перших авторів і реставраторів кращої освіти. Бо до того часу нечисленні духовні особи, які виховувалися в Егері під наглядом єзуїтів, слухали тільки моральну теологію, а Баркоці 5 вересня 1754 року відкрив єпископську школу, присвячену св. Емерікові, із великою урочистістю ввів священні дисципліни, призначивши негайно викладачів із парафіального духовенства, яких зміг знайти як найбільш здібних — Михаїла Амброшовського, Йосифа Ковача, Іоанна Терека та Іоанна Делі, з яких два перші викладали лекції шановного Турнеля з теоретичної теології, як кажуть, один, другий — із критичної теології, а третій — канонічне право на підставі компендіуму Піхлера згідно з угорським правом, і, нарешті, четвертий тлумачив св. письмо. І дійсно сталося так, що Баркоці бачив дуже відрадні початки свого закладу і пожинав настільки більшу славу і задоволення

nanciscor ex recitata Epistola disserendi argumentum. Ep̄pi Agriensis Benedictus Kisdi, Thomas Pállffy, Stephanus Telekessy, et hic ipse Franciscus Barkóczy, alique Seminararia pro Clewro Juniori exigebant, dotabant, augebant, nullus tamen eorundem mentionem fecit vel unius (177) ex Ruthenis individui propriis impendiis ad Seminarium aliquod inducendi. Ecce novum hic, si Diis placet, Ruthenorum Patronum Barkoczium: Si, ait, in Epistola jam descripta, Sacer Ordo Magni Basilii pro ornamento Studii istius, et suo commodo duos Religiosos pro Studio Agriam mittere voluerit, lubens eos suscipiam, modo eis de libris, quos Agriae invenient, victu, et amictu provideat. Ita Barkóczy sub nomine proprio, sed impendiis alienis rem Ruthenorum auctum ire voluit quasi vero Sacer Ordo Basilii, non aequè Parisiis, aut Cracoviae id beneficii reperiret, quod Agriae ipsi promittitur, ut nimirum Religiosos suos, sed de libris, victuque, et amictu provisos, isthorum pro studiis submitteret. Caeterum Barkoczium, ut foundationis in Seminario Agriensi pro Ruthenis positae gloriam in se quaquā demum ratione derivaret, eam vel ipsi Regiae Mat̄ti tacite subtrahere nihil curat. ego sane persvasus sum, non inadvertenter excidisse e calamo superius verba ista: 1200 R̄fnos ex Cassa Episcoporum Latini ritus annue pendendos resolvit etc. innuere scilicet volunt ista in directe gratiam foundationis Agriensis non Regiae Mat̄ti, quae eam de suo non posuit, sed Latinis Ep̄pis, ac imprimis Barkoczio in acceptis referendam esse per Ruthenos. At praeter haec Ruthenos concernentia, quae odiosa sunt, si denique quod verum, fatendum est, aeviternam Statuam in Dioecesi Agriensi meretur Barkoczium, ut unus e primis Autor aut Reparator Literaturae melioris. Ad illud quippe temporis pauci, qui Agriae educabantur Clerici, sub disciplina Jesuitarum Moralem duntaxat Theologiam audiebant, at Barkoczium Anno 1754 die 5-a 9-bris S. Emerico Sacra Scholam Ep̄palem aperuit, magnificoque cum apparatu Sacratiores disciplinas introduxit, constitutis immediate e Dioecetano Clero suo Seculari, Professoribus, quos habere potuit, quam maxime idoneis, Michaële Ambrosovszky, Josepho Kováts, Ioanne Török et Joanne Dely, quorum primi duo, Theologicas Honorati Tournely Praelectiones, Speculativas, ut ajun[t] alter, alter Practicas, tertius vero Jus Canonicum ex Compendio Pichleri Juri Hungarico accomodatum traderent, ac quartus denique S. Scripturam explanaret. Atque factum est reapse, ut laetissima instituti sui videret initia Barkoczium, tantoque majorem ex docentium pariter, et discentium fervore, ac industria gloriam, solatiumque captaret, quanto majora

водночас із пристрасі та старання як викладачів, так і учнів, наскільки відчув, що на початку були більші труднощі з боку єзуїтів, які вважали, що в ті часи на професорську кафедру із почесною і користю не може претендувати ніхто, крім єзуїта. Але наскільки хвалився і радів із цього свого закладу Баркоці, настільки Ольшавський сумував і переживав із приводу передачі фундації для руських вихованців у Егер.

(178) Глава 45

Історико-критичне спостереження над інцидентом: чи мукачівський єпископ Емануїл Ольшавський розумно протривався закріпленню фундації для руських вихованців у Егері

§ I

Уже з тих слів, які були сказані, зможемо докладно довідатися, наскільки мукачівський єпископ вже з самого початку переносив те, що фундація для руських вихованців закріпиться в егерській семінарії. І не переставав він також потім ганити цю фундацію. Із багатьох прикладів виберу окремі. В листі до його превосходительства графа з Кенігсегга, глави кабінету, від 5 березня 1755 року, всередині, пише так: «У Мукачеві, де може бути і резиденція єпископа, і школа, і церква, і семінарія, що пан егерський єпископ перетягнув незаконно до себе, де не може бути встановлено єдності святої унії». Рівно ж до свого віденського агента Антонія Ріменці в цей же день пише, кажучи: «Високопреосвященний егерський пан зберіг у себе семінарію, з якої навряд чи щось буде». Щоб я нічого не передав тут із тих слів, які після десятиліття, зібравшись якимось чином із новими силами, той же єпископ, як подається нижче, і сказав, і написав набагато гостріше.

§ II

Якби ти далі намагався довідатися причину цієї ворожнечі Емануїла до названого закладу від будь-кого з егерців, то при всіх обставинах, зрештою, почув би, що це є не що інше як схизма. Бо справді в ті часи, якщо русин, обійшовши пароха латинського обряду, приносив хрестити дитину до пароха свого обряду, якщо він оминав латинську церкву і на богослуження ішов до своєї церкви, якщо у хворобі запрошував на останню сповідь свого пароха, а не ла-

experiabatur fuisse in principio nonnullorum intentionibus his adversantium, ac praesertim Jesuitarum molimina, qui temporibus illis in Cathedra Professorali cum honor[e] et fructu supponebant considerare posse omnino neminem, nisi Jesuitam. Sed quantum gloriabatur et gaudebat ex hoc instituto suo Barkocius tantum tristabatur, et dolebat ob fundationem pro Alumnis Ruthenicis Agriae defixam Olsavszkius. (178)

Caput 45

Animadversio Historico-Critica super incidenti. An Ep̄pus Munkacsiensis Manuel Olsavszky ratiōnabiliter adversatus fuerit, ne Fundatio pro Alumnis Ruthenicis Agriae defigatur.

§ I.

Ex iis jam, quae dicta sunt, advertere poterat luculenter, quam alieno animo tulerit Ep̄pus Munkacsiensis in ipso primordio, quod Fundatio pro Alumnis Ruthenicis defigeretur in Seminario Agriensi. Nec destitit eandem Fundationem postmodum etiam insectari. Ex pluribus pro exemplo ista habe. In Epistola ad Excellmum Comitem a Königszeg Camerae Praesidem die 5-a Martii a. 1755. data sub medium ita scribit: Munkacsi ubi et Residentia Ep̄pi, et Scholae, et Ecclesia, et Seminarium posset esse, quod praepostere Dnus Agriensis Ep̄pus ad se traxit, ubi nulla Uniformitas Sacrae Unionis institui possit. Ita aequè ad Agentem suum Viennensem Antonium Rimanoczy eadem die scribit inquires: Seminarium Dn̄s Excellmus Agriensis apud se continuit, ex quo vix aliquid futurum. Ut nihil afferam hic ex illis, quae post decennium resumtis quodammodo viribus idem Ep̄pus longe asperius et dixit, et scripsit, ut inferus referetur.

§ II.

Quod si porro huius in Manuele animi a dicto instituto tam alieni Causam ex Agriensium quopiam fuisses sciscitatus, non aliam utique, quam denique Schisma audisses. Illis enim vero temporibus si Ruthenus Parocho Latini ritus praeterito, ad Parochum sui Ritus prolem baptisandam deferrebat, si Ecclesiam Latinam pertransiens fine Divinorum suam Ecclesiam accedebat, si aegritudine constitutus suum Parochum prae Latino pro conferendis sibi extremis Sacramentis advocabat,

тинського, якщо на випадок смерті при сусідстві латинського пароха висловив волю, щоб його похоронив руський, якщо він відмовлявся від латинського пароха, який не бажав хрестити, вінчати або хоронити людей грецького обряду, якщо він річний прибуток, який належав своєму парохіві, відмовлявся давати латинському, якщо, знаючи читати по-латинськи, він однак молився з руської книжки, якщо він дотримувався свят свого обряду, а не латинського, якщо він говорив шанобливо про пости грецького обряду, або про бороду, або про одруження священників, якщо він торкався якогось зловживання римської курії навіть віддалено, якщо він скаржився на яку-небудь несправедливість, заподіяну йому латинянином, тобто, коротко, зрештою, кажучи, якщо русин з усіма душевними і тілесними достоїнствами та (179) благами досі хоч трішечки відмовлявся з усього пожертвувати і віддати себе егерцям, то негайно кричали: «Оце прихований! Ось він зраджує! Уже відверто. Ось схизма!» Це, кажу, а не щось інше, ти міг би почути; так було в ті часи, такий був стиль егерців. Але геть нарікання, викладені щойно на показ, породження чи то грубого незнання, чи звичайної злости. Такими, власне, очевидними аргументами нашої правдивості або нерушної єдності зі святою католицькою церквою ми угро-русини вже робимо явно світові щирість, тобто той, хто висміює нашу віру, втратив усяке довір'я, і хай не буде того, хто б наважився говорити про нас як про схизматиків, бо немає того, хто послухав би його мову; хіба-що знайдуться рівні йому в балаканині, бо один вдає, що обманює, інший — що його обманюють.

§ III

Тому що, інакше міркуючи відносно викладеної мети цього наставника, зможеш вважати за причину заздрість, охоплений якою Емануїл, де лише міг, постійно виступав проти успіхів Баркоці. І тут не відмовлюся трохи затриматися з тобою, але хочу, щоб ти абсолютно остерігався цю таку святу людину, якою був Емануїл, будь-яким чином поставити в ряд тих, яким добре є хіба-що тоді, коли багатьох, що погано іншим, і проймаються смутком лише через чуже щастя. Я сказав, остерігайтеся так думати про Емануїла! Отже, взявши скромніше слово заздрості, зможеш вважати, що Емануїл, як сусід і суперник егерського єпископа, не міг спокійно дивитися, що

si in vicinia Parochi Latini per Ruthenum pro casu mortis sepeliri disponebat, si Parochum Latinum se trudentem a Graeci ritus Hominum baptismo, copulatione, aut exequiis peragendis repellebat, si annum proventum, Parocho suo praestandum, Latino denegabat, si legere sciens latine ex libro tamen Ruthenico orabat, si Festa sui Ritus, et non Latina observabat, si de jejuniis Graeci-ritus, aut barba, vel Conjugiis Sacerdotum honorifice loquebatur, si aliquem Curiae Romanae abusum vel remote attingebat, si de qualicunque injuria per Latinum sibi illata querebatur, id est verbo, ut paucis complectar omnia, si denique Ruthenus cum Anima et Corpore, universisque tam animi, quam fortunae (179) bonis et facultatibus ex toto devovere, et tradere se Agriensibus vel tantillum renuebat, immediate conclamabatur: Ecce latens! Ecce prodit! Jam apertum! Ecce Schisma! Hoc inquam nec aliud audivisses, ita illa ferebant tempora, is erat Agriensium Stylus. Sed apage Nae-nias ostentui dudum expositas, solius crassae ignorantiae, aut positivae malignitatis genimina. Tam evidentibus quippe argumentis orthodoxiae nostrae seu intemeratae cum Sancta Ecclesia Catholica Communionis Sinceritatem palam Orbi fecimus jam Hungaro-Rutheni, ut, qui fidem nostram vellicaret, omnem fidedignitatem amitteret, nec sit, qui Schisma de Nobis loqui auderet, quia non est, qui loquentem audiret, nisi pares in fabulando conveniant, decipere nempe alter; alter decipi affectantes.

§ III.

Aliter proin circa propositum Capitis hujusce scopum cogitando, poteris in Causa ponere invidiam, qua ductus Manuel, ubi ubi posset, Barkoczianis progressibus adversum continuo sese ferret. Atque isthic tecum aliquantum immorati non abnuam, volo tamen absolute ut caveas, ne Sacratu ille, et tantus, quantus erat Manuel, Vir eorum in Classe ulla ratione collocetur, quibus non nisi tunc bene est, cum aliis male esse vident, nec afficiuntur tristitia nisi ex felicitate aliena. Cave, dixi, hoc de Manuele opinari. Modestius igitur nomen invidiae assumendo poteris existimare Manuelem tanquam vicinum, ac aemulum Ep̄pi Agriensis nequivisse bono oculo aspicere, quod agente Barkoczio Institutum Agriense ex rebus etiam Ruthe-

під керівництвом Баркоці егерська установа збагачується за рахунок руських коштів. А зрештою, за твором Гесіода «Роботи і дні»:

Заздрить постійно сусіду сусід, як побачить,
Як той старанно спішить набувати багат-
ство.

Це бо змагання керує поступками смертних.
Так ненавидять коваль коваля, тягарем є
Часто гончар гончареві і заздрий постійно
Є столяреві столяр чи навіть співак співа-
кові.

Трапляються надто численні і важкі моменти суперництва між егерцями і мукачівцями, внаслідок яких одна частина намагається всяким чином запалити іншу, тому що егерць не хотів, щоб мукачівець став йому рівним, а мукачівець відмовлявся визнати егерця вищим. І не без скандалів були дані трагічні аргументи сутічок у цій справі. Я не дозволю собі вільно судити, чия це вина, тим більше хотів би тебе переконати, щоб при винесенні цього судження ти зберіг за критетій те, що мукачівець завжди поведився лише як захисник, а егерць — як агресор, бо той намагався захистити своє, а цей — з усіх сил загарбати чуже. Повір мені, я був сам учасником і — не останнім. Я говорю, як знавець. Мукачівці змушені були терпіти такі великі і настільки жорстокі звинувачення з боку егерців упродовж майже вісімдесяти двох років, що, якби не мали сили схилити небесних богів для відвернення цих звинувачень, нікому не повинно здаватися дивним, якби прагнули привести в рух сили підземного царства. Бо суворий є меч (180) необхідності, щоб я взявся вважати не недосвідченою і не шкідливою ту змію, яка, поки оса, сівши їй на голову і впустивши жало в найчутливіші центри мозку, постійно турбує її частини укусами, через тяжкість болю доведена до божевілля, тому що не може зігнати з голови ворога жодним іншим способом, поклала добровільно під біжуче колесо на публічній дорозі саму голову, щоб роздавити з осою, і поставила себе ніби-то у вигідне становище, бо таким чином може звільнитися від ворожого нападника. Але хай мова буде повернута туди, звідки почалася. Послухай четверту книгу Цицеронових «Тускуланських бесід»! «Заздрість, — каже він, — є та сприйнята хвороба через чуже щастя, яке нічого не шкодить заздрісникові. Бо якщо хтось відчуває біль від того щастя, від якого сам страждає, це неправильно називається «заздрити». Як, наприклад, Агамемнон — Гектору». Отже, скажи вже, що Емануїл був нена-

nis sua caperet incrementa. Caeteroquin autem ex Hesiodo in Opera et Dies.

Semper Vicinus vicino est aemulus, hunc ut
Condere cernit opes properantem gnaviter:
Concertatio conducit mortalibus ista. Odit
fabrum faber, figuloque molestus Est figulus,
Mendico protinus invidet alter Mendicus,
Cantor, Cantorem lividus odit.

Multa nimirum, et gravia Agrienses inter, et Munkacsienses subversabantur aemulationis momenta, quorum studio altera pars alteram sufflaminare conabatur omnimode dum Agriensis Munkacsiensem nollet habere parem, Munkacsiensis vero Agriensem detrectaret ferre Superiorem. Tragica, n[ec] sine scandalis data sunt contentionum hoc in merito argumenta. Cujus vitio Ego quidem iudicium tibi permitto liberum monitum te velim nihilominus, ut hocce iudicio profereundo vice Criterii serves istud Munkacsiensis defensive solummodo, Agriensis vero semper habebat se aggressive, ille sua tueri, hic aliena rapere totis viribus laborabant. Mihi credas, fui et ipse in scena, nec postremus. Sciens loquor. Tantas et tam acerbas impetitiones ab Agriensibus per annos circiter octuaginta duos sufferre cogebantur. Munkacsienses, ut nisi Superos pro iisdem impetitionibus cohibendis flectere valuissent nihil mirum ulli videri debuisset, si Acheront[em] movere attentassent. Durum quippe telum es[t] (180) necessitas, ut adeo, nec imprudentem, nec malignum praesumerem Serpentem illum reputare, qui dum vespa Capiti ejus insidens defixo ad sensibilissima cerebri aculea crebris ictibus eundem irrequiete molestaret, prae vehementia doloris actus in furias, quia inimicum nulla secus ratione de Capite poterat excutere, ipsum Caput cum vespa conterendum currus pertranseuntis rotae in via publica subjecit ultronee seque vel hoc modo ab iniquo impetitore liberari posse in lucro reponebat. Sed ut eo revocetur, unde digressa est, oratio, Audi Ciceronem L. 4. Tusc. quaest. Invidentia est, inquit, ille, aegritudo suscepta propter alterius res secundas, quae nihil noceant invidenti. Nam si quis doleat ejus rebus secundis, a quo ipse laedatur, non recte dicitur invideri. Ut si Hectori Agamemnon. Dic ergo jam invidum fuisse Manulem Barkoczio, sed intellige Statum rei uberius.

висним для Баркоці, але розумій стан справ ширше.

§ IV

Коли Емануїл отримав мукачівський єпископат, він був уже зрілою людиною після проведених п'ятнадцяти років у головній Мукачівській парафії і після виконання обов'язків генерального вікарія при двох єпископах; водночас — віком і досвідом, набутим тривалою практикою, і, крім того, що від нього вимагав єпископський обов'язок, був прекрасно обізнаний із самою суттю справи, очевидно, з глибокого знання довіреної йому єпархії. Таким чином, коли він не лише серед народу, але й серед самого духовенства його єпархії, якому, між іншим, годився ключ до знання, побачив неосвіченість, яка панувала повсюдно, побачив, що немає зовсім допомоги для освіти, немає, кажу, серед усього народу навіть Катехитських шкіл, передусім поставив перед собою мету, щоб, зрештою, всяким способом заснувати школи в лоні народу. Отже, відразу в перші роки після того, як кошти були, як він звик казати, відірвані від власного рота, він побудував у Мукачеві будиночок на парафіальній ділянці, хоч вона була на той час надто тісною для школи. Після того, як прохання було вирішене найвищою інстанцією, він отримав від її найсвятішої величності для загального забезпечення тих шкіл із генеральної каси парохів 300 рейнських флоринів, які щорічно слід розділити так, щоб 150 ішло професору моральної теології, а 120 — учителю початкової школи, і решта 30 — на збереження самого будинку. Але яке недостатнє було це забезпечення, яке убоге було становище тих же шкіл, не важко догадатися! Хто призначався професором теології, оскільки із тих 150 рейнських флоринів узагалі не міг зовсім відповідно існувати, здебільшого водночас піклувався про росвігівську парафію і настільки менше віддавався безперервному виконанню обов'язків професора. Студенти, які, зрештою, взагалі не мали в Мукачеві заняття, так довго відвідували лекції, поки вистачало того, що випадково принесли на спині для свого утримання. Звідси було видно, що школи з такою раніше численною аудиторією скоро, коли всі розійшлися (181), взагалі були доведені до опустіння. А що далеко гірше, так це те, що священники, навіть посвячені у вищий сан, у погано пошитому одязі, без будь-якої одноманітності, одні носять з дому наповнений продуктами кошик, інші

§ IV.

Manuel dum Ep̄patum Munkaciensem independit, Vir jam post annos quindecim in Capitali Parochia Munkaciensi exactos, postque gestum penes duos Ep̄pos Vicarii Generalis officium, aetate pariter, ac prudentia longo usu comparata maturus, ac proinde, quidnam a se Episcopale munus deposceret, ex ipsis rei visceribus, ex penitissima videlicet Dioeceseos sibi creditae notitia optime gnarus erat. Cum itaque non in vulgo solum, sed in ipso, cui alias clavis scientiae competeret, Dioeceseos suae Clero crassam quidem ignorantiam altissime dominantem, nullum vero prorsus eruditionis Subsidium, nullas, inquam, apud totam gentem vel Catheticas Scholas uspiam esse videret, eo ante omnia connitendum sibi duxit, ut Methodo demum qualicumque de scholis in gremio Gentis provideret. Primis ergo statim annis ab ore proprio subtractis, ut dicere solebat, impendiis, posuit Munkacini in Fundo Parochiali, quamvis et hic eotum foret perangustus, pro Scholis deserviturum, quale poterat, aedificulum, precibusque Altissimo loco exhibitis a S̄s̄a Sua Mat̄te pro universa earundem Scholarum provisione 300. R̄ñfos ex Gr̄ali Cassa Parochorum annuatim taliformiter dependendos obtinuit, ut 150. Theologiae Moralis Professori, 120 autem Elementarium Magistro, ac 30. denique cederent pro ipsius aedificii conservatione. Sed quam exilis haec fuerit provisio, quam miser earundem Scholarum Status, non est difficile conjectare. Qui constituebatur Theologiae Professor, quandoquidem ex illis 150. R̄ññis competenter subsistere omnino nequivisset, gerebat plerumque simul curam Oroszvégiensis Parochiae, tantoque minus ad explenda munia Professoris expeditus reddebatur. Studiosi, nullam prorsus caeteroquin Munkacini accomodationem habentes, tamdiu Praelectiones frequentabant, quamdiu id, quod dorso nefors pro intertentione sui attulerant, perdurabat. Hinc videre fuit Scholas paulo ante, tam numeroso, ut Spatium deficeret, auditorio repletas, mox dilabentibus (181) universis prope in solitudinem redactas. Quod autem longe deterius, videre fuit Clericos, majoribus etiam initiatos Ordinibus in Vestibus male sartis absque ulla Uniformitate hos Domo Canistrum Victualibus oneratum bajulare, istos sese in casulis rusticanis per Oppidum apud Hospites etiam Calvinistas inter fecem vulgi contrahere, illos denique dum Studia prosequi defectus Victualium non sineret, nec tamen de iisdem

ходять по місту в селянських плащах у гущі народу навіть до ворожих кальвіністів, і, нарешті, треті, оскільки нестача продуктів не дозволяє їм продовжувати навчання, бо відстань і бідність не дають змоги приносити з дому, блукають від хати до хати, жебраючи по навколешніх мукачівських селах. Правда, у цьому суть справи — якщо жодне місце і спосіб не змогли виховати їх у відповідному дусі і мужності, то здається за краще мати хоч декількох священиків аніж жодного; вони призначалися в сан із таким пізнім і серйозним недоліком, який слід було засудити, у зв'язку з цим Емануїл когось із тих, кого висвячував, навіть не знаючи про його зіпсований характер так дошкульно заявив: «Радше б я поклав руку на чорта, ніж на тебе». Таким чином, Емануїл, спостерігаючи це з сумом, хотів допомогти призначеному професорові збільшенням прибутку і для кращого ходу справ приєднати до нього, який знемагав під тягарем обов'язків, для полегшення праці ще одного; він хотів відповідною допомогою для прожитку при відповідній дисципліні виховати хоч би в одного чи у двох студентів уміння їсти, одягатися, ходити і, як приклад для інших, належної у будь-якому відношенні ввічливості до нього; а понад усе він хотів мати можливість і місце для висвячення кандидатів у священницький сан і познайомитися з ними хоч на півроку щодо їх духовної і фізичної властивості. Чи це не гідне для церковної людини? і Емануїл, уже схвильований, у постійному роздумуванні про це і в молитві вирішував справу; разом із тим він мав задоволення з цієї, хоч і такої малої, установи своїх шкіл, стверджуючи, що треба починати з малого і при всякій нагоді якнайстаранніше дбати про здійснення своїх намірів.

Отже, коли, як сказано, в 1754 році її найсвітлішою величністю для вихованців мукачівської єпархії було призначено 1200 рейнських флоринів, Емануїл настільки важко переносив, що егерці перетягнули до себе це ласкаве рішення, наскільки жадбно бажав використати його для вищезгаданих своїх намірів там же в Мукачеві. Визнаю, що він справді не мав якогось вищого задуму з тими 1200 рейнськими флоринами, бо до цього йому не дозволяли піднятися нездоланні труднощі з усіх боків, тим більше він горів постійним бажанням здобути, де тільки можна, для русинів хоч якісь незначні початки успіху, з яких у майбутньому могли б вирости значніші. Це є той головний задум, який дуже жорстоко краєв серце Емануїла, тому що його таким благородним намірам ста-

Domo providere longinquitas, penuriae admitteret, per advincinatos Munkacsino vicos mendicando ostiatim oberrare. Verum quod Caput rei est, siquidem nullus omnino locus, modusque hos, et tales in spiritu, et virtute probandi vel tantillum suppeteret, denique, cum melius videretur, aliquos habere Sacerdotes, quam nullos, promoverentur ad ordines eo interdum, sero, sed serio reprobando cum errore, ut Manuel cuiquam ex talibus, quem perversae indolis ignarus ordinaret, in faciem exprobrarit inquiring: „Potius Diabolo imposuissem Manus, quam tibi“. Haec itaque Manuel cum maerore considerans, voluisset constituto Professore per augmentum provisionis subvenire, ac etiam pro meliori rerum cursu alterum eidem sub onere occupationum fatiscenti in sublevamen laborum adjungere, veluisset unum saltem e Studentibus, alterumve praebitis vivendi subsidiis sub debita disciplina constitutos in victu, in incessu, omnique sui comportatione ad civilitatem concedentem pro aliorum quoque exemplari efformare, quod autem primum erat, voluisset, pro Candidatis ad Sacros Ordines promovendis [mo]dum, locumque habere eorundem dimidio saltem anno in spiritu, indolisque, et pathematica qualitate, an haec viro Ecclesiastico non indigna se proderent, periculum faciendi. Et haec quidem assidua cogitatione et voto, plurimum sollicitus Manuel destinabat, interim tamen ex hocce quoque vel tantillo Scholarum suarum instituto non mediocre solatium capiebat, a parvis in[ci]piendum esse dicitans, omnemque occasionem intenta sua promovendi quam studiosissime prospiciens. Cum igitur anno, ut dictum est 1754, per Suam Sa[ac]ram Matrem pro alum[n]is Dioeceseos Munkacsiensis 1200 Rflni fuissent resoluti, tam aegre ferebat Manuel hanc clementissimam resolutionem per Agrienses ad se trahi quam avide exoptasset ad praenarratas destinationes suas eandem Munkacsini applicare. Non equidem habebat ille fateor, Nobilem aliquam cum illis 1200 Rflnis cogitationem, quoniam ad hanc eum insuperabiles omni ex parte angustiae assurgere no[n] sinebant, ardebat nihilominus desiderio continuo, quamcunque tenuia progressus Ruthenorum initia defigendi, unde alii successiv[e] ad majora possent eluctari. Atque haec est fundamentalis cogitatio illa, quae cor Manuelis acerbissime lancinabat, quod suis tam salutaribus intentis praepeditum poneretur[r]. Indignabatur videlicet, quod plerique ruditate[m] passim Ruthenorum exprobrarent, nemo tam (182) de Salutari eorundem erudiendorum remedio efficaciter prout res deposcebat, laboraret. Erant quippe Alumni Ruthenici in Seminario Agriensi educandi, haud quaquam inu-

вилася перешкода. Безперечно, він обурювався, що численні повсюдно осуджували неосвітченість русинів, ніхто (182) так ревно не турбувався про їх успішне виховання, як цього вимагала справа. Бо руських вихованців доводилося навчати в егерській семінарії, але це було зайве; з усякого погляду було необхідно, щоб вони виховувалися в Мукачеві. Однак, стривожених розширенням філактерій егерців не турбувала сама суть.

§ V

Далі Емануїл так само важко переносив і за-суджував сам спосіб ведення егерцями економії із тих ласкаво виділених 1200 рейнських флоринів. Бо егерці постановили, що з тої суми щорічно треба утримувати тільки шість вихованців, тоді як Емануїл, людина майже стародавньої і стоїчної бережливості, вірив і обіцяв, що на ці кошти зможе утримувати в Мукачеві вдвічі більше. І справді, боже милий, наскільки в ті часи можна було щітні бенєфіції у Мукачеві, якщо ледве п'ятдесят рейнських флоринів було видано на одного під видом щорічної допомоги. Наскільки? Якщо кращим одягом забезпечувались ті, які посвятили себе у священницький сан. Далі Емануїл роздумував над тим, що з егерської семінарії численні з вихованців відходили біля пасхи або також, як Стефан Ан-дрейковський, на початку шкільного року, однак інші не приймалися, а кошти не поверталися мукачівській єпархії і залишалися в касі семінарії; з них зростало багатство егерців і збільшувалася кількість священників без абсо-лютно жодної користі для мукачівців. На-решті, для збільшення незадоволення Емануї-ла спричинилося і те, що егерці з цієї великої фундації утримували тільки шість вихованців, а призначеного за самим найласкавішим ба-жанням професора, який виховував би учнів у своєму обряді, лише обіцяли утримувати, але не утримували. Однак, між тим, щоб не пока-затися настільки противниками найвишого рішення, справу про професора обговорювали з Емануїлом, але, щоб тільки виглядало, що обговорюють, а насправді самі щоденно відчу-вали, що їхня економія з цього збільшується, переклавши вину на Емануїла, оскільки на за-питання про цю справу він ніколи не відповідав ясно і прямо. І справді, чи було б розумно, щоб Емануїл спокійно погоджувався на встанов-лення професора для шістьох вихованців, та ще й із платнею 600 рейнських флоринів; він бачив, що є незрівнянно корисніше, якщо ці

tiles, at iidem ut instituerentur Munkacsini, id enimvero erat omnino necessarium undequaque. Sed Agrienses de filacteriis extendendis solliciti ipsam vestem nil curabant.

§ V.

Non absimiliter aegre ferebat porro, reproba-
batque Manuel ipsam oeconominae ex illis cle-
menter resolutis 1200. Rfnis per Agrienses ducen-
dae rationem. Agrienses enim sex tantummodo
Alumnos ex illa Summa annuatim intertenendos
statuerunt, cum Manuel antiquae caeteroquin, ac
stoicae prope modum parsimoniae Vir, duplo plu-
res iisdem impendiis Munkacsini sustentari posse
confideret, ac polliceretur. Et reipsa, Bone
DEUS! quantum illis temporibus beneficium
Munkacsini fuisset reputatum, si vel quinquaginta
Rfni titulo annu: subsidii pro uno fuissent extrada-
ti? quantum? si vel primus pro illis, qui Clericali
tonsura intiabantur procuratur? Porro id conside-
rabat Manuel, quod ex Seminario Agriensi pleri-
que Alumnorum exierint circa Pascha, aut etiam
prout Stephanus Andrejovszky sub exordium
Anni Scholastici, et tamen non substituebantur
alii, neque id bonificabatur Dioecesi Munkacsien-
si, sed manebat in Seminario Cassa, ex qua res
Agriensium crescebat, et numerus Clericorum pro
parte ipsorum augebatur, Munkacsiensium emo-
lumento prorsus nullo. Denique ad exaggerandam
Manuelis indignationem spectabat hoc pariter,
quod Agrienses ex massa illa Fundationali sex tan-
tummodo Alumnos interteneret, Professorem
vero de Ipsa Cfma Voluntate resolutum, qui
Alumnos, in suo ritu erudiret, intertenendum qui-
dem promitteret, neque tamen interteneret.
Ast interim, ne Allmae resolutioni eatenus con-
trarios se probarent, verbo de Professore cum
Manuele tractabant, verum ut tractare duntaxat
viderentur, quandoquidem ipsi Oeconomiam
suam ex hinc augescere sentirent quotidie, culpa
in Manuelem rejecta, quod de hoc negotio inter-
pellatus, clare, ac directe nunquam respondisset.
Et profecto fuisset ne prudentiae, ut Manuel in
Professorem pro sex illis Alumnis, et quidem cum
provisione 600. Rfnos constituendum aequo
animo assentiretur, qui incomparabiliter utilius
esse videbat, si hi 600. Rfni fuissent apliciti pro
altero Professore introducendo Munkacsini, ubi

600 рейнських флоринів були б використані для введення в Мукачеві другого професора, де навчаються сто і більше кандидатів у священники і повинні виховуватися тільки з однієї, і то дуже бідної, платні.

§ VI

Крім того, Емануїл бажав, щоб кандидати церковного сану для його єпархії виховувалися вдома, тобто, згідно науки свого обряду. Адже він боявся, що, якби всі виховувалися в латинських школах і в латинському обряді (183), тільки частково дотримувалися би свого грецького обряду, а частково також дійсно зневажали б, тим більше, що, хоч високо вчені мужі звикли говорити у школах про грецький обряд поважно, траплялися окремі, які чи то з незнання, чи з недоброзичливої необережної ревності щодо свого латинського обряду говорили про грецький обряд менш обережно або взагалі недоброзичливо і намагалися також ввести такі принципи юнакам грецького обряду, тим більше, що у священників, поки вони навчалися в латинських семінаріях, під певним видом зберігали вільніші пости, спостерігали коротші молитви; вважалося, що сама звичка в душах може багато зробити. Рівно ж Емануїл уже на ділі бачив таких, які, будучи на парафіях, оминали проскуру, занедбували співати в церквах утренью, в час виконання священницьких функцій одягали плащі і спотворювали грецький обряд в інших відношеннях.

Отже, Емануїл не даремно жахався того, що, якби всі вивчені в латинському обряді зивкали до цього, свята спадщина наших батьків, кажу, грецький обряд, у мукачівській єпархії спотвориться і занедбається. Але тут хтось скаже: «Зрештою, ви, русини, є примхливі з вашим обрядом, і ніби пункт спасенної віри полягає у тому, що ви його постійно ревно відстоюєте». І хто є той, хто таке каже? Може це той, хто для одної церемонії латинського обряду готовий кидати в інших тисячі грімів відлучення, той, хто не надає жодної ваги тому, чи церква буде апостольською, чи католицькою, аби тільки вона називалася римською. Отже, чому ти є скоріше недбалий, нездатний і пустомовний, що не думаєш про те, яким мечем своїм сам себе вбиваєш. Визнаю, що ми ревно стараємося про обряд і хочемо його зберегти, визнаю, що не бракує у нас книжок і коментарів про стародавні обряди церков, бо вони у нас є сучасні, і вони ж були стародавні. А що тоді? Послухай канон: «Хай не

centum, et amplius pro Sacris Ordinibus Candidati studebant, et ab uno duntaxat tenuissime proviso institui debebant.

§ VI.

Optasset praeterea Manuel Ecclesiastici Status pro sua Dioecesi Candidatos educari domi, hoc est sub disciplina ritus sui. Verebatur etenim, ne si omnes educarentur in Scholis Latinis, et ritu latino, ritum (183) suum Graecum ex parte quidem respectarent, ex parte vero etiam contemnerent, tum ideo, quod tametsi Viri bene eruditi et discreti, de ritu Graeco in Scholis honorifice loqui assolerent, semper tamen reperiebantur alii, qui seu ex ignorantia, seu ex malevola imprudentia, et indiscreto erga suum ritum Latinum zelo, de ritu Graeco minus caute, aut omnino explosive dissecebant, et talia principia Iuvenibus etiam Graeci ritus ingenerare laborabant, tum ideo, quod apud Clericos, dum in Latinis Seminariis, sub una specie communicabant, Jejunia laxiora observabant, preces compendiosiores videbant, asvetudo ipsa in animis multum posse supponeretur. Item videbat jam Manuel in facto tales, qui in Parochiis constituti Proscomidiam omittebant, Matutinum in Ecclesiis decantare negligebant, Super pellicia in functionibus Sacerdotalibus induebant, et in aliis ritum Graecum depravabant. Hoc ergo, nec vane, verebatur Manuel, ne, si omnes in ritu Latino instituti eidem asvescerent, sacrum illud Patrum Nostrorum Depositum, Ritus inquam Graecus in Dioecesi Munkacsiensis depravaretur, sufferretur. Sed hic dicit aliquis: Denique vos Rutheni excessive scrupulosi estis cum Vestro ritu, et quasi punctum salvificae fidei in hoc consisteret, indiscrete pro eo zelatis. Et quis est Ille, qui talia dicit? Ille forsitan est, qui pro una Latini ritus cerimonia paratus est mille excommunicationum fulmina jacere in alios. Ille, qui nihil pensi ducit, etsi Ecclesia nec Apostolica nec Catholica foret, dummodo Romana dicatur. Quin igitur Te potius ineptum, indiscretum, et vaniloquum, qui non consideres, qualiternam tua te machaera jugules. Fateor zelare nos pro ritu, et hunc conservare velle, Fateor non exstare apud nos Libros et Commentarios de Antiquis Ecclesiae Ritibus, quia qui apud Nos moderni sunt, iidem antiqui erant. Sed quid tum? Audi Canones: „Nihil innovetur, nisi quod traditum est“. Sed unicuique Provinciae pura, et inviolata, quae jam inde ab initio habuit, jura sua serventur, juxta veterem consuetudinem dum unaqueque Provincia in suo sensu abundans Prae-

поновлюється ніщо, хіба те, що було передане». Але нехай кожна провінція зберігає свої чисті і непорушні закони, які вже мала там спочатку, і згідно старого звичаю, сповнена настанов предків, кожна провінція на свій розсуд планує апостольські закони. Чи ті, які це саме так установили, були русини? Зрештою, ми, русини, ревні у збереженні наших традицій, силою не примуємо, щоб і інші їх також дотримувалися. О якби! Якби добрі християни незмінно дотримувалися старих обрядів, або, якщо їх поновили із прихоті змін чи навіть із байдужості, не вимагали так настирливо, щоб інші їх дотримувалися! Он, які великі трагедії відбувалися, так треба було встановити під одним видом причастя, священницький celibat і таке інше! І це стосується не більше чогось іншого, як обряду. Але про ці речі не тут місце для суперечок. Справді, самі наші юнаки про це збереження обряду думають більше ніж по-юнацькому і дали явний доказ цьому при першому вступі до семінарії. Бо коли уперше прийнятим егерцям юнакам об'явили, що вихованці цієї фундації будуть зв'язані celibatом, один із них, а саме Михаїл Андрейкович, син торісківського пароха із Спиша, інакше славного імені кошицький (184) філософ, залишив семінарію після перебування в ній лише один тиждень. Я вважаю, що це сталося з божого провидіння, щоб егерці бачили, що їм треба поводитися з русинами інакше, і потім дійсно вони так поводитися. І справді, що було б сталося в мукачівській єпархії, якщо б ті священники, виховані згідно вчення латинян, почали із зневагою думати і говорити про одруження священників, більшість із яких однак були одружені. Безперечно, у лоні духовенства і народу слід було б очікувати не що інше, як сутички, ненависть і сварки. А що стосується безпосередньо Михаїла Андрейковича, оскільки був сином пароха, то чи міг спокійно слухати, коли про одруження пресвітерів, від якого, зрештою, сам прийшов на світ, говорили тільки речі образливі та негідні, не бажані для чесної людини (так сказали егерці) і зовсім не дозволені. Щоправда, щоб я повернувся до теми про страх Емануїла щодо перекручення і нищення обряду з боку егерської установи, я оминаю, чи був той страх такий, щоб міг охопити стійкого мужа. Однак, я абсолютно переконаний у тому, що Емануїл мав дуже справедливі підстави, щоб поставити себе цій егерській установі противником; між іншим, як впливає з його ж кореспонденцій, а також зі звітів, поданих у найвищу інстанцію, хоч будь-що могло трапи-

cepta Majorum leges Apostolicas arbitratur. An illi, qui haec, talia sanxerunt, Rutheni fuerant? Caeterum nos Rutheni in observandis traditionibus nostris zel[osi] easdem observandas aliis nequaquam violenter obtrudimus. Utinam o! utinam boni Christiani, aut Ritus Veteris immutabiliter conservatum ivissent, aut quae ex prurigine mutationum innovarunt, licet adiaphora, non tam imperiose ab aliis observari exegissent! Heu quantae tragoediae excitatae sunt, dum Communio sub una specie, dum Caelibatus Clericalem, et similia constabilienda erant. Et haec sunt ne plus aliquid quam de Ritu? Sed de istis non est hic disputandi locus. Ipsi certe Iuvenes nostri: quod de hocce negotio ritus plus quam Juveniliter cogitarent, in pri[mo]. Seminarii ingressu clarum dederunt argumentu[m]. Cum etenim primo susceptis per Agrienses decl[a]ratum fuisset, quod in illa fundatione educand[a] ad Caelibatam adstringendi forent, unus ex illis nempe Michaël Andrejkovits, Parochi Torizskensis ex Scepusio Filius, alias clari nominis Cassoviensis[s] (184) Philosophus, post unam duntaxat in Seminario exactam hebdomadem, discessit. Quod ego divino propemodum Consilio Factum existimo, ut nimirum Agrienses cum Ruthenis aliter sibi agendum esse viderent, ac reipsa subinde agerent. Et profecto, quid secutum fuisset in Dioecesi Munkacsensi, si Clerici Illi iuxta principia Latinorum educati cum vilipensione sentire, et loqui ocepissent de Matrimoniis Sacerdotum, quorum tamen plerique fuerunt uxorati? Non aliud sane, quam contentiones, odia, scissiones oportuisset in gremio Cleri, et Populi expectari. Directe vero Michaëlem Andrejkovics quo concernit, cum esset filius Parochi, potuitne aequanimiter audire, dum Presbyterorum Matrimonium, ex quod tamen Ipse quoque natus erat, diceretur tantummodo res tolerata et indecens, nec honesto homini (:ita loquebantur Agrienses:) expetenda, ac proinde neque admittenda. Verum ut revertar ad propositum de metu Manuelis quoad ritus ex Instituto Agriensi depravationem, et sublationem, illud ego praetereo, utrum fuerit ille metus talis, qui in Virum constantem cadere poterat. In eo tamen certo convictus sum, quod Manuel, iustissimas causas habuerit, ut huic Instituto Agriensis contrarium sese ferret, interim, quemadmodum ex Eisdem Correspondentiis, et Altissimo quoque Loco factis Repraesentationibus apparet, quidquid seu juste, seu praetensive adinvicem poterat, totum conglomerando afferebat, ut denique Clericos suos de manu Agriensium eriperet, unde fiebat, ut contra moderamen inculpatae tutelae peccaret etiam, dum ad personalia progressus, jam Institutum Agriense, jam ipsos

тися чи то несправедливо, чи претензійно, прикладав усіх зусиль, щоб, нарешті, вирвати своїх священників із-під влади егерців; звідси випливало, що також грішив проти керівництва бездоганної опіки; поки перейшов до персоналій, то нападав як на егерську установу, так і на вихованців, які з неї виходили, і виставляв на погорду, поки, нарешті, змушений був змінити погляд і думку про вихованців, уважно спостерігаючи за їх перебуванням. Мало того, потім були такі наслідки цієї егерської установи для справи мукачівців, що заслужено треба тут сказати те, що Йосиф говорив до своїх братів: «Ви готували мені зло, але бог обернув його на добро». Так само читачеві ясно навіть із випадково наведеного прикладу.

§ VII

Нарешті, була не цілком явна, але серйозна та причина відвернення Емануїла від егерської семінарії, що, поки Емануїл намагався руками і ногами уникнути всякого зв'язку і мовчазної залежності від них, все-таки якоюсь мірою був підпорядкований егерцям через цих вихованців, зокрема тому, що егерці для цієї семінарії без відома і впливу Емануїла прийняли кандидатів на підставі якогось ординарного права як для егерської єпархії. Тому Емануїл не тільки важко переносив те, що його клієнтів, яких намагався влаштувати, він не зміг влаштувати так добре, як йому подобалося, але також більше побоювався, щоб прийняті егерцями вихованці, як їхні клієнти, не віддалися егерцям усім серцем, тому Емануїл утратив надію на їх звільнення від егерського ярма, на що він сподівався. І справді, неприхованими доказами були уявлені той намір і впевненість егерців, щоб прийнятих для грецького обряду (185) вихованців підпорядкувати своїй послушності і зробити собі покірними. Правда, в цьому помилялися обидві сторони — як, очевидно, егерці, так і Емануїл. Бо хоч егерці наполягали на цьому рівною мірою правдами і неправдами, щоб вони виховували для нього (Емануїла) учнів грецького обряду у такому ранньому віці, в якому потім покірніше прийняли б підпорядкування, однак вихованці наймовірно чинили опір усім труднощам; звідси випливало, що численні, зокрема ті, які були здібніші, виходили зі семінарії після закінчення навчання зі сповненою гіркотою душею і надією на помсту. Я тут подаю чотири приклади, які стосуються ілюстрації цього твердження. В 1762 році, коли Георгій Куровський та Іоанн

Alumnos exinde prodeuntes insectabatur, et vilipendio exponebat, donec tandem mutare debuit ideam, ac de Alumnis quidem, Ipsorum Comportatione luculenter visa, aliter sentire edoctus est. Imo vero ea subinde Instituti hujus Agriensis pro parte Munkacsiensium consecraria fuerunt, ut merito illud dici hic valeat, quod Ioseph ad Fratres suos inquiebat: Vos cogitastis de me malum, et Deus vertit illum in bonum. quemadmodum patet vel obiter subjunctum §-um expedienti.

§ VII.

Erat postremo Manuelianae ab Alumnatu Agriensi aversionis haud equidem proditu, seria tamen causa illa, quod dum Manuel omnem cum Agriensibus nexum, ac tacito magis dependentiam ab iisdem subterfugere pedibus, manibus contenderet, per hos tamen Alumnos Agriensibus quadamtenus subordinatus redderetur, praesertim cum Agrienses pro hoc Alumnatu absque Jure, et influxu Manuelis susciperent Candidatos scire quodam ordinario, qua pro Dioecesi Agriensi. Unde non tantum aegre ferebat Manuel, quod Clientes suos, quos accomodare exoptasset, pro bene placito suo accomodare nequiverit, sed magis etiam subverebatur fore, ne Alumni per Agrienses suscepti qua Ipsorum Clientes, toto corde Agriensibus adhererent, cum desperata, quam Manuel meditabatur, ab Agriensium jugo liberatione. Ac re ipsa non obscuris manifesta fuit illa Agriensium intentio, et fiducia, ut Alumnos pro Graeco ritu (185) susceptos suae asvefacerent obedientiae, sibi que redderent obnoxios. Verum fallebatur in eo pars utraque, tam Agrienses videlicet, quam Manuel. Quamvis enim Agrienses in id opportunis pariter, ac importunis mediis incumberent, ut Alumnos Graeci ritus taliformiter primaeva educatione cicurarent, quo subinde subordinationem ferrent paciatu, Alumni tamen incredibiliter cunctis moliminibus sese opponebant, unde sequebatur, ut plerique praesertim qui nobilioris erant indolis, ex Seminario finitis studiis animo summe examaricato, nec nisi minas spirante, prodiverint. — Quatuor ego hic refero casus ad illustrandum istud argumentum pertinentes. Anno 1762 dum Georgius Kurószky, et viaticum, quod pro Singularis in 40. Rfñis defixum erat, a Seminarii Praefecto expeterent, acceperunt per Rfños 36. prouti

Нижаловський, закінчивши студії і залишаючи семінарію, вимагали від префекта семінарії гроші на дорожні витрати, які для кожного були визначені у 40 рейнських флоринів, бо саме стільки отримували латинські вихованці, тому що їм давали молитовник на суму 4 рейнських флоринів. Але тому, що названі Куровський і Нижаловський відмовлялися прийняти латинський молитовник, як для них цілком непридатний, і до того ж наполегливіше вимагали за нього суму готівкою, то справа дійшла до того, що, хоч визнавалася справедливність їх вимоги, вони ж, уперті, зухвалі і недисциplinовані, в той самий день, в який відходили з семінарії, повинні були понести визначене покарання способом згн'яблення. Також у 1764 році це трапилось з Андрієм Марканцаєм. А саме, коли після закінчення семестру в новіціаті згідно зі звичаєм семінарії мали скласти присягу про дотримання правил новіціату, Марканцай також, як новачок, повинен був присягати. Але, оскільки ми бачили в книзі, в якій кожен зокрема, вписавши ім'я, мав звичку підписувати присягу власноручно, у присязі перших вихованців латинського обряду, які згідно з формулою записували: «Я, Н. Н., син мукачівської єпархії . . .» «мукачівської» було викреслене, і Марканцай керівники постійно заохочували користуватися словом так, щоб потім дописав, що він є син егерської єпархії. Ці слова спонукували нас, які там були⁴⁾, до опору. Тому після спеціального обговорення ми наказали Марканцаю, щоб він обов'язково настоював на старому звичаєві. І коли у визначений день при урочистості служби божої перед причастям один за одним приступали до складання присяги, Марканцай також, приступаючи в черзі, чітким голосом сказав: «Я, Андрій Марканцай, син мукачівської єпархії» і т. д., йому верховний канонік, префект семінарії негайно нагадав, щоб він виправив і сказав «син егерської єпархії». Але тому, що Марканцай повторно говорив «син мукачівської єпархії», префект із роздратуванням перебив його, кажучи: «Мукачівської єпархії немає, отже повтори!» Але Марканцай і втретє виголосив так, як і раніше. І в такому запереченні префекта і ствердженні Марканцай суперникам нічого більше не було пред'явлено. Однак, важко уявити, яка ворожнеча вселилася в душах обох. Далі в 1765 році, коли у великий четвер посвячувалася хризма і благо-

nepe Latini Alumni accipiebant, quia his Breviarium in rata 4. Rfños dabatur. Quoniam vero praenominati Kurovsky et Nissalovszky Breviarium latinum veluti sibi haud quaquam utile acceptare abnuebant, adeoque ratam pro eo in aere parato urgentius[s] deposcebant, eo res devenit, ut, quantumvis recognosceretur justum exidere, qua tamen importuni, contumaces, et indiscipline, ipsa die, qua e Seminario egrediebantur, paenam sibi dictatam cum prostitutione subire debuerint. Item Anno 1764, cum Andrea Makranczay hoc contigit. Quod, dum post exactum in Novitiatu Semestre juxta consuetudinem Seminarii Juramentum de observandis Regulis Novitii deponendum haberent; Makranczay pariter qua novitius juraturus erat. Sed quoniam videbamus in Libro, cui praemisso nomine singuli manu propria Iuramentum inscribere solebant, in Iuramento priorum Graeci ritus Alumnorum, qui juxta Formulam inscriperant; Ego N. N. filius Dioecesis Munkacsinensis, . . . Munkacsinensis deletum esse, et Makranczay positive per Ductores monebatur, ut tam verbo profiteretur, quam subinde inscriberet Se Filium Dioecesis[s] Agriensis. haec ad attentionem nos, qui [se] illo tempore fueramus⁴⁾, excitant. Unde seorsiva Consultatione habita Makranczayum disposuimus, ut veteri consuetudini irrefragabiliter insisteret. Cum itaque praefixa die sub Solennitate Divinorum ante Communionem singuli ad deponendum Iuramentum accederent, et Makranczay quoque in serie accedens, clara voce diceret: Ego Andreas Makranczay Filius Dioecesis Munkacsinensis etc. immediate monitus est per Pontificantem Canonicum Seminarii Praefectum, ut corrigat et dicat „Filius Dioecesis Agriensis“. Sed quoniam Makranczay repetendo dicebat: Filius Dioecesis Munkacsinensis, cum indignatione erupit Praefectus inquires: Non datur Dioecesis Munkacsinensis. ergo repetat. Sed Makranczay tertio quoque proferebat uti prius. Ac taliter Praefectus in negativa, Makranczajo in affirmativa persistentibus eotum nil amplius obmotum est. Quis tamen rancor in animis ab utrinque fuerit radicato[s], facile est conjicere. Porro Anno 1765. dum mag[na] die Iovis Chrisma consecraretur, et oleum (186) Catechumenorum benediceretur, pro his in Processione solenniter more consveto deferendis quatuor ex Nostratibus Alumnis, utpote Ivasko, Makranczay, Markusz et Alexander Kováts constituti fuerunt, ob rationem quidem apparenter veram, quod nimirum essent viri solidi. Ast quoniam inter

⁴⁾ Це пише Іоанн Пастелій.

⁴⁾ Hoc scribit Joannes Paszteli

словлялася олія (186) катехитів, для цього у процесії за урочистим звичаєм було виділено чотирьох із наших вихованців, а саме, Івашка, Марканця, Маркуша і Олександра Ковача, очевидно, з тої справжньої причини, що вони були дуже поважні люди. А тому, що між тою молоддю був звичай дразнити тих, які вносили, словом «олійкар», поки читали імена присутніх і підійшли до чотирьох названих, тут у ідальні роздався регіт, ніби тому, що на «олійкарів» вибирали тільки русинів. Ми тоді прийшли до того висновку, що саме такий захід був зроблений для висміювання нас і вирішили, щоб жоден для такої служби не йшов до церкви; отже, ми не пішли. Між тим, після закінчення відправи в церкві, коли сідали до сніданку, мені та Івашкові, як старшим і як авторам цієї непослушності, було виявлено претензії і негайно визначена кара. Оскільки я протестував щодо самого визначення кари, ми були вигнані з ідальні і засуджені до домашнього арешту. Справді, що тоді творилося в нашій душі? Ми вимагали звільнення, хоч би світського життя, але нас не звільняли і нізвідки не світілася якась надія на порадку або допомогу. Насправді тоді єпископ Емануїл лежав удома в ліжку, а Брадач, як депутат духовенства, турбувався про цю справу фундації у Відні, але взагалі повільними темпами. Нарешті, в 1766 році трапилося з Георгієм Ковачем таке: він у попередньому році виконував обов'язок кастеляна, якому належало збирати від вихованців білизну і давати прачці, а також, отриману від прачки, видавати кожному зокрема. Отже, коли Ковач уже був призначений на цю посаду, яка, між іншим, вважалася важкою і, крім того, брудною, а на наступний рік також був призначений, спершу відпрошувався від неї з тої причини, що жоден із вихованців не ніс цього тягару продовж двох років, тому він категорично відмовлявся займатися цим, але, не висунувши переконливих аргументів і не діставши підтримки, був покараний і змушений залишитися кастеляном.

Це і багато такого подібного робилося в цій семінарії з мукачівськими клериками; поважні мужі, можливо, вважали б це за дрібниці і переносили б без пригнічення, але юнаки, захоплені переконаннями і бачачи неприємності реальних образ, так себе поводити, ніби мали боротися з драконами, і, а це звичайно приходиться еластичним тілам, чим більше пригнічувалися, тим сміливіше, коли відкривалася можливість, виступали і виконували не що інше, ніж помсту і кару. (187) якщо досягнуть свого

iuventutem illam invaluerat consuetudo, eos, qui haec deferebant, vexandi sub nomine Olejkár, hinc dum assistentium nomina legerentur, et ad praenominatos quatuor deventum fuisset, exoriebatur in Refectorio cachinus, quasi propterea, quod tantummodo Rutheni delecti fuerint pro Olejkár. Nos proinde hujusmodi determinationem reapse pro vexa nostri factam reputantes convenimus, ac determinavimus, ne ullus pro tali Ministerio pergat ad Ecclesiam, prouti nec ivimus. Interim post Officium in Ecclesia persolutum, ubi ab prandium considebatur, mihi, et Ivasko, veluti senioribus, huiusque, uti praetendebatur, inobedientiae Autoribus, poena illico dictata est. Cum autem in ipsa poenae dictatione ego protestater, expulsi sumus ex Refectorio, et ad Clausuram condemnati. Quid vero tunc nobis animi fuerat? Petebamus dimissionem, etiamsi ad Saeculum, sed dimissi non fuimus, nec aliunde Spes aliqua Consilii, auxiliive affulgebat. Recte tunc enimvero Manuel quidem Ep̄pus domi jacebat grabaticus, Bradács vero qua Cleri Deputatus agebat Viennae etiam de hac causa Fundationis Agriensis, sed passibus omnino lentis. Denique Anno 1766. cum Georgio Kováts hoc actum est. Iste anno priori obibat munus Vestiarii, cuius erat vestitum album ab Alumnis colligere, et Lotrici extradare, rursumque a Lotrice receptum singulis redere. Cum itaque iam nominatus Kovács pro hoc servitio, quod alias onerosum, ac praeterea sordidum reputabatur, in secundum quoque annum destinatus fuisset, deprecabatur imprimis ea ex ratione, quod nullus Alumnorum hactenus duobus annis tulisset onus hoc, tum absolute sese opponendo illud obire detrectabat, sed nullis argumentis in contrarium suffragantibus et punius fuit, et vestiarius esse debuit.

Haec, et hujusmodi plurima cum Clericis Munkacsinensibus in Alumnatu illo agebantur, quae Viri graves forsitan levia reputassent, et sine apprehensione tolerassent utique, sed Iuvenes, et praedictis occupati, et realium vexarum molimina videntes ita se gerebant, quasi cum Draconibus ad certandum haberent, quodque Corporibus elasticis usuvenire solet, quo premebantur magis, eo, ubi rima patebat, vehementius erumpebant, nec aliud quam minas, et vindictam, (187) si ad suum Statum devenirent, spirabant, imo vere praestabant etiam, ut adeo subinde dixerint Agrienses: Viperam se in sinu educasse.— Id luculentum est, quod Alumni hi, Agria prodibant, in magno cum Agriensibus Processu, ubi Causa ad meritum devenerat, et Munkacsinensis Ep̄pus Bradacs pro Vicario Ep̄pi Agriensis declarabatur, profuerint plurimum, dependentiae ab Agriensibus palam, et

стану; тим більше навіть погрожували, а егерці потім говорили, що вони пригріли за пазухою змію. Очевидне є те, що ці вихованці, які виходили з Егера, у великому процесі з егерцями, коли справа дійшла до помсти і мукачівський єпископ Брадач був призначений за вікарія егерського єпископа, багато допомогли тим, що виступили явно і всюди противниками залежності від егерців. Бо навчені в схоластичних диспутах поводитися з егерцями, вели себе, відкинувши, так би мовити, всяку повагу, напали на парохів латинського обряду, сили яких знали вже у школах, і відважно відкидали їх права і в своїх очах не вважали їх за великих. Виходячи з цього, передусім заслуговують бути названі ті, які, якимось чином втративши пильність, як Бокшай у Серенці і Лабанц у Палфалві, і є найближчі до Егера; найбільше піддані нападкам вони протиставляли себе всім труднощам і спонукували на таку ж відвагу інших. Але вже про самих вихованців.

§ VIII

На навчальний рік, який почався в листопаді 1754 року, були прийняті до новоствореної фундації шість учнів, а саме: Михаїл Андрейкович, Іоанн Бокшай, Стефан Ольшавський, Теодор Гаршані, Іоанн Козма та Михаїл Папп. Справді, тому, що Михаїл Андрейкович, як я вже розповів у § 6, не був одягнений у священницький одяг, я не ставлю його у список, а тільки відзначаю те, що після повернення з Кошиць, там він, як кандидат теології, закінчив один курс, однак після вступу у шлюб вивчав моральну теологію в Мукачеві і, нарешті, висвячений в 1760 році, керував Гундермаркською парафією у Спиському деканаті, в якому й помер після десяти років. А інші вихованці йшли в такому порядку в 1754 році, спершу на кошти вступили в семінарію ці п'ять учнів, а саме:

Іоанн Бокшай, Стефан Ольшавський, Теодор Гаршані, Іоанн Козма і Михаїл Папп. А шостого випускника-філософа, як хотіли егерці, не можна було знайти.

В 1755 році був прийнятий Іоанн Лаборський, в 1757 році відійшли Теодор Гаршані, Іоанн Козма і Михаїл Папп. На їх місце були прийняті Василь Лабанц, Іоанн Галик, Петро Балутянський¹⁾.

¹⁾ Він біля 1760 року вже парох керекненський, як можна вчитати в книгах цієї церкви, потім парох токайський.

subique, adversante. Nam exercitati in Scholasticis Disputationibus agere cum Agriensibus, gerebant se, omni, ut ita loquar, respectu postposito, et Parochos Latini ritus, quorum vires in Scholis jam noverant, agrediebantur, repellebantque a juribus suis intrepide, nec magnos eos in oculis suis reputabant. Quo ex incidenti praepriis nominari merentur, qui in perditis quodam modo vigiliis uti Boksay Szerencsini, et Labancz Pallfalvae, ad Agriam proximi, impetitionibusque maxime expositi, cunctis Moliminibus sese animose opponerant, et alios ad paria audenda concitabant. Sed jam de Ispis Alumnorum Individui[s].

§ VIII.

Pro Anno Scholastico, qui cum 9-bri Anni-1754. inchoabatur, ad neo-resolutam Fundationem illam suscepti sunt 6. utpote Michaël Andrejkovics, Ioannes Boksay, Stephanus Olsavszky, Theodorus Harsányi, Ioannes Kozma, et Michaël Papp. Verum, quandoquidem Michaël Andrejkovics, prouti prius §-pho VI praenarravi, veste Clericali indutu[s] non fuerat, eum in serie non appono, id noto duntaxat, quod postmodum Cassoviam reversus ibi unum annum qua Theologiae Candidatus exegerit, sed vero post initum Matrimonium Theologiam Moralem Munkacsini frequentavit, atque demum Anno 1760. ordinatus administraverit Hundermarkensem in Decanatu Scepusiensi Parochiam, in qua etiam circiter post decennium mortuus est. Alii vero Alumni succedebant sibi hoc ordine:

Anno 1754, primo nimirum Fundationis ingressi sunt ad eam successive hi quinque, videlicet: Joannes Boksay, Stephanus Olsavszky, Theodorus Harsányi, Ioannes Kozma, et Michaël Papp. Neque sextus, prouti Agrienses volebant, inveniri poterat Philosophus Absolutus.

Anno 1755 susceptus est Ioannes Laberszky, Anno 1757 exiverunt Theodorus Harsányi, Joannes Kozma, et Michaël Papp. In quorum locum suscepti sunt: Basilius Labancz, Joannes Halik, Petrus Balutyanszky* Anno 1758. exiverunt Joan-

* qui circa a. 1760 iam Parochus Kereknyensis in libris siusdem Ecclesiae legi potest, exposit Parochus Tokajensis.

В 1758 році відійшли Іоанн Бокшай і Стефан Ольшавський. На їх місце були прийняті (188) Іоанн Блажовський та Георгій Куровський.

В 1759 році відійшов Іоанн Лаборський і прийнятий Іоанн Нижаловський.

В 1758 році відійшов Іоанн Блажовський і був прийнятий Іоанн Станковський.

В 1761 році відійшли Василь Лабанц, Іоанн Галик, Петро Балутянський і прийняті Георгій Алава, Теодор Шаркань, Стефан Андрейковський.

В 1762 році відійшли Георгій Алава, Теодор Шаркань, Стефан Андрейковський і прийняті Георгій Ковач, Олександр Ковач, Стефан Маркуш.

В 1766 році відійшов Іоанн Пастелій і був прийнятий Матіас Галл.

В 1767 році відійшли Дмитро Івашко, Андрій Марканцай, Георгій Ковач і були прийняті Гавриїл Дешко, Андрій Баняй, Матей Град.

В 1768 році відійшли Олександр Ковач, Стефан Маркуш і були прийняті Даниїл Глус, Стефан Манкович.

В 1769 році відійшли Гавриїл Дешко, Матіас Галл і були прийняті Лукаш Швігар, Михаїл Кручай.

В 1770 році втекли з Егера шість учнів, а саме: Андрій Баняй, Матей Град, Михаїл Глус, Стефан Манкович, Лукаш Швігар, Михаїл Кручай.

У цьому ж 1770 році, після втечі шістьох вищеназваних, егерці негайно приклали зусилля, щоб шість інших були прийняті на їх місце, але тому, що не змогли знайти стільки, тут були прийняті тільки чотири, а саме: Іоанн Жеткей, Еліас Удварі, Василій Габіна та Іоанн Яроміс. Насправді вони не можуть бути точно включені у список забезпечених вихованців тому, що не жили із фундації, внесеної для мукачівської єпархії, як впливатиме з нижче сказаного.

Подам тут далі двох, а саме: Георгія Кесері і Петра Лацка, які, зрештою, були прийняті в Егер для латинського обряду, але згодом повернулись до своєї єпархії.

Перечисляю, нарешті, тих, які в 17^{а)} році з заснованої семінарії виключно для греко-католиків на деякий час були переведені в Егер (189).

nes Boksay, et Stephanus Olsavszky; In quorum locum suscepti (188) sunt: Ioannes Blasovszky et Georgius Kurovsky.

Anno 1759. Exivit Joannes Laborszky, et susceptus est Ioannes Nissalovszky.

Anno 1760. exivit Ioannes Blasovszky, et susceptus est Joannes Sztankovszky.

Anno 1761. exiverunt Basilius Labańcz, Joannes Halik, Petrus Balutyanszky, et suscepti sunt: Georgius Alauda, Theodorus Sárkány, Stephanus Andrejovszky.

Anno 1762. exiverunt Georgius Kurovsky, Ioannes Nissalovszky, et suscepti sunt: Joannes Pasztelyi, Demetrius Ivasko.

Anno 1763. exivit Ioannes Stankovszky, et susceptus est Andreas Makranczay.

Anno 1764. Exiverunt Georgius Alauda, Theodorus Sárkány, Stephanus Andrejovszky, et suscepti sunt: Georgius Kovacs, Alexander Kovacs, Stephanus Markucz.

Anno 1766. exivit Ioannes Pásztelyi, et susceptus est Mathias Gáll.

Anno 1767. exiverunt Demetrius Ivasko, Andreas Makranczay, Georgius Kovács, et suscepti sunt: Gabriel Desko, Andreas Bánay, et Matthaeus Grád.

Anno 1768. exiverunt Alexander Kovács, Stephanus Markucz, et suscepti sunt: Daniel Hlyusz, Stephanus Mankovics.

Anno 1769. exiverunt Gabriel Desko, Mathias Gáll, et suscepti sunt: Lucas Svigar, Michaël Krucsay.

Anno 1770. profugerunt Agria sex, qui erant: Andreas Banyay, Mathaeus Grád, Daniel Hlyusz, Stephanus Mankovics, Lucas Svigar, et Michaël Krucsay.

Eodem anno 1700, post profugium sex praenominatorum, Agrienses illico dabant operam, ut sex alios in eorum locum susciperent, sed quoniam tot haberi non poterant, hinc quatuor tantummodo suscepti sunt, utpote: Joannes Zsetkey, Elias Udvary, Basilius Habina, et Ioannes Iaromisz. Verum hi in serie fundatorum Alumnorum stricte poni nequeunt, quia ex Fundatione pro parte Dioeceseos Munkacsinensis posita non vixerunt, prouti ex infra dicendis apparebit.

Subjungam hic porro duos, Georgium nempe Koszegi et Petrum Laczko, qui alias pro Latine ritu Agriae suscepti, sed subseque ad suam Dioecesim reversi sunt.

Enumerabo denique illos, qui Anno 17^{а)} in Seminario directe pro Graeco — Catholicis defi-

^{а)} Без сумніву 1771.

^{а)} indubie 1771

хо, Agriam pro aliquo tempore translati fuerunt. (189) Huc usque praetiosae notationes Ioannis Paztelyi praepositi et canonici, operose deductae, sequentia folia excissa comparent, et ex Archivo suppletari nequeunt. (190).

(190). Чиста сторінка (Й. Б.).

Глава 46

(191). Ідея, що прогнозує капітул під назвою консисторії, встановленої єпископом Брадачем 1768 року:

1. Ніяким чином не можу довідатися, в який час, за якою гарантією і за яких умов був уведений перший єпископ русинів у монастир. по-народному — мукачівський, на Чернечій горі біля міста Мукачева, але все-таки відомо, і я знаю, з якого часу він таки став єпископом; водночас знаю, що він мав у тому монастирі постійну резиденцію, звідси названу мукачівською, як один із лона, жив із монахами, мав як кафедральну монастирську церкву св. Миколая, в якій монахи постійно служили богам і були помічниками єпископа.

2. Однак, єпископ волів чи радше повинен був мати монахів як духовенство своєї кафедральної церкви і своїх помічників, тим більше, що це ніс із собою звичай східних церков; зрештою і помер, що, не будучи забезпечений жодною допомогою щодо існування і проживання, не зміг тримати біля себе світського духовенства, а монахи задовільнялися малим і утримувалися з монастиря ще й тому, що світське духовенство, все переважно зв'язане шлюбом, було менш вільне із-за жінок і дітей для виконання єпископських обов'язків, і, нарешті, ще й тому, що така ж неосвіченість була характерна як для монашого, так і для світського духовенства, однак монахи, як такі, що мали більше часу, були досвідченіші, хоч би у обряді і в письмі, щоб згодом забезпечити єпископові допомогу; одне слово, або представляли, або радше поповнювали капітул чи кафедральне духовенство.

3. Кажу, поповнювали, і то майже тільки в тих функціях, які не вимагали юрисдикції. Справді, ніколи не читаю в публічних актах, які стосуються всього духовенства і народу, що передусім використовувалися монахи, але насправді, якщо трапляється щось таке, що стосується публічного становища духовенства і народу, воно розглядалося старійшинами світського духовенства, скликаними в залежності від потреби в більшій чи меншій кількості з небагатьох районів. Найяскравіший доказ цього вже є з 1656 року, коли сім архідияконів

Caput 46

(191) Idea prognosticans Capitulum sub nomine Consistorii ab Ep̄po Brádacs a. 1768. instituti:

1. Nulla industria dephehendere possum quo tempore, et quibus sub cautelis, et conditionibus inductus fuerit primus Ruthenorum Ep̄pus ad Monasterium vulgo Munkacsinense Montis Csernek prope Oppidum Munkaács, at nihilominus palam est, eundem Ep̄pum a quo tempore exstittisse deprehendo, deprehendo una in eodem Monasterio fixam residentiam habuisse, inde Munkacsinensem dictum fuisse, tanquam unum de gremio cum Monachis convixisse, Monasterialem S. Nicolai Ecclesiam pro Cathedrali habuisse, in qua Monachi Jugiter Deo famulabantur, et Ep̄po adlaterales erant.

2. Voluit autem, vel magis debuit Ep̄pus Monachos pro Clero Ecclesiae suae Cathedralis et suis adlateralibus habere tum ideo, quod hoc secum ferret Ecclesiarum Orientalium plerumque usus, dein ideo, quod nulla seu quoad subsistentiam, seu quoad habitationem Fundatione provisus non potuisset intertenere Clericos circa se Saeculares, Monachi autem et paucis contentabantur, et ex Monasterio intertenebantur, tum ideo, quad Clerici Saeculares plerique omnes Matrimonio illigati minus liberi ob uxores, et proles ad obsequia Ep̄porum fuissent, ac ideo denique, quod licet aequalis ruditas in utroque regulari nempe, et Saeculari clero fuisset, regulares tamen, utpote plus temporis habentes, in ritu saltem, et scribendo expeditiores fuerint, ut proinde astantias Ep̄po praestiterint, Verbo Capitulum, seu Clerum Cathedralem repraesentabant, vel potius supplebant.

3. Dico, supplebant, idque ferme duntaxat in iis, quae jurisdictionem non requirebant, functionibus. Certe nunquam lego in publicis totum Clerum, populumque concernentibus Actis adhibitos fuisse praefereuter Monachos, sed reipsa si quid tale publicum Cleri, populique Statum concernens occurrebat, tractabatur id per Cleri Saecularis primores pro ratione negotiorum plures aut pauciores ex partibus convocatos. Clarissima hujus argumenta jam sunt anno 1656. ubi septem Archi-Diaconi cum 63 Presbyteris in Arce Unghvri congregati publicam fidei cum Romana Ecclesia Unionis Professionem faciunt, ut

dein Anno 1726 quo Agriae

із 63 пресвітерами, зібрані в Ужгородському замку, проголосують публічно визнання віри унії з римською церквою. Потім, 1726 року, коли в Егері . . . Також 1764 року, як . . . і подібне, що я міг би навести без ліку.

4. Однак, справді, після того, як де Камеліс побудував на ділянці домок для свого власного проживання, і стали з'являтися нежонаті священники зі світського духовенства, то один чи інший із таких постійно тримався біля єпископів; так біля де Камеліса, як молодший, був Георгій Бізанці, так біля Бізанці — Симеон Ольшавський і Георгій Блажовський, той же Блажовський — біля Симеона, так біля Блажовського (192) — Іоанн Блажовський, Іоанн Петковський та Андрій Бачинський, так інші та інші згодом — біля Емануїла, які дали витіснили зовсім усяку діяльність монахів у єпископських справах. Однак, поки єпископи залишалися в монастирі, справа ніколи не дійшла до того, щоб світське духовенство утворило якийсь достойне товариство, подібне до капітулу.

5. Дуже відомий є вчинок Блажовського, який у 1741 році на засіданні дієти (сказав), як вище, де відносно Козми моя вдячність вимагає і т. д. До 2-го пункту: поповнювали капітул або допоміжне духовенство монахи, серед яких, як один із лона, змушений був жити єпископ тому, що не мав власної резиденції. Але поповнював заміну і то у богослуженнях і таких функціях, які не вимагають юрисдикції. Звичайно, у публічних актах, що стосуються всього духовенства і народу, я ніколи не читаю, що використовувалися монахи, навіть ті поодинокі, яким доручалося виконувати якісь особливі справи при відсутності світського духовенства, як, наприклад, Прокопій Годермарський і Григорій Булько, які певний час були марамороськими вікаріями.

Деяких також приймали за вікаріїв, але вони ніколи не творять якусь громаду.

До 3-го пункту. Отже, насправді, якщо таке щось траплялося, що публічно стосувалося обов'язків духовенства і народу, то воно відбувалося за участю багатьох і декількох, скликаних із кожного округу.

Перший приклад цього подаю з актів 1652 року, коли після оголошення визнання унії та обрання єпископа Петра Паргенія в листі до папи римського, датованому в Ужгороді днем 15-го січня, читаємо підписи шістьох архidiaконів: Олексій Ладомірський, архidiaкон маковицький, Стефан Андрія, архidiaкон списький, Георгій Стетовський, архidiaкон гумен-

item A. 1764 prout

et similia, quae afferre possem innumera.

4. Verum tamen postquam de Camelis exererat in Area respective Domunculam pro sua habitatione seorsiva, et inceperunt esse Caelibes ex clero Saeculari, talium unus alterve constanter ad latus Ep̄porum tenebatur, ita fuit Georgius Bizancsy qua junior penes de Camelisium, ita Simeon Olsavszky, et Georgius Blasovszky penes Bizanczyum, et idem Blasovszky penes Simeonem, ita penes Blasovszkium (192) Ioannes Blasovszky, Ioannes Petkószky, et Andreas Bacinszky, ita alii, et alii subseque penes Manuelem, qui dein Monachis Calamum, et activitatem in Ep̄palibus penitus excusserunt. Nunquam tamen eo res progressa est, donec Ep̄pi in Monasterio manebant, ut Corpus aliquod, et dignitatem, quasi Capitulum, faceret Clerus Saecularis.

5-o Notabilissimum est factum Blasovszkyi, qui A. 1741. ad Diaetam ut supra. ubi de Kozma gratitudo mea exposcit. et.

ad N-rum 2-um: Supplebant Capitulum seu Clerum adlateralem Religiosi, quos inter Ep̄pus, quasi unus de gremio eorundem, sed illud etiam, quia seorsivam Residentiam non habebat, vivere cogebatur. At supplebat vices, idque in Adstantiis, et huiusmodi Jurisdictionem non praerequentibus functionibus; Certe nunquam in Publicis totum Clerum, populumque concernentibus Actis adhibitos fuisse Monachos lego, etiam eos singulares, qui ad particularia quaedam agenda in defectu Cleri Saecularis commisionabantur, ut Procopius Hodermarszky, et Gregorius Bulyko, qui nonnullo tempore Vicarii Marmatici fuerant.

Aliqui pro Vicariis etiam adsumebantur, sed nunquam ut Corpus aliquod faciant.

ad N-rum 3-ium Reipsa igitur, si quid tale publice Cleri, populiue Negotia concernens emergebat, per convocatos ex partibus Cleri primores, fiebat cum pluribus, aut pausioribus ex unoquoque districtu assumptis.

Primus huius exemplum, afferro ex Actis A. 1652. ubi post factam Unionis professionem, ac Ep̄pi Petri Parthenii electionem, in Litera ad Romanum Pontificem die 15-a Januarii Unghvarino data subscripti legentur sex Archi-Diaconi: Alexius Ladomirszky, Archi Diaconus Makoviczensis. Stephanus Andreae Archi Diaconus Scepusiensis. Gregorius Stostovszky Archi Diaconus Homonensis Stephanus Archi Diaconus Sztrednensis. Alexius Philippovics Archi-Diaconus Stropkoviensis. Sicuti haec omnia iam relata sunt.

Ne mireris, quod in Nostra Graeci ritus Ecclesia hoc Capituli nomen, quasi novum audias. Nomen hoc novum esse in Ecclesia Graeca non inficior:

ський, Стефан, архidiaкон середнянський, Олексій Филипович, архidiaкон стропковський. Так це все вже було викладене.

Не дивуйся, що в нашій церкві грецького обряду цю назву капітулу ти чуєш як нову. Не перечую, що ця назва у грецькій церкві є нова, але при самому виникненні патріарших, митрополитич, архієпископських та єпископських посад завжди була боротьба. Бо завжди прелати церков мали за своїх помічників людей із духовенства, порадою і допомогою яких вони послуговувалися в керівництві церквами настільки, що ця справа потім дійшла до блиску і величавості, які в окремих східних церквах дійсно заслуговують подиву. Справді, був час, коли константинопольська церква цим родом величавості (193) цілком переважала римську.

Це стає ясно зі слів начальника придворної сторожі (куропалата), який детально викладає обов'язки і гідності константинопольської церкви. Ба навіть, хоч турки захопили Константинополь і відібрали від греків резиденцію церкви Софії, все-таки старійшини та служителі й надалі зберігають свої титули і виводять свої посади від великої церкви, як каже Генрік Гіларій в додатку до «Хроніки» Філіппа Кампегія. Те саме ясніше говорить Лев Алладій (дивись кн. 3 «Вічної згоди», гл. 8, ч. 6), пишучи таким чином: «Патріарх нині також» і т. д.

Отже, з цього ясно, що у справі нема нічого нового, щоб кафедральна церква грецького обряду мала свій, кажу, постійний сенат. Хоч назва капітул не була і досі не є інде вживана, хіба що в останній час, її прийняли польські русини, а потім також і ми, мешканці Угорщини, щоб, оскільки проживаємо разом із латинянами, маємо ті самі права і користуємося прерогативами в Угорщині, дійшли до тої назви і ми, щоб тим, між якими живемо, не здавалося, що ми не є рівні, якщо не називаємося тою самою назвою, назву радо опускаємо, тим більш, якщо скажу правду, раніше прийняли, але я пишу це в тому віці, в якому я є в сані священника. Звідси, настільки обізнаний, маю намір розповісти про характер цієї установи. А саме викладу негайно у двох наступних главах, в одній подам історію, в іншій — політику^{a)}.

At res cum ipso Patriarchalium, Metropolitanorum, Archi- et Epatriarh Sedium seu Cathedralium exordio semper erat. Semper quippe Praelati Ecclesiarum suos adlaterales, quorum consilio, et auxilio in regendis Ecclesiis uterentur, homines de Clero habebant adeo, ut res haec subseque in Splendorem, et magnificentiam plane admirandam in nonnullis Orientalibus Ecclesiis devenerit. Erat sane tempus quo Ecclesia Constantinopolitana hoc magnificentiae genere (193) Romanam omnino superabat. Clara fiunt ista ex Curopalata, qui Ecclesiae Constantinopolitanae officia, ac dignitates minutatim exposuit. Quin imo, quamvis a capta per Turcos Constantinopoli Habitaculum Ecclesia Sophiae Graecis adempta, proceres nihilominus, et officiales Ecclesiastici titulos suos inde retinent, et de magna Ecclesia dignitates suas denominant, ut inquit Henricus Hilarius in Appendice ad Chronicon Philippi Campegi. Idem et luculentius testatur Leo Allatius. vide l. 3. Perpetuae Consensionis C. 8 N. 6 scribens hoc modo: Patriarcha nunc quoque etc.

Ex his ergo patet nihil novi esse in re, ut Ecclesia Graeci ritus Cathedralis suum stabiliter inquam Sacrum Senatam habeat, quamvis Nomen Capituli inusitatum fuerit et alibi est adhucum, nisi quod novissimis temporibus Polono-Rutheni illud adoptaverint, ac subseque Nos etiam in Hungaria acceptaverimus, ut cum simul vivamus cum Latinis, et iisdem juribus utamur, et fruamur prerogativis in Hungaria, eodem nomine veniamus. et Nos, quia non videbamur iis, inter quos degimus aequales esse, nisi eodem nomine appellemur, nomen non inviti admisimus, imo si verum fatear, ultro assumpsimus, sed aetate ista qua jam ego in Clero sum, haec scribo. Unde tanto certior de modo hujus instituti traditurus sum. Nempe proponam immediate subsequis duobus Capitibus, altero Historiam, Politicam alter[o] expediam^{a)}.

^{a)} Частина історії, як і весь політичний виклад зникли; дивись вище, с. 189.

^{a)} Pars historiae non minus, quam tota pertractatio politica interiit, vide superius pag. 189.

2-а конгрег[ація]. Відомості про зібраних 1726 року в Егері.

1-е. Теодор Гончовський (звичайно, Франціск) 3-го червня 1748 року шароський архієпископ, потім шароський депутат. Клембірський парох. Шароський архієпископ. Його наступником на парафії був Емануїл Кубек, а також Іоанн Манкович, Блашофальвський у архієпископстві.

2-е. Михаїл Татар, архієпископ аваський 1748 року. Помер 20 червня 1766 року, вже як престарілий і німецький.

3-е. Василій Пулович, земплинський віцархидияк[он], з 18-го червня 1748 року, як стропківський вараповський архієпископ, помер 1753 року.

4-е Андрій Шандалій, 5-го липня 1743 року варанівський архієпископ.

5-е. Олексій Дем'янович [1]738 року замагурійський архієпископ, як пар[ох] Верхньої Тваросеги.

6-е. Стефан Дудинський, [1]738 року гернад-чергатський архієпископ. В іншому місці пишеться: славним комітатом архієпископівальних Аба-Уй, Торна і Боршад.

1-е. Високоблагородний пан єзуїт Іоанн Гедермарський, абат св. Мик. з Чернечої гори і генеральний вікарій високопреподобного пана єпископа.

2-е. Михаїл Фарецій, гумен[ський] пар[ох] і земплин[ський] архієпископ Михаїл Ольшай, саболчський архієпископ.

Константин Тарасович, шароський архієпископ.

Йосиф Дроздовський, шароський депутат 1731 року. Дроздовський писався: пар[ох] Куровський (194).

Михаїл Запальський, терабеський архієпископ.

Петро Жеткей, чергето-гернатський віцархієпископ. Примітка: був белшенським парохом. Коли після смерті Блажовського деякі кандидували на єпископа-латинника з русинів Вілагія і поки перейшли в Егер, Жеткей вручив Ольшавському перехоплені листи.

Василій Блехнарський, чергето-гернатський депутат конгрег[ації]. Токайський пар[ох].

Стефан Пелешкай, сатмарський архієпископ.

Франціск Таковецький, угочський архієпископ.

Власне Теодор і великосевлюський пар[ох] 1739 року. Підписується архієпископ.

2-а Congreg. Nota de Congregatis Agriam 1726.

1-о Theodorus Hancsovsky (abusive Franciscus) 1748 3-ia Junii Archi-presbyter Sárossiensis, eotum Deputatus Sarossiensi. Parochus Klembirkensis. Archi-presbyter Sárossiensis. Successorem habuit Manuelem Kubek in Parochia, et Joannem Mankovits Blasofalvensem in Rachi-presbyteratu.

2-о Michaël Tatár Archi-presbyter Avasiensis 1748. 20-a Junii, mortuus 1766, iam qua deficiens, et decrepitus.

3-о Basilius Pulovics VADiac. Zemplén. 1748. 18-a Julii, qua Archi-presbyter Stropkoviensis, et Varanoviensis, mortuus 1753.

4-о Andreas Sandaly 1743 5-a Julii Archi-presbyter Varanoviensis.

5-о Alexius Demjanovics 738. Archi-presbyter Zamaguriensis, qua Par. Superioris Tvaroszegae.

6-о Stephanus Dudinsky 738. Archi-presbyter Hernad-Cserhatensis, alibi scribitur: per I. Cof. Aba-Uj, Torna et Borsod Archi-presbyter.

1-о Rmus Dnus Joannes Jes. Hodermarszky, Abbas S. Nic. de Monte Czernek, et Illmī Dñi Eppi Vicarius Generalis.

2-о Michaël Jareczy Par. Hom, et Archi-Diac. Zemplén. Michaël Olsay Archi-presbyter Szabolcensis.

Constantinus Taraszovics, Archi-pr. Sárossiensis. Joseph Drozdovszky Deputatus Sárossiensis, 1731. Drozdovics se scribit Par. Kuroviensis. (194) Michaël Zapalsky Archi-pr. Terebessiensis. Petrus Zsetkey VArch-pr. Cserhato-Hernadensis. N. B. fuit Parochus Belsensis. Cum post mortem Blazsovskii nonnulli candidarent pro Eppo Világium Latinum ex Rutheno, et eatenus Agriam recurrerent, Zsetkey Belsensis interceptas Literas Olsavszkio immanavit.

Basilius Blechnarszky Deputat. Congr. Cserhatho-hernadiensis. Par. Tokajensis.

Stephanus Peleskey, Archi-pr. Szatmariensis. Franciscus Rakoveczky, Archi-pr. Ugocsensis. Reipsa Theodorus, et Par. Nagy-Szöllösiensis 1739. Archi-Diaconum se subscribit.

-Bilkey Deputatus Bereghiensis, fuit Michaël Bilkey, vulgo Bileczky Par. Bilkensis.

Petrus Breznay, Archi-presbyter Unghvarinensis. post ejus mortem filius Joannes ordinatus est pro Kis-Berezna a. 1752. 1-a Januarii.

Білкей, березький депутат, був Михаїл Білкей, по-простому Білецький, пар[ох] білківський.

Петро Бринзей, ужгородський архіпресвітер. Після його смерті син Іоанн був призначений у Малий Березний 1-го січня 1752 року.

Третє зібрання

У 1738 році, після смерті Симеона Ольшавського, пар[ох] латинського обряду в Мукачеві Іоанн Страбо, як делегат егерського капітулу, при наявності вільного місця проголосив генеральним вікарієм Георгія Блажовського.

Страбо в 1747 році знову був переведений у парафію до Фен-Сару.

Четверте зібрання

У 1742 році Георгій Блажовський, відходячи з кафедри, доручив справи керівництва Іоанну Блажовському та Іоанну Козмі.

Іоанн Козма був ужгородським уродженцем із службовців, крім того — родом із прибулих греків; відвідував школу аж до класу риторики, а потім деякий час займався політичними науками і виконував функцію юриста-консультанта; звідси, оскільки він мав гарний почерк і добре знав угорську мову, могло здаватися, що він є один із багатьох. Отже, прагнучи священницького стану, він був призначений у Мукачеві ужгородським парохом на 1730—1739 роки, після переведення звідси Василя Дрипаківича до Дьєра, потім був прийнятий єпископом Блажовським як кафедральний нотаріус і призначений у росвиговську парафію, однак після короткого часу перебрався у Сеч-Тарнок.

1742 рік. 11-го червня. Пар[ох] гал.-сеч.-тарноцький.

1744 рік. 25-го червня. Пар[ох] уйгельський.

1747 рік. У Тарнеку — і цілий 1748 рік.

1745 рік. 19-го січня. Пар[ох] уйгельський.

Але просить єпископа, щоб міг помянути з Бачинським (195), прийняв Тарнок; відходячи до Тарнока, отримав тимчасового наступника з баянської парафії, пароха Михаїла Пальчика, який потім перейшов до Баянчки наступником Андрія Бачинського. Після смерті Шолтеса в 1748 році прибув до Ужгорода, де водночас був затверджений архіпресвітером. У Тарноку його змінив Георгій Кайникович,

Зауваження. Іоанн Козма, як свідчить метрика парафіальної церкви в Ужгороді з 1729 і наступних років, був ужгородським парохом в 1730—39 роках. У березні 1739 року відійшов у

Tertia Species.

Anno 1738, cum post mortem Simeonis Olshavsky Joannes Strabo Par. Latini ritus Munkacsien-sis, qua tamen Capituli Agriensis Delegatus promulgavit sede vacante Vicarium Generalem Georgium Blazsovsky.

Strabo a. 1747. promotus dein fuit pro Parochia ad Fén-Szaru.

Quarta species.

Anno 1742. cum Georgius Blazsovsky abiens ex Cathedra commisit Causas Dirigendas Ioanni Blazsovsky, et Joanni Kozma.

Erat Ioannes Kozma natus Unghvarinensis ex Quaestoribus reipsa origine advenis Graecis, scholas frequentavit usque ad Rhetoricam, dein aliquo tempore applicaverat se politicis et egit Patvaristam. Onde cum et scripturam haberet bonam, et lingvam hungaricam bene calleret, poterat videri unus de multis. Statum itaque Sacerdotalem expetens ordinatus est Munkacsini a. 1730—1739 pro Parochio Unghvariensi, translato ex hac Basilio Dripakovics ad Eöriensem, dein per Eppum Blazsovsky assumptus fuit pro notario Cathedrali et collocatus in Parochia Oroszvégiensi, sed post breve tempus transivit ad Szécs-Tarnokam.

1742. 11-a Junii Par. Gáll-Szécs-Tarnokensis.

1744. 25-a Junii Par. Ujhelyensis.

1747.- in Tarnóka, et toto 1748.

1745. 19-a Januarii Ujhelyiensis. Sed rogat Eppum, ut possit permutare cum Bacsinszkio, (195) Tarnókam accepit, abiens ad Tarnókam successorem interimalem accepit ex Parochia Bányacsckensi Parochum Michaëlem Palcsik, qui dein transivit ad Banyacsckam accepto successore Andrea Bacsinsky. Post mortem Soltészii 1748. interventam, venit Unghvarinum, ubi una in Archi-presbyterum est confirmatus. Cui successit Tarnokae Gregorius Krajnikovics.

Nototatio. Ioannes Kozma, ut Matrica Gl. Parochialis Ecclesiae Unghvár de A-o 1729 stqs docet, fuit Parochus Unghváriensis ab Anno 1730—39. 1739. in Martio discessit Munkacsinum pro Notario Cathedrali. Morte Joannis Soltász Parochi Unghvárinensis (ab 1739—1748) Anno

Мукачів на посаду кафедрального нотаря. Після смерті Іоанна Шолтеса, ужгородського пароха в 1739—1748 роках, яка наступила 21 листопада 1748 року. Іоанн Козма з початком 1749 року знов був призначений ужгородським парохом, але вже не називав себе Іоанн Козма, але постійно — Іоанн Долинай. Помер 1-го лютого 1760 року у віці більше 62 років. Звідси, він народився біля 1699 року. Із парафіальної метрики зробив витяг Йос[иф] Унгварі.

Глава 48

Третє зібрання мукачівського капітулу 1748 року.

По-перше. Іоанн Петковський народився в Толчві. Вихованець у Пазманей Відня. 10-го червня 1748 року сатмарський архідиякон. У 1737 році закінчив філософію у Тирнаві.

У 1741 році, коли єпископ Блажовський з нагоди дієти поселився у Відні і Пожоні, він узав його з Пазманею і 28 липня послав із Пожоні в Мукачів з генеральним вікарієм Михаїлом Ольшавським. У 1747 році він був каллавським, а згодом, після Андрія Дорогі, дорозьким парохом для русинів, де й помер у 1754 році; на його місце в дорозьку парафію скоріше планувався, ніж серйозно мав бути призначений Андрій Бачинський^{а)}. Але тому, що він тут не зміг постійно влаштуватися, прийшов Георгій Сабадош. Він був сином Андрія, якого також привів до себе у Каллаві з усім майном, а його названий батько Антоній мав справді за другу жінку матір Іоанна Шолтеса, ужгородського пароха під 1744 рік.

Він був призначений помічником єпископа Блажовського, а потім колловським парохом у 1748 році, також 8-го травня 1749 року. У 1754 році в Повчі під кінець квітня місяця, виснажений, помер, і був похований. Присягу склали: Григорій Дешко, слухач, Олексій Годермарський. Іоанн Петковський, Георгій Росі. Даниїл Гаврилович, Олексій Шустай. У консисторії були присутні: Андрій Бачинський, Іоанн Шолтес і монахи Геден Пазин, Гervasій Камінський.

(196). Четверте зібрання в лютому місяці 1764 року.

На цій конгрегації, крім іншого, що стоується встановленого правління єпархією, принципово йшлося про відкликання депутата у справі виклада обтяжень духовенства перед найсвітлішим тронем.

1748. die 21-a Novembris interventa, Ioannes Kozma cum initio anni 1749. iterum factus est Parochus Unghvarinensis, sed jam semet non nominavit Joannem Kozma, verum constanter Joannem Dalinay. Mortuus est 1760. 10-a Februarii annorum circa 62. Unde natus fuerat A-o 1699 circ.

Ex Matrica Parochiali adnotavit Jos. Unghvary.

Caput 48

Tertia species Capituli Munkacsini 1748.

1-o Joannes Petkovszky natus Tolesvae. Alumnus in Pazmaneo Viennae. 1748. 10-a Junii Archidiaconus Szathmariensis. A. 1737. absolvit Philosophiam Tyrnaviae.

A. 1741. cum Eppus Blazsovszky occasione Diaetae constitueretur Viennae, et Posonii, hunc ex Pazmanaeo assumpsit et Posonio 28-a Julii cum Vicario Generali Michaële Olsavszy Munkacsinum dimisit. Fuit a. 1747. Parochus Kalloviensis, dein vero post Andream Dorogi, pro parte Ruthenorum Dorogiensis, ubi et mortuus est a. 1754. in Cujus Locum ad Parochiam Dorogiensem projectabatur potius quam destinabatur Andreas Bacsinszky^{а)}, sed cum hic stabiliter illocari nequiret, successit Georgius Szabados. Hic fuit natus Parente Antonio, quem etiam ad se cum universa oeconomia Kalloviam adduxerat, habebat vero nominatus ejus Parens Antonius secundam uxorem Ioannis Soltész Parochi sub Annum 1744 etc. Unghvarinensis Matrem.

Ordinatus fuit ad latum Eppi Blazsovszky, dein factus Parochus Kalloviensis.

Kalloviniensis in Anno 1748. etiam 1749 8-a Maji. 1754. Pocsini sub finem Mensis Aprilis infirmatus, mortuus, sepultus est.

Gregorius Desko, Auditor.

Alexius Hodermarszky.

Joannes Petkóvszky.

Georgius Rossy.

Daniel Havrilovics.

Alexius Susztay.

juramentum deposuerunt.

Erant vero praesente in Consistorio. Andreas Racsinszky.

Joannes Soltisz.

et religiosi

Gedeon Pazin,

Gervasius Kaminszky.

(196) Quarta species a. 1764. Mense Febr.

^{а)} Бачинський — марамороський вікарій.

^{а)} Bacsinszky Vicarius Marmorosiensis.

Однак, для угрупувань не бракувало турбот. Адже, єпископ Емануїл, хоч, між іншим, мав приховані наміри зі своїми домашніми, кажу, рідними і близькими, щоб тим більше закріпити свого вдячного клієнта Іоанна Брадача собі за помічника і наступника; отже, всю цю справу він вів так, що абсолютно себе не видавав. Таким чином, він домігся, щоб духовенство через компроміс погодилося на того депутата, якого вирішив обрати єпископ; він домігся також, щоб скликані учасники записали тільки свої імена у списки, на яких згодом, як передбачалося, будуть записані прохання від імені всього духовенства. Однак, не всі справи він приховав, бо звернули увагу, до чого йшлося. Насправді парох Лука Габіна та гуменський архідиякон у присутності викликаних свідків, узявши перо, не хотів підписати; казав, що він підписати не може і не підписав, хіба-що чужою рукою. Тому згодом також ніде, хіба-що із труднощами, не могла бути зібрана сама допомога на дорожні витрати депутата, яка була визначена на цій конгрегації в розмірі одного рейнського флорина від кожного пароха і 17 крейцарів від кожного дяка.

Глава 49

П'яте зібрання вже ближче нагадує якусь формальність, оскільки в 1768 році єпископ Іоанн Брадач вибрав чотирьох консисторських архідияконів, яких волів титулувати також високопреподобними. А саме: Георгія Сабадоша.

12-го лютого 1769 року він став кафедральним і угочським архідияконом.

Його довго мучила кам'яна хвороба.

За ст. ст. 1 січня 1771 року Сабадош, уже тяжко хворий, пополудні був пострижений монахами й одягнутий у монашу рясу, прибравши ім'я Геннадій; згодом, шостого дня, тобто на саме свято Богоявлення, склав монашу обітницю, прибравши ім'я Георгія, і в той же день біля 3-ї години пополудні помер і був перенесений для поховання з міста у монастир св. Миколая на Чернечій горі.

Титулував Андрія Жеткея.

Андрія Бачинського. Оскільки цей уже раніше був соболцьким архідияконом, то був як у цьому затверджений, так і підвищений у новому сані сатмарського архідиякона, виданого 19-го липня 1768 року інвеститурою. У 1771 році викликався в Мукачів на парафію, яку мав

In hac Congregatione praeter alia pro regimine Dioecesis instituta principaliter tractatum fuit de Deputato intuitu gravaminum Cleri apud Augustissimum Thronum proponedorum ablegando.

Non tamen vacabat negotium factionibus. Eppus quippe Manuel, cum alias occultas tamen haberet intentiones cum suis domesticis, Cognatis inquam, et affinibus, ut nimirum Gratosum suum Clientem Ioannem Bradacs pro Coadjutore et Successore sibi efformaret, ita hoc totum negotium egit, ut reipsa se neutiquam aperiret. Igitur obtinuit, ut Clerus per compromissum in eum Deputatum consenserit, quem Eppo eligere placuisset, obtinuit etiam, ut convocati nomina sua Albis duntaxat inscriberent, in quibus dein, ut praetendebatur, Instantia Nomine Universitatis Cleri conscriberetur. Attamen non omnes res latuit, quin advertissent, quo haec tenderent. Certe Lucas Habina Parochus, et Archi-Diaconus Homonensis, repetitis coram vicibus sumpto calamo, noluit, non posse se dicebat, subscribere, neque subscripsit, nisi manu aliena. Unde exposit etiam, ipsum iuvamen Viaticum pro expensis Deputati, quod in hac Congregatione determinatum erat, unus nempe Rf. a singulo Parocho, et Kr. 17 a singulo Cantore, non nisi aegre, nec tamen ubique incassari potuit.

Cap. 49.

Quinta jam propuis accedebat ad formalitatem aliquam, quando a. 1768. Eppus Joannes Bradacs quatuor Consistoriales Archi-Diaconos delegit, quos etiam Rños titulari voluit. Nempe: **Georgium Szabados.**

— 1769. 12-a Februarii factus Archi-Diaconus Cathedralis, et Ugocsensis.

Malo calculi diu vexatus.

Szabados 1771. St. vet. 1-a Januarii, jam graviter aegrotus, post meridiem tonsuratus est per Monachos, et veste religiosa indutus Nomine Gennadii assumpto. dein die 6-a, id est ipsa Festo Epiphaniae elicuit Professionem Religiosam assumpto nomine Gregorii, atque eodem die sub horam 3-am pomeridianam mortuus est, translatusque pro inhumatione ex Oppido ad Monasterium S. Nicolai in Monte Csernek.

Andream Zsettky

Andream Bacsinsky, hic cum jam prius fuisset Archi-Diaconus Szabolcsensis, tam in hoc confirmatus, quam et novo Archi-Diaconi Szatthmariensis munere auctus est per Investituram 19-a Julii a. 1768-i emanatam. 1771. evocabatur Munkacsinum Domicilium in Parochia, qua Parochus

як парох, але після зміни наміру парафію зайняв Бокшай.

Титулував Йосифа Торіскі. А після його смерті — Іоанна Бокшая.

(197). Вони були приведені до присяги згідно визначеної формули. Щоб ця присяга була урочистішою, для формальності її викладу був призначений нотарем Томаш Папп, турківський парох, який також власноручно підтверджував те саме.

Далі, тому, що про трьох із них, а саме Георгія Сабадоша, Андрія Жеткея і Андрія Бачинського, мова йтиме уже в наступній главі, тут потрібно дещо сказати хіба-що про Йосифа Торіскі і нотаря Томаша Паппа, для яких цей публічний виступ був останній. Отже, Йосиф Торіскі помер 4-го грудня 1768 року (в метриці є 23-го листопада 1768 року). Що з його майном?

Томаш Папп після висвячення в 1758 році, а саме при житті батька турченського пароха, був малоберезнянським адміністратором; однак, також викладав у Турчіні аж до [1]765 року, коли далі почав викладати Філіп. Після смерті батька став турківським парохом.

Глава 50

Шосте зібрання, коли в 1769 році ще збільшило кількість членів консисторії та об'явило їх публічно.

Запальський, призначений Устрицьким у 1737 році, виконував архіпресвітерство від 1759-го року до кінця життя*. Про цього чоловіка, а також і про інших офіційних жонатих осіб треба знати, що буде біда нежонатому, який потрапив у його район, і під його юрисдикцію.

Ставровський вів архіпресвітерство уйгельського округу від 1751 року продовж восьми років. У 1759 році — він архіпресвітер. Син сачурського пароха.

Скільки мав дочок, усі були жінками пресвітерів; отже, його зятями були Михаїл Пальчик, Теодор Петрушка, Іоанн Негребецький, Іоанн Ількович, Іоанн Тарасович, Андрій Буківський, Теодор Рудий.

Железник, призначений в 1754 році, був першим палсечським парохом. Протягом трьох років він слухав у Римі моральну теологію, потім, після повернення, у 1753 році вступив у

haberet, sed mutatis intentionibus, Parochiam Boksay obtinuit.

Josephum Toriszky. et hoc demortuo substituit Joannem Boksay.

(197) Hi adjurati sunt formula praescripta.

Ut vero juramentum hoc tanto solennius foret, pro Formalitate penes ejus depositionem constitutus fuit Notarius Thomas Papp Parochus Turczensis, qui etiam unum quodque manu propria legitimavit:

Porro cum de tribus horum nempe Georgio Szabados, Andrea Zsetkey, et Andrea Bacsinsky Capite mox sequenti rediturus sit sermo, hic de Josepho duntaxat Toriszky, et Thoma Papp Notario, quorum iste actus in publicis fuit postremus, aliquid est dicendum Igitur. **Josephus Toriszky**, mortuus est 1768. 4-a X-bris (in Matrica est 23-ia Novembris 1768 U) quid cum ejus bonis?

Thomas Papp 1758. post ordinationem, nempe vivente Parente Parocho Turczensi, erat Administrator Kis-Pérczensis. docebat autem etiam Turcsini usque ad annum 765, quo dein coepit docere Fülep.

—post mortem Parentis factus Parochus Turczensis.

Cap. 50

Sexta adhuc magis, cum a. 1769. auxit Numerum Consistorialium, et hos publice currentavit.

Zapalszky ordinatus ab Usztriczkió A-o 1737 agebat Archi-presbyterum ab anno 1759-o ad dies vitae*. Id de hoc viro, sed et aliis officialibus uxoris sciendum, **quod vae fuerit caelibi, qui in ejus districtum sub jurisdictionem incidit.**

Sztaurovszky Archi-presbyterum Ujhelyiensis Districtus agebat ab a-o 1751. per Octennium. 1759. Archi-presbyter. Filius Parochi Szacsuriensis.

Filias quod habuit, omnes erant Conjuges Presbyterorum, erant itaque ejus Generi, Michaël Palcsik, Theodorus Petruska, Joannes Nehrebeczky, Joannes Ilkovits, Joannes Taraszovics, Andreas Bukószky, Theodorus Rudy.

Zselesnik. Ordinatus 1754, et primus Parochus Gall-Szécsiensis. tribus annis audivit Romae Theologiam Moralem, inde redux contraxit matrimonium a. 1753, cum filia Jacobi Jeronim, alias Viravszky. Scepuscita Lipnikiensis Popovicsius.

Successorem in Parochia habuit Michaëlem Jeronim. Sub finem vitae magnas omnino moles-

* Андрій Запальський помер 17-го жовтня 1774 року.

* Zapalsky Andreas mortuus 1774. (17-a 8-bris.)

шлюб із дочкою Якова Ієроніма, інакше Віравського. Житель Спишу, липницький піп.

Його наступником на парафії був Михаїл Ієронім. Під кінець життя він взагалі перетерпів великі неприємності. Помер у 1772 році. Станковський склав присягу зі мною, затверджений парохом і призначений ужгородським архідияконом.

(198). Примітка. Я сам склав присягу 19-го жовтня 1769 року, як член та нотарій цієї ж консисторії і шароський архідиякон відразу після повернення з Егера. Орлай помер 10-го березня 1770 року.

Примітка. На друге місце, яке значиться як вакантне під НН, далі був обраний членом консисторії Михаїл Тарасович, він склав присягу 19-го жовтня 1769 року. Батько Петра Подгаєцького був Адам Подгаєцький — також Верхнесвидницький парох і мак[овицький] архіпр[євітер].

Спеціально звертаю увагу на цих членів консисторії, бо ніколи не сталося так, щоб усі були зібрані разом. Однак, випадок у цьому ж році допоміг зібратися, коли єпископ направлявся в Егер; багато було відсутніх із тих, які себе менше поважали і насправді таким актом було вирішено, що пошлють лише депутатів, самі залишившись удома, або, можливо, не будучи допущені громадськістю.

Сьоме зібрання — це конгрегація в 1769-му році у володінні Шайо-Петровому, де було видано такий маніфест. Дивись «Життєпис Іоанна Брадача» біля 1769 року.

Бачинський береттівський, також син пароха Василя, помер 1770 року і був похований 11-го червня. Призначений у Буковець у 1766 році. Зайняв місце свого тестя Теодора Коцаковича, як ритор-латинянин.

Михаїл Барна гал-сеченський помер 1782 року. Випускник філос[офії].

Іоанн Конч, якушфальвський піп. Як учитель логіки — латинянин.

Симеон Чирський призначений 30-го вересня 1750 року в Шайопетрівську церкву.

Чирський помер у 1771 році; після його смерті за адміністратора Шайопетрівської парафії був призначений його двоюрідний брат, монах Іоанн Чирський, поки згодом, одружившись із дочкою покійного, не був призначений Петро Петрик.

Іоанн Санчик був призначений пар[охом] дня 8-го листопада за ст. ст.

На восьмому зібранні приступили до справи в 1771 році, коли ласкаво виданим рішенням мучачівський єпископ отримав сім членів консис-

tias passus est. Mortuus 1772. Sztankovszky mecum deposuit Juramentum, confirmatus in Parochum, et constitutus Archi-Diaconus Unghvarinensis.

(198) NB. Ego ipse 1769. 19-a 8-bris Juramentum deposui, ut Consistorialis, et ejusdem Consistorii Notarius, nec non Archi-Diaconus Sárosiensis. post reditum nempe Agria. Orlay mortuus est 10-a Martii 1770.

NB. In locum II, qui vacuus ponitur sub NN. Subseque Consistorialis lectus Juramentum deposuit **Michaël Taraszovics** 1769. 19-a 8-bris Petri Podhajeczky Parens erat Adamus Podhajeczky aequae Par. Felső-Szvid, et Archipr. Mak.

Id speciale observo de his Consistorialibus, quod nunquam contigerit, ut in simul omnes congregati fuissent. Occasio equidem eodem anno dabat se conveniendi cum Eppus Agriam iret, sed plerique emanserunt, qui de se minus supponebant, et reipsa illo actu praeconstitutis plerisque derogatum fuit, quod Deputatos duntaxat miserint soli domi manentes, aut fors per Communitatem non admissi.

Septima species erat Congregatio A-i 1769-i in Possessione Sajó-Petri, ubi manifestum tale datum est.

— Vid. in vita Joannis Bradács ad an. 1769.

Bacsinsky Berettoensis, aequae Basilii Parochi filius mortuus 1770, et sepultus 11-a Junii. Ordinatus pro Bukócz anno 1766. Successit socero suo Theodoro Koczakovics, latinus ut Rhetor.

Michaël Barna Gall-Szécsiensis, mortuus 1782. Philos. absolutus.

Joannes Koncs Popovicsius Jakusfalvensis. Latinus ut Logicus.

Simeon Csirszky ordinatus pro Ecclesia Sajó-Petri 1750, 30-a 7-bris.

Csirszky mortuus a. 1771, post cujus mortem datus fuit pro administratore Parochiae Sajó-Petriensi ejusdem germanus frater Isaacius Csirszky, Religiosus, donec subinde ducta deruncti filia Petrus Petrik ordinatus fuerit.

Joannes Szancsik ordinatus Par. die st. v. 8-a 8-bris.

Octavo magis ad rem accessum est a-o 1771 cum clementer Determinata Eppatus Munkacsiensis Canonizatione septem Consistoriales resoluti, cum suis 300 singillative Rflnos salariis fuerunt.

Nono denique ipsa formalitas ad instar aliorum Capitulorum instituta, et introducta est. Vide in vita Batszinszky Eppi.

(199) Ilkovites manebat in Domuncula, quae Archi-Diaconalis dicebatur, a-o vero 777. transiens Unghvarinum illocavit se ad Arcem ad ipsum Castellum, ubi vero istud jam utuncue reparata-

торії із своїми оплатами в 300 рейнських флоринів кожному зокрема.

Нарешті, на дев'ятому зібранні була встановлена і введена та сама формальність в зразок інших капітул. Дивись «Життєпис єпископа Бачинського».

(199). Ількович залишився в хатині, яка називалась архідияконською, а в [1]777 році, перейшовши в Ужгород, поселився на замку, в самій фортеці, оскільки вона дійсно була якось відремонтована і пристосована для проживання і навіть призначена для поселення вихованців. Преподобний пан Іоанн Бокшай був обраний на префекта семінарії; тут йому було наказано вступити в замок в 1778 році на початку липня, але Ількович, вийшовши, зайняв для проживання спальні, що були в самій замковій брамі, в яких раніше мешкав названий Бокшай.

Нарешті, в 1779 році на початку квітня місяця через суперечку про ліквідацію парафіальних маєтків у мукачівській та чинадіївській домініях Ількович, як берегівський архідиякон перейшов у Мукачів, де також скоро, а саме того ж дня 18-го квітня, при належному забезпеченні спокійно помер. Був похований надвечір 19-го квітня на освяченому місці біля парафіальної церкви.

Іоанн Симога народився в селі Зарічево Ужгородського комітату. У 1771 році, після трьохрічного вивчення теології в Кошицях, він, світська людина, прибув у Мукачів і, як призначений капелан і писар єпископа, залишився нежонатим.

Із згаданим єпископом Бачинським він прибув у Відень у 1772 році; повернувшись звідти, він залишився на посаді капелана, поки в 1774 році, після смерті Н. Лупеша, був призначений на Лелес-полянську парафію в Земплинському комітаті; потім, у 1775 році, коли єпископ знов відправився у Відень, він узяв його з собою і, повернувшись, залишив його там у генеральній греко-католицькій семінарії св. Варвари як віце-префекта.

Симога після смерті Ільковича був іменований 14-го травня 1774 року каноніком і призначений в Ужгороді помічником Іоанна Кутки, професора теології в ужгородських школах.

Симога виїхав з Відня 4-го травня 1781 року. В Ужгород прибув 22-го травня і знайшов лист єпископа, щоб він негайно услід за ним вирушив у Мукачів, але той раніше пішов до батька і застав його ще живим, однак через кілька годин 1785 року він помер.

Помер 2-го грудня 1785 року і посада залишилась вільною майже протягом двох років.

tum, proque mansione Alumnorum adaptatum fuisset, ac etiam determinata alumnorum inductione Rñas Dñus Joannes Boksay pro Praefecto Seminarii delectus, hic iussus est ingredi Castellum a. 1778. sub initium Julii, Ilkovics autem egressus occupavit pro hospitio Cubicula in ipsa Porta Arcensi habita, in quibus perprius nominatus Boksay manebat.

Denique a. 1779. sub initium Mensis Aprilis pro concertatione de Fundis Parochialibus in Dominiis Munkacs, et Szent-Miklós exscindendis Ilkovics, qua Archi-Diaconus Bereghiensis Munkacsinum transivit, ubi etiam brevi post die quippe ejusdem Aprilis 18-a rite provivus, beato fine quievit, prope Ecclesiae Parochialis Sanctuarium sub diei 19-ae vespem inhumatus.

Joannes Simoga natus in Possessione Zaricsova Coftu Unghvarinensi. a. 1771, post frequentatam tribus annis Cassoviae Theologiam, ut Saecularis venit Munkacsinum et ordinatus caelebs mansit, quasi Capellanus ad Latus Ep̄pi, et Scriba.

Ascendit cum nominato Ep̄po Bacsinszky Vienne a. 1772. indeque redux manebat ad latus quasi Capellanus, donec a. 1774. post mortem N. Lupes datus est ad Parochiam Lelesz-Polyanensem in Coftu Zemplin. dein 1775. cum iterum Ep̄pus ascenderet Vienne, hunc secum assumpsit, et redux ibi omisit in Generali Seminario Graeco-Cathol. ad S. Barbaram, qua Vice-Praefectum.

Simoga Canonicus nominatus 14-a Maji 1779. post demortuum Ilkovics et installatus Ungvarini supplente ejus Personam Joanne Kutka Professore Theologiae in Scholis Unghvar.

Simoga Vienna movit 4-a Maji 1781. Unghvarinum venit 22-a Maji, et invenit Literas Ep̄pi, ut illico eum sequatur Munkacsinum, sed prius ivit ad Parentem, et illum invenit vivum, sed post aliquot horas vidit mortuum.

Mortuus 1785, die 2-a X-bris et manebat Stalium vacans ferme annis duobus. Michaël Tarasovics Installatus 1779. in Festo Andreae, Stylo vet.

(200) —

Михайл Тарасович був призначений в 1779 році на свято Андрія за ст[арим] стилем.
(200). Відсутня сторінка (Й. Б.).

(201) Глава 51

Славні мужі, які процвітали в усій бувшій мукачівській єпархії в сімнадцятому столітті.

1. Іоанн Годермарський, відвідуючи теологічні студії в Тирнавському університеті в . . . році за дорученням найяснішого кардинала, примаса Угорщини Коллонича був призначений у дияконат у Відні для прийняття пресвітерства . . . , однак із такою умовою, щоб не був посланий у Мукачів і щоб не повернувся в Тирнаву для продовження навчання. Про нього є певне те, що 24 травня 1706 року вже був обраний парохом та ужгородським архідияконом, бо значиться в оригіналі контракту передачі, укладеного в Сеч-Ярноці між родиною Гопканичів у тому ж році, в якому він став каноніком і, як такий, поставив свій підпис; він був людиною великої ерудиції.

2. Георгій Бізанці, людина великого знання, викладач моральної теології цього славного часу; невідомо, в якому році і чи взагалі був у Тирнавській семінарії; певне є тільки те, що 22-го травня 1700 року він був призначений, як молодий пресвітер, на Нодьколовського пароха і саболчського архідиякона, і взагалі був туди введений. Тому, що із звільненням єпископської посади в 1715 році він був призначений генеральним вікарієм і мукачівські монахи йому підкорялися також, як вищезазваному Іоанну Годермарському, граф Ердеді, егерський єпископ, відправивши листи до монахів, закріпив його в досягнутій гідності. Все інше про нього, як майбутнього єпископа, дивись у його біографії.

3. Михайл Яреді родом із Спишу із села Ольшавиці, довгий час був у Гуменному, 11-го березня 1726 року при проведенні конгресу в Егері був у числі земплинських делегатів як архідиякон. Під кінець свого життя дуже погано розумівся з єпископом Блажовським; помер в 1744 році.

³⁾ Був у Тирнаві, тому що в 1701 році ректор Март-Сентівані рекомендує його єпископу Декамелісу для св. ордену. Дивись «Життєпис Декамеліса». До 1. Йосиф Годермарський призначений королем на єпископа, але не затверджений святим престолом (1707—1715). До 2. Потім єпископ, 1716—1733.

(201) Cap. 51.

Celebriores Viri in ampla Veteri Dioecesi Munkacsiensis saeculo decimo octavo florentes.

1. Ioannes Hodermarszky Studia Theologica Universitate Tyrnaviensi frequentans anno . . . e mandato Eminentissimi Cardinalis Primatis Hungariae a Kollonics, usque ad Diaconatum promotus Viennae, pro suscipiendo Presbyteratus . . . ne Munkatsinum missus ita tamen, ne pro continuandis Studiis Tyrnaviam redeat. Id certum e . . . de eo: quod Anno 1706, 24-a May jam qua Parochus, et Archi-Diaconus Unghvariensis legatus exstat enim in Originali Cessionalis Contractus in Szécs-larnoka inter familiam Hopkanics eodem Anno celebrati, quem ille coramisavit, et qua talem subscripsit; fuit vir magnae eruditionis.

2. Georgius Bizanczy vir magnae scientiae, Theologus et oralis hujus temporis celebris; quo anno, et an fuerit in Seminario Tyrnaviae? ignotum⁴⁾, tantum id certum, quod Anno 1700 die 22-a May qua juvenis Presbyter in Parochum Nagy-Kállóviensem, et Archi-Diaconum Szabolcsensem creatus, ac omnino eorsum introductus esse legatur. Cum vacante Sede Episcopali Anno 1715 Vicarius Generalis factus esset, Religiosique Munkacsiensis, utpote Ioanni supradicto Hodermarszky magis addicti, ei minus obedirent, Comes Erdódy Episcopus Agriensis missis Litteris ad Religiosos eum in adepta dignitate constabilivit. Reliqua de eo, ut postmodum Episcopo, videantur in eius biographia.

3. Michaël Jaredy Scepusita e possessione Olsavicza ortus, longo tempore Parochus Homonnensis erat, Anno 1726 die 11-a Martii Congressui Agriae celebrato qua Archi-Diaconus Zempliniensis interfuit. Sub finem vitae suae cum Episcopo Blasovszky pessime conveniebat, et mortuus est Anno 1740.

⁴⁾ Fuit Tyrnaviae quia 1701 per Mart Szentivanyi Rectorem pro SS.

Ordinibus Ep̄po Decamelis comendatur vide vitam Decamelestii

ad 1): Josephus Ioannes Hodermarszky a Rege denominatus Ep̄pus postea, ad a S. Sede non confirmatus (1707—1715)

ad 2): Ep̄pus postea 1716—1733.

4. Василій Блехнарський, токайський парох, був на егерському конгресі в 1726 році як депутат Чергат-гернадського округу, прожив дуже довго, бо про нього, як про живого, читаємо аж до 1758 року. Згодом вступив у монастир, але залишивши його, був призначений (202) повч-петрівським парохом. Аж до 1750 року він був у Токаї; в 1745 році — чергатський архідиякон; до 1756 року ще був повч-петрівським парохом і в цьому ж році також переписав повчанському монастиреві дім, який замешкував у Токаї, та дві винниці. Помер у старості від подагри в 1758 році в Повч-Петрові.

5. Михаїл Ольшай, спишець, народився в селі Ольшавиця, в 1726 році також був на егерському конгресі як саболчський архіпресвітер; в 1748 році він значиться також як заступник затисянського вікарія; в 1722 році прийняв для керівництва повчанську парафію, але після того, як туди були введені монахи єпископом Емануїлом, він перейшов у Калло, де й помер; похований у Повчі.

6. Симеон Ольшавський, спишець, із села Ольшавиця; його батько — Георгій Жид, але волів називатися за місцем народження Ольшавський. У 1714 році із класу риторики прийнятий у алюмней (інтернат), від якого відмовився, щоб у 1717 році стати доктором загальної філософії. 14 вересня за ст. ст. 1719 року був призначений, а 1723 року, як заслужений вихованець і дійсний єпископський капелан, був обраний у Тирнаві бакалавром св. теології. У 1728 році значиться земплинським і Шароським архідияконом, а в 1729 році — вже як марамороський вікарій.

У 1733 році, після смерті єпископа Бізанці і відправи 27 липня його похоронів вже наступного дня, він був обраний на конгрегації духовенства генеральним вікарієм, а дещо пізніше також єпископом.

7. Михаїл Ольшавський, рідний брат попереднього, у 1723 році, як клерик і теолог, став доктором філософії. Біля свого брата, єпископа Симеона, був генеральним вікарієм, а після смерті брата Симеона деякий час був приватним мукачівським парохом, поки 9 травня за ст. ст. 1740 року не був призначений єпископом Блажовським, щоб у його відсутності міг відкафедри у порозумінні з Іоанном Козмою, росвігівським парохом та кафедральним нотарієм

4. Basilus Blecharszky Parochus Tokajensis, 1726-o Congressui Agriensi qua Deputatus Cserhat-Hernadensis interfuit, diutissime vixit; Nam Anno 1758 adhuc in vivis legitur. Subinde intravit Monasterium, sed eo relicto, factus (202) est Parochus Pócs-Petriensis; 1750 adhuc Tokajini fuit; — 1754 Archi-Diaconus Cserehátensis; — 1756 adhuc in Pócs-Petri agebat Parochum, quo Anno etiam transcripsit Monasterio Pócsensi domum Tokajini habitam, et duas vineas. Podagricus senecio mortuus est 1758. in Pócs-Petri.

5. Michaël Olsay Scepusita natus in possessione Olsavicza, 1726 aequae qua Archi-Presbyter Szabolcsensis interfuit Congressui Agriensi; 1748 reperitur etiam qua Surrogatus Vicarius Trans-Tybianus, 1722 accepit Parochiam Pócsensem regendam, sed per Manuelem Episcopum introductis eorum Religiosis, ad Kálló transivit, ibidem mortuus, et Pócsini sepultus.

6. Simeon Olsavszky Scepusita e possessione Olsavicza ortus Patre Georgio Zsid, sed a loco natali Olsavszky vocari voluit. Anno 1714. ex Rhetorica ad Alumnatum susceptus eum se exhibuit, ut 1717 Doctor Universae Philosophiae creatus fuerit; 1719-o 14-a Sept. st. nov. ordinatus, dein 1723. qua emeritus Alumnus et Actualis Capellanus Episcopalis SS. Theologiae Baccalaureus creatus est Tyrnaviae. 1728. legitur Archi-Diaconus Zempliniensis, et Sarossiensis, imo 1729 jam qua Vicarius Mármrossiensis. — Anno 1733-o post mortem Episcopi Bizanczy, terminatasque ejus 27-a July Exequias, sequenti die in Congregatione Cleri Vicarius Generalis, tardius vero Episcopus etiam creatus est.

7. Michaël Olsavszky germanus frater prioris, 1723 qua Clericus, et absolutus Theologus, Doctor Philosophiae creatus est. Penes Fratrem suum Episcopum Simeonem Vicarius Generalis erat: post mortem autem sui fratris Simeonis aliquo tempore, ut privatus Parochus Munkacsensis fuit, donec per Episcopum Blasovszky 1749. 9-a May st. vet. constitutus fuisset, ut in absentia Sui a Cathedra cointelligenter se habendo cum Ioanne Kozma Parocho Oroszvégeni, et Notario Cathedrae

До 6. Згодом, у 1733—1737 роках, єпископ.
До 7. Згодом, у 1743—67 роках, єпископ.

ad 6): Eppus postea 1733—1737
ad 7): Eppus postea 1743—67

(203), вирішувати справи, а наступного року був призначений єпископським вікарієм і в цьому ж році заступником; відійшов у Пожонь на засідання ради, але звідти 28-го липня повернувся; після смерті єпископа Блажовського, здобувши довір'я і склавши 8-го лютого 1743 року присягу та при наявності вільного місця, був призначений генеральним вікарієм і, як такий, проголошений духовенству.

8. Георгій Булько, спишець гунтертмарський, тирнавський вихованець, як монах василіан був призначений 14-го вересня за ст. ст. 1727 року пресвітером, від 1733 по 37 рік — ігумен мукачівський, а коли єпископом став Георгій Блажовський, він, відкинувши як свого суперника Михаїла Ольшавського, використав того ж Булька, як генерального вікарія, поки не послав його, як дійсного вікарія у Мараморош; під кінець єпископату Георгія Бізанці він був також генеральним суддею.

9. Георгій Блажовський, шарошець, із села Балажвагаш (Блажів), волів так називатися за місцем походження, хоч інакше повинен був називатися Манкович; закінчивши студії, був капеланом єпископа Бізанці, однак раніше, 26-го вересня за ст. ст. 1729 року був призначений пресвітером. 23-го березня 1732 року був затверджений уповноважений і пішов у Пешт; там же він 22-го серпня цього ж року визначив представників до королівського сану для проведення процесу у справі суперечки щодо постанови графа Шенборна у Мукачівській домінії і в Чинадієві; потім був також капеланом єпископа Симеона Ольшавського; перед його смертю здійснив не особливе, що звичайно практикували сини цього світу, бо, коли був майже єдиний на боці названого єпископа, при його смерті невдячний син найулюбленішого батька залишив ще не зовсім холодний труп, підганяючи єпископських коней, відправився у Егер; він рекомендував себе на вікарія, а згодом на єпископа (204), хоч у єпархії були достойніші люди відповідно до віку і заслуг. І цей поступок мав силу угруповання, бо егерці були настроєні на те, щоб зробити собі мукачівців найбільш покірними, оскільки менше сподівалися підтримки від поважних мужів, то цього хлопчика із звільненого капеланського місця роблять вікарієм і посилають із декретом до мукачівського пароха латинського обряду. Після похоронів названого єпископа цей же мукачівський парох латинського обряду, корис-

drali Causas dijudicare (203) possit, subsequo vero Anno Vicarius Episcopalis constitutus, et eodem Anno cum Episcopo Posonium pro Diaeta ascenderat, sed inde 28-a July remissus est; post mortem Episcopi Blazsovsky, per Comitem Erdödy Episcopum Agriensem elicitio Fidelitatem Juramento 8-a Febr. 1743. Sede vacante Vicarius Generalis constitutus, et qua talis Clero publicatus exstitit.

8. Gregorius Bulyko Scepusita Hundertmarkensis, Alumnus Tyrnaviensis, qua Religiosus Basilita 1727 14-a Septemb. st. vet. ordinatus Presbyter, ab Anno 1733—37. Hegumenus Munkaciensis; dum autem Georgius Blazsovsky Episcopus factus fuisset, is rejecto utpote aemulo suo Michaële Olsavsky, eodem Bulyko ut Vicario Generali utebatur, donec eum ad Marmatiam pro Vicario effective misisset, circa finem Episcopatus Georgii Bizanczy erat etiam Generalis Causarum Auditor.

9. Georgius Blazsovsky Sárossita e possessione Balásvágás (Blazsov) a loco originis ita cognominari maluit, esto secus Mankovits vocari debuisset; finitis Studiis erat Capellanus Episcopi Bizanczy; prius tamen 1729. 26-a Sept. Styl. vet. Presbyter ordinatus; 1732 23-a Martii constitutus Plenipotentiarius ivit Pestinum, qui ibidem 22-a Augusti ejusdem Anni constituit Procuratores in Tabula Regia ad Prosecutionem Processus in Causa Contradictionis occasione Statutionis Principis a Schönborn in Dominia Munkacs, et Sz. Miklós factae; postea etiam erat Capellanus Episcopi Simeonis Stephani Olsavsky, sub ejus morte id peculiare perpetravit, quod solent hujus lucis filii praticare; cum nempe pene unicus ad latum nominati Episcopi, eo demortuo amantissimi Patris ingratus filius vix non calidum adhuc Cadaver deserit, citatisque Episcopolibus equis Agriam profectus, licet eo incomparabiliter aetate juxta, ac meritis digniores viri in Dioecesi haberentur, se pro Vicariatu, ac successive (204) Episcopatu commendavit. Et valuit factio; etenim Agrienses in id solum intenti, ut Munkacienses sibi quam maxime obnoxios facerent, cum id ab aliis viris gravibus obtineri minus sperarent, hunc Juvenculum ex Capellano Sede vacante constituunt Vicarium ac cum Decreto ad Parochum Lat. Rit. Munkaciensem iniant. post peractas Episcopi dicti Exequias, idem Parochus Lat. Rit. Munkaciensis demandata sibi provincia functus, sequenti die Clero congregato, die 22-a Jan. 1738. qua Vicarium publicavit. Porro qua jam Vicarius sub finem

До 9. Згодом, у 1738—1742, Єпископ.

ad 9): Ep̄pus postea 1738—1742

туючись переданою йому провінцією і зібравши наступного дня духовенство, 22-го січня 1738 року проголосив його вікарієм. Далі, вже як вікарій, під кінець місяця березня пішов у Мараморощ, і всюди йому всі були послухні, прийнявши потім кафедральне, 20-го квітня повернувся. Як вікаріат, так і керівництво єпархією його дуже обтяжувало тому, що постійно неспокійний, він турбував із цього приводу угочський комітат, щоб відповідна постанова вимагала на єпископат лише його одного; цю послану до егерського єпископа постанову підписав також монах Булько^{a)}.

10. Іоанн Блажовський, родич попереднього і патріот інакше названий Іоанн Великий або Молнар, або Млинар — як пострижений вихованець, прибув у Мукачів 27 вересня 1736 року і там досягнув аж пресвітерства і потім був посланий для продовження студій із умінням відправляти латинським обрядом. 3-го травня 1738 року він повернувся в єпархію і залишився як головний суддя єпископа Георгія Блажовського, а після смерті Блажовського при наявності вільного місця Михаїл Ольшевський направив його на посаду вікарія; про нього розповідається, що 26 квітня 1741 року після відходу єпископа у парламент був призначений керівником кафедри.

11. Адам Шкультетій, син Шкультетія Куровського із Шароського комітату, прибув у Мукачів із попереднім у 1736 році і після прийняття святих орденів та закінчення похвально моральної теології в Тирнаві, став велейтенським парохом у Земплинському комітаті; дещо після 1739 року він був призначений шаторольоуйгельським парохом (205), а в 1742 році, в час чуми, помер.

12. Олексій Годермарський після закінчення класу риторики в Ужгороді був направлений на навчання у Тирнаву; у 1743 році значиться вже як мукачівський парох і архіпресвітер ровненського повіту. У 1742 році, в час чуми у Мукачеві, як бідний капелан, старанно жив для вірних. У 1749-році, склавши тестамент, помер, як мукачівський парох.

13. Іоанн Шолтес, викладач моральної теології в Тирнаві, 20-го червня 1739 року був призначений пресвітером у віці 28 років і поставлений за ужгородського пароха, де й помер у 1748 році; після його смерті на ужгородську парафію повернувся Іоанн Долинай, інакше Козма.

mensis Martii ingressus Marmatiam, omnes ubique sibi obsequentes habuit, Cathedraticoque percepto exinde circa 20-am Aprilis reversus est. Sicuti Vicariatus, ita etiam Episcopatus obtentio eum summopere angebat, quare continuo inquietus Comitatum Ugocsensem in id permovit, ut exarata Instantia eum solum pro Episcopo desideraret; huic Instantiae ad Episcopum Agriensem missae Religiosus Bulyko se etiam subscripsit.^{a)}

10. Ioannes Blazsovszky prioris Cognatus et Patriota, aliter dictus Ioannes Veliky, aut Molnar, vel Mlinar, -qua Alumnus tonsuratus venit Munkacsinum 1736 die 27 Septembris ibidem usque ad Presbyteratum promotus, ac postea remissus pro continuandis Studiis cum facultate latino ritu celebrandi; 1738 3-a May ad Dioecesim rediit, mansitque subinde Episcopi Georgii Blazsovszky ut Auditor Causarum Generalis, ast post mortem Episcopi Blazsovszky Sede vacante per Vicarium Generalem Michaëlem Olsavszy datus fuit ad Marmatiam pro Vicario; narratur de eo, quod Anno 1741-o 26-a Aprilis Episcopo pro Dieta abeunte constitutus fuerit Locumtenens Cathedrae.

11. Adamus Scultety filius Scultetii Kuroviensis e Coftu Sárossiensi cum priori venit Munkacsinum 1736-o, ac post susceptos Ordines SS. absolutamque laudabiliter Tyrnaviae Theologiam moralem, factus est Parochus Velejtensis in Coftu Zemplény, non multo post 1739 Parochus in Sátorallya-Ujhely constitutus, ast (205) Anno 1742-o exorta peste ibidem mortuus est.

12. Alexius Hodermarszky 1735-o absolut . . . Unghvarini Rhetorica pro Alumno Tyrnaviam missus est; 1743 legitur jam qua Parochus Munkacsiensis, et Districtus Rovnensis. Archi-Presbyter 1742, in peste Munkacsin . . . qua Capellanus zelose miservivit Fidelibus, 1749-o condito Testamento qua Parochus Munkacsiensis mortuus est.

13. Ioannes Soltész Theologus Moralis Tyrnaviae Anno 1739. 20-a Juny ordinatus est presbyter Anno aetatis 28-o, et dispositus pro Parocho Unghvariensi, ubi et mortuus est Anno 1748. post cuius mortem ad Parochiam Unghvar reversus est Ioannes Dolinay alias Kozma.

^{a)} Що погано придбане, те, звичайно, гірше відходить.

^{a)} Quod male quaesitum, pejus abire solet.

14. Андрій Бачинський, син уйлакського пароха із Земплинського комітату, у 1738 році, як світська людина, закінчив філософію в Кошицях, потім був посланий у семінарію в Тирнаві, але тут із-за поширення чуми в 1739 році, як теолог другого року, прибув у Мукачів; 25 вересня 1740 року він був призначений дияконом і повернувся до Тирнави, але через тодішні обставини, пробувши там тільки один рік, як теолог третього року, повинен був повернутися і 22 січня 1742 року після десяти місяців і стільки ж днів пресвітерства був призначений капеланом єпископа Блажовського, після смерті якого був направлений на Тарноцьку парафію до Земплинського комітату, де вів віце-дияконство; у 1746 році став марамороським вікарієм. 14 липня 1759 року помер в Уйгелі.

15. Георгій Росі, виходець із села Конюш Ужгородського комітату, закінчив клас риторики в 19-річному віці, пострижений, і в 1740 році був посланий в семінарію у Тирнаву; там закінчив один курс тому, що тоді у державі кипіла війна і провіанти, з яких повинні були утримуватися адальбертинські вихованці, не могли відповідно управлятися; він вирушив із конкляриком Андрієм Косовичем у Кошиці, де, (206) як добре влаштований клірик, продовжував студії; у 1744 році, склавши публічний іспит св. канонів, був оголошений доктором; потім відкликаний у Тирнаву, де закінчив теологію, повернувся до єпархії в 1746 році. Призначений пресвітером, деякий час керував росвігівською парафією; звідси перейшов до Севлюша, але через втрачений насильний процес, викликаний проти нього Л. Б. Антонієм Перені, в 1752 році повинен був перейти у Вишково, де також не залишився довго, бо в 1754 році, вигнаний швабами за межі, став хустським парохом; на початку 1756 року вже був біля єпископа; нарешті, перейшов до Рацкерстурської парафії у Бачському комітаті, підпорядкованому тоді юрисдикції колоченського архієпископа, а нині Крізійського католицького єпископату.

16. Олексій Шустай, виходець із села Курімка Шароського комітату, в Тирнаві похвально закінчив теологічні студії, в 1747 році, як пресвітер, був призначений росвігівським адміністратором, а по смерті Олексія Годермарського, що наступила в 1749 році, майже в цьому році став парохом, а згодом також мукачівським архідияконом; помер 9 вересня 1760 року.

17. Григорій Дешко, син Скультетія із Дешковиці Березького комітату, в 1741 році за-

14. Andreas Bacsinszky filius Parochi Ujla-kien-sis e Coftu Zemplény, Anno 1738 qua Saecularis absolvit Philosophiam Cassoviae, tum missus Tyrnaviam ad Alumnatum, ast ibi ob malum pestis grassantis Anno 1739-o qua 2-i Anni Theologus venit Munkacsinum, 1740 in Diaconum 25-a Sept. ordinatus, et Tyrnaviam remissus fuit; quia vero ob vicissitudines ejus temporis uno duntaxat Anno ibidem exacto, qua 3-ii Anni Theologus redire debuit, et 1742-o 22-a Januarii cum dispensatione decem mensium, et totidem dierum Presbyter ordinatus erat Episcopi Blazsovszky Capellanus, post cujus mortem dispositus ad Parochiam Tarnóka ad Coftum Zemplény, ubi et VADiaconum agebat; 1746-o factus Vicarius Marmaticus. Anno 1759-o mortuus est 14-a Juny Ujhelyini.

15. Georgius Róssy natus in possessione Konyus Coftu Unghvár, absoluta Rhetorica Anno aetatis 19-o tonsuratus 1740 missus est Tyrnaviam ad Alumnatum, exegit ibidem unum annum, qoniam vero bello eotum per Imperium fervente, proventus, ex quibus Alumni Adalbertini interteneri debebant, commode administrari non possent, inviatus fuit cum Con-Clerico Andrea Koszovits Cassoviam, ubi ut Clericus ob aliorum instructionem (206) bene accommodatus Studia continuabat, Annoque 1744-o facto publico Tentamine SS. Canonum Doctor creatus; subinde Tyrnaviam revocatus, ubi absoluta Theologia redux ad Dioecesim 1746. Presbyter ordinatus, aliquo tempore Parochiam Oroszvégenssem administravit, inde transivit ad Szöllöa, sed ob amissum Processum violentialem per L. B. Antonium Perényi contra se excitatum Anno 1752. ad Visk transire debuit, ubi aequae diu non permansit; nam 1754. per Saxones ad limites elatus Huszthensis Parochus fuit factus, sub initium Anni 1756-i ad latus Episcopi jam erat; tandem ad Parochiam Rác-Kereszturiensem in Comitatu Bacsiensi, et tunc sub Jurisdictione Archi-Episcopi Colocensis, nunc vero Gcatholici Episcopi Crisien-sis sitam emigravit.

16. Alexius Susztay e possessione Kurimka Comitatu Sárossiensis ortus, Tyrnaviae laudabiter Studia Theologica absolvit, Anno 1747. Presbyter Ordinatus erat Administrator Oroszvégensis, post mortem vero Alexii Hodermarsky Anno 1749-o interventam mox eodem Anno Parochus, ac subinde etiam Archi-Diaconus Munkatsinensis factus erat, Anno 1760 die 9-a Septembris mortuus est.

17. Gregorius Desko filius Scultetii Desko fal-
vensis e Comitatu Bereghiensi, Anno 1741-o Cas-

кінчив філософію в Кошицях, де й був обраний доктором філософії з такою похвалою, що між усіма вихованцями-кліриками вважався першим. У 1742 році, як теолог другого курсу, був направлений у семінарію у Тирнаву, де, закінчивши теологічні студії, в 1745 році призначений на професора, був капеланом єпископа і, як такий, відразу в цьому ж році обраний з великою шаною доктором загальної святої теології в Кошицях. Був людиною, яка поєднувала святість шановної науки із поважністю і строгістю моралі. Отже, він постійно виконував обов'язок спершу судді, а потім генерального вікарія; у 1751 році відправився на королівські збори, але повернувся, не діждавшись їх закінчення. Дня 1 січня за ст. ст. 1755 року він прийняв у Мукачеві сан монаха (207) і був призначений на місце Григорія-Габрієля, але в даних умовах це світло не могло згаснути, бо на зібранні чину в 1756 році він був обраний протоігуменом монастирів, які знаходилися в цій єпархії; цей обов'язок він виконував аж до 1758 року, коли в лютому місяці він вирушив у Повч і по дорозі помер у селі Парасня; похований у Повчі.

18. Матіаш Добрай, син шарошпатакського столяра, в 1744 році призначений на пресвітера, деякий час був капеляном у Токаї, а коли токайський парох Василь Блехнарський напав у той час на релігію, він став токайським парохом і там же виконував обов'язки архidiaкона аж до 1763 року, коли на деякий час був викликаний у Токаї і мав притулок у приватному домі, поки в 1767 році не перейшов у Тячівську парафію, однак і звідти був усунений в 1782 році. Гідне згадки про цю людину таке: коли, як токайський парох, з дуже великою турботою і наполегливістю старався побудувати кам'яну церкву в місті Подрог-Керестурі, яке було філіалом Токайської парафії, і будував її взагалі як першу в дуже несприятливих умовах і закінчив у 1762 році; у той самий час настільки був виснажений, що служителі кафедри, зокрема Георгій Сабадош, єпископський генеральний вікарій, робили все, щоб його знищити. Хай буде, що Матіаш Добрай не мав великих здібностей, однак він не заслуговував такого становища, до якого, після зневажання його заслуг, він був увергнутий із нелюдської недобррозичливості; поки він ще перебував на парафії в Токаї, туди вводиться інший парох і призначається публічно з тим наказом, щоб він вибрався з парафіального дому.

19. Георгій Сабадош, по-іншому Мілян, народився в селі Палло Ужгородського комітату

soviae Philosophiam absolvit, ubi et Doctor Philosophiae cum ea laude creatus est, ut inter omnes etiam ipsos Clericos Alumnos pro primo haberetur. Anno 1742-o qua 2-i Anni Theologus ad Alumnatum Tyrnaviam missus est, ubi absolutis Studiis Theologicis, Anno 1745-o in Presbyterum ordinatus, erat Episcopi Capellanus, et qua talis mox eodem anno Cassoviae Universae SS. Theologiae Doctor cum magno Encomio creatus est. Erat vir, qui laudabili doctrinae pietatem, morumque gravitatem pulchra harmonia conjunxerat. Constanter itaque prius Auditoris, dein Vicarii Generalis munere fungebatur, Anno 1751-o ad Regni Comitata ascendit, sed non exspectato fine Comitiorum rediit, Anno 1755-o die 1-a Januarii styl. vet. Munkacsini Religiosum habitum (207) induit, et in locum Gregorii Gabriel nuncupatus est, sed nec ibi sub modis latere potuit lucerna haec nam in Congregatione Ordinis Anno 1756-o celebrata electus est Proto-Hegumenus omnium Monasteriorum in hac Dioecesi existentium, hoc munus gerebat usque ad Annum 1758-um qui dum mense Februario Pocsinum proficisceretur. in via in possessione Parasznya mortuus, et Pocsini sepultus est.

18. Matthias Dobray natus Sáros-Patakini Parente fabre lignario, Anno 1749-o in Presbyterum ordinatus, aliquo tempore Cappellanus Tokajni erat, ubi vero Parochus tunc Tokajensis Basilius Blechnarszky Religionem ingressus fuisset, Parochus Tokajensis factus, gerebatque ibidem et munus Archi-Diaconi usque ad Annum 1763. quo exauctoratus aliquo tempore Tokajni in privata Domo hospitium habuit, donec Anno 1767 ad Parochiam Técsöensem transivisset, ast et inde Anno 1782 amotus. Memoratu dignum de hocce viro: qua Parochus Tokajensis maxima cura, et sollicitudine in Filiali Parochiae Tokajensis Oppido Podrog-Keresztur de Ecclesia ex lapide erigenda ageret, eamque velut primam inter maximas omnino adversitates aedificasset, ac consummasset Anno 1762. eo ipso tempore tantopere divexatus exstitit, ut Cathedrales, praesertim Georgius Szabados Vicarius Generalis Episcopalis, summe egerint de eo ruinando; esto quidem non fuerit magnarum qualitatum Mathias Dobray, non merebatur tamen eum statum, ad quem, contemptis suis meritis, ex malevolentia ferme humana detrusus erat, dum illo Tokajni existente in Parochia adhuc, alter Parochus superinducitur, et publice installatur eo cum mandato, ut ex Domo Parochiali se efferat.

19. Georgius Szabados, alias Millyán Anno 1723. die 5-a Aprilis styl. vet. Parente Cothurna-

дня 5 квітня за ст. ст. 1723 року в сім'ї шевця, вихідця з Галичини; закінчивши клас риторики у Братиславі, він поступив у семінарію в Тирнаві; викликаний, щоб замінити хвору людину, як теолог першого року, в 1750 році був призначений пресвітером і направлений на Шарош-патакську парафію, а звідти в 1754 році перейшов у (208) Дорог; у 1758 році він став генеральним вікарієм, потім, у 1761 році, був обраний мукачівським парохом і генеральним вікарієм, де залишився до останніх днів єпископа Емануїла майже в цілком безнадійному стані, зокрема після 1764 року. Іоанн Брадач, як депутат кліру, був посланий до Відня, і єпископ Емануїл волів мати помічника, він підозрівав у всіх відношеннях Іоанна Брадача, щоб той не зробив собі крок до єпископату, бо цей муж також виявляв ясні ознаки терпіння і болю, поки зберігав відкриту дорогу іншому до єпископату, який, як він уважав, повинен належати, між іншим, йому, як першому у клірі. оскільки він був великої ерудиції і величезними ділами підняв усе в єпархії; тому, що єпископ Емануїл наскільки наполегливіше намагався просунути Іоанна Брадача, настільки більше вищеназваного Георгія Сабадоша старався зайняти іншими справами; таким чином, справді в 1766 році ціле літо провів як месіонер у Мараморосі і в самих Альпах, а осінь — у Шароському і Земплинському комітатах; отже, єпископ Емануїл завжди шукав усяких приводів, щоб зняти Сабадоша, поки, нарешті, не назвав генеральним вікарієм Іоанна Брадача, який перебував у Відні.

20. Георгій Шурко народився в селі Луков Шароського комітату, в 1748 році, як світська особа, закінчив у Егері філософію, половину наступного року провів у підпорядкуванні марамороського вікарія Андрія Бачинського, який подорожував з нагоди візиту егерського єпископа, другу половину року відвідував теологію в Егері; як теолог першого року навчання, він був посланий в семінарію до Тирнави, звідти, після закінчення теології, викликаний для виховання, був професором у мукачівських школах.

21. Дмитрій Борош народився в 1728 році в селі Луков Шароського комітату, прийнятий до кліру із класу риторики, в 1753 році, як вихованець, захистив загальну теологію під наглядом генерального вікарія Григорія Дешка і був обраний доктором св. теології; повернувся у тому ж 1753 році в Тирнаву; призначений повчанським пресвітером, провів деякий (209) час у Повчі на службі єпископа Емануїла; в 1754

рою advena ex Galicia natus in possessione Palló, Comitatu Unghvariensi, absoluta Posonii Rhetorica Seminarium ingressus Tyrnaviae, virum qua 1-i Anni Theologus obstatum valetudinarium evocatus. Anno 1750 Presbyter ordinatus, et ad Parochiam Sáros-Patakiensem dispositus, abinde vero (208) Doroginum 1754 transivit; Anno 1758 Vicarius Generalis factus, tum Anno 1761. Parochus Munkaciensis, et Vicarius Generalis creatus, ubi ad dies vitae Manuelis Episcopi permanebat quasi quam prorsus in afflicto statu, praesertim postquam Anno 1764. Ioannes Brádacs qua Cleri Deputatus missus fuisset Viennam, et Manuel Episcopus Coadjutorem voluisset habere, Ioannem Bradács suspectum in omnibus habuit, ne sibi gradum ad Episcopatum praeripiat; etenim vir hic non obscura impatientiae, et doloris signa dabat, dum ad Episcopatum, quem sibi qua ceteroquin inter Clerum primario deberi reputabat, alteri viam sterna observasset, sicut magnae doctrinae erat, ita etiam maximis factionibus omnia in Dioecesi involvit; quare Manuel Episcopus quanto vehementius Ioannem Bradács promovere cupiebat, tanto magis praefatum Georgium Szabados aliis occupandi modum quaerebat, ita sane Anni 1766-i totam aestatem ut Missionarius in Marmatia per ipsas etiam Alpes exegit, Autumnum vero in Comitatus Zemplyny, ac Sáros, sicque tales semper praetextus quaerebat Manuel Episcopus occupandi Szabadosium, donec denique Ioannem Bradács Viennae existentem Vicarium Generalem nominasset. —

20. Georgius Styurko natus in possessione Lukov Comitatu Sárossiensi, Anno 1748-o qua Secularis absolvit Philosophiam Agriae, Anni sequentis dimidium exegit in obsequiis apud Andream Bacsinszky Vicarium Marmaticum occasione Visitae cum Episcopo Agriensi peregrinante, altero frequentavit Theologiam Agriae, qua 1-i Anni Theologus missus Tyrnaviam ad Seminarium, ubi absoluta Theologia pro cura evocatus, in Scholis Munkaciensibus Professore agbat.

21. Demetrius Boros Anno 1721. natus in possessione Lukov Comitatu Sárossiensi, susceptus ad Clerum ex Rhetorica, Anno 1753 qua alumnus Universam Theologiam defendit sub Auspiciis Gregorii Desko Vicarii Generalis, et SS. Theologiae Doctor creatus; redux Tyrnavia Anno 1753. Pócsini Presbyter ordinatus, aliquo (209) tempore ad latus Manuelis Episcopi manebat Pócsini. Anno 1754-o veniendo Munkacsinum, illico Paro-

році, прибувши в Мукачів, відразу був призначений там росвігівським парохом і професором мукачівським; як людина виняткових здібностей, ледве провівши в Мукачеві три роки, був вирваний із живих передчасною смертю 21 січня 1756 року.

22. Андрій Жеткей народився в Ужгороді, тому, що його батько ще, як світська людина, жив у тодішнього місцевого пароха Адама Войновича, сестру якого мав за жінку; потім, висвячений на пресвітера, до останніх днів був геральдським парохом у Шароському комітаті під прізвиськом «Юзик», однак, його син і вся решта рідня Жеткеїв воліли називатися за селом свого походження Жетек-Фалва, що по сусідству з Гералт. Закінчивши гуманістичні студії у Пряшеві, в 1750 році він був прийнятий у клір задля філософії. Потім, у 1755 році в Мукачеві досягнув аж пресвітерату; потім був повернутий у семінарію в Тирнаві, де відправляв у латинському обряді. У 1756 році був викликаний для нагляду біля Даниїла Гавриловича, вікарія у Мараморощі; один рік був капеланом, потім призначений парохом у Ясіну в Марамороських Альпах, зрештою, після чотирьохрічного перебування і зняття Даниїла Гавриловича, став марамороським вікарієм.

23. Даниїл Бабілович, син ракошинського пароха з Берегівського комітату, в 1753 році, як світська людина, закінчив філософію у Лаврі і після того, як під наглядом єпископа Михаїла-Емануїла захистив загальну філософію, був оголошений її доктором, там зачислений до кліру і 1756-го року призначений пресвітером; згодом продовжував теологічні студії в Тирнаві і відправляв у римському обряді. У 1758-му році з похвальною рекомендацією керівника семінарії, повернувшись у єпархію, прийняв керівництво Велико-севлюської парафії, яка була вакантною після смерті Георгія Шурка, де після трьохрічного перебування був призначений росвігівським парохом і залишався на цій посаді 11 років; у 1766-му році замінив Іоанна Брадача, який перебував у Відні у (210) посольстві кліру, на посаді професора у мукачівських школах; потім був сповідальником єпископа Бачинського, нарешті, в 1795 році помер, як професор теології. Написав історію єпархії, яку я дуже часто цитую. Був він людиною схильною до говірливості, мав пихатий стиль, настільки пересипаний довгими періодами, що необхідно прочитати цілі його сторінки для того, щоб хтось зміг якось зрозуміти його зміст.

24. Іоанн Брадач народився 14 лютого 1722

chus Oroszvéghensis, et Scholarum Munkacsiensium Professor nominatus, pulchrarum qualitatum vir vix triennio Munkacsini exacto praematura morte e vivis ereptus 21-a Januarii 1756.

22. Andreas Zsetkey natus Unghvarini, cum Parens ejus Secularis penes localem ejus temporis Parochum Adamum Vajkovits, cujus sororem in Matrimonio habebat, degeret, exposit in Presbyterum ordinatus ad dies vitae erat Parochus Geraltensis in Comitatu Sárossiensi, dictus cognomine Iuzik, filius tamen hic, et reliquo Cognatio tota Zsetkey, a possessione originis suae Zsetek-falva ad Geralt vicina cognominari voluit. Studiis humanioribus Eperjessini absolutis pro Philosophia in Clerum cooptatus est Anno 1750, tum Anno 1755. Munkacsini usque ad Presbyteratum promotus, exposit ad Seminarium remissus Tyrnaviam, ibidem Ritu Latino celebravit. Anno 1756-o pro cura evocatus, penes Danielem Havrilovics Vicarium in Marmatia uno anno Capellanum egit, tum pro Parocho ad Körösmező in Alpibus Marmaticis datus, ubi exacto quardriennio, et amoto demum Daniele Havrilovics Vicarius Marmaticus factus est.

23. Daniel Babilovics filius Parochi Rákossiensis e Comitatu Bereghiensis, Anno 1753. qua Secularis Iaurini Philosophiam absolvit, et dum sub auspiciis Michaëlis Manuelis Episcopi universam Philosophiam defendisset ac ejusdem Doctor creatus fuisset, illico in Cleri numerum adlectus, annoque 1756-o Presbyter ordinatus, subseque continuans Studia Theologica Tyrnaviae Ritu Latino celebravit. Anno 1758-o cum laudabili Recommendatione Regentis Seminarii redux ad Dioecesim, accepit regendam Parochiam Nagy-Szölössiensis a morte Georgii Styurko vacantem, ubi exacto triennio Parochus Oroszvéghensis factus, ubi 11 annis manendo, Anno 1766-o et Ioannem Bradás in (210) Deputatione Cleri Viennae commorantem in munere Professoris in Scholis Munkatsiensibus supplebat, espot Confessarius Eppi Batsinszky, dein Theologiae Professor mortuus 1795. Scripsit Codicem MSS. Historiae Dioecesanae, quem ego saepius cito. Fuit vir usque ad loquacitatem disertus, stylum habuit turgidum, prolixis periodis adeo intextum ut paginae eius integrae perlegi debeant, donec aegre sensum eius quis assequi valeat.

24. Ioannes Bradács Anno 1732-o die 14-a

року в селі Камйонка Списького комітату. Закінчивши в 1750 році клас риторики в Егері, не міг бути прийнятий до семінарії через брак вакантних місць; як філософ першого класу, був довірений в адальбертській семінарії в Тирнаві, а в 1751 році, як філософ другого класу, був прийнятий у семінарію і в 1755 році висвячений на пресвітера та направлений у Тирнаву для продовження теологічних студій з ухилом в латинському обряді; однак тільки після одного року він був відкликаний єпископом із семінарії у Мукачів і після смерті Дмитрія Бороша призначений викладати моральну теологію в 1756-му році. Ця людина була настільки освічена і морально стійка, що в своєму юнацькому віці на 9-му році пресвітерства здобула своєю скромністю таку велику любов не тільки в єпархіального єпископа, але й у кліру всієї єпархії, що в 1764 році, як депутат кліру в єпархіальних справах і як на той час професор теології, був посланий до Відня, де старий єпископ Емануїл призначив його генеральним вікарієм; закінчивши роботу у Відні і повернувшись після вищеназваного єпископа Емануїла, перший зі світського кліру був призначений на мукачівського єпископа. Даруй йому, господи, вічний спокій і хай вічне світло світить йому! Більше про нього, як про єпископа, читай у переліку єпископів.

(210) 25. Іоанн Бокшай народився в селі Абауйварського комітату Вишньому-Вадасі, батьком його був Іоанн Бокшай, інакше Бокшанський, місцевий парох. Закінчивши в Кошицях філософію, він був прийнятий на егерську фундацію, де присвятив себе теології з такою наполегливістю духа, що як один з найкращих вихованців здобув честь й шану і тій науці, і фундації вихованців грецького обряду, яка (211) недавно була введена в Егер і була піддана найбільшому осуду з боку всіх егерських латинників. Його преосвященство егерський єпископ граф Баркоці частіше хвалив Іоанна Бокшай за його відмінне навчання, за що він був у найбільшій ласці вчителів теологічної науки. Теологію закінчив успішно з найвищою похвалою, захистивши загальну теологію, був обраний доктором св. теології. Повернувшись 1758-го року в єпархію і прийнявши священний сан, був призначений на парафію Шарош-Патацьку, яка була вільною після переведення Георгія Сабадоша в Дорог. Тоді після смерті Іоанна Пушкарьського, серенцького пароха 1759-го року, був переведений в Серенч 1760 р., де він згодом 1764 р. одержав титул чергатського архidiaкона. Але

Februarii natus in possessione Kamjonka, Comitatu Scepusiensi, Anno 1750. absoluta Agriae Rhetorica cum ad Alumnnatum ob defectum Vacantiarum suscipi nequisset, qua 1-1 Anni Philosophus erat Credentarius in Seminario Adalbertino Tyrnaviae, Anno vero 1751-o qua 2-i Anni Philosophus susceptus ad Alumnnatum. Anno autem 1755 ordinatus in Presbyterum, ac remissus Tyrnaviam pro continuandis Studiis Theologicis cum facultate celebrandi Ritu Latino; post unum tamen Annum ex Alumnnatu per Episcopum evocatus Munkacsinum, post mortem Demetrii Boros pro docenda Theologia Morali applicitus Anno 1756-o. Vir hic tam insignis doctrinae, ac scientiae, morumque probitatis erat, ut in juvenili aetate sua 9-o Presbyteratus Anno non solum apud Episcopum Dioecesanum, sed et Clerum totius Dioecesis modestia sua tantum amorem sibi conciliaverit, ut Anno 1764-o qua Deputatus Cleri Dioecesani in publicis Objectis, tunc tantum qua Professor Theologiae, Viennam missus fuerit, ubi et Vicarius Generalis per senem Episcopum Manuelem nominatus exstitit, terminatisque negotiis Vienna redux post mortem praefati Episcopi Manuelis, primus e Clero Seculari Episcopus Munkacsiensis factus est. — **Dona ei Domine requiem aeternam, et lux perpetua luceat ei.** — Plura de eo ut Episcopo in serie Ep̄porum legantur.

25. Ioannes Boksay natus in possessione Felső-Vadász Comitatu Abaujváriensi Parente Ioanne Boksay, alias Boksanszky Parocho locali; absoluta Cassoviae Philosophia, ad Fundationem Agriensem susceptus est, ubi ea cum ingenii, et profectus laude Theologiae sese impendit, ut tam illi studio, quam et Alumnnorum Graeci Ritus Fundationi, quae (211) Agriam recenter inducta, et omnium Latinorum Agriensium maxime crisi subjecta erat, commendationem, et honorem unus e primariis Alumnis conciliaret, eoque ipso per Suam Excellentiam Episcopum Agriensem Comitem Barkoczy saepius laudatus, apud Studii Theologici Moderatores in summis Gratiis fuit; Stud[ium] Theologicum cum summa laude feliciter, emensus, defendendo Universam Theologiam, Doctor SS. Theologiae creatus redux ad Dioecesim anno 1758. susceptis S. Ordinis pro Parochia Sáros-Patakiensi, quae post Georgium Szabados ad Dorogh translatum vacabat, dispositus est. Tum post mortem Ioannis Puskarszky Parochi Szerencsensis anno 1759-o interventum, anno 1760 ad Szerencs translatus fuit, ubi subseque anno 1764. titulum Archi-Diaconi Cserehátiensis accepit; sed apud eundem virum non responderunt ultima primis; nam deficere potius, quam proficere argueba-

в цієї людини слова розходилися з ділами, бо його звинувачували в тому, що він скоріше шкодить, аніж помагає. Причина цього, між іншим, притаманна зрілій людині і відсутність широкого вчинку. Із багатьох аргументів цієї тези прямо тут наводиться один приклад, а саме, стосовно події, яка відбулася тепер.

Під кінець 1767-го року Іоанн Брадач, як призначений єпископ, повертаючи з Відня в Мукачево, здавалося вже, що згідно прохання до найвищої інстанції відстояв, щоб у Мукачеві заснувати семінарію, а саме так, щоб до неї були переведені разом з фундацією егерські вихованці грецького обряду. Цього Іоанна Бокшай відправив у Егер із усіма дорожніми **прива-
лежностями** та листом, адресованим егерському єпископові, про повернення вихованців. Після того як він передав у Егері вручений йому лист і виклав мету свого прибуття і, водночас, зрозумів, що не тільки вихованці в жодному разі (212) не будуть вислані в Мукачево, але й Іоанн Брадач не визнається за єпископа, почав вагатися, зокрема, коли побачив, що в листі-відповіді до Брадача, цей титулується тільки мукачівським архіпресвітером. Таким чином, тому що він вважав, що у цій справі егерці все знають і мають всю владу, егерці ж в свою чергу подавали йому надію, що сам одержить незабаром єпископство, і виступали проти Іоанна Брадача, який фіктивно видавав себе за єпископа, заявляли, що всі ті, які співчували йому ж, вилучені з церкви. Іоанн Бокшай, повернувшись на свою Серенцьку парафію, відкрив листа, якого ніс Іоанну Брадачу від егерців, у надії, що знайде в ньому обґрунтовані принципи, згідно яких, мабуть, зможе з користю скеровувати свої дії. Насправді з листа, лаконічно написаного, в якому йшлося тільки про збереження вихованців. Він зовсім нічого не довідався. Отже, будучи вже в такому скрутному становищі, тому що не хотів ані повернутися до свого єпископа без відповіді, ані віднести йому відкритого листа. Він вислав свою людину в Егер з брехнею. що отриманого там листа загубив і через свого знайомого професора теології Іоанна Шмельцера просив, щоб йому вислали нового листа. Але коли він від егерців, які запідозрили його, мабуть, у прихованій дії, нічого не одержав, вже з відкритим листом і з новою брехнею поспішив до свого єпископа, доповідаючи про те, що якийсь парох випадково у його домі листа, що постійно знаходився на письмовому столі, несподівано відкрив, але потім все стало явним. І так, це та сцена, з якої Бокшай, після

tur, causa hujus inter alias notata est virilis constantiae, et in agendo sinceritatis defectus; prae innumeris theseos hujus argumentis unum, et quidem quoad corpus praesentis historiae directe isthic deducitur exemplum.

Sub finem auni 1767. Ioannes Bradács qua nominatus Episcopus Vienna Munkacsinum redux cum jam erga Instantias ad Altissimum Locum exhibitas obtinuisse videretur, ut Seiminarium Munkacsini fundetur et quidem ita, ut ad illud transferantur cum fundatione Alumni Graeci Ritus Agrienses. Hunc Ioannem Boksay Agriam pro revehendis Alumnis cum omni itinerali apparatu, et Litteris ad Episcopum Agriensem exaratis expedit; ille posteaquam Litteras sibi datas Agriae praesentasset, adventusque sui rationem exposuisset, intellexissetque simul non tantum Alumnos Munkacsinum nequaquam (212) dimitte-
ndos fore, sed nec quidem Ioannem Bradács pro Episcopo agnosci, titubare coepit, praesertim ubi in Litteris vice responsionis ab Agriensibus ad Ioannem Bradács datis, hunc nonnisi Archi-Presbyterum Munkácsinensem titulari vidisset. — Cum itaque de Agriensibus et omnem scientiam, et omnem potentiam in hoc Merito supponeret; Agrienses vero vicissim ipsum aliquantisper promissione obtinendi Episcopatus titillarent, et e contra Ioannem Bradács fecte pro Episcopo se gerentem agnoscerent, omnesque Eidem adhaerentes excommunicatos declararent; redux Ioannes Boksay ad Parochiam suam Szerencsensensem, Litteras, quas ab Agriensibus Ioanni Bradács deferebat, aperuit existimans fore in iis fundata reperiri principia, juxta quae actiones suas fors cum lucro posset dirigere; verum ex Litteris lacoonice scriptis, et de sola Alumnorum retentione sonantibus nihil prorsus didicit. Iam igitur in talis-
modi perplexitate positus, siquidem nec sine responso ad Episcopum suum redire, nec apertas Litteras ad eum deferre vellet, hominem suum remisit Agriam cum commento: quod Litteras exinde acceptas perdidit, ac proinde intermedia-
tione noti sibi Theologiae Professoris Ioannis Schmelzter petiit, ut novae Litterae ad se mitterentur. Sed cum ab Agriensibus forsan latentem factionem advertentibus nihil accepisset, cum Litteris jam apertis, cumque novo commento ad Episcopum suum properavit id referens, quod certus Parochus casu, Domi suae Litteras constanter in pulpito haerentes fortuito aperuerit, sed omnia subinde palam facta sint. Atque haec scena est, ex qua Boksay, posteaquam inter homines fuisset magnus minor redivit. Interim quandoquidem temporibus illis Stationem summa impetitione obnoxiam per tres actu adhuc existentes Distric-

того, як між людьми вважався великим, став меншим. Тому, що в ті часи він легко одержав місце роботи, яке зазнавало найбільшого нападу з боку трьох, ще до цих пір існуючих округів, а саме, Токайського, Черегатського та Боршодського, або тому, що багато в різних подіях ревно трудився для свого обряду, то тим більше цінували його егерці, які знали, що він під час своїх студій відмінно навчався. Незабаром, (213) коли Йосиф Торіскі, один із визначних засідателів консисторії, помер, цей Іоанн Бокшай, зайняв його місце, як відзначено в книжці про Мукачівський капітул.

26. Стефан Ольшавський, виходець із села Ольшавиці Списького комітату, за яким бажав так називатися, бо його прізвище взагалі було Гвоздян. Цей, закінчивши теологію, був зарохований в число духівництва 1758-го року, після прийняття св. сану був призначений на Гардицьку парафію. Звідси 1760-го року перейшов в Уйгель, а року 1762-го прибув до Бачки парохом, де наступного року дня 7-го квітня поставив перший камінь для будівництва нової церкви із твердого матеріалу, а після того як вимуровану бачківську церкву, що в Земплинському комітаті, довів 1766-го року до завершення, стару дерев'яну церкву продав своїм підпорядкованим у селі Техна, інакше Дворянки. Вони насправді її добудували, привели туди потім першого пароха Іоанна Ковейчака. Року 1778-го цей Стефан Ольшавський, маючи великі заслуги, дня 12-го травня помер.

27. Теодор Горшаний народився в Мукачеві, батько його був колись скарбником, взагалі багатою людиною, але внаслідок нерозумного і марнотратного керування батьківським маєтком старшими синами, батько був доведений до величезного нещастя. Якщо б йому Деметрій Рац, якого вічно треба славити за будівництво Мукачівського монастиря, не давав допомоги на прожиток, керуючись християнською любов'ю та дружною, він повинен би був шукати щоденний хліб, ходячи від хати до хати. Цей Теодор, будучи ще малолітнім і неспроможним прогодувати самого себе, підтримував своє існування за рахунок християнської милостині інших. Після завершення гуманітарних наук в Ужгороді, а філософських у Кошицях, тому що поставив собі за мету присвятитися церковному сану, року 1754-го прибув у Мукачево, але тому, що від єпископа Емануїла не дістав ніякого позитивного рішення, уже під кінець грудня (214) висланий в Егер з рекомендаційним листом того часу генеральним вікарієм Григорієм Дешко, був за-

tus: Tokajensem quippe, Cserehátiensem, et Borsodiensem facile obtineret, ac teneret, multumve in diversis occurrentiis zelose pro Ritu suo ageret, idque eo afortiori, quod ab Agriensibus, qui eum in suo studio excellentur versatum noverant, cum aestimio respectaretur, non (213) multo post, ubi Josephus Toriszky unus e primariis Consistorialibus ex hac vita decessisset, hic Ioannes Boksay in ejus locum suffectus est, prout in Libro de Capitulo Munkacsienzi adnotatum habetur.

26. Stephanus Olsavszky e possessione Olsovicza Comitatu Scepusiensi oriundus, unde ita vocari voluit, cum alias cognomen ejus gentilitium fuerit Hvozdján, hic absoluta Theologia in numerum Cleri cooptatus anno 1758 post susceptos SS. Ordines ad Parochiam Hardicsensem dispositus est; exinde anno 1760 transivit Ujhelyinum, anno vero 1762 ad Bacsko venit pro Parocho, ubi sequenti anno die 7-a Aprilis primum lapidem posuit pro nova ex solidis materialibus erigenda Ecclesia, postquam autem Ecclesiam Bacskoviensem in Comitatu Zemplyni sitam ad perfectum statum anno 1766-o perduxisset, antiquam ligneam Ecclesiam muratam filialistis suis possessionis Techna, alias Dvorjanki vendidit, qui reipsa eam extruxerunt, inducto subinde eorum primo Parocho Ioanne Kovéjcsak;

— anno 1778 hic Stephanus Olsavszky meritis plenus die 12-a May ad aeternitatem evocatus est.

27. Theodorus Harsányi natus Munkacsini Parente Quaestore quondam omnino florente, sed per filios natu majores paternam oeconomiam imprudenter ac prodige administratam ad summam infelicitatem redacto. Cui si Demetrius Rács ab erecto Monasterio Munkácsienzi immortaliter celebrandus ductu Christianae Charitatis, et prae habitae familiaritatis ad dies vitae sustentationem non praebisset, quotidianum panem ostiatum quaerere debuisset. Hic Theodorus adhuc minoris, et sibi ipsi non sufficiens manendo, ex aliorum Christiano-Charitativo subsidio vitam suam sustentavit, studiis humanioribus Unghvarini, Philosophicis vero Cassoviae absolutis, siquidem statum Ecclesiasticum amplectendum sibi eligeret, anno 1754. venit Munkacsinum, sed cum ab Episcopo Manuele nihil positivae resolutionis acciperet, jam sub finem Decembris cum Litteris (214) Commendatitiis a Generali eotum Vicario Gregorio Desko inviatus Agriam, et in numerum Cleri adlectus est, unde post laudabilia ingenii pariter, ac diligentiae exhibita specimina redux, ordinatusque Presbyter accepit regendam Parochiam Nagy-

рахований в число духівництва, звідти, показавши похвальні посвідчення про талант і рівно ж про старанність, повернувшись назад, висвячений на пресвітера одержав для керування Велико-Брестовську парафію в Березькому комітаті, однак, тому що дуже запив, змушений був звідти піти, а потім з пошаною і з найкращими обіцянками, і найкращою надією, і не без похвальних початків був послідовно прийнятий на будь-яку роботу: то як росвігівський адміністратор, то в Мукачеві як капелан, то в тривіальній школі як вчитель, або в єпископській канцелярії як писар, однак на жодній роботі не був довго, тому що ніколи не утримався від пияцтва протягом цілого року. Жалюгідне життя провів до пізньої старості. Тому що він був стрункої будови тіла і сама природа наділила його красномовством та схильністю до слабості, прекрасно вихований, коли мав ясні проміжки від усякого пияцтва рішуче утримувався, біля вітваря був набожним священиком, на кафедрі — чудовим проповідником, у св. кріслі — ретельним сповідником, у хорі — співаком, під час наради — розумним порадином, у канцелярії — або писарем, або службовцем, а в самих господарських справах — скрізь чудовим розпорядником і він дорівнював мужам, яких природа усім найбільше обдарувала, ба навіть сам він був найстрогішим суддею тих, які не переставали пити; та як тільки опинявся у такому несприятливому оточенні, що попробував один раз вина або горілки, вже весь негайно мінявся, жодним чином не можна було його направити на поміркованість, нічого не мав такого цінного, чого б не віддав за пияцтво, знявши з себе навіть останню сорочку і залишивши її у шинку, (215) ходив у цілком рваному зимовому одязі, заходив без всякого сорому до всіх людей будь-якого стану просити пити, і скільки йому давали пити, довго ніде не барився, після одного або двох ковтків переходив на інше місце просити випити і, зрештою, таку пристрасть припиняв лише в такому разі, якщо взагалі до нього була застосована велика сила. Тому, щоб уникнути скандалу, і дуже часто, залишившись також на самоті, шукав для себе покарання, власне, обіцяючи весь час виправитись, однак водночас поклявшись ранами Христа, так звичайно виражався, прохаючи ще один бокал вина, щоб не занепастити саме життя. (6 1/2 рядків перекреслено чорнилом). Кожного разу, коли після випивки захворів, якщо від неї силоміць і поступово не утримувався, упадав у білу гарячку, або у подібну якусь хворобу, яку треба довго лікувати. Спе-

Bresztoviensem in Cottu Bereghiensis, quia tamen nimium potui indulgere coepit, inde amoveri debuit, et postea quantumvis jam pro Oroszvéghensi Administratore, jam Munkacsini pro Capellano, jam in Scholis Trivialibus pro Ludimagistro, vel in Cancellaria Episcopali pro Cancellario, cum honore, optimisque pollicitationibus, et optima spe, neque sine laudabilibus initiis successive applicitus fuerit, nunquam tamen constanter in aliqua functione, quia nunquam in abstinentia a potu per integrum annum perseveravit, quantumlibet vitam ad seram aetatem produxerit.

Cum esset vir a symetria corporis bene constitutus, ab ipsaque natura in loquendo, et incedendo ad gravitatem formatus, nec non sufficienti eruditione instructus, dum lucida intervalla, habebat ab omni potu prorsus abstinere, erat ad Aram pius Sacerdos, in Cathedra celeberrimus Concionator, in S. Tribunali exquisitus Confessarius, in Choro Cantor, in Deliberationibus prudens Consultor, in Cancellaria sive Scriba, sive Concipista, ac in ipsis rebus Oeconomicis dispositor ubique egregius, et summis quibusque, ac omnibus naturae donis instructis viris par, imo etiam talium, qui in potu excedere deprehebantur, ipse erat Censor acerri-mus; — ast ubi primum in infaustam ejusmodi occasionem deveniebat, ut vel semel vinum, crematumve degustaret, jam totus illico a seipso alienus, nulla ratione ad abstinentiam persvaderi poterat, nihilique adeo pretiosum habebat, quod pro potu non dedisset, ipso etiam interiori lineo vestitu deposito, et in popina derelicto (215) unice pannea veste hyemali incedebat, ad omnes cujuscunque status homines potus petendi gratia absque ulla verecundia introibat, et quantumcunque ad potandum ipsi praebebatur, nusquam diu permanens, post unum, alterumve haustum, potum petiturus aliorum transibat, nec denique a talismodi passione desistebat, nisi magna omnino sibi illata violentia. Unde ad tollendum scandalum comprehensus, et saepenumero etiam de longinquo reductus, expetebat ipse sui Clausuram, emendationem quidem promittendo omnimodam, una tamen per vulnera Christi, — ita solebat exprimere — unum adhuc poculum vini expetendo, ne ipsius vitae periculum subiret, — (6 1/2 рядків перекреслено чорнилом) quandocunque octepto potandi astro correptus fuit, si ab eo violenter, et non pedetentim retractus est, non aliud, quam calidas febres, aut similem diu curandam aegritudinem incurreret, specialis cura ejus habebatur adeo, ut sensim minori potus dosi eidem data quodammodo decipiatur, et sibi ipsi restitua-tur. Deinde tametsi primis annis ob excessus in potu perpetratos graviter punitus exstiterit, ubi

ціалне його лікування полягало в тому, що потроху після надання йому меншої дози напитку, якимось чином обманув себе і сам поставив себе на ноги. Потім, хоч із-за запоїв у перші роки важко був покараний, коли однак це лихо, що виходило із якогось внутрішнього страждання, було відвернено, проти нього застосовувалось єдине лікувальне покарання. закривався або, у крайньому випадку, щоб не блукати, прив'язував себе при виході до колеса, яке мав з собою. Таким чином, це здебільшого траплялось в Мукачеві, але коли в 1779-у році в Ужгороді була побудована семінарія, цей муж туди згодом перейшов і тому, що був вже старшого віку, утримуваний постійно семінарського клаузурою рідше випивав, як нотарій семінарії, власне, помер у розквіті сил і похоронений в Ужгороді біля парафіальної церкви.

(216) 28. Іоанн Козма народився в селянській сім'ї в селі Великі Лучки Березького комітату. Філософію закінчив у Будині 1754-го року, як теолог третього курсу 1757-го року повернувся з Трнави в єпархію, висвячений на пресвітера прийняв для керівництва парафію Белже-Сігет, або Белшу, що знаходиться в Абауйварському комітаті. Спочатку він подавав найкращі надії, бо від природи був людиною серйозною та розсудливою і придбав собі найкращі книги. В 1763-му році розпочав будівництво нової церкви із твердого матеріалу, раніше церква була побудована лише із дерева, та насправді скоро потім, пиячачи, почав так поступати, що 1769-го року повинен був звідти відійти і в Мукачівському монастирі змушений був покутувати. Потім він керував парафією в Колчині, в Березькому комітаті. Звідти 1771-го року був переведений у Сваляву, але тому що ця парафія була місцем державного квартирування воїнів і вищезгаданий муж згідно договору не переставав пиячити, до Сваляви був призначений Олексій Манайло, а той був потіснений на сусідню парафію в Репеді, і, нарешті, після повторних прохань репедян і скарг 1782-го року позбавлений парафіального маєтку, перейшов у рідне село Великі Лучки за коадьютора^{а)}.

29. Михайл Папп родом із Росвигова, із Березького комітату. Після закінчення філософії

tamen malum hoc ex interna quadam passione promanans adversum est, sola medicinali poena contra eum procedebatur, claudebatur, aut saltem, ne divagetur, rotae, quam exiturus secum volveret, alligabatur. Atque haec Munkacsini ut plurimum acta sunt, postquam autem anno 1779. Seminarium Unghvarini erectum est, hic vir eorum subinde transivit, et quia aetate jam gravior erat, et constanti Clausura Seminaristica praepeditus rarius excedere comperiebatur, qua Actuarium Seminarium vitam utcumque in flore terminavit, et sepultus penes Ecclesiam Parochialem Unghvarini. (216)

28. Ioannes Kozma natus Parente colono in possessione Nagy-Lucska Cottu Bereghiensis, anno 1754. Budae Philosophiam absolvit, anno 1757. qua 3-ii anni Theologus Tyrnavia ad Dioecesium rediit, ordinatusque in Presbyterum, Parochiam Bölzse-Szigeth, seu Belsam in Comitatu Abaujvariensi sitam regendam accepit; ab initio optimas de se spes dabat, nam erat vir natura gravis, et judiciosus, librosque optimos sibi comparaverat; anno 1763. Ecclesia ejas, quae prius nonnisi ex virgultis contexta erat, nova ex solidis materialibus sub eo erigi coepta est, verum cum in potu subinde excedere incepisset adeo, ut anno 1769 inde amoveri debuerit, et in Monasterio Munkacsiensis recollectionem subire jussus fuerit, postea administravit Parochiam Kolcsinensem in Comitatu Bereghiensis, inde anno 1771 translatus est Szolyvam, sed cum haec Parochia esset locus publicae transennae, et praefatus vir a contracta in potu consuetudine non cessaret, Szolyvam dispositus fuit Alexius Manajló, ille vero ad vicinam Parochiam Repede retrusus, ac denique post iteratas Instantias Repedensium, ac multas querelas anno 1782. beneficio Parochiali privatus, ad locum originis suae Nagy-Lucska pro Coadjutore transiit.^{а)}

29. Michaël Papp origine Oroszveghensis ex Coftu Bereghiensis, post absolutam Budae 1754.

^{а)} Я знав що людину, дуже заїкувався, жив у рідних і тільки у відсутності пароха щось жалюгідно виконував, помер 1805-го року. Мих. Лучкай.

^{а)} Novi Hominem, fuit summae balbutiens, vixit penes cognatos et tantum in absentia Parochi quaedam misere peragebat, a 1805 mortuus. Mich. Lutskey

у Будині 1754-го року, як теолог третього курсу, повернувся із Трнавської семінарії і висвячений, був направлений на Коритнянську парафію, яка була вільною після смерті Іоанна Терка. Парафіальні обов'язки ревно виконував, у приватному господарстві проявив себе стараним, зрештою, тому що був лагідного характеру, дуже часто, будучи зайнятим, ухилявся від світської роботи. Своєю парафією, хоч і обтяжливою, але взагалі доходною, був задоволений. Власне в той час, коли ще ні в Минаї, ні в Дравцях не було греко-католицьких церков, він крім матері-церкви в Коритнянах, керував ще філіалами в селах: (217) Баранинці, Минай, Розівка (Кетерчень), Концово (Концхаза), Холмок (Хомок), Малі та Великі Ратівці, Малі і Великі Геєвці, Довгополе та Часлівці; але з часом із них чотири втрапив, бо в Минаї була побудована церква, туди були приєднані філіали: Розівка, Холмок і Концово у розпорядження місцевому пароху Йосифу Жеткею. Згаданий вище муж Михаїл Папп був загалом людиною чесною, помер на початку 1767-го року.

30. Іоанн Лаборський, син селянина з Шайо-Сегеду, з Боршодського комітату. Після закінчення філософії в Кошицях, прийнятий був у семінарію 1755-го року і після закінчення теології 1759-го року висвячений на пресвітера, дістав парафію для русинів у Великому-Каролі та коли стало ясно, що для такого місця роботи він не зовсім підходить, 1772-го року переведений в Дюлаї, щоб насправді це переведення відбулося з пошаною, він отримав титул віцедіакона. Ця винятковість полягала в тому, що із тих, які закінчили навчання в егерській семінарії для Мукачівської єпархії, він перший одружився, помер у Дюлаї 1790-го року.

31. Василій Лабанц, син селянина із села Великий Липник, Списького комітату. Після закінчення філософії та теології в Егері 1761-го року, коли вже збирався закінчити семінарію, тому що і по характеру був серйозний і із-за успіху в навчанні добре зарекомендував себе, Антоній Герштокер, теолог, егерський канонік видав заміж за нього свою племінницю по сестрі, яку, власне, і привів. Цим він не був обманутий ані надією, ані своїми ділами, бо через це одруження він дістав і велику матеріальну допомогу для існування, і, водночас, здобув собі в ній дружину і взагалі господиню по вподобанню.

Після того як повернувся в єпархію, єпископ Емануїл, який хворів, відіслав його для висвячення у Великий Варадин до єпископа

Philosophiam, anno 1757 qua 3-ii anni Theologus ex Seminario Tyrnaviensi reversus et ordinatus; ad Parochiam Kereknyansem a morte Ioannis Török vacantem dispositus fuit; in functionibus Parochialibus zelosum, in oeconomia privata industriosum (неперекрєсно industrium) se gessit, in reliquo autem cum ab indole fuerit paccatus, a publicis ferme data opera se substrahebatur. Parochia sua quidem onerosa, sed omnino fructuosa contentus. Eo quippe tempore cum adhuc nec in Minaj, nec in Darócz Ecclesiae Graeco-Catholicae haberentur, ille praeter Matrem Kereknye titulo filialium administra — (217) bat possessiones: Baranya, Minaj, Katergény, Kontzháza, Homok, Kis, et Nagy Ráth, Kis, et Nagy-Geöcz, Hosszmezö, et Császlócz; sed successu temporis ex his quatuor amisit, nam in Minaj erecta fuit Ecclesia applicitis eorum filialibus: Katergény, Homok, et Kontzháza, illocatoque effective locali Parocho Josepho Zsettkey; praefatus vir omnino probae vitae Michaël Papp mortuus est initio anni 1767.

30. Ioannes Laborszky Coloni filius Sajó-Szögediensis ex Cottu Borsodiensi, post absolutam Cassoviae Philosophiam, anno 1755 ad Alumnatum susceptus est, et post terminatum studium Theologicum anno 1759 in Presbyterum ordinatus, Parochiam pro parte Ruthenorum Nagy-Károlyensem obtinuit, verum cum pro illa tam publica statione minus idoneus videretur, anno 1772 translatus est ad Gyulaj, ut vero haec translatio ejus cum honore fiat, titulum VADiaconi Gyulajensis obtinuit. Hoc singulare in eo erat, quod ex iis, qui in Alumnatu Agriensi studia pro parte Dioecesis Munkácsiensis absolverant, primus Matrimonium contraxerit, mortuus est in Gyulaj anno 1790.

31. Basilius Labanz filius Coloni e possessione Nagy-Lipnik, Comitatu Scepusiensi, post absolutam Philosophiam et Theologiam Agriae anno 1761 cum jamjam ex Seminario exiturus esset, quia et moribus gravis, et a profectu in Studiis bene recommendatus erat, — Antonius Gerstoccker Theologus Canonicus Agriensis suam e sorore neptem, quam et reipsa duxit, ei in Matrimonium obtulit, quo facto nec in spebus, nec in rebus suis delusus est; nam et magnum pro substantia cum haec sponsa adjumentum accepit, et in ipsa uxorem pariter, ac oeconomam omnino ad placitum pactus est.

Postquam ad Dioecesim rediit, ab Episcopo Manuele aegrotante missus fuit pro Sacris Ordinibus MVaradinum ad Graeci-Ritus Episcopum

грецького обряду Мелетія Ковача, який його 1762-го року (218) 1-го січня висунув аж на пресвітерат, дав йому для керування Велико-Севлюську парафію. Та на цій посаді він пробув тільки декілька місяців, бо на бажання згаданого егерського каноніка, який радо хотів мати свою племінницю ближче, був переведений на парафію в Шайо-Палфалву, яка знаходилася в Боршодському комітаті, де він залишився до р. 1769-го, звідки був змушений перейти із-за якоїсь суперечки, яка виникла із тутешнім поміщиком. Тому, що був переведений не із-за провин, бо насправді боровся за обряд, за це його вважали гідним, щоб прийняв сан архidiaкона в Гуменному на три округи: Гуменський, Лаборецький та Стропківський. Року 1771-го із-за підозри чуми, яка, як здавалося, появилася в селі Збойна, закритий у парафіальному домі з усією своєю сімєю, повинен був помучитись протягом шести тижнів, переніс великі труднощі. Року 1781-го, залишивши в Гуменному свого зятя Бенювського, сам відправився в Безев, де незабаром помер, залишивши спадкоємцем другого зятя Симеона Созанського.

32. Іоанн Блажовський, уродженець із Балашвагаша (Блажов), Шариського комітату, від якого він взяв прізвище. Коли вже був теологом другого року в Кошицях 1755-го року, одержав егерську фундацію грецького обряду, однак, щоб не втратив курс, йому дозволено продовжити теологічні студії в Кошицях в семінарії Кішдіанській. На його місце в Егері був прийнятий інший для латинського обряду, року 1760-го місяця квітня фундація Кішдіанська переведена в Егер і той же Блажовський перейшов туди, правда, скоро потім того ж року звідти був висланий в Мукачево для душпастирства і висвячений діяв як помічник Іоанна Брадача під титулом професора в мукачівських школах.

(219) 33. Георгій Куровський народився в сім'ї кріпака в селі Курові Шариського комітату. Після закінчення філософії в Кошицях, в 1758-у році був прийнятий у семінарію, потім, закінчивши теологію, 1762-го року, повернувши в епархію, після прийняття св. чинів був направлений на Велико-Севлюську парафію. яка була вільною після відходу Василя Лабанца, але там він помер в 1765-у році після трьохрічного перебування. Взагалі з приводу його смерті треба сумувати тим більше, що вона несподівано обірвала велику надію на таку людину, яка була наділена дарами природи, а також науки.

Meletium Kovács, per quem 1762. (218) 1-a Januarii usque Presbyteratum promotus accepit regendam Parochiam Nagy-Szöllössiensem. Ast in hac Statione nonnisi aliquot menses exegit; nam ad desiderium dicti Canonici Agriensis, qui neptem suam propius libenter habere voluit ad Parochiam Sajó-Pálfalvensem in Coftu Borsodiensi sitam translocatus est, ubi usque ad annum 1769 mansit, unde propter nonnulla cum Dominatu Terrestrali dissidia exorta amoveri debuit; quia vero non ob demerita amovendus erat, cum pro Ritu reipsa zelaret, hinc dignus est iudicatus, ut Homonnam cum titulo Archi-Diaconi per tres Districtus: Homonnensem, Laborcensem, et Sztropkoviensem disponeretur; anno 1771 ob suspicionem pestis contractae, quae in pago Zbojna se prodere videbatur, in Domo Parochiali clausus sub arcta custodia cum tota sua familia sex hebdomadarum contumaciam subire debuit, magnae molestias passus; anno 1781 relicto Homonnae Genero suo Benyószky, solus transivit ad Bezö, ubi post aliquot tempus mortuus est, relicto successore altero genero Simeone Szozánszky. —

32. Ioannes Blazovszky oriundus ex Balásvágás (Blazov) Coftu Sárossiensi, unde ita cognominatus est; cum jam 2-i anni Theologus esset Cassoviae, anno 1755 susceptus ad titulum Fundationis Agriensis pro Ritu Graeco, ne tamen Cursus ejus turbaretur, permissus est studia Theologica continuare Cassoviae in Seminario Kisdyano, in locum ejus Agriae alter pro Ritu Latino susceptus, anno 1760 mense Aprili translata Fundatione Kisdyana Agriam, et idem Blazovszky eorsum transmigravit, verum brevi post eodem anno abinde Munkacsinum pro cura animarum exmissus, ordinatusque qua Adjunctus Ioannis Bradács in Scholis Munkaciensibus cum titulo secundarii Professoris erat. (219)

33. Georgius Kurovsky natus Parente Colono in Comitatu Sárossiensi possessione Kurov, unde ita dictus est, post absolutam Cassoviae Philosophiam, Anno 1758 ad Seminarium susceptus, inde finita Theologia 1762 redux ad Dioecesim, post susceptus SS. Ordines ad Parochiam Nagy-Szöllössiensem a discessu Basillii Labancz vacantem dispositus est, sed ibi post triennium 1765 mortuus; morte ejus omnino eo magis dolenda, quod haec magnam de isto viro omnibus naturae juxta, ac doctrinae donis optime instructo expectationem inopinati praeciderit.

У зв'язку з життям цього мужа справедливо відзначити, що на Велико-Севлюську парафію, як на одну з кращих, завжди направлялись видатні мужі, однак внаслідок якоїсь дивної долі жодному з них не випав добрий кінець, бо починаючи з 1746-го року протягом 20 років Севлюш мав п'ять парохів. Так, Георгій Росі змушений був звідси рятуватись; його наступник Георгій Штурко в скорому часі зачав; після цього Данііл Бабілович, проживши ледви три роки упав у меланхолію; потім Василій Лабанц там пробув тільки три місяці, а вицезгаданий Куровський раптово помер. Поки такі випадки обмірковувались, поширилась неправильна чутка, нібито Великий Севлюш був фатальним місцем для теологів, зокрема для нежонатих, тому севлюські віруючі, які вже зненавиділи стільки змін, із звичайних пресвітерів просили тільки пароха одруженого і, насправді, одержали Іоанна Вісяника, переведеного із парафії Чепської, який, хоч і не знав латинської мови, все ж таки чеснотою життя і вмінням вести справи, а також зрілістю судження чудово зарекомендував себе. Він виконував також обов'язок архіпресвітера.

34. Іоанн Ніжаловський, син герлахівського пароха з Шариського комітату, прийнятий на другий рік теології, закінчивши студії 1762-го року, повернувся в єпархію і висвячений прийняв для керівництва парафію замість померлого батька свого, яка до того часу була вільною, (220) в якій пробув два роки, 1765-го року перейшов на сусідню парафію Кружло, однак так, що постійно зберіг також під назвою філіялу Герлако. Отже, залишився в Кружло і повністю віддався господарству.

Хоч він зразково жив, був видатним науковцем, досконало володів угорською мовою і гарно писав, малий зріст чудово компенсував своєю активністю і серйозністю, не бракувало йому чогось для виконання будь-яких справ, однак залишився як приватна людина аж до 1777-го року, коли 15 серпня за старим стилем під час введення капітулу він також брав участь у святкуванні в Мукачеві, дістав титул **почесного каноніка шостого розряду** (підкреслено Лучкаєм), з таким призначенням, що незабаром міг бути світським вікарієм у Шариському комітаті, або віцеархидияконом у новоствореному окрузі Бартфенському, таким чином, дуже радий залишив Мукачево, але, прибувши додому, захворів і під кінець вересня того ж року помер.

35. Іоанн Станковський, його батько звався Іоанн Попик, але тому, що був парохом у селі

*Penes viri hujus vitae clausulam in notari mere-
tur, quod ad Parochiam Nagy-Szöllös velut unam
e notabilioribus viri semper conspicui fuerint illo-
cati, mirabili tamen quodam fato nullus eorum
bonum finem sortitus sit; nam ab Anno 1746. ade-
oque per 20 Annos 5 Parochos habuit Szöllössim-
num; sic Georgius Rossy exinde sese subducere
coactus est; hujus successor Georgius Styurko
intra breve tempus contabuit; post hunc Daniel
Babilovics triennio vix exacto in melancholiam
incidit; expost Basilius Labancz tribus tantum
mensibus ibi mansit; praeallatus Kurovszky vero
repentina morte sublatus est. Cujusmodi eventus
dum combinarentur, sinistra quaedam persvasio
increbuit, quasi Nagy-Szöllö esset locus fatalis
Theologis, praesertim coelibibus; unde Fideles
Szöllössiensens tot mutationum pertaesi, nonnisi
conjugatum ex ordinariis Presbyteris Parochum
petierunt, et reipsa obtinuerunt Ioannem Vüsz-
nik ex Parochia Csepensi translatum, qui licet lin-
guae latinae ignarus fuerit, tamen et a vitae probi-
tate, et in agendo dexteritate, nec non iudicii
maturitate insigniter commendatus, Officium quo-
que Archi-Presbyterale supportabat.*

34. Ioannes Nizsalovszky filius Parochi Gerlachoviensis e Coftu Sarossiensi ad Alumnatum susceptus pro 2-i Anni Theologia, absolutivse Studiis Anno 1762, ad Dioecesim reversus, et ordinatus accepit regendam Parochiam loco defuncti Parentis sui adusque vacantem, in qua exacto (220) biennio Anno 1765 transivit ad vicinam Parochiam Kruzsló ita tamen, ut Gerlacho etiam titulo Filialis constanter retinuerit. Permansit ergo in Kruzsló soli oeconomiae tam studiose, quam proficue intentus. —

Quamvis vitam duceret exemplarem, tum scientia foret egregius, linguam hungaricam probe caleret, et caractere scriberet eleganti, staturaeque parvitatem activitate, et gravitate insigniter compensaret, nec defuerit ei quidquam ad quaecunque negotia exequenda, mansit tamen ut privatus usque Annum 1777, quo die 15-a Augusti styl. vet. penes Introductionem Capituli ille quoque Munkacsini solennitati praesens titulum Canonici honorarii N-ri 6-i accepit ea cum destinatione, ut brevi post vel Vicarius Foraneus per Comitatum Sárossiensem, vel in neo-efformando Districtu Bartphenensi VADiaconus constitueretur, atque ita mire laetus Munkacsino discessit, sed domum veniendo infirmatus circa finem Septembris ejusdem Anni mortuus est.

35. Ioannes Sztankovszky, Parens ejus vocabatur Ioannes Popik, ast cum in possessione Sztan-

Станкоц, цей син замість спадкового імені волів називатися Станковським. Після закінчення філософії у Кошицях був прийнятий до семінарії 1760-го року, де, закінчивши теологію, повернувся 1763-го року в епархію, згодом висвячений прийняв керувати Шарош-Патацьку парафію, яка була вільною після переміщення Іоанна Бокшая.

Тому, що на цій парафії вів себе з своїм народом недружелюбно, зневажаючи свого архіпресвітера, занедбував відвідувати окружну конгрегацію, відмовився платити єпископові кафедральне згідно того часу і, нарешті, у розмові виявив себе необережним і так відвернув від себе душу своїх прелатів, в відвернуту спрямував проти себе. Після відбуття п'яти років почав просити від єпископа Іоанна Брадача відпускну лист, начебто хотів нападати на релігію. Доброзичливий єпископ його відпустив, бажаючи, зрештою, звільнитися від людини, яка в достатній мірі не переносила субординації, але це саме засмучувало вищезгаданого мужа, який розігрував сцену про відмову від своєї парафії (221) не стільки з серйозності і любові до релігії, як із-за старання досягти кращої бенефіції. Потім вже позбавлений бенефіції, вступивши в монастир, плавав як корабель у морі, ба навіть також цілком відкинув цей намір, між іншим, несерйозний, зокрема, коли цієї відмови йому не була розкрита справжня причина, або привід цього, тому що саме в той час помер його батько, станківський парох, залишив матір із сиротами, тоді вже сам закон природи його заставив, щоб він утримувався від нападок на релігію і був змушений залишитись у попередньому стані, щоб допомогти сиротам.

Таким чином, коли він знаходився в Мукачеві у такому непевному стані і, насправді, не мав де притулити голову, тоді щасливо помер під кінець 1768-го року. Йосиф Торіскі, парох та ужгородський архідиякон, був направлений туди, тому що Іоанн Станковський нечемно висловився про адміністратора. Це місце роботи йому самому дуже сподобалось, всіма способами, насправді, хоч і хворобливо, нарешті домогся того, що залишився на тій же парафії, а потім здобув також титул ужгородського архідиякона. На цьому місці він залишився навіть під час різних злиднів, але що стосується парафійного обов'язку, на цьому місці роботи вів себе також так, як на вищезгаданій Шарош-Патацькій бенефіції. — Між іншим, яким би він не був, все ж таки значно виділявся освіченістю, але у політиці явно зазнавався і

kócz Parochum egerit, filius hic in locum avitici nominis cognominari voluit Sztankovszki, qui post absolutam Cassoviae Philosophiam ad Seminarium susceptus est Anno 1760. ubi finita Theologia 1763 reversus ad Dioecesim SS. Ordinibus mox initiatus accepit regendam Parochiam Sáros-Patakiensem a translocatione Joannis Boksay vacantem.

In hac Parochia, cum populum suum exotice tractaret, Congregationem Districtualem ex contemptu sui Archi-Presbyteri frequentare negligeret, Cathedraicum Episcopo pro ratione illius temporis solvere detractaret, ac denique in conversatione minus cautum se exhiberet, taliterque Praelatorum suorum animum a se abalienasset, abalienatumque advertisset, post exactum quinquennium ab Episcopo Ioanne Bradács Dimissoriales petere ocepit, quasi Religionem ingressurus, nec invisus Episcopus eum dimittebat, ab homine scilicet subordinationem non satis patiente liberari cupiens, sed hoc ipsum praeactato viro pro afflictione erat, (221) qui non tam serio, ac Religionis amore, quam Beneficium melius consequendi studio scenam resignandae praehabitaе Parochiae instruebat. Unde jam extra Beneficium positus, in ingressu autem ad Monasterium velut navis in mari natabat, quin imo etiam hanc intentionem forsitan ceteroquin haud seriam poenitus abjecit, praesertim posteaquam hujus abjiciendae seu vera causa, seu praetextus oblata est eidem, dum videlicet eo ipse tempore Parens ejus Parochus Sztankovszki mortuus Matrem Viduam cum Orphanis reliquisset, tunc jam Ipsum jus naturae alligabat, quo ab ingressu Religionis arceretur, et ad manendum in priori statu pro adjumento Orphanorum stringeretur.

Dum itaque in ambiguo hocce statu Munkacsini haereret, et reipsa nequidem, ubi caput reclinet, haberet, recte tum mortuus est sub finem Anni 1768. Iosephus Toriszky Parochus et Archi-Diaconus Unghvariensis, quorsum indilate pro Administratore dictus Joannes Sztankovszky inviatus est, quia vero Statio haec ipsi admodum placebat, omnimodo admissus, imo et revera, licet aegre, effecit tandem, ut in eadem Parochia stabiliretur, ac subinde etiam titulo Archi-Diaconi Unghvariensis decoraretur; ast in hoc loco etiam inter varias vicissitudines manebat; quia quod Munus Parochiale concernit, in hac quoque Statione talem se gerebat, qualis superius in Beneficio Saros-Patakiensi descriptus fuit. — Interim qualiscunque fuerit, cum nihilominus ab eruditione insigniter commendatus, in politica vero plane affectatus foret, ac proinde, apparenter aliquid esse reipsa videretur, hinc in Capituli Introduc-

тому, мабуть, здавалося, що насправді чимось є, звідси під час введення капітулу був **назначений діючим каноніком** (підкреслено Лучкаєм), згодом як такий 1777-го року перейшов жити в семінарію, після того як наступного року Михайло Тарасович був прийнятий спадкоємцем парафії. (222)

36. Георгій Аланда, син кріпака, виходець із великого Липника Списького комітату. Як кошицький теолог першого року був прийнятий на егерську фундацію 1761-го року, закінчивши теологічні студії 1764-го року, після одруження був висвячений і одержав керівництво Ниредгазькою парафією, але не залишився тут довго, бо 1771-го року помер. Це була людина гарної постави, доброзичлива, освічена і розсудлива, взагалі, давав усім надію на себе, але все це перервала передчасна смерть.

37. Теодор Шаркаді, син Великого Каллова. Як кошицький теолог першого року з попереднім, якого був постійним приятелем, був прийнятий на егерську фундацію 1761-го року, звідки, закінчивши студії, повернувся в єпархію і висвячений за капелана в Дорог, потім 1765-го року призначений парохом в Толчву, а прийнявши в Толчві спадкоємця Михаїла Кручя, 1768-го року перейшов у Рац-Тейерто, зрештою і там, залишивши спадкоємця Копчя, переселився в Дорог на місце Андрія Бачинського, де він і помер 1776-го року. Я жалівся з свого боку на смерть Георгія Аланди, що передчасна смерть скосила його неабиякі здібності, чому вона не дозволила цій людині — Теодору Шаркаді залишитись довше в живих, отже, замість довгої похвали, коротко скажу: «Це була людина у всіх відношеннях зразком церковного мужа».

38. Деметрій Івашко, відомий мараморощець із села Тоод, за походженням волох, 1761-го року закінчив у Сиготі риторіку, потім же за рекомендацією марамороського наджупана барона Емерика Баркоці відправлений в Егер, але із-за відсутності вакансії на фундацію не міг бути прийнятий тільки наступного року на другий рік філософії, коли після закінчення теології 1767-го року, повернувши в єпархію, висвячений єпископом Емануїлом був призначений в Сатмар з тим, щоб там же у школах, виконуючи роль професора моральної теології для волохів, водночас також (223) допомагав виконувати обов'язки священника старому пароху Іоанну Білецькому, але коли цей 1768-го року помер, сам залишився в одному і другому обов'язку, поки в наступному році сюди не був направлений за пароха Михаїл Волошинов-

tione denominatus Actualis Canonicus, subinde qua talis Anno 1777. transivit habitatum ad Seminarium, Anno mox sequente in Parochia accepto Successore Michaële Taraszovics. (222)

36. Georgius Alanda Coloni filius origine Nagy-Lipnikiensis e Comitatu Scepusiensi, qua 1-i Anni Theologus Cassoviensis susceptus est ad Fundationem Agriensem Anno 1761-o; absolutis Studiis Theologicis 1764. contractoque Matrimonio ordinatus est, et accepit regendam Parochiam Nyiregyházenssem, sed non diu ibidem permansit, nam Anno 1771. mortuus. Vir hic pulchrae Staturae, bonae comportationis, laudabilis eruditionis, et majori iudicii erat, magnamque omnino spem omnibus de se faciebat, sed haec omnia matura mors praecidit.

37. Theodorus Sarkady Filius Nagy-Kallóviensis, qua 1-i Anni Theologus Cassoviensis cum priori, cujus constans socius erat, ad Fundationem Agriensem Anno 1761. susceptus, ubi absolutis Studiis redux ad Dioecesim, ordinatusque pro Capellano Doroghinum, exinde Anno 1765 pro Parocho Tolcsvam dispositus, verum 1768. accepto Tolcsvae Successore Michaele Krucsay transivit ad Rácztelérto, denique et ibi relicto Successore Kopcsay, in locum Andreae Bacsinsky Doroghinum migravit, ubi etiam mortuus 1776.— Questus sum contra mortem Georgii Alanda, quod in eo pulchrae dotes praemature mors succiderit; — sed justior adhuc querela est, quod hunc virum Theodorum Sarkady in vivis diutius permanere non siverit, igitur ubi laudes ejus incipiam? vel ubi finiam? potius compendio dicam: erat vir hic in omni linea Exemplar viri Ecclesiastici.

38. Demetrius Ivasko nobilis Marmata e possessione Toód Valachus oriundus, Anno 1761. Rhetoricam Szighetini absolvit; — postea vero cum Commendatione Supremi Comitatus Marmarossiensis L. B. Emerici Barkoczy Agriam profectus, sed ob defectum Vacantiarum non nisi Anno sequenti pro 2-i Anni Philosophia ad Fundationem suscipi potuit, ubi absolutis Studiis Theologicis 1767 redux ad Dioecesim, ordinatus, et per Manuelem Episcopum Szathmarinum ita dispositus est, ut ibidem in scholis Theologiae Moralis Valachorum Professore agendo, simul etiam (223) senem Parochum Ioannem Bileczky in pastoralibus coadjuvaret, sed hoc 1768 demortuo in utroque Officio solus mansit, donec subseque Anno Michaël Volosinovszky pro Parocho huc translatus fuisset, quocum posteaquam dictus Ivasko haud conveniret, sed neque locum pro scholis haberet, pro

ський. Тому, що з ним потім названий Івашко не знайшов спільної мови, але й не мав місця у школах, перейшов парохом до Турцу, куди перерів із собою школи і там залишився аж по 1779-й рік, в якому були перенесені в Ужгород і мукачівська та румунська турцівська школи, де той же Івашко вже як канонік ще два роки виконував роль професора для волохів, поки не прийняв за наслідника Тому Гайнала.

39. Андрій Макранцай, народився в селі Шелеб Абауйварського комітату, син кріпака. Після закінчення в Егері філософії 1763-го року був прийнятий у духівництво. Закінчивши студії 1767-го року, повернувшись в єпархію, після одруження був висвячений у Великому Варадині єпископом Мелетієм Ковачем, тому що в той час мукачівський єпископ Емануїл знаходився у важкому стані. У 1768-у році призначений за пароха в Гудяй, потім перейшов у Бюд, де він 1790-го року помер, прийнявши за наступника свого зятя Стефана Лупеса. — Вищеназваний Макранцай і як пастир, і як господар гідний був найвищої похвали.

40. Георгій Ковач, син бесерменського пароха, 1764-го року як теолог першого року поступив у егерську семінарію, в 1767-у році після закінчення студій, висвячений спочатку був капеланом у Андрія Бачинського в Дорозі, 1770-го року переїхав парохом в Левелек, потім же після двох років переміщений на руську парафію у Нодь-Кароль, де він після смерті Олексія Боня, першого світського вікарія по Сатмарському комітатові заступив у вікаріаті, але коли його 1790-го року на цій посаді змінив Василь Козак, той, будучи незадоволеним, відмовився навіть від парафіальної бенефіції, після того як був прийнятий наступник Іоанн Крічфалуші, повернувся в Бесермень, де він, маючи дідівський маєток, господарював аж по 1792-й рік, коли, тимчасово призначений в Гудяй, помер.

(224) 41. Матіас Гал, родом із села Івань Березького комітату, 1766-го року після закінчення філософії в Егері зарахований був у число духівництва, повернувшись 1769-го року в єпархію після прийняття св. сану спочатку як коад'ютор у Коритнянах, а потім також як парох, однак під кінець 1771-го року прийнятий помічником професора у мукачівських школах, і, нарешті, залишив наступником Якова Ставровського в Коритнянах.

42. Гавриїл Дешко, син іваньвівського дяка з Березького комітату. Після закінчення філософії в Кошицях і після двохрічного відвідування в Егері теології, був прийнятий в се-

Parocho ad Turcz transivit, quorsum et scholas secum transtulit, ibique mansit usque annum 1779. quo tam Munkacsinenses, quam et Valachicae Turczenses scholae translatae fuerunt Unghvarinum, ubi idem Ivasko jam qua Canonicus adhuc duobus Annis pro parte Valachorum Professorem egit, donec Thomam Hajnal successorem accepisset.

39. Andreas Makranczay natus in possessione Selyeb Coftu Abaujváriensi Coloni filius, 1763 absoluta Agriae Philosophia in Clerum cooptatus, 1767 terminatis Studiis redux ad Dioecesim, contractoque Matrimonio ordinatus est MVaradini per Episcopum Meletium Kovács, tum Manuele Episcopo Munkacsinensi in extrema aegritudine constituto. 1768. Parochus in Hugsay constitutus, postea transivit ad Búd, ubi 1790 mortuus accepto Successore Genero suo Stephano Luppes. — Erat praedictus Makranczay sicut Pastor, ita et Oeconomus summe laudabilis.

40. Georgius Kovács filius Parochi Böszörményensis, 1764. qua 1-i Anni Theologus Agriae ingressus Seminarium, 1767. finitis Studiis ordinatus primo Capellanus Doroghini penes Andream Bacinszky erat, 1770 transivit ad Levelek pro Parocho, post duos Annos autem ad Parochiam Ruthenicam Nagy-Károlyensem translocatus, ubi post mortem Alexii Bónyi primi per Comitatum Szathmáriensem Vicarii Foranei successit in Vicariatu, sed cum ipsi 1790 in hoc Officio surrogatus fuisset Basilius Kozak, ille prae indignatione Beneficium quoque Parochiale resignavit, acceptoque successore Ioanne Kricsfalussy recepit se ad Böszörmény ubi Fundum Aviticum habens oconomisabat usque Annum 1792, quo per transenam in Hugsay constitutus mortuus est. (224)

41. Matthias Gaál oriundus ex possessione Iványi Coftu Bereghiensis, 1766. absoluta Agriae Philosophia in Numerum Cleri adlectus fuit, 1769 ad Dioecesim redux post susceptos SS. Ordines prius Coadjutor in Kereknye, postea vero etiam Parochus factus, sub finem autem 1771. assumptus pro Professore Secundario ad scholas Munkacsinenses, in Kereknye denique reliquit successorem Iacobum Sztaurovsky.

42. Gabriel Desko filius Cantoris Iványiensis e Coftu Bereghiensis post absolutam Cassoviae Philosophiam, et post frequentatum biennio Agriae Studium Theologicum ad Alumnatum susceptus est 1767. finitis Studiis redux ad Dioecesim, post

мінарію. У 1767-у році, закінчивши студії, вернувся в єпархію, після прийняття св. сану 1770-го року, коли мукачівський єпископ Іоанн Брадач поставив перед собою тоді спеціальну турботу про Мараморш, був направлений у Горінчево Мараморського комітату і, насправді, багато доброго зробив у тих краях, де законного пароха ще й не бачили. З цієї причини, щоб у деякій мірі бути корисним у відсталих до цих пір краях, охоче прийняв направлення 1774-го року як місіонер на саму Верховину, або гірський край Марамороша, а саме, в село Студений Потік. Коли, однак, почав вагатися переможений не настільки зневагою до праці, як до інших труднощів і коли не переставав жалітися, запропоновані йому Мукачівська або Ужгородська парафії з метою відпочинку, як він вимагав, відмовився прийняти, неприємностей не оминув, тому майже відкинутий, був змушений 1780-го року прийняти парафію Легоцьку, звідки 1788-го року перейшов у Росвигово, де він і помер, одержавши намісником Іоанна Кремницького.

43. Георгій Кевсегі, син громадянина міста Серенч. Після закінчення філософії в Кошицях та однорічного відвідування теології в Егері, даремно намагався декілька раз, щоб його прийняли в духівництво, однак не хотів відступити від прийняття церковного сану, (225) звернувся до латинників і 1765-го року був прийнятий для цього обряду на другий рік теології. Однак тому, що в той час виникли суперечки між єпископами егерським і мукачівським, трапилося, що певні обіжники, які егерський єпископ розіслав своєму єпархіальному кліру для інструкції, як повинні вести себе з греко-католицькими русинами, він їх роздобув, таким чином, пам'ятаючи про своє походження і не втративши прихильності до русинів, легковірно доніс Іоанну Бокшаю, пароху та архідиякону серенчівському, але той же архідиякон менш обережно поводився у використанні згаданого обіжника, того, який йому сповістив, зрадив. Коли про цю справу було донесено в Егер, вищезгаданий Георгій Кевсегі був позбавлений священницького одягу і виписаний із семінарії, однак він придбав для себе духовенський одяг, вернувся в Серенч, а потім про всю справу детально написав у Мукачево, наполягаючи на тому, щоб його залишили у тому ж сані і його прохання без труднощів сповнилось, згодом появився в Мукачеві, висвячений залишився 1767-го року в єпископа Емануїла, при смерті якого був також присутній. Опісля ж, коли у новопризначеного єпископа Іоанна Бра-

susceptos SS. Ordines Anno 1770 cum Ioannes Bradács Episcopus Munkacsinensis specialem curam Marmatiae habendam sibi tunc proposuisset, -ad Herince Coftum Marmarossiensem dispositus est, ac reipsa multum boni in patribus illis, ubi nondum Parochum regulatum vel viderant, effecit. Unde ut desertis hucdum quodammodo patribus prodesset, ad ipsam Verchovinam, seu planam Marmatiae montanam, signanter ad possessionem Hideg-Patak 1774. sub nomine Missionarii, nec invitus, dispositionem accepit. Ubi tamen non tam laborum, quam aliarum molestiarum taedio victus coepit vacillare, et cum querulandi finem non facerat, oblatas vero sibi Parochias Munkacsiensem, vel Unghvarinensem studio quietis, ut praetendebat, acceptare abnueret, vexas non evitabit, unde ferme rejectus, et 1780. ad Parochiam Lehóczensem se recipere coactus fuit, inde 1788. transivit ad Oroszvégh, ubi et mortuus est, accepto successore Joanne Kremniczky.

43. Georgius Kőszeghy filius civis oppidi Szerencs, post absolutam Cassoviae Philosophiam, et frequentatam uno Anno Agriae Theologia, cum repetitis vicibus pro sui inter Clerum susceptione frustra egisset, nec tamen a Statu Ecclesiastico amplectendo recedere vellet, convertit (225) se ad Latinos, et Anno 1765, pro eo Ritu susceptus fuit pro 2-o Anno Theologiae. Cum autem eo maxime tempore dissidia ferrentur inter Episcopos Agriensem, et Munkacsinensem, contigit, ut certas Currentales, quas Episcopus Agriensis Clero suo Dioecesano pro instructione: qualiternam se cum Graeco-catholicis Ruthenis gerere debeant, dimiserat, ad manus acquisiverit, memor itaque suae originis, et affectu erga Ruthenos non exuto, eisdem Currentales sub manu cum Ioanne Boksay, Parocho, et VADiacono Szerencsensi communicavit, ast idem VADiaconus in usu dictarum Currentalium minus caute se gerens, ipsum eas Communicantem prodidit; qua re Agriam delata praefatus Georgius Kőszeghy illico veste talari exutus, et e Seminario proscriptus fuit, qui tamen Vestitum Clericalem sibi procurando, ad Szerencs divertit, ac exinde totum negotium Munkacsinum perscripsit instans, ut in eodem statu conservetur, et facile obtinuit Petitem, ac subinde comparens Munkacsinum ordinatus, Anno 1767 penes Episcopum Manuelem, cuius morti etiam interfuit, — manebat; — postea vero cum penes neonominator Episcopum Ioannem Bradács Capellanum Episcopalem ageret, Anno 1768 pro Parocho ad Tokaj dispositus fuit, ubi usque 1771. permansit, quo

дача був єпископським капеланом, року 1768-го призначений парохом в Токай, де залишився аж до 1771-го року. Цього року після відходу Іоанна Бокшая був переведений в Серенч. За цього пароха в Серенчській парафії відбулися дві знаменні події, а саме, у Серенчі при материнській церкві розпочате будівництво парафіального дому із твердих матеріалів, а в її філіалі Зомбор, де раніше не було жодної, там же була побудована церква із твердих матеріалів. — Нарешті, року 1778-го був призначений на посаду світського вікарія в Сигіт у Мараморош на місце Михаїла Тарасовича, після того як в Серенч був прийнятий за наступника Андрій Баняй.

44. Андрій Бачинський, народився дня 14 листопада 1732-го року за старим стилем. Батько його був бенятинським священиком в Ужгородському комітаті. Року 1752-го після закінчення гуманітарних наук в Ужгороді, поступив на філософію в Трнаву, (226) і там же після розпочатого навчального курсу 3 квітня 1753-го року був прийнятий в семінарію, 1756-го року в Мукачеві висвячений на пресвітера, вернувся в Трнаву для продовження студій, відслужив службу в латинському обряді, а потім під кінець 1758-го року призначений душпастирем. Протягом трьох років був капеланом у Георгія Сабадоша в Дорозі, однак після того, як той же Сабадош був переміщений в Мукачево за генерального вікарія, цей Бачинський був його наступником на Дорозькій парафії. Дня 1-го жовтня 1761-го року призначений каноніком, а потім також виконував обов'язки саболчського архidiaкона; 1762-го року від міста Дорог як депутат поїхав у Відень з капітаном Деметрієм Супораньї домогтися заборони рішення по відношенню до так званого маєтку Сегедьхаза, тому що на основі процесу як на королівському, так і на найвищому суді з семи осіб дорозцям було відмовлено. Дня 2 вересня 1764-го року він заклав перший камінь для дорозької церкви, вежа якої вже раніш існувала; ця церква була побудована і відкуплена за гроші маєтку Сегедьхази, тому що на той час дорозці мали гроші в заставі; ця сума була повернута на виплату витрат. Року 1765-го і протягом наступних двох років той же Бачинський пережив великі заворушення у своїй парафії, коли окремі парафіяни відкрито проголосили, що вони відходять від унії і просять від карловицького митрополита не уніатського пароха. Із усієї тогочасної переписки, яка велася між єпископом Емануїлом та Іоанном Брадачем, переконаєшся, що початок цього заворушення

Anno abitum Ioannis Boksay ad Szerencs traslatus est. — Sub hoc Parocho in Parochia Szerencsensi duo notabilia opera occurrunt, nempe: Domus Parochialis in Matre Szerencs ex solidis materialibus erigi coepta, et in Filiali ejus Zombor Ecclesia, ubi prius nulla fuit, itidem ex solidis materialibus exsurrexit. — Tandem anno 1778. in locum Michaëlis Taraszovits Szighethinum ad Marmatiam pro Vicario Foraneo promotus est. in Szerencs accepto successore Andrea Bányay.

44. Andreas Bacsinszky natus 1732 die 14-a Novembris styl. vet. Parente Parocho Benyatinensi in Comitatu Unghvariensi, 1752 terminatis Unghvarini Studiis Humanioribus, concessit pro Philosophia Tyrnaviam, (226) ibique jam post inchoatum Cursum Scholasticum 1753 die 3-a Aprilis ad Alumnatum susceptus, 1756 Munkacsini usque ad Presbyteratum promotus redivit Tyrnaviam pro continuandis Studiis Ritu Latino celebravit; exindec vero sub finem 1758-i pro cura animarum evocatus penes Georgium Szabados Doroghini Triennio Capellanum egit, postquam vero idem Szabados pro Vicario Generali Munkacsinum translocatus fuisset, hic Bacsinszky successit ei in Parochia Doroghiensi. Anno 1761-o die 1-a Octobris in Canonicum installatus, subinde etiam Officio Archi-Diaconi Szabolchensis fungebatur; 1762 ex parte Oppidi Dorogh qua Deputatus cum Demetrio Szuporányi Capitaneo ascendit Viennam pro impetrando Inhibitorio intuitu praedii Szegegyhaza dicti, quod mediante Processu tam in Regia, quam et Septemvirali Tabula Doroghiensibus abjudicatum erat. — Anno 1764. die 2-a Septembris pro Ecclesia Doroghiensi, cujus Turris jam praeve exstiterat, primum lapidem posuit; quae Ecclesia erecta fuit et reluta Summa praedii Szegegyhaza, quod ad illud tempus Doroghienses in pignore habebat, in expensas conversa. — Anno 1765. et subsequis duobus Annis magnos tumultus in sua Parochia expertus fuit idem Bacsinszky, cum nonnulli Parochiano-rum ab Unione palam se recedere proclamassent, et Parochum non unitum a Metropolitano Carloviczensi expeterent; hujus tumultus originem, et causam soli ejus superbiae tribui invenies in omnibus ejus temporis Correspondentiis, quae Episcopum Manuelem inter, et Joannem Brádacs eotum Viennae Deputatum habebantur, at cave sis praecipitare iudicium vel ex eo, quod Bacsinszky quoque tunc unus e celeberrimis Theologis fuerit.

і причина приписується одинокій його гордості, але остерігайся, щоб не поспішити з винесенням вироку, виходячи хоч би з того, що Бачинський також був тоді одним з найвидатніших теологів, однак всі акти теологів, навіть найкращі, зазнавали найгірших зауважень з боку цих двох кореспондентів. Але крім того, той же Бачинський дуже образив єпископа Емануїла у цій справі тим, бо під впливом тих несприятливих обставин звернувся і письмово, і особисто до єгерського єпископа графа Естергазі за порадою і допомогою. А втім, можливо, не слід не звернути увагу на те, (227) що те заворушення зовсім не здійснилось би, якби Бачинський щось приховував, і з грецькими пришельцями, з яких два залишилися в Дорозі, а інші — в околиці, вів з ними розмову на економічно-політичну тему, але він викрив добре приховане зло, огидність заразила також загалом здорову околицю, поки, кажу, з більшої ревності, поступаючи поважно з тими греками, їх же роздратує і підготує до підбурення заворушення. — Як би там не було, вже ніякі приватні думки не беруться до уваги після того, як на підставі важкого дослідження, зробленого в цій справі на місці графом Франціском Дері, королівським радником, і після того, як найвищою інстанцією було вирішено у такий спосіб: «Звинувачений уніатський дорозький парох, який у цій справі не робив лише те, що вимагав від нього його пастирський обов'язок, визнається невинним, а найбільш винним у піднятому заворушенні та розладі релігії хай буде винесена тюремна кара у відповідності до допущеної провини» (Підкреслено Лучкаєм). У наказі високої угорської намісницької королівської ради від 4 квітня 1767-го року, даного вільному барону Йосифу Вечеї, як керівникові гайдукських міст, для виконання.

Між іншим, як би там не було, досить сказати те, що той же Андрій Бачинський був настільки освіченим і таким знавцем, такої моральної чесноти і таким активним, що зміг подолати і найважчі справи, здобув для себе таку велику любов не тільки в єпархії, але й за її межами, як перед усією громадою, так і перед королівськими величностями, що після смерті Іоанна Брадача, мукачівського єпископа, був промований не лише на єпископську кафедру, але згодом дістав і титул високопреподобного, власне, таємного радника її величності цісарсько-королівського стану. Під його керівництвом ця єпархія набула нової форми правління, або нового вигляду, після того як він зробив багато добра для єпархії і більше як 30-річного

Theologorum autem Acta universa etiam optima per hos duos Correspondentes pessimas glossas subiverint. Sed praeterea idem Bacsinszky pupilam Manuelis Episcopi in hoc negotio maxime laesit, quod iniquis illis circumstantiis pressus scopo consilii, et auxilii ad Episcopum Agriensem Comitem Eszterhazy et litteratorie, et personaliter recurrerit. Equidem forsitan dissimulandum non est, haudquaquam (227) futurum fuisse, ut tumultus ille concitaretur, si ille aliquid dissimulasset, et cum advenis Graecis, — quorum duo Doroghini, et aliqui per viciniam commorabatur, ex dictamine Oeconomiae politicae egisset; at dum malum bene positum commovit, foetor alias salubrem quoque viciniam infecit, dum inquam ex ferventiori zelo cum Graecis illis auctoritative procedendo eosdem exasperat, reditque paratos ad concitandum tumultum. — Utcunque sit, nullo vigore jam proferantur judicia privata, posteaquam ex operosa Comitum Francisci Döry, qua Commissarii Regii in facie loci super toto negotio peracta Investigatione adinventum, Altissimoque Loco deliberatum esset in hunc modum: **Incusatus Parochus Unitorum Doroghiensis, qui hac in parte non aliud, quam quod ratio Muneris sui Pastoralis exigebat, egit, culpa vacans esse dignoscitur; excitati autem tumultus, et perturbatae Religionis maxime reis pro consideratione delicti poena Carcerum dictatur in Intimato Excelsi Cons. Reg. Lotflis Hung. dd-o 4-ae Aprilis 1767-o ad L. B. Josepho (!) Vécssey, qua Oppidorum Hajdonicalium Directore pro Executione inviatio.**

De cetero quidquid in re fuerit, sufficit id dicere: quod idem Andreas Bacsinszky tantae eruditionis, ac scientiae, tantae morum probitatis, tantaeque activitatis fuerit, ut etiam maxime ardua negotia superare sciverit, tantumque amorem non solum in Dioecesi, verum etiam extra eam tam apud omne Publicum, quam Regias quoque Majestates amorem sibi conciliare noverit, ut post mortem Ioannis Bradács Episcopi Munkacsiensis non solum ad Cathedram Episcopalem promotus, sed et titulo Excellentissimi, Intimi videlicet Suae Majestatis C. Reg. Status Consiliiarii successive ornatus fuerit; sub Illo Dioecesis haec novam Regiminis formam, novamve faciem accepit, postquam vero multa bona pro Dioecesi effecisset, et ultra 30 Annos Episcopatum tenuisset plenus meritis ad aeternitatem evocatus 1809-o.— (228)

перебування на посаді єпископа, повний заслуг 1809-го року був відізваний у вічність. —

(228) 45. Йосиф Торіські, син ганьківського священника з Ужгородського комітату. Після закінчення філософії у Трнаві, 1758-го року був зарахований до складу духовництва. Після закінчення теології, повернувшись в єпархію, призначений в своє рідне місто, був парохом протягом трьох років, тоді ж переміщений на Ужгородську парафію, яка стала вільною після смерті Іоанна Козми, тобто Долиная, і на одній посаді архidiaкона пробув по 1768-й рік.

46. Яков Сільваші, ужгородський громадянин 1739-го року народження. Після закінчення риторики в Ужгороді прийнятий до складу духовництва і коли про нього префект трнавської семінарії подав погану інформацію, єпископ Емануїл відіслав його до світського духовництва, він прийшов до Мукачева до того ж єпископа з проханням, щоб його висвятив, тому що він не має іншої можливості для життя і після повторних прохань не був повністю відкинтий. З метою уникнення більшого морального недоліку, бо знання мав добрі, був відданий Андрію Жеткею, марамороському вікарію в писарі, але й тут він не годився, адже, втративши всю надію на досягнення своєї мети, залишив єпархію, і в іншій єпархії, як кажуть, Крижівській, був прийнятий, зроблений парохом в Рац-Керестурі, а помер 1783-го року.

47. Георгій Ніжаловський, син грабівського священника з Шариського комітату. Закінчивши з похвалою теологію, висвячений 1762-го року, був призначений на Топольську парафію в Земплинському комітаті, але він вважав, що відповідно до своїх знань, він заслуговує більшого. З дня на день, нічого не думаючи про занедбання обов'язків, чекав підвищення, і себе, і парафію так зненавидів, що сам після п'ятирічного перебування тут у найбільшій біді та бруді, тому що вже поволі віддався також пияцтву, 1768-го року захворів. Як би там не було, якщо треба судити по-людськи, цю, загалом неабияких здібностей (229) людину, як і багатьох інших видатних людей, знищили умови, в які вони потрапили та величезний безпорядок в єпархії.

48. Михаїл Тарасович, син істанцького священника з Земплинського комітату, в 1760-у році був філософом доброго імені в Кошицях, а 1764-го року прийнятий на 3-ій рік теології в трнавську семінарію, звідти повернувшись в єпархію, був висвячений 1766-го року, керував парафією в своєму рідному місті Істанч,

45. Iosephus Toriszky filius Parochi Honykocensis e Coffu Unghvariensi post absolutam Tyrnaviae Philosophiam in numerum Cleri adlectus fuit Anno 1758. ubi terminata Theologia redux ad Dioecesim ordinatus in loco natalitatis suae egit Parochum triennio, tum vero ad Parochiam Unghvariensem post mortem Ioannis Kozma, alias Dolinay vacantem translatus, unaque dignitate Archi-Diaconali ornatus exstitit usque Annum 1768.

46. Iacobus Szilvássy Civis Unghvariensis natus 1739. post absolutam Unghvarini Rhetoricam in numerum Cleri susceptus, et dum de eo qua 4-i Anni Theologo Anno 1763. Praefectus Seminarii Tyrnaviensis malam Informationem praestitisset, per Manuelem Episcopum ad seculum dimissus veniens Munkacsinum eodem Episcopum sollicitando, ut cum alium vivendi modum haud haberet, ad Sacros Ordines promoveretur, nec rejectus fuit absolute post iteratas Petitiones, uberioris ergo periculi quoad mores, — nam scientia sufficiens erat — evitandi gratia Andreae Zsetkey Vicario Marmatico pro Amanuensi datus erat, ast et ibi displicuit, omni ergo spe intenti sui obtinendi exclusus ex Dioecesi abivit, et in alia Dioecesi ut dicitur, Crisiensi susceptus, ac factus Parochus Rác-Kereszturiensis, mortuus autem 1783.

47. Georgius Nizsalószky filius Parochi Hrabzskensis e Coffu Sárossiensis, terminato laudabiliter Studio Theologico Anno 1762 ordinatus accepit regendam Parochiam Topolyanensem in Coffu Zempleny, sed cum Scientiae suae plus deberi existimaret, ad de die in diem, nil de ponendis meritis cogitando, promotionem exspectaret, et se, et Parochiam adeo neglexit, ut ipse quidem post quinquennium hic exactum in summa egestate, ac squallore, cum jam potui quoque plusculum indulgeret, Anno 1768 contabuit. Quidquid sit hunc pulchrarum omnino qualitatum (229) Virum, temptus, in quod impegerat, et summus disordo in Dioecesi, quemadmodum plures alios et quidem praestantes viros, perdidit, si humanitas iudicandum est.

48. Michaël Taraszovics filius Parochi Isztancsiensis e Coffu Zemplény, Anno 1760 boni nominis Philosophus erat Cassoviae, anno autem 1764 pro 3-o Anno Theologiae ad Seminarium Tyrnaviense susceptus, indeque redux ad Dioecesim 1766 ordinatus egit Parochum in loco suae Natalitatis Isztancs, 1769 vero deposito Juramento fac-

а 1769-го року, склавши присягу, став консисторіальним радником. зрештою, 1772-го року зайняв місце Андрія Жеткея в Марамороському комітаті.

49. Олексій Ількович, син матісівського священника із Шариського комітату. Як кошицький теолог першого року був прийнятий у трнавську семінарію 1766-го року, так себе вів, що про нього, як про теолога другого року. естергомський канонік та генеральний префект цісарсько-королівської угорської семінарії — Рафаел Сент-Іваньї, 1767-го року так напише єпископу Емануїлу: «Для втіхи додаю, шановний пан Ількович випередив усіх студентів цього університету, також на думку самих професорів» (Підкреслено Лучкаєм). Коли ж 30 травня 1769-го року залишив семінарію, Стефан Надь, префект семінарії, про нього, між іншим, написав таке: «Коротко закінчую похвали про нього, якщо дивлюсь або на його чесноти, або на листи, в усьому зробив такі блискучі успіхи, що звернув на себе увагу всіх» (Підкреслено Лучкаєм). Того ж року висвячений, як писар, залишився при єпископі Іоаннові Брадачеві, після смерті якого був також помічником у єпископа Андрія Бачинського, але згодом за часів цього ж єпископа висунутий на каноніка, про інші чесноти якого дивись у книзі про мукачівську капітулу.

50. Іоанн Чішенко з простого роду в поселенні Гундертмарк (Годермарк, Сазвашар) Списького комітату, народився 1746-го року. (230) Закінчивши філософію, був професором у тривіальній школі в Мукачеві, але 1769-го року був прийнятий у духовництво, висвячений і направлений в трнавську семінарію, де після закінчення студій 1773-го року повернувся в єпархію, одружившись, був висвячений і направлений на Здобенську парафію, яка належала до Абауйварського комітату, вона після смерті Теодора Кореня була вільною. Коли згодом в єпархії настало упорядкування і був утворений новий Кошицький округ, назначили його замісником архідіякона. Року 1795-го після прийняття на Здобенську парафію наслідника Василя Ходобая, з часом каноніка в новоутвореній прятівській капітулі, сам він перейшов на Веченську парафію, де і помер.

51. Іоанн Шустай, племінник по братові вже вищезгаданого Олексія Шустая, родився 1746-го року. Як кошицький теолог першого року був прийнятий у духовництво 1769-го року і направлений в Трnavу для продовження студій, звідси повернувся 1771-го року в єпархію, був протягом одного року капеланом у

tus Consistorialis, anno denique 1772 Andreae Zsetkey in Vicariatu Marmatico successit.

49. Alexius Ilykovics filius Parochi Matisoviensis e Comitatu Sáros, qua 1-i Anni Theologus Cassoviensis Anno 1766 ad Alumnatum Tyrnaviensem susceptus, ita se gessit, ut de eo, qua 2-i Anni Theologo Raphaël Szent-Iványi Canonicus Strigoniensis, et caesareo-Regii Hungarici Seminarii Generalis Praefectus Anno 1767-o ad Episcopum Manuelem ita scripserit: **Pro consolatione addo: Reverendus D. Ilykovics omnes Universitatis hujus studentes Theologos, ipsorum etiam Professorum iudicio superavit.** Dum autem Anno 1769 30-a May e Seminario abiret, Stephanus Nagy Seminarii Praefectum praeter alia de eo scripsit: **Laudes ejus paucis termino, sive virtutes, sive Literas spectem, adeo excellentes utrobique fecit progressus, ut oculos, animosque omnium in se rapuerit.** Eodem Anno ad Sacros Ordines promotus qua Cancellista ad latus Episcopi Ioannis Bradács mansit post ejus mortem etiam penes Episcopum Andream Bacsinzky ad latus erat, sed paulo post sub eodem Episcopo ad Canonicatum promotus, de quo qua tali, ceterae virtutes videantur in Libro de Capitul. Munkacsienisi.

50. Ioannes Csisenko ignobilis in possessione Hundertmark (Hodermark, Szazvásár) Comitatu Scepusiensi Anno 1746 natus, finita (230) Philosophia Munkacsini in scholis Trivialibus Professorem egit, sed Anno 1769-o ad Clerum susceptus, tonsuratus, et missus Tyrnaviam ad Alumnatum, ubi terminatis Studiis 1773 redux ad Dioecesim, contactoque Matrimonio ordinatus, ac dispositus ad Parochiam Zdobensem Comitatu Abaujváriensi ingremiatam, et post mortem Theodori Koreny vacantem; ubi subseque interventa in Dioecesi coordinatione, efformatoque novo Districtu Cassoviensi VADiaconus nominatus est. Anno 1795 accepto in Parochia Zdobensi successore Basilio Hodobay successive in neo-erecto capitulo Eperjessieni Canonico, ipse transivit ad Parochiam Vécensem, ubi et mortuus est.

51. Ioannes Susztay jam supradescripti Alexii Susztay ex fratre nepos natus 1746. qua 1-i Anni Theologus Cassoviensis 1769 ad Clerum susceptus, et Tyrnaviam missus pro continuandis Studiis, unde 1771-o redux ad Dioecesim uno anno egit Capellanum Munkacsini penes Rmum D. Ioannem Boksay, Anno 1773 dispositus ad Parochiam

преподобного пана Іоанна Бокшая в Мукачеві. Року 1773-го переміщений на Геребейську парафію Боршодського комітату, звідки він переїхав на Ужгородську парафію після призначення Михаїла Тарасовича до капітулу, а потім виконував також обов'язки замісника архідіякона. Під час його намісництва 1781-го року корабель ужгородської церкви та святиня завдяки добродія Іоанна Раца, інакше Іова, стали в довжину і висоту вужчими, а 1787-го року була заново поновлена вежа за рахунок високої комори.

52. Михаїл Брадач за походженням із села Камйонки Списького комітату, рідний брат блаженної пам'яті Іоанна, покійного Брадача, мукачівського єпископа, родився 3 вересня 1749-го року. Після закінчення філософії, а також після відвідування юридичних наук у найславнішому і найстарішому університеті у Відні, року 1772-го, коли помер єпископ, згаданий його брат, (231) направлений був як кандидат в семінарію. Закінчивши там студії, повернувся в єпархію, був висвячений 1777-го року. Того ж року після відходу з мукачівської парафії преподобного пана Іоанна Бокшая був адміністратор тої ж парафії разом з Елієм Удварі протягом двох років, потім переведений до мукачівських шкіл вчити моральну теологію, згодом став дійсним каноніком мукачівської кафедральної церкви, а в новоутвореному кошицькому вікаріаті протягом деякого часу був у Пряшеві світським вікарієм та головою тамтешньої консисторії, потім призначений архіпресвітером, або старшим настоятелем мукачівського капітулу, нарешті, після смерті високопреподобного пана Андрія Бачинського 1809-го року, між іншим, вже раніше як висвячений дорилленський єпископ і аббат св. Андрія де Шаярі, інакше Шаар-Моноштра, під час вакансії єпископського престолу був замісником у понтифікальних справах і вікарієм у духовних справах у Мукачівській єпархії та був головним суддею капітулу від 1813-го року виключно аж по 1814-й рік, помер в Ужгороді.

53. Іоанн Кутка, син суківського священика Земплинського комітату, народився 23 лютого 1750-го року. Як кандидат кошицької теології року 1771-го був прийнятий в семінарію і, закінчивши тут курс теології, року 1775-го повернувся в єпархію, був висвячений, наступного року був капеланом в Ужгороді, а 1777-го року був писарем у єпископа, потім став професором св. обрядів у мукачівських школах, нарешті, призначений дійсним каноніком до мукачівського капітулу, потім після смерті

Görömbölyensem Comitatum Borsodiensem, unde 1780 post Michaëlem Taraszovits ad Capitulum promotum transivit ad Parochiam Unghváriensem, ac subinde etiam Officia VADiaconi fungebatur. Sub eo Anno 1781-o Ecclesiae Unghváriensis Navis, et Sanctuarium in longum et altum angustio rem formam accepit Benefactore Ioanne Rácz, alias Iova; Anno vero 1787. novitus reformata fuit Turris Sumptibus Excelsae Camerae.

52. Michaël Bradács e possessione Kamjonka Comitatu Scepusiensi oriundus, magnae memoriae Ioannis condam Bradács Episcopi Munkácsiensis germanus frater, Anno 1749 die 3-a Septembris natus, post absolutam Philosophiam, imo et post frequentata in celeberrima, ac antiquissima Universitate Viennensi Iura, Anno 1772, quo memoratus Frater ejus Episcopus mortuus est, ad Alumnatum (231) missus fuit pro Candidatura, exactoque ibidem studiorum Cursu ad Dioecesim redux Anno 1777 ordinatus, post abitum eodem Anno ex Parochia Munkácsiensi Rñi D. Ioannis Boksay administratore aegebat cum Elia Udvary in eadem Parochia duobus annis, dein ad scholas Munkacsienses pro docenda Theologia Morali translatus, successive cathedralis Ecclesiae Munkácsiensis Canonicus realis factus, in neoelecto autem Vicariatu Cassoviensi aliquo tempore Eperjessini Vicarium Foraneum, et Consistorii ejatis Praesidem egit, postea Capituli Munkácsiensis Archi-Presbyter, seu Praepositus Major constitutus, tandem post mortem Excellentissimi D. Andreae Bacsinszky Anno 1809-o interventam, jam perprius alioquin qua Consecratus Episcopus Doryllensis, et Abbas S. Andreae de Sááry, alias Sáár-Monostra factus, Sede Episcopali vacante in Pontificalibus Suffraganeus, in Spiritualibus per Dioecesim Munkacsiensem Vicarius, et Causarum Auditor Generalis Capitularis erat ab Anno 1813-o usque Annum 1814-um exclusive, et mortuus Unghvarini.

53. Ioannes Kutka Parochi Szukoviensis e Comitatu Zempliniensi filius natus 1750. die 23-a Februarii, qua Candidatus Theologiae Cassoviensis Anno 1771. ad Alumnatum suscepius, ibique absoluto Cursu Theologico Anno 1775 redux ad Dioecesim ordinatus sequenti Anno Capellanum Unghvarini egit, Anno autem 1777 ad latus Episcopi Cancellarius erat, dein in scholis Munkacsiensis SS. Rituum Professor Factus, tandem ad Capitulum Munkacsiense Canonicus realis denominatus, postea post mortem Excellentissimi

його високопреподобного пана єпископа Андрія Бачинського безпосередньо став вікарієм у духовних справах по Мукачівській єпархії і був головним суддею капітулу від 1809-го року по 1812-й рік і того ж року помер в Ужгороді.

54. Андрій Кутка, син Бела-Ізбудзьського священика, Земплинського комітату, власне двоюрідний брат вищезгаданого Іоанна Кутки (232) і зрозуміло, за походженням із села Сукова. Після закінчення філософії в Кошицях, коли вже розпочав один рік теології, був зарехований до складу духовництва, направлений 1775-го року в семінарію в Трнаву, звідки, закінчивши студії, повернувся, і, одружившись, був висвячений, прийняв керувати Віравійською парафією в Земплинському комітаті, з якої потім перейшов у Великий Севлюш, коли ж Іоанн Кутка був призначений до мукачівського капітулу, він став мукачівським парохом, де мав і титул, і виконував обов'язки замісника архідиякона і тут же помер. Після його переміщення Іоанн Копчай був призначений у Великий Севлюш.

(233) Глава 52

Про мараморських вікаріїв

Загальновідомо, що Мараморш найдовше був у схизмі. Тому вважаю за необхідне відзначити, що на першому Нікейському соборі, який відбувся 325-го року, були поділені провінції та бенефіції між патріархами. Константинопольському дісталась Барбарія, тобто Скіфія, до складу якої входили також русини. Див. 8 кан.

Схизма тут ніколи не вкоренилася, бо простий люд був далекий від того, щоб міг розуміти суперечки, які бували між патріархами. Тому що не мали єпископів, приймали священиків, які видавали себе за єпископів, зовсім не турбуючись про суперечки римлян. У 14-му столітті зразу були три римські папи, кожний окремо проголошений за схизматика і відлучений від церкви. Але народ, який стояв на боці одного або другого, не вважався схизматичним, значить, і русини не були схизматиками.

Римський папа є, по-перше, римським єпархіальним єпископом, по-друге, архієпископом та прімасом Італії, по-третє, західним патріархом. По-четверте, загальний понтифік на Вселенських соборах завжди головує особисто, або його обранці, тому що визнається самими схизматиками (Див. Катехизис росіян для наро-

D. Andreae Bacsinszky Episcopi interventam immediate in Spiritualibus per Dioecesim Munkacsensem Vicarius, et Causarum Auditor Generalis Capitularis erat ab Anno 1809—1812. et eodem Anno mortuus Unghvarini.

54. Andreas Kutka Parochi Bela-Izbugyensis e Comitatu Zempliniensi filius Ioannis quippe Kutka, de quo supradictum est (232) Patruelis, ac reipsa ex possessione Szukov oriundus, absoluta Cassoviae Philosophia cum jam Annum Theologicum Agriae inchoasset, susceptus ad Clerum missus Tyrnaviam ad Alumnatum 1775 unde finitis Studiis exiens, contractoque Matrimonio ordinatus accepit regendam Parochiam Viraviensem in Comitatu Zemplény, ex qua dein transivit ad Nagy-Szöllös, dum autem Ioannes Kutka ad Capitulum Munkatsiense promotus est, Munkatsiensis Parochus factus, ubi et titulum, ac Officium VADiaconi gessit, ibidemque etiam mortuus, ad Nagy-Szöllös vero post ejus translocationem dispositus erat Ioannes Kopcsay. (233)

Caput 52.

De Vicariis Marmaticis.

Marmatiam diutissime Schismaticam fuisse communis est opinio, Unde praemittendum censeo: In Concilio Nicano 1-o 325-o celebrato distribuebantur Provinciae, et Beneficia inter Patriarchas. Constantinopolitano obtigit Barbaria, idest Scythia, inter quam etiam Rutheni comprehendebantur. Vide 8. Can.

Schisma hic loci nunquam irradicatum fuit, nam plebs longe rudior fuit, quam ut inter Patriarchas subversantes quaestiones capere potuisset. Episcopis ubi carebant, recipiebant Sacerdotes qui semel insinuarunt, nihil solliciti de controversiis Romanis. Romani Pontifices Saeculo 14-o ad semel tres erant singuli Schismatici, et excommunicati declarati, Sed populus uni, alterive adhaerens, Schismaticus dictus non est, ergo nec Rutheni erant Schismatici.

Romanus Pontifex est 1-o Episcopus Romanus Dioecesanus. 2-o Archi-Episcopus, et Primas Italiae. 3-o Patriarcha Occidentalis. 4-o Pontifex Universalis, et in Conciliis Oecumenicis semper Praeses, in persona, vel per Ablegatos, quod per ipsos Schismaticos recognoscitur. (Vide Catechism Russorum, pro populo Petropoli editum) Si itaque Graeci non Uniti, tantominus Rutheni

ду, виданий в Петрограді). Якщо, таким чином, необ'єднані греки, значить, необ'єднана руська церква якусь із гідностей колись заперчила, не заперчує римському понтифіку.

Вище ми бачили, що ігумен монастиря св. Михаїла в Грушові 1391-го року шукав захисту в Константинопольського патріарха і кинув насліддя розколу. Справа залишилась невирішеною. Але потім також мараморосьці виявили бажання відділитися від Мукачева. Відвертому непорозумінню дав привід тільки єпископ Досотей за правління Бізанці. Бізанці, як ординарний, заборонив йому виконувати єпархіальні справи. Заборони єпископа були марними, бо Досотей мав службову грамоту. Тому Бізанці звернувся до короля і дістав розпорядження, щоб уряд не втручається у єпископські справи.

Прокопій Годермарський за дорученням єпископської комісії скликав духівництво у місто Сигіт, здебільшого з послухних службовців, які ніколи не були прихильниками Досотей. Року 1716-го в курії соляної канцелярії її найсвятішої величності²⁾ підписали пункти унії **в присутності офіційних панів королівської камери** (Підкреслено Лучкаєм). (234) Однак не всі підписали, в першу ж чергу відмовились парокси відомих сіл та ближчі сусіди до Трансільванії. Бізанці отримав від короля Кароля захисного листа 22 серпня 1720-го року, діставши його, звернувся з проханням про військову присутність, яку одержав того ж року 27-го серпня.

Узнавши про це, Бізанці 1721-го року поїхав у Мараморш і провадив конгрегації, а на парафії в Бичкові висвятив багатьох. Однак Досотей не міг повністю заспокоїтись. Тому 1722-го року звернувся з проханням надати йому захисного листа і прохання подав за допомогою примаса.

Здавалося, що нічого іншого не залишилось, як те, щоб єпископ вислав когось із свого духівництва в Мараморш з владою вікарія і такого, що користується офіційним авторитетом, щоб подавав єпископові належні повідомлення, для того, щоб мати більший авторитет, щоб жив у Сиготі на маєтку, приготовленому духівництвом. Але план було важко здійснити, бо сигітський сенат, вірний протестантській вірі, не бажав мати у своєму лоні греко-като-

Ecclesia e (!) 4. Dignitatibus ullam unquam negavit, nec negat Romano Pontifici.

Superius vidimus Hegumenum Monasterii S. Michaëlis de Körtvélyes 1391-o ad Patriarcham Constantinopolitanum recurrisset, et semina Scissionis jecisset. Res mansit in statu indeciso. Sed exposit etiam Marmatae cupiebant avelli a Munkáts. Apertae dissensionis tantum sub Bizancio Dosotheus Episcopus occasionem dedit. Bizanczy velut Ordinarius eum inhibebat a Pontificalibus. Vanae fuissent inhibitiones Episcopi, quia Magistratuales penes Dosotheum erant. Unde Bizanczy recurrit ad Regem, et obtinuit mandatum, ne Magistratus semet ad Episcopalia ingerat.

Procopius Hodermárszky ex commissione Episcopi convocavit Clerum maxime e Bonis Cameraticis, qui nunquam Dosotheo adhaeserant, ad Oppidum Szigeth, Anno 1716, et in Curia Suae Majestatis SSmae³⁾ Officinae Salinariae praesentibus Dominis Officialibus Cameraticis Regiis puncta (234) Unionis subscripserunt. Non omnes tamen, praepimis autem nobilitarium pagorum Parochi, et Transylvaniae viciniores contradicebant. A. 1720. 22-a Augusti Bizanczy obtinuit a Carolo Rege Protectionales, his habitis recurrit pro militari assistentia, quam eodem Anno 27-a Augusti obtinuit.

His instructus 1721. ivit Bizanczy ad Marmatiam, et celebravit Congregationes, et in Parochia Bocskó plures ordinavit, non tamen potuit ex integro componi Dosotheus. Unde 1722-o anno denuo recurrit, petiturus Protectionales, et Recursum medio Primatis porrigi facit.

Nec aliud superesse videbatur, quam ut Episcopus quemdam e suo Clero ad Marmatiam mitteret Vicaria potestate, et autoritate Officio functionum, Episcopo debitas relationes facturum, utque in majori autoritate sit, Szigethi, in fundo, per Clerum comparando, habitaturum. Sed planum fuit arduum effectuare, nam Senatus Szigethiensis Helveticae Confessionis addictus, in gremio sui Graeco-Catholicos habere noluit, publicavitque, ne ullus civium audeat domum suam Unitis vendere.

Fraus fraude eludi debuit. Antonius Rudolphus Edlbeck, substitutus salis Inspector, et Perceptor Anno 1722. 15-a Iunii emit domum in oppido tantquam pro se a Lupo Podzse, et Elisabetha Gönczy, florenis Hungaricis 150. et inivit Contractum cum iis, in Archivo Dioecetano visibili.

Post decursum unius Anni⁴⁾ eandem domum, et

²⁾ Так написано в рукописі настоятеля Пастелія.

³⁾ Ita habet Manuscriptum Praepositi Pásztelyi.

⁴⁾ Prudenter, ut unius anni possessorium habeat.

ликів і оголосив, щоб ніхто з громадян не на- смілився продати уніатам свій дім.

Хитрість повинна перемагатись хитрістю. Антон-Рудольф Едлбек, замісник директора солекопальні та збирач податків 15 червня 1722 року купив дім у місті ніби для себе від Лупа Подже та Єлизавети Генці за 150 угорських флоринів і зробив з ними контракт, який можна побачити в епархіальному архіві. Після одного року³¹ цей же дім і маєток переписав на шановне духовництво. — Лист передачі знаходиться в епархіальному архіві. Тому що новоздобутий маєток був невеликий, купив другий сусідній від Серенчі Павла за 120 флоринів той же державний службовець. Контракт оформлений по-угорськи. Цей новий маєток він того ж дня, коли юридично оформив, безпосередньо передав шановному духовництву.

Гідна похвали була ревність Антонія-Рудольфа Едлбека, але не меншою була і ревність кліру. Бо був зроблений грошовий збір, 270 флоринів видав на будівництво будинку і передав його 1724-го року.

Коли вже був готовий зручний будинок, Бізанці вислав у Сигіт Прокопія Годермарського у функції вікарія.

Ось, перший мараморський вікарій. Після смерті (235) Бізанці старий Досотей почав виконувати епархіальні справи, кажучи, що після смерті Бізанці його заборони втратили силу, і крім того поширив чутку, що Бізанці в передсмертний час дозволив йому виконувати епархіальні справи, після смерті якого Досотей висвятив пресвітерів не тільки для Марамороша, але й для сусіднього Сатмарського комітату.

Глава 53

1. Прокопій Годермарський

Народився в Спиському комітаті, в місті Гундермарку, від якого одержав прізвище-псевдонім. Він був рідним братом Іоанна Годермарського. Прокопій вступив у монаший орден св. Василя Великого для поляків, які потурбувалися дати йому, як своєму вихованцю, вищу освіту в Оломовці.

Але брат Іоанн, призначений мукачівським єпископом, попросив його від польських василіан за свого помічника, і одержав, однак не без майбутніх неприємностей, бо польські ва-

fundum transcripsit ven. Clero. — Transcriptionales in Archivo Dioecesano habentur. Quoniam autem fundus neo-aquisitus exiguus foret, alterum advicinatum a Szerencsy Paulo emit in 120. fñs idem Officialis Cameralis. Contractus hungarice est stilisatus. Hunc novum fundum eadem die, qua juris fecit sui, immediate transtulit in Ven. Clerum.

Zelus fuit laudabilis Viri Antonii Rudolphi Edlbeck, Sed nec minor fuit Cleri; Facta enim Collectione pecuniaria, 270. flñs in executionem aedificiorum cuntulit, et tradidit 1724-o.

Praeexistente jam domicilii commoditate Bizancy in qualitate Vicarii expeditit Szigethinum Procopium Hodermárszky.

En primus Vicarius Marmaticus. — Demortuo (235) Bizancio decrepitu Dosotheus reassumpsit Pontificalia, allegando: mortuo Bizancio mortuas esse Ejus inhibitiones, praeterea que rumorem sparsit: Bizancium in Articulo mortis ei admisisse usum Pontificalium, post cujus Mortem ordinavit Presbyteros Dosotheus non tantum pro Marmatia, sed etiam vicino Comitatu Szathmár.

Caput 53.

1. Procopius Hodermárszky.

Natus in Comitatu Scepusiensi, oppido Hunderdmark, unde nomen traxit. Fuit frater germanus Ioannis Hodermárszky. Procopius intravit Ordinem Religiosum S. Basilii Magni, pro parte Polonorum, qui Eum tamquam suum Alumnum altioribus scientiis erudiri curarunt Olomucii.

Sed Ioannes frater, nominatus Episcopus Munkacsensis, ipsum a Polonis Basilitis pro suo adiutorio expetiit, et obtinuit, non tamen sine subsequis molestiis, nam praetensionem semper formabant, et urgebant Basilitae Polonici contra Archi Mandritam, ut expensas in Procopium per Ordinem Religiosum Olomucii factas refunderet.

Licet autem Ioannes Hodermárszky Episcopatum in realitate consequi non potuerit, Procopius

³¹ Розумно, щоб мав у власті маєток протягом одного року.

силіани завжди виступали з претензією і на-
полюгали перед архимандритом, щоб він ком-
пенсував затрати, які були зроблені монашим
орденом на Прокопія в Оломовці.

Але хоч Іоанн Годермарський насправді не
зміг одержати єпископат, однак цей Прокопій
був милим і корисним в єпархії при тій нестачі
освічених русинів, займаючись завжди народ-
ними справами, а саме і раніше у брата Іоанна,
і, зокрема, з 1717 року як тільки Бізанці був за-
тверджений в єпископаті, Прокопій працював
біля нього єпископським капеланом і суддею,
поки не було підготовлене житло в Сиготі, і
поки не було підпорядковане переважно мара-
мороське духовенство лише послушності му-
качівців, він був посланий світським вікарієм у
Мараморош під 1723 рік.

Той же Прокопій 1725 року провів знамените
розслідування про підпорядкування Мараморо-
ша мукачівському єпископові. Але не багато
років судилося Прокопію старатися для блага
Марамороша, бо, виснажений орденем і до-
ставлений братом у Мукачево, помер у мона-
стирі св. Миколая біля Мукачева. (236) За зга-
даного Прокопія з'явилася претензія фога-
расьців на Мараморош.

Дуже багато неприємностей Прокопій мав у
Марамороші, найзначнішим було те, що фога-
раські трансільванські єпископи виступили зі
своєю претензією на Мараморош, як на занед-
бане майно, зокрема можновладець Патакі.

1723 року Бізанці проінформував кардинала
із Саксонії, що за підбурюванням Патакі губер-
натор Трансільванії перешкоджає виконувати
юрисдикцію в Марамороші. Тим часом 1724
року Патакі прибув у Сигіт.

25 березня 1724 року був призначений прес-
вітером Іоанн Купченко, сигітський громадя-
нин для церкви в Сиготі, де слід відзначити, що
люди грецького обряду тоді не мали там своєї
церкви, але їх обслуговували відправою аж до
часів вікаріату Бачинського у святині латинян
разом з піяристами. Був же цей Купченко по-
стійно в Сиготі, і притому в присутності
вікаріїв як капелан, а після вакантного
вікаріївського місця, як парох близько 1747
року, в якому вже і вважається мертвим.

Глава 54

2. Симеон Ольшавський

Після смерті Прокопія Годермарського Си-
меон Ольшавський був призначений
марамороським вікарієм, який до того часу був

tamen hic gratus, et utilis erat in Dioecesi in illa
Eruditorum Ruthenorum penuria, in publicis
semper versatus, utpote, et prius penes fratrem
Ioannem, et ab anno praesertim 1717, quamprimum
stabilitus fuit Bizanczy in Episcopatu, Proco-
pius agebat ad latus Ejus cum Characterе Capel-
lani Episcopalis, et Auditoris Causarum, donec
praeparata Szigethini habitatione, et Clero illo
Marmatico utcunque ad obedientiam Munkacsien-
sium, saltem majori ex parte disposito missus
fuisset pro Vicario Foraneo ad Marmatiam sub
Annum 1723.

Celebrem idem Procopius Anno 1725, peregit
inquisitionem de subjectione Marmatiae Episcopo
Munkacsien. Sed non multis annis Zelare licuit
Procopio pro bono Marmatiae Ordine infirmatus
quippe, ac per fratrem Ioannem Munkacsinum
devectus, in Monasterio S. Nicolai ad Munkács
mortalitatem posuit. (236) Sub dicto Procopio
evenit praetensio Fogarasiensium in Marmatiam.

Satis, superque molestiarum habuit Procopius
in Marmatia, id notabilissimum erat, quod Trans-
sylvani Episcopi Fogarasienses praetensionem
suam in Marmatiam, tamquam bonum neglectum
formarunt. Signanter Pataky, potens Vir.

A. 1723. Cardinalis de Saxonia informatus a
Bizanczio, quod ex instigatione Patakii, impedia-
tur a Gubernatore Transylvaniae in jurisdictionis
in Marmatiam exercitio. Interea Pataky 1724.
venit Szigethinum.

A. 1724. 25-a Martii ordinatus fuit in Presbyte-
rum Ioannes Kuptsenko, Civis Szigethiensis pro
Ecclesia in Szigeth, ubi notandum: non habuisse
eotum Graeci Ritus homines suam ibidem Eccle-
siam, sed operatos fuisse Divinis usque ad tem-
pora Bacsinszkiani Vicariatus in Sacello Latino-
rum, una cum Piaristis. Erat autem Kuptsenko
iste constanter Szigethini, et quidem praesentibus
Vicariis, qua Capellanus, vacante autem statione
Vicariis, qua Parochus ad annum circiter 1747,
quo jam et mortuus legitur.

Caput 54.

2. Simeon Olsavszky.

Post mortem Procopii Hodermaarszky nomina-
tus est Vicarius Marmaticus, qui ad illud tempus

тільки архidiaконом шароським і земплинським.

9 жовтня 1729 року в акті висвячення високопреосвященного пана Вегініча він іменується марамороським вікарієм. 12 грудня 1731 року відбувається посвячення, на підставі якого він був призначений Бізанці генеральним вікарієм.

Але відомо, що Симеон, власне, спеціально турбувався про Мараморош, бо, зокрема, для збереження своєї юрисдикції у мукачівців як депутат він звернувся навіть до самого августішого трону, однак безсумнівно є також те, що він ніколи не проживав на Марамороші. Фактом є й те, що тоді становище в Марамороші було неспокійним, а також, що вікарій не мав у Марамороші маєтку для відповідного існування. Тому сталося, що Мараморош не мав місцевого вікарія після смерті Прокопія протягом близько 14 років. Протягом цих (років) приблизно це треба відзначити (237) у марамороському духовному керівництві:

Фогарасьці не відмовлялись від свого права, і, зокрема, 1729 року після смерті Патакі клавдіополітанський керівник єзуїтів видав таку інструкцію Редніку, волоському протопопу, щоб він користувався правами.

1731 року єпископ Клайн знову порушив справу перед високими інстанціями і намагався довести, що Мараморош належить до юрисдикції фогараських єпископів. — Але слід відзначити.

По-перше, протягом всього цього часу там сиготським парохом був Іоанн Купченко, який, однак, хоч і був неосвіченою людиною, мало зробив для блага ордену, за винятком, що був вірним інформатором мукачівців про становище Марамороша.

По-друге, як сиготські піяристи довідалися від мукачівських єпископів про інспекцію як духовенства грецького обряду, так насправді важко виявляли ревність стосовно того духовенства і добру волю стосовно мукачівських єпископів.

20 червня 1731 року вони видають свідчення піяриста про звільнення від податків гідепгатацьких гончарів.

27 липня 1733 року за старим стилем Симеон, як генеральний вікарій пише багато архіпресвітеру в Хуст.

У липні 1739 року він призначив Іоанна Стойку архіпресвітером. У той самий час на загальній конгрегації марамороського духовенства він проголосив Григорія Булька вікарієм.

8 вересня 1739 року вікарій дав нагороду

erat duntaxat Archi-Diaconus Sárossiensis, et Zempliniensis Simeon Olsavszky.

A. 1729. 9-a Octobris in actu Consecrationis Illmi Domini Vehinits scribitur Vicarius Marmaticus. A. 1731. 12-a Decembris Investitura, qua constitutus est per Bizancium Vicarius Generalis, emanat.

At Simeonem curam quidem habuisse Marmatiae specialem certum est, utpote, qui signanter pro ejus retinenda jurisdictione penes Munkacsinenses qua Deputatus etiam ipsum Augustissimum Thronum adiverat, verum tamen, quod nunquam in Marmatia habitaverint, aequè indubium. Factum illud est tum propterea, quod Marmatiae Status turbulentus esset, tum etiam, quod Vicarius non haberet fundum congruae in Marmatia subsistentiae. Unde evenit, ut Marmatia localem Vocationem a morte Procopii per annos circiter 14. non habuerit. Per quos haec circiter notanda occurrunt (237) in regimine Spirituali Marmatico:

Fogarasinenses non remittebant de jure suo, et signanter.

A. 1729-o Post mortem Patakii Iesuitarum Rector Claudiopolitanus talem dedit instructionem Rednikio, Proto-popaе Valachico, ut Juribus utatur.

A. 1731-o Klein Episcopus rursus causam movit apud Altiores Instantias, et evincere conabatur Marmatiam ad Jus Episcoporum Fogarasiensium spectare. — Notanda.

Ast I-o Erat per totum hoc tempus ibi Parochus Szigethiensis: Ioannes Kuptsenko, qui tamen cum esset homo idiota, parum contulit ad bonum Ordinem, si id excipias, quod fidelis informator fuerit Munkacsinensium de statu Marmatiae. —

2-o. Piaristae Szigethienses quemadmodum requirebantur per Episcopos Munkacsinenses ad inspectionem prout Cleri Graeci Ritus, ita reapse opere comprobabant Zelum erga Clerum illum, et bonam erga Episcopos Munkacsinenses voluntatem.

A. 1731. 20-a Iunii Testimonium Piaristae de immunitate Figulorum Hideg-Patakiensium elargiuntur.

A. 1733. Stylo Vet. 27-a Iulii Simeon, qua Generalis Vicarius multa scribit Archipresbytero Huszth.

A. 1739. In Iulio constituit Joannem Sztojka Archipresbyterum. Quo ipso tempore in Generali Congregatione Cleri Marmatici declaravit Vicarium Gregorium Bulyko.

A. 1739. 8-a Septembr. Honorarium dedit Vicarius Principi Transylvaniae. Hoc fecit ideo, quia anno 1671. Michaël Apafy Princeps immunitaverat quidem Presbyteros Marmatiae a publicis one-

князеві Трансильванії. Він зробив це тому, бо 1671 року князь Михаїл Апафі звільнив, власне, від державних повинностей пресвітерів Марамороша, однак за умови нагороди. Але слід відзначити, що та нагорода тривала включно аж до 1739 року.

3. Григорій Булько

Він був протоігуменом в Мукачівському монастирі, поки не був призначений 1739 року єпископом Блажовським за вікарія у Мараморош.

Але насправді висвячувався, щоб перевестись, бо коли Блажовський був прелатом релігії у всьому, і під цим титулом намагався привласнити всі доходи Мукачівського монастиря, однак не міг це (зробити) із-за Булька, він навіть придумав спосіб позбавити його протоігуменської посади, щоб його вшанованого високим титулом (238) вікарія, а саме мараморського вислати у Мараморош. Але те, що і цього Булька, і попереднього Прокопія дуже часто з необхідності треба було посилати у Мараморош як монахів, це впливало з того, що не було жодної провізії для вікаріїв, легше (посилати) монахів, оскільки вони, задоволені малим, посилались на заміну, ніж світських священників, і тим більше, що монахи з малих монастирів, яких багато було у Марамороші, оскільки монахи сподівалися на якоесь полегшення в майбутньому існуванні, як насправді і було. В іншому їх підтримували єпископи зі своїх незначних засобів.

Таким чином, Булько, коли 1740 року приїжджав у Мараморош, спочатку саме в Мукачеві єпископ дав йому зі своєї каси 40 флоринів, а опісля з того кафедрального, що йому належало, взяв того ж року 30 флоринів. 1741 року був проголошений у Марамороському комітеті детальний декрет Леопольда, який з'явився 1692 року на користь уніатів.

6 жовтня того ж року Блажовський одержує з Риму права для мараморосьців.

Приблизно три роки Булько виконував обов'язок вікарія, а 22 листопада 1742 року помер у малому монастирі вище Бичкова, з якого тепер тільки руїни залишились, а звідси через Тису був перевезений на паромі в супроводі похоронного співу в малий монастир Білої Церкви, де був і похований.

4. Іоанн Блажовський

22 листопада 1742 року вікарій Булько помер

ribus, sub conditione tamen Honorarii. Notandum autem illud honorarium durasse etiam ad annum inclusive 1739.

3. Gregorius Bulyko.

Proto-Hegumenus erat hic in Monasterio Munkacsensi, dum anno 1739. per Episcopum Blazsovszky ad Marmatiam pro Vicario constituere-tur.

Promovebatur autem reipsa, ut amoveretur, nempe cum Blazsovszky Praelatum sese Religio-nis in omnibus ferret, et sub hoc titulo proventus Monasterii Munkacsensis in suos usus per omnia trahere niteretur, non tamen id per Bulkonem posset, hunc de statione Proto-Hegumenali etiam deturbandi modum adinvenit, ut magnificentiori caractere, (238) Vicariatum nempe Marmatico honoratum ad Marmatiam expediret. Quod vero et hunc Bulkonem, et priorem Procopium Religio-sos mitti ad Marmatiam ferme de necesse oportue-rit, id eveniebat ex eo, quod nulla pro Vocariis subsistentiae provisione habita, facilius, tamquam paucioribus contenti substituri supponebantur Religiosi, quam Ecclesiastici saeculares tanto etiam magis, quod Religiosi ex Monasteriolis, quae plura per Marmatiam occurrebant, tamquam gremiales aliquod in subsistendo alleviamentum habituri sperarentur, uti reipsa habebant. In rei-quo per Episcopos de suo exiguo adjuti.

Ita Bulko dum Anno 1740. ingrederetur ad Marmatiam, primo quidem Munkacsini de suo dedit Ei Episcopus flos 40. dein vero ex Cathedra-tico sibi pro eodem anno obvenire debente assignavit flos 30. A. 1741. Publicatum est, et pro Comitatu Marmarossiensi extensum Decretum Leopoldinum, quod in favorem Uitorum Anno 1692-o emanaverat.

Eodem Anno 6-a Octobris Blazsovszky accipit Facultates pro Marmaticis Roma.

Triennio circiter gessit Officium Vicariale Buly-ko, annoque 1742. 22-a Novembris demortuus est in Monasteriolo supra Bocsko, cuius nunc rudera tantummodo supersunt, inde autem medio ratium per Tibiscum cum cantu funebri ad Monasterio-lum Fejer-Egyháziense devectus, et sepultus est.

4. Ioannes Blazsovszky.

Anno 1742. Bulyko Vicarius 22-a Novembris in

в Марамороші, а єпископ Георгій-Габрієль Блазовський — 21 грудня о півносьмій годині ранку в монастирі Малого Березного⁴¹⁾.

(Від якої хвороби вони померли, я не видався. Відомо із замітки про виділення грошей на ліквідацію чуми, що вона почалася 22 липня 1742 року, а потім спалахнула 29 в Мукачеві. Нею був заражений преподобний отець Сабба в с. Лавка, він зробив останнє розпорядження про свої справи, щоб догодити високопреосвященному панові єпископу. Потім 6 листопада 1742 року цей Сабба помер від чуми в Мукачівському монастирі).

Внаслідок цього Михаїл Ольшавський був затверджений на вакантне місце як генеральний вікарій, або щоб дійсно турбувався про Мараморош, або й, мабуть, більше, щоб якомога скоріше і найдалше віддалити від кафедри Іоанна Блазовського, який був родичем і суддею біля (239) покійного єпископа, 6 березня 1743 року він призначив того ж Іоанна Блазовського марамороським вікарієм, взявши в нього також присягу.

В той самий час йому було дане інше руське призначення, однак він ще більше відчував залежність від єгерця.

26 лютого 1744 року він помер у Сиготі. Але за життя сам просив, щоб його тіло перенести в білоцерківський монастир, і там поховати біля попередника вікарія Григорія Булька, що також згодом сталося, як це видно з листа сигітського настоятеля піяристів, який про це пише єпископові Емануїлу.

5. Андрій Бачинський

Хто і звідки був Андрій Бачинський, дивись у трактаті про славніших мужів.

На Марамороський вікаріат, який після смерті Іоанна Блазовського був вільний, він був призначений єпископом Емануїлом 18 липня 1746 року, де багато зробив й переніс.

Тому, що раніше в тому самому храмі з латинниками відправляли богослужіння сигітські парохі грецького обряду, він перший порушив питання про окрему церкву для людей свого обряду. Отже, по-перше.

27 травня 1748 року він придбав на законних підставах наділ з наявної ділянки вікаріївського будинку, потім, коли з'ясувалось, що цей наділ

Marmatia, Episcopus autem Georgius Gabriel Blazovszky Mensis Decembris die 21-a hora media octava matutina in Monasterio Kis Berez-nensi⁴¹⁾ demortui sunt.

(: Ex quali infirmitate decesserint? non legi. Illud certum: anno 1742. die 22-a Iulii cepisse, dein 29-a erupisse contagionem pestiferam Munkacsini, durasseque adhuc 9-a Octobris eandem Munkacsini ex adnotatione distributae pro pestiferis pecuniae constat. Eadem correptus R. P. Sabba in Lauka, ultimam dispositionem rerum suarum, si placebit Illmo Dño Episcopo fecit. Qui dein Sabba 6-a Novembris 1742. in Monasterio Munkacsiensi ex peste obiit :)

Unde Michaël Olsavszky stabilitus sede vacante Vicarius Generalis, sive ut revera Marmatiae provideret, sive et forte magis, ut Ioannem Blazovszky, qui Cognatus, et Causarum Auditor ad latus (239) defuncti Episcopi erat, quo ocyus, et remotius a Cathedra amoveret. — Eundem Ioannem Blazovszky a. 1743. 6-a Martii investivit Marmaticum Vicarium, iuramento etiam ab eo exacto.

Alia etiam eidem data, eo ipso tempore investitura Ruthenica, majores adhuc subjectionis erga Agriensem affectus spirans, superest.

A. 1744. 26-a Februarii mortuus est Szigethini. Expetierat autem ipse vivens, ut ad Monasterium Fejéregyháziense Cadaver suum transferretur, ibique ad latus antecessoris Vicarii Gregorii Bulyko tumularetur, quod etiam subsequere evenit, ut patet ex Littera Superioris Piaristarum Szigethiensis, qui eatenus scribit Episcopo Manuelli.

5. Andreas Bacsinszky.

Quis, et unde fuerit Andreas Bacsinszky, vide in Tractatu de Viris Celebrioribus.

Pro Vicariatu Marmatico a morte Ioannis Blazovszky vacante investitus est per Manuelem Episcopum anno 1746. 18-a Iulii, ubi multa fecit, tulitque.

Cum prius in eodem sacello cum Latinis Divina peragerent Graeci Ritus Parochi Szigethienses, ille primus Ecclesiae seorsivae pro Sui Ritus hominibus exigendae modum discipere coepit. Itaque 1-o

A. 1748. 27-a May fundum e regione praehabita Domus Vicarialis bonis viis comparavit, dein cum hic fundus insufficiens videretur, comparavit ei

⁴¹⁾ У календарі 1742 року можна бачити цей запис власною рукою Емануїла Ольшавського.

⁴¹⁾ In Calendario anni 1742. proprio pugno Manuellis Olsavszky id scriptum videre est.

недостатній, придбав ще інший сусідній, і так незабаром наступного року поставив привезену сюди з села Сачала маленьку дерев'яну церкву. Тут не оминаю те, що хоч він був найвищим клієнтом егерського єпископа і від нього сподівався всього, просив й одержав право також для цієї справи, на доказ чого також заклад перший камінь 25 квітня 1749 року. — Потім просив також право її благословити, і одержав, і внаслідок цього благословив 9 грудня 1749 року згідно з старим календарем. 1749 року були видані дециматрики про хустський наділ. 1750 року він багато турбувався стосовно нанківської ікони Богородиці Марії, яка, мабуть, плакала, але коли послав в Егер всю справу з документами і дослідженнями, власне те було зроблено, що та ікона була вивезена з нанківської церкви.

4 січня 1751 року Бачинський одержав від егерців приватного листа, щоб він розширив наділ церкви. 4 липня він придбав ще сусідню ділянку за контрактом: «Ми в Сиготі та ін.» В єпархіальному архіві 1751 року.

(240) 3 вересня 1751 року за Бачинського були виділені наділи для церков і парафій у Вишкові й Тячеві.

І вже ображений Емануїл не вдавався до жодного іншого заходу, лише шукав нагоду позбутись Бачинського, тому пильно стежив за його діяльністю.

Сам Бачинський звернув увагу, що це робиться іншими, і тому пише вікарію Дешкові й просить захисту. Між тим Емануїл турбується провести слідство за допомогою Росі й Гавриловича.

Названий марамороський вікарій Андрій Бачинський зберіг собі титул апостольського протонотаріуса за допомогою егерців, а він (Емануїл) позбавив Бачинського титулу. 1754 року, позбавлений вікаріату, він одержав після смерті Іоанна Петковського дорозьку парафію, але не захотів і не зміг там залишитись, хіба лише тимчасово, тому того ж року переїхав у Шатор Ольйо Уйгель після звільнення звідти Палчика, який, між іншим, інакше піклувався про Уйгельську парафію.

4 квітня 1758 року він знову переписується з егерцями.

14 червня 1759 року він помер в Уйгелі, одержавши між тим спадкоємця Гергія Росі, який тоді з Рацкерстурської парафії прямо повернувся в єпархію.

advicinatum alium, atque ita imminente mox anno Ecclesiolam ligneam ex Possessione Szacsal horsum advectam posuit. Illud hic non praetereo, quod cum foret Episcopi Agriensis Cliens summus, et ab eo totum speraret, facultatem pro isto quoque opere petiit, et obtinuit, in cuius etiam conformitate primum lapidem posuit 25-a Aprilis, 1749. — Petiit quoque dein facultatem eam benedicendi, et accepit, ac proinde benedixit quinto Idus Decembris, secundum Calendarium Vet. 1749. A. 1749. De Huszthensi Decimatrice enatae. A. 1750. multum se fatigavit circa Imaginem B. Mariae Virginis Nankoviensem, quae flevisse ferebatur, sed cum totum negotium cum Documentis, et inquisitionibus Agriam submisset, id duntaxat effectum est, ut imago illa ex Ecclesia Nankoviensi auferretur.

A. 1751. 4-a Jan. accepit Bacsinszky ab Agriensibus Litteras privatas, ut extenderet fundum Ecclesiae, comparavit adhuc particulam advicinatam 4-a Iulii penes Contractum: Mi Szigethi etc. Jn Arch. Dioec. 1751. (240)

A. 1751. 3-a Septembris sub Bacsinszkio fundi pro Ecclesiis, et Parochiis excisi sunt in Visk, et Técsó.

Nec aliud jam offensus Manuel quaerebat, quam ansam eum amovendi, unde excessus ejus diligenter connotabat.

Advertit hoc ipse Bacsinszky agi per alios, et ideo scribit Vicario Deskoni, et protectionem petit. Interea Manuel curat inquisitionem peragi per Rossy, et Haurilovits.

Dictus Vicarius Marmaticus Andreas Bacsinszky produraverat sibi titulum Proto Notarii Apostolici; medio Agriensium, qui illum praecipitavit. — A. 1754 ex Vicariatu amotus, acceperat post mortem Ioannis Petkóvszky Parochiam Doroghiensem, sed ibi permanere nec voluit, nec potuit, nisi per modicum tempus, eodem proin anno transivit Sator Allya Ujhelyinum, amoto ex inde Palsikio, qui interim aliter Parochiam Ujhelyiensem procurabat.

A. 1758. 4-a Aprilis denuo cum Agriensibus correspondet.

A. 1759. 14-a Iunii mortuus est Ujhelyini, acpto tantisper successore Georgio Rossy, qui cotum recte ex Parochia Rátz Kereszturiensi ad Dioecesim redierat.

Цей Андрій Бачинський називався також світилом після темряви⁴¹⁾.

6. Даниїл Гаврилович

За походженням із села Балашфалви Шароського комітату, був заохочений до навчання земляком єпископом Блажовським, після того як у Кошицях закінчив курс філософії, і також 1744 року як світський священник, прослухавши однорічний курс теологічних лекцій, захищав канони, був прийнятий до Кішдіанської семінарії для виховання о. ректором колегії, який, маючи привілей на свій розсуд прийняти когось, із особливої прихильності до греко-католиків, вибрав Гавриловича, який згодом, закінчивши теологічні лекції під керівництвом єпископа Емануїла, захистив усю теологію 1747 року, і повернувшись в єпархію й прийнявши св. сан, почав керувати гуменською парафією, яка після смерті Яреція, і навіть довше була вільною.

Приблизно три роки він пробув у Гуменному, але також протягом того часу постійно ухлявся від (виконання) парафіяльних справ, (241) як, зокрема, 1750 року, в якому під час канонічного візиту Емануїла був зайнятий, поки 1751 року, прийнявши наступником парафії Габіну, сам як суддя став помічником єпископа. 6 вересня 1752 року вже як суддя єпископа Емануїла в Кошицях, він був обраний доктором теології. 8 липня 1754 року він був посланий у Мараморош на місце Андрія Бачинського за вікарія з інструкцією. 28 серпня 1754 року він одержав призначення для вікаріату. 1760 року, коли не уніат єпископ Сінесій Арадинський почав висвячувати деяких для Марамороша, надійшло розпорядження в Марамороський комітат відкликати Сінесія. Однак цей не зміг заспокоїтись, після численних донесень й слідств він був звільнений з вікаріату 1761 року, і було доручено виконувати цей обов'язок Андрію Жеткею. — Але Гаврилович залишався в своєму господарстві, зокрема в маленькому білоцерківському монастирі й в іншому місці майже три роки, поки 1764 року не прийняв релігію ордену св. Василя В. 1765 року вже як монах з помічником Германом Хваталою прибув у Відень, маючи намір полагати деякі справи свого ордену. Повернувшись звідти, майже постійно він перебував у

Hic Andreas Bacsinszky nominabatur etiam: candela post fornacem lucens.⁴¹⁾

6. Daniel Haurilovits.

Oriundus ex Possessione Balásfalva, Comitatu Sárossiensi, per Episcopum Blazsovszky, patriotam ad studia pellectus, postquam Cassoviae cursum Philosophicum absolvisset, ac etiam Anno 1744, qua Saecularis ex Unius Anni Praelectionibus Theologicis Canones defendisset, susceptus fuit ad Seminarium Kisidianum pro Alumnatu per P. Rectorem Collegii, qui Privilegium habens pro suo voto suscipiendi aliquem, ex speciali erga Graeco-Catholicos favore elegit Haurilovitsium, qui proinde absolutis Praelectionibus Theologicis sub auspiciis Manuelis Episcopi defendit Universam Theologiam Anno 1747, et redux ad Dioecesium, susceptis S. Ordinibus, accepit regendam Parochiam Homonnensem, quae post mortem Iareczii, et quidem diutius vacabat.

Triennio circiter erat Hommonae, sed per illud etiam tempus abstrahabatur identidem Parochialibus, ut (241) signanter Anno 1750, quo cum Manuele Canonicam Visitam peragente occupabatur, donec anno 1751. Habina in Parochia successore accepto ipse stabiliter ad latus Episcopi permanere juberetur qua Causarum Auditor. A. 1752. 6-a Septembris qua jam Episcopi Manuelis Causarum Auditor Cassoviae Doctor Theologiae creatus est. A. 1754, die 8-a Iulii in locum Andreae Bacsinszky expeditus fuit ad Marmatiam pro Vicario cum instructione. A. 1754. 28-a Augusti pro Vicariatu accepit investituram. A. 1760, cum Episcopus non Unitus Sinesius Aradensis aliquos pro Marmatia ordinare incoepisset, venit intimatum ad Comitatum Marmarossiensis, ut reinvietur Sinesius. At nec hic in tranquillitate manere potuit, post multifarias delationes, et investigationes ex Vicariatu exauctoratus fuit anno 1761. jususque id Officii curare Andreas Zsettky. — Haurilovits autem manebat in sua oeconomia, signanter in Monasteriolo Fejéregyháziensi, et alibi annis ferme tribus, donec anno 1764, Religionem Ordinis S. Basilii M. ingressus fuisset. A. 1765, jam qua Religiosus cum adjuncto Hermanno Chvatala Viennam ascenderat Ordinis sui nonnulla negotia promoturus. Unde reversus, ferme constantem mansionem habebat in Monasterio Munkacsienis, tremulus, tamque exhaustus corpore, et viribus intraverat Monasterium, ut vix

⁴¹⁾ Список товариства єзуїтів слід погодити в Ужгородській єпископській бібліотеці.

⁴¹⁾ Album Soc. Iesu in Bibliotheca Episcopali Unghvar. consulendum.

мукачівському монастирі, трясучись, і так виснажений тілом і силою, прибув у монастир, так що вважали, що він ледве проживе рік, та все ж в монастирі знайшов відпочинок тіла й душі, прожив майже 20 неповних років у доброму здоров'ї.

7. Андрій Жеткей

Поки йшлося про усунення Гавриловича з Мараморського вікаріату, Лука Габіна призначався його наступником, зрештою, справа вже дійшла до того, що він, розпродавши своє майно в Гуменному, готувався відправитись у Мараморош, однак після зміни наміру єпископа, залишився в Ужгороді. Отже, цю посаду одержав Андрій Жеткей, який працював у мараморських Альпах уже чотири роки парохом у селі Ясіня, і до того про нього знали не тільки ті, які піклувались про Мараморош, але й будучи милім, 1761 року єпископ, зрештою, наказав йому виконувати обов'язок вікарія. 30 вересня 1761 року після візиту в Сатмар (242) Емануїл виступив із запереченням у канцелярію. Примітка. 10 років як було послано (заперечення) мараморському надзупану. 1761 року, після того як Сінесій, арадський єпископ не уніат почав знову призначати деяких для Марамороша, 20 липня надійшло розпорядження, на яке надзупан дав відповідь 6 жовтня. 25 жовтня 1768 року (з'явився) проект про наділ й будівлю для шкіл. 9 грудня того ж року Брадач одержав термінове розпорядження, за яким наказувалось відвідати Мараморош. Трохи згодом 24 грудня 1770 року був повернутий наділ біля церкви з побудованим будинком для народних шкіл.

8. Михаїл Тарасович

Андрій Жеткей був викликаний з Мараморського вікаріату для одержання консисторіальної посади в Мукачеві в червні 1772 року, водночас призначався його майбутнім наступником у Марамороші Михаїл Тарасович, якому також негайно наказали відправитись у Сигот, щоб одержав відомості й інформацію про мараморські справи й обставини, поки ще на місці залишався Жеткей. Але спільне перебу-

Примітка. Дивись в історії єпископа Емануїла про незгоди з єпископом Емануїлом та про погрози йому кайданами й тюрмою.

annum supervicturus putaretur et tamen Monasterio nactus quietem corporis, et animi, vix non solidos 20. annos in iugi bona valetudine complevit.

7. Andreas Zsettkey.

Dum de Haurilovitsii ex Vicariatu Marmatico amotione ageretur, Lucas Habina eidem pro successore destinabatur, imo eo jam res devenerat, ut idem rebus suis Homonnae distractis itineri ad Marmatiam se commiserit, mutatis tamen Episcopis intentionibus, Unghvarini remoratus. Obtinuit proinde munus hoc Andreas Zsettkey, qui in Marmaticis alpibus in possessione Kőrösmező jam a quadriennio Parochum agens, adeoque Marmatiae rem curantibus non tantum notus, sed etiam gratus, per Episcopum Anno 1761. finaliter munus Vicariale curare jubebatur. A. 1761. 30-a Septembris. Post Visitam Szathmár (242) dedit replicam ad Cancellariam Manuel. N. B. 10-o A. qua submissa fuit Supremo Comiti Marmarossiensis. A. 1761 cum Episcopus non Unitus Aradiensis Sinesius aliquos pro Marmatia denuo ordinare incepisset, venit intimatum 20-a Iulii, ad quod respondit Supremus Comes 6-a Octobris. A. 1768. 25-a Octobris projectum de fundo, et aedificio pro scholis. Eodem anno 9-a Decembris accepit Bradáts intimatum, quo jubebatur visitare Marmatiam, et adursorium. Paulo post A. 1770. 24-a Decembris resignatus fuit fundus Ecclesiae adjacentis cum supraaedificata domo pro scholis Trivialibus.

8. Michael Taraszovits.

Andrea Zsettkey ex Vicariatu Marmatico pro capienda statione Consistoriali Munkacsinum evocatione decreta Anno 1722. in Iunio, decernebatur una successor ejusdem futurus in Marmatia Michael Taraszovits, qui etiam indilate Szigethinum sese conferre jubebatur, ut donec etiam in loco adhuc manserit Zsettkejus, de rebus, et circumstantiis Marmaticis notitiam, et informationem caperet. At vix unius mensis erat simultanea

N. B. De discordia cum Episcopo Manuele, et catenis, carcereque eidem intentatis videatur in Historia Manuelis Episcopi.

вання цих двох вікаріїв у Сиготі тривало ледве один місяць. Бо трохи згодом вони одержали сумну звістку спочатку про важку немічність, а потім про смерть єпископа Іоанна і були викликані на похорони. Після такої метаморфози спільним рішенням було наказано, щоб Жеткей повернувся в Мукачево, а Тарасович на підставі повного права приступив до виконання вікаріївського обов'язку.

Названий Михаїл Тарасович був ужгородським парохом від 1778 року аж до 1780; його співробітниками були Михаїл Григорович, опісля канонік, і Деметрій Даніянович, опісля тополяньський парох, і великомихайлівський віцеархидиякон; — уже мертві.

9. Георгій Кевсегі

Із серенської парафії він був висвячений для Марамороського вікаріату, переселився в Сигот 1778 року, певний час проживав з Тарасовичем, поки цей, полагодивши свої справи, не відійшов.

Знаменитим й багатим став вікарій. З дозволу єпископа Бачинського він розподіляв маєтки й широ роздавав посади. На цій посаді, зібравши великі побори, кожного разу (243), коли був звинувачуваний і запрошений єпископом, але одним чи другим трансільванським конем заспокоїв ужгородського (єпископа).

В кінці 18 століття або приблизно 1800 року він був осліплений, і тому йому був даний коад'ютор Олександр Рогаці.

Але в цей час була встановлена типографія Будинського університету і шукали руського цензора. На цю посаду був призначений Рогаці, з 1803 року мертвий. Він був людиною великого таланту й невтомної старанності. За ним скоріше послідував нотаріус, ніж вікаріївський коад'ютор, або точніше капелан Іоанн Ольшавський, згодом переселився капеланом у Відень до св. Варвари.

Тоді Марамороський комітат вмiшався, щоб Георгій Кевсегі, одержавши посаду, поновився, що й було зроблено. Той же Георгій Кевсегі на допомогу біднішим юнакам, які відвідували греко-католицькі школи в Сиготі, зробив добродійну фундацію в розмірі 5000 флоринів.

10. За ним слідував 1806 року за вікарія в Сиготі канонік Василій Папп, даний на три роки від 1809 року.

11. Михаїл Табакович, професор теології, ставши каноніком у 1813 році.

12. Стефан Андрухович 1814 року призна-

duorum horumce Vicariorum Szigethini commo-
ratio. Paulo enim post, triste nuncium primo quidem de gravi infirmitate, dein de interventa morte Ioannis Episcopi acceperant, ac pro funere evocabantur. Post cuiusmodi Metamorphosim communi consilio Zsettkėjus Munkacsinum se transferre, Taraszovits autem Officium Vicariale pleno jure agredi jubebantur.

Dictus Michael Taraszovits ab anno 1778. usque 1780. fuit Parochus Unghvariensis; cooperatores ejus fuere: Michaël Gregorovits, postea Canonicus, et Demetrius Danijanovits, dein Parochus Topolyanensis, et V. A. Diaconus Nagy Mihályiensis; — iam mortui.

9. Georgius Köszeги.

Ex Parochia Szerencsensi ad Vicariatum Marmaticum promotus, transtulit se Szighetinum anno 1778. aliquo tempore Taraszovitsio cohabitavit, donec hic rebus suis compositis abscessisset.

Celebris, et dives evasit Vicarius. Ex concessione Episcopi Batsinszky beneficia distribuit, et dispensationes largiebatur. In hoc officio magnis exactionibus actis, toties, quoties (243) accusatus, et per Episcopum citatus exstitit, sed uno, altero sonipede Transylvanico mitigavit Unghvarinum.

Cum fine saeculi 18-i seu circa annum 1800 excoecatus fuit, et ideo datus ei Coadjutor Alexander Ragácsy.

Ast hoc tempore stabilita est Typographia Universitatis Budensis, et requirebatur Censor Ruthenicus. Ad hoc Officium resolutus est Ragácsy a 1803 mortuus. Fuit vir magni talenti, et indefessae diligentiae. Successit ei Notarius potius quam Coadjutor Vicarialis, aut rectius Capellanus Ioannes Olsavszky, tardius Viennam pro Capellano ad S. Barbaram transivit.

Eotum Comitatus Marmaros semet interposuit, ut Georgius Köszeги visu recepto Officio restitueretur, quod et factum est. Idem Georgius Köszeги, pro juvamine pauperiorum Szigethini scholas frequentantium Graeco-Catholicorum juvenum, in 5.000 flñis consistentem piam foundationem fecit.

10. 1806-o pro Vicario Szigethinum Canonicus Basilius Papp pro triennio datus a 1809. huic successit.

11. Michaël Tabakovits Professor Theologiae, quo 1813 Canonico facto.

12. Stephanus Andruhovits 1814. nominatur

чається вікарієм. Той же Андрухович 1815 року вже був обраний каноніком.

13. Петро Андерко, за національністю волох, священнослужитель у Братиславі, жонатий, став професором теології, а в 1816 році марамороським вікарієм. І оскільки на першому місці був кандидат Деметрій Бееті, на другому — Андерко, а Петро Петрецький — на третьому місці, волохи виступали проти цієї кандидатури й просили волоха Андерка. Після представлення кандидатури її величності, Петро Андерко був призначений.

Ледве цей зробив те, чого знамениті попередники не зробили, а саме побудував з твердих матеріалів зручний парафіяльний будинок на кошти високої королівської комори, як відповідного патрона.

(244) Глава 55

Про початок мукачівських шкіл моральної теології

Як тільки Емануїл утвердився в єпископаті, він негайно влітку 1744 року розпочав будувати школи біля парафіяльної церкви міста Мукачєва на парафіяльному наділі, але робота дуже повільно посувалась вперед або тому, що не було необхідних коштів, або тому, що майже без відпочинку Емануїл знаходився в поїздках та займався іншими публічними справами, тому розпочате будівництво було завершено тільки в 1747 році.

Завершивши шкільний будинок, він запросив керівників Березького комітату, щоб його оглянули й дали йому оцінку. 31 грудня 1747 року Емануїл, будучи у Відні, подав прохання до величності стосовно зарплати професорів у мукачівських школах, як свідчить хроніка того року. 20 лютого 1748 року він одержав резолюцію стосовно зарплати шкіл.

1 листопада того ж року, тобто другого шкільного року для навчання, зокрема, хлопчиків, був призначений тодішній мукачівський дяк Ієротей Андрєла, і тривав цей спосіб троякого навчання досить довго, бо традиції Ієротєя продовжував Олексій Кертєс, щоб, власне, зберегти принципи (навчання), але потім вся справа почала затухати.

Перелік професорів моральної теології в мукачівських школах

Першим професором у мукачівських школах був Георгій Чирський, син горватського паро-

in Vicarium. Idem Andruchovits 1815. jam Canonicus creatus est.

13. Petrus Anderko, natione Valachus, Posonii Clericus, uxoratus, factus est Professor Theologiae, et 1816. Vicarius Marmarosiensis. Et quoniam primo loco fuerat candidatus Demetrius Beöthy, Anderko secundo, et Petrus Petreczky tertio loco, Expostularunt Valachi contra hanc Candidationem, et petierunt Valachum Anderko. Candidatione Suae Majestati substrata Petrus Anderko est nominatus.

Vix hic praestitit, quod celebres Antecessores non praestitere, Scilicet credit e solidis Materialibus domum Parochialem commodam, sumptibus Excelsae Camerae Regiae, qua respectivi Patroni. (244)

Caput 55.

De origine scholarum Theologiae Moralis Munkaciensium.

Manuel ut primum se recollegit in Episcopatu, illico in aestate anni 1744. inchoavit aedificium pro scholis penes Ecclesiam Parochialem oppidi Munkács in fundo Parochiali, sed lente admodum progrediebatur opus, sive quod sumptus necessarii deerant, sive quod Manuel absque respirio ferme occupabatur excursionibus, et publicis aliis negotiis, unde aedificium coeptum nonnisi anno 1747. ad perfectionem deductum est.

Exacta domo scholari requisivit Universitatem Comitatus Bereghiensis ut eandem revideret, ac super ea attestatum daret. A. 1747. 31-a Decembris Viennae existens Manuel, instatiam dedit ad Majestatem pro salario Professorum in scholis Munkaciensibus, ut testatur minut. illius Anni. A. 1748. 20-a Februarii obtinuit pro salario scholarum Resolutionem.

Eodem anno 1-a Novembris, id est anno scholastico secundo pro docendis seorsive parvulis constitutus fuit Cantor Actualis Munkaciensis Ierotheus Andrela, et duravit is modus trifariam docendi sat diu, nam Ierotheo successerat Alexius Kertész, ut nempe initia secum ferrent, sed dein tepere coepit totum opus.

Series Professorum Theologiae Moralis, in scholis Munkaciensibus.

Primus in scholis Munkaciensibus Professor erat Georgius Csirszky, Parochi Horváthiensis, ex

ха з Горнського комітату, моральний теолог й будинський священнослужитель. Яким чином він став будинським священнослужителем, я не маю, що сказати, те є певне, що коли 1747 року він повернувся з навчання, восени йому як висвяченому диякону єпископ, який відправився у Відень, негайно доручив турботу про школи, а саме як стосовно хлопчиків, так стосовно й старших, або учнів, які готувались для св. сану, а потім, по-друге, в середині 1748 року приступив Сімеон Орлай, кошицький світський філософ, зокрема для навчання хлопчиків, і, таким чином, Чирський потім турбувався лише про моралістів, поки наступного 1749 року, прийнявши наступником у професурі Іоанна Палчика, (245) він приступив до керівництва Чинадієвською парафією, яка знаходилася за Мукачевом, де потім він навіть виконував обов'язок окружного віцедархидякона аж до 1755 року, в якому місяць жовтень вважається 31 березня (за старим стилем). Він прийняв наступником у парафії Іоанна Ніжаловського, переведеного сюди з Фанчикова.

Єпископ Емануїл, 1747 року повернувшись у Повч, і не відвідавши Мукачево, відправився в Трансильванію в Сібіу в справі духовенства, як королівський комісар 15 травня 1748 року в назначений час, і, таким чином, повернувшись звідти, в Мукачеві висвятив Чирського, маючи, як в іншому випадку, трагедію з Баркоці.

Після Чирського школи були доручені Шустая, але він ледве мав якусь турботу про них, або хотів мати, зваливши всю роботу на Палчика, як тільки він був висвячений.

Іоанн Палчик, тирнавський вихованець, після висвячення в 1749 році, працював росвігівським парохом і був другим після Чирського професором у мукачівських школах моральної теології, і це протягом трьох років, тобто 1750, 1751 і 1752, потім цю провінцію він віддав Героргію Шуркові, а сам став свалаявським парохом; потім, однак, після смерті професора Деметрія Дороша, 1756 року він знову прибув у Росвигово, де керував парафією і вчив учнів, але під кінець того ж року прибув Іоанн Брадач і постійно був призначений професором, а Палчик після перебування якогось часу в росвігівській парафії, 1758 року перевівся в бактянську парафію Саболчського комітату, потім в гудянську, в якій також помер 5 березня 1763 року.

Примітка. Спочатку висвячений Палчик залишався тільки біля Шустая, поки після якогось часу тимчасовий росвігівський адміністра-

Comitatu Tornensi filius, Theologus Moralis, et Clericus Budensis. Qua ratione Clericus Budensis fuerit, non habeo, quod dicam, id certum est, ei dum anno 1747. ex studiis venerat in authumno qua Diacono ordinato illico per Episcopum Vienne abeuntem demandatam fuisse curam scholarum, et quidem tam quoad parvulos, quam quoad majores, seu pro S. Ordinibus aspirantes studiosos, dein vero accessit 2-o sub medium Anni 1748. Simeon Orlay, saecularis absolutus Philosophus Cassoviensis, pro docendis seorsive parvulis, atque ita Csirszky dein Moralistarum tantummodo curam habuit, donec Anno subsequo 1749. accepto successore in Professoratu Ioanne Palcsik (245) ille ascendisset ad regendam Parochiam Szent Miklósiensem, supra Munkács habitam, ubi dein etiam munere V. A. Diaconi Districtualis fungebatur usque ad Annum 1755. quo Mensis Octobris, die (: Stylo veteri:) 31-a Martius est. Accepit successorem in Parochia Ioannem Nizsálószky ex Fancsika huc translatum.

Manuel Episcopus 1747 redux Pócsinum, et nec visitato Munkacsino ad Transylvaniam Cibinium in negotio Cleri, qua Commissarius Regius pro 15-a May, 1748. praefixo termino abscessit, ac sic inde redux Munkacsini ordinavit Csirszkium, habita, ut alibi, Tragoedia cum Barkóczio.

Post Csirszkium Susztajo commissae fuerunt scholae, sed is vix aliquam curam earum seu habuit seu habere voluit, toto in Palcsikium, ut primum ordinatus fuit, opere rejecto.

Ioannes Palcsik, Alumnus Tyrnaviensis post Ordines Anno 1749. susceptos agebat Parochum Oroszvéghensem, et secundum post Csirszky in scholis Munkaciensibus Theologiae Moralis Professorem, idque annis tribus, id est: 1750. 1751. et 1752. dein provinciam hanc cessit Georgio Scsurkoni, ipse vero factus est Parochus Szolyvensis; inde autem post mortem Professoris Demetrii Doros, Anno 1756. rursus ad Oroszvégh venit, ubi Parochiam administravit, et scholasticos docebat, sed venit sub finem ejusdem Anni Ioannes Bradáts et stabiliter Professor constitutus est, Palcsik autem post exactum in Parochiam Baktensem in Comitatu Szabolcsensi, dein ad Hujajensem, in qua etiam mortuus est 5-a Martii, 1763.

NB. Palcsik primum ordinatus manebat tantummodo penes Susztaium, donec post aliquod tempus Orlaio interimali Administratore Oroszvéghensi ad Palágy translato Palcsik Parochiam Oroszvéghensem obtinisset.

A. 1752. scholas Latinas Triviales docebat Munkacsini Ioannes Körmezky.

тор Орлай не був переведений в Паладь. Палчик одержав росвігівську парафію.

1752 року в тривіальних латинських школах учив в Мукачеві Іоанн Кермецький.

Георгій Шурко з тирнавського вихованця був третім у мукачівських школах професором теології близько одного року, однак як тільки із священнослужителя вийшов Деметрій Дорош, він став професором, а Шурко був призначений в севлюську парафію, яка була вакантною після звільнення Георгія Росі, де згодом навіть виконував обов'язок угоцького архidiaкона, але незабаром, а саме 1758 року помер, і скоро того ж року (246) одержав у парафії наступника Данієля Бабиловича.

Деметрій Дорош також з тирнавського вихованця, будучи четвертим у мукачівських школах професором теології, почав виконувати цей обов'язок дня 22 лютого (за старим стилем) 1754 року, водночас був призначений після декількох днів також росвігівським парохом, і не пробувши цілі два року на такій посаді, на самому початку 1756 року він помер, і був похований в монастирі св. Миколая біля Мукачева, і як мав знамените ім'я в професурі, так і в росвігівській парафії, взяв тимчасовим наступником, як уже вище було сказано, Іоанна Палчика, який повернувся із Сваляви на цю посаду, однак закінчив тільки один шкільний рік, бо на початку наступного шкільного року зайняв кафедру Іоанн Брадач.

Іоанн Брадач також з тирнавського вихованця, будучи п'ятим у мукачівських школах професором теології, розпочав свій шкільний рік 5 грудня 1756 року, в якому, як свідчить його рукопис, з 80 учнів було тільки 7, які знали писати. Це було великим недоліком спільності цих шкіл, тому що Брадач був слабким у латинських науках, майже ніяким у руських, бо він не мав твердого ґрунту під собою; для наслідування методу навчання, який використовувався в латинських школах: лавки, кола, циркулі, ввів схоластичні методи аргументації, описи латинських авторів дуже недосконало переклав на руську, і звідси навів зі своєї дуже багато недоречної, звідси є: «коло» *circulus*, «колесник» *circularius*, *scabellum* «свдалище», *jurisdictio* «свободоречение» та ін. Не одобрювати щось брадачівське — значило зачіпати знищю ока Ольшавського, і тому допустив такі недогляди. Таке вчення неможливо було б Брадачу навіть виголосити з публічної кафедри, якщо б його вчення не було виправлено власною рукою єпископа.

Georgius Scsurko ex Alumno Tyrnaviensi tertius in scholis Munkacsiensibus Theologiae Professor circiter uno anno, verum ut primum ex Clerico exivit Demetrius Doros, is Professor factus, Scsurko autem dispositus fuit ad Parochiam Szörlösiensem, amoto Georgio Rossy, vacantem, ubi subseque etiam munus Archi Diaconi Ugocsiensis gerebat, sed non multum post tempus, anno utpote 1758. demortuus est, et eodem mox anno (246) accepit in Parochia successorem Danielem Babilovits.

Demetrius Doros ex Alumno aequè Tyrnaviensi Quartus in scholis Munkacsiensibus Theologiae Professor coepit hoc munere fungi Anno 1754. die (: Stylo veteri:) 22-a Februarii, denominatus una aliquot post dies etiam Parochus Oroszvéghensis, sed nec biennio toto in statione talismodi exacto, sub ipsum anni 1756. exordium mortuus est, et in Monasterio S. Nicolai ad Munkács sepultus, habuitque nomen celebratum tam in Professoratu, quam et in Parochia Oroszvéghensi, accepit interimalem successorem, ut jam supra dictum est, Ioannem Palcsik, ex Szolyva pro hac statione reducem, qui tamen dumtaxat unum annum scholasticum finivit, nam cum initio Anni scholastici sequentis occupavit Cathedram Ioannes Bradáts.

*Ioannes Bradáts ex Alumno pariter Tyrnaviensi quintus in scholis Munkacsiensibus Theologiae Professor inchoavit suum annum scholasticum 1756. 5-a Decembris, quo ut ipsius autographum testatur, ex 80. Discipulis nonnisi 7. erant, qui pennam ad formandos Characteres sumere norant. Id magno cum detrimento universi harum scholarum evenit, quod Bradáts in Studiis Latinis exiguus, in Ruthenicis ferme nullus, cum non haberet, ubi solide figat pedem; ad imitationem methodi docendi in scholis latinis usitatae scabellae, circulos, circularios, modos argumentandi scholasticos introduxit, paraphrases auctorum latinorum crudissime vertit in Ruthenicum, et hinc multa de suo ineptissima protulit, hinc sunt: „коло“ *circulus*, „колесник“ *circularius*, *scabellum* „свдалище“, *Jurisdictio* „свободоречение“ etc. Bradacsianum aliquid non approbare, fuit pupilam oculi Olsavszkii tangere, et ideo tam hiulca est passus. Impossibile fuisse Bradácsio vel talem Doctrinam de publica Cathedra tradere, nisi ejus Terniones manu propria Episcopi correcti exstarent.*

24 грудня 1760 року він був призначений кафедральним архідияконом через належне висвячення за прийнятим звичаєм. 16 квітня 1764 року, як депутат єпископа й духовенства, він дійсно був посланий у Відень з довірчими листами.

Коли за нього Емануїл настійно просив, щоб йому вирішили дати помічника, він також подав прохання до величності. (247) 27 березня 1767 року він був призначений Емануїлом вікарієм і генеральним суддею. Коли він одержав висланого йому документа, 9 квітня Брадач йому пише таким чином: «Що ваше високопреосвященне панство вирішило, я приймаю».

Про професора Іоанна Блажовського

Тому, що Іоанн Брадач після одного чи другого проведеного року в професурі залучався до всіх кафедральних справ, зрештою, при такій великій кількості в єпископа родичів і свояків, які насправді керували єпархією, він ввійшов у їх довір'я, щоб сам у порівнянні зі всіма призначався на вищі посади, вони ж розуміли, яким чином уже можуть полегшити його професорські труди, і яким чином має бути даний йому помічник, щоб він берігся для більших справ, але він дуже розумів, що те угруповання спонукало, щоб такого помічника знайти, який би нічим не перевершував Брадача взагалі теолога останнього класу, і за нього навіть у найменшому попередньо не вирішував, таким бачився їм Іоанн Блажовський. 1760 року, вийшовши з егерської семінарії, хоч він мав незначну освіту, однак був дуже скромним, вважався не настільки малим, як ніяким, будучи у Брадача у великій милості, і особливо вже під кінець того ж 1760 року після смерті Олексія Шустая, кафедрального архідиякона, він був шановним. Тому Блажовський як другий професор провів близько року в Мукачеві, але далі залишатись він не зміг із-за відсутності зарплати і тому, що не було жодної іншої фундації для того ж професора, було вирішено єпископом, щоб для його утримання кожний парох щорічно вніс маріан, а дяк — септенарій, і ця зарплата вимагалась відповідними службовцями в округах; великий галас стався тому, що за той саме рік уже не було якоїсь плати від батьків за шкільне навчання. Таким чином Блажовський 26 серпня 1762 року був призначений після звільнення з Уйгеля Стефана Ольшавського на уйгельську парафію, в якій після

A. 1760. 24-a Decembris constitutus fuit Archidiaconus Cathedralis, per Investituram more consueto stilisatam. A. 1764. 16-a Aprilis qua Deputatus Episcopi, et Cleri Viennam effective expeditus cum Credencialibus.

Cum pro eo Manuel instaret, ut sibi Coadjutor [em] resolveretur, ille quoque ad Majestatem dedit Instantiam. (247) A. 1767. 27-a Martii constitutus fuit per Manuelem Vicarius, et Causarum Auditor Generalis. Instrumentum sibi submissum ubi accepisset, Bradács rescribit 9-a Aprilis, ita: Quod Illiŕma D. Vestra constituit, ego accepto.

De Professore Ioanne Blazsovszky.

Cum Ioannes Bradács post unum, alterumve in Professoratu exactum annum ad omnia Cathedralia negotia adhiberetur, imo in tantum se apud Episcopi cognatos, et affines, qui reipsa statum Dioeceseos in potestate habebant, insinuasset, ut is unus prae omnibus ad majora destinaretur, dispiciebant iidem, qualiter jam labores ipsius Professorales allevari possent, et qua ratione Coadjutor ei dandus foret, ut is ad majora servaretur, sed hoc sollicitam vehementer tenebat factionem illam, ut talis Coadjutor inveniretur, qui Bradácsium postremae omnino classis Theologum nihilo superaret, neque illi vel in minimo praejudicaret, Talis iisdem visus est Ioannes Blazsovszky, Anno 1760. ex Alumnatu Agriensi prodiens, qui cum scientiae foret exiquae, modestiae vero summae non tam pro minore, quam pro nullo habebatur, penes Bradácsium in magna gratia equitans, et praesertim jam sub ejusdem 1760 anni finem post mortem Alexii Susztay Archidiaconi Cathedrali honoratus. Exegit proinde Blazsovszky, qua secundarius Munkacsini Professor Annum circiter, sed ultra permanere ob subsistentia defectum non poterat, cum etenim nulla pro eodem Professore alia fundatione habita, id per Episcopum statutum fuisset, ut pro intertentione ejusdem omnis Parochus marianum, Cantor autem septenarium annue contribueret, et haec pensio per respectivos Officiales in Districtibus exigeretur; Magnus clamor factus est adeo, ut pro illo quidem anno nec a Parentibus Scholarium iam aliquid quidpiam exactum fuerit. Ita proinde Blazsovszky Anno 1762 26-a Augusti investitus post amotum Ujhelyino Stephanum Olsavszy dispositus est ad Parochiam Ujhelyensem, in qua post 12. annos modesto genio suo conformiter transactos, mortuus est die

12 злагоджено проведених років своїм скромним розумом, помер 11 липня 1774 року, прийнявши незабаром у парафії наступником Матіаса Пала.

Глава 56

Емануїл не пропускав жодної нагоди, щоб не винайти якогось методу, яким би він посував це будівництво своїх мукачівських шкіл. Таким чином, я хочу тут нагадати, як (248) він відповів на всі інші пункти, вислані йому з Риму як апостольському вікарію під кінець 1758 року, після того як він скористався нагодою дати відповідь про заснування семінарії з обіцянкою, що він в цьому матиме допомогу, щоб одержати якусь допомогу для мукачівських шкіл, але тому, що сприяння полягало скоріше в тому, щоб він приймав руських вихованців для утримання в Римі, однак Емануїл не хотів мати жодних римських теологів, вся справа була зведена нанівець.

Що зробив Емануїл зі своїм депутатом Брадачем, щоб справа мукачівських шкіл покращала, видно з того, що він просив од величності, щоб 6 егерських вихованців були переведені в Мукачево, звідси з 1200 флоринів Емануїл одержав для утримання 10 вихованців зі своїм співбратом.

Даниїл Бабилевич, як заступник

Після того як Іоанн Брадач на початку 1764 року, як вище сказано, як депутат духовенства відправився у Відень, і там довше затримався, а тим часом пустували школи, великий галас знявся не тільки вдома, але й поза домом, зокрема, коли Габіна перебільшено представив цю справу вище, що королівські гроші, призначені для шкіл, направлялись на інші потреби, отже, Емануїл, боячись більшої образи, бажаючи не тільки на ділі піклуватись про професора, наказав, щоб він, як уже сказано, призначений парохом у Росвигово, водночас турбувався про школи. Під кінець 1765 року, таким чином, зробив наскільки зміг як в Росвигові, так і в школах протягом одного року, власне, під час великого напливу молоді, і багато навіть було висвячено, але коли розпочав інший шкільний рік, йому було наказано турбуватись тільки про парафію, а Іоанн Пастелій заступником був призначений.

11-a Julii Anno 1774 accepto mox in Parochia successore Mathia Páll.

Caput 56.

Nullam occasionem praetermittebat Manuel quin aliquam methodum adinveniret, qua institutum hocce suarum scholarum Munkacsiensium proveheret. Ita commemoratum hic volo, qualiter nam (248) cum inter reliqua puncta, sibi qua Vicario Apostolico Roma ad respondendum sub anno 1758. submissa occasionem accepisset de Seminario proponendo cum promissione, ut in hoc adjumentum habeat, egerit per omnia, ut aliquid subsidii pro scholis Munkacsiensibus obtineret, sed quia totaliter favores in eo potius consistebant, ut Alumnos Ruthenos Romae intertenendos reciperet, Manuel autem mallet habere nullos, quam Romanos Theologos, totum negotium evanuit.

Quidnam egerit Manuel cum Deputato suo Bradáts, ut negotium scholarum Munkacsiensium ad meliorem statum poneretur videre est inde, quod a Majestate petierit, ut 6. Alumni Agrienses Munkacsinum transferantur, unde ex 1200. flñis intertenendos recepit Manuel Alumnos 10. cum confratre suo.

Daniel Babilovits, qua Supplens.

Posteaquam Joannes Bradáts sub initium anni 1764. ut supra dictum, qua Deputatus Cleri Vienne ascendisset, ibique diutius moras neceret, et scholae interim vacarent, magnus clamor factus est, non domi tantum, sed foris etiam, praesertim ubi Habina exaggerative negotium hoc altius repraesentasset, quod pecunia Regia pro scholis destinata in alios usus converteretur, metuens ergo Manuel majorem subsumptionem, non tantum reipsa de Professore in realitate providere volens, hunc, ut jam dictum, in Oroszvégh constitutum Parochum jussit una scholarum curam habere sub finem Anni 1765. fecit itaque quantum potuit jam in Oroszvégh, jam in scholis occupatus per decursum unius Anni inter magnum sane confluum juventutis, et complures etiam ad Ordines promoti sunt, sed cum Annum scholasticum alter inchoasset, solam Parochiam curare jussus, et Ioannes Páztelyi qua supplens constitutus est.

Що зробив Брадач для покращання справи стосовно мукачівських шкіл після смерті Емануїла, видно з того, що маленька будова приводилась у краший стан, зокрема ж негаймо для (249) священнослужителів послав у Егер 7, і з них прийняв й одяг в сутану священнослужителя дяка, а саме: Луку Швігара та Михаїла Кручая.

Лука Швігар, син дяка, а інакше Поповича, із села Ольки Земплинського комітату, народжений 18 жовтня 1747 року.

Михаїл Кручай народжений 19 листопада 1748 року. 29 березня 1768 року граф Шенборн так писав Брадачу про необхідність прийняття вихованців у Мукачеві: «Щоб неосвічені не приймалися і не висвячувались».

Справді, Брадач вирішив влаштувати іспит для тих, які, очевидно, в тому році приймалися в мукачівські школи: Лука Швігар, Михаїл Кручай, Олексій Станчак, Іоанн Козубський, Якоб Ставроський, Михаїл Молнар, Михаїл Ройкович.

Саба Андрейкович — ад'юнкт

Син ториського пароха, із Спиша, інакше вихрещений Симеон, але прийнявши сан монаха ордену св. Василія, названий Саба, прийнятий з (класу) риторики в (клас) релігії. Філософію приватно слухав у Повчі, в о. пріора Паппа Францісканця, потім теологію в Кошицях на церковні кошти з оо. Арсенієм Коцаком та Антонієм Коцаком.

Глава 58

Даниїл Бабилевич — професор, як вище
Матіас Палл

Кажуть, що він із села Коритняни був запрошений 1771 року в мукачівські школи. Протягом трьох років він похвально займав ту посаду, але відчув огиду, як сам, звичайно, висловлювався, із-за кафедральних безпорядків. І тому він чекав слушної нагоди перейти на парафію задля якоїсь вигоди. Отже, після того як представився таким, появилася вакансія внаслідок смерті Іоанна Блажовського 1744 року на Уйгельській парафії, на яку він претендував й одержав. Трохи згодом, також після смерті того ж року Андрія Запальського, архіпресвітера Уйгельського округу, замінив його тільки на окружній службі, але вже не ар-

Quid egerit Bradáts pro negotio scholarum Munkacsiensium augendo, post mortem Manue-
lis, exinde patet, quod aedificiolum ad statum meliorem repararet, signanter autem illico pro Clericis (249) Agriam expedivit 7 et ex his suscepit, induitque veste Clericali duos, nempe Lucam Svi-
gar, et Michaëlem Krucsay.

Lucas Svirar, filius Cantoris, sed alias Popoviti-
sii, ex possessione Olyka, in Comitatu Zemplén,
natus 1747. 18-a Octobris.

Michaël Krucsay natus 1748. 19-a Novembris.
A. 1768. 29-a Martii Comes Schoenborn de susci-
piendis Munkacsini Alumnis ita Bradascio scribit:
Ne inculti suscipiantur, et ordinentur.

Reipsa institui fecit Bradács examen eorum, qui
videbatur eo anno in scholis Munkacsiensibus
praecipui: Lucas Svirar, Michaël Krucsay, Ale-
xius Sztancák, Joannes Kozubszky, Iacobus Sztar-
vrószky, Michaël Mólnár, Michael Rojkovits.

Sabbas Andrejkovits Adjunctus.

Filius Parochi Toriszkcensis, ex Scepusio, alias
Simeon baptisatus, sed assumpto statu Religiosi
Ordinis S. Basilii, Sabbas dictus, susceptus ex
Rhetorica ad Religionem. Philosophiam privatim
audivit Pócsini, sub P. Priore Papp Franciskano,
dein Theologiam Cassoviae expensis Religionis
cum PP. Arsenio Koczák et Antonio Koczák.

Caput 58.

Daniel Babilovits, qua Professor, ut supra.
Mathias Páll.

Ex Provincia Kereknyensi, dicitur ad scholas
Munkacsiensis vocatus Anno 1771. tribus Annis
stationem illam laudabiliter tenuit, at taedio affi-
ciebatur, quemadmodum ipse exprimere solebat,
ob tumultus Cathedrales, et ideo omnem pro com-
moda aliqua Parochia exeundi oportunitatem cir-
cumspectabat. Cum itaque talis se obtulisset,
enata per mortem Ioannis Blazovszky anno 1774.
interventam vacantia Parochiae S. A. Ujhelyien-
sis, ad hanc disponi petiit, et obtinuit. Paulo post,
etiam defuncto eodem Anno Andrea Zapalszky,
Districtus Ujhelyensis Archi-Presbytero, huic tan-
tum in Officio Districtuali successit, sed non jam
Archi Presbyter, verum V. A. Diaconus nomina-

хіпресвітером. але призначений віцесархидіаконом. ввів (свій) стиль стосовно всіх інших також по всій єпархії.

Після того як 1776 року він урочисто був введений в капітул. Палл також був призначений титулованим каноніком.

Коли виникла небезпека переводу шкіл в Ужгород, (це) вже вважалось вирішеним, щоб (250) монах більше не був професором, вищезазначений Саба Андрейкович на знаменитій конгрегації того ж року був обраний повчанським ігуменом, і там же трохи згодом помер.

Іоанн Копчай

Народився в Шароському комітаті, в селі Верхнє-Мірошові, закінчивши філософію в Кошицях, 1767 року був прийнятий кандидатом для латинського обряду і був посланий у Відень до Пазманя, але звідти вигнаний, постійно просив його прийняти до обряду, і, нарешті, коли єпископ Брадач був у Відні, він був прийнятий 1771 року, і повернувшись у єпархію, після висвячення, одержав розпорядження зайняти вакантну Рац-Феєртовську парафію, після відходу Теодора Шаркаді. З цієї (парафії) він був викликаний у мукачівські школи на місце Матіаса Палла. Він працював професором три роки. Після цього 1777 року він перевівся на дорозьку парафію, про яку після смерті Теодора Шаркаді тривалий час турбувався адміністратор Елій Удварі. Згодом на святі урочисто прийнятої інсталяції Мукачівського капітулу, сам також одержав титул високопреподобного шановного каноніка.

Він залишився в Дорозі до 1793 року, в якому, прийнявши заступником Григорія Тарковича, перейшов у Березький комітат, на Великолучківську парафію, на місце Михаїла Гуменовича, але проживши в Лучках лише один рік, одержав наступником Іоанна Ляховича, однак сам перейшов у Великий Севлюш, на місце Андрія Кутки, однак 1796 року після того як Матіас Палл був переведений з Уйгельської парафії в капітул, Копчай зайняв його місце в Уйгелі.

Після відходу Копчая були два кандидати для професури, а саме Елій Удварі викликаний з Дорогу, таким чином, щоб керував Мукачівською парафією, і водночас турбувався про школи, а Іоанн Кутка був призначений начальником єпископської канцелярії. І на початку шкільного року не розпочались негайно лекції, тому що міркували, чи вони повинні вчити при лампі, чи при якомусь розподілі або часу, або

тис, stylo quoad omnes alios etiam per totam Dioecesium inducto.

A. 1776. cum introductum Capitulum solenniter fuisset, Páll quoque denominatus est Canonicus Titularis.

Cum scholarum Unghvarinum translatio immineret, et jam deliberatum haberetur, ne Religiosus (250) Professore amplius ageret, Sabbas Andrejkovits, superius dictus, in Congregatione eodem Anno celebrata Hegumenus Pócsensis electus est, et ibidem paulo post demortuus.

Ioannes Kopcsay.

Natus in Comitatu Sárossiensi, possessione Felső Mirossó, absoluta Cassoviae Philosophia anno 1767. pro candidatura susceptus est pro Latino Ritu, et ad Pazmaneum Viennam missus, sed unde motus, identidem rogabat ad ritum recipi, ac tandem Episcopo Bradáts Viennae existentem, Anno 1771, receptus, reduxque ad Dioecesim, post Sacros Ordines susceptos, accepit dispositionem pro Parochia Rác-Fejertóensi, post discesum Theodori Sarkady, vacante. Ex hac ad scholas Munkacienses in locum Mathiae Páll 1774. evocatus, egit Professore triennio, post quod 1777-o pro Parochia Doroghiensi, quae post mortem Theodori Sarkady nonnisi per administratorem Eliam Udvary longiori tempore curabatur, dispositus, se translocavit, posteaquam in festo assumptionis penes solennitatem installationis Capituli Munkaciensis ipse etiam titulo Reverendissimi Honorarii Canonici condecoratus fuisset.

Doroghini mansit ad annum 1793. quo accepto successore Gregorio Tarkovits, transivit ad Comitatum Bereghiensem, Parochiam Nagy Lutskensem, in locum Michaëlis Humenovits, sed nonnisi uno anno in Lucsa exacto, accepit successorem Ioannem Lyachovits, ipse vero transivit ad Nagy Szöllös, in locum Andreae Kutka, anno vero 1796. postquam Mathias Páll ex Parochia S. A. Ujhelyiensi ad Capitulum promotus est, Kopcsay ejus stationem occupavit Ujhelyini.

Post abitum Kopcsay duo erant candidati pro Professoratu, Elias nempe Udvary evocatus Doroghino, ita ut administraret Parochiam Munkaciensem, una et scholastica curaret, ac Ioannes Kutka ad latus Episcopi constitutus, qua Cancellarius eodem modo, nec statim sub initium Anni scholastici praelectiones inchoarunt, quod deliberarent, an laternis, vel quali partitione seu temporis, seu materiae praelegendae opus exequi deberent, donec coaluissent in eo, ut medio priori anno solus Kutka, et posteriori solus Udvary scholas

викладання матеріалу, поки не зійшлися на тому, щоб на першому році вчив сам Кутка, а наступному сам Удварі, але це вийшло інакше, бо Кутка залишився в розпочатій справі, а Удварі даремно намагався щось (251) зробити. Але цьому мукачівському професорові залишився тільки один рік, бо наступного року, тобто 1778 школи були переведені в Ужгород, і він для продовження (читання) лекцій також перейшов туди.

Глава 59

Висновки

По-перше, отже, ясно, що школи були в Мукачеві від 1747 до 1778 року.

По-друге, взагалі вони принесли велику користь, однак вона була б значно більшою, якщо б серйозно було зроблене те, що треба було зробити. Однак з боєм я повинен визнати, що добре було зроблено тільки з 1771 року, коли була введена фундація, до 1777 року, коли помер Копчай, все інше планувалось.

По-третє, залишилися тривіальні школи.

По-четверте, я не пишу більше нічого про школи цієї єпархії, сподіваюсь, що хтось опише ужгородські (школи), маючи знання й більший матеріал для написання. Я тепер хотів писати тільки про мукачівські (школи), закінчивши це, перестаю писати й закінчую цей твір.

frequentaret, sed hoc aliter evenit, nam Kutka mansit in possessorio inchoato, Udvaryo inultum quid (251) tentante. At unus duntaxat annus huic Professori Munkaciensi successit, Nam anno sequenti, id est: 1778. scholae Unghvarinum translatae sunt, et ille quoque praelectiones continuaturus, eorsum transivit.

Caput 59.

De consecrariis huc pertinentibus.

1-o Patet ergo scholas Munkacsini duravisse ab Anno 1747, ad annum 1778.

2-o Magnus omnino fructus ex illis haustus, at longe major fuisset, si serio id actum fuisset, quod agi debuit, at cum dolore fateri debeo, sincere nonnisi ab Anno 1771. quo fundatio inducta est, ad Annum 1777. quo Kopcsay discessit, actum fuisse, reliqua omnia factionibus involvebantur.

3-o Manserunt scholae Triviales.

4-o Nil amplius scribo de scholis Dioeceseos hujus, exspecto factum, ut aliquis describat Unghvarinenses, notionem utique, et uberiores scriptionis materiam habiturus, nunc ego de Munkaciensibus tantum scribere volui, unde hoc executus, manum de tabula amoveo, et huic opusculo impono finem.

RESUMÉ

Mychajlo LUČKAJ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Publikovaný materiál je pokračovaním 4. zväzku cirkevných a svetských dejín karpatských Rusínov — od kapitoly 40. po poslednú 59. kapitolu. Začiatok tohto zväzku bol uverejnený v Zborníku Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku č. 17.

V tomto pokračovaní sa čitateľ dozvie o založení typografie v Mukačeve, o zázračnej blašovskej a povčanskej ikone, o smrti biskupa Bradáča, o zakladaní seminárov a o prijímaní na štúdium gréckokatolíckeho obradu do seminára v Jágri, o významných ľuďoch Mukačevskej diecézy 18. storočia, nájde tu údaje o mukačevských školách a iné.

РЕЗЮМЕ

Михайло ЛУЧКАЙ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Данный материал является продолжением 4-ого тома церковной и светской истории карпатских русинов — от главы 40 до последней 59 главы. Начало этого тома было напечатано в Сборнике Музея украинской культуры в Свиднике № 17.

В этом продолжении читатель найдет сведения об основании типографии в Мукачево, о чудотворной блашовской и повчанской иконах, о смерти епископа Брадача, об основании семинарий и о приеме студентов в Эгерскую семинарию для изучения униатского обряда. Кроме того в тексте находятся сведения о известных личностях Мукачевской епархии XVIII века и сведения о мукачевских школах.

ZUSAMMENFASSUNG

Mychajlo LUČKAJ. *Historia Carpato-Ruthenorum*

Das veröffentlichte Material ist eine Fortsetzung des 4. Bandes der kirchlichen und weltlichen Geschichte von Karpatenruthenen, von dem 40. Kapitel an bis zum 59. Kapitel. Der Anfang dieses Bandes wurde in Sammelband des Museums der ukrainischen Kultur in Svidnik Nr. 17 veröffentlicht.

In der vorliegenden Fortsetzung kann der Leser Informationen zur Gründung der Typographie in Mukatschewo gewinnen, sowie auch zur wundertätigen Blaschower und Powtschaner Ikone, zum Tode des Bischofs Bradáč, zur Gründung von Seminaren und zur Aufnahme für das Studium des griechisch-katholischen Ritus im Seminar in Jáger, zu den bedeutenden Persönlichkeiten der Mukatschewoer Diözese des 18. Jahrhunderts; der Leser kann hier Angaben über die Schulen in Mukatschewo u. ä. m. finden.

**НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У СВИДНИКУ
№ 18**

Словацьке педагогічне видавництво
815 60 Братислава, вул. Сасінкова, 5
Відділ української літератури
080 01 Пряшів, вул. Пожіарніцька, 15

видало як свою 470 публікацію

Відповідальний редактор Богдана Марець
Художній та технічний редактор Ладіслав Цупер

Друкував ПОЛИГРАФ у Пряшеві

ISBN 80—08—01645—0

**VEDECKÝ ZBORNÍK
MÚZEA UKRAJINSKEJ KULTÚRY VO SVIDNÍKU
Č. 18**

Slovenské pedagogické nakladateľstvo
815 60 Bratislava, Sasinkova 5
Oddelenie ukrajinskej literatúry
080 01 Prešov, Požiarnická 15

vydalo ako svoju 470. publikáciu

Zodpovedná redaktorka Bohdana Marecová
Výtvarný a technický redaktor Ladislav Cuper

Tlačil POLYGRAF, spol. s r. o. v Prešove

ISBN 80—08—01645—0



СОДЕРЖАНИЕ:

1. Обще-календарныя свѣдѣнія.
2. Мѣсяцесловъ.
3. Алфавитный именовсловъ.
4. Акафистъ Пресвятѣй Богородицѣ ради чудотворнаго Ея образа „Нечаянная Радости“.
5. Пророчества въ русской литературѣ [А. Хомяковъ. Гр. А. Толстой и В. Соловьевъ].
6. Очеркъ исторіи и дѣятельности Братства пр. Юва Почаевскаго.
7. Объявленія и пр:

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ— ПЕРШОДЖЕРЕЛА

„HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM“ МИХАЙЛА ЛУЧКАЯ (1789-1843)

Historia Carpato-Ruthenorum V/1, Михайла Лучкая
(Lutskay M., Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria Sacra, et
Civilis, Cassoviae, 1843)

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 20,
Пряшев, 1995, стр. 83-185

ІСТОРІЯ
МУКАЧІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ,
УКЛАДЕНА
ІВАНОМ ПАСТЕЛІЄМ,
СТАРШИМ НАСТОЯТЕЛЕМ
МУКАЧІВСЬКОГО КАПІТУЛУ,
А ВИДАНА

МИХАЙЛОМ ЛУЧКАЄМ,
ЛУККЬСКИМ ПРИДВОРНИМ
НАСТОЯТЕЛЕМ

ТОМ 5
ПЕРША ЧАСТИНА

HISTORIA
DIOECES[IS] MUNKATSIENSIS
CONCINNATA PER
JOANNEM PASZTELYI
PROPOSITUM MAJOREM
CAPITULI MUNKÁTS[IENSIS]
EDITA VERO PER

MICHAËLEM LUTSKAY
PROPOSITUM AULICUM
LUCENSEM.

TOMUS 5-TUS

Глава 1.

Яким чином парафії на Спиші перейшли на юрисдикцію латинян.

Глава 2.

Мукачівський єпископ Габріель Блажовський одержує кафедральний податок із Спиша.

Глава 3.

Мукачівський єпископ Емануїл наставляє спишан не забувати свого обряду.

Глава 4.

Протекційні листи Сечені.

Глава 5.

Указ королівської ради про приєднання парафій Спиша до Мукачівської єпархії.

Глава 6.

Мукачівський єпископ Андрій вживає заходи стосовно цієї справи, стор. 26

Глава 7.

Королівська рада кваліфікує цю справу.

Глава 8.

Мукачівський єпископ Андрій відвідує Спиш і повідомляє у вищу інстанцію про зловживання стосовно греко-католицького обряду.

Глава 9.

Цитуються документи для підтвердження реляції єпископа Андрія.

Глава 10.

Розглядаються деякі акти, що стосуються згаданої реляції.

Глава 11.

Оскарження віруючих грецького обряду перед його величністю.

Глава 12.

Для розслідування цих оскаржень проводиться у Спиському комітаті призначене Йосифом 2-им слідство, про результати якого доповідають.

Глава 13.

За королівським декретом спиські парафії грецького обряду підпорядковуються мукачівському єпископові.

Глава 14.

Єпископ Андрій одержує спиські парафії від списького вікарія і перемишлянського єпископа.

Caput 1.

Quomodo Parochiae Scepusii ad jurisdictionem Latinorum transiverint.

Caput 2.

Episcopus Munkáts[iensisis] Gabriel Blazovszky ex Scepusio Cathedratum accipit.

Caput 3.

Manuel Episcopus Munkatsiensis monet Scepusitas, ne Ritus sui obliviscantur.

Caput 4.

Protectionales Szécsényianae.

Caput 5.

Intimatum Consilii R[egii] de incorporandis Parochiis Scepusii Dioecesi Munkáts[iensi].

Caput 6.

Andreas Episcopus Munkats[iensisis] circa hoc negotium passus ponit. pag. 26

Caput 7.

Consilium R[egium] negotium hoc qualificat.

Caput 8.

Andreas Episcopus Munkáts[iensisis] Scepusium visitat et abusus circa ritum Graeco-Catholicum altiori loco detegit.

Caput 9-um.

Citantur documenta pro firmanda Relatione Episcopi Andreae. pag. 52

Caput 10.

Recensentur quaedam acta ad memoratam Relationem pertinentia.

Caput 11.

Recursus fidelium G[raeci] Ritus ad Suam Majestatem.

Caput 12.

In sequelam horum recursuum ordinata per Josephum 2-um Investigatio per Comitatum Scepusiensem peragitur, et opinio praestatur.

Caput 13.

Decreto Regio mediante Parochiae Scepusiacae G[raeci] R[itus] Episcopo Munkatsiensi subiiciuntur.

Caput 14.

Andreas Episcopus Parochias Scepusiacas a Vicario Scepusiensi, et Episcopo Premislensi recipit.

Глава 15.

Той самий єпископ публікує королівську резолюцію про свята греко-католиків.

Глава 16.

Для нових підданих він видає свої накази та розпорядження.

Глава 17.

Важкі справи з перемишлянами стосовно повернення.

Глава 18.

Повернення спиських парафій рожнявським єпископом.

Глава 19.

У зв'язку з цим видаються розпорядження й накази.

Глава 20.

Проект про поселення вікарія в Кошицях.

Глава 21.

Продовження та обговорення проекту.

Глава 22.

Іван Пастелій призначається вікарієм.

Глава 23.

Різне стосовно його зарплати й проживання.

Глава 24.

Уточнюється список приєднаних парафій.

Глава 25.

Акти стосовно проживання вікарія.

Глава 26.

Продовження.

Глава 27.

У Кошицях для вікарія виділяються монастир і церква домініканців.

Глава 28.

Продовження.

Глава 29.

Вся справа належить до компетенції вищої інстанції і Пастелій доповідає у вікаріат.

Глава 30.

На його місце обирається канонік Михайл Брадач.

Caput 15.

Publicat idem Episcopus Resolutionem Regiam de festis G[raeco] Catholicorum.

Caput 16.

Novis subditis ordinationes, et dispositiones suas inculcat.

Caput 17.

Negotia cum Premislensibus intuitu resignationis.

Caput 18.

Resignatio Parochiarum Scepusiacarum ex parte Episcopi Rosnaviensis.

Caput 19.

Circa has dispositiones, et ordinationes fiunt.

Caput 20.

Proiectum de illocando Cassoviae Vicario.

Caput 21.

Continuatio, et pertractatio Projecti.

Caput 22.

Nominatur Vicarius Joannes Pasztélyi.

Caput 23.

Varia circa eius Salarium, et habitationem.

Caput 24.

Ordinatur Conscriptio Parochiarum aquisitarum.

Caput 25.

Acta circa Vicarii habitationem.

Caput 26.

Continuatio.

Caput 27.

Claustrum, et Ecclesia Dominicanorum Cassoviae pro Vicario destinantur.

Caput 28.

Continuatio.

Caput 29.

Res integra altiori loco adhaeret, et Pasztelyi Vicariatui renunciat.

Caput 30.

In eius locum sufficitur Mich[ael] Bra-dáts Canonic [us].

Я був би несправедливим стосовно небіжчика великого мужа Івана Пастеля, якби не опублікував його рукопис, який випадково потрапив у мої руки. Я нічого не приписую собі та й не можу, для мене досить утіхи, що він не зник, але на мою долю випала честь якомога скоріше видати цей твір.

Ужгород - 1843.

Михайло Лучкай,
лукський придворний настоятель

Injurius forem erga manes Magni Viri Joannis Pasztély, si Manuscriptum Ejus casu ad meas deveniens manus Publici Juris non facerem. Ego mihi nihil tribuo nec possum, sufficit mihi solatium illud non interiisse; sed potius mihi honorem obtigisse, momentosum isthoc opus edendi.

Unghvar 1843.

Michaël Lutsckay
aulicus Propositus Lucensis

(1) ВСТУП

(1) PRAEFATIO

З - поміж багатьох достопам'ятних подій, що відбулися в наш час у цій Мукачівській єпархії, загалом заслуговує на увагу те, яким же чином наявні в Спиші католицькі церкви грецького обряду перейшли на юрисдикцію Мукачівської єпископської кафедри, і яким чином з тієї ж нагоди в тих краях був відкритий генеральний вікаріат для кращого керівництва ними.

Я зібрав і переписав акти й обставини стосовно цієї події, щоб вони були в одному томі, зрештою вважав своїм обов'язком укласти й переписати з тієї причини, що в тому новоствореному вікаріаті я був призначений першим генеральним вікарієм. (10 1/2 рядків перекреслено).

(2) Однак я не був лише збирачем того, що з вищенаведеної причини було зясовано на підставі написаної кореспонденції про приєднання, власне, спиських парафій грецького обряду до Мукачівської єпархії та до генерального вікаріату в тих краях. Звичайно, всюди для більшої ясності я вставив необхідні переходи, зрештою випереджаю події і неначе пишу першу частину цього твору про статус церков грецького обряду на Спиші до приєднання.

Inter complura quae nostra aetate in hac Diaecesi Munkacsinensi memorabilia evenerunt, memoria omnino dignum est illud, qualiter nam Ecclesiae Graeci Ritus Catholicae in Scepusio habitae sub Jurisdictionem Episcopalis Cathedrae Munkatsinensis rediverint, et qualiter eadem occasione pro ipsarum meliori regimine illis in partibus Vicariatus Generalis erectus fuerit.

Eventus hujus Acta, et Circumstantias, ut in uno volumine forent, collegi, et conscripsi, imo colligere, et conscribere officii mei esse duxi, propterea, quod primus ego in Neoerecto illo Vicariatu Generalis Vicarius nominatus extiterim (10 1/2 рядків перекреслено)

(2) Neque tamen Collector tantummodo fui, eorum, quae de praemissa Causa, de Scepusiacis quippe Graeci Ritus Parochiis Diaecesi Munkacsinensi reincorporandis Vicariatuque generali in illis partibus - erigendo per scriptas correspondentias tractata sunt, interposui passim vero Claritate majori deservituras transitiones, imo antecedentia praemitto, et quasi primam operis hujus partem efformo, de Statu Ecclesiarum Graeci Ritus in Scepusio ante reincorporationem.

СТАТУС ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ
ЦЕРКОВ НА СПИШІ
АЖ ДО ВКЛЮЧЕННЯ ЇХ ДО
МУКАЧІВСЬКОЇ ЕПАРХІЇ

STATUS ECCLESiarUM
GRAECI-RITUS CATHOLICARUM IN
SCEPUSIO USQUE AD EARUNDEM
FACTAM DIAECESI MUNKACSINENSI
REINCORPORATIONEM.

Провінція, яка називається Спиським комітатом, або Спиським краєм, чи просто Спишем, раніше, власне, цілком належала до Угорського королівства, але в 1412 році значна її частина із замком Любовня була передана полякам. Однак як з того часу з двох сторін на Спиші розглядали кріпосне право й політичну юрисдикцію, так само церкви грецького обряду там належали до двох епархій. Бо ті, які знаходилися у верхній частині, підпорядкованій полякам, були підвладними перемишлянському єпископові грецького обряду, але я не знайшов слідів, чи коли-небудь вони належали комусь іншому й кому. А ті, які знаходилися в нижній частині, або угорській, колись, а саме від (самого) початку, від якого, певна річ, є згадка про Мукачівський єпископат, належали до нього. І притому ця частина загалом настільки значима, що серед архідияконів, які від імені всього духовництва й народу Мукачівського єпископату в 1646 році в Ужгородському замку підписали акт визнання унії, на другому місці стояв підпис списького архідиякона Стефана-Андрія.

(4) Про те, що в цій самій нижній частині наявні парафії потім були відірвані від Мукачівського єпископату й опинилися під юрисдикцією латинян, і, зокрема, капітулу, а також спиських єпископів, оправдується покійний мукачівський єпископ Петро Партеній, неначе він сам передав ці парафії під ту ж юрисдикцію. (4 рядки перекреслено).

Що коли б у цій справі я повернувся до канонічного рішення, чи єпископ своїм власним авторитетом міг відірвати від тіла таку значну частину епархії на шкоду наступникам? Що якби я оцінив, яка ж була діяльність того єпископа Петра Партенія в Мукачівській епархії? Він жодним способом не був допущений до самої звичної ре-

Provincia, quae comitatus Scepusiensis, aut Terra Scepusiensis, vel directe Scepusium dicitur, prius quidem totaliter ad Regnum Hungariae pertinebat, sed Anno 1412. speciosa illius pars cum Castro Lublo Polonis tradita fuerat. Sicuti vero ab eo tempore jus Terrestre, ac iurisdicctio politica bifariam in Scepusio spectabatur, ita Ecclesiae quoque Graeci Ritus ibidem habitae in duplici Classe erant; Quae etenim in parte Superiori, et Polonis subjecta existebant, suberant Episcopo Graeci Ritus Praemisliensi, neque reperi vestigium, an unquam aliorsum, et quo? pertinuerint. Quae autem in parte inferiori, seu Hungarica situabantur, olim, et a primordio, a quo videlicet memoria est Episcopatus Munkacsinensis, ad hunc pertinebant, etquidem qua pars omnino conspicua adeo, ut inter Archidiaconos, qui Professionem Unionis nomine Universi Cleri, ac Populi Episcopatum Munkacsinensem constitutis, Anno 1646. in Arce Ungvarinensi factam subscripserunt, secundo loco subscripsisse legatur Stephanus Andreae Archidiaconus Scepusiensis.

(4) Quod vero in hacce inferiori parte existentes Parochiae subinde ab Episcopatu Munkacsinensi avulsae, sub iurisdictionem Latinorum, ac signanter Capituli, tum etiam Episcopi Scepusiensis deventerint, causatur in eo Petrus condam Parthenius Episcopus Munkacsinensis, quasi vero iste has Parochias eidem iurisdictioni tradidisset. (4 рядки перекреслено).

Quo in facto, quid si ego ad Crisim Canonicam revocarem, an Episcopus private sua Authoritate cum praepudicio Successorum tam speciosam Diaeceseos partem a Corpore avellere potuerit? Quid si expenderem, quantae nam in Diaecesi Munkacsinensi activitatis fuerit Episcopus ille Petrus Parthenius? qui utpote vix ad ipsam solitam Episcoporum

зиденції мукачівських єпископів, до володіння маєтками, якими, між іншим, єпископи послуговувалися, і тиняючись, власне, тільки з милості, виплаченої з каси у розмірі двісті річних рейнських флоринів, ледве підтримував життя. Що якби я з'ясував як же був підготовлений для керівництва той же Партеній? Власне, неук-монах, який не знав латинської мови, та все ж таки і найжадібніший прохач єпископського захисту, який, щоб одержати єпископат, звинувачував свого попередника Василя Тарасовича в схизмі, але як тільки дістав призначення, вже якимось чином забувши сам про себе, постарався за допомогою схизматика висвятитися на єпископа. І нарешті, що якби я перевірів? Як законно і правильно міг Петро Партеній віддати таку значну частину своєї єпархії, щоб (5) довірити керувати списькими парафіями іншому, який, власне, в переразній частині єпархії, тобто в Березькому, Сатмарському, Угочанському й Марамороському комітатах насправді не мав жодної юрисдикції чи виконавчого права.

Однак я не згадую це, тому що вже тепер немає потреби перевіряти. У мене болить тоді, коли дійсно повідомляється, ніби Петро Партеній передав ці спиські парафії примасу Георгію Ліппаю, однак немає жодних слідів ані про передачу Партенія, ані про прийняття Ліппая, щоб ми бачили із самого джерела, тобто оригіналу. Де? Коли? І в якій формі відбулася ця передача, щоб таким чином ми виробили думку про неї. Тепер, власне, ми маємо в цій справі те, що є вищеописані автентичні протекційні листи Сечені, які були видані значно пізніше після Партенія, а саме 1687 року, на підставі котрих можна стверджувати про письмове посвідчення такої передачі. Цього недостатньо.

Я кажу: цього недостатньо. І не тому, щоб я заперечував, мовляв цей документ автентичний, але тому що він міг бути підробленим у цій справі. Бо що, коли славно згаданий примас Сечені, який був недобророзумно поінформований зацікавленими (особами) про вищенаведену справу, видав ці протекційні листи. Та що, як насправді Пар-

Munkacsinensium residentiam, ad Bonorum, autem quae alias Eppi tenebant, possessorium nullatenus admissus titulo duntaxat elaemosynae depensis ex Camera ducentis annuis Rfnis vitam, respective vagabundus sustentabat. Quid si inquirerem, qualiter nam ad regimem comparatus fuerit idem Parthenius? Idiota quippe Monachus, nec Latinae Lingvae gnarus, et tamen vel umbrae Episcopalis avidissimus prensator, qui, ut Eppatum consequeretur, antecessorem suum Basilium Taraszovicz Schismatis accusabat, sed ubi primum Nominationem obtinuit, sui ipsius quodammodo jam immemor, in Eppum se per Schematicum ordinari procuravit. Ac denique, quid si examinarem? Quam juste, ac vere potuerit Petrus Parthenius allegare Diaeceseos Suae amplitudinem, ut (5) Scepusiacas Parochias alteri regendas concrederet, qui utpote in praecipua Diaeceseos parte, in Comitatibus videlicet Beregh, Szatthmar, Ugocsa, et Maramoros nullam reapse jurisdictionem habere, actumve exercere permissus est.

Verum praetereo haec, veluti nunc examinatu jam non necessaria. Id doleo, quod siquidem Petrus Parthenius Primati Georgio Lippay Parochias has Scepusiacas cecisisse referatur, nullum vestigium exstet seu cessionis Parthenianae, seu acceptationis Lippajanae, ut videremus ex ipso fonte, ex originali inquam tractatu. Ubi? Quando? et qua forma intervenerit haec cessio, taliterque iudicium de ea formarem. Nunc etenim, quod eatenus habemus, praedescriptas nimirum Protectionales Szécsényianas, longe post Parthenium Anno quippe 1687. emanatas, quibus, de talismodi cessione attestando, eam ratihabet, hoc parum est.

Dico: Hoc parum est. Non ex eo ac si hoc documentum authenticum esse negarem, sed quod subreptitium esse possit in Causa, quid enim si gloriose memoratus Primas Szécsényi per interestatos sinistre informatus de negotio anteacto Protectionales has ediderit. Et quid si Parthenius Scepusiacas Ritus sui Parochias non cessit reipsa jurisdictioni

тений не передав спиські парафії свого обряду під юрисдикцію латинян, а тільки доручив протегувати їх, однак це доручення потім розглядалося як підпорядкованість. На підставі аналогічного факту ми навчилися дійти висновку, що коли раніше деякі мукачівці в своїх справах шукали захисту в егерських єпископів, як можновладців у королівстві, то Егер у відповідь на таке оскарження негайно намагався довести свою канонічну зверхність стосовно мукачівців.

(6) Але як би там не було, чи, власне, ця передача Партенія від (самого) початку була справжньою, чи претензійною, чи законною, чи менше, ми бачимо, що вона дійсно ввійшла в ужиток. Та, від початку самі спиські греко-католицькі парахи навіть домагалися її (передачі) настільки, що оберегали протекційні листи Сечені як якийсь Палладій, і старалися в свою чергу послідовно їх прийняти, підтвердити й перекласти на слов'янську мову.

Та моя благородність не дозволяє, щоб я в поганому смислі судив про той час. Я знаю, власне, що потім після Петра Партенія протягом майже 70-х років Мукачівська єпископська кафедра перебувала настільки в занедбаному стані, що духівництво й народ спархії через силу могли мати яесь керівництво або захист від неї. Бо крім того, що ці мукачівські краї були місцем заворушень під час повстань Текелі та Ракоці, тут до того ж під час війни повинні були мовчати права. Самі єпископи тих часів, чи ті, які були синами батьківщини, як Іоаннікій Зейкан та Мефодій Раковецький, чи ті, які були чужинцями, як Йосиф Волошиновський, Феофан Маврокордат, Порфїрій Кульчїнський та подібні, власне, мандруючі, скоріше ж єпископи по імені, ніж єпископи насправді, не вже були ненадійними елементами аж до де Камеліса? Але також сам де Камеліс, за походженням грек з острова Хіос, був направлений з Рима для Мукачівського єпископату. Як у цій батьківщині, так і в правах єпископату він цілком був чужинцем. Як мало при всьому своєму старанні – він міг бути корисним для заліковування ран свого єпископату? Зокрема, тільки через не-

Latinorum, sed protectioni duntaxat commendavit, quae tamen commendatio postmodum pro subjectione reputata extiterit? Docti sumus nos pari facto consequentiam hanc ex eo, quod, dum olim nonnulli Munkacsinenses in suis Causis ad Epos Agrienses, qua in Regno potentes, pro Patrocinio recurrerent, Agria subinde ex recursu tali suae in Munkacsinenses Canonicae Superioritatis argumentum efformarit.

(6) Ast utcunque res se habeat, seu nempe vera in origine haec Cessio Partheniana fuerit, seu praetensa, seu legalis, sive minus, in usum certe illam obivisse nos vidimus. Et ab initio quidem ipsi Graeco-Catholici Scepusienses Parochi eam ultro exambiebant adeo, ut Protectionales Szécsényianas veluti Palladium quodpiam custodirent, easdemque repetitis successive vicibus transummi, confirmari, et in Slavicum idioma verti procurarent.

Neque sinit ingenuitas mea, ut id ego in malam partem pro illo tempore interpreter. Scio quippe a Petro inde Parthenio per 70 ferme Annos desolato statu fuisse Eppalem Cathedram Munkacsinensem, adeo ut ab ea vix aliquid seu directionis, seu defensionis Clerus, ac Populus Dioecesanus habere potuerit. Praeterquam enim, quod partes hae Munkacsinenses in revolutionibus Tökölianis, et Rákóczianis Theatrum tumultuum fuerint, adeoque inter arma silere hic jura debuerint, Ipsi illorum temporum Episcopi, sive, illi, qui Patriae Filii erant, ut Joannicius Zékán, et Methodius Rákoveczky, seu qui alienigenae, ut Josephus Volosinóvszky, Theophanes Maurocordati, Porphirius Kulcsinszky, et similes fere vagabundi, veriusque nomina Episcoporum, quam reipsa Episcopi, nonne infirma elementa fuerunt usque ad de Camilisium? sed ipse quoque de Camillis, qua Graecus ex insula Chio oriundus, et Roma pro Episcopatu Munkacsinensi inviatus, quemadmodum in Patria hac, ita in iuribus Episcopatus omnino peregrinus, quam parum penes omnem suum conatum conferre potuit, ad vulnera Episcopatus sui resananda? praesertim cum ob ignorantiam lingvae popularis Clero, ac Populo haud

знання народної мови він також не був милим духівництву й народу. Але ще не кінець лиха. Після де Камеліса власне, з 1706 року настало майже доленосніше десятиліття, коли (7) виявилось вакантним єпископське місце. Єпископом був призначений, власне, Іоанн Годермарський, однак він спрямовував свої зусилля не для того, аби відстояти права єпископату, але щоб зміцнити себе в єпископаті, чого все-таки йому не вдалося зробити. Отже, що дивного (в тому), якщо спишани відвернулися від цих самих ненадійних елементів і перейшли до іншої міцнішої підпори, власне, до захисту латинян.

А перейшли вони тому, що були впевнені: з цією протекцією матимуть великі бенефіції, а саме впевненість у юридичному й канонічному привілеї, гарантію в зборі десятин та інше. Зрештою, я розумію, що щось більше міститься в тому, що було висловлено в протекційних листах, (а саме) щоб спиські парохі не переводилися в іншу єпархію. Звичайно, на Спиші були деякі родини грецького обряду, як Ямборський, Андрейкович, Микитович, Смерковський, які більше ніж протягом століття, як передають, одержували неначе якусь спадщину ті парафії і передавали їх лише синам або зятям, або комусь іншому, що знаходився в такому зв'язку. Отже, мені здається, що спиські парохі грецького обряду насправді хотіли зберегти це право в повній недоторканості, зрештою, не турбуючись зовсім про те, від кого вони залежали.

Але спочатку залежність від мукачівців не була негайно цілком ліквідована, про що свідчить спільна праця спиських настоятелів з мукачівськими єпископами, і разом радилися у справах духівництва й тамтешнього народу, що було корисним для правління. Це видно з актів, дружніх кореспонденцій, які збереглися в Ужгородському єпархіальному архіві між мукачівськими єпископами та списькими настоятелями Сіграем, Пельцем, Маріашем та іншими.

quoquam gratus exstiterit. Sed nondum finis miseriae. Post de Camilisium ab Anno quippe 1706. successit fere fatalius decennium, quo (7) sede Episcopali vacante, Joannes Hodermarszky nominatus quidem erat Episcopus, non eo tamen vires convertebat, ut jura Eppatus, sed ut se in Eppatu stabiliret, quod tamen consequi non potuit. Quid mirum itaque, si Scepusiaci ab hisce Infirmis elementis ad alia solida fulcra ad Latinorum nempe Protectionem sese converterent.

Convertebant autem se ideo, quod persvasum habuerint in hac protectione contineri magna beneficia, ac signanter in Privilegio fori, et Canonis certitudinem, in perceptione Decimarum securitatem, et alia. Imo latere ego plus aliquid deprehendo in eo, quod specialiter in Protectionibus expressum sit, ne Parochi Scepusiaci ad aliam Dioecesim transferantur. Erant scilicet quaequam Graeci Ritus in Scepusio Familiae, ut Jamborszky, Andrejkovics, Mikitovics, Szmerekovszky, quae amplius quam per decursum Saeculi, protui memoria est, haereditate quodammodo ejates Parochias obtinebant, nec facile in aliud, nisi in filios, aut Generos, vel certe in aliquem ligamine talismodi sibi junctum eadem transmittabant. Istud ergo jus sartum tectum reipsa manutenere voluisse mihi videntur Parochi Graeci Ritus Scepusitae, haud multum de reliquo solliciti, a quo dependerent.

Sed nec erat primitus statim dependentia a Munkacsinensibus omnino praecisa, quin potius certum est mutua Praepositorum Scepusiensium cum Episcopis Munkacsinensibus opera, et Consilio tractata fuisse negotia Cleri et Populi ejatis, quantum pro bono regiminis conducebat. Patet hoc ex Actis, et amicis Correspondentiis, quae inter Episcopos Munkacsinenses, et Praepositos Scepusienses Sigratum, Pelczium, Marjassium, et alios habitae supersunt in Episcopali Archivo Ungvarinensi.

Першим, хто порушив такі дружні відносини, був покійний списький настоятель граф Франциск Баркоці. А сталося це внаслідок такого інциденту: мукачівський єпископ Георгій-Габріель Блажовський, людина дуже активна, коли 1742 року за допомогою свого генерального судді Івана Блажовського відповідно до звичаю того часу збирав кафедральний податок з цілої єпархії, одержав його так само від спиських парохів грецького обряду. І цей збір, власне, був яскравим свідченням не втраченої законної сили юрисдикції мукачівських єпископів на Спиші. Адже яке свідчення могло бути більш яскравим вираженням підпорядкування, ніж милостивий збір кафедрального податку? Але вищезгаданий Баркоці був дуже незадоволений таким станом речей, тому він написав єпископові Блажовському таким чином:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, вельмишановний брате во Христі.

Не без великого болю в моїй душі, коли приїхав з Братислави, я повинен був зрозуміти, яким чином капелан вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації за два роки наперед зібрав певну суму грошей на рахунок вашої вищезгаданої домінації від пресвітерів грецького обряду, які проживають на Спиші, і навіть видав їм документ про одержання згаданої суми. В силу покладеного на мене обов'язку я не міг не звернути увагу на це і за сплачену суму грошей суворо попередив як тих пресвітерів грецького обряду, які ніби підлягали юрисдикції його архієпископської високості, так і тих, котрі не підпорядкувалися жодній іншій, а потім узяв їх під свій суворий контроль, щоб не наважувалися в майбутньому щось подібне зробити. А про те, що капелан вашої високопреосвященної і (9) високопреподобної домінації необачно відважився наперед нападати на юрисдикцію його вищезгаданої високості, я хотів довести до відома вашу високопреосвященну і високопреподобну домінацію для того, щоб вона зволила дати мені відповідну сатисфакцію.

Primus, qui amicam id modi harmoniam abruptit, erat Praepositus condam Scepusiensis Comes Franciscus Barkoczy. Evenit autem istud tali ex incidenti: Episcopus Munkacsinensis Georgius Gabriel Blasovszky vir magnae activitatis dum anno 1742 Cathedraticum ex tota Dioecesi pro more illius temporis per Joannem Blasovszky Generalem Suum Causarum Auditorem collectaret, percepit illud etiam a Scepusiaci Graeci Ritus Parochis. Et perceptio quidem haec argumentum erat sane manifestum jurisdictionis Epporum Munkacsinensium in Scepusio non exstinctae. Quae enim potuit esse magis luculenta subjectionis cognitio, quam Cathedratici benevola praestatio? Sed pessime contentus erat tali rerum situ Praememotatus Barkoczius, unde Episcopo Blasovszkio ita scripsit:

Illustrissime, ac Rdissime Domine Episcopo, Frater in Christo Colendissime!

Non sine magno animi mei dolore Posonio redux intelligere debui, qualiter Capellanus Illmae, ac Rdmae Dnaonis Vestrae certam summam pecuniariam a Presbyteris Graeci Ritus in Scepusio existentibus ad rationem Praetltae Dnaonis Vrae anticipate pro duobus annis exegerit, eosdemque de percepta praefata summa etiam quietaverit. Hoc ego cum pro munere mihi imposito dissimulare non possem, praefatos Graeci Ritus Presbyteros, tamquam jurisdictioni Suae Celsitudinis Archi Eppalis, et nullius alterius subjectos, ob praestitam praeattactam summam pecuniariam graviter redarqui, atque ne in posterum simile quid attentare audeant, sub gravissima mea animadversione praecepi. Quod autem Capellanus Illmae ac (9) Rdmae Dnaonis Vrae in jurisdictionem altetitulate Suae Celsitudinis involare ausu temerario prosumpserit, illud Illmae, ac Rdmae Dnaoni Vestrae insinuare volui, eo fine, quatenus mihi Eadem congruam superinde satisfactionem dare dignetur. Neque enim honorarii nomine factum hoc excusari posse putarem, cum quietantiae exhibitae non honorarium supponant, sed debitum, et nemo de

Адже я вважаю, що гонорар не може виправдати цю справу, бо виданий документ — це не гонорар, а борг, і ніхто не видає документа за подарунок. Отже, я хотів би, щоб ця суперечка залишилася між нами, і аби в противному випадку за обов'язком служби я не мав нагоду знову про неї говорити. З цієї метою я просив би через якусь довірену людину повернути мені згадану суму, аби повернути її тим, від кого незаконно й несправедливо вона була отримана. А втім, тепер я просто заявляю вашій високопреосвященній і високопреподобній домініції, що коли в майбутньому згаданий капелан чи так само хтось інший, під яким би титулом він не здійснював подібні грошові побори в цьому ж Списському окрузі, то на підставі свого мандата буду змушений негайно його затримати. Адже, без сумніву, ваша високопреосвященна і високопреподобна домініція знає, як вимоглива юрисдикція, в котрій немає пункту про невелику справу, а раз вона порушена, то, звичайно, компенсується лише великим процесуальним правом, роздратуванням душ і не рідко з дуже значними витратами. Тому я прошу, аби в майбутньому не було нагоди для таких виступів з боку вашої високопреосвященної і високопреподобної домініції. Поки я ревно доручаю себе в братерській любові і водночас залишаюся в Списській препозитурі вашої високопреосвященної і високопреподобної домініції, найвдячніший раб і брат во Христі Тенагренський єпископ граф Франциск Баркоці в.р.» 15 березня 1742 року.

На цей лист Благовський відповів, але я не маю відповіді під руками, однак її зміст можна досить детально відтворити, а інший лист Баркоці, (10) якого згодом у цій справі він вислав Благовському, є такого змісту:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане і вельмишановний брате во Христі.

У зв'язку з тим, що у вашому важливому листі до мене ще від четвертого квітня виникає підозріння, ніби я написав те на підставі якоїсь недостовірної упередженої інформації, я по-дружньому довів до відома вашу високопреосвященну і високопреподобну доміна-

sponte oblatio quietetur. Optarem ergo, ut controversia isthaec privatos inter parietes componeretur, mihiq̄ue non daretur in casu contrario ansa eandem pro debito muneris mei ultro promovendi. In quem finem peterem mihi praeattactam pecuniam per fidelem aliquem hominem remitti, quatenus iis, a quibus praeter fas, et aequum accepta est, restitatur. — Caeterum me Illmae, ac Rmae Dnaoni Vestrae nunc plane declaro, quod, si in posterum praedictus Capellanus, aut etiam alter, quocunque demum sub titulo similes pecuniarias exactiones in Districtu hocce Scepusiensi instituere praesumpserit, eundem de mandato meo illico comprehendendum esse. Notum enim abs dubio erit Illmae, ac Rdmae Dnaoni Vestrae, quam delicatio sit jurisdictionis: in quo materiae non datur parvitas: punctum; et quod ea semel laesa non nisi magno juris processu, et animorum exasperatione expensisque non raro gravissimis solet resarciri. Rogo proinde, ne excessibus hujus generis, ex parte Illmae, ac Rdmae Dnaonis Vrae occasio in futurum praebatur. Cujus dum me fraternis favoribus enixe commendo, una emior Illmae, ac Rdmae Dnaonis Vestrae in Praepositura Scepusiensi die 15-a Marty 1742. Obligatissimus Servus et frater in Xrsto Franciscus Episcopus Tenagren[sis] Comes Barkoczy m.p.

Respondit ad hoc scriptum Blasovszky, sed responsum praesto non habeo, ejus tamen sensum sufficienter colligere licet ex altera Barkoczii Litera, (10) quam in eodem merito subseque dedit ad Blasovszkium hoc tenore:

Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcopo, Domine, et in Christo Frater mihi Colendissime!

Quod in datis ad me quarta adhuc Aprilis honorificis Literis suis, sinistra aliquorum informatione praeventum ea me scripsisse suspicetur, Illma, ac Rma Dnao Vra, quae de exactionibus Domini Auditoris Illmae, ac Rmae Dnaonis Vrae apud Presbyteros Parochos Districtus

цію про побори минулої зими пана церковного судді вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації з пресвітерів парохів грецького обряду уніатських русинів цього Списького округу, намагаючись надати швидко допомогу і повернути незаконно й несправедливо зібрані гроші вашій високопреосвященній і високопреподобній домінації. Відповідно я сказав про те, що це підозріння змінить думку вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації щодо мого способу ведення справи у подібних випадках. Я не маю звички ображатися на жодну інформацію, доноси та всілякі шепоти чи комусь шкодити, хоч повинен щиро так само признатися в тому, що не було взагалі нікого, кого можна б назвати автором і порадником листа, написаного вашій високопреосвященній і високопреподобній домінації, крім одного доводу мого обов'язку, яким зв'язаний під час прецеденту, що загрожує юрисдикції мого високопоставленого ординарного єпископа в окрузі, довіреному моїй турботі. Я стараюся виконати це якомога успішніше. Я не повинен боятися жодної цензури чесних і розумних людей або страждання чи падіння, що, звичайно, загрожують людям після першої інформації. Знаю, високопреосвященний і високопреподобний пане, що юрисдикція єпископів є ніби зіниця ока, якій навіть найменша пилінка може не лише зашкодити, але й бути безпечною. А тому я зв'язував би себе нелегкою провинкою, коли б, будучи вікарієм і, власне, (11) співучасником, нехтував юрисдикцією свого високопоставленого ординарного єпископа, яку, безумовно, завжди мали естергомські архієпископи після підтвердження священної унії стосовно церков і парохів грецького обряду Списького округу. В такому разі мені довелось би або цілком порвати з його високістю, або незначно зіпсувати зв'язки. Крім того, в актах славного Тирнавського синоду від місяця вересня 1648 року міститься декларація покійного високопреподобного мукачівського єпископа грецького обряду Петра Партенія, на підставі якої він все право, коли б навіть і мав його стосовно церков і спиських парохів свого обря-

hujus Scepusiensis Graeci - Ritus Unitorum Ruthenorum hijeme praeterita attentatis pro ferenda instantanea medela, et obtinenda praeter jus, et aequum collectae pecuniae restitutione Illmae, ac Rmae Dnaoni Vestrae amice insinuaveram; conveniens fore vatus sum, hanc menti Illmae, ac Rmae Dnaonis Vestrae, de meo in similibus procedendi modo suspicionem eximere, qui ad nullorum informationes, delationes, aut susurros famam cujusquam laedere, aut molestu[i] cuiquam esse soleo, licet id etiam fateri ingenue debeam, neminem omnino fuisse, qui dandarum mihi ad Illman, ac Rdmam Dnaonem Vestram literarum illarum author, svasorque dici quiret, praeter unam officii mei rationem, qua arctatus, dum praejudicii, quae Jurisdictioni Celsissimi Principis Ordinarii mei, in Districtu curae meae commisso, unde imminent, modo, quo possum efficaciore, obviare contendo, nulla mihi a viris probis, et cordatis, aut passionis, aut praecipitantiae, quae primae informationis homines manere solet, censura metuenda est. Scio Illme, ac Rme Domine tenerrimam Jurisdictionem Ordinarium oculi pupillam esse, cui vel minutissimo pulvisculo non labes modo, sed et interritus consciscitur; et ideo culpa me haud levi obstringerem, si me Vicario, et quidem (11) conscio, et dissimulante Jurisdictionem Celsissimi Principis Ordinarii mei, quam Archi-Eppi Strigonienses, jam inde a Stabilita Sacra Unione in Ecclesias, et Parochos Graeci-Ritus Districtus Scepusiensis absolutam semper habuerunt, vel avelli a Sua Celsitudine penitus, vel labefactari in minimo contingeret; Exstat praeterea in actis Synodi Tyrnaviensis. Anno 1648-o Mense Septembri celebratae Declaratio Rdmi quondam Petri Partheny Eppi Graeci-Ritus Munkacsinensis, qua ille jus omne, si quod in Ecclesias, et Parochos sui Ritus Scepusienses habuisset, Venerabili Capitulo Ecclesiae Collegiatae Scepusiensis ita cessit, ut eos Jurisdictioni, potestati, et defensionis illius plene subjecerit. Unde conficitur, sublata omni aliena jurisdictione solaque Archi-Eppali, et Capituli Scepusiensis stabilita, jus quoque exigendi Cathedratici, vel quocunque alio vocabulo vocitati honorary omnibus omnino praeter Ordinarium Strigonien-

ду, так уступив шановному капітулові Спаської колегіальної церкви, що повністю передав їх під його (капітулу) юрисдикцію, владу й захист. З цього виникає, що після відміни всієї чужої юрисдикції і самої архієпископської та підтвердження Спаського капітулу, звичайно так само було відмінено право збирати кафедральні податки чи інакше гонорари від усіх, крім естергозького єпископа. Мені відомо і про найвищу владу апостольського вікарія (яку я визнаю в найдостойнішій особі вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації). Але в зв'язку з тим, що вона (влада) в єпархіях, єпископи яких водночас є і легатами апостольського престолу, просто не функціонує внаслідок священних канонів та постійної практики Римської Курії, наочню показує, що жодна юрисдикція стосовно духівництва й народу грецького обряду цього округу, або в крайньому разі те, що від неї залежить, діяльно не допоможе збирати податки для вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації. Звичайно, я не міг повірити, ніби проведений той збір паном церковним суддею на підставі розпоряджень чи мандату, треба приписати вашій високопреосвященній і високопреподобній домінації, а тому в попередньому своєму листі не хотів так дуже детально говорити про право свого високопоставленого ординарного єпископа, ні просто звернутися до вашої високопреосвященної і (12) високопреподобної домінації, аби цілком заборонити всю юрисдикцію стосовно церков і парохів грецького обряду цього ж округу. Адже я сподівався, що після того, як ваша високопреосвященна і високопреподобна домінація по-батьківськи з'ясувала, яким чином пан церковний суддя провів цей збір, і після встановлення одержаної суми, вся ця справа буде вирішена між нами. Але тепер, коли сам зміст листа вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації дає підставу обговорити, закінчити і, нарешті, вирішити, і як підлеглих його юрисдикції передати мені, і в якому стані наші відносини повинні залишитися стосовно них, то навряд чи слід мені сумніватися в тому, що ваша ви-

sem sublatum esse. Nec me latet amplissima Vicarii Apostolici;— qualem in dignissima Illmae, ac Rmae Dnaonis Vrae Persona recognosco/: potestas, sed quia, et haec in Dioecesibus, quarum Ordinarii simul Sedis Apostolicae Legati Nati sunt, per Sacros Canones, et continuam Curiae Romanae praxim simpliciter cessat, manifestum evadit, ne hoc quidem titulo ullam in Ritus — Graeci Districtus istius Clerum, et Populum Jurisdictionem, aut, quae ab hac dependet, faciendarum Collectionationum activitatem superesse Illmae, ac Rmae Dnaoni Vestrae. Induci equidem non poteram, ut crederem attentatam illam per Dominum Auditorem collectionationem Ordinibus, aut mandato Illmae, ac Rmae Dnaonis Vestrae imputandam esse, et ideo in prioribus meis nec Jus Celsissimi Principis Ordinarii mei tam fuse deducere, nec Illman, ac (12) Rdmam, Dnaonem Vestram, ut omni sibi in Esias, et Parochos Graeci-Ritus hujus Districtus jurisdictione penitus interdicit, directe compellere libuit; sperarem etenim redarguto paterne per Illman, ac Rmam Dnaonem Vram, Domino, qui ista attentaverat, Auditore, et restituta, quam is exegerat, pecunia, negotium isthoc totum inter nos absolutum iri; At nunc, cum ipse literarum Illmae, ac Rdmae D.Vrae contextus, quo et subjectos Jurisdictioni suae mihi commendat, et quomodo deinceps quoque in Statu res circa eosdem intra nos manere debeat, tractare, terminare, ac finaliter concludere se mecum velle innuit, is sit, qui me dubitare vix amplius sinit, Illmam, ac Rmam D.Vram quampiam sibi in toties fatum Graeci — Ritus Districtus istius Clerum, et Populum jurisdictionem vindicare; ideo, quamvis fortunae, gratiaeque mihi ducturus sim semper, ubi occasionem nactus fuero Illmae, ac Rmae D. Vestrae domi meae serviendi, unum hoc absque verborum ambagibus declarare debeo, nunquam futurum, ut me cum Illma, ac Rma D. Vestra in tractatum quempiam quoad punctum praetensae jurisdictionis in praedictum, et derogamen Celsissimi Principis Ordinarii mei verbo, vel scripto immittam, quippe qui vi muneris mei Vicarialis id unum curandum habeo, ne Jurisdictio Primatialis et Archi Episcopalis in Districtu meo, vel ad latum unquam im-

сокопреосвященна і високопреподобна домінація присвоїть собі якусь юрисдикцію щодо неодноразово згаданого духовництва й народу грецького обряду цього округу. Тому, хоч завжди вважає тиму для себе за щастя й милість одержання нагоди служити у своєму домі вашій високопреосвященній домінації, я повинен прямо заявити про одне: ніколи не станеться так, щоб усно чи письмово дозволив собі якісь переговори з вашою високопреосвященною і високопреподобною домінацією стосовно пункту претензійної юрисдикції на шкоду й обмеження свого високопоставленого ординарного єпископа. Власне, в силу свого вікаріївського обов'язку вже маю потурбуватися про те, щоб приматна юрисдикція, в тому числі й архієпископська в моєму окрузі, жодним способом не обмежувалася. Я так само звертаюся по-братньому і з великим проханням до вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації про те, щоб зволила з нагоди такого приходу в цей округ прибути прямо до мене, а не відвідувати місця грецького обряду, або здійснювати там якусь юрисдикцію стосовно обряду чи сану, і наскільки право й авторитет (13) мого високопоставленого ординарного єпископа відповідають титулові вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації, настільки легше вони можуть зберегтися непорушними. Зрештою, говорячи ще раз про свою вимогу стосовно повернення зібраних грошей парохами грецького обряду цього округу для пана церковного судді, у братерській милості залишаюся довіренням вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації». У Списській препозитурі, дня 6 черня 1742 року, найвдячніший раб і брат Тенагреньський єпископ граф Франциск Баркоці в.р.

ГЛАВА 3

Після такої декларації Баркоці, мабуть були б ліквідовані права, але неспокійний стан у єпископаті та нагальна смерть Блажовського не дозволили далі виступати у цій справі. Не викликає сумніву те, що потім самі спиські парохі намагалися звільнитися

minuatur; Hoc autem fraterne, et impensis precibus ab Illma, ac Rma D. Vestra peto: ut occasione talismodi adventus sui ad hunc Districtum directe ad em condescendere, nec ad Loca Graeci – Ritus divertere, aut ullam inibi Ritus, Ordinisve jurisdictionem exercere dignetur, quo, et Jus Celsissimi Principis Ordinarii mei, et authoritas (13) Characteri Illmae, ac Rdmae Dnaonis Vestrae conveniens, tanto expeditius sarta valeant, tectaque conservari. Reiterando demum postulare meum de restitutione pecuniae illius per Parochos Graeci – Ritus istius Districtus Domino Auditori administratae, fraternis commendatus favoribus emerior Illustrissimae, ac Rendmae Dnaonis Vrae. In Praepositura Scepusiensi die 6-a Junii 1742. Obligatissimus Servus et frater Franciscus Episcopus Tenagrensis Comes Barkóczy m.p.

CAPUT 3.

Post talem Barkóczy declarationem liquidata forsán jura fuissent, sed turbulentus in Episcopatu Status, ac brevi subsecuta Blasovszky mors ulteriorem eatenus motum non admisit. Id certum est, quod subinde ipsi Parochi Scepusiaci a jurisdictione Munkacsinensium eximi

від юрисдикції мукачівців, і, відносячи себе певною мірою до однієї категорії з мукачівськими єпископами, обмінювалися з ними кореспонденцією, зважаючи дуже мало на компетенцію. Це стає очевидним з акта, який подаю як приклад.

Наступник Благовського Михайл-Емануїл Ольшавський, хоч з одного боку й добре знав обряд і ревно намагався його зберегти, а з другого боку як уродженець Спиша дуже добре розумів, що він (обряд) меншою мірою зберігається тутешніми парохами, зрештою вже деякі молодші не мали поняття про нього. З цього приводу він часто робив закид як загалом, так і принагідно, зокрема, коли відправив уже висвяченого ториського пароха, сина Михайла Андрейковича, якого було послано до нього із Спиша для освячення. Власне, тоді він написав різко спиському настоятелю і генеральному вікарію Георгію Збишкові про цю справу. Але коли (14) про це довідалися тутешні парохі грецького обряду, то вони дуже брутально відповіли просто самому Емануїлу зі своєї конгрегації. Ось лист.

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане прелате і наймиліший патроне.

З боєм ми довідалися, високопреосвященний пане єпископе, з приватних і публічних реляцій, а також само із зроблених серйозних закидів, ніби ми, спиські парохі грецького обряду, цілком не знаємо свого обряду, своїх молитовників або не закінчуємо, або майже наполовину пропускаємо і замінюємо книжками, з яких вивчаються лише окремі абзаци, і нарешті ми не знаємо, не виконуємо, не зберігаємо всього того, що стосується нашого обряду й виконання обов'язків. Про цей підступний донос та інші такі доноси з боєм, кажу, ми довідалися від нашого наймилішого настоятеля. Добрий Боже. В чому ми провинилися, в чому ж саме ми завинили перед вашим преосвященством, що нас так важко й жорстоко ображено і доведено до такої ганьби? Якщо високопреосвященний пан зауважив, ніби ми в чомусь провинилися, чи почув з реляції якись наших недобррозичливих заздрічників, хіба негайно треба було вдавати-

appetiverint, et se ad parem quodammodo cum Eppis Munkacsinensibus Categoriam collocando, ad correspondentias cum illis immiserint, minime servata Competentia. Palam ista fiunt ex actu, quem pro exemplo refero:

Blasovszkii Successor Michael Manuel Olsavszky, cum una ex parte et sciret bene Riturum, et pro ejus observantia Zelaret, parte vero ex altera, qua natus Scepusita non ignoraret cum per Parochos ejates minus observari, imo per nonnullos jam juniores etiam ignorari, exprobrabat id frequenter tam alias, quam signanter occasionem nactus, dum pro Ordinatione ad se ex Scepusio missum Parochi Toriszskensis Filium Michaëlem Andrejkovics, jam Ordinatum remitteret. Eotum quippe Scepusiensi Praeposito, et Vicario Generali Georgio Zbisko non nihil asperius de hoc merito scripsit, sed id ubi (14) ejates Graeci-Ritus Parochi rescivissent, longe asperius directe Ipsi Manueli ex Congregatione sua rescripserunt. En Literam.

Illustrissime, ac Rendissime Domino Episcopo, Praelate, ac Patrone Gratosissime!

Dolenter accepimus Illme Dne Episcope! Cum qua privatis, qua publicis relationibus tandem etiam seriis exprobrationibus objectum nobis fuisset, qua si vere nos Ritus Graeci Scepusienses Parochi Riturum nostrum poenitus ignoremus, Breviaria nostra, vel non absolvamus, vel de media fere parte omittamus, Libris, ex quibus rubricae discuntur, destituamur, denique quidquid ad Riturum nostrum, et exequenda munia spectant, non sciamus, non sequamur, non observemus. Sinistram hanc, et alias hujusmodi delationes apud Gratosissimam Superioritatem nostram; dolenter inquam accepimus. Bone Deus! quid peccavimus? in quo tandem contra Illustritatem Vestram adeo deliquimus, quod nos tam gravi, et acerba injuria oneraverit, atque ad istam infamiam provocaverit? Si nos in aliquo deliquisse Illmus Dnus observavit; aut ex relatione quorundam malevolorum, et nobis invidorum audivit, nunquid illico in ejusmodi injurias scriptitationes erumpere debuisset! Nonne nos, intra

Чи до такої несправедливої писанини. Чи не слід було вже раніше якомога менш упереджено своїм авторитетом таємно виправити нас, а потім, нарешті, повідомити церкву? Що будуть робити чужі люди, коли свої наважуються на таке. Що може зробити римлянин Ціцерон, коли цим займався грек Арістотель. Достатньо, високопреосвященний пане. Відомий наклеп, зведений на нас приблизно десять років тому, про те, що серед нас перебуває пресвітер, який ніколи не був всвященим, однак він же зухвало береться виконувати духовні функції. Ми знову дуже ввічливо просили про те, щоб зволив так безбожно самовпевнену людину викрити як таку, котру треба уникати, коли не можна її виправити, але стосовно цього запанувала глибока мовчанка. Нам була дана відповідь, про що добре знають старі люди. Але старі люди недбало приховали, і коли вони разом з молодшими для з'ясування цієї обставини за допомогою відповідних засобів своїх наймиліших (15) настоятелів або не змогли прийти на розгляд справи, або не захотіли чи не знали, невже надалі повинна була мовчати спокійна совість без почуття чужої вини та поблажливого сприяння підступності (як говорив) стариків? У зв'язку з тим пастир свідомо й добровільно завдав нам і нашим душам, спокутанім кров'ю Христа, непоправної шкоди. Тут, напевно, тут ваше преосвященство виступить на їх захист і виявить кров занапащених його ж руками. Але щоб. О щоб. Якби високопреосвященний пан єпископ уживав заходів стосовно їхньої неосвіченості, очевидно, вони не зробили б з дурного розуму стільки недоречностей у Польщі та Угорщині, не виставили б себе на сміх. Вони, безперечно, є тими, які не знають обряду, належним чином не закінчують молитовники, книжки для навчання, кажу, замінюють самими молитовниками. Ці та подібні їх хиби, які ми по-братньому носимо, високопреосвященний пан не бачить, співчуваючи їхній безпорадності. І не позбавлений хиби буквального смислу: «Нехай високопреосвященний пан відпустить мені молодого Михайла Андрейковича, а я його, коли він пробуде тут, принаймі, один рік,

nos, et se praesumpta ut minus Autoritate correxisse debuisset perprius, ac tandem Ecclesiae debuisset. Quid facient alieni, cum audent talia proprii! Quid Cicero Romanus, si haec Aristoteles Graecus! Suffecisset Illme Domine! calumniam nota, ante annos circiter decem, nobis inusta dari intra nos nunquam Ordinatam Presbyterum, eundem tamen audenter praesumere Spiritualita exercere. Repetitis vicibus perquam humaniter institimus, dignaretur nobis adeo sacrilege praesumptuosum hominem revellare, ut minus vitandum, si non emendandum, sed altum de eo silentium. Illud repositum nobis: bene sciunt senes. At senes, si nequiter celarunt, et hi si una cum junioribus, adhibitis ad indagandum proportionatis suorum Gratosissimorum (15) Superiorum mediis, in cognitionem rei venire, aut non potuerant, aut noluerant, vel nesciverant, nunquid tuta Conscientia, citra contractionem alienae in se Culpae, et complicitatis per conventiam malitiae (: ut dicebat:) senum, amplius tacuisse oportebat? per quod nobis, nostris, et nostrorum animabus Christi sanguine redemptis irreparabile scienter, et voluntarie Pastor intulit damnum. Hic certe, hic erit anima Illustritatis Vestrae pro anima illorum, et sanguis depreditorum requiretur de manibus ejusdem. Sed utinam! O utinam! Illmus Dnus Eppus suorum ignorantiae consuleret, non tot stupiditates per Poloniam, et Hungariam manifeste patrarent, risui exponerentur. Illi certe sunt illiqui, Ritus ignorant, Breviaria rite non absolunt, Libris ad discendum, et docendum, ipsis inquam Breviariis destituunt [ur]. Haec et similia suorum vitia, quae nos fraterne supportamus, compatiendo infirmitati eorum Illustrissimus Dnus haud videt. Nec vitio caret scriptum: Illmus Dnus omittat mihi juvenem Michaellem Andrejkovics, qui si uno saltem anno fuerit, restituum Scepusiensibus in suo Ritu Magistrum; Et paulo ante scriptum fuit: Noster Ritus nec spatium 10 annorum addisci potest. Quae contractietas in rebus! Quod spatium 10 annorum haberi non potest, uno aquiritur, quae solertia Magistri, et Discipuli! Instamus humillime Illme Dne Eppe talismodi Magister, et eum ipsissimum pro se, et suis/: indiget enim Professoribus

поверну спишанам учителем їхнього обряду». Те, що не можна зробити протягом 10 років, здобувається протягом одного. Яка виняткова здібність учителя й учня. Ми найуклінніше просимо, високопреосвященний пане єпископе, нехай такий учитель зволить залишити і цього найсправжнішого для себе та своїх (адже він потребує професорів, а місця внаслідок діяльності свого батька не має, прислів'я вашої величності говорить: «Де два попи, там третій дідько»), і краще нехай не лише має надію, але й дуже вірить нам, здатим завжди дати відповідь як високопреосвященному панові, так і його підлеглим чи то стосовно обряду, чи то стосовно вчення, і нехай не відмовляється від свого дому, з якого вийшов і в якому заклав підвалини, зрештою скоріше нехай гордиться ним. Коли ваша високопреосвященна домінація прибуде з візитом, якому ми були б дуже раді, то тоді переконається, хто ми такі і якими є. (16) Тим часом ще з більшою любов'ю, ніж досі, і з більшою милістю ми найуклінніше шануємо і підтримуємо високопреосвященного і високопреподобного пана єпископа». Дано з нагоди славної конгрегації в Завадці, дня 14 січня 1760 року. Найуклінніші раби і капелани, декан і вся конгрегація грецького обряду спиських уніатських парохів.

Ось яким тоном говорили з мукачівськими єпископами, ось яким вишуканим стилем у той час писали спиські парохі грецького обряду, але згодом змінили тон і стиль. Для цього прилучилися насамперед дві обставини: перша, очевидно, та, що, починаючи з 1770 року, вони зауважили зростання Мукачівської єпархії, друга полягала в тому, що побачили постійне погіршення свого становища. Тому, аби вони могли звільнитися від латинян і повернутися до попередньої юрисдикції Мукачівської кафедри, почали не тільки дуже бажати, але й усіма силами вдало і невдало співпрацювати, коли доля сприяла починанням. Але яким шляхом і яким способом це було здобуто, стане ясно з наступної оповіді, що становить собою ніби другу частину цього тому, де, власне, окремо висвітлюватиметься мною процес вклю-

hic locum ob vegetum Statum Patris sui non habet, Прислов'я Вшеи (вашей) Величності есть: Где два попы, там треть дѣтко:/ reservare dignetur, et de nobis ad respondendum tum Illmo Dno tum sibi subjectis, semper, sive in Ritu, sive in Doctrina capacibus melius non solum supponat, sed et firmiter credat, nidumque suum exquo evolavit, in eo fundamenta jecit, non inficiat, imo potius de eo glorietur. Si visitatura Illustrissima Dominatio Vestra venerit, quod lubentes haberemus, protunc quid, qualesve (16) simus, experietur. Interea majoribus, ut hucdum affectibus amplioribusque Gratis nos humillime commendamus, et persistimus Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Episcopi, datum, occasione Congregationis Celebratae in Zavadka Die 14. januarii Anno 1760. Humillimi Servi, et Capellani Decanus, et Tota Congregatio Ritus Graeci Unitorum Parochorum Scepusiensium.

Ecce quali tono cum Eppis Munkacsinensibus loquebantur, en quam electo Calamo scribebant eo tempore Graeci – Ritus Parochi Scepusiaci, sed mutarunt Tonum, et Stylum non multo post, duplici potissimum ad id circumstantia conferente, altera videlicet, quod Dioecesim Munkacsinensem inde ab Anno 1770. notabilia incrementa capere, altera ab adverso, quod statum suum in deterius semper prolabi conspicerent, Unde, ut a Latinis liberari, et sub pristinam Cathedrae Munkacsinensis jurisdictionem reverti possent, non optare tantum votis, sed viribus Universis oportune, importune collaborare occaeperunt, fortuna ceoptis secundante. Id autem qua via, quove modo effectum sit, patebit narratione subsequenti, quae est quasi secunda Pars hujus voluminis, in quo utpote specialiter continebitur Processus Reincorporationis Scepusiacarum Graeci – Ritus

чення спиських парафій грецького об-
ряду до складу Мукачівської єпархії.

(17) ГЛАВА 4

Ми, капітул Списької церкви, цим листом доводимо до відома всіх, для кого корисно знати, що преподобні й шановні пани Іоанн Ямборський з села Ольшави та Іоанн Михальський з села Остурні, власники однойменних володінь, які знаходяться в цьому славному Спиському комітаті, і пресвітери, й парохі церков грецького обряду Естергомської єпархії, які прибули особисто в нашій присутності від свого імені, а так само від імені інших шановних священиків грецького обряду та їх братів, тобто парохів згаданого Списького комітату, представили і дали нам протекційні листи високопоставленого і високопреподобного покійного князя пана Георгія Сечені, божою милістю архієпископа Естергомської метрополітанської церкви, постійного наджупана цього краю і цього ж комітату, примаса Угорщини, найвищого намісника апостольського престолу і секретаря канцелярії, таємного радника найсвятішої цісарської і королівської величності нижченаведеного змісту, написані, очевидно, на королівському папері, видані й завірені печаткою цього ж високопоставленого і високопреподобного (18) пана князя на їх нижньому краї червоної сторінки, підтвержені власноручно його ж підписом та підписом його секретаря, благородного пана Габрієля Палудяя, нарешті підписані згаданими пресвітерами грецького обряду, нижчезазначеними високопреосвященим графом паном Стефаном Чакі з Керестсега, постійним і спадковим наджупаном цієї Списької землі й цього ж комітату, суддею королівської курії, верховнокомандуючим верхньої частини королівської Угорщини, скарбником і таємним радником священної цісарської і королівської величності; так само високопреосвященими і високопреподобними панами єпископами Миколаєм Балогом, покійним вацьким (канцлером), Ладиславом Матяшовським, колись обраним темненським, а тепер нітранським сучасним королівським канцлером

Parochiarum Diocesi Munkacsinensi,
quem ex professo describam.

(17) CAPUT 4.

Nos Capitulum Ecclesiae Scepusiensis, memoriae commendamus tenere praesentium significantes quibus expedit Universis, Quod Reverendi, et Honorabiles Domini Ioannes Iamborszky Olsaviensis, et alter Ioannes Michalsky Osturnensis Possessionum sic nuncupatarum, inque Inclyto hoc Comitatu Scepusiensi existentium, et habitarum Dioecesis Strigoniensis Ecclesiarum Graeci – Ritus Presbyteri, et Parochi, nostram personaliter venientes in praesentiam nominibus, et in Personis caeterorum honorabilium pariter Graeci – Ritus Sacerdotum, et Fratrum suorum, praefati videlicet Comitatus Scepusiensis Parochorum exhibuerunt nobis, et praesentarunt Celsissimi ac Reverendissimi condam Principis Domini Domini Georgii Szecheny Miseratione Divina Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Archi-Eppi, Locique, et Comitatus Ejusdem Supremi ac Perpetui Comitatus, Primatis Hungariae, Legati Nati, Summi, et Secretarii Cancellarii Scrmiae Caesariae Regiaeque Mattis Intimi Consilarii et tenoris infrascripti Litterales Protectionales, in Charta Regali patenter confectas, et emanatas Sigilloque Ejusdem Celsissimi ac Reverendissimi (18) Domini Principis in Inferiori earundem margine rubrae caerae sub impresso communitas per eundemque, ac Generosum Dominum Gabrielem Palugyay Secretarium suum manum propriarum subscriptionibus roboratas, tandem per praelibatos Graeci – Ritus Presbyteros infranotatis Excellentissimo, et Illustrissimo Comite Domino Domino Stephano Csaky de Keresztszeg Perpetuo Terrae hujus Scepusiensis, Comitatusque Ejusdem Supremo, ac Haereditario Comiti, iudici (!) Curiae Regiae, et Partium Regni Hungariae Superiorum Supremo Generali, Sacrae Caesariae, Regiaeque Mattis Camerario, et Consiliario Intimo; Illustrissimis item, ac Reverendissimis Dominis Nicolao Balogh condam Vaccziensi Ladislao Matyassovszky, attunc Electo Temnensi, nunc vero Nitrensi moderno Regni Cancellario, ac Ioanni Sigray similiter

й Іоанном Сіграєм так само обраним темненським (канцлером) та водночас списькими настоятелями і радниками згаданої священної цісарської і королівської величності, а так само представлені нам з побажаннями самовіддано виконувати свої обов'язки й шанувати посади, так само визнані і власноручно підписані нами та нашим лектором високопреподобним паном Андрієм Берзевицьким, настоятелем святого Стефана первомученика з Варадинського виноградника. Вони наполегливо вимагали, щоб ми зволили дослівно переписати ті ж самі протекційні грамоти і подати їх у цих листах й нашому протоколі (19), дбаючи про права тих же спиських священників грецького обряду, а для майбутньої гарантії копії наших листів, видати їх і завірити звичайною нашою капітульною і автентичною печаткою. Зміст цих (листів), власне, продовжується в цьому дусі і зводиться до того, що Георгій Сечені, божою милістю архієпископ Естергомської метрополітанської церкви, постійний наджупан цього краю і цього ж комітату, примає Угорщини, найвищий намісник апостольського престолу і секретар канцелярії, таємний радник найсвятішої цісарської і королівської величності". Ми доводимо до відома цим листом усіх, для кого корисно знати, що після того, як високопреподобний покійний Петро Партеній, мукачівський уніатський єпископ грецького обряду ордена святого Василя, вже давно, тобто в тисяча шістьсот сорок восьмому році, на підставі всезагального голосування всього духівництва і свого народу був визнаний священним національним синодом, який відбувся в Тирнаві у місяці вересні в присутності великої кількості панів прелатів та духівництва, і був обраний для справжніх і безсумнівних католиків священної римської церкви, а після встановлення єпископату був жалований спеціальною милістю священної цісарської і королівської величності, і потім так само був підтверджений найсвятішим нашим папою Олександром VII і висвячений естергомським архієпископом високопреподобним паном Георгієм Ліппаєм, власне, нашим (20) попередником і був утверджений в привілесовому

Electo Temnensi Episcopo, et simul Praepositis Scepusiensibus, ac praelibatae Sacrae Caesariae Regiaeque Mattis Consiliariis, nec non nobis praesentatis debitisque officiorum suorum votis ac honorum cultibus per eosdem, nos quoque acceptatas, pariterque manibus eorundem propriis, ac Lectoris nostri Reverendissimi Domini Andreae Berzeviczky, Praepositi Sancti Stephani Prothomartyris de Promonthorio Varadiensi subscriptas; requirendo nos debita cum Instantia, quatenus easdem Protectionales de verbo ad verbum transsumi, ac transcribi praesentibusque Litteris, ac Protocollo (19) Nostro inseri curantium iurium Eorundem Ritus Graeci Sacerdotum Scepusiensium futura pro cautela in Transumpto Litterarum nostrarum sub Sigillo Nostro Capitulari usitato, et Authentico extradare dignemur. Quarum quidem tenor sequitur in hunc modum, estque talis. Georgius Szecseny Miseratione Divina Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Archi - Eppus Locique, et Comitatus ejusdem Supremus, ac Perpetuus Comes, Primas Hungariae, Legatus Natus, Summus, et Secretarius Cancellarius Sacratissimae Caesariae, Regiaeque Majestatis Intimus Consiliarius. Notum facimus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis. Quod posteaquam Reverendissimus condam Petrus Parthenius, Ordinis Sancti Basilii Ritus Graeci Unitus Episcopus Munkacsensis, evolutis jam dudum temporibus, idque in Anno Domini Millesimo sex centesimo, quadregesimo octavo transactis praeteritis, per Sacram Nationalem Synodum Tyrnaviae Mense Septembri, magna Dominorum Praelatorum, ac Cleri frequentia celebratam communi omnium suffragio, una cum toto Clero, ac Populo suo pro veris atque indubitatis Sacrae Romanae Ecclesiae Catholicis agnitis, ac annumeratus extitisset; peractoque Episcopatu ex Speciali Sacrae Caesariae, Regiaeque Majestatis gratia donatus, ac a Sanctissimo etiam Domino nostro Alexandro Papa VII. confirmatus, et per Reverendissimum olim Dominum Georgium Lippay Archi-Episcopum Strigoniensem Praedecessorem utpote nostrum (20) consecratus peculiaribusque Privilegiis ad ductus fuisset: Curae Salutis

праві. Так само як добрий пастир, бажаючи піклуватися про спасіння довіреної йому пастви, і не в змозі внаслідок відстані краю та багатьох інших причин, так само як і внаслідок вороженечі, нещастя, труднощів та якихось інших лих, вчасно допомогти всім уніатським священикам згаданого грецького обряду, які знаходяться, певна річ, у нашій Естергомській архієпископській єпархії, підпорядкував їх юрисдикції, владі й захисту капітулу нашої Списької колегіальної церкви і, таким чином, незалежних від усіх інших, які проживають у дуже віддаленій єпархії чи комітаті, передав священикам грецького обряду. В усіх пунктах, клаузулах й артикулах ми схвалюємо, визнаємо і підтримуємо це згадане, перед тим здійснене і тепер наявне їх підпорядкування, так само як, власне, священне, і на законних підставах установлене, вважаючи його ж дійсним, важливим і бажаним (і, таким чином, повністю і ласкаво дозволене також нашим згаданим попередником). І тому по-батьківськи у Бозі ми звертаємося до всіх і кожного будь-якого стану, посади, сану та величності віруючих во Христі, і наказуємо, аби принагідно, як цього вимагає священницький сан, віддати належну (21) честь, шанобливість, милість і доброзичливість згаданим уніатським священикам грецького обряду, які проживають у нашій вищеназваній архієпископській єпархії, і визнати їх за справжніх і безсумнівних католиків. Ми доводимо до відома і тих, які проживають в іншій єпархії, певна річ, у віддаленому комітаті, а так само уніатських пресвітерів грецького обряду, дияконів, капеланів та всіх священиків, які мешкають всюди в окремих комітатах Угорського королівства і приєднаних до нього ж країв, що знаходяться переважно під апостольським авторитетом, частково і спеціально нам даним, потім ще під ординарним (авторитетом), на підставі якого як примас цього Угорського королівства і законно до нього приєднаних (країв) божею милістю виконуємо обов'язки і суворо наказуємо, щоб у жодному разі не збиралася чи не на-смілювалися так часто згадуваних священиків на Спиші, які,

Gregis sibi commissi tanquam Pastor bonus prospectum iri volens, totam praefati Ritus Graeci Unitorum Sacerdotum in Scepusio, sub Archi-Dioecesi videlicet Nostra Strigoniensi existentium Universitatem, ob Loci distantiam, aliasque praegnantibus rationes, tanquam in adversitatibus, Casibus, difficultatibus, ac quibuslibet necessitatibus iisdem opportune succurrere non valens, Iurisdictioni, Potestati, defensionique Capituli Collegiatae Ecclesiae nostrae Scepusiensis subjecisset, ac taliter independentes ab omnibus aliis in distincta nimirum Dioecesi, aut Comitatu commorantibus, Ritus Graeci Sacerdotibus effecisset, et reddidisset. Nos antelatam hanc praevio modo factam, ac in praesens usque observatam eorundem subjectionem, tanquam utpote Sanctam, et legitimis ex rationibus institutam, pro rata, grata, et accepta habentes eandem (: ita et Universa ab attacto Praedecessore quoque nostro ipsis gratiose concessa:) in omnibus punctis, clausulis, et Articulis laudamus, approbamus, et confirmamus. Ac proinde Universos, et singulos cujuscunque Status, Gradus, Ordinis, et praeeminentiae Christi Fideles Paterne in Domino requirimus, et hortamus, ut memoratos in Archi-Dioecesi nostra praedecelerata degentes Ritus Graeci Unitos Sacerdotes pro veris atque indubitatis Catholicis agnoscentes, cum omnimodam, (21) quem Sacerdotalis requirit dignitas, honorem ipsis ac reverentiam, favorem, ac benevolentiam data occasione satagent exhibere. Iisdem vero qui sub alia Dioecesi, in distincto videlicet Comitatu existunt pariter Unitis Graeci Ritus Presbyteris, Diaconis, Capellanis, et Sacerdotibus Universis ubivis, et in quibuscunque Comitatus in hoc Regno Hungariae, ac partibus eidem adnexis degentibus, et commorantibus Autoritate in primis Apostolica nobis in parte specialiter delegata, deinde etiam Ordinaria, qua ut Primas in hoc Regno Hungariae eique Iure annexis Divina fungimur miseratione firmissime praecipientes, committimus, et mandamus, quatenus toties repetitos in Scepusio, sub praerecensita nimirum Archi - Dioecesi nostra Strigoniensi degentes Sacerdotes, nulla de caussa ad aliam Dioecesim cogere, impetere, divexare, praefatamque subjec-

без сумніву, перебувають у вищезазначеній нашій Естергомській єпархії, звинувачувати, мучити і згадане їхнє підпорядкування, перед тим нами підтверджене, нав'язувати й порушувати, але щоб і пани поміщики та, головним чином, інші їхні урядники, наявні у згаданому Спиському комітаті, під жодним надуманим приводом не порушували і не перешкождали збирати десятичини, що належать їхнім церквам, та всі інші безпосередні прибутки решти католицьких парохів, і щоб їм же дозволили, а саме повинні й зобов'язані дозволити, залишатися під повною владою свого сучасного законно призначеного декана і само собою зрозуміло наступників, призначених високопреподобним (22) настоятелем, вікарієм, вельмишановними братами во Христі (яким підпорядковується, визнають) та іншими нашими списькими каноніками стосовно всіх справ та будь-яких суперечок під загрозою покарання і відлучення від церкви». Видано в нашій Братиславській архієпископській курії, дня 29-го, місяця жовтня, року господнього 1687-го. Естергомський архієпископ Георгій Сечені, Габріель Палу-дй. М.П.

Ці (протекційні листи) високопоставленого і високопреподобного князя і естергомського пана архієпископа та інше: на прохання священиків грецького обряду видані протекційні (листи) були представлені мені, нижчепідписаному, і мною належним чином схвалені (за винятком десятичин, які вважалися визначеними на підставі встановлених законів батьківщини).

— У Левочіві, дня 7-го, місяця вересня, року господнього 1688-го Граф Стефан Чакі в.р. Року 1688-го, дня 16-го липня, ці патенти (грамоти) його високоності естергомського архієпископа були представлені мені нижченаведеними і водночас з належною шановано схвалені й опубліковані. У Спиші, року і дня, як вище. Вацький єпископ Миколай Балог в.р. Року 1687-го, дня 29-го вересня ці протекційні (листи) були представлені шановному Спиському капітулові, і ним же схвалені й підтверджені. Лектор Андрій Берзевіцький в.р. Власне, 1690 року, дня ж 15 липня, ці публічно видані листи його (23) високоності

tionem eorumdem, per Nos violare praevio Confirmatam impingere, ac violare praesumant, vel praesumere audeant, sed nec Domini Terrestres, ac alii eorumdem Officiales potissimum, in praefato Comitatu Scepusiensi existentes in percipiendis ad Ecclesiam eorumdem pertinentibus Decimis, et omnibus aliis obventionibus ad normam reliquorum Catholicorum Parochorum nullo sub praetextu exquisitoque colore turbent, et impediunt, verum eosdem sub absoluta potestate Decani sui legitimi moderni scilicet, et Successorum per Reverendissimum, Admodum Reverendos in Christo Fratres (: quibus subjecti esse dignoscunt:) (22) Praepositum, Vicarium, caeterosque Canonicos nostros Scepusienses ordinati, ac ordinandorum, respectu Universorum negotiorum, ac quarum libet differentiarum manere sub Excommunicationis poena contravenientium infligenda permittant, permittereque debeant ac teneantur. Actum in Curia nostra Archieppali Poseniensi Die 29-a Mensis Octobris. Anno Domini 1687-o Georgius Széchény Archieppus Strigoniensis Gabriel Palugyay. L.S.

Praesentes Celsissimi, et Reverendissimi Principis, ac Domini Dni Archi-Eppi Strigoniensis et cetera: ad Instantiam Ritus Graeci Sacerdotum emanatae Protectionales, sunt mihi infrascripto praesentatae, et per me (:extra causam Decimarum quae positivis Patriae Legibus circumscripta habentur:) debito officiorum voto acceptatae.

— Levchoviae Die 7-a Mensis Septembris Anno Dni 1688-o Comes Stephanus Csaky m.p. Anno 1688-o 16-a Julii. Praesentes Patentes suae Celsitudinis Archi-Eppalis Strigoniensis fuerunt mihi praesentatae per intronotatos, simulque debito cum honore acceptatae, et publicatae. Scepusii Anno, et die ut supra. Nicolaus Balogh Episcopus Vacensis m.p. Anno 1687 die 29-a Septembris. Praesentes Protectionales repraesentatae sunt Venerabili Capitulo Scepusiensi, et per idem Capitulum acceptatae, et confirmatae. Andreas Berzeviczky Lector m.p. Anno demum 1690 die vero 15 Julii hae suae (23) Celsitudinis Archi-Eppalis

естергомської архієпископа були передані мені і з належною шанною схвалені у Спиші, в препоzitуральній курії, дня і року, як вище. Ладислав Матяшовський, обраний темненський єпископ та списький настоятель в.р. Року 1698-го, дня 30-го, дня 30-го вересня передані протекційні (листи) блаженної пам'яті естергомської архієпископської високості я з належною шанною схвалив у своїй курії Списької препозитири. Іоанн Сіґрай, обраний темненський єпископ, настоятель Списької землі в.р. Таким чином, бажаючи виправдати перед тим проведений у нашій присутності попередній збір податків згаданими шановними мужами Іоанном Ямборським та Іоанном Михайловичем ніби справедливий і законний, намагаючись дослівно переписати й подати в наших цих листах згадані протекційні (грамоти) разом з включенням до них позитивно вирішених представлень згаданих високопоставлених, високопреосвященних і високопреподобних панів, не порвані, не покреслені чи якимось способом пошкоджені, але загалом удосконалені, нарешті без усякої похибки й підозріння, без скорочення та якогось доповнення, а копії наших листів ми вважали за потрібне дозволити видати під звичайною нашою капітульною і автентичною печаткою для подальшої гарантії прав згаданих спиських священиків грецького обряду (як було сказано), що насправді і робимо. Дано напередодні свята спаса господи. Того самого 1699 року. М. П. Вичитав і виправив лектор Андрій Берзевецький в.р.

(24) ГЛАВА 5

КОПІЯ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПРО
ВКЛЮЧЕННЯ СПИСЬКИХ
ГРЕКО-КАТОЛІКІВ ДО
МУКАЧІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ

Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе!

2825/35196 Адже його священна цісарсько-королівська й апостольська величність після недавньої подорожі по королівству побачила, що з багатьох греко-католицьких поселень, які відно-

Strigoniensis patenter emanatae Litterae sunt mihi exhibitae, et debito honoris cultu acceptatae Scephusii in Curia Praepositurali die, et Anno ut supra. Ladislaus Mattyasovszky El. Episcopus Temnensis, et Praepositus Scephusiensis m.p. Anno 1698 Die 30-a Septembris Piaememoriae Celsitudinis Archi-Episcopalis Strigoniensis Protectionales exhibitas debito cum honore acceptavi in Curia mea Praepositurae Scephusiensis Ioannes Sigray Electus Eppus Temnensis, Praepositus Terrae Scephusiensis m.p. Nos itaque praefatorum Honorabilium Virorum Ioannis Iamborszky, et alterius Ioannis Michalovics praemissae requisitioni modo praevio coram nobis factae fanquam iustae, et legitimae satisfacere volentes, at tactas Litteras Protectionales una cum praeinsertis in dorso earundem contensis aliefatorum Excellentissimi, et Illustrissimorum, ac Reverendissimorum Dominorum Praesentationibus, non abrasas, non cancellatas, aut quovis modo violatas, sed omni integritate perpolientes, omni denique vitio, et suspicione carentes, sine diminutione, et augmento aliquali, de verbo ad verbum transumi, ac transscribi praesentibusque Litteris nostris inseri curantes, in transumpto Litterarum nostrarum, sub Sigillo nostro Capitulari usitato, et authentico, Iurium praelibatorum Ritus Graeci Sacerdotum Scephusiensium (:ut praemissum est:) futura pro Cautela necessaria, extradandas esse duximus, et concedendas, prouti damus, et concedimus, ipso pariter facto. Datum pridie Festi Transfigurationis Domini. Anno Ejusdem 1699-o L.S. Lecta, et correcta per me Andream Berzeviczky Lectorem. m.p

(24) CAPUT 5.

COPIA INTIMATI DE REINCORPORATIONE GRAECORUM CATHOLICORUM SCEPUSIENSIIUM AD DIOECESIM MUNKACSINENSEM.

Excellentissime, ac Reverendissime Domine Episcope!

2825/35196 Squidem Sacra sua Caesareo Regia, et Apostolica Majestas id in via sua recenter per Regnum perfecta observasset, quod ex compluribus Graeco Catholicis Possessionibus Scephusiensi

силися до Спаської єпархії латинського обряду того ж комітату, вже три або перейшли на вірменський обряд, або й інші (поселення) мають намір також заявити те саме.

Через те його найсвятіша величність, стурбована такою небезпекою спокуси душ, шанобливо наказує, щоб ваша ексцеленція негайно відвідала згадану Спаську єпархію і краще вивчила ті поселення, які вже порвали зі своїм греко-католицьким обрядом чи збираються порвати, та, водночас, аби без дальшого зволікання прийняла під свою юрисдикцію від тутешнього призначеного генерального вікарія, повідомленого вже про це копією-розпорядженням, як ті, так і інші греко-католицькі поселення, які підпорядковані юрисдикції Спаської єпархії, а про результат підпорядкування як тих поселень, які порвали зі своїм обрядом чи збираються порвати, так і інших подібних поселень грецького обряду Спаського комітату, які ще не значаться в спеціальному каталозі ані в Спаській, ані у єпархії вашої ексцеленції, послала свою реляцію.

(25) Цим листом доводиться до відома це велимишановне рішення його вищезгаданої найсвятішої величності з метою найшвидшого й неухильного виконання необхідної реляції вашої ексцеленції стосовно ласкавого королівського указу. Дано на підставі рішення, прийнятого угорським королівським намісництвом у Будині 22 серпня 1786 року. До обов'язків послужливі Христофор Ніцькі в.р.

Копія розпорядження від 22 серпня 1786-го року під номерами 2828 і 35196 до високопреподобного пана Павла Ордоді, спаського генерального вікарія, виданого на підставі угорського намісницького корлівського рішення.

Після того, як його найсвятіша величність зауважила те, що з багатьох греко-католицьких поселень, які відносилися до спаської єпархії латинського обряду, три або перейшли на вірменський обряд, або й інші (поселення) мають намір також заявити те саме і перейти, на підставі ласкавого королівського указу під нинішнім числом доручається мукачівському єпископові, щоб

Latini Ritus Dioecesi adusque in eodem Comitatu adscriptis tres ad Ritus Armenorum, vel jam defecerint, vel sese pro eodem reliquae etiam declarare parent.

Hinc Periculo seducturarum ejusmodi animarum mota clementer praecipit sua Majestas Sc^rma, ut Excellentia Vestra semet ad fatam Dioecesim Scepusiensem illico conferat, et Possessiones has in Ritu suo Graeco Catholico jam deficientes vel defectionem parantes melioris edoceat, una vero tam has quam et alias Iurisdictioni Scepusiensi Dioecesis subjectas Possessiones Graeco – Catholicas ab eate Generali Vicario advoluto isthic in paribus Intimato eatenus jam instructo citra ulteriorem moram sub suam Iurisdictionem recipiat, et de effectu cum submittendo, tam harum, a Ritu suo defficientium aut defficere parantium, quam et aliarum similium Graeci Ritus in Comitatu Scepusiensi Possessionum, nec in Scepusiensi, nec adusque in Dioecesi Excellentiae Vrae complexarum specifico Catalogo Relationem suam isthuc praestet.

(25) Quam Clementissimam Altaefatae Suae Mattis Sc^rmae Resolutionem fine effectuationis effectuatorum quantum procurandae praestandaeque necessariae Relationis Excellentiae Vrae de Benigno Iussu Regio praesentibus intimari. Datum ex Consilio Regio Hung. Ltli Budae 22-a Augusti Anno 1786 celebrato. Ad Officia paratissimi Christophorus Nyiczky m.p.

Copia Intimati dd-o 22-ae Augusti 786-i sub numeris 2328, et 35196 ad Reverendissimum Dominum Paullum Ordody Generalem Vicarium Scepusiensem ex Consilio Regio Ltli Hungarico expediti.

Observato per suam Mattem Sc^rmam eo: quod ex Scepusiensi Latini Ritus Dioecesi adusque adscriptis compluribus Possessionibus Graeco – Catholicis tres ad Ritus Armenorum vel defecerint, vel sese pro eodem reliquae etiam declarare, et defficere parent, de Benigno Iussu Regio Munkacsinensi Eppo sub hodierno committitur, ut Idem semet ad faciem Loci illico conferat, et Possessio-

він негайно відправився на місце події і краще вивчив ті поселення, які вже порвали зі своїм греко-католицьким обрядом чи збираються порвати з тим самим (обрядом), та водночас прийняв під свою юрисдикцію від вищезгаданої вашої домінації як ті, так і інші поселення того ж обряду списького комітату.

Це вельмишановне розпорядження його вищезгаданої найсвятішої величності на підставі ласкавого королівського указу цим листом необхідно довести до відома вашу вищезгадану домінацію про це королівське намісницьке рішення з тією метою, (26) щоб не зволікала спеціально й негайно повернути мукачівському єпископові, який збирається прибути туди, вищезгадані поселення без подальшого представлення звіту стосовно цієї справи, а так само, аби не зволікала окремо подати свою особисту реляцію стосовно інших греко-католицьких поселень цього комітату, які не знаходилися під юрисдикцією ані списького, ані мукачівського єпископа.

Дано як вище.

Копія представленої реляції високопреосвященного мукачівського пана єпископа стосовно вищенаведених розпоряджень

Висока намісницька королівська рада!

Одержавши вчорашнього дня на підставі ласкавого королівського указу високої королівської намісницької ради під 22 серпня поточного місяця і за номерами 2825 і 35196 адресоване мені милостиве рішення про те, що, власне, з багатьох греко-католицьких поселень, які відносилися до Списької єпархії латинського обряду цього ж комітату, і вже або перейшли на вірменський обряд, або й інші (поселення) мають намір також заявити те саме, я негайно був би відправився в згадану Спиську єпархію, щоб краще вивчити ті поселення, які вже порвали (з обрядом) чи збираються порвати (27), а також без подальшого зволікання був би прийняв під свою юрисдикцію від тутешнього генерального вікарія як ті, так і інші греко-католицькі поселення, які підпорядковані юрисдикції Списької єпархії,

nes has a Ritu suo Graeco – Catholico defficientes, aut deffectionem ab eodem parantes melioris edoceat, una vero tam has, quam, et alias in Comitatu Scepusiensi existentes Possessiones ejusdem Ritus a Praeattacta D. Vra sub suam Iurisdictionem recipiat.

Quam Clementissimam Altaefatae Suae Mattis Scrae Ordinationem Praetiae D. Vrae de Benigno Iussu Regio praesentibus finem in eum intimandum habet Consilium istud Little Regium (26) ut eorsum comparituro Eppo Munkacsinensi praefatas Possessiones citra ulteriorem eatenus formandam Repraesentationem specificae, et instantanee resignare, etsi aliae Graeco – Catholicae Possessiones in hoc Comitatu quidem, sed nec sub Scepusiensis, nec Eppi Munkacsinensis Iurisdictione constitutae praexisterent, harum quoque specificum isthuc submittere, et de effectu Individualem Relationem suam praestare non differat.

Datum ut supra.

Excellentissimi Dñi Dioecesanī Munkacsi- nensis ad praemissa Intimata factae Repraesentationis copia.

Excelsum Consilium Regium Little!

Percepto hesternā die de Benigno Iussu Regio Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis sub d-to 22-ae Effluentis Mensis Augusti et numeris 2825 et 35196 super eo ad me directo Gratioso Intimato, quod videlicet ex compluribus Graeco – Catholicis Possessionibus Scepusiensi Latini Ritus Dioecesi adusque in eodem Comitatu adscriptis, et ad Ritum Armenorum vel jam deffecerint, vel sese pro eodem reliquae etiam declarare parent, illico ad fatam Dioecesim Scepusiensem memet contulisset, atque seu jam defficientes, sive deffectionem parantes (27) meliora edocere, prouti etiam tam has, quam et alias Iurisdictioni Dioecesis Scepusiensi subjectas Graeco – Catholicas Possessiones ab eate Generali Vicario citra moram sub meam Iurisdictionem recepissem, nisi clara haec in praelaudato Intimato expressatio:

якби у вищезгаданому розпорядженні цей ясний вислів «до вірменського обряду» не був поставив переді мною нездоланну перепону, бо ж у Списському комітаті та епархії немає жодних вірменів, отже, не існує ніякого вірменського обряду, з яким були би змогли порвати три поселення, або також могли би порвати в майбутньому, але мені відомо, що латинські парохі і самий Списський капітул роблять перешкоди як парохам грецького обряду в їх духовних функціях, так і греко-католицькому народу в збереженні не лише свого обряду, але й усякими засобами намагаються залучити його до римського чи латинського обряду. Через те, власне, виникають колізії між парохами, бешкети серед народу та змішування обрядів.

Цей, кажу, вислів «перейшли на вірменський обряд», до якого прилучається високе королівське намісницьке рішення стосовно цієї справи, я змушений найуклінніше заперечити, щоб вельмишановна найсвятіша його величність зволила ласкаво вказати мені, на який, власне, неіснуючий вірменський обряд здійснюється перехід, бо хоч я сам розумію римський чи латинський обряд, однак я передбачаю, що зі списським генеральним вікарієм, який так само значиться в розпорядженні високої (28) ради, яке було йому послано й копією погоджене зі мною, і має згаданий вислів «до вірменського обряду», нічого не доведу, бо він заперечував мої слова і переконував мене в тому, що ніхто з греко-католиків, які досі підпорядковані юрисдикції Списської епархії, згідно зі змістом розпорядження високої ради, не переходив на вірменський обряд, але оскільки немає ніяких вірмен, то ніхто не переходитиме і в майбутньому, отже, немає ніякої підстави відлучати греко-католицький народ від юрисдикції Списської епархії і приєднувати його до моєї Мукачівської епархії. А втім, взявши до уваги це пояснення, я якнайуклінніше намагаюся негайно приступити до ласкаво дорученої поїздки на Спиш та постаруюся з усіх сил виконати все необхідне.

40511 Копія наступного розпорядження високої ради

ad Ritum Armenorum insuperabilem obicem mihi posuisset, nulli namque in Comitatu, et Dioecesi Scepusiensibus dantur Armeni consecutive nullus Armenorum viget Ritus ad quem tres Possessiones defficere potuissent, aut etiam in futurum possent, sed quod mihi constat a Latinis Parochis et ab ipso Capitulo Scepusiensi tam Parochi Graeci – Ritus in suis spiritualibus functionibus impediuntur, quam populus Graeco – Catholicus non tantum in observatione Ritus sui turbatur, verum etiam ad Ritum Romanorum sive Latinum amplectendum modis omnibus pertrahitur; Hinc Collisio inter Parochos, scandalum in populo, et confusio Rituum suapte consequuntur.

Ad hanc inquam expressionem: ad Ritum Armenorum defficient adhaerens Excelsum Consilium Regium Ltle eatenus humillime interpellare necessitor quatenus me de Clementissima Suae Matris Scrae mente gratiose edocere dignaretur ut quem nempe non existentem Armenorum Ritum deffectio inhibeat? quamvis enim Ritum Romanorum, seu Latinum ipse subintelligam, tamen cum Generali Vicario Scepusiensi, qui aequè in sibi submissa, et mecum copialiter communicata Excelsi (28) Consilii Intimatione repetitam expressionem ad Ritum Armenorum habet, nihil me effecturum praevideo, obviaret enim, et satisfaceret dictis meis, nullum ex Graeco – Catholicis Iurisdictioni Dioecesis Scepusiensis huic subjectis secundum contextum Excelsi Consilii Intimationis ad Ritum Armenorum deffecisse, sed neque ullis praexistentibus Armenis deffecturum etiam in posterum, sequaciter nullam subversari rationem abstrahendi populum Graeco – Catholicum a Iurisdictione Dioecesis Scepusiensis ejusdemque adjungendi ad Dioecesim meam Munkacsinensem. Caeterum accepta hac, quam humillime expeto explanatione Benigne demandatum ad Scepusium iter illico ingrediar, et effectuanda effectuare totis viribus adnitar.

40511 Copia subsecuti Excelsi Consilii Intimati!

Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе!

Адже найвища цісарсько-королівська увага особливо була спрямована на те, щоб згадані греко-католицькі общини, про які йдеться у розпорядженні під 22 серпня поточного року за номером 2825 до вашої ексцеленції, покірно приєдналися до єпископа їхнього обряду, аби він же керував ними, і, таким чином, запобіг усім можливим безладдям та колізіям.

(29) Через те стосовно листа, написаного вашій ексцеленції під 31 серпня поточного року, цим листом знову доводиться до її ж відома про це намісницьке королівське рішення, щоб вона вимагала виконати вищенаведене найвище королівське рішення, і в згаданому розпорядженні підтвердити зазначені греко-католицькі общини в католицькій релігії, щедро роздавши їм необхідну інструкцію і надавши спиському генеральному вікарію щодо цього під нинішнє число відповідні розпорядження. Дано на підставі намісницького угорського королівського рішення, прийнятого дня 14 вересня 1786 року в Будині. До обов'язків послужливі граф Христофор Ніцькі в.р., Антоній Гольцманн в.р.

ГЛАВА 6

ЛИСТ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННОГО МУКАЧІВСЬКОГО ПАНА ЄПІСКОПА ДО ВИСОКОПРЕПОДОБНОГО СПИСЬКОГО ГЕНЕРАЛЬНОГО ВІКАРІЯ ПАНА ПАВЛА ОРДОДИ

Високопреподобний пане каноніку, генеральний вікарію!

Ще під 22 серпня минулого місяця висока королівська намісницька рада довела до мого відома ласкаве розпорядження його найсвятішої цісарсько-королівської величності, щоб я негайно відправився на Спиш і без подальшого зволання прийняв під свою юрисдикцію від високопреподобної вашої домінації греко-католицькі поселення, які відносилися до Списької єпархії того самого комітату.

Адже в тому розпорядженні, не знаю з якої нагоди, справді було викладено це спірне питання, неначе (30) вже три

Excellentissime Illustrissime, ac Rd̄me
Domine Episcopo!

Siquidem Altissima Intentio Caesareo Regia principaliter eo directa sit, ut Graeco - Catholicae Communitates in Intimato sub 22-a Augusti ac. N 2825 ad Excellentiam Vram demisse attactae Episcopo sui Ritus resignentur, per eundem regantur, et per hoc omnes possibiles confusiones, et collisiones praevertantur.

(29) Hinc erga Litteras Excellentiae Vrae sub 31-a Augusti ac. isthinc exaratas Eidem praesentibus reintimat Consilium istud Lt̄tle Regium, ut praecitata Altissimam Resolutionem Regiam in effectum deducere, et in dicto Intimato designatas Graeco - Catholicas Communitates in Religione Catholica necessaria eisdem elargienda Instructione confirmare velit, - factis apud Generalem Vicarium Scepusiensem eatenus sub hodierno necessariis dispositionibus. Datum ex Consilio Reo Hung. Lt̄tli die 14-a Septembr. 786-o Budae celebrato. Ad officia paratissimi C. Christophorus Nyiczky m.p. Antonius Holczmann m.p.

CAPUT 6-UM

LITTERA EXCELLENTISSIMI DOMINI DIOECESANI MUNKACSINENSIS AD GENERALEM VICARIUM SCEPUSIENSEM REVERENDISSIMUM DN̄UM PAULLUM ORDODY.

Reverendissime Dne Canonice Generalis
Vicarię!

Adhuc sub 22-a proximi Mensis Augusti intimata mihi per Excelsum Consilium Lt̄tle Regium fuerat ea Sc̄rmae Suae Caesareo Regiae Mattis Benigna Ordinatio, ut me ad Scepusium illico conferrem, et Possessiones Graeco - Catholicas Scepusiensi Latini Ritus Dioecesi adusque in eodem Comitatu adscriptas a Reverendissima D.Vra citra ulteriorem moram sub meam Iurisdictionem reciperem.

Quia vero in illa Intimatione quoniam nescio ex incidenti expressata habebatur haec Caussalis, quasi (30) vero ex quaes-

з розглянутих поселень дійсно перейшли на вірменський обряд, а інші (поселення) мали намір заявити те саме, і здавалося, що, власне, все те найвище розпорядження стосовно цієї ж справи ніяким чином у такому викладі не ґрунтувалося на моєму знанні дійсності, однак (послужило для нього) нібито підставою. Через те, звернувшись до високої ради під 31 того ж серпня, щоб його вельмишановна найсвятіша величність зволила краще навчити мене, я дуже просив і навіть ще одержав від тої самої високої ради милостиве розпорядження під 14 поточного місяця за номером 40511, яке засвідчує, що найвища цісарсько-королівська увага особливо спрямована на те, аби вищезгадані греко-католицькі общини приєдналися до єпископа їхнього обряду, і аби він же керував ними, і до того ж, аби я сам не зволи-кав виконати вищезгадане ласкаве королівське рішення, а також, аби ваша високопреподобна домінація, яка вже знає цю справу, допомагала необхідними розпорядженнями.

Отже, вже зараз готовий до виконання цих найвищих наказів, я зі свого боку вважав, що залишається довести до відома вашу вищезгадану високопреподобну домінацію про те, що я так спланував здійснити цю ласкаво надану поїздку, аби міг побувати на Спиші і, зокрема, в шановному капітулі наступного місяця жовтня, дня 9-го. Далі побратньому прошу вашу високопреподобну домінацію, аби довідалася, що необхідно, на їх погляд, для відхилення акту повернення (поселень), згідно з вимогою вельмишановного рішення, і, між іншим, так само не відмовлялася вдало розподіляти й організувати. Зрештою, залишаюся з належною повагою. В Ужгороді, дня 26 вересня 1786 року.

(31) Про ту ж справу до високородного пана шановного списького ординарного графа Теке

Високородний і вельмишановний пане велебний графе, для мене особливо вельмиповажний!

На підставі ласкавого розпорядження його найсвятішої величності я збираюся поїхати на Спиш приблизно дня 3-го

tioni substratis Possessionibus tres jam deffecerint ad Ritum Armenorum, reliquae autem sese pro eodem declarare pararent, et in hac re ipsa quidem ad meam quoque positivam notitiam realitati neutiquam conformi expressione, radicari tamen tanquam in fundamento videbatur tota idmodi Altissima Ordinatio; Hinc ad Excelsum Consilium sub 31-a ejusdem Augusti recurrens, ut me de Clementissima Suae Mattis Scrmæ mente luculentius edocere dignaretur institi, ac etiam obtinui Eodem Excelso Consilio Gratoso Intimatorio sub 14-a Mensis currentis et N-o 40511 declarante Altissimam Intentionem Caesareo Regiam principaliter eo directam esse, ut praetactae Communitates Graeco-Catholicae Episcopo sui Ritus resignentur, et per eundem regantur, adeoque ipse praecitam Benignam Resolutionem Regiam in effectum deducere nihil morarer Reverendissima quoque D.Vra, ut innueretur, eatenus per necessarias dispositiones jam instructa existente.

Nunc igitur ad exequenda idmodi Altissima Iussa jam expeditus mea ex parte id reliquum esse censui, ut praetitulatam Reverendissimam D.Vram certiozem redderem, me istud Benigne praeceptum iter taliter adpromptandum disposuisse, ut in Scepusio ac signanter in V. Capitulo affaturi Mensis 8-bris die 9-a adesse possim rogans porro fraterne Reverendissimam D. Vram quatenus eorum intuitu pro subversante Resignationis actu ad exigentiam Clmae Resolutionis exequendae necessaria fore dignoscerentur, interim etiam opportune disponere, ac parare non gravetur. In reliquo competenti cum aestimatione persevero. Un-guarini die 26-a Septemb. 1786-o.

(31) De eodem merito ad Spectabilem Dominum V. Comitem Ordinatum Scepusiensem Töke.

Spectabilis, ac Perillustris Dne V. Comes peculiariter mihi Colendissime!

De Benigna Scrmæ Suae Mattis Ordinatione iter in Scepusium circiter die 3-a affaturi Mensis Octobris eo fine ingres-

згаданого місяця жовтня з тією метою, аби прийняти під свою юрисдикцію греко-католицькі поселення, які відносилися до Спаської єпархії латинського обряду того ж комітату. Поки я бажав і надіявся особисто привітати вашу висококородну домінацію, тим часом наділений найшановнішими милостями в належній шані залишаюся. В Ужгороді, дня 26 вересня 1786 року.

Також про ту саму справу до словинського пароха Василя Ямборського

Дорогий сину!

Саме висока королівська намісницька рада милостивим листом під 14 поточного місяця досить ясно повідомила мене про те звичайне ласкаве бажання, аби я негайно відправився на Спиш і без подальшого зволікання прийняв під свою юрисдикцію греко-католицькі поселення, які відносилися до Спаської єпархії латинського обряду того ж комітату. Прийнявши рішення відправитися туди, пишу (32) під нинішнє число високопреподобному панові тамтешньому генеральному капітульному вікарію, що я маю намір використати цю ласкаво надану поїздку таким чином, аби мати можливість побувати в шановному капітулі дня 9-го наступного місяця жовтня з метою виконання найвищого вельмишановного розпорядження. Але повідомляю вашу домінацію про те саме, аби знала, що 7-го або 8-го того ж місяця я маю намір по дорозі, власне, через Кошиці прямо приїхати у Словинки, щоб потім мала старанно підготовлений повний каталог усіх сіл або матерів, або філіалів, певна річ, як тих, які дійсно належать до спаських греко-католицьких парохів, так і тих, які по праву повинні належати, в яких знаходиться хоч (одна) душа того ж обряду. Зрештою, поки я забороняв усіяку публічну зустріч під час мого прибуття, (тим часом) наділений єпископським благословенням залишаюся. В Ужгороді, дня 26 вересня 1786 року.

surus, ut Possessiones Graeco – Catholicas Scepusiensi Latini Ritus Dioecesis adusque in eodem Comitatu adscriptas sub meam Iurisdictionem recipiam dum honorem personaliter Spectabilem D.Vram adsalutandi, et optarem, et sperarem, interim aestimatissimis favoribus commendatus in competenti cultu persevero. Ungvarini die 26-a Septemb. 1786-o.

Item de eodem merito ad Parochum Szlovinkensem Basilium Ibmorszky.

Dilecte fili!

Plenarie, ac finaliter jam per Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium Gratioso – Intimatorio sub 14-a deffluentis Mensis de ea Scrmae Suae Mattis positiva Benigna voluntate edocctus, ut me ad Scepusium illico conferrem, et Possessiones Graeco – Catholicas Scepusiensi Latini Ritus Dioecesis adusque in eodem Comitatu adscriptas citra ulteriorem moram sub meam Iurisdictionem reciperem, eo me conferre statuens scribo /32/ sub hodierno Reverendissimo Domino ejati Generali Vicario Capitulari me hocce Benigne praeceptum iter taliter adpromptaturum, ut in Ven. Capitulo die 9-a affuturi Mensis Octobris adesse valeam fine Altissimae Prae veneratae Ordinationis exequendae, significo autem Dominationi Vestrae hoc ipsum, ut me, itinere caeteroquin per Cassoviam directo praeire 7-a quippe aut 8-a ejusdem Mensis ad Szlovinkam directurum noverit, deinde, ut omnium omnino Locorum, seu Matrum videlicet, seu filialium tam de facto ad Parochos Graeco – Catholicos Scepusienses pertinentium, quam, et alias de Iure pertinere debentium, in quibus vel anima ejusdem Ritus adreperiretur diligenter praeparatum Cathalogum habeat, in reliquo dum omnem Publicum in adventu meo occursum interdicerem impertita Episcopali Benedictione maneo. Ungvarini die 26-a Septembris 1786-o

УХВАЛЕНЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ
ПОПЕРЕДНЬОГО ЛАСКАВОГО
РІШЕННЯ СТОСОВНО СПИСЬКОГО
ГЕНЕРАЛЬНОГО ВІКАРІЯ

Високопреподобний пане!
42751

Власне, під 22 серпня поточного року за номером 2828/35196 на підставі ласкавого наказу ваша вищетулована домінація повинна була бути доведена до відома, щоб негайно повернути мукачівському єпископові греко-католицькі поселення у Спиському комітаті та єпархії, бо (33) все ж його найсвятіша величність дуже шанобливо зволила взяти до уваги як те, що у мукачівського єпископа нараховується 600 і більше парафій, тоді як у Спиській парафії через силу 100, так само і відстань вищезгаданих поселень від Мукачівської єпархії, і тому наказує відкласти вищезгадане повернення цих поселень до наступних розпоряджень. Тому це найвище розпорядження посилається вашій вищетулованій домінації для керівництва з тим, щоб сама ваша вищетулована домінація цією своєю місією не робила щонайменших перешкод призначеному мукачівському єпископові для тих країв з тією метою, аби краще вивчити ті поселення, які, як тепер відомо, перейшли від свого обряду до августійшої конфесії або мають намір перейти. Дано на підставі угорського намісницького королівського рішення, прийнятого дня 26 вересня 1786 року в Будині. До обов'язків готові граф Христофор Ніцькі, Антоній Гольцман. в.р.

Про ту ж справу до мукачівського єпископа

3276/42751

Високопреосвященний
і високопреподобний пане єпископе!

Власне, на підставі ласкавого королівського наказу під 22 серпня поточного року за номером 2825/35196 повинно було відтепер вирішено, що ті 11 або 12 греко-католицьких парафій, приєднаних до Списької єпархії, три з яких, як тепер відомо, не так давно перейшли на євангельську релігію, ви-

INTIMATUM PRIORIS BENIGNAE
RESOLUTIONIS QUALIFICATIVUM
AD GENERALEM VICARIUM
SCEPUSIENSEM.

Reverendissime Domine !
42751

Esto quidem sub 22-a Augusti a.c.N2828/35196 Praetiae D.Vrae de Benigno Iussu Injunctum exstiterit, ut Possessiones Graeco - Catholicas in Comitatu, atque Dioecesi Scepusiensi constitutae Eppo Munkacsinensi instantanee resignentur, cum (33) nihilominus Sua Majestas Scirma numerum 600, et ultra Parochiarum Episcopo Munkacsinensi subjectarum, dum in Dioecesi Scepusiensi vix 100 numerantur, et distantiam praedictarum Possessionum a Dioecesi Munkacsinensi Clementissime in reflexionem summere atque idcirco demandare dignata fuerit, ut supra attacta harum Possessionum resignatio ad ultiores Ordines differatur, idcirco Altissima haec Dispositio Praetiae D.Vrae pro sui directione eo addito intimatur, ne per eandem Praetiam D.Vram Episcopo Munkacsinensi ad partes illas finem in eum, ut Possessiones has a Ritu suo ad augustanam confessionem, uti nunc defertur defficientes, vel defectionem parantes melioris edoceat, ordinato hacce sua Missione vel minimi obices ponantur. Datum ex Consil Regio. Ltlii Hungar. Budaie die 26-a Septembr. 786 celebrato. Ad officia parati Comes Christophorus Niczky, Antonius Holzmann m.p.

De eodem merito ad Dioecesanum Munkacsinensem.

3276/42751

Excellentissime, Illustrissime,
ac Reverendissime Domine Episcope!

Esto quidem de Benigno Iussu Regio sub 22-a Augusti a.c. N 2825/35196 dispositum abhinc fuit, ut 11 illae, vel 12 Parochiae Graeco - Catholicae Dioecesi Scepusiensi ingremiatae, quarum tres non ita pridem ad Religionem Evangelicam transiisse nunc referuntur a dicta Dioecesi avellantur (34), et Munkacsi-

дійшли (34) від названої і приєдналися до Мукачівської єпархії. Тим не менше, взявши до уваги ті обставини, що ваша екскеленція має у своїй великій єпархії більше ніж 600 парафій, тоді як Списька (єпархія) повинна опікати через силу 100, а також і те, що ці греко-католицькі парафії, які наявні на Спиші, знаходяться від Мукачівської єпархії на такій великій відстані, що сама ваша екскеленція легко не зможе їх доглянути, а це примусило першого греко-католицького мукачівського єпископа Петра Партенія добровільно передати уніатське духовництво в 1648 році Спиському капітулові та довірити його ж юрисдикції, правління й захисту. Цим (листом) на підставі відповідного ласкавого королівського наказу необхідно довести до відома вашу екскеленцію про це королівське намісницьке рішення, щоб, раніше ніж виконати вищезгаданий королівський наказ стосовно результату довіреної вам місії і за допомогою якої відповідно з'ясувати причини переходу вищезазначених трьох общин, негайно зволила дати докладну реляцію й водночас свою думку про те, чи це буде корисним для духовного блага таких греко-католицьких парафій, якщо б вони, незважаючи на таку велику віддаль від своєї єпархії, відірвалися від Списької єпархії і приєдналися до Мукачівської, і чи в цьому випадку немає необхідності, аби у цій раніше існуючій єпархії з надлишковими парафіями на зразок Естергомської призначався другий генеральний вікарій, який повинен би мати помешкання у більш віддаленому місці від єпископської резиденції, але ближче до спиських парохів, і бути помічником вашій екскеленції принаймні доти (35), поки не може бути іншої опіки стосовно духовного блага багаточисленних уніатських общин у цих краях у разі найближчого впорядкування парафій. І саме вікарію законно довелось би призначити таку річну зарплату, щоб тим часом, власне, він мав не надмірний, а поміркований достаток. Дано на підставі угорського намісницького королівського рішення, прийнятого дня 28-го, місяця вересня, 1786 року в Будині. До обов'язків послужливі

nensi adjungantur, sumptis nihilominus in Considerationem Circumstantiis iis, quod Excellentia Vra in ampla Dioecesi sua plures, quam 600 numeret Parochias, ubi Scepusiensis vix 100 earundem providendas habet, et quod hae in Scepusio sitae Graeco - Catholicae Parochiae a Munkacsinensi Dioecesi in tantum distent, ut illas Excellentia Vestra non facile ipsa inspicere queat, quod primum Graeco - Catholicum Eppum Munkacsinensem Petrum Parthenium eo permovit, ut Unitum hujus Districtus Clerum Anno 1648-o Capitulo Scepusiensi sponte sua resignaverit, et ipsum Jurisdictioni, Directioni, et Tutelae ejusdem concederit, Excellentiae Vrae de pari Benigno Iussu Regio praesentibus Intimidandum habet Consilium istud Lttle Regium, ut priusquam praetactum Benignum Mandatum Regium effectui mancipetur super effectu sibi delatae missionis, et per Eandem adaequate in vestiganda causa deffectionis antelatarum trium Communitatum Circumstantialem Relationem, una vero opinionem suam isthuc indilate praestare velit, utrum id pro Spirituali Bono hujusmodi Graeco - Catholicarum Parochiarum cessurum sit, si hae non obstante tam magna a Dioecesi sua distantia Scepusiensi Dioecesi demptae Munkacsinensi ingremiarentur, et num hoc in casu necessarium non sit, ut praexistente in hac Dioecesi superfluo Parochiarum numero ad exemplum Dioecesis Strigoniensis secundus Generalis Vicarius constituatur, qui in Loco a Residentia Eppali longius remoto Scepusiensibus his Parochis autem propingviori Domicilium figere, et Excellentiae Vrae ad minus eousque (35) adjutorio esse deberet, quousque in spirituale Emolumentum numerosarum in his Peripheriis Unitarum Communitatum occasione imminentis Parochiarum Regulationis alia eatenus Provisio fieri poterit? et quid demum hujusmodi Vicario titulo annui Salarii ejectandum veniret, ut interea temporis non superfluum quidem, sufficientem tamen subsistentiam obtineat? Datum ex Consilio Regio Ltlli Hungarico Budae die 28-a Mensis Septembris Anno 1786-o celebrato. Ad officia paratissimi Comes Christophorus Niczky, Iosephus Fodor

Термінове розпорядження даної реляції

3554/45892

Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе!

Добре буде відомо вашій ексцеленції, якими мотивами на підставі ласкавого королівського наказу під 28 вересня поточного року за номером 3276/42751 було дане вам же розпорядження, щоб, раніше ніж виконати ласкавий королівський наказ, виданий під 22 серпня поточного року за номером 2825/35196 стосовно прийняття під свою юрисдикцію спиських греко-католицьких общин, ви не зволикали дати в цій справі свою докладну реляцію генеральному вікарію про результат довіреної вам місії до них і про інше рішення щодо тих країв.

Однак, оскільки така реляція сюди зовсім не поступила, необхідно нагадати вашій ексцеленції про це (36) королівське намісницьке рішення, щоб вона зволила негайно виконати вищезгадані розпорядження і всіляко прискорила свою вельмибажану реляцію. Дано на підставі угорського намісницького королівського рішення, прийнятого дня 31 жовтня 1786 року в Будині. До обов'язків послужливі граф Христофор Ніцькі в.р., Георгій Кевшей в.р.

ГЛАВА 8

РЕЛЯЦІЯ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНОГО МУКАЧІВСЬКОГО ПАНА ЄПІСКОПА

Висока намісницька королівська рада!

Щоб я прийняв під свою юрисдикцію тамтешні греко-католицькі общини славного Списького комітату й латинської єпархії і з них краще вивчив три, які порвали з вірменським обрядом чи мають намір порвати, а про статус інших, які, власне, знаходяться в щойно згаданому комітаті, однак насправді не підлягають ані моїй юрисдикції, ані (юрисдикції) списького єпископа,

Intimatum praestandae Relationis adursorium.

3554/45892

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Episcope!

Probe constabit Excellentiae Vrae quibus ex motivis, de Benigno Iussu Regio sub 28-a Septembris a.c. N 3276/42751 Eidem abhinc Intimatum exstiterit, ut priusquam Benignum circa recipiendas sub Iurisdictionem suam Scepusienses Graeco - Catholicas Communitates sub 22-a Augusti a.c. N2825/35196 emanatum Mandatum Regium effectui mancipetur, super eventu sibi delatae ad easdem missionisdeque constituendo secundo versus partes illas Generali Vicario circumstantialem Relationem suam isthuc pstare non differat.

Cum interim hujusmodi Relatione adusque horsum pertigisset, Eandem Excellentiam Vram praesentibus eo reflectendam habet Consilium istud (36) Locumtenentiale Regium, ut ad exigentiam praecitatarum Intimationum necessaria indilate agere, et praedesideratam Relationem suam omnimode accelerare velit. Datum ex Consilio Regio Ltltli Hungarico. Budae die 31-a Octobris 1786-o celebrato. Ad officia paratissimi Comes Christophorus Niczky m.p. Georgius Keöbsejő m.p.

CAPUT 8.

RELATIO EXCELLENTISSIMI DOMINI DIOECESANI MUNKAC SINENSIS.

Excelsum Consilium Regium Locum-tele!

Ut Graeco - Catholicas I. Comitatu Scepusiensi cognominique Latinae Diocesi gremiales Communitates sub Iurisdictionem meam reciperem, ac tres earum, quae ad Ritum Armenorum defecisset, aut defficere pararent, meliora edocerem, de aliarum vero Statu, quae in modo fato quidem Comitatu existentes, de facto tamen nec ad meam, nec ad Scepusiensis Episcopi Iurisdictionem

на підставі ласкавого розпорядження високої королівської намісницької ради під 22 серпня поточного року за номером 2825/35196 я був направлений (туди), аби представити реляцію про доброзичливе бажання її найсвятішої царсько-королівської величності, і потім згодом 31 серпня після найуклінішого безсумнівного мого подання, стосовно вірменського обряду, релікти якого можна знайти на Спиші, це ж моє якимось чином примирливе відвідування згідно з найвищим розпорядженням здебільшого було спрямоване на те, аби вищезгадані общини передати єпископові свого обряду, аби він керував ними, і, таким чином, запобігти всім можливим безладдям та колізіям. (37) І це тією високою радою під 14 вересня того ж року за номером 40511 як у мене, так у списького генерального вікарія було заявлено, підтверджено й відповідно завірено (печаткою).

Я негайно вжив усіх заходів, які можна і треба було вжити стосовно вірнопідданого й швидшого виконання такого найвищого розпорядження. Адже я негайно розпорядився (взяти) все придатне для дороги, а також після того як я задалегідь і вчасно повідомив списького генерального вікарія високопреподобного пана Павла Ордоді і декана парохів грецького обряду шановного Іоанна Дудинського, що буду присутнім у Спиському капітулі при шанобливо дорученому акті передачі та прийнятті вищезгаданих общин у зазначений термін, дня 9 жовтня, дійсно я особисто був присутнім у тому місці в певний час.

Звичайно, будучи вже призначеним у тому місці, в першому зробленому представленні у присутності вищезгаданого пана вікарія і всього шановного Списького капітулу, коли, після того як було вказано належними вельмишановними розпорядженнями про причину мого прибуття, я вимагав передати передані (общини), крім усякого сподівання, вкрай здивований повинен був почути, що найважливіша мета моєї такої великої дороги даремна, поки той же пан вікарій не представить видане наказне розпорядження високої ради під 26 вересня за номером 42751 стосовно попередніх розпоряджень. Як ви-

pertinenter, Relationem praestarem de Benigna Suae Scrae Caesaris - Regiae Mattis voluntate per Excelsum Consilium Little Regium Gratoso - Intimatorium sub 22-a Augusti a.c. et N2825/35196 inviatus, ac subseque etiam post humillimam videlicet ex incidenti circa obiectum Ritus Armenorum veluti in Scepusio haud reperibile dubio per me dd-o mox 31-a Augusti factam repraesentationem, eadem mei quodammodo peremptoria in viatione iuxta Altissimam quippe Intimationem principaliter eo directa, ut Communitates praetactae Episcopo sui Ritus resignentur, per eundem regantur, ac per hoc omnes possibiles confusiones, et collisiones (37) praeventantur per Idem Consilium Excelsum sub 14-a Septembris anno eodem, et numero 40511 tam apud me, quam apud Generalem Vicarium Scepusiensem declarata, confirmata, ac respective adursa existente.

Egi incunctanter, quidquid in homagiale - obsequium celerioremq; idmodi Altissimae Ordinationis effectuationem fieri poterat, ac debebat. Illico namque ad iter opportuna disposui, ac etiam posteaquam tam Vicario Generali Scepusiensi, Reverendissimo Domino Paulo Ordody, quam et Decano Parochorum Graeci - Ritus Honorabili Ioanni Dudinszky me in Capitulo Scepusiensi pro actu clementer demandatae praefatarum Communitatum resignationis, ac receptionis, termino pro die 9-a Octobris praefixo, compariturum praevie, ac opportune notificassem, reapse personaliter in talismodo Loco, ac tempore praefixis comparui.

Verum eo Loci jam Constitutus, in prima coram praeaudato Domino Vicario ac pleno V. Capitulo Scepusiensi facta propositione, ubi causa adventus mei exhibitis praeveneratis Intimationibus declarata, resignandorum resignationem depoposcissem, attonitus praeter omnem expectationem audire debui, principalem tantae itinerationis meae finem frustra esse, dum idem Dominus Vicarius produxisset sub 26-a Septembris et N-o 42751 emanatam Intimatoriam Excelsi Consilii in obversum priorum Dispositionem, qua superius definita Scepusiensem Communitatum resignatio ad ulteriores Ordines differenda declarabatur,

це сказано, призначена передача спиських общин повинна бути віднесена до наступних наказів. А за нинішніх обставин у тому розпорядженні згаданого вікарія мовилося лише про те, аби він не робив мені навіть найменших перешкод, коли б ще (раз) я побував у тих краях у складі найвищої комісії з тим, щоб краще вивчити деякі греко-католицькі поселення, які перейшли чи мали намір перейти від свого обряду на августійську конфесію, і мати свіжіші дані. (38)

Отже, хоч після такого рішення, погодженого зі мною, я, власне, відмовився від настирливого наказу стосовно передачі, як вимагалось (зробити), однак я зовсім не сумнівався в тому, що, зрештою, дійсно треба було б мені зробити. В той же час дуже до речі я одержав покійно принесене найновіше ясне розпорядження високої ради, видане в цій справі 28 вересня за номерами 3276 і 42751, ласкавим наставницьким змістом якого на підставі доброзичливого королівського наказу мені було доручено, аби, раніше ніж здійсниться справа передачі і прийняття вищезгаданих даних спиських общин, я подав докладну реляцію, відповідно з'ясувавши, як відзначалося, про причину переходу трьох греко-католицьких общин на августійську конфесію та водночас висловив думку, чи це буде корисним для духовного блага таких греко-католицьких парафій, якщо вони, відірвані від Списької латинської єпархії, возз'єднаються з моєю Мукачівською єпархією, і чи в цьому випадку через обширність цієї ж єпархії доцільно було б для цих спиських та інших численних парафій, які знаходяться на великій віддалі від моєї єпископської резиденції, призначити іншого генерального вікарія, який для мене був би помічником, звичайно, поки у цій справі не буде іншої опіки, і нарешті, яку річну зарплату як достатню допомогу доведеться дати такому вікарію.

Отже, я розумів, якою важливою справою мені доведеться займатись, оскільки побачив, що взагалі необхідно докладно з'ясувати на місці сам статус спиських греко-католиків. Я зауважив, що не інакше я зробив би це доречно-

eo duntaxat in praesentiarum apud repetitum Vicarium Ordinato, ne mihi per eundem vel minimi obices ponerentur, si, et dum ad partes illas penes Altissimam Commissionem eo fine progrederer, ut nonnullas Possessiones Graeco - Catholicas a Ritu suo ad Augustanam Confessionem, uti recentius delatum haberetur, deficientes, vel defectionem parantes meliora edocerem. (38)

Cum igitur post idmodi Resolutionem mecum communicatam ab adursione quidem resignationis actu tum, quemadmodum oportebat asisterem, quid atamen in reliquo ad agendum reapere mihi foret, dubius non nihil adhaerem, ibidem peropportune allatum demisse percepi novissimum dd-o 28-ae Septembr. hoc in substrato emanatum, et numeris 3276. 42751 distinctum Excelsi Consilii Intimatum, cujus Gratoso - Instructoriis tenoribus de Benigno Iussu Regio delatum mihi exstitit, ut, priusquam antelatum quaestionatarum Communitatum Scepusiensium resignationis, receptionisque negotium effectui mancipetur, de causa trium sicuti referretur, Graeco - Catholicarum Possessionum ad confessionem Augustanam defectionis adaequate investigata, circumstantiali Relationem praestarem, unaque opinionem depromerem; utrum id pro spirituali hujusmodi Graeco - Catholicarum Parochiarum bono cessurum sit, si hae a Scepusiensi Latina Dioecesi avulsae, Munkacsinensi meae Dioecesi ingremlarentur; et num eo in casu ob amplitudinem Dioeceseos hujusce necessarium non foret, ut pro istis Scepusiensibus, aliisque numerosis, a Residentia mea Episcopali remotius distantibus Parochiis secundum Generalis Vicarius, qui mihi adjutorio foret interim etiam donec alia eatenus provisio fieri potuerit, constitueretur, atque demum: Quid Vicario hujusmodi titulo annui salarii pro sufficiente substistentia ejectandum veniret?

Serie proin operationis talismodi mihi incumbentis intellecta, quando quidem necessarium omnino esse perspicerem plenariam ipsius Graeco - Catholicorum Scepusiensium intrinseci status notitiam conquirendi, eam vero non aliter oppor-

ше, ніж коли б відвідав і зустрівся з тамтешнім духівництвом і народом окремо чи разом, як було би потрібним. Тому через десять днів після того, власне, 19 жовтня (39), я призначив конгрегацію духівництва, а сам, тим часом, особисто відвідавши відоміші численні общини, оглянувши парафії та церкви, частково опитавши і частково вислухавши народ, який приходив до мене юрбою, після того як я обійшов майже весь Спиш, а потім, прибувши на вищезгадане 19 жовтня до Словинської парафії, однієї зі спиських греко-католицьких (парафій) на місце призначеної конгрегації, я керував духівництвом, яке точно з'явилося. І те, що або я мав ще старанно з'ясувати, або вже все підряд відзначив для докладнішого з'ясування у присутності всіх, я спрямував центр розслідування передусім на те, чи справді де-небудь на Спиші мав місце якийсь перехід греко-католиків на вірменський обряд, як (значиться) в першому розпорядженні, або напевно на августійську конфесію, як мовиться в останньому розпорядженні.

Власне, що стосується переходу на вірменський обряд, то всі ми одноставно визнали, що там про це немає ніякого сліду і ніякої згадки. Яким дійсно великим мав бути перехід на августійську конфесію, про те не можна щось більше довідатися, за винятком хіба, що шановний койшівський парох Андрій Ладішинський повідомив, що в його сусідньому місті Гельниці якась дівчина взагалі перейшла на августійську конфесію; у шлюбному контракті з тамтешнім юнаком грецького обряду Трояном мовилося про те, що вона прийняла католицьку релігію разом з обрядом жениха, аби зараз же, коли б, власне, латинський плебан у вищезгаданому місті Гельниці перешкоджав парохіві грецького обряду вільно виконувати свої функції, вона відмовилася від послуг латинського (пароха) і проголосила себе прихильницею (40) августійської конфесії. Крім цього прикладу, не зустрічається якийсь інший свіжіший приклад такого переходу, коли б, можливо, не здавалось, що якимось чином відноситься сюди те, що у поселенні Малій Ломниці (Лом-

tunius me consecuturum adverterem, quam si ejatem Clerum, ac populum seorsive pariter, et in communi, quoad fieri posset inviserem, ac convenirem, hinc Clero quidem congregationem post descendium, pro die quippe 19 Octobris (39) indixi, ipse vero interea notabiliores plerasque communitates personaliter accedens, Parochias, ac Ecclesias inspiciens, populumque turmatim ad me confluentem examinans partim, partim exaudiens, postquam totum ferme Scepusium circumissem, subinde pro 19-a Octobris praeattacta ad Parochiam Szlovinkensem e Graeco - Catholicis Scepusiensibus unam, indictae videlicet Congregationis Locum perveniens Clero diligenter comparenti praesedi, et quae seu adhuc pervestiganda habebam, seu jam passim, ac obiter notaveram, in uberiorem disquisitionem coram Ubersis assumpsi in eo praeprimis centrum Investigationis defigendo: num reapse aliqua Graeco - Catholicorum deffectio ad Ritus Armenorum, ut in primo, vel certe ad Augustanam Confessionem ut postremo Intimato expressatam acceperam, in Scepusio uspiam eveniret?

Ubi quidem, quod concernit deffectionem ad Ritus Armenorum, istius nullum uspiam vestigium, nullamve memoriam haberi omnes Unanimiter confessi sunt. Quantum vero deffectionem ad Confessionem Augustanam respectaret, nec de tali amplius reperiri potuit quidpiam, praeterquam quod Parochus Kojsoviensis Honorabilis Andreas Ladisinszky retulerit in vicino sibi oppido Gölnicz certam puellam alias Augustanae Confessioni addictam, penes contractum Matrimoniale cum ejate Graeci - Ritus Iuvene Trojan nuncupato initum, Religionem Catholicam cum Ritu sponsi assumpsisse, ut nunc si quidem Parochus Graeci - Ritus a libero functionum suarum exercitio per Plebanum Latinum in Praefato oppido Gölniczensi impediretur, illa vero Latini Ministerio uti abnueret, se pro Augustanae Confessionis asseclae (40) declarasse; nec praeter id exemplum ullum deffectionis idmodi invenitur recentius, nisi forsan ratione quadam illud horsum pertinere videretur, quod in Possessione Kiss - Lomnics Incolae olim plerique omnes Graeco - Catholici, prius quidem Parochi sui Ri-

не), як передають всі колишні жителі переважно греко-католики, які, власне, раніше були звільнені від юрисдикції гундермарківського пароха свого обряду, і потім досить поспішно були переведені на самий латинський обряд, уже перейшли у великій кількості на августійську конфесію, тому не могу достатньо надивуватися, на підставі якого ж довір'я було дане свіжіше донесення для високої ради, начебто три греко-католицькі общини не так давно безпосередньо перейшли на євангельську релігію. Крім цього:

Далі, поки я старанно всюди намагався вказувати, що в дійсності справа перекручується, бо списький народ і духівництво грецького обряду вже з достопамятного часу бунтує і підбурюється до повстання; в цьому відношенні дуже важливо, що я зауважив, що це не менше заслуговує на виняткову увагу в духовних (справах), ніж втрати і труднощі у світських (справах), які спиські прелати згідно з обставинами, або не розуміючи обряду греко-католиків, або взагалі нехтуючи ним, або довільно чи недбало внесли, або пообіцяли поблажливо внести і здійснити через своїх, притому не лише всупереч обряду, але й також до певної міри всупереч державному статусу і спокою цього народу. Про це частково я довідався з достовірної реляції, частково сам дочекавшись цієї особливо сприятливої місії, все це, записане звідусіль, з однаковою вірністю і покійністю подаю, а саме:

По-перше, щасливої пам'яті покійний князь Франциск Баркоці, будучи ще спиським настоятелем (41) опублікував 16 січня 1742 року постанови, в яких мовиться про збереження 15 постів; між іншим, так постановив для греків (розуміє спиських русинів), які живуть серед латинян, де, очевидно, священники грецького обряду не мають ніякої юрисдикції, оскільки їм дозволяється не їсти в суботні дні м'ясо. Бо ж крім 11 парафій-матерів та деяких інших поселень, які знаходяться під юрисдикцією парохів грецького обряду, майже по всьому Спишу всюди жили люди грецького обряду, внаслідок чого великий безлад мав бути там, поки одні, твердо дотримуючись свого об-

tus Hundermarkensis Iurisdictioni subtrahi, ac subinde fervore praepostero ad ipsum Ritus Latinum traducti, jam complures ad confessionem Augustanam deffecisse referuntur, unde mirari satis nequeo, qualinam fide, et fundamento delatum recentius ad Excelsum Consilium exstiterit, quasi tres Graeco - Catholicae Communitates directe ad Religionem Evangelicam non ita pridem transierint. Praeter haec:

Dum porro attentus ubique advertere satagerem, quid nam causae in rei veritate subversaretur, quod Scepusiacus Graeci - Ritus Clerus, ac Populus a notabili jam tempore conturbetur, et ad motum concitetur; Hoc in genere multa sane, eaque singulari animadvertione digna in spiritualibus non minus, quam in temporalibus praejudicia, et aggravia, quae sive non intelligentes Ritus Graeco - Catholicum, sive omnino contemnentes, aut positive, aut inadvertenter induxerunt, inducive, et patrari per suos conniventer permiserunt Praelati pro tempore Scepusiaci, non contra Ritus tantummodo, sed etiam contra statum quadantenus Civilem, et populi ejus tranquillitatem, partim fide - digna relatione accepi, partim ipse hanc praesertim missionis opportunitatem nactus, observavi, quae pari fide, ac submissione sparsim isthic adnotata subijcio, uti quidem:

Primo: Felicis memoriae Princeps condam Franciscus Barkoczy, qua tamen adhuc Praepositus (41) Scepusiensis Anno 1742 16-a Ianuarii publicavit statuta, in quibus capit: 15 de observantia Ieiuniorum inter alia ita sanxit: Graecis (intelligit Scepusienses Ruthenos:) habitantibus intra Latinos, ubi videlicet Ritus Graeci Sacerdotes nullam Iurisdictionem habent, non est licitum carnibus diebus Sabathi vesci. Cum autem praeter 11 Parochias Matres, et paucas alias Possessiones sub Iurisdictione Graeci Ritus Parochorum existentes in reliquo per totum ferme Scepusium passim habitarent homines Graeci - Ritus, quantum ex hinc Confusionem necesse fuit exoriri, dum alii dictamini Ritus sui firmiter in-

ряду, зберігали середу і, звичайно, виступали проти вищезгаданої постанови, інші, відмовившись зберігати середу згідно з постановою, мали суботу як день посту; нарешті, інші, бажаючи дотримуватися і свого обряду, і цієї нової постанови, водночас зберігали і один, і другий день, тим-то таке безладдя залишається всюди аж дотепер.

По-друге, протягом якогось часу не так давно у Списській консисторії вже активно обговорювалося, що греко-католицька церква все це як заведено одружувала шановне духовництво, однак, греко-католицьким кандидатам священних орденів на Спиші шлюб був заборонений, в результаті вони були підтвержені й допущені до шлюбу, але тільки дуже важко і з великими проханнями духовництва. Звичайно, видно з приватного визнання, що були в цьому місці холостяки в церковному статусі, після цього, послаючись на відгук Петра Микитовича під «А», який будучи менше пов'язаний з ревним наказом, як це ясно з'ясувалося тоді, коли цей Петро Микитович як холостяк, маючи кращих наречених, після прийнятих священних наказів для їхнього нехтування, позбавлений бенефіції, блукав по моїй єпархії і нещасливо закінчив життя.

(42). По-третє, спиські греко-католики змушені приймати як посвячену хризму, так і іншу посвячену воду від латинського єпископа. А оскільки їх хрестять латинські пресвітери, то (вони змушені) так само приймати таїнство вітих від того ж єпископа. Коли тих, які цінують свій обряд, не може не насторожувати таке велике змішування того ж обряду, хоч немає ніякої різниці стосовно таїнств і святощів, особливо коли і святу хризму у східній церкві не без містерії по-різному щось готували, і, зокрема, олію для німечних, сам пресвітер зовсім інакше благословляв у присутності хворого під час виконання цього тепер приписаного обрядового таїнства. А саме:

По-четверте, духовництво обмірковує податок, який береться за ту саму посвячену воду згідно з розподілом з усіх

haerentes diem Mercurii observarent, antelatoque statuto positive contra irent, alii relicta diei Mercurii in observantia conformitate statuti diem Sabathi pro abstinentiali haberent, alii demum, et Ritui suo, et novello huicce statuto satisfacere cupientes istum simul, ac illum diem observarent, Confusione idmodi passim ad praesens usque perdurante.

Secundo: Aliquo haud ita pridem tempore in Consistorio Scepusiensi jam effaciter agebatur, ut quantumlibet Graeco - Catholica Ecclesia Honorab. Sacerdotium etiam in Matrimoniatu semper habuerit, Graeco - Catholicis tamen in Scepusio sacrorum Ordinum Candidatis Matrimonium foret interdictum, ut adeo in Matrimonio constituti non nisi aegre admodum perque magnas Instantias ad Presbyterium admissi exstiterint, patet vero speciali aestimio fuisse hic Loci praehabitos in Statu Ecclesiastico Caelibes exhic sub A provocata Petri Mikitovics Commendatione, quae tamen quod ex Zelo minus ordinato processerit luculenter patuit tunc, dum Petrus hic Mikitovics, qua caelebs melioribus conjugatis praehabitus, post susceptos Sacros ordines ad illorum offendiculum, Beneficio privatus, per Dioecesim meam oberaret, et misere vitam terminasset.

(42) Tertio: Tam Sacrum Chryisma quam et alios S. liquores necessitantur Graeco - Catholici Scepusienses accipere ab Episcopo Latino consecratos, ac etiam quia Latinis Presbyteris baptisantur, subinde ab Eodem Episcopo Sacramentum Confirmationis suscipere. Ubi quidem, licet nulla de valore sacramentorum, et sacramentalium subversetur difficultas, qui nihilominus diligunt Ritum suum eos non potest non attentos reddere haec tanta ejusdem Ritus commixtio, praesertim cum et sacrum Chryisma in Ecclesia Orientali nec sine Mysterio non nihil diverse apparari consueverit et oleum signanter Infirmorum longe distincta Caeremonia per ipsum Presbyterum coram aegroto sub unoquoque administrationis hujus sacramenti actu de praescripto Ritualis magna cum aedificatione benedici. At nominanter:

4-o Clerus reputat aggravium, quod pro iisdem sacris liquoribus penes distributionem certa taxa quae tamen in

церков за певну таксу, яка, однак, у мой Мукачівській єпархії не виплачується. А також:

По-п'яте, оскільки так само у мой єпархії немає ніякого кафедрального податку, тому окремі парохі в ці наступні роки змушені щорічно збільшувати податок.

По-шосте, оскільки дозволяють помітне зменшення річної субсидії, бо збирають (податок) на підставі вельмишановної резолюції її найсвятішої величності, коли для всякого (податку) наявна капітульна людина стягає з кожного 3-и рейнські флорини і неначе під приводом збору, хоч все ж таки було відомо, що ця субсидія, за винятком зібраних грошей, переважно збирається капітулом у лоні самого Спиша. Далі:

По-сьоме, дає привід для суперечок між самим духівництвом і народом грецького обряду, бо не визначено ніякої норми в одержанні (43) церковного прибутку, на безладдя якого хоч звернув увагу блаженної пам'яті списький єпископ із Салбеєка з нагоди свого канонічного візиту, який відбувся в 1780 році, однак не прийняв ніякого рішення стосовно цієї справи. І навіть:

По-восьме, хоч цей єпископ канонічно відвідав усі греко-католицькі церкви вищезгаданого року, однак такого акту і якоїсь інструкції, яка б загалом супроводжувала канонічний візит, і, зокрема, був би в очах цих людей, що роблять заворушення, дуже необхідним для керівництва, ніде не залишилось навіть слідів. Але не збереглось і іншого якогось керівництва, що колись мало бути, особливо у справі одержання церковних прибутків, крім канонічного візиту покійного високопоставленого князя примаса Миколая з графів Чакі 1752 року. В одному з його розпоряджень у 9-му параграфі значиться таке: «Потім од вільної такси нехай вимагається тільки подвійний збір звичайної такси від простого люду». Безладдя (у цій справі) досі не можна було уникнути. Отже, нічого дивного, що спиські греко-католики стосовно того, що має пряме відношення до обряду, і що латинські прелати або не знали, або не хотіли свято зберігати, і навіть уже дійшли до того, що, по суті,

Diocesi mea Munkacsinensi non penditur, ab omnibus Ecclesiis desummatur. Item.

5-o Quod Cathedraticum aequae in Diocesi mea nullum, hinc singuli Parochi, et quidem aliqui posterioribus his annis adauctum persolvere annuatim adiungantur.

6-o Quod patriantur notabilem falcidiam in annuo subsidio quod de clementissima suae Scrmæ Mattis Resolutione levant dum unicumque per enumerantem Hominem Capitularem a singulo Fl.R. subtrahantur 3 et quasi titulo portorii, cum attamen constaret omnibus subsidium hoc plerumque citra expensas portoriales per Capitulum percipi in gremio ipsius Scepusii Porro:

7-o Contentiones causat inter ipsum Clerum et populum Graeci-Ritus, quod nullum in (43) desumptione proventus stolaris Regulamentum praescriptum sit, cujusmodi disordinem tametsi advertisset prae memoriae Dioecesanus Scepusiensis de Szalbeek occasione visitae suae Canonicae Anno 1780 peractae, nihil tamen eatenus constituit. Quin etiam:

8-o Quamvis Dioecesanus hic omnes Graeco - Catholicas Ecclesias anno praecitato Canonice visitasset, actus tamen hujusmodi et Instructionis cujuspiam, quae Canonicam visitam omnino concomitaretur, et signanter apud homines istos fluctuantes summe necessaria pro directione exstitissent, nuspiam vel vestigium reliquit, sed nec alia manuductione aliqua praesertim in merito desumptionum stolarium observanda unquam proposita praeter visitam Canonicam calissimi condam Principis Primatis Nicolai e Comitibus - Csaky de Anno 1752 cujus tamen commissorum 9-o tali existentibus: Deinceps a libera stola duplum duntaxat stolae ordinariae ab hominibus plebeiae conditionis exigatur: disordo hactenus tolli non potuit. Nihil itaque mirum, si Graeco - Catholici Scepusienses, in iis, quae directe Caerimonialia de Ritu sunt, et quae Praelati Latini sarta tecta conservare, aut nesciebant aut nolebant eo jam delapsi conspiciantur, ut reapse nec Latinum, neque

не дотримувалися ані латинського, ані грецького обряду. А також:

По-дев'яте, я лише побіжно торкнувся повсюдного зменшення постів греко-католицької науки, відмінності як ікон, так і скульптур, непритаманних грецькому обрядові, зіпсованого одягу церковної служби і такого іншого.

По-десяте, в самій капітальній інструкції стосовно церков, звичайно, стосовно головного вівтаря, який згідно з обрядом повинен бути розміщений усередині святини, на підставі, власне, цього свого місця у більшості спиських церквах, унаслідок відходу від рідного обряду, з'явилася така велика відмінність, що багато в парохів відповідно не могли відправляти священну літургію згідно з обрядовим приписом, її читали або в скороченому вигляді (44), або тільки закінчували, коли народ переходив на нові пісні або перебирав вервиці. А звідси випливає:

По-одинадцять, звертає на себе увагу те, що в цього народу під час самої відправи богослужіння дуже зросла практика вервиць, бо все ж таки в цьому обряді після справляння місцевою мовою найбожественніших містерій та співу до того всі слухають і водночас можуть розуміти, що інакше буває, коли під таким священним впливом уживання вервиць зменшується, якщо душа не відвертається від справжньої і повної молитви, за допомогою якої народ у якійсь мірі проводить службу зі священником. Але:

По-дванадцять, в цьому, звичайно, я знаходжу підставу, зрештою, в необхідності самих розпоряджень стосовно спиських греко-католиків, які тамтешні прелати публічно видавали, коли, очевидно, без різниці вони приписували (їм) те саме, що й латинським людям грецького обряду. Крім усього іншого, обіжник списького настоятеля, виявлений у деканатському протоколі 1778 року воєнного часу подає в такому вигляді цю молитву, яка приписується греко-католикам, як під «Б». Та це була пряма дорога до зіпсування грецького обряду на Спиші, бо, власне, всякі розпорядження для римо-католиків, опубліковані також для людей грецького обряду або обґрунтовано поширювалися, або в крайньому випадко-

Graecum Ritum assequantur. Ut enim:

9-o Obiter attingam solummodo, mutilata passim Graeco - Catholicae disciplinae Iejunia, Imaginum tam pictarum, quam sculptarum a Graeco usu difformitatem, depravatum sacerdotali ministerii vestitum et alia hujusmodi.

10-o In ipsa Capitali Ecclesiarum Instructione, in ipsa nimirum Aerae principalis, quae Ritui conformiter in medio sanctuarii collocata esse debet, de hoc Loco suo in plerisque Ecclesiis Scepusiacis, motione tanta a genuino Ritui invecta est difformitas, ut complures Parochorum Sacro - Sanctam Liturgiam adaequate juxta praescriptum Liturgicorum celebrare nequeunt, eam aut detruncarent, (44) aut lectam duntaxat absolvent, Populo ad neo - consarcinatas Cantilenas divertente, vel in Rosariis sese occupante. Atque hinc evenit:

11-o Quod apud hunc Populum sub ipsa Divinorum celebratione nimiope advertatur invaluisse Rosarium usum Cum attamen in Ritui hoc Divinissimis Mysteriis, et cantando, adeoque ab omnibus audiri, et Lingva vernacula celebratis, adeoque intelligi pariter queuntibus, quid aliud sit sub sacro - sancta operatione talismodi Rosarium decurrere, nisi a vera, et solida devotione qua populus sacerdoti quodammodo concelebrat, animum abstrahere. Verum:

12-o Ansam in his positive datam, imo necessitatem impositam Graeco - Catholicis Scepusiensibus reperio per ipsas quas Praelati hujates in publicis faciebant, ordinationes, dum scilicet eadem, quae Latinis Graeci - Ritui quoque hominibus indiscriminatim praescribent. Edocet id praeter alia, ex Protocollo Decanali extracta Littera Currentalis Praepositi Scepusiensis Anno 1778-o tempore Belli methodum devotionis Graeco - Catholicis praescribentis, uti sub B. Atque isthaec fuit planissima ad depravationem Ritui Graeci in Scepusio via, quod quacunque demum dispositiones pro Romano - Catholicis publicatae ad homines quoque Graeci - Ritui sive positiva voluntate extenderentur seu dissimulando, ut hi sensim a suo

ві вдаючи, що вони поступово звикли до латинського обряду, будучи відірваними від свого (обряду), оскільки здавалося, що для ревності деяких ніколи не було достатньо того, що русини-католики, а не латиняни. Звідси:

По-тринадцяте, привілейований вівтар є у кожній спиській церкві грецького обряду, підтверджений 1779 року надрукованими патентами (грамотами), як приклад під «Ц», хоч східна церква нічого ніколи не передавала про такі вівтарі, і у моїй епархії навіть саме їхне ім'я ніде не зустрічається. Таким чином: (45)

По-чотирнадцяте, хоч про обряд тієї ж церкви мовилося, аби в окремих церквах було тільки по одному вівтареві, однак у деяких спиських церквках цього обряду кидається у вічі велика кількість чудових бокових вівтарів не без подвійної незручності: по-перше, тому що через них, між іншим, дуже незначно зменшується визначене місце для народу; по-друге, тому що після виплати таких зайвих коштів, церкви зазнають нестачу в придбанні необхідних речей. Те саме:

По-п'ятнадцяте, стосовно хрестів із зображенням розп'яття (Христа), які всюди встановлені на території за межами церков, і які є тут у такій великій кількості, що тільки на одній нижньорепаській території зустрічаються (хрести) на п'ятьох відмінних місцях. Але без спеціальної уваги не можна оминати два (хрести). Один знаходиться на щойно названій нижньорепаській (території), а другий – біля входу на гундермарківську (територію). В 1747 році місіонери сузітти висвітили обидва (хрести), ошукавши неосвічений простий люд індульгенціями більше, ніж необхідно, а саме на 10000 років, перший латинським написом, як під «Д», другий слов'янським, як під «Е» на придворних залізних таблицях, які, однак, я негайно потурбувався віддати на збереження. Так само:

По-шістнадцяте, через силу повні індульгенції засвідчують незвичайну ревність, приклад чого (міститься) під «ЕЕ», видані Римом для захисту кожної церкви, які побожно вицезгаданий єпископ розподілив, хоч окремі церкви

svocati Latino Ritui advscescerent, dum Zelo nonnullorum nunquam satis esse vederetur, si Rutheni essent Catholici, nisi essent jam Latini. Hinc:

13-o Ara privilegiata in unaquaque Graeci – Ritus Ecclesia Scepusiensi anno 1779 per Patentales Typis datas uti sub C. Exemplar est constituta habetur, licet Orientalis Ecclesia de aris talismodi nihil unquam tradidisset, ac vel in mea Dioecesi nusquam vel ipsum nomen harum occurreret. Ita: (45)

14-o Licet de ejusdem Ecclesiae Ritu foret, ut in singulis Ecclesiis singulae duntaxat Arae haberentur, in Scepusiacis tamen hujus Ritus quibuspiam Ecclesiis plures Arae laterales apparatus apparatus conpiciuntur, non sine duplici incommodo; altero, quod per has spatium Populo destinatum in capacitate, ut plurimum alioquin exiqua diminuat, altero quod quod expensis in hujuscemodi superflua erogatis, Ecclesiae subinde penuriam, ad defectum in necessaria supellectili patiantur. Id ipsum:

15-o Intelligendo de Crucibus cum Icone Crucifixi extra Ecclesias per Territoria passim erectis, in quas tanta hic profusio advertitur, ut in solo Territorio Also – Repasiensi quinque distinctis Locis numerentur. Sed absque animadversione apciali duae praeteriri non poterunt. Una ad modo nominatae Also – Repasiensis, altera ad Hundermarkensis ingressum exposita, utraque per Missionarios in Anno 1747 Iesuitas benedicta cum applacitatione Indulgentiarum rudem plebeculam justo plus infascinantium, ut pote 10000 annorum, prior Inscriptione Latina, uti sub D. posterior Sclavonica uti sub E. in Tabulis ferreis aulavatis, quas tamen illico deponi procuravi. Pari ratione.

16-o Vix non exuperantem Zelum praeferunt Indulgentiae Plenariae, qualium exemplar sub EE pro Patrocinio uniuscujusque Ecclesiae Roma procuratae quae singulis Graeci – Ritus Ecclesiis etiam non petentibus per pie memoratum sub

грецького обряду навіть не просили, всього взявши за них таксу по 2 рейнські флорини. Так само є, що:

По-сімнадцяте, для проведення святкових процесій за статусом досі деякі намагаються приходити до інших латинських парафій, а інші повинні проводити їх удома, і тому намагалися піклуватися про причастя, по-народному дарохоронительку, за значні гроші, однак без настанови і потреби свого обряду. (46)

По-вісімнадцяте, сюди відносяться, і тим більше, навіть портативні статуї Пресвятої Диви, які так само зроблені без потреби грецького обряду церков. Та згідно із загальноприйнятою формою у латинян, (статуї) у спиських русинів, також одягнені, тепер усе ж таки вже після очищення їх від бруду, вони знаходяться в сховищах оголені й потворні, хоч народ даремно збільшив кошти парохам.

По-дев'ятнадцяте, водночас під приводом постійного обоження найсвятішого таїнства причащення є таке товариство, яке опублікувало 1772 року на Спиші патенти, що значаться під «Ф». Крім того (патенти свідчать), що загалом усі і, зокрема, декан католиків грецького обряду охопили воз'єднані парафіяльні церкви зі всіма філіалами і віруючим народом. (Товариство) мало окремо і особливу матрикулу для греко-католиків того ж обряду, заведену Ольшавською парафією, яка, починаючи з 1774 року, містить список 12 пресвітерів, 89 світських чоловіків і 160 жінок. Утім більше дивуюсь і я не в стані слідкувати за кожним його власним обрядом.

По-двадцяте, в той час, як парохі грецького обряду мали розпорядження і належним чином стежили за тим, аби для латинських людей, які далше проживали від парохів свого обряду, при необхідності причащались завжди зберігали у себе причастя, прийняте від латинських парохів, однак уже вищезгаданий койшівський парох Андрій Ладшинський довідався від самого по-божно згадуваного єпископа із Салбека, що саме він як пресвітер грецького обряду повинен був зробити з таким причастям, зберігаючи і залишаючи (його), як сказано, в неквашеному хлібі, після

perius Eppum distributae, desumpta, ubique pro iisdem taxa 2-o Rfl. neque-secus est, quod:

17-o Pro Theophoricis Processionibus ex statuto nonnulli ad alias Parochias Latinas comparere hactenus cogentur, alii vero easdem domi deducere debuerint, et ideo ostensoria, vulgo Monstrantias notabili pretio, citra tamen dictamen, ac necessitatem Ritus sui procurare cogentur (46)

18-o Huc pertinent, ac etiam multo magis statuae portatiles Beatissimae virginis quae itidem citra usum ecclesiarum Graeci - Ritus, sculptae, et ad formam apud Latinos usitatam, apud Ruthenos quoque Scepusiacos vestitae, nunc at-tamen jam usu earundem a bolito, stant in Conservatoriis nudatae, ac deformes, Populo, Parochis inaniter factas expensas exaggerante.

19-o Hujusmodi pariter est Confraternitas sub Titulo perpetuae Adorationis Sanctissimi Eucharistiae Sacramenti, per Scepusium Anno 1772-o Patentibus sub F advolutis publicata, quae praeter quam quod generatim omnes, et singulus Decanus Graeci Ritus Catholicorum Parochiales Ecclesias cum omnibus filialibus, et fidei populo sibi unitas, atque aggregatas complecterentur, singularem atque seorsivam pro Graeco - Catholicis in ejusdem Ritus Parochia Olsaviczensi constitutam habebat Matriculam inde ab Anno 1774 Presbyteros 12 viros saeculares 89. Mulieres 160. in-scriptos - continentem. Caeterum magis admiror, neque satis cum praeepto observandi per unumquemque proprii Ritus combinare valeo.

20-o Cum Graeci-Ritus Parochi Mandatum haberent, ut pro Latinis hominibus, qui a Parochis sui Ritus remotius degerent, in necessitate communicandis Eucharistiam a Parochis Latinis acceptam praesto semper apud se conservarent, idque debite custodirent, Parochus vero Kojsoviensis jam superius nominatus Andreas Ladisinszky, sciscitaretur ex ipso pie repetito Episcopo de Szalbeck quidman sibi qua Graeci-Ritus Presbytero cum Eucharistia taliformiter, ut dictum est, in azymo conservata, et remansa faciendum esset, posteaquam Canonicum ejus commutandae tempus

того як настане канонічний час його зміни. Єпископ сказав, аби він прийняв його (причастя), не вагаючись, бо згаданий парох також признався, що він часто практикує (це). Не звертали уваги, і говорячи чи пояснюючи, якою великою є ця відмінність та змішування обряду! Як і це: (47)

По-двадцять перше, що поточного року за старим стилем у саму суботу за неділю до Зелених свят качинський латинський парох і дунавицький декан Йозеф Гампе благословив за латинським обрядом липницьку церкву грецького обряду, яка ще не була готовою для проведення богослужінь, власне, вона була без дощатої підлоги й арки, де, однак, за приписом грецького обряду проводиться тільки служба за померлими, аби, таким чином, можна було впевнено сказати, що списки русини не дотримуються ані свого обряду, ані латинського. І, звичайно:

По-двадцять друге, здається, що звичайна списька церковна юрисдикція спрямована на інше, ніж аби перешкодити русинам знати свій обряд. У той же час зовсім недавно вона прийняла рішення, аби два парохі грецького обряду, а саме – липницький і остурнянський, які порвали з греко-католицьким деканатом, відвідували конгрегацію латинян і залежали тільки від латинського декана. Але:

По-двадцять третє, важливим є наступний факт, що не викликає сумніву: хоч у переважній більшості сіл, крім матірних парафій, всюди проживає багато людей грецького обряду, тим не менше, в багатьох (селах) з їхнім приходом робляться перешкоди парохам свого обряду, аби здавалося, що якимось чином забороняється вільно користуватися релігією, коли, власне, дуже хотіли за обрядом хреститися, одружуватися, бути похованими, однак не змогли цього домогтися. Та знову парохам грецького обряду не дозволяється законно одержувати таксу від тих же (сіл), або річний прибуток. Такі відоміші села, поряд з іншими, містяться тут у списку під «Г» (G), вони підпорядковані кожній парафії матері, до якої слід було б законно і справедливо їх віднести, про що, однак, латиняни не хочуть і чути, аби вони імену-

adveniret? reposuit Eppus, ut eandem sumebat, nihil haesitans, quod etiam dictus Parochus factitare se confessus est. Non attendentes, sive mandans, seu exequens, quanta sit haec diversitas Ritus commixtio! quemadmodum et istud: (47)

21-o Quod Latinus Parochus Kacsvinkensis, et Decanus Dunaviczensis Iosephus Gampe, Ecclesiam Graeci-Ritus Lipnikensem nequidem sufficienter pro peragendis Divinis adpromptatam, sine tabulato quippe, vel fornice existentem, Latino Ritu benedixerit Anno currente Stylo veteri ipso Sabatho ante Dominicam Pentecostes, quo tamen de praescripto Ritus Graeci non nisi Officium Defunctorum absolvitur: ut proinde nec inapposite dici soleat, quod Rutheni Scepusiaci neque suum Riturum servent nec Latinum. Et profecto:

22-o Quid aliud publica Scepusiensis Iurisdictio Ecclesiastica intendere videtur, quam ut Ruthenos in ipso suo Ritu efficiat peregrinos, dum nuperrime Constituit, ut duo Lipnikensis utpote, et oszturnensis Parochi Graeci-Ritus a Decanatu Graeco-Catholico avulsi, debeant frequentare Congregationem Latinorum, et demum a Decano Latino dependere. At:

23-o Capitale est, quod sequitur, quod nimirum: licet in quam plurimis, extra Parochias Matres, Locis habitent passim numerosi Graeci-Ritus homines, in multis nihilominus accessu illorum abarceantur Parochi sui Ritus, ut adeo videantur quodammodo libero Religionis exercitio destitui, dum utpote baptizari, copulari, sepeliri... esto ardentem pro Ritu expeterent, obtinere non valeant, nec vicissim Parochi Graeci-Ritus ab iisdem quidquam seu Stolaris, seu Annui proventus titulo percipere admittantur. Talia praeter nominatiora Loca isthic in syllabo sub G. exhibentur, subjecta unicuique Parochiae Matri ad quam ea pertinere de justo, et aequo oporteret quae tamen Latini ne auriumtenus admittere patiuntur, ut Graeco – Catholicorum Parochorum filiales nominentur, inhaerent autem Latini usurpatae huic Iurisditioni suae tam attente; Ut:

валися філіалами греко-католицьких парохів. Але латиняни дуже старанно продовжують користуватися цією своєю юрисдикцією. Як:

По-двадцять четверте, після того як минулого 1785 року вже згаданий койшівський парох у складеному акті своєї парафії зарахував у рубрику філіалів ті його сусідні села, в яких знаходяться греко-католицькі душі (48), після повернення йому ж у його селі цього акту з вікаріївської канцелярії, і після відтворення заплямованої рубрики філіалів, я сам у листі як наявне свідчення про це укліно подаю тут під «Г» (H), аби згодом завжди у цьому випадкові були тіснішими контакти між греко-католицькими парохами.

По-двадцять п'яте, маєток Гнилчик, який аж до 1780 року під назвою філіалу керував завадський парох грецького обряду, в тому році з нагоди канонічного візиту був відібраний від пароха і за розпорядженням побожно померлого відвідувача єпископа був переданий для керування мінориту, який проживав у селі Гнилчик. Між тим:

По-двадцять шосте, тому латинське духівництво заповзято і відкрито вже натякало, аби доречно і недоречно навертати русинів на латинський обряд, коли, власне, греко-католицькі парохі перешкождали йому богослужінням. Але самі (латинські парохі) одних, якщо б вони не були змінили обряд, відмовлялися вінчати, інших, яких вони причащали на смертному одрі за латинським обрядом, згодом уже намагалися залишити в цьому ж обряді, інших через якусь ваду або втрати пастирського піклування свого пароха, які захотіли відійти, радо приймали. Таким чином:

По-двадцять сьоме, коли я зрозумів, що це сталося з переважною більшістю інших, у гундермарківській парафії був у моїй присутності особисто греко-католицький кріпак Іван Матала із села Сент-Дьєрдь, по-народному Юрське, який привів 13-річну дочку і скаржився, як, власне, ця ж дочка ще три роки тому, коли з'явилася для першої сповіді до гундермарківського пароха свого обряду, і він же ніби ще недостатньо навчив (її) необхідної християнської науки, відіслав (її) на інший час. Тим

24-o Cum Anno superiore 1785-o repetitis jam Parochus Kojsoviensis Conscriptionali Parochiae suae Tabellae ea advicinata sibi Loca, in quibus animae (48) Graeco-Catholicae reperiuntur sub rubrica Filialium inseruisset praesentata suo Loco haec Tabella Eidem ex Cancellaria Vicariali, post maculatam per integrum Filialium Rubricam fuerit restituta, quam ipsam in Litteris testimonium eatenus perhibentem sub H. demisse hic adnecto. Ut autem porro arctiores semper Graeco-Catholicorum Parochorum Limites hoc in passu redderentur.

25-o Praedium Hnilcsik, quod usque ad annum 1780 Parochus Graeci-Ritus Zavadkensis sub titulo Filialis administrabat, eo anno occasione visitae Canonicae a Parocho hoc avulsum, et ordinatione pie denati visitatoris Eppi pro administratione Minoritae in Possessione Hnilcsik residenti commisum est. Interim:

26-o Eo Latini Cleri omni studio aperte jam collimante, ut Ruthenos opportune importune ad Latinum Riturum pertraherent, dum eosdem a Graeco-Catholicorum quidem Parochorum ministerio praepedirent, ipsi vero alios, nisi Riturum mutasset, copulare detrectarent, alios in extrema Infirmirate Latino Ritu per se communicatos ad subseque jam in eodem Ritu permanendum constringerent, alios ob defectum quempiam, aut excessum Pastoralem Parochi sui vigilantiam subterfugere cupientes libenter reciperent. Ita:

27-o Quod cum quam plurimis aliis evenisse intellexi; Erat personaliter coram me in Parochia Hundermarkensi Graeco-Catholicus ex Possessione Szent-György virgo Iurszke Colonus Ioannes Matala adducens filiolum 13 annorum, exponensque cum querela, qualiter eadem filiola ante adhuc triennium, cum ad sui Ritus Parochum Hundermarkensem pro prima Confessione comparens, ab eodemque veluti nondum sufficienter necessariam doctrinam Christianam edocta, in aliud tempus relegata exstitis-

часом голумницький латинський (парох), який керував згаданим (49) селом Сент-Дьєрдь під назвою філіалу, негайно і без усякого опитування приступив до сповіді і причастя. Та навіть необізаному зрозуміло (в чому справа). Зрештою, після того як (доньки) не було вдома, її справді підтримав батько. І тепер у результаті такого інциденту супроти своєї волі вона змушується залишатися в латинському обряді. (А) сама дівчина знову публічно заявила, що вона хоче повернутися до батьківського і материнського обряду. Але:

По-двадцять восьме, і не без страху і святотаства, що випливає з такого прагнення верхньорепаського латинського пароха Шароші навернути греко-католицьку людину на латинський обряд, який, звичайно, після того як загалом пообіцяв сказати про майбутнє вищезгаданій хворій людині, яка після святої сповіді хотіла причащатися і одержати причастя за власним грецьким обрядом, натомість він дав його (причастя) у неквашеному хлібі, і обманувши всю увагу хворої людини насправді дав причастя, яке вона раніше добровільно прийняла. Коли (ця людина) звернула увагу на неквашений хліб, власними селянськими руками вийняла його із свого рота і повернула парохіві, сказавши простою мовою: «Нехай бере собі це преподобний отець». Але, нарешті:

По-двадцять дев'яте, через це та подібне зовсім не піклуючись про занепад церковної дисципліни, ані про бешкет, або про нешанобливість до богослужіння, неначе деякі протестанти, які спокійно залишили душпастирів списького світського і монашого латинського духовництва, що всюди кількісно переважали їх, вони хотіли всю свою ревність спрямувати на те, аби зробити русинів латинцями. І тому що вони не сподівалися на протестантів, однак загалом збільшили свою кількість за рахунок русинів, навіть коли б не збільшили його мотивуванням світського невеликого доходу. Зрештою, вони домоглися того, що в цей останній час на вернули значну кількість русинів на латинський обряд. Про це свідчить (50), зокрема, переданий мені сільськими парохами персональний,

set per Latinum interea Holo-lomniensem, qui antelatum (49) Possessionem Szent-György titulo Filialis administrat, illico, et sine ullis quaestionibus ad Confessionem Communionemque pellaeta, ac etiam inscio licet imo domo absente praenominato parente effective suscepta fuerit, et nunc contra suam voluntatem in Ritu Latino ex talismodi incidenti permanere cogeretur, ipsa Puellula ad Patris, Matrisque Ritus se redire velle iterato, ac publice declarante. Sed.

28-о Horrore, et Sacrilegio non vacat, quod ex tali virum Graeco-Catholicum ad Latinum Ritus pertrahendi studio evenit Parocho Latino Felső-Repasiensi Sárosy vocitato, qui scilicet, cum praetactato viro aegrotanti, et post peractam Sacram Confessionem Communicari proprio Ritu desideranti, promississet omnino futurum, ut ei Eucharistiam Ritu Graeco praebeat, interim tamen adulit hanc sub azymo, elusaque omni attentione aegrotantis eandem porrexit effective, quam aegrotus prius bona fide susceptam, ubi advertit esse in Azymo propriis rusticis manibus ex ore suo exceptam reddidit Parocho dicens Idiomate vulgari: Recipiat hoc sibi Reverende Pater. At denique:

29-о Per haec, et similia nihil curando dissolutionem Ecclesiasticae disciplinae, nil Scandala, aut Divinorum irreverentiam, quasi Aatholicis nonnulli(s) tam e Saeculari, quam Regulari Latino Clero Scepusiensi animarum Curatores imperturbate relicti passim eos numero superantibus omnem zelum suum in eo concertare voluissent, ut ex Ruthenis Latinos faciant, et quod ex Aatholicis desperabant, ex Ruthenis numerum suorum, et utinam non pure motivo lucelli temporalis adaugeant, effecerunt tandem omnino, ut postremis his temporibus notabili numero Ruthenos ad Latinum Ritus traduxerint. Remonstrat (50) id personalis sub I. advolatus Catholicus illorum, qui taliformiter a Ritu Graeco novissime recesserunt, et in Latino adhucdum sunt superstites, mihi per respectivos Locorum Parochos exhibitus.

наведений під «І», каталог тих, які, таким чином, зовсім недавно відійшли від грецького обряду і весь час до сьогодні перебувають у латинському (обряді). Тим не менше:

По-тридцяте, знову показує свідчення під «К» про село Брутівці, яке хоч під 1721 рік містило тільки греко-католицьку аудиторію, аби місцевий парох того ж обряду внаслідок цього, як значиться під «Л», з гідністю зрозумів. Однак він тепер повністю і приватно змушений слухатися верхньорепаського латинського плебана. Вспереч цьому зменшенню греко-католицьких (сіл), два села, певна річ, Подпроч і Фольварк, які вже у цьому поточному столітті були матерями, тепер віднесені до розряду філіалів. Та, зрештою, крім тих численних сіл по всьому Спишу, в яких (проживає) багато людей грецького обряду, і, власне, які самовідданою працею греко-католицьких церковних кураторів з августійської, або гельветської конфесії вважалися наверненими на католицьку віру грецького обряду, тепер тут через силу можна зустріти одного чи двох або навіть нікого.

А також той перехід списького греко-католицького народу від свого обряду не являє собою перехід ані на вірменський обряд, ані на августійську конфесію, а на латинський обряд, як я вже довів до відома високу раду своєю найукліннішою реляцією вищезгаданого 13 серпня. Так само існують і інші обставини, які не можуть не спричинитися до виникнення колізій і безчинств, коли б, власне, духівництво і той народ вважали їх шкідливими для їхнього статусу та обряду і мали неприємності. А саме: (51)

В той час як духівництво і той народ пригадують, з одного боку, наскільки була благополучною греко-католицька справа на Спиші століття тому, і що виходить, коли покійний мукачівський єпископ Петро Партеній, поставлений у дуже важкі обставини часу, і бажаючи надалі також зберегти її свято, довів опіці і захисту латинян, і це спочатку з таким щасливим результатом, що насправді, після того як тривалий час продовжувався добрий стан справ, передав чотирьох єпископів або Спиш

Nec minus:

30-o Remonstrat sub K. Attestatum de Possessione Brutocsensi, quae tametsi sub Anno 1721 tantum Graeco-Catholicum Auditorium contineret, ut Locali ejusdem Ritus Parocho eorsum, uti sub L. praesentato digna ad inventa extiterit, nunc attamen Latino Felsö-Repasiensi Plebano totaliter, ac privative obedire cogitur. Praeter eam Graeco-Catholicae diminutionem, quod duae Podprocs videlicet Fö - vark Possessiones, quae hoc jam saeculo defluente Matres erant, nunc in Classem Filialium reductae sunt. Atque demum praeter numerosa illa Loca per Universum Scepusium in quibus Copiosi, et quidem Graeco Catholicorum operariorum laboribus ex Augustanae, aut Helveticae Confessioni addictis, ad fidem Catholicam in Ritu Graeco perducti antea censebantur, Homines Graeci-Ritus, nunc vix unus alterve reperitur, aut ne ille quidem.

Atque haec est illa Graeco-Catholici Scepusiensis populi a Ritu suo defectio non ad Ritus Armenorum, neque ad Confessionem Augustanam, sed ad Ritus Latinorum sicut jam humillima mea ad Excelsum Consilium Relatione dd-o praecitatae 13-ae Augusti notaveram. Haec item reliqua momenta sunt, quae si quidem clerus, ac populus ille statui, Rituique sub praejudiciosa reputet, atque pro lapide offensionis habeat, non possunt exinde collisiones, et confusiones non oriri. Etenim: (51)

Cum Clerus, ac populus ille reminisceretur parte ab una quam florens fuerit res Graeco-Catholica in Scepusio ante saeculum, et quod excedit, dum Episcopus Munkacsinensis Petrus condam Parthenius in angustissimis temporum circumstantiis positus eandem volens porro etiam sartam, tectamque Conservatum ire, tutelae, et protectioni Latinorum commisit, idque a principio tam felici cum successu, ut reapse diu bono rerum statu perdurante quatuor Eppos vel praesenti saeculo Munkacsinensibus

мукачівцям у нинішньому столітті. Але навпаки, коли те ж духівництво і народ, з другого боку, потім, очевидно, побачили і якимось чином змінили поле діяльності, а незабаром помітили, що права і їхні успіхи у духовних, а також світських справах, які раніше, власне, вже близько 40 років поступово зазнають втрат і зменшуються, однак потім уже не поступово, а поспішно, і не без насильницьких дій в їх гіршому варіанті, вся греко-католицька справа з дня на день заганається в глухий кут і руйнується, тому вони не змогли настійно бути нерозважними і вирішили обміркувати свою справу та попідкуватися про правосуддя, аби не зазнати шкоди. Насамперед вони скаржилися тільки по окремих пунктах, поки із зростанням пригнічення водночас не збільшувалися і скарги. Потім повідомлялося лише про більше роздратування душ, бо всі скаржники у перших скаргах своїми діями даремно домагалися у своїй справі, поки цього поточного року не звернулися до самого августійшого престолу. Власне, таким чином, аби порушити важливіші (питання).

Вже дня 26 липня 1749 року свідчить деканатський протокол, що списки греко-католицькі парахи на зборах у селі Нижньому Репаші одноголосно (52) вирішили, що необхідно настійно просити дозволу високопреосвященного пана настоятеля, аби у філіалах вони могли брати для себе таксу від людей грецького обряду. Потім, за свідченням цього ж протоколу:

14 лютого 1766 року на конгрегації у порачівського пароха з болем скаржилися деякі парахи грецького обряду на латинських, що всіма способами відривали народ від грецького обряду, який розпорядився окремо представити скаргу зі всіма наведеними тяготами високопреосвященному панові настоятелю. Але яка та скарга, що насправді була трохи згодом складена і на своєму місці представлена, про це тут свідчить копія під «М». Тоді:

Після того як на Спиші був заснований єпископат і введений єпископ по-божно вже згаданий Кароль Салбеєк,

deredit Scepusium. At e contra cum idem Clerus, ac populus parte ab altera subseque manifeste jam videret, mutata quodammodo scena subinde jura, ac emolumenta sua in spiritualibus juxta, ac temporalibus prius quidem sensim ab annis jam circiter 40 accidi et minui, dein vero non jam sensim sed propeperando, nec sine violentis motibus in deterius totam rem Graeco – Catholicam de diebus in dies trudi, ac ruere, non potuit esse tam insensatus, quin vulnera adverteret, et ideo rei suae consulendum, juribusque invigilandum constituens prius de singularibus duntaxat punctis querulabatur, donec increscentibus aggravatis auferentur pariter, et querelae, exinde nonnisi majori animorum exasperatione reportata, quod omnes querulantium apud primas Instantias adusque via sua facti passus irriti prorsus extiterint, donec Anno hoc currente ipsum Augustissimum Thronum accessissent. Ita namque, ut potiora attingantur:

Iam Anno 1749-o die 26-a Iulii testatur Protocolcum Decanale Graeco – Catholicos Scepusienses Parochos in Possessione Also – Répas Congregatos unanimi Consensu statu (52) ipse statuisset, Instandum esse apud Illustrissimum Dominum Praepositum pro indultu, quatenus possint in Filialibus stollam a Graeci – Ritus hominibus pro parte sua desumere. Dein testante eodem Protocollo:

Anno 1766-o 14 Februarii in Congregatione apud Parochum Poracsensem habita, dolenter querulabantur nonnulli Graeci – Ritus Parochi contra Latinos, quod populum a Ritu Graeco omnibus modis pertrahant, ordinatumque, ut Instantia cum Universis gravaminibus specificis deductis concinnetur Illustrissimo Domino Praeposito praesentanda. Qualis autem Instantia illa paulo post effective concinnata suoque loco praesentata fuerit, hic in paribus sub M. exhibetur. Tum:

Posteaquam in Scepusio erectus fuisset Episcopus, introductusque Dioecesanus pie jam memoratus Carolus Szalbeek porre-

до нього ж як єпископа звернулися ці парохі в перший рік його інсталяції, а саме 1777 року з подібною скаргою, яка в копії тут же значиться під «Н». Далі:

Тому що ця справа відкладається без жодного результату і зовсім не поліпшується становище греко-католиків, і, особливо, коли з нагоди вже вищезгаданого канонічного візиту той же візитатор єпископ, призначений на Койшівську парафію у присутності великої кількості обох станів і статей, також і за свідченням теперішнього завадського греко-католицького пароха Стефана Андрейковича, публічно сказав койшівському парохіві грецького обряду: «Католицького, католицького пароха я призначу сюди». На це йому койшівський (парох) відповів: «Високопреосвященний пане, я також католик». «Так, – заявив єпископ, – але я (53) призначу католицького латинського пароха і сам одержу поля, луки і весь доход, після того він нехай робить зі своїми русинами, що хоче». Цими (словами), Кажу, парохі грецького обряду були доведені до більшого напруження, і дня 25 липня 1780 року на зборах у Словинській парафії під присягою всі зобов'язалися зберігати, захищати і поширювати свій обряд всіма правильними шляхами у разі потреби. Вони ж призначили своїм деканом Василя Ямборського, підтвердивши це власноручними підписами і завіривши печаткою, як під «О». І знову 1781 року з більш переконливою скаргою вони звернулися до того ж єпископа, як значиться в копії під «ОО».

Однак, для цілковитого зведення навіть усіх зусиль і намагань парохів цього грецького обряду, згодом протягом короткого часу той же Василій Ямборський, у 24 роки будучи деканом, зрештою, людина, яка звернула на себе увагу як віком, так і знатністю, а також освітою і моральною бездоганністю, оскільки не було жодної іншої причини і мотиву, яким чином у моїй присутності вся конгрегація довідалася, крім того, що він узявся захищати народ і свій обряд, що у капітулі був дуже погано прийнятий, що публічно знімався з посади декана, і навіть відповідно засуджувався у в'язницю препо-

xerunt ad Eundem qua Ordinarium Parochi hi ipso primo Installationis ejus Anno utpote 1777 similem Instantiam, quae isthic sub N. in transumpto adjecta est. Porro:

Siquidem haec absque ullo effectu seponeret statu Graeco-Catholicorum nihil prorsus meliorato, ac praesertim ubi occasione jam praeattactae visitae Canonicae Idem visitator Eppus in facie Parochiae Kojsoviensis constitutus coram utriusque status, et sexus multitudine praesente quoque, et attestante Graeco – Catholico Parocho actuali zavadkensi Stephano Andrejkovics, publice Parocho Graeci – Ritus Kojsoviensi dixisset: Catholicum, Catholicum Parochum huc ponam. Et regerente Kojsoviensi Excellentissime Domine etiam ego sum Catholicus: declarasset Eppus, Ita, ita inquit, sed ego (53) Catholicum Latinum Parochum ponam, et ipse Agros, prata, et totum proventum accipiam, faciat deinde cum suis Ruthenis, quod vult; his inquam ad majorem attentionem excitati Parochi Graeci – Ritus atque die 25-a Iulii Anno 1780 in Parochia Szlavinkensi congregati, et Singuli sub Iuramento, ad servandum, defendendum, promovendumque Ritum suum sese obligarunt, et in communi pro ejusdem omnibus rectis viis ubi ubi necessum fuerit defensione Plenipotentiarium constituerunt Decanum suum Basilium Iamborszky dato eidem manifesto proprietarum manuum subscriptione, sigillorumque appensione roborato, ut sub O. ac iterum Anno 1781-o magis energicam ad eundem Dioecesanum porrexerunt Instantiam, quae sub OO. copiata adnectitur.

Verum ad omnes idmodi Graeci – Ritus Parochorum intentiones, et conatus funditus evertendos, brevi post tempore Idem Basilium Iamborszky 24. Annorum Decanus, in reliquo autem vir aetate pariter, ac nobilitate, nec non scientia, morumque integritate Conspicuus, nulla alia interveniente Causa, et Motivo, quemadmodum tota Congregatio coram me recognovit, praeterquam quod populum, et Ritum suum defendendum assumpsisset, in Capitulo pessime acceptus ab officio Decani publice amovebatur, quin etiam respective ad arestum ad R:P. utpote Minoritas pro triduo damnabatur, vel pedem e Scepisio effere

добрих отців, власне, міноритів на три дні, що йому навіть вуло заборонено залишити Спиш, що після того як у виконанні обов'язків деканату його замінив Іоанн Дудинський, хоч той протинився, а тому він у такій і подібній справі мало або нічого більше не зробив. Справді через це був розпалений вогонь і не погашений.

Тим часом після того як вчасно було опубліковано доброзичливу толерантну постанову і прийнято її до уваги тамтешніми людьми грецького обряду (54), що при інших обставинах у практиці існуючої релігії для протестантів тепер з цісарсько-королівської милості обмеження дещо послаблюються, після того як для їх священників усюди був відкритий доступ до своїх, внаслідок того інциденту вони знову одержали душі грецького обряду, які з приходом парохів досі забороненого їхнього обряду заставлялися бути відданими латинському священникові. І це 1784 року з уже названого поселення Сент-Дьєрдь, по-народному Юрське, два кращі кріпаки Томаш і Якоб, обидва Лентко, прийшли ще і ще раз до побожно згадуваного єпископа Салбеєка і просили, аби гундермарківський парох грецького обряду зміг у них приступити до виконання необхідних парафіяльних функцій. Адже крім загального того пригнічення, в якому як у якомусь полоні, вони змушені були одержати від парохів латинського обряду ті функції, про які нічого не відали. Здавалося, що небезпечним, збитковим і, звичайно, несправедливим для юрськівців було таємно задумувати, насамперед, ці дві речі: по-перше, що в своїй общині були тільки три латинські селяни, а грецького обряду 15 селян і двоє кріпаків, та все-таки латинський парох повністю і особисто одержував увесь дохід від усіх; по-друге, що гундермарківський парох грецького обряду знаходився на віддалі від Юрське менше години, а голумницький латинський (парох) у двічі далі, та все-таки ці бідні люди залежали від цього латинського (пароха), до нього при потребі приходили, змушувалися викликати його для виконання функцій. Однак, незважаючи на все це, повернулися вищезгадані прохачі від самого єпископа

inhibitus substituto eidem in Munere Decanatus Ioanne Dudinszky licet reluctantante, aoque tali, qui simili in merito parum, aut nihil amplius abmoveret, verum sufflammatus per id fuit ignis, non extinctus.

Interea opportune publicato existente Benigno Systemate Tolerantiali, et ad notorietatem eo per hujates Graeci – Ritus homines observato, (54) quod alias positi in Religionis exercitio A catholicis limites nunc de Gratia Caesareo-Regia non nihil relaxentur, Ministris horum excursionem passim ad suos adaptata, animos eo exincidenti resumpserunt illi Graeci-Ritus, qui accessu Parochorum sui Ritus hucdum prohibiti, necessitabantur Ministerio Latinorum Contentari, et id e Anno 1784-o praecipui duo ex jam nominata Possessione Szent-György vulgo Iurscke Coloni, Thomas et Iacobus uterque Lentko accesserunt ipsum repetitum pie memoratum Dioecesanum Szalbeek suppliciter exorantes, ut facultaretur Parochis Graeci-Ritus Hundermarkensis apud ipsos obire necessarias Parochiales functiones: praeterenim genericum illud aggravium, quo veluti, in Captivitate quadam Constituti functionales illas a Parochis Latini Ritus nihil intellectis, acceptare cogebantur, durum, damnosum, ac plane injustum videbatur Iurszkensibus tacite Concoquere praeprimis ista duo: Alterum quod, in sua Communitate tres duntaxat Coloni Latini, Graeci – vero Ritus Coloni 15, et duo Inquilini existerent, et tamen totaliter, ac privative Universum provenum Parochus Latinus ab omnibus perciperet, alterum, quod Parochus Graeci Ritus Hundermarkensis ab Iurszke distaret ne media quidem hora, Latinus autem Hol – Lomnensis duplo ultra, et tamen miseri isti homines ab hoc Latino dependere, ad hunc in necessitatibus commere, hunc pro functionibus evocare cogentur. Hisce tamen omnibus nil attentis rediderunt Instantes praeat-tacti ab ipso Eppo non tantum sine consolatione sed etiam sine responso, sola vero inexplicabili cum consternatione, quod suum jam prae ipsorum A catholicorum conditione deteriore statum aes-

не тільки без втіхи, але також без відповіді і з єдиним непоясненим обуренням, бо вже через становище самих протестантів оцінювали свій гірший статус. Власне, сама толерантна милість у неоднаковій справі в жодному випадкові справедливо їм не допомагає.

(55) Отже, нарешті, кращі общини грецького обряду вирішили, що слід погоджено домогатися в цьому же поточному 1786 році від самого августійського імператора через гундермарківського коад'ютора Михаїла Кацюка. Вони укліно вручили благального листа, що містив переважно їхні кривди, і розуміли, що він доброзичливо був узятий до уваги і відсланий у славний Спаський комітат для вивчення його луктів та висловлення своєї думки. Внаслідок цієї цісарсько-королівської милості, шанобливості і, сподіваючись на краю долю, ще з більшим довір'ям, і, зокрема, як, власне, словинська община під «П», викладають свої кривди, невимовно радіючи з того, що августійський (імператор) не знехтував їхні уклінні прохання, бо досі у перших скаргах тільки було те, аби греко-католик, який приходив зі своїми скаргами і посилався на обряд, уважався бунтівливим схизматиком.

Власне, у цій справі, оскільки і мені самому у підставі смиренно вищезгаданого даного 28 вересня розпорядження ласкаво було наказано висловити, як вище сказано, свою найукліннішу думку, зокрема про якийсь спосіб майбутнього правління стосовно цих же спиських греко-католицьких общин. Тому я якомога більше зважив у попередньому зв'язку все викладене та інше таке стосовно відповідних сіл, частково вислухав, частково побачив і зробив висновки. І коли я передбачив, що колізії духовництва не лише не послаблюються, але й більше загострюються, і тепер при наявності свого пастира мого народу, якого раніше ніколи не було, всюди втіха і (56) багато плачу, і те саме, аби (народ) керувався єпископом свого обряду. В останній, як мені відомо, виголошений промові про цю справу 2-го, власне, жовтня у Левочі, я звернув увагу на палке бажання, на підставі якого самі протестанти ди-

timarent, quibus utpote ipsa Gratia Tolerantialis inaequali merito neutiquam aequè prosit.

(55) Plus itaque tentandum sibi statuentes potiores Graeci-Ritus Communitates conjunctis votis novissime Anno hocce decurrente 1786-o ipsi Augustissimo Imperatori per Coadjutorem Hundermarkensem Michaelæm Kanyuk de genu praesentarunt supplicem Libellum praecipua sua gravamina complectentem, quem in Benignam Reflexionem sump-tum, et ad I. Comitatum Scepusiensem pro investigatione super punctis ejusdem faciendâ, opinioneque praestanda in viatum haberi intelligentes, hac gratia, et Clementia Caesareo-Regia in spem meliorem erecti majori etiam cum fiducia, et particularius, ut signanter Communitas Szlovinkensis sub P. gravamina sua exponunt ex eo ineffabiliter gaudentes, quod subditaes preces suae coram augustissimo ob tutu despectae non fuerint, cum hactenus coram primis Instantiis id duntaxat usuvenerit, ut, qui Graeco-Catholicus querelas suas efferebat, turbulentus, qui Riturum allegabat Schismaticus audiret.

Quo quidem in Merito, cum et ipse virtute demisse superius attactae dd-o 28-ae Septembris Intimationis meam, uti praemissum est humillimam opinionem, specialiter autem de quali ista - rumce Graeco-Catholicarum Communitatum Scepusiensium imposterum Regiminis modo Gratiose jubear deprimere; hinc pensatis in praevio Contextu expositis omnibus, ac caeteris hujusmodi quam plurimis in facie respectivorum Locorum partim auditis, partim visis, et combinatis cum et Cleri Collisionem non tantum non cessaturam, sed exasperandem magis praeviderem, et populi nunc in praesentia mei Pastoris sui antea nunquam visi praesolatio passim, ac (56) ubertim illacrymantis, id ipsumque, ut a sui Ritus Episcopo regeretur, in proxima, uti audio, 2-ae quippe Octobris Leuschoviae (!) habita eatenus commissione anhelantis desiderium fervens adverterem, ex quo ipsi A catholici, quod nimirum populus ille accessum ad Pastorem suum non ha-

вуються, бо, звичайно, той народ не має доступу до свого пастира. І, крім того, публічно також стало б ясним, що вимолене керівництво стосовно деяких (справ) тут зменшується, поки не було доведено до відома видане розпорядження стосовно врегулювання духовних незгод і шлюбних справ на Спиші, що недавно було опубліковано мною у всій Мукачівській єпархії. Тому кажу і повторюю водночас для духовного блага і народного спокою, що пригнічені спиське духовництво і народ побожно прибули до мене і найуклінніше виклали таке:

По-перше, одинадцять греко-католицьких парафій, що значаться під «Г» (G), які досі належали до лона та юрисдикції Списької латинської єпархії повинні бути включеними в Мукачівську греко-католицьку єпархію, і це таким чином, аби повна діяльність і юрисдикція тамтешніх парохів грецького обряду безпосередньо знайшли відображення в наказі до народу цього ж обряду і всюди залишилися в тамтешніх місцях цього краю. І тому, коли деякі місця часто згадуваного Списького комітату, в яких знаходяться греко-католицькі душі, фактично належать не лише до Списької, але й до Рожнявської єпархії під назвою філіалів, ці та подібні накази необхідно видавати як у списького пана вікарія, так і у рожнявського високопреосвященного пана єпископа, аби негайно і серйозно стримували їхніх парохів (57), щоб потім вони не присвоїли собі якоесь право стосовно греко-католицького народу, але залишили, відповідне право греко-католицьким парохам не лише у функції духовної відправи, але й в отриманні такс чи річних доходів. У свою чергу слід ясно вирішити і те, аби повністю ліквідувати зловживання, на підставі якого то в одному, то в іншому місці латинські парохі з якимось доходом здійснювали турботу про людей свого обряду і про ближчих греко-католиків. Адже для спасіння душ (зловживання) надзвичайно шкідливі, які (душі) отак в одному (місці) залишені, в іншому знехтувані, а насправді – блукаючі вівці.

beat, mirarentur, ac pateret insuper in publicis quoque requisitam circa nonnulla Manuductionem isthic defficere, dum signanter Brigae quoad Regulationem fori spiritualis, causasque Matrimoniales emanata Constitutio, per me in tota Dioecesi Munkacsinensi dudum publicata in Scepusio nondum nota existeret, hinc dico, ac repeto pro emolumento spirituali pariter, ac tranquillitate publica vexati Scepusiaci Cleri, ac populi me conscientiose adinvenire, et humillime pro ponenda habere sequentia.

1-o Undecim Graeco-Catholicas Parochias sub G. praeadnexo exhibitas, quae hactenus ad Gremium. et Iurisdictionem Latinae Dioecesis Scepusiensis pertinebant Graeco-Catholicae Dioecesi Munkacsinensi reincorporandas, idque ita, ut eiatum Graeci-Ritus Parochorum plena activitas, et Iurisdictione immediate aperiat in ordine ad hujusce Ritus populum in gremialibus ejusdem periferiae locis ubicunque commorantem, et ideo, quando quidem non tantum ad Scepusiensem sed etiam ad Rosnaviensem Dioecesim de facto titulo Filialium pertineant nonnulla crebro fati Comitatus Scepusiensis Loca, in quibus Graeco-Catholicae Animae reperiuntur, eos, et tales Ordines faciendos tam apud Dominum Vicarium Scepusiensem, quam apud Illustrissimum Dominum Episcopum Rosnaviensem, ut indilate, ac serio Parochos suos inhibeant (57) ne deinceps quidquam Iuris in populum Graeco Catholicum sibi arrogent, sed adaequatum Ius tum in functionibus Ministerii Spiritualis tum in desumptione stolarium, aut Annuorum proventuum relinquunt Parochis Graeco-Catholicis. Ac vicissim id expresse statuendum, ut abusus, quo Parochi Latini in Uno, alterove loco hominum sui Ritus curam, et provisionem etiam cum aliquali proventu propinqvioribus Graeco-Catholicis Committebant, per absolutum tollatur tanquam salutis Animarum summe praejudiciosus, quae taliforiter, et per unum derelictae, et per alterum neglectae reapere oves errantes.

По-друге, також п'ять греко-католицьких парафій, а саме: Якуб'ян, Орябини, Камйонки, Литманови і Сулина, статус яких значиться в документі під цифрою «2» і які знаходяться в цьому ж Списському комітаті, однак тепер вони не належать ані до моєї, ані до списської юрисдикції, а до юрисдикції галицького перемишлянського єпископа грецького обряду. Водночас на законній підставі вони повинні приєднатися до моєї Мукачівської єпархії. Власне, коли ці вищеназвані парафії відповідно уже належать до політичної юрисдикції Списського комітату, і до того не без конфузії часто трапляється, що в церковних справах одержують розпорядження, які менше стосуються таких різних юрисдикцій. Крім цього, відстань цих же парафій від перемишлянської єпископської кафедри є близько 40 міліарів, так що до того ніхто не пам'ятав, аби перемишлянський греко-католицький єпископ колись відвідав ці парафії (58).

По-третє, це майбутнє правління включеними Списськими парафіями у мою Мукачівську єпархію, як би воно не було обтяжливим для мене (вже) через одну відстань, адже сам центр Спиша знаходиться від мого Ужгородського єпископського престолу на віддалі близько двох днів дороги, і крім того, (правління) народом моєї юрисдикції, що проживає у значній частині Гемерського комітату, і у моїй ужгородській резиденції, всьому Списському комітаті, зрештою, тим не менше не без обтяжливого почуття (парахи) змушені приходити до мене аж в Ужгород, аби вони краще керували цими ж парафіями і я допоміг їм у розореній Мукачівській єпархії, де спостерігається скорочення і зменшення коштів та труднощів тих, які нещасливо не мали у тих віддалених місцях призначеної особи без ласкавої допомоги в одержанні бенефіцій. Не лише охоче викладаю, що міститься в смиренно загадуваному виданому 28 вересня розпорядженні, але також, аби добровільно призначався ще інший генеральний вікарій, якому я підпорядкував крім даних списських парафій ще й ті, які знаходилися в Шариському, Абауйському, Торнському та Гемерському комітатах. Від-

2-o Quinque Parochias aequae Graeco-Catholicas Iacob-falvam, utpote Iarem-binnam, Kamjuncam, Litmanovam, et Szulin, quarum status in adnexa sub 2. Tabella exhibetur, in eodem Comitatu Scepusiensi habitas, actu tamen nec ad meam, nec ad Scepusiensem, sed ad Galiciani. Premisliensis Graeci-Ritus Eppi Iurisdictionem spectantes pariformiter adjungendas Dioecesi meae Munkacsinensi, id exigente Cursu debito manipulationum publicarum, quando quidem istae praenominatae Parochiae ad politicam Comitatus Scepusiensis Iurisdictionem adaequate jam pertineant, adeoque non sine Confusione saepe numero eveniat, ut in Materiis publico Ecclesiasticis minus cohaerentes a tam diversis Iurisdictionibus ordinationes accipiant. Praeterquam quod earundem Parochiarum distantia ab Eppali Cathedra Premisliensi sit 40 circiter milliarium, ut adeo nullus meminerit has Parochias Eppum Graeco-Catholicum Premisliensem unquam invisisse (58)

3-o Quod autem futurum Parochiarum Scepusiensium tali ratione Dioecesi meae Munkacsinensi ingremiandarum Regimen attineret, quamvis illud sola mihi distantia onerosum haud redderet, ipsum quippe meditullium Scepusii a mea Eppali sede Ungvarino distantia sua iter bidui vix excedit, et alioquin inter populum Iurisdictionis meae in Comitatu Gönöriensi degentem, interque Residentiam meam Unghvarinensem Comitatus quidem Scepusiensis totus, Gönöriensis autem notabilis pars intermediat, pro faciliiori nihilominus earundem Parochiarum Regimine, imo, et pro meo in vasta caeteroquin Dioecesi Munkacsinensi adjutorio, ac expressa pro compendiandia, alleviandis sumptibus, et fatigatis eorum, qui secus non habita in remotis illis Locis authorisata persona sine Benigno ordinatorum pro obtinendis Beneficiis Concursum non sine aggravio ad me usque Unghvarinum necessitantur comparere, non tantum amplector lubeus, quod in demisse repetito dd-o 28-ae Septembris Intimato innuitur, sed etiam ultronee, ut scilicet alter adhuc Vicarius Generalis Constituatur, cui quidem subordinarem Parochias praeter quaestionatas Scepusienses, insuper etiam in Comitatus Sarosiensi, Abbaujvariensi,

носно призначення вікарія на ці комітати, то я вважав би найдоцільніше призначити людину з народу, яка повинна мати помешкання в Кошицях або Пряшеві, з тим, аби з виділеного для неї ж притулку в одному з двох цих же міст, так само було місце для проведення богослужінь, бо, тим часом, через велику кількість народу грецького обряду, парафія грецького обряду в письмових актах усюди планувалася. А далі, оскільки особливо при сучасних (59) обставинах з таким призначенням вікарія набагато збільшувалася відповідальність, а призначив би туди з лона мого капітулу одного теперішнього каноніка, з одного боку, аби належним чином виконував свій обов'язок, а з іншого боку, аби народ допомагав йому прожити. Тому до його наявної канонічної зарплати у розмірі 800 рейнських флоринів я вирішив би додати 1200 рейнських флоринів щорічно, аби на ці гроші він зміг би сам прожити відповідно до свого становища та водночас мав нагоду здійснити необхідні поїздки. На ці кошти він зобов'язаний мати і утримувати одного капелана чи коад'ютора в духовних справах та секретаря для керівництва. І нарешті:

По-четверте, тим часом, навіть якщо б вищезгаданим чином випадково ще спричинилися деякі обставини для подолання якоїсь затримки з дійсним уведенням запланованого вікарія, і також до такого введення, аби вищевикладені колізії, і притому деякі з них дуже небезпечні і вже не зовсім керовані, раз і назавжди припинилися, і згадане спиське духівництво і народ одержали бажаний мир і спокій, я найуклінніше вважав би, що насамперед і негайно слід передати вищеназвані спиські парафії або мені, або моїй довірєній особі, яка приїде туди. На ці парафії за допомогою призначених вельмишановних архідияконів я призначив би відповідне керівництво з числа місцевих парохів у тому випадку, якщо б, звичайно, дійшло до того, що запропонований вікарій вводитьещо дещо пізніше.

Таку найукліннішу реляцію і відповідно свою думку, коли (60) я найпошлушніше подав на вищий суд і найсмирненніше повідомив з покрови-

cum Tornensi, et Gömöriensi existentes, ad quos Comitatus relate censerem constituendi Vicarii tanquam Hominis publici habitationem commodissime Cas-soviae, vel Eperjesini defigendam ita, ut ex assignato pro eodem in alterutra harumque Civitatum hospitio Locus quoque pro peragendis Divinis assignetur, cum alioquin ob populi Graeci-Ritus frequentiam Parochia Graeci-Ritus in peractis Conscriptioibus utrobique projectata habeatur. Porro autem quoniam multiplex in modernis (59) praesertim circumstantiis constituendi taliter Vicarii manipulationis objectum, et onus exurgeret, destinarem eorsum Unum de Gremio Capituli mei Actualem Canonicum, tum, ut talis munus suum debite exequatur, tum etiam ut ejusdem provisio ex publico faciliteretur, quem proinde penes suum praehabitu[m] 800 R. fl. Canonice Salarium providendum judicarem insuper annuis R. fl. 1200, ut ex his tam ipse pro Conditione sua vivere, unaque pro necessariis excursionibus occasionem tenere valeat, quam vero unum Capellanum, seu Coadjutorem, in spiritualibus, alterum autem pro manipulationibus scribam habere, et sustentare obligatus sit. Denique:

4-o Interim etiam, si forte praemisso modo projectati Vicarii effectivae Introductioni moram aliquam superandae adhuc nonnullae circumstantiae injicerent, ante Introductionem quoque talismodi, ut praepositae Collisiones, earumque longe periculosissimae, et modum jam vix habentes Effervescentiae ad semel, ac oculus sopiantur, repetitusque Graeci-Ritus Clerus, ac populus Scepusiensis ad optatam pacem, et tranquillitatem componatur, judicarem humillime praeprimis, et indilate praenominatas Parochias Scepusienses seu mihi, seu Homini meo qua Mandatorio eorsum comparituro resignandas, in quarum ego Regimina eo casu, si nimirum projectatum Vicarium serius non nihil introduci contingeret, per Constituendos ex gremialibus Parochis Venerabiles Archi-Diaconos ad ultiores ordines opportuna disponerem.

Cujusmodi humillimam Relationem, ac respective opinionem meam dum (60) Altioribus Iudiciis obsequentissime substernerem, ac demississime commendarem

тельськими милостями і сприяннями, залишаюсь у найвищій шані глибокої поваги високої намісницької королівської ради. В Ужгороді, дня 14 листопада 1786 року.

ГЛАВА 9

АПЕЛЯЦІЯ СТОСОВНО ЩОЙНО ПОДАНОЇ РЕЛЯЦІЇ, А САМЕ:

Апеляція під «А»

Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане для мене вельмишановний!

Між іншим, пресвітер уніатів грецького обряду порачівський парох Ілля Микитович у моєму Спиському окрузі внаслідок важкої старості поступово стає менш здатним для того, аби належним чином виконувати свої парафіяльні обов'язки. Тому він настійно просив мене дати йому коад'ютора, бо ж, між іншим, уважав, що для виконання цього обов'язку його син досить добре підготовлений як з наукового, так і з морального боку. Він, власне, спонукав мене рекомендувати вищеназваного його сина Петра Микитовича вашій високопреосвященній та високопреподобній домінації і належним чином прийняти від Вас церковні посади. Тому я прошу вашу високопреосвященну і високопреподобну домінацію, аби Ви не відмовили мені в такій послужності і надали церковні посади названому Петрові Микитовичу, якщо вважаєте його підходящим. Адже я і сам не хотів би, аби непорядний і невідходячий підлеглий стояв на чолі душпастирства. І крім того (61), аби ваша високопреосвященна домінація не заперечила повідомити його про моє прохання, насамперед тому, що названий Петро Микитович хоче жити неодруженим і послужити прикладом для інших. Коли я знову й знову прошу про це вашу високопреосвященну і високопреподобну домінацію, водночас у цьому я зможу якимось чином віддячитись Вам. У свою чергу, я пропоную свої послуги, і, зрештою, настійно бажаю, аби мої власні думки мали значення для вашої високопреосвященної домінації. Найпо-

sub Patrocinantibus Gratiis, et favoribus in profundissimo venerationis Cultu emorior. Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis. Unghvarini die 14-a Novembris Anno 1786-o.

CAPUT 9.

PROVOCATA MODO DESCRIPTAM REPRÆSENTATIONEM INGREDIENTIA, ET QUIDEM.

Provocatum sub A.

Illustrissime, ac Reverendissime Dñe Episcopo Domine mihi Colendissime!

Elias Mikitovics Graeci-Ritus Unitorum Presbyter, Parochus alias Paracensis (!) in Districtu meo Scepusiensi, gravi senio confectus, ac ideo muniis suis Parochialibus rite obeundis minus idoneus sensim redditur; quare de Coadjutore sibi resolvendo apud me instituit, quia vero muneri huic sufficiens Filium Suum alias in Scientia, et moribus bene comparatum judicaret, requirendum me duxit, ut prænominatum Filium Suum, Petrum videlicet Mikitovics Illustrissimae, ac Rmae D. Vrae recommendarem in ordine ad suscipiendos ab Eadem Sacros Ordines, hinc requiro Illustrissimam, ac Rmam D. Vram, ut Eadem non gravetur hoc genus obsequii mihi praestare, et dicto Petro Mikitovics Sacros Ordines Conferre, si caetero aptum eundem compererit, nec enim ipse vellem inordinatum, et ineptum subiectum curae Animarum praeficere; atque adeo (61) huic meae factae apud se requisitioni deferre non renuat Illustrissima Dominatio Vra, maxime cum dictus Petrus Mikitovics ad exemplum caeterorum in caelibatu vivere velit. Quod dum ab Illustrissima ac Rma D. Vra iterum, iterumque peto me simul ad omnia in quibus quoquomodo sibi complacere poterō vicissim promptum offero ac in re liquo ad vota propria Illustrissimam D. Vram valere cupiens persevero, Illmae, ac Rmae D. Vrae. Obsequentissimus Servus Alexander Mariassy Eppus Tinniensis. In praepositura Scepusiensi die 18-a Octobris 1745-o.

слушніший слуга вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації тіннський єпископ Олександр Маріасці. У Спиській препозитури, дня 18 жовтня 1745 року.

Апеляція під «Б»

Високопреподобний пане декане та інші шановні брати у Христі грецького обряду!

Турбота найсвятіших величностей полягає в тому, аби, коли проголошена війна і вже знаходиться в розпалі, і тому внаслідок жорстокості ворогів, насамперед, знехтована божа слава, настійно благати Бога, володаря всіх королівств і королів, зберегти свої законні права. Тому:

По-перше, нехай на якомусь святі під час казанні про це саме буде сказано народу.

По-друге, в недільні дні і на свято, коли в другий раз дзвонять, нехай збирається на майдані (біля церкви) народ і голосно моляться на вервицях за шасливе закінчення війни.

По-третє, нехай перед службою виставляється дарохоронителька і нехай відбувається процесія довкола церкви, нехай надається благословення, а потім нехай голосно моляться п'ять разів «Отче наш» і «Богородице Діво».

По-четверте, коли у святкові дні проводитиметься богослужіння, нехай народ голосно молиться на вервицях. Після служби (62) нехай відкриється кіот і з цієї нагоди нехай моляться 5 разів «Отче наш» і «Богородице Діво».

По-п'яте, нарешті нехай спонукається народ до частого повторення цієї молитви, нехай рекомендуються добрі діла, церковний піст у середу або п'ятницю і причастя з цієї нагоди.

Про це повідомляю згідно з думкою високопреосвященного (пана декана). Цим залишаюся дорогим слугою і братом у Христі побожної пам'яті ваших високопреподобних домінацій Іоанн Фейа. На Спшші, в капітулі, 3 серпня 1778 року.

Апеляція під «Ц»

Ми, Кароль, божою милістю списький єпископ із Салбеєка, абат Пресвятої Діви Марії зі Штявника, лицар

Provocatum sub B.

Admodum Reverende Domine Decane, reliqui Graeci-Ritus Fratres in Xto observandi!

Ea est Sacratissimarum Matrum Sollicitudo, ut cum Bellum declaratum, fervensque jam est, ut Deus Regnorum omnium, Regumque Dominator deprecetur quo inimicorum seritate depressa, in primis Gloria Dei tam Iusta Suarum Matrum Iura tueri possint, et valeant.

Proinde:

1-o Id ipsum sub dictione Festo quopiam populo annuncietur.

2-o Diebus Dominicis et Festo Fori sub secundo pulsu conveniat Populus et Rosarium ad intentionem felicitatis Belli offerat clara voce.

3-o Ante Missam exponatur ostensorium, et fiat Processio circa Ecclesiam, detur Benedictio, dein quinque Pater et Ave clara voce orent.

4-o Feriatis diebus dum Sacrum celebrabit, Populus clara voce oret Rosarium. Post Missam (62) aperiatur Tabernaculum, et 5 Pater, et Ave ad hanc Intentionem offerantur.

5-o Denique Populus excitetur ad frequentandam hanc devotionem commendentur bona opera, Ieiunium Ecclesiasticum, die Mercurii, vel die Veneris, Communio ad hanc Intentionem. Quibus ex Mente Excellentissimi notifico. His pie memoriae Commendatus maneo Admodum Rrum D. Vrarum Servus, et Frater in Xto Ioannes Feja. Scepusii in Capitulo 3-a Augusti Anno 1778-o.

Provocatum sub C.

Nos Carolus Miseratione Divina Eppus Scepusiensis de Salbeek Abbas B.M.V. de Schavnik Insignis Ordinis S: Stephani

славного ордену святого Стефана апостольського короля і малого Хреста, теперішній призначений таємний радник найсвятішої цісарської та королівсько-апостольської величності.

Пана Пій VI

Дорогому синові Каролу із Салбеєка, обраному на списького єпископа!

Дорогий сину, вітання і апостольське благословення Тобі! Хоч незаслужено ми виконуємо обов'язки спасителя нашого Господа-Бога Ісуса Христа на землі і наслідуюмо його приклади, для душ віруючих християн, які знаходяться в чистилищі і перебувають у любові до Бога і покинули цей світ, ми намагаємося виділити відповідну допомогу з церковної каси (63), аби їм, наскільки бажала божа милість, легше могла надійти допомога до небесного царства. Внаслідок цього, ми хочемо прославляти щедрістю небесних обов'язків парафіяльні і колегіальні церкви твого міста і Списької єпархії, які, з одного боку, очевидно, через їхню красу, а, з іншого боку, стародавність – завжди були у пошані і на основі спеціального права мають значення. Крім цього, ми також схильні уклібно продовжувати молитися за Тебе, повертаємося до цих привілейованих вітварів з точки зору довічного чи тимчасового їх домагання. І вже поступаємося Тобі, аби після того як ти приступиш до виконання обов'язку висвячення, раз і назавжди сам міг би визначити, у якій з парафіяльних і колегіальних церков на найближчу семирічку має бути тільки один вітвар такою мірою прославлений апостольським привілеєм для звільнення душ віруючих християн від покарання в чистилищі. Отже, як якийсь світський священик чи якийсь чин конгрегації та призначений монах, відповідно біля згаданого вітваря проводитимуть службу за померлими і за душу кожного віруючого християнина, що перебувала в любові до Бога і покинула цей світ, аби кожного разу сама душа одержала з церковної каси індульгенцію як засіб допомоги, і при підтримці нашого Господа-Бога Ісуса Христа і Пресвятої Діви Марії і всіх святих збільнилася від покарання

Regis Apostolicae Parvae Crucis Eques, utriusque Scratissimae Caesareae, et Regio Apostolicae Mattis Actualis Intimus Status Consiliarius.

Pius PP.VI.

Dilecto Filio Carolo de Salbeek in Episcopum Scepusiensem electo!

Dilecte Fili salutem, et Apostolicam Benedictionem! Saluatoris, et Domini nostri Iesu Christi vices licet immeriti gerentes in terris ejusque exempla sectantes, Animabus Christi Fidelium in Purgatorio existentibus, quae Deo in charitate Conjunctae ab hac luce migraverunt, opportuna de thesauro Ecclesiae auxilia (63) subministrare studemus, ut illis quantum Divinae Bonitati placuerit, adjunctae ad Caelestem Patriam facilius pervenire valeant. Ea propter Nos Parochiales, et Collegiatas Ecclesias tuarum Civitatis, et Dioecesis Scepusiensis quae etiam ob earum tum dignitatem, tum Antiquitatem semper in honore habitae sunt, ac speciali praerogativa pollutent Coelestium munerum elargitione decorare volentes, Supplicationibus quoque tuo nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, revocatis in eis privilegiatis Altaribus intuitu Parociae sive in perpetuum, sive ad tempus jam concessis Tibi, ut postquam Munus Consecrationis susceperis, semel per Te ipsum in qualibet ex Parochialibus, et Collegiatis Ecclesiis Hujusmodi Unum duntaxat Altare ad septennium proximum tantum Privilegio Apostolico decoratum pro Animabus Christi Fidelium a Purgatorii poenis liberandis designare valeas, ita, ut quodcumque sacerdos aliquis Saecularis vel cujusvis Ordinis Congregationis, et Instituti Regularis Missam Defunctorum pro anima cujuscunque fidelis Christi quae Deo in charitate conjuncta ab hac luce migraverit, ad praefatum Altare sic per respective designatum celebrabit, anima ipsa de Thesauro Ecclesiae per modum suffragii Indulgentiam Consuatur, et Domini Nostri Iesu Christi, ac Beatae Virginis Mariae, Sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a Purgatorio poenis liberetur, facultatem auctoritate Apostolica tenore praesentium con-

в чистилищі. Цим апостольським листом ми дозволяємо і даруємо право, незважаючи на наше і право апостольської канцелярії, не ставлячи питання про право та інші апостольські постанови і розпорядження (64), а також всі інші заперечення. Однак, якщо для повідомлення парохів про право на вищезгадані податки, виділені для Тебе, або для посилення листів з метою визначення привілейованого вівтаря в якійсь із таких парафіяльних і колегіальних церков щось дуже мало дається, ми хочемо, аби, чи з дозволу канцелярії, чи інших твоїх службовців, само собою зрозуміло також добровільно прийи́мався подарунок, і ти не повинен іти ні на які поступки, як вище говорилося. Дано у Римі, у Пресвятої Марії під знаком рибалки, дня 25 вересня 1776 року, другого року нашого понтифікату. Хвала Богу і листові.

I. Кардинал із графів

Ми вважали, що на підставі привілейованого апостольського листа, адресованого нам, слід передати вищезгаданий вівтар для більшої допомоги віруючим християнам, що знаходяться у чистилищі, а так само згідно з цим відзначаємо, що як якийсь світський священик чи якийсь чин конгрегації та призначений монах біля згаданого вівтаря проводили службу за померлими, і за душу кожного віруючого, що перебувала в любові до Бога і покинула цей світ, аби кожного разу сама душа одержала з церковної каси індульгенцію як засіб допомоги і при підтримці нашого Господа Бога Ісуса Христа і Пресвятої Діви Марії і всіх святих звільнилася від заслуженого покарання в чистилищі. Цей лист надано привілею мати силу на сім років од часу його опублікування. Дано на Спиші, в палаці нашої звичайної єпископської резиденції, дня 5-го, місяця вересня, року Господнього 1779. Єпископ Кароль в.р. До милостивого указу її єпископської ексцеленції. Йозеф Віталіс звідти ж, єпископський канонік-коад'ютор.

(65) Апеляція під «Д»

Для цього хреста, який благословили преподобні отці-місіонери товариства

cedimus, et impertitur, non obstante nostra, et Cancellariae Apostolicae regula de Iure quaesito non tollendo aliisque Constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis (64) Caeterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, ut si in certiorandis Parochis de Facultate praefata Tibi tributa, aut in expediendis Litteris pro designatione Altaris privilegiati in qualibet ex Parochialibus, et Collegiatis Ecclesiis, hujusmodi aliquid vel minimum detur, aut a Cancellario, vel aliis officialibus Tuis etiam sponte oblatum recipiatur, concessionem, a te ut praemititur, faciendae nullae sint eo ipso. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 25-a Septembris Anno 1776. Pontificatus Nostri Anno Secundo. Gratis pro Deo, et scriptura.

I. Cardinalis de Comitibus.

Nos pro uberiori Christi Fidelium in Purgatorio existentium auxilio praeditam Aram pro privilegiata auctoritate Apostolica Nobis delegata designandam duxerimus, prouti etiam harum vigore designamus, ita, ut quandocunque Sacerdos aliquis Saecularis, vel cujuscunque Ordinis Congregationis, et Instituti Regularis Missam Defunctorum pro Anima cujuscunque Fidelis, quae Deo in Charitate Conjuncta ab hac luce migraverit, ad praedictum Altare celebraverit, Anima ipsa de Thesaurio Ecclesiae per modum suffragii Indulgentiam consequatur, et Domini Nostri Iesu Christi, ac Beatae Virginis Mariae, Sanctorumque Omnium meritis suffragantibus a Purgatorii poenis liberetur. Praesentibus a dato emanati Privilegii per Septennium valituris. Dabamus Scopusii in Aedibus Solitae Residentiae Nostrae Episcopalis die 5-a Mensis 7-bris A-o Dm 1779. Carolus Eppus m.p. Ad Gratiosum Suae Excellentiae Eppalis Mandatum. Iohannes Vitalis de eadem Canonicus a Latere.

(65) Provocatum sub D.

Ad hanc crucem per Reverendos Patres Missionarios Societatis Iesu, sub Mis-

езуїтів під час мисії у Левочі 14 травня 1747 року, всім віруючим християнам, коли вони молилися 5 разів «Отче наш» і «Богородице Діво», для цієї мети були роздані індульгенції папи на десять тисяч років.

Апеляція під «Е»

Це розп'яття висвячено настоятелем отців-місіонерів товариства езуїтів Господнього 1747 року. Якщо біля нього набожно помолиться на користь святої церкви кожний, хто наділений Божою ласкою, п'ять разів «Отче наш» та п'ять разів «Богородице Діво», дістане відпущення (гріхів) на десять тисяч років.

Апеляція під «ЕЕ»

Вельмишановний отче!

Списький єпископ в Угорщині укліно молиться до святої Діви за повну і вічну індульгенцію в Словинській церкві на день святого Юрі і милість...

З найсвятішого аудиторату 11 грудня 1784 року.

Найсвятіший наш пан папа Пій VI усім віруючим християнам обох статей, (66) що дійсно розкаються у своїх гріхах і приймають святе причастя, які побожно відвідали вищеназвану церкву на вищезгадане свято, і там згідно з думкою його святості через якийсь проміжок часу звернулися з побожними молитвами до Бога, починаючи з вечора і аж до самого заходу сонця, того ж дня, ласкаво роздав повну індульгенцію. Цей (лист) має силу назавжди без усякого розсилання. Дано у Римі з канцелярії найсвятішої конгрегації найсвятішої індульгенції Діви Марії. м.п.

Наявні індульгенції апостольського престолу з належною шанобливістю були одержані, аби можна обнародувати їх серед віруючих християн. (У даному випадку) поступаємось нашим правом, яким ми наділені. Дано на Спиші в нашій єпископській резиденції, дня 13 травня 1785 року. Списький єпископ Кароль із Салбеєка. м.п.

Апеляція під «Ф»

Юанн Галгоці обраний тригурським єпископом, абат св. Спасителя з Гро-

уе Leutschoviensi Anno 1747 die 14 Maii benedictam omnibus Christi Fidelibus orantibus 5-e Pater, et Ave ad Intentionem Summi Pontificis Concessae sunt Indulgentiae decem millium Annorum.

Provocatum sub E.

Crucifix tento prosweцени gest skerze p.p. Patrum Missionarum Towaristwa Jezissoweho Roku Pane 1747 pri kterem kdo kolwek w lasce Boży polożeny pomodly sa pobożne pat Očenassow, a pet zdraovas Maria na Umisel Cirkvy swatey deset tисic rokuw odpustky dosahne.

Provocatum sub EE.

Benignissime Pater!

Episcopus Scepusiensis in Hungaria humiliter supplicat S.V. pro Indulgentia plenaria perpetua in Ecclesia Szlovinkensi in die Sancti Georgii, et gratiam...

Ex Auditoratu SSmi die 11 x-bris 1784.

Sanctissimus Dñus Noster Pius P.P. VI omnibus utriusque Sexus Christi (66) Fidelibus vere paenitentibus Confessis, ac S-a Communionerefectis, qui Supra dictam Ecclesiam die Festo praefato devote visitaverint, ibique juxta Mentem Sanctitatis Suae per aliquod temporis spatium pias ad Deum preces effuderint Indulgentiam plenariam incipiendo a primis vespere usque ad occasum solis ejusdem diei benigne concessit, praesenti in perpetuum valituro absque ulla expeditione. Datum Romae ex Secretaria (!) sanctissimae Congregationis Indulgentiae SS-ae de Mario Scris L.S.

Praesentes Sedis Apostolicae Indulgentiae debita veneratione perceptae, ut Christi Fidelibus promulgari valeant, facultatem Autoritate, qua pollemus concedimus. Dabamus Scepusii in Eppali Residentia Nostra die 13-a Maii Anno 1785. Carolus de Salbeek Eppus Scepusiensis L.S.

Provocatum sub F.

Joannes Galgóczy Electus Eppus Tra-guriensis, Abbas ad S. Salvatorem de

нівців (Лекера), старший настоятель і канонік Естергомської метрополітанської церкви, а також вікарій на вакантне місце Естергомської архієпархії і капітульний генеральний суддя.

Цим листом доводимо до відома всіх, кого це стосується, що для слави всемогутнього Бога і нашого Господа Ісуса Христа в деяких парафіяльних церквах Естергомської архієпархії ми вирішили створити співбратство обох статей віруючих християн для молитви з нагоди систематичного причастя найсвятішого таїнства. (67) І тому, аби нам була доручена посада апостольським авторитетом для такого виконання настанови, ми смиренно попросили найсвятішого нашого пана папу Климентія XIV, від якого ми дістали привілей дослівно такого змісту.

Климентій Пана XIV

На вічну пам'ять про справу

З тих пір, як дорогий син, капітульний вікарій Естергомської церкви і законно обраний на її вакантний архієпископський престол нам недавно повідомив про те, що в деяких церквах міста і Естергомської єпархії він сам найбільше бажає заснувати декілька співбратств обох статей віруючих християн для молитви з нагоди систематичного (причастя) найсвятішого таїнства, серед інших занять милосердя і любові співбратів і співсестри цих (церков) розподіляють для кожного із співбратів і співсестер таких співбратств якусь поможність і постійну шану до того ж причастя найсвятішого таїнства. Відповідно так само вони займаються одну годину постійною молитвою (як архієпископство з тієї ж нагоди назвало колегіальну церкву св. Марії для мучеників по-народному «Дела ротонда», де, звичайно, відбувається молитва за місто). І тому вищезгаданий вікарій дуже хотів за допомогою нас забезпечити такі співбратства індульгенціями, які були виділені на відпущення гріхів і зменшення каяття всіх і кожного вже нашим попередником щасливої пам'яті папою Климентієм XIII. (68) Ми хочемо пошанувати самого вікарія, а також співбратів і співсестер тих же співбратств особливими ласками і ми-

Leker Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Praepositus Major, et Canonicus, ac per Archi-Dioecesim Strigoniensem Sede vacante Vicarius et Causarum Auditor Generalis Capitularis.

Damus pro memoria tenore praesentium quibus expedit Universis, quod nos ad Laudem Dei Omnipotentis et Domini Nostri Iesu Christi in nonnullis Archi-Dioecesis Strigoniensis Parochialibus Ecclesiis Confraternitatem utriusque sexus Christi Fidelium sub titulo Adorationis perpetuae Sacratissimi Eucharistiae Sacramenti erigere, instituereque (67) decrevimus, ac idcirco ut erectionis hujusmodi et institutionis Ministerium Apostolica Auctoritate Nobis demandaretur, Sanctissimo Domino Papae Clementi XIV Supplicaverimus, a quo Privilegium tenoris ad verbum sequentis obtinuumus.

Clemens Papa XIV

Ad perpetuam Rei Memoriam.

Cum, sicut Dilectus Filius Vicarius Capitularis Ecclesiae Strigoniensis illius Sede Archi-Eppali vacante legitime deputatus nobis nuper exponi fecit, ipse plurimum cupiat, in nonnullis Ecclesiae Civitatis, et Dioecesis Strigoniensis aliquot respective Confraternitates utriusque Sexus Christi Fidelium sub titulo Adorationis perpetuae Sanctissimi Sacramenti venerationem erigere, seu instituere, quarum Confratres, et Consorores inter caetera pietatis, et Charitatis opera quandam devotionem, ad assiduam ejusdem Sanctissimi Eucharistiae Sacramenti venerationem, distribuendo videlicet unicuique Confratrum, et Consororum Confraternitatum Hujusmodi etiam respective unam horam orationis assiduae peragendaе (prout ab Archi Confraternitate sub eodem titulo Collegiata Ecclesia S. Mariae ad Martyres vulgo Dela rotunda nuncupata de urbe fieri solet) exerceant; ac propterea Exponens praefatus omnibus, et singulis Indulgentiis peccatorum remissionibus, ac Paenitentiarum relaxationibus praefatae Archi-Confraternitati a Felicis recordationis Clemente P.P. XIII praedecessoribus Nostris jam alias concessis, Confraternitates hujusmodi (68) locupletari per Nos Summopere desideret. Nos ipsum exponentem nec non Confratres, et Consorores earun-

лостями. І після того як від його імені звернулися до нас з уклінними проханнями стосовно цього, ми даємо право цьому ж вікарію, доки він виконуватиме обов'язки капітульного вікарія, засновувати такі співбратства згідно із звичаєм. Однак, якщо б кожен і всі віруючі християни обох статей, які в майбутньому вступають у якісь із вищезгаданих співбратств, починаючи з першого дня свого перебування в ньому, істинно розкаялися, і висповідалися, й прийняли причастя найсвятішого таїнства, і побожно відвідали церкву, в якій було засновано кожне з таких співбратств, і там побожно молилися Господу за згоду християнських пап, за викорінення ересі та велич святої матері церкви, і, звичайно, просили повну (індульгенцію), установлену згідно з обставинами в тих же співбратствах для співбратів і співсестер, які також істинно розкаялися і висповідалися та одержали святе причастя, і, які відведену для них годину молитви провели на пошанування причастя найсвятішого таїнства, і відвідали власну або іншу церкву, в якій зберігається причастя найсвятішого таїнства, і як вище також просили повну (індульгенцію). І, звичайно, милостиво в Бозі подібно даємо повну (індульгенцію) та відпущення усіх гріхів для тих же співбратів і співсестер, які водночас істинно розкаялися і висповідалися та одержали святе причастя, які побожно відвідали церкву або каплицю, або молитовню відповідно до свого співбратства в першу неділю місяця квітня, а також у перший святковий день, встановлений співбратами (69) кожного співбратства тільки один раз, і належним чином підтверджений тим же дорогим сином вікарієм, починаючи з вечора аж до самого заходу сонця того ж дня кожного року, і там побожно молилися Господу за згоду християнських пап, за викорінення ересі та велич святої матері церкви, аби того дня з вищезгаданого зробили те; крім того, для вищезгаданих співбратів і співсестер, у випадку смерті кожного з них, якщо б також істинно розкаялися і висповідалися та одержали святе причастя, або якщо б не змогли зробити те, то принаймні побожно зверталися до імені

dem Confraternitatum specialibus favoribus, et gratiis prosequi volentes, Supplicationibus ejus Nomine nobis super hoc humilliter porrectis inclinati, eidem exponenti, ut quousque Capitularis Vicarii munus obierit, Confraternitates hujusmodi de more instituere audeat, imperitumur. Omnibus vero, et Singulis utriusque sexus Christi Fidelibus, qui aliquam ex praefatis Confraternitatibus in posterum ingredientur, die primo eorum ingressus, si vere poenitentes, et confessi Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum sumpserint, ac Ecclesiam, in qua unaquaeque ex Confraternitatibus hujusmodi erecta fuerit, pie visitaverint, et ibi pro Christianorum Principum Concordia, Haeresum extirpatione, ac Sanctae Matris Ecclesiae exaltatione pias ad Deum preces effuderint, plenariam nec non pro tempore describentis in eisdem Confraternitatibus, Confratribus, et Consorioribus etiam vere poenitentibus, et Confessis, ac Sacra Communione refectis, qui horam Orationis in honorem Sanctissimi Eucharistiae Sacramenti, iisdem ut praefertur distributam peregerint, propriaeque, seu aliam Ecclesiam in qua Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum asservabitur, visitaverint, et ut supra oraverint, etiam plenariam. Nec non iisdem Confratribus et Consorioribus vere poenitentibus, et Confessis, ac Sacra Communione refectis, qui Ecclesiam, seu Capellam, vel Oratorium suae respectivae Confraternitatis Dominica prima Mensis Aprilis, nec non die Festo principali per Confratres (69) uniuscujusque Confraternitatis semel tantum eligendo, et per eundem Dilectum Filium Vicarium respective approbando, a primis vesperis usque ad occasum solis Dierum hujusmodi Singulis Annis devote visitaverint, et ibi pro Christianorum Principum Concordia, Haeresum extirpatione, ac Sanctae Matris Ecclesiae exaltatione pias ad Deum preces effuderint, quo die praefatorum id egerint, similiter plenariam, praeterea Confratribus, et Consorioribus praefatis in cujuslibet eorum Mortis articulo, si vere quoque poenitentes, et Confessi, ac Sacra Communione refecti, — vel quatenus id facere nequiverint, Saltem Contriti Nomen Iesu, ore si potuerint, sin minus Corde devote invocaverint, plenariam pariter

замученого Христа, якщо б змогли – словом, якщо б не могли – серцем. Крім того, ми відпускаємо (гріхи) тим же співбратом і співсестрам, які також істинно розкаялися і висповідалися та одержали святе причастя, які відвідали власну церкву на свято народження нашого Господа Ісуса Христа і на свято народження непорочної Пресвятої Діви Марії, і, звичайно, на свята всіх святих, які відвідали ту саму або іншу церкву, у якій збереглося причастя найсвятішого таїнства, і у великодню п'ятницю, і на великдень протягом восьми днів та зробили інше вицезгадане, аби водночас у вицезгадані дні зробили те протягом семи років та стільки ж сорокаденних постів: і, звичайно, аби стільки разів були присутніми на службах та інших божественних відправах відповідно у своїй церкві або каплиці, або молитовні згідно з обставинами відправляли і читали вголос, або (були присутніми) на публічних чи приватних конгрегаціях, які вони всюди влаштовували, або прийняли (70) бідних гостей, або уклали мир між ворогами, або мали намір укласти чи намагалися, а також, аби тіла померлих таких співбратів і співсестер, як і інших, поховали, або робили всілякі процесії з дозволу молитовні, аби причастя найсвятішого таїнства, як під час процесій, так і коли воно розносилося всюди для хворих чи для інших, і згідно з обставинами так чи інакше їх супроводжували, або якби їм перешкождали. І після того як уперше задзвонило (у церкві) нехай (вікарій) один раз помолиться «Отче наш» і «Богородице Діво», або також п'ять разів «Отче наш» і «Богородице Діво», і в такий спосіб нехай він вголос помолиться за душі померлих співбратів і співсестер, або нехай напевне на істинний шлях якогось грішника і тих, які не знають божих настанов, і так само нехай навчить як спастись, або навчить тих, що зробили щось інше стосовно побожності чи любові і стільки разів за якоесь повторення вицезгаданих провин протягом шістдесяти днів, так чи інакше причетних до належних покаянь, які даються у звичайній церкві. Ми так само в Бозі дозволяємо, крім монахинь, які постійно перебувають у монастирі

omnium peccatorum suorum indulgentiam, et Remissionem Misericorditer in Domino concedimus. Insuper iisdem Confratribus, et Consorioribus etiam vere poenitentibus, et Confessis, ac Sacra Communionem reffectis, qui propriam Ecclesiam in Nativitatis Domini Nostri Iesu Christi, ac Nativitatis B.M.V. Immaculatae, nec non celebratis Omnium Sanctorum festis diebus ipsamque seu quolibet Ecclesiam, in qua Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum asservatum extiterit, feria quinta Majoris Hebdomadae, ac die festo solennitatis Sanctissimi Corporis Christi, singulisque diebus intra ejus octavam, ut supra visitaverint, aliaque praemissa peregerint, quo die pariter ex praedictis id egerint, septem Annos, et totidem quadragenas: quoties vero Missis, et aliis Divinis Officiis in sua respective Ecclesia, seu Capella, vel Oratorio pro tempore celebrandis et recitandis, seu Congregationibus publicis, vel privatis per eos ubivis faciendis interfuerint, aut pauperes hospites susceperint (70), vel pacem inter inimicos Composuerint, seu componi fecerint, vel procuraverint, nec non, qui Corpora Defunctorum Confratrum, et Consoriorum hujusmodi, quam aliorum ad Sepulturam associaverint, aut quascunque Processiones de licentia Oratorii faciendas, Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum, tam in Processionibus, quam cum ad Infirmos, aut alios ubicunque, et quomodocunque pro tempore defferretur Comitati fuerint, vel si impediti, Campanae ad id Signo dato semel Orationem Dominicam, et Salutationem Angelicam dixerit, aut etiam quinques Orationem, et Salutationem, easdem pro Animabus Defunctorum Confratrum, et Consoriorum hujusmodi recitaverit, seu devium alique ad vitam Salutis reducerit, et ignorantes Praecepta Dei, atque ea, quae ad salutem sunt, docuerint, aut quodcunque aliud pietatis, aut Charitatis opus exercuerint, toties pro quolibet praefatorum operum exercitio sexaginta dies de injunctis eis seu alias, quomodolibet debitis poenitentis in forma Ecclesiae Consuetae relaxamus. Insuper Monialibus perpetuam Clausuram servantibus in aliqua ex praefatis Confraternitatibus quomodocunque adscribendis ejusque Ecclesiam non valen-

в якомусь із вищезгаданих співбратств, що не могли бути приписаними до якоїсь церкви, аби такими подарунками вони не позбавлялися божих ласк, тільки б відвідували власну церкву і виконували решту обов'язків, і аби взагалі могли одержати ті ж єдині індугенції на підставі апостольського рішення. Незважаючи на наш принцип та принцип апостольської канцелярії не давати індугенції, які постійно матимуть силу на всі інші нинішні та майбутні часи, ми хочемо, щоб інакше якась інша вищезгадана індугенція постійно (71) або тимчасово була передана названим співбратам і співсестрам, і яка ще не втратить силу, (до речі з цього приводу) немає ніяких листів, і якби вони в майбутньому названими співбратами і співсестрами прилучилися, або поєдналися, або так чи інакше встановлювалися для якогось архіспівбратства, то попередні і якісь інші апостольські листи у жодному разі їх не стосуються, але з того часу, власне, немає ніяких (листів). І, звичайно, після того як у копії були надруковані листи і завірені підписом якогось державного нотаріуса та скріплені печаткою для призначення особи в церковному званні, взагалі нехай буде ця ж довіра, яка наявна в самих листах, якби вони були передані або показані. Дано у Римі, у святої великої Марії, під пернем рибалки, дня 12 грудня 1772 року, на четвертий рік нашого понтифікату. А. кардинал Нігрон. м.п.

Тому, аби запалити серця віруючих для прославлення всемогутнього Бога і єдиногодного його сина нашого Господа Ісуса Христа, і аби допомогти їм численними засобами у духовній шанобливості найсвятішого таїнства, ми заснували вищезказане співбратство в довіреній нам апостольським рішенням парафіяльній і колегіальній церкві біля св. Мартина на Спиші. На підставі цього до неї (церкви) ми приєднуємо всі й окремі парафіяльні церкви деканату католиків грецького обряду з усіма філіалами та віруючим народом, які відносяться до неї. Адже молитви до Бога тим приємніші для його сприймання, чим достойніші довірення. Для того, аби патрони приєдналися до цього співбратства, ми обираємо Миколая,

tibus, ne Caelestium gratiarum hujusmodi – donis priventur dummodo propriam Ecclesiam visitaverint, et reliqua injuncta peregerint, ut eisdem omnino, et singulas Indulgentias Consequi possint, auctoritate Apostolica etiam in Domino indulgemus. Non obstante Nostra et Cancellariae Apostolicae Regula de non Concedendis Indulgentiis, ad instar caeterisque contrariis quibuscunque Praesentibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, ut si alias dictis Confratribus, et Consorioribus praemissa peragentibus aliqua alia Indulgentia perpetuo (71) vel ad tempus, nondum elapsum valitura concessa fuerit praesentes nullae sint, atque si quae ex dictis Confraternitatibus, et Consorioribus alicui Archi – Confraternitati imposterum aggregetur, seu Uniatur, aut quomodolibet instituat, priores, et quaevis aliae Litterae Apostolicae illis nullatenus suffragentur, sed ex tunc nullae eo ipso sint; nec non praesentium transumptis etiam impressis Manu alicujus Notarii publici subscriptis, et Sigillo personae in Dignitate Ecclesiastica Constitutae munitis, eadem prorsus Fides habeatur, quae haberetur ipsis praesentibus si forent exhibitae, vel ostensae. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris Die 12-a Decembris Anno 1772 Pontificatus Nostri Anno quarto. A. Cardinal Nigronus L.S.

Quocirca, ut ad Laudem Dei Omnipotentis, et Unigeniti ejus Filii Domini Nostri Jesu Christi Fidelium Corda accendamus eosque spirituali veneratione Sanctissimi Sacramenti multiplici juvenis fructu praedictam Confraternitatem in Ecclesia Parochiali, et Collegiata ad S. Martinum in Scepusio ereximus, cui harum vigore omnes, et singulas Decanatus Graeci-Ritus Catholicorum Parochiales Ecclesias cum omnibus ad eam pertinentibus Filialibus, et fidei populo Auctoritate Apostolica Nobis delegata Unimus, atque aggregamus, quia vero preces ad Deum oblatae eo gratiores ad ejus Conspectum ascendunt quo dignioribus intercessionibus offeruntur Patronos agregare Confraternitatis hujus S. Nicolaum Episcopum Confessorem eligimus,

епіскопа-сповідника, і їхній пошануванням визначасмо встановлений церквою день, неначе найперше (72) свято співбратства, яке довірив нам папа особливо ретельно справляти. Ми доручасмо опублікувати листи, що матимуть силу на вічні часи. Дано у Тирнаві, дня 30-го, місяця грудня, року господнього 1772-го, в.р. Іоанн Галгоці, в.р. естергомський віцеканцлер Давид Жолнай.

Апеляція під «Г» (G)

Список парафій у Списському деканаті грецького обряду з їхніми ж філіалами і селами, які стосовно греко-католиків також знаходяться під юрисдикцією парохів латинського обряду.

Нижній Репаш – мати (церква).

Вишній Репаш керується спиським латинським (парохом).

Павляни – тим же.

Гельцмянівці – мати.

Праківці (керуються) латинським рожнявським (парохом).

Ремети

Смольник

Ігляни – мати.

Бальне (керуються) латинським спиським (парохом).

Ігляни (Маерка)

Юрське

Мала Ломниця

Колачків

(73) Койшів – мати.

Кошицька Бела (Фолкмар)

(керуються) латинським рожнявським (парохом).

Яклівці

Маргецани

Гельниця

Липник – мати.

Стражнани – філіал.

Ольшавиця – мати.

Ольшавиця (Подпроч) – філіал.

Брутівці (керуються) латинським спиським (парохом).

Вишній Славків

Орзовяни

Біяцівці

Липтовська Анна

Порач – мати.

Рудняни – філіал.

Нижні Словинки – мати.

Вишні Словинки – філіал.

horumque honoribus dicatam ab Ecclesia Diem veluti principalem (72) Confraternitatis Festivitatem eadem Auctoritate Apostolica Nobis specialiter delegata ad Plenum Pontificiae Concessionis Consequendum effectum designamus. Praesentes perpetuis temporibus valituras publicari mandantes. Datum Tyrnaviae Die 30-a Mensis Decembris Anno Domini 1772-o Ioannes Galgóczy m.p. David Zsolnay Officii V. Strigoniensis Cancellarius m.p.

Provocatum sub G.

Syllabus Parochiarum in Graeci-Ritus Decanatu Scepusiensi cum earundem Filialibus, et Locis item quae etiam relate ad Graeco – Catholicos sunt sub Jurisdictione Parochorum Latini Ritus.

Alsó – Repas Mater.

Felső – Repas Administratur per Latinum Scepusiensem

Paulyan per eudem.

Helczmanocz Mater.

Prakendorf

Remete per Latinum Rosnaviensem Szomolnik

Hundermark Mater

Balneum

Majerka

Jurszke per Latinum Scepusiensem.

Kis – Lomnicz

Kolacskov

(73) Kojsóv Mater.

Folkmar per Latinum

Rosnaviensem.

Jekel – falva

Marget – falva

Gölnicz

Lipnik Mater.

Filialis Folvark

Olsavicz Mater.

Filialis Podprocs

Brutócz

Felső – Szálok

Ordzován per Latinum Scepusiensem.

Mindszent

Várallya

Poracs Mater

Koterbach Filialis.

Alsó – Szlovinka Mater.

Felső – Szlovinka Filialis

Ториски – мати.

Левоча – філіал: керується
латинським спиським (парохом).

Завадка – мати.

Рожнява (керуються) латинським
рожнявським (парохом).

Чуново

Налепково

Списька Нова Вес (керуються)
латинським спиським (парохом).

Маркушівці

Гарихівці

Гнильчик

Апеляція під «Г»

Між іншим, ця апеляція прислана
в оригіналі як заповіт з єдиним вип-
равленням. (74)

Апеляція під «І»

Список тих, які в Спиському греко-
католицькому деканаті досі перебува-
ють у латинському обряді у недавно
особисто відійшли від грецького, був
поданий відповідними сільськими гре-
ко-католицькими парохами на Словин-
ській конгрегації 1786 року.

По-перше, нижньорепаський парох
заявив про те, що в сусідньому селі
Павляни його парафії була краща час-
тина греко-католиків, а тепер залиши-
лося вже лише 10 осіб.

По-друге, гельцманівський парох по-
дав такі прізвища та імена: Георгій
Спич, Єлизавета Куруц.

Крім того, стосовно цієї парафії тепе-
рішній порачівський парох Василій Гу-
лович свідчить про те, що коли раніше
під 1770 рік він був парохом у цьому се-
лі, то мав у сусідніх (селах) Реметах
і Смольнику близько 200 осіб грецького
обряду, де тепер не має жодної (особи).

По-третє, іглянський (парох) виділяє
такі (прізвища та імена) сусідньої йому
парафії:

У Бальному: Яків Янкура з трьома
синами. Стасова. Гриць.

У Іглянах (Маєрці): Янкура з двома
дітьми. Андрейсько з шістьма дітьми.
Ваврек. Жінка. (75)

В Юрському: жінка Андрія Мадали.
Майстер Шолтис, Михайло Мигура.
Крісова.

Tariszka Mater.

Leutchovia Fil:

adm: per Lat. Scepusiensem.

Zavadka Mater

Rosznavia

Csujinja

Vagendrisl per Latin. Rosnaviensem.

Igló.

Markus – falva.

Harihocz (!) per Latinum Scepusiensem.

Hnilcsik

Provocatum sub H.

Hoc Provocatum submissum in Origi-
nali alioquin propter testimonium solius
Liturae. (74)

Provocatum sub I.

Catalogus illorum, qui in Graeco-
Catholico Decanatu Scepusiensi a Graeco –
Ritu personaliter novissimis temporibus
recesserunt, et in Latino adhucdum sunt
superstites per respectivos Locorum
Graeco-Catholicos Parochos exhibitus in
Congregatione Szlovinkensi Anno 1786-o.

1-mo Per Parochum Also-Repasiensem
posita est declaratio haec, quod in vicina
Parochiae suae Possessione Paulyan alias
potior pars fuerit Graeco-Catholicorum
nunc jam nonnisi 10 personae reperiantur.

2-o Per Parochum Helczmanoczensem
exhibiti sunt de Nomine sequentes: Geor-
gius Spics. Elizabetha Kurucz.

Praeterea quoad hanc Parochiam attes-
tatur Basilius Gulovics actualis Parochus
Porachensis, quod dum prius sub Annum
1770 et hic loci Parochum ageret,
habuerit personas Graeci-Ritus in vi-
cinis, et Remete, et Szomolnok ad
200. ubi tamen nunc nihil est.

3-o Per Hundermarkensem Specificati
in Vicinia suae Parochiae sequentes:

In Balneo: Iakobus Iankura, cum tribus
Filiis. Stasova. Hricz.

In Majerka: Iankura cum duabus proli-
bus. Andreiszko cum prolibus sex.
Vaurek. Uxor. (75)

In Iurszke: Andreae Madala Uxor.
Soltisz Faber, Michael Mitura. Krisova.

У Колачкові: Михайло Терек, Андрій Терек, Марія Зушко. Марія Річик, Якушка.

У Тапарці: Шалата з усім домом у складі 7 осіб. Син Михайла Руснака.

По-четверте, койшівський парох подає такі (прізвища та імена): Катерина Червенячка з дітьми, Яків Дуркота зі своєю жінкою, напевно шість уродженців із Завадки, стільки ж з усім домом у Опатці. Янко Белічак з усім домом у Гильові. Онда Драганчик зі своєю жінкою в Іді разом з братом Георгієм, Гальця Лешко, Уляна Вербиха, навернена у Белі, Марія Гітлянка в Гаморі, Гальця Оравець у Белі, Марія Качмарик у Гаморі, Гальця Гітлянка у Кошицькій Белі (Фолкмарі), Уляна Гітлянка у Белі, Гальця Качмарик у Кошицькій Белі, Уляна Танцар в Іді, Н. Рендлова в Іді, Ганна та Марія Гудик, Белічак у Іді, Ганна Боцманська в Іді, Гальця Кандра в Ольшаниці (Подпрочи), брати Іван та Георгій за прізвищем Леско в Будулові, Дора Слимак у Опатці, Ганна Пинчак, Катерина Тяля, моя служанка, внаслідок поганого вчинку втекла до Гельниці і протягом декількох днів знайшла хлопця і без мого відома з ним же змінила обряд, була повінчана титулованим паном гельницьким парохом Урмом.

Крім того, той же койшівський парох додав, кажучи: «У селі Захарівцях (76) за пам'яті людей був лише один латинський дім, а всі решта – греко-католицького обряду». Зрештою, коли я приїхав сюди до Койшова і був викликаний для прийняття сповіді у пасхальний час, то у перший рік, власне, 1772, знайшов ще понад 150 душ, здатних сповідатись, на другий рік – ледве наполовину, на третій – ледве якусь (душу), на четвертий – ні однієї.

По-п'яте, липниківський (парох) навів такі (прізвища та імена): Марія Сюсько у Тапарці, Марія Варшенкова, що проживає в Липнику, Симеон Смятьяр – у Липнику, Василь Смятьяр – у Маркушівцях, Марія Змін – у Лехниці, Ганна Капкова – у Рельові, Катерина Капкова – у Белі, Марія Капкова – у Башівцях, Катерина Шомирдак – у Великій Лесні, дві дочки Данила Марцинічкова,

In Kolacszó: Michael Török, Andrei Török, Maria Zuskó. Maria Ritsik, Iakuska.

In Taparecz: Sáláta cum tota domo Consistens ex personis 7. Filius Michaelis Rusznák.

4-o Per Kojsoviensem descripti sunt sequentes: Catharina Cservenyacska cum prolibus, Iacobus Durkotta cum sua Uxore, Certu sex Zavadka oriundus aequae cum tota domo in Oppaka. Ianko Belicsak cum tota domo in Hilyov. Onda Dragan-csik cum Uxore sua in Idka una et cum Fratre Georgio, Halcza Lessko, Ilena Verbicha Bellae persvasa, Maria Hitlyanka in Hamar, Halcza OravecZ Bellae, Maria Kacsmarik in Hamor, Halcza Hitlyánka in Folkmar, Ilena Hitlyanka Bellae, Halcza Kacsmarik in Folkmar, Ilena Tanczar in Idka, N: Rendlova in Idka, Anna, et Maria Hudik, Belicsak in Idka, Anna Boczmanszky in Idka. Halcza Kandra in Podprocs, Ioannes, et Georgius Fratres Cognomine Leszko in Bodonlöv, Dora Szlimak in Oppaka, Anna Pincsak, Catharina Talya Servilis mea propter malefactum profugit ad Göllnicz et intra paucas dies adinvento puero cum eodem mutato Ritu absque scitu meo Copulata est per titulum Dominum Parochum Göllniczensem Urm.

Praeterea subjunxit Idem Parochus Kojsoviensis inquiens: In Possessione Zacharovecz (76) a memoria hominum solum unica domus dabatur Latina, reliquae omnes Graeci – Ritus Catholicae, imo cum adventu meo huc ad Kojsov primo Anno nempe 1772-o pro excipiendo Confessionibus tempore Paschali, illuc evocatus, reperi adhuc Animas Confessionis Capaces ultra 150, altero Anno vix in medietate, tertio vix aliquam, quarto nullam.

5-o Per Lipnikensem specificati sequentes: Maria Siuska in Taparecz, Maria Varssenkova habitat Lipnikini, Simeon Szmajjar Lipnikini, Basilius Szmajjár Markus-falvae, Maria Zmin in Lechnicz, Anna Kapkova in Relova, Catharina Kapkova Bellae, Maria Kapkova in Basocz, Catharina Somirdak in Richvald, Danielis Marczinickóv filiae duae, Catharina Czekula Lipnikini,

Катерина Цекула – у Липнику, Григорій Бочкай – у Липнику, Катерина Бернат – у Словенській Всі, Іван Награнт – у Спиській Новій Всі, Марія, дочка Лаврентія Ковала, – у Бушівцях, Анастасія Келеман – у Великій Лесні, Симеон Бочкай – у Словенській Всі, Марія Бочкай – у Левочі, Марія Уврелка з двома синами і двома дочками – у Левочі, Василь Змін – у Гарихівцях, Бартоломей Оліар – у Ружбахках, Марія і Марта Щолтис – у Вишніх Ружбахках, Анастасія Шолтис – у Подолинці, Марія Крет – у Гнездному, Данило Вашищак – у Гнездному.

По-шосте, ольшавський (парох) згадав про Якіма Канюка.

Та, зрештою, цей парох, засвідчену апеляцію стосовно сусіднього йому села Бушівці, помістив під «К». (77)

По-сьоме, остурнянський (парох) подає такі (прізвища та імена): Андрій Крумп'як, Петро Стахура, Георгій Крумп'як, Ілля Другач, Ганна Беднарняк, Марія Кундрат, Ганна Ліщей, Ганна Кітка, Марія Рац, Марія Ілляшовка, Іван Ковальчик, Катерина Ваняс, Олена Круляк, Марія Кушнірак, Регіна Васчура, Петро Летман, Марія Даруляк, Регіна Баруняк, Ганна Гомза, Марія Помикалка. Ілля Другач, Хома Помикалка, Ганна Помикалка,

Слизавета Руснак, Михайло Гарабина, Софія Завацька, Ганна Пенцяк, Катерина Ваняш, Катерина Васичак, Марія Пенкса, Марк Стахура. У селі Кашові – Пилип Даруляк, Єва Репешак, Іван Репешак, Георгій Репешак, Марія Ромоля. У Недедзі – Хома Бутвиняк, Теодор Бутвиняк, Регіна Гарабин. У Нижньому Лопашові – Ганна Руснак. У Голянкові – Регіна Голян, Єва Кришак, Марія Гатала, Олена Капольчак, Єва Бікаряк. У Ждярі – Марія Питоняк, Ганна Михаляк, Катерина Лях, Пелагія Барняк, Катерина Слодичка, Ганна Гарабин, Марія Олексак, Пелагія Олексак, Марія Олексак, Єва Олексак, Катерина Круп'як. У Єзерському – Іван Дуцак, Софія Фігляр, Регіна Дебта, Пелагія Дебта.

По-восьме, порачівський (парох) подав Георгія Гамаряка.

По-дев'яте, словинський парох загалом заявив про те, що в той час, коли

Gregorius BocsKay Lipnikini, Catharina Bernat Toth-falvae, Ioannes Nagrant Igloviae, Maria Filia Laurentii Kovály in Busócz, Anastasia Keleman in Richvald, Simeon BocsKay Toth-falvae, Maria BocsKay Leutchoviae, Maria Uvrelka cum duobus filiis, et duabus filiabus Leutchoviae, Basilius Zmin in Harichócz, Bartholomeus Oliar in Ruzbach, Maria, et Martha Soltisz in Ruzbach super, Anastasia Soltisz Podolini, Maria Kret in Gniasd, Daniel Basistiak in Gniasd.

6-o Per Olsaviczensem expositus Ioachimus Kányuk.

In reliquo autem Parochus hic quoad vicinam sibi Possessionem Busocz provocatum attestatum acclusum sub K. (77)

7-o Per Oszturnensem exhibiti sunt sequentes: Andreas Krumpiak, Petrus Sztachura, Georgius Krumpiak, Elias Drugacs, Anna Bednaryák, Maria Kundrat. Anna Lyzey, Anna Kitka, Maria Racz, Maria Illyassóka, Ioannes Kovalcsik, Catharina Vanyas, Helena Krulyák, Maria Kusnyirák, Regina Vaszcsura, Petrus Letman, Maria Darulyák, Regina Barunyák, Anna Homza, Maria Pomikalka.

Elias Drugacs, Thomas Pomikala, Anna Pomikala, Elizabetha Rusznak, Michael Harabina, Sophia Zavaczky, Anna Penczák, Catharina Vanyass, Catharina Vaszicsak. Maria Penxa, Marcus Sztachura. Kaszvikini Philippus Darulyak, Eva Repesak, Ioannes Repesak, Georgius Repesak, Maria Romolya. In Nedecz Thomas Butvinyák, Theodorus Butvinyák, Regina Harabin. In Also-Lapss. Anna Rusznak. In Lapsonka: Regina Golyak, Eva Krissak, Maria Hatala, Helena Kapolcsák, Eva Bikaryak. In Zdar: Maria Pitonyák Anna Michalyák, Catharina Lyach, Pelagia Barnyak, Catharina Szlodicska, Anna Harabin, Maria Olexák, Pelagia Olexák, Maria Olexák, Eva Olexák, Catharina Krupiak. In Iezerszke: Ioannes Duczák, Sophia Figlyar, Regina Debta, Pelagia Debta.

8-o Per Poracsensem specificatus: Georgius Hamarjak.

9-o Per Parochum Szlovinkensem id generice declaratum est, quod tempore

він прийняв цю парафію, мав (78) ще у сусідніх селах Кромпахах, Клуковні та Спиських Влахах близько 500 греко-католицьких душ, де тепер ледве знайдеться одна чи дві (душі).

Апеляція під «К»

Ми, нижчепідписані, наскільки нам відомо, з чистим сумлінням визнаємо і засвідчуємо, що декілька років тому у нашому селі Брутівцях було більше господарів та мешканців руської віри, ніж латинської. Їх діти у більшості, або уже всі, що належать до латинських священиків, прийняли латинську віру і визнають її. Вони були нерозумними і до руських священиків їх не допускали. Це ми підтверджуємо своїми підписами-хрестиками.

Написано у Брутівцях, дня 1-го жовтня 1786 р. Петро Духнач, брутівський староста х Михайло Гоцьгицьків, брутівський громадянин х Михайло Попович, брутівський присяжний х м.п.

Апеляція під «Л»

Високопреподобному панові Іоанну Ямборському, теперішньому парохві грецького обряду, було дано розпорядження за моїм підписом стосовно села Брутівців. По-перше, оскільки, звичайно, Брутівецька парафія не була філіалом, як раніше, а лише щойно стала матір'ю (79), то я хочу мати місцевого пароха та всяку вигоду для служіння Богу. По-друге, оскільки велика відстань від Вишнього Репаша до Брутівців, то аби внаслідок цього не було недоліків у духовних справах. По-третє, оскільки на (такі) великі свята як пасхальні і зелені, особливо у перші дні, не проводилося богослужіння. І, по-четверте, аби по неділях і на свята протягом року я мав богослужіння і всяку вигоду для служіння Богу з усією громадою. По-п'яте, оскільки в 1659 році, коли з рук євангелістів і гелветської конфесії мій батько визволив цю згадану Брутівецьку церкву і лише тоді ввів десятину (як видно з достовірних свідчень Списького шановного капітулу за 1666 рік), цього він хоче, про це засвідчує і збережене право. І на підставі даного розпорядження і договору першому то-

quo Parochiam hanc ingressus est habuerit (78) adhuc in advicinatis Locis Krompach, Kluknó, et Olaszi Animas Graeco-Catholicas circiter 500 ubi nunc vix una alterave reperitur.

Provocatum sub K.

My niže podepsane pod dobrim sumenim wiznawame a swečime na kolko nam znamo gest pred dakolko rokami wo obci na šog Brutowskeg wic Gazdoch a obivateloch Ruskeho Naboženstva neželi Latinskeho bulo kterych mnohe y ssekich guž dety gakosto Latinskym knezom Fararom podlehle Latinske Naboženstwuy prijati, a nasledugu, a sice nato y šilene biwali, a ku knezom Ruskym nedopusiane, na co mena naše podepsane križikom potwurzugeme.

Signatum Die 1-a Okbris 1786-o in Brutoez Petro Duchnác Richter Brutowsky x Misko Hoczhiczkow Burgar Brutowsky x Misko Popovics prisažny Brutowsky x L.S.

Provocatum sub L.

Admodum Reverendo Domino Ioanni Iamborszky pro nunc Graeci-Ritus Parochia data est a me infrascripto Praesenta ad Possessionem Brutoch (!) Prima Ratio: Quia Parochia Brutochensis (!) non Filialis, verum uti antea fuit, et modo Mater sit (79) ideoque Loci Parochum volo habere omnemque Commoditatem Deo serviendi. 2-a Ratio: Quia distantia magna ex Superiori Repas ad Brutoch (!) propter quam defectus ne contingant in Spiritualibus. — 3-a Ratio: Quia in Magnis Festis uti Paschalibus, et Pentecostalibus primis praecipue maximis diebus non Celebrabatur Sacrum et. 4-a Ratio: Ut quavis Die Dominica, et quovis Festo per annum habeam Sacrum, ac omnem Commoditatem Deo serviendi, cum tota Communitate. 5-a Ratio: Quia in Anno 1659 Cum e manibus Evangelicorum et Helveticae Confessione eliberavit meus Pater hanc dictam Brutochensem (!) Ecclesiam, et tunc solum decimam fundavit Constituitque (uti patet sub Authenticis V. Capituli Scepusiensis in Anno 1666 datis Testimonialibus) hoc vult, in quo et reservata facultas declaratur. Et primario Parochia pro tunc ex data Praesenta, et Contractu

дільшому парохіві пропонуються умови, аби місцевий парох відновив парафію. І керівникові як десятину кожного року за давнім звичаєм нехай асигнуються три віка ячменю, і нехай збережуться незмінними інші розрахунки, які здавна на практиці не порушено і постійно підтверджені римо-католицькими священиками як з моїми попередниками, так і зі мною, і які надалі хочу зберегти. По-шосте, оскільки із села Репаша по черзі не можуть проводитися богослужіння у Брутівцях, то тому мос найуклінніше прохання відносно цього було відкинута (вищетиюлованим високопреосвященним паном Н., настоятелем Списької землі (80) за титулом граф), аби внаслідок цієї ж легодухості я ходив слухати богослужіння в інше село, тобто до Ольшавської церкви грецького обряду. Отже, тому він нехай краще залишається для мене у моєму володінні і біля Брутівців, і нехай завжди служить, і вже сама логіка підказує, що треба вчасно служити Богу, ніж аби я ходив у інше місце і шукав по селах милість, як це було висловлено у присутності вищетиюлованого пана Н. У Брутівцях, 31 травня 1721 р. Найуклінніший слуга Габріель Горват Кішеніц з Ломниці.

Апеляція під «М»

Високопреосвященний пане єпископе!

Власне, ми вирішили, що нам треба користуватися голосом псаломщика, який сказав: «Коли стояв проти мене грішник, я занімів і був принижений, і замовчав од щастя». І знову: «Я ж неначе глухий, не слухав, і неначе німий, не відкривав свого рота, і став людиною, яка не слухає». Але тому, що любов перемагає все і емоції перемагають розсудок, то не настільки ми нещасливі, аби компенсувати тим, що вдамося до несправедливості, наскільки намагаємося відповісти на відмову вашої високопреосвященної домінації. Адже у християн не той, хто терпить, як хтось сказав, але той хто образив – нещасливий. Деякі називають нас схизматиками, які невтомно проповідують, що святий дух наявний як при висвяченні (81) неквашеного, так і закваше-

Conditiones elucidantur; nimirum ut reparatio Parochiae per Parochum Loci fiat. Et Rectori pro Decimatione quovis Anno tres Mandeliones Hordei assignentur, de antiquo usu, ac aliae imperturbatae observatae extitissent rationes seu quae Antiquitates cum Praedeccessoribus meis antea et mecum inviolabiliter, et continuo per Romano – Catholicos Sacerdotes usu roboratae, quas ulterius manutenere volo. 6-a Ratio: Siquidem ex Possessione Repas nec alternatim Divina possint peragi in Brutoch (!) ac propterea ad quam meam humillimam Instantiam replicatum mihi extitit (a Praefilato Illustrissimo Domino N. Praeposito Terrae (80) Scepusiensis C. Titulus) ut ob eundem defectum, ac ideo ad aliam Possessionem Olsaviciensem Graeci – Ritus Ecclesiam Sacrum audiendi ambulem; ex eo itaque potius ille mihi maneat in mea haereditate, et ad Latus in Brutoch (!) serviatque semper, et ratio ipsa dictat in tempore debita Deo reddendi, quam ut deberem aliorum ambulare, et quaerere Devotionem pagatim. Uti haec prolata Coram Praetlato Domino (...) fuere. Brutoch (!) 31-o Maii 1721. Humillimus Servus Gabriel Horvath Kissenicz de Lomnicza.

Provocatum sub M.

Illustrissime Domine Episcope!

Decreveramus quidem utendum nobis Psalmistae voce dicentis: Cum consisteret adversum me peccator obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis, et iterum: Ego vero tamquam surdus non audiebam, et tanquam mutus non aperiens os suum, et factus sum, ut homo non audiens; sed quia Charitas omnia superat, et propositum vincit affectus, non tam injuriam facientibus reddidimus miseri vicem, quam Illustrissimae D. Vrae ad objecta respondemus postulati, Apud Christianos enim non qui patitur, ut quidam dixit, sed qui facit Contumeliam miser est. Schismatici a nonnullis vocamur, Spiritum Sanctum procedentem ab utroque (81) Consecrationem tam bene in Azimo, quam fermentato pane fieri, existentiam Purgatorii et indefessa voce depraedicantes. Dis, uni-

ного хліба і (визнають) існування чистилища. Багато хто з нас звинувачує у безбожності уніатів тому, що вони визнають главою церкви папу, і з належною шанобливістю побожності виголошують різні декрети найсвятіших отців і пап, які вони самі старанно виконували, і, таким чином, загалом дбали про те, аби й інші виконували їх. Якщо це (виходить) від наших найнебезпечніших ворогів еретиків і схизматиків на підставі прийнятої священної унії, то це вірно, а якщо — від православних, які в такий спосіб перед нами звинувачують віру, то самі перестають бути православними, або якщо їм подобається, то під час відправи ми не будемо згадувати схизматиків разом з найсвятішими папами, як і інших. Нехай осуджують з Урбаном VIII, який забороняє всім уніатам-русинам без спеціального дозволу апостольського престолу перейти на латинський обряд з якої б то не було причини, навіть найповажнішої, і (який забороняє) латинським архієпископам і єпископам прийняти вищезазначених русинів навіть з дозволу русинських прелатів, які з дубль-якої нагоди чи причини хочуть перейти на латинський обряд, і аби не наважилися це зробити, бо в такому разі справа буде анульована. Нехай судять з Климентом XI, який не хотів дозволити високопресвященному кардиналу Колоничу і т.ін., що уклінно просив, аби місіонери латинського обряду могли здійснювати богослужіння за грецьким обрядом у краях схизматиків, де вони повинні більше залучатись. Зрештою, (папа) виклав одне для прохача (Колонича) і багато для інших, наставляючи, аби всі народи так завжди зберігали свій обряд, підтверджений апостольським престолом, і аби ні в якому разі під якимось титулом чи приводом нікому не дозволялось користуватись обрядом іншого, або прийняти інший (обряд) від того, (82) до якого спочатку вони належали, навіть якби внаслідок цього тією чи іншою мірою з'явилася нагода пропаганди католицької релігії. Зрештою, апостольський престол піклувався, аби кожний підтверджений обряд завжди оберігався, процвітав, і ніщо йому так не чуже, ніж бажати змішаним уживанням по-

torum impietatis arguimur, Summum Pontificem Caput Ecclesiae recognoscentes, Decreta Sanctissimorum Patrum, et Pontificum omnigena debita pietatis Veneratione pronuntiando, et ipsi solite observantes, et ea tali prorsus modo ab aliis observari Curantes. Si ista ab Haereticis, et Schismaticis hostibus nostris, ex ratione Susceptae Sacrae Unionis infensissimis, merito: Si ab Orthodoxis, qui hujusmodi apud nos arguunt Fidem, Orthodoxi ipsi esse desierunt, aut si eis placet, Schismaticos Nos Cum Sanctissimis Pontificibus, ut alios venerabundi praetereamus: Condemnent cum Urbano VIII. omnibus Unitis Ruthenis ad Latinum Riturum quacunque de Causa Apostolicae licentia transire prohibente, et Archi-Eppis, Eppis et Latinis, ne Ruthenos praedictos ad Latinum Riturum Transire volentes, quovis praetextu, aut Causa, etiam cum licentia Praelatorum Ruthenorum recipere audeant sub poena nullitatis actus rei. Iudicent cum Clemente XI, qui Eminentissimo Cardinali a Kolonics etc. supplicanti, ut Missionarii Latini Ritus possent Sacra Ritu Graeco peragere, idque in partibus Schismaticis ad eos magis alliciendos, indulgere noluit, imo Unum exposcenti plura pluribus exposuit praecipiendo, ut omnes Nationes Suum Riturum ab Apostolica Sede approbatum ita perpetuo custodiant, ut Nemini in ulla re liceat alterius Riturum, vel alium ab eo (82) Cui primum addicti sunt usurpare sub quovis titulo, aut praetextu, etiam si inde spes propagandae aliquanto magis Catholicae Religionis affulgeret; Sedes imo Apostolica Solicita est, ut unusquisque Ritus approbatus perpetuo Custodiatur, ac vigeat nihilque ab ea tam alienum est, quam alter utrum velle promiscuo usu paulatim deleri, atque destitui. Denique suspicentur Nos esse Schismaticos Cum Benedicto XIV Nobis Graecis ad Riturum Latinum Transire districtim Bulla repetita interdiciente, et Missionarius omnibus serio inponente sub poenis ne ulli Nostrum ex Graeco in Latinum Riturum transitum suadere praesumant, et volentes transire, quid pro quo ne admittant, imo etsi in Casu necessitatis aliquis Nostri Graecorum aliquod Sacramentum a Presbytero Latino susciperet, propterea de No-

ступово інший знищити і покинати. Нарешті, нехай вважають, що ми є схизматиками, після того як нам, грекам, Бенедикт XIV суворо заборонив вищезгадану буллою переходити на латинський обряд, і після того як під загрозою покарання наказав усім місіонерам, аби нікому з нас не намагалися радити переходити з грецького на латинський обряд, а ті, які бажають перейти, чим би вони це не пояснювали, зрештою, хоч у випадку необхідності хтось з нас, греків, приймав би якесь таїнство від латинського пресвітера. Тому про нас не треба думати, що ми прийняли латинський обряд, але без всякого сумніву ми повинні зберігати грецький обряд, в якому ми народилися. І вони не повинні пригадувати і пропонувати нам якусь справу, яка була б причиною для нашої зневаги і меншвартості, і тим більше нехай не дозволяють своїм авторитетом ніяких нововведень. А ті, що роблять протилежне, незважаючи на суворий наказ, про який вони повинні доповісти Богу, каже той самий св. папа нам і своїм настоятелям (яких на повне виконання цього декрету ми зобов'язуємо спеціальним договором), нехай знають, що вони втратять право голосу і якоюсь мірою будуть жертвою не лише ті, які змінюють обряд, але навіть і їх настоятелі, яких вони (83) шанують, якщо навіть мають намір дати дозвіл у найневідкладніших випадках. Дотримавшись до цього були згаданих пап, у яких так мовиться, ми передаємо вашій високопреосвященній домінації. Отже, чому ми хочемо бути відданими декретам пап, то деякі або не розуміють, що є ознакою слабкості, або (так роблять) з ненависті, що є ознакою злості, адже так несправедливо вони звинувачують. Якщо струмок повільно тече, то це – вина не русла, а джерела. А те, що бідний остурнянський парох, між іншим, досить нещасний, правильно звинувачувався в тому, неначе він відмовив у таїнстві якомусь своєму парафіянину, який уже ось декілька років причащався за римським обрядом, це – не вина русла, а джерела, бо те саме робимо ми всі, і, без сумніву, будемо робити в майбутньому, якщо ваша високопреосвященна домінація своїм

bis non est intelligendum, quod Ritum Latinum susceperimus, sed absque omnibus dubietate Graecum Ritum, in quo nati sumus observare tenebimur, nec debent nobis ullam rem Commemorare, et suadere, quae Nostri Contemptus et diminutionis Causa foret, et eo magis non praesumant auctoritate sua ulla Novitates, aut dispensationes Concedere. In Contrarium facientes praeter strictam rationem, quam Deo, nobis ait Idem S. Papa et suis Praepositis (quos ad plenariam hujus Decreti observationem speciali pacto obligamus) reddere debebunt, noverint se amissionem vocis Activae, et Passivae, et inhabilitatem ad quemvis gradum et incururos, non solum ii, qui Ritum transgrediuntur, verum etiam, et eorum Praepositi, qui in (83) eorundem observantia, etiamsi in Urgentissimis Casibus Dispensationem Concedere Praesumunt. Horum Summorum Pontificum Bullas his annexas ita sermocinantes Illustrissimae D. Vrae praesentamus. Cur itaque Nos Decretis Summorum Pontificum inhaerere volentes, aliqui aut non intelligentes, quod est infirmitatis, aut ex odio, quod est malitiae, ita enim Criminantur? si rivus tenuiter fluat, non est alvei culpa, sed fontis. Quod recte pauper Parochus Osztornensis alioquin satis afflictus in eo delatus sit. quasi vero aliquem Parochianum suum, qui ab aliquot Annis Ritu Romano Communicasset a sacris repulisset, non est alvei Culpa, sed fontis, id ipsum facimus omnes, et in posterum indubie facturi, nisi Illustrissima D. Vra aliquid aliud circa hoc Auctoritate Sua Spretis Calcatisque Pontificum Summorum Bullis, statuere dignata fuerit.

авторитетом не зволить вирішити щось інше стосовно цього, після того як були зневажені і знехтувані (остурнянським парохом) папські булли.

Однак, унаслідок цього не треба боятись, що ми оминаємо римські церкви, заважаємо народ, переходимо на схизму, бо від батьків, дідів, прадідів і т. ін. ми є, власне, греко-католиками, зокрема ми виховані у школах серед католиків, тобто римо-католиків. Де ми (в такому разі) змогли зазнати шкідливого впливу схизми? Отже, чи ми повинні вважатися такими, чого ми не заслужили. О, горе! Ми повинні сумувати, хоч сам час несприятливий, коли ми добре бачимо, що колись блаженної пам'яті королі більше зазіхали на священну унію, ніж найсвятіші папи, особливо, що вона сама в результаті немислимого шаленства приватних осіб та сліпого бажання переслідувати, і часто-густо (в результаті) недозволених способів звинувачується, і жодним чином її не захищають ті, які повинні це робити. Звичайно, ми вважали, що не зайвим буде тут поскаржитися, доки не без сліз (84) згадуємо, як деякі латинські отці-парохи, недостатньо богомільні, то не перестають лихослівно ганити наші обряди, то проклинають звичаї, звички і т. ін., то осуджують пости, то кажуть, що гріх відправляти богослужіння в тих місцях, у тих чашах, тим засобом, де здійснювався священний грецький обряд, то вони примушують приймати причастя у неквашеному хлібі і нав'язують латинські служебники, то сумніваються стосовно літургій, чи вони є справжніми, то вважають гріхом відправляти службу за римським обрядом у нашій церкві, то сумніваються стосовно нашого духівництва, називають непристойним словом (страшно сказати) жерцями. Як тільки побачать нас, відчують огиду, ласкавими словами, а також погрозами відривають наш народ від обряду. Зрештою, якщо хтось відмовляється прийняти латинський обряд, з обуренням посилають до біса. Як тільки викликали їх до хворих нашого обряду, і якщо вони не є римського обряду, то відмовляються приходити, кажучи: «Якщо русин, то нехай іде до біса». А якщо (русин) змінить обряд, то поздоровля-

Per hoc tamen non est verendum, ut Ecclesias Romanas Circumeamus, populum seducamus, Schismata Conficiamus, utpote, quia Parentibus Avis, Abavis etc. Graeco-Catholicis Nati, inter Catholicos, et quidem Romanos signanter in Scholis educati, ubi labem, ubi noxam Schismatis Contrahere potuissemus? Unde ergo tales dici, quales nec cogitari promeriti simus; Proh dolor! lugendum nobis vel ipsum tempus adversum, quo luculenter periclitari Unionem Sacram multo labore Divorum olim Regum, ac Sanctissimorum Pontificum Conquisitam persentiscimus, cumprimis, ut ipsa privatorum inconsultis furoribus, ac caeca persequendi Cupiditate, quippe frequentibus, usque illicitis modis imperatur, et nullatenus ab iis, quod interest, defendatur, et protegatur, Profecto non supervacaneum hic queritari duximus, dum quidem non sine lacrymi (84) reminiscimur qualiter nonnulli Latini Domini Parochi parum in Domino prudentes modo Ritus Nostros verbis blasphemis lacerare non desistunt; modo usus, consuetudines etc. execrantur, Jejunia damnant; modo nefas dicunt Sacrificia Celebrari in iis Locis, illis Calicibus, et in illo apparatu in quibus Sacro Ritu Graeco litatum est; modo Hostias in pane Azymo Consecrandas, Missalia Latina obtudunt; modo de Lyturgiis num verae sint dubitant; modo nefas dicunt Celebrare Romanum in Ecclesia Nostra, modo de nostro Sacerdotio dubitant Sacrificulos (horridum dictu) illoto ore appellent. Modo visis nobis abominationem habent, populum nostrum quam blanditis, quam etiam minis a Ritu avocant, imo si quis Ritus Latimum assumere recusat, Diabolis quasi cum Scandalo adstantium devovent; modo ad infirmos Nostri Ritus evocati, nisi Romani Ritus fiant, pergere recusant, addendo: Si est Ruthenus pergat ad Diabolum, si autem Ritus mutet, quasi deperdita ove, a se inventa sibi gratulantur, nos ignominiosis verbis, Nomen daturis Poponum etc. afficiunt, et multa alis nobis opprobria, quae Calamus ipse Noster scribere erubescit, impingere ipsi non erubescunt,

ють себе, що знайшли пропашу візцію. Нас ображають ганебними словами, називаючи папами і т. ін., і самі не соромляться вдаватися до багатьох інших лайок стосовно нас, які не наважуємося написати, вони ж самі не ганьбляться. Ми насмілюємося сказати, високопреосвященний пане єпископе, що вони більше цінують одного еретика з проповідників, ніж справжнього сина святої матері церкви грецького пресвітера. Але висміювати, хоча і жартома, наприклад, священні церемонії церкви, по-блюзнірськи наводити висловлювання або вчинки святих – є блюзнірським святотатством стосовно шанобливої справи. З яким смутком і з яким болями написали це вашій високопреосвященній домінації, (85) свідок – Ісус. Ми мовчали, невже завжди мовчатимемо, каже Господь.

Тому з любові до нього, якого ми покликали за свідка, просимо вашу високопреосвященну домінацію, аби передусім дії таких людей (неначе плетунів і крикунів, а вони, власне, є теми, які злісно паплюжать наше добре ім'я) як явно немислимі засудити, і нехай їхні листи нам доведуть, якщо те є правдою, про що написали, навіщо бояться народу, якщо вони неправдиві. Чому вони їх написали? Треба з'ясувати, і, таким чином, стане зрозуміло, чи вона (домінація) засуджує винуватців за злочинні дії, чи рятує від покарання після встановлення їх невинності. Далі, тому що вищою мірою необхідно, аби своїм способом покласти край таким виступам і правопорушенням, а також те, що досі після зневаги вона (домінація) не змогла виконувати розпорядження всіх найвищих вікаріїв Христа на землі та найсвятіших наступників Петра, аби, зрештою, взялася за реальне їх виконання. І, певна річ, були цих пап були долучені до них (розпоряджень) багатопослушних і вельмипреподобних панів у Христі братів латинського обряду, які люблять мир і справжню згоду, і які досі, внаслідок відсутності знань, виступають проти них (розпоряджень), або були би змогли виступити. Звичайно, (були) були випрошені молитвами і розподілені на Спіші у деяких шановних округах, підпорядкованих

ausimus dicere *III*me Domine Eppe pluris sibi faciunt unum Haereticum Praedican-
tium quam genuinum Sacrae Matris Ec-
clesiae Filium Presbyterum Graecum.
Deridere autem etsi ex joco Sacras puta
Caeremonias Ecclesiae, dicta vel facta
Sanctorum Scuriliter adducere, est Sac-
rilegium profanativum rei venerabilis.
Haec Illustrissimae D. Vrae quali cum
gemitu, qualive (85) cum dolore Con-
scripseramus, testis est Jesus. Tacuimus,
nunquid semper tacebimus? dicit Domi-
nus.

Proin Amore istius, quem in Testem
vocavimus Illustrissimam DVram roga-
mus quatenus praepremis talismodi aut
hominum (tanquam rumigerulorum
Rabularum, quiqui demum illi sunt
livido dente famam Nostram rodentes)
luculenter temerarii ipsorum ausus, aut
Scripta eorum nobis manifestentur si
vera sunt, quae scripserunt, Cur publi-
cum timerent? si falsa Cur scripserunt?
Inquirendum faliter in faciem veniret,
utrum accusatos noxa Condemnet, an
a poena innocentia patefacta subducat.
Dein quoniam Summe necessarium est,
quo istius modi excessibus, et Praeju-
diciis Sui modo obex ponatur, atque il-
lud, quod hactenus posthabita Cunc-
torum Christi Summorum in terris Vi-
cariorum Sanctissimorum Petri Succes-
sorum Dispositionem observatione effec-
tuare nequivit, tandem in realem effec-
tum perducatur. Bullae videlicet et ho-
rum Pontificum his annexae multorum
inaudientium, pacem, et veram Concor-
diam amantium Admodum Reveren-
dorum Dominorum in Christo Fratrum
Latini Ritus, qui hucdum ignorantia
laborando Contra eas deliquerunt, aut
delinquere potuissent, expetitae votis,
per Scepusium, Venerabiles videlicet sing-
ulos Districtus, jurisdictioni Illustrissi-
mae D. Vrae subjectos distributae, domi,
forisque, scilicet in Ecclesiis ex suggestu
in praesentia populi, qui fere ubique per
Scepusium mixti Ritus est, articulatum,

юрисдикції вашої високопреосвященної домінації, дома та за його межами, то-то у церквах у присутності народу, який майже всюди на Спиші є змішаного обряду. Вони (булли) зрозуміло і ясно були зачитані, і їх зміст (86) у доступній формі був викладений для розуміння, були вони міцно засвоєні, схвалені і видані в копії, аби ніхто не вдався до виправдань, і аби зберігалися для пам'яті їхніх наступників. І відповідно ті самі пани брати у Христі дуже суворо закликаються точно дотримуватись їх, якщо не хочуть уважатися впертими. Однак, вони самі зі свого боку випробуванним способом довідалися, що вона (домінація) всіляко старанно турбується і схвалює дії винуватців, і зобов'язані б знати, аби стільки разів не ображалася щирість католицької правди, зокрема аби всі заспокоїлися, які без будь-якої причини (адже жодну не можна легко визначити) змінили обряд, неначе були покарані за незначну діяльність після вимоги покарання в буллах, і аби водночас знову поверталися до попереднього спасенного обряду, після чого не лише для найсвятіших пап буде досить, які побатьківськи точно і суворо вимагають цього і суворо доручають, але й для єретиків, які нас освістують, і неначе говорять, що ми маємо одну римо-католицьку віру, однак до римського богослужіння нас різними способами, зрештою, інколи навіть недозволеними, насильно тягнуть і б'ють по лиці.

Нарешті, ганьблячи нас і переслідуючи ненавистю панів братів у Христі і відповідно, згідно з Іоанном Апостолом і святим євангелістом, людиновбивць, який говорить: «Кожен хто їсть свого брата є людиновбивцею», а ті, які хоч ще не вбили мечем, однак у душі вони є людиновбивцями. І брати, які нас не люблять і шукають нагоду для гріха, базікають (о якби з ревності всі робили це проти єретиків) проти своїх братів, і влаштовують бешкети проти синів своєї матері, (87) нарешті проти невинних, які не хочуть думати про схизму, а тим менше бути такими, і надаремно сперечаються в такий час про справжню унію, чисту любов, щирий мир у Христі та ревне збереження згоди. (Тому) нехай вони суво-

et distincte perlegendae, ac earum Continentiae (86) clare, et ad Captum exponendae, ac nervose inculcandae promoveantur, et publicentur, ac in transumptis, ne ullius deserviat excusationi, pro memoria Successorum Suorum Conseruentur. Consequenterque Iidem Dni in Christo Fratres ad accuratam harum observationem nisi refractarii audire velint severissime cohortentur. Ipsi vero sua ex parte praevio modo Commissorum effectum omnimodo sollicite curare, ac promovere se noverint, et debeant, ne toties veritatis Catholicae laedatur Sinceritas maxime quatenus Componantur omnes, qui sine ulla ratione (prout nulla facile haberi assignarique potest) Ritum mutarunt, tanquam poena nullitatis actus in Bullis expressata puniti, iterum ad priorem aequae Salutarem Ritum redeant, quo facto non solum Sanctissimis Pontificibus id paterne, iuxta ac stricte exigentibus, et severe mandantibus fiet satis, verum et Haereticorum nos sibillantium, quasi vero Unam Fidem Romano-Catholicam habere dicamur, ad Romana tamen Sacra, variis mediis, imo nonnunquam etiam illicitis per vim attrahamur, ora obtundentur.

Postremo: nos inhonorantes, et odio persequentes Dominos in Christo Fratres, et per consequens homicidas, juxta Ioannem Apostolum, et Evangelistam Sanctum dicentem: Quicumque edit Fratrem suum homicida est, qui etiamsi gladio nec dum percusserint, Animo tamen homicidae sunt; et Fratres nos non amantes, et quaerentes occasionem in peccatis, garrientes (quod utinam omnes ex Zelo facerent Contra Haereticos) adversus Fratres Suos, et Contra Filios Matris Suae (87) ponentes Scandala, denique adversus insontes, qui nec Schismata Cogitare, minus tales esse volunt frustra tanto tempore digladiantes, de vera Unione, Candido amore sincera Christi pace, et Concordia sedule observandis, districtim admoneantur, et ad

ро будуть попереджені і нехай усі будуть підпорядковані тим же прелатам у духовних справах стосовно єдності віри і любові, неначе осяяні декретами найсвятіших пап. Перестаньмо один одного зневажати, необдумано засуджувати, і забувши про стару ворожнечу, готуймо для Бога чисту душу, відкинувши всякий привід до незгод, і всі близькі за духом для збільшення і поширення священної унії разом пасімо овець, що довірені нам у одному овечому стаді під одним пастирем, сповідуючи одну віру, одного Господа, одне хрещення, і хто не вірить цьому, той не вірить у Христа. Зрештою, ми маємо святу римо-католицьку церкву нашої віри і доброзичливого слухача вашої високопреосвященної домінації, якому навіки ми уклінно довіряємось. Найуклінніші капелани вашої високопреосвященної і високопреподобної домінації Іоанн Ямборський, декан і вся конгрегація грецького обряду спиських уніатських парохів.

Апеляція під «Н»

Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане прелате для нас наймиліший!

Минає понад сто тридцять років од того часу, коли славної пам'яті тогочасний мукачівський єпископ грецького обряду Петро (88) Партеній осяяний милістю свого духа відмовився з усім духовництвом і йому підлеглим народом од помилки схизми, і водночас священним національним синодом, який одногосно був проведений у Тирнаві 1648 року у присутності великої кількості панів прелатів і духовництва, разом з названим духовництвом та своїм народом був визнаний за справжнього і безсумнівного католика і зарахований до святої римської церкви. Йому було довірено турботу про спасіння пастви з тим, що він неначе добрий пастир буде піклуватися про всіх католицьких священників грецького обряду, власне, наших попередників на Спиші. Внаслідок відстані та інших багатьох причин, він не захотів вчасно допомогти цим же нашим попередникам у незгодах, нещастях, труднощах і усяких потребах, тому він підпорядкувався

hoc Charitatis Negotium omnes in Spiritualibus Eisdem Praelatis Subjectos in Unitate Fidei, et Charitate Componantur, scilicet ut illuminati Decretis Sanctissimorum Pontificum Unus alterum vili pendere, temerarie iudicare desistamus, et veteri rancore deposito, mundum pectoris Deo paremus habitaculum, sublato omni discordiarum fomite, omnes uno Spiritu Unanimes pascimus ad augmentum, et dilatationem Sacro-Sanctae Unionis Oves Nobis Concreditas in Uno ovili sub Uno Pastore, Unam Fidem, Unum Dominum, Unum Baptisma Confitentes, qui hic non credit alienus a Christo est. Caeterum nos Fidei Nostrae Festem habemus Ecclesiam Romano - Catholicam, et Benignas Aures Illustrissimae D. Vrae, quibus Nos aeternum humiliando demisse Commendamus. Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationi Vestrae humillimi Capellani, Ioannes Jamborszky, Decanus, et tota Congregatio Graeci - Ritus Unitorum Parochorum Scepusiensium.

Provocatium sub N.

Excellentissime Illme, ac Redissime, Domine Eppe Dne Praelate nobis Gratiosiss!

Trigesimus supra unum saeculum labitur annus, a quo praesentissimae memoriae Petrus (88) Parthenius tunc temporis Eppus Graeci - Ritus Munkacsinensis illuminatus Spiritus sibi gratia cum Universo Clero, ac populo sibi subjecto Schismatis errorem abjurasset, ac una per Sacram Nationalem Synodum Tyrnaviae magna Dominorum Praelatorum, ac Cleri frequentia Anno 1648 celebratam communi omnium suffragio, Una cum dicto Clero, ac populo suo, pro veris, atque indubitatis, Sacrae Romanae Ecclesiae Catholicis agnitus, ac annumeratus extitisset. Curae Salutis Gregis sibi Commissi, tanquam Pastor Bonus prospectum iri volens, totam Ritus Graeci Catholicorum Sacerdotum, Praedecessorum quippe Nostrorum in Scepusio existentium Universitatem, ob loci distantiam aliasque praegnantibus rationes, tanquam in adversitatibus, Casibus, difficultatibus, ac quibuslibet Necessitatibus Iisdem Praedecessoribus Nostris opportune succurrere non volens

юрисдикції, владі, захисту та опції шановного капітулу Списької колегіальної церкви. Це вищезгадане, здійснене належним чином підпорядкування, неначе священне і встановлене на законній основі тогочасний архієпископ і т. ін. Естергомської митрополитської церкви Георгій Сечені не лише вважав бажаним і прийнятним, але й доброзичливо підтримав і підтвердив це щедро розданими протекційними листами, дуже суворо наказуючи, аби всіх тодішніх священиків грецького обряду та їх наступників уважали справжніми і безсумнівними католиками. І деякі віруючі у Христа, як цього вимагає священицька гідність, намагалися принагідно віддавати їм повагу, шану, ласку і прихильність, аби ні в якому разі вони не тривожилися за збереження (89) свого обряду. Те ж саме підтвердили нашим попередникам і нам своїми охоронними грамотами наступні архієпископи аж до естергомського архієпископа Емериха Естергазі включно.

Про те, які плоди і яку користь принесли ця підпорядкованість і захист для наших попередників і нас, найкращіше просячи вибачення, ми намагались розповісти вашій ексцеленції не без важкої скарги, а саме:

По-перше, за традицією наших попередників маємо те, що їх хоч незначною мірою, а нас майже не поважали (латинські пани парохі), адже один капелан, або молодий парох не боїться зневажати і перевищувати старого і знесилоного працю на божому винограднику пароха грецького обряду, і це вже добре спостерігається декілька років. Адже пам'ятаємо, коли з нагоди проведення святкової процесії у шановному капітулі був призначений якийсь наш парох нести з латинськими парохами балдахин, то його було зустрінуто такими словами: «Іди геть, руський попе, ти не є достойним з нами нести балдахин». Такі та їм подібні дуже мало думають про постанови римських пап, зокрема Бенедикта XIV, який у своїй енцикліці – постанові: Хоч пастирський і т. ін. у 7 пункті наказує, аби у процесіях латинських і грецьких клериків не бралися до уваги відмінності грецького і латинського обрядів, але

jurisdictioni, Potestati, Defensioni, Protectionique Venerabilis Capituli Collegiatae Ecclesiae Scepusiensis subiecit. Quam antelatam praevio modo factam subiectionem, tanquam utpote sanctam, et legitimis de rationibus institutam non modo pro grata, et accepta Georgius Szecheny (!) Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis pro tunc Archi Eppus etc. habuit, verum Benigne ad haec elargitis literis Protectionalibus quatenus pro tunc existentes, ac eorundem Successores Ritus Graeci Sacerdotes pro veris, atque indubitatis Catholicis omnes, et singuli Christi Fideles agnoscentes omnimode, quem Sacerdotalis requirit dignitas, honorem ipsis reverentiam, favorem, ac benevolentiam data occasione exhibere satagant, ac ut nullatenus in Ritus sui observatione (89) turbentur firmissime praecipiens, suffulsit, et firmavit, quod id ipsum Successores Archi – Eppi, usque ad Archi – Eppum Strigoniensem Emericum Eszterhazy inclusive suis Diplomatum Praedecessoribus Nostris, et Nobis firmiter Corroborarunt.

Quae subjectio, et protectio quantum Praedecessoribus Nostris, et Nobis fructus, ac emolumentum attulerit humillime veniam expetentes hisce Excellentiae Vrae non absque gravi querimonia enarrare cogimur, et quidem:

Primo: Ex traditione Praedecessorum Nostrorum habemus, quod ii in Summe exigua quamquam, et Nos modo non in plena (aestimatione apud Dominos Parochos Latinos) habiti sibt Unus Capellanus, aut Iuvenaster Parochus senio, et labore in Vinea Domini Confectum Graeci-Ritus Parochum contemnere, et praecedere non veretur, quod luculenter apparet ante aliquot annos, cujus impressam tenemus memoriam, dum occasione Theophoricae Processionibus in Venerabili Capitulo celebratae ad portandum cum latinis Parochis Baldachinum certus Noster Parochus Ordinatus fuisse, sequentibus exceptus fuerat: recede Popa Ruthene non es dignus nobiscum Baldachinum portare. Tales, et iis similes minime se reflectunt super Constitutionibus Summorum Pontificum Romanorum signanter Benedicti XIV, qui in sua Encyclica Constitutione: Etsi-Pastoralis etc.: Puncto 7-o praecipit, ut in praecedentiis Clericorum Latinorum, et

час висвячення вищезгаданих клериків, або ознака церковної гідності, як-що б деякі з них у цьому (90) були недостойними, або інші прикмети, які, звичайно, на підставі свого права під час церковних свят присвоюють собі перше місце.

По-друге, до того як ми були підпорядковані захисту шановного капітулу, наші попередники на вернули цілі села і парафії, частково заражені кальвіністською ересю, частково лютеранською, як-от: Завадківську парафію і Порачівську кальвіністською (єресю), а Словинську, Іглянську (Гундермарківську), Гельцманівську, і в Гемерському комітаті Шумавську з філіалами Швермово (Телгарт) і Красно (Осгназ) лютеранською на справжню від Христа східного обряду. Раніше ми так само мали цілі села, філіали як-от: села Брутівці, Захарівці, Теплиця, Огорна, Славківці, Юрське, інакше прихильників св. Георгія східного обряду. Раніше ми мали на всьому Спиші у громадах, містах і селах сотні і сотні русинів, яких латинські пани парохі на вернули на свій обряд таким чином, що ледве у латинських парафіях знайдеться хоч один русин. Зрештою, тепер ледве якийсь русин з руської парафії виходить, тому що коли свій парох пізніше заставляє когось для навчання у разі крайньої необхідності засобу чи настанови, такий (русин) коли повертається до латинського парохі, то без усякого попереднього вивчення негайно приймається для зміни обряду. З якою свідомістю можуть робити це латинські пани парохі, ми не знаємо. Адже на самперед подібним способом багатьох вони доводять до бешкетів, залишаючи для них сумнів, неначе східний обряд є менш спасеним. По-друге, хто зможе захистити їх від важкої провини? Адже закони, стабільність порушуються народною владою і авторитетом церкви.

(91) Адже на підставі обряду ми розуміємо, що наука була встановлена авторитетом церкви чи вжитком і звичаєм, цим же авторитетом вона була і схвалена. Але як це з авторитетів святого Ієроніма та Августина виникає і з багатьох римських пап, як-от: Інно-

Gracorum non attendatur Ritus-Graeci, et Latini diversitas, sed tempus Ordinationis praedictorum Clericorum, vel qualitas Ecclesiasticae dignitatis, si aliqui eorum ea (90) insigniti reperiantur, vel caeterae qualitates, quae jure suo in Solennitatibus Ecclesiasticis principem Locum sibi vindicare solent.

Secundo: Antequam Protectioni Venerabilis Capituli Subjecti fuisset Praedecessores Nostri integros Pagos, et Parochias, Haeresi partim Calviniana, partim Lutherana infectos utpote Parochiam Zavadkiensem, et Paracensem Calviniana Szlovinkiensem vero Hundermarkiensem, Holczmanoczensem, et in Comitatu Gömöriensi Sumjaczensem cum Filialibus Telgart, et Ocrnaz Lutherana ad veram Christi Fidem Ritus Orientalem perduxerunt. Habueramus etiam integros Pagos, Filiales utpote Pagum Brutocz, Zacharocz, Teplicza, Ohorna, Szállok, Iurszke, alias S. Georgium Ritus Orientalis asseclas, habueramus in toto Scepusio, in Civitatibus, oppidis, et Pagis Centenos, et Centenos Ruthenos, quos Domini Latini Parochi ad Suum pertraxerunt Ritus, ita, ut vix aliquis modo in Parochiis Latinis reperiat Ruthenus, imo pro nun vix aliquis Ruthenus ex Parochia Ruthena egreditur, aut quia dum aliquem suus Parochus ad discendum Scitu Necessarytate medii, aut praecepti serius adstringit, talis cum ad Latinum Parochum recurrit, illico citra omnem factam Investigationem ad transmutationem Ritus suscipitur, quod quali Conscientia Domini Latini Parochi facere possint, ignoramus. In primis enim per similia multis Scandalum praebent, relinquendo iis dubietatem quasi Ritus Orientalis minime salvificus foret, pro secundo quis eos a gravi Culpa excusare poterit? Siquidem leges publica Ecclesiae potestate, ac autoritate stabilitas transgrediuntur.

(91) Ritus enim Nomine intelligimus Disciplinam Autoritate Ecclesiae stabilitam, vel usu, et Consuetudine, eadem Autoritate Comprobata. Haec autem ut ex Autoritatibus Sancti Hieronimi, et Augustini liquet, et ex pluribus Romanis Pontificibus, utpote Innocentio

кентія IV, Льва X та Климентія VII, VIII і XI, Павла III, Пія IV і V, Урбана VIII, Григорія XIII і Бенедикта XIV, за якого ніхто ясніше не виклав справу і у цій справі декрети інших пап підтвердив і пояснив, немов би закон церкви завжди був. Крім того, ніхто не міг піддати сумніву, що церква Христа має владу встановлювати і пропонувати обряди. З цього ясно випливає, що обряди і звичаї були встановлені авторитетом церкви, тим же авторитетом вони були схвалені і мають силу закону. А обряди, які у східній церкві процвітають, були встановлені або публічним авторитетом церков, або тим же авторитетом були схвалені звичаї, а також підтвержені декретами апостольського престолу, який, власне, схвалює обряди, традиції і всі звичаї східної церкви, і які не суперечать православній вірі і не несуть із собою небезпеку для душ. Отже, ті обряди, у яких міститься наука східних церков, і закони були встановлені публічним авторитетом церкви. Але такі закони мають силу стосовно всіх віруючих, усіх єпископів і усіх патріархів, і тільки той може розпоряджатися ними, хто стоїть на чолі всієї церкви, тобто римський папа.

І звідси виникає, по-перше, що вільно не можна змінювати і кидати прийнятий обряд та переходити на інший, бо ніхто не може не виконувати той закон, якому він уже один раз був підпорядкований.

(92) По-друге, ті, які сповідують обряд однієї церкви, не можуть без важкої провини зневажати обряд іншої церкви, бо такі церкви зневажали б справжній закон і ту науку, яка хоч би і була відмінною від власної церкви, однак різним шляхом веде віруючих до тієї ж мети, тобто до вічного щастя. По-третє, не можуть латинські єпископи, а тим більше парохі радити східним (віруючим) змінювати власний обряд, або ні в якому разі схвалювати, або дозволяти, не порадившись з апостольським престолом. Таким чином, виклавши все це раніше і обміркувавши багато інших папських постанов і взявши до уваги думки св. отців, хто вважатиме, що списки латинські пани парохі непричетні до провини, які, не порадившись з римським престолом,

IV, Leone X, et Clemente VII, VIII, et XI, Paulo III, Pio IV, et V, Urbano VIII, Gregorio XIII, et Benedicto XIV. quo nemo rem distinctius exposuit, et aliorum Pontificum hac de re Decreta Confirmavit, et explicuit, semper tanquam Ecclesiae Lex habita est, Nemo praeterea in dubium vocare poterit, Christi Ecclesiam potestatem habere instituendi, ac praecipendi Ritus, ex quo clare Consequitur institutos Ecclesiae Autoritate Ritus, ac Consuetudines eadem Autoritate Comprobatos, vim legis habere, Ritus autem, qui in Orientali Ecclesia viget (!), aut publica autoritate Ecclesiarum instituti sunt, aut sunt Consuetudines eadem autoritate Comprobatae, et etiam Apostolicae Sedis Decretis roboratae, quippe quae probat Ritus, Mores, et Consuetudines omnes Orientalis Ecclesiae, quae orthodoxae fidei non adversantur, et periculum secum non ferant Animarum, ergo Ritus illi quibus Orientalium Ecclesiarum Disciplina Continetur, Leges sunt publica Ecclesiae Autoritate stabilitae. Hujusmodi autem Legibus Fideles omnes obligantur, omnes Episcopi, et Patriarchae omnes, et is tantum ab eis dispensare potest, qui Universae Ecclesiae praeest Romanus videlicet Pontifex.

Atque hinc patet 1-0 Liberum non esse Susceptum Riturum mutare, et deserere, atque ad alium transire, cum nemo possit legem illam deserere cui semel subjectus est.

(92) Secundo: Unius Ecclesiae Riturum sequentes non posse sine gravi Culpa alterius Ecclesiae Riturum Contemnere, veram enim tales Ecclesiae legem Contemnerent, et disciplinam illam, quae licet a propriae Ecclesiae disciplina diversa sit, tamen in eundem finem, hoc est in aeternam beatitudinem diversa via Fideles dirigit. 3-0 Non posse Episcopos Latinos ac multo minus Parochos Orientalibus prorprii Ritus Mutationem Consulere, nec aut ullo modo probare, sive admittere inconsulta Apostolica Sede. His igitur omnibus praeexpositis, et pluribus aliis pensatis Pontificiis Constitutionibus, et S.S. Patrum Sententiis in Iudicium vocatis, qui Dominos Parochos Latinos Scepusienses, qui Sede Romana inconsulta Nostri Ritus homines Centenos, et Centenos, Citra omnes justas

без усяких справедливих підстав залучили до свого обряду сотні і сотні людей нашого обряду. Цю дуже часту насильницьку зміну обряду, якщо хтось з нас дотримується папських булл і намагається захищати їх, які забороняють робити це під загрозою важких покарань (про ці шахрайства латинські пани парохі заздалегідь говорять), то негайно почує — «схизматик». Тому на підставі свого найвищого доказу нехай зволить ваша ексцеленція вирішити, бо того слід уважати схизматиком, який намагається точно зберегти такі папські декрети, а не того, який недооцінює і порушує їх. Унаслідок цього часто можна почути під час бешкетів од протестантів, що нас на Спіші просто треба знищити.

По-третє, є і те, що переважно всіх нас, і зокрема кожного турбує, з чим (93) ми також звертаємося до вашої ексцеленції за допомогою, а саме: поперше, наші доходи, на думку всіх, досить незначні, і ми не отримуємо їх унаслідок відсутності повної асистенції. Ми так само не ділимо люб'язну субсидію з каси парохів згідно з нормою латинських спиських панів парохів, бо утримування з їхнього доходу, звичайно, становить щонайменше двісті рейнських флоринів, а наш (як виникає з багатьох королівських документів) — лише сто. Власне, так як, наприклад, той з латинських парохів, який із загального доходу десятини мав дохід 120 рейнських флоринів, він же додатково отримав 80 рейнських флоринів, і той, дохід якого досяг 50 рейнських флоринів, а ми отримали крім того лише 50. Отже, яка відмінність між латинцями і греками, що також працюють на божому виноградникові, однак нас обманюють засобами достойнішого утримування. Недавно славна спільність цього Списького комітату згідно з тамтешнім законом ласкаво виплатила ще десятину з ягнят, як тим, які одержують доходи десятини, яких небагато, так також тим, яких багато, і які власною працею, і у поті свого чола заробляють хліб, зрештою вони змушені займатися сільським господарством, а по суті, на підставі якої долі нам відмовляють, ми не знаємо.

rationes ad suum pertraxere Ritur, a gravi Culpa immunes esse Censebit. Quam violentam saepe saepius Mutationem Ritus, si quis Nostrum inhaerendo Bullis Pontificiis, id sub gravibus incurrendis paenis factitare vetantibus (quas subreptitias Domini Parochi Latini dicere praessumunt) defendere Conatur, illico Schismaticus audit. Dignetur proinde Excellentia Vra Altissimo Suo dijudicare Iudicio, nam ille Schismaticus dicendus, qui ejusmodi Decreta Pontificia ad amussim observare Conatur, an non potius ille, qui eadem vilipendendo transgreditur. Unde saepe audire est cum Scandalo Aatholicorum nos simpliciter in Scepulio delendos.

Tertio: Alia quoque sunt, quae nos omnes in genere, et singulos in specie premunt in (93) quibus aequae pro Medela recurrimus ad Excellentiam Vram, et quidem 1-0 Proventus Nostri ad notitiam omnium satis exiqui, nec hos ob defectum assistentiae plenariae percipimus. Ex Cassa quoque Parochorum ad Norman Dominorum Parochorum Scepusiensium Latinorum Charitativum Subsidiium non participamus illorum enim sustentationis proventus ducentos minime Rhenenses Florenos adaequare solet, Noster autem (ut ex pluribus Conscriptionibus Regiis liquet) tantum centum ita quidem, ut qui Parochorum Latinorum exempli gratia ex Universali proventu decimali 120 Rflonorum importantiam habebat, adjecti sunt ipsi Rfni 80 Nobis vero, et quidem ei Cujus proventus assurexerat ad Rflnos 50 additi sunt eidem tantum alii 50. Quae igitur distinctio inter Latinos, et Graecos? Qui aequae in Vinea Domini laboramus, mediis tamen honestioris sustentationis destituimur. Recenter etiam Decima Agnellorum per Itam Universitatem Cottus hujus Scepusiensis Gratiose ad Conformitatem Legis Patriae, tam iis, qui Decimales trahunt proventus, quorum pauci sunt, quam etiam iis, quorum plures sunt, et qui proprio labore, et sudore vultus sui panem quaerunt, imo rusticari Coguntur, resoluta fuerat, de facto vero, quo fato nobis denegatur, ignoramus.

По-четверте, до цих прецедентів додається й те, що з нашими засмученими душами і жалібною скаргою ми коротко найуклініше викладаємо вашій ексцеленції. Звичайно, що згідно з дуже низькими нашими доходами ми змушені обробляти божий виноградник і виконувати більшу роботу на селі, ніж приділяти увагу читанню священних книг, аби ми змогли забезпечити (94) наше життя. Адже правда, що наша найсвятіша цісарсько-королівська апостольська величність дуже побожно звертає увагу на те, аби парохі мали найстараннішу турботу про спасіння душ у всьому своєму апостольському королівстві, тому вона (величність) дуже ласкаво зволила, аби вони самі були звільнені від тимчасових турбот і обов'язків і в богослужіннях рівно шукали спасіння душ, які приймуть найдорожчу кров Христа, і довірені їй пастирській турботі стануть миролюбними, і за допомогою своїх наймиліших згаданих указів точно довести до відома і вимагати, аби всі звичні роботи надавалися їй парохіями стосовно пошанування парафіяльних кріпаків аж до ображення віруючого. Так само, аби скрізь будувалися як парафіяльні, так і шкільні будинки турботою і на кошти панів, які разом з парафіянами для себе вимагають право патронату, щоб вони завжди зберігалися у добром стані, а якщо виникне потреба у відбудові, то нехай відбудовуються за допомогою вищезгаданих. Також недавно на підставі нового найприхильнішого цісарсько-королівського указу, адресованого нашому славному Списському комітатові, було вирішено і наказано, щоб ми, греко-католики, отримували, не лише звичайну столу (таксу) і від людей нашого обряду, які проживають під парохіями латинського обряду і для яких виконуємо таїнства, але й сам загальноприйнятий річний доход, який, звичайно, вони дають. Однак, з болем у серці ми розповіли б правду про нашу священницьку справу, настільки погано дотримувалися ці найприхильніші укази вищезгаданої найсвятішої цісарсько-королівської величності як поміщиками, так і самими парохіями, що жоден з тих же найприхильніших указів найсвятішої

Quarto: Ad haec praemissa accedit, et illud, quod afflictissimis Animis Nostris, et lacrymosa cum querela Excellentiae Vrae humillime exponere stringimur, Nimirum: quod penes miserrimos proventus Nostros Vineam Domini excolendo cogamur majorem operam excolendo ruri, quam pervolvendis Sacris Codicibus impendere, ut subsistentiam ac Intertentionem (94) vitae Nostrae habere valeamus. Verum quidem est: quod SSmae Caesareo Regiae Apostolicae Mattis Nostrae piissime intendendo exactissimam habere Curam Salutis Animarum per Parochos in Universo Regno Suo Apostolico, exinde eosdem, a cura, et sollicitudine temporalium eliberaturae ac in servitiis Divinis quaerendaeque Sedulo Salute Animarum pretiosissimo Christi Sangvine redemptarum, et Curae Suae Pastoralis creditarum quietos redditurae Benignissime dignatae sint, medio suorum Gratosissimorum repetitorum Mandatorum stricte Committere, ac demandare, ut omnes Consuetos Circa Cultivationem Parochialium Colonialium usque ad invectionem Parochianum, suis praestent Parochis labores. Item ut Aedificia tam Parochialia, quam et Scholaria Cura Sumptibusque Dominorum Ius Patronatus sibi Vendicantium, ac annexa opera Parochianorum, ubique Locorum erigantur, in Statu semper bono Conserventur, et si opus reparatione evenerit, medio praefatorum reparentur. Item recenter vigore Novi Benignissimi Mandati Caesareo Regii Nostro I. Comitatus Scepusiensi intimati statutum, ac ordinatum est, ut Nos Graeco-Catholici Parochia Nostri Ritus hominibus etiam sub Parochis Latini Ritus degentibus, quibus Sacramenta administramus, non modo Consuetam stolam, verum, et ipsum annum proventum per eosdem dari solitum percipiamus, ast cum amaritudine Cordis Nostri Sacerdotalis rei veritatem exponamus, tam in vili observatione Altetlatae Sacrae Caesareo Regiae Mattis haec Benignissima Mandata, tam apud Dominos Terrestres, tum et ipsos Parochianos hactenus extiterunt, ut nullum eorundem Benignissimorum Mandatorum ad Intentum per Sacram Caesareo Regiam Mattem effectum deductum habeatur. (95)

цісарсько-королівської величності не вважається ефективним. (95)

По-п'яте, зрештою аж до цього часу ми були до того нещасливими, що не відчували ніякого захисту й допомоги при відстоюванні та вимаганні парафіяльних і церковних прав. Не без великого болю можна бачити це в Гельцманівській парафії, дохід якої становить десятину усіх плодів, яку колись давали парохіві. Під час революції високопреосвященний пан єпископ граф Стефан Чакі відібрав її (десятину) як поміщик, про що ясно засвідчує проведене розслідування стосовно цього під літерою «А». Після того як місцева церква одержала дозвіл на подарунок, десятина поступила з деяких гірських земель, якою вищезгадана церква мирно користувалася більше, ніж сто років. Однак, аби зі священницьким жалем ми визнали правду, сучасний граф Іоанн (Янош) Чакі молодший чотири роки тому назад силою позбавив вищезгадану церкву, звичайно, Божий Храм цієї десятини, тобто подарунку, як про це цілком ясно підтверджує розслідування під літерою «Б». Сучасний порачівський парох, будучи раніше шістнадцять років і шість місяців гельцманівським парохом, коли усіма можливими засобами і законними шляхами схвалив справу у судовому порядку вимагати і знову одержувати ту і другу десятину, і декілька разів старанно відстояв, то покійний граф Антоній Чакі, а також його наступники пообіцяли цьому ж (парохіві) про поновлення цієї ж часто згадуваної десятини. Нарешті, коли він потрудився здійснити це різними способами, і не виконав цієї обіцянки, то той же парох розгнівався. А потім (уже) його (пароха) звинуватили у важких переслідуваннях, який накінець, не маючи ніякої асистенції з боку зверхності, був жалюгідно ошуканий стосовно законної зарплати за свої духовні труди протягом шістнадцяти років і шести місяців. Там же він був ошуканий стосовно парафіяльної допомоги за душпастирство (96) і був доведений до бідності. Він так само заборгував і у своїй бідності був змушений відмовитися від розпочатої законної справи.

Quinto: Imo tam infelices ad haec usque tempora extitimus, ut nullam protectionem, ac assistentiam in defendendis, aut revindicandis Iuribus Parochialibus, ac Ecclesiasticis senserimus. Quod non sine magno dolore videre est in Parochia Helczmanoczensi cujus proventus in Decima omnium frugum, Parocho olim dari solita Consistebat, hanc tempore revolutionum Excellentissimus Dominus Eppus Cones Stephanus Csáky qua Terrestris ademit, quod Inquisitio Littera A. Signata super eo peracta luculenter testatur. Relicta Ecclesia Loci in vim dotis Decima ex nonnullis agris montanis obviente quam praefata Ecclesia ultra quam centum annis pacifice usuabat, ast ut cum gemitu Sacerdotali verum fateamur, et hac Decima, utpote Dote, Modernus Comes Ioannes Csaky Iunior suprafatam Ecclesiam, Domum videlicet Dei ante quatuor Annorum spatium privavit violentialifac^{to}, prout haec omnino Inquisitio sub Littera B. Contenta Clare affirmat. Cujus utriusque Decimae revindicandae, ac recuperandae Negotium Actualis Parochus Poracsensis, pro priori vero Annis sedecim, et sex Mensibus existens Parochus Helczmanoczensis, dum omnibus possibilibus viribus, viisque justissimis promovisset, soliciteque adurisset, aliquoties jam per defunctum Comitem Antonium Csaky jam etiam per ipsius Successores promissa eidem erat restitutio ejusdem saepe dictae Decimae Cujus tandem promissionis defectum dum exoperari variis modis adlaborasset idem Parochus in odium incidit, ac exinde gravibus impetitus est persecutionibus, qui denique nulla ex parte Superioritatis habita assistentia misere frustratus mercede justissima laborum suorum spiritualium per sedecim annos et sex Menses, ibidem in Cura Animarum (96) susceptarum destitutus Subsistentia Parochiali, in paupertatem redactus debitis etiam Contractis, in suis Angustiis desistere a Caep^{to} Negotio justissimo Coactus est.

По-шосте, крім того, від самого часу нашого підпорядкування цьому ж шановному Списському капітулові своєрідна звичка стосовно нашої конгрегації завжди мала силу. З однієї і другої сторони послідовно дотримувалося те, що, звичайно, коли хтось намагався бути прийнятим у лоно нашого (обряду) і бути висвяченим для прийняття священних санів, то повинен був скласти у нашій конгрегації у панів братів перший іспит як з обряду, так і з необхідного знання церковного статусу, і залежно від цього іспиту шановна конгрегація представляла (його) шановному капітулові. Крім того, за цієї умови ми були передані і підпорядковані цьому шановному Списському капітулові, аби завжди постійно і спокійно залишатися під деканом нашого греко-католицького обряду, головним чином з тієї причини, аби той самий греко-католицький декан у вищій мірі старанно турбувався про панів братів, аби наш священний обряд належним чином і недоторкано зберігався усіма братами, а по суті, на жаль, ми намагасмося змішувати один (обряд) з іншим.

По-сьоме, ми додаємо й те, що, звичайно, не без важкого болю відкриваємо вашій ексцеленції, що від часу нашого вищезгаданого підпорядкування цьому ж шановному капітулові ми не змогли мати фундацію для одного юнака, який визнає цей церковний священний статус і який разом з іншими прийнятими вихованцями до цієї єпархії належним чином засвоїв би свої науки, внаслідок чого по суті ми змушені утримувати в лоні нашого (обряду) одного пароха граматиста, а другого – синтаксиста. (97)

Отже, внаслідок цих вищевикладених наших тягот я дуже пригнічений. Ми оплакували нашу нещасну долю і твердо сподівалися на милість вашої ексцеленції одержати полегшення від усього цього і допомогу. Ми побіжимо під найласкавіші крила цієї ж вашої ексцеленції, і ставши на коліна благатимемо, оскільки нас нещасних найпохвальнішими прикладами своєю перевіреною ласкою зволить ваша ексцеленція з притаманною вам милістю у майбутньому найласкавіше захищати, і у вищевикладеній нашій бідності

Sexto: Specialis praeterea Consuetudo semper ab ipso tempore Subordinationis Nostrae huice V-Capitulo Scepusiensi factae penes Nostram Congregationem viguit, et ex utraque parte firmiter observatum erat illud, quod nimirum, dum in Gremium Nostri aliquis suscipi, ac ad Sacros Ordines suscipiendus promoveri anhelabat, primum Examen tam de Ritu, quam et Scientia Statui Ecclesiastico Necessaria subire tenebatur in Congregatione Nostra per Dominos Fratres, a quo dependenter Examine per V. Congregationem V. Capitulo praesentabatur. Praeterea sub hac Conditione traditi, et subordinati sumus V. Capitulo huic Scepusiensi, ut semper sub Decano Ritus Nostri Graeco-Catholici Constanter, ac inperturbate maneamus, hac potissimum de ratione: ut Idem Decanus Graeco-Catholicus Summam curam habeat, sollicitaque invigilet Dominis Fratribus, quatenus Sacer Ritus Noster per Omnes Fratres debite, ac inviolate, servetur, de facto vero utrumque illud dolenter turbare experimur.

Septimo: Annectimus et id, quod non sine gravi dolore detegimus Excellentiae Vestrae nimirum: quod a tempore supra-fatae Subordinationis nostrae factae huic V. Capitulo nec pro Uno Iuvene Sacrum Statum hunc Ecclesiasticum anhelante Foundationem potuerimus habere, qui una cum aliis Alumnis ad hanc Dioecesim susceptis debite studia sua pertractasset, ex quo et de facto Unum Grammatistam, alterum vero Syntaxistam in Gremio Nostri tolerare Cogimur Parochum (97).

Haec itaque praexposita Gravamina sunt Nostra, quibus ob defectum vehementer pressi, sortem Nostram miseram lugebamus, quorum omnium alleviamen, et Medelam reportandi spe firmissima in Gratia Excellentiae Vrae Confisi sub Benignissimas ejusdem Excellentiae Vestrae Confugimus alas, flexis poplitibus exorantes, quatenos Nos miseros sua laudatissimis exemplis Contestata Clementia in futurum protegere Benignissime, praexpositis Angustiis Nostris, ac Miseriis Gratosam Medelam ponere suo praepotenti Patrocinio, in defendendis,

й нещасті надати милостиву допомогу своїм могутнім покровительством та допомагати у захисті, і в судовому порядку вимагати захисту відчужених наших прав. Поки житимемо, ми будемо просити божественну величність про ці милості, надані нам нещасним, аби тричі найкращий Бог, найбільший як тут на землі багатолітньою нешкودженістю і найщасливішим єпископським правлінням, так і на небі вічним блаженством, найласкавіше постійно відплатив біля священного вівтаря вашої ексцеленції. Зрештою, ми шануємо священну єпископську правдою найукліннішим поцікунком і найбільшими милостями, і найпокірніше передали, крім усіх прецедентів, вельмишановне і прийнятне рішення, яке найуклініше і чекаємо. Найуклінніші слуги і капелани вашої ексцеленції декан Іоанн Ямборський і вся конгрегація спиських уніатських парохів грецького обряду.

Апеляція під «О»

Я, нижчепідписаний Н., клянусь живим Богом, Пресвятою Дівою Марією і усіма святими, що я дуже хотів би зберігати, захищати, поширювати аж до самої смерті справжню римсько-апостольську католицьку священну віру і, звичайно, святий обряд східної (98) церкви, навіть ціною свого життя. Так само нікому не відкрию секрети нашої конгрегації. А також зі свого боку надаю нашому панові декану Василю Ямборському незмінну згоду особливо усіма можливими і праведними шляхами поширювати і захищати, коли буде необхідно, наш священний обряд. Крім того, нехай допоможуть мені Бог, Пресвята Діва Марія та усі святі, і, я, (спираючись) на більшу силу на підтвердження цього (сказаного), підпишусь своєю власною рукою і підтверджую підписане цією звичайною печаткою. Видано з нагоди проведеної нашої конгрегації у Словинках, дня 25 липня 1780 року. Словинський парох і декан Василій Ямборський м. п. Койшівський парох Андрій Ладишинський м. п. Липницький парох Георгій Смерковський м. п. Завадківський парох Михаїл Ямборський м. п. Порацівський парох Василій Гулович м. п. Репаський

ac revindicandis abalienatis Iuribus Nostri assistere, ac innata sibi Benignitate Complecti dignabitur Excellentia Vra. Quas Gratias Nobis Miseris praestitas, ut Deus Ter optimus, Maximus tam hic in terris longaevo Incolumitate, ac Felicissimo Praesuleo Gubernio, tum in Caelis aeterna Beatitudine Benignissime remuneretur, Excellentiae Vrae Constanter ad Sacras Aras quoad vixerimus Divinam Majestatem exorabimus. Qui in reliquo Sacram Dexteram Praesuleam humillimo osculo venerantes, Amplissimisque Gratiis submississime Commendati super praemissis omnibus Clementissimam solatiique plenam Resolutionem humillime praestolantes emorimur. Excellentiae Vrae Humillimi Servi Servi, et Capellani Ioannes Iamborszky Decanus et tota Congregatio Graeci-Ritus Unitorum Parochorum Scepusiensium.

Provocatum sub O.

Ego N.N. infracriptus juro per Deum vivum Beatissimam Virginem Mariam, et omnes Sanctos, quod ego veram fidem Sacro-Sanctam Catholicam Romano-Apostolicam, nec non Sanctum Ritus orientalis (98) Ecclesiae servare, defendere, promovere, usque ad Mortem, etiam Cum expositione vitae meae velim firmiter. Item Secreta Congregationis Nostrae nemini revelabo. Item Domino Decano Nostro Basilio Iamborszky ex parte mea tribuo immutabilem Consensum vel maxime Sacrum Ritus Nostrum omnibus possibilibus, et rectis viis promovendi, et defendendi, ubi, ubi necessum fuerit, super ea sic me Deus, Beatissima Virgo Maria, et omnes Sancti adjuvent, et ego in majus robur, et firmitatem horum me manu mea propria subscribo scriptumque hoc sigillo usuali roboro. Actum Szlovinkae occasione Congregationis Nostrae Celebratae die 25-a Iulii Anno 1780. Basilius Iamborszky Parochus Szlovinkensis, et Decanus L.S. Andreas Ladisinszky Parochus Kojsoviensis L.S. Georgius Szmerekovszky Parochus Lipnikensis L.S. Michael Iamborszky Parochus Zauadkensis L.S. Basilius Gulovics Parochus Porancensis L.S. Ioannes Dudinszky Parochus et Repasiensis

парох Іоанн Дудинський м. п. Остурнянський парох Іоанн Кралович м. п. Торисківський парох Стефан Ан-дрейкович м. п. Ольшавицький парох Іоанн Орінчай м. п. Гельцманівський адміністратор Стефан Візі м. п. Іглян-ський (гундермарківський) парох Ан-дрій Канюк м. п.

Апеляція під «00»

Копія

Високопреосвященний і т. ін.!

Після сто тридцяти років, протягом яких наші попередники і ми переносили тяготи Списького шановного капітулу і від якого (99) ми ніколи не зазнали щирої любові та справжньої батьківської турботи про наш (обряд), що найбільше видно з того, що шановний капітул ніколи не потурбувався виховати для нас у своїх семінаріях якогось підданого, тому ми змушені мати в нашому співбратстві лише двох парохів: одного — граматиста, другого — синтаксиста.

З приходом вашої ексцеленції на Спиш наші серця наповнилися великою радістю, бо ми сподівалися, що в особі вашої ексцеленції ми одержимо справжнього батька, справжнього захисника і спасителя. І тому після обнародування ми негайно звернулися з найуклінінішою нашою скаргою до вашої ексцеленції, розповівши про наші тяготи й утиски. Звичайно, лише після чотирьох років замість милостивої відповіді на цю укліну нашу скаргу та втіхи, після того як від усього серця ми пролили найгіркіші сльози, ми змушені відчувати протилежне. Безперечно, що ваша ексцеленція хоче викоренити нас і наш священний обряд із Спиша. Про це уже навіть ваша ексцеленція зволила написати до Рима за дозволом, аби змогла відняти від нас цілі парафії і цілі громади, які наші попередники і ми відвернули від лютеранської та кальвіністської ересі і на вернули на справжню християнську віру, і (аби змогла) відірвати нас від нашого обряду, неначе він є менш спасительним, і зробити латинянами. І щоб ваша ексцеленція не зволила змінити цю свою мету на іншу, ми найуклінініше на колінах просимо Вас.

L.S. Ioannes Kralovics Parochus Oszturtnensis L.S. Stephanus Andrejkovics Parochus Toriszkensis L.S. Ioannes Orincsay Parochus Ol-saviczensis L.S. Stephanus Vizy Admini-strator Holczmanoczensis L.S. Andreas Kanyuk Parochus Hundermarkensis L.S.

Provocatum sub 00.

Copia:

Excellentissime Illustrissime etc.!

Post absolutos Centum, et triginta An-nos quibus Praedecessores Nostri, et Nos Iugum V. Capituli Scepusiensis portavimus, et ab eodem (99) nunquam sincerum affectum, nunquam veram paternam nostri Curam experti sumus, quod maxime ex eo elucet, siquidem V. Capitulum nunquam pro parte Nostra in Alumnatibus Suis aliquod Subjectum pro Cura Animarum educari curaverit, unde et modo in Confraternitate Nostra duos Parochos Unum Grammatistam, alium Syntaxistam Conspicere Cogimur.

Cum adventu Excellentiae Vrae in Scepusium Corda nostra magna perfusa fuere laetitia, speravimus enim quod in Excellentia Vra verum Patrem, verum Protectorem, et Conservatorem adepti simus, et ideo statim post medium dedimus humillimam Instantiam Nostram ad Excellentiam Vram exponendo Gravamina, et Oppressiones Nostras ad quam humilem Instantiam Nostram modo post Annos nimirum quatuor loco Gratosi Responsi, et Consolationis Amarissimas de Cordibus Nostris emittentes Lacrymas Contrarium intelligere Cogimur, Nimirum Excellentiam Vram Nos, et Ritum s. Nostrum e Scepusio Eliminatam velle habere, de eo jam etiam Excellentia Vra dignata est Roman scribere, pro facultate, ut possit integras Parochias Nobis adimere, et integras Communitates, quas Praedecessores Nostri, et Nos ex Haeresi Lutherana, et Calviniana ad verum Christi Ovile reduximus, a Ritu Nostro, quasi is minime salvificus esset, abstrahere, et Latinos facere, quam Intentionem Suam quatenus Excellentia Vra in aliam mutare non dedignetur, Nos humillime Coram Eadem prostrati supplicamus.

Треба мати на увазі, що в Угорсько-му королівстві є ще багато схизматиків, які сьогодні схвалють унію з римською церквою, якщо не боятимуться непохитності і впливу латинян. Адже латинські пани (100) не задоволені, що грек визнає справжню католицьку віру, вони ще й намагаються позбавити його свого священного обряду, який є дуже міцним, і намагаються зробити з нього латинянина. (Ваша ексцеленція) бачить своїми очима і давно докорує Сербію та схизматичний край Дакії, що є наслідком нашого підпорядкування латинянам, унаслідок чого мільйони прихильників священного східного обряду перейшли на латинський, всупереч очевидних рішень вселенських соборів і набожних римських пап. Із сотні наведемо одну енцикліку, власне, Бенедикта XIV. У 40-му пункті або останньому якої (енцикліки) є такі слова: «Дуже бажаючи, аби різні народи дотримувалися їх (рішень), а не відкидали, аби всі (щоб у декількох словах ми зрозуміли багато) були католиками, а не, щоб усі стали латинянами».

Чому високопреосвященний єпископе, оскільки ви не переносите нас, так низько цінуєте наш обряд? Ви кажете, що з нами маєте більше роботи, ніж з усією своєю єпархією. Тому найуклінініше просимо відпустити нас, і щоб звідки ми прийшли, змогли б знову повернутися, і ласкаво зволисте дозволити. І доки дуже сподіваємося, що ваша ексцеленція виправдає нас, цілуючи священну правницю вашої ексцеленції, з пошаною залишаємося. Найуклінініші слуги і капелани вашої ексцеленції Василій Ямборський, словинський парох і вся конгрегація парохів грецького обряду на Спиші.

Апеляція під «П»

Копія

Звичайно, без усякого впливу ми, нижчепідписані, підтверджуємо і висловлюємо свою волю, і засвідчуємо, а саме:

По-перше, багато з нас, занедбавши свою грецьку святу релігію (101), перейшли на латинську св. релігію. Нашому пану парохів краще відомо, ніж

Considerandum venit, quod in Regno Hungariae multi adhuc Schismatici existant, qui hodie Unionem cum Ecclesia Romana amplecterentur, si rigorem, et Interessentiam Latinorum non perhorrescerent, Domini enim (100) Latini non contenti, quod Graecus veram Catholicam profiteatur Fidem adhuc eum suo Sacro, Ritu Cujus tenacissimus est, exuere, et latinum facere Conantur, videt oculis suis, et a longe exprobrat Rascia, et pars Schismatica Daciae fructum Subjectionis Nostrae Latinis, qui est milienorum Sacri Ritus Orientalis Assecularum ad Latinum pertractat, contra manifestas Conciliorum Oecumenicorum, et Piorum Romanorum Pontificum Constitutiones, ex Centenis adducimus Unam Encyclicam videlicet Benedicti XIV. Allatae sunt cujus puncto 40^{mo} seu Ultimo verba sunt sequentia: Exoptans vehementer, ut diversae eorum Nationes Conserventur, non destruantur, omnes (:ut multipaucis complectamur:) Catholici sint, non, ut omnes Latini fiant.

Quare Excellentissime Praesul, cum Nos non patiat, Ritus Nostrum leviter aestimet, nobiscum plus quam cum tota Dioecesi Sua laboris habere dicat, humillime instamus Nos dimittere, et ut unde venimus redire valeamus Gratiose indulgere non dedignetur, quod dum Nos ab Excellentia Vra obtenturos firmiter speramus Sacram Excellentiae Vrae Dextram cum reuerentia exosculantes, emorimur. Excellentiae Vrae humillimi Serui, et Capellani Basilius Iamborszky Parochus Szlovinkensis, Totaque Graeci-Ritus Catholicorum in Scepusio Parochorum Congregatio.

Provocatum sub P.

Copia.

My niše podpisany uznavame, a wolyu našu konečno bez šitskeho rewokowany predkladame, a wiswetlugeme a to sice:

1-o Že mnohy z nas zapowerhnuwše swate Naboženstwo (101) naše Grecke ku Naboženstwu s. Latinskemu odešly ktery gsu toty a z gakej pričiny to učinily

нам, хто є ти, і зякої причини вони зробили це.

По-друге, пани парокси св. латинської релігії без усіляких труднощів, відлучали б багатьох від нашої релігії у наших селах. Про це свідчить такий факт. Одного разу наш пан парох, проводяючи зі свого дому пана пароха Андрія Ріхтера з села Кромпахів, попросив його зробити ласку, якби щось сталося, відправити духовне богослужіння у Словинках. У той час трапилося те, що захворіло двоє людей нашої релігії, які запросили згаданого пана пароха і повідомили його, що вони – русини, і що для людей нашої релігії у нашій церкві завжди зберігається вівтарна святість (про що і сам пан парох відав). Однак цей пан парох зовсім нехтуючи цим, щоб нашкодити і принизити нашу релігію, взявши вівтарну святість, дав їм причастя згідно з латинською релігією. З них – одна була Ганна Цібар, а друга – Ганна Завацька.

По-третє, для того щоб принизити і дуже нашкодити нашій релігії, Ян Югас оповідав нам, правовірним католиком, у присутності його виховательки, що у Маргечанах до важко хворої людини було запрошено священика латинської релігії. Коли він прийшов до хворої людини, то спитав її: «Що ти хочеш?» Хвора людина відповіла: «Я хотів би висповідатися». Плебан на це (сказав): «Хто ти?» Хвора людина відповіла: «Я – русин». Плебан питає: «Чи станеш католиком?» З народною мудрістю хвора людина відповіла: «Я – католик і хочу залишатися у своїй вірі». На це плебан відповів: «До біса тебе, я не буду тебе сповідати». (102) Хвора людина просила, щоб хоч помолитися за неї, але плебан не зробив і цього, і пославши її до біса, пішов геть.

По-четверте, хто не розуміє, що так само і ця дія була спрямована на пониження і зневагу нашої релігії. Дружина нашого співмешканця Томаша Слацького, за походженням од руських батьків і від (самого) свого дитинства (була) руською, але з необхідності перейшла на латинську релігію, а потім знову повернулася до своєї попередньої релігії. Згодом вона перейшла жити зі своїм чоловіком до Вишніх Словинків.

Нашому Panu Fararovy leпше nežely nam znamo.

2-o Panowe Fararowe s. Naboženstwa Latinskeho, od Naboženstwa našeho mnohich lecho miselno by odwolily w obcach našich preukazat se može z tego: že gedneho razu odhodice Pan Farar naš z domu sweho pital Pana Farara Krompaskeho Andrea Richter aby gesty by neco se pritrápilo račil wisluhu duchownu w Szlovinkoch učinit stalo se tedy, že dwa osoby našeho Naboženstwa pochorely po Pana Farara vygmynowaneho poslano, gemu že Ruský gsu, a že pre Naboženstwa našeho lydij welebna oltarny swatost w Chrame našim wždicky se zaderžawa (= čso y sam Pan Farar wedel:) powedeno, ten Pan Farar na to nic nedbagice ku pohorseny a znewažený Naboženstwa našeho vezmuze ze sebu. Weleb. Oltarny swatost podle Naboženstwa Latinskeho gich Communicowal, z tich gedna byla Anna Czibár, druha Anna Zavaczky.

3-o Na weliku znawahu Nabženstwa našeho, a ku welikemu pohorseny nam sprawediwim Katholikum to rosprawgal Jano Juhas že w Margetyanoch pry prytomnosti sweg kuwe welikeg nemocy ležnimu powolany byl Latinskeho Naboženstwa Knez kterig ku nemocnemu prigduce pital se čo chez(!) ? odpowedal nemocnig rad by sem se spowedat, mluwy Knez čo sy ty? odpoveda nemocnig Rusnak sem, pita sa Knez čy bude Katholikem? odpowedal sprosty mudro nemocnig človek ga sem Katholik, a te pry Naboženstwy moim zustawat hcem, a to odpowedel Knez, Nech te Djabel wezme, a ny te spowedat ne budem (102) pita nemocnig prinagmeneg se nechag ze mnu pomodlga, a ny to neučinil powolanig Knez, ale Djablum odwzdawšy nemocneho odegšel.

4-o Ten tož Učinek kto nepozna Napotupu, a Znewahu Naboženstwa našeho že spolu obiwatelga nasseho Tomaša Szlaczky manželka z Ruskich Rodičow, a od Detinstwa swogeho Ruska w potrebe na Naboženstwo Latinske přešla byla znowa Naboženstwo swoge persese (!) nawratila, pozatim do wišneho Szlowinkowa bywat z Mužom swogim odešla, Pan farar (!) Szlowinkowskig pod čas Welkonocneg spowedy od neg se

Словинський пан парох під час великодньої сповіді довідався від неї, що з (самого) дитинства вона була руською, потім з необхідності (перейшла) на латинську релігію, а згодом знову повернулася до своєї попередньої руської, тобто грецької релігії. Він розповів (про це) у церкві пана єпископа (зі) Салбека, який запросив згадану жінку із Словинків до Влах. Коли у супроводі (якоїсь) людини прийшла, вона повинна була пообіцяти, що знову перейде на латинську релігію і уже більше не буде руською.

По-п'яте, про те саме ми довідалися від наших старших людей. Частково і ми самі знаємо, що цілі села, наприклад, Захарівці, Остурня та (більш) віддалені Брутівці, про які нам розповів усе брутівецький мешканець Черня, що усі вони були нашої грецької релігії, але усі згодом стали (прихильниками) латинської релігії, бо, очевидно, були підлеглими латинських панів парохів.

По-шосте, уже шість років постійно ми чуємо, що наш місцевий пан парох (103) Василій Ямборський є останнім парохом нашої релігії у Словинках, і що після його смерті чи ще за його життя буде призначений парох латинської релігії, і це тоді, коли нашої релігії є нас більше, ніж вісімсот осіб, а латинської – півтора сотні, і то лише з шахтарських сіл, яких нараховуємо сьогодні тут, а завтра в інших селах, аби таким чином викоренити нашу релігію подібно до того, як є викоренена у вищезгаданих селах, які підпорядковані їхнім латинським панам парохам, а тому:

По-сьоме, надаємо всі уповноваження нашому панові пароху Василю Ямборському, щоб він всякими способами оберігав нашу священну релігію, в якій нас у цій нашій священній релігії зберегла ласка наймилоствившого нашого цісаря, який ласкаво дає кожному народові те, що йому належить, а ми, як і до того, так і зараз просимо його найласкавішу цісарську світлість, щоб мукачівський єпископ пастир і отець нашої релігії захищав нашу релігію, щоб і ми, як колись наші предки та наші попередники, користувалися нашою релігією. Це наше прохання підтримуємо

doznawšy že byla od Detinstwa Ruska, potom z potreby Naboženstwa Latinskeho, y potom že znowu nawratila se na Naboženstwo swoge perše Ruske, albo Grecke to u gehu Ecclesiy, Pana Biskupa Salbek predložil, ktery Pan Biskup ženu wisseg rečenu ze Slowinkowa do Wlach citowal, Ćloweka aby gu priprowadit poslal, ktera prigduce znowu na Naboženstwo Latinske pregst, a že weceg guž Ruska nebude prislubet musela.

5-o To tiž od staršich našich slišalsme s častky u (!) samy zname ze tele obcy gakožto tu su sewne (!) nasse Zakarowce Osturna, a obdolnegse Brutowcze o kterich nam rozprawgal šecker Csernya obywatel Brutowsky že Naboženstwa našeho Greckeho byly kterich Weilek šetkych naslednikow Naboženstwa preto že Latinskym Panom Fararom podlehy su widyme.

6-o Od šestoch guž Rokuw wysy našy napolneny gsu že wutegsy (!) naš Pan (103) Farar Basilius Jaborszky ostatneg Farar w Szlowinkach Naboženstwa naseho gest, a že po smerty albo gestem za žiwota gehu Farar Latinskeho Naboženstwa danig bude, (:kdy mezi tym na Naboženstwa našeho wiše osem sto osob Latinskeho napoldruha sto, a to tilko prihodnich a wen (!) 3 Dedin po Banyach ktere dnestu, su, guno (!) inde čitat musime:) a by tim sposobem Naboženstvo naše wikoreneno bylo, gako ako wikoreneno gest we wisse recenich (!), a menowanich obcach (!) praepodlehnutast (!) gegich Panum Fararum Latinskim, a preta.

7-o Zupolne, nykdy zawnemu rewokowany nedodehle plnomocenstwo dawame Panu fararovy našemu Basilio Iamborszky aby našwo Naboženstwy našim swatim wsidiecky chranil, ku kteremu nas v timto Naboženstwy našim swatim zadržany kdy widime ne opisanu neg Milostiwegseho Csisara naseho lasku de gednomu každemu z narodu sweho laskawe dawa to co naležy y my gako y predtim, tak y wülek žadame od neglaskawegsseg Jasnosty gehu Csisarskeg a by sme Naboženstwa našeho ochranen Pastira a otca Biskupa našeho Naboženstwa Munkacsowszkeho gak nekdy

одногласно, усім серцем і словом. Дано у Словинках, дня 29-го вересня, року тисяча сімсот вісімдесят шостого (104) Вишньословинський староста Ян Мніх, Ян Баймут, Михайло Зній, Стефан Негрей. Нижньословинський староста Ян Роман, Ян Рейпаський, Юрій Іванчо, Петро Мацей Зній. І все село Вишні та Нишні Словинки. І я, Михайло Італіцкович, присяжний нотаріус обох словинських сесій.

Апеляція під «Ку» (Q)

Перелік

греко-католицьких парафій, які знаходяться у Спиському комітаті, однак стосовно духовних справ залежать від юрисдикції галицького перемишлянського єпископа грецького обряду.

Парафії матері, Їхні філіали Число душ
підпорядковані
теперішнім
парахам

Якуб'яни „	“ „	“ 1700
Орябина „	“ „	“ 1112
„ „ „	Кромпахи	“ 300
Камйонка „	“ „	“ 1428
Литманова „	“ „	“ „
Сулин „	“ „	“ „
„ „ „	Гроносто	
„ „ „	Мнишек	
„ „ „	над Попрадом	
„ „ „	(Заводзе)	
„ „ „	Медзіброд	
„ „ „	Кренжелівка	

Декілька

(105) ГЛАВА 10

Деякі акти, що стосуються теперішньої справи, які, власне, згадуються у вищеописаній реляції мукачівського єпископа, однак широко вони не були залучені у цій же реляції. А сама скарга словинського пароха Василія Ямборського його величності є такого змісту:

Найсвятіша цісарсько-королівська апостольська величність, пане, звичайно, вельмишановний!

predkowe, a staršy našy tak y my wielek maly ktery žadast našu, gednim Umislem, gednim serczem, a mluwenim podposugeme. Dano wo Szlowinkoch dne 29-a Septembris Ruku (!) Tisiec sedem sto osemdesat šesteho. (104) Richtar wisno Slovinzsky Iano Mnich Iano Beimut. Michal Zniy, Stephan Negrey Richtar Nisno Szlovinzsky Iano Roman, Iano Reipaszy, Iuro Ivanczo Petro Petrus Macey Zniy. A cela obec visno a nisno Szlovinszka. Ac per me Michaellem Italiczkovics notarium uniusque Sessionis Slovinka Iwratum.

Provocatum sub Q.

Tabella

Exhibens Parochias Graeco-Catholicas in Comitatu Scepusiensi situatas, quoad Spiritualia tamen a Iurisdictione Galliciani Graeci-Ritus Eppi Premislensis dependentes:

Parochiae Matres	Earundem	Numerus
Actualibus Parochis	Filiales	Animarum
provisae		
Iakub – falva „	“ „	“ 1700
Iarembina „	“ „	“ 1112
„ „ „	Krompach	“ 300
Kamjunka „	“ „	“ 1428
Litmanova „	“ „	“ „
Szulin „	“ „	“ „
„ „ „	Gronosztó	
„ „ „	Závodze	
„ „ „	Medzibrodze	
„ „ „	Krenzelyovka	

Nonnulla

(105) CAPUT 10.

Nonnulla Acta ad praesens meritum spectantia, quorum mentio quidem sit in superius descripta Dioecisani Munkacsinensis Repraesentatione, adnexa tamen eidem Repraesentationi per extensum non fuerunt. Ubi quidem Instantia Parochi Szlovinkensis Basilii Iamborszky ad Suam Mattem hujus Tenoris:

Sacra Caesario – Regia Apostolica Mattas Dne Dne naturaliter colendisime!

Я, нижчепідписаний, у свої 72 роки, перебуваючи 48 років у душпастирстві й духівництві, що так само виконував обов'язки декана понад 30 років, лише у своєму похилому віці, будучи вже дуже близьким до смерті, і розпростершись на землі перед престолом його найсвятішої величності, найуклінініше намагаюся довести до відома, що тут в Угорському королівстві у Спиському комітаті ми одинадцять парохів грецького обряду перебуваємо і стогнемо уже багато років під ярмом католиків та юрисдикції списького латинського єпископа, як і більшості спиських попередників того настоятеля. З поданої тут подвійної скарги ясно видно, яку турботу здійснювали наші (парохи) стосовно нашого народу, і як досі трактували нас, і про яке спасіння наших душ попіклувалися.

(106) З приходом на Спиш високопресвященного пана Кароля зі Салбеєка, ми подали тут його ексцеленції першу скаргу, на яку протягом багатьох років ми не одержали ніякої відповіді. Тоді після декілька років тут ми подали другу скаргу, коли вперше ми почали почуватися найгірше. (Внаслідок цього) я, як декан понад 30 років, свавільно був позбавлений посади і був засуджений у в'язницю. Зрештою, тут тримають мене до цього часу, бо мені суворо заборонено виїжджати за межі Списької єпархії. А втім, на підставі розпорядження розумно звертаємо увагу на те, що наш грецький обряд і наші парафії витісняються зі Спиша, як це видно з першої скарги.

Тому, коли ми намагаємося, щоб шанобливість найсвятішої вашої величності повністю стосувалася не лише правовірних, але й іновірних і надавала кожному своє, упавши на коліна перед престолом вашої найсвятішої величності, молюся аби нас 11 парохів грецького обряду на Спиші, власне, не латинян, а католиків, які стільки років стогнали під ярмом латинського єпископа і якому дуже мало відомі обряд і наші церемонії, підпорядкувати юрисдикції, владі, правлінню і справжньому батьківському протегуванню нашого ритуального єпископа.

Та, власне, коли дійшла до нас загальна чутка, що найсвятіша ваша ве-

Infrascriptus aetatis meae annorum 72 completorum, in cura animarum, et Sacerdotio 48 annis existens qui etiam officio Decani ultra 30 annos defunctus sum, modo in grandaeva senectate mea proximus jam morti coram Throno Suae Mattis Sacrae humi protractus (!) humillime exponere cogor, quod hic in Regno Hungariae in Comitatu Scepusiensi nos undecim Parochi Graecorum Ritus Catholicorum existamus, et sub Juxisdictionis Iugo Latini Ep̄ppi Scepusiensis a multis jam annis gemimus, qui et plures Antecessores ejus Praepositi Scepusienses, qualem curam nostri cum populo nostro gesserint, et qualiter nos hactenus tractaverint, et quantam animarum nostrarum salutem procuraverint ex annexa hic duplici Instantia luculenter patet:

(106) Cum adventu in Scepusium Excellentissimi Domini Caroli de Szalbeek dedimus Instantiam ad Suam Excellentiam hic 1-o N-O positam ad quam per plures annos responsum accepimus nullum: dedimus et aliam hic 2-o N-o positam post aliquod annos post hanc primo haberi caepimus pessime, ego ultra 30 annorum Decanus despotice ex officio depositus ad carceres condemnatus, imo in iisdem ad hoc tempus detineor, stricte enim mihi prohibitum est, ne extra Dioecesim Scepusiensem egredi praesumam, imo dispositione fieri prudenter advertimus, ut Ritus noster Graecus, et Parochiae nostrae ex Scepusio eliminetur, ut ex Instantia 1-o N-o liquet.

Quare cum Clementiam Vrae Mattis Sacrae non tantum super orthodoxos, verum etiam Haeterodoxos abunde dif-fundi, et Cuivis suum tribui experiamur, humi coram Throno Mattis Vrae Sacrae prostratus supplico, quatenus nos 11. Graeci Ritus Parochos in Scepusio, non quidem Latinos, sed vere Catholicos a tot annis sub Iugo Latini Ep̄ppi cui valde parum Ritus, et Caerimoniae nostrae cognitae sunt, gemmentes; nostri Ritualis Episcopi Jurisdictioni, Potestati, directioni, et verae Paternae protectioni - subjiciamur.

Et quidem cum citra nos communis fama volitet quod Mattas Vra Scрма con-

личність, зважаючи на розорення Мукачівської єпархії, яка охоплювала майже 14 дуже (107) віддалених комітетів, для якої для керівництва, піклування й допомоги не досить одного пастира чи єпископа, то, звичайно, стає зрозуміло, чому ваша найсвятіша величність намагається заснувати новий єпископат у Шариському комітеті, а саме у місті Пряшеві. О свята, корисна і для Бога вельмибажана думка вашої величності, бо із списку 20-річної давності блаженної пам'яті мукачівського єпископа Емануїла Ольшавського випливає, а саме:

Села чисто русинські (українські)	Села змішані	Церкви	Кількість парохів	Кількість віруючих
У Шариському комітеті				
152	45	155	103	21626
Спиському				
13	30	13	11	17000
Гемерському				
3	7	3	1	5000
Торньському				
3	10	3	3	4000
Абауйському				
17	67	25	15	5020

Але справедливо ми повинні припустити, що природньо протягом 20 років кількість душ могла подвоїтися. Отже, у цих же перевірених 4-ох комітатах і у тих комітатах, які треба перевірити, а саме: Шариському, Спиському, Гемерському і Торньському, і якщо ще є 5 незайнятих сусідніх парафій у Любоньській домінії; у цих комітатах легко можна нарахувати сто вісімдесят тисяч душ католиків грецького обряду.

(108) Але тому що ця така велика кількість (душ) потребує свого власного і єдиного пастиря, або єпископа, то кожен бачить, яка велика необхідність є у тому, якщо б ваша найсвятіша величність вельмишанобливо допомогла, і для цього край зuboжilого народу у місті Пряшеві, начебто центри цих 4-ох комітетів, не відмовиться заснувати новий єпископат, і вельмишанобливо заснує нову єпархію із сто тисячами душ, що не простягається більше, ніж 6

diderando vastitatem Dioecesis Munkacsinensis, quae ad 14 Comitatus longe (107) dissitos difusa est, cui Unus Pastor, seu Eppus regendae, providendae, et succurrendae sufficiens non est, quod nimirum Vra Mattas Sacra in Comitatu Sarosiensi civitate nempe Eperjesiensi (!) novum Eppatum erigere intendat. O sanctam! Salutarem! et Deo acceptissimam cogitationem Mattis Vrae prodit enim ex conscriptione ante 20 annos per piae reminiscendae Manuelem Olsavszky Eppum Munkacsinensem facta, quod nempe:

Loca pure Ruthena	Loca Mixta	Ecclesiae Parochi	Actuales	Confessionis Capaces
In Cottu Saros.				
N ^o 152	45	155	103	21626
Scepusiensi				
N ^o 13	30	13	11	17000
Gömöriensi				
N ^o 3	7	3	1	5000
Tornensi				
N ^o 3	10	3	3	4000
Abaujvarien.				
N ^o 17	67	25	15	5020

Quod autem numerus animarum per 20 annos in duplum accrescere potuerit naturae congruum esse merito admittere debemus consideratis itaque considerandis in 4 hisce comitatibus Saarosiensi quippe, Scepusiensi, Gömöriensi, et Tornensi si adhuc vicinae Parochiae vastae 5. in Dominio Lubloviensi existentes assummantur facile in his Comitatibus animarum Graeci - Ritus Catholicorum centum et octo millia numerari poterunt.

(108) Quod autem tanta multitudo haec suo proprio, et singulari Pastore, seu Eppo indigeat, nemo non videt cui magnae necessitati, si Matas Vra Sacra Clementissime succurreret, et populo huic tam vasto in civitate Eperjesinensi tanquam meditatio (!) horum Comitatum novum Eppatum erigere non dedignabitur, novam Dioecesim ex centum millibus animarum constantem, et ultra 6 miliaria se non extendentem Clementissime creaverit, et fundaverit,

милі. О яку велику заслугу здобуде ваша найсвятіша величність у всемогутнього Бога для себе і залишити безсмертну пам'ять свого найбільшого і могутнього імені на небі і на землі! Тому у такому випадку, коли божественна всемогутність допоможе, аби ваша найсвятіша величність заснувала цей новий єпископат, і щоб на Спіші ми 11 парохів підпорядкувалися юрисдикції цього єпископа, і щоб ми не були підпорядковані нашому власному і ритуальному мукачівському єпископові (звідки ми прийшли), після того як буде заснований цей новий єпископат. Перед престолом вашої найсвятішої величності я, словинський парох Василій Ямборський, знову і знову молюся і водночас залишаюся вірним підданим вашої найсвятішої величності та вічним прохачем у Бога.

Реляція того самого словинського пароха високій раді Високе королівське намісницьке рішення (109) пана патрона наймилішого!

Я намагаюся найуклінніше доповісти високій раді про те, що не так давно, декілька днів тому, моя скарга була передана високою радою його найсвятішій величності.

Після того як вона (скарга) була послана генеральному вікарію високопреподобному панові Павлу Ордоді, який претендував на вакантну посаду Списького єпископату, невдовзі той самий високопреподобний пан почав звинувачувати мене в обмані, що я подав неправдиву скаргу його величності, а потім почав засуджувати мене як єдиного списького пароха грецького обряду, тим часом, окрім мене, тут нараховується десять. Окремо він запросив до себе (парохів), і одним заявив, що треба послати скаргу високій раді, нарешті іншим сказав, щоб на підставі скарги вони підтвердили, що лише на сьомий день поточного місяця жовтня він потурбувався запросити усіх нас одинадцятьох спиських парохів грецького обряду саме на шановну Спиську консисторію.

Власне на цю консисторію я заздалегідь послав свою скаргу, неначе протест, що значиться під літерою «А», закликаючи своїх співбратів у Бозі, аби, таким чином, вони зняли свої

o quam grande meritum Mattas Vrae Sacrae apud Deum Omnipotentem sibi comparabit! et maximi et Praepotentis nominis sui Immortalem memoriam coelo, terraeque relinquet. Proinde pro casu illo, ubi Divina omnipotentia Mattem Vram Sacram Eppatum hunc novum erigere adjuverit, ut nos 11 in Scepusio Parochi hujus Jurisdictioni subijciamur, aut non futuro hoc novo Eppatu Eppo nostro proprio, et Rituali Munkacsinensi (:Unde venimus:) restituamur. Iteratis, iteratisque vicibus coram Throno Mattis Vrae Sacrae supplico, et una emerior. Mattis Vrae Sacrae Fidelis subditus, et perpetuus apud Deum exorator Basilius Iamborszky Parochus Szlovinkensis.

Ejusdem Parochi Szlovinkensis ad Excelsum Consilium Repraesentatio. Excelsum Regium Ltile Consilium (109) Domini Patroni Gratosissimi!

Humillime repraesentare cogor Excelso Consilio, quod praeteritis non ita pridem diebus posteaquam Instantia mea ad suam Mattem Sacram data ex Excelso Consilio.

Reverendissimo Dno Paulo Ordody sede vacante Eppatus Scepusiensis Generali Vicario submissa fuisset, mox idem Reverendissimus Dnus me imposturae insimulare, et quod ego falsam Instantiam ad suam Mattem dederim me arguere coepit dein singulum Graeci-Ritus Parochum Scepusiensem, quorum praeter me decem numerantur separatim ad se vocavit, et aliis fassiones ad Excelsum Consilium submittendas indictavit, aliis ex passion prolata, ut ita subscribant dixit tandem pro die 7-a modo Curretis mensis 8-bris nos omnes undecim Graeci Ritus Parochos Scepusienses ad faciem V. Consistorii Scepusiensis citare curavit.

Ad quod Consistorium comparendo ego praemisi quidem Instantiam meam quasi protestatione munitam hic sub Littera A. signatam in Dno Confratres meos hortando, ut ita fassiones suas adornent ne

скарги, щоб не заплямувалися порушеннями присяги, однак, незважаючи на все це, мої співбрати врешті-решт підтвердили свої скарги, які треба було подати високій раді.

Вже тому, щоб, тим часом, я повернувся до минулого, високопреподобний пан генеральний вікарій не зміг заідопити мене в жодному обмані (110), ані звинуватити мене в тому, що я подав неправдиву скаргу його величності, бо я послав скаргу моєму діючому отцю, славному панові Йозефу Керестурі для схвалення престолом його найсвятішої величності не іншого змісту як той, який значиться під літерою «Б». Власне, я передав своєму славному панові, аби він знову переглянув мою скаргу, хоч, якщо треба щось уточнити, то нехай уточнить, і, таким чином, якщо уточнив у цьому (змісті), тому що замість зазначеного мого імені подав одинадцять спиських парохів грецького обряду.

Однак не було допущено істотної помилки, бо якщо я був би зробив це сам, і без відома моїх співбратів подав би їхні імена у скарзі, яку треба було надіслати його найсвятішій величності, я не провинився б, бо на моєму боці є постійна згода моїх співбратів, яку, зазначену тут під літерою «Ц», подаю високій раді. І щоб справжніми словами передати зміст тої самої згоди, а зі свого боку кожен співбрат постійно надає мені свою згоду особливо усіма можливими і належними шляхами поширювати і захищати наш священний обряд, як лише буде потреба, або коли лише виникне більша необхідність, коли своїми власними очима бачу, що на Спіші священний грецький обряд пропадає. Це так, висока радо! На Спіші священний грецький обряд пропадає, бо латинські пани парохі, зневажаючи ухвали вселенської церкви і нехтуючи булли багатьох св. римських пап, усіма способами навертають людей грецького обряду на латинський, неначе грецький обряд не спасенний. Це підтверджують (111) цілі села, як-от села Брутівці, Захарівці, Тепличка, Огорна, Вишній Славків та Юрське. Усі ці села по праву були русинськими (українськими), і внаслідок того, що у згадані села не були допущені руські

in labem perjuriorum incidant, hac tamen nihil opitulante, Confratres mei ad subscriptionem fassionum suarum Excelso Consilio submittendarum processere.

Jam ergo ut ad priora tantisper revertar Reverendissimus Dnus Vicarius Generalis nullius imposturae me insimulare (110) neque quod falsam Instantiam ad suam Mattem dederim me arguere poterit, nam ego non alterius tenoris Instantiam quam hujus, qui hic sub Littera B. expressatus est Dno agenti meo spectabili Domino Josepho Kereszturi ad Thronum suae Mattis Scrmiae promovendam submisi, commendaveram quidem suae Dni spectabili, ut Instantiam meam revideat, etsi quae modificanda essent modificet, si itaque modificavit in eo, quod Loco specifici nominis mei undecim Graeci - Ritus Parochos Scepusienses inseruerit.

Verum nec sic erratum est, nam si ego ipse hoc fecissem et insciis Confratribus meis eorum nomina Instantiae, ad Suam Mattem Scrmam dandae inseruissem, non peccassem, militat enim pro me immutabilis consensus Confratrum meorum, quem hic Littera C. insignitum Excelso Consilio repraesento, et ut genuinis verbis Consensus utar, tribuitur mihi ex parte singuli Confratris immutabilis Consensus, vel maxime Sacrum Ritum nostrum omnibus possibilibus, et rectis viis promovendi, et defendendi, ubi ubi necessum fuerit, ubi autem major necessitas? quam dum corporeis meis oculis video, quod Ritus Sacer Graecus in Scepusio perit, ita est Excelsum Consilium! Ritus Sacer Graecus in Scepusio perit, quia homines Graeci Ritus Domini Parochi Latini Universalis Ecclesiae Constitutiones vilipendentes, et plurimorum S.S. Romanorum Pontificum Bullas Contemnentes, ad Latinum Ritum omnibus modis, quasi Ritus Graecus Salvificus non esset pertrahunt, Id testantur (111) integrae Possessiones, utpote Possessio Brutovecz, Zacharovecz, Tepliczka, Ohorna, Felső-Szálók, Iurszke, quae Possessiones omnes pure Ruthenicae fuerunt, et propter non admissos in dictas Possessiones esto praesentes Parochos Ruthenos omnes jam sequuntur Ri-

(українські) парохі, тому всі нинішні парохі уже сповідують латинський обряд. Так само ми мали на Спиші у містах і селах понад 30 місць, у яких проживали сотні й сотні русинів нашого обряду, а тепер навряд чи є хтось, бо латинські парохі переманили усіх. Зрештою, а тепер або якщо б якийсь русин вийшов з руської парафії, або тому що коли з належною необхідністю засобу і настанови зобов'язує когось його парох учитися для одержання знань, або коли на короткий час за його нагадуванням згідно з канонами не зовсім звільняє когось, безпідставно покараного, від суду розкаяття, або коли такий повертається до латинського пароха і негайно без усякого розслідування подарунками та нагородами заохочується змінити обряд. Отже, який у цих переслідуваннях і небезпеках спосіб і шлях? Напевно, не інакше, ніж щоб я звернувся до престолу його найсвятішої величності і найпалкішими проханнями вимагав, аби ми повернулися з нашими овечками, з русинами грецького обряду, які проживають у Гемерському і Торнському комітатах, у безпечне місце, кажу, в лоно справжнього нашого ритуального отця єпископа.

До того ж мої дорогі співбрати своєрідно пояснили релігію, тому що не зазнають від латинян жодних кривд, поважаються ними, і тому що добровільно хочуть залишатися під їхньою юрисдикцією, тому не розумію, на якій підставі вони змогли поступити таким чином. (112) Насамперед, якщо вони не зазнають ніяких кривд від латинян, якщо шануються ними, то чому всі подали скаргу, зазначену тут під літерою «Д», блаженній пам'яті високопоставленому князю архієпископові Миколаю Чакі? Чому подали скаргу, зазначену тут під літерою «Е», колишньому високопреосвященному єпископові Каролу Збишкові? Чому подали скарги, зазначені тут за померами 1 і 2 (у цій другій за номером 2 говорить, як вони своїми власними руками поставили свої підписи і вимагають повернення до свого ритуального єпископа), недавно померлому високопреосвященному єпископові зі Салбеєка. А, власне, слова цієї першої (скарги), зазначеної за номером 1, подані на мою скаргу йо-

tum Latinum. Habuimus etiam in Scepusio in Civitatibus, oppidis Pagis ultra 30 Loca, in quibus Centeni, et Centeni habitabant, Ritus nostri Rutheni modo vix aliquis apparet, omnes per Latinos Parochos perducti sunt, imo pronunc si vel aliquis Ruthenus, ex Parochia Ruthena eggre diatur, aut quia dum aliquem suus Parochus ad Condiscenda scitu necessaria necessitate medii, aut Praecepti adstringit, aut dum aliquem non debite dispositum e Tribunali Poenitentiae ad exiguum tempus pro sui reflexione secundum Canones, non absolutum dimittit, talis dum ad Latinum Parochum recurrit, illico citra omnem factam investigationem, ad transmutationem Ritus, cum donis, et Praemiis suscipitur, quis ergo in his persecutionibus, et periculis modus, et via? Certe non alia quam ut ad Thronum suae Mattis Scrae interpellem, et ardentissimis precibus expostulem, ut nos, cum oviculis nostris, quemadmodum cum Ruthenis Graeci-Ritus in Comitibus Gbmöriensie, et Tornensi existentibus factum est, ad tutum Locum, dico sinum veri Patris Episcopi nostri Ritualis reponamur.

Utro Chari Confratres mei elicuerunt fassiones, quod a Latinis nullas injurias patiantur, ab eis honorentur, et quod sub Jurisdictione eorum permanere ultro velint, quod quali formalitate facere potuerunt non capio (112). Si primo nullas injurias a Latinis patiantur, si ab iis honorantur Cur Unanimi Consensu dederunt Instantiam, ad Pientissimae memoriae Celsissimum Principem et Archi-Eppum Nicolaum Csaky hic sub Litt. D. signatam? quare dederunt ad Illmum quondam Carolum Szbisko Eppum Instantiam hic Littera E. signatam? quare dederunt Instantias hic N-o 1-o, et 2-o insignitas (:in qua sub N-o 2-o posita, sicut Nomina sua suis propriis subscripserunt manibus, ita ad suum Ritualem Eppum reditum petunt:) ad recenter emortuum ExIllmum Eppum de Szalbeek Cujus primae N-o videlicet 1-o signatae, partem autem ad Instantiam meam suae Mattis Scrae datam ad punctum videlicet 2-um inclusive, verba nempe haec: Unde saepe audire est cum Scandalo Aatholicorum, nos simpliciter de Sce-

го найсвятіший величності стосовно 2-го пункту включно такі: «Тому часто можна чути під час бешкетів протестантів, що на Спиші просто треба знищувати нас». Однак найуклінніше повністю подаю її (скаргу) високої раді. Щодо цих усіх скарг, то нехай згадають мої співбрати, що я відповів і яке ми отримали покращення. І, напевно, вони повинні погодитися, що я нічого не відповів, (бо) ніякого покращення (не було), крім того, що ясно видно з достовірних листів Збишка. Нехай пам'ятає про обряд та його становище, і крім слів, висловлених самими деякими каноніками: «Знайте, русини, що після десяти років, і сліду вашого не залишиться на Спиші». І на моїй парафії уже було сказано, що після моєї смерті більше ніколи (113) не буде грецького обряду, але буде латинський парох, де, однак, залишається 800 віруючих русинів, а невіруючих – 400.

Як до того уже вказувалось, що ми русини не знаємо кривд од латинян і вони шанують нас, однак якщо б я описав усе це, то повинен би написати (цілі) томи, а тепер, коли я змушений перейти до часткового, високої раді найуклінніше наведу тільки той чи інший приклад.

По-перше, наш вірний співбрат був пошанований, який коли з нагоди святої процесії захотів нести балдахин у Спиському капітулі, то йому латинські парохі сказали: «Іди геть, руський попе, ти не гідний з нами нести балдахин». Так трапилось також з іншим нашим співбратом, і притому з такої нагоди йому було сказано те (саме), що й раніше: «І не з нами, тому що ти є русин».

По-друге, після того як одному з наших шановному старому священику відомий латинський парох Георгій Шароші сказав: «Ти не є таким священиком, як я. (Адже) я є священиком, а ти тільки попом», то у присутності своїх братів на своїй конгрегації він закричав: «Я повинен піти до єпископа і отримати усіх руських попів для наймів». Після того як руський (український) парох під час важкої хвороби причастив свого русина за своїм обрядом, то той же латинський парох причастив того ж самого, (причому) того ж дня

pusio delendos“ inserui, modo vero eandem integram Excelso Consilio humillime repraesento. Ad quas Instantias omnes, reflectant se mei Confratres, quid responsi, quid meliorationis accepimus, et certo fateri debent, nihil responsi, nihil meliorationis praeter id, quod ex certis Litteris Zbiskianis luculenter patet, sit memor Ritus, et Conditionis suae, et praeter verba ex ore ipsorum nonnullorum Canonicorum prolata sequentia: „Sciatis Rutheni, quod post decem annos, nec vestigium vestri in Scepusio manebit“, prout de mea Parochia iam Conclamatum est, quod post meam mortem nunquam amplius (113) Graeci – Ritus sed Latinus Parochus futurus sit, ubi tamen Confessionis Capaces Rutheni 800 incapaces 400 reperiuntur.

Jam ut ultro demonstraretur, quod nos Rutheni a Latinis injurias non patiamur, et ab eis honorem tantisper ad particularia descendere cogor, verum si haec omnia describerem in volumina excurrere deberem, unum tantum alterumve exemplum Excelso Consilio humillime repraesentabo.

1-O Honoratus est Certus noster Confrater, qui ubi occasione Theophoricae Processionis in Capitulo Scepusiensi Baldachinum portare voluisset, dictum est illi a Latinis Parochis: recede Ruthene Popa, non es dignus nobiscum portare Baldachinum; taliter factum alteri etiam Confratri nostro, et quidem tali occasione cui dictum est, eas ab ante, et non nobiscum quia tu es Ruthenus.

2-O Certus Latinus Parochus nomine Georgius Saaros postquam uni ex nostris Venerando seni Sacerdoti dixisset: tu non es talis Sacerdos sicuti ego sum Sacerdos, tu es tantum Popa exclamavit coram fratribus suis in Congregatione sua, debeo pergere ad Eppum, et omnes Ruthenos Popas ad Arendam accipere. Idem Parochus Latinus, postquam Ruthenus Parochus suum Ruthenum Ritu suo in gravi infirmitate Communicasset, eadem die eundem ipsum Ritu suo Latino Communicavit. Idem alium Certum Ruthenum infirmum Communi-

за своїм латинським обрядом. Той же, бажаючи причастити іншого хворого відомого русина, сказав: «Причащаю тебе за священним грецьким обрядом». Тим часом причаста було дано у вигляді неквашеного хліба. А після того хворий схопив це (причастя) на язичі та віддав (його) латинському парохові (114).

По-третє, це сталося у Словенській Всі, бо коли у годину смерті відомий руський (український) католик висповідався латинським парохом, і оскільки він відмовився давати гроші за відрадження за латинським звичаєм, то був похований як осел (тому що за цвинтарем і селом).

По-четверте, у Завадській руській парафії були дві особи, які хотіли одружитися, але оскільки попали у важку ситуацію через близьку спорідненість, то за допомогою свого пароха вони повертаються у капітул і настійно домагаються дозволу на шлюб, але даремно. З огляду на це, ті дві особи відправляються у Налепково (Вонг-Ондреслін) до латинського пароха, змінюють грецький обряд на латинський і за допомогою налєпківського (вонгондрєслінського) пароха негайно одержують дозвіл, і він вінчає їх на велику шкоду власного пароха і Тридентинського священного собору. Однак цей незаконний акт прислужився не до ганьби, але до дуже великої похвали для налєпківського (вонгондрєслінського) латинського пароха.

По-п'яте, декілька років тому трапилося у Якловецькій парафії, що єдиний син батьків-єретиків, як католик, прийняв грецький обряд, а трохи згодом важко захворівши, кличе священника до себе. До нього з'явився отець францисканець Якоб і звертається до хворого: «Що ти хочеш?» На це хворий відповів: «(Я хочу) сповідатися». Францисканець каже: «Ти - русин, я не буду вислуховувати тебе, якщо не змінити грецький обряд на латинський». (Тоді) хворий відповів: «Я не зроблю цього, бо яку віру і обряд один раз прийняв, у такій (вірі) хочу померти. Але, якщо не хочеш вислухати мене, отче, то хоч помолися зі мною». Але він не захотів зробити цього, однак з бешкетами батьків-єретиків

care volendo dixit: do tibi Venerabile Graeci-Ritus interim fuit sub specie Azymi, quo infirmus in Lingua observato digito apraehendit (!), et Latino Parocho restituit. (114)

3-O Contigit Thót-falvae, quod ubi Cernus Ruthenus Catholicus in agone Constitutus, et Latino Parocho Confessus fuisset quia viaticum Ritu Latino summere renuit, asinina sepultura, (quia extra Coemeterium, et Pagum) sepultus est.

4-O In Parochia Ruthena Zavadkensi fuere duae personae Sacramentum Matrimonii inire volentes, sed quia Impedimento vetito Consanguinitatis laborabant recurrunt ad Capitulum medio Parochi sui Instantialiter pro impetranda dispensatione sed incassum pergunt proin Personae ille Vong-Ondreslinum, ad Parochum Latinum mutant Ritus Graecum in Latinum, illico accipiunt medio Parochi vong-Ondrisliensis dispensationem, et per illum copulantur in grande praedictum proprii Parochi et Sacro Sancti Consilii Tridentini, hic tamen illegalis actus non invituperium, sed maximam laudem Parocho Latino vong - Ondrislensi cessit.

5-O Paucos ante annos accidit in Parochia Iekelfalvensi Unicus filius Haereticorum parentum factus Catholicus Ritus Graecum assumpserat, paulo post in gravem infirmitatem incidens vocat ad se sacerdotem, comparuit ad eum Franciscanus Pater Iacobus dictus et mox alloquitur infirmum, quid vis? respondit infirmus Confessionem, dicit Franciscanus, tu es Ruthenus, ego te non exaudiam, nisi Ritus Graecum mutaveris in Latinum: hoc non, respondit infirmus, quam fidem, et Ritus semel assumpsi in eo mori volo: sed si me Pater exaudire non vis adminus mecum ores, sed nec hoc facere voluit, ast cum scandalo Haereticorum Parentum (115) infirmum dereliquit, et nisi Ruthenus Parochus accurrisset infirmus absque so-

(115) залишив хворого, і якщо б руський парох не прибiг, то хворий залишився б без духовної утіхи.

І це про частину (віруючих), приклади яких можна б навести безліч. Та вже слід трохи поміркувати, як на Спиші у центрі проживають русини, або як на них мало звертають увагу самі єпископи. Адже, крім того, як згадувалось вище, на наші прохання і скарги ми не можемо мати відповіді і допомоги від жодного єпископа. І це тому, бо у наших скаргах ми завжди жаліємось, що без усяких підстав латинські парохі не перестають наверхати наш руський (український) народ на (свій) обряд. Трапилося з нагоди канонічного візиту, коли побожно покійний високопреосвященний єпископ Салбек прибув у руську парафію села Койшова і місцевий парох сказав йому, що має 700 руських душ, а латинського обряду – 33 і додав, що йому не відомо, чи ці латиняни здійснили пасхальну сповідь, бо не хочуть приходити до нього ані на катехізис, ані на сповідь. Почувши це, єпископ обурився і почав голосно кричати на пароха, кажучи: «Отже, він не турбується про мої латинські душі, я призначаю католика, католицького пароха». На це йому руський парох відповів: «Високопреосвященний пане єпископе, єпископе наймиліший, я також є католиком». «Так, сказав єпископ, але сюди я призначаю латинського католика і для нього отримаю весь доход і віддам йому, а сам (руський парох) нехай робить зі своїми русинами, що хоче». З цього єпископського висловлювання хто не бачить зневажання і нещасливої долі русинів. (116)

Коли щиро найуклінніше подаю це високій раді та водночас найуклінніше на колінах прошу, щоб висока рада не відмовилася доповісти його найсвятішій величності і нам про нещасливу долю спиських русинів і щоб ми підпорядковувалися нашому ритуальному єпископові. (Адже), як згадувалось вище, подібно були підпорядковані гемерські і торнські (русини), які раніше перебували під архієпископською юрисдикцією і найласкавіше опікувалися. Через цю милість не перестану просити божу шанобливість за благополуччя і щасливу долю високої ради, як

latio spirituali mansisset.

Et haec in membris quorum plura innumera exempla adduci possent, jam paulisper considerandum venit qualiter in Capite Rutheni in Scepusio habeantur, seu in quali aestimis apud ipsos Eppos persistent praeterquam enim, ut praemissum est, quod a nullo Ep̄po ad Instantias nostras, et querelas responsum, et medelam habere valeamus, et hoc ideo, quia in Instantiis nostris semper querulamur, quod Parochi Latini absque omni ratione populum nostrum Ruthenum ad Ritus pertrahere non cessant. Contigit occasione visitationis Canonicae, ubi pie defunctus Excellmus Eppus Szálbeek venisset ad Parochiam Ruthenam Possessionem Kojsov Parochus Loci exposuit ei, quod habeat Animas Ruthenas 700 Latini vero Ritus 33 additque, quod sibi non constet, utrum hi Latini, Confessionem Paschalem peregerint, qui ad se nec pro Cathechisi, nec pro Confessione comparere volunt. His auditis exarsit Episcopus, et pleno ore clamare contra Parochum incepit dicendo: ergo non habet Curam mearum animarum Latinarum, ponam Catholicum, Catholicum Parochum. Cui ubi reposuisset Parochus Ruthenus: Excellentissime Dñe Eppe Praesul Gratosissime etiam ego sum Catholicus, ita est inquit, sed Latinum Catholicum huc ponam, et ipsi accipiam omnem proventum, et ei dabo, ipse autem faciat cum suis Ruthenis quod vult. Ex quo Praesuleo dicto quis non videt postpositionem, et postremam sortem Ruthenorum. (116)

Quae dum genuine Excelso Consilio humillime repraesento, simul humillime de genu supplico non dedignetur Excelsum Consilium miseram sortem Ruthenorum Scepusiensium suae Matti Sc̄rmae exponere, et nobis, ut Rituali Ep̄po nostro subjiciamur, sicut ut praemissum est, subjecti sunt Gömörienses, et Tornenses antea sub Iurisdictione Archi-Capitulari existentes, Gratosissime Patrocinari. Pro qua Gratia Divinam Clementiam interpellare pro incolumitate, et dextera fortuna Excelsi Consilii non desinam, prout et emorior. Excelsi Consilii Humillimus apud Deum exorator, et Capellanus

і залишаюся найуклінніший у Бозі прохач і капелан високої ради, словинський парох Василій Ямборський.

Скарга словинського пароха генеральному вікарію і шановному спиському капітулові

Високопреподобний пане генеральний вікаріє, уся шановна консисторіє і наймиліші пани прелати!

Здається, що справа набуває більшого значення, бо наш наймиліший прелат високопреподобний пан генеральний вікарій зволив наказати окремо викликати до себе цими днями всіх спиських парохів грецького обряду, за винятком мене одного, і бути присутніми сьогодні в шановній консисторії дійсно тільки 11, які мали (117) свої звичайні печатки. Причина цієї справи не інша, ніж моя скарга, подана його найсвятішої величності. Так є, шановна консисторіє, залежно від постійної згоди тих, підписи яких також підтверджені печатками, і з'являться перед престолом його величності, я подав скаргу його найсвятішої величності, підписану моїм власним іменем, а не (іменем) інших моїх співбратів (як їм подано), згідно з якою (скаргою) я підтриманий так само один вищезгаданою постійною згодою для захисту і відродження понівеченого св. грецького обряду на Спиші. Я хочу відповісти, бо не можна приховати правди і закривати фальшивими кольорами.

З огляду на це, найуклініше прошу, аби найдорожчі мої співбрати спиські парохі грецького обряду, особливо молодші, для яких ці справи не були відомі, не обтяжувалися у шановній консисторії прикрашеними релігіями та підписами. Зрештою, я вельми урочисто заявляю проти виникнення або випадково уже створених таких релігій та підписів, і найпобожніше закликаю моїх співбратів у Христі і в Бозі, аби не дійшли до жакливих порушень присяг. Нехай вони пам'ятають про постійну згоду чи захист нашого священного обряду, коли виникне потреба. Адже та моя скарта, яку недавно я подав його найсвятішої величності, дуже загальна, однак яку з точки зору обсягу та особи я намагаюся повернути, і зрозуміло поясню, що дало (це) підпорядкування нещасливому народові і малому спись-

Basilius Iamborszky Parochus Szlovinkensis.

Instantia Parochi Szlovinkensis ad Generalem Vicarium, et V. Capitulum, Scepusiense data.

Reverendissime Domine Vicarie Generalis totumque V. Consistorium Dni Domini Praelati Gratosissimii!

Grandioris momenti negotium subversari videtur, siquidem Reverendissimus Dnus Generalis Vicarius Praelatus noster Gratosissimus hisce diebus Graeci Ritus Parochos omnes Scepusienses singillatim excepto me Unico, in praesentiam sui citare, ac modo vero 11 omnes instructos (117) usualibus sigillis suis Coram V. Consistorio hodierna die comparere jubere dignatus sit. Cui rei causa non alia est, quam Instantia mea ad suam Scrmam Mattem data. Ita est V. Consistorium dedi dependenter ab immutabili Consensu eorum, quorum subscriptiones sigillis etiam roboratae coram Throno suae Mattis apparebunt, ad Eandem Scrmam Mattem Instantiam meo proprio, et non aliorum Confratrum meorum (:ut illis monstratur:) Nomine subscriptam, pro qua etiam solus ego stipatus praedicto immutabili Consensu pro defendendo, et reintegrando labefactato Ritu S. Graeco in Scepusio Respondere volo Veritas enim celari, neque adulterinis coloribus obnubilari poterit.

Peoinde ne Charissimi Confratres mei Parochi Graeci-Ritus Scepusienses vel maxime Iuniores, quibus negotia haec Cognita non sunt Fassionibus Coloratis, et subscriptionibus per V. Consistorium aggraventur, humillime supplico, imo contra fiendas aut fors jam factas tales fassiones, et subscriptiones sollemnissime protestor, et meos in xto Confratres in Domino pientissime hortor, ne in detestabilia perjuria labantur, sint memores immutabilis Consensus, seu super defendendo Ritu Sacro nostro ubi, ubi opus fuerit mihi dati. Instantia enim mea illa recenter ad suam Mattem Scrmam data valde generica est, quam tamen ad speciem numerum, et Individuum reducere conor, et clare demonstrabo, quid misero populo, et exiguo Clero Rutheno Scepusiensi adtulerit nostri V. Capitulo Scepusiensi Subjectio (118). Dein Thro-

кому руському (українському) духівництву та нашому шановному спиському капітулові. (118) Після того добровільно найуклініше звернемося з проханнями до престолу його найсвятішої величності про вельмишановну угоду, чи слід, аби, крім того, ми були підпорядковані шановному спиському капітулові, чи корисно, аби ми домоглися того, що найуклініше ми викладаємо і просимо у наших скаргах. Цим залишаюся з найвищою повагою. Найуклініший слуга і капелан шановної консисторії словинський парох Василій Ямборський.

Реляція того ж словинського пароха мукачівському високопреосвященному панові єпископу Андрію Бачинському

Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане голово для нас наймиліший і найдоброчивіший!

Глибше задумуючись над тим, скільки прихильників на Спиші священного грецького обряду знехтували цей же священний обряд і перейшли на латинський, не рахуючи сотні й сотні колишніх русинів, змішаних з латинянами і протестантами, то з великим душевним болем ми побачимо навіть більшу кількість цілих сіл, що декілька років тому були грецького (обряду), а тепер уже всі (села) є латинського обряду. Таким чином, ця руська (українська) церква на Спиші, стогнучи з Єрмією, дуже мало може сказати: голос у пустелі (на Спиші) був почутий, оплаканий, наповнений риданнями. Великий Рахель (Списька руська церква), оплакуючи своїх дітей, не хоче розради, тому що їх уже немає.

(119) Першою і основною причиною понівечення і занепаду цього священного грецького обряду у прихильників є те, що у святій східній церкві зберігається строгість звичайних постів. Вона найменше належним чином може зберігати святі пости, бо руський (український) народ, проживаючи на Спиші, внаслідок дуже великих своїх утрат, іноді навіть позбавлений необхідного хліба для підтримання свого життя, зокрема після того як латинські священники публічно вселили їй (церк-

num suae Mattis Sacrae ultroneo humillime interpellabimus, pro Clementissima decisione num oporteat nos ultro V. Capitulo Scepusiensi subjectos esse, vel expediat, ut id quod in Instantiis nostris humillime exponimus, et exoramus assequamur. Queis profundissimo cum venerationis cultu persisto. Venerabilis Consistorii, humillimus servus, et Capellanus Basilius Iamborszky Parochus Szlovinkensis.

Ejusdem Parochi Szlovinkensis Repraesentatio facta ad Excellmum Dnum Dioecesanum Munkacsinensem Andream Bacszinsky.

Excellentissime, Illustrissime, ac Reverendissime Domine Eppe Domine Praesul nobis Gratosissime Benignissime!

Profundiore mente recogitantes quanti Sacri Ritus Graeci in Scepusio asseclae, eodem Ritu Sacro derelicto, ad Latinorum transiverunt Sacra, non numeratis illis, Centenis, et Centenis, in opipidis, et Pagis, cum Latinis, et Aatholicis mixtis quondam Ruthenis, magno animi cum dolore, plures etiam integros Pagos, non multos ante annos Graeci, nunc jam Latini Ritus omnes conspiciamus, ita, ut pusillis Ecclesia haec in Scepusio Ruthena, gemens cum Ieremia indicare possit: vox in Rama (:Scepusio:) audita est, ploratus, et ululatus multus Rachel (:Ecclesia Ruthena Scepusiensis:) plorans filios suos non vult consolari, quia non sunt.

(119) Cujus Sacri Ritus Graeci in Asseclis ruinae, et desolationis principalis, et fundamentalis ratio est, Jejuniarum in Sancta Orientali Ecclesia observari solitorum rigor, quae sacra Jejunia cum Populus Ruthenus in Scepusio degens ob nimiam Plagae suae sterilitatem, nonnunquam pro sustentanda vita sua necessario etiam destitutus Pane, minime debite observare possit, super quo incusso sibi a Latinis praesertim Sacerdotibus publice scrupulo, indubietatem consequendae vitae aeternae coincidit, et ex eo

ві) неспокій стосовно цього. Безсумнівно, (руський народ) домагається постійно жити, і тому він переконаний, що легше може (перебувати) у латинському обряді і на радість латинян не так строго дотримуватися обов'язкового посту. (До речі), на їхній обряд він наворачтається так само. Якби строгість постів тут була поміркованою, то після відречення багатьох протестантів од своєї ересі під присягою, ми вже давно обійняли б католиків нашого священного грецького обряду. А тепер доводиться боятися, аби внаслідок строгості постів, ми не втратили і тих, яких ще маємо в нашому священному обряді.

Тому у цій дуже великій справі, оскільки десь у іншому місці не можна знайти допомогу (адже наша латинська милостива верхність намагається не поширювати наш обряд, але внаслідок недотримання постів руйнувати), від імені всього нещасливого народу грецького обряду, який проживає на Спиші, я найуклінніше шукаю захисту у вашій ексцеленції і на колінах прошу, нехай не зволить ваша ексцеленція, як істинний і справжній отець і наш єпископ, ласкаво і по-батьківськи розпорядитися, аби його списський народ грецького обряду споживав молочну їжу у часи постів з вищевикладених причин. (120)

До того ж я найуклінніше хотів повідомити вашу ексцеленцію, що минулого літа я подав скаргу його найсвятішій величності, справжню копію якої, що значиться під літерою «А», подаю тут, як додаток. Висока намісницька рада послала цю скаргу списському генеральному вікарію, який згодом за допомогою одного (пароха) запросив до себе наших парохів. Нарешті, водночас він викликав усіх з'явитися у консисторію. Власне, я завчасно послав свою скаргу шановній консисторії, що значиться під літерою «Б». Однак, коли вона не багато допомогла в тому, що сталося зі мною у тій же консисторії, те уже високопреподобний пан койшівський коад'ютор Шолтис частково виклав у своєму листі високопреподобному панові каноніку Пастелію. Після закінчення консисторії я подав свою реляцію високій намісницькій раді і навіть додаю цю реляцію у копії, що зна-

persuasus, facilius se posse in Ritu Latino non tam stricte ad Jejunium obligatum finem assequi ultimum cum applausu Latinorum, ad Riturum eorundem perducitur ita quidem: ut si rigor hic Jejuniorum lenitus fuisset, multos acatholicos abjurata Haeresi sua jam catholicos Ritus sacri nostri Graeci dudum amplexati fuissimus, nunc autem metuendum venit, ne et illos, quos adhuc in Ritu Sacro Nostro complectimur ob rigorem Jejuniorum amittamus.

Quare in negotio hoc praegrandi, cum alibi medelam invenire possibile non sit (Gratiosa enim superioritas nostra Latina Riturum nostrum non propagare sed propter Jejuniorum non obseruationem extingvere studet) ego nomine totius infelicis populi Graeci-Ritus in Scepusio degentis ad Excellentiam Vram humillime confugio, de genu supplicando non dedignetur Excellentia Vra tanquam verus, et genuinus Pater, et Praesul noster, populum suum Graeci Ritus Scepusiensem tempore Jejuniorum ex rationibus superius positis ad esum Lacticioniorum Gratiose, et Paternae dispensare. (120)

Ultero Excellentiae Vrae humillime significare volui, quod ego praeterita aetate dederam Instantiam ad suam Matrem Sacram cuius genuinam copiam Littera A. signatam hic accluseram substerno. Instantia haec per Excelsum Little consilium submissa fuerat Generali Vicario Scepusiensi, qui mox per Unum Parochos nostros ad se vocavit, tandem omnes simul ad consistorium citavit, ad quod comparando, praemisi ego quidem Instantiam meam ad V. Consistorium hic Littera B notatam; verum hac non multum opitulante quid mecum in eodem Consistorio actum sit, jam Rdus Dnus Soltisz Coadjutor Kojsoviensis per Litteram suam Reverendissimo Domino Pasztelyi Canonico ex parte exposuit. Finito Consistorio feci ego ad Excelsum Little Consilium Repraesentationem meam, quam Repraesentationem in genuinis suis paribus hic Littera C. signatam etiam adnecto, ad quam Repraes-

читься тут під літерою «Ц». На цю реляцію до цього часу я не отримав ніякої відповіді, однак од свого агента з Відня я недавно дістав листа такого змісту:

Вельмивисокопреподобний пане!

Коли від імені вашої славної і вельмивисокопреподобної домінації була вручена благальна скарга і у високій королівській раді (агент) планово поспілкувався з мукачівським високопреосвященим паном єпископом, то, звичайно, з того часу ще не поступило ніякої інформації, крім хіба тієї, аби разом з мною ваша вельмивисокопреподобна домінація терпеливо чекала на королівське найласкавіше рішення, яке, не сумніваюся, буде сприятливим. Найуклінніший слуга вашої вельмивисокопреподобної домінації Йозеф Керестурі в. р. У Відні, 20 грудня 1785 року.

(121) Цим листом, якщо він базується на правді, кинувшись у ноги вашої ексцеленції, найуклінніше благаю, нехай зволить ваша ексцеленція зробити те, чого вимагає прихильність істинної і справжньої батьківської ласки стосовно своїх дітей. На небі за цю велику милість очікуватиме вашу ексцеленцію винагорода, і, цілуючи святу правицю вашої ексцеленції, я залишаюся, Вашої ексцеленції найуклінніший у Бога прохач і капелан словинський парох Василій Ямборський. У Словинках, 7 березня 1786 року.

Лист кошівського коад'ютора високопреподобному панові Пастелію

Високопреподобний пане і патроне для мене завжди наймиліший і вельмишановний!

Я не хотів оминати сучасну спиську трагедію, що сталася в окрузі католиків грецького обряду, аби не показати вашій високопреподобній домінації: «Він також такий». Декілька років тому назад вельмивисокопреподобний словинський пан парох побачив, що наш священний обряд поступово починає занепадати, і настільки пригнічується, що всіма силами латинські пані намагалися поступово і поступово звсім знищити його на Спиші. На підставі цих фактів та актів він подав бла-

sationem ad hoc tempus nihil Responsi accipi, verum recenter Vienna ab agente meo tenoris sequentis Litteram acquisivi:

Admodum Rde Domine!

Cum cupplex Libellus nomine Admodum Rdae D. Vrae exhibitus cum Excellentissimo Domino Eppo Munkacsinensi via Excelsi Consilii Regii communicatus sit, inde vero informatio necdum advenerit aliud non super est, quam, ut Adm. Rda D. Vra una mecum Bgnam Resolutionem Regiam quam favorabilem futuram non dubito, patienter praestoletur etc. Adm. Rdae D. Vrae servus humilimus Iosephus Keresztury. m. p. Vienne 20 Decembr. 1785-o. (121)

Quae Littera si veritate nititur prostratus ad pedes Excellentiae Vrae humilime supplico, dignetur Excellentia Vra facere id, quod veri et genuini Patris Benignitatis in filios suos propensio exigit. Pro qua Gratia copiosa in Caelis Excellentiam Vram expectabit merces, et ego Sacram Excellentiae Vrae exosculando Dextram emorior. Excellentiae Vrae. Humillimus apud Deum Exorator, et Capellanus Basilius Iamborszky Parochus Szlovinkensis. Szlovinkae 7-a Marcii 1786-o.

Littera Coadjutoris Kojsoviensis ad Rdmum Dominum Pasztelyi data.

Reverendissime Domine, et Patrone mihi semper Gratosissime Colendisime!

Moderni tamporis Tragediam exortam cum Districtu Graeci-Ritus Catholicorum Scepusiensium praeterire nolebam, quin Rmae D.Vrae adaperirem: Est autem talis. Ante abhinc evolutos annos Admodum Reverendus Dnus Szlovinkiensis Parochus videndo sacrum Riturum nostrum incipere sensim deficere, et in tantum oprimi, ut poenitus eundem delere Dni Latini sensim, et sensim totis viribus ex Scepusio satagerent, porrexit supplicem Libellum ad suam superioritatem ratione istiusmodi factorum, et actorum,

гальну скаргу його зверхності, однак не отримав ніякого (122) рішення стосовно цього. Він склав і другу менш утішну скаргу подібного змісту, і тоді навіть отримав гарну винагороду від імені всього округу, бо звільнений з деканату, був затриманий у Левочі у отців-міноритів протягом трьох днів, і, крім того, йому було заборонено піти в іншу єпархію. Ці та інші такі акти і факти декілька років глибоко у серці з боєм зносячи, у місяці червні поточного року вищеназваний словинський пан парох подав благальну скаргу безпосередньо його величності Йосифу. II через пана агента Керестури, у якій виклав, по-перше, що внаслідок захисту священного обряду і скарг, що значаться під «А» і «Б» (які водночас у копії послав престолу величності), він зносить вищезгадану конфузю. І тому він найуклінніше наполягав і запропонував, аби найсвятіша величність шанобливо зволила заснувати новий єпископат, зокрема у Пряшеві, у протилежному ж випадку, щоб його найсвятіша величність передала керівництво цим Спиським округом прийшлому ритуальному єпископові. Отже, я вважав би, що вже своїм каналом ця скарга була відіслана Спиському шановному капітулові, бо для пошуку правди стосовно справи, коли у будь-якому випадку він був викликаний особисто сам, за винятком словинського пана, до генерального вікарія, то раніше прийшов у Репаш один з панів каноніків (123), захопивши із собою повний віз чудових продуктів і запросивши панів Дудинського та Орінчая на урочистий обід, і, таким чином, викликавши кожного (пароха), щоб під чистотою свідомості признався, чи немає чось проти зверхності, і так випереджуючи кожного, кожен підписав те, що з честю загалом приймається. Нарешті, був викликаний навіть мій дорогий тесть, і побачивши, що вже інші всі підписали, аби знову не вдаватись до негідного вчинку, він також підписав. Однак на 7 жовтня знову були викликані всі парохі цього округу, з якими так само мав з'явитися словинський пан (парох), і як кожен він мав при собі звичайну печатку, а тому який уже буде кінець, знав (лише) всевишній. А втім,

verum nullam (112) super eo accepit Resolutionem, minus consolationem, et secundam concinavit idmodi tenoris Instantiam, et quidem nomine totius Districtus, et eotum praemium accepit pulchrum, nam ex DEcanatu depositus Leutschovia apud P. Minoritas per triduum pro poena detentus, ac insuper prohibitus ne ad alienam Dioecesim passum facere praesumat. Haec et alia talismodi acta, et facta, ab aliquot annis cordiciter, ac dolenter ferens praenominatus Dnus Parochus Szlovinkiensis Mense Junio anni currentis porrexit supplicem Libellum directe suae Matti Iosepho II-o per Titt. Dnum agentem Kereszturi in quo exposuit I-o quod propter defensionem Sacri Ritus, ac Instantias sub N-o A, et B. praesentatas (quas aequae in paribus misit ad Thronum Mattis) superius memoratam patiatur confusionem. Et ideo Humillime institit projectumque fecit, quatenus Mattas Sacra novum Eppatum signanter Eperjesini clementer fundare dignaretur, sin minus, ut Rituali Eppo unde venerunt Districtum hunc Scepusiensem traderet sua Mattas Srma regendum. Hanc igitur Instantiam suo canali jam remissam esse ad V. Capitulum Scepusiense crediderim, quod pro indaganda rei veritate cum saltem privatim singulum citatus sit excepto Dno Szlovinkiensi ad Vicarium Generalem, praevis autem exivit Unus D.D. Canonorum (123) ad Repas accipiendum secum currum rebus ad culinam spectantibus oneratum, convocatis D. Dudinszky, Orincsay tractam fecit, et ita per singulum citando ut sub puritate conscientiae fateatur num aliquid habeat contra superioritatem, et ita singulum praeveniendo omnis subscripsit quod omnino honeste excipiat. Tandem citatus etiam meus D. Socer, videndo caeteros jam omnes subscriptos, ne abominationem denuo contrahat etiam subscripsit. Ast rursus pro 7-o 8 - bris citati omnes totius Districtus Parochi cum quibus etiam D. Szlovinkiensis comparere tenebatur, et ut quilibet provisus sit suo usuali Sigillo; hinc jam qualis finis futurus sit, superi norunt. Caeterum dum ulterioribus Paternis favoribus, ac Patrocinio Rmae D. Vrae me devoverem aestimatisimis Gratiis, praetiosissimis affectibus commendatus maneo, ac emorior, Rmae

коли я довірився подальшій батьківській ласці і захисту вашої високопреподобної домінації, то залишаюся наділений найдорожчою милістю і любов'ю і залишаюся для вашої високопреподобної домінації найнезначнішим з підлеглих Михаїл Шолтис, світський пресвітер Мукачівської рідної єпархії. Койшів, 6 жовтня 1785 року.

Інший (лист) того ж самого до нього ж

Високопреподобний пане каноніку, пане і патроне для мене завжди наймиліший і вельмишановний!

Зовсім недавно я попросив вашу високопреподобну домінацію звернутися до королівського найвищого трону (124) стосовно заснування нового єпископату нашого священного обряду, або після висвяченого прийняття високопреподобним словинським паном парохом повідомити, але оскільки у той час справа ще не закінчилася, я відклав на сьогоднішній день, аби, власне, повідомити вашу вищезгадану високопреподобну домінацію про кінцевий результат (одержаний у шановному капітулі).

Високопреподобний пан генеральний вікарій Ордоді призначив день зібрання 7 жовтня, на який зібралися парохі всього округу, і там же за загальноприйнятим звичаєм о 10 годині ранку на відкриті консисторій першим був запрошений словинський парох і протягом цілої півгодини він говорив про цю справу: чи з відома та згоди інших оточуючих панів (парохів) була подана вищезгадана скарга королівському трону. Цей відповів, що дуже мало правдоподібно, що від свого власного імені, бо про це ніхто не знав, той розкрив кривди та пригнічення його найсвятішої величності, про які ті (парохі) прекрасно знали, і також виступив з пропозицією, аби його величність засновала новий єпископат, у протилежному разі, щоб звільнила від ярма латинян і шанобливо передала керувати ритуальному єпископові, адже стосовно цієї справи не зовсім (зрозуміло) сказала про необхідну згоду інших братів у Христі, оскільки є очевидним, що кожному можна скаржитися і наполягати. Однак, тим не менше, їй же (величності) була подана благальна скарга

D. Vrae Infimus Clientum Michael Soltisz Almae Dioecesis Munkacsinensis Presbyter saecularis. Kojsov 6-a 8-bris 1785-o.

Alia ejusdem ad Eundem:

Reverendissime Dne Canonice Dne, et Patrone mihi semper Gratosissime Colendissime!

Nuperrime Rdissimam D. Vram incoepi de Instantia ad Altissimum Thronum (124) Regium pro erigendo novo sacri Ritus nostri Eppatu, vel receptione per A.R.D. Szlovinkensem Parochum promotam certiore reddere, ast quia eorum necdum res terminata fuerat, pro hodierno distuli die, ut finem (in V. Capitulo factum) praelibatae Rdsmae D. Vrae annunciarer, et quidem sequenti modo procedentem.

Diem comparitionis statutam fuisse per Rendissimum Dnum Vicarium Generalem Ordoy 7-am 8-bris pro qua totius Districtus Parochi convenire, ibidemque more solito hora 10-a matutina inchoato - Consistorio primus Dnus Szlovinkiensis Parochus vocatus, detentusque una solida media hora, hoc in negotio: num cum notitia, et consensu caeterorum Dominorum Districtualium porrecta sit praefata Instantia ad Thronum Regium? qui repositus minime verum illum suo proprio nomine, nemine sciente, Injurias, ac oppressiones illis per belle notas suae Matti Scrae detexisse, atque Projectum fecisse quatenus sua Mattas novum fundaret Eppatum, sin minus a Iugo Latinorum liberaret, ac Rituali Eppo regendos clementer traderet, ad quam rem consensum aliorum in Xto Fratrum necessarium haud judicaret quoniam conqueri, et Instare omni licitum sit, manifestum esse. Nihilominus tamen productus eidem fuerat supplex ipsius Libellus nomine omnium Districtualium Concinnatus, quod factum graviter tulit Consistorium. Eundem absque scitu aliorum praesumsisse tanta mo-

його самого (словинського пароха), а була написана від імені всіх окружних (парохів). І цей факт важко перенесла консисторія, що він же без відома інших (парохів) міг поступити таким чином. Побачивши свою (125) скаргу, подану від імені всієї конгрегації, словинський парох заціпенів. Він заявив, що, коли ніхто не знає, що від власного імені він подав скаргу до трону, то про цей факт і я сам можу бути свідком, що, коли ніхто не знає, що від свого власного імені тільки він подав (скаргу). Адже в той час словинський (парох), безпосередньо знаходячись у мене, дав мені таємно прочитати, і, власне, розпочав таким чином: «Я, нижчепідписаний, у свої 72 роки і т.ін.» Як могло змінитися це, невідомо, якби випадково агент чи вони самі не захотіли його налякати. Коли, кажу, півгодини він сам говорив про справу, то, нарешті, були запрошені всі (інші), до яких звернувся вікарій, чи з відома і згоди (їх) словинський пан (парох) подав скаргу його величності, але всі відповіді, що ніхто не знав (про це). Отже, словинський пан (парох) зазнає кривди, і тому ще раз вдається до такої великої трагедії. І тоді він ревно (говорив) як про свої власні кривди, так також про (кривди) свого пана тестя, і, нарешті, самого народу, (а також про те), що цілі руські (українські) села (латинські парохі) на вернули на свій обряд і намагалися його (слов'янський обряд) повністю викоренити, оскільки якщо б привели до себе одного русина, то більше цінують, ніж якщо б на вернули еретика. І, таким чином, після того як, власне, словинський пан (парох) детально висловив свої думки, йому було дано відповідь, що вже він порушив цю справу і відповідно не було ніякої підстави знімати такий великий галас. Після цієї розмови пан декан Дудинський публічно звертається до словинського (126) (пароха): «Він бачить, каже, бачить, як наважився зробити це без мого відома». Навівши слова декана, я негайно підняв увесь капітул проти нього, що є таким великим противником миру та ін. Після цього вже до 7 (жовтня) звинувачується і водночас викликається для підтвердження підписаного імені репась-

vere. Vodendo suam (125) Instantiam Dnus Szlovinkiensis nomine totius Congregationis datam obstupuit. Protestatusque est, cum nemine sciente suo proprio nomine dedisse Instantiam ad Thronum Mattis. Cujus facti, et ego ipse oculatus possum esse testis eum nemine sciente suo proprio nomine dedisse tantum. Nam illo tempore recte Szlovinkiensis apud me essendo sub Rosa mihi legendam communicavit, et quidem modo sequenti inchoatam: Ego infrascriptus aetatis meae 72 annorum et Quomodo haec mutari potuerit nescitur, nisi forte Agens, vel soli ad illum terrendum variassent. Dum inquam media hora solus reservatus fuisset, tandem vocati omnes, quos allocutus est Vicarius, an cum noticia, et consensu Dominus Szlovinkiensis dederit Instantiam ad suam Mattem, sed repositum fuit ab omnibus nemini notum fuisse. Quam igitur injuriam habet Dnus Szlovinkiensis, quod tantam Tragaediam iteratis vicibus excitaverit. Et tunc zelose injurias tam suas proprias, quam etiam Domini Soceri mei factas, ac denique ipsius Populi, quod integerrimos Pagos Ruthenicos, ad suum pertraxerint Riturum, et non alterius rei, quam extirpationi studeant, quia si unum Ruthenum ad se pertrahant pluris aestimant quam si Haereticum converterent et ita solide perorante Dno quippe Szlovinkiensis repositum eidem est, ista jam transivisse, ac per consequens nullam rationem fuisse tantam excitandi turbam. Finito istiusmodi sermone Dnus Dudinszky Decanus publice alloquitur Szlovinkiesem (126) videt inquit videt, quomodo ista ausus est facere sine meo scitu. Prolatis verbis Decani totum Capitulum strenue contra eum insurrexi eum esse tantum turbatorem pacis etc. His finitis interrogatur ac simul vocatur pro obligatione nominis jam ante 7-am subscripti D. Sirila Parochus Repasiensis, an sit passus aliquem dishonorem, Injuriam a sua superioritate, et an velit permanere? reposuit eum omnino, omnem honorem, ac aestimationem habere, ac per consequens, eum nolle sub aliena Jurisdictione esse; vocatur ergo pro obsigillatione, et publice legitur ejus subscriptio cifrinosate, et per longum latum. Quod ego infrascriptus, nullum dishonorem passus sum, sed omnino honeste excipiar, et ideo me

кий пан парох Сірила, чи він знавав якоїсь безпідставної кривди від його зверхності і чи хоче наполягати на цьому. Загалом відповів, що він має всіляку шану і повагу, і відповідно, що він не хоче бути під чужою юрисдикцією. Отже, він викликається для поставлення печатки і публічно зачитується його субскрипція (звинувачувальна заява) красиво і дуже докладно: «Що я, нижчепідписаний, не знавав ніякої непошани, але загалом гідно приймаюся, і тому хочу тут залишитися». Нарешті, словинський пан (парох) дійшов висновку, що він повинен був зробити це із злопам'ятності та ненависті. Почувши про це в кінці, словинський (парох) болісно переніс і після закінчення консисторії, він звертається до нього: «Чи ти пам'ятаєш, аби колись я зробив тобі щось, що ти наважився проти мене свідчити так (неначе це правда)». Власне, той оправдувався таким чином: коли він був викликаний для субскрипції (підпису) імені і водночас його запитали, чи він знає про вищезгадану скаргу, то відповів найменше. І протягом подальшої розмови сказав таким чином: «Той повинен був випадково зробити це з якоїсь злопам'ятності і ненависті». Отже, навіть ці слова, йому було наказано додати те саме. Після цього точно так було запитано пана декана, чи є він задоволений і чи хоче залишитися, (той) ледве почув наведені слова і вже дав позитивну відповідь, кажучи: «Я, сказав, хочу залишитися тут і нічого не робити». А після цього був названий пан Андрейкович, і він довірив себе подальшим милостям. «Я добровільно (127) також довіряюся милостям і найдорожчим ласкам наймилішої зверхності». Після закінчення засідання консисторії вищезгаданий пан Андрейкович зустрівся з отцем Інокентієм Вілецькі (цей не був викликаний разом зі мною), якому поза консисторією негайно сказав: «Його патерство підтримує свого старика, але від них найлюб'язніше ... відмовляється, тому що я завжди був нещасливим». Йому отець Інокентій відповів: «Зрештою, ти є найщасливіший». Не зрозуміло, чому подібним чином пан Гулович і липницький пан Орінчай на запитання відповіли, що, звичайно,

velle hic permanere. Tandem conclusit hoc Dnus Szlovinkiensis ex rancore, et odio debuit facere, terminis his auditis dolenter tulit Szlovinkiensis, et finito Consistorio alloquitur eum: meministi ne me tibi aliquando fecisse quidpiam quod ista contra me (tanquam vera) ausus sis testari, ille quidem se excusavit sequenti modo, dum vocatus fuisset pro subscriptione nominis, ac simul interrogatus, num de praefata sciret Instantia reposuit minime, et ita inter ulteriorem sermonem edixit; forte ille hoc ex aliquo rancore, et odio facere debuit, his itaque prolatis verbis jussus est eandem etiam apponere. Post hunc Interrogatus aequae Dnus Decanus, num sit contentus ac velit permanere, vix verba audivit prolata jam affirmativam dedit, dicendo: ego inquit hic volo manere, et nullas pergere. Post istum Dnus Andrejkovics nuncupatus, et is ulterioribus Gratiis sese commendabat. Ego ultroneo (127) etiam me Gratiis, ac pretiosissimis Favoribus Gratosissimae superioritati commendo. Finita sede Consistoriali praefatus D. Andrejkovics convenit cum P. Innocentio Vileczky (qui nec est una mecum citatus) Cui statim extra Consistorium dixit. Iuvat sua Paternitas suum senem sed ab istis charissime ... desistat, quia ego semper infelix essem, cui reposuit P. Innocentius, imo felicissimus. Ratio non quaerebatur quare, simili modo D. Gulovics, D. Orincsay Lipnikiensis, ad interrogata respondere, videlicet quod honeste tractentur, nullum dishonorem patiantur, sed omnino omnem amorem a sua superioritate experiantur. In medium producitur etiam Administrator Osturnensis P. Bradacs qui dum interrogatus fuisset, an sit contentus reposuit, quod meam attinet Personam conqueri haud possum, quod nullam aestimationem habeam, quod ipsum etiam subscripsit. Sed meo vili Iudicio sat male fecit, quis hic nullus debuit suam propriam Personam respicere, sed ruinam Ritus Sacri Graeci, prout id ipsum Pater Innocentius eo tum ibi praesens, illi obtrusit coram Consistorio.

вони гідно трактуються, не зазнають ніякої непошани, але загалом мають всіляку любов од своєї зверхності. Публічно представляється також остурнянський адміністратор отець Брадач, який на запитання, чи є задоволеним, відповів: «Що стосується моєї особи, то я не можу жалітися, що не маю ніякої поваги». Це саме також він підписав. Але, на мою думку, він досить погано поступив, бо тут жоден не повинен був брати до уваги свою власну особу, а за непад священного грецького обряду. Власне, те саме тоді там присутній отець Інокентій нав'язав тому у присутності консисторії.

Молодий пан Канюк, якщо і підписав, але, однак, за наказом. Кажуть, що він не досить (багато) відповів. Нарешті, на допит був покликаний вельмипреподобний пан мій тесть, який на запитання, чи хоче залишитися, прямо не відповів, але раніше розповів про свої кривди, конфузії та пригнічення, що несправедливо і невинно заподіяла йому його зверхність, і ані не заперечуючи, і (ані) менше стверджуючи, дав згоду, кажучи: «Я, сказав, і не говорю, що не хотів би, не дуже хотів би залишитися, але як вирішить його найсвятіша величність, щоб разом з нами стала шанобливо вирішувати». (128) Почувши цю відповідь, вони найменше були задоволені, однак один з панів каноніків за прізвиськом Молнар сприйняв його слова і похвалив, що загалом той же добре відповів, бо також нам сказав: «Як вирішить його величність, так і буде». Нарешті, вимагалася думка і пана Вега. Кажуть, що він дав таку відповідь: «Я не знаю, до якої єпархії належу, бо на Спиш мене викликали з Мукачівської (єпархії). Але навіть я висловлюю таку думку: як його величність зволила з нами вирішувати, так нехай і буде». Зате він дійшов висновку: «Але навіть якщо я є з Мукачівської (єпархії), однак хочу залишитися тут». Отже, закінчивши запитання та відповіді на підтвердження імен, високопреподобний Віталіс, що раніше був каноніком, аби вирішити цю справу у рідних стінах, (дійшов висновку), що звідси може вийти добрий і спасенний кінець. Він закликав усіх, аби жили у мирі та

D. Kányuk Iuvenis et si subscripsit, sed tamen ad nutum fertur satis non respondisse. Tandem A. R. D. Socer meus in arenam vocatus, qui dum interrogatus fuisset, an permanere velit, directe ad interrogata haud respondit, verum prius injurias suas. Confusiones, ac oppressiones injuste, ac innocenter sibi a sua superioritate factas, dum iisdem detexisset, ne negative, minus affirmative consensum praebuit, dicendo: Ego inquit nec dico quod nolim, minus quod velim permanere, sed prouti suae Majestati Sacratissimae visum fuerit nobiscum clementer disponere ita (128) fiat. Hoc audito Responso minime contenti verum unus Dominorum Canonicorum cognomine Molnár assumpsit verba ipsius laudando eundem omnino bene respondisse, quia etiam nobiscum inquit qualiter disposuerit sua Matas, ita fiet Demum exposcebatur mens, et quidem D. Veh. Is responsum dedisse fertur tale. Me nec scire cujus sim Dioecesis quia ad Scepesium evocatus sum ex Munkacsinensi. Sed etiam me tale sentimentum ferre, prouti sua Matas nobiscum disponere dignata fuerit, ita fiat. Concluit autem: sed etiam si sum Munkacsinensis, tamen hic manere volo. Finitis ergo ad interrogationes responcionibus, ac nominum obsigillationibus, Rendissimus Vitalis antea a latere Canonicus perorat, coram Consistorio quatenus res ista inter Parietes Domesticos, unde bonus, a salutaris finis sequi posset, suffocaretur. Hortando singulos, quatenus in pace, Caritate prout Dispensatores Mysteriorum Dei decet viverent. Finita p̄fata exhortatiuncula D. Szlovinkensis eidem ad ista

любіві, як личить правителям тайств Господа. Після вицезгаданих спонукань йому ж на ці його слова словинський пан (парох) дав таку відповідь: «Тоді (лише) повірю у добрий і спасений у майбутньому кінець, коли повернете нам наші цілі села, навернені на свій обряд (не знаю на якій підставі) і звільнені від вашого ярма і відпустите (їх) під юрисдикцію нашого ритуального єпископа (звідки ми прийшли туди повернімося), то негайно (настане) добрий кінець і буде мир між нами, і оскільки для мене не достатньо (одного) факту, то заявляю, що я хочу знову звернутися до найвищого королівського трону. Ці факти словинського пана (пароха) на консисторії під час (його) заяви знову публічно проти нього використав декан, кажучи: «Та хто призначив вашу домінацію захисником обряду?» І це є те, що на сьогоднішній день я вирішив написати вашій високопреподобній домінації для повнішого знання (про справу). А між іншим, добровільно і найсильніше доручаю себе милостям і найдорожчим ласкам, і залишаюся найнезначнішим з підлеглих вашій високопреподобної домінації Михайл Шолтис, пресвітер Мукачівської рідної епархії. Койшів, 20 жовтня 1785 року.

ipsius dicta responsun praebuit sequens. Finem bonum ac salutarem, tunc futurum credo si nobis integerrimos pagos nostros ad suum Ritum (ignoro qua auctoritate) pertractos, restitueritis, a Iugo vestro liberatit, et sub Iurisdictionem Ritualis nostri Eppi (Unde venimus illuc redeamus) dimiseritis, illico finis bonus ac pax inter nos erit, et quia mihi satis non est factum declaro me rursus velle ad Altissimum Thronum Regium appellare. Haec facta Dni Szlovinkiensis coram Consistorio declaratione, denuo publice contra eum insurrexit Decanus, dicendo: Et quis D. Vram constituit Ritum defensorem. Et ista sunt quae pro uberiori notitia Rmae D. Vrae exarare hodierno die statui. Et interea Gratiis, preciosissimis favoribus ultronee nemet impensissime devovendo comendatus persisto, ac emorior. Rmae Vrae Infimus Clientum Michael Soltisz A. D. M. P. Kojsov 20-a 8-bris 1785.

* Розшифровка та переклад латинського тексту: Михайло Орос.

R e s u m é

Mychajlo Lučkaj

Historia Carpato-Ruthenorum

V piatom zväzku Dejín karpatských Rusínov M. Lučkaja sa hovorí hlavne o udalostiach, ktoré sa odohrali na Spiši (Slovensko) a Zakarpatsku od polovice 18. do začiatku 19. storočia. Okrem otázok, týkajúcich sa cirkevných dejín, obsahuje tento zväzok celý rad faktov, ktoré charakterizujú spoločensko-ekonomický, politický a kultúrny život teritória.

Р е з ю м е

Михайло Лучкай

Historia Carpato-Ruthenorum

В пятом томе «Истории карпатских русинов» М. Лучкая приводятся главным образом события, происходившие в регионе Спиш (Словакия) и Закарпатье во второй половине XVIII и в начале XIX веков. Кроме вопросов, касающихся истории церкви, этот том содержит целый ряд фактов, которые характеризуют общественно-экономическую, политическую и культурную жизнь указанной территории.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Mychajlo Lučkaj

Historia Carpato-Ruthenorum

Im fünften Band der Geschichte der Karpaten-Ruthenen von M. Lučkaj werden insbesondere die Ereignisse erwähnt, die sich seit der Hälfte des 18. Jahrhunderts bis Anfang des 19. Jahrhunderts in der Zips (Slowakei) und im Karpatenland ereignet haben. Nebst Fragen, die die Geschichte der Kirche betreffen, enthält dieser Band eine ganze Reihe Fakten, die das gesellschaftliche, ökonomische, politische und kulturelle Leben auf diesem Territorium charakterisieren.

Науковий збірник
Державного музею українсько-руської культури
у Свиднику № 20

✦ **EXCO** s.r.o., Požiarnická 15
080 04 Prešov
tel./fax: 091/725061

Відповідальний редактор Богдана Марець

Друкував ✦ **EXCO** s.r.o.

ISBN 80—967433—4—1

**Vedecký zborník
Štátneho múzea ukrajinsko-rusínskej ku
vo Svidníku č. 20**

◆ **EXCO s.r.o.**, Požiarnická 15
080 04 Prešov
tel./fax: 091/725061

Zodpovedná redaktorka Bohdana Marecová

Tlačil ◆ **EXCO s.r.o.** v Prešove

ISBN 80—967433—4—1

Historia Carpatho-Ruthenorum V/2, Михайла Лучкая
(Lutskay M., Historia Carpatho-Ruthenorum in Hungaria Sacra, et
Civilis, Cassoviae, 1843)
Науковий збірник Музею української культури у Свиднику, 21,
Пряшев, 1998, стр. 51-141

ПЕРШОДЖЕРЕЛА

«HISTORIA CARPATHO-RUTHENORUM» МИХАЙЛА ЛУЧКАЯ (1789-1843)

ІСТОРІЯ
МУКАЧІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ,
УКЛАДЕНА
ІВАНОМ ПАСТЕЛІЕМ,
СТАРШИМ НАСТОЯТЕЛЕМ
МУКАЧІВСЬКОГО КАПУЛУ,
А ВИДАНА

МИХАЙЛОМ ЛУЧКАЄМ,
ЛУККЬСЬКИМ ПРИДВОРНИМ
НАСТОЯТЕЛЕМ

HISTORIA*
DIOECESIS MUNKATSIENSIS
CONCINNATA PER
JOANNEM PASZTELYI
PROPOSITUM MAJOREM
CAPITULI MUNKÁTS[IENSIS]
EDITA VERO PER

MICHAELEM LUTSKAY

PROPOSITUM AULICUM
LUCENSEM.

ДРУГА ЧАСТИНА
П'ЯТОГО ТОМУ

TOMUS V.
PARS II.

* Розшифровку та переклад латинського тексту здійснив Михайло Орос,
а німецькомовних вставок – Микола Зимомря.

ЗМІСТ СКАРГИ ВІД ІМЕНІ ДЕЯКИХ
СПИСЬКИХ ГРОМАД ГРЕЦЬКОГО
ОБРЯДУ, ПОДАНОЇ У ПРЯШЕВІ
ІГЛЯНСЬКИМ
(ГУНДЕРМАРСЬКИМ)
КОАД'ЮТОРОМ МИХАЇЛОМ
КАНЮКОМ АВГУСТІЙСЬКОМУ
ІМПЕРАТОРОВІ:

CONTEXTUS INSTANTIAE NOMINE
NONNULLARUM GRAECI RITUS
COMUNITATUM SCEPUSIENSIIUM
AUGUSTISSIMO IMPERATORI PER
COADJUTOREM
HUNDERMARKENSEM MICHAELEM
KANYUK EPERJESSINI
PORRECTAE

«Ваша величність!»

Euer Majestät!

Нижчепідписані греко-католики покірно просять вашу величність зважити на утиски з боку Списького комітату, його духівництва та юрисдикції, щоб їх ласкаво звільнити і водночас так підпорядкувати справу, аби вони далі підлягали мукачівському греко-уніатському єпископові, прагнучи бути залежними від нього ось з яких причин:

Unterzeichnete Griechisch Katholische bitten Euer Majestät fußfällig, selbe von den Unterdrückungen des Zipser – Komitats und dessen Geistlichkeit deren Gerichtsbarkeit jetzo unterworfen sind, allergnädigst zu befreien und zugleich anzuordnen, daß sie weiter unter dem Griechisch – Unierten Bischof zu Munkatsch stehen und von demselben abhängen möchten aus folgenden Ursachen:

По-перше, оскільки згідно із законами краю, справедливості й природи кожної релігії є найкраще, аби кожна релігія також мала свого відданого керівника, якому вона повинна бути підлеглою і ним керуватися. А тепер:

1. Weil es denen Landes Gesetzen, der Billigkeit, und der Natur einer jeden Religion gemäß, und am schücklichsten ist, daß eine jede Religion auch ihr zugethane Vorsteher habe, denen sie gehorchen und von welchen sie regiert werden soll. Da nun

По-друге, закони кожної діючої у краї релігії дозволяють мати своїх настоятелів або ж єпископів; тому подібне бажав би також кожний греко-католицький священик бути підданим нікому іншому, як власному (єпископові).

2. Die Gesetze einer jeden im Lande Statt habenden Religion auch ihre Oberen oder Bischöfe zulassen, so wünscht daher auch ein jeder Griechisch – Katholischer Priester keinen anderen, sondern nur seinen eigenen unterworfen zu seyn.

По-третє, є греко-католицький народ, який від часу, коли він був підпорядкований юрисдикції Списького (130) капітулу, день у день під всяким приводом відвертався католицькими душпастирями від грецької уніатської релігії, начебто зараз вважалися такі душі еритичними, як це мало місце кілька років тому в переважній більшості сіл з греко-уніатськими мешканцями, що проживають у Захарівцях, Брутівцях, Гельниці, Павлянах, а останнім часом також в Іглянах (Маєрці), Юрському і Опатці.

3. Ist das Griechisch – Katholische Volk seit der Zeit als es der Gerichtsbarkeit des Zipser (130) Kapitels unterworfen ist von Tag durch die Katholischen Seelsorger unter Allerley Vorwand von der griechisch unierten Religion, als wenn solche einer ketzerischen Seele gleich anzusehen wäre, abwendig gemacht worden, wie es vor einigen Jahren in den meistens aus Griechisch unierten Einwohner bestehenden Dörfern Zacharocz, Brutocz, Hnilecz, Pavlian und jüngstens in Majerka, Jurszke, und Opotz geschehen ist.

По-четверте, прилучені до католицької парафії греко-католики, що проживають у місці матірної церкви, змушені платити десятину зі свого врожаю

4. Müssen die der Katholischen Pfarre Affilierte, oder in den Ort der Mutter Kirche wohnende Griechischunierte, dem katholischen Pfarrer, bey dem sie weder

католицькому пастору, у якого вони на Великдень ані не сповідаються, ані не причащаються, а Слово Боже хіба чують від шести до семи разів на рік. В той час як їхній власний священик, який вимушений скорочувати їм службу, що викликає біль у нижчепідписаних, бо ж духовні вигідні місця і бенефіції католицького пастора не можуть іти в жодне порівняння.

По-п'яте, коли нижчепідписані в своїх церковних справах звертаються до Списького капітулу, то їх відправляють без всякої відповіді, як це сталося також минулого року; зокрема, прилученим родинам до католицького пастора в (селі) Юрському було відмовлено у проханні, аби вони могли приєднатися до їхнього власного священика.

По-шосте, за цієї юрисдикції прокралось уже багато зловживань у церкві нижчепідписаних, частково внаслідок надання індульгенції у минулому (131) році та відпущення гріхів, до чого грецькі церкви зовсім не мають звичку, і водночас за це вони змушені внести від кожної церкви 2 рейнські флорини, частково ж внаслідок відмінності у відправі богослужіння; деякі зловживання є для нас найбільшою прикрасою, а торгівля полотном на Спиші мандрівними схизматиками викликає гнів. Нарешті, якщо нижчепідписані не будуть підпорядковані відданому керівникові їхньої релігії, то тих, які ще мають свого власного священика, спіткає така ж доля, як і вже (спіткала) прилучених до католицьких пасторів. Нарешті:

По-сьоме, на Спиші є ще більше священиків, наприклад, у Торисках, Нижньому Репаші, Ольшавиці, Словинках, Порачі, Завадці, Гельцманівцях, Койшові, які разом з усім іншим руським (українським) народом однаково бажають, аби бути відокремленими від католицьких латинських пасторів. Тільки вони самі ще утримуються під різним приводом висловлюватися про такого свого теперішнього священика.

Але таємне могло б дуже легко і найвірніше бути висвітленим, коли б доручити скласти помірковану депутацію

oesterlich beichten noch communizieren, und das Wort Gottes kaum sechs- bis siebenmal jährlich hören, den Zehendt von ihren Früchten entrichten. Da in dessen ihr eigener Pfarrer, der ihnen dienen muß bekürzet wird welches die Unterzeichneten um so mehr schmerzet, da die geistlichen Pfründen und Beneficien der Kathol. Pfarrer, in gar keinen Vergleich kommen können.

5. Wenn Unterzeichnete in ihren Kirchen Angelegenheiten sich an das Zipser Kapitel wenden, werden sie ohne allen Bescheid abgefertigt, wie es auch in vorigen Jahr, denen einen Kathol. Pfarrer affilierten Familien zu Iurszke, in Ansehung ihrer Gesuchs, daß sie ihren eigenen Pfarrer affiliert werden möchten, wieder fahren ist.

6. Haben sich unter dieser Gerichtsbarkeit schon viele Müßbräuche in die Kirche der Unterzeichneten eingeschlichen, theils durch die in vorigem (131) Jahre ertheilten Indulgentien, und bläße, welche dem an dergleichen Abläße die griechische Kirche gar nicht gewohnt ist und zugleich dafür von einer jeden Kirche 2 Rfl. erlegt werden müssen, theils aber durch die Verschiedenheit in Abwartung des Gottedienstes, welche Müßbräuche uns zu größten Kränkung, denen aber nach Zips, wegen des Leinwandhandels reisenden Schismatikern zum Aergerniß gereichen. Endlich, wenn Unterzeichnete nicht einem ihrer Religion Zugethanen Vorsteher untergeordnet werden, so stehet denjenigen, welche noch ihre eigenen Pfarrer haben, ein gleiches Schicksal, als die schon den katholischen Pfarrern affilierten betroffen, bevor. Ansonsten.

7. Sind noch mehrere Pfarrer in Zipsen, als die Thoriszka, Also-Repas, Ol-savicz, Szlovinka, Poracs, Zavadka, Helczmanocz, Kojso welche samt den Übrigen ganzen Ruthenischen Volk, ein gleiches Verlangen tragen, von denen Katholisch Lateinischen Pfarrern absondert zu seyn. Allein solcher zu äußern werden selbe von ihren dermaligen Pfarrer, durch mancherlei Vorwand annoch abgehalten.

Es könnte aber das Verborgenen sehr leicht, und am sichersten an das Licht gebracht werden, wenn eine Normalmä-

з католиків і протестантів, яка, звичайно, вислухала б греко-католицький народ і його заповітні бажання у найвищій мірі правдиво представила б. Дано у Пряшеві, 30 липня 1786 року. (132)

Реляція іглянського (гундермарсько-го) коад'ютора мукачівському високопреосвященному панові єпископу на підставі щойно поданої вищепи-саної скарги:

Високопреосвященний пане пресуле (єпископе)!

Дня 11-го цього місяця о 7 годині вечора його величність прибула в Пряшів, а о 10-ій годині вечора за допомогою наймилішого слуги пана Піхлера разом з дружиною я був допущений для аудієнції, та які питання були сформульовані величністю, відверто опишу його ексцеленції, а саме: після того, як його величність була повідомлена тим самим паном Піхлером про відому справу його ексцеленції, вона нічого не сказала, у всякому випадкові, якого ми хочемо мати єпископа, (і) ця величність додає, чи не мукачівського? Я відповідаю: «Так, найсвятіша величність», і починаю говорити про любов латинян стосовно нас і яким чином вони піклуються про грецький обряд. На це величність не дала жодної відповіді, у всякому випадку необхідно, щоб кожен спасав свою людину. Нарешті, (величність) бере (мою) дружину під руку і жартівливо й ласкаво питає її, чи вже вона забула Відень, чи має дітей, корів, господарство, які (має) будови, як зі мною говорить, чи розуміє по-руськи (по-українськи), якого обряду дотримується тепер. Нарешті, коли вона відповіла, що досі дотримується латинського обряду, звернувшись з цими та іншими численними жартівливими запитаннями до мене, (величність каже): «До побачення», з дружиною ж (133) вона закінчує розмову та іде собі геть. Власне, яка скарга була подана, я посилаю в копії його ексцеленції, і тому що такою мірою не обдуману пишу, смиренно прошу вибачення, бо не можу написати жодного листа його ексцеленції панові, оскільки майже всі мої листи пізніше перехоп-

ßige aus kathol. und Protestanten Deputation angeordnet würde, als welche das Griechisch Kathol. Volk gewiß anhören und dessen sehnlichste Wünsche höchsten Orts in wahrer Gestalt vorstellen würde, Sig. Eperies 30-a. July 1786-0. (132)

Relatio Coadjutoris Hundermarkensis Excelentissimo Domino Dioecetano Munkacsinensi facta de modo porrectae praedescriptae Instantiae

Excellentissime Domine Praesuli!

Die 11-a hujus Mensis sua Mattas hora 7. vespertina Eperiessinum advenit, hora vero 10-a vespertina medio Dni Pichler servi amantissimi una cum uxore ad audientiam sum admissus, quales nam interrogationes per Mattem formatae sint, genuine suae Excellentiae perscribo, et quidem: cum Mattas sua de negotio suae Excell. noto per eundem Dnum Pichler certior redita fuisset, nihil locuta est, saltem quem Eppum habere velimus, quae Mattas, nonne Munkaciensem? subjungit. Repono, ita Mattas ss-a, et incipio exponere Latinorum erga nos amorem, et protectionem qualem praeseferunt erga Ritus Graecum, ad hoc nihil a Matte repositum fuit, saltem unusquisque suum ut servet virum necesse est; Tandem uxorem per manus capit, et jocose, gratioseq. eam interogat, utrum jam Viennae oblita sit? an proles habeat? Vacas? Oeconomiam? Aedificia qualia sint? qualiter mecum loquatur? Utrum Ruthenice perceperit? qualem actu sequatur Ritus? ad ultimum, dum reposuisset, se Ritus Latinum adhuc sequi, his, et aliis plurimis jocosis Interrogationib[us] ad me prolatis, benevaleas, ad uxorem vero (133) lebensvoll terminat discursum, et abit. qualis nam Instantia porrecta sit, in Copia Suae Excell[entiae] submitto, et quod tam inconsiderate scribam, veniam demisse peto, nullam enim Domi[ni] Suae Excell[entiae] litteram exarare possum, cum meae litterae fere omnes in postea intercipiunt[ur], prout contestatum fuit in littera Socero exarata, peto nihilominus Paternam Suae Excell[entiae] Clementiam, scio enim per bene per actum illum persecutiones acutas. Pro qua Gratia Deum pro felicitate, et sanitate Suae Excell[entiae] exoratus sum; In reliquo Gratias, et Favoribus me comendo, et inter sac-

люють, як засвідчує лист, написаний тестю. Тим не менше я прошу батьківську шанобливість його експеленції, бо дуже добре знаю, що внаслідок такої діяльності (послідують) звинувачувальні переслідування. За цю милість у Господа я просив щастя і здоров'я для його експеленції. Зрештою, передаю себе милостям і ласкам та залишаюся, цілуючи святі руки вашої експеленції.» У Пряшеві, 12 серпня, найуклінніший капелан Михаїл Канюк, пресвітер Списької єпархії.

Спиські обіжники греко-католицького декана за допомогою яких підпорядкованим йому парохам він доводить до відома про закінчення розслідування по пунктах недавно описаної скарги:

«Високопреподобні пани парохи, пани брати у Христі для мене вельмишановні!»

Стосовно скарги ігляньського (гундермарського), липницького і остурняньського панів нарохів, представленої його найсвятішій величності під 30 липня у Пряшеві та відправленої у цей же славний комітат 17 серпня для розслідування оскарженої справи, після вивчення пункту за пунктом, я повідомляю, що асесор (засідатель суду) високородний пан Ладислав Гергей був посланий народним депутатом з єпископською особою до цих же ваших домінацій, а також доводжу до відома, щоб у справі дуже добре знаної скарги він перевіряв не лише раніше згадані, але й решту громад відповідних сіл у деканаті. Тому ваша домінація хоче зробити ці закони своєчасними, щоб кожен пан парох зі своїм суддею та двома або трьома присяжними особами з кожного (134) села не відмовився прийти в суд до полудня у Левочу, дня 2-го жовтня поточного року, де у присутності єпископської особи згідно з наказом угорської намісницької високої ради згаданий пан асесор здійснив це ж розслідування. Під час повідомлення яких (парохів) залишаюся сповнений дорогими батьківськими почуттями вашій високопреподобній домінації. У Торисках, 21 вересня 1786 року, найуклінніший раб і брат у Христі ториський парох і декан Іоанн Дудинський.

rarum manuum oscula emorior. Excell[entissimae] V-ae Eperiessini 12-a Aug. Humillimus Capel. Michäel Kanyuk Presbyter Dioecesis Scepusiensis.

Currentales Graeco-Catholici Decani Scepusiensis quibus subordinatis sibi Parochis insinuat terminum investigationis de punctis proxime descriptae Instantiae

Addūm Rñdi Dñi Parochi, Dñi in Xto Fratres mihi colendissimi!

Erga Instantiam DD. Hundermarkensis, Lipnikensis, et Osztturnensis Parochorum Suae Matti ss-ae sub 30-a Julii Eperiessini exhibitam, et adhunc I.Cttum 17-a Augusti in viatam pro investigatione meriti Instantionalis, de puncto ad punctum peragi, praecepta, spectabilem Dnum Ladislaum Görgey Tabulae Iudiciariae Assessorem per Publicum cum persona Dioecisana Deputatum, et exmissum esse hisce D.V-ris notifico, ac una insinuo, ut et meritum praescitae Instantiae non duntaxat supra attactos, sed et reliquos in Decanatu respectivorum locorum Communitates concernat; idcirco D.V-ae eos tempestivos facere velint ordines, ut singulus D.Parochus cum suo Iudice, et duobus aut tribus Iuratis singulae (134) Possessionis personis Leutschoviam die 2-a 8-bris Anni Currentis horis antemeridianis semet sistere non negligat, ubi in personae praesentia Dioecisanae iuxta praescriptum Excelsi Consilii Lttlis Regii Investigationem hancce fatus Dnus Assessor peractus est. In quorum significatione pretiosus Fraternalis affectibus commendatus maneo. A.R.R. D.V.Toriszkae 21-a 7-bris 1786-0 Servus, et Fr[at]er in Xto humillimus Ioan. Dudinszky Parochus Toriszkaensis, et Decanus.

P.S. Оскільки серед інших пунктів скарги, третій, четвертий, п'ятий і шостий пункти дуже б'ють латинських панів парохів, але ж ті (пункти), аби могли залишитися, повинні бути підтвержені достатніми аргументами. Отже, тому нехай з'являється у повному складі до вашої домінації у призначений час у Левочу, а саме дня 2-го жовтня, аби викладені скарги у третьому пункті могли залишитися (зокрема ж, що католицький народ грецького обряду від того часу, від якого знаходиться під Спиським шановним капітулом з дня на день під різним приводом відривається латинськими душпастирями від католицької релігії грецького обряду, як це трапилося кілька років тому назад у селах Захарівцях, Гельниці, Брутівцях та інших селах). Тому необхідно, щоб ті люди, які проживають у названих місцях, або самі з'явилися у Левочу, або нехай представлять свої посвідчення, заздалегідь взяті кимось з панів парохів, у зазначений термін. Одне слово, нехай не відмовляються і знають, що стосується їх викладу (скарги), якщо вони хочуть досягти бажаного результату. Те саме.

(135) ГЛАВА 12

СЕРІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПО
ПУНКТАХ ЗГАДАНОЇ СКАРГИ
ЗМІШАНОЮ ДЕПУТАЦІЄЮ З БОКУ
ОРДИНАРНОГО (ЄПІСКОПА)
СЛАВНОГО СПИСЬКОГО КОМІТАТУ:

«Ми, нижчепідписані, на підставі даного листа визнаємо і засвідчуємо, що згідно з виданим милостивим указом угорської королівської намісницької високої ради, у Будині, 17 серпня поточного року і під номерами 2734/34739 послані до цього ж Списького комітату з метою розслідування скарги іглянської (гундермарської), юрської, остурнянської, липницької і стражнянської (фольварської) громад, так само і інших, які принагідно причетні до цієї скарги й послані із згаданої сесії, що відбулася 4-го вересня у Левочі. На 2-е жовтня поточного року ми скликали жителів вищезгаданих тутешніх громад, які знаходяться всю-

P.S. Siquidem inter caetera quaerimoniae puncta, tertium, quartum, quintum, et sextum punctum Dnos Latinos Parochos vel maxime feriat, illa vero ut subsistere possint, sufficientibus Probis fulciri debent; hinc D.V-ae pro p̄st̄ito tempore die quippe 2-a 8-bris Leutschoviam ita provisae compareant, quatenus querimonia puncto tertio exposita/signanter vero, quod plebs Graeci-Rithus Catholica a tempore illo, guo, subest V.Capitulo Scepusiensi de die in diem per Curiones Latinos sub vario praetextu a Graeci-Ritus Catholica Religione avocetur, uti accidit ante aliquot annos in Possessionibus Zakarócz, Hnilecz, Brutócz, Paulyan et ceteris subsistere possit. Necessum proinde est, ut vel homines illi in expositis locis degentes soli eotum compareant Leutschoviam, v̄ testimonia eorundem per quempiam Dnorum Parochorum praevis excipienda in termino prefixo producantur. Verbo nihil negligant, quod ad comprobationem expositionis suae pertinere dignoscat., si desiderii sui optatum volunt consequi effectum. Idem.

(135) CAPUT 12

SERIES INVESTIGATIONIS DE
PUNCTIS REPETITAE INSTANTIAE
PER MIXTAM EX PARTE I.COTTUS
SCEPUSIENSIS ORDINATUM
DEPUTATIONEM FACTAE

Infrascripti praesentium per vigorem recofnoscimus, et attestamur, quod nos in Conformitate Gratosi Intimati Excelsi Consilii Ltflis Regii Hungarici Budae 17-a Aug. anni labentis emanati ac sub N-ris 2734/34739 ad huncce Cttum Scepusiensem expediti fine peragendae Investigationis Instantiae Comunitatum Hundermarkiensis, Iurszkensis, Osztornensis, Lipnikiensis, et Folvarkiensis aliarum item ad hanc Instantiam accessorie concurrentium ex Sessione Policita die 4-ta 7-bris Leutschoviae celebrata exmissi, convocatis pro Termino diei 2-a 8-bris a.c. antelatarum gremialium hinc inde dissitarum Comunitatum Incolis, ac ipsis etiam Locorum Graeci Ritus Unitorum Dnis Parochis ad actum

ди, і зокрема розшукали також самих панів парохів уніатських сіл для проведення цього розслідування, розглянули пункт за пунктом, пропустивши 1-й та 2-й пункти цієї ж скарги, неначе вже закінчили і подолали (труднощі) за допомогою останньої ласкавої королівської резолюції, але, зрештою, ми провели таке розслідування, яке стосується цих самих скарг.

По-перше, чи правда, що католицький народ грецького обряду від того часу, від якого знаходиться під Спиським капітулом з дня на день під різним приводом був відірваний римо-католицькими куріонами (оповісниками) від уніатської релігії грецького обряду (неначе вона була подібна до якоїсь секти)? Ким? Яким способом? І коли? (136)

По-друге, чи правда, що уніатські жителі грецького обряду повинні приєднуватися до римо-католицької парафії, або навчатися у своїй місцевій матірній (церкві), а, між іншим, приймають духовні втіхи не від католицьких парохів латинського, а грецького обряду, та із свого врожаю повинні давати десятину римо-католицькому парохіві, проте вони за свою працю не отримують жодної зарплати?

По-третє, чи так, що коли зі скаргою у церковних справах вони звернулися у Списький капітул, то були відіслані звідти без усякої резолюції?

По-четверте, чи правда, що кожна греко-католицька (церква) була змушена платити за якісь індульгенції два рейнські флорини?

На підставі таких запропонованих пунктів, особисто захищаючи вищезгадані села Ігляни (Гундермарк), Юрське, Остурня, Липник, Страняни (Фольварк), а так само інші греко-католицькі (села), як-от: Порач, Завадка, Гельцманівці, Нижні Словинки і Винші Словинки, відповідні судді та присяжні з жахом одногосно визнали:

По-перше, власне, правда, що багато уніатських мешканців грецького обряду, як у попередні роки, так і недавно частково добровільно залишивши свою релігію, а частково були перековані тутешніми римо-католицькими парохами і були охоплені римо-католицькою ві-

hunc Investigationis specialiter requisitis, sequentem de puncto, ad punctum, praetermissis Eiusdem Instantiae 1-0 et 2-0 Punctis, velut per posteriorem B.Resolutionem Regiam jam decisis, et superatis, in reliquo autem talem uti sequit[ur] relate ad Earundem querimonias peregerimus Investigationem.

1-0 Estne verum? quod Plebs Graeci-Ritus Catholica a Tempore illo, quo subest Capitulo Scepusiensi de diem diem vario sub praetextu per Curiones Rno Catholicos a Graeci-Ritus unita Religione/quasi haec Sectae alicui similis foret/avocata exstiterit? per quem? qua modalitate? et quo tempore? (136)

2-0 Estne verum? quod Incolae Graeci-Ritus Uniti Parochiae Romano-Catholicae affiliari, aut in Matre Domicilia sua fingentes caeteroquin autem solatia spiritualia non a Latinis, sed Graeci-Ritus Catholicis Parochis capientes debeant Romano Catholico Parocho Decimam ex frugibus suis praestare, illi vero pro fatigiis suis nullam obtineant mercedem?

3-0 Itane? quod ubi querulantes in Ecclesiasticis negotiis cum Instantia ad Capitulum Scepusiense hucdum fecissent recursum absque omni resolutione abinde dimissi fuerint.

4-0 Estne verum? quod singulae Graeco-Catholica ad dependendos pro quibusdam Indulgentiis Rflnos duos adacta exstiterit?

Ad cujusmodi proposita puncta personaliter adstantes praememoratarum Possessionum Hundermark, Iurszke, Oszturna, Lipnik, et Folvark, aliarum item Graeco-Catholicarum ut pote Poracs, Zavadka, Helczmanócz, Also-Szlovinka, et Fel. Szlovinka respectivi Iudices, et Iurati exanimati Uno ore fassi sunt.

Ad 1-m Verum quidem esse, quod complures Graeci-Ritus uniti Incolae, tam praecedaneis annis, quam et recentius Religione sua partim benevolentia, partim persuasionibus gremiamialium Romano-Catholicorum Parochorum permoti Fidem Rno-Catholicam sint amplexi;

рою, але вони сповістили, що серед усіх них немає такого, який був би відірваний римо-католицьким куріоном від своєї віри під тим приводом, неначе католицька віра (137) грецького обряду була б подібна до якоїсь ересі.

По-друге, вони визнали, що незапеченим є також те, що уніатські мешканці грецького обряду, справляючи (службу) або у матірній римо-католицькій церкві, або парох тих, які були приєднані, повинні сплатити десятину зі свого врожаю парохів латинського обряду. Але навпаки також багато з католицьких кріпаків латинського обряду, зокрема у селах Порач, Нижні та Вишні Словинки, Остурня, Липник, Ольшавиця змушені погодитись, які проживають в уніатській парафії грецького обряду на своїй кріпацькій землі, і точно так же деякі повинні сплатити десятину з врожаю, а інші – виконувати звичайні парафіяльні зобов'язання, або самі повинні сплатити належну плату.

По-третє, крім мешканців громади (села) Юрське, які два роки тому назад ще за життя графа його єпископської експеленції покійного пана Кароля із Салбека виступили з відомим проханням з метою дістати (дозвіл) на приєднання до іглянської (гундермарської) парафії, та тоді вони не отримали жодної схвальної резолюції, (а) інші мешканці, що захищалися, не визнали жодної скарги у цій справі або проти покійного пана єпископа, або проти шановного Списького капітулу. I, на рештці:

По-четверте, бо як уніати грецького обряду, так і римо-католицькі церкви, серед яких знаходиться і юрська (церква), для отримання деяких індульгенцій повинні були заплатити два рейнські флорини. (До речі, це до відома всіх, які визнають, що такі одноманітні витрати за (138) надані вічні індульгенції на підставі спеціального королівського указу за допомогою королівської високої ради були переправлені в Рим і з цієї нагоди були схвалені шановним Спиським капітулом.

А втім, згідно з 7-м пунктом скарги, як вищезгадані громади особисто захищаючи в цей час, так і збережені села Ториски, Нижній Репаш, Ольшавиця

verum nullum ex his omnibus talem reperiri retulerunt, qui per Curionem Romano-Catholicum sub praetextu illo, quasi Fides (137) Graeci-Ritus Catholica Haeresi cuiuslibet similis foret, a Fide sua advocatus exstisset.

Ad 2-m Innegabile id quoque esse fassi sunt, quod Graeci-Ritus Uniti Incolae sive in Matre Romano Catholicae Ecclesiae residentes, sive Parochus illarum affiliati Decimam ex frugibus suis Parochi Latini Ritus praestare debeant, sed e converso complures etiam ex Latini Ritus Catholicis Colonis, signanter in Possessionibus Poracs, Also et Felső Szlovinka, Osztorna, Lipnik, Olsavicza et dari, qui in Parochia Graeci-Ritus Unita fundos suos Colonicales incolunt, et pari ratione non nulli Decimam ex frugibus praestare, alii vero consuetas Parochiales obligationes, sive ipsis obvenientes praestationes explere necessitant[ur].

Ad 3-m Praeter Comunitatis Iurszke Incolas, qui ante duos ab hinc annos vita adhuc Comite Suae Excellentiae Episcopalis denati Domini Caroli a Szalbek certam Instantiam fine obtinenda sui ad Hundermarkiensem Parochiam affiliationis porrexerant, nullamque eorum favorabilem obtinuerunt Resolutionem, reliqui adstantes Incolae nullam eatenus sive contra denatum Dnum Episcopum, sive contra V. Capitulum Scepusiense sibi esse querelam confessi sunt. Denique[ue].

Ad 4-m Quod tam Graeci-Ritus unitae, quam et Romano Catholicae Ecclesiae inter quas et Iurszkensis comprehenditur, pro obtentis quibusdam Indulgentiis Rationes duos solvere debuerint, id ad omnium fatentium est notitiam; Cujusmodi uniformis Depensio pro (138) impertitis perpetuis Indulgentiis penes Speciale Mandatum Regium via Excellsi Consilii Regii Romam transposita esse ex parte V. Capituli Scepusiensis hac occasione legitimita exstitit.

Caeterum conformiter ad punctum Instantiae 7-m tam supra specificatarum Comunitatum personaliter adstantes oretenus, quam et residuarum Possessionum

та Койшів, мешканці, які були відсутні, за допомогою своїх засвідчених листів однаково заявили, що вони сповнені подібним бажанням, аби залишити католицьких парохів латинського обряду та підпорядкуватися владі і правлінню пастиря свого істинного обряду. Це водночас (сталось) в нашій присутності відносно того бажання, аби без вислуховання уніатського народу грецького обряду та розслідування цих скарг призначити змішану депутацію з католиків і протестантів, однаково визнаючи, що таке прохання, без рішення та згоди як зазначених у скаргі громад, так і збережених уніатів грецького обряду, не вважалось би включеним до цього ж (рішення) укладачем цієї скарги, іглянським (гундермарським) паном парохом Михаїлом Канюком.

Про це ми подаємо достовірну та офіціальну нашу реляцію. У Левочі, дня 4-го жовтня 1786 року

Думка цієї ж депутації у справі скарги уніатських громад грецького обряду Списького комітату

(139) По-перше, бо неможливо повністю уникнути будь-яких помилок, зокрема ж такі, які (стосуються тих), що не мають належного знання про цей обряд, і не можуть читати грецькі церковні ритуальні книжки, тому, зрештою, справедливо необхідно вважати, щоб уніати грецького обряду підпорядковувалися єпископові свого обряду.

По-друге, хоч неправда, що народ грецького обряду відривається від своєї релігії куріонами латинського обряду під тим приводом, ніби для якоїсь розумної людини вона була подібна до ересі секти, (та) все ж хоч незаперечним є (і те), що багато перейшли від свого обряду на латинський і здається, що цей частіший перехід означає якусь недосконалість цього обряду (однак говорити про це було б великим гріхом), його найсвятіша величність смиренно нехай зволить розслідувати, аби найсуворіше й водночас найласкавіше заборонити всякий перехід з одного обряду на інший.

По-третє, здається, що найсправедливіше, аби парохі грецького обряду,

Toriszka, Also-Repes, Olsavicza, et Kojsó absentes Incolae mediantibus suis scriptis attestatis uniformiter declararunt se simili Desiderio flagrare, ut a Latini Ritus Catholicis Parochis sejungerent[ur], atque Ritus sui veri Pastoris potestati directionique subjecerent[ur]. Id una coram nobis relate adpetitum illud ut sine exaudiente Graeci Ritus unitae plebis investigandum[ue] harum querimoniarum mixta ex Catholicis, et protestantibus[us] conflata ordinaret[ur] Deputatio uniformiter confitentes, quod petitum tale citra scitum, et consensus tam subscriptarum in Instantia Communitatum, quam et residuarum Graeci-Ritus unitarum per concinnatorem Instantiae hujus Dnum Parochum Hundermarkensem Michaëlem Kanyuk eidem insertum habeatur.

Super quo fidelem ac officiosam nostram facimus Relationem. Leutschoviae die 4-a 8-bris 1786-0.

Opinio Ejusdem Deputationis in Merito Instantiae Comunitatum Graeci-Ritus unitor[um] Cottus Scepusiensis.

(139) 1-0 Cum impossibile sit, ut quibusvis Eroribus sufficienter praecaveri possit, signanter autem per tales qui debitum notitiam Ritus istius non habent, neque Ritualia Graeca legere possunt, justum proinde imo necessarium censei, ut Graeci Ritus Uniti, sui ritus Eppo subjiçant[ur].

2-0 Etsi verum non sit, quod plebs Graeci-Ritus per Curiones Latini Ritus a Religione sua, praetextu illo avocet[ur], quasi haec Sectae alicui haeresim sapienti similis esset, attamen cum innegabile sit, multos a suo ad Latinum ritum transivisse, et hic frequentior transitus imperfectionem aliquam ritus istius/quod tamen dicere piaculum grande esset/innuere videat[ur]: hinc demisse requirendam esse Suam Mttem SS-am quatenus transitum omnem ab uno ad alium Ritum strictissime una, ac Benignissime inhibere dignaret[ur].

3-0 Aequissimum videri, ut Parochi Graeci-Ritus, servientes sui Ritus homi-

прислужуючи людям свого обряду, які проживають у латинських парафіях та беруть також від них же всі церковні доходи, бо кожен найманець достойний своєї зарплати.

По-четверте, намає нічого більш доцільним, ніж аби уніатські мешканці грецького обряду села Юрське приєднались до іглянської (гундермарської) парафії, бо це село до того близьке до матері (церкви), що не проходить і півгодини дороги. Далі, що стосуються отримання десятини, оскільки вона взаємна, як виникає з розслідування, (то) здається, що це питання вже вирішено або треба повернутись (до нього) для врегулювання парафій.

По-п'яте, для скарг стосовно індульгенцій немає підстави, бо вони були отримані з Рима згідно з королівським указом».

У Лєвочі, дня 20-го жовтня 1786 року. Вільний барон Михаїл Бригідо, єпископська людина, лєвочанський парох в.р. М.П.Ладислав Гергей, того ж дня, депутат асесор в.р. М.П.

(140) ГЛАВА 13

ОСТАТОЧНА НАЙВИЩА РЕЗОЛЮЦІЯ ПРО ПРИЙНЯТТЯ ДАНИХ СПИСЬКИХ ПАРАФІЙ, ПОВІДОМЛЕНА ВИСОКОЮ РАДОЮ:

«Високопреподобний єпископе
і високоблагородний пане!

350/4451 На здійснене повідомлення про наявність на Списі греко-католицької громади, і яке у найвищій мірі звідси було представлене вашій ексцеленції, найсвятіша величність наймилостивіше зволила вирішити, аби на підставі тих самих клопотань усі наявні греко-католицькі парафії на згаданому Списі, всі без винятку уніати, що проживають в окрузі, негайно були передані вашій ексцеленції.

Внаслідок цього найвищого рішення в Койшові на Списі доручається єпископатам, аби для виявлених 17 греко-католицьких парафій у своїх (141) церковних парафіях, зокрема для всіх без винятку, що залишаються в інших се-

nibus in latinis Parochiis existentibus ab iisdem etiam Stolares Proventus omnes desumant, dignus enim est quisq[ue] mercenarius mercede sua.

4-0 Nihil convenientius esse, quam ut Possessionis Iurszke Graeci Ritus uniti Incolae Parochiae Hundermarkiensi affiliarent[ur], est enim Possessio haec Matri vicina adeo, ut nec mediae horae distantia intercedat, quod porro perceptionem Decimae attinet, cum haec mutua sit, prout ex investigatione apparet, videt[ur] haec quaestio jam superata esse, vel ad regulationem Parochiarum remittenda.

5-0 Quaerelae de Indulgentiis fundamento carent, cum hae ex mandato Regio Roma expetitae sint. Leutschoviae die 20-a 8-bris 1786-0 Michäel L.B. Brigido in qualitate Hominiis Dioecesani Parochus Leutschoviensis m.p. L.S. Ladislaus Görgej die Eadem Deputatus Assessor m.p. L.S.

(140) CAPUT 13

FINALIS ALTISSIMA RESOLUTIO DE RECEPTIONE QUAESTIONATARUM PAROCHiarUM SCEPUSIENSium PER EXCELSUM CONSILIUM INTIMATA.

Hochwürdigster Bischof, Hoch- und Wohlgeborener Herr.

350/4451 Auf den Euer Excellenz anhero erstatteten und allerhöchsten Ort von hieraus unterthänigst vorgestellten Bericht über die in der Zips sich befindende Griechisch Katholische Gemeinde haben Se. Majestät allergnädigst zu entschließen geruhet, daß nach derselben Antrage alle in der gedachten Zips bestehende Griechisch-katholische Pfarren, samt allen in dem Districte wohnenden Unirten Euer Excellenz allsogleich übergeben werden sollen.

Gleichwie demnach zu Folge dieser allerhöchsten Entschließung den Ordinariaten von Koßnau und Zips unter einem aufgetragen wird, daß sie die in ihren (141) Kirch-Sprengeln vorfindige 17 Griechisch-katholische Pfarren samt de-

лах, у яких і досі мешканці є підлеглими латинським пасторам, вони негайно передали однакову юрисдикцію (так як це сталося у 8 галицьких парафіях у перемишлянського єпископа згідно з 9-м у вищій мірі вірним розпорядженням вашої величності). Таким чином, ваша ексцеленція видасть розпорядження, на підставі якого за допомогою згаданих єпископів, передаючи парафії або в одній особі, або через уповноваженого, вони самі прийматимуть розкиданих уніатських жителів згаданих парафій у селах латинського обряду в такий спосіб, як це, власне, дозволяє становище, з тим, аби кожен з тих самих (жителів) зміг сплачувати таксу й особливо долучати таксу до десятини, проте зберігаючи існуючий порядок, так також аби найсвятіша величність наймилостивіше змогла погодитись на запропоновану доплату до річних 1200 флоринів з релігійного фонду для другого вікарія, одного з їхніх каноніків, від дня свого призначення, щоб він міг утримувати священика (142) й писаря, і без всякого утиску священиків і народу оплатити всі поїздки у своєму окрузі, пропонувати і присилати наступну пропозицію в Кошиці для підтвердження справи того самого (вікарія), бо, зрештою, ваша ексцеленція схвалить, що ті самі хочуть вказати йому до того часу на місце знаходження.

Крім того, найвище волевиявлення думки доходить до того, щоб цьому і тому духівництву, так само як, між іншим, і єпископам, як це значилося в Койшові на Спиші, всі заманювання народу з одного регіону в інший найсуворіше заборонялися.

Тому яке найвище рішення для негайного висновку і точного (його) зв'язання, то ваша ексцеленція ознайомиться з ним, аби, між іншим, Списький комітат до того повідомився, причому при виконанні цього найвищого рішення також сама ваша ексцеленція повинна допомогти всіма способами».

Дано угорським королівським намісником 3 лютого 1787 року, граф Хрис-

nen in den übrigen Dörfern einzelnweise sich aufhaltend, und bisher denen Lateinischen Pfarrern untergebenen Inwohnern gleiches Visus (: so wie dieses auch in Ansehung der 8 Galizischen Pfarren von Seite des Bischofs von Premißin in Gemäßheit einer untern 9-ten des v.M. allerhöchsten Orts getroffenen Verfügung geschehen wird:) ohne Verzug abtrethen sollen, so wird euer Excellenz eben die Weißung hiemit ertheilet, womit dieselben die durch erwähnten Ordinariaten abzutretende Pfarren entweder in einiger Person, oder durch einen abgeordneten übernehmen, die in den Dörfern Lasini Risuc(!) zerstreute Unirte Einwohner besagten Pfarren auf die schicksame Art, ale es nämlich die Lage zuläßt, mit dem Zusatz, daß ein jeder derselben die Stolar, und Extra Stolar abgeben der Zehend jedoch in status quo zu verbleiben habe, einverleiben, sohin auch einen von ihren Domherrn zum zweyten Vicar Se Majestät die angetragene Zulage von jährlich 1200 fl von dem Tage siener Ernennung aus dem Religions Fond gnädigst gegen dem verwilligen, daß er sich dafür einen Geistlichen, (142) und einen Schreiber halten, und alle Excursionen in seinem Districte auf eigene Kösten, und ohne aller Bedrückung die Geistlichen, und des Volkes bestreiten, anher vorschlagen, und wegen der beständigen Unternehmung desselben in Kaschau einen weiteren Vorschlag einsenden mögen, da übrigens Euer Excellenz Gutbefinden überlassen wird, was dieselben ihm bis dahin für einen Stand Ort anweisen wollen.

Wonebst die allerhöchste Willensmeinung dahin geht, daß beiderseitigen Clero, sowie unter einem den Ordinariaten von Koßnau, und Zips bedeutet worden, alle Anlockungen des Volkes von einem Rion, zum Anderen schärfstens untersaget werde.

Welch allerhöchste Entschließung daher zur an baldigen Zufolgung, und genauen Nachachtung Euer Excellenz mit dem bekannt gemacht wird, daß unter einem der Zipser Komitat auch dahin verständigt werde, womit selber Euer Excellenz bei Vollzuge dieser allerhöchsten Entschließung auch alle Art an die Hand gehen sollen. Gegeben von der königl. Hung. Statthalterey Ofen den 3. Hor-

тофор Ніцкї в.р., Георг фон Кеофеймп. Високопреподобному і високоблагородному панові Андрію Бачинському як мукачівському греко-католицькому єпископові, Ужгороді-Кошиці (офіційно).

(143) Високопреосвященний мукачівський пан єпископ на підставі відповідних єпископських юрисдикцій повідомив про встановлення терміна акту передачі на Спиші, а саме високопреосвященному перемишлянському єпископові пану Максиміліану Рилові:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе брате у Христі для мене вельмишановний!

Ласкаве рішення його найсвятішої величності як я сам милостиво отримав через угорську королівську намісницьку високу раду під 3 люте поточного року за номерами 350, 4451, так і зрозумів, що воно є у вашої високопреосвященної домінації, зрештою на підставі якого вона зволила наказати, аби негайно мені передати і прийняти під свою юрисдикцію всі греко-католицькі парафії, що знаходяться у славному Списському комітаті, з усім проживаючим уніатським народом у тому ж окрузі.

Тому на виконання цього ж вельмишановного найвищого бажання, (тобто) для отримання вищезазначених списських парафій, які досі директивно (перебували) у лоні Перемишлянської єпархії, і до того знаходилися під юрисдикцією вашої високопреосвященної домінації, дня 26-го наступного місяця квітня я особисто, або через послану мою єпископську людину намагався з'явитися у лоно тих же парафій, а саме у село Якуб'яни, або (там), де більше подобалося вашій високопреосвященній домінації. Власне, про це саме, ваша високопреосвященна домінація, я повинен був повідомити разом з тією братерською вимогою, аби у вищезгаданий час і (144) місці, або визначені мною, або зі свого боку вказані вашою високопреосвященною домінацією, шанобливо вирішити здійснення передачі намічених (парафій), і нехай зволить наперед повідомити мене про цю спра-

nung 1787 ——— Comes Christoph. Niczky m.p. Georg v.Keofejomp. Dem Hochvürdigsten Hoch, und Wohlgebohr. Herrn Andreas Basinzky, als Griechisch Katholischen Munkaczer Bischofen Ungwar. Kashau (: Ex Offo :)

(143) Excellentissimus Dnūs Dioecesanus Munkacsiensis respectivis per Scepusium Dioecesanis Iurisdictionibus notificati terminum pro actu receptionis praefixum. et quidem Illustrissimo Dno Maximiliano Rillo Eppe Premislensi.

Illme, ac Rme Dne Eppe Fr. in Xtō mihi Colen.!

Benignam suae SS-ae Mattis resolutionem, qua finaliter ordinare dignata est, ut omnes in I.Cttu Scepusiensi existentes Graeco-Catholicas Parochias, cum omni in eodem Districtu habitanti unito populo instantanee mihi resignandas, sub iurisdictionem meam reciperem, per Excelsum Consilium Little Regium Hingaricum sub d-o 3-ae Februarii a.c. er N-ris 350, 4451. tam ipse Gratiose Intimatam accepi, quam et Illmae D.V-ae notificatam haberi intellexi.

Cum proinde in obsequium hujusce praeveneratae Altissimae Voluntatis, ego pro antelatis Scepusiensibus Parochiis, quae hactenus directive in Gremio Dioeceseos Premislensis, adeo[ue] sub iurisdictione Illmae D.V-ae constituebantur, recipiendis, ad Gremiun eatundem Parochiarum, et quidem ad PoonemIakubjan, vel ubi Illmae D.V-ae praeplacuerit, in persona propria, vel per amittendum Hominem meum Diocesanum pro die 26-a affuturi Mensis April. comparere intenderem, id ipsum Illme D.V-a praevie notificandum habui ea cum fraterna requisitione quatenus pro tempore praeattacto, ac (144) loco, seu per me apposito, seu per Illmam D.V-am designando sua ex parte fine clementer ordinatae resignandorum, resignationis peragendaе oportuna disponere, me[ue] eatenus in antecessum certiore reddere dignetur. Id enim vero futura pro directione, necessarium mihi est propterea, quod connexe cum praeapposito termino

ву. Адже для майбутнього правління це необхідно мені тому, щоб у зв'язку з вищеназваним терміном для подібного акту передачі і прийняття (парафій), власне, у Списській епархії, дня 23-го того ж квітня, а потім у Рожнявській, 7 травня, я раніше повідомив тут високопреосвященного пана єпископа, там же генерального вікарія під сьогоднішнє (число). Зрештою, залишаюся наділений братерськими ласками вашої високопреосвященної домінації». В Ужгороді, 7 травня 1787 року.

Високопреподобному панові і генеральному вікарію Йозефу Віталісу у рідній Списській епархії у зв'язку з вакантним місцем у духовних справах:

«Високопреподобний генеральний вікаріє!

Ласкаве рішення його найсвятішої величності як я сам милостиво отримав через королівську намісницьку високу раду під 3 люте поточного року за номерами 350, 4437, так і зрозумів, що воно є у вашої високопреподобної домінації, зрештою на підставі якого вона зволила наказати, аби негайно мені передати і прийняти під свою юрисдикцію всі греко-католицькі парафії, що знаходяться у славному Спиському комітаті, з усім проживаючим уніатським народом у тому ж окрузі.

(145) Тому на виконання цього ж вельмишановного найвищого бажання, (тобто) для отримання вищеназваних парафій і народу, які зокрема досі безпосередньо знаходилися у лоні і під юрисдикцією цієї Списької епархії, звичайно, дня 23-го наступного місяця квітня я особисто, або через послану мою єпископську людину намагався з'явитися у резиденцію вашої високопреподобної домінації. Власне, про це саме я вважав за потрібне раніше повідомити вашу високопреподобну домінацію разом з тією дружньою вимогою, аби Ви не відмовилися від встановленого цього терміну і заздалегідь повідомили мене про цю справу. Адже для майбутнього правління це необхідно мені тому, щоб залежно від вищеназваного терміну для подібного акту передачі і прийняття (парафій), власне, у Перемишлянській епархії, дня 26-го того

pro simili resignationis, receptionis actu praevie quidem in Dioecesi Scepusiensi diem 23-am ejusdem Aprilis subseque autem in Rosnaviensi 7-a Maji, hic Illmo Dno Ordinario, ibi Vicario Generali sub hodierno insinuem. Qui in reliquo fraternis favoribus comendatus persevero. Illmae D.V-ae Unguarini 7-a Maji 1787.

Reverendissimo Domino Iosepho Vitalis per Almam Dioecesim Scepusiensem sede vacante in Spiritualibus Vicario Grali.

Feverendissime Gralis Vicarie!

Benignam Suae SS-ae Mttis Resolutionem, qua finaliter deniq[ue] ordinare dignata est, ut omnes in I.Cttu Scepusiensi existentes Graeco Catholicas Parochias cum omni in eodem Districtu habitant(e) unito populo instantantanea mihi resignandas, sub jurisdictionem meam reciperem, per Excelsum Consilium Little Regium sub 3-a Febru[arii] a.c. et N-ris 350.4437. tam ipse gratiose Intimatum accepi, quam er Rmae D.V-ae notificatam haberi intellexi.

(145) Cum proinde in obsequium hujusce praeveneratae Altissimae Voluntatis ego pro antelatis Parochiis et populo signanter autem in quantum hactenus directe in gremio, et sub jurisdictione hujus Dioecesis Scepusiensis constituebant[ur], recipiendis, ad Scepusium residentionalem videlicet Rmae D.V-ae locum, in persona propria, vel per exmittendum hominem meum Dioecesanum pro die 23-a affuturi Mensis Aprilis comparere intenderem, id ipsum Rmae D.V-ae praevie notificandum censi, ea cum amica requisitione, quatenus hunc terminum ratum habere, eatenus[ue] me in antecessum certiore reddere non gravetur. Id enim vero futura pro directione necessarium mihi est propterea: quod a praeapposito termino dependenter pro simili resignationis, receptionis[ue] actu in Dioecesi quidem Premislensi diem 26-am Ejusdem Aprilis, ac subse-

ж квітня, а потім у Рожнявській, 7 травня, я постійно повідомляв відповідним єпископським людям під сьогоднішнє (число). Зрештою, залишаюся з належним визнанням вашої високопреподобної домінації».

В Ужгороді, 7 березня 1787 року.

Високопреосвященному і високопреподобному панові рожнявському єпископові вільному баронові Антонію Андраші:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе брате у Христі для мене вельмишановний!

Ласкаве рішення його найсвятішої величності, яке я сам милостиво отримав через намісницьку високу раду під 3 люте поточного року за номерами 350, 4451, так і зрозумів, що воно є у вашої високопреосвященної домінації, зрештою на підставі якого вона зволила наказати, аби негайно мені передати і прийняти під свою юрисдикцію всі греко-католицькі парафії, що знаходяться у славному Спиському комітаті, (146) з усім проживаючим уніатським народом у тому ж окрузі.

Тому на виконання цього ж вельмишановного найвищого бажання, (тобто) для вищезгаданого прийняття тих, яких треба прийняти, зокрема ж греко-католиків, що проживають у селах Праківці (Пракендорф), Кошицька Бела (Фолкмар), Яклівці (Скелфалва), Маргецани (Маргетфалва), Гельниця та всіх інших, які досі знаходилися у лоні Рожнявської єпархії і до того безпосередньо (перебували) під юрисдикцією вашої високопреосвященної домінації і залежали від латинських парохів, дня 7-го наступного місяця травня я особисто, або через послану мою єпископську людину намагався з'явитися для включення тих же сіл до лона моєї єпархії. Власне, про це саме я вважав за портібне повідомити вашу високопреосвященну домінацію разом з тією братерською вимогою, аби у вищезгаданій час зі свого боку шанобливо здійснити передачу намічених (парафій) у якомусь зручному місці своєї єпархії, однак нехай знають у вищезгаданому Спиському комітаті, і відповідно також нехай зволить вирішити про початок даної передачі і наперед пови-

que continentur in Rosnaviensi 7-m Maji respectivis Dnīs Dioecesanis sub hodierno insinuem. Qui in reliquo competenti cum aestimio persevero. Rmae D.V-ae Ungvarini 7-a Martii 1787.

Illmo, ac Reverendissimo Domino
L.B.Antonio Andrassy Ep̄o
Rosnaviensi.

Illme, ax Rme Dne Ep̄pe Fr. in Xto
mihi Colendiss[ime]!

Benignam Suae SS-ae Mttis resolutionem qua finaliter ordinare dignata est, ut omnes in I.Cttu Scepusiensi (146) existentes Graeco-Catholicas Parochias, cum omni in eodem Districtu habitante populo unito instantanee mihi resignandas sub jurisdictionem meam reciperem, per Excelsum Consilium Ltle sub d-o 3-ae Februarii a.c. et N-ris 350.4451. tam ipse Gratiose Intimatam accepi, quam et Illmae D.V-ae notificatem haberi intellexi.

Cum proinde in obsequium hujusce praevenatae Altissimae voluntatis ego pro antelata recipendorum receptione, signanter autem Graeco-Catholicorum in locis Prakendorf, Folkmar, Iekelfalva, Margetfalva, Gelnicz, er quibusvis aliis, degentium, qui hucdum in gremio Dioeceseos Rosnavien[sis] adeo[que] directe sub Iurisdictione Illmae D.V-ae constituebant[ur], et a Parochis Latinis dependebant, Dioecesi meae reincorporatione ad gremium eorundem locorum in persona propria, vel per exmittendum hominem meum Dioecesanum pro die 7-ae venturi Mensis Maji comparere intenderem, id ipsum Illmae D.V-ae hisce notificandum duxi, ea cum fraterna requisitione, quatenus pro tempore praeattacto sua ex parte fine clementer ordinatae resignandorum resignationis peragenda in aliquo loco Dioeceseos suae idoneo, in praelibato tamem Cttu Scepusiensi sciunto, ac respective etiam resignationis substratum ingrediente oportuna disponere, me[que] eatenus in antecessu certiore reddere dignet[ur]; Id enim vero futura pro directione necessarium mihi est propterea, quod connexe cum praeap-

домити мене про цю справу. Адже для майбутнього правління це необхідно мені тому, щоб у зв'язку з вищеназваним терміном для подібного акту передачі і прийняття (парафій), власне, у Спиській єпархії, (дня) 23-го, а потім у Перемишлянській, 26-го згаданого місяця квітня, я раніше повідомив тут високопреосвященного пана єпископа, там же генерального вікарія під сьогоднішнє (число). Зрештою, залишаюся відданим вашій високопреосвященній домінації».

В Ужгороді, 7 березня 1787 року.

(147) Відповіді на вищезгадане повідомлення, а саме:
Відповідь перемишлянського високопреосвященного пана єпископа:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане!

На найласкавіший лист вашої високопреосвященної домінації, написаний на 7 березня поточного року стосовно п'ятих моїх спиських парафій тієї ж єпархії (і) найшанобливіше включених до моєї під сьогоднішнє (число), належним чином відповідаючи, повідомляю, що із задоволенням піду назустріч наміру вашої високопреосвященної домінації і направлю у визначене місце села Якуб'яни для оформлення документів передачі й прийняття (парафій) попереднього світського декана, мусинського високопреподобного Вислоцького дня 26-го квітня поточного року. З належною шаную постійно залишаюся вашій високопреосвященній домінації, найквітніший слуга єпископ М. Рило».

У Перемишлі, 30 березня 1787 року.

Відповідь списького високопреподобного генерального пана вікарія:

«Високопреосвященний і високопреподобний єпископе!

Лист вашої ексцеленції, написаний до мене 7 поточного місяця, на підставі якого для отримання уніатів грецького обряду округу зволила призначити свій приїзд на Спиш на день 23-го квітня, а дня 11-го нинішнього (місяця) був переданий мені. Цей термін, визначений вашою ексцеленцією, загалом одобряю, і як з великим бажанням чекатиму ва-

posito termino pro simili resignationis, receptionis[ue] actu, praevie in Dioecesi quidem Scepusiensi 23-a deinde in Premisliensi 26-a proxime affecturi Mensis Aprilis, hic Illmo Dno Dioecetano, ibi Vicario Grali sub hodierno insinuem. Qui in reliquo Illmae D.V-ae Unguarini 7-a Martii 1787.

(147) Ad praemissam notificationem
Responsa. et quidem
Responsum ab Illmo D.Eppo
Premislen[s]i]

Illustrissime ac Rndissime Domine!

Ad humanissimas Illmae Dnationis V-ae ad 7-ma Martii a.c. intuitu quinque Parochiarum nearum Scepusiensium Eiusdem Dioecesi clementissime incorporatarum ad me devolutas Litteras sub hodierno debite reponens significo me libenter Intentioni Illmae Dnationis V-ae satisfacturum, et ad determinatum locum Pagi Iakubjany effectuatorum Cessionis, et Receptionis Documentorum causa proximum Decanum Foraneum Musinensem Adm. Rndum Wislócky pro die 26-a Aprilis a.c. inviaturum. Qui circa debitum cultum constanter permanente Illmae Dominationis V-ae Humilimus servus M.Ryló Eppus. Premislae 30-a Martii 787.

Responsum a Rmo D. Vicario Grali Scepus[iensi].

Excellme Illme et Rndissime Domine Episcopo!

Litterae Excellae V-ae dd-o 7-ae currentis mensis ad me datae, quibus suum Scepusium adventum pro recipiendo Graeci-Ritus Unitorum Districtu in diem 23-am Aprilis defigere dignabatur die 11-a praesentis mihi redditae sunt. Terminum hunc ab Excellae V-a definitum ratum omnino habeo, et quemadmodum Excellaeam V-am, cuius praesentia mihi gra-

шу ексцеленцію, присутність якої для мене буде наймилішою, (148) так і вважатиму для себе за честь і шану, якщо з цієї нагоди сподобається вашій ексцеленції знайти у моєму домі притулок, тим часом відданий милостям з постійною шаною вашої ексцеленції залишаюся. На Спиші, 13 березня 1787 року, найуклінніший слуга Йозеф Віталіс дня того ж, списький і тарновський генеральний вікарій.

Відповідь рожнявського високопреосвященного пана єпископа:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, брате у Христі для мене особливо вельмишановний!

Я отримав дуже цінний лист вашої ексцеленції, на підставі якого зі свого боку зволюкаю дати вчасні розпорядження стосовно дотепер підлеглих греко-католицьких душ моїй пастирській турботі, і які вже з повним правом треба передати вашій юрисдикції. Напевно, причиною того є ця справа, що для її будь-якого закінчення, всупереч непохитності священних канонів, і шануючи авторитетну церковну науку, без попередньої згоди апостольського престолу я не можу приступити. Обіцяю те одне, до чого я є найбільш готовий, тим часом, поки отримуємо згоду його святості, я можу робити, аби, призначаючи за допомогою вашої ексцеленції кошицького вікарія, сам також передав владу для вікарія цих же душ з усіма правами, які я отримав од його святості; і аби на виконання найвищого цісарсько-королівського розпорядження повністю підпорядкував ті душі сусідніх парохів грецького обряду праву як стосовно всіх претензій, крім парафіяльних десятин і плати, так стосовно духовних обов'язків. Коли це я колись легко зроблю, з братерською щирістю засвідчу; водночас наділений дорогими ласками з постійною шаною залишаюся».

У Рожняві, для 29 березня 1787 року. Найпослужливіший слуга вашої ексцеленції і брат у Христі рожнявський барон єпископ Антоній Андрашій.

tissima futura est, (148) cum aviditate opperiar, ita honori mihi, et gratiae ducturus sum, si hac occasione Hospitium in domo mea capere Excellētiaē V-rae placuerit, cujus interea Gratiis dicarus constante Cultu persisto Excellētiaē V-rae Scepusii 13-a Martii 1787 Humillimus Servus Ios. Vitalis die eadem Vicar. Grālis Scepus. et Tarnov.

Respomsum ab Illmo Dno Eppe Rosnaviensi!

Excellme Illustrissime ac Rme Dne Eppe Frater in Christo mihi singulariter colendissime!

Accepi aestimatissimas Excellēae Vestrae Litteras, quibus opportunas de Graeco-Catholicis animabus Pastoralis sollicitudini meae adhuc subjectis, jamque suae jurisdictioni plena cum potestate resignandis, Dispositiones a parte mea facere interpellor. Illius profecto momenti est haec causa, ut ad eam quomodolibet terminandam, obstante ss. Canonum rigore, et veneranda Ecclesiasticae Disciplinae auctoritate, absq[ue] praevio sedis apostolicae consensu, ingredi nequeam. Id unum, ad quod me paratissimum polliceor, interea, dum Suae Sanctitatis assensum obtineamus, agere possum: ut nominando per Excellentiam Vestram Cassoviensi Vicario ipse etiam Vicariam in hasce animas, cum omnibus, quas a Sua Sanctitate obtinui, facultatibus potestatem attribuam; utque in obsequium altissimae Dispositionis Caesareo-Regiae animas illas vicinorum Graeci Ritus Parochorum juri tam quoad omnes praeter decimas, Parochiales praetensiones, praestationesq[ue], quam quoad Spiritualia officia, omnino subjiciam. Quae dum me quandolibet prompte acturum fraterna cum sinceritate contestor; una pretiosis favoribus commendatus jugi cum cultu persevero. Rosnaviae die 29-a Martii 1787. Excellētiaē Vestrae servus et fr. in Xto obsequentissimus Antonius Baro Andrassy Episcopus Rosnaviensis.

АКТ ПЕРЕДАЧІ ТА ПРИЙНЯТТЯ
 БУВ ЗДІЙСНЕНИЙ ТАКИМ ЧИНОМ:
 А САМЕ ПІСЛЯ ТОГО ЯК
 МУКАЧІВСЬКИЙ
 ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННИЙ
 ПАН ЄПІСКОП
 З'ЯВИВСЯ НА СПИШІ, І СПОЧАТКУ У
 СПИСЬКИЙ КАПУТУЛ, ТАМ
 У ПОВНІЙ КОНСИСТОРІЇ
 БЕЗПЛАТНО ВІКАРІЙ ДАВ
 ГРАМОТУ ВИСОКОПРЕПОДОБНОМУ
 ПАНОВІ ПРО ПЕРЕДАЧУ (ПАРАФІЙ)
 ТАКОГО ЗМІСТУ:

«Я, нижчепідписаний, року 1787, дня 23 квітня, у погодженні з найсвятішим рішенням його вельмишановної величності, мені переданим намісницькою королівською радою під 3 люте 1787 року за номером 350/4451, у повній моїй вікаріальній консисторії передав мукачівському високопреосвященному і високопреподобному єпископу панові Андрію Бачинському як майбутньому їхньому єпископові парафії грецького обряду округу, як-от: Нижній Репаш, Гельцманівці, Ігляни (Гундермарк), Койшів, Липник, Ольшавиця, Остурня, Порац, Словинки, Ториски і Завадка з парохами і народом, вірним грецькому обряду, що ще повсюди проживають і перебувають серед латинян як у вищезгаданих матірних парафіях, так і у їхніх філіалах, які здавна і аж до цього дня були і вважалися під юрисдикцією латинського єпископа й відповідно шановного Списького капітулу, зрештою в силу цього передаю і відмовляюся». Дано на Спиші, року і дня як вище, Йозеф Віталіс того ж дня, списький генеральний вікарій. М. П.

У свою чергу мукачівський високопреосвящений єпископ дав таку грамоту про прийняття:

«Я, нижчепідписаний, року 1787, дня 23 квітня, у погодженні з найсвятішим рішенням його вельмишановної величності, мені переданим намісницькою королівською високою радою під 3 люте 1787 року за номером 350/4451, за допомогою списького генерального

ACTUS RESIGNATIONIS, ET
 RECEPTIONIS PERACTUS EST HOC
 MODO: ET QUIDEM COMPARENTE
 EXCELLMO DOMINO DIOECESANO
 MUNKACSINENSI AD SCEPUSIUM,
 AC PRIMO AD CAPITULUM
 SCEPUSIENSE, IBI IN PLENO
 CONSISTORIO RNDISSIMUS DNUS
 GRATIS VICARIUS DEDIT
 INSTRUMENTUM RESIGNATIONIS
 HUIJUS TENORIS.

Infrascriptus A-o 1787-o die 23-a Aprilis in Conformitate Clementissimae Suae Mattis Sacrae Resolutionis, medio Excelsi Consilii Regii Ltllis sub dato 3-a Februarii 1787-o et N-ro 350/4451 mihi intimatae, Districtus Graeci Ritus Parochias, ut pote: Alsó-Répas, Helczmaócz, Hundermark, Kojso, Lipnik, Olsavicz, Oszturna, Porácz, Szlovinka, Toriszka, et Zavadka, cum Parochis et Populo Graeco Ritui addicto, tam in praerecensitis Parochiis Matribus, quam et earum Filialibus sparsim etiam inter Latinos degente et commorante, qui ab antiquo ad hanc usque diem sub jurisdictione Ordinarii Latini et respective Venerabilis Capituli Scepusiensium fuerant, et habebantur Excellmo Ilmo et Rndissimo Domino Andreae Bacsinszky Episcopo Munkacsinensi, qua eorundem a modo futuro Ordinario in pleno Consistorio meo Vicariali tradidi, et resignavi immo praesentium per vigorem trado, et resigno. Sig. Scepusii A-o et die ut supra. Joseph. Vitalis die eadem Vicar. Gralis Scepusiensis. L.S.

Vicissim Excellmus Dominus Dioecesanus Munkacsinensis dedit Instrumentum Receptionis tale:

Infrascriptus Anno 1787 die 23-a Apr[il]is in Conformitate Clementissimae Suae Mattis SS-mae Resolutionis medio Excelsi Consilii Regii Ltllis sub d-to 3-a Febr[uarii] 1787 et N-ro 350/4451 mihi intimatae Districtus Graeci Ritus Parochias ut pote: Also-Répas, Hel-

вікарія на вакантне місце високопреподобного пана Йозефа Віталіса у повній вікаріальній консисторії включив і прийняв під свою єпископську юрисдикцію парафії грецького обряду округу, як-от: Нижній Репаш, Гельцманівці, Ігьяни (Гундермарк), Койшів, Липник, (150) Ольшавиця, Остурня, Порач, Словинки, Ториски і Завадка з парохами і народом, вірним грецькому обряду, що ще повсюди проживають і перебувають серед латинян як у вищезгаданих матірних парафіях, так і у їхніх філіалах, які здавна і аж до цього дня були і вважалися під юрисдикцією списького латинського єпископа й відповідно шановного Списького капітулу». Дано на Спиші, року і дня як вище. Мукачівський єпископ Андрій Бачинський. М. П.

Потім для майбутнього наказу доброго правління та збереження спокою і згоди серед духівництва й народу, що проживає, власне, змішано, за взаємною згодою були визначені деякі пункти таким чином:

«Року 1787, дня 23 квітня, з нагоди відокремлення католиків грецького обряду округу від Списької єпархії та включення до Мукачівської єпархії мукачівським високопреосвященним паном єпископом Андрієм Бачинським і капітульним високопреподобним генеральним вікарієм на вакантне єпископське місце Списької єпархії паном Йозефом Віталісом та всією Спиською консисторією були визначені такі пункти, як:

По-перше, женихи змішаного обряду нехай вінчаються парохом нареченої, а діти народжені зі змішаних шлюбів, у прийнятті обряду нехай дотримуються статі батьків.

По-друге, парохі кожного обряду без згоди єпископів нехай не наважуються наvertати на свій обряд людей чужого обряду.

По-третє, взаємна сусідня юрисдикція обох обрядів надалі також нехай залишається таким чином, аби у сусідніх парафіях латиняни грецьких віруючих, а греки латинських могли слухати конфесії і сакраментально справляти.

(151) По-четверте, коли необхідність і розумна справа вимагатимуть випад-

czmanócz, Hundermark, Kojssó, Lipnik, (150) Olsavicz, Oszturna, Porács, Szlovenka, Torisska, et Zavadka, cum Parochis, et populo Graeco-Ritui addicto tam in praerecensitis Parochiis Matribus, quam et earum Filialibus, sparsim etiam inter Latinos degente, et commorante, qui ab antiquo ad hanc usque diem sub jurisdictione Ordinarii Scepusiensis Latini, et respective V. Capituli Scepusiensium fuerant, et habebantur per manus Rmi Domini Josephi Vitalis sede vacante Vicarii Generalis Scepusiensis in pleno Consistorio Vicariali sub meam Ordinariam jurisdictionem adprehendi, et recepi Sig. Scepusii Anno et die ut supra Andreas Bacsinszky Eppus Munkacsinensis L.S.

Dein pro futuro boni Regiminis Ordine conservandaque inter Clerum et Populum mixtim nempe degentes tranquillitate, et harmonia mutuo Consensu definita sunt non nulla puncta modo sequenti:

Anno 1787-o die 23-a Aprilis occasione Districtus Graeci Ritus Catholicorum a Dioecesi Scepusiensi avulsi, et Dioecesi Munkacsinensi incorporati per Excellentissimum Dominum Episcopum Munkacsinensem Andream Bacsinszky, et Rndissimum Dominum Josephum Vitalis Dioecesis Scepusiensis, sede Eppali vacante Vicarium Generalem Capitularem, to tumque Scepusiense Consistorium definita sunt sequentia: ut

1-o Sponsi mixti Ritus copulentur per Parochum Sponsae. Proles vero ex mixtis ejusmodi Matriomii suscipiendae in amplectendo Ritu sequantur sexum Parentum.

2-o Parochi utriusque Ritus absque Consensu Diae sanorum alieni Ritus Homines ad auum Riturum suscipere non audeant.

3-o Jurisdictio Vicinalis mutua utriusque Ritus Sacerdotibus porro quoque permaneat ita: ut Latini in Graecorum, et Graeci in Latinorum vicinis Parochiis Fidelium Confessiones audire, et sacramentaliter absolvere valeant.

(151) 4-o Dum necessitas, vel rationabilis Causa exegerit, quosdam forte

ково звільнити у пості деяких греків, то вони нехай звернуться до відповідних парохів, що мають право на це.

По-п'яте, у місцях, де народ кожного обряду є змішаний, латиняни нехай справляють свої свята, а греки свої.

По-шосте, і латинським священикам у грецьких церквах, а грецьким у латинських повністю нехай буде дана свобода справляти (службу). А найсвятіше таїнство причастя, висвячене за латинським обрядом, де є більша кількість латинського народу, може залишатися у грецьких церквах; однак те і друге таким чином, аби у порядку богослужбових обрядів не вийшло якогось безладдя і найсвятіше причастя не псувалося.

По-сьоме, про приєднання як латинян, так і греків треба детальніше говорити, і оскільки було з'ясовано, треба взаємно радитися».

Дано на Спиші, дня і року як вище. Мукачівський єпископ Андрій Бачинський докладно написав у Любонянський округ. М. П. Йозеф Віталіс того ж дня, списький генеральний вікарій. М. П.

Нарешті, крім цього письмового підтвердження, в цій же консисторії, наприклад, з'явилися деякі пропозиції та обговорення. Власне, часто згадуваний високопреподобний пан вікарій на вакантне місце, домагаючись і отримавши підтримку у мукачівського високопреосвященного пана єпископа, пожалівся.

По-перше, що скарга була подана у славний Списький комітат, у якій анонім скаржився, що, власне, священик латинського обряду, викликаний до мешканця грецького обряду в останній час життя, коли запитав хворого, чи був католиком і почув відповідь, що не є католиком, то відповів: «Іди до біса». За цей наклеп, несправедливо приписаний священикові латинського обряду, оскільки не було перевірено, хто був той священик, від його ексцеленції (вікарій) попросив належної сатисфакції.

По-друге, той же пан вікарій серйозно говорив, що він довідався від достовірних людей, що іглянський (гундермарський) коад'ютор (152) пан Канюк недоброзичливо повідомив його ексце-

in Jejunio Graecorum dispensari, iidem se ad respectivos Parochos necessaria ad id facultate instruendos convertant.

5-o In Locis, ubi utriusque Ritus Populus permixtus est, tam Latini sua, quam Graeci sua Festa celebrent.

6-o Et Latinis Sacerdotibus in Graecis, et Graecis in Latinis Ecclesiis celebrare integrum sit. SS^mum vero Eucharistiae Sacramentum Latino Ritu consecratum, ubi copiosior est Latinus Populus, in Graecorum Ecclesiis asservari possit; utrumque tamen ita: ut et in Ordine Divinorum aliqua perturbatio non eveniat, et SS^{ma} Eucharistia corruptioni non exponatur.

7-o De affiliatione tam Latinorum, quam Graecorum uberius tractandum, et quod definitum fuerit, invicem communicandum esse. Sig. Scephusii die et anno ut supra. Andreas Bacsinszky Eppus Munkacsinensis cum extensione ad Districtum Lublo subscripsi L.S. Josephus Vitalis de eadem Vicar. Gr. Scephus. L.S.

Denique praeter haec scripto consignate, intervenerunt non nulla in Eodem Consistorio Verbotenus proposita, et pertractata, et quidem Rmus Dominus saepe nominatus sede vacante Vicarius petito, et obtento Excell^mi Domini Dioecesani Munkacsinensis annutu conquestus est.

1-o Quod Instantia data fuisset ad I. Cottum Scephusiensem, vi cuius anonymus querulabatur, quod quidam Sacerdos Latini Ritus ad Graeci Ritus Incolam in extremis vitae terminis vocatus, dum infirmum interrogasset, utrum esset Catholicus, et audivisset responsum se non esse Catholicum, respondit ergo eas ad Diabolum, de hac Calumnia Latini Ritus Sacerdoti injuriose adfecta, nisi probatum fuerit, quis ille sacerdos fuerit a sua Excellea debitam satisfactionem rogavit.

2-o Inaudivisse se idem Dominus Vicarius a Fide dignis hominibus asseverabat, quod Suae Excellentiae per Dominum Kanyuch Coadjutorem (152) Hundermarkensem sinistre delatus fuisset,

ленцію, ніби, звичайно, деякими не-пристойними діями і не дуже в підходящий час він завдав найбільшої шкоди (для його) імені. За цю шкоду і наклеп, несправедливо приписані йому (вікарію), так само він попросив нагальної сатисфакції.

На це його ексцеленція коротко відповіла, кажучи: «З усього минулого як це, що є або правдивим, або неправдивим, сама його ексцеленція хотіла б забути, зрештою навіть не пам'ятати і простити та вважати не сказаним, так і його високопреподобна домінація про всіх тих, які вже перейшли (на другий обряд), просто нехай забуде, одним словом, нехай не пам'ятає і не вважає сказаним, бо як ми поєднані одним зв'язком віри, так у душі братерської любові несемо тягарі один одного і не сваримо себе у майбутньому, оскільки, між іншим, ми маємо з ким повинні сперечатися».

Так само той же вікарій запитав його ексцеленцію: «Чи, звичайно, необхідна поїздка у Рим насамперед для того, аби отримати з Рима підтвердження як стосовно передачі, так і прийняття (парафій)». На це його ексцеленція відповіла, що той, хто має у свідомості якийсь сумнів або душевне занепокоєння, спокійно може піти у Рим, хоч його найсвятіша величність дозволяє те саме тим, які не хочуть задовольнятися королівськими указами. А стосовно себе його ексцеленція заявила, що вона є єпархіальним єпископом, наділеним найповнішою юрисдикцією і не допустить ніякого душевного занепокоєння у свідомості. Отже, для нього не є необхідною поїздка у Рим.

Після цих слів піднявся високопреподобний пан Іоанн Молнар, один з каноніків і співчлен цієї консисторії і не просто як слухач попросив для себе деякого права висловитися стосовно цієї поїздки у Рим, та одержавши згоду його ексцеленції, передусім почав говорити про права апостольського престолу і дуже вірно відстоював, що більшою або меншою мірою треба дотримуватися канонів як Флорентійського собору, так і Тридентинського. (153) На це його ексцеленція дуже коротко відповіла, кажучи, що вона є єпархіальним ординарним єпископом, наділеним повною

quasi nimirum in nonnullis conversationibus indebitis, et minus decentibus terminis cum maxima Nominis Injuria adfecisset, de hac Injuria, ac Calumnia sibi injuste adpicta aegue satisfactionem impendendam rogavit.

Ad quae Sua Excellēa breviter respondit dicendo: Quod quemadmodum sola sua Excellēa omnium praeteritorum, quae sive vera sunt, seu falsa oblivisci, quin imo obliterare, et amnestiare et pro non dictis habere velit ita et Dominatio sua Rndissima omnium illorum, quae jam transiverunt simpliciter obliviscatur, uno verbo obliteret, et pro non dictis habeat, prout enim uno Fidei vinculo ligati sumus, ita in spiritu Charitatis fraternae dilectionis unus alterius onera portemus, et nos in futurum non proscindamus, cum caeteroquin habeamus cum quibus confligere deveamus.

Item idem Vicarius quaesivit ex sua Excellentia: Utrum videlicet non necessarius foret recursus Romam in ordine ad id, ut tam Resignans, quam et Recipiens Confirmationem Roma accipiant; ad quod Sua Excellēa respondit, quod ille, qui eliquem scrupulum, aut animi anxietates in Conscientia habet secure Romam recurrere possit, cum illud ipsum etiam a sua SSma Matte permittatur illis, qui Ordinationibus Regiis aquiescere nolunt; quoad se autem Sua Excellēa edixit: se esse Episcopum Dioecesanum Jurisdictione plenissima instructum, et neque ulas animi anxietates in Conscientia pati, consequenter neque sibi necessarium recursum Romam fore.

His dictis surrexit D. Rmus Ioannes Molnár unus e Canonicis, et tanquam Commembrum hujus Consistorii et non pure pute auditor expetiit sibi non nulla intuitu hujus recursus Romam proponendi facultatem, et accepto annutu Suae Excellēae jura Sedis Aplicae ante omnia recensere coepit, et Canonibus tam Concilii Florentini, quam et Tridentini insistendum esse aliquanto prolixius (153) propugnavit, ad quae Sua Excellēa brevissime respondit dicendo: se esse Dioecesanum Ordinarium Eppum plena potestate instructum, quam non ab homine sed a solo Deo accepisset, et ut rem ip-

владою, яку вона отримала не від людини, а від самого Бога і аби звести саму справу до більшої любові, між іншим, його екселенція зволила пояснити те, що одна є, якщо б єпископ латинського обряду прийняв духівництво і народ під свою ординарну юрисдикцію від єпископа латинського обряду, а інше, якщо б грецький єпископ прийняв духівництво і греко-католицький народ, підпорядкований латинському єпископові, під свою юрисдикцію, бо що стосується духівництва латинського обряду та його ж народу, воно підпорядковувалося юрисдикції латинського обряду, і як владу церковну, так і юридичну отримало від латинського єпископа. А спиське духівництво грецького обряду висвячувалося на церковні посади єпископами грецького обряду, ними греко-католицький народ духовно виховувався, за обрядом східної церкви здійснював (єпископ) для нього ж таїнства та виконував усі функції грецьким обрядом, з боку ж латинського єпископа це духівництво і греко-католицький народ на Спиші підпорядковані лише політично і керувалися сторонньою турботою, і до того зовсім не має потреби, аби за допомогою тих, яких я призначив на церковні посади, я звернувся у Рим за юрисдикцією.

На це високопреподобний пан Молнар знову (відповів), що ми повинні погоджувати (свої дії) з канонами соборів, які маємо на Флорентийському і Тридентинському соборах. Йому відповідає його екселенція, кажучи, що треба розрізняти часи і розрізняти права, навівши приклад тих канонів, які були дані для італійських греків утікачів з Греції і яких вони не зобов'язувалися дотримуватись або тому, що думка пап не була тою, аби вони також зобов'язувалися цими канонами, які визнаються в якомусь королівстві, що вони є вірними підданими найсвятішої величності, які знаходяться тут на Спиші. Отже, канони Тридентинського собору також треба більш схвально пояснювати, і (притому) не загально стосовно греко-католицького духівництва і народу. Далі його екселенція також продовжила свою бесіду, говорячи шановній консисторії, що його святості переважно відомо про те, про що гово-

сам ad majorem Claritatem deduceret, inter caetera dignabatur Sua Excellea dilucidare istud, quod aliud sit, si Eppus Latini Ritus Clerum, er populum sub suam ordinariam Iurisdictionem recipiat ab Eppo Latini Ritus, aliud vero, si Eppus Graecus Clerum, et Populum Graeco Catholicum Latino Eppo subjectum sub suam recipiat Iurisdictionem, quod enim concernit Clerum Latini Ritus, ejusdemque Populum ille sub Iurisdictione Latini Ritus constitutus, tam potestatem ordinis, quam et Iurisdictionis ab Eppo Latino accipiebat. Graeci Ritus vero Clerus Scepusiacus promovebatur ad sacros Ordines ab Eppis Graeci Ritus, ab illo Populus Graeco Catholicus spiritualiter pascebatur, secundum Ritus Ecclesiae Orientalis administrabat Eidem Sacramenta, ac omnes functiones Ritu Graeco obibat, ex parte eutem Latini Eppi Clerus hic, et Populus Graeco-Catholicus in Scepusio constitutus non nisi politice et externa Inspectione regebatur, adeoque plane necessarium non est, ut Ego ratione eorum, quos Ego Sacris Ordinibus insignivi pro Iurisdictione Romam recurram.

Ad haec rursus Dñus Rm̄us Molnar debere nos accomodare Conciliorum Canonibus, quales habemus in Conciliis Florentino, et Tridentino; cui regerit Sua Excellea dicendo: Distingvenda sunt Tempora, et distingvemus Jura, adducendo exemplum Canonum illorum, qui lati sunt pro Italo Graecis ex Graecia profugis, quos se observare non teneri vel ex eo, quod mens Pontificum ea non fuerit, ut etiam illi iis Canonibus obligentur, qui in Regno quopiam stabiles Mattis SSmae subditi esse dignoscuntur, quales hic in Scepusio adinveniuntur, consequenter Canones etiam Concilii Trident. favorabilius interpretandi sunt, et non cum extensione ad hujatem Graeco-Catholico-Clerum, et Populum. Porro quoque suum sermonem prosecuta est Excellentia Sua Venerabili Consistorio proponendo, quod haec, quae Mattas in (154) suis Dictionibus facit, Suae Sanctitati apprime nota sint, si proinde Sua Sanctitas Iura sua non tuetur, sed altis-

рить його величність (154). Тому якщо його святість не дотримується своїх прав, а тримає (ix) у найвищій тайні, звичайно, ніхто на повній підставі не вимагатиме від єпископа, аби у цій справі він сперечався з найвищим єпископом (папою) на землі, який без підстави не займається правом стосовно священних справ, на підставі якого ж права він зробив би це. Не моя справа розглядати права королів, а шанувати і якнайшвидше виконувати надіслані розпорядження та точно здійснювати обов'язок найпошлюбивішого підданого, бо і законні королі отримують владу від Бога.

Таким чином, після цієї суперечки згаданий пан вікарій сказав, що його ексцеленція є єпархіальним єпископом, наділеним ординарною юрисдикцією. Але ж оскільки він виконує тільки тимчасові обов'язки цієї ж юрисдикції, тому для здійснення всякого застереження, і, мабуть, аби уникнути майбутніх суперечок, він хоче зі свого боку подати оскарження у Рим, яке, власне, і його ексцеленція схвалила, але нехай буде передача тільки частковою. Після цього консисторія завершила (свою роботу).

Тим часом від перемишлянського єпископа стосовно передачі (парафій) з його боку надійшов в Ужгород гідний уваги такий лист:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане!

На раніше для мене дане братерське повідомлення вашої ексцеленції про наступне рішення належним чином передати парафії у минулому Перемишлянського пасторату, що знаходяться у Спиському комітаті і вже, між іншим, передані Спиській єпархії, славу Мукачівську єпархію своїм листом-відповіддю з перемишлянської пошти через Дуклу я негайно задовільнив. Тепер на лист її (ексцеленції) під 31 березня поточного року у цій справі знову по суті не маю нічого більше далі повідомити, ніж (те), що (сказав) комісар для виконання цього найвищого розпорядження мусинський світський декан високопреподобний пан (155) Вислоцький під час єпархіальної конгрегації, яку зобов'язуюсь провести 11 квітня за новим стилем, (але) офіційно

simo silentio premit, nullus profecto merito desiderabit ab Eppo, ut eatenus cum summo Terrae Principe digladietur, qui sine ratione jus circa sacra non exercet, quo autem Iure haec faciat meum non est exanimare Iura Principum, sed venerari, et submissas Ordinationes quam promptissime exequi, et obsequentissimi subditi munus ad amussim exple-re, cum et Reges constituti potestatem a Deo nanciscantur.

His ita concertatis repetitus D. Vicarius dixit: Suam Excelleam esse Eppum Diocesanum ordinaria Jurisdictione praeditum, se vero non nisi sede vacante vices duntaxat ejusdem jurisdictionis agere, proinde ad omnem praecautiorem faciendam, et ne fors exoriturus Controversias declinandas se velle Romam ex parte sua recursum facere, quod et Sua Excellea adprobavit quidem, sed ut hoc non ex parte Recipientis, sed tantum modo ex parte Resigantio fiat. Quo dicto finis fuit Consistorio impositus.

Interea ab Episcopo Premislensi supra Resignatione ex parte sua resignandorum reflexo supervenit Ungvarinum talismodi litera:

Excellē ac Rndissime Domine!

Fraternae antierius ad me datae Insinuationi Excellentiae V-ae de subsecuta Resolutione in ordine cedendarum Parochiarum Pastoratus olim Premisliensis in Cottu Scepusiensi existentium jam per me alias ad Dioecesim Scepusiensem cesarum, Inclytae Dioecesi Munkacsinensi, illico per literas responsorias meas posta Premisliensi per Duklam satisfeci. Nunc porro ad literas Ejus sub 31-a Martii a.c. in eodem negotio iterum directus nihil plus significandum habeo, quam quod Commissarium effectuantae supremae Ordinationis hujus causa Rndum D. (155) Wiszloczky Decanum Foraneum Muszynensem sub tempus Congregationis Dioecesanae, quam 11 Apr[il]is Novi styli instituere teneor, officiose determinare non intermittam. Id non nisi in Epistola Excelleae V-ae tam anteriori,

не буду вирішувати. Це є тільки як у попередньому, так і нинішньому листі, що викликає сумнів, звичайно, який же є той день 26 квітня? Чи за новим, чи ж за старим календарем? Хоч з щирих листів прийти до цього важко.

Тому, щоб справа була більш очевидною, ваша експеленція не відмовиться повідомити через призначеного мною вищезгаданого комісара, якого ж дня згідно з відомим або церковним календарем він повинен прийти? Зрештою, наділений ласками з належною шаную вашої високопреосвященної і високопреподобної (домінації) залишаюся». 12 квітня 1787 року, у Перемишлі, найвірніший слуга перемишлянський єпископ М. Рило.

Отже, після того як мукачівський високопреосвященний пан з цього листа, який негайно відправив високопреподобний пан канонік Іоанн Пастелій з Ужгорода у Спиш, побачив, що щось викликає сумнів, і водночас зрозумів, що в дійсності ніякої попередньої інструкції у призначеного мусинського декана стосовно його депутації немає, (то) він негайно написав до того ж декана, явно запрошуючи його у село Якуб'яни.

«Вельми високопреподобний пане декане!

У кінці дня 26-го поточного місяця, власне, у цей час я щасливо прибув на місце у село Якуб'яни для прийняття парафій, що знаходяться у Любовнянській домнії і простягаються аж до рідної Перемишлянської єпархії. Та оскільки я знав, що згідно з великою кількістю листів перемишлянського високопреосвященного ординарного пана єпископа, які знаходяться тут, ваша домінація була призначена і відправлена для передачі тих же 5 парафій, тому по-дружньому питаю, щоб як на підставі ласкавого указу його найсвятішої величності, так і високопреосвященного свого ординарного єпископа, якнайскоріше зволила прийхати до мене сюди в Якуб'яни та ж вельми високопреподобна ваша домінація, (156) бо так само у призначений час я повинен поспішати у Рожнявську єпархію для акту прийняття (парафій). А втім, залишаюся в Якуб'янах 26

quam praesenti quod dubium parit, quoniam videlicet est dies ille 26-a Aprilis? an secundum novum, num vero vetus Calendarium? cum ex Epistolarum contentis devenire ad id arduum est.

Quare ut determinatius res pateat, Excellentia V-a Designato per me praecontacto Commissario significare, quanam die juxta notum aut Ritus Calendarium condescendere debeat? non gravabitur. In reliquo solitis favoribus me commendando debito cum Cultu maneo Excelleae V-ae Renmae 12-a Aprilis 1787 Premissulae Addictissimus Servus M. Rylo Eppus Premislensis.

Cum igitur Excellmus Dnus Munkacsinensis ex hac litera per Rmum Dnum Canonicum Joannem Pasztelyi Ungverino ad Scepusium illico inviata aliquid dubietatis subversari advertisset, una vero intellexisset reapse nullam eousque nominato Decano Mussinensium ratione suae Deputationis Instructionem allatam haberi, ad eundem Decanum indilate scripsit per expressum invitans ipsum ad Possessionem Jakubján.

Admodum R. Domine Decane!

Ad terminum diei 26-ae Mensis Currentis et Locum Pagum Jakubján pro receptione quippe Parochiarum in Domino Lublo - situatarum, et adusque ad Almam Dioecesim Premislensem pertinentium hac hora feliciter perveni; Quia vero secundum acclusam hic Illmi Domini Eppi Ordinarii Premislensis Literarum Copiam V-ram Dominationem pro resignatione earundem 5 Parochiarum designatam, et deputatam scirem, hinc amice requiro, ut tam Suae Mattis SS-mae Bngno Mandato quam et Illmi Praesulis sui Ordinarii, quantocitius ad me huc ad Jakubjan comparendo satisfacere velit eadem D. V-a (156) A.Rnda quia aequo pro actu Receptionis ad Dioecesim Rosnaviensem pro praefixo termino properare debeo. Caeterum persevero Jakubfalvae 26-a Aprilis 1787. A. Rndo Domino Basilio Vislóczky Parocho Laboviensi et Districtus Musinensis Decano. Labovae.

квітня 1787 року з вельмивисокопреподобним паном Васи́лем Вислоцьким, лабівським парохом і деканом Мусинського округу». У Лабові.

Одержавши листа, декан з'явився у Якуб'яни (і), власне, повідомив, що від свого перемишлянського єпископа у цій справі взагалі нічого не довідався, однак, показавши листи-оригінали, які у цій справі послав той же перемишлянський (єпископ) мукачівському, де, власне, ясно значилася депутація цього декана, (зрештою) він мав достатню депутацію і погодився на передачу тих (парафій), які підлягали передачі.

Але для цього акту був запрошений також пан префект Любонянської домінії таким чином:

«Високородний і ясновельможний пане префекте!

Тому що депутат перемишлянського високопреосвященного і високопреподобного пана єпископа, власне, вельмивисокопреподобний Васи́лій Вислоцький, декан Мусинського округу, вже прибув для передачі 5 парафій католиків грецького обряду, що знаходилися у цій же славній Любонянській домінії і дотепер відносяться до юрисдикції його ясновельможності, я вельмишанобливо призначив провести намічений акт передачі і прийняття (парафій) сьогодні тут ополудні, звичайно, в якуб'янському парафіяльному домі. На цей акт цим листом ласкаво запропоную вашу вищетуловану домінацію або офіційно вимагаю, аби у крайньому випадку зволила послати одного чи двох урядників од домінації. У Якуб'янах, 28 квітня 1787 року, з особливим визнанням залишаюся високородному і ясновельможному панові Андрію Фелдеші, префекту державної Любонянської домінії». У Новій Любовні.

Отже, після того як з'явився ясновельможний пан префект та навіть інші зацікавлені були присутні, після прибуття всіх, у призначений час був здійснений акт передачі (парафій) мусинським деканом (157), який передав грамоту такого змісту:

«Я, нижчепідписаний, року 1787, дня 28 квітня, як депутат в особі перемишлянського високопреосвященного і високопреподобного пана єпископа

Literis acceptis Decanus ad Jakubján comparens, referebat quidem nihil omnino eatenus se a Suo Ordinario Premislensi accepisse; exhibitis tamen Originalibus, quas hac in Merito Idem Premislensis ad Munkacsinensem dederat, Literis, ubi quippe expressa hujus Decani Deputatio continebatur, hanc deputationem pro sufficiente habuit, et in resignandorum Resignationem consensit.

Invitatus autem fuit pro actu isto etiam D. Praefectus Domini Lublo taliter:

Spectabilis ac Perillustris Dñe Praefecte!

Siquidem Illmi ac Rndissimi Dni Eppi Premislensis ad resignandas in I. hocce Dominio Lubloviensi situatas huc dum ad Jurisdictionem Suae Illtts pertinentes 5 Graeci Ritus Catholicorum Parochias Deputatus A.R. nempe Basilius Visloczky Districtus Musinensis Decanus jam advenisset, clementissime ordinatum Resignationis, et Receptionis actum pro hora pomeridiana hodiernae diei hic in domo videlicet Parochiali Jakubjanensi instituendum determinavi, ad quem actum Praetam D. V-am amice p̄sentibus invito, aut saltem unum alterumve ex Dñis Officialibus, ut exmittere velit, officiose requiro peculiari cum aestimio perseverans Jakubfalvae 28-a April[is] 1787. Spbli ac P. D-no Andreae Földesy Cameralis Dñii Lubloviensis Praefecto. Neo-Lubloviae.

Posteaquam igitur comparuisset Praet̄tus Dominus Praefectus, ac etiam caeteri Cointeressati praesentes forent, omnibus praefixo termino considentibus celebratus est. Actus Resignationis per Decanum (157) Mussinensem dato hujus Tenoris Instrumento.

Infrascriptus Anno 1787 die 28-a Aprilis, qua in Persona Illmi ac Rndissimi Domini Maximiliani Rillo Eppi Premislensis et Praesulis mei Gratiissimi

Максиміліана Рила, мого наймилостивішого глави, у погодженні з найсвятішим рішенням його вельмишановної величності, виданим намісницькою королівською високою радою під 3 люте 1787 року за номером 350/4451, передав мукачівському високопреосвященному і високопреподобному єпископу панові Андрію Бачинському як майбутньому їхньому єпископові парафії грецького обряду Любовнянського округу, як-от: Камйонка, Якуб'яни, Орябина, Литманова, Сулин з парохами і народом, вірним грецькому обряду, що ще повсюди проживають і перебувають серед латинян як у вищезгаданих матірніх парафіях, так і у філіалах, що належать і повинні належати до них, які здавна і аж до цього дня були і вважалися під юрисдикцією перемишлянського єпископа, зрештою в силу цього передаю і відмовляюся». Дано в Якуб'янах, року і дня як вище. Василь Вислоцький, декан Мусинського округу і для цього акту єпископський депутат. М. П.

З боку мукачівського високопреосвященного пана єпископа так само була складена така грамота про прийняття (парафій):

«Я, нижчепідписаний, року 1787, дня 28 квітня, у погодженні з найсвятішим рішенням його вельмишановної величності, мені переданим намісницькою королівською високою радою під 3 люте 1787 року за номером 350/4451, за допомогою лабівського високопреподобного пароха Василя Вислоцького, декана Мусинського округу і для цього акту депутата, включив і прийняв під свою єпископську юрисдикцію парафії грецького обряду Любовнянського округу, як-от: Камйонка, Якуб'яни, Орябина, Литманова і Сулин з парохами і народом, вірним грецькому обряду, що ще повсюди проживають і перебувають серед латинян як у вищезгаданих матірніх парафіях, так і у філіалах, що належать і повинні належати до них, (158) які здавна і аж до цього дня були і вважалися під юрисдикцією перемишлянського єпископа». Дано в Якуб'янах, року і дня як вище. Мукачівський єпископ Андрій Бачинський. М. П.

Deputatus in Conformitate Clementissimae Suae Mattis SSmae Resolutionis medio Excelsi Consilii Regii Ltlis sub d-o 3-ae Februar[i] 1787 et N-ro 350/4451 emanatae Districtus Lubloviensis Graeci Ritus Parochias, ut pote: Kamjunkam, Jakubfalvam, Jarembinam, Litmanovam, Szulin, cum Parochis et Populo Graeco Ritui addicto tam in praerecensitis Parochiis Matribus, quam et in Filialibus ad easdem pertinentibus, ac pertinere debentibus, atque sparsim etiam inter Latinos degente et commorante, qui ab antiquo ad hanc usque diem sub jurisdictione Ordinarii Premislensis fuerant, et habebantur, Excellmo, Illmo, ac Rmo Dno Andreae Bacsinszky Eppo Munkacsinensi, qua eorundem a modo futuro ordinario tradidi, et resignavi, imo psentium per vigorem trado, et resigno. Sig. Jakubfalvae anno, et die ut supra Basilius Wisloczky Districtus Mussinensis Decanus, et pro hoc actu Deputatus Eppalis. L.S.

Aequae autem confektum est ex parte Excellmi Domini Dioecesanii Munkacsinensis Instrumentum Receptionis tale:

Infrascriptus Anno 1787-o die 28-a Apr. in Conformitate Clementissimae Suae Mattis SSmae Resolutionis medio Excelsi Consilii Regii Ltlis sub d-o 3-ae Febr. Anno 1787 et N-ro 350/4451 mihi intimatae Districtus Lubloviensis Graeci Ritus Parochias ut pote: Kamjunkam, Jakubfalvam, Jarembinam, Litmanovam, et Szulin cum Parochis, et Populo Graeco Ritui addicto tam in praerecensitis Matribus, quam, et earum Filialibus ad easdem (158) pertinentibus, ac pertinere debentibus, atque sparsim etiam inter Latinos degente, et commorante, qui ab antiquo ad hanc usque diem sub jurisdictione Ordinarii Premislensis fuerant, et habebantur per manus A. Rndi Basili Wisloczky Parochi Luboviensis Districtus Musinensis Decani et pro hoc actu Deputati sub meam ordinariam Jurisdictionem adprehendi, et recepi. Sig. Jakubjan. Anno, et die ut supra. Andreas Bacsinsky Episcopus Munkacsinensis. L.S.

Після такого закінчення акту передачі й прийняття (парафій), щоб заклас-ти підвалини для майбутнього доброго правління у цих же краях, мукачівський високопреосвященний пан єпископ там же тепер заснував новий церковний округ або віцеархієпископат з зібраних нинішніх парохів вищеназваних п'яти парафій Любовнянської домонії, які були йому передані, а саме: якуб'янського Іоанна Даниєловича, сулинського Іоанна Дубовецького, литманівського Василя Вислоцького, орябинського Михаїла Ярембинського, а також каміонського Іллі Адашкіевича та навіть трьох сусідніх (парафій), що знаходяться у лоні Спиша, якот: іглянського (гундермарського) Андрія Канюка з коад'ютором Михаїлом Канюком, липницького Георгія Смерковського й остурнянського Іоанна Вислоцького. (Зрештою), після призначення преподобного Михаїла Канюка віцеархієпископом, зокрема після рекомендації (його) на цю посаду в зв'язку з тим, що знав німецьку мову, йому, як раніше єдиному іглянському (гундермарському) коад'юторові, його старий батько негайно потім передав саму парафію.

Далі, коли повідомляли його єпископську ексцеленцію, що особливо ті парохі, які були під галицьким правлінням, також як слід не знають доброзичливі законні цісарсько-королівські рішення, останні з яких здебільшого опублікувала, та водночас найсуворіше попередила, аби, включаючи (рішення) у свої протоколи, вони мали їх за правило і норму своїх дій, (а) решту (рішень) так само пообіцяла вислати й опублікувати.

(159) Зокрема ж (його) єпископська ексцеленція опублікувала доброзичливий указ, який регулював шлюбну угоду і був виданий під 6 березня 1786 року, примірник якого було роздано кожному парохіві.

Actu Resignationis, ac Receptionis taliter finito, ut pro futuro Excellmus Dñus Dioecesanus Munkacsinensis, in hisce partibus boni Regiminis fundamenta poneret, ibidem et in Instanti ex Convocatis, et p̄sentibus prænominatarum, sibi jam resignatarum Dominii Lublo quinque Parochiarum, ac nominanter Jakubjanensis Ioanne Danielovits, Szulinensis Ioanne Duboveczky, Litmanoviensis Basilio Viszlóczky, Jarembinensis Michaelae Jarembinszky, nec non Kamjunkensis Elia Adaskievits, ac etiam trium hisce viciniorum, Scepusio gremialium ut pote Hundermarkensis Andrea Kanyuch cum Coadjutore Michaelae Kanyuch, Lipnikensis Georgio Szmerekószky, et Osztornensis Ioanne Viszlóczky Parochis novum Ecclesiasticum Districtum, seu V.Archi-Diaconatum erexit, constituto V.Archi-Diacono R-ndo Michaelae Kanyuch pro isto munere ob lingvæ Germanicæ notitiam specialiter comendato, cui per prius solum Coadjutori Hundermarkensi Genitor suus Senecio ipsam subinde Parochiam resignavit.

Porro cum informaretur Sua Eppalis Excellēa eos praesertim Parochos, qui sub Regimine Galliciano erant, quoad Bngnas Normales Resolutiones Cæo-Regias haud quoquam debite esse instructos, earum recentiores plerasque publicavit, una et severissime praecepit, ut easdem suis inserentes Protocollis pro regula suarum actionum, et Canone habeant, residuas mox submittendas, et publicandas adpromisit.

(159) Signanter autem publicavit Benignam Constitutionem Contractus Matrimonialis regulativam sub 6-a Martii 1786-i emanatam, ejusdem exemplari singulis Parochis distributo.

ГЛАВА 15

ТАК САМО (ЙОГО ЄПИСКОПСЬКА
ЕКСЦЕЛЕНЦІЯ) ОПУБЛІКУВАЛА
НАЙНОВІШЕ ЛАСКАВЕ РІШЕННЯ
ПРО ВСТАНОВЛЕНІ СВЯТА ДЛЯ
НАРОДУ ГРЕЦЬКОГО ОБРЯДУ, ЯКЕ
Є ТАКОГО ЗМІСТУ:

«Високопреподобний єпископе і
високоблагородний пане!

633/7596

Його цісарсько-королівська величність наймилостивіше зволила вирішити, аби після того, як благо найвірніших підданих греко-католицької релігії з метою зменшення кількості свят, тобто повернення до батьківської (релігії), що вже не стосувалося греко-уніатів і було відоме під 3 жовтня минулого року за номером 42862, (і) вимагала, а це з цієї точки зору, звичайно, було б необхідним як для досягнення по можливості подібності між уніатами, аби вже встановлені свята для неуніатської східної церкви також були чинними і для греко-католиків (однак за винятком тих, які передусім відзначалися лише як національні, а саме: святої Сави, святого Константина та святої Олени, святої Вавасени), так унаслідок цього його величність наймилостивіше постановляє, аби у майбутньому згадані греко-католики також могли святкувати лише у нижчезазначені дні, а саме:

У місяці січні:

По-перше: 1-го – свято обрізування Христа. По-друге: 6-го – свято богоявлення Господа. По-третє: 30-го – свято трьох святих: Василя Великого, Григорія та Хризостома.

(160) У місяці лютому:

По-четверте: 2-го – свято благочестивої Марії.

У місяці березні:

По-п'яте: 25-го – свято благовіщення Марії.

У місяці квітні:

CAPUT 15

ITEM PUBLICAVIT NOVISSIMAM
BŒNGNAM RESOLUTIONEM
DE FESTIS
PRO GRAECI RITUS POPULO
STABILITIS,
QUAE TALIS EST:

Hochwürdigster Bischof Hoch und
Wohlgeborener Herr.

633/7596

Seine K.K.Ug. Majestät haben allergnädigst zu entschließen geruhet, daß nachdem das Wohl allerhöchst dero getreuen Unterthanen der Griechisch-Katholischen Religion in Absicht auf die Verminderung der Feiertage eben jener landesväterlichen Fürkehrung, welche in Bezug auf die Griechisch nicht Unirten bereits getroffen, und untern 3-ten Oktober v.J. N-ro. 42862 bekannt gemacht worden ist, erheischte, und aus diesem Gesichtspunkte sowohl, als zur Erzielung der möglichsten Gleichförmigkeit zwischen den Unirten es allerdings nothwendig wäre, daß die, für die nicht Unirte orientalische Kirche bereits festgesetzten Feiertage auch für die Griechisch-Katholischen (:mit Ausnahme jedoch jener, welche für die ersten nur als Nationalfeste hinzu gesetzt worden sind, nehmlich das Heil. Sabbä, der H.Konstantin und Helenä, der Heiligen Vavasecä, statt haben sollen, so verordnen Se. Majestät in dessen Folge allergnädigst, daß in die Hinkunft auch von dem erwähnten Griechisch-Katholischen lediglich die nachstehenden Tage gefeiert werden mögen und zwar

Im Monat Jänner

Erstens Dem 1-ten das Fest der Beschneidung Christi. 2-tens dem 6-ten Epiphania Domini. 3-tens dem 30-ten der drei Heiligen Basiliu Magnus, Gregorius und Chrysostomus.

(160) Im Monat Hornung

4-tens Am 2-ten das Fest Mariä-Reinigung.

Im Monat März

5-tens Am 25-ten das fest Mariä Verkündigung.

Im Monat April

По-шосте: 23-го – свято святого мученика Георгія.

У місяці червні:

По-сьоме: 24-го – свято народження святого Іоанна Христителя.

По-восьме: 29-го – свято святих апостолів Петра і Павла.

У місяці липні:

По-дев'яте: 20-го – свято святого пророка Іллі.

У місяці серпні:

По-десяте: 6-го – свято преображення Христа.

По-одинадцять: 15-го – свято вшестя Марії.

По-дванадцять: 29-го – свято обезглавлення святого Іоанна Христителя.

У місяці вересні:

По-тринадцять: 8-го – свято народження Марії.

По-чотирнадцять: 14-го – свято підняття святого Хреста.

У місяці жовтні:

По-п'ятнадцять: 2-го – свято святого Дмитрія.

У місяці листопаді:

По-шістнадцять: 8-го – свято святого архангела Михаїла.

По-сімнадцять: 21-го – свято введення Марії.

У місяці грудні:

По-вісімнадцять: 6-го – свято святого архієпископа Миколая.

По-дев'ятнадцять: 25-го – свято народження Христа (Різдво).

По-двадцять: 26-го – свято Марії.

По-двадцять перше: 27-го – свято святого архімученика Стефана.

Крім того:

(161) По-двадцять друге: Велика п'ятниця.

По-двадцять третє: Великодній понеділок.

По-двадцять четверте: Великодній вівторок.

По-двадцять п'яте: Вшестя Христа.

По-двадцять шосте: понеділок Тройці.

Тому само собою зрозуміло, що всі тут не згадані свята, слід вважати такими, що дозволені й скасовані.

Втім, у вищезгаданому наказі від 3-го жовтня минулого року за номером 42862 його величність наймилостивіше хоче дозволити гранично поясни-

6-tens Am 23-ten des Heilig. Martyrers Georgius.

Im Monat Juny

7-tens Am 24-ten das Fest der Geburt des Heil. Johann des Taufers.

8-tens Am 29-ten der heil. Apostel Peter und Paul.

Im Monat July

9-tens Am 20-ten des Heil. Propheten Elias.

Im Monat August

10-tens Am 6-ten das Fest der Verklärung Christi.

11-tens Am 15-ten Mariä Himmelfahrt.

12-tens Am 29-ten Enthauptung des heil. Johann Tauf.

Im Monat September

13-tens Am 8-ten das Fest der Geburt Mariä.

14-tens Am 14-ten das fest der Erhöhung des heil. Kreuzes.

Im Monat Oktober

15-tens Am 2-ten das fest des heil. Demetrius.

Im Monat November

16-tens Am 8-ten der Kampf des heil. Erzengels Michael.

17-tens Am 21-ten Mariä Opferung.

Im Monat Dezember

18-tens Am 6-ten das Fest des heil. Erzbischofs Nikolaus.

19-tens Am 25-ten Geburt Christi.

20-tens Am 26-ten Marien Fest.

21-tens Am 27-ten des heil. Erzmartyrer Stephan nebst diesen.

(161) 22-tens Am Charfreitag.

23-tens – Ostermontag.

24-tens – Osterdienstag.

25-tens – Christi Himmelfahrt.

26-tens – der Pfingstmontag.

Es versteht sich daher von selbst, daß alle hier nicht angeführten Feiertage für dispensirt und aufgehoben anzusehen seyn.

Übrigens wollen Se.Majestät nach der in oberwähnter Verordnung von 3-ten Oktober v.J.N r-o. 42862 erklärten allerhöchsten Schlußfassung allergnädigst

ти остаточну редакцію, аби оголошення робилося духівництвом у будь-який час насамперед від імені церковної кафедри як стосовно запропонованих свят, що зберігатимуться, так і стосовно скасованих свят, (і) також аби це рішення, можливо, було відомим усій місцевій владі з додатковою вказівкою, на що покладаються великі надії, аби затверджені свята для греко-католиків як такі, а інші як скасовані, подібним чином доводилися до відома народу, аби ці останні, тобто дозволені свята, кожен негайно справляв, а у випадку неуспіху цього найвищого волевиявлення думки, відповідно повідомляв єпархіального єпископа, або залежно від обставин вищих настоятелів.

Саме так наказує його величність далі, аби духівництво греко-католиків не задовільнялося (лише) проголошенням скасування свят, але й саме своєю працею та обробленням полів у ці дні давало добрий приклад для народу, а місцева влада з допомогою зовнішніх чинників, а саме закриття торгівлі у ці дні, розкриття склепів, припинення музики там, де вона припинялася лише на святах, (отже), дійсне скасування цих свят повинно бути чинним.

Так само віднині у греко-католиків також могли б зберігатися свята того святого, якому посвячена та чи (162) інша церква, та, зрештою, його величність не має сумніву, що в майбутньому ваша ексцеленція також не обере жодного такого покровителя церкви, (на честь) якого свято вже припинялося, або і без того (його) ніколи не було, і тому для певності на тих, яким має бути посвячена церква, у кінці року буде поданий список церков, які ви посвятите.

Тому для точного виконання цього найвищого рішення ваша ексцеленція ознайомиться з ним, аби після того його величність водночас хотіла ввести це скорочення свят для греко-католиків

gestatten, daß die Kundmachung der als gebotene Feiertage beizubehaltenden, als auch der aufgehobenen Feste jederzeit im allerhöchsten Namen durch die Geistlichkeit von der Kanzel geschehe, auch diese allerhöchste EntschlieÙung den gesamten Orts- Obrigkeiten mit der beigefügten Weisung bekannt gemacht werden möge, womit darauf gehalten werde, daß die für die Griechisch-Katholischen bestätigte Feiertage, als solche, die übrigen aber als aufgehoben dem Volke solchergestalt kundgemacht werden, daß an diesen letzteren, nemlich den dispensierten Feiertagen jedermann seiner Verrichtung ohne weiteren nachgehen, und bei etwa nicht verschaffenden Erfolg dieser allerhöchsten Willensmeinung den betreffenden Diözesanbischöfen, oder auch nach Umständen höheren Orts die Meldung gemacht werden solle.

Eben so befehlen Se. Majestät weiters, daß auch die Geistlichkeit der Griechisch-Katholischen mit der Verkündigung der aufgehobenen Feiertagen sich nicht begnügen, sondern selbst durch Arbeit, und Bestellung ihrer Felder an diesen Tagen dem Volk mit gutem Beispiele vorgehen, die Orts-Obrigkeiten hingegen durch äuserliche Zeichen, nemlich Haltung der Märkte an diesen Tagen, oeffnung der Gewölber, Einstellung der Musik, wo sie nur an Feiertagen gehalten wurde, die wirkliche Abstellung dieser Feiertage bewirken sollen.

Auf gleicheweise können auch bei den Griechisch-Katholischen die Feste jener Heiligen, denen eine, oder (162) die andere Kirche eingeweiht ist, fortan beibehalten werden, und zweifeln Se. Majestät übrigens nicht, daß auch Euer Excellenz künftighin keinen solchen Kirchenpatron, dessen Feiertag abgebracht wurde, oder ohnhin niemals bestanden hat, wählen, und auf selben die Kirche einweihen werden, zu dessen Sicherheit daher ————— mit Ende jedes Jhres ein Verzeichniß der von ihnen eingeweihten Kirchen anher vorzulegen haben.

Diese allerhöchste EntschlieÙung wird daher Euer Excellenz zu genauen Befolgung mit dem bekannt gemacht, daß nach dem Se. Majestät diese Verminderung der Feiertage bei den Griechisch-

та неуніатів, щоб розпочати новий порядок цих свят не з 1-го травня за старим календарем, а з 20-го квітня поточного року». Дано угорським королівським намісником. Офен, 20-го лютого 1787 року, найпослужливіший граф Карл Ціхи.

Отже, у погодженні з цим найвищим рішенням його єпископська ексцеленція серйозно наказала, аби взагалі вважалися недійсними ті свята, які не містяться в тому ж рішенні, насамперед ті вищезгадані, які залишилися їм від перемишлянської юрисдикції, як свято тіла Христа і св. Йосафата, однак які в Угорському королівстві греко-католики ніколи не відзначали, зрештою, у крайньому разі додавши те, що свято заступниці Пресвятої Діви припадає на перше жовтня за старим стилем, і до того за розпорядженням треба святково справляти на підставі його єпископського авторитету замість свята св. Дмитрія, що припадає на 26-е того ж місяця, яке начебто (як) національне так само встановила для волохів, які також повинні справляти (його).

ГЛАВА 16

Крім того, у порядку уникнення всякої конфузії та запобігання всякого стимулу до незгод, які, звичайно, інколи виникали між парохами кожного обряду, (його єпископська ексцеленція) не лише опублікувала вищенаведені пункти, які на Списській консисторії у повному складі одногосно були сформульовані для необхідного свого керівництва парохами, але й визначили філіали, які в майбутньому повинні відноситися до матірних церков, як упорядкований покажчик тут учить:

По-перше, (що) до цього часу до Якуб'янської матірної парафії відносилися філіали, і згодом також повинні відноситися, як-от: філіали Колачків, що знаходиться від матері на відстані однієї години (дороги) та Нова Любовня – півгодини (дороги).

По-друге, Орябинська матірня парафія, до якої до цього часу відносився філіал Кремня (Кремпах) і належить Стара Любовня, жителі якої вважають,

Unirten und Nicht-Unirten zu gleicher Zeit eingeführt haben wollen, die neue Ordnung dieser Feiertage a 1-ma May 1.J. nach dem alten Kalender aber a 20-ma April ihren Anfang zu nehmen habe. Gegeben von der Königl. Hungarischen Statthalterey. Ofen den 20-ten Februarii 1787 Dienstfertigste Carl Graf Zichy.

In conformitate igitur hujusce Altissimae Resolutionis Sua Excellentia Eppalis serio praecepit, ut omnino pro Cassatis haberentur ea Festa, quae in eadem Resolutione non continerentur, notanter autem ea, quae a jurisdictione Premislensi recepti per prius sibi praescripta observassent, uti Festum Corporis Christi, et S. Iosaphati, quorum tamen observantia apud Graeco-Catholicos in Regno Hungariae nunquam viguit, eo duntaxat finaliter addito, quod Festum Protectionis B.V. in primam styl. Veter. Mensis 8-bris incidens, adeoque de Praecepto solemniter celebrandum de auctoritate sua Dioecesana statuerit loco Festi S. Demetrii in ejusdem mensis diem 26-am incidentis, quod item tanquam nationale statuit pro Valachis per eos pari ratione observandum.

CAPUT 16

Ulterius in ordine ad omnem declinandam Confusionem, et praeeoccupandum omnem discordiarum fomitem qui nunquam inter utriusque Ritus Parochos oriri consuevit, non solum Puncta supra citata in pleno Consistorio (163) Scepusiensi unanimiter definita pro requisita Sui Directione Parochis publicata fecit, verum etiam Filiales, ad quas Matres Ecclesias spectare in futurum debeant, determinavit, ut Elenchus hic descriptus docet.

1-mo Ad Parochiam Matrem Jakubjan Filiales, et adusq[ue] spectarunt, et deinceps quoque spectare debent, utpote: Filiales Kolacsco, quae una hora a Matre distat, et Neo-Lublovia media hora.

2-o Jarembina Parochia Mater, ad quam adusque spectavit Filialis Krem-pach, Vetero-Lublovia, et sub-accenset Incolae, quae una solida hora a Matre

що вони знаходяться від матері на відстані однієї цілої години (дороги).

По-третє, Сулинська матірня парафія має такі філіали, як-от: Гроносто (на відстані) двох годин (дороги), Медзиброд над Гроном (Медзиброд), Мнишек над Попрадом (Заводзе), Пільгів, Кренжелівка, Каче, шариський Сулин.

По-четверте, Камйонська матірня парафія, до якої відносяться філіали, як-от: Гнездне – три чверті години (дороги), Лацкова – півгодини (дороги), Подолинець – дві години відстані та Ружбахи – одна година (дороги).

По-п'яте, лише одна Литманівська матірня парафія не має жодного філіалу.

По-шосте, а що стосується Кремнянського філіалу, в якому по суті будується мурована церква (і) для полегшення цього (будівництва) з королівської скарбниці недавно було виплачено майже 600 рейнських флоринів, (то) поміщицька домінація проектує її для матірньої парафії, до якої (належить) філіал Гроносто, який від неї ж знаходиться на відстані лише три чверті (години) і найлегше може (до неї) прилучитися.

Нарешті, оскільки до цього часу у цього духовництва і народу був чинним звичай давати парохів плати за похорон, вінчання та інші такі духовні послуги на підставі угоди, то, між тим, аби якось полегшити сплату народом податків, для парохів (його єпископська ексцеленція) по-новому запровадила норму такси аж до подальших найвищих королівських указів, зразок якої (такси) тут подається:

По-перше,	
за благословення народжених (дітей).....	6
По-друге, за хрещення	Нічого
По-третє, за введення породіллі.....	6
(164) По-четверте, за великий похорон	1 ... 30
По-п'яте, за малий похорон	45
По-шосте, за похоронну проповідь	1
По-сьоме, за співану похоронну відправу	1

distare censentur.

3-o Szulin Parochia Mater habet sequentes Filiales ut pote: Granasstó duarum horarum, Medzibrodze, Zavodze, Pilko, Krendzelóka, Kacse, Szulin Saarossienne.

4-o Kamjunka Parochia Mater, ad hanc pertinent Filiales, ut pote: Gnezda trium quadrantum distantia, Laczkova media hora, Podolin Opp: duarum horarum distantia, et Druzbach hora una.

5-o Litmanova Parochia Mater sola, et una nullam habens Filialem.

6-o Quod autem concernit Filialem Krempach, in qua de facto murata aedificatur Ecclesia, ad cujus consolationem novissime ex aerario Reo resoluti sunt prope 600 Rfl. illam pro Matre Parochia Dominatus Terrestralis projectat, ad quam Filialis Granassto, quae non nisi tribus quadrantibus ab eadem distat commodissime adplicari posset.

Denique cum adusque apud hunc Clerum, et Populum consuetudo viguerit, mediantibus conventionibus a Funere, Copulatione, et aliis idmodi functionibus spiritualibus pretium Parocho deponendi, ex eo ad alleviamen quodpiam contribuenti Populo adferendum novam Stolae regulationem usque ultiores altissimo ordines Regios Parochis interim aliter extradedit, cujus exemplum hic subnectitur.

1-o Pro Benedictione Partus	6.
2-o Pro Baptismate	Nihil.
3-o Pro Introductione Puerperae	6.
(164) 4-o Pro Funere Majori solo	1. ... 30.
5-o Pro Funere Minori	45.
6-o Pro Concione funebrali	1.
7-o Pro Sacro funebrali cantato	1.

По-восьме, а за прочитану відправу	18
По-дев'яте, за оголошення наречених	18
По-десяте, за вінчання наречених	1.... 30
По-одинадцять, за введення нареченої	6
По-дванадцять, за священне помазання	Нічого
По-тринадцять, за доставляння найсвятішої (олії) для хворого	Нічого
По-чотирнадцять, за користування траурними корогвами під час похорону	Нічого
По-п'ятнадцять, за свідчення, дане нареченому стосовно потрійного оголошення	Нічого
По-шістнадцять, з нагоди збору для бідних 6 кр. та великої суботи 6 кр.	
По-сімнадцять, зрештою для відправи парохів жителі нехай зобов'язуються забезпечити церкву свічками, а також вином і пшеницею, однак збираючи не лише з нагоди пасхальної сповіді, або (під час) іншої духовної дії.	
По-вісімнадцять, положення за номерами 6,7 та 8 залишаються на вільний розсуд парафіян. Мукачівський єпископ Андрій (Бачинський).	

8-o Pro lecto vero Sacro	18.
9-o Pro denuntiatione Neo-Sponsorum	18.
10-o Pro Copulatione Sponsorum	1.... 30.
11-o Pro Introductione Sponsae	6.
12-o Ab Extrema Unctione	Nihil.
13-o A deportatione SSmi ad Infirmum	Nihil.
14-o A Vexillis tempore Funeris praeferri solitis	Nihil.
15-o Pro Testimonio Sponso dato super trina promulg.	Nihil.
16-o Occasione Coledae in Theophania 6 Kr. et Sabbatho Magno 6 Kr.	
17-o In reliquo Ecclesiam Candelis, prout etiam Vino, et Tritico pro Celebratione Parochum Incolae providere obligantur, non tamen occasione Confessionis Paschalis, aut alterius spiritualis functionis collectam instituendo.	
18-o Positiones sub Numeris 6. 7. et 8. libero arbitrio Parochianorum relinquuntur: Andreas Episcopus Munkacsiensis.	

Таким чином, після цього розпорядження у недію за своєю участю (Його єпископська ексцеленція) потурбувався запросити з кожного села суддю

His taliter ordinatis ex qualibet Poone Judicem et Juratum, et quosdam de Communitate die Dominico in Sui Praesentiam acciri curavit, quibus sui adventus ratione

і присяжного та деяких з громади, яким вона повідомила про причину їх прибуття, заявила стосовно найвищих розпоряджень, що підлягають уже його духовній юрисдикції, і на конгрегації ґрунтовно їм пояснила, яку ж таксу розпорядилася отримати від них, так само суворо наказала виконувати королівські укази, оскільки вони стосувалися їх самих.

ГЛАВА 17

Поки це відбувалося на Спиші, з Перемишлянської єпархії в Ужгород прибув високопреподобний пан Іоанн Касилевич, заступник сяноцький.

З цієї ж причини ця людина була послана своїм єпископом в Ужгород, і про те, що (там) говорила, видно з листа високопреподобного пана каноніка Іоанна Пастелія, який тоді, залишаючись при єпископській кафедрі в Ужгороді (165), і, між іншим, маючи довірений обов'язок стосовно публічних кореспонденцій, написав цілу серію (листів) про справу, і швидко послав (листа) своєму високопреосвященному панові єпископу з такими своїми ясними апеляціями:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане прелате і патроне для мене наймиліший!

Коли я найдостовірніше доповідав, що передача парафій, які знаходяться у спиській Любовнянській домнії, була здійснена з боку перемишлянської єпископської юрисдикції вже раніше, тобто 26-го поточного квітня, та ось дня 27-го того ж (місяця) через Верецький перевал прибуває в Ужгород як депутат високопреподобний пан Іоанн Касилевич, заступник сяноцький для акту вищезгаданої передачі (парафій), і говорячи, що він прибув з тією метою, аби завершити прекрасно поладжену справу з вашою ексцеленцією стосовно передачі і прийняття названих парафій, взагалі, яка (справа) з обох сторін була оформлена тут, в Ужгороді, тільки письмово документальними грамотами.

А про те, що цей високопреподобний депутат скоріше відправився не у визначене місце попередніми корес-

data, juxta altissimas Dispositiones suae jam subjectos esse spirituali jurisdictioni declaravit, et quatenam in Congregatione intuitu stolae ab iisdem praestandae disposuit, diserte eis explicuit, item ordinationes Regias, in quantum ipsos concernerent, districtim praecepit observandas.

CAPUT 17

Dum haec agerentur in Scepusio Ungvarinum supervenit ex Dioecesi Premislensi Rndus Dnus Ioannes Kassilewicz Surrogatus Sanoszensis.

Qua vero ex causa Vir hic per Dioecesanum suum exmissus Ungvarinum fuerit, quidve tractaverit, patet ex Ep̄la Rmi Dni Canonici Ioannis Pástelyi, qui eo tum Ungvarini (165) penes Cathedram Eppalem manens, publicarum[ue] Correspondentiarum munus commissum interim sibi habens, totam rei seriem exposuit, et cum suis Provocatis Excellmo Dno Praesuli suo per expressum festinanter ad Scepusium submitit, sequentibus:

Excellme, Ill̄me, ac Rndissime Dn̄e Eppe,
Domine Praelate, ac Patrone mihi gratiosissime!

Dum Resignationem Parochiarum in Scepusiensi Dominio Lyublo habitaram, ex parte jurisdictionis Dioecesanae Premisliensis jam pridie, id est 26-a currentis Aprilis, peractam esse optima fide supponerem. Ecce! die 27-a ejusdem comparet Ungvarinum per passum Viraviensem adveniens, Rmus Dnus Ioannes Kassilewicz surrogatus Sanoczensis, qua pro actu antelatae Resignationis Deputatus, eo que fine isthuc se venisse exponens, ut dictarum Parochiarum Resignationis, Receptionisque Altissime ordinatum negotium cum Excellēa vestra, omnino hic Ungvarini literatorie duntaxat, ac per ultro, citroque data instrumentalia documentalia institutum terminaret.

Quod autem non ad locum per praevias Correspondentias definitum, Poonem quippe Jakubjan, sed horsum potius iste

понденціями, тобто у село Якуб'яни, а сюди, він заявив, що це сталося передусім тому, що перемишляннам здавалося, ніби у попередніх кореспонденціях призначений термін на 26 квітня для акту передачі (парафій) не досить визначений, бо вони не могли зрозуміти, чи той день мав бути за старим, чи ж за новим стилем. Потім тому, що, власне, коли тоді на повторний (лист) у цій справі перемишлянський високопреосвященний пан єпископ знову відповів, маючи з собою лише одного монаха, (що) не зовсім достатньо, як пізніше виявилось, він обговорив зміст указу, (а про те), що в згаданому акті треба було зберегти, звичайно, своїм способом він довідався від високого правління Галичини та Волині, яке було йому підпорядковано. Після того, тому що мусинський декан високопреподобний пан Вислоцький, який призначався для часто згаданого акту як ближчий до місць, що підлягають передачі, тим часом важко захворів і внаслідок такого вчинку навіть мучився. І, нарешті, тому, що цей теперішній депутат сам не доповів, (166) що ваша ексцеленція не була на своїй кафедрі, і до того сподівався, що в Ужгороді може завершитися те, що треба завершити, зрештою, вважаючи, що він мав користь, що йому випала ця нагода побачити Ужгород, який до-тепер завжди дуже хотів відвідати.

Зрозумівши це таким чином, далі, коли ми порадилися, що треба робити у цих обставинах, водночас насамперед я настійно просив цього ж депутата і всіляко радив, щоб він особисто поїхав на Спиш прямо до вашої ексцеленції і виконував (обов'язки) у довіреній йому провінції. Але оскільки він не прибув не лише з цієї нагоди, а й внаслідок уже дуже знесиленого свого обтяжливого віку, і, крім того, слабкого здоров'я, також погіршеного саме цією довгою дорогою, безумовно сказав би, що це неможливо, що однак ніщо не краще, після того як ми робили що-небудь, нарешті, ми зійшлися на тому, аби той же депутат передав мені складену грамоту про передачу (парафій), яку я негайно послав вашій ексцеленції.

Rinus Deputatus se conferret, hoc declarabat intervenisse primo ex eo, quod terminus 26-ae Aprilis in praevis Correspon-
dentiis pro actu Resignationis appositus, Premislensibus haud satis determinatus esse videretur, cum nempe subdubitarent, utrum dies illa intelligenda foret veteri, an autem novo stylo. Deinde ex eo, quod Illmus Dnus Eppus Premislensis eotum quippe dum Excelleae V-ae ad iteratas hac in Causa iterato rescriberet, Unicum duntaxat Monachum secum habens, neutriquam sufficienter, quemadmodum pateret inferius, discussisset tenorem Edicti, quod in actu repetito observandum, via sua, per Excelsum videlicet Regnorum Galliciae, ac Lodomeriae Gubernium, sibi submissum acceperat. Tum ex eo, quod A.R.D. Vislóczky Decanus Mussinensis, qui pro crebro fato actu, qua locis Resignationi substernendis vicinior, destinabatur, medio tempore in gravem infirmitatem incidisset. Atque tali de facto etiam laboraret. Ac denique ex eo, quod hic ipse praesens Deputatus non supposuerit (166) Excelleam V-am a Cathedra sua abesse, adeoque terminanda terminari posse Ungvarini confideret, in reliquo plurimum se lucri fecisse putaturus, quod Ungvarinum, cuius videndi praecipuo semper hucdum desiderio tenebatur, videre ipsi hac oportunitate contingeret.

Quibus tali formiter intellectis, dum consultarem porro, quid hisce in Circumstantiis agi oporteret, praepremis quidem eundem Deputatum obsecrabam pariter, ac hortabar per omnem modum, ut in persona directe Excelleam Vestram ad Scepusium sequeretur, atque Provincia sibi demandata fungeretur. Sed quoniam non occasione solum qua venerat, nimio opere delassatae, sed etiam gravi jam aetati suae iuxta, ac sinistrae insuper valetudini, ipso quoque longinquo hoc itinere exasperatae, impossibile prorsus esse id diceret: ne attamen nihil potius, quam aliquid ageremus, in eo tandem coaluimus, ut idem Deputatus isthic confectum Resignationis instrumentum mihi traderet, quod Ego Excelleae V-ae indilate submitterem.

Отже, найуклінініше підтримую представити тут для прилучення (до справи) таку грамоту, а також в оригіналі самі вірчі листи цього депутата, звичайно, копію, яку у себе той же мав, правлінський указ, аби на їх підставі ваша ексцеленція зволила мати якнайкращу свою думку. Адже теперішній депутат говорить, що, власне, вищеназваний мушинський декан був призначений для зведення справи нанівець, тим не менше насправді, внаслідок уже згаданої причини, він не вважається депутатом і у цій справі не одержав жодного направлення. А втім, ця ж ваша ексцеленція zvolить ласкаво видати наказ на підставі копії правлінського указу, уклінно прилученої, начебто це викликано необхідністю, аби також послати саму грамоту про прийняття (парафій) з боку вашої ексцеленції тому ж високому правлінню. Крім того, сподіваюся, що буде посланий лист стільки раз згадуваного депутата, що внесе якусь ясність у всю цю, тепер дещо відкладену, справу. Точно так же тут поки закінчую (листа), уклінно повідомляю про те, що я зважив на те велике значення цієї наявної обставини і вважав, що цю ж свою найпослужливішу реляцію у цій справі треба посилати не поштою, а кур'єром, бо вірив, що досвідчений кур'єр, якого з тією метою я вибрав, швидше прибуде до вашої ексцеленції, звичайно, який мав один цей термін і предмет своєї подорожі. Багато про що залишалося писати, однак менш невідкладне, намагаюся відкласти для наступного (167) поштового відправлення, у теперішній і під патронажними милостями у шані найглибшої поваги залишаюся до вашої ексцеленції». В Ужгороді, 28 квітня 1787 року, найпослужливіший син Іоанн Пастелій, старший канонік кафедральної церкви.

Апеляція під І

Коли високе правління Галичини та Волині своїм указом, виданим у Львові 22 лютого поточного року, направило найвище рішення перемишлянському високопреосвященному і високопреподобному єпископові греко-католицького обряду в Галичині Максимиліану Рилові, видане у Відні 2-го того ж місяця і року, на підставі якого найсвятіша

Humillime igitur sustineo praesentare hic adnexu tale instrumentum, ac ipsas etiam in Originali Deputati hujus Credentiales, nec non transumptum, quod idem im Copia penes se habebat, Guberniale Edictum, ut iisdem Excellea V-a Alto suo iudicio dignetur uti omni modo meliote. Refert enim vero praesens Deputatus supranominatum Decanum Mussinensem pro vertente negotio fuisse quidem destinatum, effective nihilominus, ob Causam jam memoratam Exmissum non haberi, neque ullam eatenus inviationem accepisse. Dignabitur autem caeteroquin eadem Excellea V-a gratiose advertere ex transumpto gubernalis Edicti demisse prae adnexo, id veluti necessario exigere, ut ipsum etiam Receptionis Instrumentum ex parte Excelleae V-ae ad Idem Excelsum Gubernium submittatur. Praeterea spero fore, ut Claritatem aliquam afferat toti huic, nunc non nihil intricato, negotio missilis toties fati Deputati Epistola, quam pari ratione hic dum accludo, id demisse notifico, me tanti momenti emersam istam Circumstantiam reputasse, ut obsequiosissimam eatenus relationem hanc meam, non medio Postae, sed per Expressum submittendam censuerim, quod fiderem Expressum, quem eo fine viarum quoque peritum delegi, citius ad Excelleam V-am perventurum, qui scilicet Unicum hunc haberet intinerationis suae terminum, ac Objectum. Plura, quae minus tamen Urgentia, ad scribendum superessent, venturae (167) Expeditoni Postali reservare cogor in praesenti, et sub Patrocinantibus Gratiis in profundissimae Venerationis iugi Cultu emorior Excelleae V-ae Ungvarini 28-a Aprilis 1787 obsequentissimus Filius Ioannes Pasztelyi Cathedr. Eccl. M. Canon.

Provocatum sub 1.

Cum Excelsum Regnorum Galliciae, et Lodomeriae Gubernium: per suum Edictum dd-ae Leopoli 22-a Februarii a.c. Excellentissimo, et Rmo Maximiliano Rylo Premisliensi in Gallicia Ritus Graeco-Catholici Eppto inviaverit Altissimum Decretum dd-a Viennae 2-a Mensis et Anni eorundem, quo Sacratissima Caesa - Regia Majestas resolvit; ut illae Ecclesiae paro-

царсько-королівська величність розпорядилася, аби ті парафіяльні церкви, власне, в Якуб'янах, Орябині, Камйонці, Литманові та Сулині з усіма тими, що там же визнавали цей обряд, які на Спиші цілком знаходилися під юрисдикцією перемишлянських високопреподобних єпископів того ж обряду, підлягали юрисдикції мукачівського високопреосвященного і високопреподобного єпископа Андрія Бачинського та його єпархії і стосовно цього були оформлені документи про передачу та прийняття (парафій), і, нарешті, були послані згаданому високому галицькому правлінню.

Щоб якнайлегше і найповніше досягти належного виконання найвищого рішення і правлінських листів стосовно вищеназваних (парафій), перемишлянський високопреосвящений високопреподобний мій єпископ Максиміліан Рило направив мене нижчепідписаного для цього акту про передачу вищеназваних п'ятьох церков, що знаходяться у Спиському окрузі, який треба документально оформити на підставі своєї спеціальної грамоти, виданої у Валавії, 19 квітня поточного року.

А тому, я довірений владою комісар стосовно справи і від імені високопреосвященного високопреподобного довіряючого (єпископа) передаю парафіяльні церкви сіл Якуб'яни, Орябина, Камйонка, Литманова і Сулин з усіма своїми греко-католиками, що відносяться туди, під владу вищезгаданого мукачівського високопреосвященного і високопреподобного єпископа Андрія Бачинського та його Мукачівської єпархії, і відмовляюся (від них), не залишаючи для довіряючого єпископа якогось єпископського духовного права стосовно них та їх греко-католиків.

(168) Цю передачу на більше довір'я підписую власною рукою біля зображення своєї печатки (не порушуючи належним чином передачу стосовно прийняття документа від мукачівського високопреосвященного і високопреподобного єпископа високопреосвященим і високопреподобним моїм довіряючим (єпископом), аби у високому галицькому правлінні на підставі теперішнього акту вона могла стати легітимною)». Дано в Ужгороді, дня 28

chiales nempe in Jakubjani, Jarembina, Kamjonka, Lytmanova, et Zsulini, quae in Scepusio Jurisdictioni Reverendissimorum Episcoporum hujusce Ritus Premisliensium adusque suberant, cum omnibus ibidem istum Riturum profitentibus, sub Jurisdictionem Excellmi et Rmi Andreae Bacinszky Eppi Munkacsinensis ejusque Dioecesi incorporarentur super eo Documenta Cessionis, et Acceptationis conficiantur, ac demum ad memoratum Excelsum Gubernium Gallicianum submittantur.

Excellmus Rmus Maximilianus Rylo Eppus Meus Premislensis: ut pro executione debita praeindigatorum Altissimi Decreti, et Gubernialium literarum eo promptius, ac plenius procederet; me infrascriptum ad hunc Cessionis suprarcentarum quinque Ecclesiarum in Districtu Scepusiensi existentium, actum documentaliter conficiendum: speciali Suo Instrumento dd-o Valaviae 19-a Apr. a.c. delegavit. Quare.

Ego Delegatus Comissarius ex parte re, et Nomine Excellmi Rndissimi Delegantis Ecclesias Parochiales Pagorum Jakubjani, Jarembina, Kamjonka, Lytmanova et Zsulini cum omnibus suis et eo spectantibus Graeco-Catholicis ad manus praefati Excellmi et Rmi Andreae Bacinszky Eppi Munkacsinensis, Suamque Munkacsinensem Dioecesim potestate mihi delegata, cedo et abrenuntio, nihil quidquam Juris spiritualis Eppalis ad illas, earumq[ue] Graeco-Catholicos Excellmo et Rmo Eppo Premislensi Deleganti reservando. (168) Quam Cessionem in Majorem Fidam (salva Acceptationis Documenti ab Excellmo et Rmo Eppo Munkacsinensi transmissione ad Excellmum et Rndissimum Mei Delegantem in Ordine ut se in Excelso Galliciano Gubernio de praesenti Actu legitimare possit) manu propria subscribo, circa Expressionem Mei Sigilli. Sig. Ungvar. die 28-a Apr. Anno 787 Ioannes Baptista Kassilevicz Lytinski ad Actum Supraexpressum Delegatus Comissarius L.S.

квітня 1787 року. Іоанн Хреститель Касилевич-Литинський, довірений комісар стосовно вищезазваного акту. М.П.

Апеляція під II

Офіційно

Максиміліан Рило милістю божою і найсвятішого апостольського престолу перемишлянський єпископ, лицар ордену св. Станіслава:

«Пресвященному і преподобному Іоанну Хрестителю Касилевичу-Литинському, декану Ольховецькому і т. ін., привіт у Бозі. Ми доводимо до відома те, що нам було повідомлено то високим львівським правлінням, то мукачівським високопресвященним паном єпископом Андрієм Бачинським, щоб для виконання найвищих указів ми призначили комісара до Списького комітату для п'ятьох парафіяльних церков, яким треба вийти і звільнитися з-під нашої ординарної юрисдикції та приєднатися до Мукачівської єпархії. Отже, як личить, ми з тією наполегливістю досить робимо для найвищих указів, призначаємо вищезгадану вашу домінацію для виконання цього ж, і це наше починання підписуємо задля більшої ваги біля звичайної печатки». Дано у Валавії, дня 19 квітня, 1787 року, єпископ Максиміліан. М.П. Созон Вадюський, єпископський секретар.

Апеляція під III

«На підставі найвищого повідомленого сюди рішення, даного 2 лютого поточного року, його величність розпорядилася, аби на Спиші всі знайдені греко-католицькі парафії з усіма уніатами, що проживають у цьому ж окрузі, негайно приєдналися до Мукачівської єпархії, і оскільки високопреподобний єпископ уніатів грецького обряду на Спиші мав 5 парафій, як-от: Якуб'ян, Орябини, Камйонки, Литманови і Сулина зі своїми філіалами, то йому доручається, аби ті ж 5 парафій та їхні філіали з греко-уніатами, що відносяться до нього стосовно юрисдикції, передав мукачівському високопреподобному єпископові того ж обряду, і з обох сторін послав документи про передачу та прийняття (парафій).

Provocatum sub II

Ex officio

Maximilianus Rylo Dei et S-ae Ap̄licae Sedis Gratia Eppus Premislensis ord: S. Stanislai Eques.

Illustri et A.R̄ndo Ioanni Baptistae Kassillewicz Lytinsky Decano Olchovezensi etc: Salutem in Domino. Notum facimus insinuatum Nobis fuisse tum ab Excelso Leopoliensi Gubernio, tum ab Excellmo Dno Andrea Bacsinszky Eppo Munkacsinensi, quatenus ad mentem supremorum Decretorum designemus Commissarium ad C̄ttum Scepusiensem procedentio, et Jurisdictione Nostra Ordinata dimittendis Quinque Ecclesiis Parochialibus ad Munkacsinensem Dioecesim incorporandis. Nos itaque cum ea qua par est promptitudine satis facientes supremis Mandatis praefatam Dnaoem V-am ad haecce peragenda designamus, et hoc Nostrum Praecommissum majoris roboris Causa penes Solitum Sigillum subscribimus. Dat. Valaviae die 19-a Aprilis 1787 A-o Maximilianus Eppus L.S. Soson Wadyuski o.s. B.M.Eppalis Secret[arius].

Provocatum sub III.

Vigore Altissimi huc devoluti Decreti dd-o 2-a Febr. a.c. Sua Mattas resolvit, ut omnes in Scepusio reperibiles Graeco Catholicae Parochiae cum omnibus in hocce Districtu habitantibus Unitis Munkacsinensi Dioecesi illico incorporentur, et cum R̄mus Eppus R.G.U. in Scepusio 5 Parochias ut pote Jakubjany, Jarembina, Kamjonka, Litmanova et Zsuliny, cum suis Filialibus possideat, Eis praecommittitur, ut easdem 5 Parochias, et earum Filiales cum eo spectantibus Graeco-Unitis, quoad Jurisdictionem (169) Rmo Munkacsinensi Eppo ejusdem Ritus cedat, et ex utraque parte Cessionis, et Acceptationis Documenta submittat.

Але після попереднього придворного рішення, даного 7 червня 1787 року, передачу цих 5 парафій було доручено зробити спиському єпископові, і навіть з боку високопреподобного єпископа проект передачі йому ж був підтверджений, стосовно цього під 23 квітня 1785 року той же відповів, що в цей же (час) за попереднім придворним дозволом написав скаргу до римського престолу, аби стосовно духовних справ він міг одержати передачу йому юрисдикцію по відношенню до названих 5 парафій, тому виникає сумнів, чи вже не була здійснена (раніше) передача цих 5-ьох парафій у Спиському єпископаті. Інформація високопреподобного єпископа, дана 16 квітня 1786 року за номером 10788 на цю відповідь списького високопреподобного єпископа, у копії додана (до справи), переконує вважати, що тут, між тим, останнє могло стримати схвалення римського престолу і формальне прийняття вважалось би виконаним. У цьому випадку теперішній придворний указ, аби ці парафії передати мукачівському єпископові не за допомогою високопреподобного єпископа, а за допомогою списького, треба було б виконати, хоч однак листи списького єпископа не підтверджують те, що високопреподобний єпископ доводить, що треба виконати (це) начебто нашому, тому у випадку, якщо теперішня передача Спиському єпископату дійсно зроблена, і до того не маючи жодного нового дозволу мукачівського (єпископа), то той сам зобов'язаний якнайшвидше повідомити сюди, а якщо справжня передача ще не була здійснена, і до того дотепер справа не вирішена, то перемишлянський високопреподобний єпископ нехай зустрінеться з мукачівським і потурбується скласти документ про передачу та прийняття (парафій), а потім вишле сюди». Йосип Бригідо з правлінської консистерії. У Львові, 22 лютого 1787 року, Андрій Зангер.

Апеляція під IV

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе!

Про те, що заставило мене приїхати в Ужгород, я не сумніваюся, що у своїх листах високопреподобний канонік

Postquam autem anteriori Aulico Decreto dd-o 7 Juny 787 Cessio harum 5 Parochiarum Scepusiensi Eppo facienda demandata, et etiam ex parte Rmi Eppi Projectum Cessionis Eidem consignatum fuerit, super quo Idem sub 23 Apr. 785 reposuit, quod sub eodem cum praehabita Aulica permissione ad Sedem Romanam recursum facerit, quatenus cessam sibi quoad Spiritualia Jurisdictionem super dictis 5 Parochiis acceptare possit, proinde dubium emergit, utrum Translatio harum 5 Parochiarum in Scepusiensi Eppatu non jam sit effectuta; Informatio Rmi Eppi dd-o 16 Apr. 786-ti Nro 10788 ad quam responsum Scepusiensis Rmi Eppi in Copiis adnexus habetur, opinari svadet, quod hic ultimis applacitationem Romanae Sedis intermedio tempore obtinere potuerit, et Formalis acceptatio effectuta habeatur, quo in Casu psens Aulicum Mandatum, ut hae Parochiae Munkacsinensi Eppo cedant, non per Rmum Eppum, sed per Scepusiensem effectuum foret, cum vero Literae Scepusiensis Eppi illud, quod Rmus Eppus ad nostrum tanquam effectuum adducit, non confirmet, proinde Idem in Casu, si actualis Translatio Scepusiensi Eppo formaliter est facta, adeoque nulla nova Munkacsinensi facienda venias, quanto - ocyus significationem huc pstare tenetur, si vero formalis Translatio non dum peracta fuerit, adeoque adhuc res sit integra, Rmus Eppus Premisiensis cum Munkacsinensi conferat Cessionis et Acceptationis Documenta confici curabit, atq[ue] sic dein huc submittet. Joseph. Brigido ex Cons. Guberniali Leopoli 22-a Febr. 787 Andreas Zanger.

Provocatum sub IIII.

Excellme et Rme Domine Eppi!

Quid me Ungvarinum venire compulerit: non dubito quod Rmus Canonicus Pasztely Excelleam V-tram in suis Literis

Пастелій проінформує вашу ексцеленцію; особливо у всякому разі (про те, що у своєму нещасливому житті я міг пропонувати) для мене склалися (обставини) таким чином, що при цьому я не мав честі міцно поцілувати святі руки вашої ексцеленції. (170)

Після від'їзду вашої ексцеленції, на-решті, через декілька днів я потім прибув сюди; спішив, наскільки міг, і, мабуть, у директивній настанові у листі високого галицького правління до мого високопреосвященного і високопреподобного пастиря ваша ексцеленція сама могла (зробити) якусь затримку стосовно вищеописаної справи спиських церков.

Отже, на підставі довіреного права, мені не залишається нічого, як цей акт передачі тих церков, складений мною для вашої ексцеленції разом з долученою копією названих правлінських листів офіційно послати вищезгаданому високопреподобному каноніку. Високопреосвящений і високопреподобний мій пан єпископ зі свого боку, напевно чекатиме на документ про прийняття (парафій) від вашої ексцеленції, а я, цілуючи стіни єпископського палацу вашої ексцеленції і залишивши всіх високопреподобних співбратів й водночас моїх співнещасних (листи яких також посилаю вашій ексцеленції) і себе під захист самої вашої ексцеленції, повертаюся на свою батьківщину, беручи з собою довічне зобов'язання, тому що я дуже поважаю вашу ексцеленцію». В Ужгороді, 28 квітня 1787 року. Найпокірніший і найуکیلніший слуга Іоанн Хреститель Касилевич-Литинський, канцлер Перемишлянської кафедральної церкви.

ГЛАВА 18

Вищеописаний лист зі своїми додатками був відправлений мукачівському високопреосвященному панові єпископу на Спиші в той час, коли вже було закінчено справу про прийняття любовнянських парафій і, як вище сказано, було проведено конгрегацію в Якуб'янах, після чого він помер. А тому, що вже він зробив, інші оцінять, і, очевидно, приймаючи ці акти в Ужгороді, якщо лише вони були спрямовані для

informabit; vel maxime omni in fortunio: quod in misera vita mea sufferre potui: mihi accidit, non habuisse me honorem isthic sacras manus Excelleae V-ae deosculandi. (170)

Post abscessum Excelleae V-ae hinc tandem aliquot diebus huc veni; properavi quantum potui: et fors Excellea V-a in regula directiva per Epistolam Excelsi Gubernii Galliciani ad meum Illustrissimum Rmum Pastorem: pro negotio Ecclesia[um] Scepusiensium praescripta aliquam morulam itineri suo potuisset.

Nihil igitur mihi superest: quam quod actum Cessionis illarum Ecclesiarum officiose ex facultate delegata; a me confectum Excelleae V-ae submittam per manus Rmi Canonici praefati una cum adjuncta Copia dictarum literarum Gubernialium. Illmus Rmus Dnus meus Eppus: certe vicissim ab Excellea V-a Documentum acceptationis expectabit; Ego vero osculatis parietibus Palatii Excelleae V-ae Eppalis; et relictis omnibus Rmis Confratribus et una commiseris meis /: quorum literas Excelleae V-ae etiam submitto /: meque Ipsa sub Protectione Excelleae V-ae, redeo in meam Patriam, portans mecum perpetuam obligationem: quod sim circa profundissimam venerationem Excelleae V-ae Ungvar. 28-a Apr. 787 Infimus et humillimus Servus Ioann. Baptista Kassilewicz Lytinski Carthoph. Eccl. Cath. Premislensis.

CAPUT 18-um

Praedescripta Epistola cum suis advolutis allata est Excellmo Dno Dioecetano Munkacsinensi ad Scepusium eotum, ubi iam terminato Receptionis Parochiarum Lyubloviensium negotio, celebrataque uti praemisum est, in Jakubjan Congregatione, exinde discessisset. Unde quod iam egerat, vigorosum Caeterorum reputando, ac haec etiam Ungvarini acta, si quid ad majus robur, et firmitatem conferrent, acceptando, progrediebatur duntaxat sua Excel-

більшої чинності й непорушності, в усякому разі його єпископська ексцеленція пішла далі, тобто до третьої церковної юрисдикції на Спиші, звичайно, тутешнього краю, Рожнявської єпархії, у якій так само вона мала діяти. Отже, коли він прибув сюди, а саме у селище Гельницю, то довідується, що на нього чекає рожнявський високопреподобний пан канонік Іоанн Шнерер, депутат з боку високопреосвященного пана єпископа Гате, (отже), після того як він сказав йому та іншим присутнім з духовництва як грецького, так і латинського обряду про причину свого приїзду у відповідності з найвищим рішенням і після того як він засідає у парафіяльному домі латинського обряду, їм було зачитано вірчі листи вищезазначеного рожнявського депутата, які були такого змісту:

«Я, вільний барон Антоній Андрашії із св. Краля (Сент-Кіралі) (171) та Красної Горки, божею милістю й апостольського престолу рожнявський єпископ, на виконання милостивого указу за номером 350, дня 3 лютого поточного року, виданого для мого обов'язку, а також стосовно службової вимоги його ексцеленції мукачівського пана єпископа для передачі душ титулованому панові єпископу греко-католиків, що проживають у Гельниці, Яклівця (Єкелфалва), Праківлях (Пракендорф), Маргеданах (Маргетфалва), Кошицькій Белі (Фолкмар) та інших місцях, які дотепер знаходяться під моєю духовною юрисдикцією, посилаю для них (душ) високопреподобного брата у Христі Іоанна Шнерера, каноніка мого капітулу й архidiaкона Списького гірського округу, з повною владою, доброчесністю: тим не менше, була дана та гарантія, аби той діяв згідно із змістом вищезазначеного указу й водночас дотримувався положень, що містяться у моїх містах до титулованого пана єпископа і погоджені з ним; та й (сама) вагомість справи вимагає, аби для себе він отримав листи-відповіді стосовно цього, які мукачівський високопреосвящений пан єпископ повинен відредагувати, а потім вони повинні бути переданими мені разом з теперішніми. На більше довір'я яких, я видав ці посвідчення та вірчі листи, підтверджені

lea Eppalis ulterius, id est, ad tertiam in Scepusio Jurisdictionem Ecclesiasticam, ad partem nimirum Dioecesi Rosnaviensi gremialem, in qua pariter ad agendum habebat. Huc igitur, et signanter ad oppidum Gölnicz, ubi pervenisset, reperit sese operientem Rndissimum Dnum Ioannem Snérer Canonicum Rosnaviensem, ex parte Illmi Dni Gatis Ordinarii Deputatum, cum quo uti et aliis de Clero tam Graeci, quam Latini Ritus praesentibus, postquam in Domino Lat. Ritus parochiali consedisset, et sui adventus Causam de Altissima Resolutione exposuisset, Lectae sunt prae-nominati Deputati Rosnaviae Credentiales, quae erant hujusmodi:

Antonius Liber Baro Andrassy de Sz-Király (171) et Kraszna Horka Dei, et Aplicae Sedis Gratia Eppus Rosnaviensis, in obsequium Gratosi Intimati sub N-ro 350 die 3-a Februarii Anno Currente ad officium meum expediti, et erga officiosas suae Excellae Dni Eppi Munkacsinensis Requisitionem pro resignandis Titulato Dno Ordinario Graeco-Catholicorum in Gölnicz, Iekelfalva, Prakendorf, Margetfalva, Folkmar ac aliis etiam locis existentium Animabus, quae spiritali jurisdictioni meae adhuc subsunt, Rmum in Christo Fratrem Ioannem Snérer, Capituli mei Canonicum, et Districtus Montani Scepusiensis Archidiaconum, plena cum potestate, virtute praesentium exmitto: Ea cautela nihilominus adjecta, ut Is Conformiter ad praenotati Intimati tenores acturus, Una Conditiones, quae literarum a me Titulato Dno Eppo redditarum Parisecum communicato continentur, exacte observet; utve Reversales pro eo, ac rei gravitas exigit, stylisandas ex parte Excellmi, ac Illmi Domini Eppi Munkacsinensis ad se recipiat, subinde cum praesentibus in specie mihi exhibendas. In quorum majorem Fidem has extradedi Testimoniales, et Credentiales literas, Sigillo et Subscriptionem meam munitas. Rosnaviae Die 2-a Mensis Maii Anno Domini 787 Anton Baro Andrassy Eppus Rosnaviensis m.p. L.S.

печаткою та моїм підписом». У Рожняві, для 2-го місяця травня, року Господнього 1787. Барон Антон Андраші, рожнявський єпископ в.р. М. П.

Тоді той же депутат подав грамоту про передачу такого змісту:

«Я, нижчепідписаний, року 1787, дня 7 травня, у погодженні з найсвятішим рішенням його вельмишановної величності, переданим намісницькою королівською високою радою під 3 лютим 1787 року за номером 350/4451, від імені та за бажанням рожнявського високопреосвященного пана єпископа передаю і повертаю високопреосвященному й високопреподобному панові Андрію Бачинському всіх віруючих грецького обряду у гірських селищах Гельниці, Реметах, Шведларі, Налепкові, а також у селах Захарівцях, Праківцях, Яклівцях, Маргеданах, Кошицькій Белі та інших, що повсюди проживають і перебувають серед латинського народу Рожнявської єпархії, які аж до цього дня були і вважалися під юрисдикцією високопреосвященного і високопреподобного пана єпископа вільного барона Антонія Андрашія. Таким чином, поки у цій справі він матиме більше довір'я до його святості та після переданого мені рішення стосовно цього акту, даю кошицькому вікарію, призначеному його ексцеленцією, співвікаріальну владу з усіма правами стосовно вищеназваних душ, які рожнявський високопреосвященний пан єпископ отримав од його святості й так само від імені рожнявського високопреосвященного пана єпископа. Та все ж таки на виконання найвищого цісарсько-королівського розпорядження підпорядковую ті душі (172) праву Рожнявської єпархії, до якої вони були приєднані раніше як стосовно всіх парафіяльних сплат, так і стосовно духовних обов'язків, крім десятини». Дано в Гельниці, року і дня як вище. Рожнявський канонік Іоанн Шнерер, архідиякон гірського округу на Спичі, депутат для цього акту. М.П.

Тим часом про дану справу багато розмірковував мукачівський високопреосвященний пан єпископ, кажучи, що його величність шанобливо наказує, аби негайно передати мукачівському єпископові католицької парафії грець-

Tum dedit Idem Deputatus Instrumentum Resignationis hujus tenoris.

Infrascriptus Anno 1787 die 7-a Maii in conformitate Clementissimae Suae Mattis Sacratissimae Resolutionis medio Excelsi Consilii Regii Ltlis sub die 3-a Februarii. 1787 et N-ro 350/4451 intimatae omnes Graeci Ritus Fideles in oppidis montanis Gölnicz, Remete, Sveddér, Vagendrisel, et possessionibus Zsakarocz, Praken-dorf, Iekel, et Marget-falva, Folkmar, caeterosque sparsim inter latinum Dioecesis Rosnaviensis populum degentes, et commorantes, qui ad hanc usque diem sub Jurisdictione Ordinarii Latini Illmi ac Rmi Dni Eppi Antonii L.B.Andrassy fuerant, et habebantur, Excellmo, Illmo, ac Rmo Dno Andree Bacinszky nomine, et voluntate ejusdem Domini Illmi Eppi Rosnaviensis ita trado, et resigno, ut donec sanctitatis suae uberior assensus eatenus obtentus fuerit, per suam Excellentiam nominando Vicario Cassoviensi Con-vicariam in praenominatas animas cum omnibus, quas Illmus Dnus Epus Rosnaviensis a sua sanctitate obtinuit facultatibus nomine itidem Illmi Dni Eppi Rosnaviensis, et auctoritate pro actu hoc mihi facta potestatem adtribuo: atque in obsequium Altissimae Dispositionis Caero-Regiae animas illas (172) Dioecesi huic Rosnaviensi antea ingremiatas Juri tam quoad omnes, praeter Decimas, Parochiales praestationes, quam quoad Spiritualia officia subijcio. Sig. Gölnicz Anno et Die ut supra. Ioannes Snéer Canonicus Rosnaviensis Districtus Montani in Scepusio Archi-Diacon. pro hoc actu Deputatus L.S.

Interea pluribus de substrato negotio disserebat Excellentissimus Dnus Dioecesanus Munkacsinensis dicendo: quod Sua Mattas Clementer demandet, ut instantanee Parochiae Graeci Ritus Catholicae, ac ad eas spectantes Filiales Eppo Munkacsi

кого обряду й філіали, що відносяться до них. З уваги на думку вищезгаданої величності, кожен розуміє цей наказ (таким чином), що вищеназвані парафіяльні філіали повинні бути переданими не милостивому вікарію, вперше призначеному в Кошицях, як це розуміє ясновельможність рожнявський єпископ, а мукачівському єпископові. Що ж стосується згоди апостольського престолу для належного отримання юрисдикції стосовно вищезгаданих парафій, (і) якщо його ясновельможність рожнявський єпископ вважає, що її (згоди) треба домогатись, то стосовно цієї справи його ексцеленція заявила йому (про те), що в цьому домаганні й зробленому оскарженні в Рим, вона ані не хоче перешкоджати його ясновельможності, ані не може. Сама ж ексцеленція з однієї цієї причини, аби могли отримати від апостольського престолу владу або духовну юрисдикцію стосовно духівництва і католицького народу грецького обряду, що проживає на Спиші, оскільки не має жодного сумніву і знає, що має єпископську владу від Бога, а не від людини, заявила, що вона ніколи не подасть оскарження в Рим, навіть якщо б її зобов'язували на це подання. Та позаяк вона не отримала таких королівських указів, на підставі яких ласкаво наказується про безпосереднє прийняття парафій, але ж його найсвятіша величність дуже добре знає про свої відповідні права, на підставі яких же вона посилає укази для своїх підлеглих віруючих, які потрібно як йому, так і його ж вірному підданому не вивчати і не оцінювати, але треба шанувати і безпосередньо виконувати. Про це ж дуже добре відомо його єпископській святості, однак вона дозволяє собі робити все що завгодно. Накінець, після численних висловлювань в цьому смислі, його єпископська ексцеленція заявила, що взагалі вона задоволена передачею депутата, хоч й обмеженою, але також вона знає, які саме листи-відповіді повинна дати для вагомості справи та єпископської гідності, а дала вона такого змісту:

«Я, нижчепідписаний, на підставі цих (листів) доводжу до відома всіх, кому потрібно як теперішніх, так

neni resignentur, hoc mandatum expendendo quisque Suae Mattis Altefatae mentem assequitur, quod supranominatae Parochiae filiales non Vicario Grali, primo Cassoviae constituendo, ut Sua Illtas Eppus Rosnaviensis intelligit, sed Eppo Munkacsinensi resignari debeant, quod autem concernit assensum Sedis Aplicae in ordine ad obtinendam Jurisdictionem supra praefatas Parochias, illum si Sua Illtas Eppus Rosnaviensis expetendum judicat, Sua Excellēa se hoc in merito declaravit, quod ab hoc expetendo, et a recurso Romam faciendo Suam Illtatem impedire nec velit, nec possit, sola autem Excellentia unice ex hac ratione, ut potestatem, seu jurisdictionem spiritualem in Clerum, et populum Graeci Ritus Catholicorum in Scepusio degentem a Sede Aplica obtinere possit, cum nullum scrupulum habeat, et sciat se ordinariam Potestatem a Deo non ab homine habere, nunquam se Romam recursum facturum declaravit, allegando quod si ad hoc praestandum obligaretur, utique ejusmodi Regios ordines non accepisset, quibus mediantibus immediata receptio Parochias Benigne demandatur, scit autem optime Sua SS-ma Mattas quae nam sint Jura sibi competentia, quibusnam ex fundamentis suis fidelibus subditis mandata exmittat, quae sibi tanquam fidelis ejusdem subdito non scrutari, nec examinare expedit, sed venerari, et imediate executioni dare oportet, de his autem optime constat Suae SSSti Pontificiae quae tamen omnia fieri libere permittit. Post multa denique in hunc sensum prolata declaravit finaliter Sua Excellēa Eppalis se Deputati Resignatione, tametsi limitata, omnino contentari, sed etiam scire se, qualesnam Reversales, pro rei gravitate, et Eppali Dignitate dare debeat: dedit autem talismodi:

Infrascriptus Harum tenore notum facio quibus expedit Universis tam praesentibus, quam futuris quod Ego Anno

і майбутніх, що року 1787, дня 7 травня, у погодженні з найсвятішим рішенням його вельмишановної величності, мені переданим (173) намісницькою королівською високою радою під 3-ім лютим 1787 року і за номером 350/4451, що за допомогою і з рук високопреподобного пана Іоанна Шнерера, каноніка Рожнявської католицької церкви та архidiaкона Списького гірського округу, нарешті як депутата вищетушованого рожнявського пана єпископа, послано-го з повною владою для цього акту, на підставі вірчих листів, виданих у Рожняві, 2-го поточного місяця і року, мені передано і повернуто католицький народ грецького обряду, власне, в славному Спиському комітаті, зокрема в Гельниці, Кремні (Кромпах), Реметах, Смольнику, Захарівцях, Шведларі, Налепкові, Яклівцях, Маргецанах, Праківцях, Кошицькій Белі, а також в інших усіх місцях, що повсюди проживає і перебуває серед римо-католиків, але дотепер і до цього часу був і вважався під духовною юрисдикцією латинського єпископа, як-от рожнявського високопреосвященного і високопреподобного пана єпископа, вільного барона Антонія Андрашія з Краля (Сент-Кіралі) та Красної Горки. Нарешті, після того як під 29-е місяця березня поточного року з Рожняви в Ужгород мені був відправлений лист з положеннями та висновками вже титушованого рожнявського пана єпископа і був призначений не тільки для моєї єпископської (юрисдикції) чи мого кошицького вікарія, після того як у грамоті передавача, підписаній сьогоднішнім днем титушованим депутатом паном каноніком і врученій мені, і після аж ніяк не відвертої заяви про потреби менш необхідні, ніж доступні, отже, після всього того, що має і не буде мати сили стосовно мого єпископського права, ніхто не відніме моїх парохів, яких дійсно я прийняв під свою повну юрисдикцію і включив до моєї Мукачівської єпархії». Дано у Гельниці, дня і року як вище. М. П. Мукачівський єпископ Андрій (Бачинський).

1787 die 7-a Maii in Conformatate Clementissimae Suae Mattis SSmae Resolutionis, medio (173) Excelsi Consilii Ltlis sub dato 3-ae Febr. 1787 et N-ro 350/4451 mihi Intimateae, Populum Graeci Ritus Catholicum in Iclyto (!) quidem Cottu Scepusiensi signanter in Göllnicz, Krompach, Remete, Szomolnok, Zsacharocz, Schvedler, Vagendrissel, Iekel, Margetfalva, Prakendorff, Folkmar, ac aliis etiam quibusvis locis, ut ut sparsim inter Romano-Catholicos degentem, et commorantem, sed hucdum, et adusque sub jurisdictione Spirituali Ordinarii Latini, ut pote Illmi, ac Rmi Domini L.B. Antonii Andrassy de szent Király, et Kraszna-Horka Eppi Rosnaviensis constitutum, et habitum medio ac per manus Rmi Dni Ioannis Snerer Cath. Eccleae Rosnaviensis Canonici, et Districtus montani Scepusien[sis] Archidiaconi, qua tamen ad actum hunc Praetlti Dni Ordinarii Rosnaviensis, contextu Litararum Credentionalium, Rosnaviae die 2-a Mensis et Anni Currentium emanatarum, cum plena potestate exmissi Deputati, mihi traditum, et resignatum. Conditionibus et Clausulis tandem litera missili, jam titulati Domini Eppi Rosnaviensis sub 29-a Mensis Martii Anni Currentis Rosnavia ad me Ungvarinum inviata, quam et in Instrumento Resignatoris, per tlatum Dnum Canonicum Deputatum die hodierna subscripto, ac mihi admanuato expressatis, neque seu ad meam Ordinariam, sive constituendo Vicario Cassoviensi a me unice, et exclusive delegandam, ullatenus requisitis minus necessariis pro non adpositis palam declaratis, consecutive Ordinario Juri meo, Parochorumq[ue] meorum nihil derogare valentibus, neque valituris, in, et sub jurisdictionem meam absolutam effective receperim, atque Dioecesi meae Munkacsinensi reincorporaverim. Actum Göllniczini Die et Anno ut supra L.S. Andreas Eppus Munkacsinensis.

Таким чином, після завершення цього у Гельниці, дня 7-го травня, його єпископська експеленція відправилася у Койшівську парафію, де вже на наступний день була призначена конгрегація для парохів Нижнього Спиша. Отже, після виклику сюди у призначений час парохів, як-от: койшівського Андрия Ладишинського, словинського Василія Гумборського, порачівського Василія Гуловича, завадського (174) Стефана Андрейковича, торського Іоанна Дудинського, ольшавицького Іоанна Орінчая, репаського Петра Сіріли, гельцманівецького Стефана Віція, а також койшівського коад'ютора Михаїла Шолтиса і після викладу для них високопреосвященним паном єпископом ряду загальних положень наявних актів у цій же справі стосовно прийняття парафій, переважно обговорювалося все те і таким чином, як і раніше обговорювалося на Якуб'янській конференції, звичайно, залежно від того, як у відповідному сенсі може бути придатним сьогодні, тобто про регуляцію такси, про дотримування свят, про сім заключних пунктів Списької консисторії, і особливо виразно доводиться нагадати те, що:

По-перше, як на Якуб'янській конгрегації з тодішніх парохів, а для мене теперішніх, був заснований віцеархидіаконат, названий Вишньоспиським, так і на цій Койшівській (конгрегації) із згодом призначених парохів був заснований такий віцеархидіаконат і названий Нижньоспиським. Сюди приєднана одна наявна парафія у славному Гемерському комітаті, а саме Шумяцька.

По-друге, оскільки велася суперечка і був зроблений розподіл змішаних та сусідніх філіалів цього Нижнього віцеархидіаконату між парафіями, то приєднання до відповідних матірних (церков) такий.

До якої парафії, які села можуть бути приєднаними?

По-перше, до Койшівської матірної (церкви): селище Гельниця, Захарівці, Кошицька Бела (Фолкмар), Яклівці (Скелфалва) та Маргецани (Маргетфалва) у Рожнявській єпархії, а в Егерсь-

His taliformiter in Gölnciz die 7-a Maii terminatis proficiscebatur Sua Ep^opalis Excellentia ad Parochiam Kojsoviensem, quo jam pro die sequenti Parochis inferiorum Scepusii Partium Congregatio indicta fuerat. Huc igitur pto termino praefixo Prochis evocatis reapse comparentibus, et personaliter praesentibus, ut pote: Kojsoviensi Andrea Ladisinszky, Szlovinkensi Basilio Iamborszky, Poracsensi Basilio Gulovits, Zavadkensi (174) Stephano Andrejkovits, Toriszkensi Ioanne Dudinszky, Olsavicensi Ioanne Orintsay, Repasiensi Petro Sirilla, Helczmanoviensi Stephano Vizey, item Coadjutore Kojsoviensi Michaelae Soltisz, post expositam per Excellentissimum Dnum Eppum cum Universis Circumstantiis Actorum in hocce Receptionis Parochiarum opere interventorum seriem, pertractata sunt pleraque omnia ea, et eo modo, quae, et quo modo superius in Congregatione Jakubjanensi praeexpositum habetur tractata fuisse, prouti nimirum in sensu accomodo horum applicabilia intelligi possunt. De Regulatione Stolae, de observantia Festorum, de septem Punctis in Consistorio Scepusiensi conclusis et specialiter autem, et expresse commemoranda haec veniunt, quod

1-mo Sicuti in Congregatione Jakubjanensi ex Parochis eorum, et mihi praesentibus erectus fuerit vice Archi-Diaconatus Superior Scepusiensis dictus, ita in hac Kojsoviensi ex mox nominatis Parochis erectus fuerit talismodi V. Archi-Diaconatus, et dictus Inferior Scepusiensis, huc adnexa una Parochia in I. Cottu Gömöriensi habita nempe Sumjacensi.

2-o Quod concertata, et determinata fuerit Filialium hujus Inferioris V. Archi-Diaconatus Parochiis immixtarum, et adjacentium repartitio et ad respectivas Matres applicatio talis.

Ad quam Parochiam, quae loca ad-filiari possunt?

1-mo Ad Matrem Kojso oppidum Gölnciz, Zacharócz, Folkmár, Iekel, et Margetfalva, In Dioecesi Rosnaviensis. In Agriensi vero Malleatura Cassoviensis, Bella, Oppaca, et Aranyétka Oruzinn, ac

кій (епархії): Кошицька Мала Тура (Кошицька Малеатура), Бела, Опатка, Злата Ідка, Ружин та інші села.

По-друге, до Гельцманівців: помістя Праківці, селища Ремети, Смольник та Горня.

По-третє, до Словинки: селище Кремня (Кромпах), Клукнава, Рудник, Каллява, Колінівці та Влашки разом з Добра Воля. (175)

По-четверте, до Порач: Шведлар, Рудняни (Котербах), Олцнава, Храсть над Горнадом (Гараст), Вишківці та Матеївці.

По-п'яте, до Завадки: селища Списька Нова Вєсь (Ігловія), Налєнково (Вагендресел), Сміжани, Маркушівці (Маркушфалва), Гарихівці, Тепличка, Тихий Потік (Штелбах), Ветліар, Полонка, Гельниця, Гнильчик і Рожнява.

По-шосте, до Шумягу: з давніх часів діючі філіали Швермово (Телгарт) та Вернар. До них долучаються Вишній та Нижній Полом, а також Полонка, Рейдова, Брезно та навколишні села.

По-сьоме, до Ольшавиці тепер належить Подпроч, (крім того), можуть бути доданими: Врутівці, Вишній Славків, Ордзів'яни, Біяцівці (Міндсент), Гранч-Петрівці, Зегра, Студенець (Колбах), селище Липтовська Анна та навколишні села.

По-восьме, до Нижнього Репаша: Вишній Репаш, Павляни, Лучка, Яблонів (Алмаш), Немешани, Клчів, Списький Гргів (Герге) та Доманівці (Доманіфалва).

По-дев'яте, до Ториски: Черин (Завада), Уложа, Яворина (Дворець), Длге Страже (Лєнгварт), Градиско, Вишня і Нижня Левочанська вільна земля та Левоча.

По-третє, для встановлення цього повного порядку звичайної церковної ієрархії в новоприйнятому цьому ж краї був призначений у Списький та Гемєрський архідіаконати високопреподобний пан Михаїл Брадач, канонік Мукачівської кафедральної церкви та його єпископської ексцеленції, а у віцеархидіаконат цього ж Нижньосписького округу – високопреподобний пан Андрій Ладишинський, койшівський парох. І таким чином, на цьому койшівська конгрегація завершила свою роботу і вся

aliis locis.

2-do Ad Helczmanótz Pradium Praken-dorf, oppida Remete, Szomolnok et Ohurna,

3-o Ad Szlovinkam oppidum Krom-pach, Klukno, Ruchnó, Kullyava, Kolle-nócz, et Olaszineum cum Dobra volya. (175)

4-o Ad Porács, Svedlér, Koterbach, Oloznó, Haraszt, Viskótz et Maczejovetz.

5-o Ad Zavadkam, Oppida. Igló Va-gendreszel, Zmizsán, Markusfalva, Harichovecz, Teplicska, Stelbach, Betler, Polonka, Hniletz, Hnilcsik et Roznavia.

6-o Ad Sumjacze, actuales sunt ab an-tiquo Filiales, Telgarth, et Vernar. His accedunt Poloma Superior et Inferior, item Polomka, Rejdova, Brezno Banya, et circumjacentia loca.

7-mo Ad Olsavitz actu spectat Pod-procs addi possunt: Brutótz, superius Szalok, Orczovjan, Mindszent, Grancs, Zehra, Kolbach, oppidum Varallya, et circumjacentia loca.

8-o Ad alsó-Répas, Felső Répás, Pavlyan, Lutska, Almas, Nemessan, Koltsó, Görgö, et Domány falva.

9-o Ad Toriszkam: Zavada, Ulozsa, Dvorecz, Lengvárth, Hradiszko, Allo-diatura Superior, et Inferior Leutschovi-ensis, et Leutschovia.

3-o Quod ad constituendum plenarium solitae Hierarchiae Ecclesiasticae in Ne-recepta hacce periferia ordinem denomi-natus fuerit in Archi-Diaconatum Scepu-siensem et Gömörriensem Rmus Dnus Michael Bradács Cath. Eccleae Munkacs-nensis et Suae Eppalis Excelleae a latere Canonicus, in V.Arch-Diaconatum vero hujusce Districtus Inferioris Scepusiensis Rndus Dnus Andreas Ladisinszky Paro-chus Kojsoviensis. Taliterque et Congre-gationi huic Kojsoviensi, et toti Recep-tionis Operi finis impositus est.

Та оскільки як під 3 лютим поточного року мукачівський високопреосвященний пан єпископ отримав ласкаве розпорядження, аби водночас представити його кошицькому генеральному вікарію, так під 21 березня він повідомив про таке (розпорядження) у найвищу інстанцію високопреподобного пана каноніка, довіреного внаслідок своєї кваліфікації й заслуг Іоанна Пастелія (у цих же актах немає зразка того повідомлення). Про це надійшов такий указ:

(176) 1321/12393

«Мукачівському високопреподобному панові єпископу

Це — пропозиція, за допомогою якої під 21 березня поточного року ваша ексцеленція рекомендує каноніка Іоанна Пастелія на генерального вікарія у новоствореному вікаріаті своєї Списької єпархії, саме сюди вона приходить, а потім же згідно з наказом від 3-го лютого поточного року за номером 350/4451 ті ж самі разом з посланим (депутатом) повинні були внести й надіслати пропозицію стосовно постійного поселення названого генерального вікарія в Кошицях, який однак і досі не поселений.

Отже, цим буде нагадано вашій ексцеленції про найшвидше виконання цього термінового найвищого наказу». Дано угорським королівським намісником, Офен, 7 квітня 1787 року. Христофор Ніцьки.

Копію цього наказу, доставленого в Ужгород, високопреподобний пан Іоанн Пастелій послав його єпископській ексцеленції, яка перебувала на Спиші, у такому листі:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане прелате і патроне для мене наймилостивіший!

У першу чергу я зрозумів те, що смиренно відзначав, коли недавно посилав описані акти стосовно передачі Любонянських парафій, що, звичайно, деякі

Quia vero Excellēmus Dominus Dioecesanus Munkacsinensis prouti sub 3-a Febr. a.c. Gratosam Intimationem acceperat, ut Individuum pro Grāli Vicario Cassoviensi proponeret, ita sub 21-a Martii pro tali Altissimo Loco proposuerat / propositionis illius exemplar hisce Actis insertum non habetur / Rmum D. Canonicum a qualitatibus et Meritis commendatum Ioannem Pászteyli, super eo intervenit tale Intimatum:

(176) 1321/12393

Dem Hochwürdigen Hr Bischof zu Munkatsch

Es ist der Vorschlag mittels welchen Euer Excellenz den Domherrn Johann Pasztelyi für einen General Vicarius in dem ihrer Dioeces neu einverleiten Zpser Antheil unter 21-ten März l. J. anempfehlen, zwar anher eingelanget, nachdem aber diesselben laut Verordnung von 3-ten Febr. i. J. N-ro. 350/4451 nebst dem eingeschickten auch den Vorschlag wegen der beständigen Unterbringung des zu benennenden General Vicarius in Kaschau zu machen, und einzusenden hatten, welcher jedoch bisher ausständig ist.

Also werden Euer Excellenz auf die baldmöglichste Befolgung des diesfälligen allerhöchsten Befehls hiemit erinnert. Gegeben von der königl. Hung. Statthalterey. Ofen, den 7-ten April 1787 Christ. Nizky ——— Johnny.

Hujus Intimati Ungvarinum allati Copiam Rm̄us Dominus Joannes Pasztelyi Suae Excellentiae Eppali in Scepusio existenti submisit penes sequentem Comitivam literalem:

Excellentissime, Ill̄me, ac R̄me Domine Eppe, Dne Praelate, et Patrone mihi Gratosissime!

Quod demisse innuebam, dum per expressum Acta ad Resignationem Parochiarum Ljubloviensium spectantia proxime submitterem, aliqua nimirum

(акти) треба (ще) описати, однак я відклав це для іншої нагоди в зв'язку з нагальною розмовою з вашою ексцеленцією відносно тодішньої вислої справи, бо, власне, надійшов указ високої ради, який вище скопійований у цьому фоліанті, на підставі якого ж виноситься пропозиція, з якою виступила ваша ексцеленція і цілком була схвалена (177) найвищою інстанцією, стосовно персонального призначення на кошицького генерального вікарія. Та все ж таки, оскільки у порядку призначення того вікарія входило також те, яким же чином він повинен бути поселеним у Кошицях, то внаслідок цього також доводиться якнайшвидше відпрацювати це (питання).

Адже бачу, високопреосвященний єпископе, що справа даного вікаріату загалом систематично розглядається таким чином, що частково не дає жодного реального результату, аж доки задумана ідея у цій справі, мабуть, повністю не реалізується на папері. У цьому випадку мені ж здається, що розумно відійти від поміркованості попереднього наказу у цій справі; очевидно, коли давалося розпорядження послати проект про таке чи інакше поселення вікарія в Кошицях з тієї причини, аби, між тим, показати, що той же вікарій повинен мати платню не від дня свого поселення, а (від дня) призначення, і залишити на милостиві рішення вашої ексцеленції, де саме вона твердо вирішила дати помешкання для майбутніх чинів.

Але мають право ті, які пишуть і, можливо, це тільки удавана причина зволікання, однаково можна догадуватися про все що завгодно, бо після стількох пропозицій та проектів про спорудження Ужгородського парафіяльного дому, в тамтешній славній комітаті недавно надійшов наказ, на підставі якого проголошується, що всю справу про спорудження того дому треба відкласти до загального врегулювання парафій Мукачівської єпархії.

Далі, хоча б сьогодні також було зроблено більше благодіянь для пошти, однак не зустрічається нічого, що було б гідним на особливу згадку. Зі свого боку я найуклінніше доводжу до відомого, що це вже третій лист вашої ексцеленції.

superesse scribenda, quae tamen ob Negotii eorum expediti celeriore cum Excellēa V-a Communicationem pro alia occasione differrem praecipuum istud intellexi: supervenisse videlicet Excelsi Consilii Intimatum, quale in hoc folio supra copiatum est, quo significatur praesentationem quidem Individui, pro Grali Vicario Cassoviensi nominandi, per Excellēam V-am Altissimo Loco factam esse omnino perceptam, (177) quia nihilominus in Systemate denominandi illius Vicarii hoc etiam includeretur, qualiter nam Idem Cassoviae illocandus esset, ea propter istud quodue elaborandum venire quo ocyus.

Observo nempe Excellēae Praesul! quaestioni Vicariatus Negotium omnino Systematice pertractari ita, ut nihil partialiter in realem effectum deducatur, donec Idea nefors eatenus praeconcepta ad suam integram Consistentiam ponatur in papyro. Quo in passu mihi quidem recedi sane videtur a Continentiis prioris hoc in Merito intimati; ubi quippe Projectum de qualiter illocando Cassoviae Vicario submitendum ordinabatur ea ratione, ut interim Idem Vicarius non ab illocationis, sed a denominationis suae die ejectato Salario providendus declararetur, et Gratioso Excellēae V-ae arbitrio relinqueretur, ubinam ei ad futuros stabiliter ordines, habitationem indulgere placuerit.

Sed liberi sunt, qui scribunt, et forsitan haec duntaxat est quaesita morae Causa, suspicari quidcunque licet ab ea paritate, quod post tantas, de domo Parochiali Unghvariensi erigenda repraesentationes, et Projecta novissime ad Inclytum hujatem Comitatum advenerit Intimatus, quo totum aedificandae Domus illius Negotium differendum declaratur ad Universalem Parochiarum Dioeceseos Munkacsinensis regulationem. Porro

Licet hodie quoque plura beneficio Postae allata sint, nihil occurrit tamen, quod speciali comemoratione dignum foret. Ego mea ex parte humillime notifico, tertiam esse hanc missilem, quam Excellēae V-ae intitulatam ad Illmum Dominum Ba-

ленції, який наважуюся підправити високопреосвященному панові барону Бригідо в названу Левочу, оскільки ще й досі в Ужгороді на підставі запланованої наперед поїздки та спиських призначень я передчував, що ваша ексцеленція буде в той час на Спиші, аби там зайнятись цим (питанням). Тому вже про те, що слід написати, я маю намір написати в Кошиці та негайно відправити кур'єром безпосередньо Здобському, з цієї ж необхідності відправляюся до нього, щоб вислати асигнування, встановлене згідно з нашими зарплатами, яке під сьогоднішнє (число) я отримав з милостивої каси префектури від офіційного Будину, однак після того як було позбавлено нас тепер ще й професорської зарплати на користь Кошицької ради. Зрештою, найуклінніше шанований батьківськими єпископськими милостями й прихильністю, залишаюся у постійній і найглибшій шані вашої ексцеленції». В Ужгороді, 2 травня 1787 року. Найпослужливіший син Іоанн Пастелій, канонік Мукачівської кафедральної церкви. (178)

Та високопреподобний пан канонік Пастелій вважав, що треба послати цей же наказ своєму високопреосвященному панові єпископу на Спиш з тієї причини, аби після завершення справ на Спиші та ж його ексцеленція відправилися в Кошиці і там же, тобто на місці старанно одержала таку необхідну інформацію про міру даної послужливості свого вікарія і написала про це, що й сталося.

Тим часом, зважаючи так чи інакше на послужливість вікарія в Кошицях про якнайшвидше відпрацювання і надіслання цього ж проекту, надійшов навіть попереджувальний наказ такого змісту:

1321/12393

«Мукачівському високопреподобному панові єпископу

Оскільки пропозиція внаслідок поселення названого генерального вікарія в Кошицях, яка неодноразово вносилася, ще не здійснилася, то про неї настійно нагадується, що у цьому разі згідно з даним дорученням під 7 квітня поточного року за номером 1321/12393,

ronem Brigido inviari praesumo Leutschoviam, quandoquidem, ex praecocepto adhuc Ungvarini intinerationis, et stationum Scepusiacarum Systemati Excelleam V-am in Scepusio eotum fore ominarer, quo haec eorsum pertigerit. De hinc jam per proxime abiturum Tabellarium scribenda scripturus sum Cassoviam, et directurus ad Parochum Zdobensem, qua opportunitate ad eundem intendo transponere Assignmentem, quam ex Gralis Cassae Praefecturatus officio Budensi sub hodierno accepi, ratione Nostrorum Salariorum, demptis tamen nunc etiam Professoralibus, ad Salis officium Cassoviense stylisatam. In reliquo Paterno-Praesuleis Gratiis, et favoribus humillime devotus, in jugi, eaque profundissima veneratione Asevero Excelleae V-ae Ungvarini 2-a Maii 1787. Obsequentissimus Filius Ioannes Pásztyeli Cathedr[ae] Eccl. Munkacsinensis Canonicus. (178)

Submittendum vero hocce Intimatum judicavit Rmus Dominus Canonicus Pásztyeli Excellm Dno Eppo suo ad Scepusium propterea, ut Eadem Sua Excellea finitis in Scepusio negotiis, et iter per Cassoviam dirigeret, et ibidem, seu in facie Loci tanto diligentius de quaestionatae Vicarii sui accomodationis modo necessarias informationes caperet, id easque efformaret, quod et factum est.

Interea de eodem Projecto intuitu Vicarii qualiter nam Cassoviae accomodandi quo ocyus elaborando, et submitendo, supervenit etiam Reflexorium Excelsi Consilii Intimatum hujus tenoris:

1321/12393

Dero Hochwürdigem Hr.Bischof zu Munkatsch

Da der Vorschlag wegen Unterbringung des zu benennenden General Vicarius in Kaschau, welcher wiederholt abverlangt worden, noch nicht eingetroffen ist, so wird derselbe ernstgemessen erinnert, sich des unteren 7-ten April i.J.N-ro 1321/12393 in Folge eines an-

а згодом згідно з іншим (дорученням) під 3 лютим поточного року за номером 350/4451 вона негайно повинна бути виконана». Дано угорським королівським намісником. Офен, 26 березня 1786 року. Христ. Ніцьки, Ант. фон Гольцманн.

Сюди вже у хронологічному порядку відноситься те, що точно так само як було вирішено вище на проведеній консисторії з нагоди передачі та прийняття греко-католицьких парафій списький високопреподобний пан вікарій разом з мукачівським високопреосвященим паном єпископом опублікував у Списській єпархії сім сформульованих пунктів для тодішнього керівництва духовництвом обох обрядів і для філіалів, у яких повинна була відбутися якась зміна внаслідок акту передачі греко-католицьких парафій, визначив майбутні постійні матері (церкви), само собою для Ужгорода підготував примірник такого змісту:

«Високопреосвященний і високопреподобний пане єпископе, пане для мене особливо вельмишановний!

Коли від того часу, від якого у найприємнішій присутності вашої ексцеленції мені можна було виконувати (свої обов'язки), я постійно чекав на думку та ухвалу вашої ексцеленції стосовно (179) приєднання народу грецького обряду, що перебуває серед латинян. Водночас я не вважав, що щось може бути таке, що якимсь санкціонованим способом здавалось би несприятливим для союзу душ, бо при погодженні останнього пункту стосовно них, я сподівався, що обоюсторонніми рішеннями ми ухвалили, або у крайньому разі не слід сумнівно робити те, що мені раніше відомо. Більше всього, важливо було те, аби я знав про це і турбувався про довірених парохів для запобігання будь-яких колізій. Але трапляється, як під час свята зішестя Господа, коли без попередження голумницького пароха і безумовно без його відома у його ж Юрській філіальній церкві пан Михаїл Канюк, коад'ютор іглянського (гундермарського) пароха, закінчив богослужіння, і внаслідок цього в той час порядок (проведення) латинських богослужінь порушився, бо

deren unterm 3-ten Hurnung N.J.N-ro. 350/4451 dießfalls erlassenen Auftrags unverzüglich zu entledigen. Gegeben von der K.Hung. Statthalterey. Ofen den 26-ten März 1787 Christ. Nizky Ant. von Holzmann.

Huc jam serie Chronologica pertinet id, quod R̄mus Dominus Vicarius Gr̄alis Scepusiensis, quemadmodum in Consistorio occasione Resignationis, et Receptionis Parochiarum Graeco-Catholicarum, uti supra, celebrato conventum erat, septem Puncta eotum pro directione Cleri utriusque Ritus cum Excell̄mo Domino Dioecetano Munkacsinensi conclusa, per Dioecesim Scepusiensem publicaverit, Filialibusque, in quibus actum Resignationis Parochiarum Graeco-Catholicarum aliqua mutatio sequi debuit, stabiles Matres pro futuro designaverit, Ungvarinum per se factae exemplari sequentibus:

Excellentissime, Ill̄me, et R̄me Domine Episcopo,
Domine mihi peculiari Veneratione Colendissime!

Dum ab eo tempore, quo jucundissima mihi Excelleae V-ae Praesentia perfrui licuit, continuo opperiebar circa (179) Populi Graeci Ritus inter Latinos commorantis affiliationem Excellentiae V-ae sensum, et Constitutionem: non existimabam plane, aliquid evenire posse, quod sancita animorum Unioni quacunque ratione adversum esse videretur cum in Conformitate postremi eor. Puncti, quae mutuis Consiliis constitueramus, speraverim, aut incerte in executionem deducendum non esse, quin mihi praevis innotescat; id etenim me, curaeque meae creditos Parochos, ad praevendas quasvis collisiones, non ignorare plurimum intererat. Accidit tamen, ut festo Ascensionis Domini, Hollolomniczensi Parocho non praemonito, prorsusque ignotante, in Filiali Ejusdem Ecclesia Iurszkensi Dominus Michäel Kanyuk Parochi Hundermarkensis Coadjutor Divina absolverit, indeque tum in ordine Latinorum Divinorum perturbatio, cum in Plebe offensio non mediocris enata sit; cum hora, pro peragenda re Divina, praestituta, Hollolomniczensis Animarum Curator eorum, quae agebantur, ignarus, cum toto Latino Populo congregato, atque propter rei novitatem in ad-

у народі значною мірою виникло незадоволення. Оскільки про визначену наперед годину для проведення їхнього богослужіння голумницький душпастир не знав, то він разом з усім зібраним латинським народом, а також відірваним унаслідок новини справи на подив і терпеливість, повинен був чекати на закінчення грецьких богослужінь, однак у свою чергу все це з найвищим спокоєм могло здійснитися, якби про своє розпорядження ігрянський (гундермарський) парох раніше повідомив голумницького пароха. Але це досі було б непогано, однак оскільки внаслідок цього після закінчення богослужіння Михайл Канюк уже значно раніше вивів процесію для благословення великої кількості (людей) парохом латинського обряду, то, звичайно, я повинен би віднести це до невігластва або злості, однак безсумнівно я не розумію, що той же до смішного простий народ почав поширювати образливу думку стосовно релігії, що благословення грецького священика має більшу дієвість, ніж латинського.

Як би це там не було, які, між тим, для уникнення всіх труднощів та незгод я видав накази чи якесь розпорядження про приєднання латинських душ, що проживають у грецьких єпископатах, на підставі цього прикладу ваша ексцеленція зволить уважно розглянути надіслану мою ухвалу до всіх парохів, аби також не інакше я міг повідомити своєму духовництву про розпорядження вашої ексцеленції. (Отже), уклібно прошу зволити поговорити зі мною вашу ексцеленцію, яка вирішила або вирішить про приєднання греків, розселених серед латинян. Зрештою, наділений милостями залишаюся з постійною шаную вашої велебної ексцеленції». На Спеші, 29 травня 1787 року. Найуклінніший слуга Йозеф Віталіс, списький і тарновський генеральний вікарій.

Апеляція під %

«Йозеф Віталіс, апостольський протонотаріус Списької кафедральної церкви (180), скарбник і канонік на вакантне єпископське місце капітульної єпархії й Тарковського єпископату в Любовнянському окрузі, постійний вікарій і генеральний суддя, повідомляю всіх, ко-

mirationem, ac impatentiam abrepto, finem divinorum Graecorum praestolari debuerit; quae tamen omnia suo ordine, et summa cum tranquillitate peragi poterant, si de sua dispositione Hundermarkensis Hollolomniczensis Parochum praevie certiore reddidisset. Sed istud tolerabile adhuc esset, at quod Michael Kanyuk finitis hac ratione divinis ad Segetes per Latini Ritus Parochum longe jam antea benedictas Processionem eduxerit, id equidem an ad ignorantiam, vel malitiam referre debeam, anceps haere, certum tamen est, rudem Plebem ridiculam quidem illam, at Religioni contumeliosam opinionem spargere coepisse, quod majorem Graeci, quam Latini Sacerdotis benedictio efficaciam habeat.

Haec quomodocunque se habeant, quales interea ego ad praescindendam omnium difficultatum, et dissensionum occasionem, ordines, quamve de Latinarum animarum in Graecis Sacerdotiis viventium affiliatione dispositionem fecerim, dignabitur Excellentia V-a ex adjecto hic Constitutionis meae ad Universos Parochos dimissae exemplo perspicere: ut vero non secus de Excellēae quoque V-ae dispositionibus Clerum meum edocere valeam, oro demisse Excelleam V-am dignetur mecum communicare, quae Eadem de Graecorum inter Latinos sparsorum affiliatione definivit, vel definitura est, cujus caeteroquin Gratiis dicatus constante cum Venerationis Cultu persisto Excellentiae V-ae Scepusii 29-a Maii 1787 Humillimus Servus Ioseph. Vitalis de eadem Vicarius Gralis Scepusiensis et Tarnensis.

Provocatum sub %

Iosephus Vitalis de Eadem Protonotarius Apostolicus Cathedr[ae] Ecclesiae (180) Scepusiensis Custos, et Canonicus, Dioecesis Sede Vacante Episcopali Capitularis, et Eppatus Tarnoviensis per Districtum Lubloviensem Perpetuus Vicarius, et Causarum Auditor Gralis, damus pro me-

му потрібно, що після того як за ласкавим розпорядженням його найсвятішої величності одинадцять католицьких парафій грецького обряду, які здавна під час юрисдикції латинського єпископа і відповідно під час опіки й захисту цього Списького шановного капітулу керувалися разом із вірним духівництвом і народом грецького обряду, що знаходилися як у 11 вищезгаданих (парафіях) єпископату, так і ті, що були розселеними серед латинян, повернулися під владу і юрисдикцію свого мукачівського ритуального єпископа, дня 23-го квітня, 1787 року, для уникнення всякої нагоди стосовно труднощів, розслідувань та незгод, які далі могли виникати у суперечках із мукачівським високопреосвященним і високопреподобним паном єпископом Андрієм Бачинським стосовно пунктів, які вище описані, я ухвалив і доручаю та наказую всім душпастирям ретельно виконувати їх у доброчесності святої і спасенної послухності. В результаті ж останні пункти, корисні для зміцнення турботи й спасіння, а також для керування душами я ухвалив і наказую, аби душі латинського обряду, що проживають у селах Гельцманівці, Койшів, Словники, між тим, і аж до наступних наказів, для Клуковської парафії; що ж (проживають) в Ігльнях (Гундермарк) біля Голумниці, що (проживають) в Нижньому Репаші, Ольшавиці й Торисках біля Вишнього Репаша, що (проживають) в Остурні біля Великої Франкови, що (проживають) у Порачі біля Храсті над Горнадом (Гараст), що (проживають) у Завадці біля Маркушівців, що (проживають) в Орябині та Литманові біля Старої Любовні, що (проживають) у Кремні (Кромпахи), Сулині та Пільгові біля Гронаста, що (проживають) у Камйонці біля Гнездного, нарешті, що (проживають) в Якуб'янах біля Новолюбівнянської парафії непостійно й філіально, так нехай залишаються й надалі, аби у погодженні з милостивим ясним указом намісницької королівської високої ради, даним 3-го лютого 1787 року за номером 350/4451, після сплати десятини врожаю та інших виплат у належному порядку грецьким парохам, також виплачувався церковний податок латинським

moriam, quibus expedit, Universis. Quod posteaquam ad Benignum Suae Mattis SS-mae Mandatum Undecim Graeci Ritus Catholicae Parochiae, ab antiquo sub Jurisdictione Latini Ordinarii, et respective sub V.Capituli hujus Scepusiensis tutela, et protectione gubernatae una cum Clero, et Populo Graeco-Ritui addicto, tam in praedictis 11 Sacerdotii commorante, quam etiam inter Latinos sparso ad Potestatem, et Jurisdictionem Ritualis Sui Eppi Munkacsensis die 23-a Aprilis Anno 1787 redivissent, ad praescindendam omnem, quae deinceps oriri possent controversiarum, difficultatum, quaestionum et dissensionum occasionem cum Excellmo, Illmo, ac Rmo Domino Andrea Bacsinszky Eppo Munkacsensi in Punctis, quae supra descripta habentur, coaluerimus, atque eorum accuratam observantiam, in Virtute Sanctae, et Salutaris obedientiae cunctis Animarum Curatoribus comendamus, et praecipimus. In sequelam vero ultimi Puncti, et ad promovendam, utiliterque administrandam Animarum Curam, ac salutem constituimus, et ordinamus, ut Latini Ritus Annae, quae in Possessionibus Helczmanócz, Kojso, et Szlovinka vivunt, interea, et usque ulteriores ordines, ad Parochiam Kluknaviensem, quae vero in Hundermark ad Hollolomnicz: quae in Also-Repas, Ol-savicz et Toriszka ad Felső Repas, quae in Lipnik, et Folvárk ad Lesznik, quae in Osztorna ad Frankovam, quae in Porács ad Haraszt, quae in Zavodka ad Markusfalv-am, quae in Jarembina, et Litmanova, ad Vetero-Lublo, quae in Krempach, Szulin, et Pilchov, ad Granasztó, quae in Kamjunka ad Gyausdám, quae denique in Jakublán, ad Parochiam Neo-Lublo imperpetuum Filialiter, ita deinceps maneat, ut in Conformitate Gratosi Excel. Cons. Rei Ltlis dd-o 3-a Febr. 1787 N-ro 350/4451 signati Intimati Decima frugum, et aliis praestationibus in Statu, quo manentibus, et Graecis Parochis relictis, Stolaris Proventus a praedictorum Latini Ritus Locorum Animabus respectivis Latinis Parochis dependatur, quod ipsum vicissim quoque relate ad eum Graeci Ritus populum qui deinceps ritualibus suis Pastoribus infallabitur, intelligendum venit. Quemadmodum porro ad munus respectivorum Dnorum Decanorum pertinebit, dispositionem hanc nostram concernentibus Poonibus et L.R. Animabus notam reddere, illiusque executionem pro-

парохах відповідними душами вищезгаданих сіл латинського обряду, який в свою чергу стає зрозумілим для народу грецького обряду, що потім не буде обманюватись своїми ритуальними пасторами. В свою чергу, як стосовно до обов'язків відповідних панів деканів належить довести до відома відповідні села і душі латинського обряду про це наше розпорядження, а також подбати про його виконання, так душпастирі докладають всіх зусиль (181), аби з цієї причини згідно з обов'язком своєї турботи пасли довірені душі проповіддю Господнього слова та необхідним виконанням таїнства і не дозволили, аби щось бракувало, що стосуватиметься турботи про них. З грецькими священиками нехай живуть у мирі та оточують їх любов'ю, аби ті, що є нашими супротивниками, спростовувалися, бо ми сини однієї і тієї ж матері». Дано на Спиші, 23 травня 1787 року. Йозеф Віталіс. М.П. Мартин Кишко, писар списького вікарія в.р.

ГЛАВА 21

Після того як усе ж таки, як було сказано, його єпископська ексцеленція поверталася із Спиша через Кошиці, то на місці у процесі обговорення (справи) вона отримала достатню інформацію від тих (людей), з якими мала нагоду зустрічатися, що справді може бути виділена резиденція для поселення вікарія, (адже) багато зручних місць підходили для цього остаточного рішення, однак для спеціального помешкання визначався домініканський монастир із церквою. Тому, оскільки говорили, що августійський імператор Йосиф II-ий, який щасливо правив і направлявся у Херсон і який в той самий час мав намір повернутись через Ужгород, його ексцеленція сподівалася, що так чи інакше їй випаде щастя особисто доповісти про ту саму справу, вона навіть підготувала про цю справу короткого листа, якого повинна була безпосередньо вручити вищезгаданій його найсвятішій величності (такого змісту):

«Ваша величність

Після того як за наймилостивішим наказом вашої величності так добре

curare, ita singuli animarum Curatores omni conatu (181) adnitantur, ut Curae Suae hac ratione creditas Animas Verbi Divini Praedicatione, et necessaria Sacramentorum administratione pro munere suo pascant, quod ad earum Curam spectabit, nihil deesse patientur. Cum Graecis autem Sacerdotibus eam foveant Harmoniam, hacque eos charitate complectantur, ut ii, etiam, qui nobis ex adverso sunt, convincantur, quod ejusdem Matris Filii simus. Dabamus Scepusii 23-a Maii 1787 Josephus Vitalis L.S.Martinus Kisko Officii Vicar. Scepusiens. Cancellista m.p.

CAPUT 21

Posteaquam vero Eppalis Excellentia Sua ex Scepusio, ut praemisum est, redux per Cassoviam in facie loci habitata cum iis, quorum interesse poterat Consultatione sufficientem informationem coepisset, quod nam Domicilium pro illo-cando Vicario projectari posset; plura quidem loca huic fini opportuna adinveniebantur, pro speciali tamen Objecto defigebatur Claustrum Dominicanorum cum Ecclesia. Unde quia Augustissimus Imperator feliciter regnans Josephus II-us ad Cherson excurrans eo ipso tempore per Ungvarimum rediturus dicebatur, sperabatque Sua Excellēa tum alia, tum illud ipsum Negotium personaliter proponendi felicitatem ea opportunitate sese habituram, Scriptum etiam summe fatae SS-mae Matti Suae porrigendum tale directe, et breviter de hocce Substrato apparaverat:

Euer Majestät.

Nachdem ich so wohl die ganze Klerisev, als auch das Griechisch-Katholische

справді я прийняв усіх парохів і греко-католицький народ, що знаходяться у Спиському комітаті, під свою духовну юрисдикцію, а також за допомогою високоповажного королівського намісника я негайно запропонував одного з моїх каноніків Іоанна Пастелія на (посаду) другого генерального вікарія, який повинен був би мешкати у Кошицях та керувати новоствореним Спиським округом і надавати мені допомогу у цій обширній Мукачівській єпархії.

Але, оскільки я одержав розпорядження стосовно цього від згаданого високоповажного королівського намісника, то (182) вони самі наймилостивіше зволять довідатися з додаткового найвищого наказу, що, власне, (спочатку) повинно б бути визначене лише місце проживання у Кошицях, а (вже) після цього повинен би бути призначений генеральний вікарій.

Отже, я покійно благаю вашу величність не лише призначити вже запропонованого мною каноніка Іоанна Пастелія на посаду другого генерального вікарія, який має дуже потрібні знання і необхідні якості для цієї важливої посади й (відзначається) особливою розсудливістю і досвідом, але й водночас дозволити і наймилостивіше визначити діючий у Кошицях домініканський монастир для його помешкання, оскільки це не суперечило б найвищим переконанням і намірам, адже в ньому (монастирі) тепер є тільки вісім осіб, що обслуговують народ без усякої любязності. Таким чином, не лише цей названий генеральний вікарій само собою отримає певне місце проживання, але й з'явиться бажана нагода для майбутніх священиків частіше звертатися до нього без того, щоб дістати місце проживання у готелі, та водночас справляти Службу Божу у церкві й мати пристойну високу посаду за користування греко-католицькою церквою, оскільки і без того у самому місті Кошицях і особливо у сусідніх селах проживають численні греко-католицькі мешканці, військові, полонені та пришельці, у зв'язку з цим у загальний парафіяльний список тутешній комітатський службовець запропонував (внести) і греко-католицьку парафіяльну церкву». Ужгород, 30 червня 1787 року.

in der Zipser Gespanschaft sich befindende Volk auf den Euer Majestät allergnädigsten Befehl unter meine Geistliche Gerichtsbarkeit wirklich übernahm, so schlug ich auch gleich durch die hochlöbliche königl. Statthalterey einen von meinen Domherrn Johannes Pasztelyi zum zweiten General Vicarius vor, der in Kaschau wohnen, den neu überkommenen Zipser Distrikt leiten und mir in dieser ausgebreiteten Munkatscher Dioeces Hülfe leisten sollte.

Da ich hierauf aber von besagter Hochlöbl. Königl. Statthalterey den Bescheid erhielt, wie allerhöchst (182) dieselben aus dem allhier anschließigen Intimat allernädigst zu entnehmen geruhen, daß nemlich erst der Wohnungsort in Kaschau bestimmt, darnach der General Vicarius ernannt werden müsse.

Also unterwinde ich mich in aller Unterthänigkeit, Eure Majestät anzuflehen, nicht nur der durch mich bereits vorgeschlagenen Domherrn Joannes Pasztelyi, welcher die zu diesem wichtigen Amte mit besonderer Einsicht, und Erfahrung verbundene höchstnöthigen Kenntnisse, und erforderlichen Eigenschaften besitzt, zum zweiten General Vicarius zu ernennen, sondern auch zugleich zur Wohnung desselben, wofern es allerhöchsten Gesinnungen, und Absichten nicht entgegen wäre, daß in Kaschau bestehende Dominicaner-Kloster, worin sich ohnehin acht nur Individuen ohne alle Verbindlichkeit dem Publico zu bedienen gegenwärtig befinden, allernädigst bestimmen, und anweisen zum lassen: sollchergestalten wird nicht allein dieser zu benennende General Vicarius für sich ein sicheres Wohnungs-Ort, sondern auch die erwünschte Gelegenheit erlangen, denen öfters an ihn sich verwenden werdenden Pfarrern, ohne sich ins Wirtshaus begeben zu müssen, Quartier zu verschaffen, und zugleich in der Kirche den Gottes-Dienst, und das Hohe Amt nach Gebrauch der Griechisch-Katholischen Kirche anständig zu halten, da ohnehin in der Stadt Kaschau selbst, und besonders in den nachbarn Dörfern zahlreiche Griechisch-Katholische Inwohner, Soldaten, Gefangene, und Fremdlinge sich befinden, in welcher Absicht auch

(183) Прийнятий таким чином цей лист навіть був запротоколюваний під 30 червня, але ж, оскільки повернення його найсвятішої величності з Херсона через Ужгород не відбулося, не було передано і (листа). Отже, детальніше представлення у цій справі було підготовлене і в свою чергу, власне, за допомогою намісницької королівської високої ради посприяло успіхові, в якому (представленні) для даного помешкання вікарія подано три місця, або, очевидно, монастир отців домініканців з церквою, або монастир монашок так само з церквою, або, нарешті, згаданий Цапарианський дім із сусідньою визначеною церквою ліквідованого товариства єзуїтів на підставі такого листа:

«Високоповажний угорський королівський наміснику!

Уже найвища інстанція зауважила, що я мав честь стримати призначення на посаду генерального вікарія як у новоствореному Списському вікаріаті Мукачівської єпархії, так і у сусідніх (вікаріатах) на підставі високого наказу, який видав для мене високоповажний королівський намісник ще під 3-ім лютим поточного року за номером 350/4451, за допомогою якого мені найласкавіше було доручено запропонувати на другого вікарія одного з моїх каноніків та надіслати пропозицію стосовно його постійного проживання у Кошицях, але, зрештою, залишити це саме високе ласкаве (питання) на мій добрий розсуд, де я хочу визначити йому тимчасове місце проживання. У відповідності з високим розпорядженням під 21 березня цього року я також запропонував представити в найвищу інстанцію одного з моїх каноніків і найласкавіше призначити на другого генерального вікарія Іоанна Пастелія вашим високоповажним королівським намісником.

Оскільки тепер згідно з виданим мені високим розпорядженням під 7-е квітня поточного року за номером 1321/12393 про призначення каноніка Іоанна (184) Пастелія, якого як найпридатнішу постать із заслуженим

bey General Pfarr-Beschreibungen die Griechisch-Katholische Pfarr-Kirche durch die Comitats-Beamte daselbst agetragen worden ist. Ungwar den 30 Juny 1787.

(183) Hic libellus taliter conceptus etiam improtocolatus est sub 30 Junii, verum tamen siquidem SS-mae Suae Matris reditus ex Cherson non fuerit per Ungvarinum, ideo introporrectus non existit. Fusior itaque eatenus Repraesentatio adornata, et via sua, per Excelsum quippe Consilium Little Regium promotae est, in qua pro quaestionata Vicarii habitatione tria loca, seu nempe PP. Dominicanorum Claustrum cum Ecclesia, seu Monialium Claustrum aequae cum Ecclesia, seu denique domus Czapariana dicta, cum vicina extinctae Societatis Jesu Ecclesiae projectatae habentur, tali cum deductione:

Hochlößlich-königliche Hungarische Statthalterey!

Es wurde allerhöchsten Orts wahrgenommen, daß die Anstellung eines Gral. Vicarius in dem der Munkatscher Dioeceseß neu einverleibten Zipser Antheil sowohl, als auch in den nachbahren Ehre das noch unterm 3-ten Hornung des inlebenden Jahres und N-ro 350/4451 von einer Hochlößlich königlichen Statthalterey an mich erlassene hohe Intimat zu empfangen, mittels welches mir gütigst aufgetragen ward, Einen von meinen Domherrn zum zweiten Vicar vorzuschlagen und wegen der beständigen Unterbringung desselben in Kaschau einen weiteren Vorschlag einzusenden, übrigens aber Hochdieselbe geruhte meinem Gutbefinden zu überlassen, wo ich ihn den Wohnungs-Ort einstweilen anweisen will. In Gemäßheit der hohen Anordnung, schlug ich auch unterm 21-ten März d.J. einen von meinen Domherrn dem allerhöchsten Orte vorzustellenden, und zum zweiten Gral. Vicarius allergnädigst zu benennenden Joannes Pasztelyi Eurer Hochlößlich-königl. Statthalterey vor.

Da nun aber laut der unterm 7-ten April i.J. und N-ro 1321/12393 an mich ergangenen hohen Verordnung die Ernennung des Domherrn Joannes (184) Pasztelyi, welcher für den erwählten zweiten Gral. Vicarius, so den neu über-

правом то рекомендували обрати другим генеральним вікарієм, що разом зі своїми природними задатками, досвідом і старанністю зможе керувати новоствореним Спиським вікаріатом та надавати мені допомогу в обширній Мукачівській єпархії, то відклали (обрання) доти, поки повністю не підготують пропозицію стосовно його постійного поселення у Кошицях і не надішлють її у високу інстанцію краю.

Отже, тепер я вважаю тим більше доцільним найпокірніше виконати найвище розпорядження, коли так само мені нагадували про найшвидше виконання його під 26-е травня цього року за номером 1321/12393 згідно з тим самим високим (розпорядженням). Отже, щоб негайно виконати високе доручення, я вжив усіх можливих заходів, аби повністю довідатись, яке місце проживання у Кошицях я міг би невідкладно представити у високу інстанцію краю, де повинен би зручно поселитись названий генеральний вікарій. Таким чином, після тривалого обговорення я наслідуюся тепер знову повернутися стосовно місця проживання згаданого генерального вікарія, якщо б це не суперечило найвищому рішення і найвищим намірам, і найпокірніше запропонувати тому самому високому (наміснику) або діючий домініканський монастир із церквою у Кошицях, де і без того тепер перебувають лише вісім осіб і зовсім не обслуговують громаду, або тутешній жіночий монастир також разом із церквою, або, нарешті, так званий будинок Цапарі, що належить місту, та сусідню колишню єзуїтську церкву разом зі всіма церковними приналежностями. Водночас усе ж найпокірніше прошу, щоб із трьох запропонованих місць для постійного проживання того самого (вікарія) висока інстанція зволила найласкавіше визначити якесь одне і дозволила його швидко передати за допомогою високого наказу.

(185) Таким чином, не лише цей один названий генеральний вікарій отримає для себе, для свого капелана та писаря місце проживання з великою кількістю

nommenen Zipser Antheil, so mit den ihm angebohrenen, und mit der Erfahrung verbundenen Eigenschaften, und Eifer leiten, und mir in der weitläufigen Munkatscher Dioecesß Hülfe leisten kann, als ein tauglichste Subjectum mit wohlverdienten Recht anempfohlen wurde, so aufgeschoben worden ist, bis auch der Vorschlag wegen der beständigen Unterbringung desselben in Kaschau nicht vollkommen ausgearbeitet, und sohin an Eine Hohe Landes Stelle eingesendet wird.

Also sehe ich nun um so mehr für nöthig dem allerhöchsten Befehl auf das gehorsamste nachzukommen, als ich auf die baldmöglichste Befolgung desselben auch unterm 26-ten May d.J. und N-ro 1321/12393 von Hochderselben erinnert wurde, um mich also des hohen Auftrages unverzüglich zu entledigen, traf ich allmögichste Veranstaltung, vollständig zu erfahren was ich in Kaschau für einen Wohnung-Ort, wo der zu benennende Gräl. Vicarius bequemlich untergebracht wurden sollte. Einer Hohen Landes Stelle ohnmaßgebigst vorlegen könnte, nach der längeren Beratschlagung demnach unterlange ich mich nun zur Wohnung des wiederholt besagten Gräl. Vicarius, worfen es allerhöchsten Gesinnungen nicht entgegen wäre, entweder das in Kaschau bestehende Dominicaner-Kloster mit der Kirche, worin ohnehin acht nur Individuen ohne alle Verbindlichkeit dem Publico zu bedienen sich gegenwärtig befinden, oder wenn es auch den allerhöchsten Absichten nicht zuwider wäre, daß daselbst auch befindliche Nonnen-Kloster samt der Kirche, oder endlich das zur Stadt gehörige so genannte Czapasi-Haus, und die nachbare Ex-Jesuiten Kirche samt allem Kirch-Geratschaften Hochderselben unterthänigst vorzuschlagen, und zugleich ganz gehorsamst zu bitten, womit Eine Hohe Stelle geruhe wegen der beständigen Unterbringung desselben aus den dreyen vorgeschlagenen Wohnungs-Orten einen gewissen Standort gütigst anweisen, und selben mittels einer baldigen Hohen Verordnung übergeben zu lassen.

(185) Solchergestalten wird nicht allein dieser zubenennende Gräl.- Vicarius für sich, seinen Kaplan, und Schreiber einen mit mehreren Zimmern versehe-

найнеобхідніших кімнат, але й з'явиться зручна нагода, коли майбутні священники частіше звертатимуться до нього, бо не треба буде їм проживати у готелі. У всякому разі (вони зможуть) проводити звичайну конгрегацію у себе та водночас також належним чином відправляти у церкві Службу Божу, виконувати високий обов'язок за звичаєм греко-католицької церкви.

Оскільки і без того у самому місті Кошицях (де, однак, немає греко-католицької церкви) і особливо у сусідніх селах перебувають численні греко-католицькі мешканці, військові, полонені, пришельці, у зв'язку з цим у загальні парафіяльні списки тутешні громадські комітатські службовці також включили греко-католицьку парафіяльну церкву, як це випливає з приєднання тут витягів у копії, що були вилучені з документів про врегулювання парафій.

Нарешті, до теперішнього мого найпокірнішого представлення додаю ще ласкаве прохання, щоб висока інстанція краю зволила підготувати ласкаве розпорядження, завдяки якому до новоствореного вікаріального округу на завжди були б приєднані не тільки Списський комітат, де знаходиться лише 16 парафій, але й інші комітати - Шариський, де є 85 греко-католицьких парафій, Гемерський, де є 1, Абауйський і Торнський комітати, де є 22». Ужгород, 20 липня 1787 року.

ГЛАВА 22

Тим часом надійшло милостиве розпорядження високої ради, на підставі якого запропонований уже раніше на генерального вікарія високопреподобний пан канонік Іоанн Пастелій оголошувався призначеним.

nen höchstnötigen Wohnungs-Ort, sondern auch die erwünschte Gelegenheit erlangen, denen öfters sich an ihn verwenden werdenden Pfarrern, ohne sich ins Wirtshaus begeben zu müssen, ein sicheres Quartier zuverschaffen, und allenfalls die gewöhnliche Congregation bey sich zu treffen, und zugleich auch in der Kirche den Gottesdienst, und das Hohe Amt nach dem Gebrauche der Griechisch Katholischen Kirche anständig zu halten.

Da ohnehin in der Stadt Kaschau selbst (: wo jedoch keine Griechisch-Katholische Kirche besteht :) und besonders in den benachbarten Dörfern zahlreiche Griechisch Katholische Inwohner, Soldaten, Gefangene, und Fremdlinge sich befinden, in welcher Absicht auch bey General Pfarrbeschreibungen die Griechisch-Kath.-Pfarr Kirche durch die öffentlichen Comitats-Beamte dasebst angetragen worden ist, wie es aus den hier in Abschrift neben findigen Auszuge, der aus den Pfarr-Regulierungs Akten herausgenommen wurden, erhellet.

Endlich, der gegenwärtigen meiner gehorsamsten Vorstellung füge ich noch eine unerthänige Bitte bey, Eine Hohe Lands-Stelle geruhe, die gütige Verfügung vorzukehren, kraft welcher dem einzuleitenden Vicarial-District nicht allein die Zipser-Gespanschaft, worinnen nur 16 Pfarreyen sich befinden, sondern auch die übrigen benachbarten Gespanschaften als Saaroscher, wo 85. Gömörös, wo 1, Abbajvarer und Torner Gespanschaft, wo 22 Griechisch-Katholische Pfarreyen bestehen, zugetheilt, und für immer demselben einverleibt werden möchten. Ungwar den 20. Juli 1787.

CAPUT 22

Interea supervenit Gratiōsa Excelsi Consilii Intimatio, qua propositus jam nuper pro Grali Vicario Rmus D. Ioannes Pasztely Canonicus, resolutus significabatur.

(186) «Високопреподобному
мукачівському панові єпископу!

3192/26540

Його величність найласкавіше зволила призначити славного каноніка з Ужгорода Іоанна Пастелія за ті самі його добрі якості та ґрунтовні знання другим вікарієм із щорічним окладом 1200 флоринів, виділеним з релігійного фонду разом із збереженням 800 флоринів, які дають йому колишні парафіяльні церковні доходи.

Із цим найвищим рішенням знайомлять пана єпископа з дорученням повідомити новопризначеного другого вікарія, щоб за найвищим наказом він просив ще під 7-е квітня цього року, але після того, власне, під 26-е березня цього року повинна бути прийнята настійна пропозиція стосовно поселення цієї особи в Кошицях тепер, а в крайньому разі протягом тижня від дня прийняття (пропозиції)». Дано угорським королівським намісником. Офен, 27 липня 1787 року. Граф Христофор Ніцьки в.р.

Після цього такого виданого ласкавого призначення вікарія і схвалення виділеної для нього зарплати, справді доки інші особи цієї Мукачівської єпархії мали свою зарплату, яка шанобливо була призначена з релігійного фонду, доти протягом семестру вони звичайно одержували відповідні оклади. Квитанції висилалися у звичайний найближчий термін, також була вислана квитанція єдиного кошицького вікарія з тим ясним проханням, аби розпорядження стосовно видачі зарплати дійсно видавались від дня його призначення. До високої ж ради було написано таким чином:

(187) «Високоповажний угорський
королівський наміснику!

Оскільки, між іншим, на Офенське головне казначейство я переслав звичайні піврічні квитанції, виділені на другу половину 1787 року для всіх осіб Мукачівської парафіяльної церкви, які звичайно одержують свої зарплати і склади протягом семестру з релігійного фонду, то водночас я мав потребу найласкавіше сказати високоповажному королівському наміснику стосовно

(186) Dem Hochwürdigem Herrn Bischof zu Munkatsch!

3192/26540

Seine Majestät haben den von Demselben wegen seiner guten Eigenschaften und gründlichen Wissenschaften angerühmten Johann Pasztelyi, Domherrn zu Ungwar zum zweiten Vicarius mit 1200 flr. jährlichen aus dem Religions-Fonde abzureichenden Gehalt nebst Belassung der 800 flr. die ihm seine bisherige Prebenda abwirft, allergnädigst zu benennen geruht.

Welch allerhöchste Entschließung dem Herrn Bischofe zur Verständigung des neu ernannten zweiten Vicarius mit dem Auftrage bekannt gemacht wird, daß der noch unterm 7-ten April d.J. auf allerhöchsten Befehl anverlangte, nachhin aber unterm 26-ten März eben d.J. betriebene Vorschlag wegen Unterbringung dieses Individui in Kaschau sogleich, und zwar höchsten binnen 8 Tagen a dato recepti anher eingesendet werden sollen. Gegeben von der Königl. Hungari. Statthalterey. Ofen, den 27-ten Juli 1787 Graf Christophor. Niczky m.p.

Post hanc taliformiter emanatam Benignam Vicarii denominationem, et ejectati pro Eodem Salarii adplacidationem reipsa dum aliorum Dioecesis hujus Munkacsinensis Individuorum, quae ex Fundo Religionis provisionem suam Clementer resolutam habebant, et respectivas ratas semestraliter levare solebant, Quietantiae in proxime Consвето Termino submitterentur, Vicarii quoque Casoviensis singularis Quietantia submissa fuit, ea diserta cum petitione, ut Ordines Circa effective extradandum ejus a die Denominationis obtingens salarium fierent. Scriptum vero est ad Excelsum Consili[um] taliter:

(187) Hochlöblich-Königl. Hungarische Statthalt.

Da ich die halbjähriggewöhnlichen und für das zweite Halbjahre 1787 stilisirten Quittungen allen Individuen des Munkatscher Kirch-Sprengels welche ihre Besoldungen und Beyträge aus dem Religionsfonde Semestralioniß zu beziehen pflegen, an das Ofener Hauptzahl-Amt unter Einem übersende, bin ich zugleich benöthiget Eine Hochlöbliche Königl. Statthalterey wegen nachstehenden zu

нижчезазначених пунктів про службовий акт тих самих (осіб) та правильність індивідуальних квитанцій і з великим боєм у серці повторно найпокірніше повідомити того самого високого (намісника). А саме:

По-перше, аби чотири ужгородські професори теології, що страждають від надзвичайної бідності, які старались пристосувати навчання вихованців та інших до восьми принципів очищеної теології, і які навчаються у заснованій в 1777 році Ужгородській семінарії, так само тепер старались викладати для учнів, які відвідують місцеві школи, однак вони досі ще не отримали своєї зарплати за друге півріччя 1786 року та перше – 1786/87 (навчального) року, які вимагали від тамтешнього головного казначейства.

Але не тільки, згідно з найвищим наказом, переданим мені високою інстанцією 6-го жовтня 1783 року, надалі залишаються місцеві теологічні школи в існуючому порядку, але і згадані чотири професори теології не стоять нижче, що б найактивніше і найстаранніше виконати свій належний обов'язок (189).*

Таким чином, я не можу тепер лишити поза увагою, аби, звичайно, не вислати піврічні квитанції для тих самих (осіб) на півріччя, що тепер закінчується, і при цьому аби знову представити високій інстанції краю смиренне, справедливе і доречне прохання про швидку видачу як теперішньої, так і попередньої їхньої зарплати у відповідності з тим самим високим найпокірнішим повідомленням, уже виданим під це 25-е липня поточного року.

По-друге, що ще під 1-е травня поточного року я твердо вирішив процесуальним способом виконувати обов'язок стосовно передачі матримоніальної (шлюбної) справи до консисторії за 200 флоринів на рік, які найвища інстанція ласкаво виділила мені разом із зарплатою з консисторіальної казни, тим часом, у разі, якщо в цьому (питанні) надійде високе розпорядження, то я залишу службу, але після того як

derselbsten Amtshandlung und Richtigkeit der Individuelle Quittungen gehörigen Punkten unterthänigst anzugehen und Hochderselben zuwiederholten-mahlen mit großen Schmerzen meines Gemüths gehorsamst einzumelden. Und zwar:

Erstens: daß die die äußerste Noth leidenden Vier Theologie Ungwarer Professoren, so den den ächten Grundsätzen der geläuterten Theologie angemessen Unterricht den in dem im Jahre 1777 gestifteten Ungwarer Seminario sich befindenden Zöglingen, und übrigen, die hiesigen Schulen besuchenden Schülern auch nun zu ertheilen sich bestreben, sowohl für das zweite 1786, als auch für das erste Hlbjahre 1786/87 ihre abverlangte Besoldungen bey dem desigen Hauptzahlamt bishero noch nicht eingehoben haben.

Weilen aber nicht allein die, laut der mittels Einer Hohen Stelle von 6-ten 8-ber 1783 an mich erlassenen allerhöchsten Verordnung, fernerhin belassenen hiesigen Theologischen Schulen in statu quo verbleiben, sondern auch besagte vier Theologie-Professoren nicht nachstehen, ihre schuldigste Pflicht (189)* auf das thätigste und genaueste zu erfüllen.

So kann ich nun nicht außer Acht lassen, die halbjährigen Quittungen derselben das dermahlen auslaufende halbjährige gewöhnlichermaßen einzusenden, und hiebey um baldige Verabfolgung sowohl der jetzigen als auch vorigen, ihren Besoldungen in Gemäßheit des an Hochdieselben hierwegen unterm 25-ten Julius i. J. bereits unterlegten gehorsamsten Berichts eine demüthige, und der Billigkeit angemessenen Bitte abermals Einer Hohen Lands-Steile vorzulegen.

Zweitens: Dab ich noch unterm 1-ten May des inlebenden Jahres mich fest beschloßen habe, dem von allerhöchsten Orte mit Besoldung von jährl. 200 flr. mir gnädigst bewilligten Consistorial Fiskal dessen Pflicht die bey dem Consistorium anhänglich gemachten Matrimonial-Sachen Methodo Processuali zu behandeln, ohnehin angehörtet hat, einsteilen, bis die hohe Verfügung hierinnfalls erfolgen wird, abzudanken,

* Сторінка 188 в оригіналі відсутня.

водночас побачу зростання поштових витрат канцелярії, які справді вже перевершують мої сили.

Отже, я найпокірніше шукав захисту у високої інстанції краю по керівництву найгрунтовнішими і найважливішими спонукальними причинами за допомогою виданого повідомлення під 10-е червня цього року і повтореного під 10-е поточного місяця з покірним проханням, аби та сама висока (інстанція) найласкавіше звонила виділити для консисторіальної казни, крім послужливої зарплати, 200 флоринів на покриття поштових витрат та потреб єпископської канцелярії, стосовно цього тепер я також чекаю на високе рішення того самого високого (намісника).

По-третє, оскільки для влаштування у Кошицях другого генерального вікарія він найласкавіше погодився на достатню добавку щорічно 1200 флоринів з релігійного фонду (190) від дня його призначення, як це видно з витягу високого наказу під «А», але таким генеральним вікарієм дійсно найласкавіше був призначений уже канонік Іоанн Пастелій ще під 27-е липня цього року, як це подає високий наказ під «Б».

Таким чином, я неодмінно також вишлю квитанцію новопризначеного генерального вікарія у головне казначейство та водночас найпокірніше попрошу високу інстанцію найласкавіше видати високе розпорядження стосовно достатньої належної йому добавки із згаданого тамтешнього головного казначейства.

По-четверте, після того як ще під 2-е жовтня 1785 року помер канонік Іоанн Симога, на місце якого його величність найласкавіше зволила призначити Михаїла Брадача каноніком за допомогою високого указу від 20-го березня поточного року з щорічним складом 700 флоринів, але, оскільки тепер за звичаєм призначення на посаду під 20-е травня, у призначений час він ще не отримав свою зарплату за перше півріччя 1786/87 року з головного казначейства, то я пересилаю виділену квитанцію того самого (каноніка) від дня його призначення та водночас повто-

nachdem aber ich auch zugleich an der Vermehrung der Kanzeley Postenkösten, die meine Kräfte schon wahrhaftig überreffen, wahrnahm.

Also habe ich die gehorsamste Zuflucht zur Einer hohen Lands-Stelle mit Anführung der umständlichsten, und erheblichsten Beweg-Gründen mittelst des unterm 10-ten Juny d. J. erstatteten, und unterm 10-ten i. M. wiederholten Berichts mit dem untertänigen Ansuchen genommen, damit Hochdieselbe die dem Consistorial Fiscal ohndessen verwilligte Besoldung von 200 flr. zum Bestreiten der Postenkösten, und Nothwendigkeiten der Bischöflichen Kanzeley gütigst zu bestimmen geruhen wolle, darüber erwarte ich auch nun von Hochderselben die hohe Entschließung.

Drittens: Da dem in Kaschau zu unterbringenden Zweyten Gral. Vicarius die von dem Tage seiner Ernennung aus dem Religions-Fonde (190) abzureichende Zulage von jährlich 1200 flr. gnädigst verwilligt ward, wie es aus dem Auszug des hohen Intimats sub A erhellt, zum solchem Gral. Vicar aber wirklich schon der Domherr Joannes Pasztelyi noch unterm 27-ten July d.J. wie es das hohe Intimat sub B darthut allergnädigst ernannt worden ist.

So unterlasse ich auch nicht die Quittung des neu ernannten Gral. Vicarius an das Hauptzahl-Amt zu übermachen und zugleich Eine Hohe Stelle demüthigst zu bitten wegen Abreichung der ihm gebührenden Zulag bey abgedachtem dortigen Hauptzahl-Amt die Hohe Veranlassung gütigst zu treffen.

Viertens: Nachdem der Domherr Joannes Simoga noch unterm 2-ten X-br. 1785 mit dem Tod abgegangen ist, in dessen Stelle haben Seine Majestät den Michael Bradacs mittels des Hohen Decrets von 20-ten März i.J. zum Domherr mit 700 flr. jährl. Gehalt allergnädigst zu benennen geruhet, weilen aber Er allsogleich nach dem Gebrauch unterm 20-ten May instalirter seine Besoldung für das erste Halbjahre 1786/7 pro rato temporis bey dem Hauptzahl-Amt noch nicht eingehoben hat, so übersende ich die von dem Tag seiner Ernennung stillirsirte Quittung desselben, und zugleich

рюю мое найпокірніше прохання, аби висока інстанція зволила своїм найласкавішим розпорядженням дозволити головному казначейству оплатити, в силу чого оплата може торкатися насамперед не лише новопризначеного каноніка, але й інших осіб, що перебувають у важких умовах». Ужгород, 20-го жовтня 1787 р.

Далі в тій самій справі було написано до славної Будинської ради королівської загальної каси префектури таким чином:

(191) «Славна радо загальної каси!

Квитанції осіб моєї єпархії, які, звичайно, вимагають на їхні оклади, що виділені з релігійного фонду на другий розрахунковий семестр, тобто від 1-го травня аж до кінця жовтня поточного 1787 року, я найшвидше надішлю у пакеті до цієї славної ради королівської загальної каси префектури, вимагаючи звичайне виділення цих же складів. Та, оскільки долаються деякі особливі обставини, що стосуються правління цього ж семестру, які з цієї нагоди доведеться виправляти, під сьогоднішнім поглядом цих (обставин) я неохоче звертаюся до високої ради і тому водночас разом із цією славною радою повідомляю про це ж прохання додатково копією, щоб мати змогу знати про ті обставини і сприяти їх погодженню, аби могли добре співпрацювати з високою радою. А, що стосується, зокрема, самих індивідуальних квитанцій, то три з них щось засвідчують або стосовно справи, або стосовно способу новизни і до того заслуговують на (окрему) увагу.

Такою ж (квитанція) під 6-им номером каноніка Михаїла Брадача, яка є першою для цієї особи, бо після покійного Іоанна Симоги той самий новий канонік Михаїл шанобливо був призначений 20-го березня поточного року, а 20-го травня був введений на посаду, а напередодні цього (призначення) навіть була встановлена його квитанція, і до того щось більше виплачується у теперішньому семестрі, ніж раніше.

Далі є нова квитанція або скоріше біла під 12-им номером кошицького генерального вікарія Іоанна Пастелія, як

wiederhole mein unterthänigstes Bitten, womit Eine Hohe Stelle die gütigste Verordnung an das Hauptzahl-Amt erflinssen (?) zulassen geruhe, kraft welcher nicht nur dem neu benannten Domherrn, sondern auch übrigen seinen Individuen die Besoldungen bey den schweren Umständen baldigst abgereicht werden mögen. Ungwar den 20-ten 8-ber 1787.

Item scriptum est ad I. Reae. Gr̄alis Cassae Praefecturaus officium Budense eodem in merito taliter:

(191) Inclytum Gr̄alis Cassae officium!

Quietantias Individuorum Dioeceseos meae ex Fundo Religionis ratas suas levare solitorum pro Anni defluentis 1787 altero id est a 1-ae Maii usque ultimam 8-bris imputando Semestri stilisatas ad I. hoc Regiae Gr̄alis Cassae Praefecturaus Officium in adhaerente Fasciculo transpono earundem ratarum Consuetam Assignmentem expetens. Et quia ad Semestris huiusce Manipulationem spectantes speciales quaedam Circumstantiae subversarentur, quae rectificandae hac occasione venient recurro aeg. sub hodierno earum intuitu ad Excelsum Consilium unaque recursus istiusce adnexam Copiam cum I. hoc Officio amice ideo communico, ut et Circumstantias illas cognoscere, et cum Excelso Consilio cointelligenter se habendo earum accommodationi cooperari valeat. Signanter autem ipsas Individuales Quietantias, quod cernit, tres istarum, aut quoad rem, aut quoad modum novitatis aliquid praeserunt, adeoque reflexionem merentur.

Talis est sub N-ro in serie 6-o Canonici Michaëlis Bradacs quae hujus Individui prima est, cum Idem Michaël Neo-Canonicus post demortuum Ioannem Simoga clementer resolutus a. c. Mensis Martii die 20-a die autem 20-a Maii installatus, a quarum priori etiam Quietantia ejus stylisata est, adeoque non nihil ultra praesens semestre in ante sese extendit.

Item nova est Quietantia, vel potius Alba sub N-ro 12-o Ioannis Pasztelyi Gr̄alis Vicarii Cassoviensis siquidem

що, звичайно, лише взяти до уваги найвищу необхідність призначити вікарія грецького обряду в Кошицях. Тому з релігійного фонду доброзичливо було схвалено щорічну зарплату в (розмірі) 1200 рейнських флоринів од дня його призначення. І (при цьому) вважалось, що на підставі милостивого наказу під 27-е липня поточного року таким (вікарієм) уже шанобливо був призначений (192) і проголошений високою радою вищезгаданий Пастелій. Та все ж таки посилаю його білу квитанцію, яку треба узгодити з цим рішенням аж до кінця поточного жовтня, щоб, таким чином, зважаючи на наступні обставини, затримати його ж зарплату до врегулювання нормального курсу, звичайно, від 1-го листопада. Від цієї славної ради я послужливо прошу лише одне, аби вона зволила, безсумнівно, відшукати й відповідно скласти теперішню білу (квитанцію), бо мені, щиро кажучи, невідомий ані справжній день призначення цього вікарія, ані що на підставі правильного підрахунку справді повинно було належати йому з щорічних 1200 флоринів од дня призначення аж до кінця поточного жовтня. І (при цьому) не залишаю поза увагою квитанцію нової форми під 15-им номером, адже є нагода, якщо б тільки, перенісши звичування на світський форум, які, між іншим, процесуально повинні обговорюватись у консисторії, я оголосив у своїй консисторії, що фіскальна (квитанція) також втрачає свою силу. Та все ж таки прошу високу раду і сподіваюсь, що зарплату, яку досі той же щорічно отримував із моєї фіскальної консисторії (у розмірі) 200 флоринів, що шанобливо виплачувалась із релігійного фонду, буде використано для всезростаючих потреб моєї канцелярії, і на підставі вищезгаданої квитанції під 15-им номером видаватиметься відповідний оклад на цей семестр.

І (при цьому) я вирішив, що для службової інформації треба ясніше написати про це цій славній раді, в свою чергу для її успіху домагаюсь, аби правління, яке ми маємо, служило для слави і допомагало в майбутньому. Адже навіть якщо з цієї нагоди, звичайно, не отримаю зарплати, що були призначені для 4-ох професорів і вже

nempe Altissime adinventata necessitate Vicarii Graeci Ritus Cassoviae constituendi, hinc annum ex fundo Religionis 1200 Rfl. salarium Benigne applacdatum exstiterit a die denominationis ipsius et pro tali jam Clementer denominatus esse (192) Gratoso-Intimatorio sub 27-a Julii a. c. per Excelsum Consilium declaratus haberetur praenominatus Pásztelyi, ejusque Albam Quietantialem submitto, in Conformitate hujus Resolutionis depurandam usque ad finem defluentis 8-bris, ut taliformiter pro tempore subsequo ejusdem salarii levatio ad regulatum ordinarium Cursum a die quippe 1-a 9-bris inchoandum reducatur. Id unice ab I. hoc Officio obsequiose expeto, ut cum mihi genuine ignota sit, seu dies realis denominationis hujus Vicarii, seu quidnam reipsa Eidem ex 1200 fl. annuis obvenire recto Calculo deberet, a die denominationis usque ad deflui 8-bris finem, haec genuine eruere, et Albam praesentem competenter stylisare idem I. Officium dignetur.

Negue citra reflexionem praetereo Quietantiam sub N-ro 15-o cujus novae formae haec est occasio, quod siquidem translatis ad saeculare forum objectis, quae alias in Consistorio Processualiter tractari solebant, fiscalem quoque Consistorii mei cessare declaraverim, et insto apud Excelsum Consilium, et spero, ut salarium, quod hactenus Idem Fiscalis Consistorii mei in annuis 200 fl. clementer resolutum ex Fundo Religionis percipiebat, pro summe accrescentibus Cancellariae meae necessitatibus applicetur, et praeattactae sub N-to 15-o Quietantiae vigore pro hoc semestri in respectiva rata extradetur.

Atque ista I. Offio huic disertius exponenda censui pro Officiosa informatione, qualem vicissim de successu expeto, ut negotium manipulationis, quae nos inter est, ad Claritatem ponatur, et pro futuro facilitetur. Quodsi enim vero signanter ad 4 Professores salaria jam inde a 1-a Maii 1786 detenta, ne ista quidem occasione positive quid ordinatum accepero,

затримувалися від 1-го травня 1786 року, то загалом я буду змушений спробувати розв'язати теперішню справу за допомогою найвищої інстанції, (причому) не інакше, ніж (це вирішила) Ужгородська шкільна установа, яка тепер надзвичайно необхідна для моєї єпархії». Ужгород, 20-го жовтня 1787 року.

(193) ГЛАВА 23

ДАЛІ ВІДНОСНО ЦЬОГО ВИСОКА
РАДА ПРИЙНЯЛА РІШЕННЯ І
ВИДАЛА ТАКЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ:

5956/39728

«Високопреподобному мукачівському панові єпископу

За сьогоднішнім числом доручено генеральному головному казначейству подати в релігійний фонд згадану квитанцію ужгородського каноніка Іоанна Пастелія на найвищу щорічну суму, виділену для нього від 26-го червня поточного року, тобто від дня його призначення, що найласкавіше був призначений другим вікарієм із щорічним складом у (розмірі) 1200 флоринів разом із 800 флоринами, які дає йому колишня парафія.

Але водночас це також означало те, що Михаїл Брадач, який був призначений на місце тамтешнього померлого каноніка Іоанна Симоги, під достатню розписку щорічно отримуватиме належний склад у (розмірі) 700 флоринів од дня виконання ним обов'язків каноніка.

З'являється якась слушна нагода терміново повідомити пана єпископа, а потім відповідні сторони, аби, між іншим, також розпорядитися про необхідну зарплату професорам». Дано угорським королівським намісником. Офен, 9-го листопада 1787 року. Хр. Ціхи в.р. Йозеф Ціхи.

Згідно з таким ласкавим рішенням вікарій дійсно стримував од тієї ради відповідний (194) оклад від дня свого

Coactum omnino iri me video, ut rem Altissimo Loco praesentem, nisi secus scholastici Instituti hujus Ungvarinensis pro Dioecesi mea in psenti statu unice, et summe necessarii dissolutionem experiri velim. Ungvar 20-a 8-bris 1787.

(193) CAPUT 23

AD HAEC PORRO PER EXCELSUM
CONSILIUM INTIMATA EST
RESOLUTIO, ET DISPOSITIO
SEQUENS:

5956/39728

Dem Hochwürdigem Hr. Bischof zu
Munkatsch

Unterm heutigen Datum hat man dem General Haupt-zahl-Amt aufgetragen, womit dem zum zweiten Vicarius mit 1200 flr. jährlichen Gehalt nebst Belassung der 800 flr., die ihm seine bisherige Pfründe abwirft allergnädigst ernannten Ungwarer Domherrn Johann Pasztelyi der ihm allerhöchst bewilligte jährliche Betrag vom 26-ten Juny i. J. als den Tag der Benennung gegen eine, an den Religionsfond lautende Quittung verabreicht werden solle.

Zugleich aber hat man auch demselben bedeutet, dem in die Stelle des verstorbenen dortigen Domherrns Johann Simoga, eingesetzten Michael Bradacs, die gebührende jährlich 700 flr. Gehalt, vom Tag der Besitznehmung in seinem Canonicat aus dem Religionsfond gegen hinlängliche Quittung verabfolgen zu lassen.

Welche getroffene Veranlassung dem Hr. Bischof in Erledigung seines diesfälligen Berichts zur Wissenschaft, dann Verständigung der betreffenden Partheyen, anmit mit dem Beysatz eröffner wird, daß unter einem auch das nöthige wegen Besoldung der Professoren veranlasset worden seye. Gegeben von der königl. Hung. Statthalterey. Ofen, den 9-ten November 1787 Chr. Zichy m. p. Joseph Zichy.

Penes talismodi Benignam Resolutionem levabat effective Vicarius officio illi Competentem (194) ratam a die denomi-

призначення або від 26-го червня 1787 року, коли він перебував в Ужгороді та очікував на найвище рішення стосовно виділення йому в Кошицях резиденції. Тому, оскільки від того часу, від якого вищезгадане представлення його єпископської ексцеленції або пропозиція стосовно такої резиденції була послана у високу раду, принаймні поширювались різні чутки про це, але не було відомо нічого, крім того, що це ж представлення або пропозиція була повідомлена високою радою з метою висловлення думки зі славним кошицьким камеральним правлінням. Унаслідок цього, і хоч не було відомо про те, де саме справа затримується, і до того, де, власне, далі можна було вести (мову) про її схвалення, після тривалого очікування його єпископська ексцеленція написала кошицькому адміністратору ясновельможному панові барону Миколаю Вечюю, дружельюбно просячи від нього якогось розпорядження у цій справі:

«Ясновельможний вільний бароне
пане адміністраторе!

Мій канонік Іоанн Пастелій не лише шанобливо вважається призначений ще 26-го червня минулого року другим генеральним вікарієм моєї єпархії, але й дійсно отримав оклад своєї зарплати від згаданого дня поточного року, щоб на призначеній посаді виконувати свій обов'язок. Та все ж таки внаслідок відсутності місцевої резиденції, хоч, підкоряючись найвищим наказам, для нього я запропонував або монастир отців домініканців чи монахинь, або згаданий Цапаріанський дім, але про це ще не отримав жодного позитивного рішення. Звичайно, чи щось було зроблено у цій справі, я не знаю. Тому нехай зволить ваша ясновельможна домінація наскільки це можна, щоб я дружельюбно інформував і повідомляв про всю цю справу лише для приватного ознайомлення. Зрештою, шановний милостивими ласками, залишаюся». Ужгород, 1-го березня 1788 року.

(195) В свою чергу вище титулований пан адміністратор відповів таким чином:

«Високопреосвященний пане єпископе для мене милостивий!

nationis suae, seu a 26-a Junii 1787 permanens Ungvarini, opperiendo autem Altissimam determinationem circa exassignandum sibi Cassoviae Domicilium. Quia vero ab eo inde tempore, quo supra descripta Suae Excellentiae Eppalis repraesentatio, seu Projectum intuitu idmodi Domicilii ad Excelsum Consilium submissa exstitit, varii duntaxat rumores eatenus spargerentur, nihil autem certi constaret praeter id, quod eadem repraesentatio seu Projectum per Excelsum Consilium communicatum fuerit fine deprecandae opinionis cum I. Camerali Administratione Cassoviensi, ea propter, cum nec id sciretur, ubinam negotium adhaereret, adeoque ubinam de eodem ulterius promovendo agi oporteret, post longiorem expectationem scripsit sua Excellentiae Eppalis Illmo Domino Nicolao B. Vecsey Administratori Cassoviensi amice petens ab Eodem aliquam eatenus in viationem sequentibus:

Illustrissime Domine
L.B. Administrator!

Canonicus meus Ioannes Pásztelyi non tantum pro altero Dioecesis meae Grali Vicario adhuc 26-a Junii anni superioris Clementer resolutus habetur, sed etiam ratam salarii sui a dicta die anni Cur[rentis] effective levavit, quin in destinata sibi statione Officio suo fungeretur, idque unice ex defectu localis Residentiae, cum autem ego Altissimis Jussis obsequens pro Eodem Cassoviae projectaverim, seu Claustrum P.P. Dominicanorum sive Monialium, aut Domum Czaparianam dictam, nullam autem positivam Resolutionem desuper hucdum acceperim, imo num vel motus aliquis Cassoviae eatenus factus fuerit? ignorem. Proinde dignetur Illma D. V-a in quantum constaret, et liceret, me pro privata duntaxat notitia de toto hoc substrato amice informare, ac edocere. Qui in reliquo amicis favoribus devotus persisto. Ungvar 1-a Martii 1788.

(195) Rescripsit autem Praelatus
Dominus Administrator taliter:

Excellentissime Domine Eppae mihi
Gratiose!

Питання, яким же чином пан вікарій вашої ексцеленції може поселитись у цьому місці, було поставлене мені ще влітку. З уваги на те, що, оскільки величність постановила про припинення (діяльності) тамтешніх францисканців, мені спало на думку, чи там же немає місця для вищезгаданого пана вікарія. Я (ставлю питання) насамперед тому, що у всій верхній частині краю немає іншої церкви для нашого обряду, крім францисканців, тим часом як вона дуже потрібна і для міста, і для його околиць. По-перше, щоб унаслідок запропонування монастиря домініканців для резиденції вікаріату я не дав підставу для їх поновлення (у правах), так я запропонував його (монастир), як, між іншим, і вже (запропонував) засудженим францисканцям виселитись звідти. По-друге, внаслідок жалюгідного виховання знатних дівчат у всьому королівстві, але найбільше у всьому верхньому краї справді трапляється, що монахині йдуть у монастир францисканців, щоб таким чином більше отримати. В такому разі для монахинь була б більш вигідна відстань (оскільки вона є значною від центру міста), а для пана вікарія дістався б монастир монахинь із церквою. І я вже чекав на рішення, так ось що виходить. Хоч у своїй пропозиції про виховання дітей я і згадав про національні жіночі школи, однак моя пропозиція у витягу пересилається директору шкіл панові графу Тереку. Граф Терек унаслідок того, що тим часом домініканці були затверджені (у правах), пропонує залишити монахинь ма місці, а домініканців перевести у монастир францисканців, але цей план не спрямований на те, щоб можна вирішити дане (питання). Він наказав послати (196) йому план часто згаданого францисканського монастиря. Цей (план) був показаний Тереком 18-го теперішнього (місяця), отже, тепер розглядається ця справа, тільки вже не знаю, як вона вирішиться, чи монахині або домініканці переселятимуться, однак або домінік, або Урсула повинні поступитись, (зрештою) всюди добре буде панові вікарію. А також замість інформації можу повідомити про те, що шанований ласками і милостями шаную вашу ексцеленцію». У Коши-

Quaestio, quonam D. Vicarius Excellae V-trae hic losi illocari possit, mihi adhuc in aestate proposita fuit, eo adjecto: quod cum Hujatum Franciscanorum abolitionem Majestas decreverit, opinionem depromam, an non inibi praefato D. Vicario locus sit, Ego praepremis ideo, quod in tota superiori Civitatis parte nostri Ritus alia Ecclesia non praeter Franciscanorum adeo ut haec tam Urbi, quam et suburbiis summe sit necessaria. 1-o Ne per projectationem Claustrum Dominicanorum pro domicilio Vicariatus, ad eorundem reductionem ansam praebeam, illud projectavi, ut Franciscanis caeteroquin jam ad migrandum destinatis. 2-o educatione Puellarum Nobilium in toto quidem Regno, sed maxime in his superioribus partibus miserime provisum id fiat, ut Moniales ad Claustrum Franciscanorum transeant, ut sic et amplius obtineant, et pro Minialibus / quia tantisper a Centro Civitatis remotum / magis accomodum spatium, Dno vero Vicario Claustrum Monialium cum Ecclesia obtingat; jamque Resolutionem praestolabar; et ecce quid sit? Cum Ego in Projecto Meo educationis Prolium, adeoque scholarum Nationalium muliebrium mentionem fecerim, Projectum meum in extractu Dno Comiti Török propterea, quod medio tempore per Decretum Dominicani stabiliti sint projectat moniales in loco relinquendas, et Dominicanos ad Claustrum Franciscanorum transferendos, sed Consilium hoc non contentum ad id, ut decidere possit, delineationem toties fati Claustrum Franciscanici sibi submitti (196) mandavit, haec 18-a praesentis altius exhibita est per Török hoc ergo nunc est negotium, jam modo non scio quid decidetur, monialesne, vel Dominicani migrabunt, sed seu Dominicus, seu Ursula cedere debeat, utrobique bene erit D. Vicario. Atque hoc est, quod Excellae V-ae, informationis loco perscribere possum, qui caeteroquin Gratiis, et Favoribus devotus jugi cum Cultu persevero Excellentiae V-ae Cassoviae 21-a Martii 1788. Humilimus servus B.Nicolaus Wecsey.

цях, 21-го березня 1788 року, найуклітніший раб барон Микола Вечей.

ГЛАВА 24

Тим часом, оскільки велика справа врегулювання парафій майже була прийнята також у високих судах стосовно Мукачівської єпархії і (при цьому) було звернуто увагу на те, що списків спиських парафій грецького обряду, які, власне, недавно були приєднані до Мукачівської єпархії, або частково не вистачає, або зовсім немає, і що на їх підставі у разі включення взагалі не могло відбутися швидко врегулювання, бо внаслідок податків і філіали вносилися у список парафій, які були під юрисдикцією списького латинського єпископа, а за нормативом, виданим в Угорщині, ті (філіали), які підпорядковувалися галицькому перемишлянському греко-католицькому (єпископові), навіть не були внесені у список. Тому, що справа врегулювання цих (списків) так само постійно могла обговорюватися і погоджуватися у теперішньому стані та в системі всієї Мукачівської єпархії, було доручено високою радою, аби для наступного списку інших парафій, якій згідно з виданим приписом уже інакше треба скласти, послався для цієї справи один із двох, тобто перший або другий, або новопризначений кошицький генеральний вікарій, власне, з наступним розпорядженням:

1904/17238

«Високопреподобному мукачівському панові єпископу

Оскільки в тому самому часі, коли відбувалося обговорення пропозиції врегулювання греко-католицьких (197) (парафій) Мукачівської єпархії, деякі парохі Списького комітату були включені до Мукачівського єпископства, від яких немає жодних пропозицій, отже, сьогодні доручається згаданому Спиському комітату надіслати сюди такі корисні й необхідні пропозиції з найвищого наказу, хоч і не слід об'єднувати деяких парохів та робити

CAPUT 24

Interea cum magnum Parochiarum regulationi opus in Excelsis Dicasteriis ----- etiam quoad Dioecesim Munkacsinensem propius assumptum, in eoque animadversum fuisset, quod Scepusiensium Graeci-Ritus Parochiarum, ut pote recenter Dioecesi Munkacsinensi adjunctarum Conscriptio-nes vel in parte, vel prorsus in toto deficerent ita, ut ex iis in systemate reincorporationis intenta regulatio adproptari omnino nequiret, quoniam illae quidem, quae ex quaestivatis Parochiis sub jurisdictione Latini Scepusiensis Ep̄pi fuerant, ad Ideas Lationorum quoad proven-tus, et affiliationes conscriptae habeban-tur, illae vero, quae Graeco-Catholico Galliciano Premislensi parebant, secun-dum normativum in Hungaria emanatum ne quidem conscriptae fuerant; hinc ut harum quoque regulationis negotium cohaerenter ad statum praesentem, et ad systema totius Dioeceseo Munkacsinensis tractari, et accomodari posset, earum Conscriptiones secundum formalitatem alias jam successive pro caeterarum Pa-rochiarum Conscriptioe emanatam per-agendae ab Excelso Consilio demandatae sunt, et quidem, ut pro idmodi opere al-teruter vel quippe Primarius vel secun-darius seu neonominatus Cassoviensis, Vicarius Gralis exmitteretur, sequenti In-timato:

1904/17238

Dem Hochwürdigem Hr. Bischof zu Munkatsch.

Da eben zur nemlichen Zeit, als die Regulierungs Vorschläge der Griechisch-Katholischen (197) Munkatscher Dioeces. in der Bearbeitung war, einige Pfarrer des Zipfer Komitats dem Munkatscher Bistum einverteilet worden sind, von welchen keine Vorschläge vorhanden sind, so wird besagtem Zipfer Komitat anheute aus Allerhöchster Verordnung aufgetragen, dergleichen nöthige Vor-schläge, ob nicht einige Pfarren vereini-get, oder sonsten in Seelsorgs Sachen

ix кращими у справі турботи про душі.

Але, щоб у теперішній справі можна домогтися успіху, то насамперед доцільно було б розпорядитися подати точний опис кожної окремої парафіяльної церкви, кожного окремого філіалу, а також усіх тамтешніх наявних обставин у присутності єпархіальної людини і якнайшвидше надіслати сюди всі ці вищезгадані пропозиції. Яким мав би бути подібний опис, видно із поданого зразка, а саме:

По-перше, слід назвати парафію, комітат або округ, у якому вона розташована, і також відзначити, коли вона заснована і, беручи до уваги її місце знаходження, з'ясувати, чи не могла б вона об'єднатися з іншою сусідньою парафією.

По-друге, чи, власне, хтось має право патронату у цій парафії.

По-третє, слід докладно описати душі, які знаходяться у цій місцевій парафії, тобто скільки тут нараховується греко-католиків, скільки римо-католиків, і скільки некатоліків. А якщо там немає римо-католиків або некатоліків, то про все це так само слід прямо сказати.

По-четверте, чи є у цій парафії церква і яка вона за розміром? Чи вона (198) побудована з твердого або лісного матеріалу, так само коли і на чий кошти? Чи вона задовольняє народ, який до неї належить? А так само в якому стані вона знаходиться, в доброму чи поганому? Чи вона має достатню кількість необхідних духовних приналежностей та одягу? Чи вона має якісь прибутки, а саме: скільки процентів із укладених капіталів? Скільки із земельних ділянок або якихось інших названих послуг?

По-п'яте, чи є у цій місцевій парафії шкільний учитель або дяк? Що і скільки він має з виділеної земельної ділянки? Яку таксу або інші прибутки вона щорічно приносить йому?

По-шосте, чи до цієї парафії належать якісь філіали і як вони назива-

verbessert werden sollten: fördersamst anhero einzuschicken.

Damit abet in gegenwärtigen Geschäft zweckmäßig fürgegangen könne werden, seye vorzüglich eine genaue Beschreibung einer jeden einzelnen Pfarr, und jeder einzelnen Filial, auch aller hie und da obwaltenden Umständen in Beyseyn des Hominis Dioecesain zu veranlassen, und solche samt vorerwähnten Vorschlägen, sobald nur möglich, eben auch anhero einzuschicken, Welch dergleichen Conscription nach denen bestehenden Normalien folgender Maßen einzurichten wäre, und zwar.

1-tens Ist die Pfarr, und der Komitat oder District in welchen selbe lieget, zu benennen, auch wann dieselbe errichtet seyn worden, und ob selbe in Ansehung ihrer Lage nicht mit einer anderen nahe gelegenen Pfarr vereinigt werden könnte, anzumerken.

2-tens Ob und wer benanntlich in dieser Pfarr das Patronats-Recht ansübe.

3-tens Sind die Seelen, welche sich in diesem Pfarr-Orth befinden, spezifisch auszusetzen, wie viel nemlich Griechisch-Katholische, wie viel Römisch-Katholische, und wie viel Akatholische daselbst gezahlet werden? und wenn sich allda keine Römisch-Katholische, oder Akatholische befänden, muß solches eben auch ausdrücklich angeführet werden.

4-tens Ob in dieser Pfarr eine Kirche, und diese von welcher Geräumigkeit vorginding seye? Ob selbe von (198) hartem Zeug, oder Holz, auch wenn, und mit wessen Kösten erbaut worden? ob selbe zur Fassung des dahin gehörigen Volks hinreichend, auch in guten, oder baufälligen Stand sich befinde? ob selbe mit erforderlichen Geistlichen Gerätschaften, und Paramenten hinlänglich, oder minder versehen seyn? ob dieselbe einige Einkünfte habe, und zwar, wie viel an Interessen von angelegten Kapitalien? Wie viel von Grundstücken; oder anderen, benanntlichen, welchen Gefällen?

5-tens Ob an diesen Pfarr-Orth ein Schullehrer, oder Sänger vorhanden? was, und wie viel demselben die ihre angemäßen Grundstücke? Stolar, oder andere Einkünften jährlich abwerfen?

6-tens Ob zu solcher Pfarr einige Filialen, und benanntlich welche gehörig? wie

ються? На якій віддалі вони знаходяться від матірньої парафії? Чи важко можна дістатись до того чи іншого її (філіалу) внаслідок розливання води, повені, високих гір, несправної дороги, далекої відстані або інших перешкод? Або чи тепер зовсім відокремитись від неї? І, нарешті, чи цей філіал, беручи до уваги подібні труднощі, може відокремитись від своєї колишньої матірньої парафії і, власне, краще і зручніше об'єднатися з якоюсь іншою існуючою парафією? А втім, слід докладно написати про кількість душ у кожному філіалі, про церкву та її стан, а також про шкільного вчителя або дяка, власне, так само, як і тоді, коли йдеться про матірню парафію.

Водночас у погодженні з вашою ексцеленцією його величність знову видала розпорядження, щоб у вищезгаданий комітат до них (парафій) послати одного із своїх вікаріїв, який у цьому новоствореному окрузі разом зі світською владою повинен вирішити справу про негайне поліпшення турботи про душу. Таким чином, доручається панові єпископу, щоб він порадив вищезгаданому (199) посланому вікарію точно виконати це розпорядження і водночас, звичайно, прискорити цю справу». Дано королівським намісником. Офен, 30-го квітня 1788 року. Хр. Ціхи в.р. Франц. фон Ятах.

Для складення таких списків послали пана каноніка Михаїла Брадача, бо обидва генеральні вікарії не мали такої можливості. І тому про це високопреосвященний пан єпископ повідомив ясновельможного пана славного Списького комітату велебного ординарного графа Емериха Горвата таким листом:

«Високородний і ясновельможний пане велебний графе раднику!

Згідно з найвищим розпорядженням, повідомленим мені намісницькою високою радою під 30-е квітня поточного

weit jede derselben von der Mutter Pfarr entlegen? Ob ein, oder die andere derselben wegen Wasser-Giessen, überschwemmungen, hohen Gebürgen, rauhen Weg, weiterer Entlegenheit, oder anderen, benanntlichen welchen Hindernissen schwer dahin gelangen könne? oder von derselben zu Zeiten ganz abgeschnitten werde? und endlich ob solche Filial in Ansehung der gleichen Beschwerlichkeiten von ihrer bisherigen Mutter Pfarr getrennt, und einer anderen, namentlich welcher bestehenden Pfarr füglicher, und bequemer zugetheilet werden könnte? übrigens ist bei jeder Filial die vorfindige Seelen-Zahl, die Kirche, und derselben Beschaffenheit, wie auch der Schullehrer oder Cantor eben so, wie oben bei der Mutter Pfarr erwähnt worde umständlich zu beschreiben.

Gleich wie neu Se. Majestät allergnädigst anbefohlen haben Euer Excellenz unter einstens mit zugeben, womit dieselben einen seiner Vicarien in vorbe-sagten Comitrat abschicke, der gemeinschaftlich mit der weltlichen Behörde sich über die dießfällige Seelsorgs-Ver-besserung in diesem neu übernommenen District berathschlagen solle. So wird solches dem Herrn Bischof hiemit mit dem Auftrage angedeutet, womit derselbe dem zu vorerwähnten (199) Ende abzuschickenden Vicarium hierüber vollständig befehlen, und di genaue Befolgung dieser Verordnung, zugleich aber auch die Beschleunigung dieses Werkes sich allerdings angelegen seyn lassen wolle. Gegeben bey der königl. Statthal-terey Ofen, den 30-ten April 1788 Chr. Zichy m.p. Franz v Jatach.

Pro taliter demandatis Conscriptio-nibus, cum uterque Gralis Vicarius impeditus fuerit exmittebatur D. Michael Bradacs Canonicus, idque per Excellimum Dnum Diocesananum fuit signifi-catum Magnifico Domino I.Cottus Scepustiensis Ordinario V.Comiti Emerico Horvath hac litera:

Spectabilis ac Magnifice Dne V.Comes Consiliarie!

In Conformitate Altissimae Ordina-tionis medio Excelsi Ltllis sub dato 30-ae Apr[ilis] a.c. et N-ris 1904/97238 mihi

року за номером 1904/97238, на підставі якого, звичайно, ласкаво наказується мені за допомогою урядовців скласти список парафій мого греко-католицького обряду, що знаходяться у цьому славному Списському комітаті, (тому) я маю намір направити у Левочу біля 20-го поточного місяця каноніка Михаїла Брадача (замість моїх генеральних вікаріїв, бо ж пан Жеткей перебуває у Мараморші, а пан Пастелій знаходиться під наглядом лікаря), який зі свого боку зробить все, що стосуватиметься, на думку вашої ясновельможності, виконання вищезгаданого наказу. Тому доки таким чином я цілком довіряв йому та разом із даною справою найнастійніше доручав, (то доти) і сам в особливий шані залишаюся». Ужгород, 17-го травня 1788 року.

У тому самому сенсі навіть було написано обидвом списським віцеархидіяконам і наказано, щоб вони дбайливо поставились до депутата каноніка, який ретельно складатиме списки. І справді були складені ті списки згідно із встановленою формою і згодом були описані так, як досі інші парафії у єпархії. На вимогу певних сіл навіть були розроблені вказівки, що і де слід змінити або вставити, а де слід встановити. Про зразки тих списків, що були послані у високу раду, засвідчують списки, що знаходяться в архівах як Списського (200) комітату, так і Мукачівського єпископства.

ГЛАВА 25

Але, оскільки (це) рішення не дуже стосувалось головного об'єкта кошицького вікаріату, тобто виділення резиденції для вікарія, ясно, що висока рада нагадала високопреосвященному панові єпископу таке:

«Високоповажному угорському королівському наміснику

intimatae, virtute Cujus videlicet Conscriptio Parochiar[um] Ritus mei Graeco-Catholici in I. hocce Cottu Scepusiensi situatarum cum Concursu Magistratum alium peragenda mihi Benigne praecipitur, Canonicum Michaelem Bradács / Generalibus meis Vicariis Dño quidem Zsettkey in Marmatia existente, Dno vero Pasztelyi sub cura medici constituto / circa 20-a 1. M. Leutschoviam versus in viaturus sum, qui pro, et pro parte mea Omnia acturus est, quaequae ad implementum praelaudatae Intimationis Judicio, et Dispositione Magnificentiae V-ae pertinere adinvenientur. Quem proinde dum ita plene concrederem, atque una cum subversanti negotio impensissime commendarem, et Ipse in peculiari cultu persevero. Ungvar. die 17-a Maii 1788.

Scriptum etiam fuit in eundem sensum utrique V.A.Diacono Scepusiensi, mandatumque, ut Deputato Canonico in Conscriptio[n]ibus progressuro diligenter praesto essent. Ac reipsa peractae sunt Conscriptio[n]es illae secundum omnem formam, qua hucdum reliquae per Dioecesim Parochiae successivis vicibus conscriptae fuerant, elaboratis etiam pro exigentia certarum localitatum projectis, quid? et ubi mutandum? inducendumve? et stabiendum censeretur. Quemadmodum earundem Conscriptio[n]um exemplaria, praeterea, quae ad Excelsum Consilium submissa sunt, Archivis etiam tam Cottus Scepusiensis, (200) quam etiam Eppatus Munkacsinensis rposita manifestant.

CAPUT 25

Cum autem circa Principale Vicariatus Cassoviensis objectum, circa Domicilium videlicet pro Vicario ex assignandum Resolutio miniopere differretur, visum est Excellmo Dño Dioecetano Excelsum Consilium eatenus interpellare sequenti memoriali:

Hochlöblich Königlich Hungarische Statthalt.

Для Списького комітату, що був приєднаний до моєї обширної Мукачівської єпархії, під 26-е червня минулого року найвища інстанція найласкавіше призначила генеральним вікарієм одного з моїх каноніків Іоанна Пастелія із щорічним складом (у розмірі) 1200 флоринів разом із збереженням 800 флоринів як каноніка парафії. Внаслідок вищезгаданого найвищого наказу я повідомив про свою найпокірнішу пропозицію у високоповажну королівську інстанцію стосовно його поселення в Кошицях ще під 20-е липня 1787 року, оскільки в цьому плані високопоставлений (намісник) ще нічого не зробив.

Таким чином, вважаю для себе справою честі знову звернутися до високоповажного королівського намісника відносно цього із цим своїм найпокірнішим проханням». Ужгород, 21 червня 1788 року.

Втім, навіть, коли вже ця найвища інстанція обговорювала справу, надійшов такий наказ:

3045/26321

«Високопреподобному мукачівському панові єпископу

Згідно з отриманою і супровідною пропозицією стосовно поселення (201) другого вікарія в Кошицях, його величність найласкавіше зволила вирішити, аби цілком відмовитися від пропозиції про передачу для урсулянок вільного францисканського монастиря і звернути увагу на пропозицію пана єпископа стосовно Цапаринського будинку, внаслідок чого церкви єзуїтів можна б підпорядкувати греко-уніатам, але для цього можна б вигідно продати церкву францисканців разом з усіма приналежними їй будинками для релігійного фонду.

Отже, щоб, з одного боку, якнайшвидше поселити згаданого генерального вікарія в Кошицях, а, з іншого боку, на місці повністю усунути вказані місцеві сумніви, його величність дала наказала провести збори під головуванням тамтешнього генерального адміністратора за участю депутатів як зі сторони єпископів обох обрядів, так і зі сторони магістрату міста. І при цьому

Für die, meiner weitläufigen Munkatscher Dioceß einverleibten Zipser Antheilen wurde von allerhöchstem Orte unterm 26-ten Juny v.J. einer von meinen Domherren Joannes Pasztyli mit jährlichen von 1200 fl. Gehalt nebst Beybehaltung der 800 fl. als Domherrlichen Prebenda Gräl Vicari allergnädigst ernannt, von welcher in Kaschau Unterbringung zu Folge oberwähnten allerhöchsten Erlaß erstattete ich noch unterm 20-ten July 1787 an Eine Hochlöbliche K.Lands Stelle meinen unterthänigsten Vorschlag, da es aber noch nichts in sothaner Absicht von Hochderselben herabgelassen wäre.

So nehme ich mir die Ehre meine unterthänigste Bitte über dasselbe bey Einer hochlöblich K. Statthalerey hiemit zu wiederholen. Ungwar 21. Juny 1788.

Caeterum etiam in sua serie Negotio hoc Altissimo Loco jam discusso existente supervenit tale Intimatum.

3045/26321

Dem Hochwürdigem Herrn Bischof zu Munkatsch!

Über den anher eingelangten und allerhöchsten Orts einbegleiteten Vorschlag, in Betreff der Unterbringung (201) des 2-ten Vicari in Kaschau, haben Se. Majestät allergnädigst zu entschließen geruht, daß von dem Antrage wegen Übersetzung der Ursularinnen in das nun leere Franziskaner-Kloster gänzlich abzugehen, und die Aufmerksamkeit auf den Vorschlag des Herrn Bischofs in Bezug auf das Szaparische Hauß zu richten sey, vermög welchen die Exjesuiten-Kirchen für die Griechisch-Unirten beuget, dafür aber die Franziskaner-Kirche sammt allen daran hängenden Gebäuden, zum Vortheil des Religions-Fonds veräßert werden könnte.

Um also einerseits gedachten General Vicarium des ehestens in Kaschau zu unterbringen, andererseits aber die angezeigten Local-Anstände in facie loci gründlich beheben zu können, haben Se. Majestät ferner anbefohlen, daß unter dem Vorsitze des dasigen General-Administrators eine Zusammentretung, wozu von Seite der Bischöfe beider Rituum und von Seite des Stadt Magistrats

передусім слід мати на увазі, аби підняти і водночас встановити ціну (як) для будови францисканців разом із церквою, (так) і для Цапаринського будинку. (Далі слід з'ясувати), чи є тверда надія продати згадану будову францисканців або повністю, або частинами, чи Цапаринський будинок може послужити в такому стані, в якому він тепер перебуває, для помешкання генерального вікарія та його персоналу, або при цьому необхідна перебудова і яка (сама), у такому разі слід би надіслати кошторис. Нарешті, (слід встановити), чи продаж будови францисканців і придбання Цапаринського будинку принесуть більшу вигоду для релігійного фонду.

Однак, якщо не буде видно жодної обгрунтованої перспективи з вигодою збути з рук цю будову, то тоді так само слід відмовитися від придбання Цапаринського будинку. В цьому разі не залишається нічого іншого, як звільнити одну частину монастиря францисканців для домініканців, а іншу, наскільки це можливо, добре було б вигідно продати, аби отримати кошти, які домініканці не в стані покрити власними (коштами) і передати (202) мукачівському генеральному вікарію монастир домініканців разом із церквою. Але, щоб згаданий генеральний вікарій міг виконувати свої обов'язки, він, тим часом, повинен поселитись у монастирі францисканців.

Нарешті, з цим найвищим розпорядженням ознайомилися як пан єпископ, так і кошицька камеральна адміністрація, щоб, зі свого боку, він призначив депутатів і у визначений камеральним адміністратором день послав їх на найвищі заплановані збори». Дано угорським королівським намісником. Офен, 12-го липня 1788 року. Хр. Ціхи, Стефан Фон Пете.

Далі згідно з цим наказом, який так само надійшов до славної кошицької адміністрації, та ж славна адміністра-

Deputierte beizuziehen sind, abgehalten, und dabey, der vorzügliche Bedacht dahin genommen werden solle, daß der Schätzungspreis der Franziskaner-Gebäude sammt der Kirche, und jener des Szaparischen Hauses erhoben, und zugleich angedeutet werde, ob eine gründliche Hofnung vorhanden sey, besagte Franziskaner-Gebäude entweder ganz, oder stukconis zu veräußern, ob das Szaparische Haus, so wie es steht, zur Unterkunft des Gral Vicarius, und seine Personalis dienen könne, oder ob hierbey eine Abänderung, und welche vorgenommen werden müßte, auf welchen fall auch die Beköstungs-Überschläge einzusenden seyn würden, dann ob die Veräußerung der Franziskaner-Gebäude, und Erkaufung des Szaparischen Hauses ein erößerer Vortheil für den Religions-Fond entspringe.

Wenn jedoch sich keine gegründete Aussicht zeigte, diese Gebäude mit Vortheil an Mann zu bringen, dann habe es auch von dem Ankauf des Szaparischen Hauses abzukommen, und bei diesem Fall erübrigen nichts anderes, als einen theil des Franziskaner-Klosters den Dominikanern rinzuraumen, den übrigen theil aber so gut, als möglich zu veräußern, um daraus die Zurichtungs-Kösten, welche die Dominikaner aus eigenen zu bestreiten nicht im Stande sind, einzubringen, und dem Munkatscher Gral Vicario das Dominikaner-Kloster sammt der Kirche zu übergeben. (202) Damit aber gedachter Gral Vicarius einzwischen aber auch sein Amt handeln könne, soll derselbe einstweil in das Franziskaner-Kloster untergebracht werden.

Welch allerhöchste Anordnung dem Herrn Bischof so wie der Kaschauer-Kameral-Administration zu dem Ende hiemit bekannt gemacht wird, damit derselbe den Deputierten eigenerseits benennen, und auf den von dem Kameral-Administrator bestimmten Tag zur allerhöchst anbefohlenen Zusammentretung abschicken wolle. Gegeben von der königl. hungarischen Statthalterey Ofen den 12-ten July 1788. Ch. Zichy Stephan v. Pöthe.

Porro in hujus Intimati conformitate, quale etiam ad Inclutam Administrationem Cassoviensium venerat. Eadem I.

ція написала його єпископській ексцеленції, аби, зі свого боку, для довіреного диспуту вона призначала єпископську людину. (Цей лист) є такого змісту:

3080

«Ваша ексцеленціє! Високоп-реподобний пане єпископе!

Згідно з найвищим наказом під 12-е липня за номером 3045/26321 угорський королівський намісник зволив прийняти рішення, аби під час обговорення на загальних зборах за участю мого призначеного камерального адміністратора піклуватися разом з вашою ексцеленцією, потім з кошицьким єпископом та містом Кошиці стосовно поселення другого греко-уніатського генерального вікарія в Кошицях, а про результат цього обговорення слід скласти спільний протокол і якомога швидше надіслати (його).

Далі нехай ласкаво зволить ваша ексцеленція послати сюди на вищезгадане спільне обговорення 13 серпня уповноваженого депутата і передати йому необхідні інструктивні розпорядження». Кошиці, 1-го серпня 1788 року. Микола Вечей, Михайло Гросшмідт.

Отже, згідно з цим найвищим розпорядженням та повідомленням вищезваної адміністрації для обговорення вищезгаданої справи і диспуту були послані в Кошиці з боку його єпископської ексцеленції депутати, (тобто) пан настоятель Андрій Жеткей та канонік Михаїл Брадач і знову було написано славної адміністрації таким чином:

«Високоповажна королівська камеральна адміністраціє!

Згідно з високим наказом, направленим мені угорським королівським намісником під 12-е липня поточного року за номером 3045/26321, у визначений камеральним адміністратором день зі свого боку я повинен послати депутата на найвищі заплановані збори в Кошиці стосовно поселення другого генерального вікарія в Кошицях. На під-

Administratio scripsit suae Eppali Excellentiae, ut pro demandata Concertatione sua ex parte Hominem Dioecesanum deputaret, tenore sequenti:

3080

Euer Excellenz!

Hochwürdigster Herr Bischof!

Auf allerhöchste Anordnung geruhete Eine Königl. Hungarische Statthalterey unterm 12-ten July N-ro. 3045/26321 die Verfügung zu treffen, daß in Betref der Unterbringung eines Zweyten Griechisch-Unirten Gral Vicarii zu Kaschau, mit Euer Excellenz, dann mit dem Kaschauer Dioecesan, und der Stadt Kaschau eine gemeinschaftliche Zusammen-tretung, und Abhandlung durch mit Kameral-Administrator bestimmt, und gepflogen, von dem Erfolg aber der dießfälligen Abhandlung ein gemeinschaftlichen Protocoll abgefasset, und so bald als möglich eingesendet werden solle.

Es wolle diesem nach Euer Excellenz gefällig seyn, zur oberwähnten Gemeinschaftlichen Abhandlung auf den 13-ten August einen bevollmächtigten Deputierten anhero zuschicken, und selben die nöthigen Verhaltungs-Befehle mittheilen. Kaschau den 1-ten August 1788 Nikl. Wecsey. Michael Großschmith.

(203) Conformiter intague ad idmodi Altissimam Ordinationem et praelaudatae Administrationis insinuationem pro pertractando, concertandoque praescripto negotio missi fuerunt Cassoviam, qua ex parte suae Eppalis Excellentiae Deputati Domini Andreas Zsettky Praepositus, et Michael Bradacs Canonicus, scriptumque repetita I. Administrationi taliter.

Hochlößlich Königl.

Kameral-Administration!

Zur Befolgung des von Einer Königl. Hungar. Statthalterey unterm 12-ten July inlebenden Jahres, und N-ro 3045/26321 an mich mit dem erlassenen hohen Intimats, womit ich meinerseits einen Deputierten in Betref der Unterbringung des 2-ten Gral Vicar in Kaschau auf den von Kameral Administrator bestimmten Tag zur allerhöchst anbefohlene

ставі цінного листа, надісланого мені цією високоповажною королівською камеральною адміністрацією під 1-е (серпня) поточного місяця, маю за честь найввічливіше рекомендувати цій високоповажній королівській камеральній адміністрації своїх двох депутатів, а саме панів настоятеля Андрія Жеткея та каноніка Михаїла Брадача і послати їх на спільне обговорення стосовно поселення другого генерального вікарія в Кошицях, яке відбудеться 13-го серпня під головуванням високородного пана камерального адміністратора». Ужгород, 9-го серпня 1788 року.

ГЛАВА 26

Далі про те, що стало предметом обговорення відповідних депутатів зацікавлених сторін у визначений термін, уже оповідає:

Протокол

спільного засідання депутації про поселення греко-католицького генерального вікарія в Кошицях (204) від 13 серпня 1788 року

під головуванням королівського камерального адміністратора барона Миколи Фон Вечея

в присутності депутатів мукачівського пана єпископа: пана настоятеля Андрія Жеткея, каноніка Михаїла Брадача.
З боку кошицького пана єпископа - пан Адам Гроскашауер, міський пастор.

З боку міста Кошиці: міський суддя пан Михайло Баняй, бургомістр Стефан Стекович, Антон Швайцер, нотаріус Йозеф Вагнер.

Zusammentretung nach Kaschau abschicken wolle, und die Gemäßheit der von dieser Wohlhöbl. Königl. Kameral-Administration unterm 1-ten laufenden Monats an mich eingesandten schätzbaren Zuschrift habe die Ehre meine zweyen Deputierten als den Herrn Oberst Andreas Szettkey, und den Domherrn Michael Bradacs auf den nemlichen anberaumten 13-ten August zu der unterm Vorsitze des Hoch- und Wohlgebohren Herrn Kameral Administrators wegen der Unterbringung des zweyten Gral Vicarii zu Kaschau abzuhaltenden gemeinschaftlichen Abhandlung auszusenden, und dieselben sowohl als mich selbst zu der besonderen Gunst dieser Wohlhöbl. Königl. Kameral Administration auf das höflichste anzuempfehlen. Ungwar den 9-ten August 1788.

CAPUT 26

Quid porro Convenientes praefixo termino Interessatarum Partium Deputati tractaverint, jam sequitur:

Protocollum

Der wegen Unterbringung des Griechisch-Katholischen General Vicari zu Kaschau, (204) den 13-ten August 1788 abgehaltenen gemeinschaftlichen Deputation.

Unter dem Vorsitz

Des Freyherrn Niklas v. Wecsey k.k. Administrators

In Beysein

Der Deputierten des Herrn Munkatscher Bischofs...
Des Herrn Probstens Andreas Zsettkey...
Des Domherrn Michael Bradacs...
Von Seite des Herrn Kaschauer Bischofs Herr Adam Großkaschauer - Stadt Pfarrer.

Von Seite der Stadt Kaschau

Herr Stadt Richter Michael Banyai.
Bürgermeister Stephan Stekovits.
Anton Schweitzer.
Joseph Vagner Notarius.

(На засіданні) зачитували декрет по-служливого королівського намісника від 12-го липня цього року за номером 3045/26321, в якому пропонується поселити другого греко-католицького генерального вікарія Мукачівського єпископства або в колишньому приміщенні єзуїтів, (тобто) в теперішній семінарії, або в придбаному так званому Цапаринському будинку, або за даних обставин у місцевому монастирі домініканців, водночас же дається розпорядження добре зважити і продати будову монастиря францисканців повністю або частинами.

Оскільки після більш детального обміркування всіх цих обставин тепер одностайно погодилися, що, з одного боку, зовсім не видно обгрунтованої перспективи вигідно продати як таку велику церкву францисканців, так і велику за обсягом будову (205) монастиря, загалом унаслідок дуже високої ціни і частково внаслідок неможливого його поділу, бо двір не можна було б добре поділити на окремі частини, а, з другого боку, добробут народу і одностайно визнана потреба нагально вимагають, аби використати вищезгадану церкву францисканців для другої парафіяльної церкви і надати одну частину монастирської будови для поселення призначеного пастора, причому його ексцеленція спеціально звернулася з проханням до кошицького єпископа і тамтешнього магістрату про необхідність підтвердження вищезгаданого місця для призначеного пастора, натомість придбання вищезгаданого Цапаринського будинку коштувало б не дуже дорого. До цього долучається ще й те, що після того як семінарія разом із навчальними приміщеннями належить не до релігійного, а до навчального фонду, вона може бути використана лише у разі відшкодування з релігійного і навчального фондів. У зв'язку з цим було б бажано, аби мукачівський греко-католицький пан єпископ поселив згаданого свого генерального вікарія у монастирі домініканців частково внаслідок його розташування збоку, частково тому що його відбудова не вимагала б ані значних витрат, ані багато

Es wurde des sub dato 12-ten July d.J.N-ro. 3045/26321 herabgediehenen königl. Statthalterey Dekret, womit die Unterbringung des 2-ten Griechisch-Katholischen General Vicari des Munkatscher Bisthums entweder in dem an die vormalige Jesuiten, nunmehrige Accademische Kirche nahegelegenen, und zu erkaufenden sogenannten Szaparischen Hause, oder nach Maßgab der obwaltenden Umstände in dem allhiesigen Dominikaner-Kloster anbefohlen, zugleich aber die Veräußerung des Franziscaner-Kloster-Gebäudes, und Kirche entweder im ganzen oder theilweise angeordnet wird, abgelesen, und reife Überlegung gezeihen.

Da nun nach genauer Erwägung aller eintretenden Umstände einhellig befunden worden ist, daß einerseits zur vortheilhaften Veräußerung sowohl der so droßen Franziskaner-Kirche, als des weitläufigten Kloster-Gebäudes, (205) und zwar in ganzen wegen den zu hoch ausfallenden Preise, im theilen aber wegen der unthunlichen schicksamen Trennung derselben, da die Höffe zur Gemächlichkeit deren einzelnen Partheyen nicht wohl untertheilet könnnten werden gar keine gegründete Aussicht sich zeige, andererseits aber, das Wohl des Publici, und die einhellig erkannte unumgängliche Nothdurft es erheische, daß die obangezogene Franziscaner-Kirche zu einer 2-te Pfarre verwendet, und dem hiezu zu bestellenden Pfarrer ein Theil des Kloster-Gebäude zur Wohnung eingeräumt werde, worüber durch Se. Excellenz den Kaschauer Bischof, und den hiesigen Stadt-Magistrat besonders die Nothwendigkeit des anzustellenden Pfarrers bewahrenden hohen Orts vorstellig gemacht worden sind, die Ankaufung des obbesagten Szaparischen Hauses hingegen zu kostspielig ausfallen würde, und hiezu noch beytritt, daß nachdem die Academische Kirche nicht zu den Religions, sondern Studien-Fond sammt den Academischen Gebäuden gehörtet, dieselbe nicht anders als gegen eine von dem Religion, und Studien - Fond zu leistenden Vergütung verwendet werden kann, über dieß aber der Munkatscher Herr Griechisch-Katholische Bischof seinen gedachten General Vicari in dem Dominikaner-Kloster theils wegen siener abseiti-

часу і, зважаючи на все це, була б найвигіднішою. Отже, ця спільна депутація одногласно висловлює думку, аби поселити пана генерального вікарія у монастирі домініканців, а домініканців переселити до однієї частини монастиря францисканців, другу ж його частину слід передати для поселення другого пастора, натомість іншу частину монастиря францисканців доцільно було б вигідно продати. (При цьому) із заощаджених і проданих вищезгаданих частин обговорюваного монастиря францисканців можна покрити (витрати) на його відбудову, тобто частин (206) монастиря францисканців (мається на увазі передусім монастир домініканців). Унаслідок цього заощадяться дуже значні витрати релігійного фонду, що принесе користь народу. Тому згідно з цією думкою депутації, слід було б відбудувати монастир францисканців як для розміщення домініканців, так і пастора за доданим планом і кошторисом, які було визначено після спільного огляду будови, а монастир домініканців залишити для поселення генерального вікарія та його персоналу.

А що стосується тимчасового поселення обговорюваного генерального вікарія у монастирі францисканців, то будуть вжиті заходи для того, аби внаслідок тимчасової, однак незначної відбудови деяких кімнат, що знаходяться в часто згадуваному монастирі францисканців, створити належні умови (проживання) для прибулого генерального вікарія». Кошиці, 13 серпня 1788 року. (Далі слідує підписи з титулом і посадою членів депутації, які значаться на початку протоколу).

ГЛАВА 27

Таким чином, та (справа), яка дискутувалась депутацією, негайно була послана у високу раду. Але, оскільки за-

gen Lagerung, theils weil die Zurichtung desselben weder so viele Auslagen, noch Zeit erforderte, und in allen Anbetrachte am bequemsten wäre, unterzubringen wünschte. Also ist diese gemeinschaftliche Deputation des einstimmigen Dafürhaltens, daß der Herr Gral Vicari in das Dominikaner-Kloster unterzubringen, die Dominikaner hingegen in einen Theil des Franziskaner - Kloster zu übersetzen, und ein Theil desselben dem aufzustellenden zweyten Pfarrer einzuräumen, der überigende Theil aber sothanen-Franziskaner-Klosters zu veräußern wäre, welches um so vortheilhafter, und zweckmäßiger zu seyn scheint, als aus den obigermaßen zu erübrigenden, und zu verkaufenden Theile des erörterten Franziskaner Klosters die Zurichtung desselben in namhaften Franziskaner-Klosters (gemeint ist sicher Dominicaner-Kloster) Theile (206) bestritten werden könnte, und hiedurch sowohl, dem Religions Fond eine weit größere Auslage erspahret, und dem Publicum selbst fürgesorgt wird. In Gemäßheit dieses Deputational Erachtens wäre daher sowohl das Franziskaner-Kloster zur Unterbringung der Dominikaner, und des Pfarrers nach den beigeschlossenen Riße, und überschläge, welche man nach gemeinschaftlicher Besichtigung des Gebäudes bestimmt hat, herzustellen, das Dominikaner-Kloster hingegen zur Unterbringung des Gral Vicars, und seines Personals zu überlaßen.

Was aber die einstweilige Unterbringung des erörterten Gral Vicars in dem Franziskaner Kloster betrifft, so wird die Einleitung dahin getroffen werden, womit durch eine einstweilige, jedoch nicht beträchtliche Zurichtung einiger in oft berührten Franziskaner-Kloster befindlichen Zimmer den ankommenden Gral Vicari die erforderliche Gemächlichkeit verschaffet werde. Kaschau den 13-ten August 1788. (Es folgen die Unterschriften mit Titel und Stellung der zu Beginn des Protokolls aufgeführten Mitglieder der Deputation)

CAPUT 27

Haec taliter per Deputationem concertata illico ad Excelsum Consilium submissa fuerunt; verum quia Eidem Excel-

здалегідь місцевий спільний план зовсім не був пояснений цій же високій раді, натомість сам план вимагав повного погодження і старанного виділення необхідних коштів для такого погодження, аби, нарешті, ці вищезгадані (депутати) могли отримати остаточний і систематичний висновок про справу. Тому висока рада довела до відома славну кошицьку адміністрацію про це (207) саме і ця його єпископська ексселенція видала таке розпорядження:

«Ваша ексселенціє!
Високопреподобний пане єпископе!

Після того, як королівський намісник зволів на підставі указу, виданого 1-го (серпня) цього (року) за номером 4307/37731, поселити мукачівського другого генерального вікарія в Кошицькому монастирі домініканців, важливо, щоб скласти і вислати план і кошторис за ту відбудову, (з'ясувати) як і яким чином буде відновлено помешкання для другого генерального вікарія у згаданому монастирі домініканців. Отже, зі свого боку, протягом тижня нехай ваша ексселенція люб'язно зволить послати сюди депутата для цієї справи, який міг би допомогти будівельнику відбудувати помешкання у монастирі домініканців для генерального вікарія». Кошиці, 23-го жовтня 1788 року. Вільний барон Микола Вечей в.р. Михайло Гросшмідт.

На таку вимогу, його єпископська ексселенція послала пана каноніка Іоанна Пастелія в Кошиці до часто титулованої тамтешньої камеральної адміністрації з таким листом:

«Високоповажна королівська
камеральна адміністраціє!

Внаслідок цінного листа від 23-го жовтня поточного року за номером 4197, я не (208) лишаю поза увагою, аби до високоповажної королівської камеральної адміністрації протягом визначеного тижня послати свого депутата каноніка Іоанна Пастелія, який, зважаючи на припинення відбудови помеш-

so Consilio nequaquam satisfiebat per genericam loci praevio modo projectionem, sed ipsa omnino accomodationis ratio, et sumptuum ad idmodi accomodationem requisitorum ejectatio elaboranda desiderabatur, ut his praehabitis finalis tandem, et systematica rei determinatio subsequi posset: Hinc id (207) ipsum per Excelsum Consilium I. Administrationi Cassoviensi et per Hanc Suae Excellentiae Episcopali intimatum fuit, sequentibus:

Euer Excellenz!
Hochwürdigster Herr Bischof!

Nachdem Eine Königl. Statthalterey in Ansehung des zweyten Munkatscher General Vicari in dem Kaschauer Dominicaner-Kloster Unterbringung mittelst rescript dd-o 1-to dieses N-ro. 4307/37731 anhero ruckzubedeuten geruhet hat, daß ein Riß und Kösten überschlag über jene Adaptirungen, wie und auf was Art die Wohnungen in dem gedachten Dominicaner Kloster für den 2-ten General Vicari herzustellen seyn werden, verfaßet, und eingeschicket werden solle. Also wolle Euer Excellenz gefällig seyn, zu dieser Unternehmung Ihrerseits einen Deputierten längstens binnen 8 Täggen anhero zu schicken, welcher dem Mauerermeister an die Hand gehen könne, wie des General Vicari Wohnungen in dem Dominicaner Kloster zugerichtet werden sollen. Kaschau den 23-ten October 1788. Nikl. Freyh. Vecsey m.p. Michael Großschmidt.

Ad Cujusmodi Requisitionem submisit sua Excellentia Eppalis Cassoviam Dominum Canonicum Joannem Páztelyi cum talismodi datis ad crebro títatum ejetem Administrationem Cameralem Baronem Vecsey Literis:

Wohlloblich-Königl.
Kameral-Administrat.

Zu Folge des schätzbaren Schreibens von 23-ten 8-ber inlebenden Jahres N-ro. 4197 lasse ich nicht (208) außer Acht binnen bestimmter Tagen an Wohllobl-Königl. Kameral-Administration meinen Deputierten den Domherrn Johann Pasztelyi, welcher in Bezug auf die für den zweyten General Vicarius zu verlassende

кання в Кошицькому монастирі доми-
ніканців для другого генерального ві-
карія, можливо, сам допоможе і у тій
справі, звичайно, постарается допо-
могти тамтешньому будівельнику дея-
кими вказівками.

Але, оскільки у листі ця високопо-
важна королівська адміністрація зво-
лила навіть одверто повідомити про не-
обхідність подібної відбудови церкви,
то, ймовірно, це дало мені підставу
припустити, що у цьому разі ще не
поступило жодного рішення про це,
хоч, власне, при теперішніх обставинах
не можна було б скласти жодного пла-
ну і кошторису стосовно тієї відбудови
церкви та представити їх у найвищу
інстанцію. Отже, все-таки я вважав,
що слід найпокірніше попросити цю
високоповажну королівську адміністра-
цію, аби у своєму повідомленні вона
люб'язно зволила принаймні дати деякі
попередні вказівки королівському на-
місникові відносно цього». Ужгород, 10
листопада 1788 року.

Згідно з таким дорученням, високо-
преподобний пан Пастелій разом із сек-
ретарем його єпископської ексцеленції
високопреподобним паном Теодором
Бачинським з'явився в Кошиці, де
з ним успішно обговорив дану справу.
Із Кошиць він негайно повідомив пись-
мово високопреосвященного пана єпис-
копа таким чином:

«Високопреосвященний і
високопреподобний пане
єпископе, пане прелате
і найласкавіший патроне!

12-го поточного (місяця) до полудня
ми щасливо прибули (209) екіпажем
у Кошиці, власне, із Сечівців (Галсеч),
однак у цей день, крім даних офіціаль-
них візитацій, ми відвідали Сент-Івані,
а саме високопоставленого королівсько-
го пана комісара, бо ясновельможний
пан адміністратор барон Вечей поїхав
у Сеплак. Унаслідок цього, пізно по-
вертаючись і відчуваючи, що ми пере-
буваємо в Кошицях, за допомогою своєї
людини він негайно запросив нас на

Zurüstung der Wohnungen in dem Ka-
schauer-Dominicaner-Kloster Wohlder-
selbe an die Hand zu gehen, und zu Un-
ternehmung derselben einige Weisung
dem dasigen Maurer-Meister zu ertheilen
sich gewiß bemühen wird, auszusenden.

Da aber diese Wohlöbl. Königl. Ad-
ministration in dero Zuschrift keine aus-
drückliche Meldung über die zu gesche-
hen habende ähnliche Zurichtung der
Kirche selbst zu machen beliebte, so gab
mir wohl dieselbe Anlaß zu vermuthen,
daß irgend keine Entschließung darüber
bey dieser Gelegenheit erfolgt sey, und
ob zwar kein Riß, und Kösten-
Überschlag über jene Zurichtung der
Kirche in den gegenwärtigen Umstän-
den, verfasst, und allerhöchsten Orts
hergestellt werden könnte, so vermeinte
ich doch nicht zu unterlassen meine ge-
horsamste Bitte dieser Wohlöbl-Königl.
Administration vorzulegen, damit es ge-
fällig seyn wolle in Begleitung der Berich-
te wenigstens einige anfängliche Vorstel-
lung darüber auch Einer K. Statthalte-
rey zu machen. Ungwar 10 9-br. 1788-
ten.

Penes idmodi exmissionem Rmus Do-
minus Pásztelyi cum A. Rndo Domino
Theodoro Bacsinszky suae Excellentiae
Eppalis Secretario Cassoviam comparuit,
ubi quo successu substratum Negotium
tractaverit, indilate Excellentissimo Do-
mino Dioecesano per Missilem Cassovia expe-
ditam retulit hac serie:

Excellentissime, Illme, ac Rme Domine
Episcopo, Domine Praelate, ac Patro-
ne Gratosissimel

Cassoviam 12-a Cur. feliciter ante
meridiem, et quidem ex Gáll-szécs occa-
sione postali, pervenimus; (209) ea ta-
men die non ultra praestitas officiosas
visitationes, nominanter autem Excellmo
Domino Comissario Regio Szent-Iványi,
egimus aliquid, quia Illmus Dominus Ad-
ministrato B. Vésey ad Szeplac exive-
rat; qui proin sero redux, Nosque Cas-
soviae esse intelligens, illico per homi-
nem suum, et pro conferentia in diei se-
quentis 8-a matutinam praefixa, et

конференцію, що мала відбутись наступного дня о 8-ій годині ранку, а опісля на сніданок. Отже, протягом усього того наступного дня, звичайно, разом із запрошеними будівельниками, необхідними у справі депутації, ми домовились стосовно розгляду пропозиції домініканців, як слід відбудувати їх монастир і церкву та у визначений термін передати їм.

Ця праця є легкою тому, що за попереднім наказом титулованого ясновельможного пана адміністратора майстер будівельників уже мав готовий план цієї частини установи домініканців. Звичайно, вважають, що весь об'єкт відбудови, і при цьому частково монастиря, а також вікаріального помешкання, можна звести до цих чотирьох положень, а саме:

По-перше, щоб через виламаний вхід між теперішніми окремими кімнатами був зроблений прохід, і, таким чином, нехай зручно поселиться сам вікарій у цих чотирьох кімнатах, а також у трьох (кімнатах) канцелярії з архівом, (натомість) капелан – у двох (кімнатах), дяк – у двох (кімнатах) і церковник – у двох (кімнатах).

По-друге, щоб у кімнатах, виділених для дяка і церковника, були поставлені звичайні печі, які служили б їм також для кулінарії, зрештою економлячи у такий спосіб світло і тепло.

По-третє, щоб надбудова самого монастиря у напрямку до двора розпочалась будуватись і при цьому далі не розширялась, однак уже його стіни, які почали будувати, нехай добудуються і відповідно піднімуться до необхідної висоти пропорціонально до всієї будови і, таким чином, завершивши будову, нехай здадуться ще дві високоякісні квартири.

По-четверте, щоб сам монастир, який, немов би заново побудований і ще не пооблицьований, нехай повністю пооблицьовується і побіліється.

У цій праці, а саме у першому положенні вигідним є те, що у всіх кімна-

subinde pro prandio invitavit. Totam igitur sequentem diem illam in negotio Deputationis, in Claustri quippe, et Ecclesiae Dominicanorum inspectione, eorundemque qualiter reparandorum, et ad destinatum finem adaptandorum projecto, cum convocatis necessariis Opificibus transegitimus.

Facilitatum est opus hoc per illud, quod de praevio tlati Illmi Domini Administratoris Mandato Murariorum Magister delineationem totius Dominicanorum Constitutivi jam praeparatam habuerit. Concentratum vero habetur totum reparationis Objectum, et quidem ex parte Claustri, adeoque habitationis Vicarialis, in istis 4. positionibus, ac signanter:

1-o Ut inter Cubicula, nunc seorsiva, per effractas portas communicatio procuratur, consistatque Commoditas ipsius Vicarii ex Cubiculis taliter communicatis 4. Cancellariae cum Archivo ex 3. Capellani ex 2. Cantoris ex 2. ac Aeditui ex 2.

2-o Ut in Cubiculis pro Cantore, et Aedituo designatis fornaces vulgares ponantur, quae iisdem loco etiam Culinae, et pistrinae deserviant, penes procurandum caeteroquin hoc modo luminis, una et calefactionis compendium.

3-o Ut tractus ipsius Claustri versus aream erigi inchoatus, non quidem ultra continetur, Muri tamen ejusdem jam incoepti perficiantur, et ad justam totius Aedificii proportioni respondentem altitudinem educantur, taliterque, concluso aedificio, ad huc duo notabilia cubicula accedant.

4-o Ut ipsum Clastrum, quod, veluti neo-erectum, ne quidem incrustatum est, per totum incrustetur, et exalbetur.

Quo in labore, et signanter in positione prima id commodi accidit, quod in omni-

тах (210), між якими робиться прохід, стінні вікна вважаються вже темними, і при цьому прямо у тих місцях, де знаходиться виламаний вхід.

Далі що стосується відбудови церкви та пристосування її для нашого обряду, то був зроблений висновок, що це треба обговорити у таких (пунктах):

По-перше, щоб, звичайно, амвон було зроблено за планом храму, а далі ще також іконостас близько три п'яді, між іншим, піднявши (його) на один ступінь і використавши для будівництва ті самі камінні плити, з яких фактично побудована ця церква.

По-друге, щоб було замінено великий вівтар, який згідно із звичаєм латинян стоїть поблизу стіни, а не згідно з нашим планом, натомість на його місці слід побудувати новий (вівтар) за об'ємом храму на зразок Ужгородського, який є вужчим за Ужгородський, звичайно, також із приставленими сюди столиками.

По-третє, щоб побудувався іконостас.

По-четверте, щоб були поставлені стоянка або поміст і лави для дяків.

Тут знову вигідним є те, що для іконостаса у всіх відношеннях знаходиться таке саме місце, яке є в Ужгородській кафедральній церкві. Зрештою, внаслідок цього доручається підготувати його (місце) відомому тамтешньому скульпторові Фехту. А втім, у надісланому вашій експеленції плані, аби вона зволила обговорити його з інкрустатором і художником та погодити з ними видатки за їхню працю, бо вище ця справа не представлятиметься, якщо у плані стосовно витрат вона повністю не обговорена, оскільки, власне, це стосується майбутньої відбудови споруд. Що стосується добудов збоку або, власне, побудованого фундаменту, або забезпечення робітників для (відбудови) церкви, то ясновельможний пан адміністратор заявив, що тепер він не вирішив прямо говорити про це, бо занадто порушує даний йому наказ. Однак у цій справі він зволив прийняти необхідне рішення, навіть із всілякою гарантією свого співробітництва. Адже загалом я можу із задоволенням заяви-

bus Cubiculis, (210) inter quae communicatio procuranda ejectione, jam caecae, uti vocant, in parietibus fenestrae habentur, et quidem in illis directe locis, ubi portae effringendae venient. Porro.

Quod Ecclesiae reparationem, et pro Ritu Nostro adaptationem concernit, eam consistere oportere in his conclusum est:

1-o Ut Ambon procuretur, toto scilicet plano sanctuarii, ac etiam ultra Iconostas per cir. 1/2 orgiam ad unum gradum elevato, deservitutis alioquin pro expositione iisdem tabulis lapideis, quibus actu haec Ecclesia exposita est.

2-o Ut Ara Major, ut pote juxta Latinorum Consuetudinem parieti advicinata, sed nec secus intentioni Nostrae applicabilis, tollatur, ejusque loco adinstar Ungvarinensis pro capacitate Sanctuarii, quod angustius est Ungvarinensi, Nova erigatur. Huc intellectis etiam Mensulis Protheseos.

3-o Ut Iconostas erigatur.

4-o Ut Stalla, seu Pulpita, et Sedilia pro Cantoribus ponantur.

Hic iterum Commodi accidit illud, quod spatium pro Iconostas adinvenitur per omnia simile, quale est in Cathedrali Ecclesia Ungvarinensi unde idem Noto caeteroquin hujati Sculptori Fecht elaborandum commissum est, in reliquo autem Excellae V-ae in delineatione submittendum, ut eum Inauratore, et Pictore intuitu obventurarum pro horum labore expensarum tractare, et convenire dignetur non enim Altius repraesentabitur Opus hoc, nisi ad suam plenam in Projecto expensarum Consistentiam positum, quantum scilicet reparationem aedificiorum immanentem concernit, quod enim horsum accessoria, seu quippe fundum instructum, seu servitorum Eccleae provisionem attinet, declaravit Illmus Dnus Administrator sibi haud esse integrum nunc directe de his tractare, quae nimirum tenores Commissionis sibi datae excederent. Dignabatur tamen eatenus dare Consilium opportunum, penes etiam omnimodam Cooperationis suae appromissionem. Possum enim omnino cum gaudio declarare, negotium substratum certe facilitari, imo felicitari ex eo, quod Eadem (211) Sua Il-

ти, що запропонована справа напевно полегшується. Звичайно, вона полегшується внаслідок того, що ця ж (211) його ясновельможність, як головна дійова особа, дружелюбно говорить і прихильно вислуховує мовця у цій справі, так що у всьому цьому мовленевому акті, я не зауважив навіть сліду якоїсь небезпечної дії стосовно нас або (недружелюбного) висловлювання. Але я дуже порадував усіх, коли сказав, що за нашим планом бокові вівтарі не значаться, тому можна забрати всі, які є. Адже, зі свого боку, за нашим планом і рішенням ці вівтарі є зайвими, однак, звичайно, займаючи значне місце у них (латинян), вони є величні (своїми) величезними колонами і статуями з багатою інкрустацією. Я сказав, що слід залишити єдину ікону нагорі вівтаря, прикріплену великим хором, яка посвячена пречистій пресвятій Діві і даній церкві.

Замість цієї посланої моєї найуклінішної реляції, яку, можливо, ваша ексцеленція так само має намір мати від самого часто титулованого пана адміністратора барона Вечая, очевидно, сьогодні вранці його ясновельможність публічно заявила, що вона особисто хоче засвідчити шану вашій ексцеленції в Ужгороді. Завтра звідси я відправляюсь, тим часом шанований єпископськими милостями постійно залишаюся у найповажливішій шані вашої ексцеленції. Кошиці, 14-го листопада 1788 року. Найпокірніший син Іоанн Пастелій.

ГЛАВА 28

Отже, що стосується тієї справи, про яку на цьому зібранні вищезгаданим чином велася дискусія, аби здійснити таку відбудову, було визначено і дано розпорядження негайно розробити план гарантійного виділення необхідних коштів для відповідних робітників. І при цьому, що торкалося пристосування самого монастиря, то здавалося, що це не вимагає великої праці і не завдасть якихось труднощів. Але, оскільки у цій справі головним об'єктом уважалось пристосування церкви для грецького обряду, то вона спеціально

lustritas, qua principalis agens, et amice loquatur eatenus, et favorabiliter loquentem exaudiat, ut adeo in toto hocce actu, ne vestigium alicujus praejudiciosi Nobis facti, aut dicti adverterim. At singularem omnium gratulationem causavi, dum de plano edixi aras laterales Nobis non esse necessarias, adeoque omnes, prouti sunt, auferri posse. Sunt enim arae istae a nostro quidem et Scopo, et dictamine alienae, magnam tamen apud suos positionem facientes, vastis quippe columnis, et status sculptilibus cum divite inauratione magnificentiae. Unicam Iconem supra Ara Majori Choro affixam, retinendam dixi, quae est Assumptionis B. Virginis, et quaestionatae Ecclesiae dedicationis.

Haec pro prodromo humillimae relationis meae, quam fortasse ex ipso saepe tllato Dno Administratore B. Vecsey habitura est Excellentia V-a pariter, hodie quippe mane Sua Illtas ad Szennam profecta declarabat se velle personalem Cultum Excelleae V-ae Ungvarini deferre. Ego Cras hinc moveo, interea Praesuleis Gratiis devotus in reverentissimo Cultu jugiter maneo Excellentiae V-ae Cassoviae 14-a 9-br[is] 1788 Obedientissimus Filius Ioannes Pasztelyi m.p.

CAPUT 28

Quae igitur modo praemisso concertata, et fine Reparationis taliter determinata in hoc congressu fuerant, eorum delineatio cum ejectativa necessariorum sumptuum deductione respectivis opificibus illico elaboranda demandabatur, quod etiam per eosdem praestitum fuit. Et quidem quod ipsius Claustrii adaptationem concernebat, ea non magni operis esse, nec aliquid difficultatis habere videbatur; Verum, siquidem principale Objectum hoc in merito reputaretur, Ecclesiae pro Graeco Ritu accommodatio, haec specialiter assumpta fuit, et ideo

була взята, і тому стосовно неї були розроблені три плани її відбудови. Виявляючи обережність у виборі цього (плану), ясновельможний пан барон адміністратор надіслав його в Ужгород високопреосвященному панові єпископу для схвалення разом із таким супровідним листом:

(212) «Ваша ексцеленціє!
Високопреподобний пане єпископе!

Оскільки справа про передачу запропонованих планів і коштів, що їх направила сюди ваша ексцеленція (стосовно відбудови) тамтешнього монастиря домініканців і церкви для другого генерального вікарія та їх пристосування під час його проживання, не могла бути вирішеною панамі депутатами, то маю за честь передати вашій ексцеленції як план такого пристосування монастиря домініканців для помешкання згаданого генерального вікарія, так і три пропозиції стосовно спорудження високого вітаря під (літерами) «А», «Б», «Ц» з відповідними розрахунками і доброзичливим зауваженням, аби згідно з пропозицією панів депутатів запропонувати відбудову монастиря. А що стосується вітаря, то вже розроблено три плани, аби ваша ексцеленція могла зробити вибір. Під літерою «Б» значиться цілком такий проект, яким є ужгородський вітар, але, здається, що він коштує дуже дорого. Під літерою «А» складено проект у де-що більш правильному архітектурному стилі із збереженням усіх істотних прикрас та основних частин і коштує вже не так дорого. Під літерою «Ц» подається (проект), що є простішим і дешевшим, ніж обидва (попередні). Стосовно всіх трьох (проектів) слід зауважити, що для всіх робітників слід би точно визначити обсяг роботи, за винятком тільки художника, який повинен би намалювати ікони звичайним способом, і водночас вони висловились, аби ваша ексцеленція мала власного художника. Таким чином, ті самі високопоставлені (депутати) наполягають встановити необхідну суму (213) за малювання цих ікон та скоріше ознайомити мене з вибором надісланих планів і кошторисів, ніж надійдуть гроші з високої інстанції краю». Кошиці, 19 грудня 1788 року. Барон Микола Вечей в.р.

triplicis Ordinis quoad eam delineatio elaborata est, in Cujus delectu, ut Circumspecte procederetur, Illmus Dnus Baro Administrator submisit eam Ungvarinum pro Crisi Excellmo Dno Dioecetano in Comitiva literarum talismodi:

(212) Euer Excellenz!
Hochwürdigster Herr Bischof!

Einweilen die Riße, und Überschläge über das dem 2-ten Gral. Vicari zu übergeben in Antrag genommenen allhiesigen Dominicaner-Kloster, und Kirche, und deren Adaptirung während der Zeit des Aufenthaltes deren durch Euer Excellenz anhero beorderten Herrn Deputierten nicht geschehen konnte, so nehme ich mir die Ehre Euer Excellenz sowohl den Riß, des auf welche Art zu adaptirenden Dominicaner-Klosters zur Wohnung des gedachten Gral. Vicars, wie auch 3 Vorschläge des zu erbauenden Hoch Altars sub A.B.C. mit denen hiezu passenden Überschlägen mit der wohlmeinenden Bemerkung zu übermachten, daß die Zurichtung des Klosters mit Einverständniß dero Herren Deputierten angetragen seyn, was den Altar anbetrifft, sind darummen 3-erley Riße verfertigt worden, womit Euer Excellenz die Wahl bestimmen können. Lit. B ist ganz so, wie der Ungwarer Altar, allein wie zu ersehen der kostspieligste. Lit. A. ist ein mit Beybehaltung deren Essentiälen Verzierungen, und Theilen in etwas mehr architectonisch, und regelmäßigen Gusto verfertigtes, auch nicht so kostspieliges Project. Lit. C. ist ein einfacher, und wohlfeiler als beyde. In Betref aller 3-en kommt zu bemerken, daß die Arbeiten von allübrigen Handwerksleuten bestimmt verfasset seyn, nur den Maler ausgenommen, welcher die Bilder in altgriechischer Art zu malen hätte. Es sind zwar hiezu 500 fl. in Antrag, allein da die Herren Deputierten ihre Besorgnuß geäußert haben ob die hiesigen Maler die Bilder nach der gewöhnlichen Art zu verfertigen im Stande wären, und zugleich sich äußerten, Daß Euer Excellenz einen eigenen Maler hätten. So bleiben Hochdieselben den für die Malerey deren Bildern kommanden Betrag (213) zu bestimmen, und mir sammt Rücksen-

ding deren Rißen, und Überschlügen dero Wahl um so eher bekannt zu machen, als die Einsendung dieser Pieceen von einer Hohen Landes-Stelle betrieben wird. Kassa den 19-ten Decembris 1788. Nikl. Freyherr Wecsey m.p.

А пропозиції були такі:

Пропозиція під (літерою) «А»

Кошторис

греко-католицького вівтаря з кіотом, малими вівтарями, свічниками й церковними стоянками за планом під літерою «А»

Стосовно столярної роботи Рейнські флорини

За високий вівтар з належним до нього помостом, на якому споруджується вівтар разом із кіотом і чотирма колонами660

Ще за два бічні вівтарі, що належать до нього (високого вівтаря) у храмі (як це подається) під літерою «Ц» 60

За шість хорових стільців з м'якого дерева.100

За металеві вироби, як скоби, ключі, цвяхи, які дуже потребую для завершення роботи над чотирма колонами та капітелю кіота. 50

Всього870

Стосовно скульпторної роботи

Все, що є жовтого і зеленого (кольору), належить до скульпторної роботи. За високий вівтар з двома належними вівтарями у храмі (як це подається) під літерою «Ц», а також капітель й кіот..... 600

За шість великих свічників для кіота. 60

Projecta vero erant hujusmodi:

Projectum sub A.

Überschlag.

Über das Griechisch Katholische Altar sammt Tabernacul, sammt kleinen Altären, Leuchtern, und Kirchen-Ställe. Nach dem Riß Lit. A.

Tischler Arbeit betreffend Rñni

Vor das Hochaltar sammt den dazugehörigen Gerüst, woran das Altar festgemacht wird sammt dem Tabernacul und 4 Säulen.660

Die sub L.C. noch dazu gehörigen 2. Seiten Altaren in Sanctuarium. 60

Vor 6. Kohr-Stühle von weichen Holz sind.100

Vor Eysen-werk, so ich zu Befestigung meiner Arbeit als Klammer, Schlüssel, Nägeln besonders zu denen 4. Säulen, und Aufsatz zum Tabernacul benöthigt. 50

Summa870

Bildhauer Arbeit betreffend.

Alles was gelb und grün, ist Bildhauer Arbeit. Von dem Hoch-Altar sammt denen 2. sub L.S. gehörige Altären ins Sanctuarium nebst dem Aufsatz und Tabernacul.600

Vor die 6. Stück grosse Leuchtern zum Tabernacul. 60

За дванадцять малих свічників для малих вітварів. 70

Vor 12 kleiner Leichter zu denen kleineren Altären. 70

Всього 730

Summa..... 730

Позолочення і облицювання вітваря

Die Vergoldung und Fürneisung des Altars.

Вітвар разом із кіотом і бічними вітварями, якщо він помармурований або пооблицюваний під коричневий (колір), натомість рами для ікон слід зробити під білий (колір), а кайми (необхідно) позолотити. Так само слід позолотити, посрібнити і пофарбувати шість церковних стільців, вісімнадцять свічників, (тобто) все (214) те, що подано в плані жовтим і зеленим (кольорами), разом із двома бічними вітварями у храмі (що подається) під літерою «Ц», (одне слово) все це слід доброякісно виконати.....1200

Der Altar sammt dem Tabernacul, und seiten Altären, wenn er marmoriert oder braun gefürnist, die Bilder-Rahmen weiß und Leisten vergoldet, wie auch die 6. kirchen Stühle, die 18 Leichter, und alles, (214) was im Riß gelb und grün angedeutet ist, vergoldet, versilbert, und lasiert nebst deren 2. seiten Altären sub L.C. ins Sanctuarium, alles in einer Vollkommenheit herzustellen.1200

Стосовно іконопису

Die Bilder-mahlung betreffend.

За малювання п'ятдесяти чотирьох ікон на дубовій дошці, а не на полотні, також за зразком давньогрецького живопису. 500

Vor die Bilder 54 Stück zu mahlen auf eichen Brett anstatt Leinwand auch der alten griechischen Art Mahlerey. 500

За позолочення помосту, малювання вітваря та його закінчення, (причому) все це необхідно доброякісно виконати. 43

Vor das Gerüst zum Vergolden, und das Altar zu malen, und so zur Aufsetzung des Altars benöthig ist bis alles vollkommen hergestellt ist. 43

Всього разом3323

Summa Summarum 3323

Художник Е. Шритт, в.р.

E. Schrött Mahler m.p.

Пропозиція під (літерою) «Б»

Projectum sub B

Кошторис греко-католицького вітваря під літерою «Б»

Überschlag. Über das Griechisch-Katholische Altar

Столярна робота

Lit. B. Tischler Arbeit

За високий вітвар з належним до нього помостом, на якому споруджується весь престол зі своїми іконами, а також кіот і його два бічні вітварі. 744

Vor das Hoch-Altar sammt den dazu gehörigen Gerüst, woran das ganze Frontispicium mit seinem Bilder festgemacht wird, wie auch Tabernacul, und deren zwey seiten Altären. 744

За шість хорових стільців з м'якого
дерева 105

Далі за металеві вироби, скоби, ключі
для чотирьох колон та капітелю у хра-
мі. 50

Потім за поміст, для завершення спо-
рудження якого потрібно мати позолот-
ника і скульптора 43

Всього 942

Скульптурна робота

За високий вівтар, кіот і його капі-
тель, а також за два бічні вівтарі у хра-
мі, потім за шість великих і дванад-
цять малих свічників для шести ма-
лих вівтарів становить. 1594

Позолочення та оправа

Прикрашання вівтаря, кіота, капітеля
разом із вісімнадцятьма свічниками,
двома бічними вівтарями у храмі,
(215) разом із п'ятдесятьма чотирма ра-
мами для ікон, (а також) пофарбуван-
ня кайми та облицювання всього вівта-
ря, шести хорових стільців
становить. 2000

Іконопис

За малювання п'ятдесят чотирьох
ікон 500

Всього разом 5036

Пропозиція під (літерою) «Ц»

Кошторис

(греко-католицького вівтаря) і кіота
з його капітелю разом із двома бічни-
ми вівтарями (за планом) під літерою
«Ц»

Столяр

За всю його роботу, (а також) за шість
хорових стільців. 560

Vor 6. Stück Chor-Stühlen von weiche
Holz. 105

Dann vor Eisen, Klammern, Schlüssel
zu denen 4. Säulen, und Aufsatz ins
Sanctuarium. 50

Dann vor das Gerüst, so der Vergoldter,
Bildhauer, und zum aufsetzen nöthig
ist. 43

Summa 942

Die Bildhauer Arbeit.

Vor den Hoch-Altar, Tabernacul, und
seinen Ausatz: wie auch die zwey seiten
Altären ins Sanctuarium, dann denen 6
Stück großen, und 12 Stück kleinern
Leuchtern, auf die 6. kleinern Altären be-
trägt. 1594

Die Vergoldung und Fassung.

Die Zieratten von Altar, Tabernacul Auf-
satz: sammt 18 Stück Leuchtern, zwey
seiten Altären ins Sanctuarium, (215)
sammt 54 Bilder-räum, die Leisten An-
streichung, und Furnißung des ganzen
Altars: 6 Chor-Stühle
beträgt. 2000

Die Bilder Mahlerey.

Vor 54 Stückbilder nach der griechi-
schen Art auf Holz zu mahlen. 500
Summa Summarum 5036

Projectum sub C.

Überschlag.

Über Lit. C. und den Tabernacul mit sei-
nem Aufsatz Lit. B. nebst denen zwey
seiten Altären Tischler.

R̄fni

Vor seine ganze Arbeit,
6 Chor-Stühle. 560

Скульптор

За високий вітвар, кіот і капітель, (у тім числі) за два бічні вітварі та вісімнадцять свічників. 850

Позолочення

За коричневу оправу та позолочення прикрас, вісімнадцять свічників, хоро-ві стільці, кіот і капітель. 750

Іконопис

За малювання п'ятдесят чотирьох ікон на дереві. 500

За поміст, на якому споруджується вівтар, а також за зведення, малювання та позолочення помосту. 100

За необхідні металеві вироби, скоби, цвяхи, ключі. 50

Всього разом 2810

Скульптор Йоган Цер

Про ці (пропозиції) високопреосвященного пана єпископа ясновельможному панові часто титулованому баронові адміністратору було викладено письмово таке міркування:

(216) «Високородний пане бароне, королівський раднику і камеральний адміністраторе!

Я маю за честь повернути вашому високородію плани та кошториси, надіслані мені під 19-е жовтня поточного року, з щирим поясненням, яким чином (можна) відбудувати тамтешній монастир домініканців і церкву. Вони (плани та кошториси) дуже сподобалися і мені, і моїм близьким людям. При цьому я зауважив, що запропонована ціна робітниками за спорудження високого вівтаря не є занадто високою. Звичайно, я можу запевнити ваше високородіє, що і запропонована ціна художником у розмірі 500 флоринів за малювання ікон насправді також не є великою. Я стверджую це на підставі влас-

Bildhauer.

Vor den Hoch Alter, Tabernacul, und Aufsatz: zwey seiten Altärn, und 18 Stück Leichter. 850

Vergoldung.

Vor Fassung braun, und Vergoldung der Zieratten, 18 Leichter, Chor-Stühle, Tabernacul, und Aufsatz. 750

Mahlerey der Bilder.

Vor die 54 Stück Bilder auf Holz zu mahlen. 500

Vor das Gerüst, woran das Altar fest gemacht wird, wie auch vor das Gerüst zum aufsetzen, mahlen, und vergolden..... 100

Das nöthige Eisen, Klammern, Nägel, Schlüssel. 50

Summa Summarum 2810

Johannes Zeeg Bildhauer

De his Excellm̄i Domini Dioecesani iudicium Illustrissimo Domino crebrius tlatato Baroni Admistratori perscriptum fuit tale:

(216) Hoch- und Wohlgebohrner Frey Herr Königl. Rath, und Kameral Administrator.

Ich gebe mir die Ehre, die unterm 19-ten X-ber auslaufenden Jahres an mich zugeschickten Riße, und überschläge über das, auf welche Art zurichtende dasige Dominicaner-Kloster und Kirche, mit der aufrichtigen Erklärung Euer Hochwohlgebohren zurückzusenden, es haben Dieselbe mir, und meinigen sehr gefallen, und bemerkte ich hiebey, daß der von Handwerks-leuten zur Unternehmung des zu errichtenden Hoch Altars vorgeschlagene Preiß nicht ausschweifend wäre, ich kann wahrhaftig Euer Hochwohlgeboh. versichern, es sey auch der für die Malerey der Bilder von deselbstigen Maler angetragene

ного досвіду, якого вже набув при виконанні подібних внутрішніх прикрас у кафедральній та багатьох інших церквах і мені неодноразово доводилося домовлятися із робітниками.

А поки що ваше високородіє зволило дозволити скласти три плани й кошториси про спорудження високого вітваря, аби я зміг зробити вибір.

Отже, дозволю собі тепер у цьому випадку висловити думку про те, що спроектований високий вітвар під літерою «Б» є набагато кращим, ніж інші, але він найкоштовніший. Тому з усіх інших я вибираю лише спроектований вітвар під літерою «Ц» з кіотом і своїм капітелем під літерою «Б», який, хоч і містить усі належні й істотні частини, є все-таки дешевшим і коштує лише 2810 флоринів. На мою думку, ця ціна не буде обтяжливою для релігійного фонду, оскільки і без того я ще залишаю за собою право звернутися до інстанції, особливо у разі, якщо отці домініканці при переведенні у монастир францисканців заберуть із церкви все їхнє церковне майно, приналежності й найнеобхідніші речі. Тому слід би одержати дозвіл від високої інстанції, аби внаслідок цього при необхідності я своєчасно зміг заступитися за ваше високородіє і негайно найдружелюбніше попрошу цю високу (інстанцію), аби якнайшвидше надіслати ці добре розроблені плани й кошториси високої інстанції краю і терміново прийняти про це найвище рішення». Ужгород, 25-го грудня 1788 року.

А, оскільки після такого обговорення не було прийнято жодного рішення у цій же справі, то всі документи, які поступили раніше, були коротко описані таким чином і надіслані придворному уповноваженому панові Андрію Гаслінгеру.

Preiß von 500 fl. in der That nicht groß, ich behaupte es aus der eigenen Erfahrung, die ich bereits, die Kathedral- und anderen mehreren Kirchen mit den ähnlichen innerlichen Verzierungen zu versehen, und hierwegen mit den Handwerks-leuten oftmals zu handeln hatte.

Dieweilen aber Euer Hochwohlgebohren dreyerley Riße, und Überschläge über den zu erbauenden Hoch-Altar von darummen verfertigen zu lassen beliebten, damit ich die Wahl bestimmen wolle.

So nehme ich mir nun die Freiheit mich dießfalls zu äussern, daß der sub L.B. entworfene Hoch-Altar viel anständiger wäre, als die anderen, ist aber der kostspieligste, dahero vor allen anderen erwähle ich mir nur den sub Lit. C. mit Tabernacul, und seinem Aufsatz sub Lit. B. entworfenen Altar, welcher, obzwar alle zugehörige wesentliche Theile enthält, ist doch wohlfeiler, und kostet nur 2810 fl., dieser Preiß wird auch meines Erachtens dem Religions-Fonde nicht beschwerlich seyn, da ich mir ohnehin noch den Weg der Instanz vorbehalte, besonders auf dem Falle, wenn die Patres Dominicani bey der Versetzung in das Franciscaner-Kloster alle ihre Kirchen-Gerätschaften, Apparaten, und andern höchstnöthige Kleinigkeiten aus der Kirche mit sichwegzunehmen die Erlaubniß von höherem Orte überkommen würden, um Auswirkung derselben werde ich mich benöthiget sehen, seiner Zeit bey Euer Hochwohlgebohren einzuschreiten, wie auch nun unterlasse ich nicht Hochdieselbe auf das freundschaftlichste zu ersuchen, diese wohlausgearbeitete Riße, und Überschläge Einer Hohen Lands-Stelle auf das schleunigste einzubefördern, und ehebaldige allerhöchste Entschliessung hierüber einzuholen. Ungwar den 25-ten X-ber 1788-ten.

Cum autem post idmodi tractatum nulla omnino de hocce merito resolutio interveniret, Universa acta, quae praecesserunt synoptice descripta, et Agenti Aulico Dno Andreae Haslinger transmissa sunt in hac serie.

Низка документів з точки зору Кошицького генерального вікаріату

По-перше, після того як Списки парафії грецького обряду, які раніше частково належали до юрисдикції списького єпископа латинського обряду, а частково до юрисдикції перемишлянського галицького грецького обряду, були включені до складу Мукачівської єпархії і, таким чином, це послужило підставою для розширення єпархії, а для правління найвищої інстанції було більш вигідним, аби був призначений ще один генеральний вікарій із річною зарплатою у розмірі 2000 рейнських флоринів, яку він одержував би від дня свого призначення і, між іншим, аби перебував там, де хоче єпископ, а після цього постійно проживав у Кошицях згідно з наказом під 3-ім лютим 1787 року, як це (написано) під літерою «А».

По-друге, зрештою, таким вікарієм був призначений канонік Іоанн Пастелій, а згаданий проект про забезпечення житлом у Кошицях (складено) на підставі наказу, як це (значиться) під літерою «В».

По-третє, проект у цій справі єпископ послав 20-го липня 1787 року, як це (подається) під літерою «Ц».(218)

По-четверте, 12-го липня 1788 року найвище розпорядження було повідомлено як єпископові, так і кошицькій камеральній адміністрації, аби продискутувати вищезгаданий проект на зборах і надіслати своє рішення, як це (мовиться) під літерою «Д».

По-п'яте, на вимогу цього (найвищого розпорядження) були проведені збори депутатів у Кошицях 12-го серпня 1788 року і був складений протокол з думкою, аби для постійного проживання вікарія виділити монастир і церкву домініканців, як це (йдеться) під літерою «Е».

По-шосте, а оскільки здавалося, що цей протокол мало відображає (засідання) високої ради, і внаслідок способу самої відбудови вищезгаданого монастиря й церкви, а також тому, що не були виділені необхідні кошти для них, тому на інших зборах треба скласти їх (протоколи), як це (говориться) під літерою «Ф».

Series Actorum intuitu Gr̄alis Vicariatus Cassoviensis.

1-mo Posteaquam Scepusiacaе Graeci Ritus Parochiae, quae per prius partim ad Latini Ritus Scepusiensis partim ad Galliciani Graeci Ritus Premisliensis Episcoporum jurisdictionem pertinebant, Dioecesi Munkacsinensi incorporatae taliterque Eadem caeteroquin ampla Dioecesis amplior reddita fuisset pro commodiori ejus regimine Altissimo Loco adinventum fuit, Ut Unus adhuc Vicarius Gr̄alis resolveretur cum annuo 2000. Rf̄nos salario, quod a die denominationis suae levaret, et interea ubi Dioecesano videretur permaneret subinde autem stabilius Cassoviae illocaretur ad tenores Intimati sub 3-a Febr. A. 1787 uti sub A.

2-o Pro Vicario tali resolutus est Canonicus Ioannes Pasztelyi in reliquo autem adursum Projectum de qualiter providenda Cassoviae habitatione per Intimatum uti sub B.

3-tio Projectum eatenus per Dioecesanum submissum fuit 20-a Iulii 1787, uti sub C. (218)

4-to Anno 1788. 12-a Tullii Altissima Dispositio intimata est, tam Dioecesano, quam et Camerali Administrationi Cassoviensi, ut in concursu circa praemissum Projectum concertaretur, et opinio submitteretur, uti sub D.

5-to Ad hujus exigentiam habitus est concursus Deputatorum Cassoviae 12-a Augusti 1788. elaboratumque Protocolum, et Opinio data, ut pro stabili Vicarii illocatione resolvatur Claustum, et Ecclesia Dominicanorum uti sub E.

6-to Quia vero Protocolum hoc minus adaequatum Excelso Consilio videbatur, ex eo, quod modus ipsius reparationis praedictorum Claustrum, et Ecclesiae, item quod sumptus pro his necessarii ejectati non fuerint ideo haec in novo concursu elaboranda desiderabantur uti sub F.

По-сьоме, цей (протокол) справді був складений передусім стосовно пристосування церкви для грецького обряду і адміністрація повідомила єпископа в багатьох планах про його розгляд, як це (значиться) під літерою «Г» (G).

По-восьме, про це єпископ відповів таким чином, як це (подається) під літерою «Г».

По-дев'яте, і тому з того часу, тобто від 25 грудня 1788 року безумовно у цій справі нічого не постуило.

ГЛАВА 29

Документи, в яких у цьому короткому перелікові виникає (якесь) заперечення, і були надіслані панові уповноваженому, було б зайвим знову наводити тут, а втім, до речі, вони докладно були описані вже вище.

Звичайно, доданий же короткий перелік (документів) був надісланий вищезгаданому панові уповноваженому під 21-е травня 1789 року не з тією метою, аби якимось чином безпосередньо сприяти успіху у цій справі, а щоб, між іншим, належним чином довідати-ся про її стан. Де ж? Проте з якої причини гальмується ця ж справа, щоб, власне, після виявлення перешкод, можна було ж щось ґрунтовніше зробити для успішного її вирішення. Однак, власне, це – наслідок відомих політичних рухів у королівстві, результат брутальної боротьби, бо ж зумовлено особливо внаслідок того, що головний проект у цій справі, звичайно, стосовно поселення вікарія у монастирі домініканців, мав можновладних противників, – тому уся ця справа гальмувалася.

І, нарешті, виявом такого обтяжливого зволікання (вирішення цієї справи) є вже призначений вікарій високопреподобний пан Іоанн Пастелій, оскільки він дуже боляче переносив (219) і цю впертість, і (внаслідок) очікування свого переселення, власне, був поставлений у важке становище, бо вже бачив невигоду для домашнього становища. А, між тим, у разі його переселення не до постійної резиденції у монастирі домініканців, а до (монастиря) францисканців, як це було викладено вище, то тоді для тимчасового

7-mo Quod reapse praesertim quoad Ecclesiam pro Graeco-Ritu accomodandam elaboratum, et Dioecetano per Administrationem in pluribus Delineationibus pro revisione communicatum fuit, uti sub G.

8-vo De quibus Dioecetanus taliter rescripsit, uti sub H.

9-no Et ab illo inde tempore id est ab anno 1788-vi 25 X-bris nihil prorsus eatenus intervenit.

CAPUT 29

Acta, ad quae in hac synopsi provocatio fit, et Dno Agenti transmissa fuerunt, hic supervacaneum foret repetere superius alioqui suis locis per extensum jam descripta.

Synopsis vero praeallata sub die 21-a Maji 1789 antelato Dno Agenti transmissa est, non equidem illo fine, ut aliquid eatenus directe promoveat, verum ut negotio intellecto suis locis rescire satagat, Ubinam? quae de causa idem negotium adhaereat? quatenus videlicet obicibus rescitis fundatius quidpiam ad ejus promotionem agi possit. Verum tamen tum propter alios in Regno motus politicos, tum vero propter Bellum, quod cum Iurea fervebat sed praesertim propter id, quod principale in hoc negotio projectum, de Vicario quippe ad Clastrum Dominicanorum illocando, potentes adversarios haberet, universum hoc negotium adhaerebat. denique

In taediosa proinde cunctatione talismodi jam nominatus Vicarius Reverendissimus Dnus Ioannes Pasztelyi cum et morositatem hanc admodum aegre ferret, (219) et in exspectativa translocationis suae velut in statu violento positus rei domesticae dispendium jam videret, interim autem pro casu translocationis non ad stabile Domicilium ad Clastrum Dominicanorum, sed ad Franciscanorum prouti superius expositum est, pro interimali mansionem idque cum invalidis aegrotisque militibus illocandus projectaretur, praeterea cum usum

місцеперебування йому пропонувалося поселитись у цьому (монастирі) разом і з німичними й хворими воїнами. Крім того, оскільки він бачив, що використання німецької мови стає повсякчасним у громадському правлінні, то відчував, що зовсім не опанує ту мову, яка (конче) вимагається для вжитку громадським правлінням. Але загалом також як людина дуже хвороблива, він передусім зрозумів, що тепер уже із наближенням похилого віку, його здоров'я і сили з дня на день погіршуються. Внаслідок цього, після відповідного міркування, він прийняв рішення перенести всі ці наявні обтяження, які пов'язані з вікаріальною посадою, а відповідно і з мандрівним переселенням, та зовсім подолати їх в результаті передачі цієї ж посади. Тому високопреосвященному панові єпископу він навіть представив такого пам'ятного обширного листа:

«Високопреосвященний
пане єпископе!

Я ж, нижчепідписаний, з глибокою синівською вдячністю сприйняв, власне, батьківську прихильність вашої експеленції стосовно себе, оскільки два роки тому назад ваша ж експеленція зволила ласкаво мати намір призначити мене кошицьким генеральним вікарієм.

Та, оскільки той самий (Пастелій) відчував, що його здоров'я з дня на день загалом також дуже погіршується внаслідок більш важких суперечок, то вже частково під час візиту разом із вашою експеленцією до цього ж (краю) я особисто довідався про те, що вищезгадана вікаріальна посада є дуже обтяжливою, зважаючи на обшир й гірське розташування того округу.

Тому (220), що стосується відповідного ретельного зваження, власне, своїх сил і невідповідності такого обтяження, то вищезазначена вікаріальна посада, яка знаходиться в єпископських руках вашої експеленції, уклінно просить, аби для тієї посади вона зволила доречно передбачити іншого покірнішого підданого. Адже, знаючи про свою хворобу, теперішній (вікарій) розумів, що якби він далі представлявся для такої громадської й обтяжливої посади,

lingvae germanicae in publicis manipulationibus praescriptum invalescere videret se autem tantam ejusdem lingvae notitiam, quae ad publicas manipulationes requireretur, nequaquam possidere sentiret, sed praesertim cum vir complexionis, et valetudinis alias quoque debilioris, nunc autem cum accrescente jam aetate eandem valetudinem, viresque suas de diebus in dies minui experiretur; ea propter matura ex deliberatione coepit Consilium multifarias idmodi easque reales, quas officium Vicariale, ac pro illo vagabunda respective translocatio secum ferret, molestias declinandam, et ab iisdem absolute praescindendam per positivam officii hujusce resignationem, quod etiam Excellentissimo Domino Ordinario proposuit sequenti porrecto memoriali:

Excellentissime Domine Praesuli!

Infrascriptus profunda quidem filiali cum gratitudine veluti Paternam Excellentiae V-rae erga se propensionem, acceptaverat, dum altero abhinc anno se pro Generali Vicario Cassoviensi propositum clementer denominari procurare Eadem Excellentia Vestra dignabatur.

Quia vero Idem subseque valetudinem suam alias quoque minus firmam per ingruentes graviore altercationes nimium in dies debilitari sentiret, praeartactam autem Stationem Vicarialem ex amplitudine pariter, et montana Districtus illius situatione admodum onerosam ex se ex facta jam cum Excellentia V-ra partim earundem visita personaliter expertus esset; Hinc (220)

Erga maturam deliberationem perpensam scilicet virium suatum aequae, ac idmodi oneris inaequalitate, antelatum officium Vicariale in Praesuleis Excellentiae V-rae manibus deponens supplicat, quatenus pro Statione illa de alio subiecto habiliori opportune providere dignetur. Conscientiae namque sibi ducet instans, si debilitatis suae conscius pro tam publico, et oneroso munere ulterius se offeret praesertim cum ex ipsius etiam aetatis decursu non aliud jam

то вже міг би сподіватися лише на обтяження свого становища як хворого, особливо також із наближенням його похилого віку. Зрештою, тим більше, що все те, що йому самому залишилося в житті, насамперед стосовно обов'язку каноніка, він завжди найуклінніше виконує». В Ужгороді, 27-го червня 1789 року. Іоанн Пастелій.

До високопреосвященного пана Андрія Бачинського, з ласки божої мукачівського єпископа. Найуклінніший пам'ятний обов'язок наявного кошицького генерального вікарія, який вибачається внаслідок стану здоров'я.

Але, звичайно, справа залишалася в цьому стані доти, доки під кінець 1789 року мукачівський високопреосвящений пан єпископ особисто не приїхав до Відня, куди, як вище ми сказали, придворному уповноваженому було надіслано низку документів, написаних за тодішнім звичаєм німецькою мовою, про пристосування та забезпечення вікарія. У стислій формі він виклав (іх зміст) його найсвятішій величності Йосифу II. В окремому пам'ятному (листі) замість Іоанна Пастелія вікарієм він представив Михаїла Брадача з тією спеціальною рекомендацією, що загалом хворий Іоанн Пастелій внаслідок своїх якостей корисніший на єпископській кафедрі, а молодший віком і міцніший Михаїл Брадач буде значно придатнішим для вікаріального обтяження у краї. Але, як тут писалося, це останнє представлення високопреосвященного пана єпископа наразі не попало до (221) рук. У результаті таких пропозицій трапилося те, що не було прийнято жодного рішення стосовно помешкання вікарія і, зокрема, стосовно його поселення в Кошицях у монастирі отців домініканців, бо всі призначення славнозвісного Йосифа, пов'язані з несподіваною його хворобою, ба навіть з подальшою його раптовою смертю, були тимчасово припинені. До того ж отці домініканці також залишалися у своїй резиденції, а часто згадуваний Пастелій був звільнений від вікаріальних повинностей, а на підставі найласкавішого рішення

utique, quam valetudinarii status sui aggravium expectare possit, imo debeat. Qui nihilominus in reliquo quidquid vitae viriumq[ue] ipsi residuum fuerit, totum illud ad ea quae Canonialis Obligationis sunt obsequia paratissimum semper humillime offert. Unghvarini 27-a Iunii 1789. Ioannes Pasztelyi.

Ad excellentissimum Dñm Andream Bacsinszky DEI. Gratia Episcopum Munkacsinensem [...] Humillimum Memoriale Introserti Officium Gralis Vicarii Cassoviensis ob statum valetudinarium deprecantis.

Verum manebat negotium in hoc verum situ donec Excellentissimus Dominus Dioecesanus Munkacsinensis, sub finem anni 1789 personaliter Viennam ascendisset, ubi et superius descriptam quam Agenti Aulico transpositam fuisse diximus, de accomodatione provisioneque Vicarii Actorum seriem germanico idiomate, prouti mores illius temporis ferebant expraessam Suae SS-ae Mtti Iosepho II. exhibuit, et per seorsivum memoriale in locum Ioannis Pasztelyi Michaelalem Bradacs pro Vicario praesentavit, ea speciali, cum commendatione, quod Ioannes Pasztelyi alias valetudinarius ob suas qualitates penes Cathedram Episcopalem omnino utilior, Michael autem Bradacs aetate junior, viribusque firmior pro Vicariali in partibus onere magis idoneus sit futurus. Sed ista posterior Excellentissimi Domini Dioecesani Repraesentatio ut hic inscriberetur ad (221) manus praesto non occurrit propositionum vero idmodi sequela ea fuit, quod de habitatione quidem Vicarii ac signanter de Ipsius Cassoviam ad Claustrum P.P. Dominicanorum illocatione nulla prodiderit resolutio, quia omnes Glorioso memorandi Iosephi destinationes ob ejusdem ingruentem aegritudinem, imo brevi subsecutam mortem, suspensae fuerunt, adeoque Patres quoque Dominicani in suo Domicilio permanserunt crebrofatus vero Pasztelyi ab onere Vicariali absolutus, eique per Clementissimam Resolutionem substitutus est Michael Bradacs Altissima idmodi Resolutione Excellentissimo Domino Dioecesano significata per Excel-

замість нього був призначений Михайл Брадач. Про таку позицію високопреосвященного пана єпископа повідомила королівська намісницька висока рада з наказом, що подається у прилозі.

ГЛАВА 30

167/1616

«Високопреподобному мукачівському панові єпископу.

На пропозицію пана єпископа для заміщення посади кошицького греко-католицького генерального вікарія, яку тепер обіймає канонік Пастелій, але який, беручи до уваги пов'язані з нею обставини та слабке здоров'я, бажає відмовитися (від неї), на цю посаду його величність найласкавіше зволила призначити рекомендованого мукачівського каноніка Михайла Брадача.

Це найласкавіше розпорядження доводиться до відома пана єпископа і повідомляється згаданому каноніку Брадачу». Дано угорським королівським намісником. Офен, 13 січня 1790 року. Г. Ціхи в.р., Франц фон Павлович в.р.

Цісарсько-королівському дійсному таємному радникові й високопреподобному панові Андрію Бачинському, мукачівському єпископові. Офіційно. Ужгород.

(222) Після отримання цього наказу згідно з його змістом був введений або проголошений вікарієм Михайл Брадач, дня 1-го березня 1790 року.

Епілог

«Отже, оскільки вже є інший призначений вікарій, то я дійшов висновку стосовно вікаріальної посади, яка мене безпосередньо хвилює, й водночас закінчую том цього протоколу, який, як я сказав раніше, написав до цього часу, бо вважав написати своїм обов'язком.

Зізнаюся, що деякі (документи) само собою я оминув, хоч насправді для висвітлення вищезгаданої справи здавалося, що вони містять велику інформацію, однак (зі свого боку), не здавало-

sum Consilium Lottle Regium tenore sequentis Intimati.

CAPUT 30

167/1616

Dem Hochwürdigen H. Bischof zu Munkacs.

Seine Majestät haben auf den Vorschlag des Herrn Bischofs wegen Besetzung der Stelle eines Kaschauer gr. kath. Gral. Vicar., die dermalen der Domherr Pásztelyi bekleidet, in Ansehung aber der damit verbundenen Beschwerlichkeiten, und geschwächten Gesundheit zu resignieren wünschet, dem zu dieser Würde empfohlenen Munkacser Domherrn Michael Bradács allergnädigst zu ernennen geruhet.

Welche allergnädigste Veranlaßung dem Herrn Bischofe zur Wissenschaft, und Verständigung des Erwähnten Domherrn Bradács hiemit bekannt gemacht wird. Gegeben von der Königl. Hung. Statthalterey Ofen den 13. Jänner 1790. G. Zichy m. p. Franz v. Paulowitsch m. p.

Dem Keiserl. Königl. wirklichen Geheimen Rath, und Hochwürdigen Herrn Andreas Bacsinszky Bischofen zu Munkacs. Ex offio Ungvár.

(222) Post Intimatum hocce perceptum juxta ejusdem tenores installatus, seu declaratus est pro Vicario Michael Bradács die 1-a Mensis Martii Anno 1790.

Epilogus

Taliter proinde alio jam Vicario denominato existente, concludo ego de vicariali munere mihi directe incumbentem sollicitudinem, et concludo una volumen Protocolli hujus, quod, sicuti praefatus sum scripsi hactenus, quia, ut scriberem, officii mei esse duxi.

Id confiteor, quod nonnulla sponte exmiserim, quae, tametsi ad illustrandum negotium praeductum reipsa multum conferre viderentur, ad manipulationem tamen pertinere non sunt visa,

ся, що вони стосуються правління, хоч (ці документи) знаходяться на своєму місці в архіві. Проте я оминув інші (документи), які не зміг придбати, а саме два представлення; одне (представлення), в якому під 21-е березня 1787 року за посередництвом високопреосвященного пана єпископа я запропонував вікарія його найсвятішій величності; інше (представлення), в якому, як випливає з останнього наведеного наказу, я повинен був бути згодом звільненим із цієї посади, натомість пропонувалось її зайняти Брадачу, але жодного з них немає під руками. Адже, оскільки в той час все велося німецькою мовою, то і у єпископській канцелярії були писарі, які досконало знали цю мову. Таким чином, коли високопреосвященний пан єпископ тільки повідомив про призначеного (вікарія), то тоді пріор перебував в Ужгородській камеральній раді. Звичайно, інші (документи), як уже було сказано, були укладені й описані (223) придворним уповноваженим у Відні і лише були дані вищезгаданому високопреосвященному панові на підпис.

А втім, я написав (лише) про ті (документи), які безпосередньо стосуються цієї справи, (адже) про них я мав точні відомості, бо і особисто був під час першого візиту на Спиш разом із високопреосвященим паном своїм єпископом і написав ґрунтовне представлення про цей же візит, і, звичайно, майже все вивчив, а тепер залишаю трактувати іншому. Однак, як наслідок того, що це я зібрав у один том, то я показав приклад, що слід робити, іншому ж хочу допомогти, (а тому) не закінчуватиму (дане дослідження)». В Ужгороді, 2-го березня 1790 року.

Іоанн Пастелій

habentur autem suis locis in Archivo. At exmisi alia, quae habere non potui, ut signanter duas repraesentationes; alteram, qua ego sub 21-a Martii 1787 pro Vicario Suae Sacrae Matti per Excellmum Dominum Dioecesanum propositus sum; alteram, qua subseque, uti ex ultimo descripto Intimato liqueret, ego a munere hoc absolvendus, Bradacs vero pro eodem denominandus proponebatur, quarum tamen neutra ad manum est. Cum etenim sub illud tempus idiomate Germanico omnia tractarentur, et in Cancellaria Eppali idiomatis hujus exacte gnari concipistae deforent, eapropter, Excellmo Domino Dioecetano substratum duntaxat connotante, prior in Administratore Camerali eotum Unghvarini residente, altera vero, uti jam praemisum est, Viennae per Agentem Aulicum concinnatae, (223) descriptaeque, et Altetto Excellmo Domino pro subscriptione tantum exhibitae fuerunt.

Caeterum quae directe ad hoc meritum pertinentia scripsi, eorum exactam notitiam habui, nam et in prima per Scepusium cum Excellmo Domino meo Ordinario visita personaliter fui, et fundamentalem ejusdem visitae repraesentationem elucubravi, et pleraque omnia in hoc merito pertractavi adusque, nunc autem alteri tractanda relinquens, per id tamen, quod haec in unum corpus collegerim, exemploque, quid agendum sequatur, praeiverim, alteri prodesse volo, nec desinam. Unghvarini 2-a Martii 1790-o.

Ioannes Pásztelyi

R e s u m é

História Carpato-ruthenorum, diel 5., časť druhá

V 5. dieli Dejín karpatských Rusínov je reč hlavne o udalostiach, ktoré sa odohrali na Spiši (Slovensko) a na Zakarpatsku od polovice 18. do začiatku 19. storočia. Okrem problematiky cirkevných dejín je v práci rad faktov, ktoré charakterizujú spoločensko-ekonomický, politický a kultúrny život kraja.

S u m m a r y

Historia Carpato-Ruthenorum Vol. 5, Part 2

The 5th volume of the History of Carpatho-Ukrainians depicts mainly events which took place in the Spiš Region (Slovakia) and in Carpatho-Ukraine in the mid-18th and in the early 19th century. It contains a number of historical facts distinctive for the ecclesiastical, social, economic, political, and cultural situation of that period.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Historia Carpato-Ruthenorum 5. Band, 2. Teil

Der fünfte Band der Geschichte der Karpato-Ruthenen befaßt sich vor allem mit Ereignissen aus der Zips (Slowakei) und der Karpato-Ukraine in der zweiten Hälfte des 18. bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts. Die Arbeit führt eine Reihe von Fakten an, die sowohl die Problematik der kirchlichen Geschichte, wie auch die gesellschaftlich-wirtschaftliche Situation und das politische und kulturelle Leben der damaligen Zeit charakterisieren.

**Vedecký zborník
Múzea ukrajinsko-rusínskej kultúry
vo Svidníku č. 21**

Vydalo ♦ **EXCO s. r. o.**, Požiarnická 15
080 04 Prešov
tel./fax: 091/725061

Redaktorka Bohdana Marecová

Tlač ♦ **EXCO s. r. o.** v Prešove

ISBN 80-967433-7-6

**Науковий збірник
Музею українсько-руської культури
у Свиднику № 21**

Видало **♦EXCO s. r. o.**, Požiarnická 15
080 04 Prešov
tel./fax: 091/725061

Редактор Богдана Марець

Друк **♦EXCO s. r. o.**

ISBN 80-967433-7-6